Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

1

işaret

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

1

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki "özel" katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

لقوم يتفكرون

Düşünen bir toplum için...

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

1. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/1
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

© İşaret Yayınları

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-178-1 (1. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

ÇEVİRİ HAKKINDA

Bismillâhirrahmânirrahîm

Lütfedip bağışladığı sayısız nimetleri ve bilhassa Kur'ân ve Kur'ân ile meşgul olmak nimeti dolayısıyla âlemlerin Rabbine, insana bilmediğini öğreten o kerîm Rabbe sonsuz hamd ve senâ...

Ümmete Kur'ân'ı aynen tebliğ, Rabbimizin âyetlerini beyân ederek ve Kur'ân'ı fiilen uygulayarak risalet vazifesini hakkıyla ifa ettiğine bütün kalbimizle şehadet ettiğimiz son rasûl ve nebilerin hatemi Muhammed Mustafa'ya, o'nun âline ve ashabına, mirasçıları olarak Rasûl'ün dînine ilmî mesaileriyle hizmetlerde bulunan, bu ilmi sonrakilere ulaştırmak için sa'y u gayret eden, cehd ve çaba gösteren geçmiş ve gelecek ilim adamlarımıza, bu ilmî mirası hayata hakim kılarak İslâm adaletini, huzur ve sükûnunu dünyanın dört bir yanına taşımak için canlarını, mallarını feda eden mücahid ve şehidlerimize, kısacası İslam'ı sonraki nesillere ve çağdaşları arasında duymayan ve bilmeyenlere ulaştırmak, onların bu yüce ve müstesnâ nimetten yararlanmalarına imkân sağlamak için sorumlulaklarını ifa etmek amacıyla gayret etmiş ve edecek herkese de salât ve selâmlar olsun...

Şu anda elinizde bulunan ve İslâm tarihinde yazılmış tam bir tefsir olarak bize kadar ulaşmış bulunan bu değerli tefsir ve müellifi Mukâtil b. Süleymân (h. 80-150) ile ilgili olarak Tefsirin başında bilgi verilmiştir.

Bu eserin bizce en önemli özelliği, günümüze kadar ulaşmış en eski ve eksiksiz, yani Kur'ân'ı baştan sona açıklayan bir tefsir olmasıdır. Bu sebeple İşaret Yayınları sahibi, değerli dostum, kardeşim İsmet bey, eserin tercüme edilmesi teklifini yapınca tereddütsüz kabul ettim. Çünkü İmam Şâfii'den tutun İbn Kayyim el-Cevziyye'ye varıncaya kadar ondan yeri geldikçe nakil yapmamış, açıklamalarına göndermelerde bulunmamış bir müfessir ve ilim adamı yok gibidir.

Özellikle Arabça'dan Türkçe'ye –özellikle de açıklamalarıyla birlikte Kur'ân âyetlerini– tercüme işiyle uğraşanlar bu işin ne kadar çok problem ve zorluklarının olduğunu bilirler.

Biz bu zorluklardan tek tek söz etmeyi bir kenara bırakarak, bu eseri tercüme ederken neler yaptığımıza, nelere dikkat edip neleri göz önünde bulundurduğumuza dair kısa bazı açıklamalar yapmak istiyoruz:

1. Esmâ-i Hüsnâ, meâl kısmında çoğunlukla aynen korunarak, bazan siyaktan anlaşılan bir iki kelime tefsir kısmına ilave edilerek terceme edildi. Meselâ:

O sözlerini <u>işiten</u> semî, hallerini bilen alîm'dir (Yûnus, 10/65) gibi.

Görüldüğü gibi burada "işiten" lafzı mana itibariyle bulunmakla birlikte lafzen de açığa çıkartılarak metnin anlaşılmasına yardımcı olmaya çalışılmıştır.

2. Bazı hallerde mana itibariyle meâlde münderic olduğu için, tefsirde asıl itibariyle var olan bir-iki kelimenin anlamı tekrardan kaçınmak amacıyla ayrıca verilmemiştir.

3. Müfessir'in açıklamalarına çok gerekli haller müstesnâ –dipnotla dahi olsa– müdahalede bulunulmamıştır. Yani, ilmî açıdan yerinde görmediğimiz, herhangi bir mülahaza ile büsbütün katılamadığımız hususlarda kendimize ait notlar düşmek yolunu seçmedik. (Sık sık, "Bu âyet falan âyet tarafından neshedildi" şeklindeki ifadeler buna örnektir. Bununla birlikte, ilk müfessirlerin "nesh" kavramını tahsîsi, takyîdi... de kapsayacak şekilde geniş bir çerçevede kullandıkları bilinen bir husustur. Örnek olarak Hûd, 11/15 ile ilgili açıklamalarına bakılabilir.)

4. Müstensihten, muhakkikten ya da mürettipten kaynaklanan, fark edip tahkik edebildiğimiz bir takım okuma hataları düzeltilmeye çalışılmış ve yapılan düzeltme, kaynağı ya da gerekçesi ile birlikte notta belirtilmiştir. Bununla birlikte hata olduğu bizce belli olmakla birlikte, tashih imkânı bulamadığımız yerlerde tercemeyi aynen sunmakla beraber, buna da kısaca dikkat çektik.

5. Açıklamaları yapılmış Kur'ânî lafızlar, Türkçemizde de aynen ya da yakın söyleyiş ile kullalanılıyor ise ya da kullanılmamakla birlikte Kur'ân ile meşgul olanların aşinalığı varsa, çoğunlukla o söyleyişi koruyarak Mukâtil'in açıklamasını verdik. Bu yolla okuyucumuzun Kur'ânî lafızlara –bu çerçevede dahi olsa– aşina olmasına yardımcı olmaya çalıştık: "...âyetlerimizle, el ve asa (gibi mucizelerimiz) ile...; melesine, kavminin eşrafına... (Hûd, 11/96-97) gibi.

6. Tefsir yapılırken kullanılmış âyet lafızlarını –akıcılığı bozmamak için– çoğunlukla tekrarlamaya gerek kalmayacak şekilde çevirdik; el-İsrâ, 17/2 gibi.

7. Arabça ile Türkçe arasında cümle kuruluşu bakımından önemli farklar bulunduğundan, tercüme edilen asıl metne göre takdim-tehirlerin olması kaçınılmazdır.

8. Bazı hallerde nahiv kurallarına göre anlaşılan cüz'î bir takım vurguların, kısmen ya da tamamen yansıtılamadığı yerler de olmuştur. Meselâ, nekra [berlirtisiz] olan bir isim bazan belirtili, hal olan bir kelime bazan sıfat gibi tercüme edilebilmiş; ya da bu gibi inceliktler bazan büsbütün atlanmış olabilir. Ancak bütün bu hallerde –mümkün olabildiği kadarıyla– anlam ihlali ya da kaybı olmamasına özellikle dikkat edilmiştir.

9. Bazı hallerde, yani yapılan tefsirin Kur'ânî lafzın anlaşılması için gerekli açıklamaları ihtiva etmediğini gördüğümüz yerlerde, genellikle meâl bölümünde parantez içinde bir iki kelimelik meâl-açıklama koyduk. Böylelikle okuyucunun, kısa açıklamalarla yetinmek istemesi halinde başka bir kaynağa başvurmasına gerek bırakmamaya gayret ettik.

10. Âyetlerin meâli bizim tercih ettiğimiz şekilde değil de Mukâtil'in yaptığı tefsir ile uyum arz edecek şekilde yapılmışıtır. Böylece tefsir ile meal arasında bir kopukluk olmamasına çalışılmıştır. Örnek: el-Enbiyâ, 21/106.

11.Tekrarlar da dahil olmak üzere mümkün mertebe Mukâtil'in Tefsiri aynen terceme cihetine gidilmiştir. (el-Enbiyâ, 21/107 gibi.)

12. el-Ferrâ (bkz. es-Sâffât, 37/83, 89, el-Hacc, 22/29, 36), Ebû Ubeyde (el-Hacc, 22/8), Ebu'l-Abbas Sa'leb (el-Enbiyâ, 21/88, er-Rûm, 30/5, es-Sâffât, 37/83 gibi) ve benzeri Mukâtil'den sonra yaşamış ilim adamlarından yapılan nakiller, açıkça anlaşılacağı gibi Mukâtil'in değil, sonraki ravilerden birisinin ilaveleridir.

13. Tefsirî ibarenin çevirilmesi halinde eğer –kaçınılmaz olarak– aşağı yukarı meâldeki ibare ortaya çıkacaksa, tefsirî ibarenin tercüme edilmemesi cihetine gidilmiştir. Çünkü bu ayniyle tekrar olacaktı. (Örnek: el-Ankebût, 29/19'un son bölümü.) Ancak şunu da belirtelim ki, böyle bir tasarruf cihetine gitmekten azami ölçüde kaçınmaya çalıştık, zaten bu tür yerlerin yekûnu da oldukça azdır.

14. Mukâtil sık sık "buyrukta takdim vardır" anlamında "fi't-takdîm/fîhi takdîm" gibi deyimler ile "buyrukta hazf edilmiş, yani ifade edilmeyip belirtilmemiş ifadeler vardır" anlamında "fîhi idmâr" gibi deyimler kullanmıştır. Bunların ayrıca açıklayıcı bir tarafı bulunmuyorsa, tercümenin akışını olumsuz bir şekilde etkilememesi için ayrıca tercümeye yansıtmadık.

15. Muhakkikin sûre başlarına eklediği sûreyi tanıtıcı/özetleyici bilgiler ile tahkik gereği düştüğü ve nüsha farklarına dair notlar da aslı etkileyici görülmediği sürece tercüme edilmemiştir.

Yüce Allah'tan amellerimizi –bütün kusurlarıyla birlikte– en güzel şekliyle kabul buyurmasını, dünya ve âhirette ecirlerinden mahrum buyurmayıp sonsuz lütuf ve keremiyle mükâfatlandırmasını niyaz ederiz.

Şüphesiz ki O, duaları işiten ve kabul buyurandır.

O'na sonsuz hamd ve senâlar, Rasûlü'ne kesintisiz salât ve selâmlar...

M. Beşir ERYARSOY

İÇİNDEKİLER

Mukâtil b. Süleymân

Mukâtil'in Hayatı ve Eserleri 9
Mukâtil ve Hadîs İlmi 13
Mukâtil ve Kelâm İlmi 16
Mukâtil'in Şiilik ve Mürcilik'i 18
Mukâtil ve Tefsir İlmi İle Kur'ân İlimleri 19
Mukâtil'in Tefsiri, Rivâyet ve Dirâyet Tefsirini Birarada İhtiva Eder 19
Mukâtil'in Tefsirindeki Naklî Yön 21
Mukâtil'in Tefsirindeki Aklî Yön 21
Mukâtil Kur'ân'ı Baştan Sona Tefsir Eden İlk Kişi Midir? 23
İlk Tefsir Tedvin Edenler 25
Mukâtil'in Tefsiri mi, İbn Cureyc'in Tefsiri mi Daha Öncedir? 30
Mukâtil ve Kur'ân İlimleri 31
Mukâtil'in Tefsir ve Kur'ân İlimlerine Dair Te'lif Ettiği Eserler 35
Mukaddime 41
SÛRELER
1. Fâtiha sûresi 46
2 Bakara sûresi 49
3. Âl-i İmrân sûresi 245
4. Nisâ sûresi 334
5. Mâide sûresi 435
6. En'âm sûresi 526

MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN

MUKÂTİL'İN HAYATI ve ESERLERİ[1]

Adı Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr[2] el-Belhî'dir. Ezdlilerin mevlâsıdır.[3] Künyesi Ebu'l-Hasen'dir.

Zehebî, biyografisinde ondan, "Müfessirlerin büyüğü Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî" şeklinde sözetmektedir.

Mukâtil, Horasan bölgesinin bir şehri olan Belh'te dünyaya geldi. Kaynaklar onun Basra'da hicrî 150 yılında vefat ettiğini belirtmişler, ancak hangi yılda doğduğundan sözetmemişlerdir.[4] Rivâyetlerden,

---

1 Muhakkikin, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*'de Mukâtil b. Süleymân ile ilgili yazdığı dört bölümlük uzunca girişi, kısaltmak suretiyle aldık. (Redaktör)

2 Kaynakların çoğu adının Mukâtil b. Süleymân olduğunu belirtmekle birlikte dedesinin adını vermemektedir. Bunu böylece bildiren kaynakların bazıları: İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih,* V/354; er-Râzî, *el-Cerhu ve't-Ta'dîl,* IV/355, Hind baskısı; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ,* II/115; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ,* VI/65; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl,* III/196.
Dedesinin adının "Bişr" olduğunu belirten bazı kaynaklar: el-Hatib el-Bağdâdî, *Târihu Bağdad,* XIII/160; el-Makdisî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* (yazma 10. cild). Dedesinin adının "Beşîr" olduğunu belirten bazı kaynaklar: *Vefâyâtu'l-A'yân,* V/341; *Tehzîbu't-Tehzîb,* X/279; Ziriklî, *el-A'lâm,* VIII/206; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn,* XII/317. Ben dedesinin adının "Bişr" değil, "Beşîr" olduğunu tercih ediyorum. Çünkü eski kaynaklar çoğunlukla harflere nokta koymayı ihmal ediyordu. Bu nedenle "Beşîr" adını noktasız olarak yazdıklarından "Bişr"e benzerlik arzediyordu. İbn Teymiye'nin *Fetâvâ*'sında (II/92), "Mukâtil b. Bukeyr" diye geçmekte ise de bu "Beşîr"den tahrif edilmiştir. Nitekim kaynakların çoğunluğu dedesinin adının "Bişr" değil "Beşîr" olduğunu belirtmektedir. Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân,* I/6'daki dipnot.

3 İbn Dureyd, *el-İştiqâq* –Tahkik: 'Abdu's-Selâm Hârûn– 501. Fakat İbn Dureyd'in belirttiğine göre, Esed b. Şerîk oğulları'nın Basra'da "Esed Oğulları Mahallesi" diye bilinen bir mahalleleri vardı. Ancak Basra'da Esed b. Huzeyme oğulları'nın mahallesi yoktur. Daha sonra şunları söylemektedir: "Onların mevlâlarından [azad edilmiş köle olarak kendilerine nisbet edilenlerden] biri de tefsiri bulunan Mukâtil'dir."
Mukâtil'in Belh'de doğup daha sonra Merv'e, oradan Basra'ya, arkasından da Bağdat'a gittiğini, daha sonra tekrar Basra'ya dönüp hicrî 150'de vefat edinceye kadar orada kaldığını bildiğimize göre, Mukâtil'in Esed oğulları'na velâ yoluyla bağlı oluşunun Basra'da gerçekleştiği görüşünü tercih etmekteyiz.

4 *el-Kâmil; Târihu Bağdad; Mizânu'l-İ'tidâl; A'lâm; Mu'cemu'l-Müellifîn.*

Mukâtil'in hicrî 80 yılında doğmuş olduğu kanaati ağırlık kazanmakla birlikte, bu tarihten önce doğmuş olması da mümkündür.

Mukâtil, hicrî 2. asrın ilk dilimlerinde vefat etmiş tâbiînin ileri gelen âlimlerinin bir çoğundan rivâyette bulunmuştur; Mücâhid b. Cebr el-Mekkî (v. 104 h.); Atâ b. Ebî Rebah el-Mekkî (v. 114 h.) gibi.[5] Fakat onlardan yaptığı rivâyetler munkatı'dır. İbrâhîm el-Harbî bu hususta şöyle demiştir:

> Mukâtil, Mücâhid'ten hiçbir şey dinlememiştir, onunla karşılaşmamıştır. Ancak Mukâtil, ilim adamlarının tefsirle ilgili görüşlerini toplamış ve bunlara dayanarak –onlardan şifahen işitmeksizin– tefsir yapmıştır.[6]

Mukâtil, Belh şehrinde yetişti, sonra Merv'e gitti. Her ikisi de Horasan bölgesinin ünlü şehirlerindendir. Mukâtil'in yetiştiği ve kültürlerinden, dinî-mezhebî görüşlerinden etkilendiği bu ülke, doğunun en verimli ve en geniş ülkesidir. Sınırlarını kuzey-doğudan Mâverâu'n-Nehir, güney-doğudan Sind ve Sicistan ülkeleri, kuzeyden ise Harizm ve Türkistan'daki Oğuzların ülkeleri, güneyden ise Fârisîlerin diyarı [İran] teşkil etmektedir.[7]

Horasan hicrî 2., 3. ve 4. asırlarda İslâm ülkesinin fikrî hayatının en önemli merkezlerindendir. Burada pek çok büyük muhaddis, pek çok müfessir ve fakih yetişmiştir.

Grek uygarlığının bir merkezi olan Belh'te doğup yetişen Mukâtil, buradaki mabedleri gördü, dînleri tanıdı.

Ekumenikler döneminde Zerdüştlüğün kutsal şehri olan Belh'te –daha sonra– Kuşânîler kralları döneminde Budizm de yaygınlık kazandı.[8]

Arablar tarafından fethedilinceye kadar Belh'te Zerdüştlük, Budizm'in yanıbaşında yaşamaya devam etti. Bu iki din ile birlikte aynı

---

5 *Târihu Bağdad,* XIII/160; el-Makdisî, *Tehzîbu'l-Kemâl,* 10. cilt.

6 el-Makdisî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl,* 10. cilt.

7 Corci Zeydan, *Târihu't-Temedduni'l-İslâmî,* II/50.

8 *İslâm Ansiklopedisi,* IV/78. Şunu da eklemektedir: “Burası eski Horasan vilâyetinin siyasî merkezi idi. Daha sonra burası Toharistan krallığının kültürel ve dinî merkezi haline gelmiştir.”

zamanda Manilik ve Nesturî Hristiyanlığı da hayatiyetlerini sürdürüyordu. Bununla birlikte üstünlük Budizm'de idi. Ziyaretçiler her yandan buraya geliyordu, aralarında pekçok Çinli de bulunuyordu. Budist enstitüsü olan Nevbahar'a gelirlerdi ki burası büyük ve dehşet verici bir mabetti. Arablar tarafından fethedildiği günlerde Belh'te en büyük dinî mevki, Nevbahar'ın hizmetkârı Bermek'in idi. Abbasî vezirlerinin içinden çıktığı aile olan Bermekîler de bu din adamları ailesindendirler.[9]

Bu büyük Merv,[10] Horasan şehirlerinin en büyüklerindendir. Bu şehre nisbet, –gayr-i kıyasî olarak– "Merzevî" şeklinde yapılır. Merv ile Nisâbur arası 70, Merv ile Belh arası ise 122 fersahtır. Mukâtil Belh'den Merv'e geçmiş, orada ikamet edip oradan evlenmiştir.[11]

Mukâtil, Belh'e ve Horasan'a da nisbet edilmiştir. Biyografi kitapları ondan, "Mukâtil b. Süleymân el-Belhî,[12] el-Mervezî,[13] el-Horasanî"[14] diye sözetmektedirler.

Mukâtil zekâ, feraset ve bilgi sahibi harika bir kişi olmakla birlikte, etrafında olup bitenlerden de etkilenmiştir.

Mukâtil'in doğup yetiştiği Belh'in, çeşitli dînlerin kaynaştığı bir şehir olduğunu ifade etmiştik. Orada Zerdüşler, Budistler, Maniheistler ve Hristiyanlar vardı. Bu dînler Arab fütuhatı zamanına kadar –üstünlük her ne kadar Hindu Budistlerde ise de– komşu olarak yaşadılar.

Mukâtil, doğup yetiştiği Belh'ten Merv'e geçti. Horasan'da belli bir konuma sahip oldu. O kadar ki, Horasan emirleri ile onlara karşı ayaklananlar arasında barış görüşmelerinde aracılık yapıyordu.

Mukâtil daha sonra Irak'a geçmiş, Basra'da konaklamış, Bağdat'a

---

9 *İslâm Ansiklopedisi,* IV/79; "Belh" maddesi.

10 Bu yolla Merv er-Ruz'dan ayrılmak istenmiştir. Aralarında beş günlük mesafe vardır. *Merv,* çakmaktaşı olarak kullanılan "beyaz taş" anlamındadır.

11 *Tehzîbu'l-Kemâl,* 10. cilt, Mukâtil'in biyografisi (Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'deki el yazması).

12 *Tehzîbu't-Tehzîb,* X/279; Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl,* IV/355; *Tehzîbu'l-Kemâl,* 10. cilt; *el-A'lâm,* VIII/206.

13 *Mu'cemu'l-Müellifîn,* XII/317.

14 *Tehzîbu't-Tehzîb,* X/279; *Tehzîbu'l-Kemâl,* 10. cilt; *Mu'cemu'l-Müellifîn,* XII/317.

gitmiş, orada Hadîs rivâyet etmiş, sonra Basra'ya tekrar geri dönerek hicrî 150 yılında vefat etmiştir.[15]

Mukâtil'in hangi yılda doğduğunu kesin olarak tesbit edemediğimiz –ancak hicrî 80 yılında doğduğunu tercih ediyoruz– gibi, Irak'a hangi sene gittiğini de tesbit edemiyoruz.

Mukâtil, o dönemde Irak'ın ikinci önemli kenti olan Basra'da konakladı. Irak'ta çeşitli dînler, mezhebler ve görüşler bulunmaktaydı. Eski dînlerin bir yatağı idi. Süryanîler orada yayılmış ve İslâm'dan önce okullarını tesis etmişlerdi. Bu okullarda Yunan felsefesini, Fars hikmetini okutuyorlardı. Irak'ta İslâm'dan önce akîde konularında birbirleriyle mücâdele eden Hristiyan mezhebleri vardı. İslâm'dan sonra da Irak çeşitli türlerin bir karışımı olmaya devam etti. Orada pekçok fitne ve çalkantılar zuhûr etmişti. Siyasî ve akîdevî bakımdan birbirleriyle çatışan görüşler vardı. Şia oradaydı, –kırsal kesimlerinde– Hâricîler vardı, Mutezile oradaydı. Yine Irak'ta tâbiînin müctehidleri vardı. Sahabîlerin ilmini taşımaları; dinî ilimleri çok iyi bilmeleri sebebiyle onlara rağbet ediliyordu. Kısacası Irak'ta birbiriyle çatışan görüşler, mezhebler ve inançlar yaygındı.[16]

Ebû Hanife ile çağdaş olan Mukâtil Basra'da ikamet etmişti. Tartışma ve muhalif görüş sahiblerinin çoğu da Basra'da bulunuyordu.

Emevî ve Abbasîler döneminde Basra, Irak'ın en önemli merkezlerindendi. Basra ile Kûfe arasında büyük bir rekâbet vardı. Her iki şehrin de Mukâtil döneminde belirli özellikleri bulunuyordu. Basra tartışma ve kelâm ilmi, karşılıklı münâzara ve kıssa anlatımı ile öne geçmişti. Yine Basra'da pekçok fırka ortaya çıkmıştı. Mutezile'ye mensub en önemli fırkalar da Basra'da idi.

Mukâtil Basra'ya gittiğinde orası pekçok fırka ile dolup taşıyordu.

Hayatının son dönemini Irak'ta geçiren Mukâtil'in, –daha önce Horasan'da Emevî emirleriyle ilişkisi bulunduğu gibi– Irak'ta Abbasî halifeleri ile ilişkisi bulunuyordu.

---

15 *Târihu Bağdad,* XIII/169; *Tehzîbu'l-Kemâl,* 10. cild yazma; *Mu'cemu'l-Müellifîn,* XII/317.

16 Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe.*

Mukâtil Basra'dan Bağdad'a geçti. O sırada halifeliğin baş şehri olması hasebiyle, Bağdat'a göçedenler çoğalmıştı; bunların içinde birçok da âlim vardı.

Mukâtil Bağdat'ta ünlü birisi idi. Halifelerle oturup kalkar, emirler ona sual sorar, danışırlardı. Geniş bilgisi ve pekçok malumatıyla da ün salmıştı.

> Mukâtil'in sıfatlarla ilgili görüşleri etrafa yayıldı. Nihâyet halife Mukâtil'e sordu:
>
> — Bana senin (Allah'ı) teşbîh ettiğine dair haber ulaştı.
>
> — Hayır, ben sadece şunu söylüyorum: *De ki: "O Allah ki birdir. Allah ki sameddir. Doğurmamıştır, doğmamıştır, O'na bir denk de olmamıştır."* Kim (benim hakkımda) başka bir şey söylerse yalan söylemiş olur.[17]

Sonra Mukâtil Bağdad'dan Basra'ya döndü ve hicrî 150 yılında vefat edinceye kadar orada kaldı.[18]

Mukâtil'in Tefsir'inde, ashâb-ı kiram'dan Basra'da vefat edenlerin isimleri de zikredilmiştir.

Basra'da Esed oğullarının ayrı mahallesi vardı. Bunlar da Şerik b. Mâlik'in oğulları idiler. Mukâtil de Basra'da onların mevlâlarından [velâ akdiyle onlara bağlı olanlardan] idi.[19]

Mukâtil, hayatının ilk yarısını Horasan'da, ikinci yarısını da Irak'ta geçirdi. Başka şehirlerde de ikâmet etti. Ancak oralardaki ikâmeti uzun sürmedi.

MUKÂTİL ve HADÎS İLMİ

Hadîs âlimleri Mukâtil'i cerhetmiş; yalancılıkla ve Hadîs uydurmakla itham etmişlerdir. Bu nedenle de çoğunluk onu Hadîs rivâyetine ehil görmemiş ve ondan Hadîs almamışlardır. Bununla birlikte müfessirler arasında üstün bir konuma sahip olup, tefsir konusunda kendi-

---

17 *Tehzîbu'l-Kemâl; Tehzîbu't-Tehzîb.*

18 *Târihu Bağdad.*

19 İbn Dureyd, *el-İştikak,* Tahkik: 'Abdu's-Selâm Hârûn; *es-Sünnetu'l-Muhammediyye.*

sinden övgüyle sözedildiğinden, sika ve tanınmış pek çok kimse Mukâtil'den Hadîs rivâyet etmiştir.[20]

Mukâtil'in, Tefsiri'nde naklettiği rivâyetlerin çoğunlukla *Sahih*'de yahut da *Sünen*'lerde yer aldığını gördüm.

Mukâtil; Sâbit el-Bunanî, Sa'îd el-Makburî, Atâ b. Ebî Rebah, Atiyye b. Sa'd el-Avfî, 'Amr b. Şuayb, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn Ömer'in azadlısı Nâfi, Zeyd b. Eslem, Ensâr'ın azadlısı Şurahbil b. Sa'd, 'Abdullâh b. Bureyde, 'Abdullâh b. Ebî Bekr b. Enes b. Mâlik, Muhammed b. Sîrîn, Ebû İshâk es-Sübleyî ve Ebu'z-Zübeyr el-Mekkî'den rivâyet etmiştir.

Mukâtil'in, Mücâhid b. Cebr el-Mekkî'den yaptığı rivâyetler hakkında İbrâhîm el-Harbî şunları söylemiştir:

- Mukâtil, Mücâhid'ten hiçbir şey dinlememiş ve onunla karşılaşmamıştır.
- Mukâtil çeşitli kimselerin tefsire dair görüşlerini derleyip topladı ve onlardan bizzat dinlemeksizin buna göre tefsir yaptı. Eğer herhangi bir kimse Ma'mer'in ve Şeyban'ın Katâde'den yaptığı tefsiri toplasaydı, buna göre tefsir yapması güzel olurdu.
- Ben kendi Tefsirime ondan (yani, Mukâtil'in Tefsiri'nden) herhangi bir şey sokmadım.
- el-Kelbî'nin Tefsiri Mukâtil'in Tefsiri ile aynı düzeydedir.

Mukâtil'den rivâyette bulunanlar arasında ise İsmâîl b. Ayyaş, Sa'd b. es-Salt, Süfyan b. Uyeyne, 'Abdu'r-Rahmân b. Muhammed el-Muhâribî, 'Abdu'r-Rezzak b. Hemmam, el-Velid b. Müslim, Ebû Nusayr Sa'dâl, İbn Sa'îd el-Belhî, Ebû Hayve, Şureyh b. Bureyd el-Hımsî, Ebû Nasr Mansur b. 'Abdu'l-Hâmîd el-Barudî, Ebu'l-Cüneyd ed-Darir, Ebû Yahyâ el-Hammanî, Bakıyye b. el-Velîd, Şebâbe b. Sevvâr, İmad b. Kîrat en-Neysabûrî, 'Abdullâh b. el-Mübârek, 'Abdu'r-Rahmân b. Süleymân (b. Ebi'l-Hûb), 'Abdu's-Samed b. 'Abdu'l-Vâris, Attab b. Muhammed b. Şevzeb, 'Alî b. el-Ca'd, Îsâ b. Ebî Fâtıma [İbn Subeyh], Îsâ b. Yûnus, Haremî b. 'Umâre b. Ebî Hanîfe, Hammad b. Muhammed en-Nevârî, Hamza b. Ziyad et-Tûsî, Nasr b. Hammad el-Verrâk, Yahyâ b. Şibl, Yûsuf b. Hâlid es-Sumnî, el-Velîd b. Merised el-Beyrûtî[21] bulunmaktadır.

---

20 Aynı yer.

21 *Tehzîbu'l-Kemâl,* (Mukâtil'in biyografi); *Mizânu'l-İ'tidâl;* Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ; Tehzîbu't-Tehzîb; Târihu Bağdad.*

Kimi güvenilir Hadîs âlimleri Mukâtil'den övgüyle sözetmiş ve onun konumunun yüksekliğini dile getirmiştir: İmam Şâfii şöyle demiştir:

> Her kim tefsirde derya kadar geniş olmak isterse, o Mukâtil b. Süleymân'ın ortaya koyduklarına muhtaçtır.

Süfyan b. Uyeyne, Meş'ar ile Hammad b. 'Amr arasındaki şu konuşmayı nakletmektedir:

> Meş'âr, Hammad b. 'Amr'a –Mukâtil'i kasdederek– şöyle sordu:
>
> — Adamı nasıl buldun?
>
> Hammad b. 'Amr da şöyle cevap verdi:
>
> — Eğer onun söyledikleri bir ilim ise, ondan daha âlim olabilir mi bilmiyorum.

'Abdullâh b. el-Mübârek de Mukâtil'in Tefsiri'ni görünce şöyle demiştir:

> Bu ne kadar büyük bir ilim, keşke bu ilmin bir de isnadı olsaydı.

'Abd b. Kesîr de şöyle demiştir:

> Allah'ın kitabını Mukâtil'den daha iyi bilen bir kimse kalmadı.

Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammad şöyle demiştir:

> Mukâtil tefsirde el-Kelbî'den daha bilgilidir.

Bakiyye ise şöyle demiştir:

> Ben Şu'be'ye, Mukâtil b. Süleymân hakkında sual sorulduğuna pek çok kere şâhid oldum; fakat bir defa olsun ondan hayırdan başka bir şekilde sözettiğini duymadım.

'Alî b. el-Huseyn b. Vâkid el-Mervezî, Merv ahalisinden 'Abdu'l-Mecîd'den naklen şöyle demiştir:

> Mukâtil b. Hayyan'a sordum:
>
> — Ey Ebû Bestam! Sen mi daha âlimsin, yoksa Mukâtil b. Süleymân mı?
>
> Şöyle cevab verdi:
>
> — Ben Mukâtil'in insanlar arasındaki bilgisini, diğer denizler arasında yeşil deniz gibi gördüm.

Tefsirindeki ve diğer eserlerindeki aklî yöne gelince, o bu hususta gerçekten coşkun bir deniz gibi olup hep ilerdedir, kimse onu geride bırakamamıştır. İmam Şâfii'nin onun lehindeki şehâdetiyle bu böyledir.

Şâyet bizler Mukâtil'in mirasını ihmal edecek olursak, fikir ve uygarlık mirasımızdan önemli bir bölümü ihmal etmiş oluruz. Hatta aklî tefsirin ilk ürününü dahi ihmal etmiş oluruz. Oysa bu, diğer toplumların geçmişleriyle övündüğü ve geçmişlerinin kültürel mirasını canlandırmakta birbirleriyle yarıştığı bir zamanda yapılacak bir iş değildir.

MUKÂTİL ve KELÂM İLMİ

Sadece fırka ve mezheblere dair eserler Mukâtil'e, "Allah et ve kandır..." sözünü nisbet ederler. Böyle bir ifade Mukâtil'in Tefsirinde kesinlikle yoktur.

Bazı Kelâm imamları ile fırka ve mezheb tarihçileri Mukâtil'den övgüyle sözetmiş ve onu, sapıklık ve inkârın bertaraf edilip önlenmesi için bir temel ve dayanak kabul etmişlerdir.

Mesela Şehristanî, Mukâtil'i selef imamlarından birisi olarak kabul etmiş, onu İmam Mâlik b. Enes'le birlikte değerlendirmiştir. Şöyle ki:

> Hadîs ashâbından selef, Mutezile'nin, Allah'ın ilmi ve râşid imamlardan öğrenegeldikleri Sünnet'e muhâlefet konusunda ileri gitmeleri, Umeyye Oğulları'ndan bir topluluğun Kaderî görüşleri desteklemeleri, Abbasî halifelerinden bazılarının Allah'ın sıfatlarını nefy ve Kur'ân'ın mahluk olduğu hususundaki kanaatleri savunmaları karşısında, Âyet ve Hadîslerde bulunan müteşâbihler hakkında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşünü sağlam delillerle ortaya koymada aciz kaldılar. Ahmed b. Hanbel, Dâvûd b. 'Alî el-İsfehanî ve selef imamlarından bir topluluk kendilerinden önce gelen Hadîs ashâbından olan Mâlik b. Enes ve Mukâtil b. Süleymân gibi mütekaddimlerin selef yöntemi üzerinde yürüdüler ve böylelikle selâmetli yolu izleyerek şöyle dediler:
>
> "Bizler Kitab ve Sünnet'te vârid olanlara îmân ederiz, te'vîle kalkışmayız. Bununla birlikte kesinlikle Yüce Allah'ın yaratılmışlardan hiçbir şeye benzemediğini de biliriz. Şunu da biliyoruz ki, hayâlimizde canlanan her şeyin yaratıcısı ve takdir edicisi O'dur."
>
> Böylelikle onlar teşbîhten alabildiğine sakınır ve çekinirlerdi. Nihâyet demişlerdir ki:

> "Yüce Allah'ın, *İki elimle yarattığım* âyetini okuyunca, elini oynatanın elini, yahut da *Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır* Hadîsini rivâyet edince parmaklarıyla işarette bulunan kimsenin parmaklarını kesmek icab eder."[22]

İmam Şâfii de, Kur'ân tefsiri konusunda herkesin Mukâtil b. Süleymân'a muhtaç olduğunu ifade etmiştir.

Dr. Subhi es-Sâlih, Mukâtil'in müslüman âlimlerin ve müfessirlerinin büyüklerinden biri olduğunu belirtmektedir.[23]

Bu sebeble diyoruz ki: Şâyet Mukâtil b. Süleymân, "Allah, etten ve kandandır" demişse, kahrolsun. Ancak insaf, şunu söylememizi gerektirir: Böyle bir görüş Mukâtil'e, onun biyografisinden sözeden eserlerden ya da tarih kitaplarından herhangi birinde nisbet edilmiş değildir. Bu görüş ona sadece fırkalara ve mezheblere dair kitaplarda nisbet edilmiştir. Fırkaların görüşlerini anlatan kitaplar ise hasımlarının sözlerini bazan mübalağalı olarak aktarırlar.

O halde bize düşen Mukâtil'in görüşlerini bizzat kendi kitaplarından tesbit etmektir. Güzel bir rastlantıdır ki, onun kimi kitapları kütübhânelerde yazma olarak bulunmaktadır. Ben onun bir kitabının filmini elde etmiş ve okumuş bulunuyorum.

Dr. Muhammed Yûsuf Mûsâ diyor ki:[24]

> Biz şuna inanıyoruz: İnsaflı bir araştırmacıya yakışan, hasmın hasmı hakkındaki sözünü ve hasmına nisbet ettiklerini ona ait kabul etmekte son derece ihtiyatlı davranmasıdır. Özellikle de Bağdadî'nin *el-Fark Beyne'l-Fırak*'ı ile Şehristanî'nin *el-Mile'l-ve'n-Nihal*'i böyledir. Bunlar İslâm mezhebleriyle ilgili önemli kaynaklardandır. Birincisinin müellifi –İmam Fahru'd-Dîn er-Râzî'nin de belirttiği gibi– muhâliflere karşı oldukça mutaassıb bir kimseydi. Onların mezheblerini gerçek şekliyle anlatmadığı dahi söylenebilir. İslâm fırkalarının görüşlerini Şehristanî de ondan alarak nakletmiştir.[25]

Fırkaların durumlarını açıklamaya dair te'lif edilmiş en eski eserler-

22 Şehristanî, *el-Milel ve'n-Nihal.*

23 *en-Nuzûmu'l-İslâmiyye.*

24 *Dâiretu'n-Maarifi'l-İslâmiyye.*

25 *Munâzarâtu'r-Râzî,* Hindistan.

• Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her *el-ecdâs* kelimesi, *kabirler* demektir.

• Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her *alâullâh* ifâdesi, *Allah'ın nimetleri* demektir. (Onun *elif* harfi ile başlayan otuziki tane külliyât saydığını gördüm).

• Kur'ân-ı Kerîm'de geçen her *Rabb'lerinin hamdi ile* ibaresi, *Rabb'lerinin emri ile* anlamındadır. (*Be* harfinden on tane külliyât saymıştır).

• Kur'ân-ı Kerîm'deki bütün *tallâhi* lafızları, *vallâhi* demektir. (Tefsirinde, *te* harfi ile başlayan bu türden beş tane külliyât vardır).

• Kur'ân-ı Kerîm'deki her *el-cahîm* kelimesi, *pek büyük ateş* demektir. (Tefsirinde, *cim* harfi ile başlayan beş tane külliyât geçmektedir).

• Kur'ân-ı Kerîm'deki her *hasien* lafzı, *küçülmüş olarak* demektir. (Tefsirinde, *ha* harfi ile başlayan yedi külliyât bulunmaktadır).

• Kur'ân-ı Kerîm'deki *dâru'l-bevâr, kavmen bûrâ* ve *ticâreten len tebûr* [sonu gelmez/tükenmez bir ticaret] terkiblerindeki her *bûr* (kökünden gelen ikinci) lafzı, *helâk olmak, yok olmak* anlamındadır. (Tefsirinde, *dal* harfi ile başlayan külliyât altı tanedir).

Buna benzer Mukâtil'in tesbit ettiği ve Kur'ân-ı Kerîm'in tamamında 248'e ulaşan daha başka külliyât da vardır.[33]

---

33 Bunların üçü *zel* harfi ile başlar, Kur'ân'da *zâtu behceh* lafzı, "güzel, güzellikli, güzelliği olan" demektir. Altı tanesi *ra* harfi ile başlar, Kur'ân'daki her *rahik* kelimesi, "şarap" demektir. Üç tanesi *ze* harfi ile başlar; *zerâbî* [yaygı] gibi. On tanesi *sin* harfi ile başlar, *sefere* [yazıcılar], *suhriyyen* [alay etmek] gibi. Beş tanesi *şın* harfi ile başlar, Kur'ân'daki her *şatat* "zulüm" demektir. İki tanesi *sad* harfi ile başlar, *sâgırîn* [küçülmüşler olarak] gibi. Dört tanesi *tı* harfi ile başlar, Kur'ân'daki her *tab* kelimesi, "mühürlemek" anlamındadır. İki tanesi *zı* harfi ile başlar, *zalle vechuhu müsvedden* [yüzü değişerek karardı] gibi. Sekizi *ayn* harfi ile başlar, *uruben* [kocalarına aşık huriler] demektir. Dört tanesi *ğayn* harfi ile başlar, *ğıll* [aldatmak] gibi. Ondokuzu *fe* harfi ile başlar, *fâlik* [hâlık/yaratıcı] gibi. Dokuzu *kaf* harfi ile başlar, *kulûbunâ gulfun* [kalblerimiz kılıflıdır] ile *fî ekinnetin* [örtüler içerisindedir] gibi. Onbiri *kef* ile başlar, *kazim ve mekzûm* [kederli ve üzüntülü] gibi. Yirmibiri *lam* harfi ile başlar, *lümeze* [insanda muayyen bir şeyi ayıplayıp tenkid etmek] gibi. Yirmi tanesi *mim* harfi ile başlar, *mağfiret* gibi. Sekiz tanesi *nun* harfi ile başlar, *nikâh* kelimesi gibi. Ancak, *nikâha erişinceye kadar* (Nisâ/6) ibaresindeki *nikâh* kelimesi "ergenlik yaşı" manasındadır. İki tanesi *he* harfi ile başlamaktadır, *hemmaz* ve *hümeze* [gıybet eden kimse] gibi. Otuzdokuz tanesi *vav* harfi ile başlar, *vâridûn* [girenler] gibi. Onbeş tanesi *ya* harfi ile başlar, *yuhraun* [koşarlar] gibi.

Mukâtil'in bu şekilde Kur'ân'ın külliyâtına dair kapsayıcı açıklamalarda bulunması, onun Tefsiri'ne bu yönüyle bir özellik kazandırmıştır. Bu da Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilmesi demektir. O bir âyeti tefsir ederken, hem onunla ilgili olan hususları, hem de anlamını tamamlayan hususları kaydetmektedir.

Gerçekten Mukâtil Kur'ân'ı Kur'ân ile –bu ilkenin en geniş anlamıyla– tefsir etmiştir. O, Kur'ân'ın külliyâtını (yani, Kur'ân'da *küllü [her bir]* diye başlayan ibareleri), aynı hususta olmakla beraber az-çok farklılık taşıyan âyetleri, çelişki vehmedilen âyetleri, hayat ve ölümle ilgili âyetleri ve benzerlerini tedriciliklerine ve müteselsil sıralarına uygun olarak tefsir etmiştir. Zannederim Mukâtil bu hususların bir çoğunda ilktir.

MUKÂTİL'İN TEFSİRİNDEKİ NAKLÎ YÖN

Mukâtil, Tefsiri'nde aynı konuyla ilgili âyetleri biraraya getirir ve senedleri zikretmeksizin âyetle ilgili Hadîsleri kaydeder. Bundan dolayı onun Tefsiri'nde sahih ve gayr-i sahih rivâyetler birbirine karışmıştır. Yine bu Tefsiri'nde Ehl-i Kitap'tan nakledilmiş İsrâîliyat da açıkça görülmektedir. Bilhassa Yüce Allah'ın, içlerini ve dışlarını yasaklanmış bir işe bulaşmaktan koruduğu peygamberlerin bazılarıyla ilgili naklettiklerinde bunu görüyoruz.

Mukâtil, Hz. Peygamber'in (s.a) Zeyneb bt. Cahş ile evlenmesiyle ilgili âyetleri tefsir ederken, Yahudilerden gelme İsrâîliyat kabilinden rivâyetlerden etkilenmiştir.

Râvilerin senedlere çokça önem verdikleri bir dönemde, senedleri zikretmemesinin yanısıra, Mukâtil'in Tefsiri'ndeki en belirgin kusurlardan biri de İsrâîliyattır.

MUKÂTİL'İN TEFSİRİNDEKİ AKLÎ YÖN

Akl ile naklin içiçe olması Mukâtil'in Tefsiri'nde açıkça görülen bir husustur. Onun *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm* isimli kitabı ile *Tefsiru Hamsi Mieti Âyetin mine'l-Qur'âni ve bihâ Ahkâmun Fıkhıyye* adlı kitabında da akl ile naklin içiçe olduğu açıkça görülmektedir. Aydınlık bir aklın etkisi bu Tefsirin köşesinde-bucağında net bir şekilde görülmektedir. Mukâtil'in sahip olduğu zekâ ve Yüce Allah'ın kitabını

tefsir edecek kimse için gerekli olan her hususa dair geniş bilgisi bu konuda Mukâtil'e oldukça yardımcı olmuştur.

O, Arab dili, bu dilin kelimeleri, kelimelerin terkibleri, kelime ve terkiblerin delâletleri, bunun evrimi, müşterek ve müterâdif lafızlar, meânî, beyan ve bedîi konusunda geniş bir bilgiye sahibti.

Aynı şekilde o icmâli-tebyîni, umumu-hususu, mutlakı-mukayyedi, emrin-nehyin delâleti... gibi hususları bilmesinin yanısıra, akaidi, ilâhiyâtı, nübüvvâtı [nübüvvetle ilgili meseleleri] ve hükümlerini, çeşitli kıraatleri, tecvidi, nahvi ve eski şiiri de biliyordu.

Özetle Mukâtil, müfessirin gerek duyacağı bütün ilimleri eksiksiz bilmekteydi. O bütün bunları Tefsirinde verimli bir şekilde kullanabilmiştir. Mukâtil, pekçok ilim ve bilgiyi kuşatan bir kişi olmakla birlikte, Tefsirinde bariz hatalar da yapmıştır. Bu hatalar ise, rivâyetlerin senedini hazfetmek, tedlîs yapmak, Yahudi ve Hristiyanların malumatlarını [İsrâîliyâtı] Kur'ân tefsirine aktarmaktır. Bunlar, Mukâtil'in konumunu düşüren ve değerini azaltan büyük kusurlardır. Bu kusurlarına rağmen Mukâtil, dehası ile yüce ve üstün anlamları idrak ederek, Kur'ân'ı sade ve yalın bir şekilde tefsir etmektedir. Bu sebeble onun Tefsiri, büyük bir beğeni kazanmış, ileri gelen imamların övgülerine mazhar olmuştur.

İmam Şâfii'nin, şu şehâdeti çok değerli ve muteber bir şehâdettir:

> İnsanlar tefsirde Mukâtil'e muhtaçtırlar.

Ahmed b. Hanbel'in de şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

> Mukâtil, Kur'ân'ı bilen biri idi.

Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammad'ın da şöyle dediği nakledilmiştir:

> Mukâtil; tefsir ilmini, el-Kelbî'den daha iyi bilir.

İbrâhîm el-Harbî'den gelen rivâyete göre şöyle demiştir:

> İnsanları, Mukâtil'i tenkide iten şey kıskançlıktır.

'Abdullâh b. el-Mübârek, Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri'ni tetkik ettikten sonra şunları söylemiştir:

> Eğer o sika olsaydı, onun Tefsiri ne kadar güzeldi! Eğer rivâyetlerinin senedi bulunsaydı, buradaki ilim ne kadar büyüktü!

Mukâtil b. Hayyan'a –ki o sika'dır– "Sen mi daha bilgilisin, yoksa

Mukâtil b. Süleymân mı?” diye sorulunca, şöyle cevab vermiştir:

> Ben insanlar arasında Mukâtil'in bilgisini, ancak diğer denizler arasındaki yeşil denize benzetebiliyorum.[34]

2. MUKÂTİL KUR’ÂN'I BAŞTAN SONA TEFSİR EDEN İLK KİŞİ MİDİR?

Rivâyet yoluyla tefsir [et-tefsir bi'l-me’sûr], Rasûlullah'tan (s.a) ve o'nun ashâbı ile tâbiînden nakil yoluyla ortaya çıkmıştır. Müfessirlerin çoğunluğu bu tefsire bağlı kalıyor, ona bir şey eklemiyorlardı. Yani ilk başta tefsir, hakkında rivâyet vârid olmuş âyetlerin açıklanmasından ibaret olup, Kur’ân'ın tamamı için tefsir sözkonusu değildi.

İbn ‘Abbas'a nisbet edilen *Tenvîru'l-Mikbâs* gösterilerek bize itiraz edilemez. Çünkü bu Tefsirin ona nisbeti tenkid edilmiştir.

Mukaddimesinde bu Tefsiri el-Kelbî'nin Ebû Sâlih'ten, onun da İbn ‘Abbas'tan rivâyet ettiği belirtilmektedir. Bu rivâyet yolu ise İbn ‘Abbas'tan gelen rivâyet yollarının en gevşeğidir.[35]

Üstelik İmam Şâfii şöyle demiştir:

> İbn ‘Abbas'tan tefsire dair ancak yüz kadar rivâyet sabit olmuştur.[36]

Hakkında şüphe edilmeyecek hususlardan birisi de şu ki, Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri, bize eksiksiz ulaşmış ilk Kur’ân tefsiridir.

Geriye şunu sormak kalıyor: Acaba Mukâtil'den önce böyle bir tefsir te’lif eden oldu mu? Diğer bir ifâdeyle, Kur’ân-ı Kerîm'i Mukâtil'den önce veya onun devrinde eksiksiz tefsir etmiş müfessirler vardı da kitapları kayıp mı oldu?

Bu soruya cevap verebilmek için şunları hatırlatalım:

İmam Şâfii şöyle demiştir:

> Kim tefsir ilmini elde etmek isterse o, Mukâtil b. Süleymân'a muhtaçtır.

---

34 Bütün bu rivâyetler için bkz. *Tehzîbu'l-Kemâl* (Mukâtil b. Süleymân'ın biyografisi).

35 *Tenvîru'l-Mikbas.*

36 *el-İtqân.*

İbrâhîm el-Harbî şöyle demiştir:

- Mukâtil, Mücâhid'ten birşey dinlememiştir. Ancak Mukâtil insanların tefsir ile ilgili rivâyetlerini bir araya toplamış ve birşey dinlemeksizin buna göre tefsir yapmıştır. Eğer bir kimse Ma'mer'in ve Şeyban'ın Katâde'den naklettiği tefsir rivâyetlerini biraraya getirecek olursa, bunları esas alarak tefsir yapması güzel olurdu.
- Ben Tefsirime ondan hiçbir şey almadım.
- el-Kelbî'nin Tefsiri, Mukâtil'in Tefsiri'nin aynısıdır.[37]

Mukâtil'in dayandığı tefsirlerin rivâyet yoluyla yapılmış tefsirler olduğunu görüyoruz. Mücâhid, Tefsirini İbn 'Abbas'tan rivâyet etmiştir. İbn 'Abbas'tan ise tefsir ile ilgili ancak yüz kadar sahih rivâyet bulunmaktadır. Yani Mücâhid'in İbn 'Abbas'tan rivâyet yoluyla oluşturduğu Tefsiri, sadece Mücâhid'in anlamaktan aciz kaldığı âyetlerin tefsirine münhasır idi. Mücâhid, anlamadığı âyetleri İbn 'Abbas'a sormuş ve bunların tefsirini levhalara kaydetmiştir.

ed-Dahhak'ın, kendisine sunulan Mûkâtil'in Tefsiri'ni, "Her kelimeyi tefsir etmiş" diyerek beğenmediği rivâyet edilmiştir.[38]

Bu ise Kur'ân-ı Kerîm'in tam bir tefsirinin Mukâtil'in öncesi şöyle dursun, Mukâtil'in döneminde bile alışılmadık bir şey olduğunu ve Mukâtil'in Kur'ân-ı Kerîm'i tam olarak tefsir edenlerin ilkleri arasında bulunduğunu gösterir. Tefsirinin, Mukâtil'in Tefsiri ile aynı olduğu söylenen el-Kelbî gibi çağdaşlarının da bu konuda onunla aynı özelliği paylaşmış olmaları muhtemeldir. Şu kadar var ki, Mukâtil b. Süleymân'ın ki hariç, Kur'ân-ı Kerîm'in tam bir tefsiri bize ulaşmamıştır.

Hicrî 161'de vefat eden Süfyan es-Sevrî'nin Tefsiri Hindistan'da basılmıştır. Fakat bu Tefsir, her sûrede birkaç kelimeyi ve sınırlı sayıda âyeti tefsir etmekten öteye geçmemektedir.

Mesela Süfyan es-Sevrî'nin, Bakara sûresindeki bazı âyetleri nasıl tefsir ettiğini görelim:

> *Yahut (bunların hali), semadan boşanan yağmur(a tutulan kimselerin hali) gibidir* (Bakara/19) ibaresini, –Sa'îd b. Cubeyr'den naklen– "Yağmur yüklü bulut" diye tefsir etmiştir.

---

37 *Tehzîbu'l-Kemâl* (Mukâtil b. Süleymân'ın biyografisi).

38 *Tehzîbu'l-Kemâl* (Mukâtil b. Süleymân'ın biyografisi).

Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri halkeden Rabbinize ibâdet edin ki ittika edesiniz (Bakara/21) âyetindeki *tetteqûn*'u, –Ebû Necîh kanalıyla Mücâhid'ten naklen– "itaat" ile tefsir etmiştir.

Artık Allah'a nidler koşmayın (Bakara/22) âyetindeki *endâd* (*nid*'in çoğulu) kelimesini, –Mücâhid'ten naklen– "O'na denkler koşmayın" diye tefsir etmiştir.

Bildiğiniz halde... (Bakara/22) ibaresini ise, "Ey Ehl-i Kitap! Siz Tevrât ve İncil'de şüphesiz ki O'nun bir olduğunun belirtildiğini bildiğiniz halde" şeklinde tefsir etmiştir.

Yakıtı insanlar ve taşlar... (Bakara/24) ibaresindeki taşları, "kibritten taşlar" diye tefsir etmiştir. İbn Mes'ud dedi ki: "Buradaki *taşlar*'dan murad, *kırmızı kibrit*'tir."

Süfyan, *O onlara müteşâbih olarak sunulur* (Bakara/25) âyeti hakkında şöyle demiştir: *Müteşabih,* "rengi bir, tadı farklı" demektir.[39]

Dikkatimizi çeken husus şu ki, Süfyan es-Sevrî bütün âyetleri tefsir etmemektedir. Onun bir âyetten tek bir kelimeyi, ardından bir diğerinden bir ya da birkaç kelimeyi tefsir ettiğini, bazan da hiçbir kelimeyi tefsir etmeksizin âyetleri bırakıp geçtiğini görüyoruz.

Buradan şu sonuca ulaşıyoruz: Rivâyet yoluyla tefsir ashâb, tâbiîn ve etbau't-tâbiîn döneminde alışılagelmiş olan tefsirdir. Bu tefsir yönteminde, seleften nakledilen rivâyetler ile yetinilir, haklarında herhangi bir tefsirî izah nakledilmemiş âyetlerin tefsiri yapılmaz.

Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri ise, Kur'ân'ın tamamını âyet âyet tefsir eden ve bize ulaşan ilk tefsirdir. Şüphesiz ki bu yöntem, o gün için bilinen bir yöntem değildir. Bundan dolayı ilim adamları Mukâtil'in yöntemine (yani, bütün âyetleri tefsir etmesine) tepki göstermişlerdir.

3. İLK TEFSİR TEDVİN EDENLER

Şu hususun açıkça bilinmesini isterim: Kur'ân'ı tam olarak ilk tefsir eden kimse ile ilk olarak tefsir tedvin eden kimse ve ilk müfessir tabirleri arasında fark vardır.

---

39 Süfyan es-Sevrî, *Tefsiru'l-Qur'âni'l-Kerîm,* tahkik: İmtiyaz Ali, Hindistan, 1965.

Kur'ân'ı tam olarak tefsir eden ilk kimse, Mukâtil b. Süleymân'dır. Onun kimi çağdaşlarının Kur'ân-ı Kerîm'i tam olarak tefsir etmiş olma ihtimali olmakla birlikte bunlar bize ulaşmamıştır. Buna göre Mukâtil'in Tefsiri, bize ulaşan Kur'ân-ı Kerîm'in eksiksiz en eski tefsiridir.

İlk olarak tefsir tedvin eden kimseden maksat ise, tefsire dair ilk yazan ve bu hususta ilk te'lif yapan kimsedir.

Dr. Ahmed Emin, Ferrâ'nın (v. 207 h.), Kur'ân-ı Kerîm'i âyet âyet tefsir eden ilk kişi olup ondan önce gelenlerin ise sadece Kur'ân'ın müşkil [anlaşılması zor] âyetlerini tefsir etmekle yetindikleri görüşüne meyletmektedir.

Ahmed Emin bu görüşe meylederken, İbnu'n-Nedim'in şu ifadelerine dayanmaktadır:[40]

> Ömer b. Bukeyr, el-Ferrâ'ya şöyle mektub yazdı:
>
> el-Hasen b. Sehl bazan bana Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili ardı ardına sualler soruyor, ona verecek cevab bulamıyorum. Şâyet benim için birtakım esaslar toplamayı yahut da bu hususta kendisine başvuracağım bir kitap hazırlamayı uygun görüyorsan bunu yapıver.
>
> Bunun üzerine el-Ferrâ arkadaşlarına, "Size Kur'ân-ı Kerîm'e dair bir kitap yazdırmak için toplanın!" deyip onlar için belli bir gün tayin etti. Arkadaşları biraraya gelince o da onların yanına çıktı. Mescidte ezan okuyan ve namazda insanlara imamlık yapan bir kişi vardı. Ferrâ ona, "Fâtihatu'l-Kitab'ı oku, biz de onu tefsir edelim. Kitabın tamamını böylece bitirelim" dedi. Adam (Kur'ân'ı) okudu, el-Ferrâ da tefsir etti.
>
> Ebu'l-'Abbas,"Ondan önce kimse onun gibi bir iş yapmadı. Zannederim ondan sonra da kimse ondan fazlasını yapmadı" demiştir.

Dr. Ahmed Emin bu ifadelerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

> Acaba biz bu ifadelerden, –hicrî 270[41] yılında vefat etmiş olan– el-Ferrâ'nın mushaftaki sıraya uygun olarak Kur'ân'ı âyet âyet ele alıp tefsir eden ilk kişi olduğu, ondan önceki müfessirlerin sadece müşkil [anlaşılması zor] âyetleri tefsir etmekle yetindikleri, ondan önceki tef-

---

40 İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*.

41 Bu tarih, yanlıştır; doğrusu, Hicrî 207'dir. Bir dizgi hatası olarak hicrî 207 yerine, hicrî 270 yazılmış olmalıdır. (Çeviren)

> sirlerin sadece İbn ‘Abbas'tan, es-Süddî ve başkalarından rivâyet yoluyla gelen tefsirler olduğu sonucunu çıkarbilir miyiz? Benim eğilimim bu doğrultudadır. Bununla birlikte İbnu'n-Nedim'in ifâdeleri bu hususta kesin değildir.[42]

Biz Dr. Ahmed Emin'in bu eğilimini çürütecek birtakım deliller ortaya koyabiliriz:

el-Ferrâ'nın Tefsiri, Kur’ân-ı Kerîm'in tam bir tefsiri değildir. Aksine o, Kur’ân'ın müşkil olan kelimelerini tefsir etmiştir. Bu durum, el-Ferrâ'nın, *Meâni'l-Qur’ân* isimli tefsiri incelendiğinde açıkça görülür: O, bir âyetin, bir ya da birkaç kelimesini tefsir ettikten sonra birçok âyeti tefsir etmeden geçmektedir. O halde el-Ferrâ'nın tefsiri, lugat ve nahiv bakımından bazı kelimelerin ve bazı âyetlerin bir bölümünün tefsirinden ibarettir. Bu Tefsirde o bütün gayretini nahiv ve dil ile ilgili açıklamalara hasretmiştir.

Ferrâ'nın Tefsiri'nin Kur’ân-ı Kerîm'in tam bir tefsiri olduğunu kabul etsek dahi Kur’ân'ı eksiksiz olarak tefsir eden ilk kişi o değildir. Çünkü hicrî 150'de vefat eden Mukâtil b. Süleymân, ondan yarım asırdan daha uzun bir süre önce yaşamıştır ve Mukâtil'in Tefsiri Kur’ân'ın bütün âyetlerini kapsayan bir tefsirdir.

Üstad Emin el-Hûlî şöyle diyor:

> el-Ferrâ'nın (v. 207 h.), *Meani'l-Qur’ân* adlı eseri, âyetleri, sûrelerdeki tertibine uygun olarak ele alışı itibariyle Ebû Ubeyde'nin (v. 209 h.) *Mecâzu'l-Qur’ân*'ına benzer. Onun elimizde bulunan sözkonusu bu kitabının bir bölümünde sûreler Kur’ân'daki sıralanışına göre ele alınmakta ve her sûrenin mecâzını, yani maksadın açıklanmasına gerek duyulan bölümünü ele almaktadır.
>
> el-Ferrâ'nın bu alanda da ilk olma özelliği yoktur. Aksine bu yöntem, –göründüğü kadarıyla– o çağın bilinen bir yöntemi idi. Bu dönemden önce yazılmış eserler elimize geçecek olursa, büyük ihtimalle Kur’ân tefsiri konusunda, el-Ferrâ ve Ebû Ubeyde'nin yönteminin, daha önceden kullanıldığı görülecektir.[43]

---

42 *Duha'l-İslâm.*

43 *İslâm Ansiklopedisi* (Arabça çevirisi), “Tefsir” maddesi; Emîn el-Hûlî, *et-Tefsir Meâlimu Hayatihi ve Menhecuhu'l-Yevm.*

Ben değerli ilim adamı Prof. Emin el-Hulî'ye diyorum ki: Umduğunuz gerçekleşmiş ve biz el-Ferrâ'dan yarım asırdan daha uzun bir süre önce yazılmış bir Tefsiri elde etmiş bulunuyoruz ki bu Kur'ân'ın bütün âyetlerini kapsayan eksiksiz bir Tefsirdir. Sözünü ettiğimiz bu Tefsir Mukâtil b. Süleymân'a aittir.

İlk Tefsir tedvin edenlere gelince:

Rivâyete göre Mücâhid (v. 101 h.), elinde yazı levhaları bulunduğu halde İbn 'Abbas'a tefsire dair sualler sorar ve söylediklerini yazardı. Nihâyet ona tefsirin tamamını sordu.[44]

'Abdu'l-Melîk b. Mervan (v. 86 h.), Sa'îd b. Cubeyr'den kendisi için Kur'ân'ın tefsirini yazmasını istemiş. Sa'îd b. Cubeyr de onun için yazmış. Atâ b. Dinar da bu Tefsiri yazıcılardan almıştır. Yoksa Atâ'nın Sa'îd b. Cubeyr'den doğrudan işitmişliği yoktur.

Nitekim *Tehzibu't-Tehzib*'te, Atâ b. Dinar'ın biyografisi anlatılırken şunlar söylenmektedir:

> 'Alî b. el-Hasen el-Hasencânî, Ahmed b. Sâlih'den naklen dedi ki: "Atâ b. Dinar Mısırlı sika kimselerdendir. Sa'îd b. Cübeyr'den naklettiği rivâyetler arasında yer alan Tefsiri bir sayfadır. Ancak bunu, Sa'îd b. Cübeyr'den (vasıtasız) dinlediğine dair bir delâlet yoktur."

Ebû Hatim de şöyle demektedir:

> Hadîsi sâlihtir [nakledilmeye elverişlidir], ancak Tefsiri divandan almıştır. Hicrî 86'da vefat eden 'Abdu'l-Melîk b. Mervan, Sa'îd b. Cubeyr'den kendisine Kur'ân tefsirini yazıp göndermesini istemiş, Sa'îd de yazmıştı. Atâ b. Dinar bunu divanda bulup almış, dolayısıyla Sa'îd b. Cubeyr'den onu mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Vefeyatu'l-A'yan'da şu ifadeler yer almaktadır:

> Mutezile'nin ileri gelen âlimlerinden 'Amr b. Ubeyd (v. 143 h.) Kur'ân-ı Kerîm'e dair bir tefsiri Hasen el-Basrî'den (v. 116 h.) yazmıştır.[45]

Suyûtî şunları söylemektedir:

> İbn Cureyc'in (v. 150 h.) tefsire dair üç büyük cüzü vardır.[46] İbn 'Ab-

---

44 Taberî, *Tefsir.*

45 *Vefâyâtu'l-A'yân.*

46 *el-İtqân.*

> bas'ın mevlâsı İkrime'nin, "Ben iki levh [kapak] arasını tefsir ettim" dediğini biliyoruz.[47]

Yukardaki açıklamalardan hareketle Ferrâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'i âyet âyet tefsir eden ilk kişi olmadığı kanaatine ulaşabiliriz.

Bundan sonra geriye şu soru kalmaktadır: Kur'ân-ı Kerîm'i âyet âyet tefsir eden ilk kişi kimdir?

Benim kanaatim, tefsirin tedvininin, Mukâtil b. Süleymân'dan (v. 150 h.) önce olduğu doğrultusundadır. Çünkü Sa'îd b. Cubeyr Kur'ân'ın tefsirini Mervan b. 'Abdu'l-Melîk (v. 86 h.) için yazmıştır.

Kanaatime göre, Mukâtil'den önceki Tefsirler, Kur'ân'ın tamamını kapsamıyordu. Bunlar sadece rivâyetlerin nakledilmesinden ve müşkil âyetlerin tefsirinden ibaretti. Bu durum, Sa'îd b. Cubeyr (v. 94 h.) ile Mücâhid'in (v. 103 h.) Tefsiri için de geçerlidir.

'Amr b. Ubeyd'in, el-Hasen'den rivâyet ettiği Tefsire gelince: Kanatimce bu Tefsir, kader ve o dönemde Basra'da yoğun bir şekilde tartışılan itikadî birtakım meselelerle alakalı muayyen birtakım âyetlerin tefsirine dairdi. Çünkü o dönemde Basra, çeşitli fırkaların ve Kelâm ilminin en önemli merkezi idi.

Hasen el-Basrî'nin Tefsiri'nde öncelediği şey, değişik fırka ve mezheblere mensub çeşitli bid'at ve hevâ sahiplerinin kanaatlerini çürütmekti.[48]

İkrime'nin (v. 104 h.), İbn 'Abbas'tan naklettiği Tefsire gelince, bu da sadece rivâyet yoluyla yapılmış bir Tefsirdir ve müşkil olan âyetlere münhasırdır.

İbn Cureyc'in (v. 150 h.) Tefsiri'ne gelince, görüldüğü kadarıyla o tam bir Tefsir olmayıp, tefsire dair İbn 'Abbas'tan rivâyet edilmiş üç büyük ciltlik bir kitap idi. Bu rivâyetlerin bir kısmı sahih, bir kısmı gayr-i sahihtir. Çünkü onun maksadı, sadece sahih rivâyetleri toplamak değil, âyetlerle ilgili her rivâyeti sahih-gayr-i sahih demeden toplamaktı.[49]

---

47 *el-İtqân.* İkrime ise hicrî 104 ya da 105 yılında vefat etmiştir.

48 İbn Hallikân, *Vefâyâtu'l-A'yân.*

49 *el-İtqân.*

Bu bahsin sonlarında şu noktalarda odaklaştırabileceğimiz bir özeti sunabiliriz:

1. Tefsir, Hz. Peygamber'in (s.a) bazı âyetleri açıklaması ile başlar. Bu nedenle Emin Peygamber, Kur'ân'ın ilk müfessiri olarak kabul edilir.

2. Peygamberlik döneminden uzaklaşıldıkça tefsirin alanı genişlemiştir. Çünkü insanların –Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûl ortamı ve şartlarından uzaklaşmaları sebebiyle– tefsire ihtiyaçları artmıştır.

3. Kur'ân tefsiri, müphem ve müşkil âyetlerin anlaşılması ihtiyacından doğmuştur.

Emin Peygamber Kur'ân'ın bütün âyetlerini değil, bazılarını tefsir etmiştir. Ashâbı ise Kur'ân-ı Kerîm'i kıraati, anlaşılması ve açıklanması itibariyle çeşitli vesilelerle ele almış, üzerinde durmuşlardır. Böylelikle tefsirin alanı bir dereceye kadar genişlemiştir. Fakat yine de Kur'ân'ın tamamını ihtiva etmemiştir. İmam Şâfii'nin şu sözü de bunu te'yid etmektedir:

> İbn 'Abbas'tan tefsire dair sabit olan rivâyetler ancak yüz Hadîse denktir.

4. Bize ulaşmış Kur'ân'ın tam ve en eski Tefsiri, Mukâtil b. Süleymân el-Belhî'ye (v. 150 h.) ait olandır. O Kur'ân'ın tamamını âyet âyet tefsir etmiştir.

4. MUKÂTİL'İN TEFSİRİ Mİ, İBN CUREYC'İN TEFSİRİ Mİ DAHA ÖNCEDİR?

'Abdu'l-Melîk b. Cureyc hicrî 80'de doğmuş, 150'de vefat etmiştir. Hicrî 159'da vefat ettiği söylendiği gibi, başka tarihler de verilmiştir. Mukâtil de hicrî 80 dolaylarında dünyaya gelmiş, 150'de vefat etmiştir. Bundan daha sonra vefat ettiği de söylenmiştir.

Bundan açıkça anlaşılıyor ki, Mukâtil ile İbn Cureyc çağdaş idiler. Fakat İbn Cureyc Hicaz'da, Mukâtil ise Horasan'da yetişti. Bundan dolayı İbn Cureyc için, "Hicaz'da kitab te'lif eden ilk kişi" denilmiştir.

İbn Cureyc'in ancak olgunluk döneminde ilim tahsil ettiğini, Mukâtil'in ise Tefsiri'ni Merv'de gençlik yahut da olgunluk döneminde

te'lif ettiğini bildiğimize göre, Mukâtil'in Tefsiri'ni, İbn Cureyc'den önce tedvin ve te'lif ettiği açıklık kazanmış olur.

Muhtemeldir ki İbn Cureyc –aslen Bizanslı bir Hristiyan olması sebebiyle– rivâyetleri toplamak, düzenlemek ve te'lif etmek hususunda daha maharetli idi. Bu sebeble kitabları ilk olarak tasnif edenin o olduğu söylenmiştir. Fakat o, her ne kadar Mukâtil ile çağdaş idiyse de, Tefsirini tedvin ettiği dönem kuhûlet [otuz yaşından sonraki dönem] diye bilinen olgunluk dönemidir. Yani Mukâtil'in Tefsiri'ni tedvin etmesinden sonradır.

Bununla birlikte İbn Cureyc'in Tefsiri, İbn 'Abbas'tan gelen rivâyetlerin toplanması sûretiyle oluşmuştur. Mukâtil'in Tefsiri ise tam bir te'lif olarak önümüzde durmaktadır. Onda parlak aklın, yeni şeyler ortaya koymanın ve teknik anlamıyla te'lifin, Kur'ân'ın hedef ve maksatlarını bir derya gibi idrak edişin, her konunun âyetlerini biraraya toplamanın, zâhiren çelişik gibi görünen âyetleri uyuşturmanın izleri görülmektedir.

Mukâtil Tefsiri'ni, öncekilerin tefsir ve görüşlerini toplayıp biraraya getirerek değil; bunları inceleyip tetkik ederek, kendi görüşüne göre doğruya en yakın olanı tercih ederek gayet özlü, basit ve açık ifadelerle ortaya koymuştur.

İmam Şâfii'yi, "Tefsir alanında geniş bilgi elde etmek isteyen Mukâtil b. Süleymân'a muhtaçtır" demeye iten de bu olmalıdır.

Burada, rivâyet yoluyla tefsir tedvin eden kimse ile, yeni bir yöntemle tefsir te'lif eden ve tefsirde çığır açan kimsenin farklı olduğunu vurgulamak istiyorum.

Kanaatimce Mukâtil'den öncekilerin hepsi sadece tefsire dair rivâyet nakleden kimselerdi. Bunlar arasından tefsir tedvin edenlerin de tedvininde çoğunlukla görülen nakil ve rivâyetti.

Mukâtil'in Tefsiri ise hem Kur'ân âyetlerinin tamamını kapsayan eksiksiz bir Tefsir, hem de her âyeti açıklayan ve ona izah getiren teknik ilk Tefsirdir.

MUKÂTİL ve KUR'ÂN İLİMLERİ

Göründüğü kadarıyla Mukâtil, Kur'ân ilimleriyle alakalı ilk kitab

te'lif eden kimselerdendir. Şu an elinizde bulundurduğunuz *el-Vücuh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm*[50] isimli eseri bunlardandır.

Zerkeşi *el-Burhân*'da, Suyûtî *el-İtqan*'da bu kitabtan ya da bu kitabtan nakil yapanlardan çokça nakillerde bulunmuşlardır. Mukâtil'den sonra Kur'ân ilimlerine dair eser te'lif edenlerin pek çoğu da bundan yararlanmışlardır. Bu, Mukâtil'in "el-Vücûh ve'n-Nezâir"e dair yazdıklarının, kendisinden sonrakilerin yazdıklarıyla karşılaştırılması halinde açıkça görülür. Mesela, el-Malatî'nin *et-Tenbîh ve'r-Red alâ Ehli'l-Ahvâ* adlı eserinde[51] kaydettiği "Mukâtil'in külliyâtı" bunlardan biridir:

• Kur'ân'da geçen her *bahs* lafzı, "noksan" demektir; ancak Yûsuf sûresinde yer alan *Ve o'nu bahs bir pahaya sattılar* (Yûsuf/20) âyetindeki müstesnâdır; burada "haram" anlamındadır.

• Kur'ân'da geçen her *ba'l* lafzı "koca" demektir; ancak Sâffât sûresinde yer alan, *Ba'le mi du'â ediyorsunuz?* (Sâffât/125) âyetindeki müstesnâdır. Burada *ba'l* ile, "rabb" [put] kasdedilmiştir.

• Kur'ân'da geçen her *rayb* lafzı, "şekk" manasındadır; ancak Tûr sûresindeki *raybe'l-menûn* lafzı "zamanın ızdırab veren musibetleri" demektir.

Zerkeşî de *el-Burhân* isimli eserinde İbn Fâris'in *el-Efrâd* adlı eserinden şunları nakletmektedir:

• *el-Bahs,* Kur'ân'da *eksiklik, eksiltmek* demektir; *O (ecrinin) eksiltilmesinden* [bahs'inden] *de korkmaz, kendisine zulmedilmesinden de*

---

50 Zerkeşî, *el-Burhân*'da şunları söylemektedir: "Bu alanda başlangıç dönemlerinde Mukâtil b. Süleymân eser te'lif etmiştir. *Vücûh,* birden çok anlam için kullanılan müşterek bir lafızdır; *hidâyet* lafzı gibi. Bu, Kur'ân'da 17 manada kullanılır. Birisi *beyan* anlamındadır: *İşte onlar Rabb'lerinden bir hidâyet {yani, beyan} üzeredirler* (Bakara/5) âyetinde olduğu gibi. Bir diğer anlamı *dîn*'dir: *Şüphesiz hidâyet {yani, dîn} Allah'ın hidâyetidir {yani, dînidir}* (En'âm/71) âyetinde olduğu gibi. *Îmân* anlamına da gelir: *Ve Allah hidâyete {yani, îmâna} erenlerin hidâyetini {yani, îmânını} arttırır* (Meryem/76) âyetinde olduğu gibi." Mukâtil, kitabının baştaraflarında merfu [Hz. Peygamber'e nisbet edilen] bir Hadîs zikretmektedir: *Bir kimse Kur'ân'ın pekçok vechini görmedikçe tam anlamıyla fakih olamaz.* Suyûtî, bu Hadîs hakkında şunları söylemektedir: "Bu Hadîsi İbn Sa'd ve başkaları Ebu'd-Derdâ'dan mevkuf [Ebu'd-Derdâ'ya ait bir söz] olarak zikretmişlerdir" (*el-İtqân,*). *Nezâir* ise, birbirine uygun anlamlar ihtiva eden lafızlar manasına gelir.

51 s. 72-82, el-Kevserî'nin tahkiki ile.

(Cin/13) âyetinde olduğu gibi. Bundan tek istisna Yûsuf sûresindeki, *Onu düşük bir bahs'e sattılar* (Yûsuf/20) âyetidir. Çünkü tefsir âlimleri buradaki *bahs*'i, *haram* ile tefsir etmişlerdir.

• Kur'ân'da geçen her *el-ba'l* kelimesi, *koca* demektir; *Kocaları [buuletuhunne] onları geri almaya daha çok hakk sahibidirler* (Bakara/228) âyetinde olduğu gibi. Ancak Sâffât sûresinde yer alan *Ba'le mi du'â ediyorsunuz?* (Sâffât/125) âyetinde geçen *ba'l* müstesnâdır. Burada *ba'l* ile, "put" kasdedilmektedir.

• Kur'ân'da geçen her *rayb* lafzı, *şekk* [şüphe] manasındadır; ancak, *Biz o'na raybu'l-menûn'u gözetliyoruz* (Tûr/30) âyetindeki müstesnâdır. Burada *raybe'l-menûn,* "zamanın ızdırab veren musibetleri" demektir.[52]

Yine Zerkeşî *el-Burhân*'da şunları söylemektedir:

İbn Fâris'in aktardığı bilgiler burada sona ermektedir. Başkası şunu da ekler:

• Kur'ân'daki *le-'allekum* (çoğul muhatab zamiri ile birlikte, ... diyesiniz) lafzı, *li-key* [...sı için] demektir. Ancak Şu'arâ sûresinde yer alan, *Ebedî kalmak ümidi ile [leallekum]...* (Şu'arâ/129) âyetindeki müstesnâdır. Burada benzetmek içindir, yani "sanki siz ebedî kalacaksınız gibi" demektir.

• Kur'ân'da geçen her *kıst* lafzı, *adâlet* anlamındadır; ancak Cin sûresinde yer alan, *Kâsıtlara gelince, onlar cehenneme odun olacaklardır* (Cin/15) âyetindeki müstesnâdır. Çünkü burada "Allah'a bir başkasını denk koşan, Allah'a denk kimseler olduğunu ileri sürenler" [müşrikler] kasdedilmektedir.

Bu açıklamalar lafzın şekli gözönüne alınarak yapılmıştır, yoksa rubai [dört harfli] kökler elbetteki sülasi [üç harfli] köklerden farklıdır.

• Kur'ân'daki her *kisf* lafzı, *semanın bir tarafı* anlamındadır; ancak Rûm sûresinde geçen, *Onu kisefen yapar* (Rûm/48) âyetindeki bundan müstesnâdır. Burada "Onu [bulutu] parça parça eder" demektir.

• Kur'ân'daki her *mâu'l-ma'în* ifadesinden murad, *akan su*'dur; ancak Tebâreke sûresinde (30. âyet) geçen bundan müstesnâ. Burada kasıt, "kovalarla elde edilen tertemiz su olan zemzem suyu"dur.[53]

---

52 Zerkeşî, *el-Burhân.*

53 *el-Burhân*'da bu şekildedir. Fakat doğrusu *tâhir* [tertemiz] değil, *zâhir*'dir

İbn Fâris'ten başkasının naklettiği bu kısımlar *el-Burhân*'daki bazı harfler dışında, hemen hemen Mukâtil'in açıklamalarının aynıyla tekrarından ibarettir.

Mesela Mukâtil şöyle diyor:

• Kur'ân'daki her *Kıst yapın, çünkü Allah kıst yapanları sever* (Hucurât/9) ibaresi, "Adaletli olun; çünkü Allah adaletlileri sever" anlamında olup, sözleri ve fiilleriyle âdil olanlar kasdedilmektedir. Ancak Cinn sûresinde yer alan, *Kâsıtlara gelince...* âyetindeki bundan müstesnâdır. Burada, "başkasını Allah'a denk tutanlar" kasdedilmiş olup *Onlar cehenneme odun olmuşlardır.* (Cinn/15)[54]

• Kur'ân'da geçen her *le-'allekum* lafzı, ... *için* demektir; ancak, *Sanki ebedî kalacakmışsınız gibi [le-'allekum]...* (Şu'arâ/129) âyetindeki bundan müstesnâdır. Burada, "sanki ebedî kalacakmışsınız gibi" demektir.[55]

• Kur'ân'daki her *kisefen* lafzı ile, *semanın bir tarafı* kasdedilmektedir; ancak Rûm sûresinde bulunan, *Onu kisefen yapar* (Rûm/48) ibaresindeki bundan müstesnâdır. Burada "Bulutu parça parça yapar" demektir.[56]

• Kur'ân'da geçen her *mâi ma'în* lafzı, *akan su* demektir; ancak Mülk sûresinde yer alan, *Size kim bir mâi ma'în getirebilir?!* (Mülk/30) ibaresindeki bundan müstesnâdır. Burada, "kovalarla alınabilecek açık ve görünür su" kasdedilmektedir.[57]

Bunlardan, Zerkeşî'nin, Mukâtil'in vücûh ve nezâire dair söylediklerinden faydalandığı anlaşılmakta; *el-Burhân* adlı eserinin birçok bölümünde Mukâtil'in açıklamalarından etkilendiği açıkça görülmektedir. Bu durum, özellikle aynı konuda farklı şeyler söylendiği izlenimini veren âyetlerde görülmektedir. İnsanın topraktan, sonra ses veren ça-

---

[açıktır]. Beydavî, *Size kim bir mâu'l-ma'în getirebilir?!* ifadesini, "akan" yahut da "kolaylıkla elde edilebilen, açıkça görülen su" (Beydavî, *Tefsir*) olarak tefsir etmiştir. Ayrıca bkz. *Celâleyn.*

54 el-Malatî, *et-Tenbih ve'r-Red.*

55 el-Malatî, *age.*

56 el-Malatî *age. el-Burhân*'daki ifade, "Bulutu parçalar haline getirir, demektir" şeklindedir.

57 Aynı eser. Ancak *zâhir* [açık] olması gereken kelime, *tâhir* [tertemiz] diye yazılmıştır. Doğrusu ise az önce geçtiği gibi *zâhir* olmasıdır.

murdan, sonra da hakir bir sudan yaratılması ile ilgili ibarelerde olduğu gibi.[58]

Zerkeşî *el-Burhân*'da, Mukâtil'in Âdem'in yaratılışı ile ilgili açıklamalarından[59] ve ilk bakışta, aynı konuda farklı şeyler söylendiği izlenimi veren âyetlerle ilgili açıklamalarından[60] oldukça etkilenmiştir. Doğrudan Mukâtil'in eserlerinden etkilenmemiş olma ihtimali olmakla birlikte, Mukâtil'in eserlerinden yapılan nakillerden etkilendiği kesindir. Nitekim o *el-Burhân* adlı eserinde şunları söylemektedir:

> Ondördüncü tür, vücûh ve nezâir hakkındadır. Bu hususta eskilerden Mukâtil b. Süleymân bir eser yazmış ve yine bu hususta sonrakilerden İbnu'z-Zâğûnî bir eser derlemiştir. Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, Vaiz Dâmeğânî, Ebu'l-Huseyn b. Fâris de bu hususta eser te'lif etmişlerdir. İbn Fâris kitabına, *el-Efrâd* adını vermiştir.[61]

Son olarak şu kanaati kaydedebiliriz:

§ Mukâtil, Kur'ân-ı Kerîm'i aklî/dirâyet yöntemiyle ve eksiksiz olarak tefsir eden ilk kişidir.

§ Mukâtil, Kur'ân ilimleri hakkında kapsamlı bir şekilde te'lifte bulunanların ilkleri arasındadır.

5. MUKÂTİL'İN TEFSİR ve KUR'ÂN İLİMLERİNE DAİR TE'LİF ETTİĞİ ESERLER

1. *et-Tefsiru'l-Kebîr;*

Bu, Kur'ân'ın tam bir tefsiridir. Bu Tefsiri, ilmî bir şekilde tahkik ettim. Bunu yaparken de hicrî 4 ila 13. asır arasında yazılmış bu Tefsirin altı nüshasını esas aldım.

2. *Nevâdiru't-Tefsir;*

3. *en-Nâsih ve'l-Mensûh;*

---

58 Bkz. Mukâtil, *Tefsir-i Kebîr;* el-Malatî, *et-Tenbihu ve'r-Red.*

59 *el-Burhân.*

60 *el-Burhân.*

61 *el-Burhân.*

4. *er-Reddu ale'l-Kaderiyye;*

Son üç eser adeta yok hükmündedir.[62]

5. *el-Vücûh [el-Eşbâh] ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm;*[63]

6. *Tefsiru Hamsi Mieti Âyetin mine'l-Qur'âni'l-Kerîm;*

Bu eser İngiltere müzesinde OR 6333 numarada kayıtlı. Bir bakıma uzunca bir tefsir olup fıkhî hükümler ihtiva etmektedir.[64]

7. *el-Aksâmu ve'l-Lugat;*

8. *el-Âyâtu'l-Müteşâbihât;*[65]

el-Âyâtu'l-Müteşâbihât adlı eserinin *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm* adlı eserinin aynısı olma ihtimali de vardır. Bu durumda bu, birden çok ismi bulunan aynı kitab demektir.

Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

---

62 Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn; el-A'lâm.*

63 *Mu'cemu'l-Müellifîn.* [Mukâtil b. Süleymân'ın *el-Vücûh [el-Eşbâh] ve'n-Nezâir*'i, tarafımızdan tercüme edilmiş olup *Kur'ân Terimleri Sözlüğü* ismiyle İşaret Yayınları tarafından basılmıştır. (Çeviren)]

64 Goldziher, *Mezâhibu't-Tefsiri'l-İslâmî,* Mütercim: Dr. 'Abdu'l-Halim en-Neccar –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– s. 76'daki dipnot. [(Mukâtil b. Süleymân'ın *Tefsiru Hamsi Mieti Âyetin mine'l-Qur'âni'l-Kerîm*'i de, tarafımızdan tercüme edilmiş olup *Ahkam Âyetleri Tefsiri* ismiyle İşaret Yayınları tarafından basılmıştır. (Çeviren)]

65 İbnu'n-Nedim, bunlardan başka Mukâtil b. Süleymân'ın; 9. *Kitâbu'l-Kıraat,* 10. *el-Cevâbât fi'l-Qur'ân,* 11. *et-Takdîm ve't-Te'hîr,* 12. *Müteşâbihu'l-Qur'ân* isimli eserlerinin de adını zikretmektedir. İbnu'n-Nedim ayrıca *el-Âyâtu'l-Müteşâbihât* (basılı nüshada ... *ve'l-Müteşâbihât* şeklinde) isimli bir eserini zikrettiğinden, muhakkikin 8 numarada zikrettiği eser ile aynı olma ihtimali zayıf görünmektedir (bkz. İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist.* (Çeviren)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والمنة

TEFSÎR-İ KEBÎR

GÜNÜMÜZE ULAŞAN İLK TAM TEFSÎR

بسم الله الرحمن الرحيم

MUKADDİME

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

O'ndan yardım dileriz.

Bize Kadı Ebû Bekr Muhammed b. Akîl b. Zeyd eş-Şehrezûrî (r.a) haber verip dedi: Bize Kadı Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. ‘Alî b. Zâdelec tahdis edip dedi: Bize ‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen tahdis edip dedi: ‘Ubeydullâh b. Sâbit b. Ya‘kûb es-Sevrî el-Mukrî tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl b. Habîb Ebû Sâlih ez-Zeydânî Mukâtil b. Süleymân'dan, Mukâtil de –onikisi tabiînden olan– otuz kişiden tahdis edip dedi. Bunlardan kimisi tefsirde diğerinden bir harf ziyade rivâyet etmiş olabilir. Tabiînden olan bu oniki kişi arasında ‘Atâ b. Ebî Rebah, ed-Dahhak b. Müzâhim, İbn Ömer'in azadlısı Nâfi’, ez-Zubeyr, İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Sîrîn, İbn Ebî Muleyke, Şehr b. Havşeb, İkrime, Atıyye el-Kûfî, Ebû İshâk eş-Şâbî, Muhammed b. ‘Alî b. el-Huseyn b. ‘Alî de vardır. Bunların dışında Katâde ve benzerlerinden de naklettim ve nihâyet bu kitabı te’lif ettim.

‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen dedi ki: Ben ‘Ubeydullâh b. Sâbit'in babasından naklettiği kitabın arkasında Mukâtil'in kendilerinden rivâyet ettiği kişilerin sayısının otuza tamamlandığını gördüm.

Dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil'in kendilerinden tefsir rivâyet ettiği, bizim de isimlerini verdiğimiz kişilerin dışında şunlar vardır: Katâde b. Diâme, Süleymân b. Mihran el-A‘meş, Hammad b. Ebî Süleymân, İsmâîl b. Ebî Hâlid, İbn Tavûs el-Yemânî, el-Hasen'in arkadaşlarından ‘Abdu'l-Kerîm ve ‘Abdu'l-Kuddûs, Ebû Ravk, İbn Ebî Necih, Leys b. Süleym, Eyyûb b. ‘Amr b. Dinar, Dâvûd b. Ebî Hind, el-Kâsım b. Muhammed, ‘Amr b. Şu‘ayb, el-Hakem b. Utbe, Hişam b. Hassan ve Süfyân es-Sevrî.

Sonra Ebû Muhammed babasının şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Sâlih'e sordum:

— Mukâtil yaşça daha büyük olduğu halde nasıl Süfyân'dan rivâyet yazmıştır?

Bana şu cevabı verdi:

— Mukâtil uzun yaşadı. Bu sebeble o, yaşça kendisinden küçüklerden de, büyüklerden de ilim yazdı.

Ebû Muhammed babasının şöyle dediğini nakletti: Ebû Sâlih dedi ki: "Bana Mukâtil bunu böylece haber verdi."

Dedi: Bize 'Abdullâh haber verip dedi: Bana babam haber verip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den şöyle dediğini nakletti: Kur'ân'ın buyrukları beş çeşittir: Emir, nehiy, va'd, vaîd [tehdit] ve öncekilere dâir haberler.

Ebû Muhammed dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl el-Müseyyeb'den, o el-'Ameş'den, o İbn Zubeyr'den, o İbn 'Abbâs'tan (r.a) şöyle dediğini nakletti: "Bir takım kimseler gelip de olmadık şekilde te'vil etmeye başlamadan önce Kur'ân'ın te'vilini öğrenin."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Ebû Kilâbe'den, o da İbn 'Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: "Yüce Allah, indirdiği her kitabın te'vilinin [tefsirinin] bilinmesini istemiştir."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl İsmâîl b. Ayyaş el-Hımsî'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Mu'âz b. Rifâ'a İbrahîm el-Uzrî'den şöyle dediğini nakletti: "Bu ilmi, sonradan gelenler arasından ona karşı adaletli davranan kimseler taşır ve aşırı gidenlerin tahriflerini, bâtılcıların yanlış aktarımlarını, câhillerin yanlış te'villerini ortadan kaldırırlar."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Süfyân el-Vâsıtî'den şöyle dediğini nakletti: "Kur'ân'ı okuyup onun tefsirini bilmeyen kimse, kendisine insanların en değerlisinden gelen mektubu –okuma yazma bilmediği için– okutacak birini arayan kişiye benzer. İşte Kur'ân'ı okuyup da onda neler olduğunu bilmeyen kimsenin durumu böyledir."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam da el-Huzeyl'den, o 'Alî b. Âsım'dan, o 'Atâ b. es-Sâib'ten, o Ebû 'Abdu'r-Rahmân es-Sülemî'den, o İbn Mes'ûd'tan şöyle dediğini nakletti: "Rasûlullah (s.a) bize Kur'ân'dan on âyet öğrettimi, onlarda neler olduğunu iyice öğrenmedikçe başka âyetlere geçmezdik."

Dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam da tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl İbn Müseyyeb'den, o el-Kelbî'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn ‘Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: “Kur’ân'ın buyrukları, a) Tefsirini alimlerin bildiği, b) Arabca olması hasebiyle Arabların bildiği, c) Herkesin bilmesi gerekenler –ki bunlar helâl ve harama dâir olup onları bilmemek hiç kimse için caiz değildir,– d) Te’vilini yalnız Allah'ın bildiği âyetler olmak üzere dört kısımdır.” Ben, “Te’vil nedir?” diye sorunca, “Gelecekte olacaklardır” cevabını verdi.

Dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam da el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den şöyle dediğini nakletti: Kur’ân-ı Kerîm'de kimi özel, kimi genel buyruklar vardır: Kimisi Müslümanlara özeldir, kimisi müşriklere özeldir, kimisi de bütün insanlar hakkında umumidir. Onun âyetlerinin bazıları müteşâbih, bazıları muhkemdir; bazıları müfesser [açıklanmış], bazıları mübhemdir. Kur’ân'da hazfedilmiş ifadeler olduğu gibi, eksiksiz ifadeler de vardır. Sözler arasında birbirine bağlanacaklar olduğu gibi, nâsih ve mensuh da vardır. Takdim ve tehir vardır. Birden çok anlamda kullanılan kelimeler [eşbâh ve vücûh] vardır. Bir yerdeki sualin, başka bir yerde cevablandığı da olmuştur. Yüce Allah'ın Kendisi için, kâfirler için, putlar için, dünya için, ölümden sonra diriliş ve âhiret için verdiği örnekler [emsal] de vardır. Geçmişlerin durumuna dâir haberler de, cennete ve cehenneme dâir haberler de vardır. Tek bir müşrik'i ilgilendiren has bir buyruk olduğu gibi; farzlar, hükümler, hadler de vardır. Mü’minlerin ve kâfirlerin kalblerinde bulunanlara dâir haberler de vardır. Arab müşrikleri ile tartışmaları ihtiva eden buyruklar da vardır. Tefsir edici buyruklar olduğu gibi, tefsirin de tefsiri vardır.

Dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl b. Habîb'den, o da Mukâtil'den naklen dedi ki: Kur’ân'ı okuyup da onun te’vilini bilmeyen bir kimse, Kur’ân hakkında ümmî demektir.

Dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den, o ‘Abdu'l-Kerîm el-Cizevî'den şöyle dediğini nakletti: “Kıyâmet Günü, ecri, Kur’ân'ı öğrenip öğretenden daha büyük olacak bir kimse bilmiyorum.”

Mukâtil, cümmel hesabını [harflerin sayısal değerlerini] söz konusu ederek dedi ki: Öncelikle Ebû Câd [Ebced] harfleri ile başlanır ve bu

harflere şu sayı değerleri verilir: *Elif* 1, *be* 2, *cim* 3, *dal* 4, *he* 5, *zel* 6, *bez* 7, *ha* 8, *tı* 9, *ye* 10, *kef* 20, *lam* 30, *mim* 40, *nun* 50, *sad* 60, *'ayn* 70, *fe* 80, *sin* 90, *kaa* 100, *ra* 200, *şın* 300, *te* 400, –sözlükte kullanılan diğer harfler olan– peltek *se* 500, *hı* 600, *zel* 700, *dat* 800, *zı* 900, *ğayn* 1.000.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Azîz ve celîl olan Allah Kur'ân'da, Fâtihatu'l-Kitab gibi bir sûre indirmediği gibi, önceki nebîlere de onun benzerini indirmiş değildir."

Mukâtil dedi: Nebî (s.a) ayrıca şöyle buyurmuştur: "Bana Tevrat karşılığında es-Seb'u't-Tıvâl [yedi uzun sûre] verildi ki bunlar Kur'ân'dır. İncil karşılığında el-Mesânî verildi, bunlar da Kur'ân'ın hidâyetidir. Zebur karşılığında ise Miûn [yüz âyet dolaylarında olan sûreler] verildi ki bunlar Kur'ân'ın reyhanıdırlar. Mufassal sûreler ile de beni üstün konuma getirdi."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl el-Müseyyeb b. Şerîk'den, o Ebû Ravk'dan, o da ed-Dahhak'dan tahdis edip dedi: "*Elif-lâm-mîm* (Bakara, 2/1) buyruğu, 'Ben Allah'ım, en iyi bilenim' demektir."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Ebû Ca'fer er-Râzî'den, o Ebu'l-'Aliye'den tahdis edip dedi: "Allah'ın, *Elif-lâm-mîm* buyruğu, bütün dillerin etrafında dönüp dolaştığı 28 harften oluşan harflerdendir. Yüce Allah'ın anahtarlarından olmayan tek bir harf dahi yoktur. O'nun her ismi ya bir âyette, ya da âyet olmadan vardır. Bu harflerin her biri bir kavmin müddet ve ecelleri ile ilgilidir. *Elif,* Allah adının; *lâm,* latif adının; *mîm* de mecîd adının anahtarıdır."

Elif O'nun nimetleri, *lâm* lütufları, *mîm* de yüce şanı demektir.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Ebû Bekr el-Huzlî'den, o da İkrime'den şöyle dediğini nakletti: "Yüce Allah'ın, *Şu kitab* buyruğundaki *kitab* ile, "Tevrat ve İncil" kasdedilmiştir."

Ebû Ravk Allah'ın, *Onda rayb yoktur* (Bakara, 2/2) ifadesini, "Onda kuşku yoktur"; *Muttakiler için bir hudâdır* (Bakara, 2/2) ifadesini, "İk-

ram ve lütuf olmak üzere onları o kitaba hidâyet eylemiştir"; *Onlar gayba îmân ederler* (Bakara, 2/3) ifadesini, "gaybta/gıyaben lâ ilâhe illallâh'a ve Muhammed'in (s.a) getirdiklerine inanırlar diye"; *Salâtı ikâme ederler* (Bakara, 2/3) ifadesindeki *salât*'ı, "farz olan namaz"; *Zekâtı ita ederler* ibaresindeki *zekât*'ı, "farz olan zekât" olarak tefsir etmiştir. *Onlara verdiğimiz rızıktan infak ederler* (Bakara, 2/4) ifadesiyle ilgili olarak da Ravk dedi ki: "Bu hassaten Arablar hakkındadır."

Dedi: Ebû Sâlih dedi: el-Kelbî dedi: 'Yahudilerden Cudeyy, Huyeyy ve o ikisiyle beraber olanlar dediler ki': "İşte biz gayba îmân eden muttakileriz. Biz gönderilmeden önce Muhammed'e îmân etmiştik."

el-Kelbî dedi ki: "Bunlar Yahudiler hakkında inmiş iki âyettir."

1. FÂTİHA SÛRESİ

'Abdulhâlık b. Hasan dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Babam bana el-Huzeyl'den, o Süfyân'dan, o Mansur'dan, o da Mücâhid'den tahdis edip dedi: "Fâtihatu'l-Kitab, Medine'de nâzil olmuştur."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den, o ed-Dahhak'tan, o İbn 'Abbâs'tan, o da Nebî'den (s.a) şöyle buyurduğunu nakletti: "Fâtihatu'l-Kitab, Medine'de indi."

Kûfiyyûna [Kûfelilerin sayımına] göre 7 âyet olan Fâtihatu'l-Kitab, Medine'de inmiştir, Mekke'de indiği de söylenir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾
مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾
اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ
عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالِّينَ ﴿٧﴾

1. *Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla!*

2. *Hamd* {yani, şükür} *âlemînin* {yani, cinlerin ve insanların} *rabbi Allah'ındır.*

Buradaki *âlemîn/âlemler* sözü, *Âlemîne/âlemlere nezîr olsun diye* (el-Furkân, 25/1) buyruğundaki gibidir.

3. *Rahmân, rahîm.*

Bunlar, biri diğerinden daha incelikli anlam ihtiva eden iki isim olup *rahmân* "rahmetli olan, çok merhametli", *rahîm* ise "rahmeti ile şefkat gösteren, lütufta bulunan" demektir.

4. *Dîn Günü'nün* {yani, Hesab Günü'nün} *mâliki.*

Nitekim Allah'ın, *Gerçekten biz medînler* ["dîn" kökünden "medinûn"] *mi olacağız* {yani, hesaba mı çekileceğiz}?! (es-Sâffât, 37/53) âyetindeki *medinûn* kelimesi, *muhâsebûn* [hesaba çekilecekler] manasındadır.

Şöyle ki: Dünya kralları, dünyada mâliktir. Allah Teâlâ, Kıyâmet Günü Kendisinden başka hiç kimsenin hiç bir şeye mâlik olamayacağını haber vermektedir. İşte, *O gün emir Allah'ındır* (el-İnfitâr, 82/19) buyruğu bunu anlatmaktadır.

5. *Yalnız Sana ibâdet ederiz* {yani, yalnız Seni tevhîd ederiz}...

Nitekim Yüce Allah'ın, mufassal sûrelerinden birisindeki *'âbidât [ibâdet eden kadınlar]* (et-Tahrîm, 66/5) ifadesi de, *muvahhidât [muvahhid kadınlar]* anlamındadır.

...*ve yalnız Sana isti'âne ederiz* {yani, Sana ibâdet için/üzere yalnız Senden yardım taleb ederiz}.

6. *Bizi sırât-ı müstakîme* {yani, İslâm dînine} *hidâyet eyle!*

Çünkü İslâm dîni dışındaki hiç bir dîn müstakîm [doğru] değildir. İbn Mes'ûd'un kıraatinde *ihdinâ* [bizi hidâyet eyle/bizi kılavuzla] lafzı, *erşednâ* [bizi irşad et] şeklindedir.

7. *Kendilerine nimet verdiklerinin* {yani, nebîlerin} *sırâtına/yoluna* {yani, bize, kendilerine nimet verdiğin kimselerin/nebîlerin yolunu göster}...

Kendilerine nimet verilen kimseler ise, Yüce Allah'ın kendilerine nübüvvet nimeti verdiği nebîlerdir. Nitekim bu, *İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebîlerdendir* (Meryem, 19/58) âyetinde ifade edilmektedir.

...*Kendilerine gazab edilenlerinkine değil* {yani, gazab edip de kendilerinden maymunlar ve domuzlar yaptığın Yahudilerin dîninden başkasını bize göster} *ve dalâlete düşenlerinkine değil* {yani, şirk koşanların: Hıristiyanların dîninden başkasını bize göster}.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babamın el-Huzeyl'den, onun Mukâtil'den, onun Mersed'den, onun da Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: 'Azîz ve celîl olan Allah buyuruyor ki:' "Ben bu sûreyi, Kendimle kulum arasında ikiye ayırdım: Kul, *el-Hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn* derse, Allah, "Kulum Bana şükretti" der. Kul, *er-Rahmâni'r-rahîm* derse, Allah, "Kulum Beni övdü" der. Kul, *Mâliki yevmi'd-dîn* derse Allah, "Kulum Bana se-

nâda bulundu" der. Sûrenin geri kalan bölümü de kuluma aittir. O, *Ve iyyâke nesta'în* derse Allah, "Bunu kuluma vereceğim, o Benden yardım istiyor" der. Kul, *İhdina's-sırâta'l-mustaqîm* derse, Allah, "Bu da kuluma verilecektir" buyurur. Kul, *Sırâtallezîne en'amte 'aleyhim* derse, Allah, "Bu da kuluma verilecektir" der. Kul, *Vele'd-dâllîn* derse, Allah, "Bu da kuluma verilecektir" der."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den şöyle dediğini nakletti: Bu sûreyi okuyup bitirdiğinizde, *vele'd-dâllîn*'in ardından *âmin* de deyin; çünkü melekler de *âmin* derler. Şayet sizin *âmin* demeniz, meleklerin *âmin* demesine denk düşerse, geçmiş günahlarınız bağışlanır.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana Huzeyl Vekî'den, o Mansur'dan, o da Mücâhid'den naklen dedi ki: "Fâtihatu'l-Kitab nâzil olunca İblis kederli bir şekilde feryad etti."

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam Sâlih'ten, o Vekî'den, o Süfyân es-Sevrî'den, o es-Süddî'den, o 'Abdu Hayr'dan, o 'Alî'den (r.a) tahdis edip dedi: *"Seb'an mine'l-mesânî* [tekrarlanan yedi] buyruğuyla, *Fâtihatu'l-Kitab* kasdedilmiştir."

2. BAKARA SÛRESİ

Medine'de nâzil olan el-Bakara sûresi, Kûfiyyûna [Kûfelilerin sayımına] göre 286 âyettir.

Nebî (s.a), Kâ‘b b. el-Eşref ve Kâ‘b b. Esîd'i İslâm'ı kabule davet edince, onlar o'nu yalanlamak amacıyla, “Allah, Mûsâ'dan sonra bir kitab indirmedi” dediler. Bunun üzerine Allah onların bu sözleriyle ilgili olarak inzâl buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ف۪يهِ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ
وَيُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ
يُؤْمِنُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Şu kitab* {yani, Yahudilerin inkâr ettikleri bu kitab: Kur’ân} *–ki onda rayb yoktur–* {yani, onun Allah'tan geldiği hususunda kuşku yoktur; onu Muhammed'e indiren O'dur}; *muttakiler* {yani, şirkten sakınanlar} *için bir hidâyettir* {yani, dalâletten çıkış yolunu göstermedir}.

Sonra Allah Teâlâ muttakilerin niteliklerini belirtmek üzere buyuruyor ki:

3. *Onlar ki gayba* {yani, Kur’ân'a, onun Allah'tan geldiğine} *îmân ederler* {yani, bu kitabı Muhammed'e indirenin O olduğuna îmân eder; onun helâlini helâl, haramını haram kabul edip içindeki hükümler gereğince amel ederler}. *Onlar ki, salâtı ikâme ederler* {yani, farz olan beş vakit namazı, rükûuyla-sücuduyla tam ve vakitlerinde kılarlar}. *Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden* {yani, verdiğimiz mallardan} *infak ederler* {yani, farz olan zekâtı verirler}.

Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a) güldü.

Cudeyy sordu:

— Peki bundan başka var mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Evet, *Elif-lâm-mîm-sâd. Bir kitab ki, sana indirildi* (A'râf, 7/1-2) buyrukları var.

Cudeyy dedi:

— Bu ilkinden daha büyük bir sayı eder. Eğer doğru söylüyorsan, hükümranlığınız 231 yıl sürecek.

Sonra sordu:

— Başka var mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— *Elif-lâm-râ. Bir kitab ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra da bir hakîmin, bir habîrin ledünnünden tafsil edilmiştir [tarafından geniş geniş açıklanmıştır]* (Hûd, 11/1) buyrukları var.

Bu sefer Cudeyy dedi ki:

— Bu ilkinden de, ikincisinden de daha büyük bir rakamdır. Bu kitab hem muhkem kılınmış, hem de tafsil edilmiştir. Eğer doğru söylüyorsan, hükümranlığınız 463 yıl sürecek. Artık Allah'a ittika et ve haktan başka bir şey söyleme. Bundan başka bir şey var mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— *Elif-lâm-mîm-râ. İşte bunlar kitabın âyetleridir* (Ra'd, 13/1) buyrukları var.

Cudeyy dedi ki:

— Şâyet doğru söylüyorsan, hükümranlığınız 734 yıl sürecek.

Ardından da ilave etti:

— Artık biz senin söylediklerine îmân etmiyoruz. Sen bizi karmakarışık bir iş içine soktun. Senin söylediklerinin hangisini kabul edeceğimizi bilemiyoruz. Sana inenlerin hangisine tâbi olalım?! İşi karıştırdın, içinden çıkamaz olduk. Artık ilk söylediğinden kuşku duyuyoruz. Bu olmasaydı sana tâbi olabilirdik.

Ebû Yâsir dedi ki:

— Ben şehâdet ederim ki, bizim nebîlerimize indirilenler hakktır. Onlar bize bu ümmetin hükümranlığının ne kadar süreceğini bildirmediler. Eğer Muhammed söylediklerinde doğru ise, Allah bütün bu yılların toplam süresi kadar ümmetinin hükümranlığını devam ettirecek demektir.

Sonra yanından kalkıp gittiler. Ardından da dediler ki:

— Onun getirdiklerinin azını da, çoğunu da inkâr ediyoruz.

Cudeyy, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarına şöyle dedi:

— Sizin için içinden çıkılmaz bir hal alan bu sözlerin bâtıl olduğunu anlamıyor musunuz?

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Aksine, o'nun söylediklerinin hak olduğunu anlıyoruz.

Bunun üzerine Allah Kur'ân'ı inkâr eden Yahudiler hakkında, *Elif-lâm-mîm. Allah –O'nun dışında ilâh yoktur– hayy'dır* {yani, ölümsüz diridir}, *kayyûmdur* {yani, her şeyi idare eden, çekip çevirendir}. *Sana* {yani, Muhammed'e} *kitabı hak ile* {yani, bâtıl olmayarak} *önündekileri musaddık olarak inzâl etti* {yani, Muhammed'e Kur'ân'ı, kendisinden önceki kitabları doğrulayıcı olarak indirdi}. *Bundan evvel de Tevrât ve İncil'i insanlar* {yani, İsrâîloğulları} *için bir hidâyet olarak* {yani, dalâletten hidâyete iletmek için} *indirdi ve bir de furkân* {yani, Tevrât ve İncil'den sonra Muhammed'e Kur'ân'ı –"furkân", kuşkulardan ve dalâletten çıkartan demektir–} *indirdi. Muhakkak ki Allah'ın âyetlerine küfredenler* {yani, Kur'ân'ı inkâr edip kâfir olan Yahudiler –bunlar, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz kişiler ve arkadaşlarıdır–} *için şiddetli bir azab vardır. Allah azîzdir* {yani, mülk ve saltanatında azîzdir}, *intikam sahibidir* {yani, Kendisine karşı gelip isyan edenlerden intikam alıcıdır} (Âl-i İmrân, 3/1-4) buyurdu.

Ve bir de furkân indirdi buyruğunun bir benzeri de, *Andolsun ki Biz Mûsâ ve Hârûn'a furkânı* {yani, (dalâletten) çıkartanı} *verdik* (el-Enbiyâ, 21/48) âyetidir.

Yine, *Hudâdan beyyineler ve furkân...* (el-Bakara, 2/185) buyurulmuştur.

Yine bu Yahudiler ile müteşâbih sandıkları şeyler hakkında, *Sana kitabı indiren O'dur. Onun bir kısım âyetleri muhkemdir. Bunlar kitabın anasıdır* (Âl-i İmrân, 3/7) buyurulmuştur.

Muhkem âyetler, En'âm sûresindeki şu üç âyet-i kerîmedir: *De ki: "Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: ...... Umulur ki ittika edersiniz."* (el-En'âm, 6/151-153)

İşte bunlar muhkem âyetler olup, Allah'ın kitabından hiçbir şey onları neshetmiş değildir. Bunlara *ummu'l-kitab* [kitabın anası/esası] adının veriliş sebebi, bu âyetlerde haram kılınanların hepsinin, Allah'ın indirmiş olduğu tüm kitablarda yer almasıdır.

Kitabın/Kur'ân-ı Kerîm'in *Diğer bir kısmı da müteşâbihtir* {yani, "elif-lâm-mîm", "elif-lâm-mîm-sâd", "elif-lâm-râ", "elif-lâm-mîm-râ" buyrukları da müteşâbihtir} (Âl-i İmrân, 3/7) buyurulmuştur, ki sözü geçen Yahudiler bunlar sebebiyle, bu ümmetin hükümranlığının süresi hakkında kuşkuya düşmüşlerdir. *Ama kalblerinde zeyğ* {yani, hidâyetten meyl/sapma} *bulunanlar* {yani, Yahudiler}, *sırf fitne* {yani, küfr} *aramak ve te'vilini aramak* {yani, bu ümmetin hâkimiyetinin/hükümranlığının süresini tesbit etmek} *için onun müteşâbih olanına tâbi olurlar.* (Âl-i İmrân, 3/7)

Allah Teâlâ, müteşâbihlerin mahiyeti hakkında da, *Halbuki onun te'vilini* {yani, bu ümmetin hükümranlığının süresini} *Allah'tan başkası bilmez. İlmde râsih olanlar* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları} *derler ki: "Biz ona* {yani, muhkemiyle-müteşâbihiyle Kur'ân'ın tümüne} *îmân ettik, hepsi Rabbimiz indindendir; ulü'l-elbâbtan* {yani, lübb veya akıl sahiblerinden} *başkası tezekkür etmez"* (Âl-i İmrân, 3/7) buyurmaktadır.

Sonra İbn Selâm ve arkadaşları, *Rabbimiz bizi hidâyetine* {yani, İslâm'a} *ilettikten sonra, kalblerimizi saptırma* {yani, diğer Yahudilerin kalblerini saptırdığın gibi bizim de kalblerimizi saptırma}. *Bize indinden bir rahmet bağışla. Muhakkak Sen vehhâbsın* (Âl-i İmrân, 3/8) diye du'a ettiler.

Buna göre, bu sûrenin başındaki ilk iki âyet Nebî'nin (s.a) ashâbı: Muhacir ve Ensâr, onlardan sonraki iki âyet Arab müşrikleri, onüç âyet ise ehl-i Tevrât'tan münâfıklar hakkındadır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى
أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا
أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ
مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

6. *Doğrusu o küfredenleri uyarsan da, uyarmasan da onlar için müsavidir/birdir: îmân* {yani, tasdik} *etmezler.*

7. *Allah onların kalblerini ve sem'lerini/işitmelerini hatm etmiştir* {yani, kalblerini tab' etmiştir, dolayısıyla hidâyeti akletmezler; işitmelerini tab' etmiştir, dolayısıyla hidâyeti işitemezler} *ve basarları üzerinde bir perde vardır* {yani, gözleri üzerinde örtü bulunduğu için hidâyeti göremezler}. *Onlar için azîm bir azab vardır* {yani, ardı arkası kesilmeyen, çok şiddetli bir azab vardır}.

Bu iki âyet-i kerîme Arab müşrikleri hakkında inmiştir. Şeybe ile 'Utbe b. Rabia, el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Cehl b. Hişam –adı 'Amr'dır– 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye, Ümeyye b. Halef, 'Amr b. Vehb, el-'Âs b. Vâil, el-Hâris b. 'Amr, en-Nadr b. el-Hâris, Adiyy b. Mut'im b. Adiyy, Âmir b. Hâlid, Ebu'l-Buhterî b. Hişam bunlar arasındadır.

Sonra Allah münâfıkları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

8. *İnsanlardan öyleleri vardır ki, "Allah'a* {yani, Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğuna} *ve Âhiret Günü'ne* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ba's/diriltilme günü'ne} *îmân ettik"* {yani, tasdik ettik} *derler. Oysa onlar mü'min değillerdir* {yani, Allah dışında ilâh olmadığını, ölümden sonra dirilişi ve amellerin karşılıklarının verileceğini tasdik etmemişlerdir}.

Allah, *mü'min değillerdir* buyruğuyla, onların yalancı olduklarını belirtmektedir.

> 9. *Allah'a ve îmân edenlere hud'a/hile yaparlar* {yani, Muhammed'e îmânlarını izhar etmek, tekziblerini/yalanlamalarını gizlemek sûretiyle Allah'a ve îmân edenlere hud'a/hile yaparlar, Allah'ı ve îmân edenleri aldatmaya çalışırlar}, *ama kendilerinden başkasına hud'a/hile yapamazlar da yine şuurunda olmazlar.*

Âyet, Ehl-i Kitab'tan olan Yahudilerin münâfıkları hakkında inmiştir. 'Abdullâh b. Übey b. Selûl, Ced b. Kays, el-Hâris ibn 'Amr, Muğîs b. Kuşeyr, 'Amr b. Zeyd bunlar arasındaydı. Bunların aldandıklarını, âhirette Allah'ın kendilerine göstereceğini, *Arkanıza dönün de nûr arayın* (el-Hadîd, 57/13) buyurarak dile getirmektedir.

Îmân etmedikleri halde "Îmân ettik" diyerek dünyada mü'minlerle istihzâ/alay etmelerine mukâbil, Allah da onlarla istihzâ/alay etmek üzere böyle diyecektir. Allah Teâlâ, onların Allah'ı aldatmaya çalıştıklarını, gerçekte ise aldanış içerisinde bulunanların kendileri olduğunu, *Doğrusu münâfıklar Allah'a hud'a/hile yapıyor. Oysa O onlara hud'a/hile yapıyor* (en-Nisâ, 4/142) buyurarak ifade etmektedir, ki bu, sırat'ta onlara, *Arkanıza dönün de nûr arayın* (el-Hadîd, 57/13) denileceği vakit olacaktır.

> 10. *Kalblerinde maraz* {yani, Allah ve Muhammed hakkında kuşku} *vardır...*

Bunun bir benzeri de, *Yoksa kalblerinde maraz* {yani, kuşku} *bulunanlar...* (Muhammed, 47/29) âyetidir.

> *...Allah da marazlarını* {yani, kalblerindeki kuşkuları} *arttırdı. Yalan söyledikleri için onlara elîm bir azab* {yani, âhirette can yakıcı bir azab} *vardır.*

Çünkü onlar Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân ettiklerini söylüyorlardı. Şöyle ki: Münâfıklardan 'Abdullâh b. Übey arkadaşlarına şöyle dedi:

— Siz bana ve yaptıklarıma bakın da onları nasıl etkisiz hâle getirdiğimi, bana ve size zarar vermelerini nasıl önlediğimi öğrenin.

Arkadaşları karşılık verdi:

— Sen bizim efendimiz ve üstadımızsın, sen olmasaydın bizim bunlarla bir arada olmamız imkânsızdı.

Bunun üzerine ‘Abdullâh b. Übey, –arkadaşlarına marifetini göstermek üzere– Ebû Bekr es-Sıddîk'ın elini tutarak dedi ki:

— Ey Temim b. Murreoğulları'nın efendisi, ey ikinin ikincisi, ey o'nun mağara arkadaşı, ey ümmetin seçkini, ey canını ve malını feda eden kişi! Merhaba.

Sonra Ömer b. el-Hattâb'ın elini tutarak dedi:

— Ey Adiyy b. Ka‘boğulları'nın efendisi, ey Allah'ın emrini uygulamak hususunda güçlü, ey canını ve malını feda eden kişi! Merhaba.

Sonra ‘Alî b. Ebî Tâlib'in elini tutarak dedi:

— Ey –Allah'ın hasseten kendisine nübüvvet ikram ettiği kişi dışında– (böyle söylemesi de niyetinin doğruluğunu ve yakînini bildiğinden idi) Hâşimoğulları'nın efendisi! Merhaba.

Ömer b. el-Hattâb (r.a) dedi:

— Ey İbn Übey! Ne oluyor sana? Allah'a ittika et, münâfıklık etme, hâlini düzelt, ifsad etme. Kuşkusuz münâfık, Allah'ın halk ettiklerinin en şerlisi, en habisi, en aldatıcısıdır.

‘Abdullâh b. Übey b. Selûl şöyle karşılık verdi:

— Ey Ömer! Yavaş ol. Allah'a yemin ederim ki, ben de sizin îmân ettiğiniz gibi îmân ettim; siz neye şâhidlik ettiyseniz ben de ona şâhidlik ettim.

Akabinde birbirlerinden ayrıldılar. Ebû Bekr, Ömer ve ‘Alî –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun– Rasûlullâh'a gidip ‘Abdullâh'ın söylediklerini bildirdiler. Allah da Nebîsi'ne, *İnsanlardan öyleleri vardır ki, “Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân ettik” derler; oysa mü’min değillerdir* buyruğunu indirdi.

وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ

لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُٓوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ

الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ

النَّاسُ قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ

وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذٖينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا

آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا
نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ﴿١٤﴾

11. *Onlara, "Yeryüzünde müfsidlik etmeyin"* {yani, yeryüzünde ma'siyet işlemeyin/isyankârlık etmeyin} *denildiğinde, "Biz sadece muslihleriz"* {yani, itaatkârlarız} *derler.*

Allah, onların söylediklerinin doğru olmadığını beyan etmek üzere buyuruyor ki:

12. *Dikkat edin, doğrusu onlar müfsidlerdir* {yani, isyankârlardır}, *fakat şuurunda değiller* {yani, kendilerinin müfsid/isyankâr olduklarının şuurunda değiller}.

13. *Onlara, "Siz de insanların îmân ettiği gibi îmân edin" denildiğinde, "Sefihlerin* {yani, câhillerin –ki bununla da 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarını kasdediyorlar–} *îmân ettiği* {yani, tasdik ettiği} *gibi mi îmân edelim"* {yani, tasdik edelim}? *derler...*

Âyet; Münzir b. Mu'âz, Ebû Lübâbe, Mu'âz b. Cebel ve Üseyd hakkında inmiştir. Bunlar Yahudilere demişlerdi ki:

— 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarının Muhammed'i tasdik ettiği gibi, siz de Muhammed'i tasdik edin; kuşkusuz o nebîdir.

Yahudiler şöyle karşılık vermişlerdi:

— Sefihlerin îmân ettiği gibi mi îmân edelim?!

Allah Teâlâ, onların sözlerini reddetmek üzere buyuruyor ki:

...Dikkat edin, kuşkusuz onlar, onlardır sefihler; fakat bilmezler {yani, kendilerinin sefih olduklarını bilmezler}.

Sonra Allah Teâlâ onların durumunu haber vermek üzere şöyle buyuruyor:

14. *Onlar îmân edenlerle* {yani, Nebî'nin ashâbından tasdik edenlerle} *karşılaştıklarında, "Îmân ettik"* {yani, Muhammed'i tasdik ettik} *derler. Ama şeytanlarıyla* {yani, Yahudilerin reisleri olan Ka'b b. el-Eşref ve arkadaşlarıyla} *başbaşa kaldıklarında* {onlara}, *"Biz sizinle beraberiz"* {yani, sizin dîniniz üzereyiz}, *biz*

sadece müstehzîyiz" {yani, Muhammed ve arkadaşlarıyla istihzâ/alay ediyoruz} *derler.*

Buna mukâbil Allah şöyle buyurmaktadır:

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ
بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

15. *Asıl Allah onlarla istihzâ eder* {yani, asıl Allah onlarla âhirette istihzâ/alay eder/edecek}...

Allah âhirette, onlarla mü'minler arasında kapısı sırat'ın üzerinde bulunan bir sur yükseltecek ve onlar karanlıkta kalacak. Kendilerine, *Haydi arkanıza dönün de nûr arayın* denilecek. İşte bu da onlarla istihzânın bir parçasıdır.

...ve tuğyanları içinde bocalamaya terkeder {yani, dalâletleri içinde mütereddit bir şekilde bırakır}.

Arkasından Allah Teâlâ onların niteliklerini belirtmek üzere buyuruyor ki:

16. *İşte onlar, hidâyet karşılığında dalâleti satın aldılar da...*

Çünkü Yahudiler nebî Muhammed'in (s.a) niteliklerini –nebî olarak gönderilmeden önce– Tevrât'ta okumuş ve o'na îmân etmişlerdi; fakat o'nun İshâk'ın (a.s) neslinden geleceğini zannediyorlardı. Muhammed (s.a), Hz. İsmâîl soyundan olan Arablardan gönderilince, kıskançlıklarından ötürü o'nu inkâr ettiler ve hidâyet karşılığında dalâleti satın aldılar. Allah bu âyette şunu ifade ediyor: Onlar, Muhammed (s.a) nebî olarak gönderilmeden önceki îmânlarını: hidâyeti, Muhammed'i (s.a) yalanlamalarından sonra düşmüş oldukları dalâlet ile değiştirdiler. Yaptıkları bu alış-veriş ne kötüdür! İşte bundan dolayı Allah Teâlâ buyuruyor ki:

... ticaretleri kâr etmedi ve muhtedî de değildirler {yani, dalâletten kurtulup hidâyeti de bulamadılar}.

Sonra Allah, münâfıklara dâir şu meseli darbetmektedir:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ
بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

> 17. *Onların meseli, şunun meseli gibidir: Bir ateş yaktı. Ateş etrafını aydınlatınca, Allah onların nûrlarını giderir...*

Allah şunu demektedir: Ateş yakan kimsenin aydınlandığı gibi, îmân ettiğini söyleyen münâfık da bir nebze aydınlanır. Yaktığı ateş yanmaya devam ettikçe o ateşin aydınlığında yürür. Îmânı terkedince, yaktığı ateş sönen kimse gibi o da karanlığa gömülür ve önünü göremez, yolunu bilemez bir halde kalakalır. İşte, *Ateş etrafını aydınlatınca, Allah onların nûrlarını* {yani, îmânlarını} *giderir* buyruğu bu duruma işaret etmektedir.

Bunun bir benzeri de, *Allah kime nûr* {yani, îmân} *kılmamışsa, onun için bir nûr* {yani, îmân} *yoktur* (en-Nûr, 24/40) âyetidir.

En'âm sûresinde de, *İnsanlar arasında kendisiyle yürüdüğü bir nûr kıldığımız* {yani, söyledikleri ile hidâyet bulmalarını sağladığımız}... (el-En'âm, 6/122) buyurmaktadır.

> *...ve onları zulumât* {yani, şirk} *içerisinde bırakır: sezmezler* {yani, hidâyeti sezmezler/idrak etmezler}.

Sonra Allah, onların/münafıkların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyuruyor:

> 18. *Sağırdırlar* {yani işitmezler: akletmezler}, *dilsizdirler* {yani, hidâyeti dile getiremezler}, *kördürler* {yani, hidâyeti sezemez-

ler; çünkü Allah onların nûrlarını: îmânlarını gidermiştir}. *Artık onlar rücû edemezler* {yani, dalâletten hidâyete dönemezler}.

Sonra Allah münâfıklara dâir bir mesel daha darbediyor:

19. *Diğer bir kısmının meseli ise; karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşek eşliğinde semâdan boşanan yağmura* {yani, yukarıdan/buluttan boşanan sağanak yağmura} *tutulmuş kimseye benzer...*

Burada *yağmur* örneğiyle "Kur'ân" kasdedilmiştir; yağmur, nasıl insanlar için hayat kaynağı ise, Kur'ân da –ona îmân edenler için– hayat kaynağıdır. *Karanlıklar/zulumât* örneğiyle "Kur'ân'ı inkâr eden kâfir" kasdedilmiştir, ki bununla, onların içinde bulundukları dalâlete işaret ediliyor. *Gök gürültüsü* örneğiyle "Kur'ân'da kendileriyle korkutuldukları tehditler" kasdedilmiştir. *Şimşek* örneğiyle de "îmân" kasdedilmiştir; ki bu da, Kur'ân'da bulunan "nûr"dur.

...Yıldırımlardan ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar {yani, Kur'ân'ı duymamak için kulaklarını tıkayan münâfıklar, yıldırımların/yıldırım eşliğindeki gürlemelerin şiddetinden ötürü parmaklarıyla kulaklarını tıkayan kimselere benzerler}...

"Ölüm korkusu ile" böyle davranmaları ise şunu ifade etmektedir: Yıldırım çarpması neticesinde ölmekten korkmak ve ölümden hoşlanmamak, kâfirin Kur'ân'dan hoşlanmamasına benzer. Oysa ki, küfredenin ölmesi, Allah'ı ve Kur'ân'ı inkâr edip kâfir olmasından –kendisi için– daha hayırlıdır.

...Allah kâfirleri ihata etmiştir {yani, O'nun ilmi kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır}.

20. *Şimşek de* {yani, yağmur eşliğinde çakan şimşek de} *neredeyse basarlarını kapacak* {yani, nûrunun/aydınlığının şiddetinden ötürü gözlerini kör edecek}...

Allah Teâlâ şunu anlatmaktadır: Münâfığın sözüyle dile getirdiği îmân, gözleri kör edecek derecedeki şimşeğin ışığı/aydınlığı gibidir.

...Onları aydınlattımı {yani, şimşek çakıp da ortalık aydınlandığında}, *ışığında yürürler* {yani, onlar îmânı dile getirdikçe, onun

aydınlığında yürümeye devam ederler; bu da onlara, yollarını aydınlatacak, hidâyet bulacak bir nûr verir}. *Üzerlerine karanlık çöktümü* {yani, şimşeğin aydınlığı gidip de karanlıkta kaldılarmı}, *dikilip kalırlar* {yani, karanlıklar içinde hidâyeti göremezler}. *Allah dileseydi onların sem'lerini ve basarlarını giderirdi* {yani, bir cezâ olmak üzere onları ebediyyen işitemez ve göremez hale getirirdi}. *Kuşkusuz Allah her şeye* {yani, bunları ve daha başka şeyleri yapmaya} *kadîrdir.*

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا
وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا
النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

21. *Ey insanlar* {yani, ey münâfıklar ve Yahudiler}! *Rabbinize ibâdet edin* {yani, Rabbinizi birleyin}. *O ki, sizi halketti* {yani, birşey olmaksızın yarattı} *ve sizden öncekileri de* {yani, geçmiş ümmetleri de birşey olmaksızın yarattı}. *Umulur ki ittika edersiniz* {yani, ittika etmeniz için: sizin ve sizden öncekilerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederek şirkten sakınmanız, Allah'ı tevhîd etmeniz için}.

Sonra Allah, Kendisini tevhîd etmeleri için yarattığı varlıkları delil gösterip, nimetlerini hatırlatarak buyuruyor ki:

22. {Rabbinize ibâdet edin!} *O ki, yeryüzünü sizin için bir döşek* {yani, bir yaygı} *ve semâyı bir bina* {yani, bir tavan} *yaptı ve semâdan bir su* {yani, buluttan bir yağmur} *indirdi de, onunla* {yani, o yağmur vasıtasıyla} *sizin için semerelerden bir rızık çıkardı*

{yani, yerden çeşit çeşit ürünler çıkardı}. *Öyleyse siz de Allah'a endâd yapmayın* {yani, Allah'ın beraberinde ortaklar tutmayın/şirk koşmayın}; *bildiğiniz halde* {yani, bütün bu anılanların O'nun yarattıkları olduğunu bildiğiniz halde, nasıl olur da O'nun gayrısına ibâdet edersiniz}?

Yahudilerden Rifâ'a b. Zeyd ve Zeyd b. 'Amr bu vahye benzeyen bir takım sözler söylemeleri sebebiyle, "Biz Kur'ân'dan yana kuşku içindeyiz" dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

23. *Eğer kulumuza* {yani, Muhammed'e} *indirdiğimizde* {yani, Kur'ân'dan indirdiğimizde} *rayb* {yani, kuşku} *içindeyseniz, haydi onun mislinden* {yani, Allah'tan bu Kur'ân'a benzer} *bir sûre getirin; Allah'ın dûnundan şâhidlerinizi de çağırın* {yani, ibâdet ettiğiniz ilâhları da yardıma çağırın}, *eğer sâdıklarsanız* {yani, Muhammed'in bunu kendiliğinden uydurup söylediği iddianızda doğru iseniz}.

24. *Eğer yapamazsanız –ki yapamayacaksınız–* {yani, onun benzerini meydana getiremeyeceksiniz}...

Buyrukta takdim vardır. Buna göre ifade şöyledir: "Siz bunu asla yapamazsınız. Madem yapamadığınız/yapamayacağınız ortaya çıktı; o halde bu Kur'ân'ın benzeri bir sûre getirin." Fakat onlar bu isteği yerine getiremediler ve sustular.

Allah devamla buyuruyor ki:

...*Öyleyse o ateşten* {yani, tutuşturulan alevli ateşten –ki bu ateş onların boyunlarına yerleştirilecek, gün boyunca yanıp duracak, onun harareti yüzlerine ulaşacak–} *korunun, ki onun tutuşturucusu insanlar ve taşlardır* {yani, ikinci arz altında bulunan kibrit gibi taşlardır}, *kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr eden kimseler} *için hazırlandı.*

İşte, *Kıyâmet Günü azabın kötüsünden* {yani, azabın şiddetinden} *yüzünü korumaya çalışan...* (ez-Zümer, 39/24) buyruğu bunu anlatmaktadır. Allah Teâlâ korkuttuğu halde onlar korkmadılar ve "Peki, bu ateşin yakıtı insanlar olacağına göre, taşlara ne oluyor?" diyerek yalanlamalarını sürdürdüler. Ancak, mü'minler bu korkutmanın neticesinde dehşete kapıldılar. Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi:

وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ
مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٢٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً
فَمَا فَوْقَهَا فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ
وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا
مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ
اِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

25. *Îmân eden ve sâlih amel işleyenlere de şunu müjdele: Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler* {yani, bostanlar/bahçeler} *vardır. Onlardaki hangi semerelerden rızıklandıklarında, her seferinde* {yani, cennetteki meyvelerden yemeleri için her ikram edilişinde}, *"Bu daha önce rızıklandığımızdır" diyecekler* {yani, sabah-akşam cennette rızıkları verilecektir. Onlara dünyadaki sabah ve akşam vakitlerini andıracak süreler içerisinde inci ve yakut tabaklarda meyveler sunulduğunda, renklerinin birbirlerine benzediklerini görecek ve "Bu daha önce rızıklandığımızdır", yani, "Sabahleyin bunun benzerini yemiştik" diyecekler}. *Çünkü onlara öyle müteşâbih* {yani, renkleri birbirine benzemekle birlikte tatları farklı} *olarak sunulacaklar* { bu ikramın tadına bakınca, sabahleyin ikram edilenden farklı olduğunu anlayacaklar}...

İşte, *Onlara öyle müteşâbih olarak sunulacaklar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Orada* {yani, cennette} *onlar için mutahhar zevceler de var* {yani, cennette onlara verilecek ağaçların, elbiselerin yanısıra, hayızdan, küçük ve büyük abdeste çıkmaktan ve bütün pisliklerden arındırılarak yaratılmış eşler de var}. *Onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.

26. *Doğrusu Allah bir sivrisineği, hatta onun fevkini bir mesel darbetmekten çekinmez* {yani, Allah hayâ ederek, insanların durumunu anlatan örnekler vermekten sıkılmaz/çekinmez}...

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de örümceği ve sineği zikredince, Yahudiler gülerek, "Bu meseller neye benziyor ki?" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah da, *Gerçekten Allah... mesel darbetmekten çekinmez* buyruğunu indirdi.

...*Îmân edenler* {yani, Kur'ân'ı tasdik edenler} *kuşkusuz onun* {yani, darbedilen o meselin} *Rabb'lerinden bir hak olduğunu bilirler, ama küfredenler* {yani, Kur'ân'ı inkâr edenler: Yahudiler}, *"Allah bu meselle* {yani, zikredilen meselle} *ne irâde etti"* {yani, Muhammed bunu kendisi uydurup söylüyor, Allah'tan gelmiş değildir} *derler. Allah onunla* {yani, bu meselle} *bir çoklarını* {yani, insanların bir çoğunu: Yahudileri} *dalâlete düşürür ve yine onunla* {yani, bu meselle} *bir çoklarını da* {yani, insanların bir çoğunu: mü'minleri de} *hidâyete iletir. Onunla* {yani, bu meselle} *fâsıklardan* {yani, Yahudilerden} *başkasını dalâlete düşürmez.*

Sonra Allah Teâlâ haber vererek buyuruyor ki:

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْاَرْضِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ
بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ
لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ
فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٢٩﴾

27. *Onlar ki, Allah'ın ahdini, O'nun mîsâkının ardından nakzederler* {ilk ahidlerini bozdular ve Tevrât'ta Allah'a ibâdet edeceklerine, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına, Nebî'ye

(s.a) îmân edeceklerine dâir kendilerinden alınmış sözü çiğnediler. Hem Îsâ'ya, hem Muhammed'e –ikisine de selâm olsun– küfrettiler. Nebîlerin bir kısmına îmân ederken, bir kısmını inkâr ettiler} *ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini koparırlar ve yeryüzünde müfsidlik ederler* {yani, orada ma'siyet işlerler}. *İşte onlar* {yani, Yahudiler}, *hâsirlerdir* {yani, cezâya uğratılmak sûretiyle ziyan edenlerdir}.

Bunun bir benzeri de, *Onlar ki, Allah'ın ahdini, O'nun mîsâkının ardından nakzederler ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiğini* {yani, Muhammed'e îmânı} *koparırlar ve yeryüzünde müfsidlik ederler. İşte lanet onlara, yurdun kötüsü onlaradır* (er-Ra'd, 13/25) âyet-i kerîmesidir.

28. *Allah'a nasıl küfrediyorsunuz* {yani, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğunu nasıl inkâr ediyorsunuz}? *Halbuki ölüler* {yani, nutfeler halinde} *idiniz, size hayat verdi* {yani, sizi halketti}...

Tıpkı Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *Ölüden diri çıkarır, diriden ölü çıkarır.* (er-Rûm, 30/19)

...Sonra sizi öldürecek {yani, hayatın ardından sizi öldürecek}, *sonra sizi diriltecek* {yani, ölümün ardından Kıyamet Günü sizi diriltecek}, *sonra O'na döndürüleceksiniz* {yani, O'na döndürüleceksiniz, O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Yahudiler bunu kabul ettiler ve seslerini çıkarmadılar. Müşrikler ise, "Ölüp de toprağa dönüştükten sonra bizi diriltmeye kim güç yetirebilir?" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu buyrukları indirdi:

29. *O, o ki, arzdakilerin hepsini* {yani, yerde bulunanlardan herbir şeyi} *sizin için halketti, sonra semâya istivâ etti de* {yani, yerden sonra semâyı yaratmaya başladı da} *onları yedi gök halinde tesviye etti* {yani, yarattı}...

Bu ise insanın yaratılışından daha büyüktür. Nitekim Allah, *Göklerin ve yerin halkedilmesi, insanların halkedilmesinden daha büyüktür* (el-Mü'min, 40/57) buyurmaktadır.

...O, {yaratmaya dâir} *her şeyi bilendir* {yani, ölümden sonra diriltmeyi de, gayrısını da çok iyi bilendir}.

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ قَالُٓوا
اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ
الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ
هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا
مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ
بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

30. *Hani Rabbin meleklere, "Muhakkak Ben yeryüzünde bir halife yapacağım" dediği vakit...*

Azîz ve celîl olan Allah melekleri ve cinni, şeytanları ve insi –ki o Âdem'dir– yaratmadan önce yaratmıştı. Cinleri yeryüzünde iskân etti, melekleri de semâlarda iskân etti. Fitne ve haset sebebiyle birbirleriyle savaşa tutuşan cinlerin üzerine, Allah dünya semâsında bulunan ordulardan birini gönderdi; ki bunlar da cin idi, Allah'ın düşmanı İblis de onlardandı. Hepsi de ateşten yaratılmış olup cennetin bekçileri idiler. Başlarındaki İblis ile birlikte yeryüzüne indiler ve semâda mükellef kılındıkları ibâdetle mükellef olmadıklarını görünce yerde kalmayı istediler. Yüce Allah onlara, "Ben yeryüzünde sizin yerinize geçecek bir halife yapacağım, sizi de bana yükselteceğim" dedi. Melekler arasında amelleri en kolay olanlardan olmaları hasebiyle bu durumdan hoşlanmadılar ve:

...Dediler ki: "Biz Seni hamdinle tesbih ve takdis edip {yani, Senin emrinle Seni anıp, Sana du'a edip, emrini tazim edip} *dururken,...*

Nitekim Allah, *Gök gürültüsü O'nu hamd ile tesbih eder* {yani, emriyle O'nu zikreder} (er-Ra'd, 13/13) buyuruyor.

..."orada müfsidlik edecek {yani, yeryüzünde ma'siyetler işleyerek fesad çıkartacak} *ve kanlar dökecek birini mi yapacaksın/ya-*

ratacaksın" {cinlerin yaptığı gibi haksız yere kanlar dökecek birini mi halife yapacaksın}? *"Kuşkusuz Ben sizin bilmediklerinizi bilirim"* {yani, Benim ilmimde siz semâda, Âdem ve onun zürriyeti ise yeryüzünde sâkin olacak ve onlardan Beni hamd ile tesbih edecekler ve Bana ibâdet edecekler bulunacak} *dedi.*

Allah Teâlâ Âdem'i, kırmızı ve beyaz çamurdan, çorak ve verimli araziden alınmış topraktan yarattı. Bundan dolayı onun neslinin kimisi beyaz, kimisi kırmızı, kimisi siyah tenli; kimisi mü'min, kimisi kâfirdir. İblis, sûreti yapılmış olan bu varlığı kıskanarak, beraberindeki meleklere sordu:

— Şu benzeri yaratılmadık olan varlığı görüyor musunuz? Eğer o bize üstün kılınırsa ne yapacaksınız?

Melekler cevab verdiler:

— Biz Allah'ın emrini dinler ve itaat ederiz.

Bunun üzerine Allah'ın düşmanı İblis şu kararı aldı: Âdem'in kendisine üstün kılınması halinde, Allah'a itaat etmeyecek ve Âdem'i azdırmaya çalışacak.

Âdem kırk yıl, sûreti şekillenmiş çamur halinde bırakıldı. İblis onun dübüründen giriyor, ağzından çıkıyor ve şöyle diyordu: "Ben ateşim/ateştenim, bu ise içi boş bir çamurdur. Ateş ise çamurdan üstündür. Andolsun ki onu yeneceğim, ona üstün geleceğim." İşte, *İblis onlar hakkındaki zannını* {yani, o gün söylediği, "Andolsun ki ona galip geleceğim" sözü ile, "Pek azı dışında onun zürriyetini azdıracağım" sözünü} *gerçekleştirdi de mü'minlerden ibaret bir fırka dışında ona tâbi oldular* (Sebe, 34/20) buyruğu buna işaret etmektedir.

Allah rûha emretti:

— Bu cesede gir!

Rûh dedi:

— Rabbim! Bu karanlık cesedin neresinden beni sokacaksın?

Allah Teâlâ, tekrar emretti:

— Hoşuna gitmese de gir içine!

Rûh istemeyerek onun içine girdi. Yine istemeyerek ondan çıkar.

Sonra baş tarafından Âdem'e rûh üflendi. Rûh onun içinde gidip geldi, cesedinin yarısına, göbeğe ulaşınca acele edip oturmak istedi. İşte, *İnsan çok acelecidir* (el-İsrâ, 17/11) buyruğu bunu anlatmaktadır. Rûh yine onda ilerlemeye devam edip ayak parmaklarına ulaşınca, oradan dışarı çıkmak istedi, fakat çıkacak yer bulamadı. Tekrar başa döndü ve burun deliklerinden dışarı çıktı. Burun deliklerinden dışarı çıktığı için de aksırdı. Âdem de, "Elhamdulillâh" dedi –ki bu, onun söylediği ilk söz idi– azîz ve celîl olan Rabbi de ona, "Yerhamukellâh" diye karşılık verdi ve ilave etti: "İşte seni bunun için yarattım: Hamdimle Beni tesbih ve takdis ediyorsun." Böylece Yüce Allah'ın rahmeti, Âdem'e ulaşan ilk şey oldu.

31. *Âdem'e isimlerin her birini öğretti* {yani, sonra Allah kuşları, yerdeki canlıları ve haşerâtın her birinin ismini Âdem'e öğretti: "Ey Âdem! Bu attır, bu katırdır, bu eşektir" diye ona bütün hayvanların ve kuşların adını tek tek öğretti}. *Sonra onları meleklere arzedip* {yani, yeryüzünde bulunan meleklere, bu varlıkların isimlerini arzedip}, *"Eğer sâdıklar iseniz bunların isimlerini* {yani, yeryüzündeki canlıların her birinin ismini} *Bana haber verin" dedi.*

32. *Dediler* {yani, melekler dediler} *ki: "Seni tesbih ve takdis ederiz, Senin bize öğrettiğin müstesnâ bizde ilim yok. Kuşkusuz Sensin, alîm, hakîm Sen."*

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Allah onlara, "Siz gördüğünüzü dahi bilmiyorken, henüz yaratılmamış ve görmediğiniz bir varlık hakkında bilgi sahibi olduğunuzu nasıl iddia edersiniz?"

33. {Allah} *dedi ki: "Ey Âdem! Onlara, onların isimlerini haber ver"* {yani, meleklere yeryüzündeki hayvanların, kuşların her birinin ismini söyle/haber ver}. *O da onlara, onların isimlerini haber verince,* {Allah} *dedi ki: "Demedim mi size: Kuşkusuz bilirim göklerin ve yerin gaybını* {yani, oralarda bulunan gizlilikleri} *ve bilirim açıkladıklarınızı* {yani, meleklerin İblise, Rabb'lerinin söylediğini dinleyip itaat edeceklerine dâir açıklamalarını} *ve gizlediklerinizi"* {yani, İblisin, Âdem'e secde emri hususunda Allah'a isyan edeceğine dâir içinde gizlediği kararı}.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ
وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ
وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ
عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقَّىٰ آدَمُ
مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

34. *Hani meleklere* {yani, derinin gözeneklerine kadar işleyen ateşin alevinden yaratılmış olanlara[3]}, *"Âdem'e secde edin" dedik, derhal secde ettiler, İblis müstesnâ* {yani, sadece o/İblis secde etmedi}. *O dayattı, istikbar etti* {yani, İblis, Âdem'e secde etme hususunda büyüklendi/Âdem'e secde etmeyi kendine yediremedi}...

Allah'ın İblise, Âdem'e secde etmesini emretmesi, onun "Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan" diyerek içinde gizlediği kararını meleklere de açıkça göstermek istemesinden dolayı idi.

...*Ve* {İblis} *kâfirlerden idi* {yani, Allah'ın ilminde şaki olarak takdir ettiği kimselerden idi –onun için secde etmedi–}.

35. {Ve dedik ki:} *"Ey Âdem! Sen ve eşin* {yani, Havva –onu Cum'a günü yarattı–} *cennette yerleşin ve ondan bol bol yeyin, dilediğiniz yerinden* {yani, neyi isterseniz, nerden isterseniz yeyin}. *Fakat bu ağaca* {yani, buğday başağına} *yaklaşmayın, yoksa zâlimlerden olursunuz"* {yani, ikiniz de kendinize zulmedenlerden olursunuz}.

36. *Ama şeytan ikisini de oradan kaydırdı* {yani, İblis ikisini de itaatten uzaklaştırdı}, *içinde bulundukları halden* {yani, cen-

3 İblis dışında bu şekilde ateşten yaratılmış melekler olduğuna dair bir nass bilmiyoruz. (Çeviren)

netteki hayırlı durumdan} *çıkardı. Biz de dedik ki: "Bazınız bazınıza* {yani, İblis Âdem ile Havva'ya, Âdem ile Havva da İblise} *düşman olarak inin"...*

Allah özel bir vahiyle bu sözü söyledi. Âdem Hind'e, Havva Cidde'ye, İblis de Basra'ya –ki Eyle denilen yer burasıdır–[4] indi. Âdem, Serendib isimli dağ arasındaki bir geçitte bulunan Nûz vâdisine indi. Sonra Âdem ile Havva Müzdelife'de buluştu. Sonra da onların orada buluşmaları sebebiyle, orada toplanılır oldu. Ardından Allah Teâlâ şöyle devam etmektedir:

...*"Sizin için yeryüzünde bir süreye* {yani, ecellerinizin sona ereceği vakte: ölüm vaktine} *kadar bir karar ve bir metâ vardır."*

37. {İblis, Âdem'den önce indi} *ve Âdem* {Cum'a günü yere indikten sonra} *Rabbinden kelimeler telakki etti...*

"Kelimeler"den kasıt, Âdem ile Allah arasında geçen şu muhaveredir:

Âdem sordu:

— Ey Rabbim! Bu beni yaratmadan önce hakkımda takdir ettiğin, neler yapacağımı yazdığın ve bu işi yapmadan önce beni yaratarak rahmetini bana ulaştırdığın birşey mi idi?

Allah cevab verdi:

— Evet ey Âdem

Âdem dedi:

— Ey Rabbim! Beni elinle yarattın, tesviye ettin, rûhundan üfledin, ben de aksırdım, Sana hamd ettim, Sen de bana rahmetinle dua ettin ["yerhamukellâh" dedin]. Böylece bana gazabından önce rahmetin ulaştı.

Allah karşılık verdi:

— Evet ey Âdem.

Bunun üzerine Âdem tekrar sordu:

---

4 Diğer bir yazmada, *ubulle* şeklindedir.

— Ey Rabbim! Beni cennetten çıkarıp yere indirdin. Eğer tevbe eder, halimi düzeltirsem, beni tekrar cennete döndürür müsün?

Allah cevab verdi:

— Evet ey Âdem.

Bunun üzerine Âdem ve Havva Cuma günü tevbe ettiler. İşte o vakit, *Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz* (el-A'râf, 7/23) dediler.

> ...*O* {yani, Allah} *da onun tevbesini kabul buyurdu* {yani, Cuma günü Âdem'in tevbesini kabul buyurdu}. *Kuşkusuz O tevvâbdır,* {yarattıklarına} *rahîmdir* {yani, merhametlidir}.

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ
وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ
فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ
الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

> 38. *Ve dedik ki: "Hepiniz* {yani, Âdem, Havva ve İblis} *oradan* {cennetten} *inin"...*

Allah inişlerinden sonra onlara şunu vahyetti:

> ..."*Şâyet benden size* {yani, Âdem'in zürriyetine} *bir hidâyet* {yani, bir rasûl ve beyanı ihtiva eden bir kitab} *gelir de, kim Benim hidâyetime* {yani, Rasûlüme ve Kitabıma} *tâbi olursa, onlara korku yoktur ve onlar* {ölümden dolayı} *mahzun olmazlar.*"

Böylece Allah Teâlâ hidâyetine uyanların âhiretteki durumlarını da açıkladı. Arkasından hidâyeti terk edenlerin durumlarını haber vermek üzere buyurdu ki:

> 39. *Küfredenlere* {yani, rasûllerimi inkâr edenlere} *ve âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *yalanlayanlara gelince, işte onlar ashâb-ı nardır. Onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.
>
> 40. *Ey Benî İsrâîl! Size verdiğim nimetimi hatırlayın...*

"Benî İsrâîl"den kasıt, onların [kendilerine hitab edilen Yahudilerin] atalarıdır. "Atalarına/Benî İsrâîl'e verilen nimet"in bazıları şunlardır: Allah onlar için denizi yarıp onları Âl-i Fir'avn'dan kurtardı ve düşmanlarını helâk etti, arkasından üzerlerine menn [kudret helvası] ve selvâ [bıldırcın] indirdi, gündüz güneşin sıcağına karşı onları bulutlarla gölgelendirdi, gece ise –ay ışığının olmadığı zamanlarda– yollarını aydınlatan sütun şeklinde bir nûr verdi, onlara taştan oniki pınar fışkırttı, her şeyin açıklamasının yer aldığı Tevrât'ı verdi. İşte Allah, Kendisini tevhîd etmeleri için bu ihsanlarını hatırlatmaktadır.

> ...*ve* {ey Yahudiler} *ahdimi* {yani, Tevrât'ta yalnızca Bana ibâdet edeceğinize ve Bana hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, Muhammed'e, diğer nebîlere ve ilâhî kitablara îmân edeceğinize dâir sizden aldığım ahdi} *yerine getirin ki...*

Allah, Mâide sûresinde onlardan alınan ahdi zikrederek, *Andolsun Allah İsrâîloğulları'ndan mîsâk almıştı. Biz içlerinden oniki nakib çıkarmıştık. Ve Allah demişti ki: "Kuşkusuz Ben sizinle beraberim. Andolsun ki eğer salâtı ikâme eder, zekâtı îtâ eder [verir], rasûllerime* {yani, Muhammed'e} *îmân eder ve onları tazir ederseniz* {yani, onlara gereği gibi yardım ederseniz} *ve Allah'a güzel bir borç verirseniz...* (el-Mâide, 5/12) buyurmaktadır.

İşte Yüce Allah'ın, *Ahdimi yerine getirin* sözüyle, bunlar kasdedilmektedir.

> ...*Ben de sizin ahdinizi yerine getiririm* {yani, günahlarınızı bağışlarım, sizi cennete koyarım}...

Böylece Allah, verdikleri sözde durmaları halinde, günahlarını bağışlayıp onları cennete koyacağına söz vermişti; fakat onlar Muhammed'i de, Îsâ'yı da inkâr ettiler.

Allah'ın onlara verdiği ahid/söz ise, *Elbette günahlarınızı örter, sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım* (el-Mâide, 5/12) sözüdür.

Yüce Rabbimiz, onlara verdiği sözü yerine getirmiştir.

> ...*Ve sadece Bana rehbet duyun* {yani, Muhammed hususunda sadece Benden korkun, o'nu yalanlayan kimse cehenneme girecektir}.

> 41. *Beraberinizdekini tasdik edici olarak* {yani, doğrulayıcı olarak Muhammed'e –ki o'nun nebî-rasûl olduğunu beraberinizdeki tasdik etmektedir–} *indirdiğime* {yani, indirdiğim Kur'ân'a} *îmân edin...*

Âyet, Yahudilerin reisleri olan Ka'b b. el-Eşref ile arkadaşları hakkında inmiştir.

> ...*Ve o'na* {yani, Muhammed'e}, *kâfir olanların evveli olmayın...*

Ne var ki, Yahudilerin tümü o'nu inkâr hususunda birbirlerini izlediler. Hayberliler, Fedekliler, Kurayzalılar ve diğerleri Muhammed'i ardarda inkâr ettiler. Sonra Yahudilerin reislerine hitaben buyurdu ki:

> ...*Ve âyetlerimi az bir pahaya satmayın* {yani, aldığınız ve alacağınız dünyalık karşılığında Muhammed'in durumunu gizlemeyin}.

Şöyle ki: Yahudilerin ileri gelenleri Muhammed'in Tevrât'taki durumunu sakladılar, o'nunla ilgili bilgileri alt tabakadaki Yahudilere açıklamadılar. Reislerinin, alt tabakadakilerin ekin ve mahsullerinden her gün için bir yiyecek alma hakları vardı. Muhammed'e tâbi olmaları hâlinde, bundan mahrum kalacaklardı. İşte Allah'ın, *Âyetlerimi az bir pahaya satmayın* sözüyle kasdettiği budur.

Arkasından Allah Teâlâ onları korkutarak buyurdu ki:

Muhammed hakkında *Sadece Bana ittika edin* {yani, Muhammed hakkında sadece Bana ittika edin; kim o'nu yalanlarsa ona cehennem vardır}.

Sonra Yahudilere şöyle hitab etti:

> 42. *Hakkı bâtılla lebs etmeyin [karıştırmayın]...*

Yahudiler Muhammed ile bazı durumları kabul edip açıklıyor, bazı-

larını ise gizliyorlardı. Böylece doğruluklarının kabul edilmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Allah onlara, "Hakkı bâtılla lebs etmeyin [karıştırmayın]" diye emretti. Bunun bir benzeri de Âl-i İmrân sûresinde yer almaktadır.[5]

En'âm sûresinde de, *Îmânlarına zulüm* {yani, şirk} *karıştırmayanlara gelince, işte onlar emniyete kavuşanlar ve onlar hidâyete erenlerdir* (el-En'âm, 6/82) buyurmaktadır.

...*Ve hakkı* {yani, Muhammed'in durumunu} *bile bile gizlemeyin* {yani, Muhammed'in bir nebî olduğunu ve Tevrât'taki niteliklerini bildiğiniz halde gizlemeyin}.

Yahudilere hitaben buyurdu ki:

43. *Salâtı ikâme edin* {yani, namazı vakitlerinde eksiksiz olarak kılın}, *zekâtı îtâ edin* {yani, mallarınızdan zekât verin} *ve rükû edenlerle birlikte rükû edin* {yani, siz Yahudiler de namaz kılanlarla: nebî Muhammed'in ashâbından îmân edenlerle birlikte namaz kılın}.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ
تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ
وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ
مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا
نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ
﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

44. *İnsanlara* {yani, Muhammed'in ashâbına} *birr'i emredip...*

Yahudiler Nebî'nin ashâbından bazılarına, "Muhammed hak bir nebîdir; o'na tâbi olun, doğruyu bulursunuz" demişlerdi.

5 *Ey Ehl-i Kitab! Bildiğiniz halde niçin hakkı bâtılla lebs ediyor ve hakkı gizliyorsunuz?* (Âl-i İmrân, 3/71)

...kendinizi unutur musunuz {yani, kendinizi bir tarafa bırakarak o'na uymamayı mı seçersiniz}? *Halbuki kitabı* {yani, Muhammed'in durumuna dâir bildirilenleri ve o'nun niteliklerini ihtiva eden Tevrât'ı} *da tilâvet ediyorsunuz, hâlâ akletmeyecek misiniz* {yani, o'na tâbi olmayacak mısınız}?

45. *Ve sabır* {yani, âhireti elde etmek için farzlar üzerinde sabır} *ve salât* {yani, vakitlerinde ve eksiksiz kılınan beş vakit namaz} *ile isti'âne taleb edin. Kuşkusuz o* {yani, kıblenin Beytu'l-Makdis'ten Ka'be'ye çevirilmesi}, *hâşilerden* {yani, mütevazı olan mü'minlerden} *başkasına büyük/ağır gelir.*

Kıblenin Beytu'l-Makdis'ten Ka'be'ye çevirilmesi, Cudeyy b. Ahtab, şair Sa'îd b. 'Amr ve benzeri Yahudilere ağır gelmişti. Allah Teâlâ, hâşilerin bundan müstesnâ olduğunu ifade buyurduktan sonra, onların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

46. *Onlar ki, gerçekten Rabb'lerine mülaki olacaklarını* {yani, âhirette Rabb'lerine kavuşacaklarını} *ve O'na döndürülecekler* {de, kendilerine amellerinin karşılıklarının verileceğini} *zannederler* {yani, yakînen bilirler}.

47. *Ey İsrâîloğulları* {yani, ey Medine'deki Yahudiler}! *Size verdiğim nimetleri* {yani, atalarınıza verdiğim nimetleri: Âl-i Fir'avn'dan kurtarıp düşmanlarınızı helâk ettiğimi, Tih çölünde indirdiğim hayırları ve verdiğim Tevrât'ı} *ve sizi âlemlere* {yani, atalarınızı, kendi dönemindeki âlemlere/toplumlara} *üstün kıldığımı hatırlayın.*

Sonra onları korkutarak buyurdu ki:

48. *Ve öyle bir günden ittika edin ki, kimse kimseden birşey ödeyemez* {yani, âhirette hiç kimse bir kâfire asla fayda sağlayamaz}. *Ondan* {yani, kâfirden} *hiçbir şefaat de, fidye de* {yani, dünyadakilerin birbirlerine ettikleri gibi şefaat ve dünyadakilerin birbirlerinden aldıkları gibi fidye} *kabul edilmez ve onlara yardım da edilmez* {yani, azaba uğratılmalarını kimse engelleyemez}.

Sonra Allah Teâlâ, Kendisini tevhîd etmeleri için onlara nimetlerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفٖى ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ
عَظٖيمٌ ﴿٤٩﴾ وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ
فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعٖينَ
لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ
عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

49. *Oğullarınızı boğazlayıp kızlarınızı sağ bırakmak* {yani, oğullarınızı öldürürken kız çocuklarınızı hayatta bırakmak} *sûretiyle size azabın en kötüsünü reva gören* {yani, oğullarınızı öldürüp kızlarınızı diri bırakarak sizi azabın en şiddetlisiyle karşı karşıya bırakan} *Âl-i Fir'avn'dan* {yani, Mısırlılardan} *sizi kurtardığımızı hatırlayın!...*

Fir'avn, annelerinin kucağında bulunan erkek çocukların boğazlanmasını, kız çocuklarına ilişilmemesini emretmişti. Fir'avn, kendisi sebebiyle helâk olacağı çocuğun aralarında bulunabileceği korkusuyla onların doğan çocuklarından onsekizini öldürülmüştü.[6]

Bu kötü/şiddetli azab hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

...Ve şunda {yani, oğullarınızın öldürülüp kız çocuklarınızın diri bırakılmasına dâir size verdiği haberde} *sizin için Rabbinizden büyük bir belâ* {yani, musibet ve intikam} *vardı.*

50. {Şunu da hatırlayın: Âl-i Fir'avn'dan sizi kurtardığı zaman Allah'ın size olan şu lütfunu da hatırlayın:} *Bir vakit sizin için denizi yarmış* {yani, denizi yarıp karşı karşıya duran iki dağ gibi sağa ve sola ayırmış –dağ misali yükselen bu dalga arasındaki yollara açılan gedikler vardı. Her kol [sıbt] diğerine bakabiliyordu. Böylece yolun onlar için daha ünsiyetli olması sağlanmış-

6 Yazma nüshaların birinde böyle olup, muhakkik gerekçesini belirterek bunu tercih ettiğini ifade etmiştir. (Çeviren)

tı–}, *sizi kurtarmış* {yani, boğulmaktan kurtarmış}, *Âl-i Fir'avn'ı* {yani, Mısırlıları: Kıbtîleri} *siz bakıp dururken boğmuştuk.*

Atalarını böyle kurtarmıştık. Bunlar da bunun bir hak olduğunu biliyorlar, bu da onların üzerindeki nimetlerden idi.

51. *Hani Biz Mûsâ'ya kırk geceye va'd* {yani, mi'âd} *verdik* {yani, Zilkâde ayı ile Zilhicce'nin ilk on günü Mûsâ'ya Tevrât'ı vermek üzere dağda sözleştik}.

Mûsâ Mısır'da iken İsrâîloğulları'na durumu haber verip demişti ki: "Biz Mısır'dan çıktıktan sonra Allah'tan bir kitab getireceğiz; bu kitabta yapacağınız ve sakınacağınız şeyler açıklanacaktır."

Kardeşi Hârûn'u yerine vekil bırakan Mûsâ, seçtiği yetmiş kişi ile ayrıldıktan sonra onlar buzağıyı tanrı edindiler. İşte, *Siz o'nun arkasından* {yani, Mûsâ'nın dağa gidişinden sonra} *buzağıyı tanrı edinmekle kendinize zulmettiniz* buyruğu bunu anlatmaktadır. Şöyle ki: Mûsâ Muharrem ayının onuncu günü denizi geçtikten sonra İsrâîloğulları dediler ki: "Ey Mûsâ! Bize bir aya kadar Rabbimizin kitabını getireceğine söz vermiştin. Haydi, bize verdiğin sözü tut!"

Bunun üzerine Mûsâ yola koyuldu ve onlara, kırk gün sonra yanlarına döneceğini haber verdi. Mûsâ dağa yaklaşınca, seçtiği yetmiş kişiye, "Dağın eteğinde durun!" deyip kendisi dağa çıktı. Rabbi ile konuştu ve Tevrât'ın yazılı olduğu levhaları aldı. Aradan yirmi gün geçince İsrâîloğulları, "Mûsâ bize verdiği sözde durmadı" demeye başladılar. Yirmi gün, yirmi gece daha bekledikten sonra, "İşte kırk gün doldu; haydi buzağıyı tanrı edinin!" dediler. Yüce Allah dağda bulunan Mûsâ'ya durumu haber verdi. Mûsâ Rabbine, "Peki onlara buzağıyı kim yaptı?" diye sordu. Allah, "Samiri" dedi. Mûsâ Rabbine, "Buzağıya kim rûh üfledi?" diye sordu. Rabb, "Ben" diye cevap verdi. Mûsâ, "Rabbim! Samiri buzağıyı yapıp onları dalâlete düşürdü, Sen ise onda böğürmeyi yarattın; kavmimi fitneye düşüren Sen oldun" dedi. İşte, *Senin ardından Biz kavmini imtihan ettik, Samiri onları dalâlete düşürdü* (Tâ-Hâ, 20/85) buyruğu bunu ifade etmektedir. Burada kasdedilen kimseler, Mûsâ'nın beraberindeki yetmiş kişi dışındaki İsrâîloğulları'dır, yani, Hârûn'u başlarında bıraktığı ve Samiri'nin de buzağıya tapmalarını sağlayıp dalâlete düşürdüğü kimseler. Mûsâ dağdan, yanında getirdiği yetmiş kişinin yanına indi ve olanları onlara bildirdi, fakat buzağının durumun-

dan söz etmedi. O yetmiş kişi Mûsâ'ya dediler ki: "Biz senin ashâbınız, seninle beraber geldik. Hiçbir emrinde sana muhalefet etmedik, senin üzerinde bir hakkımız var. O halde senin gördüğün gibi, bize de Allah'ı açıkça göster." Mûsâ dedi ki: "Vallâhi ben O'nu görmedim. Bana Kendisini göstermesini diledim, ama kabul etmeyerek dağa tecelli etti ve onu yerle bir etti" {yani, dağ benden daha sağlam ve güçlü olduğu halde yerle bir oldu}. O yetmiş kişi, "Allah'ı bize açıkça göstermedikçe sana îmân etmeyecek ve senin getirdiklerini kabul etmeyeceğiz" dediler. Bunun üzerine cezâ olarak onları saika/yıldırım {yani, ölüm} aldı. İşte, *Sizi saika* {yani, ölüm} *yakaladı* (el-Bakara, 2/55) buyruğu bunu anlatmaktadır. *Mûsâ saik* {yani, ölü} *olarak yere düştü* (el-A'râf, 7/143) buyruğu ile, *Göklerde ve yerde olanların hepsi saik olacaktır* {yani, ölecektir} (ez-Zümer, 39/68) buyruğu bunun bir benzeridir.

Siz bakıp dururken (el-Bakara, 2/55) ifadesiyle kasdedilenler, o yetmiş kişidir. Sonra Allah onlara nimetini ihsan etmiş ve tekrar diriltmiştir. Şöyle ki: Onlar ölü olarak yere düşünce, Mûsâ ağlamaya başladı ve bunların da buzağıya tapanların günahları sebebiyle cezâlandırıldıklarını zannetti. Allah o'nun, *Rabbim! Eğer dileseydin onları da, beni de daha önce helâk ederdin. İçimizdeki sefihlerin işledikleri yüzünden bizi helâk mi edeceksin?* (el-A'râf, 7/155) dediğini nakletmektedir.

Ayrıca Mûsâ, "Rabbim! İsrâîloğulları'nın en bilginlerini helâk ettin. Ben şimdi İsrâîloğulları'na ne diyeceğim?" dedi. Allah Mûsâ'nın onlar için çok kederlendiğini görünce, o yetmiş kişiyi diriltti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

> 52. *Sonra bunun arkasından şükredesiniz diye sizi affettik* {yani, Rabbinizin üzerinizdeki bu nimetine şükretmeniz için sizi affettik}.

Öldükleri gün diriltildiler ve Mûsâ (a.s) ile birlikte geri döndüler. Denizin kıyısındaki konaklama yerlerine yaklaştıklarında buzağının etrafındaki gürültüleri işitip dediler ki:

— Bu oradaki bir savaşın sesidir.

Mûsâ (a.s) karşılık verdi:

— Hayır ortada bir savaş yok, bu fitnenin sesidir.

Yerleşme bölgelerine girdiklerinde, Mûsâ buzağı etrafında neler

yaptıklarını gördü ve öfkelenerek Tevrât levhalarını attı, levhalardan ikisi kırıldı. Bu sebeble Allah'ın kelâmının bir kısmı kaldırıldı. Mûsâ'nın emriyle Samiri, İsrâîloğulları'nın bulundukları yerden çıkarıldı. Arkasından Mûsâ buzağıyı parçalayıp ufaladıktan sonra yaktı ve külünü denize savurdu. İşte, *Biz onu yakacağız, sonra da külünü denize savuracağız* (Tâ-Hâ, 20/97) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Mûsâ dedi ki:

— Siz buzağıyı Allah'ın dışında ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz/zarar verdiniz; hemen yaratana tevbe edin.

Onlar da yaptıklarına pişman oldular. Allah Teâlâ'nın, *Çok pişman olup dalâlete düştüklerini* {yani, Allah'a ortak koştuklarını} *görünce, "Eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa, ziyana uğrayanlardan oluruz" dediler* (el-A'râf, 7/149) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Mûsâ'ya sordular:

— Ey Mûsâ! Nasıl tevbe edebiliriz?

O da şöyle cevab verdi:

— Nefislerinizi öldürün {yani, biriniz diğerini öldürsün/birbirinizi öldürün}!

Allah'ın, *Nefislerinizi öldürmeyin* {yani, biriniz diğerini öldürmesin/birbirinizi öldürmeyin}, *kuşkusuz Allah size rahîmdir* (en-Nisâ, 4/29) buyruğunda da bu anlamdadır.

"Nefislerinizi öldürün" şu demektir: Birbirinizi öldürüp tevbe etmeniz, Rabbiniz, yani hâlıkınız indinde sizin için daha hayırlıdır.

Onlar dediler ki:

— Biz bu işi yaparız.

Sabah olunca Mûsâ (a.s) buzağıya tapmayanlara –ki 12.000 kişi idiler–, tapanları kılıç ve hançerlerle öldürmelerini emretti. Her babanın çocukları beraberce evlerinden çıkıp avluya oturdular. Biri diğerlerine şöyle dedi:

— İşte kardeşleriniz, kılıçlarını çekmiş size geliyorlar. Allah'tan korkun, sabredin. Elini yeninden çıkartan yahut yerinden kalkan, eliyle ya

da ayağıyla kendisini korumaya çalışan yahut onlara karşı gözünü kırpan kimseye Allah lanet etsin.

Hepsi "Âmin" dediler. Cum'a günü güneşin doğuşundan öğleye kadar buzağıya tapmayanlar buzağıya tapanları öldürdüler. Allah üzerlerine birbirlerini tanıyamayacakları bir karanlık gönderdi. Öldürülenlerin sayısı 70.000'i buldu. Sonra Allah rahmetini indirdi, kılıç onlara işlemez oldu. Allah Mûsâ'ya (a.s), rahmetin indiğini haber verdi, Mûsâ da İsrâîloğulları'na, "Rahmet indi" deyip münâdiye, "Artık kardeşlerinize kılıç sallamayın" diye seslenmesini emretti. Allah maktulleri şehîd saydı; hayatta kalanların tevbelerini kabul etti; öldürülmeye razı olup da öldürülmeyen kimseleri de affetti. Mûsâ (a.s) dağdan yanlarına geri dönmeden önce buzağıya taparak ölen kimseler cehennemlik oldu, öldürülmekten kaçanları Allah lanetledi ve üzerlerine zillet ve yoksulluğu yazdı. İşte, *Kuşkusuz buzağıyı (ilâh) edinenlere Rabb'lerinden bir gazab ve dünya hayatta bir zillet erişecektir* (el-A'râf, 7/152) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Şu ilâhî buyruk da böyledir: *O vakit Rabbin şu sözü hükme bağladı: Mutlaka Kıyamet Günü'ne kadar üzerlerine, kendilerini en kötü azaba uğratacak kimseler gönderecek.* (el-A'râf, 7/167)

Onlardan biri mecliste oturan kavimdaşlarının yanına gelir; on kişiden üçünü öldürür, gerisini bırakır; yirmi kişiden beşini öldürür gerisini bırakırdı. Böylece şehîd olmaları takdir edilmiş olanları öldürülür, öldürülmeleri takdir edilmemiş olanlar geri kalırdı. İşte, *Bunun* {yani, buzağıya tapmanızın} *ardından sizden affetmiştik, umulur ki şükredersiniz* {yani, hepinizi helâk etmemiş, bu nimetler dolayısıyla Rabbinize şükretmeniz için tevbelerinizi kabul etmiştik} buyruğu bunu anlatmaktadır. Kuşkusuz O tevvâbtır, rahîmdir.

Kötülükler işleyip {yani, buzağıya ibâdet edip} *sonra tevbe ve îmân edenlere* {yani, Allah'ın ortağı bulunmadığını: bir ve tek olduğunu tasdik edenlere} *gelince, kuşkusuz Rabbin bunun ardından gafûrdur, rahîmdir* {yani, tevbe etmeleri halinde onların günahlarını bağışlar, onlara merhametle muamele eder} (el-A'râf, 7/153) âyeti de bunun benzeridir.

53. *Ve bir vakit Mûsâ'ya o kitabı* {yani, Tevrât'ı} *ve furkânı verdik* {yani, nasrı/yardımı verdik: hakk ile bâtılın arasını ayırdık, Mû-

sâ'ya yardım edip Fir'avn'ı helâk ettik}; *hidâyet bulmanız* {yani, Tevrât ile dalâletten kurtulup nûra kavuşmanız} *için.*[7]

Bunun bir benzeri de, *Furkân* {yani, yardım} *günü, iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları gün kulumuza indirdiğimize...* (el-Enfâl, 8/41) âyetidir.

Allah o gün mü'minlere yardım etmiş, müşrikleri bozguna uğratmıştı.

وَاِذْ قَالَ
مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ
فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ
بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿٥٤﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ
الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

54. *Ve bir vakit Mûsâ kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Gerçekten siz buzağıyı ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin, Bârinize tevbe edin, nefislerinizi öldürün. Şu, Bâriniz indinde sizin için hayırlıdır. Bu sûretle tevbenizi kabul etti. Gerçekten O tevvâbtır, rahîmdir."*

55. *Ve bir vakit, "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana îmân etmeyeceğiz" demiştiniz. Bunun üzerine sizi o sâika yakaladı, bakıp duruyordunuz.*

---

7 Bakara/53. âyetin tefsirinden sonra doğrudan 57. âyetin tefsirine geçilmiş; 54, 55 ve 56. âyetler –daha önce bu âyetlerle ilgili olaylar aktarıldığından– tefsir edilmeden kaydedilmiştir.

56. *Sonra sizi, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından dirilttik.*

57. *Ve sizi bulutla gölgelendirdik. Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, helâl rızıktan} *yeyin diye menn ve selvâ lütf u ihsan ettik. Onlar Bize zulmetmediler* {yani, ertesi güne bir şeyler ayırıp, bir kısmını kurutmak sûretiyle isyan etmekle Bize zarar vermediler: mülkümüzden bir şey eksiltemediler}, *kendi nefislerine zulmettiler* {yani, onların zararları kendilerine idi}.

İsrâîloğulları Tih çölünde Mûsâ'ya, "Bayındır bir yerden çıktık, çorak ve kurak bir yerde konakladık. Güneşin hararetine karşı kendimizi korumak için nasıl bina yapacağız" dediler. Bunun üzerine Allah onları güneşin sıcağından korumak için beyaz bulutlarla gölgelendirdi. Sonra Mûsâ'dan yiyecek istediler de Allah onlara cennet yiyeceği olan menn ("terencebîn" diye bilinen şeydir) indirdi. Geceleyin ağaçların üzerine kar gibi beyaz renkte inen menn, bal gibi tatlı idi. Her kişi her sabah ondan, o gün kendisine yetecek kadar alır, ertesi gün için birşey saklamazlardı. Cum'a günü iki günlük alırlardı; çünkü Cumartesi günü hiçbir iş yapmazlardı. Bu nimet onlara Tih çölünde verilmişti. Çocukları büyüdükçe elbiseleri de büyürdü. Erkeklerin elbiseleri ise eskimez, yırtılmaz ve kirlenmezdi.

Selvâ, bir kuştur. İsrâîloğulları Mûsâ'dan Tih çölünde iken et istediler. Mûsâ da Rabbinden kendilerine et vermesini diledi. Allah Teâlâ, "Onlara eti en az olan kuşu vereceğim" buyurdu ve semâya emrederek yağmur gibi selvâ/bıldırcın indirdi. Güneyden esen rüzgâr o kuşları bir araya getirip topladı. Bunlar Mısır'a giden yolda görülen kırmızı bir kuş türüdür. Bir mil eninde ve bir mızrak boyunda bu kuşlardan yağdı. Allah onlara, *Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, verdiğimiz helâl rızıktan} *yeyin* buyurdu. Buradaki *tayyib* (lafzının "helâl" anlamında kullanımı), *Tayyib bir toprağa yönelin* (el-Mâide, 5/6) buyruğunu andırmaktadır ki, "günah söz konusu olmaksızın helâl ve temiz" demektir. Fakat su buldukları takdirde toprakla teyemmüm haram olur. İşte bundan dolayı Allah, *Size verdiğimiz tayyib* {yani, helâl} *rızıklardan* {yani, selvâdan} *yeyin* buyurdu. Yeyin, fakat bu hususta aşırıya kaçmayın, yani, size ihsan ettiği rızık hususunda Allah'a karşı gelmeyin, ondan ertesi güne bir şey ayırmayın. Ancak onlar, tükenir korkusuyla ertesi güne sakladılar, etini kuruttular. Şâyet böyle yapmamış olsalardı,

bu şekilde rızıklanmaları devam edecekti. Ancak onlar bir kısmını kurutup sakladılar, fakat kuruttukları kurtlandı ve bozuldu. Böylece Rabb'lerine isyan etmiş oldular.

Bunun bir benzeri de, *Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan yeyin...* (el-A'râf, 7/160) âyetidir.

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا
قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا
مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾ وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى
لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا
عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا
مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

58. *Ve bir vakit, "Şu karyeye girin* {yani, İlya'ya girin –o gün denizin öbür tarafında idiler–} *ve ondan istediğinizi* {yani, ne zaman ve ne şekilde isterseniz} *bol bol yeyin, kapılarına secde ederek girin* {yani, "İlya kapısından secde ederek girin" denildiği halde onlar yana doğru eğilerek girdiler} *ve "Hıtta" deyin...*

İsrâîloğulları Yuşa b. Nûn b. el-Yeşâma' b. Amiyhuz b. Ğıran b. Şûnâlih b. Efrâyim b. Yûsuf (a.s) ile birlikte Tih'den Eriha yakınlarındaki bayındır-meskun bir yere çıktılar. Allah Teâlâ, Mûsâ'nın, zorbaların yaşadığı Eriha topraklarına girmeleri emrine itaat etmeyerek işledikleri günahı bağışlamayı murad etti. Bu sebebten onlara, *Hıtta* {yani, günahlarımızı üzerimizden dök} demelerini emretti.

Sonra Allah şöyle devam etti:

...*"ki hatalarınızı mağfiret edelim, muhsinlere* {yani, günah işlememiş kimselere} *ise daha da arttıracağız" dedik.*

Allah onların ihsanlarına [iyiliklerine] ihsan kattı. Kapıdan girerken

muhsinler, emrolunduklarını yerine getirdiler. Diğerleri ise, "Hita sekmâsâ" {yani, kırmızı buğday} dediler. Onlar bunu alay etmek ve emrolundukları şeyi değiştirmek için söylemişlerdi. Bunlar diğerlerinden ayrı olarak girdiler. Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

59. *Derken zulmedenler kendilerine söyleneni başka sözle değiştirdiler. Biz de fısk işledikleri için zulmedenlerin üzerine gökten bir ricz* {yani, azab} *indirdik.*

Bunun bir benzeri de, *Dedi ki: "Andolsun ki üzerinize Rabbinizden bir rics* {yani, azab} *ve gazab indi"* (el-A'râf, 7/71) âyetidir.

Bunun taûn, ateşe benzer bir zulmet olduğu da söylenmiştir. Bu şekilde sözü değiştirmelerine cezâ olarak bir günde onlardan 70.000 kişi helâk edildi. İşte onların zulmetmeleri, bu sözü söylemeleri idi.

60. *Ve bir vakit Mûsâ kavmi için su istedi...*

Tih çölünde iken kavmi Mûsâ'ya, "İçecek suyu nereden bulacağız?" diye sordu. Mûsâ'nın su için du'a etmesi üzerine Allah şöyle vahyetti:

...Biz de, "Asân ile taşa vur" dedik...

Bu taş dörtgen şeklinde hafif bir taştı. Mûsâ ona asâsıyla vurdu.

...Hemen ondan {yani, o taştan} *oniki pınar fışkırdı...*

Allah'ın izniyle, İsrâîloğulları su ihtiyaçlarını karşıladılar. Onlar oniki sıbt [kabile] idiler. İsrâîloğulları'nın her kabilesi için bir pınar vardı ve bir kabile diğerinin pınarından su almazdı.

...İnsanların her biri {yani, İsrâîloğulları'nın her kabilesi} *içeceklerini* {yani, su alacakları pınarı} *bildi. Allah'ın rızkından yeyin* {yani, menn [kudret helvası] ve selvâdan [bıldırcından] helâl ve temiz olarak yeyin} *ve* {pınarlardan} *için...*

Allah'ın, *Size verdiğimiz rızıkların tayyiblerinden yeyin* (el-Bakara, 2/57) buyruğunda anlatılan da budur.

...Ve yeryüzünde taşkınlık yaparak fesad çıkarmayın {yani, yeryüzünde ma'siyet işlemeyin}.

Onlar, ertesi günü için menn ve selvâdan bir kısmını sakladılar. İşte, *Ve onda haddi aşmayın* {yani, ertesi günü için ondan bir şey saklamayın} (Tâ-Hâ, 20/81) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Mûsâ (a.s) yola koyulduğu vakit, beraberinde (asâsıyla vurduğu) taşı da götürürdü ve pınarlar ondan akardı.

Sonra İsrâîloğulları, “Ey Mûsâ! Nereden giyecek bulacağız?” diye sordular. Bunun üzerine elbiseler çocukların büyümesine orantılı olarak büyümeye başladı. Büyüklerin elbiseleri ise yırtılmıyor, eskimiyor, kirlenmiyordu. Gece yolculuklarında eğer ay yoksa, otlaklarını aydınlatan nûrdan bir sütun oluyordu. Çöldeki ikâmetleri uzayınca, menn ve selvâya kanaat etmeyip Mûsâ'dan yerden biten yiyecekler istediler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

وَإِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا
وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ
بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ اهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ
وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ
مِّنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ
النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

61. *Ve bir vakit* {yani, Tih çölünde iken} *şöyle demiştiniz: “Ey Mûsâ! Biz tek çeşit yemekle* {yani, menn [kudret nelvası] ve selvâ [bıldırcın] ile} *yetinemeyiz. Bizim için Rabbine dua et de bize bakla, acur, sarımsak, mercimek ve soğan gibi yerin bitirdiği şeylerden çıkarsın.* {Mûsâ bu sözlerine öfkelenerek} *dedi ki: “Siz hayırlı olanı* {yani, menn ile selvâyı} *daha aşağı olanla* {yani, menn ve selvâdan daha aşağı olan yerin bitirdikleri yiyeceklerle} *değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise Mısr'a inin! O vakit size istediğiniz* {yani, yerin bitirdiği yiyecekler} *var.” Bundan ötürü onlar* {yani, Yahudiler} *zillet* {yani, cizye} *ve meskenete* {yani, fakirliğe} *mahkûm edildiler. Allah'tan bir gazaba uğradılar* {yani, Allah'ın kendilerine gazab etmesini gerektirecek işler yaptılar}. *Şu* {yani, onların üzerine inen zillet ve meskenet}, *Allah'ın âyet-*

lerini {yani, Kur'ân'ı} *inkâr etmelerinden ve haksız yere nebîleri öldürmelerinden dolayı idi. Şu, onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarından* {yani, dînleri hususunda haddi aşmalarından} *dolayı idi.*

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ
وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ
فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

62. *Îmân edenler ve hâdû* {yani, Yahudiler}, *Hıristiyanlar, Sâbiîler* {yani, kıbleye doğru namaz kılıp Zebur okuyan ve meleklere ibâdet edenler}...

Cundusâbûr isimli bir şehirden olan Selmân el-Fârisî Nebî'nin yanına geldi, Müslüman oldu. Selmân, rahibin ve arkadaşlarının durumunu, onların kendi dînlerine göre büyük bir gayretle ibâdet edip namaz kıldıklarını, oruç tuttuklarını söyledi. Nebî (s.a), "Onlar cehennemdedir" deyince, Allah aralarından Muhammed'i ve o'nun getirdiklerini tasdik eden kimseler hakkında, *Îmân edenler* {yani, tasdik edenler: îmân ettiklerini ikrar edip münâfıklık etmeyenler} *ve Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler...* buyruklarını indirdi.

...Bunlardan kim Allah'a {yani, Allah'ın bir tek ve ortaksız olduğunu tasdik ederse} *ve Âhiret Günü'ne* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *îmân eder* {yani, yeniden dirilişi tasdik eder} *ve sâlih amel işler ise, onların Rabb'leri indinde ecirleri vardır, onlara bir korku* {yani, azabın inmesinden dolayı bir korku} *yoktur ve onlar mahzun olmazlar* {yani, ölüm esnasında üzülmezler}.

Bu âyette Allah şunu anlatıyor: Allah'ın tevhîdine îmân edenler, yani, Allah'tan başka ilâh olmadığını tasdik edenler; aynı şekilde Yahudi-

lerden, Hıristiyanlardan ve Sabiîlerden Allah'a ve Âhiret Günü'ne daha önceden îmân edenler ..... üzülmezler.

63. *Ve bir vakit sizin* {yani, siz Yahudilerin} *mîsâkınızı almıştık* {yani, içindeki hükümler gereğince amel edeceğinize dâir Tevrât'ta mîsâkınızı almıştık} *ve tûr'u* {yani, dağı} *üzerinize kaldırıp...*

Fakat onlar Tevrât'taki hadleri, hükümleri görünce uygulamak istemediler. Allah da başlarını onunla ezsin diye dağı üzerlerine kaldırdı. İşte, *Tûr'u* {yani, dağı} *üstünüze kaldırmıştık* âyeti bunu anlatmaktadır. Onlar bunu görünce, Tevrât'taki hükümleri kabul ettiler. Allah'ın, *Hani Biz tûr'u üzerlerine bir gölgelik gibi kaldırmıştık da onu üstlerine düşecek sanmışlardı* (el-A'râf, 7/171) buyruğu da bunu anlatır.

...demişti ki: "Size verdiğimizi kuvvetle alın {yani, size verdiğimiz Tevrât'ı tam bir gayret ve ciddiyetle alın, gereklerini yerine getirin}, *içindekileri* {yani, içinde bulunan emir ve yasakları} *hatırlayın* {yani, iyice belleyin ve unutmayın} *ki ittika edesiniz* {yani, ma'siyetlerden kendinizi koruyabilesiniz}.

64. *Sonra onun* {yani, dağın kaldırılmasının} *ardından yüz çevirdiniz* {yani, haktan yüz çevirdiniz}. *Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı, hüsrana uğrayanlardan olurdunuz* {yani, Allah sizi cezâlandırır ve âhirette ziyan içinde olurdunuz}.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ
كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا
وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٦﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ
أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا
بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾

65. *Andolsun sizden* {yani, Yahudilerden} *Cumartesi günü haddi aşanları* {yani, bu günde haram olan balık avlama yasağını çiğneyerek balık avlayanları} *bilmişsinizdir.*

Allah Teâlâ, Cumartesi günü balık avlayanlara senelerce mühlet verdi, sonra onları maymuna dönüştürdü.

...Biz de onlara {vahiy ile} *dedik ki: "Zelil* {yani, hakir} *maymunlar olun!"*

66. *Ve bunu önündekilere* {yani, balık avlama yasağını çiğnemeden önce işledikleri ma'siyetleri sebebiyle öncekilere} *ve arkasındakilere* {yani, onların açtıkları kötü yolu izleyip arkalarından gelenler arasından onlara uyanlara} *bir nekâl* {yani, bir cezâ} *kıldık,...*

Sonra Allah Teâlâ Dâvûd (a.s) döneminde onları maymunlara dönüştürdü. Bundan sonra Allah bu ümmeti sakındırmak üzere de buyurdu ki:

...muttakiler için de bir öğüt (kıldık).

Bununla denmek isteniyor ki: Ey Muhammed! Muttakilere öğüt ver ki İsrâîloğulları'nın işledikleri ma'siyetlerin benzerini işleyerek haram kılınmış bir şeyi yahut da Allah'ın Harem bölgesinde avlanmayı helâl görmesinler. O takdirde Cumartesi günü balık avlamayı helâl görenlere indirilen cezânın bir benzeri size de iner.

67. *Bir vakit de Mûsâ, kavmine* {yani, İsrâîloğulları'na} *şöyle demişti: "Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor." "Bizimle alay mı ediyorsun?!" dediler...*

Bu, Fir'avn ve beraberindekiler suda boğulmadan önce Mısır'da olmuştu. Şöyle ki: İsrâîloğulları arasında iki kardeş vardı. Bunlar mirasını almak amacıyla amca çocuklarını geceleyin öldürdüler. Sonra onu alıp iki kasaba arasındaki bir yere attılar.

(Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi ki: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o Ebû Muleyke'den, o da İbn 'Abbâs'tan naklen şöyle dediğini anlattı: "Bu iki kasabanın arasındaki mesafeyi ölçtüler, eşit olduğu görüldü. Sabah olunca kasaba halkına sordular:

— Bunu siz mi öldürdünüz?

Onlar cevab verdiler:

— Allah'a yemin ederiz onu biz öldürmedik, onu kimin öldürdüğünü de bilmiyoruz.

İsrâîloğulları Mûsâ'ya dediler ki:

— Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine du'a et de katilin kim olduğunu bize bildirsin. İddia ettiğin gibi bir nebî isen bunu yap!

Mûsâ (a.s) da Rabbine du'a etti. Bunun üzerine Cebrâîl (a.s) gelerek o'na bir sığır kestirmesini söyledi. Mûsâ onlara dedi ki:

— Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor. Bu sığırın bir parçasıyla maktule vuracaksınız, o da canlanacak ve size katilin kim olduğunu bildirecek.

Maktulün adı Âmîl idi. İsrâîloğulları Mûsâ'nın kendileriyle alay ettiğini zannettiklerinden dediler ki:

— Biz sana katilin kim olduğunu soruyoruz, sen bize sığır kesmemizi söyleyerek bizimle alay ediyorsun!

İşte İsrâîloğulları'nın Mûsâ'ya, *Bizimle alay mı ediyorsun?!* şeklindeki sözleri bunu anlatıyor."

> ...{Mûsâ} *dedi ki: "Cahillerden* {yani, alay edicilerden} *olmaktan Allah'a sığınırım."*

Bunun üzerine o'nun bu işi bildiğini anladılar.

> 68. {Onlar, Mûsâ'ya,} *"Bizim için Rabbine du'a et de* {yani, sor da}, *onun mahiyetini bize beyan etsin" dediler.* {Mûsâ} *dedi ki: "O* {yani, Rabbiniz} *diyor ki": "Doğrusu o bakara ne çok yaşlı, ne de çok genç; ikisi ortası bir dinç. Artık emrolunduğunuzu yapın!"*

Emri yerine getirmek üzere gittiler, fakat sonra Mûsâ'ya geri dönerek:

> 69. *Dediler ki: "Bizim için Rabbine du'a et de* {yani, sor da}, *renginin nasıl olduğunu bize beyan etsin." Dedi: "O diyor ki": "Doğrusu o bir bakara ki, sapsarı* {yani, rengine başka bir renk karışmamıştır}, *bakanlara sürur verir"* {yani, bakanlar tarafından beğenilir, onu görenin hoşuna gider}.

İsrâîloğulları kendi aleyhlerine işi sıkı tutunca, Allah da aleyhlerine işi ağırlaştırdı.

Nebî (s.a) buyurdu ki: "Onlar herhangi bir sığır kesmekle emrolunmuşlardı. Eğer herhangi bir sığır kesmiş olsalardı, bu onlar için yeterliydi. Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, şâyet istisnâda bulunmamış ['inşâallâh' dememiş] olsalardı, o ineğin mahiyeti ebediyyen onlara beyan edilmeyecekti."

Fakat İsrâîloğulları gittikten sonra tekrar geri döndüler.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا
إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ
تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا
قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

70. *Dediler ki: "Bizim için Rabbine du'a et de onun mahiyetini bize beyan etsin; çünkü bize göre sığır teşâbüh etti"* {yani, biri diğerine benzediği için içinden çıkılamaz bir hal aldı}. *Bununla birlikte Allah dilerse elbette hidâyete ereriz."*

Eğer "inşâallâh" [Allah dilerse] diyerek istisnâ yapmamış olsalardı, ebediyyen o ineğin nasıl olduğunu bilemeyeceklerdi. Bu açıklamanın ardından emrolunduklarını yapmaya yöneldiler. Aslında, belirtilen ilk niteliklere uygun bir inek bulup kesmiş olsalardı, bu onlar için yeterli olacaktı.

71. *Dedi* {yani, Mûsâ dedi} *ki: "O* {yani, Allah} *şöyle buyuruyor": "O sığır işe koşulmamış, arazi sürmemiş* {yani, arazi sürmekte kullanılarak boyunduruk altına alınmamış} *ve ekin sulamamıştır* {yani, ekin için su taşımada kullanılmamıştır}, *kusursuzdur* {yani, sağlıklı bir inektir} *hiçbir alacası yoktur"* {yani, onda siyah, beyaz veya kızıl renk yoktur}. {Mûsâ'ya} *dediler ki: "İşte şimdi hakkı getirdin"* {yani, şimdi bize hakkı açıklamış oldun}...

Sonra gidip beyan edilen nitelikteki ineği, Nuriyye bt. Râm adında bir kadında buldular. İneği almak için o kadınla pazarlık ettiler. Mûsâ'ya, "Bu inek, ancak derisi dolusu altın karşılığında satın alınabilir"

dediler. Mûsâ, “Zulmetmeyin, gidin ve aza-çoğa bakmadan satın alın” dedi. Onlar da derisini dolduracak kadar altın karşılığında o ineği satın aldılar.

...Akabinde o sığırı boğazladılar...

Mûsâ'ya da, “İneği boğazladık” dediler. O da, “İneğin bir azasını alın ve onunla maktule vurun” dedi. İneğin sağ bacağı ile vurmalarıyla birlikte maktul damarlarından kan akar vaziyette kalktı ve amcasının çocuklarının ismini zikrederek, “Beni filan ve filan kişi öldürdü” dedi, sonra tekrar ölü olarak yere yıkıldı. O iki kişi yakalanıp kısasen öldürüldüler. İşte Yüce Allah'ın, *Nihâyet o sığırı boğazladılar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Neredeyse yapamayacaklardı.

وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْساً فَادّٰرَءْتُمْ فٖيهَاۜ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ
تَكْتُمُونَۚ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَاۜ كَذٰلِكَ يُحْيِ
اللّٰهُ الْمَوْتٰىۙ وَيُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ
قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةًۜ وَاِنَّ
مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ
فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِۜ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾ اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا
لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرٖيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ
يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذٖينَ
اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ قَالُوا اَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا
فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهٖ عِنْدَ رَبِّكُمْۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

72. *Ve bir vakit bir adam öldürmüştünüz de onda birbirinizle atışmış* {yani, öldürülmesi hususunda anlaşmazlığa düşmüş}, *üstünüzden atmıştınız* {yani, her kasaba ahalisi diğerlerine, “Onu siz öldürdünüz” demişti}. *Halbuki Allah gizlediğinizi* {ya-

ni, maktulün öldürülmesine dâir açıklamadığınız bilgiyi} *açığa çıkaracaktı.*

İşte, *Halbuki Allah gizlediğinizi* {yani, maktulün öldürülmesine dâir açıklamadığınız bilgiyi} *açığa çıkaracaktı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

73. *Onun için, "Onun bazısına onu darbedin!" dedik. İşte Allah ölüleri böyle diriltir ve âyetlerini gösterir, umulur ki akledersiniz* {yani, akletmeniz, ölümden sonra dirilişle ilgili ibret almanız için âyetlerini gösterir}.

Bu hâdise, O'nun işaretlerinden ve hayret verici işlerindendir. Bunları aklederek ölümden sonra dirilişe dâir ibret alın. Allah'ın onlara bunu yapmasının sebebi de şudur: İsrâîloğulları arasında ölümden sonra dirilişten kuşku duyan kimseler vardı. Allah onlara ölüleri tekrar diriltmeye kâdir olduğunu fiilen göstermeyi murad etti. İşte, *Akledesiniz* {yani, akledesiniz de ölümden sonra dirilişle ilgili olarak ibret alasınız} *diye...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

"Hayır, onu biz öldürmedik. O bize iftira etti" deyip maktulü yalanlamaları üzerine Allah onların hallerini şu misalle anlattı:

74. *Sonra bunun* {yani, maktulün diriltilmesinin} *ardından kalbleriniz katılaştı* {yani, sertleşti, nihâyet (dirilip katilini haber veren) maktulü de yalanladınız}. *Şimdi onlar taşlar gibi...*

Yumuşamayan kalblerini katılıkta taşlara benzetti. Arkasından taşlardan daha katı olduğu gerekçesiyle kalblerini daha da ayıpladı ve şöyle buyurdu:

...Hatta daha katı/duygusuz. Çünkü öyle taşlar vardır ki {kalblerinizden yumuşaktır}, *içlerinden nehirler kaynar; öylesi de vardır ki çatlar da bağrından su fışkırır, öylesi de vardır ki Allah'ın haşyetinden yuvarlanır* {yani, yukardan aşağıya düşer}...

Bütün bunlar Allah korkusuyla olur. Taşlar bile böyleyken, İsrâîloğulları Allah'tan korkmuyor, kalbleri yumuşamıyor, Rabb'lerine itaate yönelmiyorlar.

Sonra Allah onları tehdit ederek şöyle buyuruyor:

...Allah yaptıklarınızdan {yani, isyanlarınızdan} *gâfil değildir.*

75. *Artık bunların* {yani, Medine Yahudilerinin} *size* {yani, Nebî'ye} *îmân edeceklerini* {yani, ey Muhammed! Senin sözünü tasdik edeceklerini} *mi ümit ediyorsunuz?! Halbuki bunlardan bir fırka* {yani, Mûsâ döneminde bir fırka} *vardı ki, Allah'ın kelâmını işitirlerdi de...*

Mûsâ'nın (a.s) seçtiği yetmiş kişi, "Bize Allah'ı açıkça göster" deyince, Allah da cezâ olmak üzere onları öldürdü. Mûsâ tek başına kaldı ve ağlamaya koyuldu. Bunun üzerine Allah onları diriltti. Onlar Mûsâ'ya, "Senin de Rabbini görmediğini öğrendik, fakat sen O'nun sesini işittin, öyleyse bize de işittir" dediler. Mûsâ da, bunun için Rabbine du'a etti. Allah Teâlâ, "Aralarından benim kelâmımı işitmek isteyenler üç gün kadınlardan uzak dursunlar. Üçüncü gün gusledip yeni elbiseler giysinler, sonra da dağa gelsinler, onlara kelâmımı işittireceğim" buyurdu. Onlar denildiği gibi yaptılar, sonra Mûsâ (a.s) ile birlikte dağa gittiler. Mûsâ (a.s) onlara, "Bulutun etrafı kaplayıp da içinde bir nûr olduğunu gördüğünüz ve ondan bir ses işittiğiniz vakit Rabbinize secde edin, size emrettiğine dikkat edin, emrolunduğunuzu yapın" dedi. Onlar da, "Tamam" dediler. Mûsâ (a.s) dağa çıktı. Bulut geldi, onlarla Mûsâ (a.s) arasına girdi. Onlar nûru görüp de sûr –ki borazan demektir– sesini andıran bir ses işittiklerinde secdeye kapandılar. Bu esnada o sesin, "Ben sizin Rabbinizim, Benden başka ilâh yoktur. Hayy ve kayyûm olanım. Sizi şefkatli bir elle, güçlü bir bilekle Mısır diyarından çıkartan Benim. O halde Benden başka bir ilâha ibâdet etmeyin, Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın. Beni kimseye benzetmeyin. Siz Beni asla göremezsiniz, fakat sözümü işitebilirsiniz" dediğini duydular ve dehşetten kendilerinden geçtiler. Sonra kendilerine geldiler ve Mûsâ'ya (a.s), "Rabbimizin kelâmını işitmeye takat getiremeyiz. Onun için sen, bizimle Rabbimiz arasında bulun: O sana söylesin, sen de bize" dediler. Mûsâ (a.s), "Rabbim! İsrâîloğulları Senin sözünü işitmeye takat getiremiyorlar; Sen bana buyur, ben de onlara söyleyeyim" dedi. Allah da, "İstedikleri gibi olsun" buyurdu.

Allah Teâlâ Mûsâ'ya (a.s) söylüyor, o da onlara aktarıyor, İsrâîloğulları da, "Rabbimizin buyruklarını işittik ve itaat ettik" diyorlardı. Yüce Rabbin emir ve yasakları bitince bulut yükseldi, ses kesildi. Onunla birlikte olanlar secdeden başlarını kaldırıp kavimlerinin yanına döndüler. Onlara, "Rabbiniz size neyi emretti ve neleri yasakladı?" diye sordular.

"Bize şunları şunları emretti, şunları şunları yasakladı" dedi. Kimileri de buna şunları ekledi: "Şâyet size yasakladıklarımı terkedemeyecek olursanız, yapabildiğiniz kadarını yapın." İşte, *Artık bunların size îmân edeceklerini mi ümit ediyorsunuz?! Halbuki bunlardan bir fırka* {yani, İsrâîloğulları'ndan bir kesim} *vardı ki, Allah'ın kelâmını işitirlerdi...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...onu akletmelerinin* {yani, anlayıp kavramalarının} *ardından, bile bile onu tahrif ederlerdi* {yani, kasden Allah'ın kelâmını değiştirirlerdi}.

> 76. *Îmân edenlerle karşılaştıklarında, "Îmân ettik"* {yani, Muhammed'in nebî olduğunu tasdik ettik} *derler...*

Şöyle ki: Antlaşmalısı ya da süt kardeşi olan bir Yahudiyle karşılaşan Müslüman ona sorardı:

— Muhammed'in, Kitabınızda [Tevrât'ta] söz konusu edildiğini görüyor musunuz?

Yahudi de şöyle cevab verirdi:

— Evet sizin bu adamınızın nübüvveti haktır. Biz o'nun nebî olduğunu biliyoruz.

Bu durumu öğrenen Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. ed-Dayf [es-Sayf] ve Cudeyy b. Ahtab Yahudilere çıkışıp dediler ki:

— Siz, Allah'ın size beyan ettiklerini, yani Tevrât'ta Muhammed ile ilgili olarak size bildirdiklerini Muhammed'in ashâbına mı söylüyorsunuz?!

İşte Allah'ın şu sözü bu duruma işaret etmektedir:

> *...Birbirleriyle tenhada baş başa kaldıklarında, "Allah'ın size açtığını, Rabbinizin huzurunda onunla* {yani, Muhammed'in nebî olduğunu itiraf ettiğiniz halde o'na tâbi olmayışınızı} *size karşı delil getirsinler* {ve bu yolla sizinle tartışsınlar} *diye mi onlara haber veriyorsunuz? Akletmiyor musunuz"* {yani, bunun onların lehine, sizin aleyhinize bir delil olduğunu görmüyor musunuz}? *derler.*

Allah onların bu halleriyle ilgili olarak buyurdu ki:

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ
أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ ٱلْكِتَٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ
يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشْتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا
فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ
﴿٧٩﴾ وَقَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً قُلْ
أَتَّخَذْتُمْ عِندَ ٱللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ ٱللَّهُ عَهْدَهُۥٓ أَمْ تَقُولُونَ
عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾

77. *Gizlediklerini* {yani, tenhada iken söylediklerini: birbirlerine, "Muhammed'in durumunu onlara nasıl anlatırsınız?!" diye çıkıştıklarını} *ve açığa vurduklarını* {yani, Müslümanlara, "Biz Muhammed'in niteliklerini kitabımızda görüyoruz ve o'nun nebî olduğunu biliyoruz" dediklerini} *Allah'ın muhakkak bildiğini bilmiyorlar mı?!*

78. *Onlardan* {yani, Yahudilerden} *bir de ümmiler* {yani, Tevrât'ı okuyamayanlar} *vardır; emânî* {yani, Yahudilerin reislerinin anlattıkları} *dışında kitabı bilmezler. Onlar yalnız zannederler* {yani, yakîn [kesin bilgi] sahibi değildirler: Yahudi reislerini yalanlasınlar mı, yoksa onların doğruluklarını kabul ederek onlara uysunlar mı bilmezler. Zira onların, ileri gelenlerinin anlattıkları dışında Tevrât'a dâir bir bilgileri yoktur}.

79. *Veyl olsun onlara* {yani, Medine Yahudilerinin reislerine} *ki, elleriyle kitabı yazarlar* {yani, Medine Yahudilerinin reisleri Muhammed'in Tevrât'taki niteliklerini siler, yerine başka nitelikler yazarak Yahudilere Muhammed'in niteliği olmayan şeyleri anlatırlar}, *sonra, onu az bir paha ile satabilmek için* {yani, Yahudilerin avamının ekinlerinden/mahsullerinden alacakları az bir dünyalık için}, *"Bu Allah indindendir"* {yani, bunları biz yazmadık, buradaki nitelikler Allah katındandır} *derler. Veyl olsun onlara elleriyle yazdıklarından dolayı* {yani, Muhammed'in Tev-

rât'taki niteliklerini değiştirmelerinden ötürü}, *veyl olsun onlara kazandıklarından dolayı* {yani, Muhammed'i yalanlamalarına karşılık elde ettikleri kazançlardan ötürü, –şâyet Muhammed'e tabi olsalardı, Yahudilerin avamından aldıkları bu azıcık maldan mahrum kalacaklardı–}.

80. *Onlar* {yani, Yahudiler} *bir de, "Sayılı günler* {yani, atalarımızın buzağıya tapma süresi olan kırk gün} *dışında bize ateş dokunmaz"* {çünkü "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz", yani "Allah'ın nebîlerinin çocuklarıyız"} *dediler. De ki: "Buna dâir Allah indinden bir ahid mi aldınız* {yani, Tevrât'ta Allah'tan bir söz mü aldınız, bunun böyle olacağını oradan mı öğrendiniz}?!. *Şâyet böyle* (bir söz aldınız) *ise, Allah asla ahdinden dönmez. Em* {yani, "bel": aksine} *siz Allah'a karşı bilmediğiniz bir şeyi söylüyorsunuz."*

O size, sadece o günler sayısınca mı azab edecek? Hayır, o günlerin her birinin süresi elli yıl kadar olacaktır. Bu günlerin süresi bittikten sonra cehennem bekçileri, "Ey Allah'ın düşmanları! O süre bitti, geriye ebedîlik kaldı" diyecekler ve orada ebedî kalacaklarına artık kesinlikle kanaat getireceklerdir. Allah Teâlâ onların, "Sayılı günler dışında bize ateş dokunmaz" şeklindeki iddialarını yalanlayarak buyurdu ki:

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَاَحَاطَتْ
بِه۪ خَط۪ٓيـئَتُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ
﴿٨١﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا
م۪يثَاقَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ
وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَل۪يلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

81. *Hayır!* {Orada sürekli kalacaklar. Zira}, *kim bir seyyie kesbeder* {yani, kim şirk koşar} *ve hatîesi kendini kuşatırsa* {yani, şirk

üzere ölürse}, *işte böyleleri ateş ashâbıdır. Onlar orada halidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.

Sonra Allah mü'minlerin kalacakları yeri açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

82. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince, işte onlar da cennet ashâbıdır, orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.

83. *Hani İsrâîloğulları'nın şöyle mîsâkını aldık: Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin. Ana-babaya ihsan edin* {yani, onlara iyilik [birr] edin}, *akrabaya* {yani, akrabalık bağlarını gözetmek sûretiyle akrabaya ihsan edin}, *yetimlere,* {yani, tasaddukta bulunmak sûretiyle yetimlere ihsan edin}, *miskinlere* {yani, tasaddukta bulunmak sûretiyle yoksul ve fakirlere ihsan edin}, *yolda kalmışlara da* {yani, misafire de ihsan edin} *ve insanlara* {yani, insanların tümüne} *hasen* {yani, hak söz: Muhammed ve îmân hakkında doğru söz} *söyleyin...*

Bunun bir benzeri de, *Rabbiniz size hasen* {yani, hakk} *bir va'dte bulunmadı mı?!* (Tâ-Hâ, 20/86) âyetidir.

...Salâtı ikâme edin {yani, namazı vakitlerinde eksiksiz kılın}, *zekâtı îtâ edin* {yani, zekâtı gereği gibi verin}. *Sonra, pek azınız müstesnâ* {yani, İbn Selâm, Sellâm b. Kays, Sa'lebe b. Selâm, 'Abdullâh b. Selâm'ın kızkardeşinin oğlu Kays, Ka'b'ın oğulları Esîd ile Esed, Yâmîn ve İbn Yâmîn –ki bunlar ehl-i Tevrât'tan olup îmân edenlerdir– hariç} *tevelli ettiniz* {yani, îmândan, Muhammed'in nübüvvetini itiraf etmekten i'raz ettiniz/yüz çevirdiniz} *ve hâlâ da i'râz ediyorsunuz/yüz çeviriyorsunuz.*

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾

84. *Hani mîsâkınızı ahzetmiştik* {yani, Tevrât'ta sizden söz almıştık}. *Şöyle ki: Kanlarınızı akıtmayacaksınız* {yani, birbirinizi öldürmeyeceksiniz}, *nefislerinizi diyarlarınızdan çıkarmayacaksınız* {yani, birbirinizi yurdunuzdan dışarıya çıkarmayacaksınız}. *Sonra,* {bunu} *ikrar etmiştiniz.* {Bunun Tevrât'ta bulunduğuna} *hâlâ da şâhidlik etmektesiniz.*

ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ
يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ
اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَٓاءُ
مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

85. *Sonra siz* {yani, Medine'deki Yahudi topluluğu}, *yine nefislerinizi katlediyor, içinizden bir tâifeyi diyarınızdan çıkarıyor ve onlara karşı ism* {yani, ma'siyet} *ve düşmanlık* {yani, zulm} *ile tezâhür ediyorsunuz* {yani, yardımlaşıyorsunuz}...

Halbuki Tevrât'ta onlara, fidye verip esirlerini kurtarmaları farz kılınmış, Rumların savaşta esir aldıkları köle ve câriyeleri bile satın almaları emredilmişti.

...Eğer size esir olarak gelirlerse fidyeleşiyorsunuz. Halbuki onların çıkarılması size haram kılınmıştı. Ya!.. Siz kitabın bir kısmına îmân ediyor {yani, öldürülenler ve yurtlarından çıkarılanlarla ilgili –ki çıkarılmaları haramdır– Tevrât'taki bazı hükümleri tasdik ediyor} *da, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?! İçinizden böyle yapanların cezâsı, dünya [yakın-şimdiki] hayatta hızy'den* {yani, horlanıp aşağılanmaktan} *başka bir şey değildir...*

Benî Kurayza'nın horlanıp aşağılanması, kiminin öldürülmesi, kiminin esir alınması; Benî Nadir'in horlanıp aşağılanması ise, Medine'deki evlerinden, bahçelerinden çıkartılıp Şam topraklarındaki Ezriât ve Eriha'ya sürülmeleri şeklinde olmuştu.

...Onlar {yani, Yahudilerin reisleri} *Kıyâmet Günü ise azabın en şiddetlisine reddedilirler[döndürülürler]...*

Dediler ki: Bunların, yani, Yahudilerin reislerinin azabı, diğer dindaşlarından daha şiddetli olacaktır. Çünkü onlar Yahudiler arasında Muhammed'i (s.a) inkâr edenlerin ilkleridir.

Sonra Allah onları tehdit ederek buyuruyor ki:

...Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir.

Sonra da onların niteliklerini şöylece açıklıyor:

86. *Onlar* {yani, Yahudilerin reisleri} *âhireti verip dünya [yakın-şimdiki] hayatı satın almış* {yani, dünya [yakın-şimdiki] hayatı âhirete tercih etmiş: Yahudilerin avamından aldıkları dünyalık karşılığında âhiretlerini satmış} *kimselerdir. Onun için onlardan azab* {yani, âhirette azab} *hafifletilmez ve onlara yardım da edilmez* {yani, azab edilmelerine engel de olunmaz}.

وَلَقَدْ
آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِن بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا
جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا
كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَل
لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

87. *Andolsun ki biz Mûsâ'ya o kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik ve o'nun* {yani, Mûsâ'nın} *ardından da rasûllerle takib ettik* {yani, kavimlerine nebîler gönderdik}. *Meryem oğlu Îsâ'ya da beyyineler verdik* {yani, Meryem oğlu Îsâ'ya –Allah'ın izniyle– çamurdan kuş yapıp canlandırmak, anadan doğma körü ve abraşı iyileştirmek, ölüleri diriltmek gibi hayret verici şeyler/mucizeler verdik} *ve o'nu Rûhu'l-Kudüs ile te'yid ettik* {yani, Îsâ'yı Cebrâîl ile –ikisine de Selâm olsun– güçlendirdik}...

Bunun üzerine Yahudiler, "Ey Muhammed! Sen de –iddia ettiğin gibi– Mûsâ'nın getirdiği mucizelerin benzerini getir" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Demek ne zaman size {yani, Yahudilere} *bir rasûl nefislerinizin*

hevâsına uymayan bir şey getirse, büyüklenip {yani, Rasûlüme: Muhammed'e îmânı kibrinize yediremeyip} *kimini yalanlayacak* {yani, aralarında Îsâ ve Muhammed'in de bulunduğu nebîlerin bir kısmını yalanlayacak}, *kimini de öldüreceksiniz* {yani, Zekeriyyâ, Yahyâ ve diğer bazı nebîleri öldürdüğünüz gibi bir kısmını da öldüreceksiniz} *öyle mi?!*

Onlar, Nebî'nin kendilerine söylediğinin hak olduğunu anladılar, fakat sustular.

88. *Bir de* {Nebî'ye} *dediler ki: "Kalblerimiz kılıflıdır"* {yani, kalblerimiz örtü içindedir, kalblerimiz üzerinde örtüler vardır; dolayısıyla ey Muhammed, senin ne söylediğini anlamıyor, kavramıyoruz}...

Böyle demelerine sebeb ise, Nebî'nin "Siz nebîlerin kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz" demesi idi. Böylece, "Eğer doğru söylüyorsan, söylediğini anlamamızı sağla" demeye getiriyorlardı. Buna karşılık Allah da buyurdu ki:

...Bilakis Allah küfürleri yüzünden onları lanetlemiştir {yani, kalblerini mühürlemiştir}. *Onun için onlar az îmân ederler* {yani, bunun dışındakilerin Allah'tan geldiğini tasdik etmezler. Muhammed'in getirdiklerinin hepsini –bu pek az kısım dışında– inkâr ederler}.

Allah'ın, *Onun için onlar, pek az hariç îmân etmezler* (en-Nisâ, 4/155) buyruğu da böyledir.

Yahudilere bu adın verilişi Ya'kûb'un oğlu Yehudâ'dan dolayıdır.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

89. *Beraberlerindekini musaddık olmak* {yani, tasdik etmek} *üzere onlara Allah indinden bir kitab* {yani, Muhammed'in Allah'tan getirdiği Kur'ân} *gelince...*

Tevrât'ta, Muhammed (s.a) tasdik edildiği gibi, o'nun Allah'tan ge-

tirdiği Kur'ân da zikrediliyordu. Bu âyet, aralarında Ebû Râfî, İbn Ebi'l-Hukayk, Ebû Nâfî ve Ğarâr adındaki kimselerin de bulunduğu Yahudiler hakkında inmiştir.

> *...önceden* {yani, Muhammed rasûl olarak gönderilmeden önce} *küfredenlere karşı feth isterlerken,...*

(*İstiftah* kökünün kullanıldığı) benzeri bir buyruk da Enfâl sûresinde bulunmaktadır: *Eğer feth* {yani, Muhammed'in nebî olarak gönderilmesiyle Arab müşriklerinden Cüheyne, Müzeyne, Uzreoğulları, Esed, Gatafan ve onların etrafındakilere karşı size yardım edilmesini} *istiyorsanız...* (el-Enfâl, 8/19)

Yahudiler bu kabilelerle savaştıklarında, "Allahım! Senden kitabımızda bulduğumuz âhir zamanda göndereceğin Nebî adına bize yardım etmeni diliyoruz" diyorlar ve onlara karşı zafer kazanıyorlardı. Fakat Allah Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderip de o'nun İsrâîloğulları'ndan olmadığını görünce, tanıdıkları halde o'nu inkâr ettiler.

İşte Allah'ın şu sözü bu duruma işaret etmektedir:

> *...o tanıdıkları* {yani, Tevrât'ta durumuna dâir bilgi sahibi oldukları Muhammed} *gelince, o'nu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti kâfirlerin* {yani, Yahudilerin} *üzerinedir.*

بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ
بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾

90. *Kendilerini sattıkları o şey* {yani, alt tabakadaki Yahudilerden her yıl aldıkları dünyalık karşılığında kendilerini satmaları} *ne kötüdür! Allah'ın kullarından dilediği kimseye* {yani, Muhammed'e} *lütfundan indirmesine* {yani, nübüvvet ve kitab indirmesine} *bağy* {yani, Arablardan olduğundan ötürü Muhammed'e hased} *ederek Allah'ın indirdiklerini* {yani, Muhammed'e Kur'ân'dan indirdiklerini} *inkâr ettiler de gazab üstüne gazaba uğradılar* {yani, Îsâ'yı inkâr ettiklerinde ilâhî gazabı hak ettiler; üstüne bir de Muhammed'i ve o'nun getirdiklerini inkâr etmekle bir kere daha gazabı hak ettiler}. *Ve ayrıca o kâfirler*{yani, Ya-

hudilerden kâfirler} *için mühîn* {yani, alçaltıcı/hor kılıcı} *bir azab vardır.*

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ
عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ
كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ
بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ
﴿٩٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ
خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ
قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾

91. *Onlara* {yani, aralarında Ebû Yâsir ve en-Numan b. Evfa'nın da bulunduğu Yahudilere} *Allah'ın indirdiğine* {yani, Kur'ân'dan Muhammed'e indirdiğine} *îmân edin* {yani, tasdik edin} *denildiğinde, "Biz, bize indirilene* {yani, Tevrât'a} *îmân ederiz" derler. Onun ötesini* {yani, Tevrât'ın arkasından gelenleri: İncil'i ve Furkân'ı/Kur'ân'ı} *inkâr ederler. Halbuki o* {yani, Muhammed'e indirilen Kur'ân} *beraberlerindekini musaddık haktır* {yani, Muhammed'e indirilen Kur'ân'ı, yanlarında bulunan Tevrât'ta yazılanlar tasdik etmektedir}. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Madem mü'min idiniz* {yani, Allah'ın Tevrât'ta size, ateşin yiyeceği bir kurbanı getirmedikçe hiçbir rasûle îmân etmemenizi emrettiği iddianızda doğru iseniz}, *daha önce Allah'ın nebîlerini niçin öldürüyordunuz?* {yani, atalarınız niçin öldürdü? –Çünkü, onların ataları istenilen mucizeleri ve kurbanı getirmiş olan nebîleri öldürmüşlerdi–}.

Îmâna çağırdığında Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Sen daha önceki nebîlerin kavimlerine getirmiş oldukları gibi birtakım mucizeler ve ateşin yiyeceği bir kurban getir" demişlerdi; çünkü nebîler, onların atalarına

bunları getirmişlerdi. Ancak onların ataları yine de o nebîleri öldürmüşlerdi.

Sonra Allah Muhammed'e (s.a), Yahudilere şöyle demesini emretmektedir:

92. *Andolsun ki Mûsâ size beyyineler* {yani, dokuz mucize} *ile gelmişti. Sonra siz o'nun* {yani, Mûsâ'nın dağa gitmesinin} *ardından buzağıyı edindiniz* {yani, buzağıyı ilâh edinip tapındınız}. *Ve siz zâlimlersiniz* {yani, kendinize zulmeden kimselersiniz}.

93. *Hani sizin mîsâkınızı ahzetmiş* {yani, siz Yahudilerden Tevrât'ta, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyeceğinize, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, kitablara ve nebîlere îmân edeceğinize dâir söz almış} *ve Tûr'u fevkinize kaldırmış* {yani, Tevrât'ı kabul etmedikleri için Mûsâ'nın, "Rabbim! Kulların, kitabını kabul etmediler ve emrine isyan ettiler" diye şikayette bulunması üzerine, Allah da meleklere ve Cebrâîl'e, Arz-ı Mukaddes'teki bir dağı başlarının üzerine kaldırmalarını emretmiş, dağ kendileri ile semâ arasını kapatmıştı}...

Mûsâ (a.s) İsrâîloğulları'na, "Tevrât'ı kabul etmeyecek olursanız, bu dağ üzerinize bırakılacak, başlarınızı ezecek" demişti. Onlarla dağ arasında bir mil kadar mesafe bulunuyordu. Onlar bu hâli görünce Tevrât'ı kabul ettiler. İşte, *Hani biz dağı üzerlerine bir gölgelik gibi çekip kaldırmıştık da onu üstlerine düşecek sanmışlardı* (el-A'râf, 7/171) buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*ve "Size verdiğimizi* {yani, Tevrât'ı} *kuvvetle alın* {yani, gayretle, içindeki hükümleri uygulama kararlılığıyla alın}...

Dağ yerine bırakıldı.

...*"ve dinleyin"* {yani, Mûsâ İsrâîloğulları'na, "Tevrât'ta bulunan haddleri, hükümleri, size ağır gelen şeyleri dinleyip kabul edin!" dedi}. *Dediler ki: "Dinledik* {yani, dağ ile ilgili bizi korkutmanı işittik} *ve isyan ettik"* {yani, emrine karşı geldik. Tevrât'taki ağır hükümlere uymuyoruz. Getirdiğin bu ağır hükümlere göre buzağı(ya tapmak) bizim için daha kolay, daha rahattır}. *Küfürleri yüzünden buzağı kalblerine içirildi...*

Mûsâ onlara dedi ki: "Yaratıcınız Allah gibi sevgisi kalblerinizde yer

edecek ve sevgisi O'nunkine denk düşecek başka bir şeyi nasıl sevebilirsiniz?!"

...De ki: "Eğer mü'min {yani, iddia ettiğiniz gibi mü'min} *iseniz, îmânınızın size emrettiği şey ne kötüdür!"*

Diğer taraftan haber verildiğine göre dağ tepelerine kaldırılıp, arkalarından da deniz onları kuşatınca helâk olmaktan korktukları için Tevrât'ı kabul ettiler.

قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ
اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يهِمْ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ وَمِنَ الَّذ۪ينَ اَشْرَكُوا
يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِه۪
مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَنْ
كَانَ عَدُوًّا لِجِبْر۪يلَ فَاِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٧﴾

94. *De ki: "Eğer Allah katında âhiret yurdu* {yani, cennet} *insanlardan başka size mahsus ise"...*

Çünkü Yahudiler, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz: Allah bize azab etmeyecek" demişlerdi. Allah da Nebî'ye (s.a), *Eğer Allah katında âhiret yurdu, insanlardan başka...* demesini emir buyurdu.

..."–doğru söyleyenler iseniz– haydi ölümü temenni edin" {yani, eğer siz gerçekten Allah'ın dostları, sevgilileri ve cennetlik iseniz, ölümü daha çok sevmelisiniz}.

Allah Nebî'ye (s.a), *"Onlara, deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşıyorlardı* (el-A'râf, 7/163). Ben onları ma'siyetleri sebebiyle maymunlara dönüştürmemiş miydim?" diye sormasını emretti, sonra da onların işledikleri ma'siyetleri haber vererek buyurdu ki:

95. *Fakat ellerinin takdim ettiği* {yani, işledikleri günahları: Yüce Allah'ı ve O'nun Rasûlü'nü (s.a) yalanlamaları} *yüzünden ebediyyen onu temenni etmezler* {yani, ölümü asla istemezler/sevmezler}. *Allah o zâlimleri* {yani, Yahudileri} *çok iyi bilendir.*

Yahudiler böyle bir temennide bulunmayı, yani ölümü temenni etmeyi kabul etmeyince, Nebî (s.a) buyurdu ki: “Eğer Yahudiler ölümü temenni etselerdi, onlardan hiçbir kimse –tükürüğü nefes borusuna kaçarak ölmek ile dahi olsa– bulunduğu meclisten kalkamazdı (hepsi ölürdü).”

96. *Andolsun ki onları* {yani, Yahudileri} *insanların hayata en düşkünü, hatta müşriklerden bile düşkün bulursun* {yani, Yahudileri, insanlar arasında müşriklerden: Arab müşriklerinden bile daha çok hayata tutkun bulursun}. *Onlardan* {yani, Yahudilerden} *her biri kendisine bin yıl ömür verilmesini* {yani, her biri dünyada bin yıl yaşamayı} *ister. Halbuki ömrünün* {yani, dünyada ömrünün} *uzatılması, kendisini azabtan kurtaracak değildir. Allah amellerine basîrdir.*

Yahudiler, “Cebrâîl bizim düşmanımızdır, çünkü ona, nübüvveti bizde bırakması emrolunduğu halde, –bize düşmanlığından ötürü– başkalarına verdi” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu buyrukları indirdi:

97. *De ki: “Kim Cebrâîl'e düşman ise* {yani, Cebrâîl'e (a.s) düşman olan Yahudiler} *bilsin ki, o onu senin kalbine –Allah'ın izniyle– indirdi”* {yani, Cebrâîl Kur’ân'ı sana, onunla fuâdını: kalbini pekiştirmek/kalbine sebat vermek için okudu};...

Bu âyetin bir benzeri de, *Onu Rûhu'l-Emîn [Cebrâîl (a.s)] indirdi; uyarıcılardan olasın diye kalbine* (eş-Şu‘arâ, 26/193-194) âyet-i kerîmesidir.

...*“önündekini musaddık/tasdikleyici* {yani, Muhammed'e indirilen Kur’ân, kendisinden önce indirilmiş olan kitabları doğrulayıcı}, *mü’minler* {yani, ona îmân eden mü’minler} *için de bir hudâ* {yani, bu Kur’ân dalâletten hidâyete eriştirmek} *ve müjde olmak üzere.”*

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ وَجِبْر۪يلَ
وَم۪يكٰىلَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَٓا اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾
اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَر۪يقٌ مِنْهُمْۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَر۪يقٌ مِنَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَۙ
كِتَابَ اللّٰهِ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

98. *Kim Allah'a, O'nun meleklerine* {yani, Cebrâîl'e}, *O'nun rasûllerine* {yani, Muhammed ve Îsâ'ya –ki Yahudiler hem onlara, hem de Cebrâîl ve Mikâîl'e küfretmişlerdir–}, *Cebrâîl ve Mikâîl'e düşman olursa, kuşkusuz Allah da o kâfirlerin* {yani, Yahudilerin} *düşmanıdır.*

99. *Andolsun ki Biz sana apaçık âyetler* {yani, içinde helâl ve haramın bildirildiği Kur'ân} *indirdik. Onlara* {yani, o âyetlere} *fâsıklardan* {yani, Yahudilerden} *başkası küfretmez.*

100. *Onlar ne zaman bir ahidle bağlandılarsa* {yani, Yahudiler ne zaman Nebî ile bir ahid/antlaşma yaptılarsa}, *içlerinden* {yani, Yahudilerin içinden} *bir gürûh onu bozup atmadı mı?! Hayır onların çoğu îmân etmezler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan gelmiş olduğunu tasdik etmezler}.

101. *Onlara* {yani, Yahudilere}, *Allah tarafından yanlarındakini tasdik edici* {yani, beraberlerinde bulunan Tevrât'ta Muhammed'in bir nebî-rasûl olduğunu tasdik eden} *bir rasûl* {yani, Muhammed} *geldiğinde, kendilerine kitab verilenlerden bir fırka* {yani, Yahudilerden bir kesim}, *sanki bilmiyorlarmış* {yani, Muhammed'in bir rasûl-nebî olduğunu bilmiyorlarmış} *gibi Allah'ın kitabını* {yani, Tevrât'taki Muhammed ile ilgili bölümleri} *arkalarına attılar.*

Çünkü beraberlerinde bulunan Tevrât'ta Muhammed'in rasûl-nebî

olduğu tasdik edilmektedir. Âyet Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Ebû Yâsir b. Ahtab, Şair Sa'îd b. 'Amr , Mâlik b. ed-Dayf, Huyey b. Ahtab, Ebû Lubâbe b. 'Amr hakkında inmiştir.

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ
وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ
مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ
أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

102. *Onlar* {yani, Yahudiler} *şeytanların Süleymân'ın mülküne dâir tilâvet ettiklerine tâbi oldular* {yani, şeytanların Süleymân dönemi ve saltanatı ile ilgili söylediklerine uydular}...

Şöyle ki: Şeytanlardan bir kesim, yazdıkları büyü kitabını Süleymân'ın namaz kıldığı yere gömdüler. Bu işi, –mülkünden ayrı kaldığında– yapmışlar ve onu tahtının altına bırakmışlardı. Süleymân'ın vefatını müteakip o büyü kitabını çıkarıp dediler ki: "Süleymân bu kitab sayesinde size kıral oldu, rüzgârlar bu kitab sayesinde esiyor, şeytanlar bunun sayesinde o'nun emri altında çalışıyorlardı. Dolayısıyla bunu insanlara öğretin!"

Fakat Allah Süleymân'ın (a.s) bu işten uzak olduğunu belirtti:

...Halbuki Süleymân küfretmedi, fakat o şeytanlar küfrettiler; insanlara sihir öğretiyorlardı {yani, Yahudiler enbiyânın kitablarını bırakıp şeytanların söyledikleri sihre tâbi oldular (ve böylece de küfretmiş oldular)}, *bi-bâbile* {yani, onlar Bâbil'de iken} *iki meleğe: Hârût ve Mârût'a inzâl edileni (öğretiyorlardı)* {yani, onlar iki meleğe: Hârût ile Mârût'a indirilene uydular}...

Hârût ile Mârût meleklerden idi, semâdaki yerleri birdi. *Bi-bâbile* [Bâbil'de] ifadesi, "onlar Bâbil'de iken" demektir. Buraya "Bâbil" adının verilmesi, İbrâhîm (a.s) ateşe atıldığında dillerin burada birbirine karışmasından dolayıdır.

> ...*Halbuki o ikisi, "Biz sadece bir fitneyiz; sakın küfretme" demedikçe kimseye öğretmiyorlardı* {çünkü Hârût ile Mârût kişileri birbirinden ayıracak büyü yapıyorlardı}. *İşte o ikisinden* {yani, Hârût ile Mârût'tan}, *karı ile koca arasını tefrik edecek/ayıracak* {"tefrika" [ayırmak], kocanın karısından alınıp ayrı tutulmasıdır} *şeyler öğreniyorlardı. Oysa Allah'ın izni olmadıkça* {yani, zarar verilmesine dâir Allah izin vermedikçe} *onunla* {yani, sihirle} *hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi. Onlar kendilerine zarar verecek, fayda sağlamayacak birşey öğreniyorlardı* {yani, onlar, şeytanlardan sihir, Hârût ile Mârût'tan tefrika öğreniyorlardı}. *Andolsun ki onlar* {yani, Yahudiler}, *sihri satın alan* {yani, tercih edip seçen} *kimsenin âhirette bir halâqının* {yani, payının/nasîbinin} *olmadığını biliyorlardı* {yani, Tevrât'ta bildirildiğini biliyorlardı}...

"Halâq" kelimesi, *Siz de halâqınız ile faydalandınız* (et-Tevbe, 9/69) ve *İşte onlar için âhirette hiçbir halâq yoktur* (Âl-i İmrân, 3/77) âyetlerinde de "nasîb/pay" anlamında kullanılmıştır.

> ...*Nefislerini sattıkları* {yani, karşılığında kendilerini sattıkları} *o şey* {yani, sihir} *ne kötüdür. Lev [keşke]* {yani, in [eğer/şâyet]} *bilselerdi* {fakat bilmiyorlar}.

Ebû Sâlih, el-Hasen'den, *Ve bi-bâbile iki meleğe: Hârût ve Mârût'a indirilen şeyleri (öğretiyorlardı)* buyruğu hakkında şunu rivâyet etti: "Hârût ile Mârût, Allah'a itaatkâr idiler. Bunlar, Allah tarafından insanları sihir öğreterek sınamak üzere yeryüzüne indirildiler. Allah onlara öncelikle, *"Biz bir fitneyiz* {yani, bir imtihan/sınama vesilesiyiz}, *sakın küfretme!" demedikçe kimseye sihir öğretme*mek üzere emir vermiş, söz almıştı. Eğer uyardıkları kişi, onlardan sihir öğrenme hususunda ısrarcı olursa ona, 'Şu yere gider ve şu işleri yaparsan sihirbaz olursun' derlerdi."[8]

Sonra Yahudilere hitaben şöyle buyurdu:

---

8 Bu rivâyet, bu husustaki açıklamalar arasında gerçek olma ihtimali en uzak olanıdır.

وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا
لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا
وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٠٤﴾
مَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِك۪ينَ
اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٠٥﴾

103. *Eğer îmân edip* {yani, Yahudiler Muhammed'i (s.a) tasdik edip}, *ittika etmiş* {yani, şirkten korunmuş} *olsalardı, elbette Allah indinden bir mesûbe [sevab/karşılık]* {yani, Allah'ın yanındaki sevabları/mükâfaatları sihir ve küfürden} *daha hayırlı olurdu. Lev [keşke]* {yani, in [eğer]} *bilselerdi.*

"Mesûbe" lafzı, *De ki: "Allah indinde bundan daha kötü bir mesûbe [karşılık] olduğunu size haber vereyim mi?"* (el-Mâide, 5/60) âyetinde de "sevab" anlamında kullanılmıştır. "Sevab" kelimesi –"cezâ" kelimesi gibi– "hem iyi, hem kötü işler için karşılık" anlamındadır.

104. *Ey mü'minler!* {Nebî'ye} *"Râ'inâ" demeyin...*

Mü'minler Nebî'ye (s.a) câhiliye döneminde birbirlerine dedikleri gibi, "Râ'inâ sem'ake" [bizi dinle, bize kulak ver] dediler. Yahudilerin dilinde ise bu kelime "şetm/sövmek" anlamında kullanılırdı. Yahudiler bu sözü müşriklerden duyunca hoşlarına gitti ve aynı şekilde Nebî'ye (s.a) hitab etmeye başladılar. Ensâr'dan bir kişi –Sa'd b. Ubâde el-Ensârî– Yahudilere, "Sizden bir kimse Nebî'ye bu sözle hitab edecek olursa, yemin ederim boynunu vuracağım" dedi. Allah da mü'minlere öğüt vererek, *Ey mü'minler!* {Nebî'ye} *"Râ'inâ" demeyin* buyurdu.

...ve {fakat ey mü'minler, Nebî'ye,} *"Unzurnâ" [bizi bekle/gözet] deyin ve dinleyin* {yani, size emrolunanı dinleyin}, *ki kâfirler* {yani, Yahudiler} *için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

105. *Arzu etmez küfredenler –ne Ehl-i Kitab'tan* {ki, Kays b. 'Amr, 'Âzâr b. Yenhûm bunlardandır}...

Ensâr, Yahudi antlaşmalılarını İslâm'a çağırdılar. Bunlar Müslümanlara, "Sizin bizi çağırdığınız şey, tuttuğumuz yoldan daha hayırlı değildir. Sizin doğru yol üzerinde olmanızı ve yolunuzun dediğiniz gibi olmasını çok arzu ediyoruz" diye karşılık verdiler. Yüce Allah onları yalanlamak üzere buyurdu ki:

...Arzu etmez küfredenler –ne Ehl-i Kitab'tan, ne de müşriklerden– ki, Rabbinizden size bir hayr indirilsin. Allah ise rahmetini {yani, dîni İslâm'ı} *dilediğine has kılar. Allah büyük bir lütuf sahibidir* {bu sebeble, özellikle dînini onlara tahsis etmiştir}.

Bu âyetteki, *Allah ise rahmetini* {yani, dîni İslâm'ı} *dilediğine has kılar* ifadesinin bir benzeri de, *Dilediğini rahmetine sokar* {yani, dîni İslâm'a sokar. Allah, bu rahmetini mü'minlere tahsis etmiştir} (el-İnsan, 77/31) âyetidir.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ اَمْ تُرِيدُونَ اَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ
كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِكُمْ كُفَّارًاۚ حَسَدًا مِنْ عِنْدِ
اَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّۚ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى
يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾

106. *Biz herhangi bir âyeti nesh veya insâ edersek* {yani, bir âyeti tebdil eder de onu tahvîl edersek}...

Âyette takdim [te'hir] vardır.

...ondan daha hayırlısını {yani, onun yerine sizin için daha üstün ve daha faydalı bir başka vahiy} *veya onun benzerini getiririz*

{yani, neshettiğimizin bir benzerini getiririz yahut onu insâ eder olduğu gibi bırakırız, neshetmeyiz}. *Bilmez misin ki, Allah her şeye* {yani, neshedeni de, neshedileni de indirmeye} *kadîrdir.*

Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Ey Muhammed! Bu Kur'ân'ı sen uydurdun. Önce şunları şunları söyledin, sonra değiştirip şöyle şöyle dedin" dediler. Şanı yüce Allah Kendi zatını, azametini söz konusu ederek, *Bilmez misin ki Allah her şeye kadîrdir* buyurdu.

107. *Bilmez misin ki (hükümranlık) Allah(ın)... kuşkusuz göklerin ve yerin mülkü O'nun* {yani, her ikisinde de dilediği hükmü verir. Dilediğini emreder, sonra da başkasını emreder}. *Sizin için Allah'tan başka bir velî* {yani, size fayda verecek bir yakın} *ve bir nasîr* {yani, sizi Allah'tan gelecek olana karşı koruyacak, engel olacak bir yardımcı} *yoktur.*

Çünkü onlar, "Kur'ân Allah'tan gelmemiştir, onu Muhammed kendiliğinden uyduruyor" demişlerdi. Bu âyetin bir benzeri de, *Eğer yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada da, âhirette de elîm bir azaba uğratır. Onlar için yeryüzünde ne bir velî/yakın vardır, ne de bir nasîr/yardımcı* (et-Tevbe, 9/74) âyetidir.

Allah Nahl sûresinde de, *Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine getirdiğimizde –Allah neyi indireceğini en iyi bilen olduğu halde– "Sen sadece bir uydurucusun" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler* {yani, senin, yalnızca sana söylenenleri söylediğini bilmezler} (en-Nahl, 16/101) buyurmaktadır.

108. *Yoksa siz de önceden* {yani, Muhammed'ten önce} *Mûsâ'nın sorguya çekildiği* {yani, İsrâîloğulları'nın Mûsâ'yı, "Bize Allah'ı cehreten/açıkça göster" diyerek sorguya çektikleri} *gibi, Rasûlünüzü* {yani, Muhammed'i}, *sorguya* {yani, size Rabbinizi açıkça göstermesini isteyerek sorguya} *çekmeyi mi irâde ediyorsunuz? Kim îmânı küfre değişirse* {yani, herkim Yahudilerin yaptığı gibi îmânı küfre değişirse}, *yolun ortasından dalâlete düşmüş olur* {yani, doğru olan hidâyet yolunu kaybetmiş olur}.

"Sevâe's-sebîl" ibaresi, *Umulur ki Rabbim beni sevâu's-sebîl'e* {yani, yolun doğrusuna} *hidâyet eyler* (el-Kasas, 28/22) âyetinde de bu anlamda kullanılmaktadır.

109. *Ehl-i Kitab'tan bir çoğu, hakk* {yani, Tevrât'ta Muhammed'in bir nebî, dîninin de İslâm olduğu} *kendilerine apaçık belli olmuşken, içlerindeki hasedten dolayı sizi îmânınızın ardından küfre döndürmeyi arzu ederler...*

Şöyle ki: Aralarında Finhas ve Zeyd b. Kays'ın da bulunduğu Yahudilerden bir grub –Uhud gazasından sonra– Huzeyfe ile 'Ammâr'ı dînlerine davet ettiler ve Uhud günü karşılaştıkları musibeti kasdederek dediler ki:

— Siz bir hayır elde edemediniz.

Ve eklediler:

— Dînimiz dîninizden üstündür. Yolumuz size göre daha doğrudur.

'Ammâr onlara sordu:

— Size göre ahdin bozulmasının hükmü nedir?

Onlar cevab verdiler:

— Çok ağırdır.

'Ammâr şöyle karşılık verdi:

— Ben Rabbime, Muhammed'i ebediyyen inkâr etmemeye, O'nun dîninden başka bir dîne uymamaya söz verdim.

Yahudiler dediler:

— 'Ammâr sapıttı. Allah ona doğruyu göstermişken, o hidâyetten uzaklaştı.

Ardından da Huzeyfe'ye sordular:

— Peki sen ey Huzeyfe! Bize beyat etmez misin?

Huzeyfe şu cevabı verdi:

— Rabbim Allah, nebîm Muhammed, imamım Kur'ân'dır. Rabbime itaat ederim, Rasûlüme uyarım, Rabbimin kitabı gereğince amel ederim. Ölüm bana gelinceye kadar, İslâm üzere kalmaya devam ederim. es-Selâm Allah'tır ve selâm [esenlik] O'ndandır.

Yahudiler dediler ki:

— Mûsâ'nın ilâhına yemin ederiz ki, kalblerinize Muhammed'in sevgisi içirilmiştir.

‘Ammâr şöyle karşılık verdi:

— Rabbime hamdolsun, Rabbim Muhammed'e ikram etti, o'na üstünlük verdi. o'nun adı Ahmed ve o Muhammed'dir.

Sonra ‘Ammâr ve Huzeyfe Nebî'nin (s.a) yanına gittiler ve o'na, Yahudilerin söylediklerini haber verdiler. Allah Rasûlü sordu:

— Onlara ne dediniz?

Cevab verdiler:

— Rabbimiz Allah, Rasûlümüz Muhammed, imamımız Kur’ân'dır. Allah'a itaat eder, Muhammed'e tâbi olur, Allah'ın kitabı gereğince amel ederiz.

Bunun üzerine Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Ey hayırda benim kardeşlerim! İsâbet ettiniz ve kurtuldunuz.

Allah mü’minleri sakındırmak üzere, *Ehl-i Kitab'tan bir çoğu hakk* {yani, Tevrât'ta Muhammed'in bir nebî, dîninin de İslâm olduğu} *kendilerine apaçık belli olmuşken, içlerindeki hasedden dolayı sizi îmânınızın ardından küfre döndürmeyi arzu ederler* buyruğunu indirdi. Sonra buyurdu ki:

> *...Allah'ın emri gelinceye kadar afv ve safh ile davranın* {yani, onları bırakın/görmezlikten gelin: Yahudilerden yüz çevirin}...

Nihâyet Allah'ın emri, Ehl-i Kurayza hakkında öldürülmeleri ve esir edilmeleri, Ehl-i Nadîr hakkında Medine'de bulunan evlerinden ve bağlarından-bahçelerinden Şam topraklarındaki Ezri‘ât ve Erîhâ'ya sürgüne gönderilmeleri şeklinde geldi.

> *...Kuşkusuz Allah her şeye* {yani, öldürülmelerine de, sürgüne gönderilmelerine de} *kadîrdir.*

وَاَقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ
تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا
لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى
تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ
عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

110. *Salâtı ikâme edin* {yani, namazı vakitlerinde eksiksiz ve tam kılın}, *zekâtı îtâ edin* {yani, mallarınızın zekâtını ödeyin}. *Nefisleriniz için hayrdan* {yani, sadakadan} *ne takdim ederseniz, Allah indinde onu bulursunuz. Kuşkusuz Allah amellerinize basîrdir.*

111. *Yahudiler, "Yahudi olan* {yani, dînimize bağlı olan} *kimseden başkası cennete giremez; Hıristiyanlar da, "Hıristiyan olan* {yani, dînimize bağlı olan} *kimseden başkası cennete giremez" diye iddia ettiler. Bu, onların ümniyeleridir* {yani, bu onların Allah'a olan temennileridir}. *De ki* {yani, ey Nebî de ki}: *"Eğer sâdıksanız* {yani, iddianızda doğruysanız}, *burhânınızı* {yani, Tevrât ve İncil'den hüccetinizi/delilinizi} *getirin!"*

Sonra Allah Teâlâ, onların yalan söylediklerini belirtmek üzere buyurdu ki:

112. *Hayır! Kim muhsin* {yani, amelinde ihsan edici} *olarak vechini Allah'a teslim ederse* {yani, dînini Allah'a hâlis kılarsa ona/cennete girecektir}. *İşte onun, Rabbinin indinde ecri vardır. Onlar için korku yoktur ve onlar* {yani, ölüm esnasında} *üzülmezler.*

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَىٰ لَيْسَتِ
الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا
كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

113. *Yahudiler* {yani, Yahudilerden İbn Sûriyâ ve arkadaşları}, *"Hıristiyanlar birşey* {yani, dîn hususunda birşey} *üzerinde değildir"* {dolayısıyla ey Muhammed, Hıristiyanlarla ne işin olabilir, sen bizim dînimize uy} *dediler. Hıristiyanlar da, "Yahudiler birşey* {yani, dîn hususunda birşey} *üzerinde değildir* {dolayısıy-

la ey Muhammed, senin Yahudilerle ne işin olabilir, sen bizim dînimize uy} *dediler. Halbuki hepsi de o kitabı tilavet ediyorlar* {yani, Medine Yahudileri de, Necrân Hıristiyanları da Tevrât ve İncil'i okuyorlar}. *Bilmeyenler* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini bilmeyen Arab müşrikleri} *de, aynı şekilde, onların dedikleri* {yani, Yahudilerle Hıristiyanların birbirlerine söyledikleri} *gibi* {yani, “Muhammed ve ashâbı dînden birşey üzerinde değillerdir/söz edilmeye değer bir şeye sahib değillerdir”} *dediler...*

Allah'ın, *Biz de Kıyâmet Günü'ne kadar aralarına kin ve düşmanlık soktuk* (el-Mâide, 5/14) buyruğu, Yahudiler ile Hıristiyanların birbirlerine karşı durumlarını ifade etmektedir.

Allah devamla buyuruyor ki:

...*Onun için Allah ihtilâfa* {yani, dîn konusunda ihtilâfa} *düştükleri hususta Kıyâmet Günü aralarında* {yani, Arab müşrikleriyle Ehl-i Kitab arasında} *hüküm verecektir.*

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ
أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُولَئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ
فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ
فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَقَالُوا
اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾

114. *Allah'ın mescidlerinde* {yani, Beytu'l-Makdis'te, onda namaz kılınmasını}, *onda O'nun isminin zikredilmesini* {yani, Allah'ın tevhîd edilmesini} *men edenden* {yani, Romalı Hıristiyanlardan: Romalı Antiyâhûs ibn Biblîs ile beraberindeki Bizanslılardan} *ve onun harab olmasına çalışandan daha zâlim kim olabilir* {yani, bunlardan daha zâlim kimse olamaz}...

Şöyle ki: Romalılar Yahudilere karşı zafer kazanmış; onların kimini

öldürüp kimini de esir almış, Beytu'l-Makdis'i tahrib etmiş, oraya leşler atmış, orada domuzlar kesmişlerdi. Sonra ikinci Roma döneminde Tatser b. Sinâbâtûs (İstafanus dahi denilir) da Yahudileri öldürdü, Beytu'l-Makdis'i tahrib etti. Beytu'l-Makdis, Ömer b. el-Hattâb (r.a) döneminde Müslümanlar tarafından tekrar bina edilinceye kadar bir daha imar edilmedi.

...*Böyleleri* {yani, bu tür Romalılar} *oraya* {yani, Arz-ı Mukaddes'e} *ancak korka korka girebilmelidirler...*

Çünkü artık Muhammed (s.a), nebî olarak gönderilmiştir. Bugün bu gibi bir Romalı Beytu'l-Makdis'e ancak korkarak ve kendini tanınmayacak bir şekle sokarak girebilir. Onlardan buraya açıkça giren olursa cezâlandırılır.

Sonra Allah Romalıların durumunu bildirmek üzere buyuruyor ki:

...*Onlar için dünyada hızy [horluk] vardır...*

Konstantiniyye [İstanbul], Rûmiyye [Roma] ve Ammûriyye [Amoriyum] isimli bu üç şehirde, savaşçıları Müslümanlar tarafından öldürülecek, kadın ve çocukları esir edilecektir. Onların dünyadaki hızyleri/horlukları işte budur.

...*Onlar için âhirette de azîm bir azab* {yani, ateş azabı} *vardır.*

115. *Meşrık da, mağrib de Allah'ındır...*

Kıblenin Ka'be'ye çevrilmesinden önce, bulutlu bir günde seferde olan bir grup mü'minden –kıbleyi tesbit edemedikleri için– kimi meşrıka/doğuya, kimi mağribe/batıya doğru namaz kıldı. Güneş doğunca kıbleden başka bir tarafa doğru namaz kıldıklarını anladılar. Medine'ye gelip de durumu Nebî'ye (s.a) haber verdiklerinde, şanı yüce Allah şu buyruğu inzâl etti:

...*Meşrık da, mağrib de Allah'ındır; nereye dönerseniz* {yani, namazda yüzlerinizi nereye dönerseniz}, *Allah'ın vechi* {yani, Allah} *oradadır. Kuşkusuz Allah vâsidir* {yani, kıbleyi bilemedikleri vakit, kıbleye yönelmeyi terk edebilecekleri hususunda onlara genişlik vermiştir}, *alîmdir* {yani, onların niyetlerini çok iyi bilendir}.

Ayrıca Allah, *Birr, yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz değildir...* (el-Bakara, 2/177) âyetini de sonuna kadar indirdi.

116. *Onlar, "Allah bir evlad edindi" dediler. O bütün eksiklikler-den münezzehtir...*

Âyet, Necrân Hıristiyanlarından es-Seyyid ile el-'Âkib ve beraberlerindeki heyet hakkında inmiştir. Bunlar Medine'de iken Nebî'nin (s.a) yanına gelmişler ve, "Îsâ Allah'ın oğludur" demişlerdi. Allah onları yalanlayıp zatını bu iddiadan berî kıldı ve Kendini tazim ederek –ki Allah söylediklerinden yüce ve münezzehtir– şöyle buyurdu:

...Aksine, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur {yani, göklerde ve yerde bulunanların hepsi; Îsâ (a.s) da, başkaları da O'nun kuludur ve O'nun mülkündedir}. *Hepsi O'na kânittir* {yani, Allah'a kulluklarını ikrar ve itiraf ederler}.

Sonra Allah, Kendi zâtını tazim etmek üzere buyurmaktadır ki:

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَٰلِكَ قَالَ
الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ
بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١١٩﴾

117. *Göklerin ve yerin mübdiidir/ibdâ' edicisidir* {yani, onları yoktan ibdâ'/var edendir}. *Bir emri kadâ ettimi* {yani, O'nun ilminde bulunan birşey hakkında hüküm verdimi}, *ona yalnızca "Ol" der, hemen oluverir* {yani, yaratılmışların yaptıkları gibi O'nun sözü tekrarlanmaz. Allah Îsâ'nın babasız olarak annesinin karnında var olmasını hükme bağlamıştı. O bakımdan o'na "Ol" dedi, o da oluverdi}.

118. *Bilmeyenler* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini bilmeyen Arab müşrikleri –Nebî'ye (s.a)–} *dediler ki: "Allah bizimle konuşsa* {yani, bize senin Kendisinin Rasûlü olduğunu açıkça ve bizzat söylese} *yahut bize bir âyet gelse* {yani, önceki nebîlerin kavimlerine getirdikleri gibi bir âyet/mucize gelse} *ya?!" Onlardan öncekiler de tıpkı böyle, onların dedikleri gibi demişlerdi* {yani, Arab müşriklerinden önce

İsrâîloğulları da böyle demişlerdi}; *kalbleri birbirine benzedi...*

Allah Teâlâ, İsrâîloğulları'nın bu sözü söylediklerini Bakara sûresinde[9] bildirdiği gibi, Nisâ sûresinde de Mûsâ'ya, *Allah'ı bize açıkça göster* (en-Nisâ, 4/153) dediklerini haber vermektedir. Nebîleri onlara türlü türlü âyetler/mucizeler getirdikleri gibi, Allah'ın kelâmını da kulaklarıyla işittiler, fakat onu tahrif ettiler. Bunlar da onlar gibi değil midir? Farklı olabilirler mi? İşte, *Kalbleri birbirine benzedi* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Biz yakîn edinecek bir kavm için {yani, Arab müşrikleri Muhammed'i yalanlasalar dahi, ehl-i Tevrât'tan mü'min olanlar için} *âyetleri beyân ettik* {yani, daha önce bu âyetleri geniş geniş açıkladık}.

Nitekim Allah, *Aksine, o kendilerine ilim verilmiş olanların kalblerinde apaçık âyetlerdir* {yani, bu âyetler Muhammed'in durumunu apaçık ortaya koymaktadır. Tevrât'ta açıkça görülen bu âyetler o'nun kitab okumayan, eliyle yazı yazmayan ümmi biri olduğunu göstermektedir} (el-Ankebût, 29/49) buyuruyor.

119. *Kuşku yok ki Biz seni hakk ile* {yani, amaçsız, boş yere değil} *beşîr* {yani, cennetle müjdeleyici} *ve nezîr* {yani, ateş ile uyarıp korkutucu} *olarak gönderdik. Sen ashâb-ı cahîmden sorumlu değilsin* {çünkü Allah cehennemi onlar için hazırlamıştır}.

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى
اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذ۪ي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ
مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٢٠﴾

120. *Milletlerine tâbi olmadıkça, Yahudiler* {yani, Medine Yahudileri} *ve Hıristiyanlar* {yani, Necrân Hıristiyanları} *senden asla hoşnut olmazlar...*

Çünkü onlar, hidâyet üzere olduklarını ileri sürerek Nebî'yi (s.a) dînlerine davet etmişlerdi. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

9 *Bir vakit de, "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana asla îmân etmeyeceğiz" demiştiniz. Bunun üzerine bakıp dururken sizi yıldırım çarpmıştı.* (el-Bakara, 2/55)

...{Onlara} *de ki: "Hakikat şu ki: Allah'ın hudâsı* {yani, İslâm}, *hudâ odur"...*

Sonra Allah Nebîsini sakındırarak buyurdu ki:

...Andolsun ki, sana gelen {ve beyân edilen} *ilmin ardından onların* {yani, Ehl-i Kitab'ın} *hevâlarına* {yani, dînlerine} *tâbi olursan, Allah'tan sana ne bir velî* {sana fayda sağlayacak bir yakın}, *ne de bir nasîr* {yani, seni Allah'a karşı koruyacak bir koruyucu} *bulunur."*

Sonra, ehl-i Tevrât'tan îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarını söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ
يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي
فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ
شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

121. *Kendilerine kitab* {yani, Tevrât} *verdiğimiz kimseler, onu tilâvet ederler* {yani, gereği gibi okurlar: Tevrât'ta bulunan Muhammed'in niteliklerini tahrif edip değiştirmezler}. *İşte bunlar* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları}, *o'na îmân ederler* {yani, Muhammed'i tasdik ederler}. *Her kim* {yani, ehl-i Tevrât'tan her kim} *o'nu* {yani, Muhammed'i} *inkâr ederse, işte onlar hâsirlerdir* {yani, cezâya çarptırılarak zarara uğrayanlardır}.

122. *Ey İsrâîloğulları! Üzerinizdeki nimetimi ve sizi vaktiyle âlemlere* {yani, sizin atalarınızı kendi çağlarındaki âlemlere} *üstün kıldığımı* {yani, menn ve selvâ lütf u ihsan ettiğimi, taştan pınarlar fışkırttığımı, çölde bulutla gölgelendirdiğimi} *hatırlayın.*

123. *Kimsenin* {yani, kâfirin} *kimse* {yani, kâfir} *adına birşey ödeyemeyeceği, kimseden fidyenin kabul edilmeyeceği ve kimseye şefaatin* {yani, nebînin, şehîdin ya da sıddîkın şefaatinin} *fayda vermeyeceği O Gün'den ittika edin* {yani, Kıyâmet Günü'nden haşyet duyun}. *Onlara yardım da olunmaz* {yani, onlar azabtan da kurtarılmazlar}.

124. *Hani Rabbi İbrâhîm'i birtakım kelimelerle ibtilâ etmişti...*[10]

Bundan maksat, İbrâhîm'in (a.s) –Kur'ân'da sözü edilen– Allah'tan dilediği her bir husustur. Şöyle ki: (İbrâhîm, Mekke için şöyle du'a etmişti:) *Rabbim! Burayı emniyetli bir belde kıl ve ahâlisini mahsullerle rızıklandır* (el-Bakara, 2/126); (kendisi ve zürriyeti için de şöyle yakarmıştı:) *Rabbimiz! Bizi Sana teslim olan iki kimse yap, zürriyetimizden de yalnız Sana teslim olan bir ümmet (vücuda getir) ve bize menâsikimizi göster, tevbelerimizi kabul buyur; çünkü Sen tevvâbsın, rahîmsin* (el-Bakara, 2/128); (Mekke halkı için ise şu istekte bulunmuştu:) *Rabbimiz! Onların içlerinde, kendilerinden onlara âyetlerini tilâvet eden bir rasûl ba'set.* (el-Bakara, 2/129); İbrâhîm, kendisiyle tartışan kavmine, *Dedi ki: "Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Kuşkusuz ben vechimi hanîf olarak gökleri ve yeri fatr edene çevirdim"* (el-En'âm, 6/78-79); ve ateşe atıldığı, oğlunu boğazlamaya teşebbüs ettiği ve, *Rabbim! Bana sâlihlerden bağışla!* diyerek evlat istediği zaman (yaptığı du'alar). Yine kendisi ve çocukları için şöyle du'a etmişti: *Beni ve evlatlarımı puta tapmaktan uzak tut!* (İbrâhîm, 14/35); Yine Mekke halkı için şu du'ayı yapmıştı: *Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir* (İbrâhîm, 14/37); yine, *Rabbimiz! Bizden kabul buyur, çünkü sen semîsin, alîmsin* (el-Bakara, 2/127) diye yaptığı du'alar gibi.

---

10 Tefsiri'nin orijinalinde Mukâtil, "ibtilâyı/sınamayı", "İbrâhîm'in Rabbini sınaması", {yani, "O'na du'a ederek isteklerde bulunması" şeklinde anlamıştır ki bu da, âyetin diğer bir kıraatine uygun bir anlamdır. Bu okuyuşa göre, farklı anlam doğuran bölüm, *Hani İbrâhîm Rabbini ibtilâ etmişti* anlamına gelir ki, "Rabbine birtakım kelimelerle du'a etmişti" demek olur: Mesela, *Ölüleri nasıl diriltiğini bana göster; Burayı emniyetli bir belde kıl!* gibi. Bu kıraate göre, *Bunları eksiksiz yerine getirmişti* buyruğu da, "Allah o'nun du'asında istediklerinin hepsini o'na vermişti" demek olur.
Hafs'ın kıraatine göre ise (ki *İbrahîm* lafzı ötreli değil üstün, *rabb* lafzı da üstün değil ötrelidir), "Rabbi o'nu birtakım mükellefiyetlerle, emir ve yasaklarla sınamıştı" demek olur.

İşte âyetteki *kelimeler*'den kasıt, İbrâhîm'in (a.s) –Kur'ân'da zikri geçen– bu türden dilediği, Allah'ın da kabul ettiği kelimelerdir.

...O da bunları tamamlayınca,...

Sonra, Allah duasında istemediği şeyleri de fazladan verdiğini belirtmektedir:

..."Ben seni insanlara imam yapacağım" {yani, dînde senin sünnetine/yoluna uyulacak} *dedi. Bunun üzerine İbrâhîm, "Rabbim! Zürriyetimden de"* {yani, zürriyetimden de imamlar yap} *dedi. "Zâlimlere ahdim erişmez"* {yani, Allah, "Senin zürriyetin arasında zâlimler: Yahudiler, Hıristiyanlar ve müşrikler de olacaktır. Benim ahdim onlara erişmez. Çünkü, zürriyetinden gelecek zâlimler Bana itaat etmeyecekler, Ben onları imam yapmayacağım. İmamlığı dostlarıma vereceğim, düşmanlarımdan uzak tutacağım"} *buyurdu.*

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا
مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا
بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ
إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ
مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا
ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾
وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

125. *Hani Biz o Beyt'i insanlar için bir mesâbe* {yani, ona dâir iştiyaklarını gidermek için her yıl dönüp geldikleri bir yer} *ve bir dâru'l-eman* {yani, câhiliye döneminde oraya girenler ve sığınanlar; günümüzde ise haddi gerektiren bir iş yapıp oraya sığınanlar için güvenli/emniyetli bir yer} *kılmıştık...*

Böyleleri oradan Harem sınırları dışına çıkıncaya kadar emniyet al-

tındadır, ondan sonra suçunun cezâsı olan ve kendisine uygulanması helâl kılınan hadd uygulanır.

...Siz de İbrâhîm'in makâmından bir musallâ edinin {yani, orada namaz kılın}!...

Ve (fakat) el sürüp onu öpmekle emrolunmamışlardır; çünkü Ka'be'de o sırada 360 tane put vardı. Daha sonra Nebî (s.a) onları kırdı.

...İbrâhîm'e ve İsmâîl'e de, "Evimi tavaf {yani, Mekke ehlinden olmayıp da tavaf} *edenler ve itikâfa girenler* {yani, Mekke ehlinden olup da orada ikâmet edenler arasından itikâfa girenler}, *rükû ve sücûd* {yani, namazda rükû ve sücûd} *edenler için temizleyin"* {yani, putlardan temizleyin: Beyt'in çevresinde ne bir put, ne de bir heykel bırakın} *diye ahid verdik.*

126. *Hani İbrâhîm, "Rabbim! Burayı* {yani, Mekke'yi} *emniyetli bir belde kıl!" demişti...*

Allah da, o'nun du'asını kabul buyurmuş ve orayı korkudan yana emniyette olunan bir harem yapmıştı.

...Ehlinden {yani, Mekke halkından} *Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân* {yani, Allah'ın biricikliğini, ortaksız olduğunu; amellerin karşılıklarının görüleceği, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceği vakti tasdik} *edenleri mahsullerle rızıklandır...*

Allah, İbrâhîm'in Mekke'nin emniyetli bir belde olması için ettiği duayı, orayı emniyetli bir belde kılarak kabul buyurdu. Rızık ile ilgili duasında ise İbrâhîm (a.s), sadece mü'minleri rızıklandırmasını isteyerek, duayı onlara has kıldı. Yüce Allah ise buyurdu ki:

...Kim küfrederse, onu dahi metâlandırırım {yani, îmân edenlerle birlikte küfredeni dahi rızıklandırırım}, *az bir zaman* {yani, onları dünyadan az/kısa bir zaman için faydalandırırım}. *Sonra onu* {yani, küfr üzere öleni} *ateş azabına muztar kılarım [mahkûm ederim] ve o ne kötü dönüş yeridir!*

127. *Hani İbrâhîm o Beyt'ten temelleri yükseltiyordu ve İsmâîl* {yani, İbrâhîm ve İsmâîl –Nûh dönemindeki tufanda kaldırılmış olan– Ka'be'nin temelini, eski temeli üzerinde yükseltiyorlardı}...

Allah da, Ka'be'nin yapımında onlara yardımcı olmaları için yedi melek göndermişti: İbrâhîm'in meleği, İsmâîl'in meleği, Hacer'in meleği ve Beyt ile görevli melek, güneşin meleği, ayın meleği ve bir diğer melek daha. İbrâhîm ile İsmâîl Beyt'i inşa edince şöyle du'a ettiler:

> ...*Rabbimiz! Kabul buyur* {yani, Beyt-i Harâm'ı bina etme işini kabul buyur} *bizden. Kuşkusuz Sen, semîsin, alîmsin* {yani, dualarımızı işitensin, bilensin}.

Sonra şöyle du'a ettiler:

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا
إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا
مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ
إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ
أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾

> 128. *Rabbimiz! Bizi Sana teslim olmuş* {yani, Sana ihlâslı} *iki kimse yap. Zürriyetimizden de yalnız Sana teslim olan bir ümmet (yap) ve bize menâsikimizi göster* {yani, menâsikimizi öğret}...

Âyetteki *erinâ* [bize göster] lafzı, *'allimnâ* [bize öğret] anlamında olup bunun benzerleri vardır. Mesela: *Bi-mâ erâkellâhu* [Allah'ın sana gösterdiği şekilde] (en-Nisâ, 4/105) ifadesi, *bi-mâ 'allemekellâhu* [Allah'ın sana öğrettiği şekilde] demektir. *Ve lemmâ ya'limellâhu* [Allah bilmeden] (Âl-i İmrân, 3/142) ifadesi, *yerallâhu* [Allah görmeden] demektir. *Ve yerellezîne ûtû'l-'ılme* [kendilerine ilim verilenler görür ki] (Sebe, 34/6) ifadesi, *ve ya'lemu* [bilir ki] demektir. *Fele ya'lemennallâhu ellezîne sadaqû* [Allah sâdıkları bilsin] (el-Ankebût, 29/3) ifadesi, *ve leyerayenne* [görsün] demektir. *ve le-ya'lemenne'l-kâzibîne* [yalancıları bilir] (el-Ankebût, 29/3) ifadesi, *ve yerâ [yenne]* [görsün] demektir.

...Bize menâsikimizi göster {ki Sana/Senin için namaz kılalım}. *Tevbelerimizi* {yani, benimle oğlumun: İbrâhîm ile İsmâîl'in tevbelerini} *kabul buyur. Doğrusu Sen tevvâbsın, rahîmsin.*

Allah da onların dualarını kabul buyurdu. Cebrâîl (a.s), İbrâhîm'i (a.s) Arafât'a ve meşâ'ire [hacc ibâdetinin belirli yerlerine], oradaki ibâdeti göstermek ve Rabbine nasıl du'a edeceğini öğretmek üzere götürdü. Yüce Allah O'na menâsik ve meşa'iri gösterince, Allah'ın zürriyetlerinden –Rabb'lerinden istedikleri şekilde– Müslüman bir ümmet var edeceğini de öğrendiler. Bunun üzerine şöyle du'a ettiler:

129. *Rabbimiz! İçlerinde* {yani, zürriyetimizden gelecekler içinde} *kendilerinden onlara âyetlerini* {yani, Kur'ân âyetlerini} *tilâvet eden, onlara kitabı* {yani, Kur'ân'dan okunan buyrukları} *ve hikmeti* {yani, Kur'ân'daki helâl ve harama dâir öğütleri} *öğreten, onları tezkiye eden* {yani, onları şirk ve küfürden arındıran} *bir rasûl* {yani, Muhammed'i (s.a)} *ba'set. Doğrusu Sen azîzsin, hakîmsin.*

Allah, bu du'alarını kabul buyurduğunu, *O'dur ki, ümmiler içinde kendilerinden bir rasûl ba'setti; onlara O'nun âyetlerini tilâvet ediyor, onları tezkiye ediyor...* (el-Cum'a, 62/2) âyetiyle dile getirmektedir.

130. *Kendine sefîhlik edenden* {yani, Ehl-i Kitab'tan kendisini hüsrana terk edenden} *başka kim İbrâhîm'in milletinden yüz çevirir?!...*

'Abdullâh b. Selâm, İslâm'a davet ettiği kardeşinin oğulları Seleme ile Muhacir'e, "Allah'ın Mûsâ'ya, 'Ben İsmâîl'in soyundan adı Ahmed olan, ümmetini ateşten uzaklaştıran bir nebî göndereceğim, nebî Ahmed'i yalanlayan da, O'nun dînine uymayan da mel'undur' dediğini bilmiyor musunuz?" diye sordu. Bunun üzerine Seleme Müslüman oldu, Muhacir ise Müslüman olmayı kabul etmedi. Allah Teâlâ da buyurdu ki:

...Kim İbrâhîm'in milletinden {yani, İslâm'dan} *yüz çevirir? Kendine sefîhlik eden* {yani, Ehl-i Kitab'tan kendini hüsrana terk eden/sürükleyen} *müstesnâ. Andolsun ki Biz o'nu dünyada ıstıfâ ettik* {yani, Biz İbrâhîm'i dünyada nübüvvet ve risâlet vererek seçtik} *ve kuşkusuz ki o, âhirette de sâlihlerdendir.*

131. *Hani Rabbi o'na, "Teslim ol!"* {yani, ihlâslı ol} *deyince, "Teslim oldum rabbu'l-âlemîne"* {yani, ihlâsla O'na yöneldim} *demişti.*

وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ
وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا
وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ
الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖى قَالُوا نَعْبُدُ
اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

132. *İbrâhîm bunu* {yani, teslimiyeti/ihlâsı} *oğullarına* {yani, oğulları İsmâîl'e, İshâk'a, Medyen ve Medâyin'e} *tavsiye ettiği gibi, Ya'kûb da* {oniki oğluna} *tavsiye etti: "Ey oğullarım* {yani, ey Yûsuf ve kardeşleri}! *Allah* {yani, azîz ve celîl olan Allah} *sizin için bu dîni*{yani, İslâm dînini} *ıstıfâ etti* {yani, beğenip seçti}. *O halde, müslimler olmanız müstesnâ ölmeyin* {yani, ancak tevhîd ile ihlâslı olarak can verin}.

133. *Yoksa siz, Ya'kûb'a ölüm geldiği zaman hazırda mı bulunuyordunuz?!...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Ey Muhammed sen Ya'kûb'un öldüğü gün oğullarına Yahudilik dînine uymalarını tavsiye ettiğini bilmiyor musun?" dediler. Bunun üzerine Allah, *Yoksa siz, Ya'kûb'a ölüm geldiği zaman hazırda mı bulunuyordunuz* {yani, Yahudiler, Ya'kûb'un oğullarına vasiyet ettiği esnada orada bulunmuyorlardı} buyruğunu indirdi.

...Hani o, oğullarına {yani, Yûsuf ve O'nun kardeşlerine}, *"Benim arkamdan* {yani, ölümümün ardından} *neye ibâdet edeceksiniz?" dediği zaman onlar, "Senin ilâhına ibâdet edeceğiz ve atalarının ilâhına: İbrâhîm'in, İsmâîl ve İshâk'ın ilâhına; bir tek olan (ilâh)a. Biz O'na müslimleriz/teslim olanlarız"* {yani, tevhîd ile O'na ihlâsla bağlananlarız} *demişlerdi.*

134. *Onlar bir ümmet* {yani, usbe/topluluk} *idi, gelip geçti. Onların* {yani, İbrâhîm ve oğulları ile Ya'kûb ve oğullarının} *kazandıkları kendilerinin* {yani, amelleri: dînleri kendilerinin}; *sizin kazandıklarınız* {yani, siz Yahudilerin kazandıkları: dîn diye yaptıklarınız} *da sizindir ve siz onların amellerinden sorumlu olmayacaksınız.*

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ
حَنٖيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ
اِلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَمَا اُوتِيَ النَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَاِنْ
اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فٖي شِقَاقٍ
فَسَيَكْفٖيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ
اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

135. *Yahudiler, "Yahudi olun ki hidâyet bulasınız" dediler. Hıristiyanlar da, "Hıristiyan olun ki hidâyet bulasınız" dediler...*

Yahudilerin reisleri Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Ebû Yâsir b. Ahtab, Mâlik b. ed-Dayf, 'Âzârâ, Eşmâvîl ve Hamîşâ ile Necrân Hıristiyanlarından es-Seyyid, el-'Âqib ve beraberinde bulunanlar mü'minlere, "Bizim dînimize girin, çünkü bizim dînimizden başka dîn yoktur" dediler. Allah onları yalanlamak üzere buyurdu ki:

...De ki: "Hayır! {Asıl dîn}, *hanîf olarak* {yani, ihlâslı olarak} *İbrâhîm'in milletidir* {yani, İslâm'dır}. *O müşriklerden* {yani, Yahudi yahut Hıristiyanlardan} *değildi."*

Sonra Allah mü'minlere şöyle emir veriyor:

136. {Ey mü'minler} *deyin ki: "Biz Allah'a* {yani, O'nun birliğine ve ortaksız olduğuna}, *bize indirilene* {yani, Muhammed'e indirilen Kur'ân'a}, *İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb ve esbâta* {ya-

ni, Ya'kûb'un oğulları Yûsuf ve kardeşlerine –ki bunlara İbrâhîm'in sahifeleri inmişti–} *indirilene, Mûsâ'ya verilene* {yani, Tevrât'a}, *Îsâ'ya verilene* {yani, İncil'e} *ve nebîlere Rabb'leri tarafından verilenlere* {ki, Dâvûd ve Süleymân'a Zebur verilmiştir} *îmân ettik* {yani, bunları tasdik ettik}. *Onlardan hiç birinin arasını ayırmayız* {yani, Ehl-i Kitab'ın yaptığı gibi nebîlerin kimisine îmân ederken, kimisini inkâr etmeyiz}. *Biz O'na müslimleriz/teslim olanlarız"* {yani, ihlâsla O'na bağlanan kimseleriz}.

Bunun bir benzeri de Âl-i İmrân sûresindedir.[11]

137. *Eğer onlar da sizin îmân ettiğiniz gibi îmân ederlerse* {yani, ey Müslümanlar topluluğu, eğer Ehl-i Kitab da sizin îmân ettiğiniz gibi bütün nebîlere ve kitablara îmân eder ve onları tasdik ederlerse}, *muhakkak hidâyet bulurlar* {yani, dalâletten kurtulup hidâyete ererler} *ve şâyet yüz çevirirlerse* {yani, nebîlere ve bütün kitablara îmân etmeyip küfrederlerse, onları inkâr ederlerse}, *onlar mutlaka bir şikak* {yani, bir dalâlet ve bir ayrılık} *içindedirler.*

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak ki kitab hakkında ihtilâfa düşenler, elbette uzak bir şikak* {yani, bunlar bir dalâlet ve bir ayrılık} *içindedirler* (el-Bakara, 2/176) âyetidir. Çünkü Yahudiler Îsâ'ya ve Muhammed'e –Allah'ın salât ve selâmı ikisinin de üzerine olsun– ve getirdiklerine küfrettiler. Hıristiyanlar da Muhammed'e ve getirdiklerine küfrettiler. Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) bunu Yahudi ve Hıristiyanlara okuyup dedi ki:

— Allah bana, sizden bu âyete uymanızı istememi emretti. Şâyet îmân {yani, Nebî'leri ve kitabları tasdik} ederseniz, hidâyet bulursunuz. Eğer îmân etmeyip kabul etmez ve yüz çevirirseniz, kuşkusuz siz bir şikak [dalâlet ve ayrılık] içindesiniz.

Yahudiler Îsâ'nın (a.s) adının geçtiğini duyunca dediler ki:

— Biz Îsâ'ya îmân etmeyiz.

Hıristiyanlar da dediler ki:

— Îsâ da diğer nebîlerle aynı durumda, ama o aynı zamanda Allah'ın oğludur.

---

11 Bkz. Âl-i İmrân, 3/84.

Allah devamla buyuruyor ki:

> ...*Onlara karşı* {yani, sizin îmân ettiğiniz gibi îmân etmeyi kabul etmeyen Ehl-i Kitab'a karşı} *Allah sana* {yani, ey Muhammed, sana} *yeter...*

Allah va'dini yerine getirerek Kurayzalıların öldürülmesini, Benî Nadîr'in Medine'den Şam topraklarına sürülmesini sağladı.

> ...*ve O semîdir* {yani, Yahudilerin mü'minlere "Yahudi olun ki hidâyet bulasınız"; Hıristiyanların da "Hıristiyan olun ki hidâyet bulasınız" dediklerini işitendir}, *alîmdir* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların mü'minlere neler söylediklerini bilendir}.

> 138. {Onlara de ki:} *Allah'ın boyası* {ki insanlar onun/o boyanın üzerindedir}. *Boyası Allah'tan* {yani, dîni, (Allah'ın seçtiği dînden:) İslâm'dan} *daha güzel olan kim?!...*

Çünkü onlar mü'minlere, "Bizim dînimize tâbi olun, çünkü bizim dînimizden başka dîn yoktur" demişlerdi. Allah da, Allah'ın dîni daha güzeldir. Allah'ın dîninden {yani, İslâm'dan} daha güzel dîn olabilir mi?" diye soruyor.

> ...*Biz yalnız O'na 'âbidleriz* {yani, muvahhidleriz/O'nu tevhîd edenleriz}.

قُلْ اَتُحَاجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا اَعْمَالُنَا
وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ
اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ
كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ وَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ
مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

> 139. *De ki: "Allah hakkında bizimle ihticâc mı ediyorsunuz* {yani, tartışıyor, bize karşı delil mi getiriyorsunuz}? *Halbuki O bizim de rabbimiz, sizin de rabbinizdir. Ve bizim amellerimiz* {ya-

ni, dînimiz} *bize, sizin amelleriniz* {yani, dîniniz} *sizedir. Biz O'na muhlisleriz."*

Medine Yahudileri ile Necrân Hıristiyanları mü'minlere, "Kesin olan şu ki: Allah'ın nebîleri bizden, İsrâîloğulları'ndan idi. Dolayısıyla da bizim dînimiz üzereydiler" demişlerdi. Yüce Allah da onları yalanlamak üzere şöyle buyurdu:

140. *Yoksa (ey Yahudiler) siz, "Muhakkak İbrâhîm, İsmâîl, İshâk, Ya'kûb ve Esbât* {Ya'kûb'un oğullarına "Esbât" denilmesinin sebebi, onların her birinden belli bir insan topluluğunun [ümmetin] türemiş olmasıdır} *Yahudi idi" mi diyorsunuz? (Ve siz ey Hıristiyanlar), "Muhakkak İbrâhîm, İsmâîl, İshâk, Ya'kûb ve Esbât Hıristiyan idi" mi diyorsunuz?* {Ey Muhammed onlara} *de ki:* "{Onların dînlerinin ne olduğunu} *siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?!" Yanındaki Allah'tan bir şehâdeti gizleyenden daha zâlim kim olabilir* {yani, daha zâlim kimse olamaz}. *Allah amellerinizden gâfil değildir.*

Allah Tevrât ve İncil'de Muhammed'in (s.a) durumunu beyan ettiği halde, onlar bildikleri bu şâhidliği gizlediler. Allah'ın, *Hani bir vakit Allah kendilerine kitab verilenlerden, "Onu* {yani, Muhammed'in durumunu} *insanlara beyan edeceksiniz ve onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı* (Âl-i İmrân, 3/187) buyruğu bunu açıklamaktadır. Onlar, "İbrâhîm ve o'nun oğulları, Ya'kûb ve o'nun oğulları bizim dînimiz üzere idiler" deyince, Allah buyurdu ki:

141. *Onlar* {yani, İbrâhîm ve o'nun oğulları ile Ya'kûb ve o'nun oğulları} *bir ümmet* {yani, bir usbe/topluluk} *idi, gelip geçti. Onların kazandıkları* {yani, amelleri: dînleri} *onların, sizin kazandığınız da sizindir* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların amelleri: dînleri de kendilerine aittir} *ve siz onların amellerinden sorumlu olmayacaksınız.*

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾

142. *İnsanlardan sefîhler* {yani, Mekke müşrikleri} *diyecekler ki:...*

Nebî (s.a) ve o'nun ashâbı Mekke'de sabah ve akşam vakitlerinde ikişer rekat namaz kılıyorlardı. Nebî (s.a) bir gece semâya mirac ile yükselip de o'na beş vakit namaz emri verilince, iki rekat namaz yolcu namazı oldu, mukîm olanların namazı ise (sabah ve akşam vakitleri hariç) dört rekata çıktı. Nebî (s.a) Rebiu'l-Evvel'in ikinci günü Medine'ye hicret ettikten sonra Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmakla emrolundu. Böylece, Ehl-i Kitab'ın o'nu –başka bir kıbleye doğru namaz kıldığı bahanesiyle– yalanlaması önlendi. Ayrıca onlar, o'nun Tevrât'taki niteliklerini de okuyor ve biliyorlardı. Nebî (s.a) ve o'nun ashâbı, Medine'ye gelişlerinden itibaren onyedi ay boyunca Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldılar. Ensâr da, Nebî'nin (s.a) hicretinden önce, iki sene Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmıştı. Nebî (s.a), iki kıbleden, Ka'be'yi daha çok seviyordu. Bu sebeble Cebrâîl'e (a.s) dedi ki:

— Rabbimin beni, Yahudilerin kıblesinden başka bir kıbleye döndürmesini arzu ederdim.

Cebrâîl (a.s) da şöyle karşılık verdi:

— Ben de senin gibi bir kulum, hiçbir şey yapamam; dolayısıyla sen bu işi Rabbinden dile!

Cebrâîl böyle deyip semâya yükseldi. Nebî (s.a), Cebrâîl'in, arzusuna uygun bir vahiy getirmesi ümidiyle sürekli semâya bakıp duruyordu. Bunun üzerine Allah, Bedir savaşından iki ay önce Receb ayında sabah namazı kılınırken, *Yüzünü semâya doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. Onun için andolsun seni hoşnud olacağın bir kıbleye döndüreceğiz: artık yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir. Siz de nerede bulunursanız yüzlerinizi ona doğru çevirin* (el-Bakara, 2/144) buyruğunu indirdi. Kıble Ka'be'ye çevirilince Mekke müşrikleri, "Muhammed, işinde kararsızlığa düştü. Atalarının doğup büyüdüğü yerleri özlemeye başladı. O şimdi sizin bulunduğunuz tarafa doğru döndü, yakında dîninize de dönecektir" dediler. Onların bu sözleri, sefîhliklerinden ileri geliyordu. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...*"Bunları üzerinde bulundukları kıblelerinden* {yani, ilk olarak yöneldikleri kıbleden} *çeviren ne"* {yani, yüzlerini başka tarafa döndürmelerine sebeb nedir}? *De* {yani, ey Muhammed de} *ki: "Doğu da, batı da Allah'ındır. O dilediğini sırât-ı mustakîme iletir"* {yani, Allah, Nebîsi'ni ve mü'minleri dîni olan İslâm'a iletir}.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا
لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ
الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا
عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٥﴾

143. *Ve işte böylece sizi vasat bir ümmet kıldık...*

Aralarında Merhab, Râfi' ve Rabî'a'nın da bulunduğu bazı Yahudiler Mu'âz'a dediler ki:

— Muhammed'in kıblemizi terk etmesinin tek sebebi kıskançlıktır. Bizim kıblemiz [Beytu'l-Makdis] enbiyânın kıblesidir. İnsanlar arasında, bizden daha adaletli kimsenin bulunmadığını Muhammed de biliyor.

Mu'âz da onlara şu karşılığı verdi:

— Hayır, asıl hakk ve adalet üzere olan biziz.

Bunun üzerine Allah, Mu'âz'ın sözleri hakkında şu buyruklarını indirdi:

...*Ve işte böylece sizi vasat* {yani, âdil/adaletli [mutedil, dengeli]} *bir ümmet kıldık...*

Vasat kelimesi, *Onların vasatları* {yani, âdilleri/adaletlileri [mutedilleri, dengelileri]} *dedi ki...* (el-Kalem, 68/28) âyeti ile; *Ailenize yedirdiğinizin vasatından...* (el-Mâide, 5/89) âyetinde de "âdil/adaletli" [mutedil, dengeli] anlamında kullanılır.

Buna göre Allah'ın, *Ve işte böylece sizi vasat bir ümmet kıldık* buyruğu ile kasdedilen, ümmet-i Muhammed'in âhirette, nebîler ile onların ümmetleri arasında adaletle şâhidlik yapacak olmalarıdır.

...*ki insanlar üzerine* {yani, rasûllerin Rabb'lerinden aldıkları risâletleri ümmetlerine tebliğ ettiklerine dâir} *şâhidler olasınız. Bu Rasûl* {yani, Muhammed} *de sizin üzerinize* {yani, Allah'tan aldığı risâleti ümmetine tebliğ ettiğine dâir} *şâhid olsun. Üzerinde bulunduğun kıbleyi* {yani, Beytu'l-Makdis'i}, *ancak o kimselerden o Rasûl'e* {yani, Muhammed'e (s.a)} *tâbi olanlar* {yani, O'nun dînindeki kıbleyle ilgili hükme uyanlar} *ile, iki ökçesi üzerinde geri dönenleri* {yani, Yahudilerden O'na muhalefet edip evvelki dînine geri dönecekleri} *bilelim* {yani, görelim} *diye kıble yaptık. Elbette bu* {yani, kıblenin Beytu'l-Makdis'ten, Ka'be'ye çevirilmesi} *büyük bir iştir* {yani, Yahudilere çok ağır gelmiştir}, *Allah'ın hidâyete ilettiği kimseler hariç* {yani, kıblenin değiştirilmesi bunlara ağır gelmez}. *Allah îmânınızı zayi edecek değildir...*

Yahudi Huyey b. Ahtab ve arkadaşları Müslümanlara şöyle demişti:

— Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığınız namazların durumu nedir? Söyleyin bakalım: O zaman hidâyet üzere mi idiniz, yoksa o şekilde namaz kılmanız bir dalâlet miydi?! Allah'a andolsun ki, eğer bir hidâyet idiyse, şimdi ondan başka tarafa dönmüş bulunuyorsunuz. Yok eğer bir dalâlet idiyse, siz dîninizin bir parçası olarak vaktiyle böyle hareket ettiniz ve bu yolla Rabbinize yakınlaşmaya çalıştınız. Kuşkusuz kıble değiştirilmeden önce ölenleriniz dalâlet üzere ölmüş oldu.

Müslümanlar da şöyle karşılık verdiler:

— Hidâyet ancak Allah Teâlâ'nın emrettiğidir, dalâlet de O'nun nehyettiğidir.

Bu sefer Yahudiler şunu sordular:

— Peki, bizim kıblemize doğru namaz kılarken sizden ölenler hakkındaki şehâdetiniz nedir?

Zira, kıble Ka'be'ye doğru çevirilmeden önce Neccâroğulları'ndan Es'ad b. Zurâre b. 'Udes b. 'Ubeyd b. Sa'lebe b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr b. Mâlik b. el-Hazrec, Selemeoğulları'ndan el-Berâ' b. Ma'rûr b. Sahr b. Sinân b. 'Ubeyd b. 'Adî b. Seleme b. Sa'd b. 'Alî b. Şâride b. Zeyd b. Cuşem b. el-Hazrec ölmüştür. İkisi de Nakîblerden idi. Kıble Ka'be'ye çevirilmeden önce vefat eden başka kimseler de vardı. Bunların yakın akrabaları gidip Nebî'ye (s.a), "Kardeşlerimiz ilk kıbleye doğru namaz kılarken vefat ettiler. Azîz ve celîl olan Allah seni İbrâhîm'in (a.s) kıblesine döndürmüş bulunuyor. Şimdi kardeşlerimizin durumu ne olacak?" diye sordular. Bunun üzerine Yüce Allah, *Allah îmânınızı* {yani, Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılma gereğine dâir îmânınızı} *zayi edecek değildir* {yani, Ben onların o şekilde kıldıkları namazlarını kabul ettim} buyruğunu indirdi.

> ...*Gerçekten Allah insanlara raûftur* {yani, onlara karşı çok rikkatlidir/incedir}, *rahîmdir* {yani, kıblenin değiştirilmesinden önceki namazlarını kabul etmek suretiyle rahmetini gösterendir}.

> 144. *Yüzünü semâda evirip çevirdiğini* {yani, senin sürekli semâya doğru baktığını} *görüyoruz. Onun için seni razı olacağın bir kıbleye döndüreceğiz...*

Çünkü Nebî (s.a), Ka'be'ye doğru namaz kılmayı, Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmaktan daha çok seviyordu.

> ...*Artık yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru çevir. Siz de nerede* {yani, hangi yerde} *bulunursanız, yüzlerinizi o yöne çevirin* {yani, namazda Mescid-i Harâm'a doğru dönün}...

Kıble değişikliğiyle ilgili bu âyet nâzil olduğunda Nebî (s.a), Benî Seleme mescidinde namaz kılıyor/kıldırıyordu. Birinci rekattan sonra kıble Ka'be'ye doğru çevirildi. Ayrıca Allah Teâlâ Ramazan orucunu ve kıble değişikliği ile Ka'be'ye doğru yönelerek namaz kılmayı, Bedir savaşından iki ay önce farz kıldı. İçkiyi de Hendek savaşından önce haram kıldı.

...Kuşku yok ki, kendilerine kitab verilenler {yani, kendilerine Tevrât verilen Yahudiler} *bunun* {yani, Ka'be'nin kıble yapılmasının} *Rabb'lerinden gelen bir hakk olduğunu pekala bilirler. Allah onların amellerinden* {yani, kıbleyi inkâr etmelerinden} *gâfil değildir.*

O Yahudilerden biri olan el-Humeys b. 'Amr, "Ey Muhammed! Sen bunu {yani, kıble değişikliğini} yapmakla emrolunmuş değilsin. Bu {yani, kıble değişikliği} senin kendiliğinden ortaya attığın bir iştir" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Kuşku yok ki, kendilerine kitab verilenler* {yani, kendilerine Tevrât verilen Yahudiler} *bunun* {yani, Ka'be'nin kıble yapılmasının} *Rabb'lerinden gelen bir hakk olduğunu pekala bilirler* buyurdu. Ardından da, *Allah onların amellerinden* {yani, kıbleyi/Ka'be'nin kıble olmasını inkâr etmelerinden} *gâfil değildir* buyurarak onları tehdit etti.

145. *Andolsun ki, sen* {yani, ey Muhammed sen} *kendilerine kitab verilenlere* {yani, Yanhûm b. Sikkîn, Râfi' b. Sikkîn ve Râfi' b. Hureymile gibi Yahudilerle Necrânlı Hıristiyanlardan es-Seyyid ve el-'Âkib'e}...

Bunların Nebî'ye (s.a), "Daha önceki nebîlerin getirdiği gibi bizim de bildiğimiz bir âyet [nübüvvetini isbatlayan bir mucize] getir" demeleri üzerine Allah, *Andolsun ki, sen kendilerine kitab verilenlere...* buyruğunu indirdi.

...her türlü âyeti getirsen de onlar senin kıblene {yani, Ka'be'ye} *tâbi olmazlar. Sen de onların kıblelerine* {yani, Beytu'l-Makdis'e} *tâbi olacak değilsin.* Esasen onlar {yani, Yahudiler ve Hıristiyanlar} *birbirlerinin kıblesine de tâbi olmazlar* {yani, Yahudiler salâtlarında batıya, Beytu'l-Makdis'e; Hıristiyanlar da doğuya yönelirler}...

Ardından Allah Teâlâ, Nebîsi'ni (s.a) sakındırarak şu buyrukları indirdi:

...Andolsun ki, sana gelen ilmin {yani, beyânın} *ardından onların [Yahudilerin] hevâlarına tâbi olursan* {yani, kıblelerine [Beytu'l-Makdis'e] doğru namaz kılarsan}, *muhakkak zâlimlerden olursun.*

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ
فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلْحَقُّ
مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ
هُوَ مُوَلِّيهَا ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ أَيْنَ مَا تَكُونُوا۟ يَأْتِ بِكُمُ
ٱللَّهُ جَمِيعًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ
وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾

146. *Kendilerine kitab verdiklerimiz* {yani, Tevrât verdiğimiz Yahudiler} *onu, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar...*

Bununla; Ebû Yâsir b. Ahtab, Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Selâm b. Sûriyâ, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk, Vehb b. Yahûda ve Ebû Nafî gibi Yahudileri kasdetmektedir. Bunlar Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Siz ne diye Ka'be'yi tavaf ediyorsunuz?! Çünkü o, taştan ibarettir.

Nebî (s.a) de onlara şöyle karşılık verdi:

— Siz Beyt'i tavaf etmenin hakk olduğunu çok iyi biliyorsunuz. Çünkü Tevrât ve İncil'de yazılı olan kıble odur, ama siz Allah'ın kitabındaki hakkı gizliyor ve inkâr ediyorsunuz.

Bunun üzerine İbn Sûriyâ şöyle dedi:

— Biz kitabımızda olan hiçbir şeyi gizlemiyoruz.

Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...*Kendilerine kitab verdiklerimiz* {yani, kendilerine Tevrât verdiğimiz Yahudiler} *onu* {yani, Ka'be'nin/Beyt-i Harâm'ın kıble olduğunu}, *oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyleyken içlerinden bir gurub* {yani, ileri gelenlerinden bir kesim} *bildikleri* {yani, kıblenin Beytullâh/Ka'be olduğunu bildikleri} *halde hakkı* {yani, kıbleye dâir hakkı} *gizlerler.*

147. {Ey Muhammed!} *O hakk, Rabbindendir* {yani, asıl kıble, Bizim sana dönmeni/yönelmeni emrettiğimiz kıbledir}. *O hal-*

de {ey Muhammed} *sakın imtirâ edenlerden* {yani, Beyt-i Harâm'ın kıble olduğu hususunda kuşkulananlardan} *olma!*

148. *Her birinin yöneldiği bir ciheti vardır, ona yönelir* {yani, her dîn mensubunun Allah'ın rızasını bu yolla elde etmek amacıyla yöneldiği bir kıblesi vardır}. *Öyle ise hayırlarda yarışın* {yani, sâlih ameller hususunda birbirinizle yarışırcasına elinizi çabuk tutun}. *Nerede olursanız* {yani, siz ve Ehl-i Kitab, yeryüzünün neresinde olursanız olun} *Allah sizin hepinizi* {Kıyâmet Günü} *bir araya getirir. Kuşkusuz Allah her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadîrdir.*

149. *Nereden çıkarsan* {yani, yeryüzünün neresinden yönelecek olursan} *yüzünü Mescid-i Harâm tarafına çevir* {yani, namazda yüzünü Mescid-i Harâm'a doğru döndür}. *Muhakkak ki o, Rabbinden (gelen) haktır. Allah amellerinizden gâfil değildir.*

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ
شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو
عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ
وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا
بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

150. *Nereden çıkarsan yüzünü Mescid-i Harâm tarafına* {yani, Harem bölgesine –ki hepsi mesciddir–} *çevir. Nerede* {yani, yeryüzünün neresinde} *olursanız yüzlerinizi o yöne* {yani, Mescid-i Harâm bölgesine} *çevirin ki, insanların* {yani, Yahudilerin} *size karşı* {yani, Ka'be'nin kıble olduğu hususunda size karşı} *bir de-*

> *lilleri kalmasın* {yani, Mescid-i Harâm'a yönelmenizle ilgili olarak, onların size karşı ileri sürecek bir delilleri yoktur}...

Sonra Allah Teâlâ istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

> *...Aralarından zulmedenler* {yani, Arab müşrikleri} *müstesnâ [hariç]...*

Çünkü Mekkeli müşrikler, "Kıble Ka'be'dir. Peki, Muhammed ne diye onu bıraktı?" demişlerdi. Bu hususta onların bu sözleri delil olabilirdi. İşte Yüce Allah bu konuda da şöyle buyurmaktadır:

> *...O halde onlardan haşyet duymayın* {yani, bunun dışında size karşı bir delil ileri sürebileceklerinden korkmayın}, *Benden haşyet duyun* {yani, kıble hakkındaki emrimi terk etmekten korkun}; *ki size olan nimetimi tamamlayayım* {yani, asıl kıble olan Ka'be'ye yönlendirmek sûretiyle size olan nimetimi tamamlayayım}, *ve le-'allekum tehtedûn [umulur ki hidâyete erersiniz]* {yani, li-key tehtedûn [ki hidâyete eresiniz/hidâyete ermeniz için: dalâletten kurtulup hidâyete eresiniz diye]}.

Zira, kıbleliği neshedildikten sonra Beytu'l-Makdis'e yönelmek bir dalâlettir.

('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Babamın bana tahdis ettiğine göre Huzeyl, Leys b. Sa'd'tan, o Yezîd b. Ebî Habib'den, o Ebu'l-Cehm Mersed'den, o 'Abdullâh b. 'Amr b. el-'Âs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: "Siz Konstantiniyye'yi [İstanbul'u], Rûmiyye'yi [Roma'yı] ve Hamkale'yi fethedeceksiniz."

<('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl'in, İbn Lehîa'dan, onun Ebû Kubeyl'den, onun da 'Abdullâh b. 'Amr'dan rivâyet ettiğine göre o dedi ki: "Siz Roma'yı fethedeceksiniz, oraya girdiğiniz vakit doğu tarafındaki kilisesine girin, yedi mozaik saydıktan sonra sekizincisini –ki rengi kırmızıdır– sökün. Onun altında Mûsâ'nın asası, Îsâ'nın İncil'i ve İlya'nın süs eşyaları vardır" {yani, bu Beytu'l-Makdis dünyada onların rezil-rüsva olmalarına sebebtir. Âhirette de onlar için cehennem azabı olacaktır}.>

<('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Babamın bana el-Huzeyl b. Habib'den naklettiğine göre o Mukâ-

til'in şöyle dediğini nakletmiştir: Mısır kırallarına Kaytus, Bizans kırallarına Kayser, Fars kırallarına da Kisra denir.>[12]

151. *Nitekim içinizde sizden bir rasûl* {yani, Muhammed'i} *gönderdik; size âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tilâvet ediyor, sizi tezkiye ediyor* {yani, şirk ve küfürden temizliyor}, *size kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *ve hikmeti* {yani, helâl ve haramı} *öğretiyor, size bilmediklerinizi bildiriyor.*

152. *Öyle ise* {yani, size bunları lutf u ihsan etmeme karşılık} *Beni zikredin* {yani, Bana itaat ederek Beni anın/hatırlayın} *ki Ben de sizi zikredeyim* {yani, hayır ile anayım} *ve Bana şükredin de nankörlük etmeyin* {yani, bu nimetler sebebiyle Allah'a şükredin, onların gereklerini yerine getirmeyerek bu nimetlerine nankörlük etmeyin; –çünkü *"İçinizde sizden bir rasûl gönderdik... ilh."* buyuruyor–}.

153. *Ey îmân edenler! Sabır ve salât ile isti'âne edin* {yani, âhireti elde edebilmek için farzlar ve Ka'be'ye doğru vaktinde kılarak beş vakit namaz üzerinde sabrederek yardım dileyin –çünkü Yahudiler, Beytu'l-Makdis'e yönelmeyi bıraktıkları için îmân edenleri kınamışlardı–}. *Kuşkusuz Allah* {farzlar ve beş vakit namaz üzerinde} *sabredenlerle beraberdir.*

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾

154. *Allah yolunda katledilenler için "Ölüler" demeyin...*

Âyet, Bedir'de Müslümanlardan öldürülen ondört kişi hakkında in-

---

12 Tırnak arasındaki (< >) iki paragraf, Mukâtil'in Tefsiri'nin tahkikinde kullanılan nüshalardan *lam* nüshasında yoktur. Hadis tenkitçilerine göre, 'Abdullâh b. 'Amr b. el-'Âs'tan rivâyet edilen bu tür Hadislerin alınmasında ihtiyatlı davranmak gerekir; çünkü bunların/bu rivâyetlerin, bazı gazvelerde ele geçirdiği iki-üç yük arasındaki rivâyetlerden olma ihtimali vardır. 'Abdullâh b. 'Amr'-dan nakledilen birinci rivâyet ile ikinci rivâyet, İsrâîliyyâttan ilham almış görünüyor.

miştir. Bunların sekizi Ensâr'dan, altısı Muhacirînden idi. Muhacirînden şehîd düşenler; ‘Ubeyde b. el-Hâris b. ‘Abdu'l-Muttalib, ‘Umeyr b. Nadla, Akîl b. Bukeyr, Ömer b. el-Hattâb'ın mevlâsı Mihca‘ b. ‘Abdullâh ve Safvân b. Beydâ idi. Ensâr'dan şehîd düşenler ise; Sa‘d b. Hayseme b. el-Hâris b. en-Nahhâd b. Ka‘b b. Ganm b. Eslem b. Mâlik b. el-Evs, Mübeşşir b. ‘Abdu'l-Münzir, Yezîd b. el-Hâris, Ömer b. el-Humâm, Râfi‘ b. el-Mu‘allâ, Hârise b. Surâka, Mu‘avviz b. Afrâ’ ve ‘Avf b. Afrâ’ idi. Mu‘avviz ve ‘Avf, el-Hâris b. Mâlik b. Sivâr'ın oğullarıydı.

Buyruğun nüzûl sebebi şudur: Allah yolunda öldürülen kimse hakkında onlar, “Filan kişi öldü” diyorlardı. Bunun üzerine Allah, *Ey îmân edenler! Allah yolunda katledilenler için “ölüler” demeyin* buyruğunu indirdi.

> ...*Bilakis diridirler* {yani, Allah indinde cennette rızıklandırılmaktadırlar}, *fakat siz şuurunda değilsiniz* {yani, onların diri ve rızıklandırılmakta olduklarının şuurunda değilsiniz}.

Şehîdlerin rûhlarının kaldıkları yer, cennetu'l-me’vâ'da sidretu'l-muntehâ'dadır.

> 155. *Andolsun ki, sizi biraz korku, biraz açlık* {yani, kıtlık}, *biraz mallardan-canlardan ve ürünlerden eksiltmekle* {yani, kuraklıkla/yağmur kıtlığıyla} *imtihan edeceğiz. Sabırlıları* {yani, bu belâlara sabredenleri} *müjdele* {yani, cennet ile müjdele}!

Sonra musibete uğrayanların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ
إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ
حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

156. *Onlar ki, kendilerine bir musibet* {yani, önceki âyette sözü geçen musibetlerden herhangi biri} *isâbet ettiğinde, "Muhakkak biz Allah'a aitiz ve muhakkak biz O'na döneceğiz" derler.*

157. *İşte Rabb'lerinden salâvât* {yani, mağfiret}...

Allah'ın, *Onlara salât eyle* {yani, onlar için mağfiret dile}, *kuşkusuz senin salâtın* {yani, onlar için mağfiret dilemen}, *onlar için bir sekendir* {yani, Rabb'lerinden bir huzurdur} (et-Tevbe, 9/103) buyruğunda olduğu gibi, *salâvât* "mağfiret" anlamındadır.

...ve rahmet onlara, işte hidâyete erenler {yani, istircâ'da bulunmaya iletilenler} *de onlardır.*

'Abdullâh b. Sâbit dedi: Babamı şöyle derken işittim: "Ben bu kitabı başından sonuna kadar Huzeyl Ebî Sâlih'ten –o da Mukâtil b. Süleymân'dan naklen– Bağdat'ta Derbu's-Sidre'de hicrî 190 yılında dinledim." Yine bu kitabı başından sonuna kadar ondan kıraat yoluyla hicrî 240 yılında dinledim. Kendisi de 85 yaşında iken öldü.

Ebû 'Amr dedi: "Ben bu kitabı 'Abdullâh b. Sâbit'ten 284 yılında dinledim."[13]

158. *Kuşku yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın şi'arlarındandır* {yani, her ikisi de Allah'ın yerine getirilmesini emrettiği hacc menâsikindendir}...

el-Hums –ki Kureyş, Kinâne, Huzâ'a ve 'Âmir b. Sa'sa'dan oluşmaktadır– "Safa ve Merve Allah'ın şi'arlarından değil" demişlerdi. Câhiliye döneminde Safâ üzerinde Nâile, Merve üzerinde de İsâf denilen bir put vardı. Bundan dolayı, "Bu ikisi arasında tavaf etmekte harec/vebal vardır" diyerek Safâ ile Merve arasında tavaf etmiyorlardı. Bunun üzerine Allah, *Kuşku yok ki, Safâ ile Merve Allah'ın şi'arlarındandır* buyruğunu indirdi.

...Onun için her kim Beyt'i hacc veya umre için ziyaret ederse, o ikisini tavaf etmesinde ona bir cünâh yoktur {yani, o ikisi arasında tavaf [sa'y] yapmasında ona harec [bir vebal, sıkıntıyı gerek-

13 *Lam* nüshasında bulunan bu iki paragraf, *Elif* nüshasında yoktur. Fakat burada *Elif* nüshasında belirtilen yerde bulunmayan şu ifadeler de vardır: "Ebû 'Amr dedi ki: 'Ben bu kitabı 'Abdullâh b. Sâbit'ten h. 284 yılında dinledim."'

tirecek bir hal] yoktur}. *Kim de bir hayır tatavvu ederse* {yani, farzdan başka fazladan tavaf ederse}, *gerçekten Allah şâkirdir* {yani, amellerinizin karşılığını verendir}, *alîmdir* {yani, amellerinizi çok iyi bilendir}.

İbrâhîm el-Halîl (a.s) da Safâ ile Merve arasında tavaf etmişti.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾
إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ
اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

159. *Doğrusu, beyyinâttan* {yani, Allah'ın Tevrât'ta recme, helâl ve harama dâir bildirdiklerinden} *ve hidâyetten* {yani, Muhammed'in durumu ile ilgili Tevrât'ta bulunan bilgilerden} *indirdiğimizi, onu* {yani, Muhammed'in durumunu} *insanlar* {yani, İsrâîloğulları} *için kitabta* {yani, Tevrât'ta} *beyan ettikten sonra gizleyenler var ya,...*

Mu'âz b. Cebel, Sa'd b. Mu'âz ve Hârise b. Zeyd Yahudilere, Muhammed'in (s.a) durumuna, recm ve başka hususlara dâir sual sormuşlar-

dı. Aralarında Ka'b b. el-Eşref ve İbn Sûriyâ gibilerinin bulunduğu Yahudiler ise bu husustaki gerçekleri onlardan gizlemişlerdi. Bunun için Yüce Allah onların Tevrât'ta bulunmasına rağmen, insanlardan gizledikleri şeyler hakkında, *İnsanlar* {yani, İsrâîloğulları} *için kitabta* {yani, Tevrât'ta} *onu* {yani, Muhammed'in durumunu} *beyan ettikten sonra gizleyenler var ya...* buyurmaktadır.

Allah Ankebût sûresinde de, *Âyetlerimize* {yani, Muhammed'e}, *zâlimlerden* {yani, Tevrât'ı tekzib edenlerden} *başkası cahd [bile bile inkâr] etmez* (el-Ankebût, 29/49) buyuruyor.

...işte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanetçiler lanet eder.

Zira, kabrindeyken indirilen bir darbeden dolayı kâfir öyle bir feryad eder ki, insanlar ve cinler dışında bütün yaratıklar onun feryadını işitir de, "İşte bunun günahları yüzünden bizim rızkımız alıkonulurdu" derler ve bütün yaratıklar onlara lanet ederler. İşte "lanetçiler"den kasıt, bunlardır.

Sonra Allah, ehl-i Tevrât'tan îmân edenleri istisnâ ederek şöyle buyurmaktadır:

160. *Ancak, tevbe edenler* {yani, küfürden vazgeçip tevbe edenler}, *ıslah edenler* {yani, amellerini düzeltenler} *ve beyan edenler* {yani, Muhammed'in durumunu insanlara bildirenler} *müstesnâ; ki işte onlara dönerim/onların tevbelerini kabul ederim* {yani, günahlarını bağışlarım} *ve Ben tevvâbım, rahîmim.*

Sonra küfür üzere ölen Yahudileri söz konusu ederek buyuruyor ki:

161. *Hakikat şu ki: Küfreden ve kâfir olarak vefat edenler var ya, işte Allah'ın laneti, meleklerin* {laneti} *ve bütün insanların* {laneti} {yani, bütün mü'minlerin laneti} *onların üzerinedir.*

162. *Onda/onun içinde* {yani, lanette/lanetin içinde: ateşte/ateşin içinde} *hâlidtirler. Ne azabları hafifletilir, ne de onlara göz açtırılır* {yani, onlara göz açtırılmaz, azabı tadıncaya kadar}.

Sonra Ehl-i Kitab'a hitâben buyurmaktadır ki:

163. *İlahınız tek ilâhtır* {yani, Rabbiniz bir ve tektir}...

Allah, vahdâniyetini ve sıfatlarını haber vererek buyuruyor ki:

...O müstesnâ, ilâh yoktur. Rahmândır, rahîmdir.

164. *Hakikaten, semâvât ve arzın halk edilişinde...*

Mekke kâfirleri Rasûlullâh'a, "Bize bir âyet [mucize] getir: Safâ tepesini bizim için altın yap!" dediler. Bunun üzerine Allah, *Hakikaten, göklerin ve yerin halk edilişinde...* buyurdu.

...Gece ile gündüzün ihtilâfında/peşpeşe gelişinde, insanlara yararlı {insanların geçimleri için faydalı} *şeylerle denizde seyreden gemide, Allah'ın semâdan indirip de onunla arzı ölümünün* {yani, kurumasının} *ardından diriltmesinde ve orada her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları tasrîf etmesinde* {yani, rahmet ve azab ile estirmesinde}, *semâ ve arz arasında musahhar bulutta, akleden bir bir kavm için âyetler* {yani, Allah'ın zikredilen bu yaptıklarında Kendisini tevhîd etmelerine sebeb teşkil edecek âyetler/belgeler} *vardır.*

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا اَشَدُّ حُباًّ لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ
اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعاً وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ اِذْ
تَبَرَّاَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ
بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّؤُا مِنَّا كَذٰلِكَ يُرِيهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ
حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلَالاً طَيِّباً وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ اِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ
بِالسُّٓوءِ وَالْفَحْشَٓاءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

165. *İnsanlardan kimi* {yani, Arab müşrikleri}, *Allah'tan başkasını endâd/nidler* {yani, ortaklar: ilâhlar} *ediniyorlar da onları*

Allah'ı sever gibi seviyorlar {yani, îmân edenlerin Rabb'lerini sevdikleri gibi, onlar da uydurdukları sahte ilâhları seviyorlar}. *Îmân edenlerin Allah'a sevgisi daha şiddetlidir* {yani, îmân edenlerin Rabb'lerine olan sevgileri, onların/müşriklerin kendi ilâhlarına besledikleri sevgiden daha şiddetlidir}. *Şâyet görseydin*[14] {yani, ey Muhammed, Kıyâmet Günü görseydin}; *o zulmedenleri* {yani, Arab müşriklerinin âhiretteki durumunu görürdün}. *Azabı gördüklerinde* {bilecekler ki}, *kuvvet bütünüyle Allah'ın ve Allah'ın azabı gerçekten şiddetlidir.*

Sonra Allah onların durumlarını haber vererek buyuruyor ki:

166. *O zaman, kendilerine tâbi olunanlar* {yani, kendilerine uyulan önderler}, *tâbi olanlardan* {yani, uyanlardan} *teberri edeceklerdir. Onlar* {yani, önderler ve onlara uyanlar} *azabı görmüş, aralarındaki bütün sebebler kopmuş olacaktır.*

"Sebebler"den maksat, Allah'a isyan etmek, Allah'a ibâdet dışındaki maksatlarla birbirlerini sevip bir araya gelmelerine neden olan akrabalıklar ve çeşitli mevkilerdir. O vakit bu sebebler ortadan kalkacak ve pişman olacaklardır.

167. *Tâbi olanlar* {yani, önderlere uyanlar}, *"Bizim için bir dönüş* {yani, dünyaya bir dönüş} *olsaydı da, onların bizden teberri ettikleri* {yani, şu önderlerin burada/Âhirette bizden uzaklaştıkları} *gibi, biz de onlardan teberri etseydik" derler...*

Bu da Allah'ın, *Sonra Kıyâmet Günü kiminiz kiminize küfr edecek* {yani, birbirinizden teberri edecek/uzaklaşacak} *ve bazınız bazınıza lanet edecektir* (el-Ankebût, 29/25) buyruğunda dile getirilmektedir.

...İşte böyle, Allah onlara {yani, kendilerine tâbi olunan önderlere ve önderlere tâbi olanlara} *amellerini hasretler* {yani, nedâmetler/pişmanlıklar} *hâlinde gösterecektir ve onlar ateşten çıkacak değillerdir.*

---

14 Görüldüğü kadarıyla merhum müfessir burada, "görselerdi" anlamındaki fiili, Nebî'ye hitâben "görseydin" diye (yani, fiilin ilk harfi olan *ye*'yi *te* ile) okuyan İbn 'Âmir, Nâfi' ve Ya'kûb'un kıraatini benimsemiş ve ona göre tefsir etmiştir. Biz de –tefsirin bu okuyuşa göre yapılması sebebiyle– ona uygun şekilde tercüme ettik. (Çeviren)

168. *Ey insanlar! Yeryüzündekileri* {yani, hars/ekin ve en'âmı/hayvanları} *helâl ve temiz olarak yeyin!...*

Âyetin nüzûl sebebi; Sakîf, 'Âmir b. Sa'sa'aoğulları, Huzâalılar, Müdlicoğulları, 'Abdu Menât'tan gelme 'Âmir ve Hârisoğulları'nın kendilerine birtakım ekinleri ve en'âmı/hayvanları haram kılmalarıdır. Sonra Allah buyuruyor ki:

...Şeytanın adımlarına {yani, ekin ve en'âmı/hayvanları haram kılma hususunda şeytanın süslemelerine} *uymayın! Doğrusu o size apaçık bir düşmandır.*

169. *O size sadece kötülüğü* {yani, ism'i/günahı} *fahşâyı* {yani, ma'siyeti/Allah'a isyan olan işleri} *ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler söylemenizi emreder* {yani, –size olan açık düşmanlığından ötürü– haram kılmadığı şeyleri Allah'ın haram kıldığını iddia etmenizi emreder}.

Sonra onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ
بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

170. *Onlara, "Allah'ın indirdiğine* {yani, kendilerinin haram kıldıkları şeyleri Allah'ın helâl kıldığına dâir Kur'ân'da indirdiklerine} *tâbi olun!" denildiğinde onlar, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye tâbi oluruz* {yani, atalarımızın dinî uygulamala-

rına uyarız; çünkü onlar bize, ibâdet ettikleri varlıklara, bizim de ibâdet etmemizi emrettiler} *derler.* {Ey Muhammed de ki:} *"Ya ataları bir şeye* {yani, dînden bir şeye} *akletmemiş ve hidâyet bulamamış idiyseler de mi"* {yine onlara uymaya devam edeceksiniz}?

Sonra Allah onlara bir mesel darbederek şöyle buyuruyor:

171. *O küfredenlerin meseli, bağırıp çağırmaktan başka bir şey duymayanlara* {yani, koyun ve eşek gibi hayvanlara} *haykıranın meseline benzer* {yani, kâfirin durumu, hayvanların durumu gibidir}...

Yemesi ya da içmesi emredilse, hayvan sadece bir ses işitir, fakat ne söylendiğini kavrayamaz. İşte, davet edildiği hidâyet ve öğüt çağrısını duyan, fakat bunu anlayıp akletmeyen kâfir de bir hayvan gibidir.

...*Sağırdırlar* {yani, hidâyeti işitmezler}, *dilsizdirler* {yani, hidâyet nâmına bir söz söylemezler}, *kördürler* {yani, hidâyeti sezmezler}, *dolayısıyla da akletmezler* {yani, hidâyeti akletmezler}.

172. *Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, helâl kıldığımız ekin ve en'âmdan/hayvanlardan} *yeyin ve Allah'a şükredin, eğer O'na ibâdet ediyorsanız* {Allah'ın size helâl kıldığı ekin ve en'âmı haram kılmayın}.

Sonra Allah neleri haram kıldığını beyan buyuruyor:

173. *O size ancak meyteyi/leşi, (akan) kanı, domuz etini, Allah'tan başkası adına kesileni* {yani, evsân/putlar için kesileni} *haram kıldı; fakat kim mecbur kalırsa* {yani, Allah'ın haram kıldığı herhangi bir şeyden yemek zorunda kalırsa}, *taşkınlık/azgınlık etmemek* {yani, haram olanı helâl bellememek} *ve haddi aşmamak* {yani, mecbur kaldığı miktarı aşmamak} *şartıyla, ona da günah yoktur. Kuşkusuz ki Allah gafûrdur* {yani, zaruret hâlinde haram şeylerin yenilmesini bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, zaruret hâlinde onlara haram kılınan şeylerden yemeye ruhsat vermekle merhametini gösterendir}.

Bunun bir benzeri de En'âm sûresinde[15] yer almaktadır. Muztarr [haram kılınan şeylerden yemek zorunda kalan kimse], kuvvetini toplayacak ölçüde onlardan yer/yiyebilir.

---

15 el-En'âm, 6/145 âyetine işaret etmektedir. (Çeviren)

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُولٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾
أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ
فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾
لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰئِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّينَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ
وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا
وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولٰئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

174. *Allah'ın indirdiği kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *bir şeyi gizleyip de...*

Bu âyet, aralarında Ka'b b. el-Eşref ve İbn Sûriyâ'nın da bulunduğu bazı Yahudiler hakkında inmiştir. Bunlar, Muhammed'in (s.a) durumuyla ilgili olan Tevrât'taki beyanları gizlemişlerdi.

...onu az bir pahaya {yani, Yahudilerin avamından her yıl aldıkları yiyeceğe} *değiştirenler* {yani, basit bir dünyalık/Yahudilerin avamından her yıl aldıkları yiyecek karşılığında Muhammed'i inkâr etmeyi tercih edenler –eğer Muhammed'e îmân ve ittiba etselerdi, bu geçimliklerden mahrum kalacaklardı–} *var ya, işte onlar karınlarında ateşten başka bir şey yemezler. Kıyâmet Günü*

Allah onlarla konuşmaz ve onları tezkiye etmez {yani, Allah onların amellerini tezkiye etmez} *ve onlar için elîm bir azab vardır.*

Sonra Allah Teâlâ onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

175. *Onlar hidâyete karşılık dalâleti* {yani, nebî olarak gönderilmeden önce Muhammed'e îmâna –ki hidâyettir– karşılık, nebî olarak gönderilişinden sonra girdikleri sapıklığı, mağfirete karşılık azabı} *satın alanlardır* {yani, tercih edenlerdir}. *Onlara ateşe karşı dayanma gücü veren nedir* {yani, onları ateşe götürecek işleri yapma cesaretini veren nedir –kötü amellerinden başka onlara ateşe dayanma gücünü veren birşey yoktur–}?

176. *Şunun* {yani, Âhirette görecekleri azabın} *sebebi, Allah'ın kitabı* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'i} *hakk ile indirmesidir* {yani, bu kitab gereksiz ve maksatsız indirilmiş değildir ki onu inkâr etmeye kalkışsınlar}. *Kitab* {yani, Kur'ân-ı Kerîm} *hakkında ihtilâfa düşenler, elbette uzak bir ayrılık* {yani, büyük bir sapıklık} *içindedirler.*

177. *Birr* {yani, takvâ} *yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz* {yani, namazda doğu ve batıya dönmeniz} *değildir* {dolayısıyla böyle bir şey yapmayın}. *Fakat asıl birr; Allah'a îmân edenin* {yani, Allah'ın birliğini ve O'nun ortağı bulunmadığını doğrulayanın/tasdik edenin} *Âhiret Günü'ne (îmân edenin)* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini tasdik edenin}, *meleklere (îmân edenin)* {yani, melekleri tasdik edenin}, *kitaba ve nebîlere (îmân edenin), ona olan sevgisine rağmen malı akrabaya, yetimlere, miskinlere, yolda kalmışa* {yani, sana gelip konaklayan misafire}, *sâillere [isteyenlere/ihtiyacını arzedenlere], kölelere/câriyelere verenlerin* {ki bunlar tatavvu amellerdir}, *salâtı ikâme edenlerin* {yani, farz olan namazı dosdoğru kılanların}, *zekâtı îta edenlerin* {yani, farz olan zekâtı verenlerin}, *ahidleştiklerinde* {yani, başkalarıyla yaptıkları ahidleri} *yerine getirenlerin, be's ve darrâda* {yani, fakirlik ve belâ zamanlarında} *ve be's vaktinde* {yani, savaş esnasında} *sabredenlerin yaptığıdır. İşte sâdıklar* {yani, îmânlarında sâdıklar} *bunlardır ve işte muttakiler bunlardır.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ
وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى
بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي
الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ
بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ
فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

178. *Ey îmân edenler! Öldürülenler* {yani, kasden öldürülenler} *hakkında üzerinize kısas yazıldı...*

Arablardan iki aşiret câhiliye döneminde –İslâm'ın gelişinden kısa bir süre önce– birbirleriyle çarpışmış; iki taraftan da kimileri ölmüş, kimileri yaralanmıştı. Öldürülenler arasında köleler ve kadınlar da vardı. Öldürme ve yaralamalar karşılığında diyet almayı kabul etmediler. Nihâyet Müslüman oldular. Diğerinden sayıca kalabalık, malca zengin olan kabile, "Kölemize karşılık onlardan hür bir kimse öldürülmedikçe, kadınımıza karşılık bir erkek öldürülmedikçe razı olmayacağız" diye yemin ettiler. Bunun üzerine Yüce Allah şu buyrukları indirdi:

...Hür hüre, köle köleye, dişi dişiye karşılıktır...

Böylece Allah canları itibariyle birbirlerine eşit olduklarını belirterek onlara adaleti emretti, onlar da buna razı oldular. Sonra bu âyet, *Biz onda üzerlerine yazdık* {yani, kaza ve kaderimizde hükmettik}: *Cana can* {yani, hür Müslüman erkeğin canı, hür Müslüman erkeğin canına; hür Müslüman kadının canı, hür Müslüman kadının canına karşılıktır}... (el-Mâide, 5/45) âyeti ile nesholdu.

...Fakat kime kardeşi tarafından bir şey affolunursa {yani, –bu ibareyle, âyetin başında yer alan, "öldürülenler hakkında üzeri-

nize kısas yazıldı" ifadesindeki meseleye tekrar dönülmektedir– kasden öldürmede maktulün velîsi, dîn kardeşi olan katili affedip diyet almaya razı olursa}, *(biri) ma'rûfu takib etsin* {yani, katili affedip diyete razı olan kimse, bunu yumuşak bir şekilde istesin}; *(diğeri de) ona güzellikle ödesin* {yani, katil de diyeti zorluk çıkarmadan, rahatsızlık vermeden ödesin}. *Şu* {yani, affetmek ve diyet almak}, *Rabbinizden bir hafifletme* {yani, Allah, kasden öldürmede af ve diyeti meşru kılmakla hükmü hafifletti} *ve bir rahmettir* {yani, birbirinize karşı merhametli olun}...

Daha önce Allah ehl-i Tevrât hakkında, katilin öldürülmesine, affedilmemesine ve ondan diyet alınmamasına dâir hüküm vermiştir. İncil mensupları hakkında ise affetme hükmü vermiş, katilin kısas ile öldürülemeyeceğini, maktulün velîsinin diyet de alamayacağını bildirmişti. Sonra Allah ümmet-i Muhammed hakkında hükmü hafifleterek maktulün velîsinin dilerse katili öldürebileceğini, dilerse affedebileceğini, dilerse de ondan diyet alabileceğini hükme bağlamıştır.

Ehl-i Tevrât, hataen öldürmede bile kısas uyguluyorlardı. Allah ümmet-i Muhammed'e ruhsat vermiş bulunmaktadır. İşte, *Sırtlarındaki ağır yükleri ve üzerlerindeki zincirleri* {yani, ağır hükümleri} *indirir...* (el-A'râf, 7/157) âyeti buna işârettir. Buradaki *ağır yükler*'den kasıt, "kasden öldürenin affedilmeyip öldürülmesi ve ondan diyet alınamaması"dır.

...Kim bunun ardından haddi aşarsa, onun için elîm bir azab vardır {yani, bu durumda kişi öldürülür, ondan diyet alınmaz}.

Nitekim Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Diyet aldıktan sonra katili öldüren affedilmez ve Allah ona acıklı bir azab verecektir."

179. *Kısasta sizin için hayat vardır* {yani, birinizi diğerine zarar vermekten engelleyen, hayatta kalmanızı sağlayan bir özellik vardır} *ey uli'l-elbâb* {yani, kâmil akıl sahibleri –zira aklı başında olan herkes, kısası hatırlayacak olursa öldürülmek korkusuyla öldürmekten uzak durur–}; *ittika etmeniz* {yani, kısas edilmek korkusuyla kan dökmekten sakınmanız} *için.*

180. *Birinize ölüm geldiğinde, eğer bir hayr* {yani, mal} *bırakacaksa* {yani, ölümünün ardından bir mal bırakacaksa}, *ana-babaya ve yakın akrabaya ma'rûf bir şekilde vasiyette bulunmak*

{yani, vasiyette bulunurken anne-babaya öncelik tanımak} *muttakiler üzerine bir hakk olarak yazıldı* {yani, farz kılındı}.

Bunun bir benzeri de, *Üzerinize kıtal yazıldı* {yani, farz kılındı} (Bakara, 2/216) âyeti ile, *Onu üzerlerine yazmamıştık* {yani, farz kılmamıştık} (Hadîd, 57/27) âyetidir.

Akrabalarına ve mirasçı olmayanlara ma'rûf bir şekilde vasiyette bulunsun. Allah böyle bir vasiyetin, muttakiler üzerine bir hakk olarak yazıldığını belirtmektedir. Buna göre, ölümü esnasında akrabalarına vasiyette bulunmayan bir kimse, amellerini ma'siyet ile sonlandırmış olur. Daha sonra inen miras âyeti, anne-babaya vasiyeti neshetti, fakat mirasçı olmayan akrabalara –malının üçte-birine kadar– vasiyet edebilme hakkı bâki kaldı.

181. *Artık kim bunu işittikten sonra değiştirirse* {yani, vasî ya da velî ölenin vasiyetini ölenden işittikten sonra değiştirip vasiyetin gereğini yerine getirmeyecek olursa}, *günahı sadece onu değiştirenlerin* {yani, vasî ya da velînin} *boynunadır* {yani, ölen kişi, bunun sorumluluğunu taşımaz}. *Muhakkak Allah semîdir* {yani, ölenin vasiyetini işitendir}, *alîmdir* {yani, onu çok iyi bilendir}.

فمن خاف من موص جنفا او اثما فاصلح بينهم فلا اثم
عليه ان الله غفور رحيم ﴿١٨٢﴾ يا ايها الذين امنوا كتب
عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم
لعلكم تتقون ﴿١٨٣﴾ اياما معدودات فمن كان منكم
مريضا او على سفر فعدة من ايام اخر وعلى الذين
يطيقونه فدية طعام مسكين فمن تطوع خيرا فهو
خير له وان تصوموا خير لكم ان كنتم تعلمون ﴿١٨٤﴾

182. *Kim* {yani, velî ya da vasîden kim} *vasiyet edenin* {yani, ölenin} *hataya meylinden* {yani, hataen haktan uzaklaşmasından} *yahut günaha girmesinden* {yani, kasden günah işlemesinden} *korkar* {yani, vasî ya da velî ölenin yaptığı vasiyette kasden ya da

hataen adaletsiz davranmasından korkar} *da aralarını ıslah ederse* {yani, mirasçıların arasını hakk ve adalet ile bulursa} *ona hiçbir günah* {yani, ölenin vasiyetine/vasiyetinde yaptığı haksızlığa muhalefet ettiğinden ötürü günah} *yoktur. Kuşkusuz Allah gafûrdur* {yani, arayı düzelten bu kimseye karşı bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, ölenin haksız vasiyetine muhalefet etme ruhsatını vermekle merhamet edendir}.

183. *Ey îmân edenler! Oruc sizden öncekilere* {yani, ehl-i İncil'e} *yazıldığı* {yani, farz kılındığı} *gibi, sizin üzerinize de yazıldı* {yani, farz kılındı};...

'Abdu'l-Eşheloğulları'ndan Lebîd el-Ensârî, yaşlılık sebebiyle oruc tutamaz hale gelmişti. Nebî'ye (s.a), "Oruc tutamayan kimsenin ne yapması gerekir? diye sorunca, azîz ve celîl olan Allah, *Ey îmân edenler! Oruç... sizin üzerinize de yazıldı* {yani, size farz kılındı} âyetini indirdi. Bunun bir benzeri de, *Kıtal üzerinize yazıldı* {yani, farz kılındı} (el-Bakara, 2/216) âyetidir.

...*–ittika etmeniz* {yani, yemekten, içmekten, cimâdan sakınmanız} *için–*...

Yatsı namazını kılan yahut kılmadan önce uyuyan kimseye, oruçluya haram olan şeyler haram olurdu. Bizden öncekiler hakkındaki hüküm bu idi.

184. ...*sayılı günler* {yani, kırktan aşağı günler –kırktan yukarı olursa bunlara "ma'dûdât" [sayılı] denilmez–}. *Sizden kim hasta yahut yolcu olursa, (tutamadığı günler) sayısınca sonraki günlerde tutsun, ama ona [oruç tutmaya] takati yetenler bir miskin doyumu fidye de versinler* {yani, hasta ve yolcu olmayıp da oruca takati yetenler, dilerlerse oruç tutsunlar, dilerlerse oruç tutmayıp bir miskin doyumu fidye: her yoksula yarım sa' buğday versinler}. *Kim de tatavvu olarak hayır yaparsa* {yani, oruc tutmadığı her gün için bir yerine iki ya da üç yoksulu doyurursa}, *o onun için daha hayırlıdır* {yani, tek bir yoksula yemek yedirmekten daha hayırlıdır}. *Bununla beraber, oruc tutmanız sizin için* {yemek yedirmenizden} *daha hayırlıdır eğer bilirseniz.*

Mü'minler Ramazan orucu farz kılınmadan önce Muharrem'in onuncu (aşura) günü oruc tutarlar, başka bir gün oruc tutmazlardı. Sonra Allah Ramazan ayında oruc tutmayı farz kıldı. Böylece isteğe bağlı oruc tutmak ya da bir fakire yemek yedirmek neshedildi, oruc tutmaya takat getiremeyenler dışındakiler için orucun farziyeti olduğu gibi kaldı. Oruc tutamayanlar ise, tutamadıkları her gün karşılığında bir yoksula yarım sa' buğday/yiyecek verirler.

Sonra Allah mü'minlere hangi ayda oruc tutacaklarını beyân etmek üzere buyuruyor ki:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ
مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى
مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

185. *O Ramazan ayı ki, Kur'ân onda indirildi* {yani, levh-i mahfuzdan yirmi ayda, Cebrâîl tarafından da yirmi yılda indirildi}; *insanlara hidâyet için: hidâyet ve furkândan* {yani, dînde kuşku ve sapıklığı ortadan kaldıran hükümlerden} *beyyineler/deliller olmak üzere...*

Bunun bir benzeri de, *Bundan önce; insanlara hidâyet olmak üzere. Bir de Furkân* {yani, kuşkulardan kurtarıcı buyruklar} *indirdi* (Âl-i İmrân, 3/4) âyetidir.

...Sizden her kim bu aya erişirse onu tutsun {yani, o ayda/Ramazan'da oruc tutmak onun için vâcibtir ve yemek yemesin}. *Kim* {yani, sizden kim} *de hasta yahut yolcu olursa* {yani, hasta veya yolcu olup da oruc tutamazsa}, *o günler sayısınca sonraki gün-*

lerde {yani, hasta iyileştikten, yolcu döndükten sonra oruc tutsun: dilerse peşpeşe, dilerse ayrı ayrı}. *Allah size kolaylık irâde eder* {yani, hasta ve yolcuya oruc tutmama ruhsatını vermekle dîninizde size kolaylık sağlamıştır}, *sizin için güçlük irâde etmez* {yani, dîn işlerinde sizin için darlık olmasını istemez –eğer yolcu ve hastaya bu ruhsat verilmeseydi, bir zorluk olurdu–}. *Sayıyı* {yani, sayılı günlerin sayısını} *tamamlayasınız da sizi hidâyete* {yani, dîniyle ilgili hususlarda hidâyete} *iletmesine karşılık Allah'ı yüceltesiniz* {yani, tazim edesiniz} *ve Rabbinize şükredesiniz* {yani, bu nimetler dolayısıyla şükredesiniz –çünkü O sizi dosdoğru dînine iletmiştir–}.

186. *Ve şâyet kullarım sana Beni sorarlarsa...*

Orucun farz kılındığı ilk dönemlerde yatsı namazını kılan yahut kılmadan önce uyuyan kimseye, yemek-içmek ve cimâda bulunmak –gündüz vakti oruçluya haram olduğu gibi– haram oluyordu. Bir gün Ömer b. el-Hattâb (r.a) yatsı namazını kıldıktan sonra hanımı ile cimâ etti, sonra pişman olup ağladı. Sabahleyin Nebî'ye (s.a) giderek durumu anlattı ve dedi ki:

— Ey Allah'ın nebîsi! Ben önce Allah'a, sonra da sana bu günahkâr nefsimden özür beyân ediyorum. Benim için bir ruhsat biliyor musun?

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Ey Ömer! Böyle birşey yapmamalıydın.

Bunun üzerine Ömer üzüntüyle geri döndü. Nebî (s.a) akşam vakti gördüğü ‘Adî b. en-Neccâroğulları'ndan Sırma b. Enes b. Sırma b. Mâlik'e sordu:

— Ey Ebû Kays! Niye böyle bitkinsin?

O da cevab verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Dün bahçemde çalışıp durdum, akşam eve vardım. Hanım bana sıcak bir şeyler yedirmek isteyince, yemeğim gecikti. Ben de uyuya kaldım. Beni uyandırdığında artık yemek yemem haram olmuştu. Bu sebeble oruçtan bitkin düştüğüm halde akşamı ettim.

Bazı Müslümanlar da yatsıdan sonra yaptıkları şeyleri itiraf ederek, “Yaptıklarımızdan nasıl kurtulabiliriz, nasıl tevbe ederiz?” demeye baş-

ladılar. Bunun üzerine Yüce Allah, *Kullarım sana Beni sorarlarsa...* âyetini indirdi.

...*muhakkak Ben yakınım* {yani, onlara bildir ki: dualarını kabul etmek için Ben çok yakınım}. *Bana dua ettiğinde, duacının duasına icâbet ederim. O halde onlar da Benim çağrıma icâbet etsinler* {yani, Bana itaat ederek çağrımı kabul etsinler} *ve Bana îmân etsinler* {yani, Beni tasdik etsinler –çünkü Ben onlara pek yakınım, dualarını pek çabuk kabul ederim–} *ki rüşde* {yani, hidâyete} *ererler/rüşde ermeleri için.*

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ
لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا
مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ
إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ
تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ
بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا
مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

187. *Oruc gecesi kadınlarınızla* {yani, Ömer'in (r.a) yaptıklarından sonra mü'minlere bir ruhsat olmak üzere} *refes* {yani, cimâ} *size helâl kılındı. Kadınlarınız sizin için bir libas, siz de onlar için bir libaszınız* {yani, siz onlar ile onlar da sizinle sükûn bulurlar}. *Allah, nefislerinize* {yani, ma'siyet işleyerek kendinize –bununla Ömer b. el-Hattâb'ın karısıyla cimâ etmesine işaret edilmektedir–} *hâinlik ettiğinizi bildi de size döndü* {yani, sizden affetti/göz yumdu}, *sizden affetti* {yani, sizden vazgeçti/sizi cezâlandırmadan bıraktı}...

Bunun bir benzeri de, *İkisi de kocalarına hâinlik ettiler* {yani, ma'siyet işleyerek kocalarına hâinlik ettiler} (et-Tahrîm, 66/10) âyeti ile *Sen onlardan daima hâinlik* {yani, ma'siyet} *göreceksin* (el-Mâide, 5/13) âyetidir.

...*Artık onlarla mübâşeret edin* {yani, bütün gece/oruc gecesinde –size helâl olan yerden olmak kaydıyla– onlarla cimâ edebilirsiniz} *ve Allah'ın sizin için yazdığını* {yani, kadınlarınızdan yazdığını} *arayın* {yani, sizin için evlattan takdir ettiğini taleb edin} *ve fecrin beyaz ipliği* {yani, sabahın ilk aydınlığı olan doğu tarafındaki enine doğru aydınlık} *siyah iplikten* {yani, gecenin karanlığından} *sizce seçilinceye* {yani, sabah olduğunu fark edinceye: gündüzün aydınlığını, gecenin karanlığından ayırd edinceye} *kadar yeyin-için* {âyetin bu kısmı Sırma b. Enes hakkında inmiştir}. *Sonra, orucu geceye* {yani, gecenin ilk karanlığına/güneş batana/akşama} *kadar tamamlayın. Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman, kadınlarınızla (gece de) mübâşerette bulunmayın* {yani, itikâfta bulunduğunuz sürece –gündüzün yanısıra– geceleyin de kadınlarınızla cimâ etmeyin}...

Âyetin bu kısmı, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a), 'Ammâr b. Yâsir ve Ebû 'Ubeyde b. el-Cerrah hakkında inmiştir. Onlardan biri itikâfta iken, seher vaktinde büyük abdest bozmak için çıktığında geceleyin hanımının yanına varıp onunla cimâ eder, sonra gusledip mescide geri dönerdi. Bunun üzerine Allah, *Mescidlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınızla (gece de) mübâşerette bulunmayın* buyruğunu indirdi.

...*Bunlar Allah'ın sınırlarıdır* {yani, bu şekilde kadınlarınızla mübâşerette bulunmanız, Allah'ın sınırlarını aşmaktır: Allah'a karşı bir ma'siyettir/isyandır}. *Sakın onlara yaklaşmayın! İşte Allah insanlara âyetlerini* {yani, emirlerini ve itikâf ile ilgili hükmünü} *böyle beyan ediyor ki ittika etsinler* {yani, itikâfta iken ma'siyetlerden uzak dursunlar}.

188. *Aranızda mallarınızı bâtıl yollarla* {yani, zulmen} *yemeyin...*

Şöyle ki: İmriu'l-Kays b. 'Âbis ve 'Abdân b. Eşva' el-Hadramî arasında bir arazi dolayısıyla anlaşmazlık çıkmıştı. İmriu'l-Kays davalı, 'Abdân ise davacı idi. Ancak 'Abdân'ın herhangi bir delili yoktu. İmriu'l-

Kays yemin etmek isteyince Nebî (s.a) ona, *Kuşkusuz Allah'a olan ahidlerini ve yeminlerini az bir pahaya* {yani, basit bir dünyalığa} *değiştirenler...* (Âl-i İmrân, 3/77) âyetini sonuna kadar okudu. Bunun üzerine İmriu'l-Kays yemin etmekten, dolayısıyla da arazisi ve 'Abdân'ın onun hakkındaki talebiyle ilgili olarak davalaşmaktan vazgeçti. Allah da, *Aranızda mallarınızı bâtıl yollarla yemeyin* buyruğunu indirdi.

> *...ve insanların mallarından bir ferikını* {yani, bir tâifesini/kısmını} *bile bile* {yani, bâtıl iddiada bulunduğunuzu bile bile} *günah ile yemek için onları hâkimlere sarkıtmayın* {yani, sakın sizden biriniz kardeşinin malını –kendisinin haksız olduğunu bile bile– kendisine helâl kılmak için herhangi bir davaya kalkışmasın}.

İşte, *İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günah ile yemek için...* ifadesi bunu anlatmaktadır.

Bu gibi bâtıl davalaşmalar hakkında Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Ben de sadece sizin gibi bir beşerim. Olabilir ki sizden biriniz delilini daha iyi açıklar, ben de –haksız olduğu halde– onun lehine hükmedebilirim. Bir Müslümana ait maldan lehine hükmettiğim de, o sadece cehennem ateşinden bir parçadır, sakın onu yemeyin".

يَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ
الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

189. *Sana hilâlleri soruyorlar...*

Âyet, Ensâr'dan olan Mu'âz b. Cebel ile Sa'lebe b. Ganeme hakkında inmiştir. Mu'âz, "Ey Allah'ın Rasûlü! Hilâl neden önce bir ip görünüyor. Sonra artarak sonunda dolunay hâline geliyor. Arkasından tekrar eksilerek ilk başladığı hâle dönüyor?" diye sordu. Bunun üzerine Allah, *Sana hilâlleri soruyorlar...* âyetini indirdi.

...De ki: "Onlar insanlar {yani, insanların borçlarının vâdesi, oruca başlamaları, oruçlarını açmaları, hanımlarının iddeti, aralarında belli sürelere bağlı olarak koştukları şartlar için} *ve hacc için vakit ölçüleridir"* {yani, hilâller insanlar için vakitleri tayin eden ölçülerdir}. *Ve birr* {yani, takvâ}, *evlere arkalarından girmeniz değildir...*

Ensâr'dan bir kimse –câhiliye döneminde de, İslâm'dan sonra da– hacc ya da umre için ihrama girdiğinde, şehirde ikâmet edip henüz ailesi arasında bulunuyorsa evine kapıdan girmez, bunun yerine evin damına konulan bir merdivene tırmanarak oradan evin içine sarkar yahut da evin etrafındaki duvardan tırmanıp odalardan birine delik açar ve o delikten girip çıkar; Mekke'ye gitmek üzere yola koyuluncaya kadar böyle yapardı. Eğer ihrama giren kişi çölde yaşayan bir bedevî ise, çadırının arkasından girer çıkardı. İşte bunun için Allah, "Birr, evlere arkalarından girmeniz değildir" buyuruyor.

Nebî (s.a) bir gün Neccâroğulları'na ait bir hurmalığa girmiş, o sırada ihramlı olan Seleme b. Cuşemoğulları'ndan Kutbe b. 'Âmir b. Hadîde el-Ensârî de o'nunla birlikte duvar tarafından girmişti. Nebî (s.a) ihramlı olduğu halde kapıdan çıkınca, Kutbe de çıktı. Adamın biri, "İşte Kutbe ihramlı olduğu halde kapıdan çıktı" deyince, Nebî (s.a) ona sordu:

— İhramlı olduğun halde kapıdan çıkmaya seni iten nedir?

Kutbe cevab verdi:

— Ey Nebî! İhramlı olduğun halde kapıdan çıktığını görünce ben de seninle birlikte çıktım.

Nebî (s.a) dedi ki:

— Bu şekilde çıkmamın sebebi, benim Ahmes oluşumdur

Bunlar, Kureyş, Kinâne, Huzâ'a ve 'Âmir b. Sa'sa'dan müteşekkil olup Hums diye bilinirler; yağı kavurmazlar, keş yemezler, kıldan-tüyden çadır yapmazlardı.

Kutbe karşılık verdi:

— Eğer sen Ahmes isen, ben de Ahmes'im. Ben senin getirdiğin hidâyeti de, dîni de beğenip seçtim, kabul ettim; senin sünnetine tâbi oldum.

Bunun üzerine Yüce Allah Kutbe b. ‘Âmir'in Nebî'ye (s.a) söylediği bu sözler hakkında, *Birr* {yani, takvâ}, *evlere arkalarından girmeniz değildir* âyetini indirdi.

> ...*Fakat birr, ittika etmektir* {yani, Allah'ın emrine tâbi olmaktır}. *O halde evlere kapılarından girin. Allah'a ittika edin* {yani, O'na isyan etmekten kaçının} *ki felâha eresiniz.*

190. *Sizinle savaşanlarla, Allah yolunda savaşın...*

Allah Nebî'ye (s.a) ve mü’minlere Haram aylarda ve Harem bölgesinde –müşrikler savaşa başlamadıkça– savaşmalarını yasaklamıştı. Hudeybiye yılı Zilkâde ayında Nebî (s.a) ve ashâbı umre yapmak üzere Mekke'ye doğru yola çıktılar –o gün Müslümanlar 1.400 kişi idiler–. Mekke müşrikleri, Müslümanların Mescid-i Harâm'a girmelerine engel oldular ve onlarla savaşa koyuldular. Bunun üzerine Allah savaşmalarına ruhsat vererek, *Sizinle savaşanlarla, Allah yolunda savaşın* buyurdu.

> ...*–Fakat i‘tidâ etmeyin* {yani, Haram ayda ve Harem bölgesinde savaşı ilk başlatıp da aşırı gitmeyin/haddi aşmayın}. *Kuşkusuz Allah i‘tidâ edenleri* {yani, aşırıya gidenleri/haddi aşanları} *sevmez.–*

وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ الْحَرَامُ
بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا
عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ
﴿١٩٤﴾ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

> 191. *Ve onları nerede* {yani, ister Harem bölgesi sınırları içinde, ister dışında her nerede} *bulursanız öldürün ve sizi çıkardıkları*

yerden {yani, Mekke'den} *siz de onları çıkartın. Fitne* {yani, şirk} *katlden* {yani, Allah'ın nezdinde öldürmekten} *eşeddir* {yani, daha büyük bir suçtur}...

Bunun bir benzeri, *İyi bilin ki asıl fitneye* {yani, küfre} *düşmüşlerdir* (et-Tevbe, 9/49) buyruğudur.

...*Onlarla Mescid-i Harâm yanında* {yani, Harem bölgesinde} *savaşmayın, ta ki (onlar) orada* {yani, Harem bölgesinde} *sizinle savaşmadıkça* {yani, Harem bölgesinde size karşı savaşı başlatanlar onlar olmadıkça}! *Eğer onlar sizinle savaşırlarsa* {yani, Mescid-i Harâm'da savaşırlarsa}, *onları öldürün. Kâfirlerin cezâsı* {yani, Harem'de savaşı ilk başlatanlar onlar oldukları takdirde kâfirlerin cezâsı} *işte böyledir* {yani, orada onlarla savaşılmasıdır}.

Onlarla Mescid-i Harâm yanında savaşmayın ifadesi, ardından nâzil olan, *Ta ki (onlar) orada sizinle savaşmadıkça* ifadesiyle nesh [tahsis] edilerek, bu hususta Müslümanlara ruhsat verilmiştir.

192. *Bununla beraber, eğer vazgeçerlerse* {yani, sizinle savaşmaktan vazgeçerler –ve Rabb'lerini tevhîd ederler– ise}, *kuşkusuz Allah gafûrdur* {yani, şirk koşmalarını bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, İslâm'a girmeleri dolayısıyla merhametlidir}.

193. *Fitne* {yani, şirk} *kalmayıncaya* {yani, özellikle Arab müşrikleri arasında fitne kalmayıncaya} *ve dîn Allah'ın oluncaya* {yani, yalnızca Allah'ı tevhîd edip O'ndan başkasına ibâdet etmeyecekleri vakte} *kadar onlarla savaşın* {yani, sürekli savaşın}...

Bu âyetin bir benzeri de, *Fitne kalmayıncaya* {yani, özellikle Arab müşrikleri arasında fitne kalmayıncaya} *ve dîn Allah'ın oluncaya* {yani, yalnızca Allah'ı tevhîd edip O'ndan başkasına ibâdet etmeyecekleri vakte} *kadar onlarla savaşın* (el-Enfâl, 8/39) âyet-i kerîmesidir.[16]

...*Eğer* {şirkten} *vazgeçerlerse, artık zâlimlerden* {yani, Rabb'lerini tevhîd etmeyenlerden} *başkasına udvân/düşmanlık* {yani, sebîl/yol} *yoktur.*

---

[16] Aslında, Bakara, 2/192. âyetin sonunda kayıtlı bulunan el-Enfâl, 8/39 âyetini ve tefsirini -daha uygun bulduğumuzdan- buraya naklettik. (Çeviren)

Bunun bir benzeri de, *İki süreden hangisini tamamlarsam, aleyhime bir udvân/düşmanlık* {yani, aleyhime bir sebîl/yol} *yok* (el-Kasas, 28/28) âyetidir.

194. *Haram ay, Haram aya (kısastır/karşılıktır)...*

Hicretin altıncı yılında –ki Hudeybiye senesidir– Nebî (s.a), Müslümanlarla birlikte –beraberinde hediye kurbanı olarak kırk deve (yüz deve olduğu da söylenir) olduğu halde– umre amacıyla ihrama girip Mekke'ye doğru yola çıktı. Ancak Mekkeli müşrikler o'nu geri çevirmek istediler ve iki ay boyunca Beyt'e ulaşmasını engellediler. Rıdvan bey'ati de o sene yapıldı. Nebî (s.a), hediye kurbanlıklarını bulunduğu yerde Harem bölgesi içerisinde kesmek ve Mekke'ye girmeden geri dönmek üzere müşriklerle barış antlaşması yaptı. Buna göre Kureyşliler ertesi yıl üç gün süreyle Mekke'yi boşaltacaklar, Müslümanlar ise kınlarındaki kılıçları dışında beraberlerinde silâh olmadan Mekke'ye gireceklerdi. Nebî (s.a) bu antlaşmadan sonra dönüp derhal Hayber üzerine yürüdü. Muharrem ayında Hayber'i fethettikten sonra Medine'ye geri döndü. Ertesi sene Nebî (s.a) ve ashâbı Zilkâde ayında umre niyetiyle ihrama girerek hediye kurbanlıklarıyla birlikte Mekke'ye gittiler, Müşrikler de üç gün süreyle Mekke'yi tahliye ettiler. Allah Müslümanların Mekke'ye girmelerini sağladı, umrelerini ifa ettiler, kurbanlıklarını kestiler. Bunun üzerine Allah, *Haram ay* {yani, bu yılki Mekke'ye girdiğiniz Haram ay}, *haram aya* {yani, geçen sene girmenizi engelledikleri Haram aya} *karşılıktır* buyruğunu indirdi.

> ...*Hürmetler de karşılıklıdır/birbirine kısastır* {yani, onlar önceki yıl Haram ayda sizi Mekke'ye girmekten alıkoydukları gibi, Ben de bu yılın Haram ayı olan Zilkâde ayında sizin için onlara kısas uyguladım}...

Çünkü Mekkeli müşrikler, Nebî'yi (s.a) Mescid-i Haram'a girmekten alıkoydukları için sevinmiş ve öğünmüşlerdi. Yüce Allah da ertesi sene o'nun Mekke'ye girmesini sağladı.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

> ...*Onun için, kim size i'tidâ ederse*{yani, kim Harem bölgesinde sizinle savaşırsa}, *siz de ona i'tidâ edin* {yani, siz de Harem bölgesinde onunla savaşın}, *size i'tidâ ettiği gibi...*

Nebî (s.a) ve ashâbı umre yapmak üzere ihrama girip Mekke'ye doğru yola koyuldular. Fakat müşriklerin taahhütlerine bağlı kalmayacaklarından ve Mescid-i Harâm yanında kendileriyle savaşacaklarından endişe ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ...*Onun için, kim size i'tidâ ederse*{yani, kim Harem bölgesinde sizinle savaşırsa}, *siz de ona i'tidâ edin* {yani, siz de Harem bölgesinde onunla savaşın}, *size i'tidâ ettiği* {(yani, Harem bölgesinde onun sizinle savaştığı)} *gibi* buyruğunu indirdi.

> ...*Allah'a ittika edin* {yani, ey mü'minler Allah'a ittika edin de [karşı gelmekten sakının da] Harem bölgesinde müşriklerle öncelikle savaşanlar siz olmayın; eğer savaşı ilk başlatanlar onlar olursa, o zaman onlarla savaşın} *ve bilin ki, kuşkusuz Allah muttakilerle* {yani, şirkten sakınanlarla} *beraberdir* {yani, yardımıyla beraberdir}.

Böylece Allah onlara yardım edeceğini haber veriyor.

Sonra da buyuruyor ki:

> 195. *Ve Allah yolunda infak edin...*

Nebî (s.a) ve Müslümanlar –Yüce Allah'ın Mekke'ye girmelerini sağladığı yıl– umre yapmak üzere ihrama girip Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktılar. Medine çevresinde oturan Arablardan bazı kimseler, "Allah'a yemin olsun ki, bizim azığımız yok; kimse de bize yemek vermiyor" deyince, Allah onlara sadaka verilmesini emretti, ardından da buyurdu ki:

> ... *ve ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın* {yani, sadaka vermeyerek/vermekten uzak durarak kendinizi helâke maruz bırakmayın}...

Fakir bir adamın, "Ey Allah'ın Rasûlü! Yiyecek bir şey bulamıyoruz, neyi tasadduk edelim?" diye sorması üzerine Allah Teâlâ, *Allah yolunda infak edin, ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın* buyruğunu indirdi. Çünkü asıl tehlike, sadaka vermemektir.

> ...*ve ihsan edin* {yani, Allah yolunda infakta bulunarak ihsan edin}. *Muhakkak Allah muhsinleri* {yani, Allah'a itaat uğrunda güzelce infakta bulunanları} *sever.*

bir hayvan kesmesi gerekir: ondan kendisi yiyebilir, başkasına da yedirebilir}. *Kim de bulamazsa*{yani, hedy/kurban bulamazsa}, *üç gün hacta* {yani, Zilhicce'nin ilk on gününde Arafe gününe kadar üç gün}, *yedi gün de dönünce*{yani, Minâ'dan ailesinin yanına döndüğünde} *tamamı on gün (oruc tutsun).*

Ebû Hureyre, Selmân ve Ebu'l-'Irbâd Nebî'ye (s.a), "Biz kurban kesme imkânına sahib değiliz. Onun için, üç gün oruc tutalım" deyince, Allah onlar hakkında, *Fakat kim hedy bulamazsa, üç gün haccta, yedi gün de döndüğünde tamamı on gün (oruc tutsun)* buyruğunu indirdi.

Bu yedi günü, dileyen –peşpeşe veya aralıklı olarak– yolda, dileyen de ailesinin yanına döndükten sonra tutabilir. Sonra Allah, *Bu* {yani, hacca kadar umre ile temettuda bulunmak} *ailesi Mescid-i Harâm'da ikâmet etmeyenler içindir* {yani, evi Harem bölgesi içerisinde bulunmayan kimseler bu şekilde temettuda bulunabilirler. Evi ve ikâmetgâhı Harem bölgesinde olan kimselerin ne temettu yapması, ne de oruc tutması söz konusudur}. *Allah'a ittika edin ve bilin ki Allah'ın ikâbı hakikaten şiddetlidir* buyurmaktadır.

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ
وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ
يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى
وَاتَّقُونِ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّٓالِّينَ ﴿١٩٨﴾

197. *Hacc bilinen aylardır* {yani, kim hacc için ihrama girecekse Şevval veya Zilkâde veya Zilhicce'nin ilk on gününde ihrama girmelidir. Bu ayların dışında hacc niyetiyle ihrama giren Sünnete uygun bir iş yapmamış olur. Bu ihramını umre için değiştirsin}. *Kim onda* {(yani, o aylarda)} *haccı farz ederse* {yani, hacc niyetiyle ihrama girerse}, *artık haccta refes* {yani, cimâ},...

Allah'ın, *Oruc gecesinde refes* {yani, kadınlarınızla cimâ} *size helâl kılındı* (el-Bakara, 2/187) buyruğunda da "refes" lafzı bu manada kullanılmıştır.

> ...*füsûk* {yani, kötü söz söylemek, sövüşmek} *ve cidâl* {yani, tartışma} *yoktur* {yani, ihramlı iken kızmak noktasına varacak şekilde ya da ihramlı olan kardeşini kızdıracak şekilde tartışmaya girişmesin. Kim böyle bir şey yaparsa bir yoksulu doyurmalıdır}...

Allah Teâlâ'nın, *Allah'ın âyetleri hakkında kâfirlerden başkası cidâl etmez* (el-Mü'min, 40/4) buyruğunda da "cidâl" kelimesi bu anlamdadır.

Nebî (s.a) Veda haccında ashâbına şöyle demişti:

— Beraberinde hediye kurbanı bulunmayan kimse ihramdan çıksın ve umre yapsın.

Onlar da Nebî'ye (s.a) şöyle karşılık verdiler:

— Ama biz haccetmek üzere ihrama girdik.

İşte Nebî (s.a) ile cidâlleri [tartışmaları] bundan ibaretti.

> ...*Hayrdan ne yaparsanız* {yani, size yasak kılınan refesi, füsûk ve cidâli terk ederseniz}, *Allah onu bilir* {ve onun karşılığında sizi mükâfaatlandırır}. *Bir de azık edinin. Kuşkusuz ki azığın en hayırlısı takvâdır...*

Yemen halkından ve onların dışındakilerden bazıları azık edinmeden hacc yolculuğuna çıkıyor ve zulmederek diğer yolculardan bir şeyler alıyorlardı. Bunun üzerine Allah, insanlara yüz suyu dökmeyi, onlardan bir şeyler istemeyi önleyecek kadar yanlarına yiyecek almalarını ifade buyurmak üzere, *Azık edinin* buyruğunu indirip "en hayırlı azık olan takvâ"yı taleb etmelerini emrederek, takvânın, gayrısından daha hayırlı bir azık olduğunu belirtti, ki böylece yolda, yanlarından geçtikleri kimselere zulmetmezler.

> ...*ve Bana ittika edin* {yani, Bana isyan etmeyin} *yâ ûli'l-elbâb* {yani, ey lübb ve akl ehli}.

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a), "Sizi insanlara yüz suyu dökmekten alıkoyacak kadar azıklanın. Bununla birlikte edineceğiniz en hayırlı azık takvâdır" buyurdu.

198. *Rabbinizden bir lütuf aramanızda* {yani, hacc mevsiminde ticaret yapmanızda} *size bir cünâh yoktur...*

Câhiliye döneminde hacca gelenlerin kimi hacc, kimi de ticaret maksadıyla geliyordu. İslâm'a girdiklerinde Nebî'ye (s.a), "Câhiliye döneminde hacctan önce ve sonra 'Ûkâz, Minâ ve Zu'l-Mecâz panayırları kuruluyordu. Şimdi bizim hacctan önce ya da sonra ve hacc günlerinde alış-veriş yapmamız uygun olur mu?" diye sordular. Bunun üzerine Allah, *Rabbinizden bir lütuf aramanızda size bir cünâh yoktur* buyruğunu indirdi. Bundan kasıt da, hacc mevsiminde ticarettir. Böylelikle Allah ticaret yapmaya müsaade buyurdu.

...Arafât'tan ifada ettiğinizde {yani, güneşin batımından sonra boşanıp aktığınızda}, *Allah'ı zikredin* {yani, o gece zikredin}. *Meş'ar-ı Harâm yanında da* {yani, Meş'ar-ı Harâm'da; Müzdelife'de insanların geceyi geçirip de sabahı ettikleri vakit de Allah'ı zikredin}. *Sizi hidâyete iletmesine* {yani, dînine hidâyet etmesine} *mukabil siz de O'nu zikredin. Siz bundan evvel* {yani, sizi dînine hidâyet etmeden önce} *dâllinden* {yani, hidâyetten uzak olup dalâlette olanlardan} *idiniz.*

ثُمَّ أَفِيضُوا
مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ
أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا
فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ
حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولٰئِكَ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

199. *Sonra, insanların* {yani, Rabî'a ve Yemenlilerin} *ifada ettikleri yerden ifada edin...*

"Hums"; Kureyş, Kinâne, Huzâ'a ve 'Âmir b. Sa'sa'oğulları Meş'ar-ı Harâm'da gecelemiyor –öldürülmek korkusuyla Harem bölgesinin dışına çıkmıyorlardı– ve Arafât'ta vakfe yapmıyorlardı. Bu sebeble Yüce Allah haklarında bu buyrukları indirerek, Arafât'ta vakfe yapmalarını emretmek üzere, *Sonra, insanların ifada ettiği yerden ifada edin* buyurdu. Güneşin batışından önce Arafât'tan, doğuşundan sonra da Cem'den [Müzdelife'den] ifada edip ayrılıyorlardı. Ancak Nebî (s.a) bu hususta onlara muhalefet etti.[17]

> *...Allah'tan mağfiret* {yani, zenbleriniz/günahlarınız için bağışlanma} *dileyin. Doğrusu Allah gafûrdur* {yani, mü'minlerin zenblerini bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, onlara merhamet edendir}.
>
> 200. *Menâsikinizi tamamladığınızda* {yani, Teşrik günlerinden sonra menâsikinizi bitirdiğinizde}, *Allah'ı zikredin, atalarınızı zikrettiğiniz* {yani, çocukların babalarını andıkları} *gibi, hatta daha şiddetli* {yani, daha çok} *bir zikirle...*

İslâm'dan önce hacc menâsikinin [ibâdetlerinin] sonuna geldiklerinde, Minâ mescidi ile dağ arasında vakfe yapar, her biri babasını ve onun yaptığı iyilikleri söz konusu eder, "Câhiliye döneminde şunları şunları yaptı" diye anlatır, ona hayırla du'a ederdi. Bu sebeble Yüce Allah, *Menâsikinizi [hacc ibâdetlerinizi] tamamladığınızda Allah'ı zikredin, atalarınızı zikrettiğiniz gibi, hatta daha şiddetli bir zikirle* buyurarak, "Kendilerinden övgüyle söz ettiğiniz babalarınıza o hayırları asıl yapan Benim. Onun için babanızı andığınızdan daha çok Allah'ı anın" demek istedi. Onlar hacc menâsiklerini bitirdilermi, "Allahım! Bize çok mal, çok evlat, çok hayvan ver. Ömrümüzü uzun et, bize yağmur yağdır, meralarımızda ot bitir, yolculuklarımızda bize sahib çık, düşmanlarımıza karşı bize zafer ver" diye du'a ediyorlar, fakat Rabb'lerinden âhiretle ilgili birşey istemiyorlardı. Bunun üzerine Allah haklarında şu buyrukları indirdi:

> *...İnsanlardan kimi, "Rabbimiz! Bize dünyada ver"* {yani, sözü edilen bu şeyleri dünyada ver} *der. Ona âhirette bir halâk* {yani, nasîb/pay} *yoktur.*

---

17 Güneşin batışından sonra Arafât'tan, doğuşundan önce de Müzdelife'den ifada etti. (Çeviren)

Bu lafzın bir benzeri de, *Onlar halâkları* {yani, nasîbleri/payları} *kadar faydalandılar* (et-Tevbe, 9/69) âyetidir.

Bu Arab müşrikleri Müslüman olup haccettiklerinde de Rabb'lerine du'a etmeye başladılar. Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

> 201. *Onlardan kimi de,* {Rabb'lerine du'a ederek}, *"Rabbimiz! Bize dünyada bir hasene* {yani, bol rızık}, *âhirette de bir hasene* {yani, âhiret sevabı/mükâfaatı: cennet} *ver ve bizi o ateş azabından koru" der.*

Arkasından bunların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 202. *İşte onlar* {yani, mü'minler} *için, kazandıklarına karşılık bir nasîb* {yani, güzel amellerinden ötürü bir haz} *vardır. Ve Allah serî'u'l-hisâbtır [Allah'ın hesabı pek çabuktur].*

Sanki olup bitmiş gibidir.

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا
أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ
وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ
لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾

> 203. *Sayılı günlerde* {yani, Cemrelere taş attığınız günlerde: Teşrîk günlerinde} *Allah'ı zikredin...*

"el-Eyyâmu'l-ma'lûmât"tan[18] [malum/bilinen günlerden] kasıt, Kurban bayramı'nın birinci günü ile ondan sonraki iki Teşrîk günüdür. Ömer (r.a) Minâ'daki çadırında tekbir getirir ve sesini de –Minâ mescidindeki-

---

[18] Âyette, *eyyâmin ma'dûdât* [sayılı günler] şeklindedir. (Çeviren)

ler işitecek kadar– yükseltirdi. Onlar da tekbir getirmeye katılırlar ve Minâ tekbir sesleriyle sarsılırdı.

...*Kim iki günde* {yani, Kurban bayramı'nın birinci gününden sonraki iki günde} *acele ederse, ona ism yoktur* {yani, ona zenb/günah yoktur: onun zenbleri/günahları bağışlanır –(ikinci günde) güneş batana kadar Minâ'dan ayrılmayan kimse, üçüncü güne kadar Minâ'da kalıp Cemrelere taş attıktan sonra insanlarla beraber dönsün–}. *Kim de geriye* {yani, herkesin Minâ'dan ayrılacağı üçüncü güne kadar} *kalırsa ona da ism yoktur* {yani, ona da zenb/günah yoktur: onun zenbleri/günahları bağışlanır}; *fakat, korunan* {yani, av hayvanlarını öldürmekten sakınan} *için. Allah'a ittika edin* {ve ihramlıyken av hayvanlarını öldürmeyi helâl bellemeyin}. *Ve bilin ki muhakkak siz O'na haşrolunacaksınız* {yani, âhirette O'nun huzuruna toplanacaksınız ve O da amellerinizin karşılığını verecektir –böylece onları korkutmaktadır–}.

Bu âyetin bir benzeri de, *İhramda bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılındı. Allah'a ittika edin, ki O'na haşrolunacaksınız* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}. (el-Mâide, 5/96) âyetidir.

204. *İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya [yakın/şimdiki] hayat hakkındaki sözü acaibine* {yani, hoşuna} *gider ve kalbindekine* {yani, söylediklerinin hakk olduğuna} *Allah'ı şâhid tutar* {yani, Allah adına yemin eder}. *Halbuki o, hasımların en yamanıdır/sertidir/tartışmacısıdır* {yani, bâtıl ile tartışan birisidir}.

Bu buyruk, Ahnes b. Şerîk b. 'Amr b. Vehb b. Ebî Seleme es-Sakafî ile onun annesi hakkında inmiştir. Annesinin adı –Benî 'Âmir b. Lüey'den– Rayta bt. 'Abdullâh b. Ebî Kays el-Kureşî'dir. Zühreoğulları'ndan kabul edilen Ahnes, Nebî'ye (s.a) gelip o'nu sevdiğini söylüyor, buna dâir Allah'a yemin de ediyor, dîninde o'na tâbi olduğunu iddia ediyordu. Nebî (s.a) de onun bu hâlinden hoşlanıyor, meclisinde kendisine yakın oturtuyordu. Oysa kalbindeki duygular başka türlüydü. Bunun üzerine Allah, *İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya [yakın/şimdiki] hayat hakkındaki sözü acaibine/hoşuna gider ve kalbindekine* {yani, söylediklerinin hakk olduğuna} *Allah'ı şâhid tutar* {yani, Allah adına yemin eder}. *Halbuki o, hasımların en yamanıdır/sertidir/tartışmacısıdır* {yani, bâtıl ile cedel eden/tartışan birisidir} âyetini indirdi.

Onunla {yani, Kur'ân'daki tehditlerle} *inatçı/sert/tartışmacı* {yani, hasmâne cedel eden/aşırı düşmanlıkla tartışan} *bir kavmi inzâr edesin/uyarasın* (Meryem, 19/97) âyeti de buna benzemektedir.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) şunu haber vermektedir:

205. *Dönüp gittimi* {yani, yanından uzaklaştımı –Ahnes savaşta kendisini koruyabilen ve cesaretli olan biriydi–} *arzda fesâd* {yani, onda/yeryüzünde ma'siyetler işleyerek fesâd} *çıkarmaya, harsı/ekini ve nesli* {yani, her türlü canlıyı} *yok etmeye çalışır...*

Zira o, Tâif'te bir Müslümanın ekinini yakmış ve bineğini de kesmişti.

...Allah ise fesâdı sevmez.

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

206. *Ona, "Allah'a ittika et" denildiğinde, onu/O'na ism/günah ile izzet* {yani, hamiyyet} *edinir...*

Bunun bir benzeri de, *Aksine o küfredenler bir izzet* {yani, günah işlemeye iten bir hamiyyet} *ve şikak/ayrılık içindedirler* (Sâd, 38/2) âyetidir.

...Öyleyse cehennem de {yani, şiddetli azab} *ona yeter. O ne kötü yataktır.*

el-Ahnes, Zühre b. Ka'b b. Luey b. Galiboğulları'ndan Übey b. Şerîk diye anılırdı. Ona el-Ahnes denilmesinin sebebi, Bedir günü Zühreoğulları'ndan 30.000 kişiyi Nebî (s.a) ile savaşmaktan vazgeçirerek geri döndürmesidir. Onlara, "Muhammed sizin kız kardeşinizin oğludur; o'na gelecek zararı önlemek en çok size yakışır. Eğer bir nebî ise o'nu zaten öldüremeyiz, eğer bir yalancı ise o'nu korumak herkesten çok size düşer" diyerek onlarla birlikte sindi [hanese]. Bundan dolayı da ona, "el-Ahnes" adı verildi.

207. *İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını arayarak nefsini satar...*

Mekke kâfirleri; Müslüman olan 'Ammâr, Bilâl, Habbâb ve Suhayb'ı yakalayıp Nebî'ye (s.a) sövmeleri için işkence ettiler. Suhayb b. Sinân, 'Abdullâh b. Cud'ân el-Kureşî'nin azadlı kölesi olup güçsüz bir kişiydi. Mekkelilere dedi ki:

— Bana işkence etmeyin de size bundan daha iyi bir teklifte bulunayım.

Onlar sordular:

— Bu ne olabilir ki?

Şöyle cevab verdi:

— Ben yaşlı bir adamım. Sizinle ya da başkasıyla birlikte olmamın size bir zararı olmaz; zira sizinle beraber olursam size faydam dokunmaz, başkaları ile beraber olursam size zararım dokunmaz. Üstelik yaptığım hizmetler, komşuluğum ve himayeniz altında oluşum dolayısıyla sizin üzerinizde bir hakkım da vardır. Ben sizin canımı değil malımı istediğinizi biliyorum. Onun için, bineğim dışında bütün malımı alın ve beni dînimle baş başa bırakın. Eğer Medine'ye gitmek istersem bana engel olmayın.

Birbirlerine dediler ki:

— Doğru söylüyor. Malını alın, onunla düşmanınıza karşı güçlenirsiniz.

Böylece Suhayb, –bir binek dışında– bütün malı karşılığında kendisini satın aldı. Ayrıca namaz kılmasına ve hicret etmesine engel olmamalarını da şart koşmuştu. Allah'ın dilediği kadar bir süre aralarında

kaldı. Sonra gündüzün ortasında bineğine binip Medine'ye muhacir olarak gitti. Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) onu karşılayarak dedi ki:

— Ey Suhayb! Yaptığın alış-veriş kâr etti.

Suhayb karşılık verdi:

— Senin de alış-verişin zarar etmesin.

Ebû Bekr (r.a) ona şöyle dedi:

— Allah senin hakkında, *İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını arayarak nefsini satar* âyetini indirdi.

...Allah kullarına raûftur.

Maksat, Kureyşli ‘Abdullâh b. Cud‘ân b. ‘Amr b. Sa‘îd b. Teym b. Murre b. Ka‘b b. Luey b. Gâlib'in azadlısı olan Suhayb b. Sinân er-Rûmî'nin yaptıklarıdır.

‘Ubeydullâh b. Sâbit dedi: Babamı şöyle derken dinledim: “Ben bu kitabı başından sonuna kadar el-Huzeyl, Ebû Sâlih'ten, o Mukâtil b. Süleymân'dan Bağdat Derbu's-Sidre'de h. 190 yılında dinledim. Ayrıca bunu başından sonuna kadar h. 240 yılında –kendisi 85 yaşında iken– ona okunurken dinledim. Allah bizlere de, onlara da rahmetini ihsan eylesin.”[19]

208. *Ey îmân edenler! Kâffeten silme* {yani, İslâm şeriatındaki hükümlerin tümüne} *girin!*

‘Abdullâh b. Selâm, Selâm b. Kays, Ka‘b'ın oğulları Esîd ve Esed, Yâmîn b. Yâmîn gibi Tevrât'a îmân eden kimseler Nebî'den (s.a), namazda Tevrât okumak, Tevrât'ta bulunan Sebt'e [Cumartesi günü yasağına] riâyet ile bazı hükümler gereğince amel etmek üzere izin istediler. Allah da, “Muhammed'in sünnetini ve şeriatını uygulayın” buyurdu. Çünkü Muhammed'in getirdiği Kur’ân, kendisinden önceki bütün kitabları neshetmiştir. Bu bakımdan Allah, *Kâffeten silme* {yani, İslâm şeriatındaki hükümlerin tümüne} *girin* buyurmaktadır.

...Şeytanın adımlarına tâbi olmayın {yani, şeytanın ma‘siyeti süslü göstermesine kanmayın, çünkü Muhammed'in (s.a) nebî

19 Bu paragraf, *Elif* nüshasında bulunduğu halde *Lam* nüshasında bulunmamaktadır. Dikkat edilecek olursa, semâ (rivâyetin dinlenmesi) ile ilgili bu ibare, daha önce *Lam* nüshasından az bir fazlalıkla kaydedilmişti.

olarak gönderilişinden sonra, daha önce izlenmiş olan sünnet [uygulama] şeytanın adımlarından bir sapıklıktır}. *Gerçekten o, sizin için mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir düşmandır.*

209. *Eğer size gelen beyyinâtın* {yani, Muhammed'in şeriat ve emirlerinin} *ardından kayarsanız,...*

Bunun ağır cezâsından onları sakındırarak buyuruyor ki:

...bilin ki Allah azîzdir {yani, intikamında azîzdir}, *hakîmdir* {yani, haklarındaki azab hükmünde hakîmdir}.

210. *Onlar, Allah'ın ve meleklerin buluttan gölgeler içinde* {yani, beyaz sisi andıran bir şekilde} *kendilerine gelmesinden...*

Melekler, bulutlar içerisinde olmayıp Allah'ın arşının nûrundan yetmiş hicâb içerisinde tesbih edeceklerdir. İşte Allah Teâlâ'nın, *Ve o gün semâ bulutla yarılacak, melekler tenzîlen indirilecekler [tenzil edildikçe edilecekler]* {yani, onlar bulut içerisinde olmayacaklar} (el-Furkân, 25/25) âyeti bunu ifade etmektedir.

...ve işlerinin bitirilmesinden {yani, azabın gerçekleşmesinden/helâk edilmelerinden} *başkasını mı bekliyorlar* {yani, bunun dışında birşey beklemiyorlar}. *Halbuki bütün işler Allah'a döndürülür* {yani, âhirette bütün yaratıkların işleri O'na döndürülecektir}.

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ
مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۘ وَٱلَّذِينَ
ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

211. *İsrâîloğulları'na* {yani, Medine Yahudilerine} *sor: Biz onlara nice açık âyet verdik* {yani, denizi ikiye ayırdığımız, düşmanlarını helâk ettiğimiz, üzerlerine menn ve selva indirdiğimiz, bulutla gölgelendirdiğimiz, içecekleri suyu taştan fışkırttığımız vakit onlara ne kadar çok açık âyet vermiştik. Kendileri ise şimdi Muhammed'i inkâr etmekle bu nimetlerin Rabbini de inkâr etmiş oldular}. *Kim Allah'ın nimetini, kendisine geldikten sonra değiştirirse,...*

İşte, *Kim Allah'ın nimetini, kendisine geldikten sonra değiştirirse* buyruğu bunu ifade etmektedir.

Allah onları, vereceği cezâ ile korkutmak üzere buyuruyor ki:

> ...*kuşkusuz Allah'ın 'ikâbı* {yani, cezâlandırdığı takdirde cezâsı} *şiddetlidir.*

> 212. *Dünya [yakın/şimdiki] hayat* {yani, orada onlara bol bol verilen dünyalık} *küfredenlere süslenmiştir...*

Bu kısım, münâfık olan 'Abdullâh b. 'Übey ve arkadaşları hakkında inmiştir.

> ...*ve îmân edenlerle istihzâ ediyorlar* {yani, ma'îşet hususunda fakir oldukları için îmân edenlerle alay ediyorlar}...

Bu kısım da 'Abdullâh b. Yâsir el-Mahzûmî, Benî Teym b. Mürre'den Suhayb b. Sinân, Ebû Bekr'in azadlısı Bilâl b. Rebâh, Benî Zühre'nin antlaşmalısı İbn Umm Bahâr es-Sakafî'nin azadlısı Habbâb b. el-Eret, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın (r.a) azadlısı 'Âmir b. Fuheyre, 'Abdullâh b. Mes'ûd, Ebû Hureyre ed-Devsî ve benzeri fakirler hakkında inmiştir.

> ...*Halbuki o ittika edenler* {yani, şirkten kaçınanlar}, Kıyâmet Günü *onların* {yani, münâfıklar ve kâfirlerin} *fevkindedir. Allah dilediği kimseyi hesabsız rızıklandırır* {yani, kâfirlerin rızkını genişletip mü'minlerin rızkını kıstığı vakit de dilediğine hesabsız rızık verebilir}.

Allah bununla demek istiyor ki: Beni hesaba çekecek, Benden daha üstün bir hükümdar, bir egemen yoktur. Mutlak egemen olan Benim. Ben kâfirlerin rızkını yayıp mü'minlerin rızkını kıstığım vakit de dilediğime hesabsız rızık verebilirim.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا

فيه من الحق باذنه والله يهدي من يشاء الى صراط
مستقيم ﴿٢١٣﴾ ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يأتكم
مثل الذين خلوا من قبلكم مستهم البأساء والضراء
وزلزلوا حتى يقول الرسول والذين امنوا معه متى
نصر الله الا ان نصر الله قريب ﴿٢١٤﴾ يسئلونك ماذا ينفقون
قل ما انفقتم من خير فللوالدين والاقربين واليتامى
والمساكين وابن السبيل وما تفعلوا من خير فان الله به عليم ﴿٢١٥﴾

213. *İnsanlar* {yani, gemi ehli [Nûh'un gemisinde bulunan insanlar]} *bir ümmet* {yani, İslâm milleti/dîni üzere} *idi...*

Bunun sebebi, ‘Abdullâh b. Selâm'ın, Muhammed'in durumu hakkında diğer Yahudilerle tartışmış olması idi.

...Allah nebîleri {yani, İbrâhîm'i, İsmâîl'i, İshâk'ı, Ya‘kûb'u, Lût b. Harân b. Âzer'i} *mübeşşir* {yani, cennetle müjdeleyici} *ve inzâr ediciler* {yani, ateşten/ateşe karşı uyarıcılar} *olmak üzere ba‘setti* {yani, gönderdi} *ve onlarla beraber, hakk ile kitab* {yani, İbrâhîm'in sahifelerini} *indirdi; onda* {yani, dînde} *ihtilâf ettikleri hususta insanlar arasında* {kitab ile} *hükmetmeleri için...*

İbrâhîm ve İshâk bunlar [bu sahifeler] ile kavimlerini davet ettiği gibi, İsmâîl de Cürhümîleri davet etti; onlar da o'na îmân ettiler. Ya‘kûb da Mısırlıları aynı sahifelerle davet etti. Lût da Sedûm, ‘Âmûrâ, Sâbûrâ ve Demâmûrâ halkını bu sahifelerle davet etti; fakat onlardan –o'nun iki kızından: Rîtâ ve Za‘ûtâ'tan başka– kimse Müslüman olmadı.

...O verilende {yani, verilen Kitab'ta}, *ancak kendilerine beyyinât* {yani, beyân} *gelmesinin ardından –aralarındaki bağy'den dolayı– ihtilâf ettiler* {yani, aralarındaki bağy ve hased'ten dolayı ayrıldılar/tefrikaya düştüler}. *Allah îmân edenleri, onların haktan ihtilâf ettiklerinde* {yani, onlar Kur'ân'da ihtilâf ettikleri vakit}, *–izniyle–* {tevhîde} *hidâyet etti. Allah dilediğini sırât-ı müstakîme hidâyet eder* {yani, onların İslâm dînine girmelerini kolaylaştırır, zira İslâm dîninden gayrısı bâtıldır}.

Sonra mü'minlere, Allah uğrunda belâ ve meşakkatlerle karşılaşmanın onlar için kaçınılmaz olduğunu belirterek buyurmaktadır ki:

214. *Yoksa siz cennete gireceğinizi mi sandınız?!...*

Bunun bir benzeri de, *Yoksa siz cennete gireceğinizi mi sandınız? Allah, bilmeden...* (Âl-i İmrân, 3/142) âyeti ile, *Elif-lâm-mîm. İnsanlar, "Îmân ettik" demekle bırakılacaklarını ve fitneye [imtihana] maruz kalmayacaklarını mı sandılar?* (el-Ankebût, 29/1-2) âyetidir.

Münâfıklar Uhud savaşı hakkında mü'minlere demişlerdi ki:

— Siz ne diye kendinizi ölüme maruz bırakıyor, mallarınızı telef ediyorsunuz? Çünkü Muhammed gerçekten bir nebî olsaydı, siz öldürülmezdiniz.

Mü'minler de onlara şöyle karşılık vermişlerdi:

— Allah, bizden öldürülenlere cennet va'detti.

Münâfıklar da şöyle karşılık verdiler:

— Niçin kendinizi asılsız şeylerle umutlandırıyorsunuz?

Bunun üzerine Allah Uhud günü Osmân b. 'Affân ve arkadaşları –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun– hakkında, *Yoksa siz cennete gireceğinizi mi sandınız?!...* buyruğunu indirdi.

Sonra Allah, Nebî'nin (s.a) ashâbına öğüt vermek üzere geçmiş ümmetlerin başına gelenlerle ilgili şu haberi vermektedir:

...*Sizden öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetler arasından îmân edenlerin} *mesel olmuş halleri* {yani, başlarına gelen belâlar hususundaki sünnetin} *sizin de başınıza gelmeden?! Onlara öyle be'sler* {yani, şiddet: belâ} *ve darrâ'* {yani, belâ} *dokundu* {yani, isâbet etti} *ve öyle sarsıldılar* {yani, korkutuldular} *ki, rasûl* {yani, el-Yesa'} *ve beraberindeki îmân edenler* {bu, savaşta mü'minlerle birlikte bulunan hükümdar Hazkıyâ'dır}, *"Allah'ın yardımı ne zaman?" dediler. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır* {yani, pek çabuktur –Mîşâ b. Hazkıyâ da, adı Eş'ıyâ olan el-Yesa'ı öldürmüştü–}.

215. *Sana, neyi* {yani, mallarından neyi} *infak edeceklerini soruyorlar...*

Allah sadaka vermeyi emir buyurunca, Benî Seleme'den 'Amr b. el-Cemûh el-Ensârî ibn Cûşem b. el-Hazrec –ki Uhud günü katledildi– "Ey Allah'ın Rasûlü! Ne kadar ve kime infak edelim?" diye sorunca, Allah Teâlâ, *Sana, neyi* {yani, sadakadan neyi} *infak edeceklerini soruyorlar* buyruğunu indirdi.

> *...De ki: "Hayr'dan* {yani, maldan} –{*Eğer bir hayr* {yani, mal} *bırakacaksa...* (el-Bakara, 2/180) âyetinde olduğu gibi}– *verdiğiniz nafaka; ana-baba, akrabalar, yetimler, miskinler [yoksul ve fakirler] ve yolda kalmışlar içindir* {yani, mallarınızı infak edeceğiniz yerler ve kişiler bunlardır}. *Hayr'dan* {yani, mallarınızdan infak ederek} *daha ne yaparsanız, elbette Allah onu* {yani, yaptığınız infakı} *bilir.*

'Amr'ın, "Ey Allah'ın Rasûlü! Mallarınızdan ne kadarını ve kimlere infak edelim?" sorusu ile ilgili olarak Allah, *De ki: "Afvı"* {yani, ihtiyacınızdan artanı} (el-Bakara, 2/219) buyruğunu indirdi.

Altın veya gümüş infak edecek kimse, onun üçte-birini alıkor, kalanını tasadduk eder. İnfak edecek kişi, el emeği ile geçinen birisi ise, o gün için kendisine yetecek kadarını alıkor, kalanını tasadduk eder.

Allah, Bakara, 2/219'da da neyi infak edeceklerini, *Afvı* {yani, ihtiyacınızdan artanı} buyurarak açıklamakta; ardından da, *Böylece* {yani, bu şekilde öğüt vererek} *Allah âyetleri* {yani, sadaka ile ilgili durumu} *sizin için beyan ediyor* {yani, hayatınızın bu günlerinde âhiret için gerekli amellerde bulunmanız için bildiriyor} *ki tefekkür edesiniz: dünya* {yani, dünya hakkında tefekkür edip, "Burası, belâ [imtihan] ve fena [fânilik] yurdudur" diyesiniz} *ve âhiret hakkında* {yani, âhiret hakkında düşünüp onun üstünlüğünü anlayarak, "O, hayr ve beka [kalıcılık/ebediyet] yurdudur" diyesiniz}. (el-Bakara, 2/219-220)

İşte dünya ve âhiret hakkında tefekkür budur.[20]

Allah'ın, ihtiyaçtan arta kalanın tasadduk edilmesini emretmesi, *Sadakalar* {yani, zekât} *şunlar içindir:...* (et-Tevbe, 9/60) âyeti nâzil

---

20 Merhum müfessir, sorunun konusu ve nüzûl sebebi olarak belirttiği hâdise ile yakın ilgisi sebebiyle, tefsir etmekte olduğu 215. âyetin akabinde 219. âyetin son kısmı ve 220. âyetin ilk kısmı ile alakalı açıklamalarda bulunmuştur. (Çeviren)

oluncaya kadar Müslümanlar için ağır bir yükümlülük olarak kaldı. Bu âyetin nüzûlüyle birlikte, zekâtı eda etmek kaydıyla geriye kalan mal –çok da olsa– onlara ait oldu.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا
شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ
أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ
يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ
يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾

216. *Kıtal üzerinize yazıldı* {yani, farz kılındı}, *hoşunuza gitmediği* {yani, sizin için meşakkatli olduğu} *halde...*

"Kütibe" [yazıldı] kelimesi, *–Oruc üzerinize yazıldı* (el-Bakara, 2/183) âyetinde de olduğu gibi– "farz kılındı" demektir.

...fakat hoşlanmadığınız birşey sizin için hayırlı olabilir {yani, Allah onun akıbetinde fetih, zafer, ganîmet ve şehâdet takdir etmiş olabilir}, s*evdiğiniz birşey de* {yani, cihada gitmeyip oturmak da} *sizin için şerr olabilir* {yani, Allah onun akıbetini kötü kılmış olabilir: zafer kazanmaz, ganîmet elde etmezsiniz}. *Allah bilir, siz bilmezsiniz* {yani, bu hususta Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bilir}.

217. *Sana, Haram ayı: onda kıtali soruyorlar...*

Nebî (s.a) 'Ubeyde b. el-Hâris b. 'Abdu'l-Muttalib'i Bedir savaşından iki ay önce, Medine'ye gelişinden onaltı ay sonra Cumâde'l-Âhire ayında bir seriyyenin başına komutan tayin etti. Rasûlullâh (s.a) ile vedala-

şırken üzüntüden gözleri yaşardı. Bunun üzerine Nebî (s.a), onun yerine Benî Ğanm ibn Dûdân'dan 'Abdullâh b. Cahş el-Esedî'yi gönderdi. 'Abdullâh'ın annesi, Nebî'nin (s.a) halası 'Umeyme bt. 'Abdu'l-Muttalib olup kendisi de 'Abduşemsoğulları ile antlaşmalı idi. Allah Rasûlü kendisine bir mektub yazarak Mekke'ye doğru yol almasını ve iki gün yol gitmedikçe mektubu okumamasını emretti. 'Abdullâh iki gün yol aldıktan sonra mektubu açtı, içinde şunların yazılmış olduğunu gördü: "Bismillâh! Allah'ın ismi ve bereketiyle Batnı-Nahle'ye yürü. Beraberindeki arkadaşlarından hiç kimseyi seninle birlikte gelmeye zorlama. Sen ve aralarından sana tâbi olanlarla birlikte emrettiğim yere git ve orada Kureyş'in kervanını gözetle!"

'Abdullâh mektubu okuduktan sonra istircada bulundu ve, "Yüce Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ediyorum" dedi, ardından da arkadaşlarına dedi ki:

— Benimle beraber gelmek isteyen gelsin, dönmek isteyen dönsün.

Muhacirlerden 'Abdullâh b. Cahş el-Esedî, Zühreoğulları'ndan Sa'd b. Ebî Vakkas, Kureyşlilere antlaşma yoluyla bağlı Muzeyneli 'Utbe b. Gazvan, Ebû Huzeyfe b. 'Utbe b. Rabî'a b. 'Abdi Şems, Kureyşli Sehl b. Beydâ –el-Hâris b. Fehdoğulları'ndan Sehl de denilmiştir– 'Adî b. Ka'boğulları'ndan Kureyşli 'Âmir b. Rabî'a ile Temimli Vâkid b. 'Abdullâh olmak üzere toplam sekiz kişi vardı. Bunlardan Sa'd b. Ebî Vakkâs ile 'Utbe b. Gazvan geri döndü. 'Abdullâh da beraberindeki beş kişiyle birlikte yola devam etti ve nihayet Mekke ile Tâif arasındaki Batnı-Nahle'ye geldiklerinde Kureyş kervanına saldırdılar. Temimli Vâkid b. 'Abdullâh attığı bir okla 'Amr b. el-Hadramî'yi öldürdü –ki bu, İslâm tarihinde müşriklerden öldürülen ilk kişi idi–. Osman b. 'Abdullâh b. el-Muğîre ile Mahzumlu Hişam b. el-Muğîre'nin kölesi Keysan'ı da esir aldılar. Bindiği asil kısrağı ile Müslümanların ellerinden kaçıp kurtulan ve ertesi gün de Mekke'ye ulaşan Nevfel b. 'Abdullâh b. el-Muğîre durumu Mekkeli müşriklere bildirdi. Mekkeliler onları takib etmek istediler, çünkü Receb'in ilk günü idi. Müslümanlar esirleri ve ganîmeti alıp Medine'ye ulaştılar ve Rasûlullâh'a şöyle dediler:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Biz bunları gündüz ele geçirdik, akşam olunca da Receb ayı hilâlini gördük. Bu bakımdan Receb ayında mı, yoksa Cumâde'l-Âhire'nin son gününde mi ele geçirdiğimizi bilemiyoruz.

Mekke müşrikleri de aralarındaki Müslümanlara şöyle çıkıştılar:

— Ey atalarının dînlerini terk edenler! Kardeşlerinizin Haram ayda savaşmayı helâl kabul ederek bizden esirler ve ganimetler aldıklarını görmüyor musunuz? Oysa siz Allah'ın dîni üzere olduğunuzu iddia ediyorsunuz! Korku içindekilerin bile emniyette bulunduğu, atların bağlandığı, kılıçların kınlarına sokulduğu, insanların maişetleri için çalışmaya koyulduğu bir zamanda savaşmanın Allah'ın dîninde olduğunu görebiliyor musunuz?!

Müslümanlar cevab verdiler:

— Allah ve O'nun Rasûlü daha iyi bilir.

Mekke'deki Müslümanlar ‘Abdullâh b. Cahş'a mektub yazıp dediler ki:

— Müşrikler, Haram ayda savaşıp esir ve ganîmet almanızdan ötürü bizi ayıpladılar. Bu sebeble, biz bu konuda birşey söyleyebilir miyiz, yoksa Allah bu hususta Kur'ân'dan bir hüküm mü indirdi?

Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi:

> *...Sana Haram ayı: onda kıtali soruyorlar. De ki: "Onda kıtal* {yani, ruhsat verilmeden onda savaşmak} *büyüktür. Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoymak ve O'na* {yani, Allah'a} *küfretmek ve Mescid-i Harâm'dan* {alıkoymak} *ve ehlini oradan* {yani, Mescid-i Harâm yanından} *çıkarmak* {çünkü onlar Nebî'yi (s.a) ve ashâbını Mekke'den çıkartmışlardı} *ise, Allah yanında daha büyüktür* {yani, öldürmekten, esir almaktan, mal/ganîmet almaktan daha büyüktür}. *Fitne* {yani, içinde bulunduğunuz şirk}, *katlden daha büyüktür* {yani, Allah yanında daha büyüktür}...

Bundan sonra Allah Arab müşriklerinin Müslümanlar hakkındaki kanaatlerini haber vermek üzere buyuruyor ki:

> *...Eğer* {Mekke müşriklerinin} *güçleri yetse, sizi* {ey mü'minler} *dîninizden* {yani, İslâm'dan} *döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri kalmazlar...*

Arkasından bu duruma düşmekten onları korkutmak üzere şöyle buyurdu:

...İçinizden kim dîninden {yani, İslâm'dan} *döner* {yani, îmân ettikten sonra küfre döner} *de kâfir olarak ölürse, işte onların amelleri dünyada ve âhirette heder olur* {yani, bu kötü amellerinin hiçbir sevabı olmaz}. *İşte onlar ateşin arkadaşlarıdır, onda hâlidlerdir* {yani, ölmezler}.

Bunun üzerine ‘Abdullâh b. Cahş Mekkeli Müslümanlara gönderdiği mektubta bu âyetin yanısıra şöyle yazdı: “Eğer sizi bu şekilde ayıplayacak olurlarsa, siz de yaptıklarıyla onları ayıplayın.”

‘Abdullâh b. Cahş ve arkadaşları, “Biz bunlara Receb ayında saldırdık. Bununla birlikte Allah yolunda cihad edenlere verilen mükâfaatın bize de verileceğini ümit ederiz” dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ
نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

218. *Kuşkusuz îmân edenler,* {Medine'ye} *hicret edenler ve Allah yolunda* {müşriklerle} *cihad edenler var ya, işte onlar Allah'ın rahmetini* {yani, cennetini} *umarlar. Allah da gafûrdur, rahîmdir.*

“Rahmet” kelimesi, *Yüzleri ak olanlar Allah'ın rahmetindedirler* {yani, Allah'ın cennetindedirler} (Âl-i İmrân, 3/107) âyetinde de “cennet” manasında kullanılmıştır.

(Haram ayda müşriklere saldırıp esir ve ganimet alan Müslümanların) Nebî'ye (s.a), “Bizim için de Allah yolunda cihad edenlerin ecri var mıdır?” diye sormaları üzerine, *Allah gafûrdur* {yani, Haram ayda savaşmayı, esir ve ganimet almayı helâl kabul etmelerini bağışlayandır} buyuruldu.

Bu; ilk seriyye, ilk ganîmet, ganîmetten ayrılan ilk beşte-bir, Müslümanların çarpışmada ilk öldürmeleri ve İslâm tarihinde ilk esir almaları idi. O gün Müslümanların elinden kurtulan Nevfel b. 'Abdullâh, Ahzâb gazvesinde atıyla birlikte hendeğe düşmüş, hem atı, hem kendisi ölmüştü. Müşrikler onun cesedini bir bedel mukabilinde satın almak istemişler, fakat Nebî (s.a), "Onun cesedini bedelsiz olarak alın, çünkü onun cesedi pis olduğu gibi, karşılığında alınacak ücret de pistir" buyurmuştur.

219. *Sana hamr [içki] ve meysiri* {yani, kumarı} *soruyorlar...*

Âyet, 'Abdurrahmân b. 'Avf, Ömer b. el-Hattâb, 'Alî b. Ebî Tâlib ve Ensârdan birkaç kişi hakkında inmiştir. Şöyle ki: Câhiliye döneminde bir kişinin kalkıp, "Kesilecek deveye katılmak isteyenler nerede?" diye seslenmesi üzerine, birkaç kişi bir deve satın alır ve onların her birine bir hisse verilirdi. Sonra, aralarında kura çekilir, sona kalan kişi devenin bedelini öder, fakat devede hiçbir payı olmazdı. Geriye kalanlar deveyi aralarında paylaşırlardı. İşte "meysir" bu idi.

Sorularına cevab olmak üzere Allah buyurdu ki:

> *...De ki: "O ikisinde büyük bir ism* {yani, her ikisinin işlenmesinde de büyük bir günah vardır; çünkü onlar sebebiyle namazın, Allah'ı zikretmenin terki ve haramların işlenmesi söz konusudur} *ve insanlar için menfaatler* {yani, –haram kılınışından önce– yapılmaları hâlinde elde edilen lezzet ve ticarî menfaatler} *vardır. Fakat günahları* {yani, Allah'ın haram kılmasından sonra günahları}, *menfaatlerinden* {yani, haram kılınışlarından sonra, haram kılınmalarından önceki menfaatlerinden} *daha büyüktür"...*

Bu âyetten bir yıl sonra Allah içki ve kumarın haram kılındıklarına dâir buyruğunu indirdi. Meysirdeki [kumardaki] menfaate gelince, kimileri [kazananlar] bundan fayda sağlarken, kimileri [kaybedenler] de zarar ederdi. Buna "meysir" adının veriliş sebebi, onların, "Deve bedelini bize kolaylaştırın" [yessiru] demeleridir. Bunun üzerine biri, "Ben şöyle şöyle yaparım" diye cevab verirdi.

> *...Yine sana, neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: "Afvı." Böylece Allah âyetleri sizin için beyan ediyor ki tefekkür edesiniz:...*[21]

---

21 Bakara, 2/119'un bu kısmının tefsiri, Bakara, 2/215'in –onunla yakın münasebeti dolayısıyla– tefsirinin akabinde yapılmıştı. (Çeviren)

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ
لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ
مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾
وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا
وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُولٰٓئِكَ
يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ
بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

220. *...dünya ve âhiret hakkında.*[22] *Bir de sana yetimleri soruyorlar...*

Yetimlerin malını yiyenler hakkında, *Kuşku yok ki yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, karınlarında sadece bir ateş yerler. Onlar yakında bir sa'îre [alevli bir ateşe] yaslanacaklar* (en-Nisâ, 4/10) âyeti nâzil olunca Müslümanlar, –haksızlık etmekten korktukları için– yetimlerle bir arada bulunmaktan çekindiler ve yetimin odasını, yemeğini, hizmetçilerini ayırdılar. Fakat bu uygulama her iki tarafa da ağır geldi. Ensâr'dan Sâbit b. Rıfâa, Nebî'ye (s.a), "Biz Allah'ın indirdiği buyruğa uyarak yetimleri ve onlara ait olanları bize ait olanlardan ayırdık, fakat bu bize de, onlara da ağır geldi. Üstelik hepimiz yetimi, yemeğini ve hizmetçisini ayırabilecek kadar bolluğa da sahib değiliz. Acaba onlarla birlikte oturup kalkarak ev, yiyecek-içecek, hizmetçi ve bineği birlikte kullanabilir miyiz? Onlara ait bir şeyi alacak olursak, daha iyisini vermeyi üstleniyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah, Sâbit b. Rıfâa'nın bu sözleri ile ilgili olarak, *Bir de sana yetimleri soruyorlar* buyruğunu indirdi.

...De ki: "Onlar için bir ıslah hayırlıdır {yani, yetimin faydasına olan şeyleri yapmak hayırlı olandır}. *Şâyet onlarla ihtilât ederse-*

[22] Bakara, 2/220'nin bu kısmının tefsiri, Bakara, 2/215'in tefsiriyle birlikte yapılmıştı. (Çeviren)

niz [karışırsanız] {yani, birlikte yeyip içerek, hizmetçi ve binekleri birlikte kullanarak aynı meskende yaşarsanız}, *sizin ihvânınızdırlar* {yani, onlar sizin kardeşlerinizdirler}. *Allah müfsidi* {yani, yetimin malını ifsad edeni}, *muslihten* {yani, yetimin malını ıslah edenden} *ayırır. Allah dileseydi sizi sıkıntıya sokardı* {yani, dîniniz hususunda günah işleyecek duruma maruz bırakırdı}...

(*'Aned* kökünün) bu anlamda kullanılmasının bir örneği de, *Sıkıntıya uğramanız [mâ 'anittum]* {yani, günaha girmeniz} *o'na azîz [pek ağır] gelir* (et-Tevbe, 9/128) âyetidir.

Böylelikle Allah yetimlere ait olan şeyleri mallarınıza katmanızı, –tıpkı meyteyi/leşi, (akıtılan) kanı, domuz etini haram kıldığı gibi– haram kılmıştır. Dolayısıyla onlara ait şeylerden hiçbir şekilde kendi adınıza fayda sağlamayın.

...Muhakkak ki Allah azîzdir {yani, mülkünde azîzdir}, *hakîmdir* {yani, yetimlerin mallarıyla ilgili koyduğu hükümlerinde hakîmdir}.

221. *Müşrik kadınları, îmân* {Allah'ın tevhîdini tasdik} *edinceye kadar nikâhlamayın...*

Âyet, asıl adı Eymen olan Ebî Mersed el-Ğanevî –ki sâlih bir kimse idi– ile 'Anâk el-Kuraşiyye hakkında inmiştir. Mekkeli Müşrikler Müslümanlardan bazılarını esir almışlardı. Ebû Mersed ise Mekke'ye gizlice gitmek üzere gece yola koyuluyor, kendisini kimsenin görmemesi için de gündüz dağlarda saklanıyordu. Mekke'ye varınca da geceleyin Müslümanları gözetliyor, onları tuvalete çıkaran müşrikler yanlarından uzaklaştıkları sırada Ebû Mersed hemen fırlayıp esirlerden birini sırtladığı gibi Mekke'den çıkartıyor, zincirlerini kırıp Medine'ye götürüyordu. Onun alışkanlık hâline getirdiği işi bu idi. Yine bir gün Mekke'ye geldiğinde câhiliye döneminden beri tanıdığı 'Anâk ile karşılaştı. 'Anâk ona sordu:

— Ey Ebû Mersed! Herhangi bir ihtiyacını görmek istemez misin?

Ebû Mersed cevab verdi:

— Yüce Allah zinayı haram kıldı.

Bunun üzerine ondan ümidini kesen 'Anâk'ın, "Ebû Mersed Mekke'de bulunuyor" diye bağırarak müşrikleri haberdar etmesiyle, onun

peşine düştüler. Ağaçların arkasına saklandığı için onu yakalayamadılar. Müşrikler geri döndüklerinde o da bir Müslümanı sırtlayarak Mekke'nin dışına çıkardı ve zincirlerini kırıp Medine'ye döndü. Nebî'nin (s.a) huzuruna giderek o'na durumu anlattı ve dedi ki:

— Seni hakk ile gönderene yemin ederim. Ben ağaçlar arkasında saklanmışken onları yakalamak isteseydim bunu yapabilirdim.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Ey Ebû Mersed! Rabbine şükret, Yüce Allah onların seni yakalamalarına imkân vermedi.

Ebû Mersed dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben ‘Anâk'ı seviyorum. Câhiliye döneminde de aramızda bir şeyler geçmişti, onu beğeniyorum. Onunla evlenmem için bana izin verir misin?

Bunun üzerine Allah, *Müşrik kadınları, îmân edinceye kadar nikâhlamayın* buyruğunu indirdi.

> ...*Mü'min* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir cariye, müşrik bir kadından –hoşunuza gitse bile–* {çünkü Ebû Mersed, ‘Anâk hakkında, "Hoşuma gidiyor" demişti} *hayırlıdır. Müşrik erkeklere*[23] *de, îmân edinceye kadar (mü'min kadınları) nikâhlamayın. Mü'min bir köle, müşrik bir erkekten –hoşunuza gitse bile– hayırlıdır. Zira onlar ateşe çağırıyor, Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırıyor ve âyetlerini insanlar için beyan ediyor ki tezekkür etsinler.*

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾

222. *Sana hayızı soruyorlar. De ki: "O bir ezâdır"* {yani, bir kirdir}...

---

23 "Müşrik erkeklere" ibaresinden itibaren 221. âyetin sonuna kadar olan bölüm *elif* nüshasında bulunmamakta; *lam* nüshasında ise kenara yazılmıştır.

Kudâ'a'dan 'Amr b. ed-Dahdâh el-Ensârî hakkında bu âyetin nâzil olmasıyla hayızlı kadınlarla aynı kaptan yemek yememeye başladılar. Onları evlerinden/odalarından çıkardılar ve yataklarını –Arab olmayanların yaptıkları gibi– ayırdılar. Arablardan bazıları Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Hayızlı kadınlarımızın bizden ayrı kalması bize ağır geldi. Hava da oldukça soğuktur. Elbiselerimizi onlara verecek olursak, evdeki diğer kişiler telef olur; elbiseleri vermezsek de kadınlar soğuktan telef olur.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Size, onları evlerinden uzaklaştırmanız emrolunmadı. Sadece hayızlı oldukları vakit fercleriden uzak durmanız/cimâ etmemeniz emrolundu. Temizlendikleri takdirde onlarla cinsî münasebette bulunabilirsiniz.

Ardından da âyetin geri kalan bölümünü okudu:

> ...*Onun için hayızlı iken kadınlardan ayrı durun; temizleninceye* {yani, gusledip temizleninceye} *kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendiklerinde* {yani, hayızdan dolayı gusledip temizlendiklerinde} *Allah'ın size emrettiği yerden onlara varın* {yani, hayızlıyken yaklaşmanız yasak olan ferclerinden, hayızlı olmadıkları zamanda yaklaşabilirsiniz}. *Gerçekten Allah çokça tevbe* {yani, günahlardan tevbe} *edenleri sever ve çokça temizlenenleri* {yani, hadeslerden, cünüblükten ve hayızdan temizlenenleri} *sever.*

نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾
وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

223. *Kadınlarınız sizin için bir harstır* {yani, çocuk ekilen yerdir}...

Huyey b. Ahtab ve birkaç Yahudi Müslümanlara dediler ki:

— Kadınlarla ancak sırt üstü yattıkları takdirde cimâ etmeniz helâl olur. Çünkü biz Allah'ın kitabında sırt üstü yatmayan kadınla cimâ etmenin Allah katında günah olduğunu görüyoruz.

Müslümanlar da Rasûlullâh'a (s.a) müracaat edip dediler ki:

— Biz câhiliye döneminde de, İslâm geldikten sonra da kadınlarımızla her şekil ve pozisyonda cimâ ediyorduk. Yahudiler ise sırt üstü yatmadıkları takdirde bunun Allah nezdinde günah olduğunu iddia ediyorlar.

Bunun üzerine Yüce Allah, *Kadınlarınız sizin için bir harstır* {yani, çocuk ekilen yerdir} buyruğunu indirdi.

> ...*O halde harsınıza dilediğiniz* {yani, fercden olmak şartıyla dilediğiniz} *gibi varın ve kendiniz için takdim edin* {yani, evlat sahibi olarak iyilikler gönderin} *ve Allah'a ittika edin* {yani, O size hayızlıyken onlara yaklaşmamanızı öğütlüyor}...

Sonra Allah onları sakındırarak buyuruyor ki:

> ...*Ve bilin ki, siz mutlaka O'na kavuşacaksınız* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}. *Mü'minleri* {yani, Allah'ın emrini, yasağını, cenneti tasdik edenleri} *müjdele!*

> 224. *Birr* {yani, akrabalık bağlarını gözetmeyeceğine dâir yemin etmeyin; zira bu ma'siyettir}, *ittika* {yani, Allah'a karşı ittika} *ve insanların arasını ıslah hususunda Allah'ı yeminleriniz için engel yapmayın,* {çünkü bunları yapmanız, Allah'a isyan sayılan bir yemine bağlı kalmanızdan daha hayırlıdır}...

Âyet, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) ile oğlu 'Abdurrahmân hakkında inmiştir. Şöyle ki: Ebû Bekr (r.a), Müslüman olmadıkça oğlunu gözetmeyeceğine dâir yemin etti –o vakitlerde, yemin eden bir kimseye, yemininin gereğini yerine getirmekten başkasının helâl olmayacağını düşünüyordu.– Bunun üzerine, *Birr, ... hususunda Allah'ı yeminleriniz için engel yapmayın* buyruğu indi. Çünkü bazıları komşusunun yanına girmeyeceğine, onunla konuşmayacağına, arkadaşlarının arasını ıslah etmeyeceğine; bazıları da iki kişinin arasını ıslah etmek istediği halde birisi onu kızdırdığı yahut itham ettiği için onların arasını bulmaya yarayacak şekilde söz söylememeye yemin ederdi. İşte bu nedenle Allah,

Birr {yani, akrabalık bağlarını gözetmeyeceğine dâir yemin etmeyin -zira bu ma‘siyettir-}, *ittika* {yani, Allah'a karşı ittika} *ve insanların arasını ıslah hususunda Allah'ı yeminleriniz için engel yapmayın* buyurdu.

> ...*Allah semîdir* {yani, biz bu hususta yeminliyiz şeklindeki sözlerinizi işitendir}, *alîmdir* {yani, bu şekildeki yeminlerinizi çok iyi bilendir}.

Bu hüküm, yemin keffâretini emreden Mâide, 5/89. âyet nâzil olmadan önce idi.

لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم ولكن يؤاخذكم بما كسبت
قلوبكم والله غفور حليم ﴿٢٢٥﴾ للذين يؤلون من نسائهم تربص
أربعة أشهر فإن فاءو فإن الله غفور رحيم ﴿٢٢٦﴾ وإن عزموا الطلاق
فإن الله سميع عليم ﴿٢٢٧﴾ والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلثة
قروء ولا يحل لهن أن يكتمن ما خلق الله في أرحامهن إن كن يؤمن
بالله واليوم الآخر وبعولتهن أحق بردهن في ذلك إن أرادوا
إصلاحا ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال عليهن
درجة والله عزيز حكيم ﴿٢٢٨﴾

> 225. *Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı muâheze etmez...*

“Yeminde lağv”, yalan kasdı bulunmadan doğru zannedilerek edilip de hakikate aykırı çıkan yemindir; ki Allah bundan dolayı kişiyi sorumlu tutmaz, keffâret gerekmez. İşte yeminde lağv budur.

> ...*Fakat kalblerinizin kazandığından dolayı sizi muâheze eder* {yani, kalblerinizin karar verdiği günahlardan: yalan kasdıyla bile bile yalan yere yapılan yeminlerden dolayı sorumlu tutar –işte bu yemin dolayısıyla keffâret verilmesi gerekir–}. *Allah gafûrdur* {yani, yemindeki lağvi bağışlayandır}, *halîmdir* {yani, yemindeki lağv için keffâret öngörmemekle halîmdir}.

Sonra Allah Mâide sûresinde yemin için keffâret öngören (89.) âyeti indirdi ve orada keffâreti açıkladı.

226. *Kadınlarından ilâ yapanlar* {yani, karısına yaklaşmayacağına dâir yemin eden erkekler} *için dört ay beklemek vardır. Şâyet dönerlerse* {yani, yemininden vazgeçip dört ay bitmeden önce karısıyla cimâ ederse, eskisi gibi onun karısı olarak kalır; fakat yemini için keffâret vermesi gerekir} *elbette Allah gafûrdur* {yani, ilâ yapmanın/karısına yaklaşmayacağına dâir yemin etmenin günahını bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, ilâ yapana karşı merhametlidir; çünkü Allah ilâ dolayısıyla keffâret imkânı vermiştir}.

Bu esnada Mâide sûresindeki keffâret hükmüyle ilgili âyet henüz inmemişti. Mâide sûresindeki keffâret hükmü daha sonra nâzil olmuştur.

227. *Eğer boşamaya azmederlerse* {yani, ilâ yapan erkekler karılarını boşamaya karar verip de dört ay boyunca onlarla cimâ etmezlerse, karıları bir tek talak ile bain olur}, *kuşkusuz Allah semîdir*{yani, bu şekilde yemin edenin yeminini işitendir}, *alîmdir* {yani, onun ne yemin ettiğini bilendir}.

228. *Boşanan kadınlar kendiliklerinden üç kur'* {yani, hayız görüyor ise üç hayız süresi} *beklerler. Eğer Allah'a* {yani, Allah'ın biricikliğine, ortağı olmadığına} *ve Âhiret Günü'ne îmân etmişlerse* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonraki dirilişi tasdik etmişlerse}, *Allah'ın rahimlerinde yarattığını* {yani, var ettiği cenini} *gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer ıslah irade ederlerse* {yani, kocaları barışmak, karılarına dönüp aralarını düzeltmek isterlerse}, *bu müddet zarfında onları geri almaya daha çok hakk sahibidirler* {yani, kocanın karısına dönme hakkı önceliklidir}...

Âyet, İsmâîl el-Ğıfârî ile karısı hakkında inmiştir. Karısı hamile olduğunu fark etmemişti. Durumun anlaşılması üzerine İsmâîl, hamile olan karısına geri döndü. Çocuğunu doğurduktan sonra kadın da, çocuğu da vefat etti.

...Onların lehlerinde de aleyhlerindeki hakka benzer ma'rûf bir hakk vardır {yani, kocalarının kadınları üzerinde hakkları olduğu gibi, kadınların da kocaları üzerinde hakkları vardır}. *Fakat erkekler için onlar üzerinde bir derece vardır* {yani, hakk bakı-

mından ve hakklarını yerine getirmelerinden ötürü kocaların karıları üzerinde bir üstünlüğü vardır}. *Allah azîzdir* {yani, mülkünde azîzdir}, *hakîmdir* {yani, hamile kadına rahmetine uygun hüküm vermiş olması hasebiyle hakîmdir}.

Bundan sonra gelen âyet bunu neshetmiştir. Birkaç gün sonra Yüce Allah indirdiği âyet-i kerîme ile erkeğin karısını nasıl boşayacağını ve kadının nasıl iddet bekleyeceğini şöyle beyan etmektedir:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا
حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
﴿٢٢٩﴾ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ
فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا
حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

229. *Boşama iki defadır. Sonrası ya ma'rûf* {yani, ihsan/iyilik} *ile tutmak veya ihsan ile salmaktır* {ki bu da, zarar vermeksizin Allah'ın emrettiği şekilde mehrini vererek üçüncü bir talak ile bırakmaktır}. *Onlara verdiklerinizden* {yani, boşadığınız takdirde verdiklerinizden} *birşey almanız size helâl olmaz...*

Zira daha önce erkek boşadığı karısını evinden çıkartır ve ona mehrinden hiçbir şey vermezdi. Sonra Allah bir istisnâda bulunup şöyle ruhsat verdi:

...Erkek ile kadının Allah'ın sınırlarını {yani, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emri} *koruyamayacaklarından korkmaları müstesnâ...*

Bu da, kadının kendisi adına fitneye düşerek kocasının emirleri hususunda Allah'a asi olmaktan yahut kocanın, itaat etmeyen karısına haksızlık etmekten korkması hâlidir.

> ...*Eğer siz* {yani, hâkim} *bunların Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından* {yani, hanımın kocasına itaatsizlik etmesi hâlinde her ikisinin de Allah'ın emirlerini gereği gibi koruyamayacaklarından} *korkarsanız* {yani, bilirseniz}, *kadının serbest kalmak için (kocasına) bir şeyler bırakmasında ikisine de* {yani, karı ve kocaya} *bir cünâh yoktur* {yani, kadının kocasına bir fidye vermesinde, erkeğin de bu fidyeyi kabul edip ayrılmak üzere anlaşmalarında ikisine de bir vebal yoktur}...

Âyet Hâris b. el-Hazrec'ten Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî ile karısı Umm Habibe –ki münâfıkların reisi 'Abdullâh b. Übey'in kızıdır– hakkında inmiştir. Karısı, Sâbit b. Kays'ın kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi iade ederek ondan hul' yaptı. İslâm'da yapılmış ilk hul' budur.

> ...*İşte bunlar Allah'ın hudududur* {yani, Allah'ın bu durumdaki eşler hakkındaki emri budur}. *Onları aşmayın. Kim Allah'ın hududunu aşarsa* {yani, Allah'ın emrine aykırı hareket ederse}, *işte onlar zâlimlerdir* {yani, kendi nefislerine zâlimlik edenlerdir}.

Sonra Allah Teâlâ, âyetin başındaki, *Boşama iki defadır* ifadesiyle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır:

> 230. *Eğer onu bir daha boşarsa* {yani, erkek kadını –hamile olsun, olmasın– üçüncü defa boşarsa}, *bundan sonra başka bir koca ile nikâhlanmadıkça* {yani, bu koca da onunla cimâ etmedikçe} *ona helâl olmaz...*

Bu âyet, bundan önce geçen, ...*Bu müddet zarfında kocaları onları geri almaya daha çok hakk sahibidirler* (el-Bakara, 2/228) buyruğunu neshetmiştir.

Allah'ın, *Bundan sonra başka bir koca ile nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz* buyruğu da, Temîme bt. Vehb b. 'Atîk en-Nakrî ile eşi Rıfâ'a b. 'Abdurrahmân b. ez-Zübeyr hakkında nâzil olmuştur. Sonra onunla 'Abdurrahmân b. ez-Zübeyr Kurazî evlendi.

> ...*Bu da onu boşarsa* {yani, son kocası olan 'Abdurrahmân da onu/Temîme'yi boşarsa}, *Allah'ın sınırlarını* {yani, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emirleri} *ikame edeceklerini zannederlerse* {yani, sanırlarsa}, *evvelkilerin birbirlerine dönmelerin-*

de {yani, yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile dönmelerinde} *ikisi için de bir cünâh yoktur...*

Böylece, birinci koca Rıfâ'a ile karısı Temîme'nin birbirlerine dönebilecekleri ifade edilmiş olmaktadır.

...İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır {yani, boşama ile ilgili sınırlarıdır: karı, koca, boşama ve geri dönüş ile ilgili hükümlerdir}, *bilen bir kavim için onları beyan ediyor.*

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ
بِالْمَعْرُوفِ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

231. *Kadınları boşadınız* {yani, birinci defa boşadınız} *da iddetlerinin sonuna geldilermi* {yani, üçüncü hayızdan temizlenmeden önce iddeti bittiği takdirde}, *artık onları ya ma'rûf ile tutun veya ma'rûf ile salın* {yani, kadına zarar vermeden güzel bir şekilde mehrini ve mut'asını [faydalanılacak hediyeler] verin}...

Buyruk Ensâr'dan Sâbit b. Yâsir hakkında (–bu durumdaki kadınların yemek, giyinmek ve benzeri hakları ile ilgili–) inmiştir.

Allah devamla buyuruyor ki:

...Zulmetmek için onları zararlarına olarak tutmayın...

Zira karısını boşayan Sâbit, onun kendisinden bain olarak boşanacağı vakit yaklaşınca tekrar ona dönmüştü. Bu şekilde boşayıp tekrar dönerek karısına zarar vermeye devam etti, onun evlenmesine engel

oldu. Bununla da, karısının kendisine fidye vermesini sağlamak amacını güdüyordu. İşte, *Zulmetmek için onları zararlarına olarak tutmayın* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü Sâbit'in bu yaptığı bir zulümdür.

...*Kim bunu yaparsa, kendisine zulmetmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlence edinmeyin* {yani, Allah'ın kitabındaki ma'rûf ile tutmak veya ma'rûf ile bırakmak emrini oyun ve eğlence edinmeyin}. *Allah'ın üzerinizdeki nimetini* {yani, İslâm nimetini} *ve size kendisiyle öğüt vermek üzere indirdiği kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *ve hikmeti* {yani, Kur'ân'daki emir ve nehiylerden müteşekkil öğütleri} *düşünün* {yani, iyice belleyin}. *Allah'a ittika edin* {yani, O'nun size verdiği öğütlere uyun, bu öğütler hususunda O'na karşı gelmeyin}...

Sonra onları karşı gelmekten sakındırarak buyuruyor ki:

...*Ve bilin ki Allah her şeyi bilendir* {yani, amellerinizi hakkıyla bilendir –dolayısıyla da yaptıklarınızın karşılığını verecektir–}.

232. *Kadınları boşadınız* {yani, birinci defa boşadınız} *da iddetlerinin sonuna geldilermi...*

Buyruk, Kudâ'a'nın bir kolu olan Benî Aclan'dan Ebi'l-Bedâh b. 'Âsım ibn 'Adî el-Ensârî ile karısı Cuml bt. Yesâr el-Müzenî hakkında inmiştir. Ebi'l-Bedâh karısını bir talak ile boşamış ve karısı ondan bain olmuşken ona dönmek istemiş, fakat kadının kardeşi buna engel olmuş ve (kocasına) demişti ki:

— Eğer bunu yaparsan seninle ebediyyen konuşmayacağım. Ben sana kız kardeşimi nikâhladım, sana ikramda bulundum, seni kavmime tercih ettim, sen ise onu boşadın, ona haksızlık ettin. Allah'a yemin ederim ki onu tekrar sana vermeyeceğim.

Bunun üzerine Allah Teâlâ, Ma'kil b. Yesâr'ı kasdederek şöyle buyurdu:

...*Aralarında ma'rûf bir şekilde rızalaşıp anlaştıkları* {yani, yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile anlaştıkları} *takdirde, kocalarıyla nikâhlanmalarına* {yani, eski kocalarının kendilerine dönmesine} *engel olmayın. İçinizden Allah'a* {yani, Allah'ın bir ve tek olduğuna} *ve Âhiret Günü'ne îmân edenlere* {yani, amellerin karşılığının verileceği ölümden sonra dirilişi tasdik edenlere} *böyle*

{yani, sözü edilen şekilde, evlenmek istediği kocası ile evlenmesine engel olmaması şeklinde} *öğüt verilir,* {o halde o kimse Allah'ın kendisine emrettiği üzere karısına dönsün}. *Bu, sizin için ezkâ* {yani, ayrı kalmaktan daha temiz/daha hayırlı} *ve ethardır* {yani, kalblerinizin kuşkudan uzaklaşmasını sağlamak açısından daha temizdir}. *Allah bilir* {yani, eşlerin birbirlerine olan sevgisini bilir}, *siz bilmezsiniz* {yani, onların bu hallerini bilmezsiniz}.

Bu âyet nâzil olunca Allah Rasûlü Ma'kil'e dedi ki:

— Ey Ma'kil! Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân ediyorsan, kız kardeşinin (–Ebi'l-Bedâh'ı kasdederek–) filan ile tekrar evlenmesine engel olma!

Ma'kil de şöyle karşılık verdi:

— Ben Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân ediyorum; kız kardeşimi ona nikâhladığıma da seni şâhid tutuyorum.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا
مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا
عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ
أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ
بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233. *Anneler* {yani, boşanan anneler}, *çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlatmayı irade edenler içindir,* {dolayısıyla iki yıl emzirmek farz değildir; dileyen daha fazla, ya da daha az emzirebilir}. *Onların yiyecek-içecek ve giyeceği ma'rûf bir şekilde çocuğun babasına aittir* {yani, kocanın karısını, süt emen çocuğu bulunduğu halde boşaması durumunda annesi çocuğunu emzirecek olursa, annenin yiyeceğini-içece-

ğini ve giyeceğini karşılamak babaya aittir}. *Kimseye gücünden fazlası yükletilmez* {yani, baba, güç yetirebildiği nafaka ve giyecek sağlamakla yükümlüdür}. *Çocuğundan dolayı ne bir anneye zarar verilsin* {yani, koca, boşadığı karısına zarar vererek, istemediği halde çocuğunu ondan çekip almasın. Kadın, babanın verdiği nafaka ve giyeceğe razı ise, ona zarar vermeye kalkışmasın}, *çocuğundan dolayı ne bir babaya zarar verilsin* {yani, kadının kocasına zarar vermek için çocuğunu kocasına vermesi güzel değildir}...

Sonra rabbimiz Allah Teâlâ önceliği söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Mirasçıya düşen de bunun gibidir* {yani, baba öldüğü takdirde yetime mirasçı olacak kimselere de babanın hayatta olması hâlinde yerine getirmekle yükümlü olduğu nafaka ve giyeceği karşılamakla yükümlüdürler: mirasçının da anneye zarar vermemesi gerekir –yetimin malı yok ise annesi onun babası durumundadır–}. *Eğer rıza ve danışarak* {yani, ana ile baba ittifak ederek} *çocuğu sütten kesmeyi irade ederlerse, kendilerine bir cünâh yoktur* {yani, onlardan biri diğerine zarar vermeye kalkışmadıkça, iki yıldan önce çocuğu sütten kesmelerinde bir günah yoktur}. *Şâyet çocuklarınızı başkalarına emzirtmek isterseniz, verdiğinizi ma'rûf bir şekilde* {yani, Allah'ın süt anneler ile ilgili emri dolayısıyla} *teslim etmeniz şartıyla* {yani, süt anneye ücretini eksiksiz ödemeniz şartıyla –ücretinden fazlası da verilebilir–} *size bir cünâh yoktur* {yani, anne, başkasının kabul edeceği nafaka ve giyeceği kabul ederse, çocuğunu emzirmek hakkına süt anneden daha çok hakk sahibidir; fakat anne başkasının kabul ettiği nafakayı kabul etmeyecek olursa, bu durumda babanın çocuğu için ücretle süt anne bulmasında bir sakınca yoktur –süt annenin ayrıca giyim ve nafaka hakkı olmaz, o sadece anlaştığı ücreti alır–}. *Allah'a ittika edin* {yani, Allah'ın bu âyette sizi sakındırdığı; zarar vermek, annenin giyeceğini, nafakasını temin etmek, süt annenin ücretini ödemek hususunda O'na karşı gelmekten sakının}. *Ve bilin ki, doğrusu Allah amellerinize basîrdir.*

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ
النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

234. *İçinizden vefat edenlerin bıraktıkları eşler, kendiliklerinden dört ay on gün beklerler,* {dört ay on günlük bu süre, kocanın öldüğü günden itibaren başlar}. *İddetlerinin sonuna geldilermi* {yani, bu âyette sözü geçen süre dolduğu vakit}, *kendi haklarında ma'rûf ile yaptıklarından dolayı size bir günah yoktur...*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "onlara bir günah yoktur" {yani, kadının iddetinin bitmesinden sonra kendisini göstermesi, süslenmesi ve koca aramasında bir mahzur yoktur} anlamındadır.

...Allah amellerinize {yani, iddetle ilgili olarak yaptıklarınıza} *habîrdir.*

235. *Kadınlara namzetliği çıtlatmanızda* {yani, iddet bekleyen kadınlara, iddetleri bitmeden önce "Ben seni beğeniyorum, senden başkasını gözüm görmüyor" –tariz denilen üstü kapalı ifade budur– gibi sözler söylemenizde} *yahut içinizde saklamanızda size* {yani, erkeklere} *bir cünâh yoktur* {yani, iddet bekleyen kadınlar hakkında kalblerinizde böyle bir şeyi saklamanızda bir vebal yoktur}. *Allah biliyor ki onları muhakkak anacaksınız, fakat kendileriyle bir gizliye va'dleşmeyin* {yani, iddetleri bitmeden cimâda bulunmaya kalkışmayın}...

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...*Ma'rûf bir söz söylemeniz* {yani, güzel bir va'dde bulunmanız} *müstesnâ...*

"Ma'rûf söz"ün, "güzel va'd" anlamında kullanıldığı diğer bir âyet de şudur: *Ve onlara ma'rûf bir söz söyleyin* {yani, güzel bir va'dde bulunun} (en-Nisâ, 4/8). Bu durumda erkek, iddet bekleyen kadına, "Sana ikramda bulunmak, senin sevdiğini yerine getirmek ve başkasına iltifat etmemek benim hoşuma gider" türünden sözler söyler.

...*Kitabın vâdesi* {yani, kadının iddeti} *sona erinceye kadar nikâhın akdine azmetmeyin* {yani, nikâh akdini gerçekleştirmeyin: iddet beklemekte iken kadınlarla bu doğrultuda sözleşmeyin}...

Sonra Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

...*Ve bilin ki, Allah nefislerinizdekini* {yani, kalblerinizde onlar hakkında gizlediklerinizi} *bilir. Öyleyse ondan* {yani, iddet hâlinde iken helâl olmayan şeyleri işlemekten} *kaçının ve bilin ki Allah gafûrdur* {yani, kusurlarınızı bağışlayandır}, *halîmdir* {yani, cezâ vermekte acele etmeyendir}.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ
أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى
الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾
وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي
بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا
تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

236. *Kadınları, dokunmadan yahut mehir tayin etmeden boşamanızda bir cünâh yoktur* {yani, nikâh akdi yapıp da cimâ etmeden ve mehir tesbit etmeden kadınları boşamanızda bir sakınca yoktur. Bu durumda kadının hakk ettiği mehir ve iddet bekleme yükümlülüğü olmaz. Ancak kocanın mut'a –ki belirli bir miktarı yoktur– vermesi gerekir}...

Buyruk, Benî Hanîfe'den bir kadın ile, mehrini tesbit etmeden evlenen Ensâr'dan bir adam hakkında nâzil olmuştur. Sonra bu adam o kadını dokunmadan boşadı. Nebî (s.a) ona sordu:

— O kadına herhangi bir mut'a verdin mi?

Adam cevab verdi:

— Hayır.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ona başındaki takkeyi dahi olsa mut'a olarak ver! Gerçi bunun hiçbir değeri yoktur ama, ben bir sünneti canlandırmak istedim.

> *...Şu kadar ki, onlara mut'a verin: eli geniş* {yani, mâlî bakımdan eli geniş} *olan genişliği ölçüsünce, eli dar* {yani, mâlî bakımdan eli dar} *olan da kendi ölçüsünce ma'rûf üzere bir mut'a,* {ancak, bunun yerine getirilmesi gereken belirli bir miktarı yoktur}. *Bu, muhsinler üzerine bir borçtur.*

Sonra Nebî (s.a) Ensâr'dan olan bu zâta alt ve üst olmak üzere iki elbise verdi, o da bir kadın ile evlendi ve bu iki elbiseden birisini ona mehir olarak verdi.

> 237. *Ve eğer onları, kendilerine dokunmadan* {yani, onlarla cimâ etmeden} *boşar da mehir tayin etmiş bulunursanız, tayin ettiğinizin yarısını verin* {yani, belirlenen mehrin yarısını vermeniz gerekir}; *fakat kadının vazgeçmesi* {yani, kadının, "O benimle zifafa girmediğine, benim avretime bakmadığına göre ondan bir şey almıyorum" deyip hakk ettiği yarı mehirden vazgeçip kocasına terk etmesi –kadın bunda muhayyerdir–} *yahut nikâh düğümü elinde bulunan kimsenin* {yani, kocanın} *vazgeçmesi* {yani, kocanın, "Kadın bana bağlı kaldı, ben onun başkalarıyla evlenme fırsatını ortadan kaldırmıştım" deyip tesbit edilen mehrin tamamını kadına vermesi –koca bunda muhayyerdir–} *müstesnâdır. Bununla birlikte vazgeçmeniz* {yani, faziletli davranarak kadının hakk ettiği yarı mehirden vazgeçmesi, erkeğin de mehrin tamamını kadına vermesi}, *takvâya daha yakındır. Aranızdaki fazlı* {yani, kadının, hakk ettiği yarı mehirden vazgeçmesi, erkeğin de mehrin tamamını kadına vermesi şeklindeki fazileti} *unutmayın* {yani, erkek de, kadın da faziletli davran-

mayı bırakmasın}. *Allah amellerinize basîrdir* {yani, kadının alacağından vazgeçmesini, erkeğin de boşadığı kadına hakk ettiğinden fazlasını vermesini görendir}.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ
قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا ۖ فَإِذَا أَمِنتُمْ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾
وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِّأَزْوَاجِهِم مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ ۚ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ ۗ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

238. *Salâvatı* {yani, beş vakit namazı} *ve salât-ı vustâ'yı* {yani, ikindi namazını} *muhafaza edin* {yani, vakitlerinde kılmak sûretiyle muhafaza edin} *ve Allah için kânitler* {yani, itaatkârlar} *olarak kalkın.*

“Kânit” kelimesinin, “itaatkâr” anlamına kullanıldığı başka âyetler de vardır: *O [Meryem] kânitlerden* {yani, itaatkârlardan} *idi* (et-Tahrîm, 66/12); *Gerçekten İbrâhîm başlı başına bir ümmetti. Allah'a kânit* {yani, itaatkâr} *idi* (en-Nahl, 16/120); *İyi kadınlar kânittirler* {yani, itaatkârdırlar} (en-Nisâ, 4/34).

Âyette, *Allah için kânitler* {yani, itaatkârlar} *olarak kalkın* buyurulmasının sebebi, puta tapanların namazlarında isyankâr olarak durmalarıdır. Allah bize, “Siz ancak itaatkârlar olarak ayakta durun” buyurmaktadır.

239. *Şâyet korkarsanız* {yani, düşmandan korkarsanız}, *yaya yahut binekli* {yani, duyulan korku ileri derecede ise yüzünüz hangi tarafa dönük olursa olsun piyade ya da süvari olarak namaz kılın. Eğer secde edemeyecek olursanız başınızla işaret edin. Secde için başınızı, rükûa göre biraz daha fazla eğin. Alnı-

nızı herhangi bir yere değdirmenize gerek yoktur}. *Emniyete* {yani, düşmandan yana emniyete} *erdiğinizde, bilmediğiniz şeyleri size öğretmesine mukabil, siz de Allah'ı zikredin* {yani, Allah için namaz kılın}.

240. *İçinizden geriye eşler bırakarak vefat edecekler, –eşleri için– senesine kadar çıkarılmaksızın* {yani, kendisi istemediği sürece bir yıl boyunca kocasının evinden çıkarılmaksızın} *metâlandırılmalarını* {yani, evlenmediği sürece bir yıl boyunca yiyecek ve giyeceklerinin karşılanmasını} *vasiyet etsinler. Şâyet çıkarlarsa* {yani, sene dolmadan kendi istekleri ile akrabalarının yanına gitmek (veya evlenmek) amacıyla çıkarlarsa –ki bu durumda nafaka hakkını kaybeder, bekleyeceği iddet süresi de üç kuru' olur–}, *kendi haklarında yaptıkları bir ma'rûftan dolayı size bir cünâh yoktur...*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde "…onlara bir cünâh yoktur" anlamındadır. "Ma'rûf"dan kasıt ise, kadının evlenmek isteği ile görünmesi, süslenmesidir.

...Allah azîzdir {yani, mülkünde azîzdir}, *hakîmdir* {yani, bir yıl nafaka verilmesi gerektiği hükmünde hakîmdir}.

Âyet-i kerîme Hakîm b. el-Eşref hakkında inmiştir. Hakîm Tâif'e gelmiş ve Medine'de vefat etmişti. Nebî (s.a), onun mirasını annesi ile babası arasında paylaştırdı, çocuklarına da ma'rûf bir şekilde bir şeyler verdi, ama karısına hiçbir şey vermedi. Fakat ona, bir sene süreyle yiyecek ve giyecek masrafının verilmesini emretti.

Kadın şehirde yaşıyorsa, bir sene boyunca kalacağı yeri tesbit eder; çölde çadırda yaşıyor ise bir sene boyunca mesken olarak kullanacağı çadırın dokumasını yapar.[24]

Bu hüküm miras âyeti nâzil olmadan önce idi. Sonra, *İçinizden vefat edenlerin bıraktıkları eşler, kendiliklerinden dört ay on gün beklerler...* (el-Bakara, 2/234) âyeti inerek bir sene bekleme hükmünü neshetti. Bilâhare Allah mirasa dâir âyeti indirdi ve kadınlara, (durumuna göre) dörtte-bir ve sekizde-bir pay ayırdı. Böylece, kadının bir yıllık nafaka hakkı nesholdu.

24 Çeviriye esas aldığımız Arabca baskıdaki ibarenin manası aynen böyledir. (Çeviren)

241. *Boşanan* {yani, kendileriyle zifafa girildikten sonra boşanan} *kadınların da ma'rûf üzere istifade hakları vardır* {yani, kocanın mâlî durumuna göre bir mut'a/istifade hakları vardır. Fakat koca mut'a vermeye mecbur edilmez, çünkü kadının tam mehir alma hakkı bulunmaktadır}. *Bu* {yani, kocanın hanımına mut'a vermesi}, *muttakiler üzerine bir borçtur.*

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ
اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا
اَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَث۪يرَةً
وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

242. *İşte, akledesiniz diye Allah size âyetlerini* {yani, mut'a ile ilgili emrini} *böyle beyan ediyor.*

243. *Bak bak şu kimselere* {yani, İsrâîloğulları'ndan olan kimselere}: *Binlerce* {yani, sekiz bin} *kişi oldukları halde ölüm* {yani, öldürülmek} *korkusuyla yurtlarından çıktılar...*

Şöyle ki: Nebîleri Hazqıyel b. Devm –ki bu Zülkifl ibn Devm'dir– onları düşmanlarıyla savaşmaya çağırdı, fakat korktukları için bu çağrıyı kabul etmeyerek, "Savaşmak üzere gitmemiz istenen bölge taunun görüldüğü bir bölgedir" bahanesini ileri sürdüler. Yüce Allah da üzerlerine ölüm saldı. İçlerinden birçok kimsenin öldüğünü görünce, ölümden kaçmak amacıyla yurtlarından çıktılar. Onların bu hâlini gören Hazqıyel, "Ey Ya'kûb'un rabbi, Mûsâ'nın ilâhı olan Allahım! Kullarının Sana isyan ettiklerini görüyorsun. Onlara, Senden kaçmaya güçlerinin yetmediklerini gösterecek bir âyeti [alâmet ve belgeyi] öz nefislerinde göster" diye du'a etti. Allah da yurtlarından –ki Damerdan diye bilinen bir

kasaba idi– çıkıncaya kadar onlara mühlet verdi. Kasabalarından çıktıktan sonra buyurdu ki:

> ...*Allah da onlara, "Ölün" dedi*...

Bu, onlara ibret olması içindi. Hepsi binekleriyle beraber bir kişi imişcesine sekiz gün süreyle ölü kaldılar, bedenleri kokuştu. Yanlarına gelenler onları defnetmekten aciz kaldıkları için üzerlerine bina yaptılar.

> ...*Sonra da onları diriltti* {yani, Allah onları sekiz gün sonra diriltti}...

Dirildiklerinde aşırı derecede kötü kokuyorlardı. Hazqıyel ağlayarak Rabbine, "İbrâhîm'in rabbi, Mûsâ'nın ilâhı Allahım! Bu zâlim kullarına, kendilerine yaptıklarının bir benzerini yapma. Onlara, geçmişlerin verdikleri sözlere uygun muamelede bulun!" diye yalvardı. Allah da onun duasını kabul etti ve ona, tek bir söz söyleyerek onları çağırmasını emretti. Bunun üzerine onlar uyuyan ve sonra uyanan tek bir kişiymiş gibi hep birlikte ayağa kalktılar.

> ...*Gerçekten Allah insanlara karşı lütuf sahibidir, fakat insanların çoğu şükretmezler* {yani, cezâlandırmasının ardından kendilerini diriltme nimetine karşı Rabb'lerine şükretmezler}.

Sonra Allah onlara, düşmanlarının üzerine gidip cihad etmelerini emretti. İşte, *Allah da onlara "Ölün!" dedi, sonra da onları diriltti. Gerçekten Allah insanlara karşı lütuf sahibidir* {yani, öldürdükten sonra onları dirilterek lütfedendir}, *fakat insanların çoğu şükretmezler* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 244. *Allah yolunda savaşın ve bilin ki muhakkak Allah semîdir* {yani, onların "Gitmemiz istenen yer, taun bulunan bir yerdir" şeklindeki sözlerini işitendir}, *alîmdir* {yani, bunları çok iyi bilendir}.

Yahudilerin bu kolunun soyundan gelenlerde hala ölüm kokusu gibi bir koku bulunmaktadır. Bunlar sekiz bin kişi idiler.

> 245. *Allah'a karz-ı hasen* {yani, gönül hoşluğuyla ve ecrini Allah'tan umarak güzel bir ödünç} *verecek olan kimdir ki, Allah da ona* {karşılık olarak} *birçok katlarını katlasın*...

Âyet, Ebu'd-Dahdâh –ki asıl adı Ömer b. ed-Dahdâh el-Ensârî'dir– hakkında inmiştir.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Kim bir sadaka verirse, ona cennette onun gibisi verilecektir.

Ebu'd-Dahdâh sordu:

— Ben bahçemi sadaka olarak verecek olursam, cennette bana onun gibisi mi verilecek?

Nebî cevab verdi:

— Evet.

Ebu'd-Dahdâh tekrar sordu:

— Peki eşim Umm ed-Dahdâh da benimle beraber olacak mı?

Nebî aynı cevabı verdi:

— Evet.

Ebu'd-Dahdâh yine sordu:

— Ya çocuklarım?

Nebî cevab verdi:

— Onlar da.

Bunun üzerine Ebu'd-Dahdâh, iki bahçesinin daha güzel olanını –ki adı "Cuneyne" [küçük cennet] idi– tasadduk etti. Allah onun verdiği bu sadakayı bir milyon katıyla katladı. İşte, *...birçok katlarını katlasın* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...Allah tutar ve genişletir* {yani, rızkı kısar ve bollaştırır}. *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Ebu'd-Dahdâh döndüğünde, eşi Umm ed-Dahdâh ile çocuklarının sadaka olarak bağışladığı bahçede olduklarını gördü. İçeriye girmekten çekindiği için bahçenin kapısında durup seslendi:

— Ey Umm ed-Dahdâh!

Eşi karşılık verdi:

— Buyur ey Ebu'd-Dahdâh!

O şöyle dedi:

— Ben bu bahçemi –bunun benzerinin cennette bana verilmesi ve Umm ed-Dahdâh ile çocuklarımın da benimle birlikte cennette olmaları karşılığında– sadaka olarak bağışladım.

Umm ed-Dahdâh da şöyle karşılık verdi:

— Yaptığın bu alış-verişi Allah senin için bereketlendirsin.

Ardından hep birlikte bahçeden çıktılar. Ebu'd-Dahdâh bahçeyi Nebî'ye (s.a) teslim etti. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

— Cennette Ebu'd-Dahdâh'a salkımları aşağı sarkmış nice hurma ağacı verilecektir. Minâ'da toplanan hacılar bir araya gelseler ve bu salkımlardan bir tanesini hareket ettirmek isteseler, yine de kımıldatamazlar.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا
تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ
أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ
﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ
مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ
بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ
اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

246. *Bak bak şu Mûsâ'nın ardından gelen İsrâîloğulları'ndan o mele'ye!...*

İsrâîloğulları'ndan kâfir olanlar mü'min olanları yenik düşürmüş; kimilerini öldürmüş, kimilerini esir almış, kimilerini de yurtlarından

uzaklaştırarak çocuklarından ayırmıştı. Bir süre düşmanlarıyla savaşacak hükümdarları olmadan kaldılar. Düşmanları Mısır ile Filistin arasında bulunuyordu.

...*Bir vakit bir nebîlerine,* {yani, İşmâvîl –ki Arabca karşılığı İsmâîl'dir– adındaki nebîlerine},...

Annesinin adı Hanne olan bu nebî, Mûsâ'nın kardeşi Hârûn b. İmrân'ın soyundandı.

...*"Bize bir kıral çıkar da Allah yolunda savaşalım"* {yani, düşmanlarımızla savaşalım} *dediler. "Ya* {Allah size bir hükümdar gönderir ve} *üzerinize savaş yazılırda* {yani, farz kılınır da} *savaşmasanız?" dedi. "Allah yolunda ne diye savaşmayalım? Hem yurdumuzdan çıkarıldık, hem de evlatlarımızdan edildik" dediler. Fakat onlara* {yani, İsrâîloğulları'na} *savaş yazılınca* {yani, farz kılınınca},...

Allah'ın, *Oruç... üzerinize yazıldı* (el-Bakara, 2/183) buyruğunda da, "kütibe" kelimesi, "farz kılındı" demektir.

...*içlerinden çok azı* {yani, Bedir'e katılanların sayısınca: 313 kişi -nitekim Nebî (s.a) Bedir günü, "Sizler sayıca, Tâlût ile birlikte savaşanlar kadarsınız" demişti-} *müstesnâ yüz çevirdiler* {yani, nehirde duran o kesim savaştan hoşlanmadı}.[25] *Allah zâlimleri* {yani, "Bugün bizim Câlût ve ordusuna karşı takatimiz yok" (el-Bakara, 2/249) diyenleri} *çok iyi bilendir.*

247. *Nebîleri* {yani, İsmâîl} *onlara, "Muhakkak ki Allah size kıral olarak Tâlût'u gönderdi" dedi. "Â!..." dediler, "O kim oluyor ki başımıza kıral olsun* {yani, onun kırallığı nereden –çünkü Tâlût nebîlerin veya kıralların soyundan olmadığı gibi, konumu da yüksek değildi–}?! *Halbuki biz kırallığa ondan daha layığız* {yani, nebîler ve kırallar bizden –nübüvvet Ya'kûb oğlu Levi'nin soyundan gelenler arasında, kırallık da Ya'kûb oğlu Yahûda'nın soyundan gelenler arasında idi–}. *Üstelik ona* {yani, Tâlût'a} *bolca* {yani, bize gerektiği gibi harcayacak miktarda} *mal da verilmemiştir."* {Nebîleri İsmâîl onlara} *dedi ki: "Muhakkak ki Al-*

25 İbare, asıl metinde de bu şekildedir.

lah onu sizin üzerinize ıstıfâ etmiş” {yani, onu seçerek size üstün kılmış},...

Bu, *Kuşkusuz Allah sizin için bu dîni ıstıfâ etti* {yani, beğenip seçti} (el-Bakara, 2/132) âyetine benzemektedir.

...“ona ilim ve vücutça bir üstünlük vermiştir”...

Bünyâmîn sıbtından gelen ve İsrâîloğulları'nın en alimi olan Tâlût, iri cüsseli ve çok bilgili biri idi. Asıl adı da Şârl b. Keys idi, ki Arabca karşılığı Tâlût b. Kays'dır. Uzun boylu olduğu için ona “Tâlût” adı verilmiştir.

...“Allah mülkünü dilediğine verir. Allah vâsidir” {yani, mülk vermekte lütfu çok olandır}, *alîmdir”* {yani, mülkü kime vereceğini çok iyi bilendir}.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ
التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا
تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾
فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ
بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ
فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا
مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ
آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُو اللَّهِ
كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً
بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾

248. *Nebîleri onlara* {yani, Tâlût'un kıral olmasını kabul etmeyenlere} *dedi ki: “Onun kırallığının* {yani, kırallığın ona Allah ta-

rafından verilmiş olduğunun} *alâmeti, size* o tâbûtun {yani, daha önce sizden alınmış olan o tâbûtun} *gelmesi olacaktır ki onda Rabbinizden bir sekine* {ve iki kanatlı bir kedi başını andıran bir baş -ki bu baş ses çıkardığında, zafere kavuşacaklarını anlıyorlardı. O yüzden onu ilk safın önünde bulunduruyorlardı-} *ve Âl-i Mûsâ ile Âl-i Hârûn'un terekesinden bir bakiyye* {yani, Tevrât levhalarından bazı parçalar, altın bir leğen içerisinde bir miktar menn, Mûsâ'nın (a.s) asâsı ve sarığı} *vardır. Onu melekler yüklenecektir...*

Tâbût nebîlerle birlikte bulunurdu. Savaşa katıldılarmı onu önlerinden geçirir ve bu vesile ile düşmanlarına karşı zafer kazanmayı ümit ederlerdi. İsrâîloğulları ihtilâfa düşüp nebîlerine karşı gelince, Allah da onlara düşmanlarını musallat etti; onları mağlub ederek kimilerini öldürdüler ve tâbûtu da aldılar. Onu def-i hacette bulundukları bir yere gömdüler. Bunun üzerine Allah onları basur ile mübtelâ etti; içlerinden biri tâbûtun gömülü olduğu yere yakın bir yerde ihtiyacını giderdiğinde basura yakalanırdı. Aralarında basur yayılınca ondan uzak kaldılar ve "Bu hastalığa mübtelâ oluşumuzun tek sebebi, tâbûta yaptığımız bu uygulamadır" dediler ve onu oradan çıkartarak sağmal bir inek üzerinde İsrâîloğulları'na doğru yolladılar. Allah'ın gönderdiği melekler, ineği sürüp İsrâîloğulları'na götürdüler. İşte, *Onu melekler yüklenecektir* {yani, melekler onu önlerine katıp süreceklerdir} buyruğu bunu anlatmaktadır.

..."Elbette şunda {yani, tâbûtun geri gelmesinde} *sizin için bir âyet vardır, eğer mü'minler* {yani, kırallığın Tâlût'a Allah tarafından verildiğini tasdik eden kimseler} *iseniz."*

Tâbût, sarı tarakların yapıldığı şimşir ağacından olup altın kaplamalı idi. Tâbûtu gören İsrâîloğulları, Tâlût'a kırallığın Allah tarafından verildiğine kesin olarak inandılar ve onun sözlerini dinleyip emirlerine itaat ettiler. Mûsâ (a.s) Tih'de vefat etmeden önce tâbûtu Yûşâ' b. Nûn'a bırakmıştı. Sonra Tâlût, Câlût ile savaşmak için hazırlık yaptı. Nebî İşmâvîl Tâlût'a, "Yüce Allah senin adamlarının arasından birisini gönderecek, o da Câlût'u öldürecektir" diye haber verdi. Nebî, Tâlût'a bir zırh vererek, "Bu zırh, kısa ya da uzun gelmeyip kime uyarsa, Câlût'u öldürecek kişi işte odur. Câlût'u öldürecek olana mülkünün ve

malının yarısını vereceğini söyle!" Koyunlarını otlattığı dağda bu haberi alan Dâvûd (a.s), koyunlarını Rabbine emanet ederek, "İnsanlara gidip kardeşlerimle görüşeyim[26] ve bu haberin aslını araştırayım" dedi. Yanından geçtiği bir taş, "Ey Dâvûd! Beni al, ben Hârûn'un şunu şunu öldürdüğü taşım. Beni zorba Câlût'a at, onun tam karnına isâbet edeceğim ve öbür tarafından çıkacağım" dedi. Dâvûd da o taşı alıp dağarcığına koydu.

Sonra bir başka taşın yanından geçti. O taş da o'na, "Ey Dâvûd! Beni al, ben Mûsâ'nın şunu şunu öldürdüğü taşım. Beni zorba Câlût'a at, onun tam kalbine isâbet edeceğim ve öbür tarafından çıkacağım" dedi. Dâvûd onu da alıp dağarcığına koydu.[27]

Sonra bir başka taşın yanından geçti, o da, "Ey Dâvûd! Beni al, zorba Câlût'u öldürecek olan taş benim. Ben rüzgârın da yardımını isteyeceğim, rüzgâr Câlût'un başından miğferini düşürecek, ben de onun tam beynine isâbet edip onu öldüreceğim" dedi. Dâvûd onu da alıp dağarcığına koydu.

Sonra Tâlût'un yanına gitti ve, "Allah'ın izniyle Câlût'u ben öldüreceğim" dedi. Dâvûd'un (a.s) kılık-kıyafeti perişan, görünüşü pejmürde idi. Bu nedenle Tâlût, Dâvûd'un (a.s) Câlût'u öldürebileceğine pek ihtimal vermedi. Dâvûd ona, "Zorba Câlût'u öldürdüğüm takdirde hükümdarlığının ve malının yarısını bana verecek misin?" diye sordu. Tâlût, "Evet, bunları sana vereceğimi taahhüt ettiğim gibi, seni kızımla da evlendireceğim. Eğer onu öldürecek olan kişi sen isen, bu benim için gizli-saklı bir şey değildir" diye karşılık verdi ve ekledi: "Kavmimin tümü yanıma geldi ve hepsi de Câlût'u öldüreceğini iddia etti. Ancak İşmâvîl'in bana verdiği habere göre, Allah ona, benimle birlikte olanlardan birisini gönderecek ve o da onu öldürecektir. Şimdi al bu zırhı giy." Dâvûd (a.s) zırhı giydi, fakat zırh uzun geldi. Zırhın içinde biraz silkindi, zırh bir parça kısaldı. Dâvûd Yüce Allah'a dua etmeye koyuldu. Sonra zırh üzerinde olduğu halde hareket etti, zırh bir parça daha küçüldü. Üçüncü kere silkindiğinde zırh ona tam geldi. Böylece Tâlût, Câlût'u o'nun öldüreceğini anladı.

---

26 Burada, anlamını veremediğimiz *ve hum seb'atun min-tâlût* şeklinde bir ibare vardır. (Çeviren)

27 *Elif* nüshasında bulunmayan bu paragraf, *lam* nüshasından nakledilmiştir.

249. *Ne zaman ki Tâlût ordusuyla hareket etti* {ki sayıları 100.000 kişi idi. Oldukça sıcak bir zamanda yola koyulmuşlardı}. *Dedi ki: "Allah sizi bir nehir* {yani, Ürdün ile Filistin arasında bulunan bir nehir} *ile imtihan edecektir. Ondan içen benden değildir"* {yani, benimle birlikte düşmanıma karşı savaşmayacaktır},...

Bu, İbrâhîm'in (a.s), *Kim bana uyarsa, işte o bendendir* {yani, benimle birliktedir} (İbrâhîm, 14/36) sözüne benzemektedir.

...*"onu tatmayan ise bendendir* {yani, benimle birlikte düşmanıma karşı savaşacaktır}; *eliyle bir avuç alan ise müstesnâdır"* {yani, avuçlayarak içen, hizmetçisine, bineğine içiren ve kırbasını böyle dolduran müstesnâdır}...

Nihâyet dar bir dağ geçidinden geçip nehre ulaştılar, oldukça susamışlardı. Suyu gören askerler alelacele atıldılar.

...*Derken içlerinden pek azı* {yani, Bedir günü Nebî'nin (s.a) ashâbının sayısınca: 313 kişi} *dışında ondan içtiler. Nihâyet o* {yani, Tâlût} *ve beraberindeki îmân edenler onu* {yani, nehri} *geçtiler. Dediler* {yani, nehre koşup kana kana içen o isyankârlar dediler} *ki: "Bugün bizim Câlût ve ordusuna karşı takatimiz yok."* {Suyu avuçlayarak içenler ve} *Allah'a kavuşacaklarını zannedenler* {yani, bilenler} *ise...*

"Zann" kelimesi, şu âyetlerde de "ilm" manasında kullanılmıştır: *Zanneder* {yani, kesinlikle bilir}*o dem, tam bir ayrılık* (el-Kıyâme, 75/28); *Ona düşeceklerini zannetmişlerdir* {yani, bilmişlerdir} (el-Kehf, 18/53); *Bu kimseler diriltileceklerini zannetmiyorlar mı* {yani, bilmiyorlar mı}? (el-Mutaffifîn, 83/4)

...{–gönül hoşluğuyla ve isteyerek ölüme gittikleri için–} *şu cevabı verdiler: "Nice az bir cemiyet* {yani, asker topluluğu}, *çok bir cemiyete* {yani, sayıca daha kalabalık topluluklara} *–Allah'ın izniyle– galebe çalmıştır. Allah sabredenlerle beraberdir"* {yani, Allah İsrâîloğulları'na, (–sabrettikleri takdirde–) düşmanlarına karşı yardım edecektir}.

Tâlût, emre karşı gelenleri geri çevirdi; su içmeyenler ve avuçlayarak içenlerle birlikte yoluna devam etti. Nihâyet düşmanı gördüler.

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ
بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ
الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

250. *Vakta ki Câlût ve ordusuna karşı* {savaşmak üzere} *meydana çıktılar. Dediler* {yani, su içmeyenler ve avuçlayarak içenler dediler} *ki: "Rabbimiz! Üzerimize sabır dök"* {yani, üzerimize dökercesine sabır boşalt},...

Bu ibare, *Üzerine erimiş bakır dökeyim* {yani, boşaltayım} (el-Kehf, 18/96) ibaresine benzemektedir.

...*"ayaklarımıza sebat* {yani, savaş esnasında kaymasın diye sebat} *ver ve kâfirler topluluğuna* {yani, Câlût'a ve ordusuna} *karşı bize yardım et!"*

251. *Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah da o'na mülk* {yani, oniki sıbtın krallığını} *ve hikmet* {yani, Zebur'u} *verdi ve daha dilediğinden* {yani, zırh yapmayı, hayvanlarla, kuşlarla konuşmayı, dağların o'nunla birlikte tesbih etmesini} *o'na öğretti...*

Câlût ve askerleri puta tapan kimselerdi. Yüce Allah mü'minlerin duasını –isyan edenler hakkında da– kabul buyurdu. Her iki topluluk –ki Tâlût'un askerleri az, Câlût'un askerleri ise çoktu– karşı karşıya gelince, Dâvûd (a.s) Câlût'un tam karşısında yer aldı. Böyle bir yere, ancak Câlût ile çarpışmak isteyen kimse dururdu. Câlût'un karşısında dikildiği için Dâvûd ile alay ettiler. Ad kavminden olan Câlût'un üzerindeki miğfer 300 rıtıl ağırlığındaydı. Câlût, karşısına dikilen Dâvûd için dedi ki:

— Bu delikanlı da nereden çıktı, ne oluyor sana? Ben senin zayıf olduğunu, beraberinde silâh bulunmadığını görüyorum. Haydi geri dön, sana acıdım.

Dâvûd (a.s) karşılık verdi:

— Allah'ın izniyle seni öldüreceğim.

Câlût sordu:

— Beni ne ile öldüreceksin? Sen bedbahtların durumundasın, yanında bir sopadan başka silâh görmüyorum. Haydi onunla bana istediğin kadar vur.

Dâvûd'un elindeki sopa, koyun güderken kullandığı sopa idi.

Dâvûd karşılık verdi:

— Allah'ın izniyle, seni Allah'ın dilediği şey ile öldüreceğim.

Câlût güç yetirebileceğini zannederek o'nu yakalamak üzere öne geçti. Dâvûd'un yolda gelirken aldığı üç taş, tek bir taş hâline gelmişti. Câlût'un yaklaşması üzerine Dâvûd dağarcığındaki taşı çıkardı. Rüzgâr da Câlût'un miğferini düşürdü. Dâvûd'un attığı taş Câlût'un kafasına isâbet etti ve beynini delerek çıktı. Kâfirler de yenilgiye uğradı. Tâlût ve beraberindekiler durmuş olup biteni seyrediyorlardı. İşte, *Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü* buyruğu bunu anlatmaktadır. Dâvûd, tek bir taşa dönüşmüş küçük taşlar ile Câlût'u öldürmüştü. Onunla birlikte 30.000 kişi daha öldürüldü. Dâvûd, Tâlût'tan malının ve hükümdarlığının yarısını istedi. Tâlût onu kıskandığı için sürgüne gönderdi. Dâvûd da gidip İsrâîloğulları'na ait bir kasabaya yerleşti. Sonra Tâlût yaptıklarına pişman oldu ve kendi kendine, "Allah'ın Câlût'u öldürmek üzere gönderdiği yeryüzündekilerin en hayırlısını sürgüne gönderdin ve o'na verdiğin sözde durmadın" dedi. İsrâîloğulları Dâvûd'u, Tâlût'tan daha çok seviyordu. Tâlût, Dâvûd'u aramaya koyuldu. Geceleyin İsrâîloğulları'ndan yaşlı bir kadının kapısını çaldı. Allah'ın ism-i azamını bilen bu kadın, kapıyı çaldığında Dâvûd için ağlamaktaydı.

Kadın sordu:

— Kim o?

Tâlût cevab verdi:

— Ben Tâlût'um.

Kadın karşılık verdi:

— Sen insanların en bedbahtı ve en kötüsüsün, ne yaptığını biliyor musun? Sen nebî Dâvûd'u kovdun. Halbuki Allah o'na emir vermesi, zırhın o'nun için küçülmesi, İşmâvîl'in haber verdiği nitelikleri, Câlût'u öldürmesi, Allah'ın putperestleri yenilgiye uğratması gibi bütün hususlar Dâvûd'u tanıman için sana gösterilen alâmetlerdir. Fakat sen Dâvûd'a verdiğin sözde durmadın, o'nu kovdun. Helâk oldun ey bedbaht.

Tâlût kadına dedi:

— Benim sana gelişimin sebebi, nasıl tevbe edeceğimi sormaktır.

Kadın ona şu cevabı verdi:

— Tevbenin kabulü için Belka şehrine gideceksin ve tek başına oranın ahâlisi ile savaşacaksın. Eğer o şehri fethedebilirsen tevben kabul oldu demektir.

Tâlût kalkıp gitti, Belkalılar ile tek başına savaştı ve neticede öldürüldü. Bunun üzerine İsrâîloğulları Dâvûd'u (a.s) getirip kıral yaptılar. Bütün İsrâîloğulları Dâvûd'un kırallığında bir araya toplanmışlardı. Onlar oniki sıbt [kol/kabile] idi, her sıbtın ayrı bir hükümdarı vardı. İşte, *Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar, Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah da o'na mülk ve hikmet verdi ve daha dilediğinden o'na öğretti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı* {yani, Allah müşrikleri Müslümanlarla savmasaydı}, *yeryüzü muhakkak fesâda uğrardı* {yani, helâk olurdu}...

Allah müşrikleri Müslümanlarla savmasaydı, müşrikler yeryüzünde üstünlük sağlar: Müslümanları öldürür, mescidleri, havraları, kiliseleri, manastırları tahrib ederlerdi. İşte, *Yeryüzü muhakkak fesâda uğrardı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Kuşkusuz kırallar bir şehre girdiklerinde, orayı ifsad ederler {yani, helâk ederler} (en-Neml, 27/34) âyeti de buna benzemektedir.

> ...*Fakat Allah âlemlere* {yani, gelecek kötülükleri önlemek sûretiyle âlemlere} *lütuf sahibidir.*

252. *İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir* {yani, Kur'ân'dır}. *Onları sana hakk ile tilâvet ediyoruz. Muhakkak ki sen gönderilenlerdensin.*

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ
بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ
بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ
مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ
مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ
﴿٢٥٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

253. *İşte o rasûller... onlardan bazısını bazısına tafdil ettik. Allah onlardan kimisi* {yani, Mûsâ} *ile konuştu, bazısını da derecelerle yükseltti* {yani, kimini halîl [pek yakın dost] edindi, ki bu İbrâhîm'dir; kimine Zebur'u verdi ve dağların, kuşların o'nunla tesbih etmesini sağladı, ki bu Dâvûd'tur; kimine rüzgârı ve şeytanları musahhar kıldı, kuş dili öğretti, ki bu Süleymân'dır; kimine ölüleri diriltme, anadan doğma körleri, abraşları iyileştirme, çamurdan kuş yaratma mucizelerini verdi, ki bu da Îsâ'dır. İşte kasdedilen dereceler: faziletler bunlardır}. *Meryem oğlu Îsâ'ya da o beyyineleri* {yani, ölüleri diriltme, anadan doğma körü, abraşı iyileştirme, çamurdan kuş gibi bir şey yaratma mucizelerini} *verdik ve o'nu rûhu'l-kudüs ile destekledik* {yani, Cebrâîl ile o'nun gücüne güç kattık}. *Eğer Allah dileseydi, onların ardından gelenler* {yani, Mûsâ ile Îsâ arasındaki bin nebînin ümmetleri} *kendilerine o beyyineler* {yani, nebîlerin yaptıkları hayret verici işler} *geldikten sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat ihtilâfa düştüler* {yani, dînde iki fırkaya ayrıldılar}; *onlardan kimi îmân etti* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etti}, *kimi de küfretti* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr etti}. *Eğer Allah dileseydi*

yerek ya da istemeyerek Müslüman olunca, Ehl-i Kitab olmayanlardan da harac/cizye kabul etti. Nebî (s.a), kendilerini İslâm'a davet etmek için Münzir b. Sâvâ'ya ve Hecer halkına yazdığı mektubunda şunları söylemişti:

> Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Hecer halkına! Selâm hidâyete tâbi olanlara. Asıl maksadımıza gelince: Bizim gibi şehâdet getiren, kestiğimizi yiyen, kıblemize yönelen ve dînimize göre hareket eden kimse Müslümandır, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün zimmetindedir. Eğer Müslüman olursanız, hâliniz üzere bırakılırsınız. Meyvelerinizin onda-biri ile tahıllarınızın yirmide-biri size ait olacaktır. Bunu kabul etmeyene de cizye yükümlülüğü konacaktır.

Münzir b. Sâvâ da, Nebî'ye (s.a) şunları yazdı:

> Hecer halkına yazdığın mektubunu okudum. Onlardan kimi İslâm'ı kabul etti, kimi reddetti. Yahudiler ile Mecusiler ise, –İslâm'a girmek istemeyerek– cizye vermeyi kabul ettiler.

Nebî (s.a) de onların cizye ödemesini kabul etti.

Bunun üzerine Medine münâfıkları şöyle demeye başladılar: "Muhammed, Ehl-i Kitab'tan başkasından cizye almamakla emrolunduğunu iddia ediyordu. Şimdi ne diye Hecer Mecusilerinden cizye alıyor? Halbuki, bizim babalarımızdan, kardeşlerimizden cizye kabul etmemiş, İslâm'a girmeleri için onlarla savaşmıştı."

Onların bu sözleri Müslümanlara ağır geldi ve Nebî'ye (s.a) aktardılar. Bunun üzerine, *Ey îmân edenler! Siz kendinize bakın. Siz hidâyette iken, dalâlette olan kimse size zarar veremez* (el-Mâide, 5/105) âyeti indi. Ayrıca, Arablar İslâm'a girdikten sonra, *Dînde ikrah yoktur* buyruğu nâzil oldu.

> *...Çünkü rüşd ile ğayy* {yani, hidâyet ile dalâlet} *apaçık meydana çıkmıştır. Kim tâğûta* {yani, şeytana} *küfr eder ve Allah'a* {yani, O'nun bir ve tek olduğuna, ortağının bulunmadığına} *îmân ederse, o, kopması mümkün olmayan bir kulpa* {yani, cennete kadar asla kopmayacak ve kesilmeyecek olan sapasağlam bir kulpa: İslâm'a} *tutunmuş olur. Allah semîdir* {yani, sözlerini işitendir}, *alîmdir* {yani, söylediklerini çok iyi bilendir}.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ
مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ
ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ي حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ي رَبِّه۪ٓ
اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّيَ الَّذ۪ي يُحْي۪
وَيُم۪يتُۙ قَالَ اَنَا۬ اُحْي۪ وَاُم۪يتُۜ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ فَاِنَّ اللّٰهَ
يَأْت۪ي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ
الَّذ۪ي كَفَرَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۚ ﴿٢٥٨﴾

257. *Allah, îmân edenlerin* {yani, Allah'a îmân eden mü'minlerin} *velîsidir. Onları zulumâttan nûra* {yani, şirkten îmâna} *çıkarır...*

Bunun benzeri de, *Kavmini zulumâttan nûra çıkar... diye âyetlerimizle gönderdik* (İbrâhîm, 14/5) âyetidir.

Çünkü îmân edenlerin mutlu olacakları, Allah tarafından ezelden beri belli olan bir husustur. Nebî'yi (s.a) gönderince, Allah onları şirkten îmâna çıkarttı.

...Kâfirlerin velîleri ise tâğûttur {yani, Ka'b b. Eşref'tir}. *Onları nûrdan zulumâta çıkarırlar...*

Onlar [Yahudiler], içinde bulundukları nûrdan –ki nebî olarak gönderilmeden önce Muhammed'e (s.a) îmân etmeleri nûrdur– zulumâta –ki nebî olarak gönderilişinden sonra o'nu inkâr etmeleri ve inkâr etmeye davet etmeleri zulumâttır– çıkarıldılar.

...İşte onlar {yani, Yahudiler}, *ateş ashâbıdır. Orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.

258. *Baksana şu Allah'ın mülk vermesi neticesinde Rabbi hakkında İbrâhîm ile mücadele edene* {yani, Nemrud b. Kenan b. Gayb b. Nemrud b. Kuşî b. Nûh'a}! *İbrâhîm ona, "Benim Rabbim diriltir ve öldürür" dediği vakit, "Ben de diriltir ve öldürürüm" dedi. İb-*

> *râhîm, "Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen onu batıdan getir" deyince, o küfreden* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *herif donakaldı* {yani, o zorba Nemrud, İbrâhîm'e nasıl cevab vereceğini bilemedi}. *Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez* {yani, Nemrud gibi zâlimlere delil gösterme imkânı vermez}.

Bütün yeryüzünü ele geçiren ilk hükümdar Nemrud'dur. Bâbil kulesini yapan da odur. İbrâhîm ile tartışması şöyle olmuştu: İbrâhîm (a.s) putları kırınca Nemrud o'nu hapse attı. Sonra da ateşte yakmak üzere hapisten çıkardı ve İbrâhîm'e sordu:

— Rabbin kim?

İbrâhîm de cevab verdi:

— Rabbim dirilten ve öldürendir.

Arkasından da ekledi:

— Ben de O'na ibâdet ediyor, her türlü hayrı O'ndan istiyorum.

Nemrud karşılık verdi:

— Ben de diriltir ve öldürürüm.

İbrâhîm sordu:

— Bu dediğini nasıl isbatlayabilirsin?

Bunun üzerine Nemrud iki adam getirtti; birisini öldürdü, öbürünü de hayatta bıraktı ve dedi ki:

— Şu hayatta idi, ben de onu öldürdüm. Şunu da hayatta bıraktım, dileseydim öldürebilirdim.

İbrâhîm dedi:

— Muhakkak Allah güneşi doğudan getiriyor. Haydi, sen onu batıdan getir.

Bunun üzerine, o küfreden herif: zorba Nemrud şaşırıp kaldı: İbrâhîm'e nasıl cevab vereceğini bilemedi.

Sonra Yüce Allah İbrâhîm'i ateşten kurtardı, Nemrud'a da bir sivrisinek musallat etti. Sivrisinek onun dudağını soktu, onu yakalamak isteyince, burun deliğinden içeri girdi. Çıkarmak isteyince de geniz boşluğuna kadar gitti. Nemrud sineği çıkarmak istedikçe, sinek onun bey-

nine doğru ilerledi. Öyle ki, başına balyozla vurduruyordu, balyozla vurulunca sivrisinek duruyor, vurulmadığında harekete geçiyordu. Yüce Allah o sivrisinekle Nemrud'a kırk gün azab ettikten sonra ölüp gitti. Şanı yüce Allah, "İzzet ve celalîme yemin ederim ki onu gerçekleştirmedikçe, yani, güneşi batıdan getirmedikçe/doğurmadıkça Kıyâmet kopmayacaktır. Bu hâdiseyi görecek olanlar Benim dilediğimi yapmaya kâdir olan Allah olduğumu bileceklerdir" buyurdu.

Bunun bir benzeri de, *...Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında bir olmazlar. Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez* {yani, onlara delil gösterme imkânı vermez}. (et-Tevbe, 9/19) âyetidir.

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا ۚ قَالَ أَنَّىٰ
يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ
بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ
لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانْظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ ۖ
وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ فَلَمَّا
تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

259. *Baksana duvarları, çatıları üstüne çökmüş bir kasabaya uğrayan kimseye! "Bunu* {yani, bu kasaba ahâlisini} *ölümünün* {yani, ahâlisinin helâk edilişinin} *ardından Allah nasıl diriltecek?" dedi...*

Şöyle ki: Buhte Nassar, Bâbil halkını esir almıştı. Aralarında, İsrâîloğulları alimlerinden 'Uzeyr b. Şerhiyâ da vardı. Bir gün 'Uzeyr, Îsâ b. Meryem'in göğe yükseltilmesinden sonraki bir zamanda boz bir eşek üzerinde Dicle kıyısında Vâsıt ile Medâin arasında Sâbûr diye bilinen bir kasabadan geçti. Eşeğini bir ağacın gölgesine bağlayarak şehri dolaşmaya çıktı, fakat kimsecikler yoktu. Şehirdeki bütün ağaçlar meyveye durmuştu. Meyveden, üzüm ve incirden bir miktar aldıktan sonra eşeğinin yanına döndü. Oturup meyveden yedi, üzümü sıkıp suyun-

dan içti. Artan meyveyi bir sepete, artan suyu da bir kırbaya koydu. Kasabanın harab olduğunu, ahâlisinin de helâk olduğunu görünce, *"Bunu* {yani, bu kasaba ahâlisini} *ölümünün* {yani, ahâlisinin helâk edilişinin} *ardından Allah nasıl diriltecek?" dedi.* O ölümden sonra dirilişten yana kuşku duyuyor değildi; tıpkı, *Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster* (el-Bakara, 2/260) diyen İbrâhîm (a.s) gibi Rabbinden ölüleri nasıl dirilttiğini göstermesini taleb etmişti. Allah da 'Uzeyr'e, o kasabayı ve ahâlisini ölümünden sonra nasıl dirilteceğini öğretmek istedi.

> *...Bunun üzerine Allah onu* {ve eşeğini} *öldürdü: yüz yıl. Sonra, onu diriltti...*

Allah yüz yıl sonra günün son vakitlerinde onu dirilttiğinde, meyve ve üzüm suyu yanı başında duruyordu, yiyeceği ve içeceği bozulmamıştı. Semâdan ona seslendi:

> ..."{Ey Uzeyr!} *Ne kadar* {yani, ölü olarak ne kadar} *kaldın?" diye sordu. "Bir gün" cevabını verdi...*

Sonra dönüp bakınca güneşi gördü, bu sefer dedi ki:

> *..."yahut bir günden eksik kaldım." Buyurdu ki: "Hayır yüz yıl kaldın"* {yani, ölü olarak tam yüz yıl kaldın}...

Sonra Allah, gerektiği gibi ibret alması için ona durumu haber verdi:

> *..."Yiyeceğine* {yani, sepetteki meyveye} *ve içeceğine* {yani, üzüm suyuna} *bak: hiç bozulmamış* {yani, yüz yıl geçtiği halde tadları bozulmamış}...

Bunun (mana yönünden) bir benzeri de, *Orada bozulmayan sudan nehirler, tadı değişmeyen*[28] *sütten ırmaklar... vardır* (Muhammed, 47/15) âyetidir.

Bunu görünce Uzeyr, "Sübhânallâh! Nasıl olur da tadı değişmez?!" dedi. Sonra eşeğine baktı. Kemiklerinin tamamen çürümüş, eklemlerinin dağılmış olduğunu gördü. Semâdan, "Ey çürümüş kemikler! Bir araya gelin, Allah üzerinize bir rûh indirecektir" diye seslenildi. Kemikler birbirlerinin yanına gelerek kol pazuya, pazu omuzlara kürek ke-

---

28 Örnek verilen 47/15. âyetteki "tadı değişmeyen" anlamındaki fiilin kökü *hemze-sin-nûn*'dur. Tefsiri yapılan âyetteki "bozulmamış" manası verilen fiilin kökü ise *sin-nûn-nûn*'dur. (Çeviren)

miklerine, baldırlar diz kapaklarına, diz kapakları uyluklara, uyluklar leğen kemiklerine doğru gitti ve sırta yapıştılar. Sonra baş cesedin üzerine oturdu. Uzeyr de olan-biteni seyrediyordu. Sonra kemiklerin üzerine sinirler ve damarlar eklendi. Arkasından ona kıllar, tüyler ilave edildi, sonra da burnuna rûh üflendi. Eşek kalkıp yanı başında anırmaya başladı. Böylece Allah, helâklerinden sonra kabirdeki insanları nasıl dirilteceğini ona öğretti. Yiyeceği ve içeceğini yüz yıl süreyle bozulmaktan koruduğu gibi, eşeğini de yüz yıl sonra diriltti. İşte, *Yiyeceğine ve içeceğine bak: hiç bozulmamış* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*"Bir de merkebine bak: (nasıl çürüyüp sırf kemik kalmış)! Bunlar, seni insanlara bir âyet* {yani, ibret} *kılalım diyedir* {çünkü onu, yüz yıl sonra bir genç olarak diriltmişti}. *Kemiklere* {yani, merkebinin kemiklerine} *bak: onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz"* {yani, nasıl hayat verip canlandırıyoruz}...

Bunun bir benzeri de, *Yine de onlar yerden ilâhlar edindiler. Onlar mı neşredecekler* {yani, ölülere onlar mı can verecekler}?! (el-Enbiyâ, 21/21) âyetidir.

> ...*Durum kendisine* {yani, Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiği 'Uzeyr'e} *apaçık belli olunca,* {Yüce Allah için secdeye kapanarak} *"Artık biliyorum, hakikaten Allah her şeye kadîrdir"* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de kadîrdir} *dedi.*

Ehlinin yanına dönen Uzeyr, onların öldüğünü, evinin satılıp yerine yeni bir bina yapıldığını gördü. Evini ona geri verdiler. Uzeyr çocuklarını da araştırıp buldu, onlar onu, o da onları tanıdı. Yüce Allah Uzeyr'e ilm verdi.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّ اَرِن۪ي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْۜ
قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْب۪يۜ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ
ادْعُهُنَّ يَأْت۪ينَكَ سَعْيًاۜ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ
الَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ

سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ
أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾

260. *Bir vakit İbrâhîm, "Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!" demişti...*

İbrâhîm deniz kıyısında, kara ve deniz hayvanları ile kuşların parçaladığı bir eşek leşi görmüştü. Bir süre bu leşe baktıktan sonra, "Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" demişti. Bunun üzerine Allah sordu:

..."{Ey İbrâhîm!} *Yoksa îmân* {yani, Benim ölüleri dirilttiğimi tasdik} *etmedin mi?" dedi. "Îmân* {yani, tasdik} *ettim, fakat kalbimin mutmain olması için"* {yani, kalbimin huzur ve sükûn bulması için bunu istiyorum} *dedi. Dedi ki: "Dört kuş* {yani, bir horoz, bir ördek, bir karga ve bir güvercin} *al, onları kesip parçala*[29] {yani, kesip parçaladıktan sonra parçaları birbirine iyice karıştır, bir kuşun önünü diğer kuşun arkasına koy –"surhunne" kelimesi, Nabatîlerin dilinde, "onları parçala" demektir–}. *Sonra onların her cüzünü bir dağa bırak, sonra da onları çağır, koşarak sana gelirler...*

Buyrukta takdim vardır: İbrâhîm kuşları çağırınca, organlar ve kanatlar birbirine kavuştu. Hep birlikte o'nun çağrısına icabet edip geldiler. Ancak başları yoktu. Başlarını da gövdelerinin üzerine yerleştirince ördek vıraklamaya, horoz ötmeye, karga gaklamaya, güvercin de guduklamaya başladı.

Allah'ın buyruğu şunu ifade etmektedir: O kuşları al, parçala, sonra çağır. Güneşin batışı sırasında ayakları üzerinde yürüyerek sana geleceklerdir.

---

[29] Âyetteki *ileyke* kelimesi dikkate alındığında, *surhunne* kelimesine, "onları parçala" anlamını vermek mümkün olmaz. O yüzden müfessirler, *surhunne ileyke* ibaresine, "onları kendine alıştır" manasını vermişlerdir. (Çeviren)

...*"Bil ki Allah hakikaten azîzdir, hakîmdir."*

O vakit İbrâhîm de, "Biliyorum ki Allah mülkünde azîzdir, ölümden sonra diriltme hususunda hikmeti sonsuz olan hakîmdir" dedi. Yani, kesilip parçalanan ve parçaları dört dağa dağıtılan bu dört kuşu dirilttiği gibi, bütün insanları da yeryüzünün her bir yanından diriltecektir.

Şam'da cereyan eden kuşlarla ilgili bu hâdise, o'nun çocuğunun doğmasından ve o'na sahifeler inmesinden önceydi, İbrâhîm o sırada 75 yaşındaydı.

261. *Mallarını Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} *infak edenlerin meseli, yedi başak bitiren, her başağında da yüz tane bulunan bir tohuma benzer. Allah dilediğine daha da katlar. Allah vâsidir* {yani, iyiliklere kat kat fazlasıyla karşılık verendir}, *alîmdir* {yani, ne infak ettiklerini çok iyi bilendir}.

262. *Mallarını Allah yolunda infak edip de sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayan ve eziyet etmeyen kimseler var ya, Rabb'leri yanında onların mükâfaatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklar* {yani, ölüm esnasında üzülmeyecekler}.

Âyet, Osman b. Affan'ın (r.a) Tebuk gazvesindeki infakı ve Medine'de Rûme kuyusunu satın alıp Müslümanlara tasadduk etmesi ile 'Abdurrahmân b. 'Avf ez-Zührî'nin (r.a) malımın yarısını –ki her dirhemi bir miskal gelen 4.000 dirhem– tasadduk etmesi üzerine inmiştir.

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى
وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

263. *Ma'rûf* {yani, güzel} *bir söz* {yani, kişinin ihtiyacını arzetmek üzere gelen fakir Müslüman kardeşine birşey veremediği

takdirde hayır ile dua etmesi} *ve bir mağfiret* {yani, onu bağışlama}, *arkasından eziyet* {yani, başa kakma} *gelen sadakadan* {yani, ona vereceği sadakadan} *hayırlıdır. Allah ğanidir* {yani, sizin sadakanıza muhtaç değildir}, *halîmdir* {yani, verdiği sadakayı başa kakan ve sadakası dolayısıyla eziyet eden kimselere çabucak cezâ vermez}.

264. *Ey îmân edenler! Sadakalarınızı başa kakmakla ve eziyet etmekle boşa çıkarmayın, o herif gibi ki: Sırf insanlara gösteriş olsun diye malını infak eder de ne Allah'a* {yani, O'nun ortağı bulunmayan bir ve tek olduğuna}, *ne de Âhiret Günü'ne* {yani, ne de amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine} *îmân eder* {yani, ne Allah'ın tek ilâh olduğunu ve ne de Âhireti tasdik eder}...

Çünkü böyle bir davranış, sadaka alana eziyettir. Başa kakma, verilen, sadakayı boşa çıkartır; tıpkı bu meselde olduğu gibi: yani, verdiği sadakayı başa kakan kimsenin durumu, malını îmân olmadan sırf gösteriş olsun diye infak eden müşriğin durumu gibidir. Nasıl müşriğin şirki, sadakasının sevabını boşa çıkartıyorsa, mü'minin başa kakması ve eziyet etmesi de sadakasının sevabını boşa çıkartır.

Allah, verdiği sadakayı başa kakan kimsenin ecir alamayacağını, hiçbir sevabının bulunmayacağını haber verdikten sonra bu durumdakilere şu misali vermektedir:

...*Onun meseli, üzerindeki azıcık toprağın da sağanak hâlinde* {yani şiddetli} *yağan bir yağmur tarafından giderilip çırılçıplak bırakılan bir kayaya benzer* {yani, yağan yağmur üzerindeki azıcık toprağı da giderip kayayı çıplak bir hâle getirmiştir}...

İşte îmân olmadan infakta bulunan müşrik ile insanlara gösteriş olsun diye infak eden kimsenin durumu budur. Başa kakıp, eziyet ettiği takdirde mü'minin sadakasının hâli de budur.

...*Onlar yaptıklarından hiçbir şekilde istifade edemezler* {yani, Kıyâmet Günü bunların eline infak ettiklerinden hiçbir sevab geçmeyecektir}...

Allah'ın, *Rabb'lerine küfr edenlerin meseli, amelleri fırtınalı bir günde rüzgâr tarafından şiddetle savrulan bir küle benzer. Yaptıkların-*

dan hiçbir şey {yani, Kıyâmet Günü hiçbir şey: hiçbir sevab} *ellerine geçmez* (İbrâhîm, 14/18) buyruğu da böyledir.

Tıpkı şiddetli yağmurun isâbet ettiği kayanın üzerinde hiçbir toprak kalmaması gibi.

...Allah kâfirler kavmini hidâyete iletmez.

Sonra infakıyla Allah'ın rızasını isteyen ve verdiği sadakayı, yaptığı infakı başa kakmayan mü'minin durumunu söz konusu ederek buyuruyor ki:

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَٓاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ
الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَٓاءُ فَاَصَابَهَٓا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ
فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا
الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا
فِيهِ وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾

265. *Allah'ın rızasını arayarak ve nefislerinden bir sebat ile* {yani, kalblerinden bir tasdik ile} *mallarını infak edenlerin* {yani, Allah'ın rızasını isteyerek ve başa kakmayarak infak eden mü'minin infakının} *meseli, bir tepede* {yani, altından nehirlerin aktığı yüksek ve düzgün bir yerde bulunan} *ve kendisine bol yağmur isâbet ettiği için de yemişlerini* {yani, mahsullerini} *iki kat veren güzel bir bahçeye benzer...*

İşte, başa kakmaksızın Allah için malını infak edenin ve ettiği infa-

kın durumu budur. İnfak ettiği az ya da çok olsun ona kat kat karşılık verilir. Nitekim az ya da çok bir yağmurun düşmesiyle de, o bahçenin mahsulleri kat kat artar.

> *...Ona bol yağmur isâbet etmese de bir tall* {yani, bir çisenti} *olur. Allah amellerinize* {yani, infak ettiklerinize} *basîrdir.*

> 266. *Arzu eder mi hiç biriniz ki: Hurma ve üzüm ağaçlarından bir bahçesi olsun,...*

Bu, Allah'ın kâfirin ameli için verdiği bir misaldir.

> *...altından nehirler aksın, içinde her çeşit mahsulü bulunsun ve kendisine de ihtiyarlık gelip çatsın, bir de güçsüz* {yani, aciz ve çaresiz} *küçük çocukları bulunsun. Derken ona, ateşli bir bora* {yani, sıcak sam yeli} *isâbet etsin de yanıversin?...*

İşte kâfirin meseli, üzerine ihtiyarlık çökmüş kimsenin durumuna benzer. Bu ihtiyarın, türlü türlü mahsul veren bir bahçesi ve çaresiz, aciz, küçük çocukları var. Onun da, çocuklarının da geçimi bu bahçeye bağlı. Sıcak sam yelinin isâbet etmesiyle bahçesi yanmış, ihtiyarlığından ötürü bahçesinin başına gelen musibeti önleyecek gücü bulamamıştır. Küçük çocukları da geçimlikleri olan bu bahçeyi yanmaktan kurtaramamışlardır. İhtiyarın, bahçesini eski hâline getirmesi de mümkün değildir. Çocuklarının da, bir hayra en çok muhtaç olduğu zamanda babalarına bir hayırları dokunamıyor. İhtiyar hiçbir şey bulamadığı gibi, kendisine gelen azabı da önleyemiyor. Nitekim bu ihtiyarın ve çocuklarının yanan bahçelerini koruyabilme imkânları olmamıştır. Kâfir de dünyaya geri döndürülmeyecek, mazereti kabul edilmeyecektir. Tıpkı ihtiyarın gençleşerek bahçesini eski hâline getiremeyeceği, âhirette hayra en çok muhtaç bulunduğu bir zamanda faydasını göreceği önden bir hayır gönderemeyeceği, çocuklarının da babalarına bir fayda sağlayamayacağı gibi; hayra en fazla ihtiyaç duyacağı âhirette hayırdan mahrum kalacaktır. Tıpkı ihtiyarladığı, çocuklarının da küçük ve aciz olduğu bir sırada, en muhtaç olduğu bir zamanda bahçesinden mahrum kaldığı gibi.

> *...İşte Allah, tefekkür* {yani, darbettiği meseller üzerinde düşünüp de ibret almanız} *için âyetlerini* {yani, emirlerini} *böyle beyan ediyor.*

267. *Ey îmân edenler! Kazandıklarınızın tayyiblerinden* {yani, size rızık olarak verdiğimiz altın, gümüş ve daha başka helâl şeylerden} *ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan* {yani, temiz ve helâl mahsullerden, yerde biten şeylerden} *infak edin...*

Nebî (s.a), zekât âyeti inmeden önce insanlara sadaka vermelerini emretmişti. Bir adam, çoğu işe yaramaz bir hurma salkımı getirip mesciddeki hurmaların içine koydu. Nebî (s.a), "Bunu kim getirdi?" diye sordu. Ashâb, "Bilmiyoruz" cevabını verdi. Nebî (s.a), bu salkımın asılmasını istedi. Ona bakan, "Bu salkımı getiren ne kötü iş yaptı" diyordu. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...Göz yummadan alıcısı olmayacağınız değersiz/kötü şeyleri vermeye yeltenmeyin {yani, bayağı ve adi hurmaları sadaka vermek üzere seçmeyin}...

Çünkü siz bayağı olanı iyi olanla aynı fiyata almazsınız, yani, birinizin diğerinden alacak bir hakkı bulunsa, kendi hakkından daha aşağı olanı kabul etmez; hakkından kısmen vazgeçip daha adi ve bayağı olduğunu bile bile almayı kabul etmesi hâli müstesnâ.

...Bilin ki, Allah hakikaten ğanidir {yani, sizin malınıza muhtaç değildir}, *hamîdtir* {yani, mülküyle, saltanatıyla yarattıkları tarafından hamd edilendir}.

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ
الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ
مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ
خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

268. *Şeytan sizi fakirlikle* {yani, sadaka verecek, infak edecek olursanız fakir düşmekle} *korkutur ve size fahşâyı* {yani, ma'siyetleri: sadaka vermemeyi} *emreder. Allah ise, Kendinden bir mağfiret* {yani, sadaka vermeniz hâlinde günahlarınız için Âhirette bağışlama} *ve bir genişlik va'd ediyor* {yani, sadakanızın yerine daha iyi ve çoğunu vereceğini va'd ediyor}. *Allah vâsidir*

{yani, lütfu pek geniş olandır}, *alîmdir* {yani, ne infak ettiğinizi çok iyi bilendir}.

Allah'ın, *Eğer Allah'a karz-ı hasen [güzel bir ödünç] verirseniz...* {yani, sizden kim ecrini Allah'tan umarak, gönül hoşluğu ile bir sadaka verirse, Allah dünyada o sadakaya karşılık ona kat kat fazlasıyla vereceği gibi, Âhirette de o sadaka sebebiyle günahlarını bağışlayacaktır} (et-Teğâbun, 64/17) buyruğu bunu anlatmaktadır.

269. *Dilediğine hikmet verir. Hikmet* {yani, Kur'ân ilmi ve onda fıkh} *verilen kimseye, çok hayır verilmiş demektir. Lübb sahiblerinden başkası tezekkür etmez.*

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِنْ تُبْدُوا
الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا
الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ
لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾

270. *Nafakadan ne infak ettiniz* {yani, sadaka vermek üzere mallarınızın hayırlılarından yaptığınız her türlü infakı} *yahut nezrden ne nezrettiniz ise* {yani, adadığınız hakk/meşru olan her adağı} *muhakkak Allah onu bilir* {yani, Allah onu tesbit eder}. *Zâlimlerin* {yani, müşriklerin} *yardımcıları* {yani, kendilerini ateş azabından koruyacak yardımcıları} *yoktur.*

271. *Sadakaları açıkça verirseniz o ne güzeldir! Şâyet onları gizler de fakirlere öyle verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır* {yani, açıkça vermekten daha hayırlıdır: ecri yetmiş kat daha büyüktür} *ve seyyielerinize keffâret olur...*

Buradaki "min-seyyiâtikum" [seyyilerinizden (bir kısmına)] ibaresindeki "min" edatı sıla/zaid olduğundan ibare, "seyyielerinize/seyyielerinizin tümüne" demektir ve cümle, "gizli-açık verdiğiniz sadakalarınız sebebiyle seyyielerinize keffâret olur/günahlarınız bağışlanır" manasına gelir.

...ve Allah amellerinize habîrdir.

272. *Onların hidâyete iletilmeleri sana ait değildir, fakat Allah dilediğini hidâyete iletir...*

Buyruk, müşrikler hakkında inmiştir, çünkü O [Yüce Allah] onlara zekâtın dışında da sadaka vermeyi emretmişti. Esmâ' bt. Ebî Bekr hakkında inmiştir. O Nebî'ye (s.a), dedesi Ebû Kuhâfe ile onun karısını görüp gözetme hakkında sormuştu. O sırada her ikisi de kâfirdi. Onları görüp gözetmek sanki Nebî'ye (s.a) ağır gelmişti. Bunun üzerine, *Onların* {yani, Ebû Kuhâfe'nin ve karısının} *hidâyete iletilmesi, sana ait değildir, fakat Allah dilediğini hidâyete* {yani, dîni İslâm'a} *iletir* buyruğu nâzil oldu.

...Hayrdan {yani, maldan} *ne infak ederseniz, kendi lehinizedir.* Zaten siz Allah'ın vechi dışında infak etmezsiniz. Hayrdan {yani, maldan} *her ne infak ederseniz, size ödenir* {yani, amellerinizin karşılığı eksiksiz ödenir} *ve size zulmedilmez* {yani, amelleriniz hususunda zulmedilmez}.

Sonra Allah kimlere infakta bulunulacağını beyân ediyor:

لِلْفُقَرَٓاءِ الَّذ۪ينَ اُحْصِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
لَا يَسْتَط۪يعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ
اَغْنِيَٓاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِس۪يمٰيهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ
النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪
عَل۪يمٌ ﴿٢٧٣﴾ اَلَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ
وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

273. {Nafakalar/sadakalar}, *Allah yolunda ihsar olmuş/olunmuş* {yani, kendilerini Allah yoluna hasretmiş, adamış} *fakirler içindir ki...*

Bunun benzerleri de, *Eğer hasr/ihsar olunursanız* {yani, engellenir, alıkonulursanız} (el-Bakara, 2/196) âyeti ile, *Biz cehennemi kâfirlere bir hasîr* {yani, hapishâne} *kıldık* (el-İsrâ, 17/8) âyetidir.

Buna göre, "Allah yolunda hasr/ihsar olunmuş" buyruğu, "Medine'de Allah'a itaat için kendilerini hapsetmiş, tahsis etmiş kimseler" demektir, ki bunlar da ashâb-ı Suffa'dır.

('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh babasından tahdis etti, o Huzeyl b. Habîb'den, o Mukâtil b. Süleymân'dan şöyle dediğini nakletti: Medine'de hiçbir malı bulunmayan İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre ve diğer mevâlînin sayısı dörtyüz kişiyi buluyordu. Gece oldumu bunlar mescidin sofasında kalırlardı. Yüce Allah onlara infakta bulunulmasını emretmektedir.

> ...*arzda darb etmeye* {yani, yeryüzünde seyahat etmeye, sefere çıkmaya} *güç yetiremezler...*

Allah'ın, *Arzda darb ettiğiniz zaman* {yani, yeryüzünde dolaştığınız, seyahat ettiğiniz: ticaret maksadıyla sefere çıktığınız zaman} (en-Nisâ, 4/101) âyeti de bunun gibidir.

> ...*Tok gözlü davrandıkları için, câhil* {yani, onların durumlarını ve hallerini bilmeyen kimse}, *onları ihtiyaçsız sanır. Sen onları sîmâlarından* {yani, onların fakirliklerini, ihtiyaç içinde olduklarını yüzlerinden ve hallerinden} *tanırsın. İnsanlardan bir şey istemezler. Hayrdan* {yani, maldan}...

Allah'ın, *Eğer geriye bir hayr bırakacaksa* (el-Bakara, 2/180) buyruğunda da "hayr" kelimesi, "mal" anlamında kullanılmıştır.

> ...*her ne infak ederseniz, Allah onu* {yani, yaptığınız infakı} *bilendir.*

> 274. *Mallarını gece-gündüz, gizli-açık infak edenlerin* {yani, sadaka olarak harcayanların} *Rabb'leri indinde ecirleri vardır, onlar için korku yoktur ve onlar mahzun olmazlar* {yani, ölüm esnasında üzülmezler}.

Âyet-i kerîme, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) hakkında inmiştir. O, parasının tümünü –ki hepsi dört dirhemden ibaretti– tasadduk etti; bir dirhemini gece, bir dirhemini gündüz, bir dirhemini gizlice, bir dirhemini de

açıkça tasadduk etti. Nebî (s.a) ona sordu:

— Seni bu şekilde davranmaya iten nedir?

Cevab verdi:

— Beni bu şekilde davranmaya iten, Allah'ın bana olan va‘dini, yerine getirmesine sebeb olacak [va‘dinin gerçekleşmesini/tahakkukunu sağlayacak] bir iş yapma isteğidir.

Bunun üzerine Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Şu an bu sana verilmiş oldu.

Allah da onun hakkında, *Mallarını gece-gündüz, gizli-açık infak edenlerin…* âyetini indirdi.

اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذٖى يَتَخَبَّطُهُ
الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا
وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهٖ
فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى
الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثٖيمٍ ﴿٢٧٦﴾

> 275. *Ribâ yiyenler* {yani, helâl kabul ederek fâiz yiyenler}, *başka değil, şeytanın çarptığı* {yani, dünyada çarptığı} *kimse gibi kalkarlar...*

İşte ribâ [fâiz] yemenin alâmeti budur.

> ...*Şu* {yani, Kıyâmet Günü başlarına gelecek bu hâl}, *onların, "Alış-veriş de aynen ribâ gibidir" demeleri sebebiyledir. Halbuki Allah alış-verişi helâl, ribâyı haram kıldı...*

Vâdesi gelen borcunu ödeyemeyen kişi, alacaklıya, "Sen borcumun vâdesini ertele, ben de miktarını arttırayım" teklifinde bulunur; böylece borcun vâdesi uzatılarak, miktarı artırılırdı. Kendilerine, "Bu bir ribâdır" denildiğinde, "Satış esnasında bedelin arttırılması ile, malın ödenmesi sırasında arttırılması arasında fark yoktur: Her ikisi de aynı-

dır" derlerdi. İşte, *Alış-veriş de aynen ribâ gibidir* demekle bunu kasdediyorlar. Allah ise, *Halbuki Allah alış-verişi helâl, ribâyı haram kıldı* buyurmaktadır.

...*Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt* {yani, Kur'ân'da bir beyân} *gelir de vazgeçerse* {yani, ribâdan vazgeçerse}, *geçmiş ona* {yani, haram kılınmasından önce ribâ olarak yediği ona ait}, *işi de* {yani, haram kılınışından ve ribâyı terk edişinden sonraki işi ise} *Allah'a aittir* {yani, dilerse onu ribâdan korur, dilerse korumaz}. *Kim de dönerse* {yani, helâl kabul ederek fâiz yemeye dönerse –çünkü onlar, "Alış-veriş de aynen ribâ gibidir" diyorlardı–} *onlar cehennemin arkadaşıdırlar, orada* {yani, cehennemde} *hâlidlerdir* {yani, ölmemek üzere cehennemde kalacaklardır}.

276. *Allah ribâyı mahveder* {yani, eksilterek mahveder}, *sadakaları ise nemalandırır* {yani, kat kat arttırır}. *Allah, keffâr* {yani, Rabbine karşı aşırı kâfir} *ve esîm [günahkâr] olanların hiç birini sevmez.*

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا
مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا
فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ
أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِنْ كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ
ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

277. *Kuşkusuz îmân eden, sâlih ameller işleyen, salâtı ikâme eden* {yani, farz olan namazı vakitlerinde dosdoğru kılan} *ve zekâtı îtâ eden* {yani, mallarından zekât veren} *kimselerin Rabb'le-*

ri indinde ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmazlar.

278. *Ey îmân edenler! Allah'a ittika edin* {yani, O'na karşı gelip isyan etmeyin} *ve ribâdan arta kalanı bırakın* {yani, arta kalan ribâyı almaktan sakının}; *eğer mü'minler iseniz.*

Âyet, Sakîf'ten Mes'ûd, Habîb, Rabîa' ve 'Abdiyâlîl adındaki dört kardeş hakkında inmiştir. Bunların babaları da 'Amr b. 'Umeyr b. 'Avf es-Sakafî'dir. Bunlar Muğîre b. 'Abdullâh b. Ömer ibn Mahzum'un çocuklarına fâizli borç veriyorlardı. Yüce Allah Nebî'ye (s.a) Tâif'e karşı zafer nasib edince Sakîfliler, fâiz alacaklarını tahsil etme, fakat fâiz borçlarını ödememe şartı koşmuşlardı. Sakîfliler ile Muğîreoğulları aralarındaki anlaşmazlığı çözmek üzere davalarını Nebî'nin (s.a) Mekke'ye vali tayin ettiği 'Attâb b. Esîd b. Ebi'l-Is b. 'Umeyye'ye götürdüler. Muğîreoğulları, "İnsanlardan fâiz borçları kaldırılmışken, biz fâiz borcuyla insanların en yoksulları hâline mi getirileceğiz?" dediler. Sakîfliler ise, "Biz Nebî (s.a) ile, fâiz alacaklarımızın bize ödenmesini şart koşarak barış yaptık" dediler. 'Attâb da, Medine'de bulunan Nebî'ye (s.a) durumu anlatan bir mektub yazdı. Bunun üzerine Allah Medine'de, *Ey îmân edenler! Eğer mü'minler iseniz, Allah'a ittika edin, fâizden arta kalanı bırakın* buyruğunu indirdi. Çünkü onların fâiz alacaklarından başka, kimsenin fâiz alacağı kalmamıştı. Bu âyetin inmesi üzerine onlar da fâizin haram olduğunu kabul edip emre boyun eğdiler.

279. *Şâyet yapmazsanız* {(yani, fâizden arta kalanı bırakmazsanız) ve fâizin haram olduğunu kabul etmezseniz} *Allah ve O'nun Rasûlü'nden harb olunacağını bilin* {yani, bundan emin olun –bu, vazgeçmedikleri takdirde kâfir olacakları anlamına gelir–}. *Eğer tevbe* {yani, fâizi helâl kabul etmekten vazgeçerek tevbe eder ve haram olduğunu itiraf} *ederseniz, ana paranız* {yani, borç olarak verdiğiniz mal-para} *sizindir. Böylece ne zulmetmiş* {yani, alacağınızdan fazla alarak ne zulmetmiş}, *ne de zulme uğramış* {yani, alacağınız eksiksiz ödendiği için ne de zulme uğramış} *olursunuz.*

Nebî (s.a) bu âyeti Mekke'de bulunan 'Attâb b. Esîd'e gönderdi. 'Attâb da 'Amr b. 'Umeyroğulları'na gönderdiği elçi vasıtasıyla bu âyeti okudu. Onlar da, "O halde biz de Allah'a tevbe ediyor, artık geriye kalan

fâizden vazgeçiyoruz. Çünkü bizim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı savaşacak gücümüz yoktur" deyip Muğîreoğulları'nın, ana paralarını kendilerine ödemesini istediler. Muğîreoğulları, ellerinin darlığından şikâyette bulununca Allah şu buyrukları indirdi:

280. *Eğer zorluk* {yani, Muğîreoğulları'ndan olan borçlu darlık} *içinde ise, kolaylığa* {yani, borcunu ödeyebilecek duruma gelinceye} *kadar bekleyin* {yani, mühlet verin}...

Buradaki "nazira" [intizâr etmek/beklemek] kelimesi, *Beni ba's olunacakları güne kadar beklet/Bana, ba's olunacakları güne kadar mühlet ver [enzırnî]* (el-A'râf, 7/14) âyetinde olduğu gibi, "vâdeyi ertelemek, mühlet vermek" anlamında kullanılmıştır.

...Bununla beraber, tasadduk etmeniz {yani, ödeme zorluğu çeken fakir Muğîreoğulları'na alacağınızı bütünüyle sadaka olarak bağışlamanız}, *sizin için daha hayırlıdır* {yani, alacağınızı/ana paranızı tahsil etmekten daha hayırlıdır}, *eğer bilirseniz.*

281. *İttika edin bir günden ki, onda Allah'a döndürüleceksiniz...*

Bu ifadeyle, böyle bir "gün"den korkmalarını söylemektedir.

...Sonra herkese {yani, iyi ya da günahkâr herkese} *kazandığı* {yani, hayır ya da şerrden kazandığı} *eksiksiz verilecek ve zulme* {yani, amellerinde zulme} *maruz kalmayacaklar.*

Kur'ân'dan son nâzil olan âyet budur. Nebî (s.a) bu âyetin inişinden dokuz gün sonra vefat etmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ
وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ
اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ
سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ
لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ

مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى
وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْأَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ
صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَى أَجَلِهِ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَى أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً
تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا
وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا
شَهِيدٌ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

282. *Ey îmân edenler! Belirli bir süreyle borç muamelesi yaptığınızda onu* {yani, borcu ve vâdeyi} *yazın. Aranızda* {yani, satıcı ile alıcı arasında} *bir yazıcı/yazı yazmayı bilen adaletle yazsın* {yani, ne borçluya birşey ilave etsin, ne de alacaklının hakkından birşey eksiltsin}. *Yazıcı, Allah'ın kendisine öğretmesine* {yani, yazı yazmayı öğretmesine} *mukabil, yazmaktan kaçınmasın...*

Çünkü Rasûlullâh (s.a) döneminde yazı yazmayı bilenlerin sayısı azdı. Bu sebeble, *...yazıcı/yazı yazmayı bilen yazsın!* buyurdu.

...Üzerinde hakk bulunan {yani, borçlu} *da yazdırsın* {yani, yazıcıya yazdırsın}. {Borçlu,}, *Rabbi Allah'a ittika etsin de ondan* {yani, üzerindeki hakktan/borçtan} *hiçbir şeyi eksiltmesin...*

Âyetteki "bahs" [eksiltmek] lafzı, *İnsanların eşyasını eksiltmeyin [tebhasu]* (el-A'râf, 7/85) âyetindeki gibi, "eksiltmek, eksik bırakmak, eksik vermek" manasına kullanılmıştır.

...Eğer üzerinde hakk bulunan {(yani, borçlu)} *bir sefîh* {yani, yazdırmayı bilemeyen} *veya zayıf* {yani, aciz ya da ahmak} *veya yazdırmaya gücü yetmeyen bir kimse ise* {yani, hastalık, dilsizlik veya bilgisizlik dolayısıyla aklı ermiyorsa}, *velîsi* {yani, borçlunun velîsi} *adaletle* {yani, eksik ve fazla olmaksızın hakka uygun bir şekilde} *yazdırsın... Erkeklerinizden hazırda bulunan ikisini de şâhid* {yani, hakkınıza/yaptığınız borç muamelesine şâhid}

> *tutun. Şâyet iki erkek bulunmazsa, razı olacağınız şâhidlerden* {yani, sizden kimse, erkek yahut kadın olsun razı olunmayan bir kimseyi hakkına şâhid tutmasın} *bir erkekle, iki kadın olsun ki, biri* {yani, kadınlardan biri} *dalâlete düşerse* {yani, şâhidliği unutursa} *diğeri hatırlatsın* {yani, şâhidliği hatırlatsın: borçlu ve alacaklının haklarını belleyen kadın unutana hatırlatsın}. *Şâhidler de çağırıldıklarında kaçınmasınlar* {yani, kardeşine şâhidlik yapmak üzere çağırılan kimse meşgul değilse, şâhidlikten kaçınmasın}. *Küçük veya büyük* {yani, hakk az veya çok} *olsun, onu vâdesine kadar yazmaktan üşenmeyin...*

Kur'ân'da geçen her "tes'emû" kelimesi, "temellû" [üşen(mey)in/imla edin] anlamındadır.

Yazma emri, vâde ve borcun sağlam tesbit edilmesi ve malın daha iyi korunması hikmetine mebnidir.

> *...Şu* {yani, borç muamelesini yazma}, *Allah indinde kısta* {yani, adalete} *daha uygun, şehâdet için daha sağlam* {yani, daha doğru/isabetli}, *kuşkuya* {yani, tereddüde} *düşmemenize daha yakındır [ednâ]* {yani, daha uygundur [ecder]: yazmanız hakk, vâde ve şâhidlik açısından adalete daha uygundur}...

"Ednâ" [daha yakın] kelimesinin, "ecder" [daha uygun] anlamında kullanılması açısından, *Şu, daha yakındır* {yani, daha uygundur} *şâhidliği gerektiği şekilde yerine getirmeleri için* (el-Mâide, 5/108) âyetiyle, *Şu, daha yakındır* {yani, daha uygundur} *gözlerinin aydın olması için* (el-Ahzâb, 33/51) âyeti de bunun bir benzeridir.

Sonra Allah istisnâda bulunuyor:

> *...Aranızda devredeceğiniz peşin* {yani, vâdesi bulunmayan} *bir ticaret olması müstesnâ. O zaman bunu* {yani, peşin yaptığınız ticareti} *yazmamanızda sizin için bir cünâh* {yani, bir vebal} *yoktur. Alış-veriş yaptığınız vakit de şâhid tutun* {yani, hakkınıza/muamelenize şâhid tutun}. *Bir de yazana ve şâhide zarar verilmesin* {yani, sizden biriniz, ihtiyaçları ile meşgul iken yazıcıyı ve şâhidi zorlamasın: başkalarını bulabilme imkânı varken "Benim için bunu yaz" veya "Hakkıma şâhidlik et; çünkü Allah sana benim için yazmanı" veya "şâhidlik etmeni emretmiştir"

diyerek çağırıp onlara zarar vermeye kalkışmasın. Böyle olduğunda Yüce Allah, yazıcının ve şâhidin ihtiyaçlarını karşılamalarına müsaade ederek başkalarının aranmasını emretmektedir}. *Eğer yaparsanız* {(yani, yazıcı ve şâhide zarar verirseniz)}, *bu, size dokunacak bir fısk olur* {yani, size yasaklandığı halde yazıcı ve şâhide zarar verecek olursanız bu, sizin için bir günah olur}. *Allah'a ittika edin* {yani, yazıcı ve şâhid hususunda Allah'a asi olmayın} *Allah size öğretiyor ve Allah her şeye alîmdir* {yani, yaptığınız bütün amelleri çok iyi bilendir}.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ
اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ
اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِي اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ
مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾

283. *Eğer bir yolculukta olup da yazıcı bulamazsanız, o vakit kabzedilmiş rehineler* {yani, yazıcı ve kağıt bulamayacak olursanız, alacaklı borçludan rehin alsın}. *Eğer güvenirseniz* {yani, yolculuk nedeniyle yazıcı bulunmadığı için, alacaklı borçluya güvenir de rehin almaz ise}, *kendisine güvenilen kişi, emanetini eksiksiz ödesin* {yani, güvene layık olduğunu göstererek alacaklıya hakkını ödesin}...

Sonra Allah, borçluyu başka türlü hareket etmekten korkutmak üzere buyuruyor ki:

...ve {borçlu}, *Rabbi Allah'a ittika etsin...*

Sonra şâhidleri tekrar söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

...Şâhidliği gizlemeyin {yani, hâkimin huzurunda şâhidliği gizlemeyin}. *Kim onu gizlerse* {ve hâkimin huzurunda şâhidlik yapmazsa}, *muhakkak onun kalbi günahkârdır. Allah amellerinize alîmdir* {yani, şâhidliği gizlediğinizi de, gereği gibi yaptığınızı da çok iyi bilendir}.

284. *Göklerdeki ve yerdekiler Allah'ındır* {yani, bütün mahlukât O'nun kuludur, O'nun mülküdür. Haklarında dilediği gibi hüküm verir}. *Nefislerinizdekini açıklasanız* {yani, kâfirlere karşı velâyet ve samimiyetle öğüt verme duygularınızı dillerinizle açıklasanız} *da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker. Sonra dilediğine mağfiret eder, dilediğine azab. Allah her şeye* {yani, azaba da, mağfirete de} *kadîrdir* {yani, gücü yetendir}.

Bu âyet nâzil olunca Müslümanlar, "Ey Allah'ın Rasûlü! İçimizden şirki de, ma'siyeti de geçirdiğimiz oluyor. Bunları işlemediğimiz halde bunlardan dolayı Allah bizi hesaba çekecek mi?" diye sormaları üzerine Allah, onların önceden kalblerinden geçirdikleriyle ilgili olarak, *Allah hiçbir nefse vus'undan başkasını teklif etmez* {yani, hiç kimseyi, takati dışında bir amelle yükümlü tutmaz} *Kesbettiği* {yani, hayrdan yaptığı amel ve söz} *lehine, kesbettiği* {yani, günahtan yaptığı} *aleyhinedir* (Bakara/286) buyruğunu indirerek, *Nefislerinizdekini açıklasınız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker* buyruğunu neshetti. Bunun üzerine Nebî (s.a) de, "Allah ümmetimin, içlerinden geçirdiklerini yapmadıkça yahut ifade etmedikçe bağışlamıştır" buyurdu.

285. *Îmân etti o Rasûl* {yani, Muhammed}, *Rabbinden kendisine indirilene* {yani, Kur'ân'a}, *mü'minler de. Her biri îmân etti Allah'a* {yani, tasdik etti Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğunu}, *O'nun meleklerine, kitablarına, rasûllerine* {yani, hiç biri, Allah'ın rasûllerinden herhangi birini inkâr etmez: mü'minler rasûllerin tümünü tasdik ederler}; *"Rasûllerinden hiç birinin arasını ayırmayız"* {yani, Ehl-i Kitab'ın yaptığı gibi, kitabların kimine îmân edip kimine küfr; rasûllerin kimine îmân edip kimine küfr etmeyiz} *diye...*

Rasûllerin arasını ayırmak, işte budur: kimine îman edip, kimine küfretmektir. Yahudiler Mûsâ'ya ve Tevrât'a îmân ettikleri halde, Îsâ ve İncil ile Muhammed ve Kur'ân'a küfr ettiler. Hıristiyanlar da Mûsâ ve Tevrât ile Îsâ ve İncil'e îmân ettiler, fakat Muhammed (s.a) ve Kur'ân'a küfr ettiler.

...*ve* {mü'minler} *dediler ki: "İşittik* {yani, Rabbimizin Kur'ân'da söylediklerini dinledik} *ve* {emrine} *itaat ettik. Gufrânını dileriz Rabbimiz* {yani, bize mağfirette bulunmanı dileriz}. *Dönüş Sanadır* {yani, Âhirette yalnız Sana dönülecektir}.

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۜ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْۜ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَٓا اِنْ نَسٖينَٓا اَوْ اَخْطَاْنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَٓا
اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِنَاۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖۚ وَاعْفُ عَنَّاࣞ وَاغْفِرْ لَنَاࣞ وَارْحَمْنَاࣞ
اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٨٦﴾

286. *Allah hiçbir nefse vüs'undan başkasını teklif etmez* {yani, hiç kimseyi takati dışında bir amelle yükümlü tutmaz}. *Kesbettiği* {yani, hayrdan yaptığı amel ve söz} *lehine, kesbettiği* {yani, günahtan yaptığı amel ve söz} *aleyhinedir...*

Sonra Cebrâîl Nebî'ye (s.a) şunları söylemesini öğretti:

...*Rabbimiz! Unutur yahut yanılırsak bizi muâheze etme* {yani, bir câhillikte bulunur ya da hata eder de emrini terk edersek bizi hesaba çekme}...

Allah, "İstediğini sana verdim" buyurdu.

Sonra şöyle yakardı:

...*Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yükler* {yani, ahid/yükümlülükler} *yükleme...*

Allah Teâlâ öncekilere, deve etini, koyunun yağlarını, bütün tırnak-

lıların etlerini haram kılmıştı. Dedi: “Rabbim! –İsrâîloğulları'na yaptığın: onları maymunlara ve domuzlara çevirdiğin gibi– Günahları sebebiyle ümmetimi bu şekilde cezâlandırma!” Allah da, “İstediğini sana verdim” buyurdu.

> ...*Rabbimiz! Takatimiz olmayanı bize yükleme, bizi affet* {yani, öyle bir yük yüklemekten bizi muaf tut}, *bize mağfiret et* {yani, günahlarımızı bağışla} *ve bize merhamet eyle! Sensin mevlâmız* {yani, dostumuz}. *Kâfirler kavmine* {yani, Mekkeli kâfirlere ve Kıyâmete kadar gelecek bütün kâfirlere} *karşı bize yardım et.*

Allah Teâlâ, “İstediğini sana verdim” buyurdu.

Böylece Allah, Rasûlü'nün duasını ve ümmeti hakkındaki şefaatini kabul ederek ümmetinin hatalarını, unutma ve ikrah neticesinde yaptıklarını bağışladı. Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a), bunu ümmetine okudu. Allah âhirette o'na bu isteklerinin tümünü verecektir. Geçmiş hiçbir ümmete bunları vermiş değildir.

(Bize ‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen tahdis edip) dedi: Bize ‘Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den şöyle dediğini nakletti: Bana ulaştığına göre, azîz ve celîl olan Allah gökleri ve yeri yaratmadan iki bin yıl önce yazdığı ve arşı üzerinde nezdinde bulunan bir kitab yazdı ve ondan indirdiği iki âyet ile Bakara sûresinin sonunu getirdi. Bunlar, *Îmân etti o Rasûl...* buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadar olan iki âyettir. Evinde bu âyetleri okuyan kimsenin evine üç gün üç gece şeytan giremez.

Yine (‘Abdu'l-Hâlık) dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl Ebû Sâlih'ten, o da Mukâtil b. Süleymân'dan –Allah'ın, *Allah'a karz-ı hasen* {yani, gönül hoşluğuyla ve ecrini Allah'tan umarak güzel bir ödünç} *verecek olan kimdir ki, Allah da ona* {karşılık olarak} *birçok katlarını katlasın...* (el-Bakara, 2/245) buyruğu hakkında– şöyle dediğini nakletti:

Ebu'd-Dahdâh sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben bir sadaka verecek olursam, cennette bana onun gibisi verilecek mi?

Nebî cevab verdi:

— Evet.

Ebu'd-Dahdâh tekrar sordu:

— Çocuklarım da benimle birlikte olacak mı?

Nebî aynı cevabı verdi:

— Evet.

Ebu'd-Dahdâh yine sordu:

— Peki (eşim) Umm ed-Dahdâh da benimle beraber olacak mı?

Nebî yine aynı cevabı verdi:

— Evet.

Ebu'd-Dahdâh'ın biri "Cennet", diğeri "Cüneyne" adında iki bahçesi vardı. "Cüneyne" isimli bahçesi, "Cennet" isimli bahçesinden daha güzeldi. (O da, daha güzel olan "Cüneyne" isimli bahçesini tasadduk etmeye karar verdi).

Ebu'd-Dahdâh dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Benim "Cüneyne" isimli bahçemi fakirlere tasadduk ettiğime veya onu Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne bağışladığıma şâhid ol. Onları kim kabzedecek?

Sonra Ebu'd-Dahdâh yürüyüp bahçesinin kapısına geldi. Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne bağışladığı için bahçeye girmekten çekindi ve (bahçedeki eşine) şöyle seslendi:

Ey Umm ed-Dahdâh! Hidâyet veren,
Doğru ve mutedil yola iletsin seni.
Vâdide bulunan bu bahçeden çık dışarı,
Artık orası Çığrışma Günü'ne kadar borçtur.
Onu isteyerek Allah'a borç verdim,
Ne minnet ettim, ne de geri almayı düşündüm.
Ancak Kıyâmet Günü kat kat verilmesini ümit ediyorum,
Haydi bahçenden hızlıca vedalaşıp uzaklaş.
Şuna da kesin olarak inan ki, sen doğruya iletilme başarısını elde ettin,

Haydi fazla ne varsa çocuklarla birlikte al ve çık.
Kuşkusuz takvâ ve iyilik en iyi azıktır,
Kişinin ölümden sonra dönüş için hazırladığı.

Eşi de ona dedi ki:

— Alış-verişin kârlıdır. Allah'a yemin ederim, şartın olmasaydı da yine ondan ancak alacağını alabilirdin.

Arkasından ekledi:

Senin gibi biri, elinde bulunanı ebediyyen canlı tuttu
Ve samimiyetle öğüt verdi,
Hak ortaya çıkınca da hakkı açığa çıkardı.
Allah aile efradına zaten uygun olanı bağışlamıştır,
Siyah güzel hurmayı ve parlak taze hurmayı
Bağışladığı şeyin Allah'a verilmesi daha uygundur.
Zaten yerine getirilmesi gereken haklar ile geniş imkânlar da vardır,
Kul çalışır ve ona çalıştığının karşılığı verilecektir.
Geceler boyunca kazandığı günahlar ise aleyhinedir.

Sonra Umm ed-Dahdâh çocuklarının ağzında bulunan lokmaları çıkardı, topladıkları hurmaları alıp bıraktı. Akabinde hep birlikte bahçeden çıkıp anahtarları Nebî'ye (s.a) teslim ettiler. Bunun üzerine Nebî (s.a), “Cennette Ebu'd-Dahdâh'a salkımları aşağı sarkmış nice hurma ağacı verilecektir. Minâ'da toplanan hacılar bu salkımlardan bir tanesini dahi yerinden hareket ettirmek isteseler kımıldatamazlar” buyurdu.

3. ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Tümü ile Medenî olan Âl-i İmrân sûresinin 200 âyet olduğunda ittifak vardır.

(‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen tahdis edip) dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis etti. Bana babamın Huzeyl ve Mukâtil'den tahdis ettiğine göre: Aralarında es-Seyyid ve el-Âkib'in de bulunduğu Necrân Hıristiyanları toplanıp, “Biz Îsâ'nın, bizatihi Allah olduğuna tanıklık ediyoruz” dediler. Allah da onların bu sözlerini yalanlamak üzere buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَٓاءِ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

Ona [Nebî'ye (s.a)] haber vererek:

2. *Allah –ki O'nun dışında ilah yok– hayy'dır* {yani, ölümsüz diridir}, *kayyûm'dur* {yani, her nefsin kazandıklarını görüp gözetendir}.

3. {Ey Muhammed! Allah} *sana kitabı* {yani, Kur’ân'ı} *hakk ile* {yani, bâtıl olmayarak} *önündekileri* {yani, daha önce indirilmiş kitabları} *doğrulayıcı olarak indirdi.* {Mûsâ'ya} *Tevrât'ı ve* {Îsâ'ya} *İncil'i de indirmişti...*

4. *...bundan* {yani, Kur’ân'dan} *önce; insanlara* {yani, İsrâîloğulları'na} *hidâyet* {yani, dalâletten kurtaran bir hidâyet} *olmak üzere. Bir de Furkân* {yani, Tevrât ve İncil'den sonra da Kur’ân'ı} *indirdi...*

“Furkân”, dîn ile ilgili kuşku ve dalâletlerden kurtarıp Kıyâmet Günü'ne kadar olacak her şeyi beyan eden kitabtır.

"Furkân" kelimesinin kullanımı açısından, *Andolsun Mûsâ ve Hârûn'a o furkânı* {yani, kuşkulardan kurtaran beyanı}... *verdik* (el-Enbiyâ, 21/48) âyetiyle; *Hidâyet ve Furkân'dan beyyineler...* (el-Bakara, 2/185) âyeti de bunun benzerleridir.

...*Muhakkak ki Allah'ın âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *küfr edenler* {yani, Kur'ân'ı inkâr eden Yahudiler: Ahtab'ın oğulları Huyeyy, Cudeyy ve Ebû Yâsir, Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Zeyd b. et-Tabuh ve başkaları} *için şiddetli bir azab* {yani, âhirette azab} *vardır. Çünkü Allah, intikam sahibi bir azîzdir* {yani, mülkünde azîzdir, kimse O'na zarar veremez. Mekkelilerden şiddetli bir intikam alacaktır}.

Bu, O'nun emrine aykırı hareket edenlere yönelik bir tehdittir.

5. *Kuşku yok ki Allah... arzda ve semâda hiçbir şey O'na gizli kalmaz* {yani, ehl-i gökten ve ehl-i yerden olan her şey O'nun indindedir/yanındadır}.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا
بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ
قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾
رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

6. *Rahimlerde sizi* {yani, hilkati tam ya da eksik, erkek ya da dişi} *nasıl dilerse öylece şekillendiren O'dur...*

Buyruk, Îsâ b. Meryem (a.s) hakkında inmiştir. Onu babasız halk etmiştir.

...*O'nun dışında ilah yoktur. Azîzdir* {yani, mülkünde azîzdir}, *hakîmdir* {yani, emrinde hikmetlidir}.

Bu âyet, onların Îsâ (a.s) hakkındaki sözleri, iddiaları, yalan ve iftiraları hakkında inmiştir.

7. *Sana kitabı indiren O'dur. Onun âyetlerinden bir kısmı muhkemdir* {yani, onlarla amel edilir}...

Bunlar [muhkem âyetler], *De ki: "Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını tilâvet edeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya ihsan edin.... ittika edesiniz diye"* (el-En'âm, 6/151-153) âyetleridir.

...Bunlar, ummu'l-kitabtır {yani, kitabın anasıdır/aslıdır}...

Çünkü bunlar levh-i mahfuzda yazılı oldukları gibi, önceki ümmetlere indirilen kitablarda da haram kılınmıştır. Bu buyruklara, "Ummu'l-Kitab" adının veriliş sebebi, Allah'ın nebîlere indirdiği bütün kitablarda yazılı olmalarıdır. Bunları tavsiye etmeyen hiçbir dîn mensubu yoktur.

...Diğer bir kısmı da {yani, elif-lâm-mîm, elif-lâm-mîm-sâd, elif-lâm-mîm-râ, elif-lâm-râ gibileri de} *müteşâbihtir...*

Yahudiler, ümmet-i Muhammed'in bu harf gurubundan hangisinin işâret ettiği yıl süresince hükümran olacağı noktasında kuşkuya düştüler. İşte müteşâbihât, bu dört kelimedir.

...Ama kalblerinde zeyğ {yani, hidâyetten sapma –ki bu da kuşku demektir–} *bulunanlar* {yani, Yahudiler} *sırf fitne* {yani, küfr} *aramak ve onun te'vilini aramak* {yani, sonunda nereye varacağını, ne kadar olacağını –maksat ümmet-i Muhammed'in hükümran olacağı süredir–} *için onun müteşâbih olanına tâbi olurlar. Halbuki onun te'vilini* {yani, ümmet-i Muhammed'in ne kadar hüküm süreceğini} *Allah'tan başkası bilmez...*

Bu ümmetin hükümranlık süresi –Yüce Allah'ın onları Deccal ile mübtelâ kılacağı belli günler müstesnâ– Kıyâmete kadar devam edecektir.

Sonra Allah, yeni bir cümle olmak üzere buyuruyor ki:

...İlimde râsih {yani, ehl-i Tevrât'tan îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi Tevrât ilmini iyice bellemiş} *olanlar ise derler ki: "Biz ona îmân ettik, hepsi* {yani, azı da, çoğu da} *Rabbimiz indindendir. Lübb* {yani, özlü akıl} *sahiblerinden başkası tezekkür etmez"* {yani, bunu işitmez, dinlemez}...

"Lübb [özlü akıl] sahibleri"nden maksat ise, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarıdır. Bunlar bu buyruklar olsun, başkaları olsun her şeyin Allah'tan geldiğini bilirler.

İbn Selâm ve arkadaşları şöyle dua ettiler:

8. *"Rabbimiz! Bizi hidâyete ilettikten sonra kalblerimizi yamultma* {yani, hidâyete ilettikten sonra –Yahudileri hidâyetten saptırdığın gibi– bizim de kalblerimizi hidâyetten başka tarafa meylettirme}. *Bize indinden* {yani, yanından} *bir rahmet bağışla. Muhakkak ki Sen vehhâbsın"* {yani, bol rahmet bağışlayansın}...

İbn Selâm ve arkadaşları du'alarını şöyle sürdürdüler:

9. *"Rabbimiz! Kuşkusuz ki Sen insanları, kendisinde/geleceğinde rayb [kuşku] bulunmayan bir günde* {yani, Kıyâmet Günü'nde} *toplayacaksın. Elbette Allah mî'âdına muhalefet etmez"* {yani, Âhirette insanları diriltip bir araya getireceği hususundaki sözünden caymaz}.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ
آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ
لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

10. *O küfr edenlerin* {yani, özellikle Yahudilerin –ki Ka'b b. el-Eşref hakkında inmiştir–} *mal ve evlatlarının Allah'a karşı kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. İşte onlar* {yani, Yahudiler} *ateşin odunudurlar.*

11. *Tıpkı* {yani, yalanlamak bakımından tıpkı} *Âl-i Fir'avn'ın ve onlardan* {yani, Âl-i Fir'avn'dan} *öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin: Nûh, 'Âd, Semûd kavmi ile İbrâhîm, Lût ve Şu'ayb kavminin} *yaptıkları gibi âyetlerimizi yalanladılar* {yani, bunlar da dünyada azaba maruz kalacaklarını kabul etmeyerek azabı yalanladılar}. *Allah da onları günahları sebebiyle yakaladı* {yani, dünyada yakalayıp cezalandırdı}. *Allah'ın 'ikâbı* {yani, cezalandırdığı vakit cezası} *şiddetlidir.*

12. *O küfredenlere* {yani, Mekkelilere} *de ki: "Yakında* {yani, Bedir gününde} *yenilecek ve cehenneme* {yani, Âhirette de cehenneme} *haşr olunacaksınız. O ne kötü yataktır* {yani, kendileri için ne kötü bir sonuç hazırlamış bulunuyorlar}!

Nebî (s.a) Bedir günü kâfirlere, "Kuşkusuz Allah sizi mağlub edecek ve pek yakında cehenneme atmak üzere haşr edecektir" demiş; Ebû Cehl de, "Ey Ebû Kebşe'nin oğlu! Bu daha önce bize anlattıklarından farklı bir şey midir?" diye karşılık vermişti.

13. *Doğrusu, karşılaşan* {yani, Bedir günü karşılaşan} *iki cemiyette* {yani, müşrikler topluluğu ile mü'minler topluluğunda} *sizin için bir âyet* {yani, ibret} *vardır...*

Benî Kaynuka Yahudileri Bedir savaşından sonra Nebî'nin (s.a) yanına gelip, Bedir günü o'nun müşrikleri öldürdüğü gibi, kendilerinin de o'nunla savaşarak beraberindekileri öldürmekle tehdit ettiler. Bunun üzerine Allah, {Ey Yahudiler!} *Doğrusu, karşılaşan iki toplulukta sizin için bir âyet vardır* buyruğunu indirdi.

...{Bedir günü}, *iki cemiyetten biri* {yani, Nebî ve ashâbı} *Allah yolunda savaşıyordu, diğeri* {yani, Ebû Cehl ve müşrikler} *ise kâfirdi ve onları gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı...*

Yahudiler, müşriklerin mü'minlerden iki kat fazla olduğunu görmüşlerdi. O sırada müşrikler, başlarında Ebû Cehl olduğu halde 700 kişi idiler. Nebî (s.a) ve ashâbı ise 313 kişiden ibaret olup her dört kişiye bir deve düşüyor, beraberlerinde –biri Ebî Mersed el-Ganevî'ye, diğeri de el-Mikdâd b. el-Esved el-Kindî'ye ait olmak üzere– iki at ile altı da zırh bulunuyordu. Müşriklerin gerçek sayısı ise Ebû Cehl'in komutasında 700'ü zırhlı, 300'ü piyade olmak üzere 1.000 kişi idi. Sonra el-Ah-

nes b. Şerîk, Zühreoğulları'ndan 300 kişiyi Nebî (s.a) ile savaşmaktan vazgeçirdi. Böylece müşrikler 700 kişi kaldılar.

> ...*Allah yardımıyla dilediğini destekler* {yani, desteğiyle az sayıdakileri çok sayıdakilere gâlib getirir}. *Kuşkusuz şunda* {yani, az sayıdaki mü'minlerin çok sayıdaki müşriklere galebe etmesinde} *basîret sahibleri* {yani, Allah'ın emri ve O'na itaat hususunda düşünenler} *için bir ibret* {ve düşünmeyi gerektiren bir husus} *vardır.*

Çünkü Yüce Allah'ın, sayı ve techizat bakımından az olan (mü'min)leri, sayı ve techizat bakımından çok olan (müşrik)lere muzaffer kılması, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذَٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾

> 14. *Kadınlar, oğullar, yüklerle* {yani, çok mal} *altın ve gümüş yığınları* {yani, 1.200 dinar/altın, 1.200 miskal/gümüş}, *salma atlar* {yani, meralarda otlayan güzel atlar}, *en'âm* {yani, deve, sığır, koyun ve keçi cinsinden hayvanlar} *ve ekinler kabilinden şehevât sevgisi, insanlara* {yani, kâfirlere} *çekici kılındı. Şunlar* {yani, bu âyette anılanlar}, *dünya [yakın/şimdiki] hayat'ın metâıdır. Âkıbet güzelliği* {yani, cennet} *Allah indindedir.*

> 15. *De* {yani, kâfirlere de} *ki: "Size bunlardan* {yani, bu âyette sözü geçenlerden} *daha hayırlısını haber vereyim mi? İttika edenler için Rabb'leri indinde altlarından nehirler akan cennetler vardır* {yani, orada nehirler, ağaçların altından/bahçelerin içinden akar}, *içlerinde hâlid olmak* {yani, ölmeden kalmak} *üzere. Onlar için mutahhar* {yani, hayızdan, küçük ve büyük abdest-

ten, tükürmekten, sümkürmekten ve her türlü pislikten arınmış} *eşler ve bir de* {hepsinden daha büyük ve önemli olan} *Allah'tan bir rıdvân vardır* {yani, Allah onlardan razı olacaktır}. *Allah o kullara* {yani, o kulların amellerine} *basîrdir."*

Sonra Yüce Allah, o kulların amellerini haber vermektedir:

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ
وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾

16. *Onlar ki, "Rabbimiz! Biz îmân ettik; öyleyse günahlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru!" derler.*

Sonra Allah Teâlâ o kulların amellerinin niteliklerini belirtmektedir:

17. *(Allah basîrdir o kullara;)* {ki o cennetler onlar içindir:} *O sabredenler* {yani, Allah'ın emir ve nehiylerini yerine getirme hususunda sabredenler}, *sâdıklar* {yani, Allah'ın kitabına ve rasûllerine sadâkat gösterenler}, *kânitler* {yani, Allah'a itaat edenler}, *infak edenler* {yani, mallarını, Allah'ın haklarını yerine getirmek için harcayanlar}, *seher vakitlerinde istiğfar eyleyenler* {yani, gecenin son zamanlarında namaz kılanlar}.

18. *Allah şehâdet eyledi: Muhakkak ki O –ki O'nun dışında ilah yoktur– ve melekler ve kendilerine ilm verilenler* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi Tevrât'ı bilenler} *kâim bir kıst* {yani, her şeyi ayakta tutan adalet} *ile* {şâhid ki:} *O'nun dışında ilah yoktur; azîzdir, hakîmdir* {yani, emrinde azîzdir, hakîmdir}.

Ehl-i Tevrât'tan îmân eden ‘Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları Yahudilerin ileri gelenlerine dediler ki:

— Muhammed, Allah'ın Rasûlü'dür, dîni de haktır, bu sebeble o'na uyun!

Yahudiler ise şöyle karşılık verdiler:

— Hayır, bizim dînimiz sizinkinden daha üstündür.

Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, *Allah şehâdet eyledi. Muhakkak ki O –ki O'nun dışında ilah yoktur– ve melekler ve kendilerine ilm verilenler kâim bir kıst* {yani, her şeyi ayakta tutan adalet} *ile* {şâhid ki}: *O'nun dışında ilah yoktur; azîzdir, hakîmdir* buyurdu.

19. *Kuşkusuz dîn* {yani, tevhîd}, *Allah indinde islâmdır [insanın O'na teslimiyetidir]. O kitab verilenlerin* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların} *ihtilâf etmeleri*{yani, bu dîn hakkında ihtilâf etmeleri} *ise, sırf –kendilerine ilim* {yani, Muhammed'in (s.a) durumuna dâir beyan} *geldikten sonra–* {çünkü onlar, rasûl olarak gönderilmeden önce Muhammed'e îmân ediyorlardı. Muhammed'in İsmâîl soyundan gönderildiğini görünce} *aralarındaki bağy'den dolayıdır. Kim Allah'ın âyetlerine* {yani, Yahudilerden kim Kur'ân'a} *küfr ederse, muhakkak ki Allah'ın hesabı serîdir* {yani, sanki hesab vakti gelmiş de onunla onları korkutarak, dikkat etmelerini tenbih ediyor}.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ
اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ
فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ
الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

20. *Eğer seninle* {yani, ey Muhammed seninle} *tartışırlarsa* {yani, Yahudiler dîn hususunda tartışırlarsa}, *de ki: "Ben vechimi Allah'a* {yani, kendimi ihlâsla Allah'ın dînine} *teslim ettim, bana tâbi* {yani, dînim üzere ihlâsla bana tâbi} *olanlar da." O kitab verilenlere* {yani, Tevrât ve İncil ehli olan Yahudilerle Hıristiyanlara} *ve ümmilere de ki: "Siz de teslim oldunuz mu?"...*

"İslâm", Allah'ın isminden türetilmiştir. Allah Nebî'ye (s.a), onları İslâm'a davet etmesini emretti. O da, "Eslemtu" {yani, "ihlâsla teslim oldum} dedi.

...Eğer teslim olurlarsa {yani, ihlâsla O'na: Allah'ın tevhîdine teslim olurlarsa}, *hidâyete* {yani, dalâletten kurtulup hidâyete} *ererler. Yok yüz çevirirlerse* {yani, teslim olmayıp yüz çevirirlerse}, *sana düşen sadece tebliğdir* {yani, risâleti tebliğdir}. *Allah basîrdir o kullara* {yani, onların amellerine âşinadır/vâkıftır}.

21. *Kuşkusuz ki Allah'ın âyetlerine küfr edenler* {yani, Kur'ân'a küfredenler: Yahudilerden kitabı okumayan Benî İsrâîl hükümdarları} *ve nebîleri haksızca öldürenler ve insanlardan* {yani, Mûsâ'dan sonra İsrâîloğulları arasındaki îmân edenlerden} *kıst* {adalet} *ile emredenleri öldürenler var ya, onları* {yani, Yahudileri} *müjdele* {yani, ey Muhammed müjdele}: *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile.*

Kasdedilenler Yahudilerdir, çünkü bunlar da nebîleri ve adaletle emredenleri öldüren öncekilerin dîni üzere idiler.

22. *İşte bunlar* {yani, bu işleri yapanlar}, *dünya ve âhirette amelleri heder olmuş kimselerdir* {yani, boşa gitmiş, hiçbir sevabları olmayan kimselerdir –çünkü onların amelleri Allah'a itaat kapsamında değildi–}. *Onlar için yardımcılardan* {yani, kendilerini cehennem azabından koruyacak yardakcılardan} *eser de yoktur.*

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ
كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ
﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ
وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

> 23. *Baksana şu kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *kendilerine bir nasib verilenlere* {yani, Ka'b b. Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. es-Dayf, Yahyâ b. 'Amr, Nu'mân b. Ûfî, Ebû Yâsir b. Ahtab ve Ebû Nâfi' b. Kays gibi Yahudilere}...

Çünkü Nebî (s.a) bunlara dedi ki:

— Teslim olup doğru yolu bulun, küfretmeyin!

Onlar ise Nebî'ye (s.a) şöyle karşılık verdiler:

— Biz hidâyete, sizden daha layığız. Allah Mûsâ'dan sonra bir nebî göndermiş değildir.

Bunun üzerine Nebî (s.a) dedi ki:

— Sözümün hakk olduğunu bildiğiniz halde niçin yalanlıyorsunuz? Haydi Tevrât'ı çıkarın da biz ve siz ona tâbi olalım. Elinizde bulunan Tevrât'ta benim nebî ve rasûl olduğum yazılıdır.

Bu teklifi de kabul etmeyince Allah onlar hakkında, *Baksana şu kitabtan kendilerine bir nasîb verilenlere!* buyruğunu indirdi.

> ...*Aralarında hüküm vermesi için Allah'ın kitabına* {yani, Tevrât'a} *davet olunuyorlar da sonra onlardan bir fırka tevelli ediyor ve onlar i'raz edenlerdir.*
>
> 24. *Şu, onların, "Sayılı günler* {yani, atalarımızın buzağıya taptıkları süre olan kırk gün} *dışında bize ateş dokunmayacaktır" demeleri sebebiyledir...*

Bu sözleriyle azabın kendilerine vâcib [gerekli] olduğunu itiraf etmiş oluyorlardı. Bununla birlikte, ateşe maruz kalsalar bile, bunun sadece sayılı günler ile sınırlı kalacağı şeklindeki iddialarını da, *Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz* şeklindeki iddialarına dayandırıyorlardı.

> ...*Uydurdukları yalanlar* {yani, Allah'ın kendilerini affedeceği; kendilerinin Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileri oldukları şeklindeki yalanları} *dînlerinde kendilerini aldatmaktadır.*

Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ

لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ

لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ
وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَن تَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

25. *Geleceğinde rayb bulunmayan günde* {yani, gerçekleşeceğinde kuşku olmayan Kıyâmet Günü'nde} *onları topladığımız ve hiç kimseye* {amelleri hususunda} *zulmedilmeyerek* {berr [iyi] ya da fâcir [günahkâr]} *herkese kesb ettiğinin* {yani, hayr ya da şerrden yaptığının} *eksiksiz ödeneceği vakit halleri nasıl olacak?*

26. *De ki: "Ey mülkün mâliki Allahım! Dilediğine* {yani, Muhammed ve o'nun ümmetine} *mülkü verirsin, dilediğinden* {yani, Bizanslılardan ve İranlılardan} *mülkü alırsın. Dilediğini* {yani, Muhammed ve o'nun ümmetini} *azîz edersin, dilediğini* {yani, Bizanslıları ve Farsları} *zelîl edersin. Hayır, yalnız Senin elindedir. Kuşkusuz Sen her şeye* {yani, mülkü alıp vermeye de, azîz ve zelîl kılmaya da} *kadîrsin* {yani, gücü yetensin}...

İran ve Bizans mülkünün ümmetine verilmesi için Nebî'nin (s.a) Rabbine du'a etmesi üzerine bu âyet indi.

27. ...*"Geceyi gündüze sokar, gündüzü geceye sokarsın* {yani, geceden eksileni gündüze katar ve nihâyet gececi dokuz saat, gündüzü onbeş saat yaparsın}...

İşte, *Geceyi gündüze tekvîr* {yani, musallat} *eder, gündüzü geceye tekvîr eder* {yani, gece ve gündüz Kıyâmete kadar böyle sürüp gider} (ez-Zümer, 39/5) âyetinde de buna işaret edilmektedir.

...*"Ölüden diri çıkarırsın* {yani, insanları, yeryüzündeki canlıları ölü bir nutfeden; kuşları da ölü bir yumurtadan yaratırsın}, *diriden ölü çıkarırsın* {yani, insanlardan, diğer canlılardan ve kuşlardan cansız nutfe çıkarırsın}, *dilediğine de hesabsız rızık verirsin."*

Yüce Allah şunu kasdediyor: Benden üstün, Beni hesaba çekip sorgulayacak bir hükümdar yoktur. Mutlak egemen olan Benim. Dilediğime hesabsız veririm, kimsenin Beni hesaba çekeceğinden çekinip korkmam.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ
الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا
أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَيَّةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ
﴿٢٨﴾ قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

28. *Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri velîler edinmesin...*

Âyet, Mekke müşriklerine karşı sevgi beslediklerini gösteren Hâtıb b. Ebî Belta' ve başkaları hakkında inmiştir. Allah onların bu tutumlarını yasakladı.

...Kim şunu yaparsa {yani, baskı altında kalmaksızın kâfirleri/müşrikleri velî edinirse}, *Allah'tan ilişiği kesilmiş olur...*

Fakat bunun ardından Allah Teâlâ istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

...Onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesnâ...

Mesela, kâfirler arasında bulunan bir Müslüman, korku sebebiyle –kalbi başka türlü olduğu halde– diliyle onları hoş tutmaya çalışabilir.

Arkasından Allah böyle müşrikleri/kâfirleri velî edinenleri korkutarak buyuruyor ki:

...Allah sizi Kendisinden {yani, kâfirleri/müşrikleri velî edinmeniz hâlinde maruz kalacağınız cezadan} *tahzir buyuruyor. Nihâyet gidiş* {yani, âhirette gidiş} *Allah'adır* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

29. {Ey Muhammed} *de ki: "Göğüslerinizdekini* {yani, kâfirlere

karşı kalblerinizdeki velâyeti [dostluğu]} *gizleseniz de, açıklasanız da* {yani, Hâtıb ve arkadaşları gibi onlara olan dostluklarınızı açığa vursanız da} *Allah onu bilir. Zira Allah göklerde ve yerde olanı bilir. Allah her şeye* {yani, mağfirete de, azaba da} *kadîrdir"* {yani, gücü yetendir}.

Bunun bir benzeri de, Bakara sûresinin sonlarında (284. âyette) yer almaktadır.

Arkasından Allah onları korkutarak ve ümitlendirerek şöyle buyurmaktadır:

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ
لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ
وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ إِنَّ اللَّهَ
اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾

30. *O gün her nefis hayrdan işlediğini hazır bulacak* {yani, yaptığı her hayr kendisine ulaşacak, mükâfaatı verilmeyen sâlih bir ameli bırakılmayacak} *ve kötülükten işlediğine gelince, onanla kendisi arasında uzak bir mesafe* {yani, doğu ile batı arası kadar mesafe} *bulunmasını arzu edecek. Allah sizi Kendisinden* {yani, kötü amel işlemeniz hâlinde maruz kalacağınız cezadan} *tahzir buyuruyor. Allah kullarına raûfdur* {yani, kullarını cezalandırmakta acele etmez}.

Nebî'nin (s.a) İslâm'a davet ettiği Ka'b ve onun arkadaşları, "Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz. Hem biz Allah'ı, bizi davet ettiğinden daha çok seviyoruz" demişlerdi. Allah da Nebîsi'ne şöyle demesini emretti:

31. *De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana* {yani, dînimde bana} *tâbi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı* {yani, şirk içindeyken işlediğiniz günahları} *mağfiret etsin. Allah gafûrdur, rahîm-*

dir” {yani, şirk içindeyken yapılanları İslâm'da bağışlayandır; Müslüman olarak yaptıklarına karşı merhamet gösterendir}.

32. {Yahudilere} *de ki: “Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin.” Eğer tevelli ederlerse* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaatten i‘râz ederlerse/yüz çevirirlerse}, *muhakkak ki Allah kâfirleri* {yani, Yahudileri} *sevmez.”*

33. *Gerçekten Allah Âdem'i, Nûh'u* {yani, insanlar arasından risâleti için Âdem'i, Nûh'u}, *âl-i İbrâhîm'i* {yani, İbrâhîm'i, İsmâîl'i, İshâk'ı, Ya‘kûb ve esbâtı} *ve âl-i İmrân'ı* {yani, Mûsâ'yı, Hârûn'u, âl-i İmrân'ın zürriyetini} *âlemlere* {yani, çağdaşları olan âlemlere} *ıstıfâ etti* {nübüvvet ve risâlet için ihtiyâr etti}...

ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ
عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي
وَضَعْتُهَا أُنْثَى وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى
وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا
حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هٰذَا قَالَتْ هُوَ
مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

34. *...bazısı bazısının zürriyetinden olarak* {yani, bunların hepsi Âdem'in, sonra Nûh'un, sonra da İbrâhîm'in zürriyetindendir}. *Allah semîdir* {yani, Yahudilerin, “Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgileriyiz”, “Biz Allah'ı daha çok seviyoruz” şeklindeki sözlerini işitendir}, *alîmdir* {yani, Yahudilerin neler söylediklerini çok iyi bilendir}.

35. *Hani İmrân'ın* {yani, İmrân b. Mâsân'ın} *karısı* {yani, Hanne bt. Fâqûz –ki Meryem'in annesidir–} *demişti* {yani, hâmile iken demişti} *ki: “Rabbim karnımdakini muharrar olarak Sana nez-*

rettim, benden kabul buyur" {yani, şâyet Allah beni necata çıkarır da yavrumu doğurursam, onu muharrar kılacağım}...

Benû Mâsân, Dâvûd (a.s) neslinden gelen İsrâîloğulları krallarındandırlar.

"Muharrar", dünya için çalışmayan ve evlenmeyen, âhiret için çalışan ve mâbedde kalarak Allah'a ibâdet eden kimse demektir.

O dönemde ancak erkek çocuklar muharrar olabiliyordu. Kocası, "Ya karnındaki kız olursa? Kız da avrettir. O vakit ne yapacaksın?" diye sorunca, Hanne çok üzüldü ve şöyle dua etti:

...Kuşkusuz Sen semî {yani, du'amı işiten}, *alîmsin* {yani, adağımı çok iyi bilensin}.

Böylece du'asının ve adağının kabul edilmesini dilemişti.

36. *Derken onu doğurdu. "Rabbim!" dedi, "Ben onu kız doğurdum" –halbuki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. Erkek ise kız gibi değildi–...*

Çünkü kız avrettir. Bu ifadede (önce erkek anlamındaki lafız zikredilmek sûretiyle) takdim vardır. Allah Nebîsi'ne hitâben, "Halbuki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir" buyurmuştur.

Sonra Hanne sözlerine şöyle devam etti:

"...ve onun adını Meryem koydum {bu da onun Allah nezdindeki adı idi}; *onu ve zürriyetini* {yani, Îsâ'yı} *racîm* {yani, lanetlenmiş} *şeytandan Sana sığındırırım."*

Allah onun du'asını kabul buyurdu da Şeytan, Meryem'e ve onun zürriyeti olan Îsâ'ya yaklaşamadı. Hanne, dişinin, muharrar bir adak olarak kabul edilmeyeceğinden korktuğu için onu birkaç beze sarıp Beytu'l-Makdis'e Tevrât okuyucularının ders yaptıkları mihrabın yakınına bıraktı. Orada bulunanlar, onun bakımını üstlenmek için aralarında kura çektiler. Çünkü Meryem, önderlerinin ve efendilerinin kızı, kendileri de Hârûn soyundan gelen Yahudi âlimleri idi. Onun bakımını üstlenmek hususunda tartıştılar. Âlimlerin başı olan Zekeriyyâ dedi ki:

— Onu ben alacağım. Aranızda buna en layık olan benim, çünkü Hanne'nin kız kardeşi –ki Yahyâ'nın annesidir/annesi olacaktır– benim karımdır.

Diğer Tevrât okuyucuları ise şöyle karşılık verdiler:

— Ya bunlar arasında buna senden daha yakın kimse varsa ne olacak? Eğer o, bakımını üstlenmeye en layık kişiye bırakılacak ise, annesine bırakılmalıdır; fakat o muharrar olarak adanmıştır. Öyleyse onun bakımını kimin üstleneceğini tesbit etmek üzere kura çekelim. Kurada kim çıkarsa, onun bakımı ona ait olsun.

Bunun üzerine kura çektiler. Allah Teâlâ Muhammed'e (s.a) bunu zikrederek, *Meryem'in bakımını hangisi üstlenecek diye kalemlerini* {yani, kendisiyle vahyi yazdıkları kalemlerini} *atarlarken* {yani, kura çekmek üzere üç defa atarlarken} *sen yanlarında değildin* {yani, onlara tanık olmamıştın}... (Âl-i İmrân, 3/44) buyurmaktadır.

Kurayı kazanan Zekeriyyâ Meryem'i himayesine aldı.

Sonra Allah Muhammed'e (s.a) hitâben, ...*Onlar çekişirlerken* {yani, Meryem hakkında çekişirlerken} *de sen yanlarında değildin* (Âl-i İmrân, 3/44) buyurdu.

İşte, *Ve onu Zekeriyyâ'nın himayesine verdi* (Âl-i İmrân, 3/37) buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 37. *Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabul ile kabul buyurdu ve onu güzel bir nebat gibi bitirdi/yetiştirdi* {yani, Rabbi onu, Rabbine ibâdet ve itaat ile güzel bir şekilde terbiye etti}...

Zekeriyyâ, Meryem'i emzirmek üzere bir süt anne tuttu. Beytu'l-Makdis'te ona ait, ancak merdivenle çıkılabilen bir mihrab/ibâdet yeri yaptı ve kapısını da tam ortadan açtı. Kimseye güvenmediği için kapıyı Meryem'in üzerine kilitliyor, anahtarını da yanına alıyor; yiyecek ve ihtiyaçlarını da kendisi götürüyordu. Hayız gördüğü vakit onu kendi evine götürüyor, böylece o, kız kardeşi –Yahyâ'nın da annesi olan– İmrân kızı Eyli Şefa'nın yanında kalıyordu. Hayızdan temizlendiğinde onu tekrar Beytu'l-Makdis'teki mihrabına götürüyordu.

Zekeriyyâ soğuk kış günlerinde, Meryem'in yanında Cebrâîl'in semâdan getirdiği üzümler görüyordu.

> *...ve onu Zekeriyyâ'nın himayesine verdi. Zekeriyyâ ne zaman onun yanına mihraba girse, yanında bir rızık bulur; "Ey Meryem! Bu* {yani, zamanı olmayan meyve} *sana nereden?" diye so-*

rardı. {Meryem de,} *"O* {yani, rızık} *Allah indinden; kuşku yok ki Allah dilediğini hesabsız rızıklandırır" cevabını verirdi.*

Bunun üzerine Zekeriyyâ'da çocuk sahibi olma arzusu belirerek, "Meryem'e zamanı olmadığı halde bu meyveyi gönderen, elbette karımın kısırlığını giderip doğum yapabilecek hâle getirmeye ve bana bir çocuk bağışlamaya da kâdirdir" dedi. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ
قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ
مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ
رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ
قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ
آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ
كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾

38. *Orada* {yani, şu esnada} *Zekeriyyâ Rabbine du'a edip dedi: "Rabbim! Bana ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *tayyib* {yani, taqi [ittika eden]} *bir zürriyet bağışla!...*

Rabbim! Onu radıy [rızanı kazanacak bir kimse] *kıl* (Meryem, 19/6) buyruğu da buna benzemektedir.

..."Doğrusu Sen duayı işitensin/kabul edensin."

Allah da o'nun du'asını kabul etti. Bu sırada Zekeriyyâ ve karısı iyice ihtiyarlamıştı, (üstelik karısı kısırdı).

39. *O kalkmış mihrabta* {yani, kurbanların kesildiği yerde} *namaz kılarken melekler o'na nidâ ettiler:...*

Ansızın karşısında beyaz bir adam gördü. O Cebrâîl (a.s) idi. Dedi ki:

...*"Haberin olsun ki Allah sana Yahyâ'yı müjdeliyor; Allah'tan bir kelimeyi* {yani, Îsâ'yı} *doğrulayıcı,...*

Çünkü Îsâ'yı, ilk olarak üç yaşındayken o tasdik etti. İlk sözünü ise altı aylıkken söyledi. Üç yaşında olan Yahyâ, Îsâ'nın (a.s) Allah'tan bir kelime olduğuna tanıklık edince, İsrâîloğulları hayrete düştü. Zekeriyyâ o'nun bu tanıklığını işitince, kalkıp Îsâ'yı bağrına bastı; o henüz kundakta idi. Yahyâ Îsâ'dan üç yaş büyüktür. Yahyâ ile Îsâ teyze çocuklarıdır.

Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

...*"Bir seyyid* {yani, halîm}, *bir hasûr* {yani, kadınlara meyli olmayan} *ve sâlihlerden bir nebî olmak üzere."*

"Yahyâ" kelimesi, Allah'ın isimlerinden [hayy isminden] türetilmiştir. "Hasûr" ise, kadınlara ihtiyacı olmayan kimse demektir. Zekeriyyâ'ya çocuğunun doğacağı müjdesi verilince, Cebrâîl'e hitâben:

40. *Dedi ki: "Rabbim! Ennâ* {yani, nereden} *benim için bir ğulam {çocuk] olabilir: ben ihtiyarlığın son sınırına gelmiş, karım da kısır iken?!*

Zekeriyyâ bu sözleri şaşkınlıkla söylemişti, zira ihtiyarlıktan dolayı onun, kemiği üzerindeki derisi bile adeta kurumuştu.

...*Cevab verdi* {yani, Cebrâîl cevab verdi}: *"İşte öyle* {yani, Rabbim senin bir çocuğun olmasına hükmetti}. *Çünkü Allah dilediğini yapar* {yani, O, ihtiyar bir adam ile kısır karısına da çocuk bahşeder}.

41. *Dedi ki: "Rabbim! Benim için bir âyet* {yani, karımın hâmileliğine dâir bir alâmet/işaret} *kıl/yap!" Karşılık verdi: "Senin âyetin, remz dışında insanlarla konuşamamandır"* {yani, eşinin hâmile kaldığı günün sabahında, hasta ve dilsiz olmadığın halde –el yahut baş işaretiyle olması hariç– konuşamamandır}. *Bununla beraber, Rabbini çok zikret ve sabah-akşam tesbih et"* {yani, namaz kıl}!

İnsanlarla konuşamaması, herhangi bir hastalıktan, dilsizlikten ötürü değildi, zira diliyle Allah'ı zikredip namaz kılabiliyordu. İşte, *Bununla beraber, Rabbini çok zikret ve sabah-akşam tesbih et!* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Temizlik döneminde karısına yaklaşıp da elini onun göğsüne koyunca, eşi Yahyâ'ya hâmile kaldı.[1] Sabah olduğunda Zekeriyyâ konuşamıyordu. Böylece eşinin hâmile kaldığını anladı. Nihayet Yahyâ (a.s) dünyaya geldi; hayatı boyunca Allah'a isyan etmedi.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ
يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى
نِسَٓاءِ الْعَالَمٖينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتٖي لِرَبِّكِ وَاسْجُدٖي وَارْكَعٖي
مَعَ الرَّاكِعٖينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحٖيهِ اِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا
كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ
اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسٖيحُ عٖيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ وَجٖيهاً فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبٖينَ ﴿٤٥﴾

42. *Hani melekler* {yani, tek başına Cebrâîl} *demişti ki: "Ey Meryem!* {yani, mihrabta bulunan Meryem'e, "Ey Meryem!} *Kuşkusuz Allah seni ıstıfâ etti, seni arındırdı* {yani, hayasızlıklardan ve acıdan arındırdı} *ve seni âlemîn kadınları üzerine ıstıfâ etti* {yani, bir beşer dokunmaksızın çocuk sahibi yapmakla tüm kadınlardan üstün kıldı}.

43. *"Ey Meryem! Rabbine divan dur, secde et ve rükû edenlerle* {yani, Beytu'l-Makdis'te namaz kılanlarla} *beraber rükû et."*

44. *Şu* {yani, bu âyette söz konusu edilenler}, *gayb haberlerindendir; onu sana vahy ediyoruz* {yani, bunlar ey Muhammed, senin tanık olmadığın gayba dâir bilgilerdir}. *Yoksa Meryem'in bakımını hangisi üstlenecek* {yani, onu kim himâyesine alacak}

---

1 Az önceki açıklamalarından da anlaşıldığı üzere, eşinin Yahyâ'ya hâmile kalması, cimadan sonra olmuştur. Buradaki ifadelerden anlaşılan ise, elini eşinin göğsüne koyması neticesinde hâmile kaldığı şeklindedir. Ancak, böyle bir açıklama güvenilir hiçbir tefsirde bulunmamaktadır.

diye kalemlerini atarlarken {yani, kura için atarlarken/kura çekerlerken} *sen* {yani, ey Muhammed sen} *yanlarında olmadığın gibi, çekişirlerken de* {yani, Meryem'in himâyesi hususunda çekişirlerken de} *yanlarında değildin.*

45. *Hani melekler* {yani, tek başına Cebrâîl} *demişti ki: "Ey Meryem! Doğrusu Allah seni, Kendinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Mesih Îsâ ibn Meryem'dir. Dünyada ve âhirette vecîh* {yani, Allah nezdinde üstün bir mevki sahibi olarak}, *hem de mukarrebînden* {yani, âhirette Allah nezdinde yakınlaştırılmışlardan}...

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ
رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ
﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾
وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي
أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ
طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ
بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾

46. *...ve beşikte* {yani, annesinin kucağında kundakta bir bebek} *iken de, yetişkin iken de* {yani, semâya yükseltilmeden önce, güç ve kuvvetinin kemâle erdiği zamanda da} *insanlarla konuşacaktır ve hem de sâlihlerdendir.*

47. *Dedi ki: "Rabbim! Ennâ* {yani, nereden} *benim bir veledim [çocuğum] olabilir: Bana bir beşer* {yani, eş [erkek]} *dokunmamışken?!" Cevab verdi: "İşte öyle. Allah dilediğini halkeder* {yani, O dilediğini yaratır; bu defa da bâkire bir kızdan babasız: beşerî bir temas olmaksızın çocuk yaratmayı dilemiştir}. *Bir emri kadâ edince* {yani, O'nun ilminde Îsâ'nın, bakire Meryem'den babasız doğacağı bilinen bir husustu: böyle hükme bağlanmış-

tı, dolayısıyla bir şeyin/işin olmasına hükmedince de} *ona yalnızca 'Ol' der, hemen oluverir"* {yani, emrini asla tekrarlamaz}.

48. *"Ona kitabı* {yani, olgunluk dönemine –ki bu dönem erkek için onsekiz yaş, kadın için de hayız görme vaktidir– eriştikten sonra eliyle yazı yazmayı}, *hikmeti* {yani, helâli, haramı ve sünneti}, *Tevrât'ı ve İncil'i öğretecek...*

49. *...ve* {onu} *İsrâîloğulları'na* (şöyle diyen) *rasûl* {yapacak:} *"Gerçekten ben size Rabbinizden bir âyet* {yani, alâmet} *ile geldim.* {Bu âyet/alâmet şudur}: *Sizin için çamurdan kuş gibi bir şey halk ederim de* {yani, yaparım da} *ona üflerim, hemen bir kuş olur* {–böylece yarasayı yarattı–}, *Allah'ın izniyle...*

Böylece onlara, yaratıkların en çetini olan bir yarasa –tüysüz bir et parçası olduğu halde uçan bir varlıktır– halk etti/yaptı ve o da Allah'ın izniyle uçtu.

...*"ve yine Allah'ın izniyle iyileştiririm: ekmehi* {yani, anasından kör olarak doğan çocuğu iyileştiririm: Allah ona görmesini iade eder} *ve abraşı* {yani, alaca hastalığına mübtelâ olanı iyileştiririm: Allah'ın izniyle şifa bulur} *ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim* {de yaşarlar}...

Îsâ bütün bunları onların gözleri önünde yaptı. Bunlar, o'nun Allah'tan İsrâîloğulları'na gönderilmiş bir nebî ve rasûl olduğunun alâmeti idi. Allah'ın izniyle Sâm b. Nûh b. Lemek'i diriltmişti. Bunun üzerine etrafındakiler dediler ki:

— Bu bir büyüdür. Bize senin doğru söylediğini bilebileceğimiz bir âyet/mucize göster!

Bunun üzerine Îsâ (a.s) onlara şöyle karşılık verdi:

..."{Evlerinizde bulunan yemekleri ve} *evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri* {yani, ertesi güne neler ayırdığınızı} *haber veririm...*

Ardından da dedi ki:

— Bunları size bildirecek olursam, doğru söylediğimi kabul edecek misiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Evet.

Îsâ (a.s) da, “Filan kişi! Sen şunu şunu yedin, şunu şunu içtin.” “Filan kişi! Sen de şunu şunu yedin”, “Sen de ey filan” deyip yeyip-içtiklerini haber verdi. Onlardan kimi îmân etti, kimi küfr.

Allah buyuruyor ki:

> ...*Muhakkak ki şunda* {yani, size bildirdiğim bu hususlarda}, *sizin için bir âyet* {yani, alâmet} *vardır; eğer mü'minler* {yani, Îsâ'nın rasûl olduğunu tasdik edenler} *iseniz.*

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ
الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا
اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ
الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ
أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

> 50. *...ve önümdeki Tevrât'ı tasdik edici olarak ve size haram kılınanların* {yani, et, yağ, tırnaklılar ve balık gibi} *bazısını helâl kılmak için...*

İşte Îsâ'nın (a.s), –Cumartesi yasağı dışında– İsrâîloğulları'na helâl kıldığı şeyler bunlardı. Onlar Cumartesi yasağına uymayı devam ettirdiler. Bunları İncil'deki hükümlerle helâl kılmıştı.

> ...*size Rabbinizden bir âyet* {yani, alâmet: Îsâ'nın Allah'ın izniyle yaptığı hayret verici mucizeler} *ile geldim. Öyleyse Allah'a ittika edin* {yani, O'nun vahdâniyetini kabul edin} *ve bana itaat edin* {yani, iyiliğiniz için emrolunduğunuz hususlarda: O'nun şerîki olmadığı hususunda bana itaat edin}.

Yine Îsâ (a.s) onlara dedi ki:

> 51. *“Muhakkak ki Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Bu, dosdoğru yoldur”* {yani, bu tevhîd, dosdoğru dîndir: İslâm'dır}.

Fakat onlar küfrettiler.

52. *Îsâ onlardan* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *küfrü hissedince* {yani, görünce},...

"Ehasse" fiilinin kullanımı bakımından, *Onlardan birini hissediyor musun* {yani, görüyor musun}? (Meryem, 19/98) buyruğu da buna benzemektedir.

...{Îsâ (a.s) havarilere: elbise yıkayan ve ağartan kimselere} *dedi ki: "Kim Allah'a* [ilallâh] *ensârım"* {yani, Allah ile birlikte[2] bana kim ittiba eder}?...

"İlâ" lafzının "me'a" [birlikte/beraber] anlamında kullanılması açısından, *Hârûn'u gönder* {yani, benimle birlikte Hârûn'u da gönder} (eş-Şu'arâ, 26/13) âyetiyle, *Onların mallarını mallarınızla yemeyin* {yani, onların mallarını mallarınızla birlikte yemeyin} (en-Nisâ, 4/2) âyeti de buna benzemektedir.

...*Havariler, "Biziz Allah'ın ensârı. Biz Allah'a* {yani, O'nun vahdâniyetine} *îmân ettik. Sen de* {yani, ey Îsâ sen de} *bizim, kesinlikle teslim olanlar* {yani, Allah'ı ihlâsla tevhîd edenler} *olduğumuza şâhid ol" dediler.*

Ardından da eklediler:

رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ
﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ
مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا
كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾

53. *"Rabbimiz! İndirdiğine îmân ettik* {yani, Îsâ'ya indirdiğin İncil'i tasdik ettik} *ve o rasûl'e* {yani, dîni üzere Îsâ'ya} *tâbi olduk.*

---

2 Örnek verilen âyetlerdeki *ilâ* lafzının, *me'a* [beraber] anlamında kullanıldığı kabul edilebilirse de, burada aynı anlama geldiği tartışılır. (Çeviren)

Öyleyse bizi şâhidlerle beraber yaz" {yani, bizi sâdıklarla birlikte kıl}!

Havarilerin sözleri burada bitmektedir.

Bunun bir benzeri de Mâide sûresindedir.[3]

54. *Onlar* {yani, Yahudiler Îsâ'yı öldürmek istediler} *mekrettiler, Allah da mekretti* {yani, Îsâ'yı gözetlemek için görevlendirdikleri kişiyi: kendi arkadaşlarını öldürmelerini sağlamak sûretiyle onların mekrlerine karşı mekretti}...

İsrâîloğulları'ndan küfredenler bir adama giderek Îsâ'yı gözetlemesini istediler. Amaçları onu öldürmekti. Yüce Allah da Îsâ'yı gözetlemesini istedikleri bu şahsı Îsâ'ya benzetti. Onlar bu kişiyi yakalayıp asarak öldürdüler. Onun Îsâ olduğunu zannettiler. Yüce Allah da Ramazan ayında, kadr gecesi'nde Îsâ'yı Beytu'l-Makdis'ten dünya semâsına yükseltti. İşte Yüce Allah'ın, *Onlar mekrettiler, Allah da mekretti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Allah mekredenlerin en hayırlısıdır {yani, O'nun mekri onlarınkinden daha üstündür}.

55. *Hani Allah şöyle buyurmuştu: "Ey Îsâ! Muhakkak ben seni vefat ettireceğim ve seni Bana ref' edeceğim...*

İfadede takdim vardır, yani, seni dünyadan Bana doğru yükselteceğim ve Deccal döneminde semâdan indikten sonra vefat ettireceğim. Başka bir deyişle, şimdi seni Bana doğru, yani semâya yükselteceğim, Deccal'in öldürülmesinden sonra da vefat ettireceğim.

..."Seni o küfredenlerden {yani, Yahudiler ve başkalarından} *temizleyeceğim ve sana* {yani, ey Îsâ sana} *tâbi olanları* {yani, İslâm olan dînin üzere tâbi olanları} *Kıyâmet Günü'ne kadar o küfredenlerin* {yani, Yahudilerin ve diğerlerinin} *üstünde tutacağım...*

Îsâ'nın dînini kabul edenler Müslümandır ve onların dîni kıyâmete kadar bütün dînlerden üstün olacaktır.

..."Sonra hepinizin dönüşü {yani, âhirette dönüşü} *Banadır. İşte o zaman ihtilâf* {yani, dîn ile ilgili ihtilâf} *ettiğiniz hususlarda*

---

3 Muhtemelen el-Mâide, 5/111 âyetini kasdetmektedir. (Çeviren)

aranızda {yani, Müslümanlarla diğer dîn mensubları arasında} *hükmü Ben vereceğim."*

Hakkında ihtilâf edilen dîn, İslâm'dır. Bir kesim İslâm'a girmiş, bir kesim de kâfir olmuştu. Yüce Allah âhirette her iki kesimin de konumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

فَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ
﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ
وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ
اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ
فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا
وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

56. *O küfr edenlere* {yani, Ehl-i Kitab kâfirlerine} *dünyada* {yani, öldürülmek yahut cizye vermekle dünyada} *ve âhirette* {yani, cehennem azabına maruz bırakmakla âhirette} *şiddetli bir azab ile azab edeceğim. Onlar için yardımcılardan eser yoktur* {yani, ateşte azab görmelerini önleyecek bir kimse olmayacaktır}.

57. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlerin* {yani, ümmet-i Muhammed'in} *ecirlerini* {yani, mükâfaatlarını} *ise eksiksiz* {yani, âhirette eksiksiz/tastamam} *verecektir. Allah zâlimleri sevmez.*

58. *Şu* {yani, Allah'ın bu âyetlerde zikrettikleri} *var ya, onu sana* {yani, ey Muhammed sana} *tilâvet ediyoruz; âyetlerden* {yani, beyandan} *ve hakîm [hikmet yüklü]* {yani, bâtıldan uzak muhkem} *zikirden.*

59. *Doğrusu Îsâ'nın meseli, Allah indinde Âdem'in meseli gibidir. Onu topraktan halk etti, sonra ona "Ol!" dedi, hemen oluverdi.*

Necrân Hıristiyanları heyeti Medine'de Nebî'nin (s.a) huzuruna geldi. Aralarında es-Seyyid, el-'Âkib, el-Uskuf, er-Re's, el-Hâris, Kays ve iki oğlu Hâlid ile Huleyd ve 'Amr da vardı. Necrânlıların ileri gelenleri olan es-Seyyid ve el-'Âkib dediler ki:

— Ey Muhammed! Niçin bizim sahibimize dil uzatıyor ve onu ayıplıyorsun?

Nebî (s.a) sordu:

— Sahibiniz kim?

Cevab verdiler:

— Îsâ ibn Meryem el-'Azrâ' el-Betûl.

Ebû Muhammed 'Ubeydullâh b. Sâbit dedi: "el-'Azrâ' el-Betûl, her şeyden kesilip Allah'a yönelen demektir. Nitekim Allah, *Her şeyden kesilerek O'na tebettul et* (el-Müzzemmil, 73/8) buyurmaktadır."

Heyet adına konuşanlar sordular:

— Sen Allah'ın yarattıkları arasında o'nun gibi ölüleri dirilten, anadan doğma körü ve abraşı iyileştiren, çamurdan bir kuş halk edip canlandıran bir başkasını gösterebilir misin?!

Bu son söyledikleriyle ilgili olarak "Allah'ın izniyle" kaydını söylemediler.

Devamla dediler ki:

— Her insanın bir babası vardır, Îsâ'nın ise yoktur. Dolayısıyla Îsâ'nın Allah'ın oğlu olduğu hususunda sen bize tâbi ol, biz de sana tâbi olalım. Îsâ'yı ya bir evlat kabul edeceksin ya da bir ilah.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Allah'ın bir çocuğu olduğunu ya da O'nunla birlikte bir ilah bulunduğunu iddia etmekten Allah'a sığınırım.

Bunun üzerine es-Seyyid ve el-'Âkib, Nebî'ye (s.a) sordular:

— Sen Ahmed misin?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Ben hem Ahmed'im, hem de Muhammed'im.

Tekrar sordular:

— Neden Ahmed'sin?

Cevab verdi:

— İnsanları şirkten uzak tuttuğum için Ahmed'im.

Dediler ki:

— Sana bazı hususlara dâir sual soracağız.

Nebî (s.a) karşılık verdi:

— Müslüman olup bana tâbi olmadığınız sürece sorduklarınıza cevab vermeyeceğim.

Bunun üzerine şöyle dediler:

— Biz senden önce Müslüman olduk.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Siz Müslüman değilsiniz, çünkü üç husus sizin Müslüman olmanıza engeldir: domuz eti yemeniz, şarab içmeniz ve "Allah'ın oğlu vardır" demeniz.

Öfkelenerek dediler ki:

— Peki Îsâ'nın babası kim? Sen bize durumu o'na benzeyen birisini söyle!

Allah da, *Doğrusu Îsâ'nın meseli, Allah indinde Âdem'in meseli gibidir. Onu topraktan halk etti, sonra ona "Ol!" dedi, hemen oluverdi* âyetini indirdi.

Bunun üzerine heyettekiler Nebî'ye (s.a), "Hayır, dediğin gibi değil, bu da o'nun meseli değildir" dediler.

Allah Teâlâ da, Îsâ hakkında şu buyrukları indirdi:

> 60. *O hakk* {yani, Allah'ın Îsâ hakkında söyledikleri}, *Rabbindendir. Öyle ise kuşkuculardan olma* {yani, ey Muhammed, Îsâ'nın durumunun, Âdem'in durumu gibi olduğu hususunda kuşku duyanlardan olma}.

61. *Sana gelen ilmin* {yani, bu âyetlerde Îsâ'nın durumu ile ilgili beyanın} *ardından kim seninle o'nun* {yani, Îsâ'nın} *hakkında çekişirse de ki: "Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra ibtihâl ile* {ihlâsla Allah'a dua edelim de}, *Allah'ın lanetinin yalancıların üzerine olmasını dileyelim."*

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ
﴿٦٣﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا
أُنْزِلَتِ التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

62. *Doğrusu bu* {yani, Îsâ hakkında zikrettiklerim}, *hakk kıssa odur,* {sizin söyledikleriniz ise bâtılın kendisidir}. *Allah dışında ilah yoktur. Kuşkusuz Allah azîzdir* {yani, mülkünde azîzdir}, *hakîmdir* {yani, annesinin karnında iken Îsâ hakkındaki emrinde hikmetlidir}.

63. *Yine yüz çevirirlerse* {yani, lanetleşmeden kaçınırlarsa}, *muhakkak Allah müfsidleri* {yani, yeryüzünde ma'siyetler işleyenleri} *bilendir.*

64. *De* {yani, ey Muhammed onlara de} *ki: "Ey Ehl-i Kitab! Bizimle sizin aranızda sevâ'* {yani, adil} *olan bir kelimeye* {yani, ihlâsa} *gelin, şöyle ki: Allah'tan başkasına ibâdet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi* {yani, halk ettiklerinden hiçbir şeyi} *ortak koşmayalım. Kimimiz kimimizi Allah'tan başka rabbler edinmesin,* {çünkü onlar Îsâ'yı rabb edinmişlerdi}. *Eğer yüz çevirirlerse* {yani, tevhîdi kabul etmekten kaçınırlarsa}, *deyin* {yani, siz onlara deyin} *ki: "Şâhid olun ki biz hakikaten teslim olanlarız"* {yani, tevhîdi ihlâsla kabul edenleriz}.

Bunun üzerine el-'Âkib dedi ki:

— Biz o'nunla lanetleşmekten hiçbir fayda elde edemeyiz. Allah'a yemin ederim ki, yalancı olsaydı o'nunla lanetleşmenin hiçbir zararı olmazdı. Eğer doğru ise, bir seneye kalmaz Allah mutlaka yalancıları helâk ederdi.

Bunun üzerine şu teklifi yaptılar:

— Ey Muhammed! Bizimle savaşmaman, bizi korkutmaman, dînimizden bizi çevirmemen şartıyla, Safer ve Receb aylarında ödenmek üzere 2.000 takım elbise, 30 zırh karşılığında seninle barış yapalım.

Nebî (s.a) de bu şartlarla onlarla barış yaptı ve buyurdu:

— Muhammed'in nefsini elinde tutana yemin ederim ki, benimle lanetleşmiş olsalardı, bir sene geçmeden onlardan hiç biri huzuruma gelemeyecek ve muhakkak Allah yalancıları helâk edecekti.

Ömer (r.a) sordu:

— Eğer onlarla lanetleşmiş olsaydın, kimin elinden tutup gidecektin?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— 'Alî'nin, Fâtıma'nın, Hasen'in, Huseyn'in –hepsine selâm olsun– Hafsa'nın ve 'Âişe'nin –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun– elinden tutup gidecektim.

> 65. *Ey Ehl-i Kitab! İbrâhîm hakkında* {yani, o'nun sizin dîniniz üzere olduğu hususunda} *niçin ihticâc ediyorsunuz* {yani, hasımlaşıyorsunuz}?...

Yahudi reislerinden Ka'b b. el-Eşref, Ebâ Yâsir, Ebe'l-Hukayk ve Zeyd b. et-Tâbû dediler ki:

— İbrâhîm bize daha yakındır. Diğer nebîler de bizdendir ve bizim dînimiz üzere idiler. Sen ise Hıristiyanların Îsâ'yı rabb edindikleri gibi, seni de rabb edinelim istiyorsun.

Necrân Hıristiyanları da şöyle dediler:

— Verdiğin bu emirle Yahudilerin 'Uzeyr'i rabb edindikleri gibi, bizim de seni rabb edinmemizi istiyorsun.

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Bundan Allah'a sığınırım, aksine ben hepinizi Allah'a ibâdet etmeye, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet ediyorum.

Bunun üzerine Allah, *Ey Ehl-i Kitab! İbrâhîm hakkında niçin ihticâc ediyorsunuz?* buyruğunu indirdi.

...Halbuki Tevrât da, İncil de ancak o'ndan {yani, İbrâhîm'in ölümünden} *sonra indirildi. Akletmiyor musunuz?!*

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ
لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ
يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا
كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ
ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِىُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُؤْمِنِينَ
﴿٦٨﴾ وَدَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ
لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

66. *Haydi biraz ilminiz olan şeyde* {yani, Tevrât ve İncil'de gelenler hakkında} *tartıştınız. Peki, hiçbir ilminiz olmayan şeyde* {yani, Tevrât ve İncil'de bulunmayan hususlarda} *ne diye tartışıyorsunuz? Halbuki Allah bilir* {yani, İbrâhîm'in Yahudi ve Hıristiyan olmadığını Allah bilir}, *siz bilmezsiniz* {yani, o'nun Yahudi ve Hıristiyan olmadığını siz bilmezsiniz}.

Sonra Allah şunu haber veriyor:

67. *İbrâhîm ne bir Yahudi idi, ne de bir Hıristiyan; aksine teslim olmuş* {yani, ihlâslı} *bir hanîf* {yani, hacceden bir kimse} *idi; müşriklerden de* {yani, Yahudilerden ve Hıristiyanlardan da[4]} *değildi.*

---

4 Tercümeye esas aldığımız nüshada da aynen bu şekildedir: *yani, mine'l-yahûd ve lâ mine'n-nasârâ* [Yahudilerden ve Hıristiyanlardan da değildi] şeklindedir. (Çeviren)

Sonra şöyle devam etmektedir:

68. *İnsanların İbrâhîm'e en yakını* {yani, o'nun dîni üzere olanlar}, *o'na tâbi olanlar* {yani, dîni üzere o'na uyanlar} *bu Nebî ve îmân edenlerdir* {yani, dîni üzere Muhammed'e (s.a) îmân edenlerdir}. *Allah mü'minlerin* {yani, İbrâhîm ve Muhammed'e dînleri üzere uyanların} *velîsidir.*

69. *Ehl-i Kitab'tan bir tâife sizi dalâlete düşürmeyi* {yani, dîniniz olan İslâm'dan uzaklaştırmayı} *arzu ettiler. Şuurunda değiller ki, onlar kendilerinden başkalarını dalâlete düşüremezler* {yani, haktan uzaklaştıramazlar; sadece kendilerini saptırırlar}.

Âyet, Yahudilerin tartıştığı 'Ammâr b. Yâsir ile Huzeyfe b. el-Yemân hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: Yahudiler onlarla tartışmış ve onları kendi dînlerine davet ederek, "Dînimiz dîninizden üstündür, yolumuz da yolunuzdan yolca daha doğrudur" demişlerdi. Bunun üzerine, *Ehl-i Kitab'tan bir tâife... arzu ettiler* âyetiyle bir sonraki âyet indi.

70. *Ey Ehl-i Kitab! Şâhid olduğunuz* {yani, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu, o'nun niteliklerinin beraberinizdeki Tevrât'ta bulunduğunu bildiğiniz} *halde niçin Allah'ın âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *küfrediyorsunuz?*

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا
بِالَّذ۪يٓ اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهُ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ د۪ينَكُمْ قُلْ اِنَّ
الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُو۫ت۪يتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ
عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٧٣﴾

71. *Ey Ehl-i Kitab! Bildiğiniz* {yani, Muhammed'in (s.a) bir rasûl ve nebî olduğunu bildiğiniz} *halde niçin hakkı bâtıl ile lebs/telbis ediyorsunuz* {yani, hakkı bâtılla karıştırıyorsunuz} *da hakkı gizliyorsunuz?*

> 72. *Ehl-i Kitab'tan bir tâife dedi* {yani, Yahudi olan Ka'b b. el-Eşref ile Mâlik b. ed-Dayf Yahudilerin aşağı tabakadakilerine dedi} *ki: "Îmân* {yani, Kur'ân'ı tasdik} *edenlere indirilene, gündüz vechi* {yani, gündüzün evvelinde/başında: sabah namazı vaktinde} *îmân edin, onun sonunda da küfr edin* {yani, akşam olunca da onlara, "Biz Tevrât'a baktık, orada verilen niteliklerin Muhammed'de (s.a) olmadığını gördük" deyin}. *Umulur ki dönerler"* {yani, dînlerinden dönmeleri: dînlerinden dönüp dîninize girmeleri için}...

İşte, *Onun sonunda da* {yani, ikindi namazı[5] vaktinde de} *küfr edin* {ki dînleri hakkında kuşkuya düşsünler}.*Umulur ki dönerler* {yani, dînlerinden dönmeleri: dînlerinden dönüp dîninize girmeleri için} buyruğu bunu ifade etmektedir.

73. ...*"ve dîninize tâbi olandan başkasına îmân etmeyin"...*

Yahudi reislerinden olan Ka'b b. el-Eşref ile Mâlik b. ed-Dayf Yahudilerin aşağı tabakadaki Yahudilere, "Dîninizde sebat edin; çünkü insanlardan hiç birine, size verilen –Tevrât, menn, selvâ, bulutla gölgelendirilmek, taştan su fışkırtmak gibi– faziletler verilmemiştir" diyorlardı.

Yine onlara, "Müslümanlara Muhammed'in (s.a) durumunu da haber vermeyin. Aksi takdirde Rabbinizin huzurunda size karşı delil getirir, sizinle tartışırlar" diyorlardı.

Muhammed'e (s.a) hased ettikleri için böyle diyorlardı. Çünkü nübüvvet, İsrâîloğulları'ndan olmayan birine verilmişti. Allah onlar hakkında şu buyrukları indirdi:

> *...De ki: "Doğrusu hidâyet, Allah'ın hidâyetidir. Size verilenin benzeri birine veriliyor veya Rabbiniz indinde size karşı delil getirecekler diye mi?"*
>
> ...{Ey Muhammed} *de ki: "Kuşkusuz ki lütuf* {yani, İslâm ve nübüvvet} *Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah vâsidir* {yani, şunları verecek kadar lütfu geniş olandır}, *alîmdir"* {yani, lütfunu kime vereceğini çok iyi bilendir}...

---

5 Tercümeye esas aldığımız nüshada da aynen bu şekildedir: *yani, salâta'l-'asr* [ikindi namazı] şeklindedir. (Çeviren)

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ
إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا
دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ
سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَى
مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّ
الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ
لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٧﴾

74. ...*"Rahmetini* {yani, nübüvveti} *dilediğine tahsis eder. Allah azîm fadl sahibidir"* {yani, İslâm'ı mü'minlere tahsis etmekle büyük lütuf sahibidir}.

75. *Ehl-i Kitab'tan* {yani, ehl-i Tevrât'tan} *öylesi* {yani, Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibileri} *vardır ki, ona bir yüklerle* {yani, ne kadar çok olursa olsun} *emanet bıraksan onu sana öder. Onlardan öylesi* {yani, kâfir Yahudilerden: Ka'b b. el-Eşref ve onun taraftarları gibileri} *de vardır ki, ona tek bir dinar emanet etsen, başına dikilmedikçe* {yani, ısrarla hakkını istemeyi sürdürmedikçe} *onu sana ödemez. Şu* {yani, böyle davranmaları}, *"Ümmiler* {yani, Arablar} *hakkında aleyhimize bir yol yoktur" demeleri* {yani, emanete hıyanet etmeyi helâl kabul etmeleri} *sebebiyledir...*

Câhiliye döneminden kalma alacaklarını isteyen Müslümanlara Yahudiler, "Onların alacaklarını vermemekte bizim için bir vebal yoktur. Çünkü onlar dînimiz üzere değildirler" diyerek, bu şekilde hareket etmelerinin Tevrât'ta kendilerine helâl olduğunu iddia etmiş oluyorlardı. Buna mukabil Yüce Allah buyurdu ki:

...*Bile bile Allah üzerine yalan söylüyorlar* {yani, Allah'ın Tevrât'ta hakk ile olmadıkça kanları ve malları haram kıldığını, İslâm'a girmeyi ve emaneti hakk sahiblerine ödemeyi emrettiğini ve bu hususlara riâyet

edeceklerine dâir onlardan söz aldığını bildikleri halde Allah'a karşı yalan söylüyorlar}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

76. *Hayır, kim ahdini* {yani, Allah'ın Tevrât'ta kendisinden aldığı ahdini} *yerine getirir* {yani, emaneti eksiksiz sahibine iade eder} *ve ittika ederse* {yani, O'nun haram kıldıklarından kaçınırsa}, *kuşku yok ki Allah o muttakileri* {yani, haram olan şeyleri helâl kabul etmekten sakınan kimseleri} *sever.*

77. *Doğrusu Allah'a olan ahdini [taahhüdünü] ve yeminlerini az bir semene* {yani, önemsiz bir dünyalığa karşılık} *satanlar* {yani, Yahudi reisleri} *var ya, işte şunların âhirette hiçbir halâkı* {yani, nasibi/payı} *yoktur. Allah Kıyâmet Günü* {yani, hesabın görülmesinin ardından} *onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا
الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

78. *Onlardan* {yani, Yahudilerden} *bir ferîq* {yani, Ka'b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf, Ebû Yasir, Cudeyy b. Ahtab ve Şu'be b. 'Amr gibileri} *vardır ki, siz onu kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *sanasınız diye kitab ile dillerini eğip bükerler* {yani, Muhammed'in (s.a) durumuyla ilgili sözleri tahrif ederler}. *Halbuki o* {yani, Muhammed'in niteliklerini sildikten sonra yazdıkları şeyler} *kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *değildir. "O* {yani, gördü-

ğünüz bu nitelikler} *Allah indinden" derler. Halbuki o Allah indinden değildir* {yani, onu kendileri yazmıştır} *ve Allah üzerine bile bile* {yani, ileri sürdükleri bu niteliklerin Muhammed'in (s.a) vasfı olmadığını bile bile} *yalan söylerler.*

79. *Allah kendisine kitab* {yani, Tevrât'ı ve İncil'i}, *hükm* {yani, fehm/anlayış} *ve nübüvvet verdikten sonra insanlara* {yani, İsrâîloğulları'na}, *"Allah'ı bırakın da bana ibâdet edin" demek hiçbir beşere* {yani, Îsâ ibn Meryem'e} *yakışmaz. Fakat onlara, "Öğrettiğiniz ve tedris ettiğiniz kitab* {yani, Tevrât ve İncil} *ile rabbânîler* {yani, yalnızca Allah'a ibâdete yönelenler} *olun" (der).*

80. *Size melekleri ve nebîleri* {yani, Îsâ'yı, 'Uzeyr'i} *rabbler edinmenizi emretmez...*

Eğer size böyle bir emir verecek olursa, bu küfür olurdu. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Müslümanlar {yani, ihlâs ile Allah'ı tevhîd eden kimseler} *olduktan sonra size küfrü* {yani, meleklere ve nebîlere ibâdet etmeyi} *emreder mi hiç?!*

el-Asbağ b. Zeyd ile Kerdem b. Kays'ın, "Îmân ettikten sonra bize küfrü emreder mi hiç?!" demeleri üzerine, Yüce Allah şu buyrukları indirdi:

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ
مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ
لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذٰلِكُمْ
إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ أَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

81. *Hani Allah nebîlerin şöyle mîsâkını* {Allah Teâlâ nebîlerden, Allah'a ibâdet edeceklerine; kavimlerine, risâleti tebliğ edeceklerine; insanları Allah'ın dînine çağıracaklarına dâir söz –İsrâîloğulları'na gönderilen ilk rasûl olan Mûsâ'ya indirilen Tevrât'ta Muhammed'in durumu açık-

lanmış, onlar da bunu kabul etmişlerdi–} *almıştı: Size* {yani, İsrâîloğulları'na} *verdiğim kitab* {yani, Tevrât} *ve hikmetten* {yani, onda bulunan helâl ve haramdan} *sonra size* {yani, İsrâîloğulları'na}, *beraberinizdekini* {yani, Tevrât'ta elinizde bulunanları} *tasdik eden bir rasûl* {yani, Muhammed} *gelince o'na mutlak îmân edecek* {yani, nebî olarak gönderildiğinde o'nu mutlaka tasdik edecek} *ve o'na yardım edeceksiniz.* (Ardından da Allah), *"Kabul* {yani, Tevrât'ta Muhammed'i tasdik etme ve o'na yardım etme hususundaki emrimi kabul} *ettiniz mi ve şu ağır yükümlülüğümü üzerinize aldınız mı?" (demişti. Onlar da,) "Ikrar ettik" demişlerdi. "Öyle ise şâhid olun* {yani, kabul ettiğinize dâir kendinize şâhid olun}, *Ben de sizinle beraber şehâdet* {yani, sizin Muhammed'i (s.a) kabul ettiğinize dâir şehâdet} *edenlerdenim."*

82. *Kim bunun arkasından* {yani, Tevrât'ta o'nu kabul ettikten sonra} *tevelli ederse* {yani, Muhammed'e îmândan yüz çevirirse}, *işte onlar fâsıklardır* {yani, isyan edenlerdir}.

83. *Allah'ın dîninden başkasını mı arıyorlar? Halbuki göklerdekiler* {yani, melekler} *ve yerdekiler* {yani, mü'minler} *ister istemez O'na teslim olmuşlardır* {yani, bütün dîn mensubları Allah'ın, rabb'leri ve yaratıcıları olduğunu kabul etmişlerdir –onların teslim oluşları böyle idi. Halbuki başkalarını O'na ortak koşmuş oluyorlardı–} *ve O'na döndürüleceklerdir.*

Sonra Allah, Bakara, 2/136. âyeti ile Âl-i İmrân'daki, *Eğer Ehl-i Kitab îmân etmeyecek olursa...* buyruğunu indirdi ve mü'minlere onu okumalarını emretti.

قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ
وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ
يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ
حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

﴿٨٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ
وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٨٧﴾

84. *De ki: "Biz îmân ettik Allah'a* {yani, O'nun vahdâniyetini tasdik ettik}, *bize* {yani, Muhammed vasıtasıyla bize} *indirilene; İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb ve Esbât'a indirilene; Mûsâ'ya, Îsâ'ya ve diğer nebîlere Rabb'lerinden verilenlere. Onlardan hiç birinin arasını* {yani, kimini inkâr, kimine îmân ederek aralarını} *ayırmayız. Biz O'na teslim olmuşlarız* {yani, muslihleriz [ihlâsla O'na teslim olmuşlarız]}.

85. *Kim islâmdan [teslimiyetten] başka bir dîn ararsa, ondan asla kabul olunmaz ve o âhirette hüsrana uğrayanlardan olur.*

Âyet, İslâm'dan irtidad ederek Mekke kâfirlerine katılmış olan Benî Sakr'dan Evsli Tu'me b. Ubeyrık el-Ensârî hakkında inmiştir.

86. *O Rasûl'ün hakk olduğuna şehâdet etmiş, kendilerine beyyinât* {yani, beyan} *gelmiş iken, îmânlarının ardından küfreden bir kavmi Allah nasıl hidâyete iletir* {yani, dînine hidâyet eder}? *Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez.*

87. *İşte onların karşılığı, kuşkusuz Allah'ın, meleklerin ve cümle insanların* {yani, bütün âlemlerin} *lanetinin üzerlerine olmasıdır.*

خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَۙ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
بَعْدَ ا۪يمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِه۪ۜ
اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٩١﴾

88. *Onun* {yani, o lanetin} *içinde hâlidlerdir* {yani, o lanetin içinde ikâmet edip duracaklardır}. *Onlardan azab hafifletilmez ve onlara nazar olunmaz* {yani, onlara verilen azabın benzeri kimseye verilmez}.

Âyet, İslâm'dan irtidad ederek çöle gidecekmiş gibi Medine'den çıkıp Mekke yoluna yönelen ve Mekke kâfirlerine katılan oniki kişi hakkında inmiştir. Tu'me b. Ubeyrık el-Ensârî, Mikyas b. Dubâbe [Subâbe] el-Leysî, Kureyşli Teym b. Murreoğulları'ndan 'Abdullâh b. Enes b. Hatal, Vecûc b. el-Eslet Ensârî, Ebû 'Âmir b. en-Nu'mân er-Râhib, Benî 'Amr b. Avf'dan el-Culâs b. Suveyd b. es-Sâmit'in kardeşi el-Hâris b. Suveyd b. es-Sâmit el-Ensârî bunlardan idi. Sonra el-Hâris pişman olup tevbe etti ve kardeşi el-Culâs'a, "Ben tevbe ettim. Nebî'ye (s.a), tevbemin kabul olup olmayacağını sor? Aksi takdirde Şam'a gideceğim" diye haber gönderdi: el-Culâs da, Nebî'ye (s.a) giderek durumu haber verdi. Nebî (s.a) ona bir cevab vermedi. Bunun üzerine Allah istisnâda bulunarak el-Hâris hakkında şu buyruğu indirdi:

> 89. *Şunun* {yani, küfrün} *arkasından tevbe edenler ve ıslah olanlar* {yani, geri kalan ömürlerinde amellerini düzeltenler} *müstesnâdır* {yani, onlara, bundan dolayı azab edilmeyecektir}. *Kuşkusuz Allah gafûrdur* {yani, böylesinin küfrünü bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, bundan sonraki halleri için merhamet gösterecek olandır}.

Hâris'in bu durumu Mekke'de bulunan diğer onbir kişiye ulaştığında, "Kalabildiğimiz kadar Mekke'de kalıp, Muhammed'in ölümünü bekleyelim, çünkü Medine'ye dönecek olursak el-Hâris hakkında inenler, bizim hakkımızda da inecektir ve ondan kabul olunan bizden de kabul edilecektir" dediler. Ancak Allah onlar hakkında şu buyrukları indirdi:

> 90. *Kuşkusuz îmânlarının ardından küfr etmiş, sonra küfürlerini artırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz...*

Onlar, "Kâfir olarak Mekke'de kalalım, Medine'ye gidecek olursak el-Hâris hakkında hüküm indiği gibi bizim hakkımızda da hüküm inecektir" demişlerdi.

> *...İşte onlar dalâlette olanlardır.*

Sonra Allah, onlardan kâfirlerin durumlarını, âhirette onları nelerin beklediğini haber vermek üzere buyuruyor ki:

> 91. *Kuşku yok ki küfr edenler ve kâfir olarak ölenler var ya, onların hiç birinden kurtuluş akçesi kabul edilmez; isterse yeryüzü dolusu altın versin* {yani, onlardan her biri, yeryüzü dolusu altın verip kendini azabtan kurtarabilecek olsaydı, hiç tereddütsüz onu fidye olarak verir, kendini kurtarmaya çalışırdı. Ne var ki, yeryüzü dolusu altını olsa da, onu kurtuluş akçesi olarak verseydi bile ondan kabul olunmazdı}. *İşte onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Bunun bir benzeri de, *Onlar için yardımcılardan* {yani, azab görmelerini önleyecek yardımcılardan} *eser yoktur* (el-Mâide, 5/36) âyetidir.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي اِسْرَائِيلَ اِلَّا
مَا حَرَّمَ اِسْرَائِيلُ عَلٰى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَأْتُوا
بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

92. *Siz sevdiğiniz şeylerden* {yani, mallardan} *infak edinceye* {yani, sadaka olarak harcayıncaya} *kadar birr'e eremezsiniz* {yani, takvânız kemale ermez}. *Her ne infak ederseniz* {yani, sadaka olarak her ne harcarsanız}, *muhakkak ki Allah ona alîmdir* {yani, (ne kadar infak ettiğinizi ve) infaktaki niyetinizi çok iyi bilendir}.

93. *Tevrât indirilmeden önce İsrâîl'in kendisine haram kıldığından başka bütün yiyecekler İsrâîloğulları'na helâl idi...*

Bir gece tarlasını sulamak amacıyla dışarı çıkan Ya'kûb b. İshâk'ın (a.s) karşısına bir melek çıktı. Ya'kûb onu, yolunu kesmek isteyen bir hırsız zannetti. Kurban sunduğu 'şânir' diye bilinen yerin –ki Arz-ı Mukaddes'te ilk kurban kestiği yer idi– yakınında onunla itişip kakıştı. Melek o'ndan ayrılmak isteyince, dilediği takdirde o'nu yere yıkabileceğini göstermek üzere ayağıyla Ya'kûb'un uyluğuna vurdu. Bundan dolayı o'nda siyatik ağrısı ortaya çıktı. Melek Ya'kûb'un gözü önünde semâya yükseldi. Bu ayak darbesinden ötürü Ya'kûb çok sıkıntı çekti. Ağrısından geceleri uyuyamadığı halde, gündüz bir ağrı hissetmiyordu. Bunun üzerine Ya'kûb, Allah kendisine şifa verdiği takdirde en sevdiği yiyecek ve içecek olan deve eti ile sütünü kendisine haram kılacağını va'detti. Yahudiler ise, bunun Allah tarafından Tevrât'ta haram kılındığını iddia ederek, "Allah Ya'kûb'a da, o'nun soyundan gelenlere de deve eti ile sütünü haram kılmıştır" dediler. Yüce Allah da nebîsine –salât ve selâm o'na– şöyle buyurdu:

{Yahudilere de} *de ki: "Eğer sâdıklar* {yani, Tevrât'ta deve eti ile sütünün haram kılındığı iddianızda doğru söyleyenler} *iseniz,*

haydi Tevrât'ı getirin de onu tilâvet edin" {yani, kıraat edin/okuyun}.

Allah onları ayıplayarak buyuruyor ki:

94. *Kim şunun* {yani, bu beyanın} *ardından Allah üzerine yalan uydurursa* {yani, Allah'ın bunları Tevrât'ta haram kıldığını söyleyerek Allah'a yalan isnad ederse}, *işte onlar zâlimlerdir.*

قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰه۪يمَ حَن۪يفًاۜ وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذ۪ي بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَم۪ينَۚ ﴿٩٦﴾ ف۪يهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰه۪يمَۚ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًاۜ وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
اِلَيْهِ سَب۪يلًاۜ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَم۪ينَ ﴿٩٧﴾
قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ شَه۪يدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُط۪يعُوا فَر۪يقًا مِنَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ ا۪يمَانِكُمْ كَافِر۪ينَ ﴿١٠٠﴾

95. *De ki: "Allah doğru söyledi* {yani, "İbrâhîm ne bir Yahudi idi, ne de bir Hıristiyan; aksine teslim olmuş bir hanîf idi; müşriklerden de değildi" (Âl-i İmrân, 3/67) buyurmakla doğru söyledi}...

Halbuki hem Yahudiler, hem de Hıristiyanlar, İbrâhîm de dahil bütün nebîlerin kendi dînleri üzere olduklarını iddia etmişlerdi. Nebî (s.a) de onlara şu karşılığı vermişti: "Sizin de bildiğiniz gibi, İbrâhîm Beyt'i haccediyordu. O halde niçin Allah'ın âyetlerini, yani, haccı inkâr ediyorsunuz?"

İşte, *De ki: "Allah doğru söyledi"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"O halde hanîf* {yani, hacceden birisi} *olarak İbrâhîm milletine tâbi olun, ki o müşriklerden* {yani, Yahudi de, Hıristiyan da} *değildi."*

96. *Kuşkusuz ki, insanlar* {yani, mü'minler} *için ilk kurulan ev Bekke'deki* {ki Bekke denilmesi, tavaf esnasında insanların bek etmelerinden [izdihamlarından] dolayıdır} *o çok mübarek* {yani, bereketli: günahların mağfiret edilmesine sebeb} *ve âlemlere hidâyet* {yani, orada namaz kılan mü'minler için dalâletten uzaklaştıran bir hidâyet} *olan* {ve fakat Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılanlar için de bir dalâlet olan} *Beyt'tir.*

Çünkü kıble hususunda Yahudilerle tartışan Müslümanlar, "Kıble Ka'be'dir" demiş, Yahudiler de "Kıble Beytu'l-Makdis'dir" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, "Ka'be yeryüzündeki ilk mesciddir. Beytullâh da Mescid-i Haram'ın etrafında bulunanlar için bir kıbledir. Harem'in bütünü de yeryüzündekiler için bir kıbledir" hükmünü indirdi. Sonra Allah şöyle buyurdu:

97. *Onda apaçık âyetler* {yani, vazıh alâmetler} *ve İbrâhîm'in makamı* {yani, eseri/izi} *vardır. Kim oraya girerse* {yani, câhiliye döneminde girerse}, *emin* {yani, oradan çıkana kadar güvende} *olur (idi). Onun yoluna gücü yetenlerin* {yani, binek ve azık temin edebilenlerin} *o Beyt'i haccetmesi, Allah'ın insanlar* {yani, mü'minler} *üzerindeki bir hakkıdır. Kim* {yani, diğer dîn mensublarından kim} *küfr/nankörlük ederse* {yani, Beyt'e küfr/nankörlük ederse: haccın farziyetini kabul etmezse}, *doğrusu Allah âlemlerden ganidir.*

98. *De ki: "Ey Ehl-i Kitab! Allah bütün yaptıklarınıza şâhid iken, niçin Allah'ın âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *küfr ediyorsunuz?"*

99. *De ki: "Ey Ehl-i Kitab* {yani, ey Yahudiler}! *Niçin Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoymaya çalışıyorsunuz,...*

Âyet, Yahudilerin, ehl-i îmân olan Huzeyfe ve 'Ammâr b. Yâsir'i dînlerine davet etmeleri üzerine inmiştir. Yahudiler onlara, "Dînimiz dîninizden efdaldir, yolumuz da yolunuzdan daha doğrudur" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *Niçin Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoymaya çalışıyorsunuz?* buyruğunu indirdi.

...şâhid {yani, İslâm'ın gerçek dîn, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü ve Nebîsi olduğuna şâhid} *olduğunuz halde onu* {yani, millet-i İslâm'ı} *eğri göstermeye yeltenerek îmân eden kimseyi*

niçin Allah yolundan {yani, İslâm dîninden} *alıkoymaya çalışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.*

100. *Ey îmân edenler! Eğer Ehl-i Kitab'tan herhangi bir feriq'a* {yani, kendilerine kitab: Tevrât verilmiş bir tâifeye} *itaat edecek olursanız, îmânınızın ardından döndürür sizi kâfir ederler.*

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفٖيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿١٠١﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمٖيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ
فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

101. *Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân} *size tilâvet edilirken, içinizde de* {yani, aranızda da besbelli} *O'nun Rasûlü* {yani, Muhammed (s.a)} *bulunurken nasıl küfr edersiniz? Kim Allah'a sarılırsa/tutunursa* {yani, Allah'ın himâyesine girip O'na güvenirse} *sırât-ı mustakîme* {yani, İslâm dînine} *iletilir.*

102. *Ey îmân edenler* {yani, Ensâr}! *Allah'a ittika edin, O'na hakkıyla ittika* {yani, O'na itaat edin, isyan etmeyin; O'nu zikredin, unutmayın; O'na şükredin, nankörlük etmeyin}...

Bunu, *Gücünüz yettiğince Allah'a ittika edin* (et-Teğâbün, 64/16) buyruğu nesh etmiştir.

Câhiliye döneminde Evs ile Hazrec kabilesi arasında –Şemîr ve Hâtıb'ın kan davaları dolayısıyla– bir düşmanlık vardı. Bu sebeble bir süre çarpışıp durdular. Nebî (s.a) Medine'ye hicret edince aralarını düzeltti. Sonra onlardan iki kişi: Evs'den Sa'lebe b. Guneyme ile Haz-

rec'den Seleme b. Cuşemoğulları'ndan Sa'd b. Zurâre birbirlerine karşı övünmeye başladılar ve neticede birbirlerine kızdılar. Hazrecli dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki, İslâm'ın ve Rasûlullâh'ın bize gelişi biraz daha gecikmiş olsaydı, sizin ileri gelenlerinizi öldürmüş, çocuklarınızı köleleştirmiş, kadınlarınızı mehirsiz nikâhlamış olacaktık.

Evsli de şu karşılığı verdi:

— İslâm geç zamanda geldi. Niçin dediğini yapmadınız? Biz ince kılıçları tepenize öyle bir indiriyorduk ki, sonunda evlerinizden çıkamaz olmuştunuz.

Sonra da bu hususta söylenmiş şiirleri okumaya, öldürülmüş olanları sayıp dökmeye, birbirlerine karşı övünmeye, soy-soplarını ileri sürmeye koyuldular. Nihâyet itişip kakıştılar, birbirlerine kuru hurma dallarıyla, ayakkabılarıyla vuracak noktaya geldiler ve her ikisi de kabilelerine seslendiler. Evsliler ve Hazrecliler silahları kuşanıp kabiledaşlarının yardımına gelip mızraklarını çektiler. Durumun kendisine ulaştığı Nebî (s.a), bir eşeğe binerek yanlarına geldi ve, *Ey îmân edenler* {yani, ey Ensâr}! *Allah'a, O'na yaraşır biçimde ittika edin* diye seslendi.

> *...ve ancak müslimler* [teslim olmuş kimseler] {yani, tevhîde sımsıkı sarılmış olanlar} *olarak ölün.*
>
> 103. *Topluca Allah'ın ipine* {yani, dînine} *sarılın ve ayrılmayın* {yani, Ehl-i Kitab'ın ihtilâf ettiği gibi, siz de dîn hususunda ihtilâf edip ayrılmayın}. *Allah'ın üzerinizdeki nimetini* {yani, İslâm nimetini} *hatırlayın. Hani siz düşmanlar* {yani, câhiliye döneminde birbirinizi öldüren düşmanlar} *idiniz de kalbleriniz arasında ülfet husûle getirdi de nimetiyle* {yani, Allah Teâlâ'nın rahmetiyle} *kardeş* {yani, İslâm'da kardeş} *oldunuz ve yine hatırlayın ki, siz ateşten bir çukurun kenarında* {yani, sizden şirk üzere ölenler cehennemlikti, hayattakiler de ateşin kenarında olup bu halde ölseler cehenneme gidecekler} *iken O sizi ondan kurtardı* {yani, şirkten îmâna girmenize sebeb olarak sizi O kurtardı}. *Kezâlike* {yani, hakezâ=bu şekilde} *Allah size âyetlerini* {yani, bu nimetteki alâmetlerini: câhiliye döneminde düşman iken İslâm'da sizi kardeş hâline getirmesini} *beyan ediyor ki hidâyete eresiniz* {yani, bu nimetteki alâmetlerini tanıyasınız}.

Birbirleriyle çatışmaya kalkışanlar [Ensâr'dan iki gurub], Nebî'nin (s.a) okuduğu Kur'ân'ı duyunca ellerini geri çekip birbirlerinin boynuna sarılarak yanaklarından öpmeye başladılar.

Aralarında bulunan Câbir b. 'Abdullâh diyor ki: "Rasûlullâh (s.a), yanımıza gelmesini hiç arzu etmediğimiz kişi olduğu halde çıkagelmişti. Bunun sebebi ise kalkıştığımız işti. Fakat Nebî (s.a) yanlarına gelince, 'Allah'a ittika edin ve aranızı düzeltin' buyurdu."

104. *Siz hayra çağıran, ma'rûfu emreden, münkerden nehyeden bir ümmet* {yani, bir 'usbe/topluluk} *olun. İşte onlar felâha erenlerdir.*

Allah Teâlâ, Ehl-i Kitab gibi ihtilâfa düşmemelerini, dağılmamalarını öğütlemek üzere buyuruyor ki:

وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ
وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

105. *Kendilerine gelen beyyinâtın* {yani, beyânın} *ardından ayrılan ve ihtilâf edenler* {yani, Mûsâ'nın ardından dîn hususunda ihtilâfa düşerek âdeta farklı dîne bağlananlar} *gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azab vardır.*

106. *Kimi yüzlerin ağaracağı, kimi yüzlerin de kararacağı gün, yüzleri kararanlara, "Îmânınızın* {yani, Muhammed'e nebî olarak gönderilmeden önceki îmânınızın} *ardından küfr ettiniz ha! O halde, küfretmeniz sebebiyle tadın azabı!" (denecek).*

107. *Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler* {yani, cennetindedirler}. *Onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmezler}.

108. *İşte bunlar Allah'ın âyetleridir, onları sana hakk ile tilâvet ediyoruz. Yoksa Allah âlemlere zulm* {yani, zenbleri/günahları olmadığı halde onlara azab} *irade etmez.*

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ
اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ
اَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاؤُ
بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

109. *Göklerdekiler ve yerdekilerin tümü Allah'ındır. Bütün işler de* {yani, kulların bütün işleri de âhirette} *Allah'a döndürülür.*

Ensâr'ın Evs ve Hazrec kabileleri karşılıklı övündüler. Evsliler dediler ki:

— Şâhidliği iki kişiye bedel Huzeyme b. Sâbit, meleklerin gaslettikleri Hanzala, müşrikler cesedine yaklaşmasınlar diye arılar tarafından korunan ‘Âsım b. Sâbit b. el-Eflah, vefatı sebebiyle arşın sarsıldığı ve Benî Kureyza hakkında verdiği hükmü Yüce Allah ve meleklerce beğenilen Sa‘d ibn Mu‘âz bizdendir.

Hazrecliler de şöyle karşılık verdiler:

— Kur’ân'ı sağlam bir şekilde öğrenmiş olan dört kişi: Übey b. Ka‘b, Mu‘âz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd bizdendir. Yine, Ensâr'ın sancağının taşıyıcısı, onların sözcüsü [hatibi] ve cinlerin ölümünü haber vererek hakkında, “Hazreclilerin efendisi Sa‘d b. Ubâde'yi biz öldürdük.

Ona iki ok attık ve bunlar kalbine isâbet etti” dedikleri Sa‘d b. Ubâde de bizdendir.

110. *Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz* {yani, insanların insanlar için hayırlılarısınız};...

Mâlik b. ed-Dayf ile Vehb b. Yehûza; ‘Abdullâh b. Mes‘ûd, Mu‘âz b. Cebel ve Ebû Huzayfe'nin azadlısı Sâlim'e “Bizim dînimiz sizin bizi kendisine davet ettiğiniz dînden daha hayırlıdır” dediklerinde Allah onlar hakkında, *Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı* {yani, kendi zamanınızda en hayırlı} *bir ümmetsiniz* buyurdu. Nitekim İsrâîloğulları da kendi çağdaşlarından üstün kılınmıştı.

...ma‘rûfu emreder {yani, insanlara îmânı emreder}, *münkerden nehyeder* {yani, zulmü engeller} *ve Allah'a* {yani, O'nun tevhîdine} *îmân edersiniz...*

Onun içindir ki, siz insanlar için insanların en hayırlılarısınız. Sizin dışınızdaki dîn mensubları ise ma‘rûfu emretmez, münkerden nehyetmezler.

...Eğer Ehl-i Kitab da {yani, Yahudiler de} *îmân etmiş* {yani, Muhammed'i ve o'nun getirdiği hakkı tasdik etmiş} *olsalardı, haklarında hayırlı* {yani, küfürden hayırlı} *olurdu. İçlerinde mü'minler* {yani, ‘Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi tasdik edenler} *varsa da, onların çoğu* {yani, Yahudilerin çoğu} *fâsıklardır* {yani, isyankârlardır}.

111. *Size eziyetten* {yani, Yahudiler size dille eziyetten} *başka zarar veremezler...*

Ka‘b b. Mâlik,[6] Şu‘be, Bahrî, Nu‘mân, Ebû Yâsir, Ebû Nâfi‘, Kinâne b. Ebî'l-Hukayk ve İbn Sûriyâ gibi Yahudi reisleri, içlerinden –‘Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi– îmân edenlere eziyet etmeye başladılar. Bunun üzerine Allah, *Size eziyetten* {yani, Yahudiler size dille eziyetten} *başka zarar veremezler* buyruğunu indirdi.

...Eğer sizinle savaşırlarsa, arkalarını dönüp kaçarlar, sonra onlara yardım edilmez.

---

6 Doğrusu, “Ka‘b b. el-Eşref”tir. (Çeviren)

Sonra Yahudilerin durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

112. *Nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet* {yani, horluk, hakirlik} *vurulur. Meğer ki Allah'tan bir habl ve insanlardan bir habl olsun* {yani, nereye giderlerse gitsinler Allah'tan ve insanlardan –yalnızca Nebî kasdedilmektedir– aldıkları bir ahid ile bağlı olmadıkları sürece güvende olamazlar}. *Döne dolaşa Allah'tan bir gazaba müstahak oldular* {yani, gazabı hakk ettiler} *ve üzerlerine meskenet* {yani, zillet ve fakirlik} *vuruldu. Şu* {yani, başlarına gelen bu hâl}, *onların Allah'ın âyetlerine küfr etmeleri, haksız yere nebîleri öldürmeleri, isyan etmeleri ve aşırı* {yani, dînlerinde aşırı} *gitmeleri sebebiyledir.*

لَيْسُوا سَوَاءً
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

113. *Hepsi bir değildir* {yani, kâfir ve sapık olan Yahudiler, onlarla aynı soydan gelen ve Allah'ın dînini kabul etmiş bulunan İbn Selâm ve arkadaşları konumunda değildir. Onlar hakk üzere olup dosdoğrudur}. *Ehl-i Kitab'tan kâim* {yani, hakk ile dosdoğru, Allah'ın dîni üzere adaletli} *bir ümmet* {yani, bir 'usbe/topluluk} *var ki,...*

Allah'ın dîni üzere adaletli bir şekilde "dosdoğru yürümektedir." Yahudiler, İbn Selâm ve arkadaşlarına, "Siz dîninizi bırakıp başka bir dîne girdiğiniz için hüsrana uğradınız; oysa siz Allah'a, dîninizden başka bir dîne girmeyeceğinize dâir söz vermiştiniz" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *Hepsi bir değildir* buyruğunu indirdi.

...gece boyunca Allah'ın âyetlerini {yani, kelâmını} *tilâvet ederler ve onlar secde ederler* {yani, namaz kılarlar}...

114. ...*Allah'a* {yani, Allah'ın vahdâniyetine} *ve Âhiret Günü'ne* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişe} *îmân* {yani, tasdik} *ederler. Ma'rûfu* {yani, Muhammed'e îmân etmeyi} *emreder, münkerden* {yani, Muhammed'i yalanlamaktan} *nehyeder ve hayırlarda* {yani, İslâm'ın şer'î hükümlerini yerine getirmekte} *yarışırlar. İşte onlar sâlihlerdendir.*

115. *Hayrdan ne yaparlarsa, ona nankörlük edilmeyecektir* {yani, amelleri boşa çıkarılmayacak, aksine mükâfaatlandırılacaktır}. *Allah muttakileri* {yani, İbn Selâm ve arkadaşlarını} *bilendir.*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ
وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَا أَنْتُمْ
أُولَاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ
كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

116. *Doğrusu o küfredenler var ya, onların malları ve evladlarının Allah'tan bir şeye faydası olmaz. İşte onlar ateşin arkadaşlarıdır; orada hâlidlerdir.*

Sonra Yüce Allah, aşağı tabakadaki Yahudilerin, Ka'b b. el-Eşref ve arkadaşları gibi reislerine, âhireti kazanacakları ümidi ile verdikleri yi-

yecek ve mahsulleri söz konusu ederek, bu harcamalarının durumuna bir örnek vermektedir:

> 117. *Onların* {yani, kâfirlerin: avamdan Yahudilerin} *bu dünya hayat'taki infaklarının meseli, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinine isabet edip de onu helâk eden* {ve geriye hiçbir şey bırakmayan} *kavurucu soğukluğa sahib bir rüzgara* {yani, şiddetli bir rüzgâra} *benzer...*

Bu kavurucu soğuk rüzgarın, zâlimlerin ekinlerini mahvettiği için ekinlerinden yararlanamadıkları gibi, Allah da Yahudi avamının harcamalarını mahvetmiştir. Âhireti elde etmek amacıyla birtakım harcamalarda bulunup da bunların faydasını görmeyen Mekke kâfirleri de bu kabildendir.

> *...Allah onlara zulmetmedi* {yani, onların harcamalarını boşa çıkartmakla onlara zulmetmedi}. *Fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.*

> 118. *Ey îmân edenler* {yani, ey 'Abdullâh b. Übey, Mâlik b. ed-Duhşum el-Ensârî ve münâfık arkadaşları}! *Kendinizden* {yani, mü'minlerden} *başkasını* {yani, Yahudileri} *bitâne* [içli-dışlı sırdaş] *edinmeyin. Onlar sizi şaşırtmakta* {yani, sizi azdırmakta} *kusur etmezler, size sıkıntı verecek* {yani, dîniniz için ve dîninizde günah olacak} *şeyleri arzu ederler. Kinleri ağızlarından taşmakta* {yani, düşmanlıklarını dilleriyle açıkça ifade etmektedirler}, *göğüslerinde gizledikleri* {yani, sakladıkları aldatma duyguları} *ise daha büyüktür* {yani, dilleriyle açığa vurduklarından daha büyüktür}. *Size âyetleri beyan ettik* {yani, bu onlara dâir size bir beyandır/bildirmedir}, *şâyet akledersenız.*

Aralarında Yahudilerin ileri gelenlerinden sayılan Hurmele'nin iki oğlu Asbağ ve Râfi' gibilerin de bulunduğu bir gurubun, onlara İslâm'ı terk etmeyi güzel gösterip onları Yahudilik'e davet ettiler. Onlar da neredeyse küfürlerini açığa vuracak duruma geldiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ onları, Yahudileri velî edinmekten sakındırmak üzere, *Ey îmân edenler! Kendinizden* {yani, mü'minlerden} *başkasını* {yani, Yahudileri} *bitâne* [içli-dışlı sırdaş] *edinmeyin ..... şayet akledersenız* buyurdu.

119. *Bakın siz* {yani, siz ey mü'minler topluluğu} *onları* {yani, Yahudileri} *seversiniz* {yani, Muhammed'e ve o'nun getirdiklerine îmân ettiklerini açığa vurdukları için seversiniz}. *Halbuki onlar, kitabın hepsine* {yani, Muhammed'e verilen kitaba da, ondan önceki kitablara da} *îmân ettiğiniz halde sizi sevmezler,* {çünkü gerçekte onlar sizin dîninize bağlı değildirler}. *Sizinle* {yani, Yahudiler sizinle} *karşılaştıklarında, "Biz îmân ettik" derler* {yani, Muhammed'i ve o'nun getirdiklerini tasdik ettik diyerek yalan söylerler}...

Bunun bir benzeri de, *Size geldiklerinde, "Biz îmân ettik" derler. Halbuki onlar küfürle girmişler, onunla da çıkmışlardır...* (el-Mâide, 5/61) buyruğudur.

...Fakat birbirleriyle başbaşa kaldıklarında, ğayzlarından {yani, kalblerindeki kinlerinden} *aleyhinizde parmaklarını ısırırlar* {ve bir yolunu bulup size karşı düşmanca tutumlarını ortaya koymayı arzu ederler}. *De* {yani, Yahudilere de} *ki: "Ğayzınızla geberin. Kuşkusuz Allah göğüslerdekini bilendir"* {yani, mü'minlere karşı kalblerinde bulunan düşmanlık ve aldatma duygularını çok iyi bilendir}.

Sonra Yahudiler hakkında haber vererek buyurmaktadır ki:

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ
سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ
شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ
تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

120. *Size bir hasene* {yani, Bedir'deki gibi bir zafer ve ganimet} *dokunursa, fenalarına gider. Size bir seyyie* {yani, Uhud'daki gibi bir katl ve hezimet} *isabet ederse, sevinirler...*

Sonra mü'minlere hitâben buyuruyor ki:

...Şâyet sabreder {yani, Allah'ın emri üzere sabreder} *ve ittika ederseniz* {yani, ma'siyetten ittika ederseniz/korunursanız}, *onların keydleri* {yani, sözleri} *size zarar vermez. Kuşkusuz Allah bütün amellerine muhîttir* {yani, bütün amellerini/işlediklerini ihata edendir/kuşatandır}.

121. *Hani sen* {yani, ey Muhammed sen}, *mü'minleri savaşa elverişli yerlere yerleştirmek* {yani, Hendek'te onlar oraya varmadan ve savaşa hazırlanmadan önce onlara uygun yerler hazırlamak} *için erkenden ehlinden* {yani, Ahzâb günü bineğinin üzerinde ehlinden} *ayrılmıştın. Allah semîdir, alîmdir.*[7]

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ
فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ
أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا
يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾

122. *O zaman sizden iki tâife* {yani, Ensâr'dan iki kol olan Benû Hârise b. el-Hâris, Evs b. Kayzî, Ebû Arbe b. Evs b. Yâmîn, Benû Seleme b. Cuşem de bunlar arasında idi} *bozulmaya* {yani, yerleştirildikleri yerleri terk etmeye} *yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların velîsi idi...*

Allah onları korumuş, onlar da yerleştirildikleri yeri bırakıp gitmemişlerdi. Daha sonra, "Allah velîmiz olduğunu bildirdikten sonra, o düşündüğümüz şeyi düşünmemiş olmayı temenni etmiyoruz" dediler.

...Mü'minler Allah'a tevekkül etmelidir {yani, O'na güvenip dayanmalıdır}.

123. *Andolsun ki siz zelil* {yani, sayıca az} *iken, Allah size Bedir'de yardım etmişti...*

---

[7] Bu âyetin Hendek gazası ile ilgili olduğuna dair görüşü İbn Cerîr Tefsiri'nde (*Câmi'u'l-Beyân*, IV, 70) zikrettikten sonra, Uhud savaşı ile ilgili olduğu kanaatinin daha doğru olduğunu belirtmekte; İbn Kesîr de (II, 90) İbn Cerîr'in, bu âyetin Ahzâb gazası ile ilgili olduğuna dâir kaydettiği rivâyetin itimad edilemeyecek kadar garib olduğunu ifade etmektedir. İbn Hişâm ise *Siret*'inde (III, 84 ve devamı), Hendek/Ahzâb gazvesinden hiç söz etmeden âyetin Uhud ile ilgili olduğunu beyan etmektedir. Nitekim bundan sonraki âyet-i kerîmede zikredilen hâdiseler de Uhud gazvesinde cereyan etmiştir. (Çeviren)

Bununla onlara nimetlerini hatırlatmaktadır.

...O halde Allah'a ittika edin ki şükretmiş {yani, Rabbinizin nimetlerine şükretmiş} *olasınız.*

124. *O vakit sen* {yani, Uhud günü ey Muhammed sen} *mü'minlere, "Meleklerden indirilen* {yani, semâdan size indirilen} *üçbini ile Rabbinizin size yardım etmesi size yetmez mi?" diyordun?*

Bu, onların Allah'tan yardım istedikleri vakit olmuştu.

Allah bu soruya şöyle cevab vermektedir:

125. *Evet* {yani, Rabbiniz size melekleriyle yardım edecektir}. *Siz sabreder* {yani, düşmanınıza karşı sabreder} *ve ittika ederseniz* {yani, O'na isyan etmezseniz}, *onlar da sırada* {yani, bu cihetten} *size gelecek olurlarsa, Rabbiniz size, işâretli* {yani, atlarının perçemlerinde beyaz yün, kuyruklarında beyaz renkler, kendileri de uçlarını omuzları arasından sarkıtmış oldukları beyaz sarıklarla alâmetli} *beşbin melekle yardım edecektir.*

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ
طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾
لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ
لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿١٢٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ
﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

126. *Allah onu* {yani, melekleri yardımınıza göndermeyi} *başka değil, müjde olsun ve kalbleriniz onunla mutmain* {yani, teskin olsun/sükûnet bulsun} *diye yaptı. Yoksa yardım, başka değil*

azîz {yani, mülkünde zarar verilemeyen} *ve hakîm* {yani, emrinde hakîm} *Allah indindendir* {yani, zafer sayıya bağlı değildir, Allah'tandır. O, mü'minlerin zafer kazanmasına hikmeti gereği hükmetmiştir}.

Bunun bir benzeri de Enfâl sûresinde (10. âyet) geçmektedir.

127. *Ki küfr edenlerden* {yani, Mekkelilerden} *bir kısmını kessin yahut onları perişan* {yani, rezil ve rüsva} *etsin de hâib ü hâsir* {yani, herhangi bir zafer ve hayır elde etmeksizin elleri boş olarak} *dönsünler* {yani, Mekke'ye dönsünler}...

Fakat mü'minler sabretmeyip yerlerini terk ettiler, emre karşı geldiler. Bu sebeble de yardım kesildi, emre karşı gelmeleri dolayısıyla bozguna uğradılar. Âyet-i kerîmede bir takdim [bundan sonraki âyette işâret edilecek konudan daha önce olmuş bir hâdiseden bahis] söz konusudur.

128. ...*–O emrden/işten sana* {yani, ey Muhammed sana} *birşey yoktur–...*

Fakir kimseler olan Suffa ashâbı, yiyecek bir şey buldularmı karınlarını doyurur, artanı tasadduk ederlerdi. Onlardan yetmiş kişi, ecrini Allah'tan bekleyerek Benî Süleym'den iki kabile: Usayye ve Zekvân ile savaşmak üzere çıktılar, onlarla savaştılar ve tamamı öldürüldü. Bu, Nebî (s.a) ve ashâbına ağır geldi de Nebî (s.a) kırk gün süreyle sabah namazında onlara beddua etti. Bunun üzerine Allah, *O emrden sana birşey yoktur* buyruğunu indirdi.

...yahut tevbelerini kabul etsin {yani, onları dînine hidâyet etsin} *yahut zâlimlikleri* {yani, küfürleri} *sebebiyle onlara azab etsin.*

Sonra Allah zâtının azametini dile getirmek üzere buyurmaktadır ki:

129. *Göklerdeki ve yerdekiler* {yani, bütün yaratılmışlar} *Allah'ındır* {yani, O'nun kuludur ve O'nun mülkündedirler}; *dilediğine mağfiret eder, dilediğine de azab. Allah gafûrdur, rahîmdir* {yani, Benî Süleym'den bu iki kabileye azabı geciktirmekle gafûrdur, rahîmdir}.

130. *Ey îmân edenler! Kat kat katlayarak ribâ yemeyin...*

Alacaklı, vâdesi gelen alacağını istediğinde, ödeme zorluğu çeken borçlu, vâdenin uzatılması karşılığında borcunu arttırmayı teklif eder; her iki tarafın muvafakatıyla işlem tamamlanırdı.

Allah onlara şöyle öğüt veriyor:

...Allah'a ittika edin {yani, ribâ/fâiz hususunda ittika edin} *ki felâh bulasınız.*

Sonra onları korkutuyor:

131. *O ateşten ittika edin, ki o, kâfirler için hazırlanmıştır.*

132. *Allah'a ve Rasûl'e itaat edin, umulur ki merhamet olunursunuz* {yani, merhamet olunup da azaba uğramamanız için}.

Sonra onları teşvik ediyor:

وَسَارِعُوٓا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَٰوَاتُ
وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّآءِ
وَالضَّرَّآءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا
أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
أُولَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿١٣٦﴾

133. *Rabbinizden bir mağfirete* {yani, günahlarınıza bir bağışlanmaya} *ve muttakiler için hazırlanmış –eni göklerle yer kadar olan– cennete koşun* {yani, sâlih ameller işleyerek cennete koşun}.

Cennetin eni, birbirine eklenen yedi gök ile yedi yerin eni kadardır.

Arkasından Allah takvâ sahiblerinin niteliklerini zikrederek buyurmaktadır ki:

134. *Onlar ki serrâ ve darrâda* {yani, kolaylık ve zorlukta, darlıkta ve bollukta} *infak ederler, ğayzlarını yutarlar* {yani, bir şeye kızdıklarında ma'siyet söz konusu ise öfkelerini yutarlar} *ve insanlardan affederler* (ve kim böyle yaparsa ihsan etmiş olur}, *Allah da muhsinleri sever.*

Nebî (s.a) buyurdu ki:

Ben böylelerinin ümmetim arasında sayıca az olduklarını görüyorum. Halbuki bundan önceki ümmetlerde daha çoktu.

135. *Ve onlar ki bir fâhişe* {yani, zina} *yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri* {yani, zinadan daha düşük işler yaptıkları} *vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için mağfiret dilerler, –zaten günahları da Allah'tan başka kim mağfiret eder ki!– hem onlar yaptıklarına bile bile* {yani, onun ma'siyet olduğunu bile bile} *ısrar etmezler* {yani, ma'siyetlerini sürdürmezler}.

Gazaya çıkan bir kişinin, ehline ve çocuklarına bakmak üzere görevlendirdiği şahıs, onun ehli hususunda şeytanın telkinlerine maruz kalarak kadına sarkıntılık etti ve pişman olacağı işler yaptı. Sonra da Ebû Bekr es-Sıddîk'ın (r.a) yanına gidip dedi:

— Helâk oldum.

Ebû Bekr sordu:

— Helâk olmana sebeb ne?

Adam cevab verdi:

— Bir kadına, –cima dışında– bir erkeğin yapabileceği her şeyi yaptım.

Ebû Bekr (r.a) da şöyle karşılık verdi:

— Yazık sana! Allah'ın gazi için, oturan için gayrete geldiğinden daha fazla gayrete geldiğini bilmiyor musun?!

Sonra adam, karşılaştığı Ömer'e (r.a) da durumu anlattı. Ömer de ona Ebû Bekr'in (r.a) dediğine benzer şeyler söyledi.

Sonra adam Nebî'nin (s.a) yanına gitti ve o da ona Ebû Bekr ile Ömer'in söylediklerine benzer sözler söyledi.

Bunun üzerine Allah onun hakkında, *Ve onlar ki bir fâhişe yaptıkları yahut...* buyruklarını indirdi:

> 136. *İşte bunların* {yani, mağfiret dileyenlerin} *karşılığı, Rabb'lerinden bir mağfiret* {yani, günahlarına bağışlanma} *ve altından nehirler akan cennetlerdir, ki orada hâlidler olmak üzere* {yani, o cennetlerde ölmemek üzere ikâmet edeceklerdir}. *'Âmillerin* {yani, günahlarından tevbe edenlerin} *ecri ne güzeldir!*

Bunun üzerine Nebî (s.a), "Sen kendine zulmettin. O halde Allah'tan mağfiret dile ve O'na tevbe et!" dedi. Adam mağfiret dileyince, Nebî (s.a) de onun için mağfiret diledi.

Bu âyet, Ömer b. Kays –künyesi Ebâ Mukbil'dir– hakkında inmiştir. O Nebî'nin (s.a) yanına giderken bir duvara çarpmış, yaptığına bir karşılık olmak üzere de yüzü kanlar içinde kalmıştı. Bilâl'in es-salâtu'l-ûlâ [sabah namazı] için ezan okuduğu esnada Nebî'nin (s.a) yanına gelen Ebû Mukbil, Nebî'ye (s.a), tevbesinin nasıl olması gerektiğini sordu. Fakat Nebî ona cevab vermeyerek mescide girip sabah namazını kıldırdı. Ebû Mukbil de o'nunla birlikte girip namaz kıldı. Bunun üzerine Cebrâîl (a.s) onun tevbesinin kabul edildiğini bildirmek üzere, *Salâtı ikâme et; gündüzün iki tarafında ve geceden zülefte. Muhakkak ki hasenât* {yani, beş vakit namaz}, *seyyiâtı* {yani, ateşle tehdit edilmeyen günahlar ile zina haddi gerektirmeyen çirkin işleri} *giderir* (Hûd, 11/114) buyruğunu indirdi.

İki sınır arasında bulunanlar da "el-lemem"dir [küçük günahlardır]. Beş vakit namaz ise bu küçük günahları siler. Ebû Mukbil'in günahı da bu tür günahlardandı. Nebî (s.a) namazı bitirince Ebû Mukbil'e sordu:

— Yanımıza gelmeden önce abdest almadın mı?

Ebû Mukbil cevab verdi:

— Aldım.

Nebî yine sordu:

— Bizimle birlikte namaz kılmadın mı?

Ebû Mukbil cevab verdi:

— Kıldım.

Bunun üzerine Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Namaz senin günahına keffâret oldu.

Ardından da, az önce zikri geçen âyet-i kerîmeyi okudu.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾
هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾
وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ ۚ وَتِلْكَ
الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾

137. *Sizden evvel bir takım sünnetler* {yani, geçmiş ümmetlere gelen azablar} *geçti...*

Allah bu ümmeti, ibret alıp Kendisini tevhîd etmeleri için geçmiş ümmetlerin uğradıkları azab ile korkutuyor:

...Öyleyse yeryüzünde gezin de yalanlayanların {yani, rasûlleri yalanlayanların} *âkıbeti nasıl olmuş bakın!*

Rasûlleri yalanlayan geçmiş kavimlerin âkıbetleri, azab ile helâk olmaktı.

Arkasından Allah onlara öğüt veriyor:

138. *Bu* {yani, Kur'ân}, *insanlar için bir beyan* {yani, körlükten kurtulmak için bir beyan}, *muttakiler için de bir hidâyet* {yani, dalâletten kurtuluş için bir hidâyet} *ve bir mev'ızedir* {yani, cehl'den uzaklaşmak için bir öğüttür}.

139. *Gevşemeyin* {yani, düşmanınıza karşı zaafa düşmeyin}, *üzülmeyin* {yani, Uhud günü başınıza gelene: mağlubiyete ve içinizden kimilerinizin öldürülmesine üzülmeyin}. *Eğer mü'minler* {yani, tasdik edenler} *iseniz, üstünsünüz.*

Sonra onları teselli ediyor:

140. *Eğer size bir yara dokunduysa, o kavme de benzeri bir yara dokundu* {yani, Uhud günü size bir yara isabet etmişse, onlara da: Kureyş kâfirlerine de Bedir günü benzeri bir yara isâbet etmişti}. *O günleri biz insanlar arasında döndürürüz* {yani, Bedir'de zafer sizindi, Uhud'da ise aleyhinize döndü: biri mü'minlerin, diğeri kâfirlerin lehine idi. Böylece günleri mü'minlerin aleyhine, kâfirlerin lehine döndürdüğü gibi, mü'minleri kâfirler ile de sınar} *ki Allah îmân edenleri bilsin* {yani, belâ esnasında dînleri hususunda kuşku duyup duymadıklarını tesbit edip îmânlarını görsün} *ve sizden şâhidler edinsin –Allah zâlimleri* {yani, münâfıkları} *sevmez–...*

وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ
أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ
أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ
اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

141. *...ve Allah îmân edenleri temizlesin* {yani, belâ ile deneyerek sabırlarını görüp îmân edenleri temizlesin}, *kâfirleri de etkisiz kılsın* {yani, kâfirlerin: münâfıkların şirke davetlerini ortadan kaldırsın da münâfıklık ve küfürlerini açıkça ortaya çıkarsın}.

Sonra Allah, mü'minlerin başına Allah yolunda gelebilecek sıkıntı ve belâlara işaret ediyor:

142. *Yoksa siz* {yani, ey mü'minler siz}, *cennete gireceğinizi mi sandınız: Allah içinizden mücahede* {yani, Allah yolunda mücahede} *edenleri ve sabredenleri* {yani, belâ ve musibet esnasında sabredenleri} *bilmeden* {yani, görmeden}?

Uhud yenilgisinin ardından münâfıklar mü'minlere dediler ki:

— Niçin kendinizi ölüme, mallarınızı telef olmaya maruz bırakıyorsunuz? Şâyet Muhammed gerçekten bir nebî olsaydı, arkadaşları öldürülmeye maruz kalmazdı!

Mü'minler de onlara şöyle karşılık verdiler:

— Hayır, bizden öldürülenler cennete gidecekler.

Bu sefer münâfıklar dediler ki:

— Kendinizi niye böyle bâtıl şeylerle avutuyorsunuz?

Bunun üzerine Allah, *Yoksa siz cennete gireceğinizi mi sandınız: Allah içinizden mücahede edenleri ve sabredenleri bilmeden* buyruklarını indirdi. Allah'ın bilmesi, açığa çıkarması, belli etmesi ve görmesi demektir. Zira, müminler cihad ettikleri, zorluk ve musibetlere sabrettikleri takdirde Allah onların bu hâlini görür, aksi takdirde –her ne kadar biliyor olsa da– görmez.

143. *Andolsun ki siz, onunla karşılaşmadan önce ölümü* {yani, kıtali/savaşı} *temenni ediyordunuz...*

Allah Bedir'de öldürülenleri ve içinde bulundukları hayırlı hâli haber verince ashâb, "Ey Allah'ın nebîsi! Bize de Bedir günü gibi bir gün göster" dediler. Allah onlara Uhud gününü gösterdi, fakat bozguna uğradılar. Allah da onlara sitem ederek, *Andolsun ki siz onunla karşılaşmadan önce ölümü temenni ediyordunuz* buyruğunu indirdi.

...İşte onu gördünüz, bakıp duruyordunuz.

O gün, "Muhammed (s.a) öldürüldü" şâyiası yayıldı. Münâfıklar da dediler ki:

— Haydi kardeşlerinizin yanına gidin de onlardan eman isteyin. Haydi ilk dîninize geri dönün.

Bunun üzerine Bişr b. en-Nadr[8] el-Ensârî –ki o, Enes b. Mâlik'in amcasıdır– dedi ki:

---

8 İsmi, "Bişr b. en-Nadr" diye verilen sahabînin adı, "Bişr" değil, "Enes"tir. Tam adı ise Enes b. en-Nadr b. Damdam"dır [Damdam'ın oğlu, Nadr'ın oğlu Enes] (bkz. İbn Hişâm, *Siret,* III, 66 vd., 97; İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe,* 263 nolu tercüme; İbn Hacer, *el-İsâbe,* 283 nolu tercüme). (Çeviren)

— Eğer Muhammed (s.a) öldürüldü ise, Muhammed'in Rabbi asla ölmez. Siz de, Rasûlullâh'ın (s.a) uğrunda savaştığı şey için Allah'ın huzuruna varıncaya kadar savaşmaz mısınız?!

Sonra da (Enes b.) en-Nadr ekledi:

— Allahım! Bunların söylediklerinden ötürü Sana özür beyan ediyorum. Bunların yaptıklarından da uzak olduğumu bildiriyorum.

Arkasından da yalın kılıç müşriklerin üzerine atılıp onlardan bazılarını öldürdü, nihayet kendisi de şehîd oldu.

Münâfıkların zikri geçen sözleri üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> 144. *Muhammed başka değil, bir rasûldür. Ondan evvel de rasûller gelip geçti* {yani, Muhammed öldürülecek olsa bile, kendinden önceki nebîlerin öldürülmesi gibi öldürülecektir}. *Eğer o* {yani, Muhammed} *ölür veya öldürülürse, ökçeleriniz üzerinde geriye mi döneceksiniz* {yani, evvelki dîniniz olan şirke mi döneceksiniz}? *İki ökçesi üzerinde geriye dönen* {yani, îmândan sonra şirke dönen} *kimse, Allah'a bir şeyle zarar* {yani, bununla ancak kendisine zarar verebilir, Allah'a zarar} *veremez. Allah şâkirlere/şükürlülere* {yani, Allah'ı tevhîd edenlere} *karşılık verecektir* {yani, Allah âhirette mükâfaat verecektir}.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ
اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا
وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ
رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا
ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِي اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

145. *Allah izin* {yani, ölmesi hususunda izin} *vermedikçe hiçbir kimse ölemez. O vâdesiyle yazılmıştır* {yani, levh-i mahfuzda vâdesiyle yazılmış olup muhafaza edilmektedir}. *Kim dünya sevabını irade ederse* {dünya sevabını irade edenden kasıt, Uhud günü yerleştirildikleri yeri bırakıp ganimet peşine koşanlardır}, *ona ondan veririz; kim de âhiret sevabını irade ederse* {âhiret sevabını irade edenden kasıt, kumandanları 'Amroğulları'ndan 'Abdullâh b. Cubeyr el-Ensârî ile birlikte ölünceye kadar sebat gösterenlerdir}, *ona da ondan veririz. Biz şükredenlere* {yani, muvahhidlere} *karşılık vereceğiz* {yani, âhirette muvahhidleri mükâfaatlandıracağız}.

Sonra onları teselli etmek ve sabretmelerini tenbih etmek için, kendilerinden önceki nebîlerle mü'minlerin karşılaştıkları sıkıntıları haber veriyor:

146. *Nebîlerden niceleri* {yani, Muhammed'den önce pek çok nebî}, *beraberlerindeki birçok ribbiyyûn* {yani, topluluk} *ile birlikte savaştılar da Allah yolunda kendilerine isabet edenden dolayı vehen göstermediler/gevşemediler* {yani, nebîleri ve yaptıkları dolayısıyla başlarına gelenlerden ötürü acze düşmediler}, *zaafa uğramadılar ve boyun eğmediler* {yani, düşmanlarına boyun eğmediler: nebîlerinin öldürülüşünden sonra düşmanlarına boyun eğmeyip sabrettiler}. *Allah sabredenleri sever.*

147. *Şundan başka da söyledikleri yoktu* {yani, nebîlerinin öldürülmesinden sonra tek söyledikleri şuydu}: *"Rabbimiz! Zenblerimizi/günahlarımızı ve işimizdeki israfımızı* {yani, işlediğimiz büyük günahları} *bağışla, ayaklarımıza* {yani, düşmanla karşılaştığımız vakit kaymaması için ayaklarımıza} *iyice sebat ver ve kâfirler kavmine karşı bize yardım et!"*

O halde siz de onların söylediklerini söyleyip, savaştıkları gibi savaşıp, elde ettikleri gibi dünya ve âhiret mükâfaatını elde etmek istemez misiniz? İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

148. *Neticede Allah da onlara hem dünya sevabını* {yani, dünyada zafer ve ganimeti}, *hem de âhiretin güzel sevabını* {yani, cennet ve rızasını} *verdi.* {Kim böyle yaparsa, ihsan etmiş olur}, *Allah da muhsinleri sever.*

Allah münafıkların, bozguna uğrayan mü'minlere, "Haydi kardeşlerinize dönün, onların dînine girin" demeleriyle ilgili olarak da şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾
بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِي
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ
وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾

149. *Ey îmân edenler! Eğer küfredenlere* {yani, Ebû Süfyân'a dönmenizi tavsiye eden münâfıklara} *itaat edecek olursanız, sizi ökçeleriniz üzerinde çevirirler* {yani, îmânızın ardından kâfirler olarak çevirirler} *de hâsirler olursunuz* {yani, ilk dîninize geri dönerek zarara uğrarsınız}.

150. *Halbuki Allah sizin mevlânızdır* {yani, mevlânız: velîniz [dost ve yardımcınız] olan Allah'a itaat edin} *ve O yardım edenlerin hayırlısıdır* {yani, Ebû Süfyân'dan, arkadaşlarından ve Uhud günü onunla beraber bulunan diğer kâfirlerden hayırlıdır}.

151. *Haklarında bir sultân* {yani, şirke dâir ellerinde herhangi bir delilin bulunduğu bir kitab} *indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle o küfredenlerin kalblerine korku ilka edeceğiz...*

Bundan dolayı kâfirler, belli bir sebeb olmaksızın geri çekildiler.

...Onların me'vâları [barınakları] ateştir. Zâlimlerin {yani, müşriklerin} *mesvâsı* {yani, cehennem ateşi} *ne kötüdür.*

152. *Andolsun ki Allah va'dini doğruladı. Hani O'nun izniyle onları öldürüyordunuz* {yani, Uhud günü müşriklere karşı size zafer vermiş, siz de onları öldürüyordunuz}. *Fakat o sevdiğinizi* {yani, düşmanınıza karşı zaferi} *size gösterdikten* {ve müşriklerin sancaktarı öldürüldükten} *sonra gevşeklik gösterdiniz* {yani, bulunduğunuz konumda sebat etmediniz}, *emir hakkında çekiştiniz* {yani, bir kısmınız "Rasûlullâh'ın emri üzere burada kalalım" derken, bir kısmınız "Ganimet toplamaya gidelim" dediniz} *ve isyan ettiniz. Kiminiz dünyayı irade ediyor* {yani, ganimet elde etmeyi istiyor}, *kiminiz de âhireti irade ediyordu* {yani, öldürülünceye kadar yerinde kalmayı istiyordu}. *Sonra sizi mübtelâ kılmak* {yani, bozguna uğramak ve katledilmek sûretiyle sınamak} *için onlardan sarfettirdi* {yani, gâlib getirmesinin ardından geri çevirdi}. *Bununla birlikte sizden [sizi] affetti* {yani, emre karşı gelmenize ceza olmak üzere hepinizin öldürülmesine meydan vermedi}. *Allah mü'minlere lütuf sahibidir* {yani, mü'minlerin toptan imha edilmelerine fırsat vermemek sûretiyle cezalandırmada lütufkâr davrandı da hepiniz öldürülmediniz}.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ
أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ
غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

153. *Hani siz o sıra uzaklaşıyordunuz, hiçbir kimseye* {yani, Nebî'ye (s.a)} *dönüp bakmadan* {yani, vâdiden Uhud'a doğru} *uzaklaşıp duruyordunuz. Rasûl ise sizi çağırıyordu* {yani, "Ey mü'minler topluluğu! Ben Allah'ın Rasûlü'yüm (bana gelin)" diye arkanızdan nida ediyordu}. *Bunun üzerine Allah size ğam üstüne ğam isabet ettirdi ki kaybettiğinize* {yani, feth/zafer ve ganimete} *ve size isabet edene* {yani, katl ve hezimete} *üzülmeyesiniz. Zira Allah amellerinize habîrdir.*

Birinci kederleri, elden kaçırdıkları zafer ve ganimet ile mağlubiyet ve kardeşlerinin öldürülmesi; ikinci kederleri ise, Hâlid b. Velid'in dağın üzerinden gelip arkalarını kuşatmasıyla dehşet içinde kalmalarıydı. İşte bu ikinci kederle, içinde bulundukları birinci kederi unuttular.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ
وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ
اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا
اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

154. *Sonra, o ğamın ardından* {yani, hezimet ğamının ardından} *üzerinize, içinizden bir tâifeyi saran bir emniyet duygusu, bir iç sükûneti inzâl etti...*

Allah bazılarına bir iç sükûneti ilka ederek ğamlarını giderdi de böylece güvenlik içinde uyukladılar. *İçinizden bir tâifeyi saran...* buyruğu, yedi kişi: Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer b. el-Hattâb, 'Alî b. Ebî Tâlib, el-Hâris b. es-Sımme, Sehl b. Dayf ve Ensâr'dan iki adam hakkında inmiştir.

...Bir tâife {yani, iç sükûneti ilka edilmeyen (ve dolayısıyla da emniyet hissedemeyen) bir tâife} *de canları sevdasına düşmüştü, Allah'a karşı haksız* {yani, yalan} *bir câhiliye zannı besliyorlar da...*

Çünkü mü'minler, "Kuşkusuz ki Muhammed (s.a) öldürüldü" demişlerdi. Bu haksız zann, Ebû Süfyân ve arkadaşları gibi câhil müşrik-

lerin zannını andırıyordu, zira onlar da "Kuşkusuz ki Muhammed öldürüldü" demişlerdi.

...*"O emrden* {yani, nasr'dan/zaferden} *bizim için birşey var mı?" diyorlardı...*

Bu, Mu'attib b. Kuşeyr'in söylediği bir sözdü. "Emr"den kasıt, nasr'-dır/zaferdir.

...{Ey Nebî (s.a)} *de ki: "Hakikat şu ki: O emr'in* {yani, nasr'ın/zaferin} *tümü Allah'ındır." Onlar sana açamadıkları şeyi* {yani, dilleriyle sana söyleyemedikleri sözü} *nefslerinde* {yani, kalblerinde} *gizliyorlar da "Bizim için bu emr'den birşey olsaydı, burada öldürülmezdik"* {yani, kendi aralarında, "İçimizden öldürülenler, burada öldürülmezlerdi"} *diyorlar. De* {yani, ey Muhammed onlara de} *ki: "Evlerinizde* {yani, söylediğiniz gibi evlerinizde} *de olsaydınız, haklarında katl yazılmış olanlar yine devrilecekleri yere çıkıp* {yani, evlerinden çıkıp} *giderlerdi"...*

Buna göre, öldürülmesi takdir edilmiş olan kimse, asla tabii hâliyle ölmez. Tabii hâliyle ölmesi takdir edilmiş olan da, asla öldürülmez.

...ki Allah göğüslerinizdekini yoklasın ve kalblerinizdekini ortaya çıkarsın. Zira Allah kalblerin özüne alîmdir {yani, Allah kalblerdeki îmânı ve münâfıklığı bildiği gibi, "Muhammed öldürüldü" ve "Eğer o emrden bizim için birşey olsaydı burada: bu yerde öldürülmezdik" dediklerini de çok iyi bilendir}.

İşte Allah'ın onlar hakkındaki, *De ki: "Evlerinizde de olsaydınız, haklarında katl yazılmış olanlar yine devrilecekleri yere çıkıp giderlerdi"* buyruğu bunu dile getirmektedir.

155. *İki topluluğun* {yani, mü'minler topluluğu ile müşrikler topluluğunun} *karşılaştığı gün* {yani, Uhud günü}, *içinizden tevelli edenleri* {yani, bozguna uğrayarak arkalarını dönüp kaçanları}, *sadece bazı kesbleri* {yani, günahları: Nebî'ye isyan etmeleri ve kendilerini yerleştirdiği mevkiyi terketmeleri} *sebebiyle şeytan tökezletti...*

Osmân b. Affân, Râfi' b. el-Mu'allâ, Hârice b. Zeyd, Huzeyfe b. 'Ubeyd b. Rabî'a ve Osmân b. 'Ukbe de bunlar arasındadır.

...Bununla birlikte Allah onlardan [onları] affetti {yani, Nebî'ye (s.a) isyan etmelerine bir ceza olarak hepsinin öldürülmesine izin vermeyerek onları affetti}. *Doğrusu Allah gafûrdur* {yani, günahları bağışlayandır}, *halîmdir* {yani, kaçmaları sebebiyle onları cezalandırmayandır}.

Sonra Allah mü'minlere –münâfıklar gibi– kuşku ve tereddüde düşmemeleri hususunda öğüt vermektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ
أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِندَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ
اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۗ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾

156. *Ey îmân edenler! Sakın şunlar gibi olmayın* {yani, söylediğiniz söz hususunda şunlar gibi olmayın}: *Onlar ki küfrettiler* {yani, münafıklardır/münafıklık ettiler} *de yeryüzünde seyahat* {yani, ticaret maksadıyla yolculuk} *eden yahut gazaya giden kardeşleri için, "Yanımızda olsalardı, ölmezlerdi* {yani, ticaret için gidenler ölmezlerdi} *yahut öldürülmezlerdi"* {yani, gaza için gidenler öldürülmezlerdi} *dediler* {yani, 'Abdullah b. Übey dedi}...

'Abdullâh b. Übey bu sözleri, Uhud günü mü'minlerin bozguna uğrayıp kaçmaları ve öldürülmeleri üzerine 'Abdullâh b. Rebâbe el-Ensârî ve arkadaşlarına söylemişti.

...Allah şunu {yani, öldürülmeyi}, *kalblerinde bir hasret* {yani, bir keder} *yapsın diye. Halbuki dirilten* {yani, ölüleri dirilten} *ve öldüren* {yani, dirileri öldüren} *Allah'tır* {yani, bunu O'ndan başkası yapamaz. Bu onların elinde değildir} *ve Allah bütün amellerine basîrdir.*

157. *Andolsun ki, eğer Allah yolunda öldürülür yahut ölürseniz*

{yani, öldürülmeksizin ölürseniz}, *Allah'tan bir mağfiret* {yani, günahlarınız için bir bağışlanma} *ve rahmet, onların (dünyada kalıp) toplayacaklarından* {yani, toplayacakları mallardan} *daha hayırlıdır...*

Sonra onları kıyâmetten çekinmeleri için uyarıyor:

وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ
وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ
بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

158. *Andolsun ki, ölseniz* {yani, öldürülmeksizin ölseniz} *de, öldürülseniz* {yani, Allah yolunda öldürülseniz} *de Allah'a haşr olunacaksınız* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

159. *Allah'tan bir rahmet iledir ki sen onlara* {yani, münafıklara} *yumuşak davrandın* {yani, onlara yumuşak söz söylemen ve Uhud günü yaptıkları dolayısıyla tepki göstermekte acele etmemen Allah'ın rahmetinin neticesiydi}. *Şâyet katı kalbli bir kaba/kırıcı* {yani, dilinle kaba/kırıcı} *olsaydın, etrafından dağılırlardı* {yani, münâfıklar dağılırlardı}. *O halde onlardan [onları] affet* {yani, onlara ilişme} *de onlar için mağfiret* {yani, Uhud günü yaptıklarından ötürü bağışlanma} *dile ve emr'de [umûmi işlerde] onlarla müşavere et...*

Câhiliye döneminde Arabların reisleri, bir işi onlara danışmaksızın kendi başına kestirip atacak olsa, bu, Arablara ağır gelirdi. Bu sebeble

Yüce Allah Nebî'ye (s.a), herhangi bir işi uygulamaya koymadan evvel onlarla müşavere etmesini emretti. Böylece onların kalbleri o'na daha çok ısınır ve kalblerindeki kötü duygular daha çabuk kaybolur.

...Bir kere de azmettinmi {yani, istişâreden sonra o konu hakkında Allah'ın sana durumu apaçık göstermesinin ardından işini yapmaya koyul}, *artık Allah'a tevekkül et* {yani, Allah'a güvenip dayan}. *Kuşku yok ki Allah mütevekkilleri* {yani, Kendisine güvenip dayananları} *sever.*

160. *Şâyet Allah size yardım [nasr] ederse* {yani, düşmanlarınıza karşı sizi korursa}, *artık size gâlib gelecek* {yani, hezimete uğratacak birisi} *bulunmaz. Eğer sizi bırakırsa, O'nun ardından kim size yardım* [nasr] *edebilir* {yani, Allah'ın ardından sizi kim koruyabilir}? *Mü'minler Allah'a tevekkül etsinler.*

161. *Bir nebî için hâinlik olur şey değil* {yani, Nebî'nin Uhud günü ganimete hâinlik etmesi, ganimetin paylaştırılmasında zulüm yapması mümkün değildir}...

Âyet, Uhud günü mevkilerini terk ederek ganimet peşine düşen ve, "Biz Nebî'nin –biz burada beklerken– 'kim eline birşey geçirirse, o onundur' demesinden korkuyoruz" diyen kimseler hakkında inmiştir. Nebî (s.a) onları görünce sordu:

— Size, emrim olmadıkça yerinizden ayrılmamanızı söylememiş miydim?" dedi.

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Diğer kardeşlerimizi orada bekliyor bıraktık.

Nebî tekrar sordu:

— Bizim ganimete hâinlik edeceğimizi mi zannettiniz?

Bunun üzerine, *Bir nebî için hâinlik olur şey değil* buyruğu nâzil oldu. Sonra Allah hâinlik edenleri korkutmak üzere buyurdu ki:

...Kim hâinlik ederse, Kıyâmet Günü hıyânetiyle gelir. Sonra, herkese {yani, berr/iyi ya da fâcir/günahkâr herkese} *kesbettiği* {yani, hayır yahut şerrden yaptığı} *eksiksiz ödenir ve onlara zulmedilmez* {yani, amelleri hususunda zulmedilmez}.

162. *Hiç Allah'ın rıdvânına* {yani, Rabbinin rızasına} *tâbi olan* {ve hâinlik etmeyen} *kimse, Allah'tan bir hışma uğrayan* {yani, hâinlik ederek Allah'tan bir hışmı hakk eden} *ve me'vâsı/barınağı* {yani, hâinlik edenin barınağı} *cehennem olan kimse gibi olur mu* {yani, elbetteki bunlar aynı olmazlar}...

Böylece Allah Teâlâ, her ikisinin de karar kılacakları yere işâret etmektedir.

...*O ne kötü bir dönüş yeridir* {yani, cehennem hâinlik edenler için ne kötü bir varış/dönüş yeridir}!

Sonra hâinlik etmeyenleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾ اَوَلَمَّا
اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا
قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

163. *Onlar* {yani, onlar için} *Allah indinde derece derecedirler* {yani, Allah yanında faziletler/lütuflar vardır}. *Allah amellerinize basîrdir* {yani, sizden kimin hâinlik ettiğine, kimin etmediğine gâyet âşinadır}.

164. *Andolsun ki Allah mü'minleri minnettar kıldı, zira içlerinde kendilerinden bir rasûl çıkardı, onlara âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *tilâvet ediyor, onları tezkiye ediyor* {yani, ıslah ediyor/düzeltiyor}, *onlara kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *ve hikmeti* {yani, Kur'ân'daki helâl ve harama dâir öğütleri ve sünneti} *öğretiyor. Halbuki bundan evvel* {yani, Muhammed'in nebî olarak gönderilmesinden önce} *onlar apaçık bir dalâlet içinde idiler.*

Bunun bir benzeri de Cum'a sûresindedir (âyet: 2).

165. *Böyle iken size, onların* {yani, müşriklerin} *başına* {Be-

dir'de} *iki katını getirdiğiniz bir musibet isabet edince* {yani, Nebî'ye (s.a) isyan ederek yerleştirildiğiniz mevkiyi terk ettiğiniz için bir musibet isabet edince}, *"Bu nereden?!" mi diyorsunuz!...*

11 Şevval Cumartesi günü Uhud'da Müslümanlardan 70 kişi müşrikler tarafından öldürülmüştü. Bir sene önce de 17 Ramazanda Müslümanlar Bedir'de müşriklerden 70 kişiyi öldürmüş, 70 kişiyi de esir almışlardı. İşte, *Onların başına iki katını getirdiğiniz...* buyruğu buna işaret ediyor.

...De ki: "O, kendi yanınızdandır." Kuşkusuz ki Allah her şeye kâdîrdir {yani, yardım edip gâlib kılmaya da, hezimete uğratmaya da güç yetirendir}.

وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾

166. *İki topluluğun* {yani, mü'minler topluluğu ile müşrikler topluluğunun} *karşılaştığı gün size isabet eden* {yani, Uhud'da öldürülme ve hezimete uğrama şeklinde size isabet eden musibet}, *Allah'ın izniyle* {isabet etmiş} *idi, ki hem mü'minleri bilsin* {yani, mü'minlerin îmânını ve sabrını görsün}...

167. *...ve hem de münâfıklık edenleri* {yani, belâ ve şiddet esnasında îmânda kuşku duyanları: 'Abdullâh b. Übey b. Melek[9] –ve-

9 İbn Hişâm (*Siret*, II, 170 vd.), Nebi (s.a) dönemindeki münâfıkları zikrettiği halde, 'Abdullâh b. Übey b. Melek'ten söz etmez. Bununla, münâfıkların başı

ya Mâlik– el-Ensârî ve onun münâfık arkadaşlarını} *bilsin* {yani, görsün}. *Onlara* {yani, 'Abdullâh b. Ebî Melek ['Abdullâh b. Übey b. Selul] ve beraberindekilere}, *"Gelin, Allah yolunda savaşın yahut kendinizi savunun"* {yani, müşriklere karşı diyarınızı ve evladlarınızı savunun} *denildiği vakit* {yani, 'Abdullâh ibn Rebâb[10] el-Ensârî Uhud günü, 'Abdullâh b. Ebî Melek ['Abdullâh b. Ubey b. Selul] ve beraberindekileri savaşmaya çağırdığı vakit}, *"Eğer bir savaş* {yani, bugün savaş olacağını} *bilsek, size tâbi olurduk" dediler* {'Abdullâh b. Übey ve beraberindekiler böyle dediler. Oysa ki onlar savaşacağınızı bilselerdi de size tâbi olmazlar, sizinle asla gelmezlerdi}. *Onlar o gün îmândan çok küfre yakındılar; ağızlarıyla kalblerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah onların gizlediklerini* {yani, yalan söylediklerini} *çok iyi bilendir.*

O gün 'Abdullâh b. Übey, beraberinde 300 kişiyle geri dönerek savaşa katılmadılar. 'Abdullâh b. Rebab [Haram] ve arkadaşları, "Allah sizi bizden uzak tutsun. Allah, Nebîsini ve mü'minleri sizin yardımınıza muhtaç etmeyecektir" dedi. Mü'minler bozguna uğrayıp, bazıları da öldürülünce, 'Abdullâh b. Übey – 'Abdullâh b. Rebab [Haram] ile arkadaşlarını kasdederek– "Bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi" dedi. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

168. *Onlar ki oturdular* {yani, savaşa gitmeyip oturdular} *ve kardeşleri* {yani, dîn ya da velâyet bakımından değil de, neseb ve akrabalık bakımından kardeşleri} *için,...*

Nitekim Allah'ın, *Semûd'a da kardeşleri Sâlih'i...* (Hûd, 11/61) buyruğu da böyledir. Zira, Sâlih onların, dîn ve velâyet bakımından kardeşleri değil, neseb ve akrabalık bakımından kardeşleri idi.

..."Eğer bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi" dediler...

Allah onların, öldürülmesini istemedikleri yakınlarından bir çoğunun, sarılık hastalığına maruz kalarak zelîl bir şekilde ölmelerini takdir buyurdu.

'Abdullâh b. Übey b. Selul'ün kasdedildiği açıktır. O da, –yine İbn Hişâm'ın belirttiğine göre– Avfoğulları'nın Selul koluna mensubtur. (Çeviren)

10 Doğrusu 'Abdullâh b. Haram'dır. Bu da Câbir b. 'Abdullâh'ın babasıdır. (Kurtubî, IV, 266; Taberî, IV, 168)

...De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi kendinizden ölümü defedin."

169. *Allah yolunda katledilenleri* {yani, Bedir'de Müslümanlardan katledilenleri}*sakın ölüler sanma!...*

O gün Müslümanlardan katledilenlerin sayısı 14 olup 6'sı Muhacirlerden, 8'i de Ensâr'dan idi.

Muhacirlerden olanların isimleri:[11]

1. Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) mevlâsı Mihca' b. 'Abdullâh,

Nebî (s.a) Bedir günü, "Ümmetimin şehîdlerinin efendisi Mihca'dır" buyurmuştur. Bedir günü öldürülen ilk kişi o idi.

2. 'Ubeyde b. el-Hâris b. 'Abdulmuttalib b. 'Abdi Menâf el-Kuraşî,

3. 'Umeyr b. Ebî Vakkâs b. Vehb [Uheyl] b. 'Abdi Menâf b. Zühre b. Kilâb,

4. 'Amr b. Nadla b. 'Amr b. Nadla b. 'Abdi 'Amr el-Kaysânî'nin (Benî Gubşan'dan –nisbet yapılırsa el-Gubşanî olur-) kölesi Zü'ş-Şemâlîl [Zü'ş-Şimâleyn],

5. 'Akîl b. (el-)Bukeyr,

6. Safvân b. Beydâ' (Allah onlardan/hepsinden razı olsun).

Ensâr'dan olanların isimleri:

1. Hârise b. Surâka,

2. Yezîd b. el-Hâris b. Cuşem [Fusham],

3. Mu'avviz b. el-Hâris,

4. 'Avf b. el-Hâris b. Rifâ'a (ikisi de Afra hatunun çocuklarıdır),

5. Râfi' b. el-Mu'allâ,

6. Sa'd b. Hanteme [Hayseme],

7. 'Amr ['Umeyr] b. el-Humâm b. el-Cemûh,

---

11 Bazı isimlerin yanlış okunduğunu, İbn Hişâm, II, 264-265'teki şehîd düşenlerin listesi ile karşılaştırarak tesbit ettik. Metinde parantez içerisinde verdiğimiz isimler, İbn Hişâm'a göre doğru olanlarıdır. (Çeviren)

8. Mübeşşir b. 'Abdu'l-Münzir (Allah onlardan/hepsinden razı olsun).

Bir adam, "Keşke Bedir'de katledilen kardeşlerimizin nelerle karşılaştıklarını bilseydik" deyince, Allah Teâlâ, *Allah yolunda katledilenleri sakın ölüler sanma* buyruğunu indirdi.

...Aksine onlar diridir, Rabb'leri indinde rızıklanırlar {yani, cennette çeşitli meyvelerle rızıklanırlar}.

Şöyle ki: Allah Teâlâ şehîdlerin ruhlarını, cennette yayılan yeşil kuşlar hâlinde diriltti. Cennette diledikleri gibi dolaşıyor, sonra Arş'a asılı kandillerin yanına gidip kalıyorlardı. Yüce Allah onlara muttali olup buyurdu:

— Daha arttırmamı ister misiniz, arttırayım.

Onlar karşılık verdiler:

— Biz cennette dilediğimiz gibi dolaşmıyor muyuz?

Allah tekrar onlara muttali olup buyurdu:

— Daha arttırmamı ister misiniz, arttırayım.

Üçüncü bir defa daha onlara muttali olup buyurdu:

— Daha arttırmamı ister misiniz, arttırayım.

Bu sefer onlar şöyle karşılık verdiler:

— Rabbimiz! Bize yaptığın lütuf ve ihsanların bolluk ve ihtişamı karşısında istiyoruz ki, ruhlarımızı tekrar cesetlerimize döndür, Senin yolunda tekrar savaşalım.

Sonra aralarında şöyle konuştular:

— Keşke dünya yurdundaki kardeşlerimiz içinde bulunduğumuz keremi, hayrı ve rızkı bilselerdi de şehîd olmak için ellerini çabuk tutsalardı.

Yüce Allah bu konuşmalarını duyunca onlara dedi ki:

— Sizi müjdeliyorum ki, nebînize buyruklarımı indirecek ve kardeşlerinize içinde bulunduğunuz bu hâli haber vereceğim.

Bunun üzerine Allah mü'minlere şehîd olmayı sevdirmek üzere, *Al-*

lah yolunda katledilenleri sakın ölüler sanma! Aksine onlar diridir, Rabb'leri indinde rızıklanırlar buyruğunu indirdi.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ
أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ
مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ الَّذِينَ
اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِن بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ
أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ
النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾

170. *Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği ile* {yani, rızıklarla} *sevinç içindedirler ve arkalarından henüz kendilerine katılamayanlara* {yani, dünyada geride bıraktıklarına, kendilerine kavuşmak için şehîd olmayı arzulayanlara} *da şunu müjdelerler: Onlara bir korku* {yani, azabtan yana bir korku} *yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir* {yani, ölüm esnasında üzülmeyeceklerdir}.

171. *Allah'tan bir nimet* {yani, bir rahmet}, *bir fadl* {yani, rızık} *ve Allah'ın mü'minlerin ecrini* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenlerin mükâfaatını} *boşa çıkarmayacağını müjdelerler.*

172. *Kendilerine isabet eden bir yaranın arkasından Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün çağrısına icabet edenler...*

Müşrikler Uhud'tan zaferle döndüklerinde Nebî (s.a) –ki o gün beyaz bir katır üzerinde idi– "Ben onları takib edeceğim" dediğinde, münâfıklar mü'minlere, "Bedir günü zafer kazanmıştınız ama bugün bunlar üzerinize geldiler ve sizi yurdunuzda öldürdüler, çiğneyip geçtiler. Bugün onların size karşı cüretkârlıkları daha fazla ve siz de daha çok korkmuş iken nasıl onları takib edeceksiniz?" demişler, kimi mü'minler de bu sözden etkilenerek, yaralarından şikâyette bulundular, (mazeret

göstermek istediler) de Yüce Allah, *Eğer size bir yara dokunduysa, o kavme de benzeri bir yara dokundu...* (Âl-i İmrân, 3/140) âyetiyle, *Siz acı çekiyorsanız, kuşkusuz sizin çektiğiniz acı gibi onlar da acı çekiyorlar...* (en-Nisâ, 4/104) âyetini sonuna kadar indirdi. Bunun üzerine Nebî (s.a), "Tek başıma dahi olsam, onların peşinden gideceğim" dedi. Nebî (s.a) ile birlikte Muhacir ve Ensârdan toplam 70 kişi yola koyuldu. Nihâyet bunlar Safrau Bedir es-Suğra'ya kadar vardılar.[12] Ebû Süfyân, Nebî'nin (s.a) kendisini takib etmekte olduğunu öğrenince, dehşete kapılarak Mekke'ye dönmekte daha bir aceleci davrandı. Medine'ye gitmekte olan Eşca'oğulları'ndan Nu'aym b. Mes'ûd ile karşılaşan Ebû Süfyân ona şöyle dedi:

— Muhammed'in bizi takib etmekte olduğunu haber aldık, ey Nu'aym o'na şunu ilet: "Mekkeliler sizinle savaşmak üzere Arab kabilelerinden büyük bir ordu topladılar ve onlar, sizi bozguna uğrattıktan sonra size ilişmediği için Ebû Süfyân'ı kınadılar, hatta üzerine yürüdüler ve onu tekrar Medine'ye geri çevirdiler." Eğer bu haber, Muhammed'in bizi takib etmesini önleyecek olursa, Mekke'ye döndüğünde sana 10 deve vereceğim.

Nu'aym yoluna devam etti ve es-Safra denilen yerde Nebî (s.a) ile karşılaştı.[13] Nebî (s.a) ona sordu:

---

12 Zikri geçen bu gazve Bedir es-Suğra [küçük Bedir] değil, Hamrau'l-Esed'tir (bkz. İbn Hişâm, III, 94-95; Buhârî, *Megazî,* 25; Kurtûbî, IV, 277). Buradaki ibarenin metindeki doğru şekli ise, muhtemelen Bedir es-Suğra ya da İlk Bedir gazvesi diye bilinen ve büyük Bedir gazvesine yakın bir vâdi olan Sefvan'dır (bkz. İbn Hişâm, II, 183).

13 Muhakkikin belirttiğine göre yazma nüshalardan birinde "es-safra" kelimesi "es-suğra" şeklinde yazılmıştır. Kurtûbî (IV, 279'da) şunları söylüyor: "Mücahid ve İkrime –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun– istisnâ olarak bu âyetin Bedir es-Suğra [Küçük Bedir] hakkında indiğini belirtmekte ve ondan sonra olayı buradakine benzer bir şekilde nakletmektedir." İbn Hişâm ise (III, 166'da) "Gazvetu Bedrin el-Ahîra" [ikinci Bedir, sonraki Bedir veya son Bedir anlamına gelecek şekilde] diye adlandırmakta, ancak bunun hicrî 4. yılın Şaban ayında Ebû Süfyân'ın Uhud'dan ayrılırken, "Sizinle buluşma yerimiz aynı yıl Bedir olsun" demesi üzerine gerçekleştiğini ve herhangi bir savaş cereyan etmediğini belirtmektedir. Dolayısıyla tarihen burada anlatılanların, "Sefvan gazvesi" veya "Bedir es-Suğra" [Küçük Bedir] veya "Sonraki Bedir" diye bilinen gazve ile ilgisinin kurulması zordur. (Çeviren)

— Ne haber ey Nu‘aym?

Nu‘aym o'na, Ebû Süfyân'ın söylediklerini nakletti. Ardından da ekledi:

— İşte bu insanlar üzerimize geliyor.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Allah bize yeter; o ne güzel vekîl, ne güzel sığınak, ne güzel koruyucudur.

Bunun üzerine Allah, *Kendilerine isabet eden bir yaranın arkasından Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün çağrısına icabet edenler...* buyruğunu indirdi.

> *...Onlardan ihsan edenler* {yani, işlerini ihsan ile yapanlar} *ve ittika edenler* {yani, ona karşı gelmekten sakınanlar} *için azîm bir ecir* {yani, cennet} *vardır.*

> 173. *Onlar ki, insanlar* {yani, sadece Nu‘aym b. Mes‘ûd} *kendilerine, "İnsanlar sizin için* {yani, sizinle savaşmak için kalabalık} *topladılar. O halde onlara haşyet edin" dediler de bu onların îmânlarını* {yani, tasdiklerini} *arttırdı ve "Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir" dediler* {yani, Nebî (s.a) ve o'nun ashâbı dediler}...

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا
رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ
يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

> 174. ...*kendilerine hiçbir kötülük* {yani, düşmanlarından hiçbir kötülük} *dokunmaksızın Allah'tan bir nimet* {yani, rahmet} *ve fadl/lütuf* {yani, rızık} *ile döndüler* {yani, Medine'ye döndüler}...

Çünkü onlar Zilkâde ayında es-Safra seriyyesinde bir bolluk/ganimet elde etmişlerdi.

...ve Allah'ın rıdvânına tâbi oldular {yani, Allah ve O'nun Rasûlü'nün müşrikleri takib etme çağrısını kabul ettiklerinden Allah onlardan razı oldu}. *Allah büyük fadl/lütuf* {yani, Kendisine itaat edenlere büyük lütuf} *sahibidir.*

('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Bu âyetler Uhud savaşından sonra Ebû Süfyân ve arkadaşlarını takib etmekten geri döndükleri vakit Zulhuleyfe'de Zilkâde ayında inmiştir.

175. *Şu şeytan sizi, sadece kendi velîlerinden/dostlarından korkutuyor* {yani, onları, müşriklerden evliyalarının/dostlarının çokluğuyla korkutuyor}...

Nebî (s.a) Uhud günü müşrikleri takib etmeye çağırdığında münâfıklar Müslümanlara dedi ki: "Siz onlardan neler çektiğinizi gördünüz. Ancak kaçanlar geri dönebildi. Kendi yurdunuzda olduğunuz halde etrafa dağıldınız. Zaten sayınız, hepinize bir baş yetecek kadar azdır. Allah'a yemin ederiz ki, (takibe giderseniz) sizden kimse geri dönemeyecektir." Şeytan münâfıkların bu sözleriyle mü'minlerin kalblerini etkilemeye çalıştı. Bunun üzerine Yüce Allah, *Şu şeytan sizi, sadece kendi velîlerine/dostlarına karşı korkutuyor...* buyruğunu indirdi.

...Öyleyse onlardan korkmayın, {emrimi terk etmeniz hâlinde} *Benden korkun; eğer mü'minlerseniz.*

176. *O küfürde yarışanlar* {yani, Uhud günü küfürde yarışan müşrikler} *seni üzmesin. Onlar Allah'a asla zarar veremezler* {yani, küfürde yarışmaları dolayısıyla Allah'ın mülkünü, saltanatını asla eksiltemezler. Onlar bu yolla sadece kendilerine zarar verirler}. *Allah onlar için âhirette bir hazz* {yani, cennette bir nasîb} *kılmamayı irade ediyor ve onlar için azîm bir azab vardır.*

Sonra Allah onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

177. *Kuşku yok ki îmân karşılığında küfrü satın alanlar Allah'a hiçbir zarar veremezler* {yani, küfrü îmâna tercih edenler sadece kendilerine zarar vermiş olurlar. O'nun mülkünü, saltanatını asla eksiltemezler}. *Onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ
عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ
مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾
لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ
أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

178. *O küfredenler* {yani, Ebû Süfyân ve arkadaşları}, *kendilerine mühlet vermemizi* {yani, Uhud günü zafer kazanmalarına izin vererek mühlet vermemizi} *haklarında hayırlı sanmasınlar. Onlara* {küfürde} *mühlet vermemiz, sadece günahlarını arttırmaları içindir. Onlar için mühîn* {yani, hor/hakir düşürücü} *bir azab vardır.*

179. {Ey kâfirler!} *Allah mü'minleri bırakacak değildir,* {küfürden} *üzerinde bulunduğunuz hâl üzere. Nihâyet habîsi tayyibten* {yani, ilminde ehl-i küfrü ehl-i îmândan} *temyiz [ayırd] edecektir...*

Bunun bir benzeri Enfâl sûresinde (âyet: 37) bulunmaktadır.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...Allah sizi gayba muttali kılacak değildir {yani, Allah sadece nebîleri vahiyle gayba muttali kılar}...

Çünkü kâfirler, "Eğer Muhammed doğru söyleyen biri ise, aramızdan kimin îmân edeceğini, kimin de küfr edeceğini bize haber versin" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Allah sizi gayba muttali kılacak değildir* buyruğunu indirdi.

> ...*Fakat Allah rasûllerinden dilediğini seçer* {yani, onu rasûl yapar da bunları ona vahyeder. Dolayısıyla enbiyâdan başkasına vahiy olmaz}. *O halde Allah'a ve O'nun rasûllerine îmân edin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini ve Muhammed'in risâletini tasdik edin}. *Eğer îmân* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik} *ve ittika eder iseniz* {yani, şirkten ittika ederseniz/korunursanız}, *sizin için azîm bir ecir vardır.*

> 180. *Allah'ın fazlından* {yani, rızkından} *kendilerine verdiği şeylerde cimrilik edenler* {yani, zekât vermeyenler}, *onu haklarında hayırlı sanmasınlar. Aksine o* {yani, cimrilik etmek} *onlar için bir şerrdir. Yarın Kıyâmet Günü cimrilik ettikleri şey, boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir...*

Çünkü onların zekâtını vermeyip yığdıkları mal, aşırı zehirinden dolayı başında tüy kalmamış, çenesi üstündeki kıllar âdeta bir dağı andıran erkek bir yılana dönüşecek ve boynuna dolanıp onu sokacaktır. Kollarıyla kendisini korumak isteyecek, fakat yılan onun kollarını yutacaktır. Allah insanlar arasında hükmünü verip de zincirlerle cehenneme doğru sürükleneceği vakte kadar o yılan onunla beraber olacaktır. İşte, *Yarın Kıyâmet Günü cimrilik ettikleri şey boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır* {yani, onlar cimrilik edip zekât vermeyecek olurlarsa, Allah gökteki ve yerdekilere mirasçı olacağı gibi, onlara da mirasçı olacaktır. Onlar helâk olacak, fakat O bâkîdir}. *Allah amellerinize habîrdir* {yani, ey Yahudiler sizin işlediklerinizden: sadakayı/zekâtı terk etmenizden haberdardır}.

> 181. *Andolsun ki Allah, "Muhakkak Allah fakirdir, biz zenginiz" diyenlerin sözlerini işitti...*

Nebî (s.a), Ebû Bekr (r.a) ile birlikte Kaynuka Yahudilerine bir mektub göndererek onları salâtı ikame etmeye [namazı dosdoğru kılmaya],

zekâtı vermeye, Allah'a güzel bir borç vermeye davet etti. Yahudi Finhâs, “Allah bizden borç istediğine göre fakirdir, biz de zenginiz” dedi. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...*Onların dediklerini yazacağız* {yani, Hafaza meleklerine, söylediklerini yazmalarını emredip yazdıracağız} *ve haksız yere nebîleri öldürmelerini* {de yazacağız} *ve diyeceğiz* {yani, âhirette cehennemin bekçileri onlara diyecekler} *ki: “O harîq azabını tadın!”*

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ الَّذِينَ قَالُوا
إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا
بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ ۗ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِي
بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ
جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

> 182. *Şu* {yani, azab}, *ellerinizin takdim ettiğidir* {yani, küfr ve tekzibten önden gönderdiğidir}. *Doğrusu Allah kullara asla zulümkâr değildir* {yani, günahsız yere azab etmez}.

Sonra Allah Teâlâ, îmâna davet edilen Yahudilerin durumunu haber veriyor:

> 183. *Onlar, “Allah bize, ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir rasûle îmân etmememizi ahdetti” dediler.* {Ey Nebî! Onlara} *de ki: “Size benden evvel rasûller beyyinât* {yani, âyetleri beyân} *ile gelmiş ve dediğinizi* {yani, o kurbanı} *da getirmişlerdi. Sâdıklarsanız* {yani, sözünüzde doğru iseniz}, *onları niçin katlettiniz”* {yani, Muhammed'den önce Allah'ın nebîlerini ne diye öldürdünüz}?
>
> 184. *Eğer seni* {yani, ey Muhammed seni} *tekzib ediyorlarsa,...*

Allah Teâlâ, Nebîsi'ni teselli ederek, onların yalanlamalarına karşı

sabretmesini, yalanlanan ilk rasûlün kendisi olmadığını hatırlatmak üzere buyuruyor ki:

> *...Senden evvel de beyyinât [apaçık deliller]* {yani, âyetler}, *zubur* {yani, onlardan öncekilerin durumlarına dâir sözler/açıklamalar ve öğütler} *ve kitâbi'l-münîr* {yani, Allah'ın emir ve yasaklarının bulunduğu apaçık ve aydınlatıcı/ışık saçıcı kitablar} *ile gelen rasûller de tekzib edilmişti.*

Allah onları korkutmak üzere şöyle buyurmaktadır:

كُلُّ نَفْسٍ
ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ
فٖٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًا وَاِنْ
تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

> 185. *Her nefs ölümü tadacaktır. Kıyâmet Günü ecirleriniz* {yani, amellerinizin karşılıkları} *eksiksiz verilecektir. O vakit ateşten uzaklaştırılıp* {yani, ateşe atılmayıp} *cennete sokulan kimse, murada* {yani, necata/kurtuluşa} *erecektir...*

Sonra onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

> *...Dünya [yakın/şimdiki] hayat, aldanış metâ'ından* {yani, hiçbir değeri olmayan fânî/geçici faydadan} *başka bir şey değildir.*

> 186. *Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda ibtilâ olacaksınız* {yani, belâ ve musibetlerle imtihan olunacaksınız}...

Âyet, Nebî (s.a) ile Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) hakkında inmiştir.

> *...Kuşku yok ki, sizden önce kitab verilenlerden* {yani, "Muhakkak Allah fakirdir, biz zenginiz" diyenlerden} *ve şirk koşanlardan* {yani, Arab müşriklerinden} *birçok eziyet işiteceksiniz* {yani, dilleri ve fiilleriyle size birçok eziyette bulanacaklar}. *Eğer sab-*

reder {yani, bu eziyetlere sabreder} *ve ittika ederseniz* {yani, O'na isyan etmezseniz}, *doğrusu şu, azmedilmeye değer işlerdendir* {yani, şu sabır ve ittika, Allah'ın emrettiği hayırlı işlerdendir}.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ
ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ
بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا
بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

187. *Hani bir vakit Allah, kendilerine kitab* {yani, Tevrât} *verilenlerin* {yani, Yahudilerin} *şöyle mîsâkını [taahhüdünü] almıştı: "Onu* {yani, Muhammed'in Tevrât'taki emr'ini [işini/durumunu/niteliklerini]} *insanlara bildireceksiniz ve onu* {yani, o'nun emr'ini [işini/durumunu/niteliklerini]} *gizlemeyeceksiniz"* {ve o'na tâbi olacaksınız}. *Derken onlar onu sırtlarının arkasına attılar* ["nebezûhu"=onu (sırtlarının arkasına) nebzettiler, yani, "ce'alûhu"=onu (sırtlarının arkasına atılmış) kıldılar/yaptılar] *ve onu* {Muhammed'in emr'ini/durumunu gizlememe taahhüdünü} *az bir bedel karşılığında sattılar* {(yani, az bir bedel karşılığında Muhammed'in durumunu gizlediler)}...

Zira Yahudilerin avamı, hasad zamanında meyve ve mahsullerinden reislerine pay veriyorlardı. Eğer (o reisler) Muhammed'e (s.a) tâbi olsalardı, bu payı kaybedeceklerdi. Allah bunun hakkında da buyuruyor ki:

...O ne kötü alış-veriştir...

188. *Sanma* {yani, ey Nebî sanma} *ki, yaptıklarıyla sevinen/ mağrur olan ve yapmadıklarıyla hamd olunmayı/övülmeyi seven kimseler azabtan kurtulacak!...*

Yahudiler Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiklerinde, "Biz seni tanıyor ve tasdik ediyoruz" diyorlardı. Ancak kalblerindeki bu değildi. Nebî'nin (s.a) yanından çıktıklarında Müslümanlar onlara sordu:

— Ne yaptınız?

Onlar cevab verdiler:

— Biz o'nu tanıdık ve tasdik ettik.

Bunun üzerine Müslümanlar şöyle dediler:

— Güzel yaptınız, Allah sizi mübarek kılsın.

Ve Nebî'ye (s.a) îmânlarını izhar ettikleri için Müslümanlar onları övdü. İşte, *Yapmadıklarıyla övülmeyi seven kimseler* ile kasdedilenler bunlardır.

...Onlar için elîm {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra azîz ve celîl olan Allah Teâlâ zâtını tazim ederek buyurmaktadır ki:

189. *Göklerin ve yerin* {ve ikisi arasında bulunan mahlukâtın} *mülkü Allah'ındır* {yani, tüm mahlukât Allah'ın kulları olup O'nun mülkündedir} *ve Allah her şeye kadîrdir.*

190. *Muhakkak ki göklerin ve yerin* {yani, bu iki azîm/azametli varlığın} *halk edilişinde [yaratılışında], gece ile gündüzün ihtilâfında [değişip durmasında], uli'l-elbâb* {yani, ehl-i lübb ve akl} *için âyetler vardır.*

191. *Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üstünde yatarken Allah'ı zikreder, göklerin ve yerin halk edilişi [yaratılışı] hususunda düşünürler (de derler ki:) "Rabbimiz! Bunları bâtıl olarak* {yani, maksatsız, boşu boşuna} *yaratmadın* {yani, onları mutlaka bir maksada binaen yaratmışsındır}. *Sen münezzehsin. Öyleyse bizi o ateş azabından koru!...*

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ
النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا
إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ
وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾
فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
أَوْ أُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

192. ...*"Rabbimiz! Kuşku yok ki, kimi o ateşe sokarsan* {yani, kimi ateşte kalıcı yaparsan} *onu hakir kılarsın/rezil-rüsvâ edersin* {yani, küçük düşürür, zelîl edersin}. *Zâlimler için yardımcılardan eser yoktur* {yani, müşrikleri ateş azabından koruyacak kimse bulunmaz}...

193. ...*"Rabbimiz! Doğrusu biz, 'Rabbinize îmân edin!'* {yani, Rabbinizin vahdâniyetini tasdik edin} *diye îmâna nidâ eden bir münâdî* {yani, tasdike davet eden bir davetçi: Muhammed'in davetini} *işittik ve hemen îmân ettik* {yani, mü'minler o'nun davetine icabet ederek, "Rabbimiz! Îmân ettik", yani, 'tasdik ettik' diye cevab verdiler}. *Rabbimiz! Zenblerimizi/günahlarımızı bağışla, seyyiâtımızı ört* {yani, hatalarımızı sil}, *bizi ebrâr* {yani, itaatkârlar} *ile birlikte (ebrâr olarak) vefat ettir!...*

194. ...*"Rabbimiz! Rasûllerin vasıtasıyla va'd ettiğini bize ver* {yani, rasûllerinin diliyle va'dettiğin cenneti bize ver} *ve Kıyâmet Günü bizi rezil-rüsva* {yani, bize azab} *etme! Kuşku yok ki*

Sen, mî'âdına hulfetmezsin" [va'dinden dönmezsin].

Allah, onların yaptıklarını ve dualarını kabul ettiğini, onlara verdiği sözü yerine getirdiğini haber vermek üzere buyuruyor ki:

195. *Rabb'leri de onlara [onların dualarına] şöyle icabet etti: "Elbette Ben sizden: erkek veya dişiden –ki birbirinizdensiniz– amel* {yani, hayrdan amel} *işleyenin amelini zayi etmem. Hicret* {yani, Medine'ye hicret} *edenlerin, diyarlarından çıkarılanların* {yani, Mekke kâfirleri tarafından Mekke'den çıkarılan mü'minlerin}, *Benim yolumda* {yani, dîn-i İslâm yolunda} *eziyet çekenlerin, kıtal edenlerin* {yani, müşriklerle savaşanların} *ve katledilenlerin* {yani, müşrikler tarafından öldürülenlerin}, *elbette onların seyyiâtını* {yani, kabahatlerini} *örteceğim* {yani, sileceğim/imha edeceğim} *ve onları altından nehirler akan cennetlere* {yani, bostanlara} *sokacağım; Allah indinden bir sevâb olmak üzere* {bütün bu anılanları onlara vereceğim}. *Sevabın* {yani, cennetin} *güzeli de Allah indindedir.*

Âyet, mü'minlerin annesi Umm Seleme bt. Ebû Umeyye el-Mahzûmî'nin (r.anha), "Biz kadınların Allah indinde bir hayrı yoktur ve bizden hiçbir şekilde söz edilmiyor" demesi üzerine inmiştir.

Yine, *Kuşkusuz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar...* (el-Ahzâb, 33/35) âyeti de –sonuna kadar– onun hakkında inmiştir.

Böylece Allah, kadınların dünyada sâlih amellerde, âhirette de sevâbta erkeklerle ortak olduklarını belirtmektedir.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ
﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ
لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ

بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

196. *Küfredenlerin* {yani, Arab müşriklerinin} *beldelerde dolaşmaları seni* {yani, ey Muhammed, seni} *aldatmasın.*

Âyet, Arab müşrikleri hakkında inmiştir, çünkü Mekke kâfirleri bolluk ve refah içinde rahat bir hayat sürüyorlardı. Bazı mü'minlerin, "Gördüğünüz gibi Allah'ın düşmanları bolluk içindelerken, biz fakirlikten helâk oluyoruz" demeleri üzerine Allah, kâfirler ile mü'minlerin âhiretteki menzillerini haber verdi: "Ey Muhammed! Kâfirlerin içinde bulundukları dünyevî bolluk seni aldatmasın" buyurdu.

197. {O}, *az bir metâdır [faydalanmadır]* {yani, bunlardan sadece ecelleri bitene kadar yararlanacaklardır}. *Sonra me'vâları [varacakları yer] cehennem. Ne kötü yatak!*

Böylece Allah Teâlâ, onların sonunda varacakları menzili bildirmekte, ardından da mü'minlerin âhiretteki menzillerini beyan etmektedir:

198. *Fakat Rabb'lerine ittika edenlere* {yani, Rabb'lerini tevhîd edenlere} *gelince, onlar için altlarından nehirler akan cennetler vardır, orada hâlidler* {yani, ölmezler}. {Şu,} *Allah indinden bir nüzuldür* [ikramdır/konukluktur]. *Allah indindeki, ebrâr* {yani, itaatkârlar} *için daha hayırlıdır.*

199. *Doğrusu Ehl-i Kitab'tan öyleleri* {yani, İbn Selâm gibi öyleleri} *vardır ki, Allah'a, size indirilene* {yani, ümmet-i Muhammed'e indirilen Kur'ân'a} *ve kendilerine indirilene* {yani, Tevrât'a} *îmân ederler* {yani, Allah'ı, Kur'ân'ı ve Tevrât'ı tasdik ederler}. *Allah'a hâşi'dirler* {yani, Allah'a karşı alçak gönüllüdürler/mütevazıdırlar}. *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *az bir pahaya* {yani, Yahudi reislerinin yaptıkları gibi –zira Yahudi reisleri, hasad zamanında avamın mahsullerinden pay alıyorlardı– az bir dünyalığa} *değişmezler. İşte onların* {yani, ehl-i Tevrât'tan îmân eden İbn Selâm ve arkadaşlarının} *ecirleri* {yani, âhirette-

ki mükâfaatları: cennet} *Rabb'leri indindedir. Kuşkusuz ki Allah'ın hesabı serîdir.*

Sanki hesab vakti gelmiş de hesab görülüyor gibidir.

200. *Ey îmân edenler! Sabredin* {yani, Allah'ın emir ve farzları üzere sabredin}, *sabırda yarışın* {yani, Nebî (s.a) ile birlikte sabırda yarışın}, *ribâtta bulunun* {yani, savaşta ve Allah yolunda düşmanlara karşı hazırlıklı olun da dînlerini bırakıp dîninize girsinler} *ve Allah'a ittika edin* {yani, Allah'a isyan etmeyin} *ki felâha eresiniz.* {Kim böyle hareket ederse felâha [murada/amaca] erer}.

(‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize ‘Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Ben Ebû Yûsuf'u –el-Kelbî'den, o Ebû Sâlih'den, o da İbn Abbas'tan naklederek– şöyle derken dinledim: Rasûlullâh (s.a) Necrân halkına şu belgeyi yazdırdı:

Bu, Muhammed'in Necrân halkına yazısıdır.

Bütün mahsulleri, bütün sarı ve beyazları [altın ve gümüşleri], bütün köleleri, onlara lütufkâr davranıp terk etti. Buna karşılık, çeşitli türlerden 1.000'i her Safer ayında, 1.000'i de her Receb ayında olmak üzere senede 2.000 elbise ya da her elbise yerine 1 ûkiye verilmesini şart koştu. Harac olarak ödenen elbiselerin, ûkiye hesabına göre eksik ya da fazlası hesabta nazar-ı itibara alınacaktır. Verdikleri zırh, elbise, at, binek veya diğer eşyalar da bu hesaba göre alınacaktır. Necrânlılar, Rasûlullâh'ın elçilerini 20 gün süreyle misafir edeceklerdir. Elçilerim, onlar tarafından 1 aydan fazla barındırılmazlar. Yemen'de bir cürüm işlenir veya bir savaş olursa, onlar ödünç olarak 30 zırh, 30 at ve 30 deve vereceklerdir. Allah'ın himayesi ve Rasûlullâh Muhammed'in zimmeti, Necrân ve çevresindekiler; onların canları, toprakları, malları, hazır olanları ve olmayanları ve onlara tâbi olanlar üzerinedir. Bulundukları halleri değiştirilmeyeceği gibi, sahib oldukları hakları ve dînî uygulamaları da değiştirilmeyecektir. Hiçbir dîn adamı, hiçbir râhib görevden alınmayacağı gibi, az ya da çok ellerinde bulunan hiçbir şeye de dokunulmayacaktır. Câhiliye döneminden kalma fâiz ya da kan bedeli artık yoktur.

Onlara hakaret edilmeyecek, onlardan öşür alınmayacak, toprakları askerler tarafından çiğnenmeyecektir. Hak taleb eden olursa, adaletle hüküm verilecek; ne zulmetmelerine, ne de zulme uğramalarına imkân verilecektir. Bundan böyle, fâiz yiyen kimsenin üzerindeki zimmetim kalkmış olacaktır. Hiç kimse başkasının suçundan dolayı sorumlu tutulmayacaktır. Bu belgede yazılanların hepsi Allah'ın himâyesi ve Muhammed'in zimmeti altındadır. Allah'ın emri gelinceye kadar bu böyle sürecektir. Onlar hakk ve görevlerinde samimi davranıp düzgün hareket ettikleri takdirde hiçbir şekilde zulüm görmeyeceklerdir.

Şâhidler: Ebû Süfyân b. Harb, Gaylân b. ‘Amr, Mâlik b. ‘Avf en-Nadrî, Akra‘ b. Hâbis ve el-Muğîre.

Yazan: ‘Alî b. Ebî Tâlib.

‘Alî, Ebû Bekr'in de kendilerine Rasûlullâh'ın (s.a) bu belgesi gibi bir kitab/belge yazıp verdiğini söylemiştir.[14]

‘Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Ben el-Müseyyeb ve ed-Darîr'in el-‘Ameş'ten, onun Sâlim b. Ebî'l-Ca‘d'tan naklen şöyle dediklerini dinledim: Eğer ‘Alî, herhangi bir hususta Ömer b. el-Hattâb'ı tenkid edecek olsaydı, Necrânlılar, beraberlerinde Nebî'nin (s.a) mührü bulunan deri üzerine yazılmış bir mektubla geldiğinde tenkid ederdi. Zira onlar ‘Alî'ye dediler ki:

— Allah aşkına, bu senin elinle yazdığın bir mektub değil mi? Dilinle de şefaat et ve bizi Necrân'a geri gönder.

‘Alî şöyle karşılık verdi:

— Beni bırakın, çünkü Ömer işini doğru yapan birisi idi.

el-Â‘meş dedi: Ben Sâlim'e sordum:

— Ömer (r.a) Necrânlıları nasıl çıkardı?

Cevab verdi:

— Sayıları o kadar çoğaldı ki, 40.000 savaşçıyı buldular. Müslüman-

---

14 Krş. Muhammed Hamidullâh, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye,* vesika no: 94; *İslâm Peygamberi,* İstanbul 1966, I, 414-415. (Çeviren)

lar, onların kendilerine hücum edeceklerinden korktular. Aralarında da birtakım kötü hâdiseler baş gösterdi. Ömer'e gelip "Aramız bozuldu" deyip gittiler. Ömer de bu fırsatı ganimet bildi. Sonra tekrar gelip ona, "Biz barıştık, önceki isteğimizden [aramızın bozulduğuna dair şikayetimizden] vazgeçtik" dedilerse de, Ömer, "Hayır vallâhi, (şikayetinizden) vazgeçmenizi ebediyyen kabul etmeyeceğim" deyip, bir kısmını Şam [Suriye] taraflarına, bir kısmını Irak'a, bir kısmını da başka bir yere gönderdi.

('Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen) dedi: Bize 'Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Yüce Allah'ın, *Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda ibtilâ olacaksınız. Kuşku yok ki, sizden önce kitab verilenlerden ve şirk koşanlardan birçok eziyet işiteceksiniz. Eğer sabreder ve ittika ederseniz, doğrusu şu, azmedilmeye değer işlerdendir* (Âl-i İmrân, 3/186) buyruğu hakkında bize şunu söyledi: "Buyrukta takdim vardır, fakat ben Mukâtil'den (bunu söylediğini) duymuş değilim."[15]

---

15 Yani, bu âyetin tefsiri daha önce geçmiş bulunmaktadır.
"Mukâtil'den işitmiş değilim" de şu demektir: Huzeyl bu rivâyeti Mukâtil'den işitmemiş, başkasından rivâyet etmiştir. Bu da şunu göstermektedir ki, bu Tefsir Mukâtil'e ait olup Huzeyl b. Habîb rivâyetiyle bize gelmiştir. Huzeyl, Mukâtil'in Tefsiri'ne, nadiren bazı açıklamalar ekliyor, bunları da Mukâtil'den bizzat işitmediğini ifade ediyordu.

4. NİSÂ SÛRESİ

Medine'de inen Nisâ sûresi, Kûfiyyûna göre 176 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ
وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا
تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا
كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾ وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ
نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey insanlar! Rabbinize ittika edin* {yani, Rabbinize haşyet duyun –böylece onları korkutuyor–}. *O ki sizi tek nefsten* {yani, Âdem'den} *halketti, onun zevcini de ondan* {yani, eşini de Âdem'in nefsinden: onun kaburga kemiğinden de Havva'yı –ona Havva denilmesinin sebebi, hayy/hayat sahibi Âdem'den yaratılmış olmasıdır–} *halketti. O ikisinden de birçok erkek ve kadın türetti* {yani, o Âdem ve Havva'dan da pek çok erkek ve kadın yarattı –ki bunlar bin ayrı ümmettir–} *O Allah' a ittika edin ki, O'nun ve rahimlerin hürmetine birbirinizden dileklerde bulunursunuz* {yani, Allah adına birbirinizden haklarınızın yerine getirilmesini ve ihtiyaçlarınızın karşılanmasını istiyorsunuz. Öyleyse akrabalık bağını koparmaktan da ittika ederek/sakınarak akrabalık bağını gözetin}. *Kuşku yok ki Allah üzerinizde bir rakîbtir* {yani, amellerinize hafîzdir [amellerinizi tesbit edendir, gözetleyendir]}.

2. *Yetimlere mallarını verin* [âtû] {yani, ey vasîler, himayeniz al-

tındaki yetimlere mallarını verin} ["el-evsıyâ'" yani "â'tû"] *ve tayyibi habîs ile değiştirmeyin* {yani, yetimlerin sizin için haram olan mallarını, helâl olan mallarınızla değiştirmeyin: helâlı bırakıp da haramı yemeye kalkışmayın}. *Onların mallarını mallarınıza* [ilâ] *karıştırarak* {yani, onların mallarını kendi mallarınızla birlikte [me'a]} *yemeyin...*

Allah'ın, *Hârûn'u gönder* {yani, benimle beraber Hârûn'u da gönder} (eş-Şu'arâ, 26/13) buyruğu da (–"ilâ" edatının "me'a" [birlikte/beraber] anlamında kullanılması bakımından–) buna benzemektedir.

...*Muhakkak ki bu büyük bir hûb'tur* {yani, ismdir/günahtır –Habeş lügatinde "hûb", "ism/günah" demektir–}.

Ehl-i câhiliye, "ism'e/günaha" "el-hûb" adını verirlerdi.

Âyet, Gatafan'dan el-Münzir b. Rifâ'a adında bir adam hakkında inmiştir. Yanında bulunan ve büyük miktarda mala sahib olan kardeşinin yetim oğlu büluğa erip de malını istediğinde malını vermedi. O da Nebî'ye (s.a) şikâyet etti. Nebî, yeğeninin malını teslim etmesini emretti ve bu âyeti okudu. Amca [Rifâ'a] âyeti duyar duymaz dedi ki:

— Allah'a itaat ettik, O'nun Rasûlü'ne de itaat ettik. Büyük hûb'tan [zenbten/günahtan] Allah'a sığınırız.

Hemen ardından yeğenine malını verdi. Nebî (s.a) de buyurdu ki:

— Rabbine itaat eden ve nefsinin cimriliğinden korunan kimse, yurduna {yani, cennete} yerleşir.

Genç de malını Allah yolunda infak etti. Nebî (s.a) dedi ki:

— Ecir sâbit oldu, fakat günah kaldı.

Nebî'ye (s.a) sordular:

— Ecrin nasıl sâbit olduğunu biliyoruz. Peki, onu Allah yolunda infak ettiği halde nasıl günah kalır?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Ecir bu genç çocuğun, vebal ise babasınındır.

3. *Eğer yetimler hakkında kıst yapamayacağınızdan korkarsanız,...*

Âyet, Humeysa b. eş-Şemerdel hakkında inmiştir.

Yüce Allah, *Kuşku yok ki yetimlerin mallarını zulmen* {yani, haksızca/haksız yere} *yiyenler, karınlarında sadece bir ateş yerler. Onlar yakında bir sa'îre yaslanacaklar* (en-Nisâ, 4/10) âyeti inince mü'minler, vebale girmekten korkarak yetime ait olan her şeyi: yetimin yiyeceğini, sütünü, hizmetçisini, bineğini kendilerindekinden tamamen ayırdılar. Fakat bu hem onlara, hem de yetimlere ağır geldi de Yüce Allah, *Şâyet onlarla ihtilât ederseniz [karışırsanız]* {yani, birlikte yeyip içerek, hizmetçi ve binekleri birlikte kullanarak aynı meskende yaşarsanız}, *sizin ihvânınızdırlar* {yani, onlar sizin kardeşlerinizdirler} (el-Bakara, 2/220) buyurarak, yetimlerin mallarını kendilerinin mallarıyla karıştırmalarına müsaade etti ve bununla önceki hükmü neshetti.

Nebî'ye (s.a) neyin sakıncalı olmadığını sordular, fakat neyin ondan daha büyük olduğunu sormadılar. Zira, bir adamın nikâhı altında yedi, sekiz hatta on tane hür kadın bulunur ve aralarında adalet yapmazdı. Bu nedenle Allah, *Eğer yetimler hakkında kıst yapamayacağınızdan korkarsanız...* buyurmaktadır ki, "aralarında adalet yapmayacak olursanız, kadınlar hakkında günaha düşeceğinizden korkun da aralarında adalet yapın" demektir.

> *...hoşunuza giden* {yani, sizin için helâl olan} *kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın* {yani, dörde kadar nikâhlayın, dörtten fazlasını nikâhlamayın}. *Şâyet adalet* {yani, iki, üç ve dört kadın arasında günlerinizi paylaştırma ve nafaka hususunda adalet} *yapamayacağınızdan* {ve bu yüzden de günaha gireceğinizden} *korkarsanız, o zaman bir tane* {ile evlenin} *yahut* {o bir taneye de iyi davranamayacağınızdan korkarsanız} *sağ ellerinizin sahib olduklarından* {yani, câriyelerden edinin}. *Şu, cevretmemenize daha uygundur* {yani, böylesi bir zevce almanız halinde onlara yapacağınız muamele ve câriyeleri birbiri üstüne alma hususunda haktan sapmamanız için daha uygundur}.
>
> *...ikişer, üçer, dörder nikâhlayın* buyruğu nâzil olduğunda Kays b. el-Hâris'in nikâhı altında sekiz kadın vardı. Nebî (s.a) ona, "Onlardan dördünü nikâhın altında tut, dördünü bırak" dedi. O da nikâhı altında tutmak istediklerine, "Buraya gel!", istemediklerine de "Git!" diyerek dördünü nikâhı altında tuttu, dördünü boşadı.

4. *Kadınlara sadakalarını/mehirlerini rızanızla/karşılık beklemeksizin* {yani, bir farz olmak üzere} *verin...*

Çünkü erkek mehir ödemeden evlenir ve "Ben sana mirasçı olurum, sen de bana mirasçı olursun" der, kadın da "Evet" diye karşılık verirdi. Bunun üzerine Yüce Allah, *Kadınlara sadakalarını/mehirlerini rızanızla/karşılık beklemeksizin* {yani, bir farz olmak üzere} *verin* buyruğunu indirdi.

...eğer, kendi rızalarıyla size {yani, kocalarına} *ondan bir şey* {yani, mehri} *bırakırlarsa* ["tıbne" yani "helâl ederlerse"] *onu da gönül rahatlığıyla* [henîen] {yani, helâlen merîen: tayyib/temiz olarak} *yeyin.*

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّت۪ي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ
ف۪يهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰٓى اِذَا
بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْۚ
وَلَا تَأْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا
فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَق۪يرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا دَفَعْتُمْ
اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَس۪يبًا ﴿٦﴾

5. *Allah'ın sizin için bir kıyâm* {yani, bir kıvâm: maişetiniz için bir kıvâm [maişetinizi ayakta tutan bir unsur]} *kıldığı mallarınızı sefîhlere vermeyin* {yani, mallarda hakkı bilemeyen câhillere: kadınlara ve çocuklara mallarınızı teslim etmeyin}...

"Sefih" lafzının kullanıldığı benzer bir buyruk da, *Eğer üzerinde hakk bulunan kişi sefîh ya da zayıf ise...* (el-Bakara, 2/182) âyetidir.

Küçük, malında ne gibi yükümlülüklerinin bulunduğunu bilmez.

...{Fakat} *onları ondan rızıklandırın* {yani, onlara ondan verin}, *onları giydirin ve onlara ma'rûf söz söyleyin* {yani, "Şimdilik bunları senin adına ben yapacağım, ama ileride malını sana teslim edeceğim, sen de malında dilediğin gibi tasarruf edeceksin" gibi güzel va'dlerde bulunun}.

> 6. *Yetimleri* {yani, yetimlerin akıllarını} *nikâh* {yani, ergenlik [el-hulm]} *çağına kadar deneyin. Şâyet onlardan bir rüşd* {yani, dînlerinde bir salah ve mallarını koruma eğilimi} *tesbit ettiğinizde* [ânestum] {yani, ey velîler ve vasîler, siz tesbit ettiğinizde} *mallarını* {yani, yanınızda bulunan mallarını} *onlara teslim edin. Büyüyecekler* {yani, yetim büluğ çağına ulaşacak, malını alacak} *diye onu israfla* {yani, haksız yere} *yemeyin* {yani, böyle bir korkuyla mallarını yemekte elinizi çabuk tutmayın}...

Sonra, yanında yetime ait mal bulunan kimseye verdiği bir ruhsatı dile getiriyor:

> ...*İhtiyacı olmayan kimse iffetli davransın* {yani, onların mallarından yemesin}, *fakir olan da ma'rûfa göre* {yani, borç olarak} *yesin* {ve eğer daha sonra eli bollaşırsa, ondan aldığını geri versin, veremediği takdirde onun için bir günah yoktur}. *Mallarını kendilerine* {yani, ergenlik yaşına gelen yetimlere} *teslim ettiğiniz* {yani, ey velîler ve vasîler, siz iade ettiğiniz} *zaman da, onlara karşı şâhid bulundurun* {yani, mallarını kendilerine verdiğinize dâir şâhid bulundurun}. *Hasîb olarak* {yani, şâhid olarak} *Allah kâfidir* {yani, sizinle onlar arasında Allah'tan daha üstün bir şâhid bulunamaz}.

Âyet, Sâbit b. Rifâ'a ve amcası hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: Rifâ'a geriye oğlu Sâbit'i bırakarak vefat etmişti. Amcası da onun mirasının velâyetini alınca hakkında, *Yetimleri* {yani, Sâbit b. Rifâ'a'yı} *deneyin* âyeti, sonuna: *hasîb olarak Allah kâfidir* sözüne kadar nâzil oldu.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ
مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا
مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ
لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ
وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

7. *Ana-baba ile yakın akrabaların bıraktıklarından erkekler için bir nasîb* {yani, hazz [hisse/pay]} *vardır...*

Evs b. Mâlik[1] el-Ensârî vefat etmiş, geriye karısı Ümm Kuhha el-Ensâriyye ve birinin adı Safiyye olan iki kız çocuğu ile amcasının oğulları Urfuta ve Suveyd el-Hâris'i bırakmıştı. Amcasının çocukları; karısına da, kızlarına da mirastan pay vermedi. Câhiliye döneminde kadınlara ve küçük çocuklara mirastan pay verilmez; miras, savaşacak kimseler arasında paylaştırılırdı. Ümm Kuhha kızları ile birlikte Nebî'ye (s.a) giderek, "Bu kızların babaları vefat etti. Suveyd ve Urfuta b. Hâris bunlara mirastan haklarını vermediler" demesi üzerine Yüce Allah Ümm Kuhha ve kızları hakkında, *Ana-baba ile yakın akrabaların bıraktıklarından erkekler için bir nasîb vardır...* buyruğunu indirdi.

...ve ana-baba ile yakın akrabaların bıraktıklarından kadınlar için de bir nasîb {yani, hazz [hisse/pay]} *vardır; ondan* {yani, mirastan} *–az veya çok olsun– farz kılınmış bir nasîb* {yani, ma'lûm/miktarı belli olan bir hazz [hisse/pay]}.

Bunun üzerine Ümm Kuhha mirasın sekizde-birini, kızları üçte-ikisini, kalanını ise Suveyd ve Urfuta aldı.

8. *Paylaştırma* {yani, mirası paylaştırma} *esnasında...*

İfadede takdim vardır.[2]

...yakınlık sahibleri {yani, ölenin akrabaları}, *yetimler ve miskinler de hazır bulunurlarsa, kendilerini ondan rızıklandırın* {yani, az da olsa mirastan onlara bir şeyler verin –ki bunun tayin edilmiş bir miktarı yoktur ve miras paylaştırılmadan önce verilir–} *ve onlara ma'rûf söz söyleyin* {yani, güzel va'dde bulunun: mirasçılar yaşça küçük iseler, mirasçıların velîleri paylaştırmayı yapanlara, "Onlara, reşîd olduğunuzda hakkınızı vermelerini ve Rabb'lerinin tavsiyesine uymalarını söyleyeceğiz. Şâyet onlar ölür de biz mirasçı olursak, size hakkınızı veririz" desinler}.

9. *Arkalarında, kendileri hakkında korkacakları* {yani, telef ol-

---

1 Kurtûbî (V, 46) ve Suyûtî'ye (*ed-Durru'l-Mensur,* II, 438) göre ismi, Evs b. Sâbit'tir.

2 Yani, miras payları söz konusu edilmeden bu husus dile getirilmektedir.

> maktan korkacakları} *dı'âf* {yani, âciz} *zürriyet bırakacak olanlar haşyet duysunlar...*

Bazan biri, ölüm döşeğinde olan birine, "Kendin için önden bir hayır gönder. Falana ve filana vasiyette bulun" der, adam da aşmaması gereken üçte-bir miktarı aşarak malının tümünü vasiyet ederdi. İşte Yüce Allah bunu yasaklayarak, bir kimse, âciz ve güçsüz çocuklar bırakıp ölecek olduğunda çocuklarının fakirlik sebebiyle zâyi olacaklarından korktuğu gibi, ölüm döşeğinde bulunana da, onu günaha sürükleyecek şekilde vasiyette bulunmasını söylemesin, malının üçte-birden fazlasını vasiyet etmesini söylemekten haşyet duysun. İşte Yüce Allah'ın, *Arkalarında, kendileri hakkında korkacakları zayıf* {yani, çaresiz} *zürriyet bırakacak olanlar haşyet duysunlar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

"Dı'âf" lafzının, "âciz" anlamında kullanıldığı benzeri bir âyet de Bakara sûresinde (266. âyet) geçmektedir.

> *...da Allah'a ittika etsinler* {yani, ölüm döşeğinde olanın yanında oturdukları vakit ittika etsinler} *ve sedîd söz söylesinler* {yani, adalete uygun söz söylesinler; yapacağı vasiyette adil olmasını, haksızlığa meyletmemesini söylesinler}.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ
ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا
﴿١٠﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ ۚ
فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن
كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ
مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن
لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ
فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

10. *Kuşku yok ki yetimlerin mallarını zulmen* {yani, haksızca/haksız yere} *yiyenler, karınlarında sadece bir ateş yerler. Onlar yakında bir sa'îre yaslanacaklar...*

Cehennem ateşinin bekçisi, yetim malını yiyenin, deve dudaklarından daha uzun olan iki dudağını –ki her birinin boyu kırk arşın olup biri burnuna, diğeri karnına kadar inecektir– yakalayarak ağzına cehennem ateşini dolduracak ve, "Yetimlerin mallarını haksızca yemene karşılık, şimdi de bunları ye!" diyecektir.

Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar yaklaşmayın, en güzel şekilde olması hariç (el-En'âm, 6/152) âyeti ile, *Şâyet onlarla ihtilât ederseniz [karışırsanız], sizin ihvânınızdırlar [kardeşlerinizdirler]* (el-Bakara, 2/220) âyeti, bu âyeti [Bakara, 2/10 âyetini] nesh ederek yetimlerle bir arada yaşamaya ruhsat vermiş, fakat yetimlerin mallarını haksızca yemeyi yasaklamıştır.

Bundan sonra Allah, mirasın mirasçılar arasında nasıl paylaştırılacağını beyan ediyor:

11. *Çocuklarınız hakkında Allah size şunu tavsiye ediyor: Erkeğe iki dişi hazzı [payı]. Eğer kadınlar* {yani, Ümm Kuhha'nın kızları} *ikiden fazla iseler, mirasın üçte-ikisi onlarındır. Şâyet tek* {yani, kız tek} *ise mirasın yarısı onundur. (Ölenin) çocuğu varsa, anne ve babasının her birine mirasın altıda-biri verilir. Çocuğu yok da, anne ve babası kendisine mirasçı oluyorsa, üçte-biri annesinindir,* {geriye kalan mal ise babasınındır}. *Şâyet kardeşleri varsa, o vakit altıda-biri annesinindir,* {geriye kalan da babasınındır}; *yaptığı vasiyetten* {yani, üçte-bire kadar malından yaptığı vasiyetten} *veya borcundan sonra* {ki, kefenden sonra, ölenin mirasından önce borcu ödenir, sonra vasiyeti yerine getirilir, sonra da terekesi paylaştırılır}. *Babalarınız ve oğullarınızın hangisinin menfaatce size daha yakın* {yani, âhirette kendisiyle beraber aynı derecede bulunma açısından daha yakın} *olduğunu bilemezsiniz...*

Çünkü adamın ameli çocuğunun amelinden yahut çocuğunun ameli babasının amelinden daha düşük/aşağı mertebede olabilir. Bu durumda Yüce Allah, düşük mertebede olanı, gözleri aydın olsun diye üst mertebede olanın konumuna yükseltir. Sonra babalar ve evlatlar

arasındaki miras paylarına bir takdim yapmak üzere şöyle buyurmaktadır:

...Allah'tan bir farizadır {yani, sâbit/değişmez kaidelerdir}. *Kuşkusuz ki Allah alîmdir* {yani, miras ile ilgili her şeyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, miras paylaşımı hususundaki hükümlerinde hikmetli olandır}.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ
وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ
أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا
أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12. *Çocukları yoksa eşlerinizin geriye bıraktıklarının* {yani, ölüp de geriye miras olarak bıraktıklarının} *yarısı sizindir. Şâyet çocukları varsa bıraktıklarının dörtte-biri sizindir; yaptığı vasiyetten veya borçtan* {yani, üzerlerinde bulunan borçtan} *sonra. Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın* {yani, öldükten sonra miras olarak bıraktığınızın} *dörtte-biri onlarındır. Şâyet çocuğunuz varsa, geriye bıraktığınızın* {yani, miras bıraktığınız malın} *sekizde-biri onlarındır; yaptığınız vasiyetten veya borçtan sonra. Eğer bir erkek veya kadına* {yani, erkek ya da kadından ölen kimseye} *kelâle olduğu halde* {yani, çocuğu, babası ve dedesi ol-

madığı halde} *mirasçı olunuyor ve erkek veya kız kardeşi* {yani, ana-bir erkek ya da kız kardeşi} *varsa, bunların her birine altıda-bir düşer* {yani, bu durumda erkek ile kız arasında fark yoktur}; *şâyet bundan daha çok iseler, terekenin üçte-birine ortaktırlar; zarar verme kasdı olmaksızın yapılan vasiyetten veya borçtan sonra. Allah'tan bir vasiyettir/tavsiyedir* {yani, bu paylaştırma, Allah'tan bir farizadır/farz kılınmış bir hükümdür}. *Allah alîmdir* {yani, miras paylaşımı esnasında başkasına zarar verenleri çok iyi bilendir}, *halîmdir* {yani, cezalandırmakta acele etmeyendir}.

Hiçbir mirasçıya vasiyette bulunulmaması, mirasçılara zarar vermek için üzerinde olmayan bir hakkın ikrar edilmemesi gerekir. İşte Yüce Allah'ın, *Zarar verme kasdı olmaksızın...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

13. *İşte bunlar* {yani, miras paylaşımı hususundaki bu hükümler} *Allah'ın sınırlarıdır* {yani, Allah'tan bir farizadır/Allah'ın farz kıldığı hükümlerdir}. *Kim Allah'a* {yani, mirasın paylaştırılması hususunda Allah'a} *ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederse, onu, altından nehirler akan cennetlere sokar; onda hâlidler olarak* {yani, ölmemek üzere}. *Şu* {yani, sevâb}, *azîm bir fevzdir.*

14. *Kim de Allah'a* {yani, mirasın paylaştırılması hususunda Allah'a} *ve O'nun Rasûlü'ne isyan eder ve O'nun sınırlarını aşarsa* {yani, O'nun emrine muhalefet ederek mirası Allah'ın emrettiği gibi paylaştırmayıp başka türlü paylaştırırsa}, *onu da bir ateşe sokar; onda hâlid olarak ve onun için mühîn* {yani, hor-hakir kılıcı/küçültücü} *bir azab vardır.*

Allah Ümm Kuhha ve kızlarına miras paylarını tayin eden buyruklarını indirince Suveyd, Urfuta ve Uyeyne b. Hısn, Nebî'ye (s.a) gidip, “Kadın ne ata biner, ne cihad eder. Küçük çocukların da hiçbir faydaları yoktur” dediler. Bunun üzerine Yüce Allah, *Kadınlar hakkında senden fetvâ istiyorlar. De ki: “Onlar hakkında fetvâyı size Allah veriyor: Kendileri için yazılanı onlara vermediğiniz ve nikâhlamaya rağbet ettiğiniz [veya etmediğiniz] yetim kadınlar hakkında kitabta size tilâvet edilenler* {yani, sûrenin evvelinde miras paylaşımıyla ilgili hükümler size açıklanmıştır. Ümm Kuhha'nın kızları hakkında da size fetvâyı böylece vermiştir}... *Kuşkusuz ki Allah alîmdir”* (en-Nisâ, 4/127) buyurdu.

وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ
فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ
سَب۪يلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَاۚ
فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا
رَح۪يمًا ﴿١٦﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَر۪يبٍ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْۜ
وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذ۪ينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِۚ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّ۪ي
تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذ۪ينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌۜ اُو۬لٰٓئِكَ
اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٨﴾

15. *Kadınlarınızdan* {yani, evli olan/kocası bulunan kadınlarınızdan} *o fâhişeyi irtikâb edenlerin* {yani, o ma‘siyeti: zinayı işleyenlerin} *aleyhine sizden dört şâhid* {yani, adaletli dört şâhid} *getirin. Şâyet şehâdet ederlerse* {yani, zina ettiklerine dâir şehâdet ederlerse}, *ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlar için bir yol açıncaya kadar* {yani, hapisten çıkıncaya kadar –ki o da recmdir–} *onları evlerde tutun/alıkoyun.*

Nûr sûresinde zikredilen hadd, evlerde hapsedilme hükmünü nesh etmiştir.

Sonra Allah Teâlâ muhsan/evli olmayan bekârları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

16. *Sizden onu irtikâb edenlerin* {yani, o fâhişeyi işleyenlerin: zina edenlerin} *ikisine de eziyet edin* {yani, sadece dille eziyet edin: onları ayıplayın, işlediklerinden ötürü onlara ağır söz söyleyin –fakat bunların hapsedilmeleri söz konusu değildir, çünkü bunlar bekârdır–}. *Eğer tevbe* {yani, işledikleri o fâhişeden: zinadan tevbe} *edip ıslah olurlarsa* {yani, amellerini düzeltirlerse}, *o ikisini bırakın* {yani, tevbe ettikten sonra onlara eziyet etmeyin: ayıplamayın, ağır söz söylemeyin}. *Kuşku yok ki Allah tevvâbdır, rahîmdir.*

Sonra Allah bekârlar hakkında bu âyeti nesh eden, *Zina eden erkek ve zina eden kadına celde vurun: o ikisinden her birine yüzer celde!* (en-Nûr, 24/2) âyetini indirince Nebî (s.a), "Allahu ekber! İşte Allah bir yol açtı: bekâr bekârla zina ettiğinde yüz sopa ve bir yıl sürgün, evli evliyle zina ettiğinde yüz sopa ve taş ile recm vardır" buyurdu. Bunun üzerine zina edenler hapis tutuldukları evlerden çıkartılarak kimine yüz celde vuruldu, kimine de hadd [recm haddi] tatbik edildi. İşte Yüce Allah'ın, *...yahut Allah onlar için bir yol açıncaya* {yani, hapisten çıkış yolunu gösterinceye} *kadar onları evlerde tutun/alıkoyun* buyruğu bunu anlatmaktadır, ki zikri geçen "çıkar yol", bekârlara celde vurulması, muhsanların/evlilerin ise recm edilmesidir.

17. *Allah'ın kabul edeceği* {yani, sahih ve muteber sayacağı/günahlarını bağışlayacağı [et-tecâvez]} *tevbe, sadece cehaletle bir seyyie işleyenler* {yani, mü'minin işlediği her günah, ondan sâdır olan bir cehalettir}, *sonra çok geçmeden* {yani, ölümden önce} *tevbe edenler içindir. İşte Allah'ın tevbelerini kabul edeceği* {yani, onlardan sahih ve muteber sayacağı/günahlarını bağışlayacağı} *kimseler bunlardır. Allah alîmdir, hakîmdir.*

18. *Yoksa seyyiât/seyyieler* {yani, şirk} *işleyip işleyip de, nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında, "Doğrusu ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin* {yani, ölüm esnasında tevbe edenlerin} *ve kâfirler olarak ölenlerin tevbesi yoktur* {yani, kâfir olarak ölenler

için tevbe söz konusu değildir}. *İşte bunlar, evet Biz bunlar için elîm bir azab hazırladık.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾
وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ
إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ
أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾

19. *Ey îmân edenler! Kadınlara zorla* {yani, onlar istemedikleri halde} *mirasçı olmanız size helâl değildir* {yani, onlarla rızalarıyla evlenin}...

Âyet, Benî Hâris b. Hazrec'ten Mihsan b. Ebî Kays b. el-Eslet el-Ensârî ile onun karısı Hind bt. Sabra, el-Esved b. Halef el-Huzâ'î ile onun karısı Habîbe bt. Ebî Talha ve Manzûr b. Yesâr el-Fezârî ile onun karısı Mel(i)ke bt. Hârice b. Yesâr el-Murrî hakkında inmiştir. Bunlar babalarının ölümlerinden sonra analıklarıyla evlenmişlerdi. Ensâr, mirasçısı olduğu ölen yakının dul karısı üzerine bir örtü atar ve –kadın istemese de– ölenin verdiği mehrin misli ile onu evlendirme hakkını miras olarak alırdı. Şâyet kadın, üzerine bir örtü atılmadan akrabalarının yanına gidebilirse, istediğiyle evlenme hakkına sahib olurdu. İşte bu kadınlar Nebî'ye (s.a) gelerek, "Ey Allah'ın Rasûlü! Ne kimse bizim yanımıza geliyor, ne bizim nafakamız karşılanıyor, ne de evlenmemize izin veriliyor" demeleri üzerine Yüce Allah, *Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir* buyruğunu indirdi. Çünkü bazıları, "Ben sana mirasçı ol-

dum, zira kocanın velîsiyim. Dolayısıyla seni alma hakkına ben daha çok sahibim" derdi.

İfade burada sona eriyor. Sonra Yüce Allah şöyle devam ediyor:

...Apaçık bir fâhişe işlemedikleri {yani, açıkça isyan/itaatsizlik: nüşûz/serkeşlik etmedikleri} *sürece, onlara verdiğinizin bir kısmını* {yani, verdiğiniz mehrin bir kısmını} *geri almak için onları sıkıştırmayın...*

O kadına bir ihtiyacı olmadığı halde erkek, fidye verip kendisini kurtarması için onu da alıp çıkardı. İşte Yüce Allah bu buyrukla, onlara engel olmayı yasaklıyor. Ancak kadının serkeşlik etme durumunu bu hükümden istisnâ ediyor, ki bu takdirde fidye almanın helâl olduğunu belirtmiş oluyor.

...Onlarla ma'rûf {yani, güzellik/iyilik [ihsân]} *ile geçinin. Şâyet onları sevmiyorsanız* {ve ayrılmak istiyorsanız} *(şunu bilin:) olur ki siz bir şeyi sevmezsiniz de Allah onda* {yani, sevmediğinizde/hoşlanmadığında} *bir çok hayır kılmıştır.*

Bazan erkek, hoşlanmadığı halde karısını nikâhı altında tutar, Allah da ona ondan bir evlat vererek karısına bağlanmasını takdir eder. Bazan da erkek, hoşlanmadığı karısını boşar, bir başkası onunla evlenir, Allah da o adama bu kadınla evlendiği için bir çok hayır takdir eder, ondan evlatlar ve bir çok iyilikler nasîb eder.

20. *Eğer bir eşi bırakıp da yerine bir başka bir eş almayı irade ederseniz* {yani, erkek karısını boşayıp ondan başka biriyle evlenmek isterse}, *öncekine bir kıntâr* {yani, mehir olarak altından bir kıntâr: 1.200 dinara tekabül eden bir servet} *vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayın* {yani, onu boşadığınız takdirde ondan hiçbir şey almayın -nikâhından kurtulmak için fidye vermeden kadına zarar vermeye kalkışmayın-}. *Onu bir bühtan/iftira ve açık* [mübîn] {yani, beyyin} *bir ism/günah olarak alacak mısınız?*

21. *Onu nasıl alırsınız* {-haksızca alınacak malın büyük bir vebal olduğuna dikkat çekmektedir-} *birbirinize karışmış/geçmiş* {yani, cima ile birbirinize karışmış/geçmiş} *ve sizden galîz bir mîsâk almışlar iken?!*

“Galîz mîsâk”tan maksat, kadınlar hakkında, *Onları ya ma‘rûf ile tutun yahut ma‘rûf ile bırakın* (el-Bakara, 2/231) âyetinde kocalara verilen emirdir. Buradaki “galîz” lafzı, “şedîd” [şiddetli, çetin, ağır] manasındadır. Kur’ân'daki her “galîz” lafzı, “şedîd” [şiddetli, çetin, ağır] anlamındadır.

وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاءِ
إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ
وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ
وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ
وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي
دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ
مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

22. *Babalarınızın geçmişte nikâhladığı kadınları nikâhlamayın, geçen müstesnâ...*

Âyet, Hazrec'ten-Benî Hâris'ten Mihsan b. Ebî Kays ibn el-Eslet b. el-Eflah el-Ensârî ile onun karısı: Evs'ten-Benî Hutame'den Kebşe bt. Ma‘n b. Ma‘bed ibn ‘Adî b. Âsım el-Ensârî ve Şerîk ile onun karısı Kuhha hakkında inmiştir.

Allah Teâlâ haram kılmadan önce Arablar üvey anneleriyle evleniyorlardı. Mesela: Babası öldüğünde Mihsan, üvey annesiyle evlenmişti.

...Kuşku yok ki o bir fâhişe {yani, ma‘siyet}, *bir makt* {yani, buğz [ilahî gazab ve nefrete sebeb olan iğrenç bir iş]} *ve kötü bir sebîl/yol* {yani, meslek/alışkanlık} *idi.*

Yüce Allah'ın, *Geçen müstesnâ* buyruğundaki istisnânın sebebi, Arablardan üvey anneleriyle evli olanların bulunmasıydı. Sonra neseben ve sıhren akraba olanlar haram kılındı, fakat bunlar hakkında, *Geçen müstesnâ* denmedi; çünkü Arablar neseben ve sıhren akraba olanlarla evlenmiyorlardı. Allah sadece iki kız kardeşin birlikte nikâhlanmaları hakkında, *Geçen müstesnâ* (en-Nisâ, 4/23) kaydını getiriyor; zira İslâm'dan önce Arabların iki kız kardeşle evlendikleri oluyordu.

23. *Size şunlar haram kılındı: Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları,...*

Bunlar, neseben akrabalardır.

...sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri ve kendileri ile zifafa girdiğiniz [duhul] {yani, cima ettiğiniz} *kadınlarınızdan olup da ellerinizde bulunan üvey kızlarınız –eğer onlarla* {yani, üvey kızlarınızın anneleriyle} *zifafa girmemişseniz* {yani, cima etmemişseniz}, *size bir cünâh* {yani, kızlarıyla evlenmenizde size bir harac/vebal} *yoktur–, sulbünüzden gelen oğullarınızın halîleleri* {yani, evlatlık olmayıp kendi sulbünden gelen oğlunun nikâhı geçmiş hanımları –ki bu da sıhrî akrabalıktır–} *ve iki kız kardeşin arasını birleştirmeniz* {yani, bir erkeğin iki kız kardeşi nikâhında cem etmesi –ancak bunlardan birine câriye olarak malik olup, başkasıyla evlendirmesinde bir sakınca yoktur–}; *–geçen* {yani, haram kılma hükmünden önce olanlar} *müstesnâ. Kuşkusuz Allah gafûrdur* {yani, haram kılınmadan önce iki kız kardeşin aynı kişinin nikâhında bulunmasını bağışlayandır}, *rahîmdir–...*

Sonra Allah evlenilmesi haram olanları şöyle beyan ediyor:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ
فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا

تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ
بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا
أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ
وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

24. *...ve muhsanât* {yani, –sözü geçen neseben ve sıhren akraba olanların haram kılınanlarından başka– evli kadınlar}...

Sonra Allah, muhsanâttan/evli kadınlardan istisnâda bulunuyor:

...Sağ ellerinizin sahib oldukları müstesnâ {yani, ikişer, üçer, dörder nikâhladığınız hür kadınlar müstesnâ}. *(Bunlar) Allah'ın üzerinize yazdıklarıdır* {yani, dört kadın nikâhlama hususunda Allah'ın sizin için farîzasıdır}. *Şunun ötesindekiler* {yani, dördün dışındakiler[3]} *ise, sifahsız* {yani, alenen zina etmeksizin} *muhsinler* {yani, iffetli kimseler} *olarak mallarınızla aramanız/istemeniz için size helâl kılındı...*

Sonra mut'ayı [mut'a nikâhını] zikrediyor:

...O halde onlardan hangisi ile mut'a yaptıysanız {yani, belli bir

3 Merhum Mukâtil'in bu ibaresinden, dörtten fazla kadını aynı nikâh altında tutmanın caiz olduğu gibi bir mana çıkıyor. Bu yanlış anlamanın sebebi, onun "Şunun ötesindekiler" ibaresindeki zamiri, en yakın olana göndermemesidir. Oysa bu, -bundan hemen önce nikâhlanmaları haram kılınanlardan söz edildiği için- bu haram kılınanların dışında kalan kadınlardan şu şu durumda olanları nikâhlayabilirsiniz demektir. Nitekim Mukâtil'in kendisi de *Ahkâm Âyetleri Tefsiri* (İşaret Yayınları) adıyla çevirdiğimiz eserinde (s. 184) aynı şeyi söylemektedir. (Çeviren)

> süreye kadar hangisiyle mut'a yaptıysanız}, *farz olan/tayin edilen ücretlerini* {yani, mehirlerini} *onlara verin. Onun tayin edilmesinin ardından rızalaştığınızda size cünâh* {yani, mehri arttırmak karşılığında süreyi uzatmanızda sizin için harec/vebal} *yoktur. Kuşkusuz Allah alîmdir* {yani, yarattıklarını hakkıyla bilendir}, *hakîmdir* {yani, emrinde hakîmdir/hikmeti sonsuz olandır}.

Bunu, talak (bkz. el-Bakara, 2/231) âyeti ile miras âyeti (bkz. en-Nisâ, 4/11-12) nesh etmiş; Rasûlullâh da bu âyetin nüzûlünün ardından mut'a nikâhını defalarca yasaklamıştır. Allah da, *Rasûl'ün verdiğini alın, nehy ettiğinden de kaçının* (el-Haşr, 59/7) buyurmaktadır.

Sonra Allah buyuruyor ki:

> 25. *Sizden kim mü'min muhsanları nikâhlayacak* {yani, hür mü'min kadınlarla evlenecek} *bir bolluğa* [tavl] *güç yetiremezse* {yani, maldan genişlik bulamazsa/yeteri kadar mala sahib değilse}, *sağ ellerinizin sahib olduğu mü'min fetâlardan* {yani, câriyelerden (nikâhlasın/onlarla evlensin)}. *Allah îmânınıza alîmdir* {yani, başkasından çok daha iyi bilendir}...

Bu nedenle Müslüman kulun, Ehl-i Kitab bir câriye ile evlenmesini hoş karşılamaz; çünkü bu durumda onun çocuğu da köle olur. Eğer onunla evlenip ondan çocuğu olursa, o, efendisinden –kabul etsin etmesin– satın alınır ve bedelini ödemek için çalıştırılır.

> ...*Siz birbirinizdensiniz* {yani, bu şunun, diğeri ötekinin câriyesiyle evlenir}. *O halde sifahsız* {yani, alenen zina etmeyen} *muhsanât* {yani, ferclerini koruyanlar} *olarak onları ehl'lerinin* {yani, velîlerinin} *izniyle nikâhlayın* {yani, câriyelerle efendilerinin iznini alarak evlenin} *ve ücretlerini* {yani, mehirlerini} *onlara ma'rûf ile verin. Muhsan* {yani, Müslüman} *olduktan sonra bir fâhişe işlerlerse, onlara, muhsanâta verilen azabın yarısı verilir* {yani, zina eden hür kadınlara uygulanan yüz celdenin yarısı: elli celde vurulur}. *Şu* {yani, câriyelerle evlenme ruhsatı}, *sizden günaha girmekten haşyet duyanlar* {yani, dîninde günaha girmekten: zina etmekten haşyet duyanlar} *içindir. Eğer sabrederseniz* {yani, câriyelerle evlenmeyip sabrederseniz} *sizin için daha hayırlıdır* {yani, câriyelerle evlenmekten daha hayırlıdır}. *Al-*

lah gafûrdur {yani, câriye ile evleneni bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, hür kadınla evlenecek mâlî genişliğe sahib olmayanlara câriye ile evlenme ruhsatı vermekle merhamet edendir}.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾
وَاللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللَّهُ
أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَن تَكُونَ
تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

26. *Allah size beyan etmeyi, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine* {yani, neseben ve sıhren akraba olanlarla evlilik hususunda önceki mü'minlere bildirdiği şer'î hükümleri size de bildirerek hidâyete} *iletmeyi ve tevbelerinizi kabul etmeyi* {yani, haram kılınmadan önce yaptığınız akraba evliliklerinin günahını bağışlamayı} *irade eder. Allah alîmdir, hakîmdir.*

27. *Allah tevbelerinizi kabul etmeyi irade eder. Şehevâta/şevetlere ittiba edenler* {yani, zinaya tâbi olanlar/zina edenler: baba-bir kız kardeşin kızını nikâhlamanın helâl olduğunu iddia eden Yahudiler} *ise, azîm bir meyl ile meyletmenizi* {yani, baba-bir kız kardeşin kızının nikâhını helâl kabul ederek haktan sapmanızı} *irade ederler.*

28. *Allah sizden hafifletmeyi* {yani, hür kadınla evlenebilecek mâlî bir genişliğe sahib olmayanlara câriye ile evlenme ruhsatı vermekle hafifletmeyi} *irade eder. İnsan zayıf halk edilmiştir* {yani, evlenmemeye sabredemez; evlenememek ona ağır gelir. Onun için, hür kadınla evlenmeye gücü yetmeyenlere –zina etmesinler diye– câriyelerle evlenmeyi helâl kıldık}.

29. *Ey îmân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl ile yemeyin* {yani, mallarınızı ancak hakk olan yollarla yeyin}...

Mesela: Müslüman kardeşinin, üzerinde bulunan hakkını inkâr etmek yahut yalan yemin ile onun hakkını ele geçirmek bâtıl ile yemek demektir.

Sonra Allah, ticaret yoluyla Müslüman kardeşinin malından sağlanan kârı –ki bunda bir sakınca yoktur– istisnâ ediyor:

...*Karşılıklı rıza ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesnâ. Nefislerinizi katletmeyin* {yani, birbirinizi öldürmeyin –çünkü siz aynı dînin mensublarısınız–}. *Kuşku yok ki Allah size rahîmdir* {yani, bunları yasaklamakla size karşı merhametli olduğunu göstermiştir}.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا
فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا
﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَر۪يمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا
مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِه۪ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَص۪يبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَٓاءِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ
مِنْ فَضْلِه۪ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا
﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالْاَقْرَبُونَ وَالَّذ۪ينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٣٣﴾

30. *Kim udvan ve zulm ile* {yani, başkasının hakkına saldırarak ve kardeşine zulmederek} *şunu* {yani, can/kan ve mallara karşı haksızlığı} *yaparsa, yakında onu bir ateşe yaslayacağız. Şu Allah'a kolaydır* {yani, böyle kişiye azab etmek Allah için çok kolaydır}.

31. *Eğer nehy edildiğiniz kebâirden* {yani, bu sûrenin başından bu âyete kadar yasaklananlardan [büyük günahlardan]} *ictinâb ederseniz, sizden seyyiâtınızı* {yani, iki hadd arasındaki zenblerinizi [küçük günahlarınızı]} *örteriz ve sizi kerîm bir medhale* {yani, güzel bir medhale/yere: cennete} *sokarız.*

Yüce Allah'ın, *Erkeğe iki dişinin hazzı/payı* (en-Nisâ, 4/11) buyruğu nâzil olunca kadınlar, "Niye böyle?" dediler, "Oysa ki bize iki hisse, onlara bir hisse olması daha uygundur. Çünkü bizim kazanma gücümüz az, erkeklerin ticaret yapma ve geçimlerini elde etme güçleri daha fazladır. Allah bu şekilde pay vermediğine göre umarız ki günahlar da buna göre değerlendirilir." Kadınların, "Bize iki hisse, onlara bir hisse olması daha uygundur" şeklindeki sözleri hakkında Allah şu buyrukları indirdi:

32. *Allah'ın kendisiyle kiminizi kiminize tafdil ettiğini* {yani, mirasta erkeklere kadınlardan fazla verdiğini} *temenni etmeyin...*

Kadınların, "Umarız ki günahlar da buna göre değerlendirilir" şeklindeki sözleri hakkında da şu buyrukları indirdi:

...Erkeklere kesb ettiklerinden {yani, günah olarak kazandıklarından/yaptıklarından} *bir nasîb olduğu gibi, kadınlara da kesb ettiklerinden* {yani, günah olarak kazandıklarından/yaptıklarından} *bir nasîb vardır. O halde* {ey erkek ve kadınlar}, *Allah'tan, O'nun lütfundan isteyin. Kuşkusuz Allah her şeye alîmdir* {yani, miras paylaşımıyla ilgili her şeyi çok iyi bilendir}.

33. *Anne-babanın ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından her biri için mevalî* {yani, asabe: amca oğulları ve diğer yakın akrabalar(dan mirasçılar)} *kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimseler, onlara da* {yani, yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da} *nasîblerini verin...*

Bazan kişi, beğenip hoşlandığı kimseyle, kendisiyle birlikte olması şartıyla çocuklarından birisi gibi mirastan pay vermek üzere akidleşirdi. Mirasla ilgili âyetlerde kendileriyle akidleşilmiş kimseler söz konusu edilmemişti. İşte burada *Yeminlerinizin bağladığı kimseler, onlara da* {yani, yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da, mirastan onlara vereceğinizi belirttiklerinize de} *nasîblerini verin* {yani, paylarını verin} buyruğu nâzil oldu.

...*Doğrusu Allah her şeye* {yani, amellerinize: onların paylarını vermenize yahut vermemenize} *şâhiddir.*

Bu durumda olan kimse mirastan bir şey almazdı. Nihâyet, *Rahim sahibleri, onların bazısı bazısına evlâdır...* (el-Enfâl, 8/75) âyeti, *Yeminlerinizin bağladığı kimseler, onlara da nasîblerini verin* buyruğunu/hükmünü nesh etti.

الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم
على بعض وبما انفقوا من اموالهم فالصالحات
قانتات حافظات للغيب بما حفظ الله واللاتي
تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن في المضاجع
واضربوهن فان اطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلا
ان الله كان عليا كبيرا ﴿٣٤﴾ وان خفتم شقاق بينهما
فابعثوا حكما من اهله وحكما من اهلها ان يريدا
اصلاحا يوفق الله بينهما ان الله كان عليما خبيرا
﴿٣٥﴾ واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئا وبالوالدين
احسانا وبذي القربى واليتامى والمساكين
والجار ذي القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب
وابن السبيل وما ملكت ايمانكم ان الله لا يحب
من كان مختالا فخورا ﴿٣٦﴾

34. *Erkekler kadınlar üzerine kavvâmdırlar* {yani, yöneticidirler/egemendirler [musallatûn]}.

Âyet, her ikisi de Ensâr'dan-Benî el-Hâris b. el-Hazrec'ten olan nakîblerden Sa'd b. er-Rabî' b. 'Amr ile karısı Habîbe bt. Zeyd b. Ebî Züheyr hakkında inmiştir. Sa'd b. er-Rabî' b. 'Amr karısına bir tokat atmış, o da ailesinin yanına gitmişti. Babası kızını alıp Nebî'ye (s.a) getirdi ve dedi ki:

— Ben onu kızımla evlendirdim, fakat o kalkmış ona tokat vurmuş.

Nebî (s.a) buyurdu:

— O da kısasen eşine/kocasına tokat atsın.

Kadın, kısas uygulamak üzere kocasıyla birlikte geldiğinde Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Geri dönün! Bu Cebrâîl, bana geldi ve Allah şu buyruğunu indirdi:

Erkekler kadınlar üzerine kavvâmdırlar; çünkü Allah onların bazısını bazısına tafdil etti {yani, hakk hususunda erkeği karısı üzerine tafdil etti} *ve erkekler mallarından infak ederler* {yani, erkekler kadınlara mehir verirler, (kadınların mesken, yiyecek-içecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşılarlar), bundan ötürü de onları edeblendirme ve onların bazı uygulamalarını engelleme noktasında onlar üzerine egemendirler. Dolayısıyla karı ile koca arasında ancak yaralama ve öldürme hâlinde kısas söz konusu olabilir}.

Bunun üzerine Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Biz bir şey murad ettik, Allah ise başka bir şey murad etti. Allah'ın muradı elbette daha hayırlıdır.

Sonra Yüce Allah kadınların niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

> ...*Onun için sâlihât* {yani, dînde sâlih olan kadınlar} *kânittirler* {yani, Allah'a ve kocalarına itaatkârdırlar} *ve Allah'ın hıfzetmesi* {yani, kendilerini koruması} *cihetiyle gayb için hâfizdirler* {yani, ferclerini/iffetlerini ve gıyabında kocalarının mallarını muhafaza edenlerdir}. *Nüşûzlarından korktuğunuz* {yani, kocalarına –(özellikle/öncelikle) Sa'd kasd edilmektedir– isyan ettiklerini bildiğiniz} *kadınlara, öğüt verin* {yani, Allah'ı hatırlatarak öğüt verin}, *yataklarında yalnız bırakın* {yani, öğüt dinmedikleri takdirde yataklarında yalnız bırakın: onlarla cima etmeyin} *ve onları dövün* {yani, öğütle ve yalnız bırakılmakla kocasına itaate dönerse mesele yok, aksi takdirde yaralamayacak/iz bırakmayacak şekilde: hafifçe onları dövün}. *Eğer size itaat ederlerse, aleyhlerine bir yol aramayın* {yani, kadına gücü yetmeyeceği şe-

kilde seni sevmekle mükellef tutmak gibi birtakım bahaneler aramayın}. *Kuşku yok ki Allah alîdir* {yani, yarattıklarının üstünde yüksektir/yücedir}, *kebîrdir.*

35. *Eğer o ikisinin şikakından* {yani, özellikle/öncelikle Sa'd ile karısının arasının açılmasından} *korkarsanız* {yani, bilirseniz} *o vakit* {yani, ittifak etmeyecek olurlarsa, nüşûzun da/serkeşliğin de erkek tarafından mı, kadın tarafından mı olduğu bilinmiyorsa} *erkeğin ehlinden bir hakem, kadının ehlinden bir hakem gönderin* {yani, ey hâkim/hâkimler, erkek ve kadının ailesinden birer hakem gönderin. -Bu hakemler onların durumunu inceler, ikisine de öğüt verirler: nüşûz/serkeşlik erkekten; nafaka veya kocanın hanımına zarar verme eğiliminden kaynaklanıyorsa erkeğe; kadından geliyorsa kadına öğüt verirler. Belki Allah o ikisi vasıtasıyla aralarını düzeltir}. *Eğer aralarını ıslah etmeyi irade ederlerse* {yani, o iki hakem irade ederse}, *Allah onların arasını bulur* {yani, onları barıştırır}. {İttifak edemeyip dînlerinin selâmeti açısından ayrılmalarının hayırlı olacağını görürlerse, karı-kocanın rızasıyla hakemler onları ayırır}. *Kuşkusuz Allah alîmdir* {yani, hakemlerin hükümlerini çok iyi bilendir}, *habîrdir* {yani, dînlerinde karı-kocanın iyiliğini istediklerinden haberdardır}.

36. *Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}, *O'na hiç bir şeyi* {yani, yarattıklarından hiç bir şeyi} *ortak koşmayın!...*

Ehl-i Kitab, Allah'a ihlâssız olarak ibâdet ettikleri için Allah, *O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın* buyurmaktadır.

...İhsan edin {yani, iyi davranın} *ana-babaya, (ihsan edin) akrabaya* {yani, akrabaya karşı akrabalık bağını gözetin}, *(ihsan edin) yetimlere* {yani, tasadduk edin yetimlere}, *(ihsan edin) miskinlere* {yani, tasadduk edin yoksullara}, *(ihsan edin) yakın komşuya* {yani, aranızda akrabalık bulunan komşuya}, *(ihsan edin) uzak komşuya* {yani, akraba olmayan komşuya}, *(ihsan edin) yakın arkadaşa* {yani, yolculukta ve ikâmet hâlindeki yakın arkadaşa}, *(ihsan edin) ibnü's-sebîle* {yani, sizde/yanınızda kalan misafire} *ve (ihsan edin) sağ ellerinizin mâlik olduğuna* {yani, hizmetçilere ve diğerlerine}...

'Alî b, Ebî Tâlib ve 'Abdullâh b. Mes'ûd, *"es-Sâhibi bi'l-cenb* [yakın arkadaş] ibaresiyle, *kadın/eş* kasd edilmiştir" demişlerdir. Allah Teâlâ bütün bunlara ihsan/iyilik etmeyi emretmektedir.

...*Doğrusu Allah muhtâl-fahûr olan* {yani, azgın-şımarık [bataran merihan], Allah'ın nimetlerine şükretmeyen} *kimseleri sevmez.*

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

37. *Onlar ki* {yani, Yahudilerin reisleri} *hem buhl ederler, hem de insanlara buhlu emrederler...*

Yahudilerin reisleri: Ka'b b. el-Eşref ve diğerleri, aşağı tabakadaki Yahudilere, Muhammed'in (s.a) durumunu –izhar ve beyan etmelerinden haşyet duyarak– gizlemelerini emrediyorlar, hatta (o'nun niteliklerini) Tevrât'tan siliyorlardı.

...*ve Allah'ın fadlından* {yani, nimetinden} *kendilerine verdiğini* {yani, Tevrât'ta Muhammed'in emrinden [durumu ve niteliklerinden] kendilerine verdiğini} *gizlerler...*

Sonra Allah, onların âhiretteki durumunu haber vermektedir:

...{Ey Muhammed!} *Biz o kâfirler* {yani, Yahudiler} *için mühîn* {yani, küçültücü, hakir kılıcı} *bir azab hazırladık.*

Sonra Allah onlardan haber veriyor:

38. *Onlar ki* {yani, Yahudiler} *Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve Âhiret Günü'ne* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine} *îmân* {yani, tasdik} *etmedikleri halde, mallarını insanlara gösteriş için infak ederler. O şeytan da kime karîn* {yani, sâhib/arkadaş} *olursa, artık ne kötü bir karîndir* {yani, sâhibtir/arkadaştır}!

39. *Ne vardı onlar Allah'a ve Âhiret Günü'ne* {yani, ba'sʼe [ölümden sonra dirilişe]} *îmân edip de Allah'ın kendilerini rızıklandırdığını* {yani, mallardan} *infak etselerdi* {yani, O'nu tanıyarak îmânda infak etselerdi}, *ziyan mı ederlerdi* ["mâ zâ 'aleyhim" yani "mâ kâne 'aleyhim"]?! *Allah onlara alîmdir* {yani, onların asla îmân etmeyeceklerini çok iyi bilendir}.

40. *Kuşkusuz Allah zerre miskali zulmetmez* {yani, mallarından zerreden daha küçük bile eksiltmez}. *Eğer hasene* {yani, tek bir hasene/iyilik} *olursa, onu ziyade eder* {yani, bir çok hasenât ile kat kat arttırır; hiç bir kimse Allah'tan daha fazla iyiliklere iyilikle karşılık veremez} *ve ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *azîm bir ecir verir* {yani, âhirette bir çok karşılık: cennet verir}.

Arkasından onları korkutmak üzere buyuruyor ki:

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا
﴿٤٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى
حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى
تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

41. *Her ümmetten bir şâhid* {yani, Rabb'lerinden gelen risâleti kendilerine tebliğ ettiğine dâir her ümmetin nebîsini şâhid} *getirdiğimiz, seni* {yani, ey Muhammed, seni} *de onlar üzerine* {yani, Muhammed'in risâleti tebliğ ettiği ümmetin kâfirlerine} *şâhid getirdiğimiz zaman nasıl* {yani, onların hâli nasıl} *olacak!*

Arkasından Yüce Allah, Muhammed'in (s.a) tebliğde bulunduğu ümmetin kâfirlerinin durumunu haber veriyor:

42. *Küfredenler ve o Rasûl'e isyan edenler o gün, arzu ederler ki: Keşke yerle bir edilselerdi. Allah'a bir hadîsi/sözü gizleyemeyeceklerdir* {yani, organları aleyhlerine şâhidlik edeceği için hiç bir sözü gizleyemeyeceklerdir}.

Çünkü onlar âhirette, "Rabbimiz Allah'a yemin ederiz ki, biz müşrikler değildik" diyecekler. Fakat organları dillerinin gizlediği şirki işlediklerine tanıklık edecekler. İşte o vakit temenni edecekler ki: Keşke yer yarılsa da içine girseler ve yer üzerlerinden dümdüz olsa.

43. *Ey îmân edenler! Sarhoşken salâta/namaza yaklaşmayın, ne dediğinizi* {yani, salâtınızda/namazınızda ne dediğinizi} *bilinceye kadar...*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a), "Allah bize hamr'ı/içkiyi haram kılacağını ifade ediyor" buyurdu.

'Abdurrahmân b. 'Avf ez-Zührî bir yemek hazırlayıp Ebû Bekr'i, Ömer'i, Osmân'ı, 'Alî'yi ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı –Allah hepsine rahmet etsin– davet etmiş, yemekten sonra da şarab sunmuştu. Akşam namazının vakti girince 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) imam olup Kâfirûn sûresini okumaya başlamış, fakat *nahnu 'âbidûne mâ 'abedtum* [biz sizin ibadet ettiğinize ibadet ediyoruz] şeklinde hatalı okuması üzerine Allah, 'Alî b. Ebî Tâlib ve onun arkadaşları hakkında, *Ey îmân edenler! Sarhoşken salâta/namaza yaklaşmayın, ne dediğinizi bilinceye kadar* buyruğunu indirmişti. Bunun üzerine ashâb –ayık bir kafa ile sabah namazını kılabilmek için– sabah namazından kaba kuşluk vaktine kadar içki içmeyi bıraktı.

Sonra Ensâr'dan 'Itbân b. Mâlik isimli bir adam, bir deve başı kızartarak Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı davet etti; yediler, sonra içip sarhoş oldular. Ensârî öfkelenerek devenin çene kemiğiyle vurup Sa'd'ın burnunu kır-

dı. Bunun üzerine Yüce Allah, Ahzâb gazvesi akabinde içkiyi haram kılan Mâide sûresindeki âyetleri (90-91. âyetler) indirdi.

Sonra Allah, *Sarhoşken salâta yaklaşmayın, ne dediğinizi bilinceye kadar* buyruğunu indirdi.[4]

> ...*Cünüb iken de, gusledinceye kadar;...*

Sonra, su bulamayan misafiri [yolcuyu] istisnâ etti:

> ...*yolcu olmanız müstesnâ! Eğer hasta* {yani, su bulduğunuz halde yaralı} *veya seferde* {yani, yaralı olmadığınız/sağlıklı olduğunuz halde yolculukta} *iseniz...*

Buyruk, 'Abdurrahmân b. 'Avf hakkında inmiştir. O yaralı iken cünüb olmuş, gusletmek de kendisine ağır gelmiş ve zarar göreceğinden korkmuştu. Eğer yarası ağır veya çiçek hastalığı gibi bir hastalığa yakalanmış ise bu durumda kabul edilir. İşte Allah'ın, *Eğer hasta iseniz* {yani, su bulduğunuz halde yaralı iseniz} {teyemmüm edin} buyruğu bunu ifade etmektedir.

Seferde {yani, hasta olmadığınız/sağlıklı olduğunuz halde yolcu} *iseniz* buyruğu da mü'minlerin annesi 'Âişe (r.anha) hakkında inmiştir.

> ...*veya sizden biri ğâitten* {yani, heladan} *gelirse veya kadınlara messeder/dokunur da* {yani, kadınlarla cima eder de} *su bulamazsanız,* {yani, sizden hasta olmadığı halde su bulamayan ve su bulduğu halde hasta olan olursa} *tayyib bir sa'îde* {yani, tayyib/temiz ve helâl bir sa'îde/toprağa} *teyemmüm edin [toprağa yönelin/toprağı kasd edin] de yüzlerinizi ve ellerinizi* {yani, dirseklere kadar ellerinizi/kollarınızı} *meshedin! Kuşkusuz Allah afuvvdur* {yani, sizi affedicidir}, *gafûrdur* {yani, sarhoşken namaz kılma yasağından ve abdest yerine teyemmüm buyruklarından önce işlediklerinizi bağışlayandır}.

Teyemmüm âyeti, –'Âişe (r.anha) ile ilgili olarak– iki namaz arasında nâzil olmuştur.

44. *Kendilerine kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *bir nasîb* {yani, hazz

---

4 Bu ifadeden, Nisâ sûresindeki bu âyetin Mâide sûresindeki âyetten sonra indiği gibi bir mana anlaşılmakta ise de durum böyle değildir.

[pay/hisse]} *verilenlere* {yani, onların/Yahudilerin: Yahudi bilginlerinden olan Hureymele'nin iki oğlu Asbağ ve Râfi‘ ve beraberindekilerin neler yaptıklarına} *bir bak: Dalâleti satın alıyorlar* {yani, nebî olarak gönderilmeden önce Muhammed'e olan îmânlarını bırakıp, karşılığında nebî olarak gönderilişinden sonra o'nu yalanlamayı tercih ediyorlar} *ve yolu şaşırmanızı* {yani, kendileri hidâyetten uzaklaştıkları gibi, sizin de hidâyet yolundan uzaklaşmanızı} *irade ediyorlar.*

Bu buyruk, ‘Abdullâh b. Übey ve Mâlik b. Duhşum hakkında inmiştir. Yahudilerden Asbağ ve Râfi‘ onları Yahudi dînine davet etmiş, İslâm'a olan rağbet ve arzularını gidermek istemişlerdi.

Asbağ ve Râfi‘ hakkında da şu buyruk inmiştir:

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا
فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا
أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا
﴿٤٧﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

45. *Düşmanlarınızı* {yani, düşmanlarınız olan Yahudileri ve onların size yaptığı düşmanlıkları} *Allah çok iyi bilir. Velî olarak Allah kâfidir* {yani, Allah'tan daha efdal bir velî/dost yoktur}, *nasîr olarak da Allah kâfidir* {yani, Allah'tan daha efdal bir yardımcı yoktur}.

‘Abdullâh ibn Übey, Mâlik b. Duhşum ve Hureymele'nin oğulları

Asbağ ve Râfi‘ hakkında, *Ey îmân edenler* {yani, ey ‘Abdullâh b. Übey, Mâlik b. ed-Duhşum el-Ensârî ve münâfık arkadaşları}! *Kendinizden* {yani, mü’minlerden} *başkasını* {yani, Yahudileri} *bitâne* [içli-dışlı sırdaş] *edinmeyin. Onlar sizi şaşırtmakta* {yani, sizi azdırmakta} *kusur etmezler, size sıkıntı verecek* {yani, dîniniz için ve dîninizde günah olacak} *şeyleri arzu ederler. Kinleri ağızlarından taşmakta* {yani, düşmanlıklarını dilleriyle açıkça ifade etmektedirler}, *göğüslerinde gizledikleri* {yani, sakladıkları aldatma duyguları} *ise daha büyüktür* {yani, dilleriyle açığa vurduklarından daha büyüktür}. *Size âyetleri beyan ettik* {yani, bu onlara dâir size bir beyandır/bildirmedir}, *şâyet akl ederseniz. Bakın siz* {yani, siz ey mü’minler topluluğu} *onları* {yani, Yahudileri} *seversiniz* {yani, Muhammed'e ve o'nun getirdiklerine îmân ettiklerini açığa vurdukları için seversiniz}. *Halbuki onlar, kitabın hepsine* {yani, Muhammed'e (s.a) verilen kitaba/Kur’ân'a da, ondan önceki kitablara da} *îmân ettiğiniz halde sizi sevmezler,* {çünkü gerçekte onlar sizin dîninize bağlı değildirler}. *Sizinle* {yani, Yahudiler sizinle} *karşılaştıklarında, “Biz îmân ettik” derler* {yani, Muhammed'i ve o'nun getirdiklerini tasdik ettik diyerek yalan söylerler}. *Fakat birbirleriyle başbaşa kaldıklarında, ğayzlarından* {yani, kalblerindeki kinlerinden} *aleyhinizde parmaklarını ısırırlar* {ve bir yolunu bulup size karşı düşmanca tutumlarını ortaya koymayı arzu ederler}. *De* {yani, Yahudilere de} *ki: “Ğayzınızla geberin. Kuşkusuz Allah sadrlardakini/göğüslerdekini bilendir”* {yani, mü’minlere karşı onların kalblerinde bulunan düşmanlık ve aldatma duygularını çok iyi bilendir}. (Âl-i İmrân, 3/118-119) âyetleri de nâzil olmuştur.

> 46. *Hâdûdan* {yani, Yahudilerden} *kelimeleri mevzilerinden/yerlerinden tahrif edenler vardır...*

“Tahrif”ten kasıt, Muhammed'in (s.a) nitelikleri(nin değiştirilmesi)dir. “Mevâzi”den [mevzilerden] kasıt da, Tevrât'taki beyanları dillerini eğip bükerek değiştirmeleridir.

> *...ve dillerini eğip bükerek dînde ta‘n ederek* {yani, İslâm dînine ta‘n ederek, Muhammed'in dîninin hiçbir değeri yoktur; asıl dîn bizimkidir diyerek}. *“İşittik* {yani, ey Muhammed, dediklerini işittik} *ve isyan ettik* {yani, emrine isyan ettik}. *İşit/dinle* {yani, ey Muhammed, biz seninle konuşuyoruz, söylediklerimizi işit/din-

le}, *işitilmiyor*[5] {yani, ey Muhammed, senin sözlerin işitilmiyor: dediklerin kabul edilmiyor} *ve râ'inâ"* {yani, bize işittirmeye bak} *diyorlar. Eğer onlar, "İşittik/dinledik* {yani, dediklerini işittik/dinledik} *ve itaat ettik* {yani, emrine itaat ettik}. *İşit/dinle* {yani, bizim sözlerimizi de işit} *ve unzurnâ"* {yani, bizi de gözet –ki ey Muhammed, biz de seninle konuşabilelim–} *deselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı* {yani, kelimeleri tahriften, dînde ta'ndan ve râ'inâ demekten daha hayırlı} *ve akvam* {yani, dediklerinden daha doğru/isâbetli} *olurdu. Fakat küfürleri sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. O yüzden îmân etmezler, pek az müstesnâ.*

Îmân ettikleri az şey ise, Allah'ın rabb'leri, yaratıcıları ve rızık vericileri olduğunu bilmeleridir. Oysa Muhammed'i (s.a) ve o'nun getirdiklerini inkâr ediyorlardı. Âyet, Yahudilerden Rifâ'a b. Zeyd b. es-Sâib, Mâlik b. ed-Dayf ve Ka'b b. Useyd hakkında inmiştir.

Bunun bir benzeri de sûrenin sonlarındadır.[6]

Sonra onları korkutarak buyurmaktadır ki:

47. *Ey kendilerine kitab verilenler* {yani, Ka'b b. el-Eşref gibi Tevrât bilgisine sahib olanlar}! *Bir takım yüzleri meshedip* {yani, milletlerini/dînlerini hidâyetten ve Muhammed'in rasûl olarak gönderilmesinden önceki îmânları sebebiyle sahib oldukları basîretlerini değiştirip} *de arkalarına çevirmeden* {yani, hidâyetin ardından sapık kâfirlere döndürmeden} *yahut Cumartesi ashâbını lanetlediğimiz* {yani, sizden evvelkileri maymunlara dönüştürdüğümüz} *gibi lanetlemeden* {yani, size de azab etmeden} *önce, beraberinizdekini musaddık* {yani, yanınızdaki Tevrât'ta bulunan Muhammed'i: o'nun bir nebî ve rasûl olduğunu tasdikleyici} *olarak indirdiğimize* {yani, Allah'ın Muhammed'e Kur'ân'dan indirdiklerine} *îmân edin. Allah'ın emri fiile çıkarılagelmiştir* {yani, Allah'ın emrinin yerine gelmesi kaçınılmazdır –ki bu bir tehdittir–}.

---

5 "İşitilmiyor" anlamı, müfessirin *ğayra musma'ın* [işitmez olası] kıraati yerine *musmi'in* kıraatini tercih etmesine göredir. (Çeviren)

6 Muhtemelen en-Nisâ, 4/155. âyete işâret edilmektedir. (Çeviren)

48. *Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını* {yani, şirk üzere ölenleri: Yahudileri} *mağfiret etmez. Ondan* {yani, şirkten} *berisini dilediği* {yani, tevhîd üzere ölenlerden dilediği} *kimse için mağfiret eder...*

Allah'ın bu mağfireti, –dilemesine bağlı olarak– tevhîd ehli için söz konusudur.

Bize 'Abdu'l-Hâlık b. el-Hasen tahdis edip dedi: Bize 'Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil b. Süleymân'dan, o bir adamdan, o da Mücâhid'den naklen dedi ki: "Söz konusu istisnâ, ehl-i tevhîd içindir."

...Kim Allah'a şirk koşarsa {yani, başkasını O'na ortak kılarsa}, *azîm bir ism/günah uydurmuş olur* {yani, bir kimsenin Allah'a şirk/ortak koşması azîm bir zenbtir/günahtır}.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ
فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى
بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

49. *Elem tera* {yani, elem tunzur [bak bak]} *kendilerini tezkiye edenlere* {yani, Bahri b. 'Amr ve Merhab b. Zeyd gibi Yahudilere: onların neler yaptıklarına}...

Bunlar, çocukları ile birlikte Nebî'nin (s.a) huzuruna girip –çocukları göstererek– sordular:

— Bunların günahları var mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Hayır.

Bunun üzerine şöyle karşılık verdiler:

— Senin adına yemin ettiğin zatın adına yemin ederek söylüyoruz ki, biz de aynen bunlar gibiyiz. Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz; gündüz işlediğimiz günah gece, gece işlediğimiz günah da gündüz bağışlanır.

Bu sözleriyle kendilerini tezkiye ettiler/temize çıkardılar. Allah ise şöyle buyurmaktadır:

> ...*Hayır! Allah dilediğini* {yani, kullarından dilediğini} *tezkiye eder* {yani, ıslah eder/düzeltir}. *Onlara fetîl* {yani, hurma çekirdeğinin ortasındaki yarıkta bulunan beyaz ince fitil} *kadar zulmedilmez* {yani, onların amelleri eksiltilmez}.
>
> 50. *Bak* {yani, ey Muhammed bak} *Allah üzerine nasıl yalan uyduruyorlar* {yani, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" diyerek nasıl yalan uyduruyorlar}. *Apaçık bir ism/günah olarak o* {yani, söyledikleri} *kâfidir.*
>
> 51. *Görüyor musun şunları: kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *kendilerine bir nasîb* {yani, hazz [pay/hisse]} *verilenleri...*

Yahudi Ka'b b. el-Eşref –ki Tayy kabilesinden bir Arab'tır– ile Huyey b. Ahtab, Uhud savaşından sonra otuz Yahudi ile birlikte Mekke'ye gittiler. Ebû Süfyân b. Harb dedi ki:

— En sevdiklerimiz, biz ya da onlar yok oluncaya kadar bu adamla [Muhammed'le] savaşmakta bize yardım edenlerdir.

Öteki Yahudiler Kureyş'in çeşitli hânelerine misafir olurken, Ka'b b. Eşref de Ebû Süfyân'a misafir oldu, Ebû Süfyân da ona güzel bir şekilde ikramda bulundu. Ka'b b. Eşref, Ebû Süfyân'a dedi ki:

— Sizden otuz kişi, bizden de otuz kişi gelsin. Göğüslerimizi Ka'be'ye dayayarak bu Beyt'in Rabbine, olanca gücümüzle Muhammed'e karşı savaşacağımıza yemin edelim.

Ardından Ka'be'ye giderek bu şekilde yemin ettiler.

Ebû Süfyân, Ka'b b. el-Eşref'e sordu:

— Sen Ehl-i Kitab'tan bir kişisin, kitabı okuyorsun. Söyle: biz mi daha çok hidâyet üzereyiz, yoksa Muhammed mi?

Ka'b soruya soruyla karşılık verdi:

— Muhammed sizi neye çağırıyor?

Ebû Süfyân cevab verdi:

— Allah'a ibâdet etmeye, O'na hiç bir şeyi ortak koşmamaya çağırıyor.

Ka‘b dedi:

— Peki, sizin durumunuzu bana bildirin.

Halbuki o, onların durumunu biliyordu.

Ebû Süfyân cevab verdi:

— Biz büyük hörgüçlü develeri keseriz, misafire ikram ederiz, esiri kurtarırız, hacılara su veririz, Rabbimizin Beytini imar ederiz, akrabalık bağını gözetiriz, ilahlarımıza ibâdet ederiz. Üstelik biz Harem ehliyiz.

Bunun üzerine Ka‘b dedi ki:

— Allah'a yemin ederim, sizin yolunuz Muhammed'in yolundan daha hidâyetkârdır.

Bunun üzerine Yüce Allah, *Görüyor musun şunları: kitabtan kendilerine bir nasîb verilenleri...* buyruklarını indirdi.

> ...*Onlar cibt'e* {yani, Huyey b. Ahtab el-Kurazî} *ve tâğûta* {yani, Ka‘b b. el-Eşref'e} *îmân ediyorlar ve küfredenler* {yani, Mekke ehlinden küfredenler} *için, "Bunlar îmân edenlerden yolca daha doğrudur" diyorlar.*

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾
أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا
آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُم
مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

> 52. *İşte onlar* {yani, Ka‘b ve arkadaşları} *Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Her kimi de Allah lanetlerse, onun için bir nasîr bulunmaz.*

Ka'b b. el-Eşref Medine'ye dönünce Nebî (s.a), ashâbından birkaç kişiyi onu öldürmek üzere gönderdi de Benî Hârise b. el-Hâris'ten Muhammed b. Mesleme el-Ensârî geceleyin onu öldürdü. Nebî (s.a) sabah olduğunda Müslümanlarla birlikte yola koyularak ehl-i Nadîr'i muhâsara etti ve nihâyet onları Medine'den, Şam [Sûriye] topraklarındaki Ezri'ât ve Erîhâ'ya sürgün etti.

> 53. *Yoksa onlar* {yani, Yahudiler} *için mülkten bir nasîb mi* {yani, hazz mı [hisse mi/pay mı]} *var?! Öyle olsaydı* {yani, mülkten bir hazzları/payları olsaydı}, *insanlara bir nakîr bile vermezlerdi* {yani, cimriliklerinden, kıskançlıklarından ve hayırlarının azlığından ötürü insanlara, hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk –ki hurma ağacı ondan neşet eder– kadar dahi bir şey vermezlerdi}.

> 54. *Yoksa insanlara* {yani, Nebî'ye –sadece o'na–}. *Allah'ın fadlından verdiğine mi hased ediyorlar?...*

Yahudiler, o'na bahşedilen nübüvvet ve hanımlarının çokluğu sebebiyle Nebî'ye hased ederek, "Şu yemeğe doymayan ve kadınlardan başka bir şey düşünmeyen adama bakın. Eğer gerçekten bir nebî olsaydı, kadınlara böyle rağbet etmezdi" dediler. Yüce Allah da onlara şu karşılığı verdi:

> *...Evet, Biz âl-i İbrâhîm'e hem kitab ve hikmet* {yani, nübüvvet} *verdik, hem de onlara azîm bir mülk verdik.*

Mısır'ın başına geçen Yûsuf (a.s), Dâvûd ve Süleymân onlardandı. Dâvûd'un 99 karısı, Süleymân'ın 300 hür karısı, 700 de câriyesi vardı. Durum böyle olduğuna göre siz 9 kadınla evlendi diye Muhammed'i niçin dilinize doluyor, Dâvûd ve Süleymân'ı –ikisine de selâm olsun– söz konusu etmiyorsunuz? Bunların hem karıları, hem de mülkleri Muhammed'den (s.a) daha çoktu. Muhammed de İbrâhîm soyundandır. İbrâhîm, Lût, İshâk, İsmâîl ve Ya'kûb da İbrâhîm'in (a.s) sâhifelerindeki hükümler gereğince amel ediyorlardı.

> 55. *Onlardan* {yani, âl-i İbrâhîm'den} *kimi ona îmân etti* {yani, o'nun getirdiği kitabı tasdik etti}, *kimi de ondan* {yani, kitaba îmândan, onu tasdik etmekten} *sadd etti* {yani, yüz çevirdi}; *cehennem sa'îri kâfidir* {yani, İbrâhîm'in kitabına küfreden kim-

selere azab ve alevli ateş olarak cehennem yeterlidir –çünkü kâfirler için cehennem alevinden daha sıcak hiç bir şey yoktur–}.

Sonra Yüce Allah kâfirlerin karar kılacakları yeri haber veriyor:

إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ
إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ
إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

56. *Elbette âyetlerimize* {yani, Kur'ân'a} *küfredenleri* {yani, Yahudileri} *yarın bir ateşe yaslayacağız. Derileri her piştikçe* {yani, yanıp kavruldukça}, *azabı* {yani, ateşin azabını} *tatmaları için derilerini başka derilerle değiştireceğiz* {yani, yenileyeceğiz -ateş onların derilerini yedikçe, bir dünya günü süresi içinde yedi defa değiştireceğiz-}. *Kuşku yok ki Allah azîzdir* {yani, intikam almakta azîzdir}, *hakîmdir* {yani, onlar hakkında cehennem hükmünü vermekle hikmeti sonsuz olandır}.

Arkasından mü'minlerin varacakları yeri bildiriyor:

57. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenleri ise, içlerinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak ebediyyen kalmak üzere altından nehirler akan cennetlere* {yani, bostanlara/bahçelere} *sokacağız. Onlar için orada mutahhar ezvâc* {yani, hayızdan, küçük-büyük

abdestten ve her türlü pislikten temizlenmiş/arındırılmış kadınlar} *da vardır. Onları zıllen zalîle* {yani, köşklerin arasında, arada hiçbir boşluğu olmayan koyu bir gölgeye} *sokacağız.*

58. *Kuşkusuz Allah size şunları emreder: emânetleri ehline vermeyi...*

Âyet, Ka'be'nin anahtarlarını elinde bulundurmakla görevli Osmân b. Talha b. 'Abdullâh el-Kuraşî hakkında inmiştir. Şöyle ki: 'Abbâs b. 'Abdulmuttalib (r.a) Nebî'ye (s.a) demişti ki:

— Sikâye [hacılara su verme] ve hicâbe [Ka'be'yi ve anahtarlarını koruma] işini bize tahsis et ki bu yolla insanlara başkanlık ve önderlik edelim.

Mekke'nin fethi günü Ka'be'nin anahtarları kendisinden alınmış olan Osmân b. Talha da Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Eğer Allah'a ve Âhiret Günü'ne îmân ediyorsan, anahtarı bana geri ver.

Nebî (s.a) de anahtarı ona verdi, sonra tekrar aldı. Bu iş üç defa tekrarlandı. Sonra Nebî (s.a) Beyt'i tavaf etti. Yüce Allah'ın, *Kuşkusuz ki Allah size şunları emreder: emânetleri ehline vermeyi...* buyruğunu indirmesi üzerine Nebî (s.a), anahtarı Osmân'a vererek buyurdu ki:

— Bunu Allah'ın bir emâneti olarak al!

Bunun üzerine 'Abbâs (r.a) Nebî'ye (s.a) şöyle dedi:

— Sen sikâyeyi bize, fakat hicâbeyi başkalarına verdin.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Bildiğiniz şeyleri size vermeme, bilmediğiniz şeyleri sizden uzaklaştırmama karşılık bunların ecrinin size verileceğine razı olmaz mısınız?

'Abbâs cevab verdi:

— Oluruz.

Allah Rasûlü buyurdu ki:

— Siz insanlara tafdil edildiniz, insanlar size tafdil edilmedi.

Sonra Yüce Allah şöyle devam ediyor:

...İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmeyi. Doğrusu Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Kuşku yok ki Allah semîdir {yani, kimse O'ndan daha iyi işitemez}, *basîrdir* {yani, kimse O'ndan daha iyi göremez –dolayısıyla sikâyenin 'Abbâs b. 'Abdulmuttalib'e, hicâbenin de Osmân b. Talha'ya verilmesi adaletin bir gereği idi. Çünkü câhiliye döneminde de bu görev onlara aitti–}.

59. *Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin ve sizden olan ulü'l-emr'e de!...*

Nebî (s.a), Hâlid b. el-Velîd'i, –'Ammâr b. Yâsir'in de içinde bulunduğu– bir askerî birliğe [seriyyeye] kumandan tayin etti. Birlik, suya yaklaşıncaya kadar yola devam etti, suya yakın bir yerde geceleyin konakladı. Seriyyenin yaklaştığını haber alan düşman kaçtı, geriye sadece bir adam kaldı. O da eşyalarını toplayıp geldi ve 'Ammâr ile karşılaştı. Ona (künyesiyle) hitab ederek dedi ki:

— Ey Ebu'l-Yakzân! Kavmim sizin geldiğinizi duyunca kaçtı, benden başka kimse kalmadı. Ben de Müslüman oldum: Allah müstesnâ ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın kulu ve O'nun Rasûlü olduğuna şehâdet ettim. Müslüman olmamın bana bir faydası olur mu?

'Ammâr cevab verdi:

— Evet olur, burada kal!

Sabah olunca Hâlid baskın düzenledi. O adamdan ve onun malından başkasını göremedi. 'Ammâr dedi ki:

— Bu adama ve malına ilişme, o Müslüman oldu; ben de ona eman verdim.

Hâlid şöyle karşılık verdi:

— Ben senin kumandanın iken neye dayanarak benden izinsiz eman veriyorsun?

Sonra karşılıklı olarak birbirlerine ağır sözler söylediler. Medine'ye döndüklerinde Nebî (s.a) 'Ammâr'ın verdiği emanı geçerli saydı, fakat bir daha bir emir'e rağmen [emir'den habersiz] kimseye eman vermesini de yasakladı. Hâlid dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Bu burnu kesik köle bana ağır sözler söyledi.

Ardından da ‘Ammâr'a ağır sözler sarf etti. Nebî (s.a) şöyle dedi:

— ‘Ammâr'a sebb etme, çünkü ‘Ammâr'a sebb eden Allah'a sebb etmiş olur. ‘Ammâr'a buğz eden Allah'a buğz etmiş olur. ‘Ammâr'a lanet edene, Allah lanet eder.

‘Ammâr öfkelenerek kalkıp gitti. Nebî (s.a) Hâlid'e emretti:

— Kalk ve ondan özür dile!

Hâlid onun yanına gitti, elbisesini yakalayarak ondan özür diledi. ‘Ammâr ondan yüz çevirdi. Bunun üzerine Yüce Allah ‘Ammâr hakkında, *Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin ve sizden olan ulü'l-emr'e de* buyruğunu indirdi, ki *ulü'l-emr'den* kasıt, Hâlid b. Velîd'dir. Çünkü Nebî (s.a) onu başlarına kumandan tayin etmişti. Bu sebeble Yüce Allah, Rasûlullâh'ın tayin ettiği askerî birlik kumandanlarına itaat edilmesini emretti.

...*Eğer bir şeyde* {yani, helâl ve harama dâir herhangi bir hususta} *nizâ' ederseniz* {yani, ey Hâlid ve ‘Ammâr bir şeyde niza ederseniz} *onu Allah'a* {yani, Kur'ân'a} *ve Rasûl'e* {yani, Nebî'nin sünnetine} *reddedin [havale edin], şâyet Allah'a* {yani, O'nun ortağı bulunmayan bir ve tek olduğuna} *ve Âhiret Günü'ne* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği güne} *îmân* {yani, tasdik} *ediyorsanız...*

Bunun bir benzeri Nûr sûresinde (51-52. âyetler) bulunmaktadır.

...*Bu* {yani, anlaşmazlık konusunun Allah'a ve Rasûl'e reddedilmesi/havale edilmesi}, *hem hayırlı, hem de te'vîl itibariyle* {yani, âkıbetce/sonuç bakımından} *en güzelidir.*

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

60. *Görüyor musun şunları: sana indirilene* {yani, Kur'ân'dan sana indirilene} *ve senden evvel indirilene* {yani, önceki nebîle-

re indirilen kitablara} *îmân ettiklerini* {yani, tasdik ettiklerini} *zu'm edenleri:...*

Bişr isimli bir münâfık ile bir Yahudi anlaşmazlığa düştü. Yahudi onu Nebî'ye (s.a), o ise Ka'b'a davet etti. Sonra o ikisi Nebî'nin (s.a) huzurunda davalaştılar. Nebî (s.a), münâfık aleyhine, Yahudi lehine hüküm verdi. Münâfık Yahudi'ye şöyle teklif etti:

— Gel, bu anlaşmazlığımızı, bir de Ömer b. el-Hattâb'a (r.a) götürelim.

Neticede Ömer'in yanına gittiler. Yahudi Ömer'e (r.a) dedi ki:

— Ben onunla Muhammed'in (s.a) huzurunda davalaştım. O da lehime hüküm verdi, fakat o'nun verdiği hükmü kabul etmeyerek beni senin hükmüne başvurmaya çağırdı.

Ömer (r.a) münâfığa sordu:

— Böyle mi oldu?

O da cevab verdi:

— Evet, senin vereceğin hükme göre ayrılmak istedim.

Bunun üzerine Ömer (r.a) şöyle dedi:

— Ben gelene kadar bekleyin.

Ömer (r.a) içeri girip kılıcını aldı ve üzerini örterek münafığın yanına çıkıp boynunu vurdu ve dedi ki:

— Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün hükmüne razı olmayan kimse hakkında ben böyle hüküm veririm.

Sonra Cebrâîl (a.s), Nebî'ye (s.a) gelerek şöyle dedi:

— Ey Muhammed! Ömer o adamı öldürdü ve böylelikle hakk ile bâtılı ayırdı.

Bunun üzerine Ömer'e (r.a), "el-fâruk" [ayıran/ayırdeden] unvanı verildi. Yüce Allah da münâfık Bişr hakkında, *Görüyor musun şunları: sana indirilene ve senden önce indirilene îmân ettiklerini zu'm edenleri...* buyruğunu indirdi.

...Kendisine küfretmekle {yani, kâhinden-kâhinlikten uzak kalmakla} *emr olundukları tâğuta* {yani, Ka'b b. el-Eşref'e –ki o kâ-

hin idi–} *muhâkeme olunmayı irade ediyorlar. Şeytan da onları ba'îd* {yani, tavîl [uzun/sürekli/daimi]} *bir dalâl ile dalâlete düşürmeyi* {yani, hidâyetten saptırmayı} *irade ediyor.*

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ
وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا
﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا ﴿٦٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ
اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ
تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ
حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

61. *Onlara, "Allah'ın* {kitabında} *indirdiğine ve Rasûl'e gelin" denildiğinde, münâfıkların* {yani, Bişr'in} *senden* {yani, ey Muhammed, senden} *saddettikce sadd ettiklerini* {yani, kendilerine haksızlık yapacağından korkarak senden alabildiğine yüz çevirdiklerini, başka tarafa yöneldiklerini} *görürsün.*

62. *Ellerinin takdim ettiği* {yani, ma'siyetten takdim ettikleri/ yaptıkları ma'siyetleri} *sebebiyle kendilerine bir musibet* {yani, katl} *isabet ettiği zaman halleri* {yani, münâfıkların halleri} *nasıl olacak?...*

İfade burada tamam oluyor. Sonra Allah Teâlâ yeni bir ifadeyle buyuruyor ki:

...Sonra sana gelip Allah'a yemin edecekler: "Biz irade etmedik, ihsân ve tevfîk {yani, hayr ve savâb/doğru} *müstesnâ."*

Bunun bir benzeri olan, *"Biz irade etmedik* {yani, qarâr[7] mescidini bina etmekle}, *el-husnâ [en güzel]* {yani, hayr} *müstesnâ" diye yemin ederler. Halbuki Allah şehâdet eder ki, onlar mutlaka yalancılardır* {yani, hakkında yemin ettikleri sözlerinde yalancılardır} (et-Tevbe, 9/107) buyruğu da onlar hakkında nâzil olmuştur.

63. *İşte bunlar Allah'ın kalblerinde olanı* {yani, nifaktan kalblerinde olanı} *bildiği kimselerdir. Onun için onlardan yüz çevir ve onlara öğüt ver* {yani, dilinle öğüt ver} *ve onlara nefisleri hakkında beliğ bir söz söyle!*

Kılıç âyeti, bu buyruğu nesh etmiştir.

64. *Biz hiç bir rasûlü, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesi dışında bir sebeble göndermedik* {yani, Allah izin vermedikçe kimse Allah'ın Rasûlü'ne itaat edemez}. *Keşke nefislerine zulmettiklerinde* {yani, senin verdiğin hükme razı olmayarak zenb/günah ile kendilerine zulmettiklerinde} *sana gelip Allah'a istiğfar etselerdi* {yani, zenblerinden/günahlarından dolayı bağışlanma dileseler}, *Rasûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı tevvâb, rahîm bulacaklardı.*

65. *Hayır, Rabbine andolsun ki îmân etmiş olmazlar...*

Benî Esed b. 'Abdu'l-Uzza'dan ez-Zubeyr el-Avvam ile Benî Esed b. 'Abdu'l-Uzza ile antlaşmalı olan Mezhic'ten Hâtıb b. Ebî Belta'a el-Ansî,[8] bahçe sulama sebebiyle Nebî'nin huzurunda birbirlerinden davacı oldular. ez-Zubeyr el-Avvam'ın arazisi Hâtıb b. Ebî Belta'a'nın arazisinin üst taraflarında idi, sel de gelmişti. Nebî (s.a) ez-Zubeyr el-Avvam'a şöyle dedi:

— Sula, sonra da suyu komşuna sal!

Hâtıb öfkelendi ve Nebî'ye (s.a) dedi ki:

---

7 "Garar mescidi" yerine "Dırar mescidi" olmalıdır. Nitekim atıfta bulunulan âyet de bunu gerektirmektedir. (Çeviren)

8 Bu lafız *Elif* nüshasında noktasız olup el-Absî ve el-Ansî şeklinde okunabilir. Ancak *Lam* nüshasında el-Ansî şeklindedir.

— O halanın oğlu olduğu için mi?

Nebî'nin (s.a) yüzü değişti. el-Mıkdâd b. el-Esved el-Kindî, yanından geçen Hâtıb'a sordu:

— Ey Ebâ Belta'a! Hüküm kimin lehine verildi?

Hâtıb –ağzını eğip bükerek– cevab verdi:

— Halasının oğlu lehine hükmetti.

Bunun üzerine Yüce Allah (c.c) yemin ederek şu buyruklarını indirdi:

> *Hayır, Rabbine andolsun ki îmân etmiş olmazlar, aralarındaki şecerlerde* {yani, ihtilâf ettikleri konularda} *seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı nefislerinde hiçbir harec bulmadan* {yani, verdiğin hükmün hakk olduğuna dâir kalblerinde herhangi bir şekk/kuşku yer etmeden, lehlerine ya da aleyhlerine olsun verdiğin hükme} *tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça* {yani, ihtilâfları hakkında verdiğin hükme razı olmadıkça îmânı hakk edemezler}.

Bunun üzerine Yahudiler şöyle dediler:

— Allah kahretsin bunları, ne kadar da sefihler! Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyorlar; o'nun için canlarını-mallarını feda ediyorlar; o'nun izinden ayrılmıyorlar, yine de verdiği hükümlerde o'nu itham ediyorlar. Allah'a yemin ederiz ki, Mûsâ (a.s) bize bir emir verdi de o'na karşı gelerek günah işledik. Bundan ötürü birbirimizi öldürüp durduk. Aramızda öldürülenlerin sayısı –Rabbimiz bizden razı oluncaya kadar– 70.000'i buldu. Zaten böyle bir işi bizden başkası yapamazdı.

Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî (r.a) da onlara şöyle karşılık verdi:

— Allah'a yemin ederim ki –Allah da biliyor ya– o bize birbirimizi öldürmemizi emredecek olursa, asla tereddüt etmeksizin bunu yaparız.

Allah Teâlâ Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın bu sözü ile ilgili olarak şu buyrukları indirdi:

وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَا فَعَلُوهُ اِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهٖ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَاِذًا لَاٰتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّٓا اَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ
اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ
رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

66. *Şâyet onlara, "Nefislerinizi katledin yahut diyarınızdan çıkın" diye yazsaydık* {yani, farz kılsaydık}, *onu yapmazlardı; onlardan pek azı müstesnâ...*

'Ammâr b. Yâsir, 'Abdullâh b. Mes'ûd ve Sâbit b. Kays bu pek az kimselerdendi. Ömer b. el-Hattâb (r.a), "Allah'a yemin ederim ki eğer Rabbimiz böyle bir şey yaparsa, biz de yaparız; fakat bize bunu farz kılmayan Allah'a hamd olsun" dedi. Nebî (s.a) de "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, îmân, mü'minlerin kalblerinde sağlam dağlardan daha köklü ve sağlamdır" buyurdu. Sonra Yüce Allah şöyle devam ediyor:

...Kendilerine va'zolunanı {yani, Kur'ân'daki öğütleri} *yapsalardı, o onlar için* {yani, onların dînlerinde} *hayırlı ve tesbitleri için eşedd* {yani, Allah'ın emrindeki tasdikleri daha sağlam} *olurdu.*

67. *Onlara ledünnümüzden* {yani, indimizden/yanımızdan} *azîm bir ecr* {yani, cenneti} *verirdik.*

68. *Ve onları bir sırât-ı müstakîme hidâyet ederdik.*

Yüce Allah'ın, *Onlardan pek azı müstesnâ* buyruğu nâzil olunca, Nebî (s.a), "Kuşkusuz 'Ammâr b. Yâsir, 'Abdullâh b. Mes'ûd ve Sâbit b. eş-Şemmâs bu pek azın arasındadır" buyurdu.

69. *Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse,...*

Buyruk, 'Abdullâh b. Zeyd b. 'Abdi Rabbih el-Ensârî adında bir kişi hakkında inmiştir. O, Nebî'ye (s.a) –ki henüz ezan bilinmez ve okun-

mazken Ömer b. el-Hattâb (r.a) ile birlikte rüyasında ezan okunduğunu gören kişidir– “Senin yanından çıkıp ailelerimizin yanına gidince seni özlüyoruz, tekrar yanına geri dönene kadar hiç bir şeyin bize faydası olmuyor. Senin cennetteki dereceni düşündüm. Biz cennete girecek olsak dahi seni nasıl görebileceğiz ki?!” dedi. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği {yani, nübüvvet nimeti verdiği} *nebîler, sıddîkler* {yani, kendilerine gelen nebîleri ilk olarak tasdik edenler}, *şehîdler* {yani, Allah yolunda şehâdetle öldürülenler}, *sâlihler* {yani, cennet ehli mü’minler} *ile birliktedirler. İşte onlar ne güzel refikadır [yol arkadaşıdır].*

70. *Şu* {yani, bu sevâb/mükâfaat} *fadl Allah'tandır ve Allah kâfidir alîm olarak.*

Nebî (s.a) vefat ettiğinde, oğlu gelerek bahçesinde iken kendisine [‘Abdullâh b. Zeyd b. ‘Abdi Rabbih el-Ensârî'ye] Nebî'nin (s.a) öldüğü haberini verince, oracıkta –Nebî'yi çok sevdiği için– “Allahım! Gözlerimi kör et de, habîbimden sonra ebediyyen bir şey görmeyeyim” diye du‘a etti ve hemen orada kör oldu. Yüce Allah da onu cennete Nebî (s.a) ile birlikte olacaklardan kıldı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا
جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا
﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

71. *Ey îmân edenler! Hazırlığınızı yapın* {yani, silah gibi gereçlerinizi alın} *da seriyyeler* {yani, düşmanınıza karşı belli sayıda topluluklar/askerî birlikler} *hâlinde harekete geçin veya topluca* {yani, seferberlik ilan ettiği takdirde Nebî (s.a) ile birlikte topluca} *harekete geçin.*

72. *Kuşku yok ki sizden ağırdan alacak* {yani, topluca savaşa katılmaktan geri kalacak} *olanlar var...*

Buyruk, münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey b. Melek b. Ebî 'Avf b. el-Hazrec hakkında inmiştir.

...Size bir musibet {yani, düşmandan bir belâ veya geçim darlığından bir şiddet/sıkıntı/zorluk} *isabet ederse, der* {yani, münâfık der} *ki: "Allah'ın nimeti sayesinde onlarla beraber bulunmadım* {yani, onlarla birlikte bulunsaydım onlara isabet eden belâdan musibet bana da isabet ederdi}.

73. *Şâyet size Allah'tan bir fadl* {yani, rızık: ganimet} *isabet ederse,* {bu defa geride kaldığından/sefere katılmadığından nedâmet/pişmanlık duyarak} *derler ki: –sanki kendisiyle aranızda hiçbir meveddet* {yani, dîn ve velâyette hiçbir meveddet [dostluk/sevgi]} *yokmuş/olmamış gibi– "Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da azîm bir fevz'e ereydim"* {yani, ben de ganimetten büyük bir pay ele geçireydim}.

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾
وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ اَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

74. *Artık dünya hayat'ı âhirete karşılık satanlar Allah yolunda kıtâl etsinler. Kim Allah yolunda kıtâl edip de katledilir veya gâlib olursa* {yani, Allah yolunda öldürülür yahut düşmanına gâlib gelirse}, *ona azîm bir ecir vereceğiz* {yani, cennette (büyük bir mükâfaat) vereceğiz}.

Nebî'ye (s.a), "Savaşta öldürülmeyip öldürürsek/gazi olursak ne

olacak?" diye sorulması üzerine bu âyet nâzil olarak; öldürülenin de, öldürülmeyenin de ecir bakımından ortak olduklarını bildirdi.

75. *Size ne oluyor da kıtâl etmiyorsunuz* {yani, onlar için savaşmıyorsunuz}, *Allah yolunda ve rical/erkek, kadın ve çocuklardan mustaz'aflar* {yani, makhurlar [güçten düşürülmüşler, kahredilmişler]} *uğrunda* {şartlar müsait hale gelinceye ve aralarından İslâm'a girmek isteyenler girinceye kadar savaşmıyorsunuz}? *Onlar ki, "Rabbimiz! Bizi, ehli zâlim olan bu karyeden* {yani, Mekke'den} *çıkar, ledünnünden bize bir velî* {yani, indinden/yanından bir velî [dost ve yardımcı]} *kıl ve ledünnünden bize bir nasîr* {yani, Mekke halkına karşı yardım edecek bir yardımcı} *kıl" diyorlar.*

"Mustaz'af ricalden" maksat, mü'minlerdir.

İbn 'Abbâs –Allah rahmet etsin– dedi ki: "Ben ve annem, çocuklar ve kadınlardan olan mustaz'aflardan idik."

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ
كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَمَا تَكُونُوا
يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ
يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ
قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

76. *Îmân edenler Allah* {yani, Allah'a itaat} *yolunda kıtâl ederler, küfredenler de tâğût* {yani, şeytana itaat} *yolunda kıtâl ederler...*

Sonra Allah mü'minleri teşvik etmek üzere buyuruyor ki:

...O halde şeytanın evliyâsı/velîleri {yani, Mekke müşrikleri} *ile kıtâl edin. Kuşkusuz şeytanın keydi* {yani, mekri [tuzağı/hilesi]} *zayıftır* {yani, güçsüzdür/gevşektir [vâhinâ]}.

Allah Teâlâ'nın, *Allah kâfirlerin keydini mûhîn'dir [zayıflatır]* (el-Enfâl, 8/18) âyeti de buna benzemektedir, ki "Allah, kâfirlerin keydini [hilelerini/tuzaklarını] zayıflatandır" demektir.

Nebî (s.a), Mekke'nin üzerine yürüyüp orayı fethetti ve böylece Allah mustaz'aflar için bir çıkış kıldı.

77. *Görmüyor musun, kendilerine, "Ellerinizi çekin"* {yani, kıtâlden çekin} *denilenleri?...*

Âyet, 'Abdurrahmân b. 'Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.anhuma) –ki ikisi de Benî Zühre'dendir–, Kudâme b. Maz'ûn el-Cumahî ve el-Mıkdâd b. el-Esved el-Kindî (r.anhum) hakkında inmiştir. Zira bunlar, kendilerine işkence eden Mekke kâfirlerini gizlice öldürmek için izin istemişler, Nebî (s.a) de, "Yavaş olun, onlarla savaşmaktan ellerinizi uzak tutun!" demişti.

..." ve salâtı ikâme edin, zekâtı îtâ edin" (denilenleri)?...

Nebî kendilerine, "Çünkü ben henüz onlarla savaşmakla emr olunmadım" demişti. Fakat Nebî (s.a) Medine'ye hicret edip de Yüce Allah onlara savaşı emredince, bazıları bundan hoşlanmadı. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Ne zaman ki onlara kıtâl yazıldı {yani, Medine'de savaş farz kılındı}, *onlardan bir ferîq,...*

Buyruk, Talha b. 'Ubeydullâh (r.a) hakkında inmiştir.

...Allah'a haşyet duyar gibi, hatta daha şiddetli bir haşyetle insanlara {yani, Mekke kâfirlerine} *haşyet duydular* {da onlarla savaşmadılar} *ve dediler* {yani, o [Talha b. 'Ubeydullâh] dedi} *ki: "Rabbimiz! Niçin bize kıtâli yazdın* {yani, farz kıldın}? *N'olurdu bizi yakın bir süreye kadar te'hir etseydin"* {yani, niye bizi ölünceye kadar savaşmaktan muaf tutmadın}?! *De ki: "Dünya metaı azdır* {yani, orada çok az yararlanırsınız}, *âhiret ise ittika edenler için daha hayırlıdır* {yani, âhiret dünyadan daha hayırlıdır:

cennet dünyadan daha üstündür} *ve size fetîl* {yani, hurma çekirdeğinin ortasındaki beyaz iplikçik} *kadar dahi zulmedilmez* {yani, güzel amellerinizde zulmedilmez. Bu kadarcık bir iyiliğinizin dahi karşılığı verilecektir}.

Sonra Yüce Allah, ölümün yakalarına yapışmış olduğunu hatırlatarak onların savaştan hoşlanmadıklarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

78. *Nerede* {yani, yeryüzünden her nerede} *olursanız olun ölüm sizi idrak eder* {yani, size gelir}; *müşeyyed burclarda* {yani, semâya doğru yükseltilmiş uzun kasrlarda/kalelerde} *olsanız bile.*

Âdem oğullarından bir kimse bu yüksek yerlere çıkacak olsa bile, –kaçtığı ölüm– ölüm kendisini yakalar.

Uhud günü Ensâr'dan bazıları şehîd düşünce ‘Abdullâh b. Übey, “Onlar bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi” dedi. Bunun üzerine, *Nerede olursanız olun, ölüm sizi idrak eder; müşeyyed burclarda olsanız bile* buyruğu indi.

Sonra Yüce Allah münâfık ‘Abdullâh b. Übey ve arkadaşlarının durumunu haber vermek üzere buyurdu ki:

... *Eğer onlara* {yani, ‘Abdullah b. Übey ve münâfık arkadaşlarına} *bir hasene* {yani, Bedir'deki bir hasene: nimet –ki o da feth [başarı/zafer] ve ganimettir–} *isabet ederse, “Bu Allah indindendir” derler...*

İşte münâfıkların başı ‘Abdullâh b. Übey ve arkadaşları, bunu kasd ederek “Bu Allah indindendir” derler.

...*Şâyet onlara bir seyyie* {yani, belâ: Uhud günündeki gibi bir katl ve hezimet} *isâbet ederse, “Bu senin indindendir”* {yani, ey Muhammed, bunu bize sen yükledin ve bu senin yüzünden oldu} *derler. De* {yani, ey Nebî de} *ki: “Hepsi* {yani, rehâ’/bolluk da, şiddet/sıkıntı da} *Allah indindendir. Böyle iken o kavme* {yani, münâfıklara: ‘Abdullâh b. Übey ve münâfık arkadaşlarına} *ne oluyor ki, hiçbir hadîsi fıkh etmiyorlar* {yani, şiddet/sıkıntı/darlık ve rehâ’nın/bolluğun, iyilik ve kötülüğün Allah'tan olduğunu anlamıyorlar/kavramıyorlar}.

Kur’ân'da Rabb'lerinin onları, yani, ‘Abdullâh b. Übey'i nelerden sakındırdığını işitmiyorlar mı?

Sonra Yüce Allah Nebî'ye (s.a) hitâben buyuruyor ki:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾
مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾
أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا
فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

79. *Haseneden sana isabet eden şey* {yani, Bedir günündeki feth [başarı/zafer] ve ganimet} *Allah'tandır* {yani, Allah'tan idi}. *Seyyieden sana isabet eden şey ise* {yani, Uhud gününde düşmandan gelen belâ ve ‘ayş'tan: şiddet/geçim darlığından sıkıntı} *nefsindendir* {yani, senin zenbindendir/günahından ötürüdür: yerleştirildiğin konumu terk etmen dolayısıyladır}...

‘Abdullâh b. Mes‘ûd ve Übey b. Ka‘b'ın mushaflarında, “Senin zenbinden/günahından ötürüdür ve onu sana Ben takdir ettim” açıklaması da bulunmaktadır.

...Seni insanlara bir rasûl olarak gönderdik. Tanık/şâhid olarak Allah kâfidir {yani, senin O'nun Rasûlü olduğuna dâir Allah'tan daha efdal bir şâhid yoktur}.

80. *Kim Rasûl'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur...*

Nebî (s.a) Medine'de iken şöyle dedi:

— Beni seven Allah'ı sevmiş, bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.

Bunun üzerine münâfıklar dediler ki:

— Bu adamın dediğini işitiyor musunuz? Şirke yaklaştı, oysa Allah'tan başkasına ibâdeti nehy ediyor. Bu sözleri söylemesinin, Hıristiyanların Îsâ b. Meryem'i rabb edindikleri gibi bizim de kendisini rabb edinmemizi istemesinden başka bir sebebi olabilir mi?!

Bunun üzerine Allah Nebî'nin (s.a) söylediklerini tasdik etmek üzere, *Kim Rasûl'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur* buyruğunu indirdi.

> ...*Kim de tevelli ederse* {yani, o ikisine [Allah'a ve Rasûl'e] itaat etmekten yüz çevirirse}, *zaten Biz seni onların üzerine bir hafîz* {yani, raqîb [gözetleyici, bekçi]} *göndermedik.*

Sonra Allah münâfıkların durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 81. *"İtaat ediyoruz"* {yani, Nebî kendilerine cihadı emrettiği vakit, "İtaat ediyoruz"} *derler...*

Çünkü onlar Nebî'nin (s.a) huzuruna girerek, "Bize dilediğin emri ver; emrine itaat edeceğiz" dediler. Ancak o'nun yanından çıkınca emrine uymadılar. Nebî'nin (s.a) kendilerine söylediğinden başka şeyler söylediler. Bunun üzerine Allah, Nebî'ye, *"İtaat ediyoruz" derler* buyruğunu indirdi.

> ...*Fakat yanından* {yani, ey Muhammed senin yanından} *ayrıldıklarında* {yani, çıktıklarında}, *onlardan bir tâife geceleyin söylediklerinin gayrı şeyler tasarlarlar. Allah tasarladıklarını* {yani, hafaza melekleri onların söylediği yalanları} *yazıyor. Onun için onlardan yüz çevir* {yani, el-Cülâs b. Suveyd ve 'Amr b. Zeyd'ten yüz çevir, onlara sitem dahi etme} *ve Allah'a tevekkül et* {yani, Allah'a güvenip dayan}. *Vekîl* {yani, başkalarına karşı koruyucu olarak} *Allah kâfidir* {yani, kimse Allah'tan daha iyi koruyamaz}.

"Vekîl" kelimesinin, onların gizlediklerine şehîd/tanık anlamında olduğu da söylenmiştir.

Sonra Allah onlara öğüt veriyor.

> 82. *Hâlâ gereği gibi tedebbür etmeyecekler* {yani, işitmeyecekler/dinlemeyecekler} *mi o Kur'ân'ı?* {Muhakkak onu bilirlerdi},

eğer o Allah'ın gayrının indinden olsaydı, onda bir çok ihtilâf {yani, yalanlar} *bulurlardı.*

Çünkü ihtilâf, insanların sözlerinde olur. Allah'ın sözlerine gelince, onda ihtilâf olmaz.

وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ
اَذَاعُوا بِه۪ۜ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُولِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذ۪ينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْۜ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ ف۪ي
سَب۪يلِ اللّٰهِۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِن۪ينَۚ عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ
تَنْك۪يلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَص۪يبٌ مِنْهَاۚ
وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَاۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ مُق۪يتًا ﴿٨٥﴾ وَاِذَا حُيّ۪يتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ
مِنْهَٓا اَوْ رُدُّوهَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَس۪يبًا ﴿٨٦﴾

83. *Onlara* {yani, münâfıklara} *geldiği vakit emniyetten* {yani, mü'minleri sevindiren bir emrden: feth/zafer ve hayrdan} *veya korkudan* {yani, eğer onlara belâ yahut şiddetten/sıkıntıdan bir şey gelirse: mü'minlere inerse, kendilerine gelen hayırdan uzak durarak[9]}, *onu hemen yayıverirler* ["ezâ'û bihi" yani "efşûhu"], {Müslümanlar bunu duydularmı kuşku edecek hâle düşüyorlardı}. *Halbuki onu* {yani, o emri/işi} *Rasûl'e reddetseler* {yani, Rasûl'ün haber vermesi için Rasûl'e götürseler} *ve onlardan emir sahiblerine (götürseler)* {yani, askerî birlik [seriye] kumandanlarına götürseler, ve onu haber verip yazanlar onlar olsaydı}, *onu bilirlerdi, onlardan onu istinbât edenler* {yani, onlardan

9 "Kendilerine ..... durarak" ibaresi, anlam verilmesi güç olan *yusarû ammâ mine'l-hayr* ibaresine verebildiğimiz en anlaşılabilir manadır. (Çeviren)

onu açığa çıkaracak olanlar: onun hayır ve sevindirici yönünü bilecek olanlar onu bilirlerdi}. *Şâyet Allah'ın fadlı ve rahmeti* {yani, nimetiyle sizi münâfıkların sözlerinden koruması} *üzerinizde olmasaydı, pek azınız müstesnâ şeytana tâbi olmuştunuz.*

Buyruk, içten içe şirke meyleden kimseler hakkında inmiştir.

84. *Öyleyse Allah yolunda kıtâl et* {yani, ey Nebî, sen tek başına savaş} *–mükellef değilsin, nefsin müstesnâ* {yani, senin gayrının zenbi/günahı sana ait değildir}– *ve mü'minleri de teşvik* [harrıd] {yani, düşmanla savaşmaya teşvik ve sevk} *et. Umulur ki* ['asâ] *Allah o küfredenlerin be'sini* {yani, kıtâlini} *defeder. Allah'ın hem be'si* {yani, (azab ile) yakalaması} *daha şiddetlidir, hem de tenkîli* {yani, nekâli: dilediğinde kâfirleri ukûbeti/cezalandırması} *daha şiddetlidir.*

Şâyet Nebî (s.a), kâfirlerden hiç birine itaat etmeseydi, Allah o'na yeterdi.[10]

85. *Kim hasen bir şefaatte* {yani, Müslüman kardeşine hayırlı bir şefaatte} *bulunursa, onun için ondan bir nasîb olur* {yani, onun için şefaati süresince ecirden bir hazz [pay/hisse] vardır}. *Kim de seyyie bir şefaatte bulunursa* {yani, kim de Müslüman kardeşinden kötüleyerek söz eder de, duyanların ona karşı kötü duygulara sahib olmasına sebeb olursa}, *onun için de ondan bir kifl olur* {yani, onun için de bu şefaatinden ötürü bir ism/günah vardır}. *Allah* {hayvanlardan/canlılardan} *her şeye mukîttir* {yani, her canlının rızkı tükeninceye kadar kûtu [rızkı, gıdası] O'nun üzerinedir}.

86. *Bir tahiyye ile tahiyye edildiğinizde ondan daha güzeli ile tahiyye edin veya onu reddedin...*

Buyruk, selâm hususunda cimrilik eden bir gurub hakkında inmiştir.

---

10 Anlam itibariyle tutarsızlık bulunan bu ibarede, muhtemelen yazım hatası veya okuma yanlışlığı vardır. Bizce bu ibarenin doğru şekli şöyle olmalıdır: "Şâyet mü'minlerden hiç biri (kâfirlerle savaşmak hususunda) Nebî'ye (s.a) itaat etmeseydi dahi, Allah o'na yeterdi." (Çeviren)

Ondan daha güzeli ile tahiyye etmek, verilen selâma “Ve ‘aleyke ve rahmetullâhi ve berekâtuhu” diye karşılık vermek; *Onu reddetmek* ise, verilen selâma misliyle mukâbele etmektir.

...*Kuşkusuz Allah* her şeye {yani, tahiyye/selâmlaşma ile ilgili her şeye: selâma daha güzeliyle ya da misliyle mukâbele etmeye} *hasîbtir* {yani, şehîddir/tanıktır}.

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فٖيهِ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدٖيثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقٖينَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرٖيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبٖيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَٓاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَٓاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا
فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصٖيرًا ﴿٨٩﴾

87. *Allah –ki O'nun dışında ilah yoktur– Kıyâmet Günü sizi cem edecektir...*

Âyet, ölümden sonra diriliş hakkında kuşku duyan bir topluluk hakkında inmiştir. Yüce Allah kendi zâtına yemin ederek, Kıyâmet Günü onları toplayıp bir araya getireceğini bildirmektedir.

...*Onda* {yani, ba‘sta/ölümden sonra dirilişte} *rayb* {yani, şekk/kuşku} *yoktur. Kim Allah'tan daha doğru sözlüdür* {yani, ölümden sonra diriliş hakkında söylenen söz hakkında O'ndan daha doğru hiç kimse olamaz}.

88. *Öyleyse münâfıklar hakkında ne diye iki guruba* {yani, birbiriyle tartışan iki guruba} *ayrıldınız?!...*

Buyruk, Mekke'den Medine'ye hicret etmiş –aralarında Mahreme b. Zeyd el-Kuraşî'nin de bulunduğu– dokuz kişi hakkında inmiştir. Bunlar Medine'ye geldikten sonra geri dönmek istediler. Onların bazıları şöyle dediler:

— Bedevi imiş gibi çıkar, bizi fark etmezlerse Mekke'ye kadar devam ederiz.

Böylece bir yerden kalkıp bir yere geçerek ve geceleyin yol alarak Medine'den epeyce uzaklaştılar. Nihâyet Mekke'ye vardılar ve Nebî'ye (s.a) şu mektubu yazdılar:

— Biz senden ayrıldığımız hâl üzereyiz, fakat şehrimizi ve Mekke'deki kardeşlerimizi özledik.

Sonra ticaret maksadıyla Şam'a gittiler. Mekkeliler de mallarını onlara kâr ortaklığı ile verdiler ve dediler ki:

— Siz Muhammed (s.a) ve o'nun ashâbının dînindensiniz; dolayısıyla size bir zarar gelmez.

Böylece yola koyuldular. Müslümanlar onların durumlarını haber alınca bazıları dediler ki:

— Haydi, önlerine çıkıp onlarla çarpışalım, beraberlerindeki malları alalım; çünkü bunlar hicret yurdunu terk ettiler, düşmanlarımıza destek verdiler.

Bazıları da şöyle dediler:

— Hayır, onların kanları da, malları da henüz bize helâl değildir. Ancak onlar bir fitne ile karşı karşıya kaldılar; belki vazgeçer, tevbe ederler.

Nebî (s.a) ise sesini çıkarmıyordu. Yüce Allah bu dokuz kişinin durumunu haber veren buyruklarını indirdi ve mü'minlere onlara karşı söz birliği içinde olmaları için öğüt verdi: *Münâfıklar hakkında ne diye iki guruba* {yani, birbirinizle tartışan iki guruba} *ayrıldınız* buyurdu.

> *...Halbuki Allah onları kesb ettikleri yüzünden baş aşağı çevirmiştir* {yani, onları dalâlete düşürmüş de küfre döndürmüştür}. *Allah'ın dalâlete düşürdüğü kimseyi hidâyete iletmeyi mi irade ediyorsunuz?! Allah kimi dalâlete düşürürse, ona bir yol* {yani, hidâyetten bir yol} *bulunmaz.*

Sonra Yüce Allah bu dokuz kişinin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

89. *Arzu ettiler ki, kendilerinin küfrettiği gibi siz de küfredesiniz*

de eşit {yani, siz ve onlar küfürde eşit} *olasınız. O halde Allah yolunda hicret edinceye* {yani, hicret yurdu olan Medine'ye muhacir olarak gelinceye} *kadar onlardan evliyâ/velîler edinmeyin. Eğer tevelli ederlerse* {yani, hicret etmekten kaçınırlarsa}, *onları nerede bulursanız tutun* {yani, esir edin} *ve öldürün* {yani, Harem bölgesi içinde ya da dışında yeryüzünün neresinde bulup yakalarsanız öldürün} *ve onlardan velî ve nasîr* {yani, nâsır [yardımcı]} *edinmeyin...*

Sonra Allah istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ
قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ
السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ
آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى
الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا ۚ فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۚ
وَأُولَٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

90. *Fakat şunlar müstesnâdır: Sizinle onlar arasında mîsâk* {yani, Huzâ'a ve Benî Huzeyme gibi aranızda ahid} *bulunan bir kavme vâsıl olanlar* {yani, irtidat eden dokuz kişi}...

Ve bunlar hakkında, *Müşriklerden muahede yaptıklarınız müstesnâdır* {yani, Huzâ'a müstesnâdır; –bu dokuz kişinin, sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan Huzâ'a'ya vâsıl olmaları/sığınmaları hâlinde yakalayıp öldürmeyin–} (et-Tevbe, 9/4) buyruğu da inmiştir. Hilâl b. 'Uveymir el-Eslemî, Surâka b. Mâlik b. Cuşum, Kinâne'den Hayyân, Benû Müdlic ve Benû Cezîme de bu antlaşmalılar arasındadır.

Allah Teâlâ, bu antlaşmalı kabilelerden birine sığınan, o dokuz kişi-

yi öldürülmeyi yasaklamıştır; çünkü Nebî (s.a), onların ve onlara sığınan Müslümanların güvenlik içinde olacağına dâir barış antlaşması yapmıştı.

Buyruğun anlamı şudur: Bunlar olsun, başkaları olsun kendileriyle antlaşma yaptığınız kimselere sığınanlara da, antlaşma yapılan kimselere tanınan haklar tanınmalıdır.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...veya* {bu dokuz kişiden} *hem sizinle, hem kendi kavimleriyle* {yani, Benî Cezîme'yle} *kıtâl etmekten göğüsleri sıkılarak* [hasıret sudûruhum] {yani, kalbleri sıkışarak/daralarak} *size gelenler (müstesnâdır). Allah dileseydi elbette onları üzerinize musallat eder de sizinle kıtâl ederlerdi...*

Allah bu buyruğuyla mü'minleri korkutmaktadır.

> *...Şâyet onlar* {yani, Hilâl ve onun kavmi Huzâ'a} *sizden itizal eder de* [çekilir de/uzak durur da] *sizinle kıtâl etmez ve silmi/selemi* {yani, sulhu} *size bırakırlarsa, Allah size onların aleyhine bir sebîl kılmamıştır* {yani, onlarla savaşmak için bir yol bırakmamıştır}.

> 91. *Diğer bir takımını da bulacaksınız ki: hem size karşı* {yani, siz mü'minlere karşı –size karşı tevhîdi dilleriyle ikrar ettikleri için–} *emin olmayı, hem kendi kavimlerine karşı* {yani, müşriklere karşı –onların dînleri üzere oldukları için–} *emin olmayı irade ederler...*

Ğatafân, Esed onlardandır. Bunlar huzuruna geldiklerinde Nebî (s.a) onlara sordu:

— Muhacirler olarak mı geldiniz?

Cevab verdiler:

— Hayır, Müslümanlar olarak geldik.

Kavimlerine döndüklerinde ise dediler ki:

— Akrebe ve bok böceğine îmân ettik.

İşte, *Diğer bir takımını da bulacaksınız ki...* buyruğu bunlar hakkındadır.

...Fakat her ne zaman fitneye reddedilseler {yani, şirke davet edilseler}, *onun içine baş aşağı çevrilirler/atılırlar* {yani, şirke dönerler}. *Şâyet sizden itizal etmez* {yani, kıtâlde/savaşta çekilmez/uzak durmaz}, *silmi/selemi* {yani, sulhu} *size bırakmazlar ve ellerini menetmezlerse/çekmezlerse* {yani, size karşı kıtâlden ellerini çekmezlerse} *onları tutun* {yani, esir alın} *ve katledin* {yani, Harem bölgesi içinde ya da dışında yeryüzünde onlara nerede yetişirseniz onları esir alın ve öldürün}, *yakaladığınız yerde! İşte böylelerine karşı sizin için mübîn bir sultân* {yani, beyyin/apaçık bir hüccet/delil} *kıldık.*

Buyruk, daha sonra nesh edildi.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا ۚ فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ وَإِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ ۗ وَكَانَ
اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا
فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

92. *Bir mü'minin* {yani, 'Ayyâş b. Ebî Rabî'a b. el-Muğîre el-Mahzûmî} *bir mü'mini* {yani, Benî 'Âmir b. Luey'den el-Hâris b. Yezîd b. Ebî Uneyse'yi} *katletmesi olamaz/olur şey değildir* {yani, öldürmesi yakışık almaz/öldürmemesi gerekir}; *hatâen olması müstesnâ...*

Hâris b. Yezîd'i –ki o sırada müşrikti– öldüreceğine yemin eden 'Ayyâş b. Ebî Rabî'a, Medine'de, yanlışlıkla onu öldürdü. Fakat Hâris'in,

Mekkelilerle yapılan barış antlaşmasından sonra Müslüman olduğunu bilmiyordu.

...*Kim bir mü'mini hatâen katlederse, mü'min* {yani, Allah için namaz kılan ve Allah'ın vahdâniyyetini kabul eden} *bir köleyi hürriyetine kavuşturması ve onun ehline* {yani, maktulün/öldürülenin ehline/akrabalarına} *teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir; onların tasadduk etmeleri müstesnâ* {yani, maktulün velîlerinin kâtile diyeti tasadduk etmeleri hariç –bu onlar için daha hayırlıdır–}. *Şâyet o* {yani, katledilen/öldürülen kişi}, *–mü'min olmakla beraber– size düşman* {yani, ehl-i harbten} *olan bir kavimden ise, o zaman (diyet ödemeksizin, sadece) mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturması yeterlidir...*

Buyruk, Mirdâs b. Ömer el-Kaysî hakkında inmiştir.

Bu durumda (yani, öldürülen kişinin mü'min olmakla beraber Müslümanlara düşman olan bir kavimden olması durumunda, mü'min bir köle azat edilmesi gerekir, fakat onun için) diyet ödemek gerekmez.

...*Şâyet* {öldürülen kişi ve onun mirasçıları (–kâfir olmakla birlikte–)} *kendileri ile aranızda bir mîsâk* {yani, ahid/antlaşma} *bulunan bir kavimden ise, o vakit onun ehline* {yani, maktulün ehline: Mekke'deki mirasçılarına} *diyet ödemek ve mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturmak gerekir...*

Nebî (s.a) ile Mekkeliler arasında o gün için bir ahid/antlaşma bulunuyordu.

...*Kim de bulamazsa* {yani, ödeyecek diyeti bulamazsa}, {ona da} *Allah'tan bir tevbe olmak üzere iki ay aralıksız oruç vardır...*

Allah Teâlâ'nın, böyle bir keffaret [diyet ve köle azat etmek] ile hatâen öldürmenin günahını bağışlaması bu ümmete özel bir lütuftur, zira Hz. Mûsâ (s.a) döneminde –Tevrât'taki hükme göre– hatâen öldüren kimse de öldürülürdü.

...*Allah alîmdir, hakîmdir* {yani, keffaret ve köle azad etme hükmünü koymakla hakîmdir}.

93. *Kim de bir mü'mini kasden katlederse,...*

Âyet-i kerîme, Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî –sonra Leys'e nisbet edilmiştir– hakkında nâzil olmuştur. Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî, kardeşi Hişâm b. Dubâbe yerine Kureyş'ten 'Amr adındaki bir adamı öldürmüştü. Şöyle ki: Mikyas b. Dubâbe el-Kinânî kardeşinin, Benî Neccar'dan Ensâr'ın bulunduğu bölgede öldürülmüş olarak buldu. Nebî'ye (s.a) gidip durumu haber verdi. Nebî (s.a) Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî ile birlikte Benî Fihr'den bir adamı Ensâr'a gönderip şöyle demesini istedi:

— Eğer biliyorsanız, kardeşinin kâtilini Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî'ye teslim edin, bilmiyorsanız diyetini ödeyin!

Elçi gelip onlara bu mesajı iletince, onlar şu karşılığı verdiler:

— Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün emrini dinleyip itaat ediyoruz. Allah'a yemin olsun ki, onu kimin öldürdüğünü bilmiyoruz, fakat diyetini ödeyeceğiz.

Ardından da Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî'ye, kardeşinin diyeti olarak yüz deve ödediler. Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî ve Rasûlullâh'ın (s.a) kendisiyle birlikte gönderdiği elçi onlardan ayrılıp uzaklaştılar. Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî, elçinin üzerine atılarak onu öldürdü ve İslâm'dan irtidad ederek kaçıp Medine'den uzaklaştı. Diyet olarak aldığı develeri önüne katarak Mekke'ye kâfir olarak geri döndü. Bu hususta söylediği şiirin iki beytinde şöyle demektedir:

> Kardeşime karşılık Fihr'i öldürdüm, kardeşimin diyetini de
> Fari kalesinde yaşayan Benî Neccar'ın ileri gelenlerine yıktım
> Böylelikle aldım intikamımı ve yaslanarak uzanıp yattım
> Ve ben putlara geri dönen ilk kişi oldum.

Bir mü'mini öldürüp İslâm'dan irtidad etmesinin ve diyet olarak aldığı develeri önüne katıp Mekke'ye götürmesinin ardından Mıkyas b. Dubâbe el-Kinânî hakkında bu âyet indi:

> *...Kim de bir mü'mini* {yani, Benî Fihr'den olan o zâtı} *kasden katlederse, onun karşılığı cehennemdir, hem de orada hâlid olmak üzere. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve onun için azîm bir azab vardır* {yani, diyet aldığı halde kasden öldürdüğü için azabı büyük ve kesintisiz olacaktır}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا
لِمَنْ أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾
لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ
اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ
وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

94. *Ey îmân edenler! Allah yolunda yürüdüğünüzde,...*

Nebî (s.a) bir seriyye göndermiş, başına da Sumeyle b. 'Abdullâh'ın oğlu Leys b. Gâlib b. 'Abdullâh'ı kumandan tayin etmişti. Sabah olunca, Benî Teym b. Murre'den-ehl-i Fedek'ten Mirdâs b. 'Amr b. Nehîk el-'Ansî adındaki bir adamı beraberindeki birkaç koyun ile birlikte gördüler. Seriyyenin atlılarını gören Mirdâs, koyunlarını sürüp bir dağda onları korumaya aldı. Kendisi gece Müslüman olmuş ve bunu yakınlarına da haber vermişti. Ona yaklaşan atlıların getirdiği tekbiri işitince, onların Müslüman olduklarını anlayıp yanlarına indi ve dedi:

— Selâmun 'aleykum, kuşkusuz ben mü'minim.

Selâm vermesine rağmen, Benî 'Abdi Vud'dan Usâme b. Zeyd b. Hârise el-Kelbî onun üzerine hücum etti. Mirdâs dedi ki:

— Ben kesinlikle sizdenim, şehâdet ederim ki: Allah'tan başka ilah yoktur, O birdir, O'nun şerîki yoktur ve muhakkak ki Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü'dür.

Buna rağmen Usâme mızrağını saplayıp onu öldürdü; üzerindeki değerli eşyaları aldı, koyunlarını da önüne katıp götürdü. Medine'ye geldiklerinde Usâme durumu Nebî'ye (s.a) bildirdi. Nebî (s.a) onu ağır bir şekilde kınadı ve çıkıştı:

— 'Lâ ilâhe illallâh' dediği halde onu öldürdün öyle mi?!

Usâme karşılık verdi:

— O bu sözle sadece kendini ve koyunlarını kurtarmayı irade etti.

Nebî (s.a) tekrar dedi:

— Doğru söyleyip söylemediğini anlamak için kalbini mi yarıp baktın?!

Usâme cevab verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu nasıl bilebilirim ki, onun kalbi sadece bedeninden bir parçadan ibarettir.

Nebî buyurdu:

— Sen ne onun diliyle söylediklerini tasdik ettin, ne de kalbini yarıp işin iç yüzünü öğrendin.

Bunun üzerine Usâme şöyle ricada bulundu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Benim için mağfiret dile!

Allah Rasûlü ona –üç defa– şöyle dedi:

— Lâ ilâhe illallâhı ne yapacaksın?!

Dördüncüsünde de Nebî (s.a) onun için mağfiret diledi ve ona bir köle azad etmesini emretti. Usâme ise, o güne kadar Müslüman olmamış olmayı temenni etti.

Mukâtil –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– dedi ki: Usâme, Ebû Bekr'in, Ömer ve Osmân'ın (r.anhum) dönemlerinde hayattaydı. 'Alî b. Ebî Tâlib'in (r.a) hilafetine de yetişti. 'Alî (r.a) onu kendisiyle birlikte savaşmaya çağırınca, Usâme şu cevabı verdi:

— Benim için senden daha değerlisi yoktur. Fakat Nebî (s.a) bana, "Lâ ilâhe illallâha karşı ne yapacaksın?!" sözünü söylemesinin ardından, ben hiçbir Müslüman'a karşı savaşmam. Eğer bana, kendisiyle bir Müslüman'a vuracağım/indireceğim vakit "Bu Müslüman'dır", bir kâ-

fire vuracağım/indireceğim vakit de “Bu kâfirdir” diyen bir kılıç getirirsen, seninle birlikte savaşırım.”

Bunun üzerine ‘Alî ona şöyle dedi:

— İstediğin yere gidebilirsin.

(Usâme'nin başından geçen) bu olay üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi:

> *...Ey îmân edenler! Allah yolunda yürüdüğünüzde* {yani, Allah yolunda gaza etmek üzere sefere çıktığınızda} *açığa çıkarın* {yani, öldürmeden evvel durumu araştırıp açığa çıkarın}, *size selâm verene* {yani, Mirdâs'a –çünkü o onlara, “es-Selâmu ‘aleykum, kuşkusuz ben mü’minim” demişti–} *dünya hayatın arazını* {yani, Mirdas'ın koyunlarını} *arzulayarak, “Sen mü’min değilsin” demeyin. Allah indinde* {yani, âhirette ve cennette} *bir çok ganimetler vardır. Önce* {yani, hicretten önce} *siz de öyle idiniz* {yani, Mirdas'ın durumunda idiniz. –Nebî'nin ashâbı ile karşılaştığınız vakit, kelime-i tevhîd'i söyleyerek kavminiz arasında güven içinde yaşıyordunuz. O halde hicret etmeden önce, aynı sözü söyleyerek kendinizi emniyete aldığınızı hatırlayın da, aynı durum olan başkalarını korkutmaya kalkışmayın}. *Allah size minnet etti* {yani, hicreti lütfetti de hicret ettiniz}. *O halde açığa çıkarın* {yani, sefere çıktığınızda durumu araştırıp açığa çıkarın da Müslüman birini öldürmeyin}! *Kuşkusuz Allah amellerinize habîrdir.*

Bunun üzerine Usâme b. Zeyd (r.a), “Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen hiçbir kimseyi öldürmeyeceğim” dedi.

> 95. *Mü’minlerden mazeret sahibi* {yani, ‘Abdullâh b. Cahş el-Esedî ve İbn Ümm Mektum gibi mazeret sahibi} *olmaksızın oturanlarla* {yani, gazaya çıkmayıp oturanlarla} *Allah yolunda malları ve canlarıyla mücâhid olanlar bir olmaz...*

Ebû Muhammed[11] dedi: “Bunlar üç kişidir; ‘Abdullâh b. Cahş bunlardan biri olup Nebî (s.a) onu kumandan tayin etmişti. ‘Ubeydullâh ise

---

11 ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] b. Sâbit'tir.

Hıristiyan olarak ölmüştü. 'Abdullâh b. Cahş ise Yüce Allah'ın, *Mazeret sahibi olmaksızın...* buyruğunun hakkında indiği kişidir."[12]

Allah Teâlâ'nın, *Mazeret sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda malları ve canlarıyla mücâhid olanlar bir olmaz* buyruğu, Tebuk gazvesi hakkındadır.

...*Allah malları ve canlarıyla mücâhid olanları, oturanlara* {yani, mazeret sahibi olup da oturanlara} *derece itibariyle tafdil etti* {yani, oturanlara üstün kıldı}. *Gerçi Allah hepsine* {yani, mücâhidlere de, mazereti olup oturanlara da} *husnâyı* {yani, cenneti} *va'd etti, ama Allah mücâhidleri oturanlara* {yani, mazereti bulunmayıp da oturanlara} *azîm bir ecir ile tafdil etti,...*

96. ...*Kendinden derecelerle* {yani, Allah'tan bir lütuf olarak cennette, ikisi arasında yetmiş yıllık mesafe bulunan yetmiş derece ile üstün kıldı}; *bir mağfiretle* {yani, günahlarını mağfiretle} *ve bir rahmetle (üstün kıldı). Allah gafûrdur, rahîmdir.*

Kasdedilenler; Ebâ Lubâbe, Evs b. Hızâm, Vedâ'a b. Sa'leb, Ka'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye, Benî 'Amr b. 'Avf'dan Murâre b. Rabî'a olup hepsi de Ensâr'dandı.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ
الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِى الْأَرْضِ قَالُوٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰٓئِكَ
مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾

97. *Doğrusu nefislerinin zâlimi olarak vefat ettirdikleri [canlarını aldıkları] o kimselere melekler* {yani, ölüm meleği –sadece o–}, *"Ne durumda* {yani, hangi şeyde} *idiniz" derler* {yani, tek başına ölüm meleği der}...

---

12 İbn Hacer'in (*Usdu'l-Gâbe,* IV, 31 ve 33, biyografi no: 4061-4602) belirttiğine göre, bunun 'Abdullâh b. Cahş hakkında indiğine dâir rivâyet, Salebî'nin İbnu'l-Kelbî'den naklettiği zayıf bir rivâyettir. Ayrıca burada sözü edilen 'Abdullâh b. Cahş, Benî Esed'den değildir. (Çeviren)

Bir gurub Mekke'de Nebî'nin (s.a) maiyyetinde Müslüman oldu. el-Velîd b. el-Velîd b. Muğîre, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre, el-Velîd b. ‘Ukbe b. Rabî‘a b. ‘Abdi Şems, ‘Amr b. Ümeyye b. Süfyân b. Ümeyye b. ‘Abdi Şems, el-‘Alâ’ b. Ümeyye b. Halef el-Cumahî bunlar arasında idi. Sonra hicret etmeyip müşriklerle birlikte Bedir savaşına çıktılar. Bunlar îmân edenlerin azlığını görünce Nebî (s.a) hakkında kuşkuya düşüp, “Bunları dînleri aldattı” dediler. Bir kısmı Mekke'de iken münâfıklık etmeye başladılar. Müşriklerle beraber çıkıp Bedir'de öldürülünce melekler –sadece ölüm meleği– onlara, *“Ne durumda idiniz?” dediler [dedi].*

> *...Dediler ki: “Biz yeryüzünde mustaz‘aflar idik”* {yani, Mekke'de makhurlar/kahredilmişler: baskı altında bulundurulanlar idik, îmânımızı izhar edemiyorduk}. *Dediler* {yani, melekler onlara dediler} *ki: “Allah'ın arzı geniş değil miydi* {yani, Medine, sizi darlıktan çıkaracak kadar geniş değil miydi}? *Oraya hicret edeydiniz ya!”...*

Soru ve cevab faslının ardından Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...İşte onların me’vâları/barınakları cehennemdir. Ne kötü* [sâet] *bir gidiştir* {yani, onlar gidip ne kötü [bi’se] bir yere vardılar}.

Sonra Allah Teâlâ mazeret sebebiyle hicret edemeyenleri istisnâ ediyor:

اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا
﴿٩٨﴾ فَاُو۬لٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا
غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا
وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَاِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ
اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

98. *Erkek, kadın ve çocuklardan mustaz'aflar; çaresizler* {yani, Medine'ye çıkıp gitmek için bolluk ve imkânı olmayanlar} *ve bir yola hidâyet bulamayanlar* {yani, Medine'ye gidilecek yolu bilemeyenler} *müstesnâ* {yani, bunların varacakları yer cehennem olmayacaktır}.

99. *İşte bunlar, Allah'ın onlardan affetmesi umulur* ['asâ]...

Burada *'asâ* [umulur] tabiri, Allah'tan bir vâcib/gereklilik [Allah'ın bu va'dini gerçekleştireceği] manasındadır.

...*Allah affedicidir* {yani, onlardan affedicidir}, *gafûrdur* {yani, mazeretleri dolayısıyla hicret etmedikleri için onları cezalandırmayıp bağışlayıcıdır}.

İbn 'Abbâs (r.a) dedi ki: O gün ben çocuklar arasında, annem de kadınlar arasında hicret etme imkânı bulmayanlardan idik. Nebî (s.a) bu âyeti Mekke'deki Müslümanlara gönderince Cündeb b. Hamza el-Leysî –sonra Cünde'î nisbetli–, oğullarına dedi ki:

— Beni taşıyın, çünkü ben hem mustaz'aflardan değilim, hem de yolu biliyorum. Eğer hicret etmeden ölürsem, ben de bu tehdidin kapsamına girerim.

Çocukları, çok yaşlanmış olan babaları Cündeb'i sedye üzerinde Medine'ye doğru götürmekte iken, Ten'îm denilen yerde Cündeb öldü. Onun vefat haberi Nebî'nin (s.a) ashâbına ulaşınca şöyle dediler:

— Bize kadar gelebilmiş olsaydı, Allah onun hicretini tamamlamış olurdu.

Bunun üzerine Yüce Allah, rızasını arayan kimsenin ümidini boşa çıkarmayacağını bildirmek üzere şu buyruğunu indirdi:

100. *Kim Allah yolunda hicret* {yani, Allah'a itaat için Medine'ye hicret} *ederse, yeryüzünde gidecek bir çok yer* {yani, küfürden uzaklaşacağı bir çok yer} *de bulur, genişlik* {yani, rızıkta genişlik} *de bulur. Kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne hicret maksadıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm erişirse, onun ecrini vermek Allah'a aittir. Allah gafûrdur, rahîmdir.*

101. *Arzda* {yani, Mekke vâdisinin iç taraflarındaki Benî Enmâr

gazvesi için yeryüzünde} *darb ettiğinizde* {yani, yolculuğa/sefere çıktığınızda}, *küfredenlerin size fitnesinden* {yani, Mekkelilerin sizden bir tâifeyi katletmesinden}...

"Fitne" kelimesi, *Fir'avn'dan ve onların melesinden [eşrafından/ileri gelenlerinden] korkuları, onların fitneleri sebebiyle* {yani, kendilerini katledecekleri düşüncesiyle}... (Yûnus, 10/83) âyetinde de "katl" manasında kullanılmıştır.

...korkarsanız, salâttan kasr [namazı kısaltarak kılmanız] dolayısıyla size bir cünâh yoktur. Kuşkusuz kâfirler sizin için apaçık bir düşmandır.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً
وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ
مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا (١٠٢) فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ
فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ
فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا
مَوْقُوتًا (١٠٣) وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ
فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا
يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٠٤)

102. *Sen* {yani, ey Nebî, sen} *de içlerinde olup da onlara namaz kıldırdığında onlardan bir tâife seninle birlikte (namaza) dursun ve silahlarını da alsınlar* {yani, düşmanlarına karşı da silah-

larını yanlarına alsınlar ve tedbirli olsunlar}. *Bunlar secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda bulunsunlar. (Sonra da) namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber namaz kılsınlar. Tedbirli olsunlar ve silahlarını alsınlar. Kâfirler, silahlarınızdan ve eşyanızdan gâfilken* {yani, onları elinizde, yanınızda bulundurmuyorken} *size ansızın* {yani, topluca/hep birlikte} *bir baskın* {yani, hamle} *yapmayı arzu ederler* {yani, siz farkında değilken el birliğiyle üzerinize hücum etmek isterler}.

Sonra Allah, yağmur ya da hastalık hâlinde silahlarını bırakabileceklerini bildiriyor:

...Eğer yağmurdan dolayı bir eziyet çekerseniz yahut hasta iseniz silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir cünâh {yani, harec/vebal} *yoktur. Bununla birlikte son derece tedbirli olun* {yani, silahlarınızı bıraktığınız takdirde düşmanlarınıza karşı ihtiyatlı olun}. *Kuşkusuz Allah kâfirler için mühîn* {yani, el-hevân: hor/hakir kılan] *bir azab hazırlamıştır...*

Namazın kısaltılması, Mekke ile Medine arasındaki Usfân'da olmuştu. Nebî (s.a), korktukları tarafa yönelmişti. Onlar [korktukları kimseler] Gatafanlılar idi.

103. *Salâtı* {yani, korku namazını} *kadâ ettiğinizde [tamamladığınızda], ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzere iken Allah'ı zikredin* {yani, dil ile anın}. *İtminana erdiğinizde* {yani, beldenizde ikâmet hâlinde iken} *salâtı ikâme edin* {yani, namazı tam olarak kılın ve kısaltmayın}. *Kuşkusuz salât, mü'minler üzerine vakitli olarak yazılmıştır* {yani, malum bir farîzadır/belirli bir farzdır}.

"Kitâb" [yazılma] kelimesi, *Kıtâl üzerinize yazıldı* {yani, savaş size farz kılındı} (el-Bakara, 2/216) âyetinde de, "farz kılınma" manasında kullanılmıştır.

104. *O kavmi tâkib etmekte gevşeklik göstermeyin* {yani, acze düşmeyin/acizlik göstermeyin}...

"Vehen" kelimesi, *Vehen göstermediler* (Âl-i İmrân, 3/146) âyetinde de, "acze düşmediler/acizlik göstermediler", yani, Uhud savaşından sonra mü'minler, Ebû Süfyân ve arkadaşlarını tâkib etmekte acze düşmediler manasında kullanılmıştır.

Müslümanlar, Uhud savaşında aldıkları yaralardan dolayı Nebî'ye (s.a) şikâyette bulunduklarında Yüce Allah şu buyrukları indirdi:

> ...*Eğer siz acı çekiyorsanız* {yani, ağrı ve ızdırab duyuyorsanız}, *kuşkusuz onlar da acı çekiyorlar* {onlar da sizin gibi ağrı ve ızdırab duyuyorlar}, *sizin acı çektiğiniz gibi, üstelik siz Allah'tan onların* {yani, Ebû Süfyân ve arkadaşlarının} *ümit edemeyeceklerini* {yani, sevâb ve ecir/mükâfaat} *ümit ediyorsunuz. Allah alîmdir* {yani, halk ettiklerini çok iyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, emrinde/işinde hakîmdir/hikmetlidir}.

إِنَّا أَنزَلْنَا
إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا
أَرَاكَ اللَّهُ ۚ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾
وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَكَانَ
اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَن يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَم مَّن
يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

105. *Muhakkak ki biz sana kitabı hakk ile indirdik...*

Zeyd b. es-Semîn isimli bir Yahudi, Evs'ten-Benî Zafer b. el-Hâris'ten Tu'me b. Übeyrik el-Ensârî'ye demirden bir zırh emanet etmişti. Yahudi [Zeyd b. es-Semîn] zırhını istediğinde Tu'me inkâr etti. Bunun üzerine Zeyd kavmine dedi ki:

— Bana zırhın yanında olduğu söylendi; gidip onun evini arayalım.

Arkadaşlarıyla birlikte geceleyin onun evine gittiler. Tu'me kalabalığı fark edince, zırhı aramak maksadıyla geldiklerini anladı ve hemen

zırhı Ebî Melîk adında birinin evine attı. Zeyd ve arkadaşları Tu'me'nin evine girdiler, fakat zırhı bulamadılar. Herkes bir arada iken Tu'me, Ebî Melîk'in evine doğru bakıp şöyle dedi:

— İşte Ebî Melîk'in evinde bir zırh var, fakat sizin olup olmadığını bilmiyorum.

Onlar da Ebî Melîk'in evinde buldukları zırhı alıp gittiler. Sonra Tu'me'nin kavmi –Katâde b. en-Nu'mân ve arkadaşları– şöyle dediler:

— Gelin Nebî'ye (s.a) gidelim ve arkadaşımızın bu işten berî olduğunu, onların geceleyin gelip bizi rezil ettiklerini, oysa zırhın Ebî Melîk'in evinde bulunduğunu söyleyelim ve "Onların yanında, senin gönderdiğin bir elçi de yoktu" diyelim de onlara, arkadaşımızın bu işten berî olduğunu söylemesini sağlayalım. Böylece onların bize yaptıkları bu iftiradan ötürü, insanların bizi diline dolamalarının önüne geçeriz.

Nebî'ye (s.a) gidip durumu bildirdiler. Nebî (s.a) de Tu'me'nin sözünü tasdik etti ve onu bu suçtan ibra etti [uzak olduğunu belirtti]; o'na göre Tu'me ve arkadaşları doğru söylüyordu. Bunun üzerine Yüce Allah şu buyrukları indirdi:

> *Muhakkak ki Biz sana kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *hakk ile indirdik* {yani, onu bâtıl ve abes olarak [maksatsız, boş yere] indirmedik}; *insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği şekilde* {yani, kitabında öğrettiği gibi} *hükmetmen için* ["li-tahkume" yani "li-key tahkum"]...

"Erâ" [görmek/göstermek] fiilinin "bilmek, öğrenmek" anlamında kullanıldığı diğer bir âyet de, *İlm verilenler görürler* {yani, bilirler}... (Sebe, 34/6) âyetidir.

> ...*hâinler* {yani, Tu'me} *için savunucu olma!*

> 106. *Allah'tan mağfiret dile* {yani, ey Muhammed, Tu'me'nin hırsızlıktan berî olduğunu söylediğin, onun adına başkalarını yalanlayarak onu savunduğun için Allah'tan bağışlanma dile}. *Kuşkusuz Allah gafûrdur, rahîmdir.*

Bunun üzerine Nebî (s.a), Allah'tan mağfiret diledi.

> 107. *Nefislerine hâinlik edenlerden* {yani, Tu'me'den} *yana mücâdele etme, çünkü Allah havvân, esîm* {yani, dîninde Rabbine karşı esîm/aşırı günahkâr} *olan kimseyi sevmez.*

108. *İnsanlardan hafvederler* {yani, hıyânetlerini setrederler: Tu‘me setreder} *de Allah'tan hafvetmezler* {yani, hıyânetlerini setretmezler}. *Halbuki O'nun razı olmayacağı sözü geceleyin tasarladıkları zaman O onlarla* {yani, kendi aralarında, “Nebî'ye (s.a) gidelim, şöyle şöyle diyelim” diyerek Allah'ın razı olmadığı sözleri –arkadaşlarını savunmak amacıyla– tasarlayıp uyduran Katâde b. en-Nu‘mân ve arkadaşlarıyla} *beraberdir. Allah amellerine muhîttir* {yani, O'nun ilmi, onların: hâin Tu‘me'nin kavminden olan Katâde b. en-Nu‘mân ve arkadaşlarının amellerini kuşatmıştır}.

Sonra onları kasd ederek buyuruyor ki:

109. *Diyelim ki siz* {yani, hâinlik edenin taraftarları} *bu dünya [yakın/şimdiki] hayatta onlardan* {yani, Tu‘me'den} *yana mücâdele ettiniz* {yani, Nebînize karşı onu savundunuz}, *peki Kıyâmet Günü Allah'a karşı onlardan yana kim mücâdele edecek, onlara kim vekîl olacak* {yani, ey Tu‘me'nin yakınları ve taraftarları, âhirette onu azabtan kim koruyacak}?!

Sonra Tu‘me'ye tevbe yolunu göstermek üzere şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ
ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا
فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِه۪ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴿١١١﴾
وَمَنْ يَكْسِبْ خَط۪يٓـَٔةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِه۪ بَر۪يٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ
بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُب۪ينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَۜ وَمَا
يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍۜ
وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُنْ تَعْلَمُۜ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظ۪يمًا ﴿١١٣﴾

110. *Kim bir sû’* {yani, ism/günah} *işler yahut nefsine zulmeder* {yani, suçsuz olan Ebî Melîk'e iftira ederek kendine zulmeder} *de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı gafûr, rahîm bulur.*

111. *Bir ism kesb eden kimse* {yani, Tu‘me}, *sadece kendi nefsine/aleyhine kesb etmiş olur. Allah alîmdir, hakîmdir* {yani, emrinde hakîmdir/hikmetlidir}.

112. *Bir hatîe yahut bir ism kesb eden* {yani, suçsuz biri için iftira düzenleyen}, *sonra da onu bir suçsuzun üstüne atan* {yani, emanetinde bulunan zırhı Ebî Melîk el-Ensârî'nin evine atan} *kimse, muhakkak bir bühtan* {yani, o suçsuza kazf/iftira} *ve mübîn bir ism* {yani, beyyin bir günah} *yüklenmiş olur.*

113. *Eğer üzerinde* {yani, ey Nebî, senin üzerinde} *Allah'ın fadl u rahmeti* {yani, Tu‘me'nin durumunu beyan eden Kur'ân nimetiyle seni hâinleri tasdik etmekten alıkoyması} *olmasaydı, onlardan bir tâife seni şaşırtmayı kurmuşlardı* {yani, hâinlerden bir kesim az kalsın ayağını kaydırıp seni haktan uzaklaştıracaklardı}. *Halbuki kendileri hariç dalâlete düşüremezler* {yani, (haktan) ayıramazlar/uzaklaştıramazlar} *ve sana hiçbir şeyden zarar veremezler* {yani, sahib olduğun hiçbir nimeti eksiltemezler; sadece kendilerini eksiltir, zarar verirler}. *Allah sana kitabı ve hikmeti* {yani, helâl ve haramı} *indirdi ve sana bilmediklerini* {yani, kitab ve dîn ile ilgili bilmediklerini} *talim etti. Allah'ın üzerindeki fadlı* {yani, nübüvvet ve kitab vererek lütfetmesi} *azîmdir.*

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ
اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ
مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا
﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

114. *Onların* {yani, Tu‘me'nin kavmi/taraftarları olan Kays b. Zeyd, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk ve Ebû Râfi‘ gibilerin –ki hepsi de

Yahudilerden olup Tu'me'nin işi/durumu hakkında aralarında konuşmuşlardı–} *necvâlarının [aralarındaki konuşmaların] bir çoğunda hayır yoktur; sadakayı veya ma'rûfu* {yani, borç vermeyi} *veya insanların arasını düzeltmeyi emredeninki müstesnâ. Kim Allah'ın rızasını gözeterek böyle yaparsa, ona azîm bir ecir* {yani, azîm/büyük bir karşılık/mükâfaat} *vereceğiz.*

Şânı yüce Allah onların sözleri ile ilgili olarak şu buyrukları indirdi:

115. *Kim de kendisine hidâyetin tebeyyün etmesinin ardından Rasûl'e şikak* {yani, muhalefet} *eder, mü'minlerin yolunun* {yani, dîninin} *gayrısına tâbi olursa, onu, tevelli ettiğine/döndüğüne* {yani, (uydurma) ilahlardan tevelli ettiğine} *tevelli ederiz/döndürürüz ve onu cehenneme yaslarız. Ne kötü* ["sâet" yani "bi'se"] *masîrdir [gidiştir/varıştır].*

Sonra Tu'me Mekke'ye gidip el-Haccâc b. Alât es-Sülemî'ye misafir oldu. Haccâc ona güzel bir şekilde ikramda bulundu. Tu'me, Haccâc'ın evinde altın bulunduğu haberini aldı. Gece olunca evin duvarını delip altını almak istedi. Açtığı delikten odaya girince, orada bulunan ve güneşten ötürü kurumuş, fakat tabaklanmamış koyun postlarının üzerine bastı. Ev halkı kurumuş postların hışırtısını duyunca evin etrafını kuşattılar ve ona, "Evin etrafını kuşattık, çık" diye seslendiler. Dışarı çıkınca, onun, misafirleri Tu'me olduğunu görüp şaşırdılar. Mekkeliler onu taşlayarak öldürmek istediyse de, Haccâc misafirine böyle bir davranışta bulunulmasından haya etti, çünkü onlar misafirlerine çok ikramda bulunurlardı. Bununla birlikte onu tartaklayıp ağır sözler söylediler. O da Mekke'den kaçıp Benî Süleym'in Harresine giderek onların putlarına tapınmaya, yaptıklarını yapmaya başladı ve nihâyet şirk üzere öldü. Yüce Allah onun hakkında şu buyrukları indirdi:

116. *Kuşkusuz Allah Kendisine şirk koşulmasını* {yani, Kendisine adl [denk] tutulmasını ve bu halde ölenleri} *mağfiret etmez. Onun dûnunu* {yani, şirkin mâdûnunu/şirkten daha aşağısını} *ise dilediğine* {yani, ehl-i tevhîd olan kimse için} *mağfiret eder. Kim Allah'a şirk koşarsa, ba'îd bir dalâl* {yani, hidâyetten uzak bir dalâlet} *ile dalâlete düşer.*

Sonra, Ebû Melîk, Ömer b. el-Hattâb (r.a) halife oluncaya kadar yaşadı. Ömer'e (r.a), asla geri dönmeyeceğine dâir yemin etti. Kâdisiyye

günü müşrikler Fırat'a doğru geri çekilip de Kisrâ'nın askerleri gelerek Müslümanları, ordugahın yakınına kadar geri çekilmek zorunda bıraktıkları vakit Ebû Melîk öldürülünceye kadar yerinden ayrılmadı. Durum Ömer b. el-Hattâb'a (r.a) ulaşınca, "Ebû Melîk Allah'a verdiği sözde durdu" dedi.

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ
اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ
مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

117. *O'nun dûnundan du'a ettikleri, başka değil ünâstır* {yani, evsândır/putlardır: ölülerdir: Lât ve 'Uzzâ'dır –bunlar evsândır, dolayısıyla ne hareket eder, ne zarar verir, ne fayda sağlarlar, çünkü bunlar meytedir/cansız ölülerdir–} *ve başka değil merîd* {yani, ma'siyette Rabbine karşı alabildiğine inatla direnen} *bir şeytana* {yani, İblîs'e –ki İblîs onlara evsâna/putlara ibâdet hususunda kendisine itaati güzel göstermiştir–} *du'a ediyorlar* {yani, O'nun dûnundan bir şeye ibâdet ediyorlar}.

118. *Allah ona lanet etti* {yani, Âdem'e secde etmeyi kerih gördüğü vakit lanet etti}. *Dedi* {yani, İblîs Rabbine dedi} *ki: "Andolsun ki kullarından mefrûz* {yani, ma'lûm [belli/bilinen]} *bir nasîb* {yani, hazz/pay} *alacağım"* {yani, her bin kişiden biri cennette, diğerleri cehennemde olacaktır –işte mefrûz bir nasîb [ma'lûm bir hazz/pay] budur–}.

119. {İblis devamla dedi ki}: *"Onları dalâlete düşüreceğim* {yani, hidâyetten uzaklaştırıp saptıracağım}, *onları ümniyyelere sevke-*

deceğim {yani, bâtıl ile olmadık kuruntulara/dipsiz emellere daldıracağım. Ölümden sonra diriliş, cennet ve ateş/cehennem diye bir şey olmadığını söyleyeceğim}, *onlara en'âmın* {yani, putlar için salınan develerin [bahîre]} *kulaklarını dilmelerini* {yani, kesmelerini} *emredeceğim ve onlara Allah'ın halqını tağyir* {yani, dînini tebdil} *etmelerini emredeceğim. Kim Allah'ın dûnundan şeytanı* {yani, İblîsi} *velî* {yani, rabb} *edinirse, mübîn bir hasar ile hasar etmiş* {yani, beyyin bir dalâl ile dalâlete düşmüş} *olur.*

120. *Onlara va'd eder* {yani, İblis onları ğurûrlandırır/aldatır: "ölümden sonra diriliş yok" diye} *ve onları ümniyyelere sevk eder* {yani, bâtıl ile olmadık kuruntulara/dipsiz emellere daldırır}. *Oysa şeytan onlara, başka değil ğurûr* {yani, bâtıl şeyler} *va'd eder.*

Şeytanı velî edinenlerin durumunu açıklıyor:

121. *İşte onların me'vâları/barınakları cehennemdir. Ondan bir mahîs* {yani, ondan kaçıp sığınacak bir yer} *bulamayacaklar.*

Sonra şeytanı velî edinmeyenlerin nerede olacaklarını haber veriyor:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا
أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ
أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

122. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince, onları altından nehirler akan cennetlere sokacağız, orada ebediyyen hâlid-*

ler olmak üzere. Bu Allah'ın hakk {yani, dosdoğru} *va'didir* {ve O mutlaka onlara olan va'dîni gerçekleştirecektir}. *Kim Allah'tan daha doğru sözlüdür* {yani, cennet, ateş/cehennem, ölümden sonra diriliş ve diğer bütün hususlarda O'ndan daha doğru sözlü hiç bir kimse yoktur}.

123. *Ne sizin* {yani, ey mü'minler, ne sizin} *ümniyyelerinizle [kuruntularınızla/temennilerinizle], ne de Ehl-i Kitab'ın* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların} *ümniyyeleriyledir...*

Âyet; mü'minler, Yahudiler ve Hıristiyanlar hakkında inmiştir. Yahudiler şöyle demişlerdi:

— Kitabımız sizin kitabınızdan önce inmiş, Nebîmiz sizin Nebînizden önce gönderilmiştir. Dolayısıyla biz yolca sizden daha doğruyuz ve Allah'a daha yakınız.

Hıristiyanlar da şöyle demişlerdi:

— Nebîmiz Allah'ın kelimesi, Allah'ın rûhudur; ölüleri diriltirdi, anadan doğma körü ve abraşı iyi ederdi. Kitabımızda affetmek emredilmiştir, kısas yoktur. Dolayısıyla ey Yahudiler ve Müslümanlar, biz Allah'a sizden daha yakınız.

Müslümanlar ise şöyle demişlerdi:

— Hepiniz yalan söylüyorsunuz. Kitabımız bütün kitabları neshetmiştir, Nebîmiz (s.a) de nebîlerin sonuncusudur. Ayrıca biz sizin nebîlerinize ve kitablarınıza da îmân ediyoruz, siz ise bizim Nebîmizi ve kitabımızı yalanlıyorsunuz. Halbuki hepimize de hem sizin Kitabınıza îmân etmek, hem de bizim kitabımız gereğince amel etmek emrolunmuştur. Dolayısıyla yolca biz sizden daha doğruyuz ve Allah'a sizden daha yakınız.

Bunun üzerine Allah, *Ne sizin ümniyyelerinizle, ne de Ehl-i Kitab'ın ümniyyeleriyledir* buyruğunu indirdi.

...Kim bir sû' [kötülük] işlerse, onun karşılığını görür ve onun için Allah'ın dûnundan ne bir velî {yani, kendisine faydası dokunacak bir yakın}, *ne de bir nasîr* {yani, Allah'tan gelene karşı kendisini koruyacak bir yardımcı} *bulunur.*

Kim bir sû' işlerse, onun karşılığını görür buyruğu mü'minlere, dünyada kendilerine bir taşın isâbet etmesinin, bir darbe yemelerinin, bir

damarın seğirmesinin, bir sopa ile yaralanmalarının, ayaklarının tökezleyip kanamasının veya buna benzer karşı karşıya kaldıkları her olayın daha önce işledikleri bir günahın cezası olduğunu anlatmak üzere inmiştir. Allah'ın affettikleri ise bunlardan da çoktur. *Size isâbet eden her musibet, ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir* (eş-Şûrâ, 42/30) buyruğu da bunu ifade etmektedir.

> 124. *Erkek veya dişiden kim mü'min olarak* {yani, Allah'ın vahdâniyyetine îmân ederek} *sâlih amellerden işlerse, işte onlar cennete girerler ve nakîr* {yani, hurma çekirdeğinin sırtındaki çukurcuk –ki hurma ağacı ondan yeşerir–} *kadar zulme maruz kalmazlar* {yani, sâlih amellerinden, hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk kadar dahi mükâfaatını görmedikleri bir amelleri bırakılmaz}.

Yahudiler Medine'de mü'minlere karşı övündüklerinde Yüce Allah mü'minlerin durumunu beyan etmek üzere, *Erkek veya dişiden kim mü'min olarak sâlih amellerden işlerse, işte onlar cennete girerler ve nakîr kadar zulme maruz kalmazlar* buyurdu.

Sonra Allah Teâlâ, dînlerden İslâm dînini ihtiyâr ettiğini bildirdi:

> 125. *Kim muhsin* {yani, amelinde muhsin} *olarak vechini Allah'a teslim eden* {yani, dînini Allah'a hâlis kılandan} *ve hanîf* {yani, muhlis/ihlâslı} *olarak millet-i İbrâhîm'e tâbi olan kimseden daha güzel dînlidir?! Allah İbrâhîm'i halîl* {yani, muhib/sevgili dost} *edindi.*

Allah onlar hakkında, *Bunlar* {yani, Ehl-i Kitab'ın kâfirleri} *Rabb'leri hakkında davalaşan iki hasımdırlar* {yani, Müslümanlar ile Yahudi ve Hıristiyanlar Rabb'leri hakkında, kendilerinin Allah'a daha yakın oldukları hususunda davalaşan iki hasımdırlar} buyurduktan sonra, kâfirlerin âkıbetini beyan etmektedir: *Küfredenler için ateşten elbiseler biçilir* {yani, onlara ateşten elbiseler hazırlanacaktır}... (el-Hacc, 22/19). Sonra da mü'minlerin âkıbetini beyan ediyor: *Muhakkak ki Allah, îmân eden ve sâlih ameller işleyenleri altından nehirler akan cennetlere sokar...* (el-Hacc, 22/23)

Allah İbrâhîm'i halîl edindi buyruğundaki "halîl" kelimesi, "habîb" manasındadır; zira Yüce Allah putları kırması, kavmiyle tartışması sebebiyle İbrâhîm'i sevmiştir. Allah İbrâhîm'i, oğlunu boğazlamak iste-

mesinden önce halîl edinmişti. Melekler İbrâhîm'e, Allah'ın, oğlunu boğazlamasını emrettiğini bildirdikleri, o'nun da emri yerine getirmeye koyulduğunu gördükleri vakit demişlerdi ki:

— Şâyet Allah bir kulunu halîl edinecek olsaydı, kuşkusuz bunu muhib bir halîl edinirdi.

Onlar Yüce Allah'ın o'nu halîl edindiğini bilmiyorlardı. Nebî (s.a) de, ashâbına –kendini kasd ederek– şöyle demişti:

— Sizin bu arkadaşınız, Rahmân olan Allah'ın halîlidir.

Münâfıklar Yahudilere şöyle dediler:

— Muhammed'e bakmaz mısınız? O, Allah'ın halîli olduğunu iddia etmekle büyük bir cürette bulunmuştur.

Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Allah İbrâhîm'i halîl edindi* buyruğunu indirdi. Elbette İbrâhîm de Muhammed (s.a) gibi Allah'ın kullarından bir kuldur. İbrâhîm ateşe atılınca, Allah o'nu halîl edindi de, o gün yeryüzünün her tarafında ateşlerin harareti yok oldu.

126. *Semâvât ve arzdakiler* {yani, yaratılmışlardan göklerde ve yerde ne varsa} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdır, O'nun mülkündedirler}. *Allah her şeye muhîttir* {yani, her şeyi ilmiyle ihata edendir}.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

127. *Kadınlar hakkında senden fetvâ istiyorlar* {yani, Suveyd ve iki arkadaşı sana soruyorlar}...

Âyet, el-Hâris'in iki oğlu Suveyd ve ‘Urfuta ile Uyeyne b. Hısn el-Fezârî hakkında inmiştir. Şöyle ki: Allah Ümm Kuhha ve kızlarına mirastan paylarını tayin edince Suveyd, ‘Urfuta ve Uyeyne b. Hısn el-Fezâ-

rî'nin Nebî'ye (s.a) giderek, “Kadın ne ata biner, ne cihad eder. Küçük çocukların da hiçbir faydaları yoktur” demeleri üzerine Yüce Allah onlar hakkında, *Kadınlar hakkında senden fetvâ istiyorlar* buyruğu indi.

...De ki: “Onlar hakkında fetvâyı size Allah veriyor: Kendileri için yazılanı {yani, sûrenin evvelinde kısmetten beyan edilenleri} *onlara vermediğiniz ve nikâhlamaya rağbet ettiğiniz* (yahut, rağbet etmediğiniz) {yani, çirkinlikleri dolayısıyla nikâhlamaya rağbet etmediğiniz} *yetim kadınlar* {yani, Ümm Kuhha'nın kızları}, *vildândan mustaz‘aflar* {yani, miras haklarını vermediğiniz aciz çocuklar} *ve kıst* {yani, adalet} *ile muamele etmeniz gereken yetimler hakkında kitabta size tilâvet edilenler* {yani, sûrenin evvelinde mirastan farz olan hakları size beyan edilmiştir. Yetim kadınlar [Ümm Kuhha'nın kızları], aciz çocuklar ve yetimler hakkında da size fetvâyı böyle vermiştir: hukuklarına riayet edin, mirastan haklarını verin}. *Hayrdan ne yaparsanız* {yani, mirasın paylaştırılması ile ilgili size verilen emirler çerçevesinde hayır türünden her ne yaparsanız}, *kuşkusuz ki Allah ona alîmdir”* {yani, onun karşılığını size verecektir}.

Yetim bir kızı ve malını himâyesinde bulunduran kimse, onunla evlenmek istemez, kız ölür de mirasını başkası alır düşüncesiyle onun evlenmesine de engel olurdu. İşte Allah'ın, *Nikâhlamaya rağbet etmediğiniz* buyruğu bunu anlatmaktadır.

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ
الْاَنْفُسُ الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ
حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

128. *Şâyet bir karı* {kasıt, Huveyle bt. Muhammed b. Mesleme'-dir} *kocasının* {yani, eşinin} *nüşûzundan yahut yüz çevirmesinden* {yani, bir hastalık dolayısıyla kocasının kendisinden yüz çevirmesinden ve başkasına meyletmesinden} *korkarsa* {yani, bilirse},...

Âyet, Râfi' b. Hadîc el-Ensârî ile onun karısı Huveyle bt. Muhammed b. Mesleme el-Ensârî hakkında inmiştir. Râfi' onu boşamış, sonra ona dönmüş, sonra da onun üstüne ondan daha genç bir kuma getirip gecelerin çoğunu onun yanında geçirmeye başlamıştı. İşte bu durumla ilgili olarak Yüce Allah buyuruyor ki:

> ...*Aralarını* {yani, koca ile yaşça büyük olan kadının aralarını} *sulh etmelerinde* {yani, yaşça büyük olan kadının, kocasının genç kumasının yanına kendisinden daha fazla gitmesine razı olmasında} *o ikisine* {yani, koca ve yaşça büyük olan kadına} *bir cünâh* {yani, böyle bir paylaştırmada bir beis/sakınca} *yoktur. Sulh, hayırlıdır* {yani, böyle bir paylaştırmaya razı olmak, ayrılıktan hayırlıdır}. *Nefisler ise şuhh'a hazırolagelmiştir* {yani, nefislerde mala karşı hırs/aşırı düşkünlük mevcuttur –bununla, yaşça büyük olan kadının, malının bir kısmını ve kocasından nasîbini terk ederek onu hoşnut etmesi kasdedilmektedir. Böylece o da, mala olan tutkusu sebebiyle onu kabul eder–}. *Eğer iyi geçinir* {yani, yaşça büyük olan kadından ayrılmaz} *ve ittika ederseniz* {yani, genç kadına büsbütün meyledip de ötekine cevretmekten korunursanız/kaçınırsanız}, *kuşku yok ki Allah amellerinize habîrdir* {yani, kadınlara ihsan ya da cevredip etmediğinizden haberdardır}.

> 129. *Ne kadar hırs gösterseniz de, kadınlar arasında adaletli davranmaya* {yani, sevgide adaletli davranmaya: kalblerinizde onlara karşı eşit sevgi beslemeye} *güç yetiremezsiniz* {yani, kadir/muktedir olamazsınız}. *Öyleyse tam bir meyille meyledip* {yani, sevdiğiniz genç kadına büsbütün meyledip} *de ötekini muallakta bırakmayın* {yani, sürekli genç olan eşin yanına gidip ötekini: yaşça büyük olan kadını dulmu-evlimi belli olmayacak şekilde ortada bırakmayın ve lakin paylaştırmada adil olun}. *Eğer ıslah eder* {yani, onların işlerini düzeltir} *ve ittika ederseniz* {yani, birine meyledip de ötekine cevr etmekten korunursanız/kaçınırsanız}, *kuşku yok ki Allah gafûrdur* {yani, yaşça büyük olanın rızasıyla genç olana meyletmenizi bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, sulh ruhsatı vermek sûretiyle size karşı merhamet gösterendir}.

Şâyet yaşça büyük olan kadın sulhu kabul etmeyerek kendisiyle

genç kadın arasında eşitlik sağlanmasını ya da boşanmasını isterse, bu da onun hakkıdır. Kadının bu tercihinden sonra kocasının onu boşaması ile ilgili olarak da şu buyruklar indi:

وَإِن
يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا
﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِن
تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ
اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ
وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾
مَن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

130. *Eğer ayrılırlarsa,* {yani, Râfi‘ ile yaşlı karısı Huveyle birbirlerinden ayrılırlarsa}, *Allah her birini* {yani, kocayı da, yaşlı kadını da} *sa‘tinden* {yani, vâsi/geniş fadlından/lütfundan} *müstağni kılar. Allah vâsidir* {yani, rızkı hepsine yetecek kadar vâsidir/geniştir}, *hakîmdir* {yani, birbirlerinden ayrılma hükmünü vermekte hakîmdir/hikmetlidir}.

131. *Semâvât ve arzdakiler* {yani, göklerde ve yerdeki bütün yaratıklar} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdır, O'nun mülkündedir}. *Andolsun ki sizden evvel kendilerine kitab verilenlere de, size de, "Allah'a ittika edin" diye tavsiye ettik. Eğer küfrederseniz, kuşkusuz ki semâvât ve arzdakiler Allah'ındır. Allah ğanidir* {yani, kullarına ve yarattıklarına ihtiyacı yoktur}, *hamîddir* {yani, bütün yarattıkları tarafından, sultânı [hâkimiyet ve egemenliği] dolayısıyla hamîddir/hamdedilendir}.

132. *Semâvât ve arzdakiler Allah'ındır. Vekîl* {yani, şehîd/tanık}

olarak Allah kâfidir {yani, göklerde ve yerde bulunanların hepsinin O'nun kulu ve O'nun mülkünde olduklarına dâir Allah'tan daha üstün hiçbir şâhid/tanık bulunamaz}.

133. *Eğer dilerse, ey insanlar sizi giderir* {yani, öldürür}, *diğerlerini/başkalarını* {yani, sizden daha itaatkâr olan sizin gayrınızı} *getirir. Allah şuna* {yani, O'na isyan etmeniz hâlinde sizi giderip/yok edip sizin gayrınızı [yerinize başkalarını] getirmeye} *kadîrdir.*

134. *Kim dünya sevâbını irade ederse* {yani, ameli ile dünya sevâbını irade ederse, âhireti için amel etsin}, *dünya sevâbı* {yani, dünyada rızkı} *ve âhiret (sevâbı)* {yani, cennet} *Allah'ın indindedir. Allah semîdir [işitendir],* {amellerinize} *basîrdir.*

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامٖينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبٖينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقٖيرًا فَاللّٰهُ
اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبٖيرًا ﴿١٣٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا
اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَالْكِتَابِ الَّذٖى نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهٖ
وَالْكِتَابِ الَّذٖٓى اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ
وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعٖيدًا ﴿١٣٦﴾
اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبٖيلًا ﴿١٣٧﴾

135. *Ey îmân edenler! Kıst [adalet] ile kavvâmlar* ["kavvâmîn" [ayakta tutanlar] yani "kavvâlîn" [adaletle konuşanlar] *olun da Allah için şehâdeti ikâme edin* {yani, Allah için adaletle şâhidlik yapın}: *gerek nefisleriniz* {yani, yapacağınız şehâdet kendinizin} *yahut ana-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine olsun, gerekse ğani yahut fakir* {yani, o ikisi zengin veya fakir} *olsunlar. Çünkü Allah o ikisine de evlâdır* {yani, zengine de, fakire de başkasın-

dan evlâdır/yakındır}. *O halde hevâya tâbi olmayın* {yani, şehâdette ve akrabalıkta hevâya tâbi olmaktan ittika edin}, *adaletli olun [veya, udûl etmeyin]* {yani, haktan sapmayın}. *Eğer çarpıtırsanız* {yani, şehâdeti tahrif ederseniz, şehâdeti iptal etmek amacıyla dilinizi eğip bükerek dosdoğru şâhidlik etmezseniz} *veya yüz çevirirseniz* {yani, şehâdetten yüz çevirir de şâhidlik etmezseniz}, *kuşkusuz ki Allah amellerinize* {yani, şâhidliği gizlemenize ve onu gerektiği gibi yerine getirmenize} *habîrdir.*

Âyet, babası aleyhine şâhidlik etmesi gereken bir kişi hakkında inmiştir. Yüce Allah ona, şâhidliği Allah için yapmasını ve "Zengin ise, aleyhinde şâhidliğimle malının zâyi olmasına; fakir ise, daha da fakirleşip perişan olmasına sebeb olurum" diye düşünmemesini emretmektedir. Bu kişinin, babası Ebû Kuhâfe aleyhine şâhidlik eden Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) olduğu söylenir.

136. *Ey îmân edenler!...*

Âyet, Ehl-i Kitab'tan olup da îmân edenler hakkında inmiştir. Müslüman olduktan sonra onlar ile Yahudiler arasında tartışmalar oldu. Onlar, "Biz Muhammed'in (s.a) kitabına îmân ediyor, onun dışındaki kitabları inkâr ediyoruz" deyince Yüce Allah şöyle buyurdu:

...Allah'a {yani, O'nun tevhîdine/vahdâniyyetine}, *O'nun Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)}, *Rasûlü'ne indirdiği kitaba ve önceden* {yani, Muhammed'in (s.a) kitabından önce} *indirdiği kitaba îmân edin* {yani, tasdik edin}...

Arkasından Ehl-i Kitab'ın kâfirlerini söz konusu ederek âhiretten, yani, ölümden sonra dirilişten çekinmelerini, ona hazırlanmalarını hatırlatarak buyuruyor ki:

...Kim Allah'a {yani, O'nun tevhîdine/vahdâniyyetine}, *meleklerine, kitablarına, rasûllerine ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra diriliş gününe} *küfrederse, ba'îd bir dalâl* {yani, hidâyetten uzak bir dalâl/sapıklık} *ile dalâlete düşer.*

Sonra Ehl-i Kitab'ı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

137. *Kuşkusuz îmân edip* {yani, Tevrât ve Mûsâ'ya îmân edip}, *sonra küfreden* {yani, Mûsâ'nın ardından küfreden}, *sonra îmân*

eden {yani, Îsâ ve İncil'e îmân eden}, *sonra küfreden* {yani, o'nun ardından küfreden}, *sonra küfrünü ziyadeleştiren* {yani, Muhammed ve Kur'ân'ı inkâr ederek küfrünü artıran} *kimseler var ya, Allah onları* {yani, onların bu hallerini} *mağfiret etmeyecek, onları yola hidâyet etmeyecek/iletmeyecek.*

'Amr b. Zeyd, Evs b. Kays ve Kays b. Zeyd onlardandır.

Feth sûresinde, Nebî'nin (s.a) ve mü'minlerin mağfiretine dâir buyruklar nâzil olunca, 'Abdullâh b. Übey ve onunla birlikte birkaç kişi, "Peki bizim için ne var?" diye sordular. Bunun üzerine Yüce Allah şu buyrukları indirdi:

بَشِّرِ
الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ
الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

138. *Münâfıkları* {yani, 'Abdullâh b. Übey, Mâlik b. Duhşum ve Cedd b. Kays'ı} *müjdele: doğrusu onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır* {yani, âhirette can yakıcı bir azab vardır}.

Sonra Allah, onların niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

139. *Mü'minlerin dûnundan [mü'minleri bırakıp] kâfirleri* {yani, Yahudileri} *evliyâ ediniyorlar...*

Münâfıklar, "Muhammed'in işi tamamlanıp başarıya ulaşmaz" diyerek Yahudilere tâbi oldular ve onları velî edindiler. Bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurdu:

...İzzeti onların yanında mı arıyorlar {yani, münâfıklar Yahudilere sığınarak, zararlara karşı korunmayı, güç ve kuvvet elde etmeyi mi umuyorlar}?!...

Yahudiler, Arab müşriklerini Nebî (s.a) ile savaşmaya teşvik ederek güçlenme amacı güdüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, *İzzeti onların yanında mı arıyorlar?!* buyurdu.

> *...Hakikat şu ki: izzet bütünüyle Allah'ındır* {yani, izzetin tümü Allah'ın izniyledir}.

Münâfıkların, Kur'ân ile alay etmeleri üzerine Yüce Allah Medine'de şu buyruğu indirdi:

> 140. *Kitabta* {yani, Mekke'de En'âm sûresinde (68. âyet) *size indirilen: Allah'ın âyetlerine küfredildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onun gayrı bir hadîse/söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın* {yani, münâfıklar başka sözlere geçinceye kadar onlarla birlikte oturmayın}. *(Eğer oturursanız), kuşkusuz o vakit siz de onlar gibisiniz* {yani, küfürde onlar gibisiniz demektir}...

Böylece Allah Müslümanlara, Kur'ân ile alay etmeleri hâlinde Mekke kâfirleri ve Medine münâfıkları ile birlikte oturmayı yasakladı. Arkasından, onlarla birlikte oturmaları ve alaylarına ses çıkarmayıp razı olmaları hâlinde, küfürde onlar gibi olacaklarını beyan ederek korkuttu.

> *...Doğrusu Allah münâfıkları* {yani, ehl-i Medine'den 'Abdullâh b. Übey, Mâlik b. Duhşum ve Cedd b. Kays gibilerini} *ve kâfirleri* {yani, ehl-i Mekke'den kâfirleri} *cehennemde cem edecektir, hem de cümleten.*

Sonra Allah, münâfıkların durumunu haber vermek üzere buyurdu ki:

ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓا۟ أَلَمْ
نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

> 141. *Onlar ki, sizi tarabbus ediyorlar* {yani, başınıza türlü musibetlerin gelmesini gözetliyorlar}. *Eğer size* {yani, ey mü'minler topluluğu, size} *Allah'tan bir feth* {yani, Bedir günü düşmanları-

nıza karşı nasr [yardım, zafer]} *olursa, "Biz de sizinle beraber değil miydik"* {yani, düşmanlarınıza karşı sizinle beraber değil miydik? O halde ganimetten bize de verin, çünkü sizin ganimetteki hakkınız bizden fazla değildir} *derler...*

Allah'ın, *Eğer Rabbinden bir nasr gelirse, "Kuşkusuz biz de sizinle beraberdik"* {yani, düşmanlarınıza karşı sizinle beraberdik} *derler* (el-Ankebût, 29/10) buyruğu da bunu dile getirmektedir.

...ve eğer kâfirlere bir nasîb olursa {yani, Uhud günü kâfirler mü'minlere gâlib gelirse}, *derler* {yani, münâfıklar kâfirlere derler} *ki: "Biz sizin gâlib gelmenizi sağlamadık mı* {yani, arkanızdan sizi sağlama almadık mı}, *mü'minlerden sizi korumadık mı* {yani, mü'minlerle sizin için mücadele ederek, onların sizin üzerinize gelmelerini engelleyip, onlara, bizim de sizinle birlikte olduğumuzu söylemedik mi}?...

Bu sözleri, onlardan çekindikleri için söylemişlerdi. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

...Kıyâmet Günü aranızda Allah hüküm verecek ve Allah, kâfirler için mü'minlerin aleyhine asla bir yol kılmayacaktır {yani, kâfirlere ebediyyen bir hüccet/delil vermeyecektir}.

Buyruk, 'Abdullâh b. Übey ve arkadaşları hakkında inmiştir.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى
الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذٰلِكَ لَا إِلٰى هٰؤُلَاءِ وَلَا إِلٰى
هٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾

142. *Doğrusu münâfıklar Allah'a hud'a yaparlar* {yani, îmânlarını izhar edip tekziblerini gizlemekle Allah'a hud'a/hile yaparlar}. *Asıl Allah onlara hud'a yapar* {yani, âhirette Sırat üzerinde Allah onlara hud'a yapar}...

Zira o vakit onlara, *Arkanıza dönün de nûr arayın* (el-Hadîd, 57/13) denilecek ve onlar karanlıkta bırakılacaklardır. İşte âhirette Allah'ın onlara hud'a yapması böyle olacaktır.

Sonra münâfıkların durumunu haber veriyor:

> ...*Namaza kalktıkları* {yani, münâfıklar namaza kalktıkları} *vakit de üşenerek kalkarlar* {yani, ağır hareket ederler, namazın üzerlerinde bir vazife olduğunu kabul etmezler}...

Bunun bir benzeri de Tevbe sûresindedir.[13]

> ...*İnsanlara gösteriş yaparlar* {yani, gündüz namaza kalkarak gösteriş yaparlar} *ve Allah'ı zikretmezler, az müstesnâ* {yani, riyakârlık yaparlar ve gizlide/tenhada [kimsenin görmediği yerlerde] namaz kılmazlar}.

> 143. *İkisi arasında müzebzebtirler* {yani, münâfıklar mü'minlerle kâfirler arasında müzebzebtirler; Yahudilerle birlikte olmadıkları için velâyetlerini izhar etmezler, velâyette mü'minlerle de beraber değildirler}; *ne bunlara, ne de onlara. Allah kimi dalâlete düşürürse* {yani, hidâyetten şaşırtırsa/saptırırsa}, *onun için bir yol bulunmaz* {yani, onu hidâyete iletecek bir yol bulunmaz}.

> 144. *Ey îmân edenler!..*

*Ey îmân edenler!..*hitabı onlara bir teşviktir. Bu buyruk 'Abdullâh b. Übey, Mâlik b. Duhşum gibi münâfıklar hakkında inmiştir. Onların Yahudilerden mevâlileri: Asba' ve Râfi', Müslüman oldukları için onları kınadılar, dînlerini terk etmeyi ve Yahudileri velî edinmeyi onlara güzel gösterdiler. Bunun üzerine onlar, Yahudilere karşı da yapmacık davranmaya başladılar. Yüce Allah da buyurdu ki:

> ...*Mü'minlerin dûnundan [mü'minleri bırakıp] kâfirleri* {yani, Yahudilerden kâfirleri} *evliyâ edinmeyin. Aleyhinize Allah'a mübîn bir sultân* {yani, beyyin bir hüccet/delil} *yapmayı mı* {yani, Yahudileri velî edinmek ve onlara karşı samimi/hayırhah olmakla aleyhinize Allah'a beyyin/açık bir hüccet/delil vermeyi mi} *irade ediyorsunuz?*

---

13 Muhtemelen et-Tevbe, 9/75-77 âyetlerine işâret ediyor.

إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾
لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا
عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

145. *Kuşkusuz münâfıklar ateşte* {yani, hâviye} *en aşağıdadırlar. Onlar için bir nasîr* {yani, azabtan menedici bir yardımcı} *bulunmaz.*

Allah münâfıkların varacakları yeri bildirdikten sonra bazıları Nebî'ye (s.a), "Falan ve filan kişiler münâfıktı, fakat tevbe ettiler; Allah onlara ne yapacak?" diye sorunca, şânı yüce Rabbimiz şu buyrukları indirdi:

146. {Münâfıklardan} *tevbe edenler, ıslah olanlar* {yani, amellerini ıslah edenler}, *Allah'a sarılanlar* {yani, sığınanlar} *ve dînlerini* {yani, İslâm'ı} *Allah için hâlis kılanlar* {yani, dînlerine şirk karıştırmayanlar} *müstesnâdır. İşte onlar mü'minlerle* {yani, velâyette mü'minlerle} *beraberdir. Allah mü'minlere azîm bir ecir* {yani, bolca karşılık} *verecektir.*

147. *Eğer şükreder* {yani, O'nun nimetlerine şükreder} *ve îmân ederseniz* {yani, tasdik ederseniz}, *Allah size azabı ne yapsın* {yani, O şükreden, îmân eden bir kimseye asla azab etmez}. *Allah şâkirdir, alîmdir* {yani, onları çok iyi bilendir}.

148. *Allah, hiçbir kötü sözün cehren söylenmesini sevmez* {yani, insanlardan hiç birinin böyle söylemesini sevmez}, *zulme uğrayan* {yani, kendisine haksızlık yapılan} *müstesnâ* {yani, haksızlığa uğrayan kimse, kendisine zulmedilen sözün benzeriyle intikamını alabilir, ona söylenen sözün benzerini söylemesinde onun için bir vebal yoktur}...

Buyruk, Ebû Bekr (r.a) hakkında inmiştir. Şöyle ki: Nebî (s.a) ile otururken bir adam ona ağır sözler söyledi, fakat o cevab vermedi. Adam sözlerini mütemadiyen tekrarlayınca Ebû Bekr (r.a) da ona karşılık verdi. Bunun üzerine Nebî (s.a) kalkıp gitti. Ebû Bekr (r.a) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! O bana ağır sözler söylediği halde ben sustum, sen de ona bir şey demedin, fakat ben ona karşılık verince kalkıp gittin.

Allah Rasûlü buyurdu ki:

— Sen susarken, bir melek senin adına cevab veriyordu. Sen karşılık verince melek gitti, şeytan geldi. Şeytanın gelmesinden sonra oturacak değildim.

> ...*Allah semîdir* {yani, kötü sözün açıktan söylenmesini işitendir}, *alîmdir* {yani, onu çok iyi bilendir}.

Sonra Allah Teâlâ, bağışlamanın, Allah nezdinde karşılık verip intikam almaktan daha hayırlı olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurdu:

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ
وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا
﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

> 149. *Bir hayrı açıklar* {yani, ilan eder} *veya onu hafvederseniz* {yani, setrederseniz/gizlerseniz} *yahut bir kötülüğü* {yani, size yapılan bir kötülüğü} *affederseniz, kuşkusuz Allah afuvdur, kadîrdir* {yani, Allah, arkadaşının hatasını affetmenden daha ileri derecede senin günahını affetmeye muktedirdir}.

150. *Kuşku yok ki o kimseler Allah'a ve O'nun rasûllerine küfrederler* {yani, Yahudiler},...

'Âmir b. Mahled ve Yezîd b. Zeyd onlardandır. Bunlar Îsâ ve Muhammed'i (s.a) inkâr ettiler.

...*Allah ile O'nun rasûllerinin arasını ayırmayı irade ederler ve, "Kimine* {yani, Mûsâ'ya} *îmân ederiz, kimini* {yani, Îsâ ve Muhammed'i} *inkâr ederiz" derler, böyle arada bir yol* {yani, rasûllerin kimine îmân, kimini inkâr ederek arada bir dîn} *tutmayı irade ederler.*

151. *İşte onlar gerçek kâfirlerdir* {yani, rasûlleri kimini inkâr ettikleri için kimine îmân etmelerinin faydasını göremeyecek kâfirlerdir}. *Biz o kâfirlere* {âhirette} *mühîn* {yani, hor ve hakir kılıcı} *bir azab hazırladık.*

Sonra mü'minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

152. *Allah'a ve O'nun rasûllerine îmân edip onlardan hiç birinin arasını ayırmayanlara* {yani, rasûller arasında ayrım gözetmeksizin hepsini tasdik edenlere} *gelince, işte onlara ecirlerini* {yani, amellerinin karşılığını} *verecektir. Allah gafûrdur, rahîmdir.*

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ
كِتَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوٓا
اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا
الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ
وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

153. *Ehl-i Kitab senden kendilerine semâdan bir kitab indirmeni istiyorlar...*

Buyruk, Yahudiler hakkında inmiştir. Şöyle ki: Yahudi Ka'b b. el-Eşref ile Finhâs, Nebî'ye (s.a), "Eğer sen gerçekten bir rasûl isen, bize Mû-

sâ'nınki gibi semâda yazılıp hepsi bir defada gönderilen bir kitab getir" dediler. İşte Allah'ın, *Ehl-i Kitab senden kendilerine semâdan bir kitab indirmeni istiyorlar* buyruğu bunu ifade etmektedir.

...Mûsâ'ya şundan daha büyüğünü teklif etmişlerdi, "Allah'ı bize cehreten {yani, gözlerimizle görecek şekilde [mu'âyeneten]} *göster" demişlerdi de zulümleri* {yani, "Allah'ı bize gözlerimizle görecek şekilde göster" demeleri} *yüzünden onları sâika* {yani, ölüm} *almıştı. Sonra, onlara gelen beyyinelerin* {yani, dokuz âyetin/mucizenin} *ardından buzağıyı edinmişlerdi. Şundan dolayı da affetmiştik* {yani, buzağıyı ilah edindikleri için ceza olarak hepsini toptan imha etmemiştik} *ve Mûsâ'ya mübîn bir sultân* {yani, beyyin bir hüccet/delil: el ve 'asâ mucizelerini} *vermiştik.*

154. *Tûr'u fevklerine ref' etmiştik* {yani, Cebrâîl cebel'i/dağı başlarının üzerine kaldırmıştı/yükseltmişti -kendileri dağın eteklerinde idi, dağ da başlarının üzerinde idi-}, *mîsâklarına (bağlanmaları için)* {yani, Tevrât'ta bulunan hükümleri ikrar etmeleri için}. *Ve onlara, "O kapıya* {yani, hıtta kapısına} *secde ederek girin" demiştik ve onlara, "Sebtte haddi aşmayın"* {yani, Cumartesi günü balık avlayarak haddi aşmayın} *demiştik ve onlardan galîz* {yani, şiddetli} *bir mîsâk almıştık* {yani, Allah'ın Tevrât'ta onlara verdiği emirleri ikrar ve kabul etme sözü almıştık}.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ ۚ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا
﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

155. *Fakat o mîsâklarını nakzetmeleri* {yani, Tevrât'ta bulunanları kabul ettikleri halde gereğini yerine getirmemeleri}, *Allah'ın*

âyetlerine {yani, İncîl ve Kur'ân'a} *küfretmeleri* {yani, Yahudilerin küfretmeleri}, *haksız yere enbiyâyı katletmeleri ve "Kalblerimiz kılıflıdır"*{yani, yani, kalblerimiz örtüler/perdeler içinde olduğundan, senin söylediklerini kavrayamıyoruz ey Muhammed} *sözleri sebebiyle...*

Onlar Nebî'den (s.a), *Enbiyâyı katletmeleri...* sözünü işitince, Nebî'-nin (s.a) kendilerine söylediklerinin hakk olduğunu bildiler de, *Kalblerimiz kılıflıdır* {yani, örtüler/perdeler içinde olduğundan, senin söylediklerini kavrayamıyoruz ey Muhammed} dediler. Böyle demelerinin sebebi ise, İncîl'i ve Furkân'ı/Kur'ân'ı inkâr etmeleri hasebiyle Nebî'-den (s.a) işittikleri sözlerden hoşlanmayışları idi.

...Hayır, Allah onun üzerini {yani, kalblerinin üzerini} *tab' etmiştir* {yani, hatm etmiştir/mühürlemiştir} *küfretmeleri sebebiyle artık onlar îmân etmezler, meğer ki az* {yani, onlar hiç îmân etmezler}...

156. *...ve yine küfretmeleri, Meryem'e azîm bir bühtânda bulunmaları...*

Yahudiler, Meryem'in (a.s) Yûsuf b. Mâsân ile zina ettiği iftirasında bulunmuşlardı. Yûsuf onun amcasının oğlu olup ona tâlib idi. Meryem de, Mâsân oğlu İmrân'ın kızıdır.

157. *...ve, "Biz Rasûlullâh [Allah'ın Rasûlü] Mesîh Îsâ ibn Meryem'i katlettik" sözleri sebebiyle...*

Onlar/Yahudiler (Îsâ ibn Meryem için), "Rasûlullâh" demediler, velakin Allah, "Rasûlullâh" dedi.

...Oysa o'nu katletmediler ve o'nu salbetmediler, velakin onlar şibihleşti {yani, katlettikleri arkadaşları o'na benzedi}...

Allah onun sûretini Îsâ'ya benzetti de onu katlettiler. Katledilen kişi: Yahuda, Îsâ'ya tokat vurmuş ve demişti ki:

— Sen Allah'ın Rasûlü olduğunu iddia ederek O'na nasıl iftira edersin?

Yahudiler onu öldürmek üzere yakaladıklarında Yahudilere dedi:

— Ben Îsâ değilim.

Fakat Yahudiler onu tekzib ederek şöyle karşılık verdiler:

— Hayır sen Îsâ'sın.

Çünkü Yahudiler öldürdükleri o kişiyi, Îsâ'yı (s.a) gözetlemekle görevlendirmişlerdi. Yüce Allah da Îsâ'yı gözetlemekle görevlendirdikleri o kişiyi o'na benzetti, Yahudiler de –Îsâ zannederek– onu öldürdüler.

...*Doğrusu o'nda* {yani, Îsâ hakkında} *ihtilâf ettiler* {yani, Hıristiyanların bir kısmı "Yahudiler o'nu öldürdü" derken, bir kısmı da "O öldürülmedi" diyerek ihtilâf ettiler}. *Ondan yana* {yani, o'nun öldürüldüğünden yana} *kuşku içindedirler. Onların buna dâir bir ilimleri yoktur, zanna tâbi olmak dışında. Onu yakînen katletmediler* {yani, onlar o'nu katlettikleri yolundaki zanlarını yakîn [kesin] yerine koydular; oysa o'nu katlettiklerinden emin değildirler}.

Allah, Îsâ'yı (a.s) katlettikleri iddialarında Yahudileri tekzib ederek buyuruyor ki:

158. *Aksine Allah o'nu Kendine ref' etti* {yani, Allah Îsâ'yı Ramazan ayında, kadr gecesinde, otuzüç yaşında diri olarak Beytu'l-Makdis dağından semâya ref' etti/yükseltti}...

İşte, *Aksine Allah o'nu Kendine ref' etti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Allah azîzdir* {yani, güçlü koruyucudur, çünkü Îsâ'yı katlden korumuştur}, *hakîmdir* {yani, o'nu yükseltmeye dâir hükmünde hikmetlidir}.

Îsâ (a.s), –ref' edilmesinin ardından– bir çift ayakkabı, bir gömlek ve kuşlara attığı bir miktar çakıl taşı bırakmıştır.

'Âişe (r.anha) dedi ki: "Rasûlullâh (s.a) –ölümünün ardından– kalınca bir izar, bir kisâ' ve içi lifle doldurulmuş deri bir yastık bıraktı."

وَإِنْ
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾

159. *Doğrusu Ehl-i Kitab'tan* {yani, Yahudilerden} *ölümünden* {yani, Yahudilerden ölümden} *evvel o'na* {yani, Îsâ'nın nebî-rasûl olduğuna} *îmân etmeyecek kimse yoktur...*

Ölümü esnasında, melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak Yahudiye, “Ey Allah'ın düşmanı! Yalanladığınız Îsâ Mesîh, Allah'ın kulu ve gerçek bir Rasûlü'dür” der. O da o'na îmân eder, fakat îmânının bir faydası olmaz. Îsâ (a.s) ineceği vakit Yahudilerden hayatta olanlar o'na îmân edecektir. Îsâ (a.s), saçlarını yağlamış, kırmızı renkli bir elbise giymiş ve kendisiyle Deccal'i öldüreceği bir harbe ile birlikte Efik denilen tepe üzerine inecektir.

İbn ‘Abbâs'a soruldu:

— Yahudilerden suda boğulan yahut ateşte yakılan ya da yırtıcı hayvanların yediği kimseler Îsâ'ya nasıl îmân edecek?

Şöyle cevab verdi:

— Îsâ'ya (a.s) îmân etmedikçe rûhu çıkmaz.

...ve o Kıyâmet Günü aleyhlerine şehîd {yani, onlara risâleti tebliğ ettiğine dâir tanık} *olacaktır.*

160. *Hâdûların* {yani, Yahudilerin} *zulümleri sebebiyle onlara helâl olan tayyibâtı* {yani, en‘âmı: etleri, yağları ve bütün tırnaklıları –ki bunlar onlara helâl idi–} *üzerlerine haram kıldık* {bunlar onlara, Mûsâ'dan sonra Allah tarafından haram kılınmıştı}. *Bir çoklarını Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden ve Muhammed'den} *alıkoymaları (sebebiyle bunu yaptık).*

Bir çoklarını Allah yolundan alıkoymaları buyruğunda hazfedilmiş takdiri lafızlar bulunmaktadır, şöyle ki: “Allah yolundan alıkoymaları sebebiyle bunu yaptık.”

وَاَخْذِهِمُ
الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ
فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا
اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

161. *Ondan nehyedildikleri halde faiz almaları ve insanların mallarını bâtıl ile* {yani, hakk olmayan haram yollarla} *yemeleri*

> *sebebiyle, onlardan* {yani, Yahudilerden} *kâfirlere elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırladık.*

İşte bu âyette söz konusu edilen zulümleri budur.

Sonra Yüce Allah, Tevrât ehli arasından îmân edenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> 162. *Fakat onlardan ilimde râsih olanlar...*

'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları (–ki bunlar Yahudilerden Hz. Peygamber'e ve Kur'ân-ı Kerîm'e îmân edenlerdir–) Nebî'ye (s.a) şöyle demişlerdi:

— Yahudiler senin getirdiğinin hakk olduğunu ve senin (niteliklerinin/sıfatlarının) ellerinde bulunan Tevrât'ta yazılı olduğunu çok iyi biliyorlar.

Fakat Yahudiler onlara şöyle karşılık verdiler:

— Durum dediğiniz gibi değildir.

Nebî'ye (s.a) de şöyle dediler:

— Bunlar bir şey bilmiyorlar. Seni aldatıyorlar ve sana doğru olmayan şeyleri aktarıyorlar.

Bunun üzerine Yüce Allah buyurdu ki:

> ...*Fakat onlardan* {yani, Yahudilerden} *ilimde râsih olanlar* {yani, Tevrât ilmini tedris edenler/iyi bilenler: 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları} *ve mü'minler* {yani, Ehl-i Kitab'tan olmayan Muhammed'in ashâbı} *sana indirilene* {yani, Kur'ân'a} *ve senden önce indirilene* {yani, diğer nebîlere indirilene: Tevrât'a ve İncil'e} *îmân ederler,...*

Sonra Yüce Allah onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

> ...*salâtı ikame ederler, zekâtı îtâ ederler [verirler], Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişe} *îmân edenrler. İşte onlara azîm bir ecir* {yani, büyük bir karşılık} *vereceğiz.*

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ
زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا
لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا
مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ
بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ
وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾

163. *Doğrusu sana da vahyettik,...*

'Adiy b. Zeyd ve Yahudi arkadaşlarının Nebî'ye, "Allah'a andolsun ki Allah ne sana, ne de Mûsâ'dan sonra herhangi bir kimseye vahiy göndermemiştir" demeleri üzerine Allah onları tekzib ederek buyurdu ki:

> *...tıpkı Nûh'a ve o'nun ardındaki nebîlere* {yani, Hûd ve Sâlih'e} *vahyettiğimiz gibi. İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb'a ve esbâta* {yani, Ya'kûb'un oğulları olan Yûsuf'a ve kardeşlerine İbrâhîm'in sâhifelerinde[14]} *vahyettiğimiz gibi. Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a* {vahyettiğimiz gibi}. *Dâvûd'a da Zebur'u verdik.*

150 sûreden müteşekkil olan Zebur'da herhangi bir suçun cezasına, farza, helâl ve harama dâir bir hüküm bulunmuyordu. Allah Yahudilerin Muhammed'in (s.a) nebî olduğunu bilmeleri için bunları haber verdi. Yahudiler, "Muhammed nebîleri söz konusu ediyor, fakat Mû-

---

14 İbareden, "İsmâîl'e, İbrâhîm'in sahifelerinde vahyedildi"ği anlaşılmakta ise de, ibare "İbrâhîm'e sahifelerinde, diğer nebîlere de ayrı ayrı vahyettik" şeklinde anlaşılmalıdır. (Çeviren)

sâ'nın durumunu açıklamıyor: Allah o'nunla konuştu mu, konuşmadı mı?" deyince, Allah şu buyrukları indirdi:

164. *Bundan evvel kıssalarını sana anlattığımız rasûllere...*

Bunlar [rasûllerin kıssaları], Mekke'de inen En'âm sûresinde ve diğer sûrelerde zikredilmişti. Bu sûre [Nisâ sûresi] ise Medenîdir.

...ve kıssalarını sana anlatmadığımız rasûllere de (vahyettik) ve Allah Mûsâ ile de konuştu.

Kırk yaşında iken ateş almak üzere gittiği gece Allah Mûsâ ile şifahî olarak konuştuğu gibi, Tevrât verildiği zaman da o'nunla konuşmuştu.

165. *Mübeşşir* {yani, cennetle müjdeleyici} *ve münzir* {yani, ateş/cehennem ile uyarıcı} *rasûller (olarak gönderdik) ki insanlar için rasûllerin ardından bir hüccet olmasın* {yani, Kıyâmet Günü, "Bize bir rasûl gelmedi" diyemesinler}. *Allah azîzdir, hakîmdir* {yani, insanlara enbiyâ gönderilmesi hükmünde hikmetlidir}.

Nebî (s.a) bunun üzerine Yahudilere dedi ki:

— Siz benim söylediklerimin hakk olduğunu ve niteliklerimin Tevrât'ta bulunduğunu biliyorsunuz. Eğer tevbe ederseniz günahlarınız bağışlanır.

Şöyle karşılık verdiler:

— Eğer bu dediklerin Tevrât'ta olsaydı, biz sana tâbi olurduk.

Nebî (s.a) dedi:

— Allah'a yemin ederim ki siz benim söylediklerimin doğruluğuna tanıksınız.

Onlar cevab verdiler:

— Hayır, bizim bu hususta tanıklık edecek bir bilgimiz yok.

Bunun üzerine Allah, "Şâyet onlardan kimse sana tanıklık etmiyorsa, kuşkusuz ki Allah, O'nun melekleri bu hususta tanıktırlar" buyurdu: İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

166. *Fakat Allah sana indirdiğiyle* {yani, Kur'ân'dan indirdiğiyle} *şehâdet eder ki, onu ilmiyle indirmiştir. Melekler de şehâdet*

{şuna [Kur'ân'ı ilmiyle indirdiğine] şehâdet} *ederler. Şâhid olarak Allah kâfidir* {yani, sana Kur'ân'ı indirdiğine dâir Allah'tan daha üstün hiçbir şâhid olamaz}.

Sonra Yüce Allah onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

167. *Muhakkak ki o küfredenler* {yani, Muhammed'i ve Kur'ân'ı inkâr edenler}, *Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyanlar* {yani, Yahudiler}, *ba'îd* {yani, hidâyetten tavîl [uzun/uzak]} *bir dalâl ile dalâlete düşmüşlerdir.*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا
لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ
فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

168. *Kuşkusuz ki küfredenleri* {yani, Muhammed'i ve Kur'ân'ı inkâr eden Yahudiler} *ve zulmedenleri* {yani, Allah'a şirk koşanları: Yahudileri} *Allah asla mağfiret edecek değil, hiçbir tarîke/yola iletecek de değildir.*

Sonra şu istisnâyı yapmaktadır:

169. *Cehennemin* {yani, küfrün} *tarîki/yolu müstesnâ, ki onlar orada ebediyyen hâlidlerdir* {yani, küfür onları ebediyyen hâlid olacakları [kalacakları] cehenneme götürür}. *Şu* {yani, onlara azab edilmesi}, *Allah'a pek kolaydır.*

170. *Ey insanlar! O Rasûl* {yani, Muhammed (s.a)} *size Rabbinizden hakk* {yani, Kur'ân} *ile geldi. Öyleyse îmân edin, sizin için hayırlıdır* {yani, Kur'ân'ı tasdik edin; o sizin için küfürden daha hayırlıdır}. *Eğer küfrederseniz, semâdakiler ve arzdakiler* {yani, bütün yaratılmışlar} *Allah'ındır. Allah ise alîmdir/bilendir, hakîmdir/hikmetlidir.*

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ
إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ
إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ
ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ
وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾
لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ
ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ
فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾

171. *Ey Ehl-i Kitab* {yani, ey Hıristiyanlar}! *Dîninizde* {yani, İslâm hakkında} *ğulüvv etmeyin/aşırı gitmeyin* {yani, Allah ve Îsâ ibn Meryem hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin}. *Allah'a haktan başkasını isnad etmeyin. Mesîh Îsâ ibn Meryem sadece Allah'ın Rasûlü'dür* {yani, Allah'ın çocuğu yoktur}, *Meryem'e ilka ettiği kelimesidir* {yani, Allah'ın "Ol" demesiyle olan bir varlıktır} *ve O'ndan bir ruhtur* {yani, Îsâ, babasız doğmuştur}...

Buyruk, Necrân Hıristiyanlarından es-Seyyid ve el-'Âkib ile onların beraberindekiler hakkında inmiştir.

...*Öyleyse Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve O'nun rasûllerine* {yani, Muhammed'in (s.a) nebî ve rasûl olduğuna} *îmân* {yani, tasdik} *edin de "Üçtür"* {yani, Allah üçün üçüncüsüdür} *demeyin, kendi iyiliğiniz için vazgeçin. Allah sadece bir tek ilahtır; çocuğu olmaktan* {yani, Îsâ'yı çocuk edinmekten/Îsâ'nın babası olmaktan} *münezzehtir. Semâdakiler ve arzdakiler* {yani, bütün yaratılmışlar} *O'nundur* {yani, Îsâ olsun, başkaları olsun O'nun kuludur ve O'nun mülkündedir}. *Vekîl* {yani, şuna şehîd/tanık} *olarak Allah kâfidir.*

172. *Mesîh de, mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan istinkâf etmezler* ["yestenkife" yani "ye'nef"]...

Böylece, meleklerin Îsâ ibn Meryem'den ve diğerlerinden mevki iti-

bariyle Allah'a daha yakın olduklarını bilmeleri ve ibret almaları istenmiştir. Îsâ da sadece Allah'ın kullarından bir kuldur.

Sonra Hıristiyanları tehdit ederek buyuruyor ki:

> ...*Kim O'nun ibâdetinden istinkâf eder* {yani, Allah'a ibâdetten kaçınır: O'nu tevhîd etmez} *ve istikbâr ederse* {yani, büyüklenirse: ibâdet etmezse}, *O onların hepsini Kendine toplayacaktır.*

İblis'ten başka kimse ibâdetten çekinmez ve büyüklenmez.

Yüce Allah mü'minlere, kendilerinin ve ibâdetten çekinenlerin konumlarını haber vererek şöyle buyuruyor:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا
الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿١٧٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

> 173. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince, onlara ecirlerini* {yani, amellerinin karşılıklarını} *eksiksiz verecektir. Hem de fadlından onlara ziyadesini* {yani, amellerinin karşılıklarından fazlasını} *verecektir* {yani, cennette verecektir}. *O istinkâf edenlere ve istikbâr edenlere* {yani, Allah'ı tevhîd etmeyip O'na ibâdetten büyüklenenlere} *ise, elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabla azab edecek ve onlar için Allah'tan başka bir velî* {yani, kendilerine fayda sağlayacak bir yakın} *ve bir nasîr* {yani, Allah'ın azabından koruyacak bir kimse} *bulunmayacaktır.*
>
> 174. *Ey insanlar! Rabbinizden size bir bürhân* {yani, bir beyan: Kur'ân} *geldi ve size mübîn bir nûr* {yani, sizi körlükten kurtaran açık bir ziya/ışık: Kur'ân} *indirdik.*

175. *Allah'a îmân edenlere* {yani, O'nun bir tek ve ortaksız olduğunu tasdik edenlere} *ve O'na sarılanlara* {yani, Allah'a sığınanlara} *gelince, onları Kendinden bir rahmetin* {yani, cennetin} *ve fadlın* {yani, cennette rızkın} *içine sokacak ve Kendine varan müstakim bir sırata iletecektir.*

يستفتونك قل الله يفتيكم في الكلالة إن امرؤ هلك ليس له ولد وله
أخت فلها نصف ما ترك وهو يرثها إن لم يكن لها ولد فإن كانتا
اثنتين فلهما الثلثان مما ترك وإن كانوا إخوة رجالا ونساء فللذكر
مثل حظ الأنثيين يبين الله لكم أن تضلوا والله بكل شيء عليم ﴿١٧٦﴾

176. *Sana istifta ediyorlar [fetvâ istiyorlar]...*

Âyet, Ensâr'dan Seleme b. Cuşem b. Sa'd ibn 'Alî b. Şâride b. Yezîd b. Cuşem b. el-Hazrecoğulları'ndan Câbir b. 'Abdullâh ve kız kardeşleri hakkında inmiştir.

...De ki: "Allah size kelâle {yani, oğlu ve babası olmadığı halde ölen kimse} *hakkında fetvâ veriyor:...*

Câbir b. 'Abdullâh el-Ensârî Medine'de hastalanmıştı. Rasûlullâh (s.a) onu ziyaret edince, "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bir kelâleyim: babam da yok, oğlum da yok; malımı ne yapayım?" diye sormuştu. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

..."Eğer helâk olan {yani, ölen} *erkeğin çocuğu bulunmayıp da sadece bir kız kardeşi varsa, terekenin* {yani, ölenin mirasının} *yarısı onundur. O da,* {kendinden önce ölmesi hâlinde} *buna [çocuğu olmayan kız kardeşine] mirasçı olur (ve terekenin tamamını alır). Eğer onun [ölen erkeğin] çocuğu yok da iki kız kardeşi varsa, (bu iki kız kardeş, erkek kardeşin bıraktığının) üçte-ikisini alırlar. Şâyet (ölen erkeğin), erkekli-kadınlı kardeşleri varsa, o zaman erkeğe iki kadının payı vardır. Allah şaşırmamanız* {yani, miras paylaşımında hata etmemeniz} *için size beyan ediyor. Allah alîmdir* {yani, miras paylaşımı ile ilgili her şeyi çok iyi bilendir}.

Benzeri bir âyet de Enfâl sûresindedir.[15]

---

15 Enfâl sûresinde mirasla ilgili hüküm ihtiva eden tek âyet 75. âyettir. (Çeviren)

5. MÂİDE SÛRESİ

Bugün sizin için dîninizi ikmal ettim (el-Mâide, 5/3) âyeti hariç –ki bu âyet Arafat'ta nâzil olmuştur– gündüz vakti Medine'de inen Mâide sûresi, Kûfiyyûna göre 120 âyettir.

Mukâtil dedi: Allah buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَه۪يمَةُ الْاَنْعَامِ
اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ
مَا يُر۪يدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ
وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey îmân edenler! Akidleri* {yani, sizinle müşrikler arasındaki ahidleri/antlaşmaları} *ifa edin. Size tilavet edilenler* {yani, Allah'ın yenilmesini haram kıldığı meyte/leş, kan, domuz eti, boğularak, vurularak, yukarıdan aşağıya düşerek ve toslanarak öldürülüp de yenilmesi Allah tarafından haram kılınanlar} *hariç, en'âm behimesi* {yani, deve, inek, koyun-keçi ve bütün av hayvanlarının etleri} *sizin için helâldir. İhramlı* {yani, hacc ya da umre sebebiyle ihramlı} *iken (–deniz, göl, nehir avı hariç–) avlanmak ise sizin için haramdır* {zira ihramlı iken de helâl olan deniz, (göl ve nehir) avı dışında bütün avlar ihramlıya haramdır}. *Kuşkusuz Allah dilediğine hükmeder* {yani, Allah helâl olanlardan dilediğini haram ve ihramda iken haram kıldığı avlanmada dilediğini helâl kılar}.

> 2. *Ey îmân edenler! Helâl saymayın: Allah'ın şe'âirini* {yani, hacc ve umre menâsikini/amellerini},...

Hums'dan olan Kureyş, Huzâ'a, Kinâne ve 'Âmir b. Sa'sa'a Haram aylarda ve gayrısında birbirlerine baskın düzenlemeyi helâl kabul ediyorlardı. Safa ile Merve arasında sa'y yapmadıkları gibi, Arafat'ta vakfe yapmayı da Allah'ın şe'âirinden saymıyorlardı. Müslüman olduktan sonra Allah onlara bunların Allah'ın şe'âirinden olduğunu haber verdi. *Safa ile Merve Allah'ın şe'âirindendir* (el-Bakara, 2/158) buyurarak, Safa ile Merve arasında sa'y yapılmasını emretti ve *Ey îmân edenler! Helâl saymayın: Allah'ın şe'âirini...* buyruğunu indirdi.

> ...*(Helâl saymayın:) Haram ayı* {yani, Haram ayda savaşmayı}, *hediye edilen kurbanlıkları* {yani, câhiliyye dönemi insanları gibi kurbanlıklara saldırmayı} *ve gerdanlıklıları* {yani, kendilerine ve hayvanlarına güvende olmak için gerdanlık takanlara saldırmak sûretiyle}...

Benî Kinâne'den Ebû Sümâme, Cünâde b. 'Avf b. Ümeyye her sene Ukaz panayırında kalkarlar ve Cünâde b. 'Avf, "Şunu bilin ki, ben Muharrem ayını helâl, Safer ayını haram ay ilan ediyorum. Şunu helâl, bunu haram kılıyorum" deyip dilediğini söyler; Arablar da bunu kabul ederek ona göre uygulama yaparlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, *Nesi' [Haram ayların yerlerini değiştirmek], sadece küfürde bir ziyadedir. Küfredenler* {yani, Cünâde b. Avf –ki Haram ayların yerlerini değiştiren odur–} *onunla dalâlete düşürülür. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığının sayısına tâbi olsunlar da Allah'ın haram kıldığını* {yani, Haram ayları} *helâl kılsınlar* {yani, Allah'ın haram kıldıklarına muhâlefet edip Haram ayları helâl kılsınlar} (et-Tevbe, 9/37) buyruğunu indirdi.

Câhiliye döneminde Harem halkından olmayan kimseler haccetmek istedilermi, kendilerine kıldan-tüyden gerdanlık yapar ve böylece Mekkelilere karşı güvenlikte olurlardı. Şâyet Harem halkından ise hem kendisine, hem de devesine Harem bölgesindeki ağaç kabuklarından gerdanlık takar, böylelikle gittiği her yerde güven içinde olurdu. Bu uygulamayı Haram aylar dışındaki aylarda yapıyorlardı. Haram aylara girdilermi, kendilerine de, develerine de gerdanlık takmazlardı, zira Haram ay dolayısıyla gittikleri her yerde güvende olurlardı.

...*(Helâl saymayın:) Rabb'lerinden bir fadl* {yani, hacc döneminde ticaret yoluyla bir rızık} *ve bir rıza arayarak* {yani, haccları ile Allah'ın kendilerinden razı olmasını isteyerek –ancak Allah Müslüman olmadıkça onlardan razı olmaz; çünkü kılıç âyeti bu âyeti neshetmiştir[1]–} *Beyt-i Haram'ı kasdedenleri* {yani, Beyt'e yönelerek gelenleri: Hacc için gelenlere hiçbir şekilde taarruz etmeyin}...

Buyruk, el-Hutaym hakkında inmiştir.

...*İhramdan çıktığınızda avlanın [avlanabilirsiniz]. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydukları* {yani, Hudeybiye yılı sizi Mekke'ye sokmadıkları, Ka'be'yi tavaf etmenizi engelledikleri} *için bir kavme karşı beslediğiniz kin* {yani, Mekkeli müşriklere olan düşmanlığınız} *sakın sizi haddi aşmaya* {yani, Allah'a isyanı gerektiren işleri yapmaya} *sürüklemesin* {yani, Hediyelik kurbanlıkları, gerdanlıklıları yakalamayı, Haram ayda Yemâmeli Bekr b. Vâil hacılarına karşı çarpışmayı helâl kabul etmeyin}...

Buyruk Benî Kays b. Sa'lebe'den el-Hutaym –ki asıl adı Dubay'a b. Şurahbil b. Ömer b. Cursûm el-Bekrî'dir– ve müşriklerden hacca gitmek isteyenler hakkında inmiştir. Şöyle ki Şureyh b. Dubay'a, Nebî'ye (s.a) gelip dedi ki:

— Ey Muhammed! Bana dînini arzet.

Nebî (s.a) de ona dînini arzetti; hakk ve vazifelerini haber verdi.

Şureyh dedi ki:

— Senin bu dîninde biraz sertlik/ağırlık var. Ben kavmime döneyim, onlara senin söylediklerini arzedeyim. Eğer kabul ederlerse, ben de onlarla birlikte kabul ederim; etmezlerse ben de onlarla beraber hareket ederim.

Böylece Nebî'nin (s.a) yanından çıkıp gitti.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— O, kâfir bir kimsenin kalbi ile girdi, ahdinde/sözünde durmayan

---

1 Bu kılıç âyetiyle, ne kadar da çok âyetin nesholduğuna hükmetmişlerdir. Hakikatte ise burada nesh de yoktur, teâruz [çatışma] da.

bir kimsenin suratı ile çıktı. Ben bu adamın Müslüman olduğu görüşünde değilim.

Sonra Medine dışında yayılan Medinelilere ait davarları önüne katıp götürdü. Medineliler arkasından gittilerse de onu yakalayamadılar. Yoluna devam ederken şu beyitleri söylüyordu:

Gece onları insafsız bir güdücü ile sarıp sarmaladı

Bu ne bir deve çobanı, ne de bir koyun çobanıydı

Kasap tezgâhı üzerinde eti parçalayan kasap da değildi

İri bacaklı ve ayakları enli idi.

Ebû Muhammed 'Abdullâh [Ubeydullâh] b. Sâbit dedi: Babamı şöyle derken dinledim: Ebû Sâlih dedi: "Bu şahsı kavminden bir kişi kâfir olduğu halde öldürdü. Sonra da onu öldüren kişi Müslüman olarak geldi. Rasûlullâh (s.a) müşriklerin kendisini Mekke'ye girmekten alıkoyduğu senede: Hudeybiye senesinde umre yapmak üzere Mekke'ye beraberinde büyük miktarda ticaret malları da bulunduğu halde Bekr b. Vâillilerin hacıları ile birlikte geldi. Rasûlullâh'ın ashâbı Şureyh'in arkadaşları ile birlikte geldiğini işitip onların durumlarını öğrenince, daha önce davarları alınmış olanlar, Şureyh'in vaktiyle davarlarına yaptığı gibi ona ve arkadaşlarına baskın yapmak istediler. Ancak, "Önce Nebî'den (s.a) izin alalım" deyip o'na sordular. Bunun üzerine, *Ey îmân edenler! Helâl saymayın: Allah'ın şe'âirini* {yani, hacc ile ilgili menâsiki ve Haram ayda hediye kurbanlıkları ve gerdanlıklıları baskın ve hücum ile almayı helâl saymayın. Devesine gerdanlık takmış kimseleri korkutmayı, Beyt-i Haram'a doğru gelen müşrik hacıları öldürmeyi helâl görmeyin}... âyeti nâzil oldu. Müşrik hacılardan kasıt da, Şureyh b. Dubâya ve arkadaşlarıdır. Bunlar beraberlerindeki ticaret mallarıyla Allah'tan bir lütuf: ticaret yoluyla bir rızık ve haccederek Allah'ın hoşnutluğunu arzu ediyorlardı. Böylece Allah Nebî'ye (s.a) onlarla savaşmayı yasakladı. Fakat daha sonra onlardan Müslüman olmak dışında hiçbir şeyin kabul edilmeyeceği bildirilerek, *O müşrikleri nerede bulursanız öldürün* (et-Tevbe, 9/5) âyetiyle bu âyet neshedildi.

...Birr ve takvâ üzere yardımlaşın. İsm/günah ve udvân/düşmanlık üzere ise yardımlaşmayın. Allah'a ittika edin. Kuşkusuz Allah'ın ikâbı şedîddir.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا
مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ
ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ
لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3. *Size şunlar haram kılındı: Meyte* {yani, leş eti yemek}, *kan* {(yani, akıtılan kan)}, *domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan* {yani, müşriklerin ve başkalarının putları için kestikleri hayvanlar –bunlar şer'î hükümlere uygun kesilse de kesilmese de haramdır; çünkü bu hayvanlar Allah'tan başkası adına tahsis edilmişlerdir–}, *boğulan* {yani, ölünceye kadar boğazı sıkılarak veya başka bir şekilde boğularak öldürülen koyun-keçi, deve ve inekler}, *vurulan* {yani, ölünceye kadar başına bir şeyle vurularak ölen hayvanlar}, *yüksek bir yerden yuvarlanan* {yani, dağ gibi bir yerden yuvarlanan yahut bir kuyuya düşüp de ölen hayvanlar}, *süsülen* {yani, bir başkası tarafından boynuzlanarak öldürülen hayvanlar}, *yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanan* {yani, yırtıcı bir hayvan tarafından avlanıp öldürülen evcil ve yabanî hayvanlar}, *–canı çıkmadan kestikleriniz müstesnâ–* {yani, boğulan, başına vurulan, yuvarlanan, süsülen/boynuzlanan ve yırtıcı hayvanlar tarafından parçalananlardan henüz canları çıkmadan yetişip kesebildikleriniz hariç: bunlar helâldir}...

Bu gibilerinin canlarının henüz çıkmadığı, gözlerini kırpmalarından, damarlarının seğirmesinden, kuyruklarının hareket etmesinden anlaşılır. Bu halde ise tezkiye edilir [öngörülen usûle göre kesilir] ve yenilmeleri helâl olur.

...dikili taşlar [nusub] üzerine boğazlananlar...

"Dikili taşlar", câhiliyye döneminde müşriklerin dikip ibâdet ettikleri taşlardır. Bunlar da kesinlikle haramdır. Ka'be'nin koruyucuları, hayvanları bu taşlar adına keserlerdi. Diledikleri zaman da onları başkalarıyla değiştirir, öncekileri bir kenara atarlardı.

> *...Ezlâm ile kısmet aramanız* {yani, fal oklarıyla işlerinizle ilgili kısmet aramanız da haram kılındı}...

Bu fal okları [el-ezlâm], müşriklerin puthânelerindeki iki oktu. Birinin üzerinde, "Rabbim emretti", diğerinin üzerinde ise "Rabbim yasak etti" yazıyordu. Bir iş yapmak istedilermi puthâneye gider, ok çekerler, hangisi çıkarsa ona göre hareket ederlerdi. Mesela, yola çıkmak istediklerinde bu puthâneye gelir, üzerine bir örtü kapatır, sonra da oklardan birini çekerlerdi. Şâyet "Rabbim emretti" yazılı ok çıkarsa yolculuğa çıkarlar, "Rabbim yasak etti" yazılı ok çıkarsa yolculuğa çıkmazlardı. İşte "fal okları" [el-ezlâm] denilen şey bu idi.

> *...Şunlar birer fısktır* {yani, haram birer ma'siyettir}. *Bugün küfredenler dîninizden ümitlerini kestiler. Öyleyse onlara* {yani, kâfirlerden} *haşyet duymayın, Bana haşyet duyun* {yani, emirlerimi terketmeniz hâlinde Bana haşyet duyun}. *Bugün* {yani, Arefe günü} *sizin için dîninizi* {yani, dîninizdeki helâl ve harama dâir şer'î hükümleri} *ikmal ettim,...*

Bundan sonra helâle, harama, başka bir hususa dâir bir hüküm, bir hadd [ceza] veya bir farz inmemiştir. Bundan tek istisnâ Nisâ sûresinin sonlarındaki iki âyettir:[2] *Sana istiftâ ediyorlar...* (en-Nisâ, 4/176). Çünkü Allah mü'minlere daha önce Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmeyi, öldükten sonra dirilişe, cennete-cehenneme îmân etmeyi, belirli bir vakte bağlı olmaksızın sabah ve akşam iki rekat namaz kılmayı, Nebî'nin (s.a) hicretinden önce savaştan uzak durmayı farz kılmıştı. Beş vakit namaz da Mekke'de mirac gecesi farz kılınmıştı. Zekât, Ramazan orucu, cünüblükten dolayı gusletmek, Beyt'in haccedilmesi ve diğer bütün farzlar ise Medine'de farz kılındı.

Bu âyet, Veda haccını müteakiben Arefe günü nâzil oldu. Vahyin nüzûlü sebebiyle Nebî'nin (s.a) devesi Cem'de dizleri üstüne çöktü. Bundan sonra Nebî (s.a) 81 gün daha yaşadı ve Rebiu'l-Evvel ayının Pa-

---

2 Söz konusu âyet, iki değil, bir âyettir.

zartesiye rastlayan ikinci günü vefat etti. İşte helâl ve harama dâir nâzil olan son âyet, *Bugün sizin için dîninizi ikmal ettim...* âyetidir.

> ...*üzerinizdeki nimetimi* {yani, İslâm'ı} *tamamladım* {çünkü siz beraberinizde tek bir müşrik dahi olmaksızın haccettiniz} *ve size dîn olarak islâma rıza verdim* {yani, Allah'ın islâmdan başka razı olacağı bir dîn yoktur}.

Nitekim Allah, *Kim islâmdan başka bir dîn ararsa, ondan asla kabul olunmaz ve o âhirette zarara uğrayanlardan olur* (Âl-i İmrân, 6/85) buyurmaktadır.

> ...*Kim son derece aç ve çaresiz kalır da isme/günaha meyletmeksizin* {yani, ma'siyet kasdı gütmeksizin} *onlardan yemeye mecbur kalırsa, kuşkusuz Allah gafûrdur, rahîmdir* {çünkü aşırı derecede açlık ve çaresizlik sebebiyle meyte/leş ve domuz eti yemeye ruhsat vermiştir}.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ
اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ
الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِٓي اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

> 4. *Sana, kendilerine neyin* {yani, avdan/av hayvanlarından neyin} *helâl kılındığını soruyorlar...*

Benî Mühelhil'den Zeyd el-Hayr et-Tâî ile 'Adiy b. Hâtem et-Tâî, Nebî'ye (s.a), "Ey Allah'ın Rasûlü! Âl-i Der' ve Âl-i Hûriyye köpekleri;

ceylanları, inekleri, eşekleri avlıyor; bunların kimini yetişip kesebiliyoruz, kimi de ölüyor. Allah da meyteyi/leşi haram kılmış bulunuyor. Bize helâl olanlar nelerdir?" diye sordular. Bunun üzerine, *Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar* buyruğu nâzil oldu.

...De ki: "Size tayyibât {yani, helâl olan şeyler} *helâl kılındı...*

Tayyibâtın/helâl olan şeylerin yanısıra, yetişilip kesilmesi şartıyla Allah'ın helâl kıldığı av hayvanları da helâldir.

..."Allah'ın size öğrettikleri ile alıştırıp öğrettiğiniz {yani, Allah sizi nasıl eğitip hayrı ve şerri öğrettiyse, sizin de öylece eğittiğiniz} *avcı hayvanların* {yani, avlanmak için eğitilmiş köpeklerin} *avladıkları da* {size helâl kılındı. O halde köpeklerinizi av hususunda eğitin}. *Öyleyse onların size tuttuklarından yeyin* {yani, eğitilmiş köpeklerin size tuttuklarından yiyebilirsiniz}. *Üzerine* {yani, size av yakaladıktan sonra av hayvanını saldığınız vakit} *Allah'ın adını zikredin ve Allah'a ittika edin* {yani, eğitilmiş köpeklerin avladıkları arasında tezkiye edilebilenler dışında meyte/leş durumundaki av hayvanlarını yemeyi helâl kabul etmeyin}...

Sonra Allah onları şöyle korkutmaktadır:

..."Muhakkak Allah'ın hesabı serîdir" {yani, çaresiz/mecbur kalan kimse müstesnâ, av hayvanlarından meyte durumundakileri yemeyi helâl kabul edenler için Allah'ın hesabı pek çabuktur}.

5. *Bugün size tayyibât* {yani, helâl olan şeyler: av hayvanlarından kesilenler} *helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin taamı da* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların erkek ve kadınlarının kestikleri de} *size helâldir. Sizin taamınız da* {yani, Müslümanların erkek ve kadınlarının kestikleri de} *onlara* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlara} *helâldir. Mü'min kadınlardan muhsanât da* {yani, iffetli olanlarla evlenmek de} *size helâldir, bundan evvel kitab verilenlerden muhsanât da* {yani, hür Yahudi ve Hıristiyan kadınlardan iffetli olanlarla evlenmek de} *size helâldir* {yani, Müslüman erkeklere helâldir}; *muhsınîn [muhsan erkekler]* {yani, fercleri̇ni zinadan koruyan kadınlar}, *ğayri musâfihîn [sifah yapmayan erkekler]* {yani, aleni zina etmeyen kadınlar}, *dost edinmeyen (erkek)ler* {yani, gizli halîl/dost edinmeyen kadınlar} *olarak ecirlerini* {yani, mehirle-

rini} *vermeniz şartıyla*[3] {yani, o kadınlar [Yahudi ve Hıristiyan kadınlar] zinaya karşı iffetlerini korudukları, açıkça zinadan uzak durdukları ve gizlice dost edinmedikleri takdirde, onlarla evlenebilirsiniz, evlendiğiniz takdirde mehirlerini vermeniz gerekir}...

Allah Ehl-i Kitab kadınları helâl kılınca, Müslüman erkekler dediler ki:

— Onlar bizim dînimiz üzere olmadıkları halde o kadınlarla nasıl evlenebiliriz?!"

Ehl-i Kitab kadınları da şöyle dediler:

— Allah'ın, bizim, Müslüman erkeklerle evlenmemizi helâl kılmasının tek sebebi, amellerimizden razı olmasındandır. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...*Kim* {yani, Ehl-i Kitab kadınlarından kim} *îmâna* {yani, Allah'ın vahdâniyyetine} *küfrederse, onun ameli heder olur ve o âhirette hâsirlerdendir* {yani, kâfirlerdendir}.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ وَاِنْ
كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ
اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُۜ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

---

3 Âyetten de açıkça anlaşıldığı üzere muhsan olmak, zina etmemek, gizli dost tutmamak özellikleri, Ehl-i Kitab kadınlar ile evlenecek Müslüman erkeklerde aranmaktadır; çünkü kullanılan zamirler müzekker [eril] zamirlerdir. Nitekim müfessirler de böyle açıklamışlardır. Ancak merhum Mukâtil, açıklamalarında bu özelliklerin Ehl-i Kitab kadınlarda arandığını ifade edecek zamirler kullanmıştır. Bu, yanlış anlama veya yanılgı eseri olmalıdır. (Çeviren)

6. *Ey îmân edenler! Salâta/namaza kalkacağınız vakit yıkayın yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi, meshedin başlarınızı ve ka'beyne [iki topuğa/iki aşık kemiğine] kadar ayaklarınızı. Eğer cünüb oldu iseniz* {yani, size cenâbet isabet ettiyse} *temizlenin* {yani, gusledin}. *Şâyet hasta olmuş iseniz* {yani, ehliniz içinde mukîm olmakla birlikte bir yara/cerâhat, çiçek hastalığı yahut vücudunuza bir irin isabet eder de zarar görmekten yahut helâkten/ölmekten haşyet duyarsanız/korkarsanız; biri yüz, diğeri eller-kollar için olmak üzere iki vuruş ile (temiz bir) sa'îdi [toprağı] kasdedin/sa'îde [toprağa] yönelin}...

Buyruk, 'Abdurrahmân b. 'Avf (r.a) hakkında inmiştir.

...veya seferde iseniz...

Bu da Benî Enmar –ki bunlar Kays-ı Aylan'ın bir koludur– gazvesinde Nebî (s.a) ile birlikte iken gerdanlığını düşüren 'Âişe hakkında inmiştir.

...veya sizden biri ğâitten {yani, seferde iken tuvaletten} *gelirse veya kadınlara messederseniz* {yani, seferde iken kadınlarla cima ederseniz}, *su da bulamazsanız, o vakit tayyib bir sa'îde yönelin/tayyib bir sa'îdi kasdedin, ondan* {yani, sa'îdden/topraktan} *yüzlerinize ve ellerinize meshedin...*

Toprağa iki vuruşun biri yüz için, diğeri de dirseklere kadar eller-kollar içindir. Teyemmümde başın meshedilmesi emredilmemiştir.

...Allah size bir harec irade etmez {yani, dîninizle ilgili bir darlık/sıkıntı vermeyi irade etmez –onun içindir ki size teyemmüm ruhsatı vermiştir–}. *Fakat sizi temizlemeyi* {yani, dîninizle ilgili olarak hadeslerden ve cünüblükten temizlemeyi} *ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı irade eder* {yani, yolculukta ve ikâmette yaralı ve hasta olmanız hâlinde teyemmüm ruhsatı vermekle nimetini tamamlamayı irade eder}, *ki şükredesiniz* {yani, size bu nimetleri veren Rabbinize şükredesiniz, O'nu tevhîd edesiniz}.

Teyemmüme dâir bu ruhsat nâzil olunca Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a), 'Âişe'ye (r.anha), "Allah'a yemin ederim ki, ben hep senin mübârek olduğunu bilmişimdir" dedi.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذٖي وَاثَقَكُمْ بِهٖٓ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ
﴿٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامٖينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ
بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا
تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ
اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظٖيمٌ ﴿٩﴾

7. *Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "İşittik/dinledik ve itaat ettik" dediğiniz zaman sizi kendisiyle bağladığı mîsâkını* {yani, Allah'ı ve rubûbiyyetini tanıyacağınıza dâir İslâm ile mîsâkınızı aldığı günü} *unutmayın/hatırlayın,...*

Allah insanları Âdem'in sulbünden yarattığında kullarından ilk olarak mîsâk almıştır. İşte, *Hani Rabbin Âdemoğulları'nın sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şâhid tutup "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (diye sormuştu). Onlar da, "Evet (Rabbimizsin), şâhidiz"* {yani, nefislerimize/kendimize şâhidiz} *demişlerdi* (el-A'râf, 7/172) âyeti bunu anlatmaktadır. Âdemoğulları'ndan kim amel edecek çağa erişir ve Allah'a, âyetlerine, kitablarına, rasûllerine, o kitaba,[4] meleklere, cennete, nâra/cehennem ateşine, helâle, harama, emre ve nehye îmânı ikrar ve kabul edip Allah'ın emir ve nehiylerine riâyet eder, Allah'a verdiği bu sözün gereğini yerine getirirse, Allah da onu cennetine koyacağına dâir sözünü yerine getirir.

O halde karşımızda iki ahid/söz vardır. Biri, Allah'a îmâna dâir verilen ahid/söz, diğeri amel etmeye dâir verilen ahid/söz. Allah'ın, *İşittik/dinledik ve itaat ettik* {yani, biz Allah'tan gelen Kur'ân'ı işittik/din-

---

4 Tercümeye esas aldığımız Arabca baskıda da aynen böyledir: *Kitablarına* kelimesinden sonra bir de *el-kitab* [o kitaba] lafzı bulunmaktadır. (Çeviren)

ledik ve onda bulunanlara itaat ettik} (el-Bakara, 2/285) buyruğu ile *O halde gücünüzün yettiğince Allah'a ittika edin, dinleyin ve itaat edin* {yani, Muhammed'in, Allah'tan getirmiş olduğu Kur'ân'ı dinleyin, Allah'ın size verdiği emirlere itaat edin} (et-Teğâbün, 64/16) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Kim ergenlik ve amelle mükellef olma yaşına ulaşır da Allah'a, Rasûl'e ve kitaba îmân etmeyecek olursa, yarattığı vakit ondan aldığı Allah'a îmân ve amel edeceğine dâir verdiği sözü nakzetmiş olur ve kâfirler arasına katılır. Ergenlik yaşına ulaşamadan ölen, dolayısıyla da Allah'a verdiği îmân sözünü yerine getiremeyen kimsenin durumunun ne olacağını ise en iyi Allah bilir. 'Abdullâh b. 'Abbas'a müşriklerin çocuklarının durumu sorulduğunda, "Andolsun ki Allah onlardan ilk ahdi/sözü almış bulunuyor. Fakat onlar belli bir süreye erişmediler, rızıklarını almadılar, kötü bir amel de işlemediler" cevabını vermiştir. *Bir vizr çeken, diğerinin vizrini çekmez* (el-İsrâ, 17/5). Bunlar, Allah'a verdikleri ilk mîsâk üzere öldüklerinden, durumlarının ne olacağını en iyi bilen Allah'tır.

> ...*ve Allah'a ittika edin* {yani, o mîsâkı/sözü nakzetmeyin}. *Kuşku yok ki Allah göğüslerde gizlenene alîmdir* {yani, onların kalblerindeki îmân ve şekki/kuşkuyu en iyi bilendir}.
>
> 8. *Ey îmân edenler! Allah için kıst* {yani, adl/adalet} *ile şehâdet eden qavvâmîn* {yani, qavvâlîn [adaletle söz söyleyenler]} *olun. Bir kavme olan kininiz* {yani, müşriklere: Mekke kâfirlerine olan düşmanlığınız} *sizi adaletsizliğe* {yani, Rabî'alı hacılara hücum ederek onlardan ihramlı birine saldırmayı helâl kabul ederek sizi adaletsizliğe} *sürüklemesin. Adaletli olun, o takvâya* {yani, adalet Allah'tan korkmaya} *en yakındır. Allah'a ittika edin* {yani, adaletli olun}. *Kuşkusuz Allah amellerinize habîrdir [amellerinizden haberdardır].*

Böylece onlara hem öğüt veriyor, hem de onları sakındırıyor.

> 9. *Allah, îmân edenlere ve sâlih ameller işleyenlere* {yani, farzları eda edenlere} *va'detmiştir: Onlar* {yani, onların günahları} *için bir mağfiret ve azîm bir ecir* {yani, güzel bir karşılık/mükâfaat: cennet} *vardır.*

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾

10. *Küfredip* {yani, Mekke halkından küfredip} *de âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenlere gelince, işte onlar cahîmin* {yani, büyük bir ateşin} *ashâbıdır/arkadaşlarıdır.*

11. *Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir kavm* {yani, Yahudiler} *size ellerini uzatmak* {yani, kötülük yapmak için uzatmak} *istemişlerdi de onların ellerini sizden geri çekmişti...*

Bu âyetin nüzûl sebebi şudur: Rasûlullâh (s.a) el-Münzir b. 'Amr el-Ensârî'yi bir gurub sahabî ile birlikte Bi'ri Ma'ûne denilen Benî 'Âmir'in su kaynağına gönderdi, onlar da suya ulaşıp konakladılar. Akşam olunca aralarından dört kişi ortak oldukları develerini kaybettiler ve orada kalmak için izin istediler, Münzir de onlara izin verdi. Sonra Münzir beraberindekilerle yola koyuldu. Sabahı ettiklerinde suyun yakınlarında onlara karşı bir araya gelinmiş olduğunu gördüler. Benî Süleym Benî 'Âmir'e, onların Bi'ri Ma'ûne'ye yakın olduklarını haber vermişti. Nihâyet karşılaştılar ve çok çetin bir çarpışmanın akabinde el-Münzir b.

'Amr ve beraberindekiler öldürüldü. Diğer dört kişi ise bir sonraki gün develerini buldular ve arkadaşlarının arkasından gittiler. Benî 'Âmir'e ait olup koyun otlatan bir câriye onları görüp sordu:

— Siz Muhammed'in arkadaşlarından mısınız?

Onlar, Müslüman olur ümidiyle cevab verdiler:

— Evet.

Bu sefer cariye şöyle dedi:

— Kendinizi kurtarmaya bakın. Kardeşleriniz, 'Âmir b. et-Tufeyl b. Mâlik b. Ca'fer tarafından suyun etrafında öldürüldü.

O dört kişiden biri diğerlerine sordu:

— Ne dersiniz?

Diğerleri cevab verdiler:

— Rasûlullâh'a gidip olan-biteni haber verelim.

Arkadaşları onlara şöyle karşılık verdi:

— Allah'a yemin ederim ki ben bugün arkadaşlarımın intikamını almadıkça geri dönmeyeceğim. Haydi, siz sağlıcakla gidin; Rasûlullâh'a da benden çokça selâm götürün.

Uzaktan atlıları gözetledi, arkadaşlarının suyun yakınlarında öldürülmüş olduklarını gördü. Kılıcını çekip öldürülünceye kadar çarpıştı. Diğer üç kişi geri dönüp akşam vakti Medine'ye ulaştıklarında Medine'den çıkmakta olan Benî Süleym'den iki kişi ile karşılaştılar ve sordular:

— Kimsiniz?

O iki kişi cevab verdi:

— Benî 'Âmir'deniz.

Bu sefer onlara şöyle dediler:

— Siz kardeşlerimizi öldüren kimselerdensiniz.

Böyle diyerek üzerlerine atılıp o iki kişiyi öldürdüler. Sonra Nebî'nin (s.a) huzuruna varıp olan-biteni haber verdiler. Hâdisenin, kendilerinden önce Nebî'ye (s.a) ulaşmış olduğunu gördüler ve dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz akşam vakti Medine'ye geldik. Benî 'Âmir'den iki kişi gördük ve onları öldürdük. İşte bunlar da, onlardan aldığımız eşyalar.

Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a) onlara şöyle dedi:

— Çok kötü bir iş yaptınız, çünkü onlar Benî Süleym'den –(Benî Süleym ile Nebî (s.a) arasında barış antlaşması vardı)– idiler.

Bunun üzerine, *Ey îmân edenler! Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin* {yani, Allah Rasûlü size emir vermedikçe acele ederek herhangi bir iş yapmaya, bir fiil işlemeye kalkışmayın}. *Allah'a ittika edin* {ve nebînize muhâlefet etmeyin}. *Muhakkak Allah semîdir* {yani, söylediklerinizi işitendir}, *alîmdir* {yani, yaptıklarınızı bilendir} (el-Hucurât, 49/1) buyruğu nâzil oldu. Benî Süleym'den olan, (fakat "Benî 'Âmir'deniz" diyen) o iki kişinin akrabaları gelip dediler ki:

— Ey Muhammed! Bizim adamlarımız sana geldi ve senin yanında öldürüldü.

Rasûlullâh (s.a) onlara şöyle karşılık verdi:

— Sizin arkadaşlarınız kendilerini düşmanlarımıza nisbet ettiler, bundan dolayı da öldürüldüler; fakat yine de biz arkadaşlarınızın diyetini ödeyeceğiz.

Rasûlullâh, o iki kişinin diyetini ödemekte katkıda bulunmaları için Medine çevresinde bulunan gayr-i müslim kabilelere gitti, ki bu hususta onlarla antlaşma yapmıştı. Önce Benî Nadîr'den işe başladı ve dedi ki:

— Siz bizim komşumuz ve antlaşmalılarımızsınız. Günler ise değişkendir. Başımıza gelen bu işi biliyorsunuz. Bize katkıda bulunun, inşâallah yarın biz de size bunun karşılığını veririz.

Benî Nadîr şöyle karşılık verdi:

— Hoş ve safa geldin. Fakat herhangi bir hususta kardeşlerimiz Benî Kurayza'nın önüne geçmek istemeyiz. O nedenle, sen filan gün bize gel, o zaman istediğini senin için toplamış olur ve topladıklarımızı veririz.

Rasûlullâh geri döndü.

Benî Nadîr, Benî Kurayza'ya şöyle dediler:

— Muhammed ne yaptığını bilmiyor, bir-iki adamın diyeti için bize geliyor. Haydi toplanın da onu öldürün.

Rasûlullâh; Ebû Bekr, Ömer ve 'Alî ile birlikte, gelmesini istedikleri günde Benî Nadîr'e gitti. Benî Nadîr o'nu bir sofada oturttular, sonra çıkıp öldürmek amacıyla silahlanmaya koyuldular. Bu sırada Ka'b b. el-Eşref Medine'de bulunuyordu. Ka'b'ın dönmesini bekliyorlarken Allah, Nebîsi'ne vahiy gönderdi. Cebrâîl gelip o'na ve arkadaşlarına suikast yapılmak istendiğini haber verdi. Bunun üzerine Nebî (s.a), arkadaşlarının üzerlerine saldırırlar korkusuyla onlara haber vermeden kalktı ve bahçenin kapısına varıp durdu. Rasûlullâh gecikince 'Alî, o'nun niye geciktiğini öğrenmek üzere dışarı çıktı ve o'nun kapıda olduğunu gördü ve dedi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Geciktin, biz de sana birinin suikast yapmasından korkmaya başladık.

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Evet, Allah'ın düşmanları böyle bir şey yapmak istediler. Sen burada kapıda dur. Arkadaşlarından birisi yanına gelirse, onu burada beklet ve benim sana söylediklerimi ona söyleyip arkamdan gel.

Rasûlullâh (s.a) gittikten sonra 'Alî kapıda bekledi. Nihâyet arkadaşlarından biri çıkıp yanına geldi ve dedi:

— Sen de, Rasûlullâh da dönmekte geciktiniz; başınıza bir iş geldi diye korkmaya başladık.

Kapıdaki ona olanı bildirip onu kendi yerine bırakarak Rasûlullâh'a yetişti. Onların geciktiğini gören diğer arkadaşları da çıktı ve böylece hepsi Rasûlullâh'ın arkasından gittiler. İşte Allah'ın, *Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani bir kavm size ellerini uzatmak istemişlerdi de onların ellerini sizden geri çekmişti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> *...Allah'a ittika edin. Mü'minler Allah'a tevekkül etsinler.*
>
> 12. *Andolsun ki Allah İsrâîloğulları'ndan mîsâk almıştı –ve onlardan oniki nakîb* {yani, her sıbttan/koldan bir kişi olmak üzere kavimlerine oniki şâhid} *çıkarmıştık–...*

Böylece her sıbttan bir kişi, mensubu bulunduğu sıbttan söz alacak ve bunlar kavimlerine karşı şâhidlik edecekti. İsrâîloğulları oniki sıbt

idi, her sıbta onlardan bir kişi nakîb olmuştu. Aralarında Tâlût'un da bulunduğu nakîblerden beşi Allah'a itaat etti, yedisi ise isyan etti; oysa bunlar Allah'a ibâdet edeceklerine, O'na ortak koşmayacaklarına dâir nakîblik/şehâdet etmişlerdi.

> ...*ve Allah demişti* {yani, oniki nakîbe demişti} *ki: "Kuşkusuz Ben sizinle beraberim, andolsun ki eğer salâtı ikame eder, zekâtı ita eder,* {size gönderdiğim} *rasûllerime* {–ki Îsâ ve Muhammed de îmân edilmesi istenen rasûllerdendir–} *îmân eder...*

Ancak onlar Îsâ ve Muhammed'i inkâr ettiler. Allah, *Andolsun ki Allah, Tevrât'ta bulunan hükümler gereğince amel edeceğinize dâir mîsâkınızı almıştı* buyurmaktadır ki buna göre nebîlere îmân etmek, Tevrât gereği amelin çerçevesi içerisinde bulunmaktaydı.

> ...*onları müdafaa/onlara yardım eder* {yani, risâletlerini tebliğ etmek için onlara destek verir} *ve Allah'a karz-ı hasen verir iseniz* {yani, gönül hoşluğu ile tayyib bir borç verirseniz: nâfile infakta bulunursanız}, *elbette sizden seyyiâtınızı* {yani, hatalarınızı} *örter* {yani, Bana karşı işlemiş olduğunuz günahlarınızı mağfiret eder} *ve sizi altından nehirler akan cennetlere* {yani, bostanlara/bahçelere} *sokarım. Şunun ardından sizden kim de küfrederse, sevâe's-sebîlden dalâlete düşmüş olur* {yani, hidâyet tarîki/yolu olan tarîki/yolu isâbet ettirememiş olur}.

Netice olarak onlar ahdi ve mîsâkı nakzettiler/bozdular. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

> 13. *Mîsâklarını nakzetmeleri* {yani, sözlerine bağlı kalmamaları} *sebebiyle onları lanetledik* {yani, mesh ile (sûretlerini değişti-

rerek) lanetledik} *ve kalblerini katılaştırdık* {yani, Muhammed'e îmân etmeye karşı kalblerine katılık geldi}. *Kelimeleri* {yani, Muhammed'in niteliklerine dâir sözleri} *yerlerinden tahrif ederler. İhtar edildiklerinden hazz almayı unuttular...*

Çünkü Allah Teâlâ İsrâîloğulları'ndan Tevrât'ta, Muhammed'e îmân edeceklerine, o'nu tasdik edeceklerine dâir söz almıştı ve o'nun nitelikleri de ellerinde bulunan Tevrât'ta yazılı idi. Yüce Allah o'nu nebî olarak gönderince, hasedlerinden ötürü o'nu inkâr ettiler ve, "Bu İshâk'ın değil, İsmâîl'in soyundan geliyor" dediler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...*Onlardan pek azı müstesnâ* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi mü'minler hariç} *onlardan daima hâinliklere muttali olursun* {kasıt Nebî'yi (s.a) aldatmalarıdır}. *Yine de sen onlardan affet ve safhet* {yani, Allah'ın Benî Kurayza ile Benî Nadîr hakkındaki emri gelene kadar onlardan vazgeç, onlara aldırma –Allah'ın onlar hakkındaki emri ise öldürülmeleri, çoluk-çocuklarının esir alınması ve sürgüne gönderilmeleridir–}...

Bu emir gelince kimileri öldürüldü, kimileri esir alındı, kimileri sürgüne gönderildi. Böylece affedip aldırmama buyruğu, Tevbe sûresindeki kılıç âyeti[5] ile neshedildi.

...*Kuşku yok ki Allah muhsinleri sever.*

Sonra Allah ehl-i İncîl'i söz konusu ederek buyuruyor ki:

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14. *"Kuşkusuz biz Nasârayız" diyenlerin de mîsâklarını almıştık...*

5 Bkz. et-Tevbe, 9/5 (Çeviren)

Onlara, “Nasâra” isminin veriliş sebebi, “Nâsıra” denilen bir karyeden olmalarıdır. Îsâ ibn Meryem (bir süre için) oraya yerleşmişti. Onlardan alınan mîsâk/söz ise, İncîl'de, Muhammed'e (s.a) îmân edeceklerine dâir alınan sözdür. Tıpkı Tevrât ehlinden Muhammed'e (s.a) îmân edeceklerine, o'na uyup o'nu tasdik edeceklerine dâir söz alınmış olduğu gibi. Muhammed'in (s.a) nitelikleri ellerinde bulunan İncîl'de yazılı idi.

> ...*Onlar da ihtar edildiklerinden hazz almayı unuttular* {yani, Muhammed'e (s.a) îmân ve o'nu tasdik etmekle emrolundukları payı bir kenara bıraktılar –eğer îmân/tasdik etmiş olsalardı, kendileri için daha hayırlı olurdu ve bu onların payı olurdu–}. *Biz de aralarına* {yani, Hıristiyanların arasına} *Kıyâmet Günü'ne kadar sürecek bir adavet/düşmanlık ve buğz/kin soktuk/yerleştirdik...*

Bunlar Nastûrî, Mar-Ya‘kûbî ve Ubbâdetu'l-Melek (veya İbâdetu'l-Melek[6]) [melek tapıcıları/Melkânîler] diye bilinen fırkalardır. Kıyâmet Günü'ne kadar bunlar birbirlerine düşman olacaklardır.

> ...*Allah yakında* {yani, âhirette} *onlara sanatlarını* {yani, inkâr ve yalanlamalarını} *haber verecektir.*

Şöyle ki: Nasturîler “Îsâ Allah'ın oğludur”, Mar-Ya‘kûbîler “Allah Mesîh ibn Meryem'in kendisidir”, Melkânîler de “Allah üçün üçüncüsüdür: Allah bir ilah, Îsâ bir ilah, Meryem bir ilahtır” dediler ve böylece Yüce Allah'a iftira ettiler.

Oysa ki Allah bir tek ilahtır; Îsâ ise yüceler yücesi Allah'ın kulu ve Nebîsi'dir. Nitekim Allah Teâlâ Kendi zâtını “ahad, samed, doğurmamış, doğmamış ve hiçbir küfüvvü/dengi olmayan” diye nitelendirmiştir.

---

6 Merhum Mukâtil, Melkânîler'den, *Ubbâdetu'l-Melek* veya *İbâdetu'l-Melek* [melek tapıcıları] diye okunabilecek bir tabir kullanmaktadır. Her ne kadar burada bunlardan *Melkânîler* diye söz etmiyorsa da, el-Mâide, 5/73 âyetinin açıklamasında *Melkânîler* tabirini kullanmaktadır. Şehristanî, Melkânîler hakkında şunları söylüyor: “Bunlar Rum [Bizans] topraklarında ortaya çıkan ve kendisine ‘Melkâ’ denilen kişinin peşinden gidenlerdir.” (Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihâl*). (Çeviren)

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَث۪يرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَث۪يرٍ
قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُب۪ينٌ
﴿١٥﴾ يَهْد۪ي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
بِاِذْنِه۪ وَيَهْد۪يهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٦﴾
لَقَدْ كَفَرَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَس۪يحُ ابْنُ مَرْيَمَ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ
الْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٧﴾

15. *Ey Ehl-i Kitab! Kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *gizlediklerinizin bir çoğunu* {mesela recmi ve Muhammed'in durumunu} *beyân eden, bir çoğundan da afveden/vazgeçen* {yani, gizlediklerinizin bir çoğunu da söz konusu etmeyen, gizlediğinizi bildirmeyen} *Rasûlümüz* {yani, Muhammed} *size geldi. Allah'tan size bir nûr* {yani, karanlıkları aydınlatan bir ziya/ışık} *ve mübîn [açık/açıklayıcı]* {yani, beyyin} *bir kitab geldi.*

16. *Allah onunla rıdvânına* {yani, Muhammed'in dînine, İslâm dînine} *tâbi olan kimseyi selâmet yollarına* {yani, cennet yoluna} *hidâyet eyler ve izniyle* {yani, ilmiyle} *onları zulumâttan nûra* {yani, şirkten îmâna} *çıkarır ve onları sırât-ı müstakîme hidâyet eyler.*

17. *Andolsun ki "Kuşkusuz Allah, o Mesîh ibn Meryem'dir" diyenler* {yani, Mar-Ya'kûbîlerden olan ve aralarında es-Seyyid, el-Akîl ve diğerlerinin bulunduğu Necrân Hıristiyanları} *küfret-*

tiler. De {yani, ey Muhammed onlara de} *ki: "Şâyet Mesîh ibn Meryem'i, anasını, ve arzdakilerin cümlesini helâk etmek* {yani, bir azab ile yahut öldürerek helâk etmek} *isterse, kim Allah'tan* {yani, O'nun azabından} *bir şeye mâlik olabilir"* {yani, kim bu helâkin önüne geçebilir: kimse Allah ile böyle bir helâkın arasında engel olamaz}...

Sonra Yüce Rabbimiz onların, *Kuşkusuz Allah Mesîh ibn Meryem'dir* şeklindeki sözlerini reddedip zâtını tazim etmek üzere buyuruyor ki:

...*Göklerin, yerin ve o ikisi aralarındakilerin* {yani, bütün yaratılmışların} *mülkü* {yani, hükümranlığı/egemenliği} *Allah'ındır; dilediğini* {mesela, Îsâ'yı babasız olarak yarattığı gibi dilediğini} *yaratır. Allah kadîrdir* {yani, Îsâ'yı babasız yaratmaya ve başka şeyler yaratmaya da gücü yetendir}.

Bunun bir benzeri de sûrenin sonundadır (bkz. el-Mâide, 5/120).

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهُ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿١٨﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا مَا جَٓاءَنَا
مِنْ بَش۪يرٍ وَلَا نَذ۪يرٍ فَقَدْ جَٓاءَكُمْ بَش۪يرٌ وَنَذ۪يرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٩﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ ف۪يكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ
مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٠﴾

18. *Yahudiler* {yani, Medine Yahudileri –ki Ka'b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf, Ka'b b. Esîd, Bahri b. 'Amr, Şemmâs b. 'Amr ve gayrısı onlardandır–} *ve nasârâ* {yani, Necrânlı Hıristiyanlar –ki es-Seyyid, el-Akîl ve beraberlerindekiler onlardandır–}, *"Biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz" dediler...*

Müslümanlara karşı övünerek, "Allah nezdinde mevkîi bizden daha büyük kimse yoktur" dediler. Allah da Rasûlü Muhammed'e hitâben buyurdu ki:

...*De ki* {yani, Müslümanlara, onlara cevab vermek üzere de ki}: *"Öyleyse zenbleriniz/günahlarınız yüzünden niçin size azab ediyor?!"...*

Siz, cehennem ateşinin size ancak sayılı günler; yani, buzağıya taptığınız günler sayısınca dokunacağını iddia ettiniz. Eğer siz gerçekten Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileri iseniz, söyleyin bakalım: bir kimse çocuğuna ateş ile azab eder mi?! Oysa Allah bütün yarattıklarından daha merhametlidir.

...*De* {yani, ey Nebî onlara de} *ki: "Hayır, siz de O'nun yarattığı beşerdensiniz* {yani, kullardansınız: Allah'ın oğulları da değilsiniz, sevgilileri de}. *O dilediği kimseye mağfiret eder* {yani, dilediklerinin günahlarını bağışlayarak dînine iletir}, *dilediği kimseye de azab eder* {yani, küfür üzere canını alır ve cehenneme atar}...

Sonra Rabbimiz onların, *Kuşkusuz biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz* sözlerinden yüce ve üstün olduğunu belirterek şöyle buyuruyor:

...*Göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin* {yani, bütün yaratılmışların} *mülkü Allah'ındır* {yani, bunlar hakkında dilediği hükmü verir; hepsi O'nun kulu ve O'nun mülkiyeti altındadır}. *Sonunda dönüş* {yani, âhirette dönüş} *O'nadır* {ve O da, amellerinizin karşılığını size verecektir}.

19. *Ey Ehl-i Kitab* {yani, ey Yahudiler –ki Râfi' b. Ebî Hureymile ve Vehb b. Yahûda onlardandır–} *rasûllerin arasının kesildiği bir zamanda [fetret]* {zira Muhammed ile Îsâ arasında 600 yıl vardır} *size beyân eden* {yani, dîni beyân eden} *Rasûlümüz* {yani, Muhammed} *geldi. "Bize bir beşîr* {yani, cennetle müjdeleyici} *ve nezîr* {yani, ateşten uyarıcı/sakındırıcı} *gelmedi" demeyesiniz. İşte size bir beşîr/müjdeci ve nezîr/uyarıcı* {yani, Nebî} *geldi. Allah her şeye kadîrdir* {çünkü Muhammed'i rasûl olarak göndermiştir}.

20. *Hani Mûsâ kavmine* {yani, İsrâîloğulları'na} *demişti ki: "Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: içinizden nebîler yaptı*{ğı nimetini hatırlayın –ki Mûsâ ile Hârûn'dan ve Allah üzerlerine yıldırım göndermesinden sonra onlara gönderdiği yetmiş nebîyi kasdetmektedir–} *ve sizi melikler* {yani, zenginler} *yaptı*{ğı nimetini hatırlayın –ki kiminiz diğerinden daha zengin olup tıpkı dünya melikleri gibi böylelerinin huzuruna kimse izin almadan giremiyordu–}, *âlemînden hiç kimseye vermediğini size verdi"*{ği nimetini hatırlayın –pek çok hayır, Tevrât, Tih'te Allah'ın onlara verdiği menn ve selva, bulutla onları gölgelendirmesi ve buna benzer başkalarına üstün oldukları diğer hususlar kasdedilmektedir–}.

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّت۪ي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ ف۪يهَا قَوْمًا جَبَّار۪ينَ
وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذ۪ينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ
غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوٓا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٣﴾

21. *"Ey kavmim* {yani, ey İsrâîloğulları}! *Allah'ın size yazdığı* {yani, girmenizi emrettiği} *Arz-ı Mukaddes'e* {yani, mutahhar arza} *girin...*

Arz-ı Mukaddes, Ürdün ve Filistin topraklarını teşkil eden Erîhâ'dır. Bu iki bölge de Arz-ı Mukaddes'tendir.

...*"Arkanıza dönmeyin* {yani, o arza girmeyi terkederek arkanızı dönüp geri gitmeyin}. *Yoksa hâsirler* {yani, zarar edenler} *olarak dönersiniz."*

Zira Allah Teâlâ İbrâhîm'e (a.s) Arz-ı Mukaddes'te iken "Bugün üzerinde bulunduğun bu toprak, senden sonra çocuklarına miras kalacaktır" demişti. Yüce Allah Mûsâ'yı (a.s) İsrâîloğulları ile birlikte Mısır'dan

çıkarıp denizi geçirttikten ve Tevrât verdikten sonra Mûsâ (a.s) onlara, Arz-ı Mukaddes'e girmelerini emretti. Onlar Erîhâ dağında Ürdün ırmağı kenarında konaklayıncaya kadar yol aldılar. Erîhâ'da 1.000 kasaba, her birinde de 1.000 bahçe vardı, fakat İsrâîloğulları oraya girmekten korktular. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) her sıbttan birer kişi olmak üzere oniki kişi gönderdi ve oradaki zorbaların durumunu öğrenip kendisine bildirmelerini ve oradaki meyvelerden de kendisine getirmelerini emretti. Erîhâ'ya vardıklarında, ‘Ûc b. ‘Anak bt. Âdem karşılarına çıktı ve eşyalarıyla birlikte onları eliyle taşıyıp kıral Bânûs b. Seşrûn'un önüne bıraktı. Kıral onlara baktı ve onların öldürülmelerini emretti. Karısı, “Ey kıral! Sen şu zavallılara bir ihsanda bulun da bırak geri dönsünler ve geldikleri yoldan başka bir yol izlesinler” dedi. O da karısının hatırına onları serbest bıraktı. Onların bağlarından bir salkım üzüm aldılar, iki kişi iki direk üzerinde salkımı taşımak istedilerse de taşıyamadılar. Bir bineklerine iki tane nar yüklemek istediler, fakat binek iki narı taşıyamadı. Nihâyet “Cebelân” denilen bir vâdide arkadaşlarına yetiştiler. Buraya, “Vâdi'l-‘Unkûd” [salkım vadisi] adını verdiler.

> 22. *Dediler ki: “Ey Mûsâ!* {Biz oranın tıpkı Allah'ın sana va‘dettiği gibi süt ve bal akan mübarek bir yer olduğunu gördük. Fakat} *Doğrusu orada cebbârlar kavmi var* {yani, acımasızca öldüren bir kavim var, öyle ki onlardan biri tek başına bizden bir topluluğu öldürebilecek kadar güçlü bir kavim}...

Eğer Allah Teâlâ oranın konaklayacağımız ve yerleşeceğimiz bir yer olmasını murad etmiş ise seni onlara musallat etsin, sen de onları öldür. Aksi takdirde bizim onlara karşı koyacak gücümüz yoktur. Hem onların kaleleri de çok muhkemdir. Onlardan on kişi ardı-arkasına benzer sözler söyledi ve Mûsâ'ya (a.s), *Doğrusu orada cebbârlar kavmi var* dediler. Onlardan her adamın boyu 7.5 zira idi. Bunlar ‘Âd kavminden geri kalanlardı. ‘Ûc b. ‘Anak bt. Âdem de aralarında bulunuyordu.

> *...“Doğrusu onlar oradan* {yani, Erîhâ'dan} *çıkmadıkça biz oraya girmeyeceğiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de gireriz.”*

Benyâmîn sıbtından Yûşâ‘ b. Nûn ile Yahûda sıbtından Kâlib b. Yûkannâ ise şöyle dediler:

> 23. *Korkan* {yani, düşmanlarından korkan} *kimselerden Allah'ın kendilerine nimet* {yani, İslâm ile nimet} *verdiği iki adam* {yani,

o kavimden iki adam} *dedi ki:* {Durum bu on kişinin dediği gibi değildir. Kalkın, yürüyüp şehri kuşatın, kapılarını tutun ve tekbir getirin. Kapıdaki çokluğunuzdan ötürü korkarlar, kalblerinde cesaret kalmaz, güç ve takatleri tükenir} *"Onların üzerine kapıdan girin. Oradan girdinizmi muhakkak gâlib gelirsiniz. Eğer mü'minlerseniz Allah'a tevekkül edin"* {Allah'ın ismiyle kendinizi onlardan koruyabilirsiniz. Allah sizin ellerinizle onları öldürecek ve yeryüzünden onları başka tarafa sürecektir. Orası size miras kalacaktır}.

قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَٓا اَبَدًا مَا دَامُوا فٖيهَا فَاذْهَبْ
اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَٓا اِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنّٖي
لَٓا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسٖي وَاَخٖي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعٖينَ سَنَةً
يَتٖيهُونَ فِي الْاَرْضِ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقٖينَ ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ
عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا
وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ
مِنَ الْمُتَّقٖينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنٖي مَٓا اَنَا بِبَاسِطٍ
يَدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ اِنّٖٓي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمٖينَ ﴿٢٨﴾
اِنّٖٓي اُرٖيدُ اَنْ تَبُٓوءَ بِاِثْمٖي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ
النَّارِ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِمٖينَ ﴿٢٩﴾

24. *Dediler ki: "Ey Mûsâ!* {Sen, iki kişiyi doğruluyor, on kişiyi yalanlıyor musun?} *"Kuşkusuz ki onlar orada bulundukça biz oraya ebediyyen girmeyeceğiz. Git, sen ve Rabbin savaşın* {onlara karşı Rabbin sana yardım edecektir}. *Biz burada* {yani, yerimizde} *oturuyoruz"* {çünkü bizim cebbârlarla savaşacak takatimiz yoktur}.

Mûsâ (a.s) onlara öfkelendi ve:

25. *Dedi ki: "Rabbim! Ben* {Sana itaat hususunda} *kendimle kar-*

> *deşimden* {yani, Hârûn'dan} *başkasına mâlik değilim. Öyleyse bizimle o fâsıklar* {yani, düşmanlarıyla savaşma emrini kabul etmeyen isyankârlar} *kavminin arasını ayır"* {yani, aramızda hükmünü ver}.

Bunların hepsi de mü'min idi. Bunun üzerine Yüce Allah Mûsâ'ya (a.s), "Madem sen onları 'fâsıklar' diye nitelendirdin, Ben de hakkı söyleyerek onların ebediyyen oraya giremeyeceklerini bildiriyorum" buyurdu. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> 26. *Dedi ki: "Kuşkusuz artık orası* {yani, oraya girmek} *onlara kırk sene haram kılındı* {yani, oraya ebediyyen giremeyeceklerdir –buyrukta takdim vardır–} *Arzda şaşkın şaşkın dolaşacaklardır"...*

Allah Teâlâ onların yollarını bulmalarına imkân vermedi; gündüz duruyor, gece yol alıyorlardı. Gece boyunca yol alıp sabah ettiklerinde, geceleyin yola koyuldukları yerde olduklarını görüyorlardı. Bunlar eni 9, boyu 30 fersah olan bir yerde kaybolmuşcasına dolaşıp durdular –bu yerin eninin 6, boyunun 12 fersah olduğu da söylenmiştir;– vâdeleri olan kırk sene dolunca üzerlerine ölüm gönderildi. Oraya ancak onların geriye bıraktıkları nesiller girebildi. Onlardan tek istisnâ Yûşâ' b. Nûn ile Kâlib b. Yûkannâ idi. Bunlar İsrâîloğulları'nı Arz-ı Mukaddes'e doğru götürüyorlardı. Kavmi Mûsâ'ya (a.s), "Sen bize ne yaptın? Bize beddu'a mı ettin ki burada, Tih'de kaybolup gittik?" dediler. Mûsâ (a.s) onlara beddu'a ettiğine pişman oldu ve bu şekilde yollarını kaybetmeleri o'na ağır geldi. Bunun üzerine Yüce Allah buyurdu ki:

> ...*"Artık o fâsıklar kavmi için tasalanma"* {yani, bizzat senin "fâsıklar" diye nitelendirdiğin bir kavmin çölde küçücük bir alanda kaybolup yollarını bulamayışlarına üzülme}.

Sonra Hârûn (a.s) Tih'de vefat etti, ondan altı ay sonra da Mûsâ (a.s) vefat etti. İsyankâr İsrâîloğulları'nın hepsi kırk sene içerisinde helâk olmuştu. Allah Teâlâ kırk sene dolunca onların zürriyetlerinin çıkmasına izin verdi; onlar Mûsâ'nın kız kardeşinin oğlu Yûşâ' b. Nûn ve Kâlib b. Yûkannâ ile birlikte Mûsâ'nın vefatından iki ay sonra Tih'den çıktılar, Erîhâ'ya gelip oranın halkı ile savaştılar ve orayı fethettiler. O zorbaların savaşçılarını öldürüp kadın ve çocuklarını esir aldılar. Zorbalardan üçünü Yûşâ' b. Nûn öldürdü. Güneş batınca Yûşâ' b. Nûn du'a etti, Al-

lah güneşi geri getirdi; güneş bir defa daha doğup battı. Felek döndü ve o gün –bize ulaştığına göre– takvimciler hesablarını şaşırdılar. Yaşı yirmi ve üzerinde olan herkes Tih'de ölmüştü. Yollarını şaşırdıkları Tih, Filistin-Eyle-Mısır arasında bir yerdir. Rabb'lerine karşı isyan ettikleri, nebîlerine muhalefet ettikleri için yollarını şaşırdılar. Ayrıca Bel'âm b. Bâ'ûr b. Mâs da kendilerine beddu'a etmişti. Yollarını şaşırdıkları alan 6 fersaha, 12 fersahlık bir yerdi; kırk yıl boyunca oradan çıkamadılar. Hârûn vefat ettiğinde 88 yaşını tamamlamıştı; Mûsâ da o'ndan altı ay sonra vefat etti ve Benî İsrâîl'in başına Yûşâ' b. Nûn'u tayin etti. İsyankâr İsrâîloğulları'nın ölümünden sonra zürriyetlerini Tih'den Yûşâ' b. Nûn ile Kâlib b. Yûkannâ çıkardı.

> 27. *Ve onlara* {yani, Mekkelilere} *Âdem'in iki oğlunun* {yani, Hâbîl ile Kâbîl'in} *haberini* {yani, onlara dâir haberi/hadîsi senin nübüvvetini tanımaları için} *hakk ile tilavet et* {yani, ey Muhammed, sen tilavet et}:...

Havvâ', bir batında erkek ve kız olarak Kâbîl ile İklâmâ'yı doğurdu. Sonra, diğer bir batında da erkek ve kız olarak Hâbîl ile Leyâzâ'yı doğurdu. Kâbîl'in kız ikizi, Hâbîl'in kız ikizinden daha güzeldi. Bunlar yetişip evlenme çağına geldiklerinde Âdem (a.s) dedi ki:

— Her biriniz diğerinin ikiziyle evlensin.

Kâbîl şöyle karşılık verdi:

— Hayır, her birimiz kendi kız ikiziyle evlensin.

Âdem dedi ki:

— İkiniz de birer kurban sunun; hanginizin kurbanı kabul edilirse, bu kızı alma hakkını kazansın.

Sonra Âdem Mekke'ye gitti. Ziraatla uğraşan Kâbîl, ayıklanmamış en kötü ve yenilmesi rahatsızlık verecek buğdayını kurban olarak sundu. Hayvancılıkla uğraşan Hâbîl ise, tereyağı ve sütle birlikte en iyi koyununu kurban olarak sundu. İkisi de sundukları kurbanları dağın üzerine bıraktılar ve Allah'a du'a etmeye başladılar. Semâdan inen bir ateş Hâbîl'in kurbanını yedi, Kâbîl'in kurbanına ise ilişmedi. Bundan dolayı Kâbîl, Hâbîl'i kıskandı ve ona dedi ki:

— Andolsun ki seni öldüreceğim.

Hâbîl şöyle karşılık verdi:

— Kardeşim! Elini suçsuz birinin kanına bulama. Çok büyük bir iş yapmış olacaksın. Ben hem babamın, hem senin hoşnutluğunu istiyorum. Böyle birşey yapma. Eğer yapacak olursan, beni suçsuz ve günahsız olarak öldürdüğün için Allah seni rezil-rüsva edecektir. Dünyada da hayatın boyunca bedbaht olacak ve her nereye gitsen korku içinde yaşayacaksın. Sonunda korku ve kederden başındaki saç telinden daha ince olacaksın. Rabbim de seni lanetleyecek.

Bu şekilde gün ortasına kadar onunla konuşup durdu. Sonunda Hâbîl, Kâbîl'e şöyle dedi:

— Sen beni öldürecek olursan, hakkında bedbahtlık takdir olunmuş ve babamın soyundan gelenler arasında cehenneme girecek ilk kişi; ben de cennete girecek ilk şehîd olacağım.

Kâbîl öfkeyle karşılık verdi:

— Sen dünyada yaşayamayacaksın, "Hâbîl'in kurbanı kabul edildi, Kâbîl'inki edilmedi" dedirtmeyeceğim.

Hâbîl ona şöyle dedi:

— O vakit sen de ebediyyen bedbaht olacaksın.

Bunun üzerine öfkelenen Kâbîl, başını bir taşla ezerek Hâbîl'i öldürdü. Hâdise, Hind topraklarında akşam üzeri cereyan etti. Âdem (a.s) ise bu esnada Mekke'de bulunuyordu. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

> *...Hani birer kurban sunmuşlardı da o ikisinden birininki kabul olunmuş, diğerininki kabul olunmamıştı. (Kurbanı kabul olunmayan Kâbîl, Hâbîl'e), "Seni öldüreceğim" demişti. Öbürü, "Allah sadece muttakilerden kabul eder" diye karşılık vermişti.*
>
> 28. *(Hâbîl sözlerini şöyle sürdürmüştü:) "Yemin ederim ki sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim; doğrusu ben rabbe'l-âlemîn Allah'tan korkarım."*
>
> 29. *(Hâbîl sözlerine şöyle devam etti:) "Dilerim ki sen kendi günahınla birlikte, benim günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın* {yani, hem beni öldürmenin günahını, hem de beni

öldürmeden önceki işlediğin günahları yüklenip cehennemliklerden olasın}. *İşte zâlimlerin cezası budur”* {yani, suçsuz yere birisini öldürenin cezası böyledir}.

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ
قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ
غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ
أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَىٰ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا الْغُرَابِ
فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

30. *Nihâyet nefsi ona, kardeşini öldürmeyi kolay* {yani, güzel} *gösterdi de onu öldürüp hâsirlerden oldu...*

Hâbîl kardeşi Kâbîl'e, *Yemin ederim ki sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim; doğrusu ben rabbe'l-âlemîn Allah'tan korkarım. Dilerim ki sen kendi günahınla birlikte, benim günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte zâlimlerin cezası budur* demişti. Kâbîl, Hâbîl'i günün son saatlerinde akşama doğru öldürdü, fakat ne yapacağını bilemedi, pişman oldu. O günlerde cesetlerin gömüleceği bilinmediği için kardeşini omuzunda taşıyor, yorulduğu vakit indirip ona bakarak ağlıyor; sonra tekrar onu taşımaya koyuluyordu. Bu durum üç gün boyunca sürdü. Üçüncü gece Allah kavga eden iki karga gönderdi. Kargaların biri diğerini öldürdü, sonra gagasıyla yeri eşeleyip ölmüş karganın ayağından sürükleyerek çukura attı ve üzerini kapattı, yeri dümdüz etti. Kâbîl de olup biteni seyrediyordu. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

31. *Sonra ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Kâbîl) “Veyl bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömemedim”* {yani, ben şu karga kadar bile bilgi sahibi olamadığım için kardeşimin cesedini, karganın hem cinsini gömdüğü gibi gömemedim} *dedi. Artık nâdimlerden* {yani, kardeşini öldürmesi sebebiyle pişmanlık duyanlardan} *olmuştu.*

Bunun üzerine Kâbîl kalkıp bir çukur kazdı, sonra da kardeşini o çukura atıp üzerini toprakla örttü. Karganın hem cinsine yaptığı gibi o da toprağı düzeltti. Kardeşini gömdükten sonra Allah Kâbîl'in kalbine bir korku verdi. Çünkü başkasını korkutan ilk kişi o olmuştu. Kaçmaya başlayınca semâdan ona seslenildi:

— Ey Kâbîl! Kardeşin Hâbîl nerede?

Kâbîl cevab verdi:

— Ben onun bekçisi miyim?! Nereye gitmişse gitmiş!

Sesin sahibi sordu:

— Onun nerede olduğunu bilmiyor musun?

Kâbîl cevab verdi:

— Hayır.

Sesin sahibi dedi ki:

— Dilin, kalbin, ellerin, ayakların ve bütün bedenin senin aleyhine: onu haksızca öldürdüğüne şâhidlik ediyorlar.

Zira, organları, kardeşini öldürdüğünü kabul etmeyen Kâbîl'in aleyhine şâhidlik ettiler.

Sesin sahibi tekrar sordu:

— Peki Rabbinden nasıl kurtulacaksın? Çünkü Rabbin diyor ki: “Sen yeryüzünün her tarafında lanetlendin. Karşına çıkan herkesten korkacaksın, sende, soyundan gelenlerde hayır nâmına birşey olmayacak. Haydi aç karnınla istediğin yere git.”

Kâbîl nihâyet deniz kıyısına gitti, kuşları yakalıyor, dağa çarparak öldürüp yiyordu. Bundan dolayı Allah bu şekilde vurularak öldürülenleri yemeyi haram kıldı. Yerde dolaşan hayvanlar, kuşlar, yırtıcılar, Kâbîl Hâbîl'i öldürünceye kadar birbirlerinden korkmazlardı. Bundan sonra kuşlar göğe, vahşi/yabanî hayvanlar çöllere ve dağlara, yırtıcılar da ormanlara çekildi. Bundan önce bu hayvanlar Âdem'den (a.s) ürküp kaçmıyor, onun yanına geliyorlardı. Bundan dolayı kabirlerde toprak, kâfiri kemikleri birbirine geçinceye kadar sıkar, mü'min için ise iki ucu görünmeyecek şekilde genişler. Sonra Âdem'in oğlu Şit, Hâbîl'in ikizi Leyûzâ ile evlendi. Allah Kâbîl'e bir melek gönderdi ve melek onun aya-

ğını bağladı/astı. Etrafında ateşten üç yüksek duvar ördü; o nereye giderse, bu duvarlar da onunla birlikte gidiyordu. Bir süre bu durumda kaldı, sonra ayağını çözdü.

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ
نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ
النَّاسَ جَم۪يعًاۜ وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ
جَم۪يعًاۜ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ
كَث۪يرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ اِنَّمَا
جَزٰٓؤُا الَّذ۪ينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُٓوا اَوْ يُصَلَّبُٓوا اَوْ تُقَطَّعَ
اَيْد۪يهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِۜ
ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
عَظ۪يمٌۙ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْۚ
فَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣٤﴾

32. *Şu sebebten* {yani, Âdemoğulları'nın başından geçen bu hâdiseden: haksızca akıtılan kanın büyüklüğünden} *ötürü İsrâîloğulları'na yazdık* {yani, Tevrât'ta yazdık} *ki: "Kim bir nefsi, bir nefs mukabili veya arzda bir fesadı olmaksızın* {yani, cehennemi gerektirecek şirk ve affedilmeyip öldürülmesini gerektirecek bir iş yapmaksızın} *katlederse* {yani, kasden öldürürse}, *bütün insanları katletmiş gibi olur* {yani, bütün insanları öldüren kimse, cehennem ateşinde nasıl cezalandırılacaksa öyle cezalandırılır}. *Kim de onu diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur...*

Çünkü Tevrât'ta şu hüküm yazılıdır: "Birini hatâen öldüren, kısâsen öldürülür; maktulün velîsinin affetmesi müstesnâ. Şâyet velî onu affederse, bütün insanları affetmesi hâlinde, ona nasıl cennet verilecekse öyle cennet verilir." Allah birbirlerini öldürmelerini engellemek için onlara, öldürmenin cezasını ağırlaştırmıştı.

> *...Andolsun rasûllerimiz onlara beyyinât* {yani, emrine ve nehyine dâir beyân} *ile geldiler. Sonra onlardan bir çoğu şunun* {yani, bu beyânın} *arkasından arzda müsriflik ediyorlar* {yani, kan dökerek ve ma'siyetleri helâl sayıp işleyerek aşırıya kaçıyorlar}.

> 33. *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne muharebe edenlerin* {muharebeden kasıt şirktir}...

Bunun bir benzeri de, *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne harbedene gözetleme yeri...* (et-Tevbe, 9/107) âyetidir.

Becîle'ye mensub ehl-i Urayna'dan dokuz kişi Medine'de Nebî'nin (s.a) yanına gelip Müslüman oldular. Akabinde ağır bir şekilde hastalandılar. Karınları sarı su ile doldu. Nebî (s.a) onlara, zekât develerinin otlatıldıkları yere gitmelerini, develerin süt ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar da emredileni yaptılar. Sağlıklarına kavuştuktan sonra çobanın üzerine hücum edip öldürdüler, develeri de önlerine katıp götürdüler. İslâm'dan da irtidad ettiler. Nebî'nin arkalarından gönderdiği bir gurub –ki 'Alî b. Ebî Tâlib de içlerindeydi– onları yakalayıp Nebî'ye getirdiler. O da, ellerinin ve ayaklarının kesilmesini, gözlerine mil çekilmesini emretti. Bunun üzerine Allah haklarında şu buyrukları indirdi:

> *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne muharebe edenlerin* {yani, Müslüman olduktan sonra küfre girenlerin} *ve arzda fesad çıkarmaya koşanların* {yani, insanları öldürüp malları haksızca alarak fesad çıkaranların} *cezası, sadece öldürülmeleri veya asılmaları veya ellerinin-ayaklarının hilâftan* {yani, sağ elleriyle, sol ayaklarının çaprazlama} *kesilmesi* {ki İmam/devlet başkanı öldürme, asma, el ve ayakları kesme cezalarından birini seçmekte muhayyerdir} *veya arzdan nefyedilmeleridir* {yani, Müslümanların topraklarından çıkartılıp sürgüne gönderilmeleridir}. *Şu* {yani, onlara verilen şu hızy cezası/rezil edici ceza}, *onlar için dünyada bir hızydir* {yani, el ve ayakların kesilmeleri, öldürülmeleri ve asılmaları bir horluktur}. *Âhirette ise onlara azîm bir azab* {yani, kesintisiz, çok ve şiddetli bir azab} *vardır.*

Sonra Allah bir istisnâda bulunuyor:

> 34. *Onlara kâdir olmadan* {yani, onları yakalayıp onlara hadd cezası uygulamadan} *önce tevbe* {yani, şirkten tevbe} *edenler*

müstesnâdır {yani, onların aleyhine bir uygulama yapamazsınız: yakalanmadan Müslüman olarak gelen olursa, kuşkusuz İslâm, kâfirken işlediği öldürme, gasb gibi suçların günahını ortadan kaldırır}. *Bilin ki Allah gafûrdur* {yani, böyle birinin kâfirken işlediklerini bağışlayandır}, *rahîmdir* {yani, tevbe edip İslâm'a dönene çok merhamet edendir}.

Müslüman olduğu halde adam öldürüp İslâm'dan dönen ve sonra tekrar Müslüman olarak gelen kimse ise, kısas ile cezalandırılır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾
يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا
أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

35. *Ey îmân edenler! Allah'a ittika edin, O'na vesîle arayın* {yani, sâlih ameller ve O'na itaat ile vesîle arayın} *ve O'nun yolunda* {yani, O'na itaat yolunda} *mücâhede* {yani, düşmanlara karşı cihad} *edin, ki felâha eresiniz* {yani, bahtiyar olasınız –fevze/kurtuluşa eresiniz diye de açıklanmıştır–}.

36. *Kuşkusuz ki küfredenler* {yani, ehl-i Mekke'den küfredenler}, *arzdakilerin hepsi, hatta onunla birlikte bir o kadarı daha onların olsa da Kıyâmet Günü'nün azabından* {yani, cehennemden} kurtulmak için onu fidye verecek olsalar {yani, fidye verme imkânları olsa yeryüzündekilerin tümünü fidye olarak verseler} *yine de onlardan kabul edilmez. Onlar için elîm bir azab vardır.*

37. *Ateşten çıkmayı* {yani, fidye vermek sûretiyle çıkmayı} *irade*

ederler, ama ondan çıkamazlar {yani, ebediyyen çıkamazlar}. *Onlar için mukîm* {yani, daimî} *bir azab vardır.*

38. *Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının, kazandıklarına karşılık* {yani, hırsızlıklarına karşılık}, *Allah'tan bir nekâl* {yani, Allah'tan bir ceza} *olmak üzere* {sağ} *ellerini kesin. Allah azîzdir, hakîmdir.*

فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن
يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِن بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ
هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَن يُرِدِ
اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

39. *Fakat kim zulmünün* {yani, hırsızlığının} *ardından tevbe eder ve ıslah olursa* {yani, geri kalan hayatında amelini düzeltirse}, *kuşkusuz Allah onun tevbesini kabul eder, çünkü Allah gafûrdur* {yani, günahları bağışlayandır} *rahîmdir* {yani, ona karşı merhametli olandır}.

Hırsızın çaldığı malın, sahibine iade edilmesi gerekir.

40. *Bilmez misin* {yani, ey Muhammed bilmez misin} *ki, semâvâtın ve arzın mülkü kuşkusuz Allah'ındır* {yani, her ikisinde de

dilediği hükmü verir}. *Dilediği* {yani, Kendisine isyan edenlerden dilediği} *kimseye azab eder, dilediği* {yani, Kendisine îmân edenlerden dilediği} *kimseye de mağfiret eder. Allah her şeye* {yani, azaba da, mağfirete de} *kadîrdir.*

41. *Ey Rasûl! Seni mahzun etmesin o küfürde yarışanlar: gerek kalbleriyle* {yani, sırda/gizlide} *îmân etmedikleri halde ağızlarıyla îmân ettik* {yani, dilleriyle tasdik ettik} *diyenlerden olsun, gerek Hâdû'dan* {yani, Yahudilerden} *olsun...*

Âyet, Ebû Lubâbe –ki ismi Mervân b. 'Abdu'l-Münzir el-Ensârî'dir (Benî 'Amr b. 'Avf'dan)– hakkında inmiştir. O, ehl-i Kurayza'ya boğazını göstererek, "Muhammed, hakkınızda ölüm hükmü verecektir. Dolayısıyla Sa'd b. Mu'âz'ın hükmünü kabul ederek kalenizden inmeyin" demişti. Ebû Lubâbe, Benî Kurayza'nın antlaşmalılarından idi.

...*Onlar* {yani, Medine Yahudileri} *yalan dinlerler* {yani, sürekli yalan söylerler} *ve sana* {yani, ey Muhammed, sana} *gelmeyen diğer bir kavm* {yani, Hayber Yahudileri} *adına dinlerler* {yani, Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Ebû Lubâbe, Sa'îd b. Mâlik, İbn Sûriyâ, Kinâne b. Ebi'l-Hukayk, Şâz b. Kays, Ebû Râfi' b. Hureymile, Yûsuf b. 'Âzer ibn Ebî 'Âzib, Selûl b. Ebî Selûl, el-Behhâm b. 'Amr onlardandır. Bunlar hep Hayber Yahudileri adına dinleyip casusluk yaparlardı}. *Kelimeleri* {yani, recm emrini} *mevzilerinin* {yani, Tevrât'ta beyân edilmesinin} *ardından tahrif ederler:...*

Hayber Yahudilerinin eşrafından olan ve ikisi de evli bulunan Yahûdâ adında bir erkek ile Busra adında bir kadın zina etti. Yahudiler, şerefleri ve konumları dolayısıyla onları recmetmek istemediklerinden dediler ki:

— Bu ikisini Muhammed'e gönderelim, çünkü o'nun dîninde recm yok, celd/sopa var. Bunlar hakkında hüküm verme işini o'na bırakalım; eğer celd ile hükmederse kabul edip uygularsınız; yok recm ile hükmederse kabul etmezsiniz.

Hayber Yahudileri Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. ed-Dayf ve Ebû Lubâbe gibi Medine'deki Yahudilere mektup yazıp aralarından birkaç kişiyle birlikte göndererek şöyle dediler:

— Bizim için Muhammed'e, muhsan olan iki zinakârın cezasının ne olduğunu sorun. Eğer size celd/sopa ile hüküm verirse kabul edin.

"Celd", ziftlenmiş hurma lifinden yapılmış bir kamçıyla vurmaktır. Yüzleri siyaha boyanıp bir eşeğe ters bindirilecek olurlarsa buna da "ettecbiye" denir.

> ...*Derler* {yani, Hayber Yahudileri, Medine'deki Yahudilere derler} *ki: "Eğer size bu verilirse onu alın* {(yani, celd/sopa ile hükmederse onu kabul edin)} *ve eğer o verilmezse hazer edin"* {yani, eğer celd/sopa ile hükmetmezde recm ile hükmederse hazer edin/kaçının –ki ellerinizdeki selbolmasın–}...

Ka'b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf, Ka'b b. Esîd ve Ebû Lubâbe Nebî'ye (s.a) gelip dediler ki:

— Zina eden iki muhsanın cezasının ne olduğunu bize söyle.

Bunun üzerine Cebrâîl Rasûlullâh'a geldi ve recm cezasını haber verdi. Sonra Cebrâîl dedi ki:

— Seninle kendileri arasında İbn Sûriyâ'yı hakem yaptılar, onlara ondan sor.

Bunun üzerine Rasûlullâh kalkıp Beytu'l-Midrâs'da ahbârlarına [alimlerine] gitti ve dedi ki:

— Ey Yahudi ma'şeri! Ahbârlarınızı [alimlerinizi] yanıma çıkartın.

Onlar da o'na; 'Abdullâh b. Sûriyâ'yı, Ebû Yâsir b. Ahtab'ı ve Vehb b. Yahûdâ'yı gösterip dediler ki:

— Bunlar bizim ahbârlarımızdır.

Rasûlullâh, bunlardan en alimini çıkarmalarını istedi. Onlar da 'Abdullâh b. Sûriyâ'yı kasdederek şöyle dediler:

— Bu, hayatta kalanlar arasında Tevrât'ı en iyi bilen kişidir.

Rasûlullâh, genç bir delikanlı olan İbn Sûriyâ yanına alıp gitti ve 'Abdullâh b. Selâm'ın da bulunduğu bir ortamda ona sordu:

— Kendisinden başka ilah bulunmayan, sizi Mısır'dan çıkartan, sizin için denizi yarıp sizi Fir'avn'dan kurtaran, Fir'avn ile ordusunu suda boğan, size helâlini-haramını açıklamak üzere kitabını indiren, sizi bulutla gölgelendiren, size menn ve selva indiren İsrâîloğulları'nın ilahı aşkına söyle: Kitabınızda muhsan olan kimselerin recm edileceğine dâir hüküm var mı?

İbn Sûriyâ cevab verdi:

— Evet var. Eğer ben ateşte yanacağımdan yahut azab ile helâk edileceğimden korkmasaydım, sorduğun bu sualin cevabını gizler, sana doğruyu söylemezdim.

Bunun üzerine Rasûlullâh şöyle dedi:

— Allahu ekber! Ben Allah'ın sünnetlerinden birini canlandırarak hayata geçiren ilk kişi oluyorum.

Sonra o ikisinin recm edilmesini emretti ve onlar, mescidin Benî Ğanm b. Mâlik b. en-Neccâr tarafındaki kapısının yanında recm edildiler.

'Abdullâh b. Sûriyâ dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki ey Muhammed! Hakikat şu ki: Yahudiler senin hakk nebî olduğunu biliyorlar, fakat onlar seni kıskanıyorlar.

Sonra İbn Sûriyâ da kâfir oldu. Bunun üzerine Allah, *Ey Ehl-i Kitab! Kitabtan* {yani, Tevrât'tan} *gizlediklerinizin bir çoğunu* {yani, (mesela) Tevrât'taki recmi ve Muhammed'in durumunu/niteliklerini} *beyân eden, bir çoğundan da afveden/vazgeçen* {yani, gizlediklerinizin bir çoğunu da söz konusu etmeyen, gizlediğinizi bildirmeyen} *Rasûlümüz* {yani, Muhammed} *size geldi. Allah'tan size bir nûr* {yani, karanlıkları aydınlatan bir ziya/ışık} *ve mübîn [açık/açıklayıcı]* {yani, beyyin/apaçık} *bir kitab geldi* (Mâide, 5/15) âyetini inzâl buyurdu.

Bunun üzerine Nebî (s.a) Yahudilere şöyle dedi:

— İsterseniz o bir çok şeyi de size bildirebilirim.

İbn Sûriyâ dedi ki:

— Allah adına sana and veriyorum. Affetmekle emrolunduğun o bir çok şeyi bize bildir.

Sonra İbn Sûriyâ, Nebî'ye (s.a) sordu:

— Bana, Nebî olmayanın asla bilemeyeceği şu üç hususu bildir.

Rasûlullâh (s.a) ona şöyle karşılık verdi:

— İstediğini sor.

İbn Sûriyâ sordu:

— Bana, uykunun nasıl olduğunu söyle!

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Gözlerim uyur, kalbimse uyanıktır.

İbn Sûriyâ dedi:

— Doğru söyledin.

Ardından tekrar sordu:

— Bana, çocuğun ana veya babaya niçin benzediğini söyle!

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Hangisinin şehveti ileri geçerse ona benzer.

İbn Sûriyâ dedi:

— Doğru söyledin.

İbn Sûriyâ tekrar sordu.

— Bir çocuğun neresinin erkeğe, neresinin kadına çektiğini bana söyle!

Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Et, kan, tırnak ve saç kadına, kemik, sinirler ve damarlar erkeğe çeker.

İbn Sûriyâ dedi:

— Doğru söyledin.

Sonra tekrar sordu:

— Peki meleklerden yardımcın: sana vahyi getiren kim?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Cebrâîl (a.s).

İbn Sûriyâ dedi:

— Doğru söyledin ey Muhammed.

Akabinde de Müslüman oldu.

"Eğer size bu verilirse onu alın {yani, Muhammed size celd/sopa vurmayı emrederse kabul edin}. *Eğer o verilmezse* {yani, size celdi/so-

payı değilde recmi emrederse} *hazer edin/kaçının"* {kuşkusuz ki o bir nebîdir} sözünü, Hayber Yahudileri, Medine Yahudilerinden Ka'b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf, Ka'b b. Esîd ve Ebû Lubâbe'ye söylemişlerdir.

...Allah kimin fitneye düşmesini irade ederse, sen onun için Allah'tan bir şeye mâlik olamazsın. Onlar {yani, Yahudiler} *öyle kimseler ki, Allah onların kalblerini tathir etmeyi* {yani, küfürden temizlemeyi} *irade etmemiştir* {zira onlar, recm emrini ve Muhammed'in niteliklerini gizlediler}. *Onlar* {yani, Yahudiler: ehl-i Kurayza} *için dünyada bir hızy vardır* {yani, katl ve esaret vardır –ehl-i Nadîr için ise sürgün vardır: mallarını, bahçelerini bırakıp yurtlarından çıkmaları ve Şam'daki Ezri'ât ve Erîhâ'ya sürgüne gönderilmeleri vardır–} *vardır.* Âhirette de {cehennem ateşinden} *azîm bir azab vardır.*

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاؤُكَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ
شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ
فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَا أُولٰئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ
فَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

42. *Onlar* {yani, Yahudiler –Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. ed-Dayf ve Vehb b. Yahûdâ onlardandır–} *yalan dinlerler* {yani, yalan söylerler}, *suht* {yani, hükümde rüşvet} *yerler...*

Yahudiler, onlara, haksız hükümler vermeleri karşılığında yıllık bir meblağ tayin etmişlerdi.

> *...Eğer sana* {yani, ey Muhammed, sana} *gelirlerse* {yani, recm hususunda gelirlerse}, *aralarında hükmet veya onlardan yüz çevir. Şâyet onlardan yüz çevirirsen, sana bir şeyle zarar veremezler. Eğer hükmedersen, aralarında kıst* {yani, yani, adl} *ile hükmet. Doğrusu Allah muksitleri* {yani, hükümde adaletli olanları} *sever.*

Bilahare inen, *Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet* {yani, kitabta verilen, muhsan [evli-hür] erkek ve kadının recmedilmesi hükmüyle hükmet, hükmetme isteklerini geri çevirme} *ve onların* {yani, Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd ve Mâlik b. ed-Dayf'ın} *hevâlarına tâbi olma* (el-Mâide, 5/49) âyeti, bunu neshetti.

> 43. *Yanlarında Tevrât, onda da Allah'ın hükmü* {yani, zina eden muhsan [evli-hür] erkek ve kadına recm, cana karşı işlenen suçlarda kısas hükmü} *dururken, nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar? Sonra, şunun* {yani, Tevrât'taki beyânın} *ardından tevelli ediyorlar* {yani, 'iraz ediyorlar/yüz çeviriyorlar}. *Onlar mü'min* {yani, musaddık/tasdikleyici} *değillerdir;* {çünkü Tevrât'ta bulunanı tahrif etmişlerdir}.

Sonra Allah Tevrât'ın durumunu haber vererek buyuruyor ki:

> 44. *Kuşkusuz Tevrât'ı Biz indirdik, onda bir hidâyet ve nûr* {yani, karanlıklardan çıkaran bir ziya/ışık} *vardır. Teslim olan* {yani, müslüman veya vechlerini Allah'a teslim eden} *nebîler* {yani, Mûsâ'dan Îsâ ibn Meryem'e kadar 1.000 nebî}, *rabbânîler* {yani, Hârûn soyundan olan ehl-i Tevrât'tan âbidler} *ve ahbâr* {yani, onlardan kurra ve alimler} *–Allah'ın kitabından muhafazasına memur olmaları hasebiyle– hâdûya* {yani, Yahudilere} *onunla* {yani, Tevrât'la} *hükmederlerdi...*

Onlardan, kitablarında yer alan recm ve Muhammed'in (s.a) niteliklerini bellemeleri istenmişti. Sonra Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. ed-Dayf ve arkadaşlarından oluşan Medine Yahudileri hakkında şöyle buyurmaktadır:

> *...Onun üzerine şâhiddiler. O halde insanlardan* {yani, (ey Medi-

ne Yahudileri,) Hayber Yahudilerinden, recmi ve Muhammed'in niteliklerini onlara haber vermekten} *haşyet duymayın, Benden* {yani, bunları gizlediğiniz takdirde benden} *haşyet duyun. Benim âyetlerimi az bir pahaya* {yani, Yahudilerin avamından aldığınız yiyecek ve mahsul gibi değersiz şeylere} *satmayın. Kim Allah'ın indirdiği* {yani, Tevrât'ta indirdiği} *ile hükmetmezse* {yani, muhsan olup da zina edene recm hükmünü vermezse, Muhammed'in niteliklerini bildirip buna dâir şâhidlik etmezse}, *işte onlar kâfirlerdir.*

Allah'ın indirdiği ile hükmetme emrini yerine getirmeyi irade ettiklerinde, Benî Kurayza; Ebû Lubâbe, Şu'be b. 'Amr, Râfi' b. Hureymile ve Şâz b. 'Amr, Nebî'ye (s.a) sordu:

— İhvânımız Benî Nadîr; Ka'b b. el-Eşref, Ka'b b. Esîd, Mâlik b. ed-Dayf ve diğerleri ile atamız bir, dînimiz birdir. Ehl-i Nadîr bizden birini öldürürse, bize 70 vesk hurma verirler. Biz onlardan birini öldürürsek, bizden 140 vesk hurma alırlar. Bizden yaralananların diyeti de, onlardan yaralananların diyetlerinin yarısı kadardır. Bizimle onlar arasında hüküm ver ey Muhammed.

Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu:

— Ehl-i Kurayza'nın kanı ile ehl-i Nadîr'in kanı arasında bir fark yoktur; ikisi de birbirine eşittir. Benî Nadîr'den herhangi birinin, Benî Kurayza'dan herhangi biri üzerine diyet ve kısasta bir üstünlüğü yoktur.

Ka'b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf, Ka'b b. Esîd ve arkadaşları dediler ki:

— Senin verdiğin hükme razı değiliz; emrine itaat etmiyoruz. Biz eski uygulamamızı sürdüreceğiz. Sen bizim düşmanımızsın, bizi aşağılamaktan, bize zarar vermekten geri kalmazsın.

İşte bununla ilgili olarak Allah Teâlâ, *Hâlâ câhiliyye hükmünü mü* {yani, İslâm'dan önceki hükümleri mi} *arıyorlar? Yakîn sahibi* {yani, Allah'ın va'd ve va'îdlerine/tehditlerine kesin olarak inanan} *bir kavm için hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel kim vardır* {yani, hükmü Allah'ınkinden daha güzel hiç kimse yoktur} (el-Mâide, 5/50) buyurmaktadır:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ
لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾
وَقَفَّيْنَا عَلٰى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

45. *Biz onların üzerine onda* {yani, Tevrât'ta} *şunu yazdık* {yani, farz kıldık}:...

"Ketebe"nin [yazmanın], "farz kılmak" anlamında kullanıldığı benzeri bir âyet de, *Allah yazdı* {yani, kadâ/hükm etti [farz kıldı]} (el-Mücâdele, 58/21) âyetidir.

...*Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısastır. Fakat kim onu tasadduk ederse, o onun için kefâret olur* {yani, kim öldürme ve yaralamaların kısasından vazgeçerek sadaka olarak bağışlarsa, bu onun diğer günahlarına kefâret olur –yaralanan yaralayanı affedecek olursa, bu, yaralayanın yaralamaktan ötürü bağışlanması, kısas ve diyetten kurtulması demektir–}. *Kim Allah'ın indirdiği* {yani, zina eden muhsan için recm, katl ve yaralamalar için kısas gibi Tevrât'ta indirdiği hükümler} *ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerdir.*

Sonra Allah ehl-i İncîl hakkında haber veriyor:

46. *Onların eserleri üzerine* {yani, onların ardından: ehl-i Tevrât'ın ardından} *Îsâ ibn Meryem'i qafyettik* {yani, ba'settik/gönderdik}; *Tevrât'tan önündekini musaddık olarak* {yani, Îsâ Tevrât'ı tasdik etti} *ve o'na İncîl'i verdik, onda [İncîl'de] bir hidâyet* {yani, dalâletten kurtaran hidâyet}, *bir nûr* {yani, karanlıktan aydınlığa çıkaran bir nûr} *vardır, Tevrât'tan önündekini musaddık-*

tır {yani, İncîl, Tevrât'ı tasdik ediyor}, *muttakiler için bir hidâyet* {yani, İncîl'de şirkten sakınanlar için dalâletten kurtaran bir hidâyet} *ve bir mev'ize* {yani, cehaleti gideren bir öğüt} *vardır.*

وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ
بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ
عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا
وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَٓا اٰتٰيكُمْ
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ
الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

47. *Ehl-i İncîl* {yani, ahbâr ve ruhbândan olan ehl-i İncîl} *de Allah'ın onda* {yani, İncîl'de} *indirdiği* {yani, katilin yahut yaralayanın ve darbedenin affedilmesini öngören hükümler} *ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği* {yani, İncîl'de indirdiği affetme hükmü} *ile hükmetmezse* {ve katile, yaralayana, darbedene kısas uygularsa}, *işte onlar fâsıklardır* {yani, isyankârlardır}.

48. *Sana* {yani, ey Muhammed, sana} *da kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *hakk ile indirdik* {yani, abes/boşu boşuna ve bâtıl/maksatsız olarak indirmedik}; *kitabtan önündekini musaddık, onun üzerine müheymin* {yani, şâhid} *olmak üzere...*

Çünkü Muhammed'e indirilen Kur'ân, daha önce indirilmiş bulunan kitabların Allah'tan gelmiş olduğuna şâhidlik etmektedir.

...*O halde aralarında Allah'ın indirdiği* {yani, Kur'ân'da sana indirdiği} *ile hükmet. Sana gelen hakktan* {yani, Kur'ân'dan} *ayrılıp da onların* {yani, Yahudilerin} *hevâlarına tâbi olma. Sizden her biriniz* {yani, Müslümanlar ve Ehl-i Kitab} *için bir şir'a* {yani, sünnet [izlenecek yol]} *ve bir minhâc* {yani, tarîk ve sebîl} *kıldık/yaptık...*

Ehl-i Tevrât'ın şeriatinde kasden adam öldürmenin karşılığı kısas olup diyet söz konusu değildir. Zina eden muhsan erkek ve kadın için de recm öngörülmüştü.

İncîl şeriatinde ise kasden adam öldürmenin karşılığı afv olup kısas ve diyet yoktur. Onların [ehl-i İncîl'in] şeriatlerinde zinanın cezası da celd/sopa olup recm yoktur.

Ümmet-i Muhammed'in şeriatine gelince, kasden adam öldürmede kısas, diyet ya da affetmek söz konusudur. Zina ile ilgili şer'î hükümleri ise, muhsan için recm, muhsan olmayan için de celddir [yüz sopadır].

...*Eğer Allah dileseydi, sizi* {yani, ümmet-i Muhammed'i ve Ehl-i Kitab'ı [Yahudi ve Hıristiyanları]} *bir ümmet* {yani, İslâm dîni üzere hareket eden bir ümmet} *yapardı. Fakat verdiği* {yani, Kitab ve sünnetten size verdiği} *şeyle sizi imtihan edecek* {de Allah'ın emir ve nehiylerine itaat edenlerle, isyan edenleri ortaya çıkaracak}. *Öyle ise hayırlara müsabaka edin* {yani, ey Muhammed ümmeti, söz konusu yol ve sünnet [şir'a ve minhâc] ile ilgili anılanlar hususunda sâlih ameller işlemekte koşup yarışın}. *Hepinizin* {yani, sizin ve Ehl-i Kitab'ın} *dönüşü* {âhirette dönüşü} *Allah'adır, o vakit ihtilâf ettiğiniz* {yani, dînden ihtilâf ettiğiniz} *hususta size haber verecektir.*

49. *Onların* {yani, Yahudilerin} *arasında Allah'ın indirdiği* {yani, kitabta sana indirdiği} *ile hükmet...*

Ehl-i Nadîr'den Yahudi reislerinden bir topluluk ihtilâf ederek birbirlerine dedi ki:

— Gelin hep birlikte Muhammed'in yanına gidelim. Belki o'nu izlediği yoldan uzaklaştırır yahut geri çeviririz. O da sadece bir beşerdir. Dolayısıyla işittiğinden etkilenir.

Kalkıp o'nun yanına gittiler ve dediler ki:

— Ne dersin? Kanlar/cinâyetler ile ilgili hususlarda –daha önceki uygulamalarımızda olduğu gibi– bizim lehimize ve Benî Kurayza'nın aleyhine hüküm verir misin? Eğer bunu yapacak olursan sana biat ve itaat ederiz. Biz sana biat ve itaat edersek, Ehl-i Kitab'ın tümü sana tâbi olur; çünkü biz onların reisleri ve alimleriyiz. Onları, izlemekte oldukları yoldan uzaklaştırarak senin dînine dahil olmalarını sağlayabiliriz.

Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebîsi'ni (s.a) sakındırmak üzere buyurdu ki:

> ...*Onların* {yani, kanlar/cinâyetler ile ilgili hususlarda ehl-i Nadîr Yahudilerinin} *hevâlarına tâbi olma. Onlara karşı hazer et; Allah'ın sana indirdiğinin* {yani, cinâyetler hakkında adaletli olarak sana indirdiği hükümlerin} *bazısından seni fitneye düşürmesinler* {yani, alıkoymasınlar/engellemesinler}. *Şâyet tevelli ederlerse* {yani, senin hükmünü kabul etmekten kaçınırlarsa} *bil ki, bazı zenbleri/günahları* {yani, Muhammed'in (s.a) nebî olarak gönderilmesinden önce aralarındaki cinâyetlerle/kanlarla ilgili günahları} *sebebiyle Allah onların başına bir musibet getirmeyi* {yani, dünyada öldürülmek, Medine'den Şam topraklarına sürülmek sûretiyle onlara azab etmeyi} *irade ediyor. Doğrusu insanlardan bir çoğu* {yani, Yahudilerin reisleri} *fâsıktırlar* {yani, kanlar/cinâyetler hakkında Nebî'nin (s.a) hakk ve adalete uygun hükmünden hoşlanmadıkları için âsidirler/isyankârdırlar}.

Ka‘b b. el-Eşref, Mâlik b. ed-Dayf ve Ka‘b b. Esîd Nebî'ye (s.a), “Biz senin hükmünü kabul etmiyoruz, razı olmuyoruz” deyince Allah şu buyrukları indirdi:

> 50. *Hâlâ câhiliyye hükmünü mü* {yani, Muhammed (s.a) nebî olarak gönderilmeden önce uyguladıkları haksız ve zâlim hükümleri mi} *arıyorlar? Yakîn sahibi* {yani, Allah'a kesin olarak îmân eden} *bir kavm için, hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel kim vardır* {yani, hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel hiç kimse yoktur}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

51. *Ey îmân edenler!...*

Bu buyruk, Müslümanlardan iki kişi hakkında inmiştir.

> *...Yahudi ve Hıristiyanları evliyâ edinmeyin. Onların bazısı bazısının [Yahudiler Yahudilerin, Hıristiyanlar da Hıristiyanların] evliyâsıdır...*

Uhud vak'asından sonra bazı Müslümanlar kâfirlerin kendilerine gâlib geleceklerinden korktular. Onlardan biri şöyle dedi:

— Filan Yahudiye gidip Yahudiliği kabul edeyim; doğrusu ben kâfirlerin bize üstünlük sağlayacaklarından korkuyorum.

Diğeri de şöyle dedi:

— Ben de Şam'a gidip Hıristiyan olayım.

Bunun üzerine, *Ey îmân edenler! Yahudi ve Hıristiyanları evliyâ edinmeyin. Onların bazısı bazısının evliyâsıdır* âyeti nâzil oldu.

> *...Sizden* {yani, mü'minlerden} *kim onları velî edinirse, muhakkak ki o da onlardandır* {yani, onlara katılır, onlarla birlikte olur –çünkü mü'minler kâfirleri velî edinmezler–}. *Kuşkusuz Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez.*

Sonra Allah, onları sadece münâfıkların velî edineceğini zikrediyor, çünkü onların söylediklerinin doğruluğunu ancak münâfıklar kabul eder. Allah buyuruyor ki:

52. *Kalblerinde maraz* {yani, şekk/kuşku} *bulunan kimselerin* {yani, münâfıkların}, *"Dâire bize isabet eder* {yani, Yahudiler Müslümanlara üstünlük [devlet] sağlar} *diye haşyet duyuyoruz" diyerek onların* {yani, velî edindikleri Medine Yahudilerinin} *içine koştuklarını görürsün.*

'Abdullâh b. Übey, Ebû Nâfi' ve Ebû Lubâbe'nin de aralarında bulunduğu 84 münâfık dediler ki:

— Yahudilerden ahid/söz alalım ve birbirimizi velî [dost ve hâmi] edinelim. Çünkü yarın ne olacağını bilmiyoruz; Muhammed'in zafer kazanamayacağından korkuyoruz. Böylece bizimle onlar arasındaki ilişkiler kesilir; ne borç alabiliriz onlardan, ne de yiyecek.

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...Olur ki Allah bir feth {yani, onların ümit kestikleri Muhammed'e bir nasr/zafer} *veya indinden bir emr* {yani, Benî Kurayza'nın öldürülmesi, Benî Nadîr'in Ezri'ât'a sürgün edilmesi şeklinde bir emr} *verir/ihsan eder de, nefislerinde gizlediklerine nâdim olurlar.*

Münâfıklar, ehl-i Kurayza ile ehl-i Nadîr'in başına gelenleri görünce, o söylediklerine pişman oldular. Allah, Nebîsi'ne (s.a) münâfıkların durumunu haber verdikten sonra şu âyeti indirdi:

53. *Îmân edenler de derler* {yani, birbirlerine derler} *ki: "Sizinle* {yani, dîniniz üzere sizinle} *beraber olacaklarına dâir olanca yeminleri [cehde eymânihim]* {yani, Allah adına yeminleri –ki "cehdu'l-yemîn" [olanca yemîn] budur–} *ile Allah'a kasem edenler* {yani, münâfıklar} *bunlar mıydı? Amelleri heder oldu* {çünkü amellerini Allah'tan başkası için yapmışlardı} *ve hâsirlerden* {yani, dünyada ziyan edenlerden} *oldular."*

54. *Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden irtidad ederse,...*

Uhud günündeki hezimet sebebiyle Müslümanlardan bazıları kuşkuya düşüp bir takım sözler söylemişlerdi.

> ...*Allah bir kavm getirir ki: (Allah) onları sever, onlar da O'nu sever; mü'minlere karşı zilletli* {yani, merhametli ve yumuşak}, *kâfirlere karşı izzetli* {yani, ğaliz/katı ve şiddetli/sert},...

Rasûlullâh'ın vefatından sonra Benû Temîm, Benû Hanîfe, Benû Esed, Ğatafân ve Kinde'den bazı insanlar –el-Eş'as b. Kays da onlardandır– irtidad ettiler. Allah irtidad edenlerden hayırlı olanları: Kinde'nin bir kolu olan Vehblileri, Becîle ve Hadramevt'den Humsları, Hımyer'den bir tâifeyi ve Hemedanlıları geri getirdi. Allah kâfirlerin yerine bunları getirdi ve bunların –az önce kaydedilen– niteliklerinden başka şu özelliklere de sahib olduklarını belirtti:

> ...*Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda düşmanlarına karşı} *cihad ederler ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar* {yani, hiçbir gazab edenin gazabına aldırmazlar}. *Şu* {yani, İslâm dîni}, *Allah'ın fadlıdır, onu dilediği kimseye verir. Allah vâsidir* {yani, fadlı/lütfu pek bol olandır}, *alîmdir* {yani, İslâm'ı kime vereceğini/nasîb edeceğini çok iyi bilendir}.

Hem onlar, hem de irtidad edenlerin yerine başkalarını getirmekle ilgili olarak, *Şâyet tevelli ederseniz, yerinize sizden başka bir kavm getirir. Sonra, onlar sizin gibi olmazlar* (Muhammed, 47/38) âyeti de nâzil oldu. Allah'ın şu buyruğu da aynı hususta inmiştir:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

> 55. *Sizin velîniz sadece Allah, O'nun Rasûlü ve o îmân edenlerdir ki salâtı ikame ederler, zekâtı ita ederler ve onlar râki'ûndur [Allah'a boyun eğenlerdir].*

‘Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları Nebî'ye (s.a) salâtu'l-ûlâ [öğle] vaktinde dediler ki:

— Yahudiler, Müslüman olduğumuz için bize açıkça düşmanlık ediyor, bizimle konuşmuyorlar, hiçbir hususta bizimle birlikte olmuyorlar. Oysa bizim evlerimiz onların evleri arasındadır. Bu mescid dışında konuşabildiğimiz bir yer bulamıyoruz.

Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Nebî (s.a) onu okuyunca onlar şöyle dediler:

— Biz evliyâ olarak Allah'a, O'nun Rasûlü'ne ve mü’minlere razıyız.

İnsanlar farzın ardından nâfile namaz kılmaya başladı. Bu da salâtu'l-evvel'den sonra olmuştu. Nebî (s.a) mescidin kapısına çıktığında oradan çıkan bir yoksulla karşılaştı. Bu sırada yoksul Allah'a hamdediyordu. Nebî (s.a) onu çağırıp sordu:

— Kimse sana bir şey verdi mi?

Yoksul cevab verdi:

— Evet ey Allah'ın nebîsi!

Nebî tekrar sordu:

— Kim sana bir şey verdi?

Yoksul cevab verdi:

— Şu –‘Alî b. Ebî Tâlib'i kasdederek– ayaktaki adam bana yüzüğünü verdi.

Nebî (s.a) sordu:

— Hangi durumda iken onu sana verdi?

Yoksul cevab verdi:

— Rükû hâlinde iken onu bana verdi.

Nebî (s.a) tekbir getirerek dedi ki:

— Bu üstün kerâmeti/fazileti özellikle ‘Alî'ye nasîb eden Allah'a hamdolsun.

Bunun üzerine Allah, *...o îmân edenlerdir ki salâtı ikame ederler, zekâtı ita ederler ve onlar râki‘ûndur [Allah'a boyun eğenlerdir]* buyruğunu indirdi.

56. *Kim Allah'ı, O'nun Rasûlü'nü ve o îmân edenleri* {yani, ʻAlî b. Ebî Tâlib'i} *velî edinirse, kuşku yok ki Allah'ın hizbi* {yani, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün şiʻası ve îmân edenler}; *onlar gâliblerdir.*

Böylece, önce ʻAlî b. Ebî Tâlib'i, sonra da Müslümanları ve Ehl-i Kitab mü'minleri –ki aralarında ʻAbdullâh b. Selâm ve diğerleri de vardır– Yahudilere gâlib gelenler olarak zikretti. Gâlibiyetleri ise, Yahudilerin bir kısmını öldürüp bir kısmını Medine'den Şam'daki Ezriʻât ve Erîhâ topraklarına sürmeleri ile gerçekleşti.

57. *Ey îmân edenler* {yani, ey münâfıklar –ki bunlar, îmânın kalblerinde yer etmediği, sadece dilleriyle îmân ettiklerini ikrar edenlerdir–}! *Sizden* {yani, ümmet-i Muhammed'den} *evvel kendilerine kitab* {yani, Tevrât} *verilenlerden dîninizi* {yani, İslâm'ı} *hüzüv ve laʻib edinenleri* {yani, dîninizle istihza edenleri ve onu bâtıl addedenleri} *evliyâ edinmeyin ve kâfirleri* {yani, Yahudilerin kâfirleri ile Arab müşriklerini} *de evliyâ edinmeyin* {çünkü bu tür münâfıklar onları velî ediniyordu}.

Sonra Allah onları sakındırmak üzere şöyle buyurmaktadır:

...*Allah'a ittika edin, eğer mü'minlerseniz* {yani, musaddıklarsanız –onları: Arab kâfirlerini evliyâ edinmeyin:–}.

ʻAbdullâh b. Übey, ʻAbdullâh b. Nuteyl (veya Netîl[7]) Ebû Lubâbe ve gayrısı Yahudilere –bir mektub yazarak– "Eğer siz çıkarılırsanız, biz de sizinle birlikte çıkarız" demişlerdi.[8] Sonra Allah Yahudilerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

58. *Salâta nida ettiğinizde onu hüzüv ve laʻib edinirler* {yani, onunla istihza eder ve onu bâtıl addederler}...

---

7 İbn Hişâm, "Ensâr Arasındaki Münâfıklardan Yahudilerle Oturup Kalkanlar" başlığı altında bu ismi, ʻAbdullâh b. Nebtel olarak vermektedir (*Sîret-i İbn Hişâm*). (Çeviren)

8 Kurtûbî de bu sözleri, Ensâr'ın münâfıklarının Benî Kurayza ve Benî Nadîr Yahudilerine söylediklerini kaydetmekte ve bu münâfıklar arasında ʻAbdullâh b. Übey b. Selûl, Rifâʻa b. Zeyd, Evs b. Kayzî ile birlikte ʻAbdullâh b. Nebtel'in de adını vererek merhum Mukâtil'in işâret ettiği bu duruma hem açıklık getirmekte, hem de ʻAbdullâh'ın babasının doğru adının Nebtel olduğunu ortaya koymaktadır (Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*). (Çeviren)

Yahudiler ezanı işitip Müslümanların namaza kalktıklarını gördüklerinde, “Kalktılar, kalkamayasıcalar”; rükûa eğildiklerini gördüklerinde, “Rükû edemeyesiceler”; secde ettiklerini gördüklerinde de –gülerek– “Secde edemeyesiceler” derler ve alay ederlerdi. İşte bunun sebebi ile ilgili olarak Allah buyuruyor ki:

...Şu, onların akletmez bir kavm olmalarındandır {yani, akletselerdi bu sözleri söylemezlerdi}.

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ
هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازٖيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَۜ اُو۬لٰٓئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّبٖيلِ ﴿٦٠﴾ وَاِذَا جَٓاؤُ۫كُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا
وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهٖۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرٰى كَثٖيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَۜ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰيهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ
عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

59. *De ki: “Ey Ehl-i Kitab! Bizi kusurlu bulmanızın sebebi başka değil; Allah'a* {yani, O'nun bir, tek ve ortaksız olduğuna}, *bize indirilene* {yani, Muhammed'in Kur’ân'ına}, *bundan önce indirilene* {yani, Muhammed'in Kur’ân'ından önce Allah'ın diğer nebîlere indirdiği kitablara} *îmân etmemizdir* {yani, bunları tasdik etmemizdir} *ve kuşkusuz ekseriniz fâsıksınız”* {yani, çoğunuz isyankârlarsınız}.

Mukâtil dedi: Ebû Yâsir, Huyey b. Ahtab, Nâfi‘ b. Ebî Nâfi‘, ‘Âzer b. Ebî ‘Âzer, ‘Amr'ın oğulları Hâlid ve Zeyd, Âzer b. Ebî Âzer ve Eşya‘ Nebî'ye (s.a) gelip sordular:

— Rasûllerden kimlere îmân ediyorsun?

Rasûlullâh cevab verdi:

— *Biz Allah'a, bize indirilene, İbrâhîm'e, İsmâîl'e, İshâk'a, Ya'kûb ve esbâta [o'nun soyundan gelenlere] indirilene, Mûsâ'ya verilene, Îsâ'ya verilene ve nebîlere Rabb'leri tarafından verilenlere îmân ettik. Onlardan hiç birinin arasını ayırmayız. Biz O'na müslimleriz/teslim olanlarız* (el-Bakara, 2/136).

Ancak, Îsâ b. Meryem'in adı geçince o'nun nübüvvetini inkâr ederek dediler ki:

— Biz ne Îsâ'ya îmân ederiz, ne de o'na îmân edene îmân ederiz.

Bunun üzerine Allah, *De ki: "Ey Ehl-i Kitab! Bizi kusurlu bulmanızın sebebi başka değil; Allah'a, bize indirilene, bundan önce indirilene îmân etmemizdir ve kuşkusuz ekseriniz fâsıksınız"* buyruğunu indirdi. Yahudiler mü'minlere dediler ki:

— Biz dîn mensubları arasında dünyada da, âhirette de sizden daha az pay sahibi kimse bilmiyoruz.

Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi:

> 60. *De ki: "Allah indinden, şundan daha şerli bir musibeti* {yani, sevâbı [karşılığı/cezayı]} *size* {yani, ey mü'minler, size} *haber vereyim mi?"...*

Yahudilerin, "Bunlar kimlerdir, ey Muhammed?" diye sormaları üzerine Nebî (s.a) şu buyrukları okudu:

> ...*"Onlar* {yani, Yahudiler} *ki Allah kendilerine lanet etti, gazab etti* {eğer öldürülmezlerse harac vermeyi kabul eder ve gazaba uğrarlar} *ve onlardan,* {balık avlanma yasağını çiğnedikleri için} *maymunlar,* {Mâide'ye [Allah'ın Hz. Îsâ'ya indiridiği sofraya] îmân etmemeleri dolayısıyla} *domuzlar ve tâğûta* {yani, şeytana} *ibadet edenler yaptı. İşte bunlar mekânca* {yani, dünyadaki menzilce} *daha şerli ve sevâi's-sebîlden dalâlete düşenlerdir"* {yani, bunlar mü'minlere göre doğru yolu tutturamamış kimselerdir}.

Yahudilerin ayıblarını ortaya koyan bu âyet nâzil olunca, mü'minler onlara, "Ey domuzların, maymunların kardeşleri!" diye hitâb ettiler. Onlar ise başlarını önlerine eğdiler. Böylece Allah Teâlâ onları rezil etti. Ebû Yâsir b. Ahtab, Ka'b b. el-Eşref, 'Âzer b. Ebî 'Âzer, Nâfi' b. Ebî Nâfi'

ve Râfi' b. Ebî Hureymile –ki bunlar Yahudilerin reisleri idiler– gelip Rasûlullâh'ın (s.a) huzuruna girdiler ve, "Ey Muhammed! Biz sana îmân ettik/seni tasdik ettik; çünkü seni tanıyoruz" dediler. Sonra o'nun [Nebî'nin (s.a)] yanından küfr ile çıktılar. Ancak o'na îmân ettiklerini ikrar ederek açığa vurmuşlardı. Allah Teâlâ onlar hakkında şu buyrukları indirdi:

61. *Size geldiklerinde* {yani, Yahudiler size/mü'minlere geldiklerinde}, *"Biz îmân ettik"* {yani, Muhammed'i tasdik ettik} *dediler...*

Oysa onlar, içlerindeki küfrü gizleyerek o'nun huzuruna girdiler, yanından çıktıklarında da küfür ile birlikte çıktılar.

İşte Yüce Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

...Halbuki küfr ile girdiler ve onlar onunla da çıktılar {yani, küfür üzere hallerini sürdürerek çıktılar}. *Allah gizlediklerini çok iyi bilir* {yani, Muhammed'e karşı kalblerinde küfrden gizlediklerini çok iyi bilir}.

Bunun bir benzeri de Âl-i İmrân sûresinde (118-119. âyetler) bulunmaktadır.

Sonra Allah onların hallerini haber veriyor:

62. *Onlardan bir çoğunun ism* {yani, ma'siyet/isyankârlık), *udvân* {yani, zulm: şirk} *ve suht yemek* {yani, cevr ile hüküm vermek için rüşvet almak –ki kasıt, Ka'b b. el-Eşref'tir–} *hususunda yarıştıklarını görürsün. Amelleri ne kötüdür!*

Sonra Allah Teâlâ, Rabbânîlere [kendilerini ibadete verenlere] ve ahbâra [kurra ve fukahaya] itab/sitem ediyor:

63. *Keşke Rabbânîler* {yani, kendilerini ibadete verenler} *ve ahbâr* {yani, kurra ve fukaha –ki bunlar, Hârûn'un soyundan gelen kurban sunucuları ve Yahudilerin reisleridir–} *onları ism/günah sözlerden* {yani, şirkten} *ve suht yemekten* {yani, hükümde rüşvet almaktan} *nehyetselerdi* {yani, onları böyle hareket etmekten alıkoymalı değiller miydi?} *Sanatları ne kötüdür* {zira Rabbânîler ve ahbâr, onları şirkten ve suhttan: rüşvet alarak hükümde cevretmekten alıkoymadılar}.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا ۘ بَلْ
يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم
مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

64. *Yahudiler* {yani, Yahudilerden ikisi: İbn Sûriyâ ile Finhâs ve ‘Âzer b. Ebî ‘Âzer}, *“Allah'ın eli bağlıdır”* {yani, Allah'ın eli sıkıdır/Allah cimridir: bize karşı elini sıkı tutuyor/cimrilik ediyor, bize cömertçe hayır vermiyor} *dediler...*

Allah önceleri onlara bol rızık ihsan etti, fakat onlar Allah'a karşı gelip kendilerine haram kıldığı şeyleri helâl saydıklarında onların rızıklarını kıstı. İşte o vakit, “Allah'ın eli cömertçe vermekten alıkonulmuştur” dediler. Allah bu sözlerine karşılık buyurdu ki:

...Onların elleri bağlıdır {yani, elleri hayırdan yana tutulmuştur} *ve dedikleri sebebiyle lanetlendiler. Aksine, O'nun iki eli de açıktır* {yani, hayır ile açıktır}. *Nasıl dilerse infak eder* {yani, dilerse rızkı genişletir, dilerse kısar. Onlar O'nun yarattığı ve kulu olup O'nun kabzasındadırlar/hâkimiyeti altındadırlar}...

...Andolsun ki Rabbinden sana indirilen {yani, recm emri, kısasa dâir hükümler ve Muhammed'in nitelikleri} *onlardan* {yani, Benî Nadîr Yahudilerinden} *bir çoğunun tuğyân ve küfrünü ziyade etti* {yani, Kur’ân'a karşı cehudluklarını ve onu inkârlarını artırdı}. *Onların arasına* {yani, Yahudilerle Hıristiyanların arasına} *Kıyâmet Günü'ne kadar sürecek düşmanlık ve buğz/kin ilka ettik* {yani, aralarında bir şer bıraktık, o nedenle birbirlerine buğzeder, ağır/kötü sözler söylerler, Yahudi Hıristiyanı, Hıristiyan Yahudiyi sevmez}. *Her ne zaman bir harb ateşi tutuşturmak isteseler Allah onu söndürür* {yani, her ne zaman Muhammed'e savaş ile ilgili olarak bir mekr [hile ve tuzak] hazırlamak üzere ittifak etseler, Allah onların ittifaklarını dağıtır, hile ve tuzaklarıyla yakmak istedikleri ateşi söndürür ve ebediyyen bir şey elde

edemezler}. *Arzda fesada koşarlar* {yani, ma'siyetler işlerler}. *Allah ise müfsidleri* {yani, ma'siyet işleyenleri} *sevmez.*

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ
وَلَاَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَٓاءَ
مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَاِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

65. *Keşke Ehl-i Kitab* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlar} *da îmân etseler* {yani, Allah'ın vahdâniyyetini tasdik etseler} *ve ittika etselerdi* {yani, şirkten ittika etseler/sakınıp korunsalar idi}. *Onlardan seyyielerini örter* {yani, zenblerini/günahlarını mahveder/siler} *ve onları naim cennetlerine sokardık.*

66. *Keşke onlar Tevrât'ı, İncîl'i ve Rabb'leri katından kendilerine indirileni ikame etselerdi* {yani, Tevrât ile İncîl'deki Muhammed'in nitelikleri ve o'na îmâna dâir buyrukları tahrif etmeyip Tevrât ve İncîl'deki zina, recm, kısas ve öteki hükümler gereğince amel etselerdi} *fevklerinden* {yani, yağmur ile üstlerinden} *ve ayaklarının altından* {yani, arzdan: yerden bitenlerden} *yerlerdi. Onlardan muktesid bir kavm varsa da* {yani, Tevrât ve İncîl ehlinden îmân edip, sözlerinde adaletten ayrılmayan bir topluluk var –bunlar, Tevrât ehlinden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları, İncîl ehlinden ise Îsâ ibn Meryem'in dîni üzere devam edenlerdir, ki o sırada 32 kişi idiler–} *onlardan* {yani, Ehl-i Kitab'tan: onların kâfirlerinden} *bir çoğunun amelleri ne kötü!*

67. *Ey Rasûl* {yani, ey Muhammed}! *Rabbinden sana indirileni tebliğ et...*

Nebî (s.a) İslâm'a davetini arttırınca Yahudiler alay etmeye ve, "Ey Muhammed! Hıristiyanların Îsâ b. Meryem'i candan sevdikleri ve üstün bir konuma çıkardıkları gibi, bizim de seni candan sevip üstün bir konuma çıkarmamızı mı istiyorsun?" dediler. Nebî (s.a) onların bu tepkilerine karşı sesini çıkarmadı. Ancak Allah Teâlâ Nebî'yi (s.a), Allah'ın yoluna davet etmeye teşvik etti ve onların kendisini bu şekilde yalanlayıp kendisiyle alay etmelerinin davetini sürdürmesine engel olmaması gerektiğini bildirerek, *Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et* buyurdu.

...Eğer yapmazsan, O'nun risâletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan {yani, Yahudilerden} *'asam edecektir [koruyacaktır]* {yani, seni kimse öldüremeyecektir}. *Kuşkusuz Allah kâfirler kavmini* {yani, Yahudileri} *hidâyete iletmez.*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a), korkudan ve öldürülmekten yana kendini güvende hissetti ve, "Artık kimin bana yardım ettiğine, kimin de beni yardımsız bıraktığına aldırmıyorum" dedi. Çünkü Rasûlullah, Yahudilerin bir suikastla kendisini öldüreceklerinden çekiniyordu. Sonra Allah Teâlâ o'na neleri tebliğ edeceğini bildirmek üzere şöyle buyurdu:

68. *De ki: "Ey Ehl-i Kitab* {yani, ey Yahudi ve Hıristiyanlar}! *Tevrât'ı, İncîl'i ve Rabbinizden size indirileni* {yani, Muhammed ile ilgili hususları tahrif etmeksizin} *ikame etmedikçe* {yani, o ikisinin tilavetini Yüce Allah'ın indirdiği şekilde hakk ile tilavet etmedikçe} *bir şey* {yani, dîn adına bir şey} *üzerinde değilsiniz"...*

İşte bu, Yüce Allah'ın Ehl-i Kitab'a tebliğ etmek üzere o'na verdiği bir emirdir.

...Andolsun ki Rabbinden sana indirilen {yani, Kur'ân'daki buyruklar, recm ve kısasa dâir hükümler} *onlardan bir çoğunun tuğyan ve küfrünü Kur'ân'ı inkârlarını ziyade etti* {yani, Kur'ân'a karşı cehudluklarını artırdı}. *Öyleyse o kâfirler kavmine te's etme* {yani, ey Muhammed senin söylediklerini yalanlayan o Ehl-i Kitab için üzülme}.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ
أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

69. *Doğrusu onlar ki îmân ettiler* {yani, tasdik ettiler} *ve onlar ki Hâdû* {yani, Yahudiler} *ve Sâbiiler* {bunlar, Hıristiyanlık'ta bilinen meşhur üç fırkadan ayrılıp Nûh dînine yönelen ve Nûh (a.s) dîni üzere olduklarını zu'm ederek –zira, Nûh da İslâm dîni üzere idi– hataya düşen bir Hıristiyan fırkasıdır} *ve Nasârâ* {yani, Hıristiyanlar –bunlara "Nasârâ" adının veriliş sebebi, onların bu dîni ilk olarak "Nâsıra" tesmiye edilen bir karyede ortaya koymalarıdır–}. *Kim* {yani, bunlardan kim} *Allah'a ve âhiret gününe îmân eder ve sâlih amel işlerse* {yani, Muhammed'in gönderilmesinden önce farzları eda etmişse, ona cennet vardır. Muhammed'in nebî olarak gönderildikten sonra onlardan hayatta olanların ise, Muhammed'i tasdik etmeden îmânları geçerli değildir. Allah'ın bir ve ortaksız olduğunu, Muhammed'in getirdiklerini, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik edenlere gelince} *onlara bir korku* {yani, azabtan yana bir korku} *yoktur ve onlar mahzun olmazlar* {yani, ölümden dolayı üzülmezler}.

70. *Andolsun biz İsrâîloğulları'ndan mîsâk aldık* {yani, içindeki hükümler gereğince amel edeceklerine dâir Tevrât'ta mîsâk aldık} *ve onlara rasûller gönderdik* {yani, Allah onlara rasûller gönderdi}. *Her ne zaman onlara* {yani, Yahudilere}, *nefislerinin hevâsına uymayan bir rasûl geldiyse, bir feriki* {yani, Yahudilerin bir feriki Îsâ ve Muhammed gibi bazı rasûlleri} *tekzib ettiler, bir*

feriki de katlettiler {yani, Yahudiler Zekeriyyâ ve Yahyâ gibi rasûllerden bir tâifeyi de öldürdüler}.

71. *Bir fitne olmayacak sandılar* {yani, Yahudiler şirk olmayacağını, belalandırılmayacaklarını/sınanmayacaklarını, rasûlleri yalanladıkları için, nebîleri öldürdükleri için cezalandırılmayacaklarını, yağmur kıtlığı gibi bela ve sıkıntılarla sınanmayacaklarını sandılar} *da 'amâ* {yani, haktan yana kör: onu görmez} *ve sağır* {yani, haktan yana sağır: onu işitmez} *oldular. Sonra, Allah onlara döndü/tevbelerini kabul etti* {yani, onları affetti, üzerlerindeki belayı kaldırdı –fakat onlar, belanın kaldırılmasından sonra tevbe etmediler–}. *Sonra, onlardan bir çoğu yine 'amâ ve sağır oldular. Allah amellerine basîrdir* {yani, nebîleri öldürenleri, rasûlleri yalanlayanları görendir}.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ
الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ
حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ
ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

72. *Andolsun o küfredenler, "Kuşkusuz Allah, o Mesîh ibn Meryem'dir" dediler...*

Bu buyruk, Mar-Ya'kûbî mezhebinden olan Necrân Hıristiyanları hakkında inmiştir. Onlardan olan es-Seyyid, el-'Âkib ve diğerleri, "Kuşkusuz Allah, o Mesîh ibn Meryem'dir" diyorlardı.

...Oysa Mesîh, "Ey İsrâîloğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibâdet edin {yani, O'nun vahdâniyyetini, be-

nim de Rabbim, sizin Rabbiniz olduğunu tanıyın} *demişti. Doğrusu kim Allah'a şirk koşarsa* {yani, "Kuşkusuz Allah, o Mesîh ibn Meryem'dir" deyip şirk üzere ölürse}, *andolsun ki Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun me'vâsı ise ateştir. Zâlimlerin ensârı* {yani, müşriklerin, kendilerini ateşten koruyacak koruyucuları} *yoktur.*

73. *Andolsun o küfredenler* {yani, Melkânîler}, *"Kuşkusuz Allah, üçün üçüncüsüdür" dediler...*

Melkânîler, Allah, Mesîh ve Meryem (diye üç ilah uknûmu) kabul ederler. Allah onların söylediklerini yalanlamak üzere buyuruyor ki:

...Halbuki bir tek ilahtan başka ilah yoktur. Eğer söylediklerinden {yani, bu şirkten} *vazgeçmezlerse, onlardan küfredenlere elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab* {yani, ceza olmak üzere kılıçla öldürülmek, hayatta kalanlar için de cizye ödemek şeklinde bir azab} *messedecektir/dokunacaktır* {yani, isâbet edecektir}.

74. *Öyleyse Allah'a dönmeyecek/tevbe etmeyecek ve O'na istiğfar etmeyecekler* {yani, şirkten ötürü O'ndan bağışlanma dilemeyecekler} *mi?* {Ki yaptıkları sebebiyle onları bağışlasın}. *Allah gafûrdur* {yani, onların zenblerini/günahlarını bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, onlara karşı merhametlidir}.

Sonra Allah Teâlâ, Îsâ'nın durumunu haber veriyor:

مَا الْمَس۪يحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ وَاُمُّهُ صِدّ۪يقَةٌۜ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَۜ
اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًاۜ وَاللّٰهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٧٦﴾

75. *Mesîh ibn Meryem, başka değil bir rasûldür, ki o'ndan önce de rasûller gelip geçti. Onun anası da bir sıddîka* {yani, mü'mine} *idi...*

Doğrusu o, sıddîk bir nebî idi (Meryem, 19/56) buyruğunda da “sıddîk” kelimesi, “mü’min” anlamında kullanılmıştır.

Cebrâîl Meryem'e, *“Ben sadece Rabbinin rasûlüyüm* (Meryem, 19/19); senin karnında Mesîh bulunmaktadır” demiş, Meryem de Cebrâîl'e îmân etmiş, Mesîh ibn Meryem'i tasdik etmişti. Bundan sonra ona “sıddîka” adı verildi. O sırada kendisi Beytu'l-Makdis'te mihrabda bulunuyordu.

...İkisi de yemek yerlerdi {eğer ilah olsalardı yemek yemezlerdi}. *Bak* {yani, ey Muhammed, bak}, *âyetleri onlara nasıl beyan ediyoruz* {yani, Meryem ve Îsâ'nın durumu ile ilgili alâmetleri: onların yemek yediklerini, ilahların ise yemek yemediklerini nasıl apaçık bildiriyoruz}, *sonra bak, (nasıl) çevriliyorlar* {yani, onlar nereden (tevhîdi) yalanlıyorlar! –Onlara benim bir ve tek olduğumu bildir–}.

76. *De* {yani, Necrân Hıristiyanlarına de} *ki: “Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] sizin için bir zarara* {yani, dünyada bir zarara} *ve bir faydaya* {yani, âhirette bir faydaya} *mâlik olmayana* {yani, Îsâ'ya} *mı ibâdet ediyorsunuz? Allah, semî* {yani, onların, “Kuşkusuz Allah, o Mesîh ibn Meryem'dir” ve “Kuşkusuz Allah, üçün üçüncüsüdür” şeklindeki sözlerini işiten}, *alîm* {yani, onların söylediklerini çok iyi bilen} *O'dur.*

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُٓوا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا
كَث۪يرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُ۫دَ وَع۪يسَى
ابْنِ مَرْيَمَۜ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾
كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُۜ لَبِئْسَ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

77. *De ki: “Ey Ehl-i Kitab* {yani, ey Necrân Hıristiyanları}! *Dîninizde* {yani, İslâm dîninde} *haksız yere haddi aşmayın* {yani, Îsâ

ibn Meryem hakkında uygunsuz şeyler söyleyerek haddi aşmayın}. *Bundan evvel dalâlete düşmüş* {yani, hidâyetten sapıp dalâlete düşmüş} *ve bir çoğunu* {yani, insanlardan bir çoğunu} *da dalâlete düşürmüş* {yani, hidâyetten saptırıp dalâlete düşürmüş} *ve sevâu's-sebîlden dalâlete düşmüş* {yani, hidâyet yolunu bulamamış} *bir kavmin hevâlarına tâbi olmayın."*

Buyruk, Bersîsâ hakkında inmiştir.

78. *İsrâîloğulları'ndan* {yani, İsrâîloğulları sıbtından} *küfredenler* {yani, Yahudiler} *Dâvûd'un* {yani, Dâvûd ibn Ebîşâ'nın/Enîşâ'nın[9]} *ve Îsâ ibn Meryem'in diliyle lanetlendiler...*

Yahudiler, Cumartesi günü balık avlamaları haram kılındığı halde balık avladılar. Dâvûd da, "Allahım! Emrine aykırı hareket eden, emrini terkeden bu kullarını, yarattığın diğer insanlara bir âyet [ibretli bir belge] ve bir mesel kıl" diye du'a etti. Bunun üzerine Allah onları maymunlara dönüştürdü. İşte Dâvûd'un (a.s) laneti bu idi. Îsâ ibn Meryem'in lanetlemesine gelince, onlar önce mâideden [Îsâ'nın mucizesi olarak inen sofradan] yediler. Sonra kâfir oldular ve bu sofradaki yiyeceklerden alıp sakladılar. Bunun üzerine Îsâ (a.s), "Allahım! Bu sofradan yedikten sonra küfre sapanı, âlemlerden hiç kimseye etmediğin şekilde azab edeceğini va'detmiştin. Allahım! Cumartesi yasağını çiğneyenleri lanetlediğin gibi, bunları da lanetle!" diye du'a etti. Bunun üzerine Allah onları –ki 5.000 kişi idiler, aralarında kadın ve çocuk yoktu– domuzlara dönüştürdü.

...Şu, isyan etmeleri {yani, Allah'ın emrini terk ederek isyan etmeleri} *ve haddi aşmaları* {yani, dînlerinde haddi aşmaları} *sebebiyle idi.*

79. *Yaptıkları bir münkerden birbirlerini nehyetmezlerdi. Yaptıkları şey ne kötüydü* {yani, münker işleyenleri vazgeçirmeye çalışmamaları ne kötü bir şeydi}!

---

9 Muhakkik, düştüğü notta, eserin el yazmasında kelimenin ikinci harfinin üzerinde yahut altında nokta olmadığından "Enîşâ" veya "Ebîşâ" şeklinde okunabileceğini belirtmektedir. İbnu'l-Esîr (*el-Kâmil fi't-Târih*) ise bunun "Îşâ" olduğunu –yani, noktasız olduğu belirtilen bu harfin *nun* veya *be* olmayıp *ye* olduğunu– belirtmektedir. (Çeviren)

تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا
يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾ لَتَجِدَنَّ
أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ
أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ
آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ
قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

80. *Onlardan bir çoğunu görürsün ki, küfredenleri* {yani, Kureyş'ten küfredenleri} *velî edinirler. Onların nefisleri için takdim ettiği şey ne kötüdür.* {Çünkü Kureyşliler kitab sahibi değillerdi}. *Allah onlara gazab etti ve onlar azabda hâlidlerdir.*

81. *Eğer Allah'a* {yani, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğuna}, *Nebî'ye* {(Muhammed'e)} *ve o'na indirilene* {yani, Kur'ân'dan ona indirilene} *îmân* {yani, tasdik} *etmiş olsalardı, onları* {yani, Arab müşriklerini} *evliyâ edinmezlerdi* {yani, Yahudiler müşrikleri velîler edinmezlerdi}. *Fakat onlardan* {yani, Yahudilerden} *bir çoğu fâsıklardır* {yani, isyankârlardır}.

82. *Îmân edenlere düşmanlıkta insanların en şiddetlisini, Yahudiler ve şirk koşanlar* {yani, Arab müşrikleri} *bulacaksın...*

Zira Yahudiler Nebî'ye (s.a) karşı savaşmak için Arab müşriklerine yardım ve Nebî'nin (s.a) üzerine yürümelerini telkin ediyorlardı. Müşrikler, Nebî'ye (s.a) ve ashâbına (r.anhum) aşırı derecede düşmanlık besliyorlardı.

...Îmân edenlere meveddetce {kasıt, mü'minleri sevmeleri değil, îmâna icabet etmeleridir} *onların en yakınını da "Biz Nasârâyız"* {çünkü onlar, Nâsıra adındaki bir karyede bulunuyorlardı}

diyenleri bulacaksın. Şu, onlardan kıssislerin/keşişlerin ve ruhbânların {yani, savmalarda/manastırlarda ibâdete çekilen râhiblerin} *olmasından ve onların istikbâr* {yani, îmâna karşı tekebbür} *etmemelerindendir.*

Âyet, ehl-i İncîl'den îmân eden kırk kişi hakkında inmiştir. Onlardan otuzikisi, Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Habeşistan'dan; sekizi de Şam'dan gelmişti. Bunlarla birlikte râhib Bahîra, Ebrehe, el-Eşref, Derîs, Temmâm, Kasîm, Dureyd, Eymen ve başlarının ortasını tıraş eden keşişler de vardı. Bunlar Nebî'den (s.a) Kur'ân'ı işitir işitmez, "Bu bizim Îsâ b. Meryem'den diyerek birbirimize naklettiğimiz sözlere ne kadar da benziyor" deyip ağladılar, Allah'ı ve rasûllerini tasdik ettiler. Haklarında şu buyruk nâzil oldu:

وَاِذَا سَمِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفٖيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨٣﴾
وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا مِنَ الْحَقِّۙ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا
جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ
الْمُحْسِنٖينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَحٖيمِ ﴿٨٦﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ
مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدٖينَ ﴿٨٧﴾

83. *Rasûl'e indirileni* {yani, Kur'ân'dan indirileni} *işittiklerinde, haktan tanıdıkları sebebiyle gözlerinin yaşla dolup boşaldığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz! Îmân ettik* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik ettik}. *Öyleyse bizi şâhidlerle* {yani, muhâcirlerle: Muhammed'in ümmetiyle} *beraber yaz* {yani, kıl}...

"Ketebe" [yazma] fiilinin "ce'ale" [kılma] anlamında kullanıldığının bir örneği de, *Kalblerinde îmân yazdı* [ketebe] (el-Mücâdele, 58/22) buyruğudur, ki "îmânı: tevhîdi kalblerinde kıldı [ce'ale]", "yarattı, var etti" demektir.

Onlar du'alarına şöyle devam ettiler:

84. *"Biz niye îmân etmeyelim Allah'a ve haktan bize gelene* {yani, Muhammed ile bize gelene}, *ki Rabbimizin bizi sâlihler kavmiyle* {yani, ilk muhâcirlerle} *beraber sokmasını* {yani, cennete sokmasını} *ümid* ["natma'u" yani "nercû"] *edip dururken?!"*

Çünkü onlar Müslüman olup ülkelerine döndüklerinde, kavimlerinin kâfirleri onları kınayarak, "Siz Îsâ'nın ve atalarınızın dînini mi bıraktınız?!" demişlerdi. Onlar da, "Evet. Niye îmân etmeyelim Allah'a ve haktan bize gelene?!..." diye cevab vermişlerdi.

85. *Allah da söyledikleri* {yani, tasdikten yana söyledikleri} *sebebiyle onlara sevâb* {(yani, mükâfaat)} *olarak altından ırmaklar akan cennetleri verdi, onda hâlidler olmak* {yani, ölmemek} *üzere. Şu* {sevâb/mükâfaat}, *muhsinlerin karşılığıdır.*

86. *Küfredenlere ve âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenlere* {yani, onun Allah'tan olmadığını söyleyenlere} *gelince, işte onlar* {yani, Müslüman olup Nebî'ye uyanları kınayan kâfir Hıristiyanlar} *ashâbu'l-cahîmdir* {yani, muazzam ateşin arkadaşlarıdır}.

87. *Ey îmân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı tayyibâtı* {yani, elbise ve kadından tayyibâtı} *haram kılmayın...*

Âyet, on kişi –'Alî b. Ebî Tâlib, Ömer, İbn Mes'ûd, 'Ammâr b. Yâsir, Osmân b. Maz'ûn, el-Mikdâd b. el-Esved, Ebû Zerr el-Gıfârî, Selmân el-Fârisî, Huzeyfe b. el-Yemân, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim– ile, diğer bir adam hakkında nâzil olmuştur. Bunlar Osmân b. Maz'ûn'un evinde toplanmış, sonra da, "Gelin kendimize yiyecekleri, giyecekleri, kadınları yasaklayalım" demişler; hatta bazıları kendilerini hadım ettirmeyi, kıldan elbiseler giymeyi, savma/manastır inşa edip orada kendilerini ibâdete vermeyi dahi kararlaştırmışlardı. Cebrâîl'in gelip durumu haber vermesi üzerine Nebî (s.a) Osmân b. Maz'ûn'un evine gitti, fakat onları bulamayınca Osmân'ın karısına sordu:

— Osmân ve arkadaşları hakkında bana ulaşan haber doğru mu?

Kadın karşılık verdi:

— Sana ulaşan nedir ey Allah'ın Rasûlü?

Nebî (s.a), aldığı haberi bildirince kadın, Nebî'ye (s.a) yalan söyle-

mekten de, kocasının sırrını açıklamaktan da hoşlanmadığından şu cevabı verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer Osmân sana herhangi bir şeyi haber vermişse doğru söylemiştir. Şâyet Allah sana bir hususu haber vermişse, o, elbette ki Rabbinin sana haber verdiği gibidir.

Nebî (s.a) kadına şöyle dedi:

— Eşin geldiği vakit ona şunları söyle: Sünnetime uymayan, yolumuzdan gitmeyen, kestiklerimizden yemeyen bizden değildir: Elbise, yemek, kadınlar bizim sünnetimizdendir. Bunu eşine bildir ve ona de ki: Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir. Osmân ve arkadaşları dönünce karısı ona Nebî'nin (s.a) sözlerini aktardı. Ancak onun acayibine gitti de Nebî'nin (s.a) dediklerine pek iltifat etmediler. Bunun üzerine Allah, *Ey îmân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı tayyibâtı haram kılmayın...* buyruğunu indirdi.

...ve haddi aşmayın {yani, O'nun helâlini haram kılarak haddi aşmayın}. *Hakikat şu ki: Allah haddi aşanları* {yani, O'nun helâl kıldığını haram kılıp emrinde aşırıya gidenleri} *sevmez.*

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي
اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ ف۪ٓي اَيْمَانِكُمْ
وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُٓ
اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاك۪ينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْل۪يكُمْ
اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ
اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُٓوا اَيْمَانَكُمْ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

88. *Yeyin Allah'ın size rızkettiğini helâl-tayyib olarak* {yani, helâl-tayyib olarak elbiseleri giyin, kadınlarla evlenin ve yiyecekleri yeyin} *ve Allah'a ittika edin* {yani, Allah'ın size helâl kıldığını haram kılmaya kalkışmayın}, *ki siz O'na mü'minlersiniz* {yani, O'nu musaddıklarsınız}.

89. *Allah sizi yeminlerinizde lağv ile muahaze etmez...*

"Lağv", kişinin yalan olan bir hususta, doğru olduğu zannıyla yemin etmesidir. Bu durumda onun için günah ve kefâret olmaz.

...*Fakat akdettiğiniz yeminlerinizle sizi muahaze eder* {yani, bile bile yalan yere ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar}. *Bunun kefâreti,* {yani, bile bile yalan yere edilen yeminin kefareti} *ehlinize yedirdiğinizin evsatından* {yani, onlara yedirdiğinizin adlinden [denginden/mutedilinden]}...

"Vasat/evsat" kelimesi, *Sizi vasat* {yani, adil/mutedil} *bir ümmet kıldık* (el-Bakara, 2/143) âyeti ile, *Onların evsatları* {yani, adilleri/mutedilleri} *dedi ki:...* (Nûn, 68/28) âyetinde, "adil/mutedil" anlamında kullanılmıştır.

...*on miskini doyurmak* {yani, sizin yediğiniz en bayağısından da olmasın, en iyisinden de olmasın}, *yahut onları giydirmek* {yani, her yoksula bir aba yahut bir elbise olmak üzere on yoksulu giydirmek} *yahut bir köle azad etmektir* {yani, Müslüman olma şartı olmaksızın bir köle azad etmektir: Yahudi, Hıristiyan, Mecusi, Sabii de olabilir}.

Yemin kefâreti hususunda kişi; köle azad etmek, on yoksulu doyurmak, yahut onları giydirmek seçeneklerinden dilediğini seçmekte muhayyerdir.

...*Fakat kim de bulamazsa* {yani, bu üç seçenekten birini yerine getirme imkânını bulamazsa}, *üç gün oruç vardır...*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, bu üç günlük orucun peşpeşe tutulması gerektiğini ifade eden, "mutetâbi'ât" [aralıksız, peşpeşe] açıklaması da vardır.

...*Şu* {yani, Allah'ın zikrettiği}, *yemin ettiğinizde yeminlerinizin kefâretidir. Yeminlerinizi hıfzedin* {yani, kasden yalan yere yemin etmeyin}. *Allah âyetlerini size böylece beyan ediyor ki şükredesiniz* {yani, Rabbinize şükredesiniz: size bahşettiği bu nimetler sebebiyle Rabbinize şükredesiniz –zira zikredilen kefâret sayesinde yeminleriniz hakkında size bir çıkış yolu göstermiş bulunmaktadır–}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ
رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ
الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾
وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا
عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

90. *Ey îmân edenler!...*

Âyet, Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Itbân b. Mâlik el-Ensârî hakkında inmiştir. İçkinin haram kılınışından önce Ensâr'dan olan bu zat bir deve başı kızartarak Sa'd'ı davet etmişti. Yeyip içtiler, sarhoş oldular; karşılıklı şiir okumaya başladılar. Ensâr'dan olan zat öfkelendi ve devenin çene kemiğiyle vurup Sa'd'ın başını/yüzünü yaraladı. Sa'd, Rasûlullâh'a şikâyet etti, içkiyi haram kılan, *Ey îmân edenler! Hamr, meysir...* âyeti nâzil oldu.

...Hamr, meysir {yani, bütün türleriyle kumar}, *ensâb* {yani, kendilerine kurban kesilen dikili taşlar} *ve ezlâm* {yani, fal okları: bir işi yapıp yapmamayı kendileriyle kararlaştırdıkları iki ok}, *şeytanın amelinden bir ricstir* {yani, şeytan işi bir günahtır}. *Öyleyse onu ictinab edin* {yani, onlardan kaçının: bütün çeşitleriyle içkiden, bütün türleriyle kumardan, dikili taşlardan ve fal oklarından, şeytanın bunları süslemelerinden kaçının} *ki felâha eresiniz.*

Bunun bir benzeri de, *Dedi ki: "Bu, şeytanın amelindendir/işindendir"* (el-Kasas, 28/15) âyetidir.

"Onu ictinâb edin" ifadesi, haram kılma amacı taşıyan bir nehiydir. Nitekim, *Şu halde, rics olan evsândan ictinâb edin,* {doğrusu o haramdır} (el-Hacc, 22/30) buyruğunda da böyledir.

91. *Doğrusu şeytan hamr ve meysirde sadece aranıza düşmanlık ve buğz/kin bırakmayı* {yani, aranızda düşmanlığı ve kini harekete geçirip kışkırtmayı}...

Nitekim Sa'd ile Ensâr'dan olan zat arasındaki kavganın sebebi bu idi ve neticede Sa'd'ın başı/yüzü yarılmıştı.

...{ve böylece sizi} *Allah'ı zikrden ve salâttan alıkoymayı irade ediyor* {yani, sarhoş olduğunuz takdirde Allah'ı zikredemez, namaz kılamazsınız}. *O halde vazgeçtiniz değil mi?*

Bu, haram kılmanın ardından gelen bir tehdittir. Bunun üzerine onlar, "Vazgeçtik Rabbimiz" dediler. Nebî (s.a) de, "Ey îmân edenler! Allah size hamr'ı haram kıldı. Kimin yanında ondan birşey varsa onu içmesin, satmasın, başkasına ikram etmesin" buyurdu.

Mukâtil dedi: Enes b. Mâlik dedi ki: "Hamr'ı haram kılan hüküm nâzil olduğu vakit Medine'de "hamr" yoktu. Onlar "fadîh"[10] diye bir içki içerlerdi. "Meysir" ise "kumar" demektir. Câhiliye döneminde biri kalkar, "Deveye katılacaklar nerede?" diye seslenir, ona icabet edenler ortaklaşa bir deve satın alır, aralarında kura çekerlerdi. Kurayı kazanan kişi ödemeye katılmaz, fakat etten payını alırdı. Kurada sona kalan kişi ise, devenin tamamının parasını öder, etten de pay alamazdı. Devenin eti diğerleri/kurayı kazananlar arasında eşit olarak paylaştırılırdı. "Ezlâm" ise, yapmak istedikleri işlerde kısmet aradıkları oklardı. Bu oklar iki tane olup birisi üzerinde, "Rabbim emretti", diğeri üzerinde de "Rabbim yasak etti" yazılı idi. Biri bir iş yapmak istedimi puthâneye gider, üzeri örtüyle kapatılan okları karıştırıp bir ok çeker, "Rabbim emretti" yazılı ok çıkarsa, yapmak istediği şeyi yapardı. "Rabbim yasak etti" yazılı ok çıkarsa yapmak istediği şeyden vazgeçer, çıkmak istediği yolculuğa çıkmazdı. Nesebinden kuşkulandıkları kişi için de aynı şeyi yapıyorlardı. "Ensâb" ise, Ka'be'nin etrafına diktikleri ve onlar için kurban kestikleri taşlardı."

92. *Allah'a itaat edin* {yani, Hamrın, meysirin, ensâbın, ezlâmın –âyetin sonuna kadar belirtilen hususların– haram kılındığı hususunda Allah'a itaat edin} *ve Rasûl'e itaat edin ve hazer edin* {yani, Allah'a ve Rasûl'e karşı gelip isyan etmekten sakının}. Eğer tevelli ederseniz {yani, onlara itaat etmekten yüz çevirirse-

10 *Hamr,* üzüm suyundan yapılan şarabın adıdır. *Fadîh* ise ezilmiş taze hurmadan yapılan bir içkidir. Yarılmış taze hurma bir testiye bırakılır, üzerine tadının suya geçmesini sağlamak için sıcak su dökülür ve sarhoşluk verecek hâle gelinceye kadar sertleşmesi için bekletilir (Necmu'd-Dîn b. Hafs en-Nesefî, *Talibetu't-Talebe*). (Çeviren)

niz}, *bilin ki Rasûlümüze* {yani, bunların haram kılındığı hususunda Muhammed'e} *düşen sadece mübîn tebliğdir.*

Hamr'ın haram kılınışı hakkında bu âyet nâzil olunca Huyey b. Ahtab, Ebû Yâsir ve Ka'b b. el-Eşref Müslümanlara, "Peki, içki içerken sizden ölenlerin durumu ne olacak?" dediler. Müslümanların bunu Nebî'ye (s.a) aktarıp, "Kardeşlerimizin kimisi henüz içki içerlerken öldü ya da öldürüldü; onların durumlarını ne olacak?" diye sormaları üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

93. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere, ittika ettikleri* {yani, ma'siyetlere karşı ittika ettikleri}, *îmân ettikleri* {yani, tevhîde îmân ettikleri} *ve sâlih ameller işledikleri* {yani, bunların haram kılınmasından önce farzları yerine getirdikleri}, *sonra ittika ettikleri* {yani, ma'siyetlere karşı ittika ettikleri} *ve îmân ettikleri* {yani, nâsih ve mensuhtan gelenlere îmân ettikleri}, *sonra ittika ettikleri* {yani, haram kılınışından sonra ma'siyetlere karşı ittika ettikleri} *ve îmân ettikleri* {yani, tasdik ettikleri}, *sonra ittika ettikleri* {yani, şirke karşı ittika ettikleri} *ve ihsan ettikleri* {yani, haram kılınışından sonra amellerini ihsan ile yaptıkları –ki, bunları yerine getirenler muhsindir–} *takdirde, tattıklarından dolayı* {yani, haram kılınışından önce içtikleri hamrdan/içkiden ötürü} *bir cünâh* {yani, harec} *yoktur. Allah muhsinleri sever.*

Bunun üzerine Nebî (s.a) kendisine sual sorana, "Bana senin muhsinlerden olduğun söylendi" dedi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ
وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا
عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ
أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ ۗ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

94. *Ey îmân edenler! Allah, gıyaben* {yani, görmediği halde} *Ken-*

disinden korkanları bilmek {yani, görmek} *için avdan ellerinizin* {yani, silah kullanmaksızın küçük av hayvanlarına ellerinizin} *ve mızraklarınızın* {yani, büyük av hayvanlarına ok ve mızrak gibi silahlarınızın} *erişebileceği bir şeyle size belalandıracaktır* {yani, bu şekilde bir kısım av hayvanları ile sizi sınayacaktır}...

Bütün av hayvanlarını/tüm avlanmaları değil, özellikle kara avını zikretmiştir; çünkü deniz avı farklıdır. Bu şekilde av hayvanları ile sınanmaları, Nebî'nin (s.a) Mekke'ye girmesinin engellendiği ve Ten'îm'-de kaldığı Hudeybiye senesi olmuştu. Nebî Mekkelilerle, o sene geri dönmek, fakat ertesi sene ashâbı ile birlikte Mekke'ye girip üç gün ikâmet etmek üzere antlaşma yapmış ve ardından yüz deve kesmişti. Yırtıcı hayvanlar ve kuşlar gelip onları yiyordu. Allah, Harem bölgesinde av hayvanlarının öldürülmesini yasakladı ve bu sınavı, ihramlı iken gıyaben Kendisinden korkanları diğerlerinden ayırdetmek için yaptı.

...Artık kim şunun ardından haddi aşarsa {yani, bu yasaktan sonra kim ihramda iken kasden av hayvanını yakalar ve öldürürse}, *ona elîm bir azab vardır* {yani, o, can yakacak şekilde dövülür, onun elbiseleri alınır ve tazminat ödetilir –ki bu hususta hüküm vermek İmam'a aittir. İşte elîm azab ile kasdedilen budur–}.

95. *Ey îmân edenler! İhramlı iken avı katletmeyin...*

İhramlı iken avı öldürmeyin buyruğu, Hudeybiye senesi umre için ihrama girdiği halde yabanî bir eşek öldüren Ebâ Bişr –ki ismi 'Amr b. Mâlik el-Ensârî'dir– hakkında inmiştir.

...Sizden kim onu amden/kasden katlederse {yani, ihramlı olduğunu unutarak öldürürse}, *cezası* {yani, avın karşılığı}, *katlettiğinin* {yani, kasden, hatâen yahut ava işâreten öldürdüğünün} *en'âmdan* {yani, sekiz eş hayvandan: deve, sığır, koyun ve keçiden} *mislidir* {yani, benzeridir}; *Ka'be'ye ulaştırılacak* {yani, Mekke'de kesilecek} *bir kurbanlık olmak üzere; –ona sizden iki adil kişi hükmeder–* {yani, fıkhı bilen, adaletli iki Müslüman, avı öldüren kişinin ceza olarak ödeyeceği kefâretin ne olacağı hakkında hüküm verir}...

Eğer yabani bir eşek yahut deve kuşu öldürmüşse, ceza olarak Mekke'de bir deve kestirir ve yoksullara yedirir; ne kendisi, ne de arkadaş-

larından kimse ondan yemez. Eğer öldürdüğü av geyik, dağ keçisi ve benzeri boynuzlulardan ise bunun cezası, yoksullar için bir inek kesmektir. Öldürdüğü kuş ve benzerlerinin cezası, bir yaşını tamamlamış bir koyun kesmektir. Güvercinler için de bir koyun kesilir. Zarar verdiği güvercin yumurtası için de, eğer yumurtada yavru varsa bir dirhem, yoksa yarım dirhem tasadduk eder. Öldürülen yabanî eşek yavrusu için, onun benzeri bir deve yavrusu; deve kuşu yavrusu için onun benzeri bir deve yavrusu; geyik, dağ keçisi ve benzerlerinin yavrusu için de onların benzeri birer inek yavrusu, güvercin ve benzeri yavrularda ise bir kuzu; ceylan yavrusu için, onun benzeri bir kuzu kesilir. Bu ceza kurbanları, Allah Teâlâ'nın, *Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atîk'tir* (el-Hacc, 22/33) buyurduğu üzere Harem topraklarında kesilir ve Mekke yoksullarına yedirilir.

> ...*yahut ona denk bir kefârettir: miskinlere* {yani, her miskine [fakir ve yoksula] yarımşar sâ' buğday olmak üzere} *yemek yedirmek yahut onun dengi oruç tutmaktır* {yani, yani, hediye kurbanı bulamayan, onun için parası da olmayan ve yoksullara yemek de yediremeyen kimse, doyurması gereken her yoksula karşılık bir gün oruç tutar}...

Kurban kesemeyen ve miskinleri doyuramayan, bunun yerine oruc tutacak olan kimse, kurbanın değeri olan dirhemle –Mekke'deki fiyatları esas alarak– ne kadar buğday alacağını tesbit eder ve doyurması gereken her yoksul için bir gün oruç tutar. Her yoksul için, yarım sa' buğday hesab eder.

> ...*ta ki emrinin/yaptığı işin vebalini tatsın* {yani, zenbinin/günahının karşılığını: av hayvanını öldürmenin cezasını çeksin}. *Allah geçmişi affetmiştir* {yani, ihramlıyken avlanma haram kılınmadan önce yapılanları: bu âyetin inişinden önce kasden av hayvanı öldürme türünden işlerini affetmiştir}. *Fakat kim bir daha yaparsa* {yani, kim bu nehyin ardından av hayvanlarını öldürürse}, *Allah ondan intikam alır* {yani, dövülmesi, fidye vermesi, elbiselerinin alınması sûretiyle intikam alır}. *Allah azîzdir* {yani, mülkünde kimse O'na engel olamaz, zarar veremez}, *intikam sahibidir* {yani, av hayvanlarını öldürerek O'na isyan edenlere karşı intikam sahibidir}.

Bu âyet [Mâide, 5/95], bundan önceki, *Artık kim şunun ardından haddi aşarsa, ona elîm bir azab vardır* (el-Mâide, 5/94) âyetinden önce inmiştir. Sonra Allah şöyle buyuruyor ki:

أحل لكم صيد البحر وطعامه متاعا لكم وللسيارة وحرم
عليكم صيد البر ما دمتم حرما واتقوا الله الذي إليه
تحشرون ﴿٩٦﴾ جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما
للناس والشهر الحرام والهدي والقلائد ذلك لتعلموا
أن الله يعلم ما في السموات وما في الأرض وأن الله بكل شيء
عليم ﴿٩٧﴾ اعلموا أن الله شديد العقاب وأن الله غفور
رحيم ﴿٩٨﴾ ما على الرسول إلا البلاغ والله يعلم ما تبدون
وما تكتمون ﴿٩٩﴾ قل لا يستوي الخبيث والطيب ولو أعجبك
كثرة الخبيث فاتقوا الله يا أولي الألباب لعلكم
تفلحون ﴿١٠٠﴾

96. *Bahr [deniz, göl, nehir] avı* {yani, (deniz, göl, nehirlerde) balık ve sadece suda yavrulayan öteki su hayvanlarını avlamak} *ve onu yemek* {yani, yenecek şekilde hazırlanmış balıkları (ve öteki su hayvanlarını) yemek}, *sizin için helâl kılındı* {yani, bahr avı ve onu yemek ihramlı olanlarınız için de helâl kılındı}; *size* {yani, mukimlere} *ve seyyarlara* {yani, misafirlere} *bir meta* {yani, bir fayda} *olmak üzere. Kara avı ise ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılındı. Allah'a ittika edin* {yani, ihramda iken avlanmayı helâl saymayın, onları öldürmekten kaçının}, *ki O'na haşrolacaksınız* {yani, âhirette O'nun huzuruna toplanacaksınız, O da size amellerinizin karşılığını verecek}.

97. *Allah Ka'be'yi,...*

Ka'be'ye bu ismin veriliş sebebi, yapısının münferid/eşsiz olmasıdır. Yapısı itibariyle münferid/eşsiz olan her şeye Arabca'da "ka'be" denilir.

Ebû Muhammed dedi: Sa‘leb dedi: “Arablar dörtgen şeklindeki her eve ‘ka‘be’ ismini verirler.”

...*Beyte'l-Haram'ı insanlar için bir kıyâm kıldı* {yani, Harem bölgesi, onlar için emniyet/güvenlik ve câhiliyye döneminde hayatlarını sürdürebilecekleri bir yerdi –onlardan biri suç işler yahut kötü bir fiil yapar da öldürüleceğinden korkarsa, Harem bölgesine girer ve orada emniyette olurdu. İşte bütün bu sayılanlar onlar için câhiliyye döneminde hayatta kalmalarını ve güvenlik duymalarını sağlayan bir sebebtir–} *ve Haram ayı* {yolculuk yapan kimse, Haram aylar içinde olduğu müddetçe güvenlik içerisinde istediği yere gider-gelir; ne kendisine, ne de bineğine gerdanlık takardı. Yolculuk yapan kimse, Haram aylarda değilse Haremdeki ağaç kabuklarından kendisine de, devesine de gerdanlık takar, yine güvenlik içerisinde gider-gelirdi}, *hedyi ve kalâidi de* {insanlar için bir kıyâm sebebi kıldı –hedy/hediyelik kurbanlıklar ile kalâidden/boyunları gerdanlıklı kurbanlıklardan sûrenin baş tarafında da söz edilmişti–}. *Şu* {yani, bu [bütün bunlar]}, *bilmeniz içindir ki: Kuşkusuz Allah semâvât ve arzdakileri bilir* {yani, meydana gelmeden önce ve ileride sizlerin neler işleyeceğinizi bilir} *ve doğrusu Allah her şeye* {yani, kullarının amellerine} *alîmdir.*

Sonra, Yemâme hacılarına: Şureyh ve arkadaşlarına baskın düzenlemeyi helâl saymamaları için onları korkutmak üzere buyuruyor ki:

98. *Bilin ki: Allah hakikaten şedîdu'l-ıkâbtır* {yani, cezalandırdığı takdirde cezası çok şiddetli olandır} *ve Allah hakikaten gafûrdur, rahîmdir* {yani, nehyinin ardından Kendisine itaat eden kimselere karşı bağışlayıcıdır, merhametlidir}.

99. *Rasûl'e* {yani, Muhammed'e} *düşen, başka değil, tebliğdir* {yani, Yemâme hacıları: Şureyh b. Dubay‘a ve arkadaşları hakkındaki hükmü tebliğdir}. *Allah açıkladığınızı* [tübdûn] {yani, Yemâme hacılarının durumu ve onlara baskın düzenlemek ile ilgili dillerinizle ilan ettiğinizi [tu‘linûn]} *ve ketmettiğinizi* {yani, Yemâme hacılarının durumu ve onlara baskın düzenlemek ile ilgili gizlediğinizi} *bilir.*

100. *De* {yani, ey Muhammed, onlara de} *ki: “Habis* {yani, haram} *ile tayyib* {yani, helâl} *bir olmaz”...*

Buyruk, mü'minlerin baskın düzenlemek istediği Yemâmeli hacılar hakkında inmiştir.

...*"Habisin* {yani, haramın} *çokluğu acayibine gitse bile"...*

Sonra Allah onları sakındırarak buyuruyor:

...*"Öyleyse ey uli'l-elbâb* {yani, ey ehl-i lübb ve akıl} *Allah'a ittika edin* {ve onlardan ihramlı olan bir kimseye saldırıyı helâl görmeyin} *ki felâha eresiniz."*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ
عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا
قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ اللَّهُ
مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَٰكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

101. *Ey îmân edenler! Size açıklanınca üzüleceğiniz şeylerden sormayın* {yani, sorduğunuz hususlar size beyan edilecek olursa, belki henüz hakkında Kur'ân inmemiş bu hususta ağır bir hüküm iner ve sizin de buna gücünüz yetmez}...

Âyet, Benî Ğanem b. Dûdân'dan 'Abdullâh b. Cahş b. Rebâb[11] el-Esedî ile 'Abdullâh b. Huzâfe el-Kuraşî –sonra Sehmî– hakkında inmiştir. Şöyle ki: Bir gün Rasûlullâh (s.a) dedi ki:

— Ey insanlar! Allah üzerinize haccı farz kıldı.

Bunun üzerine 'Abdullâh b. Cahş sordu:

— Her sene mi?

Rasûlullâh (s.a) cevab vermedi. 'Abdullâh sualini tekrarladı. Nebî (s.a) yine cevab vermedi. Bir daha tekrarlayınca, Nebî (s.a) öfkelendi ve elindeki sopa ile ona dürtüp dedi:

---

11 Doğrusu, "Riyâb" olmalıdır. Bkz. İbnu'l-Esir, *Ustu'l-Gâbe;* İbn Hacer, *el-İsâbe.* (Çeviren)

— Ne oluyor sana? Şâyet “evet” deseydim, üzerinize böylece farz olurdu. Ben size ilişmedikçe, siz de bana ilişmeyin. Size bir emir verecek olursam onu yapın, sizi bir işten nehyedersem ondan da vazgeçin.

Ardından da ilâve etti:

— Ey insanlar! Dünya önüme kondu; Kıyâmet Günü'ne kadar ümmetimin arasında meydana gelecek olaylara bakıyorum. Arabların nesebleri önüme kondu; hepsinin neseblerini biliyorum.

Bunun üzerine bir adam kalkıp sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben neredeyim/nerede olacağım?

Rasûlullâh cevab verdi:

— Cennettesin/cennette olacaksın.

Sonra bir başkası daha kalkıp aynı suali sordu:

— Ben neredeyim/nerede olacağım.

Rasûlullâh ona da aynı cevabı verdi:

— Cennettesin/cennette olacaksın.

Üçüncü bir kişi daha kalktı ve aynı suali sordu:

— Ya ben neredeyim/nerede olacağım?

— Ateştesin/ateşte olacaksın.

Adam üzüntülü bir şekilde geri döndü.

‘Abdullâh b. Huzâfe kalktı –ki onun nesebi hakkında ileri geri konuşulurdu– ve sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Benim babam kim?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Huzâfe.

Böylece, onun nesebiyle ilgili kuşku ve tartışmalara son noktayı koydu.

‘Abdu'd-Dâroğulları'ndan bir adam da kalkıp aynı suali sordu:

— Peki ey Allah'ın Rasûlü! Benim babam kim?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Sa‘d.

Halbuki o, başkasının oğlu olarak biliniyordu.

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb kalkıp dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Kusurlarımızı ört. Allah da senin kusurlarını örtsün. Biz şirkten henüz kurtulmuş bir kavimiz.

Rasûlullâh da ona hayır sözler söyledi.

Bunun üzerine Allah, *Size açıklanınca üzüleceğiniz şeylerden sormayın* buyruğunu indirdi.

> ...*Şâyet Kur'ân indirildiği vakit ondan sorarsanız* {yani, o şeylerden Kur'ân indirilirken sorduğunuz takdirde}, *size açıklanır* {yani, beyân edilir}. *Allah ondan affetti/vazgeçti* {yani, Allah bu gibi şeylerden vazgeçti, size onları zorunlu kılmadı}. *Allah gafûrdur, halîmdir* {yani, cezalandırmakta acele etmeyendir}.

> 102. *Sizden önce bir kavim* {yani, İsrâîloğulları'ndan bir kavim} *onu* {yani, bu gibi şeylerden} *sordu* {ve onlara beyan edildi}. *Sonra, ona kâfirler oldular.*

İsrâîloğulları, kendilerine indirilmesini istedikleri mâide indirilince onu inkâr ettiler ve, "Bu mâide Allah'tan değildir" dediler. Yine, nebîlerine sordukları şeylerden onlara haber verilince, nebîlerinin söylediklerini terkediyor, onları tasdik etmiyorlardı. Böylelikle bütün bunlara kâfir oldular.

> 103. *Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm diye birşey kılmamıştır* {yani, haram kılmamıştır}...

Âyet, Arab müşrikleri –ki Kureyş, Kinâne, 'Âmir b. Sa'sa', Benû Müdlic, Benû Hâris, 'Âmir ibn 'Abdi Menât, Huzâ'a ve Sakîf onlardandır– hakkında inmiştir. Çünkü onlar, "Bunları bize Allah emretti" diyorlardı. Bunları onlara câhiliyye döneminde 'Amr b. Rabî'a b. Luhay b. Kami'a b. Hındıf el-Huzâ'î emretmişti. Nebî (s.a) dedi ki:

— Ben 'Amr b. Rabî'a el-Huzâ'î'yi ateşte; kısa boylu, kumral saçlı, saçları kulakları üzerine sarkmış, bağırsaklarını sürükler olduğu halde gördüm. İlk olarak sâibe'yi seyibleyen, vasîle edinen, hâm'ı himaye eden, Ka'be etrafına putları diken, hanîf dînini değiştiren odur. İnsanlardan ona en çok benzeyen kişi ise Eksem b. Lecûn[12] el-Huzâ'î'dir.

---

12 Doğru adı, "Eksem b. el-Cevn" şeklindedir (bkz. İbnu'l-Esir, biyografi no: 217).

Bunun üzerine Eksem sordu:

— Ona benzeyişimin bana bir zararı olur mu ey Allah'ın Rasûlü?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Hayır; sen mü'minsin, o kâfirdir.

BAHÎRE: Dişi deve beş defa doğurup, beşincisi erkek olduğunda onu ilahlara keserler; erkekler onun etinden yiyebildiği halde, kadınlara yedirmezlerdi. Şâyet beşinci doğumunda dişi bir yavru doğurursa, o vakit onun kulaklarını yarıp onu seyiblerler ve buna "bahîre" derlerdi. İnek de aynı uygulamaya tâbi tutulurdu. Bahîre'nin yünü kırpılmaz, sırtına binildiği yahut üzerine yük vurulduğu takdirde Allah'ın adı anılmazdı. Sütünü erkekler içer, fakat kadınlar içemezdi.

SÂİBE: *Sâibe* ise, sadece dişi en'âmdan [deve, sığır ve davardan] olurdu. Adam, ilahlar için deveden, sığırdan ya da koyundan dilediğini serbest bırakır, sırtlarına yük vurulmaz, yavruları, yünleri-kılları, sütleri ilahlara ait kabul edilirdi. Bunlardan kadınlar faydalanamaz, sadece erkekler yararlanırdı.

VASÎLE: *Vasîle* ise, koyun türünden olurdu. Koyun yedi batın doğurur ve yedincisi erkek olursa, doğan yavruyu ilahlar için keser, etini sadece erkekler yer, kadınlar yiyemezdi. Şâyet dişi doğurursa, hayatta bırakırlar ve koyunlara katarlardı.

'Abdullâh [Ubeydullâh] b. Sâbit dedi: Babam dedi: Ebû Sâlih dedi: Mukâtil dedi: Şâyet yedinci batında ölü doğurursa, ölü doğan yavrunun etini erkekler ve kadınlar ortaklaşa yerlerdi. İşte, *Şâyet ölü (doğar) ise, onlar da ona ortak olurlar* (el-En'âm, 6/139) âyeti buna işârettir. Yedinci batında hem erkek, hem dişi olmak üzere ikiz doğurursa, "Dişi, erkek kardeşi ile birlikte geldi; onu da bize haram kıldı" derler, her iki yavru da onlara haram olurdu. Bunlardan kadınlar faydalanamaz, sadece erkekler yararlanırdı.

HÂM: *Hâm* ise, erkek deveden olurdu. Eğer damızlık devenin yavrularının yavrusu da binilecek çağa gelirse –ki böylece o erkek devenin soyundan on ya da daha aşağı batın dünyaya gelmiş olurdu– onun için, "Bu artık sırtını himayeye aldı ve kendisini korudu" diyerek ilahlara ait olduğunu ilan ederler, bundan böyle sırtına yük vurulmaz, binilmez, herhangi bir meradan, sudan, koruluktan uzaklaştırılmaz, alıkonulmaz, kendiliğinden ölene kadar asla kesilmezdi.

İşte Allah bunlar hakkında, *Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm diye birşey kılmamıştır* buyruğunu indirdi.

...*Fakat o küfredenler* {yani, Kureyş ve Huzâ'a'dan: Arab müşriklerinden o küfredenler} *Allah üzerine yalan uyduruyorlar* {çünkü onlar, "Bunları haram kılmayı bize emreden Allah'tır" diyorlardı}...

Nitekim, *Bunları* {haram kılmayı} *bize Allah emretti* (el-A'râf, 7/28) âyeti buna işaret etmektedir.

...*Onların ekserisi akletmezler* {yani, Allah'ın bunları haram kılmadığını akletmezler}.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُم
مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ
إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا
مِن بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا
وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ
الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

104. *Onlara* {yani, Arab müşriklerine}, *"Allah'ın indirdiğine* {yani, sizin kendi kendinize haram kıldığınız bahîre, sâibe, vasîle ve hâm'ı bırakın; Allah'ın, kitabında helâl kılındığına} *ve Rasûl'e* {yani, Muhammed'e} *gelin" denildiğinde, "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz bize yeter"* {yani, dîn ile ilgili olarak üzerinde bulduğumuz bize yeter; çünkü bize, onların ibâdet ettiklerine ibâdet etmemiz emredildi} *derler. Ya ataları birşey* {yani, dîn namına birşey} *bilmeyen ve* {o hususta} *hidâyette olmayan kimseler idiyse mi* {onlara uyacaklar}?

105. *Ey îmân edenler! Kendiniz* {yani, kendinize bakın da âhiretinizde size nelerin faydalı olacağını düşünüp onu yapın}...

Nebî (s.a) ancak Ehl-i Kitab'tan cizye kabul ediyordu. Arablar isteyerek veya istemeyerek İslâm'a girince Hecer Mecusilerinden de cizye kabul etti. Münâfıklar bunu tenkid edince, *Ey îmân edenler! Kendiniz...* buyruğu nâzil oldu.

...hidâyet üzere olduğunuzda, dalâlete düşenler {yani, ehl-i Hecer'den dalâlete düşenler} *size zarar veremez.*

Buyruk Nebî'nin (s.a) ashâbından bir adam hakkında inmiştir.

...Hepinizin mercii {yani, âhirette mercii} *Allah'adır. O vakit amellerinizi size haber verecektir.*

106. *Ey îmân edenler! Biriniz ölüm hâlinde iken o vasiyet zamanında* {yani, vasiyetin yazıldığı zamanda}...

Âyet, el-‘Âs b. Vâil es-Sehmî'nin mevlâsı Budeyl b. Ebî Mâriye hakkında inmiştir. Budeyl, deniz yolu ile arz-ı Necâşî'ye [Habeşistan'a] gitmişti. Beraberinde biri Lahm'dan Temîm b. Evs ed-Dârî, diğeri de ‘Adî b. Bendâ[13] isimli iki Hıristiyan bulunuyordu. Budeyl vasiyetini yazıp malları arasında bırakmış, malını ve eşyasını Temîm ile arkadaşına teslim ederek, “Bu mallarımı, eşyalarımı aileme ulaştırın” demişti. Budeyl karaya çıkmadan denizde ölünce, onu denize attılar. Temîm ile ‘Adî, onun mallarının bir kısmını ailesine teslim ettiler, fakat içlerinde altın kaplamalı gümüş bir kasenin de bulunduğu diğer kısmını vermediler. Bunun üzerine, *Ey îmân edenler! Biriniz ölüm hâlinde iken o vasiyet zamanında...* buyruğu nâzil oldu.

...aranızdaki şehâdet {yani, vasiyet edenin vasiyetine şâhidlik edecekler}, *sizden adalet* {yani, dinlerini yaşama hususunda Müslümanlardan adalet} *sahibi iki kişi* {yani, ‘Abdullâh b. ‘Amr b. el-‘Âs es-Sehmî ile el-Muttalib b. Ebî Vedâ‘a es-Sehmî} *veya arzda darbettiğinizde* {yani, ey Müslümanlar ma‘şeri! Ticaret için yolculukta olduğunuzda} *ölüm musibeti isabet ettiyse* {yani, el-‘Âs b. Vâil es-Sehmî'nin mevlâsı Budeyl b. Ebî Mâriye'ye isabet ettiyse}, *sizin gayrınızdan* {yani, dîninize mensub olmayan-

---

13 “Beddâ” (*ed-Durru'l-Mensur*, III, 221). (Çeviren)

فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسْتَحَقَّآ إِثْمًا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ
مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْأَوْلَيَـٰنِ فَيُقْسِمَانِ
بِٱللَّهِ لَشَهَـٰدَتُنَآ أَحَقُّ مِن شَهَـٰدَتِهِمَا وَمَا ٱعْتَدَيْنَآ إِنَّآ
إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِٱلشَّهَـٰدَةِ عَلَىٰ
وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓا۟ أَن تُرَدَّ أَيْمَـٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟
ٱللَّهَ وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَـٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾
يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا۟ لَا عِلْمَ
لَنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّـٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

107. *Eğer o iki kişinin* {yani, o iki Hıristiyanın} *bir ism/günah işledikleri tahakkuk ederse* {yani, maldan bir şey gizlediklerine yahut hâinlik ettiklerine muttali olunursa}, *o ikisinin* {yani, o iki Hıristiyanın} *yerine diğer iki kişi* {yani, ölenin haksızlığa uğrayan velîlerinden iki kişi: 'Amr b. el-'Âs es-Sehmî ile el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a es-Sehmî} *kalkar ve, "Bizim* {yani, 'Abdullâh b. 'Amr b. el-'Âs ile el-Muttalib'in} *şehâdetimiz, o ikisinin* {yani, o iki Hıristiyanın} *şehâdetinden daha doğrudur. Biz* {yani, ölenin Müslüman velîleri olarak bu şâhidliğimizle biz} *haddi aşmadık. O takdirde [şehâdette yalan söyleyerek haddi aştığımız takdirde] zâlimlerdeniz demektir" diye Allah'a yemin ederler.*

Bunlar, ikindi namazından sonra, "Bizim vefat eden arkadaşımızın vasiyetinde yazılanlar doğrudur, onun geriye bıraktığı mal bu iki kişinin getirdikleri maldan daha fazladır. Kuşkusuz bu kase bizim arkadaşımızın yola çıkarken beraberinde götürdüğü, vasiyetinde de kaydettiği kasedir ve siz bu vasiyete hâinlik ettiniz" derler.

108. *Şu, şehâdeti olduğu gibi* {yani, ondan bir şey gizlemeksizin olduğu gibi} *ita etmelerine* {yani, o iki Hıristiyanın şehâdeti yerine getirmelerine} *yahut yeminlerinin ardından yeminlerinin reddedilmesinden korkmalarına* {yani, hâinliklerine muttali olunmasına, şâhidliklerinin, ölenin velîlerinden iki Müslüma-

nın şehâdetiyle geri çevrileceğinden korkmalarına} *ednâ'dır [en yakındır]* {yani, daha uygundur/daha layıktır}...

Allah'ın, sözü geçen kase konusunda onların hâinlik ettiklerini bu şekilde bildirmesi üzerine, 'Abdullâh ile el-Muttalib, ölenin vasiyetinde yazdıklarının doğru olduğuna, bu kasenin arkadaşlarının eşyası arasında bulunduğuna yemin ettiler. Temîm b. Evs ed-Dârî ile 'Adî b. Bendâ [Beddâ] isimli iki Hıristiyan, ölenin vasiyetinde yazılı bulunanın tamamını geri vermekle yükümlü tutuldular.

"Zâlike ednâ" [şu, en yakındır] buyruğu, bu manada [daha uygun/daha layık" manasında] en-Nisâ sûresinde (3. âyette) de geçmektedir.

Sonra Allah Teâlâ benzer bir iş yapmamaları ve gözleriyle görmedikleri şeyler hususunda tanıklık etmemeleri hususunda öğüt vermek ve böyle yaptıkları takdirde alacağı intikamdan sakındırmak üzere buyuruyor ki:

...Allah'a ittika edin ve dinleyin {yani, O'nun size verdiği öğütleri dinleyin}. *Allah fâsıklar kavmini hidâyete iletmez.*

Temîm b. Evs ed-Dârî vasiyete hâinlik ettiklerini itiraf edince, Nebî (s.a) ona, "Yazıklar olsun sana ey Temîm, Müslüman ol ki Allah, ortağına yaptığın bu hâinliği affetsin" dedi. O da Müslüman oldu ve islâmı da güzel oldu. 'Adî b. Bendâ [Beddâ] ise Hıristiyan olarak öldü.

109. *O gün Allah, Rasûlleri* {yani, enbiyâyı/nebîleri –hepsine selâm olsun–} *cemedecek/toplayacak da, "Size ne cevab verildi"* {yani, tevhîd hususunda ne cevab verildi} *diye soracak, "Bizim ilmimiz yok. Kuşkusuz Sen, gaybları çok iyi bilen Sensin" cevabını verecekler.*

Bu sual, insanların diriltilecekleri, cehennemin de kızıp köpüreceği vakit sorulacaktır. Çünkü insanlar kabirlerinden çıktıklarında akılları başlarında olmayacak. Otuz yıl –kırk yıl olduğu da söylenmiştir– dünyada (şaşkın şaşkın) dolaşacaklar. Sonra Beytu'l-Makdis kayası yakınında bir münâdi,: "Ey insanlar! Hesabın görüleceği yer burasıdır, buraya gelin" diye seslenecek, bütün insanlar bu nidayı işitecek ve o sese doğru gidecekler. Beytu'l-Makdis'de toplanıp bir araya geldiklerinde, cehennem öyle bir galeyana gelip köpürecek ki, mukarreb meleklerin ve mürsel nebîlerin –isterse her biri yetmiş nebî kadar amel işlemiş ol-

sun– tümü, azabtan kurtulamayacağını zannedecek. İşte o vakit akılları başlarından gidecek. İşte bu esnada Allah rasûllere, *"Size ne cevab verildi?" diye soracak,* onlar da, *"Bizim ilmimiz yok, kuşkusuz Sen, gaybları çok iyi bilen Sensin" cevabını verecekler.* Sonra akılları başlarına gelecek ve kavimlerine, Rabb'lerinden gelen risâleti tebliğ ettiklerine dâir şâhidlik edeceklerdir. İşte, *Şâhidler* {yani, nebîler} *de, "Bunlar, Rabb'lerine karşı yalan söyleyenlerdir" derler* (Hûd, 11/18) âyeti bunu ifade etmektedir.

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتٰى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا
آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

110. *O vakit* {yani, âhirette} *Allah şöyle diyecek: "Ey Îsâ ibn Meryem! Sena ve anana* {yani, Meryem'e –ikisine de selâm olsun–} *olan nimetini hatırla: Hani seni Rûhu'l-Kudüs ile te'yid etmiştim* {Allah'ın Îsâ üzerindeki nimeti, o'nu Rûhu'l-Kudüs: Cebrâîl

ile desteklemesidir}, *beşikteyken* {yani, sabi/bebek iken} *de, yetişkin iken de insanlara kelâm ediyordun. Hani sana kitabı* {yani, elinle yazı yazmayı}, *hikmeti* {yani, fehmi/anlayışı ve ilmi}, *Tevrât'ı ve İncîl'i* {yani, Tevrât ve İncîl'in ilmini} *öğretmiştim* {Allah o'nu İsrâîloğulları'na nebî ve rasûl olarak göndermişti}. *Hani tîn'den/çamurdan kuş heyeti* {yani, yarasa} *gibi birşey halkediyor, Benim iznimle ona* {yani, o heyete/şekle} *üflüyordun da Benim iznimle kuş oluyordu. Benim iznimle ekmehi* {yani, anasından kör olarak doğan kişiyi}, *abrası iyileştiriyordun* {Îsâ eliyle onları sıvazladığında iyileşiyorlardı}. *Benim iznimle ölüleri (kabirlerinden) çıkartıyordun* {yani, ölüleri diri olarak kabirlerinden çıkarıyordun/kabirdeki ölüleri diriltiyordun}. *Hani onlara beyyinât ile* {bu da, Allah'ın izniyle Sâm ibn Nûh'u diriltmesi idi} *geldiğinde İsrâîloğulları'nı senden* {yani, seni öldürmekten} *defetmiştim...*

Îsâ (s.a) Kıyâmet Günü bu sözleri herkese hitâben söyleyecektir.

İblis de –Allah'ın laneti üzerine olsun– ateş ehline şöyle hitâb edecek: *Doğrusu Allah'ın size va'di, hakk va'ddi. Ben de size bir va'dde bulundum, fakat muhalefet ettim. Benim elimde size karşı bir sultân yoktu, ben sadece sizi davet ettim, siz de bana icabet ettiniz. Öyleyse beni değil, kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim* {yani, size gelecek azabı önleyebilirim}, *ne de siz beni kurtarabilirsiniz* {yani, bana gelecek azabı önleyebilirsiniz}. *Zaten ben bundan önce* {yani, dünya yurdunda} *beni ortak koşmanıza küfretmiştim* {yani, beni ortak kılmanızdan uzaktım}. (İbrâhîm, 14/22)

Meryem (selâm ona) üzerindeki nimet ise, Allah'ın onu ıstıfâ etmesi, onu seçip günahtan arındırması, âlemlerin kadınlarından üstün kılması ve cennette Muhammed'e (s.a) eş kılacak olmasıdır.

> "*...Beşikte iken de insanlara kelâm ediyordun* {yani, İsrâîloğulları ile henüz beşikte bir bebek iken –annesi onu taşıyarak getirdiğinde– konuşuyordun}, *yetişkin iken de (insanlara kelâm ediyordun)* {yani, gücünü-kuvvetini kazanıp sakalın tamamlanınca da konuşuyordun}. *Hani sana kitabı* {yani, elinle yazı yazmayı}, *hikmeti* {yani, fehmi/anlamayı ve ilmi}, *Tevrât ve İncîl'i öğretmiştim. Hani tîn'den/çamurdan kuş heyeti* {yani, yarasa} *gibi*

birşey halkediyor, Benim iznimle ona {yani, o heyete/şekle} *üflüyordun da Benim iznimle kuş oluyordu. Benim iznimle ekmehi* {yani, anasından kör olarak doğanı}, *abrası iyileştiriyordun* {Îsâ eliyle onları sıvazladığında iyileşiyorlardı}. *Benim iznimle ölüleri (kabirlerinden) çıkartıyordun* {yani, ölüleri diri olarak kabirlerinden çıkarıyordun/kabirdeki ölüleri diriltiyordun -Allah'ın izniyle Sâm ibn Nûh'u da diriltmiş, insanlar da onunla konuşmuş, sonra tekrar ölmüştü-}. *Hani onlara beyyinât ile* {yani, anadan doğma körü, abrası iyileştirme, ölüleri diriltme, kuş halketme ve benzeri hayret verici şeylerle} *geldiğinde İsrâîloğulları'nı senden* {yani, seni öldürmekten} *defetmiştim"* {yani, seni Kendime refetmiştim -böylece, seni gözetlemekle görevlendirilen kişiyi: sana benzeyen birini öldürmüşlerdi-}. *Onlardan* {yani, Benî İsrâîl Yahudilerinden} *küfredenler, "Bu* {yani, Îsâ'nın yaptığı bu hayret verici işler/mucizeler}, *başka değil, mübîn* {yani, beyyin/apaçık} *bir sihir" demişlerdi.*[14]

Benzeri bir buyruk da Saff sûresinde (6. âyette) bulunmaktadır.

111. *Hani havarilere* {bunlar, elbise ağartıcı kasarlardı}, *"Bana* {yani, Benim ortağı bulunmayan bir ve tek olduğuma} *ve Rasûlüme* {yani, Meryem oğlu Îsâ'nın nebî ve rasûl olduğuna} *îmân edin"* {yani, tasdik edin} *diye vahyetmiştim* {yani, ilham etmiştim: kalblerine Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğuna dâir tasdik arzusu var etmiştim –"Bana ve Rasûlüme îmân edin" buyruğu da zaten bunu ifade etmektedir–}. *"Îmân ettik* {yani, Îsâ'nın Allah indinden getirdiğini tasdik ettik, Allah'ın ortağı bulunmayan bir ve tek olduğuna, Îsâ'nın da O'nun Rasûlü olduğuna şehâdet ettik}. *Bizim hakikaten müslümanlar* {yani, tevhîdi ihlâsla kabul edenler} *olduğunuza şâhid ol"* {yani, ey Îsâ, sen şâhid ol} *demişlerdi.*

112. *Hani havariler, "Ey Îsâ ibn Meryem! Rabbinin bize semâdan bir mâide indirmeye gücü yeter mi"* {yani, sana bunu vermeye Rabbinin kudreti yeter mi}? *demişlerdi. "Allah'a ittika edin* {ya-

---

14 Tercümeye esas aldığımız Arabca baskıda da, Mâide, 5/110 âyetinin bir kısmı bu şekilde tekrar edilmiştir. (Çeviren)

ni, O'ndan sizi sınamasını istemeyin –zira bu istediğiniz sofra/mâide inecek, siz de bunu yalanlayacak olursanız cezaya çarptırılırsınız–}, *eğer mü'minlerseniz" demişti.*

113. *Demişlerdi ki: "İrade ediyoruz ki ondan yiyelim* {çünkü acıkmış bulunuyoruz}, *kalblerimiz mutmain olsun* {yani, kalblerimiz bizi kabule davet ettiğine teskin olsun}, *bize doğru söylediğini bilelim* {yani, nebî ve rasûl olduğuna dâir doğru söylediğini bilelim} *ve şâhidlerden olalım"* {yani, İsrâîloğulları'nın yanına geri döndüğümüzde mâidenin indirildiğine şehâdet edenlerden olalım}.

Çünkü dışarıya çıkıp Havarilerle birlikte, mâidenin indirilmesini isteyenler 5.000 kişi olup o sırada bir yolculukta idiler.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ
أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ
عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي
وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ
أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

114. {Bunun üzerine} *Îsâ ibn Meryem demişti ki: "Allahım! Rabbimiz! Bize semâdan bir mâide/sofra indir, ki bizim için, hem öncekilerimiz, hem sonrakilerimiz için bir bayram* {yani, hem zamanımızdakiler: sofranın indiği vakit yaşayanlar, hem de bizden sonrakiler için bir bayram} *ve* {o mâide/sofra} *Senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır* {yani, mâide ile rızıklandır}, *çünkü Sen râzıkların* {yani, rızık verenlerin hepsinden} *hayırlısısın."*

115. *Allah dedi ki: "Doğrusu Ben onu* {yani, mâideyi/sofrayı} *size indireceğim* {yani, onu Pazar günü indireceğim}, *sizden kim bunun* {yani, mâidenin indirilişinin} *ardından küfrederse, kuşkusuz ona öyle bir azab ederim ki, 'âlemînden hiç birine öyle bir azabla azab etmedim."*

Mâide/sofra, üzerinde taze balık, yufka ekmek ve hurma bulunduğu halde semâdan indi. Naklettiklerine göre bir bahçede otururlarken Îsâ (a.s) arkadaşlarına, "Sizden herhangi birinizin yanında bir şey var mı?" diye sordu. Şem'ûn, iki küçük balık ile beş ekmek, bir diğeri de bir miktar sevîk [yağda kavrulmuş un] getirdi. Îsâ (a.s) balıkları ve ekmeği küçük parçalara ayırıp sevîki de ortaya koyduktan sonra abdest alıp iki rekat namaz kıldı, Rabbine du'a etti. Allah o'nun arkadaşlarına bir uyku ilka etti. Gözlerini açtıklarında yemeğin çoğaldığını, hatta diz kapakları seviyesine kadar yükseldiğini gördüler. Îsâ (a.s) beraberindekilere –ki 5.000 kişi idiler–, halkalar hâlinde oturmalarını, Allah'ın adını anarak yemelerini, fakat birşey ayırmamalarını söyledi. Onlar doyuncaya kadar yediler. Bu hâdise, Pazar gecesi ile Pazar günü oldu. Îsâ (a.s) seslendi:

— Yediniz mi?"

Onların tümü cevab verdi:

— Evet.

Îsâ dedi:

— Artanı kaldırmayın.

Onlar karşılık verdiler:

— Kaldırmıyoruz.

Böyle demelerine rağmen kaldırdılar. Kaldırdıkları artan miktar, yirmidört zembili buldu. İşte o vakit Îsâ'ya îmân ettiler ve o'nu tasdik ettiler. Sonra kavimlerinin: İsrâîloğulları'ndan olan Yahudilerin yanına döndüler. Beraberlerinde de mâideden/sofradan artanlar vardı. Onlarla beraber uzun bir süre kaldılar. Nihâyet İslâm'dan döndüler ve Allah'a küfrettiler. Mâidenin indirilişini de kabul etmediler. Allah da uykuda oldukları bir sırada onları domuzlara dönüştürerek meshetti. Aralarında çocuk ve kadın yoktu.

116. *Hani Allah dedi: "Ey Îsâ ibn Meryem!* {Dünyada iken} *insanlara* {yani, İsrâîloğulları'na}, *'Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp da] beni ve anamı* {yani, Meryem'i} *iki ilah edinin' diye sen mi söyledin?" (Îsâ) dedi ki: "Sübhâneke [Sen sübhânsın/münezzehsin]* {onlara böyle bir emir vermekten Rabbi tenzih etmektedir}. *Hakkım olmayanı* {yani, adalete aykırı olanı: Senin gayrına ibadeti emreden sözü} *söylemek, benim için olacak şey değildir* [yani, bana yakışmaz]. *Eğer ben onu söyledim* {yani, onlara söyledim} *ise, Sen onu bilirsin. Sen benim nefsimdeki* {yani, benim yaptıklarımı ve yapacaklarımı} *bilirsin, ama ben Senin nefsindekini bilmem* {yani, Senin gaybına muttali olamama: Senin ilminde neler olduğunu, Sende ne olduğunu, ne olacağını da bilemem}. *Kuşkusuz Sen, gaybları allâm* {yani, gaybı, olmuşu ve olacağı çok iyi bilen} *Sensin"...*

117. *..."Ben onlara* {yani, –Senin de bildiğin gibi– dünyada iken ben onlara}, *başka değil bana emrettiğini söyledim: 'Rabbim ve Rabbiniz Allah'a ibâdet edin'* {yani, Allah'ı tevhîd edin} *dedim...*

Îsâ'nın (a.s) onlara bu sözleri söylediği, Meryem (36. âyette) ve Zuhruf sûresinde (64. âyette) de zikredilmektedir.

..."Ben içlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine {İsrâîloğulları'na onlara risâleti tebliğ ettiğime dâir} *şehîd idim, ne zaman ki beni vefat ettirdin* {yani, ecelimi sona erdirip öldürdün}, *onlar üzerine rakîb* {yani, hafîz [hıfzedici/gözetleyici]} *Sen kaldın. Zaten Sen her şeye şehîdsin"* {yani, şâhidsin/tanıksın: benim onlara tevhîdi emrettiğime ve onların ne türlü iftiralarda bulunduklarına tanıksın}.

Burada, *Hani Allah, "Ey Îsâ ibn Meryem!"... dedi* şeklinde (mâzi, dili geçmiş kipiyle) hitâb etmektedir; zira Îsâ'yı zikretmeden önce rasûlleri toplayacağı gün onlara, *Size ne cevab verildi?* diye sorulacağını belirtmişti. O gün: Kıyâmet Günü rasûllerin sorgulamasını bitirince, "Meryem oğlu Îsâ nerede?" diye nida edecek; Îsâ (a.s) korku ve dehşet içinde titreyerek ayağa kalkıp Allah'ın huzurunda duracak. Allah da o'na, *("Ey Îsâ!) İnsanlara, Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin?"* diye soracak.

Nitekim Allah başka bir yerde, *Onlara nida etti: "İşte cennet, ona vâ-*

ris oldunuz; amelleriniz sebebiyle" (el-A'râf, 7/43) buyurmaktadır. Onlar cennete girdikten sonra da, *Ateş ashâbı da, cennet ashâbına nida etti:...* (el-A'râf, 7/50) buyurarak mâzi kipin arkasından mâzi kipi getirmektedir. Oysa bunların ifade ettiği anlam müstakbel [gelecek zaman] ile ilgilidir. Şâyet daha önce onlardan söz edilerek cennetliklerden bahis açmamış olsaydı, önce, "Cennet ashâbı, ateş ashâbına nida etti" (veya nida edecek) buyuracaktı. İşte Kur'ân-ı Kerîm'de (bu kabilden olan) bütün buyruklar bu şekildedir.

Sonra Îsâ –Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun– azîz ve celîl olan Rabbine âhirette şöyle diyecek: "Rabbim! Ben aralarından ayrıldım ve onları Senin bana emretmiş olduğun hakk üzere bıraktım, fakat benden sonra neler ortaya çıkardıklarını bilmiyorum."

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

118. *Eğer onlara azab edersen* {yani, küfür ve bühtandan söyledikleri üzere canlarını alır da azab edersen}, *kuşku yok ki onlar Senin kullarındır* {yani, onları yaratan Sensin} *ve eğer onlara mağfiret edersen* {yani, tevbelerini kabul eder, onları îmâna hidâyet edersen –çünkü mağfiret îmâna hidâyetten sonradır–}, *kuşku yok ki Sen; azîz* {yani, mülkünde azîz: kimsenin zarar veremeyeceği kadar güçlü}, *hakîm* {yani, emrinde hakîm: hikmetleri sonsuz olan} *Sensin.*

Âyetin son cümlesi, 'Abdullâh b. Mes'ûd'un kıraatinde, "Kuşku yok ki Sen; gafûr, rahîm Sensin" şeklindedir.

Bunun bir benzeri de, İbrâhîm'in (a.s) ağzından dile getirilen, *...kim de bana isyan ederse, kuşku yok ki Sen gafûrsun, rahîmsin* (İbrâhîm, 14/36) âyetidir. 'Abdullâh b. Mes'ûd'un kıraatinde de aynı şekildedir.

119. *Allah dedi: "Bu, sâdıklara sıdklarının* {yani, dünyada nebîlerin söylediklerinin} *fayda vereceği gündür...*

Îsâ (a.s), Rabbine âhirette söyleyeceği belirtilen, *Ben onlara, başka değil bana emrettiğini söyledim: 'Rabbim ve Rabbiniz Allah'a ibâdet edin' dedim* sözüyle doğruyu dile getirecektir. Allah, o'nun dünyada söylediklerinin doğru olduğu gibi, âhirette de insanlara hitâb edeceği vakit söylediklerinin doğru olacağını belirtmiştir.

...*"Onlar* {yani, sâdıklar} *için altından nehirler akan cennetler vardır, orada hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak ebedîdirler. Allah onlardan razı* {yani, itaat ettikleri için razı} *olmuş, onlar da O'ndan razı* {yani, verdiği sevâb/mükâfaat sebebiyle razı} *olmuşlardır. Şu* {yani, sevâb/mükâfaat}, *fevz-i azîmdir"* {yani, büyük kurtuluştur/başarıdır}.

Sonra azametli Rabb; zâtının, Hıristiyanların Kendisine attıkları iftiralardan ve isnad ettikleri yalanlarından münezzeh olduğunu; onların iddia ettikleri gibi olmayıp, ortaksız bir ve tek olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

120. *Semâvâtın, arzın ve bunlarda bulunanların mülkü Allah'ındır* {yani, Meryem oğlu Îsâ'yı da, melekleri de, her şeyi de O yaratmıştır; hepsi O'nun kuludur ve O'nun mülkündedir}. *O her şeye* {yani, Îsâ'yı babasız yaratmaya da, başka şeylere de} *kadîrdir.*

6. EN‘ÂM SÛRESİ

Aşağıda zikredilecek âyetler dışında Mekkî olan ve geceleyin inen En‘âm sûresi, Kûfiyyûna göre 165 âyettir.

Medine'de inen âyetler şunlardır: *De ki: "Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını tilavet edeyim… ki akledesiniz"* (el-En‘âm, 6/151) –ki bu ve bundan sonraki iki âyet, muhkem âyetlerdir–; *Allah'ı, takdir edemediler…* (el-En‘âm, 6/91); *Allah üzerine yalan uyduran kimseden yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken, "Bana da vahyolundu" diyen…* –bu kısım, Müseylime hakkında inmiştir– *ve "Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm" diyen kimseden kim daha zâlimdir?!* (el-En‘âm, 6/93) –bu kısım da, ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh hakkında inmiştir.– *Bir görsen zâlimleri ölüm dalgaları içinde…* (el-En‘âm, 6/93); *Kendilerine kitab verdiklerimiz bilirler ki o kesinlikle Rabbin'den hakk ile indirilmiştir…* (el-En‘âm, 6/114); *Kendilerine kitab verdiklerimiz, onu tanırlar…* (el-En‘âm, 6/20).

İşte bu âyetler Medine'de; sûrenin geri kalan kısmı ise Mekke'de inmiştir.

Cebrâîl (a.s) bu sûreyi, gökle yer arasını dolduran 70.000 melek ile birlikte indirmiş; onların tesbih, temcid ve tahmidleri her tarafı çınlatmış, yer de nerdeyse sarsılmıştı. Nebî (s.a), "Sübhânallâhi'l-azîm ve bihamdihi" diyerek secdeye kapanmıştı.

Bu sûrede Arab müşrikleri ve Ehl-i Kitab ile tartışılmaktadır. Şöyle ki: Kureyş Nebî'ye (s.a) sordu:

— Rabbin kim?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Rabbim o ehad, samed, doğurmamış ve doğmamış, küfüvvü [dengi, eşi-benzeri] olmayandır.

Kureyşliler şöyle karşılık verdiler:

— Sen yalancısın. Allah, bizden ayrı olarak sana bir şey tahsis etmemiştir, dolayısıyla sen bizden daha değerli olamazsın.

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ قَضٰٓى
اَجَلاًۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ
وَفِي الْاَرْضِۜ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَأْت۪يهِمْ
مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِض۪ينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ
لَمَّا جَٓاءَهُمْۜ فَسَوْفَ يَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ
وَاَرْسَلْنَا السَّمَٓاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَاراًۖ وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمْ
فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْناً اٰخَر۪ينَ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hamd Allah'ındır* {Allah böylelikle Kendi zatına hamdetmekte ve yarattıklarını vahdâniyyetine delil olarak göstermektedir} *ki semâvât ve arzı halketti* {yani, bunları boşuna yaratmayıp, gerçekleşmesini murad ettiği bir maksat için halketti/yarattı}, *zulumât ve nûru* {yani, geceyi ve gündüzü} *yaptı. Sonra, o küfredenler* {yani, Mekke ehlinden küfredenler}, *Rabb'lerine adl ediyorlar* {yani, şirk koşuyorlar}.

2. *O ki sizi bir tînden halketti* {yani, Âdem'i –çünkü siz de onun zürriyetisiniz– çamurdan halketti/yarattı}. *Sonra bir ecel kadâ etti* {yani, Âdemoğlu için doğumundan ölümüne kadar olan bir süre kadâ/tayin etti}, *bir ecel de O'nun indinde müsemmâ* {yani, berzah –böylece Âdemoğlu'nun doğduğu günden öleceği güne ve Kıyâmet Günü'ne kadarki süresi belirlenmiştir–}. *Sonra, siz* {yani, siz Mekke kâfirleri} *hâlâ tereddüt ediyorsunuz* [temterûn] {yani, ölümden sonra dirilişten şekkediyorsunuz/kuşku duyuyorsunuz}.

3. *Semâvât ve arzda Allah O'dur* {kuşkusuz O tektir}, *sırrınızı da bilir, cehrinizi de* {yani, amellerinizin sırını/gizlisini de bilir, cehrini/açığını da} *ve ne kesbettiğinizi* {yani, hayır ve şerrden ne işlediğinizi/işleyeceğinizi} *de bilir.*

4. *Onlara, Rabb'lerinin âyetlerinden bir âyet* {yani, inşiqâq-ı qamer/ayın yarılması} *gelmiyor ki, ondan i'raz etmesinler* {yani, gelen âyet üzerinde tefekkür edip de Allah'ın vahdâniyyeti hususunda ibret almazlar}.

5. *O hakkı* {yani, Kur'ân'ı}, *kendilerine* {yani, Mekke kâfirlerine} *geldiğinde tekzib ettiler* {yani, Muhammed onu kendilerine getirdiği vakit, "O kesinlikle Allah'tan değildir" diyerek Kur'ân ile alay ettiler}...

Kur'ân ile alay eden Mekke kâfirleri; Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre, el-Haccâc'ın iki oğlu Münebbih ve Nebîh, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî, Übey b. Halef, 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt, 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye, Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ve Şeybe, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm b. Esed, el-Hâris b. 'Âmir b. Nevfel, Mahreme b. Nevfel, Hişâm b. 'Amr b. Rabî'a, Ebû Süfyân b. Harb, Sehl b. 'Amr, 'Umeyr b. Vehb b. Halef, el-Hâris b. Kays, Adî b. Kays, 'Âmir b. Hâlid el-Cumahî, en-Nadr b. el-Hâris, Zeme'a b. el-Esved, Mut'im b. Adî, Kurat b. 'Abdi 'Amr b. Nevfel, el-Ahnes b. Şerîk, Huveytıb b. 'Abdi'l-'Uzzâ ve Ümeyye b. Halef'ten müteşekkil olup hepsi de Kureyş'tendir.

...*Fakat, kendisiyle alay ettiklerinin* {yani, azabın} *nebe'leri* {yani, hadîsi/haberi} *yakında onlara gelecektir* {zira onlar, azabın gelmeyeceğini iddia ederek alay ediyorlardı}.

Azab Bedir'de gelip onları buldu.

Bunun bir benzeri de Şu'arâ sûresindedir.[1]

Sonra Allah korkmaları için onlara öğüt veriyor:

6. *Görmediler mi ki, Biz onlardan önce* {yani, Mekke kâfirlerinden önce} *karndan kaçını* {yani, ümmetten kaçını} *helâk ettik? Arzda onları, sizi temkin etmediğimiz bir şekilde temkin etmiş*

---

1 Bkz. eş-Şu'arâ, 26/6. (Çeviren)

{yani, ey Mekkeliler! Onlara, hayrdan size vermediklerimizi vermiş ve beldelerde temkin etmiş [iktidar ve imkânlar vermiş]}, *üzerlerine semâyı bol bol* {yani, onlara peşpeşe yağmur} *göndermiş, altlarından akan nehirler kılmıştık. Öyle iken, zenbleri/günahları* {yani, rasûlleri tekzib etmeleri/yalanlamaları} *sebebiyle onları helâk ettik* {yani, onlara azab ettik} *ve onların ardından başka karnlar inşa ettik* {yani, onların helâkının ardından başka kavimler halkettik/yarattık}.

وَلَوْ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ
مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾
وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ
مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

7. *Eğer sana kırtâsta bir kitab indirseydik de onlar ona elleriyle dokunsalardı, yine de o küfredenler* {yani, Mekkelilerden küfredenler}, {onu tasdik etmeyip} *"Bu* {yani, Kur'ân}, *başka değil, mübîn bir sihirdir" derlerdi.*

8. *Diyorlar ki: "Niçin o'na bir melek indirilmedi"* {yani, o'na yardım edecek, risâlet görevinde o'nu tasdik edecek bir melek gönderilmedi}?...

Bunun bir benzeri de Furkân sûresindedir (7. âyet).

Buyruk, en-Nadr b. el-Hâris, 'Abdullâh b. Ümeyye b. el-Muğîre ve Nevfel b. Huveylid hakkında inmiştir, ki hepsi de Kureyş'tendir.

...Eğer bir melek indirseydik {de onlar da onu görselerdi}, *emr kadâ edilirdi* {yani, üzerlerine azab inerdi}. *Sonra, nazar ettirilmezlerdi* {yani, azab edilecekleri vakte kadar da onlara zaman tanınmaz/mühlet verilmez, hemen azab edilirdi –çünkü rasûller tekzib edildiklerinde/yalanladıklarında melekler azabı getirirler–}.

9. *Eğer o'nu* {yani, bu Rasûlü: (Muhammed'i)} *bir melek yapsaydık, o'nu bir adam yapardık* {yani, adam sûretinde bir melek yapardık –ancak o zaman o'na bakmaya takatleri yeterdi, çünkü insanlarda meleklerin sûretine bakacak takat yoktur–} *ve onları lebs ettikleri* {yani, şübhelendikleri} *lebse* {yani, şübheye} *düşürürdük,* {tıpkı, “Bu, başka değil sizin gibi bir beşerdir” demelerinde olduğu gibi}.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ
سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ
﴿١١﴾ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ
أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ
قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ
إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

10. *Andolsun ki senden* {yani, ey Muhammed, azab hususunda seninle istihzâ edildiği gibi senden} *önce geçen rasûllerle de istihzâ edildi...*

Geçmiş ümmetlerin yalanlayıcılarına rasûlleri azabın geleceğini haber verdikleri halde, azabın gelmeyeceğini iddia ederek onları yalanlamışlardı. Mekke kâfirleri de Nebî'nin (s.a) kendilerini azab ile tehdit

etmesi üzerine alay ederek azabı yalanladılar. Allah da onların azab hususunda kendisini yalanlamalarına karşı sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere, *Andolsun ki senden önce geçen rasûllerle de istihzâ edildi* buyruğunu indirdi.

> *...de o istihzâ ettikleri hakk* {yani, azab}, *onlardan* {"Üzerimize azab inmeyecek diyerek rasûllerle} *istihzâ edenleri kuşattı.*

Sonra, korksunlar diye onlara öğüt veriyor:

> 11. *De ki: "Arzda gezip dolaşın. Sonra, bir bakın: mükezziblerin* {yani, azabı yalanlamakta ısrar edenlerin} *âkıbeti nasıl olmuş."*

Onlar sonunda helâk olmuşlardı. Böylece Allah, Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin uğradıkları azabın bir benzerinin kendilerini gelip bulmasından sakındırmaktadır.

> 12. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Semâvât ve arzdakiler"* {yani, bunlardaki yaratıklar} *kimin?"...*

Bu soruya verdikleri cevab, Ra'd sûresinde, *"Allah" dediler* şeklindedir (er-Ra'd, 13/16). Übey b. Ka'b ile İbn Mes'ûd'un kıraatinde *"Allah" dediler* şeklinde olup bu da onların ölümden sonra dirilişi yalanlamaları ile ilgilidir.

> *...De ki: "Allah'ındır. Rahmeti nefsi üzerine yazdı"* {yani, azabı onlardan tehir etmek sûretiyle rahmeti Kendi üzerine yazdı}...

Ölümden sonra dirilişi yalanlamaları hakkında da şöyle buyuruyor:

> *...Sizi* {yani, sizi ve geçmiş ümmetleri} *Kıyâmet Günü'ne toplayacaktır; onda rayb yoktur* {yani, ölümden sonra dirilişte şekk/kuşku yoktur: o mutlaka gerçekleşecektir}...

Sonra onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> *...Nefislerini hüsrana uğratanlar* {yani, kendilerini aldatanlardır} *îmân etmezler* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini tasdik etmezler}.

Sonra vahdâniyyetine îmân edilmesi için Kendi zatını tazim ederek buyuruyor ki:

> 13. *Gece ve gündüzde sâkin olan* {yani, karar bulan} *her şey* {yani, yerdeki hayvanların, kuşların, denizdeki canlıların hepsi –ki

bunların kimi gündüzün karar bulup dinlenir, geceleyin etrafa dağılır; kimi de geceleyin karar bulup dinlenir, gündüzün etrafa dağılır–} *O'nundur ve O semîdir* {yani, Mekkelilerin azabı istediklerini işitendir}, *alîmdir* {yani, o azab ile ilgili her şeyi bilendir}.

14. *De ki: "Semâvât ve arzın fâtırının gayrısını mı velî edineceğim?!"...*

Kureyş kâfirleri, "Ey Muhammed! Bize bunları getirmenin sebebi nedir? Baban 'Abdullâh ile deden 'Abdu'l-Muttalib'in ve kavminin ileri gelenlerinin uydukları dîni görmüyor musun? Onlar Lat'a, 'Uzzâ'ya ve Menât'a ibâdet ediyorlar. Senin de bu dîne tâbi olman, gitmekte olduğun yolu bırakman gerekmez mi? Galiba seni böyle bir dava gütmeye iten tek sebeb, muhtaç oluşundur. Biz senin için aramızda mal toplayalım" sözleriyle, o'nun Allah'a ibâdet etmeyi terketmesini istediler. Bunun üzerine Allah, *De ki: "Semâvât ve arzın fâtırının gayrısını mı velî edineceğim?!"* buyruğunu indirerek, yaptıkları ile vahdâniyyetinin bilinmesi için Kendi zatını tazim etti.

...*"ve O yediriyor, yedirilmiyor"* {yani, herkesin muhtaç olduğu rızkı Allah veriyor, Kendisi ise rızka muhtaç olmaktan münezzeh bulunuyor}...

Kureyş'in, "Aramızda mal toplayıp seni zengin yapalım" demeleri sebebiyle Allah, *O yediriyor, yedirilmiyor* buyurdu.

...*De* {yani, onlara de} *ki: "Doğrusu ben, teslim olanların evveli* {yani, Mekkelilerden ihlâsla tevhîdi kabul edenlerin ilki} *olmakla emrolundum"...*

Sonra Nebî'ye (s.a) vahyetti ki:

...*Müşriklerden olma!*

Kureyş'in Nebî'ye (s.a), "Atalarının dînine geri dön" demeleri sebebiyle Allah, *Müşriklerden olma!* Buyurdu.

15. {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "Eğer Rabbime isyan edersem* {yani, atalarımın dînine geri dönerek Rabbime isyan edersem}, *doğrusu ben, azîm günün* {yani, o şiddetli Kıyâmet Günü'nün} *azabından korkarım."*

İnnâ fetahnâ [doğrusu Biz feth verdik] (el-Feth, 48/1) buyruğu; *Doğrusu ben, azîm günün* {yani, o şiddetli Kıyâmet Günü'nün} *azabından korkarım* buyruğunu neshetmiştir.[2]

16. *O gün* {yani, Kıyâmet Günü} *o, ondan sarf edilir* {yani, Allah kimden azabı sarf/bertaraf eder} *ise, ona rahmet etmiştir ve şu* {yani, azabın sarf/bertaraf edilmesi}, *mübîn bir fevzdir* {yani, apaçık büyük bir necattır/kurtuluştur}.

Sonra, Allah'ın dînine sımsıkı sarılması için Nebî'yi (s.a) korkutarak buyuruyor ki:

17. *Eğer Allah sana bir darr messederse/dokundurursa* {yani, bela ve şiddet isabet ettirirse}, *onu keşfedecek yoktur* {yani, ilâh kabul edilenlerden ve gayrısından hiç kimsenin o bela ve şiddeti giderecek gücü yoktur}, *O müstesnâ* {yani, Allah hariç}. *Eğer sana bir hayır messederse/dokundurursa* {yani, bir fadl/lütuf ve âfiyet isabet ettirirse}, *O, her şeye kadîrdir* {yani, darr'dan [bela ve şiddetten] ve hayr'dan her şeye gücü yetendir}.

Onların sözleri ile ilgili olarak Allah Teâlâ, *De* {yani, ey Muhammed de} *ki: "Doğrusu ben, Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakarak] du'a ettiklerinize* {yani, Allah'ın dışında ibâdet ettiğiniz uydurma ilâhlara} *ibâdet etmekten nehyedildim." De ki: "Ben sizin hevâlarınıza* {yani, Allah'ın dînini terketme hususunda sizin hevâlarınıza} *tâbi olmam. O takdirde* {yani, dîninize tâbi olduğum takdirde}, *dalâlete düşmüş* {yani, dîninize tâbi olmuş} *ve ben mühtedînden* {yani, mürşidînden/doğru yolda gidenlerden} *olmamış olurum." De* {yani, onlara de} *ki: "Kuşkusuz ben Rabbimden bir beyyine* {yani, Rabbimden bir beyân} *üzerindeyim."* (el-En'âm, 6/56-57); *De ki: "Her şeyin Rabbi O iken, ben Allah'ın gayrı bir rabb mı arayayım?!" Her nefsin kesbettiği, kendine...* (el-En'âm, 6/164-165) buyruklarını da indirdi.

18. *Ve O, kullarının fevkinde kâhirdir* {yani, O onların üstünde

---

2 Mukâtil'in söz konusu ettiği nesh, bu konuyla ilgili eserlerin nesh bahislerinde kasdedilen neshten mana bakımından farklıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Mukâtil nesh ile, benzer konularda birbirlerinden farklı gibi görülen âyetlerin birlikte mütalaa edilerek bir neticeye varılması gerektiğine dikkat çekmek istemektedir. (Çeviren)

olup onları kahrederek yaratıklarına hükmünü geçirendîr} *ve O hakîmdir* {yani, emrinde hakîmdir/hikmetlidir}, *habîrdir* {yani, yarattıklarına habîrdir/onlardan haberdardır}.

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا
الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً
أُخْرَىٰ قُل لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ
(١٩) الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (٢٠) وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ
كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (٢١) وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا
ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ (٢٢) ثُمَّ
لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢٣) انظُرْ
كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ (٢٤)

19. *De* {yani, onlara de} *ki: "Hangi şey şehâdetçe en büyüktür?...*

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Allah rasûl gönderecek senden başka birini bulmadı mı? Biz senin söylediklerini kimsenin tasdik ettiğini görmüyoruz. Üstelik Ehl-i Kitab'a senin hakkında sorduk. Ellerindeki kitablarda senden söz edilmediğini iddia ettiler. Peki, seni rasûl olarak gönderenin Allah olduğuna dâir senin lehine kim şâhidlik edecek?" diye sordular. Allah Nebî'ye (s.a) hitâben, *De ki: "Hangi şey şehâdetçe en büyüktür"* buyurdu. Onlar, "Allah'ın şâhidliği, O'nun gayrısından daha büyüktür" dediklerinde de buyurdu ki:

...{Ey Muhammed onlara} *de ki: "Benimle sizin aranızda Allah şâhiddir* {yani, benim rasûl olduğuma Allah şâhiddir}; *bu Kur'ân bana vahyolundu* {yani, Allah indinden vahyolundu}, *onunla* {yani, Kur'ân ile} *sizi* {yani, ey Mekkeliler sizi} *ve ulaştığı kimseyi* {yani, o Kur'ân'ın insanlardan ve cinlerden ulaştığı kimseleri –ki Kur'ân, Kıyâmet Günü'ne kadar onlar için bir nezîrdir–} *inzâr etmem/uyarmam için. Ya siz şimdi Allah ile birlikte diğer ilâhların bulunduğuna gerçekten şehâdet mi ediyorsunuz?"...*

Onlar, "Evet şehâdet ediyoruz" deyince, Allah Nebî'ye (s.a) şöyle buyurdu:

> ...{Onlara} *de ki: "Ben* {sizin ettiğiniz gibi} *şehâdet etmem." De ki:* "{Fakat ben şehâdet ederim ki} *O, sadece tek ilâhtır ve doğrusu ben sizin şirk koştuklarınızdan berîyim"* {yani, O'na başkalarını şirk koşmanızdan uzağım}.

Allah müşriklerin, "Biz senin hakkında Ehl-i Kitab'a sorduk. Ellerindeki kitablarda senden söz edilmediğini iddia ettiler" şeklindeki sözleri hakkında da şu buyrukları indirdi:

> 20. *Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler, o'nu* {yani, Muhammed'i: o'nun kendi kitablarında zikredilen sıfatlarını/niteliklerini} *tanırlar, hem de oğullarını tanıdıkları gibi...*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl'in tahdis ettiğine göre Mukâtil dedi: 'Abdullâh b. Selâm dedi ki: "Yemin ederim ki, ben Muhammed'i (s.a) kendi oğlumdan daha iyi tanıyorum; zira, annesinin oğlum konusunda neler yapmış olduğunu bilemem."

Sonra Allah onların niteliklerini şöylece zikretmektedir:

> *...Nefislerini hüsrana uğratanlar* {yani, kendi kendilerini aldatanlar} *îmân* {yani, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu tasdik} *etmezler.*

Yine Allah, onların söyledikleri sözlerle alakalı olarak, *...Kendilerine kitab verdiklerimiz de bilirler ki o* {yani, Kur'ân}, *kesinlikle Rabbinden hakk ile indirilmiştir. Öyleyse mümterînden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiği hususunda şekkçilerden/kuşkuculardan} *olma* (el-En'âm, 6/114) buyruğunu da indirmiştir. Bunun bir benzeri de Yûnus sûresindedir.[3]

> 21. *Allah üzerine yalan uyduran* {yani, Allah ile birlikte bir ortak olduğunu söyleyen –çünkü onlar, Allah ile birlikte başka ilâhlar olduğunu iddia ediyorlardı–} *veya O'nun âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib eden* {yani, onun Allah'tan olmadığını söyleyen} *kimseden, kim daha zâlimdir* {yani, böyle birinden daha zâlim

---

3 Bkz. Yûnus, 10/94. âyet. (Çeviren)

kimse olamaz}. *Gerçek şu ki o zâlimler iflah olmazlar* {yani, müşrikler âhirette iflah olmazlar}.

Bu buyrukla Allah onları ayıplamaktadır. Bunun bir benzeri de Yûnus sûresindedir (17. âyet).

22. *O gün onların cümlesini haşredecek [hepsini bir araya getirecek], sonra şirk koşanlara, "İddia ettiğiniz ortaklarınız nerede"* {yani, dünyâda Allah'ın ortakları olduğunu iddia ettiğiniz ilâhlar nerede}? *Diyeceğiz.*

Müşrikler, Allah'ın âhirette tevhîd ehlinin günahlarını nasıl bağışladığını gördüklerinde, birbirlerine "Sorguya çekildiğimizde, 'biz de muvahhid idik' diyelim" diyecekler. Allah onları ortaklarıyla bir araya getirecek ve onlara, *İddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?* diyecek.

23. *Sonra, "Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik" demelerinden başka bir fitneleri* {yani, mazeretleri –onlar sorgulandıklarında mazeret olarak böyle bir yalan uydurup, şirkten uzak olduklarını ifade edeceklerdir–} *olmayacak.*

24. *Bak nefisleri üzerine nasıl yalan söylediler ve (bak) uydurdukları* {yani, dünyâda şirk koştukları şeyler} *onlardan (nasıl) dall oldu* {yani, âhirette nasıl kayboldu}.

Çünkü Allah, onların dillerini mühürleyecek de, azaları aleyhlerine: yalan söylediklerine ve şirk koştuklarına şâhidlik edecektir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫كَ
يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢٧﴾

25. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *seni dinleyenler* {yani, Kur'ân'ı tilavet ederken seni dinleyenler} *vardır...*

Âyetin sonuna kadar kasdedilen kişi, en-Nadr b. el-Hâris'tir.

> ...*Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye onların kalbleri üzerine ekinne* {yani, ğıtâ [perdeler/örtüler]} *ve kulaklarında bir vaqr* {yani, seqâl/ağırlık –bundan dolayı Kur'ân'ı işitemezler–} *yaptık.*

Kasdedilen kişi, en-Nadr b. el-Hâris'tir.

> ...*Her âyeti* {yani, ayın yarılması ve duhân/duman mucizesini} *görseler bile ona îmân etmezler* {yani, ayın yarılması ve duman gibi mucizelerin Allah tarafından gerçekleştirildiğini tasdik etmezler}. *Hatta sana geldiklerinde seninle mücâdele* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan gelmediği hususunda seninle mücâdele} *ederek der ki o küfredenler* {yani, en-Nadr b. el-Hâris}, *"Bu* {yani, Kur'ân}, *başka değil, esâtîru'l-evvelîndir"* {yani, ehâdisu'l-evvelîndir: Rüstem ve İsfendiyar gibi öncekilerin hadîsidir/masalıdır}.

26. *Onlar hem ondan nehyeder, hem de ondan uzaklaşırlar...*

Nebî (s.a) Ebû Tâlib b. 'Abdulmuttalib'i İslâm'a davet ederken, Kureyşliler Nebî'ye (s.a) bir kötülük yapmak amacıyla Ebû Tâlib'in yanında toplandılar. Ebû Tâlib'ten, Nebî'yi (s.a) öldürmek üzere kendilerine teslim etmesini istediler. Ebû Tâlib karşılık verdi:

— Hayır, ben o'nsuz yapamam.

Dediler ki:

— Kardeşinin oğluna karşılık sana kendi çocuklarımızdan istediğini verelim.

Ebû Tâlib karşılık verdi:

— Meraya salınan bir dişi deve kendi yavrusundan başkasını kabul ederse, ben de yeğenimi size teslim ederim. Bir dişi deve bile, yavrusuna karşı şefkat duyuyorken, ben buna deveden daha layık değil miyim?

Ebû Tâlib'in onların isteklerini reddetmesi üzerine, Kureyş'in eşrafından onyedi kişi bir araya gelip 'Abdulmuttaliboğulları ile alış-veriş yapmamak, kız alıp-vermemek, onlarla oturup-kalkmamak, yeyip-içmemek üzere bir sözleşme yazdılar ve bu tutumlarını Muhammed'i (s.a) kendilerine öldürmek üzere teslim edinceye kadar sürdürecekleri

konusunda ittifak ettiler. Sonra, Nebî'ye (s.a) karşı da en şiddetli düşmanlık gösteren kişi olan ve Ka‘be'yi korumakla görevli bulunan Şeybe b. Osmân'ın evinde toplandılar. Bunun üzerine Ebû Tâlib şu beyitleri söyledi:

Allah'a yemin ederim ki, hep birlikte olsalar dahi sana ellerini uzatamazlar,

Ben toprağın altına defnedilip kaybolmadıkça.

Sen işine devam et, kınayamaz kimse seni,

Bu müjdem ile sevin ve bundan dolayı gözün aydın olsun.

Beni davet ettin ve bana samimiyetle öğüt verdiğini söylüyorsun,

Andolsun ki doğru söylüyorsun, sen eskiden beri emîn bir kimsesin.

Ve sen bana öyle bir dîn teklif ettin ki,

İnsanların benimsedikleri dînlerin en hayırlılarından olmasını diliyorum.

Eğer kınanmaktan yahut sebbedilmekten [sövülmekten] korkmasaydım,

Açık bir şekilde gönül hoşluğuyla icabet ettiğimi görecektin.

Bunun üzerine Allah, Ebû Tâlib –ki adı ‘Abdu Menâf b. Şeybe olup o da ‘Abdulmuttalib'tir– hakkında, *Onlar hem ondan nehyeder, hem de ondan uzaklaşırlar* buyruğunu indirdi. Çünkü Ebû Tâlib Kureyş'in, Nebî'ye (s.a) eziyet etmelerini önlemeye çalışırken, kendisi Nebî'den (s.a) uzak kalıyor ve o'nun dînine tâbi olmuyordu.

...Bu şekilde, başka değil nefislerini {yani, Ebû Tâlib kendini} *helâk ediyorlar, ama şuurunda değiller.*

27. {Ey Muhammed, bir} *görsen, ateşin başında vakfedilip de* {yani, şu Kureyş'in kâfirlerinin: ileri gelen reislerinin ateşin başında durdurulup da}, *"Ah bir reddedilsek/geri döndürülsek, Rabbimizin âyetlerini* {yani, Kur’ân'ı: onun Allah'tan geldiğini} *tekzib etmezdik ve mü’minlerden* {yani, Kur’ân'ı musaddıklardan/tasdik edenlerden} *olurduk" dediklerini* {yani, temenni ettiklerini}.

بل بدا لهم ما كانوا يخفون من قبل ولو ردوا لعادوا لما نهوا عنه
وإنهم لكاذبون ﴿٢٨﴾ وقالوا إن هي إلا حياتنا الدنيا وما
نحن بمبعوثين ﴿٢٩﴾ ولو ترى إذ وقفوا على ربهم قال أليس هذا بالحق
قالوا بلى وربنا قال فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون ﴿٣٠﴾
قد خسر الذين كذبوا بلقاء الله حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة
قالوا يا حسرتنا على ما فرطنا فيها وهم يحملون أوزارهم على
ظهورهم ألا ساء ما يزرون ﴿٣١﴾ وما الحياة الدنيا إلا لعب
ولهو وللدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون ﴿٣٢﴾ قد نعلم
إنه ليحزنك الذي يقولون فإنهم لا يكذبونك ولكن الظالمين
بآيات الله يجحدون ﴿٣٣﴾ ولقد كذبت رسل من قبلك
فصبروا على ما كذبوا وأوذوا حتى أتاهم نصرنا ولا
مبدل لكلمات الله ولقد جاءك من نبإ المرسلين ﴿٣٤﴾

28. *Hayır, bundan evvel* {dilleriyle} *gizledikleri,* {azalarının açıklamasıyla} *karşılarına çıktı...*

Onlar, *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşriklerden değildik* (el-En'âm, 6/23) dedikleri için Allah, azalarına vahyetti de azaları aleyhlerine –gizledikleri şirklerini açıklayarak– tanıklık etti. İşte Allah'ın, *Hayır, bundan evvel gizledikleri karşılarına çıktı* buyruğu bunu anlatmaktadır. Onlar, azaları dile gelerek şirk koştuklarını söylemeden önce şirk koştuklarını gizlemişlerdi. Azaları dile gelince, dünyâya geri döndürülmelerini temenni ettiler. İşte Allah'ın, *Görsen, ateşin başında vakfedilip de "Ah bir reddedilsek/geri döndürülsek, Rabbimizin âyetlerini tekzib etmezdik ve mü'minlerden olurduk" dediklerini* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Allah onların hallerini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Eğer {bir ömür sürdükleri dünyâya, temenni ettikleri gibi} *reddedilseler, yine nehyedildiklerine* {yani, şirk ve tekzibe} *geri dö-*

nerler. Doğrusu onlar, {"Rabbimizin âyetlerini tekzib etmezdik ve mü'minlerden olurduk" sözlerinde} *yalancıdır.*

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine ölümden sonra dirilişi haber verince, o'nu yalanladılar.

29. *Dediler ki: "O, başka değil dünyâ hayatımızdır ve biz* {ölümden sonra} *ba'sedilecek/diriltilecek değiliz."*

Bunun üzerine Allah onların âhiretteki konumlarını bildirmek üzere buyurdu ki:

30. {Ey Muhammed!} *Bir görsen, Rabb'lerinin huzurunda vakfedildekleri* {yani, O'na arz olundukları} *zaman, "Bu hakk değil mi?" diyecek, "Evet, Rabbimize yemin olsun"* {o kesinlikle hakktır} *diyecekler. "Öyleyse* {yani, azabın gerçekleşmeyeceğini söyleyerek} *küfretmeniz sebebiyle tadın azabı" diyecek.*

Bunun bir benzeri Ahkâf sûresinde (34. âyette) yer almaktadır.

31. *Allah'a kavuşmayı* {yani, ölümden sonra dirilişi} *tekzib edenler gerçekten hüsrana uğramışlardır. Nihâyet Sâ'at* {yani, Kıyâmet Günü} *ansızın geldiğinde derler ki* {Kureyş kâfirleri}: *"Orada yaptığınız kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize"* {"Dünyâda Allah'ı hatırlama fırsatlarını kaçırdığımızdan ötürü çok pişmanız" derler} *ve onlar, vizrlerini [ağır yüklerini/günahlarını] sırtlarına yüklenmişlerdir. Dikkat edin ne kötü vizrler!*

Çünkü âhirette diriltildiğinde kâfirin kötü ameli, çok kötü kokan çirkin görünümlü, şekli tanınmaz bir siyahî sûretinde görünecek ve kâfir ona soracak:

— Sen kimsin?

O cevab verecek:

— Ben senin kötü amelinim. Dünyâda iken ben seni şehvetlerle, lezzetlerle yüklenip taşıyordum. Bugün ise sen beni taşıyacaksın.

Kâfir soracak:

— Ben seni nasıl taşıyabilirim?

O cevab verecek:

— Ben seni nasıl taşıdıysam öyle!

Böyle deyip sırtına binecek. İşte Allah'ın, *vizrlerini sırtlarına yüklenmişlerdir. Dikkat edin ne kötü vizrler* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 32. *Dünyâ [yakın/şimdiki] hayat, başka değil bir la'ib* {yani, bâtıl} *ve* {dünyâdaki} *lehvdir. Âhiret* {yani, cennet} *yurdu ise,* {şirkten} *ittika edenler için* {dünyâdan} *daha hayırlıdır* {yani, daha üstündür}. *Hâlâ* {âhiret yurdunun dünyâ yurdundan daha efdal olduğunu} *akletmeyecek misiniz?*

Öteki yurda "âhiret" denmesi, dünyâ yurdundan sonra oluşu; bu yurda "dünyâ" denmesi ise, onun âhiret yurdundan bize ednâ [en yakın/daha yakın] (–ki, dünyâ ile aynı köktendir–) oluşu sebebiyledir.

> 33. *Onların söylediklerinin seni mahzun ettiğini elbette biliyoruz...*

Âyet, el-Hâris b. 'Âmir b. Nevfel b. 'Abdi Menâf b. Kusay hakkında inmiştir. Hâris, Nebî'yi (s.a) alenen yalanlıyor, fakat güvendiği kimselerle baş başa kaldığında, "Muhammed yalan söyleyecek birisi değildir. Ben o'nun doğru söylediğine inanıyorum" diyordu. Nebî (s.a) ile karşılaştığında da, "Biz senin söylediklerinin hakk olduğunu biliyoruz, fakat seninle birlikte hidâyete uymaktan bizi alıkoyan sebeb, insanların/Arabların Harem bölgesinin dışına çıktığımızda bizi topraklarımızdan uzaklaştıracaklarından korkmamızdır. Biz ise bir baş ile doyacak kadar azlığız. Bizim onlara karşı koyacak gücümüz yoktur" diyordu.

Bunun bir benzeri de, *Dediler ki: "Seninle birlikte hidâyete tâbi olursak, yerimizden çıkarılırız"* (el-Kasas, 28/57) âyetidir.

İşte el-Hâris'in bu sözleri üzerine Allah, *Onların* {alenen senin iftiracı, yalancı olduğun şeklinde} *söylediklerinin seni mahzun ettiğini elbette biliyoruz* buyruğunu indirdi.

> ...*Onlar* {gizlide/yalnız kaldıklarında} *seni tekzib etmiyorlar* {yani, senin nebî ve rasûl olduğunu itiraf ediyor, doğru söylediğini biliyorlar –eskiden beri senin doğru söylediğini deneyerek anlamışlardır–}. *Fakat o zâlimler Allah'ın âyetlerine cahd ediyorlar* {yani, tanıdıkları/bildikleri halde Kur'ân'ı inkâr ediyorlar}.

> 34. *Andolsun ki senden önceki rasûller de tekzib edildi...*

Bu, Mekke kâfirlerinden önce olmuştu. Nitekim Mekke kâfirleri, "Ey Muhammed! Önceki nebîlerin kavimlerine getirdikleri gibi senin de bize bir âyet/mucize getirmeni engelleyen nedir? Eğer böyle bir şey yapacak olursan, doğru söylediğini kabul ederiz. Aksi takdirde sen bir yalancısın" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, yalanlanmaya karşı sabretmesi ve kendisinden önceki rasûllere uyması için, *Andolsun ki senden önceki rasûller de tekzib edildi* buyurarak o'nu teselli etti.

...*Fakat tekzib ve eza edilmelerine sabrettiler. Nihâyet* {kavimlerini helâk etmek sûretiyle} *onlara nusret ettik.* {Mekkeliler de onlarla aynı durumdadır}. *Allah'ın kelimelerini tebdil edecek yoktur* {yani, Allah'ın Muhammed'e yardım edeceğine dâir sözünü kimse değiştiremez –çünkü O'nun sözü hakkın ta kendisidir. Nitekim ondan önceki nebîlere de yardım etmiştir–}. *Andolsun ki sana,* {yalanlanıp eziyete edilmelerine sabreden ve Allah'ın yardımına mazhar olan} *mürsellerin [gönderilenlerin] nebe'inden* {yani, hadîsinden/haberlerinden} *geldi.*

وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾
إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ
عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

35. *Eğer onların* {hidâyetten} *i'raz etmeleri sana büyük* {yani, ağır} *geliyorsa* {ve seni yalanlamalarına sabredemiyorsan}, *arzda bir nefak* {yani, tünel} *yahut* {buna gücün yetmiyorsa} *semâda bir merdiven ara da* {o merdivenle semâya yükselip} *onlara bir âyet getir, eğer gücün yetiyorsa* {hiç durma yap bunu}...

Sonra Allah Nebî'yi (s.a) yalanlamalarına karşı sabretmesi için teselli ederek buyuruyor ki:

...*Allah dileseydi, onları hidâyet üzere toplardı* {yani, onları mühtedi yapardı}. *Öyleyse câhillerden olma.*

Arkasından mü'minlerin îmânını söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

36. {Hidâyete: Kur'ân'a} *sadece dinleyenler icabet ederler. Ölülere* {yani, Mekke kâfirlerine} *gelince, Allah onları* {âhirette} *ba'seder. Sonra, O'na rücû ettirilirler* {yani, reddedilirler de onlara amellerinin karşılığını verir}.

37. *Diyorlar ki: "Ona* {yani, Muhammed'e} *Rabbinden,* {diğer nebîlere indirildiği gibi} *bir âyet/mucize indirilmeli değil mi?!"* {Sen kâfirlere} *de ki: "Allah bir âyet/mucize indirmeye elbette kâdirdir. Fakat onların çoğu,* {Allah'ın o âyeti indirmeye kâdir olduğunu} *bilmezler."*

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ
وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ
إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ
إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ
مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ
﴿٤٢﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِنْ قَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا
مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا
بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

38. *Arzda* {yani, kara ve denizde} *bir dâbbe ve iki kanadıyla uçan bir kuş yoktur ki, emsâliniz bir ümmet* {yani, sizin gibi özel isim-

leriyle tanınan sınıf sınıf yaratıklar} *olmasınlar. Biz o kitabta* {yani, levh-i mahfuzda} *hiçbir şeyden ifrat etmedik* {yani, zâyi etmedik}. *Sonra,* {âhirette} *Rabb'lerine haşrolunacaklar* {sonra, aralarında gerekli kısasın tatbikinin ardından onlara, "Toprak olun" denilecek, onlar da toprak olacaklardır}.

39. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenler, zulumât* {yani, şirk} *içinde bulunup da* {hidâyeti işitmeyen} *sağır ve* {hidâyeti dile getirmeyen} *dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu* {hidâyetten} *dalâlete düşürür,...*

Benî 'Abdu'd-Dâr b. Kusay hakkında inmiştir.

...kimi de dilerse onu sırât-ı müstakîm {yani, İslâm dîni} *üzere yapar/kılar.*

'Alî b. Ebî Tâlib, 'Abbâs, Hamza ve Ca'fer bunlardandır.

Sonra Allah onları korkutmak üzere Nebî'ye (s.a) şöyle hitâb etmektedir:

40. *De ki: "Eğer* {O'nunla birlikte başka ilâhlar bulunduğu iddiasında} *sâdıklarsanız söyleyin bakalım: Size,* {geçmiş ümmetlere geldiği gibi dünyâda} *Allah'ın azabı gelirse yahut size Sâ'at gelirse,* {dünyâdaki azabı sizden uzaklaştırmaları için} *Allah'ın gayrına* {yani, ilâhlara} *mı du'a edersiniz?*

41. *Hayır, yalnızca O'na du'a edersiniz de dilerse, du'a ettiğiniz şeyi açar/giderir ve o an* {Allah'a} *şirk koştuklarınızı unutursunuz* {yani, terkedersiniz de üzerinizden azabı gidermeleri için onlara du'a etmezsiniz, aksine Allah'a du'a edersiniz}.

42. *Andolsun ki senden önceki ümmetlere de* {rasûller} *gönderdik,* {fakat Mekke kâfirlerinin seni yalanladıkları gibi, kavimleri de onları yalanladı}. *Onları be's ve darrâ ile muaheze ettik ki* {Rabb'lerine} *tazarru etsinler* {O'na dönsünler/tevbe esinler}.

43. *Hiç olmazsa be'simiz* {yani, şiddet ve bela} *geldiğinde* {Allah'a} *tazarru etselerdi* {kendilerine gelen belayı gidermesi için O'na dönselerdi/tevbe etselerdi}, *fakat kalbleri katılaştı* {yani, haktan uzaklaştı, yumuşamadı} *ve şeytan* {şirk ve tekzibten} *amellerini onlara gösterdi.*

44. *Kendilerine hatırlatılanı unutunca* {yani, verilen emirleri: öğütleri terkedince: geçmiş ümmetler kendilerini davet eden rasûlleri yalanlayınca}, *üzerlerine her şeyin kapılarını fethettik/açtık* {yani, başlarına gelen türlü sıkıntıların ardından, onlara hayrdan her türlüsünü gönderdik}...

Bunun bir benzeri de A'râf sûresinde (96. âyette) geçmektedir.

...*Nihâyet kendilerine verilenler ile ferahlandıkları* {yani, onlara bağışlanan envaı hayrdan ve içinde bulundukları şaşkınlık verici şeylerden dolayı sevindikleri/azıttıkları} *sırada ansızın onları yakaladık da* {yani, en güçlü oldukları bir zamanda azab onlara ansızın isabet etti de} *müblisler oluverdiler* {yani, her türlü hayırdan ümitsiz-mahrum kalıverdiler}.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ
مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ
يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً
أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ
الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ
اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

45. *Böylece zulmeden* {yani, şirk koşan} *kavmin dâbiri/arkaları* {yani, aslı/kökleri} *kesildi* {de geriye onlardan kimse kalmadı}. *Rabbi'l-âlemîn Allah'a* {düşmanlarını helâk etmesi sebebiyle} *hamdolsun.*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini korkutmaktadır.

46. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Söyleyin bakalım: Eğer Allah sizin sem'inizi, ebsârınızı alır* {da bir şey işitmez (ve görmez) olursanız} *ve kalblerinizi hatmeder* {yani, tab'eder/mühürler} *ise* {siz de bir şeyi akledemez olursanız}, *onu size Allah'ın gayrı verecek ilâh kimdir* {yani, Allah'ın dûnundan/Allah'tan başka onları size bir kimse geri verebilir mi}? *Bak* {ey Muhammed}, *âyetlerimizi nasıl tasrif ediyoruz* {yani, belirtilen hususlara dâir alâmetlerimizi nasıl türlü türlü açıklıyoruz: işitmelerinin, görmelerinin alınması, kalblerinin mühürlenmesi ve geçmiş ümmetlere yaptıklarımız ile nasıl korkutuyoruz}. *Sonra onlar sadf ediyorlar* {yani, i'raz edip/yüzçevirip ibret almıyorlar}.

47. *De ki: "Söyleyin bakalım: Eğer Allah'ın azabı ansızın* {yani, başınıza gelinceye kadar şuurunda olmadan} *yahut cehreten* {yani, göz göre göre alenen –Bedir'de öldürülmeniz gibi–} *gelirse,* {bu azab ile} *zâlimler kavminden* {yani, müşriklerden} *başkası mı helâk olur?!*

48. *Biz mürselleri, başka değil* {cennet ile} *mübeşşirler/müjdeleyiciler ve* {ateşten} *münzirler/uyarıcılar olarak gönderdik. O halde kim îmân* {yani, tasdik} *eder ve* {amelini} *ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmazlar.*

Bunun bir benzeri de A'râf sûresindedir.[4]

49. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenlere* {yani, Mekke kâfirlerine} *gelince, fıskları* {yani, isyanları} *sebebiyle onlara azab messedecektir/dokunacaktır* {yani, isâbet edecektir}.

Nebî'nin (s.a) kendilerini azab ile korkutması üzerine, yalanlamak ve alay etmek amacıyla, "Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecektir? Eğer doğru söyleyenlerden isen bize bildir" dediler. Allah da Nebî'ye (s.a) şöyle hitâb etti:

---

4 Muhtemelen el-A'râf, 7/94-96. âyetlere işâret etmektedir. [Bu ve bundan önceki birkaç âyet, mana itibariyle Muhakkik tarafından zikredilen âyetlere yakındır. Ancak, merhum Mukâtil'in âdeti, tefsir etmekte olduğu âyetin benzerine atıfta bulunmaktır. Tefsir etmekte olduğu 48. âyete lafız ve mana itibariyle en çok benzeyen âyet de A'râf, 7/35 olduğundan, işâret ettiği âyetin bu olma ihtimali daha yüksektir. (Çeviren)]

50. *De ki: "Ben size, 'Allah'ın hazineleri* {yani, azabın inişiyle ilgili Allah'ın anahtarları} *benim yanımdadır' demiyorum. Gaybı da* {yani, gayb olan azabın üzerinize ne zaman ineceğini de} *bilmem. Size, 'Kuşkusuz ben bir meleğim' de demiyorum...*

Zira onlar, "*Eğer Rabbimiz dileseydi melekleri* {rasûl olarak} *indirirdi* {de onlara îmân ederdik} (Fussilet, 41/14). Sana gelince ey Muhammed! Biz senin söylediklerinin doğru olduğunu kabul etmiyoruz" demişlerdi.

...*"Ben başka değil* {Kur'ân'dan} *bana vahyolunana tâbi olurum." De ki: "*{Hidâyeti} *görmeyen/a'mâ* {yani, kâfir} *ile,* {hidâyeti} *gören/basîr* {yani, mü'min} *eşit olur mu?! Hiç tefekkür etmiyor musunuz"* {ki onların eşit olmadıklarını/olamayacaklarını bilesiniz}.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى
رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ
حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

51. *Onunla* {yani, Kur'ân'la} *inzâr et onları ki: Rabb'lerine haşrolacaklarından korkarlar* {yani, Rabb'lerinin huzuruna toplanacaklarını bilirler: mevâlî ve Arabların fakirleri}, *Onlar için O'nun* {yani, Allah'ın} *dûnundan ne bir velî* {yani, kendilerine fayda sağlayacak bir yakın}, *ne de bir şefî' vardır* {yani, Allah'a isyan etmeleri hâlinde, ne de âhirette onlara şefaat edecek bir şefaatçi vardır}. *Gerektir ki onlar* {ma'siyetlere karşı} *ittika ederler.*

Âyet, mevâlîden olan 'Umâre,[5] Ebû Zerr el-Gıfârî, Sâlim, Mihca', en-Nemr b. Kâsıt, 'Âmir b. Fuheyre, İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre ve benzerleri hakkında inmiştir. Şöyle ki: Ebû Cehl ve arkadaşları dedi ki: "Şu

---

5 Doğrusu, *ed-Durru'l-Mensur*'da kaydedilen rivâyetlerde de belirtildiği üzere "Ammâr" olmalıdır. (Çeviren)

bizim mevâlîmizden ve bedevilerin her kabilesinin rezillerinin –mevâlîleri kasdediyorlar– Muhammed'e tâbi olduklarına bakmaz mısınız? Eğer her kabilenin ileri gelenlerini ve eşrafını kabul etmiş olsaydı, biz de o'na tabi olurduk” dediler. Durumu Ebû Tâlib'e aktardılar ve, “Yeğenine söyle de, şu yabancıları ve ayak takımını yanından uzaklaştırsın ki kavminin ileri gelenleri ve eşrafı o'nun çağrısını kabul etsin.” Ebû Tâlib, Nebî'ye (s.a), “Bunları yanından uzaklaştırsan, belki kavminin ileri gelenleri sana uyarlar” deyince, Allah şu buyruklarını indirdi:

> 52. *O'nun vechini* {yani, namazlarıyla Rabb'lerinin vechini/rızasını} *arayarak sabah-akşam* {yani, gündüzün başında ve sonunda} *Rabb'lerine du'a edenleri* {yani, O'nun için namaz kılanları} *tardetme/kovma. Onların hesabından sana bir şey düşmez, senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları tardedesin de/kovasın da zâlimlerden olasın.*

O sırada namaz, sabah ve akşam olmak üzere iki vakitte ikişer rekattı. Beş vakit namaz daha sonra farz kılındı.

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم
مِّن بَيْنِنَا ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَاءَكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ
وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ
وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۚ قُل لَّا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ
إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي
وَكَذَّبْتُم بِهِ ۚ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا
لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

53. *Böylece onların bazısını bazısı ile fitneye uğrattık* {yani, bu şekilde Arab ve mevâlîden olan fakir Müslümanlar ile Arab

müşriklerinden olan Ebû Cehl, Velîd, 'Utbe, Ümeyye, Sehl b. 'Amr ve benzerlerini ibtilâ ettik [sınadık/denedik]} *ki, "Allah aramızdan bunlara mı* {İslâm nimetini nasîb ederek} *minnet etti" desinler. Allah şâkirleri* {yani, sizden ve gayrınızdan muvahhidleri} *en iyi bilen değil midir?!*

Nitekim, *Biz bazınızı bazınıza bir fitne kıldık...* (el-Furkân, 25/20) âyeti de onlar hakkında inmiştir. Sonra Allah onları kasdederek şöyle buyuruyor:

54. *Âyetlerimize îmân edenler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu tasdik edenler} *sana geldiğinde onlara de ki: "Selâm size* {Allah'ın mağfireti üzerinize olsun}...

Nebî (s.a) onları gördüğünde önce kendisi selâm verir ve "Ümmetim içinde kendileri ile birlikte sabretmemin ve onlara selâm vermemin emrolunduğu kimseler kılan Allah'a hamdolsun" derdi.

...*"Rabbiniz nefsine rahmeti yazdı. Sizden kim cehâletle kötü bir amel* {yani, şirk} *işler, sonra onun ardından tevbe eder ve* {amelini} *ıslah ederse, elbette o gafûrdur, rahîmdir.*

Buyruk, Ömer b. el-Hattâb hakkında inmiştir.

55. *Böylece âyetleri* {yani, dîn ile ilgili hususları} *tafsil ediyoruz* {yani, beyân ediyoruz} *ki mücrimlerin sebîli/yolu* {yani, kâfirlerin tarîki/yolu mü'minlerden} *seçilsin* {yani, sizin için açıkça belli olsun da bu günahkâr kâfirleri: Ebû Cehl'i ve arkadaşlarını iyice tanıyasınız}.

56. *De* {yani, ey Muhammed de} *ki: "Doğrusu ben, Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakarak] du'a ettiklerinize* {yani, Allah'ın dışında ibâdet ettiğiniz uydurma ilâhlara} *ibâdet etmekten nehyedildim." De ki: "Ben sizin hevâlarınıza* {(yani, Allah'ın dînini terketme hususunda sizin hevâlarınıza)} *tâbi olmam. O takdirde* {yani, hevâlarınıza (ve dolayısıyla dîninize) tâbi olduğum takdirde}, *dalâlete düşmüş ve ben mühtedînden* {yani, mürşidînden/doğru yolda gidenlerden} *olmamış olurum."*

Bu buyruk, Nebî'nin, atalarının dînine tâbi olmak üzere davet edilmesiyle ilgilidir.

57. *De* {yani, onlara de} *ki: "Kuşkusuz ben Rabbimden bir beyyine üzerindeyim"* {yani, Rabbimden bir beyân üzerindeyim: Rabbim bana, sadece Kendisine ibâdet etmemi, putlara ibâdeti terketmemi emretti}.

Bu cevab, müşriklerin Nebî'ye (s.a), *Eğer sâdıklardan isen azabı getir* demeleriyle ilgilidir.

...*"Siz ise onu* {yani, azabı} *tekzib ettiniz.* {Ey Mekke kâfirleri!} *Sizin acele ettiğiniz o şey* {yani, azab} *benim indimde/yanımda değildir. O hüküm, başkasının değil Allah'ındır* {yani, dünyâda azabın başınıza gelmesi hakkında kadâ [hüküm ve takdir] yalnız O'na aittir}. *O hakkı yakussu'l-haqq [hakkı kıssa eder]* {yani, hakkı anlatır}...

Buradaki "yakussu'l-haqq" ibaresini, "yakdi'l-haqq" diye okuyanların kıraatine göre mana, "Azabı getirecek ve vakti gelince ertelemeyecek olan O'dur" şeklinde olur.

...*"ve O,* {benimle sizin aranızı} *fâsilînin/fasledenlerin hayırlısıdır"* {yani, onlara azabın gelişi hususunda hükmedenlerin hayırlısıdır}.

قُلْ لَوْ أَنَّ
عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ
وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

58. {Onlara} *de ki: "Eğer* {azabtan} *acele ettiğiniz o şey benim indimde/yanımda* {yani, elimde} *olsaydı, benimle sizin aranızdaki emr/iş* {yani, azab işi} *kadâ edilmiş [bitirilmiş] olurdu* {fakat bu benim elimde olan bir şey değildir}. *Allah zâlimleri çok iyi bilendir."*

59. *Gaybın anahtarları O'nun indindedir* {yani, azabın hazine-

leri Allah'ın yanındadır}. *Onu* {yani, azabın size ne zaman geleceğini} *O'ndan başkası bilmez. Kara ve denizde ne varsa* {hepsini} *bilir.* {Ağaçtan} *bir yaprak düşmez ve arzın karanlıklarında tek bir habbe yok ki O onu bilmesin. Yaş ve kuru yoktur ki, bir kitab-ı mübînde* {yani, levh-i mahfuzda} *olmasın.*

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ
فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا
جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ
رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ
﴿٦٢﴾ قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ
يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

60. *O ki gece sizi vefat ettirir* {yani, öldürür} *ve gündüz ne cerhettiğini* {yani, hayr ya da şerr türünden ne kesbettiğinizi/işlediğinizi} *bilir. Sonra sizi onda ba'seder* {gündüz menamınızdan ba'seder [uykunuzdan uyandırır]} *ki müsemmâ bir ecel kadâ edilsin* {yani, belirlenmiş olan süre tamamlansın}. *Sonra,* {âhirette} *merciiniz/dönüşünüz O'nadır. Sonra,* {dünyâda hayr ya da şerr türünden} *amellerinizi size haber verir,* {ki bu bir tehdittir}.

61. *O,* {yaratıklarına} *kâhirdir, kullarının fevkindedir/üstündedir. Ve sizin üzerinize hafaza* {yani, meleklerden hafazayı: Âdemoğulları'nın amellerini muhafaza/tesbit eden kirâmen kâtibîn meleklerini} *gönderir. Nihâyet birinize,* {eceli sona erip de} *ölüm geldiğinde, rasûllerimiz* {yani, yalnızca ölüm meleği} *onu vefat ettirirler, onlar eksik yapmazlar* [lâ yüferritûn] {yani, kendilerine verilen emri yerine getirmezlik etmezler –ki kasdedilen, yalnızca ölüm meleğidir–}.

62. *Sonra onlar,* {ölümden sonra diriltilerek âhirette} *hakk mevlâları Allah'a reddolunurlar/döndürülürler...*

Bu buyrukta takdim vardır.

...İyi bilin ki, hüküm {yani, kadâ} *O'nundur ve O hâsiblerin serî-idir* {yani, O'nun hesab görmesi başkasından daha süratlidir}.

Allah'ın, *Hâsibler/hesabçılar olarak Biz kâfiyiz* (el-Enbiyâ, 21/47) buyruğu bunu anlatmaktadır.

63. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Sizi kim necata çıkarır kara ve denizin zulumâtından* {yani, yoğun gölgelerden/bulutlardan, karanlıklardan ve dalgalardan}, *tazarru* {yani, çaresizlik/zillet} *ve hufy ile* {yani, alçakgönüllülükle ve boyun eğerek} *"Bizi bundan* {yani, bu dehşetli halden} *necata çıkarırsan andolsun şâkirînden* {yani, O'nu tevhîd ederek bu nimetler dolayısıyla Allah'a şükredenlerden} *oluruz/olacağız" diye O'na du'a ettiğiniz demler.*

64. *De ki: "Ondan ve her kerbten* {yani, her dehşetli halden: her şiddetten/zorluktan} *sizi Allah kurtarır. Sonra da siz* {rahat zamanlarınızda} *şirk koşarsınız."*

قُلْ هُوَ
الْقَادِرُ عَلَىٰ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ
أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ انظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ
وَهُوَ الْحَقُّ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ
وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ
الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَىٰ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

65. *De ki: "O size fevkinizden* {yani, Lût kavmine yaptığı gibi kimseyi bırakmamak üzere üstünüzden taş yağdırarak} *yahut ayaklarınızın altından* {Kârûn'a ve beraberindekilere yaptığı gibi yerin dibine geçirerek} *bir azab ba'setmeye ya da sizi şîyalar* {yani, geç-

miş ümmetlere yaptığı şekilde muhtelif hevâlar peşinde koşan fırka ve hizibler} *hâlinde birbirinize lebsetmeye/katmaya ve* {birbirinizi öldürerek, –çok az müstesnâ– sizden geriye tek kişi kalmayacak şekilde} *kiminize kiminizin be'sini tattırmaya kâdirdir..."*

Nebî (s.a) ridasını sürükleyerek –ki vakit gece idi– şöyle diyordu: "Eğer Allah ümmetime üstlerinden yahut altlarından bir azab gönderecek olursa, mutlaka onları helâk eder, onlardan kimse kalmaz." Sonra kalkıp namaz kıldı ve Rabbine, ümmetinden, üstlerinden ve altlarından gelebilecek azabı kaldırması; onları fırka ve hizibler hâlinde birbirine katıp be'slerini tattırmaması için du'a etti. Allah ilk iki isteğini kabul ederek ümmetine, taş yağdırmak ve yerin dibine geçirmek sûretiyle helâk şeklinde azab etmeyeceğini bildirdi, ancak tefrikaya düşmemeleri ve birbirini öldürmemeleri isteğini kabul etmedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "Azabından affına, gazabından âfiyetine, Senden Senin vechine sığınırım. Zâtın pek yücedir. Seni hakkıyla övemem, layıkıyla Senin övgülerini bitiremem. Sen zâtını nasıl övdüysen öylesin." Bunun üzerine Cebrâîl (a.s) gelerek o'na dedi ki: "Allah du'anı kabul etti, ümmetinden iki azab şeklini kaldırdı, fakat diğer ikisi (tefrika ve birbirlerini öldürmeleri) üzerlerinden kaldırılmadı."

...{Ey Muhammed} *bak, âyetleri nasıl tasrif ediyoruz* {yani, azaba dâir alâmetleri nasıl türlü türlü aktarıyoruz} *ki fıkhetsinler* {yani, Allah'tan gelen alâmetleri iyice anlasınlar, O'ndan korkup O'nu birlesinler}.

66. *Kavmin onu* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib etti. Halbuki o,* {Allah'tan gelen} *hakktır. De ki: "Ben sizin üzerinizde bir vekîl* {yani, mecbur edici bir zorba} *değilim.*

Kılıç âyeti bunu, neshetmiştir.

67. *Her nebe' müstekarrdır* {yani, her hadîsin/sözün bir hakikati ve müntehası/sonunda varacağı bir yeri/hâli vardır: dünyâdaki azabları olan Bedir'de öldürülmeleri ile âhiretteki cehennem ateşidir}. *Yakında bilirsiniz.*

Allah bununla azabı hatırlatarak onları tehdit etmektedir. Bunun bir benzeri de el-Kamer sûresindedir.[6]

6 Bkz. el-Kamer, 54/3. (Çeviren)

68. {Ey Nebî}, *âyetlerimize dalanları* {yani, Kur'ân ile alay edenleri ve uygun olmayan sözler söyleyenleri} *gördüğünde, onun gayrı bir hadîse/söze dalıncaya kadar onlardan i'raz et* {yani, yanlarından kalk, Allah ve O'nun zikri dışında başka şeyler konuşuncaya kadar onlarla birlikte oturma}. *Eğer şeytan sana unutturursa* {yani, bu yasaktan sonra, unuttuğun için onlarla oturacak olursan}, *hatırlamanın ardından hemen kalk, o zâlimler* {yani, müşrikler} *kavmiyle beraber oturma!*

Mü'minlerin, "Onlar Allah'ın âyetlerine dil uzatıp alay ettikleri vakit yanlarından kalkmamız gerektiğine göre, onların bu hallerine tepki göstermeyecek olursak onlarla beraber oturup kalkmaktan ötürü günaha girmekten korkarız" demeleri üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا
وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا
كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ
تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا
كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا
يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا
يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ
يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى
وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾

69. *İttika edenler* {yani, Rabb'lerini tevhîd edenler} *üzerine, onların hesabından birşey düşmez* {yani, Allah'ın âyetlerine dalıp alay etmelerinden ötürü onlar için herhangi bir cezanın verilmesi söz

konusu değildir}. *Fakat bir hatırlatma, ittika etmeleri için* {yani, sizin yanlarından kalkıp gitmeniz, sizden utanmaları ve sizinle birlikte bulunmak arzuları dolayısıyla Allah'ın âyetlerine dalmalarını ve alay etmelerini önler de, yanlarından kalkıp gideceğinizi hatırlayarak Allah'ın âyetleriyle alay etmeyi terk ederler}.

Bunu, *Kitabta size indirilen: Allah'ın âyetlerine küfredildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğinizde, onun gayrı bir hadîse/söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın (Eğer oturursanız), kuşkusuz o vakit siz de onlar gibisiniz* (en-Nisâ, 4/140) âyeti neshetmiştir.

70. *Bırak o dînlerini* {yani, İslâm'ı} *bir la'ib* {yani, bâtıl} *ve bir lehv* {yani, ondan gafil kalıp başka şeylerle oyalandıkları bir eğlence} *edinen ve dünyâ [yakın] hayat'ın kendilerini* {dînleri İslâm'dan uzaklaştırıp} *aldattığı kimseleri de, onunla hatırlat* {yani, Kur'ân ile öğüt ver}: *Bir nefis kesbiyle* {yani, şirk, tekzib gibi amelleri dolayısıyla} *besâlet kabzasına* {yani, ateşe} *düşmeyegörsün, onun için Allah'ın dûnundan [Allah'tan başka] bir velî* {yani, onlara faydası dokunacak bir yakın} *ve* {âhırette onlara şefaat edecek} *bir şefî' bulunmaz; her adli tadil etse/her adl ile adalet etse* {yani, her şeyi: yer dolusu altını fidye verse} *dahi ondan alınmaz* {yani, kabul edilmez}. *İşte onlar, kesbleri sebebiyle besâlet kabzasına düşmüşlerdir* {yani, cehennem ateşinde tutuklanmışlardır/habsolmuşlardır}. *Küfrettiklerinden dolayı onlar için hamîmden bir şarab* {yani, harareti en ileri dereceye kadar ulaşmış ateşten[7] [kaynar sudan] bir içecek} *ve elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

71. *De ki: "Allah'ı bırakıp da bize bir fayda ve zarar veremeyene mi du'a edelim?...*

Mekke kâfirleri, İslâm olmaları sebebiyle Müslümanlardan bazılarına işkence yaptılar ve onları küfre döndürmeye çalıştılar. Allah Teâlâ Nebî'ye (s.a) hitâben, *De ki: "Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] sizin için bir zarara* {yani, dünyada bir zarara} *ve bir faydaya* {yani, âhirette bir faydaya} *mâlik olmayana* {yani, sahte ilâhlara: putlara} *mı ibâdet ediyorsunuz?* (el-Mâide, 5/76) buyurdu.

---

7 Muhtemelen muhakkik, *el-mâ* [su] kelimesini *en-nâr* [ateş] diye yanlış okumuştur. (Çeviren)

...*"Allah'ın bizi* {dîni İslâm'a} *hidâyete iletmesinin ardından ökçelerimiz üzerinde tereddi mi edelim* {yani, şirke mi rücû edelim/dönelim}...

Kâfirler Müslümanlara, "Muhammed'in (s.a) dînini bırakıp bizim dînimize tâbi olun" dedikleri vakit, Müslümanlar onlara böyle cevab vermişlerdir.

Allah mü'minlere, şu meseli vermelerini de emretmektedir:

...*"o kimse gibi ki: arzda şaşkın şaşkın* {yani, nereye yöneleceğini bilmez vaziyette} *dolaşırken şeytanlar kendisini* {yani, 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk'ı} *ayartıp uçuruma çekmekte,* {hidâyet üzere olan} *arkadaşları* {yani, ana-babası} *ise "Bize gel"* {çünkü biz hidâyet üzereyiz} *diye onu hidâyete davet etmektedir...*

İşte biz de Muhammed'in (s.a) dînini –İslâm yolu üzere olduğumuz halde– terkedecek olursak, doğru yol üzerinde olan arkadaşlarının kendisini, "Yanımıza gel, biz doğru yoldayız" diye hidâyete çağırmalarına rağmen, onlara icabet etmeyen ve şeytan tarafından ayartılıp şaşkın vaziyette kalan kişinin durumuna düşeriz.

Ana-babasına, *"Öf size" dedi* (el-Ahkâf, 46/17) buyruğu da, 'Abdur-Rahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk hakkında inmiştir.

...{Onlara} *de ki: "Doğrusu hidâyet odur: Allah'ın hidâyeti* {yani, İslâm: hidâyet odur, dalâlet ise şeytanların çağırdığı ve sizin gitmekte olduğunuz yoldur} *ve biz rabbu'l-âlemîne [göklerin, yerin ve ikisi arasınrakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibine] teslim olmakla* {yani, ihlâs ile O'na yönelmekle} *emrolunduk"* {ve emrolunduğumuz gibi de yaptık}...

Sonra Yüce Allah onlara amelde bulunmalarını emretmek üzere Nebî'ye (s.a) şöyle hitâb etmektedir:

72. ...*"Ve* (yine şöyle emrolunduk): *Salâtı ikame edin* {yani, vakitlerine riâyet ederek namazı dosdoğru kılın} *ve O'na ittika edin* {yani, O'nu [Yüce Allah'ı] tevhîd edin}; *ki Kendisine haşrolunacağınız [huzurunda toplanacağınız] O'dur."*

Sonra Allah Teâlâ onları korkutmak üzere buyuruyor ki:

وَهُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿٧٣﴾
وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ لِاَب۪يهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً اِنّ۪ٓي
اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُر۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِن۪ينَ ﴿٧٥﴾

73. *O ki, semâvât ve arzı hakk ile halketti* {yani, onları bâtıl/boş ve gereksiz yere, hiçbir maksat gözetmeksizin yaratmadı. Aksine onları bir amaç için yarattı}. *"Ol" dediği gün oluverir* {yani, Allah ölülere, sadece bir defa "Ol" dediğinde olur, emrini iki defa tekrarlamaz: ölüler hemen dirilir}. *Sözü haktır* {yani, ölümden sonra diriliş için sözü haktır/gerçektir ve mutlaka gerçekleşecektir}. *Sûra üfürüleceği* {yani, İsrâfil tarafından sûra üfürüleceği} *gün mülk [egemenlik/hükümranlık] O'nundur. Âlimdir gayba* {yani, bilendir olanı ve olmayanı} *ve şehâdete* {yani, her necvâya/fısıltıya ve her şeye tanıktır}. *O hakîmdir* {yani, ölümden sonra diriliş hükmünde hakîmdir/hikmetlidir}, *habîrdir* {yani, ölümden sonra dirilişe ve onları ne zaman dirilteceğine habîrdir}.

74. *Hani İbrâhîm babası Âzer'e* {kavminin dilinde (İbrâhîm'in babasının) adı Târeh idi}, *"Esnâmı/putları ilâhlar mı ediniyorsun?! Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir dalâlet içinde görüyorum" demişti.*

İbrâhîm (a.s) Kûtâ[8] denilen yerde doğmuştur. Kahinler cebbâr Nemrûd'a demişlerdi ki:

---

8 Yine İbrâhîm'in Kûsâ'da, Ehvâz bölgesindeki Sûs'da, Bâbil'de, Bahrân'da doğduğu da söylenmiştir. Bkz. İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil.* (Çeviren)

— Bu sene bir erkek çocuk doğacak ve ehl-i arzın ilâhlarına karşı çıkacak, sizin ilâhlarınızdan başkasına çağıracak, o'nun sebebiyle senin mülkün ve ehl-i beytin helâk olacaktır.

Nemrûd şöyle karşılık verdi:

— Bunun çaresi vardır: Erkekleri kadınlardan uzak tutarız ve bu sene doğan her erkek çocuğunu öldürürüz.

Çevresindekiler dediler ki:

— Eğer bunu yapabilirsen mesele yok. Aksi takdirde sana söylediğimiz şey gerçekleşecek.

Bunun üzerine Nemrûd, her on erkek için bir erkek görevlendirdi ve onlara emretti:

— Bir kadın hayızdan temizlendiğinde, sonraki hayız vaktine kadar kocasının ona yaklaşmasına engel olun. Bundan sonra, temizleninceye kadar karısıyla beraber olabilir. Temizlendikten sonra yine bir araya gelmelerini engelleyin.

Âzer, temizlik döneminde karısıyla cima etti. Karısı da hamile kaldı.

Kahinler Nemrûd'a haber verdiler:

— Sözünü ettiğimiz çocuk bu gece ana rahmine düştü.

Nemrûd şöyle emretti:

— Hamileliği açıkça belli olan her kadını (-bir gece önce hamile kalmış olamayacağı için-) serbest bırakın, diğerlerine ise dikkat edin.

Doğum yapma vakti yaklaşan Âzer'in karısı, kurumuş bir su yatağına gidip doğum yaptı. Sonra çocuğu bir beze sarıp otların arasına bırakarak evine döndü. Kocasına bebeğin bulunduğu yeri söyledi. Babası gidip yerde bir çukur kazdı ve çocuğu o çukura koydu; yırtıcı hayvanlardan korumak için de ağzını bir kaya ile kapattı. Belli zamanlarda annesi gidip çocuğu emziriyordu. Sütten kesilip aklı erinceye kadar böylece devam etti. Çocuk bir günde, diğer çocukların bir ayda büyüdüğü kadar; bir ayda, diğer çocukların bir senede büyüdüğü kadar; bir senede, diğer çocuklarını iki sene de büyüdüğü kadar büyüyordu. Çocuk bir gün annesine sordu:

— Benim Rabbim kim?

Annesi cevab verdi:

— Benim.

Çocuk tekrar sordu:

— Senin Rabbin kim?

Annesi cevab verdi:

— Baban.

Tekrar sordu:

— Peki, babamın Rabbi kim?

Bunun üzerine annesi kızıp o'na vurdu ve dedi:

— Sus!

Çocuk sustu. Kadın kocasının yanına giderek dedi ki:

— Hatırlıyor musun, ehl-i arzın dînini değiştirecek bir çocuğun dünyâya geleceği söyleniyordu. İşte o senin oğlundur.

Böyle diyerek olanları kocasına anlattı. Babası, hâlâ kazdığı çukurda bulunan oğlunun yanına gittiğinde babasına da sordu:

— Babacığım! Benim Rabbim kim?

Babası cevab verdi:

— Annen.

Çocuk tekrar sordu:

— Annemin Rabbi kim?

Babası cevab verdi:

— Benim.

Tekrar sordu:

— Peki senin Rabbin kim?

Bunun üzerine babası da kızıp ona vurdu ve dedi:

— Sus.

75. *Bu sûretle İbrâhîm'e, semâvât ve arzın melekûtunu* {yani, yaratılışını ve o ikisi arasında bulunan âyetleri [delil ve alâmetleri]} *gösteriyorduk ki* {Rabbin bir ve ortaksız olduğu hususunda} *yakîn hâsıl edenlerden olsun.*

Şöyle ki: İbrâhîm, Rabbinden, göklerin ve yerin melekûtunu göstermesini istedi, Allah da Cebrâîl vasıtasıyla o'nu melekûta yükseltti de

orada kulların amellerini gördü. Bir adamın ma‘siyet işlediğini görünce, “Rabbim! Bu kul ne kötü bir iş yapıyor; onu yerin dibine geçir” diye beddu‘a etti. Gördüğü bir başkası için de, aynı beddu‘ayı tekrarladı. Bunun üzerine Allah Cebrâîl'e o'nu yeryüzüne götürmesini emredip o'na vahyetti: “Yavaş ol İbrâhîm, kullarıma beddu‘a etme! Kullarım iki durumdan biriyle karşı karşıyadır: ya ölmeden önce tevbe eder Bana döner, Ben de tevbesini kabul ederim ya da ölüp geriye sâlih bir zürriyet bırakır, o da babası için mağfiret diler, Ben de evladın du‘ası sebebiyle her ikisinin de günahlarını bağışlarım.”

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًاۚ قَالَ هٰذَا رَبّٖيۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ
قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِلٖينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هٰذَا رَبّٖيۚ فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنٖي رَبّٖي لَاَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّٓالّٖينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّٖي
هٰذَٓا اَكْبَرُۚ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّٖي بَرٖٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ اِنّٖي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذٖي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنٖيفًا
وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِكٖينَۚ ﴿٧٩﴾ وَحَٓاجَّهُ قَوْمُهُۜ قَالَ اَتُحَٓاجُّٓونّٖي
فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِۜ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ
رَبّٖي شَيْـًٔاۜ وَسِعَ رَبّٖي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًاۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾
وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ
بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًاۜ فَاَيُّ
الْفَرٖيقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۘ ﴿٨١﴾

76. *Ne zaman ki gece o'nun üzerini örttü* {yani, bulunduğu mağaranın kapısına yaklaştı –ayın son günleri idi–}. *Bir kevkeb* {yani, gecenin ilk saatlerinde mağaranın kapısının aralığından ve kayanın arkasından yıldızların en güzellerinden olan Venüs'ü/Zühre'yi} *gördü. “Rabbim bu” dedi. Derken ufûl edince* {yani, ğâib/kayb olunca} *dedi* {yani, İbrâhîm dedi} *ki: “Ben sev-*

mem ufûl edenleri" {yani, ğâib olup/kaybolup gidenleri, benim Rabbim ne gider, ne kaybolur}.

77. *Ne zaman ki* {gecenin son saatlerinde} *ayı gördü bazğ ederken* {yani, kevâkibten/yıldızlardan daha ışıklı/aydınlık olan ayı tulu' ederken/doğarken gördü de ona bakıp} *"Rabbim bu" dedi. Derken ufûl edince* {yani, kaybolunca}, *"Eğer Rabbim beni* {dînine} *hidâyet etmeseydi,* {hidâyetten uzak} *dalâlete düşenler kavminden olurdum" dedi.*

78. *Ne zaman ki güneşi gördü bazğ ederken* {yani, her tarafı aydınlatan güneşi tulu' ederken/doğarken gördü}, *"Rabbim bu; çünkü bu ekberdir" [en/daha büyüktür]* {yani, Zühre yıldızından da, aydan da a'zamdır/daha büyüktür} *dedi. Derken ufûl edince* {yani, kaybolunca, bütün bunları yaratanın dâima bâkî olduğunu anladı}...

Mağaranın ağzındaki kayayı kaldırıp dışarı çıktı. Kavminin putlara tapmakta olduklarını görüp dedi:

— Neye tapıyorsunuz?

Onlar cevab verdiler:

— Gördüğün şeylere tapıyoruz.

Bunun üzerine İbrâhîm:

...Dedi ki: "Ey kavmim! {Bir Rabbe ibâdet, bir çok rabbe ibâdetten hayırlıdır}. *Doğrusu ben sizin* {Allah'a} *ortak koştuğunuz şeylerden* {yani, uydurma ilâhlardan} *berîyim/uzağım...*

Kavmi sordu:

— Peki ey İbrâhîm, sen kime ibâdet ediyorsun?

İbrâhîm cevab verdi:

— Hanîf/ihlâslı olarak gökleri ve yeri yaratan Allah'a ibâdet ediyorum. Ben ortak koşanlardan değilim.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

79. ...*"Kuşkusuz ben vechimi* {yani, dînimi} *hanîf* {yani, ihlâslı} *olarak semâvât u arzı fatr edene çevirdim ve ben müşriklerden değilim."*

Sonra cebbâr Nemrûd b. Ken‘ân, hasmı İbrâhîm'e sordu:

— Rabbin kim?

İbrâhîm cevab verdi:

— Rabbim, dirilten ve öldürendir.

İşte, *Kavmi o'na hüccet getirmeye kalkıştı* (En‘âm, 6/80) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Bunun üzerine Nemrûd dedi ki:

— (Ben de diriltir ve öldürürüm.)

Ardından da bir insanı öldürdü, diğerini serbest bırakıp dedi:

— İşte birine hayat verdim, diğerini öldürdüm.

İbrâhîm ona karşılık verdi:

— Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen onu batıdan getir.

Bunun üzerine, o kâfir: Nemrûd şaşırıp kaldı.

80. *Kavmi o'nunla tartıştı* {yani, o'nunla hasımlaştı}...

Çünkü onlar, İbrâhîm'in (a.s) ilâhlarını/putlarını ayıplayıp onlardan uzak olduğunu söylediğini işitmişler ve o'na, “Bizim ilâhlarımıza îmân etmeyecek olursan, senin aklını başından alacaklarından, seni çarpacaklarından ve öleceğinden korkuyoruz” demişlerdi. İşte Allah'ın, *Kavmi o'nunla tartıştı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Dedi ki: “Beni hidâyete {yani, dînine} *ilettiği halde Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben O'na* {yani, Allah'a} *ortak koştuğunuz şeylerden* {yani, uydurma ilâhlardan} *korkmam* {çünkü onlar işitemez, göremez, fayda ve zarar veremez. Siz onları ellerinizle yontuyorsunuz}. *Meğer ki Rabbim bir şey dilemiş olsun,* {o vakit beni hidâyetten uzaklaştırır ve ben de bunun neticesinde sizin ilâhlarınızın bana kötülük/zarar vereceğinden korkarım}. *“Rabbim ilimce her şeyi kuşatmıştır* [“vâsi‘a” yani “mele’e: doldurmuştur”] {hepsini bilir}. *Hâlâ tezekkür etmeyecek misiniz”* {yani, ibret almayacak mısınız}?

81. *Ben sizin şirk koştuklarınızdan* {yani, ilâhlardan Allah'a ortak koştuklarınızdan} *nasıl korkarım;* {siz}, *kendileri hakkında*

size bir sultân {yani, O'nunla birlikte bir ortağı bulunduğuna dâir içinde delil bulunan bir kitab} *indirmediği şeyleri Allah'a şirk koşmaktan korkmazken?! Eğer biliyorsanız söyleyin bakalım: bu iki ferîqten/gurubtan hangisi* {yani, ben mi, siz mi} *emniyette olmaya daha layıktır* {yani, bir tek İlah'a ibâdet eden mi, yoksa küçük-büyük, erkek-dişi değişik rabblere ibâdet eden mi güven içinde olmaya daha layıktır: Küçükle eşit tutacak olursa büyük ilâhtan, dişiyle eşit tutacak olursa erkek ilâhtan nasıl korkmaz? Şimdi söyleyin bakalım, bu iki kesimden hangisi kötülükten yana kendisini güven içinde hissetmeye daha layıktır}?

Kavmi onun dediklerini reddedince de şöyle dedi:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ ۖ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۖ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ ۖ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

82. *Îmân* {yani, tek Rabbe îmân} *edenlere ve îmânlarına zulm telbis/lebs etmeyenlere* {yani, tasdiklerine şirk karıştırmayıp O'ndan başkasına ibâdet etmeyenlere} *gelince, işte emniyette*

olanlar onlradır ve onlar mühtedûndur {yani, dalâletten kurtulup hidâyete ermiş olanlardır}.

Bunun üzerine kavmi İbrâhîm'in dediklerini ikrar etmek zorunda kaldılar. Böylece tartışmada İbrâhîm onlara üstünlük sağladı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

83. *İşte bu, kavmine karşı İbrâhîm'e verdiğimiz hüccetimizdir. Dilediğimiz kimseyi derecelerle refederiz/yükseltiriz. Kuşkusuz Rabbin* {emrinde} *hakîmdir,* {yarattıklarına} *alîmdir.*

84. *Ve o'na* {yani, İbrâhîm'e}, *İshâk ve Ya'kûb'u bağışladık. Her birini hidâyete* {yani, îmâna} *ilettik. Bundan* {yani, İbrâhîm'den} *önce de Nûh'u hidâyete* {yani, İslâm'a} *iletmiş ve zürriyetinden* {yani, Nûh'un zürriyetinden} *Dâvûd'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ ve Hârûn'u da (hidâyete iletmiştik). Muhsinlere* {yani, Allah'ın zikrettiği bu kimselere} *işte böyle karşılık veririz.*

85. *Zekeriyyâ'yı, Yahyâ'yı, Îsâ ve İlyâs'ı da (hidâyete iletmiştik). Her biri sâlihlerdendi.*

86. *İsmâîl'i, Elyesa'ı, Yûnus ve Lût'u da (hidâyete ilettik). Her birini âlemîne* {yani, nübüvvet ile cinlere ve insanlara} *tafdil ettik.*

87. *Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da (hidâyete ilettik) ve onları ictibâ ettik* {yani, nübüvvet ile istihlas ettik/seçtik} *ve sırat-ı müstakîme* {yani, İslâm'a} *hidâyet eyledik.*

88. *Şu Allah'ın hidâyetidir. Onunla kullarından dilediği kimseyi* {sözü edilen onsekiz nebîyi kasdetmektedir} *hidâyete iletir* {yani, nübüvvet verir}. *Eğer* {Allah'a} *şirk koşsalardı, amelleri heder olurdu/boşa giderdi.*

Sonra Allah nebîlere verdiklerini zikrediyor:

89. *İşte bunlar, kendilerine kitab* {yani, İbrâhîm'in kitabını, Tevrât'ı, Zebûr'u ve İncîl'i}, *hükm* {yani, ilm ve fehm/anlayış} *ve nübüvvet verdiğimiz kimselerdir. Eğer şunlar* {yani, Mekkeliler} *ona küfrederler/onu inkâr ederler ise* {yani, Allah'ın, sözü geçen nebîlere verdiği kitabları inkâr ederlerse}, *Biz ona* {yani, kitabla-

ra}, *ona küfretmeyen bir kavmi* {yani, Medinelilerden Ensâr'ı onlara} *vekîl kıldık.*

Sonra Allah onsekiz nebîyi söz konusu ederek buyuruyor ki:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾
وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ
قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى
لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ
مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ
قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ
فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ
الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

90. *İşte bunlar, Allah'ın,* {dînine} *hidâyet ettiği kimselerdir. O halde* {ey Nebî} *sen de onların hidâyetlerine* {yani, sünnetlerine} *iktida et! De ki: "Ben ona* {yani, Kur'ân'a îmân etmeye} *karşılık sizden bir ecr* {yani, cemîl} *istemiyorum. O* {yani, Kur'ân} *başka değil âlemîn için bir zikrdir* {yani, tezkiredir/öğüt ve hatırlatmadır}.

91. *Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler* {yani, Allah'ın azametini O'na yakışacak şekilde tazim edemediler}, *çünkü dediler ki: "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi"* {yani, hiçbir rasû-

le kitab namına bir şey indirmedi -onlar Allah'ın rasûllere kitab indirdiğini yalanladıklarından O'nu tazim etmiş olmadılar}...

Âyet, Yahudi Mâlik b. ed-Dayf'ın, Ömer b. el-Hattâb ile Nebî'nin (s.a) niteliklerinin Tevrât'ta yazılı olup olmadığı hususunda tartışması üzerine inmiştir. Bu tartışma dolayısıyla Mâlik öfkelenerek, "Allah kimseye bir kitab indirmiş değildir" demiş, Yahudiler de onu görevinden almışlardı. Halbuki Mâlik, Yahudiler içinde rabbânî olanlardan [Tevrât ilmini bilen ve öğretenlerden] biriydi.

Allah Nebî'ye (s.a) hitâben buyurdu ki:

...De ki: "Kim indirdi o Mûsâ'nın insanlar için bir nûr {yani, karanlıklara karşı bir ziya/ışık} *ve* {dalâletten kurtaran} *hidâyet olmak üzere getirdiği kitabı, ki siz onu kırtaslar* {yani, içinde birşey bulunmayan sahifeler} *yaptınız; onun bir kısmını açıklıyor* {yani, ilan ediyor}, *bir çoğunu da* {yani, Tevrât'ta bulunan Muhammed'in durumu ve recm hükmü gibi birçok şeyleri de} *gizliyorsunuz. Üstelik size, sizin ve atalarınızın bilmediği şeyler öğretilmektedir."* {Mûsâ'ya onu indiren} *"Allah" de. Sonra,* {seni tasdik etmeyecek olurlarsa} *onları* {Yahudileri} *bırak, havdlarında* {yani, bâtıllarında} *oynasınlar* {yani, oyalansınlar}.

Bu âyet Medine'de inmiştir. Sonra Mâlik b. ed-Dayf söylediği sözlerden dolayı tevbe etti, Yahudilerse onun tevbesini kabul etmeyip, rabbânîlik makamına onun yerine başkasını tayin ettiler.

92. *Bu da* {Muhammed'e (s.a)} *indirdiğimiz bir kitabtır;* {gereğince amel edenler için} *mübârektir* {ve o kitab} *öncekileri tasdikleyicidir* {yani, Allah'ın ondan önce diğer nebîlere indirdiği kitabları tasdik eder} *ve ummu'l-kurâyı* {yani, Kur'ân ile kurâların aslını: Mekke'yi} *ve onun havalisini* {yani, Mekke'nin etrafını: yeryüzünün bütün kurâlarını} *inzâr etmen* {yani, Kur'ân ile uyarman} *için indirdik...*

Mekke'ye, Ummu'l-Kurâ adının verilmesi, yerin tümünün Ka'be'nin altından düzenlenmeye başlanmış olması sebebiyledir.

...Âhirete îmân edenler {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi tasdik edenler} *ona da îmân ederler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini de tasdik ederler}...

Sonra Allah onların niteliklerini belirtiyor:

...*Ve onlar,* {vakitlerinde kılarak ve terketmeyerek} *salâtları üzerine muhafızdırlar.*

93. *Kim daha zâlimdir* {yani, böyle birinden kimse daha zâlim değildir} *Allah üzerine yalan uydurandan yahut kendisine birşey vahyolunmamışken, "Bana da vahyolundu" diyenden...*

Bu âyet, Allah'ın kendisine nübüvvet ile vahiy gönderdiğini iddia etmesi üzerine Medine'de, Müseylime b. Habîb el-Kezzâb el-Hanefî hakkında inmiştir.

Müseylime, Nebî'ye (s.a) iki elçi gönderdi, Nebî (s.a) onlara sordu:

— Siz Müseylime'nin nebî olduğuna şehâdet eder misiniz?

Cevab verdiler:

— Evet.

Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara şöyle dedi:

— Şâyet elçilerin öldürülmemeleri bir teamül olmasaydı, ikinizin de boynunu vurdururdum.

...ve (kimse daha zâlim değildir,) "Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm" diyenden...

Âyet, Osmân b. Affân'ın (r.a) süt kardeşi olan Benî ‘Âmir b. Luey'den ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh el-Kuraşî hakkında inmiştir. O Müslüman olduğunu söylüyordu. Bir gün Nebî'ye (s.a) katiblik yaparken Nisâ sûresini yazıyordu. Nebî (s.a) ona, "ğafûran rahîmen" yazmasını söylediğinde "alîmen hakîmen"; "semîan basîran" yazmasını söylediğinde de, "semîan alîmen" yazmış; münâfıklardan bazılarına da, "Ben o'nun gözü önünde bana imla ettirdiğinden başkasını yazdım. O baktı, bunları değiştirmedi" dedi. Bunun neticesinde ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh îmânında kuşkuya düştü. Kâfir olarak Mekke'ye iltihak etti ve onlara, "Eğer Muhammed söylediklerinde doğruysa, o'na indirildiği gibi bana da indirilmiştir. Şâyet bir yalancıysa, ben sadece o'nun söylediği gibi söyledim" dedi. Onun kuşkuya düşmesinin sebebi, Nebî'nin (s.a) ona bakıp susması ve yazdığını değiştirmemesi idi. Çünkü Nebî (s.a) yazmayı bilmeyen bir ümmî idi.

...*Görsen o zâlimleri* {yani, Mekke müşriklerini} *ölüm dalgaları* {yani, Bedir'de öldürüldükleri o ölüm sekerâtı/sarhoşluğu} *içinde boğulurken, melekler ellerini uzatarak* {yani, tek başına ölüm meleği ellerini uzatarak, ölüm esnasında onların yüzlerine ve arkalarına vurup}; *"Nefislerinizi/canlarınızı çıkarın,...*

Ebû Cehl, 'Utbe b. Rabî'a, Şeybe, el-Velîd b. 'Utbe, Ümeyye b. Halef, 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt, en-Nadr b. el-Hâris, Ebû Kays b. el-Fâkih, el-Velîd b. el-Muğîre ile yaklaşık yetmiş maktul bunlar arasındadır. Bunlar âhirette diriltilip cehenneme götürülecekleri vakit cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

...*"bugün hûn* {yani, –re'fet ve rahmet olmaksızın– el-hevân/aşağılanma} *azabıyla karşılık göreceksiniz...*

Bunun bir benzeri de el-Enfâl sûresindedir.[9]

...*"Çünkü* {dünyâda iken} *Allah'a karşı hakk olmayanı* {yani, O'nunla beraber ortaklar olduğunu} *söylüyordunuz ve O'nun âyetlerinden istikbar ediyordunuz"* {yani, kibirlenip Kur'ân'a îmân etmiyordunuz}.

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ
كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

94. *Andolsun* {âhirette} *Bize cem oldunuz,* {beraberinizde dünyâdan bir şey bulunmaksızın} *ferd ferd, sizi ilk defa halkettiğimiz* {yani, hiçbir şeye sahib olmaksızın doğduğunuz} *gibi ve* {dünyâda} *sırtınızın arkasında bıraktınız* {yani, size maldan bahşettiğimiz şeyleri arkanızda dünyâda bıraktınız}. *Beraberinizde* {meleklerden} *şefaatçilerinizi de görmüyoruz, ki* {dünyada} *onların şerikleriniz olduğunu zu'm ediyordunuz* {yani, Allah'ın indinde size şefaat edeceklerini dünyâda iken boş yere iddia ediyordunuz}...

9 Bkz. el-Enfâl, 8/50. (Çeviren)

Çünkü onlar, *Bunlar* {yani, melekler}, *Allah indinde bizim şefaatçilerimizdir* (Yûnus, 10/18) diyorlardı.

...*Andolsun ki aranız kopmuştur* {yani, meleklerden ortak koştuklarınızla aranız: sevgi ve yakınlık ilişkileri kopmuştur} *ve* {dünyâda iken Allah ile birlikte ortak olduğunu} *zu'm ettikleriniz* {âhirette} *sizden dâll/kayb olmuşlardır.*

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ
مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ وَجَعَلَ الَّيْلَ
سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ
﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذٖي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فٖي ظُلُمَاتِ
الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذٖي
اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذٖي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ
حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوا اِلٰى ثَمَرِهٖ اِذَا اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ اِنَّ فٖي ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

95. *Kuşkusuz Allah hubbu/taneyi* {yani, buğday, arpa, mısır gibi bütün hububâtı} *ve nevâyı* {yani, şeftali, Arabistan kirazı, kayısı, üzüm, erik gibi çekirdeği bulunan her türlü meyveyi} *falk* {yani, halk} *eder; ölüden diri çıkarır* {yani, insanları ve diğer hayvanları ölü olan nutfeden ve kuşları da ölü olan yumurtadan çıkarır}, *diriden ölü çıkarır* {yani, canlıdan ölü olan nutfe ve yumurtayı çıkarır}. *Allah şudur* {yani, bu âyette zikredilenleri yaratan yalnızca Allah'tır. Bu sanatı, O'nun vahdâniyyetine delildir}. *Öyleyse nereden çevriliyorsunuz* {yani, Allah'ın birliğini ve O'nun ortaksız olduğunu nasıl yalanlıyorsunuz}?

101. *Semâvât ve arzın bedî'idir* {yani, gökleri ve yeri ibtida/ilk olarak (yoktan) halkedendir}. *O'nun bir sâhibe'si* {yani, zevcesi/eşi} *yokken, ennâ* {yani, min-eyne [nereden/nasıl]} *bir oğlu olabilir?!* {Melekleri, 'Uzeyr'i, Îsâ'yı ve gayrısı da dahil} *her şeyi halketti* {yani, bunların hepsi O'nun yarattıklarıdır, kullarıdır ve O'nun mülkündedirler} *ve O her şeye alîmdir.*

Allah, kullarının Kendisini tevhîd etmeleri için yarattıklarını delil göstermek üzere şöyle buyuruyor:

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ
فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ
﴿١٠٤﴾ وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾ اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا
تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

102. *İşte şu* {gökleri ve yeri yoktan yaratan, her şeyi yaratan, eşi ve çocuğu bulunmaktan münezzeh olan} *Allah'tır rabbiniz...*

Arkasından, Kendisini tevhîd etmeyen Mekke kâfirlerine karşı vahdâniyyetini zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...O hariç ilâh yoktur, her şeyin hâlıkıdır. Öyleyse O'na ibâdet {yani, tevhîd} *edin. O her şey üzerine vekîldir* {yani, her şeyin: zikredilen oğulların, kızların ve başkalarının Rabbidir}.

Zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

103. *Ebsar O'nu idrak edemez* {yani, yaratılmışlar O'nu dünyâda göremez}. *O ise ebsarı idrak eder* {yani, dünyâda bulunan bütün mahlûkâtı görür}. *O latîftir* {yani, göklerde ve yerde onları gören, ilim ve kudreti bütün inceliklere vakıf olandır}, {onların mekanlarına} *habîrdir.*

104. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *Rabbinizden size besâir* {yani, beyân: Kur'ân} *geldi...*

Benzeri bir buyruk da el-A'râf sûresindedir.[11]

...Kim {Kur'ân'a îmân ederek} *basîretlenirse kendi lehine, kim de* {Kur'ân'a îmân etmeyerek} *a'mâ kalırsa kendi aleyhinedir. Ben* {kasıt, Muhammed'dir} *üzerinize bir hafîz* {yani, raqîb/gözetleyici} *değilim.*

105. *İşte böylece* {zikri geçen çeşitli hususlarda} *âyetleri tasrif ediyoruz ki, "Sen ders almışsın"* {yani, ey Muhammed, sen başkaları ile karşılaşmış ve onlardan ilim öğrenmişsin} *desinler* {yani, "Sen başkalarından ders almışsın ve okuyorsun" demesinler}...

İşte bunun için Allah, *İşte böylece âyetleri tasrif ediyoruz* buyruğunu indirmiştir.

...ve onu {yani, Kur'ân'ı} *beyân edelim, bilen bir kavim için.*

106. *Rabbinden sana vahyolunana tâbi ol!...*

Nebî (s.a) atalarının dînine uymaya davet edilince, Allah o'na, *Rabbinden sana vahyolunana tâbi ol* buyruğunu indirdi.

...O hariç ilâh yoktur. Müşriklerden i'raz et.

Allah Nebî'ye (s.a), "Madem ki onlar şirk koştular, sen de onlardan yüz çevir" diye hitâb etmektedir.

107. *Eğer Allah dileseydi şirk koşamazlardı* {yani, onları şirk koşmaktan engellerdi}. *Biz seni onların üzerine bir hafîz* {yani, tevhîd etmediler diye raqîb/gözetleyici} *kılmadık ve sen onların üzerine bir vekîl de* {yani, zorlayıcı bir zorba da} *değilsin.*

---

11 Bkz. el-A'râf, 7/201.

Kılıç âyeti bunu neshetmiştir.

108. *Allah'ın dûnundan du'a ettiklerine* {yani, Allah'ı bırakıp ibâdet ettiklerine} *sebb etmeyin/sövmeyin...*

Nebî (s.a) ve ashâbı, Mekkelilerin putlarını kötülükle zikrediyorlardı. Bunun üzerine Mekkeliler, "Ey Muhammed! Ya ilâhlarımıza şetmetmekten vazgeçersin yahut biz de senin Rabbine sebb ederiz" dediler. Bu sebeble Allah mü'minlere, onların ilâhlarına sövmeyi ve böylelikle kendi Rabb'lerine sövülmesine sebeb teşkil etmeyi yasakladı. Çünkü onlar Allah hakkında câhil idiler. Bu yüzden Allah, *Allah'ın dûnundan du'a ettiklerine sebb etmeyin* buyruğunu indirdi.

...yoksa bi-ğayri ilm {yani, Mekkeliler de O'nu bilmeksizin} *düşmanlıkla Allah'a sebb ederler. İşte böylece her ümmete amellerini* {yani, dalâletlerini} *güzel gösterdik. Sonra,* {âhirette} *dönüşleri Rabb'lerinedir. O da amellerini kendilerine haber verecektir.*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) ashâbına, "Siz de (Rabbinize sebb edilmesine sebeb teşkil etmek sûretiyle) Rabbinize sebb etmeyin" buyurdu. Müslümanlar da onların ilâhlarına sebb etmekten geri durdular.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِندَ
اللَّهِ ۖ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ
أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

109. *Eğer kendilerine,* {önceki nebîlerin kavimlerine getirdiği gibi} *bir âyet/mucize gelirse, mutlaka ona* {yani, o âyete/mucizeye} *îmân edeceklerine olanca yeminleriyle* [cehde eymânihim] *Allah'a kasem ettiler...*

"Cehdu'l-yemin", Allah adına yemin etmektir, Allah adına yemin eden kimse, olanca yeminiyle kasem etmiş demektir. İşte Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), böyle olduğu takdirde îmân edeceklerine dâir yemin etmişlerdi. Allah da Nebî'ye (s.a) buyurdu ki:

...De ki: "Âyetler/mucizeler sadece Allah'ın indindedir" {yani, eğer dilerse onu/mucizeyi O gönderir; benim elimde değildir}. *O geldiğinde de îmân etmeyeceklerinin* {yani, –Allah'ın ilminde bedbaht oldukları bilindiğinden– tasdik etmeyeceklerinin} *şuurunda değilsiniz* {yani, bilmiyorsunuz}.

110. *Onların fuadlarını/gönüllerini* {yani, kalblerini} *ve ebsarını* {îmândan} *taklîb ederiz/çeviririz de ilk defa ona îmân etmedikleri gibi* {yani, geçmiş ümmetlerin isteyip durdukları âyetlere/mucizelere îmân etmedikleri gibi, Mekke kâfirleri de kendilerine bir âyet/mucize gelecek olsa onu tasdik etmezler}, *onları tuğyanları* {yani, dalâletleri} *içinde körlüğe bırakırız* {yani, tereddüt içinde bocalamaya terk ederiz ve onları ondan ebediyyen çıkarmayız}.

Allah, onlara dâir ilmini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَٓا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوٓا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ
عَدُوًّا شَيَاطٖينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحٖي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا
يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْتَغٖي حَكَمًا
وَهُوَ الَّذٖٓي اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذٖينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُمْتَرٖينَ ﴿١١٤﴾

111. *Eğer onlara melekler indirseydik* {de onlara arzu ettikleri şekilde Muhammed'in bir rasûl olduğunu haber verselerdi},...

Çünkü onlar [Kureyş'ten alay eden Ebû Cehl ve arkadaşları], *Bize melekler indirilmeli değil miydi?!* (el-Furkân, 25/21) demişlerdi.

...ölüler kendileriyle konuşsalardı...

Zira onlar, "Bize atalarımızdan iki ya da üç kişiyi dirilt de onlara, senin bize ölümden sonra gerçekleşeceğine dâir anlattıklarının doğru olup olmadığını soralım" demişlerdi.

...ve her şeyi karşılarına haşretseydik/toplasaydık {yani, onları gözleriyle görselerdi ve onlara, senin söylediklerinin hakk olduğunu bildirselerdi},...

Ebû Muhammed ('Abdullâh b. Sâbit) dedi ki: "*Qubulen* [karşılarına] lafzının, *qabelen* kıraatine göre bu lafız, *gurub gurub, gurublar hâlinde* demek olur." Bunu Sa'leb rivâyet etmiştir.

...yine de Allah {îmân etmelerini} *dilemedikçe îmân* {tasdik} *etmezlerdi. Fakat onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu câhillik ediyor.*

112. *İşte böylece her nebî için* {kavminden} *ins* {Nebî'ye (s.a) düşman olarak Ebû Cehl'i} *ve cinn şeytanlarını düşman kıldık...*

Mesela, *Dediler ki: "Bu Rasûl'e ne oluyor ki yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor"...* (el-Furkân, 25/7) âyeti buna örnektir.

...Onların bazısı bazısına vahyederler, aldatmak için sözün yaldızlısını {yani, bâtılı güzel gösterir ve bu yolla insanları ve cinleri aldatırlar}...

İblis insanları ve cinleri dalâlete düşürmek üzere şeytanlar görevlendirmiştir. İnsanları saptırmakla görevli şeytan ile cinleri saptırmakla görevli şeytan karşılaştıklarında biri diğerine, "Ben adamımı şu şu yolla saptırdım. Sen de kendi adamını şu şu yolla saptır" der. İşte, *Onların bazısı bazısına vahyederler...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Eğer Rabbin dileseydi onu yapamazlardı {yani, Allah dileseydi bu işi yapmalarını engellerdi}. *Öyleyse* {ey Nebî} *onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *uydurdukları* {yani, kizbten/yalandan uydurdukları} *ile baş başa bırak.*

113. *Ta ki, âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *fuadları* [ef'ide] {yani, kalbleri} *ona aksın* {yani, bu yaldızlı ve aldatıcı sözlere meyletsin} *ve ona razı olsun* {yani, sevsin} *ve ele geçirmekte olduklarını elde etsinler* {yani, işlemekte oldukları ma'siyetleri işlesinler}.

114. *O size kitabı* {yani, Kur’ân'ı} *mufassalan indirmişken* {yani, helâlini, haramını ve her hususa dâir onda emrini, nehyini beyân etmişken}, *Allah'ın gayrı bir hakem mi arayayım?!* {Çünkü Bedir'de azabın indirilişi ile Allah'tan daha güzel hüküm verecek bir kimse yoktur}. *Kendilerine kitab verdiklerimiz, onun muhakkak Rabbinden hakk ile indirildiğini bilirler. Öyleyse mümterînden olma!*

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ
مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا مِمَّا
ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

115. *Tamdır Rabbimin kelimesi* {yani, O'nun Bedir'de Muhammed'e yardım ve kavmine azab edeceğine dâir hükmü adaletlidir} *doğruluk* {yani, va‘d ettiklerinde doğruluk} *ve adalet* {yani, hükmettiklerinde adalet} *bakımından. O'nun kelimelerini tebdil edecek* {yani, Muhammed'e yardım edeceğine dâir sözünün hakk olduğunu değiştirecek} *yoktur. O,* {(Mekkeli müşriklerin) azab istediklerine} *semîdir [azab ibtediklerini işitendir],* {onu istediklerine} *alîmdir [onu bilendir].*

Çünkü onlar, *Eğer sâdıklardan isen, üzerimize semâdan* {yani, semâ cânibinden} *bir kisef/parça düşür* (eş-Şu‘arâ, 26/187) diye istekte bulunmuşlardı.

116. {Ey Muhammed!} *Eğer arzda bulunanların çoğuna* {yani, atalarının milletine/dînine davetlerini kabul ederek Mekke ahalisine} *itaat edersen, seni Allah'ın yolundan dalâlete düşürürler* {yani, İslâm dîninden uzaklaştırır, ayağını kaydırırlar}. *Onlar ancak zanna tâbi olur ve ancak atarlar* {yani, yalan söylerler}.

117. *Kuşku yok ki Rabbin, O'dur en iyi bilen yolundan* {yani, dîni İslâm'dan} *dalâlete düşeni ve O'dur en iyi bilen hidâyete erenleri.*

118. *Şâyet O'nun âyetlerine mü'minler* {yani, Kur'ân'ı tasdik edenler} *iseniz, üzerlerine Allah'ın adı anılanlardan yeyin.*

Mekke kâfirleri, Allah'ın meyteyi/leşi haram kıldığını duyunca, Müslümanlara sordular:

— Siz Rabbinizin rızasına tâbi olduğunuzu mu zannediyorsunuz?! Peki bize söyleyin bakalım: Kendi ellerinizle öldürdükleriniz mi daha efdaldir, Allah'ın öldürdükleri mi?

Müslümanlar onlara şöyle karşılık verdiler:

— Elbette Allah'ın yaptığı daha efdaldir.

Müşrikler tekrar sordular:

— O halde ne diye kendi ellerinizle kestiğinizi yerken, Allah'ın kestiğini yemiyor ve onu meyte/leş olarak değerlendiriyorsunuz?!

Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ
بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا
ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ
لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ أَوَمَنْ
كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا ۚ
كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

119. *Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebeb ne? Halbuki size neyi haram kıldığını tafsil etmiştir* {yani, size ha-

ram olanın meyte/leş, (akıtılmış) kan ve domuz eti olduğunu bildirmiştir}...

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...{Yemesi size yasaklanmış olanlardan} *kendisine muztarr/mecbur olduklarınız müstesnâ. Gerçekten* {insanlardan} *bir çoğu* {yani, Kureyş'in ileri gelenleri} *bi-ğayri ilm* {yani, kesim hakkında ilimleri olmaksızın} *hevâlarıyla dalâlete düşürüyorlar* {yani, Mekkelileri hidâyetten saptırıyorlar}. *Kuşkusuz Rabbin, O'dur en iyi bilen haddi aşanları.*

120. *Bırakın* {yani, terkedin} *ismin/günahın zâhirini ve bâtınını* {yani, zinanın sırr ve aleni olanını}...

Kureyşliler, açıktan işlenen zinayı çirkin buluyor, fakat gizlice yapılmasında bir sakınca görmüyorlardı.

...*Doğrusu ism/günah kesbedenler* {yani, şirk koşanlar}, *garflarının* {yani, kesbettiklerinin/yaptıklarının} *karşılığını göreceklerdir* {yani, âhirette cezasını çekeceklerdir}.

Allah müşriklerin, "Allah'ın öldürdüklerini niye yemiyorsunuz? Şeklindeki itirazları hakkında da şu buyrukları indirdi:

121. *Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin. Doğrusu o, bir fısktır* {yani, meyte/leş yemek bir ma'siyettir}. *Hakikat şu ki: şeytanlar, sizinle* {kesilerek yenilen hayvanlar hususunda} *mücâdele etmeleri için* {müşriklerden olan} *velîlerine vahyediyorlar. Eğer* {meyteyi helâl kabul ederek} *onlara itaat ederseniz, muhakkak siz de* {onlar gibi} *müşriklersiniz demektir.*

Allah'ın, *Her ümmet için bir mensek kıldık, onlar onun nâsikidirler. O halde emrde* {yani, hayvan kesimi hususunda} *seninle niza etmesinler* (el-Hacc, 22/67) buyruğu da bunlar hakkında inmiştir.

122. *Ölü iken kendisini diriltti̇ğimiz* {yani, dalâlette iken hidâyete ilettiğimiz}...

Buyruk, Nebî (s.a) hakkında inmiştir.

...*ve insanlar arasında onunla yürümesi* {yani, onunla hidâyet bulması} *için ona nûr* {yani, îmân} *kıldığımız kimse, içinden çıkamayacağı karanlıklar içinde bulunan kimsenin* {yani, asla hi-

dâyet bulamayacağı şirk içindeki Ebû Cehl'in} *meseli gibi olur mu* {bu ikisi bir olamaz}. *İşte böyle güzel gösterildi kâfirlere* {yani, müşriklere: Ebû Cehl'e} *amelleri...*

Çünkü o şöyle demişti: "'Abdi Menâfoğulları şeref hususunda bizimle boy ölçüştüler. Nihâyet bizlerle onlar aynı hizada giden iki yarış atı gibi olduk. Ancak onlar, 'Bizden kendisine vahiy gelen bir nebî vardır' dediler. Peki buna kim ulaşabilir ki? Allah'a yemin ederiz ki o'na asla îmân etmeyecek ve ebediyyen uymayacağız; meğer ki o'na geldiği gibi bize de vahiy gelsin." Bunun üzerine, *Onlara bir âyet geldiğinde, Allah'ın rasûllerine verilenin misli bize de verilmedikçe îmân etmeyeceğiz" derler...* (el-En'âm, 6/124) âyeti sonuna kadar nâzil oldu.

وَكَذَٰلِكَ
جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ
إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا
لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۘ اللَّهُ أَعْلَمُ
حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

123. *İşte böylece orada mekretsinler* {yani, ma'siyet işlesinler} *diye her karyede onun mücrimlerini, büyükleri* {yani, Mekke'de Kureyş'ten alay edenler gibi oranın cebbârlarını, ileri gelenleri} *kıldık/yaptık...*

Onlar, (nebî ve Kur'ân ile alay etmeleri için) her yolun ağzına dört kişi oturtmuşlardı.

...Halbuki onlar, başka değil kendilerine mekrederler {yani, ma'siyetleri/isyanları ancak kendi aleyhlerinedir} *de şuurunda değildirler.*

124. *Onlara bir âyet* {yani, ayın yarılması ve duman mucizesi} *geldiğinde, "Allah'ın rasûllerine* {yani, Nebî'ye –yalnızca o'na–} *verilenin misli bize de verilmedikçe îmân etmeyeceğiz" derler...*

Allah, (cevab olmak üzere) şöyle buyurmaktadır:

> ...*Risâletini nerede kılacağını* {yani, o nübüvveti nerede/kime tahsis edeceğini} *en iyi Allah bilir. Cürüm işleyenlere, mekrleri sebebiyle Allah indinde bir küçüklük* {yani, zillet} *ve şiddetli bir azab isâbet edecektir.*

Onlar, “Bu Kur’ân hakk olsaydı, Velîd b. el-Muğîre'ye veya Ebî Mes‘ûd es-Sakafî'ye inerdi” diyorlardı. Onların kanaatleri buydu. Nitekim, *Bu Kur’ân, iki karyeden azîm bir adama indirilmeli değil miydi?* (ez-Zuhruf, 43/31) âyeti de bunu dile getirmektedir.

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ
وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَاَنَّمَا
يَصَّعَّدُ فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَق۪يمًاۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَم۪يعًاۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ
مِنَ الْاِنْسِۚ وَقَالَ اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا
بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَٓا اَجَلَنَا الَّذ۪ٓي اَجَّلْتَ لَنَاۜ قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ
خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿١٢٨﴾

> 125. *Allah kimi* {dînine ileterek} *hidâyete erdirmeyi irade ederse, islâm için onun sadrını/göğsünü şerheder* {yani, kalbini genişletir}...

Buyruk, Nebî (s.a) hakkında inmiştir.

> ...*Kimi de* {dîninden saptırıp} *dalâlete düşürmeyi irade ederse, onun sadrını dıyq* {yani, tevhîde karşı Ebû Cehl'in kalbini dar/sıkışık –öyle ki tevhîd için barınacak yer kalmaz–} *harec* {yani, şekkli/kuşkulu} *yapar/kılar, sanki semâda yokuş tırmanıyormuş gibi* {böyle bir kimse, tıpkı semâya tırmanmak için kendini zorlayan, fakat buna asla güç yetiremeyen kişiye benzer}. *Allah*

{tevhîde} *îmân etmeyenlerin üzerine işte böyle rics* {yani, şerr} *kılar/yapar.*

126. *Bu* {yani, tevhîd} *Rabbinin sırâtıdır* {yani, dînidir}, *müstakimdir/dosdoğrudur. Biz âyetleri tafsil ettik* {yani, hidâyet ve dalâlet hususunda kalblerin durumunu beyân ettik: kalbini islâm için genişlettiği kimse ile kalbini daralttığı kuşkulu kimsenin durumunu bildirdik}; *tezekkür* {yani, Allah'ı tevhîdini tezekkür} *eden bir kavim için.*

Sonra Allah muvahhidler için hazırladıklarını zikrediyor:

127. *Onlar için dâru's-selâm/esenlik yurdu* {yani, Allah'ın cenneti} *vardır* {âhirette} *Rabb'leri indinde ve O, onların* {âhirette} *velîsidir;* {dünyâdaki} *amelleri sebebiyle* {yani, Rabb'lerini tevhîd ettikleri için}.

128. *Onların cümlesini haşredeceği* {yani, insanların, şeytanların ve cinlerin kâfirlerini tümünü cemedeceği} *gün, "Ey cinn ma'şeri!...*

Sonra şeytanlara hitâben:

...İnsanlardan bir çoğunu kendinize uydurdunuz {yani, insanları dalâlete düşürdünüz, çok ileri gittiniz –çünkü insanların kâfirleri cinleri velî edinmiş ve onlara sığınmışlardı–}. *Onların* {yani, cinlerin}, *insten velîleri* {yani, insanların kâfirlerinden cinlerin velîleri} *de diyecek ki: "Rabbimiz! Bazımız bazımızdan faydalandık* {yani, insanların cinlerden faydalandıkları gibi},...

Şöyle ki: Yolculuğa çıkan ve ıssız bir yerde geceleyen kişi korkuya kapıldığında, "Kavminin sefihlerinden bu vâdinin seyyidine/efendisine sığınırım" der ve onun himayesinde güvenlik içerisinde geceyi geçirirdi. Cinlerin insanlardan faydalanmalarına gelince, onlar "İnsanlar bize sığınmakla, bizi üstün bir efendi konumuna çıkartmış oldular" diyor ve şereflerinin arttığını kabul ediyorlardı.

..."ecelimizin sonuna {yani, ölüme} *eriştik, Senin* {dünyâda} *bizim için tayin ettiğin ecele."* {Allah onlara cevab olmak üzere} *diyecek ki: "Mesvânız* {yani, kâfirlerin mesvâsı/barınağı} *ateştir, onda hâlidlersiniz* {yani, (ölümsüz olarak) ebedî kalıcılarsınız}; *Allah'ın dilemesi müstesnâ."...*

Allah bu istisnâ ile tevhîd ehlini dışarıda tutmaktadır, çünkü muvahhidler cehennemde ebedî kalmazlar.

> ...*Kuşkusuz Rabbin,* {Kendisine isyan edenler hakkında ateş hükmünü vermekle} *hakîmdir,* {Kendisine isyan etmeyenlerin kimler olduğuna} *alîmdir.*

وَكَذٰلِكَ نُوَلّ۪ي بَعْضَ الظَّالِم۪ينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ
عَلَيْكُمْ اٰيَات۪ي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا
شَهِدْنَا عَلٰٓى اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِر۪ينَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

> 129. *Kesbleri* {yani, şirkten amelleri} *sebebiyle zâlimlerin bazısını bazısına* {yani, cinlerin ve insanların kâfirlerini birbirlerine} *işte böyle velî yaparız.*

Allah, zâlim insanları zâlim cinlere; zâlim cinleri de zâlim insanlara kötü amelleri sebebiyle velî yapmıştır. İşte, *Kesbleri sebebiyle...* ifadesi bunu anlatmaktadır.

> 130. *Ey cinn ve ins ma'şeri* {yani, ey cin ve insanların kâfirleri}!...

Şeytanlar bu hitâbın kapsamı dışındadır; zira cinlerin de, insanların da kâfirlerini küfre sevkedenler şeytanlardır. Allah cinlere cinlerden rasûller gönderdiği gibi, insanlara da insanlardan rasûller göndermiş ve onlara hakkı anlatmışlardır. İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

> ...*Size sizden* {yani, kendi nefsinizden/cinsinizden: cinlere cinlerden, insanlara insanlardan} *rasûller gelmedi mi: size âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini} *anlatan ve bu gününüze* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kavuşacağınızı inzâr eden?! Dediler* {yani, insanlar ve cinler dediler}: *"Nefislerimize/aleyhimize şehîdleriz"* {yani, dünyâda iken rasûllerin söylediklerini inkâr ettiğimize dâir aleyhimize tanıklık ederiz}...

Allah, Nebî'ye (s.a) hitâben buyuruyor ki:

> ...*Dünyâ [yakın/şimdiki] hayat onları,* {dînleri İslâm'dan/teslimiyetten uzaklaştırarak} *ğururlandırdı/aldattı da nefislerine/kendi aleyhlerine* {âhirette} *tanıklık ettiler:* {dünyâda} *kâfirler olduklarına.*

Bu, organlarının, dünyâda iken şirk koştuklarına ve hakikati inkâr ettiklerine tanıklık edeceği zamandır. İşte bunun ardından Allah onlara, –az önce zikredilen– *Mesvânız/barınağınız ateştir, onda hâlidlersiniz* diyecek. Sonra istisnâ yaparak, *Allah'ın dilemesi müstesnâ. Kuşkusuz Rabbin hakîmdir, alîmdir* buyuracak. O, geçmiş ümmetlere yaptığı gibi inkârcıları helâk etme hükmünü hakk ile vermiştir. Geçmiş ümmetlerin helâkıyla ilgili âyetler başka bir sûrede zikredilmiştir.

> 131. *Şu, Rabbinin o kurâyı* {yani, kurâ halkını}, *ehli* {azabtan} *gafillerken zulm ile* {yani, dünyada zenbleri/günahları olmaksızın} *helâk* {yani, halklara azab} *etmeyecek olması sebebiyledir.*

Allah, her ülkenin ortasında onları azab ile uyaran ve böylece onlara karşı delili ortaya koyan bir rasûl göndermedikçe hiçbir ülkeyi helâk etmez.

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ
إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ
كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ
لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

> 132. *Her biri* {yani, cinlerin ve insanların kâfirleri} *için,* {dünyâda işledikleri} *amellerine göre dereceler* {yani, âhirette azabtan yana farklılıklar} *vardır. Rabbin amellerinden gafil değildir.*

Bu bir tehdittir. Benzeri bir buyruk da Ahkâf sûresinde bulunmaktadır.[12]

---

12 Bkz. el-Ahkâf, 46/19.

133. *Rabbin* {kullarının Kendisine ibâdet etmelerinden} *ğanidir, rahmet* {yani, nimet} *sahibidir,* {öyleyse Mekke kâfirlerinin azaba uğratılması için acele etme}. *Eğer dilerse sizi* {helâk ile} *giderir, sizin ardınızdan dilediğini istihlâf eder* {yani, sizin helâkınızın ardından dilediği başkalarını halkeder de bunları dilerse sizin gibi, dilerse sizden daha iyi/daha çok Allah'a itaat edenler kılar}; *sizi diğer bir kavmin* {yani, Nûh'un gemisindekilerin} *zürriyetinden inşâ ettiği* {yani, halkettiği} *gibi.*

134. *Doğrusu size* {dünyâda azabtan} *va'dolunan gelip çatacaktır* [le-âtin] {yani, gerçekleşecektir [le-kâin]} *Siz de âciz bırakamazsınız* {yani, habis/kötü amellerinizle Allah'ın önüne geçemezsiniz; O size amellerinizin karşılığını verecektir}.

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ
﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ
نَصِيبًا فَقَالُوا هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَٰذَا لِشُرَكَائِنَا
فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ
وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

135. *De ki: "Ey kavmim* {yani, ey Mekke kâfirleri}! *Mekânetinizle* {yani, gayret ve kuvvetinizle [cedîltukum]} *amelinize âmil olun [yapacagınızı yapın], ben de* {Rabbimin bana emrettiği yolda} *amel edeceğim. Yurdun âkıbetinin* {yani, cennetin} *kimin* {yani, bizim mi, sizin mi} *olacağını yakında bileceksiniz.* {Ey Nebî!}

> *Kuşkusuz o zâlimler* {yani, müşrikler} *felâh bulmazlar* {yani, âhirette mutlu/bahtiyar olmazlar}.

Benzeri bir âyet de Kasas sûresinde bulunmaktadır.[13]

> 136. *Yarattığı hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan Allah için bir nasîb yaptılar da zu'mlarınca, "Bu* {yani, nasîb/pay} *Allah için ve bu da şürekâmız/ortaklarımız* {yani, ilâhlarımız} *için" dediler...*

Allah'ın en'âmın/hayvanların karınlarından çıkardığı yavrular ve hayvanların çalıştırılmaları sûretiyle ortaya çıkan ekinler için, "Bu Allah'ındır" deyip, onu miskinlere/yoksullara sadaka olarak dağıtırlar, Allah'ın doğrudan çıkardığı mahsulleri ise ilâhları için harcarlardı. Şâyet ilâhlarına ayırdıkları pay çok olur, Allah'a ayırdıkları pay az olursa, onu da ilâhlarına bırakırlar ve, "Allah dileseydi Kendi payını çoğaltırdı" derlerdi. Eğer Allah'ın payı çok olur, ilâhların payı az olur da davarları kötürüm kalır, toprakları kuraklaşır, verimleri azalırsa, "Putlarımıza bir şeyler harcamak kaçınılmaz bir şeydir" diyerek Allah'ın payının yarısını yoksullara, yarısını da ilâhlara paylaştırırlardı. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

> *...Şerikleri/ortakları için olan* {yani uydurdukları ilâhları/putları için olan ekin ve en'âm} *Allah'a* {yani, miskinlere/yoksullara} *ulaşmaz, ama Allah için olan şeriklerine* {yani, ilâhlarına} *ulaşır. Ne kötü* ["sâe" yani "bi'se"] *hükmediyorlar* {yani, eğer dedikleri gibi, Benimle birlikte ortak varsa, Bana ayırdıklarından alıp (putlarına aktarmak, putlarına ayırdıklarından ise) Bana vermemek sûretiyle adaletsiz bir paylaştırma yapıyorlar}.

> 137. *Bunun gibi, şerikleri müşriklerden bir çoğuna,* –{ekinleri ve hayvanları haram kılmayı güzel gösterdikleri gibi}– *evlatlarını öldürmeyi* {yani, kız çocuklarını diri diri gömmeyi} *de güzel gösterdi; onları helâk etmek ve dînlerini telbis/lebs etmek* {içinden çıkamayacakları bir şekilde karıştırmak} *için. Eğer Allah dileseydi onu yapamazlardı* {yani, Allah dileseydi onların bu uygulamalarını engellerdi}. *Öyleyse bırak onları,* {yalanlardan} *uydurduklarıyla.*

---

[13] Bkz. el-Kasas, 28/83. [Anlam ve muhteva itibariyle bu âyete en yakın âyetlerden biri de ez-Zümer, 39/39. âyettir. (Çeviren)]

Zira onlar (bu uygulamaları hakkında), *Onu bize Allah emretti* (el-A‘râf, 7/28) diyorlardı.

وَقَالُوا هٰذِهِ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ
بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَٓاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ
خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً
فَهُمْ فِيهِ شُرَكَٓاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ
عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَٓاءً عَلَى اللّٰهِ
قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

138. *Onlar zu‘mlarınca diyorlar ki: "Bu en‘âm ve hars/ekinler hicr-dir* {yani, haramdır/dokunulmazdır}. *Onları yiyemez* {yani, kadınlar yiyemez}, *dilediğimiz kimse müstesnâ* {yani, erkekler hariç}...

Zira onlar, o etleri ve sütleri kadınlar hariç sırf erkeklere mahsus kılmışlardı.

...(Yine zu‘mlarınca dediler ki:) *"Bazılarının* {yani, hâm'ın} *da sırtları haramdır." Bir takım en‘âmın* {yani, bahîre'nin –yavrulaması veya boğazlanması esnasında–} *üzerine de –O'nun üzerine uydurarak–* {yani, Allah üzerine yalan uydurarak} *Allah'ın ismini zikretmezler. Uydurduklarına* {yani, bunları bu şekilde haram kılmayı kendilerine Allah'ın emrettiğini iddia etmelerine} *mukabil onlara karşılıklarını verecektir.*

Nitekim onlar, *Onu bize Allah emretti* (el-A‘râf, 7/28) diyorlardı. Allah onların durumlarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

139. *Ve dediler ki: "Bu en‘âmın* {yani, bahîre, sâibe ve vasîle'nin} *karınlarında bulananlar* {yani, doğacak yavruları ve sütleri} *hâlis olarak [bütünüyle/sadece] erkeklerimiz içindir, eşlerimize ise haramdır...*

Bahîre, sâibe ve vasîle diye adlandırdıkları bu hayvanlar, canlı bir yavru doğuracak olurlarsa, onu keser ve sadece erkeklerin yemesine izin verirlerdi; kadınlar ondan yiyemezdi. Onların sütleri için de aynı uygulama yapılırdı. Şâyet yavru ölü doğarsa, erkekler ve kadınlar ondan birlikte yerdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade etmektedir:

> *...Şâyet ölü (doğar) ise, onda onlar [erkek ve kadınlar] ortak olurlar. Onlara vasıflandırmalarının karşılığını verecek* {yani, Allah âhirette onlara, keyiflerince helâl ve haram kılıp da Allah'a isnad etmelerine mukabil azab edecektir}. *Muhakkak ki O* {haklarında azab hükmünü vermekle} *hakîmdir, alîmdir.*

Allah onları çocuklarını öldürmeleri, ekin ve en'âmı keyiflerince haram kılmaları sebebiyle ayıplayarak buyuruyor ki:

> 140. *O kendilerini* {âhirette} *hüsrana uğratıp da bi-ğayri ilm [ilimsiz/bir ilme dayanmaksızın: hevâdan kaynaklanan zanlarına göre] evlatlarını sefihçe* {yani, cehâletle} *katledenler* {yani, kız çocuklarını diri diri gömenler} *ve* {hars/ekin ve en'âmdan} *Allah'ın kendilerini rızıklandırdığını, Allah üzerine uydurarak* {yani, onları haram kılma emrini kendilerine Allah'ın verdiğini iddia etmek sûretiyle Allah üzerine yalan uydurarak} *haram kılanlar, andolsun ki* {hidâyetten sapıp} *dalâlete düştüler ve mühtediler olmadılar.*

Rabî'a ve Mudar, kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. Fakat Benî Kinâne bunu yapmıyordu.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ
جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا
وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ
الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا
تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

141. *Ma'rûş ve gayrı ma'rûş* {yani, asma ve benzeri çardaklı ve gövdeleri üzerinde ayakta duran çardaksız} *o cennetleri, tatları-yemişleri muhtelif o hurmaları, o ziraatı, o zeytini, o nârı müteşâbih ve gayrı müteşâbih* {yani, görünüşte birbirine benzemekle birlikte –mesela, zeytin yaprağı, nar yaprağına benzer– tadı ve yemişleri farklı –kiminin tadı, kiminden daha güzeldir–} *inşâ eden O'dur. Her biri meyve verdiğinde* {yani, taze iken} *meyvelerinden yeyin, hasad edildiği gün de hakkını verin ve* {hars ve en'âmı haram kılma hususunda ilâhları ortak koşmak sûretiyle} *israf etmeyin/haddi aşmayın. Doğrusu O, müsrifleri sevmez.*

142. *En'âm'dan* {deve ve sığır cinsinden} *hamûle'yi [yük taşıyanı] ve ferş'i de* {yani, sırtlarına yük vurulmayan küçük koyunları da} *(inşâ eden O'dur). Allah'ın sizi merzuk kıldığını yeyin* {yani, Allah'ın size rızık olarak verdiği en'âm ve harstan tayyib ve helâl olarak yeyin} *ve şeytanın adımlarına tâbi olmayın* {yani, şeytanın güzel göstermesine kanarak bunları haram kılmayın}. *Doğrusu o, sizin için mübîn bir düşmandır.*

Nebî (s.a) bu hususta 'Avf b. Mâlik el-Cuşemî –ki künyesi Ebu'l-Ahvas'tır– ile konuştu.[14] Sonra Allah şu buyrukları indirdi:

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ
قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

143. {Âdem'in yaratılışından önce} *sekiz eş (yaratmıştır):* {Erkek ve dişi olmak üzere} *da'n'dan* {yani, koç ile koyundan} *iki,* {erkek ve dişi olmak üzere} *ma'z'dan* {yani, teke ile keçiden} *iki,* –{Ey Muhammed! kimi zaman en'âmın erkeklerini, kimi zaman dişilerini haram kılan ve bunu Allah'a nisbet edenlere} *de ki:* "{Allah size koyun ve keçiden} *iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi* {haram kıldı}? *Yoksa iki dişinin rahimlerindekini mi* {yani, iki

[14] Tercümeye esas aldığımız Arabca baskıda da aynen böyle olan bu cümlenin, neye işâret ettiğini tesbit edemediğimiz gibi, bu âyetin tefsiriyle de bağlantısını kuramadık. (Çeviren)

dişinin erkek ya da dişi olan yavrularını mı haram kıldı}? *Eğer sâdıklar iseniz* {yani, bunların haram kılınış keyfiyetiyle ilgili olarak doğru söylüyorsanız} *bana ilm ile haber verin."–...*

Denilmek istenen şudur: Bu haram kılma hükmüne sebeb, hayvanların erkek olmaları ise, bütün erkeklerin haram olması gerekir. Bu haram kılma hükmüne sebeb, hayvanların dişi olmaları ise, bütün dişilerin veya rahimlerindeki yavruların haram olmaları icab eder. O halde bu erkekli-dişili dört çift hayvan arasından bazılarını haram kılmanıza sebeb nedir? Soru, inkâr tarzında bir sorudur.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ
شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى
اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا
عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ
ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا
إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

144. ...{erkek ve dişi olmak üzere} *ibil'den iki,* {erkek ve dişi olmak üzere} *bakar'dan/sığırdan iki.*

"İbil'den iki" ibaresinden kasıt, cemel/erkek deve ile nâqa/dişi devedir. "Bakar'dan iki" ibaresinden kasıt ise, öküz/tosun/boğa ile inektir.

{Ey Muhammed} *de ki:* "{Allah deve ve sığırdan} *iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi veya iki dişinin rahimlerindekini mi* {(yani, iki dişinin erkek ya da dişi olan yavrularını mı)} *haram kıldı"* {yani, En'âmı haram kılmanızın sebebi, erkek olmaları mı yoksa dişi olmaları mı? Dişilerin rahîmlerindeki ya erkek olur ya dişi. Dişilerin rahimlerinde erkek ya da dişi yavrudan biri olduğuna göre, haram kılmanızın sebebi nedir? Koyundan koyun doğar, deveden deve doğar; koyundan inek, inekten koyun doğmaz. Eğer dişilerin haram olduğunu söyleyecek olurlarsa, hükmü özelleştirmiş olurlar ve en'âmın bütün dişileri haram olur. Eğer erkeklerin haram olduğunu söyleyecek olurlarsa, bu sefer de en'âmın bütün erkekleri haram olur. Bu durumda, en'âmın bazılarını bazı durumlarda neye dayanarak haram kılıyorsunuz}?...

Müşrikler, bu soruya cevab veremeyip sessiz kaldılar. Bunun üzerine Allah Nebî'ye hitaben, {Ey Nebî! Onlara} *de ki: "Eğer sâdıklar* {yani, Allah'ın bunu haram kıldığına dâir doğru söyleyenler} *iseniz, bana ilm ile haber verin"* buyurdu.

...Yoksa siz, Allah bunu {yani, bu tahrimi} *size tavsiye ettiğinde şâhidler miydiniz/hazır mıydınız?!...*

Müşrikler yine cevab vermeyip sustular. Tek sözleri, "Onları atalarımız haram kıldı" demek oldu. Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara sordu:

— Peki, atalarınız bunları neye dayanarak haram kıldı?

Onlar cevab verdiler:

— Bunları haram kılmayı onlara Allah emretti.

Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

...Bi-ğayri ilm [Allah'tan gelen bir ilme dayanmaksızın] insanları idlâl için Allah üzerine yalan uydurandan kim daha zâlimdir {yani, hiç kimse böyle birinden daha zâlim olamaz}. *Kuşkusuz Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez.*

Müşriklerin, "O halde ey Muhammed! Atalarımız bunları ne diye haram kıldı?" diye sormaları üzerine de Allah Nebî'ye (s.a) şunu vahyetti:

145. *De ki: "Bana vahyolunanlar içinde, yiyecek bir kimse için haram kılınmış birşey bulamıyorum, şunlar müstesnâ: Meyte/leş, veya akıtılmış kan, veya domuz eti –muhakkak ki o(nlar) bir ricstir–* {yani, ismdir/günahtır} *veya Allah'ın gayrı [sahte ilâhlar/putlar] için ses yükseltilen [boğazlanan/kesilen]* [ühille] *bir fısk* {yani, ma'siyet}. *Bununla birlikte, bâği ve 'âdi olmaksızın* {yani, helâl saymaksızın ve haddi aşmaksızın} *mecbur kalan* {yani, bu haram kılınanlardan yemeye mecbur kalan} *kimseye karşı da kuşkusuz Rabbin* {mecbur olduğu için haram olan bir şeyi yediğinden ötürü} *gafûrdur,* {haram olan bir şeyi çaresizlik hâlinde yemeye ruhsat vermekle} *rahîmdir.*

Ardından Allah Yahudilere haram kıldıklarını açıklıyor:

146. *Hâdûya/Yahudilere her tırnaklıyı* {deve, deve kuşu, ördek, diğer hayvanlardan ve kuşlardan her tırnaklıyı} *haram kıldık. Bakar* {yani, erkeği ve dişisiyle sığır cinsinin: ineğin, tosunun, boğanın, öküzün, dananın} *ve ğanemin* {yani, erkeği ve dişisiyle davar cinsinin: koyunun, koçun, keçinin, tekenin} *iç yağlarını da haram kıldık...*

Sonra istisnâda bulunarak onlara helâl kılınanları zikrediyor:

...O ikisinin {yani, bakar ve ğanemin} *sırtlarında* {yani, butlarında ve kuyruklarında} *veya bağırsaklarında bulunan veya kemikle karışan müstesnâ* {yani, bunlar onlara helâldi}...

Ayrıca onlara, böbrekler etrafındaki yağlar ile bağırsak ve işkembelere yapışan yağlar da haram kılınmıştı.

...Şunu {tahrimi/haram kılmayı}, *bağyleri* {yani, nebîleri öldürmeleri, Allah'ın yolundan alıkoymaları, faiz yemeleri, haksız yere insanların mallarını helâl kabul etmeleri –işte onların bağyleri bu idi–} *sebebiyle onlara bir karşılık* {yani, ukûbet/ceza} *olarak yaptık. Kuşkusuz Biz sâdıklarız* {yani, bu söylediklerimizde doğruyuz}.

Allah'ın Nebîsi'ne (s.a) vahiyle bildirdiği haramlar bunlardır. Bunlardan bir kısmı Müslümanlara, bir kısmı da Yahudilere haramdır. Arab kâfirlerinin Nebî'ye (s.a), "Sen doğru söylemiyorsun" demeleri üzerine Allah buyurdu ki:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ
بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ
عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ
شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ
مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

147. *Eğer* {haram kılınanlar hususunda} *seni tekzib edecek/yalanlayacak olurlarsa,* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir* {yani, rahmeti her şeyi ihata etmiştir. Bu sebeble sizi cezalandırmakta acele etmez}. *O'nun be'si ise,* {söylediklerini yalanlayanları cezalandırma vakti gelince} *mücrimler kavminden* {yani, Arab kâfirlerinden} *reddedilemez/geri çevrilemez."*

148. *Şirk koşanlar* {yani, Allah ile birlikte ilâhlar bulunduğunu iddia edenler: Arab müşrikleri}, *"Allah dileseydi, biz ve babalarımız şirk koşmazdık,* {hars ve en'âmdan} *hiçbir şeyi haram kılmazdık,"* {lakin Allah onların haram kılınmasını emretti} *diyorlar. Onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de böyle tekzib etmişlerdi* {yani, önceki ümmetler de rasûllerini –tıpkı Mekke kâfirlerinin Muhammed'i tekzib ettikleri gibi– tekzib etmişlerdi}, *nihâyet azabımızı tattılar. De ki: "Yanınızda ilimden birşey var mı ki, onu bize çıkarasınız* {yani, bunların haram olduklarını bildiren bir Allah'tan beyân var mı ki onu bize çıkarıp gösteresiniz}. *Başka değil zanna tâbi oluyorsunuz ve siz başka değil atıyorsunuz* {yani, yalan söylüyorsunuz}.

149. {Ey Muhammed onlara} *de ki: "Öyleyse hüccet-i bâliğa [tam ve yeterli hüccet] Allah'ındır. Eğer dileseydi hepinizi* {dînine ileterek} *hidâyete erdirirdi.*

150. *De ki: "Haydi, Allah'ın bunu* {yani, sözünü ettiğiniz hars ve en'âmı} *haram kıldığına dâir şâhidlik edecek şâhidlerinizi getirin. Eğer* {Allah'ın bunları haram kıldığına} *şâhidlik ederlerse, sen onlarla beraber şâhidlik etme!...*

Nebî'ye (s.a), onların sözlerini/bu şâhidliklerini doğrulamamasını, kabul etmemesini emretmektedir.

...Âyetlerimizi {yani, onların haram kıldıkları şeylerin helâl olduğunu bildiren Kur'ân'ı} *tekzib edenlerin ve âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *hevâlarına tâbi olma. Onlar Rabb'lerine adl'ler/denkler tutuyorlar* {yani, şirk koşuyorlar}.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ
شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

151. *De ki: "Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını tilavet edeyim* {yani, kıraat edeyim/okuyayım}: *O'na* {yarattıklarından} *hiçbir şeyi ortak koşmayın; ana-babaya ihsân edin* {yani, o ikisine de birr yapın}; *imlâktan* {yani, fakirlik haşyetiyle/endişesiyle} *evlatlarınızı katletmeyin* {yani, kızlarınızı diri diri gömmeyin} *–sizin de, onların da rızkını biz veriyoruz;– fevâhişe* {yani, zinaya} *yaklaşmayın: onun zâhirine* {yani, sifahın alenisine} *ve bâtınına* {yani, sırda/gizlide zinaya –kadın bir dost edinir, o da ona gizli gizli gider gelirdi–}; *Allah'ın haram kıldığı bir nefsi, hakk ile olması müstesnâ katletmeyin* {yani, kısas için, evliyken zina ettiği için –ki bu durumda recmedilir– ve İslâm'dan irtidad ettiği için olması hariç, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin

–bu sebeblerle öldürmek, istisnâ tutulan hakk ile öldürmelerdir–}. *İşte size bunları tavsiye etti, ki akledeseniz"* {yani, Allah'ın bu üç âyette zikredilenler dışında, bahîre, sâibe, vasîle ve hâm da dahil hiçbir şeyi haram kılmadığını aklınızla kavrayasınız};...

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَت۪يمِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُۚ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْم۪يزَانَ بِالْقِسْطِۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
وُسْعَهَاۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ
اَوْفُواۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَۙ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا
صِرَاط۪ي مُسْتَق۪يمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذ۪ٓي اَحْسَنَ وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

152. ...*"en güzel şekilde* {yani, yetimin malını arttırmak için} *olması müstesnâ, en güçlü çağına* {yani, onsekiz yaşına} *varıncaya kadar yetimin malına yaklaşmayın; mîzânı/teraziyi [ölçüyü-tartıyı] kıst* {yani, adl} *ile tam ve doğru yapın –bir nefse teklif etmeyiz, vus'u müstesnâ–* {yani, kimseyi takati dışında bir amel işlemekle yükümlü tutmayız}; *söz söylediğinizde, akrabanız dahi olsa adaletli olun* {yani, konuştuğunuz vakit, akrabanızın aleyhine dahi olsa hakkı söyleyin/gerçeği söyleyin}; *Allah'ın ahdini* {yani, sizinle insanlar arasındaki ahidleri} *yerine getirin. İşte size bunları tavsiye etti, ki* {O'nun emri ve nehyi hakkında} *tezekkür edesiniz."*

153. *Kuşkusuz bu* {yani, bu âyetlerde dile getirilen Allah'ın emir ve nehiyleri} *sırât-ı müstakîmdir* {yani, dosdoğru dînimdir}. *Öyleyse ona tâbi olun, başka sebîllere/yollara* {yani, kendilerinin uydurarak haramlar koydukları dalâlet tarîklerine/yollarına} *tâbi olmayın! Aksi takdirde sizi O'nun sebîlinden/yolundan tefrik ederler* {yani, O'nun dîninden idlâl ederler/saptırırlar}. *İşte size bunu tavsiye etti, ki ittika edesiniz.*

İşte bunlar muhkem âyetlerdir ve bunlar, hiçbir kitabtaki birşey tarafından neshedilmemiştir. Bu âyetlerdeki hükümler, Âdemoğulları'nın tümü için muhkemdir.

154. *Sonra, Mûsâ'ya o kitabı {yani, Tevrât'ı} verdik ki* {onlardan dünyâ ve âhirette} *ihsan edenlere* {kerâmeti} *tamamlamak,...*

Allah İsrâîloğulları'na, *Biz ise irade ediyorduk ki o arzda mustaz'aflara minnet edelim, onları imamlar kılalım ve onları vârisler kılalım...* (el-Kasas, 28/5-6) şeklindeki va'dlerini eksiksiz olarak yerine getirmişti.

...her şeyi tafsil etmek, {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan kurtaran} *bir rahmet olmak üzere, ki Rabb'lerine kavuşacaklarına* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişe} *îmân etsinler.*

وَهٰذَا
كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
﴿١٥٥﴾ اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَٓائِفَتَيْنِ
مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا
لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ
جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ
كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ
عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

155. *Bu* {yani, Kur'ân} *da Bizim indirdiğimiz mübarek bir kitabtır* {yani, bu kitab îmân edenler için bir berekettir}. *Öyleyse ona tâbi olun* {yani, ona iktida edin} *ve* {Allah'a} *ittika edin, ki merhamet olunasınız* {da azaba uğratılmayasınız}.

156. {Ey Mekke kâfirleri!} *(Bu kitabı size indirdik ki,) "Kitab sadece bizden önce iki tâifeye* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlara} *indirildi ve biz onların tedrisâtından gâfiller idik" demeyesiniz.*

Bu âyet, "Allah Yahudi ve Hıristiyanları kahretsin. Nasıl da nebîleri-

ni yalanladılar. Allah'a yemin ederiz ki, eğer bize bir nezîr ve bir kitab gelirse, kuşkusuz onlardan daha çok hidâyette olurduk" diyen Mekke kâfirleri, hakkında inmiştir.

157. *Veya* {ey Mekke kâfirleri}, *"Bize kitab indirilseydi, elbette onlardan* {Yahudi ve Hıristiyanlardan} *daha çok hidâyette olurduk" demeyesiniz diye. Andolsun ki size Rabbinizden bir beyyine* {yani, bir beyân olan Kur'ân} *ve* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {îmân eden bir kavim için azabtan kurtaran} *bir rahmet geldi...*

Onlar onu [Kur'ân'ı] yalanladılar da şu buyruk indi:

...Allah'ın âyetlerini {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenden ve ondan sadfedenden* {yani, Kur'ân âyetlerinden i'raz edenden/yüz çevirenden ve onlara îmân etmeyenden} *kim daha zâlimdir?!*

Allah onları tehdit ederek buyurdu ki:

...Âyetlerimizden sadfedenlere {yani, Kur'ân'a îmân etmekten i'raz edenlere/yüzçevirenlere}, *sadfetmeleri* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten i'raz etmeleri/yüzçevirmeleri} *sebebiyle karşılık vereceğiz, hem de azabın kötüsüyle* {yani, azabın şedîdi/şiddetlisi ile}.

Sonra Allah onları tehdit ederek buyuruyor ki:

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْت۪ي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا ا۪يمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ ف۪ٓي ا۪يمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ فَرَّقُوا د۪ينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ
مِنْهُمْ ف۪ي شَيْءٍ اِنَّمَٓا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

158. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *başka değil,* {îmân etmek için}, *kendilerine meleklerin* {yani, ölüm ile tek başına ölüm meleğinin} *gelmesini veya Rabbinin* {Kıyâmet Günü'nde bulut-tan gölgeler içerisinde} *gelmesini veya Rabbinin âyetlerinin bazısının gelmesini* {yani, güneşin batıdan doğmasını} *bekliyorlar. Rabbinin âyetlerinin bazısı* {yani, güneşin batıdan doğması} *geldiği gün, bundan önce îmân* {yani, güneşin batıdan doğu-

şundan önce tasdik} *etmemiş veya îmânında bir hayır kesbetmemiş* {yani, güneşin batıdan doğuşundan önce iyi bir amelde bulunmamış} *olan kimseye îmânının bir menfaati olmaz* {yani, bu zikredilenler gerçekleştikten sonra îmân eden kâfire, îmân etmesinin bir faydası olmaz. Güneşin batıdan doğmasından önce sâlih ameller işlememiş olan kimsenin, îmânı da kabul edilmez}...

Güneşin batıdan doğmasından önce ameli kabul edilen kimsenin, güneşin batıdan doğmasından sonra da ameli kabul edilmeye devam edecektir. Allah onları [îmân etmeyenleri] azab ile tehdit etmek üzere Nebî'ye (s.a) şöyle hitâb etmektedir:

...De ki: "Bekleyin {o azabı}, *doğrusu biz de* {o azabın size gelmesini} *bekliyoruz."*

159. *Dînlerini* {yani, kabul etmekle emrolundukları İslâm'ı} *tefrikaya düşürenler* {yani, Muhammed'in nebî olarak gönderilmesinden önce başka bir dîne giren Yahudi ve Hıristiyanlar} *ve şiy'a şiy'a olanlar* {yani, Yahudi, Hıristiyan, Sâbii ve gayrıları gibi çeşitli hiziblere bölünenler} *var ya,* {ey Muhammed} *senin onlarla hiçbir alakan yoktur. Onların işi sadece Allah'a aittir. Sonra, yaptıklarını onlara haber verecektir.*

Bunu, *Kendilerine kitab verilmiş olanlarla... küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşın* (et-Tevbe, 9/29) âyeti neshetmiştir.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰ
إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

160. *Doğrusu kim* {âhirette} *hasene* {yani, tevhîd ve sâlih amel} *ile gelirse, onun için,* {ed'âfda/fazlalıkta} *onun on misli vardır. Kim de* {âhirette} *seyyie* {yani, şirk} *ile gelirse, başka değil* {büyüklükte} *onun misliyle karşılık verilir...*

En büyük günah şirk, en büyük ceza da cehennem ateşidir. İşte Allah'ın, *Uygun bir karşılık* {yani, verilen ceza amele uygundur} (en-Nebe, 78/26) buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Onlara* {yani, her iki kesime de} *zulmedilmez/hakları yenmez.*

161. *De ki: "Kuşkusuz Rabbim beni sırât-ı müstakîme* {yani, İslâm'a}, *kayyim bir dîne* {yani, kendisinde eğrilik bulunmayan müstakim/dosdoğru bir dîne} *hanîf* {yani, muhlis} *olan İbrâhîm'in milletine iletti.* {İbrâhîm} *müşriklerden* {Yahudi ve Hıristiyanlardan} *değildi."*

162. {Ey Muhammed} *de ki: "Kuşkusuz benim salâtım* {yani, beş vakit namazım}, *nüsükim* {yani, zebhim [boğazlamam/kesmem]}, *hayat ve ölümüm rabbi'l-âlemîn Allah içindir...*

163. ...*"O'nun şeriki/ortağı yoktur* {yani, O'nunla beraber bir ortak yoktur}. *Ben işte bununla emrolundum ve ben müslümanların* {yani, Mekke ehlinden muhlisînin/muhlislerin} *evveliyim."*

قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ثُمَّ إِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ
الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا
آتٰيكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

164. *(Ey Nebî!)* {Onlara} *de ki:* "{Göklerdeki ve yerdeki} *her şeyin Rabbi O iken, ben Allah'ın gayrı bir rabb mı arayayım?!"...*

Kureyş kâfirlerinin Nebî'ye (s.a), "Sen bu işten vazgeçersen, biz de bundan dolayı karşılaşacağın sıkıntıları gidermeye kefil oluruz" demeleri üzerine Allah, *De ki: "Her şeyin rabbi O iken, ben Allah'ın gayrı bir rabb mı arayayım?!* buyruğunu indirdi.

...*Hiçbir nefis birşey kesbetmez, kendi üzerine olması müstesnâ*{yani, kendine/kendi nefsi üzerine olması hariç: (her nefsin kesbettiği, kendi üzerinedir)}. *Vizr çeken bir vâzir, diğerinin vizrini çekmez* {yani, hiç kimse, başkasının hatîesini/günahını yüklenmez}...

Çünkü Kureyşliler Nebî'ye (s.a), “Karşılaşacağın sıkıntıları gidermeye kefiliz” demişlerdi.

> ...*Sonra,* {âhirette} *dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman size bu husustaki ihtilâflarınızı* {yani, sizin ve önceki herkesin dîn hususunda ayrılığa düştüğünüz şeyleri} *haber verecektir.*

Bunun bir benzeri de Rûm sûresindedir.

> 165. *O sizi arzın halifeleri kıldı/yaptı* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesinden sonra sizi yeryüzünün halifeleri yaptı} *ve bazınızı bazınızın derecelerle* {yani, faziletler ve rızıkla} *fevkine ref'etti [üstüne yükseltti] ki sizi, size verdikleriyle belâlandırsın* {yani, ibtilâ etsin/denesin: size verdikleriyle sizi sınamak istiyor. Zengin mü’min zenginlikle, fakir mü’min de fakirlikle sınanıyor}...

Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), “Bu getirdiğini bize karşı ileri sürmeye seni iten tek sebeb, fakirlik ve ihtiyaçtır. Onun için biz de sana mallarımızdan toplayıp vereceğiz” demişlerdi. Bunun üzerine, *bazınızı bazınızın derecelerle* {yani, faziletler ve rızıkla} *fevkine ref'etti [üstüne yükseltti] ki sizi, size verdikleriyle belâlandırsın/denesin* buyruğu nâzil oldu.

> ...*Kuşkusuz Rabbinin ‘ikâbı serî‘dir* {yani, zengin ya da fakir olsun Kendisine isyan edenleri cezalandırması pek çabuktur –sanki ceza bugün gelecekmiş gibi onları korkutmaktadır–}. *Muhakkak O,* {tevbenin ardından} *gafûrdur, rahîmdir.*

I. CİLDİN SONU

kapak: yazıevi/yusuf kot

TK 975-350-177-3
ISBN 975-350-178-1
9 799753 501780

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

2

işaret

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

2

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki “özel” katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

2. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/2
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

© İşaret Yayınları

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-179-X (2. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Düşünen bir toplum için...

TEFSÎR-İ KEBÎR 2
Mukâtil b. Süleymân
1. bsk., İstanbul 2006

işaret yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SÛRELER

7 A‘râf sûresi 10
8 Enfâl sûresi 85
9 Tevbe sûresi 124
10 Yûnus sûresi 191
11 Hûd sûresi 227
12 Yûsuf sûresi 269
13 Ra‘d sûresi 315
14 İbrâhîm sûresi 338
15 Hicr sûresi 360
16 Nahl sûresi 381
17 İsrâ sûresi 429
18 Kehf sûresi 480
19 Meryem sûresi 523

بسم الله الرحمن الرحيم

7. A‘RÂF SÛRESİ

A‘râf sûresi, *–Onlara deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu sor* (el-A‘râf, 7/163) âyetinden, *Hani Rabbin Âdemoğulları'nın sırtlarından zürriyetlerini almış...* (el-A‘râf, 7/172) âyetine kadarki bölüm hariç– Mekkî olup 206 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ ف۪ي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ
لِتُنْذِرَ بِه۪ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا
تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَۜ قَل۪يلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ
اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ
الَّذ۪ينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ
بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِب۪ينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ
مَوَاز۪ينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُ
فَاُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm-Sâd.*

2. *Sana indirilen bir kitab* {yani, Kur’ân}. *Öyleyse ondan dolayı göğsünde bir harec* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan olduğu hususunda kalbinde bir şekk/kuşku} *olmasın. Onunla* {yani, Kur’ân'daki tehditlerle} *inzâr etmen için ve mü’minler* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan indirildiğini tasdik edenler} *için de bir zikir* {yani, bir tezkire/hatırlatma}.

Sonra Allah Mekke ehline hitâben buyuruyor ki:

3. *Rabbinizden size indirilene* {yani, Kur’ân'a} *tâbi olun. O'nun dûnundan [O'ndan başka] velîlere* {yani, rabblere} *tâbi olmayın...*

Ardından Allah onların durumlarını haber veriyor:

...*Ne kadar az tezekkür ediyorsunuz* {yani, hiç akledip ibret almıyorsunuz}.

Sonra onlara öğüt veriyor:

4. *Karyeden kaçını* {azab ile} *helâk ettik... Yatarlarken* {yani, geceleyin uyurlarken} *veya kaylûle yaparlarken* {yani, gündüzleyin dinlenirlerken-uyurlarken} *be'simiz ona* {yani, azabımız o karyelere/karyelerin halkına} *geldi.*

5. *Be'simiz onlara geldiğinde* {yani, azabımız onlara indiğinde}, *davaları* {yani, sözleri}, *"Başka değil, biz hakikaten zâlimler idik" demekten ibaret oldu* {yani, o esnada sadece bu sözü söyleyebildiler}.

el-Mü'min sûresinde de belirtildiği gibi, onlar bu haldelerken, *Allah'a îmân ettik, O'nun vahdetine/birliğine* (el-Mü'min, 40/84) diyeceklerdir.

6. *Kendilerine (rasûl) gönderilenlere* {yani, (gönderdiğimiz rasûlleri inkâr edip de) dünyada helâk edilmiş geçmiş ümmetlere} *soracağız* {yani, tevhîd hususunda rasûllere ne cevab verdiklerini âhirette soracağız} *ve mürsellere de* {yani, gönderilen rasûllere de} *soracağız* {yani, tevhîd hususunda kendilerine icabet edilip edilmediğini âhirette soracağız}.

7. {Amellerini} *onlara ilimle kıssa edeceğiz [anlatacağız]. Biz gâibler değiliz* {yani, dünyada onların amellerinden gâib/habersiz değiliz}.

8. *O gün vezn hakktır* {yani, âhirette amellerin adaletle vezni/tartılması haktır}. *Kimin terazileri* {yani, mü'minlerden kimin iyilikleri kötülüklerine zerre kadar} *ağır basarsa, işte onlar müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

9. *Kimin de terazileri hafif gelirse* {yani, kâfirlerden kimin de terazileri hafif gelirse}, *işte onlar da –âyetlerimize zulmettikleri* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan geldiğini inkâr ettikleri} *için– nefislerini hüsrana uğratanlardır* {yani, kendilerini aldatıp ateşi boylayanlardır}.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾
قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا
فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾

10. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *sizi arzda temkin ettik* {yani, size pek çok hayırlar verdik ve yeryüzünde yerleştirdik} *ve sizin için orada* {rızıktan} *maişetler kıldık/yaptık* {ki Allah'a şükredip O'nu tevhîd edesiniz diye. Fakat siz böyle yapmadınız}...

Ardından onların durumlarını haber veriyor:

...*Ne kadar az şükrediyorsunuz* {yani, bu nimetlerin Rabbine şükretmiyor, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

11. *Andolsun ki sizi* {yani, Âdem'i} *halk ettik. Sonra sizi tasvir ettik* {yani, Âdem'in zürriyetinden gelenlere erkek, dişi, siyah, beyaz, hilkati mutedil olan ve olmayan olmak üzere sûret verdik}. *Sonra* {aralarında Allah'ın düşmanı İblîsin de bulunduğu yeryüzündeki} *meleklere, "Âdem'e secde edin" dedik. Hemen* {ona} *secde ettiler...*

Sonra istisnâda bulunarak buyurdu ki:

...*İblîs müstesnâ.* {O, diğer meleklerle beraber} *secde edenlerden olmadı.*

12. *Sordu: "Sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" Cevab verdi: "Kesinlikle ben ondan hayırlıyım; beni ateşten halk ettin, onu ise tîn'den/çamurdan halk ettin",* {ateş de tîn'e/çamura baskın gelir}.

13. *Buyurdu ki: "*{Ey İblîs!} *Öyleyse hemen in oradan* {yani, meleklerin sûretinden çıkarak çirkin bir sûrete bürün ve cennetten çık}, *zira senin için orada tekebbür olamaz* {yani, senin cennet-

te azamet taslamaman/büyüklenmemen gerekirdi}. *Hemen* {oradan} *çık. Kuşkusuz sen sâğirîndensin/küçüklerdensin* {yani, zelîllerdensin/zelîl kılınanlardansın}.

14. {İblîs Rabbine,} *"Bana, ba'ş edilecekleri güne* {yani, Âdem'in ve zürriyetinin diriltilecekleri gün olan son nefhaya} *kadar mühlet ver" dedi.*

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾
وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا
تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ
لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا
عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ
﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ
فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا
الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

15. {Allah,} *"Doğrusu sen munzarîndensin/mühlet verilenlerdensin"* {yani, vakti malum bir güne: süresi bilinen ilk nefhaya [sûra ilk üfürüşe] kadar ölmeyeceksin} *dedi.*

16. *Dedi ki: "Andolsun ki beni azdırmana* {yani, dalâlete düşürmene} *karşılık, onlar için Senin sırât-ı müstakîmine oturacağım"* {yani, Senin dosdoğru dîninden: İslâm'dan onları alıkoyacağım}.

17. *Sonra, onlara sokulacağım önlerinden* {yani, sokulacağım âhiret cihetinden de ba's'ı/dirilişi, cennet ve cehennemi tekzib

etmeyi güzel göstereceğim}, *(sokulacağım) arkalarından* {yani, sokulacağım dünya cihetinden de, onu gözlerine güzel göstereceğim, ona rağbetlerini arttıracağım ve böylece hiçbir hakk sahibine hakkını vermeyecekler}, *(sokulacağım) sağlarından* {yani, sokulacağım dînleri cihetinden de, hidâyet üzere iseler onları tereddüde düşürünceye kadar kuşkulara düşüreceğim, sapık iseler sapıklığı onlara güzel göstereceğim} *ve (sokulacağım) sollarından* {yani, sokulacağım şehvetleri cihetinden de, ma'siyetlerden lezzet almalarını sağlayacağım ve onlara karşı kendilerinde arzu uyandıracağım} *ve onların çoğunu şükredenlerden bulmayacaksın* {yani, nimetlerine şükredenlerden bulmayacaksın ve Seni tevhîd etmeyecekler}.

18. {Ona} *dedi ki: "Çık oradan* {yani, cennetten}; *mez'ûm-medhûr* {yani, nefyedilmiş-tardedilmiş} *olarak. Yemin ederim ki, onlardan kim* {senin dînin üzere} *sana tâbi olursa, sizin tümünüzden* {yani, İblîs ile onun ve Âdem'in zürriyetinden olan kâfirlerden} *cehennemi lebâleb ederim."*

19. *Ey Âdem! Sâkin ol/yerleş, sen ve eşin cennette de dilediğiniz yerden yeyin, fakat bu şecereye/ağaca* {yani, buğday başağına} *yaklaşmayın...*

Bunun, ebedî kalmak için meleklerin sürtündükleri ağaç olduğunu söyleyenler de vardır.

...Aksi takdirde {kendinize zulmeden} *zâlimlerden olursunuz.*

20. *Derken şeytan* {yani, tek başına İblîs}, *çirkin yerlerini* {yani, kendilerinden perdelenmiş avret yerlerini} *kendilerine göstermek* {yani, izhar etmek/zâhir kılmak} *için o ikisine vesvese verdi ve dedi ki* {İblîs o ikisine: "Doğrusu ben sizden önce yaratıldım ve sizden daha iyi bilirim. Bu sebeble bana itaat edin ki doğru yolu bulasınız"}. {Ve sözlerini şöyle sürdürdü:} *"Rabbinizin sizi bu ağaçtan nehyetmesi, başka değil iki melek yahut hâlidlerden/ölümsüzlerden olacağınız içindir"* {yani, eğer (bu ağaçtan yerseniz,) iki melek olmasanız dahi, ölümsüz hâlidlerden/kalıcılardan olursunuz}.

21. *Ve o ikisine, "Kuşkusuz ben sizin için nâsihlerdenim" [sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim/size karşı hayırhâhım]* {yani, bunun

ebedîlik ağacı olduğunu, ondan yiyenin ölmeyeceğini söyleyerek sizin iyiliğinizi istiyorum} *diye kasem etti* {yani, Allah adına yemin etti}.

Böylece İblîs, Allah adına yalan yere yemin eden ilk kimse oldu.

22. *Onun üzerine o ikisini aldatarak tedelli ettirdi* {yani, İblîs onlara, “Siz iki melek yahut hâlidlerden/ölümsüzlerden olacaksınız” deyip, bu sözünün doğruluğuna da yemin ederek bâtılı onlara güzel gösterdi ve yeminiyle onları aldattı}. *Vakta ki o ağacı tattılar, ikisine de çirkin yerleri açıldı* {yani, avret yerleri zâhir oldu} *ve cennet yapraklarından* {yani, cennetteki incir yapraklarından} *üzerlerine üstüste yamıyorlardı* {yani, avretlerini örtüyorlardı}. *Rabb'leri o ikisine* {vahyederek}, *“Ben sizi o ağaçtan nehyetmedim mi ve size* {yani, ey Âdem ve Havva ikinize}, *'Doğrusu o şeytan* {yani, İblîs} *sizin için apaçık bir düşmandır' demedim mi?” diye nida etti.*

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ
وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ
لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

23. *“Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer* {zenblerimizi/günahlarımızı} *bize mağfiret etmez ve* {bizi affederek} *bize merha-*

met etmez isen, {ukûbet/ceza içinde} *hâsirînden/zarara uğrayanlardan oluruz" dediler.*

Âdem (a.s), Cum‘a'ya rastlayan ‘Âşûrâ’ günü tevbe etti, Allah da onun tevbesini kabul etti. Allah o ikisine vahyetti:

24. *Buyurdu ki: "Bazınız bazınıza* {yani, İblîs o ikisine, o ikisi de İblîse} *düşman olarak inin* {yani, Âdem, Havva, İblîs ve yılan cennetten inin}. *Sizin için yeryüzünde bir vakte* {yani, ecellerinizin sona ereceği vakte –İblîs için ise ilk nefhaya–} *kadar bir müstekarr/karar kılma ve bir metâ/faydalanma var."*

25. *Buyurdu ki: "Orada* {yani, yerde/yeryüzünde} *yaşayacak,* {ecelleriniz sona erince} *orada öleceksiniz ve* {Kıyâmet Günü} *oradan çıkarılacaksınız."*

26. *Ey Âdemoğulları!...*

Buyruk; Sakîf, Benî ‘Âmir b. Sa‘sa‘, Huzâ‘a, Benî Müdlic ve ‘Abdi Menât'ın oğulları ‘Âmir ile el-Hâris hakkında inmiştir. Onlar, "Biz günah işlediğimiz elbiselerimizle Beyt-i Haram'ı tavaf etmeyiz" diyorlar ve kıldan, yünden, tüyden ya da deriden yapılmış bir çadıra giriyorlar, Beyt'i [Ka‘be'yi] çıplak tavaf ediyorlardı. Kadınları ise geceleyin tavaf yapıyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu buyrukları indirdi:

...Ey Âdemoğulları! Size avretlerinizi [çirkin yerlerinizi] örtecek bir libâs inzâl ettik {yani, yeryüzünde elbise Benim emrimle var oldu} *ve bir rîş* {yani, mal} *(indirdik). Takvâ libâsı* {yani, sâlih amel} *var ya, işte şu daha hayırlıdır* {yani, sâlih amel, elbise ve maldan daha hayırlıdır}. *Şu* {libâs/elbise ve mal}, *Allah'ın âyetlerindendir* {ve O'nun sanatındandır/yaptıklarındandır}. *Gerektir ki tezekkür ederler* {yani, O'nun yarattıkları hakkında düşünüp ibret alırlar da O'nu birlerler}.

27. *Ey Âdemoğulları! Çirkin yerlerini* {yani, avretlerini} *kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ana-babanızı cennetten çıkardığı gibi, sakın şeytan* {siyâb/elbise ile ilgili olarak dîninizde} *sizi de fitneye düşürmesin* {yani, elbiselerinizden sıyrılmanızı sağlayarak avretlerinizin açılmasına sebeb olmasın}. *Kuşkusuz o ve kabilesi sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler* {yani, İblîs ve askerleri olan diğer şeytanlar, sizin onla-

rı göremeyeceğiniz bir yerden sizi görüyorlar}. *Doğrusu Biz şeytanları, îmân etmeyenlerin* {yani, tasdik etmeyenlerin} *velîleri kıldık.*

28. *Onlar [müşrikler] bir fâhişe* {yani, keyiflerince haram kılmaları yasaklanmış bulunan ekin, en'âm, elbise ve süt hakkında herhangi bir ma'siyet} *yaptıklarında, "Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk ve onu bize Allah emretti"* {yani, bunları bize Allah haram kıldı} *derler.* {Ey Muhammed} *de ki: "Allah fahşâyı* {yani, ma'siyeti} *asla emretmez"* {aksine onları haram kılar. Onlara de ki: "O'nun haram kıldığını} *bilmediğiniz şeyleri,* {"Bunları bize Rabbimiz haram kıldı" diyerek} *Allah'a mı isnad ediyorsunuz?*

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ
وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾
فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

29. {Onlara} *de ki: "Rabbim kıstı* {yani, adaleti} *emretti ve her mescid indinde* {yani, havra, kilise ya da gayrısında} *yüzlerinizi* {namazda Ka'be'ye} *doğrultun* {yani, Rabbim, yüzlerinizi kıbleye çevirmenizi emretti}...

Yüce Allah bu buyrukla namazı emrettiği gibi, şu buyrukla da tevhîdi emretmektedir:

...ve O'na du'a edin, dîni O'na muhlis kılarak {yani, muvahhidler olarak}. *Sizi ilkin yarattığı gibi* {yani, bahtiyar ve bedbaht olarak yarattığı gibi} *döneceksiniz* {yani, aynı şekilde döneceksiniz}.

30. *Bir ferîq'a,* {dînine ileterek} *hidâyet etti, bir ferîq'a da dalâlet hakk oldu; çünkü onlar Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] şeytanları velîler* {yani, rabbler} *edindiler. Üstelik mühtediler* {yani hidâyet üzere} *olduklarını sanıyorlar.*

Sonra Allah Teâlâ onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا
تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي
أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ
أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِي آدَمَ
إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾

31. *Ey Âdemoğulları! Her mescid indinde* {yani, kilise, havra ya da başkasında} *ziynetinizi alın. Yeyin* {yani, ekinlerden ve en‘âm'dan yeyin}, *için* {yani, en‘âm'ın sütlerinden için}, *israf etmeyin* {yani, haddi aşıp da size helâl kılınmış olan ekinleri, en‘âm'ı, elbiseleri, sütleri haram kılmak sûretiyle putları/uydurma ilâhları Allah'a ortak koşmayın}. *Çünkü O, müsrifleri* {yani, müşrikleri} *sevmez.*

32. {Onlara} *de ki: "Allah'ın ziynetini* {yani, siyâbı/elbiseleri} *–ki onu kulları için çıkardı– ve rızktan tayyibâtı* {yani, helâl rızıkları: harsı, en ‘âmı ve sütü} *kim haram kıldı?" De ki: "Bunlar dünya [yakın/şimdiki] hayatta îmân edenler için, Kıyâmet Günü ise hâlis olarak"* {yani, Allah dünya [yakın/şimdiki] hayatta hoş ve temiz şeyleri hem mü'minler hem de kâfirlere vermiştir. Fakat Kıyâmet Günü bunlar sadece mü'minlere ait olacaktır}. *Bilen* {yani, Allah'ın tevhîdini bilen} *bir kavim için âyetleri* {yani, bu âyette söz konusu edilen hususları} *işte böyle tafsil* {yani, beyan} *ediyoruz.*

Sonra Allah, kendilerine neleri haram kıldığını bildiriyor:

33. *De ki: "Rabbim sadece fevâhişi* {yani, zinayı} *haram kıldı; ondan* {yani, zinadan} *zâhiri* {yani, onun alenîsini/açıkça yapılanını} *ve bâtını* {sırda ketmolunanını/gizleneni –çünkü onlar alenen zina etmez, ama gizlice zina yaparlardı–} {ve şarab içmeyi haram kıldı} *ve ism'i* {yani, ma'siyetleri} *ve haksız yere bağyi* {yani, hakk ile uygulanan kısas dışında insanlara zulmetmeyi}, *hakkında bir sultân* {yani, O'nunla beraber bir ilâh olduğuna dâir hüccetinizin yer aldığı bir kitab} *indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı* {haram kıldı ve O'nun harsı/ekinleri, en'âmı/hayvanları, sütleri, elbiseleri haram kıldığını ileri sürerek} *bilmediğiniz şeyleri Allah'a isnad etmenizi"* {haram kıldı}.

Sonra onları azab ile korkutarak buyuruyor ki:

34. *Her ümmet için* {azaba uğratılma hususunda} *bir ecel/süre vardır. Ecelleri geldiğinde, ne bir sâ'at te'hir edilirler, ne de takdim edilirler* {yani, azablarını bir anlık bile erteleyemezler ve öne alamazlar; mutlaka tam vaktinde azaba maruz kalırlar}.

Çünkü onlar Nebî'ye, azaba dâir sual sormuşlardı.

35. *Ey Âdemoğulları* {yani, ey Arab müşrikleri}, *size âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ı} *kıssa* {yani, tilâvet} *edecek sizden rasûller* {yani, Muhammed –sadece o–} *geldiğinde, kim* {şirkten} *ittika eder ve* {amelini} *ıslâh* {ve Allah'a îmân} *ederse, onlara bir korku yoktur ve onlar* {ölümden dolayı} *mahzun olmazlar.*

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِآيَاتِهِ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا
ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

36. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu} *tekzib edenler ve ondan istikbâr edenler* {yani, Kur'ân âyetlerine îmânı

büyüklüklerine yediremenler} *var ya, işte onlar ateşin ashâbıdır, onlar orada hâlidlerder* {(ölümsüz olarak kalıcılardır)}.

37. *Allah üzerine* {O'nunla beraber bir ilâh bulunduğunu, harsı, en‘âmı, sütleri ve giyecekleri haram kılmayı O'nun emrettiğini ileri sürerek} *yalan uydurandan yahut O'nun âyetlerini* {yani, Kur’ân'ın âyetlerini} *tekzib edenden kim daha zâlim olabilir* {yani, hiçbir kimse böylesinden daha zâlim olamaz}. *Onların kitabtan nasîbleri* {yani, hazzları/payları} *kendilerine erişecektir...*

Çünkü Allah bütün kitablarda, “Kim Allah üzerine yalan uydurursa, Allah onun yüzünü kara çıkaracaktır” buyurmuştur. İşte bu ceza, âhirette onları bulacaktır.

Bunun bir benzeri de, *Allah üzerine yalan söyleyenleri, yüzleri kararmış görürsün* (ez-Zümer, 39/60) âyetidir.

...*Nihâyet elçilerimiz* {yani, sadece ölüm meleği} *vefat ettirmek üzere onlara geldiklerinde,* {cehennemin bekçileri âhirette cehenneme girmeden önce onlara} *diyecekler ki: “Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du‘a ettikleriniz* {yani, ibâdet ettiğiniz uydurma ilâhlar} *nerede”* {yani, ateşe girmenize engel olabiliyorlar mı}? *Cevab verecekler: “Onlar bizden dall oldu/kayboldu”* {yani, o ilâhlar bizden kayboldu/onları göremiyoruz}. *Ve kendi aleyhlerine kâfir olduklarına dâir şâhidlik edecekler.*

Bu, onların, *“Rabbimiz Allah hakkı için biz müşriklerden değildik”* (el-En‘âm, 6/23) *dedikleri* vakit gerçekleşecektir. O sırada dillerinin gizlemeye çalıştığı şirki ve küfrü azaları itiraf edip şâhidlik edeceklerdir.

Bunun bir benzeri de En‘âm sûresinde geçmektedir.[1]

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي
النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا
جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَاهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38. {Cehennem bekçileri} *diyecek ki: “Cinn ve insanlardan siz-*

---

1 Bkz. En‘âm, 6/23.

den önce geçmiş ümmetlerin içinde ateşe girin. Her ümmet {ateşe} *girdikçe kardeşine* {yani, dîndaşına} *lanet edecek...*

Müşrikler müşriklere, Yahudiler Yahudilere, Hıristiyanlar Hıristiyanlara, Mecûsiler Mecûsilere, Sâbiîler Sâbiîlere, tâbi olanlar tâbi oldukları önderlerine lanet okuyacaklar; "Allah size lanet etsin! Bizi buraya atanlar [atılmamıza sebeb olanlar] sizsiniz" diyecekler.

...*"Nihâyet hepsi* {yani, önderler ve onlara uyanlar} *onda derk olduklarında* {yani, ateşte cem olduklarında}, *sonrakileri* {yani, cehenneme sonradan giren ve önderlere uyan kimseler} *öncekiler* {yani, cehenneme önce giren önderleri} *için, "Rabbimiz! Bizi* {hidâyetten saptırıp} *dalâlete düşürenler işte bunlardır* {yani, bu önderlerdir}. *Onun için bunlara ateşten iki katlı azab ver"* {yani, azablarını kat kat katlayarak ver} *(diyecekler). Dedi* {yani, Allah diyecek} *ki: "Her biriniz* {yani, uyanlar ve kendilerine uyulan önderler} *için* {azab} *iki katlıdır* {yani, kat kat katlanacaktır}, *fakat bilmiyorsunuz."*

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ
﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا
أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

39. *Öncekiler* {yani, cehenneme daha önce giren önderler} *de, sonrakilere* {yani, cehenneme onlardan sonra giren tâbilerine},

"Sizin {hiçbir hususta} *bize bir fadlınız/üstünlüğünüz yok,* {bizim dalâlete düştüğümüz gibi siz de dalâlete düştünüz}. *O halde kesbettiklerinize* {yani, şirk ve tekzibten söylediklerinize} *karşılık, azabı tadın" diyecekler.*

40. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenler ve ondan istikbâr edenler* {yani, Kur'ân âyetlerine îmânı büyüklüklerine yediremeyenler} *var ya, elbette onlar için* {yani, onların rûhları ve amelleri için} *semânın kapıları açılmaz* {yani, vefat eden mü'minlerin rûhları ve amellerine açıldığı gibi, semânın kapıları onlara açılmaz}. *Cemel/deve iğne deliğinden geçmedikçe, cennete giremezler. Mücrimlerin karşılığı işte böyledir/budur* {: onlar cennete asla giremezler}.

Sonra Allah, cehennemde onlar için hazırladıklarını zikrediyor:

41. *Onlar için cehennemden* {yani, ateşten} *bir mihâd* {yani, bir firâş/döşek} *vardır. Üstlerinden de örtüler* {yani, yorganlar: ateşten onları bürüyecek kalın koyu gölgeler} *vardır...*

Bu, *Onlar için fevklerinden/üstlerinden ateşten gölgeler ve altlarından gölgeler vardır* (ez-Zümer, 39/16) âyetinde dile getirilmektedir.

...Zâlimlerin karşılığı işte böyledir/budur {yani, cehennem ve içindeki çeşitli azablardır}.

Sonra Allah mü'minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

42. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince –ki bir nefse vus'u hâricinde teklifte bulunmayız–* {yani, amelden takat getirebileceği kadarıyla mükellef tutarız}, *işte onlar cennet ashâbıdır, onlar orada* {ölmemek üzere} *hâlidlerdir/kalıcıdırlar.*

Sonra onların durumunu haber veriyor:

43. *Onların göğüslerinde ğıll'den* {yani, dünyada kalblerinde birbirlerine karşı duydukları ğış'ten/kinden} *ne varsa nez' edeceğiz/söküp atacağız...*

Şöyle ki: Cennetlikler, bir ağacın dibinden fışkıran iki pınardan birinin suyundan içecekler, böylece Allah içlerinde bulunan kin ya da pislikleri çıkartacak ve içlerini tertemiz edecektir. *Rabb'leri onlara tertemiz bir şarab içirecektir* (el-İnsân, 76/22). Sonra diğer pınarda yıka-

nacaklar da Allah bedenlerindeki her türlü kiri giderecek, onları akpak edecektir. Bedenleri pırıl pırıl olacak, saçları başları bir daha kirlenmeyecek, yüzleri tozlanmayacak, bedenleri kir tutmayacaktır. Sonra cennete girmeden önce cennetin koruyucuları onları karşılayacak ve onlara, "Amellerinize karşılık vâris kılındığınız cennet işte budur" diyecekler.

...*Onların* {yani, o cennetlerin} *altlarından nehirler akar.* {Onlar orada}, *"Bizi buna* {yani, İslâm'a ve bu hayra} *hidâyet eden Allah'a hamdolsun. Allah bizi* {dînine} *hidâyet etmeseydi, biz* {O'nun dînine} *hidâyet bulamazdık. Andolsun ki Rabbimizin rasûlleri hakk ile* {yani, bugünün hakk olduğunu söyleyerek} *gelmişlerdi"* {biz de onları tasdik ettik} *derler. Onlara, "Amellerinize karşılık vâris kılındığınız cennet işte budur" diye nida edilir.*

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّاۜ قَالُوا نَعَمْۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ
بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَۙ ﴿٤٤﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ
سَب۪يلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَۢ ﴿٤٥﴾

44. *Cennet ashâbı cehennem ashâbına, "Rabbimizin bize* {dünyada iken hayr ve sevâbtan} *va'd ettiğini hakk bulduk. Siz de Rabbinizin size* {dünyada iken azabtan} *va'd ettiğini hakk buldunuz mu?" diye nida ederler. "Evet" derler. Bunun üzerine aralarında bir müezzin* {yani, melek} *şöyle ezan verir* {yani, nida eder}: *"Allah'ın laneti* {yani, azabı} *zâlimlerin* {yani, müşriklerin} *üzerinedir."*

Sonra Allah Teâlâ onların (bu duruma sebeb olan) kötü amellerini zikrediyor:

45. *Onlar ki Allah yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyarlar ve onun* {yani, İslâm milletini} *eğriltmesini arzu ederler* {yani, irade ederler} *ve onlar âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *kâfirlerdir.*

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْ
وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ
يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا
يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمٰيهُمْ قَالُوا مَا أَغْنٰى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ
﴿٤٨﴾ أَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ
عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ
الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا
وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ
يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

46. *O ikisi* {yani, cennet ile ateş/cehennem} *arasında bir hicâb* {yani, bir sûr/yüksek bir duvar} *ve a‘râf* {yani, sûr} *üzerinde de onların her birini* {yani, iki ferîqtan/gurubtan her birini} *sîmâlarından tanıyan* {yani, cennetlikleri yüzlerinin aklığından, cehennemlikleri de yüzlerinin karalığından tanıyan} *birtakım ricâl/kimseler vardır. Cennet ashâbına, "Selâmun ‘aleykum" diye nida ederler* {yani, a‘râf'ta bulunanlar cennetliklere selâm verirler}. *Ona girmemişlerdir* {yani, ashâb-ı a‘râf cennete girmemişlerdir} *ve onlar* {cennete girmekte} *ümitlidirler* {onlar, önlerinde ve ayakları ucunda kandil gibi aydınlık veren bir nûrun bulunması sebebiyle cennete girmeyi ümit etmektedirler}.

47. *Ebsarları* {yani, kalbleri ve yüzleri} *sarfedip de cehennem ashâbına liqâ ettiğinde* {yani, a‘râf ashâbının nazarları ateş ehline yöneldiğinde}, *"Rabbimiz! Bizi zâlimler* {yani, müşrikler} *kavmiyle* {ateşte} *beraber kılma!" derler.*

48. *A‘râf ashâbı, sîmâlarından* {yani, yüzlerinin karalığından}

tanıdıkları {ateşte bulunan} *birtakım ricale* {yani, önder ve ileri gelen kimselere} *nida edip derler ki:* {Dünyadaki} *topluluğunuzun ve istikbâr etmenizin size bir faydası olmadı* {yani, dünyada büyüklenerek îmân etmeyişiniz size hiçbir fayda sağlamadı}.

Ateş ehli de, a'râf ehlinin kendileriyle birlikte cehenneme gireceklerine kasem edecekler. A'râf ehlini sırat üzerinde tutan melekler şöyle diyecekler:

49. {Ey ehl-i ateş!} *"Şunlar* {yani, a'râf ashâbı} *mı, Allah'ın rahmetine erdirmeyeceğine kasem ettiğiniz kimseler?"...*

Sonra melekler şöyle diyeceklerdir:

..."{Ey ashâb-ı a'râf!} *Girin cennete, size* {azabtan yana} *korku yoktur ve siz* {ölümden dolayı} *mahzun olmayacaksınız."*

Mukâtil dedi: Ashâb-ı a'râf, hasseten Muhammed'in (s.a) ümmetinden olup hasenâtları ile seyyiâtları eşit olduğundan günahları sebebiyle sırat üzerinde alıkonulan, sonra da Muhammed'in (s.a) şefaatiyle cennete girecek olan kimselerdir.

50. *Ateş ashâbı cennet ashâbına;* "{İçmemiz için} *sudan bize de ifada edin* {yani, içmemiz için bir miktar su verin} *veya* {yememiz için} *Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan/yiyeceklerden" (bize de ifada edin);* {çünkü aramızda bulunan bir takım kimseleri siz de tanıyorsunuz} *diye nida ederler.* {Ancak cennetlikler onlara} *şöyle cevab verirler: "Doğrusu Allah o ikisini* {yani, yiyecek ve içeceği} *kâfirlere haram kıldı."*

Bu şöyle olacaktır: Allah cennetlikleri cehennemliklere yükseklerde gösterecek, onlar da cennetliklerin içinde bulundukları hayrı ve rızkı görecekler. İşte o vakit onlara, *"Sudan bize de ifada edin veya Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan/yiyeceklerden"* diye nida edecekler. Ancak cennetlikler onlara, *Doğrusu Allah o ikisini kâfirlere haram kıldı* diye cevab verecekler.

Sonra Allah onların niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

51. *Dînlerini* {yani, İslâm'ı} *bir lehv ve bir la'ib* {yani, ondan/İslâm'dan uzaklaştıran bir lehv/eğlence ve bâtıl bir iş} *edinip de* {İslâm'dan başka bir dîne girerek} *dünya [yakın/şimdiki] haya-*

tın kendilerini aldattığı {ve böylece İslâm dîninden uzaklaştırdığı} *kimseleri, bu günlerine* {ölümden sonra diriliş gününe} *kavuşacaklarını unuttukları ve âyetlerimize* {yani, Kur’ân'a} *cehûdluk ettikleri* {yani, onun Allah'tan olmadığını iddia ettikleri} *için, Biz de bugün* {âhirette} *onları unuturuz* {yani, onlar dünyada îmânı terkettikleri için Biz de âhirette bugün onları ateşte terkederiz}.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي
تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ
الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ
يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ
أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ ادْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

52. *Andolsun onlara bir kitab gönderdik, onu bir ilm üzere tafsil* {yani, beyân} *ettik* {ve o Kur’ân, dalâletten kurtaran} *bir hüdâ ve* {azabtan kurtaran} *bir rahmettir; îmân edecek* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edecek} *bir kavim için.*

Sonra Allah Teâlâ Kur’ân'a cehûdluk edenleri korkutarak buyuruyor ki:

53. *Onun te’vilinden başkasını mı bekliyorlar, onun te’vili geldiği* {yani, akıbeti: Allah'ın Kur’ân'da va‘dden, vaîdden/tehdidden, hayır ve şerden rasûllerinin sünneti üzere va‘dettiği gerçekleştiği} *gün, bundan evvel onu unutanlar* {yani, dünyada

iken ölümden sonra dirilişe îmân etmeyen, rasûllerin söyledik-lerinin gerçekleştiğini gözleriyle gören kimseler} *diyecekler* {ya-ni, âhirette diyecekler} *ki: "Gerçekten de Rabbimizin rasûlleri hakk ile gelmişler* {yani, hakkın kendisi olan bu günün gerçekle-şeceğini söylerken bize hakkı getirmişler}. *Acaba şimdi bizim için* {meleklerden, nebîlerden ve başkalarından} *şefaatçiler bu-lunur mu ki bizim için şefaat etsinler veya* {dünyaya} *reddedilir miyiz [geri döndürülür müyüz] ki amellerimizin* {yani, şirk ve yalanlamalarımızdan} *gayrısını* {yani, hayırlar} *işlesek. Onlar kendilerini gerçekten hüsrana uğratanlardır* {yani, kendilerini aldatıp cehenneme gidenlerdir}. {Dünyada} *uydurdukları şeyler* {yalanlar, âhirette} *onlardan dall/kayb olmuştur.*

54. *Kuşkusuz Rabbiniz o Allah'tır ki, semâvât ve arzı [gökler ve yeri] altı günde halk etti. Sonra* {şundan önce} *arş üzerine istiva etti. Geceyi gündüze bürür* {yani, gündüzün aydınlığını, gecenin karanlığıyla örter}, *onu* {süratle} *teşvik eder/takib eder. Güneşi, ayı ve yıldızları emriyle* {Âdemoğulları'na} *musahhar kıldı. İyi bilin ki halk* {yani, her şeyi yaratma} *ve emr* {yani, yarattıklarıy-la ilgili levh-i mahfuzda kadâ/hüküm, dilediğini yaratma ve di-lediğini emretme} *O'nundur. Rabbul-âlemîn Allah tebârektir/ uludur.*

Bu buyrukla Allah azametini ve kudretini haber vermektedir. Sonra Kendisine nasıl du'a edeceklerini belirtmek üzere şöyle buyurmakta-dır:

55. *Rabbinize tazarru ederek* {yani, zilletle boyun eğerek} *ve giz-lice* {yani, sükûnetle ve alçak sesle} *du'a edin...*

Allah'ın, *Salâtını cehretme ve onu hafi de etme/gizleme* {yani, du'anı sırr etme/büsbütün gizli de yapma} (el-İsrâ, 17/110) buyruğu da bunu andırmaktadır.

O'na du'a ederken ihtiyaçlarınızı isteyin. Fakat, sizin için helâl ol-mayan mü'min bir erkek veya bir kadına, "Allahım! Onu rezil-rüsva et", "Allahım! Ona lanet et", "Allahım! Onu helâk et" ya da "Ona şunları şun-ları yap!" diye beddu'a ederek du'ada haddi aşmayın.

...Doğrusu O {yani, Allah} *mu'tedîni/haddi aşanları sevmez.*

وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا
إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

56. *Onun ıslâhının ardından arzda fesâd çıkarmayın* {yani, yeryüzünde itaatten sonra ma‘siyetler işlemeyin}...

Allah Teâlâ insanlara bir nebî gönderir, onlar da o'na itaat ederlerse, yeryüzü ve yeryüzündekiler ıslâh olmuş olur. Ma‘siyetler ise, hayatın fesâd bulmasına ve insanların helâk olmasına sebeb olur. Bu nedenle Allah, “Yeryüzünde itaatten sonra ma‘siyetler işlemeyin” demektedir.

...*O'na* {azabından} *korkarak ve* {rahmetini} *tama‘/ümit ederek du‘a edin* {ki, muhsinler olasınız}. *Kuşkusuz Allah'ın rahmeti* {yani, rahmet yağmuru} *muhsinlere yakındır* {yani, onlar için rahmet/rahmet yağmuru vardır}.

57. *Ve O ki rahmetinin önünde rüzgârları müjdeciler* [büşran] {yani, rüzgârları, bulutları neşrediciler [nuşran[2]]} *olarak gönderir...*

Bu da, *Allah odur ki rüzgârları gönderir de bir bulut kaldırırlar* {yani, bulutları rüzgârların önüne katarak yürütür} (er-Rûm, 30/48) buyruğunu andırmaktadır.

...*Nihâyet* {rüzgârlar, su yüklü} *ağır bulutları kaldırdıklarında* {yani, yüklendiklerinde}, *onu ölmüş* {yani, bitkisi bulunmayan} *bir beldeye sevkederiz, derken onunla su indiririz, derken onun-*

2 Bu kelime Hafs ve ‘Âsım'ın kıraatinde *büşran* –ki *beşîr*'in [müjdecinin] çoğuludur– şeklindedir. Merhum Mukâtil ise *nüşûr*'un [neşredicinin] çoğulu olan *neşran* kıraatini tercih etmiştir.

la {yani, o su ile –yerden–} *her türlü semereden [üründen] çıkartırız. İşte ölüleri de* {yerden} *böyle* {yani, tıpkı yerden su ile bitki çıkardığımız gibi} *çıkaracağız. Gerektir ki tezekkür edersiniz* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini düşünüp ibret alırsınız}.

Bunun bir benzeri de, er-Rûm sûresi[3] ile Fâtır sûresinde[4] bulunmaktadır.

Sonra Yüce Allah mü'minlerle kâfirler için bir(er) mesel darbediyor. (Mü'minin meseli şöyle:)

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
إِلَّا نَكِدًا كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾
لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم
مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَأُ
مِن قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
ضَلَالَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمْ
رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

58. *Tayyib beldenin nebatı* {yani, verimli arazinin –yağmur aldığı zamanki– bitkisi} *Rabbinin izniyle çıkar* {verimli arazi yağmurdan yararlandığı gibi, bitki de ondan yararlanır}...

Sonra kâfirin meselini zikrediyor:

...{Beldeden} *habisinki* {yani, kıraç arazinin –yağmur isabet ettiği takdirde de– bitkisi} *ise çıkmaz; az/faydasız müstesnâ* {yani, ancak çok nadir ve adeta kuru bir bitkiden başkası çıkmaz, dolayısıyla ondan yararlanılmaz}...

İşte kâfir de böyledir. O îmân davetini işitir, fakat îmân edip îmânla

---

3 Bkz. Rûm, 30/24.

4 Bkz. Fâtır, 35/9.

konuşmaz ve îmânın ona faydası olmaz. Tıpkı kuru ve cılız bir bitkinin fayda sağlamadığı gibi.

...{Çeşitli hususlar hakkındaki} *âyetleri* {bu iki âyette zikredilen hususlara dikkat çekmektedir} *işte böyle tasrif ederiz, şükreden* {yani, Rabb'lerini tevhîd eden} *bir kavim için.*

59. *Andolsun Biz Nûh'u kavmine gönderdik de dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *sizin için ilâhtan O'nun gayrı yoktur* {yani, O'nun gayrı Rabb yoktur}. *Doğrusu,* {O'na ibâdet etmeyecek olursanız} *ben korkuyorum, üzerinize* {dünyada şiddeti} *azîm bir günün azabından."*

60. *Kavminden o mele* {yani, önderler ve büyükler/ileri gelenler} *dedi* {yani, Nûh'a dediler} *ki: "Doğrusu biz seni mübin/açık bir dalâlet içinde görüyoruz."*

61. *Dedi ki: "Ey kavmim! Bende bir dalâlet yok. Aksine ben Rabbu'l-âlemînden [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibinden]* {size (gönderilmiş)} *bir rasûlüm"...*

62. ...*"Size Rabbimin* {dünyada üzerinize inecek azabına dâir} *risâletlerini tebliğ ediyorum ve* {bu hususta} *sizin için hayırhâhım/sizin iyiliğinizi istiyorum* {ve sizi dünyada O'nun azabından sakındırıyorum} *ve ben Allah'tan,* {size azabın inişi ile ilgili} *sizin bilmediklerinizi biliyorum"...*

Nûh kavmi, kendilerinden önce azaba uğramış bir kavim bulunduğu hususunda bir haber işitmemişlerdi. Fakat onlardan sonra gelen ümmetler, Nûh kavminin azaba uğratıldığını işitmişlerdi. Nitekim Hûd (a.s), kavmine, *Hatırlayın ki sizi Nûh kavminin ardından halifeler kıldı* (el-A‘râf, 7/69) Sâlih (a.s) da kavmine, *Hatırlayın ki sizi ‘Âd'ın* {helâk edilmesinin} *ardından sizi halifeler kıldı* (el-A‘râf, 74); Şu‘ayb (a.s) da kavmini sakındırmak üzere, *Nûh kavmine veya Hûd kavmine veya Sâlih kavmine* {azabtan} *isabet edenin bir benzeri size de isabet etmesin; Lût kavmi de sizden uzak değildir* (Hûd, 11/89) demişti. İşte bundan dolayı Nûh (a.s), kavmine, *Ben Allah'tan sizin bilmediklerinizi biliyorum* demişti. Onlar ise birbirlerine: ileri gelenler, zayıflara, "Bu da sizin gibi bir beşerdir. Öyleyse o'na tâbi olacak mısınız?" dediler. Nûh (a.s) da onlara şu cevabı verdi:

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ
مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ
وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

63. ...*"Sizi* {dünyada azab ile} *inzâr etmek için ve ittika etmeniz* {yani, şirkten ittika edip Rabbinizi tevhîd etmeniz} *için ve rahmete mazhar olmanız* {yani, azaba uğratılmamanız} *için sizden bir adam* {kendisini kasdediyor} *vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir* {yani, beyân} *gelmesi acayibinize mi gitti?!"*

64. *Bunun üzerine o'nu,* {"Bize azab gelmeyecektir" diyerek} *tekzib ettiler...*

Allah, bunun nasıl bir sonuç verdiğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Biz de o'nu {yani, Nûh'u} *ve* {mü'minlerden} *gemide onunla birlikte bulunanları,* {tarafımızdan bir rahmet ile suda boğulmaktan} *kurtardık ve âyetlerimizi* {yani, azabın ineceğini} *tekzib edenleri garkettik [suda boğduk]. Doğrusu onlar kör bir kavim idiler* {yani, kendilerine gelecek olan suda boğulma azabına karşı körlük ettiler}.

65. *'Âd'a da kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Hûd'u* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}, *sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı bir Rabb yoktur}. *Hâlâ ittika etmeyecek misiniz"* {yani, şirkten uzaklaşıp Rabbinizi tevhîd etmeyecek misiniz}?

66. *Kavminden küfreden o mele* {yani, büyükler/ileri gelenler ve önderler}, {Hûd'a}, *"Doğrusu biz seni sefihlik* {yani, ahmaklık} *içinde görüyoruz ve gerçekten biz seni yalancılardan* {yani, bize azabın geleceğine dâir söylediklerinde yalancılardan} *zannediyoruz"* {yani, sanıyoruz} *dediler.*

67. *(Nûh,)"Ey kavmim! Bende bir sefihlik* {yani, ahmaklık} *yok. Aksine ben Rabbi'l-âlemînden* {size} *bir rasûlüm" dedi.*

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

68. *(Ve sözlerini şöyle sürdürdü): "Rabbimin* {dünyada size azabın ineceğine dâir} *risâletlerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için emin/güvenilir bir nâsihim* {yani, O'nun azabından sizi sakındırmak sûretiyle size karşı hayırhâh davranıyorum/sizin iyiliğinizi istiyorum}.

Büyükler/ileri gelenler, zayıflara, "Bu, başka değil sizin gibi bir beşerdir. Öyleyse o'na tâbi olacak mısınız?!" dediler. Hûd onlara şu cevabı verdi:

69. *Sizi* {dünya hayatta azab ile} *inzâr etmek için sizden bir adam* {kendisini kasdediyor} *vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir* {yani, beyân} *gelmesi acayibinize mi gitti?! Hatırlayın ki sizi Nûh kavminin* {helâk edilmesinin} *ardından* {yeryüzünde} *ha-*

lifeler kıldı ve size hilkatte, {gayrınız üzerine} *ziyade bir inbisât verdi* {yani, başkalarınıza göre daha fazla boy-pos verdi –ki onlardan bir adamın boyu 12.5 zirâ' idi–}. *O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın* {ve O'nu tevhîd edin} *ki felâh bulasınız* {ve O'nun gayrına ibâdet etmeyin}.

70. *"Sen bize, babalarınızın ibâdet ettiklerini* {ibâdeti} *bırakarak Allah'a: bir tek O'na ibâdet edelim diye mi geldin? O halde* {azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer* {üzerimize azabın ineceği hususunda} *sâdıklardan isen" dediler.*

71. {Hûd} *dedi ki: "Andolsun ki Rabbinizden size bir ricz* {yani, ism/günah} *ve bir gazab* {yani, azab} *vâki oldu. Allah'ın hakkında bir sultân* {yani, Allah ile birlikte bir ortağın bulunduğuna dâir içinde lehinize bir hüccet bulunan bir kitab} *indirmediği, kendinizin ve atalarınızın taktığı bir takım kuru isimler* {yani, uyduruk ilâhlar} *hususunda benimle tartışıyor musunuz? Öyleyse* {azabı} *intizar edin/bekleyin. Kuşkusuz ben de sizinle birlikte* {başınıza gelecek azabı} *intizar edenlerdenim/bekleyenlerdenim."*

فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾
وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

72. *Bunun üzerine o'nu* {yani, Hûd'u} *ve* {mü'minlerden} *o'nunla beraber olanları tarafımızdan bir rahmet* {yani, bir nimet} *ile necâta çıkardık* {yani, azabtan kurtardık}. *Âyetlerimizi* {yani, azabın ineceğine dâir âyetlerimizi} *tekzib edenlerin ve mü'min olmayanları* {yani, şiddetli rüzgâr şeklinde üzerlerine gelecek azabı tasdik etmeyenlerin} *ise dâbirini/arkalarını kestik* {yani, o kavmi kökünden imha ettik}.

Sonra Allah Sâlih'in kavmi Semûd'u söz konusu ederek buyurmaktadır ki:

73. *Semûd'a da kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Sâlih'i* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}, *sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı Rabb yoktur}. *Size Rabbinizden bir beyyine* {yani, dişi deve} *geldi. Bu Allah'ın dişi devesi sizin için bir âyet* {yani, ibret alarak Rabbinizi tevhîd etmemiz için bir âyet –bu dişi deve, başka bir deveden doğmamıştı, fakat onun yavrusu doğum yoluyla var olmuştu–}. *Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin* {yani, bırakın onu da nerede isterse otlasın –o size bir yük teşkil etmez–}. *Ona bir kötülükle dokunmayın* {yani, onu kesmeye kalkışmayın}, *aksi takdirde sizi elîm bir azab ahzeder/yakalar"* {yani, size dünyada acıklı bir azab isabet eder}.

وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

74. *(Sâlih sözünü şöyle sürdürdü:) "Hatırlayın ki, 'Âd'ın* {helâkının} *ardından sizi halifeler kıldı ve sizi arzda yerleştirdi* [bevveekum]; *onun ovalarından/düzlüklerinden saraylar/köşkler ediniyorsunuz ve dağlarından evler yontuyorsunuz* {yani, dağlarda taşlardan evler bina ediyorsunuz}. *Öyleyse Allah'ın nimetlerini hatırlayın* {yani, Allah'ın saraylar ve evlerdeki nimetlerini hatırlayın da, O'nu tevhîd edin} *ve arzda isyan ile müfsidlik etmeyin* {yani, ma‘siyetler işleyerek fesat çıkarmayın}.

75. {Sâlih'in} *kavminden istikbâr eden o mele* {yani, îmândan tekebbür eden büyükler/ileri gelenler}, *onlardan îmân eden mustaz'aflara* {yani, tevhîdi tasdik edenlere} *sordu(lar): "Gerçekten siz Sâlih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" Cevab verdiler: "Doğrusu biz onunla gönderilene mü'minleriz."*

76. *O istikbâr edenler, "Doğrusu biz sizin îmân ettiğinize* {yani, tasdik ettiğiniz azab ve tevhîde} *kâfirleriz" dediler.*

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا ف۪ي دَارِهِمْ جَاثِم۪ينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبّ۪ي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِح۪ينَ ﴿٧٩﴾ وَلُوطًا
اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا
مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَٓاءِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

77. *Derken o dişi deveyi* {Çarşamba gecesi} *hunharca öldürdüler. Rabb'lerinin emrinden* {yani, tevhîde} *büyüklenerek isyan ettiler ve "Ey Sâlih!* {Azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer mürselînden isen"* {yani, bize azabın ineceği tehdidinde doğru söylüyor isen bize azabı getir} *dediler.*

78. *Bunun üzerine onları recfe ahzetti/yakaladı da* {yani, Cumartesi günü sabahın erken vakitlerinde Cibrîl'in (a.s) sayhasından/çığlığından azab onlara isabet etti de} *yurtlarında* {yani, menzillerinde} *diz üstü çökenler* {yani, hareketsiz ölüler} *oldular.*

79. *(Sâlih de) onlardan tevelli etti* {yani, azabı yalanlamaları üzerine onlardan i'raz etti/yüzçevirdi} *ve "Ey kavmim! Ben size,* {dünyada üzerinize azabın ineceği hususunda} *Rabbimin risâletini tebliğ ettim ve ben size,* {O'nun azabından sizi sakındırmakla} *hayırhâh davrandım/iyiliğinizi istedim. Fakat siz nâsihî-*

ni [hayırhâh davrananları/iyiliğinizi isteyenleri {kendisini kasdediyor} *sevmiyorsunuz" dedi.*

80. *Lût'u da* {gönderdik}. *Bir vakit kavmine dedi ki: "Sizi sebkeden* {yani, sizin öncenizde geçip giden} *âlemlerden hiç birinin yapmadığı o fâhişeyi mi yapıyorsunuz"* {yani, göz göre göre o ma'siyeti mi işliyorsunuz: kadınları bırakıp erkeklerle mi ilişki kuruyorsunuz}?

81. *Doğrusu siz kadınlardan vazgeçip şehvetle erkeklere varıyorsunuz. Hayır, siz müsrifler kavmisiniz* {yani, azîm/pek büyük zenb/günah işleyen kimselersiniz}.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾
وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ
وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

82. {Kavmini o fâhişeden nehyeden Lût'a} *kavminin şöyle demeleri dışında cevabı olmadı: "Onları* {yani, âl-i Lût'u} *karyenizden çıkarın. Doğrusu onlar fazla temiz insanlar* {yani, tek başına Lût: erkeklere yaklaşmaktan uzak duruyorlar}.

83. *Bunun üzerine o'nu ve ehlini* {azabtan} *necâta çıkardık/kurtardık; ğâbirînden olan karısı müstesnâ* {yani, azab içinde kalanlardan olan karısı hariç}.

84. *Onların üzerine bir yağmur* {yani, onların fevklerinden/üzerlerinden taş} *yağdırdık...*

O {azab ile} *inzâr edilenlerin yağmuru* {(başlarına inen taş yağmuru)} *ne kötü!* (eş-Şu'arâ, 26/173; en-Neml, 27/58)

...{Ey Muhammed!} *Bak mücrimlerin* {yani, Lût kavminin} *âkıbeti nasıl oldu?* {yani, onların âkıbeti taş yağmuruna tutulup yerin dibine geçirilmek oldu}.

85. *Medyen'e* {yani, İbrahîm'in (a.s) oğlunun sulbü olan Medyen'e} *de kardeşleri* {yani, dînde değil, nesebte kardeşleri} *Şu'ayb'ı* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Sizin için ilâh namına O'nun gayrı yoktur* {yani, sizin için O'nun gayrı bir Rabb yoktur}. *Rabbinizden size bir beyyine* {yani, beyân} *geldi. Artık kile/ölçü ve teraziyi tam tutun. İnsanların eşyasını eksik vermeyin* {yani, ölçü ve tartıyı noksanlaştırarak insanlara hakk ettiklerinden daha azını vermeyin}. *Islâhının ardından arzda fesâd çıkarmayın* {yani, ölçü ve tartılarda noksanlık hususunda itaat olunmasının ardından yeryüzünde fesâd çıkarmayın. Çünkü ma'siyetler hayatın fesâd bulması ve insanların helâk olması demektir}. *Sizin için şu daha hayırlıdır* {yani, ölçü ve tartıları tam tutmak, eksik ölçüp tartmaktan hakkınızda daha hayırlıdır}, *eğer mü'minler iseniz* {yani, ölçü ve tartıyı tam tutma neticesinde âhirette size verileceklerin, dünyada ölçü ve tartıyı eksik tutmanın sağlayacağı faydadan daha hayırlı olduğuna îmân eden kimseler iseniz}.

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde (89. âyette) geçmektedir.

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ
صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ
بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا
فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿٨٦﴾ وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ
بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ
اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

86. *"Siz öyle her sırâtın/yolun başında oturup da* {yani, her tarîqı/yolu tarassut edip de} *O'na îmân edenleri* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğunu tasdik eden ehl-i îmânı} *tehdid* {yani, öl-

dürmekle tehdid} *ederek Allah'ın sebîlinden/yolundan* {dîn-i İslâm'dan} *alıkoymayın ve onun eğriliğini arzu etmeyin* {yani, millet-i İslâm'ın eğriliğini irade etmeyin}. *Hatırlayın ki vaktiyle siz az idiniz* {yani, geçmiş ümmetlerin azaba uğratılmalarından sonra siz sayıca çok az idiniz} *de sizi çoğalttı"* {yani, sayınızı artırdı}...

Böylece onlara nimetlerini hatırlatmakta, sayıca onları çoğalttığını bildirmekte, sonra onlara geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azabı hatırlatarak öğüt verip korkutmak üzere buyurmaktadır ki:

...*"Bakın* {Nûh, 'Âd, Semûd ve Lût kavimlerinin azaba uğratılmasının ardından yeryüzünde ma'siyet işleyen} *müfsidlerin âkıbeti nasıl oldu!"...*

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde (89. âyette) geçmektedir.

87. ...*"Şâyet sizden bir tâife, benim* {azabtan} *kendisiyle gönderildiğime îmân etmiş, bir tâife de îmân etmemişse* {yani, azabın geleceğini tasdik etmemişse}, *Allah aramızda* {azab hususunda} *hükm* {yani, kadâ} *edinceye kadar sabredin. O hâkimlerin* {yani, haklı ile haksızı fasledenlerin/ayıranların} *hayırlısıdır"* {ki O da üzerlerine azabın inmesini hüküm ve takdir buyurdu}.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا
كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
اِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا اَنْ نَعُودَ فِيهَا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ
اللّٰهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا
افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

88. *Kavminden istikbâr eden mele* {yani, îmândan tekebbür eden büyükleri}, *"Ey Şu'ayb! Ya seni ve seninle beraber îmân edenleri karyemizden çıkarırız ya da milletimize dönersiniz"* {yani, şirke dönersiniz: milletimize girersiniz/müşrik olursunuz} *dediler.* {Şu'ayb onlara,} *dedi ki: "İstemesek de mi?"...*

Sonra Şu'ayb şöyle devam etti:

89. ...*"Allah'ın bizi ondan* {yani, şirk olan milletinizden} *kurtarmasının ardından milletinize geri dönersek* {yani, dîninize girip şirk koşarsak}, *doğrusu Allah üzerine yalan uydurmuş oluruz. Bizim için ona* {yani, dîniniz olan şirke} *dönmemiz olacak şey değildir* {yani, milletinize/dîninize girmemiz uygun değildir/yakışık almaz}. *Meğer ki Rabbimiz Allah dileye* {de bizi milletinize soka}. *Rabbimiz ilimce her şeyi kuşatmıştır* {yani, doldurmuştur}. *Biz Allah'a tevekkül ettik."...*

Çünkü onlar Şu'ayb'a, "Ya seni ve seninle beraber îmân edenleri karyemizden çıkarırız ya da milletimize dönersiniz" demişlerdi. Sonra Şu'ayb şöyle du'a etti:

...*"Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasını hakk* {yani, adalet} *ile fethet* {yani, onlara azab indirerek kadâ et/hüküm ver}. *Sen fâtihlerin/fethedenlerin* {yani, kadâ edenlerin/hüküm verenlerin} *hayırlısısın."*

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ
إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ
جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ
لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آسَى عَلَى
قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا
أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا
مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا
الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

90. *Kavminden Allah'a küfreden o mele dedi* {yani, onların büyükleri zayıflarına dedi} *ki: "Şu'ayb'a* {dîni üzere} *tâbi olursanız, doğrusu o takdirde hüsrana uğrayanlar* {yani, acizler} *olursunuz" dediler.*

("Hüsran" lafzının "acizlik" anlamında kullanılması itibariyle) bunun bir benzeri de, *"Biz bir usbe iken o'nu kurt yerse doğrusu biz hüsrana uğrayanlar* {yani, aciz zâlimler} *oluruz" dediler* (Yûsuf, 12/14) âyetidir.

91. *Bunun üzerine o recfe* {yani, azab} *onları yakalayıverdi de* {Cibrîl'in (a.s) sayhasından/çığlığından ötürü} *yurtlarında* {yani, karyelerinde/şehirlerinde} *câsimîn* {yani, hâmidîn/hareketsiz ölüler} *oldular.*

92. *Şu'ayb'ı tekzib edenler sanki orada hiç yaşamamış* {yani, hiç var olmamış} *gibi oldular. Şu'ayb'ı tekzib edenler, hüsrana uğrayanlar onlar oldular.*

93. *Bunun üzerine* {yani, azabı yalanlamaları dolayısıyla} *onlardan tevelli etti* {yani, i'raz etti/yüz çevirdi}...

Bunun bir benzeri de Hûd sûresinde[5] yer almaktadır.

...ve dedi ki: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size {dünyada size azab ineceğine dâir} *Rabbimin risâletlerini tebliğ ettim ve* {O'nun azabından sakındırmak sûretiyle} *hayırhâh davrandım. Şimdi kâfir bir kavme nasıl acırım"* {sayhanın ardından nasıl üzülürüm}!

94. *Biz hangi karyede bir nebî gönderdiysek* {ve halkı da onu tekzib ettiyse}, *be'sâ'* {yani, yağmur kıtlığı ve fakirlik} *ve darrâ* {yani, şiddet: belâ} *ile sıkıştırdık ki* {Rabb'lerine} *tazarru etsinler* {yani, O'nu tevhîd etsinler ve böylece onlara rahmet buyursun}.

95. *Sonra, seyyienin* {yani, şiddet ve kıtlığın} *yerini hasene* {yani, bolluk} *ile değiştirdik. Nihâyet affoldular* {yani, güçlenip çoğaldılar ve Rabb'lerine şükretmeyi terkederk cehaletleri ve sağlıklı değerlendirmeden yoksunlukları sebebiyle} *"Atalarımıza da* {bize isabet ettiği gibi} *darrâ ve serrâ'* {yani, şiddet/darlık ve bolluk} *messetmişti"* {yani, isabet etmişti de hiçbir şey olmamıştı} *dediler. Bunun üzerine Biz de onları şuurunda değillerken ansızın* {azab ile} *yakalayıverdik.*

En güçlü oldukları zamanda azaba uğratıldılar. Azab tepelerine inmeden önce rasûlleri onları azab ile inzâr etmişti. İşte Allah'ın, *Şu, Rab-*

5 Bkz. Hûd, 11/94-95.

binin o kurâyı {(yani, kurâ halkını)}, *ehli gafillerken zulm ile* {yani, şirk koşmaksızın} *helâk etmeyecek olması sebebiyledir* (el-En'âm, 6/131) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Allah bu ülkelerin ahalilerinden haber vererek buyuruyor ki:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا
وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ
إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ
مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى
قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

96. *Eğer* {azaba uğratılan} *o kurâ ehli* {Allah'ı tevhîd ederek} *îmân edip de* {şirkten} *ittika etselerdi,* {yağmur kesilmez, kıtlık olmaz}; *üzerlerine semadan* {yağmur ile} *ve yerden* {bitki ve mahsuller ile} *bereketler açardık. Fakat onlar tekzib ettiler. Biz de* {şirkten} *kazanmakta oldukları sebebiyle onları* {azab ile} *yakalayıverdik.*

97. *Acaba o kurâ ehli geceleyin uyurken be'simizin* {yani, azabımızın} *kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?*

98. *Yine o kurâ ehli duhâ [kuşluk vakti]* {yani, gündüzleyin} *eğlenirlerken* {yani, oyun ve eğlence içindelerken} *be'simizin* {yani, azabımızın} *kendilerine gelmeyeceğinden emin mi oldular?*

("Duhâ" lafzının "gündüz" anlamında kullanılması itibariyle) bunun bir benzeri de, *İnsanlar duhâ/kuşluk vakti* {yani, gündüzleyin} *toplansınlar* (Tâ-Hâ, 20/59) buyruğudur.

99. *Onlar Allah'ın mekrinden* {(yani, azabından)} *emin mi oldular? Hâsirler kavminden başkası Allah'ın mekrinden* {yani, azabından} *emin olmaz.*

100. *Ehlinin* {helâk edilmesinin} *ardından yeryüzüne varis olanları hâlâ hidâyet etmedi mi şu hakikat: Eğer dileseydik günahları sebebiyle onlara da* {azabı} *isabet ettirir ve kalblerini* {küfür ile} *mühürlerdik de* {îmânı} *işitmezlerdi.*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini korkutmakta, sonra tekrar azaba uğratılmış ülkelere dönerek şöyle buyurmaktadır:

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ اَنْبَٓائِهَاۚ وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۚ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍۚ
وَاِنْ وَجَدْنَٓا اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ فَظَلَمُوا بِهَاۚ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

101. *İşte o kuralar... nebe'lerinden/haberlerinden sana kıssa ediyoruz* {yani, onların hadîsini sana anlatıyoruz}. *Andolsun ki rasûlleri onlara beyyineler* {yani, dünyada azabın geleceğine dâir bir beyân} *ile gelmişlerdi...*

Çünkü Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine azabın gelip kendilerini bulacağını haber vermiş, onlarsa azabın geleceği hususunda o'nu yalanlamışlardı. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...Fakat önceden tekzib ettiklerine îmân etmediler {yani, tasdik etmediler: Mekke kâfirleri de –tıpkı kendilerinden önce geçen ümmetlerin rasûlleri tarafından azab ile inzâr edildiklerinde tasdik etmedikleri gibi– dünyada azaba uğratılacaklarını tasdik etmediler}. *İşte Allah kâfirlerin kalblerini* {küfür ile} *böyle tab' eder* {yani, hatm eder/mühürler}.

102. *Onların ekserisinde ahde vefa bulmadık...*

Allah, Âdem'in zürriyetinden Kendisini tanıyacaklarına dâir ahid/söz almış, onlar da bunu kabul etmişlerdi. Fakat amellerinden sorumlu olacakları döneme gelince bu ahidlerini bozdular.

...Onların ekserisini fâsıklar bulduk.

103. *Sonra, onların* {yani, rasûllerin} *ardından Mûsâ'yı âyetlerimizle* {yani, el ve ‘asâ mucizeleriyle} *Fir‘avn'a ve o'nun melesine gönderdik de onlara zulmettiler* {yani, âyetlere cehûdluk ettiler, “Bunlar Allah'tan değildir, bunlar sihirdir” dediler}. {Ey Muhammed!} *Bak müfsidlerin âkıbeti nasıl oldu* {yani, yeryüzünde ma‘siyetler işleyerek fesâd çıkaranların sonu, suda boğulmak oldu}.

104. *Mûsâ dedi ki: “Ey Fir‘avn! Kuşkusuz ben rabbi'l-âlemînden bir rasûlüm”...*

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ
مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ
بِـَٔايَةٍ فَأْتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا
هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ
﴿١٠٨﴾ قَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾
يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

105. *...“Allah üzerine haktan başkasını söylememek üzerime bir borçtur* {doğrusu beni rasûl olarak gönderen O'dur}. *Andolsun ki size Rabbinizden bir beyyine* {yani, benim rasûl olduğuma dâir el ve ‘asâ (mucizeleri)} *ile geldim. Öyleyse İsrâîloğulları'nı* {Filistin'e götürmek üzere} *benimle gönder.”*

106. {Fir‘avn} *dedi ki: “Eğer bir âyet ile geldiysen* {ve âlemlerin rabbinin gönderdiği bir rasûl olduğun şeklindeki iddianda} *sâdıklardan isen haydi onu getir.”*

Mûsâ'nın elinde ‘asâsı bulunuyordu. İbn ‘Abbâs'ın belirttiğine göre bu ‘asâyı o'na –Medyen'e giderken– meleklerden biri vermişti. Mûsâ, Fir‘avn'a sordu:

— Elimdeki nedir?

Fir'avn cevab verdi:

— Bir 'asâ.

107. *Bunun üzerine* {Mûsâ} *'asâsını* {elinden} *bıraktı. Hemen mübîn bir su'bân* {yani, beyyin/apaçık bir yılan} *oluverdi.*

Fir'avn sordu:

— Peki başka bir âyetin [iddianı isbatlayacak mucizen] var mı?

Mûsâ cevab verdi:

— Evet.

Böyle deyip elini gösterdi ve Fir'avn'a sordu:

— Bu nedir?

Fir'avn cevab verdi:

— Elin.

108. *Ve elini* {koynundan} *nez' etti* {yani, çıkardı}...

Mûsâ'nın üzerinde Mudar[6] işi yünden bir cübbe vardı. Elini koynuna sokup çıkardı. İşte Allah'ın, *Elini* {koynundan} *nez' etti* {yani, çıkardı} buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*O hemen bakanlar için bembeyaz oluverdi* {yani, aşırı beyazlığından ötürü güneş ışınları gibi gözleri kamaştıracak kadar parlıyordu}.

109. *Fir'avn kavminden mele* {yani, ileri gelen kimseler}, *"Muhakkak bu* {yani, Mûsâ} *alîm bir sihirbazdır"* {yani, bu, sihri çok iyi bilen bir sihirbazdır} *dedi* {yani, Fir'avn dedi, kavmi de onu tasdik etti}...

Benzeri bir buyruk Şu'arâ sûresinde[7] geçmektedir.

Sonra Fir'avn sözlerini şöyle sürdürdü:

---

6 Muhtemelen doğrusu "Mısır"dır. Yanlışlıkla "sad" harfi "dat" okunmuştur. (Çeviren)

7 Bkz. Şu'arâ, 26/34.

110. ...*"Sizi arzınızdan* {yani, Mısır'dan} *çıkarmayı irade ediyor. O halde ne emredersiniz"* {yani, fikriniz/görüşünüz nedir}?

قَالُوٓا
أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ
بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوٓا إِنَّ لَنَا
لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ
لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا يَامُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ
نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّآ أَلْقَوْا سَحَرُوٓا أَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ وَأَوْحَيْنَآ
إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ
وَانقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

111. {Kavminin ileri gelenleri ona cevab vererek} *dediler ki: "Onu ve kardeşini alıkoy* {yani, bunlara karşı ne yapacağımızı düşünüp taşınmamız için onlara yapılacak uygulamayı ertele} *ve şehirlere toplayıcılar gönder de"...*

112. ...*"Her alîm sihirbazı sana getirsinler"* {yani, sihri iyi bilen bütün sihirbazları toplayıp sana getirsinler}.

113. *Sihirbazlar Fir'avn'a geldiler. Dediler ki: "Eğer biz* {Mûsâ'ya karşı} *gâlibler olursak bize bir ecir* {yani, bir mükâfaat} *var değil mi?"*

114. {Fir'avn,} *"Evet, hem o vakit siz elbette mukarreblerden de* {yani, ileri gelenler dışında makam ve mevki itibariyle yakınlaştırılmışlardan da} *olacaksınız" dedi.*

Bu, Muharrem ayının Cumartesi günü olmuştu. Sihirbazlar da 72 kişi idi.

115. {Sihirbazlar Mûsâ'ya} *"Ey Mûsâ!* {Elindekini: 'asânı/sopanı} *sen mi atacaksın yoksa* {ellerimizdeki halatları ve sopaları} *biz mi atalım?" dediler.*

116. {Mûsâ onlara, “Ne atacaksınız} *siz atın” dedi. Onlar* {halatlarını ve sopalarını} *atınca, insanların gözlerini büyülediler ve onları dehşete düşürdüler* {yani, korkuttular} *ve azîm/büyük bir sihir ortaya koydular.*

117. *Biz de Mûsâ'ya, “Asanı bırak” diye vahyettik* {o da bırakınca, bir yılan oluverdi} *de o onların ifklerini* {yani, yalandan ortaya koyduklarını, icat edip düzdüklerini} *yuttu.*

118. *Böylece hakk vâki oldu* {yani, o'nun/Mûsâ'nın yaptıklarının bir sihir olmadığı gerçeği ortaya çıktı} *ve onların amelleri* {yani, yaptıkları sihirler} *boşa gitti.*

119. *Artık orada mağlub oldular ve sağîrler* {yani, zelîller} *olarak* {menzillerine/yerlerine} *geri döndüler.*

120. *Sihirbazlar ise* {Allah'a} *secdeye kapandılar.*

قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِه۪ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ
فِي الْمَد۪ينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَاۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٢٤﴾

121. *Dediler ki: “Rabbu'l-âlemîne îmân ettik”...*

Sihirbazlar devamla dedi:

122. *...“Mûsâ'nın ve Hârûn'un rabbine”* {îmân ettik}.

Fir‘avn, kendisine bu şekilde cevab vermelerine şaşırdı ve,

123. *Fir‘avn* {sihirbazlara} *dedi ki: “Ben size izin vermeden önce o'na îmân ettiniz* {yani, Mûsâ'yı tasdik ettiniz} *ha?! Kuşku yok ki bu, ehlini oradan* {yani, Mısır topraklarından} *çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir mekrdir* {yani, sizin îmân ettiğinize dâir o sözleriniz daha önce şehirde: Mısır ahalisi arasında o'na tâbi olacağınıza dâir söylediğiniz bir sözdür}...

Şöyle ki: Mûsâ Şem‘ûn adındaki en büyük sihirbaza sormuştu:

— Seni yenersem bana îmân edecek misin?

Şem'ûn da şöyle cevab vermişti:

— Senin sihrinin yenik düşüremeyeceği bir sihir yapacağım. Eğer beni yenersen sana îmân edeceğim.

Bu konuşma Fir'avn'ın gözü önünde olmuştu. İşte bundan dolayı Fir'avn, *Ehlini oradan çıkarmak için...* demişti. Kasdettiği kimseler ise Mûsâ, Hârûn ve sihirbazların başı Şem'ûn idi.

...“yakında bileceksiniz...”

Fir'avn sözlerini şu tehditle sürdürdü:

124. *...“Hilâftan ellerinizi ve ayaklarınızı* {yani, sağ eliniz ile sol ayağınızı yahut sağ ayağınız ile sol elinizi} *keseceğim. Sonra, topunuzu salbedeceğim/asacağım.”*

قالوا إنا إلى ربنا منقلبون ﴿١٢٥﴾ وما تنقم منا إلا أن آمنا
بآيات ربنا لما جاءتنا ربنا أفرغ علينا صبرا وتوفنا
مسلمين ﴿١٢٦﴾ وقال الملأ من قوم فرعون أتذر موسى
وقومه ليفسدوا في الأرض ويذرك وآلهتك قال
سنقتل أبناءهم ونستحيي نساءهم وإنا فوقهم قاهرون
﴿١٢٧﴾ قال موسى لقومه استعينوا بالله واصبروا إن
الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين
﴿١٢٨﴾ قالوا أوذينا من قبل أن تأتينا ومن بعد ما جئتنا
قال عسى ربكم أن يهلك عدوكم ويستخلفكم في الأرض
فينظر كيف تعملون ﴿١٢٩﴾ ولقد أخذنا آل فرعون بالسنين
ونقص من الثمرات لعلهم يذكرون ﴿١٣٠﴾

125. {Sihirbazlar Fir'avn'a cevab verip} *dediler: “Muhakkak biz Rabbimize döneceğiz”...*

126. *...“Senin bizden intikam almanın sebebi, bize geldiğinde Rabbimizin âyetlerine îmân etmemizdir”* {yani, el ve 'asânın

Rabbimizden gelen iki âyet olduğunu tasdik etmemizdir}...

Ardından da şöyle devam ettiler:

...*"Rabbimiz!* {El ve ayaklarımız kesilip asılacağımız vakit} *üzerimize sabır yağdır ve bizi müslümanlar* {yani, Allah'a karşı muhlisler/ihlâslılar} *olarak vefat ettir"* {ki karşılaşacağımız belâ, dînimizden dönmeye sebeb olmasın}.

Fir‘avn o gün onları astı. Günün ilk saatlerinde kâfir sihirbazlar iken, son saatlerinde Müslüman şehîdler oldular.

127. {Sihirbazlar Mûsâ'ya îmân edince,} *Fir‘avn kavminden mele* {yani, eşraf} *dedi ki: "Mûsâ'yı ve o'nun kavmini* {yani, o'na îmân etmiş olan İsrâîloğulları'nı} *arzda* {yani, Mısır'da} *ifsâd için* {yani, sizin o'nun kavmine yaptığınızın bir benzerini size yaparak oğullarınızı öldürüp, kızlarınızı hayatta bırakarak fesâd çıkarsınlar diye}, *seni ve ilâhlarını* {yani, sana ibâdeti}[8] *terk etsinler diye mi bırakacaksın?"* {Bunun üzerine Fir‘avn}, *"Onların oğullarını öldürür, kadınlarını* {yani, kızlarını} *hayatta bırakırız. Kuşkusuz biz onların üzerinde kahredici bir güce sahibiz" dedi.*

Sonra da Mûsâ ile birlikte olanların oğullarını öldürmelerini, kızlarını hayatta bırakmalarını emretti. Fakat Allah onları denizde boğarak buna fırsat vermedi. Fir‘avn İsrâîloğulları'na altından kalkamayacakları işler yüklemişti. Bu durumdalar iken Mûsâ (a.s) yanlarından geçti –ki bu anlatılacaklar daha önce nakledilenlerden zaman itibariyle daha önce olmuştur– ve onlara şöyle dedi:

128. *Mûsâ kavmine,* "{Fir‘avn'a ve onun kavmine karşı} *Allah'tan yardım dileyin ve* {belâya} *sabredin. Kuşkusuz arz* {yani, Mısır toprakları} *Allah'ındır; ona kullarından dilediğini vâris kılar. Âkıbet* {yani, cennet} *muttakilerindir"* {yani, muvahhidlerindir} *dedi.*

129. *"Sen bize* {risâlet ile} *gelmeden evvel de,* {risâlet ile} *geldikten sonra da eziyet olunduk"* {yani, senin yüzünden kızlarımız hayatta bırakılarak oğullarımız öldürüldü, gücümüzü aşan iş-

---

8 Bu açıklama, "âlihetek" [senin ilâhlarını] lafzının, "ilâhetek" [sana ibâdeti] şeklindeki kıraate göre yapılmıştır. (Çeviren)

lerle mükellef tutulduk} *dediler.* {Mûsâ} *dedi ki: "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı* {yani, Fir'avn'ı ve onun kavmini} *helâk eder ve* {onların helâk edilmelerinin ardından} *sizi o arzda* {yani, Mısır arzında/topraklarında} *halifeler kılar da nasıl amel işleyeceğinize bakar."*

Mûsâ'nın (a.s) onlara bu sözleri söylemesi, Allah'ın, *Biz ise o arzda mustaz'aflara lutfetmeyi, onları imamlar yapmayı ve onları vârisler kılmayı irade ediyorduk...* (el-Kasas, 28/5-6) buyruğu sebebiyledir. Allah bu va'dini yerine getirdi, onların düşmanlarını helâk etti ve onları yeryüzünde halifeler kıldı. Fakat onlar buzağıyı ilâh edindiler.

130. *Andolsun ki biz âl-i Fir'avn'ı* {yani, Mısır halkını} *senelerce kuraklık* {yani, yağmur kıtlığı} *ve ürün kıtlığı ile sıkıntıya düşürdük* {de açlık musibetine maruz bıraktık} *ki tezekkür etsinler.*

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَٰذِهِ ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا
بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۖ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

131. *Fakat kendilerine bir hasene* {yani, hayır ve bolluk} *geldiğinde, "O bizimdir"* {yani, bu bizim hakkımızdır} *derlerdi. Eğer kendilerine bir seyyie* {yani, açlık, belâ, yağmur kıtlığı, ürün ve hayvanların telefi gibi bir kötülük} *isabet ederse, Mûsâ'nın ve* {dîni üzere} *o'nun beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı* {yani, "Bize isâbet eden bu şerrin sebebi, Mûsâ'nın büyüsüdür" derlerdi}...

Allah (onların bu iddialarını reddederek) şöyle buyurmaktadır:

> *...İyi bilin ki onların uğursuzluğu* {yani, onlara isabet eden bu musibetler} *sadece Allah indindedir* {yani, Allah'tandır}. *Fakat onların çoğu* {yani, Mısırlıların} *çoğu* {kendilerine isabet eden bu musibetin Allah tarafından geldiğini} *bilmezler.*
>
> 132. *Ve, "Bizi büyülemek için âyetten her neyi* {yani, dokuz mucizeden hangisini} *getirirsen getir sana asla îmân edecek* {yani, senin âlemlerin rabbinin rasûlü olduğunu tasdik edecek} *değiliz" dediler.*
>
> 133. {Böyle dedikleri için} *Biz de onlara ayrı ayrı âyetler olmak* {ve her âyet/mucize arasında 30 günlük bir süre bulunmak} *üzere* {kuraklık, mahsul ve bitki azlığı}, *tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan gönderdik. Fakat yine istikbâr* {yani, îmândan/îmâna karşı tekebbür} *ettiler ve mücrim bir kavim oldular.*

Aşırı karanlıkla birlikte kesintisiz sekiz gün devam eden yağmur nedeniyle her yer göle döndü. Bu zaman zarfında ne güneş, ne de ay gördüler. Hiç biri işine gidemedi. Suda boğulmaktan korktukları için yardım için Fir'avn'a gittiler. O da Mûsâ'ya haber göndererek dedi ki:

— Ey sihirbaz! Bizim için Rabbine du'a et de bu yağmuru kessin. Eğer yağmuru kesecek olursa, andolsun sana îmân edecek, İsrâîloğulları'nı da seninle birlikte göndereceğiz.

Mûsâ (a.s) şöyle karşılık verdi:

— Benim bir sihirbaz olduğumu iddia ettiğiniz sürece bu işi yapmayacağım.

Bunun üzerine dediler ki:

— Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine du'a et!

O da Rabbine du'a etti de yağmur kesildi. Daha önce görülmedik şekilde ekin ve nebat bitti.

Bu sefer de şöyle dediler:

— Esasen bizim için iyi olan bir işten tedirgin olduk, sabredemedik.

Ve böylece sözlerini yerine getirmediler. Bu sefer Allah üzerlerine sekiz gün süreyle çekirgeleri saldı. Öyle ki çekirgelerin çokluğundan

dolayı toprağı göremiyorlardı. Üstüste yığılan çekirgelerin yüksekliği yaklaşık bir arşını bulmuştu. Ekin ve bitkileri yediler, nihâyet hiçbir şey kalmayacağından korktular. Bu defa Fir'avn şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Bizim için Rabbine du'a et de bu sıkıntıyı kaldırsın. Biz de sana îmân edelim.

Mûsâ'nın du'a etmesiyle Allah bir rüzgâr gönderdi de çekirgeleri denize döktü. Bu sefer de dediler ki:

— Yağmur yağıncaya kadar bize yetecek bir şeyler kaldı.

Böyle diyerek yine verdikleri sözü yerine getirmediler. Allah da üzerlerine haşerat gönderdi de her şeylerini istilâ ettiler; yemedik bir ekin, bir bitki sapı dahi bırakmadılar. Fir'avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du'a et de bizden bu sıkıntıyı gidersin. O zaman sana îmân ederiz.

O da du'a etti de Allah haşeratı öldürdü, fakat yine de geriye az da olsa bir şeyler kaldı, yine sözlerinde durmayıp dediler ki:

— Ey Mûsâ! Rabbin bize bundan daha ağır bir sıkıntı verebilir mi?

Bu sefer Allah üzerlerine kurbağaları gönderdi de kurbağalar evlerini doldurdu, sırtlarına tırmandı. Uykusundan uyanan kimse, üzerinde pek çok kurbağa olduğunu görüyordu. Fir'avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du'a et de bunları helâk etsin.

Çünkü kimse kurbağa ile azab edilmemişti. Mûsâ Rabbine du'a etti, Allah da kurbağaları öldürdü ve bol bir de yağmur gönderip kurbağaları denize döktü. Bu sefer de şöyle dediler:

— Bu kurbağalar yağan yağmurlardan dolayı idi. Bize ebediyen benzeri bir şey isâbet etmez.

Böyle deyip yine sözlerini tutmadılar. Bunun üzerine Allah üzerlerine kan gönderdi. Öyle ki nehirleri ve dereleri dahi kan aktı. Fakat İsrâîloğulları'nın nehirleri tatlı su akıtıyordu. Kıbtîlerden biri İsrâîloğulları'nın nehrinden su almak için nehre girdiğinde, önündeki su hemen kana dönüşüyor, ötesi ise berrak bir su olarak kalmaya devam ediyordu. Berrak olan kısımdan su almak için gittiğinde, orası da kana dönüşüyor, arkası berraklığını koruyordu. Üç gün boyunca su içemediler. Bu sefer Fir'avn'a dediler ki:

— Biz, hayvanlarımız ve çoluk-çocuğumuz susuzluktan helâk olduk.

Fir‘avn, Mûsâ'ya dedi ki:

— Bizim için Rabbine du‘a et de üzerimizdeki bu belâyı gidersin. O takdirde sana îmân edeceğimize, İsrâîloğulları'nı seninle birlikte göndereceğimize söz veriyoruz.

Mûsâ du‘a etti de Allah üzerlerindeki bu azabı kaldırdı. Fakat suya kavuşur kavuşmaz ahidlerini bozdular. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

134. *Üzerlerine ricz vaki olunca* {yani, azab inince}, *"Ey Mûsâ! İndindeki ahdi hürmetine bizim için Rabbine du‘a et. Şâyet bu riczi* {yani, azabın tümünü} *bizden kaldırırsan, andolsun sana îmân edeceğiz ve İsrâîloğulları'nı seninle birlikte* {Filistin'e} *göndereceğiz" dediler.*

135. *Erişecekleri ecellerine* {yani, suda boğulma vaktine} *kadar üzerlerinden riczi kaldırınca,* {Mûsâ'ya (a.s) verdikleri} *ahdi bozdular.*

Zira onlar Mûsâ'ya, "Üzerimizdeki riczi kaldırırsan sana îmân edeceğiz ve İsrâîloğulları'nı seninle birlikte Filistin'e göndereceğiz" demişlerdi.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوْرَثْنَا
الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ
عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

136. *Biz de onlardan intikam aldık da el-yemm'de boğduk...*

İbrânice *el-yemm,* "bahr" demektir, ki bu da Mısır'daki bir nehirdir.

...Çünkü âyetlerimizi {yani, dokuz âyeti/mucizeyi} *tekzib ettiler...*

Onlar, "Ey sihirbaz! Bu âyetleri yapan sensin. Bunlar da birer sihirdir, Allah'tan değildir" demişlerdi.

...*Ve onlardan yana gâfillerdi* {yani, o âyetlerden yüz çevirenlerdi. Üzerlerinde düşünüp ibret almadılar}.

ez-Zuhruf sûresinde belirttiğine göre Fir'avn, Mûsâ'ya, *Ey sihirbaz! Yanındaki ahdi hürmetine bizim için Rabbine du'a et* (ez-Zuhruf, 43/49) demişti, o da, "Sihirbaz olduğumu iddia ettiğiniz sürece du'a etmem" diye karşılık vermişti. A'râf sûresinde de, *Ey Mûsâ! Yanındaki ahdi hürmetince bizim için Rabbine du'a et* {yani, Rabbinden iste} (el-A'râf, 7/134) dedikleri belirtilmektedir.

137. *Zaafa uğratılan* {yani, Mısır'da oğulları öldürülüp kadınları/kızları hayatta bırakılan} *o kavmi de* {yani, İsrâîloğulları'nı da} *kendisinde bereketler kıldığımız* {yani, su ve bol ürün ile bereketlendirdiğimiz} *arzın doğularına ve batılarına* {yani, Ürdün ve Filistin'e} *vâris kıldık* {yani, onlara bu yerleri verdik}. *Böylece Rabbinin İsrâîloğulları'na olan o en güzel kelimesi* {yani, nimetleri} *sabretmeleri sebebiyle tahakkuk etti...*

Çünkü İsrâîloğulları Mısır'da köleleştirilmiş ve güçlerinin yetmeyeceği ağır işlerle yükümlü tutulmuşlardı. Buradaki "kelime" ile, Kasas sûresinde yer alan, *Biz ise o arzda mustaz'aflara lütfetmeyi...* (el-Kasas, 28/5-6) âyetlerinde ifade edilenler kasdedilmektedir. Allah onların düşmanlarını helâk etti, yeryüzünde onlara iktidar verdi. İşte sözü edilen "kelime", İsrâîloğulları'na bütünüyle tahakkuk eden nimet budur.

...*Fir'avn'ın ve onun kavminin* {yani, Kıbtîlerin} *masnûâtını* {yani, Mısır'da yaptıklarını} *ve yükselttiklerini* {yani, inşa ettikleri evlerini, konaklarını} *yerle bir ettik* {yani, helâk ettik}.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٓائِيلَ الْبَحْرَ فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى
اَصْنَامٍ لَهُمْۚ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَٓا اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌۜ
قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾

138. *İsrâîloğulları'nın bahrı* {yani, Nil'i: Mısır nehrini} *geçmelerini sağladık. Derken kendilerine mahsus putların başını bekleyen* {yani, putlara ibâdet eden} *bir topluluğa* {yani, Amalikalıla-

ra} *rastladılar.* {Bunun üzerine İsrâîloğulları,} *"Ey Mûsâ! Onların* {ibâdet ettikleri} *ilâhları gibi bize de* {ibâdet edeceğimiz} *bir ilâh yap!" dediler.* (Mûsâ da} *dedi ki: "Siz gerçekten câhillik eden bir kavimsiniz"...*

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ
وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾
وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ
اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ
أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّىٰ
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

139. ...*"Kuşkusuz onların içinde bulundukları yok olmaya mahkûmdur* {yani, yok olacaktır}, *amelleri de bâtıldır."*

140. (Ardından da) {Mûsâ onlara} *dedi ki: "O sizi âlemlere* {yani, sizi kurtarıp Mısır halkını helâk etmekle Mısır'da bulunan âlemlere} *tafdil etmiş/üstün kılmış iken, ben sizin için* {rabb olarak} *Allah'ın gayrı ilâh mı arayacak mışım?!"*

141. *Hani size* {yani, İsrâîloğulları'na} *azabın kötüsünü* {yani, en ağırını} *yapan: oğullarınızı öldürüp kadınlarınızı hayatta bırakan* {yani, kızlarınızı terkeden/kızlarınıza dokunmayan} *Âl-i*

Fir'avn'dan kurtarmıştık. Şunda, sizin için Rabbinizden azîm {yani, çok şiddetli} *bir belâ vardı* {yani, başınıza gelen bu ağır belâ Allah'tandı}.

142. *Mûsâ'ya* {Zilkâde ayında Tûr dağında} *otuz geceye va'd verdik ve onu* {Zilhicce'den} *on gece ile de tamamladık. Böylelikle Rabbinin mîqâtı kırk geceye tamamlandı...*

Mûsâ ve beraberindekiler Muharrem ayının onunda: Aşure gününde denizi aşmışlar, Kurban bayramında da o'na Tevrât verilmişti. Bu iki hâdise arasında onbir ay vardı.

...Mûsâ {dağa gitmek üzere yola çıkarken} *kardeşi Hârûn'a, "Kavmim* {İsrâîloğulları} *içinde* {hayırlı bir şekilde} *yerime geç; ıslâh et* {yani, onlara yumuşak davran/rıfk ile muamele et} *ve* {onlardan} *müfsidlerin yoluna tâbi olma!" dedi.*

("S-l-h" kökünün, "yumuşak davranmak/rıfk ile muamele etmek" anlamında kullanıldığı) benzeri bir âyet de, *Bununla birlikte sana meşakkat vermeyi irade etmem. İnşâallah beni sâlihlerden* {yani, yumuşak davrananlardan/rıfk ile muamele edenlerden} *bulacaksın* (el-Kasas, 28/27) âyetidir.

143. *Vakta ki Mûsâ* {dağa} *mîqâtımız* {yani, kırk gün olarak tayin ettiğimiz mîadımız} *için geldi ve Rabbi onunla konuştu* {yani, Rabbinin kelâmını işitince ondan büyük bir haz aldı ve Rabbini görme şevki uyandı da}, *"Rabbim! Kendini bana göster de Sana bakayım" dedi.* {Rabbi de o'na,} "{Doğrusu sen} *Beni asla göremezsin. Fakat* {senden daha güçlü olan bir şeyi: dağı Benimle senin aranda bir alâmet kılıyorum. Onun için} *şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de Beni görebilirsin"* {şâyet dağ yerinde duramazsa, senin de Beni görmeye gücün yetmez} *dedi. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti* {yani, dağ parçalandı}...

Dağ altı parçaya bölündü.[9] Besîr,[10] Sevr ve Hazen adındaki üç parçası Mekke'ye; Radvâ, Verqân ve Uhud adındaki üç parçası da Medi-

9 Dağın altı parçaya ayrıldığını ifade eden herhangi bir nass yoktur.

10 Mekke'de "Besîr" adında bir dağ yoktur. Doğrusu "Sebîr"dir. Yanlış okuma veya istinsah sonucu bu hale gelmiş olmalıdır. (Çeviren)

ne'ye düştü. İşte Allah'ın, *Onu paramparça etti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Mûsâ da baygın düştü* {yani, öldü}. *Ayılınca* {yani, o'na tekrar can verince} {Mûsâ} *dedi ki: "Seni,* {"Rabbim! Kendini bana göster de Sana bakayım" sözümden ötürü} *tenzih ederim. Sana döndüm/tevbe ettim ve ben mü'minlerin* {yani, Senin dünyada asla görülemeyeceğini musaddıkların/tasdik edenlerin} *evveliyim."*

قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتٖي وَبِكَلَامٖيۘ
فَخُذْ مَٓا اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ
فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْص۪يلًا لِكُلِّ شَيْءٍۚ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِاَحْسَنِهَاۜ سَاُر۪يكُمْ دَارَ
الْفَاسِق۪ينَ ﴿١٤٥﴾ سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذ۪ينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي
الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَاۚ
وَاِنْ يَرَوْا سَب۪يلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلًاۚ وَاِنْ يَرَوْا
سَب۪يلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَكَانُوا عَنْهَا غَافِل۪ينَ ﴿١٤٦﴾

144. {Rabbi o'na} *dedi ki: "Ey Mûsâ! Seni, risâletlerim ve kelâmım ile insanlar üzerine ıstıfâ ettim* {yani, İsrâîloğulları arasından risâlet için vahiy yoluyla olmaksızın kelâm ile konuşarak seni seçtim}. *Şimdi sana verdiğimi* {kuvvetle} *al* {yani, Tevrât'ı tam bir ciddiyet ve gayret ile sarılarak al} ve {bu nimetlere: risâlet ve vahiy yoluyla olmaksızın kelâm ile konuşma nimetlerine} *şükredenlerden ol!"*

145. *Ve o'nun için o levhalarda her şeyden;* {cehaletten kurtaran} *öğüt ve* {emrden, nehy ve hadden} *her şeyin tafsilini* {yani, beyanını} *yazdık...*

Sözü edilen levhalar dokuz tane olup onlardaki yazı da tıpkı yüzükteki nakış gibi oyma şeklinde idi. Allah bunu eliyle yazmıştı. Bu levha-

larda şunlar yazılıydı: "Kuşkusuz Ben, Kendisinden başka ilâh bulunmayan Allahım, rahmân-rahîmim. Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın, cana kıymayın, zina etmeyin, yol kesmeyin, ana-babaya kötü söylemeyin." Bu hususta Allah onlara öğütler vermişti. Levhalar ise zümrüt ve yakuttan idi.

> *...Haydi, onu kuvvetle al* {yani, Tevrât'ı ciddiyetle ve tam bir gayretle al}, *kavmine de* {yani, İsrâîloğulları'na da} *onun en güzelini* {yani, içindekilerin en güzellerini} *almalarını/yerine getirmelerini emret...*

Sonra, daha önce İsrâîloğulları'na söylediği şu sözü de bunun akabinde ifade buyurmaktadır:

> *...Yakında size fâsıkların yurdunu* {yani, Mısır halkına neler yaptığımı} *göstereceğim.*

İbn 'Abbâs'ın söylediğine göre Allah Fir'avn'ı ve onun kavmini suda boğduktan sonra bahr'e [Nil nehrine], bedenlerini sâhile atmasını vahyetti. Bahr [Nil nehri] de bu emri yerine getirdi, İsrâîloğulları da onların cesedlerini gördü. Böylece Allah onlara, fâsıklara verdiği azabı göstermiş oldu.

> 146. *Arzda haksızlıkla* {yani, ma'siyetler işleyerek} *tekebbür edenleri* {yani, büyüklük ve azamet taslayanları: Mısırlıları} *âyetlerimden sarfettireceğim* {yani, onların; göklerin, yerin yaratılışı, ikisinin arasında bulunan güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, rüzgârlar, dağlar, felekler, denizler, ağaçlar, mahsuller, bitkiler ve benzeri âyetler üzerinde tefekkür etmelerine ve ibret almalarına fırsat vermeyeceğim}...

Kasdedilen şudur: Büyüklük taslayanlar tefekkür etmez, dolayısıyla ibret de almazlar.

> *...Onlar her âyeti* {yani, el, 'asâ, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık, kalblerin mühürlenmesi mucizelerini} *görseler bile yine de ona* {yani, o âyetlerin/mucizelerin Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler* {yani, tasdik etmezler}. *Rüşd sebîlini/yolunu* {yani, hidâyet tarîkini/yolunu} *görseler onu yol edinmezler* {yani, dîn kabul ederek uymazlar}. *Fakat ğayy* {yani, dalâlet} *yolunu görseler onu yol edinirler* {yani, dîn edinip ona uyarlar}. *Şu, âyet-*

lerimizi {yani, dokuz âyeti/mucizeyi} *tekzib etmelerinden ve onlardan gâfil olmalarından* {yani, onlardan yüz çevirerek üzerlerinde tefekkür etmemelerinden} *ötürüdür.*

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ
الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا
يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

147. *Âyetlerimizi* {yani, Kur’ân'ı} *ve âhirete kavuşmayı* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi} *tekzib edenlerin bütün amelleri boşa gitmiştir* {çünkü yaptıkları ameller îmânsız ve Allah'ın rızası murad olunmaksızın yapılmıştır}. *Onlar, amelleri dışında bir şeyle mi karşılık görecekler?!*

148. *Mûsâ'nın kavmi* {yani, İsrâîloğulları} *o'nun ardından* {yani, Mûsâ'nın Tûr’a gidişinden sonra} *ziynet eşyalarından bir buzağı, böğüren* {yani, hayvan sesi gibi ses çıkaran –ki bu sadece bir defa olmuştu–} *bir cesed* {yani, buzağı sûretinde cansız bir heykel} *edindiler. Onun* {yani, buzağı heykelinin} *kendileriyle konuşamadığını* {yani, konuşma kabiliyetinin bulunmadığını} *ve onları sebîle* {yani, tarîka/doğru yola} *hidâyet etmediğini* {İsrâîloğulları} *görmediler mi? Onu* {yani, buzağıyı} {ilâh} *edindiler ve zâlimler* {yani, müşrikler} *oldular.*

149. *Vakta ki ellerinde sükût etti* {yani, büyük bir nedametle nâdim oldular} *ve* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düştüklerini gördüler* {yani, bildiler} *ve “Eğer Rabbimiz bize merhamet ve mağfiret etmezse* {yani, günahlarımızdan vazgeçmezse}, {çekeceğimiz ceza dolayısıyla} *hüsrana uğrayanlardan olacağız” dediler.*

Allah (birbirlerini ya da kendilerini) katletmedikçe onların tevbelerini kabul etmedi.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهِ غَضْبَانَ اَسِفًاۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي
مِنْ بَعْدِيۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخِيهِ يَجُرُّهُٓ
اِلَيْهِۜ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِيۘ فَلَا
تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَٓاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِاَخِي وَاَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ
﴿١٥١﴾ اِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ
عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

150. *Vakta ki Mûsâ,* {kavminin buzağıya ibâdet etmesi sebebiyle dağdan} *gazablı-esefli* {yani, hüzünlü} *olarak kavmine rücû etti...*

Allah Tûr'da iken o'na buzağının durumunu haber vermişti.

...“Ardımdan bana ne kötü halef oldunuz! Rabbinizin emrini mi acele ettiniz” {yani, benimle sözleştiği kırk günlük sürenin mi çabucak gelmesini istediniz}? *dedi ve levhaları* {omuzu üzerinden} *attı* {böylece levhaların beşi gitti, dördü kaldı} *ve kardeşinin* {yani, Hârûn'un} *başından tutup o'nu kendine doğru çekmeye başladı.* {Hârûn, Mûsâ'ya dedi ki:} *“Ey anamın oğlu! Doğrusu bu kavim beni zayıf buldular ve neredeyse öldüreceklerdi. Sen de bana düşmanları sevindirecek bir iş yapma ve beni o zâlimler kavmi ile bir tutma!”*

151. {Mûsâ} *dedi ki: “Rabbim! Bana ve kardeşime* {yani, Hârûn'a} *mağfiret et* {yani, bağışla} *ve bizi rahmetine sok. Sen merhametliler merhametlisisin.”*

152. *Kuşkusuz buzağıyı* {ilâh} *edinenlere Rabb'lerinden bir gazab* {yani, azab} *ve dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir zillet* {yani, me-

zellet/horluk} *erişecek* {de Kıyâmet Günü'ne kadar kahredilmiş olacaklardır}. *Biz müfterilere* {yani, iftira ederek, "Bu buzağı sizin de, Mûsâ'nın da ilâhıdır" diyenlere} *işte böyle karşılık veririz.*

Kuyumcu olan Samiri, Mûsâ (a.s) tur'a gittikten 35 gün sonra süs eşyalarını toplamış ve üç gün içinde onlara bir buzağı heykeli yapmıştı. Samiri onların buzağıya ibâdet edeceklerini anlamıştı. Çünkü daha önce Mûsâ'ya (a.s), "*Onların ilâhları gibi bize de bir ilâh yap!*" dediklerini biliyordu. 39. gün buzağıya ibâdet ettiler. Ertesi gün de tayin edilen 40 gün tamamlanmış, Mûsâ geri dönmüştü.

153. *Seyyiât işleyip* {yani, buzağıya ibâdet ederek şirk koşup} *sonra onun* {yani, şirkin} *ardından tevbe ve îmân edenlere* {yani, Allah'ı, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğunu tasdik edenlere} *gelince, kuşku yok ki Rabbin onun* {yani, şirk koşmalarının} *ardından* {onlar için} *gafûrdur, rahîmdir.*

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ
أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ
مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ
إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾
وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا
إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

154. *Vakta ki Mûsâ'dan gazab sustu* {yani, Mûsâ'nın öfkesi yatıştı}, *levhaları* {yere atmasının ardından geri} *aldı. Onlardaki*

> *yazıda* {yani, geri kalanlarında} *Rabb'leri için rehbet duyanlara* {yani, Allah'tan korkanlara}, {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan kurtaran} *bir rahmet vardı.*

Tevrât Mûsâ'ya (a.s), Cum'aya rastlayan Kurban bayramının birinci günü (yevmu'n-nahr, Zilhicce'nin onuncu günü) verildi. Mûsâ onu taşıyamadı. Bunun üzerine secdeye kapanarak Rabbine yalvardı da o'na hafif gelmeye başladı. O da Tevrât'ı omuzları üzerinde taşıdı.

> 155. *Mûsâ mîqâtımız için kavminden yetmiş adam seçti...*

Oniki sıbttan 6'şar kişi: toplam 72 kişi seçen Mûsâ, "Rabbim bana 70 kişi ile gelmemi emretti. Kim benimle gelmeyip oturursa ona cennet vardır" dedi. Bunun üzerine Yûşa' b. Nûn ile Kâlib b. Yûkanâ gitmeyip kaldı.

li-Mîqâtinâ [mîqâtımız için], "li-mî'âdinâ" [mî'adımız için] demek olup, bununla da (Mûsâ' ya va'd edilen) "kırk gün" kasdedilmektedir. Mûsâ bu 70 kişiyi alıp dağa gitti. Onları dağın eteğinde bıraktı. Mûsâ dağdan inip yanlarına gelince o'na, "Allah'ı bize açıkça göster" dediler. Bunun üzerine onları recfe/sarsıntı, yani, söylediklerine ceza olmak üzere ölüm yakaladı. Mûsâ tek başına kaldığından ağlamaya başladı.

> ...*Vakta ki onları o recfe/sarsıntı yakaladı. (Mûsâ) dedi ki: "Rabbim!* {İsrâîloğulları'nın en iyilerini helâk ettin; yanlarına döndüğümde onlara ne diyeceğim? Rabbim!} *"Eğer dileseydin onları ve beni* {hep birlikte} *daha önce* {yani, benimle birlikte gelmeden evvel} *helâk ederdin* {yani, öldürürdün}. *Bizden süfehânın/sefihlerin yaptıkları yüzünden* {ceza olarak} *bizi helâk mi edeceksin?...*

Mûsâ (a.s), beraberindekilerin, İsrâîloğulları'nın buzağıyı ilâh edinmeleri sebebiyle ceza olmak üzere helâk edildiklerini zannetmişti. İşte *süfehâ/sefihler* ile kasdedilenler de bunlardandır. Mûsâ (a.s) devamla dedi ki:

> ...*"O, başka değil Senin fitnendir* {Senin sınamandır}. *Sen onunla* {yani, o fitne ile} *dilediğini dalâlete düşürür, dilediğini de* {fitneden koruyarak} *hidâyete iletirsin. Sen bizim velîmizsin, o halde bize mağfiret et, bize merhamet eyle; çünkü sen mağfiret edenlerin en hayırlısısın"...*

İsrâîloğulları arasından buzağıya tapanların sayısı yalnızca 12.000 kişi idi.

156. ...*"Bize hem bu dünyada bir hasene* {yani, mağfiret} *yaz, hem de âhirette"* {bir hasene: yani, cenneti yaz}. *Çünkü biz Sana hudnâ ettik [döndük]* {yani, tevbe ettik}. {Allah} *dedi ki: "Azabıma gelince: onu dilediğime isabet ettiririm. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır"* {yani, doldurmuştur}...

İblîs, "Ben de her şeyin kapsamına girerim" deyince, Allah buyurdu ki:

...*Onu* {yani, rahmetimi} *ittika edenlere* {yani, Rabb'lerini tevhîd edenlere} *(yazacağım),...*

Böylece İblîsi rahmeti dışında bıraktı.

...*zekât verenlere* {yani, Muhammed (s.a) ümmetine} *ve âyetlerimize* {Kur'ân'a, onun Allah tarafından gönderildiğine} *îmân edenlere* {yani, tasdik edenlere} *yazacağım.*

Yahudilerin, "Biz de ittika ediyoruz, zekât veriyoruz" demeleri üzerine de Allah hem İblîsi, hem de Yahudileri rahmeti dışında bırakarak mü'minlerin niteliklerini şöyle dile getirdi:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ
النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ
الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

157. *Onlar ki yanlarındaki Tevrât'ta ve İncil'de yazılı buldukları o Rasûl'e, o ümmi* {yani, kitab okumamış, eliyle yazı yazmamış} *Nebî'ye* {yani, dîni üzere Muhammed'e (s.a)} *ittibâ ederler,*

> *o onlara ma‘rûfu* {yani, îmânı} *emreder, onları münkerden* {yani, şirkten} *nehyeder, onlara tayyibâtı* {yani, Allah'ın haram kılmadığı etleri, yağları} *helâl, habâisi* {yani, meyteyi [leşi], kan ve domuz etini} *haram kılar, sırtlarındaki ağır yükü* {yani, Allah'ın kendilerine emrettiği etleri, yağları, tırnaklı her hayvanın etinin haramlığı hükmünü} *ve üzerlerindeki zincirleri* {yani, kasden öldürenin öldürüleceği, ondan diyet alınıp affedilmeyeceği; hatâen öldüren kimsenin ise maktulün velîsi tarafından affedilmesi hâli dışında öldürüleceği ve benzeri ağırlaştırılmış hükümleri} (daha hafifleriyle değiştirip) *indirir...*

Eğer Nebî'yi (s.a) tasdik etmiş olsalardı, bütün bu ağır yükler üzerlerinden kaldırılırdı.

> *...İşte o'na îmân edenler* {yani, Nebî'yi (s.a) tasdik edenler}, *o'nu tazim edenler* {yani, emri üzere o'na destek olanlar}, *o'na yardım edenler ve onun beraberinde indirilen nûra* {yani, Kur’ân'a} *tâbi olanlar var ya, işte onlar* {yani, bu zikredilenleri yapanlar} *müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

Bunun üzerine Mûsâ (a.s), “Allahım! Beni de, Muhammed'in (s.a) ümmetinden kıl!” diye du‘a etti.

قُلْ يَا أَيُّهَا
النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا
بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ
قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

> 158. *De ki: “Ey insanlar! Kuşkusuz ben sizin hepinize Allah'ın Rasûlü'yüm. O ki semâvât u arzın mülkü O'nun, O'nun dışında ilâh yoktur ve O* {ölüleri} *diriltir,* {dirileri} *öldürür. O halde Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna}, *O'nun Rasûlü'ne; Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve*

O'nun kelimelerine {yani, âyetlerine: Kur’ân'a} *îmân eden* {yani, tasdik eden} *o ümmi Nebî'ye îmân edin* {yani, tasdik edin} *ve o'na* {yani, Muhammed'e (s.a)} *ittibâ edin ki* {dalâletten kurtulup} *hidâyete eresiniz.”*

159. *Mûsâ'nın kavminden* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *de hakka hidâyet eden* {yani, hakka davet eden} *ve onunla adalet yapan bir ümmet* {yani, bir usbe/topluluk} *vardır...*

Âyette, zikri geçen bu ümmet [usbe/topluluk], bugün Çin'in ötelerinde bulunan bir topluluktur. Bunlar, yerin altından yürümeleri sağlanarak Ürdün'den, Erdak diye adlandırılan bir kum arasından kendilerine nehir çıkartılan kimseler olup, bu nehir Çin'in ötesinde –normal bir su gibi– onların bulunduğu yerde akmaktadır. Allah onları 1.5 yıl kadar yerin altında yürütmüştür. Meryem oğlu Îsâ indiğinde beraberinde Yûşa‘ b. Nûn da bulunacaktır. İşte Ehl-i Kitab'tan îmân edenler bunlardır.[11]

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا
إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذْ قِيلَ
لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

160. *Biz onları oniki sıbt'a, ümmetlere böldük* {yani, ayırdık}. *Kavmi* {Tîh'de iken} *o'ndan su istedikleri zaman Mûsâ'ya,*

---

11 Kasdedilenlerin bunlar olduğuna dâir elde güvenilir hiçbir nass ve rivâyet yoktur. (Çeviren)

"Asân ile o taşa vur!" diye vahyettik, {söyleneni yapınca –bu taş Tûr'dan getirilmişti–} *ondan oniki göz aktı* {yani, o taştan oniki pınar fışkırdı}...

Akan oniki pınarın suyu da soğuk, tatlı ve –Allah'ın izniyle– susuzluğu gideren cinsten idi. Bu taş oldukça hafifti. İsrâîloğulları'ndan her sıbta mahsus akan bir pınar vardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade etmektedir:

...*İnsanların her kısmı* {yani, her sıbt} *su içeceği yeri bildi.* {İçinde yağmur suyu bulunan beyaz bir} *bulutla da onları* {gündüz vakti} *gölgelendirdik* {de o bulut Tîh'de iken onları güneşin sıcağından koruyordu}, *onlara menn* {yani, terencebîn [kudret helvası]} *ve selvâ* {yani, kırlangıcı andıran kırmızı bir kuş} *indirdik ki size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, menn ve selvâdan helâl olarak} *yeyin.* {Fakat bu hususta aşırıya kaçmayın, yani, ondan (günlük ihtiyacınızdan fazlasını alarak) ertesi güne bir şey ayırmayın}...

Bu emre rağmen onlar menn [kudret helvası] ve selvâdan [kırlangıcı andıran kırmızı bir kuştan] ertesi gün için ayırdılar ve kurutmaya kalkıştılar, fakat yiyecekler kurtlandı.

...*Onlar bize zulmetmediler* {yani, Bize bir zararları olmadı. Bazı yiyecekleri ertesi gün için ayırıp kurutmaya kalkıştıklarında –ve bunlar da kurtlandığında– Bizden bir şey eksiltmediler}. *Fakat nefislerine zulmettiler* {yani, kendilerine zarar verdiler, kendi paylarını eksilttiler}.[12]

161. *Ve* {hatırla ki} *bir vakit onlara şöyle denilmişti: "Bu karyede* {yani, Beytu'l-Makdis'te} *sâkin olun/yerleşin. Ondan dilediğiniz yerde yeyin ve* {emrimize} *"Hıtta" deyin ve secde ederek* {yani, eğilerek} *kapıya* {yani, o karyenin/Beytu'l-Makdis'in kapısına} *girin ki sizin için hatalarınızı mağfiret edelim [bağışlayalım].* {Taat ile sevâblarını artıran} *muhsinlere (sevâblarını daha da) arttıracağız."*

---

[12] 160. âyetin sonu ile 162. âyetin sonlarının aynı kelime ile bitmesi sebebiyle olsa gerek, 161-162. âyetlerin tefsiri asıl nüshalarda atlanmıştır. O nedenle 161-162. âyetlerin tefsirleri *Celâleyn* tefsirinden nakledilmiştir.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

162. *Derken onlardan zulmedenler kendilerine söylenen sözü tebdil ettiler/değiştirdiler* {yani, "Arpa içerisinde buğday tanesi" diyerek kıçları üstü sürünerek girdiler}. *Biz de zulmetmeleri sebebiyle üzerlerine semâdan bir ricz* {yani, azab} *gönderdik."*[13]

163. *Onlara* {yani, Yahudilere}, *deniz kıyısındaki o karyenin durumunu* {günahları sebebiyle Allah'ın onlara azab edip etmediğini} *sor...*

Bu kasaba deniz tarafından Medine ile Şam arasında iki günlük uzaklıkta Eyle adındaki yerdir. Bunlar, Dâvûd (a.s) döneminde maymuna dönüştürülen kimselerdi. Allah Nebî'ye (s.a) onlara, "Allah sizden bazılarını maymunlara ve domuzlara dönüştürdü mü?" diye sormasını emretti, çünkü Yahudiler "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz. Allah dünyada da, âhirette de bize azab etmez. Çünkü biz O'nun halîli İbrahîm'in, İsrâîl'in –Allah'ın bir nebîsinin büyük oğludur– Allah'ın kelîmi Mûsâ'nın, Allah'ın oğlu 'Uzeyr'in soyundanız. İşte biz bunların çocuklarıyız" diyorlardı. Allah da Nebî'ye (s.a), *Onlara, deniz kıyısındaki o karyenin/kasabanın durumunu sor* buyurdu. Sonra onların günahlarını bildirerek buyuruyor ki:

...Hani onlar Sebtte haddi aşıyorlardı. Çünkü Sebt yaptıkları gün balıkları {avlanacaklarından korkmaksızın kıyılara çok yakın ve bol miktarda} *akın akın geliyorlar, Sebt yapmadıkları gün* {yani, Sebtin dışındaki günler} *ise gelmiyorlardı. İşte biz fıskları*

---

13 *Celâleyn*'den iktibas burada sona ermektedir.

{yani, emre karşı gelerek isyan etmeleri} *sebebiyle onları böyle ibtila ediyorduk* {yani, Sebt/Cumartesi günü balık avlamayı haram kılmak sûretiyle onları sınıyorduk}.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

164. *Hani onlardan bir ümmet,* {zâlimlere öğüt verenlere} *"Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azab ile azab edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?!" dediği vakit,...*

Çünkü öğüt verenler, onları Cumartesi günü balık avlamaktan vazgeçirmeye çalışıyor, aksi takdirde azaba maruz kalacaklarını söyleyerek korkutuyorlardı. Zâlimler ise onların söylediklerine aldırmıyorlardı.

...{Zâlimlere öğüt verenler, onlara karşılık olmak üzere} *dediler ki: "Rabbinize karşı mazeret olması ve* {ma'siyetlerden vazgeçerek} *ittika etmeleri* {yahut azablarının ertelenmesi veya onlarla birlikte bizim de azaba uğramamamız} *için (öğüt veriyoruz)."*

165. *Onlar o hatırlatılanı* {yani, Cumartesi günü balık avlama hususunda kendilerine edilen öğüdü} *unuttuklarında* {yani, terkettiklerinde}, *Biz de kötülükten* {yani, ma'siyetlerden} *nehyedenleri* {azabtan} *kurtardık. Zulmedenleri* {yani, isyan edenleri} *de yapageldikleri fıskları* {yani, isyankârlıkları} *sebebiyle şiddetli bir azab* {yani, mesh [hilkatlerini değiştirme]} *ile yakaladık.*

166. *Nehy edildiklerinden dolayı azgınlıklarını* {yani, isyankârlıklarını} *artırdıkları* {yani, Cumartesi günü balık avlama yasa-

ğını ısrarla çiğnedikleri} *vakit onlara* {geceleyin}, *"Aşağılık/hakir* {yani, sağîr [küçülmüş/zelil]}, *maymunlar olun" dedik.*

Onlar yıllarca balık avlamaya devam ettikten sonra maymuna dönüştürüldüler, yedi gün o durumda yaşadıktan sonra sekizinci gün öldüler.

167. *O vakit Rabbin şunu ezan verdi* {yani, dedi}: *Kıyâmet Günü'ne kadar* {yani, dünya durdukça} *onların* {yani, İsrâîloğulları'nın} *üzerine, kendilerine* {yani, İsrâîloğulları'na} *azabın kötüsünü tatbik edecek* {yani, onlara en şiddetli azab ile azab edecek: katledecek, rezil-rüsva edecek} *kimseler* {yani, Müslümanları} *gönderecek. Kuşku yok ki Rabbin ikabı seri olandır ve muhakkak ki O gafûrdur, rahîmdir."*

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذَٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ
بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

168. *Onları* {yani, İsrâîloğulları'nı} *arzda ümmetlere böldük* {yani, kısım kısım ayırdık}. *Onlardan kimi sâlihlerden* {yani, mü'minlerden}, *kimi de bundan* {yani, sâlihlerden} *dûndur/aşağıdır* {yani, kâfirlerdir}. {Tevbeye} *rücû etmeleri için onları hasenât ve seyyiât* {yani, bolluk ve darlık/sıkıntı} *ile ibtila/imtihan ettik.*

169. *Onların* {yani, İsrâîloğulları'nın} *ardından gelen* {kötü} *kimseler* {yani, Yahudiler} *Kitaba* {yani, kendilerinden öncekilerden ve atalarından Tevrât'a} *vâris oldular. Bu en yakının* {dünya, âhiretten daha yakın olduğu için böyle denilmiştir} *arazını* {yani,

> hükümde rüşvet} *alırlar ve "Bize mağfiret olunacak" derler* {gündüz rüşvet alırlar, "Gece bize mağfiret olunacak" diyorlardı}. *Eğer onlara onun gibi bir araz* {yani, geceleyin bir rüşvet} *gelirse, onu da alırlardı* {"Gündüz bize mağfiret olunur" derlerdi}. *Allah'a karşı haktan başka bir şey söylemeyeceklerine dâir* {Tevrât'ta} *kendilerinden kitab mîsâkı alınmadı mı* {yani, onların iddia ettiklerinden farklı olarak Allah Tevrât'ta onlardan, haram hiçbir şeyi helâl kabul etmeyeceklerine dâir söz/teminat aldı}. *Ve onda* {yani, Tevrât'ta} *olanı tedris etmişler* {yani, okumuşlar} *idi. Âhiret yurdu* {yani, cennet}, {haramları helâl kabul etmeyip} *ittika edenler için daha hayırlıdır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?*

Arkasından Allah, aralarındaki mü'minleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

> 170. *(Onlardan) kitaba* {yani, Tevrât'a} *sımsıkı sarılanlara* {yani, lafızlarını yerlerinden değiştirmek sûretiyle onu tahrif etmeyenlere, haramı helâl saymayanlara} *ve salâtı ikame edenlere [namazı vakitlerinde eksiksiz kılanlara] gelince, kuşkusuz Biz muslihlerin [ıslâh olup ıslâh edicilerin] ecrini zâyi etmeyiz.*

Bu, İbn Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ
خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ
عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ
آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

> 171. *Hani biz o dağı fevklerine bir zulle [gölgelik ya da bulut] gibi kaldırmıştık ve zannetmişlerdi ki: muhakkak o kendilerine vaki olacak* {yani, üzerilerine vaki olacağına/düşeceğine kesin kanaat getirmişlerdi}...

Mûsâ'nın (a.s) getirdiği Tevrât'ta katl, recm, hadler ve ağır mükellefiyetler bulunduğunu gördüklerinde, Tevrât'ı kabul etmek istemediler. Allah da Beytu'l-Makdis'in yakınındaki dağa emretti de dağ yerinden kopup tepelerinin üstünde durdu. Mûsâ'ya da, onlara şöyle demesini vahyetti: “Eğer Tevrât'ı kabul etmeyecek olurlarsa, dağı üzerlerine bırakır, kafalarını ezerim.” Bunun üzerine Tevrât'ı kabul ettiler, dağ da yerine döndü. İşte Allah'ın, *Zannetmişlerdi ki: muhakkak o kendilerine vaki olacak* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Size verdiğimizi {yani, Tevrât'ı} *kuvvetle* {yani, tam bir gayret ve ısrarla} *alın. Onun içindekini hatırınızdan çıkarmayın* {yani, ondaki emir ve nehiylere riayet edin} *ki* {ma‘siyetlerden korunarak} *ittika edesiniz.*

172. *Hani Rabbin Âdemoğulları'ndan, onların sırtlarından* {Arafat'ın yakınlarında Nu‘mân diye bilinen yerde} *zürriyetlerini aldı ve onları* {ikrarda bulunmaları sûretiyle} *kendilerine şâhid tutup, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sordu, “Evet* {sen bizim Rabbimizsin}, *şâhidiz” dediler.*

Allah Âdem'in sırtının sağ tarafını sıvazlamış ve oradan hareket eden küçük beyaz karıncaları andıran bir zürriyet çıkardı. Sonra da sırtının sol tarafını sıvazlayarak oradan da yine küçük karıncaları andıran siyah bir zürriyet çıkardı –onlar bin ümmet idi– dedi ki:

— Ey Âdem! Bunlar senin zürriyetindir. Onlardan Bana ibâdet edeceklerine, Bana şirk koşmayacaklarına dâir söz aldık. Rızıklarını vermek ise Bana aittir.

Âdem de şöyle karşılık verdi:

— Evet Rabbim.

Allah onların zürriyetini çıkarınca sordu:

— Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

Onlar da cevab verdiler:

— Evet. Senin Rabbimiz olduğuna şâhidiz.

Allah meleklere buyurdu ki:

— Bunların ikrar ettiklerine dâir şâhidlik edin.

Melekler de karşılık verdiler:

— Şâhidlik ettik.

Allah dünyada bu ümmetten olan kâfir Arablara diyor ki:

> ...*Kıyâmet Günü, "Biz bundan* {yani, bizden alınan bu mîsâktan} *habersizdik" demeyesiniz* {diye sizi size şâhid tuttuk}...
>
> 173. *Yahut, "Önceden sadece atalarımız şirk koşmuşlardı* {ve bizim şirk koşmamızdan önce onlar bu mîsâkı bozmuşlardı}. *Biz de onlardan sonra gelen bir zürriyet idik"* {o yüzden onlara ve onların izledikleri yola uyduk}. *Şimdi o mubtillerin [bâtılı tesis edenlerin]* {yani, tevhîdi yalanlayan atalarımızın} *yaptıkları yüzünden bizi helâk* {yani, bize azab} *mı edeceksin?!" demeyesiniz (diye bu şâhidliği yaptırdı).*

"Mubtiller" ile "atalarını" kasdetmektedirler, Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *Doğrusu biz atalarımızı bir ümmet üzere bulduk ve muhakkak biz de onların eserlerine iktida edenleriz.* (ez-Zuhruf, 43/23)

Sonra Allah onları bir çömleği doldurur gibi bir araya getirerek beyaz zürriyet hakkında, "Bunlar rahmetimle cennettedir" dedi. İşte ashâbu'l-yemîn ve ashâbu'l-meymene bunlardır. Siyah zürriyet için de, "Bunlar cehennem içindir" İşte ashâbu'ş-şimâl ve ashâbu'l-meş'eme bunlardır. Sonra Allah onların hepsini Âdem'in sulbüne geri yerleştirdi. Ölüp kabre konulanlar, Allah kendilerinden söz alınmışların hepsini erkeklerin sulblerinden ve kadınların rahimlerinden çıkartıncaya kadar orada alıkonacaklardır. Bundan sonra Kıyâmet kopacaktır. İşte, *Andolsun ki onları* {Kıyâmet Günü} *ihsâ etmiştir, adedleriyle saymıştır* (Meryem, 19/94) buyruğu bunu dile getirmektedir. Onlardan küçük yaşta ölenler, Rabb'lerini tanımış olmaları sebebiyle cennete konacak; büluğa çağına ulaşıp aklı erenler ise Rabb'lerini tanıyarak verdikleri mîsâkı/sözü yerine getirecek ve Rabb'lerine itaat edeceklerdir. Fakat büluğ çağına ulaşıp aklı eren kimselerden îmân etmeyenlere verdikleri ilk sözün hiçbir faydası olmayacak; üstelik onlardan alınan mîsâk/söz aleyhlerine delil olacaktır. Allah verdikleri ilk sözü bozan kimseler hakkında, *Onların* {yani, Âdem'in çocuklarının} *ekserisinde ahde vefa bulamadık. Onların ekserisini fâsıklar* {yani, isyankârlar} *bulduk* (el-A'râf, 7/102) buyurmaktadır.

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذٖٓي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوٖينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذٖينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدٖي وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

174. {Alınan mîsâka/söze dâir} *âyetleri,* {tevbeye} *rücû etmeleri [tevbeye dönmeleri/tevbe etmeleri] için böyle tafsil* {yani, beyân} *ediyoruz.*

175. *Onlara* {yani, Mekkelilere} *o kimsenin* {yani, Bel’âm b. Bâ‘ûrâ b. Mâs ibn Harâz b. Âzer'in} *haberini* [“nebe” yani “hadîs”} *tilâvet et: Ona âyetlerimizi* {yani, ism-i azamı} *verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıktı* {yani, Allah kendisinden o âyetleri çekip aldı}, *derken şeytan onu ardına taktı da azgınlardan* {yani, dalâlete düşenlerden} *oldu.*

Bu kimse, Şam beldesindeki zorbaların bulunduğu el-Belkâ diye bilinen Amman halkındandı. –Ona el-Belkâ adının veriliş sebebi oraya Bâlek isimli bir kimsenin kıral olmuş olmasıdır.– Adı Bânûs ibn Setşerûs olan kıral Bel’am'a şöyle demişti:

— Mûsâ'ya beddu‘a et!

Bel’am da şöyle karşılık vermişti:

— O bir dîn mensubudur, o'na beddu‘a edilmesi yakışık almaz/uygun olmaz.

Kıralın, kendisini asmak üzere bir bal ağacının yontulmasını emretmesi üzerine Bel’am Mûsâ'ya beddu‘a etmek üzere bir dişi eşek üzerin-

de yola çıktı. Askerlerini görünce eşek durdu. O da ona vurunca, eşek dedi ki:

— Bana niye vuruyorsun? Burada alev alev yanan bir ateş var. Benim ilerlememe engel oluyor. Onun için sen de geri dön!

Bel'âm b. Bâ'ûrâ b. Mâs ibn Harâz b. Âzer geri dönüp durumu kırala haber verince, kıral dedi ki:

— Ya beddu'a edersin yahut seni asarım.

Bel'am, Allah'ın ism-i azamını zikrederek Mûsâ'ya (a.s) –şehire girmemesi için– beddu'a etti, Allah da kabul etti. Durumu öğrenen Mûsâ (a.s) da, ism-i azam bilgisinin ondan alınması için du'a etti. Allah da ism-i azam bilgisini ondan çekip aldı. İşte Allah'ın, *Onlardan sıyrılıp çıktı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 176. *Eğer dileseydik onu* {âhirette} *onlarla* {yani, ona öğrettiğimiz âyetlerin: dünyada ism-i azamın bilgisi ile} *yükseltirdik, fakat o arza mıhlandı* {yani, dünyaya râzı oldu ve ona meyletti} *ve hevâsına* {yani, kendi hevâsıyla birlikte hükümdarın hevâsına} *uydu. Artık onun meseli, o köpeğin meseli gibidir:* {Bizzat kendin ya da bineğinle kovalamak için} *üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da* {yani, hiçbir şekilde hamle yapmayıp onu terk etsen de} *dilini sarkıtıp solur...*

İşte kâfirin durumu budur. Ona öğüt verilse de o dalâlettedir, öğüt verilmeyip kendi hâline bırakılsa da dalâlettedir. Bel'am ve diğer kâfirler: Mekke kâfirleri buna örnektir.

> *...Şu, âyetlerimizi* {Kur'ân-ı Kerîm'i} *tekzib eden kavmin meseli. O halde kıssayı* {yani, onlara Kur'ân'ı: Allah'ın darbettiği meselleri}, *tefekkür etmeleri* {ibret almaları ve îmân etmeleri} *için naklet!*

> 177. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib eden ve kendilerine zulmeden* {yani, Kur'ân'ı yalanlayarak kendilerine zarar veren} *o kavmin* {Mekke kâfirlerinin} *meseli ne kötü!*

> 178. *Allah kimi hidâyete* {yani, dînine} *iletirse, işte odur hidâyete eren. Kimi de* {dîninden uzaklaştırarak} *dalâlette bırakırsa, işte onlar da hüsrana uğrayanlardır.*

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

179. *Andolsun ki cin ve insanlardan bir çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalbleri vardır, fakat onlarla fıkh etmezler; gözleri vardır, fakat onlarla görmezler; kulakları vardır, fakat onlarla işitmezler...*

Çünkü Cenâb-ı Hakk, *Allah onların kalblerini ve semlerini/işitmelerini hatm etmiştir [mühürlemiştir] ve basarları/gözleri üzerinde bir perde/örtü vardır* (el-Bakara, 2/7) buyuruyor. İşte bundan dolayı onların kalbleri îmânı anlamaz, gözleri îmânı görmez ve kulakları da îmânı işitmez.

Sonra Allah bir mesel darbediyor:

...İşte onlar en‘âm [dört ayaklı hayvanlar] gibidir {yani, yerler, içerler, âhirete hiç bakmazlar. Tıpkı en‘âma benzerler. En‘âmın da yemekten, içmekten, cinsel ilişkiden başka bir dertleri yoktur. Bunlar da tıpkı kâfirler gibi işitmezler, akletmezler}. *Hatta onlar* {yani, Mekke kâfirleri yol itibariyle en‘âmdan/hayvanlardan} *daha dalâlettedir. İşte onlar gâfillerdir* {zira hayvanlar Rabb'lerini tanır, O'nu zikrederler, kâfirler ise Rabb'lerini tanımazlar, O'nu tevhîd etmezler}.

180. *En güzel isimler* {yani, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melîk, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bârî, el-Musavvir ve benzeri nitelikler} *Allah'ındır...*

Adamın biri namazda iken du'a edip er-Rahmân'a yalvardı. Mekke müşriklerinden biri –ki Ebû Cehl'dir–, "Muhammed ve arkadaşları tek rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmiyorlar mıydı? Peki şimdi ne diye iki ayrı rabbe du'a ediyorlar?" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *En güzel isimler/nitelikler Allah'ındır* buyruğunu indirdi.

...O halde O'na onlarla du'a edin...

Nebî (s.a) o adamı çağırarak, "Sen, burunları yere sürtülesice o müşriklere rağmen 'Allah' diye de, 'er-Rahmân' diye de du'a et, çünkü bu isimlerden hangisiyle du'a edersen et en güzel isimler yalnız O'nundur" dedi.

...O'nun isimlerinde ilhâda sapanları bırakın {yani, O'nun isimlerinde hakktan uzaklaşarak ilâhlarına Lât, 'Uzzâ, Hubel, İsâf ve Nâile gibi isimler takanları bırakın}...

Allah böylece onların, kendi ilâhlarına "Allah" adını vermelerini engellemiş oldu.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

...Onlar amellerinin karşılığını {yani, âhirette azabı} *görecekler-dir.*

181. *Halk ettiklerimizden öyle bir ümmet* {yani, usbe/topluluk} *vardır ki, hak ile hidâyet ederler* {yani, hakka davet ederler} *ve onunla adalet eylerler.*

Nebî (s.a), "Bu sizin içindir. Allah Mûsâ'ya da onun benzerini vermiştir" buyurdu.

182. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'i} *tekzib edenleri, pek yakında bilemeyecekler yerden istidrâc ile yuvarlayacağız* {yani, onları pek yakında bilmeyecekleri yerden azab ile yakalayacağız}.

Sonra Kureyş'ten alay edenler hakkında şu buyruk nâzil oldu:

183. *Ben onlara mühlet veriyorum* {yani, acelecilik ederek hemen azab etmiyorum}. *Doğrusu Benim keydim* {yani, azab ile yakalayışım} *metîndir* {yani, yakalayışım şiddetlidir}.

Allah onları bir gecede öldürdü.

أَوَلَمْ
يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

184. *Arkadaşlarında* {yani, Nebî'de (s.a)} *cinnetten* {yani, cünûndan} *bir eser olmadığını düşünmediler mi?...*

Nebî (s.a) geceleyin Safâ tepesine çıkmış, Kureyşlileri Allah'a ibâdete davet etmişti. Bundan dolayı Allah, *Arkadaşlarında cinnetten bir eser olmadığını düşünmediler mi?* buyurmaktadır.

...Doğrusu o, başka değil mübîn bir nezîrdir {yani, Muhammed, başka değil beyyin/apaçık bir rasûldür}.

Arkasından, Allah'ın yarattıkları üzerinde ibretle düşünmelerini ve Kendisini tevhîd etmelerini [birlemelerini] öğütleyerek şöyle buyuruyor:

185. *Onlar semâvât u arzın [gökler ve yerin] melekûtu hakkında ve Allah'ın* {onlarda} *halkettiği* {âyetlerden/işaretlerden} *bir şeye ve ecellerinin* {yani, helâklerinin} *yaklaştığına bakmazlar* {yani, gördükleri şeyleri yaratanın ortaksız bir ve tek rabb olduğunu anlayıp ibret almazlar} *mı? Artık onun* {yani, bu Kur’ân'ın} *ardından hangi hadîse/söze îmân edecekler* {yani, tasdik edecekler}?

186. *Allah kimi* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşürürse, artık onu hidâyete iletecek yoktur ve onları tuğyanları içinde bı-*

rakır da yuvarlanır giderler {yani, dalâletleri içinde mütereddit dolaşırlar}.

187. {Kureyş kâfirleri} *sana* {yani, ey Nebî, sana} *Sâ'at'i [kâinatın dengesinin altüst olacağı, tüm canlıların yok olacağı vakti], onun ne zaman demir atacağını soruyorlar.* {Onlara} *de ki: "Onun ilmi sadece Rabbinin indindedir/yanındadır* {benim ona dâir bir bilgim yoktur}. *O'nun dışında,* {geldiği takdirde} *onun vaktini tecelli ettirecek* {yani, keşfettirecek/açığa çıkaracak} *yoktur...*

Sonra Sâ'atin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

..."Semâvât u arzda {yani, onun ilmi her ikisinde bulunanlara} *ağır gelmiştir. Başka değil size ansızın gelir." Sanki sen araştırıp ondan haberdar olmuşsun gibi sana soruyorlar* {yani, sanki onun ne zaman vukû bulacağını öğreninceye kadar sormuş da öğrenmişsin gibi sana soruyorlar}. *De ki: "*{Benim ona dâir bir ilmim yoktur}, *onun ilmi sadece Allah'ın indindedir, fakat insanların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {onun vukû bulacağını} *bilmezler."*

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ۚ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۖ فَلَمَّا
تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۖ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا
لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

188. {Ey Muhammed! onlara} *de ki: "Ben nefsim için ne bir faydaya, ne de bir zarara mâlikim* {yani, benim kendime bir hayır celbetmeye gücüm olmadığı gibi, bana gelecek bir zararı da önlemeye gücüm yoktur; dolayısıyla Sâ'at'in ilmine nasıl sahib olabilirim?!}. *Allah'ın dilemesi hariç,* {işte o bana isâbet eder, beni bu-

> lur}. *Eğer gaybı bilseydim* {yani, gayb olan zarar ve faydanın ne zaman geleceğini bilseydim}, *daha çok hayır* {yani, fayda} *elde ederdim ve bana hiçbir kötülük messetmezdi/dokunmazdı* {yani, zarar isâbet etmezdi}. *Doğrusu ben, başka değil, îman eden* {tasdik eden} *bir kavm için* {ateşe karşı} *bir nezîr ve* {cennet ile} *beşîrim.*
>
> 189. *O ki sizi bir nefsten* {yani, bir tek Âdem'den} *halk etti, ondan da –kendisinde sükûn bulsun diye– eşini yaptı* {yani, Cum'a günü uykuda iken Âdem'in kaburga kemiğinden de eşi Havva'yı yarattı}...

Âdem uyandığında yanıbaşında Havva'yı görüp sordu:

— Sen kimsin?

O da Süryanice cevab verdi:

— Ben bir kadınım.

Âdem tekrar sordu:

— Niçin yaratıldın?

Havva cevab verdi:

— Benimle sükûn bulasın diye.

Melekler, cennette tek başına bulunan Âdem'e sordular:

— Ey Âdem! Bunun adı nedir?

O cevab verdi:

— Havva.

Çünkü o hayy [diri] birisinden yaratılmıştı. Âdem'e bu adın verilmesi ise onun tatlı, kıraç, siyah çamur, beyaz çamur ve kırmızı çamur olmak üzere yeryüzünün tümünden yaratılması sebebiyledir. İşte bu nedenle onun soyundan gelenlerin de kimisi iyi, kimisi kötü, kimisi beyaz, kimisi siyah, kimisi de kırmızıdır.

> ...*Vakta ki onu örtüp bürüdü* {yani, Âdem eşiyle cima etti} *de hafif bir yük yüklendi* {yani, hamilelik ona kolay geldi}. *Bir müddet bununla* {karnındaki cenin ile} *gitti geldi...*

Öylece devam etti; yani, oturuyor, kalkıyor, oynuyor ve bundan bir rahatsızlık duymuyordu. İblîs –ki adı el-Hâris'di– sûretini değiştirerek ona geldi ve dedi ki:

— Ey Havva! Belki de senin karnındaki bir hayvandır.

Havva karşılık verdi:

— Bilmiyorum.

Sonra İblîs yanından uzaklaşıp gitti.

> ...*Nihâyet ağırlaşınca* {yani, cenin karnında büyüyüp ağırlaşınca/doğum vakti yaklaşınca},...

İblîs ona ikinci bir defa daha gelip sordu:

— Ey Havva! Kendini nasıl buluyorsun?

Havva onu tanımıyordu. Dedi ki:

— Ben karnımdakinin beni korkuttuğun gibi olacağından korkuyorum. Oturduğum vakit kalkamıyorum.

İblîs sordu:

— Allah'a du'a etsen de onu seninle Âdem gibi bir insan kılsa, ona benim adımı verir misin?

Havva cevab verdi:

— Evet.

Sonra İblîs yanından ayrılıp gitti. Havva, Âdem'e (a.s) dedi ki:

— Bana birisi gelerek karnımdakinin bir hayvan olduğunu söyledi. Ben de onun ağırlığını hissediyorum, dediği gibi olacağından korkuyorum.

O sırada Âdem ile Havva'nın, doğacak bebekleri dışında hiçbir düşünceleri yoktu. Bunun üzerine Allah'a du'a etmeye koyuldular.

> ...*o ikisi Rabb'leri Allah'a şöyle du'a ettiler: "Eğer bize bir sâlih (evlat) verirsen* {yani, bu çocuğu yaratılışı düzgün/eksiksiz olarak verirsen}, {bu nimet dolayısıyla} *şükredenlerden oluruz."*

Sonunda düzgün/eksiksiz, azaları yerli yerinde bir çocuk doğurdu. İblîs, Havva'ya geldi. O onu tanımadı. İblîs sordu:

— Bana söz verdiğin şekilde niye ona adımı vermedin?

Havva dedi:

— 'Abdu'l-Hâris.

Ve onu yalanladı.[14] Bunun üzerine ona 'Abdu'l-Hâris adını verdi. Âdem de bu ismi beğendi, fakat çocuk öldü. İşte Allah'ın bundan sonraki buyruğu bunu dile getirmektedir:

> 190. *O ikisine bir sâlih (evlat)* {yani, yaratılışı düzgün/eksiksiz bir çocuk} *verince, kendilerine verdiği hakkında O'na ortaklar koştular* {yani, ona 'Abdu'l-Hâris [Hâris'in kulu (–ki şeytanın adıdır–)] adını vererek İblîsi ortak koştular}...

Bu, ibâdet söz konusu olmaksızın itaatte bir şirk idi. Başka bir deyişle, Rabb'lerine ibâdette bir şirk değildi. İfade burada sona ermektedir.

Mekke kâfirlerini söz konusu ederek âyetin başı ile ilgili olmak üzere Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...Allah onların ortak koşmalarından yücedir* {yani, Allah'ın azameti Mekke müşriklerinin şirklerinden yücedir}.

> 191. *Kendileri* {uydurma ilâhları} *halk edilmiş* {yani, elleriyle onlar tarafından yontulup yapılmış} *olan ve hiçbir şey* {yani, sinek ya da başka bir varlık} *halk edemeyen* {uydurma ilâhları: Lât'ı, 'Uzzâ'yı, Menât'ı ve diğer ilâhları Allah'la birlikte ilâh kabul ederek} *ortak mı koşuyorlar?*

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

---

[14] *Havva dedi: "Abdu'l-Hâris ve onu yalanladı"* ibaresinin burada pek anlamı görünmüyor. Siyak ve sibaktan anlaşıldığı kadarıyla bu kısım şöyle olabilir: Havva, "Adın nedir?" diye sordu. İblis, "'Abdu'l-Hâris" cevabını verdi. Bunun üzerine Havva çocuğuna 'Abdu'l-Hâris adını koydu. (Çeviren)

192. *Halbuki bunlar* {yani, putlar, uydurma ilâhlar} *kendilerine hiçbir şekilde yardım edemez* {yani, bu ilâhlar/putlar, kendilerine ibâdet eden Mekke kâfirlerinin başına gelen hiçbir kötülüğü önleyemezler}, *hatta kendilerine bile yardım edemezler* {yani, bu putlar kendilerine kötülük yapmak isteyen kimselere bile engel olamazlar. Öyleyse, nasıl Rabbinize ibâdeti terkedip bu durumdaki varlıklara ibâdet edersiniz?}.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

193. *Eğer siz onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete çağırsanız, size* {kasıt yalnızca Nebî'dir (s.a)} *tâbi olmazlar. Onları* {hidâyete} *çağırsanız da, sussanız da size karşı* {durumları} *birdir* {zira onlar size uymayacaklardır}.

Sonra Allah sahte ilâhların durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

194. {Mekke kâfirlerine de ki:} *"Allah'ı bırakıp da çağırdıklarınız* {yani, ibâdet ettiğiniz o uydurma ilâhlar} *sizin emsâlinizdir* {yani, onlar ilâh değildir}. *Şâyet* {onların ilâh oldukları iddianızda} *doğru iseniz, haydi onlara du'a edin* {yani, onlardan bir şeyler isteyin} *de size icabet etsinler."*

195. *Onların yürüyecek ayakları, tutacak elleri, görecek gözleri, işitecek kulakları mı var?!* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Haydi şerîklerinizi* {yani, şirk koştuğunuz uydurma ilâhlarınızı} *çağırın. Sonra* {siz ve diğer bütün sahte ilâhlar} *bana keyd yapın/tuzak kurun ve bana göz açtırmayın."*

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلْكِتَٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾
وَٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ
أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

196. *"Doğrusu benim velîm, o Kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *indiren Allah'tır ve o sâlihlerin velîsidir."*

197. {Ey Mekke kâfirler!} *Sizin O'ndan başka du'a* {ibâdet} *ettiklerinizin* {yani, ilâh kabul ettiklerinizin} *ise ne size, ne kendilerine yardım etmeye güçleri yeter* {yani, bu sahte ilâhlar, başınıza

gelen kötülüğü önleyemedikleri gibi, kendilerine kötülük yapmak isteyenleri de engelleyemezler}.

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَٓائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ
مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحٰى
إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هٰذَا بَصَٓائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

198. {Ey Nebî!} *Eğer onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete çağırsanız,* {hidâyeti} *duymazlar. Onların sana baktıklarını görürsün, halbuki onlar* {hidâyeti} *görmezler.*

199. {Ey Nebî!} *Sen affı al* {yani, ihtiyaçlarından arta kalandan verdikleri sadakayı al}, *urf* {ma‘rûf} *ile emret ve câhillerden* {yani, Ebû Cehl'den ve onun sana yaptığı câhillikten} *yüz çevir!*

Tevbe sûresindeki sadaka âyeti (60 yahut 102. âyet) affı [ihtiyaçtan arta kalanı tasadduk etmeyi], kılıç âyeti de câhillerden yüz çevirmeyi neshetmiştir.[15]

15 Usül alimlerince tanımlandığı şekliyle “nesh” öncekinde de, burada da tahakkuk etmemektedir. Çünkü yüz çevirmenin de, kılıç kullanmanın da ayrı

200. *Sana şeytandan bir zeğ [tahrik] gelirse* {yani, Ebû Cehl'in durumu ile ilgili şeytandan bir fitne gelip seni bulacak olursa}, *hemen Allah'a istiâze et/sığın. Elbette O* {istiâzeye} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*

Bunun bir benzeri de Fussilet sûresinde (26. âyette) yer almaktadır.

Sonra Ebû Cehl'in durumu hakkında Nebî'ye (s.a) haber vererek mü'minler ile kâfirlerin âkıbetiyle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

201. {Şirkten} *ittika edenlere şeytandan bir tayf/vesvese geldiğinde, tezekkür ederler de onlar hemen basîretlerine sahib olurlar* {yani, ittika edenlere şeytandan bir vesvese gelecek olursa hemen hatırlar ve onun bir ma'siyet olduğunu anlayıp Allah'tan korktukları için ondan uzaklaşırlar}.

Arkasından kâfiri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

202. *Kardeşleri* {yani, arkadaşları: Mekke kâfirlerinin kardeşleri olan şeytanlar} *ise onları gayya* {yani, şirke, dalâlet ve ma'siyete} *sürüklerler. Sonra onlar* {o işlerden} *ellerini çekmezler* {yani, ittika edenler ma'siyetleri görüp anlar ve onlardan uzaklaşır, bunlar ise o ma'siyetleri görüp anlamazlar, onların içine dalarlar}.

203. *Onlara bir âyet* {yani, Kur'ân'dan bir hadîs} *getirmediğin vakit* {bu, Mekke'de Kur'ân'ın nüzûlünde bir aranın meydana gelmesi hâli ile ilgilidir}, *"Onu kendin uyduruverseydin ya" derler* {yani, Mekke kâfirleri, "Ey Muhammed! Onu niye sen uydurmadın" derler. Çünkü onlar, "Bundan başka bir Kur'ân getir ya da onu değiştir" diyorlardı}. {Sen Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben sadece Rabbimden bana vahyolunana tâbi olurum* {yani, bana ne emir verilirse ona uyarım}. *Bu, Rabbinizden gelen basiretlerdir* {yani, bir burhândır: bu Kur'ân Rabbinizden gelen bir be-

dönemleri olmuştur. Bu hususta Mukâtil de çağdaşları gibidir. Zira onlar, her kayıtlama veya tahsis hakkında da "nesh" tabirini kullanıyorlardı. Hatta istisnâya bile "nesh" adını veriyorlardı. Mesela kılıç âyeti, câhillerden yüz çevirmeyi belli bir zaman ile sınırlandırmış, yani selefin ifadesine göre onu neshetmiştir. Usül alimlerince kabul edilen "nesh" ise, şâriin daha önce indirdiği şer'î bir hükmü daha sonra indirdiği başka bir şer'î hüküm ile -ikisini bir arada uygulamaya imkân olmayacak şekilde- kaldırmasıdır. Bu tanım ise, Mukâtil'in buradaki açıklamalarıyla örtüşmemektedir.

yândır} *ve* {bu Kur'ân} *îmân eden* {yani, onun Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir kavim için* {delaletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan koruyan} *bir rahmettir.*

204. *Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız.*

205. *Rabbini* {namazda kıraat ederek [Kur'ân okuyarak]} *için-den tazarru ile* {yani, müstekîn olarak [O'na boyun eğerek]} *ve* {azabından} *korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve* {namazda Kur'ân okumaktan uzak kalarak} *gâfillerden olma!*

206. *Kuşkusuz Rabbinin indindekiler* {yani, melekler} *O'nun ibâdetinden* {Mekke kâfirlerinin yaptıkları gibi} *istikbâr etmezler/büyüklenmezler...*

Mekke kâfirleri, *Rahmân da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?* (el-Furkân, 25/60) diyerek, secde etmeyip büyüklenmişlerdi. Allah ise meleklerin böyle olmadığını haber vermekte ve onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

...O'nu tesbih ederler {yani, Rabb'lerini zikrederler} *ve O'na secde ederler* {yani, salât ederler}.

8. ENFÂL SÛRESİ

Hani o kâfirler sana mekr ediyorlardı... (el-Enfâl, 8/30) âyeti dışında tümü Medine'de inen Enfâl sûresi, Kûfîyyûna göre 75 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ
حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sana enfâli* {yani, onlara va'd ettiğin nâfileyi [fazladan vereceğin şeyleri]} *soruyorlar...*

Rasûlullah (s.a) Bedir günü şöyle dedi: "Allah bana zafer ya da ganimet va'd etti. Bu sebeble kim birisini öldürür yahut bir esir alırsa onların askerlerinden ona –inşâallah– şunlar şunlar verilecektir. Kim de askerlerden birinin başını getirirse, ona da çocuk bir köle ya da câriye verilecektir."

İki ordu karşı karşıya geldiğinde, müşrikler ve onlara tâbi olanlar bozguna uğradılar. Müslümanlar da onları takib ettiler. O gün müşriklerin 70'ni esir almış, 72'sini de öldürmüşlerdi. Ensâr'dan Ebu'l-Yesâr, "Bize ganimetten va'd ettiklerini ver" dedi.

Ebu'l-Yesâr iki kişiyi öldürmüş ve 'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib ile Ebû Azze b. 'Umeyr b. Hişâm b. 'Abdi'l-Berr'i –ki Bedir günü müşriklerin sancağını taşıyordu– de esir almıştı. Ensâr'dan Sâideoğulları'ndan Sa'd b. Ubâde, Nebî'ye (s.a) dedi ki: "Bunların yaptıkları gibi müşrikleri takip etmemizi engelleyen ne âhireti istemeyişimiz, ne de düşmandan

korkmamızdır. Biz senin bulunduğun safı korumasız bırakmaktan, müşriklerin süvari ya da piyadelerinin senin üzerine saldırmasından ve sana bir musibet gelmesinden korktuk. Eğer bunlara daha önce söylediklerini verecek olursan, diğer ashâbına fazla bir şey kalmayacaktır."

Bunun üzerine Allah, *Sana enfâli soruyorlar* buyruklarını indirdi. Kasdedilenler ise, Ensâr'dan Seleme b. Cuşem b. Mâlikoğulları'ndan Ebu'l-Yesâr –ki asıl adı Ka'b b. 'Amr'dır– ile 'Avf b. Hazrecoğulları'ndan Mâlik b. Duhşum idi.

> ...{Ey Muhammed onlara} *de ki: "Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür. O halde Allah'a ittika edin ve aranızı ıslah edin* {yani, aldığınız ganimetleri geri verin}. *Eğer mü'minler* {yani, tevhîdi tasdik edenler} *iseniz,* {aranızı ıslah emek/düzeltmek hususunda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin!*

Sonra onları şöyle nitelendirmektedir:

> 2. *Mü'minler sadece Allah anıldığı zaman kalbleri titreyen ve* {arayı düzeltmek hususunda} *ve âyetleri onlara okunduğunda îmânları artan* {yani, Allah'ın bundan önce Kur'ân'dan indirdiklerini tasdik etmekle birlikte yeni indirdiklerini de tasdik ederek îmânları artan} *ve Rabb'lerine tevekkül edenlerdir* {yani, O'na güvenip dayananlardır}.

Onların niteliklerini saymayı şöyle sürdürmektedir:

> 3. *Onlar ki salâtı ikame ederler* {yani, namazı vakitlerinde kılarlar, rükûunu ve sücûdunu eksiksiz yaparlar} *ve* {Rabb'lerine itaat yolunda} *kendilerine rızık olarak verdiğimizden* {yani, mallardan} *infak ederler.*
>
> 4. *İşte onlar gerçek mü'minlerdir* {yani, münâfıklar gibi îmânlarında kuşku-tereddüt yoktur}. *Onlar için* {bundan dolayı âhirette cennette} *Rabb'leri indinde dereceler* {yani, üstün faziletler}, {günahları için} *bir mağfiret ve* {cennette} *kerîm* {yani, güzel} *bir rızık vardır.*

Bu âyetler nâzil olunca ashâb, "Biz Rasûlullah'ın (s.a) emrini dinler ve itaat ederiz" dediler. Bunun üzerine ganimetler Medine'ye dönünceye kadar paylaştırılmadı. Rasûlullah (s.a) Medine'ye döndükten sonra ganimetin beşte-birini ayırdı ve geriye kalanı aralarında eşit olarak paylaştırdı.

كَمَا
أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ
إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ
وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ
﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾
إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ
مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

5. *Nitekim Rabbin seni hakk ile evinden çıkarmıştı...*

Kureyş kâfirlerine ait kervan Şam tarafından gelip Mekke'ye gidiyordu. Kervanda Ebû Süfyân b. Harb, 'Amr b. el-'Âs, 'Amr b. Hişâm, Mahreme b. Nevfel ez-Zührî de vardı. Bunlar Rasûlullah'ın (s.a) üzerlerine gelmek istediği haberini alınca, 'Amr b. Damdam el-Gıfârî'yi Mekke'ye yardım istemek üzere gönderdiler. Bunun üzerine Kureyşliler yola koyuldu. Nebî (s.a) de Adî b. Ebi'z-Zağfâ'yı[1] kervan hakkında bilgi toplamak üzere gönderdi. Cebrâîl (a.s) inerek Nebî'ye (s.a) Mekkelilerin kervanını haber vermesi üzerine Nebî (s.a) ashâbına sordu:

— Allah size iki şeyden birini: kervanı veya zafer ve ganimeti va'd etti, görüşünüz nedir?

Onlar, savaşmaktan hoşlanmayarak kervan üzerine yürüme görüşünde olduklarını şu şekilde ifade ettiler:

— Biz savaş için gereken hazırlığı yapmadık; sadece kervan için yola çıktık.

Sonra Nebî (s.a) tekrar sordu. Onlar yine kervan üzerine yürüme

---

1 *ed-Durru'l-Mensur,* VI, 17'de, Adî b. Ebî Zağba şeklindedir. (Çeviren)

görüşünde olduklarını ifade ettiler. Bu sefer Ensâr'dan Sa'd b. Ubâde şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen kendi durumunu ölç-biç ve verdiğin kararı uygula. Allah'a yemin ederiz ki, eğer bizi Aden'e kadar yürütsen bile Ensâr'dan bir kişi senden geri kalmayacaktır.

Nebî (s.a), sevinci yüzünden fark edilecek kadar memnun oldu. el-Mikdâd b. el-Esved el-Kindî de şöyle dedi:

— Biz de seninle beraberiz.

Bunun üzerine Nebî (s.a) güldü ve onlara güzel sözlerle karşılık verdi. Allah da, *Nitekim Rabbin seni hakk ile evinden çıkarmıştı...* buyruğunu indirdi.

...ve mü'minlerden bir ferîq/kesim {savaştan} *hoşlanmıyordu.*

İşte bu sebebten, *Allah'a ittika edin ve* {ganimet hususunda} *aranızı düzeltin* buyuruldu.

Görüldüğü gibi buyrukta takdim söz konusudur. Sonra şöyle buyuruyor:

> 6. *Tebeyyün etmesinin ardından hakk hususunda* {yani, senin, Allah'ın sana emrettiğini uyguladığın hususta}, *göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle mücadele ediyorlardı.*
>
> 7. *Hani Allah size o iki tâifenin* {yani, kervanın veya müşrik ordusunun} *birini* {bozguna uğratmak şeklinde} *size va'd ediyordu ki: muhakkak o sizin olacak. Siz ise şevketsiz olanın* {yani, kervanın} *sizin olmasını arzu ediyordunuz. Oysa Allah kelimeleriyle hakkı üstün kılmayı* {yani, sana indirdikleriyle İslâm'ı hakikat olarak ortaya koymayı} *ve kâfirlerin arkasını* {yani, Bedir'de onların kökünü} *kesmeyi irade ediyordu.*
>
> 8. *Ta ki hakkı* {yani, İslâm'ı} *hakk tanıtsın ve bâtılı* {yani, şirki: şeytana ibâdeti} *ibtal etsin. Mücrimler* {yani, Mekke kâfirleri} *hoşlanmasa da.*
>
> 9. *Hani siz Rabbinize istiğâse ediyordunuz...*

Nebî (s.a) Bedir günü müşrikleri görüp de Allah'ın yardımı olmaksızın onlara güç yetiremeyeceğini anlayınca Rabbine, "Allahım! Sen ba-

na savaşmamı emrettin, bana zafer va‘d ettin. Kuşkusuz Sen sözünden caymazsın" diye du‘a etti. Rabbi de o'nun du‘asını kabul ederek şu buyrukları indirdi:

> ...*Hani siz* {nasr [yardım/zafer} hususunda} *Rabbinize istiğâse ediyordunuz da, "Muhakkak* {Bedir günü} *birbiri ardınca bin melek ile imdat edeceğim" diye size icabet etmişti.*

Buradaki *mürdifin* [birbiri ardınca] lafzı, (mana itibariyle) *rusulenâ tetrâ* [rasûllerimizi birbiri ardınca] (el-Mü'minûn, 23/44); *tayran ebâbil* [arka arkaya sürüler hâlinde/bölük bölük kuşlar] (el-Fîl, 105/3) ve *yursili's-semâe aleykum midrâren* [ardı ardına üzerinize semâyı göndersin] (Hûd, 11/52) ibarelerine benzemektedir.

Cibrîl (a.s) bin melekle inip Müslümanların karargahının –aralarında Ebû Bekr'in de bulunduğu– sağ cenahında 500 melek ile birlikte durdu. Mikâîl de 500 melekle inerek –aralarında Ömer'in (r.a) de bulunduğu– Müslümanların karargahının sol cenahında yer aldı. Hepsi de beyaz elbiseli, beyaz sarıklı adamlar sûretinde idi. Sarıklarının bir ucunu omuzları arasına sarkıtmışlardı. Melekler Bedir günü de savaşmış, fakat Ahzâb [Hendek] ve Hayber günü savaşmamışlardı.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَئِنَّ بِه۪ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠﴾ اِذْ يُغَشّ۪يكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِه۪ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿١١﴾

10. *Allah onu* {yani, melekleri yardıma göndermeyi}, *başka değil bir müjde olsun ve onunla kalbleriniz itminân bulsun* {yani, bu müjde sebebiyle kalbleriniz sükûnete ersin} *diye yaptı. Allah'ın indinden olması hariç nasr/yardım yoktur* {yani, O'ndan başkasından yardım gelmez. Zafer, sayıya bağlı değildir, Allah indindendir}. *Kuşku yok ki Allah azîzdir* {yani, gücüne karşı konulamaz}, *hakîmdir* {yani, emrinde: zafer hükmünde hakîmdir}.

11. *Hani O'ndan bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyor...*

Buyruk şuna işârettir: Mekke kâfirleri, Nebî'den (s.a) önce Bedir suyuna varmış, suyu arkalarına alarak konaklamışlardı. Müslümanlar da karşılarında su bulunmayan bir yerde konaklamıştı. Kendileri ile düşmanları arasında ise kumlu bir vâdi vardı. Müslümanlar bir gece ve bir gündüz boyunca abdestsiz ve hatta kimileri cünüb olarak kaldı. Bu durumdalarken –Allah'ın laneti üzerine olasıca– İblîs onlara sokularak dedi ki: "Siz Allah'ın dîni üzere O'nun dostları olduğunuzu iddia ediyorsunuz! Oysa susuz bırakıldınız; abdestsiz namaz kılıyorsunuz. Şunlar, karşı karşıya bulunduğunuz susuzluk ve belâ sebebiyle saldırıya geçmeyi erteliyorlar. Nihâyet susuzluktan hareket edemeyecek hâle geldiğinizde, üzerinize gelecek, siz birbirinizi göremezken onlar sizi iplerle bağlayacak, aranızdan diledikleri kimseleri öldürecekler, sonra da kalanlarınızı alıp Mekke'ye gidecekler."

Bundan dolayı Müslümanlar üzüldüler, korktular ve uyuyamaz oldular. Allah Teâlâ –mü'minlerin kalblerindeki üzüntü ve korkuyu bildiğinden– tarafından bir emniyet olmak üzere kederlerini gidermek için onları uykuya daldırdı, geceleyin de yağmur yağdırdı. Yağan bol yağmurla vâdiler taştı. Müslümanlar susuzluklarını giderip kaplarını doldurdular, develerine de su içirdiler, ayrıca havuzlar yapıp su biriktirdiler. Ayakları altındaki kum da sertleşti. Daha önce topuklarına kadar kuma batıyorlardı. Mü'minler arasında sadece iki süvari bulunuyordu; biri el-Mıkdad b. el-Esved, diğeri de Ebû Mersed el-Ganevî idi. Yine mü'minlerden sadece altı kişi zırhlı bulunuyordu. Bununla ilgili olarak Allah şu buyruklarını indirdi:

> *...Hani O'ndan [Kendisinden] bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyor ve üzerinize semâdan bir su indiriyordu ki sizi onunla* {hadesten ve cünüblükten} *arındırsın, şeytanın riczini* {yani, kalblerinize ilka ettiği vesvese ve üzüntüyü} *sizden gidersin, kalblerinize* {şeytanın korkutmalarına karşı îmân ile} *râbıta versin ve onunla* {yağmurla} *ayaklarınıza sebat versin.*

Allah durumlarını anlattıktan sonra meleklere vahyini şöylece söz konusu etmektedir:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَٰٓئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا
سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا
اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

12. *Hani Rabbin meleklere şöyle vahy ediyordu: "Kuşkusuz Ben sizinle beraberim. Îmân edenlere* {zaferi müjdeleyerek} *sebat verin...*

Melekler ilk safta insan sûretinde yer almış ve "Müjdeler olsun ki siz sayıca çoksunuz, onlar ise azdır. Size yardım edecek olan Allah'tır" demişlerdi. Fakat insanlar bu zaferi onların kazandığını zannederler.

..."Ben {Bedir günü Allah'ın vahdâniyetini inkâr eden} *kâfirlerin kalblerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne vurun,...*

Arablar boynu kasdederek, "Başının üstüne vuracağım" derler.

..."Onlardan her birinin parmağına {yani, azalarına} {kılıçla} *vurun!"*

13. *Şu* {yani, başlarına gelen bu hâl}, *onların Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı gelmeleri* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne düşmanlık etmeleri} *sebebiyledir. Kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı gelirse* {yani, düşmanlık ederse}, *doğrusu* {cezalandırdığı takdirde} *Allah'ın ikabı şiddetlidir.*

14. *Şunu* {yani, Bedir günü dünyadaki öldürülmeyi} *tadın.* {Allah'ın vahdâniyetini inkâr eden} *kâfirler için* {öldürülmenin ve

meleklerin yüzlerine-sırtlarına vurmalarının yanısıra âhirette de} *ateş azabı vardır.*

15. *Ey îmân edenler!* {Allah'ın tevhîdine} *küfredenlerle* {Bedir günü} *toplu halde karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin.*

16. *Kim böyle bir günde, dönüp savaşmak* {yani, bir taktik gereği/bir savaş hilesi olarak tekrar hücum etmek üzere firar ediyor gibi görünmek} *veya başka bir bölüğe katılmak* {yani, Nebî'nin (s.a) saflarına katılmak} *gayesi ile olmaksızın arkasını çevirip kaçarsa, muhakkak o Allah'ın gazabına uğramış* {yani, Allah tarafından kendisine gazab edilmesini gerektirecek bir iş yapmış} *olur. Onun me'vâsı* {yani, masîri [varacağı yer]} *cehennemdir. O ne kötü bir masîrdir [varılacak yerdir]!*

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَٓاءً حَسَنًا
اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَٓاءَكُمُ الْفَتْحُ وَاِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا
لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

17. *Onları siz katletmediniz* {yani, onları siz öldürmediniz},...

Mü'minlerin bazısı, "Ben yaptım ve ben öldürdüm" diyordu. Bunun üzerine, *Onları siz katletmediniz* buyruğu nâzil oldu.

> *...fakat Allah onları katletti. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı...*

Nebî (s.a) müşrikler karşısında saf tutunca, vâdiden üç avuç kum ve çakıl alarak du'a etti ve onları 'Alî b. Ebî Tâlib'e verdi, o da düşmanların yüzüne karşı savurdu. (Nebî) de, "Allahım! Kalblerine korku ver, ayaklarını sars" diye beddu'a etti. Allah da yüzlerini, gözlerini atılan kum ve çakıl ile doldurdu. Üçüncü avucu atınca dağılıp kaçtılar. Müslümanlar da arkalarından giderek kimilerini öldürdü, kimilerini esir aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Mü'minleri Kendinden güzel bir imtihan ile* {yani, kimilerini öldürmek, kimilerini esir almak sûretiyle} *imtihan etmek için. Kuşkusuz ki Allah* {Nebî'nin (s.a) du'asına} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*
>
> 18. *Şu hâliniz* {yani, nasr/zafer} *(idi Allah'ın muradı) ve kuşkusuz Allah kâfirlerin keydini zayıflatandır.*
>
> 19. *Eğer fetih istiyorsanız, işte size o fetih geldi* {yani, eğer siz yardım gelmesi için du'a ediyorsanız, işte dediğiniz yardım geldi ve ben dediğiniz şekilde olanlara yardım ettim}...

Buyruk şuna işârettir: 'Abdulmuttalib'in kızı 'Âtike, rüyasında bir atlının Mescid-i Haram'a girerek, "Ey âl-i Kureyş! Bir ya da iki gece içinde savaşa çıkın" diye nida ettiğini; sonra bu atlının Ka'be'nin üstüne ve Ebû Kubeys tepesine çıkarak aynı nidayı iki defa daha tekrarladığını; ardından da dağdan bir kaya parçası kopararak dağa vurduğunu, bunun üzerine kayanın paramparça olduğunu ve bu parçalardan Mekke'de isâbet etmedik hiçbir ev kalmadığını gördü. Sabah olunca korku ile kardeşi 'Abbâs'a durumu bildirdi. O sırada 'Abbas'ın yanında bulunan Ebû Cehl b. Hişâm şöyle dedi:

— Ey âl-i Kureyş! 'Abdulmuttaliboğulları'ndan bizi kurtarmayacak mısınız? Onlar erkeklerinin nebîlik taslaması ile yetinmediler. Şimdi kadınları da nebîlik taslamaya koyuldu.

Ardından da 'Abbâs'a dedi ki:

— Erkeklerinizin nebîlik yaptığı yetmezmiş gibi, şimdi de kadınlarınız nebîlik yapıyor. Allah'a yemin ederim ya bu işten vazgeçersiniz, ya da...

Onları bu şekilde tehdit etti.

Bunun üzerine ʻAbbâs şöyle dedi:

— Arzu ediyorsanız hemen şu anda söylediklerimizin gerçek olduğunu size gösterebiliriz.

Bu sırada Gıfaroğulları'ndan Damdam b. ʻAmr gelip dedi ki:

— Kervanınız tehlikede, ya yetişip kurtarabilirsiniz ya da yetişemezsiniz.

Ebû Cehl ve arkadaşları kalkıp Ka'be'nin örtülerine asıldılar. Arkasından Ebû Cehl şöyle du'a etti:

— Allahım! İki ordunun daha üstün ve iki kabilenin daha şerefli olanına yardım et!

Sonra da binilebilir olsun olmasın buldukları bineklere koştular.

Ebû Süfyân'a yardım etmek üzere yola koyuldular. Ebû Süfyân asıl yolu bırakarak deniz kıyısını takip etti ve Mekke'ye geldi. Ebû Cehl beraberindeki müşriklerle birlikte Nebî'den (s.a) önce Bedir suyuna vardı. Birbirleriyle karşılaşınca Ebû Cehl şöyle du'a etti:

— Allahım! Bizimle Muhammed arasındaki hükmünü ver. Allahım! Hangi tarafı daha çok seviyor, hangi taraftan daha hoşnut isen ona yardım et!

Allah da bunu yaptı: Müşrikleri bozguna uğrattı, onların bir kısmının öldürülmesini sağladı, mü'minleri de yardımıyla gâlib kıldı. Allah, Ebû Cehl'in du'asına karşılık, *Eğer fetih istiyorsanız, işte size o fetih geldi* buyruklarını indirdi.

> ...*Eğer vazgeçerseniz o, sizin için* {savaştan} *daha hayırlıdır. Yok tekrar* {onlarla savaşmaya} *dönerseniz, Biz de* {Bedir'de yaptığımız şekilde yenilgiye uğratarak bir kısmınızın öldürülmesini sağlayarak sizin aleyhinize} *döneriz. Topluluğunuzun çokluğu size fayda vermez, çünkü Allah* {yardımıyla} *mü'minlerle beraberdir.*

> 20. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! {Ganimet hususunda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin.* {Size verilen öğütleri} *işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin!*

Sonra Allah mü'minlere öğüt vererek buyuruyor ki:

21. *İşitmedikleri halde,* {îmânı} *"İşittik" diyenler* {yani, o münâfıklar} *gibi olmayın.*

22. *Doğrusu Allah indinde devvâbın [canlıların] en şerlisi,* {îmândan yana} *sağırlar ve* {îmânı dilleriyle ifade etmeyen} *dilsizlerdir, ki onlar* {yani, İbn 'Abduddâr b. Kusay, Ebu'l-Hâris b. Alkame, Talha b. Osmân, Osmân, Şâfii, Ebu'l-Culâs, Ebû Sa'd, el-Hâris, el-Kâsıt b. Şureyh ve Evtât b. Şurahbil} *akletmezler.*

Sonra Allah Teâlâ onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

23. .*Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, onlara işittirirdi* {yani, onlara îmânı verirdi}. *Şâyet onlara işittirmiş* {yani, îmân vermiş} *olsaydı, yine tevelli ederlerdi* {yani, ondan/îmândan yüz çevirirlerdi}. *Zira onlar yüz çevirenlerdir.*

Allah onların bedbaht olacaklarını önceden bilmiştir. *Onların Beyt'in yanındaki salâtları, başka değil ıslık çalmak ve el çırpmaktır…* (el-Enfâl, 8/35) âyeti sonuna kadar onlar hakkında inmiştir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَج۪يبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ
لِمَا يُحْي۪يكُمْۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِه۪ وَاَنَّهُٓ اِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُص۪يبَنَّ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَٓاصَّةًۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

24. *Ey îmân edenler! Sizi, size hayat verecek şeylere* {yani, O, zelîlken size hayat verdi. Zayıfken sizi korudu. İşte bu sizin için bir hayattır} *çağırdığı* {yani, Allah'ın size va'd ettiği harbe çağırdığı} *zaman, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne* {savaşa dâir emrine itaat ederek} *icabet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer* {yani, mü'minin kalbi ile küfür arasına, kâfirin kalbi ile îmân arasına girer} *ve muhakkak* {âhirette} *O'na haşr olunacaksınız [O'nun huzuruna toplanacaksınız]* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

25. *Sizden hasseten zulmedenlere erişmekle kalmayacak* {sizden

sonrakilere isâbet edecek olan} *bir fitneye karşı ittika* {yani, hazer} *edin...*

Bu fitne, aralarında Talha ve ez-Zübeyr'in de bulunduğu Cemel günü onlara isâbet etmiştir.

Arkasından Allah onları şöylece sakındırıyor:

...ve bilin ki Allah'ın ikabı, {cezalandıracak olursa} *kuşkusuz şiddetlidir.*

Onlara nimetlerini hatırlatmak üzere de buyuruyor ki:

واذكروا اذ انتم قليل مستضعفون في الارض تخافون
ان يتخطفكم الناس فاويكم وايدكم بنصره ورزقكم
من الطيبات لعلكم تشكرون ﴿٢٦﴾ يا ايها الذين امنوا
لا تخونوا الله والرسول وتخونوا اماناتكم وانتم تعلمون
﴿٢٧﴾ واعلموا انما اموالكم واولادكم فتنة وان الله
عنده اجر عظيم ﴿٢٨﴾ يا ايها الذين امنوا ان تتقوا الله
يجعل لكم فرقانا ويكفر عنكم سيئاتكم ويغفر لكم
والله ذو الفضل العظيم ﴿٢٩﴾ واذ يمكر بك الذين كفروا
ليثبتوك او يقتلوك او يخرجوك ويمكرون ويمكر الله
والله خير الماكرين ﴿٣٠﴾

26. *Ve hatırlayın ki, siz* {yani, hasseten Muhacirler} *bir zamanlar yeryüzünde* {yani, Mekke'de} *mustaz'af* {yani, Mekkeliler tarafından zaafa uğratılmış} *bir azınlıktınız. İnsanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *sizi kapıvermesinden korkuyordunuz.*

Bu âyet Bedir savaşından sonra inmiştir. Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

...O sizi {Medine'de Ensâr arasında} *barındırdı. Yardımıyla sizi teyid etti* {Bedir günü verdiği zaferle sizi kuvvetlendirdi} *ve tay-*

yibâttan sizi rızıklandırdı {yani, helâl rızıktan sizi rızıklandırdı ve Bedir'de size ganimetler verdi} *ki* {bu âyette sözü edilen nimetler sebebiyle Rabbinize} *şükredesiniz.*

27. *Ey îmân edenler! Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne hâinlik etmeyin...*

Kasdedilen kişi, Ebû Lubâbe'dir. Bu âyet onun hakkında inmiştir.

("Hâinlik" lafzının kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *O ikisine hâinlik ettiler* (et-Tahrîm, 66/10) âyetidir. Bu hâinlik ise, karılarının, dîn hususunda onlara muhalefet etmeleridir. Yoksa iffet hususunda kocalarına ihânet etmemişlerdi.

Ebû Lubâbe –ki asıl adı Mervan b. 'Abdu'l-Munzir'dir– Ensâr'dan 'Amr b. 'Avfoğulları'ndandır. Hâdise şöyle olmuştur: Nebî (s.a) Kureyza Yahudilerini yirmibir gün muhasara etti. Nihâyet Benî Nadîr ile yaptığı barış antlaşmasının şartlarıyla: Şam [Suriye] topraklarında bulunan Ezri'ât ve Erîhâ'dki dîn kardeşlerinin yanına gitmelerine izin verilmesi şartıyla barış istediler. Ancak Nebî (s.a), kayıtsız şartsız teslim olmaları dışında muhasarayı kaldırmayı kabul etmedi. Fakat onlar buna yanaşmayıp dediler ki:

— Sen bize Ebû Lubâbe'yi gönder.

Onlarla antlaşmalı olan Ebû Lubâbe, onlara karşı kötülük düşünmeyen birisi idi. Nebî (s.a) onu Benî Kurayza'ya gönderdi. Benî Kurayza ona sordu:

— Ey Ebû Lubâbe! Muhammed'in (s.a) vereceği hükmü kabul ederek silahlarımızı bırakalım mı?

Ebû Lubâbe –eliyle boğazını göstererek– cevab verdi:

— Hakkınızda verilecek hüküm, ölümdür. Onun için silahlarınızı bırakmayın.

Onlar da ona itaat ettiler. Ebû Lubâbe ve oğlu da onlarla birlikteydi. Böylece Ebû Lubâbe Müslümanları aldatmış ve onlara hâinlik etmiş oldu.

İşte bu nedenle Ebû Lubâbe hakkında, *Ey îmân edenler! Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne hâinlik etmeyin* buyruğu nâzil olmuştur.

...ve {hâinlik olduğunu} *bildiğiniz halde emânetlerinize de hâinlik etmeyin.*

28. *Bilin ki mallarınız ve evlâtlarınız sadece bir fitnedir* {yani, belâ/imtihan vesilesidir}...

Zira Ebû Lubâbe'nin onlara karşı böyle hayırhah davranmasının tek sebebi, malı ve oğlu idi; oğlu onların elinde bulunuyordu.

...ve muhakkak ki Allah indindedir ecir {yani, ceza/karşılık}: *(hem de) azîm* {yani, cennet}.

29. *Ey îmân edenler! Eğer Allah'a ittika ederseniz* {yani, O'na isyan etmezseniz}, *sizin için* {şübhelerden çıkış yolu olarak} *bir furkân yapar/kılar ve sizden seyyielerinizi* {yani, hatalarınızı} *örter* {yani, imha eder/siler} *ve size mağfiret eder* {yani, günahlarınızı affeder}. *Allah azîm/büyük fadl/lütuf sahibidir.*

30. *Hani* {Kureyş'ten} *o küfredenler sana mekr ediyorlardı:...*

Şöyle ki: Aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, 'Utbe b. Rabî'a, Hişâm b. 'Amr, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, Ümeyye b. Halef, 'Ukbe b. Ebî Mu'ayt, 'Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve Übey b. Halef'in de bulunduğu Kureyş'ten bir topluluk bir Cumartesi günü Mekke'deki Daru'n-Nedve'de toplandılar. Maksatları Nebî'ye (s.a) bir tuzak kurmaktı. İhtiyar bir adam sûretinde gelip içlerine oturan İblis'e dediler ki:

— Bizden izin almadan, bizim toplantımıza ne diye girdin?

İblis şöyle karşılık verdi:

— Ben Necidli bir adamım, Tihâmeli değilim. Mekke'ye geldim; yüzlerinizin güzel, kokularınızın hoş, elbiselerinizin temiz olduğunu gördüm. Bu sebeble size misafir olmak, konuşmalarınızı dinlemek istedim. Emin olun ki konuşmalarınızı saklı tutacağım. Şâyet aranızda oturmamdan hoşlanmıyorsanız çıkar giderim.

Bunun üzerine dediler ki:

— Bu Necidli bir adamdır, Tihâmeli değildir. Dolasıyla size bir zararı olmaz. Muhammed'e hazırlayacağınız tuzağı uygulayabilirsiniz.

Esed b. 'Abdu'l-Uzzaoğulları'ndan Ebu'l-Bahterî b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüme göre Muhammed'i yakalayıp bir eve hapsedelim, kapısını kapatalım, sadece yukarıdan küçük bir delik bırakalım. Bu delikten, ölene kadar yiyeceği ve içeceği o'na verilir.

İblîs hemen itiraz etti:

— Allah'a yemin ederim ki bu çok kötü bir görüştür. Siz başkalarının kulak verip dinlediği, çevrenizdekilerin sözlerini kabul ettiği birini tutup hapsedecek, yemek yedirecek, su içireceksiniz öyle mi?! Bu durumda çok geçmeden içinizde o'nun söylediklerini kabul edenler sizinle savaşır; böylece cemaatiniz bozulur, kanlarınız dökülür.

Diğerleri dediler ki:

— Allah'a yemin ederiz ki bu ihtiyar doğru söylüyor.

Bu sefer Âmir b. Lueyoğulları'ndan Hişâm b. 'Amr dedi ki:

— Benim görüşüme göre Muhammed'i bir devenin sırtına yükleyelim ve topraklarımızdan çıkaralım; istediği yere gitsin. Bizim dışımızdakiler varsın o'nun etrafında toplansın.

İblîs yine itiraz etti:

— Allah'a yemin ederim ki bu da kötü bir görüştür. Siz topluluğunuzu dağıtmış, ifsad etmiş, aranızdan bir kesimin de kendisine uyduğu bir adamı başkalarına gitsin diye şehrinizden çıkaracaksınız öyle mi?! O takdirde sizi ifsad ettiği gibi onları da ifsad eder. Allah'a yemin ederim ki çok geçmeden onları da yanına alarak üzerinize gelir ve içinizde bulunup onun söylediklerini kabul edenler de o'nun yanında yer alır.

Dediler ki:

— Allah'a yemin olsun ki bu ihtiyar doğru söylüyor.

Bu sefer Mahzumoğulları'ndan Ebû Cehl b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüm şu ki: Kureyş'in her kolundan bir kişi seçelim ve her birinin eline bir kılıç verelim. Bunlar hep birlikte kılıçlarını o'na indirsinler. Böylece kavmi, kimden kan taleb edeceklerini bilemeyecekleri için o'nun kanını taleb edemezler, o'nun diyetini de bütün Kureyş kabileleri öder.

İblîs bu görüşü beğendi ve dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki bu genç doğru söylüyor. Mesele onun dediği gibi çözülür.

Topluluk, Ebû Cehl'in görüşünü kabul ederek dağıldılar.

Cebrâîl (a.s) inerek kavminin hazırladığı komployu Muhammed'e (s.a) haber verdi ve Mekke'den çıkmasını söyledi. Nebî (s.a) de aynı gece Mekke'den çıkıp mağaraya sığındı. Bunun üzerine Allah, *Hani o küfredenler sana mekr ediyorlardı* buyruğunu indirdi.

> ...*Seni tutup bağlamak* {yani, bir evde hapsetmek –kasdedilen kişi bu görüşü ortaya koyan Ebu'l-Bahterî b. Hişâm'dır–} *yahut öldürmek* {bu görüşün sahibi de Ebû Cehl'dir} *yahut* {Mekke'den} *çıkarmak için* {bu görüşün sahibi de Hişâm b. 'Amr idi}. *Onlar* {Nebî'ye (s.a)} *mekr ederlerken* {yani, bu kötü tuzağı kurarlarken}, *Allah da onlara mekr ediyordu* {yani, onları Mekke'den çıkartıp Bedir'de bir kısmının öldürülmesini sağlayarak onlara tuzak kuruyordu}. *Allah mekr edicilerin hayırlısıdır* {yani, O'nun mekri, onların mekrinden daha üstündür}.

Ayrıca Allah (bu hususta), *Yoksa emri ibrâm mı ettiler* {yani, bir emr [iş yahut söz] üzerinde karar mı kıldılar}? *Doğrusu asıl ibrâm edenler Biziz* {yani, kuşkusuz Bedir'e gitmek üzere onları Mekke'den çıkarıp öldürülmelerini sağlayan veya âcilen ruhlarını cehenneme gönderen Biziz} (ez-Zuhruf, 43/79) buyruğunu da indirdi.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَٓاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَٓا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا
اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَٓاءِ
اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ
فٖيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

> 31. *Onlara âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *tilâvet edildiği vakit, dediler ki: "İşittik, eğer dilesek biz de bunun* {yani, Kur'ân'ın} *benzerini söyleriz"...*

Çünkü ‘Abduddâr b. Kusayoğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame böyle bir şey söylemişti. Bunun devamı olan şu sözler de onundur:

> ...*“Bu* {yani, Muhammed'in Kur’ân diye söyledikleri}, *başka değil evvelkilerin esâtîridir”* {yani, evvelkilerin hadîsleridir: Muhammed'in (s.a) geçmiş ümmetlere dâir söyledikleridir/anlattıklarıdır. İşte ben de size Rüstem ve İsfendiyâr'a dâir hikayeler anlatıyorum, tıpkı Muhammed'in anlattığı gibi}.

Bunun üzerine Osmân b. Maz‘ûn el-Cumahî dedi ki:

— Allah'tan kork ey Nadr, kuşkusuz Muhammed hakkı söylüyor.

Nadr da şöyle karşılık verdi:

— Ben de hakkı söylüyorum.

Osmân dedi ki:

— Muhammed, “Lâ ilâhe illallah” diyor.

Nadr şöyle karşılık verdi:

— Ben de lâ ilâhe illallah diyorum, ama melekler de Rahmân'ın kızlarıdır.

Bunun üzerine Allah, {Ey Muhammed} *de ki: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ben* {Mekkeliler arasında} *‘âbidlerin/ibâdet edenlerin* {yani, muvahhidlerin/tevhîd edenlerin} *evveli olurdum”* (ez-Zuhruf, 43/81) buyruğunu indirdi.

Bu sefer en-Nadr şöyle dedi:

— Görmüyor musunuz, Muhammed beni tasdik ediyor: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı” diyor.

Ancak, el-Velîd b. el-Muğîre ona dedi ki:

— Hayır, Allah'a yemin ederim ki o seni tasdik etmiyor. Aksine o, “Rahmân'ın bir evladı yoktur” diyor.

en-Nadr o zaman âyetteki inceliği fark etti. Allah, Nadr'ın şu sözleri söylediğini nakletmektedir:

> 32. *Hani bir vakit de, “Allahım! Eğer bu* {yani, Muhammed'in söyledikleri: Kur’ân} *Senin indinden hakk o ise, üzerimize semâ-*

dan taş yağdır veya bize elîm {yani, can yakıcı} *bir azab ver"*{yani, indir} *demişlerdi.*

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

33. *Halbuki* {önceki kavimlerin nebîlerini çıkarttıkları gibi seni çıkartmadıkları sürece ve} *sen içlerinde bulunduğun müddetçe Allah onlara azab edecek olmadığı gibi, istiğfâr ettikleri* {yani, Allah için namaz kıldıkları} *sürece de Allah onlara azab edecek değildir.*

Burada olduğu gibi "istiğfâr etme", *Onlar seherlerde istiğfâr ederlerdi* (ez-Zâriyât, 51/18) âyetinde de "namaz kılmak" manasında kullanılmıştır. Buyruk ile alakalı olarak nakledildiğine göre Benî 'Abduddâr'dan birkaç kişi, "Biz Beyt'in yanında namaz kılıyoruz, dolayısıyla Allah bize azab etmez" demişlerdi.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

34. *Şimdi Allah onlara niçin azab etmesin?!* {Mü'minleri} *Mescid-i Haram'dan menediyorlar...*

Zira Nebî (s.a) ve diğer mü'minler Mekke'den çıkıp Medine'ye gitmişlerdi, Mekke'de mü'min kalmamıştı.

...Hem O'nun {yani, Allah'ın} *evliyâsı da değiller. O'nun* {yani, Allah'ın} *evliyâsı, muttakilerdir* {yani, şirkten sakınanlardan: Nebî'nin (s.a) ashâbı olan mü'minlerden} *başkası değildir. Fa-*

kat onların çoğu bilmez {yani, Mekkelilerin çoğu Allah'ın tevhîdini bilmez}.

Allah yine en-Nadr'ın, *Allahım! Eğer bu Senin indinden hakk ise, üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm bir azab ver* sözleriyle ilgili olarak, *Bir isteyen vaki olacak azabı istedi...* (el-Me'âric, 70/1) diye başlayan buyruklar da nâzil olmuştur. Sonra Allah, onların Beyt'in yanındaki salâtlarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

35. *Onların Beyt'in* {yani, Ka'betü'l-Haram'ın} *yanındaki salâtları, mukâ' [ıslık çalmak] ve tasdiyeden* {yani, el çırpmaktan} *başka bir şey değildir...*

Şöyle ki: Nebî (s.a) Mescid-i Haram'da namaz kıldığında, müşriklerden Benî 'Abduddâr b. Kusay'dan iki kişi o'nun sağında duruyor ve muka' adındaki kuşun ıslık çaldığı gibi ıslık çalıyorlardı. İki kişi de sol tarafında duruyor ve ellerini çırpıyorlardı. Böylece Nebî'yi (s.a) namazında ve kıraatinde şaşırtmak istiyorlardı. Bunların dördü de Bedir'de Allah'ın takdiriyle katledildiler. İşte Allah onlara ve Benî 'Abduddâr'dan diğerlerine hitâben şöyle buyurmaktadır:

...Öyleyse {Allah'ın tevhîdine} *küfretmeniz sebebiyle azabı* {yani, Bedir'de katledilme azabını} *tadın.*

36. *Kuşkusuz o küfredenler, mallarını Allah yolundan* {yani, Allah'ın dîninden} *alıkoymak için harcarlar...*

Kureyş kâfirlerinin reisleri Arab kabilelerinden birtakım kimseleri, kendileriyle birlikte Nebî'ye (s.a) karşı savaşmak üzere kiralamışlardı. Onlar beraberlerinde bulunanlara bir gün on, bir gün de dokuz deve keserek yemek hazırlıyorlardı. İşte bunun üzerine şu âyet indi:

Kuşkusuz o küfredenler, mallarını Allah yolundan {yani, Allah'ın dîninden} *alıkoymak için harcarlar, onları yine harcayacaklar. Sonra onlara bir hasret* {yani, nedamet/pişmanlık sebebi} *olacaktır. Sonra da mağlub olacaklar* {yani, harcadıkları bu mallar sebebiyle pişman olacaklar, sonra da hezimete uğrayacaklardır}...

Sonra Allah, onların âhiretteki konumlarını haber veriyor:

...O küfredenler {Allah'ın vahdaniyetini inkâr edenler}, {âhirette} *cehenneme haşr olunacaklar/toplanacaklar.*

لِيَمِيزَ اللّٰهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوٓا اِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَاِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا
فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوٓا
اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

37. *Ki Allah habisi tayyibten* {yani, kâfiri mü'minden} *ayırsın ve habisin tümünü* {âhirette} *birbiri üstüne yığsın da cehenneme koysun. İşte onlar hüsrana uğrayanlardır.*

Kasdedilenler, Bedir gazvesinde savaşçılara yemek yediren Hişâm'ın iki oğlu Ebû Cehl ile el-Hâris, Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ile Şeybe, Haccâc'ın oğulları Münebbih ve Nebîh, Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, en-Nadr b. el-Hâris, el-Hakem b. Hizâm, Übey b. Halef, Zem'a b. el-Esved ve el-Hâris b. 'Âmir b. Nevfel'dir. Bunların hepsi de Kureyş'tendir.

38. {Ey Muhammed} *o küfredenlere* {yani, tevhîdi inkâr edenlere} *de ki: "Eğer* {şirkten} *vazgeçerlerse* {ve tevbe ederlerse}, *onlar için geçmiş* {yani, İslâm'dan önceki şirkleri} *mağfiret olunur. Eğer* {tevbe etmeyip Nebî (s.a) ile savaşmaya} *dönerlerse, evvelkilerin sünneti tatbik edilir* {yani, Bedir'de katledilirler}.

Aynı işe dönmeleri hâlinde, Bedir'de isabet eden musibetin bir benzerinin gelip onları bulacağını bildirmekte, onun için maruz kalacakları cezadan sakınmaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Sonra mü'minlere hitâben şöyle buyurmaktadır:

39. *Bir fitne kalmayıncaya* {yani, şirk kalmayıncaya ve Rabb'lerini tevhîd edinceye} *ve dînin tümü Allah'ın oluncaya* {yani, O'ndan başkasına ibâdet edilmeyinceye} *kadar onlarla savaşın. Eğer* {şirkten} *vazgeçerler* {ve Rabb'lerini tevhîd ederler} *ise, muhakkak Allah amellerine basîrdir.*

40. *Ve eğer tevelli ederlerse* {yani, şirkten vazgeçerek tevbe etmeyi kabul etmezlerse}, {ey mü'minler topluluğu} *bilin ki Allah sizin mevlânızdır* {yani, velînizdir}. {Size yardım eden} *ne güzel mevlâ ve* {sizin için} *ne güzel yardımcıdır.*

Nitekim Bedir'de size yardım ederek zafer nasîb etmiştir.

Bedir gazvesi 17 Ramazan'da Cum'a arifesinde, Uhud gazvesi ise 10 Şevval Cumartesi günü cereyan etmişti. Bedir ile Uhud arasında bir sene vardı.

Allah mü'minlere haber veriyor ki:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ
إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ
أَسْفَلَ مِنْكُمْ ۚ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ ۙ وَلَٰكِنْ
لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا ۖ وَلَوْ
أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

41. *Bilin ki* {Bedir günü} *ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte-biri sadece Allah'a, Rasûl'e, yakınlara* {yani, Nebî'nin (s.a) akrabalarına}, *yetimlere, miskinlere ve ibnu's-sebîl'e [yol oğluna/yolda kalmışa]* {yani, size gelip yanınızda konaklayan misafirlere} *aittir. Eğer Allah'a* {yani, Allah'ın vahdâniyetine}, *furkân* {yani, Allah'ın Nebî'ye yardım edip zafer verdiği, müşriklerin mağlub olduğu ve böylece hakk ile bâtılın arasını ayırdığı

Bedir} *günü: iki topluluğun* {yani, mü'minler ile müşriklerin} *karşılaştığı gün kulumuza* {Kur'ân'dan} *indirdiklerimize îmân etmiş* {yani, tasdik etmiş} *iseniz* {yani, eğer bütün bunları tasdik etmişseniz, o günde alınan ganimet hakkında Allah'ın koyduğu hükmü ve ganimetin beşte-birini vermeyi kabul edin, aranızı düzeltin}. *Allah her şeye kadîrdir* {yani, ganimet ve hums'a [beşte-bire] dâir hüküm verme kudretine sahibtir}.

Sonra, mü'minlerin hallerini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

42. {Ey mü'minler topluluğu! Hatırlıyorsunuz değil mi?} *Hani siz en yakın udvede idiniz* {yani, vâdinin dûnunda [aşağısında/berisinde], Medine tarafında} *idiniz. Onlar ise kusvânın udvesinde [en uzak udvede]* {yani, Mekke müşrikleri ise diğer cânibten Mekke tarafında} *idiler. Kervan/süvariler* {yani, deniz kıyısına yakın kervanla birlikte bulunan kırk süvari –ki Şam tarafından Mekke'ye giden yolda idiler. Kervanda Ebû Süfyân, 'Amr b. el-'Âs, Mahreme b. Nevfel ve 'Amr b. Hişâm da bulunuyordu–} *ise sizden daha aşağıda idi. Eğer va'dleşse idiniz* {yani, siz ve müşrikler buluşmak üzere sözleşmiş olsaydınız}, *mî'âdda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat* {Allah, buluşma vaktini kararlaştırmadığınız halde sizinle Mekke müşriklerini bir araya getirdi}; *bir emri kadâ etmek için öyle yaptı* {yani, ilmini gerçekleşmek için sizi bir araya getirdi. Bu emrin yerine gelmesi, böylece İslâm ve Müslümanların azîz, şirk ve müşriklerin zelîl olması mukadderdi}. *Ta ki helâk olan bir beyyine üzere helâk olsun,* {îmân ile} *yaşayan da bir beyyine üzere yaşasın. Kuşkusuz Allah semîdir, alîmdir.*

43. {Ey Muhammed!} *Hani Allah onları* {önceden} *rüyanda sana az göstermişti...*

Şöyle ki: Nebî (s.a) müşriklerle karşılaşmadan önce rüyasında onların sayıca az olduğunu görmüştü ve bu rüyayı ashâbına da anlatmıştı. Onlar, "Nebî'nin (s.a) rüyası haktır ve onların sayıları gerçekten azdır" demişlerdi. Bedir'de müşriklerle karşılaşınca Allah Nebî'nin (s.a) rüyasını tasdik etmek üzere, Müslümanların gözünde müşriklerin sayısını az gösterdi.

...Eğer {onlarla karşılaştığınızda} *onları, sana çok gösterseydi, elbette yılgınlığa düşecektiniz* {yani, safları terk edecektiniz} *ve iş*

hakkında nizâ' edecektiniz {yani, ihtilâfa düşecektiniz}; *fakat Allah selâmete ulaştırdı* {yani, Müslümanlar düşmanlarına karşı işlerini mükemmelleştirdiler ve Bedir'de onları yenik düşürdüler}. *Kuşkusuz O* {yani, Allah} *göğüslerin özüne alîmdir* {yani, düşmanları hakkında mü'minlerin kalblerindekini çok iyi bilendir}.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

44. {Ey Müslümanlar topluluğu!} *Hani (harb meydanında) karşılaştığınız zaman onları* {yani, müşrikleri} *sizin gözlerinizde, sizi* {yani, mü'minleri} *de onların* {yani, müşriklerin} *gözlerinde az gösteriyordu...*

Bu, mü'minlerle müşriklerin Bedir'de karşı karşıya geldikleri zaman olmuştu. Allah mü'minlerin gözünde düşmanlarının sayısını, müşriklerin gözünde de mü'minlerin sayısını az göstermişti. Böylece iki tarafın da cesaretlerinin artmasını sağlamıştı.

...Ta ki Allah {ilminde} *fiile çıkarılması gereken emri kadâ etsin* {yani, İslâm'ı zaferle azîz edip, müşrikleri katl ve hezimet ile zelîl etmek için gerçekleşmesi gereken emri/işi yerine getirsin}. *Bütün umur Allah'a irca olunur* {yani, bütün yaratılmışların dönüşü Allah'adır}.

Allah'ın düşmanı Ebû Cehl, Bedir'de mü'minlerin az olduğunu görünce, "Allah'a yemin olsun bu günden sonra Allah'a ibâdet edilmeyecek" demişti. Allah ise onu yalanlamış ve onun katledilmesini takdir etmişti.

45. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! *Bir topluluk* {yani, Bedir'de Mekke kâfirleri} *ile karşılaştığınızda,* {onlara karşı} *sebat edin ve Allah'ı çokça zikredin ki felâha eresiniz.*

وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذ۪ينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَٓاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَاِنّ۪ي جَارٌ لَكُمْۚ فَلَمَّا تَرَٓاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلٰى
عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِنْكُمْ اِنّ۪ٓي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ
اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَۜ وَاللّٰهُ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

46. {Savaş hususunda size verilen emirlerde} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin ve* {savaş esnasında ihtilâf ederek ederek} *nizâ' etmeyin. Aksi takdirde yılgınlığa düşersiniz ve rîhiniz/rüzgârınız gider.*

"Rîh"ten maksat, sabâ rüzgârıdır; çünkü Nebî (s.a), "Bana sabâ rüzgârıyla yardım olundu, 'Âd kavmi ise zebûr [saba rüzgârının aksine batıdan esen rüzgâr] ile helâk edildi" buyurmuştur.

...ve {düşmanınızla savaşmakta} *sabredin. Kuşkusuz Allah sabredenlerle* {yani, mü'minlere yardımıyla} *beraberdir* {yani, günahları ve amelleri sebebiyle kâfirlere karşı mü'minlere yardım eder}.

Allah mü'minlere öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

47. *Diyarlarından çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak* {yani, çıkışlarını insanlar birbirlerine anlatsın diye gösteriş yaparak} *çıkanlar ve Allah yolundan* {yani, Mekkelileri İslâm dînine girmekten} *alıkoyanlar gibi olmayın...*

Kasdedilenler, İbn Ümeyye ile İbnu'l-Muğîre el-Mahzûmî'dir. Bunlar Bedir gazvesinde müşriklerin başını çekiyorlardı. Kervan kurtulup Mekke yoluna koyulunca Ebû Cehl durumu sormuş, ona geri dönülmesi salık verilmişti, o ise, "Hayır, Bedir'de konaklayarak develer kesip şar-

kıcılar eşliğinde şarab içmedikçe ve Arablar bizim bu yolculuğumuzu işitip anlatmadıkça olmaz” demişti. İşte Allah'ın, *Çalım satarak ve insanlara gösteriş yaparak çıkanlar ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Allah onların amellerine muhîttir* {yani, ilmiyle onların amellerini ihata etmiştir}.

> 48. *Hani şeytan onlara amellerini güzel göstermiş ve demişti ki: “Bugün insanlardan size galib gelecek yoktur”...*

Buyruk şuna işâret etmektedir: Müşrikler kervanın kurtulduğu haberini alınca Mekke'ye dönmek istemişlerdi. İblîs kendilerine Müdlic b. el-Hârisoğulları'ndan Sürâka b. Mâlik b. Cuş‘um el-Kinânî sûretinde gelerek şöyle demişti: Onları kökten imha etmedikçe geri dönmeyin; çünkü siz sayıca çoksunuz, düşmanlarınız ise azdır. Böylece kervanınız tamamen güvende olacak, aranızdaki zayıflar da yollarına devam edebilecektir. *Kuşkusuz ben size* {Kinâneoğulları adına} *himaye veriyorum.* Onların hangi kolunun yanından geçerseniz size at, silah ve adam yardımı yapmalarını sağlayacağım.” Onlar da ona itaat ederek Bedir'e kadar gitmişlerdi. Çünkü Allah onların helâk edilmesini dilemişti. Bedir'de Müslümanlarla karşılaştıklarında melekler, başlarında Cebrâîl olduğu halde mü’minlere yardım etmek üzere indi. Bunu gören İblîs, topukları üzerine gerisin geri kaçtı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

> ...*Vakta ki iki topluluk birbirini görünce* {yani, müşrikler (mü’minleri) görünce} *iki topuğu üstüne döndü* {yani, meleklere güç yetiremeyeceğini bildiğinden ardını döndü}...

el-Hâris b. Hişâm, onun elinden tutarak, “Ey Sürâka! Bu durumda bizi yardımsız mı bırakıyorsun?” deyince, İblîs şöyle karşılık verdi:

> ...*ve dedi ki: “Doğrusu ben sizden berîyim; kuşkusuz ben sizin görmediklerinizi görüyorum...*

el-Hâris, “Allah'a yemin ederim ki, biz sadece Yesribli yarasaları görüyoruz” deyince, İblîs şunları söyledi:

> ...*“Doğrusu ben Allah'tan korkarım ve Allah'ın ikabı şiddetlidir.”*

Allah düşmanı, korktuğunu söylerken yalan söylüyordu; velakin o, zorlu ve sıkıntılı bir zamanda onlara yardım etmemişti. el-Hâris, Sürâ-

ka sûretindeki İblîs'e, "Bunu dün söylemeli değil miydin?!" deyince, İblîs el-Hâris'i göğsünden itip yere düşürdü ve kaçıp gitti. Müşrikler yenilince dediler ki:

— Sürâka safın bir tarafında iken diğer insanlarla birlikte bozguna uğradı.

Bunu haber alan Sürâka Mekke'ye gitti ve dedi ki:

— Aldığım habere göre, siz benim yanımdaki insanları alarak geri döndüğümü iddia ediyormuşsunuz. Adına andolunan hakkı için yemin ederek söylüyorum ki sizin yenildiğinizi haber alıncaya kadar ben sizin Mekke dışına çıktığınızı bile fark etmiş değilim.

Ona sordular:

— Sen bize falan falan gün gelmedin mi?

O da, böyle bir iş yapmadığına dâir Allah adına yemin etti. Bunlar Müslüman olunca bu işi şeytanın yaptığını anladılar.

إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَى
إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ آلِ
فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

49. *O zaman münâfıklar ve kalblerinde bir maraz/hastalık* {yani, küfür} *bulunanlar diyordu ki:...*

Buyruk, Kays b. el-Fâkih hakkında inmiştir. Yenilginin gerçekleştiği günden itibaren Bedir günündekinden daha fazla bir topluluk bir araya gelmiş değildir. Çünkü İblîs'in bizzat gelmesinin yanısıra, –bir âde-

moğlu ile görevli tek şeytan dışında– dünya işiyle görevli her şeytan ve bütün kâfir cinler ile, başlarında Ebû Cehl b. Hişâm bulunduğu halde müşriklerden yedi kişi bir araya gelmişti. Bundan önce ise 1.000 kişi idiler. Ancak Übey b. Şerîk, Zühreoğulları'ndan 300 kişiyi alıp geri çekilmişti, çünkü Übey b. Şerîk, Ebû Cehl ile baş başa iken ona şöyle sormuştu:

— Ey Ebu'l-Hakem [Ebû Cehl], Muhammed (s.a) yalancı mıdır?

O da şu cevabı vermişti:

— Allah'a yemin ederim ki hayır, Muhammed (s.a) insanlara dahi yalan söylemezken, Allah'a karşı nasıl yalan söyleyebilir?! Zaten o, nübüvvet iddiasından önce de hiç yalan söylemediği için el-Emîn diye anılıyordu. Fakat sikâye, hicâbe, meşveret, velâyet görevleri ve üstüne üstlük bir de nübüvvet 'Abdi Menafoğulları'nda olduğu için biz karşı çıktık.

Übey b. Şerîk, Ebû Cehl'in, Muhammed'in yalan söylemediği şeklindeki sözlerini işitince, Muhammed (s.a) ile savaşmadan arkadaşlarını alıp geri çekildi [hanese: sinip gizlendi]. İşte bundan dolayı ona el-Ahnes denildi. Çünkü o Bedir günü, Zühreoğulları'ndan 300 kişi ile Muhammed'e (s.a) karşı savaşmadan geri çekildi. Geriye ise, başlarında Ebû Cehl b. Hişâm'ın kumanda ettiği 700 kişi kaldı. O gün Nebî (s.a) ile birlikte 313 piyade ile birlikte mü'min olanlarından 70 cin ve 1.000 melek bulunuyordu. Cibrîl (a.s) başlarında bulunduğu 500 melekle Müslüman ordusunun sağ kanadında, Mikâîl ise başlarında bulunduğu 500 melekle sol kanadında yerini aldı. Bedir günü dışında melekler asla fiilen savaşmamışlardır. O gün ablak atlara binen melekler erkek sûretinde olup bir erkek gücüne sahiblerdi,. Aynı durumda bulunan Cebrâîl (a.s), Müslümanların safının önünde yürüyor ve "Size müjdeler olsun, zafer sizin olacaktır" diyordu. Müslümanlar ise Cebrâîl'i kendilerinden biri sanıyorlardı.

O zaman münâfıklarla kalblerinde maraz/hastalık {yani, küfür} *bulunanlar diyordu ki:...* buyruğu Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre, el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, el-'Alâ b. Ümeyye b. Halef el-Cumâhî ile 'Amr b. Ümeyye b. Süfyân b. Ümeyye hakkında indi. Bunlar Mekke'de Müslüman oldular, fakat Medine'ye hicret etmeyip müşriklerle birlikte Mekke'de ikamet et-

meye devam ettiler. Bedir savaşı için Mekke'den hareket eden kâfirlere katılmak zorunda kaldılar. Mü'minlerin sayıca çok az olduklarını görünce de, dînleri hakkında kuşkuya düşerek tereddüt ettiler ve dediler ki:

...*"Bunları* {yani, Muhammed'in (s.a) ashâbını} *dînleri aldattı."...*

Allah cevab olmak üzere buyuruyor ki:

...{Müminlerden} *kim Allah'a tevekkül ederse* {yani, nasr [yardım-zafer] hususunda güvenip dayanırsa}, *kuşkusuz Allah* {mülkünde Kendisine karşı konulamayan} *azîzdir,* {zafer hükmünü takdir etmekle} *hakîmdir.*

Müşrikler savaşa girişince, melekler yüzlerine ve arkalarına vurmaya başladı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

50. {Ey Muhammed!} *Meleklerin* {yani, tek başına ölüm meleğinin} *vefat ettirirken o küfredenlerin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerin} {dünyada} *yüzlerine ve arkalarına vurduklarını bir görseydin...*

İfade burada sona ermektedir. Kıyâmet Günü ise bunlar cehennem ateşine girecek ve cehennemin bekçileri onlara şöyle diyecektir:

...Harîq azabını [yakıp kavuran azabı] tadın.

51. *Şu* {yani, azab}, *ellerinizin* {küfür ve tekzibten} *takdim ettiği sebebiyledir ve kuşkusuz Allah kullarına zulümkâr değildir* {yani, günahsız oldukları halde Allah onlara zulmedici değildir}.

Sonra onların niteliklerini belirtiyor:

52. {Bunlar da tekzib ve cehûdluk/inkâr bakımından} *tıpkı âl-i Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin* {yani, Fir'avn ve kavminden öncekilerin: Lût, 'Âd, Semûd, İbrâhîm ve Şu'ayb kavimlerinin} *gidişi gibi (azaba/helâke gidiyorlar). Allah'ın âyetlerine küfretmişler* {yani, Allah'ın azabının dünyada onların tepesine ineceğini inkâr etmişlerdi} *de Allah onları zenbleri/günahları* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle yakalamıştı* {yani, helâk etmişti}. *Kuşkusuz ki Allah* {onlara azab ettiğinde emrinde} *kavidir/güçlüdür,* {cezalandırdığı vakit} *ikabında şiddetlidir.*

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ
يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ ءَالِ
فِرْعَوْنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾
إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٥٥﴾ ٱلَّذِينَ عَٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى ٱلْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

53. *Bunun* {yani, azabın} *sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı tağyir etmedikçe/değiştirmedikçe, kuşkusuz Allah onlara in'âm/ihsan ettiği bir nimeti tağyir etmez/değiştirmez...*

Söz konusu kavim, açken kendilerini doyurduğu, korku içerisindeyken emniyete kavuşturduğu, sonra da aralarında rasûlü Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderdiği Mekkelilerdir. İşte onların değiştirdikleri nimet budur. Bu nimetin sahibini tanımadılar. Allah da onların sahib oldukları nimeti değiştirdi.

...ve kuşkusuz ki Allah semîdir, alîmdir.

54. {Mekkeli müşriklerin Bedir'de helâk olmaları}, *tıpkı âl-i Fir'avn'ın ve onlardan öncekilerin* {yani, âl-i Fir'avn'dan önce geçip giden ümmetlerin} *gidişi gibi(dir). Rabb'lerinin âyetlerini* {yani, Rabb'lerinin azabının dünyada tepelerine ineceğini} *tekzib etmişlerdi de günahları sebebiyle onları helâk etmiştik* {yani, günahları, küfürleri/inkârları ve yalanlamaları sebebiyle onlara dünyada azab etmiştik} *ve âl-i Fir'avn'ı suda boğmuştuk. Hepsi* {yani, âl-i Fir'avn ve geçmiş ümmetler –ki dünyada tekzib etmişlerdi–} *zâlimler* {yani, müşrikler} *idiler.*

55. *Kuşkusuz devvâbın [canlıların] Allah indinde en şerlisi, o küfredenlerdir* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerdir}. *Onun için onlar îmân etmezler.*

Bunlar ise Kurayza Yahudileridir. Huyey b. Ahtab el-Yahudi ile kardeşleri ve Mâlik b. ed-Dayf bunlar arasındadır. Ardından Allah onların durumunu haber veriyor:

56. {Ey Muhammed!} *Onlar ki, kendilerinden ahid/söz aldığın halde her seferinde ahidlerini bozarlar...*

Çünkü Yahudiler, kendileri ile Nebî (s.a) arasındaki ahdi bozmuş, Nebî (s.a) ve ashâbına karşı savaşmak üzere Mekke müşriklerine silahla destek vermişler, sonra da "Unuttuk, hata ettik" demişlerdi. Onlarla ikinci defa ahidleşmiş, yine ahidlerini bozmuşlardı. İşte Allah'ın, *Her seferinde ahidlerini bozarlar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...ve onlar {ahdi nakzetmekten/bozmaktan} *ittika etmezler.*

57. *Onun için onları ne zaman harbte yakalarsan* {yani, kıtalde/savaşta onları esir alırsan}, *onlara yaptıklarınla arkalarındakileri dağıt* {yani, öteki düşmanların ve antlaşmalıların ibret almalarını sağlayacak şekilde onları cezalandır} *ki tezekkür etsinler* {yani, bu ibretli cezayı hatırlayıp ahidlerini bozmasınlar}.

وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا سَبَقُوا اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾
وَاَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِه۪ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَر۪ينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ
اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ يُوَفَّ
اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦١﴾

58. *Ve eğer bir kavmin hıyanetinden* {yani, ahidlerini/antlaşmalarını bozacaklarından} *korkarsan, sevâ üzere onlara nebzet* {yani, açık bir şekilde ahidlerini bir kenara attığını/bozduğunu söyle/bildir}. *Kuşkusuz Allah hâinleri* {yani, Yahudileri} *sevmez.*

59. *O küfredenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler: Arab kâfirleri} *sebq edeceklerini* {yani, habîs/kötü amelleriyle Allah'tan önüne geçeceklerini/kurtulacaklarını} *sanmasınlar. Doğrusu onlar âciz bırakamazlar* {yani, kötü amelleriyle Allah'a üstünlük sağlayamazlar. Söyledikleri sebebiyle Allah onları cezalandıracaktır}.

60. *Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet* {yani, silah –o da atıştır–} *ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın; onunla hem Allah'ın düşmanını, hem sizin düşmanınızı* {yani, Arab kâfirlerini} *ve hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini* {yani, yaptığınız bu hazırlıklarla Arab kâfirleri dışında başkalarını: ey Muhammed senin tanımadığın Yahudileri} *korkutursunuz. Allah yolunda* {silah ve at için} *ne infak ederseniz, size eksiksiz ödenir* {yani, sizin için bu nafakanın sevabı biriktirilir} *ve size asla zulmedilmez* {yani, Kıyâmet Günü mükâfaatınız eksiltilmez}.

Sonra Kurayza Yahudilerini zikrediyor:

61. *Ve eğer silme yanaşırlarsa, sen de ona yanaş* {yani, sulh/barış irade ederlerse/isterlerse sen de onu irade et}...

Sonra, *O halde gevşeklik göstermeyin ve üstün iken silme/barışa çağırmayın* (Muhammed, 47/35) âyeti bunu neshetti.

Nebî'ye (s.a) de dedi ki:

...Allah'a tevekkül et {yani, Allah'a güvenip dayan, eğer sulhü bozacak olurlarsa, Allah, yardımıyla seninle birliktedir}. *Doğrusu O, O'dur semî* {yani, sulhten ne murad ettiklerini işiten}, *alîm* {yani, onu çok iyi bilen}.

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ
بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي
الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

62. {Ey Muhammed!} *Ve eğer* {sulh/barış ile} *sana hud'a yapmayı/seni aldatmayı irade ederlerse* {yani, kendilerine ilişmemeni sağlayıp, Arab müşrikleri geldikleri vakit sana karşı onlara yar-

dım edecek olurlarsa: Kureyza Yahudileri böyle yaparsa}, *muhakkak Allah sana yeter; ki O seni yardımıyla* {yani, Cibrîl ve onun beraberindekilerle} *ve* {Bedir günü Ensâr'dan} *mü'minlerle teyid etmişti/desteklemişti* {yani, nasıl ki bunu yapmıştı, yine yapar: yardımıyla seni yine destekler, Kureyza Yahudilerine karşı da sana yardım eder}.

Sonra Ensâr'ı zikrediyor:

63. *Ve onların kalblerinin arasını telif etti/birleştirdi* {yani, aralarındaki iş [kan davası] hususunda Şemîr ve Hâtıb'ın kalblerini, düşmanlığın ardından birleştirdi}. *Sen* {yani, ey Muhammed sen onların kalblerini birleştirmek için} *yeryüzündeki her şeyi infak etseydin/harcasaydın yine de onların kalblerini telif edemezdin, fakat Allah onların aralarını telif etti* {yani, Şemîr ile Hâtıb arasındaki kan davası sebebiyle oluşan düşmanlığın ardından İslâm ile onların arasını birleştirdi/kalblerini kaynaştırdı}. *Doğrusu O azîzdir* {yani, mülkünde Kendisine karşı durulamayandır}, *hakîmdir* {yani, emrinde/işinde: düşmanlığın ardından Ensâr'ın kalblerini birleştirme hususunda hikmetlidir}.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ
اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَاِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا اَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

64. *Ey Nebî! Allah sana ve mü'minlerden* {yani, Allah'a îmân edenlerden} *sana ittiba edenlere yeter.*

Âyet, kıtalden önce Bedir gazvesinde Beydâ'da nâzil olmuştur ve ona [zikredilen hususlara] bir takdim [sırası geçmiş bir durum] söz konusudur.

65. *Ey Nebî! Mü'minleri* {Bedir'de} *savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi olursa, ikiyüz kişiye gâlib gelirler* {yani, onlarla sa-

vaşırlar} *ve eğer sizden yüz kişi olursa, küfredenlerin* {yani, tevhîdi inkâr eden Mekke kâfirlerinin} *binine* {Bedir'de} *gâlib gelirler* {yani, onlarla savaşırlar}. *Doğrusu onlar fıkh etmeyen bir kavimdir* {yani, bu haberin inceliklerini anlayamayan bir topluluktur}.

Allah bu buyrukla 1 mü'minin 10 müşrikle savaşabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir emir değil, sadece 1 mü'minin 10 müşrike karşı savaşması için bir teşviktir. Nitekim mü'minler buna güç yetiremeyince, Bedir savaşından sonra Allah onların yükümlülüklerini hafifletti ve şu buyrukları indirdi:

اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ ف۪يكُمْ ضَعْفًاۜ
فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِر۪ينَ
٦٦ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِۜ
تُر۪يدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَاۗ وَاللّٰهُ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ
حَك۪يمٌ ٦٧ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ ف۪يمَٓا
اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ٦٨ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا
طَيِّبًاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ٦٩

66. *Şimdi* {yani, Bedir savaşından sonra} *Allah sizden* {yükümlülüğü} *hafifletti ve sizde bir zaaf olduğunu bildi. O halde eğer sizden sabırlı yüz* {kişi} *olursa, ikiyüze gâlib gelirler* {yani, ikiyüz kişiyle savaşabilirler} *ve eğer sizden bin* {kişi} *olursa, –Allah'ın izniyle– ikibine gâlib gelirler. Allah* {düşmanlarına karşı onlara yardım etmek sûretiyle} *sabredenlerle beraberdir.*

Böylece Allah bir Müslümanın iki müşriğe karşı savaşmasını emir buyurmaktadır. Hükmün bu şekilde hafifletilmesinden sonra, sayıca mü'minler kadar olan müşrikler tarafından esir alınan Müslümanın fidyesi Beytu'l-Mal'dan ödenmez. Fakat müşrikler sayıca Müslümanlardan iki kattan fazla iseler, esir düşen Müslümanın fidyesi Beytu'l-Mal'dan ödenir. Buna göre Müslümanların –Kıyâmetin kopacağı vakte kadar–

kendilerinden iki kat fazla müşrikle savaşmaları icab eder. Hükmün hafifletilmesinden önce esire, bu şeklin dışında fidye ödenmiyordu.

67. {Ey Muhammed! Senden önce}, *bir nebî için yeryüzünde* {düşmanlarına karşı} *ağır basmadıkça* {yani, onlara karşı üste çıkmadıkça} *esirleri olması olur şey değildir. Siz dünya arazını* {yani, malını: müşriklerden alınan fidyeyi} *irade ediyorsunuz...*

Âyet, Bedir savaşından sonra inmiştir.

...Halbuki Allah {sizin için} *âhireti irade ediyor. Allah azîzdir* {yani, mülkünde Kendisine karşı konulamayandır}, *hakîmdir* {yani, emrinde hakîmdir}.

Muhammed'den (s.a) önceki nebî ve mü'minlere ganimet helâl değildi. Allah önceki ümmetlere, "Ben ganimetleri Muhammed (s.a) ümmetinden cihad edenlere helâl kıldım" diye haber vermişti. Geçmişteki mü'minler aldıkları ganimeti bir araya toplayıp yakarlardı. Savaşta insanların[2] kimini öldürür, kimini esir eder ve binekleri de ganimet alırlardı. Geçmiş ümmetlerdeki durum bu idi. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret etmektedir:

68. *Eğer Allah'tan* {ganimetin Muhammed'in (s.a) ümmetine helâl olacağına dâir O'nun ilminde levh-i mahfuzda} *bir yazı geçmiş olmasaydı,* {sizden önceki mü'minlere muhalefet ederek} *aldığınıza* {yani, ganimetten aldığınıza} *karşılık size azîm/büyük bir azab messederdi/dokunurdu* {yani, isabet ederdi}.

Sonra Allah Teâlâ, ganimetlerin onlara helâl olduğunu belirterek buyuruyor ki:

69. *Artık* {Bedir'de aldığınız} *ganimetinizi helâl-tayyib olarak yeyin ve Allah'a ittika edin* {yani, O'na isyan etmeyin}. *Kuşkusuz ki Allah gafûrdur* {yani, helâl kılınmadan önce aldığınız ganimete karşı bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, size ganimetleri helâl kılmak sûretiyle size merhamet edendir}.

Nebî (s.a) Bedir günü Ömer b. el-Hattâb ile Habbâb b. el-Eret'i toplanan ganimeti teslim almakla görevlendirmiş ve onu Medine'de pay-

---

2 *Nâs* [insanlar] kelimesi, Lâm nüshasından bir ziyâdedir.

laştırmıştır. el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib ile Nevfel b. el-Hâris b. 'Abdu'l-Muttalib'in de aralarında bulunduğu esirleri de beraberinde Medine'ye götürmüştür. Esir alındığı gün el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib'ten 20 ukiye altın alınmış, fakat bu, onun adına fidye sayılmamıştı. Her müşrik esirin fidyesi 20 ukiye altın idi. Fidye verip kendilerini ilk kurtaranlar, ikisi de Kureyş'ten olan Ebû Vedî'a Damra b. Sabîre es-Sehmî ile Benî Âmir b. Luey'den Suheyl b. 'Amr olmuştu. Nebî (s.a), "'Abbâs'tan fidyeyi iki kat alırız" buyurmuş ve onu, kardeşinin iki oğlunun fidyesini de ödemekle yükümlü tutmuştu. Böylece 'Abbas, 80 ukiye kendisi, 80 ukiye de kardeşi oğulları için olmak üzere 160 ukiye fidye ödemişti (ve ondan ganimet olarak alınan) 20 ukiye ile birlikte ödediği toplam rakam 180 ukiye altın olmuştu. Bunun üzerine el-'Abbâs Nebî'ye (s.a) şöyle demişti:

— Sen beni Kureyş'e el açacak bir halde bıraktın.

Nebî (s.a) sordu:

— Ya karın Umm el-Fadl'ın yanında bıraktığın altınlar?

el-'Abbâs karşılık verdi:

— Ne altını?!

Rasûlullah (s.a) dedi ki:

— Sen ona, "Çıkacağım bu yolculukta başıma ne geleceğini bilemiyorum. Eğer başıma bir şey gelecek olursa, bu altınlar senin ve çocuklarının olsun" demedin mi?!

el-'Abbâs sordu:

— Yeğenim! Bunu sana kim haber verdi?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Allah.

Bunun üzerine el-'Abbâs şöyle dedi:

— Şehâdet ederim ki, doğru söylüyorsun. Bugüne kadar senin bir rasûl olduğunu bilmiyordum. Artık şunu biliyorum ki, bunu sana ancak gaybları bilen haber vermiştir. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka bir ilah yoktur, kuşkusuz sen O'nun kulu ve Rasûlü'sün. O'nun dışındaki bütün ilahları inkâr ediyoruz.

Sonra da kardeşinin oğullarına Müslüman olmalarını söyledi. İşte şu buyruk onlar hakkında inmiştir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ
فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا
وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

70. *Ey Nebî! Esirlerden elinizdekilere* {yani, el-'Abbâs ile kardeşinin iki oğluna} *de ki: "Eğer Allah kalblerinizde bir hayır* {yani, îmân} *olduğunu bilirse, size, sizden alınandan* {yani, sizden alınan fidyeden} *daha hayırlısını* {yani, onun yerine daha üstününü} *verir ve size* {zenblerinizi/günahlarınızı} *mağfiret eder. Allah* {işledikleri günahları ve şirklere karşı} *gafûrdur,* {Müslüman olduktan sonra da onlara karşı} *rahîmdir.*

Bu âyetteki (birinci) "hayır" kelîmesi "îmân" anlamında kullanıldığı gibi, *Allah onlara hayır vermez...* (Hûd, 11/31) âyetinde de "îmân" anlamında kullanılmıştır.

71. *Şâyet sana ihanet etmeyi* {yani, Müslüman olduktan sonra kâfir olmayı ve senin babalarından utanmanı[3]} *irade ederlerse, onlar daha önce Allah'a da ihanet ettiler* {yani, Bedir'de başlarına gelenlerden önce Allah'a da küfrettiler} *de* {Allah} *onlara kar-*

---

3 Bu ibare, tercümeye esas aldığımız Arabça baskıda da bu şekildedir: *Ve istihyâeke âbâuhum* [ve senin babalarından utanmanı]. (Çeviren)

şı {Nebî'ye (s.a)} *imkân verdi* {yani, eğer onlar sana ihanet ederlerse, Ben de onlara karşı sana yine imkân veririm ve Bedir'de onlara yaptığın şekilde onların kimini öldürür, kimini esir alırsın}. *Allah* {yarattıklarına} *alîmdir,* {emrinde} *hakîmdir* {yani, onlara karşı sana imkân verme hükmünde hakîmdir}.

Bunun ardından el-'Abbâs dedi ki: "Allah bana, kendilerinden daha üstün hiçbir şey bulunmayan iki haslet vermiş bulunuyor. Bunlardan ilki benden alınan altınlardır. Allah bana ondan daha hayırlı olmak üzere yirmi köle verdi. İkincisi ise, Allah'ın doğru va'di olan mağfiretin gerçekleşmesidir. Bundan da daha faziletli hiçbir şey yoktur."

Mekkeliler yazı yazmayı bildiği, Medineliler ise bilmediği için, Bedir esirleri arasında fidye ödeme imkânı bulunmayan kimseler, on çocuğa okuma-yazma öğretmek şartıyla serbest bırakıldı.

Nebî (s.a) Bedir esirleri hakkında ashâbıyla istişare etti, Ömer b. el-Hattâb Nebî'ye (s.a) şöyle dedi:

— Bunları öldür; çünkü bunlar küfrün elebaşıları, dalâletin önderleridir.

Ebû Bekr (r.a) da şöyle dedi:

— Onları öldürme, Allah kalblere su serpmiş ve müşriklerin bir kısmının öldürülmesini sağlamış, onları hezimete uğratmış bulunuyor. Dolayısıyla esirleri diyet/fidye karşılığında serbest bırak. Onlardan alacağımız fidye Müslümanların müşriklere karşı savaşmalarına yardımcı olur, güçlerini arttırır. Ayrıca umulur ki Allah bunları Müslümanlara yardımcılar kılar da teslim olurlar.

Nebî (s.a) Ebû Bekr es-Sıddîk'ın görüşünü beğendi. Nebî (s.a) gibi Ebû Bekr de çok merhametli idi. Ömer ise, kesin ve köklü kararlardan yana idi. Nebî (s.a) Ebû Bekr'in görüşünü kabul ederek onlardan fidye aldı. Allah ise Ömer'in (r.a) görüşünün uygunluğunu ifade etmek üzere, *Bir nebî için yeryüzünde ağır basmadıkça esirleri olması olur şey değildir...*{el-Enfâl, 8/67) âyetini indirdi. Bunun üzerine Nebî (s.a) Ömer'e şöyle dedi:

— Allah'a hamdet, çünkü Rabbin senin görüşünün uygunluğunu dile getirmiş bulunmaktadır.

Ömer de şöyle karşılık verdi:

— Bedir esirleri hakkında benim görüşümü tasdik eden Allah'a hamdederim.

Nebî (s.a) dedi ki:

— Şâyet semâdan bir azab inmiş olsaydı, Ömer b. el-Hattâb dışında kimse kurtulamazdı. Çünkü o bana, bu işi yapmamamı söyledi, bense kabul etmedim.

> 72. *Kuşkusuz onlar ki îmân ettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettiler}, {Medine'ye} *hicret ettiler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda* {düşmana karşı} *cihad ettiler...*

Bunlar Muhacirlerdir.

Arkasından Ensâr'ı zikrederek buyuruyor ki:

> *...ve onlar ki* {Nebî'yi (s.a)} *barındırdılar,* {o'na} *yardım ettiler...*

Bundan sonra da Muhacirler ile Ensâr'ı topluca zikrederek şöyle buyurmaktadır:

> *...İşte onlar birbirlerinin* {mirasta} *evliyâsıdır...*

Böylece onları hicrete rağbet ettirmektedir.

ez-Zubeyr b. el-Avvâm ile beraberindeki birkaç kişi, “Bizim evliyâmız/velîlerimiz olmayan kimseler bize nasıl vâris olur?! Bizim evliyâmız dînimiz üzere olanlardır. Onlar hicret etmedikleri için aramızda miras olmaz” dediler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> *...Îmân edip* {Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *de* {Medine'ye} *hicret etmeyenlere gelince,* {Medine'ye} *hicret edene kadar sizin için* {mirasta} *onların hiçbir şey yoktur.* {Ey muhacirler topluluğu!} *Eğer onlar* {yani, yanınıza hicret etmeyen kardeşleriniz}, *dîn hususunda yardımınızı isterlerse* {yani, müşrik düşmanları İslâm dîninden çevirmek amacıyla onlarla savaşırsa, onlar da sizden yardım isterlerse}, {onlara} *yardım etmek üzerinize borçtur* {bu sebeble onlara yardım edin}...

Arkasından istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

> *...Sizinle aralarında mîsâk/antlaşma bulunan bir kavme karşı*

olması hariç {yani, Medine'ye hicret etmeyenler, kendileriyle antlaşmanız bulunan kimselere karşı sizden yardım isteyecek olurlarsa, onlara yardım etmeyin}. *Allah amellerinize basîrdir.*

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ
وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ
أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

73. *O küfredenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler} *de* {miras ve yardımlaşma hususunda} *birbirinin velîleridir. Eğer onu yapmazsanız* {yani, sizinle antlaşmaları bulunmayan müşriklere karşı, dîn hususunda onlara yardım etmezseniz} *yeryüzünde bir fitne* {yani, küfür} *olur ve* {yeryüzünde} *büyük bir fesâd* {olur}.

74. *Onlar ki îmân ettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettiler}, {Mekke'den Medine'ye} *hicret ettiler ve* {düşmanlara karşı} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} *cihad ettiler...*

Bunlar Muhacirlerdir, ki onlara, müşrik kavimlerini terk ettikleri [hecr etmeleri] ve dînleri üzere olmadıklarından dolayı onlardan ayrıldıkları için "muhacir" denmiştir.

...ve onlar ki barındırdılar {yani, Nebî'yi (s.a) kendilerine katarak Medine'de barındırdılar} *ve* {o'na} *yardım ettiler...*

Bunlar da Ensâr'dır.

Sonra Ensâr ile Muhacirleri topluca zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...İşte onlar, hakkâ [gerçek] mü'minlerdir {yani, gerçekten mu-

saddıklardır/tasdik edenlerdir}. {Bundan dolayı} *onlar için* {yani, onların zenbleri/günahları için} *bir mağfiret ve kerîm bir rızık vardır* {yani, âhirette güzel bir rızık: cennet vardır}.

75. *Onlar* {yani, muhacirler ve Ensâr} *ki bunun ardından îmân ettiler,* {diyarlarından Medine'ye} *hicret ettiler ve* {düşmana karşı} *sizinle beraber cihad ettiler. Onlar da* {miras hususunda} *sizdendir...*

Sonra bu âyetleri, âyetin bundan sonraki bölümü neshetmiştir.

...Erham sahibleri [akrabalar] {miras hususunda} *Allah'ın kitabında birbirlerine daha evlâdır...*

Böylece hicret etsin ya da etmesin Müslümanlar rahm ve yakınlık esasına göre birbirlerine mirasçı oldular.

...Kuşkusuz Allah her şeye alîmdir {yani, onları önce mirastan mahrum ederken de, tekrar mirasa ortak kılarken de her şeyi çok iyi bilendir}.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Ebû Yûsuf'tan, o el-Kelbî'den, o da Ebû Sâlih'den tahdis edip dedi ki: “Hums [ganimetlerin beşte-biri] Nebî (s.a) döneminde; Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne bir pay, akrabalara bir pay, yetimlere bir pay, miskinlere bir pay ve yolda kalmışlara bir pay olmak üzere beşe bölünüyordu.”

Dedi ki: Ömer, Ebû Bekr, Osmân ve ‘Alî ise beşte-biri üç paya ayırdılar; çünkü onlar akrabaların payını düşürüp (Allah ve O'nun Rasûlü'nün payını da dışarıda tutarak) yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar arasında paylaştırmışlardır. Bunlar arasından da sadece muhtaç ve yoksul olanlara verilir, zenginlere bir şey verilmez. Dolayısıyla bu sadakan harcanacağı yerler bunlardır.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Muhammed b. ‘Abdu'l-Hakk'dan, o Ebû Ca‘fer Muhammed b. ‘Alî'den (a.s) tahdis edip dedi ki: “Ben [Muhammed b. ‘Abdu'l-Hakk] ona [Ebû Ca‘fer Muhammed b. ‘Alî'ye] sordum:

— ‘Alî'nin (a.s) hums [ganimetin beşte-birinin paylaştırılması] ile ilgili görüşü ne idi?

O cevab verdi:

— Ehl-i beytinin görüşü gibiydi.

Tekrar sordum:

— Peki, o halde niye halife olduğu zaman bu şekilde uygulama yapmadı?

Şöyle cevab verdi:

— Ebû Bekr ve Ömer'e muhalefet etmekten hoşlanmadığı için."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: Nebî (s.a) paylaştırılmadan önce ganimetten kendisi için bir şey alırdı. Ayrıca, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün payının yanısıra, akrabalar ve savaşçılarla birlikte de pay alırdı. Böylece o –Allah'ın salât ve selâmı o'na– dört vecihten ganimetten pay alırdı.

9. TEVBE SÛRESİ

Mekke'de inen, *Andolsun içinizden size öyle bir Rasûl gelmiştir ki… ve O azîm arşın Rabbidir* (et-Tevbe, 9/128-129) âyetleri dışında bütünüyle Medine'de nâzil olan Tevbe sûresi, Kûfiyyûna göre 127 âyettir.

Tevbe sûresi nâzil olunca Nebî (s.a), sûrenin 1-9. âyetleriyle birlikte Ebû Bekr es-Sıddîk'ı insanlara hacc emîri olarak gönderdi. Cibrîl inerek, "Ey Muhammed! Senin adına ancak senden olan bir kişi tebliğde bulunabilir" deyince, onun arkasından 'Alî b. Ebî Tâlib'i gönderdi de o, Zu'l-Huleyfe'de Rasûlullah'ın (s.a) devesi üzerinde ona yetişti. Ebû Bekr (r.a) deveyi alarak Nebî'nin (s.a) yanına geri döndü ve sordu:

— Anam-babam sana feda olsun! Allah, hakkımda birşey mi indirdi?

Nebî cevab verdi:

— Hayır, fakat benim adıma ancak benden olan bir kimse tebliğde bulunabilir. Ey Ebû Bekr! Mağara arkadaşım, İslâm'da kardeşim ve Kıyâmet Günü havzın başına yanıma gelecek bir kimse oluşun seni hoşnut etmez mi?

Ebû Bekr karşılık verdi:

— Eder, ey Allah'ın Rasûlü.

Ardından Ebû Bekr hacıların başında, 'Alî de Tevbe sûresinin ilk dokuz âyetini tebliğ etmek üzere yola devam etti ve 'Alî Nahr günü [Zilhicce'nin onuncu, Kurban bayramının birinci günü] Mina'da kalkıp bu âyetleri hacılara okudu.

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾
فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ
مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

1. {Ahidden gayrı dört ay dışında} *müşriklerden muâhede/antlaşma yaptıklarınıza, Allah ve O'nun Rasûlü'nden bir berâettir [yükümsüzlük bildirisidir].*

Âyet, Arablardan üç kabile hakkında nâzil olmuştur. Huzâ'a, Hilâl b.

'Uveymir, –Sürâka b. Mâlik b. Has'am el-Kinânî'nin de aralarında bulunduğu– Müdlic ile Huzeyme b. 'Âmiroğulları hakkında inmiştir ki Müdlic ve Huzeymeoğulları Kinâne'ye mensub iki koldur. Nebî (s.a) Hudeybiye'de onlarla, –onlar adına el-Mahş b. Huveylid b. 'Umâre b. el-Mahş'ın imzaladığı– iki yıllık bir barış antlaşması yapmıştı. İşte Allah bu antlaşma kapsamında olanlara, Nahr gününden itibaren dört ay: Rebi'u'l-Âhir ayının onuna kadar süre tanımıştır. Bu sebeble Allah şöyle devam etmektedir:

> 2. *Bundan böyle yeryüzünde dört ay* {dilediğiniz şekilde emniyetle} *dolaşın...*

Arkasından onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

> *...ve bilin ki, doğrusu siz Allah'ı âciz bırakamazsınız ve muhakkak ki Allah kâfirleri rüsvay edecektir.*

Bu âyetten sonra Nebî (s.a) hiç kimseyle bir antlaşma yapmadı. Allah antlaşmaları bulunmayan müşrikleri zikrederek buyuruyor ki:

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُ ۚ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ
الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

> 3. *Ve Allah ve O'nun Rasûlü'nden insanlara hacc-ı ekber günü* {yani, Nahr günü –ona hacc-ı ekber isminin veriliş sebebi, umreye hacc-ı asgar [küçük hacc] denmesidir–} *bir ezândır/ilândır: Kesinlikle Allah ve O'nun Rasûlü müşriklerden* {yani, onlarla

ahidden} *berîdir/uzaktır.* {Ey müşrikler topluluğu!} *Eğer* {şirkten} *tevbe ederseniz o, sizin için* {şirkten} *hayırlıdır. Eğer tevelli ederseniz* {yani, tevbe etmekten kaçınırsanız} *bilin ki, doğrusu siz Allah'ı âciz bırakamazsınız* {yani, siz de habîs amelleriniz ile Allah'ın önüne geçemezsiniz/cezasından kurtulamazsınız. Mutlaka amellerinizin karşılığını verir}.

Allah antlaşmalıları korkuttuğu gibi onları da korkutmaktadır:

....*O küfredenleri* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenleri} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile müjdele!*

Sonra, antlaşmaları bulunmayan kimselerin Muharrem ayı bitene kadar, Nahr gününden itibaren elli günlük bir süre tanıdı. Arkasından Huzâ'a, Benî Müdlic ve Benî Huzeyme için –daha önceki durumları söz konusu edilerek– şu istisnâda bulundu:

4. *Muâhede yaptığınız müşriklerden, (muâhededen) sonra size* {dört aylık süre içerisinde} *bir eksiklik yapmamış, aleyhinizde hiç kimseye müzâheret* {yani, sizinle savaşmak üzere müşriklerden hiç kimseye yardım} *etmemiş olanlar müstesnâdır...*

Allah ve O'nun Rasûlü, bu dört aylık sürenin onların ahidlerini geçersiz kılmadığını bildiriyor.

...{Eğer onlar bunu yapmayacak olurlarsa}, *o halde müddetlerine kadar* {yani, dört aylık sürenin bitimine kadar} *onlara ahidlerini tamamlayın. Kuşkusuz Allah muttakileri* {yani, ahdi bozmaktan ittika edenleri} *sever.*

Sonra Allah elli günlük süre dışında bir ahdi bulunmayanları zikrederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Haram aylar* {yani, Zilhicce'nin son yirmi günü ile Muharrem'in otuz günü} *çıkınca, artık o müşrikleri* {yani, bu elli gün dışında herhangi bir ahidleri bulunmayan müşrikleri} *nerede bulursanız* {Harem bölgesi içinde olsun, dışında olsun} *öldürün, onları yakalayın* {yani, esir alın} *onları muhasara edin* {araştırıp bulun} *ve onlar için her geçit yerini tutun* {yani, kâfir kaldıkları sürece her yol ağzında onları gözetleyin}. *Eğer* {şirkten} *tevbe eder, salâtı ikame eder [namazı kılar] ve zekâtı ita ederlerse [verirlerse], sebîllerini/yollarını tahliye edin* {yani, ta-

rîklerini/yollarını terkedin, onlara zulmetmeyin}. *Gerçekten Allah* {şirkte işlenen zenblere/günahlar karşı} *gafûrdur,* {Müslüman olmalarından sonra onlara karşı} *rahîmdir.*

Sonra Mekkeli kâfirleri kasdederek şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ
اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ
وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً
يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ
فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا
عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ
فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

6. *Eğer müşriklerden biri senden eman-himaye* {yani, herhangi bir müşrik elli günden sonra kendisine eman-himaye vermeni} *isterse* {sen de öldürülmeyeceğine dâir} *ona eman-himaye ver ki Allah'ın kelâmını* {yani, Kur'ân'ı} *dinlesin. Sonra* {yani, Kur'ân'dakileri kabul etmediği takdirde} *onu emin olacağı yere kadar ulaştır* {yani, geldiği yere gönder. –Bundan sonra seninle çarpışır, sen de onu ele geçirirsen öldürebilirsin–}. *Şu, onların* {Allah'ın tevhîdini} *bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.*

Allah yine Mekke müşriklerini zikrederek buyuruyor ki:

7. *Müşriklerin Allah indinde/yanında ve O'nun Rasûlü indinde nasıl bir ahdi olabilir?!...*

Sonra dört aylık müddet verilen Huzâ'a, Benî Müdlic ve Benî Huzeyme'yi istisnâ ederek şöyle buyuruyor:

...*Mescid-i Haram yanında* {yani, Hudeybiye'de} *muâhede yaptıklarınız müstesnâ,* {bunlar için ahid vardır}. *O halde onlar istikamet üzere oldukları* {yani, kurban kesme gününden: Zilhicce'nin onundan itibaren dört aylık süre tamamlanıncaya ahidlerine bağlı kalarak size karşı doğru davrandıkları} *sürece, siz de onlara karşı* {ahde vefa göstererek} *istikamet üzere olun. Kuşkusuz Allah muttakileri sever.*

Bilahare antlaşmalarını bozdukları için bir antlaşmaları kalmayan Mekke kâfirleri ile savaşmaya teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

8. *Nasıl* {onlarla savaşmazsınız ki} *size karşı üstünlük sağlarlarsa, hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir zimmet* {yani, ahid} *gözetmezler* {yani, aranızdaki akrabalık bağına ya da ahde riâyet etmezler}. *Ağızlarıyla* {yani, dilleriyle} *sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalbleri ise ibâ eder* {yani, güzel söylerlerle mü'minlerin gönüllerini hoş etmeye çalışırlar, fakat kalblerindeki düşünce başka türlüdür}...

Allah, *Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışırlar, kalbleri ise ibâ eder* buyruğu ile onların söyledikleri ile ilgili durumlarını haber vermektedir.

...*Onların çoğu fâsıklardır.*

Sonra onlardan haber vermektedir:

9. *Onlar Allah'ın âyetlerini az bir bedele sattılar* {yani, Kur'ân'a îmânı, basit bir dünyevi menfaate değiştirdiler}...

Şöyle ki: Ebû Süfyân insanları Nebî'ye (s.a) uymaktan alıkoymak için kimine deve veriyor, kimine yemek yediriyor, kimine de başka şeyler bağışlıyordu.

...*de* {insanları} *O'nun sebîlinden/yolundan* {yani, Allah'ın yolundan: Allah'ın dîni olan İslâm'dan} *alıkoydular. Gerçekten amelleri ne kötüdür* {yani, insanları İslâm'dan alıkoymakla çok kötü bir iş yaptılar}.

Yine onlardan haber vererek şöyle buyurmaktadır:

10. *Bir mü'min hakkında hiçbir yemin ve hiçbir zimmet gözetmezler* {yani, bir mü'min hakkında akrabalığa ya da ahde riâyet etmezler}. *İşte onlar haddi aşanlardır.*

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَإِخْوَانُكُمْ
فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِنْ
نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا
بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ
فَاللّٰهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

11. *Eğer* {şirkten} *tevbe eder, salâtı ikame eder ve zekâtı ita ederlerse,* {yani, namaz kılmayı ve zekât vermeyi ikrar/kabul ederlerse}, *artık dînde kardeşlerinizdir.* {Allah'ın vahdâniyetini} *bilen bir kavim için âyetleri tafsil* {yani, beyan} *ediyoruz.*

12. *Eğer ahidlerinin ardından yeminlerini bozarlar* {yani, ahidlerine uymazlar} *da dîninize ta'n ederler* {yani, "Muhammed'in dîni birşey değildir" derler} *ise, küfrün imamlarını* {yani, Ebû Süfyân b. Harb, el-Hâris b. Hişâm, Suheyl b. 'Amr, İkrime b. Ebî Cehl ve benzeri gibi Kureyş kâfirlerinin öncülerini} *hemen öldürün –doğrusu onların yeminleri yoktur–* {zira onlar Hudeybiye antlaşmasını bozdular}...

Şöyle ki: Nebî (s.a) Mekke kâfirleriyle –Huzâ'a'yı da kapsayan– bir barış antlaşması imzalamıştı, fakat onlar Huzâ'a ile savaşmaları için Kinâne'ye silah yardımında bulunmuşlar, dolayısıyla da antlaşmayı bozmuşlardı. Bu yüzden Nebî (s.a) onlarla savaşmayı helâl gördü. İşte Allah'ın, *Eğer ahidlerinin ardından yeminlerini bozarlar da...* buyruğu buna işaret etmektedir.

...*ki* {ahdi bozmaktan} *vazgeçsinler* {ve bir daha ahdi bozmasınlar}.

Sonra onlarla savaşmak üzere mü'minleri teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

13. *Yeminlerini bozan* {yani, yapılan barışta Nebî (s.a) tarafında

yer alan Huzâ‘a'ya karşı Kinâne'ye silah ile yardım edip ahidlerini bozan}, *Rasûlü* {yani, Nebî'yi (s.a)} {Mekke'den} *çıkarmaya kalkışan* {çünkü onlar Dâru'n-Nedve'de, Nebî'yi (s.a) öldürmek veya hapsetmek veya Mekke'den sürmek üzere karar almışlardı} *ve ilk evvel size taarruz eden* {yani, Bedir'de size karşı savaşmak üzere harekete geçen} *bir kavim ile savaşmaz mısınız? Onlara karşı haşyet mi duyuyorsunuz* {da onlarla savaşmıyorsunuz}? *Eğer mü'min* {yani, gerçekten siz Allah'ın tevhîdini tasdik ediyor} *iseniz,* {O'nun emrini terk etmek hususunda} *asıl haşyet duymanız gereken Allah'tır.*

Sonra Allah Teâlâ onlara yardım edeceğini va‘d ederek şöyle buyurmaktadır:

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدٖيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿١٥﴾
اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذٖينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنٖينَ وَلٖيجَةً
وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكٖينَ اَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدٖينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

14. *Onlarla savaşın ki Allah* {öldürülmelerini sağlayarak} *sizin ellerinizle onlara azab etsin, onları rezil etsin ve yardımıyla sizi onlara muzaffer kılsın da mü'min bir kavmin göğüslerine* {yani, mü'min bir kavmin kalblerine: Huzâ‘a'nın kalblerine} *şifa versin...*

Benî Ka‘b Huzâ‘a ile savaşmış, onları hezimete uğratmış ve onlardan birtakım kişileri öldürmüştü. Oysa Huzâ‘a, Nebî ile Mekke müşrikleri arasında yapılan barış antlaşmasının taraflarından: Nebî (s.a) tarafında olanlardan biri idi. Mekke kâfirleri Benî Ka‘b'a, Huzâ‘a'ya karşı silah yardımında bulunmuş, dolayısıyla antlaşmayı bozmuşlardı. Bu se-

beble Nebî (s.a) de Mekke kâfirleri ile savaşmayı helâl saydı. Huzâ'a'dan 'Amr b. 'Abdi Menâf Medine'ye gelip bineği üzerinde okuduğu şu şiirle Nebî'den (s.a) yardım istedi:

Allahım! Ben Muhammed'e, bizim ve o'nun atasının
Eskiden beri devam eden antlaşmasını hatırlatıyorum
O bize bir baba idi, biz de bir evlat
Biz size baba olduk, siz de bize evlad oldunuz.
O vakit biz teslim olduk, itaatten el çekmedik.
Ey Allah'ın Rasûlü! Güçlü bir şekilde yardım et
Allah'ın kullarını çağır, gelsinler yardıma
Aralarında (kılıcını kınından) sıyırmış Rasûlullah da bulunsun
Köpürerek akan coşkun deniz gibi büyük bir ordu arasında.
Gerçek şu ki, Kureyşliler sana verdikleri sözü bozdular,
Seninle pekiştirdikleri mîsâklarını nakzettiler,
Ve yollarda tuzaklar kurdular.
Vetîn[1] denilen suyumuz kenarında gece baskın düzenlediler bize,
Rükû ve secdede iken öldürdüler bizi.
Benim kimseyi yardıma çağırmayacağımı zannettiler,
Onlar zelîl ve sayıca azdırlar.[2]

Nebî'nin (s.a) gözleri yaşardı. Allah'ın gönderdiği bir buluta bakarak dedi ki: Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu bulut, Huzâ'a'nın Benî Leys b. Bekr'e karşı zafer kazanacağını müjdeliyor. Sonra Nebî (s.a) Medine'den çıkıp karargâhını kurdu. Hâtıb b. Ebî Beltaa Mekkelilere, askerin karargâh kurduğunu haber veren bir mektup yazdı. Nebî (s.a) Mekke üzerine yürüdü ve Mekke'yi fethetti. Ashâbına da, "Benî Bekr dışında –ikindi namazına kadar– kimseye silah kullanmayın" buyurdu. Huzâ'a'ya da aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Allah, *Mü'min bir kavmin göğüslerine şifa versin* buyruğunu indirdi.

---

1 Kurtubî ve diğer bazı kaynaklarda *vetîr* şeklindedir. (Çeviren)

2 Karşılaştırma için bkz. Kurtubî, VIII, 65; Suyûtî, *ed-Durr,* IV, 138-139. (Çeviren)

15. *...ve kalblerindeki ğayzı [öfkeyi] gidersin...*

Allah Benî Leys b. Bekr'in yaptıkları dolayısıyla Huzâ'a'nın kalblerine şifa verdi/kalblerini rahatlattı ve kalblerindeki ğayzı [kini, öfkeyi] giderdi.

...Allah dilediğine tevbe nasib eder {yani, onları dînine hidâyet eyler}. *Allah* {yarattıklarına} *alîmdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

16. *Yoksa siz, Allah sizden* {yolunda düşmana karşı} *cihad edenleri, Allah'ın dûnundan, O'nun Rasûlü'nün* {dûnundan} *ve mü'minlerin* {dûnundan} *velî edinmeyenleri* {yani, müşrikleri dost ve sırdaş edinmeyenleri} *bilmeden* {yani, (fiilen) görmeden} *kendi hâlinize bırakılıvereceğinizi* {yani, öldürülmekle sınanmadan îmân üzere öylece terk edileceğinizi} *mi sandınız? Allah amellerinize habîrdir.*

17. *Küfürlerine kendileri şâhid iken* {Mekkeli} *müşriklerin Allah'ın mescidlerini* {yani, Mescid-i Haram'ı} *imar etmeleri kâbil değildir...*

Buyruk, el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib ve aralarında Ka'be'nin anahtarlarını elinde bulunduran Şeybe b. Osmân'ın da bulunduğu Ebû Talha'nın oğulları hakkında inmiştir. Şöyle ki: el-'Abbâs, Şeybe ve başkaları Bedir günü esir edildi. Muhacir ve Ensâr'dan bir gurub onlara ağır sözler söylediler, müşrik olmaları sebebiyle onları ayıpladılar. 'Alî b. Ebî Tâlib de el-'Abbâs'ı, Nebî'ye (s.a) karşı savaştığı ve akrabalık bağlarını kopardığı için azarladı ve ona ağır sözler söyledi. Bunun üzerine el-'Abbâs dedi ki:

— Neden bizim kötülüklerimizi zikrediyorsunuz da iyiliklerimizi gizliyorsunuz.

Ashâb sordu:

— İyilikleriniz var mı?

el-'Abbâs cevab verdi:

— Evet. Biz ecir bakımından sizden şüphesiz daha efdaliz, çünkü biz Mescid-i Haram'ı imar ediyor, Ka'be'nin hacibliğini yapıyor, hacılara su veriyor, esirleri esaretten kurtarıyoruz.

Bu işlerle Müslümanlara karşı övünmeye koyulmaları üzerine Al-

lah, *Küfürlerine kendileri şahid iken müşriklerin Allah'ın mescidlerini imar etmeleri kabil değildir* buyruğunu indirdi.

> ...*Onların amelleri boşa gitmiştir* {yani, zikrettikleri iyilikleri dünyada da, âhirette de boşa gitmiştir}...

Onların amellerine dünyada da, âhirette de sevab yoktur, çünkü îmânsız işlenmiştir. Şâyet îmân etmiş olsalardı dünyada da, âhirette de sevab elde ederlerdi. Nitekim Nûh ve Hûd (ikisine de selâm olsun) kavimlerine böyle demişlerdi. (Hûd kavmine,) *Rabbinize istiğfâr edin. Sonra O'na dönün ki üzerinize semâyı* {yağmur ile} *bol bol salsın* {yani, ardı ardına yağmur göndersin} (Hûd, 11/52) demişti. (Nûh (a.s) da kavmine,) *Mallar ve oğullarla size imdat etsin. Sizin için cennetler [bağlar bahçeler] kılsın/yapsın ve sizin için nehirler kılsın/yapsın* (Nûh, 71/12) demişti. İşte burada sözü edilenler îmân etmiş olsalardı, bütün bunlar dünyada onlara verilecekti.

> ...*ve onlar ateşte hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/ateşte sürekli kalacaklardır}.

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ
﴿١٨﴾ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ
عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ
مُقِيمٌ ﴿٢١﴾

18. *Allah'ın mescidlerini sadece Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği

ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceği güne} *îmân eden* {yani, tasdik eden}, *salâtı ikame eden* {yani, namazı vaktinde edâ eden, rükû ve sücûdunu eksiksiz yapan}, *zekâtı ita eden* {yani, malının zekâtını veren} *ve Allah'tan başkasından haşyet duymayan* {yani, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyen} *kimseler imar eder. İşte bunların* {dalâletten kurtulup} *hidâyet bulmaları umulur.*

Sonra diğerlerini kasdederek şöyle buyurmaktadır:

19. *Siz hacılara su vermeyi* {el-'Abbâs'ı kasdediyor} *ve Mescid-i Haram'ı imar etmeyi* {Şeybe'yi kasdediyor}, *Allah'a ve âhiret gününe îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik eden –bununla da 'Alî (r.a) ve beraberindekiler kasdediliyor–} *ve* {düşmana karşı} *Allah yolunda cihad eden kimsenin yaptığı ile bir mi tuttunuz?! Bunlar* {fazilet bakımından} *Allah indinde bir değildir* {diğerlerinden daha üstündür}. *Allah zâlimler* {yani, müşrikler} *kavmini hidâyete iletmez* {yani, kendilerini haklı çıkartacak bir hüccete iletmez. Çünkü onların bir hüccetleri yoktur}.

Sonra muhacirlerin, 'Alî (r.a) ve arkadaşlarının niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

20. *Îmân eden* {yani, Allah'ın birliğini tasdik eden}, {Medine'ye} *hicret eden ve* {düşmana karşı} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat için} *malları ve canları ile cihad eden kimselerin dereceleri* {yani, faziletleri}, {kâfir oldukları halde Beyt'i imar etmek ve hacılara su vermek gibi işlerle öğünen kimselerden} *Allah indinde daha büyüktür...*

Arkasından Muhacirlerin mükâfaatını haber vererek buyuruyor ki:

...İşte onlar fâizûndur [başarıya erenlerdir/umduklarına nail olacak olanlardır] {yani, Kıyâmet Günü ateşten kurtulacak olanlardır}.

21. *Rabb'leri onları Kendinden bir rahmet* {yani, cennet}, *bir rıdvân* {yani, Kendinden bir rıza/râzı oluş} *ve cennetler ile müjdeler, ki onlar için onda mukîm nimetler* {yani, tükenmez ve kalıcı nimetler} *vardır.*

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ
﴿٢٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ
أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ
وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ
اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ
تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي
سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

22. *Orada ebedî hâlidlerdir* {yani, ölmemek üzere ebediyen kalıcıdırlar}. *Muhakkak ki Allah, O'nun indindedir azîm bir ecir* {yani, O'nun yanında büyük bir karşılık olarak cennet vardır}.

23. *Ey îmân edenler! Eğer îmâna karşılık küfrü severlerse* {yani, küfrü tevhîde ihtiyar/tercih ederlerse} *babalarınızı ve kardeşlerinizi evliyâ edinmeyin...*

Âyet, İslâm'dan irtidad ederek Medine'den Mekke'ye giden yedi kişi hakkında inmiştir. Allah onların velayetlerinden nehyederek şöyle buyuruyor:

...{Ey mü'minler topluluğu!} *Sizden kim onları velî edinirse, işte onlar zâlimlerdir* {ve onlardandır}.

24. *De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz elinize geçirdiğiniz* {yani, kazandığınız} *mallar, kesata uğramasından haşyet duyduğunuz ticaret ve hoşunuza giden* {yani, sahib olmaktan ötürü beğenip sevinmenize sebeb olan} *meskenler size Allah'tan, O'nun Rasûlü'nden ve O'nun yolunda bir cihaddan daha sevimli ise, o halde Allah'ın* {Mekke'nin fethine dâir} *emri gelinceye kadar tarabbus edin/gözetleyin. Allah fâsıklar kavmini hidâyete iletmez."*

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فٖي مَوَاطِنَ
كَثٖيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـٔاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرٖينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكٖينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنٖينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِرٖينَ ﴿٢٦﴾

25. *Andolsun ki Allah bir çok mevzide* {yani, Bedir günü Benî Kurayza günü, Benî Nadîr günü, Hayber günü, Hudeybiye günü, Mekke'nin fethi günü} *size yardım etti ve* {Tâif ile Mekke arasında bir vâdi olan} *Huneyn günü de* {size yardım etti}. *Hani çokluğunuz acayibinize gitmişti/sizi böbürlendirmişti de size hiçbir faydası olmamıştı. Yeryüzü genişliğine rağmen başınıza dar gelmişti. Nihâyet arkanızı dönmüştünüz* {yani, hiçbir şeye iltifat edip bakmadan kaçmıştınız}.

O gün Müslüman ordusunun sayısı 11.500, müşrik ordusunun sayısı ise 4.000 idi, başlarında Mâlik b. 'Avf en-Nadrî'nin bulunduğu Hevâzin ile başlarında Kinâne b. 'Abdi Yâlîl b. 'Amr b. 'Umeyr es-Sakafî'nin bulunduğu Sakîf de onlarla beraberdi. Bunlarla karşılaştıklarında Müslümanlardan biri, "Çokluğumuzdan dolayı bugün düşmanımıza asla yenik düşmeyiz" demiş ve ("inşâallâh" diyerek) istisnâda bulunmamış; istisnâda bulunmadığı için de Nebî (s.a) bu sözlerden hoşlanmamıştı. Çok şiddetli bir çarpışmanın ardından müşrikler geri çekilmiş ve çoluk-çocuklarını bırakarak kaçmışlar, fakat sonra onlardan birinin, –kadınları kasdederek– "Çıkacak rezaletleri hatırlayın" diye bağırması üzerine müşrikler geri dönmüşler, bu sefer de Müslümanlar geri çekilmek zorunda kalmıştı. el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib –ki sebat sahibi ve gür sesli biri idi– şöyle seslendi: "Ey Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün yardımcıları, o'nu ve Muhacirleri barındıranlar, dînine yardım edenler, ey ağacın altında bey'at eden muhacirler! İşte Rasûlullah burada, kim o'nun yanında yer almak istiyorsa o'na gelsin." Bunun üzerine Müslümanlar geri dönmeye başladı. Melekler de ablak atlar üzerinde beyaz elbiseleriyle inip Müslüman

saflarında yer aldılar, fakat savaşmadılar. Neticede müşrikler bozguna uğradılar. İşte Allah'ın şu buyrukları buna işaret etmektedir:

26. *Sonra Allah, Rasûlü'ne ve mü'minlere sekînetini indirdi, görmediğiniz ordular* {yani, melekler} *indirdi ve o küfredenleri* {katl ve hezimet ile} *azaba uğrattı. Şu* {yani, azab}, *kâfirlerin karşılığıdır.*

ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا
وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِٓ
اِنْ شَٓاءَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ
اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

27. *Sonra Allah bunun* {yani, katl ve hezimetin} *ardından dilediğine tevbe nasib eder* {de onu dînine hidâyet eyler}. *Allah gafûrdur* {şirkte iken yapılanları bağışlayıcıdır}, *rahîmdir* {yani, İslâm'da onlara karşı çok merhametlidir}.

28. *Ey îmân edenler! Müşrikler* {yani, Arab müşrikleri}, *sadece bir necesdir...*

"Neces", tâhir olmayandır. "Encâs" ise pisliklerdir.

...Onun için bu yıllarının {yani, Ebû Bekr'in hacc emirliği yaptı-

ğı mevsimin} *ardından Mescid-i Haram'a* {yani, Mekke topraklarına} *yaklaşmasınlar...*

('Ubeyydullah) b. Sâbit dedi: Babam dedi: (Bu) Nebî'nin (s.a) hicretinin dokuzuncu senesinde olmuştu.

...Eğer fakirlikten korkarsanız,...

Çünkü Allah Tebûk gazvesinden sonra, *Artık o müşrikleri öldürün… Her geçit yerini tutun* (et-Tevbe, 9/5) buyruğunu indirmişti. Şeytan da Mekkelilere vesvese ile şu telkinde bulunmuştu: "O Müslüman olmayanların öldürülmesini, ganimetlerin alınmasını, yakalananların yakalandıkları yerde öldürülmesini emretmişken siz nereden yiyecek bulacaksınız?" Bunun üzerine Allah, "Benim ve Rasûlümün emrini yerine getirin!" buyurdu.

...Allah dilerse sizi yakında lütfundan zenginleştirir...

Buna sevindiler. Allah da korkularından yana onları güvenliğe kavuşturdu. Necid ehli, Cureş halkı ve ehl-i San'â İslâm'a girdi ve bineklerin sırtında Mekke'ye yiyecek getirdiler. İşte Allah'ın, *Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi yakında lütfundan zenginleştirir* buyruğu buna işaret etmektedir.

...Kuşkusuz Allah alîmdir, hakîmdir.

29. *Kendilerine Kitab verilenlerden* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlardan}, *Allah'a* {yani, O'nun vahdâniyetine} *ve âhiret gününe* {yani, amellerin karşılığının verileceği ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeyen* {yani, tasdik etmeyen}, *Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün haram kıldığını* {içki, domuz eti gibi Kur'ân'da bildirilen haramları} *haram saymayan ve hakk dînini* {yani, İslâm'ı –çünkü İslâm dîni dışındaki dînler bâtıldır–} *dîn edinmeyen kimselerle, sâğirler* {yani, zelîller –çünkü kendiliklerinden verseler ecir almazlar, zorla alınsa sevab kazanmazlar–} *olarak kendi elleriyle* {yani, kendiliklerinden} *cizye verinceye kadar savaşın!.*

30. *Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur" dediler...*

Yahudiler, Mûsâ'dan (a.s) sonraki nebîleri öldürdü. Allah da aralarından Tevrat'ı kaldırdı, kalblerinden sildi. O yüzden 'Uzeyr yeryüzünde dolaşmaya başladı. Cebrâîl (a.s) gelip ona, "Nereye gidiyorsun?" di-

ye sordu. O da, “İlim öğrenmek için” cevabını verdi. Bunun üzerine Cebrâîl ona Tevrat'ın tamamını öğretti. ‘Uzeyr de İsrâîloğulları'nın yanına dönerek Tevrat'ı onlara öğretince onlar, “Şâyet ‘Uzeyr Allah'ın oğlu olmasaydı, bu ilmi bilemezdi” dediler. İşte, *Yahudiler, “‘Uzeyr Allah'ın oğludur” dediler* buyruğu buna işâret etmektedir.

> ...*Hıristiyanlar da, “Mesîh* {yani, Meryem oğlu Îsâ} *Allah'ın oğludur” dediler. Şu, onların ağızlarındaki sözleridir* {yani, onlar herhangi bir ilme dayanmadan dilleriyle bu iddiaları yapıyorlar} *ki önceden küfredenlerin* {yani, Yahudilerin} *sözlerine benzetiyorlar* {yani, Hıristiyanlar Îsâ hakkında, “Mesîh Allah'ın oğludur” demekle, sözlerini, Yahudilerin ‘Uzeyr Allah'ın oğludur” şeklindeki sözlerine benzetiyorlar, onların sözlerinin benzerini söylemiş oluyorlar}. *Allah onları katletsin* {yani, Allah onlara lanet etsin}. *Nereden saptırılıyorlar* {yani, Hıristiyanlar neye dayanarak Allah'ın vahdâniyetini yalanlıyorlar}?

Arkasından Hıristiyanların durumunu bildirerek şöyle buyurmaktadır:

اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسٖيحَ ابْنَ
مَرْيَمَۚ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهًا وَاحِدًاۚ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

> 31. *Onlar Allah'ı bırakıp habr'larını* {yani, alimlerini}, *râhiblerini* {yani, dînde müctehidlerini: ashâbu'l-savâmi'yi [manastırlara çekilip kendilerini ibadete verenleri]} *ve Meryem oğlu Mesîh'i rabbler edindiler* {yani, onlara itaat ettiler}. *Halbuki tek ilaha ibâdet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı* {yani, Îsâ onlara bundan başkasını emretmemişti}...

Îsâ İsrâîloğulları'na, *Gerçek şu ki, Allah, benim de rabbimdir, sizin de rabbiniz O'dur. O halde O'na ibâdet edin. Bu, dosdoğru yoldur* (Meryem, 19/36 ve ez-Zuhruf, 43/64) demişti. İşte Îsâ'nın İsrâîloğulları'na söylediği budur.

...O'nun dışında ilah yoktur. O, onların şirklerinden [ortak koştuklarından] münezzehtir.

Allah böylece zatının onların iftiralarından münezzeh olduğunu bildiriyor, ardından da onların durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّٰهُ
إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ
وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

32. *Allah'ın nûrunu* {yani, İslâm dînini} *ağızlarıyla* {yani, dilleriyle gizlemek sûretiyle} *söndürmeyi irade ediyorlar. Kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr eden Ehl-i Kitab} *hoşlanmasa da Allah nûrunu* {yani, dîni olan İslâm'ı} *tamamlamaktan* {yani, üstün kılmaktan} *başka bir şeye fırsat vermeyecektir.*

33. *Rasûlü'nü* {yani, Muhammed'i (s.a)} *hidâyet ve hakk dîn* {yani, İslâm –çünkü İslâm dîni dışındaki dînler bâtıldır–} *ile gönderen Odur. Onu* {yani, İslâm dînini}, *–müşrikler* {yani, Arab müşrikleri} *hoşlanmasa da– her dîne üstün kılmak için.*

34. *Ey îmân edenler! Doğrusu ahbârdan* {yani, Yahudilerin habr'larından/alimlerinden} *ve ruhbandan* {yani, Hıristiyan müctehidlerinden} *bir çoğu insanların* {yani, milletlerinin ehlinin [kendi dînlerine müntesib olanların]} *mallarını bâtıl ile yerler...*

Çünkü alt tabakadakiler onlara her yıl birtakım yiyecek ve mahsuller takdim ederlerdi. Şâyet Muhammed'e (s.a) îmân etmiş olsalardı, bunlar ellerinden giderdi.

...ve Allah yolundan {yani, dînlerine mensub olan kimseleri İslâm dîninden} *alıkorlar* {yani, men ederler}. *Altın ve gümüşü biriktirip yığan ve onları* {o hazineleri} *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat için} *infak etmeyenleri,* {âhirette görecekleri} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile müjdele!*

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ
فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ
اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

35. *O gün ki, bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için toplayıp biriktirdikleriniz. Öyleyse toplayıp biriktirdiklerinizi tadın" (denecek).*

36. *Doğrusu Allah indinde/yanında ayların sayısı, Allah'ın kitabında* {yani, levh-i mahfuzda} *semâvât u arzı halkettiği günden beri oniki aydır...*

Allah Nebî'ye (s.a) fethi nasib etmeden önce mü'minler Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktılar da "Mekke kâfirlerinin Haram ayda bizimle savaşacaklarından korkuyoruz" dediler. Bunun üzerine Allah, *Doğrusu Allah indinde... ayların sayısı oniki aydır* buyruğunu indirdi.

...Onlardan dördü {yani, Muharrem, Receb, Zilkâde ve Zilhicce} *Haram aylardır. Şu, kayyim dîndir* {yani, doğru hesabtır}. *O halde onlarda* {yani, Haram aylarda} *nefislerinize zulmetmeyin* {yani, savaşı başlatanların Arab müşrikleri olması hâli dışında bu aylarda onlardan birini öldürerek kendinize zulmetmeyin}...

...Müşriklerin {yani, Mekke kâfirlerinin} *sizinle kâffeten* {yani, cümleten/topluca} *savaştıkları gibi, siz de onlarla kâffeten savaşın* {yani, onlar Haram ayda sizinle savaşacak olurlarsa, siz de onlarla topluca savaşın}. *Bilin ki, doğrusu Allah* {yardımıyla} *muttakilerle* {yani, şirkten sakınanlarla} *beraberdir.*

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ
الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا
قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا
وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

37. *Nesi'* {yani, Muharrem ayına yapılan ziyade} *sadece küfürde bir ziyadedir...*

Uygulama şöyleydi: Ebû Sumâme[3] el-Kinânî –ki asıl adı, Cubâre[4] b. 'Avf b. Ümeyye b. Fukaym b. el-Hâris idi– Receb ayında Allah'tan başkası için es-Sufra'yı[5] kesen ilk kişidir. Bu zat hacc mevsiminde kalkar ve, "İlahlarınız bu yıl Safer ayını haram kıldı" diye nida eder, böylece bu

3 *ed-Durru'l-Mensur,* IV, 188'de "Ebû Sumâde", IV, 189'da "Ebû Umâme" şeklindedir. (Çeviren)

4 *ed-Durru'l-Mensur*'da –çeşitli kaynaklara istinaden– "Cünâde" şeklindedir. (Çeviren)

5 Ulaşabildiğimiz kaynaklarda es-Sufra'nın mahiyetine ilişkin, ibareye uygun tatmin edici bir açıklama bulamadık. (Çeviren)

ayda kan dökmeyi, başkalarının mallarını haksız yere almayı haram kılardı, diğerleri de bunu kabul ederlerdi. Ertesi sene kalkar ve, "İlahlarınız bu sene Muharrem ayını haram kıldı" diye nida eder, böylece bu ayda kan dökmeyi, başkalarının mallarını haksız yere almayı haram kılar, diğerleri de bunu kabul ederlerdi. Bu uygulamayı Hevâzin, Gatafân, Suleym, Sakîf ve Kinâne kabul edip ona riâyet ediyorlardı. İşte, *Nesi'* {yani, Muharrem ayını terk etmek [onun haramlığını ibtal etmek]}, *sadece küfürde bir ziyadedir* buyruğu buna işaret etmektedir.

> *...Küfredenler onunla dalâlete düşürülür. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar* {yani, onlar Muharrem ayını bir sene helâl kılarak bu ayda kanlar dökerler, haksız yere başkalarının mallarını alırlar, diğer bir sene ise onu haram kılarak bu ayda kan dökmez, başkalarının mallarını haksızca almazlar ve bu gibi şeyleri bu ayda helâl saymazlar} *ki Allah'ın haram kıldığının sayısına uydursunlar da Allah'ın* {kan dökmek, haksızca mal almak gibi} *haram kıldığını* {Muharrem ayında} *helâl kılsınlar. Bu sûretle kötü amelleri onlara güzel gösterildi. Allah kâfirler kavmini hidâyete iletmez.*

> 38. *Ey îmân edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda seferber olun" denildiğinde ağırlaşıp yere çakıldınız?...*

Âyet, mü'minler hakkında inmiştir. Nebî (s.a) insanlara, çok sıcak bir mevsimde Tebûk gazvesi için seferber olmalarını emretti. Onlar ise ağırdan aldılar.

> *...Âhirete karşılık dünya [yakın/şimdiki] hayata râzı mı oldunuz? Fakat dünya hayatın metâı/faydası, âhirete göre pek azdır* {yani, ancak dünya saatlerinden bir saate [kısacık bir âna] tekabül edebilir}.

Sonra onları korkutuyor:

> 39. *Eğer* {düşmanınıza karşı Tebûk gazvesi için} *seferber olmazsanız, elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile size azab eder ve yerinize* {sizden daha iyi ve size göre Allah'a daha çok itaat eden} *başka bir kavim getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz* {yani, O'na isyan etmek sûretiyle O'nun mülkünü hiçbir şekilde eksiltemezsiniz. Sadece kendinizi zarara sokmuş olursunuz}. *Allah*

{irade ettiği} *her şeye kadîrdir* {dilerse size azab eder ve yerinize başkalarını getirir}.

إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ
إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ
وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

40. *Eğer siz o'na* {yani, siz mü'minler Nebî'ye (s.a)} *yardım etmezseniz, Allah o'na yardım etmişti...*

Tevbe sûresinden ilk inen âyet budur. Münâfıkların kusurlarının zikredilmesi dolayısı ile bu sûreye el-Fâdiha [rezil ve rüsvay eden] adı verilirdi.

...Hani küfredenler {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler} *o'nu* {Mekke'den} *çıkardıklarında ikinin ikincisi* {yani, Nebî (s.a) ve Ebû Bekr birlikte} *iken, o ikisi mağarada iken, ki o vakit arkadaşına* {yani, Nebî (s.a) Ebû Bekr'e}, *"Mahzun olma, kuşkusuz Allah* {bizi savunmak sûretiyle} *bizimle beraberdir" diyordu...*

Ebû Bekr (r.a), kendilerine takib edenlerin izcilerinin mağaranın yakınlarında bulunmalarından korkuya kapılmış ve, "Ey Nebî! Yakalandık. Ben tek başıma bir insanım, eğer sen öldürülecek olursan bu ümmet helâk olur" demiş ve çok üzülmüştü. Nebî (s.a) da ona, "Mahzun olma" demişti. Sonra Nebî (s.a), "Allahım! Basîretlerini bağla da bizi göremesinler" diye du'a etmiş. Allah da o'nun du'asını kabul ederek onların basîretlerini köreltmişti.

...Allah o'nun {yani, Nebî'nin (s.a)} *üzerine sekinetini indirmiş, göremediğiniz ordularla* {yani, meleklerle} *o'nu* {Bedir günü, Ahzâb günü, Hayber günü} *desteklemiş ve küfredenlerin kelimesini* {yani, şirk davetini/çağrısını} *alçaltmıştı. Allah'ın kelîmesi* {yani, ihlâs(la Allah'a ibâdet) daveti} *ise, en yüce odur. Allah*

{mülkünde} *azîzdir, hakîmdir* {yani, müşriklerin davetini söndürmek, tevhîdi üstün kılmak şeklindeki hükmünde hakîmdir}.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ
بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى
يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

41. *Hafif ve ağırca* {yani, istekli ve isteksiz} *seferber olun* {yani, Tebûk gazvesine çıkın} *ve Allah yolunda* {düşmanınıza karşı} *mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz şu, sizin için* {oturmaktan} *hayırlıdır.*

42. *Eğer yakın bir araz* {yani, yakın/çabuk ele geçirilebilecek bir ganimet} *ve qâsıd* {yani, kolay} *bir sefer olsaydı,* {çıktığın bu gazvede} *sana ittibâ ederlerdi. Fakat o meşakkatli mesafe onlara uzun/uzak geldi. "Gücümüz yetseydi* {yani, yeterli mâlî bolluğa sahib olsaydık}, {bu gazvenizde} *sizinle beraber çıkardık" diye yakında Allah'a yemin edecekler, kendilerini helâke sürükleyecekler. Allah biliyor ki, kuşkusuz onlar yalancılardır* {yani, onlar sizinle beraber çıkabilecek bolluğa sahibtirler, fakat onlar çıkmak istemediler}.

Ced b. Kays ve Mu'attib b. Kuşeyr –ikisi de Ensâr'dandı– onlardandı.

43. {Ey Nebî!} *Allah seni affetsin. Doğrular* {yani, –aralarında oldukça şişman olan el-Mikdad b. el-Esved el-Kindî'nin de bu-

lunduğu– özür sahibi kimseler} *sana belli oluncaya ve yalancıları* {"Gücümüz yok" derken yalan söyleyenleri} *bilinceye kadar* {oturmak: gazaya çıkmamak hususunda} *niçin onlara izin verdin?!*

44. *Allah'a ve âhiret gününe îmân edenler* {yani, Allah'ın tevhîdini ve amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra diriliş gününü tasdik edenler}, *mallarıyla, canlarıyla* {düşmana karşı cihaddan hoşlanmayarak} *cihada gitmemek üzere senden* {özürsüz olarak} *izin istemezler. Allah muttakilere alîmdir* {yani, şirkten sakınanları çok iyi bilendir}.

Sonra, münâfıkları zikrederek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ
أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ
مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

45. {Mesafenin uzaklığı sebebiyle cihada çıkmamak için} *senden sadece Allah'a ve âhiret gününe îmân etmeyen* {yani, Allah'ın birliğini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra diriliş gününü tasdik etmeyen} *ve kalbleri* {dîn hususunda} *işkilli* {yani, şekk/kuşku} *olup da rayblarında bocalayıp duran kimseler izin isterler.*

Bunlar 39 kişi idiler.

Sonra, münâfıklardan haber verip buyuruyor ki:

46. *Eğer* {düşmana karşı} *çıkmayı irade etselerdi,* {en azından niyet etmek suretiyle} *elbette onun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların gitmelerini* {yani, çıkmalarını} *çirkin gördü de*

onları {Tebûk gazvesine çıkmaktan} *alıkoydu ve* {kalblerine gelen telkin ile}, *"Oturanlarla beraber oturun" denildi* {yani, savaşa çıkmayıp geride kalanlarla birlikte kalmaları ilham edildi}.

47. *İçinizde* {yani, sizinle beraber düşmana karşı} *çıksalardı, külfetinizi* {yani, sıkıntınızı} *arttırmaktan başka bir şey yapmazlar ve sizi fitneye uğratmak maksadıyla aranızda koşarlardı* {yani, küfür sokmak kasdıyla koşarlardı. Onlardan bineği üzerindeki bir kişi, iki kişi arasına girer ve olmadık şeyler söylerdi}. {Ey mü'minler topluluğu!} *İçinizde onlara* {(münâfıklara)}, {münâfık olmayanlardan} *kulak verenler de vardır* {yani, içinizde münâfıkların âdeta casus edindikleri ve kendileriyle konuşup durdukları kimseler de bulunmaktadır}. *Allah zâlimlere alîmdir.*

'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Nebîl,[6] Ced b. Kays, Rifâ'a b. et-Tâbût[7] ve Ûleys b. Kayzî[8] bunlar arasındadır.

Sonra yine münâfıklardan haber vererek şöyle buyurmaktadır:

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

48. *Andolsun ki bundan* {yani, Tebûk gazvesinden} *önce de fitne* {yani, küfür} *aradılar ve sana karşı birtakım işler çevirdiler* {yani, sana karşı nasıl bir tutum takınacaklarını düşünüp taşındılar}. *Nihâyet hakk* {yani, İslâm} *geldi ve onlar* {İslâm'dan} *hoşlanmasa da Allah'ın emri* {yani, İslâm dîni} *üstün geldi.*

---

6 Doğrusu, 'Abdullâh b. Nebtel'tir. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

7 Tam ismi, Rifâ'a b. Zeyd b. Tâbût'tur. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

8 Doğrusu, Üveys b. Kayzî'dir. Bkz. *ed-Durru'l-Mensur.* (Çeviren)

49. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *"Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyenler de var...*

Nebî (s.a) insanların cihada: Tebûk gazvesine çıkmalarını emretmiş ve gazaya çıkma isteklerini arttırmak amacıyla da Asfar [Bizans] kızlarını zikredip "Belki de onlardan bazılarını esir alırsınız" demişti. el-Asfar Habeş'den bir adam olup, Allah ona Rûmlara hükmetme imkânı vermişti. O da onların kadınlarından bazılarını almış ve güzellikte parmakla gösterilecek kız çocukları olmuştu. İşte bunun üzerine Benî Seleme b. Cuşem'den Ced b. Kays el-Enmârî –savaşa çıkmayı istemediği için– dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ensâr benim kadınlara ne kadar düşkün olduğumu, onları ne kadar çok beğendiğimi bilir. Ben onlar dolayısıyla fitneye düşmekten korkuyorum. Sen bana (cihada katılmamak için) izin ver de beni Asfar [Rûm] kızları sebebiyle fitneye düşürme!" Bunun üzerine Allah, *Onlardan, "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" diyenler de var* buyruğunu indirdi. Ardından da böylelerine şu cevabı verdi:

...Bilmiş ol ki zaten fitnenin {yani, küfrün} *içine* {yani, ortasına} *düşmüşlerdir. Kuşku yok ki cehennem kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.*

Bundan sonra mazeretsiz olarak savaşa katılmayıp geride kalanların hâlini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

50. *Eğer sana bir hasene* {yani, Bedir günü gazada bir ganimet} *isâbet ederse, onların fenalarına gider. Şâyet sana bir musibet* {yani, Uhud günü düşmandan bir bela: hezimet ve şiddet/sıkıntı} *isabet ederse, "Biz bundan* {yani, bu musibet sana gelmeden} *önce emrimizi almıştık"* {yani, savaşa gitmeyip evimizde oturmak sûretiyle tedbirimizi almıştık} *derler ve* {başına gelen sıkıntıdan dolayı} *sevinçle dönüp giderler.*

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

51. {Ey Nebî} *de ki: "Allah'ın* {şiddet/sıkıntı veya rahatlıktan} *bizim için yazdığından başkası bize isâbet etmez. O bizim mevlâ-*

mızdır {yani, velîmizdir}. *Onun için mü'minler Allah'a tevekkül etsinler"* {yani, güvenip dayananlar}.

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ
إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ
مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ إِلَّا وَهُمْ
كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

52. *De ki: "Bize iki güzelliğin birinden* {yani, dünyada zafer ve ganimet yahut dünyada şehâdet ile âhirette cennet ve güzel rızıktan} *başkasını mı gözetliyorsunuz? Biz ise size Allah'ın indinden size bir azab isabet etmesini yahut bizim ellerimizle bir azab vermesini* {yani, sizi katletmeyi} *gözetliyoruz. Öyleyse* {siz bizim başımıza şerr/kötülük gelmesini} *gözetleyin. Doğrusu biz de sizinle beraber* {size gelecek azabı} *gözetliyoruz.*

53. {Ey Muhammed! Münâfıklara} *de ki: "Tav'an* {yani, kendiliğinizden} *veya kerhen* {yani, öldürülmek korkusuyla} *infak edin. Sizden* {nafakanız} *kabul edilmeyecektir. Doğrusu siz fâsıklar* {yani, isyankârlar} *kavmisiniz.*

54. *Nafakalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen, onların Allah'a küfretmelerinden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr etmelerinden}, *O'nun Rasûlü'ne (küfretmelerinden)* {yani, Muhammed'in (s.a) rasûl olmadığını söylemelerinden} *ve salâta üşene üşene* {yani, namazın üzerlerine farz olduğu kanaatini taşımayarak ağırdan alarak} *gelmelerinden ve kerhen infak etmelerinden* {yani, münâfıkların yaptıkları mâlî harcamaları isteksiz: ecir ve mükâfaatını ümit etmeyerek yapmalarından} *başkası değildir.*

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَاً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلاً لَوَلَّوْا
اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ
فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَٓا اِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

55. {Ey Muhammed!} *Öyleyse onların* {yani, münâfıkların} *malları ve evlatları acayibine gitmesin/seni imrendirmesin. Doğrusu Allah sadece onlara dünya [yakın/şimdiki] hayat'ta bunlar dolayısıyla* {yani, onları toplayıp bir araya getirmek için çektikleri zorluk ve sıkıntılarla ve dünyadaki türlü musibetlerle} *azab etmeyi ve nefislerinin kâfirler oldukları halde güçlükle çıkmasını* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenler olarak ölmelerini ve ateşe girmelerini} *irade ediyor.*

56. {Ey mü'minler!} *Onlar muhakkak sizden* {yani, dîniniz üzere} *olduklarına dâir Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden* {yani, dîniniz üzere} *değildir. Fakat onlar* {öldürülmekten} *korkan bir kavimdir* {bundan dolayı îmân izhar ediyorlar}.

Sonra Allah onlardan haber veriyor:

57. *Eğer bir melce* {yani, kendisine sığınıp korunacakları bir yer} *veya bir barınacak mağaralar* {yani, dağlarda mağaralar} *veya bir medhal* {yani, yeryüzünde girdap türünden sokulacak bir delik} *bulsalardı* {ey Muhammed seni bırakır, sığınmak üzere} *hızlı bir şekilde ona yönelirlerdi.*

58. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *sadakalar hususunda sana lemz edenler* {yani, ta'n edenler, paylaştırmada adaletli davranmadığını iddia edenler} *de vardır...*

("Lemz" kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Veyl olsun her hümeze-lümezeye* (el-Hümeze, 104/1) buyruğudur.

Nebî (s.a) zekâtı paylaştırırken münâfıklardan kimine bir şeyler vermiş, kimine de vermemişti. Bunun üzerine Ebu'l-Havvâs[9] dedi ki:

— Şu arkadaşınızı görmüyor musunuz? O sizin zekâtlarınızı sadece koyun çobanlarına paylaştırıyor. Bir de adalet yaptığını zu'm/iddia ediyor.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Hay babasız kalasıca, Mûsâ çoban değil miydi? Dâvûd çoban değil miydi?

Ebu'l-Havvâs giderken de Nebî (s.a) dedi ki:

— Bundan ve arkadaşlarından sakının. Kuşkusuz onlar münâfıktır.

Allah da, *Onlardan sadakalar hususunda sana lemz edenler de vardır* buyruğunu indirdi.

...Eğer kendilerine onlardan verilirse razı/hoşnut olurlar. Şâyet kendilerine onlardan verilmezse kızarlar.

وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ
اِنَّا اِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ
وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾

59. *Keşke onlar, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün kendilerine verdiğine râzı olsalar ve şöyle deselerdi:* "Allah bize yeter. *Allah bize*

[9] *Sahih-i Buharî,* Edeb 95; *Sahih-i Müslim,* Zekât 148; *ed-Durr,* IV, 219'da adı "Zu'l-Huvaysıra" şeklindedir. (Çeviren)

> *fadlından yine verir* {yani, bizi muhtaç olmaktan kurtarır} *ve Onun Rasûlü de* {bunda bir takdim vardır}. *Bizim rağbetimiz Allah'adır.*"

Arkasından Ebu'l-Havvâs'tan haber vererek Ebu'l-Havvâs'tan başkalarının sadakaya/zekâta daha hakk sahibi olduklarını bildirmekte ve sadakanın/zekâtın kimlere verilmesi gerektiğini beyan etmektedir:

> 60. *Sadakalar sadece* {insanlardan istemeyen} *fakirler,* {insanlardan isteyen} *miskinler, onun üzerine âmil olanlar* {bunlara, ihtiyaçlarını karşılamakla uğraşmayı terk edip zekât toplamakla meşgul olmaları dolayısıyla zekâttan pay verilir}, *kalbleri* {sadaka ile} *ülfet* {yani, te'lif} *edilecekler* {bunlara bu amaçla zekâttan pay verilir. –Ebû Süfyân, ‘Uyeyne b. Hısn ve Sehl b. ‘Amr onlardandır–},...

Bugün için kalbleri ülfet/te'lif edilecek kimseler yoktur. Ancak onların durumunda olan birtakım kimseler ortaya çıkar ve İslâm'a girerlerse, dîne davet etmeleri için kalblerini te'lif edecek şekilde onlara sadakadan/zekâttan pay verilir.

> ...*rakabeler* {yani, efendileriyle kölelikten kurtulmak için antlaşma yapan köleler-câriyeler}, *ğârimler* {yani, malını fesad ve ma‘siyet için harcamaksızın borca batmış kimseler}, *Allah yolundakiler* {yani, gazaya katılmak için yetecek kadar cihad eden kimseler} *ve ibnu's-sebîl* {yani, muhtaç düşmüş yolcular} *içindir.* {Bu şekilde onlara pay verilmesi} Allah'tan bir farizadır {çünkü zekât almaya layık olanlar bunlardır}. *Allah alîmdir* {yani, kimlerin zekât almaya müstahak olduklarını çok iyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, paylaştırma hükmünde hakîmdir}.

Nebî (s.a), "Sadaka Muhammed'e ve o'nun ehline helâl olmadığı gibi, zengine ve sağlıklı: gücü-kuvveti yerinde olana da helâl değildir" buyurmuştur.

Kalbleri İslâm'a ısındırılacak olanlar [el-müellefetü qulûbuhum] onüç kişi idi: Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye, el-Akra‘ b. Hâbis el-Mücâşi‘î, ‘Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Benî ‘Âmir b. Luey'den Huveytıb b. ‘Abdu'l-‘Uzza el-Kuraşî, el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî, Benî Esed b. ‘Abdu'l-‘Uzza'dan Hakîm b. Hizâm, Mâlik b. ‘Avf en-Nadrî, Safvân b.

Ümeyye el-Kuraşî, ‘Abdurrahmân b. Yerbû‘, Kays b. ‘Adî es-Sehmî, ‘Amr b. Mirdâs ve el-‘Alâ b. el-Hâris es-Sakafî onlardandır. Nebî (s.a), bunların her birine, İslâm'a teşvik etmek, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne güzel bir şekilde bağlanmalarını sağlamak için 100'er deve verdi. Ancak ‘Abdurrahmân b. Yerbû‘a ile Huveytıb b. ‘Abdu'l-‘Uzza el-Kuraşî'ye 50'şer, Hakîm b. Hizâm'a ise 70 deve verdi. Bunun üzerine o dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Müslümanlar arasında kendisine bir şeyler vermene benden daha hakk sahibi bir kimse olacağını düşünmemiştim.

Nebî (s.a) de ona bir miktar daha verdi. O aynı sözü tekrarlayınca, Nebî ona 10 deve daha verdi. Aynı sözü bir daha tekrarlayınca, Nebî ona verdiği develerin sayısını 100'e tamamladı. Bu sefer Hakîm sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Kabul etmediğim ilk verdiklerin mi daha hayırlıydı, yoksa kanaat edip kabul edinceye kadar arttırdıkların mı?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Kabul etmek istemediğin develer daha hayırlıydı.

Bunun üzerine Hakîm şöyle dedi:

— Allah'a yemin ederim ki, onlardan başkasını almam.

Böyle deyip, sadece Nebî'nin ilk verdiği 70 deveyi aldı. Öldüğünde Kureyş arasında malı ondan daha çok kimse yoktu.

Müellefetu'l-qulûba verilenler sebebiyle Nebî şöyle buyurdu: “Ben bazan birine verir, diğerine vermem. Bununla birlikte kendisine birşey vermediğim kişiyi, bir şeyler verdiğim kişiden daha çok sevebilirim. Ben bu bağışlarla sadece kalbleri ısındırmaya çalışıyorum. Mü’mini ise kendi îmânıyla baş başa bırakıyorum.”

> 61. *Onlardan* {yani, münâfıklardan}, *Nebî'ye eziyet eden ve “O* {yani, Nebî (s.a)} *bir kulaktır” diyenler de vardır...*

el-Culâs b. Suveyd, Şemmâs b. Kays, el-Mahş b. Humeyyir,[10] Simâk b. Yezîd, ‘Ubeyd b. el-Hâris, Rifâ‘a b. Zeyd ve Rifâ‘a b. ‘Abdu'l-Münzir

---

10 *ed-Durr*, IV, 231'de ‘Mahşî’ şeklindedir. İbn Hişâm, *Siret*, IV, 132'de “Adının ‘Muhaşşin’ veya ‘Mahşî b. Humeyyir’ olduğu da söylenir” denilmektedir. (Çeviren)

onlardandır. Bunlar, yakışıksız sözler söylemişlerdi. Onlardan biri şöyle demişti:

— Yapmayın. Bu sözlerin Muhammed'e ulaşacağından korkuyorum. O zaman bize zarar verir.

el-Culâs dedi ki:

— Dilediğimizi söyleyebiliriz. Muhammed sadece (söylenen her şeyi) dinleyen bir kulaktır. Biz de o'na gider söyleyeceğimizi söyleriz.

Bunun üzerine el-Culâs hakkında, *O bir kulaktır...* buyruğu indi.

...De ki: "Sizin için bir hayır kulağıdır. Allah'a îmân eder ve mü'minlere de imân eder {yani, Allah'ı da tasdik eder, mü'minleri de tasdik eder} *ve sizden îmân edenler için bir rahmettir* {yani, Muhammed mü'minler için bir rahmettir}...

Allah'ın, *Raûftur, rahîmdir* {yani, o Allah'ın tevhîdini tasdik eden kimseler için raûftur, rahîmdir} (et-Tevbe, 9/128) buyruğu gibi.

..."Allah'ın Rasûlü'ne eziyet edenler için elîm {yani, can yakıcı} *bir azab vardır."*

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْۚ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُٓ اَحَقُّ
اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُٓوا اَنَّهُ
مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَاۜ
ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْۜ قُلِ اسْتَهْزِؤُاۚ
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

62. {Bugünden sonra} *sizi hoşnut etmek için yüzünüze karşı Allah'a yemin ederler...*

Onlardan biri olan 'Abdullâh b. Übey, "Bundan böyle senin çıktığın gazadan asla geri kalmayacağız ve mutlaka düşmanına karşı yanında yer alacağız" diye yemin etmişti.

...Oysa, Allah ve O'nun Rasûlü daha hakk sahibidir; O'nu hoşnut etmeleri gerekir,...

Bu buyrukta bir takdim vardır.

...*eğer mü'minler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden kimseler} *iseler.*

63. {Münâfıklar} *bilmezler mi ki, doğrusu kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı hudud yarışına kalkışırsa* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne düşmanlık ederse}, *onun için, içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak kalacakları cehennem ateşi vardır. Şu* {yani, azab}, *azîm bir hızydir [büyük bir rüsvaylıktır].*

64. *Münâfıklar, kalblerinde olanla/olanı* {yani, içlerindeki nifakla/nifakı} *kendilerini/kendilerine haber verecek bir sûrenin"* {yani, Tevbe sûresinin} *üzerlerine indirilmesinden hazer ediyorlar...*

Buyruk, el-Culâs b. Suveyd, Simâk b. Ömer, Vedâ'a b. Sâbit, el-Mahş b. Humeyyir[11] el-Eşca'î hakkında inmiştir. Şöyle ki: el-Mahş'ın onlara, "Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın yarattıklarının en kötüsü müyüm bilmiyorum. Allah'a yemin olsun ki hakkımızda bizi rezil edecek bir şeylerin inmesinden ise, bana yüz sopa vurulmasını tercih ederim" demesi üzerine, *Münâfıklar... hazer ediyorlar/çekiniyorlar* buyruğu indi. kalblerindeki nifakı haber verdiğinden dolayı bu sûre, el-Fâdiha [rezil-rüsvay eden] diye isimlendirilirdi.

...*De ki: "Siz alay edin bakalım. Kuşkusuz Allah hazer ettiğiniz/çekindiğiniz şeyi* {apaçık} *çıkaracaktır."*

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ
لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ
وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِن نَّعْفُ عَن طَائِفَةٍ مِّنكُمْ
نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

65. *Eğer onlara sorsan, "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk"* {yani, böylece oyalanıyorduk} *derler...*

---

[11] Bir önceki nota bakınız. (Çeviren)

Nebî (s.a) Tebûk gazvesinden Medine'ye döndüğünde, bu dört kişi o'nun önünde yürüyor ve gülerek ve alay ederek şöyle diyorlardı: "Muhammed Medine'de geri kalan kardeşlerimiz hakkında şunların şunların indiğini söylüyor. Cibrîl gelip onların söylediklerini o'na haber verdi. Nebî (s.a) 'Ammâr b. Yâsir'i gönderdi ve 'Ammâr'a, onların Allah'ın kitabı ve O'nun Rasûlü ile alay edip güldüklerini haber verip dedi ki: "Sen onlara sorduğun vakit kuşkusuz sana, "Biz yolculuk yapanların adeti üzere sadece eğleniyor ve şakalaşıyorduk" diyeceklerdir. Dolayısıyla yanmadan [onları yakacak bir azab inmeden] önce onlara yetiş." 'Ammâr onlara yetişti ve sordu:

— Ne diyorsunuz?

Onlar cevab verdiler:

— Yolculuk yapanların adeti üzere gülüp şakalaşıyorduk.

'Ammâr şöyle dedi:

— Allah ve O'nun Rasûlü doğru söylemiş, Rasûl de tebliğ etmiştir. Allah'ın gazabı üzerinize olsun, helâk oldunuz. Allah sizi helâk etsin.

Sonra 'Ammâr Nebî'nin (s.a) yanına döndü. Diğerleri de Nebî'nin (s.a) yanına gelerek o'ndan özür dilediler. el-Mahşî dedi ki:

— Ben onlarla birlikte yürüyordum. Sana Kitabı indiren hakkı için yemin ediyorum ki, onların dedikleri türden hiçbir söz söylemedim.

Nebî (s.a), söyledikleri herhangi bir söz dolayısıyla onları nehyetmedi, mazeretlerini kabul etti.[12] Bunun üzerine Allah, *Eğer onlara sorsan, "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk" derler* buyruğunu indirdi.

> ...{Ey Muhammed} *de ki: "Allah ile O'nun âyetleri ile ve O'nun Rasûlü ile mi eğlenip alay ediyordunuz?"*

Çünkü –Allah'tan olmaları hasebiyle– Muhammed (s.a) ve Kur'ân ile eğlenip alay etmeleri, Allah ile eğlenip alay etmeleri demektir.

> 66. *Boşuna mazeret beyan etmeyin. Îmânınızın ardından küfrettiniz. Sizden bir tâifeyi* {yani, diğerleriyle aynı söze dalmayan el-Mahşî b. Humeyyir'i} *affetsek bile, bir tâifeye* {yani, eğlenip alay edenlere} *azab edeceğiz. Doğrusu onlar mücrimlerdir/suçlulardır.*

---

12 Arabça baskıdaki ibare, mana itibariyle bu şekildedir. (Çeviren)

el-Mahşî b. Humeyyir Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— İsimlerin en kötüsü benim ismim iken, nasıl münâfık olmayayım?!

Nebî (s.a) de onu sordu:

— İsmin nedir?

O cevab verdi:

— el-Mahşî b. Humeyyir el-Eşca'î. Ensâr'dan Benî Seleme b. Cuşem ile antlaşmalıyım.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Sen artık 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân'sın.

Sonra el-Mahş b. Humeyr Yemâme günü öldürüldü.

Allah münâfıkların hallerini haber vererek buyuruyor ki:

الْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

67. *Münâfık erkeklerle, münâfık kadınlar birbirlerindendir* {yani, nifakta birbirlerinin evliyâsıdır}. *Münkeri* {yani, Muhammed'i (s.a) yalanlamayı} *emreder, ma'rûftan* {yani, Muhammed'e (s.a) ve o'nun getirdiklerine îmân etmekten} *nehyederler ve ellerini* {hayır yolunda harcamaktan imtina ederek} *sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular, O da onları unuttu* {yani, Allah'ın emri gereğince ameli terk ettiler, Allah da onları Kendisini zikretmekten alıkoydu}. *Kuşkusuz münâfıklar, evet onlar fâsıklardır.*

68. *Allah erkek münâfıklara, kadın münâfıklara ve kâfirlere* {yani, Arab müşriklerine}, *içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olarak*

kalmak üzere cehennem ateşini va'd etti. Bu onlara yeter {yani, şiddetli azab olarak cehennem onlara yeter}. *Allah onlara lanet etti ve onlar için mukîm* {yani, devamlı} *bir azab vardır.*

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا
اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي
خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

69. {Ey münâfık ve kâfirler!} *Siz de sizden öncekiler* {yani, daha önce geçmiş ümmetler} *gibisiniz. Halbuki onlar sizden kuvvetçe* {yani, yakalayış itibariyle} *daha şiddetli, mal ve evlatça daha çok idiler. Onlar halâkları* {yani, dünyadan nasibleri} *kadar faydalandılar. Siz de sizden öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *halâklarından faydalandıkları gibi faydalandınız* {yani, dünyadan nasibinizi aldınız}...

"Halâk" lafzının "nasîb" anlamına kullanılması açısından bunun bir benzeri de, *Onların âhirette bir halâkları* {yani, nasîbleri} *yoktur* (Âl-i İmrân, 3/77) âyetidir.

...ve siz de {bâtıla ve tekzibe} *o dalanlar gibi daldınız. İşte onların dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir* {yani, onların sevabları olmaksızın amelleri bâtıl olmuştur –çünkü onlar bu amelleri îmânsız yapmışlardı–}. *İşte onlar hâsirlerdir/zarara uğrayanlardır.*

Allah onları korkutmak üzere şöyle buyurmaktadır:

70. *Onlara, kendilerinden öncekilerin: Nûh kavminin, 'Âd'ın, Semûd'un, İbrahîm kavminin,* {Şu'ayb'ın kavmi olan} *Medyen as-*

hâbının, mu'tefikelerin {yani, yalanlayıcıların: Lût kavminin nebî olarak gönderildiği dört kasaba halkının} {azab} *haberi* {yani, hadîsi} *gelmedi mi? Rasûlleri onlara beyyinât ile gelmişti* {yani, dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişlerdi, kavimleri ise onları yalanlamışlar da helâk edilmişlerdi}. *Allah onlara* {günahsız yere azab etmek sûretiyle} *zulmetmiş değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*

Allah Teâlâ mü'minleri ve onların takvâlarını zikrederek şöyle buyurmaktadır:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَوٰةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

71. *Mü'min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *erkekler ile mü'min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *kadınlar* {yani, Rasûlullâh'ın (s.a) ashâbı –ki 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) onlardandır–} *birbirlerinin* {dîn hususunda} *velîleridir. Ma'rûfu* {yani, Muhammed'e (s.a) îmânı} *emreder, münkerden nehyeder, salâtı ikame ederler* {yani, beş vakit namazı eksiksiz edâ ederler}, *zekâtı îtâ ederler/verirler, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Kuşkusuz Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

72. *Allah mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara –içlerinde hâlidler olarak kalmak üzere– altından nehirler akan cennetler ve Adn cennetlerinde tayyib meskenler* {yani, arşın altından esen tatlı bir rüzgârın, beyaz bir miskin üzerlerinden geçerek ulaştığı yakut ve inciden köşkler} *va'd etti...*

Bunun bir benzeri de, *Nereye baksan büyük bir nimet ve bir mülk* {yani, üst taraflarında beyaz misk yığınları} *görürsün* (el-İnsan, 76/20) âyetidir.

...*Allah'tan bir rıdvân* {yani, Allah'ın onlardan hoşnut olması} *ise,* {cennette kendilerine bağışlanmış her türlü nimet ve hayırdan} *daha büyüktür. Şu* {yani, sevab}, *işte azîm fevz odur.*

Çünkü meleklerden bir melek, Allah'ın velîsinin/dostunun kapısına gelir de onun iznini almadan içeri girmez. Buna dâir kıssa, el-İnsan sûresinde geçmektedir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا
مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا
اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾

73. *Ey Nebî! Kâfirlere* {yani, Arab kâfirlerine} *ve münâfıklara karşı cihad et* {yani, kılıçla cihad et} *ve onlara* {yani, münâfıklara} *karşı sert ol* {yani, onlara dilinle sertlik göster}...

Ardından âhirette onların karar kılacakları yeri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...*Onların* {yani, kâfir ve münâfıkların} *me'vâları* {yani, masîrleri [sonunda varacakları yerleri]} *cehennemdir.* {Ona varacakları zaman} *ne kötü varış yeridir!*

74. *Söylemediklerine dâir Allah'a yemin ederler...*

İki ay süren Tebûk gazvesi boyunca Nebî'ye (s.a) Kur'ân nâzil olup durdu ve savaştan geri kalan münâfıkların ayıplarını sayıp döktü. Onların bir ricz/pislik olduklarını bildirdi. Nebî (s.a) ile birlikte gazaya katılmış olan münâfıklar bunu duyunca, geride kalan kardeşleri adına kızıp öfkelendiler. Culâs b. Suveyd b. es-Sâmit –Ensâr'dan Benî 'Amr b. 'Avf'dan 'Âmir b. Kays'ın da duyacağı şekilde– dedi ki:

— Medine'de geride bıraktığımız kardeşlerimiz bizim ileri gelenlerimiz ve eşrafımız iken, Muhammed'in söyledikleri doğru ise andolsun ki biz eşeklerden daha kötü bir durumdayız.

Bunun üzerine 'Âmir b. Kays, el-Culâs'a şöyle dedi:

— Evet, Allah'a yemin ederim ki Muhammed hem doğrudur, hem doğruluğu tasdik edilmiş olandır ve kuşkusuz sen eşekten daha kötüsün.

Medine'ye dönüldüğünde Ensâr'dan Âsım b. Adî, 'Âmir'in el-Culâs'a söylediklerini Nebî'ye (s.a) aktardı. Nebî (s.a) de 'Âmir ve el-Culâs'a haberci gönderip çağırttı. Nebî (s.a) el-Culâs'a söylediklerini nakledince, el-Culâs, Allah adına yemin ederek bu sözleri söylemediğini belirtti. Bu sefer 'Âmir dedi ki:

— Andolsun ki o bu sözleri, hatta daha fazlasını söyledi.

Nebî (s.a) ona sordu:

— Neymiş onlar?

'Âmir cevab verdi:

— Onlar seni öldürmeyi irade ettiler.

Ancak el-Culâs ve arkadaşları bunu reddetti. Nebî (s.a), "Haydi kalkın ve yemin edin" dedi. Her ikisi de minberin yanında ayakta durdu. el-Culâs, böyle bir söz söylemediğine ve 'Âmir'in yalan söylediğine yemin etti. 'Âmir de, Allah adına yemin ederek doğru söylediğini ve el-Culâs'ın sözlerini işittiğini ifade etti ve ardından da ellerini kaldırarak, "Allahım! Kulun ve Nebîne, yalancının yalan söylediğini, doğru söyleyenin de doğru olduğunu belirten buyruklarını indir" diye du'a etti, Nebî (s.a) de "Âmin" dedi. Bunun üzerine el-Culâs hakkında, *Söylemediklerine dâir Allah'a yemin ederler...* buyruklarını indi.

...Andolsun ki o küfür kelimesini söylediler ve islâmlarının {ya-

ni, îmân ettiklerini ikrar etmelerinin} *ardından küfrettiler ve başaramadıkları bir işe* {yani, Akabe'de Nebî'yi (s.a) öldürmeye} *yeltendiler. Halbuki intikam almaya kalkışmaları için, Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün kendilerini lütfuyla zenginleştirmiş olmasından başka bir sebeb de yoktu. Eğer tevbe ederlerse, onlar için hayırlı olur...*

Bunun üzerine el-Culâs, "Allah bana tevbe etmeyi teklif ediyor. Evet, Allah'a yemin ederim ki ben o sözleri söyledim" deyip, 'Âmir'in doğru söylediğini itiraf etti ve tevbe etti. Tevbesine de güzel bir şekilde bağlı kaldı. Allah, *Başaramadıkları bir işe yeltendiler* buyruğuyla, Nebî'yi (s.a) öldürmeye yeltendiklerini kasdetmektedir. Münâfıklar Tebûk gazvesi esnasında Akabe'de –gece bir geçitten geçerlerken– Nebî'yi (s.a) öldürmek istemişlerdi. Münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh, Tu'me b. Übeyrık, el-Culâs b. Suveyd, Mücemmi' b. Hârise, Ebû 'Âmir b. en-Nu'mân, Ebu'l-Havvâs, Mürâre b. Rabî'a, 'Âmir b. et-Tufeyl, 'Abdullâh b. 'Uteybe, Müleyh et-Temîmî, Hısn b. Numeyr ve bir başka adam onlardandır. Bunlar toplam oniki kişidir.[13] Ebû Lübâbe b. 'Abdu'l-Münzir, Hilâl b. Ümeyye ve şair Ka'b b. Mâlik ise (Tebûk gazvesine katılmayıp geride kaldıkları için) tevbe ettiler. Bunlarla beraber anılanların sayısı, onbeş kişi olmaktadır.

...Eğer {tevbeden} *tevelli ederlerse/yüz çevirirlerse, Allah onlara dünyada ve âhirette elîm* {yani, şiddetli} *bir azab ile azab eder. Onlar için yeryüzünde* {kendilerini koruyacak} *ne bir velî vardır, ne de* {onları azabtan kurtaracak/azab edilmelerini engelleyecek} *bir nasîr vardır.*

75. *Onlardan* {yani, münâfıklardan} *kimi de Allah'a şöyle va'd ettiler: "Eğer lütfundan ihsan ederse, andolsun ki sadaka vereceğiz* {ve akrabalık bağını gözeteceğiz} *ve muhakkak sâlihlerden* {yani, mü'minlerden: Allah'ın tevhîdine îmân edenlerden} *olacağız."*

Münâfıklar, Allah'ı ihlâsla tevhîd etmezler [birlemezler]. Allah ona rızkını vermişti. Şöyle ki: Ömer b. el-Hattâb'ın bir mevlâsı, –Hâtıb'ın da hamîmi [yakın arkadaşı] olan– münâfıklardan birini hataen öldürmüş-

---

13 Bunların isimleri için ayrıca bkz. el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid,* I, 111; Suyûtî, *ed-Durr,* IV, 243-244. (Çeviren)

tü. Nebî (s.a) onun borcunu Sa‘lebe b. Hâtıb'ın ödemesini istedi. O ise cimrilik etti, Allah'ın hakkını vermedi. Oysa öldürülen kişi Sa‘lebe b. Hâtıb'ın yakını/akrabası idi. Allah Teâlâ bu hususta şöyle buyurmaktadır:

76. *(Allah) onlara lütfundan ihsan edince, ona cimrilik ettiler ve tevelli ettiler. Onlar iraz edenlerdir/yüz çevirenlerdir.*

فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا
اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ
مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

77. *Allah'a olan va‘dlerini yerine getirmedikleri ve yalan söyleyegeldikleri için, O'nun likası gününe [O'na kavuşacakları güne]* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar onların âkıbetlerini kalblerinde bir nifaka dönüştürdü.*

Çünkü bu kimseler, “Eğer bize lütfundan ihsan ederse, hiç şüphesiz tasaddukta bulunacağız, şunu şunu yapacağız” demiş, fakat Allah lütfundan ihsan edince sözünü yerine getirmemişlerdi.

Sonra, Akabe ashâbını [dar geçitte Nebî'ye (s.a) suikast yapmak isteyenleri] zikrederek şöyle buyurmaktadır:

78. *Allah'ın, onların sırlarını ve necvâlarını* {yani, Nebî'yi öldürme kararlarını} *kesinlikle bildiğini bilmiyorlar mı? Doğrusu Allah bütün gaybları çok iyi bilendir.*

79. *Sadakalarda mü'minlerden gönüllerinden koparak bağışta bulunanlara* {yani, ‘Abdurrahmân b. ‘Avf ve ‘Âsım gibilerine} *bir türlü, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlara* {yani, Ebû ‘Akîl ile öteki mü'minlere} *diğer türlü laf atarak kaş-göz işâretleriyle alay edip eğlenenler var ya...*

Nebî (s.a), Tebûk gazvesine –ki Gazvetu'l-Usre [zorluk gazvesi] diye bilinir– gitme kararını verdikten sonra Müslümanlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine Benî Zühre'den ‘Abdurrahmân b. ‘Avf her biri bir miskal olmak üzere 4.000 dirhem getirdi. Nebî (s.a) ona sordu:

— Ey ‘Abdurrahmân b. ‘Avf! Çok getirdin, ailene bir şey bıraktın mı?

O şu cevabı verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Malımın tamamı 8.000 dirhemdir. 4.000'ini Rabbime borç verdim, diğer 4.000'ini kendim ve ailem için bıraktım.

Bunun üzerine Nebî (s.a) ona şöyle du‘a etti:

— Allah verdiğini de, bıraktığını da bereketli kılsın.

Gerçekten Allah ‘Abdurrahmân'ın malını bereketlendirdi. Öyle ki, vefat ettiğinde malının sekizde-biri –her hanımına 90.000 dirhem olmak üzere iki hanımına düşen– 180.000 dirhem idi.

Benî ‘Amr b. ‘Avf'dan ‘Âsım b. ‘Adî el-Ensârî de bir deve yüküne tekâbül eden 70 vesk hurma getirdi ve onu sadaka malları arasına boşalttı. Nebî'ye (s.a) de azlığından ötürü özür beyan etti. Benî ‘Amr'dan Ebû ‘Akîl b. Kays el-Ensârî ise sadece 1 sâ‘ hurma getirdi ve sadaka malları arasına koyup dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Gece boyunca hurmaların kurutulması işinde 2 sâ‘ karşılığı çalıştım. 1 sâ‘ı Rabbime karz [ödünç] olarak veriyorum, 1 sâ‘ını da aileme bıraktım. Böylece sadakalar arasında benim de payımın bulunmasını istedim.

Orada oturan birkaç münâfık, çok sadaka veren için, “Bu bir riyakârdır” diyorlar, az sadaka veren için de, “Bu adamın, getirdiği mala ihtiyacı daha fazladır” diyorlardı. ‘Abdurrahmân ile ‘Âsım'a, “Siz sadece riyakârlık olsun ve yaptığınız dilden dile dolaşsın diye böyle yaptınız” dediler. Ebû ‘Akîl ile de, “Allah ve O'nun Rasûlü'nün Ebû ‘Akîl'in getirdiği 1 sâ‘a ihtiyaçları yoktur” deyip alay ettiler ve güldüler. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

> *...Sadakalarda mü’minlerden gönüllerinden koparak bağışta bulunanlara* {yani, ‘Abdurrahmân b. ‘Avf ve ‘Âsım gibilerine} *bir türlü, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlara* {yani, Ebû ‘Akîl ile öteki mü’minlere} *diğer türlü laf atarak kaş-göz işâ-*

retleriyle alay edip eğlenenler var ya, asıl Allah onlarla eğleniyor/alay ediyor {yani, Allah âhirette münâfıklarla eğlenecektir/alay edecektir}. *Onlar için elîm* {yani, pek acıklı/can yakıcı} *bir azab vardır.*

"Sehira" [eğlenmek/alay etmek] fiilinin kullanılması açısından bunun bir benzeri de, *Eğer bizimle alay ediyor/eğleniyor iseniz, bizimle alay ettiğiniz/eğlendiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz/eğleneceğiz* (Hûd, 11/38) âyetidir.

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْع۪ينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَل۪يلاً وَلْيَبْكُوا كَث۪يراً
جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

80. *Onlar* {yani, münâfıklar} *için ister istiğfâr et, ister istiğfâr etme. Onlar için yetmiş kere istiğfâr etsen de Allah onlara mağfiret etmeyecektir. Şu, onların Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne küfr etmeleri sebebiyledir. Allah fâsıklar kavmini hidâyete iletmez.*

Ömer b. el-Hattâb dedi ki:

— Allah'ın seni ondan [münâfıklar için istiğfâr etmekten] nehy etmesinin ardından onlar için istiğfâr etme!

Nebî (s.a) ona şöyle karşılık verdi:

— Ey Ömer! Öyleyse ben de onlar için yetmişbir kere istiğfâr ederim?

Bunun üzerine Allah, *Onlar için istiğfâr etmen ile istiğfâr etmemen onlarca birdir. Allah onlara mağfiret etmez. Kuşkusuz Allah fâsıklar kavmini* {onlara şiddetli gazabından ötürü} *hidâyete iletmez* (el-Münâfikûn, 63/6) buyruğunu indirerek Tevbe sûresindeki bu âyeti nesh etti.

81. *Rasûlullâh'ın hilâfına geride kalanlar* {yani, kimisi zorluğu bahane ederek, kimisi başka gerekçeler ileri sürerek Tebûk gazvesine katılmayanlar –ki seksen küsur kişidir–} *oturmalarına sevindiler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmeyi kerih görüp* {birbirlerine, "Tebûk gazvesi için Muhammed (s.a) ile} *bu sıcakta seferber olmayın" dediler* {yani, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarından müteşekkil yedi kişi, birbirlerine, "Sıcak aşırı, yolculuk ise çok uzun" dediler}. {Ey Muhammed} *de ki: "Cehennem ateşinin sıcağı daha şiddetlidir. Keşke fıkh etselerdi.*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "lev kânû yefqahûn" [keşke fıkh etselerdi] yerine, "lev kânû ya'lemûn" [keşke bilselerdi] şeklindedir.

82. *Artık kesbettiklerinin [yapıp ettiklerinin] karşılığı olarak* {dünyada} *az gülsünler* {yani, az istihza/alay etsinler –gülmeleri kesilecektir–}, {pişmanlıklarından ötürü âhirette ateşte} *çok ağlasınlar* {ağlamaları kesilmeyecektir}.

فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ
فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ
عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضٖيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفٖينَ
﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ
اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدٖينَ ﴿٨٦﴾

83. *Eğer Allah seni* {Tebûk gazvesinden Medine'ye} *onlardan bir tâifenin yanına döndürür de savaşa çıkmak için senden izin isterlerse de ki: "*{Bir gazada} *benimle beraber ebediyen çıkmayacaksınız ve benimle beraber bir düşmana karşı asla savaşmayacaksınız. Madem ki siz evvelki defa* {geride kalıp} *oturmaya râzı*

oldunuz, öyleyse şimdi de {gazadan} *geri kalanlarla birlikte otu-run."*

Kasdedilenler, münâfıklar arasından savaştan geri kalan bir tâifedir. Yoksa Tebûk gazvesinden geri kalan herkes münâfık değildi. 'Abdullâh b. Übey, Ced b. Kays ve Mu'attib b. Kuşeyr bunlardandır.

Münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey'in oğlu, (babasının vefatı üzerine) Nebî'ye (s.a) gelip, "Allah adına sana ant veriyorum. Düşmanları hâlime sevindirme" diyerek o'ndan, babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi. Nebî (s.a) de namazını kıldırmak isteyince, şu âyet nâzil oldu:

84. *Onlardan* {yani, münâfıklardan} *ölen hiç birinin namazını ebediyen kılma ve kabrinin başında da durma! Doğrusu onlar Allah'a küfrettiler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr ettiler} *ve O'nun Rasûlü'ne* {küfrettiler: "O rasûl değildir" dediler} *ve fâsıklar olarak öldüler.*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onun cenaze namazını kıldırmadan vazgeçti, fakat ashâbına onun namazını kılmalarını emretti.[14]

85. *Onların malları ve evlatları acayibine gitmesin/seni imrendirmesin. Allah sadece bunlar dolayısıyla onlara dünyada azab etmeyi ve nefislerinin kâfirler oldukları halde güçlükle çıkmasını* {yani, küfür üzere ölmelerini} *irade ediyor.*

86. *"Allah'a îmân edin* {yani, Allah'ı ve O'nun birliğini tasdik edin} *ve O'nun Rasûlü ile birlikte* {düşmana karşı} *cihad edin" diye bir sûre* {yani, bunları ihtiva eden Tevbe sûresi} *indirildiği zaman, onlardan tavl sahibi olanlar* {yani, münâfıklardan mâlî bolluk içinde bulunanlar} *senden izin istediler* {ey Muhammed} *ve, "Bizi bırak da oturanlarla birlikte olalım"* {yani, gazadan geri kalıp oturanlarla beraber olalım} *dediler.*

el-Ced b. Kays ve Mu'attib b. Kuşeyr de geri kalanlardandır.

---

14 Bu husustaki rivâyetler arasında Rasûlullâh'ın, ashâbına, onun cenaze namazını kılmalarını emrettiğini ifade eden bir rivâyet tesbit edemedik. (Çeviren)

رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾
وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ
الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

87. *Geri kalanlarla* {yani, kadınlarla} *birlikte olmaya râzı oldular ve kalbleri* {küfürle} *tab‘ edildi* {yani, hatm edildi/mühürlendi}. *Artık onlar* {tevhîdi} *fıkh etmezler/anlamazlar.*

Sonra, mü’minlerin niteliklerini zikrederek şöyle buyuruyor:

88. *Fakat Rasûl ve o'nun beraberindeki îmân edenler* {düşmana karşı Allah yolunda: Allah'a itaat uğrunda} *malları ve canlarıyla cihad ettiler. İşte onlar için hayırlar vardır ve işte onlar müflihlerdir/felâha erenlerdir.*

89. *Allah onlar için* {âhirette}, *içinde hâlidler olacakları* {yani, ölmeyecekleri} *altından nehirler akan cennetler hazırladı. Şu* {yani, zikredilen o sevab/mükâfaat} *fevz-i azîmdir.*

90. *Bedevîlerden özür beyan edenler,* {Nebî'ye (s.a)}, *kendilerine* {oturmak üzere} *izin verilsin diye geldiler...*

Bunlar elli kişi olup, Ebu'l-Havvâs el-A‘râbî de onlardandır.

...{Gazaya gitmeyip} *oturanlar ki Allah'a küfrettiler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ettiler} *ve O'nun Rasûlü'ne* {küfrettiler: “O Rasûl değildir” dediler}. *Onlardan küfredenlere* {yani, münâfıklara} *elîm* {yani, pek acıklı/can yakıcı} *bir azab isabet edecektir.*

Sonra ruhsat verdiklerini zikredip buyuruyor ki:

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ
وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ
مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

91. *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı samimi/hayırhah olmak şartı ile zayıflara* {yani, kötürümlere ve ihtiyarlara}, *hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara,* {oturmaları dolayısıyla} *bir harec [mesuliyet] yoktur, muhsinlerin aleyhine bir yol olmaz. Allah* {gazadan geri kalmalarına karşı}*gafûrdur,* {yani, {onlara karşı: Cüheyne, Müzeyne ve Benî ʻUzre'ye karşı} *rahîmdir.*

92. *Kendilerine binek temin etmen için sana gelip,* {senin de ey Muhammed onlara}, *"Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum" dediğin vakit,* {çıkmak istedikleri bu gaza için} *harcayacak birşey bulamadıklarından ötürü üzülerek gözlerinden yaş akıtarak geri dönenlere* {yani, senden sarfedenlere} *de* {bir harec/mesuliyet yoktur}.

Âyet, altısı Ensâr'dan olan yedi kişi: Benî ʻAmr b. Yezîd b. ʻAvf'dan ʻAmr b. ʻAbse, ʻAlkame b. Yezîd, Benî Vâfid'den el-Hâris, Benî Seleme'den ʻAmr b. Hizâm, Benî ʻAmr b. ʻAvf'dan Sâlim b. ʻUmeyr, Benî Neccar'dan ʻAbdurrahmân b. Kaʻb ile ʻAbdullâh b. Maʻkil el-Müzenî –ki künyesi Ebû Leyla ʻAbdullâh'tır– hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'nin (s.a) yanına gelerek dediler ki:

— Biz sırtına binip savaşa çıkacak bineğe sahib değiliz. Bize binek temin et!

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Sizi bindirecek binek bulamıyorum.

Bunun üzerine onlar, harcayacak bir şey bulamadıklarından ötürü üzüntülerinden gözlerinden yaş akıtarak Nebî'nin yanından ayrılıp gittiler.

Sonra Allah bolluk ve imkân sahibi olanları ayıplayarak şöyle buyurmaktadır:

93. *Yol sadece, zengin oldukları halde senden izin isteyenlerin aleyhine vardır ki onlar* {yani, münâfıklar} *geride* {yani, Medine'de} *kalanlarla beraber olmaya râzı oldular. Allah da onların* {yani, münâfıkların} *kalblerini* {küfürle} *tab' etti* {yani "hatm etti/mühürledi}. *O yüzden onlar bilmezler.*

Sonra onlardan haber verip buyuruyor ki:

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا
لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ
إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ
وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ
عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا
وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

94. {Gazanızdan} *onlara/yanlarına rücû ettiğiniz/döndüğünüz vakit size özür beyan edecekler* {yani, 'Abdullâh b. Übey özür beyan edecek}. *De ki: "Boş yere özür beyan etmeyin. Size îmân etmeyiz* {yani, sizin ileri süreceğiniz mazeretleri tasdik etmeyiz/onların doğruluğunu kabul etmeyiz}. *Allah bize, haberleri-*

Ardından Allah onların sevablarını/mükâfaatlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> ...*Allah onları rahmetine* {yani, cennetine} *koyacaktır. Kuşkusuz ki Allah* {onların zenblerine/günahlarına} *gafûrdur* {onlara} *rahîmdir.*

Âyet, Mukarrin el-Müzenî hakkında inmiştir.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ
الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

> 100. *Muhacir ve Ensâr'dan* {İslâm'ı kabul ederek} *sâbıkların [öne geçenlerin] evvelleri* {yani, her iki kıbleye doğru namaz kılan ilkleri –ki bunlar, 'Alî b. Ebî Tâlib ve Bedir'e katılanlardan on kişidir–} *ve* {İslâm dîni üzere} *ihsan ile onlara ittibâ edenler var ya, Allah* {itaatleri sebebiyle} *onlardan râzı olmuş, onlar da O'ndan* {sevabı/mükâfaatı sebebiyle} *razı olmuşlardır. Onlar için* {âhirette}, *içinde hâlidler olacakları* {yani, ölmemek üzere kalacakları} *altından nehirler akan cennetler* {yani, bostanlar} *hazırlamıştır. Şu* {yani, sevab/mükâfaat}, *fevz-i azîmdir [büyük başarıdır].*

> 101. *Etrafınızdaki bedevîlerden* {yani, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Ğıfâr ve Eşca'dan} *münâfıklar vardır...*

Bunların konakladıkları yerler Medine çevresinde idi ve münâfıktılar.

...*Medine ehlinden de* {münâfıklar vardır}. *Nifakı âdet edinmişlerdir* {yani, bu hususta becerikli ve maharetlidirler}...

'Abdullâh b. Übey, Ced b. Kays, el

Culâs, Mu'attib b. Kuşeyr, Vehûc b. el-Eslet, râhib Ebû 'Âmir b. en-Nu'mân er-Râhib –ki Nebî ona fâsık adını vermiştir ve aynı zamanda o, melekler tarafından yıkanan Hanzala'nın da babasıdır– onlardandır.

...{Ey Muhammed} *sen onları bilmezsin, onları Biz biliriz* {yani, ey Nebî (s.a), sen onların nifaklarını tanımazsın, onların nifaklarını biz tanırız}. *Onlara iki kere azab edeceğiz* {yani, ölüm hâlinde melekler yüzlerine ve arkalarına vuracak, kabirde de münker-nekir onlara azab edecektir}. *Sonra, azîm bir azaba* {yani, cehennem azabına} *reddolunacaklar/iâde edilecekler.*

102. *Diğerleri de zenblerini/günahlarını itiraf ettiler. Sâlih bir ameli* {yani, Tebûk gazvesinden önce Nebî (s.a) ile birlikte bir gazaya katılma ameli} *diğer bir seyyie/kötü* {yani, Tebûk gazvesinden geri kalmak} *ile karıştırtırdılar...*

Buyruk, hepsi de Ensâr'dan olan Ebû Lübâbe –ki asıl adı Mervân b. 'Abdu'l-Münzir'dir–, Evs b. Hizâm ve Vedî'a b. Sa'lebe hakkında inmiştir. Bu üç kişi, Nebî'nin (s.a) Tebûk gazvesinden dönmekte olduğu haberini ve Allah'ın gazaya çıkmayıp geri kalanlar hakkında neler indirdiğini öğrenince, kendilerini mescidin direklerine bağladılar. Nebî (s.a) bir gazaya giderken mescidde iki rekat namaz kıldığı gibi, bir gazveden döndüğünde de, ehline/ailesine uğramadan önce mescidde iki rekat namaz kılardı. Nebî namaz kılmak üzere mescide geldiğinde, onların direklere bağlı olduklarını görüp durumlarını sorduğunda, "Bu Ebû Lübâbe ve arkadaşlarıdır. Geride kaldıklarına pişman oldular ve Nebî (s.a) çözmedikçe kendilerini çözmeyeceklerine dâir yemin ettiler" diye cevab verildi. Nebî de, "Emir almadıkça onları çözmeyeceğime, Allah kabul etmedikçe onların mazeretlerini kabul etmeyeceğime yemin ediyorum" dedi. Bunun üzerine Allah Ebû Lübâbe ve arkadaşları hakkında, *Diğerleri de zenblerini/günahlarını itiraf ettiler. Sâlih bir ameli diğer bir seyyie/kötü ile karıştırdılar* buyruğunu indirdi.

...*Olur ki Allah onların tevbelerini kabul eder. Muhakkak Allah* {onların geri kalmalarına karşı} *gafûrdur,* {onlara} *rahîmdir.*

Mukâtil dedi ki: *'Asâ* [olur ki], Allah'tan olunca [Allah hakkında kullanılınca], vâcib olur [gereklilik/zorunluluk ifade eder].

Bu âyet nâzil olunca Nebî onları çözdü. Onlar da gidip mallarını Nebî'ye getirdiler, "İşte bunlar senden geri kalmamıza sebeb olan mallarımız. Bunları sadaka olarak dağıt" dediler. Fakat onların mallarını almak Nebî'nin (s.a) hoşuna gitmedi. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلٰوتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ
وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللّٰهِ إِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ
إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

103. *Onların mallarından bir sadaka al, onunla onları* {yani, geride kalışlarından ötürü} *tezkiye edersin* {yani, onları ıslah edersin} *ve onlara salât et* {yani, onlar için istiğfâr et}. *Doğrusu senin salâtın, onlar için bir sekendir* {yani, senin onlar için istiğfâr etmen, onların kalblerine bir seken/sükunet ve onlar için bir itminandır}. *Allah* {yani, onların, "Mallarımızı al ve onları sadaka olarak dağıt" dediklerine} *semîdir,* {ona} *alîmdir.*

104. *Bilmediler mi: Doğrusu Allah, kullarından tevbeyi kabul eden ve sadakaları alan* {yani, kabul eden} *O'dur. Muhakkak ki Allah tevvab-rahîmdir.*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onların mallarının üçte-birini aldı ve üçte ikisini bıraktı. Çünkü Allah, *Onların mallarını al* buyurmamış, *Onların mallarından al* buyurmuştur. İşte bundan dolayı mallarının tümünü almadı, sadece üçte-birini aldı ve onu da tasadduk etti.

> 105. {Ey Muhammed onlara} *de ki: "Haydi* {yeniden bir daha} *amel edin. Allah amellerinizi görecek, O'nun Rasûlü ve mü'minler de (görecek) ve gayb ve şehâdeti bilene red/iâde olunacaksınız da amellerinizi size haber verecektir.*

> 106. *Diğerleri de Allah'ın emrine/emri için ircâ edilmişlerdir* {yani, tevbeleri Allah'ın emri gelene kadar ertelenmişlerdir/bekletilmişlerdir}...

("İrcâ" kökünün, "ertelemek, geri bırakmak, bekletmek, eğlemek" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Onu ve kardeşini ircâ et* {yani, o'nu ve kardeşini: Mûsâ ve Hârûn'u beklet/eğle, ki onların durumu hakkında düşünelim} (el-A'râf, 7/111 ve eş-Şu'arâ, 26/36) buyruğudur. *Diğerleri de Allah'ın emrine/emri için ircâ edilmişlerdir* buyruğu, Allah'ın tevbelerinin kabulüne dâir buyruğu gelene kadar bekletilmişlerdir demek olur. Bunlar Benî Zeyd'den Mürâre b. Rabî'a, Ensâr'dan ehl-i Kubâ'dan Benî Vâkıb'dan Hilâl b. Ümeyye, Benî Seleme'den şair Ka'b b. Mâlik'tir. Bunlar Ebû Lübâbe'nin yaptığı gibi bir şey yapmadılar. Onun için ne tevbelerinin kabulü, ne de görecekleri ceza söz konusu edilmemiştir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmaktadır:

> ...*Ya onlara azab eder ya da* {bağışlayarak} *onların tevbelerini kabul eder. Allah alîmdir, hakîmdir.*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Allah alîmdir, hakîmdir" yerine, "Allah gafûrdur, rahîmdir" şeklindedir.

> 107. *Onlar ki* {yani, münâfıklar}, *bir mescid edindiler: zarar vermek* {kalblerinde} *küfretmek* {yani, nifak çıkarmak}, *mü'minler arasına tefrika sokmak...*

Buyruk, hepsi de Benî 'Amr b. 'Avf'tan olan Ensâr arasındaki oniki münâfık hakkında inmiştir. Harec b. Haşef, Hârise b. 'Amr ve onun oğlu Zeyd b. Hârise, Nufeyl b. el-Hâris, Vedî'a b. Sâbit, Hizâm b. Hâlid, Mücemmi' b. Hârise onlardandır.[15] Bunlar dedi ki:

---

15 İsimlerin karşılaştırması için bkz. Kurtubî, VIII, 253-254. (Çeviren)

— Bir mescid yapalım. Orada kendi aramızda sohbet ederiz. Ebû ‘Âmir er-Râhib el-Yahudi –ki melekler tarafından yıkanan Hanzala'nın babasıdır– Şam'dan dönünce de ona deriz ki:

— Bu mescidi, senin bize imamlık yapman için bina ettik.

İşte Allah Teâlâ'nın şu buyruğu buna işaret etmektedir:

> *...Önceden Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne harbeden kimseye* {yani, Râhib diye isimlendirilen Ebû ‘Âmir'e} *bir gözetleme yeri olmak için...*

Kendisini ibâdete ve ilme vermesi nedeniyle Ebû ‘Âmir'e, “er-Râhib” deniyordu. Fakat Nebî'nin (s.a) du‘asından ötürü Kınnesrîn'de kâfir olarak öldü.

Bu kişiler [Harec b. Haşef, Hârise b. ‘Amr ve onun oğlu Zeyd b. Hârise, Nufeyl b. el-Hâris, Vedî‘a b. Sâbit, Hizâm b. Hâlid, Mücemmi‘ b. Hârise ve arkadaşları] Nebî'ye (s.a) gelerek dediler ki:

— Namaz için yürüyerek (mescidine/Medine'deki Mescid-i Nebî'ye) gelmek –uzak olması hasebiyle– bize zor geliyor. Bir mescid bina etmek için bize izin ver.

Nebî (s.a) de onlara izin verdi. Cuma günü mescidi bina etme işini bitirdiklerinde Nebî'ye (s.a) sordular:

— Onlara kim imam olacak?

Şöyle karşılık verdi:

— Onlardan bir adam.

Akabinde Mücemmi‘ b. Hârise'ye onlara imam olmasını emretti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Mücemmi‘ de yemin ederek şöyle dedi:

— Biz bu mescidi bina etmekle hayırdan başka bir şey irade etmedik.

Allah Teâlâ ise Mücemmi‘ hakkında şunları indirdi:

> *...Ve “Hüsnâdan/iyilikten başka bir şey irade etmedik” diye yemin edecekler. Allah onların* {bu yeminlerinde} *yalancı olduklarına şehâdet eder.*

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ
اَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ
هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
اِلَّا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾
اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ
وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

108. *Onun içerisinde* {yani, münâfıkların mescidinde} *ebediyyen* {namaz kılmak için} *durma...*

Nebî (s.a) bundan dolayı orada hiç namaz kılmaz, hatta yanından bile geçmezdi, bir başka yoldan gider gelirdi. Halbuki bundan önce orada namaz kılardı.

...İlk günden {yani, ta baştan beri} *takvâ üzerine kurulan mescid* {yani, Medine'de bina edilmiş ilk mescid olan Kubâ' mescidi}, *içinde* {namaz kılmak üzere} *durmana elbette daha layıktır...*

Çünkü bu mescid, münâfıkların mescidinden önce bina edilmişti.

...Onda {yani, Kubâ' mescidinde}, {hadeslerden ve cünüblükten} *temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever.*

Buyruk, Ensâr hakkında inmiştir. Bu âyet inince Nebî (s.a) gidip Ku-

bâ' mescidinin kapısında durdu. Mescidde Muhacirler ile Ensâr'dan kimseler vardı. Nebî (s.a) mescidde bulunanlara sordu:

— Siz mü'min misiniz?

Sustular ve o'na cevab vermediler.

İkinci defa sordu:

— Siz mü'min misiniz?

Ömer b. el-Hattâb cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Kazâya îmân eder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Belâya sabreder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Bolluk ve rahat dolayısıyla şükreder misiniz?

Ömer cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki siz mü'minsiniz.

Sonra Nebî (s.a) Ensâr'a sordu:

— Azîz ve celîl olan Allah temizlik hususunda sizden övgüyle söz etti. Ne yapıyorsunuz?

Onlar cevab verdiler:

— Küçük ve büyük abdestten sonra su ile temizleniyoruz.

Bunun üzerine Nebî (s.a), *Onda temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever* buyruğunu okudu.

Sonra Mücemmi‘ b. Hârise[16] İslâm'a güzel bir şekilde bağlandı. Ömer b. el-Hattâb da onu Kûfe'ye, Kûfe halkına Kur'ân öğretmek üzere gönderdi. ‘Abdullâh b. Mes‘ûd'a Kur'ân'ı o öğretmişti.

109. *Binasını* {binasının temelini: Kubâ' mescidini} *Allah'tan bir ittika ve rıdvân üzerine kuran* {bununla da bir hayır ve Rabbin rızasını irade eden} *kimse* {yani, Kubâ' mescidi cemaati} *mi hayırlıdır, yoksa binasını* {yani, binasının temelini} *her an çökecek bir yar üzerine* {yani, bir kenar/çıkıntı üzerine –ki o (sağlam) bir temelden yoksundur–} *kurup da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan* {yani, bina ile birlikte cehennem ateşine düşen} *kimse mi? Allah zâlimler kavmini hidâyete iletmez.*

Dırâr mescidinin inşasını bitirdiklerinde münâfıklar Nebî'den (s.a), mescidlerinde namaz kılmak için izin istediler. Kubâ' mescidi cemaati de gelip, "Ey Allah'ın Rasûlü! Mescidimize gelmeni ve onda namaz kılmanı, biz de namazında sana iktidâ etmeyi arzu ediyoruz" dediler. Rasûlullah (s.a) bir gurub ashâbı ile birlikte Kubâ' mescidine gitmek üzere yola koyuldu. Bunu haber alan münâfıklar da o'nu karşılamaya çıktılar. Yolu yarıladığında Cibrîl, *Binasını Allah'tan bir ittika ve rıdvân üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını her an çökecek bir yar üzerine kurup da onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?* buyruğunu indirince, Nebî (s.a) mescide baktı. Yedincisinde nerdeyse bayılacaktı.[17] Hızlıca geri döndü. Sonra münâfıklar gelip özür beyan ettiler. O da onların dışarıya vurdukları hallerini kabul etti, gizli hallerini ise Allah'a havale etti.

110. *Kalbleri parça parça oluncaya* {yani, ölünceye} *kadar kurdukları bina kalblerinde bir rayb olmaya devam edecektir* {yani, onu bina ettiklerinden ötürü kalblerinde daima bir hasret ve sıkıntı olacaktır}. *Allah alîmdir, hakîmdir.*

---

16 Bkz. İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe,* IV, 290-291; İbn Hacer, *el-İsâbe,* V, 577'de adının Mücemmî‘ b. Câriye olduğu belirtilmektedir. Nitekim Muhakkik de nüshaların birinde böyle olduğuna işaret etmiştir. (Çeviren)

17 Metinde de aynen böyledir. (Çeviren)

Nebî (s.a) ‘Ammâr b. Yâsir, el-Mut‘am b. ‘Adî'nin azatlısı Vahşî'yi gönderdi. Onlar da ona bir delik açtılar. Sonra da yerin dibine geçip cehennem ateşine yuvarlandı. Nebî oranın çöplük olarak kullanılmasını, leşlerin oraya atılmasını emretti. Benî Sâlim diyarında bulunan Kubâ’ mescidi, Nebî'nin (s.a) hicretinden birkaç gün sonra bina edilmişti.

Sonra cihada teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

111. *Kuşkusuz Allah mü’minlerden nefislerini* {yani, ecellerinin/ömürlerinin geri kalanını} *ve mallarını –cennet onların olmak üzere– satın aldı. Allah yolunda savaşırlar,* {düşmanlarını} *öldürür ve* {sonra düşman tarafından} *öldürülürler. Tevrat'ta, İncil'de ve Kur’ân'da yerine getirmeyi taahhüt ettiği hakk bir va‘ddir* {yani, Allah onlara va‘d ettiğini gerçekleştirecek: cenneti –ki bu âyette onlara va‘d etmiştir– verecektir. Çünkü Allah'ın kullarına ahdi, Allah yolunda öldürülene cenneti vereceği şeklindedir}. *Kim ahdine Allah'tan daha vefalıdır* {yani, hiç kimse ahdine O'ndan daha vefalı değildir}. *Öyleyse O'nunla akdettiğiniz* {ve Rabbinize ikrar ettiğiniz} *bey’attan dolayı müjdeler olsun. Şu* {sevab}, *fevz-i azîm* {yani, azîm necat/kurtuluş: cennet} *odur.*

Sonra onların amellerinin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ
السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ
لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
اُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

112. {Zenblerden/günahlardan} *tâibler [tevbe edenler], âbidler [ibadet edenler]* {yani, muvahhidler} *hâmidler [hamd edenler], sâihler* {yani, sâimler/oruç tutanlar}, *râki‘ler ve sâcidler* {yani, farz namazlarda (rükû ve sücûd edenler)}, *ma‘rûfu* {yani, Allah'ı vahdâniyetine îmânı} *emredenler, münkerden* {yani, şirkten} *nehyedenler ve Allah'ın hududunu* {yani, Allah'ın cihad ehli için

bu âyette zikrettiklerini} *muhafaza edenler var ya, o mü'minleri müjdele* {yani, bu şarta sadakat gösterenleri cennetle müjdele}.

113. *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* {yani, Nebî'ye ve îmân edenlere, müşrikler için istiğfâr etmeleri yakışmaz/uygun olmaz}.

Mekke'nin fethinden sonra Nebî (s.a) ebeveyninden hangisinin daha sonra vefat ettiğini sordu. "Âmine b. Vehb b. Abdi Menâf" denilince de, "Ben de onun için istiğfâr edeyim, çünkü İbrahîm de müşrik olduğu halde babası için istiğfâr etmişti" demesi üzerine Allah, *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* buyruğunu indirdi. Zira onların küfür üzere ölmeleri, cehennemlik olduklarının tebeyyün etmesi demekti. Bu bakımdan Muhammed (s.a) ile 'Alî b. Ebî Tâlib (a.s) hakkında nâzil olan şu âyette, İbrahîm'in kâfir olan babasına yaptığı istiğfârın nasıl gerçekleştiğini beyan etti:

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ
وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ
قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

114. *İbrahîm'in babası için istiğfâr etmesi, başka değil ona verdiği bir va'dden dolayı idi* {çünkü İbrâhîm, babasına, onun için

> istiğfâr edeceğine dâir söz verdiği için istiğfâr etti}. *Onun* {yani, babasının}, *Allah'ın düşmanı olduğu* {kâfir olarak öldüğü vakit} *kendisine* {yani, İbrâhîm'e} *tebeyyün edince, ondan teberri etti* {yani, onun için istiğfâr etmedi}. *Kuşkusuz İbrahîm evvâh* {yani, –Habeşce'de– yakîn sahibi}, *halîm* {yani, taqî-zeki} *idi.*

> 115. *Onlara hidâyet etmesinin ardından ittika edecekleri şeyleri* {sakınmaları/uzak durmaları gereken ma'siyetleri} *beyan etmedikçe [bildirmedikçe] Allah bir kavmi dalâlete düşürmez* {yani, Allah, orada hazır bulunmayanlara, dönüp geldikleri vakit uzak durmaları gereken ma'siyetleri bildirmeden bir kavmi kendi hâline terk etmez}...

Allah bir takım farzlar indirdi, mü'minler de onlara göre amel etti. Sonra ilk emirleri nesh eden başka buyruklar indirdi ve bu yeni buyruğa göre amel etmelerini istedi. Ancak bu bilgi orada bulunmayan bazı kimselere ulaşmadığı için nesh eden buyruğa göre amel etme imkânı bulamadılar. Bu durumu Nebî'ye (s.a) arz ederek, "Ey Allah'ın Nebîsi! Biz senin yanında iken şarab helâldi, kıble Beytu'l-Makdis idi. Yanından ayrıldıktan sonra kıble değiştirildi, şarab haram kılındı, fakat bu bilgiler bize ulaşmadı. Biz de değiştirilmesinden sonra eski kıbleye doğru namaz kılmaya ve haram kılınmasından sonra şarab içmeye devam ettik. Şimdi bizim için ne dersin?" diye sordular. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Onlara hidâyet etmesinin ardından ittika edecekleri şeyleri beyan etmedikçe Allah bir kavmi dalâlete düşürmez* buyruğunu inzal buyurdu.

> ...*Kuşkusuz Allah her şeye alîmdir* {yani, onlara Kur'ân'dan dilediği nesh edici buyruklar ile verdiği emirleri çok iyi bilendir. Böylece önceki hükümlerden dilediğini nesh eder, dilediğini nesh etmeksizin bırakır}.

> 116. *Kuşkusuz semâvât u arzın mülkü Allah'ındır.* {Hayat sahibi varlıkları} *diriltir ve öldürür.* {Ey kâfirler topluluğu!} *Sizin için Allah'ın dûnundan ne bir velî* {yani, yakın}, *ne bir nasîr* {yani, sizi azaba karşı koruyacak kimse} *vardır.*

Çünkü kâfirler, "Kur'ân Allah indinden değildir, Muhammed kendiliğinden uyduruyor" diyorlardı.

Bunun bir benzeri de, *Biz bir âyetten neyi nesh veya insâ edersek* {yani, bir âyetten neyi tebdil eder de onu tahrim edersek}, *ondan daha hayırlısını* {yani, onun yerine sizin için daha üstün ve daha faydalı bir başka vahiy} *veya onun benzerini getiririz* {yani, nesh ettiğimizin bir benzerini getiririz yahut onu insâ eder olduğu gibi bırakırız, nesh etmeyiz}. *Bilmez misin ki, Allah her şeye* {yani, nesh eden âyeti de, nesh edilen âyeti de indirmeye} *kadîrdir* (el-Bakara, 2/106) âyet-i kerîmesidir.

> 117. *Andolsun ki Allah Nebî'ye ve zorluk saatinde* {yani, Tebûk gazvesinde/savaşında} *–hem de onlardan bir ferîqın* {yani, tâifenin} *kalbleri* {ma'siyete/itaatsizliğe} *zeyğ* {yani, meyl} *etmek üzere iken– o'na tâbi olan Muhacirler ile Ensâr'a döndü/teveccüh etti* {yani, Allah Teâlâ onların hatalarından vazgeçti/hatalarını bağışladı}...

Müslümanlar bu gazvede: zorluk gazvesinde [Tebûk savaşı] çok büyük sıkıntı çektiler ve açlıkla karşı karşıya kaldılar. İki-üç kişi bir deveye, hem de üzerinde yük bulunan bir deveye sırayla biniyorlardı. Tek bir hurma tanesi, iki hatta üç kişi arasında pay ediliyordu. Onlardan biri bir hurmayı ağzına alıp biraz çiğnedikten sonra diğerine veriyor, o da çiğnerken bir başkası ona, iyice çiğnedikten sonra onu kendisine vermesini söylüyordu. Bir kısmı da Nebî (s.a) ile birlikte Tebûk gazvesine çıkmama eğiliminde olmuştu. İşte, *Andolsun ki Allah Nebî'ye ve zorluk saatinde –hem de onlardan bir feriqın/tâifenin kalbleri zeyğ/meyl etmek üzere iken– o'na tâbi olan Muhacirler ile Ensâr'a döndü/teveccüh etti [tevbelerini kabul etti/hatalarını bağışladı]* buyruğunda zikrettiği hataları budur.

> ...*Sonra (Allah) onlara bir kere daha döndü/teveccüh etti* {yani, Allah onların tevbelerini kabul etti: onları affetti}. *Doğrusu O, onlara raûfdur, rahîmdir* {yani, onlara: Ebû Lübâbe ve arkadaşlarına dönerek/teveccüh ederek: onların tevbelerini kabul etmek sûretiyle kendilerine şefkat ve merhametle muamele etmiştir}.

Sonra tevbeleri geriye bırakılan kimseleri (–ki bunlar Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'tir–) zikrederek şöyle buyurmaktadır:

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ
مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا
مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ
صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ
نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

118. *Ve* {Allah, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının tevbe etmelerinin ardından, tevbeleri} *geri bırakılan üç kişiye* {yani, Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'e} *de* {döndü/teveccüh etti}.

Bunların tevbelerini ve cezalarını zikretmemektedir. Çünkü bunlar, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının yaptıklarını yapmadılar. O yüzden de haklarında bir ay herhangi bir vahiy inmedi. Bu süre zarfında kimse, hatta ehl'leri/aileleri bile onlarla konuşmuyor, oturup kalkmıyor, onlara bir şey satmıyor, onlardan bir şey almıyordu. Bundan dolayı yeryüzü onlara dar gelmeye başladı. Nihâyet Allah bir ay veya birkaç ay sonra haklarında, *Ve* {Allah, Ebû Lübâbe ve arkadaşlarının tevbe etmelerinin ardından, tevbeleri} *geri bırakılan üç kişiye* {yani, Mürâre b. Rabî'a, Hilâl b. Ümeyye ve Ka'b b. Mâlik'e} *de* {döndü/teveccüh etti [o üç kişinin de tevbelerini kabul etti]}[18] buyruğunu indirdi.

---

18 Bilgi tekrarı asıl nüshada da vardır. (Çeviren)

...Öyle ki arz/yüryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar geldi {yani, hiçbir kimsenin onlarla oturup kalkmaması sebebiyle bütün genişliğine rağmen yeryüzü onlara dar geldi}, *nefisleri de onları sıktıkça sıktı ve Allah'tan, O'na sığınmaktan başka bir melce' olmadığını* {yani, Allah'tan başka himayesine sığınacak kimse bulunmadığını} *zannettiler* {yani, yakîn edindiler/kesin olarak anlayıp inandılar}. *Sonra, dönmeleri/tevbe etmeleri için onlara döndü/teveccüh etti* {yani, hatalarını bağışladı}. *Kuşkusuz Allah* {tevbe edenlerden yana} *tevvâbtır,* {onlara karşı} *rahîmdir.*

119. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik edenler}! *Allah'a ittika edin* {yani, hicret hususunda O'na isyan etmeyin} *ve* {îmânlarında} *sâdıklarla beraber olun.*

Allah sâdıklardan haber vererek, *Mü'minler sadece Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden, sonra kuşkuya düşmeyen, malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte sâdıklar onlardır* (el-Hucurât, 49/15) buyurmaktadır.

Sonra Allah Tebûk gazvesinden geri kalmayan mü'minleri zikrederek buyuruyor ki:

120. *Medine ehlinin ve çevresindeki bedevîlerin Allah'ın Rasûlü'nden* {yani, Tebûk gazvesinden} *tahallüf etmeleri [geri kalmaları] ve kendi nefislerini o'nun nefsine tercih etmeleri yaraşmaz. Çünkü onlar Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk* {yani, bedenî bir meşakkat}, *bir mahmasa* {yani, açlık ve şiddet [darlık ve sıkıntı]} *çekmesinler,* {düzlük ya da dağlık olsun} *kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmasınlar, düşmandan* {yani, düşmanlarından –katl, yaralanma veya baskından–} *bir şeye uğramasınlar ki, karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılmasın. Kuşkusuz Allah muhsinlerin/ihsan sahiplerinin ecrini* {yani, karşılığını} *zayi etmez,* {aksine onlara ihsanlarının karşılığını verir}.

121. *Ve küçük-büyük* {yani, az-çok} *bir nafaka infak etmesinler,* {giderken ya da gelirken} *bir vâdiyi katetmesinler ki Allah amellerinin en güzeliyle karşılık vermek için onlara yazmış olmasın.*

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ
وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

122. *Mü'minlerin* {düşmanlarına karşı} *kâffeten* {yani, cemî'an/topluca} *seferber olmaları gerekmez...*

Allah Kur'ân'da Tebûk gazvesinden geri kalanları kınadığı için, "Artık Allah bizim, Nebî'nin (s.a) katıldığı bir gazadan yahut gönderdiği bir seriyyeden geri kaldığımızı görmeyecektir" diyerek, –sevab kazanma arzusuyla– Nebî'nin (s.a) gönderdiği her seriyyeye katılmak istediler. Bunun üzerine Allah, *Mü'minlerin kâffeten/topluca seferber olmaları gerekmez* buyruğunu indirdi.

...Onların her fırkasından {yani, her usbesinden/kesiminden} *bir tâife* {yani, Nebî ile ikamet eden bir tâife} *dînde tefekkuh etmek* {savaşa çıkmayıp yerlerinde kalanlar kasdedilmektedir} *ve* {gittikleri gazadan} *kendilerine döndükleri zaman kavimlerini inzâr etmek* {yani, kardeşlerini sakındırmak} *için seferber olsalar ya* {yani, bir kesim Nebî (s.a) ile birlikte kalarak, Allah'ın Nebîsi'ne indirdiği yeni emirleri, nehiyleri veya sünneti öğrenmeli ve gazadan döndüklerinde kardeşlerine öğretmeli değiller mi}?! *Umulur ki hazer ederler/sakınırlar* {yani, yasaklanmadan önce işledikleri ma'siyetlerden hazer etmeleri/sakınmaları için}.

123. *Ey îmân edenler* {yani, Allah'ı tasdik edenler}! *Kâfirlerden size yakın olanlarla* {yakınlıklarına göre} *savaşın. Sizde bir ğalîz-lik* {yani, kendilerine karşı sözlerinizde bir şiddet/sertlik} *bulsunlar. Bilin ki, doğrusu Allah muttakilerle beraberdir* {yani, düşmanlarına karşı yardım etmek sûretiyle onlarla/muttakiler-le beraberdir}.

124. {Nebî'ye (s.a)} *bir sûre indirildiğinde onlardan* {münâfık-lardan} kimi, *"Bu* {sûre} *hanginizin îmânını* {yani, tasdikini} *ziyade etti"* {yani, Allah'ın daha önce Kur'ân'dan indirdikleriyle birlikte hanginizin tasdikini arttırdı} *der. Îmân edenlerin îmânını ziyade etmiştir/arttırmıştır ve onlar* {onun nüzûlüyle} *müjdelenirler/müjdeleşirler.*

125. *Kalblerinde bir maraz* {yani, Kur'ân-ı Kerîm hakkında bir şekk/kuşku} *bulunanlara* {yani, münâfıklara} *gelince,* {bu sûre} *onların ricslerine rics* {yani, ismlerine/günahlarına ism/günah: bundan önceki nifaklarına nifak} *kattı ve onlar kâfir olarak öldüler.*

Sonra, münâfıklardan haber verip buyuruyor ki:

126. *Görmüyorlar mı ki onlar* {kimi zaman Muhammed'in nebî olduğunu tanıyıp, kimi zaman o'nu inkâr etmekle} *her yıl bir veya iki kere fitneye maruz kalıyorlar [denemeye tâbi tutuluyorlar]...*

Çünkü onlar [münafıklar] başbaşa kaldıklarında kendileri için helâl olmayan şeyler konuşuyorlar, Nebî'ye (s.a) geldiklerinde, başbaşayken neler konuştuklarını onlara bildiriyordu. Böylece o'nun bir nebî ve rasûl olduğunu anlıyorlardı. Sonra şeytan onlara sokularak, "Sözleriniz o'na ulaştırıldığı için Muhammed söylediklerinizi size haber verebiliyor" şeklinde vesvese veriyor, onlar da o'nun hakkında kuşkuya düşüyorlardı. İşte, *Görmüyorlar mı ki onlar her yıl bir veya iki kere fitneye maruz kalıyorlar [denemeye tâbi tutuluyorlar]* buyruğu buna işaret ediyor.

...Sonra tevbe etmiyorlar ve {Nebî'nin (s.a) konuştuklarını kendilerine haber vermesi üzerinde} *tezekkür de etmiyorlar* {yani, o'nun nebî ve rasûl olduğunu bilip ibret de almıyorlar}.

وَإِذَا مَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَىٰكُم
مِّنْ أَحَدٍ ثُمَّ ٱنصَرَفُوا۟ صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

127. *Bir sûre indirildiğinde onların bazısı bazısına bakarlar* {yani, münâfıklar aralarında alay ederek: kaş-göz işâretleri yaparak birbirlerine bakarlar}: *Sizi/bizi* {Muhammed'in (s.a) ashâbından} *birisi görüyor mu? diye. Sonra* {bu sûreye îmândan} *sarfederler* {yani, ona îmân etmekten iraz ederler/yüz çevirirler}. *Allah onların kalblerini* {Kur'ân'a îmân etmekten} *sarfettirmiştir. Doğrusu onlar fıkh etmeyen bir kavimdir.*

128. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *size nefsinizden öyle bir rasûl* {–ki o'nu tanıyorsunuz ve o'nu tanıdığınızı inkâr edemezsiniz–} *geldi ki, sıkıntıya uğramanız* {yani, dîninizde isme/günaha girmeniz} *o'na pek ağır gelir. Sizin üzerinize harîstir* {yani, rüşd ve hudâya ermeniz hususunda çok hırslıdır}. *Mü'minlere raûftur, rahîmdir* {yani, onlara karşı rikkatlidir ve merhametlidir: onları böyle çok sever}.

"Ra'fet", yani, rikkat ve rahmet, yani, birbirinize meveddetiniz/sevginiz. *Aralarında merhametlidirler* {yani, birbirlerini severler} (el-Feth, 48/29) buyruğundaki gibi.

129. *Eğer* {senden} *tevelli ederlerse/yüz çevirirlerse* {yani, ey Muhammed, îmân üzere sana ittibâ etmezlerse} *de ki: "Allah bana yeter. O'nun dışında ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, O'na güvendim} *ve O azîm arşın rabbidir"* {yani, O'nun arşı pek azametlidir}.

Bu iki âyet Mekke'de, sûrenin diğer âyetleri ise Medine'de inmiştir.

10. YÛNUS SÛRESİ

Medine'de inen, *Eğer sana indirdiğimizden şekkde/kuşkuda isen... Sonra hâsirlerden/hüsrana uğrayanlardan olursun* (Yûnus, 10/94-95) âyetleri dışında bütünüyle Mekke'de nâzil olan Yûnus sûresi, Kûfiyyûna göre 109 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا
اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا
اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا
لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ
مَا مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّا اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ
مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar* {yani, elif-lâm-râ} *hakîm kitabın âyetleridir* {yani, muhkem/sapasağlam: bâtıldan muhkem Kur'ân'ın alâmetleridir; onda kizb/yalan ve ihtilâf yoktur}.

2. *Onlardan bir adama* {yani, tanıdıkları ve garipsemedikleri bir adam olan Muhammed'e (s.a)}, *"İnsanları inzâr et"* {yani, Kendisine isyan etmeleri hâlinde Allah'ın ceza ve intikamından insanları sakındır}; *îmân edenleri* {yani, Muhammed'i (s.a) ve Kur'ân'daki sevabı/mükâfaatı tasdik edenleri} *Rabb'leri indinde kendileri için* {dünyada iken önceden işledikleri amelleri sebe-

biyle} *bir kadem-i sıdk* {yani, gidip bulacakları önceden hazırlanmış bir hayır, doğruluğunda kuşku bulunmayan bir sevab/ mükâfaat: cennet} *olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz insanlar* {yani, Mekkeli kâfirler} *için bir acîbe [şaşılacak/hayretle karşılanacak bir şey] mi oldu da o kâfirler* {yani, Mekke ehlinden kâfirler: Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî, Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ve Şeybe ve ehl-i Mekke}, *"Kuşkusuz bu* {yani, Muhammed (s.a)} *mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir sâhirdir/sihirbazdır" dediler.*

3. *Kuşkusuz Rabbiniz o Allah'tır ki semâvâtı* {Pazar ve Pazartesi günü} *halketti ve arzı* {Salı ve Çarşamba günü –aralarında olanları da Perşembe ve Cuma günü olmak üzere–} *altı günde* {halketti}, *sonra arş üzerine istivâ etti;...*

Buyrukta takdim vardır, şöyle ki: "Sonra arş üzerine istivâ etti, sonra semâvât u arzı halketti."

...emri tedbir ediyor {yani, tek başına her hükmü kadâ ve işleri tedbir ediyor/idare edip yürütüyor. İşleri O'ndan başka idare eden yoktur}. *O'nun izninin ardından olması hariç* {meleklerden hiç biri Âdemoğulları'na} *şefaat edemez* {yani, O'nun izni dışında kimse şefaat edemeyeceği gibi, tevhîd ehlinden başkasına da şefaat edemez}...

Allah'ın, *Semâvâtta melekten niceleri var ki, dilediği ve râzı olduğu kimse için Allah'ın izin vermesinin ardından olması dışında onların şefaatleri hiçbir işe yaramaz* (en-Necm, 53/26) buyruğu bunu anlatmaktadır. Allah, meleklerin muvahhidlere şefaat etmelerine râzı olmuştur.

...Rabbiniz Allah şudur [budur/böyledir]. Öyleyse O'na ibâdet edin {yani, O'nu tevhîd edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın}. *Artık* {O'nun rubûbiyyeti ve vahdâniyeti hakkında} *tezekkür etmez misiniz?*

4. {Ölümün ardından} *hepinizin dönüşü O'nadır. Allah'ın hakk va'di. Kuşkusuz O, ilkin halketti, sonra* {ölümün ardından} *onu iâde edecek* {yani, halkı/yaratmayı tekrar edecek –bu yaratıkları önceden yokken nasıl yaratmışsa, ölümden sonra da aynı şekilde tekrar yaratacaktır–}; *îmân eden* {yani, tasdik eden} *ve sâlih*

ameller işleyenlere {yani, farzları yerine getirenlere} *kıst* {yani, hakk ve adalet} *ile karşılık vermek* {yani, onların sevabları olan cenneti vermek} *için. Küfredenlere* {yani, Allah'ın tevhidini inkâr edenlere/onların karşılığına} *gelince, –küfretmeleri* {yani, Allah'ın tevhidini inkâr etmeleri} *sebebiyle– onlar için hamîmden/kaynar sudan bir şarab/içecek ve elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

İçecekleri kaynar su [hamîm], Allah'ın cehennemi yarattığı günden beri ateş üzerinde kaynamaktadır, cehennemliklerin oraya gireceği vakte kadar kaynamaya devam edecektir. Oraya vardıklarında cehennemin harareti en ileri derecesine ulaşacaktır.

هُوَ الَّذ۪ي
جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَٓاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّن۪ينَ وَالْحِسَابَۜ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّۚ يُفَصِّلُ
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ ف۪ي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا
خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

5. *O ki* {yeryüzünde yaşayanlar gündüz ışığıyla aydınlansınlar diye} *güneşi bir ziya/ışık ve ayı* {geceleyin} *bir nûr kıldı ve onun menzillerini takdir etti* {yani, güneşin ışığını ve ayın nûrunu artıp eksilen bir şekilde ölçülü yaptı} *ki yılların sayısını ve hesabı bilesiniz* {yani, geceyi-gündüzü, yılların sayısını, hesabı, Ramazan ayını, haccı, talâkı [boşama hâlinde iddetin vaktini] ve kullar arasındaki alış-veriş, borçlanma vâdelerini bilesiniz}. *Allah şunu* {yani, güneş ve ayı} *başka değil hakk ile halketti* {yani, o ikisini boş yere yaratmadı. Mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. {O'nun sanatını görüp de Allah'ın vahdâniyetini} *bilen bir kavim için âyetleri* {yani, alâmetleri} *tafsîl ediyor* {yani, beyan ediyor}.

6. *Elbette gece ve gündüzün ihtilâfında* {yani, sizin üzerinize değişip durmasında}, *Allah'ın semâvât u arzda halkettiği şeylerde, ittika eden* {yani, Allah'ın cezalandırmasından sakınan} *bir kavim için âyetler vardır.*

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. *Doğrusu onlar ki Bize kavuşacaklarını* {yani, ölümden sonra diriltilip hesap vereceklerini} *ummazlar* {yani, bundan haşyet duymazlar}, *dünya [yakın/şimdiki] hayata razı ve onunla mutmain olmuşlardır* {yani, onun için çalışırlar} *ve onlar ki âyetlerimizden* {yani, bu sûrenin baş tarafında haber verilenlerden} *gâfildirler* {yani, zikri geçen bu âyetlerdeki/alametlerdeki harukulâde sanattan yüz çevirirler, îmân etmezler}.

Sonra Allah onları âhirette nelerin beklediğini haber veriyor:

8. *İşte onların kesbettikleri* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle me'vâları* {yani, masîrleri [varacakları yer]} *ateştir.*

Sonra mü'minleri nelerin beklediğini haber veriyor:

9. *Îmân* {yani, Allah'ı tasdik} *eden ve sâlih ameller işleyenlere* {yani, Allah'ın farzlarını yerine getirenlere} *gelince, îmânları sebebiyle* {yani, tasdik ve tevhîd ettikleri için} *Rabb'leri onları hidâyete* {yani, farzları ifa etmeye} *iletir* {ve onları cennet ile mükâfaatlandırır}. *Naim cennetlerinde onların altlarından nehirler akar* {yani, onlar orada asla amel ile mükellef tutulmaz ve asla zorluk-sıkıntı çekmezler, köşklerinin altlarından –ki onların köşkleri nûr içinde nûr olup inci ile yakuttandır– nehirler akar}.

10. *Oradaki du'aları, sübhânekellâhümme'dir [Allahım! Sen sübhânsın [her türlü eksiklikten münezzeh yüceler yücesisin]...*

Cennet ehli irade ettikleri yiyecek ve içeceği cennetteki hizmetkârlarına, "Sübhânekellâhümme" diyerek bildirirler. Derhal bir mil enin-

de, bir mil boyunda, bacakları inciden masalar üzerinde sofralar kurulur. Bir kapıdan üzerlerine altın tabaklarla 4.000 hizmetçi girer. Hizmetçilerin getirdiği 70.000 tabağın her birinde diğerinde olmayan yiyecekler bulunur. Her doyduklarında Allah onlara 1.000 tane arzu ve istek kapısı açar. Her doyduklarında onlara 40 yıllık yiyecek miktarınca yediklerini hazmettirecek bir içecek getirilir ve onlara türlü türlü meyveler sunulur. Onlara develeri andıran, nûr gibi parıldayan, gagaları bir renk, kanatları bir renk, sırtları bir renk, karınları bir renk, ayakları bir başka renk olan kuşlar gelir, eni ve boyu birer fersah olan bir evde, içinde murassa tahtların bulunduğu bir odada önlerinde dururlar. Yakut ve zümrüt çubuklarla süslenmiş olan ve ipekten daha yumuşak olan bu tahtların bacakları inciden, etrafları altın ve gümüştendir. Üzerlerindeki döşekler dünyadaki yetmiş oda büyüklüğündedir. Eğer bir kişi bu köşklerden birinden düşecek olursa yetmiş yılda yere ulaşamaz. Onlar orada dilediklerinden diledikleri gibi yerler, içerler. Kuşlar önlerinde dizilir ve her birine, "Ey Allah'ın velîsi! Ben şöyle şöyle bir bahçede beslendim, şu şu pınarlardan içtim" derler. Onun hoşlandığı kuş, hazırlanmış olarak sofrasına düşer. Bir kuşun yarısı, 70.000 şekilde kurutulmuş, diğer yarısı ise közde pişirilmiş olacaktır. O da hoşuna gideni yiyecek, sonra o kuşlar cennete doğru uçacaklardır. Çünkü cennette ölümlü bir canlı yoktur.[1]

> *...Oradaki tahiyyeleri* {yani, Rabb indinden getirilen} *"Selâm"dır,...*

Şöyle ki: Bir melek azîz olan Rabbi indinden cennet ehline gelir. Fakat bir teşrifatçı ondan izin istemeden melek onunla görüşemez. Bu teşrifatçı onun önünde durarak, "Ey Allah'ın velîsi! Rabbin sana selâm söylüyor" der. İşte, *Oradaki tahiyyeleri* {yani, Rabb indinden getirilen} *"Selâm"dır* buyruğu buna işaret ediyor. Yemeyi ve içmeyi bitirdikleri vakit, "el-Hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn" derler. İşte Allah'ın şu sözü buna işaret ediyor:

> *...Du'alarının sonu da* {yani, yemeyi ve içmeyi bitirdikleri vakit söyleyecekleri söz de}, *"el-hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn"dir [hamd, rabbi'l-âlemîn Allah içindir].*

---

1 Bunlar İsrâiliyattan olup Allah'ın kitabının bu tür açıklamalara ihtiyacı yoktur.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ
اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا
لِجَنْبِهِ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَا اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

11. *Şâyet Allah insanlara, onların hayrı çabukça istedikleri gibi, şerri çabucak verseydi,...*

en-Nadr b. el-Hâris'in, *Bizim üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm [acı/can yakıcı] bir azab ver* {de bu azab gelip bizi bulsun} (el-Enfâl, 8/32) demesi üzerine Allah, *Şâyet Allah insanlara, onların hayrı çabukça istedikleri gibi, şerri çabucak verseydi* buyruğunu indirdi. Allah, istedikleri şerr ile karşı karşıya kalmaları durumunu şöyle dile getirmektedir:

> ...{Şâyet hayra dâir du'alarının kabul edilmesini istedikleri gibi, şerre dâir du'aları da kabul edilmiş olsaydı,} *onların* {dünyadaki} *ecelleri kadâ edilirdi* {yani, helâk edilmek sûretiyle ecellerine/sürelerine hükmedilirdi}. *Biz, Bize kavuşmayı ummayanları* {yani, bundan haşyet duymayanları} *tuğyanları* {yani, dalâletleri} *içinde bocalamaya* {yani, mütereddid/şaşkın şaşkın dolaşmaya} *bırakırız* {yani, terkederiz –Allah onları çıkarmadıkça-asla ondan çıkamazlar–}.

Âdemoğlu, kendisi için hayra du'a edip Allah'ın bu isteğini çabucak vermesini arzu ettiği gibi, kendisi için şerre de du'a eder ve, "Allahım! Eğer ben doğru isem şunu şunu yap!" der. İşte Allah onun bu isteğini

acilen verecek olursa, onların ecellerine, yani, azab ile helâk edilmelerine hüküm verilir.

12. *İnsana durr* {yani, hastalık, bela veya şiddet/sıkıntı} *messettiği/dokunduğu vakit,...*

Buyruk, Ebû Huzeyfe –ki adı Hâşim b. el-Muğîre b. 'Abdullâh Mahzûmî'dir– hakkında inmiştir.

...yanı üzere iken {yani, hastalığında yanı üzere yatarken} *veya otururken veya ayakta iken Bize du'a eder. Biz ondan durrunu* {yani, hastalığını} *açtıkmı/giderdiğimizde* {yani, hastalıktan şifa bulduğunda}, *sanki kendisine dokunan bir durr için Bize du'a etmemiş gibi geçer gider* {yani, Bize du'a etmekten yüz çevirir. Rabbine muhtaç olduğu sürece O'na du'a eder, fakat ihtiyacı giderildiği vakit du'ayı keser. Allah da, "Kulum istiğnâ ediyor" der}. *O müsriflere* {yani, o müşriklere} *amelleri* {yani, sıkıntılı hallerde du'a etmek şeklindeki kötü amelleri} *işte böyle güzel gösterilir.*

13. *Andolsun ki Biz* {ey Mekkeliler} *sizden önceki kurûnu, zulümleri sebebiyle* {yani, şirk koştukları vakit} {dünyada azab ile} *helâk ettik...*

Râsûlü Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin başına gelen azab gibi bir azab ile uyarıp korkutmaktadır.

...Halbuki rasûlleri onlara beyyinât ile gelmişlerdi {yani, rasûlleri onlara dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişlerdi}. *Onlar îmân etmezler* {yani, Mekke kâfirleri dünyada azabın üzerlerine ineceğini tasdik etmezler}. *Mücrimler kavminin* {yani, geçmiş ümmetlerin müşriklerinin} *karşılığı* {yani, azabı} *işte böyledir.*

Sonra Allah Teâlâ bu ümmete [ummet-i Muhammed'e] hitâben şöyle buyurmaktadır:

14. *Sonra,* {ey Muhammed ümmeti} *nasıl amel edeceğinize bakmak için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık/yaptık.*

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي
أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ
لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

15. *Âyetlerimiz* {yani, Kur’ân} *onlara beyyineler hâlinde tilâvet edildiği zaman, Bize kavuşmayı ummayanlar* {yani, Bize kavuşacaklarını: ölümden sonra diriltileceklerini sanmayanlar}, “{İçinde savaşma emri bulunmayan} *bunun gayrı bir kur’ân getir veya onu değiştir” dediler.* {Ey Muhammed} *de ki: “Onu kendiliğimden değiştirmem, benim için olacak şey değil. Ben bana vahyolunana ittibâ ederim. Eğer Rabbime isyan edersem, doğrusu azîm/büyük bir günün azabından korkarım”.*

Bir gece sabaha kadar Nebî (s.a) ile oturan el-Velîd b. el-Muğîre ve kırk arkadaşı, “Ey Muhammed! Lât ve ‘Uzzâ'ya ibâdet et, atalarının dîninden vazgeçme. Şâyet fakir isen, sana mallarımızdan mal toplarız. Eğer Arabların seni kınayacaklarından korkuyorsan, ‘Bana bunu Allah emretti’ dersin” dediler. Bunun üzerine Allah, *De* {ey Muhammed de} *ki: “Bana Allah'ın gayrisine ibâdet etmemi mi emrediyorsunuz ey câhiller?! … Hayır, onun için Allah'a ibâdet et* {yani, O'nu birle/tevhîd et} *ve* {risâlet ve nübüvvet dolayısıyla O'na} *şükredenlerden ol!* (ez-Zümer, 39/64-66); *Şâyet* {Muhammed} *bazı sözleri uydurup Bize isnad etseydi* {yani, Lât ve ‘Uzzâ'ya ibâdet etmeyi Benim kendisine emrettiğimi söylemiş olsaydı}, *o'ndan yemîn* {yani, hakk} *ile alıverirdik, sonra da o'ndan vetînini* {yani, kalbin kendisine bağlı bulunduğu damarı [şah/can damarını]} *koparırdık* (el-Hâkka, 69/44-46); *De ki: “Ben Rabbime isyan edersem, doğrusu azîm/büyük bir günün azabından korkarım”* (ez-Zümer, 39/13) âyetlerini indirdi.

Sonra Nebî'ye (s.a), Mekkeli kâfirlere şöyle söylemesini emrediyor:

16. *De ki: "Şâyet Allah dileseydi, onu size tilâvet etmezdim* {yani, bu Kur'ân'ı size okumazdım} *ve onu size idrâk ettirmezdi/ulaştırmazdı* {yani, bu Kur'ân'ın şuuruna vardırmazdı}. *Bundan* {yani, bu Kur'ân'ın indirilişinden} *önce içinizde*{kırk yıl süren uzunca} *bir ömür geçirdim* {size bir şey okuduğumu hiç duydunuz mu?} *Öyleyse* {bu kitabın tarafımdan size aktarılan bir şey olmadığını, fakat Allah'tan bana vahyedildiğini} *akletmeyecek misiniz?"*

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهِ اِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ
قُلْ اَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾
وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ اِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

17. {Allah ile birlikte ilahlar olduğunu zu'm/iddia ederek} *Allah üzerine yalan uyduran veya O'nun âyetlerini* {yani, Muhammed'i (s.a) ve o'nun dînini} *tekzib eden kimseden kim daha zâlimdir* {yani, kendine şiddetli bir şekilde zulmeden kimseden daha zâlim kimse yoktur}. *Muhakkak ki mücrimler/suçlular iflâh olmazlar* {yani, kâfirler Allah'ın azabından necat bulamazlar/kurulamazlar}.

18. *Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp]* {ibâdet etmedikleri takdirde} *kendilerine bir zarar ve* {ibâdet ettikleri takdirde} *kendilerine bir fayda veremeyecek şeylere ibâdet ediyorlar...*

Tâifliler Lât'a, Mekkeliler 'Uzzâ, Menât ve Hubel'e ibâdet ediyorlardı. Îsâf ve Nâil'e de Kureyş kabilelerine aitti. Dûmetu'l-Cendel'de bulunan Ved Kelb kabilesine; Suvâ' Huzeyl'e; Sebe'den Curaf'ta bulunan Ye-

ğûs, Murâd'dan Benî Gutayf'a, Belha'da bulunan Ye'ûk Hemezân'a Nesr ise Himyer'den Zulkulâ'a ait idi. Hepsi de, "Biz bu putlara Kıyâmet Günü bize şefaat etsinler diye ibâdet ediyoruz" diyorlardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...ve, "Bunlar Allah indinde şefaatçilerimizdir" diyorlar. De ki: "Siz Allah'a semâvât u arzda bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?! O, ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir."

19. *İnsanlar* {Âdem (a.s) zamanında} *başka değil tek ümmetti* {yani, mü'min olarak tek millettiler [tek dîne mensubtular], esnâmı ve evsânı [putları] tanımıyorlardı. Sonra putlara tapınmaya başladılar}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Sonra, {îmânın ardından} *ihtilâf ettiler. Şâyet Rabbinden* {gazabdan önce} *bir kelime geçmiş olmasaydı,* {her bir günah sebebiyle onları azab ile yakalardık ve} *ihtilâf ettikleri şeyde* {yani, îmândan sonraki ihtilâfları hakkında} *aralarında hüküm verilmiş olurdu.*

20. *"Ona Rabbinden* {onların istedikleri türden: İsrâîloğulları arasında görüldüğü şekilde} *bir âyet indirilmeli değil miydi" diyorlar...*

Ayrıca onlar, *Dediler ki: "Sana îmân* {yani, seni tasdik} *etmeyeceğiz, ta ki bizim için arzdan bir menba fışkırtasın* {yani, sen bize bir nehir çıkartasın –çünkü zemzem kuyusundan kovalarla su çekmekten, dağ başlarından su getirmekten yorulduk–} *veya* {bunu yapmak istemezsen, o zaman sana ait} *hurmalıklardan ve üzümlüklerden bir bahçen olsun veya –zu'm/iddia ettiğin gibi– semâyı üzerimize parça parça düşüresin"...* (el-İsrâ, 17/91-92). –Allah da onların bu istekleri hakkında, *Dilersek onları yere geçirir veya semâdan üzerlerine parçalar düşürürüz* (Sebe, 34/9) buyurdu– *veya* {gözümüzle görüp O'na bakacak şekilde} *Allah'ı ve melekleri karşımıza getiresin veya altından bir evin olsun ya da semâya terakki edesin* {yani, bir merdiven dayayıp göğe yükselesin}. *Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitab indirmedikçe ona çıktığına da îmân etmeyiz* {yani, sen bize bu kitabın Rabbimizden indirildiğine tanıklık edecek dört melek getirmediğin sürece seni tasdik etmeyeceğiz} (el-İsrâ, 17/91-93). 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre'nin bu sözüyle ilgili olarak Allah, *Veya* {gözümüzle görüp O'na bakacak şekilde} *Allah'ı ... getiresin* buyruğunu indirdi.

Yoksa siz de önceden {yani, Muhammed'ten önce} *Mûsâ'nın sorguya çekildiği* {yani, İsrâîloğulları'nın Mûsâ'yı, "Bize Allah'ı cehreten/açıkça göster" diyerek sorguya çektikleri} *gibi, Rasûlünüzü* {yani, Muhammed'i}, *sorguya* {yani, size Rabbinizi açıkça göstermesini isteyerek sorguya} *çekmeyi mi irâde ediyorsunuz?* (Bakara, 2/108). Çünkü onlar, *Bize Allah'ı cehreten [açıktan açığa] göster* (en-Nisâ, 4/153) demişlerdi. Allah, 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye'nin o sözü hakkında, *Hatta onlardan her biri kendisine neşredilmiş/açılmış sahifeler verilmesini ister* (el-Müddessir, 74/52) âyetini indirdi. Çünkü o, *Okuyacağımız bir kitab indirmedikçe...* demişti. Yine Allah şu buyruğunu indirmişti: *Bizi âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan, başka değil evvelkilerin onları tekzib etmiş olmalarıdır* {çünkü daha önce bir kavme âyet/mucize gönderdim, fakat onlar onu yalanladı. Ben de onları azaba uğrattım. Ey Muhammed! Dilersen, kavmine istediklerini veririm, ama yalanladıkları takdirde onları azaba uğratırım} (el-İsrâ, 17/59). Bunun üzerine Rasûlullâh, sakınırlar ümidi ve kavmine duyduğu şefkat sebebi ile "Hayır Rabbim" dedi.

...De ki: "Gayb sadece Allah'ındır."...

Bu da, *Eğer dilerse onu size sadece Allah getirir* (Hûd, 11/33) buyruğunda ifade edilmektedir.

..."O halde {benim ölümümü} *bekleyin. Ben de sizinle birlikte* {Bedir'de öldürülme azabına uğratılacağınızı} *bekleyenlerdenim."*

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا
قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾
هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ
لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾

21. *Kendilerine messeden/dokunan bir darrânın* {yani, yağmur ve mahsul kıtlığının} *ardından insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir rahmet* {yani, yağmur} *tattırdığımızda* {yani, yağmur gönder-

diğimizde}, *onların âyetlerimiz hakkında bir mekrleri olur* {yani, onlar Kur'ân'ı yalanlamak hususunda yalanlayıcı ve alay edici sözler söylerler}. *De ki: "Allah'ın mekri daha seridir"* {yani, rezil ve rüsvay etmesi daha şiddetlidir}. *Kuşkusuz* {hafazadan olan} *rasûllerimiz mekrlerinizi* {yani, amellerinizi} *yazıyorlar.*

22. *O ki sizi* {yani, devvâbın, develerin sırtında gideceğiniz tarîk ve sebîli [yolları] bulmanızı sağlayarak} *berr'de/karada ve bahr'da* {gemilerde su üzerinde} *seyrettirir* {yani, gemilere yükleyip taşır ve denizde size yıldızlarla yol gösterir}. *Hatta fülk'te* {yani, sefine'de/gemide} *bulunduğunuz ve onlar da içindekileri* {yani, gemide bulunanları} *tayyib bir rüzgâr* {yani, yavaş da esmeyen, şiddetli de esip fırtınaya dönüşmeyen elverişli bir rüzgâr} *ile seyrettirildikleri ve tam onunla* {yani, gemilerin elverişli bir rüzgârda seyretmesi durumuyla} *sevindikleri sırada ona* {yani, gemiye} *şiddetli bir fırtına gelip çatar; her taraftan* {yani, önlerinden, arkalarından, üstlerinden} *onlara dalgalar hücum eder, kendilerinin ihata edildiklerini* {yani, helâk edileceklerini: suda boğulacaklarını} *zannederler* {yani, buna kesin kanaat getirirler}. *İşte o vakit dîni O'na muhlis kılarak* {yani, Allah'tan başka du'a ettikleri onlardan kaybolur [onlar ilahlarını unutarak, hatırlarına getirmeyerek]} *Allah'a şöyle du'a ederler:...*

İşte, *Bahr'da/denizde size bir durr/sıkıntı messettiği/dokunduğu vakit, O'ndan başka ibâdet ettikleriniz kaybolur* (el-İsrâ, 17/67) âyeti de buna işâret ediyor.

..."Andolsun ki, eğer bizi bundan {bu defa da} kurtarırsan, şâkirlerden/şükredicilerden oluruz" {Seninle birlikte Senin gayrine du'a etmeyiz}.

فلما انجيهم اذا هم يبغون في الارض بغير الحق يا ايها الناس انما
بغيكم على انفسكم متاع الحيوة الدنيا ثم الينا مرجعكم
فننبئكم بما كنتم تعملون ﴿٢٣﴾

23. *Fakat onları kurtarınca yeryüzünde haksız yere taşkınlık ederler* {yani, Allah ile birlikte O'nun gayrisine de ibâdet eder-

ler}. *Ey insanlar! Taşkınlığınız sadece kendi aleyhinizedir* {yani, âhirette zararı sizedir}. *(Bu faydalandığınız) dünya [yakın/şimdiki] hayatın metâıdır* {yani, onda, ecellerinizin biteceği vakte kadar az bir süre faydalanırsınız}. *Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Bizedir. O vakit amellerinizi size haber vereceğiz.*

اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ
اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ
وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓا اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا
اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَص۪يدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى
دَارِ السَّلَامِ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢٥﴾

24. *Dünya [yakın/şimdiki] hayat'ın meseli, sadece şunun gibidir: Bir su, onu semâdan indirdik, derken insanların ve hayvanların yediği arzın nebatı onunla karıştı* {yani, dünya [yakın/şimdiki] hayat'ın meseli, nebat meseli gibidir: O yemyeşil iken ansızın kuruyuverir. İşte âhiret geldiğinde dünya da böyle olacaktır}. {Semâdan su indirilip onunla Âdemoğulları ve hayvanlar için türlü türlü nebat bitirilir}. *Nihâyet arz bütün zuhrufunu* {yani, güzelliğini ve ziynetini} *takınıp* {nebat ile} *ziynetlendiği/süslendiği* {ve güzelleştiği}, *onun ehli de onun üzerine* {kendi kanaatlerine göre} *kâdir olduklarını zannettikleri* {yani, buna kesin olarak inandıkları} *bir sırada geceleyin veya gündüzün emrimiz* {yani, azabımız} *ona gelivermiş ve onu sanki dün yerinde yokmuşçasına bir hasid kılmıştır* {yani, bu nimetlere sahib olmamışlar gibi yok etmiştir}. *İşte* {dünyanın ve nimetlerinin geçici olduğunu, bir gün insanların bunları kaybedeceklerini ve âhiretin geleceğini} *böylece, tefekkür eden* {yani, Allah'ın hayret verici işleri ve rubûbiyyeti hakkında düşünen} *bir kavim için âyetleri* {yani, alâmetleri} *tafsîl ediyoruz* {yani, beyan ediyoruz/bildiriyoruz}.

25. *Allah dâru's-selâma* {yani, Kendi yurduna: cennete –çünkü Allah, es-Selâm O'dur–} *çağırır ve O* {tevhîd ehlinden} *dilediğini sırat-ı müstakîme* {yani, İslâm dînine} *hidâyet eder.*

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا
ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا
السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ
لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ
شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

26. *İhsanda bulunanlara* {yani, Allah'ı tevhîd edenlere}, *el-hüsnâ* {yani, cennet} *ve bir ziyade* {yani, cennetten başka, bir de kerîm olan Allah'ın yüzüne bakma nimeti} *vardır. Onların yüzlerini ne bir kater* {yani, karalık}, *ne de bir zillet* {yani, ateşi gördüklerinde bedenlerini bir zillet/horluk} *gölgeler. İşte onlar* {yani, bu konumdakiler} *cennet ashâbıdır, onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/sürekli kalıcıdırlar}.

27. *Seyyiât kesbedenlere* {yani, şirk işleyenlere} *gelince, seyyienin karşılığı onun misliyledir* {yani, şirkin cezası onun benzeriyledir: cehennemdir}. *Onları bir zillet* {yani, bedenlerinde bir zillet/küçülmüşlük} *kaplar. Onları Allah'tan kurtaracak* {yani, onların azaba uğramalarını önleyecek} *yoktur. Yüzleri geceden kopkoyu kıtalarla* {gecenin siyahlığının parçalarıyla} *kaplanmış gibidir. İşte onlar ateş ashâbıdır. Onlar orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/sürekli kalıcıdırlar}.

28. *O gün hepsini* {yani, bütün kâfirleri ve Allah'tan başka ibâdet ettiklerini} *haşredecek/bir araya toplayacak, sonra şirk koşanlara, "Siz ve şerikleriniz* {yani, uydurma ilahlarınızla} *mekâ-*

nınıza" diyeceğiz. Artık onların aralarını ayırmışız {yani, iki cezayı birbirinden ayırmışız}. *Şerikleri* {yani, ilahları: putlar} *derler ki: "Siz bize ibâdet etmiyordunuz"...*

29. ...*"Bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah kâfidir. Andolsun ki biz sizin* {bize} *ibâdetinizden gâfildik"* {yani, sizin bize ibâdet ettiğinizin şuurunda değildik}.

هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ
مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ
السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ
الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

30. *Orada* {o esnada} *her nefis geçmişiyle* {yani, öncesiyle/işlediğiyle} *belâlanacak* {yani, sınanacak/imtihan olunacak} *ve hakk mevlâları Allah'a reddedilecekler [iâde edilecekler/döndürülecekler], uydurdukları şeyler* {yani, dünyada iken ibâdet ettikleri ilahlar} *onlardan kaybolacaklar.*

31. {Kureyş kâfirlerine} *de ki: "Sizi semâdan* {yağmur ile} *ve arzdan* {nebat ve semarât/mahsuller ile} *rızıklandıran kim?!* {Öğütleri işitmelerini sağlayarak} *sem'a ve* {azameti göstererek} *ebsâra mâlik olan kim?! Ölüden diriyi* {yani, nutfeden canlı varlığı} *çıkaran ve diriden ölüyü çıkaran kim?! Emri* {yani, dünya işlerini: kazayı tek başına} *tedbir eden kim?!"* {Kureyş müşrikleri} *hemen, "Allah"* {bunları yapıyor} *diyeceklerdir.* {Bunu ikrar ve kabul ettikleri takdirde ey Muhammed} *de ki: "O halde* {şirkten} *ittika etmez misiniz"* {yani, O'nun sizi cezalandırmasından, sizden intikam almasından hazer etmez misiniz/kaçınmaz mısınız}?

32. *İşte hakk Rabbiniz Allah budur. Artık hakkın ardından dalâletten başka ne var* {yani, hakk olan ibâdet ve îmândan sonra bâtıldan başka ne var}?! *Öyleyse nasıl sarfediliyorsunuz.*

33. *Rabbinin kelimesi fıskedenler üzerine şöyle hakk oldu: Kuşkusuz onlar îmân etmezler* {onlar hakkındaki ezelî ilmiyle, onların îmân etmeyeceklerini haber vermektedir}.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي
إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ
أَمَّنْ لَا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدَى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا
يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ
فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾

34. *De ki: "Şeriklerinizden* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettiğiniz uydurma ilahlardan} *halkı ibda edecek, sonra onu iâde edecek kimse var mı"* {yani, Allah'ın dışında örneksiz ve istişaresiz nutfeden bir varlık yaratan başka yaratıcı var mı}?...

Onlar, Mü'minûn sûresinde belirtildiği gibi, *"Allah" diyeceklerdir* (el-Mü'minûn, 23/85).

...{Sen ey Muhammed} *de ki: "Allah halkı ibdâ' eder, sonra onu iâde eder. O halde nasıl ifkediyorsunuz"* {yani, neye dayanarak Allah ile birlikte başka bir ilahın bulunduğunu zu'm/iddia edip Allah'ın tevhîdini yalanlıyorsunuz}?

35. {Ey Muhammed kâfirlere} *de ki: "Şeriklerinizden* {yani, ibâdet ettiğiniz ilahlarınızdan: Lât, 'Uzzâ ve Menât'tan} *hakka hidâyet edecek kimse* {yani, onlardan İslâm dînine iletecek biri} *var mı?!"* {Ey Muhammed} *de ki: "Allah hakka* {yani, İslâm'a} *hi-*

dâyet eder. Acaba hakka hidâyet eden mi ittibâya layıktır, yoksa hidâyet edilmedikçe kendi kendine hidâyete eremeyen {yani, esnâm ve evsân [putlar]} *mı?!"...*

Bu putların durumu, *O mevlâsına [sahibine/efendisine] bütünüyle bir yüktür* (en-Nahl, 16/76) buyruğu ile beyan edilmektedir.

Sonra Allah onları ayıplayarak buyuruyor ki:

...Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz {yani, size ne oluyor ki böyle zâlimce, haksızca hüküm verebiliyorsunuz}?

Bunun bir benzeri de, *Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz* {yani, siz Benimle birlikte bir ortak bulunduğunu iddia ederek böyle zâlimce bir hükmü nasıl verebiliyorsunuz}? (Kâlem, 68/36) âyetidir.

36. *Onların çoğu zandan başkasına ittibâ etmezler* {yani, onlar bu ilahların azabı engelleyeceklerini ileri sürerken sadece zanna uyuyorlar}. *Doğrusu zann, haktan* {yani, azabtan} *bir şeye karşı* {onlardan yana} *fayda sağlamaz. Kuşkusuz Allah yaptıklarına alîmdir.*

37. *Bu Kur'ân'ın Allah'ın dûnundan uydurulması olacak şey değildir...*

el-Velîd b. el-Muğîre ile arkadaşlarının, "Ey Muhammed! Bu Kur'ân sendendir, Rabbinden değildir" demesi üzerine Allah, *Bu Kur'ân'ın Allah'ın dûnundan uydurulması olacak şey değildir* buyruğunu indirdi.

...Fakat o, önündekinin bir tasdiki {yani, Kur'ân Tevrât'ı, Zebûr'u ve İncîl'i tasdik etmekte} *ve Kitabın tafsîlidir* {yani, helâlı ve haramı tafsîl etmektedir}; *onda rayb* {yani, şekk/kuşku} *yoktur, Rabbil-âlemîndendir.*

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ
مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ
كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

38. *Yine de, "Onu* {Muhammed} *uydurdu"* {ve Allah'a isnad etti} *diyorlar.* {Ey Muhammed} *de ki: "Öyle ise* {onu benim uydurduğum şeklindeki iddianızı kanıtlamak üzere} *onun* {bu Kur'ân'ın} *misli bir sûre getirin ve Allah'ın dûnundan* {yani, uydurma ilahlardan} *gücünüzün yettiğini de çağırın* {yani, yardıma çağırın}, *eğer sâdıklar iseniz* {yani, uydurma ilahların azaba karşı sizi koruyacağını kabul ediyorsanız}.

39. *Hayır,* {onlar "Cennet, ateş/cehennem ve ba'ṡ [ölümden sonra diriliş] yoktur" iddiasında bulunmakla}, *ilmini ihata edemedikleri ve te'vili* {yani, beyanı} *kendilerine gelmemiş olan bir şeyi tekzib ettiler. Onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de böyle tekzib etmişlerdi. Bak, zâlimlerin* {yani, ölümden sonra dirilişi yalanlayanların} *âkıbeti nasıl oldu.*

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

40. *Onlardan o'na* {yani, Muhammed'e (s.a) ve dînine} *îmân eden* {yani, tasdik eden} *kimseler de var, onlardan o'na îmân etmeyen kimseler de var...*

Allah, kimin o'na îmân edeceğini ve kimin o'na îmân etmeyeceğini –onları yaratmadan önce– bildiğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Rabbin müfsidleri çok iyi bilendir.

41. *Eğer* {Kur'ân hususunda} *seni tekzib ederlerse* {ve, "Onu sen uydurdun" derlerse, Kureyş'den 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye ve arkadaşları gibi alay eden kimselere} *de ki: "Benim amelim bana aittir, sizin ameliniz size aittir"* {yani, ben Allah'ın dîni üzereyim, üzerinde bulunduğunuz dîn sizin olsun}. *Siz benim amellerimden berîsiniz, ben de sizin amellerinizden berîyim* {yani, siz benim dînimden uzaksınız, ben de sizin dîninizden: küfrünüzden uzağım}.

Bunun bir benzeri de, *Kuşkusuz ben Allah'ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olun ki, ben O'nun dûnundan şirk koştuklarınızdan berîyim...* (Hûd, 11/54-55) âyetleridir.

42. *Onlardan* {yani, Kureyş müşriklerinden} *seni* {yani, senin sözünü} *dinleyenler de var.* {Ey Muhammed} *sağırlara sen mi işittireceksin* {yani, sağırların duymadıkları, onlara sesini duyuramadığın gibi, Allah'ın ilminde bedbaht olduğu bilinenlere de öğütlerini duyuramazsın}, *şâyet akletmiyor* {yani, îmânı akletmiyor} *iseler?!*

وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَۜ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ
﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـٔاً وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْۜ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
رَسُولٌۚ فَاِذَا جَٓاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَٓا اَمْلِكُ
لِنَفْسِي ضَرّاً وَلَا نَفْعاً اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۜ اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

43. {Ey Muhammed!} *Onlardan sana bakanlar da var, körlere sen mi hidâyet edeceksin, şâyet basîretleri* {yani, hidâyeti görme yetileri} *yok ise?!*

44. *Kuşkusuz Allah insanlara zerrece zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmediyorlar* {yani, kötü amelleriyle nasiblerini/paylarını eksiltiyorlar; kendilerini mü'minlerin sevabından/mükâfaatından mahrum ediyorlar}.

45. *Onları, gündüzden bir sâ'ati* {yani, dünya günlerinden bir

gün} *durmamışlar gibi* {kabirlerinden Kıyâmete} *haşredeceği gün, aralarında tanışacaklar* {yani, biri diğerini/birbirlerini tanıyacaklar}...

Bu husus, el-Fasl'da,[2] Me'âric sûresinde, *Onlar birbirlerine gösterilirler* {yani, onlar birbirlerini tanırlar} (el-Me'âric, 70/11) buyruğunda ifade edilmektedir.

...Allah'a kavuşmayı {yani, ölümden sonra dirilişi} *tekzib edenler, ziyana uğramışlar ve hidâyeti bulamamışlardır.*

46. *Onlara* {Bedir günü} *va'd ettiğimizin bazısını sana göstersek de veya* {Bedir gününden önce} *seni vefat ettirsek de* {âhirette} *onların dönüşü Bizedir* {ve Ben onlardan intikam alacağım}. *Sonra, Allah* {küfür ve tekzibten} *yaptıklarına şâhiddir.*

47. *Her ümmetin bir rasûlü vardır. Rasûlleri geldiği zaman aralarında kıst* {yani, hakk: adalet} *ile hükmedilir ve onlara zulmedilmez* {yani, iyilikleri eksiltilmez, kötülükleri ve dolayısıyla cezaları arttırılmaz: işlemedikleri kötülükler sebebiyle cezalandırılmazlar}.

Çünkü Allah, rasûlleri ümmetlerine, Allah'a ibâdet etmeye, putlara [esnâm ve evsâna] ibâdeti terk etmeye davet etmek üzere göndermiştir. Allah, onların davetlerini kabul edenleri cennetle mükâfaatlandıracak, kabul etmeyenleri de cehennemle cezalandıracaktır. İşte, *...Aralarında kıst ile hükmedilir ve onlara zulmedilmez* buyruğu buna işaret etmektedir, ki bu da azab sırasında olacaktır.

48. {Kâfirler, nebîlerine,} *"Eğer sâdıklar iseniz bu va'd ne zaman?" diyorlar.*

Nitekim, *Eğer sâdıklardan isen Allah'ın azabını bize getir* (el-Ankebût, 29/29) buyruğu da aynı duruma işaret etmektedir.

49. *De ki: "Allah'ın dilemesi hâriç, kendim için ne bir darrâ'ya* {yani, kötülüğe}, *ne de* {âhirette} *bir menfaate mâlikim. Her ümmetin bir eceli vardır* {yani, vakti: her ecelin/sürenin bir vakti vardır. Çünkü Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir}. *Ecelleri* {ya-

2 "el-Mufassal" [mufassal sûreler] kelimesinin, müstensih ya da muhakkik tarafından "el-Fasl" şeklinde yazıldığını zannediyoruz. (Çeviren)

ni, azab edilme vakitleri} *geldiğinde, ne bir sâ'at/an tehir edilirler/edebilirler, ne de öne alınırlar/alabilirler"* {yani, azabları bir an dahi geciktirilmez, vaktinden önce de gelmez}.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ
اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِئُونَكَ اَحَقٌّ
هُوَ قُلْ اِى وَرَبِّى اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾
وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِى الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَاَسَرُّوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾

50. *De ki: "Söyleyin bakalım, eğer O'nun azabı yatarken* {yani, sabaha karşı} *veya gündüz size gelirse, o mücrimler ondan hangisini acele istiyorlar?"*

51. *Sonra vukû bulduğu* {yani, Kur'ân'ın söyledikleri gerçekleştiği} *zaman mı ona îmân edeceksiniz? Şimdi mi* {yani, size hiçbir fayda sağlamayacağı şu an mı (îmân ediyorsunuz)}? *Hani siz onu* {yani, azabı} *acele istiyordunuz?*

52. *Sonra zulmedenlere* {yani, küfredenlere}, *"Huld azabını tadın.* {Şirkten} *kesbettiklerinizden başkasının karşılığını mı görüyorsunuz"* {yani, şirkin cezasını çekiyorsunuz, o da cehennemdir} *denilecek.*

53. "*O* {kendisiyle bizi tehdit ettiğin azab ve sana indirilen Kur'ân} *hakk mıdır?" diye sana haber soruyorlar* {yani, sana soruyorlar}. *De ki: "Evet ve Rabbim* {yani, evet ve ilahım} *hakkı için elbette o* {yani, azab} *haktır* {yani, gerçekleşecektir} *ve siz âciz bırakacak değilsiniz* {yani, âhiretten önce dünyada habîs/kötü amellerinizle önüme geçecek/yakayı kurtaracak değilsiniz}.

54. *Doğrusu zulmeden her nefis* {yani, her kâfir}, *şâyet yeryüzündeki her şeye* {mal olarak} *sahib olsaydı,* {Kıyâmet Günü cehennem azabından kendisini kurtarmak için} *onu fidye olarak verirdi. Azabı gördüklerinde* {yani, görecekleri vakit} *pişmanlıklarını gizlerler. Aralarında kıst ile hükmedilir* {yani, adaletle adaletle hükmedilir: şirkleri sebebiyle onlar cehenneme, îmânları sebebiyle mü'minler de cennete giderler} *ve onlara zulmedilmez.*

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ
مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا
يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ
حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

55. *İyi bilin ki, doğrusu semâvât u arzda ne varsa Allah'ındır* {yani, o ikisinde bulunan herkesin, her şeyin rabbi O'dur}. *İyi bilin ki, kuşkusuz Allah'ın va'di haktır* {yani, O'nu tevhîd edeni cennetle mükâfaatlandıracak, O'na küfredenin âkıbeti ateş olacaktır}. *Fakat onların çoğu bilmezler* {yani, her bin kişiden dokuzyüz doksandokuzu ateşe, biri cennete gidecektir}.

Sonra Yüce Allah, tevhîd edilmesi için sanatını haber veriyor:

56. *O* {nutfeden} *hayat verir ve* {hayatın ardından} *öldürür.* {Öyleyse hayat verene ve öldürene ibâdet edin} *ve* {ölümün ardından} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da âhirette amellerinizin karşılığını verecektir}.

57. *Ey insanlar! Size Rabbinizden bir mev'ize* {yani, beyyine: Allah'ın Kur'ân'daki beyan ettiği şeyler} *ve göğüslerdekilere* {yani, (kalblerdeki) küfre ve şirke karşı} *bir şifa ve* {bu Kur'ân, helâlini helâl, haramını haram sayan} *mü'minler için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve rahmet geldi.*

58. *De ki: "*{Ey Müslümanlar topluluğu!} *Allah'ın lütfu* {yani, Kur'ân} *ve rahmeti* {yani, İslâm} *ile, evet şununla ferahlanın. O, onların* {maldan} *topladıklarından daha hayırlıdır."*

Bu âyet nâzil olunca, Nebî (s.a) onu tekrar tekrar okudu.

59. {Kureyş, Huzâ'a, Sakîf, 'Âmir b. Sa'sa'a, 'Abdi Menât'ın oğulları Benî Müdlic ve el-Hâris'in kâfirlerine} *de ki: "Allah'ın rızıktan sizin için lütf u ihsan ettiği, sizin de ondan bir kısmını* {yani, bahîre'yi, sâibe'yi, vasîle'yi ve hâm'ı} *haram ve (bir kısmını) helâl yaptığınız* {yani, dilediklerinizi haram, dilediklerinizi de helâl kıldığınız} *şeyler hakkında görüşünüz nedir?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah üzerine uyduruyor musunuz?!"*

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ
﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ
مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ وَمَا
يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

60. *Allah üzerine* {dünyada} *yalan uyduranlar* {O'nun ortağı bulunduğunu iddia edenler} *Kıyâmet Günü'nü ne zannediyorlar? Kuşkusuz ki Allah insanlara karşı* {işledikleri her günah sebebiyle onları hemen muahaze etmemekle} *fadl sahibidir/lütufkârdır. Fakat onların çoğu* {bu nimetlere} *şükretmezler.*

61. *Bir şe'n'de bulunsan, ondan kur'ân'dan [onun/O'nun hitabesinden] bir şey tilâvet etsen ve amelden bir amel işleseniz, ona daldığınızda Biz üzerinize şâhidiz* {yani, işlemenizden önce onu bildiğim gibi, işlediğinizde de Ben şâhidinizim}. *Arzda ve semâda zerre ağırlığınca bir şey bile Rabbinden kaçmaz. Şundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki bir kitab-ı mübînde* {yani, levh-i mahfuzda} *olmasın.*

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰ
فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِ ۚ
ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ
إِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۚ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ
مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ
يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ
وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

62. *İyi bilin ki, doğrusu Allah'ın evliyasına* {cehenneme gireceklerine dâir} *bir korku yoktur ve onlar* {cennetten çıkartılacaklar diye ebediyen [asla/hiçbir zaman]} *mahzun olmazlar.*

63. *Onlar ki îmân* {yani, tasdik} *ettiler ve* {kebâire [büyük günahlara] karşı} *ittika ettiler.*

64. *Dünya hayatta* {sâlih rüyalar} *ve âhirette* {kabirlerinden çıkacakları vakit} *müjde onlar içindir. Allah'ın kelimeleri için* {yani, Kendisine ittika edenlerin cennetle mükâfaatlandıracağına, O'na isyan edenlerin âkıbetlerinin ateş olacağına dâir va'dinde} *tebdil yok. Şu* {müjde}, *fevz-i azîm odur.*

65. {Ey Muhammed!} *Onların sözleri* {yani, eziyetleri} *seni üzmesin. Doğrusu izzet* {yani, kuvvet dünyada ve âhirette} *bütünüyle Allah'ındır. O* {onların sözlerine} *semîdir,* {onlara/onların hallerine} *alîmdir.*

66. *İyi bilin ki, semâvâtta kim varsa, arzda kim varsa kuşkusuz Allah'ındır* {yani, O, onların rabbi, onlar da O'nun kullarıdır}. *Allah'ın dûnundan şeriklere* {yani, meleklere} *du'a* {yani, ibâdet} *edenler, zandan başkasına ittibâ etmiyorlar* {yani, bu hususta kesin bir kanaatleri yoktur, sadece zanna tâbi oluyorlar} *ve onlar, başka değil* {yalan söyleyerek} *tahminlerde bulunuyorlar.*

Sonra ibret alıp düşünsünler ve Kendisini tevhîd etsinler diye sanatını delil göstererek buyuruyor ki:

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ
الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ
مِنْ سُلْطَانٍ بِهَٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

67. *O ki içinde sükûn bulasınız* {yani, gündüzün yorgunluğundan ona sığınasınız} *diye sizin için geceyi ve göresiniz diye gündüzü* {yani, onda geçiminizi sağlayasınız diye bir nûr ve ziya/aydınlık} *yaptı. Kuşku yok ki şunda,* {öğütlere} *kulak veren bir kavim için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

68. *"Allah veled edindi" dediler. O münezzehtir, O ganidir* {yani, O, veled/çocuk edinmekten münezzehtir ve çocuk edinmeye ihtiyacı yoktur}. *Semâvât u arzda ne varsa O'nundur. İndinizde buna* {yani, yanınızda O'nun çocuk edindiği şeklindeki iddianıza} *dair bir sultân* {yani, hüccet} *yoktur. Allah üzerine bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?!*

69. {Ey Muhammed} *de ki: "Doğrusu, Allah üzerine yalan uyduranlar felâh bulmazlar"* {yani, ateşe sevk edildiklerinde fevz bulmamış/umduklarına nâil olmamış olacaklar}.

70. *Dünyada bir metâ/faydalanma* {yani, dünya hayatta onlar için takdir edilene ulaşma}. *Sonra* {âhirette} *dönüşleri Bizedir. Sonra* {"Melekler Allah'ın çocuklarıdır" diyerek} *küfretmeleri sebebiyle onlara şiddetli azabı tattıracağız.*

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَام۪ي وَتَذْك۪ير۪ي بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوا
اَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا اِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا
عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذ۪ينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَر۪ينَ ﴿٧٣﴾

71. *Onlara Nûh'un nebe'sini/haberini* {yani, hadîsini} *tilâvet et* {yani, kıraat et/oku}. *Hani kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim makamım* {yani, içinizde uzun süre kalmam} *ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam* {yani, sizi Allah'ın cezalandırmasına karşı uyarıp sakındırmam} *size büyük* {yani, azîm/ağır} *geliyorsa, –ki ben Allah'a tevekkül ettim–* {yani, Allah'ın korumasına girdim/O'na sığındım} *haydi siz ve şerikleriniz* {yani, uydurma ilahlarınız} *emrinizi/işinizi cem edin [ne yapacağınızı birlikte kararlaştırın]. Sonra emriniz/işiniz size bir gam* {yani, kötülük} *olmasın. Sonra göz açtırmaksızın/mühlet vermeksizin bana kaza edin"* {yani, kararınızı tatbik etmek üzere üstüme gelin}...

72. *..."Eğer tevelli ederseniz* {yani, isyan ederseniz}, *zaten ben sizden bir ecir* {yani, bir karşılık/ücret} *istemedim. Benim ecrim* {yani, sevabım/mükâfaatım}, *başka değil Allah üzerinedir. Bana müslümanlardan* {yani, muvahhidlerden/Allah'ı birleyenlerden} *olmam emrolundu."*

73. *Yine de o'nu tekzib ettiler. Biz de o'nu ve* {mü'minlerden} *o'nunla birlikte olanları fülk'te* {yani, sefine'de [gemide]} *necata çıkardık/kurtardık ve onları* {Nûh'un ardından yeryüzünde} *halifeler kıldık. Âyetlerimizi* {yani, Nûh'u ve o'nun getirdiklerini} *tekzib edenleri ise suda boğduk.* {Ey Muhammed!} *münzirlerin/inzâr olunanların* {yani, muhzirlerin/sakındırılanların} *âkıbetinin nasıl olduğuna bir bak.*

ثُمَّ بَعَثْنَا

مِنْ بَعْدِه۪ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا

لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِه۪ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَد۪ينَ

(٧٤) ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪

بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِم۪ينَ (٧٥) فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ

الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُب۪ينٌ (٧٦) قَالَ مُوسٰٓى

اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ (٧٧)

قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا

الْكِبْرِيَٓاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِن۪ينَ (٧٨)

74. *Sonra, o'nun* {yani, Nûh'un} *arkasından onların kavimlerine rasûller ba'settik/gönderdik de onlara beyyinât/açık deliller ile geldiler...*

Ardından Allah Teâlâ, onlar hakkındaki ilmini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Fakat {azabın nüzûlünden/inişinden} *önce tekzib ettikleri şeye* {yani, azaba} *îmân etmediler* {yani onu tasdik etmediler}. *Biz haddi aşanların* {yani, kâfirlerin} *kalblerini işte böyle tab' ederiz* {yani, hatm ederiz/mühürleriz}.

75. *Sonra onların* {bir takım ümmetlerin} *ardından Mûsâ'yı ve Hârûn'u âyetlerimiz* {yani, alâmetlerimiz: el ve 'asâ} *ile Fir'avn'a ve onun melesine ba'settik/gönderdik. Fakat istikbâr ettiler* {îmândan tekebbür ettiler}, *çünkü mücrimler* {yani, kâfirler} *kavmi idiler.*

76. *İndimizden/yanımızdan onlara hakk* {yani, Mûsâ ve beraberindeki âyetler} *geldiğinde, "Kuşkusuz bu mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir sihirdir" dediler.*

77. *Mûsâ, "Hakk* {yani, el ve 'asâ} *için –size geldiğinde– böyle mi diyorsunuz? Bu sihir mi? Halbuki sihirbazlar* {dünyada ve âhirette} *iflâh olmazlar" dedi.*

78. *Dediler ki: "Sen bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuzdan* {atalarımızın ibâdet ettiklerinden} *çeviresin* {yani, engelleyesin} *de arzda kibriyâ/büyüklük* {yani, mülk/hükümranlık} *ikinizin* {yani, Mûsâ ve Hârûn'un} *olsun diye mi geldin? Biz ikinize de îmân etmiyoruz"* {yani, ikinizi de tasdik etmiyoruz}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ
مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ
﴿٨٢﴾ فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾

79. *Fir'avn, "Her alîm/usta sihirbazı bana getirin"dedi.*

80. *Sihirbazlar gelince Mûsâ onlara,* "{İp/halat ve sopadan} *ne atacaksanız siz atın" dedi.*

81. {İplerini ve sopalarını} *atınca,* {insanların gözlerini büyülediler}. *Mûsâ dedi ki: "Sizin bu yaptığınız sihirdir. Kuşkusuz Allah onu ibtal edecektir/boşa çıkaracaktır* {yani, Allah onu çürütecek ve kahredecektir}. *Elbette Allah o müfsidlerin amelini ıslah etmez* {yani, küfür ve ma'siyet ehline zafer vermez}.

82. *Allah kelimeleri* {yani, tevhîd ve Nebîsini muzaffer kılmak sûreti} *ile –mücrimler kerih görse de– hakkı ihkak edecektir [ortaya koyacaktır/ gerçekleştirecektir].*

83. *Hâsılı, Fir'avn'dan ve onların melesinden* {yani, onun kavminden onunla birlikte olan ve "ebnâ" diye anılan eşraftan} *korkuları: onların fitneleri sebebiyle* {yani, kendilerini katledecekleri düşüncesiyle} *kavminin bir zürriyeti* {yani, anaları Benî

İsrâîl'den, babaları Kıbtî'lerden olan bir ehl-i beyt/aile} *dışında Mûsâ'ya kimse îmân* {yani, Mûsâ'yı kimse tasdik} *etmedi. Çünkü Fir'avn yeryüzünde gerçekten 'âli* {yani, cebbar/zorba} *idi ve gerçekten o müsriflerden* {yani, müşriklerden} *idi.*

84. *Mûsâ, "Ey kavmim! Eğer siz Allah'a îmân edenler, eğer teslim olanlar* {yani, tevhîdi ikrar edenler} *iseniz, O'na tevekkül edin* {yani, sığının}.

فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ
تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى
وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ
قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا
إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

85. *Dediler ki: "Biz Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizi o zâlimler* {yani, kâfirler} *kavmi için bir fitne kılma"* {yani, bizden ötürü onlara azab etme. Eğer onlara azab edeceksen, bizi onlar için bir fitne kılma}...

86. ...*"ve rahmetinle bizi o kâfirler kavminden kurtar."*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Ben Ebu'l-Huzeyl'in, *Rabbimiz! Bizi o zâlimler kavmi için bir fitne kılma* buyruğu hakkında şunları söylediğini işittim: Ben Ebû Sâlih'i şöyle dediğini işittim: "Rabbimiz! Onları bize karşı muzaffer kılma. Yoksa kendilerinin hakk, bizim bâtıl üzere olduğumuzu zannederler." Dedi: Bir başka sefer de onun şöyle dediğini işittim: "Bizi bela ile sınayıp da düşmanlarımızı sevindirme. Böyle bir beladan bizi koru." Dedi: Bir başka sefer de onun şöyle dediğini işittim: "Onlara bol rızık verip de bizi fakirlikle fitneye düşürme/imtihan etke. O takdirde onlara muhtaç oluruz; bu da hem bizim, hem onlar için bir fitne olur."

87. *Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyettik: "Kavminiz* {yani, İsrâîloğulları} *için Mısır'da evler* {yani, mescidler} *hazırlayın ve evlerinizi kıble yapın/kılın* {yani, mescidlerinizin kıblesi Mescid-i Haram'a dönük olsun} *ve* {o evlerde} *salâtı ikame edin* {namıazı vakitlerinde kılın} *ve mü'minleri müjdele!"*

88. *Mûsâ dedi ki: "Rabbimiz! Gerçekten sen Fir'avn'a ve onun melesine dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir ziynet* {yani, mülk/hükümranlık} *ve* {çeşitli/türlü türlü} *mallar verdin. Rabbimiz! Bunun sonucu olarak da Senin yolundan dalâlete düşürüyorlar"* {yani, Sen bunları onlara, sadece şükretsinler ve Senin dînini inkâr etmesinler diye verdin, (onlar ise aksini yapıyorlar)}. {Mûsâ (a.s) devamla dedi ki:} *"Rabbimiz! Onların mallarını sil-süpür* {Hârûn da 'amin' dedi} *ve kalblerini sıkıştır* {yani, mühürle} {Hârûn da 'amin' dedi}. *Çünkü onlar, elîm azabı görmedikçe îmân* {yani, tasdik} *etmeyecekler."*

Elîm azabı gördükleri takdirde îmân edecekler, fakat bunun kendilerine bir faydası olmayacaktır.

قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَٓانِّ سَبِيلَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَاوَزْنَا بِبَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًاؕ حَتّٰٓى اِذَٓا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُۙ
قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذِٓي اٰمَنَتْ بِهِ بَنُٓوا اِسْرَٓائِيلَ وَاَنَا
مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ
﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةًؕ وَاِنَّ
كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾

89. *Dedi ki: "Du'anıza icabet edildi. O halde* {Allah'a giden yolda} *istikamet üzere yürüyün* {böylece du'a eden ve 'amin' diyen ortak olmuş oldu} *ve bilmeyenlerin* {yani, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu bilmeyenlerin: Mısır halkının} *sebîline* {yani, tarîkine [yoluna]} *ittibâ etmeyin/uymayın."*

90. *İsrâîloğulları'na bahr'ı geçirdik...*

Bu, *Yetişilmekten korkmaksızın ve haşyet duymaksızın* {yani, Fir'avn'ın sana yetişeceğinden korkmaksızın ve suda boğulmaktan haşyet duymaksızın} *onlar için bahr'da kuru bir yol aç* (Tâ-Hâ, 20/77) âyetinde beyan ediliyor.

> ...*Fir'avn ve onun ordusu bağy* {yani, zulüm} *ve düşmanlıkla* {yani, saldırganlıkla} *hemen onların peşine düştü. Nihâyet gark onu idrâk edince [boğulacağı an]* {yani, ölüm onu bürüyünce}, *"Îmân ettim* {yani, tasdik ettim}, *hakikaten İsrâîloğulları'nın îmân ettiklerinden* {yani, tevhîd ederek tasdik ettiklerinden} *başka ilah yoktur ve ben de O'na teslim olanlardanım" dedi.*

Tam bu esnada Cibrîl, denizden avuçladığı çamurla onun ağzını kapatıp dedi ki:

> 91. *Şimdi mi* {yani, ölüm esnasında mı îmân ediyorsun}? *Halbuki sen daha önce* {yani, azabın inişinden önce} *isyan etmiş ve müfsidlerden* {yani, isyankârlardan} *olmuştun!*
>
> 92. *Bugün seni bedeninle kurtaracağız ki haleflerine* {Kıyâmet Günü'ne kadar} *bir âyet* {yani, ilim/alâmet} *olasın...*

Mısırlılar suda boğuldukları halde İsrâîloğulları, "Onlar suda boğulmadılar" dediler. Bunun üzerine Allah denize vahyetti de onları suyun yüzüne çıkardı. Fir'avn'ın da su üzerinde olduğunu gördüler. Suda boğulanlar, o günden itibaren su üzerine çıkıyor ve Kıyâmet Günü'ne kadar da çıkacaktır.

> ...*Kuşkusuz insanlardan bir çoğu âyetlerimizden* {yani, acayipliklerimizden [hayret verici işlerimizden} ve sultânımızdan} *gâfildirler* {yani, onlara aldırış/dikkat etmezler}.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى
جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

93. *Andolsun ki İsrâîloğulları'nı, bir sıdk mübevveine* {yani, sıdk menziline: Beytu'l-Makdis'e} *yerleştirdik* {yani, indirdik/konukladık} *ve onları tayyibâttan* {yani, yağmur ve bitkilerle} *rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye* {yani, Allah Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderinceye} *kadar ihtilâfa düşmediler* {yani, Tevrât ve İncîl ehli Muhammed'in (s.a) nübüvveti hususunda –o nebî olarak gelinceye kadar– ihtilâfa düşmediler, fakat nebî olarak gönderilince o'na hased ettiler ve o'nu inkâr ettiler}. *Muhakkak ki Rabbin, ihtilâfa düştükleri şeyler hakkında Kıyâmet Günü aralarında hüküm verecektir.*

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ
فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ
جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِرِينَ
﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

94. {Ey Muhammed!} *Eğer sana indirdiğimiz şeyde şekk'te/kuşkuda isen, senden önce Kitab okuyanlara* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarına} *sor...*

Bunun üzerine Nebî (s.a), "Bundan sonra ne kuşku duyarım, ne kimseye sual sorarım. Bunun Allah indinden hakk olduğuna şehâdet ederim" dedi.

...Andolsun ki sana gelen hakk Rabbindendir. O halde mümterînden olma {yani, Kur'ân hususunda müşriklerden olma, –doğrusu o, Allah'tan gelmiştir–}.

Müşriklerin, "Ona (Kur'ân'ı/vahyi) şeytan telkin ediyor" demeleri üzerine, Allah Nebî'yi (s.a) sakındırarak buyuruyor ki:

95. {Mekke kâfirlerinin tekzib ettikleri gibi} *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *tekzib edenlerden olma. Aksi takdirde hâsirînden/hüsrana uğrayanlardan olursun.*

96. *Doğrusu üzerlerine Rabbinin kelimesi hakk olmuş olanlar* {yani, azab kelimesi vâcib/gerekli olmuş olanlar: Allah'ın ilminde bedbaht oldukları bilinenler} *îmân* {yani, tasdik} *etmezler...*

97. *...–onlara her türlü âyet gelse bile– elîm azabı görünceye kadar.*

Nitekim İsrâ sûresinde, *...ta ki bizim için arzdan bir pınar fışkırtmadıkça...* (el-İsrâ, 17/90) diyerek istedikleri gibi.

Benzeri isteklerini dile getiren, *Sizden önceki kurûndan ... olmalı değil miydi?* (Hûd, 11/116) buyruğu da buna benzemektedir.

Dedi: Kur'ân'da geçen her "fe-levlâ" [...malı/meli değil miydi] ibaresi, "fe-hellâ" anlamındadır. Bunun tek istisnâsı Yûnus sûresi (98. âyet) ile Hûd sûresinde (116. âyette) yer alan buyruklardır.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا
اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ
كُلُّهُمْ جَمِيعًاۜ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
وَمَا تُغْنِي الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ
يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْۜ قُلْ فَانْتَظِرُوٓا
اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾

98. *Yûnus'un kavmi müstesnâ,* {azabın nüzûlü esnasında} *îmân edip de îmânı kendisine fayda veren bir karye olmadı! Onlar îmân edince* {tasdik ve tevbe edince}, *dünya hayatta hızy/rüsvaylık azabını onlardan açtık/giderdik ve onları bir vakte* {yani, ecellerinin nihâyetine} *kadar faydalandırdık.*

Olay şöyle olmuştur: Yûnus'un (a.s) kavmi, azabın, başlarının üze-

rinde bir mil kadar yüksekte olduğunu gördüler. Onlar o sırada Musul topraklarından Ninova adındaki bir karyede idiler. Azabın bu kadar yaklaştığını görünce tevbe ettiler. Bazıları kıldan dokunmuş kaba elbiseler giydiler, başlarına kül serptiler. Anneleri evlatlarından, kadınları kocalarından ayırdılar. Sonra hep birlikte Allah'a yöneldiler. Allah da azabı onlardan kaldırdı.

Ey Muhammed! Sen de onlara azabın nâzil olacağı vakit tevbelerinin kendilerine fayda sağlamayacağını bildir.

99. *Şâyet Rabbin dileseydi, yeryüzünde kim varsa hepsi topyekün îmân ederlerdi. Böyle iken, mü'min olsunlar diye insanları ikrah mı edeceksin?*

Bu hüküm, Tevbe sûresindeki kılıç âyeti tarafından neshedilmiştir.

Sonra Allah ibret alıp Kendisini tevhîd etmeleri için sanatını varlığına delil göstererek şöyle buyuruyor:

100. *Bir nefis için –Allah'ın izni dışında–* {yani, Allah izin verinceye kadar} *îmân etmek* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmek} *olamaz. Ricsi* {yani, ism'i/günahı} *akletmeyenler üzerine kılar.*

Sonra Mekke kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

101. *De ki:* "{Güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur gibi} *semâvâta/göklerde ve* {dağlar, ağaçlar, nehirler, ürünler, pınarlar gibi} *arzda/yerde neler var bir bakın!*"

Ardından Allah onlar hakkındaki ilmini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...O âyât {yani, alâmetler} *ve nüzur* {yani, rasûller} *îmân etmeyecek bir kavme fayda vermez.*

Sonra onları geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak buyuruyor ki:

102. *Öyleyse onlar, kendilerinden önce geçmiş olanların* {yani, Nûh, 'Âd ve Semûd kavmi ile azab edilmiş çeşitli kurûnun} *günleri gibi bir günden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "O halde* {ölümü} *bekleyin. Doğrusu ben de sizinle beraber* {azaba uğratılacağınız zamanı} *bekleyenlerdenim."*

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا
كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٦﴾

103. *Sonra rasûllerimizi ve* {onlarla birlikte} *îmân edenleri kurtarırız. Aynı şekilde mü'minleri* {âhirette ateşten, dünyada zafer ile} *kurtarmak da üzerimize bir haktır.*

104. (Ey Muhammed) *de ki: "Ey insanlar! Eğer benim dînimden* {yani, İslâm'dan} *şekk'te/kuşkuda iseniz, ben sizin Allah'ın dûnundan/berisinden ibâdet ettiklerinize* {yani, putlara, uydurma ilahlara} *ibâdet etmem. Fakat, sizi vefat ettirecek olan Allah'a ibâdet ederim* {yani, Allah'ı tevhîd ederim}. *Ben mü'minlerden* {yani, musaddıklardan/tasdik edenlerden} *olmakla emrolundum."*

105. *Ve yüzünü hanîf olarak* {yani, muhlis/ihlâslı bir şekilde} *dîne döndür ve müşriklerden* {yani, Allah'a şirk/ortak koşanlardan} *olma!*

106. *Allah'ın dûnundan/berisinden* {kendisine ihtiyaç duyduğun takdirde} *sana faydası ve* {dünyada ibâdetini terkettiğin ve ona ibâdet etmediğin takdirde} *sana zararı olmayacak şeylere du'a etme/çağırma* {yani, Allah ile birlikte O'nun gayri bir ilaha ibâdet etme}. *Eğer yaparsan* {yani, Allah'ın gayrisine ibâdet edersen}, *o takdirde kuşkusuz zâlimlerden* {yani, müşriklerden/Allah'a şirk/ortak koşanlardan} *olursun.*

Sonra, Allah'ın dînine sımsıkı sarılması için o'nu korkutarak şöyle buyurmaktadır:

وَإِن يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ
لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ
مَا يُوحَى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

107. *Ve eğer Allah sana bir durr* {yani, maraz/hastalık} *messederse/dokundurursa, onu* {yani, o durr'u: hastalığı} *–O* {yani, bizzat Rabbin kendisi} *hariç– açacak/giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır* {yani, afiyet ve lütuf} *idrâk ettirirse, O'nun lütfunu* {yani, hüküm ve takdirini} *reddedecek/geri çevirecek kimse yoktur. Onu* {şu lütfunu} *kullarından dilediğine isabet ettirir ve O gafûrdur, rahîmdir.*

108. *De ki: "Ey insanlar! Andolsun ki size Rabbinizden hakk* {yani, Kur'ân} *geldi. Artık kim hidâyete ererse, sadece nefsi için [kendi lehine] hidâyete ermiş olur ve kim de* {Kur'ân'a îmândan} *dalâlete düşerse, sadece kendi aleyhine dalâlete düşmüş olur. Ben sizin üzerinize bir vekîl değilim."*

Bunu da kılıç âyeti neshetmiştir.

109. *Sana* {helâl ve harama dâir} *vahyolunana ittibâ et...*

Arkasından Nebîsi'ne (s.a), onların yalanlamalarına ve eziyetlerine karşı sabretmesi için tesellide bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...ve {ey Muhammed,} *Allah hükmünü verinceye kadar* {eziyetlere} *sabret. O, hâkimlerin/hüküm verenlerin hayırlısıdır.*

Allah haklarında kılıç ile hükmetti de onlar Bedir'de katledildi ve Allah da ruhlarını acilen ateşe gönderdi. Böylece bu âyet de, kılıç âyetiyle neshedildi.

11. HÛD SÛRESİ

Medine'de inen *...Sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin?* (Hûd, 11/12); *İşte onlar ona îmân ederler* –İbn Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir– (Hûd, 11/17); *Doğrusu hasenât, seyyiâtı giderir* –Hıristiyan ruhbânı hakkında inmiştir– (Hûd, 11/114) âyetleri hariç hepsi Mekkî olan Hûd sûresi, 123 âyettir.

Allah en iyi bilendir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍ ﴿١﴾ اَلَّا
تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعاً حَسَناً اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذ۪ي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَب۪يرٍ
﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ يَثْنُونَ
صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ اَلَا ح۪ينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. (Bu,) âyetleri* {yani, Kur'ân âyetleri} *ihkâm edilmiş* {yani, bâtıldan korunmuş}, *sonra bir hakîm-habîrin ledününden* {yani, emrinde/işlerinde hakîmin/hikmetlinin, yaratılmışların amellerinden haberdar olanın indinden/yanından} *tafsîl edilmiş* {yani, beyan edilmiş: emrinin, nehyinin, hadlerinin, olacak ve olmuşa dâir şeylerin/işlerin bildirildiği} *bir kitabtır.*

2. {(Ey Nebî!) Mekke kâfirlerine de ki:} *"Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin* {yani, O'ndan başkasını tevhîd etmeyin}. *Kuşkusuz ben sizin için O'ndan* {yani, Allah'tan} *bir nezîr* {yani, O'nun azabına karşı uyarıcı} *ve bir beşîrim"* {yani, cennet ile müjdeciyim}...

3. ...*“Rabbinize istiğfâr edin* {yani, şirkten ötürü bağışlanma dileyin}. *Sonra O'na tevbe* {yani, şirkten dolayı tevbe} *edin ki müsemmâ bir ecele* {yani, ecellerinizin nihâyetine} *kadar sizi güzel bir metâ’ ile metâ’landırsın* {yani, sizin dünyada afiyet ile güzel bir şekilde yaşamanızı sağlasın ve sizi kıtlık ve başka cezalara uğratmasın} *ve* {âhirette} *her fadl sahibine* {dünyadaki ameli itibariyle} *fadlını* {yani, derecelerde üstünlüğünü} *versin. Eğer tevelli ederseniz* {yani, îmândan i‘râz ederseniz/yüz çevirirseniz}, *doğrusu ben size zorlu/dehşetli bir günün azabından korkarım”...*

Ancak onlar tevbe etmediler. Allah da yedi yıl süreyle onlara yağmur yağdırmadı, öyle ki kemikleri, mevtâyı/ölüleri, köpekleri, leşleri [cîfe] yiyecek hâle geldiler.

4. ...{Sizden hiç biri müstesnâ olmamak üzere âhirette} *dönüşünüz Allah'adır ve O her şeye* {ölümden sonra diriltmeye ve gayrisine} *kadîrdir.”*

5. *İyi bilin ki, doğrusu onlar* {(yani, Mekke kâfirleri)} *ondan* {yani, Nebî'den (s.a)} *gizlenmek için göğüslerini bükerler...*

Mekke kâfirleri Kur’ân'ı işittiklerinde –onu işitmekten hoşlanmadıkları için– başlarını göğüslerine doğru eğerlerdi. Allah onların bu hallerini biliyordu.

...İyi bilin ki, onlar siyablarına/elbiselerine büründükleri vakit de {yani, başlarını elbiseyle örttükleri takdirde de} {Allah} *onların* {kalblerinde} *gizlediklerini ve* {dilleriyle} *ilan ettiklerini bilir. Doğrusu O, göğüslerin özüne alîmdir* {yani, kalblerdeki küfrü ve onun gayrini çok iyi bilendir}.

وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ
مِن بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

۝٧ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ
مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٨

6. *Arzdaki dâbbeden hiç biri yoktur ki, rızkı* {her nereye yönelirse yönelsin} *Allah üzerine olmasın. Onun müstakarrını da* {yani, geceleyin karar kıldığı yeri de}, *müstevdasını da* {yani, ölümü esnasında emanet edildiği yeri de} *bilir. Hepsi* {yani, her nefsin müstakarrı [durduğu yer] ve müstevdası [emanet bırakıldığı yer]} *mübîn bir kitabtadır* {yani, o, levh-i mahfuzda beyyindir/beyan edilmiştir}.

7. *O ki semâvât u arzı* {ve o ikisi arasındakileri} *altı günde halk etti.* {Sonra arş üzerine istivâ etti: arş üzerinde karar kıldı}; *–ve* {semâvât u arzı ve hiçbir şeyi yaratmadan önce} *O'nun arşı su üzerinde idi– hanginizin* {Rabbi için} *daha güzel amel işleyeceği hususunda sizi sınamak için* {yani, Allah gökleri ve yeri olacak şeyler için; her ikisindeki âyet/alâmet ve belgeleri de sizi sınamak için yarattı}. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine}, *"Ölümün ardından muhakkak ba'sedileceksiniz/diriltileceksiniz" diyecek olsan,* {Mekkelilerden} *o küfredenler, "Bu, başka değil mübîn bir sihirdir"* {yani, "Muhammed'in bu söylediği, başka değil beyyin/açık bir sihirdir. Çünkü o bize ölümden sonra diriliş olacağını haber veriyor"} *derler.*

8. *Eğer onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *azabı ma'dûd bir ümmete* {yani, ma'lûm/belli senelere: Bedir'de öldürülmelerine kadar} *tehir etseydik,...*

("Ümmet" lafzının bu manada kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Bir ümmetin ardından* {yani, senelerin ardından/seneler geçtikten sonra} *hatırladı* (Yûsuf, 12/45) âyetidir.

...derlerdi ki {ey Muhammed}: *"Onu habs eden/tutan nedir* {yani, –yalanlayarak– "Azabı bizden men eden nedir"}? *İyi bilin ki,* {azab} *onlara geleceği gün, onlardan sarf edilecek [çevirilecek/döndürülecek] değildir* {yani, gelecek azabı onlardan sarf ettirecek/çevirecek biri yok-

tur}. {Onun kendilerine inmeyeceğini söyleyerek} *alay ettikleri şey* {yani, azab} *onları saracaktır.*

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا
رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾
فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ
أَن يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ
إِنَّمَا أَنتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

9. *Eğer insana Bizden bir rahmet tattırsak* {yani, bir nimet: bir hayır ve afiyet versek}, *sonra onu ondan alsak, muhakkak o,* {şiddet [darlık ve sıkıntı hâlinde] hayırdan yana} *ümitsiz,* { ihsan ettiği bolluk nimeti hususunda Allah'a karşı} *nankördür.*

10. *Ve eğer ona* {yani, kâfire} *mess eden/dokunan bir darrânın* {yani, isabet eden bir şiddet ve belânın} *ardından ona bir nimet tattırsak* {yani, bir hayır ve afiyet versek}, *"Seyyiât/kötülükler* {yani, başıma gelen sıkıntılar} *benden gitti" der. Doğrusu o ferahlanır* {yani, bolluk ve afiyet hâlinde şımarır}, *fahûr olur* {yani, Allah'ın nimetleri içindeyken de şükretmeyip böbürlenir}.

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

11. {Darrâya [darlık ve sıkıntılara]} *sabreden ve sâlih ameller işleyenler müstesnâdır* {yani, onlar böyle değildir}. *İşte onlar var ya, onlar* {yani, onların günahları} *için bir mağfiret ve* {cennette} *kebîr/büyük* {yani, azîm/muazzam} *bir ecir/mükâfaat vardır.*

12. *Öyleyse sen, "Ona* {aramızda paylaştırmak üzere semâdan} *bir hazine* {yani, mal} *indirilmeli veya o'nunla beraber* {eğer Muhammed rasûl olduğu iddiasında doğru söyleyen biri ise sözleriyle o'nu tasdik edecek ve o'na yardım edecek} *bir melek*

gelmeli değil miydi?!" diyorlar diye, {bu hususu tebliğ etmekten ötürü} *göğsün daralarak sana vahyolunanın bazısını* {yani, sana sahte ilâhların durumuyla ilgili olarak indirilenleri} *terk mi edeceksin?!...*

Böylece o'nu tebliğde bulunmaya teşvik etmeyi murad etmiştir.

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a), "{İlahlarımıza ibâdeti terk etmeyi ve onları ayıplayıp tenkit etmeyi ihtiva etmeyen} *bunun gayrı bir kur'ân getir veya onu* {kendiliğinden} *değiştir* (Yûnus, 10/15) demişlerdi. Nebî (s.a) de, –kendisine ittibâ ederler ümidiyle– onların tenkid edildikleri âyetleri onlara okumamayı içinden geçirecek gibi olunca, Allah, *Öyleyse sen, "......." diyorlar diye, göğsün daralarak sana vahyolunanın bazısını terk mi edeceksin?!...* buyruğunu indirdi.

Sonra Allah tebliği tekrar söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

{Ey Muhammed! Tebliğ et!} *Sen sadece bir nezîrsin. Allah ise her şeye* {yani, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna da} *vekîldir* {yani, şâhiddir}.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾
فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

13. *Bu yüzdendir ki, "Onu uydurdu"* {yani, bu Kur'ân'ı Muhammed kendiliğinden uydurup söylüyor} *diyorlar.* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Eğer* {Muhammed'in bunu kendiliğinden uydurduğu iddianızda} *sâdıklar iseniz, haydi onun misli* {yani, Kur'ân'ın benzeri} *uydurma/uydurulmuş* {yani, insanlar tarafından ortaya konulmuş} *on sûre getirin ve Allah'ın dûnundan [Allah'ı bıra-*

kıp] {yani, ibâdet ettiğiniz ilâhlardan} *gücünüzün yettiğini de* {istiâneye/yardıma} *çağırın."*

Allah bu sûrede, *Onun misli uydurma/uydurulmuş on sûre getirin* buyurarak onlara meydana okudu, fakat getiremediler. Sonra, *Onun misli/mislinden* {tek} *bir sûre getirin* (Yûnus, 10/38, el-Bakara, 2/23) buyurarak tekrar meydan okudu, fakat yine getiremediler. Allah da, *Eğer yapamazsanız* {yani, yapamadığınıza göre} *–ki (asla da) yapamayacaksınız–* {yani, onun benzerini asla meydana getiremeyeceksiniz}, *öyleyse o ateşten ittika edin/korunun, ki onun tutuşturucusu insanlar ve taşlardır, kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr eden kimseler} *için hazırlandı* (el-Bakara, 2/24) buyurdu.

14. *Eğer size* {yani, tek başına Nebî'ye (s.a)} *cevab veremezlerse* {yani, ey Muhammed, bunu yapmayacak olurlarsa}, {Mekke kâfirlerine de ki:} *artık bilin ki* {bu Kur'ân} *sadece Allah'ın ilmiyle* {yani, izniyle –İbn Mes'ûd'un kıraati: "Sadece Allah'ın izniyle..." şeklindedir–} *indirilmiştir ve* {yine bilin ki,} *O'nun dışında ilâh yoktur* {O'nun ortağı yoktur}. {Eğer bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmeyecek olurlarsa onlara de ki:} *Artık teslim olanlar* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul eden kimseler} *oluyor musunuz?*

15. {Fâcirlerden} *kim* {iyi amelleriyle} *dünya [yakın/şimdiki] hayatı ve onun ziynetini irade eder* {fakat Allah'ın vechini/rızasını irade etmez} *ise, orada* {yani, dünyada} *onlara amellerini(n karşılığını)* {yani, sevabını/mükâfaatını} {hayr/mal ve rızık vermek sûretiyle} *tamamen öderiz...*

Benzeri bir buyruk da eş-Şûrâ, 42/20 yer almaktadır.

...ve orada onlara nasib yoktur.

Bunu, *Ona acele veririz, dilediğimize* {yani, onlar amellerinin mükâfaatını dünyada eksik almazlar}... (el-İsrâ, 17/18) âyeti nesh etmiştir.

Sonra onların âhiretteki konumlarını haber veriyor:

16. *İşte onlar ki, onlar için âhirete ateşten başka bir şey yoktur ve orada* {yani, dünyada} *sanatları [yapıp ettikleri]* {âhirete} *boşa gitmiştir ve amelleri bâtıldır* {yani, amelleri onlardan kabul edilmemiştir, çünkü onlar o amelleri dünya için yapmışlardı. Bu sebeble bu amellerinin âhirete kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır}.

أَفَمَنْ كَانَ
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ
مُوسٰى اِمَامًا وَرَحْمَةً اُولٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ
اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾
وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اُولٰئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾

17. *O halde o kimse gibi olur mu? Rabbinden bir beyyine üzerinde bulunuyor ve onu* {yani, Kur'ân'ı} *tilavet ediyor O'ndan bir şâhid* {yani, Cibrîl onu Muhammed'e (s.a) okuyor ve Muhammed'in tilavet ettiği Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dâir Muhammed'in lehine şâhidlik ediyor}. *Ondan önce de bir imam* {yani, kendisine iktida edilen Tevrât} *ve bir rahmet* {yani, ona îmân eden kimseler için onları azabtan uzaklaştıran bir rahmet} *olarak Mûsâ'nın kitabı* {yani, Tevrât} *var* {yani, ey Muhammed, senin kitabından önce Cibrîl Tevrât'ı Mûsâ'ya okudu}. *İşte onlar* {ehl-i Tevrât}, *ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân ederler* {yani, onu tasdik ederler}...

Bu da, *Kendilerine Kitab verdiklerimiz ona* {yani, Muhammed'in getirdiği Kur'ân'ın Allah'tan olduğuna} *îmân ederler* (er-Ra'd, 3/36) âyetine benziyor.

...*O ahzâbtan/hiziblerden* {yani, İbn Ümeyye, İbnu'l-Muğîre, İbn 'Abdullâh el-Mahzûmî ve Âl-i Ebî Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ'dan} *kim ona* {yani, Kur'ân'a} *küfrederse, onun mev'idi [gideceği yer] ateştir...*

Âyet şunu ifade ediyor: Rabbinden bir beyana göre amelde bulu-

Sonra Allah mü'minler ve kâfirler için bir mesel darb ediyor:

24. *Bu iki ferîqın* {yani, mü'min ile kâfirin} *meseli,* {îmândan yana görmeyen} *kör ve* {îmândan yana} *sağır* {yani, onu işitmeyen –ki bu, kâfirin meselidir–} *ile* {îmânı} *gören/sezen ve* {îmânı} *işiten* {–ki bu da, mü'minin meselidir–} *gibidir. Bu ikisinin meseli bir/eşit olur mu* {yani, bu ikisi birbirine benzer mi}?...

Onların "Hayır" demeleri üzerine dedi ki:

...O halde tezekkür etmez misiniz {yani, o ikisinin birbirine eşit olamayacağını düşünüp de ibret almaz mısınız}?

Mekke kâfirleri Muhammed'in (s.a) risâletini yalanlayınca, Allah Muhammed'e; Nûh'u, Hûd'u, Sâlih'i, Lût ve Şu'ayb'ı rasûl olarak gönderdiğini –bu sûrede– haber verdiği gibi, o'nu da rasûl olarak gönderdiğini haber vermektedir:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا
اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ اِنّ۪ٓي
اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ
اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرٰى لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

25. *Andolsun ki Biz Nûh'u kavmine gönderdik* {de onlara dedi ki:} *"Kuşkusuz ben sizin için mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir nezîrim"* {yani, dünyada azaba karşı bir uyarıcıyım}.

Bunun benzeri de Nûh sûresinde (2. âyette) geçmektedir.

26. {Sonra Nûh şöyle devam etti:} *"Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin. Gerçekten ben sizin için* {dünyada} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir günün azabından korkuyorum."*

27. *Bunun üzerine kavminden küfreden o mele* {yani, eşraf} *dediler ki: "Biz seni, başka değil bizim gibi bir beşer* {yani, bizden herhangi bir üstünlüğü olmayan bir Âdemoğlu} *görüyoruz ve sana ittibâ edenleri de hemen ilk bakışta* {yani, hemen onların} *rezillerimiz* {yani, sefil insanlardan reziller/aşağılıklar olduklarını} *görüyoruz. Sizin bize* {mülk, mal ya da herhangi bir hususta} *bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz* {ki sana –yani, Nûh'a– ittibâ edelim}. *Aksine sizi* {yani, bir nebî-rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılar*{dan} *zannediyoruz* {yani, sanıyoruz}.

28. *Dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakalım: Eğer ben Rabbimden bir beyyine* {yani, beyan} *üzerinde isem ve bana indinden bir rahmet* {yani, nimet: hidâyet} *vermiş de siz kör kalmışsanız* {yani, siz bu rahmeti fark edememişseniz}, *siz onu* {yani, rahmeti: nimet ve hidâyeti} *kerih gördüğünüz halde sizi ilzam mı edeceğiz [size zorla mı kabul ettireceğiz]?"*

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا
بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُو رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي
أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذًا
لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾

29. *"Ey kavmim! Buna karşılık* {yani, îmâna karşılık} *sizden bir mal* {yani, bir ödeme yapmanızı} *istemiyorum. Benim ecrim* {yani, yaptıklarımın karşılığı}, {âhirete} *ancak Allah üzerinedir. Ben îmân edenleri tard edecek değilim* {yani, en sizin sefil/aşağılık gördüklerinizin îmânlarını kabul etmeyecek/reddedecek değilim}. *Doğrusu onlar Rabb'lerine mülâki olacaklar/kavuşa-*

> *caklar”* {da îmânlarının karşılığını alacaklardır/îmânlarının karşılığı onlara verilecektir}...

Allah'ın, *Onların hesabı* {O'na mülaki oldukları vakit} *ancak Rabbim üzerinedir; şâyet şuurluysanız* {yani, biliyorsanız} (eş-Şu‘arâ, 26/113) buyruğu da buna benziyor.

> ...*“Fakat ben sizi* {size verdiğim emirlere ve getirdiklerime karşı} *câhillik eden bir kavim görüyorum.”*

> 30. *“Ey kavmim! Ben onları tard edersem* {yani, aşağı tabakadan kabul ettiklerinizin îmânını kabul etmeyecek/reddedecek olursam}, *Allah'a karşı bana kim yardım eder* {yani, beni kim korur}? *Öyleyse tezekkür etmez misiniz”* {yani, Allah'a karşı kimsenin kimseyi koruyamayacağını düşünmez misiniz}?

> 31. *“Ben size, ‘Allah'ın hazineleri* {yani, anahtarları: O'nun sizi bırakıp ayak takımı kabul ettiğiniz kimselere hidâyet etmesi} *benim yanımdadır’ demiyorum ve gaybı da bilmiyorum”* {yani, ben size, “Allah'ın onlara hidâyet edeceğine dâir gayb benim yanımdadır” demiyorum}...

Nûh'un Şu‘arâ sûresindeki, *Ne yaptıklarına dâir benim bir ilmim yoktur* (eş-Şu‘arâ, 26/112) sözü de bu anlamı ifade etmektedir.

> {Ardından Nûh onlara dedi ki:} “{Size}, *‘Ben {meleklerden} bir meleğim de demiyorum’* {ben sadece bir beşerim}...

Çünkü onlar, *Biz seni, başka değil bizim gibi bir beşer* {yani, bizden herhangi bir üstünlüğü olmayan bir Âdemoğlu} *görüyoruz ve sana ittibâ edenleri de hemen ilk bakışta rezillerimiz* {yani, sefil insanlardan reziller} *görüyoruz. Sizin bize* {mülk, mal ya da herhangi bir hususta} *bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz* {ki sana –yani, Nûh'a– ittibâ edelim}. *Aksine sizi* {yani, bir nebî-rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılar*{dan} *zannediyoruz* {yani, sanıyoruz} (Hûd, 11/27) demişlerdi.

> ...*“Gözlerinizin hor gördüğü* {yani, ayak takımı kabul ettiğiniz} *kimseler için, ‘Allah onlara bir hayır* {yani, îmân} *vermez’ de demiyorum. Allah onların* {yani, aşağılık gördüğünüz kimselerin}, *nefislerindekini* {yani, kalblerindeki îmânı} *en iyi bilendir. Kuşkusuz ben o takdirde* {yani, onların îmânlarını kabul etmediğim takdirde} *zâlimlerden olurum.”*

32. *Dediler ki: "Ey Nûh! Andolsun ki bizimle cedelleştin* {yani, tartıştın}, *bizimle olan cedelini de* {yani, tartışmanı da} *çoğalttın/uzattın. Öyleyse haydi* {azabtan} *bizi tehdit edip durduğunu getir, eğer sâdıklardan* {yani, azabın üzerimize ineceği sözünde doğrulardan} *isen."*

Allah Teâlâ Nûh'a (a.s) –Nûh sûresinde de belirtildiği gibi– onları azab ile inzâr etmesini emretti, Nûh da onları, *Gerçekten ben sizin için* {dünyada} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir günün azabından korkuyorum* (Hûd, 11/26) diye uyardı, fakat onlar, *Öyleyse haydi* {azabtan} *bizi tehdit edip durduğunu getir, eğer sâdıklardan* {yani, azabın üzerimize ineceği sözünde doğrulardan} *isen* diyerek o'nu yalanladılar. Bunun üzerine Nûh (a.s) onlara hitab etti:

قَالَ اِنَّمَا يَأْتِيكُمْ
بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَٓاءَ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْح۪ٓي
اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُر۪يدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ
اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَام۪ي وَاَنَا بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَاُو۫حِيَ
اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْن۪ي فِي الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

33. *Dedi ki: "Onu size sadece Allah getirir* {yani, bu benim elimde olan bir şey değildir}, *eğer dilerse. Siz âciz bırakacak değilsiniz"* {yani, habîs/kötü amellerinizle Allah'ın elinden kurtulamazsınız. O mutlaka size amellerinizin karşılığını/cezasını verecektir}...

34. ...*"Allah sizi iğvâ etmeyi* {hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşürmeyi} *irade ediyorsa, ben sizin iyiliğinizi irade etsem de iyiliğinizi irade etmemin* {sakındırdığım azaba karşı} *size bir faydası olmaz. Sizin Rabbiniz O'dur* {O'nun hiçbir ortağı yoktur} *ve*

{ölümün ardından} *O'na döndürüleceksiniz"* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Sonra Allah, Muhammed'in (s.a) ümmeti arasındaki Mekkeli kâfirleri zikrederek şöyle buyurmaktadır:

35. *Yine de aksine "Onu uydurdu" diyorlar...*

("Em" edatının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Aksine "Ben, bundan hayırlıyım, ki o mühîn/hakîr..."* (ez-Zuhruf, 43/52) âyetidir.

Onu uydurdu ibaresi, müşriklerin/Mekkeli kâfirlerin "Muhammed bu Kur'ân'ı kendiliğinden icat etti; o Allah'tan değildir" demelerine işarettir.

...De ki: "Eğer onu uydurduysam {yani, onu kendiliğimden icat ittiysem}, *cürmüm* {yani, hatam: Allah üzerine uydurmam} *bana aittir ve ben sizin cürümlerinizden berîyim"* {yani, sizin hatalarınızdan: Allah'ı inkâr etmenizden uzağım}.

Sonra Allah Teâlâ tekrar Nûh'u (a.s) zikrederek şöyle buyurmaktadır:

36. *Nûh'a vahy olundu ki: "Kavminden îmân edenlerden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerden} *başka kimse îmân etmeyecektir. O halde yapmış olduklarına* {yani, Allah'a küfretmelerine} *tasalanma"* {yani, üzülme}...

37. *..."ve gözümüzle* {yani, ilmimizle} *ve vahyimizle* {yani, sana emrettiğimiz şekilde} *o gemiyi yap"* {yani, onun için amel et/çalış}...

Nûh gemiyi, Tik [sâc] ağacından 400 yılda yaptı.

..."ve o zulmedenler {yani, şirk koşanlar –ki o'nun oğlu Ken'ân b. Nûh da zulmedenlerden/şirk koşanlardan idi–} *hakkında Bana hitab etme* {yani, Bana müracaat etme}. *Kuşkusuz onlar gark olacaklardır/suda boğulacaklardır."*

Çünkü Nûh (a.s), *Rabbim! Kuşkusuz oğlum da benim ehlimdendir ve kuşkusuz Senin va'dîn haktır ve Sen ahkemu'l-hâkimînsin* (Hûd, 11/45) demişti.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ
إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا
بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾

38. *Gemiyi yaparken* {yani, onu yapmaya çalışırken}, *kavminin melesinden* {yani, eşrafından} *olanlar yanına uğradıkları* {yani, o'nun yanına her geldikleri} *her seferinde o'nunla eğleniyorlardı...*

Çünkü o, suyun üzerinde yürüyecek bir ev yaptığını söylüyordu. Onlar ise hiç gemi görmemişlerdi.

{Nûh onlara} *dedi ki: "Eğer* {gemi yaptığımız gemi dolayısıyla} *bizimle eğleniyorsanız,* {size suda boğulma azabı indiğinde} *biz de sizinle –sizin eğlendiğiniz gibi– eğleneceğiz"...*

39. *..."Artık hızy azabının* {yani, zelil kılacak azabın: suda boğulma azabının} *kime gelip çatacağını ve mukîm/kalıcı azabın* {yani, âhirete dâimî azabın: azab edilenlerin yakasını bırakmayacak kesintisiz/sürekli azabın} *kimin üzerine olacağını* {yani, kimin için vâcib/gerekli olacağını} *yakında bileceksiniz."*

Bu bir tehdittir.

40. *Nihâyet emrimiz* {yani, onlara azabın inişi hakkındaki sözümüz} *geldiği ve tennûr/tandır feverân ettiği* {yani, içinde ekmek pişirilen tandırdan su kaynadığı –ki bu tandır, Şam'da Ayvnıverde'de bulunan Nûh'un evinin dip tarafında idi–} *vakit dedik ki: "Her zevceynden ona ikişer* {yani, erkekli-dişili her çiftten gemiye} *yükle"...*

Zevceynisneyni, "erkek ve dişi olmak üzere iki tane" demektir, ki buna *zevcân* [iki eş] denilir. Şâyet *isneyni* [iki] lafzı kullanılmamış olsaydı, burada *zevcân* [iki eş], "dört" anlamına gelecekti.

...*"ve ehlini"* {gemiye yükle}...

Nûh'un karısının ismi Vâliğa, Lût'un karısının ismi ise Vâlihe idi.

...*"Aleyhinde söz* {yani, azab} *sebk etmiş* {yani, geçmiş} *olan müstesnâ* {yani, ehlinden olup da Levh-i Mahfuz'da aleyhinde azab sözü geçmiş olan: Ken'ân b. Nûh hariç –onları beraberinde yükleme/gemiye bindirme. Ehlinden, oğlunu ve karısını istisnâ etmiştir–} *ve îmân edenleri* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenleri} *de"* {gemiye yükle}. *Zaten o'nun* {yani, Nûh'un} *beraberinde îmân eden çok azdı.*

Denildiğine göre onların sayısı, kırkı erkek, kırkı kadın olmak üzere seksen kişi idi. Bugün o kasabanın adı Karyetu's-Semânîn'dir [Seksenler kasabasıdır]; ki, Cezire'de Mûsul'a yakın Bâferdi diye bilinen yerdir.

41. *Dedi ki: "Binin onun içine* {yani, geminin içine} *Allah'ın ismiyle* {yani, ona bindiğiniz vakit, 'bismillâh' [Allah'ın ismiyle] deyin} *onun mecrâsı/akması* {yani, aktığı [suda yüzdüğü] vakit} *ve mürsası/durması* {yani, durduğu vakit} {(de 'bismillah' [Allah'ın ismiyle] deyin)}. *Kuşkusuz Rabbin* {zenblere/günahlara} *gafûrdur,* {bizi azabtan kurtaran} *rahîmdir."*

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ
سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ
﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ
الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي
مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾

42. *Ve o, içindekilerle beraber dağlar gibi dalgalar arasında akıp giderken Nûh,* {kendisinden uzakta} *ayrı bir yere çekilmiş olan*

oğluna {yani, öz oğlu Ken'ân'a} *nidâ etti* {yani, yedi defa seslendi/bağırdı}: *"Ey Oğulcağızım! Gel bizimle beraber bin, kâfirlerle birlikte olma* {aksi takdirde onlarla beraber boğulursun}.

43. {Oğlu} *dedi ki: "Beni sudan koruyacak* {yani, suda boğulmamı önleyecek} *bir dağa sığınacağım."* {Nûh} *dedi ki: "Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur"* {yani, suda boğulmayı önleyecek yoktur}...

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

..."{Rabbimin} *rahmet ettiği kimse müstesnâ"* {yani, benimle birlikte gemiye binen mü'minler hariç, işte sadece bunlar korunup kurtulacaklar, diğerleri suda boğulacaktır}. *Derken o ikisinin* {yani, Nûh ile oğlu Ken 'ân'ın} *arasına dalgalar girdi* {yani, engel teşkil etti} *de (o da) suda boğulanlardan oldu.*

Ken'ân dağın kendisini Allah'tan koruyacağını ve böylece boğulmayacağını zannettiği için Allah ona gazab etti.

44. {Onların hepsi suda boğulduktan sonra,} *"Ey arz, suyunu yut ve ey semâ (suyunu) tut" denildi* {de yer içinden çıkan suları yuttu. Semâdan da tek damla su düşmedi}. *Böylece su çekildi* {yani, eksildi ve dağlar ortaya çıktı} *ve emr* {yani, kâfirler hakkındaki suda boğulma azabı} *kadâ edildi/gerçekleşti* {de onlar boğuldular} *ve* {gemi} *cûdi [engince bir dağ] üzerine* {bir ay süreyle} *istivâ etti/oturdu."*

Cûdi, Musûl'a yakın bir dağdır. Onun üzerinde durmasının sebebi, diğer dağların kendilerini yüksek kabul etmeleri [büyüklenmeleri], Cûdi'nin ise tevazu göstermesi idi.

...ve o zâlimler {yani, müşrikler} *kavmine, "Uzak olun"* {yani, helâk olun} *denildi.*

45. *Nûh Rabbine nidâ etti/seslendi* {yani, du'a etti –buyrukta takdim vardır–} *de dedi ki: "Rabbim! Kuşkusuz oğlum da benim* {kendilerini boğulmaktan kurtaracağını va'd ettiğin} *ehlimdendir ve kuşkusuz Senin va'dîn haktır* {yani, doğrudur ve va'dinin gerçekleşmemesi mümkün değildir} *ve sen ahkemu'l-hâkimînsin"* {yani, hâkimlerin hayırlısısın, verdiğin hükümde cevretmezsin/zulmetmezsin}.

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ
بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ
الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَى عَادٍ
أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا
إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

46. {Allah Teâlâ} *buyurdu ki: "Ey Nûh! Doğrusu o senin ehlinden* {yani, o, boğulmaktan kurtaracağıma dâir sana va'd ettiğim ehlinden} *değildir. Doğrusu o, gayri sâlih bir ameldir* {yani, o şirk işlemiştir}. *Öyleyse, kendisi hakkında ilmin bulunmayan bir şeyi Benden isteme. Kuşkusuz Ben sana,* {Bana böyle bir soru sorduğun/Benden böyle bir istekte/talebte bulunduğun için} *câhillerden olmayasın diye öğüt veriyorum* {yani, seni edeblendiriyorum}.

47. *Dedi ki: "Rabbim! Doğrusu ben* {bu nehiyden sonra}, *kendisi hakkında ilmim bulunmayan bir şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Eğer beni* {yani, benim zenbimi/günahımı: söylediğim o sözü} *mağfiret etmez ve bana merhamet etmezsen* {yani, bana azab edersen}, {vereceğin ceza dolayısıyla} *hüsrana uğrayanlardan olurum."*

48. *Denildi ki: "Ey Nûh!* {Gemiden} *in, Bizden bir selâm* {zira, Allah onu ve beraberindekileri suda boğulmaktan selâmete çıkar-

mıştır/kurtarmıştır} *ve bereketlerle; sana ve* {gemide} *senin beraberindeki ümmetlere"...*

"Bereket"ten kasıt, onların gemiden çıktıktan sonra çocuk doğurmaları ve sayılarının çoğalmasıdır.

...*"ve (başka) ümmetlere* {yani, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lût ve Şu'ayb gibi Allah'ın Nûh kavminden sonra dünyada azab ile helâk ettiği kavimlere} *(gelince), onları da* {dünyada ecellerinin sonuna kadar} *faydalandıracağız. Sonra onlara, Bizden elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab mess edecektir/dokunacaktır"* {yani, isâbet edecektir}.

49. {Ey Muhammed!} *Bunlar* {bu kıssa}, *gayb* {yani, senden gâib} *haberlerindendir, ki onu sana vahyediyoruz* {yani, sen bunlara tanık değildin, bunları bilmiyordun, bunları sana Bizden başkası vahy etmedi, sen ancak vahy ettiğimiz için biliyorsun}. *Bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce onu ne sen bilirdin, ne de kavmin (bilirdi)* {yani, Kur'ân'da onların: Nûh, Hûd, Sâlih kavminin ve diğerlerinin durumlarını sana bildirinceye kadar onları ne sen bilirdin, ne de kavmin bilirdi}. *O halde* {Mekke kâfirlerinin yalanlamalarına ve eziyetlerine} *sabret. Kuşkusuz âkıbet* {yani, cennet} *muttakilerindir* {yani, şirkten sakınıp korunanlarındır}.

50. *'Âd'a da, onların kardeşleri Hûd'u* {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *sizin için ilâhtan O'nun gayrisi* {yani, sizin için O'nun gayri Rabb} *yoktur. Siz uyduruyorsunuz"* {yani, "Allah'ın ortağı vardır" demekle yalan söylüyorsunuz}.

Çünkü onlar, nebîlerine, "Siz mallarımızı ele geçirmeyi irade ediyorsunuz" demişlerdi. Nebîlerin onlara, *Buna karşılık sizden bir ecir* {yani, karşılık} *istemiyorum. Benim ecrim, rabb'il-âlemînden başkasına ait değildir* (eş-Şu'arâ, 26/127) demeleri buna işaret ediyor.

51. {Hûd da böyle diyen kavmine şöyle cevab vermişti:} *"Ey kavmim! Buna karşılık sizden bir ecir istemiyorum. Benim ecrim* {yani, yaptığımın karşılığı} *beni fatr edenden* {yani, halk edenden} *başkasına ait değildir. Hâlâ* {Allah ile birlikte bir ortak olmadığını} *akletmeyecek misiniz?"...*

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ
بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾
إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ
وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ
لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

52. ...*"Ey kavmim!* {Şirkten dolayı} *Rabbinize istiğfâr edin. Sonra O'na dönün ki üzerinize semâyı bol bol göndersin"* {yani, ardı ardına yağmur yağdırsın},...

Çünkü Allah Teâlâ onlara üç yıl yağmur yağdırmamış ve onların çocukları da olmamıştı. Bundan dolayı Hûd (a.s) sözlerine şöyle devam etti:

...*"kuvvetinize kuvvet katarak sizi çoğaltsın/artırsın* {yani, sayınızı çoğaltsın, çocuklarınız doğsun da artasınız}. *Gelin mücrimler olarak tevelli etmeyin"* {yani, şirk koşarak tevhîdden yüz çevirmeyin}.

53. *Dediler ki: "Ey Hûd! Sen bize bir beyyine* {yani, Allah'tan gönderilmiş bir rasûl olduğunu ortaya koyan bir beyan} *getirmedin. Biz senin sözünle ilâhlarımızı* {yani, putlara ibâdeti} *terk etmeyiz ve sana îmân etmeyiz"* {yani, senin Allah'ın Rasûlü olduğunu tasdik etmeyiz}...

54. ...*"Biz başka değil şunu deriz: İlâhlarımızın bazısı seni fena çarpmış"* {yani, bundan dolayı sen cinlenmişsin}...

Demek istiyorlar ki: Bizim putlardan olan ilâhlarımız seni delirtiyor/cinlendiriyor veya tutuyor. Biz ise, senin başına böyle bir iş gelmesini yahut senin delirmeni/cinlenmeni istemiyoruz. O halde sen esenlikle onlardan uzak dur.

['Abdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "*Be* harfi sakin olarak *el-habl*

[çarpma], bedeni felç eden ve hareketi engelleyen bir hastalıktır. *Be* harfi harekeli olarak *el-habel* ise, delilik demektir."[1]]

...{Hûd (a.s) onlara} *dedi ki: "Gerçekten ben Allah'ı şâhid tutuyorum, siz de şâhid olun ki ben şirk koştuklarınızdan berîyim/uzağım";...*

55. ...*"O'nun dûnundan* {yani, uydurduğunuz ilâhlardan}. *Öyleyse hepiniz* {yani, siz ve ilâhlarınız} *bana keyd edin. Sonra bana göz açtırmayın"* {yani, mühlet vermeyin}...

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا
هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٦﴾ فَإِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٥٧﴾
وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا
وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا
لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

56. ...*"Kuşkusuz ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim* {yani, Allah'a dayandım –putlarının kendisini çarpacağı tehdidini savurmaları üzerine böyle demişti–}. *Dâbbeden hiç biri yoktur ki, O onun nâsiyesini tutmuş olmasın* {yani,

---

1 el-Ferrâ'dan yapılan bu nakil, 'Abdullâh'ın bir eklemesi olup Mukâtil'in sözlerinden değildir. Çünkü el-Ferrâ diye bilinen *Me'ânî el-Kur'ân* isimli eserin sahibi Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, 207 H. yılında vefat etmiş;. Tefsirimizin sahibi Mukâtil ise 150 H. yılında vefat etmiştir.
Bu fazlalık *Elif* nüshasında bulunduğu halde, *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır. Çünkü *Lâm* nüshası sadece Mukâtil'in tefsirini kaydetmiştir. *Elif* nüshasında ise râviler tarafından yapılmış birtakım eklemeler de vardır.

onların canını Allah alacak olmasın}. *Doğrusu benim Rabbim mustakim bir sırat* {yani, müstakim bir hakk} *üzeredir"...*

57. ...*"Eğer tevelli ederseniz* {yani, îmândan yüz çevirirseniz}, *işte ben kendisiyle size gönderildiğim şeyi* {yani, dünyada azabın üzerinize ineceğini} *tebliğ ettim. Rabbim* {sizin helâk edilmenizden sonra} *sizin yerinize başka bir kavim getirir de* {onlar sizden daha iyi ve Allah'a daha itaatkâr olurlar} *ve siz O'na zerrece zarar veremezsiniz* {yani, O'nun mülkünden bir şey eksiltemezsiniz. Ancak kendinize zarar vermiş olursunuz}. *Kuşkusuz Rabbim* {amallerinizden} *her şey üzerine hafîzdir."*

58. *Vakta ki emrimiz* {yani, azabın inmesine dâir sözümüz} *geldi, Hûd'u ve beraberindeki mü'minleri Bizden bir rahmetle* {yani, Bizim onlara ihsan ettiğimiz bir nimet ile} *necâta çıkardık* {yani, azabtan kurtardık}. *Onları galîz* {yani, şiddetli} *bir azabtan* {yani, onları helâk edinceye kadar dinmeyecek olan çok soğuk bir rüzgârdan} *kurtardık.*

59. *İşte 'Âd... Rabb'lerinin âyetlerine cehûdluk ettiler* {yani, Allah'ın azabının dünyada üzerlerine ineceğini inkâr ettiler}, *O'nun rasûllerine* {yani, sadece Hûd'a} *asi oldular, her inatçı cebbara* {yani, tevhîdi kabul etmeyi büyüklüğüne yedirmeyen kimseye} *ittibâ ettiler.*

Böyle yapanlar, Hûd'u (a.s) yalanlayan büyüklerinin sözlerine uyan tâbilerdir.

'Anîd [inatçı], haktan yüz çeviren kimse demektir. Mü'minûn sûresinde belirtildiği üzere, ileri gelenler, kendilerine tâbi olan alt tabakadakilere, *Bu* {yani, Hûd}, *sizin gibi bir beşerden başka birşey değil; yediğinizden yer, içtiğinizden içer. Eğer sizin gibi bir beşere itaat ederseniz, elbette hâsirlersiniz* {yani, âciz kimselersiniz} *demektir* (el-Mü'minûn, 23/34) dediler, alt tabakadakiler de onların bu sözlerine uydular.

60. *Ve onları bu dünyada lanet* {yani, azab: helak eden rüzgâr} *takib etti ve Kıyâmet Günü de (lanet* {yani, ateş azabı} *takib edecek). İyi bilin ki 'Âd, Rabb'lerine küfretti* {yani, Rabb'lerinin vahdâniyetini inkâr etti} *ve yine iyi bilin ki Hûd'un kavmi 'Âd, uzak oldu* {yani, helâk edilerek rahmetten uzak düştü}.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا
فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ اِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ
قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا اَتَنْهٰينَا اَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
اٰبَاؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾
قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَاٰتٰينِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي
غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾

61. *Semûd'a da kardeşleri* {yani, dînde kardeşleri değil, nesebte kardeşleri} *Sâlih'i* {yani, Sâlih b. Âsef'i} {gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}; *O'nun gayri bir ilâhınız yoktur. Sizi arzdan O inşâ etti* {yani, halk etti} *ve sizi orada muammer etti* {yani, yaşattı}. *O halde* {şirkten dolayı} *O'na istiğfâr edin. Sonra* {yine ondan ötürü} *O'na dönün/tevbe edin. Kuşkusuz ki Rabbin yakındır* {yani, size icabet etme hususunda yakındır} *yakındır, mucibtir* {yani, du'alarınıza icabet edendir}.

Bu, *Kuşkusuz Ben yakınım; du'a ettiğinde du'acının du'asına icabet ederim* (el-Bakara, 2/186) âyetine benzemektedir.

62. *Dediler ki: "Ey Sâlih! Sen bundan* {yani, davete başlamadan} *evvel aramızda ümit beslenen bir kimse idin* {yani, bundan önce biz senin dînimize döneceğini ümit ediyorduk. Şimdi senin bizi kendisine davet ettiğin şey de ne oluyor?} *Şimdi sen bizi atalarımızın ibâdet ettiğine* {yani, ilâhlara [putlara]} *ibâdet etmekten nehiy mi ediyorsun? Doğrusu senin bizi davet ettiğin şeyden* {yani, tevhîdden} *tereddüde düşüren bir şekk/kuşku içindeyiz."*

Burada "şekku'n-murîb" [tereddüde düşüren şekk/kuşku], onların şekklerinin/kuşkularının mahiyetini bilemediklerini ifade eder.

63. {Sâlih} *dedi ki: "Ey kavmim! Ne dersiniz? Ben Rabbimden bir beyyine* {yani, beyan} *üzerinde isem ve Kendinden bana bir rahmet* {yani, indinden/yanından bir nimet: hidâyet} *vermişse, O'na isyan ettiğim* {yani, dîninize döndüğüm} *takdirde Allah'a karşı bana kim yardım eder* {yani, O'nun azabını benden kim geri çevirebilir}?...

Çünkü onlar Sâlih'e (a.s), *Ey Sâlih! Sen bundan* {yani, davete başlamadan} *evvel aramızda ümit beslenen bir kimse idin* (Hûd, 11/61) demişlerdi.

...*"Bu durumda hasarımı artırmanın gayri bir katkınız olmaz* {yani, benim zararımı artırmaktan başka birşey yapmamış olursunuz}...

[ʻAbdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Sizi her davet edişimde benden daha da uzaklaşıyorsunuz. Böylece hüsrana uğruyorsunuz" {yani, helâke gidiyorsunuz[2]}].

وَيَا قَوْمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِىٓ أَرْضِ ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا۟
فِى دَارِكُمْ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَٰلِحًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ
خِزْىِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْقَوِىُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ
ظَلَمُوا۟ ٱلصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دِيَٰرِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٦٧﴾

64. ...*"Ey kavmim! Bu Allah'ın dişi devesi size bir âyet* {yani, ibret}; *öyleyse onu bırakın da Allah'ın arzında otlasın* {yani, bu size bir külfet getirmediği gibi sizin ona yem vermenize de gerek yoktur}, *ona kötülükle dokunmayın* {yani, sakın onu kesmeye

---

2 ʻAbdullâh'ın, el-Ferrâ'dan naklettiği bu ziyade, Mukâtil'in sözü değildir ve bu nakil –*Elif* nüshasında bulunmakla birlikte– *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır.

kalkışmayın}. *Aksi takdirde sizi* {dünyada} *yakın bir azab yakalar"* {da size mühlet verilmeden hemen azaba uğratılırsınız}.

65. *Derken* {Çarşamba gecesi kılıçla} *ayaklarını keserek onu akrettiler* {yani, öldürdüler}. *Bunun üzerine* {Sâlih onlara} *dedi ki: "Yurdunuzda* {yani, dünyada bulunduğunuz mahalde} *üç gün daha temettû edin. Şu* {azab}, {Allah'tan} *tekzib edilmeyecek bir va'ddir* {yani, azabın onlara üç gün sonra ineceği hususunda en ufak bir yalan yoktur}.

Dördüncü günün sabahı Cumartesi günü Allah onları helâk etti. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

66. *Vakta ki emrimiz* {yani, azaba dâir sözümüz} *geldi, Sâlih'i ve o'nun beraberinde îmân edenleri Bizden bir rahmet* {yani, Bizden onlara bir nimet} *ile o günün hızyinden* {yani, azabından} *necâta çıkardık/kurtardık. Kuşkusuz Rabbin,* {velîlerine/dostlarına yardım etmekte} *kavîdir,* {inkârcıları helâk etmekle mülkünde ve saltanatında} *azîzdir.*

67. *O zulmedenleri* {yani, şirk koşanları} *ise, o sayha* {yani, Cibrîl'in sayhası/çığlığı} *yakaladı da diyarlarında câsimîn oldular/dizüstü çökekaldılar* {yani, menzillerinde hâmidîn oldular/hareketsiz kaldılar}.

كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فٖيهَاۜ
اَلَٓا اِنَّ ثَمُودَا۬ كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ
جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰهٖيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَنٖيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَآٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خٖيفَةًۜ قَالُوا لَا تَخَفْ
اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَۙ وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

68. *Sanki orada* {yani, dünyada} *kalmamışlardı* {yani, hiç bulunmamışlardı}. *İyi bilin ki Semûd, Rabb'lerine küfrettiler* {yani,

Rabb'lerinin tevhîdini inkâr ettiler}. *Yine iyi bilin ki Semûd* {helâk edilerek} *uzak düştüler.*

69. *Andolsun ki rasûllerimiz* {yani, Cibrîl ve onun beraberinde bulunan ölüm meleği ile Mikâîl} *İbrâhîm'e bir müjde* {yani, dünyada çocuk: İshâk ve Ya'kûb'un müjdesi} *ile geldiler, "Selâm" dediler* {yani, İbrâhîm'i bu şekilde selâmladılar}. {İbrâhîm de onları selâmlayarak} *"Selâm" dedi* {yani, İbrâhîm güzel bir şekilde selâmlarını aldı}. {İbrâhîm, –beşer sûretinte olmaları sebebiyle– onların beşer olduklarını görüyordu [sanıyordu]}. {O nedenle İbrâhîm} *hemen gidip kızartılmış* {yani, pişmiş} *bir buzağı ile geldi.*

Çünkü İbrâhîm'in (a.s) mallarının ekseriyetini sığır cinsi teşkil ediyordu.

Âyet-i kerîmede geçen *hanîz* kelimesi, "etin –ateşte kızdırılan ve kapalı bir yere konulan taşların harareti/sıcaklığı ile– pişirilip kızartılması"dır.

70. *Ellerinin ona* {yani, buzağıya} *uzanmadığını görünce, onları yadırgadı* {yani, onların tavırlarını beğenmedi/hoşlanmadı ve şerrlerinden korktu} *ve onlardan yana içinde bir korku duydu* {yani, onlardan ötürü kalbine giren korku ile titredi}. {Melekler} *dediler ki: "Korkma, biz Lût kavmine* {yani, onları helâk etmek için} *gönderildik."*

Lût'un (a.s) babasının adı Hâzân'dır. İbrâhîm'in (a.s) karısı Sâre ise, Hâzân'ın kızı ve Lût'un (a.s) da kız kardeşidir. İbrâhîm de Lût'un hem amcası ve hem de o'nun kız kardeşiyle evli olması dolayısıyla eniştesidir.

71. *Onun* {yani, İbrâhîm'in –ki o oturuyordu–} *ayakta duran karısı* {yani, Sare} *güldü* {yani, İbrâhîm'in üç kişiden korkup titremesi sebebiyle güldü}...

Halbuki İbrâhîm (a.s) çoluk-çocuğu ve hizmetçileri ile birlikte idi. Cibrîl (a.s) Sare'ye, "Bir oğlan doğuracaksın" dedi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Biz de o'na İshâk'ı ve İshâk'ın ötesinde de Ya'kûb'u müjdeledik.

قَالَتْ يَا وَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلٖى شَيْخًا اِنَّ هٰذَا
لَشَیْءٌ عَجٖيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُٓوا اَتَعْجَبٖينَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ اِنَّهُ حَمٖيدٌ مَجٖيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهٖيمَ
الرَّوْعُ وَجَٓاءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فٖى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ لَحَلٖيمٌ
اَوَّاهٌ مُنٖيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٓا اِبْرٰهٖيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا اِنَّهُ قَدْ جَٓاءَ اَمْرُ رَبِّكَ
وَاِنَّهُمْ اٰتٖيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَا
لُوطًا سٖٓیءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصٖيبٌ
﴿٧٧﴾ وَجَٓاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ
السَّيِّـَٔاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖى هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَلَا تُخْزُونِ فٖى ضَيْفٖى اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشٖيدٌ ﴿٧٨﴾

72. {Sare} *dedi ki: "Vay halime! Ben bir acûze ve bu da* {yetmiş yaşında} *bir şeyh/ihtiyar iken doğuracak mıyım? Doğrusu bu acib bir şey"* {yani, ikisi ihtiyardan bir çocuk doğması şaşılacak/hayret verici bir iştir}.

73. *Dediler* {yani, Cibrîl dedi} *ki: "Allah'ın emrinden mi* {yani, yaşlı karı-kocadan bir evlat yaratmasına mı} *taaccüb ediyorsun? Üzerinizde Allah'ın rahmet ve bereketleri* {yani, nimeti ve bereketleri: Allah'ın onlardan yaptığı zürriyetler} *var ey ehl-i beyt! Kuşkusuz O* {halk edişinden dolayı} *hamîddir, mecîddir* {yani, kerîmdir/keremi pek bol olandır}.

74. *Vakta ki İbrâhîm'den ravh gitti ve o'na* {çocuğu olacağına dâir} *müjde geldi,* {İbrâhîm} *Lût kavmi hakkında Bize karşı mücâdeleye* {yani, hasımlaşmaya/tartışmaya} *koyuldu.*

Allah hakkında mücâdele ederler (er-Ra'd, 13/13) ve *Ey Nûh! Andolsun ki bizimle cedelleştin* {yani, tartıştın}, *bizimle olan cedelini de* {yani, tartışmanı da} *çoğalttın/uzattın* (Hûd, 11/32) buyrukları da buna benzemektedir.

...*"Onların mev'ıdleri [onları va'd olunan vakit] sabahtır"* {Sonra helâk edilecekler}...

Lût, Cibrîl'e, "Onları hemen helâk et, sabahı bekleme" deyince, Cibrîl o'na şöyle karşılık verdi:

...*"Sabah da yakın değil mi?!"*

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ
مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ۚ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ
فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ ۖ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾

82. *Emrimiz* {yani, azabın inişi hakkında sözümüz} *gelince, oranın altını, üstüne getirdik* {yani, onları yerin dibine geçirdik} *ve onların üzerine* {yani, yaşadıkları dört şehrin dışındaki o şehirlerin ahalisine} *mândûd* {yani, taşı çamuruna yapışmış} *siccîlden* {yani, çamur ile taş karışık} *taş yağdırdık."*

83. *Rabbinin indinde işaretlenmişlerdi* {yani, Allah indinden alametli, işaretli olarak gelmişlerdi} *ve bu, zâlimlerden uzak değildir* {yani, zâlimlere: Mekke müşriklerine yakındır}.

Böyle bir şeyin yakın olduğunu haber vererek onları böyle bir âkıbetten korkutmaktadır, ki bu âhir zamanda olacaktır. Çünkü uzak ol-

mayan şey, yakındır: gerçekleşecek olandır. Uzak ise asla olmayacak/gerçekleşmeyecek olan şey demektir. İşte Allah'ın, *Doğrusu onlar onu uzak görürler. Biz ise onu yakın* {yani, gerçekleşecek bir iş olarak} *görürüz* (el-Me'âric, 70/6-7) buyruğu da böyledir.

84. *Medyen'e kardeşleri* {yani, dinde değil, nesebte kardeşleri} *Şu'ayb'ı* {gönderdik}...

Medyen, Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm'in oğludur, Şu'ayb ise Medyen b. İbrâhîm'in oğlu Nuveyb'in oğludur.

...*Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Onu tevhîd edin}. *Sizin için O'nun gayri bir ilâh* {yani, O'nun gayri bir Rabb} *yoktur. Ölçüyü ve tartıyı* {yani, ölçüp tarttığınız takdirde ölçüyü ve tartıyı} *eksik tutmayın. Doğrusu ben sizi bir hayır* {yani, nimet ve bolluk} *içinde görüyorum ve doğrusu* {dünyada} *size kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum"*...

Azab onları her taraftan kuşatmış, kimse kurtulamamıştı.

85. ...*"Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı kıst* {yani, adalet} *ile ifâ edin. İnsanların eşyalarına densizlik etmeyin* {yani, insanların haklarını eksik vermeyin}. *Yeryüzünde müfsidlik ederek* {yani, ölçü ve tartıda eksiklik yaparak} *kötülük etmeyin"* {yani, orada ma'siyetler işlemeyin}...

86. ...*"Eğer mü'minler* {yani, Allah'a îmân eden kimseler} *iseniz, Allah'ın bakiyyesi* {yani, âhiretteki sevabı} *sizin için daha hayırlıdır"* {yani, O'nun sevabı, ölçü ve tartıyı eksik yapmaktan sizin için daha iyidir}...

Nitekim Allah Teâlâ, *Sizin yanınızdakiler tükenir, Allah'ın indindekiler* {yani, O'nun sevabı} *ise bâkidir/kalıcıdır* (en-Nahl, 16/96) buyurmaktadır.

...*"Ben sizin üzerinize* {yani. Amellerinizin üzerine} *bir hafîz* {yani, gözetleyici} *değilim."* {Amellerinizi koruyan, hıfzeden Allah'tır}.

87. *Dediler ki: "Ey Şu'ayb! Bize babalarınızın ibâdet ettiklerini* {yani, putlara} *terk etmemizi yahut mallarınızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten* {yani, dilediğimizde ölçü ve tartıyı eksik ölçüp tartmaktan, dilediğimizde tastamam vermekten} *vazgeç-*

memizi {yani, bu işten uzak durmamızı} *sana salâtın mı emrediyor? Kuşkusuz sen, halîmsin* {yani, istihzâ yollu "halîmsin" diyerek sefîh olduğunu söylüyorlar}, *reşîdsin"* {yani, istihzâ yollu "reşîdsin" diyerek dalâlette olduğunu söylüyorlar}.

قَالَ
يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ
عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِي
إِلَّا بِاللَّهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ
نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾

88. *Dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakalım: eğer ben Rabbimden bir beyyine üzerinde isem ve beni Kendinden güzel bir rızık* {yani, îmân: hidâyet} *ile rızıklandırmış ise? Sizi kendinden nehy ettiğim şeylere, size muhalefet etmeyi irade etmiyorum"* {yani, size bir işi yasaklayıp da sonra kendim onu yapmak istemiyorum}...

Çünkü onlar, Şu'ayb'a, *Yahut dînimize dönersiniz* (el-A'râf, 7/88) demişlerdi.

...*"Ben gücümün yettiği kadar ıslahtan başkasını irade etmiyorum.* {Hayır ile ıslahta} *tevfikim de Allah iledir. Ben O'na tevekkül ettim"* {yani, güvenip dayandım}...

Çünkü o'na, "Andolsun ki ey Şu'ayb, seni ve seninle birlikte îmân edenleri karyemizden çıkartacağız" demişlerdi.

...*"ve O'na inabe ederim"* {yani, ölümden sonra O'na dönerim}...

89. ...*"Ey kavmim! Bana olan şikâkınız* {yani, düşmanlığınız} *sebebiyle,* {boğulmadan} *Nûh kavmine veya* {rüzgârdan} *Hûd kav-*

mine veya {sayhadan} *Sâlih kavmine isabet edenin benzeri* {dünyada} *size de isabet etmesin.* {Yerin dibine geçirilmek ve taş yağdırılmak sûretiyle helâk edilen} *Lût kavmi de sizden uzak değildir”...*

Azaba uğratılan Lût kavmi, Şu‘ayb kavmine, –diğerlerine göre– en yakın olanı idi.

90. ...“{Şirkten dolayı} *Rabbinize istiğfâr edin [Rabbinizden bağışlanma dileyin]. Sonra* {ondan} *O'na dönün/tevbe edin. Kuşkusuz Rabbin* {Kendisine dönen/tevbe eden ve itaat eden kimseye karşı} *rahîmdir, vedûddur”* {yani, mucîbtir [du‘alara icabet edendir]}.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَاِنَّا
لَنَرٰيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا اَنْتَ عَلَيْنَا
بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَهْطِي اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَاءَكُمْ ظِهْرِيًّا اِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾
وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا
اِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا اَلَا
بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِ
فَاتَّبَعُوا اَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

91. *Dediler ki: “Ey Şu‘ayb! Biz senin* {tevhîd, ölçü ve tartıyı eksiksiz yapmak gibi} *söylediklerinin bir çoğunu fıkh etmiyoruz* {yani, akletmiyoruz/anlamıyoruz}. *Hem doğrusu biz seni içimizde*

zayıf {yani, kuvveti çaresi olmayan zelîl bir kimse olarak} *görüyoruz. Şâyet senin rahtın* {yani, bizimle savaşacak aşiretin ve akrabaların} *olmasaydı, seni recm ederdik* {yani, öldürürdük}. *Zaten sen bizim üzerimize* {yani, bizim yanımızda} *azîz* {yani, azîm [büyük sayılan] bir kimse} *değilsin."*

Bu da sihirbazların, *Fir'avn'ın izzeti ile* (eş-Şu'arâ, 26/44) demelerine benzer ki "Fir'avn'ın azameti ile" demektir. (Şu'ayb'ın kavmi de), "Sen bizim için değersizsin" demek istiyorlardı.

92. *Dedi ki: "Ey kavmim! Benim rahtım* {(yani, aşiret ve akrabalarım)} *sizin üzerinize Allah'tan daha mı izzetli* {yani, sizin yanınızda Allah'tan daha mı azîz} *ki O'nu sırtınızın arkasına atılan birşey edindiniz* {yani, siz kavminize itaat ederek Allah'ı önemsiz bir şey gibi arkanıza atıverdiniz; O'nu tazim etmediniz; çünkü O'nu tevhîd etmeyen, tazim etmiş olmaz}. *Kuşkusuz Rabbim amellerinizi muhittir"* {yani, ölçü ve tartıyı eksik tutarak işlediğiniz amelleri ilmiyle ihata etmiştir/kuşatmıştır}...

93. ...*"Ey kavmim! Elinizden geleni yapın* {–bu bir tehdittir– yani, siz izlediğiniz bu yol üzere yapabileceklerinizi yapın}. *Muhakkak ben de yapacağım; yakında hızy azabının* {zelîl kılacak azabın} *kime geleceğini ve* {üzerinize azabın ineceği ile ilgili} *kimin yalancı olduğunu* {yani, benim mi, sizin mi yalancı olduğunu} *bileceksiniz* {bu da bir tehdittir –çünkü onlar, "Bize böyle bir azab inmeyecektir" demişlerdi–}. *Gözleyin, doğrusu ben de sizinle beraber gözlüyorum"* {yani, azabı bekleyin, doğrusu ben de dünyada azabın size inmesini bekliyorum}.

94. *Emrimiz* {yani, azab hakkında sözümüz} *gelince, Şu'ayb'ı ve o'nun beraberindeki îmân edenleri Bizden bir rahmet* {yani, onlara Bizden bir nimet} *ile necâta çıkardık/kurtardık. Zulmedenleri ise o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakalayıverdi de diyarlarında câsimîn oldular [diz üstü çökekaldılar]* {yani, menzillerinde/bulundukları yerlerde öldüler}.

95. *Sanki orada hiç yaşamışlardı* {yani, dünyada hiç bulunmamışlardı}. *İyi bilin ki Semûd'un uzak* {yani, helâk} *olduğu gibi, Medyen de uzak* {yani, helâk} *oldu.*

Çünkü Medyen de, Semûd da sayha [Cebrâîl'in sayhası/çığlığı] ile helâk edilmişti. Bundan dolayı diğer ümmetler arasında özellikle Semûd kavmi zikredildi.

96. *Andolsun ki biz Mûsâ'yı, âyetlerimiz* {yani, (koynundan çıkardığında parlayan) el ve (yılana dönüşen) ‘asâ mucizeleri} *ile ve mübîn bir sultan ile gönderdik...*

97. ...*Fir‘avn'a ve melesine* {yani, onun/Fir‘avn'ın kavminin eşrafına/ileri gelenlerine} *de yine Fir‘avn'ın emrine ittibâ ettiler/uydular...*

Bu, *Ben size gördüğümden başkasını göstermiyorum* (el-Mü’min, 40/29) sözü hakkında Fir‘avn'a itaat ettikleri vakte işarettir. Allah (Fir‘avn'ın emri hakkında) buyuruyor ki:

...*Fir‘avn'ın emri* {onlar için} *reşîd* {yani, hidâyete iletici} *değildi.*

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا فِي هٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ
الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ
وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ
عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ
أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ
إِذَا أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

98. *Kıyâmet Günü kavminin* {yani, Kıbtîlerin} *önüne düşer* {yani, Fir‘avn onların önüne düşer} *de onları* {ateşe götüren önlerindeki bir kumandan olarak} *ateşe vürûd ettirir* {yani, onlar da dünyada arkasından gittikleri gibi onun peşinden giderler, o onları ateşe sokar}. *Ne kötü virddir o mevrûd* {yani, dâhil olacakları medhal/girecekleri yer}.

99. *Bir lanet* {yani, azab: suda boğulma} *ile burada [dünyada] takib edildiler ve Kıyâmet Günü de* {bir lanet: âhirette de ateş ile takib edilecekler}. *Ne kötü bir rifd o merfûd [yapılan bu bağış ne*

kötü bir bağıştır]! {–Sanki bu iki lanetin biri diğerine eklenmiş gibidir–}.[4]

100. *Şu* {haber verilen bu haber} *qurânın nebelerinden* {yani, hadîsinden}, *onu sana kıssa ediyoruz.* {Sen de, geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba maruz kalmamaları için kavmini sakındır}. *Onlardan kâim olan var, hasad edilen var* {yani, bu quâlardan kimi ortada görülmekte, kimi ise yok olmuş, izleri-eserleri silinmiş, sönüp gitmiştir}.

101. *Biz onlara zulmetmedik* {yani, zenbsiz/günahsız yere onları azaba uğratmadık}. *Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin emri* {yani, azab hakkında sözü} *gelince, Allah'ı bırakıp du'a ettikleri* {yani, ibâdet ettikleri} *ilâhları,* {azaba uğratıldıkları vakit} *onlara bir fayda sağlamadı ve* {ilâhları} *onların tetbîblerinin* {yani, hasarlarının/ziyanlarının} *gayrini artırmaktan başka bir şeye yaramadılar* {yani, Allah indinde onlara bir faydaları dokunmadı}.

['Abdullâh dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Biz zulmetmeyecek kadar azîziz. Biz onlara zulmetmedik. Biz zulmetmeyecek kadar adaletliyiz."][5]

102. *Rabbin zâlim* {yani, müşrik} *qurâları ahzettiğinde/yakaladığında işte böyle ahz eder. Kuşkusuz O'nun ahzı* {yani, batşı} *elîmdir* {yani, can yakıcıdır}, *şedîddir/şiddetlidir.*

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ
مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا
لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾

---

4 Göründüğü kadarıyla merhum Mukâtil "er-rifdu'l-merfûd"u, "idrar" [birbiri arkasından yetiştirilen] köküyle alakalı kabul etmiştir. Eğer bu zannımız doğru ise, bu açıklamanın doğruluğunu kabul etmek pek kolay değildir. (Çeviren)

5 el-Ferrâ'dan yapılan bu nakil, *Elif* nüshasında yer almakla birlikte *Lâm* nüshasında bulunmamaktadır.

103. *Kuşkusuz şunda bir âyet* {yani, helâk edilen qurâlarda bir ibret} *vardır; âhiret azabından korkanlar için. Şu, insanların kendisinde toplanacağı bir gündür; şu, meşhûd bir gündür* {yani, Rabb ve melekler, yaratıkların arz edilmelerine ve hesablarının görülmesine şâhid olacaklardır}.

104. *Biz onu* {yani, Kıyâmet Günü'nü}, *ancak ma'dûd* {yani, muvakkat} *bir ecele tehir ediyoruz.*

105. *Gün* {şu gün} *gelince, hiçbir nefis tekellüm edemez; O'nun* {yani, Allah'ın} *izni ile olması hariç. Onlardan* {yani, insanlardan} *kimi şaqî, kimi sa'îddir.*

Sonra Allah onların amellerinin karşılıklarını beyan ediyor:

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا
زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا
الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

106. *Şaqîler* {sürekli} *ateştedir. Onlar için orada* {yani, sürekli ateşte} *bir zefîr* {yani, eşeğin nehîqının/anırmasının sonundaki ses} *ve* {göğüslerde} *bir şehîq* {yani, yani, eşeğin anırmasının başlangıcındaki ses} *vardır ki...*

Ebû Muhammed, yani, 'Abdullâh 'Ubeydullâh b. Sâbit dedi: Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi ki: "*Zefîr,* bedenin tümünden çıkar, *şehîq* ise yalnızca göğüsten çıkar.[6]

107. *Orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}, *gökler ve yer durdukça* {yani, gökler ve yer dünyadakiler için nasıl devamlı ise ve onlar oradan çıkamıyor iseler, aynı şekilde şaqîler de ateşte devamlı kalacaklardır}, *Rabbinin dilemesi müstesnâ!...*

---

6 *Lâm* nüshasında bu şekilde olan nakil, *Elif* nüshasında şöyledir: 'Abdullâh b. Sâbit dedi: Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ dedi ki: "*Zefîr,* bedenin tümünden, *şehîq* ise göğüstendir."

Sonra Allah, *Rabbinin dilemesi müstesnâ* buyurarak, cehennem ateşinde sürekli kalmayıp çıkacak olanları: muvahhidleri istisnâ etmektedir.

... *Kuşkusuz Rabbin irade ettiğini yapandır.*

[ʻAbdullâh b. Sâbit dedi: el-Ferrâ dedi ki: *"Rabbinin dilemesi müstesnâ,* Rabbinin ateşte daha fazla bırakmak istediği kimseler hariç demektir."]

108. *Saʻîdler ise cennettedir; orada hâlidlerdir, gökler ve yer durdukça* {yani, tıpkı göklerin ve yerin dünya ehli için devamlı olması gibi onlar da orada devamlı kalacaklardır. Sonra da oradan çıkmayacaklardır. İşte saʻîdler cennette bu halde olacaklardır}...

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

...*Rabbinin dilemesi müstesnâ* {yani, muvahhidler ateşten çıkarılacaktır}. *Bir ʻatâ ki, gayri meczûz* {yani, bir bağış ki, ebediyen onlardan kesilmeyecektir}.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ۚ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
آبَاؤُهُم مِّن قَبْلُ ۚ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ
آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ
كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾

109. *O halde* {ey Muhammed} *bunların ibâdet ettikleri şeyde* {yani, Mekke kâfirlerinin dalâlette olduğu hususunda} *bir miryen* {yani, şekkin/kuşkun} *olmasın. Bundan önce* {yani, onlardan önce}, *başka değil babalarının ibâdet ettikleri gibi ibâdet ediyorlar. Muhakkak ki Biz de onlara nasîblerini eksiksiz vereceğiz* {yani, azabtan paylarına düşeni tastamam vereceğiz}.

110. *Andolsun ki biz Mûsâ'ya o kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik de* {Mûsâ'dan sonra} *onda ihtilâf edildi* {yani, kimileri Tevrât'a îmân etti, kimileri onu inkâr etti}. *Şâyet* {ey Muhammed, azablarının bir süreye kadar erteleneceğine dâir} *Rabbinden bir ke-*

lime sebkat etmeseydi/geçmeseydi, {dînde anlaşmazlığa düştükleri vakit, dünyada helâk edilmeleri için} *elbette aralarında hüküm verilmiş olurdu. Doğrusu onlar ondan* {yani, kendilerine verilen kitabtan} *yana mürîb bir şekk/kuşku* {yani, onlar mahiyetini tanımadıkları/bilmedikleri bir kuşku} *içindedirler.*

Sonra, âyetin başına dönerek buyuruyor ki:

111. *Kuşkusuz Rabbin onların her birinin amellerini* {yani, amellerinin karşılığını} *tam olarak onlara ödeyecektir* {yani, ödemek için beklemektedir}...

Âyetteki "lemmâ", bir sıladır [manası olmayan fakat sözleri birbirine ulamak için getirilen zaid bir lafızdır].

...Elbette O amellerine habîrdir.

فَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُٓوا اِلَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُۙ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ
لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ
الَّيْلِۜ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِۜ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِر۪ينَۚ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُو۬لُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْۚ وَاتَّبَعَ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا مَٓا اُتْرِفُوا ف۪يهِ وَكَانُوا مُجْرِم۪ينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ
رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

112. *Öyleyse* {ey Muhammed} *emrolunduğun gibi istikamet üzere ol* {yani, tevhîd üzere yürü}; *beraberinde* {şirkten} *tevbe edenler de* {seninle birlikte istikamet üzere olsunlar ve hep birlikte tevhîd üzere yürüyün} *ve* {bu hususta} *aşırı gitmeyin* {yani, tevhîdde Allah'a isyan ederek ona kuşku karıştırmayın}. *Kuşkusuz O amellerinize basîrdir.*

113. *Ve zulmedenlere eğilim göstermeyin* [terkenû] {yani, müşriklere meyletmeyin: onlara katılmayın}. *Aksi takdirde size ateş messeder/dokunur* {yani, isâbet eder} *ve sizin için Allah'ın dûnundan evliyâ* {yani, sizi ateşten koruyacak yakınlar/akrabalar} *yoktur. Sonra size yardım olunmaz.*

114. *Gündüzün iki tarafında salâtı ikame et* {yani, rükûuna ve sücûduna riayet ederek sabah namazını, öğle namazını ve ikindi namazını tastamam kıl} *ve geceden de zülefte* {yani, akşam ve yatsı namazlarını} *Kuşkusuz hasenât* {yani, beş vakit namaz} *seyyiâtı giderir* {yani, büyük günahlardan uzak kalınması halinde zenbleri [küçük günahları] örter}...

Âyet, Benî Neccar'dan Ebû Mukbil el-Ensârî –ki asıl adı ‘Âmir b. Kays'tır– hakkında inmiştir. Hurma almak üzere yanına gelen bir kadına el uzatmış, sonra Nebî'ye (s.a) giderek, “Ben bir kadın ile baş başa kaldım. Bir kadına yapılan her şeyi ona yaptım, fakat onunla cinsel ilişkiye girmedim” demesi üzerine, *Gündüzün iki tarafında... salâtı ikame et* buyruğu sonuna kadar nâzil oldu. Sonra adam Nebî'nin (s.a) arkasında farz namazı kıldı. Namaz bitince Nebî (s.a) ona, “Sen abdest alıp, bizimle birlikte namaz kıldın değil mi?” dedi. Adam, “Evet” dedi. Allah Rasûlü, “İşte bu, yaptığına bir kefarettir” buyurdu.

...*Şu* {yani, zikredilen gündüzün iki tarafında ve gecenin yakın saatlerinde namaz kılmak}, *zâkirler için bir zikirdir.*

Bu, Allah'ın, –Mûsâ'ya hitâben– *Zikrim için namaz kıl* (Tâ-Hâ, 20/14) sözüne benzemektedir.

115. {Ey Muhammed, namaz hususunda} *sabret. Kuşkusuz Allah muhsinlerin* {yani, mahlislerin/ihlâs sahiblerinin} *ecrini* {yani, karşılığını/mükâfaatını} *zayi etmez.*

116. *Sizden önceki kurûndan yeryüzünde fesâddan* {yani, şirkten} *nehyeden bakiyye sahibleri olmalı değil miydi?* {Fakat olmadı: önceki nesiller arasında şirkten sonra yeryüzünde ma‘siyetlerden nehyedenler olmadı}...

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...*Onlardan necâta çıkardığımız pek azı kimse müstesnâ* {yani, rasûller ve nebîlerle birlikte azabtan kurtardığımız az kimse

müstesnâ, yeryüzünde fesâddan nehyetmediler. Sadece bunlar yeryüzünde fesâddan nehyettiler}. *Zulmedenler ise* {yani, dünyalarının izine/peşine düşerek zulmedenler}, *içinde bulundukları refaha ittibâ ettiler* {yani, kendilerine verilen dünyalığı âhiretlerine tercih ettiler} *ve mücrimler oldular* {yani, dünyada yalanlayan ümmetler oldular}.

117. *Rabbin o kurâyı, ehli muslihler* {yani, mü'minler} *iken zulümle* {yani, günahları olmadığı halde} *helâk edecek* {yani, dünyada azaba uğratacak} *değildi* {yani, onlar mü'min olsalardı azaba uğratılmazlardı}.

Allah şunu ifade buyuruyor: Allah'ın bu sûrede, azaba uğrattığını belirttiği Nûh, 'Âd, Semûd, İbrâhîm, Lût ve Şu'ayb kavimleri günahsız oldukları halde azaba uğratılmadılar.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ
فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا
إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

118. *Rabbin dileseydi insanları* {yalnızca İslâm milleti/dîni üzere} *tek bir ümmet yapardı. Hâlâ ihtilâf içerisindedirler* {yani, çeşitli dîn mensubları hâlâ İslâm dîni dışında dîn hakkında ihtilâf etmektedirler}.

Sonra onların bir kısmını istisnâ ederek buyuruyor ki:

119. *Rabbinin merhamet ettikleri* {yani, tevhîd ehli olanlar} *müstesnâ* {yani, onlar dîn hususunda ihtilâf etmezler}. *Onları şunun için* {yani, rahmet: İslâm için} *halketti ve Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi cin ve insanlardan tümüyle dolduracağım"*

şeklindeki kelimesi tamam oldu {yani, ihtilâf edenler hakkındaki azabı, her iki kesimin tüm günahkârları için hakk oldu/gerçekleşti}.

120. *Sana rasûllerin* {ve onların ümmetlerinin bu sûrede zikredilen} *nebe'lerinden, fuâdını kendisiyle tesbit edeceğimiz* {yani, onun hakk olduğuna dâir kalbine sebat vereceğimiz} *şeylerin her türlüsünü kıssa ediyoruz. Bunda da* {yani, bu sûrede de} *sana* {rasûllerin ve kavimlerinin durumları hakkında} *hakk ve mü'minler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için de bir mev'ize* {yani, Allah'ın geçmiş ümmetlerinin azabına dâir anlattıkları ile bu sûrede zikredilenler bir öğüt: bu ümmet için bir ibret} *ve bir zikr* {yani, tezkire/hatırlatma} *geldi.*

121. *Îmân etmeyenlere* {yani, Kur'ân'dakileri tasdik etmeyenlere} *de ki: "Elinizden geleni yapın* {yani, –bu bir tehdittir– tuttuğunuz yolda istediğinizi yapın}, *biz de yapıyoruz* {yani, biz de tuttuğumuz yolda giderek yapacağımızı yapıyoruz ve yapacağız}.

122. {Azabı} *bekleyin. Doğrusu biz de* {size gelecek azabı: Bedir'de öldürülmenizi, meleklerin yüzlerinize, arkalarınıza vurmalarını ve ruhlarınızın çabucak cehenneme ulaştırılmasını} *bekliyoruz.*

123. *Semâvât u arzın gaybı Allah'ındır* {yani, gayb olan azabın ne zaman ineceğine ve yerin gaybına dâir bilgi Allah'a aittir}. *Emrin tümü O'na döndürülür* {yani, kulların işleri Kıyâmet Günü Allah'a dönecektir}...

Allah'ın, *Umûr [işler] Allah'a döndürülür* buyruğu ile de, kulların işleri kesdedilmiştir.

...Öyleyse O'na ibâdet et {yani, O'nu tevhîd et} *ve O'na tevekkül et* {yani, Allah'a dayan}. *Rabbin amellerinizden gafil değildir* {–bu da bir tehdittir–}.

12. YÛSUF SÛRESİ

Tümü Mekke'de nâzil olan Yûsuf sûresi, Kûfiyyûna göre 111 âyettir.

Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا
عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا
اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ
الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾ اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar mübîn* {yani, içinde bulunanlar beyan edilmiş} *kitabın âyetleridir.*

2. *Muhakkak ki Biz onu [Kur'ân'ı] Arabî bir kur'ân [hitabe] olarak indirdik; akletmeniz* {yani, onun içindekileri akletmeniz} *için.* {Çünkü Kur'ân Arabî olmasaydı, onu fehm edemez/anlayamaz ve akledemezlerdi}.

3. *Sana bu Kur'ân'ı vahy etmekle sana kıssaların en güzelini* {yani, Kur'ân'ı} *kıssa ediyoruz...*

("Bi-mâ" [...etmekle] lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Rabbimin bana mağfiret ettiğini* [bi-mâ ğafera lî-rabbî]... (Yâ-Sîn, 36/27) âyetidir.

...Halbuki sen ondan {yani, Kur'ân'ın sana inmesinden/indirilmesinden} *önce,* {ondan} *gâfillerden idin.*

4. *Bir vakit Yûsuf babasına* {yani, Ya'kûb'a} *şöyle demişti: "Ey babacığım! Doğrusu ben* {düşümde} *onbir kevkeb/yıldız ile, güneş ve ayı* {semâdan arza inmiş} *gördüm. Onları gördüm ki bana secde ediyorlar."*

Onbir yıldız, Yûsuf'un kardeşlerini; güneş, Yûsuf'un annesini –ki adı Râhîl bt. Lâtân'dır, Lâtân ise Ya'kûb'un dayısıdır– ay da babasını: Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm'i temsil ediyor.

Babası, Yûsuf'un gördüğünün tabirini biliyordu.

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾ لَّقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِّلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾

5. *Dedi ki: "Ey oğulcağızım! Rüyanı kardeşlerine kıssa etme/anlatma,* {aksi takdirde sana hased ederler}. *Sonra sana bir keyd ile keyd ederler* {yani, sana karşı bir şerr işlerler}. *Doğrusu şeytân insan için mübîn* {yani, beyyin/açık} *bir düşmandır."*

6. {Ya'kûb devamla Yûsuf'a dedi ki:} *"İşte öyle, Rabbin seni ictibâ edecek* {yani, işte böyle sana secde edilmesi için Rabbin seni tahlis edecek/seçecek} *ve sana ehâdisin te'vilini* {yani, rüyaların tabirini} *öğretecek. Sana ve âl-i Ya'kûb'a* {yani, kendisine, karısına ve onbir kardeşine} *nimetini tamamlayacak* {yani, âl-i Ya'kûb'u sana secde ettirecek}; *tıpkı bundan önce* {o nimeti} *ataların* {yani, benim atalarım} *İbrâhîm'e* {düşte oğlu İshâk'ı boğazladığını gördüğü ve atıldığı ateşten Allah'ın kendisini kurtarmasıyla oğlunu kesmeyi irade ettiği halde Allah o'nu sücûd ile[1] kurtardığı vakit İbrâhîm'e} *ve İshâk'a* {yani, rüyada İbrâhîm'in İshâk'ı boğazladığın gördüğü esnada İshâk'a} *tamamla-*

---

1 Muhakkikin her iki nüshada da böyle olduğunu belirttiği *bi's-sücûd* [sücûd ile] ibaresinin, burada bir anlamı yoktur. (Çeviren)

dığı gibi. Kuşkusuz ki Rabbin alîmdir {yani, onu/o nimeti tamamlamayı çok iyi bilendir}, *hakîmdir* {yani, ona kâdıdır/hükmedendir}.

7. *Andolsun ki Yûsuf'ta ve o'nun kardeşlerinde, soranlar için âyetler* {yani, alâmetler} *oldu.*

Aralarında Ka'b b. el-Eşref, Ahtab'ın oğulları Huyey ve Cudey, en-Nu'mân b. Evfâ, 'Amr, Bahîra, Ğazâl b. Samûel ve Mâlik b. ed-Dayf'ın da bulunduğu bazı Yahudiler Nebî'nin (s.a), Yûsuf'u (a.s) zikrettiğini duydular. Fakat İbnu'l-Hadramî'nin kölesi Cebr, Yesâr Ebû Fukeyhe ve 'Abbâs dışında kimse Nebî'ye (s.a) îmân etmedi. Oysa Yûsuf'un (a.s) ve durumunun zikredildiği buyrukları işitmeleri, soranlar için âyetler/ işaretler ihtiva ediyordu. Çünkü Yahudiler Nebî'ye (s.a), Yûsuf'un durumuna dâir sual sormuşlardı. Bu işittikleri de, Yûsuf'un (a.s) durumunu soranlar için bir alâmet idi. Yûsuf (a.s), döneminde diğer insanlara güzelliğiyle üstün kılınmıştı. Öyle ki o'nun, dönemindeki insanlara güzellik hususundaki üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibiydi.

8. *Bir vakit demişlerdi* {yani, Yûsuf'un kardeşleri –yaşça onların en büyükleri olan Rûbîl– diğerlerine demişti} *ki:...*

Akıl bakımından en büyükleri/en ilerileri ise Yehûdâ idi. Allah'ın, *Onların kebîrleri/büyükleri dedi ki:...* (Yûsuf, 12/80) buyruğunda "kebîrleri/büyükleri" sözüyle, "yaşça büyükleri" değil, "akılca büyükleri/görüş ve reyce ilerileri" kasd edilmiştir. Diğer kardeşlerinin isimleri de Şem'ûn, Lavî, Neftûlün, Rebûlün, Âşer, İstâher, Câb, Dân, Yûsuf ve Benyâmîn idi.

..."*Yûsuf ve kardeşi* {yani, Benyâmîn} *babamıza bizden daha sevgili ve biz bir usbeyiz* {yani, on kişiyiz/güçlü bir topluluğuz}. *Doğrusu babamız mübîn bir dalâlet* {yani, açık bir hüsran: şekâvet/bedbahtlık} *içindedir.*"

(*Dalâl* kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğrusu mücrimler dalâlet* {yani, şekâvet/bedbahtlık} *içindedirler* (el-Kamer, 54/47) âyetidir.

Böyle demelerinin sebebi ise Ya'kûb'un, oğlu Yûsuf'a beslediği sevgi ve sürekli o'nu anmasıdır.

اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ
وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ
وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

9. {Sonra birbirlerine dediler ki:} *"Yûsuf'u öldürün yahut o'nu* {uzakça} *bir yere atıverin ki babanızın yüzü size kalsın* {yani, yüzüyle yalnız size yönelsin [sizden başkasına iltifat etmesin]} *ve bunun ardından sâlih bir kavim olursunuz"* {yani, babanız yanında işiniz ve hâliniz ıslah olur/düzelir}.

10. *Onlardan bir diyen* {yani, Yehûdâ b. Ya'kûb} *dedi ki: "Yûsuf'u öldürmeyin* {çünkü o'nu öldürmek azîm [büyük/ağır] bir iştir} *ve* {lakin} *o'nu ğayâbetu'l-cubbe* {yani, kuyunun gözden ırak, kimsenin görmediği bir yerine} *bırakın da kâfilenin biri o'nu lekit/buluntu olarak alsın* {yani, o'nu insanların gidip geldikleri yol üzerinde bulunan "ğayâbetu'l-cubbe" bırakın ki o'nu alsınlar, böylece sizin maksadınız da gerçekleşsin}. *Eğer* {ille de bu kötülüğü} *yapacaksanız böyle yapın."*

11. {Sonra da Ya'kûb'a gelerek} *dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Doğrusu biz o'nun için nâsihleriz" [o'nun iyiliğini isteyenleriz]...*

12. ...*"Yarın o'nu bizimle beraber gönder de gezsin ve oynasın"* {yani, neşelensin ve sevinsin}...

Arab, *ferahtu leke* [senden dolayı sevindim] manasına, *reta'tu leke* der.

...*"Elbette biz o'nu* {kaybolmaktan} *koruruz."*

Ya'kûb onlara, "Doğrusu ben o'na bir zarar gelmesinden korkuyorum" deyince, onlar babalarına, *Sana ne oluyor da Yûsuf hakkında bize güvenmiyorsun? Doğrusu biz o'nun için nâsihleriz" [o'nun iyiliğini isteyenleriz]. Elbette biz o'nu koruruz* demişlerdi.

13. {Babaları} *dedi ki: "Doğrusu o'nu götürmeniz beni mahzun eder. Siz ondan gafilken* {yani, o'nun şuurunda değilken} *kurdun o'nu yemesinden korkarım."*

Çünkü orası kurtları çok olan bir yerdi. Bundan dolayı Ya'kûb (a.s), "Kurdun o'nu yemesinden korkarım" demiştir.

14. {On kardeş de} *dediler ki: "Andolsun ki biz bir usbe* {yani, cemaat [güçlü bir topluluk]} *iken o'nu kurt yerse, doğrusu biz hâsirleriz"* {yani, âciz kimseleriz}.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا
إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاءُوا عَلَىٰ قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ
بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾

15. *Nihâyet o'nu* {yani, Yûsuf'u} *alıp götürdüler ve* {üç fersah uzaklıktaki} *ğayâbetu'l-cubbe'ye [kuyunun dibine bırakmaya] karar verdiler* {ve o'nu kuyuya bıraktılar}...

Oldukça bulanık ve katı olan kuyunun suyu, Yûsuf'un içine atılma-

sıyla tatlı ve berrak bir hale geldi. Yûsuf, kuyunun dibinde bulunan bir kaya üzerinde ayakta durdu. Allah kuyuda o'nu koruyacak ve o'na yemek yedirecek bir melek görevlendirdi.

> *...Biz de o'na* {yani, Allah da, kardeşleri çekip gittikten sonra Yûsuf'a}, *"Bu işlerini, –şuurunda değiller* {yani, onlara, Yûsuf olduğunu haber verinceye kadar, onlar senin Yûsuf olduğunu fark etmeyecekler} *iken– onlara haber vereceksin" diye vahy ettik.*

İşte bundan sonra Yûsuf kaba vurarak, "Bu kap bana, sizin Yûsuf'a yaptığınız kötülükleri ve o'nun elbiselerini çıkardığınızı haber veriyor" dediğinde onlara durumlarını bildirmişti.

Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Sâbit dedi: Ben babamın el-Huzeyl'den, onun da Mukâtil'den naklen şunları söylediğini işittim: *Biz de o'na, "Bu işlerini, –şuurunda değiller iken– onlara haber vereceksin" diye vahy ettik* buyruğundaki *şuurunda değiller iken* ifadesi, "onlar senin Yûsuf olduğunu fark etmeyecekler iken" demektir.

Dedi: Yûsuf (a.s), ölçeği kardeşi Bünyamin'in eşyaları arasından çıkartınca, etraftakiler kaskatı kesildi, şaşırıp kaldılar. Yûsuf (a.s) onları huzuruna getirtti ve yaptığı hırsızlık dolayısıyla Bünyamin'i alıkoydu. Sonra da eminine şu talimatı verdi: "Onlar huzuruma geldiklerinde ölçeği de getir ve ona üç defa vur. Her seferinde de sesi kesilene kadar ölçekten çıkan sese kulak ver. Sonra birinci vuruşun ile ilgili olarak şunu, ikincisi ile ilgili olarak şunu, üçüncüsü ile ilgili olarak şunları söyle ve onlara, senin ölçeğin çıkardığı sesten anladığın birtakım şeyleri bana haber verdiğin izlenimini ver." Nihâyet Yûsuf'un emri üzere toplanıp getirildiler. Yûsuf (a.s), ölçeği bulan kimseye –ki o o'nun emîni idi– dedi ki: "Çaldıkları ölçeği getir ve ona, bunlara dâir hiçbir haberi saklamamasını bildir. Çünkü ölçek onlara öfkelidir. Onlar hakkında doğru söyleme ihtimali de yüksektir." Yûsuf'un emîni ölçeğe, "Ey ölçek! Kıral sana bunların durumlarını kendisine açıklamanı ve onların hallerinden hiçbir şeyi gizlememeni emrediyor" deyip, ona şiddetli bir darbe vurdu. Sonra onun verdiği haberleri dinliyormuş gibi ona kulak kabarttı ve, "Ey kıral! Bu ölçek diyor ki: 'Onlar seninle aynı annenin çocukları olduklarını söylediler. Halbuki onların anneleri farklıdır. Bundan dolayı bunların arasında kötü evlatlar arasında meydana gelen olaylar olmuştur' dedi."

Yûsuf, "Ona, bunların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini söyle" dedi. Yûsuf'un emîni ona ikinci bir defa daha vurdu ve kulak verip onu dinledi. Ölçeğin sesi dinince dedi ki: "Ey kıral! Bunlar, kaybolmuş bir kardeşlerinin bulunduğunu haber verdiler. Fakat bu genç kardeşleri gelip de insanlar onların durumlarını açık seçik öğrenmedikçe gece ile gündüzün sonu gelmeyecektir."

Yûsuf tekrar, "Ona, bize onların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini emret" dedi. Bunun üzerine Yûsuf'un emîni ölçeğe üçüncü defa vurdu, vurma dolayısıyla ölçek ses çıkardı. Nihâyet sesi dinince dedi ki: "Ey kıral! Bunların babaları ne kadar üzülmüş, kederlenmiş ve tasalanmış ise mutlaka bunlar sebebiyle olmuştur ve bunların yaptıklarının bir neticesidir."

Yûsuf, "Onu, bunların haberlerine dâir bizden hiçbir şeyi gizlememesini işaret et" dedi. Kardeşler birbirlerine baktı ve Yûsuf'un saklı tuttukları durumunun açığa çıkacağından korkarak hep birlikte kalkıp o'nun başını ve gözlerini öperek, "Seni nebîlere benzeten, âlemlere üstün kılan zat hakkı için kusurumuzu affet, hatalarımızı gizle ve bizi babamız Ya'kûb'a bağışla" dediler. Yûsuf, onlara karşı yumuşayarak dedi ki: "Şâyet sizi babanıza bağışlamayacak olsaydım, size herkese ibret olacak bir ceza verir, sizi hırsız ve soyguncular ile birlikte tutardım. Haydi yanımdan gidin, size ihtiyacım yoktur."

Babalarının huzuruna varınca o'na başlarından geçenleri anlattılar. O da pek değerli olmayan malları ile onları ve onlarla birlikte şu mektubu gönderdi: "Rahmân, rahîm Allah'ın adıyla. Halîlullâh İbrâhîm'in oğlu Zebihullâh İshâk'ın oğlu İsrâîlullâh Ya'kûb'tan Mısır azîzine. Selâm hidâyete tâbi olanlara! Maksadıma gelince: Kuşkusuz ben hiç hırsızlık yapmadım. Hırsız olarak da doğmadım, fakat biz belanın yakamızı bırakmadığı bir ehl-i beyte mensubuz. Dedem ateşe atıldı, Allah o ateşi o'nun için serin ve selâmet kıldı. Babam boğazlanmak üzere yatırıldı. Allah pek büyük bir kurbanlığı o'na fidye olarak gönderdi. Ben de sevgili oğlum, gözbebeğim Yûsuf'u kaybetmek belası ile mübtelayım."

Yûsuf'un yanına ulaştıklarında babalarının mektubunu o'na verdiler. Babasının mektubunu okuyun Yûsuf ağladı. Kendisine, "Bu mektubta kendisinden söz edilen kişi sanki sensin" denilince, "Evet" dedi.

İşte Allah'ın, *Bu işlerini, –şuurunda değiller iken– onlara haber vereceksin* buyruğu bunu anlatmaktadır. Sonra onlara kendisini tanıttı, onlar da o'nu tanıdılar.

16. *'Işâ olduğunda* {yani, yatsı namazı vaktinde} *ağlayarak babalarına* {yani, Ya'kûb'a} *geldiler.*

17. *Dediler ki: "Ey babamız! Doğrusu biz müsabaka yapmak* {yani, avlanmak} *için gitmiş, Yûsuf'u da* {korusun diye} *eşyamızın yanında bırakmıştık, o'nu kurt yemiş. Biz* {söylediklerimizde} *sâdıklar/doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın"* {yani, bizi(m doğru söylediğimizi) tasdik etmezsin}.

18. *Bir de o'nun* {Yûsuf'un} *gömleğinin üstünde yalan/sahte bir kan getirdiler...*

Şöyle olmuştu: Onlar Yûsuf'u kuyuya bıraktıklarında, üzerindeki gömleğini çıkarmışlardı. Sonra –babası Ya'kûb'a göstermek üzere– bir keçi bulup kestiler ve onun kanını gömleğe akıttılar. Gömleğin sağlam olduğunu gören babaları –ki uyanık ve akıllı biri idi– onları itham etti ve "Bu kurt ne kadar da yumuşak huylu imiş; gömlek parçalanmasın diye önce gömleğini sırtından çıkarmış" deyip ağladı.

...*"Hayır!" dedi, "Nefisleriniz sizi,* {size güzel göstererek} *bir işe sürüklemiş* {zaten bu sizin yapmak istediğiniz bir işti}. *Artık bana düşen, sabr-ı cemîldir* {yani, ben güzel bir sabırla sabredeceğim, tahammülsüzlük göstermeyeceğim}. *Sizin söylediklerinize karşı istiâne edilecek Allah'tır"* {yani, sizin, o'nun kurt tarafından yenildiğini iddia etmenize karşılık ben Allah'tan yardım dilerim}.

Ya'kûb (a.s) o'nun için ağlayıp durdu, gözüne uyku girmedi. Ehl-i beytinden de...[2] Ya'kûb ağlayıp duruyor, ağlarken de düşünüp sallanıyordu. İşte Yahudilerin de Tevrât okurken düşünüp sallanmalarının sebebi budur.

19. *Bir yolcu kafilesi* {yani, kervan} *gelip* {dediklerine göre, Arablardan bir arkadaş grubu Mısır'a giderken kuyunun bulunduğu yerde konakladılar} *sucularını* {yani, Mâlik b. Du'r –ki tam adı

2 Muhakkikin belirttiği üzere yazma nüshalarda da bu şekildedir. (Çeviren)

Mâlik b. Du‘r b. Medyen b. İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân'dır– ile ‘Avd b. ‘Âmir adındaki iki kişiyi suya} *gönderdiler de* {onlardan biri} *kovasını sarkıttı.* {Yûsuf kovaya asılınca, Mâlik öbür yolculara su veren Mâlik b. ‘Avd b. ‘Âmir b. ed-Durre b. Hizâm'a} *dedi ki: "Aaaa! Müjde* {yani, "Ey Mâlik! Müjdeler olsun bana ve sana"}! *Bu bir gulâm/çocuk"...*

Bu kuyu, Ürdün topraklarında Ednân diye adlandırılan bir vâdide idi.

Yûsuf (a.s) ağlayınca, kuyu da o'nunla birlikte ağladı. Sesinin yankılanması üzerine ağaçlar, çöl ve taşlar da ağladı. Kardeşleri o'nu kuyuya sarkıttıklarında Yûsuf kuyunun ağzına asılmış, fakat onlar o'nun gömleğini çıkararak ellerini bağlamışlardı. O onlara, "Kardeşlerim! Gömleğimi bana verin ki kuyuda onunla örtüneyim" demiş, onlar ise, "Haydi, o onbir yıldızı, güneş ve ayı çağır da seni teselli etsinler" diye karşılık vermişlerdi. Kuyunun ortasına gelince o'nu bıraktılar, o da kuyunun dibine düştü. Ölmesine ramak kalmışken Allah o'nu korudu.

Mâlik tarafından kuyudan çıkartılan Yûsuf Rabbine, Mâlik'e evlat vermesi için du‘a etti. Onun da yirmidört çocuğu oldu.

...Onu satmak üzere gizlediler {yani, suyun kenarına gelen diğer arkadaşlarından, o'nu kuyuda bulduklarını gizlediler}...

Ve, "Bu, suyun sahiblerine ait bir maldır, bunu Mısır'da onlar adına satacağız" dediler. Çünkü "o'nu biz bulduk" yahut "satın aldık" demiş olsalardı, diğerleri de o'na ortak olmak isteyeceklerdi.

...Allah ise amellerine alîmdir {yani, söyledikleri yalanı çok iyi bilendir}.

20. *Onu düşük bir bahs'e* {yani, kendileri için helal olmayan, haram bir semen/bedel ile} *ma‘dûd dirhemlere* {yani, yirmi dirheme} *sattılar...*

Bu paranın onlara haram oluş sebebi, hür bir kimsenin bedeli olmasıdır. Hür bir kimsenin, kendisi de haramdır, satılması da haramdır. Arab, alış-verişinde asgari miktarı söz konusu ederdi; ödediği bedel kırk ise "ûkîye", daha aşağı ise "derâhime ma‘dûde" [sayılı dirhemler] adını verirlerdi.

> ...*Onun hakkında* {yani, satın aldıklarında Yûsuf hakkında} *zâhidlerden [o'na karşı rağbetsiz] idiler* {yani, Yûsuf'un Allah indindeki mevkiini, babasının kim olduğunu bilmiyorlardı, bilselerdi o'nu almazlardı}.

Kâfiledekiler Mısır'a varana kadar yollarına devam etti. Mısır'a yaklaştıkları sırada, Mısır'dan Mâlik b. Du'r el-Lahmî[3] adında bir binici geldi. Yûsuf ona sordu:

— Ey binici! Nereye gitmek istiyorsun?

O cevab verdi:

— Kenan diyarına gitmek istiyorum.

Yûsuf dedi ki:

— Kenan diyarına vardığında, yaşlı Ya'kûb'a (a.s) git ve o'na selâmımı söyle, benim niteliklerimi o'na anlat ve "Ben Mısır'da bir buluntu çocuk gördüm" de!

Mâlik b. Du'r el-Lahmî gidip Ya'kûb'a (a.s) Yûsuf'un (a.s) niteliklerinden bahsetti ve, "Sana o'nun selâmını getirdim" dedi. Ya'kûb (a.s) ağladı.

Sonra ona sordu:

— Allah'a bir hâcetin var mı?

Mâlik cevab verdi:

— Evet. Benim bir karım var; yaratıklar arasında en sevdiğim kişilerdendir. Fakat benden çocuğu olmuyor.

Bunun üzerine Ya'kûb (a.s) secdeye kapanıp Yüce Allah'a du'a etti de onun yirmidört erkek çocuğu oldu. Yûsuf (a.s) o sırada Mısır diyarında idi. Allah onlara bereket indirdi. Sonra, Kıtfîr b. Mîşâ o'nu satan kişiye müşteri oldu. Yûsuf (a.s), "Kim satın alır ve müjde ister" dedi. Kıtfîr b. Mîşâ o'nu 20 dinar ve 1 takım elbise ile 2 ayakkabı ödeyerek satın aldı. Böylece satıcı, ödediği dirhem sayısınca dinar alarak o'nu satmış oldu.

---

3 Yûsuf'un kovasına asıldığı kişinin adı da Mâlik b. Du'r b. Medyen b. İbrâhîm idi.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرٰيهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهِ اَكْرِمِي مَثْوٰيهُ عَسٰٓى
اَنْ يَنْفَعَنَٓا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْاَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَاْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَاللّٰهُ غَالِبٌ
عَلٰٓى اَمْرِهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
اَشُدَّهُٓ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾
وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهُ رَبِّٓي اَحْسَنَ مَثْوَايَ
اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

21. *Mısır'dan o'nu satan alan* {yani, Kıtfîr b. Mîşâ} *karısına* {yani, Zelîhâ bt. Yemlihâ'ya}, *"Ona iyi bak* {yani, o'nu güzel bir mevkide tut ve o'na değer ver}, *belki bize faydası dokunur* {yani, o'ndan hayır elde ederiz} *yahut o'nu evlat ediniriz" dedi. İşte böylece Yûsuf'u o arzda yerleştirdik* {yani, Yûsuf'a Mısır topraklarında mülk ve sultan hazırladık} *ve o'na ehâdisin te'vilinden* {yani, rüya tabirinden} *öğrettik. Allah emri üzerine gâlibtir* {yani, Allah insanların bilmedikleri emrini Yûsuf için tamamlayacaktır}. *Fakat insanların çoğu* {şunu: Allah insanların bilmedikleri emrini Yûsuf için tamamlayacağını} *bilmezler.*

22. *O rüşdüne/güçlü çağına* {yani, onsekiz yaşına} *ulaşınca, o'na bir hüküm* {yani, fehm [anlayış, kavrayış]} *ve ilim verdik. İşte muhsinlere böyle karşılık veririz* {yani, muhlislere/ihlâslılara bu şekilde: fehm ve ilm ile karşılık veririz}.

23. *Evinde bulunduğu kadın, o'nun nefsinden murad almak istedi ve kapıları sımsıkı kapattı* {yani, Yûsuf ile zina etmek için kendisinin ve Yûsuf'un üzerine kapıları sımsıkı kapadı} *ve "Haydi seninim" dedi...*

Kadın bununla, cima/zina etmek istediğini ifade etmiş, bu sözleriyle de o'na galebe etmeye çalışmıştı.

...Dedi ki: "Ma'âzallâh {yani, e'ûzü billâh [Allah'a sığınırım]}.

Doğrusu O benim rabbimdir {yani, senin kocan benim efendimdir}, bana güzel baktı {yani, bana izzet ve ikramda bulundu: iyi bir mevki verdi}. *Gerçekten o zâlimler* {yani, ehli/karısı hususunda efendisine zulmedenler} *felah bulmaz.*"

Bu durumdaki kadına kırk insan şehveti ilka edilmiştir.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾

24. *Andolsun ki kadın o'na meyletmişti* {yani, kadın Yûsuf'la cima/zina etme arzusuyla yattı}, *Rabbinin burhanını* {yani, babası Ya'kûb'u, parmağını ısırmış bir halde} *görmemiş olsaydı o da ona* {yani, şalvarını çözüp, onun bacakları arasına oturunca[4] Yûsuf da kadının istediğini yapacaktı} *meyledecekti.* {Ama Yûsuf, babasını parmağını ısırmış bir halde görünce, hemen kaçtı, kadın da arkasından koştu}. *Ondan kötülüğü* {yani, ismi/günahı} *ve fahşâyı* {yani, ma'siyetleri} *giderelim diye böyle yaptık. Doğrusu o, muhlasîn* {yani, nübüvvet ve risâlet ile ihlâsa erdirilmiş} *kullarımızdandır.*

4 Muhakkik, önce Taberî'nin bu husustaki bazı rivâyetlerini nakletmiş, arkasından da Muhammed Reşîd Rıza'nın *el-Menar* adlı tefsirinde bu husustaki rivâyetlerin bâtıl ve İsrâîliyât kaynaklı olduğuna dikkat çektiğini belirten uzunca bir nakilden sonra şu neticeye varmıştır: "Görüldüğü gibi rivâyetler güvenilmeyecek kadar tutarsızdır. Bu hususta sağlam bir rivâyet yoktur, esasen bu rivâyetler, hem nebîlerin bu gibi günahlardan korunmuş olmaları, hem de âyetin *Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı...* kısmı ile bağdaşmamaktadır." (Çeviren)

("el-Muhlasîn" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğrusu Biz onları, o yurt zikriyle* {yani, nübüvvet ile} *hâlis olarak ihlâsa erdirdik* (Sâd, 38/46) âyetidir.

25. {Kaçmak için Yûsuf önde, kovalamak için kadın arkada} *ikisi birden kapıya koştular. Kadın* {o'na yetişip} *o'nun gömleğini arkasından yırttı* {yani, kadın Yûsuf'un gömleğinden yakaladı ve gömlek arkasından boylu boyunca yırtıldı}. *Kapıda kadının seyyidine* {yani, eşine/kocasına} {ve kocasıyla birlikte kadının amcasının oğlu Yemlihâ b. Ezlihâ'ya} *rastladılar* {yani, buldular}...

("Elfa" kökünün, "bulmak" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz [elfeynâ] şeye tâbi oluruz* (el-Bakara, 2/170) âyetidir.

...*Kadın dedi ki: "Ehline kötülük* {yani, ehlinle zina etmeyi} *irade eden kimsenin karşılığı, zindana atılmaktan* {yani, sıkıntı içinde hapsedilmekten} *yahut elîm bir azabtan* {yani, can yakıcı bir şekilde dövülmekten} *başka ne olabilir?!"*

26. {Yûsuf, kadının eşine/kocasına} *dedi ki: "Benden murad almak isteyen odur." Kadının ehlinden bir şâhid de* {yani, kadının amcasının oğlu Yemlihâ da} *şöyle şâhidlik etti* {yani, zekice ve akıllıca şunları söyledi}: *"Eğer o'nun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiş, o ise yalancılardandır"* {yani, eğer asıl murad almak isteyen Yûsuf idiyse, kadın o'nun gömleğini önünden yırtıp parçalamış olmalıdır ve o takdirde kadının Yûsuf hakkında söyledikleri doğrudur, Yûsuf ise iddiasında yalancıdır}...

وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

27. ...*"Yok eğer o'nun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiş, o ise doğrulardandır"* {yani, şâyet Yûsuf kadından kaç-

mış, kadın da o'nun gömleğini arkasından yırtmışsa, o vakit kadın Yûsuf'a iftira ediyor, Yûsuf ise söylediğinde doğrudur demektir}.

Kadının kocası ve akrabası da kapının önünden geçerken onların gürültülerini ve gömleğin yırtılma sesini işitmişlerdi.

28. {Kadının kocası} *o'nun gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce* {onu/kadına}, *"Kuşkusuz o* {yani, gömleğin yırtılması} *sizin keydinizdendir* {yani, –karısını kasd ederek– sizin yaptıklarınızdandır}. *Doğrusu sizin keydiniz* {yani, yaptıklarınız} *azîmdir/büyüktür" dedi.*

Çünkü kadın, büyük bir hataya düşürünceye kadar erkeğin peşini bırakmaz.

29. {Sonra tanıklık eden kişi Yûsuf'a dedi ki:} *"Yûsuf, bundan* {yani, kadının sana yaptığından} *i'râz et"* {yani, onu kimseye anlatma}. {Arkasından da tanıklık eden kişi kadına şunları söyledi:} *"Sen de zenbine/günahına istiğfar et* {yani, kocandan özür dile, seni cezalandırmaması için ondan seni affetmesini iste}. *Doğrusu sen hatalılardansın."*

30. *Şehirde bazı kadınlar* {bunlar beş kadın idi: Ekmekçinin karısı, sâkînin karısı, hapishâne sorumlusunun karısı, ahır amirinin karısı ve teşrifatçının karısı} *dediler ki: "Azîzin karısı fetâsından* {yani, İbrânî: Ken'ânî kölesinden} *murad almak istemiş; sevgisinden ötürü yüreğinin zarı çatlamış* {yani, aşırı sevgisinin etkisi altında kalmış, o'nun için helak oluyor}. *Doğrusu biz onu mübîn bir dalâlet içinde* {yani, beyyin/açık bir hüsran içinde: Yûsuf'a duyduğu aşktan ötürü bedbaht olduğunu} *görüyoruz."*

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً
وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا
بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

31. {Zelîhâ} *o kadınların mekrlerini* {yani, kendisi hakkında söylediklerini: kendisini kınadıklarını} *işitince, onlara davetçi gön-*

derdi {onlar da yanına geldiler}. *Onlara mutteke* {yani, ağaç kavunu –bıçakla kesilen ve yenilen her şeye de "mutteke" denilir–} *hazırladı. Onlardan her birine de birer bıçak verdi...*

Yûsuf'a (a.s) da taranıp süslenmesini emretti. Kendi dönemindeki güzelliğin üçte-biri Yûsuf'a verilmişti. Güzellik o'na dedesi İshâk'tan, o'na da annesi Sâre'den geçmişti. Sâre de güzelliğini Âdem'in (a.s) eşi Havvâ'dan almıştı. Havvâ'nın güzelliği de Âdem'dendir, çünkü ondan yaratılmıştır.

Mukâtil dedi: Bütün türlerin erkeği dişisinden güzeldir. Yûsuf da kendi döneminde güzellik bakımından –dolunayın yıldızlara olan üstünlüğü gibi– diğer insanlara üstündü.

...*Ve* {sonra, "Ey Yûsuf! Odadan} *onların karşısına çık!" dedi. Kadınlar o'nu, o'nun büyüklüğünü* {yani, o'nun azametini} *görünce, ellerini* {yani, parmaklarını} *kestiler ve dediler ki: "Hâşa! Allah için* {yani, ma'âzallâh/Allah'a sığınırız} *bu bir beşer* {yani, insan} *değildir. Bu, olsa olsa kerîm* {yani, çok güzel} *bir melektir."*

Kadınların yaptıkları ve söyledikleri hoşuna gittiğinden ötürü Zelîhâ onlara hitâben:

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

32. *Dedi ki:* "{Gönlümü kaptırdığım için} *kendisi hakkında beni ayıpladığınız işte budur. Andolsun ki ben ondan murad almak istedim, fakat o imtina etti* {yani, cimadan kaçındı}. *Eğer kendisine emrettiğimi yapmazsa, andolsun zindana atılacak ve sâğirînden* {yani, zelîllerden} *olacaktır."*

Kadınlar, "Ey Yûsuf! Bu kadının istediğini yerine getirmene engel olan nedir?" diye sordular. Yûsuf, Rabbine du'a etti:

33. *Dedi ki: "Rabbim! Zindan bana, bu kadınların beni kendisine davet ettikleri şeyden* {yani, zinadan} *daha sevimli. Eğer bunların keydlerini benden savmazsan, onlara meylederim* {yani, yaklaşırım} *ve câhillerden* {yani, günahkârlardan} *olurum."*

34. *Bunun üzerine Rabbi o'na icabet etti de o kadınların keydlerini* {mekrlerini ve şerlerini} *o'ndan savdı. Doğrusu O, semî, alîm* {yani, Yûsuf'un du'asını işiten, o'nun halini çok iyi bilen} *O'dur.*

35. *Sonra, âyetleri* {yani, gömleğinin arkasından yırtılması gibi o'nun suçsuzluğuna dâir bütün alâmetleri} *gördükleri halde yine de o'nu bir vakte kadar zindana atmak onlara* {yani, kadının kocasına} *uygun göründü.*

Çünkü Yûsuf kadının arzusunu yerine getirmeyince, kadın kocasına, "Yûsuf'u zindana at ki benim yanıma giremesin" demişti.. Kocası da onun doğru söylediğini kabul edip, o'nu zindana attı. Zindan görevlisi Yûsuf'a sordu:

— Sen kimsin?

Yûsuf karşılık verdi:

— Benim kim olduğumu niye soruyorsun?

Görevli şöyle dedi:

— Çünkü ben seni sevdim.

Yûsuf karşılık verdi:

— Senin sevginden Allah'a sığınırım. Babam beni sevdi, kardeşlerimden o sıkıntıları çektim. Azîzin karısı beni sevdi, sevgisinden neler çektim. Semâdaki ilahım dışında hiç kimsenin sevgisine ihtiyacım yoktur.

Zindan görevlisi tekrar dedi ki:

— Bana kim olduğunu söyle?

Yûsuf şöyle cevab verdi:

— Ben Allah'ın nebîsi Yûsuf'um. Babam da Allah'ın seçkin kulu Ya‘kûb'tur. Onun babası da Allah'ın boğazlanmaktan kurtardığı İshâk'tır. Onun babası ise Allah'ın halîli İbrâhîm'dir.

Yûsuf zindanda kederlileri teselli eder, korkanlara emniyet hissi aşılar, hastaların işlerini görür, rüyalarını tabir ederdi.

Bir gün kırala, hizmetinde bulunan ekmekçinin yiyeceğine, sâkînin de içeceğine zehir katacağı ihbar edildi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
اَحَدُهُمَآ اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَعْصِرُ خَمْرًاۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْس۪ي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَأْو۪يلِه۪ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْت۪يكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ٓ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَأْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ي رَبّ۪يۜ اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

36. *Onunla birlikte zindana iki de* {yani, Şerham Esem isimli bir fırıncı ile Şerham Ekam isimli bir sâkî} *fetâ/delikanlı girdi. O ikisinden biri, "Doğrusu ben* {rüyamda} *kendimi hamr* {yani, üzüm} *sıkıyor görüyorum"* {yani, bağa girdiğimi, bir asma üzerinde bulunan üç salkım üzümü sıkıp kırala şarab içirdiğimi gördüm} *dedi. Diğeri de, "Doğrusu ben de* {rüyamda} *kendimi, başımda* {yani, başımın üzerinde} *ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor görüyorum"* {yani, başımın üstünde üç sefer tası ve bunların en üstünde de bir ekmek kabı olduğunu, kuşların da ondun yediğini gördüm} *dedi...*

("Fevq" lafzının "üstünde/üzerinde" anlamında kullanıldığı) benzeri bazı buyruklar şunlardır: *Artık boyunlarının üstüne [fevqa] vurun* (el-Enfâl, 8/12); *Yerin üstünden [min-fevqa'l-arz] koparılmış...* (İbrâhîm, 14/26)

..."Bize onun te'vilini {rüyada gördüklerimizin tefsirini} *haber ver. Doğrusu biz seni muhsinlerden görüyoruz."*

Onun zindandaki ihsanı/iyiliği, hastaları ziyaret edip onları tedavi etmesi, sıkıntısı olanları teselli etmesi idi. Ayrıca Rabbine ibâdet eden biri olduğunu da görmüşlerdi. İşte o'nun ihsanından kasıt budur.

> 37. {Yûsuf} *dedi ki:* "{Ben size gördüğünüz rüyadan daha şaşırtıcı olanını bildireyim mi?} *Size, kendisiyle rızıklanacağınız bir yemek gelecek olmasın ki, onun te'vilini* {yani, yemeğin türünü} *size* {o yemek} *gelmeden evvel haber vermeyeyim"...*

Onlar Yûsuf'a, "Böyle bir şeyi sadece kahinler ve sihirbazlar bilir, fakat sen onlara benzemiyorsun" dediler. Yûsuf şöyle karşılık verdi:

> *..."Şu, Rabbimin bana öğrettiğidir. Gerçekten ben Allah'a îmân etmeyen ve âhireti inkâr eden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyen} *bir kavmin* {yani, o kahinlerin ve sihirbazların: Mısır halkının} *milletini/dînini terk ettim"...*

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاءِيٓ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّٓا اَسْمَٓاءً سَمَّيْتُمُوهَٓا
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِۜ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُۜ ذٰلِكَ الدّٖينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّٓا اَحَدُكُمَا
فَيَسْقٖي رَبَّهُ خَمْراًۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَاْسِهٖۜ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذٖي فٖيهِ تَسْتَفْتِيَانِۜ ﴿٤١﴾

> 38. *..."ve atalarım İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb'un milletine/dînine ittiba ettim. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmak, bizim için olacak birşey değildir. Şu, bize ve insanlara Allah'ın fadlındandır, fakat insanların çoğu şükretmezler"...*

Sonra, o ikisini –ki ikisi de kâfirdi– İslâm'a davet ederek dedi ki:

39. ...*"Ey zindan arkadaşlarım* {yani, fırıncı ve sâkî}! *Müteferrik rabbler mi hayırlıdır* {yani, ibâdet ettiğiniz çeşitli ve farklı ilahlar mı hayırlıdır: efdaldir}, *yoksa kahhâr olan* {yani, mahlukatına emrini geçiren} *bir Allah mı?!"...*

Çünkü diğer bütün uydurma ilahlar da Allah'ın kahr u galebesi altındadır.

Bunun bir benzeri de, *Allah mı hayırlıdır, yoksa* {uydurma ilahlardan} *ortak koştukları mı?!* (en-Neml, 27/59) âyetidir.

Sonra Yûsuf (a.s) sözlerine şöyle devam etti:

40. ...*O'nun dûnundan [O'nu bırakıp da]* {ilahlardan} *ibâdet ettikleriniz, sizin ve babalarınızın* {ilah diye} *isimlendirdiği birtakım isimlerden başka birşey değildir. Allah onlara dair, sultandan birşey indirmedi. Hüküm* {yani, kadâ}, *başkasına değil Allah'a aittir.* {Tevhîd hususunda} *O'ndan başkasına ibâdet etmemenizi emretti* {yani, Allah Kendisinin tevhîd edilmesini, yalnızca kendisine ibâdet edilmesini emretti. Tevhîd O'na mahsustur}. *Kayyım* {yani, müstakim/istikamet üzere olan} *dîn şudur* {diğer dînler ise müstakim değildir}. *Fakat insanların* {yani, Mısır halkının} *çoğu* {Rabb'lerinin tevhîd edilmesi gerektiğini} *bilmezler"...*

41. ...*"Ey zindan arkadaşlarım! İkinizden biri* {yani, sâkî} *rabbine [efendisine/kırala] yine hamr sunacak"...*

Yûsuf ona –ki adı Şerham Ekam'dır–, "Üç gün zindanda kalacak, sonra çıkacaksın ve eski işine dönüp efendine yine şarab sunacaksın" demişti.

...*"Diğeri* {yani, fırıncı} *ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir"...*

Yûsuf ona da –ki adı Şerham Esem'dir–, "Üç gün zindanda kalacak, sonra zindandan çıkarılıp asılacaksın, kuşlar başından yiyecek" demişti. Fırıncı rüyasının tabirinden hoşlanmayarak, "Ben rüya falan görmedim, laf olsun diye söyledim" dedi. Yûsuf da ona dedi ki:

...*"İşte istiftâ ettiğiniz/fetvâsını istediğiniz emir kadâ edildi/hükme bağlandı"* {yani, ister görmüş olun, ister görmemiş olun, yaptığım bu tabir böyle gerçekleşecektir}.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَاهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ
الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا
الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِن كُنتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾

42. {Yûsuf} *o ikisinden kurtulacağını* {yani, zindandan ve ölümden kurtulacağını} *zannettiği kimseye* {yani, sâkîye} *dedi ki: "Rabbinin* {yani, seyyidinin/efendinin} *yanında beni zikret/an"* {çünkü beni zindandan çıkartması hoşuma gider}. *Fakat şeytân o'na Rabbinin zikrini unutturdu* {yani, Yûsuf Rabbine du'a etmeyi unuttu: kendisini zindandan çıkarması için semâdaki Rabbine du'a edeceği yerde, kendisi gibi birisinden: kıraldan imdadına yetişmesini istedi. Zindandan çıkmayı, Allah'tan başkasından ümit etmesine ceza olmak üzere Allah o'nu bir süre daha zindanda bıraktı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Bu yüzden senelerce {yani, kıral bir rüya görünceye kadar: beş yıl daha} *zindanda kaldı.*

Bundan önce ise yedi yıl zindanda kalmıştı. Ceza olarak o'na beş yıl daha ilave edildi. Böylece oniki yıl zindanda kalmış oldu. İşte Allah'ın, *Sonra, âyetleri* {yani, gömleğinin arkasından yırtılması gibi o'nun suçsuzluğuna dâir bütün alâmetleri} *gördükleri halde yine de o'nu bir vakte kadar zindana atmak onlara* {yani, kadının kocasına} *uygun göründü* (Yûsuf, 12/35) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Nebî (s.a) de şöyle buyurmuştur: "Eğer Yûsuf Rabbini zikretmiş ve kıraldan imdat istememiş olsaydı, birkaç yıl daha zindanda kalmaz ve o gün zindandan çıkardı."

('Ubeydullâh b. Sâbit) dedi: Yûsuf, Rabbine du'a etmek yerine, kıra-

lın yardımını isteyince, Cebrâîl o'na gelerek dedi ki:

— Allah sana diyor ki: "Ey Ya'kûb'un oğlu! Kardeşlerin arasında yaşça en küçükleri olduğun halde seni babana kim sevdirdi?"

Yûsuf cevab verdi:

— Sen ey ilahım.

Yine Cebrâîl sordu:

— Allah diyor ki: "İşlemeye niyet etmişken seni o günahtan kim korudu?"

Yûsuf cevab verdi:

— Ey ilahım! Sen.

Allah diyor ki:

— O halde nasıl Beni bırakıp da senin gibi bir kulun yardımını istedin?

Yûsuf günahının söz konusu edildiğini işitince dedi ki:

— İlahî! Eğer Senin beni yaratman, benim günah işlemem için ise, babam ve dedem için Senden günahımı bana mağfiret buyurmanı diliyorum.

> 43. *Bir gün kıral* {yani, er-Reyyân b. Velîd} *dedi* {yani, kavminden meleye dedi} *ki: "Doğrusu ben rüyamda yedi zayıf sığırın, yedi semiz {sığır}ı yediğini görüyorum* {yani, gördüm}. *Bir de yedi yeşil başak ile yedi kuru"* (başak gördüm)...
> {Sonra şöyle dedi:} *"Ey mele! Eğer rüya tabir ediyorsanız, rüyamı ifta edin" [rüyam hakkında beni aydınlatın].*

O zaman bunlar yeryüzü ehlinin en alimleri idiler. Mısırlılar da en maharetli kahin ve arraflardan idiler. Fakat onun rüyasının te'vilini bilemediler.

> 44. *Dediler ki: "Edğâsu ahlâm"* {yani, bunlar karmakarışık yalan ahlâmdır}...

Sonra bunun belli bir tabirinin olduğunu ve karmakarışık ahlâm olmadığını anladılar ve dediler ki:

> ...*"Biz böyle karmakarışık ahlâmın te'vilini bilmiyoruz."*

Cibrîl, Yûsuf'a gelerek yarın zindandan çıkacağını, kıralın bir rüya gördüğünü haber verdi. Yûsuf, Cibrîl'in (a.s) incilerle süslenmiş beyaz elbise giymiş olduğunu gördü.

Mukâtil dedi: Yûsuf ona sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi için pek değerli olan melek! Sen Rabbinin elçilerinden hangisisin.

O cevab verdi:

— Ben Cibrîl'im.

Yûsuf sordu:

— Peki, gelmene sebeb nedir?

Cibrîl cevab verdi:

— Sana zindandan çıkacağını müjdelemeye geldim.

Yûsuf sordu:

— Peki, babam Ya'kûb'un ne yaptığını biliyor musun?

Cibrîl cevab verdi:

— Evet, sana olan üzüntüsünden dolayı gözlerini kaybetti.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde kerîm olan melek! Üzüntüsü hangi dereceye ulaştı?

Cibrîl cevab verdi:

— Evladını kaybetmiş yetmiş kadının kederi derecesine ulaştı.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde değerli olan melek! Ona verilecek olan ecir nedir?

Cibrîl cevab verdi:

— Yüz şehîd ile canı yanan ve biricik evladını kaybetmiş bir kadının ecri.

Yûsuf sordu:

— Ey güzel yüzlü, hoş kokulu, temiz elbiseli, Rabbi nezdinde kerîm olan melek! Sen Ya'kûb'u gördün mü?

Cibrîl cevab verdi:

— Evet.

Yûsuf tekrar sordu:

— Ey melek! Benden sonra kimi kendisine yaklaştırdı?

Cibrîl cevab verdi:

— Kardeşin Bünyamin'i.

Bunun üzerine Yûsuf şunları söyledi:

— Keşke yırtıcı hayvanlar etimi parçalasaydı da benden dolayı Ya'kûb çektiklerini çekmeseydi.

Sâkî, kıralın rüyasını duyunca, kendisi ile fırıncının rüyası hakkında Yûsuf'un (a.s) yaptığı tabirin doğru çıktığını anladı. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu dile getirmektedir:

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ
فَأَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ
يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

45. *O ikisinden* {zindandan ve ölümden} *kurtulmuş olan da bir ümmetin akabinde dekr etti* {yani, bir vakit sonra hatırladı} *ve dedi ki: "Ben size onun te'vilini* {yani, bu rüyanın tabirini} *haber veririm. Hemen beni* {Yûsuf'a} *gönderin."*

46. (Yûsuf'un yanına varınca sâkî o'na dedi ki:) *"Yûsuf, ey sıddîk* {yani, ey benim ve arkadaşımın rüyası hakkında tabiri doğru çı-

kan kişi}! *Bize ifta et: yedi semiz sığırı yiyen, yedi zayıf (sığır) ile yedi yeşil başak ve diğer (yedi) kuru?"...*

Dedi: Yedi semiz sığır ile yedi yeşil başak, verimli yedi yılı; yedi zayıf sığır ile yedi kuru başak ise kurak yılları ifade eder.

Sonra sâkî dedi ki:

> ...*"Umulur ki insanlara* {yani, Mısır halkına} *dönerim de umulur ki onlar* {onun tabirini: bu rüyanın tabirini} *bilirler."*

Sonra Yûsuf onlara ne yapacaklarını anlattı:

> 47. *Dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin. Yiyeceğiniz az bir miktarın dışında* {–ki bunların tanelerini başağından ayırabilirsiniz–}, *biçtiklerinizi başağında bırakın"* {yani, bunların tanelerini başağından ayırmayın ki kurtlanmasınlar}...

> 48. ...*"Sonra, bunun* {yani, verimli bu yedi yılın} *ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız* {yani, depolarda koruyacağınız} *az bir miktarın dışında biriktirdiğinizi* {yani, geçmiş yıllarda bunları düşünerek sakladıklarınızı} *yeyip bitirecek"...*

> 49. ...*"Sonra bunun* {yani, kurak bu yedi yılın} *ardından bir yıl gelecek ki insanlar* {yani, Mısırlılar} *onda* {yağmurla} *sıkıntıdan kurtulacak ve onda* {bolluktan dolayı üzümü, zeytini} *sıkacaklar."*

Bu kıtlık sonrası durumla ilgili sözler, kıralın rüyası ile ilgili değil, Yûsuf'un kendi sözleridir. Elçi dönerek kırala durumu anlattı.

> 50. {Anlatılanlara hayret eden} *kıral* {ki adı er-Reyyân b. el-Velîd idi} *dedi ki: "Onu* {yani, Yûsuf'u} *bana getirin. Elçi* {yani, kıralın elçisi: sâkî} *o'na gelince, (Yûsuf)* {ona} *dedi ki: "Rabbine* {yani, seyyidine/efendine} *dön de,* {bıçakla} *ellerini* {yani, parmaklarını} *kesen kadınlar* {yani, o beş kadın} *ile ilgili gerçeği ortaya çıkarmasını iste. Kuşku yok ki Rabbim onların keydlerine alîmdir"* {yani, "Bu kadının istediğini yerine getirmene engel olan nedir?" derlerken ne söylediklerini çok iyi bilendir}.

Yûsuf (a.s) bununla, zindandan çıkmadan önce suçsuzluğunun kıral tarafından açıkça anlaşılmasını istemişti. Eğer Yûsuf, kıralın isteğine uyarak temize çıkmadan önce zindandan çıkmış olsaydı, kıralın na-

zarında itham altında kalmaya devam ederdi. İşte bundan dolayı, *"Rabbine/efendine dön de, ellerini kesen kadınlar ile ilgili gerçeği ortaya çıkarmasını iste. Kuşku yok ki Rabbim onların keydlerine alîmdir"* dedi. Böylece bu kadınlar, azîzin karısının, *Andolsun ki ben ondan murad almak istedim, fakat o imtina etti* (Yûsuf, 12/32) dediğine şâhidlik edeceklerdi. Kıral bu kadınlara sordu:

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي
لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾

51. {Onlara} *dedi ki: "Yûsuf'tan murad almak istediğiniz zaman haliniz ne idi"* {yani, hangi durumda idiniz}...

Buyruk, *Ey gönderilenler! Durumunuz nedir?* (el-Hicr, 15/57; ez-Zâriyât, 51/31) âyetine benzemektedir.

Kadınlar, odadan çıkıp yanlarına geldiğinde Yûsuf'a, "Bu kadının istediğini yapmanın sana ne gibi bir zararı olabilir ki?!" demişlerdi. Ancak o kadınların bu isteklerini kabul etmemişti. İşte bu kadınlar, kırala şu cevabı verdiler:

...Dediler ki: "Hâşa! Allah için biz o'nun bir kötülüğünü bilmiyoruz" {yani, o'nun zina ettiğini söylemekten Allah'a sığınırız}. *Azîzin karısı* {yani, Zelîhâ} *da* {onların bu sözlerini işitince} *şöyle dedi: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben o'ndan murad almak istedim. Kuşkusuz o* {yani, Yûsuf} *sâdıklardandır"* {yani, söylediklerinde doğrulardandır}.

Elçi gelip, zindanda bulunan Yûsuf'a kadınların kıralın huzurunda söylediklerini haber verdi.

52. {Bunun üzerine Yûsuf dedi ki:} *"Şu* {yani, bu}, *gıyabında ona* {ailesi hususunda} *hıyânet* {ve bu konuda ona muhâlefet} *etmediğimi ve hakikaten Allah'ın hâinlerin hilesini hidâyete erdirmeye-*

ceğini {yani, zinakârların amelini ıslah etmeyeceğini –ki Allah zinakârları yardımsız bırakır ve onları zina işlemekten korumaz–} *bilmesi içindir"* {yani, seyyidinin/efendisinin bilmesi içindir}...

Meleğin –ki o Cibrîl'dir–, gördüğü burhanı getirerek Yûsuf'a, "Peki, uçkurunu çözüp onun bacakları arasına oturduğun zaman içinden geçirdiğin nerede kaldı?" demesi üzerine Yûsuf sözlerine şunu da ekledi:

وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْس۪يۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّٓوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّ۪يۜ اِنَّ
رَبّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُون۪ي بِه۪ٓ اَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْس۪يۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَك۪ينٌ اَم۪ينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْن۪ي عَلٰى خَزَٓائِنِ الْاَرْضِۚ اِنّ۪ي حَف۪يظٌ عَل۪يمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذٰلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَٓاءُۜ نُص۪يبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا نُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٥٦﴾ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَٓاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾

53. ...*"Bununla beraber, ben nefsimi* {yani, kalbimi} {böyle bir arzu beslemiş olmaktan yana} *tebrie etmiyorum/temize çıkarmıyorum* {çünkü ben ona bunu yapmak istemiştim}. *Kuşkusuz nefis* {yani, kalb} {bedene} *kötülüğü* {yani, ismi/günahı} *emredicidir"...*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle dedi:

...*"Rabbimin merhamet ettiği müstesnâ* {yani, koruduğu kimse hariç, nefis ona kötülüğü emretmez}. *Doğrusu Rabbim gafûrdur* {yani, böylesinin ma'siyet işlemeyi içinden geçirmesini bağışlayandır}, *rahîmdir"* {yani, onu koruyarak merhamet gösterendir}.

54. *Kıral, "Onu bana getirin, o'nu kendime has kılayım" dedi.* {Yûsuf ona getirilip de kıral} *o'nunla konuşunca* {Yûsuf'a} *şöyle dedi: "Doğrusu sen bugün ledünnümüzde mekînsin* {yani, indimizde/yanımızda sevgilisin/değerlisin}, *emînsin* {yani, sana verilen görev konusunda güvenilir bir kimsesin}.

("Mekîn" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Arşın sahibi indinde mekîndir [değerlidir]* (et-Tekvîr, 81/20) âyetidir.

55. {Sonra Yûsuf kırala} *dedi ki: "Beni arzın* {yani, Mısır'ın} *hazineleri üzerine tayin et. Doğrusu ben hafîzim* {yani, bana vereceğin bu işi iyi idare ederim}, *alîmim"* {yani, tüm insanların dillerini bilirim}.

Mukâtil dedi: Nebî (s.a) buyurdu ki: "Eğer Yûsuf, 'Ben inşâallah hafîzim, alîmim' deseydi, derhal kırallık makamına getirilirdi."

İbn 'Abbâs dedi ki: "Bunun üzerinden bir-buçuk sene geçtikten sonra Yûsuf Mısır kıralı oldu."

Mukâtil dedi: Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Ben Yûsuf'un sabrına ve keremine şaştım doğrusu, Allah ona mağfiret edecektir. Kıral haberci gönderip o'nu çağırdığında, o'nun yerinde ben olsaydım hemen kapıya koşardım."

56. *İşte böylece Yûsuf'u o arzda* {yani, Mısır arzında/topraklarında} *temkin ettik* {yani, mülk verdik}; *ondan dilediği yerde* {iner} *konaklardı. Rahmetimizi* {yani, geniş lütuf ve ihsanımızı} *dilediğimize nasib ederiz. Muhsinlerin ecrini zayi etmeyiz* {yani, ona karşılığını/mükâfaatını eksiksiz veririz. –Allah belaya ve ma'siyete karşı sabrı sebebiyle Yûsuf'u Mısır kırallığıyla mükâfaatlandırdı–}.

57. *Âhiret ecri ise daha hayırlıdır* {yani, daha büyüktür: âhirette verilecek olan mükâfaat dünyada o'na verilen mülkten daha efdaldir}, *îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *ve* {Yûsuf'un ittika ettiği gibi şirkten} *ittika edenler için.*

58. *Yûsuf'un kardeşleri* {Ken'ân arzından} *gelip o'nun* {yani, Mısır'da bulunan Yûsuf'un} *huzuruna girdiler.* {Yûsuf} *onları tanıdığı halde, onlar o'nu* tanımadılar {yani, onlar/kardeşleri Yûsuf'u tanımadılar}.

Yûsuf onlara sordu:

— Kimsiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Biz Ya'kûb'un oğullarıyız. Biz Ken'ân ehlindeniz.

Yûsuf sordu:

— Kaç kişisiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Onbir kişiyiz.

Yûsuf sordu:

— Neden oniki kişi değilsiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Birimiz babamızın yanında kaldı.

Yûsuf sordu:

— Buna sebeb nedir?

Onlar cevab verdiler:

— Onun ana-bir kardeşini kurt yemişti. Bundan dolayı biz de o kardeşimizi babamızın yanında bıraktık. Çünkü babamız, o yanında olduğu sürece rahat ediyor, huzur buluyor.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ ۚ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي
أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ
وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ
فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

59. {Yûsuf} *onları cihazlarıyla techiz edince* {yiyecek ihtiyaçlarının bulunduğu yüklerini hazırlayınca} *dedi ki: "Bana baba-bir kardeşinizi* {yani, Bünyamin'i –Bünyamin onların baba-bir kardeşleri, Yûsuf'un ise ana-baba-bir kardeşi idi–} *de getirin. Görüyorsunuz ki*

ben ölçeği {size} *tam veriyorum ve ben münzilînin hayırlısıyım"* {yani, Mısır'da misafirlerini konuklayanların efdaliyim}...

60. ...*"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim indimde sizin için bir ölçek olmayacaktır* {yani, size yiyecek satmayacağım} *ve o vakit bana* {ve beldeme} *yaklaşmayın."*

61. *Dediler ki: "Ondan dolayı babasının* {yani, Ya'kûb'un} *iradesini almaya çalışacağız ve muhakkak* {şunu: babasının iradesini alma işini} *yapacağız."*

62. {Yûsuf} *fityanına* {yani, yiyecek/zahire ölçen hizmetçilerine} *dedi ki: "Ehllerine/ailerine inkılâb ettikleri/döndükleri vakit onu tanımaları/farketmeleri için, yine* {bize} *rücû etmeleri/dönmeleri için bedellerini* {yani, getirdikleri dirhemleri} *yüklerinin içine* {kaplarına} *koyun.* {Böylece dirhemleri/paraları kendilerine geri verilmiş olduğundan, parasızlıktan dolayı yanımıza dönmeme durumları olmaz}.

Çünkü Yûsuf'un kardeşleri hayvancılıkla geçinen kimseler idi.

63. *Babalarına rücû ettiklerinde/döndüklerinde, "Ey babamız! Bizden ölçek* {yani, yiyecek/zahire-buğday} *men edildi. Onun için kardeşimizi* {yani, Bünyamin'i} *de bizimle beraber gönder ki* {bedelini ödeyerek} *ölçüp alalım* {yani, yiyecek/zahire ölçüp alalım}. *Biz mutlaka onu* {kaybolmaktan} *koruruz" dediler.*

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخ۪يهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظاً وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغ۪ي هٰذِه۪ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا وَنَم۪يرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَع۪يرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَس۪يرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقاً مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّن۪ي بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ
فَلَمَّٓا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَك۪يلٌ ﴿٦٦﴾

64. {Babaları} *dedi ki: "Onu size güvenir miyim, meğer ki bundan önce kardeşini güvendiğim gibi ola?"...*

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, *Hel tahfuzûnehu illâ kemâ hafiztum ehâhu Yûsuf min-qabli* [bundan {yani, Bünyamin'den} önce, kardeşi Yûsuf'u koruduğunuz gibi mi koruyacaksınız?] şeklindedir.

...*"Allah en hayırlı koruyucudur* {yani, Allah'ın (c.c) koruması sizden-sizin korumanızdan hayırlıdır} *ve O merhametliler merhametlisidir"* {yani, merhamet edenlerin en efdalidir/en merhametlisidir}.

65. *Metâlarını* {yani, kaplarını} *açtıklarında, bedellerini* {yani, dirhemlerini/gümüş paralarını} *kendilerine iade edilmiş buldular. Dediler ki: "Ey babamız!* {Bunun ardından} *daha ne isteriz? İşte bu bedelimiz* {yani, dirhemlerimiz}, *bize iâde edilmiş.* {Bize iâde edilen dirhemlerle} *ehlimize/ailemize yine erzak* {yani, yiyecek buğday} *getiririz, kardeşimizi* {yani, Bünyamin'i} *de* {kaybolmaktan} *koruruz. Hem* {ondan dolayı da} *bir deve yükü fazla alırız"...*

Mısırlılar buğdayı, binek sayısına göre değil, adam sayısına göre satıyorlardı. Çünkü buğday çok nadir bulunabiliyordu. İşte Yüce Allah'ın, *Hem* {ondan dolayı da} *bir deve yükü fazla alırız* buyruğu buna işaret ediyor.

...*"Şu, az bir ölçektir"* {yani, getirdiğimiz bu erzak çabucak tükenir}.

66. {Babaları (Ya'kûb)} *dedi ki: "Onu [Bünyamin'i] sizinle beraber asla göndermem, ta ki ihata edilmedikçe* {yani, helâkinizle sonuçlanacak bir tehlike ile kuşatılıp da hepiniz helâk olmadıkça} *onu* {yani, Bünyamin'i} *bana getireceğinize dâir Allah'tan sağlam bir mîsâk* {yani, bir ahd} *veresiniz. Vakta ki o'na sağlam mîsâklarını* {yani, ahidlerini} *verdiler.* {Ya'kûb} *dedi ki: "Allah söylediklerimize vekîldir"* {yani, benimle sizin aranızda şâhiddir}.

Bunun bir benzeri de, *Allah söylediklerimize vekîldir* (el-Kasas, 28/28) âyetidir.

Bünyamin de dahil, oğullarının yola çıkacağı sıra Ya'kûb (a.s) onlara nazar değmesinden korktu –çünkü oğulları çok yakışıklı idiler– ve bu sebeble de şöyle tavsiyede bulundu:

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ
مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي
أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

67. *Dedi ki: "Ey oğullarım!* {Mısır'a} *bir kapıdan* {yani, tek/aynı yoldan} *girmeyin, müteferrik kapılardan* {yani, farklı yollardan} *girin. Bununla beraber Allah'tan sizden* {yani, size gelecek Allah'ın kadâsından} *hiçbir şeyi geri çeviremem. Hüküm* {yani, kadâ}, *başka değil Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, dayandım}. *Mütevekkiller de O'na tevekkül etsinler"* {yani, dayananlar da O'na dayansınlar}.

68. *Vakta ki babalarının kendilerine emrettiği yerden girdiler* {yani, her biri ayrı bir yoldan olmak üzere değişik yollardan Mısır'a girdiler}. *Fakat bu* {yani, Ya'kûb'un bu tavsiyesi}, *Allah'tan hiçbir şeyi onlardan geri çevirmedi, Ya'kûb'un nefsindeki bir hâceti kadâ etmesi müstesnâ...*

("Hâcet" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Sudûrlarında bir hâcet bulmazlar...* (el-Haşr, 59/9) âyetidir.

Bu, Arabların kullandıkları bir tabir olup, "Ancak Ya'kûb'un nefsinde meydana gelen bir emr/durum sebebi ile böyle olmuştu" demektir.

...Kuşkusuz o {yani, babaları}, *–kendisine öğrettiğimiz için– bir ilim sahibi idi...*

Çünkü Allah o'na, Allah'ın haklarında hüküm ve takdir ettiğinden başka çocuklarının başına hiçbir şeyin gelmeyeceğini öğretmişti.

...Fakat insanların çoğu bilmezler.

69. *Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde, kardeşini kendine aldı* {yani, kendisine kattı}. *"Hakikat şu ki, ben senin kardeşinim. O bakımdan onların yapmış olduklarına tasalanma"* {yani, seni sirkat etmelerine/çalmalarına [babanı kandırarak getirmelerine] üzülme} *dedi.*

Kardeşleri, kaplarına konan bedeli/dirhemleri getirip Yûsuf'a (a.s) iâde ettiler.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ
أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَأَقْبَلُوا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا
فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾

70. *Onları cihazlarıyla techiz edince* {yiyecek ihtiyaçlarının bulunduğu yüklerini hazırlayınca}, *su kabını* {ki kıral onunla su içiyordu} *kardeşinin* {Bünyamin'in} *yükünün içine koydu. Sonra bir müezzin* {yani, münâdî –ki ismi, Berâyim b. Berberî olup Yûsuf'un hizmetinde bulunuyordu–} *şöyle ezan verdi* {yani, nidâ etti}: *"Ey kâfile/kervan* {yani, refîka/arkadaşlar}! *Gerçekten hırsızlarsınız."*

Bu sebeble dizlerinin dermanı kesildi ve kötü şeyler düşünmeye başladılar.

71. *Onlara* {yani, münâdîye} *dönerek, "Ne kaybettiniz" dediler.*

72. {Münâdî ve beraberindekiler Yûsuf'un kardeşlerine} *dediler ki: "Kıralın su kabını kaybettik"...*

O kap, askerî karargâhlardaki gibi ölçek olarak kullanılırdı.

...*"Onu getirene bir deve yükü var ve ben de ona za'îmim"* {yani, kefilim}.

73. {Bunun üzerine kardeşleri münâdiye cevab vererek} *dediler ki: "Tallâhi, andolsun ki sizin de bildiğiniz gibi biz arzda* {yani, Mısır topraklarında} {ma'siyetlerle} *fesad çıkarmak için gelmedik ve biz hırsız da değiliz* {yani, kaplarımıza koyduğunuz dirhemleri size geri getirdik. Eğer hırsız olsaydık, onları size geri getirmezdik}.

74. {Münâdî ve beraberindekiler} *dediler ki: "Eğer yalancılar iseniz, onun* {hırsızın [hırsızlığın]} *karşılığı nedir?"*

75. *Dediler ki: "Onun karşılığı, kimin yükünde* {yani, su tası kimin eşyası içinde} *bulunursa, onun karşılığı odur* {hırsızlığına ceza olmak üzere o kişinin alınmasıdır}. *Biz zâlimlere* {yani, hırsızlara} *böyle karşılık veririz."*

Allah'ın, *Fakat kim zulmünün* {yani, hırsızlığının} *ardından tevbe eder...* (el-Mâide, 5/39) buyruğu da buna benzemektedir.

Mısır'da hırsızlığın hükmü şöyleydi: Hırsız, yaptığı hırsızlığın iki katı hizmet etmek üzere köle olarak istihdam edilir, sonra da serbest bırakılırdı. Ken'ân diyarında ise hüküm şöyleydi: Hırsız, yaptığı hırsızlık kadar hizmet etmek üzere köle olarak istihdam edilir, sonra serbest bırakılırdı.

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ
أَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ
فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ
وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا
فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

76. *Bunun üzerine* {münâdî} *kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı...*

Onların yüklerine baktı, ancak bir şey bulamadı. Münâdi, Bünyamin'in hırsızlık yapacak birisine benzemediğini düşündüğü için onun yüküne bakmaya gerek görmedi. Ancak kardeşleri, “Hayır, onun yüküne de bakmalısın. Böylesi senin de içini rahatlatır” dediler. Bunun üzerine Münâdi onun yüküne de baktı.

> *...Sonra onu* {Yûsuf'un ana-baba-bir} *kardeşinin yükünden* {yani, eşyaları arasından} *çıkardı. İşte biz Yûsuf için böyle bir keydde bulunduk* {yani, yaptığı hırsızlık sebebiyle kardeşini kıralın dînine: sultanına göre alıkoymamasını sağladık}. *Yoksa o, kıralın dînine* {hükmüne} *göre kardeşini alıkoyacak değildi* {çünkü kıralın hükmüne göre hırsız, yaptığı hırsızlığın iki katını tazminat olarak ödemek üzere istihdam edilir, sonra bırakılırdı}; *meğer ki Allah* {Yûsuf için bunu} *dileye. Biz dilediğimizi* {fazilet bakımından} *derecelerle yükseltiriz* {bu, Yûsuf'un, kardeşini alıkoyması hâline işarettir}. *Her ilim sahibi üstünde bir alîm vardır* {yani, yüce Rabb alîmdir/her şeyi bilendir}.

“Her ilim sahibi üstünde bir alîm vardır” buyruğu, Yûsuf, kardeşlerinin en bilgili olanıydı demektir.

> 77. {Sonra Yûsuf'un kardeşleri} *dediler ki: “Eğer o* {yani, Bünyamin} *çalmış bulunuyorsa, bundan* {yani, Bünyamin'den} *önce bir kardeşi de* {yani, Yûsuf (a.s) da} *çalmıştı”...*

Şöyle ki: Yûsuf'un anne tarafından dedesi –ki ismi Lâtân idi– putlara ibâdet ederdi. Râhîl ise oğlu Yûsuf'a, “O putu al –ki altından idi– ve evden kaçır. Belki böylece putlara ibâdetten vazgeçer” demişti. Yûsuf (a.s) da denileni yaptı. İşte onların Yûsuf'un hırsızlığı ile kasd ettikleri bu idi.

> ...{Onların bu söylediklerini işiten} *Yûsuf onu içinde gizledi ve onu onlara açıklamadı.* {Kendi kendine, onlara duyurmadan} *“Siz kötü bir durumdasınız”* {yani, sizin Yûsuf'a yaptıklarınız daha kötü idi}. *Allah sizin ne isnad ettiğinizi* {yani, Yûsuf'un çaldığına dâir sözlerinizin mahiyetini} *çok iyi biliyor” dedi.*

O vakit dediler ki: “Biz Râhîl'in şu iki çocuğundan: Yûsuf ile kardeşinden neler çektik”. Bünyamin de şöyle cevab verdi: “Peki, ya Râhîl'in iki oğlunun sizden çektiklerine ne dersiniz? Yûsuf'a o bildiğiniz işleri

yaptınız. Benim de hırsızlık yaptığımı iddia ettiniz." Bunun üzerine, "Peki, senin eşyan arasına o su tasını kim koydu?" demeleri üzerine, Bünyamin şöyle karşılık verdi: "Sizin eşyalarınız arasına dirhemlerinizi koyan kim ise, benim eşyam arasına da bunu koyan odur." Bünyamin'in dirhemleri söz konusu etmesi üzerine ona ağır sözler söylediler. O dirhemler sebebiyle sorgulanmak korkusuyla, "Dirhemleri ağzına alma!" dediler.

78. {Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'a} *dediler ki: "Ey azîz* {çünkü Mısır toprakları, kıralın hazinedarı iken Yûsuf'un eline geçmişti}! *Doğrusu onun* {yani, Bünyamin'in} *çok ihtiyar* {ve kaybetmiş olduğu oğlu için çok üzülen} *bir babası var. Bu nedenle, onun yerine birimizi alıkoy. Doğrusu biz seni muhsinlerden görüyoruz"* {şu isteğimizi yerine getir}.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَأْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ اِنَّا
اِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا
قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ
حَتّٰى يَأْذَنَ لِي اَبِي اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
﴿٨٠﴾ اِرْجِعُوا اِلٰى اَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا اَبَانَا اِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

79. {Yûsuf} *dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını almaktan* {yani, hırsızlık yapmayan bir kimseyi, başkasının hırsızlığı dolayısıyla alıkoymaktan} *Allah'a sığınırız. Doğrusu o takdirde* {yani, suçlu yerine suçsuzu alıkoyduğumuz takdirde} *zâlimler oluruz."*

80. *Artık ondan* {yani, Bünyamin'den} *ümitlerini kesince, bir kenara çekilerek necvâya* {yani, kendi aralarında konuşmaya} *başladılar. Onların kebîrleri/büyükleri* {yani, azîmleri: yaşça en bü-

yükleri değil, kendilerince en bilgili olanları/bilgice en ilerileri Yehûdâ} *dedi ki: "Babanızın aleyhinizde Allah'tan* {Bünyamin'i getireceğinize dâir} *mîsâk aldığını, bundan* {yani, Bünyamin'den} *önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz?! Artık babam* {geri dönmeme} *izin verinceye yahut Allah benim için bir hüküm verinceye* {ve böylelikle bana Bünyamin'i iade edinceye} *kadar katiyen bu yerden* {yani, Mısır topraklarından} *ayrılmayacağım. O hâkimlerin hayırlısıdır"* {yani, kâdıların efdalidir}...

81. ...*"Siz babanıza dönün ve deyin ki": "Ey babamız! Gerçek şu ki, oğlun* {yani, Bünyamin} *hırsızlık etti. Biz bildiğimizden* {yani, gördüğümüzden} *başkasına şâhidlik ediyoruz* {yani, su tasının onu eşyası arasından çıkarıldığını gördük}. *Biz gaybın bekçileri değiliz"* {yani, onun hırsızlık yapacağını bilmiyorduk, eğer bilseydik beraberimizde götürmezdik}...

وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي
أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ
جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ
يَا أَسَفَى عَلَى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى
تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو
بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

82. ...*"İçinde bulunduğumuz karyeye* {yani, Mısır'a/Mısır halkına} *ve beraber geldiğimiz/içinde döndüğümüz kafileye/kafiledekilere sor* {yani, eğer sorarsan, sana onun hırsızlık yaptığını onlar da söylerler}. *Biz gerçekten* {söylediklerimizde} *sâdıklarız/doğru söyleyenleriz."*

Ya'kûb (a.s) onlara, "Her gidişinizde sizden bir kişi eksiliyor" dedi.

Yûsuf (a.s), Bünyamin'i alıkoymuş, Şem'ûn ve Yehûdâ da orada kalmıştı. Ya'kûb (a.s) çocuklarını itham etti:

83. *Dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi* {size bunu güzel göstererek} *bir işe sürükledi* {ve bundan dolayı siz bu işi yaptınız}. *Artık bana düşen,* {tahammülsüzlük etmeksizin} *bir sabr-ı cemîldir* {yani, güzel bir sabırdır}. *Umulur ki Allah onların hepsini* {yani, oğullarımın dördünü de} *bana getirir. Doğrusu O* {mahlukatına} *alîmdir, hakîmdir* {yani, haklarında dilediği hüküm veren hâkimdir}.

Allah, sabrını sınamak için Yûsuf'un durumunu Ya'kûb'a haber vermemişti.

84. {Ya'kûb} *onlardan* {yani, oğullarından} *tevelli etti* {yani, iraz etti/yüz çevirip nefsine döndü} *ve "Ey Yûsuf'a duyduğum esef* {yani, o'nun hüznü/üzüntüsü} *dedi ve hüznünden gözleri beyazlaştı* {yani, Yûsuf için duyduğu hüzünden ötürü gözleri görmez oldu –altı yıl bu durumda kaldı–}. *Artık o kazîm* {yani, kalbinde hüznün gidip geldiği kederli biri} *idi.*

85. {Oğulları o'nu tenkit ederek} *dediler ki: "Tallâhi, hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun, sonunda gamdan eriyenlerden* {yani, telef olanlardan} *yahut helâk olanlardan* {yani, ölenlerden} *olacaksın."*

86. {Babaları onlara} *dedi ki: "Ben bessimi* {yani, insanlarda olan onun bessini} *ve hüznümü* {yani, içimdeki hüznü} *sadece Allah'a şekvâ ederim. Ben* {Yûsuf'un rüyasının tahakkuk edeceğine dâir} *Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum"...*

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُم مَّا فَعَلْتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ
وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ
اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ
اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَن
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

87. ...*"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşinden* {yani, Bünyamin'den} *bir tahassüste bulunun* {yani, araştırın} *ve Allah'ın revhinden* {yani, rahmetinden} *ümit kesmeyin. Doğrusu kâfirler kavminden başkası Allah'ın revhinden* {yani, rahmetinden} *ümit kesmez."*

Ya'kûb (a.s) rüyasında ölüm meleğini görmüş ve, "Yûsuf'un rûhunu kabzettin mi? diye sormuş. O da, "Hayır" diyerek o'na müjde vermişti. Ya'kûb da sabah olur olmaz, *Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşinden bir tahassüste bulunun* demişti.

88. *Bunun üzerine* {kardeşleri Mısır'a giderek} *o'nun* {yani, Yûsuf'un} *huzuruna girip dediler ki: "Ey azîz! Bize ve ehlimize durr* {yani, açlıktan dolayı şiddet ve belâ} *messetti/dokundu. Pek değerli olmayan* {yani, ayarı bozuk/kalitesi düşük} *bir bedel* {yani, birtakım dirhemler} *ile de geldik.* {Onları bizden kabul et}. *Yine de bize* {ayarı bozuk/kalitesi düşük olmayan dirhemlerle gelmişiz gibi} *tam ölçek ver ve bize tasadduk et* {yani, bu senden bize bir sadaka olsun: senin bizden ayarı bozuk/kalitesi düşük dirhemler kabul etmen ve sağlam dirhemler getirmişiz gibi karşılı-

ğında bize yiyecek/zahire vermen bir iyiliktir}. *Doğrusu Allah musaddıklara karşılığını verir.*"

"Doğrusu Allah musaddıklara karşılığını verir" cümlesinde, "dînimiz üzere olman durumunda" ibaresi ızmar edilmiştir. Eğer onun Müslüman olduğunu bilmiş olsalardı şöyle diyeceklerdi: "Doğrusu Allah, verdiğin sadaka dolayısıyla sana karşılığını verir."

89. {Onların darlık ve sıkıntılarını duyan Yûsuf onlara} *dedi ki: "Siz câhiller* {yani, günahkârlar} *iken Yûsuf'a* {yani, bana} *ve kardeşine* {yani, Bünyamin'e} *ne yaptığınızı biliyor musunuz?"*

90. *"Aaa!.. Sen... sen Yûsuf'sun [Yûsuf musun?]" dediler. "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Andolsun ki Allah bize minnet etti* {yani, nimet ihsan etti}. *Doğrusu kim* {zinadan} *ittika eder ve* {eziyete} *sabrederse, kuşkusuz Allah muhsinlerin ecrini zayi etmez"* {yani, ihsan eden kimseye mutlaka ihsanının karşılığını tastamam verir} *dedi.*

91. *Dediler ki: "Tallâhi* {yani, vallâhi}, *andolsun ki Allah seni bize âser etti [üstün tuttu]* {yani, tercih etti}...

Buradaki "âsereke" lafzı, Tâ-Hâ sûresindeki, "len nu'sireke" (Tâ-Hâ, 20/72) ibaresine benzemektedir ki bu da, "len nehtâreke" [seni tercih etmeyiz] demektir.

Bu sözlerinden kasıtları şuydu: Allah seni Ya'kûb indinde bize üstün kıldı, sana imkân verdi ve seni kırallık makamına yükseltti.

...*"Biz* {işimizde/sana yaptığımızda} *hatalılarız"* {ve böylelikle hatalarını ikrar ettiler}.

92. {Yûsuf} *dedi ki: "Bugün size tesrîb* {yani, kınama} *yoktur* {böylece yaptıkları çirkin işleri dolayısıyla onları ayıplamadı, hatalarını başlarına kakmadı}. *Allah size* {yaptığınızı} *mağfiret buyursun. O,* {O'nun gayrinden} *merhametliler merhametlisidir"...*

93. ...*"Bu gömleğimle gidin de onu babamın vechine koyun/bırakın.* {(gözlerinin) beyazlaşmasının ardından} *basireti gelir. Bütün ailenizi* {sizden hiç biri geride kalmamak üzere} *bana getirin."*

94. *Kâfile* {Mısır'dan seksen fersah mesafedeki Ken‘ân'a doğru} *ayrılınca, babaları* {Ya‘kûb, oğullarının oğullarına} *dedi ki: "Doğrusu ben, Yûsuf'un rîhini buluyorum, eğer bana bunaklık* {yani, cehâlet} *isnad etmezseniz."*

95. {Torunları o'na} *dediler ki: "Tallâhi* {yani, vallâhi} *doğrusu sen hâlâ eski dalâlindesin."*

Allah'ın, *Kuşkusuz o takdirde biz bir dalâlde ve su‘ur* {yani, bir şekâvet/bedbahtlık ve sıkıntı} *içinde oluruz* (el-Kamer, 54/24) buyruğu da buna benzemektedir.

Ya‘kûb'un torunlarının, *Tallâhi doğrusu sen hâlâ eski dalâlindesin* sözleri de, kaybolmasının üzerinden kırk sene geçmiş olmasına rağmen, Yûsuf'a olan sevginden ve o'nu devamlı hatırlamandan ötürü sen bir bedbahtlık/sıkıntı içindesin manasındadır.

فَلَمَّآ أَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ أَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ
أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّى أَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَآ أَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبِّى إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ
اٰوٰى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ﴿٩٩﴾

96. *Müjdeci gelip de onu* {yani, gömleği} *o'nun* {yani, Ya‘kûb'un} *vechine koyunca/bırakınca,* {(gözlerinin) beyazlaşmasının ardından} *basireti hemen iade oldu* {yani, rücû etti/döndü/geri geldi}...

Yûsuf'un kanlı gömleğini getiren kişi, bu sefer Ya‘kûb'a müjdeci olarak geldi ve gömleği Ya‘kûb'un yüzüne koydu/bıraktı.

...{Ya‘kûb} *dedi ki: "*{Ey oğullarım!} *Ben size, sizin bilmeyeceğiniz şeyleri Allah'tan muhakkak biliyorum dememiş miydim?"*

Çünkü Ya‘kûb onlara, *Ben bessimi ve hüznümü sadece Allah'a şekvâ ederim. Ben* {Yûsuf'un rüyasının tahakkuk edeceğine dâir} *Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum* (Yûsuf, 12/86) demişti.

97. *"Ey babamız! Zenblerimiz/günahlarımız için istiğfar et. Doğrusu biz* {Yûsuf hakkında} *hatalılarız" dediler.*

98. {Babaları} *dedi ki: "*{Kuşkusuz ben} *sizin için Rabbime* {gecenin seherinde} *istiğfar edeceğim. Muhakkak ki O,* {zenblere/günahlara} *gafûr,* {mü'minlere} *rahîm O'dur."*

99. *Vakta ki* {Ya'kûb ve ehli Mısır topraklarında} *Yûsuf'un huzuruna girdiler, babasını ve annesini bağrına bastı, kendine aldı ve* {onlara} *dedi ki: "Mısır'a girin, Allah'ın dilemesiyle* {korkudan yana} *emîn olarak."*

Onlardan, erkek ve dişi yetmişiki kişi Mısır'a girmişti.

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَٰذَا
تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي
إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن
نَّزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ
وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ
وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ
﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

100. {Yûsuf} *babasını ve annesini arşın* {yani, serîrin/tahtın} *üzerine ref' etti* {onlardan birini sağına, diğerini soluna yerleştirdi}...

Yûsuf'un öz annesi Râhîl, daha önceden vefat etmişti. O sırada Ya'kûb (a.s), Yûsuf'un teyzesiyle evliydi. Dolayısıyla tahta oturttuğu, öz annesi değil üvey annesidir.

...*Hepsi* {yani, babası, üvey annesi/teyzesi ve kardeşleri}, {anne ve babasını serîre/tahta çıkartmadan önce} *o'nun için secde ettiler"...*

Görüldüğü gibi buyrukta takdim vardır.

Ebû Sâlih dedi ki: "Bu ibâdet secdesi değil, bir tahiyye [selâmlama] secdesidir."

...{Yûsuf} *dedi ki: "Ey babacığım! Bu* {yani, sücûd} *bundan önce rüyamın te'vilidir* {yani, tahakkukudur/gerçekleşmesidir}. *Rabbim onu hakk* {yani, doğru} *kıldı* {Yûsuf'un rüyası ile onun tasdik edilmesi arasında kırk yıl bulunmaktadır} *ve beni zindandan çıkardığı vakit bana iyilikte bulundu ve sizi bedv'den [çölden] getirdi* {–çünkü onlar çadırlarda yaşıyor ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı–}; *şeytânın benimle kardeşlerimin arasını nezğ* {yani, ezâğ} *etmesinin ardından. Kuşkusuz Rabbim meşiyetinde latîftir* {çünkü o'nu kuyudan ve zindandan, çıkartmış, ayrılıktan sonra kendisiyle yakınlarını bir araya getirmiş, kalbinde kardeşlerine karşı şeytânın etkisiyle beslediği yanlış ve bozuk kanaatleri Cenâb-ı Allah lütfuyla söküp çıkarmıştı}. *Doğrusu O, alîm, hakîm O'dur."*

Ya'kûb, Yûsuf'tan iki sene önce öldü. Tek batında ve aynı anda doğan Ya'kûb b. İshâk ile el-'Îs b. İshâk aynı kabire defnedildi. Allah ayrılıktan sonra Yûsuf'u akrabalarıyla bir araya getirdi, böylece gözleri aydın oldu. Mülk ve türlü nimetler içinde yüzdüğü bir sırada Allah'a ve O'nun âyetlerine iştiyak duyduğundan ölümü temenni etti.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih'i şöyle derken dinledim: Mukâtil ed-Dahhak'tan, o İbn 'Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: "Yûsuf (a.s) dışında hiçbir nebî ölümü temenni etmemiştir."

101. *(Yûsuf)* {dedi ki}: *"Rabbim! Bana* {Mısır halkı üzerine seksen sene} (kırallık etmeyi nasib etmek sûretiyle)} *mülkten verdin ve bana ehâdisin te'vilinden* {yani, rüya tabirini} *öğrettin"...*

Âyetteki "min-te'vîli" [te'vilinden] ibaresindeki "min" [den] edatı, sıladır [fazladan gelmiş bir ulamadır].

...*"Semâvât u arzın fâtırı* {yani, göklerin ve yerin hâlıkı/yaratıcısı}! *Dünyada da, âhirete de benim velîm Sensin* {yani, Sen ol}.

Beni müslim {yani, Senin tevhîdin muhlis/ihlâslı} *olarak vefat ettir ve beni sâlihlere* {yani, babam Ya'kûb'a, dedelerim İshâk ile İbrâhîm'e} *ilhak et."*

102. *Şu* {haber}, *gayb nebelerindendir* {yani, ehâdistendir}, *onu sana vahy ediyoruz* {yani, ey Muhammed, Yûsuf'un, Ya'kûb'un ve oğullarının durumu ile ilgili bu bilgiler –Biz bunları sana vahiyle bildirene kadar– senin için gayb idi, sen bunları bilmiyordun ve bunlara tanık değildin. Bunları sana Biz vahy ettik}. *Yoksa onlar* {yani, Yûsuf'un kardeşleri}, *işlerine karar verip* {Yûsuf'a karşı} *mekr ettikleri vakit sen onlarla beraber [ledeyhim]* {yani, Yûsuf'un kardeşlerinin indinde/yanında} *değildin.*

103. *Sen ne kadar hırs göstersen de insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu mü'minler* {yani, musaddıklar} *değildir.*

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ
عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهِ
سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
اللّٰهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

104. *Halbuki sen ona* {yani, îmân davetine} *karşılık onlardan bir ecir/ücret de istemiyorsun. O* {yani, Kur'ân} *âlemler için zikirden/hatırlatmadan başka birşey değildir.*

105. *Semâda* {güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, rüzgârlar ve yağmur gibi} *ve arzda* {dağlar, denizler, ağaçlar, bitkiler, ardı arkasına gelen seneler gibi} *nice âyetler vardır ki üzerlerine uğrarlar da* {yani, onları görüp durdukları halde} *onlardan iraz ederler/yüz çevirirler.* {Peki bunlar gözleriyle gördükleri Allah'ın bu sanatla-

rı üzerinde tefekkür edip de O'nun vahdâniyetine niçin îmân etmezler?}.

106. *Onların* {yani, Mekke ehlinin} *çoğu,* {îmânlarında} *şirk koşmaksızın Allah'a îmân etmezler.*

Onlara, "Kendilerini ve her bir şeyi kim yarattı?" diye sorulacak olsa, "Allah" derler. Ama putlara da ibâdet ederler. Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

107. *Öyleyse onlar, Allah'ın azabından* {dünyada} *bir ğâşiyenin [örtüp saracak]* {yani, onları saracak bir cezanın} *kendilerine gelmesinden yahut şuurunda değillerken sâ'atin ansızın* {yani, geleceğinin farkında olmadan birdenbire} *kendilerine gelmesinden emin/güvende midirler?!*

Bu büyük bir tehdittir.

108. *De ki: "İşte bu* {yani, İslâm milleti/dîni}, *benim sebîlimdir/yolumdur* {yani, sünnetimdir [izlediğim yoldur]}. *Ben Allah'a* {yani, Allah'ı tanımaya/bilmeye: tevhîde} *çağırıyorum; bir basiret* {yani, bir beyan} *üzere; ben ve* {dînim üzere} *bana ittiba edenler." Ve sübhânallâh* {Rabb, kendi zatını onların şirkinden tenzih etmektedir}. *"Ve ben müşriklerden değilim."*

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَفَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّى
إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ
﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

109. *Senden önce gönderdiklerimiz de, başka değil kurâ ehlinden kendilerine vahy ettiğimiz rical idi...*

Çünkü kasaba ve kentlerde yaşayanlar, çölde çadırlarda yaşayanlardan daha akıllı ve bilgilidir. Zira Mekke kâfirleri, "Allah niçin melek bir rasûl göndermedi" demişlerdi.

...*O halde arzda gezip de bakmadılar mı: kendilerinden* {yani, Mekke halkından} *öncekilerin âkıbetleri nasıl olmuş?* {Onların: Hûd ve Semûd kavmi ile geçmiş diğer ümmetlerin dünyadaki âkıbetleri helâktir}. *Âhiret yurdu* {şirkten} *ittika edenler için* {dünyadan} *daha hayırlıdır* {yani, daha efdaldir}. *Öyleyse* {âhiretin dünyadan daha efdal olduğu hususunda} *akl etmeyecek misiniz?*

110. *Nihâyet o rasûller* {kavimlerinin îmân etmelerinden} *ümitlerini kestikleri ve onların* {yani, –kendilerini dünyada azab ile tehdit eden; azabın onlara ineceğini söyleyen– rasûllerinin} *yalan söylediklerini sandıkları bir sırada* {yani, onlar rasûllerin kendilerini tehdit ettikleri dünya azabının kendilerine ineceğine dâir tehditlerini yalanladıklarında} *onlara* {yani, rasûllere} *yardımımız geldi de dilediğimiz necata/kurtuluşa erdirildi* {yani, Rasûlleri ile birlikte mü'minlerden dilediğimiz azabtan kurtarıldı. –İşte bu O'nun meşiyetidir–}. *Ama mücrimler kavminden be'simiz geri çevrilmez* {yani, azabımızı geri çevirmeye hiçbir kimsenin gücü yetmez}.

111. *Andolsun ki onların kıssalarında* {yani, haberlerinde: rasûllerin ilahî yardıma mazhar olduklarına ve Allah'ın kitabında haber verdiği şekilde kavimlerinin helâk edildiğine dâir haberlerde}, *ûli'l-elbâb* {yani, lübb ve akl ehli} *için bir ibret vardır...*

Nitekim Şu'arâ, el-Kamer, Hûd ve A'râf sûresindeki kıssalarda da bu kavimlerin helâke uğradıkları dile getirilmektedir.

...{Bu Kur'ân}, *uydurulan bir hadîs* {yani, Mekkeli kâfirlerin dedikleri gibi, Kur'ân Muhammed'in kendiliğinden uydurduğu bir söz} *değildir. Fakat önündekilerin* {yani, önceki kitabların} *tasdiki* {yani, Muhammed'e (s.a) indirilen Kur'ân, kendinden önceki bütün kitabların Allah'tan geldiğini tasdik etmektedir} *ve*

her şeyin tafsili {yani, beyanı} *ve* {o} {dalâletten kurtaran} *hudâ ve* {azabtan kurtaran} *rahmettir; îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu tasdik eden} *bir kavim için.*

13. RA‘D SÛRESİ

Mekkî olan –Medenî olduğu da söylenen– Ra‘d sûresi, Kûfiyyûna göre 43 âyettir.

بسم الله الرحمن الرحيم

المر تلك آيات الكتاب والذي أنزل إليك من ربك الحق ولكن
أكثر الناس لا يؤمنون ﴿١﴾ الله الذي رفع السماوات بغير عمد ترونها
ثم استوى على العرش وسخر الشمس والقمر كل يجري لأجل مسمى
يدبر الأمر يفصل الآيات لعلكم بلقاء ربكم توقنون ﴿٢﴾ وهو الذي
مد الأرض وجعل فيها رواسي وأنهارا ومن كل الثمرات جعل
فيها زوجين اثنين يغشي الليل النهار إن في ذلك لآيات لقوم
يتفكرون ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm-Râ. Bunlar Kitabın âyetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır...*

Çünkü Mekke kâfirleri, “Muhammed Kur’ân'ı kendiliğinden uyduruyor” demişlerdi.

...Fakat insanların {yani, kâfirlerin} *çoğu,* {Kur’ân'a: onun Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler.*

2. *Allah odur ki, semâvâtı direksiz yükseltti, onu(n direksiz olduğunu) görüyorsunuz...*

Buyrukta takdim vardır.

...Sonra {o ikisini: gökleri ve yeri halk etmeden/yaratmadan önce} *arş üzerine istivâ etti; güneşi ve ayı teshîr etti; her biri müsemmâ bir ecel için* {yani, Kıyâmet Günü'ne kadar} *akıp gidiyor. Emri tedbir* {yani, kadâyı kadâ}, *âyetleri tafsil ediyor* {yani, bu âyette zikrettiği sanatını beyan ediyor} *ki Rabbinize kavuşacağı-*

nıza yakîn edinesiniz {yani, dünyada O'nun sanatından ibret alıp ölümden sonra dirilişe kesin olarak îmân edesiniz}.

3. *Ve O ki, arzı meddetti* {yani, yeryüzünü, Ka'be'nin altından itibaren bast etti [yayıp döşedi]}...

Ka'be'den 2000 yıl sonra yeri, boyunu ve enini 500'er yıllık bir mesafe olarak yayıp döşedi.

...ve onda revâsi {yani, onun üzerinde, üzerindekilerle birlikte yok olmasın diye arzı kendileriyle tesbit ettiği dağlar} *ve nehirler yaptı ve onda her türlü semerâttan* {her türden} *iki eş yaptı. Geceyi* {yani, gecenin karanlığını} *gündüze* {yani, gündüzün aydınlığına} *bürüyor. Muhakkak ki şunlarda âyetler* {yani, burada zikredilen O'nun sanatlarında ibretler} *vardır; tefekkür eden* {yani, Allah'ın bu sanatları hakkında tefekkür edip O'nu tevhîd eden} *bir kavim için.*

وَفِي الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
(٤) وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ
فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٥)

4. *Ve o arzda mütecâvir* {yani, birbirine yakın} *kıtalar* {yani, çorak ve verimli araziler}, *üzümlerden [asmalardan] bahçeler, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar* {yani, yerdeki gövdesi bir, fakat baş tarafındaki dalları farklı olan hurma ağaçları ve kökü/gövdesi ve dalları bir olan hurma ağaçları} *vardır ki* {bunların hepsi} *aynı su ile sulanır; ama yemişlerinde onların bazısını bazısına tafdil ediyoruz* {yani, taşıdıkları/yüklendikleri (meyve) bakımından bazısı bazısından büyüktür/daha çoktur}. *Kuşkusuz şunlarda âyetler* {yani, O'nun sanatından zikredilenlerde ibretler} *vardır; akleden* {ve Rabb'lerini tevhîd eden} *bir kavim için.*

5. {Ey Muhammed! Sana vahyettiğimiz bu Kur'ân'dan ötürü} *eğer taaccüb ediyorsan,...*

(*'Aceb* kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Evet, sen taaccüb ediyorsun, onlar ise eğleniyorlar* (es-Sâffât, 37/12) âyetidir.

...*onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *şu sözlerine taaccüb et* {yani, asıl taaccüb edilecek/hayretle karşılanacak olan onların ölümden sonra dirilişi inkâr eden şu sözleridir}: *"Bir toprak olduğumuz vakit, gerçekten biz yeni bir halk/yaratılış içinde mi olacağız?!"...*

Bu sözleriyle ölümden sonra dirilişi yalanlıyorlardı. Sonra Allah niteliklerini zikrederek şöyle buyurmaktadır:

...*İşte onlar, Rabb'lerine küfredenlerdir. İşte onlar, boyunlarında demir halkalar olanlardır. İşte onlar, ateşin arkadaşlarıdır. Onlar onda hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا
أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

6. *Ve senden, haseneden* {yani, afiyetten} *önce seyyieyi* {yani, azabı} *isti'câl ediyorlar* {yani, en-Nadr b. Hâris acele istiyor}...

Zira en-Nadr b. el-Hâris, *Allahım! Eğer bu* {(yani, Kur'ân)}, *Senin indinden hakk o ise, üzerimize semâdan taş yağdır veya bize elîm bir azab ver"* (el-Enfâl, 8/32) demişti.

Bunun bir benzeri de, –Sâlih'in kavmine hitâben söylediği– *Niçin seyyieyi* {yani, azabı} *haseneden* {yani, afiyetten} *önce isti'câl ediyorsunuz* (en-Neml, 27/46) buyruğudur.

...*Halbuki onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce meseller geçti* {yani, kâfir ümmetlere verilen cezalar geçti. Bu durumda bunlara da öncekilere inen azabın bir benzeri inecek}. *Doğrusu senin Rabbin, zulümlerine* {yani, Allah'a şirk koşmalarına} *rağmen in-*

sanlar {yani, kâfirler} *için,* {azablarını belli bir vakte ertelemek sûretiyle} *mağfiret sahibidir* {ama, o vakit geldiğinde onlara ateş ile azab edeceğiz} *ve kuşkusuz senin Rabbin, şedîdü'l-'ıkâbdır* {yani, vakti gelip de cezalandırdığında cezası şiddetlidir}.

Benzeri bir buyruk da Fussilet sûresinde bulunmaktadır.[1]

7. *O küfredenler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *diyorlar ki: "Ona {yani, Muhammed'e} Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?!*

Allah buna şu cevabı veriyor:

...{Ey Muhammed!} *Sen sadece bir münzirsin* {yani, sen bu ümmet için sadece bir uyarıcısın –dolayısıyla, bir mucize indirilmesi senin elinde değildir–} *ve her kavim için bir hâdi [kılavuz/rehber] vardır* {yani, geçmiş her kavim için, içlerinde senin gibi Allah'ın dînine davet eden bir davetçi: enbiyâ gelip geçmiştir}.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ
مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَا
اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ
مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

8. *Allah her dişinin,* {erkek ve dişiden} *ne yükleneceğini...*

Nitekim Lokmân sûresinde, *Ve rahimlerde olanı* {yani, gebe kalınan yavrunun hilkatinin tam mı eksik mi, erkek mi dişi mi olduğunu} *bilir* (Lokmân, 31/34) buyurmaktadır.

---

1 Fussilet, 41/40, 50, 53-54. âyetlere işâret etmektedir.

...ve rahimlerin neyi eksilteceğini...

Allah'ın, *Su çekildi [eksildi]* (Hûd, 11/44) buyruğuna benzemektedir ki "suyun eksildiğini" anlatmaktadır. Burada da buyruk, rahimlerin neyi dokuz aydan daha eksik taşıyacaklarını belirtmektedir.

...neyi arttıracağını bilir. O'nun indinde her şey {yani, gebe kalınan yavrunun annesinin karnında tam veya fazla kalması ve benzeri haller} *bir miktar iledir* {yani, yavrunun annesinin karnından çıkışını takdir etmiştir. Dışarı çıkana kadar annesinin karnında kalmasını sağlamıştır. İşte o bütün bunları bilir}.

9. *Gaybı* {yani, çocuğun annesinin karnındaki gayb halini ve her şeyin gaybını} *ve şehâdeti* {yani, çocuğun ve başkalarının görünür âlemdeki durumlarını} *bilen kebîr-müte'âldir* {yani, Kendisinden daha azametlisi bulunmayan bir azîmdir, bütün mahlukatı üstünde pek yücedir}.

Allah demek istiyor ki: Bütün bunları bildiğime göre, Ben, el-kebîr ve el-müte'âl olanım.

10. *Sizden sözü gizleyen ile onu açıklayan, gece gizlenen ile gündüz beliren* {yani, gece karanlıkta gizlice ma'siyet işleyen ile gündüz açıktan ma'siyet işleyen} *kimse* {Allah indinde} *birdir* {yani, bunları bilmek Allah'ın ilmi açısından aynıdır}.

Sonra Allah gece gizlenen veya gündüz etrafta dolaşan kimseye şunları söylemektedir: Ben onun amelini bilirim, fakat bu kadar da değil:

11. *Önünden ve arkasından onu* {meleklerden} *takib edenler vardır; onu Allah'ın emrinden muhafaza ederler* {yani, bunlar insanlardan ve cinlerden Allah'ın emriyle takdir olunan dışında ona isâbet etmesi hükme bağlanmamış şeylere karşı onu korurlar. Allah onun halini değiştirmeyi diledimi, bu koruyucuların ona hiçbir faydası olmaz}. *Gerçek şu ki, Allah* {nimetten} *bir kavime verdiğini, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *nefislerindekini tağyir etmedikçe tağyir etmez...*

Bunun bir benzeri de, *Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı tağyir etmedikçe/değiştirmedikçe Allah onlara in'am/ihsan ettiği bir nimeti tağyir etmez/değiştirmez ve kuşkusuz ki Allah semîdir, alîmdir* (el-Enfâl, 8/53) ayetidir. Burada sözü edilen nimet şudur: O içlerin-

de kendilerinden bir rasûl gönderdiği, açken onları doyurduğu, korkuya karşı onlara emniyet verdiği halde onlar bu nimeti değiştirme yoluna gidince, Allah da onların halini değiştirdi. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

> *...Allah bir kavme kötülük* {yani, azab} *irade ettiği vakit, artık onun geri çevrilmesine imkân yoktur. Onlar için O'nun dûnundan bir vâli* {yani, onlardan azabı geri çevirecek bir velî [dost-yardımcı]} *yoktur.*

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا
وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا
مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾
لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ
كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾

> 12. *O ki size* {yolcu için yıldırımlardan} *korku ve* {ikamet halinde bulunan ziraatçılar için yağmura dâir} *ümit ile şimşek gösterir,* {sudan} *yüklü bulutları inşa eder* {yani, halkeder/yaratır}.

Allah'ın, *Akıp giden o münşeât [inşa olunan gemiler]* {yani, halkedilen/yaratılan} *O'nundur* (er-Rahmân, 55/24) buyruğu da buna benzemektedir.

> 13. *Ra'd O'nu hamd ile tesbih eder* {yani, Ra'd, O'nun emriyle zikreder, O'na hamd eder, –meleklerden bir melek olup bulutlarla görevli bulunan Ra'd adındaki meleğin sesi bir tesbihtir. O bulutları sürükler ve onları birbirlerine kaynaştırır ve tesbihiyle bu bulutları Allah'ın yağmur yağdırmalarını takdir ettiği yere sürükler–} *ve melekler de* {onun bulutları sürüklemesiyle} *O'nun* {yani, Allah'ın} *korkusundan* {tesbih ederler}...

Allah, Ra'd da meleklerden olduğu halde, diğer meleklerle Ra'd ara-

sında bir fark gözetmektedir. Nitekim Bakara sûresinde[2] de, ikisi de meleklerden olmasına rağmen Cibrîl ile Mikâîl arasında ve meyvelerden hurma ile nar arasında bir fark gözetmiştir.

> *...Yıldırımları gönderir de onu dilediğine* {yani, Erbed b. Kays'a} *isabet ettirir. Onlar ise Allah hakkında mücâdele edip* {yani, hasımlaşıp} *duruyorlar. O'nun mihâli* {yani, Rabbin yakalaması} *şiddetlidir* {yani, O yakaladımı şiddetli bir şekilde yakalar}

Bu buyruk, Nebî'yi öldürmek isteyen Âmir ile el-Erbed b. Kays hakkında inmiştir. Âmiroğulları'ndan Âmir b. et-Tufeyl, Rasûlullah'ın huzuruna girerek dedi ki:

— İnsanların yerleştiği şehirler-kasabalar senin, çadırlarda yaşayan göçebeler benim olmak üzere İslâm'a girmeyi kabul ediyorum.

Nebî (s.a) ise ona şu cevabı verdi:

— Sen ancak Müslümanlardan bir kişisin. Onların lehine ne varsa, senin lehine de o vardır; onların aleyhine ne varsa, senin aleyhine de o vardır.

Bu sefer şöyle dedi:

— O halde çadırlarda yaşayan göçebeler senin, şehirlerdekiler-kasabadakiler benim olsun.

Nebî (s.a) ona yine benzeri bir söz söyledi. Bu üzerine Âmir şu teklifte bulundu:

— O halde senden sonra her ikisi de benim olsun.

Nebî (s.a) ona ilkin söylediğini tekrar etti:

— Diğer Müslümanların lehine olanlar senin de lehine, onların aleyhine olanlar senin de aleyhinedir.

Âmir, öfkelendi ve dedi ki:

— Burayı sana karşı atlı ve piyade askerlerle dolduracağım. Kızıl renkli bin atın üzerinde bin kılıçlı bulunacak.

Sonra da öfkeli bir şekilde çıkıp gitti. Amcasının oğlu Âmiroğulları'ndan Erbed b. Kays ile karşılaştı ve onu dedi ki:

---

2 el-Bakara, 2/98 âyetine işâret etmektedir.

— Gel seninle Muhammed'in huzuruna girelim. Sen onu lafa tut, ben de öldüreyim.

Erbed de şöyle karşılık verdi:

— Sen onu lafa tut, onu ben öldüreyim.

Sonra Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiler. Âmir, bir yandan Nebî'yi (s.a) lafa tutuyor, bir yandan da Erbed'in ne zaman o'nu öldüreceğini gözetliyordu. Uzun bir süre oturduktan sonra Âmir ve Erbed çıkıp gittiler. Âmir, Erbed'e sordu:

— Onu öldürmene engel olan ne oldu?

Erbed şu cevabı verdi:

— Ben o'nu öldürmek istediğim her seferinde benimle o'nun arasına senin girdiğini görüyordum.

Cibrîl, Nebî'ye (s.a) gelerek onların maksatlarını haber verdi. Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara şu beddu'ayı yaptı:

— Allahım! Âmir ve Erbed'in şerrine karşı beni Sen koru ve Âmiroğulları'na hidâyet ver.

Nihâyet Erbed'in üzerine yıldırım düştü ve öldü. İşte Allah'ın, *Yıldırımları gönderir de onu dilediğine isabet ettirir. Onlar ise Allah hakkında mücâdele edip duruyorlar* buyruğu buna işaret ediyor. Çünkü Âmir, Nebî'ye (s.a), "Bana Rabbin hakkında haber ver: O altından mı yoksa gümüşten mi, bakırdan mı yoksa demirden mi? Bunların hiç birinden değilse nedendir?" diye sormuştu. İşte onun tartışması bu idi. Allah da, *De ki: "O Allah ehaddir, Allah sameddir; doğurmadı ve doğmadı, O'nun için bir küfüv de olmadı"* {yani, Allah ne bakırdandır, ne başka bir şeydendir} (İhlâs, 112/1-4) buyruklarını indirdi. Allah Selûloğulları'na mensub bir kadının evinde iken Âmir'e taun musibetini musallat etti. Bunun üzerine Âmir, "Günahsız olarak bir devenin guddesine benzer bir gudde ile ve Selûloğulları'na mensub birinin evinde bir ölüyle gidiyorum. Ey ölüm meleği! Karşıma çık da seni öldüreyim" dedi. İşte Allah'ın, O'nun mihâli şiddetlidir buyruğu buna işaret ediyor. Buyruk, Âmir b. et-Tufeyl ile Erbed b. Kays hakkında inmiştir.

14. *Hakk davet* {yani, ihlâs kelimesi} *O'nun içindir. O'nun dûnundan [O'nu bırakıp] du'a ettikleri* {yani, Allah'tan başka ibâ-

det ettikleri ilahlar: putlar} *ise, onlara hiçbir şeyle icabet edemezler. Onların durumu, başka değil ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimseye benzer* {yani, ilahlar kendilerine ibâdet edenlerin du'alarına icabet edemez, onlara hiçbir fayda sağlayamazlar. Tıpkı bir kuyunun başında durarak elini suya doğru uzatıp suyun ağzına gelmesini bekleyen susamış kimseye suyun herhangi bir faydasının olmadığı gibi} *ki, o ona* {yani, susuzluktan ölünceye kadar su ona} *ulaşacak değildir* {işte putlar da, aynı şekilde du'alara icabet edemezler}...

Sonra, –putları kasdederek– "Onlara du'a edin!" demiş gibi, bunun sonucunu belirterek buyuruyor ki:

...*İşte kâfirlerin du'ası* {yani, putlara ibâdeti}, *başka değil bir dalâl* {yani, hüsran ve bâtıl} *içindedir.*

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ
الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

15. *Semâdakiler* {yani, melekler} *ve arzdakiler* {yani, mü'minler} *isteyerek ve onların* {yani, kâfirlerin} *gölgeleri de istemeyerek sabah* {yani, güneş doğduğunda} *akşam* {yani, güneş zevale erdiğinde –kâfirlerin gölgeleri istemese bile–} *Allah'a secde ederler.*

16. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Semâvât u arzın Rabbi kimdir?" "Allah'tır" de!...*

Übey b. Ka'b ile İbn Mes'ûd (r.a) kıraatinde, "Allah'tır derler" şeklindedir.

...*De ki: "Öyleyse O'nun* {yani, Allah'ın} *dûnundan kendilerine bir fayda ve bir zarara mâlik olmayan birtakım velîler mi* {yani,

kendilerine ibâdet ettiğiniz putlar mı} *mı edindiniz?" De ki:* "{Hidâyete karşı} *kör ile* {hidâyeti} *gören* {yani, kâfir ile mü'min} *bir olur mu veya zulumât* {yani, şirk} *ile nûr* {yani, îmân} bir olur mu? {Karanlıkta bulunan kimse, asla aydınlıkta olan gibi değildir}. *Yoksa Allah'a, O'nun* {yani, Allah'ın} *yarattığı gibi yaratan ortaklar* {yani, başka ilahlar} *buldular da* {yani, böyle nitelediler de} *yaratma kendilerine müteşâbih mi göründü"* {yani, onlar uydurma ilahların/putların yarattıkları ile Allah'ın yarattıklarını birbirinden ayırt edemeyecek hale mi düştüler? Oysa onlar bir şey yaratamazlar. Peki, hiçbir şey yaratamayanlara, hiçbir şeye sahib olamayan ve Allah'ın yaptığı gibi hiçbir şey yapamayanlara nasıl ibâdet ederler}? {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "Her şeyi yaratan Allah'tır. O* {ortağı olmayan} *birdir, kahhardır* {ilahlar ise kahredilmiş, zelîl edilmiş varlıklardır}.

Sonra Allah, küfür ve îmân ile hakk ve bâtıl için bir mesel darbederek buyuruyor ki:

أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِثْلُهُ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً
وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

17. *Semâdan bir su indirdi de vâdiler kendi miktarınca sel oldu...*

Bu, Allah'ın mü'minlere öğrettiği, kâfirlerin ise terk ettiği Kur'ân'ın meselidir. Büyük ve küçük vâdilerde genişlikleri oranında su akar: birinde çok, diğerinde az.

...Sel de yüze çıkan bir köpük yüklendi. {Altın ve gümüşten} *bir*

ziynet veya {bakırdan, demirden, kurşundan ve benzeri madenlerden} *bir metâ yapmak için ateşte erittikleri şeylerden de onun gibi bir köpük çıkar* {yani, bu selin üzerindeki köpükten herhangi bir fayda elde edilemez. Tıpkı ateşte eritildiğinde ham altın, gümüş ve diğer madenlerden çıkan köpük gibi. Oysa ham altından, gümüşten ve diğer madenlerden çıkan köpükten sonra bunlardan istifade edilir}...

Su, Kur'ân'a misaldir, ki o da hakkın kendisidir. Vâdiler, kalblere misal, sel ise hevâlara misaldir. Su, süs eşyası ve diğer faydalı eşyalar; Kur'ân'da bulunan hakka, suyun üzerindeki ve ateşte eritilen madenlerden çıkıp da kendilerinden faydalanılmayan işe yaramaz şeyler de bâtıla misaldir. Nasıl ki insanlar dünyada, sudan ve gereksiz maddelerden arındırılan madenlerden istifade ederlerse, hakk üzerinde bulunanlar da âhirete hakktan istifade edeceklerdir. Köpükten ve gereksiz maddelerden arındırılmayan madenlerden dünyada yararlanılmadığı gibi, bâtıl peşinden gidenler de âhirete bâtıldan yararlanamayacaklardır.

...İşte Allah hakk ile bâtılı böyle darbeder. Köpük atılır gider {yani, selin faydası olmadığı gibi, onun da insanlara faydası olmaz}. *İnsanlara faydası olan ise arzda kalır* {yani, o sudan su ihtiyaçlarını karşılar, ekinlerini sular, ondan yararlanırlar}. *Allah emsalleri* {yani, benzer misalleri} *işte böyle darbeder.*

Allah, buradaki üç meseli bir tek meselde bir araya getirmektedir:

18. *Rabb'lerine icabet edenlere* {âhirete} *el-hüsnâ* {yani, cennet} *vardır.* {Îmân ile} *O'na icabet etmeyenlere* {yani, kâfirlere} *gelince, yeryüzündekilerin tümü ve onunla beraber bir o kadarı daha kendilerinin olsa* {ve kendilerini azabtan kurtarmak için onu fidye olarak verme imkânı bulsalardı}, *onu fidye olarak verirlerdi. İşte hesabın kötüsü* {yani, günahlarından hiçbir şeyin affedilmeyeceği o çetin hesab} *onlar içindir. Onların me'vâları* {yani, masîrleri [sonunda varacakları yer]} *cehennemdir ve o ne kötü mihâddır/yataktır* {yani, kendileri için ne kötü bir yatak hazırlamış oldular}.

Allah, bir başka mesel darbederek buyurmaktadır ki:

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمٰى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا
الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾
وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰئِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾

19. *Sadece Rabbinden sana indirilenin* {yani, Kur'ân'ın} *hakk olduğunu bilen kimse* {–bu kısım, 'Ammâr ibn Yâsir hakkında inmiştir– Kur'ân'dan yana} *kör olan* {ve Kur'ân'dan indirilene îmân etmeyen} *kimse gibi olur mu* {–bu kısım ise Benî Mahzum'dan Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre hakkında inmiştir– yani, bu iki kişi eşit olamazlar}. {Bu durum hakkında} *sadece ûlü'l-elbâb* {yani, lübb ve akıl ehli –'Ammâr ibn Yâsir–} *tezekkür ederler.*

Bunun bir benzeri de, *Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?* (ez-Zümer, 39/9) âyetidir. Âyet, 'Ammâr b. Yâsir ile Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre hakkında inmiştir.

Sonra Allah, lübb ehlinin niteliklerini şöyle dile getirmektedir:

20. *Onlar ki Allah'ın* {tevhîde dâir} *ahdini ifâ ederler/yerine getirirler.* {Allah'ın Âdem (a.s) döneminde kendilerinden almış olduğu} *mîsâkı* {yani, ahdi} *nakzetmezler/bozmazlar.*

Kasdedilenlerin, Ehl-i Kitab'tan îmân edenler olduğu da söylenmiştir.

21. *Onlar ki Allah'ın* {îmândan} *birleştirilmesini emrettiği şeyi* {yani, Muhammed'e (s.a) ve bütün nebîlere ve kitablara îmânı} *bitiştiririrler ve* {bunları bitiştirmeyi terk etmek hususunda} *Rabb'lerine haşyet duyarlar ve hesabın kötüsünden* {yani, hiçbir günahlarının bağışlanmayacağı ağır ve çetin hesabtan} *korkarlar.*

22. *Onlar ki Rabb'lerinin vechini arzulayarak* {yani, Allah'ın emirleri üzere sebat ile} *sabrederler* {bu, Muhacirlerle Ensâr hakkında inmiştir}, *salâtı ikame ederler* {(yani, namazı vaktinde ve tam olarak kılarlar)}, *kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} *gizli-açık infak ederler ve seyyieyi/kötülüğü hasene/iyilikle savarlar* {yani, Mekke kâfirleri onlara eziyet ettiği takdirde onlara ma‘rûf ile karşılık verirler}. *İşte onlar içindir, dârın/yurdun ukbâsı* {yani, âkıbeti}:

23. *‘Adn cennetleri. Ona girecekler; atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden sâlih olanlar* {yani, tevhîde îmân edenler} *da* {onlarla birlikte girecekler}...

Benzeri bir buyruk da el-Mü'min sûresinde (8. âyette) geçmektedir.

...*Melekler her kapıdan onların üzerine girecekler* {yani, melekler, dünya günlerinden bir gün süresinde onüç defa –beraberlerinde Allah tarafından ‘Adn cennetlerinden kendi cennetlerinde bulunmayan– armağanlarla her kapıdan onların yanına girecekler –ve onlara diyecekler ki:–}...

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ

عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ
يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

24. {Dünyada Allah'ın emri üzere} *sabrettiğiniz şeylere karşılık selâmun ‘aleykum. Dârın ukbâsı/âkıbeti ne güzel!*

Allah dârın ukbâsı olan o cennetten övgüyle söz etmektedir. Onların güzel ve iyi davranışlarının âkıbeti cennet yurdu olacaktır.

25. *Onlar ki* {yani, Ehl-i Kitab kâfirleri} *O'nun mîsâkının* {yani, Âdem ve zürriyetinden söz alındığı günkü tevhîdi ikrarlarının} *ardından Allah'ın ahdini nakzederler, Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi* {yani, nebîlere, tevhîde ve kitablara îmânı} *koparırlar ve yeryüzünde fesad çıkarırlar* {yani, ma'siyetler işlerler}. *İşte onlar içindir lanet ve onlar içindir dârın sûu [yurdun kötüsü].*

26. *Allah dilediği kimseye rızkı bast eder* {yani, genişletir} *ve* {dilediği kimseye} *takdir eder [ölçülü verir]. Dünya [yakın/şimdiki] hayat ile ferahlandılar/şımardılar* {yani, ona razı oldular}. *Halbuki dünya hayat âhirete nisbetle, başka değil bir metâdır* {yani, az bir şeydir}.

27. {Mekkelilerden} *küfredenler* {–ki onlar, ileri gelenlerdir–}, *"Rabbinden o'na* {yani, Nebî'ye (s.a)} *bir âyet indirilmeli değil mi"* {yani, "Niye bir âyet indirilmedi"}? *derler. De ki: "Kuşkusuz Allah dilediği kimseyi* {hidâyetten alıkoyup} *dalâlette bırakır ve Kendisine inâbe edenleri* {yani, tevbe ederek rücû edenleri/dönenleri} *ise* {dînine} *hidâyet eyler.*

Bunların niteliklerini de şöyle dile getirmektedir:

28. *Onlar ki îmân ettiler ve kalbleri Allah'ın zikri ile mutmain oldu* {yani, kalbleri Kur'ân ile teskin oldu/sükûn buldu: Kur'ân'da nâzil olan sevab ve ıkâb ile ilgili buyruklarla sükûn buldu}. *İyi bilin ki kalbler Allah'ın zikriyle mutmain olur* {yani, kalbler ancak Kur'ân ile huzur ve sükûna kavuşur}.

Bunların mükâfaatlarını da bildirerek buyuruyor ki:

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾
كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ
الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

29. *Onlar ki îmân ettiler ve sâlih ameller işlediler, tûbâ* {yani, güzellik –demek olup Arabca bir kelimedir–} *ve hüsnü meâb* {yani, en güzel dönüş yeri} *onlar içindir.*

"Tûbâ", cennette bir ağaçtır. Öyle bir ağaç ki, bir adam bir ata yahut asil bir deveye binip bu ağacın etrafını dolaşacak olsa, bindiği noktaya ulaşamadan ömrü tükenir. Aynı şekilde, bir kuş onun dibinden dallarına doğru uçmaya başlasa, dallarına ulaşamadan ömrü tükenir. Bu ağacın her bir yaprağı bir ümmeti gölgelendirir. Her bir yaprağı üzerinde Allah'ı zikreden bir melek bulunur. O ağaçtan yere bir yaprak düşecek olsa, –güneşin aydınlattığı gibi– nûruyla bütün yeryüzünü aydınlatır. Bu ağaçta onlar için istedikleri her türlü süs eşyası ve –içecek dışında– her çeşit meyve bulunur.[3]

> 30. *İşte böyle seni de, kendilerinden* {yani, Mekkelilerden} *önce nice ümmetler geçip gitmiş* {yani, helâk olmuş} *olan bir ümmet içinde gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara tilavet edesin* {yani, Kur'ân'ı onlara okuyasın} *ve onlar Rahmân'a küfrediyorlar.*

Âyet, Hudeybiye günü Nebî'nin (s.a) Mekkelilerle barış antlaşması yaptığı sırada nâzil olmuştur. Aralarında bir antlaşma yazmışlar ve bu antlaşmayı yazma işini de 'Alî b. Ebî Tâlib üstlenmişti. O, "Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm" yazınca Kureyşli Suheyl b. 'Amr itiraz edip dedi ki:

— Biz rahmân olarak sadece Müseylime'yi tanırız. O bakımdan bunun yerine, Bismikellâhumme yaz.

Nebî (s.a) 'Alî'ye (r.a), "Bismikellâhumme" yazmasını emretti. Sonra Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Yaz. Bu Rasûlullah Muhammed'in (s.a) Mekkeliler ile yaptığı barış hükümleridir.

Onlar bu sefer de şöyle itiraz ettiler:

— Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu tanımıyoruz. Sen Allah Rasûlü olduğun halde, biz seni Mescid-i Haram'a girmekten alıkoyarsak, sana zulmetmiş oluruz. Fakat bunun yerine, "Bu, Muhammed ibn 'Abdullâh'ın yaptığı barış antlaşmasıdır" yaz.

Nebî'nin (s.a) ashâbı bu işe öfkelenerek ona dediler ki:

— Bize izin ver de şunlarla savaşalım.

---

3 Bu gibi açıklamalar, Mukâtil'in Tefsiri'nde aktardığı İsrâîliyât türündendir. Keşke bunları nakletmemiş olsaydı.

Rasûlullah karşılık verdi:

— Hayır.

Sonra ‘Alî'ye (r.a) emretti:

— İstedikleri gibi yaz. İleride sen de buna benzer bir gün ile karşılaşacaksın.

Ardından da Nebî (s.a) dedi ki:

— Evet, ben Muhammed ibn ‘Abdullâh'ım ve şehâdet ederim ki Allah'ın Rasûlü'yüm.

Sonra da şunları yaz(dır)dı: “Bu Muhammed ibn ‘Abdullâh'ın Mekkeliler ile yaptığı barış anlaşmasıdır: Muhammed bu yıl geri dönecek, ertesi yıl Mekke'ye girebilecek, umresini kaza edecek. Mekkeliler de üç gün süreyle o'nun için Mekke'yi boşaltacaklar.”

Bunun üzerine Allah, “Biz rahmân olarak sadece Museylime'yi tanırız” diyen Suheyl ve arkadaşları Mikrez b. Hafs b. el-Ahnef ile Huveytıb b. ‘Abdu'l-‘Uzzâ hakkında –ki hepsi Kureyşlidir–, *Ve onlar Rahmân'a küfrediyorlar* buyruğunu indirdi.

> ...{Ey Muhammed} *de ki: “O* {yani, küfrettikleri o Rahmân} *benim rabbimdir. O'nun dışında ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim* {yani, güvenip dayandım} *ve metâbım da* {yani, tevbem/dönüşüm de} *O'nadır.*

(“Metâb” kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Muhakkak ki o, Allah'a bir metâb ile tevbe etmiş olur* (el-Furkân, 25/71) âyetidir.

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ
الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى
النَّاسَ جَمِيعًا ۗ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا
صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ

فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾ أَفَمَنْ
هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

31. *Şâyet kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin yarıldığı veya ölülerin konuşturulduğu bir kur’ân olsaydı* {yani bu Kur’ân'dan önce kendisi aracılığıyla bunların yapılacağı bir kur’ân bulunsaydı, hiç kuşkusuz bunu Muhammed'in (s.a) kur’ân'ı ile yapardık. Fakat bunlar [mucizeler] rasûllerime Benim verdiğim şeylerdir}. *Hayır/aksine bütün emr Allah'ındır* {yani, bütün bu işler Allah tarafından olan şeylerdir, Kur’ân tarafından yapılacak şeyler değildir}...

Ebû Cehl b. Hişâm el-Mahzûmî, Muhammed'e (s.a) şöyle demişti:

— Bu kur’ân'ınla Mekke etrafındaki dağları bizden uzaklaştır. Çünkü burası dar bir arazidir. Böylece yerimiz genişler, biz de tarla ve iş yapacak yerler ediniriz. Nitekim iddiana göre dağlar Dâvûd'un emrine verilmiştir. Eğer iddia ettiğin gibi bir nebî isen bunları yap!

— Nebî (s.a) cevab verdi:

— Benim buna gücüm yetmez.

Ebû Cehl bu sefer şöyle dedi:

— Zararı yok, o zaman rüzgârı emrimize ver. Biz de rüzgâra binip Şam'a gidelim, kervanımızla ticaretimizi yapalım, sonra da aynı gün geri dönelim. Çünkü uzun yolculuklar bize zor geliyor. Nitekim iddia ettiğine göre, rüzgâr Süleymân'ın emrine verilmişti; Süleymân ve kavmi de rüzgâra biniyor ve sabahleyin bir aylık mesafe alıyorlardı. Eğer –iddia ettiğin gibi– bir nebî isen, Allah nezdinde Süleymân'dan daha az değerli olamazsın.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Buna da gücüm yetmez.

Ebû Cehl dedi ki:

— Olsun, bunun da zararı yok. O zaman sen bize atalarımızdan ölmüş iki ya da üç kişiyi dirilt. Bunlardan biri de Kusay b. Kilab olsun, –çünkü o doğru sözlü ve sözüne itibar edilir birisi idi– biz de, ölümden sonra karşımıza çıkacağını iddia ettiğin şeylerin hakk mı, yoksa bâtıl mı olduğunu ona soralım. Nitekim Îsâ, senin iddiana göre kavmi için bunu yapıyordu. Eğer –iddia ettiğin gibi– bir nebî isen, Allah nezdinde Îsâ'dan daha az değerli olamazsın.

Nebî (s.a) yine cevab verdi:

— Bu da benim işim değildir.

Ebû Cehl bu sefer şöyle dedi:

— Eğer sen bunların hiç birini yapmayacak olursan, sakın bizim ilahlarımızdan kötülükle söz ettiğini görmeyeyim!

Bunun üzerine Allah, *Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin yarıldığı veya ölülerin konuşturulduğu bir kur'ân olsaydı...* buyruğunu inzâl etti.

> *...Îmân edenler hâlâ (kâfirlerden) ümitlerini kesip şu gerçeği anlamadılar mı: şâyet Allah dileseydi bütün insanları hidâyete iletirdi. O küfredenler* {yani, Mekkeliler} *yok mu, sanatları* {yani, Allah'a küfretmeleri} *sebebiyle onlara bir musibet inip duracak...*

Çünkü Nebî'nin (s.a), sürekli olarak gönderdiği seriyeler Mekke çevresindekilere baskınlar yapıyor, kimilerini öldürüyor, hayvanlarını ganimet alıyorlardı.

Buyrukta takdim vardır.

> *....veya yurtlarının yakınına konup duracaktır* {yani, ey Muhammed, Hûdeybiye günü onların önünde ve onların yakınına gelecektir}. *Nihâyet Allah'ın va'di* {Mekke'nin fethedileceğine dâir va'di –ki Allah Nebî'ye, Mekke'nin fethini nasib edeceği va'dinde bulunmuştu–} *gelecek.. Kuşkusuz Allah mî'âdına hulfetmez [va'dinden dönmez].*

32. *Andolsun ki senden* {yani, Muhammed'den} *önceki rasûllerle de alay edilmişti...*

O rasûller, kavimlerine dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber vermişler, onlar da üzerlerine herhangi bir azabın inmediğini ve inmeyeceğini söyleyerek alay etmişlerdi. Mekke kâfirleri de, kendilerine azab haberi veren Nebî (s.a) ile alay ettiler. Bunun üzerine Allah, azab hususunda kendisini yalanlamalarına sabretmesi için Nebî'ye teselli olmak üzere, *Andolsun ki senden önceki rasûllerle de alay edilmişti* buyruğunu indirdi.

...Ben de o küfredenlere mühlet verdim {yani, onları cezalandırmakta acele etmedim}. *Sonra onları* {azab ile} *yakalayıverdim. Nasıl oldu 'ıkâbım* {yani, azabım}? {Onu hakk bulmadılar mı?}

33. *Kimdir –O'dur– her nefsin üzerinde* {hayır ve şer türünden} *kesbettiğiyle/kazandığıyla kâim olan?* {yani, Allah, berr ve fâcir [iyi ve kötü] herkes üzerinde kâimdir [görüp gözetendir]. Onların rızıkları ve yiyecekleri Allah'a aittir.} *Halbuki Allah'a şerikler yaptılar* {yani, Allah'ın benzerlerini yapmaya kalkıştılar. Oysa O, ibâdete başkasından daha layıktır}. {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "Onları isimlendirin* {yani, şu ortakların isimleri nelerdir? Onlar nerede kalırlar? –Kasdedilenler meleklerdir, çünkü onlar meleklere de ibâdet ediyorlardı. Putlar olduğu da söylenmiştir. İsimlerini söylemiş olsalardı, yalan söyleyeceklerdi–}. *Siz yeryüzünde O'na,* {beraberinde ortak olduğu hususunda} *bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz yoksa sözden bir zâhir mi söylüyorsunuz?* {Yani, aksine sizin bu sözleriniz bâtıldır}...

("Em" edatının "bel" anlamında kullanılması açısından) bunun bir benzeri de, *Yoksa ben bundan hayırlı değil miyim* {yani, aksine ben bundan hayırlıyım} (ez-Zuhruf, 43/52) âyetidir.

...Bel [hayır] {yani, lakin} *o küfredenlere* {yani, Mekkelilere} *mekrleri* {yani, şirk sözleri} *güzel gösterildi ve sebîlden* {yani, Allah'ın dîni İslâm'dan} *alıkoydular*[4] {yani, insanları alıkoydular}.

4 *Ve suddû 'ani's-sebîl* [doğru yoldan alıkondular] şeklindeki ibare, *ve saddû 'ani's-sebîl* [doğru yoldan alıkoydular] diye okunmuş ve harekelenmiştir. (Çeviren)

Allah kimi idlâl eder/dalâlette bırakır ise, artık onun için bir hâdi {yani, dînine iletecek bir kılavuz/rehber} *yoktur.*

34. *Onlar için dünya [yakın/şimdiki] hayatta bir azab* {yani, Bedir'de öldürülmek} *vardır. Âhiret azabı ise* {Bedir'de öldürülmek musibeti ile karşılaşmalarından, meleklerin yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alelacele cehenneme yollamalarından} *daha zorludur. Onları Allah'tan vikaye edecek* {yani, azabtan koruyacak} *hiçbir kimse yoktur.*

مثل الجنة التي وعد المتقون تجري من تحتها الانهار اكلها دائم
وظلها تلك عقبى الذين اتقوا وعقبى الكافرين النار ﴿٣٥﴾
والذين آتيناهم الكتاب يفرحون بما انزل اليك ومن
الاحزاب من ينكر بعضه قل انما امرت ان اعبد الله ولا اشرك
به اليه ادعوا واليه مآب ﴿٣٦﴾ وكذلك انزلناه حكما عربيا
ولئن اتبعت اهواءهم بعد ما جاءك من العلم ما لك
من الله من ولي ولا واق ﴿٣٧﴾ ولقد ارسلنا رسلا من قبلك
وجعلنا لهم ازواجا وذرية وما كان لرسول ان يأتي بآية
الا باذن الله لكل اجل كتاب ﴿٣٨﴾ يمحوا الله ما يشاء ويثبت
وعنده ام الكتاب ﴿٣٩﴾ وان ما نرينك بعض الذي نعدهم
او نتوفينك فانما عليك البلاغ وعلينا الحساب ﴿٤٠﴾

35. *Muttakilere va'd olunan cennetin meseli:* {yani, fazilet ve hayır bakımından cennet, azabın şiddeti bakımından ateşe benzer}...

Arkasından Allah cennetin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

...Altından nehirler akar, yiyecekleri dâim {yani, onun yemekleri/yiyecekleri kesilmez} *ve gölgesi de* {aynı şekilde dâimdir/devamlıdır}. *İşte bu* {yani, cennet}, *ittika edenlerin ukbâsıdır* {yani,

ittika edenlerin yaptıkları iyiliklerin âkıbeti cennettir}. *Kâfirlerin* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenlerin} *ukbâsı* {yani, âkıbeti} *ise ateştir.*

36. *Kendilerine kitab* {yani, Tevrât} *verdiğimiz kimseler* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi Tevrât ehlinden olup da îmân edenler}, *sana* {Kur'ân'dan} *indirilen ile ferahlanırlar. Ahzâbdan* {İbn Ümeyye, İbnu'l-Muğîre, âl-i Ebî Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ b. Kusay gibi} *onun bazısını* {yani, Rahmân'ı, ölümden sonra dirilişi ve Muhammed'i (s.a)} *inkâr eden de vardır. De ki: "Ben sadece Allah'a ibâdet etmek* {yani, Allah'ı tevhîd etmek} *ve O'na* {hiçbir şeyi} *ortak koşmamakla emrolundum. Ben O'na* {yani, O'nu tanımaya –ki bu da tevhîdtir–} *davet ederim, meâbım da* {yani, dönüşüm de} *O'nadır."*

37. *İşte böylece onu Arabi bir hüküm olarak indirdik. Andolsun ki sana gelen ilmin* {yani, beyanın} *ardından onların hevâlarına* {yani, atalarının milletine/dînini kabule davetlerine} *ittiba edersen, senin için Allah'tan bir velî* {yani, sana fayda verebilecek bir yakın} *ve bir vâq* {yani, seni azaba karşı koruyacak} *olmaz.*

38. *Andolsun ki senden önce de rasûller* {yani, nebîler} *gönderdik, onlar için de eşler* {yani, kadınlar} *ve zürriyet* {yani, çocuklar} *yaptık/kıldık. Allah'ın izni* {yani, emri} *olmaksızın* {kavmine} *bir âyet/mucize getirmek, bir rasûl için olacak şey değildir...*

Mekke kâfirlerinin Nebî'den (s.a) bir âyet/mucize istemeleri üzerine Allah Teâlâ, *Allah'ın izni olmaksızın bir âyet/mucize getirmek, bir rasûl için olacak şey değildir* buyurmuştur.

...Her ecelin bir kitabı vardır {yani, yazılmış olan hiçbir şey, eceli/süresi gelmedikçe semâdan inmez}.

39. *Allah dilediğini imha eder* {yani, Allah Kur'ân'dan dilediğini nesh eder} *ve tesbit eder* {yani, nâsihin hükmünden, dilediği kısmı bırakır, onu nesh etmez}. *Ummu'l-kitab* {yani, kitabın aslı} *O'nun indindedir/yanındadır* {yani, kitabın nâsih olanı da, mensuh olanı da ummu'l-kitab'tadır: Levh-i Mahfûz'dadır}.

40. *Onlara va'd ettiğimizin* {yani, dünyadaki azabın: Bedir'de öldürülmenin ve ölümden sonra görecekleri diğer azabın} *bazı-*

sını sana göstersek {yani, ey Muhammed, sen hayatta iken bunları görsen} *de yahut seni vefat ettirsek* {yani, dünyada onlara: Mekke kâfirlerine azab etmeden önce ey Muhammed seni öldürsek} *de sana düşen sadece* {Allah'tan geleni kullarına} *tebliğ etmektir, hesab görmek ise Bize aittir* {yani, yaptıklarının karşılığını âhirette eksiksiz olarak vermek Bize aittir}.

Bunun bir benzeri de, *Onların hesabı, Rabbimden başkasına ait değildir* {yani, yaptıklarının karşılığını vermek, Rabbine aittir} (eş-Şu'arâ, 26/113) âyetidir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

41. {Mekke kâfirleri} *görmediler mi ki Biz arza* {yani, Mekke topraklarına} *geliyoruz da onu etrafından* {yani, havalisinden} *eksiltiyoruz* {yani, Nebî (s.a) ve mü'minler devamlı olarak Mekke'nin etrafındaki topraklarda galibiyet sağlıyorlar. Peki niçin küfür ehlinin eksilmekte olduğunu, Müslümanların ise çoğalmakta olduğunu görerek ibret almıyorlar}. *Allah hükmeder. O'nun hükmünü takib edecek yoktur* {yani, Allah kadâ eder, kimse O'nun Mekke'nin etrafını eksiltme ve Muhammed'i (s.a) muzaffer kılma hususundaki kazasını geri çeviremez}. *O'nun, hesabı serîdir* {yani, sanki vakit gelmiş de onları hesaba çekmiş gibidir}.

42. *Andolsun ki onlardan öncekiler* {yani, Mekke kâfirlerinden önceki geçmiş ümmetler: Sâlih'in (a.s) kavmi Sâlih'i (a.s) öldürmek istediklerinde} *de mekr ettiler.* {İşte Mekke kâfirlerinin de durumu budur. Onlar da Muhammed'i (s.a) öldürmek için Dâ-

ru'n-Nedve'de karar aldılar}. *Fakat bütün mekr Allah'a aittir* {yani, onların yaptıkları bütün mekrler, Allah'ın izni iledir}. {Allah} *her nefsin kesbettiğini/kazandığını* {yani, iyi ya da kötü her kişinin, hayır olsun şer olsun her yaptığını} *bilir. Kâfirler de* {yani, Mekke kâfirleri de} {âhirete} *dârın ukbâsının* {yani, cennetin} *kime* {yani, kendilerine mi, mü'minlere mi} *ait olduğunu bileceklerdir.*

43. *O küfredenler* {yani, Yahudiler}, *"Sen gönderilmiş değilsin"* {yani, "Ey Muhammed! Allah seni bir rasûl olarak göndermemiştir"} *dediler.* {Yahudilere} *de ki: "Benimle sizin aranızda* {benim nebî-rasûl olduğuma} *şâhid olarak Allah kâfidir* {çünkü Allah'tan daha efdal bir şâhid olamaz} *ve yanında kitab ilmi bulunan kimse (kâfidir)* {yani, Tevrât'ı bilen 'Abdullâh b. Selâm da benim Tevrât'ta yazıldığı gibi bir nebî-rasûl olduğuma şâhidlik eder}.

14. İBRÂHÎM SÛRESİ

Medine'de inen, *Bak bak şunlara, Allah'ın nimetini küfre değiştiler ve kavimlerini bevâr [helâk] yurduna kondurdular: cehenneme. Ona yaslanırlar, o ne kötü karargahtır!* (İbrâhîm, 14/28-29) âyetleri dışında hepsi Mekkî olan İbrâhîm sûresi, Kûfiyyûna göre 52 âyettir.

بسم الله الرحمن الرحيم
الر كتاب أنزلناه إليك لتخرج الناس من الظلمات إلى
النور بإذن ربهم إلى صراط العزيز الحميد ﴿١﴾ الله الذي
له ما في السموات وما في الأرض وويل للكافرين من عذاب
شديد ﴿٢﴾ الذين يستحبون الحيوة الدنيا على الآخرة
ويصدون عن سبيل الله ويبغونها عوجا أولئك في ضلال
بعيد ﴿٣﴾ وما أرسلنا من رسول إلا بلسان قومه
ليبين لهم فيضل الله من يشاء ويهدي من يشاء وهو
العزيز الحكيم ﴿٤﴾ ولقد أرسلنا موسى بآياتنا
أن أخرج قومك من الظلمات إلى النور وذكرهم بأيام
الله إن في ذلك لآيات لكل صبار شكور ﴿٥﴾

Rahmân, Rahim Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ.* {Ey Muhammed!} *Bir kitab ki onu sana indirdik; Rabb'lerinin izni* {yani, emri} *ile insanları zulumâttan* {yani, şirkten} *nûra* {yani, îmâna}; {mülkünde} *azîz,* {mahlukatı yanında emrinde} *hamîd olanın sıratına* {yani, dînine} *çıkarasın diye.*

Sonra şanı yüce Rabbimiz, Kendi nefsine delâlet etmek üzere şöyle buyuruyor:

2. *Ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Veyl olsun kâfirlere* {yani, Mekke kâfirlerinden Allah'ın tevhîdini inkâr edenlere} *şiddetli azabtan dolayı.*

Sonra Allah Teâlâ, bu kâfirlerin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

3. *Onlar ki,* {fânî olan} *dünya hayatı,* {bâkî olan} *âhirete tercih ederler, Allah'ın sebîlinden/yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyarlar ve onun* {yani, Allah'ın yolunun} *eğrilmesini arzu ederler* {yani, İslâm milletinin/dîninin haktan sapıp eğrilmesini irade ederler}. *İşte bunlar, uzak bir dalâl içindedirler* {yani, uzun/sürüp giden bir hüsran içindedirler}.

Zira Mekke kâfirlerinin ileri gelenleri, insanları Muhammed'e (s.a) ve o'nun dînine uymaktan alıkoymaya çalışırlardı.

4. *Biz hiçbir rasûlü, kavminin lisanından başkasıyla göndermedik* {yani, kavmine tebliğ etmesi ve Rasûlullah'ın (s.a) sözünü anlamaları için –her rasûl gibi– o'nu da kavminin lisanıyla gönderdik},...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunun gerekçesini ifade ediyor:

...ki onlara beyan etsin...

Ardından da buyuruyor ki:

...Sonra Allah dilediği kimseyi {hidâyetin kendisi olan dîninden uzaklaştırarak} *idlâl eder ve dilediği kimseyi de hidâyete* {dînine} *iletir...*

Sonra Allah, meşietin Kendisine ait olduğunu zikrederek buyuruyor ki:

...ve O {mülkünde} *azîzdir,* {dilediği kimseler hakkında dalâlet ve hidâyet hükmünü vermekte} *hakîmdir.*

5. *Andolsun ki biz Mûsâ'yı âyetlerimiz* {yani, el ve 'asâ mucizeleri} *ile gönderdik. Kavmini* {yani, İsrâîloğulları'nı} *zulumâttan* {yani, şirkten} *nûra* {yani, îmâna} *çıkar* {yani, davet et} *ve onlara "Allah'ın günlerini hatırlat" diye* {yani, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak öğüt ver ki, azabtan sakınsınlar, îmân etsinler}. *Kuşkusuz şunda* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesinde} *âyetler* {yani, ibretler} *vardır; her sabbâr-şekûr* {yani, belâ ve şiddet esnasında Allah'ın emri üzere her çok sabırlı mü'min, nimetleri dolayısıyla Allah'a her çok şükürlü mü'min} *için.*

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُم
مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ
أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ
مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ
لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا أَنتُمْ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ
لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ ۛ لَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا اللَّهُ ۚ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ
فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ وَإِنَّا
لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

6. *Bir vakit Mûsâ, kavmine* {yani, İsrâîloğulları'na} *demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani sizi âl-i Fir'avn'-dan* {yani, Mısır ehlinden} *necâta çıkarmıştı* {yani, kurtarmıştı}; *sizi azabın kötüsüne* {yani, şiddetlisine} *sûm ediyorlardı [maruz bırakıyorlardı]* {yani, size azabın kötüsüyle azab ediyorlardı}: *Oğullarınızı* {annelerinin kucağındaki oğullarınızı} *boğazlıyor ve kadınlarınızı hayatta bırakıyorlardı* {yani, oğulları öldürürken, kızları bırakıyorlardı –Fir'avn onlardan onsekiz çocuk öldürmüştü–} *ve şunda* {yani, size haber vermiş olduğu oğullarınızın öldürülüp, kızlarınızın bırakılmasında} *Rabbinizden azîm/ağır bir belâ* {yani, nıqme [ceza/intikam]} *vardı.*

Şu buyruklarda da "belâ" lafzı kullanılmıştır: *Muhakkak bu, mübîn bir belâ* {yani, apaçık [beyyine] bir nimet} *idi* (Sâffât, 37/106); *Biz onlara, içinde mübîn bir belâ* {yani, apaçık [beyyine] bir nimet} *bulunan âyetler de vermiştik.* (ed-Duhân, 44/33)

7. *Ve yine bir vakit Rabbiniz şöyle ezan vermişti [ilan etmişti/bildirmişti]:...*

Bunun bir benzeri de, *O vakit Rabbin şunu ezan verdi* {yani, dedi}: *Kıyâmet Günü'ne kadar...* (el-A'râf, 7/167) âyetidir.

...*"Andolsun ki, şükrederseniz"* {yani, Allah'ı tevhîd ederseniz},...

Allah Teâlâ'nın, *Allah şâkirlere/şükürlülere* {yani, muvahhidlere/Allah'ı tevhîd edenlere} *karşılık verecektir* {yani, âhirette mükâfaat verecektir} (Âl-i İmrân, 3/144) buyruğu da buna benzemektedir.

...*"ziyade ederim* {yani, sizin için dünyada hayırları arttırırım} *ve eğer küfrederseniz* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ederseniz}, *kuşkusuz azabım şedîddir"* {yani, Allah'ı inkâr edenler için âhirete azabım çok şiddetlidir}.

8. *Mûsâ demişti ki: "Siz ve yeryüzündekilerin tümü küfretseniz de kuşkusuz Allah* {yarattıklarının ibâdetinden} *ganidir [onların ibadetine ihtiyacı yoktur],* {saltanatında yarattıkları tarafından} *hamîddir" [hamdedilendir].*

Allah Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutarak Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için dikkatlerini çekmek üzere buyuruyor ki:

9. *Sizden öncekilerden* {yani, geçmiş ümmetlerden} *Nûh, 'Âd ve Semûd kavimlerinin ve onların ardındakilerin* {yani, 'Âd, Semûd, İbrâhîm kavmi, Lût kavmi ve diğer azaba uğratılmış ümmetlerin} *–ki onları* {yani, onların sayılarını} *Allah'tan başkası bilmez– nebesi* {yani, hadîsi [onlara dâir anlatılanlar]} *size gelmedi mi?! Rasûlleri onlara beyyinelerle gelmişti* {yani, o rasûller kavimlerine azabın ineceğini haber vermişlerdi}...

Bunun bir benzeri de, *Ve rasûlleri onlara beyyinelerle* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceğine dâir haberlerle} *gelmişlerdi* (er-Rûm, 30/9) âyetidir.

...*de ellerini ağızlarına götürüp* {yani, kâfirler ellerini ağızlarına götürüp rasûllere dediler ki: "Susun, siz yalancısınız. Dünyada bize azabın inmesi de söz konusu değildir"} {ve yine rasûllere} *dediler ki: "Muhakkak ki biz kendisiyle gönderildiğinize* {yani, tevhîde} *küfrettik ve hakikaten biz, bizi kendisine çağırdığınız hakkında murîb bir şekk/kuşku içindeyiz."*

"Rayb" ile, onların kuşku ettiklerini tanımadıkları ifade edilmektedir.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ
أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى قَالُوا
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

10. *Rasûlleri* {onlara} *demişti ki: "Semâvât u arzın [gökler ve yerin] fâtırı* {yani, hâlıkı/yaratıcısı} *hakkında şekk edilir mi [kuşku duyulur mu]?! Sizi, günahlarınızdan* {(yani, günahlarınızı)} *mağfiret etmek için sizi* {O'nu ma'rifete [tanımaya/bilmeye]} *çağırıyor"...*

Buradaki *min-zünûbikum* [günahlarınızdan] ibaresindeki *min* edatı, sıladır/zâiddir; (dolayısıyla "günahlarınızı" anlamına gelir.) Tıpkı, *Dînden* [*mine'd-dîn*] *sizin için şeriat yaptı* (eş-Şûrâ, 42/13) âyetinde olduğu gibi.

...*"ve sizi müsemmâ bir ecele [belirli bir süreye]* {yani, ecellerinizin sona ereceği vakte} *kadar* {kıtlıkla azaba uğratmadan afiyet içinde} *tehir ediyor."* {Bunun üzerine rasûllere karşılık vererek} *dediler ki: "Siz de, başka değil bizim gibi bir beşersiniz* {yani, hiçbir hususta bize üstünlüğünüz yok}. *Bizi atalarımızın ibâdet ettiklerinden* {yani, atalarımızın dîninden} *alıkoymak* {yani, menetmek/engellemek} *istiyorsunuz. O halde bize mübîn bir sultan* {yani, apaçık bir hüccet/delil} *getirin"* {yani, rasûllere, "Siz bize Allah'tan geldiyseniz, sizin O'nun rasûlleri olduğunuza dâir içinde bir hüccet/delil bulunan bir kitab getirin. Eğer böyle

bir şey getirirseniz, bu, sizin O'nun tarafından gönderilmiş rasûl olduğunuza bir delil olacaktır}...

11. *Rasûlleri onlara dedi ki: "Biz de, başka değil sizin gibi bir beşeriz. Fakat Allah kullarından dilediğine minnet eder* {yani, nimetini ihsan ederek nübüvvet ve risâlet verir}. *Allah'ın izni* {yani, emri} *ile olmadıkça size bir sultan* {yani, Allah'tan risâletimize dâir yazılı bir belge} *getirmek, bizim için olacak şey değildir. Mü'minler Allah'a tevekkül etmelidir"* {yani, dayanmalıdır –çünkü kavimleri rasûllerine, "Sizi topraklarımızdan çıkaracağız" demişlerdi–}.

وَمَا لَنَا
أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا
اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ
الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ
جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَٓائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَٓاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَٓائِهِ عَذَابٌ
غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلٰى شَيْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

12. ...*"Hem bizi yollarımıza* {yani, dînimize} *hidâyet eylemişken, ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim* {yani, dayanmayalım}?! *Bize yaptığınız eziyetlere sabredeceğiz. Artık mütevekkiller Allah'a tevekkül etmelidir"* {yani, dayananlar Allah'a dayanmalıdır}.

Rasûllere, şu sözlerle eziyet etmişlerdi:

13. *Küfredenler rasûllerine dediler ki: "Andolsun ki ya sizi topraklarımızdan çıkarırız yahut milletimize* {yani, kendilerinin küfür dînlerine} *dönersiniz"* {İşte rasûllerin sabrettikleri eziyet bu idi}. *Bunun üzerine Rabb'leri onlara* {yani, rasûllere} *şöyle vahyetti: "*{Dünyada} *o zâlimleri* {yani, müşrikleri} *helâk edeceğiz"* {ve size yardım edeceğiz}...

14. ...*"ve onların* {yani, helâk edilmelerinin} *ardından sizi o yere iskân edeceğiz/yerleştireceğiz. Şu,* {dünyada} *makamımdan* {yani, âhirette Rabbinin makamından/huzurunda durmaktan} *korkanlar ve* {âhirette} *tehdidimden korkanlar içindir."*

15. *Fetih istediler* {yani, aralarında Ebû Cehl'in de bulunduğu Mekke müşrikleri Rabb'lerine du'â ederek yardım istediler} *ve her 'anîd* {yani, îmândan yüz çeviren inatçı} *cebbâr [zorba] hâib oldu* {yani, Allah'ın tevhidinden büyüklenen her mütekebbir, azabın inmesi esnasında hüsrana uğradı}...

Rasûller dünyada kavimlerini azab ile korkutup uyarmışlar, kavimleri ise onları yalanlayarak karşılık vermişler, ardından da, "Allahım! Eğer bize gönderdiğin rasûller doğru iseler bize azab et!" demişlerdi. İşte, *O halde* {azabtan} *bizi tehdit ettiğini bize getir, eğer* {üzerimize azabın ineceği hususunda} *sâdıklardan isen* (el-A'râf, 7/70; Hûd, 11/32; el-Ahkâf, 46/22) âyetleri buna işaret ettiği gibi, *Ve fetih istediler* buyruğu da bunu ifade etmektedir. Allah da Nebî'ye (s.a), *Her 'anîd cebbâr hâib oldu* diye haber vermektedir.

Âyet, Ebû Cehl hakkında inmiştir.

'Anîd, îmândan yüz çeviren kimsedir. Bundan dolayı da onun dünyadaki durumu *cebbâr*'dır.

16. *Onun arkasından* {yani, onların arkasından: ölümünün arkasından} *da cehennem vardır. Sadîd bir sudan sulanacak* {yani, şakiler/bedbahtlar, kâfirlerin yaralarından çıkan kan ile irin karışımı su ile sulanacaklar}...

17. ...*Onu yutmaya çalışacak, asla onu boğazından geçiremeyecek...*

Bunun bir benzeri de, *Elini çıkarsa, kesinlikle, asla onu göremeyecek* (en-Nûr, 24/40) âyetidir.

...Ölüm {ateşte} *ona her yandan gelecek, fakat o bir türlü ölmeyecek. Onun arkasından* {yani, bundan 21.000 sene sonra} *da galîz bir azab* {yani, ondan dinmeyecek ağır ve şiddetli bir azab}.

21.000 sene sonra açılacak olan bu kapının adı el-Heyhât'tır. Bu kapıdan gelecek olan ateş, cehennem ateşini ve cehennemde bulunanları, dünya ateşinin atılmış pamuğu yakıp bitirmesi gibi yakacaktır. O cehennemde iken ölüm ona her taraftan gelecek fakat o bir türlü ölmeyecektir. Kesintisiz azab da etrafını kuşatacaktır.

18. *Rabb'lerine küfredenlerin* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini inkâr edenlerin} *meseli, amelleri* {yani, îmândan kaynaklanmayan habis ammeleri}, *fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer* {yani, nasıl böyle bir günde, şiddetli rüzgarın savurduğu külden eser kalmazsa, kâfirlerin amellerinden de eser kalmaz}. *Kesbettiklerinden/kazandıklarından hiçbir şeye kadir olamazlar [hiçbir şey ellerine geçmez]* {yani, dünyada işlediklerinin sevabını/mükâfaatını alamazlar, amellerinin onlara bir faydası olmaz –çünkü bu ameller îmân ile yapılmış değildir–}. *Şu* {küfür}, *odur ba'îd/uzak* {yani, tavîl [uzun/süregiden]} *dalâl.*

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا
لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا
لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾

19. *Görmez misin ki Allah semâvât u arzı hakk ile halketti* {yani, o ikisini, bir maksat olmaksızın bâtıl olarak [boş yere] yaratmadı. Aksine o ikisini, gerçekleşecek olan bir iş için yarattı}...

Sonra Allah Teâlâ bu ümmetten kâfir olanlara hitab ederek buyuruyor ki:

> ...*Eğer dilerse sizi* {O'na isyan ettiğiniz takdirde helâk ile} *giderir ve yerinize yeni bir halk getirir* {yani, sizin gayriniz olan ve Allah'a sizden daha çok itaat eden bir halk getirir}.
>
> 20. *Şu, Allah'a azîz [güç] değildir* {yani, bu Allah'a kolaydır}.

Bunun, yani, *Eğer (Allah) dilerse sizi giderir ve yerinize yeni bir halk getirir* âyet-i kerîmesinin bir benzeri de, Fâtır sûresinde bulunmaktadır.[1]

> 21. *Hepsi Allah için ortaya çıkarlar* {yani, hepsi kabirlerinden çıkarak Allah'ın huzuruna varırlar: onlardan, ölümden sonra diriltmemiş hiç biri kalmaz}. *Zayıflar* {yani, Âdemoğulları'nın kâfirlerinden olup başkalarına [güçlülere, önder kabul edilen şereflilere, zenginlere] uyanlar} *istikbâr edenlere* {yani, Allah'a îmândan: tevhîdden tekebbür edenlere: büyüklere, şereflilere ve önder kabul edilen zenginlere} *derler ki: "Biz* {dünyada} *size* {yani, sizin dîninize} *tâbi idik. Şimdi siz* {ey büyükler topluluğu, vaktiyle size tâbi olduğumuz için} *Allah'ın azabından azıcık bir şeyi dahi olsa bizden uzaklaştırıp giderebilecek misiniz?" Onlar da* {yani, büyükler/istikbâr edenler de} *derler* {yani, zayıflara derler} *ki: "Şâyet Allah bizi* {dînine} *hidâyet etseydi, biz de sizi hidâyete erdirirdik. Şimdi sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir"...*

Cehennemlikler birbirlerine, "Gelin azabtan dolayı sabırsızlanarak sızlanalım. Belki Rabbimiz bize merhamet buyurur" diyecekler ve 500 yıl sızlanıp duracaklar. Fakat bunun kendilerine hiçbir faydası olmayacak. Sonra, "Gelin sabredelim. Belki Allah bize merhamet buyurur" diyecekler ve 500 yıl sabredecekler. Sabrın da onlara hiçbir faydası olmayacak. İşte o vakit, *Şimdi sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir* diyecekler.

> ...*"Bizim için mahîsten (eser) yoktur"* {yani, oradan kurtulmamıza imkân yoktur}.

---

1 Fâtır, 35/15-17 âyetlerine işaret etmektedir.

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ
وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ
مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا
سَلَامٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾

22. *Emr kadâ edilince* {yani, azab kadâ edilince [tahakkuk ettiği vakit]} *şeytân da* {yani, İblis de –beraberindekilerle birlikte cehenneme girdikten sonra ateş içerisinde kalkıp bir konuşma yaparak–} *der ki:* "{Ey cehennemlikler!} *Doğrusu Allah'ın size* {rasûlleri aracılığı ile} *va'di, hakk va'd idi* {yani, bu günün gerçekleşeceğine dâir va'di doğruydu}. *Ben de size* {gerçekleşmeyecek} *bir va'dte bulunmuştum, size* {olan va'dime} *hulfettim. Zaten benim sizin üzerinizde bir sultânım* {yani şirk hususunda bir mülküm [iktidarım/egemenliğim]} *yoktu.* {Bu sebeble sizi bana: dînime ittibâ etmeye zorlayamazdım.} *Ben, başka değil sizi davet ettim* {yani, bu işi size güzel gösterdim}, *siz de* {Rabbinize itaati bırakıp} *bana* {itaat ile} *icabet ettiniz. O halde* {bana uyduğunuz için} *beni kınamayın, aksine* {Rabbinizin emrini terkettiğiniz için} *kendinizi kınayın. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz* {yani, ne siz benim imdadıma koşabilirsiniz, ne de ben sizin imdadınıza koşabilirim}. *Doğrusu ben bundan önce* {yani, dünyada iken} *beni* {itaat hususunda Allah'ın beraberinde} *şirk koşmanıza küfretmiştim/ortak tutmanızı tanımamıştım"* {bugün de uzak olduğumu bildiriyorum}.

Gerçek şu ki zâlimler {yani, müşrikler}, *evet onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

23. *Îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *ve sâlih ameller işleyenler* {yani, farzları eda edenler} *ise, Rabb'lerinin izni* {yani, "Cennete girin" emri} *ile altlarından nehirler akan* {yani, bostanlarının/bahçelerinin altından pınarların aktığı} *cennetlere konulacaktır. Orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir}. *Onların orada tahiyyeleri* {yani, meleklerin cennette onlara selâmları} *selâmdır.*

24. *Allah'ın tayyib bir kelimeyi* {yani, güzel bir kelimeyi: ihlâs kelimesini –ki o da tevhîd'dir–} *nasıl mesel darbettiğini görmez misin? Kökü* {yerde} *sabit, dalları* {yani, üst tarafı} *semâda tayyib* {yani, güzel/hoş} *bir ağaç gibi* {yani, ağaçlar arasında diri ve hoş bir ağaç olan hurma ağacından daha tatlısı ve hoşu olmadığı gibi, sözler arasında da "Lâ ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh" sözü ile ifade edilen ihlâstan: tevhîdden daha güzeli ve hoşu yoktur}.

Bu meselle anlatılmak istenen şudur: İhlâs mü'minin kalbinde, hurma ağacının yerde bitmesi gibi biter. Mü'minin söylediği bu ihlâs sözü, başı semâya doğru yükselen hurma ağacı gibi semâya yükselir. Nasıl ki hurma ağacı uzunluğu, hoşluğu, tadı ve lezzeti itibariyle diğer ağaçlardan üstün ise, ihlâs sözü de diğer sözlerden üstündür.

تُؤْتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍۭ بِإِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْآخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ۚ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ
﴿٢٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾

25. *Rabbinin izni* {yani, emri} *ile her vakit yemişini verir...*

Hurma ağacı altı ayda bir mahsul verir. Mü'min de aynı şekilde tev-

hîd sözünü gece-gündüz, sabah-akşam söyler ve hayır amellerde bulunur. Bu da hurma ağacına benzer. İşte bu mü'minin meselidir.

> ...*Allah insanlar için meseller darbeder* {yani, Allah insanlar için eşyayı vasfeder} *ki tezekkür etsinler* {Allah'ın meselleri üzerinde tefekkür edip, O'nu tevhîd etsinler}.

Sonra kâfirler için diğer bir mesel darbederek buyuruyor ki:

> 26. *Habîs bir kelimenin* {yani, şirk davasının} *meseli de, toprağın üstünden cüsselenmiş/ictisâs olunmuş* {yani, sökülüp koparılmış, kökü bulunmayan} *kararı olmayan bir ağaç* {acı bir ağaç: Ebû Cehl karpuzu} *gibidir.*

İşte kâfirin sözü de böyledir, onun da kökü yoktur. Ebû Cehl karpuzu en kötü yemiş olduğu gibi, küfür sözü de en kötü davettir. Ebû Cehl karpuzunda meyve, bereket ve fayda bulunmadığı gibi, kâfirde de hayır namına bir şey yoktur. Kâfirin amelinin yerde kökü olmadığı gibi, yükseleceği semâda bir uzantısı da yoktur. Kâfir de, kâfirin amelleri de, tıpkı rüzgârın savurduğu Ebû Cehl karpuzu gibidir. İşte Allah'ın, ...*Rüzgârın şiddetle* {sağa-sola, bazan bu tarafa, bazan öteki tarafa} *savurduğu bir küle benzer* (İbrâhîm, 14/18) buyruğu buna işaret etmektedir.

Arkasından tevhîde îmân eden mü'minlerin hayattaki ve ölümden sonraki hallerini zikrederek şöyle buyuruyor:

> 27. *Allah îmân edenleri dünya [yakın/şimdiki] hayatta ve âhirete* {yani, kabirde –münker ve nekire tevhîd ile (cevab vermek sûretiyle)–} *sabit söz* {yani, tevhîd} *ile tesbit eder/sabit kılar...*

Biri "Münker", diğeri "Nekir" adında iki melek gelip mü'mini kabirde oturturlar ve sorarlar:

— Rabbin kim? Dînin ne? Rasûlün kim?

O da cevab verir:

— Rabbim azîz ve celîl olan Allah. Dînim İslâm. Rasûlüm Muhammed (s.a).

İki melek ona şöyle karşılık verirler:

— Korundun ve hidâyete iletildin.

Sonra da şöyle derler:

— Allahım! Kulun Seni razı etti, Sen de onu razı et.

İşte Allah'ın, *ve âhirette* {Allah îmân edenlerin sözüne sebat verir} buyruğu buna işaret etmektedir.

Sonra münker ve nekir'in yanına gelmesi esnasında kâfirin kabirdeki halini zikrediyor. Bunlar, saçları topuklarına kadar ulaşan, azı dişleriyle yeri kazan, elleri yere kadar uzanan, gözleri –gözü alan– şimşek, sesleri –aşırı gürültülü– gök gürültüsü gibi gelirler.[2] Beraberlerinde demir bir balyoz olur. Öyle ki, Mina'daki hacılar bir araya gelecek olsalar onu yerinden oynatamazlar. Bu iki melek kâfire sorarlar:

Rabbin kim? Dînin ne? Nebîn kim?

O da cevab verir:

— Bilmem.

Melekler ona derler ki:

— Bir şey bilmeyesice, anlamayasıca.

Sonra da şöyle derler:

— Allahım! Senin bu kulun Seni kızdırdı, Sen de ona gazab et!

Ardından da yanlarındaki balyozla ona öyle bir darbe indirirler ki, bedenindeki bütün azaları kırılıp dökülür. Kabri alev alır. Öyle bir feryat basar ki, –insanlarla cinler müstesnâ– her şey o feryadı duyar ve ona lanet eder. İşte Allah'ın, *işte onlara hem Allah lanet eder, hem de lanetçiler lanet eder* (el-Bakara, 2/159) buyruğu buna işaret ediyor. Öyle ki, kasabın bıçağı boğazına dayanmış koyun dahi bu hâline aldırmadan, "Allah buna lanet etsin. Onun sebebiyle Allah bize rızık vermezdi" der. Bu da, Allah'ın tevhîde hidâyet etmediği kimseler içindir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*Allah zâlimleri idlâl eder* {yani, müşriklere kabirde, "Rabbin kim? Dînin ne? Nebîn kim?" sualleri sorulduğunda doğru cevab veremezler} *ve Allah* {her ikisi hakkında da} *dilediğini yapar* {yani, O'nun dilediği, mü'mine sebat vermek, kâfiri delâlette bırakmaktır}.

---

2 Metnin tercümesi aynen böyledir. (Çeviren)

28. *Bak bak şunlara: Allah'ın nimetini küfre değiştiler ve kavimlerini dâru'l-bevâr'a* {yani, helâk yurduna} *kondurdular:...*

Bu ve bundan sonraki âyet Medenî'dir. Sûrenin geri kalan bölümü ise Mekkî'dir.

Allah'ın nimetini küfre değişenler, Benû Ümeyye ile Benû Muğîre el-Mahzumî'dir. Allah'ın nimeti ise, açken Allah'ın onları doyurması, esir alınmak ve öldürülmek korkusundan kurtarıp emniyet vermesidir. Sonra Allah içlerinde, onları bu büyük nimetin Rabbini tanımaya davet eden bir Rasûl gönderdi. Onlar bu nimeti inkâr ettiler ve şükür yerine nankörlükle karşılık verdiler. Bundan dolayı Allah, *dâru'l-bevâra [helâk yurduna] kondurdular* buyuruyor. *Dâru'l-bevâr,* Umân lehçesindedir. İşte bunlar Bedir'de kavimlerinin helâk olmasına sebeb oldular. Kıyâmet Günü de cehenneme gideceklerdir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

29. *...cehenneme. Ona yaslanacaklar. Ne kötü karar yeridir* {yani, müstekarr [konak yeridir]}.

Sonra Kureyş kâfirlerini zikrederek şöyle buyuruyor:

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ
مَصِيرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ
الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

30. *Allah için endâd* {yani, ortaklar} *yaptılar* {yani, vasfettiler/nitelediler [Allah'ı ortakları bulunmakla nitelendirdiler]}; *O'nun yolundan* {yani, İslâm dîninden} *idlâl etmek* {yani, ayırmak, başkalarının ayaklarını kaydırmak} *için. De ki:* "{Yurdunuzda azıcık daha} *faydalanadurun, kuşkusuz varacağınız yer ateştir."*

31. *Îmân eden kullarıma de ki: "Salâtı ikame etsinler* {(namazı vakitlerinde eksiksiz kılsınlar)} *ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden gizli-açık infak etsinler; öyle bir gün gelmeden önce, ki onda ne alış-veriş* {yani, fidye} *var, ne halîl/dost"* {yani, dostluk}.

Çünkü dünyada kişinin başına hoşuna gitmeyecek bir hal gelecek olursa ondan fidye kabul edilebilir yahut dostu ona şefaatçi olabilir.

Halîl, "muhib" [kişiyi seven kimse] demektir. Âhirette bunların hiç biri olmayacak, sadece amelleri ile baş başa kalacaktır.

32. *O Allah ki semâvât u arzı halketti ve semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi de onunla* {yani, yağmur ile} *size rızık için türlü mahsuller çıkardı ve emri ile denizde akıp gitsin diye gemileri size musahhar kıldı ve nehirleri size musahhar kıldı...*

33. *...ve* {Kıyâmet Günü'ne kadar} *mutad hareket ve özellikleriyle güneşi ve ayı size musahhar kıldı, geceyi ve gündüzü size musahhar kıldı* {ki bunlarda Âdemoğulları için faydalar vardır}.

وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُۜ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَاۜ
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنٖي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾
رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِۚ فَمَنْ تَبِعَنٖي فَاِنَّهُ مِنّٖيۚ
وَمَنْ عَصَانٖي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنّٖي
اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتٖي بِوَادٍ غَيْرِ ذٖي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِۙ
رَبَّنَا لِيُقٖيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْـِٔدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوٖٓي
اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

34. *Ve O'ndan istediğiniz* {ve istemediğiniz, taleb etmediğiniz, fakat rahmeti gereği size ihsan ettiği} *her şeyden size verdi* {ki insanlar için musahhar kılınan –zikri geçen– şeylerde âyetler vardır. Bütün bunlar ihsan olunan nimetler arasındadır}. *Eğer Allah'ın nimetini saymak isteseniz, onu sayamazsınız. Gerçekten*

insan {günahı sebebiyle kendine} *zalûmdur* [çok zâlimdir], *keffârdır* {yani, zikre geçen nimetler hakkında kâfir [çok nankördür] –ki O'na ibâdet etmiyor–}.

Bize ʻUbeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ben Ebû Sâlih'i, *min-külli mâ seeltumûhu* [O'ndan istediğiniz her şeyden] buyruğu hakkında şöyle dediğini işittim: *"Aʻtâkum mâ lem tes'elûhu* [O'ndan istemediğiniz şeyleri verdi]. Ancak buyruğu, *min [den]* edatı olmadan, *külli mâ seeltumûhu* [istediğiniz her şeyi verdi] diye okuyanlar da bu okuyuşu, "Duʻânıza icabet ederek O'ndan istediklerinizi size verdi" diye açıklarlar. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır."

35. *Bir vakit İbrâhîm demişti ki: "Rabbim! Bu beldeyi* {yani, Mekke'yi} *emniyetli kıl* {bu sebeble Mekke, câhiliye döneminde de ahalisi için emniyetli idi}. *Beni ve oğullarımı* {yani, çocuklarımı} *asnâma/putlara ibâdetten ictinâb ettir/uzak tut!"...*

Çünkü o zürriyetinden geleceklerin tevhîd hususunda ihtilafa düşeceklerini biliyordu.

36. ...*"Rabbim! Çünkü onlar* {yani, asnâm/putlar} *insanlardan bir çoğunu idlâl ettiler* {yani, insanlardan bir çoğu onlara ibâdet etmekle dalâlete düştüler}. *Artık kim bana* {dînim üzere} *tâbi olursa, işte o bendendir* {yani, milletim/dînim üzeredir}. *Kim de bana isyan ederse* {yani, isyan edip küfrederse}, *doğrusu Sen gafûrsun, rahîmsin"* {yani, ona tevbe etmeyi nasib ederek tevhîde iletirsin}...

Bunun bir benzeri de, *Münafıklara da dilerse azab eder veya tevbelerini kabul eder. Doğrusu Allah gafûrdur, rahîmdir* (Ahzâb, 33/24) âyetidir.

37. ...*"Rabbimiz! Ben zürriyetimden (bir kısmını)* {yani, hasseten oğlum İsmâîl'i} *Senin Beyt-i Muharreminin* {yani, orada helâl olmayan bir şey helâl kabul edilmesin diye haram kılınmış evinin} *yanında, ekin bitmez* {yani, herhangi bir ziraatın yapılmadığı, suyun bulunmadığı} *bir vâdiye* {yani, Mekke'ye} *iskân ettim/yerleştirdim. Rabbimiz! Salâtı ikame etsinler* {(namazı vakitlerinde ve eksiksiz kılsınlar)} *diye* {yani, beni ve evlatlarımı putlara ibâdet etmekten uzak tut ki, Beyt-i Muharreminin/Haram Beytinin yanında namaz kılıp sana ibâdet etsinler}. *Öyleyse insanların gönüllerinden onlara bir meyil kıl/insanlardan bir kısmının gönül-*

lerini onlara meylettir {yani, insanlardan bir kavmin onlara: İsmâîl'e ve o'nun zürriyetine meyletmelerini sağla} *ve onları ürünlerden/mahsullerden rızıklandır ki şükretsinler"...*

Şâyet, "İnsanların (tümünün) kalblerini onlara meylettir" demiş olsaydı, Hazar ve Deylem (halkı) onlara izdiham oluştururdu. Fakat o, "İnsanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir" demişti.

رَبَّنَا
إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِن شَيْءٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي
عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي ۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ
﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا
يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ ۚ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾

38. ...*"Rabbimiz! Doğrusu Sen, gizlediğimi* {yani, geçim sebeblerinin ve suyun olmadığı yabancı bir diyarda oğlum İsmâîl'i bıraktım diye içimden o'na karşı hissettiğim sabırsızlığı} *ve ilân ettiğimi* {yani, "Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını Senin Beyt-i Muharreminin yanında, ekin bitmez bir vadiye: Mekke'ye iskân ettim/yerleştirdim" şeklindeki sözümü –işte ilân ettiği/açığa vurduğu bu idi–} *bilirsin ve arzda ve semâda hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz"...*

39. ...*"Hamd o Allah'a ki, ihtiyarlığıma rağmen bana İsmâîl'i ve İshâk'ı bağışladı"...*

Allah, 60 yaşındayken İbrâhîm'e, –Arz-ı Mukaddes'ten oraya hicret ettikten sonra– câriyesi Hacer'den İsmâîl'i bağışlamıştı. 70 yaşındayken de İshâk'ı bağışlamıştı. Nebîmiz Muhammed (s.a) dışında enbiyânın tümü İshâk soyundandır. Nebîmiz ise İsmâîl soyundandır.

İbrâhîm sözüne devamla dedi ki:

...*"Doğrusu Rabbim du'âyı işitendir"...*

40. ...*"Rabbim! Beni salâtı ikâme edenlerden* {(namazı vaktinde ve eksiksiz kılanlardan)} *kıl ve zürriyetimden de* {yani, onları da namaz kılanlardan kıl}. *Rabbimiz! Du'âmı kabul et* {yani, kendim ve zürriyetim için namaz kılmaları hakkındaki du'âma icabet et}!...

41. ...*"Rabbimiz! Mağfiret et bana, ana-babama ve mü'minlere; hesabın ikame edileceği/görüleceği gün!"*

42. {Ey Muhammed!} *Allah'ı, o zâlimlerin* {yani, Mekke müşriklerinin} *işlediklerinden gafil sanma! Onları sadece* {dünyadaki azabtan} *bir gün için tehir ediyor, ki onda basar'lar dehşetten belerir/donakalır* {yani, gözler dehşetle açılır}.

Onlar ateşi gördükleri vakit bu hale düşeceklerdir. Buyrukta takdim vardır: Gözleri dışarı fırlayacak ve gözlerini kırpmayacaklardır. Nitekim, *Bakışları kendilerine dönmez* {yani, gözlerini kırpamazlar} (İbrâhîm, 14/43) buyruğu da buna işaret ediyor.

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ
نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ
مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ
وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ
﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ
كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ
مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾

43. *Başlarını dikerek koşarlar* {yani, kırpmaksızın gözlerini ateşe dikerek ona bakarlar}, *bakışları kendilerine dönmez ve gönülleri hava kesilmiştir/bomboş olmuştur.*

Kâfirler ateşi görünce, derinden derine hırıltılı bir şekilde öyle bir soluyuş soluyacaklar ki, kalbleri yerinden oynayacak ve gırtlaklarına

dayanacak da kalbleri, göğüsleri ile hançereleri arasında bomboş kalacak. Ağızlarından dışarı çıkamayacağı gibi, yerlerine de dönemeyecektir. İşte, *O vakit ki kalbler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara dayanacak* (el-Mü'min, 40/18) buyruğu buna işaret ediyor. Kalbleri gırtlaklarına dayanınca, sesleri kesilecek ve –yutulamayan bir lokma gibi– dilleri boğazlarına tıkanacaktır.

44. {Ey Muhammed!} *İnsanları* {yani, Mekke kâfirlerini}, *kendilerine* {âhirete} *o azabın geleceği gün ile inzâr et. Zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} *diyecekler* {yani, dünyaya döndürülmelerini isteyecekler de âhirete diyecekler} *ki: "Rabbimiz! Bizi yakın bir ecele kadar tehir et* {çünkü dünyadan çıkıp gitmek yakındır} *de* {tevhîde dâir} *davetine icabet edelim, rasûllere* {yani, Nebî'ye (s.a)} *ittibâ edelim. Fakat onlara diyecek ki: "Bundan önce* {yani, dünyada iken}, *kasem* {yani, yemin} *etmemiş miydiniz: sizin için zevâl* {yani, ölümden sonra diriliş} *yoktu hani!"...*

İşte, *Olanca yeminleriyle, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye Allah'a kasem ettiler* (en-Nahl, 16/38) âyeti buna işaret ediyor.

45. *..."Hatta siz, kendilerine zulmedenlerin* {yani, dünyada azaba uğratılan Hûd kavmi ve diğer geçmiş ümmetlerden kendilerine zarar verenlerin} *meskenlerinde sâkin oldunuz/yerleştiniz, onlara nasıl yaptığımız* {yani, onları nasıl azaba uğrattığımız} *da sizin için tebeyyün etmişti ve size meseller de darbetmiştik"* {yani, eşyayı vasfetmiştik/çeşitli hususları anlatmıştık ve Rabbinizi tevhîd etmeniz için size azabı bildirmiştik}.

Bu buyrukla Allah Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutmakta ve dolayısıyla da Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları gerektiğini anlatmaktadır.

Sonra Allah, zorba Nemrûd b. Ken'ân'ın yaptığını haber vererek buyuruyor ki:

46. *Andolsun ki onlar mekrlerini mekrettiler* {yani, yapacaklarını yaptılar: tâbûttaki/sandıkdaki iki adam ile dört kartal}. *Onların mekrleri* {yani, yaptıkları} *Allah indindedir. Onların mekrleri neredeyse dağları yerinden oynatacaktı/İsterse onların mekrleri dağları yerinden oynatacak olsun.*

Bunun bir benzeri de, *Neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi* (el-İsrâ, 17/73) âyetidir.

Rabbi hususunda İbrâhîm ile tartışan Nemrûd b. Ken'ân yeryüzünün tamamına hâkim olan ilk kişi idi. O Bâbil'de büyük bir kule bina etmiş ve böylece semâdaki ilahı yakalayacağını zu'm/iddia etmişti. Fakat daha sonra binanın çatısı üzerlerine çökmüştü.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o İbn İshâk'dan, o 'Abdurrahmân b. Dânyâl'dan, o da 'Alî b. Ebî Tâlib'ten (r.a), *Onların mekrleri...* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletti: "Allah'ın düşmanı Nemrûd b. Ken'ân'ın emri üzerine yontulan tâbûta/sandığa üst ve alt taraflarından birer kapı yapıldı. Sonra yakalanan dört kartalı bu tâbûtun dört bacağına bağladılar. Sandığın üst tarafından dört bir yanına ve kartalların hizasına da kıpkırmızı et yerleştirdi. Tâbûtun içine de iki kişi girdi. Kartallar eti almak amacıyla hareket edince, tâbût da göğe doğru yükseldi. Allah'ın dilediği kadar yükseldiğinde, tâbûtun içindeki adamlardan biri diğerine, "Tâbûtun alt kapısını aç da bak bakalım, yeri nasıl göreceksin?" dedi. O da açıp baktı ve, "Yeri beyaz bir kum gibi görüyorum" dedi. "Şimdi de yukarıdaki kapıyı aç da göğe yaklaşıp yaklaşmadığımıza bak" dedi. Üst kapıyı açıp baktı, göğün eski halinde olduğunu gördü. Kartallar eti ele geçirmek için yükselmeye devam ettiler, ancak rüzgâr onların daha fazla yükselmelerine imkân tanımadı. Adamlardan biri diğerine, "Alttaki kapıyı aç da bir bak, yeri nasıl görüyorsun" dedi. O da kapıyı açıp baktı ve, "Kapkaranlık, ondan hiçbir şey göremiyorum" dedi. Bu sefer, "Alttaki kapıyı kapat, üstteki kapıyı aç da semâya bak bakayım, ona yaklaşmış mıyız?" diye sordu. O da üstteki kapıyı açıp baktı ve, "Onu yine eski halinde görüyorum" dedi. "Öyleyse tâbûtu baş aşağı çevir" dedi. O da onu baş aşağı çevirince, kartallar tâbûtun üst tarafında, et ise alt tarafında kaldı. Kartallar ete ulaşmak için bu sefer de aşağı doğru inmeye başladılar. Dağlar, tâbûtun ve kartalların kanatlarının sesini işitince, semâdan bir emir indiğini zannettiler; Allah'tan korkularından ötürü neredeyse yerlerinden oynayacaklardı. İşte, *Onların mekrleri neredeyse dağları yerinden oynatacaktı/İsterse onların mekrleri, dağları yerinden oynatacak olsun* buyruğu buna işaret ediyor.

Akabinde Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyuruyor:

47. {Ey Muhammed!} *Öyleyse Allah'ı, rasûllerine olan va'dine* {yani, dünyada Mekke kâfirlerinin üzerine azabın ineceğine dâir va'dine} *hulfeder sanma. Kuşkusuz Allah azîzdir* {yani, Mekke'de karşı konulamayandır}, *intikam sahibidir* {yani, Kendisine isyan edenlerden intikam alandır}.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ
فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا
أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

48. *O gün arz başka bir arza tebdil olunur* {yani, Âdemoğulları'nın üzerinde bulunduğu yerin sûreti, üzerinde kan dökülmemiş, hiçbir ma'siyet işlenmemiş, temiz ve beyaz bir toprağa dönüştürülür. –Burası sırat arzı olup, sıratın derinliği de 500 yıllık süredir–}, *semâvât da* {tebdil olunur –ve onda hiçbir şey olmaz–} *ve vâhid* {yani, ortağı bulunmayan}, *kahhar* {yani, mahlukatını emrine mahkum eden: mahlukatını yenik düşürüp emrine mahkum eden} *Allah için fırlarlar* {yani, kabirlerinden çıkarlar –ve üzerinde dağ, yapı, bitki gibi hiçbir şey bulunmayan ve uzatılmış deriyi andıran dümdüz bir zemin üzerinde bir araya gelirler; Allah'tan hiçbir şey ile kendilerini gizleyip saklayamazlar–}.

49. *O gün mücrimleri* {yani, Mekke kâfirlerini}, *birbirlerine çatılı bukağılara vurulmuş* {yani, onlar sağlam bir şekilde zincirlere ve bukağılara vurulmuş, elleri demirlerle çenelerine bağlanmış} *görürsün.*

50. *Gömlekleri katrandandır* {yani, erimiş bakırdandır}, *yüzlerini de ateş saracaktır/bürüyecektir* {çünkü kendilerini ateşten ancak yüzleriyle korumaya çalışacaklardır}.

51. *Ki Allah her nefse kesbettiği/kazandığı ile karşılık versin* {yani, Allah'ın herkese: iyi ya da kötü herkese kazandığının: yaptığı hayır ve şer amellerin karşılığını vermesi için onlar kabirlerinden çıkacaklar}...

Buyrukta takdim vardır.

...*Kuşku yok ki Allah'ın hesabı serîdir.*

Sanki hesab gelmiş gibi onları korkutmaktadır. Allah bütün mahlukatın hesabını, yarım günde: dünya günlerinden yarım günde bitirecektir.

52. *Bu, insanlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir belâğdır/bildiridir. Onunla* {yani, Kur'ân'da bulunanlarla} *inzâr olunsunlar ve O'nun sadece* {ortağı bulunmayan} *tek bir ilah olduğunu bilsinler ve ûlû'l-elbâb* {yani, lübb ve akıl ehli kimseler} *tezekkür etsinler* {yani, Kur'ân'dan işittikleri öğütlerle tezekkür etsinler/öğüt ve ibret alsınlar}.

15. EL-HİCR SÛRESİ

Tamamı Mekke'de inen el-Hicr sûresi, ittifakla 99 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ
فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ
﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا الَّذِي
نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Râ. İşte bunlar kitabın ve mübîn* {yani, içindekiler beyyin/apaçık olan} *kur'ân'ın âyetleridir.*

2. {Mekke ehlinden} *küfredenler,* {âhirette}, *müslümanlar* {yani, tevhîd ile dünyada muhlisler/ihlâs sahibi kimseler} *olmayı temenni ederler.*

3. {Ey Muhammed!} *Onları* {seni yalanlayan Mekke kâfirlerini} *bırak yesinler,* {dünyalarında} *faydalansınlar. Emel* {yani, besledikleri tûli emel [uzun emel] âhiretten} *onları oyalasın; yakında bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir.

Sonra Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azablarının benzeriyle korkutarak buyuruyor ki:

4. *Biz hiçbir karyeyi, ma'lûm/bilinen bir kitabı* {yani, levh-i mahfuz'da belirlenmiş bir vakti} *olmaksızın helâk etmedik* {yani, azab etmedik –Mekke kâfirlerinin azabları için de belli bir süre tesbit edilmiştir: onların azabları da Bedir'de öldürülmeleridir–}.

5. {Azaba uğratılmış} *ümmetten hiç biri, ecelinin önüne geçemez ve tehir edemez* {yani, ne ecellerinden öne geçebilirler, ne de ondan sonraya kalabilirler}.

6. *Dediler ki: "Ey kendisine zikir* {yani, Kur'ân} *indirilen! Doğrusu sen* {yani, Nebî (s.a)} *bir mecnunsun"...*

Âyet, 'Abdullâh b. Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî, Benî 'Abdu'd-Darr b. Kusay'dan en-Nadr b. el-Hâris b. 'Alkame ve Nevfel b. Huveylid b. Esed b. 'Abdi'l-'Uzzâ –ki hepsi Kureyş'tendir– ile el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'ye (s.a), *Doğrusu sen bir mecnunsun* demişlerdi. Yine onlar o'na şöyle demişlerdi:

7. ...*"Eğer* {senin mürsel bir nebî olduğun iddiasında} *sâdıklardan isen, bize* {senin mürsel bir nebî olduğunu haber verecek} *melekler getirmeli değil misin"* {yani, niçin bunları getirmiyorsun}?

Şâyet dedikleri gibi melekler inmiş olsaydı, onlara azab ile inecekLerdi.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوٓا اِذًا مُنْظَرِينَ
﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ
اِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ
﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا
عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوٓا
اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

8. *O melekler, başka değil hakk ile iner. O vakit munzarînler/kendilerine mühlet verilenler olmazlar* {yani, melekler azab ile indiklerinde onlara süre verilmez: Mekke kâfirlerine hemen azab edilir}.

9. *Kuşku yok ki o zikri* {yani, Muhammed'e (s.a) Kur'ân'ı} *Biz indirdik ve elbette onu koruyan Biziz* {yani, şeytânlar ona asla erişemezler}.

Mekkeliler müşrikler Nebî'ye (s.a), “Doğrusu sen bir mecnunsun/cinlenmişsin ve sana (Kur’ân'ı) er-Rey (adlı şeytân) öğretiyor” diyorlardı.

10. *Andolsun ki* {ey Muhammed} *senden önce evvelkilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *şiaları* {yani, fırkaları} *içinde de* {rasûller} *gönderdik.*

11. *Onlara* {dünyada kendilerini azab ile uyaran} *rasûlden hiç biri gelmiyordu ki, onunla alay etmesinler.*

12. *Ona böyle sülûk veririz* {yani, onu bu şekilde yaparız: azaba küfretmeyi/azabı inkâr etmeyi} *mücrimlerin* {yani, Mekke kâfirlerinin} *kalblerinde.*

13. *Ona* {yani, azaba} *îmân etmezler. Halbuki evvelkilerin sünneti de geçmiştir* {yani, azabın geleceği ile ilgili olarak rasûllerini yalanlayan ve bu sebeble de dünyada azab ile helâk edilen geçmiş ümmetlere/kavimlere ne yapıldığı da ma‘lûmdur/bilinmektedir}.

14. *Şâyet onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *semâdan bir kapı açsak* {da meleklerin semâya nasıl yükseldiklerini gözleriyle görseler} *da onda urûc etseler/yukarı çıksalar* {yani, o kapı içinde yukarı çıktıklarını gözleriyle görseler bile}...

15. *...diyeceklerdi* {yani, küfürlerinden dolayı diyeceklerdi} *ki: “Sadece gözlerimiz bağlandı* {yani, görmesinler diye önleri kapatıldı}, *hatta biz sihirlenmiş bir kavimiz”* {o durumda bile bize sihir yapıldı}.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bize Mukâtil'in ‘Abdu'l-Kerîm'den, onun Hassan'dan, onun Câbir'den, onun da Nebî'den (s.a) rivâyet ettiğine göre o'na, *Burçları olan semâya...* (el-Burûc, 85/1) âyeti hakkında sual sorulmuş, “Onlar kevâkibtir/yıldızlardır” diye cevab vermiştir. Yine o'na, *O ki semâda burçlar yaptı/kıldı* (el-Furkân, 25/61) âyeti hakkındaki soruya da, aynı şekilde: “Onlar kevâkibtir/yıldızlardır” diye cevab vermiştir. Bunun bir benzeri de, *Müşeyyed burclarda* {yani, semâya doğru yükseltilmiş uzun/yüksek kasrlarda/köşklerde}... (en-Nisâ, 4/78) âyetidir.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا
نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾

16. *Andolsun ki biz semâda burçlar* {yani, kevâkib/yıldızlar} *yaptık/kıldık ve onu* {yani, semâyı} *bakanlar* için {yani, ehl-i arz/yeryüzündekiler için kevâkible/yıldızlarla} *süsledik.*

17. *Biz onu* {yani, semâyı} *her racîm* {yani, melun/lanetlenmiş} *şeytândan* {yıldızlarla} *koruduk* {ki, şeytânlar meleklerin sözlerini işitemesin}.

Sonra şeytânlardan bir istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

18. *Kulak hırsızlığı yapan* {yani, meleklerin sözlerinden hırsızlama yoluyla bir şeyler kapıveren} *müstesnâ. Hemen onu mübîn/açık bir şihâb* {yani, ışık saçan bir kevkeb/yıldız: Sâkıb} *takib eder.*

Bunun bir benzeri de, *Hemen onu bir şihâb* {yani, sâkıb: ışık saçan} *takib eder.* (es-Sâffât, 37/10) âyetidir.

19. *Arzı da meddettik* {yani, onu bast ettik: enini, boyunu ve kalınlığını 500'er yıllık mesafe olarak yaydık/döşedik –yer, Ka'be'nin altından itibaren döşenmiştir–}, *onda revâsi* {yani, arzda yüksek dağlar} *bıraktık –sizi sarsmasın/çalkalamasın diye–* {yani, yeryüzü altınızda çökmesin, üzerindekilerle çalkalanmasın diye bunu yaptık} (en-Nahl, 16/15; el-Enbiyâ, 21/31; Lokmân, 31/10) *ve onda mevzûn her şeyden bitirdik* {yani, yerden mevzûn/ölçülü her bir şeyi: bilinen her türlü nebatı/bitkiyi çıkardık}.

20. *Onda* {yani, arzda/yerde} *sizin için ve râzıkı/rızıklandırıcısı olmadığınız* {yani, sizin kendilerine rızıklandırmadığınız, Allah'ın rızıklandırdığı} *kimseler* {yani, devvâb [hayvanlar, böcekler, haşereler] ve kuşlar} *için* {üzerindeki çeşitli bitkiler ile} *geçim kaynakları kıldık/yaptık.*

21. {Rızıktan} *hiçbir şey yoktur ki, hazineleri* {yani, anahtarları} *indimizde* {yani, ellerimizde} *bulunmasın. Biz onu* {yani, rızkı: yağmuru}, *başka değil, ma'lûm/belli bir kader/ölçü ile* {yani, mevkût ile [vakti ve miktarı belli olarak]} *indiririz.*

22. *Biz rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderdik. Semâdan da bir su* {yani, yağmur} *indirip, onunla sizi suvardık...*

Allah rüzgârları gönderir, bunlar da dünya semâsından belli bir ölçü ile suyu alıp götürür. Sonra rüzgârlar ve bulutlar harekete geçer. Rüzgârlar, içinde bitki sularının da bulunduğu suyu bulutlara bırakır. Sonra rüzgârlar bulutları, Ra'd'ın yağmur yağdırılmasını emrettiği yere sürükler. İşte, *Semâdan da bir su {yani, yağmur} indirip, onunla sizi suvardık* buyruğu buna işaret ediyor.

...Onu hazinelerde tutan da siz {yani, ey Âdemoğulları, siz} *değilsiniz* {yani, anahtarları sizin ellerinizde bulunmadığı gibi, onu depo eden de siz değilsiniz, fakat onun anahtarları Benim elimde olduğu gibi, onu depo eden de Benim}.

وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيٖ وَنُمٖيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمٖينَ
مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرٖينَ ﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكٖيمٌ عَلٖيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ
﴿٢٧﴾ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّٖي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فٖيهِ مِنْ رُوحٖي
فَقَعُوا لَهُ سَاجِدٖينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ
﴿٣٠﴾ اِلَّٓا اِبْلٖيسَ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدٖينَ ﴿٣١﴾

23. *Doğrusu hayat veren/dirilten ve öldüren Biziz* {yani, ölüleri dirilten, dirileri öldüren Benim/Allah} *ve vârisler de Biziz* {yani, bütün mahlukatı öldürürüz, geriye yüce Rabb kalacak ve onlara vâris olacaktır}.

24. *Andolsun ki sizden öne geçenler* {yani, Âdemoğulları'ndan ölenler} *de ma'lûmumuz, andolsun ki tehir edilenler de* {yani, sizden henüz ölmeyip geri kalanlar da} *ma'lûmumuz.*

Bunun bir benzeri de, *Arzın onlardan neyi eksilteceği ma'lûmumuz* (Kâf, 50/4) âyetidir.

25. {Ey Muhammed!} *Kuşku yok ki Rabbin, evet onları* {yani, onlardan öne geçenleri/ölenleri de, te'hir edilenleri de/geriye kalanları da} *haşredecek* {yani, onları âhirete cem edecek/toplayacak} *O'dur. Hakikaten O,* {ba's/ölümden sonra diriliş hükmünde} *hakîmdir,* {onların ba'sına} *alîmdir.*

26. *Andolsun ki Biz insanı* {yani, Âdem'i} *salsâlden* {yani, ceyyid bir tîn'den}, *hame-i mesnûndan* {yani, kokuşmuş siyah bir çamurdan} *halkettik.*

Bize 'Ubeydullâh tahdis etti, bana babam tahdis etti, bana el-Huzeyl Mukâtil'den, ed-Dahhâk da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti ki: "Salsâl, suyu gidip çatlamaya başlamış ceyyid tîn/çamur demektir, ki hareket ettirilecek olursa ses verir."

Buna göre toprak önce ıslaktı, sonra kuruyarak siyah bir çamur haline geldi.

27. *Cânn'a* {yani, İblis'e} *gelince, onu da önceden* {Âdem'den önce} *semûm bir ateşten* {yani, saf: dumansız ateşten} *halketmiştik.*

İblis'e, "cann" adının verilmesi, onun "cinn" diye bilinen bir melek kabilesinden oluşundan dolayıdır. "Cinn", çoğul için; "cann" ise tekil için kullanılır.

28. *Bir vakit Rabbin* {aralarında İblis'in de bulunduğu yeryüzündeki} *meleklere,* {–Âdem'i (a.s) yaratmadan önce–} *şöyle demişti: "Doğrusu Ben salsâldan, hame-i mesnûn'dan* {yani, kokuşmuş siyah çamurdan} *bir beşer halkettim"...*

29. ...*"O halde onu tesviye ettiğim* {yani, yaratılışını düzenlediğim} *vakit onun* {Âdem'in} *içine rûhumdan üflediğimde, onun* {yani, Âdem} *için sâcidler olun"* {yani, Âdem için secde edin}.

30. {Arzda bulunan} *meleklerin hepsi toptan secde ettiler.*

Sonra Allah, meleklerden İblis'i istisnâ ederek buyuruyor ki:

31. *İblis müstesnâ. O,* {Âdem'e} *sâcidlerle beraber olmaktan ibâ etti [kaçındı].*

قَالَ يَٓا اِبْلٖيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدٖينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجٖيمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى
يَوْمِ الدّٖينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنٖٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَاِنَّكَ
مِنَ الْمُنْظَرٖينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا
اَغْوَيْتَنٖي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٣٩﴾
اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصٖينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ
مُسْتَقٖيمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادٖي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا
مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوٖينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٤٣﴾

32. *Dedi ki: "Ey İblis! Sen niye* {secde hususunda} *sâcidlerle* {yani, Âdem'e (a.s) secde eden meleklerle} *beraber olmadın."*

33. *(İblis) dedi ki: "Benim, kendisini salsâldan* {yani, tînden/kurumuş çamurdan}, *hame-i mesnûndan* {yani, kokuşmuş siyah çamurdan} *halkettiğin bir beşere* {yani, Âdem'e} *secde etmem kâbil değil."*

Âdem'den (a.s) ilk yaratılan acmu'z-zeneb'dir. Sonra onun hilkatinin diğer kısımları da bunun içine tertib edilmiştir. Âdem'den (s.a) son yaratılan ise tırnaklarıdır. Yer, acbu'z-zeneb dışında ölenin bütün kemiklerini yer; ancak enbiyânın (aleyhimusselâm) kemiklerini yemez. Kıyâmet Günü de Âdemoğulları, acbu'z-zeneb'den yaratılacaklardır.

34. *Dedi ki: "O halde oradan* {yani, semânın melekûtundan} *çık, artık doğrusu sen* {yani, ey İblis sen} *racîmsin"* {yani, mel'ûnsun/lanetlenmişsin}...

35. ...*"ve hiç kuşkusuz Dîn Günü'ne kadar lanet senin üzerinedir."*

36. *(İblis) dedi ki: "Rabbim! Öyleyse beni ba's olunacakları güne kadar beklet/bana ba's olunacakları güne kadar mühlet ver"* {yani, insanların ölümden sonra diriltilecekleri ikinci nefhaya kadar bana süre ver}.

Nitekim Allah'ın, *Bir kolaylığa kadar intizar edin/bekleyin* {yani, bir kolaylığa kadar süre verin} (el-Bakara, 2/280) buyruğu da buna benziyor.

37. *Dedi ki: "Sen bekletilenlerdensin/mühlet verilenlerdensin"* {yani, ölmeyeceksin};...

38. ...*"vakti ma'lûm güne* {yani, belirlenmiş/tayin edilmiş süreye: ilk nefhaya} *kadar".*

Allah düşmanı, ölümden diriltilecekleri güne kadar kendisine mühlet verilmesini taleb ederek ölümü tatmaktan kurtulmak istemişti. Çünkü o ölümden sonra dirilişin ardından ölmeyeceğini biliyordu.

39. {İblis} *dedi ki: "Rabbim! Beni iğvâ etmene* {yani, dalâlete düşürmene} *karşılık, yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlar için tezyinat yapacağım ve tümünü iğvâ edeceğim"* {yani, onların tümünü hidâyetten dalâlete düşüreceğim};...

Sonra Allah düşmanı İblis istisnâ yaparak diyor ki:

40. ...*"onlardan muhlis kulların* {yani, tevhîd ehli olanlar} *müstesnâ."*

İblis, dîni için birtakım kullarını Allah'ın ihlâsa erdirdiğini ve kendisinin onlar üzerinde bir sultanının/nüfuzunun olamayacağını öğrenmişti. İşte, *Doğrusu Benim kullarım var ya, senin onlar üzerinde bir sultanın* {yani, onları hidâyetten dalâlete düşürme gücün/saltanatın} *yoktur* (el-Hicr, 15/42) buyruğu da buna işaret ediyor. *Vekîl olarak* {yani, kullarını koruyan ve onlar için sığınak olarak} *Rabbin kafidir.* (el-İsrâ, 17/65)

41. {Allah} *dedi ki: "Bu bir sırattır, Bana aittir* {yani, bu Bana giden hakk hidâyet tarîkidir/yoludur}, *müstakimdir"* {yani, haktır}...

Allah'ın, *İnsanlar üzerine* {yani, insanlar için}[1] *şâhidler olasınız* (el-Bakara, 2/143) âyeti de buna benziyor.

Bunun bir benzeri de, *Doğrusu benim Rabbim müstakim bir sırat* {yani, mübîn/apaçık bir hakk} *üzeredir* (Hûd, 11/56) âyetidir.

42. ...*"Doğrusu Benim kullarım var ya, senin onlar üzerinde bir sultanın* {yani, onları hidâyetten dalâlete düşürme gücün/saltanatın} *yoktur; ğâvîlerden* {yani, dalâlete düşenlerden} *sana ittibâ eden kimseler müstesnâ"...*

43. ...*"Kuşkusuz onların tümünün mev'idleri de cehennemdir"* {yani, cinler ve insan kâfirleri ile İblis ve zürriyetinin tümüne va'dolunan yer de cehennemdir}...

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾
إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ
آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ
﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥١﴾

44. ...*"Onun yedi kapısı vardır"...*

Kapıların biri diğerinden daha aşağıdadır. Her kapı, üstündeki kapıya göre yetmiş kat daha fazla hararetlidir. Her iki kapı arasında 70 yıllık bir süre vardır. Bu kapıların ilki cehennemdir, ikincisi lezâdır, üçüncüsü hutamedir, dördüncüsü sa'îrdir, beşincisi cahîmdir, altıncısı hâviyedir, yedincisi ise sekardır.

---

1 Müfessir burada *sırâtun 'aleyye* ibaresindeki *'alâ* edatının, *ilâ* anlamında kullanıldığını; el-Bakara, 2/143'te bulunan *'ale'n-nâs* ibaresindeki *'alâ*'nın ise *kesreli lâm: li* anlamında kullanıldığını, dolayısıyla ibarenin *li'n-nâs* [insanlar için] manasına geldiğini ifade etmektedir. (Çeviren)

...*"Her kapı için onlardan taksim edilmiş bir cüz vardır"* {yani, her kapı için cinn ve insan kâfirlerinden sayısı belli bir pay vardır}.

Azab bakımından ikinci kapı, bir üstteki kapıdan yetmiş kat daha şiddetlidir.

45. *Doğrusu* {şirkten uzak duran} *muttakiler ise cennetler* {yani, bostanlar/bahçeler} *ve pınarlar* {yani, akan nehirler} *içindedir.*

46. *Ona selâm ile* {korkudan} *emniyetle girin.*

Allah işlerini onlara teslim edecek ve kusurlarını bağışlayacaktır.

Benzeri bir buyruk da Vakıa sûresindedir.[2]

47. *Onların göğüslerindeki kini* {yani, dünyada iken birbirlerine karşı kalblerinde yer etmiş bulunan kin duygularını} *söküp atacağız* {yani, çıkaracağız}, {böylece birbirlerini seven} *kardeşler olarak serirler/sedirler üzerinde karşılıklı oturacaklar* {yani, ziyaretleşmelerinde tahtlar üzerinde birbirlerini görerek konuşup sohbet edecekler}.

Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyuruyor:

48. *Orada onlara* {yani, dünyada olduğu gibi bedenlerine} *bir yorgunluk* {yani, bir zorluk, bir meşakkat} *dokunmaz ve onlar oradan* {yani, cennetten} {ebediyyen} *çıkarılmayacaklardır* {yani, orada ebediyen ölmeyeceklerdir}.

Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyuruyor:

49. *Kullarıma haber ver: Doğrusu Ben,* {mü'minlerin zenblerine/günahlarına karşı} *gafûr,* {onlardan tevbe edenlere karşı} *rahîm Benim...*

50. *Ve* {yine onlara haber ver:} *Kuşkusuz Benim azabım da,* {Bana isyan edenler için} *o azab-ı elîmdir* {yani, o can yakıcı azabtır}.

51. *Onlara İbrâhîm'in konuklarından da* {yani, biri Cebrâîl, diğeri Mikâîl olan iki melekten de} *haber ver!*

---

2 Bkz. el-Vâkıa, 56/26. (Çeviren)

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ
أَن مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن
مِّنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ
﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ
قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾

52. *O vakit ki o'nun* {yani, İbrâhîm'in} *üzerine girip "Selâm" dediler* {yani, o'na selâm verdiler, o da selâmlarını aldı}. *(İbrâhîm,) "Doğrusu biz sizden korkuyoruz" dedi.*

Çünkü onlar, İbrâhîm'in ikram ettiği buzağıyı yememişler; bundan dolayı İbrâhîm de onlardan korkmuştu. İbrâhîm zamanında bir kimse birinin yanında yemek yiyecek olursa, onun şerrinden emin olunurdu. İbrâhîm onların buzağıya el uzatmadıklarını görünce, şerlerinden korktu.

53. {Cibrîl (a.s) o'na,} *"Korkma, doğrusu biz sana alîm bir ğulâm/çocuk* {–ki o İshâk'tır (a.s)–} *müjdeliyoruz" dediler.*

54. {İbrâhîm (a.s) onlara} *dedi ki: "Beni mi müjdeliyorsunuz; bana ihtiyarlık dokunmuşken* {yani, yaşım bunca ilerlemişken}, *beni* {çocuğumun olacağına dâir} *ne sûretle müjdeliyorsunuz?"*

İbrâhîm (a.s), kendisinin ve karısının ihtiyarlığına rağmen çocukla müjdelenmesine hayret ettiği için böyle demişti.

55. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Seni hakk* {yani, çocuğunun doğacağına dâir gerçek} *ile müjdeliyoruz. Onun için* {ey İbrâhîm} *qânitînden olma"* {yani, ye'se düşme/ümitsiz olma}.

56. {İbrâhîm (a.s)} *dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, dalâlettekilerden* {yani, müşriklerden} *başka kim ümit keser?!"*

57. {İbrâhîm tekrar} *dedi ki: "Öyleyse hatbınız* {yani, emriniz [işiniz/durumunuz] *nedir ey mürseller/gönderilenler!?"*

58. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Doğrusu biz mücrimler kavmine* {azab ile} *gönderildik";...*

59. ...*"âl-i Lût müstesnâ; kuşkusuz onların tümünü necata çıkaracağız/kurtaracağız";...*

Sonra Cibrîl (a.s), Lût'un karısını istisnâ ederek dedi ki:

إلا امرأته قدرنا إنها لمن الغابرين ﴿٦٠﴾ فلما جاء آل لوط
المرسلون ﴿٦١﴾ قال إنكم قوم منكرون ﴿٦٢﴾ قالوا بل جئناك بما
كانوا فيه يمترون ﴿٦٣﴾ وأتيناك بالحق وإنا لصادقون
﴿٦٤﴾ فأسر بأهلك بقطع من الليل واتبع أدبارهم
ولا يلتفت منكم أحد وامضوا حيث تؤمرون ﴿٦٥﴾
وقضينا إليه ذلك الأمر أن دابر هؤلاء مقطوع مصبحين
﴿٦٦﴾ وجاء أهل المدينة يستبشرون ﴿٦٧﴾ قال إن
هؤلاء ضيفي فلا تفضحون ﴿٦٨﴾ واتقوا الله ولا تخزون
﴿٦٩﴾ قالوا أولم ننهك عن العالمين ﴿٧٠﴾

60. ...*"o'nun karısı müstesnâ; onun mutlaka ğâbirînden* {yani, azab içinde geride kalanlardan} *olmasını takdir ettik."*

Sonra İbrâhîm'in (a.s) yanından, Arz-ı Mukaddes'ten çıkıp gittiler. Derken Sedûm topraklarında Lût'a vardılar. Tanımadığı için Lût (a.s) onların erkek olduklarını zannetti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

61. *Nihâyet geldiler mürseller/gönderilenler âl-i Lût'a.*

Buyrukta takdim vardır, "Mürseller/gönderilenler âl-i Lût'a geldiler" demektir.

62. {Lût onlara} *dedi ki: "Doğrusu siz, münker bir kavimsiniz [tanınmayan kimselersiniz]."*

Lût onların melek olduklarını bilmedi, çünkü erkek sûretinde idiler.

63. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Hayır,* {andolsun ki} *biz sana* {ey Lût} *hakkında şekk ettikleri/kuşku duydukları şey ile geldik"* {yani, kavminin hakkında kuşku duydukları, dünyada üzerlerine inmeyeceğini zannettikleri azabla geldik/azabı getirdik}...

64. ...*"ve hakk* {yani, sıdk [doğru-doğruluk]} *ile sana geldik ve elbette biz* {onlara azab ile geldiğimizi söylerken} *sâdıklarız/doğru söyleyenleriz"...*

Sözlerine devamla Lût'a (a.s) şunları da söylediler:

65. ...*"Onun için, geceden bir kıtada* {yani, bir kısmında: seher vaktinde} *ehlini* {yani, karını, kızların Reysâ ve Za'ûsâ'yı} *yürüt/yola çıkar ve arkaları sıra takib et* {yani, ehlinin arkasından onları önünden yürüterek git}. *Sizden hiç biri* {kesinlikle} *iltifat etmesin* {yani, arkasına dönüp bakmasın} *ve emrolunduğunuz yere* {yani, Şam'a doğru} *ilerleyin."*

66. *Ve o'na şu emri* {yani, azab emrini} *kadâ ettik* {yani, Lût'a şu ahdi verdik}: *Sabaha çıkarlarken onların* {yani, bu kavmin} *dâbiri/arkası* {yani, kökü} *mutlaka kesilecek* {yani, sabah vakti üzerlerine azab inecek}.

67. *Şehir ehli de* {Lût'a [Lût'un evine] erkeklerin girip konuk olduğunu} *müjdeleşerek geldiler.*

68. {Sonra Lût onlara} *dedi ki: "Amanın, onlar benim misafirlerim. Artık beni* {bunlara yapacaklarınızla} *utandırmayın"* {zira, Lût (a.s) onların erkek sûretinde olduklarını görüyor ve öyle sanıyordu}...

69. ...*"Allah'a ittika edin ve beni* {onlara yapacaklarınızla} *rezil etmeyin."*

70. *Dediler ki: "Biz seni âlemlerden* {yani, onlardan birini misafir etmekten} *nehyetmedik mi?!"*

Lût onları, erkeklerle cinsî münasebetten sakındırıyordu. Bu sebeble misafirlerinden utandığından kızları: Reysâ ve Za'ûsâ ile evlenmelerini teklif etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getiriyor:

قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتٖٓي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلٖينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفٖي
سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقٖينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجّٖيلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّمٖينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبٖيلٍ مُقٖيمٍ ﴿٧٦﴾

71. *Dedi ki: "Şunlar kızlarım, eğer yapacaksanız"* {yani onlarla evlenin}.

72. *Ömrün için/ömrüne yemin olsun ki...*

Bu [le-'amruke: ömrün için/ömrüne yemin olsun ki], Arab kelamında bir yemin kelimesidir.

...hakikaten onlar sarhoşlukları içinde debeleniyorlar {yani, dalâletleri içinde mütereddidler/serserice dolaşıyorlar}.

73. *Derken işrak vaktine erince* {yani, güneş doğunca} *onları o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı} *yakalayıverdi.*

74. *Böylece onun* {Lût kavminin dört şehrinin} *üstünü altına getirdik ve onların üzerlerine* {yani, Sedûm, Dâmûrâ, 'Âmuvâ ve Sâbûrâ şehirlerin –ve şehirlerin dışında bulunanların– üzerine} *siccîlden* {yani, tîn/çamur ile karışık} *taş yağdırdık* {öyle ki, onlardan biri başka bir şehirde olsa bile taş onu bulup öldürüyordu}.

75. *Elbette şunda* {yani, Lût kavminin helâk edilmesinde}, *mütevessimler* {yani, kendilerinden sonra gelenler arasından durumu görüp onların âkıbetine benzer bir âkıbetten çekinenler} *için âyetler* {yani, ibret} *vardır.*

76. *Ve doğrusu o* {yani, helâk edilen Lût kavminin şehirleri} *mukîm bir yol üzerinde bulunuyor* {yani, Mekkelilerin de, başkalarının da üzerlerinden gidip geldikleri apaçık belli bir yol üzerinde bulunuyor. –Bu şehirler-kasabalar Mekke ile Şam arasındadır–}.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ
﴿٧٧﴾ وَإِن كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا
لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَآتَيْنَاهُمْ
آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا
أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

77. *Elbette şunda* {yani, Lût kavminin helâk edilmesinde}, *mü'minler* {yani, onlardan sonra gelip onların uğradıkları azabın

benzeri ile cezalandırılmaktan çekinen musaddıklar: Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

Bu buyrukla Allah, Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabının benzeri ile korkutuyor.

78. *Eyke ashâbı da* {yani, Şu'âyb'ın (a.s) kavmi de} *zâlimler* {yani, müşrikler} *idi.*

"Eyke", ormanlık demektir. Oradaki ağaçlar çoğunlukla ed-devm: ak güllük bitkisi/sedir ağacı idi.

79. *Bu sebeble onlardan* {azab ile} *intikam aldık. Doğrusu o ikisi* {yani, Lût kavmi ve Şu'âyb kavmi} *de, mübîn* {yani, müstakîm/dosdoğru} *bir imam* {yani, tarîk/yol} *üzerindedir.*

Şu'ayb kavmine şu şekilde azab edilmiştir: Allah, Şu'âyb (a.s) kavmine bir süre rüzgâr göndermedi; evlerinde sıcaktan bunalmaya başladılar, sıcağa karşı hiçbir şeyin faydası olmuyordu. Aşırı sıcak sebebiyle evlerinden çıkıp gölgelenmek maksadıyla ağaçların arasına gittiler. Fakat evlerindeki sıcaktan daha şiddetli bir sıcakla karşılaştılar. Sonra Allah onlara, içinde azab bulunan bir bulut gönderdi. Ormandan çıktılar, bulutun altında gölgelenip güneşin aşırı sıcağından kurtulmak ümidiyle birbirlerine seslendiler. Böylece serinleyeceklerini ve dinleneceklerini ümit ediyorlardı. Bulutun altına sığınmak için toplandıklarında Allah bulutun altında aşırı sıcak ve kederle onları helâk etti.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis etti, babamı işittim, dedi: Ben Ebû Sâlih'i işittim, diyordu ki: "Tencerenin içindeki suyun kaynadığı gibi, onların beyinleri de o bulutun aşırı sıcağından dolayı kaynadı."

İşte, *Bunun üzerine onları yevmu'z-zulle [gölgelik gününün] azabı yakaladı. Gerçekten o azîm bir günün azabı idi* (eş-Şu'ârâ, 26/189) âyeti buna işaret ediyor.

80. *Andolsun ki Hicr ashâbı da* {yani, Sâlih kavmi de} *mürselleri/gönderilenleri* {yani, Sâlih'i} *tekzib etti/yalanladı.*

Onların karyelerinin [kasabalarının-şehirlerinin] adı, Hicr olup Vâdi'l-Kurâ'da idi.

81. *Onlara âyetlerimizi* {yani, dişi deveyi} *vermiştik...*

Bu dişi deve, onlar için bir âyet idi ve su içme gününde, onlara –herhangi bir masraf ve külfete girmeksizin– yetecek kadar süt veriyordu.

...de ondan i'râz ettiler {yani, dişi deve ve yavrusu hakkında tefekkür edip/düşünüp ibret almadılar}.

Allah, onların durumlarını haber vererek buyuruyor ki:

82. *Onlar dağlardan emniyetli evler yontuyorlardı* {yani, içlerini oydukları dağların üzerlerine düşeceklerinden yana güven içinde dağları yontup oyarak evler yapıyorlardı}.

83. *Derken* {Cumartesi günü} *sabahleyin onları da o sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakalayıverdi* {ve hepsi hareketsiz kalıverdiler}.

84. {Küfür ve tekzibten} *kazandıkları şeyler, onları* {azabtan} *müstağni kılmadı* {yani, onlara azabın inmesini engellemedi}.

Onlar dişi deveyi Çarşamba günü kestiler, Allah da onları Cumartesi günü helâk etti.

وَمَا خَلَقْنَا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَم۪يلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَل۪يمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَان۪ي وَالْقُرْاٰنَ
الْعَظ۪يمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا
مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ
اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذ۪يرُ الْمُب۪ينُۚ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِم۪ينَۙ ﴿٩٠﴾

85. *Biz semâvât u arzı ve o ikisi arasındakileri, başka değil hakk ile halkettik/yarattık* {yani, Allah onları bâtıl/boş yere yaratmadı. Aksine tahakkuk edecek bir iş için yarattı}. *Kuşkusuz o Sâ'at* {yani, kıyâmet} *gelecek. O halde güzel bir davranışla davran.*

Nebî'ye (s.a), Mekke kâfirlerinden güzel bir şekilde yüz çevirmesini emrediyor. Sonra kılıç emri, güzel bir şekilde yüz çevirme ve güzel davranmayı neshetti.

86. *Kuşkusuz Rabbin odur ki* {ölümden sonra âhirette mahlukatı yaratacak} *hallâktır,* {onların ölümden sonraki dirilişlerine} *alîmdir.*

87. *Andolsun ki sana mesânîden seb'a'yı/yediyi* {yani, Fâtihatu'l-Kitab'ı –ki o yedi âyettir–} *ve Kur'ân-ı azîmi* {yani, tümü mesânî olan Kur'ân'ın sâirini/geri kalanını} *verdik.*

88. *Sakın onlardan ezvâcını* {yani, çeşitli sınıflarını} *faydalandırdığımız şeylere* {yani, onlara verdiğimiz mala} *gözünü dikme ve onlara karşı* {eğer senden yüz çevirirlerse} *üzülme. Mü'minlere kanadını indir* {yani, yumuşak ol, onlara sert davranma}.

89. *Ve* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Kuşkusuz ben, evet ben mübîn bir nezîrim* {azaba karşı apaçık bir uyarıcıyım}.

90. *Tıpkı o taksimcilere* {(yani, Yahudi ve Hıristiyanlara)} *indirdiğimiz* {(yani, Tevrât'ı ve İncîl'i indirdiğimiz)} *gibi,* {(mesânîden seb'a'yı/yediyi ve Kur'ân-ı azîm'i de indirdik)}.

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Tevrât'ı ve İncîl'i Hıristiyan ve Yahudilere indirdiğimiz gibi, mesânîden seb'a'yı/tekrarlanan yediyi ve Kur'ân-ı azîm'i de indirdik. İşte el-muqtesimîn/taksimciler onlardır. Bunlar kitabı kısımlara ayırdılar. Bu sebeble Yahudiler Tevrât'a îmân etti, fakat İncîl ve Kur'ân'ı inkâr etti. Hıristiyanlar ise İncîl'e îmân etti, Kur'ân'ı ve Tevrât'ı inkâr etti. İşte onların taksimleri budur. Kendilerine indirilen kitabın bir bölümüne îmân ettikleri halde, bir başka bölümünü inkâr ettiler.

Sonra Allah Yahudiler ile Hıristiyanların niteliklerini zikrediyor:

ٱلَّذِينَ جَعَلُوا ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَٱصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ
عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَٰكَ ٱلْمُسْتَهْزِءِينَ ﴿٩٥﴾ ٱلَّذِينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ
صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن
مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ ٱلْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

91. *Onlar ki Kur'ân'ı* {kesilen devenin parça parça edilen azaları gibi} *parçalar yaptılar* {yani, bütün kitablara îmân etmeyip kitabı ayırdılar}.

Bu sebeble Allah zâtına yemin ederek Nebî'ye (s.a) dedi ki:

92. {Ey Muhammed!} *Rabbine andolsun ki, onların hepsine soracağız,...*

93. ...{küfür ve tekzibten} *yapmakta oldukları şeyleri.*

94. *Öyleyse sen emrolunduğun şeyi açıkça bildir* {yani, sana emrolunan risâleti tebliğ görevini hiç durma yerine getir}...

Çünkü Nebî (s.a), iki yıl süreyle nübüvveti gizlemişti. Allah bunun üzerine Nebî'ye (s.a), *Öyleyse sen emrolunduğun şeyi açıkça bildir* buyurdu. O da Rabbinden aldıklarını tebliğ etti. Bunun üzerine Mekke kâfirleri o'nu yalanladılar ve o'na eziyetler ettiler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...ve müşriklerden {yani, müşriklerin sana eziyetlerinden} *i'râz et/yüz çevir* {yani, onların eziyetlerine aldırmayıp sabret}.

Sonra kılıç âyeti bunu neshetti.

95. *Doğrusu Biz müstehzilere karşı sana kâfiyiz.*

el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî hacc mevsiminde şöyle seslendi:

— Ey Kureyşliler! Muhammed'in ünü çevredeki şehirlere yayılmış bulunuyor. Ben insanların o'nunla karşılaşmadan geri dönmeyeceklerini zannediyorum. O ise sözü tatlı biridir. Biriyle konuştumu aklını başından alır. Bu sebeble kimilerinin o'nu doğrulamayacaklarından emin değilim. Onun için akıl ve görüş sahibi birtakım kimseleri gönderin de Mekke'ye gelen yolların ağzında bir-iki gecelik mesafe uzaklıkta otursunlar ve Muhammed'e dâir sual soranlara bir gurub, "O bir sihirbazdır; iki kişiyi ayırıp birbirine düşürür", diğer gurub, "O bir kâhindir; yarın ne olacağını haber verir", bir başka gurub da, "Onunla görüşmemeniz, görüşmenizden hayırlıdır" desinler.

Bunun üzerine onlar da, her yol ağzına Kureyş'ten dört kişi gönderdiler. el-Velîd b. el-Muğîre de Mekke'de kaldı. Mutat yolların dışında bir cihetten Mekke'ye giren ve Nebî (s.a) ile görüşmek isteyen bir kimse olursa, Velîd onu karşılıyor ve, "O yalancı bir sihirbazdır" diyordu. Mutat yollardan Mekke'ye girenleri de yol ağızlarında bekletilen bu onaltı kişi karşılıyor ve, "O bir şairdir, bir yalancıdır, bir delidir" diyorlardı. Onların propagandası neticesinde insanlar dağıldılar. Bu da Nebî'ye

(s.a) ağır geldi. Halbuki insanlar ile görüşmeyi, onlara durumunu arzetmeyi ümit ediyordu. Kureyş'ten bu müstehziler/alaycılar bunu engelledi. Onların bu sözleri üzerine insanların dağılması Kureyş'i sevindirdi ve, “Sahibinizin –yani, Nebî'nin (s.a)– yanındaki, aldatmadan başka birşey değildir” demeye başladılar. Yine Kureyş, “İşte bizim yapacağımız bu, senin yapacağın da bu” dediler. İşte, *Onlara, “Rabbiniz ne indirdi” denildiği vakit, “Evvelkilerin esâtiri” derler* (en-Nahl, 16/24) âyeti buna işaret ediyor. Gelenlerden kimi, “Eğer ben bu adam ile görüşmeden geri dönecek olursam, beni gönderenler adına çok kötü bir elçilik yapmış olurum” diyerek Mekke'ye giriyor, mü’minlerle görüşüyor, durumu soruyordu. Onlar da hayırlı şeyler söylüyor ve Allah'ın bir kitab indirdiğini, bir rasûl gönderdiğini bildiriyorlardı. İşte, *“Rabbiniz ne indirdi” denildiğinde, “Hayır” derler* (en-Nahl, 16/30) âyeti de buna işaret ediyor. Nebî (s.a), Ka‘be'nin yanında iken Cibrîl (a.s) indi. Bu sırada el-Velîd b. el-Muğîre b. ‘Abdullâh oradan geçti. Cibrîl (a.s), Nebî'ye (s.a) sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl eliyle onu topuğunun üstünden yakaladı ve dedi ki:

— Senin yerine onun hakkından geldim.

Sonra el-Velîd, Huzaalıların bir kolu olan Mustalıkoğulları'nın oklarının bulunduğu bir bahçeden böbürlenerek geçerken ridasına bir ok takıldı, oku ayağıyla silkeleyince, ok topuğunun üstündeki atar damara isâbet edip damarı kopardı. Geceleyin de yarasından kaybettiği kan sebebiyle öldü.

Yine Cibrîl, oradan geçen el-‘Âs b. Vâil için sordu:

— Bu nasıl birisidir?

Nebî cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl eliyle onun ayağının iç tarafında dokundu ve dedi ki:

— Senin adına onun hakkından geldim.

el-'Âs'ın, Mekke'den Tâif'e gitmek amacıyla bindiği eşeğin dikenli bir yere çökmesiyle el-'Âs'ın ayağının iç tarafına bir diken battı ve ayağı şişti. O gece Allah onun canını aldı.

Sonra oradan el-Hâris b. Kays b. 'Amr b. Rabî'a b. Sehm geçti. Cibrîl (a.s) sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl onun başını yakaladı da başı şişti ve bundan dolayı öldü.

Sonra oradan el-Esved b. 'Abdu'l-'Uzzâ b. Vehb b. 'Abdi Menâf b. Zühre geçti. Cibrîl (a.s) sordu:

— Bu nasıl birisidir?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu Allah'ın kötü bir kuludur, ancak dayımın oğludur.

Cibrîl (a.s) eliyle onun karnına dokundu ve dedi ki:

— Senin adına onun hakkından geldim.

el-Esved b. 'Abdu'l-'Uzzâ susuzluk illetine tutuldu, ne kadar su içerse içsin kanmıyordu ve nihâyet öldü.

Sonra oradan el-Esved b. 'Abdu'l-Muttalib b. el-Munzir b. 'Abdu'l-'Uzzâ b. Kusay geçti. Cibrîl sordu:

— Bunu nasıl buluyorsun?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Bu da Allah'ın kötü bir kuludur.

Cibrîl dedi:

— Senin adına onun hakkından geldim.

Ardından da topraklı bir yere vurdu, toprak el-Esved b. 'Abdu'l-Muttalib el-Esved b. 'Abdu'l-Muttalibin yüzüne isâbet etti, gözleri kör oldu ve bundan dolayı öldü.

Yine Ba'kek ile Ehram –babaları el-Haccâc b. es-Seyyâk b. 'Abdu'd-

Dârr b. Kusay'dır– adındaki iki kardeşten birini ed-Dubeyle yakaladı, diğeri ise zâtu'l-cenb hastalığına yakalandı ve her ikisi de öldü. Bunun üzerine Allah, *Doğrusu Biz müstehzilere karşı sana kafiyiz* buyruğunu indirdi, ki kasdedilenler Kureyş'ten olan bu yedi kişidir.

Sonra Allah bunların niteliklerini zikrederek buyuruyor ki:

96. *Onlar ki, Allah ile birlikte diğer bir ilâh yaparlar/kılarlar. Yakında bilirler.*

Bu öldürülmelerinden sonra onlar için bir tehdittir.

97. *Andolsun ki biliyoruz: onların söylediklerine* {yani, "O bir sihirbazdır, bir mecnûndur, bir kâhindir" ve "Bu bizim halîmiz, bu da senin halin" demelerine} *mutlaka göğsün daralıyor.*

98. *O halde hemen Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emriyle namaz kıl} *ve sâcidlerden* {yani, musallilerden/namaz kılanlardan} *ol...*

99. *...ve sana yakîn gelinceye* {yani, ölüm halinde hayır ve şerr görününceye} *kadar Rabbine ibâdet et!*

16. EN-NAHL SÛRESİ

Eğer cezalandıracak olursanız... (en-Nahl, 16/126-128); *Sonra, elbette Rabbin o hicret edenlere...* (en-Nahl, 16/110); *Kim de îmânının ardından Allah'a küfrederse...* (en-Nahl, 16/106); *...O hicret edenler...* (en-Nahl, 16/41); *Allah bir karyeyi mesel darbetti...* (en-Nahl, 16/112) âyetleri hariç, Mekkî olan Nahl sûresi, Kûfiyyûna göre 128 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَتَىٰ أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا
أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
تَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Allah'ın emri geldi...*

Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine Sâ'ati, onun mutlaka gerçekleşeceğini haber vererek korkuttu, fakat onlar onun gerçekleşeceğini yalanlayarak, “Ne zaman gerçekleşecek?” dediler. Bunun üzerine Allah, {Ey Kullarım!} *Allah'ın emri geldi* buyruğunu indirdi.

> *...Öyleyse onu isti'câl etmeyin* {yani, Benim sizi kendisiyle tehdit ettiğim bir hususun çabuk gelmesini istemeyin}...

Allah, yine onların bu sözleri hakkında, *Ona îmân etmeyenler, onu isti'câl ederler* (eş-Şura, 42/18) buyruğunu indirdi.

Nebî (s.a) Cibrîl'den (a.s), *Allah'ın emri geldi* buyruğunu işitir işitmez –Sâ'atin [kâinatın dengesinin bozulup yerle bir olacağı] korkusuyla– oturuyorken ayağa kalktı. Ancak Cibrîl'in (a.s), *Öyleyse onu isti'câl etmeyin* buyruğunu okumasıyla itminana erdi/sükun buldu.

...*O onların* {yani, Mekkelilerin} *şirklerinden sübhândır/münezzehtir ve 'âlâdır* {yani, yücedir/yüksektir}.

Bu buyrukla Allah zâtını, Mekkelilerin şirkinden tenzih ve tazim ediyor.

2. *Kullarından* {yani, nebîlerden} *dilediğine emrinden* {yani, emriyle} *rûh* {yani, vahiy} *ile melekler* {yani, Cibrîl'i (a.s)} *indirir...*

Sonra Allah nebîlere, insanları uyarmalarını emrederek buyuruyor ki:

...{Uyarın ki:} *Kuşkusuz O hariç ilâh yok. Hemen Bana ittika* {ibâdet} *edin.*

3. *Semâvât u arzı hakk ile halketti/yarattı* {yani, o ikisini bâtıl, maksatsız yaratmadı. Aksine onları mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. *Onların şirklerinden* {yani, Kendisine ortak koşmalarından/ortak koştuklarından} *'âlâdır* {yani, yücedir/yüksektir}.

4. *İnsanı* {yani, Nebî'nin (s.a) Uhud günü öldürdüğü Übey b. Halef el-Cumâhî'yi} *bir nutfeden halketti/yarattı da o mübîn/apaçık bir hasım kesildi.*

Nebî'ye (s.a), "Allah bu kemikleri nasıl diriltecek" diyerek onları ufalayıp rüzgâra karşı savurmuştu.

Bunun bir benzeri de, *İnsan düşünmüyor mu: Biz onu bir nutfeden halkettik de şimdi o mübîn/apaçık bir hasım kesildi. Yaratılışını unutarak Bize bir mesel darbetti: "Çürümüş kemikleri kim diriltecek" dedi* (Yâ-Sîn, 36/77-78) âyetleridir.

5. *En'âmı da* {deve, sığır ve koyun-keçi cinsini/türünü de} *halketti/yarattı, sizin için onda/onlarda bir ısınma* {yani, yünleri, tüyleri ve kılları ile bir ısınma} *ve* {sırtlarına binmek, sütlerini sağmak sûretiyle} *birtakım menfaatler vardır. Ondan* {yani, koyun etinden} *yersiniz de.*

6. *Akşam* {onları meradan yanınıza} *getirirken, sabah* {otlamak üzere yanınızdan} *salarken de onda/onlarda* {yani, en'âmda} *sizin için bir cemâl/güzellik vardır.*

وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغ۪يهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِۜ اِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَم۪يرَ
لِتَرْكَبُوهَا وَز۪ينَةًۜ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّب۪يلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌۜ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ
مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ ف۪يهِ تُس۪يمُونَ ﴿١٠﴾

7. *Onlar* {yani, develer ve sığırlar} *ağırlıklarınızı da yüklenir, canlarınızın yarısını tüketmeden* {yani, pek çok zorluklara katlanmadan} *varamayacağınız bir memlekete götürürler. Kuşkusuz Rabbiniz sizin için raûftur* {yani, rıfk ile muamele edendir}, *rahîmdir* {yani, bu en‘âmda sizin için birçok faydalar kılarak size nimetiyle lütfedendir}.

Sonra Allah Teâlâ, faydalı olan diğer hayvanları zikrederek buyuruyor ki:

8. *Atları, katırları ve merkebleri* {de yarattı}; *hem onlara binersiniz ve hem de ziynettirler* {yani, onlara binmek sizin için bir güzellik ve ziynettir} *ve* {yaratıklardan} *bilemeyeceğiniz şeyleri de halketmektedir/yaratmaktadır.*

Derken ziyneti {yani, şâreti [süsü/ihtişamı]} *içinde kavminin karşısına çıktı* (el-Kasas, 28/79) âyeti de bunun gibidir.

9. *Sebîlin qasdı [yolun mutedil olanını göstermek]* {yani, hidâyetin beyânı/hidâyeti bildirmek} *Allah'a aittir ve ondan sapan* {yani, o sebîlden/yoldan sapıp hidâyet üzere olmayan} *da vardır. Şâyet (Allah) dileseydi hepinizi* {dînine} *hidâyet ederdi/kılavuzlardı.*

10. *O ki, semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi; sizin için ondan* {yani, yağmurdan} *bir içecek ve ondan bir şecer [çayır-çimen] var ki onda otlatırsınız* {yani, en‘âmınızı/hayvanlarınızı otlatırsınız}.

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ
وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ
﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا
وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

11. *Sizin için onunla* {yani, yağmurla} *ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her türlü semereden/meyveden bitirir. Doğrusu şunda* {yani, nebattan/bitkilerden size zikredilenlerde}, *bir âyet* {yani, ibret} *vardır;* {Allah'ın tevhidi hususunda} *tefekkür eden bir kavim için.*

12. *Sizin için geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı musahhar kıldı. Yıldızlar da O'nun emriyle musahhardır. Doğrusu şunda* {yani, sizin için musahhar kılınanlarda/kılınmasında} *âyetler* {yani, ibretler} *vardır;* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *akleden bir kavim için.*

13. *Ve yine sizin için yerde muhtelif renklerde halkettiği/yarattığı şeyler* {yani, devvâb/hayvanlar, kuşlar, ağaçlar}. *Doğrusu şunda* {yani, yeryüzünde yaratıldığı zikredilen şeylerde} *bir âyet vardır;* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *tezekkür eden bir kavim için.*

14. *Yine O ki, bahrı/denizi musahhar kıldı, ondan taze et yemeniz* {yani, avlayarak veya suyun canlı olarak kıyıya attığı balıkları yemeniz} *ve ondan giyeceğiniz/takınacağınız hilye* {yani, inci} *çıkarmanız için. Gemileri de görürsün ki onda* {yani, denizde} *akarlar/seyrederler* {aynı rüzgârla gidip gelirler}; *O'nun fadlından arayasınız* {yani, sizin için gemileri musahhar kıldı ki

O'nun lütfundan arayasınız} *ve* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredesiniz diye.*

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن
يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ
اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ ۖ وَمَا
يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

15. *Sizi sarsmasın/çalkalamasın* {yani, yer altınızda göçmesin, üzerlerindekilerle birlikte başka tarafa meyletmesin} *diye arzda revâsi* {yani, dağlar} *ve* {akan} *nehirler ve yollar bıraktı ki, hidâyet bulasınız* {yani, yollarınızı tanıyasınız}.

16. *Ve 'alâmât/alâmetler* {yani, el-cibâl/dağlar} *(bıraktı).* {Onlar o alâmetler/dağlar ile yollarını bulurlar, onlar vasıtasıyla kara ve denizde yollarını tanırlar}...

Allah Teâlâ'nın, *A'lâm* {yani, el-cibâl/dağlar} *gibi...* (er-Rahmân, 55/24) buyruğu da buna benzer.

...*Onlar yıldız(lar) ile de hidâyet bulurlar* {yani, yıldızlarla yollarını bulurlar, onlar vasıtasıyla kara ve denizde yollarını tanırlar}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Bundan maksat, küçük ve büyük ayı, oğlak, "el-ferkadân" diye bilinen küçük ve büyük ayıdaki iki parlak yıldız ve kutub yıldızlarıdır. Çünkü bunların yeri yaz-kış değişmez.

Nitekim Allah'ın, *Bir yola hidâyet bulamayanlar* (en-Nisâ, 4/98) buyruğundan kasıt da, "yol bilmeyenler"dir.

17. *Hiç halkeden* {yani, sûrenin başından bu âyete kadar zikre-

dilen şeyleri yaratan (Allah)}, *halketmeyen* {yani, Allah'ın dûnundan kendilerine ibâdet edilen sahte ilâhlardan Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hübel} *gibi olur mu?! Artık tezekkür* {yani, Allah'ın sanatından ibret alarak O'nu tevhîd} *etmeyecek misiniz?*

18. *Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, onları sayamazsınız. Kuşkusuz Allah* {azabı onlardan tehir etme hususunda} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmemekle} *rahîmdir.*

19. *Allah sırrınızı* {yani, kalblerinizde gizlediklerinizi/kalblerinizdeki sırrı} *ve* {dillerinizle} *ilan ettiklerinizi bilir.*

"Sırları/kalblerinde gizledikleri" ile, müşriklerin hacc mevsiminde insanların Nebî (s.a) ile görüşmelerini engellemek için Mekke yollarında adam bekletmeleri ve bu keydi/tuzağı gizlice kurmaları kasdediliyor. "İlan ettikleri/açıkladıkları" ile de, Nebî'ye (s.a), "Bizim yapacağımız bu, senin de yapacağın bu" demeleri kasdediliyor.

Sonra Allah uydurma ilâhları zikrederek Mekke kâfirlerine diyor ki:

20. *Halbuki Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du'â* {yani, ibâdet} *ettikleri* {yani, Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hübel} *hiçbir şey* {yani, bir sinek ve başka birşey} *halkedemezler/yaratamazlar. Zira onlar halkedilmişlerdir* {ve kendileri onları/putları elleriyle yontmaktadırlar}.

Sonra Allah, onları/putları vasfederek şöyle buyuruyor:

21. {Onlar; konuşamayan, işitemeyen, göremeyen, fayda ve zarar veremeyen} *ölülerdir, diri değildirler* {yani, ruhları yoktur}...

Sonra Mekke kâfirlerini nitelendirerek buyuruyor ki:

...Ne zaman ba'solunacaklarının/diriltileceklerinin de şuurunda değillerdir.

Bunun bir benzeri de, *Semâvât u arzda gaybı Allah'tan başka kimse bilmez ve ne zaman ba'solunacaklarının/diriltileceklerinin şuurunda değillerdir* (en-Neml, 27/65) âyetidir.

Bunlar, el-harrâsûn'dur [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselerdir].

إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا
سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى
اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

22. *Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır.* {O halde O'ndan başkasına ibâdet etmeyin}...

Sonra onları nitelendirerek buyuruyor ki:

...*Âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *kalbleri,* {Allah'ın tevhîdine, O'nun birliğine} *münkirdir ve onlar,* {tevhîde karşı} *müstekbirlerdir.*

23. *Lâ cereme/cereme yok* {yani, kasem olsun ki}, *elbette Allah* {onların kalblerindeki} *sırlarını/gizlediklerini* {yani, insanları Nebî (s.a) ile görüşmekten alıkoymak amacıyla her yol ağzına gizlice birtakım kimseleri gönderdiklerini} *ve ilan ettiklerini* {yani, Nebî'ye (s.a) karşı açıktan, "Biz böyle yapacağız, sen de böyle yap" dediklerini} *bilir. Doğrusu O, müstekbirleri* {yani, tevhîdden yana mütekebbirleri/tevhîde karşı büyüklenenleri} *sevmez.*

Sonra onları vasfederek şöyle buyuruyor:

24. *Onlara* {yani, el-harrâsûn'a [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselere]}, *"Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman,*

"Evvelkilerin esâtiri" {yani, evvelkilerin hadîsini/sözlerini ve yalanlarını} *derler."*

el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî Kureyş kâfirlerine dedi ki:

— Muhammed (s.a) tatlı dillidir; konuştumu adamın aklını başından alır. Onun için akıl ve görüş sahibi bir topluluğu Mekke'den bir-iki günlük mesafedeki yol ağızlarına gönderin; zira ben dışarıdan gelenlerden bazılarının o'nu tasdik etmeyeceklerinden emin değilim. Dışardan gelenlerden biri Muhammed'e (s.a) dâir sual soracak olursa, gönderdiklerimizin bir kısmı, "O iki kişinin arasını ayıran bir sihirbazdır" desinler. Diğer kısmı, "O mecnunluğu esnasında hezeyan eden bir mecnundur" desinler. Diğer bir kısmı da, "O, zabt u rapt altına alınamayan bir şairdir" desinler. Bir diğer kısmı ise, "O yarın olacakları haber veren bir kâhindir" desinler. Ardından eklesinler: "Onu görmemek, sizin için görmekten daha hayırlıdır. Getirdiği dîn üzere o'na, köleler ile sefihlerden başkası uymuş değildir. O öncekilerin başından geçen olayları anlatıyor. Kavminin hayırlıları, akıllı yaşlıları o'ndan ayrılmış bulunuyorlar."

Bunun üzerine Kureyş'ten onaltı kişiyi, her bir yol ağzında dörder kişi olmak üzere dört farklı yola gönderdiler. el-Velîd b. el-Muğîre de Mekke'nin girişinde durdu. Mekke'ye gelip Nebî'yi (s.a) soranlara, diğerlerinin sözlerine benzer şeyler söylüyor ve insanlar da onların söylediklerine bakarak uzak duruyorlardı. Bu durum Nebî'ye (s.a) ağır gelmeye başladı. Zira o insanlarla görüşmeyi ve onlara durumunu arzetmeyi düşünüyordu. İnsanların, Kureyş müşriklerinin sözlerinden etkilenip Nebî (s.a) için, "Sizin bu adamınızda bir hayır yokmuş; o'na dâir bize ulaşan, sadece aldatıcı sözlerden ibaretmiş" deyip dağılmaları Kureyş'i sevindirmişti. Bunların içinde Kureyş'ten "el-Müstehziûn" [istihzacılar] da vardı. Bunun üzerine Allah onlar hakkında, *Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Evvelkilerin esâtiri" derler* buyruğunu indirdi.

25. {Böyle demeleri şunun için} *ki: Kıyâmet Günü kendi vizrlerini* {yani, hatalarını} *kâmilen/eksiksiz yüklendikten başka, bi-ğayri ilm [bir ilme dayanmaksızın]* {yani, onu bilmeyerek} *dalâlete düşürdükleri* {yani, ayaklarını kaydırdıkları} *kimselerin vizrlerinden* {yani, hatalarından} *bir kısmını da yükleneceklerdir. Dikkat edin, vizrleri* {yani, yüklendikleri/taşıdıkları: amelleri} *ne kötüdür!*

Sonra Nebî'ye (s.a) hitâben buyuruyor ki:

26. *Onlardan öncekiler de* {yani, Mekke kâfirlerinden öncekiler de: yeryüzünün tümüne hâkim olan ve Bâbil'deki meşhur kuleyi inşa ettiren cebbâr Nemrûd b. Ken‘ân da} *mekretmişlerdi* {yani, bu tür işler yapmışlardı}...

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَاۤئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تُشَٓاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّوۤءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰۤئِكَةُ ظَالِمِي
اَنْفُسِهِمْ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوۤءٍ بَلٰۤى اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوۤا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَٓا اَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾

Nemrûd bu kuleyi, semânın ilâhını yakalamak iddia ve kasdıyla inşa ettirmişti. Rabbi hususunda İbrâhîm ile tartışan ve yeryüzünün tamamına hakîm olan ilk kişi de odur. Yeryüzünün tamamına üç kişi hakîm olmuştur: Nemrûd b. Ken‘ân, Zülkarneyn –ki ismi Kayser İskender'dir– ve Tubba‘ b. Ebî Şerâhîl el-Himyerî. Nemrûd iki fersah yüksekliğinde olan kuleyi inşa ettirince, Cibrîl (a.s) ona yaşlı bir adam sûretinde gelerek sordu:

— Ne yapmak istiyorsun?

Nemrûd cevab verdi:

— Semâya çıkmak, yeryüzündekileri yenik düşürdüğüm gibi, oradakileri de yenik düşürmek istiyorum.

Cibrîl (a.s) dedi ki:

— Seninle en yakın semâ arasında 500 yıllık mesafe vardır. Ondan sonraki semâlar da böyledir ve bu semâlar yedi tanedir.

Ancak Nemrûd kuleyi yapmakta diretti ve yaptı. Bunun üzerine Cibrîl (a.s) bir çığlık attı ve kulenin tepesi uçup denize düştü, geri kalan kısmı da Nemrûd'un üzerine yıkıldı. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> *...Nihâyet Allah binalarına temellerinden geldi de tavan üstlerinden üzerlerine çöktü* {yani, üstlerindeki binanın üst kısmı başlarına yıkıldı} *ve şuurunda değillerken azab* {yani, Cibîl'in (a.s) sayhası/çığlığı} *onlara geldi* {yani, bundan ve göğe yükselmek amacıyla Nemrûd'un kartalları edinmesinden sonra geldi}.

Sonra, tekrar önceden zikri geçen el-Harrâsûn'a [hacıları karşılamak ve Muhammed (s.a) ile görüşmelerini engellemek üzere Mekke yollarına gönderilen kimselere] dönerek buyuruyor ki:

> 27. *Sonra Kıyâmet Günü de onları rezil-rüsvâ edecek* {yani, onlara azab edecek}...

Allah'ın, *O gün Allah Nebî'yi ve o'nun beraberinde îmân edenleri rezil-rüsva* {yani, Allah Nebî'ye ve mü'minlere azab} *etmeyecek* (et-Tahrîm, 66/8) buyruğu da bununla gibidir.

> *...ve diyecek ki: "Hani nerede o sizin çekişip durduğunuz* {yani, haklarında tartıştığınız} *şeriklerim/ortaklarım? Kendilerine ilim verilenler* {yani, hafaza melekleri}, *"Doğrusu bugün rezillik-rüsvaylık* {yani, alçaltılmak/aşağılanmak} *günüdür ve gelecek kötü hal* {yani, azab} *kâfirlerin üzerinedir" diyecekler.*

Sonra Allah Tehalâ onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

> 28. *Onlar ki, melekler* {yani, ölüm meleği ve onun yardımcıları –ki bunlar, üçü mü'minlerin, üçü de kâfirlerin ruhlarıyla görevli olan altı melektir–} *onları, nefislerinin zâlimi olarak vefat ettirirler. O vakit teslim olurlar* {yani, hudû ve istislâm gösterirler} {ve derler ki:} *"Biz bir fenalık* {yani, şirk} *işlemiyorduk"...*

En'âm sûresinde de onların, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik* (el-En'âm, 6/23) diyecekleri belirtilmektedir.

Allah onların yalancı olduklarını ve cehennemin meleklerden olan bekçilerinin onlara şu şekilde cevab vereceklerini bildirmektedir:

> ...*Hayır,* {siz kötülük işlediniz}. *Doğrusu Allah sizin amellerinizi/işlediklerinizi* {yani, müşrik olduğunuzu} *çok iyi biliyor.*

Yine Cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

> 29. *O halde, içinde hâlidler* {yani, ölümsüzler} *olmak üzere cehennemin kapılarına girin! Mütekebbirlerin* {yani, tevhîdi kabul etmeyerek büyüklenenlerin} *mesvâsı* {yani, me'vâsı [barınağı]} *ne kötüdür!*

Böylece Allah, onların hem dünyadaki hallerini, hem de âhiretteki âkıbetlerini bize haber veriyor.

> 30. *İttika* {yani, Rabb'lerine ibâdet} *edenlere, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayr"* {indirdi} *dediler...*

Kavmi tarafından, Muhammed (s.a) ile ilgili haber getirmek üzere Mekke'ye gönderilen kişi, hacc mevsiminde Mekke yollarını tutmuş olan Kureyşlilerin yanından geçerken onlara Nebî'nin (s.a) durumunu sorar, onlar da –Muhammed'le karşılaşmasın diye– onu alıkoymaya çalışırlardı. Ancak adam, "Aramızda bir-iki günlük mesafe kalmışken, Muhammed (s.a) ile görüşmeden geri dönecek olursam, kavmim adına kötü bir temsilcilik yapmış olurum" der ve yoluna devam edip Mekke'ye varırdı. Mü'minler ile karşılaşınca onlara Nebî'ye (s.a) ve yol ağızlarını tutan Kureyşlilerin söylediklerine dâir sual sorar, mü'minler de ona, "Allah hayır indirdi; bir rasûl gönderdi ve bir kitab indirdi. O kitabta hayrı emrediyor, şerden nehyediyor" derlerdi. İşte, *İttika edenlere, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayr" (indirdi) dediler* buyruğu buna işaret ediyor.

İfade burada sona eriyor.

Allah Teâlâ devamla buyuruyor ki:

> ...*Bu dünyada ihsan edenlere* {yani, güzel amel işleyenlere} *bir hasene* {yani, âhirete bir hasene: cennet} *vardır. Âhiret yurdu* {yani, cennet} *ise daha hayırlıdır* {yani, ilk âyette sözü edilen ve müşriklere dünyada verileceği belirtilen karşılıktan çok daha efdaldir/üstündür}. *Muttakilerin* {yani, şirkten ittika edenlerin} *yurdu* {yani, cennet} *ne güzeldir!...*

Sonra Yüce Allah onlara, o yurdu beyân ederek buyuruyor ki:

جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ
كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ
طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ
رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ
اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٤﴾

31. *...'adn cennetleri. Ona/onlara girecekler. Onun/onların altından nehirler akar* {yani, nehirler bostanların/bahçelerin altından akar}. *Onlar için orada* {yani, cennetlerde} *diledikleri vardır. İşte Allah muttakilere* {yani, şirkten ittika edenlere} *böyle karşılık verir.*

Sonra Allah Tehalâ onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

32. *Onlar ki, melekler* {yani, sadece ölüm meleği} *onları* {dünyada} *tayyibler olarak vefat ettirirler...*

İfade burada tamamlanmaktadır. Sonra Allah, âhirete meleklerden olan cennet bekçilerinin onlara söyleyecekleri sözü haber veriyor:

...Derler ki: "Selâm size, {dünya yurdunda iken} *işleyegeldiklerinizin karşılığı olmak üzere girin cennete!"*

Sonra Allah Teâlâ, tekrar Mekke kâfirlerini dönerek buyuruyor ki:

33. *Kendilerine o meleklerin* {yani, sadece ölüm meleğinin –ölümü getirerek–} *gelmesinden yahut Rabbinin* {dünyada azaba dâir} *emrinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar* {yani, başkasını beklemiyorlar}. *Onlardan öncekiler* {yani, onlardan önce lanetlenenler} *de böyle yapmışlardı* {yani, Mekke kâfirlerinden önce geçmiş ümmetlerin kâfirleri de bunu beklemişlerdi, nihâyet azab onlara inmişti}. *Allah onlara zulmetmedi* {yani, günahsız yere azab etmedi}. *Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*

34. *Onun için* {dünyada} *işlediklerinin seyyiâtı* {yani, azabı} *onlara isâbet etti ve alay edip durdukları* {yani, dünyada üzerlerine inmeyeceğini söyledikleri azab} *onları çepeçevre kuşatıverdi.*

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ
نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾
وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ
الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾

35. {O'nun gayrini Allah ile birlikte} *şirk koşanlar* {yani, Mekke kâfirleri} *dediler ki: "Şâyet Allah dileseydi, biz ve atalarımız O'nun dûnundan [O'nu bırakıp] hiçbir şeye* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet etmezdik, O'nun dûnundan hiçbir şeyi* {yani, ekin ve en'âmdan/hayvanlardan hiçbir şeyi} *haram kılmazdık.* {Fakat bize bunları haram kılmayı Allah emretti}...

Allah onların bu iftiralarına karşılık buyuruyor ki:

...*Onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de böyle yapmışlardı* {yani, Mekke kâfirlerinin yalanlaması gibi rasûllerini yalanlayarak Allah'ın helâl kıldığı ekinleri ve en'âmı haram kılmışlardı}...

Nebî'yi (s.a) yalanlamalarına karşılık Allah şöyle buyuruyor:

...*Rasûller üzerine, apaçık tebliğden başka bir görev mi var* {yani, Allah Rasûlü'nün görevi, tebliğ etmek ve size Allah'ın ekin ve en'âm'ı haram kılmadığını beyân etmektir}.

36. *Andolsun ki, Biz her ümmet içinde, Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini kabul edin} *ve tâğûttan* {yani, putlara

ibâdet etmekten} *ictinâb edin/kaçının diye bir rasûl ba'settik [çıkardık/gönderdik]. Sonra Allah onlardan kimini* {dînine} *hidâyet etti, kiminin de üzerine dalâlet hakk* {yani, gerekli} *oldu. O halde yeryüzünde gezin de bakın:* {rasûllerini} *yalanlayanların âkıbeti nasıl oldu?*

Bunlara dünyada dalâlet hakk oldu.

Bu buyrukla Mekke kâfirleri, geçmiş ümmetlerin azabının bir benzeri ile tehdit edilip korkutulmakta ve dolayısıyla Allah'ın cezalandırmasından sakınmaları ve Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları istenmektedir.

37. {Ey Muhammed!} *Onların hidâyete ermelerine hırslı olsan da kuşkusuz Allah dalâlette bırakacağı kimseyi* {dînine} *hidâyet etmez* {yani, Allah kimi dalâlette bırakırsa, ona kimse rehber olamaz}. *Onlar için yardımcılardan eser yoktur* {yani, onların azaba uğramalarını önleyecek kimse yoktur}.

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ
اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذٖى يَخْتَلِفُونَ
فٖيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذٖينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبٖينَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَیْءٍ اِذَا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾
وَالَّذٖينَ هَاجَرُوا فِى اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٤١﴾ اَلَّذٖينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

38. *Olanca yeminleriyle, "Allah ölen kimseyi diriltmez" diye Allah'a kasem ettiler* {yani, Allah adına yemin ederek yeminlerini alabildiğine pekiştirdiler –onların: Mekke kâfirlerinin Allah adına yemin etmeleri, yeminlerini pekiştirmeleridir–}...

Ancak Allah, onları yalanlayarak buyuruyor ki:

> *...Hayır* {Allah onları ölümden sonra tekrar diriltecektir}. *Bu, O'nun üzerine aldığı hakk bir va'ddir...*

Bunun bir benzeri de, *Evvel başladığımız gibi halkı/yaratmayı iade edeceğiz* {yani, hiçbir şey değillerken onları ilkin yarattığım gibi, tekrar yaratacağım} (el-Enbiyâ, 21/104) âyetidir.

> *...Fakat insanların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {ölümden sonra diriltileceklerini} *bilmezler.*
>
> 39. {Allah onları ölümden sonra diriltecek}, *ki hakkında ihtilâf ettikleri şeyi* {yani, ölümden sonra dirilişi} *onlara beyân etsin* {yani, âhirette aralarında hüküm versin} *ve küfredenler* {yani, ölümden sonra dirilişi inkâr edenler} *de* ["Allah ölüleri diriltmeyecektir" derken} *kendilerinin gerçekten yalancı olduklarını bilsinler.*
>
> 40. *Bir şeyi irade ettiğimiz zaman sözümüz* {yani, ölümden sonra diriliş hakkında emrimiz}, *ona sadece* {bir kere} *"Ol" dememizdir. Derhal oluverir* {Allah sözünü iki defa tekrarlamaz}.
>
> 41. *Zulmedildikten sonra Allah yolunda hicret edenlere* {yani, Allah'a firar ederek kavimlerini bırakıp Medine'ye hicret eden, müşriklerden ayrılıp dînlerini kurtaranlara} *gelince,...*

Bununla kasdedilenler, Mekke'de îmân ettikten sonra azaba uğratılan beş kişidir: Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre el-Mahzûmî'nin mevlâsı/azatlısı 'Ammâr b. Yâsir, müezzin Bilâl b. Ebî Rebâh, 'Abdullâh b. Cud'ân b. en-Nemir b. Kâsıt'ın mevlâsı/azatlısı Suheyb b. Sinân ve Habbâb b. el-Eret. Âyet işte bunlar hakkında inmiştir. Habbâb'ın asıl adı, 'Abdullâh b. Sa'd b. Huzeyme b. Ka'b olup, el-Ahnes b. Şerîk'in karısı Ümmü Enmâr'ın mevlâsı/azatlısı idi.[1]

> *...elbette onları dünyada güzel bir surette* {yani, güzel bol bir rızık ile} *barındıracağız* {yani, onlara bunu vereceğiz}. *Âhiret ecri* {yani, karşılığı/mükâfaatı: cennet} *ise en büyüktür* {yani, onlara dünyada verilen rızıktan daha büyüktür}; *şâyet bilselerdi.*

Sonra niteliklerini belirterek şöyle buyuruyor:

---

1 Merhum Mukâtil, âyetin beş kişi hakkında indiğini belirtmekle birlikte dört isim zikretmiştir. (Çeviren)

42. *Onlar ki,* {dünyada azaba/işkenceye} *sabrederler ve Rabb'lerine tevekkül ederler* {yani, O'na dayanırlar}.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ
الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَاَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٤٤﴾ اَفَاَمِنَ الَّذٖينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ
اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ
فٖي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿٤٦﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ فَاِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحٖيمٌ ﴿٤٧﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ
يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمٖينِ وَالشَّمَٓائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَٓابَّةٍ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

43. *Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz ricalden başkasını göndermedik...*

Âyet, Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre ve ‘Ukbe b. Ebî Mu‘ayt hakkında inmiştir. Çünkü onlar –İsrâ sûresinde de belirtildiği üzere–, *Allah* {melekleri bırakarak yeyip içen} *bir beşeri mi rasûl gönderdi* (el-İsrâ, 17/94) demişlerdi. Bunun üzerine Allah, {Ey Muhammed!} *Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz ricalden başkasını göndermedik* buyruğunu indirdi.

...{Önceki rasûllerin de beşer olduğunu} *bilmiyorsanız, zikir* {yani, Tevrât} *ehline sorun!* {Onlar size, Allah'ın insan dışında kimseden rasûl göndermediğini haber vereceklerdir};...

44. {Yani,} *beyyinât* {yani, âyetler} *ve zubur* {yani, hadîsi'l-kütüb [önceki kitablara dâir bilgiler]} *ile (gönderdiğimizi). Sana da zikri* {yani, Kur’ân'ı} *indirdik; insanlara,* {Rabb'lerinden} *kendilerine indirileni beyân etmen ve onların da tefekkür* {ve îmân} *etmeleri için.*

Ardından Mekke kâfirlerini korkutarak buyuruyor ki:

45. *O kötü mekrler yapanlar* {yani, şirk sözlerini söyleyenler}, *Allah'ın kendilerini yere* {yani, yerin bir tarafına} *batırmasından yahut* {bunun dışında} *şuurunda olmadıkları bir sûrette* {yani, nereden geleceğini bilemeyecekleri bir cihetten} *kendilerine azabın gelmesinden yana emin mi oldular?...*

46. *...yahut onlar* {gece gündüz} *dönüp dolaşırlarken kendilerini* {azabın} *yakalayıvermesinden* {emin mi oldular}? *Onlar âciz bırakamazlar* {yani, habîs/kötü amelleri ile Allah'ın önüne geçemezler; cezalandırılmadan Allah'ın elinden kurtulamazlar}...

47. *...yahut kendilerini korkuta korkuta* {yani, yakınlarındaki bir kasabayı azab ile helâk edip, sıranın kendi kasabalarına ne zaman geleceği korku ve endişesi içinde bulunurlarken} *yakalayıvermesinden (emin mi oldular)? Doğrusu Rabbiniz raûftur* {yani, onlara karşı pek şefkatlidir}, {onları çabucak cezalandırmamakla} *rahîmdir.*

Sonra Allah, sanatı/yarattıkları hakkında ibretle düşünmeleri için Mekke kâfirlerine şöyle öğüt veriyor:

48. *Herhangi bir şeyden Allah'ın halkettiğinin* {yani, yerde yarattığı şeylerin} *gölgelerinin sağlarından ve sollarından dâhirler* {yani, sâğirûn/küçülmüşler} *olarak* {yani, güne göre gölgelerin de yer değiştirerek} *Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?*

Şöyle ki: Ağaçların, binaların, dağların, canlıların ve her bir şeyin üzerine güneş doğduğunda gölgesi sağdan batıya doğru döner. Güneş zevale erdiğinde ise gölgesi soldan batıya doğru döner. Bu da, yeryüzünde bulunan her şeyin gölgesinin, gündüz Allah'a secde etmesi demektir İşte, *...Gölgelerinin sağlarından ve sollarından dâhirler/küçülmüşler olarak Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?* buyruğu buna işaret ediyor.

49. {Meleklerden} *semâlarda ve arzda bulunanlar da Allah'a secde eder; gerek dâbbeden/canlılardan olsun, gerek meleklerden...*

Dedi: Mukâtil –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– dedi ki: *Mâ fi's-semâvât* [göklerde bulunanlar] dendiği vakit, melekler ve onların gayri semâda ve yerde bulunan her şey –yer, dağlar, ağaçlar vb.– kasdedilir. *Men fi's-semâvât* [göklerde bulunanlar] dendiği vakit ise, semâlarda bulunan her

rûh sahibi melek, Âdem oğulları, kuşlar, vahşi/yabanî hayvanlar, canlılar, yırtıcılar, haşerat, sudaki balıklar ve ruh sahibi her canlı kasdedilir.

Sonra Allah meleklerin niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

> ...*ve onlar istikbâr etmezler* {yani, secde etmekten tekebbür etmezler/büyüklenmezler}.

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ
اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًا اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ
فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ
الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَر۪يقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

> 50. *Üstlerinden Rabb'lerinin korkusunu duyarlar* {çünkü Allah, her şeyin üstündedir, arşı yaratmıştır, arş da her şeyin üstündedir} *ve emrolundukları şeyi yaparlar.*

> 51. *Allah dedi ki: "İki ilâh edinmeyin"...*

Şöyle ki: Müslümanlardan bir adam namaz kılarken Allah'a, "Allah ve er-Rahmân" diye du'â etti. Müşriklerden birinin, "Muhammed (s.a) ve ashâbı bir tek Rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmiyorlar mıydı? Peki, bu adama ne oluyor da iki Rabbe du'â ediyor?" demesi üzerine Allah, *İki ilâh edinmeyin* buyruğunu indirdi.

> ...*"O sadece tek bir ilâhtır. Onun için yalnızca Bana rehbet duyun"* {yani, tevhîdi terketme hususunda yalnızca Benden korkun –kim tevhîd etmezse, o cehennem ile cezalandırılacaktır–}.

Şanı yüce Rabbimiz, Kendisiyle birlikte başka bir ilâhın bulunmasının azametiyle bağdaşmadığını belirterek şöyle buyuruyor:

> 52. *Semâvât u arzda* {yaratılmışlardan} *ne varsa O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler} *ve dîn de* {yani, İslâm da} *vâsib* {yani, dâim} *olarak O'nundur. Öyle iken* {ey Mekke kâfirleri} *Allah'ın gayrine mi ittika ediyorsunuz* {yani, Allah'ın gayrinden uydurma ilâhlara mı ibâdet ediyorsunuz}?

Sonra onlara üzerlerindeki nimetleri hatırlatarak şöyle buyuruyor:

53. *Size nimetten* {yani, hayr ve âfiyetten} *ne varsa, Allah'tandır* {yani, bu nimetlerin Rabbini tevhîd etmeniz içindir}. *Sonra, size bir durr* {yani, şiddet: açlık ve belâ –ki bu da Mekke'de yedi yıl süren yağmur kıtlığıdır–} *messettiğinde/dokunduğunda, hemen O'na feryad edersiniz* {yani, du'â ile tazarru edersiniz –size inen belayı gidermesi için O'nun gayrine du'â etmezsiniz–}.

Söz konusu du'â, *Rabbimiz! Bizden o azabı gider, doğrusu biz mü'minleriz* {yani, tevhîdi musaddıklarız/tasdikçileriz} (ed-Duhân, 44/12) demeleridir.

54. *Sonra, sizden o durr'u giderdiği* {yani, şiddeti: açlığı sona erdirip semâdan size bol bol yağmur yağdırdığı} *vakit, sizden bir ferîq [gurub/tâife] Rabb'lerine şirk koşarlar* {yani, darlık ve sıkıntı halinde O'nu tevhîd ettikleri halde, rahat ve bollukta Allah'ı tevhîd etmeyi terk ederler, O'nun gayrine ibâdet ederler}.

لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْۜ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُونَ
لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْۜ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُۙ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظِيمٌۚ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُٓوءِ مَا بُشِّرَ بِهٖۜ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ
اَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِۜ اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰىۜ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

55. *Böylece de kendilerine verdiğimiz şeye küfr/nankörlük ederler* {yani, onlara verdiğimiz hayır ve bolluğa, sıkıntı ve açlıklarını gidermemize karşılık küfr/nankörlük etmemeleri (aksine şükretmeleri) gerekirdi}. *Şimdi* {ecellerinize kadar kısa bir süre} *faydalanın bakalım, yakında bileceksiniz.*

Bu bir tehdittir.

Bunun benzerleri er-Rûm,[2] İbrâhîm[3] ve el-Ankebût[4] sûresinde de geçiyor.

56. *Kendilerine* {hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan} *rızkettiğimizi,* {ilâh olduklarını} *bilmedikleri şeyler* {uydurma ilâhları} *için bir nasîb yapıyorlar/kılıyorlar* {yani, nitelendiriyorlar/vasfediyorlar}. {Ey Muhammed, onlara de ki:} *"Tallâhi* {yani, vallâhi} *uydurduğunuz şeyler sebebiyle* {yani, Allah'ın size, ekinleri ve hayvanları haram kılmanızı emrettiğini zu'm/iddia etmeniz dolayısıyla} {âhirete} *sorguya çekileceksiniz."*

57. *Ve* ["Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyerek} *Allah için kızlar yapıyorlar/kılıyorlar* {yani, Allah'ı kızları olmakla nitelendiriyorlar/vasfediyorlar}. *O* {onların söylediklerinden} *sübhândır/münezzehtir. Kendileri için ise* {oğullardan} *canlarının istediğini* {(yani, kendileri için oğul/erkek çocuk istiyorlar)}.

Sonra Allah, onlardan haber vererek buyuruyor ki:

58. *Onlardan birine o dişi* {(yani, Allah'a isnad ettiği kız çocuk gibi,) kendisinin de bir kızının doğduğu} *müjdesi verildiği vakit, hiddetinden/öfkesinden* {yani, keder ve üzüntüsünden} *yüzü simsiyah kesilir* {yani, rengi değişir}.

59. *Kendisine verilen kötü müjdeden* {yani, böyle bir müjdeyi duymak istemediğinden} *ötürü kavminden gizlenir;...*

Sonra Allah, bu durumdaki bir kimsenin, çocuğu hakkındaki düşüncelerini haber vererek buyuruyor ki:

...horluk üzere [aşağılanmayı/zilleti göze alarak] onu tutsun mu, yoksa {diri diri} *toprağa mı gömsün?...*

Allah onun bu iki yoldan hangisini izleyeceğini biliyordu.

...Bak ne kötü hükmediyorlar {yani, kendilerinin hoşlanmadıkları kız çocuklarını Bana nisbet etmekle ne kötü hüküm vermiş oluyorlar}.

---

2 Rûm, 30/34 âyetine işaret ediyor.

3 İbrâhîm, 14/42-52 âyetlerine işaret ediyor.

4 Ankebût, 29/66 âyetine işaret ediyor.

Sonra Allah, onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

60. *Âhirete îmân etmeyenler* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler} *için kötü mesel* {yani, kötü benzetme}, *Allah için ise en yüce mesel var.* {Doğrusu O tek Rabdir, ortağı ve çocuğu yoktur}. *O,* {onların, "Allah ölümden sonra diriltmeye kadir değildir" sözlerinin aksine} {mülkünde} *azîzdir,* {ölümden sonra diriliş emrinde} *hakîmdir.*

ولو يؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترك عليها من دابة ولكن
يؤخرهم الى اجل مسمى فاذا جاء اجلهم لا يستأخرون ساعة
ولا يستقدمون ﴿٦١﴾ ويجعلون لله ما يكرهون وتصف
السنتهم الكذب ان لهم الحسنى لا جرم ان لهم النار وانهم
مفرطون ﴿٦٢﴾ تالله لقد ارسلنا الى امم من قبلك فزين لهم
الشيطان اعمالهم فهو وليهم اليوم ولهم عذاب اليم ﴿٦٣﴾
وما انزلنا عليك الكتاب الا لتبين لهم الذي اختلفوا
فيه وهدى ورحمة لقوم يؤمنون ﴿٦٤﴾

61. *Şâyet Allah insanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *zulümleri* {yani, küfür ve yalanlamaları} *sebebiyle muâheze edecek* {yani, acele cezalandıracak} *olsaydı, onun üzerinde* {yani, yerin üstünde} *dâbbeden/canlılardan hiç birini bırakmazdı* {yani, yağmur yağdırmaz ve böylece bütün canlılar ölüp giderdi}. *Fakat onları müsemmâ bir ecele* {yani, levh-i mahfuzda onlar için belirlenmiş bir süreye} *tehir ediyor/erteliyor. Ama ecelleri* {yani, dünyada azaba uğratılma vakitleri} *geldiğinde, ne bir saat/an tehir edilirler, ne de öne geçebilirler* {yani, dünyada azab edilene kadar ecellerinden tehir edilmezler}.

62. *Hoşlanmadıkları şeyleri* {yani, kız çocuklarını} *Allah için kılıyorlar* {yani, Allah'ı kız çocukları olmakla tavsif ediyorlar: "Kızlar Allah'ındır" diyorlar}. *Dilleri de yalan tavsif yapıyor* {yani, söylüyor}: *Mutlaka el-husnâ* {yani, oğullar} *onlarınmış,* {kızlar

ise Allah'ınmış}. *Cereme yok* {yani, kasem olsun ki} *elbette ateş onlar içindir ve doğrusu onlar unutulacaklardır* {yani, "Kızlar Allah'ındır" dedikleri için ateşte terk edileceklerdir}.

63. *Tallâhi* {yani, vallâhi} *Biz senden önceki ümmetlere de rasûller gönderdik* {de onları yalanladılar}. *Şeytân onların amellerini* {yani, küfrü ve yalanlamayı} *onlara güzel gösterdi. Bugün de o onların velîsidir* {yani, şeytân âhirete onların velîsidir} *ve onlara elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

64. {Ey Muhammed!} *Biz sana Kitabı* {yani, Kur'ân'ı}, *başka değil hakkında ihtilâf ettikleri şeyi onlara beyân edesin* {çünkü Mekkeliler Kur'ân hakkında ihtilâf etmiş, kimi ona îmân ederken, kimi de onu inkâr etmiştir} *ve îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir kavim için* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet ve* {Kur'ân'a îmân edenler için azabtan kurtaran} *bir rahmet olsun diye indirdik.*

Sonra Allah, tevhîdinin bilinmesi için sanatını zikrederek şöyle buyuruyor:

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْقٖيكُمْ مِمَّا
فٖي بُطُونِهٖ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَٓائِغًا لِلشَّارِبٖينَ ﴿٦٦﴾
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخٖيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ
اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذٖي
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾

65. *Allah semâdan bir su* {yani, yağmur} *indirdi de onunla arzı ölümünün ardından* {bitkilerle} *diriltti. Kuşkusuz şunda* {yani, semâdan indirilen yağmurla yerin bitkilerle diriltilmesinde}, {öğütleri} *dinleyen bir kavim için bir âyet* {yani, yağmurda ve bitkide bir ibret} *vardır.*

66. *Kuşkusuz sizin için en'âmda [sağmal hayvanlarda] da bir ibret* {yani, tefekkür konusu} *vardır. Size onların karınlarında, dışkı ile*

kan arasından hâlis {yani, pisliklerden: kan ve dışkıdan arınmış} *bir süt içiriyoruz, ki içenlerin boğazından kolaylıkla geçer.*

67. *Hurmalık ve üzümlüklerin semerâtından da* {yani, hurma ağacının ve bağın mahsullerinden/meyvelerinden de} *(içiriyoruz). Onlardan bir sekr* {yani, hurma ve üzümden sarhoşluk veren haram bir içecek} *ve hasen/güzel* {yani, tayyib} *bir rızık edinirsiniz...*

Mâide sûresindeki âyet[5] bunu neshetmiştir/tahsis etmiştir.

Hasen lafzı, "gönül hoşluğuyla verilecek tayyib" anlamında, *qarzen hasenen* şeklinde başka âyetlerde de geçmektedir.[6]

Mâide sûresindeki âyetin neshi/tahsisi dolayısıyla, sarhoşluk vermeyen içecekler ile bunların elde edildikleri meyveler, güzel rızıktır.

...*Kuşkusuz şunda* {yani, zikredilen süt ve mahsullerde}, *akleden* {yani, Allah'ın tevhîdini akledip anlayan} *bir kavim için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

68. *Rabbin bal arısına vahyetti* {yani, Allah'tan bir ilham olmak üzere içine bir sâik yerleştirdi} *ki: Dağlardan, ağaçlardan ve kuracakları arşlardan* {yani, (insanların) bina ettikleri çardaklardan} *evler edin...*

ثُمَّ كُلِى مِن كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِى سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٦٩﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ
لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾

69. ...*Sonra, her semereden/üründen ye de* {dağlarda ve ağaçların arasında} *boyun eğerek Rabbinin yollarına/Rabbinin kolaylaştırdığı yollara* {çünkü Allah, istikametinde gitmesi için bu yolları izlemeyi arıya kolaylaştırmıştır} *sülûk et* {yani, gir/koy}. *Ka-*

---

5 el-Mâide, 5/90-91.

6 Bkz. el-Bakara, 2/245; el-Mâide, 5/12; el-Hadîd, 57/18.

rınlarından muhtelif renklerde {beyaz, sarı ve kızıl renklerde} *bir içecek* {yani, amel[7]} *çıkar. Onda insanlar için bir şifa vardır* {yani, bal, bazı ağrılar, rahatsızlıklar için bir şifadır}. *Kuşkusuz şunda* {yani, zikri geçen arının durumu ile arının karnından çıkan balda}, {Allah'ın tevhîdi hakkında} *tefekkür eden bir kavim için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

70. *Allah* {ölümden sonra diriliş hakkında ibret almanız için yokken} *sizi halketti/yarattı. Sonra* {ecelleriniz gelince} *sizi vefat ettirecek. Sizden kimi ömrün en rezil zamanına reddediliyor* {yani, ihtiyarlık çağına irdiriliyor} *da ilmin ardından hiçbir şey bilmez oluyor. Kuşkusuz Allah* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine} *alîmdir,* {onu gerçekleştirmeye} *kadîrdir.*

وَاللَّهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ
فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ
فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ
أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

71. *Allah rızık hususunda kiminizi kiminize tafdil etti/üstün kıldı* {yani, kiminizi köle, kiminizi hür kıldı/yaptı. İnsanların bazılarının rızkını geniş, bazılarınınkini ölçülü kıldı}. *Tafdil edilenler* {yani, sahib oldukları mal bakımından rızık hususunda üstün kılınanlar}, *rızıklarını* {yani, mallarını}, *sağ ellerinin mâlik olduklarına* {yani, kölelerine} *reddediyorlar/aktarıyorlar da onlar onda eşit oluyorlar* {yani, hiç kölelerini mallarında kendilerine ortak ediyorlar} *mı?! O halde Allah'ın nimetine mi cehûdluk ediyorlar* {yani, bunca nimeti kendilerine veren Rabb O iken, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu inkâr mı ediyorlar: nasıl me-

---

7 Büyük ihtimalle *asel* [bal] kelimesi, –hat/resm benzerliği dolayısıyla– *amel* diye okunmuştur. (Çeviren)

lekleri ve başkalarını Benim mülküme ortak ediyorlar? Halbuki siz mallarınızda kölelerinizin size ortak olmasına razı olmuyorsunuz. Siz nasıl kölelerinizi mallarınıza ortak etmiyorsanız, Ben de mülkümde [egemenliğimde/hâkimiyetimde] kullarımı Kendime ortak etmem}.

Bu, Mekke kâfirlerinin ihrama girerken söyledikleri, *Lebbeyke lâ şerîke leke illâ şerîkenhuve leke temlikuhu ve mâ melek* [buyur, Senin ortağın yoktur, bir ortak hariç, ama Sen ona da, onun mâlik olduklarına da mâliksin] sözleriyle ilgilidir.

Bunun bir benzeri de, *Sizin için kendi nefislerinizden bir mesel darbetti...* (er-Rûm, 30/28) âyetidir.

72. *Allah sizin için nefislerinizden eşler kıldı/yaptı* {yani, bazınız bazınızdansınız}, *sizin için eşlerinizden de benîn/oğullar* {yani, küçük oğullar} *ve hafede* {(yani, hizmet edenler)} *kıldı/yaptı...*

"Hafede"den kasıt şudur: Kâfirler babalarına hizmet ederlerdi. Çünkü câhiliye döneminde babalara, evladları hizmet ederdi.[8]

...ve sizi tayyibâttan {yani, tahıllar, bal ve benzeri şeylerden} *rızıklandırdı...*

Sizin dışınızdaki canlıların ve kuşların rızıkları ise güzellik ve tayyiblik bakımından sizin rızıklarınıza benzemez.

...Şimdi onlar bâtıla îmân edip {yani, Allah ile birlikte ortak bulunduğu iddiasıyla şeytânı tasdik edip} *Allah'ın* {açken kendilerini doyurduğu, korkudan emniyete erdirdiği} *nimetine* {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *küfr/nankörlük mü ediyorlar?* {Oysa, bu nimetlerin Rabbine îmân edip O'nu tevhîd etmeleri gerekmez mi?}

Sonra tekrar Mekke kâfirlerine dönmekte, onların meleklere ibâdet ettiklerini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

---

8 *Ha-fe-de* maddesiyle ilgili olarak Râğıb el-İsfehânî'nin *el-Müfredât*'ındaki şu bilgileri aktarmakta fayda vardır: "*Hafede* lafzı –"hafid"in çoğulu olup– hareket eden, –ister akraba, ister yabancı olsun– bedelsiz/karşılıksız hizmet eden kimseler demektir. Ötekilerin söylediklerine göre bunlar, "torunlar ve benzerleri"dir. Çünkü bunların hizmetleri daha içten olur. (Çeviren)

başka değil bir göz kırpma {yani, göz kapağının yerine dönmesi} *gibidir veya o daha yakındır* {yani, hatta göz kırpmadan daha hızlıdır}. *Kuşkusuz Allah* {ölümden sonra diriltmekten ve gayrisinden} *her şeye kadîrdir.*

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ
مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـٔاً وَجَعَلَ لَكُمُ
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ
اِلَّا اللّٰهُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾
وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَناً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ
جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتاً تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَا اَثَاثاً
وَمَتَاعاً اِلٰى حِينٍ ﴿٨٠﴾

78. *Allah sizi analarınızın karınlarından hiçbir şey bilmez bir halde çıkardı* {da bu cehlin ardından size öğretti}. *Sizin için sem' [işitme], ebsâr [görme] ve gönüller* {yani, kalbler} *kıldı/yaptı.* {Sizi bu şekilde güzel yaratan, bu nimetlerin Rabbine} *şükredesiniz* {ve O'nu tevhîd edesiniz} *diye.*

Sonra, ibret almaları için Mekke kâfirlerine öğüt veriyor:

79. *Semâ boşluğunda* {yani, semânın ortasında} *musahhar kılınmış kuşları görmüyorlar* {yani, onlara bakmıyorlar} *mı? Onları,* {kanatlarını açarken ve kapatırken} *Allah'tan başkası tutmuyor. Kuşkusuz şunda* {yani, bunda}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir kavim için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

Sonra onlara nimetlerini hatırlatarak şöyle buyuruyor:

80. *Allah sizin için evlerinizden,* {onlarda sakin olacağınız} *bir seken kıldı/yaptı ve sizin için, gerek göçtüğünüz gün* {yani, yolculuk yaptığınız zaman}, *gerek konduğunuz gün* {yani, yolculukta iken

ikamet ettiğiniz zaman} *hafif hafif taşıyacağınız* {yani, taşıması size hafif gelen, kurması da ağır gelmeyen} *en'âm derilerinden* {yani, derilerinin üzerinde bulunan yünlerinden, tüylerinden, kıllarından odacıklar, çadırlar, büyük otağlar ve benzeri} *evler ve* {koyunların} *yünlerinden,* {develerin} *tüylerinden,* {keçilerin} *kıllarından bir vakte* {yani, çürüyünceye} *kadar bir esâs* {yani, onlardan edineceğiniz elbise} *ve bir meta kıldı/yaptı.*

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ
تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ
﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ
﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾

81. *Allah halkettiği/yarattığı şeylerden sizin için gölgeler* {yani, evler ve yapılar} *kıldı/yaptı ve sizin için dağlardan eknân* {yani, mesken edineceğiniz ev ve yapılar} *kıldı/yaptı ve sizin için sıcaktan koruyacak serâbil* {keten, pamuk ve yünden gömlek (ve benzeri giyecekler)} *ve be'sinizden* {yani, öldürülmekten, yaralanmaktan} *koruyacak serâbil* {yani, Allah'ın izniyle sizi muhafaza edecek demir zırhlar} *kıldı/yaptı. Böylece üzerinizdeki nimetini tamamladı ki teslim olasınız.*

Bunun bir benzeri de Sebe[10] ve Enbiyâ sûresinde geçmektedir: *Ve Biz o'na* {(yani, Dâvûd'a)}, *sizin için, sizi be'sinizden muhafaza etsin di-*

---

10 Merhum müfessir Sebe, 34/15-19 arası âyetlere işâret etmektedir. [Ancak muhakkikin işâret ettiği bu âyetlerin, tefsir edilmekte olan bu âyetle bir ilgisini tesbit edemediğimiz gibi, Sebe sûresinde benzeri başka bir âyet de bulamadık. (Çeviren)]

ye lebûs sanatını öğrettik. Hâlâ şükretmeyecek misiniz {yani, tevhîd ile O'na ihlâslı olmak için muhlisler olmayacak mısınız}? (el-Enbiyâ, 21/80)[11]

82. *Eğer tevelli ederler* {yani, tevhîdden iraz ederler/yüz çevirirler} *ise, senin üzerine düşen sadece mübîn bir belâğdır* {yani, ey Muhammed, senin üzerine düşen, onlara, Allah'ın ortağı bulunmayan bir ve tek olduğunu apaçık tebliğ etmektir}.

83. *Allah'ın nimetini tanırlar...*

"Nimet" ile, *Allah sizin için evlerinizden, bir seken kıldı/yaptı ve sizin için, gerek göçtüğünüz gün gerek konduğunuz gün hafif hafif taşıyacağınız en'âm derilerinden evler ve yünlerinden, tüylerinden, kıllarından bir vakte kadar bir esâs ve bir meta kıldı/yaptı. Allah halkettiği/yarattığı şeylerden sizin için gölgeler kıldı/yaptı ve sizin için dağlardan eknân kıldı/yaptı ve sizin için sıcaktan koruyacak serâbil ve be'sinizden koruyacak serâbil kıldı/yaptı. Böylece üzerinizdeki nimetini tamamladı ki teslim olasınız* (Nahl, 16/80-81) âyetlerinde zikredilen nimetler kasdediliyor.

...Allah'ın nimetini tanırlar {yani, bu nimetlerin tümünün Allah'tan geldiğini tanırlar}, *sonra onu inkâr ederler...*

Mekke kâfirlerine, "Bunca hayrı size veren kim?" diye sorulduğunda, "Allah verdi" diye cevab verirlerdi. Fakat kendilerine bunları vereni tevhîd etmeye davet olunduklarında, "Biz onu atalarımızdan miras aldık" derlerdi. İşte, *Sonra onu inkâr ederler* buyruğu buna işaret ediyor.

...Onların çoğu {bu nimetlerin Rabbinin tevhîdine} *kâfirlerdir.*

84. *O gün her ümmetten bir şâhid/tanık* {yani, her ümmete, risâleti onlara tebliğ ettiğine dâir tanık olarak bir nebî} *ba'sedeceğiz [çıkaracağız/göndereceğiz]. Sonra o küfredenlere* {itizar [özür beyân etmek] için} *izin verilmeyecek ve onlara mühlet de verilmeyecek.*

Bunun bir benzeri de, *O gün zâlimlere mazeretleri/özür dilemeleri fayda vermez* (el-Mü'min, 40/52) âyetidir.

---

11 Sebe sûresinde lafız itibariyle bu âyete benzer başka bir âyet bulunmamakla birlikte, mana itibariyle 15-19. âyetler buna yakındır.

85. *O zulmedenler* {yani, küfredenler} *azabı gördükleri* {yani, ateşi gözleriyle gördükleri} *vakit, onlardan hafifletilmez* {yani, azab hafifletilmeyecek} *ve onlara nazar da edilmez* {yani, onlarla münazara edilmez/konuşulmaz}.

İşte, *O gün zâlimlere mazeretleri/özür dilemeleri fayda vermez* (el-Mü'min, 40/52) buyruğu da bunun gibidir.

وَاِذَا رَاَ الَّذ۪ينَ
اَشْرَكُوا شُرَكَٓاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ شُرَكَٓاؤُ۬نَا
الَّذ۪ينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَۚ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَۚ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾
اَلَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا
فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

86. *Şirk koşanlar,* {Lât, 'Uzzâ ve Menât gibi putlardan} *ortaklarını gördükleri vakit derler ki: "Rabbimiz! İşte şunlar, Senin dûnundan [Seni bırakıp] du'â* {yani, ibâdet} *ettiğimiz ortaklarımız. Onlar da onlara* {yani, ortakları da onlara} *şu sözü ilqa edecekler/atacaklar* {yani, reddedecekler [döndürecekler/iade edecekler]}: *"Kuşkusuz siz yalancılarsınız"* {yani, "biz sizin ilâhınız değildik"}.

87. *Ve o gün Allah'a teslim olacaklar* {yani, Mekke kâfirleri O'na boyun eğecekler ve O'na hudû duyacaklar}. *Uydurdukları* {yani, dünyada iken Allah ile birlikte ortak olduklarını yalan yere iddia edip şirk koştukları} *şeyler,* {âhirette} *onlardan kaybolacaktır.*

88. *Küfretmiş* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr etmiş} *ve Allah yolundan saddetmiş/alıkoymuş olanlara* {yani, insanları Allah'ın dîni İslâm'dan menetmiş olanlara –ki onlar küfürde ileri gitmiş olanlardır: Mekke kâfirleridir–}, *müfsidlik ettikleri* {yani, yeryüzünde ma'siyet işledikleri} *için, azablarının üstüne azab ziyade ederiz.*

Arşın altından, cehennemliklerin tepesine erimiş bakırdan ve ateş alevinden beş nehir akar. Bu nehirlerin ikisi dünyadaki gündüz süresi, üçü ise dünyadaki gece süresi boyunca akar. İşte sözü edilen ziyade [artış, arttırma] budur.

Yine, *Üzerinize ateşten bir yalın alev/şiddetli hararet ve erimiş bakır/alevsiz duman salınır, size yardım da olunmaz* (er-Rahmân, 55/35) buyruğu da buna işaret ediyor.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ
فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا
لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾
إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ
وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا
الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا ۚ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

89. *O gün her ümmet içinde, nefislerinden/kendilerinden üzerlerine bir şâhid* {yani, nebîlerini, onlara risâleti tebliğ ettiklerine dâir ümmetleri üzerine tanık} *olarak ba'edeceğiz [çıkaracağız]. Seni de* {ey Muhammed} *şunlar üzerine* {yani, risâleti tebliğ ettiğine dâir ümmet-i Muhammed üzerine} *bir şâhid olarak getireceğiz/yapacağız. Sana Kitâbı* {yani, bu Kur'ân'ı} *indirdik ki,* {Allah'ın emrinden ve nehyinden, va'dinden ve va'îdinden/tehdidinden ve geçmiş ümmetlerin haberlerinden} *her şeyi beyân edelim de* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {onunla amel edenler için, azabtan kurtaran} *bir rahmet ve mü'minler* {yani, muhlisler/ihlâslılar} *için* {elde edecekleri sevâb hakkında} *bir müjde olsun.*

90. *Kuşkusuz Allah adaleti* {yani, tevhîdi}, *ihsânı* {yani, insanlar-

dan afvetmeyi/vazgeçmeyi} *ve yakınlık sahiblerine îtâyı* {yani, mal vermeyi, akrabalık bağını gözetmeyi} *emreder...*

Nitekim Allah, *Yakınlık sahiblerine de hakkını îtâ et* {yani, akrabalık bağını gözet} (el-İsrâ, 17/26) buyuruyor.

...*Fahşâdan* {yani, ma'siyetlerden}, *münkerden* {yani, şirki ve ma'rûf olmayan sözden} *ve bağyden* {yani, insanlara zulmetmekten} *nehyeder, size öğüt verir* {yani, sizi edeblendirir}, *tezekkür etmeniz* {yani, hatırlayıp bunlarla edeblenmeniz} *için.*

Mekke'de bu âyet inince Ebû Tâlib b. 'Abdulmuttalib şöyle dedi:

— Ey âl-i Gâlib! Muhammed'e (s.a) ittiba ederseniz/uyarsanız felah bulur ve rüşde erersiniz. Kardeşimin oğlu, mekârim-i ahlâkı [üstün ahlâkî değerleri] ve iyiliği/güzelliği emrediyor. O, güzel ahlâktan başkasını emretmiyor. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed ister doğru, ister yalancı olsun, sizi hayırdan başkasına davet etmiyor.

Onun bu sözleri el-Velîd b. el-Muğîre'ye ulaşınca dedi ki:

— Eğer Muhammed bu sözleri söylemişse, o'nun söyledikleri ne güzeldir. Eğer o'nun ilâhı söylemişse, O'nun söyledikleri ne güzeldir. Sen bize O'nun lisânını getir.[12]

Böyle diyerek Muhammed'i (s.a) tasdik etmedi ve o'nun getirdiklerine ittiba etmedi. Bunun üzerine, *Gördün mü tevelli edeni/yüz çevireni ve* {diliyle} *biraz verip ekda edeni [sımsıkı tutanı]* {yani, bunu da keseni} (en-Necm, 53/33-34) âyeti nâzil oldu.

91. *Ahidleştiğiniz zaman Allah'ın ahdini ifa edin/yerine getirin ve onu pekiştirmenizin* {yani, şiddetlendirmenizin ve ağırlaştırmanızın} *ardından yeminleri nakzetmeyin/bozmayın; Allah'ı üzerinize kefîl* {yani, ahdi yerine getireceğinize şâhid/tanık} *yapmışken. Kuşkusuz Allah yaptıklarınızı* {yani, ahdinizi yerine getirdiğinizi veya nakzettiğinizi/bozduğunuzu} *bilir.*

Sonra Allah, ahdini bozan kimseler için bir mesel darbediyor:

---

12 "Bize onun lisanını getir" ibaresiyle ne kasdedildiğini –aydınlatıcı bilgi bulunması muhtemel kaynaklara başvurduğumuz halde– tesbit edemedik. (Çeviren)

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي
نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا
بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ
وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

92. *...Kuvvetle eğirmesinin ardından ipliğini söken/bozan kadın gibi olmayın...*

Burada kasdedilen kadın, Kureyş'ten Rayta bt. ‘Amr b. Ka‘b b. Sa‘d b. Teym b. Murre olup ahmak ve deli bir kadındır. Bu kadın Mekke'de Müslüman olmuştu. Ahmaklığı dolayısıyla ona “Ci‘râne” adı verilmişti. O ipini ya da ketenini eğirdiğinde, onu tekrar söker bozardı. Allah, “O eğirdiği ipi söken/bozan ahmak kadın gibi, siz de pekiştirmenizin ardından ahidlerinizi bozmayın” demek istiyor. O kadın, eğirdiği ipten yararlanmadığı gibi, işini de bitirmiyordu. İşte ahid verip, sonra onu bozan kimsenin durumu da bunun gibidir. O kimse, –elinde olmasına rağmen– ne ahid vermekten uzak durur, ne de verdiği ahdi yerine getirir.

...Bir ümmet, diğer ümmetten ribalı [daha çok] diye yeminlerinizi {yani, ahidlerinizi} *aranızda bir dehal* {yani, ahdi nakzetmeyi helâl görerek mekr ve hud‘a} *vesilesi edinmeyin! Sadece Allah sizi onunla* {yani, çoklukla} *belalandırır/imtihan eder ve Kıyâmet Günü* {dînden} *hakkında ihtilâf ettiğiniz şeyi size beyân edecek* {yani, sizden ahdi yerine getirmeyenleri bildirecek: aranızda hüküm verecek}.

93. *Şâyet Allah dileseydi, sizi* {İslâm milleti/dîni üzere} *tek bir ümmet yapardı. Fakat o dilediğini* {İslâm'dan uzaklaştırarak} *idlâl eder, dilediğini de* {İslâm'a} *hidâyet eder.* {Dünyada} *işlediklerinizden* {Kıyâmet Günü} *mesul olacaksınız/sorguya çekileceksiniz.*

وَلَا تَتَّخِذُوٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ
ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَكُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اِنَّمَا
عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ
يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوٓا اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ
فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ
لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

94. *Yeminlerinizi* {yani, ahidlerinizi}, *aranızda dehal* {yani, mekr/tuzak ve hud'a [hile/aldatma]} *vesilesi edinmeyin. Aksi takdirde sağlam basmışken bir ayak kayar* {yani, ahdini bozan kimse, dosdoğru giden bir adamın ayağının kayması gibi dîninde kayar} *ve Allah yolundan saddettiğiniz* {yani, insanları Allah'ın dîni İslâm'dan menettiğiniz/engellediğiniz} *için kötülüğü* {yani, cezayı} *tadarsınız ve* {âhirette de} *size azîm bir azab olur.*

Allah onlara öğüt vererek şöyle buyuruyor:

95. *Allah'ın ahdini az bir semene/bedele satmayın* {yani, basit bir dünyalık karşılığında ahdi bozmayın}. *Sadece Allah indindeki/yanındaki* {yani, ahdini yerine getirenlere verilecek olan sevâb/mükâfaat} *sizin için* {dünyadakilerden} *hayırlıdır; eğer bilirseniz!*

Sonra mala olan rağbetlerini azaltmak amacıyla buyuruyor ki:

96. *Sizin indinizdeki/yanınızdaki* {mallar} *tükenir, ama* {âhirette} *Allah'ın indindeki* {sevâb/mükâfaat} *bâkidir* {yani, devamlıdır/daimidir, –sahiblerinin elinden çıkmaz–}. {Ahde riâyet sûretiyle Allah'ın emri üzere} *sabredenlere* {âhirette} *ecirlerini/mü-*

kâfaatlarını {dünyada} *işlemiş oldukları şeyin en güzeliyle veririz* {ve onların seyyielerinden vazgeçeriz de onları ebediyen cezalandırmayız}.

Âyet, İmruu'l-Kays b. 'Abbâs el-Kindî hakkında, 'Abdân b. Eşra' el-Hadramî'nin, onun arazisi ile ilgili hüküm verip, ona hakkını vermesi üzerine nâzil olmuştur.

97. *Erkek ve dişiden kim mü'min* {yani, Allah'ın tevhîdini musaddık/tasdikleyici} *olarak sâlih amel işlerse, ona tayyib bir hayat* {yani, dünyada güzel bir hayat} *yaşatırız ve* {âhirette} *ecirlerini/mükâfaatlarını* {dünyada} *işlemiş oldukları şeyin en güzeliyle veririz* {ve onların kötülüklerini de onlara bağışlayıp ebediyen cezalandırmayız}.

98. *Kur'ân'ı* {namazda} *kıraat edeceğin/okuyacağın zaman, o racîm şeytândan* {yani, mel'ûn/lanetlenmiş İblis'ten} *Allah'a istiâze et/sığın.*

99. *Doğrusu* {şirkte iken Allah'ın ilminde} *îmân edenler ve Rabb'lerine tevekkül* {yani, Allah'a ittika} *edenler üzerinde onun bir sultânı* {yani, mülkü/egemenliği} *yoktur* {yani, onları hidâyetten uzaklaştırıp dalâlete düşüremez}.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ
﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ
قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

100. *Onun sultânı* {yani, mülkü/egemenliği} *sadece onu velî edinenler* {yani, emri üzerine ona uyup, dînleri İslâm'dan kendilerini saptırdığı kimseler} *ve onu (Allah'a) ortak koşanlar üzerindedir.*

Allah'ın: *Zaten benim sizin üzerinizde bir sultânım* {yani, mülküm [iktidarım/egemenliğim]: verdiğim emirde sizi itaate zorlama gücüm} *yoktu.* (İbrâhîm, 14/22) buyruğu da buna işaret ediyor.

101. *Biz bir âyeti, bir âyetin yerine bedel yaptığımız* {yani, ağır hükümler ihtiva eden bir âyeti neshettiğimiz ve onun yerine ondan daha hafif/yumuşak bir başkasını getirdiğimiz} *vakit, –Allah neyi indireceğini* {yani, değiştireceğini ve değiştirmeyeceğini} *en iyi bilen iken– derler* {yani, Mekke kâfirleri, Nebî'ye dediler} *ki: "Sen sadece iftira ediyorsun"* {yani, kendiliğinden yalan uydurup Allah'a isnad ediyorsun. –Sen kendin uydurarak şunları şunları söyledin, sonra onu çürütüp başkasını getirdin–}. *Hayır, onların çoğu* {Allah'ın bunu indirdiğini} *bilmezler.* {Kuşkusuz sen, sana söylenenlerden başkasını söylemiyorsun}.

102. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Onu* {yani, bu Kur'ân'ı} *senin Rabbinden hakk ile* {üzerine} *Rûhu'l-Kudüs* {yani, Cibrîl (a.s)} *indirdi* {yani, onu bâtıl olarak [boş yere/bir maksat gözetmeksizin] indirmedi}; *ki îmân edenleri* {yani, Kur'ân'daki sevâbları/mükâfaatları tasdik edenleri} *tesbit etmek* {yani, onları kesin kanaat sahibi [îmânda sabit] kılmak} *ve müslümanlara* {yani, tevhîd ile muhlislere/ihlâslılara} {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {içindeki rahmeti bildiren} *bir müjde olmak için.*

Ayrıca Allah Teâlâ, *Allah* {Kur'ân'dan} *dilediğini imha eder* {yani, Allah Kur'ân'dan dilediğini nesh eder} *ve tesbit eder* {yani, nâsihi tesbit eder [onu nesh etmez]}. *Ummu'l-kitab [kitabın aslı] O'nun indindedir/yanındadır* (er-Ra'd, 13/39) buyuruyor.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ
﴿١٠٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾

103. *Andolsun ki onların, "Ona sadece bir beşer öğretiyor" dediklerini biliyoruz...*

'Âmir b. el-Hadramî el-Kuraşî'nin Arab olmayan ve Rumca konuşan Yesâr –künyesi Ebû Fukeyhe'dir– isminde Yahudi bir ğulâmı/kölesi vardı. Mekke kâfirleri, Nebî'nin (s.a) onunla konuştuğunu gördükleri vakit,

“Ona Yesâr öğretiyor” dediler. Bunun üzerine Allah, *Andolsun ki onların, “Ona sadece bir beşer öğretiyor” dediklerini biliyoruz* buyruğunu indirdi. Sonra onların yalan söylediklerini bildirerek şöyle buyuruyor:

> ...*Kendisine ilhâd ettikleri* {yani, meylettikleri} *kişinin* {yani, Ebû Fukeyhe'nin} *lisânı a‘cemidir* {yani, (Arabca değildir,) Rumca'dır}...

(“İlhâd” lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Kim onda ilhâd irade ederse* {yani, meylederse} (el-Hacc, 21/25) âyetidir.

> ...*Bu* {Kur’ân} *ise, mübîn bir Arabî lisândır* {yani, onu akledip kavrayabilecekleri apaçık (bir Arabî lisân)dır}.

Bunun bir benzeri de, *Şâyet onu, a‘cemi [Arabî olmayan] bir qur’ân [hitabe] yapsa idik, “Onun âyetleri tafsil edilmeli değil miydi? A‘cemî ve Arabî mi”* {yani, Arab olan Muhammed'e (s.a) a‘cemî dilde [Arabî olmayan] bir Kur’ân mı}? *diyeceklerdi* (Fussilet, 41/44) âyetidir. İşte, *A‘cemi bir qur’ân...* (Fussilet, 41/44) buyruğu da bunun gibidir.

Efendisinin, “Muhammed'e (s.a) sen öğretiyorsun” diyerek Ebû Fukeyhe'yi dövmesi üzerine, o şöyle dedi: “Hayır, aksine o bana öğretiyor.” Allah da onların bu sözleri hakkında, *Kuşkusuz o âlemlerin Rabbinin tenzilidir/indirmesidir. Onu Rûhu'l-Emîn indirdi* (eş-Şu‘arâ, 26/192-193) buyruklarını indirdi. Çünkü onlar, “Muhammed'e sadece Yesâr Ebû Fukeyhe öğretiyor” diyorlardı.

> 104. *Allah'ın âyetlerine îmân etmeyenleri* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik etmeyenleri ve Muhammed'in (s.a) Ebû Fukeyhe'den öğrendiğini iddia edenleri}, *Allah elbette onları* {dînine} *hidâyet etmez ve onlar için* {âhirette} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra müşriklerin Nebî'ye (s.a), *Sen sadece iftira ediyorsun* {yani, bu Kur’ân'ı kendin uyduruyorsun} (Nahl, 16/101) şeklindeki sözlerine dönerek şu buyrukları indirdi:

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ
﴿١٠٥﴾ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ

مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا
فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾
اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ
وَاَبْصَارِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ
لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا
اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

105. *Sadece Allah'ın âyetlerine îmân etmeyenler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik etmeyenler} *o yalanı iftira ederler* {yani, uydururlar} *İşte onlar* {Nebî'ye (s.a), "Sen sadece iftira ediyorsun/uyduruyorsun" diyenler} *yalancılardır.*

106. *Kim îmânının ardından Allah'a küfrederse, –kalbi îmân ile mutmain* {yani, razı/hoşnut} *olduğu halde* {küfre} *ikrah edilen/zorlanan kimse değil, fakat küfr ile göğsü açılan/genişleyen kimse– işte onların üzerine Allah'tan bir gazab vardır ve onlar için azîm bir azab vardır.*

Allah'ın, {Küfre} *ikrah edilen/zorlanan kimse müstesnâ, kim îmânının ardından Allah'a küfrederse* buyruğu, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh el-Kuraşî, Mıqyas b. Dubâbe [Subâbe] el-Leysî, Benî Temîm b. Mürre'den 'Abdullâh b. Enes b. Hanzal Benî Zafer b. el-Hâris'ten Tu'me b. Übeyrıq el-Ensârî, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî ve Kays b. el-Fâkih b. el-Muğîre el-Mahzûmî –bu son ikisi Bedir'de öldürülmüştür– hakkında inmiştir. Bunlardan "kalbi îmân ile mutmain olanlar" istisnâ edilmiştir. Ardından da, *fakat küfr ile göğsü açılan/genişleyen kimse, işte onların üzerine Allah'tan bir gazab vardır ve onlar için azîm bir azab vardır* buyruğunda ve bundan sonraki üç âyette kasdedilenler, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh ve diğer Müslümanlardır.

Allah'ın, *Eğer ona bir hayır isâbet ederse, onunla mutmain olur* (el-Hacc, 22/11) buyruğu da buna benziyor, ki bu da, ‘Âmir b. el-Hadramî'nin Yahudi olan kölesi Cebr hakkında inmiştir. Yûsuf ve kardeşlerinin durumunu işitince Müslüman olmuştu. Efendisi Yahudiliğe dönmesi için onu dövmüştü.

107. *Şu* {gazab ve azab}, *onların* {fâni olan} *dünya* [yakın/şimdiki] *hayatı,* {bâki olan} *âhiret aleyhine sevmeleri* {yani, tercih etmeleri} *sebebiyledir. Kuşkusuz Allah kâfirler kavmini* {dînine} *hidâyet etmez.*

Sonra onlardan haber vererek buyuruyor ki:

108. *İşte onlar, Allah'ın* {küfürle} *kalblerinin, kulaklarının, sem‘lerinin ve ebsârlarının üzerini tab ettiği* {yani, hatm ettiği/mühürlediği} *kimselerdir* {onun için onlar, hidâyeti işitmez ve onu görmezler}. *İşte onlar* {âhiretten} *gâfillerdir.*

109. *Lâ cereme [cereme yok]* {yani, gerçekten kasem olsun ki}, *doğrusu onlar, evet onlar âhirette hâsirlerdir [hüsrana uğrayanlardır/ziyan edenlerdir].*

110. *Sonra, kuşkusuz Rabbin, fitneye uğratılmalarının* {yani, îmân ettikleri için Mekke'de işkence edilmelerinin} *ardından* {Mekke'den Medine'ye Nebî'nin (s.a) yanına} *hicret edenlere, sonra* {Nebî (s.a) ile birlikte} *cihad edenlere ve sabredenlere, evet kuşkusuz Rabbin onun* {yani, fitneye/işkenceye maruz kalmalarının} *ardından* {geçmiş günahların} *gafûrdur,* {bu hususta onlara} *rahîmdir.*

Âyet, ‘Ayyâş b. Ebî Rabî‘a el-Mahzûmî, Benî ‘Âmir b. Lüey'den Ebû Zendel b. Süheyl b. ‘Amr el-Kuraşî, Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre, el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî ve ‘Abdullâh b. Esîd es-Sakafî hakkında inmiştir.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا
عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً
كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْت۪يهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ
فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ

بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ
وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ
بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

111. *O gün her nefis/şahıs, kendi nefsinden yana mücâdele ederek* {yani, hasımlaşarak/davalaşarak} *gelecek ve her nefse/şahsa* {dünyada iken berr [iyi] ya da fâcir [kötü/günahkâr] olsun, hayır ya da şer işlemiş olsun} *ameli(nin)/işlediği(nin karşılığı) tastamam verilecek ve onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmeyecek.*

Kur'ân'da, dünyaya döndürülmeyi isteyeceği belirtilen her nefis/kişi ile, sadece kâfir kimseler kasdedilir.

112. *Allah bir karyeyi* {yani, Mekke'yi} *mesel darbetti* {yani, benzetme yaparak tavsif etti}: {Onun ahalisi öldürülmekten ve esir alınmaktan} *emin ve mutmain idi. Rızkı da ona her mekândan* {yani, Yemen'den, Şam'dan, Habeşistan'dan, her taraftan} *bol bol* {diledikleri gibi} *geliyordu...*

Sonra Allah Teâlâ, içlerinde Muhammed'i (s.a) rasûl olarak gönderdi. O da onları, bu nimetlerin Rabbini tanımaya ve O'nu tevhîd etmeye [birlemeye] davet etti. Çünkü O'nu tevhîd etmeyen, O'nu tanımamış demektir.

...Derken {O'nu tevhîd etmeyerek} *Allah'ın nimetlerine küfr/nankörlük ettiler...*

Halbuki Allah onlara câhiliye döneminde bile rızık ve güvenlik ihsan etmişti.

Bunun bir benzeri de, *Ledünnümüzden [nezdimizden] bir rızık olarak ona her şeyin semerâtı toplanacak bir haremi onlar için emniyetli*

bir mekân kılmadık mı?! (el-Kasas, 28/57) âyeti ile; *Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, onlar için emniyetli bir harem kıldığımızı görmediler mi?* (el-Ankebût, 29/67) âyetidir.

...*Allah da ona* {yani, o karyenin ahalisine}, *sanatları* {yani, küfür ve tekzibten/yalanlamadan yana yapmakta oldukları amelleri} *sebebiyle* {yedi sene} *açlık ve korku* {yani, öldürülme} *libasını tattırdı* {yani, câhiliye döneminde def ettiği şeyleri İslâmiyet döneminde tattırdı}.

113. *Andolsun ki, onlara, onlardan* {yani, kendisini tanıdıkları ve nükretmedikleri} *bir rasûl* {yani, Muhammed (s.a)} *geldi de o'nu tekzib ettiler/yalanladılar. Bu sebeble onları azab* {yani, yedi yıl süren açlık} *yakaladı ve onlar zâlimlerdir.*

114. {Ey Müslümanlar topluluğu,} *öyleyse* {Kureyş'in, Saqîf'in, Huzâ'a'nın, Benû Müdlic'in, 'Âmir b. Sa'sa'nın, el-Hâris'in ve 'Âmir b. 'Abdi Menât'ın ilâhlar [putlar] için hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan haram kıldıkları gibi,} *Allah'ın sizi rızıklandırdığı şeyleri helâl ve tayyib [hoş/temiz] olarak yeyin ve eğer sadece O'na ibâdet ediyorsanız, Allah'ın nimetine* {yani, hars/ekin ve en'âmdan/hayvanlardan helâl kılmak sûretiyle sizi rızıklandırmasına} *şükredin* {ve Allah'ın size helâl kıldığı hars/ekin ve en'âmı/hayvanları haram kılmaya kalkışmayın}.

Sonra Allah Teâlâ, neleri haram kıldığını beyân etmek üzere buyuruyor ki:

115. *Size sadece meyteyi/leşi, (akan/akıtılmış) kanı, domuz etini ve ona Allah'ın gayri* {yani, uydurma ilâhlar} *için ses yükseltilmiş* {yani, boğazlanmış} *olanı haram kıldı. Bununla birlikte kim de mecbur kalır* {ve Allah'ın bu âyette haram kıldıklarından herhangi bir şeye muhtaç olur} *ise,* {onu dîninde helâl kılarak} *bâği olmaksızın [taşkınlık etmeksizin] ve* {mecbur kalıp ihtiyaç duymadığı bir şeyi yiyerek} *haddi aşmaksızın yerse, kuşkusuz Allah* {yediği o harama karşı} *gafûrdur,* {mecburiyet hâlinde bunları helâl kılmak sûretiyle onlara karşı} *rahîmdir.*

Sonra Allah Teâlâ, helâl kıldıklarını haram sayanları ayıplayarak buyuruyor ki:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا
تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ
﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ
هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

116. *Dillerinizin yalan yere tavsif ettiği/nitelediği* {yani, söylediği} *şeyler* {yani, hars/ekin ve en‘âm/hayvanlar} *için,* {ilâhlarınız/putlarınız adına helâl ve haram kılarak} *“Bu helâldir ve bu da haramdır” demeyin. Çünkü o yalanı Allah'a iftira/isnad etmiş olursunuz.*

Zira onlar, hars/ekin ve en‘âmı/hayvanları bu şekilde haram kılmayı kendilerine Allah'ın emrettiğini iddia ediyorlardı. Bu sebeble şanı yüce Rabbimiz onları korkutarak şöyle buyuruyor:

...*Kuşku yok ki,* {onları haram kılmayı Allah'ın emrettiğini söyleyerek} *o yalanı Allah'a iftira/isnad edenler,* {âhirette} *iflâh olmazlar* {yani, fevze eremezler/kurtulamazlar}.

Sonra Allah yeni bir hususu dile getirerek buyurmaktadır ki:

117. *Az bir metâ* {yani, dünyada az bir istifade, hepsi bu} *ve onlar için elîm bir azab vardır* {yani, onlar âhirette can yakıcı bir azabla karşılaşacaklar}.

Sonra Allah, Yahudilere neleri haram kıldığını beyân ederek şöyle buyuruyor:

118. *Sana anlattığımız şeyleri önceden* {yani, Nahl sûresinden önce En‘âm sûresinde} *Hâduya/Yahudilere haram kılmıştık...*

Allah Teâlâ, *Hâdûya/Yahudilere her tırnaklıyı haram kıldık. Bakarın [sığır cinsinin: öküzün, tosunun, boğanın, ineğin, düvenin, erkeği ve dişisiyle dananın] ve ğanemin [davar cinsinin: koçun, koyunun, tekenin, keçinin] iç yağlarını da haram kıldık. O ikisinin* {yani, bakar/sığır ve ğanem/

davar cinsinin} *sırtlarında veya bağırsaklarında bulunan veya kemikle karışan müstesnâ* {yani, bunlar onlara helâldir}. (En'âm, 6/146) buyurmuştur.

Bunlar onlara, Nahl sûresinden önce de helâldi.

> ...*Biz* {yağları, etleri ve tırnaklıları haram kılmakla} *onlara [Yahudilere] zulmetmedik, fakat onlar* {nebîleri öldürmek, faizi ve kendilerine haram olan malları helâl saymak, insanları Allah'ın dîninden alıkoymak ile} *nefislerine/kendilerine zulmediyorlardı.*

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ
لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

> 119. *Sonra, kuşkusuz Rabbin, cehaletle bir kötülük işleyen, sonra şunun* {yani, o kötülüğün} *arkasından tevbe edenlere ve ıslah olanlara* {yani, amelini düzeltenlere}, *evet elbette Rabbin onun arkasından* {yani, fitneye maruz kaldıktan sonra işlemiş oldukları günahlarına karşı} *gafûrdur,* {bundan sonrası için de onlara} *rahîmdir.*

Âyet, İbnu'l-Hadramî'nin kölesi Cebr hakkında inmiştir. O, Müslüman olduktan sonra küfre zorlanmış ve kalbi îmân ile mutmain olduğu halde küfretmek zorunda kalmıştı. Nebî (s.a) onu satın aldı ve bağlarını çözdü. O da tevbe etti. Eşi de Benî 'Abdu'd-Darr'ın mevlâsı/kölesi idi. Allah Cebr hakkında, *Sonra, kuşkusuz Rabbin, cehaletle bir kötülük işleyen* buyruğunu indirdi. Çünkü mü'minden sâdır olan her günah, bir cehl/cehaletdir.

> 120. *Hakikaten İbrâhîm, kânit* {yani, mutî'/itaatkâr} *bir ümmet* {yani, muallim: hayırda kendisine iktida edilen/uyulan bir imam/

önder}, *Allah için bir hanîf* {yani, muhlis/ihlâslı} *idi. Müşriklerden* {yani, Yahudi veya Hıristiyan} *değildi...*

121. *...O'nun* {yani, Allah'ın} *nimetlerine şâkir/şükürlü idi. Onu ictibâ etmiş* {yani, İbrâhîm'i risâlet ve nübüvvet için istihlâs etmiş/beğenip seçmiş} *ve o'nu sırât-ı müstaqîme* {yani, müstakim [dosdoğru] dînîne: İslâm'a} *hidâyet etmişti.*

122. *Biz o'na, dünyada bir hasene verdik* {yani, ateşe atıldığı, putları kırdığı, oğlu İshâk'ı boğazlamak istediği, Rabbinin rızası üzere sabrettiği için İbrâhîm'e dünyada güzel bir söz ve bütün dîn müntesibleri tarafından güzel övgüyle söz edilmeyi ihsan ettik. –Dîn müntesiblerinin tümü o'nu velî edinirler. Onlardan hiç kimse, o'ndan teberri etmez–}. *Kuşkusuz o, âhirette de sâlihlerdendir.*

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى
الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ
رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ
صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا
بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ
﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

123. *Sonra,* {Ey Muhammed} *sana, "Hanîf* {yani, muhlis/ihlâslı} *olan ve asla müşriklerden olmayan İbrâhîm'in milletine* {yani, İslâm'a} *ittiba et/uy!" diye vahyettik.*

124. *Sebti, sadece onda* {yani, Sebt gününde} *ihtilâf edenlere* {yani, Sebt gününün Cum'a günü mü, yoksa Cumartesi günü mü olması gerektiği hususunda ihtilâf edenlere} *yaptık...*

Mûsâ (a.s) İsrâîloğulları'na, günlerin her yedincisinde: Cum'a gününde ibâdetle meşgul olmalarını, onda dünyaları ile ilgili işleri bırakmalarını emretti.

Onlar ise Mûsâ'ya (a.s) şöyle karşılık verdiler:

— Bu iş için Cumartesi gününü ayıralım. Çünkü Allah, Cumartesi günü birşey yaratmadı. Onun için sen bize Cumartesi gününü, ibâdete ayıracağımız bir bayram günü yap!

Mûsâ (a.s) onlara dedi ki:

— Bana emrolunan Cum'a günüdür.

Onların alîmleri, halka dediler ki:

— Nebîmizin size emrettiğine bakın, o'na uyun ve emrin gereğini yerine getirin.

Onlar ise Cumartesi gününden başkasını kabul etmediler. Mûsâ (a.s) onların Cumartesi gününde ısrar ve onun üzerinde ittifak ettiklerini gördü(ğü için Cumartesi, Sebt günü oldu). Fakat onlar bu günde ma'siyet işlemeyi mübah gördüler. İşte, *Sebti, sadece onda ihtilâf edenlere yaptık* buyruğu buna işaret ediyor.

> *...Kuşkusuz Rabbin, ihtilâf etmekte oldukları şey* {yani, Sebt} *hakkında Kıyâmet Günü aralarında hükmedecektir.*

Sonra Allah, Nebî'ye (s.a) şöyle hitab ediyor:

> 125. *Rabbinin sebîline/yoluna* {yani, dînine: İslâm'a} *hikmet* {yani, Kur'ân} *ve güzel öğüt* {yani, ondaki [Kur'ân'daki] emir ve nehiyler } *ile davet et ve onlara* {yani, Ehl-i Kitab'a}, *o en güzel* {yani, Kur'ân'daki emir ve nehiyler} *ile mücâdele et. Kuşkusuz Rabbin, evet O, yolundan* {yani, dîni İslâm'dan} *dall olanı [sapanı] iyi bilir ve O, mühtedileri* {yani, başkaları arasından kendilerine hidâyet takdir ettiği kimseleri} *de iyi bilir.*
>
> 126. *Eğer 'ikab ederseniz/cezalandırırsanız, 'ikab edildiğinizin/cezalandırıldığınızın misli ile 'ikab edin/cezalandırın* {yani, onlar sizden öldürülenlerin azalarını kesmişlerdi, siz de (yapacaksanız böyle yapın), canlı oldukları halde onların azalarını kesmeye kalkışmayın}...

Mekke kâfirleri Uhud günü/savaşında mü'minlerden bazılarını öldürmüş ve bazılarının da azalarını kesmişlerdi. Rasûlullah'ın (s.a) amcası Hamza b. 'Abdulmuttalib de onlardan biri idi. Hatta onun organlarını kesip çiğnemişlerdi. Bir diğeri de, meleklerin gaslettikleri Hanzala b. Ebî 'Âmir idi. Müslümanlar Nebî'nin (s.a) huzurunda, "Şâyet Allah, onlara karşı bize zafer verecek olursa, yemin olsun ki biz de onların azalarını dirilerken keseceğiz" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *Eğer 'ikab ederseniz/cezalandırırsanız, 'ikab edildiğinizin/cezalandırıldığınızın misli ile 'ikab edin/cezalandırın* buyruğunu indirdi.

> ...*Eğer* {müsle'den [sizden katledilenlerin azalarının kesilmesine karşılık vermeden]} *sabrederseniz, andolsun ki o, sabırlılar için* {müsle'den [sizin de onların ölülerinin azalarını kesmenizden]} *daha hayırlıdır.*

Bu âyet, Ensâr hakkında inmiştir.

Sonra, amcası Hamza b. 'Abdulmuttalib'e (a.s) müsle yapılmış [bazı azaları kesilmiş] bulunan Nebî'ye (s.a) şöyle hitab ediyor:

> 127. {Sen de yapılan müsle'ye [amcanın azalarının kesilmiş olmasına]} *sabret. Senin sabrın, başka değil Allah iledir* {yani, sana sabretmeyi Ben ilham edeceğim}...

Nebî (s.a) Ensâr'a şöyle dedi:

— Ben kesin olarak sabretmekle emrolundum. Siz de sabredecek misiniz?

Onlar da şöyle cevab verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen sabrettiğine ve sabretmekle emrolunduğuna göre, biz de sabrederiz.

> ...{Eğer senden yüz çevirip îmâna icabet etmezlerse} *onlara üzülme ve mekrlerine sıkılma/daralma* {yani, mekrleri: Mekke kâfirlerinin söyledikleri sözlerden dolayı göğsün sıkışmasın/daralmasın}.

Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Hacc günlerinde işte biz hep bunu yapacağız, sen de istediğini yap" demişlerdi. Bunlar el-Harrâsûn diye bilinen ve o'nunla alay eden kimselerdi. Nebî'nin (s.a) kalbi, onların söylediklerinden dolayı sıkılıp daralmıştı.

128. *Elbette Allah* {şirkten} *ittika edenler/sakınıp korunanlar ve* {îmânlarında} *muhsinler ile* {onlara avn ve nasr etmek [yardım etmek ve zafer vermek] sûretiyle} *beraberdir.*

17. İSRÂ SÛRESİ

Medine'de inen, *De ki: "Rabbim! Beni sıdk/doğruluk girdirimi girdir..."* (el-İsrâ, 17/80); *Doğrusu önceden ilim verilmiş olanlar... onların huşûunu arttırır* (el-İsrâ, 17/107-109); *Kuşkusuz Rabbin o insanları ihata etmiştir...* (el-İsrâ, 17/60); *Neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi... Şâyet sana sebat vermeseydik... Neredeyse seni o arzdan istifzâz edeceklerdi...* (el-İsrâ, 17/73-76) âyetleri hariç tümü Mekke'de inen İsrâ sûresi, Kûfîyyûna göre 111 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

سُبْحَانَ الَّذٖٓي اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى
الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذٖي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ
هُوَ السَّمٖيعُ الْبَصٖيرُ ﴿١﴾ وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونٖي وَكٖيلًاۜ ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ
مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍۜ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَٓا اِلٰى
بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ
عُلُوًّا كَبٖيرًا ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *O sübhân* {yani, ne acayib/hayret verici} *ki, kulunu* {yani, Nebî'yi (s.a)} *bir gece* {Receb ayında} *Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübârek kıldığımız* {yani, su, ağaç ve hayır ile bereketlendirdiğimiz} *Mescid-i Aksâ'ya* {yani, –hicretten bir sene önce– Beytu'l-Makdis'e[1]} *isrâ ettirdi/yürüttü; o'na* {Burâk, (belirli) adamlar, melekler ve nebîlere namaz kıldırmak gibi} *âyetlerimizden gösterelim diye. Kuşkusuz O semîdir, basîrdir.*

---

1 *Elif* nüshasında şu fazlalık vardır: Bize 'Ubeydullah tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Rasûlullah (s.a) şöyle buyurdu: "Yükler ancak şu üç yere (gitmek için) vurulur: Mescid-i Harâm, benim bu mescidim ve Mescid-i Aksâ: Beytu'l-Makdis mescidi." Dedi: Kuşkusuz yeryüzünde mabed kurulan ilk yer, Beytu'l-Makdis'te-

Nebî'ye (s.a) beş vakit namaz bu gece farz kılındığı gibi, yine o'na; biri sütten, biri baldan, biri de şarabtan olmak üzere üç nehir de bu gece arzedilmiştir, ancak Nebî (s.a) şarabtan içmemiştir. Cibrîl de, "Allah onu ümmetine haram kılmıştır" demiştir.

---

ki kayanın bulunduğu yerdir. Burası semâya 18.000 mil daha yakındır. Beytu'l-Makdis kayası, Allah'ın Kur'ân'da sözünü ettiği kaya ile bitişiktir. Allah Beytu'l-Makdis'te bulunanlara, mal elde edemese bile, rızık teminatı vermiştir: Kim ecrini bekleyerek Beytu'l-Makdis'te ikâmet ederken ölürse, semâda ölmüş gibi olur. Beytu'l-Makdis'in etrafındaki yerlerden birinde ölen de, Beytu'l-Makdis'te ölmüş gibidir. Yerlerden eksilen, Beytu'l-Makdis'in etrafındaki yerlere ilave edilir. Bütün tatlı sular Beytu'l-Makdis'in altındaki kayadan çıkar. Allah'ın bereketlendirdiği ilk yer, Beytu'l-Makdis'in bulunduğu yerdir. Şânı yüce ve mübârek Rabbimiz, Beytu'l-Makdis'i, Kıyâmet Günü duracağı yer olarak tesbit etmiş, bütün yerler arasında Beytu'l-Makdis'in yerini seçkin kılmıştır. Beytu'l-Makdis'in bulunduğu yer, Allah'ın Kur'ân'da, *...Âlemler için bereketlendirdiğimiz arza...* (el-Enbiyâ, 21/71) buyurarak zikrettiği yerdir. Allah Mûsâ b. İmrân'a, "Beytu'l-Makdis'in bulunduğu arza git, çünkü Benim nârım da, nûrum da, tennûrum da oradadır" buyurmuştur; ki bu da, *Ve tennûr kaynadığında...* âyetiyle işaret edilen şeydir. Yine Allah Mûsâ ile Beytu'l-Makdis topraklarında konuşmuş, Mûsâ (a.s) âlemlerin Rabbinin nûrunu Beytu'l-Makdis topraklarında görmüş ve Beytu'l-Makdis topraklarındaki dağa tecelli etmiştir. Beytu'l-Makdis'teki kaya, yeryüzünün ortasıdır. Bir kimse diğerine, "Haydi Beytu'l-Makdis'e gidelim" dese de bunu yapsalar, Allah bu sözü söyleyene de, kendisine söylenene de "Tûbâ" [ne mutlu] der. Allah Dâvûd ve Süleymân'ın –ikisine de selâm olsun– tevbelerini Beytu'l-Makdis'te kabul buyurarak günahlarını bağışlamıştır. İsrâîloğulları'nın günahlarını da Beytu'l-Makdis'te bağışlamış, İbrâhîm'e ve Sara'ya İshâk'ın doğacağı müjdesini de Beytu'l-Makdis'te vermiştir. Süleymân'a hükmü, Beytu'l-Makdis'te kavratmış, ilmi orada öğretmiş, kendisinden sonra kimseye verilmeyecek olan mülkü Beytu'l-Makdis'te vermiş, rüzgârı ve şeytânları Beytu'l-Makdis'te musahhar kılmıştır. Melekler Dâvûd'un yanına Beytu'l-Makdis'teki mihrabında ibâdet ederken duvarı aşıp girmişlerdir. Nebîler kurbanlarını Beytu'l-Makdis'e sunmuşlardır. Melekler de her gece Beytu'l-Makdis'e inerler. Meryem'e –selâm ona– kış mevsiminde yaz meyvesi, yaz mevsiminde kış meyvesi de Beytu'l-Makdis'te ihsan edilmiştir. Allah onun için, Ürdün'den Beytu'l-Makdis'e bir nehir akıtmış, hurma ağacını Beytu'l-Makdis'te halketmiştir. Îsâ (a.s) Beytu'l-Makdis'te doğmuş, beşikteyken insanlarla Beytu'l-Makdis'te konuşmuş ve Beytu'l-Makdis'ten semâya yükseltilmiştir. Semâdan da Beytu'l-Makdis arzına inecektir. Mâide [sofra] Beytu'l-Makdis'te inmiştir. Ye'cûc ve Me'cûc bütün yeryüzünü ele geçirecek, ama Beytu'l-Makdis'e giremeyecektir; Allah onları Beytu'l-Makdis'te helâk edecektir. Allah Beytu'l-Makdis'e her gün hayır nazarı ile bakar. Süleymân'a Burâk'ı Beytu'l-Makdis topraklarında vermiştir. Hind topraklarında vefat eden Âdem (a.s) Beytu'l-Makdis'e defne-

Nebî (s.a), Mekke'den yürütüldüğü gecenin sabahında Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'ye –ki eşi Hubeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî'dir– şöyle dedi:

— Bu gece hayret edilecek şeyler gördüm.

Ümmü Hânî sordu:

— Anam-babam sana feda olsun ne gördün?

---

dilmesini vasiyet ettiği gibi; İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb ve Yûsuf –hepsine selâm olsun– da Beytu'l-Makdis'e defnedilmelerini vasiyet etmişlerdi. İbrâhîm (a.s) Kûsâ'dan Beytu'l-Makdis'e hicret ettiği gibi, ahir zamanda da Beytu'l-Makdis'e hicret edilecektir. Tâbût ve sekîne Beytu'l-Makdis arzından semâya kaldırılmıştır. Nebî (s.a) ve ashâbı da bir süre Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kılmışlardır. Nebî (s.a) cehennem ateşinin bekçisi Mâlik'i Beytu'l-Makdis'te görmüş, Burâk'a Beytu'l-Makdis'e gitmek için binmiş, Mekke'den Beytu'l-Makdis'e geceleyin yürütülmüş, misalleri gösterilen bütün nebîlere Beytu'l-Makdis'te namaz kıldırmıştır. Mahşer yeri ile amel defterlerinin verileceği yer de Beytu'l-Makdis topraklarındadır. Allah meleklerle birlikte bulutlardan gölgeler içerisinde Beytu'l-Makdis arzına gelecektir. Cennet ve cehennem arasına kurulacak sırat, Beytu'l-Makdis toprağından başlayarak kurulacaktır. Mizanlar Beytu'l-Makdis'te kurulacak, cennet ve cehenneme oradan gidilecektir. Kıyâmet Günü mizanlar Beytu'l-Makdis'te kurulduğunda melekler orada saff saff olacaklar, cinler ve insanlar dışındaki mahlukatın tümü Beytu'l-Makdis'te toprak olacaktır. Amellerin arzı ve hesab da Beytu'l-Makdis'te gerçekleşecektir. Orada iki rekat namaz kılmak amacıyla Beytu'l-Makdis'e giden kimselere ne mutlu! Çünkü Süleymân b. Dâvûd (a.s) Rabbinden, ecrini Allah'tan umarak namaz kılmak için Beytu'l-Makdis'e gelenlere mağfiret dilemiştir. Beyt-i Harâm ve Hacer-i Esved de Beytu'l-Makdis'e katılacaktır. İhlâsla orayı istilam edenin vefalı olduğuna dâir şâhidlik edilecektir. İhramlılar [hacda ihramlı iken ölenler], kabirlerinden –telbiye getirerek– Beytu'l-Makdis'e doğru çıkacaklardır. İsrâfîl (a.s) sûr'a Beytu'l-Makdis'teki kayadan üfleyecektir. "Ey çürümüş kemikler, dağılmış etler, dökülmüş saçlar, parçalanmış deriler, kopmuş damarlar! Haydi Rabbinizin hesabı için, rûhlarınıza üflenmesi ve amellerinizin karşılığının verilmesi için çıkın!" diye seslenilmesi orada olacağı gibi, insanlar cennete veya cehenneme de Beytu'l-Makdis'ten dağılacaklardır. İşte, *O gün ayırdedilirler/fırka fırka olurlar* (er-Rûm, 30/13) ve, *O gün saddedilirler [herkesin yeri belli olur]* (er-Rûm, 30/43) âyetleri buna işaret ediyor ki bir kesim cennette olacaktır, bir kesim de cehennemde.

Bu kısım, III. Ahmed'teki *Elif* nüshası ile *Hamidiye* ve *Emânet* nüshalarında yer almakta, fakat *Lâm* nüshası olarak gösterdiğimiz Köprülü nüshasında bulunmamaktadır.

Bu açıklamalar, Buhârî'nin de rivâyet ettiği, "Yükler, ancak şu üç mescid için vurulur..." hadîsi hariç, İsrâîliyâttan alınmıştır. Bundan dolayı bu kısmı, tefsirin içinde değil, dipnotta nakletmeyi tercih ettim.

Şöyle cevab verdi:

— Şu bulunduğum yerde yatsı namazı ile sabah namazını kıldım. Aradaki zaman zarfında ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldım.

Ümmü Hânî sordu:

— Bunu nasıl yaptın?

Cevab verdi:

— Yatağıma yatmış, fakat henüz uyumamıştım ki Cibrîl (a.s) gelerek elimden tuttu ve beni kapıdan dışarıya çıkardı. Mikâîl (a.s) da kapıda idi. Beraberinde; eşekten yüksek, katırdan alçak, yüzü insan yüzüne, yanağı at yanağına, yelesi at yelesine benzeyen ablak, hızlı, iki kanatlı, hilkati değişik, kuyruğu inek kuyruğunu, toynakları inek toynaklarını andıran, adımını gözünün gördüğü en son noktada atan bir binek vardı. Süleymân b. Dâvûd (a.s) bunun üzerinde bir aylık mesafeye sabah vaktinde giderdi. Cibrîl ile Mikâîl beni o bineğe bindirdiler ve beni kısa zamanda Beytu'l-Makdis'e götürdüler. Sonra bana nebîler gösterildi, onlara namaz kıldırdım. Şunları şunları gördüm...

Nebî (s.a) kalkıp çıkmak isteyince, Ümm Hânî o'nun ridasını tutarak sordu:

— Nereye çıkıyorsun?

Cevab verdi:

— Kureyş'in yanına çıkacağım ve onlara gördüklerimi anlatacağım.

Ümmü Hânî şöyle karşılık verdi:

— Hayır yapma! Allah'a yemin ederim ki, o vakit seni yalanlayan, sana karşı daha bir cesaretlenecek, seni tasdik eden de senden kuşkulanmaya başlayacak.

Allah Rasûlü dedi ki:

— Beni yalanlasalar dahi çıkacağım.

Böyle deyip, elbisesini onun elinden çekerek Mescid-i Harâm'a gitmek üzere çıktı. Orada Kureyş'in yaşlılarından bazılarının Hicr'de oturmakta olduklarını gördü ve yanlarına varıp sordu:

— Size hayret verecek şeyler anlatayım mı?

Onlar şöyle karşılık verdiler:

— Anlat, zaten senin bütün hallerin hayret vericidir.

Nebî anlattı:

— Şu vâdide yatsı ve sabah namazlarını kıldım. İkisi arasındaki vakitte ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldım. Bana nebîler gösterildi, onlara namaz kıldırdım, bazıları ile de konuştum.

Mü'minler onu tasdik etti, müşrikler ise yalanladı. Mut'im b. 'Adî b. Nevfel b. 'Abdi Menâf dedi ki:

— Ben bu yalancının yakasından elimi çekmeyeceğim. Bugün asla yapmam gerekeni yapmaktan usanmayacağım. Seni yakalayacağım. Şimdi sen bize Beytu'l-Makdis'te namaz kıldığını ve aynı gece döndüğünü söylüyorsun. Oysa biz oraya ancak canımızın yarısı tükendikten sonra kırk günde ulaşabiliyoruz. Tanıklık ederim ki sen bir yalancı, bir büyücüsün.

Bu esnada Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) geldi. Kureyşliler ona dediler ki:

— Ey Ebû Bekr! Arkadaşının ne söylediğini duydun mu? O yatsı namazını ve sabah namazını Mekke'de kıldığını, ikisi arasındaki vakitte ise Beytu'l-Makdis'te namaz kıldığını iddia ediyor.

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) şöyle karşılık verdi:

— Eğer o böyle demişse, doğru söylemiştir.

Ardından da (r.a), Nebî'ye dedi ki:

— Anam babam sana feda olsun. Bana Beytu'l-Makdis'in kapısını, beytin kendisini, direklerini, kayasını, bütün bunları anlat!

Nebî (s.a) de ona bunları anlattı. Ebû Bekr yanında durarak şöyle dedi:

— Şehâdet ederim ki sen doğrusun.

İşte o gün ona, "es-sıddîk" sıfatı verildi. Adı ise 'Atîk b. Osmân b. 'Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Mürre'dir.

Müslümanlar sordular:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Enbiyâyı –selâm onlara– nasıl gördün?

Cevab verdi:

— Îsâ ibn Meryem'i; beyaz tenli, orta boydan biraz uzun, yüzü kırmızıya yakın, geniş omuzlu, saçları dalgalı ve kızıla yakın –insanlar arasında en çok ‘Urve b. [Mes‘ûd b.[2]] Mu‘attib es-Saqafî'ye benzer– olarak gördüm. Mûsâ'yı; uzun boylu, oldukça esmer, sıkı etli, düz saçlı ve çok kıllı –Ezd-i Şenûe adamlarına benzer– olarak gördüm. O kadar ki, üst üste iki elbise dahi giyecek olsa, vücudundaki kıllar görülebilir. İbrâhîm'i; yaratılış ve ahlâk itibariyle en çok bana benzer olarak gördüm. Öncelikle o bana selâm verdi, benimle musafahalaştı ve bana rahmet diledi. Deccâl'i de; iri-yarı, bol etli, siyah, saçları dalgalı, gür sakallı, bir gözü kör, alnı tatlı [ehla'l-cebhe],[3] dişleri parlak, alnının ortasında kâfir yazılı ve Fatan[4] b. ‘Abdi'l-‘Uzzâ'ya benzer olarak gördüm. ‘Amr b. Rabî‘a b. Yahyâ b. Kam‘a b. Hındif el-Huzâ‘î ile el-Hâris b. Ka‘b b. ‘Amr'ı da; saçlarının kulaklarına kadar varmış, cehennem ateşinde bağırsaklarını sürüklüyor vaziyette gördüm.

Nebî'ye (s.a) soruldu:

— Neden?

O cevab verdi:

— Çünkü o ikisi, Sâibe'yi ilk serbest bırakanlar; Bahîre'yi, Vasîle ve Hâm'ı ilk icad edenler; Lât ve ‘Uzzâ'ya ilk olarak bu isimleri verip onlara ibâdet edilmesini emredenler; İbrâhîm'in (a.s) hanîf dînini değiştirip Ka‘be'nin etrafında putları dikenlerdir. ‘Amr b. Rabî‘a kısa boylu olup, ona insanlar arasında en çok benzeyen Eksem b. el-Cevm el-Huzâ‘î'dir.

Eksem sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ona benzememin bana bir zararı olur mu?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Hayır, sen mü’minsin, o ise kâfirdir.

Kureyş kâfirlerinden bir adam, Mut‘im b. ‘Adî'e şöyle dedi:

---

2 *ed-Durr,* V, 207-208. (Çeviren)

3 Hem *Elif,* hem de *Lâm* nüshasında böyledir.

4 *ed-Durr,* V, 207: “Katan.” (Çeviren)

— Sen kardeşinin oğlu hakkında acele ettin?

Ardından da ekledi:

— Yavaş ol ey Muhammed, biz sana kervanımız hakkında bir şeyler soracağız. Onu yolda gördün mü?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Evet.

Adam tekrar sordu:

— Nerde gördün?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Ben filan oğullarına ait kervanı er-Ravhâ denilen yerde konaklamış gördüm. Bir dişi develeri kaybolmuş, onu arıyorlardı. Onların yüklerini bıraktıkları yerden geçtim, orada onlardan kimse yoktu. Bir kapta onlara ait bir su gördüm, ondan içtim ve abdest aldım. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Kureyşliler şöyle dediler:

— Evet, bu bir âyettir.

Rasûlullah devam etti:

— Filan oğullarının kervanları da şu şu vâdide iken, gecenin şu şu saatinde yanlarından geçtim. Beraberimde de Cibrîl ve Mikâîl –ikisine de selâm olsun– vardı. Develeri bizden ürktü. Kırmızı tüylü bir dişi deve düştü ve bir tarafı kırıldı. Şimdi onu bağlıyorlar. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Kureyşliler şöyle dediler:

— Evet, bu da başka bir âyettir.

Onlardan bir adam sordu:

— Peki kervanımızı nerede bıraktın?

O cevab verdi:

— Az önce onları Ten'îm'de bıraktım.

Adam şöyle dedi:

— Eğer doğru söylüyorsan, şu an buraya doğru geliyor olmalılar.

Allah Rasûlü karşılık verdi:

— Evet.

Adam dedi ki:

— Peki, bu kervandakilerin paylarını, yüklerini, kervanda neler olduğunu bize bildir.

Allah Rasûlü şöyle karşılık verdi:

— Meşguliyetim dolayısıyla bunlara dikkat edemedim. Ancak kervanın önünde giden devenin üzerindeki cübbenin düştüğünü gördüm. Kervanda bulunan Habeşli biri geri dönüp onu buldu ve kervanın sonundaki bineğin üzerine koydu. Yanınıza geldiklerinde onlara, böyle olup olmadığını sorun.

Bu esnada Allah, her şeyiyle kervanı Nebî'nin gözüne gösterdi; o da kervanın sayısını, yüklerini, kervanda bulunanları bütün ayrıntılarıyla görmeye başladı. Bu sefer Nebî (s.a) sordu:

— Az önce develeri hakkında sual soran kişi nerede?

Arkasından da ekledi:

— Kervanın sayısı, yükleri ve o kervanda bulunanlar şunlar şunlardır. Kervanın önünde de gri renkli bir deve yürüyor, az sonra Mekke'ye girecekler.

Koşarak gittiler, gerçekten de kervanın Ten'îm'den aşağı indiğini; yükünün, sayısının ve içinde bulunanların, Nebî'nin (s.a) dediği gibi olduğunu gördüler. Bunun üzerine müşrikler dediler ki:

— el-Velîd b. el-Muğîre hakikaten doğru söylemiştir. Kuşkusuz bu, apaçık bir sihirbazdır. Yoksa Muhammed (s.a) bizim yanımızda iken kervanımızın ne zaman geleceğini, hâlinin ve yüklerinin ne olduğunu, kervanda kimlerin bulunduğunu nereden bilecek?!

Bunun üzerine bir sene kadar eziyetlerini kısmen azalttılar.

2. *Biz Mûsâ'ya da Kitab* {yani, Tevrât'ı} *verdik ve onu* {yani, Tevrât'ı} *İsrâîloğulları için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet kıldık/yaptık. "Benden başka bir vekîl* {yani, velî} *edinmeyin" diye (emrettik).*

Bunda takdim vardır.

3. {Ey} *Nûh ile birlikte* {gemide} *taşıdığımız* {Âdem'in} *zürriyeti!* {Benden başka bir vekîl: velî edinmeyin}...

Sonra, Nûh b. Lemek en-nebî'yi (s.a) överek şöyle buyuruyor:

...Kuşkusuz o, çok şükreden bir kul idi.

Yediği ve içtiği vakit Allah'ı anması, bitirince de Allah'a hamdetmesi, o'nun şükrünün bir parçası idi. Kalkınca ve oturunca; yeni bir elbise giyince ve elbisesi eskiyince; bir yere girince ve çıkınca; yatınca ve kalkınca; hâsılı attığı her adımda, işlediği her amelde Allah'ı zikrederdi. İşte bundan dolayı Allah o'ndan, "çok şükreden bir kul" diye söz etmiştir.

4. *Biz Kitabta* {yani, Tevrât'ta} *İsrâîloğulları'na kadâ ettik* {yani, ahdettik} *ki: "Siz yeryüzünde iki defa fesad çıkaracaksınız"* {yani, helâk olacaksınız}...

Bu iki helâk arası 220 senedir.

...ve büyük bir ululukla ululanacaksınız {yani, zelîl edilinceye kadar şiddetli bir şekilde kahredildikçe kahredileceksiniz}.

Buna sebeb ise, Allah'a karşı isyan etmeleri idi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ
وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ
بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ
أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ
وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

5. *İşte o ikisinden ilkinin va'di* {yani, o iki helâkten ilkinin vakti} *geldiğinde, üzerinize çok güçlü kullarımızı* {yani, Bâbil kıralı Mecûsî Buhtunnasr ve adamlarını} *ba'settik/gönderdik de diyar-*

ların aralarına kadar girip araştırdılar {yani, insanları sokaklarda öldürdüler, çoluk-çocuklarını esir aldılar, Beytu'l-Makdis'i tahrib ettiler, oraya leşleri attılar, Tevrât'ı yaktılar, aldıkları esirleri Bâbil'e götürdüler}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...ve (bu) fiile çıkarılmış {yani, gerçekleşmiş/gerçekleşen} *bir va'd oldu.*

Bâbil'de yetmiş yıl kaldılar. Sonra Allah onları, Kirûs b. Mazdek el-Fâris vasıtasıyla esaretten kurtardı ve Beytu'l-Makdis'e geri dönmelerini sağladı. Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

6. *Sonra, size onlara karşı tekrar reddettik/iade ettik [üstünlük verdik] ve size mallar ve oğullar ile imdad ettik* {de sayınız çoğaldı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade ediyor:

...ve sizi nefirce daha da çoğalttık {yani, bundan öncekinden daha fazla adamlarınız oldu}.

Bu halleri de 220 sene devam etti. İçlerinde nebîler oldu.

7. *Eğer ihsan ederseniz* {bu defadan sonra Allah için amel ederseniz}, *kendiniz için ihsan etmiş olursunuz* {da helâk olmazsınız}. *Ve eğer kötülük ederseniz, o da onadır* {yani, isyan ederseniz, kendi aleyhinize isyan etmiş olursunuz}...

Onlar ikinci defa da ma'siyet işlemeye döndüler. Allah da onlara, Nînovâ arzı melîki Antibâhus[5] b. Sîsis er-Rûmî'yi musallat etti. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

...Derken diğerinin va'di {yani, iki helâkten sonrakinin vakti} *geldiğinde, yüzlerinizi kötülemeleri* {yani, yüzlerinizi çirkinleştirmeleri –onları öldürdüler, çoluk-çocuklarını esir aldılar, Beytu'l-Makdis'i tahrib ettiler, oraya leşlerini attılar, alimlerini öldürdüler, Tevrât'ı yaktılar–} *ve evvelki defa ona girdikleri gibi mescide girmeleri* {yani, Antiyâhus b. Sîsis ve beraberindekile-

---

5 Burada "Antibâhus", birkaç satır sonra "Antiyâhus" şeklinde yazılmış. (Çeviren)

rin, tıpkı Mecûsî Buhtunnasr ve arkadaşlarının bundan önce girdikleri gibi Beytu'l-Makdis'e girmeleri} *ve üstün gelip her şeyi mahvettikçe mahvetmeleri* {yani, ellerine ne geçirirlerse yerlebir etmeleri} *için* (düşmanları size tekrar musallat ettik).

(Tedbir ve tedmîr kökünden türeyen lafızların kullanımı açısından), *Ve her birini mahvettikçe mahvettik* {yani, yerlebir ettikçe yerlebir ettik}. (el-Furkân, 25/39) âyeti de bunun gibidir.

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْۚ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَاۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِر۪ينَ
حَص۪يرًا ﴿٨﴾ اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ
الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَب۪يرًا ﴿٩﴾ وَاَنَّ
الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ
الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّن۪ينَ وَالْحِسَابَۜ
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْص۪يلًا ﴿١٢﴾

8. *Ola ki Rabbiniz size merhamet eder* {de öldürüp esir alacak kimseleri size musallat etmez}...

Sonra Allah onları, el-Mıqyâs vasıtasıyla kurtarıp Beytu'l-Makdis'e dönmelerini sağladı. Onlar da orayı imar ettiler. Allah onları tekrar birbirleriyle kaynaştırdı. İçlerinde nebîler gönderdi. Sonra onlara şöyle dedi:

...*Eğer siz dönerseniz, Biz de döneriz* {yani, siz tekrar ma'siyet işlemeye dönerseniz, Biz de daha önce size isabet eden öldürülme ve esir alınma musibetlerinden daha ağırı ile döneriz}...

Onlar yine küfre döndüler ve Yahyâ b. Zekeriyyâ'yı öldürdüler. Allah da onlara Romalı Titus b. İstâtûs'u –Astafâbûs da denilir– musallat etti. O da Yahyâ b. Zekeriyyâ'nın kanının üzerinde Yahudilerden 180.000 kişiyi katletti, ki onlar, Îsâ'yı gözetleyen kişiyi –ki o onlara (Îsâ'ya) benzer

gösterilmişti– öldürenlerdir. Titus bunların çoluk-çocuklarını esir aldı, Tevrât'ı yaktı, Beytu'l-Makdis'i tahrib etti, oraya leşleri attı ve orada domuzları boğazladı. İslâm gelip de Müslümanlar orayı imar edinceye kadar harabe hâlinde kaldı.

...ve Biz cehennemi kâfirler için bir hasîr {yani, ondan ebediyen çıkamayacakları bir mahbus/zindan} *yaptık.*

("Hasîr" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Allah yolunda ihsar olmuş/olunmuş* {yani, kendilerini Allah yolunda habsetmiş [cihada hasretmiş, adamış]} *fakirler içindir ki...* (el-Bakara, 2/273) âyetidir.

9. *Gerçekten bu Kur'ân, aqvam* {yani, asvab [en doğru]} *olana hidâyet* {yani, davet} *eder ve* {o Kur'ân} *sâlihât işleyen* {yani, sevâb kazandıran işler yapan} *mü'minlere* {yani, musaddıklara/tasdikleyicilere}, *muhakkak onlar için kebir/büyük bir ecir* {yani, âhirette azîm/büyük bir karşılık} *olduğunu müjdeler.*

10. *Âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeyenlere gelince, kuşkusuz onlar için de elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırladık.*

11. *İnsan,* {kendisine} *hayır ile du'a edercesine* {yani, ediyor gibi} *şerr ile* {kendisine} *du'a eder...*

Kasdedilen kişi, *...Bize elîm bir azab ver* (el-Enfâl, 8/32) diyen en-Nadr b. el-Hâris'dir.

...İnsan {yani, Âdem} *pek acelecidir.*

Zira kendisine baş tarafından üflenen ruh beline ulaşır ulaşmaz –henüz vücudun tamamını kuşatıp ayaklarına ulaşmadan– Âdem oturmak istedi. Bundan dolayı Allah, *İnsan pek acelecidir* buyuruyor. en-Nadr'ın, azabın acele gelmesini isteyerek kendisine beddu'a etmesi, yaratılışı esnasında Âdem'in acele etmesine benzemektedir. Çünkü o da, ruhun ayaklarına ulaşmasından önce oturmak istemişti. Bundan dolayı bütün insanlar aceleciliği ataları Âdem'den miras almışlardır. İşte Allah'ın, *İnsan pek acelecidir* buyruğu buna işaret ediyor.

12. *Biz gece ve gündüzü iki âyet* {yani, ışık saçan iki alâmet} *kıldık/yaptık...*

Ayın ışığı da, güneşin ışığı gibiydi. O yüzden gece gündüzden ayırdedilemiyordu.

...Sonra gece âyetini {yani, ay alâmetini} *mahvettik/sildik...*

Burada mahvetmekten/silmekten kasıt, ayın ortasındaki siyahlıktır. Ayın 69 cüzü silindi de o, güneşin yetmişte-biri kadar kaldı. Bunun sonucunda gece gündüzden ayırdedilebildi.

...ve gündüz âyetini {yani, gündüz alâmeti olan güneşi} *mubsıra/gösterici kıldık/yaptık* {yani, onun ışığını onda sâbit bıraktık} *ki Rabbinizden bir fadl/lütuf* {yani, rızık} *arayasınız ve* {onun vasıtasıyla} senelerin sayısını ve hesabı bilesiniz. *Biz her şeyi tafsilatıyla tafsil ettik* {yani, apaçık beyan ettik}.

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ
فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اقْرَأْ
كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا
يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَا أَرَدْنَا
أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ
نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

13. *Her insanın tâirini* {yani, hayır veya şerr olsun amelini}, {hesaba çekilinceye kadar kendisinden ayrılmayacak şekilde} *boynunda ilzâm ettik. Kıyâmet Günü onun için, yayılmış halde onu karşılayacak bir kitab çıkarırız.*

Âdemoğlu'nun, içinde amelinin bulunduğu sahifesi [amel defteri] kapatılıp dürülür, sonra Kıyâmet Günü bu amel defteri açılır ve ona yayılmış bir şekilde verilir. Sonra ona şöyle denilir:

14. *Oku kitabını! Bugün hasîb* {yani, bir şâhid/tanık} *olarak üzerine nefsin kâfîdir* {yani, sana karşı kendinden daha iyi bir şâhid/tanık olamaz}.

Çünkü onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrikler değildik* (el-En'âm, 6/23) dediklerinde, Allah Teâlâ dillerini mühürleyecek ve azalarına emir verecek de azalar sahibleri aleyhine, Allah'a şirk koştuklarına, rasûlleri yalanladıklarına dâir şâhidlik edecekler. İşte, *Bugün hasîb olarak üzerine nefsin kâfîdir* buyruğu ile; *Hayır, insan nefsi üzerine basîrdir* {yani, azaları, elleri, ayakları kendileri aleyhine şâhidlik edecektir} (el-Kıyâme, 75/14) buyruğu buna işaret ediyor.

15. *Kim hidâyete ererse, sadece nefsi/kendisi için* {hayra} hidâyete ermiş olur. *Kim de* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düşerse, o da sadece onadır* {yani, nefsi/kendisi aleyhine dalâlete düşmüş olur: dalâletinin günahı kendisine aittir}. *Bir vâzir diğerinin vizrini vizretmez* {yani, kimse bir başkasının günahını yüklenmez}. *Biz* {dünyada îmân etmedikleri takdirde kendilerine azabın ineceğini bildirerek uyarıp korkutan} *bir rasûl göndermedikçe* {dünyada kimseye} *azab etmeyiz.*

Bunun bir benzeri de, *Biz inzâr edicileri [uyarıcıları] olmaksızın hiçbir karyeyi [kasabayı-şehri]* {dünyada} *helâk etmedik* (eş-Şu'arâ, 26/78) âyetidir.

16. *Bir karyeyi* {dünyada azab ile} *helâk etmeyi irade ettiğimiz zaman, onun mütreflerine* {yani, zorbalarına} *emrederiz* {yani, onların zorbalarını sayıca çoğaltırız –onlar da maişetlerinde azgınlaşırlar–} *de onlar orada fısk ederler* {yani, o karyede Allah'a isyan ederler}. *Bunun üzerine üzerlerine söz hakk olur* {yani, Allah'ın ilminde haklarında takdir edilmiş olanın gelmesi vâcib olur} *da onu tedmir eder de ederiz* {yani, azab ile helâk eder de ederiz}.

Böylece Allah Teâlâ Mekke kâfirlerini, şirk koşan ve tekzib eden geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğratmakla tehdit edip korkutuyor.

17. *Nûh'dan sonra nice karnları* {dünyada azab ile} *helâk ettik. Kullarının* {yani, Mekke kâfirlerinin} *zenblerine/günahlarına Rabbinin habîr [haberdar], basîr [âşina] olması kâfîdir* {yani, kullarının: Mekke kâfirlerinin günahlarını Allah'tan daha iyi bilen hiç kimse yoktur, olamaz}.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ
سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا
﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا
﴿٢٢﴾ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا
أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾

18. *Kim* {dünyada} *'âcileyi irade ederse, onun için onda/orada* {yani, dünyada} *dilediğimiz kimseye* {maldan} *irade ettiğimizi âcilen veririz. Sonra, onun için cehennemi kılarız* {yani, onu cehenneme vardırırız}; *mezmûm, medhûr* {yani, Allah indinde matrûd/tardedilmiş} *olarak ona* {ateşte} *yaslanır.*

Âyet, Sakîf'ten üç kişi hakkında: Ferqad b. Yemâme, Ebî Fâtıma b. el-Bahterî ve Safvân ile filan ve filan hakkında inmiştir.

19. *Kim de mü'min* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edici} *olarak âhireti* {yani, ebrarlardan kim de mü'min olarak güzel amellerle âhiret yurdunu} *irade eder ve onun için sa'y ile sa'y ederse* {yani, âhiret için gereği gibi amel işlerse}, *işte onların sa'yleri meşkûr olur* {yani, Allah onların sa'ylerini mükâfaatlandırır ve amellerine karşılık olarak cenneti verir}.

Âyet, müezzin Bilâl ile onun gayri hakkında inmiştir.

20. *Her birine: bunlara da, şunlara da* {yani, berr'e de fâcire de: Müslümanlara da, Sakîflilere de} *Rabbinin a'tâsından* {yani, rızkından} *imdad ederiz ve Rabbinin a'tâsı* {yani, rızkı} *mahzûr de-*

ğildir {yani, tutulmuş/alıkonmuş: menedilmiş (cimrilik edilerek verilmemiş) değildir}.

21. *Onların bazısını bazısına* {yani, fâcirleri: Sakîfli kâfirleri, dünya hayatta rızık bakımından diğer bazılarına: Bilâl b. Rebâh ve beraberindeki ebrarlara} *nasıl tafdil ettiğimize bir bak. Elbette âhiret, derece itibariyle de en büyüktür* {yani, âhiretteki âhiret faziletleri daha azîmdir/büyüktür} *ve tafdil itibariyle de ekberdir/en büyüktür* {yani, dünyadaki fazilet/üstünlük sebeblerinden de daha azîmdir/büyüktür –Bilâl ve beraberindeki mü'minlere âhirette, dünya hayatta fâcirlere: Sakîflilere verilenlerden çok daha büyük faziletler, üstünlükler verilecektir–}.

22. {Ey Nebî!} *Allah'ın beraberinde diğer bir ilah kılma/yapma!...*

Bu, Nebî'nin (s.a), atalarının dînine dönmesine davet edilmesi üzerine söylenmiştir.

...Aksi takdirde mezmûm/zemmedilmiş, {yani, insanlar tarafından levmedilmiş/kınanmış} *mahzûl* {yani, Allah'ın azabında yardımsız kendi başına bırakılmış} *olarak kalırsın.*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babamın el-Huzeyl'den, onun Mukâtil'den, onun ed-Dahhâk'tan, onun da İbn Me‘sud'dan naklettiğine göre, (bundan sonraki âyetin başında bulunan) *ve vassâ rabbuke* [ve Rabbin tavsiye etti] ifadesindeki *vav,* kendisinden sonraki *sad* harfine bitişmiştir;[6] (o nedenle de *ve qadâ rabbuke* şekline gelmiştir).

23. *Rabbin kadâ etti/hükmetti* {yani, ahdetti}: *O'ndan başkasına ibâdet etmeyin* {yani, yalnızca O'nu tevhîd edin}, *ana-babaya ihsan edin. O ikisinden* {yani, ana-babadan} *biri veya ikisi yanında ihtiyarlarsa* {kasdedilen Sa‘d b. Ebî Vakkas'dır}, *onlara, "Üff" deme* {yani, onların işlerini görürken, rahatsız edici pisliklerini temizlerken, "Allahım! Beni onlardan kurtar" gibi bayağı sözler söyleme}, *onları azarlama* {yani, işlerini görürken onlara karşı sert sözler sarfetme}, *onlara kerîm* {yani, yumuşak ve güzel} *söz söyle...*

---

6 Bununla, İsrâ, 17/23 âyetinin ilk kelimesinin, aslında *ve vassâ* olduğuna, fakat yazım hatası sebebiyle *ve qadâ* şekline dönüştüğüne işaret ediyor. Ancak bu, –İbn Me‘sud'un Mushafında böyle olsa bile– mütevâtir olan Mushaf hattına karşı hiçbir şey ifade etmez. (Çeviren)

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ
مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا
فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا
﴿٢٥﴾ وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

24. *...İkisine de rahmetten alçak gönüllülük kanadını indir* {yani, onlara karşı merhametli ol ve yumuşak davran –fakat şirk hususunda onlara itaat etme, zira şirk koşmanı istediklerinde onlara itaat etmemen, kötü davrandığın anlamına gelmez–} *ve* {onların ihtiyaçlarını karşılarken} *de ki: "Rabbim! Onların beni küçükken terbiye ettikleri gibi/için* {yani, küçükken benim ihtiyaçlarımı karşıladıkları gibi/için}, *onlara merhamet et* {yani, onlara lütfunla muamele et}.

Allah'ın, *Nebî ve îmân edenlerin, onların cehennem ashâbı oldukları tebeyyün ettikten sonra –akrabaları dahi olsalar– müşrikler için istiğfâr etmeleri olur şey değildir* {yani, Nebî'nin ve îmân edenlerin müşrikler için istiğfâr etmesi yakışmaz/uygun olmaz} (et-Tevbe, 9/113) buyruğu, *Rabbim! Onların beni küçükken terbiye ettikleri gibi/için, onlara merhamet et* buyruğunu nesh/tahsis etmiştir.

25. *Rabbiniz nefislerinizdekini en iyi bilendir* {yani, O nefislerinizde saklı tuttuğunuz, yanınızda ihtiyarlamaları hâlinde anababanıza karşı beslediğiniz iyilik duygularını en iyi bilendir}. *Eğer salâhlı kimseler olursanız* {yani, onlardan çektiğiniz sıkıntılara karşı ecrinizi Allah'tan bekler veya beklemezseniz}, *kuşkusuz O, evvâblar için* {yani, günahlardan anne babaya itaate dönenler için} *gafûrdur/bağışlayıcıdır.*

26. *Yakınlık sahiblerine hakkını ver* {yani, akrabalık bağını gözet}, *miskine (hakkını ver)* {yani, isteyene/ihtiyacını arzedene tasadduk et}, *ibnu's-sebîle (hakkını ver)* {yani, sizde konaklayan

misafire iyilik ve ihsanda bulunarak hakkını ver}. *Ama tebzir ile tebzir etme [saçıp savurma]* {yani, hakk olmayan yolda infak etme/harcama}.

27. *Doğrusu tebzirciler [saçıp savuranlar]* {yani, hakk olmayan alanlarda mallarını harcayanlar: Mekke kâfirleri}, {ma'siyette} *şeytânların kardeşleridir. Şeytân* {yani, tek başına İblis} *ise, Rabbine karşı kefûrdur/çok nankördür* {yani, âsidir}.

Sonra Allah Teâlâ, miskinlere ve yolculara tekrar dönerek şöyle buyuruyor:

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا
فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا
تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ
كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ
مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ
كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

28. *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti* {yani, Allah'tan sana geleceğini ümit ettiğin bir rızkı} *araman* {yani, beklemen} *sebebiyle onlardan yüz çevirirsen,...*

Buyruk; Habbâb, Bilâl, Mihca' ve 'Ammâr ile benzeri fakirler hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'den kendilerine bir şeyler vermesini istiyor, o ise onlara verecek bir şey bulamadığı için onlardan yüzünü çeviriyor, sesini çıkarmıyordu. Bundan dolayı Allah, *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti araman sebebiyle...* buyuruyor.

...o takdirde onlara meysûr bir söz söyle {yani, "Bir şey olduğunda, size vereceğim" tarzında ma'rûf bir söz söyle: güzel bir va'dde bulun}.

Allah infak hususunda nasıl davranılacağını öğretmek üzere buyuruyor ki:

29. *Elini boynuna bağlanmış kılma* {yani, hakk yolda infakta bulunmayarak cimrilik etme, eli sıkı davranma} *ve onu* {yani, bir şeyler verirken, yanında hiçbir şey bırakmayacak şekilde elini} *büsbütün açma* {çünkü o takdirde, isteyenlere verecek bir şey bulamazsın}...

Bunun bir benzeri de, (Yahudilerin söylediği) *Allah'ın eli bağlıdır* (el-Mâide, 5/64) âyetidir.

...O takdirde {insanlar tarafından} *levmedilmiş/kınanmış, mahsûr olarak kalırsın* {yani, tek başına yapayalnız kalırsın/kimse yanına yaklaşmaz}.

Bunun bir benzeri de, *Ve o bir hasîr* {yani, tek başına yapayalnız} (el-Mülk, 67/4) âyetidir.

30. *Kuşkusuz Rabbin dilediği kimse için rızkı hem bast eder* {yani, genişletir} *hem de ölçülü verir* {yani, dilediği kimseye de bir ölçüye göre verir}. *Elbette O, kullarına* {rızık işinde genişletmek ve bir ölçüye göre vermek hususunda} *habîrdir [haberdardır],* {ona/buna} *basîrdir [âşinadır].*

31. *İmlâq haşyetiyle* {yani, fakirlik korkusuyla} *evlatlarınızı katletmeyin/öldürmeyin* {yani, kız çocuklarınızı diri diri gömmeyin}, *–onları da, sizi de Biz rızıklandırıyoruz– onları katletmek/öldürmek, büyük bir hatadır* {yani, ismdir/günahtır}.

32. *Zinaya yaklaşmayın, doğrusu o bir fâhişedir* {yani, ma'siyettir} *ve kötü bir yoldur* {yani, meslektir/gidişattır}.

O gün için Medine'de –Nûr sûresindeki âyet nâzil oluncaya kadar– zina ile ilgili bir hadd [ceza] yoktu.

33. *Allah'ın* {bağyederek öldürülmesini} *haram kıldığı nefsi, hakk ile olmadıkça* {yani, başkasını öldürdüğü için öldürme hâli dışında} *öldürmeyin. Kim mazlûmen öldürülürse, Biz onun*

{yani, maktulün} *velîsine bir sultân kıldık* {yani, maktulün velîsini katile karşı bir güç ve otorite sahibi kıldık –dilerse onu öldürür, dilerse affeder, dilerse de diyet alır–}. *Öyleyse o da* {yani, maktülün velîsi de} *öldürmekte israf etmesin* {yani, katilden başkasını öldürmesin}, *çünkü o* {Allah'ın, kitabında kendisine böyle bir yetki vermesi dolayısıyla} *yardıma mazhar olmuştur.*

34. *Güçlü çağına* {yani, onsekiz yaşına} *erinceye kadar –en güzel şekilde olması müstesnâ–* {yani, malını arttırıp geliştirmek için olması dışında} *yetimin malına yaklaşmayın...*

Bunu, *Şâyet onlarla ihtilât ederseniz [karışırsanız]* {yani, birlikte yeyip içerek, hizmetçi ve binekleri birlikte kullanarak aynı meskende yaşarsanız}... (el-Bakara, 2/220) âyeti neshetmiştir.

...*ve* {sizinle diğer insanlar arasındaki} *ahdi ifa edin/yerine getirin. Doğrusu* {nakzedildiğinde/bozulduğunda} *ahid mesuliyettir* {yani, Allah bundan/ahidden dolayı âhirette sizi sorguya çekecektir}.

وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَق۪يمِ
ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلاً ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌ
اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لاً ﴿٣٦﴾
وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحاً اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولاً ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهاً ﴿٣٨﴾

35. *Ölçtüğünüzde ölçüyü ifa edin/yerine getirin ve dosdoğru kıstas* {yani, terazi –Rumca'da "kıstas", "terazi" demektir–} *ile tartın. Şu* {yani, eksiksiz ölçmek ve tartmak}, {eksik ölçüp tartmaktan} *hayırlıdır ve te'vîlce en güzeldir* {yani, âhiretteki âkıbeti itibariyle de hayırlıdır}.

36. *Bilmediğin bir şeyin ardına düşme* {yani, şirki gerektiren şeyler söyleme –çünkü Benim bir ortağım bulunduğuna dâir senin bir bilgin yoktur–}.

Sonra onları sakındırarak şöyle buyuruyor:

...Doğrusu sem‘ [işitme/kulak], basar [görme/göz] ve fuâd {yani, kalb}, *bunların her biri ondan* {şirkten} *mesuldür* {yani, âhirette sorumludur}.

37. *Yeryüzünde merah ile* {yani, azametle, böbürlenerek ve büyüklenerek} *yürüme. Doğrusu sen* {böbürlenerek ve büyüklenerek yürüsen de} *yeri hark edemezsin/yırtamazsın ve* {tekebbür ederek} *boyca da* {başınla} *dağlara erişemezsin.*

38. *Şunların hepsinin* {yani, Allah'ın 23. âyetten bu âyete kadarki emir ve nehiylerinin} *kötüsü* {yani, bu âyetlerde verilen emirlerin terkedilmesi ve nehiylerin çiğnenmesi} *Rabbinin indinde mekruhtur/hoşlanılmayan şeylerdir.*

ذٰلِكَ مِمَّٓا اَوْحٰٓى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِؕ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
فَتُلْقٰى فٖى جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ اَفَاَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنٖينَ وَاتَّخَذَ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًاؕ اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظٖيمًا۟ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فٖى
هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُواؕ وَمَا يَزٖيدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُٓ
اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ سَبٖيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى
عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبٖيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ
وَمَنْ فٖيهِنَّؕ وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبٖيحَهُمْؕ اِنَّهُ
كَانَ حَلٖيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذٖينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًاۙ ﴿٤٥﴾

39. {Ey Muhammed!} *Şunlar* {yani, 23. âyetten bu âyete kadarki Allah'ın emir ve nehiyleri} *Rabbinin sana vahyettiği hikmettendir.* {Ey Nebî!} *Allah ile beraber bir ilâh kılma/yapma.* {Eğer bunu yaparsan} *levmedilmiş* {yani, o gün kendini kınayan} *medhûr* {yani, tardedilmiş} *olarak cehenneme atılırsın.*

Bunun bir benzeri de, *Her taraftan itilip kakılarak [duhûran]* {yani, tardedilerek} *kuvvetle atılırlar* (es-Sâffât, 37/8-9) âyetidir.

40. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine de ki:} *“Demek Rabbiniz*

sizi oğullarla [sizin için oğullar] ıstıfâ etti [seçti] de, {Kendisi için} *meleklerden dişiler* {yani, kızlar} *edindi öyle mi?"...*

Bu âyet, *De ki: "Şâyet dedikleri* {yani, Arab müşriklerinin, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dedikleri} *gibi O'nun beraberinde ilâhlar olsaydı"...* (el-İsrâ, 17/42) diye başlayan âyetlerden sonra inmiştir. Kasdedilen ise melekler Allah'ın kızlarıdır diyen Arabların müşrikleridir.

...*"Hakikaten siz,* {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" demekle} *azîm [büyük/ağır] bir söz söylüyorsunuz."*

41. *Andolsun ki biz bu Kur'ân'da* {çeşitli hususlarda} *tasrîf ettik; tezekkür etsinler* {yani, ibret alsınlar} *diye. Fakat o* {Kur'ân} *onların, başka değil nüfûrunu [ürküp kaçmalarını] artırdı* {yani, onların, başka değil Kur'ân'a îmândan uzaklaşmalarını sağladı}.

("Nüfûr" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Hayır, azgınlık ve ürküntü* [nüfûr] {yani, uzaklaşma} *içinde inada dalmışlar* (el-Mülk, 67/21) âyetidir.

42. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Şâyet dedikleri gibi O'nun beraberinde ilahlar olsaydı* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" ve "Bu ilahlar âhirette Allah indinde bize şefaat edecekler" sözleri doğru olsaydı}, *o vakit arşın sahibine* {O'nu mağlub etmek için} *bir yol ararlardı"* {yani, tıpkı yeryüzündeki hükümdarların birbirlerine yaptıkları gibi, onlar da Allah'a üstünlük sağlamak isterler, bunun için çeşitli yöntemlere başvururlardı}.

43. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh* {Allah, onların bühtanlarından nefsini tenzih ediyor} *ve yücedir* {yani, yüksektir}; *hem de kebîr/büyük bir 'uluvv/ululuk ile.*

Bunun bir benzeri de, el-Mü'minûn sûresinde geçmektedir.[7]

Allah Teâlâ, nefsini tazim ederek buyuruyor ki:

44. *Yedi semâ, arz ve onlarda bulunanlar O'nu tesbih ederler* {yani, zikrederler} *ve O'nu hamdi* {yani, emri} *ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur* {yani, herşey O'nun emri ile Allah'ı zikreder}.

---

7 el-Mü'minûn, 23/91 âyetine işaret ediyor.

Her bitki kendi madeninde [kaynağında], *Rabb'lerini hamdi* {yani, O'nun emri} *ile tesbih ederler* (ez-Zümer, 39/75; el-Mü'min, 40/7; eş-Şûrâ, 42/5)}; *Ra'd [gök gürültüsü] O'nu hamdi* {yani, emri} *ile tesbih eder* (er-Ra'd, 13/13). Bitki, canlı veya cansız her mahluk böyledir.

...*Fakat siz onların tesbihlerini fıkhetmezsiniz* {yani, onların Allah'ı zikretmelerini işitemezsiniz}. *Kuşkusuz O,* {şirklerine rağmen onlara karşı} *halîmdir,* {sözleri dolayısı ile onlara} *gafûrdur* {zira, O'nun beraberinde ilahlar bulunduğunu, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylemelerine rağmen, Allah onları dünyada acilen cezalandırmayıp belirlenen süreye kadar azabı ertelemek sûretiyle onlara karşı gafûr olduğunu gösteriyor}.

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak ki Allah semâvât u arzı zeval bulmasınlar diye tutuyor... Doğrusu O halîmdir* {yani, şirklerini görmezden gelmekle halîmdir} *gafûrdur* {yani, azablarını belirlenen süreye ertelemekle gafûrdur} (Fâtır, 35/41) âyetidir.

45. {Namazda veya namaz dışında} *Kur'ân'ı kıraat ettiğin/okuduğun vakit, seninle âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *arasına mestûr bir hicâb [görünmez bir perde/örtü] kılarız/yaparız.*

Âyet, hepsi de Kureyş'ten olan Ebû Leheb ve karısı, Ebu'l-Bahterî, Zema'a –ki ismi 'Amr b. el-Esved'dir–, Suheyl ve Huveytib hakkında inmiştir.

"Mestûr bir hicâb" [görünmeyen bir perde] ile kasdedilen şey, bir sonraki âyette dile getirilmiştir:

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ
أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ
فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ
بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ
إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا
عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾

46. *Ve onların kalblerinin üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, kalbleri üzerine ğıtâ'/perdeler} *ve kulaklarında* {Kur'ân'ı duymasınlar diye} *bir vaqr* {yani, ağırlık} *kılarız/yaparız. Kur'ân'da Rabbini tek olarak* {yani, lâ ilâhe illallâh diyerek} *zikrettiğin vakit, nefretle/ürkerek* [nüfûran] *arkalarına tevelli ederler [döner giderler]* {yani, tevhîdden hoşlanmadıkları için ondan yüz çevirerek kaçar, uzaklaşırlar}.

Ebû Tâlib'in yanına gelen müşriklerin ileri gelenlerine [mele] Nebî'nin (s.a), "*Lâ ilâhe illallâh* deyin, bu sayede Arabların hükümdarları olursunuz, acemler de [Arab olmayanlar da] size itaat eder" demesi üzerine, onlar böyle bir tutum takınmışlardı.

47. {Ey Muhammed! Kur'ân okurken} *seni dinlediklerinde onu ne sûretle dinlediklerini ve onların necvâlarını [kendi aralarında ne konuştuklarını]...*

Onların necvâları [aralarındaki konuşmaları], *Zulmedenler* {aralarında} *o necvâyı sırlaştılar: Bu da, başka değil sizin gibi bir beşer değil midir? Öyleyse siz sezip dururken sihre mi kapılacaksınız?* (el-Enbiyâ, 21/3) âyetinde beyan ediliyor.

Allah'ın, şu buyruğu da bunu dile getirmektedir:

...ve o zâlimlerin {yani, el-Velîd b. el-Muğîre ve arkadaşlarının}, *"(Eğer Muhammed'e ittiba ederseniz), başka değil sihirlenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *bir adama ittiba etmiş olursunuz" dediklerini Biz çok iyi biliyoruz.*

Bunun bir benzeri de, *Zâlimler, "(Eğer Muhammed'e ittiba ederseniz), başka değil sihirlenmiş bir adama ittiba etmiş olursunuz" dediler.* (el-Furkân, 25/8) âyetidir.

48. *Bak senin için nasıl meseller darbettiler* {yani, "Sen bir sihirbazsın" diyerek nebîleri nasıl tavsif ettiler} *de* {hidâyetten uzaklaşıp} *dalâlete düştüler. Artık bir sebîle istitaaları yoktur* {yani, bir yol bulamazlar: senin için, "Sen bir sihirbazsın" sözlerinden dolayı bir çıkışa güçleri yetmez}.

49. *Ve dediler ki: "Biz bir yığın kemik ve rufât* {yani, turâb/toprak} *olduğumuz zaman mı, biz mi* {ölümden sonra} *yeni bir halk ile ba's edileceğiz/diriltileceğiz?"*

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ
إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا
﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿٥٢﴾ وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾

50. {Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "İster* {kuvvet itibariyle} *taş, ister* {şiddet/sertlik itibariyle} *demir olun,* {yakında sizi öldürecek, sonra sizi diriltecek: ölümden sonra size hayat verecektir}...

51. *...isterse göğsünüzde büyüyen* {yani, kalbinizde azametli olan} *herhangi bir yaratık olun,* {hatta isterse ölümün kendisi olun, yine de sizi öldürecek ve ölümden sonra âhirette diriltecektir}. *Hemen "Bizi kim iade edecek"* {yani, ölümden sonra bize kim hayat verecek} *diyecekler. "Sizi evvelki defa fatreden"* {yani, hiçbir şey değilken dünyada sizi ilk olarak halkeden var ya, işte âhirette de sizi diriltecek olan O'dur} *de.*{Bunun üzerine, yeniden dirilişi tekzib ve onunla alay etmek maksadıyla} *sana başlarını sallayacaklar ve, "O ne vakit"* {yani, ölümden sonra diriliş [ba'ʻs]} ne zaman gerçekleşecek} *diyecekler. De ki:* "{Ölümden sonra dirilişin} *yakın olması umulur."*

Sonra Allah, onlardan haber vererek şöyle buyuruyor:

52. *Sizi* {âhirette kabirlerinizden} *çağıracağı gün, O'nun hamdi* {yani, O'nun emri} *ile* {çağırana} *icabet edeceksiniz ve zannedeceksiniz* {yani, sanacaksınız} *ki:* {kabirde}, *başka değil pek az kaldınız.*

İsrâfil, Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde kabir ehlini bir boynuzda [sûra üfleyerek] çağıracak, "Ey dağılmış etler, ey parçalanmış kopmuş damarlar, ey darmadağın olmuş saçlar, ruh üflenmek, amellerinizin karşılığı verilmek ve aranızda hükmedilmek üzere çıkın" diyecektir. Onlar da kabirlerinden çıkacaklar. Münadî seslenmeye devam edecek,

onlar da kabirlerinden çıkıp sesin geldiği tarafa doğru gideceklerdir. İşte, *Derhal onların cümlesi huzurumuza ihzar edilmişlerdir* (Yâ-Sîn, 36/53) âyeti buna işaret ediyor.

53. *Kullarıma* {yani, Ömer b. el-Hattâb'a (r.a)} *söyle: En güzeli söylesinler* {yani, kendilerine şetmedene [kötü/ağır sözler söyleyene] hayırlı sözlerle karşılık versinler}...

Mekke kâfirlerinden biri ona şetmetmiş, Ömer (r.a) da onun üzerine gitmek istemişti. Fakat Allah, affedip bağışlamasını emretti.

Bunun bir benzeri de, *Îmân edenlere söyle: Allah'ın günlerini ümit etmeyenleri bağışlasınlar...* (el-Câsiye, 45/14) âyetidir.

...*Doğrusu şeytân aralarına niza sokar* {yani, aralarını bozar}. *Kuşkusuz şeytân, insan için mübîn/apaçık bir düşmanıdır.*

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَاْ يُعَذِّبْكُمْ
وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلٰى بَعْضٍ
وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ
يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَاِنْ
مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

54. *Rabbiniz sizi* {başkasından} *daha iyi bilir. Dilerse* {tevbenizi kabul ederek} *size merhamet eder veya dilerse* {küfür üzere canınızı alarak} *size azab eder...*

Bunun bir benzeri de, *Ta ki Allah münâfık erkekler ve ve münâfık kadınlara azab etsin* (el-Ahzâb, 33/73) âyetidir.

...*Biz seni onlara bir vekîl* {yani, onlara zorbalık edecek bir kimse} *olarak göndermedik.*

55. *Rabbin semâvât u arzdakileri çok iyi bilir. Andolsun ki nebîlerin bazısını bazısına tafdil ettik...*

Allah onlardan kimiyle konuştu; kimini halîl/dost edindi; kimine kuşları ve dağları musahhar kıldı; kimine büyük bir mülk verdi; kimine ölüleri diriltme, anadan doğma körü ve abraşı iyileştirme mucizesi verdi ve semâya yükseltti. Nebîlerin her biri, diğerine verilmeyen bir özellikle üstün kılınmıştır. İşte bazılarının bazılarına tafdil edilmesinin mahiyeti budur.

...ve Dâvûd'a da Zebûr verdik.

Bu, 150 sûre olup onda herhangi bir hüküm ve bir hadd (belirli bir ceza), bir fariza, bir helâl, bir haram yoktu. O sadece, Allah'ın şânını yüceltme, temcîd ve tahmîdden müteşekkildi.

56. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "O'nun* {yani, Allah'ın} *dûnundan [O'nu bırakıp]* {ilah olduklarını} *zu'm/iddia ettiklerinize* {yani, meleklere} *du'a edin/çağırın* {bakalım, sizden o durr'u: karşı karşıya kaldığınız yedi yıl süren açlığınızı giderebilecekler mi?!}...

Sonra Allah, ibâdet ettikleri meleklerin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

...*Sizden o durru* {yani, Mekke'de meyteyi [ölüyü], köpek ve cîfeyi [kokuşmuş leşleri] yiyecek hale gelene kadar yedi yıl süreyle karşı karşıya kaldığınız açlığı} *gidermeye mâlik olamayacakları gibi, tahvil de edemezler* {yani, melekler sizin üzerinizdeki bu durru/açlığı başkasıyla da değiştiremezler. –Peki nasıl onlara ibâdet ediyorsunuz?!–}.

Bunun bir benzeri de, *De ki: "Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] (ilah olduğunu) zu'm/iddia ettiklerinize du'a edin/çağırın (bakalım. Onlar) semâvât u arzda bir zerre-i miskale* {yani, en küçük karıncaya –ki o, kırmızı karınca diye bilinir ve neredeyse görülemeyecek kadar küçüktür–} *mâlik değillerdir* (Sebe, 34/22) âyetidir.

Sonra Allah, onlara öğüt vererek şöyle buyuruyor:

57. *Onların o du'a ettikleri/çağırdıkları* {yani, o melekler} *Rabb'lerine hangisi daha yakın* {yani, derece itibariyle Allah'a

daha yakın} *olacak diye vesîle* {yani, itaatleriyle zulfe: yakınlık} *ararlar,...*

Bunun bir benzeri de, *O'na vesîle* {yani, Allah'a yakınlık} *arayın* (el-Mâide, 5/35) âyetidir.

...ve O'nun rahmetini {yani, cennetini} *umarlar...*

Bunun bir benzeri de, *İşte onlar Allah'ın rahmetini* {yani, cenneti-ni} *umarlar* (el-Bakara, 2/218) âyetidir.

...ve azabından korkarlar {yani, melekler korkarlar}. *Doğrusu Rabbinin azabı hazer edilmeye değer* {yani, korkup hazer ederler}.

O halde, meleklerin O'na yakın olmayı aradığı gibi, siz de O'na yakın olmanın yollarını arayın. Onların O'nun azabından korktukları gibi, siz de korkun. Onların ümit ettikleri gibi, siz de O'nun rahmetini ümit edin. “Doğrusu Rabbinin azabı hazer edilmeye değer.”

58. *Kıyâmet Günü öncesi helâk etmeyeceğimiz veya şiddetli bir azab ile azab etmeyeceğimiz* {iyi ya da kötü} *hiçbir karye yoktur* {yani, iyi olanlar ölüm ile, kötü olanlar ise dünyadaki azab ile yakalanırlar}. *Şu* {yani, iyi olanların ölüm ile kötü olanların ise dünyada azab ile helâk edilmeleri}, *kitab'da* {yani, ummu'l-kitab'ta: levh-i mahfuz'da} *yazılıdır* {yani, hangi ülkenin ölümle, hangi ülkenin azab ile helâk edileceği levh-i mahfuz'da yazılıdır}.

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ
وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ
إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ۚ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ ۚ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا
كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

59. *Bizi,* {Muhammed (s.a) ile birlikte} *âyetleri göndermekten meneden,...*

‘Abdullâh b. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile el-Hâris b.

Hişâm b. el-Muğîre el-Mahzûmî Nebî'den (s.a), geçmiş nesillere gösterildiği gibi Allah'ın kendilerine de birtakım âyetler/mucizeler göstermesini istediler ve bu sûrede de belirtildiği gibi, *Dediler ki: "Yeryüzünden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana îmân etmeyeceğiz"...* (el-İsrâ, 17/90) âyetinde dile getirilmektedir. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...Bizi,* {kavminin istedikleri gibi} *âyetler göndermekten meneden, başka değil evvelkilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *onları tekzib etmiş/yalanlamış olmalarıdır* {ve Allah'ın da kendilerine azab etmiş olmasıdır. Eğer getirdiğin âyeti yalanlayacak olurlarsa, önceki nesiller gibi bunların da helâk edilmesi gerekir. İşte bundan dolayı onlara âyet/mucize göndermedik}. *Nitekim Semûd'a, bir mubsıra olmak üzere* {yani, gözleriyle görebildikleri} *o dişi deveyi verdik de ona zulmettiler* {yani, o devenin Allah'tan olmadığını iddia ederek inkâr ettiler, sonra onu kestiler}. *Halbuki biz âyetleri, başka değil* {insanları} *korkutmak için göndeririz.* {Eğer onlara îmân etmezlerse, dünyada azaba uğratılırlar}.
>
> 60. *Hani sana, "Kuşkusuz Rabbin o insanları ihata etmiştir"* {yani, "Mekkelileri ilmiyle kuşatmıştır; sana [Nebî'ye], Mekke'nin (s.a) fethini müyesser kılacaktır"} *demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı* {yani, geceleyin Beytu'l-Makdis'te yürütülmeni} *ve Kur'ân'da lanet edilen o ağacı* {yani, zakkûm ağacını} *da insanlar* {yani, Mekkeliler} *için bir fitne kılmıştık/yapmıştık* {yani, olmuştu}. *Biz onları* {onunla: ateş ve zakkûm ile} *korkutuyoruz, fakat o* {korkutma} *onlara, başka değil kebîr/büyük* {yani, şedîd/şiddetli} *bir tuğyan* {yani, dalâlet} *ziyade ediyor.*

Allah, onların hurma ve tereyağına, zakkûm demeleriyle ilgili olarak da, *Doğrusu o ağaç, cehennemin kökünde/dibinde çıkar. Onun tomurcukları şeytânların başları gibidir* (es-Sâffât, 37/63-64) buyuruyor.

Onun tomurcuğu, hurmaya benzemez. Allah Kur'ân'da zakkûm ağacını zikredince Ebû Cehl şöyle demişti:

— Ey Kureyş topluluğu! Muhammed sizi zakkûm ağacı ile korkutuyor. Siz ateşin ağacı yaktığını bilmiyor musunuz?! Muhammed, ateşte ağaç bittiğini iddia ediyor. Siz zakkûmun ne olduğunu biliyor musunuz?

Bunun üzerine ‘Abdullâh b. ez-Zeb‘arî es-Sehmî dedi ki:

— Zakkûm Berberî lisânında, hurma ve tereyağı demektir.

Bunun üzerine Ebû Cehl dedi ki:

— Ey câriye! Haydi bize hurma getir.

O da ona hurma getirdi. Etrafında bulunan Kureyşlilere dedi ki:

— Haydi, Muhammed'in sizi kendisiyle korkuttuğu bu zakkûmdan zıkkımlanın.

Bunun üzerine şânı yüce Allah, *Biz onları korkutuyoruz, fakat o onlara, başka değil kebîr/büyük* {yani, şiddetli} *bir tuğyan ziyade ediyor* buyruğunu indirdi.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا
إِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَءَيْتَكَ
هَٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ
ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ
فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ
مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِى الْأَمْوَٰلِ وَالْأَوْلَٰدِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
سُلْطَٰنٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَّبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ
فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

61. *Hani Biz meleklere* {İblis de onlardandır}, *“Âdem'e secde edin” dedik, hemen secde ettiler...*

Sonra Allah istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...İblis müstesnâ. (O) {büyüklenerek} *dedi ki: “Ben, bir tînden/çamurdan halkettiğin/yarattığın kimseye secde mi edeceğim?!* {Oysa beni ateşten yarattın!}.

62. {Sonra İblis Rabbine} *dedi ki: "Bu bana tekrîm ettiğin* {yani, kendisine secde edilmesini emrederek bana üstün kıldığın Âdem} *de kim oluyor?!* {Ben ateşe, o ise çamura mensub}. *Eğer beni Kıyâmet Günü'ne kadar te'hir edersen* {yani, hayattan faydalandırırsan}, *onun* {yani, Âdem'in} *zürriyetine, pek azı müstesnâ gem takarım"* {onları avucuma alırım da bana itaat ederler}.

İstisnâ ettiği pek az kimseler ise, *Doğrusu Benim has kullarım üzerinde senin bir sultânın* {yani, bir egemenliğin/hâkimiyetin} *yoktur* (el-Hicr, 11/42) âyetinde kasdettikleridir.

63. (Allah) *dedi ki: "Haydi git. Onlardan* {yani, Âdem'in zürriyetinden} *kim* {dînin üzere} *sana ittiba ederse, kuşkusuz* {habîs amelleriniz sebebiyle} *karşılığınız cehennemdir,* {küfre} *tam bir karşılık"* {–ki onlardan azab asla hafifletilmeyecektir–}...

64. ...*"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle* {yani, onları davetinle} *istifzâz et* {yani, ayaklarını kaydır}; *süvarilerin* {yani, İblis'in ma'siyetinde yol alan her binekli} *ve piyadelerin* {yani, Allah'a ma'siyet yolunda yürüyen ve onlardan sana itaat eden cinn ve insanlardan her kimse vasıtası} *ile üzerlerine baskın düzenle* {yani, onların yardımını al}; *mallarına ve evlatlarına ortak ol"* {yani, haram olan her malı ve onların haram kıldıkları hars/ekin ve en'âmı onlara güzel göster}...

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den, o ed-Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen dedi ki: "Kuşkusuz zina, gasb[8] ve haram yoldan gelen her evlad, İblis'e itaat etmekten ve onu Allah'a şirk koşmaktan kaynaklanır."

...*"Onlara,* {"Ölümden sonra diriliş yoktur" diyerek, ğurur-dan/aldanıştan ibaret olan} *va'dlerde bulun! –Fakat şeytân onlara, başka değil bir ğurur/aldanış* {yani, hiçbir şey olmayan bir bâtıl} *va'deder–"...*

65. ...*"Doğrusu Benim kullarım* {yani, muhlis/ihlâslı kullarım} *üzerinde senin bir sultânın* {yani, onları hidâyetten saptırarak küfür ve şirke sürükleyecek bir hakimiyetin} *yoktur. Vekîl* {yani,

8 *Elif* nüshasında "gasb", *Lam* nüshasında "gazab" şeklindedir.

koruyucu ve sığınılacak makam} *olarak Rabbin kâfîdir"* {yani, kimse Allah'tan daha iyi koruyamaz. İşte İblis kötülüğünü bunlara ulaştıramaz}.

66. *Rabbiniz o ki, fadlından* {yani, rızkından} *arayasınız diye sizin için bahrda [denizde, gölde, nehirde] gemileri yürütüyor/yüzdürüyor* {yani, sevkediyor}. *Kuşkusuz O, size karşı çok merhametlidir.*

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا
نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾
أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ
حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ
فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا
كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا
بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُوا
كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

67. *Bahrda [denizde] size bir durr messettiği/dokunduğu* {yani, isabet ettiği} *zaman, du'a* {yani, ibâdet} *ettiğiniz kimseler dâll/kayb* {yani, yok} *olur; yalnızca O müstesnâ* {yani, sıkıntı esnasında yalnızca Allah kaybolmaz, yok olmaz; –öyleyse onlara du'a/ibâdet etmeyin, yalnızca Allah'a du'a/ibâdet edin–}.

Bunun bir benzeri de, *Onların amelleri dall/kayb* {yani, yok} *olur* (Muhammed, 47/1) âyetidir.

...*Fakat* {o Rabb Teâlâ} *sizi* {bahrdan/denizden} *kurtarıp karaya çıkardığında* {yani, rahatlık zamanınızda}, {O'na du'a: ibâdet etmekten} *i'râz edersiniz/yüz çevirirsiniz. Zaten insan* {Allah'ın

kendisini bahrdaki/denizdeki dehşetli hallerden kurtarıp karaya çıkartmak sûretiyle ihsan ettiği nimetlerine karşı} *kefûrdur/çok nankördür* {O'na ibâdet etmez}.

Allah onları korkutarak şöyle buyuruyor:

68. {Sizi denizden çıkartıp sahile kavuştuğunuzda} *kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut* {karada} *üzerinize bir hâsib* {yani, taşlar} *yağdıran bir kasırga göndermesinden emîn misiniz?! Sonra kendinize bir vekîl* {yani, Allah'ın azabından sizi koruyacak bir koruyucu} *bulamazsınız.*

69. *Yoksa sizi tekrar* {yani, diğer bir defa daha} *ona* {yani, denize} *iâde edip...*

(Kullanılan lafızlar bakımından) bunun bir benzeri de, *Sizi ona iade edeceğiz ve tekrar ondan çıkaracağız* (Tâ-Hâ, 20/55) âyetidir.

...üstünüze bir qâsıf {yani, 'âsıf [şiddetli bir fırtına]} *gönderip de küfretmeniz/nankörlüğünüz* {yani, denizde boğulmaktan kurtarmasının ardından karada ahdi bozmanız} *sebebiyle sizi suda boğmasından emîn misiniz?! Sonra Bize karşı ona dâir bir tebî* {yani, size isabet ettirdiğimiz bu azabtan ötürü Bizi sorumlu tutacağınız herhangi bir husus} *bulamazsınız.*

Sonra onlara nimetlerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

70. *Andolsun ki Biz Âdemoğulları'nı tekrîm ettik* {yani, melekler dışında onları bütün canlılardan üstün kıldık. –çünkü Âdemoğulları elleriyle/elleri vasıtasıyla yeyip-içerken, diğerleri: kuşlar ve canlılar doğrudan ağızlarıyla yeyip içerler–}. *Onları karada* {binekler üzerinde} *ve denizde* {yani, denizin içlerini ıslatmadığı gemilerde} *taşıdık, onları* {diğer canlıların rızkından farklı olarak} *tayyibâttan rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın çoğundan* {yani, canlılardan} *bir tafdil ile tafdil ettik* {yani, elleriyle/elleri vasıtasıyla yemelerini sağlamak sûretiyle üstün kıldık}.

71. *Günün birinde her insanı imamları* {yani, her ümmeti kitabları: dünyada işlediği hayır ve şerrin kaydedildiği kitabları} *ile çağıracağız...*

(“İmam” lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Biz her şeyi mübîn bir imamda* {yani, levh-i mahfuz'da} *ihsâ [zabt/tesbit] etmişizdir* (Yâ-Sîn, 36/12) âyetidir.

...*Kimin kitabı sağ eli ile verilirse, işte onlar* {dünyada iken işlediklerinin yazılı olduğu} *kitablarını okurlar ve bir fetîl* {yani, hurma çekirdeğinin yarığı üzerindeki ince zar} *kadar zulme uğramazlar.*

وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهِ
أَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ أَعْمٰى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ
وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ
وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

72. *Kim de bunda* {nimetlere karşı} *kör ise* {yani, kâfir/nankör ise, bunları gördüğü halde tanımaz, Allah'tan geldiklerini bildiği halde onların sahibi olan Rabbine şükretmez, O'nu tanıyıp tevhîd etmezse}, *o âhirette de kördür* {yani, onun için gayb olan ölümden sonra diriliş, hesab, cennet ve ateş gibi âhiretle ilgili hususlarda da daha ileri derecede kördür} *ve sebîlce de [yolca da] en dalâlettedir* {yani, tarîkçe de [yolca da] en hatalıdır}.

73. *Neredeyse seni, sana vahyettiğimizden gayrisini Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi* {yani, Sakîfliler seni, sana gönderdiğimiz vahiyden alıkoyacaklardı}...

(“Fitne” kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Onlara karşı hazer et; Allah'ın sana indirdiğinin bazısından seni fitneye düşürmesinler* {yani, alıkoymasınlar} (el-Mâide, 5/49) âyetidir.

Sakîfliler Nebî'ye (s.a) gelerek dediler ki:

— Biz senin kardeşlerin, dünürlerin ve komşularınız. Bütün Necidliler arasında barışta sana karşı en iyi, savaşta sana en çok zarar vere-

cek olanlarız. Biz Müslüman olursak bütün Necid halkı Müslüman olur. Eğer biz seninle savaşırsak, bizden öte taraflarda yaşayanlar da seninle savaşırlar. Bu sebeble istediğimizi bize ver.

Nebî (s.a) sordu:

— Ne istiyorsunuz?

Cevab verdiler:

— Ganimetlerimizden beşte-bir, mahsullerimizden ise onda-bir almamanı; eğilmemizi (kasıtları, namaz kılmamaktır) teklif etmemeni; putlarımızı ellerimizle kırdırmamanı; alacaklı olduğumuz her fâizi almamıza izin vermeni; borçlu olduğumuz her fâizin silindiğini ilan etmeni; Vec vâdisinin ağaçlarını kestiğini gördüğümüz kimseyi, elbiselerini çıkararak dövmemize müsaade etmeni; avı, kuşları ve ağaçları hususunda bu vâdinin hürmetini Mekke'nin hürmeti gibi kabul etmeni; Benî Mâlik ile el-Ahlâf üzerine bir adamı vali tayin etmeni; Lât ve ‘Uzzâ'yı bir sene olduğu gibi bırakıp ondan yararlanmamızı sağlamanı; bu putlara ibâdet etmeksizin ellerimizle onları kırmakla bizi mükellef tutmamanı istiyoruz, ki böylece bizim senin için ne kadar değerli ve başkalarından üstün olduğumuz insanlar tarafından bilinir.

Rasûlullah (s.a) onlara şöyle karşılık verdi:

— Ganimetleriniz, mahsulleriniz, alacaklı va borçlu olduğunuz fâiz hususundaki isteğinizi kabul ederiz. Ancak, namazdan muaf tutulma isteğiniz hakkında size derim ki: Rükû ve sücûdu olmayan bir dînde hayır yoktur.

Onlar dediler ki:

— Bu iş [namaz: rükû ve sücûd], her ne kadar bizim için bir çeşit küçülmek ise de bunu yapacağız.

Allah Rasûlü sözüne devam etti:

— “Putlarımızı ellerimizle kırdırma” şeklindeki isteğinize gelince, onları, kırmak üzere başkalarını görevlendiririz.

Sonra Nebî (s.a) sustu. Onlar şunu teklif ettiler:

— Bir sene Lât'tan bizi mahrum etme!

Nebî (s.a) onlardan yüz çevirdi, fakat İslâm'dan yüz çevirecekleri

endişesiyle onlara hayır da demek istemiyordu. Sakîfliler Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Eğer Arablar, onların putlarını kırıp da bizim putlarımıza ilişmediğin için seni kınayacak olurlarsa, onlara, "Rabbim bana bir sene boyunca Lat'a ilişmememi emretti dersin."

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a) dedi ki:

— Siz Lât'ı zikrederek Nebî'nin (s.a) kalbini yaktınız, Allah da sizin ciğerlerinizi yaksın. Hayır, sizin bu isteğiniz kabul edilemez; çünkü Cenâb-ı Hakk, kendisinde Allah'a ibâdet edilen bir yerde şirki bırakmaz; ya bütün insanların İslâm'a girdikleri gibi siz de Müslüman olursunuz ya da topraklarınıza gidersiniz.

Bunun üzerine Allah, *Neredeyse seni, sana vahyettiğimizden gayrisini Bize iftira etmen* {yani, Bizim söylemediklerimizi Bize isnad etmen} *için fitneye düşüreceklerdi* {yani, alıkoyacaklardı} buyruğunu indirdi. Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Allah bana, Lâta ilişmememi emretti" demeyi teklif etmişlerdi.

> ...*O takdirde seni halîl* {yani, muhib [sevilen/sevgili]} *edineceklerdi* {yani, yapmanı istedikleri hususları kabul edip onlara itaat etmiş olsaydın o takdirde seni seveceklerdi}.

("Halîl" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Filanı halîl* {yani, muhib [sevilen/sevgili]}... (el-Furkân, 25/28) âyetidir.

> 74. *Şâyet Biz sana sebat vermeseydik* {yani, ey Muhammed (s.a), susmanı sağlamak sûretiyle sana sebat vermeseydik, sen de putların kırılmasını emretmeseydin, o takdirde ma'siyete yaklaşacak}, *neredeyse az da olsa onlara meyledecektin* {yani, kısa bir an onlara meyletmeyi istedin: kısacık bir an böyle bir eğilimin oldu}.

("Rükn" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, ...*rüknüyle* {yani, meyliyle} *tevelli etti/yüz çevirdi* (ez-Zâriyât, 51/39) âyetidir.

> 75. *O takdirde* {yani, istediklerinde onlara itaat ederek az da olsa onlara meyletseydin}, *sana hayatın da, ölümün de katmerlisini tattırırdık* {yani, dünyada da, ölümünden sonra da sana kat

kat azab tattırırdık}. *Sonra Bize karşı bir nasîr* {yani, Bizden, Bizim azabımızdan seni koruyacak hiçbir kimse} *bulamazdın.*

وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ اَقِمِ الصَّلٰوةَ
لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَ عَسٰٓى
اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنٖى مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَاَخْرِجْنٖى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لٖى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَصٖيرًا ﴿٨٠﴾

76. *Neredeyse seni o arzdan/yerden* {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi* {yani, ayıracaklardı/uzaklaştıracaklardı}, *ondan çıkarmak için...*

Âyet, Huyey b. Ahtab ile Yahudiler hakkında inmiştir. Çünkü onlar Nebî'nin (s.a) Medine'ye gelmesinden hoşlanmamış, o'nu kıskanarak şöyle demişlerdi: "Ey Muhammed! Sen de bilirsin ki burası nebîlerin geldiği bir yer değildir. Nebî ve rasûllerin yeri, mahşer toprakları olan Şam [Sûriye] topraklarıdır. Sen Allah'ın, Tihâme topraklarında nebî gönderdiğini ne zaman gördün? Eğer sen gerçekten bir nebî isen haydi oralara git. Fakat senin oraya gitmekten çekiniyorsun, bunun sebebi, Romalıların seni mağlub etmelerinden korkmandır. Şâyet bir nebî isen, –senden önceki nebîleri düşmanlarına karşı koruduğu gibi– Allah seni de koruyacaktır." Bunun üzerine Nebî (s.a) Şam'a gitmek üzere Medine'den çıktı ve ashâbının da kendisine katılmaları için üç mil uzakta Zulhuleyfe'de karargâh kurdu. Bu esnada Cibrîl (a.s) o'na şu âyeti getirdi:

...Neredeyse seni o arzdan/yerden {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi, ondan çıkarmak için. O takdirde kendileri de senin arkandan, başka değil pek az kalacaklardı* {yani, eğer bunu yapsalardı, senin ardından pek az bir süre geçtikten sonra dünyada mutlaka onlara azab edilirdi};...

Bunun üzerine Nebî (s.a) geri döndü.

77. ...*Senden önce gönderdiğimiz rasûllerimizin sünneti veçhile* {yani, Allah'ın ma'siyet işleyenler hakkındaki sünneti: geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamaları hâlinde azaba uğratılmalarıdır}. *Sen Bizim sünnetimizde hiçbir tahvil/değişiklik bulamazsın* {kuşkusuz Allah'ın azaba dâir sözü haktır: bu sünnet, öncekiler ve sonrakiler hakkında birdir}.

78. *Güneşin dülûkünden gecenin ğasaqına kadar salâtı ikame et* {yani, güneşin semânın ortasından kaymasından sonra öğle ve ardından da ikindi namazını; güneşin batış yerindeki kırmızılık kaybolduktan sonra gece karanlığında akşam ve ardından da yatsı namazını dosdoğru kıl} *ve fecrin kur'ân'ını* {yani, sabah namazının kur'ân'ını/okumasını} *da! Kuşkusuz fecrin kur'ân'ı [fecrin okuması] meşhûddur* {yani, gece ve gündüz melekleri hazır bulunurlar}.

Böylece Allah bu âyette beş vakit namazın hepsini cemetmiştir.

79. *Geceden de sana mahsus bir nâfile [fazlalık] olarak* {günahlarının bağışlanmasından sonra} *onunla teheccüd et...*

Allah Nebî'nin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır. Dolayısıyla o, her ne amel işlerse bu onun için bir nâfiledir. ("Nâfile" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Biz* {evlat isteyince} *o'na İshâk'ı ve nâfile* {yani, istediğinden fazla} *olarak Ya'kûb'u bağışladık* (el-Enbiyâ, 21/73) âyetidir.

...*Rabbinin seni mahmûd bir makama* {yani, a'râf ashâbı hakkında şefaat etme makamına} *çıkarması umulur.*

Bu durumda bütün mahlukat ona hamdeder.

Allah'ın, Kendisi hakkında kullandığı *'asâ* [umulur] lafzı, vücub ifade eder.

Bunun üzerine Nebî (s.a), (karargah kurduğu Zulhuleyfe'den) geri döndü. Cibrîl (a.s) da kendisine dedi ki:

80. *Ve de ki: "Rabbim! Beni sıdk/doğruluk girdirmi* {yani, Yahudilere rağmen güvenlik içerisinde Medine'ye} *girdir, sıdk/doğruluk çıkarışı* {yani, Mekke kâfirlerine karşı zafer kazanmış olarak ve

onlara rağmen güvenlik içerisinde Medine'den Mekke'ye} *çıkar ve benim için ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *nasîr bir sultân kıl"* {yani, Mekkelilere karşı bana yardım ve zafer ihsan et}.

Allah da istediğini o'na verdi ve Mekke'nin fethini müyesser kıldı. Mekke'yi fethettiğinde Ka'be'nin etrafında 360 tane put bulunduğunu gördü. Îsâf ve Nâile isimli putlardan biri Rükn-i Yemanî'nin, diğeri de Hacer-i Esved'in yanında bulunuyordu. Nebî'nin (s.a) elindeki sopayla putların tepelerine vurup şöyle diyordu:

وَقُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَٓاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ
اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهِ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾
قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وَمَٓا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ
اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِٓي اَوْحَيْنَٓا
اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾

81. *De ki: "Hakk* {yani, İslâm} *geldi, bâtıl yok oldu* {yani, şeytâna: putlara ibâdet gitti}. *Kuşkusuz bâtıl* {yani, şeytana: putlara ibâdet} *yok olucudur/yok olmaya mahkûmdur"* {yani, gidicidir/gitmeye mahkûmdur}.

Bunun bir benzeri de, *Bakarsın ki o yok olmuştur* {yani, gitmiştir} (el-Enbiyâ, 21/18) âyetidir.

82. *Kur'ân'dan mü'minler için* {kalblere} *bir şifa* {yani, helâl ve haram için bir beyân} *ve* {Kur'ân'a îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmet indiriyoruz.* {Kur'ân} *zâlimlerin ise, başka değil hasarını artırıyor.*

83. *İnsana* {yani, kâfire} {hayır ile} *nimet* {yani, bir rızık} *verdiğimiz zaman,* {du'adan} *yüz çevirir ve yan çizer* {yani, uzaklaşır}.

Ona bir şerr {yani, fakirlik} *messettiği/dokunduğu* {yani, isabet ettiği} *zaman ise,* {hayırdan yana} *pek ümitsiz olur.*

84. *De ki: "Her biri kendi uyarınca hareket ediyor* {yani, iyilik yapan da, kötülük yapan da sahib olduğu tabiata, yoğrulduğu mayaya göre hareket ediyor}. *Rabbiniz kimin sebîlce/yolca en hidâyette olanı daha iyi bilir."*

85. *Sana rûhu soruyorlar...*

Ebû Cehl ve arkadaşları hakkında inmiştir.

...De ki: "Ruh Rabbimin emrindendir"...

Rûh, insan sûretinde pek büyük bir melektir. Arşın dışındaki mahlukâtın tümünden daha büyüktür. O melekler üzerinde bir bekçidir, yüzü insan yüzü gibidir.

...Size ilimden, başka değil az birşey verilmiştir {yani, çok zannettiğiniz sizin yanınızdaki ilim, Benim yanımdakine göre pek azdır}.

Yahudiler Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Tevrât'ta her şeyin bilgisi vardır.

Bunun üzerine Allah Nebî'ye (s.a), {Yahudilere}, *Size ilimden, başka değil az birşey verilmiştir* {yani, sahib olduğunuz Tevrât bilgisi sizin nazarınızda çok olsa bile, Bana göre pek azdır} demesini emretti.

Bunu duyan Yahudiler Nebî'ye (s.a) şöyle dediler:

— Bunu kim söyledi? Allah'a yemin ederiz ki, bunu sana ancak bizim bir düşmanımız söylemiş olabilir.

Bununla Cibrîl'i (a.s) kasdediyorlardı.

Ardından da Yahudiler sordular:

— Peki, ilimden pek az birşey verilmesi, bize mahsus mudur?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Hayır, bütün insanlar için böyledir.

Yahudiler tekrar sordular:

— Senin ve ashâbın içinde mi böyledir?

Nebî cevab verdi:

— Evet.

Bu defa Yahudiler dediler ki:

— Peki, bu iki (çelişik) iddiayı nasıl bir arada ileri sürebilirsin?! Hem sana hikmet verildiğini ve hikmet verilen kimseye pek çok hayır verilmiş olduğunu iddia ediyorsun, hem de sana ancak pek az bir ilim verildiğini söylüyorsun!

Bunun üzerine, *Şâyet arzdaki ağaçlar kalem olsa...* (Lokmân, 31/27) âyeti ile, *De ki: "Şâyet denizler mürekkeb olsa"...* (el-Kehf, 18/109) âyeti nâzil oldu.

86. *Andolsun ki, dilersek* {Kur'ân'dan} *sana vahyettiğimizi gideririz...*

Bu, Nebî'nin (s.a) atalarının dînine davet edilmesi üzerine inmiştir.

...Sonra Bize karşı bir vekîl {yani, sana bunu yapmamızı engelleyecek bir kimse} *bulamazsın...*

Allah şunu istisnâ ediyor:

إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ
لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى
تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾

87. *...Rabbinden bir rahmet olması müstesnâ* {yani, Kur'ân Rabbinin sana özel olarak ihsan ettiği bir rahmettir}. *Gerçekten O'nun sana olan fadlı kebîrdir/büyüktür* {yani, azîmdir –özel olarak böyle bir rahmeti ihsan ettiği için pek büyüktür–}.

88. *De ki: "Andolsun ki, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansalar, onun benzerini getiremezler* {yani, getirmeye kudretleri yetmez}; *birbirine zahîr de [destek de/yardımcı da] olsalar."*

Allah, *De ki: "Haydi onun benzeri uydurma on sûre getirin"* (Hûd, 11/13) buyruğunu da indirmiş, fakat buna da takatleri yetmedi. Sonra Allah onlara, *Haydi onun benzeri bir sûre getirin* (Yûnus, 10/38) diye meydan okudu, fakat buna bile takatleri yetmedi. Allah Nebî'ye (s.a) haber vererek, *De ki: "Andolsun ki, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplansalar, onun benzerini getiremezler birbirine zahîr de [destek de/yardımcı da] olsalar"* buyurdu.

89. *Andolsun ki, Biz bu Kur'ân'da insanlar için her meselden tasrif* {yani, darb} *ettik* {yani, çeşitli işlere dâir her benzetmeden yaptık} *da insanların çoğu küfürden başkasını kabul etmekten kaçındılar* {yani, Kur'ân'ı inkâr ettiler}.

90. *Dediler ki: "Bize arzdan* {yani, Mekke toprağından} *bir pınar* {yani, akan bir pınar} *fışkırtmadıkça sana îmân etmeyeceğiz."*

Ebû Cehl Nebî'ye (s.a) şöyle demişti:

— Şu etrafımızdaki dağları uzaklaştır yahut bize ölüleri dirilt de onlarla konuşalım yahut rüzgârı bize musahhar kıl.

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Buna takatim yetmez.

Bu sefer Ebû Cehl'in amcasının oğlu 'Abdullâh b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile el-Hâris b. Hişâm –ki amca çocuklarıdır– dediler ki:

— Ey Muhammed! Eğer sen kavminin senden istediklerinden hiç birini yapmıyorsan, o zaman bizim de bildiğimiz bir husus ile Allah nezdinde değerli olduğunu gösterecek birşey yap! Mesela atalarının çocukları için, zemzemin yerine Mekke'de bir pınar fışkırt, çünkü su çekmek bize ağır geliyor...

91. ...*"veya senin için hurmalıklardan, üzümlüklerden bir cennet* {yani, bostan} *olsun da aralarından* {yani, hurmalıklar ile üzümlükler arasından} *şarıl şarıl nehirler* {yani, akıp duran pınarlar} *akıtasın"*...

92. ...*"veya iddia ettiğin gibi semâyı üzerimize bir kisef olarak* {yani, bir parça olarak/semânın bir tarafını} *düşüresin yahut bir kabîl* {yani, kefil} *olarak Allah'ı ve melekleri* {gözlerimizle görecek şekilde} *getiresin"*...

أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ
كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا
إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾
قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلٰئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا
عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

93. ...*"veya altından bir evin olsun"*...

— Bunlardan birine gücün yetmiyor ise, o zaman iddia ettiğin üzere semânın bir tarafını üzerimize düşür.

Nitekim Allah, *Dilersek onları yere geçirir yahut üzerlerine semâdan bir kisef* {yani, parça/semâdan bir tarafı} *düşürürüz* (Sebe, 34/9) buyuruyor.

Sonra şöyle dedi:

— 'Abdullâh'ın adına yemin ettiği zat hakkı için diyorum ki: Gözlerimin önünde göğe bir merdiven dayayıp onunla göğe yükselerek Allah'tan, senin O'nun rasûlü olduğuna dâir bir yazı veya bizim sana uymamızı emreden bir yazılı belge getirmediğin, melekler de bunun Allah tarafından yazıldığına şâhidlik etmediği müddetçe ne sana îmân ederim, ne de seni tasdik ederim.

Arkasından şunları ekledi:

— Bununla birlikte Allah'a yemin ederim ki, eğer bunları yapsan dahi sana îmân edip etmeyeceğimi bilmiyorum.

Allah'ın şu buyruğu, *Veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getiresin* {ki Allah bize, senin nebî ve rasûl olduğunu haber versin, melekler de senin Allah'ın Rasûlü olduğuna dâir şâhidlik etsinler} şeklindeki sözlerine işaret ediyor:

> ...*"veya semâya çıkasın, ama* {semâdan} *bize* {senin, O'nun Rasûlü olduğunu belirten} *okuyacağımız bir kitab/mektub* {yani, Allah'tan bir kitab/mektub} *indirmediğin sürece çıktığına da asla îmân etmeyiz"...*

Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...{Ey Rasûl! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimi tenzih ederim! Ben, beşer bir rasûlden başka birşey miyim?"*

Allah onların, "Allah Muhammed'i bir rasûl olarak göndermemiştir" şeklindeki yalanlamalarından Kendini tenzih ederek, o'na, "Ben, beşer bir rasûlden başka birşey değilim" demesini emrediyor.

> 94. *Kendilerine hidâyet* {yani, beyân: Kur'ân –ki o, dalâletten kurtaran bir hidâyettir–} *geldiği zaman, insanları* {yani, Mekke kâfirlerinin reislerini} *îmân etmekten* {yani, Kur'ân'ı tasdik etmekten} *alıkoyan şey onların, "Allah bir beşeri mi rasûl olarak gönderdi?!" demeleridir.*

Âyet, müstehziler/alaycılar ile Bedir'de yemek yedirenler hakkında inmiştir.

> 95. *De ki: "Şâyet arzda mutmain* {yani, orada ikâmet eden} *yürüyen/dolaşan melekler olsaydı, Biz de onlara semâdan melek bir rasûl indirirdik."*

("Mutmain-itminan" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *İtminana erdiğinizde* {yani, mukîm olduğunuzda/ikamet halinde iken} *salâtı ikâme edin [namazı dosdoğru kılın]* (en-Nisâ, 4/103) âyetidir.

> 96. *De ki: "Benimle sizin aranızda şâhid olarak Allah kâfîdir* {yani, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma dâir, Allah'tan daha üstün bir şâhid yoktur}. *Doğrusu O kullarına* {özellikle Muhammed'e (s.a) risâleti vermekle} *habîrdir [haberdardır], basîrdir" [âşinadır].*

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ۜ
وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّاۜ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾
ذٰلِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا
وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَد۪يدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ
الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ
لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾

97. *Allah kimi* {dînine} *hidâyet ederse, hidâyet eren odur. Kimi de* {dîninden} *dalâlete düşürürse, artık onlar için O'nun dûnundan [Allah'ın dışında]* {dalâletten kurtarıp İslâm'a hidâyet edecek} *velîler* {yani, arkadaşlar} *bulamazsın. Onları Kıyâmet Günü* {hesabtan sonra} *yüzü koyun haşrederiz;...*

Nebî'ye (s.a) sordular:

— Peki, yüzü koyun nasıl yürüyecekler?

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Ayakları üzerinde onları yürüten kimdir?

Onlar cevab verdiler:

— Allah'tır.

Bunun üzerine Nebî (s.a) dedi ki:

— Onları ayakları üzerinde yürüten kim ise, yüzü koyun da yürütecek olan O'dur.

...kör, dilsiz ve sağır olarak...

Bu da, onlara, *Yıkılın içerisine, Bana söz söylemeyin* (el-Mü'minûn, 23/108) denileceği zaman olacaktır. O vakit orada ebediyen görmemek üzere kör, ebediyen konuşmamak üzere dilsiz ve ebediyen duymamak üzere sağır olacaklardır.

...Me'vâları {yani, varacakları yer} *cehennemdir. Alevi her din-*

dikçe, onlara bir sa'îr [alev] ziyade ederiz {yani, ateşin alevini artırırız}.

Cehennemin ateşi, kemikleri dışında bir şey kalmamak üzere onları yeyip kömür haline getirmedikçe sakinleşmez. İşte "el-habt" budur. Çünkü ateş onları yedikten sonra, onlara yeni deriler verilecek ve ateş tekrar alevlendirilecek ve bu halleri ebediyen böylece sürüp gidecektir. İşte, *Her habt ettikçe [dindikçe/sakinleştikçe], onlara bir sa'îr [alev] ziyade ederiz* buyruğu buna işaret ediyor.

98. *Şu* {azab ve ateş}, *onların karşılığıdır. Doğrusu onlar âyetlerimize küfrettiler* {yani, Kur'ân âyetlerini inkâr ettiler} *ve "Bir yığın kemik ve ufalanmış toz* {yani, toprak} *olduğumuz halde mi, sahi biz yeniden mi halkedilip/yaratılıp ba's olunacağız" [diriltileceğiz/çıkarılacağız] dediler.*

Onlar, ilk yaratılış gibi yeniden diriltilmeyi kasdetmektedirler. Übey b. Halef ve Ebu'l-Eşeddîn onlardandır.

Allah ibret almaları için şöyle buyuruyor:

99. *Semâvât u arzı halketmiş/yaratmış olan Allah'ın onların benzerini halketmeye/yaratmaya kâdir* {yani, âhirette onlar gibisini yaratma gücüne sahib} *olduğunu görmediler mi* {yani, bilmiyorlar mı –onlar kendilerini yaratanın Allah olduğunu biliyorlar, itiraf ve kabul ediyorlar–}...

Nitekim bu, *Andolsun ki, onlara, "Semâvât u arzı kim yarattı?" diye sorsan. Elbette, "Allah" derler* (Lokmân, 31/25) âyetinden de açıkça anlaşılıyor.

Esasen bundan başka verecekleri bir cevab da yoktur. Buna rağmen onlar Allah'tan başkasına ibâdet ediyorlar. Oysa ki –onların da itiraf ettiği üzere– kendilerini ve semâvât u arzı Allah yaratmıştır. Semâvât u arzın yaratılması ise, küşkusuz insanın yaratılmasından daha azametlidir, daha büyüktür.

...ve onlar için {ölümden sonra diriltilecekleri belirli/müsemmâ} *bir ecel kıldı/yaptı, ki onda rayb* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğinde bir şekk/kuşku} *yoktur. Fakat zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} *küfürden* {yani, ölümden sonra dirilişi inkârdan} *başkasına bakmıyorlar.*

قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ
الْاِنْفَاقِؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى
تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ
فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ
مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ وَاِنّ۪ي
لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ
فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِه۪ لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ
اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفًا ﴿١٠٤﴾

100. *De ki: "Şâyet Rabbimin rahmet hazinelerine* {yani, rızkın anahtarlarına: göklerin kilitlerine} *siz sahib olsaydınız* {yani, rızık elinizde bulunsaydı ve onu paylaştıran siz olsaydınız}, *harcayıp tüketme* {yani, fakir düşme, muhtaç olma} *haşyetiyle tutardınız* {yani, muhafaza eder tutardınız/alıkoyardınız}. *Zaten insan* {yani, kâfir} *çok qatûrdur* {yani, bahîldir/cimridir}.

101. *Andolsun Biz Mûsâ'ya dokuz âyâtı beyyinât* {yani, Arz-ı Mukaddes'te parlayan el ve 'asâ, Mısır'da tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları, dinar ve dirhemlerin üzerlerinin silinmesi mucizelerini} *verdik...*

Bunların ilki 'asâ, sonuncusu ise dinar ve dirhemlerin silinmesidir [tams'dır].

...İsrâîloğulları'na {bunları} *sor.* {Mûsâ} *onlara* {hidâyetle} *geldiğinde, Fir'avn o'na, "Doğrusu ben seni ey Mûsâ, sihirlenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *zannediyorum"*{yani, sanıyorum} *dedi.*

102. {Mûsâ da, Fir'avn'a} *dedi ki: "Andolsun ki bunları* {yani, bu dokuz mucizeyi} *basîretler* {yani, gözleri açan basîret ve hatırlatma} *olmak üzere semâvât u arzın Rabbinden başkasının indirmediğini biliyorsun* {yani, hiç kimse bu âyetlerin benzerini dahi getirmeye güç yetiremez}. *Doğrusu ben de seni ey Fir'avn* {–ki ismi, Feytûs idi–} *mesbûr* {yani, mel'ûn} *zannediyorum* {yani, sanıyorum}.

103. *Bunun üzerine onları o arzdan* {yani, Mısır topraklarından} *istifzâz etmeyi irade etti...*

("İstifzâz" lafzının kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Neredeyse seni o arzdan* {yani, Medine topraklarından} *istifzâz edeceklerdi* {yani, ayıracaklardı/uzaklaştıracaklardı}, *ondan çıkarmak için...* (el-İsrâ, 17/76) âyetidir.

...Biz de onu, beraberindekilerle {yani, ordusuyla/askerleriyle} *birlikte tümünü suda boğduk.*

104. *Onun* {yani, Fir'avn'un} *ardından İsrâîloğulları'na,* {onlar Çin nehri ötesinde 70.000 kişi oldukları, beraberlerinde de Tevrât bulunduğu halde} *dedik ki: "O arza yerleşin"...*

Bu, Mûsâ'dan ve Yûşa' b. Nûn'dan sonra olmuştur.

..."Âhiret va'di {yani, âhiret mîkâtı: Kıyâmet Günü} *gelince, sizi* {yani, Mûsâ kavmini} *lefîf* {yani, toplu} *olarak getireceğiz.*

Onlar, Çin'in ötesinde idiler. Bir buçuk sene zarfında Beytu'l-Makdis'ten 6.000 fersahlık yol aldılar. Kendileri ile diğer insanlar arasında Urduf adında akan kumdan bir nehir vardı. Bu nehir Her Cumartesi donuyordu. Çünkü İsrâîloğulları nebîleri öldürmüş, putlara ibâdet etmişlerdi. Aralarındaki îmân edenler, "Allahım! Bizimle onların arasını ayır" diye du'a ettiler. Bunun üzerine Allah, Beytu'l-Makdis'ten Çin'in ötesine yerin altından bir dehliz var etti; o dehlizde yol aldıkça önleri açılıyor, arkaları kapatılıyordu. Yine Allah onların önünde ateşten bir direk yarattı ve üzerlerine menn ve selva indirdi. Bütün bunlar onların yolculukları esnasında olmuştu. İşte, *Mûsâ'nın kavminden de* {yani, İsrâîloğulları'ndan da} *hakka hidâyet eden* {yani, hakka davet eden} *ve onunla adalet yapan bir ümmet* {yani, bir usbe/topluluk} *vardır* (el-A'râf, 7/159) âyetinde işaret edilenler bunlardır. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yürütüldüğü gece Nebî (s.a) bunların yanına uğrayıp onlara ezanı, namazı ve Kur'ân'dan bazı sûreleri öğretti de onlar Müslüman oldular. İşte bunlar günahları bulunmayan, geceleyin de hanımlarıyla birlikte olan mü'minler topluluğudur. Nebî (s.a) ile birlikte onların yanına varan Cibrîl (a.s), onlara selâm vermeden önce onlar ona selâm verdiler. Nebî'ye (s.a) de, "Şâyet ümmetin arasında işlenen günahlar olmasaydı melekler onlarla tokalaşacaktı" dediler.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا
وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ
وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ
سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ
وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَا تَدْعُوا
فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

105. *Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} {levh-i mahfuz'dan Muhammed'e} *hakk olarak indirdik...*

Mekke kâfirlerinin yalanlaması üzerine Allah, *Biz onu* hakk olarak indirdik buyurdu.

...*O da hakk olarak indi* {yani, Cibrîl onu, bir amaç bulunmadan bâtıl olarak indirmedi}. *Seni de, başka değil* {cennet ile} *müjdeleyici ve* {ateşten} *uyarıcı olarak gönderdik.*

106. *Biz onu bir qur'ân [hitabe] olmak üzere ayırdık* {yani, onu bir defada cümleten [topluca/toptan] indirmedik, parça parça beyan ettik –onun ilki ile sonu arasında yirmibeş yıllık bir süre bulunuyor–},...

Bunun bir benzeri de, *O Kur'ân o'na cümleten [topluca/toptan] indirilmeli değil miydi?!* (el-Furkân, 25/32) âyetidir.

...*ki insanlara onu muks* {yani, –hafaza için– tertîl} *üzere okuyasın ve onu tenzîlen inzâl ettik* {yani, Kur'ân âyetlerini ardı arkasına bölümler hâlinde indirdik}.

107. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân edin veya îmân etmeyin* {yani, Kur'ân'ı ister tasdik edin, ister tasdik

etmeyin}. *Kuşkusuz ondan* {yani, bu Kur'ân'dan} *önce kendilerine* {Tevrât ile} *ilim verilenlere* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarına} {Kur'ân} *tilavet edilince, çeneleri* {yani, yüzleri} *üstü kapanıp secde ederler"...*

108. *...ve* "{Kur'ân'ı indiren} *Rabbimizi tenzih ederiz* {o, Allah'tandır}. *Hakikaten Rabbimizin* {Tevrât'taki} *va'di, fiile çıkarılmıştır"* {yani, onu Muhammed'e indireceğine dâir va'dini gerçekleştirmiştir} *derler...*

109. *ve ağlayarak çeneleri üstü* {yani, yüzleri üstü secde ederek} *kapanırlar ve bu, onların huşûunu ziyade eder* {yani, Kur'ân: Kur'ân'daki va'd ve va'îdler/tehditler onların tevazuunu arttırır}.

110. *De ki: "Allah diye du'a edin veya Rahmân diye du'a edin"...*

Müslümanlardan biri namaz kılarken, Allah ve er-Rahmân diyerek du'a etti. Ebû Cehl b. Hişâm dedi ki:

— Muhammed ve arkadaşları tek Rabbe ibâdet ettiklerini iddia etmediler mi?! Peki buna ne oluyor da iki Rabbe du'a ediyor. Siz Allah'ın ayrı bir isim, Rahmân'ın ayrı bir isim olduğunu bilmiyor musunuz?!

Etrafındakiler cevab verdiler:

— Evet.

Bunun üzerine Allah, *De ki: "Allah diye dua edin veya Rahmân diye dua edin..."* buyruğunu indirdi. Nebî (s.a) adamı çağırarak dedi ki:

— Ey filan kişi! İster Allah diye du'a et, ister Rahmân diye du'a et. Müşriklerin burnu varsın yere sürtülsün.

..."Hangisi ile du'a ederseniz edin {yani, o ikisinden hangisi ile du'a ederseniz edin, du'anızda o ikisinden hangisini söylerseniz söyleyin}, *en güzel isimler* {yani, Haşr sûresindeki ve Kur'ân'ın diğer yerlerindeki en güzel isimler} *O'nundur." Bununla beraber, salâtını cehretme...*

Nebî (s.a) Mekke'de iken Safa'nın yanında, Ebû Süfyân'ın evine yakın bir yerde namaz kılıyordu. Bir gün Sabah namazını kılarken yüksek sesle Kur'ân okudu. Bunun üzerine Ebû Cehl dedi ki:

— Ne diye Allah'a iftira ediyorsun?

Onun sözünü duyunca Nebî sesini kıstı. Bu sefer ashâbı Kur'ân'ı işitemez oldu. Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Kureyşliler! Benim Ebû Kebşe'nin oğluna yaptığımı gördünüz mü? Nihâyet o sesini kıstı.

Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> *...Bununla beraber, salâtını cehretme* {yani, müşriklerin duyup da sana eziyet edecekleri şekilde namazında kıraatini yükseltme} *ve onu gizleme* {yani, ashâbının duyamayacağı kadar Kur'ân'ı gizli okuma}; *şu ikisi arası* {yani, sesini yükseltmek ile alçaltmak arasında} *bir yol tut!*
>
> 111. *Ve de ki: "Hamd* {bana bu âyeti öğreten} *o Allah'a ki, bir veled edinmedi* {yani, 'Uzeyr'i, ne de Îsâ'yı çocuk edindi}, *mülkünde* {meleklerden} *O'na bir ortak da yoktur ve O'na zülden bir velî de yoktur"* {yani, hoşlarına gitmeyen bir işle aniden karşılaştıkları vakit insanların yardım umdukları gibi, âcizliğinden ötürü yardımına ihtiyaç duyacağı bir yakını, arkadaşı da yoktur}...

Çünkü Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur"; Hıristiyanlar, "Mesih Allah'ın oğludur"; Arablar ise, "Allah'ın meleklerden ortağı vardır" diyordu. Allah onların yalancı olduklarını belirterek, söylediklerinden Kendini tenzih edip *Ve de ki: "Hamd* {bana bu âyeti öğreten} *o Allah'a ki, bir veled edinmedi* {yani, 'Uzeyr'i, ne de Îsâ'yı çocuk edindi}, *mülkünde* {meleklerden} *O'na bir ortak da yoktur ve O'na zülden bir velî de yoktur"* {yani, hoşlarına gitmeyen bir işle aniden karşılaştıkları vakit insanların yardım umdukları gibi, âcizliğinden ötürü yardımına ihtiyaç duyacağı bir yakını, arkadaşı da yoktur} buyruğunu indirdi.

> *...O'nu tekbir ettikçe et* {yani, ey Muhammed O'nu edebildiğin kadar tazim et. Kuşkusuz kim Allah'ın bir çocuğu ya da ortağı olduğunu iddia ederse, O'nu tazim etmiş olmaz. O bakımdan sen O'nu Hıristiyanların, Yahudilerin ve Arabların isnadlarından tenzih et}.

18. KEHF SÛRESİ

Medine'de inen, *Hamd o Allah'a ki, ... hangisi daha güzel amel işleyecek* (Kehf, 18/1-7) âyetleri hariç, bütünüyle Mekkî olan Kehf sûresi, 110 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۜ ﴿١﴾ قَيِّمًا

لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ

أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ ۚ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ

مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hamd o Allah'adır ki,...*

Yahudiler, "Muhammed, kendisine indirilen kitabta ihtilaf olmadığını iddia ediyor. Eğer o, kendisine indirilen kitabın Allah'tan olduğu iddiasında doğru ise, getirdiği bu kitabta birbirini tutmayan ifadelerin bulunmaması gerekir. Çünkü Tevrat'ın her bölümü ayrı bir husus hakkında inmiştir" demişlerdi. Onların bu sözleri hakkında Allah, *Hamd o Allah'a ki...* buyruklarını indirdi.

...kuluna o Kitabı {yani, Kur'ân'ı} *indirdi, onda bir 'ıvec* {yani, ihtilâf/tutarsızlık} *kılmadı/yapmadı.*

2. {Onu} *kayyim* {yani, müstakîm/dosdoğru} *olarak* {indirdi}, *ki* {Muhammed Kur'ân'da bulunanlarla} *O'nun ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *şiddetli bir be's* {yani, azab} *ile inzâr etsin...*

Bunun üzerine Nebî (s.a) Yahudilere dedi ki:

— Ben sizi Allah'a çağırıyor ve O'nun azabını bildirerek inzâr ediyorum. Eğer tevbe ederseniz, kötülüklerinizi örter ve size ecirlerinizi iki kat verir.

Ka‘b b. el-Eşref, Ka‘b b. Esîd, Huyey b. Ahtab, Ehl-i Kaynuka'dan Finhâs el-Yahudi dediler ki:

— ‘Uzeyr Allah'ın oğlu değil mi? Sen de onun Allah'ın oğlu olduğunu söyle!

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Allah'ın bir evladının olduğunu iddia etmekten Allah'a sığınırım. Aksine ‘Uzeyr Allah'ın bir kuludur.

Bu sefer Yahudiler dediler ki:

— Biz kitabımızda onun böyle olduğunu görüyoruz, atalarımız da bize onu böyle tahdis etti.

Nebî (s.a) üzülerek onlardan ayrıldı.

Ebû Bekr, Ömer, Osmân b. Maz‘ûn ve Zeyd b. Hârise (r.a) Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Onların bu söyledikleri ve küfürleri seni üzmesin. Kuşkusuz Allah bizimle beraberdir.

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...ve sâlih ameller işleyen mü'minlere* {yani, sözü geçen bu kimselere} {Kur'ân'da bulunan sevabları} *müjdelesin: onlar için hasen/güzel bir ecr* {yani, kerîm bir karşılık: cennet} *vardır...*
>
> 3. ..,*Ebediyen onda* {yani, karşılık olarak o cennette} *kalacaklar* {yani, onda mukîm olacaklar/ikamet edecekler}...

Sonra Yahudileri zikrederek buyuruyor ki:

> 4. ...*ve* {Muhammed (s.a)}, *"Allah veled* {yani, ‘Uzeyr'i evlat} *edindi" diyenleri inzâr etsin.*

Allah onlara şöyle cevab veriyor:

> 5. *Oysa onların ve atalarının ona* {(yani, Allah'ın veled edindiğine)} *dâir bir ilmi yoktur...*

Çünkü onlar, "Biz kitabımızda onun böyle olduğunu görüyoruz, atalarımız da bize onu böyle tahdis etti" demişlerdi.

> ...*Ağızlarından çıkan kelime* {yani, "‘Uzeyr Allah'ın oğludur" sö-

zü} *ne büyük* {yani, azametli/ağır}. *Başka değil bir yalan söylüyorlar.*

Allah, onların bu sözlerine üzülen Nebî'ye (s.a) buyurdu ki:

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْاَرْضِ ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَع۪يدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ اَمْ حَسِبْتَ
اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّق۪يمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا
﴿٩﴾ اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَٓا اٰتِنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰٓ اٰذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِن۪ينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ
اَحْصٰى لِمَا لَبِثُٓوا اَمَدًا ﴿١٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ
فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ
اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا۬
مِنْ دُونِه۪ٓ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ قَوْمُنَا
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

6. *Şimdi bu hadîse îmân* {yani, Kur'ân'ı tasdik} *etmiyorlar diye eserleri üzerine esef ederek* {yani, onlara üzülerek} *kendine mi kıyacaksın* {yani, onların bu yaptıklarına üzüldüğünden ötürü az kalsın kendini öldüreceksin}.

Bunun bir benzeri de, *Mü'min olmuyorlar diye* {üzüntüden} *kendine mi kıyacaksın* {yani, kendini öldüreceksin} (eş-Şu'arâ, 26/3) âyetidir.

7. *Biz arzdaki şeyleri* {yani, bitkileri –yıl be yıl–} *onun için bir ziynet yaptık/kıldık, ki onları belâlandıralım* {yani, ibret almaları-

nı sağlayalım}; *hangisi* {(ibret alıp da)} *daha güzel amel işleyecek diye.*

8. *Bununla beraber Biz onun* {yani, arzın} *üzerindeki şeyleri* {âhirette} *cürüz bir sa'îd kılacağız/yapacağız* {yani, dümdüz ve pürüzsüz bir toprak yapacağız –üzerinde ilk yaratıldığı gibi ne bir dağ, ne bir bitki kalacak–}.

9. *Yoksa sen kehf ü raqîm ashâbının, Bizim âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın* {yani, Biz sana geçmiş ümmetlerin durumlarına dâir vahiyler gönderdik, insanların çeşitli halleriyle ilgili bilgiler öğrettik. Ashâb-ı Kehf'ten önce ve sonra olanları da anlattık. Bizim bu anlattıklarımız Ashâb-ı Kehf'in durumundan daha hayret vericidir. Ashâb-ı Kehf'e dâir anlatılanlar Bizim sana vahyettiklerimizden daha hayret verici, şaşırtıcı değildir}.

"Kehf", dağda bulunan mağara gibi oyuklara denilir. Buradaki Kehf'in adı Bancilûs idi. "Raqîm" ise, biri Mâtûs, diğeri Astûs adında sâlih ve kadı olan iki kişinin yazdıkları bir yazıdır [kitabtır/kitabedir]. Zorba Dakyûs'un evinde bulunan bu iki kişi îmânlarını gizliyorlardı. Zikredilecek birtakım gençler bu Dakyûs denilen kıraldan kaçmışlardı. Bu iki kadı, bu gençlerin durumunu kurşundan bir levhaya yazıp onu bakırdan bir sandukaya koymuşlar, daha sonra bunu mağaranın kapısını örtmek üzere inşa ettikleri duvarın içine yerleştirerek, "Belki Allah bu gençlerin durumunun öğrenilmesini sağlar, böylece bu kitabeyi okuyarak durumlarını öğrenirler" demişlerdi. Allah bunlar hakkında, *Yoksa sen kehf ü rakîm ashâbının, Bizim âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın?* buyurdu.

"Raqîm", iki kadı'nın yazdıkları bir yazıdır [kitabtır/kitabedir]. Nitekim Allah, *Hayır, doğrusu füccârın kitabı siccîndedir. Siccîni sana ne idrak ettirdi? Merqûm bir kitab* {yani, yazılmış bir kitab} (el-Mutaffifîn, 83/7-9) buyuruyor.

Böylece bu kitabın durumunu o'na bildirdi.

Ebû Cehl, Kureyşlilere dedi ki:

— Bizden birkaç kişiyi Yahudilere gönderelim de bu adamın bir nebî mi, yoksa bir yalancı mı olduğunu sorsunlar. Çünkü kanaatimize göre onunla ilişkimizi sona erdirmeliyiz.

Bunun üzerine aralarında en-Nadr b. el-Hâris ile ‘Ukbe b. Ebî Mu‘ayt'ın da bulunduğu beş kişiyi gönderdiler. Bunlar Medine'ye varıp Yahudilere dediler ki:

— Yanınıza, içimizde ortaya çıkan ve daima gelişme gösteren bir iş dolayısıyla geldik. Biz bundan hoşlanmıyoruz. Dînimizi bozacağından, işimizi içinden çıkılamayacak hale getireceğinden korkuyoruz. Kendisi önemsiz, fakir ve yetim birisidir. O Rahmân'a çağırıyor, biz ise Rahmân diye sadece Museylimetu'l-Kezzab'ı biliyoruz. Siz o'nun fesadı ve savaşmayı emrettiğini de biliyorsunuz. Onun iddia ettiğine göre bunları kendisine bildiren Cibrîl'dir (a.s). Cibrîl ise sizin düşmanınızdır. Şimdi bize söyleyin, Kitabınızda o'na dâir bir bilgi buluyor musunuz?

Yahudiler cevab verdiler:

— Biz o'nun niteliklerinin söylediğiniz gibi olduğunu görüyoruz.

Bunun üzerine Mekkeliler dediler ki:

— Ama kavmi arasında yaş ve şeref itibariyle o'ndan daha ileri olanlar var. Bu sebeble biz o'nu tasdik etmiyoruz.

Yahudiler dediler ki:

— Biz kitabımızda, insanlar arasında o'na karşı en sert ve kaba davranacak olanların o'nun kavmi olduğunu görüyoruz. İşte ortaya çıkacağı zaman da bu zamanlardır.

Bu sefer Mekkeliler dediler ki:

— Ona yalnızca yalancı Müseylime öğretiyor. Bu nedenle siz bize –Müseylime de dahil– bir nebîden başka kimsenin bilemeyeceği bazı hususları bize söyleyin ki biz de o'na soralım.

Yahudiler dediler ki:

— Ona şu üç hususa dâir sual sorun. Eğer bunlara doğru cevab verirse, o bir nebî, aksi takdirde bir yalancıdır. Ashâb-ı Kehf'e, kıral Zülkarneyn'e ve rûha dâir sual sorun!

Ardından da Mekkelilere Ashâb-ı Kehf, Zülkarneyn ve rûh hakkında bilgi verdiler.

Mekkeliler kavimlerine dönüp edindikleri bilgileri aktardılar. Sonra Ebû Cehl, beraberindekilerle birlikte Nebî'nin (s.a) yanına vararak o'na dedi ki:

— Ey ‘Abdulmuttalib'in oğlu! Biz sana üç hususa dâir sual soracağız. Şâyet onları bilirsen doğru, aksi takdirde yalancısın demektir. O zaman bizim ilahlarımızı diline dolamayı bırakacaksın.

Nebî (s.a) şöyle karşılık:

— Bu üç husus nedir? Bana dilediğinizi sorabilirsiniz.

Cevab verdiler:

— Sana Ashâb-ı Kehf'i soruyoruz, ki bize bunlara dâir bilgi verilmiş bulunuyor. Sana Zülkarneyn'i soruyoruz, ki bize onun hayret verici durumu bildirilmiş bulunuyor. Sana rûhu soruyoruz, ki bize onun hakkında bilgi verildi. Şâyet bu soruların cevabını bilirsen, bu söylediklerinde mazursun. Eğer bilemeyecek olursan, o takdirde sen aldanmış ve büyülenmiş birisisin.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Yarın gelin, size bunların cevabını bildireyim.

İstisnâ yapmadığı [inşâallah demediği] için Nebî (s.a) üç gün bekledikten sonra Cibrîl (a.s) yanına geldi. Nebî (s.a) dedi ki:

— Ey Cibrîl! Kavmim bana üç hususa dâir sual sordu.

Cibrîl (a.s) karşılık verdi:

— Ben de sana onların cevabını getirdim. Allah Teâlâ, *Sen kehf ü rakîm ashâbının âyetlerimizden bir acibe olduklarını mı sandın?* buyuruyor.

Böyle dedikten sonra Allah'ın onların durumuna dâir verdiği haberleri aktardı. Şöyle ki:

> 10. *Hani o fitye [genç yiğitler] o kehf'e çekildiler de dediler ki: “Rabbimiz! Bize ledünnünden* {yani, indinden/yanından} *bir rahmet* {yani, bir rızık} *ve bizim için işimizden bir reşed* {yani, kolaylık} *ver.”*

Buyrukta takdim vardır {(yani, “işimizden bir reşed ver ve bize indinden bir rahmet gönder” takdirindedir)}.

> 11. *Bunun üzerine Biz de nice seneler* {yani, 309 sene} *mağarada* {uyutarak} *onların kulakları üzerine darbettik.*

12. *Sonra,* {uykularının ardından} *onları ba'settik/uyandırdık, ki iki hizbden* {yani, onların mü'min ve müşriklerinin} *hangisinin* {uykuda iken} *bekledikleri süreyi/müddeti daha iyi hesab ettiğini bilelim* {yani, görelim}.

Onların mü'minleri –ki o genç delikanlıların durumlarını yazanlardır– bunların [ashâb-ı kehf'in] mağarada kaldıkları/uykuda geçirdikleri süreyi o toplumun kâfirlerinden daha iyi biliyorlardı. Gençler uykularından uyandırılınca, karyeye/şehre gittiler ve bütün şehir ahâlisi teslim oldu.

13. *Biz sana onların nebe'lerini/haberlerini hakk ile kıssa ediyoruz: "Doğrusu onlar Rabb'lerine îmân eden* {yani, Rabb'lerinin tevhîdini tasdik eden} *fitye idiler [genç yiğitlerdi]. Biz de* {kavimlerinden ayrılıp uzaklaştıkları vakit} *hidâyetlerini ziyade ettik/artırdık...*

14. *...ve kalblerine* {îmân ile} *rabtettik. O vakit ki dikilip de* {yani, ayakları üzerine kalkıp da/kıyam edip de} *dediler ki: "Bizim Rabbimiz* {odur ki}, *semâvât u arzın [gökler ve yerin] rabbidir. O'nun dûnundan/berisinden ilahlara* {yani, Allah'ın gayri bir rabbe} *du'a etmeyiz/çağırmayız* {yani, kavmimizin yaptığı gibi Allah'ın gayri bir rabbe ibâdet etmeyiz}. {Eğer böyle birşey yapacak olursak} *o takdirde* {Allah'a karşı} *şatat* {yani, cevr [zulüm]} *söylemiş oluruz"...*

("Şatat" lafzının kullanımı/manası açısından), *Şatat yapma ve bizi hidâyete ilet* (Sâd, 38/22) ile, *Doğrusu bizim sefihimiz Allah'a karşı bir şatat söylüyormuş* (el-Cinn, 72/4) âyet-i kerîmeleri de bunun benzeridir.

15. *..."Şu bizim kavmimiz O'nun dûnundan/berisinden* {kendilerine ibâdet ettikleri sahte/uydurma} *ilâhlar edindiler. Onlara* {yani, bu sahte/uydurma ilâhların ilâh olduklarına} *dâir beyyin/açık bir hüccet/delil getirselerdi ya! Artık* {O'nunla birlikte başka ilâhlar bulunduğunu iddia ederek} *Allah üzerine bir yalanı iftira edenden/uydurandan [Allah'a yalan isnad edenden] kim daha zâlimdir"* {yani, hiç kimse ondan daha zâlim değildir/olamaz}...

وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُۤا اِلَى الْكَهْفِ
يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِه۪ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ
مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ
عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ
وَهُمْ ف۪ي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾

16. ...*"Madem ki Allah müstesnâ, onlardan ve onların* {Allah'ın dûnundan} *ibâdet ettiklerinden* {yani, uydurma ilahlardan} *itizâl ettiniz/ayrıldınız"...*

..."Allah müstesnâ" diye yaptıkları istisnâ, O'nu tanımaktan ayrılmayın" demektir. Çünkü onlar Allah'ın rabb'leri olduğunu, kendilerini ve eşyanın tümünü O'nun yarattığını biliyorlardı.

...*"o halde mağaraya çekilin"* {yani, ulaşın/varın}...

(Aynı kökten gelen lafzın kullanımı açısından), *Hani o kayaya çekildiğimiz* [aveynâ] *vakit...* (el-Kehf, 18/63) âyeti de buna benziyor.

...*"Rabbiniz sizin için rahmetinden* {yani, rızkından} *neşretsin* {yani, bastetsin [yaysın]} *ve sizin için işinizden rıfk* {yani, size kolay} *olanı hazırlasın"* {Allah da onlar için mağarada uyumayı hazırladı}.

Bunlar genç yiğitlerin söyledikleri sözlerdi.

17. *Doğduğu zaman güneşin mağaralarından sağ tarafa yöneldiğini* {yani, onlara değmeyip mağaralarından yana meylettiğini}, *battığında da* {güneşin onlara değmeden} *onların sol tarafından kaydığını ve onların da onun genişçe bir yerinde* {yani, mağaranın bir zâviyesinde/köşesinde} *bulunduklarını görürdün. Şu* {yani, bu genç yiğitlerin durumu ile ilgili zikredilenler}, *Allah'ın âyetlerindendir* {yani, alâmetlerinden ve sanatındandır}. *Allah kimi* {dînine} *hidâyet ederse, o mühtedidir [hidâyettedir] ve kimi de* {dîni olan İslâm'dan} *idlâl ederse, artık onun için bir mürşid [irşadçı] bulamazsın* {yani, onu hidâyete irşad ede-

cek (bir velî) bulamazsın –çünkü onun velîsi de dalâlette onun benzeridir–}.

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذَٰلِكَ
بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ
فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ
أَيُّهَا أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ
وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ
يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

18. *Onları* {gözleri açık olduğu halde bir yandan öbürüne çevrildikleri vakit} *uyanık sanırdın...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil Dahhâk'tan şöyle dediğini nakletti: “Cibrîl (a.s) onları, toprağın etlerini çürütmemesi için yılda iki defa çeviriyordu.”

...Halbuki onlar uyuyorlardı ve {uyurken} *onları* {kendileri şuurunda olmaksızın} *sağa-sola çeviriyorduk ve onların* {Qımtîr adındaki} *köpekleri* {ki Mekselmînâ'ya ait idi} *de girişte* {yani, mağaranın kapısındaki boşlukta} *iki kolunu [ön ayaklarını] uzatmıştı...*

Mekselmînâ, bir koyun çobanı idi. Köpek, onları korumak üzere mağaranın kapısında iki kolunu uzatıp öyle yatmıştı. Allah o genç yiğitleri uyuttuğu gibi, köpeklerini de uyuttu.

...{Ey Nebî!} *Onları* {çevirirken} *üzerlerine çıkavarsaydın/onlara muttali olsaydın, onlardan geri dönüp kaçardın ve onlardan dehşet dolardın.*

19. *Yine şunun gibi/senelerce uyuttuğumuz gibi onları ba'settik de* {yani, uykularından kaldırdık/uyandırdık da}, *aralarında sormaya başladılar. Onlardan bir qâil* {yani, yaşça en büyükleri olan Mekselmînâ}, "{Uykuda} *ne kadar durdunuz?" diye sordu. "Bir gün veya bir günün birazı durduk" cevabını verdiler...*

Zira, mağaraya sabah vakti girmiş, gündüzün sonuna doğru uyanmışlardı. Bundan dolayı, "Bir gün veya bir günün birazı durduk" dediler.

...*Dediler* {yalnızca Mekselmînâ dedi} *ki: "Ne kadar* {yani, uykunuzda ne kadar} *durduğunuzu Rabbiniz daha iyi* {yani, sizden daha iyi} *bilir"...*

Böylece bu husustaki ilmi Allah'a havale ettiler. Sonra Mekselmînâ sözüne şöyle devam etti:

...*"Şimdi birinizi bu gümüş paranız* {yani, beraberinizdeki dirhemler} *ile medineye/şehre gönderin* {–onlar da Yemlihâ'yı gönderdiler–} *de baksın hangi yemek/yiyecek ezkâ/daha temiz* {yani, tayyib/hoş} *ise, size ondan bir rızık getirsin ve aman çok dikkatli hareket etsin* {yani, kimsenin onu fark etmemesi için normal hareket etsin}, *sakın sizi birine fark ettirmesin"* {yani, insanlardan hiç birine yerinizi belli etmesin}.

20. ...*"Kuşkusuz onlar size karşı üstünlük sağlarlarsa, sizi recmederler* {yani, öldürürler} *yahut milletlerine* {yani, küfr olan dînlerine} *iâde ederler/döndürürler. O takdirde ebediyen iflâh olmazsınız."*

Bu sözler, Mekselmînâ'nın diğer gençlere/arkadaşlarına söylediği sözlerdendir.

Yemlihâ, beraberinde dirhemler olduğu halde kaçtıkları karyeye [şehre/kasabaya] gitti, fakat karyenin halkı, Yemlihâ'nın verdiği dirhemleri –ki zorba Dakyûs'un bastırdığı dirhemlerden idiler– tanımadı. Halk onun bu durumunu görünce, "Bu adam bir hazine bulmuş" dediler. Kendisine işkence edileceğinden korkan Yemlihâ, onlara durumlarını anlattı. Onlar da onunla birlikte mağaraya gittiler. Yemlihâ mağaradan içeri girince Allah mağaranın kapısını üzerlerine kapattı ve onlardan hiç biri kurtulamadı.

وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ
ٱلسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَآ إِذْ يَتَنَٰزَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا
ٱبْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَٰنًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ ٱلَّذِينَ غَلَبُوا
عَلَىٰٓ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ
ثَلَٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِٱلْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّىٓ
أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً
ظَٰهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

21. *Yine şunun [senelerce uyuttuğumuz, sonra uyandırdığımız] gibi, onlara vukuf peyda ettirdik* {yani, onlara muttali olunmasını sağladık}; *ki* {onların kâfirleri ve ölümden sonra dirilişi yalanlayanlar onlara nazar ederek} *Allah'ın va'dinin* {yani, ölümden sonra dirilişin} *hakk olduğunu* {yani, onun kesinlikle gerçekleşeceğini} *ve hakikaten Sâ'ati* {yani, Sâ'atin gelip dikileceğini [kâinatın dengesinin bozulup altüst olacağını]} *–ki onda rayb* {yani, Kıyâmetin kopacağı hususunda şekk/kuşku} *yoktur– bilsinler* {ki o, mutlaka gerçekleşecektir}. *Hani onlar işlerini aralarında niza ediyorlardı/tartışıyorlardı da dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın. Rabb'leri onları* {yani, yapacakları işle ilgili sözleri hususunda ihtilaf ettiklerini} *daha iyi bilir"...*

Aralarındaki anlaşmazlık şu idi: "Biz bu genç yiğitlere ne yapalım" dediklerinde bazıları, "Üzerlerine bir bina yapalım" derken, bazıları da –ki bunlar mü'minlerdir– şu teklifte bulundular:

...Onların işine galib gelen kimseler ise, "Biz onların üzerine bir mescid edineceğiz" dediler {ve mağaranın kapısı önünde bir mescid bina ettiler}.

22. {Necran Hıristiyanları}, "{O genç yiğitlerin sayısı} *üçtür* {yani, üç kişidir}, *dördüncüleri köpekleridir" derler. "Beştir, altıncıları köpekleridir" derler. –Bu gaybı taşlamaktır–* {yani, onlar

zann ile atıyorlar; bu hususta yakînleri yoktur}. {Yine onlar,} *"Yedidir, sekizincileri köpekleridir" derler...*

Burada "ve sâminuhum" [sekizincileri] lafzının başına "vav" getirilmesi, bundan önce kelâmın inkıtaı sebebiyledir. Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi ki: "Buradaki vav, hâl vav'ıdır." Buna göre anlam, köpeğin zikredilmesi esnasında onların hâli budur demek olur. Bu da, Necran Hıristiyanlarının –ki es-Seyyid ve el-'Âkib onlardandır– ve Mar-Ya'kûbîlerin –ki bunlar da Hıristiyan gurublarından birisidir– sözleridir.

...{Hıristiyanlara} *de ki: "Rabbim onların sayısını* {başkasından} *daha iyi bilir. Onları* {yani, onların sayılarını} *bilmezler;...*

Sonra istisnâda bulunuyor:

...pek az müstesnâ {yani, o genç yiğitlerin sayısını, Hıristiyanların bir başka hizbini teşkil eden Nasturîlerden pek azı bilir}...

Onların işine galib gelen kimseler ise, "Üzerlerine bir bina yapın" diyen Bendâsîs es-Sulh ve beraberindeki kimselerdi.

...O halde {ey Muhammed,} *onlar* {yani, bu genç yiğitlerin durumu} *hakkında, zâhir* {yani, Kur'ân'daki hakk} *dışında* {Hıristiyanlara karşı} *münakaşa etme* {yani, onların durumu ile ilgili olarak kıssa olarak anlattıklarımız sana yeter} *ve onlar hakkında onlardan birine birşey sorma* {yani, bu gençlerin durumu hakkında Hıristiyanlardan kimseye bir sual sorma}.

وَلَا تَقُولَنَّ
لِشَايْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًاۙ ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۘ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ
مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ
وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُواۚ لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْۜ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّۘ وَلَا
يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِه۪ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

23. *Hiçbir şey için, "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme;...*

24. *...Allah'ın dilemesi(ne bağlaman) müstesnâ...*

Nebî (s.a), Ashâb-ı Kehf'e dâir sual soran Ebû Cehl ve arkadaşlarına, "Yarın gelin size onların durumlarını bildireyim" demiş ve istisnâ yapmamıştı. Bunun üzerine Allah, *Hiçbir şey için, "Ben bunu yarın mutlaka yapacağım" deme; Allah'ın dilemesi(ne bağlaman) müstesnâ* buyruğunu indirdi.

...Unuttuğun zaman Rabbini an {yani, istisnâ yapmayı hatırladığın takdirde "inşâallah" diyerek istisnâ yap}...

Nebî'ye yönelik olan Allah'ın bu buyruğu, Ashâb-ı Kehf hakkında vahiy inmeden önce "inşâallah" demesi gerektiğini ifade ediyor.

...ve de ki: "Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir reşede hidâyet eder."

Çünkü Nebî (s.a) onlara, "Yarın gelin sorunuza cevab vereyim" demişti. Allah da Nebî'ye (s.a), "Sen onlara, 'Umulur ki Rabbim beni, bu mî'âddan daha çabuk bir reşede irşad eder' de" buyuruyor.

25. {Hıristiyanlar dediler ki:} *"Onlar mağaralarında üçyüz sene durdular* {yani, uyudular}, *dokuz da ziyade ettiler."*

Buyrukta takdim vardır.

Bu süre zarfında tenleri, saçları, elbiselerinin rengi değişmedi.

26. *De* {yani, ey Muhammed, Necran Hıristiyanlarına de} *ki: "Allah ne kadar durduklarını* {yani, uyuduklarını} *daha iyi bilir. Semâvât u arzın gaybı* {yani, göklerde ve yerde olan şeyler} *O'nundur. O ne güzel görür, ne güzel işitir* {yani, onların uyuyarak ne kadar süre kaldıklarını Allah'tan daha güzel gören ve daha güzel işiten kimse yoktur}. *Onların* {yani, Hıristiyanların} *O'nun dûnundan bir velîleri* {yani, kendilerine fayda sağlayacak yakınları} *yoktur. O* {yani, Allah} *kimseyi hükmünde ortak etmez."*

27. *Rabbinin kitabından sana vahyolunanı tilavet et* {yani, Ashâb-ı Kehf hakkında sana sual soran Mekkeli kâfirlere, Bizim sana onların durumuyla ilgili olarak bildirdiğimiz vahiyleri birşey eklemeksizin ve eksiltmeksizin aynen bildir}. *O'nun kelimeleri-*

ni tebdil edecek/değiştirecek yoktur {yani, kimse O'nun sözünü tahvil edemez/değiştiremez –çünkü Allah'ın buyrukları haktır–}...

Sonra Allah, birşey eklemek ve eksiltmekten Nebî'yi (s.a) sakındırarak buyuruyor ki:

...*O'nun dûnundan bir multehad* {yani, medhal [sığınacak bir yer]} *bulamazsın* {yani, Ashâb-ı Kehf hakkında sana söylenenden başkasını söyleme; çünkü sen Allah'ın dûnundan seni Bize karşı koruması için sığınacak hiçbir melce/yer bulamazsın}.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ
وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا اَحَاطَ بِهِمْ
سُرَادِقُهَا وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ
الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾

28. *Sabah-akşam* {yani, gündüzün başında ve sonunda} *Rabb'lerinin vechini irade ederek* {namaz ve oruclarıyla Rabb'lerinin vechini/rızasını arayarak} *du'a edenlerle* {yani, O'nun için namaz kılarak Rabb'lerine ibâdet edenlerle} *beraber sabret. Dünya [yakın/şimdiki] hayatın ziynetini irade ederek gözlerin onlardan kaymasın...*

Âyet, 'Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. 'Amr el-Fezârî hakkında inmiştir. Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiği bir sırada yanında mevali ve Arabların fakirleri bulunuyordu. Aralarında müezzin Bilâl b. Rebâh, 'Ammâr b. Yâsir, Suheyb b. Sinân, Habbâb b. el-Eret, 'Âmir b. Fuheyre, Ömer b. el-Hattâb'ın azatlısı Mihca' b. 'Abdullâh –ki Bedir'de ilk şehîd

olan kişidir– (Allah hepsinden râzı olsun) ve Eymen b. Ümm Eymen gibi kimseler vardı. Arablardan da Ebû Hureyre ed-Devsî, 'Abdullâh b. Me'sûd el-Huzelî ve başkaları bulunuyordu. Bazılarının üzerinde terli iken giydiği elbiseler vardı. 'Uyeyne b. Hısn, Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Bizim şânımız, şerefimiz var; yanına geldiğimizde bizim bu durumumuzu takdir et, bunu ve benzerlerini dışarı çıkar. Allah'a yemin olsun ki, bunun cübbesinin kokusu bizi rahatsız ediyor. Biz yanından çıkıp gittiğimizde, istiyorsan onların yanına girmelerine izin verebilirsin."

Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

> *...İtaat etme o kimseye ki, kalbini zikrimizden* {yani, Kur'ân'dan} *gaflette bırakmışız, hevâsına ittibâ etmiş* {yani, hevasına uymayı tercih etmiş} *ve* {şerefini ve hasebini söz konusu ederek} *işi ifrat olmuştur* {yani, Kıyâmette zâyi olmuştur}.

{"Furutan" [ifrat] kelimesinin kullanımı açısından}, *Biz o kitabta hiçbir şeyden ifrat etmedik* {yani, zâyi etmedik} (el-En'âm, 6/38) âyeti de bunun bir benzeridir.

> 29. *De ki: "O hakk* {yani, Kur'ân} *Rabbinizdendir. Artık dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin"* {yani, dileyen Kur'ân'ı tasdik etsin, dileyen ondakileri inkâr etsin}...

Bu bir tehdittir.

Bunun bir benzeri de, *Dilediğinizi işleyin. Doğrusu O işlediklerinize basîrdir* (Fussilet, 41/45) âyetidir.

Sonra kâfir ve mü'minin varacağı yeri zikrederek şöyle buyuruyor:

> *...Gerçekten Biz zâlimler için öyle bir ateş hazırladık ki, sürâdıqı [alev katmanları] onları ihata eder/kuşatır...*

Cehennem ateşinden bir alev çıkacak ve onların etrafını kuşatacaktır. İşte "sürâdıq" budur.

> *...Eğer istiğâse ederlerse, erimiş maden gibi* {yani, zeytinyağı tortusunu andıran katı ve siyah} *yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılır...*

Bu suyu ağzına yaklaştırdığında, aşırı hararetinden ötürü yüzü kavrulacaktır.

...Ne fena içecek ve ne kötü mürtefaq [konak/durak].

Sonra mü'minlerin âkıbetini zikrederek buyuruyor ki:

30. *Îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere gelince, kuşkusuz Biz iyi/güzel amel işleyenin ecrini zayi etmeyiz* {yani, güzel amel işleyenin ecrini/mükâfaatını zâyi etmeyiz; iyilikleri karşılığında onu mükâfaatlandırırız}.

اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ ف۪يهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِـ۪ٔينَ ف۪يهَا
عَلَى الْاَرَٓائِكِۜ نِعْمَ الثَّوَابُۜ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ۝٣١ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا
رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ۝٣٢ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ
شَيْـٔاً وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ۝٣٣ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ
لِصَاحِبِه۪ وَهُوَ يُحَاوِرُهُٓ اَنَا۬ اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا ۝٣٤

31. *İşte onlara, evet onlar için altlarından* {yani, bostanlarının altından} *nehirler akan adn cennetleri vardır. Orada altından* {ve inciden} *bileziklerle süslenecekler, sündüs ve istebraqtan [ince ve kalın ipekten] yeşil elbiseler giyecekler, orada* {yani, o cennetlerde} *erikeler üzerine* {yani, üzerlerine perdeler gerilmiş tahtlara} *kurulacaklar...*

"İstebraq", Fars dilinde "dibac" [kalın ipek] demektir.

...{Ebrarın amellerine karşılık olmak üzere o cennet} *ne güzel sevâb ve ne güzel mürtefaq [konak/durak].*

Bu buyrukla cenneti övmektedir.

Buyrukta takdim vardır. Buna göre demek olur ki: Biz ebrarın amellerini karşılıksız bırakmayacağımız gibi, güzel amel işleyenleri de mükâfaatsız bırakmayacağız.

32. *Onlar* {yani, Mekkeliler} *için iki adamı mesel darbet* {yani, onlara benzeterek/benzetmeyle vasfet}:...

İsrâîloğulları'na mensub iki kardeş olan bu iki adamdan biri mü'min –ismi Yemlihâ'dır–, diğeri ise kâfir –ismi Furtus'tur– idi. Vefat eden babalarından her birine 4.000 dinar miras kalmıştı. Mü'min olan, payına düşen malı/parayı fakirlere, yoksullara ve yetimlere dağıttı. Kâfir olan ise payına düşen mal/para ile evler, hayvanlar, bağlar ve bahçeler satın aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...*O ikisinden birine* {yani, kâfir olana}, *üzümden iki cennet [bostan/bahçe] ve o ikisinin [iki bostanın/bahçenin] etrafını hurmalık kıldık/yaptık ve o ikisinin arasında da bir ekinlik kıldık/yaptık.*

33. *O iki cennet de yemişini* {yani, semerelerini [mahsulünü]} {tamamen} *verdi, ondan birşey zulmetmedi [eksiltmedi/noksanlaştırmadı/kısmadı]* {yani, mahsulünden hiçbir şey kısmadı/noksanlaştırmadı: bol bol verdi}...

("Zulm" kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Onlar Bize zulmetmediler* {yani, Bizden birşey eksiltmediler/noksanlaştırmadılar}... (el-Bakara, 2/57) âyetidir.

...*O ikisinin arasında* {yani, iki cennetin/bahçenin ortasında} *bir de nehir fışkırttık* {yani, akıttık}.

34. *Onun ayrıca bir de semereleri* {yani, kâfirin altın, gümüş ve daha başka çeşitli türden malları da} *vardı...*

Mü'min kardeş fakir düşünce, yardımını umarak kâfir kardeşine gidip dedi ki:

— Ben senin kardeşinim.

Bu sırada o, karnı açlıktan içine geçmiş, elbiseleri kötü bir halde idi. Kâfirin ise yüzü kanlı-canlı, ensesi kalın, bineği ve giyecekleri güzeldi. Kâfir kardeş, mü'min kardeşe dedi ki:

— İddia ettiğin gibi sen benim kardeşim isen, babandan miras olarak aldığın malın nerede?

Mü'min kardeş şöyle karşılık verdi:

— Ben onu, borcunu eksiksiz ödeyen ve borca ihtiyacı da olmayan ilahıma borç verdim. Böylece kendim ve çoluk-çocuğum için onu bir hayır olarak önden gönderdim.

Kâfir kardeş ise şöyle dedi:

— Sen Allah'ın, kulların verdiği borcu ödeyeceğini tasdik ediyor musun? Yazık, çok yazık, sen hem kendini kaybetmişsin, hem de malını telef etmişsin.

İşte Allah'ın şu buyruğu da buna işaret ediyor:

> *...Bu yüzden* {kâfir}, *–ona muhavere ederek–* {yani, ona cevab vererek} *arkadaşına* {yani, mü'mine} *dedi ki: "Ben malca senden çoğum/zenginim ve neferce izzetliyim"* {yani, çocuk bakımından çoğum/çocuğum senin çocuklarından çoktur}.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَٰذِهِ أَبَدًا
﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ
خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ
بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَٰكِنَّا
هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ
قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ
مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّي أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا
حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾

35. {O kâfir} *nefsinin zâlimi olarak cennetine* {yani, bostanına/bahçesine} *girdi, dedi ki: "Bunun* {yani, cennetin/bahçenin} *ebediyen yok olacağını* {yani, helâk olacağını} *zannetmiyorum"* {yani, sanmıyorum}...

36. ...*"ve Sâ'atin kâim olacağını* {yani, senin dediğin gibi Kıyâmetin kopacağını} *da zannetmiyorum. Eğer* {âhirette} *Rabbime reddedilirsem/döndürülürsem, –döneceğim yer itibariyle– bundan daha hayırlısını* {yani, bahçemden daha efdalini/üstününü} *bulurum."*

37. {Mü'min de} *–ona muhavere ederek–* {yani, cevab vererek} *arkadaşına dedi ki: "Seni* {yani, (baban) Âdem'i} *bir topraktan*

{çünkü onun ilk yaratılışı topraktan olmuştu}, *sonra bir nutfeden halkeden, sonra da seni bir adam olarak düzeltene/sana bir adam olarak düzen verene* {yani, seni halkedip yapana} *küfr mü ediyorsun?!"...*

38. ...*"Fakat ben* {diyorum ki:} *"O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime kimseyi ortak koşmam"...*

Sonra mü'min kâfire dedi ki:

39. ...*"Cennetine* {yani, bostanına/bahçene} *girdiğin zaman, 'Allah'ın dilemesiyledir, kuvvet ancak Allah iledir' demeliydin"* {yani, "Niçin bunlar bana, benim kuvvetimin herhangi bir katkısı olmadan Allah'ın meşiyetiyle verildi" demedin?}...

Devamla mü'min kâfire dedi ki:

...*"Eğer mal ve çocuk bakımından beni kendinden az görmene gelince":...*

40. ...*"Belki Rabbim bana senin cennetinden [bostanından/bahçenden] daha hayırlısını* {yani, efdalini/üstününü} *verir ve onun* {yani, senin bahçenin} *üzerine de semâdan bir husbân* {yani, azab} *gönderir* {bahçen} *yalçın bir sa'îd* {yani, üzerinde hiçbir şey bulunmayan düzlük} *olur"...*

أَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا

غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَآ أَنفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ
يَٰلَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّيٓ أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُۥ مِن
دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ ٱلْوَلَٰيَةُ لِلَّهِ ٱلْحَقِّ
هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا
كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ فَأَصْبَحَ
هَشِيمًا تَذْرُوهُ ٱلرِّيَٰحُ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

41. ...*"veya onun suyu çekilir* {yani, arzın içine gider} *de bir daha onu* {yani, o suyu} *bulmaya ıstıtâın* {yani, kudretin/gücün} *olmaz"*...

Sonra birbirlerinden ayrıldılar. Onun, *Bunun ebediyen yok olacağını zannetmiyorum ve Sâ'atin kâim olacağını da zannetmiyorum* (Kehf, 18/35-36) demesi sebebiyle Allah geceleyin semâdan bir azab gönderdi de onun bahçesi yandı, suyu da yerin dibine çekildi.

42. *Ve onun semeri [serveti] ihata edildi/kuşatıldı* {yani, helâk oldu}...

Sabahleyin bahçesinin yok olduğunu görünce, yaptığı harcamalara pişmanlık duyarak bir elini diğerine vurdu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...*Bunun üzerine ona harcadıkları sebebiyle avuçlarını ovuşturmaya* {yani, pişmanlıkla ellerini birbirine vurmaya} *başladı. O (bağın-bahçenin) çardakları üzerine çökmüştü* {yani, üstünden düşmüştü} *ve diyordu ki: "Ah ne olaydım, Rabbime bir ortak koşmasaydım."*

43. *Ona Allah'ın dûnundan yardım edecek bir cemaati* {yani, bahçesinin üzerine inen azabı engelleyecek taraftarları} *olmadı ve kendi kendine de yardım edemedi* {yani, koruyamadı/kurtaramadı}.

44. *İşte burada velâyet* {yani, sultân} *hakk olan Allah'ındır* {yani, o gün sultân [saltanat, egemenlik] O'nun gayri kimsenin değildir}...

Bunun bir benzeri de, *Emir o gün yalnız Allah'ındır* {yani, O günde Allah'tan başkasının emri yoktur} (el-İnşikak, 82/19) âyetidir.

Esasen dünyada da emir O'nundur, ama Allah dünyada emir veren kırallar da yaratmıştır.

"Vav" harfini üstün okuyanlar "velâyet" lafzını "el-muvâlât"tan gelmiş kabul ederler. *İşte burada velâyet Allah'ındır:* Furtus'un inkâr ettiği ölümden sonra diriliş Allah'ındır, kimse buna mâlik değildir ve bu hususta kimse O'nunla niza edemez/çekişemez.

...*O sevâbça da hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, *ukbâca da hayırlıdır* {yani, âkıbetçe de efdaldir/üstündür: bu mü'minin sevâbı da, âkıbeti de ateşe dönecek olan bu kâfirden hayırlıdır/ üstündür}.

45. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için dünya [yakın/şimdiki] hayatın meselini darbet: Su gibi, Biz onu semâdan indirdik, derken arzın nebatı onunla* {yani, su ile} *ihtilât etti/karıştı, derken* {o bitki} *rüzgârın savurduğu* {kupkuru} *bir çöp kırıntısı oldu...*

Allah dünyayı [dünya hayatı] bitkiye benzetmiştir. O yeşilken kurur ve yok olup gider. İşte âhiret geldiğinde dünya da böyle yok olacaktır.

...*Allah her şeye* {yani, ölümden sonra dirilişe de, başka şeylere de} *muktedirdir.*

اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ
عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْاَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا
عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ
بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى
الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً اِلَّا اَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا
حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

46. *Mal ve oğullar dünya [yakın/şimdiki] hayatın ziynetidir* {yani, güzelliğidir}, *bâkî kalacak sâlihât* {yani, sübhânallâhi ve'l-hamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (demek)} *ise, Rabbinin indinde* {âhirette} *sevâbca da hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, *emelce de* {yani, kâfirin umdukları şeylerden emel itibariyle de} *hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür. –Çünkü kâfirin dünyadan elde edeceği ateştir ve onlar ona döneceklerdir–}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil b. Süleymân'dan, o da 'Alkame b. Mersed'den ve başkalarından naklettiğine göre Nebî (s.a) buyurdu ki: "Bâkî kalacak olan sâlihât, sübhânallâhi ve'l-hamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber (demek)dir."

47. *O Gün dağları* {yerlerinden} *yürüteceğiz ve arzı* {dağ, ağaç, bina ve başka şeyler bulunmaksızın} *çırılçıplak göreceksin. Onları da –onlardan hiç birini bırakmaksızın– haşredeceğiz* {yani, geride onlardan tek kişi kalmaksızın hepsini bir araya toplayacağız}...

48. *...ve saff hâlinde* {yani, cümlesi/hepsi/topluca} *Rabbine arzedilecekler...*

Bunun bir benzeri de, *Sonra saff hâlinde* {yani, cümleten/hep birlikte/topluca} *gelin* (Tâ-Hâ, 20/64) âyetidir.

...Andolsun ki, sizi ilk defa halkettiğimiz {yani, hiçbir şeye sahib olmaksızın doğduğunuz vakitki} *gibi* {beraberinizde dünyanızdan hiçbir şey bulunmaksızın tek başınıza} *Bize geldiniz. Oysa siz* {dünyada}, *sizin için bir mev'id* {yani, âhirette diriltileceğiniz bir mîkât} *yapmayacağımızı zu'm/iddia etmiştiniz.*

49. *Ve kitab* {yani, dünyada iken işlediklerini bildiren kitab ellerine} *konulmuştur, mücrimleri görürsün ki onun içindekiler* {yani, ma'siyetler} *sebebiyle irkiliyor/titreşiyorlar ve diyorlar ki: "Veyl bize* {kendilerine veyl ile beddu'a ediyorlar}, *bu kitaba ne oluyor, küçük-büyük hiçbir şeyi terketmemiş saymış"* {yani, hiçbir kötülüğü geride bırakmamış}. *İşlediklerini hazır bulmuşlardır* {yani, hiçbir şey dışarıda tutulmaksızın yaptıkları bütün amelleri: kötülükleri hazır bulmuşlardır}. *Rabbin* {iyi amellerini karşılıksız bırakarak} *kimseye zulmetmez.*

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ
وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا
﴿٥٠﴾ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ
وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ
نَادُوا شُرَكَآءِىَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَءَا الْمُجْرِمُونَ النَّارَ
فَظَنُّوٓا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

50. *Hani Biz meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik, hemen secde ettiler...*

Sonra Allah Teâlâ istisnâda bulunarak şöyle buyuruyor:

...*Cinlerden* {yani, kendilerine cinn denilen meleklerden bir koldan} *olan İblis müstesnâ. O [İblis], Rabbinin emrinden fisk etti* {yani, Rabbinin Âdem'e secde emrine karşı büyüklenerek isyan etti}.

...*Şimdi siz Benim dûnumdan [Beni bırakıp da] onu* {yani, İblisi} *ve zürriyetini* {yani, şeytanları} *evliyâ* {yani, ilahlar} *mı ediniyorsunuz; onlar sizin* {yani, ey Âdemoğulları, sizin} *düşmanınız iken? Zâlimler* {yani, müşrikler} *için ne kötü bedel* {yani, Allah'a ibâdeti, İblise ibâdetle değiştirmek ne kötü bir değişikliktir. Bu ne kötü bir bedeldir}.

51. *Ben onları* {yani, İblisi ve onun zürriyetini} *semâvât u arzın halkedilişine ve kendilerinin halkedilişine şâhid kılmadım* {yani, onları hazır bulundurmadım} *ve Ben mudilleri [dalâlete düşürücüleri]* {yani, Âdemoğulları'nı ve onların zürriyetini saptıranları} *bir adud* {yani, göklerin ve yerin yaratılışı ile kendilerinin yaratılışında yardımcı ve kendilerinden güç alacağım varlıklar} *kılmadım.*

52. *O Gün denir* {yani, müşriklere denir} *ki: "Zu'm ettiğiniz şeriklerime* {yani, beraberimde ortaklar olduğunu iddia ettiğiniz ilahlara} *nidâ edin"* {yani, o uydurma ilahlara sorun, onlardan isteyin}. *Derken onları çağırdılar, fakat onlar bunlara icabet etmediler* {yani, onlara seslenip sordular, fakat onlar bunlara cevab vermedi, ilah olduklarını söylemediler} *ve aralarına* {yani, onlar ile ortak koştukları ilahların arasına} *bir mevbiq* {yani, cehennemde derin bir vâdi} *yaptık.*

53. *Mücrimler ateşi gördüler de kesinlikle ona vâki olacaklarını zannettiler* {yani, kesinlikle ona/ateşe gireceklerini bildiler/anladılar}...

("Zann" kelimesinin kullanımı/manası açısından) bunun bir benzeri de, *Ve Allah'tan, O'na sığınmaktan başka bir melce olmadığını zannettiler* {yani, bildiler/anladılar} (et-Tevbe, 9/118) âyet-i kerîmesidir.

...*de ondan bir masrif* {yani, cehennemi kendilerinden uzaklaştırabilecek ilahlardan birini} *bulamadılar.*

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ
الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا
إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ ۖ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

54. *Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlara her meseli* {yani, çeşitli hususlara dair her benzetmeden} *tasrif ettik* {yani, niteledik/nitelendirdik: vasfettik}. *İnsan ise cedelce her şeyin ekseri olmuştur.*

55. *Kendilerine hidâyet* {yani, beyân: dalâletten hidâyete ileten Kur'ân} *geldikten sonra insanları* {yani, müstehzileri [alaycıları] ve mut'imleri [Bedir gazvesinde savaşçılara yemek yedirenleri]}, *îmân etmekten* {yani, Kur'ân'ı tasdik etmekten} *ve Rabb'lerine* {şirkten dolayı} *istiğfar etmekten meneden, başka değil evvelkilerin sünnetinin kendilerine de gelmesi* {yani, geçmiş ümmetlere dünyada inen azabın bir benzerinin gelip kendilerini de bulması –nitekim kimileri Bedir'de öldürüldü, melekler de onların yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarını çabucak ateşe ulaştırdılar–} *veya o azabın karşılarına* {yani, gözleri önüne} *gelmesidir.*

56. *Biz o mürselleri, başka değil* {cennetle} *mübeşşirler/müjdeleyiciler ve* {ateşten} *münzirler/uyarıcılar olarak irsal ederiz/göndeririz...*

Çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), *Allah bir beşeri mi rasûl olarak gönderdi?!* (el-İsrâ, 17/94) demişlerdi.

...{Mekke halkından} *o küfredenler ise, bâtılla mücadele ederler* {onlar rasûllere, "Siz, başka değil bizim gibi bir beşersiniz, siz Allah'ın rasûlleri değilsiniz" diyerek bâtıl ile cedel ederler}; *onunla hakkı kaydırmak* {yani, sözleriyle rasûllerin getirdikleri hakkı ibtal etmek} *için...*

Bunun bir benzeri de, *Bâtılla mücadele ederler; onunla hakkı kaydırmak* {yani, ibtal etmek} *için* (el-Mü'min, 40/5) âyetidir.

...*Âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini} *ve inzâr olundukları şeyi eğlence edinirler* {yani, Kur'ân'da bulunan ve kendisi ile uyarıldıkları tehditleri alaya alırlar. –Kur'ân'ın ve kendilerine yöneltilen tehditlerin Allah'tan olmadığını söylerler–}.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۚ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا
أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا
كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ
أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

57. *Rabbinin âyetleri hatırlatıldığı* {yani, Kur'ân ile kendisine öğüt verildiği} *halde onlardan i'râz eden/yüz çeviren* {yani, îmândan yüz çevirerek Kur'ân'a îmân etmeyen} *ve ellerinin takdim ettiğini unutan* {yani, önceden işlemiş olduğu günahlardan ve şirkten dolayı mağfiret dilemeyip onları öylece bırakan} *kimseden daha zâlim kim olabilir?!...*

Buyruk, mut'imîn [Bedir savaşına katılanlara yemek yedirenler] ile müztehziîn [alaycılar] hakkında inmiştir.

...*Doğrusu Biz onların kalbleri üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, ğıtâ' [perde]} *ve* {Kur'ân'ı işitmesinler diye} *kulaklarında bir vaqr yaptık.* {Ey Muhammed!} *Onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *hidâyete davet etsen bile o haldelerken* {yani, kalblerinde perde, kulaklarında vaqr/ağırlık var-

ken} *ebediyen hidâyete eremezler.*

58. *Rabbin* {onlardan azabı te'hir edip onlara göz yummakla} *gafûrdur,* {onları çabucak cezalandırmadığı için} *rahmet* {yani, nimet} *sahibidir. Şâyet onları,* {zenblerden/günahlardan} *kesbleri/kazandıkları sebebiyle muaheze etseydi, onlara* {dünyada} *azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlar* {yani, onların azabı} *için bir mev'ıd [belirlenmiş bir vakit]* {yani, mîkât} *vardır* {onda azaba uğratılırlar}. *O'nun dûnundan bir mev'il* {yani, kendisine sığınacakları bir sığınak} *bulamazlar.*

59. *İşte o kurâ, Biz onları zulmettikleri* {yani, şirk koştukları} *vakit* {dünyada azab ile} *helâk ettik ve* {azab ile} *helâkleri için de bir mev 'ıd [belli bir vakit]* {yani, mîkât} *yaptık.* {Aynı şekilde Mekke kâfirlerinin helâk vakti de Bedir'dir}.

60. *Hani Mûsâ fetâsına* {yani, Yûşa' b. Nûn'a –ki o, Mûsâ'nın kız kardeşinin oğludur, Yûsuf b. Ya'kûb'un (a.s) sıbtındandır–} *demişti ki: "Durmayacağım* {yani, Hızır'ı aramaya devam edeceğim –ki o İsrâîloğulları'ndan 'Âmîl'in soyundandır–}, *ta ki* {biri Erreş, diğeri Elker diye bilinen, bir araya gelip tek bir nehir olan, sonra Azerbaycan'ın arka taraflarından denize dökülen} *iki bahrın [iki denizin veya iki nehirin] cem olduğu yere varacağım yahut bir hukb* {yani, dehr [uzun bir süre]} *geçireceğim.*

"Hukb"un, "seksen sene" olduğu söylenir.

61. {Mûsâ ile Yûşa' b. Nûn} *o ikisinin* {yani, iki bahrın arasının} *cem olduğu yere vardıklarında balıklarını unuttular...*

Mûsâ (a.s), her şeyin tafsilinin yer aldığı Tevrat'taki bilgiyi öğrenince İsrâîloğulları'ndan bir adam ona sordu:

— Yeryüzünde senden daha bilgili bir kimse var mı?

O cevab verdi:

— Hayır, Allah'ın kulları arasında benden daha bilgili kimse kalmadı.

Allah da o'na, denizdeki adalarda yaşayan ve el-Hızır denen kullarından birinin kendisinden daha bilgili olduğunu vahyetti.

Mûsâ sordu:

— Peki ona nasıl ulaşabilirim?

Cibrîl (a.s) cevab verdi:

— Yanına tuzlanmış bir balık al; balığı nerede unutursan Hızır'ı da orada bulursun.

Mûsâ ile Yûşa‘ b. Nûn, beraberlerinde zembil içinde et ve tuzlu bir balık bulunduğu halde deniz kıyısında yol almaya başladılar. Geceleyin, Eyle denizi kıyısında Mervân diye anılan yerdeki kayalığa çekildiler. Bunun yakınında da Aynu'l-Hayât diye bilinen bir pınar vardı. Geceyi orada geçirdiler. Mûsâ, balığın içinde bulunduğu zembili pınara yaklaştırdı, kendisine su isabet eden balık canlandı. Mûsâ uyuyunca balık denize düştü ve suyu yararak yüzmeye başladı –öyle ki iki taraftan su yükseliyordu, denizde bıraktığı iz, bir çeşit tüneli andırıyordu– fakat kendisine yetişmeleri için hızlı yüzmüyordu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> *...Denizde bir serâb olarak sebîlini/yolunu tutmuştu* {yani, balık denizde bir serâb/tünel –ki bu, bir kırbanın ağzını andırıyordu– şeklinde tarîkini/yolunu tutturmuş gidiyordu}.

Sabahleyin yola çıktılar, fakat Yûşa‘ b. Nûn acıktıkları vakte kadar Mûsâ'ya (a.s) balığın durumunu haber vermeyi unuttu.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَا لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ
الْحُوتَ وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

> 62. *Vakta ki (orayı) geçtiler.* {Mûsâ} *fetâsına* {yani, Yûşa‘ b. Nûn'a}, *“Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun ki bu seferimizden nasab bulduk”* {yani, bedenlerimizde meşakkat oluştu} *dedi.*

(“N-s-b” kökünün kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Doğ-*

rusu şeytan bana nusb {yani, meşakkat} *ve azab ile dokundu* (Sâd, 38/41) âyetidir.

> 63. *Dedi* {yani, Yûşa', Mûsâ'ya dedi} *ki: "Bak şu işe, o kayaya çekildiğimiz* {yani, suyun içindeki o kayaya vardığımız} *zaman, doğrusu ben balığı* {yani, balığın durumunu sana hatırlatmayı} *unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O* {yani, Mûsâ[1]} *şaşılacak bir şekilde denizde sebîlini/yolunu* {yani, tarîkini/yolunu} *tuttu."*

Mûsâ (a.s) balığın durumuna hayret etti.

> 64. {Mûsâ (a.s)} *dedi ki: "İşte aradığımız şey o ya!" Hemen izlerini takib ederek gerisin geri döndüler* {yani, geri dönüp izlerini takib etmeye başladılar}.

Kasas sûresindeki "qussîhi" (el-Kasas, 28/11) kelimesi de, "o'nun izine ittiba et" [o'nun izini takib et] demektir.

Böylece Mûsâ ve Yûşa' denizde balığın arkasından gittiler. Nihâyet denizdeki bir adada Hızır (a.s) ile karşılaştılar. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

> 65. *Kendisine indimizden bir rahmet* {yani, nimet: nübüvvet} *verdiğimiz ve ledünnümüzden* {yani, indimizden/yanımızdan} *bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan* {ayakta namaz kılan} *bir kul buldular.*

Üzerinde yünden bir cübbe bulunan Hızır'ın asıl adı, el-Yesa'dır. Ona el-Yesa' denilmesi, ilminin altı semâ ile altı arzı kuşatmış olması sebebiyledir.

Mûsâ ile Yûşa' arka tarafından yanına gelip ona selâm verdiler. Hızır (a.s) bulunduğu durumda selâmı garib gördü. Namazı bitirdiğinde Mûsâ'ya baktı ve o'nu tanıyarak dedi ki:

— Ve aleykesselâm ey İsrâîloğulları'nın nebîsi.

Mûsâ sordu:

— Benim İsrâîloğulları'nın nebîsi olduğumu nerden biliyorsun?

---

1 Tercümeye esas aldığımız Arabça baskıda da aynen bu şekildedir. (Çeviren)

O cevab verdi:

— Benden seni haberdar eden ve bana ulaşmak için sana yol gösteren öğretti.

قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنٖٓي
اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْصٖي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنٖي فَلَا
تَسْـَٔلْنٖي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا
حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّفٖينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِيَ
صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖي بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖي مِنْ اَمْرٖي
عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

66. *Mûsâ ona, "Sana öğretilenden bana bir rüşd* {yani, ilim} *öğretmen şartıyla sana ittiba edebilir miyim?" dedi.*

Hızır (a.s), "İlim olarak Tevrat, iş olarak da İsrâîloğulları kâfidir" dedi. Ancak Mûsâ isteğini tekrarlayınca Hızır şöyle karşılık verdi:

67. *Dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç yetiremezsin"...*

Mûsâ, "Neden?" diye sordu. O da şöyle cevab verdi: "Çünkü ben senin uygun görmeyeceğin bir takım işler yaparım ve sen de sual sormaksızın onlara katlanamazsın."

68. *..."İhata edemeyeceğin [iç yüzünü kavrayamayacağın] bir hubr'e* {yani, ilme} *nasıl sabredeceksin?!"*

69. *Dedi ki: "İnşâallah beni sabırlı bulacaksın"...*

Mukâtil dedi ki: Mûsâ sabredemedi, fakat "Senden göreceğim hay-

ret verici işlere karşı inşâallah beni sabırlı bulacaksın, onlara dâir sana sual sormayacağım" sözü dolayısıyla günahkâr da olmadı.

...*"Senin emrine* {yani, bana emredeceğin yahut beni kendisinden nehyedeceğin hiçbir hususta} *isyan etmeyeceğim."*

70. {Hızır (a.s)} *dedi ki: "Eğer bana ittiba edeceksen, bana hiçbir şeyden sual etmeyeceksin; ta ki ben sana ondan bir zikir tahdis edinceye kadar* {yani, sana onun beyânını beyân edinceye kadar}.

71. *Bunun üzerine ikisi bir gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bindikleri bir gemide delik açtı...*

Yanlarından, içinde yolcuların bulunduğu bir gemi geçti. Hızır o gemidekilere dedi ki:

— Ey gemidekiler! Sizinle birlikte bizi de Eyle denizinde taşıyın.

Onlardan bazıları bazılarına dediler ki:

— Bunlar hırsızdır. Onları bizim gemiye almayın.

Gemi sahibi dedi ki:

— Ben bunların yüzlerinden nebî olduklarını anlıyorum. Bunlar hırsız değildir.

Onları belli bir ücret karşılığında gemiye aldı.

Hızır bir keser ile vurup geminin bir tarafını deldi ve gemi su almaya başladı. Mûsâ bez parçalarıyla geminin deliğini kapatarak geminin su almasını önledi. Mûsâ (a.s) haksızlığa dayanamayan biri olduğu için Hızır'ın (ikisine de selâm olsun) karşısına dikilerek sakalından yakaladı ve:

...*Dedi ki: "Onun ehlini [geminin içindekileri] garketmek [suda boğmak] için mi onu deldin? Andolsun ki sen vahim bir iş yaptın"* {yani, görülmedik kötü bir iş yaptın}.

Hızır (a.s) o'nu kucakladı ve arkadaşlıklarını hatırlattı, Allah için o'ndan rica etti: Su girmesin diye de o deliğin bulunduğu yere oturdu. Ardından da Hızır o'na hitab etti:

72. *Dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç ye-*

tiremezsin {yani, göreceğin hayret verici şeylere dayanamazsın} *demedim mi?!"*

Yûşa' Mûsâ'ya (a.s), "Sabredeceğine dâir verdiğin sözü hatırla!" dedi.

73. {Mûsâ} *dedi ki: "Unuttuğum şeyle beni muaheze etme ve* {sözümden dolayı} *bana işimden zorluk çıkarma"* {yani, beni zora sokma}.

Arkasından Mûsâ kederli bir şekilde oturdu ve içinden, "Benim bu adama uymaya ihtiyacım yoktur. Aralarında iken İsrâîloğulları'na sabah-akşam Allah'ın kitabını öğretiyordum" diye geçirdi. Hızır Mûsâ'nın (a.s) içinden geçirdiklerini bildi. Bir kuş –kırlangıç olduğu söylenir– gelip dolaştı ve sonra denizin kıyısına konarak gagasını denize batırıp çıkardı. Ardından da geminin ortasına konup sesler çıkardı. Hızır, Mûsâ'ya sordu:

— Bu kuşun ne söylediğini biliyor musun?

Mûsâ cevab verdi:

— Hayır bilmiyorum.

Hızır dedi ki:

— Bu kuş diyor ki: "Hızır'ın ilmi ile Mûsâ'nın ilminin Allah'ın ilmi karşısındaki durumu, ancak benim gagamla denizden aldığım damlanın denizin tümü karşısındaki durumu gibidir."

Sonra gemiden Eyle denizi kıyısına çıktılar.

74. *Yine gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bir ğulâma [erkek çocuğa] rastladılar.* {Hızır} *hemen onu* {siyah bir taşla} *öldürdü...*

Çocuğun adı Huseyn b. Kâzerî, annesinin adı ise Sehvâ idi. Böyle bir münkeri gören Mûsâ, karşı çıkmadan edemedi.

...{Mûsâ Hızır'a} *dedi ki: "Tertemiz* {yani, günahsız ve öldürülmesi gerekmeyen} *bir nefsi, bir nefis mukabili olmaksızın öldürdün mü? Gerçekten sen çirkin birşey yaptın* {yani, korkunç bir iş işledin}.

Yûşa' Mûsâ'ya (a.s), "Vermiş olduğun sözü hatırla" dedi.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ
عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾
فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا
أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ
سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ
فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ
وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

75. {Hızır, Mûsâ'ya} *dedi ki: "Doğrusu sen benim beraberimde sabretmeye güç yetiremezsin demedim mi?"*

76. {Mûsâ} *dedi ki: "Eğer bundan* {yani, bu nefsi öldürmenden} *sonra sana birşey soracak olursam, artık bana arkadaş olma, ledünnümden [tarafımdan] özre erdin"* {yani, özründe haklı görürüm}.

77. *Yine gittiler/yola koyuldular. Nihâyet bir karyenin ehline vardılar. Onun ehlinden yiyecek/yemek istedikleri halde,...*

Bu karyenin adı Bâcervân idi, Antakya olduğu da söylenir.

Mukâtil dedi: Katâde dedi ki: "Bu, el-Karye denilen yerdir."

...Fakat o ikisini misafir etmekten {yani, onlara yemek vermekten} *kaçındılar. Orada yıkılmayı irade eden [yıkılmaya yüz tutmuş]* {yani, çamurunu [harcını] yoğurmuş oldukları[2]} *bir duvar buldular.* {Hızır} *hemen onu ikame etti* {yani, yeniden düzeltti/doğrulttu}. {Mûsâ} *dedi ki:* "{Sen bize yemek vermeyen, bizi misafir etmeyen bir kavmin duvarını, onlardan bir ücret, bir yiyecek ya da başka bir şey almaksızın ikame ettin/düzelttin}. *Şâyet dileseydin ona karşılık bir ecr/ücret alabilirdin"* {yani, karşılığında sana bir şeyler verilirdi}.

2 Metindeki ibarenin lafzî tercümesi aynen böyledir. (Çeviren)

> 78. {Hızır} *dedi ki: "Bu, benimle senin aranın firakıdır/ayrılmasıdır. Sabretmeye güç yetiremediğin şeylerin te'vilini* {yani, âkıbetini} *sana haber vereyim":...*

("Te'vil" kelimesi), *Onun te'vili geldiği gün* (el-A'râf, 7/53) buyruğunda da "âkıbet" manasında kullanılmıştır.

Sonra Hızır, Mûsâ'ya (ikisine de selâm olsun) dedi ki:

> 79. ...*"O gemi, denizde çalışan miskinlerindi. Ben onu* {delerek} *kusurlu yapmayı irade ettim. Çünkü verâlarında* {yani, önlerinde} *bir melik/kıral vardı;"...*

("Verâ" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Saqîl [ağır] bir günü verâlarında bırakırlar* (el-İnsân, 76/27) âyetidir.

Bu kıralın adı, Mebdele b. Cülendî el-Ezdî idi.

> ...*"her* {sâlih, sahih, seviyy [düzgün, sağlam/eksiksiz, uygun]} *gemiyi* {sahiblerinden} *gasben/zorla alıyordu"...*

"Sâlih" kelimesi, *O ikisine bir sâlih (evlat) verince* (el-A'râf, 7/190) buyruğunda da "düzgün/eksiksiz" manasında kullanılmıştır.[3]

Hızır bu sözleriyle demek istiyor ki: "Gemiyi delmemin sebebi, bu gemiyi de sahiblerinin elinden zulmen almaması içindi. Bu kadarcık bir deliğin ise onlara bir zararı olmazdı."

وَأَمَّا الْغُلَامُ
فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ
رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا
أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ
عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

3 Tefsiri yapılmakta olan âyetin lafzında "sâlih" lafzı geçmiyor. Müfessir bu lafzı, geminin niteliklerini söz konusu ederken kendisi kullanıyor. (Çeviren)

80. ...*"Ğulâma [erkek çocuğa] gelince, onun ana-babası mü'minlerdi"...*

Çocuk ise yol kesen, çeşitli suçlar işleyen ve sonra da onlara sığınan kâfir biri idi. Ana-babası da onu savunuyor ve Allah adına yemin ederek bu işleri yapmadığını söylüyorlardı. Onlar bunu, çocuklarının kötülükten uzak olduğu zannıyla yapıyorlardı. Hızır devamla dedi ki:

...*"Onun için o ikisini tuğyan* {yani, zulüm} *ve küfür ile sarmasından* {yani, örtmesinden} *haşyet duyduk"* {yani, küfürle saracağını/örteceğini bildik}...

Nitekim, *Şâyet bir karı kocasının nüşûzundan yahut yüz çevirmesinden havfederse/korkarsa...* (en-Nisâ, 4/128) ve, *Eğer o ikisinin şikakından havfederseniz/korkarsanız...* (en-Nisâ, 4/35) âyetlerinde de "havf" kelimesi, "ilim/bilmek" anlamında kullanılmıştır.

Übey b. Ka'b'ın kıraatinde de, "Rabbin havfetti [korktu]", yani "Rabbin bildi" şeklindedir.

81. ...*"Bu bakımdan irade ettik ki: Rabb'leri o ikisine* {yani, çocuğun ana-babasına}, *ona bedel* {yani, öldürülen çocuklarına karşılık, –ameli itibariyle–} *temizlikçe ondan daha hayırlısını ve merhametçe ondan daha yakınını versin* {yani, ondan daha güzel, ana-babasına iyi davranan bir evlat versin}"...

Arablar, "ğulâm" [erkek çocuk] tabirini, sakalı bitmemiş erkek çocuk için kullanırlar.

Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kuşkusuz Allah onlara, öldürülen çocuklarının yerine bir başka evlat verdi. Eğer o öldürülen çocukları yaşamış olsaydı ondan dolayı helâk olacaklardı."

82. ...*"O duvara gelince, o medinedeki* {yani, karyedeki [şehirdeki/kasabadaki]} *iki yetim ğulâma [erkek çocuğa] aitti,...*

Söz konusu karyenin adı Bâcervân idi, Antakya olduğu da söylenmiştir.

...onun [duvarın] altında da o ikisine ait bir kenz [define/hazine] vardı"...

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil'den, o da Dahhâk ve Mücahid'den, "İçinde ilim bu-

lunan sahifeler vardı" dediklerini nakletti. Duvarın altındaki kenzin [hazinenin/definenin], mal olduğu da söylenmiştir.

> ...*"Babaları da sâlih* {yani, emanet sahibi [emin, güvenilir]} *bir kimse idi"...*

Babalarının adı Kâşih; analarının adı Dehnâ; iki çocuktan birinin adı Asram, diğerininki Sureym idi.

> ...*"Bu sebeble Rabbin irade etti ki: O ikisi güçlü* [eşüdd] *çağlarına* {yani, onsekiz yaşına} *ersinler ve kenzlerini [definelerini/hazinelerini] çıkarsınlar; Rabbinden bir rahmet* {yani, o iki çocuğa bir nimet} *olarak. Ben bunları kendiliğimden yapmadım* {aksine bunları bana Allah emretti}. *Şu [yukardan beri anlatılanlar], sabretmeye güç yetiremediğin şeylerin te'vilidir"* {yani, gördüğün hayret verici işlerin âkıbetidir}.

Nitekim "te'vil" kelimesi, *Onun* {yani, Allah'ın Kur'ân'da zikrettiği tehditlerin} *te'vilinden başkasını mı bekliyorlar...* (el-A'râf, 7/53) buyruğunda da, "âkıbet" manasında kullanılmıştır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا
﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ
وَوَجَدَ عِندَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ
وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ
ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ
صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ
سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ
لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

> 83. *Sana Zülkarneyn'i* {yani, kayser İskender'i} *soruyorlar...*

Buna, Kaf dağını ele geçiren kıral da denilir. Kaf ise, dünyanın etra-

fını kuşatan bir dağdır. Ona, "Zülkarneyn" [iki karn/boynuz sahibi] denilmesinin sebebi ise, doğu ve batıda güneşin iki karn'ına [boynuzuna] ulaşmış olmasıdır.

...De ki: "{Ey Mekkeliler!} *Size ondan bir zikir* {yani, ilim} *tilavet edeceğim.""*

84. *Gerçekten Biz onun için arzda bir müknet hazırladık ve ona her şeyin sebebinden/her şeyden bir sebeb* {yani, ilmin sebeblerini, yerin menzillerini [konaklama yerlerini] ve yollarını} *verdik.*

85. *Derken bir sebebe ittiba etti [bir sebebi takib etti].*

86. *Nihâyet güneşin battığı yere ulaşınca, onu balçıklı* {yani, sıcak, kapkara} *bir aynda [gözde/gözede/pınarda] batıyor buldu...*

İbn 'Abbâs dedi ki: "Güneşin doğduğu zamanki harareti, battığı zamanki hararetinden daha fazladır."

...Onun yanında da bir kavim buldu. Dedik {yani, Allah ona vahyetti. Cibrîl (a.s) ona gelerek ona haber verdi: dedi} *ki: "Ey Zülkarneyn! Azab edebilirsin ve haklarında bir güzellik ittihaz edebilirsin"* {yani, onlardan afv edebilirsin/vazgeçebilirsin}.

Bütün bunlar, Allah'ın ona emrettiği ve seçmekte serbest bıraktığı hususlardandır.

87. {Zülkarneyn} *dedi ki: "Kim zulmederse ona azab ederiz* {yani, öldürürüz}, *sonra o Rabbine reddedilecek/döndürülecek, O da ona* {âhirette ateşte} *tanınmadık/görülmedik* {yani, son derece şiddetli, dehşetli} *bir azab ile azab eder"...*

88. ...*"Kim de îmân* {yani, Allah'ın vahdaniyetini tasdik} *eder ve sâlih amel işlerse, onun için de en güzel karşılık* {yani, cennet} *vardır ve onun için emrimizden kolay olanı söyleriz"* {yani, ma'rûf/güzel va'dlerde bulunuruz}.

Onlardan sadece bir kişi îmân etti.

89. *Sonra, bir (başka) sebebe ittiba etti [bir sebebi takib etti]* {yani, arzın menzillerinin [konaklama yerlerinin] ve yollarının ilmine tâbi oldu}.

90. *Nihâyet güneşin doğduğu yere ulaştığında, onu bir kavmin*

üzerine doğuyor buldu; ki onlar için onun {yani, güneşin} *dûnundan bir sitre yapmamıştık...*

Bunlar, aşırı sıcak sebebiyle yerdeki dehlizlerde kalıyorlardı. Onların yaşadıkları yerde bina yapma imkânı yoktu. Ancak güneş kaybolduğunda geçimlerini sağlamak için dehlizlerden dışarı çıkarlardı.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ
خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ ٱلسَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا۟ يَٰذَا ٱلْقَرْنَيْنِ
إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰٓ
أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَأَعِينُونِى
بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ ءَاتُونِى زُبَرَ ٱلْحَدِيدِ حَتَّىٰٓ إِذَا سَاوَىٰ
بَيْنَ ٱلصَّدَفَيْنِ قَالَ ٱنفُخُوا۟ حَتَّىٰٓ إِذَا جَعَلَهُۥ نَارًا قَالَ ءَاتُونِىٓ أُفْرِغْ عَلَيْهِ
قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا ٱسْطَٰعُوٓا۟ أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ لَهُۥ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

91. *Şunun gibi* {yani, güneşin battığı yere ulaştığı gibi, aynı şekilde doğduğu yere de ulaştı} *ve andolsun ki Biz onun elinde bulunan şeyleri ilmimizle* [hubren] *ihata etmiştik* {yani, onun yanındaki şeyleri bilgimizle kuşatmıştık}.

92. *Sonra, bir (başka) sebebe (daha) ittiba etti/tâbi oldu* {yani, arzın menzillerinin [konaklama yerlerinin] ve yollarının ilmine tâbi oldu}.

93. *Nihâyet iki sedd* {yani, iki dağ} *arasına ulaştığında, o ikisinin dûnundan/o ikisinden beride bir kavim buldu; ki neredeyse hiçbir sözü fıkhetmiyorlardı/anlamıyorlardı* {yani, neredeyse kimse lügatlerini/dillerini tanımıyordu/bilmiyordu}.

94. *Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc* {–bunlar Yâfes b. Nûh'un çocuklarından iki kardeştir–} *arzda müfsidlik ediyorlar* {yani, Müslümanların topraklarında katl ile fesad yapıyorlar}. *Onlarla bizim aramıza* {bize ulaşmalarını engelle-

yen} *bir sedd yapman şartıyla sana bir harc* {yani, belli bir ücret} *verelim mi?"*

95. {Zülkarneyn} *dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu müknet* {yani, bana verdiği hayırlar, sizin bana vereceğinizden} *daha hayırlıdır. O bakımdan, siz bana kuvvet* {yani, adam sayısı} *ile yardım edin"...*

("Kuvvet" kelimesinin kullanımı açısından,) ... *kuvvetinize kuvvet katarak sizi çoğaltsın/artırsın* {yani, sayınıza sayı katsın} (Hûd, 11/52) âyeti de buna benziyor.

..."ki sizinle onların arasına {size ulaşmalarını engelleyecek} *bir redm [sedd] yapayım"...*

96. *..."Bana demir züberleri [kütleleri]* {yani, kıtaları/tabakaları} *getirin." Nihâyet iki sadefin* {yani, dağın} *arasını* {yani, iki yanını –demir ile–} *denkleştirdiği vakit* {–çünkü bu iki dağ arasında büyük bir vâdi vardı–}, "{Demiri} *körükleyin" dedi. Onu bir ateş hâline getirince, "Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim"* {yani, bana erimiş bakır verin de birbirine kaynaştırması için demirin üzerine dökeyim de onu daha bir sağlamlaştırsın} *dedi.*

Bir adam Nebî'ye (s.a) şöyle dedi:

— Ben Ye'cûc ve Me'cûc seddini gördüm.

Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Öyleyse onu bize tarif et!

Adam şöyle tarif etti:

— O siyah ve kırmızı yollardan oluşan çizgili bir elbiseyi andırıyordu.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Evet, sen onu gerçekten görmüştün.

97. *Artık ne ona zâhir olmaya* {yani, üstünden geçip onu aşmaya},...

("Zâhir" kelimesinin kullanımı açısından), *Üzerlerine zâhir olacakları* {yani, tırmanıp yükselecekleri} *me'âric/merdivenler...* (ez-Zuhruf, 43/33) âyeti de buna benziyor.

...ne de onu delmeye güç yetirebildiler.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih Mukâtil'den tahdis etti. O da Ebû İshâk'tan (tahdis edip) dedi: ‘Alî b. Ebî Tâlib (a.s) dedi ki: “Onlar o seddin arka tarafındadırlar. 1.000 erkek çocuk doğmadıkça, onlardan bir erkek ölmez. Her sabah bu sedde gelir ve onu delmeye uğraşırlar. Akşam olunca, ‘Yarın dönüp burayı açarız’ der ve giderler, fakat ‘inşâallah’ demezler. Nihâyet aralarında Müslüman bir adam dünyaya gelir. Sedde gittikleri vakit bu Müslüman onlara, ‘Bismillâh deyin’ der. Nihâyet onlar seddi bir yumurta kabuğu kadar inceltirler ve güneşin ışığını görürler. Sabah olunca tekrar sedde giderler. O Müslüman onlara, ‘İnşâallah yarın buraya döner ve onu açarız deyin’ der. Sabah olunca da o Müslüman onlara, ‘Bismillâh deyin’ der, onlar da ‘Bismillâh’ diyerek orayı delip sedden dışarıya çıkar, yeryüzünü dolaşır, Fırat'ın suyunu içip tüketirler. Sonuncuları gelerek, ‘Bir zamanlar burada bir su vardı’ der. Ağaçlar dahil, rastladıkları her şeyi yeyip tüketirler.”

قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي
حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ ۖ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا
﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾

98. {Zülkarneyn seddin inşasını bitirince} *dedi ki: “Bu* {yani, redm/sedd}, *Rabbimden bir rahmettir* {yani, Müslümanlar için bir nimettir –onlar artık Müslümanların bulundukları yere çıkamayacaklardır–}. *Rabbimin* {geri dönüşlerine dâir} *va‘di gelince* {sedd yıkılır}, *onu dümdüz eder* {de onlar da Müslümanların topraklarına/memleketlerine çıkarlar}. *Rabbimin,* {seddin yıkılacağına dâir} *va‘di de haktır* {yani, doğrudur: mutlaka vukû bulacaktır}.

Sedden dışarı çıktıklarında Şam ahâlisinin üçte-biri kaçacak, üçtebiri onlarla savaşacak, üçte-biri de onlara teslim olacaktır.

Sonra Allah haber veriyor ki:

99. *O gün onları bırakmışız da bir kısmı diğer kısmının içinde dalgalanıyordur* {yani, Zülkarneyn'in o seddi bitirdiği gün, onlar [Ye'cûc-Me'cûc] seddin arka tarafında birbirleri içinde dalgalandılar –fakat ondan dışarıya çıkmaya/onu aşmaya güçleri yetmedi–}. *Sûra da üfürülmüştür de onların cümlesini cem etmişizdir* {yani, onlardan hiç birini bırakmaksızın onların hepsini toplamışızdır}.

100. *O gün cehennemi kâfirlere* {Mekkelilerden Kur'ân'ı inkâr edenlere} *bir arzediş arzetmişiz* {yani, onlardan ğıtâ'yı [perdeyi/örtüyü] açıp arzedeceğiz}.

101. *Onlar ki Benim zikrimden gözleri ğıtâ' [perde/örtü] içinde idi* {yani, gözleri üzerinde Kur'ân'a îmân etmelerini engelleyen perdeler vardı da Kur'ân-ı Kerîm ile hidâyet yolunu göremiyorlardı}, *sem'a güç yetiremiyorlardı* {yani, Kur'ân'a îmânı işitemiyorlardı}.

Yüce Allah'ın, *...Doğrusu Biz onların kalbleri üzerine, onu* {yani, Kur'ân'ı} *fıkhetmesinler diye bir ekinne* {yani, ğıtâ' [perde]} *ve* {Kur'ân'ı işitmesinler diye} *kulaklarında bir vaqr* {yani, ağırlık} *yaptık* (el-Kehf, 18/57) buyruğu da buna benziyor.

102. {Mekkelilerden} *o küfredenler Benim dûnumdan [Beni bırakıp] kullarımı evliyâ edineceklerini* {yani, o uydurma ilahların kendilerine fayda sağlayacaklarını, kendilerine şefaat edeceklerini} *mi sandılar?!...*

Sonra onların âhiretteki menzillerini/konumlarını haber vererek buyuruyor ki:

...Kuşkusuz Biz cehennemi o kâfirler için bir nüzül {yani, menzil [konaklayacakları yer]} *olarak hazırladık.*

103. *De ki: "Amelce en çok ziyana uğrayanları* {yani, Hıristiyanlardan savâmi' ashâbını [manastır ehlini]} *size haber verelim mi?"...*

Sonra Allah Teâlâ, bunların niteliklerini zikrederek şöyle buyuruyor:

ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
﴿١٠٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَآئِهِۦ فَحَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فَلَا
نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا۟ وَٱتَّخَذُوٓا۟
ءَايَٰتِى وَرُسُلِى هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
كَانَتْ لَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ
عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُل لَّوْ كَانَ ٱلْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَٰتِ رَبِّى لَنَفِدَ ٱلْبَحْرُ
قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَٰتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِۦ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟
لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

104. ...*"Onlar ki, dünya [yakın/şimdiki] hayatta sa'yları dall oldu* {yani, amelleri habt oldu [heder oldu/boşa gitti]}, *onlar ise kendilerinin muhakkak iyi sanat yaptıklarını sanarlar."*

105. *İşte onlar ki, Rabb'lerinin âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *ve O'nun liqâsına* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişe} *küfretmişlerdir de amelleri habt olmuştur* {yani, güzel amelleri batal olmuştur [ibtal olmuştur/boşa çıkmıştır] –güzel amellerinin hiç biri kabul edilmez, çünkü îmân olmaksızın yapılmıştır–}. *Biz Kıyâmet Günü onlar için* {sivri sineğin kanadı ağırlığınca bile hayır namına} *bir vezn/ölçü ikame etmeyeceğiz/tutturmayacağız.*

106. *Şu* {yani, bu}, *onların karşılığı: cehennem; küfretmeleri* {yani, Kur'ân'ı inkâr etmeleri}, *âyetlerimi* {yani, Kur'ân'ı} *ve rasûllerimi* {yani, Muhammed'i (s.a)} *eğlence edinmeleri* {yani, Kur'ân ve Muhammed ile alay ettikleri, bunların Allah'tan olmadığını iddia etmeleri} *sebebiyle.*

Sonra mü'minleri ve onlar için hazırladıklarını zikrederek buyuruyor ki:

107. *Onlar ki, hakikaten îmân* {yani, tasdik} *ettiler* {yani, tasdik

ettiler} *ve sâlih ameller işlediler, onlar için nüzül* {(yani, menzil)} *ise firdevs cennetleridir,...*

"Firdevs", Rumca'da "etrafı duvarlarla çevrili bahçeler" demektir.

108. *...orada hâlidlerdir* {yani, ölmeyeceklerdir/ölümsüz olarak orada kalacaklardır}. *Oradan ayrılmayı arzu etmezler* {yani, onun gayri bir yere götürülmeyi istemezler}.

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Sana hikmet verildiğini iddia ediyorsun. Hikmet ise ilmin tamamı demektir. Buna rağmen sen rûh hakkında ilim sahibi olmadığını söylüyor, *O rûh, Rabbimin emrindendir* (İsrâ, 17/85) diyorsun. Peki bu nasıl olur?" dediler. Allah da Nebî'ye (s.a), "Kuşkusuz sana ilim verilmiştir, fakat senin ilmin Allah'ın ilmine göre pek azdır" dedi. Bu sebeble Allah Yahudileri kasdederek buyurdu ki:

109. *De ki: "Şâyet Rabbimin kelimeleri* {yani, ilmi} *için deniz mürekkeb olsa, hatta onun bir misli de meded olarak getirilse* {yani, insanların mürekkebleri de getirilip katılsa} *idi, Rabbimin kelimeleri* {yani, ilmi} *tükenmeden o deniz tükenirdi."*

110. *De ki: "Ben sadece sizin gibi bir beşerim. Bana, ilahınızın* {yani, Rabbinizin} *sadece bir ilah* {yani, Rabb} *olduğu vahyediliyor. Öyleyse kim Rabbinin liqâsını ümit ediyorsa* {yani, âhirette ölümden sonra diriltilmekten haşyet duyuyorsa} *amel işlesin, sâlih bir amel ve Rabbine ibâdetine hiçbir şeyi ortak koşmasın."*

Buyruk, Cundeb b. Zuheyr el-Ezdî –sonra 'Âmirî– hakkında inmiştir. Nebî'ye (s.a) sormuştu:

— Biz Allah'ın rızasını isteyerek bir amel işliyoruz. Bundan dolayı övülüyoruz, bu da hoşumuza gidiyor.

Nebî (s.a) buyurdu ki:

— Kuşkusuz Allah ganidir. Kendisi için yapılması gereken bir amele başkasının ortak koşulmasını kabul etmez.

Bunun üzerine Allah, *Öyleyse kim Rabbinin liqâsını ümit ediyorsa...* buyruğunu indirdi.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: Nebî (s.a) buyurdu: 'Allah buyuruyor ki': "Ben en hayırlı ortağım. Kim bir amelde başkasını Bana

ortak ederse, Ben o amelin tamamını Bana ortak koşulana bırakırım, Ben yalnız Benim için yapılan ameli kabul ederim."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Şeyban Ebû Mu'âviye et-Temimî'den dedi ki: "Kuşkusuz Allah sâlih kimselerin evlatlarını da korur; çünkü, *Babaları da sâlih bir kimse idi* (Kehf, 18/82) buyuruyor."

('Ubeydullâh) dedi ki: "Mağaranın adı Bancilûs, karyenin adı Lavus, medinenin/şehrin adı Efesûs, köpeğin adı Qıtmîr, o iki kadıdan birinin adı Mârinûs, diğerininki Astûs, kıralın adı Dakyûs idi. Mağaraya sığınanların adları ise Devânus, Navâs, Martûnis, Resârinûs, Qâtilus, Tastatnûs, Mekselmînâ ve Yemlihâ idi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Ğıyâs b. İbrâhîm'den, o 'Atâ b. es-Sâib'den, o da Sa'îd b. Cubeyr'den dedi ki: "Yeryüzünde ne kadar lügat/dil varsa, Allah onu mutlaka Kur'ân'da inzâl buyurmuştur."

Dedi: "Cibrîl'in ismi 'Abdullâh, Mikâîl'in ismi ise 'Ubeydullâh'tır."

('Ubeydullâh) dedi: Babam bana el-Huzeyl'den tahdis etti, o Leys b. Sa'd'dan, o 'Atâ b. Hâlid'den dedi ki: "Îsâ nüzul ettiği vakit 70.000 kişi ile birlikte haccedecek; bunlar arasında –haccı eda etmemiş ve ölmemiş olan– Ashâb-ı Kehf de bulunacaktır."

19. MERYEM SÛRESİ

Medine'de inen secde âyeti dışında, tamamı Mekke'de inen Meryem sûresi, Kûfiyyûna göre 98 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ
كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً
خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّٖي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّٖي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّٖي خِفْتُ الْمَوَالِيَ
مِنْ وَرَٓاءٖي وَكَانَتِ امْرَاَتٖي عَاقِرًا فَهَبْ لٖي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kâf-Hâ-Yâ-'Ayn-Sâd.*

Kâf kâfi, *hâ* hâdi [rehber/kılavuz], *'ayn* âlim, *sâd* sâdık (demektir).

Bu, Rabb Teâlâ'nın zâtını senasıdır/övmesidir. O mahlukatına kâfi, kullarına hâdidir. Buradaki "yâ", el-hâdi'den gelmektedir. O yarattıklarına âlimdir, sözü sâdıktır doğrudur.

2. {Ey Muhammed! (Bu,)} *Rabbinin, rahmetini/rahmetiyle* {yani, nimetini/nimetiyle} *bir zikr [hatırlama/hatırlaması] kulu Zekeriyyâ'ya/Zekeriyyâ'yı* {çünkü Allah, kulu Zekeriyyâ {b. Berhiyâ}yı rahmet ile anmıştır}.

3. *Hani Rabbine, nidâ etmişti; gizli* [hafi] *bir nidâ* {yani, Rabbine du'a etmişti; gizli bir du'a}.

Rabbine gizlice [sırren] du'a etmesinin sebebi, insanların, "Şu ihtiyara bakın, ihtiyarlığına bakmaksızın çocuk istiyor" dememeleri içindi.

4. *Demişti ki: "Rabbim! Doğrusu ben, kemik vehene uğradı* {yani, zayıfladı} *benden ve baş şeyben [ağararak] alev aldı* {yani, saçlarım bembeyaz oldu}. *Sana du'a ile ise Rabbim şaqîyy olmadım* {yani, geçmişte hüsrana uğramadım/elim boş dönmedim –du'alarıma hep icabet ettin. O halde çocuk için yaptığım bu du'ama da icabet et–}.

5. *Gerçekten ben verâmdan [arkamdan gelecek] mevâlimden korkuyorum, karım da kısırdır* {yani, ben kelâle durumuna düşmekten: ben öldükten sonra asabemin [erkek akrabalarımın] malıma mirasçı olmalarından korkuyorum}. *Bundan dolayı bana ledününden bir velî* {yani, indinden/yanından bir çocuk} *bağışla,...*

يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا
﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ
مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
شَيْئًا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

6. ...*"ki hem bana* {yani, benim malıma} *vâris olsun, hem de âl-i Ya'kûb* {b. Mâsân}*a* {yani, ahbarda onların ilim ve riyâsetlerine} *vâris olsun!"...*

Ya'kûb ve Meryem'in babası İmrân, Mâsân'ın oğulları olup kardeş idiler. Meryem de Mâsân oğlu İmrân'ın kızı idi.

...*"hem de onu radiyy [râzı olunan]* {yani, sâlih} *kıl Rabbim."*

Allah, Zekeriyyâ'nın çocuk sahibi olmak için ettiği du'aya icabet etti. Namaz kılmakta iken Cibrîl o'na gelerek dedi ki:

7. *Ey Zekeriyyâ! Gerçekten Biz seni, ismi Yahyâ olan bir ğulâm [çocuk] ile müjdeliyoruz. Önceden bir semiyy yapmadık ona* {yani, geçmiş insanlardan adı Yahyâ olan kimse yoktu}.

Ona Yahyâ adını veriş sebebi, oldukça yaşlı bir koca ile kısır ve acuze bir kadından ona hayat vermiş olmasıdır.

8. *Dedi ki: "Rabbim! Benim için bir ğulâm mı [çocuk mu]* {yani, benim için nereden bir çocuk olacak}; *karım* {Eylişefa} *'âqır* {ya-

ni, doğum yapamaz}, {ben de} *ihtiyarlıktan kağşama derecesine vardım?*

Zekeriyyâ o sırada 75 yaşında idi.

9. {Cibrîl (a.s) o'na} *dedi ki: "Şunun gibi. Rabbin dedi ki": "O* {yani, senin oğlunun olması} *Bana pek kolaydır. Nitekim önceden* {yani, sen benden çocuk istemeden önce}, *sen bir şey değilken seni halketmiştim/yaratmıştım."*

10. {Zekeriyyâ} *dedi ki: "Rabbim! Benim için bir âyet* {yani, (karımın) hamileliğ(in)e bir alâmet} *yap!...*

O, Cibrîl ile görüşmesinin ardından bir âyet istemişti.

...{Cibrîl (a.s)} *dedi ki: "Senin âyetin sapasağlam olduğun halde insanlara üç gece söz söylememendir* {yani, temizken cima etmenin ardından eşinin hamile kalması durumunda o gecenin sabahında dilsiz ya da hasta olmadığın: sapasağlam olduğun halde konuşmaya güç yetirememendir}.

Cibrîl (a.s) ile görüşmesinin ardından bir âyet istediği için, bir ceza olarak dili tutuldu. Bununla birlikte Allah onun dilini Allah'ı anmaktan ve salâttan [du'adan] alıkoymamıştı.

11. *Nihâyet* {Zekeriyyâ} *mihrâbdan* {yani, mescidden} *kavminin* {yani, İsrâîloğulları'nın} *karşısına çıkıp onlara, "Sabah-akşam tesbih* {yani, salât [du'a]} *edin" diye vahyetti* {yani, eliyle bir yazı yazdı. –İşte onlara vahyetmesi, bu idi–}.

يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾
وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن
جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انتَبَذَتْ
مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

12. *"Ey Yahyâ! Kitabı* {yani, Tevrat'ı} *kuvvetle* {yani, ciddiyet ve ısrar ile} *al/tut" (dedik) ve o'na daha sabi/çocuk iken hüküm* {yani, üç yaşında iken ilim ve fehm [kavrayış/anlayış]} *verdik...*

olarak gönderdik (el-Enbiyâ, 21/107) âyetinde de, "nimet: dîni üzere o'na tâbi olan kimseler için nimet" manasında kullanılmıştır.

...*"Kadâ edilmiş bir emirdir"* {yani, sana bir beşer dokunmaksızın Îsâ'nın yaratılmasını Allah levh-i mahfuzda hükme bağlamıştır}.

22. *Bu sûretle* {annesi Meryem –selâm ona–} *o'na hamile kaldı...*

O sırada Meryem 13 yaşında idi. 33 sene Îsâ (a.s) ile birlikte, 6 sene de Îsâ'nın ref edilmesinden sonra yaşadı. 52 yaşında vefat etti. Meryem Îsâ'ya bir anda hamile kaldı, o'na bir anda sûret verildi ve aynı gün güneşin zevale erdiği vakitte o'na süt emzirdi. Ona hamile kalmadan önce iki defa hayız görmüştü.

...*Onunla uzak bir mekâna çekildi* {yani, Îsâ (a.s) ile tek başına, dağın arka tarafında ehlinden uzakça bir yere çekildi}.

23. *Derken doğum sancısı onu kuru* {yani, yaprakları olmayan} *bir hurma ağacına dayanmaya* {yani, oraya sığınmaya} *mecbur etti.* {Babasız çocuk doğuracak olması neticesinde karşılaşacağı muameleden, insanlara karşı duyacağı utançtan ötürü} *dedi ki: "Ah ne olaydım, bundan* {yani, çocuğun doğumundan} *evvel öleydim de büsbütün unutulaydım"* {yani, asla hatırlanmayan, helâk/yok olup giden birşey olsaydım}.

24. {Cibrîl (a.s)} *altından* {yani, bulunduğu yerin alt tarafından –ki o yüksekçe bir tepe üzerinde bulunuyordu–} *ona* {şu sözlerle} *nidâ etti: "Üzülme* {ölümü temenni etmesi üzerine ona böyle dedi}. *Rabbin senin altında bir ark yaptı"* {yani, küçük bir nehir akıttı}...

25. ...*"Hurma ağacını kendine doğru silkele* {yani, hareket ettir}, *üzerine olgunlaşmış taze hurma dökülsün"*...

Bunun üzerine, kurumuş olan o ağaç, gözünün önünde yeşerdi, hemen taze hurma yüklendi, ardından da hurmalar olgunlaştı. Meryem de olanı-biteni görüyordu. Sonra Allah, ona ulaşıncaya kadar Ürdün'den bir nehir akıttı. Bu nehir onunla Cibrîl (a.s) arasından geçiyordu.

Bunlar, Cebrâîl'in Meryem'e söylediği sözlerdir. Allah'ın bunu takdir buyurması ise, Îsâ'nın durumuna îmân etmesi ve bundan dolayı şaşırmaması içindir.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi: Leys b. Ebî Süleym'den bana haber verildiğine göre o İkrime'den, o da İbn ‘Abbâs'tan nakletti ki o, *Doğrusu ben Rahmân için savm nezrettim* (Meryem, 1//26) buyruğunu, “susma/konuşmama [samt] adadım” diye açıklamıştır.

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

26. ...*“Artık* {hurmadan} *ye,* {tatlı sudan} *iç,* {çocuğun sebebiyle} *gözün aydın olsun. Eğer beşerden birini görürsen de ki: “Doğrusu ben Rahmân için savm* {yani, susma/konuşmama} *nezrettim/adadım. Onun için bugün hiçbir inse/insana* {Îsâ (a.s) hakkında} *söz söylemeyeceğim.”*

27. *Onu* {yani, çocuğunu} *taşıyarak kavmine* {yani, kucağında beze sarılmış olduğu halde İsrâîloğulları'na} *getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Andolsun ki sen tuhaf birşey* {yani, münker bir iş} *getirdin”...*

28. ...*“Ey Hârûn'un* {yani, Mûsâ'nın kardeşi Hârûn'un} *kız kardeşi!”...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil dedi: Rasûlullah (s.a), “Onlar, Mûsâ'nın kardeşi Hârûn'u kasdetmişlerdi; çünkü Meryem o'nun soyundan geliyordu” demiştir.

...*Senin baban* {İmrân –ki İsrâîloğulları'nın büyüklerinden idi–} *kötü* {yani, zinakâr} *bir adam değildi,...*

(“Sû’” [kötü/kötülük] kelimesi,) *Ehline kötülük* [sû’] *irade eden kimsenin...* (Yûsuf, 12/25) ve *Biz o'nun bir kötülüğünü* [sû’] *bilmiyoruz* (Yûsuf, 12/51) âyetlerinde de “zina” manasında kullanılmıştır.

...*anan da* {yani, anan Hanne de} *bir bağiy* {yani, zinakâr} *değildi.* {Peki, bu çocuk nereden?}

29. *Bunun üzerine o'na* {yani, oğlu Îsâ'ya –onunla konuşması için–} *işaret etti. Dediler* {yani, kavmi dedi} *ki: “Beşikteki* {yani, annesinin kucağında bezlere sarılı bulunan} *bir sabi/çocuk ile nasıl konuşuruz?!”*

Zekeriyyâ çocuğa yaklaştı ve “Konuş ey çocuk! Eğer bir özrün/mazeretin varsa, mazeretini söyle!” dedi.

30. {Bunun üzerine çocuk} *dedi ki: “Doğrusu ben Allah'ın kuluyum”* {ve Hıristiyanlar iddialarında yalancıdırlar –Böylece çocuk ilk olarak, Allah'ın ubûdiyetini ikrar etti–}. *Bana kitab verdi* {yani, İncil'i verip öğretti} *ve beni bir nebî kıldı/yaptı”...*

31. ...*“ve beni* {yeryüzünde} *her nerede olsam mübârek* {yani, hayırda öğretici ve edeblendirici} *kıldı ve hayatta olduğum sürece bana salâtı* {ikame etmeyi}, *zekâtı* {itayı} *tavsiye etti”...*

32. ...*“ve beni anama berr kıldı* {yani, annem Meryem'e itaatkâr olmamı tavsiye etti} *ve beni cebbâr* {yani, Allah'a ibâdetten tekebbür eden} *bir şaqî* {yani, Allah'a isyan eden bir kişi} *kılmadı”...*

Çocuğun, sadece annesini zikretmesi sebebiyle Zekeriyyâ o'nu bağrına basarak dedi ki: “Şehâdet ederim ki sen Allah'ın kulu ve Rasûlü'sün.”

33. ...*“Doğduğum gün* {yani, vakit} *öleceğim gün* {yani, vakit} *ve diri olarak ba‘solunacağım* {yani, ölümden sonra âhirette diri olarak çıkarılacağım} *gün* {yani, vakit} *selâm bana.”*

Bundan sonra Îsâ, diğer çocuklar gibi konuşma çağına gelinceye kadar bir daha konuşmadı.

34. *Hakkında imtirâ ettikleri* {yani, Hıristiyanların hakkında kuşkuya düştükleri} *Meryem oğlu Îsâ, hakk söze göre şudur* {yani, adil: doğru söze göre budur}.

35. *Allah'ın çocuk edinmesi* {yani, Îsâ'yı evlat edinmesi} *olacak şey değildir. O sübhândır* {yani, münezzeh ve yücedir}. {İlminde olan} *bir emri* {yani, Îsâ'yı (a.s)} *kadâ edince, ona sadece "Ol!" der, oluverir* {bir defa söyler, ikinci defa tekrar etmez}.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Bana Mukâtil ed-Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Kün fe-yekûn* ibaresi, Farsça'da, 'sözü iki defa tekrarlamaz; bir defa söyledimi derhal olur' manasındadır."

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ
﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا
لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

36. {Sonra Îsâ (s.a), İsrâîloğulları'na dedi ki:} *"Kuşkusuz Allah benim de rabbim, sizin de rabbinizdir. O halde O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Bu* {tevhîd} *sırât-ı müstakîmdir* {yani, İslâm dîni dosdoğru bir yoldur –İslâm dîni dışındaki yollar ise eğridir, doğru değildir–}.

37. *Sonra onların arasından ahzâb* {yani, Hıristiyanlar(ın fırkaları)} *ihtilâf ettiler...*

Îsâ (a.s) hakkında üç fırkaya ayrıldılar. Nastûrîler, "Îsâ Allah'ın oğludur" dediler. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh ve yücedir* (el-İsrâ, 17/43); Mar-Ya'kûbîler, "Îsâ, "Allah'ın kendisidir" dediler. *O onların söylediklerinden* {yani, bühtanlarından/iftiralarından} *münezzeh ve yücedir* (el-İsrâ, 17/43); Melkânîler ise, "Allah üçün üçüncüsüdür" (el-Mâide, 5/73) dediler. Allah Teâlâ ise, Kendisinin ortaksız, bir ve tek olduğunu ifade buyuruyor.

> ...*Artık veyl olsun o küfredenlere* {yani, Îsâ (a.s) hakkında hiziblere ayrılanlara}, *azîm bir günün* {yani, O'nun nezdinde hazır olacakları Kıyâmet Günü'nün} *görülmesinden/hazır olmasından dolayı.*

> 38. *Bize gelecekleri gün neler işitecek, neler görecekler* {yani, daha önce âhirete dâir kendilerine yapılan tehditleri Kıyâmet Günü kimsenin işitmediği kadar işitecekler, görmediği kadar göreceklerdir}...

İşte, *Rabbimiz! Gördük ve işittik. Artık bizi geri döndür, sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz yakîn edindik* (es-Secde, 32/12) âyeti de buna işaret ediyor.

> ...*Fakat zâlimler bugün* {yani, müşrikler bugün dünyada} *apaçık bir dalâlet içindedirler* {yani, bugün âhirette olacakları ne işitiyor, ne görüyorlar}.

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ
﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي
عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ
عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ
سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

> 39. *Emrin* {yani, azabın} *kadâ edileceği o hasret günü(nün gelip çatması hususunda)* {ölümün beyaz bir koç gibi boğazlanacağı gün hakkında} *onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *inzar et/uyar...*

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o Mukâtil'den, o Osman b. Süleym'den, o da ‘Abdullâh b. ‘Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: “Cibrîl, beyaz bir koç sûretine getirilmiş olan ölümü onların gözleri önünde cennet ile cehennem arasında boğazlayacaktır. Cennetliklere, “Artık ebedîsiniz, burada ölüm yoktur”; cehennemliklere de, “Artık ebedîsiniz, burada ölüm yoktur” denilir. Eğer Allah'ın cehennemlikler hakkında ruhlarının bedenlerinde sürekli kalacağına dâir hükmü bulunmasaydı, hasretten ötürü mutlaka ölürlerdi.”

...*Halbuki onlar* {bugün} *gaflet içindedirler; îmân etmiyorlar* {yani, âhirette olacakları tasdik etmiyorlar}.

40. *Doğrusu Biz, arza ve üzerindekilere Biz vâris olacağız* {yani, onları öldüreceğiz, sadece Rabb kalacaktır. Semâda ehline de, arz ehline de Biz vâris olacağız} *ve* {ölümden sonra âhirete} *Bize döndürülecekler.*

41. {Ey Muhammed! Mekke ehline} *kitabta* {yani, Kur’ân'da} *İbrâhîm'i de* {yani, İbrâhîm'in durumunu da} *zikret. Doğrusu o bir sıddîk* {yani, Allah'a mü’min}, *bir nebî idi.*

(“Sıddîk” kelimesi, *Onun anası da bir sıddîka idi* (el-Mâide, 5/75) âyetinde de “mü’mine” manasında kullanılmıştır.

42. *Hani babasına* {yani, babası Âzer'e} *demişti ki: “Ey babacığım!* {Sesi} *işitmeyen,* {hiçbir şeyi} *görmeyen ve sana* {âhirette} *hiçbir faydası olmayan şeye* {yani, putlara} *niçin ibâdet ediyorsun?”...*

43. ...*“Ey babacığım! Doğrusu bana ilimden* {yani, beyândan}, *sana gelmeyen* {yani, ölümden sonra olacak şeyler} *geldi.* {Dînim üzere} *bana ittiba et ki seni seviyy bir sırâta hidâyet edeyim”* {yani, adil bir tarîke/yola: İslâm dînine ileteyim}...

44. ...*“Ey babacığım! Şeytana ibâdet etme* {yani, ibâdet hususunda şeytana itaat etme}. *Kuşkusuz şeytan Rahmân'a asi oldu”* {yani, isyan etti, lanetlendi}...

45. ...*“Ey babacığım! Doğrusu ben korkarım ki sana Rahmân'dan* {âhirette} *bir azab messeder/dokunur da* {yani, isabet eder de} *şeytanın velîsi* {yani, âhirette yakını} *olursun.”*

46. {Babası o'na cevab vererek} *dedi ki: "Sen benim ilâhlarımdan vaz mı geçiyorsun/hoşlanmıyor musun ey İbrâhîm? Eğer vazgeçmezsen* {yani, susmazsan} *seni recmederim* {yani, sana şetmederim [ağır-çirkin sözler söylerim]}. *Beni terket/benden uzak dur, meliyyen* {yani, hayatın boyunca}.

Bunun, "uzun süre benden ayrıl, ayrı dur, uzak kal" anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu hariç, Kur'ân'da geçen "seni recmederim" ifadeleri, "seni katlederim/öldürürüm" manasındadır.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam Ebû Sâlih'ten o Mukâtil'den, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti: (İbn 'Abbâs bu ibareyle ilgili şöyle dedi:) "Benden sana herhangi bir sıkıntı isabet etmeden, benden yana esenlikte olduğun halde şeref ve haysiyetinle beni bırak, benden uzaklaş."

47. {İbrâhîm} *dedi ki: "Selâm sana, senin için Rabbime istiğfâr edeceğim. Doğrusu O bana hafiyydir"* {yani, latîftir, merhametlidir}...

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ
بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾

48. ...*"Sizi ve Allah'ın dûnundan [Allah'ı bırakıp] du'a* {yani, ibâdet} *ettiklerinizi* {uydurma ilâhlarınızı} *terkediyorum"...*

İbrâhîm'in onlardan ayrılması, onları terketmesi, Kusa'dan Arz-ı Mukaddes'e hicret etmesidir.

...*"ve* {senin için istiğfârda bulunarak} *Rabbime du'a ediyorum. Umulur ki Rabbime du'a ile şakiyy olmam"* {yani, senin için istiğfârda bulunduğum du'amın boşa gitmeyeceğini ümit ederim}.

49. *İbrâhîm onları ve Allah'ın dûnundan ibâdet ettiklerini terkedince* {yani, ilah edindikleri putları terkedip hicret edince}, *o'na* {Arz-ı Mukaddes'e hicret ettikten sonra} *İshâk'ı ve Ya'kûb'u bağışladık ve her birini* {yani, İbrâhîm'i, İshâk ve Ya'kûb'u} *nebî yaptık.*

50. *Ve onlara rahmetimizden* {yani, nimetimizden} *bağışladık ve onlar için yüce bir sıdk lisânı kıldık* {yani, güzel ve üstün bir senâ/övgü verdik –onlardan sonra gelen bütün dîn müntesibleri onları över–}.

51. {Mekkelilere} *kitabta Mûsâ'yı da zikret/an. Doğrusu o muhlas/ihlâsa erdirilmiş* {yani, müslim, muvahhid} *idi, bir rasûl, bir nebî idi.*

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ
إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا
مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

52. *Biz o'na, Tûr'un cânib-i eymeninden [sağ cânibinden/tarafından]* {yani, cebelin/dağın yan tarafından] *nidâ ettik* {yani, Cuma gecesi o'nu çağırdık} *ve o'nu bir neciyy olarak yakınlaştırdık* {yani, o'nunla yakından konuştuk –aralarında gizli bir hicab vardı. O kalemin gıcırtılarını duydu–}.

53. *Ve rahmetimizden o'na kardeşi Hârûn'u da bir nebî olarak bağışladık.*

Mûsâ (a.s) Rabbinden istekte bulunarak, *Bana ehlimden bir vezir*

yap; kardeşim Hârûn'u (Tâ-Hâ, 20/29-30) ve *Onun için Hârûn'u gönder* (eş-Şu'arâ, 26/13) istekte bulunduğu vakit Allah da o'na kardeşi Hârûn'u (bir vezir ve nebî olarak) bağışlamıştı.

54. {Mekkelilere} *kitabta* {yani, Kur'ân'da} *İsmâîl'i de zikret* {yani, İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'in durumunu da an}. *Doğrusu o, va'dine sâdık idi...*

İsmâîl (a.s) bir adama, yanına geri dönünceye kadar bulunduğu yerde bekleyeceğine dâir söz vermiş, fakat adam gelmediği için üç gün beklemişti.

...bir rasûl, bir nebî idi.

55. *Ehline* {yani, kavmine} *emrederdi...*

("Ehl" kelimesi,) *Ehline emret* (Tâ-Hâ, 20/132) âyetinde de "kavim" manasında kullanılmıştır.

...salât ve zekât ile/salâtı ve zekâtı...

İbn Me'sûd'un kıraatinde, "Kavmine salât ve zekât ile/salâtı ve zekâtı emrederdi" şeklindedir.

...Ve Rabbi indinde/yanında merdıyy [râzı olunan bir kimse] idi.

56. {Mekkelilere} *kitabta* {yani, Kur'ân'da} *İdrîs'i de zikret...*

Nûh'un babasının dedesi olan İdrîs'in asıl ismi Ahnûh'dur.

...Doğrusu o, bir sıddîk {yani, Allah'ın tevhîdine îmân eden}, *bir nebî idi.*

57. *Biz o'nu yüce bir mekâna ref' ettik* {yani, dördüncü semâdaki bir yere yükselttik}.

Ve İdrîs orada öldü. Ölümü, güneşi önünde süren meleğe yaklaştığı sırada gerçekleşti.

58. *İşte bunlar Allah'ın kendilerine* {nübüvvet ile} *in'am ettiği nebîlerden; Âdem'in* {sonra İdrîs'in} *zürriyetinden ve Nûh ile beraber* {gemide} *taşıdıklarımızdan* {yani, gemide Nûh ile birlikte taşıdıklarımızın zürriyetinden –ki o İbrâhîm'dir–} *İbrâhîm'in zürriyetinden* {İsmâîl'in, İshâk'ın, Ya'kûb'un} *ve İsrâîl'in* {zürriyetinden –ki o Ya'kûb, Mûsâ ve Hârûn'dur–} *ve* {İslâm için} *hi-*

dâyete ilettiğimiz ve ictibâ ettiğimiz {yani, risâlet ve nübüvvet için istihlas ettiğimiz} *kimselerdendir. Onlara Rahmân'ın âyetleri tilavet edildiğinde* {yani, Rahmân'ın kelamı: Kur'ân okunduğunda}, *ağlayarak* {yüzleri üstü} *secdeye kapanırlardı.*

Bu buyruk, Tevrat ehlinden îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir.

Bunun benzerleri de, *Çeneleri üstü kapanıp secde ederler* (el-İsrâ, 17/107) ile *Ve ağlayarak çeneleri üstü kapanırlar* (el-İsrâ, 7/109) âyetleridir.

فَخَلَفَ
مِنۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَوٰةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ
بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ
رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

59. *Sonra onların ardından halef oldu bir halef ki* {yani, nebîlerden sonra kötü halefler: Yahudiler geldi} *namazı zâyi ettiler* {yani, vakitlerinden sonraya bıraktılar}, *şehevâta ittibâ ettiler* {yani, baba-bir kız kardeşin kızıyla evlenmeyi helâl kabul ettiler}...

Bu, Allah'ın ümmet-i Muhammed için darbettiği bir meseldir, ki "siz Yahudiler gibi kötü halef olmayın" manasını ifade eder.

Bunun bir benzeri de, *Şehevâta/şehvetlere* {yani, zinaya} *ittibâ edenler...* (en-Nisâ, 4/27) âyetidir.

...Bunlar {âhirette} *gayya* {yani, cehennemdeki bir vâdiye} *kavuşacaklardır.*

60. {Şirkten} *tevbe eden,* {Muhammed'e (s.a)} *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini de tasdik eden} *ve sâlih amel işleyenler müstesnâ.*

İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir şekilde zulmedilmeyecekler {yani, güzel amellerinden hiçbir şey nakzedilmeyecek, karşılığını görmedikleri hiçbir iyi amelleri bırakılmamak üzere Rabb'leri onlara karşılıklarını verecek: onları mükâfaatlandıracak}.

61. *Rahmân'ın* {dünyada rasûlleri vasıtasıyla mü'min} *kullarına gayb ile/gıyâben* {ve görmedikleri halde} *va'dettiği adn cennetleri*(ne girecekler). *Kuşkusuz O'nun va'di gerçekleşecektir* {yani, va'dinden cayma söz konusu olmaksızın gelecektir}.

62. *Orada* {yani, cennette} *bir lağv işitmezler* {yani, dünyadakilerin içtikleri vakit yemin ettikleri gibi orada yemin edilmez, içki içenlerin yemin etmesini işitmezler},...

Bunun benzerleri el-Vâkıa[1] ve Sâffât sûresinde (47. âyet) geçiyor.

...bir selâm müstesnâ {yani, orada meleklerin onlara verdikleri selâmı işitirler}. *Onlar için orada sabah-akşam rızıkları* {yani, dünyada gündüzün tarafı miktarı aralıklarla verilecek olan meyveler} *vardır.*

Sonra Allah onlardan vererek şöyle buyuruyor:

63. *İşte o cennete, kullarımızdan taqî* {yani, Allah'a muhlis [ihlâslı]} *olan kimseyi vâris kılarız.*

64. *İnmeyiz, Rabbimin emri ile olması müstesnâ...*

Cibrîl'in (a.s) Nebî'ye (s.a) kırk gün –bu sürenin üç gün olduğu da söylenir– gelmemesi üzerine Mekke müşrikleri dediler ki:

— Rabbi o'na veda etti ve o'nu terk etti.

Cibrîl (a.s) inince, Nebî (s.a) ona dedi ki:

— Ey Cibrîl! Gelişin o kadar gecikti ki seni özlemeye başladım.

Cibrîl karşılık verdi:

— Ben seni, senin beni özlediğinden daha çok özledim.

Mekkelilerin, "Rabbi o'na veda etti ve o'nu terk etti" sözleri üzerine Duhâ ve İnşirah sûreleri indi. Cibrîl (a.s) da dedi ki:

---

1 Bkz. el-Vâkıa, 56/25.

...{Semâdan} *inmeyiz, Rabbinin emri ile müstesnâ. Önümüzdeki* {yani, âhirete dâir işler}, *arkamızdaki* {yani, dünyaya dâir işler} *ve şu ikisi* {yani, dünya ile âhiret: iki nefha} *arasındaki şeyler O'nundur ve Rabbin unutkan değildir* {yani, Mekke kâfirlerinin, "Rabbi o'nu unuttu ve terk etti" şeklindeki sözlerini unutmayacaktır: ey Muhammed, Rabbin seni unutmadı-unutmayacaktır}.

رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِه۪ؕ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاط۪ينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ ش۪يعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذ۪ينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ
مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِم۪ينَ ف۪يهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

65. *Semâvât u arzın* {yani, arzların/yerlerin} *ve* {yaratıklardan} *o ikisi arasındakilerin Rabbi. O halde O'na ibâdet et* {yani, O'nu tevhîd et} *ve O'nun ibâdetinde sebatla sabret* {yani, Allah'ı tevhîd üzere sabret. Emrim gelinceye kadar acele etme}. {Ey Nebî!} *O'na bir semiyy biliyor musun* {yani, uydurma ilahlardan ismi Allah olan birini biliyor musun}?

Çünkü Allah onların böyle bir isim koymalarına mani olur.

66. *İnsan* {ki o, Übey b. Halef el-Cumahî'dir}, *"Öldüğüm vakit* {yani, ölümün ardından yerden} *diri olarak çıkarılacak mıyım?!" diyor.*

Böylece, ölümden sonra dirilişi tekzib ediyor/yalanlıyor. Allah, ibret alması için ona öğüt vererek buyuruyor ki:

67. *Peki, insan önceden hiçbir şey değilken Bizim kendisini* {ilk yaratılışta yoktan} *halkettiğimizi/yarattığımızı* {ve kendisini tekrar yaratacağımızı} *tezekkür etmiyor/düşünmüyor mu?*

...ve nediyyce {yani, meclisçe} *en güzel?*

("Nâdî" kelimesinin kullanımı açısından,) *Ve siz nâdîlerinizde* {yani, meclislerinizde} *münkere mi gideceksiniz?* (el-Ankebût, 29/29) âyetide de buna benziyor.

Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

74. *Onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce karndan* {yani, ümmetten} *kaçını* {dünyada azab ile} *helâk ettik; hem onlar esâs* {yani, eşyalarının konforu} *ve görünüş* [ri'yen] *itibariyle daha güzel/üstün idiler* {yani, manzara itibariyle Mekkelilerden daha güzel/üstün idiler –Allah onların mallarını ve sûretlerini helâk etti–}.

("Karn" kelimesinin kullanımı açısından,) *O karnları* {yani, geçmiş ümmetleri} *helâk ettik* (Yûnus, 10/13) âyeti de buna benziyor.

75. {Onlara} *de ki: "Kim dalâlette* {yani, şirk içinde} *ise, Rahmân onun için* {hayırda} *meddini ne kadar meddederse etsin [verdiği mühleti ne kadar uzatırsa uzatsın],...*

Çünkü onlar mü'minlere, *Bu iki fırkanın hangisi makamca daha hayırlı ve nediyyce* {yani, meclisçe} *en güzel?* (Meryem, 19/73) demişlerdi.

...nihâyet va'dolundukları şeyi, ya azabı {yani, dünyada azabı: Bedir'de öldürülmeyi} *ya da Sâ'ati* {yani, Kıyâmeti} *gördüklerinde, mekân* {menzil} *itibariyle kimin şerli ve cünd [taraftar/yandaş]* {yani, cemaat/topluluk} *itibariyle kimin daha zayıf olduğunu* {yani, kendilerinin mi, mü'minlerin mi daha zayıf olduğunu} *bileceklerdir.*

76. *Allah* {dalâletten uzak olan} *hidâyettekilerin hidâyetini* {yani, îmânını} *arttırır. Bâkiyât sâlihâttır [kalıcı olan sâlih amellerdir]...*

Bunlar da şu dört kelimedir: "Sübhânallâhi velhamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber."

...{Kim bunları söylerse o} *Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* {yani, kâfirin karşılık

olarak göreceği ateşten ve onların oraya dönüşlerinden daha efdaldir/üstündür}.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

77. *Bak bak şu âyetlerimize* {yani, Kur'ân âyetlerine} *küfredene…*

Âyet, el-'Âs b. Vâil b. Hişâm b. Sa'd b. Sa'îd b. 'Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey es-Sehmî hakkında inmiştir. Kuyumcu olan Habbâb b. el-Eret ona bir takı yapmıştı. Ondan ücretini isteyince, Habbâb'a –ki o sırada Müslüman idi– dedi ki:

— Siz cennette ipek, altın, gümüş ve ebedî evlatlar olduğunu iddia etmiyor musunuz?

Habbâb b. el-Eret cevab verdi:

— Evet.

el-'Âs şöyle dedi:

— Öyleyse sana borcumu cennette ödeyeceğime söz veriyorum.

…ve, "{Cennette: âhirette} *bana* {dünyada verilenden daha üstün} *mal ve çocuk verilecek" diyene!*

Zira o, alay etmek maksadıyla "Âhirette borcumu ödeyeceğim" demişti. Çünkü o, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen sevâb ve cezaya îmân etmiyordu.

78. {Acaba el-'Âs, âhirette kendisine de mü'minlere verilenlerin verileceğini söylerken} *gayba muttali mi oldu, yoksa Rahmân'dan* {yani, Rahmân indinde tevhîde itikat ettiği için} *bir ahid mi aldı?*

79. *Hayır* {el-'Âs'a, mü'minlere verilenler verilmeyecektir}. *Biz onun dediğini* {yani, el-'Âs'ın, "Cennette mü'minlere verilenler bana da verilecek" dediğini hafaza melekleri vasıtasıyla} *yazacağız ve onun için azabtan meddini meddedeceğiz [onun azabını uzattıkça uzatacağız]* {yani, inkıtaya uğramayacak/kesintisiz devam edecek}.

80. *Onun dediği şeyleri* {yani, cennette mü'minlere verilenlerin kendisine de verileceğine dâir sözlerini} *miras alacağız* {ve onları başkasına vereceğiz} *ve* {el-'Âs, âhirette beraberinde dünyalığından (mal, evlat, taraftar, yardımcı ve güç namına) hiçbir şey bulunmaksızın} *Bize tek başına gelecek.*

Sonra Allah Teâlâ, Mekke kâfirlerinden/müşriklerinden el-'Âs b. Vâil b. Hişâm b. Sa'd b. Sa'îd b. 'Amr b. Husays b. Ka'b b. Lüey es-Sehmî, en-Nadr, Ebû Cehl ve benzerlerini zikrederek şöyle buyuruyor:

81. *Allah'ın dûnundan/berisinden ilahlar* {yani, Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hubel isimli putları} *edindiler ki onlar için izzet olsun* {yani, bu uydurma ilahlar/putlar kendilerini Allah'tan korusun-kurtarsın}.

Bunun bir benzeri de, *Allah'ın dûnundan/berisinden (uydurma) ilahlar edindiler ki yardım olunsunlar* {yani, kendileri vasıtasıyla korunsunlar, onlar tarafından kurtarılsınlar} (Yâ-Sîn, 36/74) âyet-i kerîmesidir.

82. *Hayır* {(o uydurma) ilahları kendilerini Allah'tan koruyamayacaktır}. *Onların ibâdetlerine küfredecekler* {yani, ilah diye kabul ettikleri o varlıklar âhirette, dünyada kendilerine ibâdet etmiş olan herkesten uzak olduklarını söyleyecekler} *ve onlar üzerine zıdd olacaklar* {yani, ilahları o gün onlar için düşman kesilecekler}.

Bu âyet-i kerîmedeki *'alâ* lafzı, –tıpkı *...insanlar üzerine* ['alâ'n-nâs] {yani, insanlar için [li'n-nâs]} *şâhidler/tanıklar olasınız* (el-Bakara, 2/143) âyet-i kerîmesi ile *...dikili taşlar üzerine* ['alâ'n-nusub] {yani, dikili taşlar için [li'n-nusub]} *zebhedilenler/kesilenler...* (el-Mâide, 5/3) âyet-i kerîmesinde olduğu gibi– "kesreli lam" [li=için] anlamında kullanılmıştır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا
﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ
الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ
الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ
شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ أَحْصٰيهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

83. *Bilmez misin ki Biz şeytanları kâfirler* {yani, Kureyş'ten alaycılar} *üzerine göndeririz...*

Nitekim Allah, İblîse –ki o şeytandır–, *Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle* {yani, davetinle} *istifzâz et* {yani, ayaklarını kaydır}... (el-İsrâ, 17/64) demişti.

...onları teşvik ettikçe teşvik ederler {yani, işlemekte oldukları şirki onlara güzel gösterip, alabildiğine anlatırlar ve "Sizin tutturduğunuz bu yol kuşkusuz haktır" diye telkinlerde bulunurlar}.

84. *Öyleyse* {ey Nebî,} *onların üzerine acele etme* {yani, onlar için azab ile acele etme/onlar için azabın çabuk gelmesini isteme}. *Onlar için sadece sayılarını* {yani, ecellerini: nefeslerini} *sayıyoruz.* (Sonra onlara azab inecek}.

85. *O gün ki, muttakileri* {yani, şirkten korunanları: muvahhidleri} *vefd halinde* {yani, üzerlerindeki eğerlerin yeşil örtülerden oluştuğu asil develer üzerinde} *Rahmân'a haşredeceğiz.*

86. *Mücrimleri ise susuz olarak cehenneme süreceğiz* {onlar susamış oldukları halde cehenneme gireceklerdir}.

87. *Şefaate mâlik olamayacaklardır;...*

Melekler dahi kimseye şefaat edemeyeceklerdir. Sonra istisnada bulunarak buyuruyor ki:

...Rahmân'ın indinden ahid almış {yani, Rahmân'ın yanında tevhîde itikat etmiş: Allah'tan başka bir ilah olmadığına, O'nun ortaksız, bir ve tek olduğuna şehâdet getirmiş} *olan müstesnâ.*

88. *"Rahmân {meleklerden} veled [evlat/çocuk] edindi" dediler.*

Onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı. Onlardan biri de en-Nadr b. el-Hâris'tir.

89. *Andolsun ki siz pek çirkin birşey ile geldiniz/birşey getirdiniz* {yani, azîm bir [pek büyük/ağır] bir söz söylediniz}.

Bunun bir benzeri de, *Doğrusu siz,* {"Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" demekle} *azîm bir söz söylediniz* (el-İsrâ, 17/40) âyetidir.

90. *Ondan dolayı* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" dediklerinden: iftiralarından ötürü} *neredeyse semâvât fatrolacak/çatlayacak, arz* {etrafından} *şaqqolacak/yarılacak ve dağlar yıkılıp yere geçecek;...*

Gökleri, yeri ve dağları zikretmesi, azametleri ve sağlamlıkları sebebiyledir.

91. *Rahmân'a veled/evlat iddia ettiler diye* {yani, "Rahmân'ın veledi/evladı vardır" dediler diye}.

92. *Halbuki veled/evlat edinmek Rahmân için yaraşmaz/yakışmaz.*

93. {Melekler ve gayrisinden} *semâvât ve* {'Uzeyr, Îsâ ve Meryem ve gayrisinden} *arzda hiçbir kimse yoktur ki, Rahmân'a kul olarak* {yani, O'nun kulu olduğunu ikrar ve itiraf ederek} *gelecek olmasın.*

94. *Andolsun ki onları ihsa etmiş* {yani, levh-i mahfuzda onların isimlerini sayıp kaydetmiş} *ve onları sayısıyla saymıştır* {yani, sayılarını bilmiştir}.

95. *Onların her biri Kıyâmet Günü tek başına* {yani, onunla birlikte dünyasından hiçbir şeyi bulunmaksızın tek olarak} *gelecektir.*

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

96. *Kuşkusuz îmân eden ve sâlih ameller işleyenler için Rahmân bir vüdd kılacaktır/yapacaktır* {yani, onların muhabbetini/sevgisini diğer mü'minlerin kalbinde var edecek, onlar da onları sevecekler}.

97. {Ey Muhammed!} *Onu* {yani, Kur'ân'ı} *senin lisânınla gerçekten kolaylaştırdık* {yani, senin lisânın üzere beyân ettik} *ki onunla* {yani, Kur'ân'daki şeylerle} *muttakileri* {yani, şirkten korunanları: muvahhidleri} *tebşir edesin/müjdeleyesin ve onunla* {yani, Kur'ân'daki tehditlerle} *inatçı/tartışmacı/sert* [lüdd] *bir kavmi* {yani, bâtıl ile cedel eden hasımları/hasmâne cidal eden/aşırı düşmanlıkla tartışanları} *inzar edesin/uyarasın.*

("Lüdd" kelimesinin kullanımı açısından) bunun bir benzeri de, *Halbuki o, hasımların en yamanıdır/sertidir/tartışmacısıdır* [eledd] {yani, bâtıl ile cedel eden/tartışan birisidir –kasdedilen kişi el-Ahnes b. Şerîk'tir–} (el-Bakara, 2/204) âyetidir.

Sonra Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyuruyor:

98. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce* {dünyada azab ile} *karndan* {yani, ümmetten} *kaçını* {dünyada azab ile} *helâk ettik;* {ey Nebî,} *onlardan birini hissediyor* {yani, görüyor} *musun veya onların fısıltısını* {yani, sesini} *işitiyor musun?!*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) tekzib etmemeleri için geçmiş ümmetlerin azabının benzeriyle sakındırmaktadır.

Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri'nden I. cüzün sonu olup, bundan sonra Tâ-Hâ sûresi ile başlayacak olan II. cüz gelecektir.[2]

---

2 *Lâm* [Köprülü] nüshası, I. ve II. cüz diye ayrılmamıştır. *Elif* [III. Ahmed] nüshası ise iki cüze ayrılmıştır. I. cüz Kur'ân'ın başından başlayıp Meryem sûresinin sonuna kadar; II. cüz ise Tâ-Hâ sûresiyle başlayıp Kur'ân'ın sonuna kadar devam eder.

Elif [III. Ahmed] nüshasının I. cüzünün sonunda hâşiye'de şu ifadeler yer almaktadır: "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Ben bu cüzü Allah'ın himâyesinde bulunan Kâhire'deki el-Mahmûdiye nüshasından naklettim. Bu nüshada ve hatta başkasında Kur'ân kırmızı mürekkeble (tefsir ibarelerinden) ayırdedilmemiştir. Böyle bir şey görülse bile bu oldukça nâdirdir. Bu sebeble ben de kolaylıkla başvurulabilmesi için Kur'ân'ı (ayrı mürekkeble yazarak) tefsirden ayırdetmeyi uygun gördüm. Keza, atıf yapılan ifadeler arasında takdirleri bariz olan ibareler de böyledir; Allah'ın az önce geçen, *...Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* (Meryem, 19/76) buyruğunda olduğu gibi. Yaptıklarımız doğru ise bu Allah'ın lütfundandır, doğru değilse siyah mürekkebli kalem ile düzeltilsin. Kur'ân'dan bazı yerler ise olduğu gibi bırakılmıştır, ki kimisi bunun kâtibin [müstensihin] bir yanılması olduğunu zannedebilir. Ben de bu kabilden bazı şeyleri hâmişe yazdım. Bu bilinsin. Hamd yalnızca Allah'adır. Bunu, Rabbine muhtaç, fıkıhta Şâfii, itikadda Eş'arî olan Muhammed Ahmed Ömer es-Sünbülavini, Allah'ın himâyesine mazhar Kâhire'de yazmıştır. Allah ona, ana-babasına ve bütün Müslümanlara mağfiret buyursun. Amin."
Bu notlar, 806 senesinde Haram aylardan mübârek Zilhicce'nin Pazartesiye rastlayan 15. günü [15 Zilhicce 806] sona ermiştir. Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir.
Derim ki: Bu nottan, III. Ahmed nüshasının kâtibinin [müstensihinin] Muhammed Ahmed Ömer olup, Kur'ân ibarelerini kırmızı mürekkeble (tefsirden) ayırdettiğini; asıl nüsha olan Mahmûdiye nüshasının ise böyle bir ayırımdan mahrum olduğunu öğreniyoruz.
Birçok yerde Kur'ân ile tefsir karışık olarak kaydedilmiştir. Bu gibi yerlerde kâtib bazan hâşiyede buna dikkat çekmiş, bazan da dikkat çekmeyi ihmal etmiştir. Ben bütün bunları tahkik esnasında –Allah'a hamdolsun ki– açıklamış bulunuyorum.
Aynı şekilde şunu da öğreniyoruz: Müstensihin kendisinden naklettiği asıl nüshada Kur'ân ile tefsir karışık bir şekilde yazılmış. Müstensih ise Kur'ân'ı belirgin bir şekilde yazıp, atıf yapılan yerler arasında takdir edilen açıklamalardan ayırdetme cihetine gitmiştir; *...Rabbinin indinde/yanında sevâb itibariyle de hayırlıdır* {yani, efdaldir/üstündür}, {âhirette} *reddedilme/döndürülme itibariyle de hayırlıdır* (Meryem, 19/76) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü daha önce "âhiret" kelîmesi Kur'ân'la karıştırılabiliyordu. O bunları birbirinden ayırdetmiştir.

İKİNCİ CİLDİN SONU

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

3

işaret

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân

3

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki “özel” katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

3. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/3
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

© İşaret Yayınları

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-180-3 (3. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

لقوم يتفكرون

Düşünen bir toplum için...

TEFSÎR-İ KEBÎR 3
Mukâtil b. Süleymân
1. bsk., İstanbul 2006

işaret yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SÛRELER

20 Tâ-Hâ sûresi 11
21 Enbiyâ sûresi 51
22 Hacc sûresi 84
23 Mü'minûn sûresi 116
24 Nûr sûresi 140
25 Furkân sûresi 174
26 Şu‘arâ sûresi 198
27 Neml sûresi 235
28 Kasas sûresi 264
29 Ankebût sûresi 296
30 Rûm sûresi 321
31 Lokmân sûresi 345
32 Secde sûresi 357
33 Ahzâb sûresi 367
34 Sebe sûresi 409
35 Fâtır sûresi 429
36 Yâ-Sîn sûresi 445
37 Sâffât sûresi 465
38 Sâd sûresi 494
39 Zümer sûresi 517
40 Mü'min sûresi 541
41 Fussilet sûresi 567
42 Şûrâ sûresi 585
43 Zuhruf sûresi 604
44 Duhân sûresi 627
45 Câsiye sûresi 639

الحمد والمنة

والحمد لله الذى لا إله إلا هو
والصلاة والسلام
على النبي الأمي العربي الذى لا نبي بعده

Hamd, –Kendisi dışında ilah bulunmayan– Allah'a; salât ve selâm, –kendisi'nden sonra nebî gelmeyecek olan– Ümmî Arab Nebî'ye.

بسم الله الرحمن الرحيم

20. TÂ-HÂ SÛRESİ

Mekkî olan Tâ-Hâ sûresi, Kûfîyyûna göre 135 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ
يَخْشٰىۙ ﴿٣﴾ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ
فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ
الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰىۢ ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ
امْكُثُٓوا اِنّ۪يٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪يٓ اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ
عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰىۜ ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓي اَنَا۬
رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Hâ* {(ey adam)}!

2. *Biz sana Kur'ân'ı bedbaht olman/meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekmen için indirmedik.*

Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve el-Mut'am b. 'Adî Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Sen atalarının dînini terkettiğin için meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekiyorsun. O halde bize, senin ilâhın ile başka bir ilâh bulunmadığına dâir açık bir belge getir.

Nebî (s.a) onlara şöyle karşılık verdi:

— Hayır, ben âlemlere rahmet olmak üzere gönderildim.

Onlar şöyle dediler:

— Hayır, sen bir şakîsin [zorluk ve sıkıntı içinde birisin].

Allah da onların Nebî'ye (s.a) söyledikleri bu sözler dolayısıyla, *Tâ-Hâ* {(ey adam)}! *Biz sana Kur'ân'ı bedbaht olman/meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekmen için irdirmedik* buyruğunu indirdi, ki "tâ-hâ," Süryanice'de "ey adam" demektir.

3. {Allah'a karşı} *haşyet duyan kimse için bir tezkire [hatırlatma] olması müstesnâ.*

4. *Bir tenzil olarak,* {bütün} *arzı/yeri ve yüksek/yüce semâvâtı/gökleri* {yani, arzdan yüksek yedi semâyı} *halkeden/yaratan kimseden.*

5. *Rahmân arşa istivâ etti* {yani, karar kıldı}.

Bu ise, göklerin ve yerin yaratılışından önce olmuştur.

Sonra yüce Rabbimiz Kendini tazim ederek buyuruyor ki:

6. *Semâvât u arzdaki, o ikisi arasındaki ve serânın [yerin/toprağın] altındaki şeyler O'nundur.*

"Serâ"dan maksat, süflî arzdır [arzın alt tabakasıdır]. Onun altında da kaya, melek, öküz, balık ve su bulunmaktadır. Rüzgâr da boşlukta esmektedir.

7. {Ey Nebî!} *Sözü cehr etsen* {yani, ilan etsen} *de muhakkak O sırrı* {yani, kulun nefsinde/içinde gizlediği şeyi} *ve ahfâyı [en hafiyi/gizlinin en gizlisini]* {yani, sırdan daha hafi/gizli olanı} *bilir* {yani, kulun kendisi için gizli olup, yapacağını bilmediği şeyleri dahi Allah bilir}.

Sonra Allah, Mekke kâfirleri Kendisini tevhîd etmedikleri için zâtını tevhîd ederek şöyle buyuruyor:

8. *Allah –ki O müstesnâ ilâh yoktur– en güzel isimler O'nundur.*

Bu en güzel isimler [el-esmâu'l-husnâ], Haşr sûresinin sonlarında bulunan buyruklar[1] ile benzeri buyruklardır. Çünkü onlar Nebî'ye, "Senin ilâhın ile birlikte başka bir ilâh bulunmadığına dâir bize bir belge getir" demişlerdi.

---

1 el-Haşr, 59/22-24 âyetlerine işaret ediyor.

9. *Sana Mûsâ'nın hadîsi verilmedi mi* {yani, (Mûsâ'nın başından geçen hâdiseler) gelmiş bulunuyor}.

10. *Hani o* {kışın Arz-ı Mukaddes'te Cum'a gecesi} *bir ateş görmüştü de ehline* {yani, karısına ve çocuğuna} *demişti ki:* "{Mekânınızda/yerinizde} *bekleyin/durun. Doğrusu gözüme bir ateş ilişti* {yani, doğrusu ben bir ateş gördüm –gördüğü ateş, âlemlerin Rabbinin nûru idi–}. *Umulur ki size ondan bir kor getiririm* {yani, soğuktan korunup ısınmanız için size bir kor getiririm} *veya ateşin üzerinde [yanında/başında] bir rehberlik eden bulurum"* {yani, hangi yolu izlemem gerektiğini söyleyen birini bulurum}.

Mûsâ (a.s), geceleyin şaşırıp yolunu kaybetmişti. Ateşin yanına varınca meleklerin tesbihini duydu, pek azametli bir nûr gördü ve korktu. Allah da o'nun üzerine sekine [huzur ve sükûn] ilka etti.

11. *Ona vardığında* {yani, ona müntehi olduğunda}, *nidâ edildi/seslenildi: "Ey Mûsâ!"...*

12. ...*"Hakikaten Benim Ben, Rabbin. Hemen* {ayaklarından} *pabuçlarını çıkar!"...*

Zira ayağındaki pabuçları, temiz olmayan ölmüş bir eşeğin derisinden yapılmıştı. Mûsâ (a.s) onları çıkartıp vâdinin öte tarafına bıraktı.

...*"Doğrusu sen mukaddes* {yani, mutahhar/tertemiz} *bir vâdidesin: Tuvâ'dasın"...*

Tuvâ, vâdinin ismidir.

وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬
فَاعْبُدْن۪ي وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ
اُخْف۪يهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا
مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَم۪ينِكَ
يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾

13. ...*"ve* {ey Mûsâ,} *Ben seni* {risâlet için} *ihtiyar ettim/seçtim. O halde* {sana} *vahyolunanı dinle"...*

Vahyolunan ise, Allah'ın zikrettiği üzere şudur:

14. ...*"Kuşkusuz Benim, Ben Allah, Benden başka ilâh yoktur"...*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o 'Alkame b. Mersed'den, o da Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre, Rabbi Mûsâ (a.s) ile iki defa konuşmuştur. Muhammed (s.a) de Rabbini iki defa görmüştür. Âdem (a.s) da Rabbine iki defa isyan etmiştir.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Hammâd b. 'Amr en-Nasîbî'den, o 'Abdu'l-Hamîd b. Yûsuf'tan tahdis edip dedi ki: "Durrâc (kuşu), 'Rahmân arşa istivâ etti' diye öter."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Sayfî b. Sâlim'den, o 'Amr b. 'Ubeyd'den, o da el-Hasen'den tahdis edip dedi ki: "*Neredeyse onu ihfâ edeceğim/gizleyeceğim* (Tâ-Hâ, 20/15) ibaresi, 'neredeyse onu Kendimden bile gizleyeceğim' demektir."

Huzeyl dedi ki: "Ben (bunu) Mukâtil'den işitmedim."

...*"Öyleyse Bana ibâdet et* {yani, Beni tevhîd et –çünkü Benimle birlikte bir ilâh yoktur–} *ve zikrim için salâtı ikame et"* {yani, ey Mûsâ, onunla [bu yolla] Beni hatırlaman için salâtı ikame et [namazı vakitlerinde eksiksiz kıl]}!...

Sonra Allah ayrı bir hususa geçerek buyurmaktadır ki:

15. *Kuşkusuz Sâ'at gelecek* {yani, Sâ'at kesinlikle gelecek, gerçekleşecek}. *Neredeyse onu* {Kendimden bile} *gizleyeceğim...*

İbn Me'sûd'un kıraatinde (şu da vardır): Onu neredeyse Kendimden dahi gizleyecek iken, yaratılmış biri onun vaktini nasıl bilebilir?!

...ki, {berr ve fâcir} *her nefis/şahıs* {Sâ'at geldiği vakit} *sa'yinin* {yani, dünyada yaptığı amellerin} *karşılığını görsün.*

16. *Öyleyse ona* {yani, onun/Sâ'atin gerçekleşeceğine} *îmân etmeyen* {yani, onu tasdik etmeyen} *ve hevâsına ittiba eden kimse* {ey Muhammed} *seni ondan* {yani, Sâ'ate îmân etmekten} *alıkoymasın. O takdirde* {ey Nebî} *uçuruma yuvarlanırsın* {yani, eğer onlar seni Sâ'ate îmân etmekten alıkoyacak olurlarsa helâk olursun}.

Buyrukta bir takdim vardır. Sonra Allah, tekrar Mûsâ'ya (a.s) hitâb ediyor:

17. ...*"O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?"*

Bununla, sağ elinde bulunan ‘asâsını [sopasını/değneğini] kasdediyor. ‘Asâsını bir yılana dönüştürmeyi irade ettiği için Mûsâ'ya böyle demişti.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلٰى
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَأَلْقٰيهَا
فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ
سُوءٍ آيَةً أُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ إِلٰى
فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي
أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي
وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾
وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ
كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ
يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرٰى ﴿٣٧﴾

18. {Mûsâ} *dedi ki: "O ‘asâmdır [sopamdır/değneğimdir],* {yürürken} *ona dayanırım, onunla koyunlarıma* {ağaçlardan} *yaprak silkerim* {de yapraklar yere düşer, koyunlarım da onları yer –koyunları ağaca uzanamadıkları için Mûsâ (a.s) asası ile ağaçların dallarına vurarak yaprakları yere düşüyor, koyunları da o yaprakları yiyordu–} *ve benim onda* {yani, ‘asâda [sopada/değnekte]} *diğer hacetlerim de vardır"* {yani, onunla başka ihtiyaçlarımı da görürüm}.

Mûsâ (a.s), yiyecek ve içeceğini asası üzerinde taşır, ‘asâsını yere vurduğunda günlük yiyeceği, toprağa diktiğinde içeceği çıkar, çektiğin-

de ise su kaybolurdu. Ayın aydınlığının olmadığı gecelerde ‘asâsı –yolunu bulabilmesi için– önünü aydınlatır ve sürüden uzaklaşan koyunlarını ‘asâsı ile geri getirir ve akrebleri, yılanları ‘asası ile öldürürdü.Yine ‘asâsı o'nu –Allah'ın izniyle– türlü afetlerden korurdu.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den tahdis edip dedi ki: Cibrîl (a.s) ‘asâyı Mûsâ'ya (a.s) geceleyin Medyen'e doğru giderken vermişti, ‘asânın adı da “Nef‘a” idi.

19. {Allah} *dedi ki: “Onu bırak ey Mûsâ!”*

20. *Onu* {sağ elinden} *bıraktı, o hemen* {karnı üzerinde} *hızlıca sa‘y [hareket] eden bir yılan oluverdi.*

Bu, başı üzerinde tümseği/çıkıntısı bulunan tüylü erkek bir yılandı. Mûsâ onu yakalamaktan korktu.

21. {Rabbi o'na} *dedi ki: “Onu al ve* {ondan} *korkma. Biz onu ilk sîretine [haline]* {yani, önceki hali olan ‘asâya} *iâde ederiz/döndürürüz”* {de tekrar evvelki gibi olur}...

Mûsâ eğilip eliyle onu kuyruğundan yakalayınca, önceki gibi ‘asâ oluverdi.

22. ...“{‘Asânın dışında} *diğer bir âyet/mucize olmak üzere de elini cenâhına zammet* {yani, yanına kavuştur}; *kötü bir hal olmaksızın* {yani, baras hastalığı söz konusu olmaksızın} *bembeyaz çıkacaktır”...*

O da elini koynundan çıkardı. Üzerinde bulunan elbise siyah çizgili idi. Eli koynundan, güneş ışığı gibi gözleri kamaştıran bir aydınlık ile çıkmıştı.

23. ...*“Böylece sana en büyük âyetlerimizden gösterelim”...*

(Koynundan çıkardığın da parlayan) el mucizesi, (yılana dönüşen) ‘asâ mucizesinden daha büyük ve daha hayret verici idi.

İşte, *(Mûsâ) ona [Fir‘avn'a] en büyük âyeti gösterdi* (en-Nâzi‘ât, 79/20) âyetindeki “en büyük âyet” ile de, “el mucizesi”ne işaret ediliyor.

24. ...*“Fir‘avn'a git; doğrusu o tuğyân etti”* {yani, isyan etti –onu, Bana ibâdet etmeye davet et. Şunu da bil ki, Ben onun kalbini bağladım, o îmân etmeyecektir–}.

Sonra rüzgâr ile görevli meleklerden biri o'na geldi ve, “Git, emrolunduğun şeyi yap!” dedi.

25. {Mûsâ} *dedi ki: “Rabbim! Sadrımı şerhet” [göğsüme inşirah ver]* {yani, kalbimi genişlet}...

Melek o'na, “Emrolunduğun işi yapmaya git” dedi. Çünkü bu, Cibrîl'i de, Mikâîl'i de, İsrâfîl'i de (hepsine selâm olsun) acze düşürmüş bir iştir.

26. ...*“ve işimi kolaylaştır”* {yani, Fir‘avn'a ve kavmine tebliğ işini bana kolaylaştır, zorlaştırma}...

27. ...*“ve lisânımdan düğümü çöz”...*

Çünkü lisânında bir ağırlık vardı. Bu açıklama Muhammed b. Hânî'den alınmıştır.

28. ...*“sözümü* {yani, kelâmımı} *fıkhetsinler” [iyi anlasınlar]...*

29. ...*“ve benim için* {Fir‘avn'ın huzuruna girmek ve Fir‘avn'ın tasdik etmesi için} *ehlimden bir vezir* {yani, yardımcı} *yap:...*

30. ...*“kardeşim Hârûn'u”...*

31. ...*“Onunla benim kuvvetimi sağlamlaştır”* {yani, sırtımı sağlamlaştır ve bana yardımcı olsun}...

32. ...*“ve o'nu* {bana emretmiş olduğun} *işimde bana ortak yap”* {ki muhatablarımız emrimizden öğüt alsınlar ve biz de birbirimize yardımcı olalım}...

33. ...*“ki Seni* {salâtta/namazda} *çok tesbih edelim”...*

34. ...*“ve Seni* {dillerimizle} *çok zikredelim”...*

35. ...*“Doğrusu Sen bize basîrsin”* {yani, bize en basîr olansın/bizi en iyi görensin}.

36. {Allah} *dedi ki: “Sana istediğin verildi* {yani, kendin için istediğin dilinden düğümün çözülmesi de, kardeşin için istediğin hayır da verildi} *ey Mûsâ”...*

37. ...*“Andolsun ki sana diğer bir defa daha minnet etmiştik”* {yani, nübüvvet ile birlikte sana in‘am etmiştik/nimet ihsan etmiştik}...

Sonra Allah bu nimeti beyân ediyor:

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ
فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ
وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي
أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ
وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ
قَدَرٍ يَا مُوسَىٰ ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ
بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾
فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾

38. ...*"Hani anana* {onun ismi Yûhâned idi} *şu vahyi vahyetmiştik:"...*

39. ...*"Onu tâbût/sandık* {bu sandığı yapan mü'minin adı, Harbîl b. Sâbûs idi} *içine koy da denize* {yani, Mısır nehrine: Nil'e} *bırak, deniz de onu sâhile* {denizin kıyısına} *bıraksın/çıkarsın. Hem Bana düşman, hem o'na düşman biri* {yani, Fir'avn} *o'nu alsın." "Ve senin üzerine Benden bir muhabbet bıraktım"...*

Allah Mûsâ üzerine muhabbet [sevilmeyi] bırakmıştı; görür görmez o'nu sevmişlerdi. İşte bir diğer nimet de budur.

...*"gözümün önünde yetiştirilesin diye."*

Sandığın denize bırakılması, denizden çıkarılması ve (Mûsâ'nın) beslenmesi, bütün bunlar Allah'ın gözetimi altında olmuştu. Mûsâ denizden çıkartıldığında hiçbir kadının memesini emmeyi kabul etmedi.

40. ...*"Şunu da hatırla: Kız kardeşin* {Meryem} *gidip* {âl-i Fir'avn'a} *demişti ki": "Size, o'na iyi bakacak* {yani, o'nu sizin için bağrına basacak ve süt emzirecek} *birini göstereyim mi?"*

Onların "Evet" demesi üzerine, kız kardeşi gidip annesini getirdi,

Mûsâ da onun memesini kabul etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

> ...*"Böylece seni anana döndürdük ki gözleri aydın olsun ve* {senin için} *üzülmesin. Hem sen* {güçlü kuvvetli zamanında: onsekiz yaşında iken Mısır'da} *bir nefsi katletmiştin/öldürmüştün de seni gamdan kurtardık* {yani, kısasen öldürülmekten kurtarmıştık –çünkü öldürdüğü kişinin yerine öldürülmek korkusuyla üzüntülü idi–} *ve seni fitneden fitneye uğrattık* {yani, ardı arkasına belalarla sınadık –bu belalardan kasıt, doğduğundan rasûl olarak gönderilmesine kadar karşı karşıya kaldığı türlü sıkıntılardır–}. *Bu sebeble ehl-i Medyen arasında* {Şu'ayb (a.s) ile birlikte olduğun vakit} *senelerce* {yani, on sene} *kaldın. Sonra, bir takdir gereği* {yani, süresi tesbit edilmiş bir takdir gereği} *geldin ey Mûsâ"...*
>
> 41. ...*"Seni Kendim için yetiştirdim"* {yani, Kendime rasûl olarak seçtim –o vakit Mûsâ 40 yaşında idi–}.
>
> 42. ...*"Sen ve kardeşin* {Hârûn} *âyetlerimle* {yani, el ve 'asâ mucizeleriyle} *git"...*

Hârûn o sırada yanında değil, Mısır'da idi. Mûsâ ile Hârûn –ikisine de selâm olsun– Fir'avn'ın yanına varmadan önce karşılaştılar.

> ...*"Benim zikrimde gevşeklik* {yani, Benim emrimde [emrimi yerine getirmekte] zaaf/zayıflık} *göstermeyin..."*

İbn Me'sûd'un kıraatinde, "Fir'avn'a tebliğ esnasında, Benim zikrimde gevşek [tehinâ] davranmayın" anlamındadır.

Allah bu hitâbıyla Fir'avn'a karşı onları yüreklendiriyor.

> 43. ...*"Fir'avn'a gidin, doğrusu o tuğyân etti" [pek azdı]...*

Dörtyüz yıl süreyle Allah'a âsî olmuştur.

> 44. ...*"de ona leyyin [yumuşak] söz söyleyin"* {yani, ona (adıyla değil) künyesi ile hitâb ederek leyyin söz söyleyin}...

"Leyyin [yumuşak] söz"den kasıt da, "Arınmak ve Rabbine hidâyet bularak haşyet duymak ister misin?" demeleridir.

> ...*"tezekkür etmesi veya haşyet duyması için."*

53. ...*"O ki yeryüzünü size bir beşik* {yani, bir döşek} *yaptı, sizin için onda sebîller/yollar açtı* {yani, arzda/yeryüzünde tarîkler/yollar yaptı} *ve semâdan yağmur indirdi. İşte onunla* {yani, yağmurla} *çeşitli nebattan ezvâc çıkardık/çıkarıyoruz"* {yani, arzdan türleri muhtelif bitkiler çıkardık/çıkarıyoruz –bunların kimilerini hayvanlar yer, kimileri de insanlar içindir–}...

54. ...*"yeyin ve en'amınıza [hayvanlarınıza] yedirin. Kuşku yok ki şunda* {yani, bu âyette sözü edilenlerde} *nühâ sahibleri* {yani, akıl sahibleri} *için âyetler* {yani, Allah'ın tevhîdine dâir ibretler} *vardır."*

Bunlar, Mûsâ'nın (a.s) Fir'avn'a söyledikleridir. Sonra Allah şöyle buyuruyor:

55. *Sizi ondan halkettik/yarattık* {yani, sizi ilk olarak yerden, bundan önceki âyette zikredilen topraktan yarattık} *ve* {öldüğünüzde} *sizi ona iâde ederiz ve sizi* {Kıyâmet Günü ölümden sonra dirilterek} *diğer bir defa daha ondan çıkarırız.*

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا
مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى
﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ
وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ
وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ
وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ هَٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ
مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا
كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

56. *Andolsun Biz ona* {yani, Fir'avn'a} *âyetlerimizin hepsini* {yani, tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, mallarının yerin dibine

geçmesi, ardı arkasına gelen kıtlık yılları, 'asâ ve el mucizelerini} *gösterdik de o* {Allah'tan olmadığını ileri sürerek onları} *yalanladı ve yüz çevirdi* {yani, bunların sihir olduğunu iddia ederek tasdik etmekten kaçındı}.

57. {Fir'avn Mûsâ'ya} *dedi ki: "Sihrinle* {yani, el ve 'asâ mucizeliyle} *bizi topraklarımızdan çıkarmaya mı geldin ey Mûsâ?"...*

58. *..."Öyleyse biz de sana onun benzeri bir sihir getiririz. Bizimle senin aranda bir mev'ıd* {yani, vakit} *belirle, ki senin ve bizim cayamayacağımız denk* {yani, mîkât: âdil [mutedil-denk]} *bir mekân/yer olsun."*

Nitekim ("suvâ-sevî" [s-v-y] kelimesi,) *O sevî sıratın ashâbı...* (Tâ-Hâ, 20/135) buyruğunda da, "âdil" [mutedil-denk] manasında kullanılmıştır.

59. {Mûsâ Fir'avn'a} *dedi ki: "Mev'ıdimiz [sizinle karşılaşma zamanımız] ziynet günüdür* {yani, sizin senede bir yaptığınız bayram günü olan Neyrûz [Nevrûz] günüdür}; *insanlar duhâ" [kuşluk vakti]* {yani, insanlar bayram günü gündüzleyin/gündüz vakti} *toplansınlar* {yani, insanlar bayram günü gündüz toplansınlar}.

"Duhâ" [kuşluk vakti] kelimesi, *Be'simiz/azabımız duhâ [kuşluk vakti]...* (el-A'râf, 7/98) buyruğunda da "gündüz (vakti)" anlamındadır.

Fir'avn güvenlik görevlilerini göndererek sözleşilen vakit ve yerde toplanmalarını sağladı.

60. *Fir'avn tevelli etti* {yani, davet olunduğu haktan yüz çevirdi} *de keydini* {yani, sihirlerini-sihirbazlarını} *cemetti/topladı. Sonra geldi.*

61. *Mûsâ onlara dedi ki: "Veyl size! Bir yalanı Allah üzerine iftira etmeyin* {çünkü onlar, "El ve 'asâ mucizeleri Allah'tan değildir; birer sihirdir" diyorlardı}. *Yoksa bir azab ile kökünüzü kazır* [yeshıteküm] {yani, cümlenizi/topunuzu helâk eder} *ve iftira eden* {yani, Allah'a karşı yalan uyduran} *hâib oldu/olur"* {yani, zarar eder}.

62. *İşleri hususunda aralarında nizâ' ettiler* {yani, aralarındaki konuşmalarında ihtilafa düştüler}...

Bunun bir benzeri de, *Hani onlar işlerini aralarında nizâ' ediyorlardı/tartışıyorlardı* (el-Kehf, 18/21) âyetidir.

...ve necvâyı sırlaştılar [başbaşa gizlice konuştular] {yani, necvâlarını Mûsâ ve Hârûn'dan gizli yaptılar/tuttular}...

63. *...dediler ki: "Doğrusu bunlar iki sihirbaz; sihirleriyle sizi arzınızdan* {yani, Mısır topraklarından} *çıkarmayı ve müslâ olan bu tarikatınızı/yolunuzu gidermeyi irade ediyorlar"* {yani, bunlar adam çokluğu ve emsalleri –ki akıl ve şeref sahibi, mümtaz kişi demek olan "emsel"in çoğuludur– ile sizi geride bırakmayı, böylece bunların kendilerine [Mûsâ ve Hârûn'a] tabi olmalarını, seni [Fir'avn'ı] terketmelerini istiyorlar}.

64. {Fir 'avn, kavminin ileri gelen sihirbazlarına dedi ki:} *"O bakımdan keydinizi* {yani, sihrinizi} *cemedin/toplayın, sonra saff halinde* {yani, topluca, hep birlikte} *gelin. Çünkü bugün üstün* {yani, gâlib} *gelen felâh bulur"* {yani, mutlu, bahtiyar olur}.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا ۖ
فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ
فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي
يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾
قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ
فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ
وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

65. *Dediler ki: "Ey Mûsâ! Sen mi* {elinden 'asânı} *bırakırsın yoksa ilk bırakan* {biz} *mi olalım?"*

66. *Dedi ki: "Hayır, siz bırakın."* {Onlar bırakınca,} *onların ipleri ve sopaları büyülerinden ötürü ona* {yani, Mûsâ'ya} *hareket ediyorlarmış gibi tahayyül ettirildi* {oysa bunlar hiçbir şekilde hareket etmeyen bir takım ipler idi}.

67. *Mûsâ nefsinde bir korkuya kapıldı* {yani, onların kendisinin yaptığının bir benzerini yapmaları halinde kendisi hakkında kuşkuya düşeceklerinden ve kendisine uymayacaklarından, uyanların da hakkında kuşkuya kapılacaklarından korktu}.

68. *Biz o'na dedik ki: "Korkma, kuşkusuz sen, evet sen el-a'lâsın" [en üstünsün veya en üstün olacaksın]* {yani, gâlibsin, gâlib geleceksin}...

Bunun bir benzeri de, *Eğer mü'minler* {yani, tasdik edenler} *iseniz, en üstünsünüz* {yani, gâlibsiniz veya gâlib olacaksınız} (Âl-i İmrân, 3/139) âyetidir.

Bu, Rabbinin emrine uygun olarak Cibrîl'in Mûsâ'ya (a.s) söylediği bir sözdür. O vakit o'nun sağ tarafında bulunuyordu.

69. *..."Sağ elindekini* {yani, 'asânı [sopanı/değneğini]} *bırak.* {O da denileni yaptı, derhal bir yılan oluverdi}. *Onların yaptıklarını* {yani, sihirlerini: iplerini ve değneklerini} *yutar. Onların yaptıkları sadece bir sihirbaz keydidir/hilesidir* {yani, onların yaptıkları bir sihirbazın yaptığı iştir. –Kasdedilen kişi, onların ileri gelenleridir. Mûsâ'nın yaptığı ise bir sihir değildir–}. *Sihirbaz ise nereye gitse iflah olmaz"* {yani, umduğunu bulamaz}.

70. *Derken sihirbazlar* {Allah için} *secdeye kapandılar...*

Bunlar, 73 sihirbaz idiler. En büyüklerinin adı Şem'ûn idi. Mûsâ'nın 'asâsı, onların iplerini ve değneklerini yutunca, Allah onların yüzleri üstü secdeye kapanmalarını sağladı.

...dediler ki: "Hârûn ve Mûsâ'nın Rabbine îmân ettik" {yani, tasdik ettik}.

71. {Fir'avn} *dedi ki: "Ben size izin vermeden* {yani, Mûsâ'ya îmân etmenizi emretmeden} *önce o'na îmân mı ettiniz* {yani, Mûsâ'yı tasdik mi ettiniz}? *Muhakkak o size sihri öğreten büyüğünüzdür* {yani, sihirbazlıkta aranızda en büyük, en ileri olanınızdır}. *Andolsun ki hilâftan ellerinizi ve ayaklarını keseceğim* {yani, sağ el ve sol ayaklarınızı keseceğim} *ve sizi hurma dallarında* {(yani, hurma dalları üzerinde/üzerine)} *asacağım"...*

"Fî" edatının kullanımı açısından, bu da, *Yoksa onların kendisinde*

[fîhi] *dinledikleri* {yani, üzerinde dinledikleri/üzerine çıkıp dinledikleri} *merdivenleri mi var?* (et-Tûr, 52/38) buyruğuna benzemektedir.

...*"Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu mutlaka bileceksiniz"* {yani, benim azabımın mı yoksa Mûsâ ve Hârûn'un Rabbinin azabının mı daha şiddetli ve kalıcı olduğunu anlayacaksınız}.

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍۜ اِنَّمَا تَقْض۪ي
هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۜ ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا
وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِۜ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾
اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِماً فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَۜ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا
وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِه۪ مُؤْمِناً قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰىۙ ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَذٰلِكَ جَزَٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

72. {Sihirbazlar} *dediler ki: "Bize gelen beyyinâta* {yani, yani, el ve 'asâya} *ve bizi fatr edene* {yani, halkedene/yaratana, yoktan var eden Rabbimize} *seni üstün tutamayız* {yani, bunlara seni tercih edemeyiz}. *Artık* {hakkımızda} *ne hüküm vereceksen ver* {yani, el ve ayaklarımızı mı keseceksin, bizi asacak mısın, istediğin hükmü ver}. *Sen sadece bu dünya [yakın/şimdiki] hayatta hükmedebilirsin"*...

73. ...*"Gerçekten biz Rabbimize îmân ettik* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettik} *ki hatalarımızı* {yani, sihrimizi} *ve bizi ikrah ettiğin* {yani, mecbur ettiğin} *sihri mağfiret etsin. Allah hem daha hayırlıdır, hem de daha kalıcıdır"* {yani, Allah'ın zâtı senden daha üstündür ve kalıcıdır ey Fir'avn; sen öleceksin, Rabb ise bir ve tek olarak bâkî kalacaktır –çünkü Fir'avn onlara, "Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu mutlaka bileceksiniz" (Tâ-Hâ, 20/71) demişti–}...

74. ...*"Gerçek şu ki, kim* {âhirette} *Rabbine mücrim* {yani, müşrik} *olarak gelirse* {işte sen de böyle birisisin ey Fir'avn}, *ona cehennem vardır. Onda ölmez* {ki dinlensin} *ve yaşamaz* {ki hayat ona fayda versin}...

Benzeri bir âyet de el-A'lâ sûresinde[2] bulunmaktadır.

75. ...*"Kim de* {âhirette} *O'na mü'min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik etmiş} *olarak sâlih amel işlemiş halde gelirse, işte onlar için en yüksek dereceler* {yani, cennette amellerinden ötürü üstün ve yüce mertebeler} *vardır":...*

76. ...*"adn cennetleri. Altından* {yani, bostanlarının/bahçelerinin altlarından} *nehirler akar, orada hâlidlerdir* {yani, ölmezler}. *Şu* {yani, hulud/sürekli kalma}, *tezekki eden/arınan kimselerin karşılığıdır."*

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ
يَبَسًاۙ لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ
فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى
﴿٧٩﴾ يَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ
الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فٖيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٖىۚ وَمَنْ
يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبٖى فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنّٖى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾ وَمَٓا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى
﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾

77. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya şunu vahyettik: "Kullarımla* {Mısır topraklarından} *isrâ et de [geceleyin yürü/yola koyul da] onlar için bahrda/denizde kuru bir yol aç* {âl-i Fir'avn'ın arkandan} *yetişmesinden korkmaksızın ve* {önünde karşılaşacağın denizde boğulmaktan} *haşyet duymaksızın."*

---

2 Bkz. el-A'lâ, 87/13.

İsrâîloğulları Mûsâ'ya, "İşte Fir'avn askerleriyle bizi yetişti, deniz de bizi örtüp kaplayacak. Artık kurtuluşumuz kalmadı" dediler. Bunun üzerine, *Yetişmesinden korkmaksızın ve haşyet duymaksızın* buyruğu indi. Böylece Allah onları kurtarmayı üstlendi.

78. *Fir'avn ordusuyla/askerleriyle onları takib etti de onları denizden kaplayan kapladı* {yani, suda boğuldular}.

79. *Fir'avn, kavmini* {yani, Kıbtîleri} *dalâlete düşürdü ve hidâyete iletmedi* {yani, onları hidâyete iletemedi}.

el-Mü'min sûresinde de belirtildiği üzere Fir'avn, *Ben size, başka değil gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi, başka değil reşâd yoluna hidâyet ediyorum* (el-Mü'min, 40/29) demişti. Fakat Fir'avn onları saptırdı, onları hidâyete iletmedi.

İşte Allah'ın, *Hidâyete iletmedi* buyruğu buna işaret ediyor.

80. *Ey İsrâîloğulları! Gerçekten sizi düşmanınızdan* {yani, Fir'avn'dan ve kavminden} *kurtardık ve size Tûr'un sağ yanında* {yani, Mûsâ yetmiş kişi ile birlikte dağın sağ tarafına doğru yürüyüp gittiğinde o'na Tevrât verildiği zaman} *va'd verdik ve* {Tîh'de} *üzerinize menn ve selvâ indirdik.*

"Menn", kudret helvası diye bilinen bir yiyecektir. Geceleyin gözlerinin önünde ağaçlar üzerinde bembeyaz kar gibi parlardı, bal gibi tatlı idi. Sabah ondan toplamak üzere giderler ve o gün kendilerine yetecek kadarını alırlar, ertesi güne bir şey saklamazlardı. Cum'a günü ise iki gün yetecek kadar alırlardı, çünkü Cumartesi günü bir yere gitmedikleri ve çalışmadıkları bir gündü. Bu, Mûsâ (a.s) ile birlikte Tîh'de bulundukları sırada kendilerine verilmiş bir şeydi. Çocuklar büyüdükçe elbiseleri de onlarla birlikte genişleyip büyürdü. Erkeklerin elbiseleri ise eskimez, yıpranmaz ve kirlenmezdi. "Selvâ" ise bir kuştur. Tîh'de bulundukları sırada İsrâîloğulları'nın kendisinden et istemeleri üzerine Mûsâ (a.s) da Rabbinden diledi. Allah da, "Onlara eti en az olan kuş etini vereceğim" buyurdu ve gönderdiği bir bulut, yaklaşık bir mil boyunca ve bir mızrak yüksekliğince yağmur gibi bıldırcın yağdırdı. Rüzgâr bu kuşları güneye doğru topladı. Bunlar Mısır yollarında görülen kırmızı renkli kuşlardır.

81. *Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, helâl rızıktan}

yeyin ve o hususta tuğyân etmeyin {yani, rızık hususunda isyan etmeyin: rızık olarak size ihsan ettiğimiz menn ve selvâ hususunda isyana sapıp emre karşı gelerek ertesi güne onlardan bir şey ayırıp saklamayın}...

Çünkü Allah, ertesi güne ondan bir şey ayırıp saklamalarını yasaklamıştı. Onlarsa Allah'a karşı geldiler ve ondan ayırıp sakladılar. Etleri kurutmaya kalkıştılar, fakat et kurtlandı ve koktu. Şâyet İsrâîloğulları'nın bu işleri olmasaydı, hiçbir zaman yemekler bozulmazdı ve eğer Âdem'in eşi Havvâ –ikisine de selâm olsun– olmasaydı hiçbir kadın ebediyen kocasına ihanet etmezdi.[3] İşte Allah'ın, *Ve o hususta tuğyân etmeyin* buyruğu bunu anlatıyor.

Nitekim Allah'ın Fir'avn hakkındaki, *O tuğyân etti* (Tâ-Hâ, 20/24, 43) buyruğu da, "isyan etti" anlamındadır.

...*O takdirde üzerinize gazabım iner* {yani, azabım vâcib/gerekli olur}. *Her kime de gazabım inerse* {yani, azabım vâcib/gerekli olursa}, *yıkıma uğrar* {yani, helâk olur}.

82. *Bununla beraber kuşkusuz Ben* {buzağıya ibâdetten, şirkten} *tevbe eden, îmân eden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *ve sâlih amel işleyen, sonra da hidâyet üzere olan* {yani, amelinin sevâbını göreceğini/karşılığının olduğunu bilen/tanıyan} *kimse için ğaffârım [çok mağfiret ediciyim].*

"Hidâyet" kelimesi, *Ve onlar yıldız(lar) ile de hidâyet bulurlar* (en-Nahl, 16/16) âyetinde de "yollarını tanımak/bilmek" manasında kullanılmıştır.

83. *Kavminden* {yani, kavminden seçtiğin yetmiş kişiden} *erken gelmek için seni aceleye getiren nedir ey Mûsâ!*

Mûsâ Tevrât'ı Rabbinden almak için kendisiyle birlikte Tûr'a gitmek üzere yetmiş kişi seçmişti. Yola koyulduklarında Mûsâ (a.s) Rabbi-

---

3 Buradaki kadının kocasına ihaneti, bildiğimiz kötü işi işlemek manasına anlaşılacak olursa, bu Havvâ annemiz hakkında asla düşünülemeyecek bir şeydir; dînen ve aklen imkânsızdır. Eğer maksat Âdem'in (a.s), eşi Havvâ'nın teşvikiyle yasak ağaçtan yemesi ise, Kur'ân'da Âdem'in (a.s) bunu Havvâ'nın teşvikiyle yediğine dâir bir işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla böyle bir değerlendirmeyi kabul etmek mümkün değildir.

ne olan şevki dolayısıyla acele etti, yetmiş kişiyi geride bıraktı ve dağa doğru arkasından gelmelerini emretti. Allah da o'na, *Kavminden erken gelmek için seni aceleye iten nedir?* diye sordu.

84. {Mûsâ} *dedi ki: "Onlar izimi takip ediyorlar* {yani, benden sonra gelecekler}. *Rabbim, razı olasın diye ben huzuruna gelmek için acele ettim."*

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِن بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾
فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ
أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا
مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا
مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

85. {Allah} *buyurdu ki: "Senden sonra Biz kavmini* {yani, o yetmiş kişi dışında Hârûn ile birlikte deniz kıyısında bıraktığın kimseleri} {buzağı ile} *fitneye düşürdük ve Sâmirî* {buzağıya tapmalarını emredip} *onları dalâlete sürükledi."*

Bunlar 12.000 kişi idiler.

86. *Mûsâ* {dağdan onlara} *kızgın ve* {buzağıya tapınmış olmalarıyla da üzüntülü ve} *kederli bir şekilde kavmine geri döndü.* {Onlara} *dedi ki: "Rabbiniz size hasen* {yani, hakk} *bir va'dde bulunmadı mı"* {yani, içinde her şeyin açıklaması bulunan Tevrât'ı vereceğine dâir va'dde bulunmadı mı}?...

Nitekim Allah Bakara sûresinde de, *İnsanlara husn [hasen]* {yani, Muhammed (s.a) hakkında hakkı} *söyleyin* (el-Bakara, 2/83) buyurmuştur.

Allah, *Sizinle Tûr'un sağ yanında sözleştik...* (Tâ-Hâ, 20/80) buyruğuyla bu va'di vermiştir. Mûsâ Tevrât'ı almak üzere yetmiş kişi ile birlikte yola koyulunca bu sözün gerçekleşme vakti onlara uzun geldi. Çünkü onlara verilen bu süre kırk gün idi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

...*"Yoksa size va'dolunan süre uzun mu geldi yahut üzerinize Rabbinizden bir gazabın gelmesini mi* {yani, azabın vâcib olmasını mı} *istediniz?"...*

Nitekim, *Üzerinize Rabbinizden bir ricz ve bir gazab gelmiş bulunuyor* (el-A'râf, 7/71) buyruğunda da, "gazab" kelimesi, "azab" manasındadır.

...*"Bana olan va'dinizde* {yani, kırk günlük sürede} *bunun için mi durmadınız?"*

Çünkü onlar geceleri ve gündüzleri ayrı ayrı saydılar; yirmi gündüz ve yirmi gece saydılar. Sonra da Hârûn'a, "Bizimle Mûsâ arasında sözleşilen süre tamamlanmış bulunmaktadır" dediler. İşte o vakit Sâmirî'de onları saptırdı, yoldan çıkardı.

87. *Dediler ki: "Kendi güç ve isteğimizle* {yani, kendimize ve irademize hâkim olduğumuz halde} *va'dine muhalefet etmedik, fakat o kavmin ziynetinden bir takım vizirler* {yani, günahlar} *yüklendik"...*

Bu durum onları buzağıyı yapmaya ve ona ibâdet etmeye itmişti. "Ziynet"ten kasıt, Fir'avn hanedanından aldıkları altın ve gümüşten oluşan süs eşyaları idi. Otuzbeş gün sonra Sâmirî –ki o İsrâîloğulları'ndan idi– onlara dedi ki: "Ey Mısır halkı! Mûsâ size geri dönmeyecektir. Siz de şu vizre bakın. O vizr, kadınlarınız ve çocuklarınız üzerindeki pisliğin ta kendisidir. Bunlar sizin gasb yoluyla Fir'avn hanedanından aldığınız süs eşyalarıdır. Haydi bunlardan temizlenin ve onları ateşe atın." Onlar da onun dediğini yaptılar. Altın ve gümüşten oluşan bütün süs eşyalarını toplayıp bir araya getirdiler. Sâmirî bunları aldı ve 36, 37 ve 38. günlerde –yani, toplam üç günde– işleyerek bir buzağı şekline getirdi. Sonra Cibrîl'in (s.a) atının toynağının izinden almış olduğu bir avuç toprağı da ona kattı. Buzağı bir defaya mahsus olmak üzere böğürdü, fakat bir daha bu böğürmesini tekrarlamadı. Sâmirî 39. gün bu buzağıya tapınmalarını emretti. Ertesi günü, yani 40. günde de Mûsâ (a.s) onların yanına döndü. İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

...*"Onları attık, Sâmirî de böylece* {o süs/ziynet eşyalarını ateşe} *attı."*

فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَا اِلٰهُكُمْ
وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَاَطِيعُوا
اَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا
مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ اَلَّا
تَتَّبِعَنِ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِي
وَلَا بِرَاْسِي اِنِّي خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي اِسْرَائِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

88. *Onlara böğüren* {yani, ses çıkaran} *bir buzağı cesedi* {yani, ruhu bulunmayan bir cisim} *çıkardı. Dediler* {yani, tek başına Sâmirî dedi} *ki:* "{Ey İsrâîloğulları!} *Bu sizin ilâhınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır; fakat o unuttu"* {yani, Mûsâ, asıl rabbi olan bu buzağıyı terk etti, bırakıp gitti de Rabbinin kendisine hitab edeceğini iddia etti}.

İsrâîloğulları denizi geçince, Amalika kavmine rastladılar ve onların putlara ibâdet ettiklerini gördüler. Mûsâ'ya, "Bunların ilâhları olduğu gibi sen de bize bir ilâh yap!" dediler. İşte Sâmirî bunu ganimet bilerek buzağı heykelini yaptıktan sonra, *Ey İsrâîloğulları! İşte bu sizin ilâhınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır; fakat o unuttu* demişti.

89. *Onun [buzağı heykelinin], hiçbir sözlerine karşılık veremediğini* {yani, buzağının kendileriyle konuşamadığını}, *onlara bir zararının dokunmadığını/dokunamadığını* {yani, buna güç yetiremediğini} *ve bir fayda* {yani, bir menfaat} *sağlayamadığını* {yani, onlara bir hayır veremediğini} *görmezler mi?* {Buzağı heykelinin, onlardan herhangi bir kötülüğü kaldırmaya veya onlara herhangi bir iyiliği celbetmeye güç yetiremediğini görmezler mi}?

90. *Andolsun ki daha önce* {yani, Mûsâ (a.s) Tûr'dan/Sina dağından yanlarına gelmeden önce} *Hârûn onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Muhakkak siz bununla* {yani, buzağı heykeli ile} *ancak fitneye maruz kaldınız* {yani, mübtela oldunuz, sınandınız}. *Muhakkak ki sizin Rabbiniz Rahmân olandır. O halde* {dînim üzere} *bana ittiba edin, emrime* {yani, söylediklerime} *itaat edin."*

91. *Onlar, "Mûsâ bize dönünceye kadar buna* {yani, buzağıya/buzağı heykeline} *ibâdet etmeye mutlaka devam edeceğiz" dediler.*

(Buradaki "len nebraha" buyruğu,) *Ben iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar devam edeceğim* [lâ ebrahu] (el-Kehf, 18/60) buyruğuna benzemektedir.

92. {Mûsâ geri dönünce Hârûn'a} *dedi ki: "Ey Hârûn! Onların dalâlete düştüklerini* {yani, şirk koştuklarını} *görünce, seni alıkoyan ne oldu?"...*

93. ...*"bana uymaktan* {yani, niçin emrime uymadın da onların bu yaptıklarına karşı koymadın}? *Yoksa emrime karşı mı geldin"* {yani, benim söylediklerimi terk mi ettin}?

Nitekim Allah, *Siz müsriflerin [haddi aşanların] emrine itaat etmeyin* (eş-Şu'arâ, 26/151) buyuruyor.

94. {Hârûn (a.s), Mûsâ'ya (a.s)} *dedi ki: "Anamın oğlu! Sakalıma, başıma yapışma,* {eğer ben onlara karşı çıkmış olsaydım, birbirini öldürecek iki guruba ayrılırlardı}. *Ben, bana 'İsrâîloğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın'* {yani, benim tavsiyelerime riâyet etmedin} *diyeceğinden korktum."*

Söz konusu tavsiye ise Mûsâ'nın Hârûn'a söylediği, *Kavmim içinde bana halef ol, ıslah et, müfsidlerin yoluna tâbi olma* (el-A'râf, 7/142) sözüdür.

İsrâîloğulları Hârûn'u (a.s) Mûsâ'dan (a.s) daha çok seviyorlardı. Bundan ötürü de 70.000 çocuğa Hârûn adını vermişlerdi.

95. (Mûsâ) *dedi ki: "Senin bu yaptığın nedir ey Sâmirî"* {yani, seni bu gördüğüm işe sürükleyen nedir}?

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ
فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

96. {Sâmirî} *dedi ki: "Ben onların [İsrâîloğulları'nın] görmediklerini gördüm* {yani, fark edemediklerini fark ettim: Cibrîl'in (a.s) atının durumu hakkında onların bilmediklerini bildim}. *Bunun için Rasûl'ün* {atının} *bastığı yerden* {yani, Cibrîl'in (a.s) atının ayağının altından} *bir avuç almıştım ve onu* {süsleri topladıktan sonra süslerin arkasından ateşe} *bıraktım. Nefsim de bana böylece süsledi"* {yani, bana bunu yapmamı nefsim süslü gösterdi}.

97. *Dedi ki: "Haydi git, çünkü sen hayatta oldukça* {yani, ölene kadar} *lâ misâs [dokunmak yoktur] diyeceksin* {yani, insanlarla karışmayacaksın, onlarla bir araya gelmeyeceksin}. *Sana* {âhirette} *yerilmiş ve asla kendisinden geri bırakılmayacağın* {yani, kendisinden gizlenip saklanamayacağın, Kıyâmet Günü kendisiyle karşılaşacağın} *bir vâde vardır. Şimdi taptığın* {ibâdet edip durduğun} *ilâhına* {yani, buzağıya} *bir bak. Biz onu andolsun* {ateşte} *yakacak, sonra da* {eğelerle törpüleyip} *denize savurup darmadağın edeceğiz"...*

98. ...*"Sizin ilâhınız ancak Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. İlmi her şeyi kuşatmıştır* {yani, doldurmuştur}. *O her şeyi bilendir."*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi ki: Allah, varlıkları yaratmadan önce kimin Kendisine ibâdet edeceğini, kimin de Kendisine ibâdet etmeyeceğini bilmiştir.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِن
لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾
خَالِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ
إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً
إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا
رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا
وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ وَخَشَعَتِ
الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ
الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

99. *İşte* {ey Muhammed, senden önceki ümmetler arasından} *geçmiş olanların haberlerinden sana böylece kıssa olarak anlatıyoruz. Kuşku yok ki sana katımızdan bir zikir* {yani, nezdimizden her şeye dâir bir açıklama [tibyân, beyân]: Kur'ân} *verdik.*

100. *Kim ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirse, muhakkak o kimse Kıyâmet Günü bir vizr yüklenecektir* {yani, Kur'ân'dan yüz çevirmesi dolayısıyla sırtında taşıyacağı bir günah yüklenmiş olur}.

101. *O kimseler onda* {yani, o günah sebebiyle cehennem ateşinde} *ebediyen kalacaklardır. Kıyâmet Günü o* {yani, ism ve vizr: büyük günah [hata]} *onlar için ne kötü bir yük olacaktır.*

102. *Sûra üfürüleceği günde biz mücrimleri* {yani, müşrikleri} {yüzleri} *göğermiş/morarmış halde* {cehennem ateşine} *haşrederiz.*

103. *Kendi aralarında gizlice, "Siz ancak on* {gün} *eğlendiniz" diye fısıldaşırlar* {yani, bu hususta birbirlerine böyle diyerek sual sorarlar}.

104. *Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanları* {yani, fısıldaşırken dile getirdikleri görüşleri itibariyle en üstün olanları} *der ki: "Siz* {kabirlerinizde} *ancak bir gün eğlendiniz."*

105. *Sana dağları sorarlar...*

Âyet-i kerîme, Sakifli bir adam hakkında nâzil olmuştur.

...De ki: "Rabbim onları {yerden} *köklerinden koparıp parça parça dağıtacaktır,"...*

106. *..."yerlerini* {topraksız ve bitkisiz} *dümdüz edecektir"...*

107. *..."Sen orada bir 'ivec* {yani, alçaklık} *ve bir emt* {yani, yükseklik} *görmeyeceksin."*

108. *O gün davetçiye uyarlar...*

Kasdedilen, Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde ayakta bulunan İsrâfîl'in (a.s) sûra üfürüleceği zaman çıkaracağı sestir. Onlar bu sesten başka bir tarafa; sağa-sola yönelmeyeceklerdir.

'İvec kelimesi, *Onun yolunun 'ivecini* {yani, bir tarafa; sağa-sola meyletmesini, eğrilmesini} *isteyerek...* (Âl-i İmrân, 3/99) âyetinde de aynı manada kullanılmıştır.

...Onun bir 'iveci yoktur {yani, onlar ondan başka bir tarafa sapmayacaklardır; sadece sese doğru gideceklerdir}...

Bunun bir benzeri de, *Ve onda bir 'ivec [eğrilik] komayan...* (el-Kehf, 18/1) buyruğudur.

...Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacak. Sen orada ancak bir hems {yani, sadece ayak sesleri gibi gizli sesler} *duyacaksın.*

109. *O gün Rahmân'ın* {kendisine şefaat edilmesi için} *izin vereceği ve sözünden* {yani, tevhîdden} *razı olacağı kimseninki müstesnâ, şefaatin* {yani, meleklerin şefaatinin} *hiçbir faydası olmayacaktır.*

110. *O* {yani, Allah} *onların ellerinin önündekini de, arkalarındakini de* {yani, melekleri yaratmadan önce olanları da, onları yarattıktan sonra olanları da} *bilir. Onlar ise O'nu* {yani, Allah'ı} *bilgileri ile kuşatamazlar* {çünkü O bundan daha büyüktür}.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا
وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ
مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَا
إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

111. *Yüzler* {asla ölmeyen} *hayy ve* {her şeyin varlığını koruyan} *kayyûm olana zilletle boyun eğmiş* {yani, teslim olmuş} *olacaktır. Zulüm taşıyanlar gerçekten hüsrâna* {yani, Kıyâmet Günü'nde sırtında şirk taşıyarak gelen kimseler zarara} *uğrayacaklardır.*

112. *Kim mü'min olduğu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiği} *halde sâlih ameller işlerse,* {âhirette} *o zulme uğratılmaktan* {yani, hasenatının tümünün karşılığını görmeyerek hasenatı hususunda zulme maruz kalmaktan} *ve herhangi bir eksiltilmekten* {yani, hasenatından, mükâfaatından bir şeyler eksiltilmesinden} *korkmaz.*

Bu da, *O eksiltilmekten ve kendisine zulmedilmesinden korkmaz* (el-Cinn, 72/13) buyruğu gibidir.

113. *Böylece onu* {iyice anlasınlar diye} *Arabça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda* {dünya hayatında kıtlık, yerin dibine geçirilmek, suda boğulmak, çığlıklarla helâk edilmek gibi geçmiş ümmetlere yapılmış} *tehditlerimizi* {yani, Kur'ân'daki türlü tehditleri} *tekrar ettik* {işte bu tehdit de onlara yapılmıştır} *ki ittika etsinler* {yani, Kur'ân'daki bu tehditler sebebiyle ihlâslı bir şekilde tevhîde bağlansınlar} *yahut o* {tehdit} *yeniden onların zikretmelerini* {yani, öğüt almalarını} *sağlasın* {da korkup îmân etsinler}.

114. *Hakk melîk olan Allah yüce ve üstündür* {O'ndan başka bütün ilâhlar bâtıldır}. *Sana onun vahyi tamamlanmadan* {yani,

Cibrîl (a.s) sana Kur'ân'dan vahy ettiğini tamamlamadan} *önce Kur'ân'ı (okumakta) acele etme!...*

Çünkü Nebî (s.a), Cibrîl'in (a.s) getirdiği bir vahyi bitirmeden (s.a) onu tekrarlamaya koyulurdu. Bunun üzerine Allah, *Kur'ân'ı (okumakta) acele etme* buyurdu.

...ve de ki: "Rabbim ilmimi {yani, Kur'ân'ı (bilmemi)} *arttır."*

115. *Andolsun ki Biz daha önce* {yani, Muhammed'den (s.a) önce}, *Âdem'e* {ağaçtan yememesi hususunda} *ahidde bulunmuştuk, fakat o unuttu* {yani, Âdem bu ahde uymadı}...

Allah'ın, *...Mûsâ'nın da ilâhıdır, o unuttu* {yani, terk etti} (Tâ-Hâ, 20/88) âyeti; *Biz de sizi unuttuk* {yani, terk ettik} (es-Secde, 32/14) âyeti ve *...Pay almayı unuttular* {yani, terk ettiler} (el-Mâide, 5/14) âyetinde, "unutmak" kelimeleri "terk etmek" anlamındadır.

İşte Âdem'in bu ahdi unutması [nesiye] sebebiyle, insana da (aynı kökten) *insan* [unutan] adı verildi. Unuttuğundan ötürü o yasak ağaçtan yedi.

...Biz onu azimli bulmadık {yani, ağaçtan yememe hususunda Âdem'in sabırlı olduğunu görmedik}.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ
ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ
هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ
﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟
فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ
هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا
فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن
وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾

116. *Hani* {ona ruh üflendiğinde} *meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik de hepsi secde etmişlerdi...*

Sonra Allah istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...*İblîs müstesnâ* {yani, o secde etmedi}. *O* {secde etmekten} *yüz çevirmişti.*

117. *Dedik ki: "Ey Âdem! Kuşkusuz bu sana ve eşine* {yani, Havvâ'ya} *düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Sonra sıkıntıya uğrarsın"* {yani, ellerinle çalışmak zorunda kalırsın. –Halbuki o, cennette el emeği söz konusu olmaksızın rahat bir şekilde yiyordu. Fakat bu yasağa uymayıp, günahı işleyince çalışıp yemek zorunda kaldı–}...

118. ...*"Çünkü* {ey Âdem} *sen orada aç da, çıplak da kalmazsın"...*

119. ...*"ve sen orada susuz da kalmazsın* {yani, cennette susuzluk çekmezsin}. *Güneş sıcağına da maruz kalmazsın"* {yani, güneşin sıcağı sana isabet ederek sana rahatsızlık vermez}.

120. *Şeytan* {yani, İblîs} *ona vesvese verip dedi ki: "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını* {yani, ondan yediğin takdirde cennette ebedi kalmanı ve ölmemeni sağlayacak olan ağacı} *ve sonu gelmez* {yani, yok olmaz} *bir mülkü göstereyim mi?"*

121. *Bunun üzerine ikisi de ondan yediler. Hemen kendilerine ayıp yerleri* {yani, avretleri} *görünüverdi. Cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar* {yani, yaprakları: incir ağacının yapraklarını üst üste yapıştırarak örtünmeye koyuldular}. *Âdem Rabbine âsî ve ğâvî oldu* {yani, saptı, Rabbine itaatten yüz çevirdi}.

ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ
فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ
فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ
مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

122. *Sonra Rabbi onu ictibâ etti* {yani, seçti}. {Günahından dolayı} *tevbesini kabul etti ve* {tevbe etme yolunu göstererek} *ona hidâyet verdi.*

123. *Buyurdu ki: "Hepiniz* {yani, Âdem ve İblîs} *oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır* {yani, İblîs ve soyundan gelecek olanlar Âdem'e ve onun soyundan gelecek olanlara düşmanlık edecektir}. *Fakat Benden size* {yani, Âdem'in soyundan gelecek olanlara} *bir hidâyet* {yani, beraberlerinde gerekli açıklamaların bulunduğu kitablar bulunan rasûller} *geldiğinde, kim Benim hidâyetime* {yani, rasûllerime ve kitabıma} *uyarsa, o* {dünyada} *dalâlete düşmez,* {âhirette} *şaki [bedbaht] olmaz"...*

124. ...*"Kim benim zikrimden* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirse",...*

Buyruk, el-Esved b. 'Abdullâh el-Esved el-Mahzûmî hakkında inmiştir. Hamza b. 'Abdu'l-Muttalib onu Bedir günü su birikintisinin kenarında öldürmüştü.

...*"gerçekten onun için dar bir geçim* {yani, kötü bir hayat} *vardır* {çünkü böyle bir hayat Allah'a ma'siyetlerle geçmiştir} *ve onu Kıyâmet Günü kör olarak* {yani, lehine delil getirmesini bilemeyecek bir halde} *haşrederiz."*

125. *Der ki: "Rabbim beni* {delil getiremeyecek şekilde} *niçin kör haşrettin? Halbuki ben* {dünyada iken} *görüyordum* {yani, delilimi biliyordum}.

Bu da, *Benim sultânım elimden kaybolup gitti* (el-Hâkka, 69/29) buyruğuna benzemektedir ki "ben delilimi kaçırdım, unuttum" demektir.

O bu sözlerini, şirk koştuğuna ve kâfir olduğuna dâir azaları tanıklık edeceği vakit söyleyecektir.

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِن بِآيَاتِ رَبِّهِ ۚ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾

126. {Allah} *buyurur ki: "İşte böyle, çünkü sana âyetlerimiz* {yani, Kur'ân'ın âyetleri} *geldiğinde onları unutmuştun* {yani, Kur'ân âyetlerine îmân etmeyi terk etmiştin}. *Bugün de sen böy-*

lece unutulursun" {yani, âhirette cehennemde bırakılacaksın, oradan asla çıkmayacaksın ve Biz seni anmayacağız}.

127. *İsrâf edip* {yani, dünyada şirk koşup} *Rabbinin âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *îmân etmeyenleri böyle cezalandırırız* {yani, dünyada iken şirk koşanları âhirette bu şekilde cezalandırırız}. *Âhiret azabı ise elbette* {dünyadaki Bedir'de öldürülme musibetinden} *daha şiddetli ve daha kalıcıdır.*

Arkasından Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

128. *Meskenlerine uğrayıp geçtikleri kendilerinden önceki nice nesilleri* {azab ile} *helâk edişimiz onlar için bir hidâyet sebebi olmadı mı?* {yani, Biz onlara bütün bunları açıklamadık mı? Onlar bu helâk edilen nesillerin: 'Âd, Semûd, Lût ve Şu'ayb kavimlerinin yaşadıkları şehirlerin yakınlarından geçip gitmektedirler. Onların helâk olduklarını görmektedirler}...

...*Kuşku yok ki bunda* {dünyada azab ile helâk edilmelerinde} *nuhâ sahibleri* {yani, akıllı kimseler} *için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.* {Akıl sahibleri onlardan ibret alsınlar da onların akıbetlerine benzer bir akıbete uğramaktan sakınsınlar}.

وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ
عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾
وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾

129. *Eğer Rabbinden* {azablarının o belirli süreye kadar ertelenceğine dâir} *bir söz geçmemiş olsaydı ve belli bir vâde* {yani, Kıyâmet Günü} *olmasaydı, azab lazım olurdu* {yani, tıpkı bir alacaklının borçlusunun yakasına yapışması gibi dünya hayatında azab da onlara yapışırdı}.

130. *O halde* {ey Muhammed,} *söylediklerine* {yani, senin azaba dâir söylediklerini yalanlamalarına} *sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce* {sabah namazı ile öğle ve ikindi namazlarını kılarak} *Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emri ile namaz kıl}, *gecenin saatlerinde* {akşam ve yatsı namazlarını kılarak} *ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et, umulur ki razı olursun* {yani, âhirette Allah'ın sana vereceği sevâbtan hoşnut kalırsın}.

Mukâtil dedi: Namaz önceleri sabah ve akşam ikişer rekatten ibaretti. Miraca yükseldiğinde beş vakit namaz Nebî'ye (s.a), akşam namazı müstesnâ ikişer rekat olarak farz kılındı. Medine'ye hicret edince (sabah ve akşam namazı dışındaki) namazları tamamlamakla emrolundu. Bundan dolayı namazların üç hali söz konusudur.[4]

131. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *bir kısmını bunlarla* {yani, çeşitli mallar, rızıklar vermek sûretiyle} *fitneye uğratalım* {yani, sınayıp imtihan edelim} *diye dünya hayatının çiçeği* {yani, süsü} *olarak verip faydalandırdığımız şeylere* {yani, bu amaçla kendilerine verdiklerimize} *gözlerini dikme. Rabbinin rızkı* {yani, âhirette cennet} *daha hayırlı ve daha kalıcıdır* {yani, Mekke kâfirlerine verilmiş bulunanlardan daha üstün, daha devamlı ve kalıcıdır}.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ
بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهِ اَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّٓا اَهْلَكْنَاهُمْ
بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

4 "Namazların üç hali söz konusudur", yani, beş vakit namazın kimisi iki rekat, kimisi üç rekat, kimisi dört rekattir. Sabah iki, akşam üç rekat, diğer vakitler ise dörder rekattir.

132. *Sen ehline* {yani, kavmine} *namazı emret...*

“Ehl” kelimesi, *O ehline namazı ve zekâtı emrederdi* (Meryem, 19/55) âyetinde de “kavim” manasında kullanılmıştır.

...Kendin de sabırla ona {yani, namaza} *devam et. Biz senden hiçbir rızık istemiyoruz* {ancak ibâdet etmeni istiyoruz}. *Sana rızkı Biz veririz. Âkıbet ise takvânındır* {takvânın akıbeti de cennet yurdudur}.

Allah başka bir yerde de, *Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım. Onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum* {onlardan istediğim sadece ibâdettir} (ez-Zâriyât, 51/56-57) buyuruyor.

133. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *“Rabbinden bize bir âyet* {yani, önceki peygamberlerin kendi kavimlerine getirdikleri gibi kendisinin de bir rasûl ve bir nebî olduğunu böylelikle bilebileceğimiz bir belge} *getirmeli değil miydi?” dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan beyyine onlara gelmedi mi* {yani, Muhammed'in (s.a) kitabından önce İbrahîm ve Mûsâ'nın kitablarındaki açıklamalar onlara gelmemiş miydi}?

134. *Biz onları bundan* {yani, Kur’ân'dan} *önce* {dünyada} *helâk etmiş olsaydık, elbette* {âhirette} *şöyle diyeceklerdi: “Rabbimiz niçin bize* {beraberinde kitab bulunan} *bir rasûl göndermedin? Böylece zelil olmadan* {yani, küçültülmeden, alçaltılmadan} *ve rüsvay olmadan* {dünya hayatında azaba uğratılmadan} *önce âyetlerine* {yani, Kur’ân'ın âyetlerine} *uysaydık.”*

Benzeri bir buyruk da Kasas sûresindedir.[5]

135. {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Herkes tarabbus ediyor”* {yani, siz Muhammed'in ölmesini bekliyorsunuz, Muhammed de sizin dünyada azaba uğratılmanızı bekliyor}...

Nebî'nin Mekke kâfirlerini dünyada azab ile tehdit etmesi üzerine onlar, “Biz Muhammed'in (s.a) ölümünü bekliyoruz” [tarabbus ediyoruz] demişlerdi. Allah bunun üzerine, {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Herkes tarabbus ediyor* buyruğunu indirdi.

---

5 Kasas, 28/47. âyete işaret ediyor.

...*"Siz de tarabbus edin. Dosdoğru yolun* {yani, mutedil yolun} *sahibleri kimdir* {yani, siz mi, biz mi} *ve hidâyet bulmuş olan kimdir* {yani, siz mi, biz mi} *bileceksiniz."*[6]

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi ki: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Ben el-Vâkıdî'den işittim –ancak Mukâtil'den işitmedim–, o Ebû İshâk'dan, o Sa'îd b. Cubeyr'den, o İbn 'Abbâs'tan, o Übey b. Ka'b'dan, o da Rasûlullâh'tan (s.a), *Bunun yerine kendilerine daha temizini, daha hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik* (el-Kehf, 18/81) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: "Bundan sonra ona erkek bir çocuk verildi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Museyyeb'den, o el-Süddî'den ve Mukâtil'den, onlar da Huzeyfe'den naklettiler ki: Hızır ve Mûsâ'nın –ikisine de selâm olsun– ayrılma zamanları gelince, Hızır o'na dedi ki:

— Ey Mûsâ! Eğer sabretmiş olsaydın, sana, gördüklerinden daha şaşırtıcı bin hayret verici husus daha gösterecektim.

Bunun üzerine Mûsâ ondan ayrılacağı için ağladı ve Hızır'a dedi ki:

— Ey Allah'ın nebîsi! Bana tavsiyede bulun.

Hızır o'na şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Bütün düşüncen, dönüşün [âhiretin] hakkında olsun. Seni ilgilendirmeyen şeylere dalma. Güvenlikte olduğun vakit de korkacağın şeylerden emin olma. Korku halinde de emin olmaktan ümit kesme. Güç ve imkânın olduğu takdirde iyilik yapmayı bırakma ve işlerin âkıbeti hakkında da düşün.

---

6 Tâ-Hâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Bundan sonra gelecek olan kıssalar, bir yönden Kehf sûresiyle ilgilidir, dolayısıyla da bunların zikredilmesi gereken yer Kehf sûresinin sonlarıdır. Ancak yazma nüshalarda bunlar Tâ-Hâ sûresinin sonunda kaydedilmiştir. Kehf sûresi yazma nüshalarda I. cildin sonu; Tâ-Hâ sûresi ise II. cildin başıdır. Muhtemelen müfessir buradaki metinleri I. cüzü tamamladıktan sonra ek olarak kaydetmiştir. Bundan dolayı bu kısımları II. cildin başında yer alan ilk sûre olan Tâ-Hâ sûresinin sonunda zikretmiştir.
Yine dikkat edilecek olursa o, bundan sonra genel olarak Kur'ân ve İslâm ile alakalı bir takım nassları da kaydetmiştir.

Mûsâ (a.s) dedi ki:

— Allah'ın rahmeti üzerine olsun, daha başka şeyler de söyle.

Hızır şöyle dedi:

— Sakın kendini beğenme. Ömrünün geri kalan kısmında kusurlu olma. Senden asla gâfil olmayandan da sakın.

Mûsâ dedi ki:

— Bana daha fazlasını söyle.

Hızır şöyle dedi:

— Aşırı derecede tartışmalara girme. Gerek olmayan işler için yürüme, hayret verici bir şey yoksa gülme. Hatasına pişman olan birini hatası dolayısıyla ayıplama. Ey İmrân oğlu! Kendi hatan için de ağla.

Mûsâ dedi ki:

— Gerçekten oldukça beliğ vâsîyetlerde bulundun. Allah da sana olan nimetini tamamlasın, rahmetine daldırsın ve seni düşmanlarından korusun.

Hızır şöyle karşılık verdi:

— Amin.

Ardından da şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Sen de bana tavsiyede bulun.

Mûsâ dedi ki:

— Allah için olması dışında gazabtan, öfkeden sakın. Allah için olması hali dışında kimseden hoşnut olma. Dünya için sevme, dünya için buğzetme, çünkü (aksini yapacak olursan dünya) seni îmândan çıkartır, küfre sokar.

Hızır –ikisine de selâm olsun– şöyle karşılık verdi:

— Gerçekten beliğ bir tavsiyede bulundun. Allah sana itaati üzere yardımcı olsun, bütün işlerinde seni sevindirsin, seni yarattıklarına sevdirsin, lütfundan sana bol bol ihsanda bulunsun.

Mûsâ şöyle karşılık verdi:

— Amin.

Onlar deniz kıyısında otururlarken bir kırlangıç alçalıp gagasını denize iki defa daldırıp çıkardı.

Mûsâ, Hızır'a –ikisine de selâm olsun– sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Denizden ne eksildiğini biliyor musun?

Hızır cevab verdi:

— Eğer içinde bulunduğumuz şu durum olmasaydı, sana bunu bildirirdim.

Mûsâ tekrar sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Kendisinde bereket bulunmayan birşey biliyor musun?

Hızır cevab verdi:

— Evet ey Mûsâ! Kulların eceli ve onların tayin edilmiş müddetleri dışında bereket bulunmayan hiçbir şey yoktur. Eğer bu olmasaydı, insanlar yok olurdu.

Mûsâ sordu:

— Bu nasıl olur?

Hızır dedi ki:

— Çünkü kendisinden birşey eksiltilenin ve kendisine birşey ilave edilmeyenin sonu gelir.

Mûsâ sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Allah kullar arasında sana, sen Allah'tan isteyinceye kadar ölmeme özelliğini neden verdi ve nasıl Allah'ın nazarı ile bakabiliyor ve kulların kalblerinde olanları bilebiliyorsun?

Hızır dedi ki:

— Ey Mûsâ! Ma'siyetlere karşı sabır, nimetlerine karşı Allah'a şükür ve kalbin selâmeti ile ben Allah'tan başka kimseden korkmuyor ve ondan başkasından bir şey ümit etmiyorum.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Ben 'Abdu'l-Kuddus'ü, el-Hasen'den şöyle naklederken dinledim: Dedi ki: İbn 'Abbâs'ı minber üzerinde şöyle derken dinledim:

"*Onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temizini, daha hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik* (el-Kehf, 18/81). Oğulları yerine onlara bir kız verdi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Müseyyeb'den, o bir adamdan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen, *Ve o duvarın altında onlara ait bir hazine vardı...* (el-Kehf, 18/82) buyruğu hakkında dedi ki: "Duvarın altında üzerinde şu ibarenin yazılı olduğu altından bir levha vardı: "Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla. Lâ ilâhe illallâh, Ahmed Rasûlullâh. Kadere îmân eden kimsenin nasıl üzüldüğüne, ölümün hakk olduğunu bilen bir kimsenin nasıl sevindiğine, dünyayı ve dünyada bulunan kimselerin hallerinin nasıl değişip durduğunu gören kimsenin dünyaya nasıl güvenip bel bağladığına şaşarım."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Ebû Yûsuf'tan, o el-Hasen b. 'Umâre'den, o babasından, o İkrime'den, o da İbn 'Abbâs'tan *...Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma...* (el-Kehf, 18/73) buyruğu hakkında tahdis edip dedi ki: "Aslında unutmamıştı, fakat bu tariz yoluyla kullanılabilen ifadelerdendir."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Ben el-Müseyyeb'i, 'Ubeydullâh b. Mâlik'ten naklederken dinledim: O 'Alî'den (r.a) –ki onunla karşılaşmıştı– naklen dedi ki: "Türkler Yecuc ile Mecuc'tan çıkmış bir asker güruhudur. Bunlar insanlara baskın düzenliyorlar. Fakat Zülkarneyn seddi, onların önünde bulunduğu için orada kalmışlardır."

Mukâtil dedi ki: Esasen onlara "Türk" adının verilmesi, seddin arkasında terk edilmelerinden dolayıdır.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl, Ebu'l-Muleyh'den, o Meymûn b. Mehran'dan, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis edip dedi ki: "Zülkarneyn yeryüzündeki hükümdarlardan bir hükümdarın yanına vardı. O hükümdar Zülkarneyn'e dedi ki: 'Sen kimsenin varmadığı yere vardın. Aldığım habere göre sen bilgili birisisin. Ben sana dört hususa dâir sual soracağım. Eğer bu dört hususu bana bildirirsen gerçekten senin alim olduğunu kabul edeceğim. Ayakta duran iki şey nedir? Yürüyen iki şey nedir? Ortak olan iki şey nedir? Birbirine karşı öfkeli olan iki şey nedir?' Zülkarneyn ona şu cevabı

verdi: 'Ayakta duran iki şey gökler ve yerdir; Allah onları yarattığından beri zeval bulmamışlardır. Yürüyüp duran iki şey ise güneş ve aydır; Allah onları yarattığından beri bu halleri üzere devam edip gitmektedirler. Ortak olan iki şey gece ve gündüzdür; onların her biri diğerinden bir miktar alır. Birbirine karşı öfkeli olan iki şey ise ölüm ve hayattır; biri diğerini asla sevmez.' Hükümdar ona, 'Doğru söyledin, sen gerçekten yeryüzü alimlerindensin' dedi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Me'sûdî'den, o 'Avn b. 'Abdullâh el-Müzenî'den, o Mutarrif b. eş-Şihhir'den dedi ki: "Fazla ilim, fazla amelden hayırlıdır; çünkü amelin hayırlı olanı orta yollu olandır. Hasene ise iki kötü şey arasında olandır." Allah'ın şu buyruğu buna örnektir: *Salâtında sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs* {sesi yükseltmek ve sesi kısmak bir seyyiedir [kötülüktür]}; *ikisi ortası bir yol tut* {ikisi arası bir yol tutmak ise hasenedir} (el-İsrâ, 17/110)

el-Huzeyl dedi ki: "Fakat ben (bunu) Mukâtil'den dinlemiş değilim."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi: Mukâtil dedi ki: Âdem'e (a.s), yerin ediminden [üst kabuğundaki topraktan] yaratıldığı için Âdem adı verilmiştir. Havvâ'ya, hayy olan birisinden yaratıldığı için Havvâ adı verilmiştir. Nûh'a, kavmine niyahat ettiği [feryad ettiği] için Nûh adı verilmiştir. İbrahîm'e, ümmetlerin atası ve merhametli baba olduğu için İbrâhîm adı verilmiştir. İshâk'a, Sâre'nin gülüşü dolayısıyla İshâk adı verilmiştir. Ya'kûb'a, annesinin karnından (ikizi olan) el-Iys'in topuğunu yakalamış olarak çıktığı için Ya'kûb adı verilmiştir. Yûsuf'a, ileri derecede güzel olduğu için Yûsuf adı verilmiştir. Yahyâ'ya, adeta ölüyü andıran iki kişiden hayat verilerek yaratılmış olması sebebiyle Yahyâ adı verilmiştir; çünkü o oldukça ihtiyar bir koca ile kısır ve yaşlı bir kadından doğmuştur. Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis etti, o Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan dedi ki: Rasûlullâh (s.a) halasının kızı Ümm Hani'nin yanına girdi. Ona bir yastık verdi, o da başını koyup uyudu. Uykudayken güldü, sonra kalkıp oturdu. Ümm Hani dedi ki:

— Yüzünde gördüğüm sevinç hali beni sevindirdi ey Allah'ın Rasûlü!

Buyurdu ki:

— Ey Ümm Hani! Cibrîl'in (a.s) rüyamda bana haber verdiğine göre Rabbim bana Kıyâmet Günü ümmetimin tamamını bağışladı ve şöyle buyurdu: “Eğer onlardan başkalarını da bağışlamamı isteseydin, onları da sana verirdim.” İşte bundan dolayı sevindim ve güldüm.

Sonra yine başını koydu, uyudu, uykusunda güldü. Sonra kalkıp oturdu. Ümm Hani ona dedi ki:

— Anam babam sana feda olsun. Yüzünde gördüğüm sevinç beni de sevindirdi.

Buyurdu ki:

— Ey Ümm Hani! Cibrîl (a.s) bana gelerek şunu bildirdi: Cennet beni ve benim ümmetimi özlüyor. İşte bunun için güldüm ve sevindim.

Ümm Hani dedi ki:

— Sevinmek senin hakkındır ey Allah'ın Rasûlü!

Sonra yine başını koydu, uyudu, uyurken güldü. Uyanıp oturduğunda Ümm Hani dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Yüzünde gördüğüm sevinç beni andolsun ki sevindirdi.

Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

— Ey Ümm Hani! Ümmetim bana arzolundu. Beraberlerinde nurdan çubuklar gördüm. O çubuklardan birisi doğu ile batı arasını aydınlatıyordu. Cibrîl'e (a.s), ellerinde bulunan bu çubukların durumunu sordum. “O İslâm'dır ey Muhammed!” cevabını verdi. Uykumda cennetin kapılarını açtım, dışardan içeriye baktım. Orada inciden ve yakuttan saraylar olduğunu gördüm. “Bunlar kimindir?” diye sordum. “Senin ve ümmetinindir ey Muhammed! Allah seni yaratmadan 2.000 yıl öncesinden beri bu cenneti senin ve ümmetin için süslemiştir” dedi. İşte bundan dolayı güldüm.

Ümm Hani dedi ki:

— Ey Allah'ın nebîsi! Gülmek ve sevinmek senin hakkındır. Rabbinin sana verdikleri sana kutlu olsun, mübârek olsun.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o ed-Dahhâk'tan, o da İbn ‘Abbâs'tan Rasûlullâh'ın (s.a) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Allah Firdevs cennetini yaratıp eliyle ağaçlarını dikti ve onu yaratmayı bitirdiğinde benzerini ne bir göz görmüştür, ne de onun ve onun içindekiler gibisi bir insanın hatırından geçmiştir. Sonra Allah ona, “Süslen” dedi, Firdevs de süslendi. Sonra yine ona “Süslen” dedi, o da süslendi. Sonra ona “Konuş” dedi, o da *Mü'minler felâh buldu* (el-Mü'minûn, 23/1) dedi. Ona, “Peki onlar kimlerdir?” diye sordu. O, “Muvahhidlerdir; Muhammed'in (s.a) ümmetidir. *İşte onlar mirasçı olanlardır. Onlar Firdevs'e mirasçı olacaklardır. Onlar orada ebedidirler* (el-Mü'minûn, 23/10-11) dedi. Sonra cennetin kapısını kapattı. Artık Kıyâmet Günü'ne kadar o kapı açılmayacaktır. Onlara gelen hoş ve güzel ağaçlar(ın meyveleri) aslında onun kapı aralığından ulaşandır. Kıyâmet Günü huriler onun kapısında duracaklar, ben de havzın başında ayakta duracağım. Çobanın yabancı develeri gördüğü gibi ben de kâfir ümmetleri havzın yanından geri çevireceğim. Nihâyet ümmetim abdest izleri dolayısıyla abdest azaları nurlanmış olarak gelecekler; onları bu izlerinden tanıyacağım. Bu havzdan içecekler, ondan bir defa içen kimse ebediyen susamayacaktır. Mu‘az, ‘Ey Allah'ın Rasûlü! O havzdan içecekler gerçekten mutlu olacaklardır’ dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Dinle ey Mu‘az! Annesinin karnında muvahhid olarak yaratılan ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden bir kimse, o havzdan içecek ve Firdevs'e girecek olan kimsedir.’ Muaz dedi ki: ‘Annesinin karnında müşrik olarak yaratıldıktan sonra yine müşrik olarak dünyaya gelen, fakat sonra da mü'min olarak ölenler ne kadar da çoktur.’ Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Ey Mu‘az! Dinle, Müslüman olarak ölen bir kimse Âdem'in sırtında Müslüman olarak yaratılmış demektir. Sonra müşriklerin sırtlarında dolaşa dolaşa nihâyet bana yetişti, bana îmân etti. İşte onlar benim kardeşlerimdir. Sizler de benim ashabımsınız.’ Sonra Rasûlullâh (s.a), *Karşılıklı tahtlar üzerinde kardeşler olarak...* (el-Hicr, 15/47) buyruğunu okudu.”

21. ENBİYÂ SÛRESİ

Mekkî olan Enbiyâ sûresi, Kûfiyyûna göre 112 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَۚ ﴿١﴾ مَا يَأْت۪يهِمْ
مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَۙ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً
قُلُوبُهُمْۜ وَاَسَرُّوا النَّجْوَىۗ اَلَّذ۪ينَ ظَلَمُواۗ هَلْ هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۚ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبّ۪ي يَعْلَمُ الْقَوْلَ
فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۘ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُٓوا اَضْغَاثُ
اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌۚ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَٓا اُرْسِلَ
الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahim Allah'ın Adıyla

1. *İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı...*

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir.

...Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler {yani, ona: Kıyâmet Günü'nde hesaba îmân etmiyorlar}.

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

2. *Kendilerine Rabb'lerinden muhdes* {yani, Allah'ın Nebî'ye (s.a) Kur'ân'dan hadîs [yeni] olarak indirdiği –muhdes, Allah nezdinde sonradan ihdas edilen değildir–} *bir zikir* {yani, beyân: Kur'ân} *geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek* {yani, Kur'ân'dan gâfil olup başka şeylerle oyalanarak} *dinlerler.*

3. *Kalbleri lehv eder haldedir* {yani, kalbleri Kur'ân'dan gâfildir}. *Zulmedenler* {yani, Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, 'Ukbe b. Ebî Muayt} *aralarında gizlice danışıp* {şöyle demişlerdi:} *"Bu* {yani, Muhammed (s.a)} *sizin gibi bir beşerden başka mıdır?* {Onun size bir üstünlüğü yok ki o'na uyasınız}. *Siz* {onun bir büyü oldu-

ğunu} *görüp dururken büyüyü* {yani, Kur'ân'ı} *kabule nasıl yanaşırsınız?*

4. {Ey Muhammed (s.a) onlara} *de ki: "Rabbin gökte ve yerde söylenen sözü* {yani, aranızda gizlice söylediklerinizi dahi} *bilendir ve O* {onların gizlediklerini} *işitendir,* {onu} *çok iyi bilendir."*

5. *Dediler ki: "Edğâsu ehlâmdır"* {yani, Kur'ân Muhammed'in (s.a) gördüğü karmakarışık ve yalan rüyalardan ibarettir. O bize onları haber veriyor}. *Hayır, onu kendisi* {yani, Kur'ân'ı Muhammed} *uydurmuştur. Hayır, o* {yani, Muhammed} *bir şairdir.* {Eğer söyledikleri doğru ise} *o halde öncekilerle gönderildiği gibi o da bize bir âyet getirsin"* {yani, önceki nebîlerin kavimlerine âyetlerle gönderildiği gibi o da bize böyle bir şey getirsin. Mûsâ'ya, Îsâ'ya, Dâvûd ve Süleymân'a âyetler ve hayret verici mucizeler ile risâlet verildiği gibi o'na da verilsin}.

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا
أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا
لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾
وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا
آخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾

6. *Bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce* {dünyada azab ile} *helâk ettiğimiz hiçbir karye* {yani, geçmiş ümmetlerin kâfirleri} *îmâna gelmemiştir* {yani, âyetleri tasdik etmemiştir}. *Acaba kendileri* {yani, Mekke kâfirleri} *îmân ederler mi* {yani, âyetleri tasdik edecekler mi? Kendilerinden önceki ümmetler tasdik etmeyip bu âyetleri yalanlamışlardı}.

Sonra Furkân sûresinde,[1] *Allah bunu mu rasûl gönderdi* {yani, melekler dururken Allah yeyip içen birini mi rasûl olarak gönderdi}? (el-İsrâ, 17/94) dedikleri belirtilmektedir.

Allah Teâlâ onların bu sözleri hakkında şöyle buyurmaktadır:

7. *Senden önce risâlet verdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler.* {Ey Mekke kâfirleri!} *Eğer* {rasûllerin insanlardan olduğunu} *bilmiyorsanız, zikir ehline* {yani, Tevrât ehli mü'minlere} *sorun.* {Onlar size, Allah'ın beşerden olmayan hiçbir rasûl göndermediğini bildireceklerdir}.

Onların, *Allah* {melekleri bırakıp, yeyip içen birisini mi:} *bunu mu rasûl olarak gönderdi* {niçin meleklere risâlet vermedi} sözleri hakkında da şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

8. *Onları* {yani, enbiyâyı} *yemeyen* {ve içmeyen} *bir ceset* {yani, ruhsuz bir beden} *kılmadık* {aksine onları ruh sahibi bedenler kıldık –yerler, içerler ve ölümü tadarlar–}...

"Cesed" kelimesi, *Ceset halinde bir buzağı...* (Tâ-Hâ, 20/88) buyruğunda da, "ruhsuz bir beden" manasındadır.

İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

...*Onlar* {dünyada} *ebedi de kalmadılar.*

9. *Sonra onlara* {yani, rasûllere} *verdiğimiz va'di doğru çıkardık* {yani, dünyada kavimlerinin azaba uğratılacakları va'dini gerçekleştirdik}. *Onları* {yani, rasûlleri} *ve dilediğimiz kimseleri* {yani, mü'minleri} {azabtan} *kurtarıp müsrifleri* {yani, müşrikleri} *helâk ettik* {yani, dünyada azaba uğrattık}.

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs, Sa'leb dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Biz onları, ancak yemek yesinler diye bir ceset kıldık" demektir.

10. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *Biz size, sizin zikrinizin* {yani, şerefinizin} *bulunduğu bir kitab indirdik. Hiç akletmez misiniz?*

"Zikir" kelimesi, *Kuşkusuz ki o hem senin, hem de kavmin için bir zikirdir...* (ez-Zuhruf, 44) buyruğunda da "şeref" manasında kullanılmıştır.

---

1 Muhakkikin belirttiğine göre bütün yazma nüshalarda böyledir. (Çeviren)

11. {Mekke ehlinden önce} *zâlim olan nice karyeleri* {dünyada azab ile} *helâk ettik ve onlardan* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesinden} *sonra başka kavimler yarattık.*

Bunlar, Yemen'de Hadûr diye adlandırılan bir karyede bulunan bir kavim olup nebîlerden bir nebîyi öldürmüşlerdi. Allah da onlara Buhtu Nassar ordusunu musallat etti, onları öldürdü. Nitekim Buhta Nassar ile Bizanslıları da Beytu'l-Makdis'te bulunan Yahudilere musallat etmişti. Onlar da onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir aldı; çünkü onlar da Zekeriyyâ oğlu Yahyâ'yı ve daha başka nebîleri öldürmüşlerdi. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

12. *Onlar Bizim be'simizi* {yani, Hadûr halkı Bizim azabımızı} *gördüklerinde, hemen oradan kaçışıyorlardı* {yani, karyelerini bırakıp kaçışmaya koyuldular}.

لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ
وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا
لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى
الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾
وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ
لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

13. {Melekler alay edercesine onlara dedi ki:} *"Kaçışmayın, içinde bulunduğunuz terefe* {yani, size verilen mallara} *ve meskenlerinize* {yani, kaçtığınız karyenize} *dönün, çünkü siz* {azabın indirilişinden önce îmân etmeniz istendiği gibi} *sorguya çekileceksiniz."*

14. {Azabı gördüklerinde} *onlar, "Veyl bize, çünkü biz gerçekten zâlimlerdik" dediler.*

15. *Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryadları bu oldu* {yani, onları kılıçla biçilmiş, sönüp dinen ateş gibi tamamıyla hareketsiz kalıncaya kadar hep “Veyl bize” deyip durdular}.

16. *Biz göklerle yeri* {yani, yedi göğü ve yedi yeri} *ve aralarında olanları* {yani, aralarındaki mahlukatı} *oynayalım diye yaratmadık* {yani, herhangi bir amaç gözetmeksizin boş yere yaratmadık. Onları gerçekleşecek bir iş için yarattık}.

17. *Eğer bir lehv* {yani, evlat} *edinmek isteseydik, elbette onu Kendi nezdimizden edinirdik...*

Çünkü Necran Hıristiyanlarından es-Seyyid, el-Akib ve beraberindekiler, “Îsâ Allah'ın oğludur” demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *Eğer bir lehv edinmek isteseydik, elbette onu Kendi nezdimizden edinirdik* buyurdu. Çünkü melekler Îsâ'dan daha hoş ve daha temizdir. Eğer evlat edinmek isteseydik, yeryüzündekilerden değil, nezdimizdeki meleklerden edinirdik.

...Fakat Biz yapanlar değiliz {yani, bir evlat edinecek değiliz}.

Bunun bir benzeri de Zuhruf sûresindedir.[2]

18. *Bilakis Biz hakkı* {yani, Allah'ın, “Fakat Biz yapanlar değiliz” diye söz konusu ettiği buyruğu} *bâtıl üzerine bırakırız* {bâtıldan kasıt da, “Allah'ın bir evladı vardır” demeleridir} *da hakk onun beynini darmadağın eder. O da derhal can verir* {yani, yok olur, gider}. *Nitelendirmenizden ötürü veyl size* {yani, Allah'ın evladı olduğu iftiranızdan ötürü âhirette size veyl vardır}.

19. *Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler; Îsâ b. Meryem de, ‘Uzeyr de, melekler de, başkaları da}. *O'nun yanında olanlar* {yani, melekler} *O'na ibâdete karşı büyüklenmezler* {yani, büyüklük taslamazlar} *ve istihsâr etmezler* {yani, yorulmazlar}.

---

2 İki yazma nüshada da “Zuhruf sûresindedir” şeklindedir. Ancak işaret edilen âyet Zümer sûresindedir: *Eğer Allah bir evlat edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir...* (ez-Zümer, 39/4). Bununla birlikte Zuhruf, 43/59-64. âyetlerde de aynı düşünce farklı lafızlarla dile getirilmektedir.

Nitekim, *Ve o hasir olarak...* (el-Mülk, 4) buyruğu da bu anlamda: "yorgun, bitkin" anlamındadır.

20. *Gece ve gündüz tesbih ederler* {yani, Allah'ı zikrederler}, *fütûr etmezler* {yani, Allah'ı zikretmeye ara vererek dinlenmezler. Onlar Allah'ı zikre ne ara verirler, ne bundan usanırlar}.

21. *Acaba onlar yerden ilahlar mı edindiler? Onlar diriltir mi hiç?*

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ
مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

22. *Eğer o ikisinde Allah'tan başka ilâhlar* {yani, pek çok ilâhlar} *olsaydı, ikisi de fesâda ererdi* {yani, gökler, yer ve onlarda bulunanlar helâk olur giderdi}. *Arşın rabbi olan Allah nitelendirmelerinden münezzeh ve yücedir* {Allah onların, Allah ile birlikte başka bir ilah olduğu şeklindeki sözlerinden zatını tenzih etmektedir}.

23. *O, yaptıklarından/işlediklerinden sorumlu tutulmaz* {yani, Allah'a, mahlukatına yaptıklarından ötürü sual sorulmaz}. *Halbuki onlara sorulur* {yani, Allah âhirette meleklere şöyle soracaktır: "Bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa onlar mı yollarını şaşırdılar?" (el-Furkân, 25/17). Allah onlara böyle soracak, meleklere de, "Bunlar size mi ibâdet ediyorlardı?" (Sebe, 34/40) diyecektir}.

24. *Yoksa O'ndan başka ilahlar mı edindiler?* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Burhanınızı* {yani, iddia ettiğiniz gibi Allah'la birlikte başka bir ilah bulunduğuna dâir delilinizi} *getirin! Bu, benimle beraber olanların da zikridir, benden öncekilerin de zikridir"* {yani,bu Kur'ân'da benimle birlikte bulunanların da haberi, benden önceki kitabların da haberi bulunmaktadır. Bu kitabta sizin iddia ettiğiniz üzere Allah ile birlikte başka bir ilah olduğu-

na dâir hiçbir şey yoktur}. *Bilakis onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu hakkı* {yani, tevhîdi} *bilmezler. Bundan ötürü de* {ondan: tevhîdden} *yüz çeviricidirler.*

Allah'ın, *Bilakis o hakkı getirmiştir...* (es-Sâffât, 37/37) buyruğuna benzemektedir ki "tevhîdi getirmiştir" demektir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا
فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ
بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ
﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا
لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ
إِنِّي إِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ
﴿٢٩﴾ أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا
فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

25. *Senden önce gönderdiğimiz her rasûle mutlaka şunu vahyettik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız Bana ibâdet* {yani, Beni tevhîd} *edin."*

26. {Aralarında en-Nadr b. el-Hâris'in de bulunduğu Mekke kâfirleri}, *"Rahmân evlad edindi"* {yani, Melekler Allah'ın kızlarıdır} *dediler.*

Şânı yüce Rabbimiz onların bu sözlerinden zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

...O bundan münezzehtir. Bilakis onlar {yani, melekler -Rabb'lerine ibâdetleri dolayısıyla-} *mükerrem kullardır* {Rahmân'ın kızları değildir. Aksine Allah onları Kendisine ibâdet etmekle kerîm yapmıştır}.

Sonra Allah meleklerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

27. *Sözleri ile O'nun önüne geçemezler* {yani, melekler hiçbir hususta Rabb'lerinin önüne geçemezler: Melekler, Mekkelilere, kendilerine ibâdet etmelerini emretmemişlerdir} *Onlar* {yani, melekler} *O'nun emri gereğince iş görürler* {yani, O'nun emri olmadan melekler hiçbir iş yapmazlar}.

Böylece Allah, meleklerin Rabb'lerinden korkan, O'nu takdis eden ve O'na ibâdet eden kullar olduklarını haber vermektedir.

28. *Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir* {yani, azîz ve celîl olan Rabbimiz melekleri yaratmadan önce olanları da, onları yarattıktan sonra olanları da bilir}. *O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler* {yani, melekler ancak Allah'ın kendisine şefaat edilmesine razı olacağı kimselere şefaat edeceklerdir –ki bunlar da tevhîd ehli olup, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demeyenlerdir, çünkü Mekke kâfirleri meleklerin âhirette Allah'ın nezdinde kendilerine şefaat edeceklerini iddia ediyorlardı–}. *Onlar* {yani, melekler} *O'nun haşyetinden müşfiktirler* {yani, korkarlar}.

29. *Onlardan* {yani, meleklerden} *kim, "Ben O'ndan* {yani, Allah'tan} *gayri ilahım" derse, Biz böylesini* {yani, "Ben Allah'tan gayri ilahım" diyen kimseyi} *cehennemle cezalandırırız. İşte zâlimleri böyle* {ateş ile} *cezalandırırız.*

Çünkü onlar, Allah ile birlikte bir başka ilah olduğunu iddia etmişlerdi. Melekler arasında küfrün başı ve Allah'ın düşmanı olan İblîs dışında hiç biri böyle birşey söylemiş değildir.

30. *Acaba* {Mekkeli} *kâfirler görmedi* {yani, bilmedi} *mi? Göklerle yer birleşik* {yani, birbirine yapışık} *idi de Biz onları ayırdık...*

Allah, su buharına emir verdi de o yükseldi, Allah da ondan yedi semayı yarattı. Böylece birini diğerinden ayırdı. İşte Allah'ın, *Biz onları ayırdık* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Canlı her şeyi sudan yarattık {yani, suyu, su içen her şey için hayat kaynağı yaptık}. *Hâlâ îmâna gelmezler mi* {yani, Allah'ın gördükleri bu sanatından hareketle Allah'ın tevhîdini tasdik etmezler mi}?

31. *Ve yer onları çalkalamasın* {yani, yer onlarla birlikte zeval bulmasın} *diye orada revâsî* {yani, dağlar} *yarattık.* {Bu dağlar yere kazık gibi bırakıldı ve yer dağlarla tesbit edildi}. *Orada* {yani, dağlarda} *yol bulabilsinler* {yani, yollarını bulup öğrensinler} *diye de ficâc* {yani, geçit veren dağın} *arasından* {geçen bütün} *yolları açtık.*

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ
سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ
الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ
أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ
وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

32. *Ve gökyüzünü* {meleklerin sözlerini işitip, insanlara bildirmesinler diye şeytanlara karşı} *korunmuş* {ve yükseltilmiş} *bir tavan yaptık. Onlar ise O'nun âyetlerinden* {yani, güneş, ay, yıldız ve daha başkalarından} *yüz çevirirler* {yani, O'nun var ettiğini gördükleri sanatı üzerinde düşünmezler ve O'nun vahdâniyetini kabul etmezler}.

33. *O, gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri* {yani, güneş ve ay} *bir felekte* {yani, dönüşte [yörüngede]} *yüzerler* {yani, ay ve güneş batı tarafından batarlar, yerin altından akarak doğu tarafından çıkarlar. Sonra semadan batıya doğru akar giderler. İşte onların deveranı [dönmeleri] böyledir}.

34. *Senden önce hiçbir beşere* {yani, nebîlerden herhangi bir nebîye} *ebedilik vermedik...*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) Cibrîl'e (a.s), “Benden sonra ümmetimin başına kim gelecek?” diye sordu. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...{Ey Muhammed!} *Sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?!* {Hayır, onlar da öleceklerdir}.

35. {Nebî (s.a) olsun, başkaları olsun} *her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi* {sabretmeniz için} *şerr* {yani, darlık ve sıkıntı ile} *ve* {şükretmeniz için} *hayır* {yani, bolluk} *ile fitne olmak üzere ibtilâ ederiz* {yani, sınarız}...

Allah, "fitne olmak üzere" buyurarak, her ikisinin de bizim kendileriyle sınandığımız birer belâ [sınama aracı] olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

...*Sonunda* {ölümden sonra âhirette} *Bize döndürüleceksiniz* {Biz de size amellerinizin karşılığını vereceğiz}.

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا
أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي
فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ
عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

36. *Kâfirler* {yani, Ebû Cehl} *seni gördüklerinde, seni ancak alaya alırlar...*

Peygamber (s.a), Ebû Süfyân b. Harb ile Ebû Cehl b. Hişâm'ın yanından geçti. Ebû Cehl, Ebû Süfyân'a -alaylı bir şekilde- "'Abdi Menâfoğulları'nın nebîsine bir bakın" dedi. Ebû Süfyân da, Ebû Cehl'e kavim asabiyeti ile –ki o 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'ndandır– şöyle cevab verdi: "Biz 'Abdi Menâfoğulları arasında bir nebînin bulunmasını da reddetmiyoruz." Nebî (s.a) onların sözlerini işitince Ebû Cehl'e dedi ki: "Amcan el-Velîd b. el-Muğîre'nin başına gelenin bir benzeri senin de başına gelmedikçe bu tutumundan vazgeçmeyeceğini zannediyoruz. Sen ise ey Ebû Süfyân o sözünü hamiyetinden ötürü söyledin." Bunun üzerine Allah, *Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar* âyetini indirdi.

...{Ebû Cehl, Nebî'yi (s.a) görünce dedi ki:} *"Bu mu ilahlarınızı* {yani, Lât'ı, 'Uzzâ ve Menât'ı} *(kötülükle) anan?" Halbuki onlar Rahmân'ın zikrini* {yani, O'nun tevhîdini} *inkâr edenlerdir.*

Çünkü Ebû Cehl, "Rahmân denilen kimse, yalancı Müseylime b. Hubeyd el-Hanefi'dir" demişti.

37. *İnsan* {yani, beşerin babası Âdem} *aceleden yaratılmıştır...*

Kureyş kâfirleri, azabı yalanlayarak, kendilerine azabın dünyada gelmesini isteyip acele ettiler. Nitekim Âdem (a.s) da Cum'a günü başı tarafından kendisine ruh üflenmesi tamamlanmadan önce acele ederek oturmak istemişti; ruh henüz ayaklarına ulaşmadan göbeğine doğru vardığında, hilkatinin güzelliğine bakıp yarısı henüz çamurken oturmak istemişti. Böylece insanların tümü Âdem'den (a.s) aceleyi miras olarak aldı. Ruh dışarı çıkacak bir yer bulamayınca burnuna geri döndü, bu sefer hapşırdı ve "el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn" dedi. İşte bu onun söylediği ilk söz olmuştu. Bize ulaştığına göre Allah da ona karşılık vererek, "İşte Ben seni bunun için yarattım. Rabbin sana rahmet eylesin" diye buyurdu. Böylece Allah'ın rahmeti gazabını geride bıraktı. Mekke kâfirleri de dünyada azabın acele gelmesini isteyince Allah, *İnsan aceleden yaratılmıştır* buyruğunu indirdi, çünkü onlar da onun soyundan gelmektedirler.

...{Ey Mekke kâfirleri!} *Yakında size âyetlerimi* {yani, azabım olan öldürülmeyi} *göstereceğim. Benden* {azabı} *acele istemeyin.*

38. *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu va'd ne zaman gerçekleşecektir derler.*

Mekke kâfirleri, azabı yalanlamak ve alay etmek üzere Nebî'ye (s.a), "Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecek. Eğer bu tehdidinde doğru isen söyle" demişlerdi.

39. *O* {Mekke ehlinden} *kâfir olanlar, ateşi yüzlerinden ve sırtlarından geri çeviremeyecekleri ve kendilerine yardım da olunmayacağı zamanı bir bilselerdi* {yani, kendilerini kimsenin azabtan kurtaramayacağını da bilselerdi –eğer onlar bunu bilmiş olsalardı azabın gelişini acele istemezlerdi–}.

Kâfirlerin elleri boyunlarına bağlanacak, boyunları üzerine de kibritten bir kaya yerleştirilecek ve o kaya parçası alev alıp yanacaktır.

Kendilerini ateşten ancak yüzleriyle korumaya çalışacaklardır. İşte Allah'ın, *Kıyâmet Günü azabın kötüsünden yüzünü koruyan kimse mi...* (ez-Zümer, 39/24) buyruğu ve *Ateşi yüzlerinden ve sırtlarından geri çeviremeyecekleri...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

40. *Bilakis o* {kıyâmet} *onlara ansızın gelip kendilerini hayrete düşürecektir* {yani, beklemedikleri bir vakitte onları yakalayacaktır}. *Onu geri çevirmeye güçleri de olmayacak ve onlara bir mühlet de verilmeyecektir* {yani, azabları geciktirilmeyecek, vaktinde azaba uğratılacaklardır}.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ
بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ
تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ
وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ
حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ
نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

41. *Andolsun ki* {ey Muhammed, seninle alay edildiği gibi} *senden önceki birçok rasûl ile de alay edildi...*

Bununla Allah Nebî'yi (s.a) teselli etmekte, haber verdiği azabı yalanlamalarına sabretmesini sağlamak istemektedir. Çünkü geçmiş ümmetlerin yalanlayıcıları da kendi rasûllerini yalanlamış ve dünyada başlarına azabın inmeyeceğini söylemişlerdi. Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine azabın geleceği haberini verince, onlar da azabı yalanlayarak o'nunla alay ettiler.

...Onlarla alay edenleri alay ettikleri şey {yani, gelip kendilerini bulmayacağını söyledikleri azab} *çepeçevre kuşattı* {yani, onları her bir yandan sardı}.

42. *De ki: "Gece ve gündüz Rahmân'dan* {yani, Rahmân'ın azabından} *sizi koruyan* {yani, himaye eden} *kimdir?" Hayır, onlar Rabb'lerinin zikrinden* {yani, Kur'ân'dan} *yüz çevirenlerdir.*

43. *Yoksa onların kendilerini Bize karşı* {azabtan} *koruyan ilahları mı vardır?...*

Bu âyet ile, *Hevâsını ilahı edineni gördün mü?* (el-Furkân, 25/43) âyeti el-Hâris b. Kays es-Sehmî hakkında nâzil olmuştur. Âyette (lafzı itibariyle) bir takdim vardır. Sonra bu ilahlarından haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Onlar kendi kendilerine bile yardım edemezler {yani, bu ilahlar bizzat kendilerini, kendilerine yapılmak istenecek kötülüklere karşı koruyamazlar}. *Onlara* {yani, bu ilahlara ibâdet edenlere} *tarafımızdan musâhabe olunmaz* {yani, onlar tarafımızdan himaye olunmazlar: hiç kimse Bana karşı onları himaye edemez ve Bana karşı onlara güvenlik veremez}.

44. *Durum sandıkları gibi değildir. Biz bunları da* {yani, Mekke kâfirlerini de}, *atalarını da o kadar faydalandırdık ki ömürleri uzayıp gitti. Bizim arzı* {yani, Mekke topraklarını} *etrafından eksilttiğimizi* {yani, Mekke civarında bulunan arazileri ellerinde tutmalarına imkân vermeyecek şekilde onları yenik düşürdüğümüzü} *görmüyorlar mı? Acaba üstün gelenler onlar mı* {yani, Mekke kâfirleri mi} {yoksa Nebî (s.a) ile mü'minler mi? Elbetteki Nebî (s.a) ve ashâbı onlara gâlib gelenlerdir. Hamd o'nun Rabbinedir}.

قُلْ اِنَّمَٓا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَٓاءَ اِذَا مَا
يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَاز۪ينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ
الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا وَكَفٰى بِنَا حَاسِب۪ينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٤٨﴾

45. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben sizi ancak vahiy* {yani, Kur'ân'da bulunan tehditler} *ile inzâr ediyorum."* {Ey Muhammed!}

Halbuki sağırlar inzâr olundukları zaman yapılan çağrıyı işitmezler.

Bu Allah'ın kâfirlere dâir verdiği bir örnektir. Yani, sağır bir kimsenin sesleneni işitmediği gibi, kâfir de yapılan tehdidi ve hidâyeti işitmez.

46. *Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey* {yani, bir ceza} *dokunursa, elbette "Veyl bize! Çünkü biz gerçekten zâlimlerden olduk" diyeceklerdir.*

47. *Kıyâmet Günü'ne has kıst* {yani, adalet} *terazilerine* {amelleri} *koyarız...*

Âdemoğulları'nın amellerinin tartılma işini Cibrîl (a.s) görecektir.

...Hiçbir nefse, hiçbir şeyle zulmedilmez {yani, amellerinden birşey eksiltilmez}. *Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile onu* {yani, o taneyi} *getirir (teraziye) koyarız. Hesaba çekenler olarak* {hesabın hızlıca görülmesi için} *Biz yeteriz.*

48. *Andolsun Biz Mûsâ ile Hârûn'a furkân'ı* {yani, Tevrât'ı} *takvâ sahiblerine* {yani, şirkten uzak kalanlara} *bir ziyâ* {yani, sapıklıktan kurtaran bir nur} *ve bir zikir* {yani, tefekkür için} *verdik.*

Sonra bu takvâ sahiblerini nitelendirerek şöyle buyurmaktadır:

ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ وَهُم مِّنَ ٱلسَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَٰهُ ۚ أَفَأَنتُمْ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ
ءَاتَيْنَآ إِبْرَٰهِيمَ رُشْدَهُۥ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِۦ عَٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَا هَٰذِهِ ٱلتَّمَاثِيلُ ٱلَّتِىٓ أَنتُمْ لَهَا عَٰكِفُونَ ﴿٥٢﴾

49. *Onlar ki Rabb'lerinden gayb ile korkarlar* {yani, O'nu görmedikleri halde O'na itaat ederler}. *Hem onlar Sâ'at'ten* {yani, kıyâmetten} *de müşfikdirler* {yani, endişe içindedirler, korkarlar}.

50. *Bu* {söz}, *indirdiğimiz mübârek bir zikirdir* {yani, beyândır}. {Ey Mekkeliler!} *Siz onu inkâr mı ediyorsunuz?* {yani, onu tanımıyor ve ona îmân etmiyorsunuz}.

51. *Andolsun ki Biz İbrâhîm'e daha önceden* {yani, Mûsâ ve Hârûn'dan önce} {İbrâhîm henüz küçükken ve gizli sirdabta bulu-

nuyor iken} *rüşdünü* {yani, hidâyetini} *verdik ve Biz o'nu biliyorduk* {yani, İbrâhîm'in Bize itaat eden (ve edecek olan) birisi olduğunu biliyorduk}.

52. *Hani babasına* {yani, Azer'e} *ve kavmine demişti ki: "İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?"*

قَالُوا وَجَدْنَا اٰبَاۤءَنَا لَهَا عَابِد۪ينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ
اَنْتُمْ وَاٰبَاۤؤُ۬كُمْ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ
مِنَ اللَّاعِب۪ينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
الَّذ۪ي فَطَرَهُنَّۘ وَاَنَا۬ عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ
لَاَك۪يدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٧﴾

53. *"Atalarımızı bunlara ibâdet ederken bulduk" dediler.*

54. *"Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir dalâlet içindesiniz" dedi.*

55. *"Sen bize hakkı mı getirdin, yoksa oyun oynayanlardan mısın"* {yani, senin söylediğin bu sözler ciddi mi yoksa şaka mı yapıyorsun ey İbrâhîm}? *dediler.*

56. {İbrâhîm} *dedi ki: "Hayır, sizin Rabbiniz göklerle yerin Rabbi ve onları yoktan var edendir* {yani, yaratandır} *ve ben buna* {yani, size söylediğim Rabbinizin gökleri ve yeri yaratmış olduğu hakikatine} *tanıklık edenlerdenim."*

57. *(Kendi kendine dedi ki:) "Tallahi* {yani, vallahi} *siz arkanızı dönüp* {bayram törenine} *gittikten sonra putlarınıza mutlaka* {kötü} *bir tuzak kuracağım"* {yani, onları kıracağım}.

Bu putlar altın, gümüş, bakır, demir ve ahşaptan olmak üzere 72 put idi. Onların senede bir gün bayramları vardı. Bayram töreni için çıktıkları vakit putlarına yiyecekler sunuyor, onlara secde ettikten sonra çıkıp gidiyorlardı. Törenden döndüklerinde de ilk iş olarak o putlara secde ederler, sonra dağılıp evlerine giderlerdi.

Onlardan bir adam, İbrâhîm'in (a.s) söylediği bu sözü: *Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza mutlaka bir tuzak kuraca-*

ğım sözünü işitmişti. Onlar çıkıp gidince İbrâhîm (a.s), önlerinde yemekler bulunan putların bulunduğu yere girdi.

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
فَأْتُوا بِهِ عَلٰى أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا
ءَأَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَا إِبْرٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ
كَبِيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوا
إِلٰى أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾

58. *Derken,* {törenden döndüklerinde} *ona* {yani, bu büyük puta} *başvururlar diye büyükleri dışında onların hepsini paramparça* [cüzâza] *etti.*

Allah'ın, *Meczûz olmayan* {yani, kesilmeyen, bölünmeyen} *bir bağış* (el-Enbiyâ, 21/57) buyruğu da buna benzemektedir.

İbrâhîm (a.s) onların büyük putlarını kırıp parçalamadı. Altın ve inciden olan bu putun gözleri kırmızı yakuttandı, karanlıkta ateş gibi parlardı. Bu put mabette öncelikli bir yere sahipti. Putları kırınca baltayı bu en büyük putun önüne bıraktı. Törenden geri döndüklerinde putların yanına girdiler, onların parçalanmış olduklarını gördüler.

59. *Dediler* {yani, yalnız Kenan oğlu Nimruz [Nemrût] dedi}: *"Bunu bizim putlarımıza kim yaptıysa şüphesiz ki o,* {bize karşı böyle bir haksızlıkta bulunduğu için} *zâlimlerdendir."*

60. *Dediler ki: "İbrâhîm adında bir gencin bunları* {kötü bir şekilde} *diline doladığını işittik"* {yani, İbrâhîm'in (a.s), "Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım" dediğini işiten o adam dedi ki: "Ben İbrâhîm adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştim"}.

61. *Dediler* {yani, zorba Nemrût dedi} *ki: "Onu insanların gözü önünde* {herkesin göreceği bir şekilde} *getirin. Belki* {yaptıkları

hususunda o'na karşı} *şâhidlik ederler* {ve o'na verilecek cezaya tanık olurlar}.

62. {Onu getirdiklerinde} *dediler* {yani, Nemrût dedi} *ki: "Ey İbrâhîm! İlâhlarımıza bunu sen mi yaptın"* {yani, onları kıran sen misin}?

63. {İbrâhîm} *dedi ki: "Hayır. Aksine onların şu büyükleri bunu yapmıştır* {yani, şu elinde balta bulunan en büyük put bu işi yapmıştır. Onu diğer küçük putlarla eşit gördüğünüz için öfkelenip o putları parçalamıştır}; *eğer konuşabilirlerse onlara sorun"* {yani, kırılıp parçalanmış putlara, kendilerini kimin parçaladığını sorun; konuşmaya güçleri yetiyorsa (size söylerler)}.

64. *Kendi nefislerine dönerek* {yani, kendi kendilerini kınayarak} *dediler* {yani, birbirlerine dediler} *ki: "Muhakkak* {balta şu büyük putun elinde bulunuyorken diğer putları İbrâhîm'in parçaladığını söylemekle} *asıl zâlimler sizlersiniz."*

Sonra, "Peki bu büyük put diğerleri gibi iken onları nasıl kırabilir?" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

ثُمَّ
نُكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ
﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ
﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا
بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا
إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

65. *Sonra baş aşağı edildiler* {yani, birinci sözlerinden vazgeçtiler} *ve* {İbrâhîm'e} *dediler ki: "Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar ko-*

nuşamazlar" {dolayısıyla kendilerini kimin kırdığını söyleyemezler}.

Bize Muhammed tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım anlattı: el-Huzeyl dedi ki: Ben 'Abdu'l-Kuddüs'ü, el-Hasen'den şöyle derken dinledim –ki Mukâtil'in böyle dediğini duymadım–: "Sonra baş aşağı edildiler, yani, başkanlarına ve soylularına başvurdular."

66. {Bunun üzerine İbrâhîm onlara} *dedi ki: "Peki, Allah'tan başka* {kendilerine ibâdet etmeniz halinde} *size fayda ve* {ibâdet etmemeniz halinde de} *zarar veremeyen şeylere* {yani, uydurma ilahlara} *ibâdet eder misiniz?"*

67. {Sonra İbrâhîm onlara dedi ki}: *"Üf size!* {"üf"ten maksat, onlara bayağı ve adi sözler söylemektir} *ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza* {yani, putlara}; *hâlâ aklınızı başınıza almayacak* {ve bunların ilah olmadıklarını anlamayacak} *mısınız?"*

68. *Dediler ki: "Eğer* {o'na bir şey} *yapacaksanız o'nu* {ateşle} *yakın. İlâhlarınıza yardım etmiş olursunuz."*

Bunun üzerine İbrâhîm'i (a.s) ateşe attılar.

69. *"Ey ateş! İbrâhîm'e karşı* {sıcaktan uzak} *serin ve selâmet ol"* {yani, soğuktan yana da o esenlikte bulunsun} *dedik.*

Eğer "Ve selâmet ol" demeseydi, ateşin soğukluğu o'nu helâk edecekti.

70. {Ateşten çıktıktan sonra} *o'na* {yani, İbrâhîm'e} *bir keyd yapmak istediler...*

Onun çıktığını görür görmez, hemen Nemrût'a haber vermeye koşuştular. Birbirleriyle konuştukları halde, birbirlerinin sözlerini anlayamıyorlardı. Allah onların dillerini yetmiş ayrı lügate ayırdı. Bundan dolayı oraya Bâbil adı verildi ve Allah onların İbrâhîm'e zarar vermelerini engelledi.

...Biz de onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık.

71. *Biz o'nu* {İbrâhîm'i} *ve Lût'u* {Kusa diyarından beraberlerinde Sağra da bulunduğu halde zorba Kenan oğlu Nemrût'un şerrinden} *âlemler* {yani, insanlar} *için bereketlendirdiğimiz arza* {yani, Arz-ı Mukaddes'e} *götürüp kurtardık.*

Oranın mübârek kılınması, su, ağaç ve bitkiler iledir.

72. *Ve o'na* {yani, İbrâhîm'e} *İshâk'ı bağışladık, Ya'kûb'u da nafile olarak* {yani, o'nun İshâk hakkındaki du'asından ayrı bir fazilet olarak Ya'kûb'u da ihsan ettik}. *Onların* {yani, İbrâhîm'in, İshâk'ın ve Ya'kûb'un} *her birini de sâlih kimseler kıldık.*

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءَ الزَّكٰوةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ
﴿٧٣﴾ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي
كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ
﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا
إِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

73. *Onları emrimizle hidâyete götüren imamlar kıldık* {yani, onları, insanları Allah'ın emrine davet eden hayrın önderleri yaptık}. *Onlara hayırlar yapmayı* {yani, sâlih ameller işlemeyi} *namazı dosdoğru kılmayı ve zekatı vermeyi vahyettik. Onlar yalnızca Bize ibâdet eden* {muvahhid} *kimselerdi.*

74. *Lût'a da hikmet* {yani, anlayış ve akli kavrayış} *ve ilim* {verdik}. *Onu kötülükler işleyen* {yani, erkeklere arkadan yaklaşan} *o karyeden* {yani, Sedum'dan} *kurtardık.* {Allah Lût'u ve aile halkını kurtardı, o karyeyi de taş yağmuru ve yerin dibine geçirilmek ile azablandırdı.} *Çünkü onlar kötü bir kavim idiler ve fasıktılar.*

75. *Ve Biz o'nu rahmetimizin* {yani, nimetimizin –ki o, nübüvvettir–} *içine aldık, çünkü o sâlihlerdendir.*

Nitekim Allah, *O ancak kendisine* {yani, nübüvvetle} *nimet ihsan ettiğimiz bir kuldur…* (ez-Zuhruf, 59) buyurmaktadır.

76. *Nûh'u da (an). Hani o daha önce* {yani, İbrâhîm'den, Lût ve İshâk'tan önce} *Bize,* {"Ben yenik düşürüldüm, bana yardım et" (el-Kamer, 54/10) diye} *nidâ etmişti. Biz de o'na* {duasını kabul ederek} *cevab vermiştik. Hem o'nu, hem de aile halkını o büyük sıkıntıdan* {yani, o dehşetli hal olan suda boğulmaktan} *kurtarmıştık.*

77. *Âyetlerimizi* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceğini} *yalanlayan kavminden o'nun intikamını aldık...*

Übey b. Ka'b'ın okuyuşuna göre, "Kavmine karşı o'na yardım ettik" anlamındadır. Allah'ın o'na yardımı, kavmini helâk etmek şeklinde olmuştur.

...Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Bundan ötürü hepsini suda boğduk {onlardan kimseyi kurtarmadık}.

وَدَاوُدَ
وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا
آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ
وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ
لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾
وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ
الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾

78. *Dâvûd'u ve Süleymân'ı da (an). Hani kavmin koyunlarının geceleyin girdiği ekin* {yani, bağ} *hakkında hüküm veriyorlardı...*

Davarların gece yayılmasına "nefş", gündüz yayılmasına da "serh" denilir.

...Biz onların hükümlerine {yani, Dâvûd ve Süleymân'ın koyunların sahibi ile bağın sahibi hakkında verdikleri hükümlerine} *tanık idik.*

Olay şöyle olmuştu: Bir çoban geceleyin koyunlarını bir adamın bağının yanına toplamış, koyunlar da bağa girip otlamışlardı. Koyunların

sahibi ise bunun farkına varmamıştı. Sabah olunca gidip durumu nebî Dâvûd'a anlattılar. Dâvûd bağa verilen zararın bedelinin, koyunların bedeline yakın olduğunu anladığı için koyunların bağ sahibine verilmesine hükmetti. Yanından geçerlerken Süleymân (a.s) onlara sordu:

— Allah'ın Nebîsi hakkınızda nasıl bir hüküm verdi?

Durumu o'na söylediler, Süleymân şöyle dedi:

— Allah'ın Nebîsi'nin verdiği hüküm ne kadar güzeldir. Fakat başka bir hüküm ikiiniz hakkında da daha uygundur.

Bunun üzerine koyunların sahibi Dâvûd'un yanına gitti ve o'na Süleymân'ın sözlerini iletti. Dâvûd, Süleymân'a haber gönderdi. Yanına geldiğinde Süleymân'a dedi ki:

— Nübüvvet hakkı için ant vererek bana bunu bildir.

O da dedi ki:

— Kıral elbette adaletli hüküm vermiştir, fakat bir başka hüküm daha mülayimdir.

Dâvûd sordu:

— O hangisi olabilir?

Süleymân şu cevabı verdi:

— Koyunları bağın sahibine verirsin; koyunların yavruları, yünleri, sütleri ve yağları bağın sahibine ait olur. Koyunların sahibi de bağın sahibinin nam-ı hesabına bağı eski hâline getirir. Bağı eski haline getirdiğinde, bağı sahibine verir, koyunlarını alır.

Dâvûd şöyle dedi:

— Ne güzel hüküm verdin.

Ve o'nun verdiği hükmü geçerli kabul etti. Bu olay Beytu'l-Makdis'te olmuştu.

79. *Biz onu* {yani, hakkında hüküm verilen meseleyi} *hemen Süleymân'a kavratmıştık...*

Maksat, hüküm değil, hakkında hüküm verilen meseledir. Eğer maksat hüküm olsaydı, müennes zamiri yerine müzekker zamir kullanılarak "fe-fehemnâhu" denilirdi.

...Bununla beraber her birine {yani, hem Dâvûd'a, hem de Süleymân'a} *hüküm* {yani, kavrayış} *ve ilim verdik...*

Allah böylece hem Süleymân'ın verdiği hükmün doğruluğuna işaret etmiş, hem de Dâvûd'u azarlamamıştır.

...Dâvûd'a, o'nunla birlikte tesbih etsinler diye dağları musahhar kıldık {yani, o Rabbini zikrettikçe dağlar da o'nunla birlikte Rabbini zikrediyorlardı} *ve kuşları da* {o'na} *musahhar kıldık.* {Dâvûd'a bunları} *yapanlar Biziz.*

80. *Biz o'na, sizin faydanıza sizi savaşlarınızda* {öldürülmekten ve yaralanmaktan} *korusun diye giyecek* {yani, demirden zırh yapma} *sanatını öğrettik* {–Dâvûd zırh yapan ilk kimsedir–}. *Acaba* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredecek* {yani, O'nu tevhîd edecek} *misiniz?*

el-Ferrâ dedi ki: "Şükredecek misiniz?" ifadesi, emir manasına olup "şükredin" demektir. "Vazgeçtiniz mi?" (el-Mâide, 5/91) ifadesi de bunun gibidir, "vazgeçin" demektir.

81. *Süleymân'a da şiddetli rüzgârı* {yani, Süleymân'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik}. *Onun emriyle* {sular ve ağaçlarla} *bereket verdiğimiz* {yani, sulu ve ağaçlı} *toprağa* {yani, Arz-ı Mukaddes'e} *hızlıca götürürdü. Biz* {onlara verdiğimiz} *her şeyi bilenleriz.*

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ
اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ
مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾
وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِدْر۪يسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِر۪ينَ ﴿٨٥﴾

82. *Şeytanlardan o'nun* {yani, Süleymân} *için denize dalanları* {ve inci çıkaranları –ki denizden inci çıkartan ilk kişi odur–} *ve bundan* {yani, dalgıçlıktan} *başka işler görenleri de* {o'nun} *emrine vermiştik.* {Ona heykeller, büyük binalar, kazan gibi büyük çömlekler, sabit kazanlar da yapıyorlardı}. *Onları* {yani, şeytanları} *gözetenler* {yani, dağılmasınlar diye Süleymân için kollayanlar} *Bizdik.*

83. *Eyyûb'u da (an). Hani Rabbine, "Rabbim! Bana durr* {yani, bela} *gelip çattı* {yani, isabet etti} *ve Sen merhametlilerin merhametlisisin" diye nidâ* {yani, du'a} *etmişti.*

84. *Biz de o'na icabet ettik* {yani, du'asını kabul ettik} *de başındaki sıkıntıyı açıp giderdik. Ayrıca o'na katımızdan hem bir rahmet* {yani, nimet}, *hem de abidlere bir zikra* {yani, muvahhidlere bir tefekkür sebebi} *olmak üzere aile ve çocuklarını ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdik.*

Eyyûb'un hanımı bu belâ ve sıkıntıdan önce yedi erkek, üç kız çocuk doğurmuştu. Allah onları diriltti̇ği gibi, onlarla birlikte bir o kadarını daha vermişti. Allah o'na, yani, Eyyûb'a her şeyin benzerini altın olarak vermişti. Eyyûb insanların arasında en çok ibâdet eden birisi idi. İblîs o'nu, birtakım sıkıntılarla Rabbine ibâdetten uzaklaştırmak istedi, fakat başaramadı.

85. *İsmâîl'i, İdris ve Zülkifl'i de (an). Onların her biri sabredenlerdendi.*

وَاَدْخَلْنَاهُمْ فٖى رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَۗ
اِنّٖى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۙ وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْغَمِّۜ وَكَذٰلِكَ نُنْجِى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّٓا
اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنٖى فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثٖينَۚ
﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا
رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعٖينَ ﴿٩٠﴾

86. *Biz onları rahmetimizin* {yani, nübüvvet olan nimetimizin} *içine aldık. Gerçekten onlar sâlihlerden* {yani, mü'minlerden} *idiler.*

87. *Ve Zünnûn'u* {yani, Metta oğlu Yûnus'u (a.s)} *da (an). Hani o*

{kendi kavmini, Hazkiye b. Ecar ile İsrâîloğulları'ndan onunla birlikte bulunanları} *öfkelendirip gitmiş ve Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı* {yani, yaptığından ötürü o'nu cezalandırmayacağımızı} *sanmıştı. O bakımdan karanlıklarda* {yani, gecenin, denizin ve balığın karnındaki karanlık safhalarında} *"Senden başka ilah yoktur* {diyerek Rabbini tevhîd etmiş}. *Seni tenzih ederim* {diyerek kendisine zulmetmekten Rabbini tenzih etmiş}. {Sonra da nefsine zulmedenin bizzat kendisi olduğunu itiraf ederek,} *Gerçekten ben zulmedenlerden oldum" diye* {Rabbine} *seslenmişti* {yani, du'a etmişti}.

88. *Biz de o'na* {du'asını kabul edip} *icabet ettik. Kendisini gamdan* {yani, balığın karnından} *kurtardık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız.*

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı..." ifadesi, kudret/güç yetirmekten değil, bir şeyi takdir etmek, tesbit etmek, daraltmaktan gelmektedir. Nitekim, *Onun aleyhine rızkını daralttı...* (el-Fecr, 89/16) buyruğu da buna benzemektedir, ki bu da kudretten değil, az vermek anlamındaki takdirden gelmektedir.

Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yûnus (a.s) balığın karnında üç gün kalmıştır."

Ka'b'tan da, kırk gün kaldığı nakledilmiştir.

89. *Zekeriyâ'yı da (an). Hani, "Rabbim! Beni bir başıma bırakma* {yani, yalnız bırakma, bana mirasçı olarak bir veli [yakın akraba] bağışla}. *Sen vârislerin* {yani, kullara mirasçı olanların} *en hayırlısısın" diye nidâ etmişti.*

Âl-i İmrân ve Meryem sûrelerinde belirtildiği gibi Rabbine du'a etmişti.[3]

90. *Biz o'na* {du'asını kabul ederek} *icabet ettik ve o'na Yahyâ'yı bağışladık. Zevcesini de o'na ıslah ettik* {yani, yaşlılıktan ötürü hayızdan kesilen hanımı hayız görmeye başladı}. *Kuşkusuz bunlar* {yani, Zekeriyâ ve hanımı} *hayırlı işlere* {yani, sâlih amel-

3 Bkz. Âl-i İmrân, 3/38; Meryem, 19/2-6. âyetler.

ler işlemeye} *koşarlar ve* {Allah'ın sevabını} *ümit ederek ve* {Allah'ın azabından} *korkarak Bize dua ederlerdi. Onlar Bizim için haşi'* {yani, Allah için mütevazı olan} *kimselerdi.*

وَالَّت۪ٓي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا ف۪يهَا مِنْ رُوحِنَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٩١﴾ اِنَّ هٰذِه۪ٓ اُمَّتُكُمْ
اُمَّةً وَاحِدَةًۘ وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُٓوا
اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْۜ كُلٌّ اِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِه۪ۚ وَاِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَٓا اَنَّهُمْ لَا
يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ
مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

91. *Irzını* {hayâsızlıklardan} *koruyan o kızı da* {yani, kendisine iftira edilen İmrân'ın kızı ve Îsâ'nın annesi Meryem'i de} *(an). Biz ona ruhumuzdan üfledik* {yani, Cibrîl (a.s) elbisesinin yakasına üfledi ve Cibrîl'in üflemesi dolayısıyla Îsâ'ya (a.s) hamile kaldı}. *Onu ve oğlunu* {yani, Îsâ'yı (a.s)} *âlemlere bir âyet* {yani, İsrâîloğulları'na bir ibret} *kıldık.*

Her ikisi de birer âyet idi, çünkü Meryem (a.s), insan eli değmeden hamile kalmış ve babasız olarak Îsâ'yı (a.s) doğurmuştur.

92. *Şüphe yok ki bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir* {yani, sizin şu anda izlemekte olduğunuz milletiniz: İslâm şeriatı tek bir millettir. –Bütün nebîler ve Allah'ın azabından kurtulmuş mü'minler bu millete [şeriate] uyuyorlardı–}. *Rabbiniz de Benim. O halde yalnız Bana ibâdet edin* {yani, Beni tevhîd edin}.

93. *Buna rağmen onlar emirlerini* {yani, aralarında uygulamakla emrolundukları dînleri olan İslâm'ı fırka fırka ayırıp} *parça parça edip ayrılığa düştüler* {yani, çeşitli fırkalara bölündüler}. *Bunların* {yani, çeşitli dinlere uyanların} *hepsi* {âhirette} *Bize döneceklerdir.*

94. *Kim mü'min olduğu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiği} *halde sâlih ameller işlerse, onun sa'yine* {yani, ameline} *küfrân olmaz* {yani, Allah onun amelini mükâfaatlandırır}. *Biz onu muhakkak yazarız* {yani, yaptıklarını onun için hafaza melekleri yazarlar}.

95. {Geçmişte dünyada azab ederek} *helâk ettiğimiz bir karyenin* {ahalisinin} *dönmemeleri imkânsızdır.*

Allah, Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla korkutmaktadır.

96. *Nihâyet Ye'cûc ile Me'cûc* {bunlar, Nûh oğlu Yafes'in soyundan gelen ve ana-baba-bir iki kardeşin adıdır} *açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde* {yani, onlar dağ, arz, şehir gibi her yerden çıkacaklardır. Çıkışları da kıyâmetin kopuşuna yakın bir zamanda olacaktır}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ
فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا
قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ
وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا
وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

97. *...ve hakk olan va'd* {yani, ölümden sonra gerçekleşecek olan diriliş va'di} *yaklaştığında,* {ölümden sonra dirilişi kabul etmeyen} *kâfirlerin gözleri* {dünyada iken inkâr ettikleri acayib halleri görmeleri sebebiyle} *dehşetle açılacaktır. "Veyl bize! Gerçekten biz bundan* {yani, bugünden} *gâfil idik"...*

Sonra, rasûllerin dünyada iken kendilerine ölümden sonra dirilişin hakk olduğunu hatırlatan sözlerini hatırlayarak şöyle diyecekler:

...*"Hayır biz, meğer zâlimler imişiz"* {çünkü bugünün gerçekleşeceği bize bildirildiği halde biz onu yalanlamıştık}.

98. {Ey Mekke kâfirleri!} *Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da* {yani, putlarınız da} *cehennemin hasabısınız* {yani, (küçük taşlar gibi) cehenneme atılacak şeylersiniz}. *Siz oraya gireceksiniz.*

99. *Eğer bunlar* {yani, bu putlar} *ilah olsalardı oraya* {yani, cehenneme} *girmezlerdi* {bunlar oraya girmeyi kabul etmezlerdi}. *Hepsi* {yani, putlar da, onlara ibâdet edenler de} *orada* {yani, cehennemde} *ebediyen kalacaklardır.*

Âyet, aralarında el-'Âs b. Vâil, Kays'ın iki oğlu Hâris ile 'Adiy ve 'Abdullâh b. ez-Zibarî b. Kays hakkında inmiştir.

Sehmoğulları'ndan birkaç kişi el-Hatim denilen yerde otururken Nebî (s.a) Mescid-i Haram'a girdi ve Ka'be'nin etrafında bulunan 360 puta eliyle işaret ederek, *Siz de, Allah'tan başka ibâdet ettikleriniz de cehennemin hasabısınız. Siz oraya gireceksiniz* âyeti ile devamındaki iki âyeti okuyup çıktı. İbnu'z-Zibarî girdiğinde Nebî'nin (s.a) kendileri ve tapındıkları ilahları hakkında söylediklerini konuşuyorlardı. Onlara sordu:

— Ne hakkında konuşuyorsunuz?

Ona Nebî'nin (s.a) söylediği sözleri aktardılar. İbnu'z-Zibarî dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki, eğer bu sözleri önümde söyleyecek olursa o'nunla tartışır ve o'nu yenik düşürürüm.

Nebî (s.a) hemen yanlarına geldi. İbnu'z-Zibarî de sordu:

— Bu söylediklerin sadece bizim ve tapındığımız ilahlarımız hakkında mıdır yoksa bütün ümmetler ve onların tapındıkları ilahlar için de geçerli midir?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Hem sizin ve ilahlarınız, hem de diğer bütün ümmetler ve tapındıkları uydurma ilahları içindir.

İbnu'z-Zibarî dedi ki:

— Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki, seni yenik düşürdüm. Sen Îsâ'nın nebî olduğunu söylüyor; o'ndan ve annesinden hayırla, övgüy-

le söz ediyorsun değil mi? Sen de biliyorsun ki Hıristiyanlar her ikisine de ibâdet ediyorlar. 'Uzeyr'e de, meleklere de ibâdet ediliyor. Şâyet bunlar bizimle birlikte olacaksa, onların bizimle beraber olmalarına razıyız.

Nebî (s.a) sustu. Allah devamla buyurdu ki:

100. *Onların orada bir zefîrleri* {"zefîr", eşeğin anırmasının sonunda çıkardığı sesin adıdır} *vardır. Onlar orada* {hiçbir ses} *işitmezler de.*

Sonra Allah, kendilerine ibâdet edildiği halde cehenneme girmeyecekleri istisnâ etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

101. *Kuşkusuz kendileri için daha önceden tarafımızdan el-husnâ* {yani, cennet} *takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan* {yani, cehennemden} *uzaklaştırılmışlardır* {yani, Îsâ, 'Uzeyr, Meryem ve melekler ondan/cehennemden uzak tutulacaklardır}.

لا يسمعون حسيسها وهم في ما اشتهت أنفسهم خالدون
﴿١٠٢﴾ لا يحزنهم الفزع الأكبر وتتلقاهم الملائكة هذا
يومكم الذي كنتم توعدون ﴿١٠٣﴾ يوم نطوي السماء
كطي السجل للكتب كما بدأنا أول خلق نعيده وعدا
علينا إنا كنا فاعلين ﴿١٠٤﴾ ولقد كتبنا في الزبور من بعد
الذكر أن الأرض يرثها عبادي الصالحون ﴿١٠٥﴾

102. *Onlar* {yani, sözü edilen bu kimseler} *onun* {yani, ateşin} *sesini dahi işitmezler. Canlarının arzu ettiği şeyler arasında ebedidirler* {yani, onlar ölmeyeceklerdir}.

Sehmoğulları, 'Uzeyr, Îsâ, Meryem ve meleklerin kendilerine tapınılanlardan istisnâ edildiğini işitince, Nebî'ye (s.a) şöyle dediler: "Biz sana sorduğumuz vakit niye bunları istisnâ etmedin. Yalnız başına kalınca düşündün ve bunları uydurdun değil mi?"

103. *En büyük korku onları üzmez...*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip

dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o Nu'mân'dan, o Süleym'den, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti ki: İbn 'Abbâs Basra minberi üzerinde şeyle dedi:

— Şu *En büyük korku onları üzmez* âyetinin tefsiri hakkında ne dersiniz?

Bu sorusunu üç defa tekrarladığı halde kimse ona cevab vermedi. Bunun üzerine dedi ki:

— Bu âyetin tefsiri şöyledir: Azîz ve celîl olan Allah cennetlikleri cennete koyduktan ve onlar oradaki nimetleri gördükten sonra ölümü hatırlayacaklar ve bunun sonunda öleceklerinden korkacaklar ve bundan dolayı üzülecekler. Cehennemlikler ise ateşe girip de oradaki azabı gördükleri vakit bunun sonunda öleceklerini ümit edecekler. Allah cennetliklerin üzüntüsünü, cehennemliklerin de ümidini kesmek isteyecek. Bunun için bir meleğin: Cibrîl'in (a.s) beraberinde beyaz bir koç sûretinde ölümü gönderecek. Onu alıp cennetliklere gösterecek ve "Ey cennet halkı!" diye seslenecek. Onun bu seslenişini en yüksek derecedekiler de, en alt derecedekiler de işitecekler. Cennette birçok derece vardır. Cennetlikler ona cevab verecek, o da onlara soracak:

— Bunu tanıyor musunuz?

Onlar cevab verecekler:

— Evet, bu ölümdür.

Sonra o koçu alıp cehennemliklerin yanına gidecek. Onlara görünerek cehennem halkına seslenecek; en aşağı derecesinde olan da, en üst derecesinde bulunan da onun sesini işitecekler –ki cehennem de aşağı doğru inen basamaklar [derekeler] şeklindedir– ve ona karşılık verecekler, o da soracak:

— Bunu tanıyor musunuz?

Onlar cevab verecekler:

— Evet bu ölümdür.

Sonra melek onu alıp cennet ile cehennem arasında cennetliklerin de, cehennemliklerin de görecekleri yüksekçe bir yere götürecek ve diyecek ki:

— İşte onu boğazlıyoruz.

Cennetlikler ölümden yana güvende olmayı arzu ettikleri için “Evet” diyecekler, cehennemlikler ise ölmeyi arzu ettikleri için “Hayır” diyecekler. Melek, ölümün kendisi olan o beyaz koçu alacak ve cennetliklerle cehennemliklerin gözleri önünde boğazlayacak ve diyecek ki:

— Ey cennet ehli! Ölüm söz konusu olmamak üzere ebedî kalacaksınız.

Böylece ölümden yana kendilerini güvende hissedeceklerdir. İşte, *En büyük korku onları üzmez* buyruğu bunu anlatmaktadır. Sonra melek şöyle nidâ edecek:

— Ey cehennem halkı! Ölüm söz konusu olmaksızın ebedî kalacaksınız.

İbn ‘Abbâs dedi ki:

— Eğer Allah cennetliklerin ölmemek üzere ebediyen yaşayacaklarını takdir etmeseydi, üzüntülerinden öleceklerdi. İşte Allah'ın, *Onları işin bitirileceği o hasret günü ile inzâr et* {yani, artık onlar için azab vâcib olacaktır –maksat koç suretindeki ölümün kesileceği zamandır–}. (Meryem, 19/39) buyruğu da bunu anlatmaktadır. O vakit cehennemde hasret ve pişmanlık içerisinde ebediyen kalacaklarını kesin olarak anlayacaklardır. İşte azîz ve celîl olan Allah'ın mü’minler için söylediği, *En büyük korku onları üzmez* {yani, cennete girmelerinden sonra ölüm yoktur} buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Melekler* {yani, Âdemoğulları'nın amellerini yazan hafaza melekleri} {kabirlerinden çıktıkları vakit} *onları karşılayıp* {şöyle diyecekler:} *“İşte bu {kendisinde cennetin} size va‘dolunduğu gündür.”*
>
> 104. *Gökleri kitabların* {yani, yazılı sahifelerin} *katlandığı gibi katlayacağımız günü (an). İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz* {yani, Biz onları dünyada yarattığımız gibi, âhirette de yaratmayı iade ederiz}...

Çünkü Mekke kâfirleri olanca yeminleriyle Allah adına, *Allah ölenleri diriltmeyecektir* (en-Nahl, 16/38) diye yemin etmişlerdi. Allah onların yalancı olduklarını belirterek, *Hayır, Allah diriltecektir. Bu O'nun üzerindeki hakk bir va‘ddir* (Nahl, 16/38) buyuruyor.

...Biz bunu va'dedip üzerimize almıştık. Kuşkusuz Biz (va'dimizi) yaparız.

105. *Andolsun ki Biz zikirden* {yani, levh-i mahfuz'dan} *sonra zebûr'da* {yani, Tevrât'ta, İncîl ve Zebûr'da} *da, "Arza* {ki o Allah'ındır} *sâlih* {yani, mü'min} *kullarım mirasçı olur" diye yazdık.*

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ
وَاحِدٌ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ
وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُم
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

106. *Gerçekten bunda* {yani, Kur'ân'da}, *ibâdet eden* {yani, muvahhid olan} *bir topluluk için bir belâ* {yani, cennete ulaştıran bir beyân} *vardır.*

107. {Ey Muhammed} *Biz seni ancak âlemlere* {yani, cinlere ve insanlara} *bir rahmet olarak gönderdik.*

Çünkü dîni üzere Muhammed'e (s.a) tâbi olan kimselere o bir rahmettir. Bu buyruk, -Allah'ın Meryem oğlu Îsâ (a.s) hakkında söylediği- *Ve Bizden* {dîni üzere o'na tabi olan kimselere} *bir rahmet olmak üzere...* (Meryem, 19/21) buyruğuna benzemektedir.

Dînini kabul ederek o'na uymayan kimselerden ise gelecekte onları bekleyen bir takım belalar uzaklaştırılır. İşte Allah'ın, *Sen aralarında iken Allah onlara azab edecek değildir...* (el-Enfâl, 8/33) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun- Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Ey Muhammed! Sen kendi ilahın için amel et, biz de kendi ilahlarımız için amel edelim."

108. *De ki: "Bana sizin ilahınız, ancak tek bir ilahtır* {yani, Rab-

biniz ancak bir ve tektir} *diye vahyolunuyor. Artık siz müslüman* {yani, ihlâs sahibi kimseler} *olacak mısınız?"*

109. *Eğer yüz çevirirlerse* {yani, îmânı kabul etmeyecek olurlarsa}, {Mekke kâfirlerine} *de ki* {ey Muhammed}: *"Ben size eşit olarak bildirdim* {yani, iki yolu da göstererek seslendim}. *Size va'dolunan* {yani, dünyada size azabın gelip inmesi} *yakın mı, uzak mı bilmiyorum."*

110. *Kuşkusuz ki O cehren* {yani, açıkça, aleni olarak} *söylenen sözü de bilir, gizlediğinizi de* {yani, azabı yalanlamanızı da} *bilir.*

Açıkça söyledikleri şudur: Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine azabı haber verince, *Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu va'd ne zaman gerçekleşecek?* (Sebe, 34/29; Yâ-Sîn, 36/48) dediler. Gizledikleri ise, "Azab diye bir şey olmayacaktır" şeklindeki sözleridir.

111. {Ey Muhammed onlara de ki:} *"Bilmiyorum belki de o* {yani, dünyada azabın: Bedir'de öldürülmenizin ertelenmesi} *sizin için bir fitne"* {yani, "Eğer bu tehdit olunduğumuz azab gerçek olsaydı, elbette gelir bizi bulurdu" demeniz için}...

Bunun benzeri de Cinn sûresinde bulunmaktadır.[4]

...ve bir süreye kadar bir metâdır" {yani, sizin için tayin edilmiş olan ecellerinize ulaşmanız içindir. -Bundan sonra ise Bedir'de azab gelip sizi bulacaktır}.

112. *Dedi ki: "Rabbim! Hakk ile hükmet* {yani, bizimle Mekke kâfirleri arasında adaletle hüküm ver. -Allah da onların Bedir'de öldürülmeleri hükmünü verdi-}. *Rabbimiz Rahmân'dır, sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen O'dur."*

Azîz ve celîl olan Allah Nebî'ye (s.a), onların ölümden sonra dirilişi ve azabı yalanlamalarına karşı Allah'tan yardım istemesini emrediyor.

el-Huzeyl dedi: Câhiliye döneminde eş-Şemmah şöyle demiştir: "Neb' denilen ağaç kayalıklarda bir kenarda biter. Hurma ağacı ise su ile acel arasında yetişir."

Burada "acel"den kasıt, "çamur"dur.

---

4 Bkz. Cinn, 72/10.

Dedi: Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Ravf tahdis etti ki: Allah'ın, *Biz onlara hayırlı işler yapmayı vahyettik* buyruğunu, "tatavvu" [nafile işler] diye açıklamıştır. Ancak ben el-Huzeyl'den dinlemedim.[5]

---

5 Bu son söz, 'Ubeydullâh'ın babasına aittir. (Çeviren)

22. HACC SÛRESİ

Hacc sûresi, on âyet hariç Mekke'de inmiştir. Bu on âyet ise, Mustalîkoğulları gazvesinde inen *Ey insanlar! ...pek şiddetlidir* (el-Hacc, 22/1-2); ‘Abdullâh b. Enes b. Hatan hakkında inen *...Eşit kıldığımız...* (el-Hacc, 22/25); Tevrât ehli hakkında inen *...Ta ki kendilerine ilim verilenler...* (el-Hacc, 22/54); *Allah yolunda hicret eden, sonra öldürülen yahut ölenleri...* (el-Hacc, 22/58-59); *Kendileri ile savaşılanlara...Muhakkak Allah kavidir, azîzdir* (el-Hacc, 22/39-40); *İnsanlardan bazıları bir harf üzere Allah'a ibâdet eder* (el-Hacc, 22/11) âyetleridir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ
(١) يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ
وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ (٢) وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ (٣)
كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ
عَذَابِ السَّعِيرِ (٤)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o da Mukâtil'den naklen dedi ki:

1. *Ey insanlar! Rabbinize karşı takvâlı olun* {Allah insanları korkutmakta ve “Rabbinizden korkun” buyurmaktadır}. *Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir.*

2. *Onu göreceğiniz gün, bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar* {yani, kıyâmet saatinin korku ve dehşetinin şiddetinden ötürü evlatlarını terk ederler} *ve her hamile yükünü bırakır...*

Bu birinci üfürüşten önce olacaktır. Dünya semâsından bir münadi, “Ey insanlar! Allah'ın emri geldi” diye seslenecek, onun sesini yeryü-

zündekilerin tamamı işitecek ve büyük bir korkuya kapılacaklar. Dalgalar gibi birbirine karışacaklar. Çocukların saçları ağaracak, büyükler sarhoş olacak, hamileler bebeklerini düşürecek. Süt emzirenler, aşırı korkudan ötürü yavrularını terkedecekler. İşte Allah'ın, *Onu göreceğiniz gün, bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile yükünü bırakır* buyruğu bunu anlatmaktadır. İster kadın, ister hayvan olsun her hamile aşırı korkudan yükünü bırakacaktır.

> *...Sen insanları* {korkudan ötürü} *sarhoş görürsün, halbuki onlar* {içkiden dolayı} *sarhoş değillerdir, fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir.*

Bu iki âyet-i kerîme, insanlar geceleyin Mustalıkoğulları –ki Huzâ'alıların bir koludur– gazvesine gitmek üzere yol alırken nâzil olmuştur. Nebî (s.a) o gece bu âyetleri insanlara üç defa okuduktan sonra şöyle dedi:

— Bu günün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?

Karşılık verdiler:

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.

Buyurdu ki:

— Bu azîz ve celîl olan Allah'ın, “Ey Âdem! Kalk ve zürriyetinden cehennem kafilesini yola çıkar” diyeceği gündür. Âdem, “Rabbim! Cehennem kafilesi kimlerdir?” diye soracak, O da şöyle buyuracak: “Her 1.000 kişiden 999'u ceheneme, 1'i ise cennete gidecektir.”

Bu ashâb-ı kirama pek ağır geldi ve üzüldüler. Sabah olunca Nebî'ye (s.a) gidip sordular:

— Peki bizim tevbe etmemizin yolu, çaremiz nedir?

Nebî onlara dedi ki:

— Size müjdeler olsun, sizinle beraber iki tür yaratık vardır. Bunlar hangi ümmetle birlikte bulunursa mutlaka onun sayısını çoğaltır. Bunlar Ye'cuc ile Me'cuc'dur ve onlar her bir tümsek yerden akın akın sökün edeceklerdir. Kuşkusuz siz insanlar arasında, ancak siyah bir öküzün vücudundaki beyaz bir kıl veya beyaz bir öküzün vücudundaki siyah bir kıl yahut atın bacağındaki seki yahut devenin hörgücündeki bir ben gibisiniz. O bakımdan size müjdeler olsun! Hayra yakın olmaya bakın, doğru iş yapın, amel edin.

Ardından da sordu:

— Cennetliklerin dörtte-biri olmak sizi memnun eder mi?

Onlar karşılık verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Rasûlullâh tekrar sordu:

— Peki cennetliklerin üçte-biri olmak sizi memnun eder mi?

Ashâb cevab verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Bu defa Allah Rasûlü şöyle sordu:

— Cennetliklerin yarısı olmanız sizi memnun eder mi?

Onlar karşılık verdiler:

— Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Rasûlullâh cevab verdi:

— Siz cennetliklerin arasında sayıca en çok olacaklarsınız. 120 saftan müteşekkil olan cennetliklerin 80 safını ümmetim, 40 safını ise diğerleri oluşturacaktır. Ayrıca bunlarla birlikte cennete hesapsız olarak 70.000 kişi, bunlardan her bir kişi ile de 70.000 kişi girecektir.

Ashâb sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir?

O cevab verdi:

— Bunlar ne rukye yaparlar, ne rukye yapılmasını isterler; ne darlanırlar, ne bir şeyi uğursuz kabul ederler; Rabb'lerine tevekkül ederler.

Ukaşe b. Mihsan el-Esedî kalkarak dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Beni onlardan kılması için Allah'a du‘a et.

Allah Rasûlü şöyle dedi:

— Sen onlardansın.

İbn Me‘sûd'un kavmi Huzeyl'den bir başka adam kalkıp dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Beni onlardan kılması için Allah'a du‘a et.

Allah Rasûlü şöyle karşılık verdi:

— Aynı isteği senden önce Ukaşe dile getirdi.

3. *İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce mücadele eder...*

Âyet, Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris ile annesi Safiye –ki el-Hâris b. Osman b. ‘Abdu'd-Darr b. Kusay'ın kızıdır– hakkında inmiştir.

...ve {en-Nadr} *mârid* {yani, itaatin dışına çıkmış, azgın} *her bir şeytana uyar.*

4. *Onun hakkında şu yazılmıştır* {yani, şeytan onun hakkında şu hükmü vermiştir}: *"O kendisini veli edinen herkesi* {yani, şeytana uyanı} *mutlaka* {hidâyetten uzaklaştırarak} *saptırır ve onu alevli ateş azabına hidâyet eder"* {yani, çağırır}.

Ardından, ölümden sonra diriliş hususunda ibret almaları için Allah sanatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ
مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ
فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا
وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ
اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾
ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٦﴾

5. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana kuşkunuz varsa* {yani, ölümden sonra ba‘s hakkında bir kuşku içerisinde iseniz}, {yaratılışınızın başlangıcına bakın}. *Biz sizi* {henüz bir şey değilken} *topraktan yarattık. Sonra bir nutfeden, sonra* {kan gibi} *bir alakadan, sonra şekli belli*

{nutfeden, sonra şekillenen} *belirsiz* {annesinin karnından çıkan ceninin bazan sûreti belli, bazan belirsiz olur} *bir çiğnem etten (yarattık). Size beyan edelim diye rahimlerde de dilediğimizi belli bir zamana kadar durduruyoruz...*

Bu nutfe düşmez ve annesinin karnından çıkacağı vakte kadar bırakılır. Böylece Allah, ölümden sonra diriliş hakkında ibret almalarını ve kendilerini ilk olarak yaratanın ölümden sonra diriltmeye de kudretinin yeteceği hususunda kuşku etmemelerini istemektedir.

...Sonra sizi {annelerinizin karnından} *bir çocuk olarak çıkartıyoruz. Sonra* {onsekiz ile kırk yaş arasındaki} *en güçlü ve olgun çağınıza ermeniz için (bunu yapıyoruz). Kiminiz* {en güçlü çağına ulaşmadan önce} *ölür, kiminiz de* {gençlikten sonra} *ömrün en zayıf ve fena dönemine* {yani, yaşlanarak kocamışlığa} *döndürülür; önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye...*

Allah önce ilk yaratılışı, sonra ölmüş araziyi nasıl dirilttiğini söz konusu ederek ölümden sonra diriliş hakkında ibret almalarını istemiştir. Çünkü ölümden sonra diriltmek, yaratmayı ilk olarak başlatmaktan ve arzı ölümünden sonra diriltmekten daha zor değildir. İşte Allah'ın şu buyrukları da bunu anlatmaktadır:

...Sen yeryüzünü kuru {yani, üzerinde bitki bulunmayan, ölmüş, kırılmış, dökülmüş} *görürsün. Biz üzerine suyu* {yani, yağmuru} *indirdiğimizde,* {yer} *sarsılır* {yani, bitkiler ile harekete geçer},...

Allah'ın, *Sanki o bir yılanmış gibi sarsılıyordu* (el-Kasas, 28/31) buyruğunu andırmaktadır.

Sonra Allah arz hakkında buyuruyor ki:

...kabarır {yani, kat kat bitki verir} *ve her çeşit güzel bitkiden bitirir* {yani, her tür güzel bitkiyi yetiştirir}.

6. *Bu böyledir* {yani, işte O'nun yaptıkları bunlardır, sözü edilen bu hususlar O'nun sanatıdır. O'nun sanatı da vahdâniyetine delildir}. *Çünkü Allah hakkın ta kendisidir* {diğer ilâhlar ise bâtıldır} *ve çünkü O* {âhirette} *ölüleri diriltir, gerçekten o her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir* {yani, gücü yetendir}.

وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ ف۪يهَاۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتَابٍ مُن۪يرٍۙ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِه۪ لِيُضِلَّ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذ۪يقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ۟ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَاَنَّ بِه۪ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِه۪ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُۜ
ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَع۪يدُۚ ﴿١٢﴾

7. *Ve çünkü hiç kuşkusuz Sâ'at gelecektir. Onda* {yani, onun gerçekleşeceğinde} *hiç kuşku yoktur ve Allah muhakkak* {âhirette} *kabirdekileri* {yani, ölüleri} *diriltecektir.* {Öyleyse ölümden sonra diriliş hakkında kuşku duymayın.}

8. *İnsanlardan kimisi* {yani, en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede b. es-Seyyar b. 'Abdu'd-Dar b. Kusay b. Kilâb b. Murre ve bazı insanlar}, *Allah hakkında bilgisiz* [*bi-ğayri ilm*], *hidâyetsiz* {yani, söyledikleri hakkında beraberinde Allah'tan bir beyan bulunmaksızın} *ve aydınlatıcı bir kitabı* {yani, Allah'tan gelmiş ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu gösteren bir delil ihtiva eden aydınlatıcı bir kitabı} *olmaksızın mücadele eder* {yani, bu haliyle mücadeleye, tartışmaya kalkışır}.

el-Ferrâ ve Ebû 'Ubeyde, *Büyüklenerek yana döner/yüzçevirir* (Hacc, 22/9) buyruğu hakkında, "Büyüklendiği için böbürlenerek yürür" demişlerdir.

Sonra Allah Teâlâ (c.c), en-Nadr'ın durumunu haber vererek buyuruyor ki:

9. *Allah'ın yolundan saptırmak* {yani, başkalarının ayağını İslâm dîninden kaydırmak} *için büyüklenerek* {îmândan} *yüz çe-*

virir {yani, boynunu başka tarafa döndürür}. *Dünyada onun için rüsvaylık* {yani, Bedir'de öldürülmek} *vardır. Kıyâmet Günü Biz ona yakıcı ateş azabını tattırırız* {yani, onu ateşle yakarız}.

10. *Bu* {azab}, *ellerinin önden gönderdiği* {küfür ve yalanlama} *sebebiyledir ve çünkü Allah kullarına zulmedici değildir* {yani, günahsız kimseyi azablandırmaz}.

11. *İnsanlardan bazıları bir harf* {yani, kuşku} *üzere Allah'a ibâdet eder. Eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla mutmain olur* {yani, İslâm'dan hoşnut olur}. *Şâyet ona bir fitne* {yani, bela} *isabet ederse yüz üstü döner* {yani, kâfir olarak eski dînine geri döner}; *dünyayı da, âhireti de kaybetmiş olur* {yani, sevdiği dünyasını kaybetmiş olur, dünyadan çıkıp gittikten sonra da hiçbir şeyi bulunmaksızın âhirete ulaşır}...

Âyet, Esed b. Huzeyme ile Gatafanlılara mensub birtakım bedeviler hakkında inmiştir.

Mukâtil dedi ki: Bir adam sana, "Sen Allah'a kaç harf üzere ibâdet edersin?" diye soracak olursa, sen de, "Ben Allah'a herhangi bir harf üzere ibâdet etmiyorum, fakat ben Allah'a ibâdet ediyor ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmuyorum. Çünkü O ortağı olmayan bir ve tektir" diye cevab ver.

Adam Medine'ye hicret eder de arazisinden güzel verim alır, atı doğurur, erkek çocuğu olur, Medine'de sağlığına kavuşur, sadakadan ve zekâttan ona bol bol verilir ise, "Bu {İslâm} güzel bir dindir" derdi. İşte, *Eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla mutmain olur* buyruğu bu duruma işaret ediyor. Şâyet arazisinden verim alamaz, atı doğurmaz, kız çocuğu olur, Medine'de hastalanır, kendisine çokça sadaka verilmez ise, "Bu kötü bir dindir; bağlı bulunduğum bu dinden bana şerden başka birşey isabet etmedi" der ve dîninden dönerdi. İşte, *Şâyet ona bir fitne* {yani, bela} *isabet ederse yüz üstü döner; dünyayı da, âhireti de kaybetmiş olur* buyruğu da bu duruma işaret ediyor. Nitekim Allah, *...Gerçekten zarar edenler, Kıyâmet Günü'nde hem kendilerini, hem de yakınlarını kaybedenlerdir...* (ez-Zümer, 39/15) buyuruyor.

...İşte bu, apaçık hüsranın {yani, aldanışın} *ta kendisidir.*

Sonra Allah, İslâm dîninden dönen kimsenin durumunu şöylece haber vermektedir:

12. *Allah'ı bırakıp da* {dünyada ona ibâdet etmediği takdirde} *kendisine zarar veremeyen ve* {ona ibâdet ettiği takdirde de} *kendisine fayda veremeyen şeye* {yani, putlara} *du'a eder* {yani, Allah'ı bırakıp onlara tapar}. *İşte bu, uzak* {yani, alabildiğine uzun} *dalâletin ta kendisidir.*

يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ
لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ
ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

13. *O* {âhirette} *zarar vermesi,* {dünyada} *fayda vermesinden daha yakın* {yani, muhtemel} *olana du'a* {yani, ibâdet} *eder. Ne kötü bir mevlâ* {yani, veli, dost, yardımcı}, *ne kötü bir aşîrdir* {yani, arkadaştır} *bu!*

Nitekim Allah, *O kadınlarla ma'rûf yolla muaşere edin* (en-Nisâ, 4/19) buyurmaktadır, ki "onlarla ma'rûf bir şekilde musahabe [arkadaşlık] edin" demektir.

Sonra Allah, sâlih kimselere hazırladıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

14. *Muhakkak Allah îmân edip, sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan* {yani, bahçelerin altından pınarların aktığı} *cennetlere girdirir. Kuşku yok ki Allah ne dilerse yapar.*

15. *Allah'ın o'na* {yani, Nebî'ye (s.a)} *dünyada ve âhirette yardım etmeyeceğini sanan kimse semâya* {yani, evin tavanına} *bir ip uzatsın. Sonra kessin* {yani, kendisini boğmaya kalkışsın}. *Bu* {yani, yapacak olursa yaptığı bu iş} *öfkelendiği şeyi giderecek mi* {yani, kalbinde Muhammed'in yardıma mazhar olmayacağından ötürü duyduğu öfkeyi giderecek mi} *bir baksın* {yani, kalbindeki öfkeyi bu yolla giderip gideremeyeceğini görsün}.

Âyet, Esed ve Gatafanlılardan bir grup hakkında inmiştir. Bunlar, “Biz Muhammed'e yardım olunmayacağından korkarız. O takdirde antlaşmalı olduğumuz Yahudilerle aramızdaki bağlar kopar ve artık bizi himaye edip barındırmazlar” demişlerdi.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ ءَايَٰتٍ بَيِّنَٰتٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يُرِيدُ
﴿١٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ
وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلْمَجُوسَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ
أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ
وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ
مِّنَ ٱلنَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا
لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿١٨﴾

16. *İşte Biz onu* {yani, Kur’ân'ı} *apaçık âyetler halinde indirdik. Muhakkak Allah dilediğini* {dînine} *hidâyet eder.*

17. *Kuşkusuz îmân edenler, Yahudiler, Sâbiiler* {yani, meleklere ibâdet eden, kıbleye doğru namaz kılan ve Zebur okuyanlar}, *Nasarâ, Mecusiler* {yani, güneşe, aya ve ateşe ibâdet ederler} *ve müşrikler* {yani, putlara ibâdet eden Arab müşrikleri –buna göre dinler altıdır: Biri Allah'ın dîni olup adı İslâm'dır, diğerleri de şeytana aittir–}. *Muhakkak Allah Kıyâmet Günü aralarını fasl edecektir* {yani, aralarında hüküm verecektir}. *Muhakkak Allah* {yaptıkları} *her şeye şâhiddir.*

18. *Görmedin* {yani, bilmedin} *mi: göklerde ve yerde olan herkes* {yani, melekler ve başkaları}, *güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan bir çoğu* {yani, mü’minler} *Allah'a secde ederler...*

Güneş, ay ve yıldızların Allah'a secdeleri, güneş batı tarafında battığı zaman arşın altında olur. Dağların, ağaçların ve diğer hayvanların secdeleri ise, güneşin doğuşu ve zevali esnasında her şeyin gölgesinin

yer değiştirmesi sûretiyle olur. Sonra Allah buyuruyor ki:

...*Bir çoğuna da* {yani, cinn ve insanların kâfirlerine de} *azab hakk olmuştur* {bunların secde etmeleri, gölgelerinin secde etmesiyle olur}. *Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur. Muhakkak Allah* {mahlukatı hakkında} *dilediğini yapar.*

Nebî (s.a) bu âyeti okudu ve secde etti, ashâbı da o'nunla birlikte secde etti.

هٰذَانِ خَصْمَانِ
اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ
يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ
وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا
أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

19. *Bunlar Rabb'leri hakkında davalaşan iki hasımdırlar...*

Buyruk, mü'minlerle Ehl-i Kitab hakkında inmiştir.

Sonra Allah birbirinin hasmı olan bu iki kesim hakkında hazırladıklarını beyan ederek şöyle buyurmuştur:

...*Kâfir olanlar* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlar} *için ateşten elbiseler biçilir* {yani, ateşten, bakırdan gömlekler hazırlanmıştır}.

Buyrukta takdim vardır.

...*Başları üzerinden hamîmden dökülür* {yani, melek elindeki balyozla kafasına vurunca kafası delinir. Sonra da onun içinden harareti en son dereceye varmış olan hamîm denilen sudan dökülür}.

20. *Onunla* {yani, hamîm ile} *karınlarında ne varsa kaynatılır* {yani, eritilir}, *deriler de* {alabildiğine pişer}.

21. *Onlar için demirden topuzlar da vardır.*

22. *Oradan, bir ızdırabtan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iâde olunurlar...*

Çünkü cehennem ateşi coştuğu vakit, içindekileri kapıların en üstüne kadar çıkartır. Oradan çıkmak isterler, fakat melekler, yani, oranın bekçileri topuzlarla onları tekrar cehenneme iâde ederler. Bekçiler ellerindeki topuz ve balyozlarla onlara vurduklarında şöyle diyecekler:

...*"Yakıcı ateşin azabını tadın."*

Sonra Allah mü'minlere neler hazırladıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

23. *Muhakkak Allah mü'min olup, sâlih amel işleyenleri altından ırmaklar akan* {yani, bahçelerinin altından pınarlar akan} *cennetlere girdirir. Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle* {yani, inciden bileziklerle} *bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir* {yani, tene değen astar ipekten, yüzü ise kalın ipek olan sündüs ve istebraktandır}.

وَهُدُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ
﴿٢٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ٱلَّذِى جَعَلْنَٰهُ لِلنَّاسِ سَوَآءً ٱلْعَٰكِفُ
فِيهِ وَٱلْبَادِ ۚ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَٰهِيمَ مَكَانَ ٱلْبَيْتِ
أَن لَّا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلْقَآئِمِينَ
وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِى ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

24. *Onlar hem* {dünyada} *güzel söze* {yani, lâ ilâhe illallâh vahdehû lâ şerîke leh'e: tevhîde}...

Allah'ın, *Hoş [tayyib] bir kelime* {yani, tevhîd}... (İbrâhîm, 24) buyruğunda olduğu gibi.

...*hidâyet olunurlar, hem de hamîdin* {yani, mahlukatı nezdinde dostları tarafından Kendisine hamd edilenin, övülenin} *yoluna* {yani, Dîn-i İslâm'a} *hidâyet olunurlar.*

25. *Kuşku yok ki kâfir olanlar,* {insanları} *Allah'ın yolundan ve insanlar –hem onda yerli olanlar* {yani, Harem bölgesinde ikamet eden Mekkeliler}, *hem de yolcular–* {yani, Mekke ehlinden olmayıp oraya girenler} *için eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyarlar* {yani, insanları Allah'ın dînine girmekten engellerler}. *Kim orada zulümle ilhâdı isterse* {yani, bir şirk sebebiyle Harem bölgesine sığınırsa}, *Biz ona elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabı tattırırız.*

Âyet, Teym b. Murreoğulları'ndan olan Kureyşli ‘Abdullâh b. Enes b. Hatal hakkında inmiştir. Şöyle ki: Rasûlullah (s.a), ‘Abdullâh'ı biri Muhacir, diğeri Ensâr'dan olan iki adamla birlikte göndermişti. Bunlar nesebleriyle birbirlerine karşı övünmeye koyuldular. İbn Hatal öfkelendi ve Ensâr'dan olan zatı öldürdükten sonra irtidat ederek Mekke'ye kaçtı. Muhacir olan kişi de Medine'ye döndü. Nebî (s.a), Mekke'nin fethi günü ‘Abdullâh'ın öldürülmesini emretti, Ebû Berze el-Eslemî ile ‘Amr b. Hureys'in kardeşi Sa‘d b. Hureys Kuraşî de onu öldürdü.

26. *Hani Biz İbrâhîm'e Beyt'in* {yani, Beyt-i Mamur'un} *yerini tayin etmiştik* {yani, göstermiştik}...

O da oğlu İsmâîl ile birlikte Beyt'i bina etmişti. Tufan'ın ondan bir eser bırakmaması sebebiyle o sırada herhangi bir izi ve temeli yoktu. Azîz ve celîl olan Allah tufan boyunca Beyt'i semâya kaldırmıştı. Melekler o Beyt'i imar, yani, tavaf etmişti. İşte el-Beytu'l-Mamur odur. Azîz ve celîl olan Allah İbrâhîm'e demişti ki:

...*“Bana hiçbir şeyi ortak koşma!* {Beyt'i} *tavaf edenler,* {yani, Mekke halkından} *orada ikamet edenler,* {Mekke halkından olsun, başkalarından olsun beş vakit namazı kılarken} *rükû ve sücud edenler için Beytimi* {putlardan} *temizle”* {onun etrafında bir put, bir heykel bırakma}...

Günümüzde mevcut olan Beyt-i Haram, Beyt-i Mamur'un tam hizasındadır. Eğer Beyt-i Mamur'dan bir taş düşecek olursa Beyt-i Haram'ın üzerine düşer. Eni ve boyu itibariyle de onun gibidir. Ancak onun yüksekliği semâ ile arz arasıdır.

27. ...*“ve* {ey İbrâhîm} *insanlar* {yani, mü’minler} *arasında haccı ilan et de”...*

O da eteğinde Safa tepesinin bulunduğu Ebû Kubeys dağına çıktı ve “Ey insanlar! Rabbinizin çağrısına icabet edin. Kuşkusuz azîz ve celîl olan Allah size Beytini haccetmenizi emretti” diye seslendi. İbrâhîm'in (a.s) seslenişini yeryüzünde bulunan her mü’min işitti. Denildiğine göre, erkeklerin sulblerinde, kadınların rahîmlerinde bulunan mü’minler de işitti. İşte bugün getirilen telbiye [lebbeyk allahumme lebbeyk...] İbrâhîm'in (a.s) azîz ve celîl olan Rabbinin emri ile yaptığı çağrının bir cevabıdır. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...*“hem yaya* {yani, yürüyerek}, *hem de her uzak yoldan* {yani, yerden} *gelecek yorgun-argın ve zayıf düşmüş binekler* {yani, develer} *üstünde sana gelsinler de”...*

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ
عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾
ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ
رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

28. ...*“kendileri için menfaatlere* {yani, yaptıkları hacc ibâdetleri dolayısıyla âhirette alacakları ecre} *tanık olsunlar ve belirli günlerde* {yani, Kurban bayramının 1., 2. ve 3. üçüncü günü güneş batımına kadarki zamanda} *Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. –Artık onlardan yeyin ve bâise* {yani, yürüyemeyen kötürümlere}, *fakire* {yani, hiçbir şeyi olmayanlara} *yedirin”–...*

29. ...*“Sonra kirlerini gidersinler* {yani, başlarını tıraş etsinler, kurbanlarını kessinler, cemrelere taş atsınlar}, *adaklarını* {yani, hacc ya da umre yaparken yerine getirmeyi adayarak kendileri-

ne vâcib kıldıkları hediye kurbanlığı ya da buna benzer adaklarını} *yerine getirsinler ve Beyt-i Atîk'i tavaf etsinler.*"

Bu ev, câhiliye döneminde de öldürülmekten, esir alınmaktan ve tahrib edilmekten yana azad edilmiştir.

el-Ferrâ dedi ki: "Fırkaların tasallutundan, herhangi bir zorbanın ona kıral olduğu iddiasından azad edilmiştir."

"Atîk"in "kadim" [eski] anlamına olduğu da söylenmiştir.

30. *Bu böyledir. Kim Allah'ın hurumâtına* {yani, hacc menasikinin [ibâdetlerinin] tamamına} *tâzim gösterirse, bu Rabbi katında* {âhirette} *kendisi için daha hayırlıdır. Size* {En'âm sûresinde belirtildiği üzere müşriklerin tanrıları dolayısı ile haram kabul ettikleri} *davarlar helâl kılındı;* {Mâide sûresinin baş tarafında haram kılındıkları belirtilerek} *okunanlar müstesnâ. Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun* {yani, Lât, 'Uzzâ ve Menât'a ibâdetten sakının} *ve zûr sözden* {yani, yalan söylemekten: şirkten} *kaçının.*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o Muhammed b. 'Alî'den tahdis etti ki: *Zûr söz,* "yalan"dır; bu da telbiye getirirken "Allah'a şirk koşmak"tır.

Kureyşlilerden Hıms diye bilinen Huzâ'a, Kinâne ve Amir b. Sa'saaoğulları câhiliye döneminde telbiye getirirken şöyle diyorlardı: "Lebbeyk! Allahumme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke lek illâ şerîke'l-huve lek temlikuhu ve mâ belek" [Buyur Allahım buyur, buyur Senin ortağın yoktur, ancak bir tane ortağın vardır ki Sen ona da, onun sahib olduğuna da mâliksin]. Onlar bu sözleriyle kendilerine ibâdet edilen melekleri kasdediyorlardı. İşte *zurr söz* [yalan: şirk] budur. Çünkü onlar, "Ancak bir tane ortağın vardır ki Sen ona da, onun sahib olduğuna da mâliksin" diyorlardı.

Câhiliye döneminde Yemen halkı ise telbiye getirirken şöyle diyorlardı: "Biz aklı çıplaklarız. Sana gelen kullarız. Senin Yemenli kullarınız. İkinci defa ise asil develer üzerinde haccetmek isteriz."

Temimliler ise ihrama girerken şöyle diyorlardı: "Günümüz boyunca Sana lebbeyk, aydınlığında ve karanlığında, soğuğunda ve sıcağında bir şeyden sakınmayarak ve bir şeyden zarar görmeyerek iyiliği müstakim bir Rabb için haccetmek üzere ihrama giriyoruz."

Rabî'alılar da şöyle derdi: "Lebbeyk! Allahım! Hakk olan bir hacc için, Sana kulluk ve kölelik için. Biz Sana bağış ve armağanlar için gelmedik, kârlı olmayı sevdiğimiz için de gelmedik."

Kays-ı Aylân da şöyle derdi: "Lebbeyk! Ama Bekroğulları Sana yakındırlar, onlar bize yabancıların evlatları olup Senin yakınındadırlar. İnsanlara yaptığın lütuflar ile iftihar ediyorlar. Biz ise hep kalabalıklar halinde hâlâ Sana geliyoruz."

Cürhümlüler de ihramlarında şöyle diyorlardı: "Lebbeyk! Kuşkusuz Cürhümlüler Senin kullarındır. İnsanlar bir başka taraftır, kendileri [bizler/Cürhümlüler] ise Senin eski kullarınız. Yemin olsun ki, onlar Senin ülkeni imar etmişlerdir. Rabbimiz! Kimse Sana karşı duramaz. Onlar Senin sözünü yerine getiren ilk kimselerdir. Onlar Sana karşı olan herkese düşmanlık ederler, ta ki Senin vâdinde dîni dosdoğru uygulayana kadar."

Huzâ'alılar da şöyle derdi: "Ey Harem'in de, Harem dışındaki bölgelerin de Rabbi lebbeyk Sana. Sana bağlı olan bu kulların, huzurunda duruşlarına merhamet et. Ayakları üzerinde yürüyerek Sana geldiler."

Esed ve Gatafanlılar da ihramlarında –Yemen şiiri ile– şöyle derlerdi: "Lebbeyk! Sana doğru koşuyor tedirginlikle, karnında cenini bulunduğu [hamile olduğu] halde, dîniyle de Hıristiyanların dînine muhalefet ederek."

Kadınlar da geceleyin çıplak olarak tavaf ederlerdi. Kimi ilim adamı şöyle demiştir: "Hayır, gündüz tavaf ederlerdi ve tavaf eden kadın ufak bir parça ile avret yerini örter ve şöyle derdi": "Bugün onun bir kısmı veya tamamı görünebilir, fakat ondan görüneni, bakanlara helâl etmiyorum. Nice üstün akıllı vardır ki aklı saptırır kendisini, nice bakan vardır ki ona bakınca onu usandırmaz. Cismi büyük olanın gölgesi de büyüktür."

Âdem (a.s) da şöyle telbiye getirirdi: "Lebbeyk Allahım lebbeyk! Ben ellerinle yarattığın bir kulum. Lütfettin, bağışladın, yakınlaştırdın ve Kendine yakın ettin. Sen ne mübâreksin, ne yücesin, Sen Beyt'in Rabbisin."

Bu sebeble Allah, *Zûr sözden kaçının* {yani, şirk sayılan bu tür yalan sözler söylemekten uzak durun} buyruğunu indirdi.

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذَٰلِكَ وَمَنْ
يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

31. *Allah için, O'na şirk koşmayan hanifler* {yani, tevhîd ile Allah'a ihlâsla yönelenler} *olun...*

Sonra şirkin ne kadar büyük (bir vebal) olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Kim Allah'a ortak koşarsa, o sanki semâdan düşüp kuşların {yani, kartalların} *kaptığı* {yani, alıp uzaklaştırdığı} *yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer.*

İşte Allah'tan uzaklığı bakımından şirkin misali budur.

32. *Bu böyledir* {yani, putlardan kaçınmaya dair emir budur}. *Kim Allah'ın şeâirini* {yani, kurbanlık develeri} *tâzim ederse* {yani, kurban etmek için en cüsselilerini, en semizlerini seçerse}, *kuşkusuz ki o kalblerin takvâsındandır* {yani, ihlâsındandır}.

33. *Onlarda* {yani, kurbanlık develerde} *sizin için belirli bir süreye* {yani, (kurbanlık oldukları anlaşılsın diye) onlara gerdanlık takılıncaya yahut alametler/nişanlar konuluncaya ya da hedy [hediye kurbanlığı] diye adlandırılıncaya} *kadar faydalar* {yani, sırtlarına binerek, sütlerini içerek faydalanmak} *vardır...*

İşte kasdedilen belirli süre budur. Kurbanlıklara bunlardan biri uygulandığında, çaresiz kalmak dışında ona yük vurulmaz, ma'rûf bir şekilde sırtlarına binilebilir, yavrularından artan süt içilebilir, ama bedenlerini zayıf düşürecek şekilde sağılmazlar.

...Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atîk'dir {yani, kesilecekleri yer olan Harem arazisinin tümüdür}.

Nitekim Yüce Allah'ın, *Artık Mescid-i Haram'a* {yani, Harem topraklarının tümüne} *yaklaşmasınlar* (Tevbe, 9/28) âyet-i kerîmesi de bunun gibidir.

Bundan sonra kurbanını –deveden, sığırdan veya koyundan dilediğini– keser; kendisi yiyebileceği gibi, başkasına da yedirebilir; isterse bir miktarını kendisi için alıkoyabilir, isterse de tamamını tasadduk edebilir. Çünkü câhiliye dönemi insanları kestikleri develerden yemezlerdi. Onun içindir ki Allah Teâlâ, *Artık onlardan yeyin ve yedirin* (Hacc, 22/28) buyruğunu indirdi. Bununla birlikte bu kurbanlıklardan yemek vâcib değil, ruhsattır. Tıpkı, *İhramdan çıktığınız vakit avlanın* {(yani, avlanabilirsiniz)} (el-Mâide, 5/2) buyruğunda olduğu gibi; ihramdan çıktıktan sonra avlanmak vâcib değil, ruhsattır; (isteyen avlanır, istemeyen avlanmaz).

34. *Biz her ümmet* {yani, geçmişteki mü'minlerden her topluluk} *için...*

Bunun bir benzeri de, *Bir ümmet diğer bir ümmetten* {yani, bir kavim diğer bir kavimden} *daha çoktur diye...* (en-Nahl, 16/92) âyet-i kerîmesidir.

...bir mensek {yani, kan akıtmak sûretiyle kurban kesimi} *kıldık ki Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği en'âm behimesi üzerine Allah'ın adını ansınlar...*

Allah Teâlâ'nın, "behimeler" [behaim, dilsiz hayvanlar] arasından özellikle "en'âm"ı zikretmesi, "behaim" arasında "en'âm"dan olmayan hayvanların da bulunması sebebiyledir. Bunlara "behaim" denilmesinin sebebi ise, konuşamamalarıdır.

...İlâhınız tek bir ilâhtır {yani, O'nun hiçbir ortağı yoktur, Rabbiniz tek bir rabdir}. *Yalnız O'na teslim olun. Sen (ey Muhammed) muhbitleri* {yani, ihlâs sahibi kimseleri} {cennetle} *müjdele.*

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ
عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا
مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ
آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

35. *Onlar ki Allah anılınca kalbleri titrer* {yani, korkar}. *Kendilerine* {Allah'ın emri olarak} *isabet edenlere karşı sabreder, namazı ikame eder ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden* {yani, mallardan} *infak ederler.*

36. *Kurbanlık develeri de size Allah'ın şeâirinden* {yani, menasikten [hacda yapılan ibâdetlerden]} *kıldık. Onlarda sizin için bir hayır vardır* {yani, onları kesmek sûretiyle âhirette sizin için ecir, dünyada da bir menfaat vardır}.

"el-Budn", kendilerine gerdanlık takılan, alametler konulan ve bu halleriyle Mekke'ye götürülen kurbanlıklardır. "Hedy", gerdanlık takılmayan, alamet konulmayan ve Mekke'de kesilen kurbanlıklardır. "Cezur" ise, bedene ve hediye olmayan develerdir.

...Onlar ayakları üzere iken {yani, sol ön ayakları bağlı ve üç ayağı üzerinde Kabe'ye yönelmiş olarak durduklarında} *üzerlerine Allah'ın adını* {kesildikleri vakit} *anın...*

el-Ferrâ dedi ki: "Savaf, onun sol ön ayağını bağladıktan sonra kesmek demektir. İşte bu Allah'ın öğrettiği bir şekildir, dileyen onları yanları üzere yatırarak da kesebilir."

...Artık yanları üzere düşünce {yani, boğazlandıktan sonra yanı

üzere yere yıkılıp can verdikten sonra} *etinden yeyin ve ondan kani'* {yani, kendisine verilene razı olan kimseye –ki dilencidir–} *ve mu'ter olana* {yani, dilenmek için teşebbüse geçmekle birlikte herhangi bir söz söyleyemeyen kimseye} *yedirin...*

İşte bu, Allah'ın öğrettiği bir usuldür; dileyen onların etinden yer ve yedirir, dileyen de yemeyip hepsini yedirebilir.

...*Onları* {azîz ve celîl olan Rabbinize nimetleri dolayısıyla} *şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık* {yani, emrinize boyun eğdirdik}.

37. *Onların etleri de, kanları da Allah'a ulaşmaz...*

Çünkü Arab kâfirleri câhiliye döneminde zemzeme yakın develeri kestiklerinde kanlarını alıp Ka'be'ye doğru saçarlar ve "Allahım! Bizden kabul buyur" derlerdi. Müslümanlar da aynı şeyi yapmak isteyince, Allah, *Onların etleri de, kanları da Allah'a ulaşmaz* buyruğunu indirdi.

...*Fakat sizden O'na takvâ ulaşır* {yani, kurbanlıkları kesmeniz O'na karşı takvâlı olmanız demektir. Allah'a ulaşan ve katına yükselttiği takvânızdır. Etleri ve kanları ise Kendisine yükseltmez}. *Bu şekilde O, onları* {yani, kurbanlıkları} *size musahhar kıldı ki sizi* {dînine} *hidâyet ettiği için Allah'ı tekbir* {yani, tâzim} *edesiniz. İhsan edenleri* {cennetle} *müjdele.*

Allah'ın bu âyetlerde sözünü ettiği işleri yapan kimseler, ihsan etmiş olur.

38. *Muhakkak Allah* {Mekke'de bulunan} *îmân edenleri* {Mekke kâfirlerine karşı} *savunur...*

Bu, Allah'ın mü'minlere, hicretten önce kendilerine eziyet etmeleri sebebiyle onlara ilişmemeyi emrettiği zamanla ilgilidir. Nebî (s.a) ile onlarla çarpışmak hususunda istişare etmişler, Allah da onlara bunu yasaklamıştı.

...*Çünkü Allah hainlik* {yani, isyankârlık} *ve nankörlük edenlerin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerin: Mekke kâfirlerinin} *hiç birini sevmez.*

Medine'ye geldikleri vakit Allah Mekke'deki nehiyden sonra mü'minlere savaşmak üzere izin verdi.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ
لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا
أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ
لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا
اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ
عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾

39. *Kendileri ile savaşılanlara, zulme uğratıldıklarından* {yani, Mekke kâfirleri kendilerine zulmettiğinden} *dolayı* {Allah yolunda savaşmak için} *izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir* {Allah savaşmayı yasakladıktan sonra onları Mekke kâfirlerine karşı zafere ulaştırdı}.

Sonra Allah Mekke kâfirlerinin zulmünü haber vererek şöyle buyurmaktadır:

40. *Onlar ki yurtlarından haksız yere çıkarıldılar...*

Çünkü Mekkeliler onların bazılarına işkence yapmışlar, bazılarını da dilleriyle rahatsız etmişlerdi. Sonunda onlar Mekke'den Medine'ye kaçmışlardı.

...Ancak "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için {yani, Mekke kâfirlerinin mü'minleri yurtlarından çıkarmalarının tek sebebi, onların "Rabbimiz Allah'tır" demeleri ve böylelikle O'nu tanıyıp tevhîd etmeleri idi}. *Eğer Allah insanların bir kısmıyla, diğer bir kısmını savmasaydı* {yani, Allah Müslümanlar aracılığıyla müşrikleri bertaraf etmemiş olsaydı –müşrikler galip gelir, Müslümanları öldürürdü–}, *elbette* {râhiblerin bulunduğu} *manastırlar,* {Hıristiyanlara ait} *kiliseler,* {Yahudilere ait} *havralar ve içle-*

rinde Allah'ın adının çokça anıldığı {Müslümanlara ait} *mescidler yıkılırdı* {yani, harab olur giderdi}...

Sözü geçen bu din mensubları, mescidlerinde Allah'ın adının anılmasını severler. Allah Teâlâ Müslümanlar aracılığı ile bu gibi yerlere verilecek zararları önlemiştir.

...*Allah Kendine* {yani, Allah'ın tevhîd edilmesi için} *yardım edene,* {düşmanına karşı} *elbette yardım eder. Mutlaka Allah* {dostlarına yardımcı olan} *kavidir,* {mülk ve saltanatında Kendisine zarar verilemeyen} *azîzdir* {kuşkusuz ki O yarattıklarından daha kavi ve daha azîzdir}.

Benzeri bir buyruk da, ...*Allah Kendisine kimin yardım edeceğini* {yani, Kendisini kimin tevhîd edeceğini} *ortaya çıkarsın...* (el-Hadîd, 57/25) âyetidir.

Benzeri başka buyruklar Ahzâb ve Hûd sûresinde de yer almaktadır.

41. *O kimselere yeryüzünde* {yani, mü'minlere Mekke'deki mağlubiyetlerinden sonra Medine topraklarında} *bir iktidar imkânı verirsek,...*

Allah onların ne şekilde hareket edeceklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...*namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, ma'rûfu* {yani, bilinen hakikat olan tevhîdi} *emreder, münkerden* {yani, ma'rûf olmayan şirkten} *nehyederler. İşlerin âkıbeti* {yani, âhirette kulların işlerinin âkıbeti} *Allah'ındır.*

42. *Eğer* {ey Muhammed} *seni yalanlıyorlarsa...*

Allah Teâlâ onların/kâfirlerin (tehdit edildikleri) gelecek olan azabı yalanlamalarına karşı sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

...*onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce Nûh kavmi, 'Âd ve Semûd kavmi de yalanlamıştı,...*

43. ...*İbrâhîm'in kavmi ve Lût'un kavmi de (tekzib etmişti/yalanlamıştı),...*

وَاَصْحَابُ مَدْيَنَۚ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ
ثُمَّ اَخَذْتُهُمْۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۚ فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

44. ...*Medyen ashâbı da* {yani, Şu'ayb'ın (a.s) kavmi de tekzib etmişti/yalanlamıştı: bunların hepsi kendilerine gönderilen rasûlleri tekzib etmişti/yalanlamıştı}, *Mûsâ da tekzib edilmişti/yalanlanmıştı* {yani, Mûsâ'ya (a.s) da karşı çıkılmıştı}. *Ben de o kâfirlere mühlet verdim* {yani, acele ederek onları çabucak azaba çarptırmadım}. *Sonra onları* {yani, mühlet verdikten sonra onları –azab ile–} *yakaladım. Benim nekirim* {yani, hallerini değiştirmem} *nasılmış* {yani, O'nun/Allah'ın hakk olduğunu görmediler mi}?

Geçmiş ümmetler(in kâfirlerinin) yalanladıkları gibi, Mekke kâfirleri de yalanlamış bulunmaktadır.

45. *Kendisi zâlim iken helâk ettiğimiz nice karye vardır* {yani, dünyada azab ettiğimiz nice kasaba bulunmaktadır}. *Bu yüzden oralar çökmüş,* {üstten} *arşları* {yani, evlerin çatıları} *üzerine düşmüştür ve orası bomboştur* {yani, harab olmuştur, oralarda hiçbir mesken kalmamıştır}; *kuyuları* {kullanılmaz, kimsenin gidip gelmediği} *muattal bir halde kalmıştır ve nice yüksek köşk* {yani, göğe doğru yükselen uzun binalarda hiç kimse bulunmamaktadır}.

46. *Acaba onlar [Mekke kâfirleri] yeryüzünde gezmediler mi ki* {yani, keşke yeryüzünde dolaşıp tefekkür etselerdi de} *kendileri ile akledecek* {yani, öğüt alacak} *kalbleri, kendileriyle işitecekleri kulakları olsun; çünkü gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalbler kör olur.*

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا
عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾
قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾
وَالَّذِينَ سَعَوْا فِٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ
﴿٥١﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا
تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِٓي اُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ
ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

47. *Senden azabı çabucak getirmeni isterler...*

Âyet, Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris hakkında inmiştir.

...*Allah sözünden* {azab sözünden: onlardan öldürülecek kimselerin Bedir'de öldürüleceğine dair verdiği sözden} *asla caymaz. Gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bir yıl gibidir.*

Söz konusu günler, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı altı gündür. Allah'ın bunu dile getirmesi, onların azabın çabucak gelmesini istemeleri sebebiyledir. Çünkü Allah nezdinde bir gün, bin yıl gibidir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

48. *Zâlim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim* {yani, onları azaba uğratmakta acele etmediğim} *nice karyeler vardır. Sonra* {yani, mühletin bitiminden sonra} *onları azab ile yakaladım. Dönüş yalnız Banadır* {yani, Allah'adır: hepsi Allah'a döneceklerdir}.

49. *De ki: "Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Ben size ancak mübin* {yani, apaçık} *bir nezirim."*

50. *Şu îmân edip sâlih amel işleyenler için mağfiret ve kerîm bir rızık vardır.*

51. *Biri diğerini âciz bırakırcasına âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'a uymaktan başkalarını alıkoymak için} *iptal etmeye çalışanlar* {yani, insanları Kur'ân'a îmân etmekten alıkoymak için çalışan Mekke kâfirler} *ise cahîmin ashâbıdır.*

52. *Senden önce ne kadar rasûl ve nebi gönderdiysek mutlaka o bir şey temenni ettiği* {yani, kendi içinden bir şey geçirdiği} *zaman şeytan onun temennisine* {yani, içinden geçirdiklerine} *bir şeyler katar...*

Nitekim Allah, *Onlardan kimileri ümmidir, emanileri müstesnâ kitabı bilmezler* (el-Bakara, 2/178) buyuruyor, ki maksat onların söz konusu ettikleri şeylerdir, yani Tevrât'tan anlattıklarıdır.

Nebî (s.a) Makam-ı İbrâhîm'e yakın bir yerde namazda Kur'ân okurken uyukladı ve, "Şu Lât ve 'Uzzâ'yı bir de üçüncüleri olan Menât'ı gördünüz mü? İşte bunlar pek yüksek heykellerdir. Onların nezdinde şefaat umulur" dedi.[1] Mekke kâfirleri putlarının şefaat haklarının olduğunu işitince sevindiler. Nebî (s.a) dönünce, *Şimdi siz haber verin Lât ve 'Uzzâ'dan ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O takdirde bu haksız bir paylaştırmadır* (en-Necm, 53/19-22) âyetlerini okudu. İşte Allah'ın şu buyruğu (böyle bir telkinin geçersiz olduğunu) dile getirmektedir:

...Allah şeytanın {Muhammed'in (s.a) dili üzerine} *bıraktığını nesheder [ibtal eder]. Sonra Allah* {şeytanın Muhammed'in (s.a) dili üzerine bıraktığı bâtılı gidererek} *âyetlerini sağlamca yerleştirir. Allah alîmdir, hakîmdir.*

53. *Ta ki şeytanın* {Nebî'nin (s.a) dili üzerine} *koyacağı şeyi* {ve onların uydurma ilâhlarından ümit ettikleri şefaati} *kalblerinde hastalık* {kuşku ve tereddüt} *bulunan ve kalbleri gâyet kasvetli* {yani, îmândan alabildiğine uzak olduğu için asla îmâna karşı yumuşamayan} *kimseler için Allah bir fitne kılsın. Muhakkak zâlimler* {yani, Mekke kâfirleri} *uzak bir şikak* {yani, haktan alabildiğine uzak bir dalâlet/sapıklık} *içindedirler.*

---

1 İbnu'l-Arabî, Kadı Iyâd ve daha başka pek çok muhakkik âlimin de belirttiği gibi, bu aslı olmayan bâtıl bir rivâyettir. Akıl da, nakil de böyle bir rivâyetin gerçek olamayacağını ortaya koymaktadır.

Sonra Allah Teâlâ mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

54. *Ve kendilerine ilim verilenler* {yani, Allah'ı bilip tanıyanlar} *bunun* {yani, Kur'ân'ın} *Rabbinden gelen hakk olduğunu bilsinler ve ona îmân etsinler* {yani, onu tasdik etsinler} *de kalbleri onunla ihbât olsun* {yani, ihlâsla inansın}. *Muhakkak Allah îmân edenleri sırât-ı müstakîm'e* {yani, dosdoğru olan bir dîne} *hidâyet edendir.*

55. *Kâfir olanlar* {yani, Mekke halkından Ebû Cehl ve arkadaşları} *Sâ'at ansızın kendilerine gelinceye yahut kendilerine akim bir günün azabı* {yani, Bedir'de öldürülmek şeklindeki acımasız azab} *gelinceye kadar ondan yana* {yani, Kur'ân hakkında} *kuşku içinde kalmaya devam edeceklerdir.*

Arkasından Allah daha önce sözü geçen gün hakkında şöyle buyurmaktadır:

56. *O gün mülk* {yani, Kıyâmet Günü mülk/egemenlik} *Allah'ındır* {kimse bu hususta O'nunla çekişemeyecektir. Bugün ise dünyada başkaları O'nun mülkünde, O'nunla çekişmeye kalkışmaktadır}. *Aralarında o hükmedecektir...*

Sonra Mekke kâfirleri hakkındaki hükmünü beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

...*İman edip, sâlih amel işleyenler naim cennetlerindedirler.*

57. {Allah'ın tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olup âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan gelmiş olduğu hakikatini} *yalanlayanlara gelince, onlar için mühîn* {yani, küçük düşürücü} *bir azab vardır.*

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا
أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ
وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

58. *Allah yolunda* {Medine'ye} *hicret eden, sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette* {âhirette} *güzel* {yani, pek cömert} *bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı kuşkusuz Allah'tır.*

Müslümanlardan bir kesim Nebî'ye (s.a), "Biz müşriklerle savaşıyor, onlardan birtakım kimseleri öldürüyor, fakat şehid olamıyoruz" demişlerdi. Bu sebeble Allah hepsinin cennette mükâfaata erişme hususunda ortak olduğunu belirtti. Onlar hakkında iki âyet-i kerîme (Hacc, 22/58-59. âyetleri) nâzil oldu.

59. *Onları elbette razı olacakları bir yere girdirecektir. Muhakkak ki Allah* {söylediklerini çok iyi bilen} *alîmdir,* {onlara karşı} *halîmdir.*

Çünkü onlar, “Biz savaştığımız halde şehid düşmüyoruz” demişlerdi.

> 60. *Bu böyledir. Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır da,...*

Muharremin son gününde Müslümanlarla karşı karşıya gelen Mekke müşrikleri birbirlerine, “Muhammed'in ashâbı Haram Ay'da savaşmayı hoş görmez. Haydi onlara hamle yapın” dediler. Müslümanlar, Haram Ay'da savaşmamaları gerektiğini söyledilerse de müşrikler savaştan başka bir yol kabul etmediler ve haksızca Müslümanlara saldırdılar. Müslümanlar da karşılım verdiler. Azîz ve celîl olan Allah Müslümanlara yardım ederek zafer verdi, fakat Haram Ay'da savaşmaktan ötürü Müslümanların içinde bir tereddüt doğdu. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> *...Bu böyledir. Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır da* {yani, bu haksızlığa aynı şekilde karşılık verir de} *sonra yine ona haksızca saldırılırsa, elbette Allah ona yardım eder. Kuşkusuz ki Allah* {onların günahlarını affeden} *afuvdur,* {haram ayda savaşmalarını bağışlayan} *gafûrdur.*

> 61. *Bu böyledir* {yani, O'nun bu işi (af ve mağfiret etmesi) kudretinin bir eseridir}...

Sonra Allah kudretini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

> *...Çünkü Allah geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye sokar...*

Kasdedilen şey, onların birinin diğerini eksiltmesidir. Nihâyet gündüz onbeş saat, gece de dokuz saati bulur ve bu her sene böyle olur.

> *...ve çünkü Allah* {onların amellerini işiten} *semîdir,* {yaptıklarını gören} *basîrdir.*

> 62. *Bu* {yani, O'nun bu yaptıkları}, {vahdâniyetinin delilidir}. *Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka du‘a ettikleri* {yani, O'nun dışında ibâdet ettikleri uydurma ilâhlar} {ise, hiçbir şey olmayan ve onlara ibâdetlerinin faydasını göremeyecekleri} *bâtılın ta kendisidir...*

Arkasından Allah –ismi mübârek olsun– zatını tâzim ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kuşkusuz ki Allah alîdir* {yani, mahlukatı üstünde yücedir}, *kebîrdir* {yani, O'ndan büyük hiçbir şey yoktur}.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ
مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا
بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾
لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾

63. *Görmedin mi Allah gökten bir su* {yani, yağmur} *indirir de yeryüzü* {bitkiler ile} *yemyeşil oluverir. Muhakkak Allah* {bitkileri çıkarmakla} *lütuf sahibidir, habîrdir.*

64. *Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır, O'nun mülkündedirler}. *Muhakkak ki Allah* {yarattıklarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganîdir,* {saltanatı ve hakîmiyetinde mahlukatı nezdinde övülmeye değer olan} *hamîddir.*

65. *Görmedin mi Allah yerde olanları da emriyle denizde akıp giden gemileri de size musahhar kılandır. O'nun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semâyı O tutuyor. Muhakkak Allah insanlara çok raûfdur* {yani, çok şefkatlidir}, {onlara bunları musahhar kılmakla ve semâ üzerlerine düşmesin ve helak olmasınlar diye semâyı tutmakla onlara karşı çok merhametli olan} *rahîmdir.*

66. *Sizi dirilten* {yani, hiçbir şey değilken sizi yaratan}, *sonra sizi* {ecelleriniz gelince} *öldürecek olan, sonra da sizi* {ölümünüzden sonra âhirette} *diriltecek olan O'dur. Kuşkusuz ki insan,* {Allah'ın güzel yarattıklarındaki pek çok nimetleri dolayısıyla O'nu tevhîd etmediği için} *çok nankördür.*

67. *Her ümmet* {yani, geçmiş bulunan her kavim} *için bir mensek* {yani, bayramlarında kurban kesip kan akıtmak} *tayin ettik ki ona göre nâsik olurlar* {yani, ona göre kurbanlarını keserler}...

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak benim namazım ve nüsukum* {yani, kurban kesmem}... (el-En'âm, 6/162) buyruğudur.

...*O halde bu hususta* {yani, hayvan (ve kurban) kesimi hususunda} *seninle asla çekişmesinler* {çünkü bu işi senin doğru bilmen, Huzâ'a kâfirleri ile diğerlerine göre daha uygundur}...

Âyet, Huzâ'alı Budeyl b. Verka ile Bişr b. Süfyân ve el-Hâris b. 'Abdi Menâfoğulları'ndan Yezîd b. el-Hulleys hakkında, onların davarlar ile ilgili olarak Müslümanlara söyledikleri şu sözler dolayısıyla inmiştir: "Siz kendi ellerinizle öldürdüklerinize helâl, fakat Allah'ın öldürdüğüne (ki meyteyi kasdediyorlar) haram diyorsunuz."

...*Sen Rabbine* {yani, Rabbini bilip tanımak demek olan tevhîde} *davet et. Muhakkak sen dosdoğru bir hidâyet* {yani, dîn} *üzeresin.*

وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ
أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ
ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي
وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكُمُ النَّارُ
وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

68. {Hayvan kesimi hususunda} *seninle tartışırlarsa* {sözü geçen kimseleri kasdetmektedir} *de ki: "Allah yapmakta olduklarınızı* {senin de neler yaptığını} *en iyi bilendir."*

Çünkü onlar zebaih [şeriata uygun kesimi yapılan hayvanlar] hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

69. *Hakkında* {dîn ile ilgili} *anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair Kıyâmet Günü Allah aranızda hüküm verecektir.*

Bunu kılıç âyeti neshetmiştir.

70. {Ey Muhammed!} *Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Kuşkusuz ki bu* {ilmi} *bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzdadır}. *Gerçekten bu* {yani, bunların yazılması} *Allah'a çok kolaydır.*

71. *Onlar Allah'ı bırakıp haklarında herhangi bir sultân* {yani, ilâh olduklarına dair içinde bir delil bulunan semâdan herhangi bir kitab} *indirmediği ve kendilerinin* {onların ilâh olduklarına dair} *herhangi bir bilgilerinin bulunmadığı şeylere* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet ederler. Zâlimler için hiçbir yardımcı* {yani, müşriklerin azaba uğratılmalarını engelleyecek hiçbir kimse} *yoktur.*

72. *Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman o kâfirlerin inkârlarını* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini kabul etmediklerini} *çehrelerinden anlarsın. Neredeyse onlar âyetlerimizi okuyanların üzerine hücum edip çullanacaklar* {yani, Kur'ân'dan hoşlanmadıkları için neredeyse Muhammed'in (s.a) üzerine atılacaklar}...

Onların, "Muhammed ve arkadaşları bu işe bizden daha layık değildir. Allah'a andolsun ki onlar Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir" demeleri üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...{Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "O yaptığınızdan* {yani, Muhammed ve ashâbı hakkında söylediklerinizden} *daha şerlisini size haber vereyim mi? Ateştir o. Allah onu kâfirlere va'd etmiştir* {yani, asıl Allah'ın kendilerine cehennem ateşini va'd ettiği ve cehenneme gidenler: kâfirler Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir}. *O ne kötü bir dönüş yeridir"* {yani, dönecekleri vakit cehennem ateşi ne kötü bir yerdir}.

Yine onlar hakkında, *Yüzleri üzere cehenneme haşrolunacaklar, işte onlar yerleri en kötü ve yolları en sapık olan kimselerdir* (el-Furkân, 25/34) âyeti inmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ
﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اللَّهُ
يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ
﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

73. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Bir misal verildi* {yani, bir benzetme yapıldı –bu misal de put ile alakalıdır–}. *Onu iyi dinleyin...*

Sonra Allah onun hakkında şöylece haber vermektedir:

...*Allah'tan başka kendilerine du'a ettikleriniz* {yani, putlar: Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hubel} *bu iş için bir araya toplansalar dahi kuşkusuz bir sinek bile yaratamazlar* {yani, bütün uydurma ilâhlar bir sinek yaratmak için toplansalar buna güçleri yetmez}. *Sinek onlardan* {yani, putlar üzerinde bulunan elbiseler, süs eşyaları yahut hoş kokulardan} *bir şey alsa bunu ondan geri alamazlar* {yani, uydurma ilâhların sineğin kendilerinden aldığını kurtarmaya güçleri yetmez}. *İsteyen de* {yani, sinek kendisinden birşey aldığı halde ona karşı direnemeyen put da}, *kendisinden istenen* {yani, sinek} *de âciz.*

Allah putun hiçbir gücünün ve başvuracağı bir çaresinin bulunmadığını haber vermektedir. Peki siz bir sinek dahi yaratamayan ve bir sineğe karşı kendisini koruyamayan bir şeye nasıl ibâdet edersiniz?!

74. *Onlar Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar* {yani, şirk koştukları, tevhîd etmedikleri için Allah'ı hakkıyla tâzim edemediler}. *Muhakkak Allah* {emrinde güçlü olan} *kavidir,* {mülkünde Kendisine zarar verilemeyen} *azîzdir.*

75. *Allah meleklerden rasûller seçer* {bunlar Cibrîl, Mikâîl, İsrâfil, ölüm meleği ve Âdemoğulları'nın amellerini yazan hafaza melekleridir}, *insanlardan da* {rasûller seçer –ki Muhammed (s.a) onlardandır– ve onlara nebîlik verir}. *Muhakkak Allah* {onların söylediklerini işiten} *semîdir,* {kimleri rasûl olarak seçeceğini çok iyi bilen} *basîrdir.*

76. *Onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir* {yani, melekleri ve enbiyâyı yaratmadan önce olanları da, onlardan sonra olanları da bilir}. *Bütün işler* {âhirette} *Allah'a döner.*

77. *Ey îmân edenler! Rükû edin, secde edin* {yani, namaz kılın}, *Rabbinize ibâdet edin* {yani, Rabbinizi tevhîd edin}. {Size emrettiği şekilde} *hayır işleyin ki felâh bulasınız* {yani, kim bunları yaparsa felâh bulur}.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ
حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ
مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ
وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ
عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ
هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

78. *Allah uğrunda hakkıyla cihad edin* {yani, Allah için hakkıyla hayırlı ameller işleyin}...

Bunu, *O halde gücünüz yettiğince Allah'a karşı takvâlı olun* (Teğâbun, 64/16) âyeti neshetmiştir.

...*Sizi O seçti* {yani, dîni için sizi O başkaları arasından seçip ayırdı}. *Dînde* {yani, İslâm'da} *size bir harec* {yani, darlık} *vermedi.* {Aksine dîninizi geniş kıldı. O dîn}, *atanız İbrâhîm'in milletidir.* {Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ından} *önce de* {indirilmiş olan ilk kitablarda da}, *bunda da* {yani, Kur'ân'da da} *size müslimler adını O verdi* {yani, size Müslümanlar diye ad veren O'dur}, *ta ki Rasûl* {yani, Nebî (s.a)} *size* {risâletini tebliğ ettiği-

ne dair} *şâhid olsun, siz de* {ey Muhammed'in (s.a) ümmeti: onun tebliğ ettiği ümmetten îmân edenler} *insanlara karşı* {kendi kavimlerine risâleti tebliğ ettiklerine dair rasûllerin lehine} *şâhidlik edesiniz. İmdi namazı ikame edin* {yani, eksiksiz kılın}, *zekâtı verin* {yani, mallarınızın zekâtını verin} *ve Allah'a i'tisâm edin* {yani, Allah'a güvenin}. {Bunları yapacak olursanız} *mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır* {yani, O sizin için ne güzel bir mevlâdır ve sizin için ne iyi bir yardımcıdır}!

23. EL-MÜ'MİNÛN SÛRESİ

Tümü Mekkî olan el-Mü'minûn sûresi, Kûfiyyûna göre 118 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَاءَ ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ هُمُ
الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾
وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Müminler felâh buldu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler mutlu ve bahtiyar oldu}.

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

2. *Onlar ki namazlarında huşû içindedirler* {yani, mütevazidirler: namazda sağında ve solunda kimin bulunduğunu bilmezler}.

3. *Onlar lağvden* {yani, Mekke kâfirlerinden işittikleri sövmelerinden ve rahatsızlık verici sözlerinden} *yüz çevirirler.*

Nitekim, *Lağvin yanından şereflice geçip giderler* {yani, ona iltifat etmez, yüz çevirir giderler}... (el-Furkân, 25/72) buyruğu da onlar hakkında inmiştir.

4. *Onlar zekâtı ifâ ederler* {yani, mallarının zekâtı verirler}.

5. *Onlar ferclerini* {fuhşiyattan, hayasızlıklardan} *korurlar.*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

6. *Eşlerine* {yani, kendilerine helâl olanlara} *yahut sağ ellerinin sahib olduklarına* {yani, cariyelere} *karşı müstesnâ! Çünkü on-*

lar bundan dolayı {yani, helâl olan şeylerden ötürü} *levm edilmezler* {yani, kınanmazlar}.

7. *Artık her kim bunun ötesini isterse, işte onlar sınırı aşan kimselerdir* {yani, helâlden sonra kim hayasızlıkların peşine düşerse o kişi sınırı aşmış bir kimsedir}.

8. *Onlar emanetlerine ve ahidlerine riâyet ederler* {yani, emaneti eksiksiz yerine getirmeye ve ahde vefakârlık göstermeye dikkat ederler}.

9. *Onlar namazlarını* {vakitlerinde kılmak sûretiyle} *muhafaza ederler.*

Sonra Allah sevablarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾
ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

10. *İşte onlardır vârisler.*

Arkasından neye mirasçı olacaklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

11. *Firdevse* {yani, etrafı duvarlarla çevrili bahçeye –ki “firdevs”, Rumca'dır–} *mirasçı olanlar. Onlar orada* {yani, cennette ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

12. *Andolsun ki Biz insanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *bir çamur sülâlesinden yarattık.*

Âyet-i kerîmedeki "sülâle" kelimesi, avuçta sıkıldığı vakit çamurun parmakların arasından su ve çamur halinde süzülüp çıkması anlamındadır.

13. *Sonra onu* {yani, Âdem'in zürriyetini} *sağlam bir karargâhta* {yani, rahîmde} *bir nutfe kıldık* {nutfe rahîmde sağlamca bir yer edinir}.

14. *Sonra o nutfeyi bir aleka kıldık* {yani, döl suyunu kana dönüştürdük}. *Sonra o alekayı bir mudga olarak yarattık* {yani, kanı da bir çiğnem ete dönüştürdük}. *O mudgayı kemik olarak yarattık, kemiğe de et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik* {yani, hilkatten/yaratılıştan sonra ona ruh üfledik}.

Ömer b. el-Hattâb (r.a), Nebî (s.a) âyeti okumayı bitirmeden önce, "Tebârekellâhu ahsenu'l-hâliqîn" [yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne mübârektir] dedi. Nebî (s.a) de, "Aynen böyle nâzil oldu ey Ömer!" dedi.

...*Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne mübârektir* {yani, O, heykel ve benzeri hareket edemeyen şeyleri yapan sûret yapıcılarıyla kıyaslanamayacak şekilde sûret verenlerin en güzelidir}.

15. *Bundan* {yani, insanın hilkatinin zikredilen şekilde tamamlanmasından} *sonra kuşkusuz* {ecellerinizin bitiminde} *öleceksiniz.*

16. {Ölümden} *sonra da Kıyâmet Günü ba's olunacaksınız* {yani, ölümden sonra diriltileceksiniz}.

17. *Andolsun ki sizin üstünüzde yedi tarîk/yol* {yani, semâ} *yarattık...*

Her semânın kalınlığı 500 yıllık mesafedir. Her semâ arasında da 500 yıllık mesafe vardır.

...*Biz* {göğü/semâyı ve daha başka şeyleri} *yaratmaktan gâfil değiliz.*

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ
مِن طُورِ سَيْنَاءَ تَنبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ
فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾

18. *Gökten bir miktar ile* {yani, geçiminize yetecek kadar} *su indirdik* {yani, pınarlar[1] oluşturduk} *ve o suyu yerde durdurduk. Gerçekten Bizim onu gidermeye de gücümüz yeter.* {O takdirde o su yerin dibine çekilir de ondan yararlanılamaz}.

19. *Onun* {yani, su} *ile sizin için hurma ve üzümden bağlar* {bahçeler} *inşâ ettik* {yani, yarattık}. *Onlarda sizin için çok çeşitli meyveler vardır ve onlardan yersiniz de.*

20. *Ve Tûr-i Sinâ'dan çıkan* {yani, Allah'ın Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağın dibinde yetişen}, *yağ veren* {yani, içinde yağ bulunan mahsul çıkartan} *ve yiyenlere katık olan bir ağaç da* {yarattık}.

Kasdedilen ağaç, zeytin ağacı olup, ilk yaratılan ağaç Tûr-i Sinâ'nın eteklerinde yetişmiştir. Allah bu ağacın mahsulünün yağlı olduğunu söylerken şunu kasdetmektedir: Bu ağaç su içer ve zeytinyağı verir. Böylece Allah bu ağacın içinde hem bir katık, hem de bir yağ yaratmış olmaktadır. Meyvelerin yetiştiği her dağ "seyna" [sinâ] diye adlandırılır, ki "güzel" demektir.

21. *Sizin için davarlarda* {yani, deve, inek ve koyun türlerinde} *gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarında olandan* {yani,

1 *Pınarlar* açıklaması, "indirilen su" ibaresi için değil, "o suyun yerde durdurulması" ibaresi için daha uygundur. (Çeviren)

karınlarından çıkan sütü} *size içiririz. Sizin için onlarda* {sırtlarına binmek ve yük vurmak, sütlerinden, tüylerinden, yünlerinden ve kıllarından yararlanmak sûretiyle} *birçok faydalar da vardır. Onların* {yani, bu davarların} *etinden de yersiniz.*

22. *Bir de hem onların* {(özellikle) develerin}, *hem de gemilerin üzerinde* {yolculuk yaptığınız vakit} *taşınırsınız.*

İşte bu âyetlerde sözü edilen hususlarda Rabbi tevhîd etmek için ibretler vardır.

23. *Andolsun ki Nûh'u kavmine rasûl olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}. *Sizin O'ndan başka ilâhınız* {yani, Rabbiniz} *yoktur. Hiç ittika etmez misiniz"* {yani, hiç Allah'a ibâdet etmez misiniz}?

فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ مَا هٰذَٓا
اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُر۪يدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ
مَلٰٓئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا ف۪ٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّل۪ينَ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ
بِه۪ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِه۪ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ ف۪يهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْن۪ي فِي الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾
فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي
نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٨﴾

24. *Kavminden kâfir olanların arasındaki mele [soylular, eşraf], "Bu* {yani, Nûh} *ancak sizin gibi bir beşerdir* {yani, o'nun herhangi bir hususta size üstünlüğü yok ki o'na uyasınız}. *O* {yani, Nûh} *size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette* {rasûl olarak} *melekler indirirdi* {yani, onları bize gönderir ve

melekler O'nun rasûlleri olurdu}. *Önce gelen atalarımız arasında böyle bir şey* {yani, tevhîdi} *işitmedik"...*

25. ...*"O ancak cinneti bulunan* {yani, kendisinde delilik olan} *bir adamdır. O halde bir zamana* {yani, ölünceye} *kadar o'nu bekleyin."*

26. {Nûh} *dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıkları için intikamımı al"* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceği hususundaki sözümü gerçekleştirerek bana yardım et}.

27. *Biz de o'na şunu vahyettik: "Vahyimizle ve gözetimimiz altında* {yani, sana emrettiğimiz şekilde} *gemiyi yap. Emrimiz geldiğinde* {yani, dünyada onlara azabın: suda boğulma azabının inişine dair buyruğumuz gelince} *ve tandır kaynayıp taşınca"* {yani, su kaynayınca},...

Sözü geçen tandır Nûh'un evinin en uzak yerinde idi. Bu içinde ekmek pişirilen tandır olup, Şam'da Ayn Verde denilen yerde idi.

...*"o gemiye her hayvandan* {yani, biri erkek, biri dişi olmak üzere} *çifter çifter ve aile halkını götür"* {yani, onları beraberinde gemide taşı}.

Sonra Allah aile halkından istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...*"Aralarından aleyhlerine söz* {yani, haklarında azab sözü} *geçmiş olanlar* {yani, oğlun ve karın} *müstesnâ"...*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*"Zulmedenler* {yani, şirk koşanlar} *hakkında Bana bir şey söyleme* {yani, bu hususta Benden bir ricada bulunma}. *Çünkü onlar suda boğulacaklardır"...*

"Bana bir şey söyleme" buyruğu ile kasdedilen, Nûh'un (a.s) azîz ve celîl olan Rabbine söylediği, *Ve kuşkusuz oğlum ehlimdendir* (Hûd, 11/45) sözüdür. Allah demiş oluyor ki: "Oğlun Kenan hakkında Bana başvurma, çünkü o zulmedenlerdir."

28. ...*"Sen ve* {mü'minlerden} *beraberinde bulunanlar gemiye bindiğinizde de, 'Bizi zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun' de"...*

وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِي مُنْزَلاً
مُبَارَكاً وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا
لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْناً اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ
رَسُولاً مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾
وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ
وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَاْكُلُ مِمَّا
تَاْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَراً
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذاً لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ
تُرَاباً وَعِظَاماً اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ
﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾
اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

29. ...*"Ve de ki: "Rabbim! Beni* {gemiden} *mübârek bir yere indir. Sen* {başkalarına göre} *indirenlerin en hayırlısısın"* {yani, beni bereketle indir. –Böylece onların çocukları oldu ve sayıları çoğaldı–}.

30. *Kuşkusuz bunda elbette âyetler vardır* {yani, Nûh kavminin suda boğularak helâk edilmesinde, onlardan sonra gelecekler için elbette bir ibret vardır}. *Biz elbette* {suda boğmak ile} *mübtelâ edenleriz.*

31. *Bunlardan* {yani, Nûh kavminden} *sonra başka bir karn* {yani, Hûd (a.s) kavmini} *inşâ ettik* {yani, yarattık}.

32. *Aralarında onlardan* {yani, kendilerinden} *bir rasûl gönderdik. "Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}, *O'ndan başka bir ilâhınız* {yani, sizin için bir Rabb} *yoktur. Acaba ittika etmez misiniz"* {yani, Allah'a ibâdet etmez misiniz}? *diyen* {bir rasûl}.

33. *Onun kavminden* {Allah'ın tevhîdini inkâr edip kâfir olan} *âhirete kavuşmayı* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği

ölümden sonra dirilişi} *yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine teref verdiğimiz* {yani, varlık ve servet ihsan ettiğimiz} *mele* {yani, soylu ve eşraf bilinen kimseler} *dedi ki: "Bu* {yani, Hûd (a.s)} *ancak sizin gibi bir beşerdir* {yani, o'nun size bir üstünlüğü yoktur}; *yediğinizden yer, içtiğinizden içer"...*

34. ...*"Eğer kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz, elbette hâsir olanlar* {yani, aciz kimseler} *olursunuz"...*

Benzeri bir buyruk da Yûsuf (a.s) sûresindedir.[2]

35. ...*"Acaba siz toprak ve kemik olduktan sonra* {Hûd} *sizi, 'Muhakkak siz* {ölümden sonra diri olarak yerden} *çıkartılacaksınız' diye tehdit mi ediyor?"...*

36. ...*"Tehdit olunduğunuz şeye heyhat heyhat"* {yani, bu, söz konusu edilmeye değmez; izi-etkisi olmayan bir sözden ibarettir}...

37. ...*"O ancak bu dünya hayatımızdır. Ölürüz, diriliriz* {yani, biz ölürken sulbümüzden başkaları hayata gelmektedir. Bu halimiz ebediyen böylece sürüp gidecektir}. *Yoksa biz tekrar* {ölümden sonra} *ba's olunacak değiliz"...*

Benzeri bir buyruk da el-Câsiye sûresindedir.[3]

38. ...*"Bu ancak Allah'a karşı yalan iftira eden bir adamdır. Biz o'na inanmayız."*

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ
نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾

39. *O dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıkları için bana yardım et."*

Çünkü Hûd (a.s) dünya [yakın] hayatta azabın üzerlerine ineceğini haber vermiş, onlar da o'nu yalanlamışlardı. Bu sebeple o da, "Rabbim! Azab hususunda beni yalanladıkları için bana yardım et" diye dua etmişti.

---

2 Yûsuf, 12/14. âyete işâret etmektedir.

3 Câsiye, 45/24. âyete işâret etmektedir.

40. *Buyurdu ki: "Az zaman* {yani, kısa bir süre} *sonra elbette nâdim olacaklardır."*

41. *Sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *onları hakk ile aldı* {yani, o bir çığlık attı ve hepsi toptan öldü; onlardan geriye hiç kimse kalmadı}. *Biz de onları süprüntü* {yani, çürümüş bitkiler ve selin sürüklediği şeyler gibi} *yaptık* {da onların cesedlerini çürümüş bir şeye benzettik}. *Zulmeden* {yani, şirk koşan} *kavme* {helâk ile} *uzak kalmak vardır.*

42. *Sonra onların ardından başka karnlar* {yani, kavimler} *inşâ ettik* {yani, yarattık} {ve onları da dünyada azab ile helâk ettik}.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا
مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا
مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

43. *Hiç bir ümmet ecelini ne öne alabilir, ne de* {ecelinden} *geriye kalabilir.*

44. *Sonra rasûllerimizi* {yani, nebîleri} *birbiri ardınca* {yani, birini diğerinin izinden} *gönderdik. Her ümmete rasûlü geldikçe onu yalanladılar* {yani, tasdik etmediler}. *Biz de onları* {cezalandırmakta} *birbirinin arkasına kattık ve onları* {kendilerinden sonra gelecek insanlar için halleri ve durumlarını konuşup söz konusu edecekleri} *hikâyeler kıldık. Îmân etmeyen* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmeyen} *bir kavim artık* {helâk olmak sûretiyle} *uzak dursun.*

45. *Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u âyetlerimiz* {yani, el ve asa mucizeleri} *ile ve apaçık bir sultân* {yani, hüccet/delil} *ile gönderdik;...*

46. ...*"Fir'avn'a* {ki adı, Kaytus idi} *ve onun melesine* {yani, eşrafına} *Ama onlar* {Allah'a îmâna karşı büyüklenerek} *istikbâr ettiler. Zaten onlar kendilerini üstün sayan* {yani, Allah'ı tevhîde karşı büyüklenen, mütekebbirce hareket eden} *bir kavim idiler.*

47. *Onun için dediler ki: "Kavimleri* {yani, İsrâîloğulları} *bize kulluk etmekte iken bizim gibi iki beşere îmân mı edeceğiz"* {yani, bize herhangi bir üstünlükleri olmayan bizim gibi iki insanı tasdik mi edeceğiz}?!

48. *Bu sebeble o ikisini yalanladılar ve sonunda* {suda boğulmak sûretiyle} *helâk edilenlerden oldular.*

49. *Andolsun ki Biz,* {İsrâîloğulları dalâletten kurtulup} *hidâyet bulsunlar diye Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik.*

Çünkü Tevrât, Fir'avn ve kavminin helâkinden sonra inmiştir.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ
وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا
إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا
رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا
نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ
﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

50. {Ve Biz} *Meryem oğlunu da, anasını da* {yani, Îsâ ve annesi Meryem'i de} *birer âyet* {yani, İsrâîloğulları'na birer ibret} *kıldık.* {Çünkü Meryem beşer eli değmeden gebe kalmış ve onun oğlu da babasız olarak yaratılmıştır} *ve onları* {Arz-ı Mukaddes'te} *bir rabve'ye* {yani, Şam topraklarındaki Dımaşk'ta Ğota denilen yere –"rabve", tümsek, yerde yüksekçe olan kısım demektir–} *ve akarsuyu olan bir karar yerinde* {yani, rahatlıkla yerleşebilecekleri bir mekanda} *barındırdık.*

51. *Ey rasûller* {yani, ey Muhammed (s.a)}! *Tayyibâttan* {yani, helâl rızıklardan} *yeyin ve sâlih amel işleyin, çünkü kuşku yok ki Ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim.*

52. *Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz, tek bir ümmettir* {yani, sizin izlemekte olduğunuz bu millet: İslâm milleti tek bir millettir. –Önceki nebîler de, Allah'ın bu sûrede söz konusu ettiği azabtan kurtarılmış mü'minler de bu millet üzere idiler–}. *Ben de sizin Rabbinizim; o halde yalnız Bana karşı takvâlı olun* {yani, ihlâsla Bana ibâdet edin}.

53. *Ama onlar emrlerini* {yani, kendi aralarında uygulamakla emrolunduklarını dînlerini} *zubur ettiler* {yani, parçalara ayırdılar}...

Nitekim Allah, *Bana demir zuberini* {yani, kütlelerini, parçalarını} *verin...* (el-Kehf, 18/96) buyurmaktadır.

...*Fırkalara ayrıldılar* {böylelikle Yahudi, Sâbii, Mecusi ve daha başka çeşitli hiziblere ayrılıp bölük bölük oldular}. *Her hizib ellerinde bulunandan dolayı memnundur* {yani, her fırka sahib oldukları dînlerinden hoşnut bulunmaktadır}.

Sonra Mekke kâfirlerini söz konusu ederek Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

54. *Şimdi sen onları bir süreye kadar gamreleri içinde bırak* {yani, Bedir'de canlarını alıncaya kadar gafletleri içerisinde terk et}.

55. *Zannederler mi ki Biz kendilerine mal ve oğullar ile yardım etmekle* {yani, mal ve oğullar vermekle}...

56. ...*iyilikleri* {yani, mal ve evladı} *kendilerine* {Allah nezdinde değerli oldukları için} *çabucak ulaştırıyoruz. Hayır onlar* {kendilerine vermiş olduğumuz mal ve evlatların bir şerr olduğunun} *farkında değiller.* {Onlara mühlet vermemiz, ancak günahlarını arttırmaları içindir (Âl-i İmrân, 3/178)}.

Sonra Allah mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

57. *Şüphe yok ki Rabb'lerinin haşyetinden* {yani, azabından} *korkanlar,...*

58. ...*Rabb'lerinin âyetlerine îmân edenler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edenler},...

59. ...*Rabb'lerine* {O'nunla birlikte başkasını ortak tutarak} *şirk koşmayanlar* {aksine Rabb'lerini tevhîd edenler},...

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ
﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾
بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾

60. ...*verdiklerini* {yani, sadakalarını [zekâtlarını] ve hayırlı işlerini} *verirlerken kalbleri korkanlar* {yani, Allah'ın azabından korku duyanlar}, {bilirler ki} *muhakkak onlar* {âhirette} *Rabb'lerine döneceklerdir.* {Bu sebeble bilgi üzere amel ederler. O da amellerinin karşılığını verir. İşte mü'min bu şekilde Allah'tan, O'nun haşyetinden korkarak infak ve tasadduk eder}.

Sonra Allah onların niteliklerini zikretmektedir:

61. *İşte bunlar hayırlarda yarışırlar* {yani, bu âyette onların yaptıkları zikredilen sâlih amellerde birbirleriyle yarışırlar} *onlar bu işlerde* {yani, yarıştıkları hayırlı işlerde} *ellerini çabuk tutanlardır.*

62. *Kimseye vüs'atinden fazlasını teklif etmeyiz* {yani, kimseyi takatinden fazla bir amel ile yükümlü tutmayız}. *Nezdimizde* {yaptıkları amellerin bulunduğu} *hakk ile konuşan bir kitab* {yani, levh-i mahfuz} *vardır. Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez.*

63. *Bilakis onların* {yani, kâfirlerin} *kalbleri bundan* {yani, bu Kur'ân'a îmân etmekten} *yana bir gaflet içindedir* {yani, ondan habersizdir}. *Onların bundan başka amelleri de vardır* {yani, bu âyette ve ilk âyette mü'minlerin işledikleri zikredilen sâlih amellerin dışında sâlih olmayan kötü amelleri de vardır}. *Onlar bunları işlerler* {yani, onlar bu kötü amelleri yaparlar. –Levh-i mahfuzda onların bu amelleri işleyecekleri tesbit edilmiştir. Bu amelleri işlemeleri kaçınılmazdır–}.

64. *Nihâyet onların mütref olanlarını* {yani, zenginlerini ve zorbalarını} *azab* {yani, Bedir'de öldürülmeleri sûreti} *ile aldığımızda, hemen feryadı basarlar* {yani, üzerlerine azab inince bağıra çağıra Allah'a yönelirler}.

Allah ise şöyle buyurur:

لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ
عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا
تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ
﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ
جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ
بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

65. *Bugün feryad etmeyin* {yani, bağırıp çağırmayın}, *çünkü tarafımızdan size yardım olunmaz* {yani, tarafımızdan korunmazsınız, siz Bedir'de öldürüldükten sonra da azaba uğratılacaksınız}.

66. *Âyetlerim* {yani, Kur'ân} *size* {yani, Mekke kâfirlerine} *okunuyordu da topuklarınız üstünde gerisin geri dönüyordunuz* {yani, Kur'ân'ı yalanlayarak ona îmân etmekten kaçıyordunuz}.

Sonra onları şöyle nitelendirmektedir:

67. *Onunla büyükleniyordunuz* {yani, Beyt-i Haram'ın ehli olduğunuz için Harem bölgesinde kendinizi emniyette görüyordunuz}. *Geceleyin hecr ediyordunuz* {yani, geceleyin bâtıl konuşuyordunuz} {ve orada emniyet içerisinde bulunuyor, fakat Kur'ân'dan uzak duruyor, ona îmân etmiyordunuz}.

Bu buyruk, Ebû Tâlib'e müracaat eden Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir.

68. *Onlar o sözü düşünmediler mi* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'e dikkatle kulak vermediler mi}? *Yoksa bunlara, önceden gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?* {Yani, kendilerinden önceki atalarına uyarılar geldiği gibi, Mekkelilere de uyarılar gelmiştir}.

69. *Yoksa onlar rasûllerini* {yani, siması ve nesebiyle Muhammed'i (s.a)} *tanımadılar da onun için mi o'nu inkâr ediyorlar?* {inkârları, o'nu tanımadıklarından değil, çünkü o'nu tanıyorlar}.

70. *Yoksa, "Onda* {yani, Muhammed'de (s.a)} *bir cinnet vardır" mı* {yani, bir delilik vardır"} *diyorlar? Bilakis o* {Muhammed (s.a)} *kendilerine hakkı* {yani, tevhîdi} *getirmiştir. Halbuki onların çoğu haktan* {yani, tevhîdden} *hoşlanmıyor.*

71. *Eğer hakk onların hevâlarına tâbi olsaydı* {yani, Allah Mekke kâfirlerinin hevâlarına uyarak zatıyla birlikte bir ortak var etmiş olsaydı}, *gökler ile yer ve içlerinde bulunanlar* {yani, içlerinde bulunan bütün mahlukat} *fesâda uğrardı* {yani, helâk olur giderdi}. *Hayır, Biz onlara zikirlerini* {yani, şereflerini: Kur'ân-ı Kerîm'i} *verdik. Fakat onlar zikirlerinden* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'den} *yüz çeviricidirler* {yani, ondan yüz çeviriyor, ona îmân etmiyorlar}.

72. *Yoksa* {ey Muhammed} *sen onlardan* {Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmeleri karşılığında/ettikleri takdirde} *bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin haracı* {yani, vereceği ecir [ücret/mükâfaat]} *daha hayırlıdır* {yani, onların verecekleri haractan [ücretten] daha hayırlıdır ve daha üstündür} *ve O [Allah] rızık verenlerin en hayırlısıdır.*

73. *Sen onları kuşkusuz ki sırat-ı müstakîme* {yani, hiçbir eğriliği bulunmayan İslâm'a} *davet ediyorsun.*

74. *Muhakkak ki âhirete îmân etmeyenler* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler}, *sırattan* {yani, doğru dînden} *sapanlardır* {yani, uzaklaşanlardır}.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾
وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا
يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ
شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ
لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي
يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

75. *Eğer Biz onlara merhamet edip, içinde bulundukları sıkıntılarını* {yani, Mekke'de yedi yıl boyunca süren kıtlık sebebiyle kendilerine isabet eden açlıklarını} *açarsak [kaldırsak/giderirsek],...*

Çünkü onlar, *Rabbimiz! Üzerimizden azabı aç [kaldır/gider]. Kuşkusuz biz îmân edeceğiz* (ed-Duhân, 44/12) demişlerdi. Onların bu sözü boyun eğmek değildi, tevbe de değildi; sırf bir yalandı. Tıpkı Fir'avn ve kavminin Mûsâ'ya, *Andolsun bu azabı üzerimizden açacak [kaldıracak/giderecek] olursan, kuşkusuz sana îmân edeceğiz* (el-A'râf, 7/134) derken yalan söyledikleri gibi.

Allah Mekke kâfirlerinin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

...onlar yine tuğyanları içinde şaşkınlıklarına devam ederler {yani, sapıklıkları içerisinde kalmaya devam eder ve onda gider gelirler, îmân etmezler}.

76. *Andolsun ki onları azab* {yani, açlık} *ile aldığımız halde yine de Rabb'lerine itaatle boyun eğmediler* {yani, Rabb'lerine boyun eğerek teslim olmadılar}, *yalvarıp yakarmadılar* {yani, Allah'a du'a etmek istemediler}.

77. *Nihâyet üzerlerine şiddetli bir azab kapısı* {yani, açlık} *açtığımızda* {yani, üzerlerine saldığımızda}, *o zaman onun içinde şaşkın ve ümitsiz kalıverirler* {yani, hayırdan ve rızıktan yana ümitlerini keserler}.

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.[4]

78. *Size kulak, gözler ve kalbler inşâ eden* {yani, yaratan} *O'dur.* {Siz bu nimetlere} *ne kadar az şükrediyorsunuz* {yani, bu nimetlerin Rabbine şükretmiyor, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

79. *Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur.* {Âhirette} *O'nun huzurunda haşredileceksiniz.*

80. {Ölüleri} *dirilten ve* {hayatta olanları} *öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'nundur. O halde akletmez misiniz* {yani, O'nun gördüğünüz sanatı üzerinde ibretle düşünüp Rabbinizi tevhîd etmez misiniz}?

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ
وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ
مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

81. *Aksine bunlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler* {yani, şu Mekke kâfirleri de geçmiş ümmetlerin söyledikleri gibi söylediler}.

82. {Sorup öğrenmek için değil, hayret ve inkâr amacıyla} *dediler ki: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz ba's olunacak mıyız?"...*

Âyet, aralarında Şeybe, Talha, Osmân, Ebû Saîd, Müşâfi', Ertee, İbn Şurahbil'in de bulunduğu Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ'nın ailesi ve en-Nadr b. el-Hâris ile Ebu'l-Hâris b. Alkame hakkında inmiştir.

---

4 Rûm, 30/49. âyete işâret etmektedir.

83. ...*"Andolsun ki biz de, babalarımız da bundan önce bununla* {yani, ba'‘s [ölümden sonra diriliş] ile} *tehdit olunmuş idik. Bu* {Muhammed'in (s.a) söylediği}, *ancak öncekilerin esâtîridir"* {yani, öncekilere dair anlatılan sözler ve onların yalanlarıdır}.

84. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Yer ve onun içindekiler* {yani, onun içinde bulunan yaratıklar} *kimindir?"* {Allah'ın tevhîdini inkâr etmeleri üzerine bu soruyu sorması emredildi.} *Eğer* {onları kimin yarattığını} *biliyorsanız (söyleyin bakalım)."*

85. *Onlar, "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *tezekkür etmez misiniz"* {ve böylelikle O'nu tevhîd etmez misiniz}?

86. {Onlara} *de ki: "Yedi göğün ve büyük arşın Rabbi kimdir?"*

87. *"Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde ittika* {yani, Allah'a ibâdet} *etmez misiniz?"*

88. *De ki: "Her şeyin melekûtu* {yani, yaratılması} *elinde bulunan, himaye eden fakat Kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan* {yani, Kendisi eman verdiği halde, O'na karşı kimseye eman verilemeyen} *kimdir? Eğer biliyorsanız."*

89. *Onlar, "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise* {O'nun her şeyi yarattığını ikrar ve itiraf ettiğiniz halde} *nasıl sihirleniyorsunuz"* {da Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğunu inkâr ediyorsunuz}?

Allah, Kendisine şirk koştuklarından ötürü onları yalanlayarak şöyle buyurmaktadır:

بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ
وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلٰهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي
مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

90. *Hayır, Biz onlara hakkı* {yani, tevhîdi} *getirdik. Onlar ise,* {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" derken} *mutlaka yalancıdırlar.*

91. *Allah* {meleklerden} *hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilâh* {yani, ortak} *da yoktur.* {Eğer O'nunla birlikte bir ilâh bulunsaydı,} *o takdirde her bir ilâh yarattığını alır gider, kimisi kimisine üstünlük sağlardı* {yani, dünya hükümdarlarının yaptığı gibi biri diğerini kahredip yenik düşürmenin yollarını arardı}...

Sonra onların söylediklerinden zatını tenzih ederek buyuruyor ki:

...*Allah onların niteleyegeldiklerinden* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" şeklindeki sözlerinden} *münezzehtir.*

92. *O gaybı* {yani, gayb olan geçmiş şeyleri} *ve şehâdeti* {yani, olacakları} *bilendir. Şirk koşmalarından* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" sözlerinden} *çok yücedir* {yani, pek üstündür}.

93. *De ki: "Rabbim! Eğer onların tehdit olundukları şeyi* {yani, azabı: Bedir'de öldürülmelerini} *bana göstereceksen,...*

Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine beddu'a etmek istemişti.

94. ...*"o halde beni o zâlimler topluluğu arasında kılma Rabbim."*

وَإِنَّا عَلَىٰٓ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَٰدِرُونَ ﴿٩٥﴾ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ
أَحْسَنُ ٱلسَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ
مِنْ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ
﴿٩٨﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ٱرْجِعُونِ ﴿٩٩﴾
لَعَلِّىٓ أَعْمَلُ صَٰلِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّآ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا
وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ
فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾

95. *Biz onları tehdit edegeldiğimizi* {yani, azabı} *sana göstermeye elbette kadiriz.*

Sonra Allah, eziyetlere sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

96. *Sen kötülüğü en güzel olan ile sav...*

Âyet, Nebî (s.a) ile Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun– hakkında, onun Nebî'ye (s.a) karşı câhilce davranması üzerine inmiştir.

...Biz onların ne ile nitelendirmekte olduklarını {yani, onların yalanlamalarını} *çok iyi biliyoruz.*

Sonra Cenâb-ı Hakk, şeytandan Allah'a sığınmasını emrederek şöyle buyurmaktadır:

97. *Ve de ki: "Rabbim! Şeytanların vesveselerinden, kışkırtmalarından* {yani, Ebû Cehl hususunda şeytanlardan} *Sana sığınırım"...*

98. *..."Rabbim! Yanımda hazır olmalarından da sana sığınırım."*

99. *Onların* {yani, kâfirlerin} *her birine ölüm geldiğinde* {yani, ölüm meleğini gördüğünde} *der ki: "Rabbim! Beni* {dünyaya} *döndür"...*

Dili tutulur ve ölümden önce yaptığı kötülükleri görür. Bu halde rezil-rüsva edici halleriyle karşılaşınca, sâlih amel işlemek üzere dünyaya döndürülmeyi ister. İşte, *Rabbim! Beni döndür* buyruğu bunu anlatmaktadır.

100. *..."Belki geride bıraktığımda sâlih amel işlerim"* {yani, îmân ederim}.

Ancak Allah şöyle der:

...Asla {dünyaya geri döndürülmeyecektir}...

Sonra yeni bir cümle ile şöyle buyurmaktadır:

...Kuşkusuz bu {yani, "Rabbim beni geri döndür" sözü}, *onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların önlerinde* {yani, ölümden sonra} *ba's olunacakları* {yani, ölümden sonra haşredilecekleri} *güne kadar bir berzah* {yani, belli bir süre} *vardır.*

101. *Sûra* {ikinci defa} *üfürüldüğü zaman, o gün aralarında neseb* {yani, aralarında amca, amca oğlu, kardeş, kardeş oğlu ve buna benzer bir akrabalık} *olmayacaktır. Birbirlerini de sormazlar* {yani, hiçbir candan dost ve arkadaş, arkadaşını sormaz}.

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾
أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا
تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

102. *Kimlerin mîzânları* {sâlih amel ile} *ağır gelirse* {ki, mîzânları ağır gelenler mü'minlerdir}, *işte onlar felâh bulanların* {yani, umduklarını elde edenlerin} *ta kendileridir.*

103. *Kimlerin de mîzânları hafif gelirse* {ki, mîzânları hafif gelenler kâfirlerdir}, *işte onlar kendilerini zarara uğratanlardır* {yani, aldatanlardır}. *Cehennemde* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

104. *Onların yüzlerini ateş yalar* {yani, kavurur}; *orada kâlihlerdir* {yani, azı dişlerini örtemeyecek şekilde üst dudakları gerilip çekilmiş, yüzleri asık, alt dudakları da karınlarına değecek, dişleri ağızlarından dışarıya fırlamış olacaktır. –İki dudağının arasında (ilk olarak yaratılmış uzun boylu bir adamın ziraı ile) 40 zira olacak, her azı dişi de Uhud dağı gibi olacaktır–}.

Mekke kâfirlerine şöyle denilecek:

105. *Âyetlerim* {yani, bugüne ve bugünde başınıza geleceklere dair Kur'ân-ı Kerîm} *size okunmuyor muydu ve siz onları yalanlamıyor muydunuz?*

Benzeri bir buyruk Zümer sûresindedir.[5]

106. *Derler ki: "Rabbimiz!* {Hakkımızda yazmış olduğun} bedbahtlığımız bize galib geldi ve biz {hidâyetten uzaklaşmış} *dalâlet içinde bir topluluk idik"...*

---

5 Bkz. ez-Zümer, 39/71.

107. ...*"Rabbimiz! Bizi buradan* {yani, cehennem ateşinden} *çıkar. Eğer* {küfre ve yalanlamaya} *dönersek, kuşkusuz biz zâlimleriz."*

Sonra dünyanın yaratılışıyla yok oluşu arasındaki sürenin yedi katı kadar bir zaman geçtikten sonra Allah kâfirlere hitab eder:

108. *Buyurur ki: "Yıkılın içerisine* {yani, cehennem ateşinde küçülmüş olarak kalın}, *Bana söz söylemeyin"...*

Artık bundan sonra cehennem ehli bir daha konuşmayacaktır. Şu kadar var ki onların bir zefirleri, yani eşeğin anırmaya başladığı zaman çıkardığı ilk ses bir sesleri ve bir şehikleri, yani eşeğin anırmasının sonuna doğru çıkan ses gibi bir sesleri/solumaları olacaktır.

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوْكُمْ
ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ
هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا
قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا
هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ
لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

109. ...*"Gerçek şu ki,* {mü'min} *kullarımdan, "Rabbimiz! Îmân ettik* {yani, tevhîdi tasdik ettik}, *bize mağfiret ve rahmet buyur, Sen rahmet edenlerin hayırlısısın" diyen bir topluluk vardı"...*

110. ...*"Siz onları alaya aldınız"...*

Kureyş kâfirlerinden Ebû Cehl, 'Utbe, Velîd, Ümeyye ve benzerleri, Nebî'nin (s.a) Habbab, Ammâr b. Yâsir, Bilâl-i Habeşî, Ebû Huzeyfe'nin

azadlısı Sâlim gibi fakir ashâbıyla alay ediyor, onlara gülüyor, onları küçümsüyorlardı.

...*"Nihâyet onlar size Beni zikretmeyi unutturdu* {yani, onlarla alay ettiğiniz için Kur'ân'a îmânı terk ettiniz}. {Ey Kureyş kâfirleri!} *Siz onlara* {yani, fakir mü'minlere} *gülüyordunuz"* {yani, onlarla alay ediyordunuz}...

Benzeri bir buyruk da Sâd sûresinde geçmektedir.[6]

111. ...*"İşte onları* {yani, fakir Arabları ve köleleri sizin işkence ve alaylarınıza} *sabrettikleri için bugün* {âhirette} *mükâfaatlandırdım. Onlar fevz bulanlardır"* {yani, kurtulanlardır}.

112. {Allah kâfirlere} *diyecek ki: "Arzda* {yani, dünyada: kabirlerde} *kaç yıl kaldınız?"*

113. *Onlar derler ki: "Bir gün yahut bir günün bir bölümü eğlendik"...*

Kabirlerinde kaldıkları süreyi azımsayacaklar ve bu sürenin ancak bir gün yahut bir günün bir bölümü olduğunu zannedeceklerdir. Sonra kâfirler, Allah'a ya da başkasına diyecekler ki:

...*"Sayanlara sor"* {yani, ölüm meleğine ve yardımcılarına bunun hesabını sor}.

114. *Diyecek ki: "Siz* {kabirlerinizde} *ancak az bir süre eğlendiniz; eğer gerçekten bilmiş olsaydınız"* {o zaman ancak pek az bir süre kalmış olduğunuzu da bilecektiniz. Fakat siz kabirlerde ne kadar kaldığınızı/kalacağınızı bilmiyordunuz}...

115. ...*"Acaba siz Bizim sizi abes yere* {yani, herhangi bir maksat gözetmeden, kâfir olsanız bile azab etmemek üzere oyun olsun diye boş yere} *yarattığımızı ve sizin* {âhirette} *Bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"*

116. *Melîk ve hakk olan Allah'ın şânı yücedir* {yani, O boş ve eğlence olsun diye birşey yaratmış olmaktan yücedir, münezzehtir. Mutlaka gerçekleşecek bir maksat için yaratmıştır}...

---

6 Bkz. Sâd, 38/63.

Sonra yüce Rabbimiz, şanı yüce ve mübârek zatını tevhîd ederek şöyle buyurmaktadır:

...O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Kerîm arşın Rabbi O'dur.

117. *Kim buna dair bir burhanı* {yani, küfre dair bir hücceti/delili} *bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a ederse* {yani, Allah ile birlikte başka bir ilâhın bulunduğunu söylerse}, *onun hesabı ancak Rabbinin katındadır* {yani, Kıyâmet Günü onun ileri sürecek bir mazereti yoktur}...

Âyet, îmân edenlerle alay edenlerden biri olan el-Hâris b. Kays es-Sehmî hakkında inmiştir.

...Gerçek şu ki kâfirler iflâh olmaz {yani, kâfirlerin cezası iflâh olmamaktır: Rabbi huzurunda âhirette mutlu olmayacaktır}.

118. *Ve de ki: "Rabbim!* {Günahlarımı} *mağfiret ve rahmet buyur. Zaten Sen merhamet edicilerin en hayırlısısın"* {yani, Allah'ın kullarına merhameti, diğer merhamet edenlerden hiç kuşkusuz daha ileri ve daha hayırlıdır}.

24. NÛR SÛRESİ

Medine'de inen Nûr sûresi, Kûfîyyûna göre 64 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا فِيهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
(١) اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ
بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٢) اَلزَّانِي لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً
وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (٣)
وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (٤)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *(Bu) bir sûredir* {yani, bir fariza ve bir hükümdür}. *Onu Biz indirdik ve farz kıldık* {yani, beyan ettik}. *Onda apaçık âyetler indirdik* {yani, onda Kur'ân'dan apaçık âyetler indirdik. –Bu âyetler onun hadlerini, emir ve nehiylerini açıklamaktadır–}; *ki tezekkür edesiniz* {yani, ondaki hadlere ve nehiylere uyasınız}.

2. {Eğer muhsan değillerse} *zina eden dişi ile zina eden erkeğin her birine yüzer celde vurun...*

Erkeğe celde, üzerinde bir izar [belden aşağısını örten elbise] bulunduğu halde doğrudan tenine vurulur. Kadına celde ise, üzerinde gömleği [üst elbisesi] bulunduğu ve oturduğu halde vurulur.

...Allah'ın dîni hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın {yani, onlara Allah'ın hadlerini uygulamanızı engelleyecek şekilde Allah'ın emri hususunda onlara karşı yumuşaklık göstermeyin}. *Eğer Allah'a ve* {amellerin karşılıklarının verileceği} *âhiret gününe îmân ediyorsanız* {hadleri uygulamamazlık etmeyin}. *Müminlerden bir tâife de* {yani, iki erkek ve daha fazlası da}

azablarına {yani, onlara celde vurulmasına} *tanık olsunlar* {ki, bu onlar için ibretli bir ceza, mü'minler için de bir öğüt olur}.

el-Ferrâ dedi ki: "Tâife, bir ve yukarısı hakkında kullanılır."

3. *Zina eden bir erkek* {yani, kitab ehlinden zinakâr kişi}, *ancak* {kitab ehlinden} *zina eden yahut* {kitab ehlinden olmayıp, Arablardan} *müşrik bir kadını nikâh edebilir...*

Bundan kasıt ise, ücret karşılığı açıkça zina yapan cariyelerdir. 'Amr b. Umeyr el-Mahzûmî'nin cariyesi Umm Şerîk, Ebu's-Said b. Anid'in (bazı nüshalara göre Âid ve Âiz şeklindedir) cariyesi Umm Mehzûl, Zemaa b. Esved'in cariyesi Şerife, Suheyl b. 'Amr'ın cariyesi Cellale, Hişâm b. Amr'ın cariyesi Kureybe, 'Abdullâh b. Hatal'ın cariyesi Ferşa, Safvan b. Ümeyye'nin cariyesi Umm Uleyt/Alîd (bir nüshaya göre Galiz); el-'Âs b. Vâil'in cariyesi Hanne el-Kıbtiyye, 'Abdullâh b. Übey'in cariyesi Umeyme, 'Abdullâh b. Nufeyl'in cariyesi Ümeyye kızı Museyke bunlardandır. Bu kadınların her biri zinakâr olduğunun bilinmesi için baytarın bayrağı gibi kapısına bir bayrak dikmişti.

(Buyruğun nüzul sebebine gelince,) mü'minlerden bazıları Medine'de Nebî'den (s.a) bunlarla evlenmek izin istemişler ve demişlerdi ki: "Onlarla evlenmek için bize izin ver, çünkü bunlar Medinelilerin en varlıklı kadınları ve en cömertleridir. Medine'de ise fiyatlar pahalı, ekmek azdır. Biz de açlıktan sıkıntı çekiyoruz. Allah bize hayır ihsan ederse biz de onları boşar, mü'min hanımlarla evleniriz." Bunun üzerine Allah, *Zina eden erkek ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâh edebilir* buyruğunu indirdi.

...Zina eden kadını da ancak zina eden yahut müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi {yani, zina eden kadınlarla evlenmek} *mü'minlere haram kılınmıştır.*

4. *Muhsan hanımlara* {yani, mü'minlerin hanımlarına} {"zina ettiler" diye} *iftira edenlere, sonra* {bu sözlerine dair erkeklerden} *dört şâhid getiremeyenlere seksener celde vurun* {zina iftirası atana orta yollu celde vurulur} *ve şâhidliklerini ebediyen* {yani, hayatta kaldıkları sürece} *kabul etmeyin. Onlar fâsıkların* {yani, iftiraları sebebiyle isyan etmiş olanların} *ta kendileridir.*

Sonra Allah istisnada bulunarak şöyle buyurmaktadır:

إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا
الْعَذَابَ أَن تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِن كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

> 5. *Ancak bundan* {yani, iftirada bulunduktan} *sonra tevbe edenler ve* {amellerini} *ıslâh edenler müstesnâ* {yani, onlar fâsık değildirler}. *Şüphesiz Allah* {onların iftira günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

Ensâr'dan Asım b. Adiy, Cuma günü hutbede bu iki âyeti okuyan Nebî'ye (s.a) dedi ki: "Allah için sana feda olayım. Eğer bizden bir adam karısının üzerinde başka bir adamı görecek olur da bunu açıklarsa, ona seksen celde vurulacak, Müslümanlar arasında şehâdeti ebediyen kabul olunmayacak, Müslümanlar ona fâsık diyecekler. Böyle bir durumda bir kimse nasıl dört şâhid bulabilsin?! Nasıl gidip dört şâhid arasın?! O zamana kadar adam işini bitirir." Bunun üzerine şu âyetler, –*Eşlerine* {zina} *isnad eden...* âyetinden, *Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir* âyetine kadar– nâzil oldu:

> 6. *Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayanların her birinin* {yani, kocanın} *şâhidliği dört defa: Kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir diye Allah adına şehâdet etmesidir.*

Azîz ve celîl olan Allah bir sonraki Cuma, Asım'ı bu belaya düçar kıldı. Şöyle ki: el-Aclan b. 'Amr b. 'Avfoğulları'ndan amcasının oğlu Uveymir el-Ensârî –ki amcasının kızıyla evliydi– onun yanına geldi. Hanımının amcasının oğlu Şerîk b. es-Sahma ile zina ettiği iftirasında bu-

lundu. Kadının dostu, kadının kocası ve kadının kendisi de 'Amr b. 'Avfoğulları'ndan olup, hepsi de Âsım'ın amcasının çocuklarıdır. Uveymir, “Ey Âsım! Ben Şerîk'i karımın üzerinde gördüm” dedi. Asım istircada bulunarak [innâ lillâh... diyerek] Nebî'nin (s.a) huzuruna varıp dedi ki:

— Ben sana, *Eşlerine zina isnad edip...* buyruğu hakkında sual sormuştum ya, işte benim akrabalarım hakkında bu durumla mübtelâ oldum.

Nebî (s.a) sordu:

— Ey Âsım! Bu nasıl oldu?

Asım cevab verdi:

— Amcamın oğlu yanıma geldi ve bana amcamızın oğlunu hanımının üzerinde bulduğunu söyledi.

Nebî (s.a) kocaya, kadının dostu olan erkeğe ve kadına haber gönderdi. Hepsi o'nun yanına geldi. Nebî (s.a) kadının kocası Uveymir'e sordu:

— Ey adam! Helâline ve amcanın kızına zina iftirasında bulunmak hususunda Allah'tan kork.

Adam dedi ki:

— Allah adına sana yemin ederek söylüyorum ki, ben o adamı bu kadının üzerinde gördüm ve bu kadın ondan hamiledir. Dört aydan beri ben ona yaklaşmış değilim.

Nebî (s.a) Ensâr'dan olan Kays kızı Havle'ye dedi ki:

— Be kadın, kocan ne diyor?

Kadın şöyle karşılık verdi:

— Allah adına yemin ederim ki, kıskançlığından ötürü yalan söylüyor. Andolsun benim onunla geceleyin uzun uzun konuştuğumu, gündüz de uzun boylu oturduğumu gördü, fakat bundan dolayı ben onun yüzünde menfi bir ifade görmedim ve bana da “Böyle bir şey yapma” demedi.

Nebî (s.a) kadının dostuna dedi ki:

— Be adam, amcanın oğlu ne söylüyor?

O da kadının söylediklerinin benzerini söyledi. Bunun üzerine Nebî (s.a), kocaya ve karısına dedi ki:

— İkiniz de kalkın ve Allah adına yemin edin.

Kadının kocası olan Uveymir b. Ümeyye Cuma günü ikindi namazından sonra minberin yanında ayağa kalkarak dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın –karısı Havle'yi kasdederek– zinakârdır ve gerçekten ben doğru söyleyenlerdenim.

Sonra ikinci defa şöyle dedi:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir. Ben Şerîk'i onun üzerinde gördüm ve şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Üçüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir ve o benden başka birisinden hamiledir. Şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Arkasından dördüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir. Dört aydan beri ben ona yaklaşmadım ve şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Sonra beşincisinde dedi ki:

— Eğer Uveymir (ben) bu söylediklerimde yalan söyleyenlerden isem Allah'ın laneti üzerime olsun.

7. *Beşincisinde de, eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti üzerime olsun diye şehâdet eder.*

Sonra Ensâr'dan Kays kızı Havle kocasının kalktığı yerde durup dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. Şüphesiz benim kocam yalancılardandır.

İkincisinde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. O, Şerîk'i üzerimde de görmüş değildir. Şüphesiz benim kocam yalancılardandır.

Üçüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim; ben ondan hamileyim ve şüphesiz o yalancılardandır.

Dördüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. Benim hakkımda şüpheyi gerektirecek bir şey görmediği gibi, bir hayasızlık da görmemiştir. Muhakkak benim kocam yalancılardandır.

Beşincisinde dedi ki:

— Eğer Uveymir sözünde sadık ise, Allah'ın gazabı Havle'nin üzerine olsun.

Bunun üzerine Nebî (s.a) onları birbirinden ayırdı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

8. *Kadının, "Billahi o muhakkak yalancılardandır" diye dört defa şâhidlik etmesi, o zevceden azabı* {bu şehâdeti yaptıktan sonra haddi} *savar* {yani, uzaklaştırır}.

9. *Beşincisinde de, Eğer o* {yani, kocası} *doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir.*

Kadının dostu, Habeşli siyahî bir kadının oğlu idi. Peygamber (s.a), "Kadın doğum yaptığında, çocuğunu yanıma getirmeden ona süt vermesin" dedi. Doğduğunda çocuğu Nebî'ye (s.a) getirdiler. Dostu olduğu iddia edilen adama çok benzediği görüldü. Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Eğer yapılan yeminler olmamış olsaydı, bu ikisi hakkında benim de bir uygulamam olurdu."

Lanetleşen karı-koca birbirlerinden ayrılırlar ve ebediyen bir araya gelemezler. Eğer kadın kocasının doğru söylediğini kabul ederse, lanetleşme yapılmaz. Kocası onunla gerdeğe girdikten sonra cima etmiş ise, kadın recm edilir ve kocası ona mirasçı olur. Eğer onunla cima etmemişse, kadına yüz celde vurulur ve onun karısı olarak kalmaya devam eder.

Şâyet koca lanetleşmeyi bitirmeden önce sözünden dönecek olursa, ona seksen celde vurulur ve (zina isnad ettiği kadın) karısı olarak kalmaya devam eder.

10. *Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *ve Allah gerçekten* {tevbe edenlerin tevbelerini kabul eden} *tevvâb ve* {sapasağlam mülaane hükmünü koyan} *hakîm olmasaydı?* {O takdirde hiç şüphesiz lanetleşenlerden kimin yalan söylediğini ortaya çıkartırdı}.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُوا
عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ
بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ
هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا
يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

11. *O olmadık iftirada bulunanlar* {yani, o yalanı söyleyenler} *sizden bir topluluktur...*

Gazaya çıkan Nebî (s.a), eşi Âişe bt. Ebû Bekr'i de yanına almıştı. Süleymoğulları'ndan Safvan b. el-Muattal da orduya ardçılık ediyordu. Nebî (s.a) geceleyin yol aldığında, Safvan sabaha kadar yerinde kalır, Müslümanların geride kalan eşyasını alır, karargaha götürür ve sahibine verirdi. Bir gece yola çıkılacağına dair nida edildi, Âişe (r.anha) da deve üzerindeki hevdecine bindi. Sonra konakladıkları yerde, bir süs eşyasını unuttuğunu hatırlayarak onu almak üzere hevdecinden indi, fakat deveyi yeden kişi bunu fark etmediği için deveyi kaldırarak orduyla birlikte yola koyuldu. Âişe (r.anha) düşürdüğü zînetini –ki bu altını da, gümüşü de, mücevheratı da bulunmayan zafar boncuğundan bir süs eşyası idi– bulup da geldiğinde, ordunun gitmiş olduğunu gör-

dü. Ağlayarak onun izinden yürümeye başladı. Safvan b. el-Muattal da konaklama yerinde sabahı ettikten sonra Nebî (s.a) ile ashabının izinden yola koyuldu ve yolda Âişe'yi (r.anha) yüzünü örtmüş, ağlarken gördü. Safvan sordu:

— Sen kimsin?

Âişe cevab verdi:

— Ben Âişe'yim.

Safvan istircada bulundu, devesinden indi ve sordu:

— Ey mü'minlerin annesi! Bu halin ne?

O da ona, durumu anlattı. Safvan, Âişe'yi (r.anha) devesine bindirip hareket etti.

Bu esnada konaklayan Nebî (s.a), Âişe'yi (r.anha) aradı, bulamayınca Allah'ın dilediği kadar bir süre yerlerinde beklediler. Sonra Safvan, Âişe'yi devesine bindirmiş olduğu halde geldi. Bunun üzerine 'Abdullâh b. Übey, Hassan b. Sâbit, Mıstah b. Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib b. 'Abdi Menâf ile 'Abdullâh b. Cahş el-Esedi'nin kız kardeşi Hanne bt. Cahş ona iftirada bulundu. İşte Allah bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

> *...Siz bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın* {çünkü siz hakkınızda söylenen eziyet verici sözlerden dolayı ecir alırsınız}. *Bilakis o sizin için* {işi sağlamca araştırmak ve öğüt almak ile emrolunduğunuzdan ötürü} *hayırlıdır. Onlardan her birinin kazandığı günah* {Âişe ile Savfan b. el-Muattal es-Sülemî hakkında daldığı kadarıyla} *kendisinindir. Aralarında sözün en büyüğünü söyleyene ise* {yani, bu olmadık iftirada bulunanlar arasında münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey'e –ki "Ne Âişe ondan temiz kurtulabildi, ne de o Âişe'den temiz kurtulabildi" diyendir–} *çok büyük* {yani, çok çetin} *bir azabı vardır.*

Bu âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki: Toplumda işlenen bir günahta bütün Müslümanlar için bir ibret vardır. Bu günah ile ilgili olarak bir fiil yapan, açık veya üstü kapalı bir söz söyleyen, onu beğenen yahut ondan hoşlanan kimse o günaha ortaktır. Sözün en büyüğünü söyleyen, yani günahı bizzat işleyen kimsenin ise Allah nezdinde günahı daha

büyüktür ve asıl sorgulanacak kişi odur. Müslümanlar arasında işlenen günahtan, tanık olduğu halde hoşlanmayan kişi tanık olmamış gibidir. Tanık olmadığı halde işlenen günahtan razı olan kimse ise tanık olan kişi gibidir.

Sonra Allah, Âişe (r.anha) hakkında söze dalanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

12. *Onu* {yani, Âişe ile Safvan hakkındaki iftirayı} *işittiğinizde, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar* {çünkü aralarında Cahş kızı Hanne de vardı}, *kendileri hakkında hayır zanda bulunmalı* {yani, bunu yalanlamalı} *değiller miydi?* {Onların böyle birşey yapmadıklarını düşünmeli ve} *"Bu apaçık bir iftiradır" demeli değiller miydi* {Niçin "Bu bir iftiradır, apaçık bir yalandır" demediler}?

Sonra Âişe'ye (r.anha) iftirada bulunanları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

13. *Buna dair* {yani, iftira hakkında} *dört şâhid getirmeli değiller miydi?* {Dört} *şâhid getiremediklerine göre onlar Allah nezdinde* {sözlerinde: Âişe'ye attıkları iftirada} *yalancıların ta kendileridir.*

14. *Eğer dünya ve âhirette Allah'ın size lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı, içine daldığınızdan ötürü* {yani, söylediğiniz iftiralar sebebiyle} *size elbette büyük bir azab* {yani, söylediklerinizden ötürü dünyada ve âhirette büyük bir ceza} *dokunurdu.*

Buyrukta takdim vardır.

15. *O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz* {yani, biriniz diğerinden nakledip rivâyet ediyordunuz}. *Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi* {yani, söylediğiniz iftiranın hakk olduğunu bilmeksizin} *ağızlarınızla* {yani, dillerinizle} *söylüyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyordunuz* {yani, bu iftiranın önemsiz bir günah olduğunu zannediyordunuz}. *Halbuki o Allah katında* {günahı itibariyle} *çok büyüktür.*

Sonra Allah Âişe'nin (r.anha) durumu hakkında ileri geri konuşanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

16. *Bu sözü* {yani, iftirayı} *işittiğinizde, "Böyle söz söylemek bize yakışmaz* {yani, "Bizim bu hususta konuşmamız gerekir"}. *Seni tenzih ederiz* {yani, niçin azîz ve celîl olan Rabbinizi isyandan tenzih etmediniz}, *bu* {söylenen sözler} *büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz* {yani, niçin Sa'd b. Mu'az'ın (r.a) dediği gibi demediniz; çünkü Sa'd, Âişe'nin durumu ile ilgili söylenenleri işitince, "Seni tenzih ederim, bu büyük bir iftiradır" demişti. Niçin siz de, "Seni tenzih ederiz, bu büyük bir iftiradır" demediniz}?

"Bühtan" [iftira], kişiyi şaşırtıp dehşete düşüren şey demektir. Dolayısıyla olmadık bir şeyi iftira ederek ya da başka bir yolla söylemektir.

Sonra Âişe'nin (r.anha) durumu hakkında ileri geri konuşanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِه۪ٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَش۪يعَ
الْفَاحِشَةُ فِي الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٠﴾

17. *Bunun gibisine* {yani, zina iftirası atmaya} *ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir, eğer mü'minler iseniz.*

18. *Allah size âyetleri* {yani, emirlerini} *açıklıyor. Allah alîmdir, hakîmdir.*

19. *Kuşku yok ki mü'minler arasında* {Safvan ile Âişe hakkında} *fuhşiyâtın* {yani, zinanın} *yayılmasını sevenlere* {yani, Âişe hakkında çıkan kötü dedikodulardan ötürü sevinenlere} *dünyada da, âhirette de* {cehennem ateşi ile} *can yakıcı bir azab vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

20. *Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı,* {Âişe hakkında söylediklerinizden ötürü sizi cezalandırırdı} *ve eğer Allah gerçekten raûf* {yani, size karşı şefkatli} *ve rahîm olmasaydı* {yani, sizi affederek merhametini göstermemiş ve böy-

lelikle Âişe'nin durumu sebebiyle sizi cezalandırmayı terk etmemiş olsaydı (elbette sizi cezalandırırdı)}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ
مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

21. *Ey îmân edenler! Şeytanın adımlarını* {yani, Âişe'ye iftirayı size süslü ve güzel göstermesini} *izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o, fuhşiyâtı* {yani, ma'siyet olan işleri} *ve münkeri* {yani, ma'rûf olmayan, uygun görülmeyen işleri} *emreder. Eğer Allah'ın üzerinizde lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyen tezekki etmezdi* {yani, hiç kimsenin hali düzelmezdi}. *Fakat Allah dilediğini tezkiye eder* {yani, ıslâh eder}. *Allah* {Âişe'nin sözlerini çok iyi işiten} *semîdir,* {onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

22. *Sizden fazilet sahibi* {yani, varlıklı olan kimseler} *ile* {rızık itibariyle} *bolluk içinde bulunanlar* {yani, Ebû Bekr es-Sıddîk} *yakın akrabalara* {yani, Mıstah b. Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib b. 'Abdi Menâf'a –ki teyzesinin oğludur; annesi de Ebû Cendel b. Nehşel kızı Esma'dır–} *ve miskinlere* {çünkü Mıstah fakir idi} *ve Allah yolunda hicret edenlere* {çünkü Mıstah Medine'ye hicret etmiş muhacirlerden idi} *infak etmemeye yemin etmesinler, af-*

fetsinler {yani, ilişmesinler} *ve görmezlikten gelsinler* {yani, Mıstah'ı bağışlayıversinler}. *Allah'ın size* {yani, ey Ebû Bekr, sana} *mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {mü'minlere karşı merhametli} *rahîmdir.*

Nebî (s.a) Ebû Bekr'e (r.a) şöyle dedi:

— Allah'ın sana mağfiret etmesini sevmez misin?

Ebû Bekr karşılık verdi:

— Elbette severim.

Allah Rasûlü dedi ki:

— O halde affet ve görmezlikten gel.

Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a) dedi ki:

- Affettim, görmezlikten geldim, bugünden sonra ondan hiçbir iyiliği esirgemeyeceğim. Bugünden önce ona ne veriyor idiysem, aynen vermeye devam edeceğim.

Çünkü Ebû Bekr (r.a), Âişe'den (r.anha) kötü bir şekilde söz etmesi üzerine ona bağış yapmayı kesmişti.

23. *Şüphesiz* {namus ve iffetlerini koruyan} *muhsan olan ve* {hayasızlıklardan} *haberi olmayan mü'min* {yani, tasdik eden} *kadınlara* {yani, Âişe'ye} *iftira edenlere, muhakkak dünyada ve âhirette lanet edilmiştir* {yani, dünyada seksen celde ile azaba uğratılmışlar, âhirette de cehennem ateşiyle azab olunacaklardır. –Âhirette azaba uğratılacak: cehennem ateşi ile azab edilecek kimse, 'Abdullâh b. Übey'dir; çünkü o bir münâfıktır–}. *Onlar için pek büyük bir azab da vardır.*

Sonra Nebî (s.a) 'Abdullâh b. Übey'e, Hassan b. Sâbit'e, Mıstah'a ve Cahş kızı Zeyneb'e, Âişe'ye (r.anha) iftiraları dolayısıyla seksener celde vurdurdu.

24. *O gün onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarını söyleyerek aleyhlerine şehâdet edeceklerdir.*

25. *O gün* {yani, âhirette} *Allah onlara hakk olan dînlerini eksiksiz verecektir* {yani, adaletle onları hesaba çekecek, onlara zulmedilmeyecektir} *ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğu-*

nu {yani, adaletinin açık ve seçik bir şekilde gerçekleştiğini} *bileceklerdir.*

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

26. *Habîsât* {yani, kötü sözler} *habîsler* {yani, Âişe'ye iftira eden erkek ve kadınlar} *için, habîsler de* {yani, Âişe'ye iftira eden erkek ve kadınlar da} *habîsât* {yani, kötü sözler} *içindir. Tayyibât* {yani, güzel sözler} *tayyibler* {yani, güzel erkek ve kadınlar} *için* {–Allah mü'min erkek ve kadınlar hakkında hayırlı zanda bulunan kimseleri kasdetmektedir–}, *tayyibler de* {yani, güzel erkek ve kadınlar da} *tayyibât* {yani, güzel sözlere} *içindir. İşte onlar, o müfterilerin dediklerinden uzak olanlardır* {yani, Âişe'ye iftira eden o iftiracıların söylediklerinden uzaktırlar: onlar kötü ve çirkin sözlerden beridirler}. *Onlar için bir mağfiret* {onların günahlarına bir bağışlanma} *ve kerîm bir rızık* {yani, cennette güzel bir rızık} *vardır.*

27. *Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere istînâs etmeden* {yani, izin almadan} *ve o ev halkına selâm vermeden girmeyin...*

İfadede bir takdim vardır, yani, izin almadan önce selâmla söze başlayın demektir. Çünkü onlar câhiliye döneminde birbirlerine, "Sabahın yahut akşamın canlı olsun" derlerdi. İşte bu âyet nâzil oluncaya kadar aralarındaki tahiyyeleri [selâmlaşmaları] böyle idi.

...Bu {selâm ve izin istemek}, *sizin için daha hayırlıdır* {yani, izinsiz girmekten daha iyidir}. *Olur ki* {selâm verip izin istemenin sizin için hayırlı olduğunu} *tezekkür edersiniz* {ve bu emri yerine getirirsiniz. Böylece içerdeki ev halkı da gereken şekilde tedbirlerini alırlar}.

فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فٖيهَا اَحَداً فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَاِنْ
قٖيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلٖيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ مَسْكُونَةٍ
فٖيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ
لِلْمُؤْمِنٖينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ
اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

28. *Eğer onların* {yani, evlerin} *içinde kimseyi bulamazsanız, size* {girmek için} *izin verilinceye kadar oralara girmeyin. Eğer size, "Geri gidin" denilirse geri dönüp gidin* {insanların kapıları önünde oturmayın, dikilmeyin –çünkü onların birtakım ihtiyaçları vardır–}. *Bu* {yani, dönmek} *sizin için* {onların kapılarında oturup dikilmekten} *daha temizdir. Allah sizin ne yaptığınızı* {yani, izinli ya da izinsiz girdiğinizi çok iyi bilen} *alîmdir.*

Sahiplerinin izni olmaksızın bir eve giren kimseye, onun amellerini yazan iki melek, "Yazık sana, hem isyan ettin, hem eziyet ettin" yani, "Allah'a karşı geldin, aile halkına da eziyet verdin" derler.

Evler hakkında selâm vermek ve izin istemek âyeti nâzil olunca Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) Nebî'ye (s.a), "Peki yollarda bulunan ve içinde hiç kimsenin bulunmadığı Mekke ile Medine ve Şam arasındaki evlerin [hanların] durumu nasıldır?" diye sordu. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

29. *Oturulmayan* {yani, içinde kimse kalmayan} *ve içlerinde size ait bir metâ* {yani, soğuktan, sıcaktan korunmak gibi birtakım faydalar} *bulunan evlere* {yani, han ve otellere} *girmenizde size bir günah* {yani, harec, sıkıntı} *yoktur. Allah açıkladıklarınızı* {yani, dillerinizle açığa vurduğunuzu} *da, gizlediğinizi de* {yani, kalblerinizde sakladığınızı da} *bilir.*

30. *Mümin erkeklere söyle: Gözlerini sakınsınlar* {yani, bakılması helâl olmayan şeylerin tümünden gözlerini korusunlar}...

Bu buyruktaki "min" [den] edatı bir sıladır.

...Ferclerini {fuhşiyâttan} *korusunlar. Böylesi* {yani, gözlerin sakınması ve fercin korunması} *onlar için daha temizdir* {yani, gözlerini sakınmamaktan ve ferclerini korumamaktan daha hayırlıdır}. *Şüphe yok ki Allah yaptıklarına* {yani, gözleriyle ve fercleriyle işlediklerinden haberdar olan} *habîrdir.*

Bu âyet ile bundan sonraki âyet, Mürşid kızı Esma hakkında inmiştir. Onun Hâriseoğulları arasında el-Vaal diye adlandırılan hurma ağaçları, bağı vardı. Kadınlar örtünmeksizin göğüslerinde, ayaklarında ve saçlarında bulunan zînetleri açarak o bağa giriyorlardı. Esma, "Bu ne kadar çirkin bir iştir" deyince, Allah şu buyrukları indirdi:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ
يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَائِهِنَّ اَوْ اٰبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖى
اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنٖى اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِعٖينَ غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
اَوِ الطِّفْلِ الَّذٖينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا
يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفٖينَ مِنْ زٖينَتِهِنَّ وَتُوبُوا
اِلَى اللّٰهِ جَمٖيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

31. *Mümin kadınlara söyle: Gözlerini sakınsınlar* {(yani, bakılması helâl olmayan şeylerin tümünden gözlerini korusunlar –buradaki "min" [den] edatı bir sıladır–)}, *ferclerini korusunlar. Dışarıda görünen kısmı* {yani, yüz, eller ve bilezik takılan yerler} *dışında süslerini* {yani, takılan bileklerini} *göstermesinler. Başörtülerini yakalarının* {yani, göğüslerinin} *üzerine indirsinler. Ziynetlerini göstermesinler* {yani, üzerlerinden cilbâbı kaldırmasınlar}. *Ancak zevclerine* {yani, kocalarına} *yahut babalarına yahut*

kocalarının babalarına yahut kendi oğullarına yahut kocalarının oğullarına yahut kendi kardeşlerine yahut kardeşlerinin oğullarına {göstermeleri müstesnâ} *yahut kendi kadınlarına* {yani, bütün mü'min kadınlara} *yahut sağ ellerinin mâlik olduklarına* {yani, cariyelerine} *yahut kadınlara meyli* {yani, ihtiyacı} *olmayan* {kocamış yaşlı, erkekliği olmayan, hayaları burulmuş kimselerle benzerlerinden} *tabi olanlara* {yani, kişinin köleleri dışında kendisiyle birlikte bulunup, arkasından giden bu kabilden kimselere} *yahut kadınların avret yerlerini henüz anlamayan* {yaşı küçük} *çocuklara müstesnâ* {yani, kadının bu âyette zikredilen kimselerin önünde üzerinden cilbâbı çıkarmasında ya da cilbâb ile örtünmemesinde bir sakınca yoktur}. *Gizledikleri zînetleri* {yani, halhalları} *bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar* {yani, ayaklarını bu şekilde hareket ettirmesinler}...

Çünkü ayağında halhal bulunan kadın, halhalın sesi duyulsun diye ayaklarını kasden yere vura vura yürürdü. İşte Allah'ın, *Ayaklarını yere vurmasınlar* buyruğu buna işaret ediyor.

...*Ey îmân edenler!* {Bu sûrede söz konusu edilen işlediğiniz günahlardan} *Allah'a topluca tevbe edin ki felâh bulasınız.*

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ
يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ
الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَالَّذِينَ
يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا
وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ
إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِههُّنَّ
فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

32. *İçinizden evli olmayanlar* {yani, erkek yahut kadın hür olan mü'min bekarlar} *ile köle ve cariyelerinizden sâlih olanları* {yani, mü'min köle ve cariyelerinizi} *evlendirin* {ki bu, gözü haramdan daha çok korur, ferci de daha iyi muhafaza eder}.

Sonra tekrar hürleri söz konusu ederek –buna göre âyette takdim vardır– şöyle buyurmaktadır:

> ...*Eğer onlar fakir* {yani, evlenecek kadar elleri bol değil} *ise Allah onları* {geniş olan} *lütfu ile zengin kılar* {yani, evlendikleri takdirde onlara bolluk verir}. *Allah* {bütün mahlukatının ihtiyaçlarını karşılayan} *vâsidir,* {onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

Ömer (r.a), "Evlenerek zengin olma yolunu aramayan kimselerden daha acizlerini görmedim" demiştir. O bununla, *Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar* buyruğunu kasdetmektedir.

> 33. *Nikâh* {yani, evlenebîlecek kadar genişlik} *bulamayanlar, Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye* {yani, rızık ihsan edip hür kadınlarla evlenebîlecek hale gelinceye} *kadar iffetlerini korusunlar* {yani, zinadan uzak dursunlar. –Bir diğer görüşe göre de, cariyelerle evlenerek bunu gerçekleştirsinler–}. *Sağ ellerinizin mâlik olduklarından* {yani, köleleriniz arasından} *sizden yazışma isteyenler ile mükâtebede bulunun. Eğer onlarda bir hayır* {yani, mal} *olduğunu bilirseniz...*

Âyet, Huveytıb b. 'Abdi'l-'Uzzâ ile onun kölesi Subeyh el-Kıbtî hakkında inmiştir. Şöyle ki: O efendisinden 100 dinar karşılığında mükatebe istemiş, daha sonra ondan 20 dinar indirmişti. O da bu miktarı ödeyip hürriyetine kavuşmuştu. Sonra Subeyh Huneyn günü isabet eden bir okla ölmüştü.

Sonra Allah, kölelikten kurtulmak isteyenlere yardımcı olmalarını şöylece emir buyurmaktadır:

> ...*Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin. Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken* {yani, hayasızlıktan uzak durarak iffetlerini korumak isterken} *dünya hayatının geçici metâını kazanmak için* {onların helâl olmayan kazançlarını ve zina yoluyla doğuracakları çocuklarını ele geçirmek maksadıyla} *onları biğâya* {yani, cariyelerinizi zinaya} *zorlamayın...*

Âyet, münâfık 'Abdullâh b. Übey ile cariyesi Umeyme, yine münâfık 'Abdullâh b. Nebtel ile cariyesi Umeyme'nin kızı olan Museyke hakkında inmiştir. Muaze, Erva, Amre ve Kuteyle de bunlardandı. Umeyme ve kızı Museyke Nebî'ye (s.a) gelerek, "Biz zinaya zorlanıyoruz" dediler.

Bunun üzerine Allah, *Cariyelerinizi biğâya zorlamayın* buyruğunu indirdi.

...*Kim onları* {zinaya} *zorlarsa, şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından dolayı* {–'Abdullâh b. Me'sûd'un kıraatinde "onların" anlamına gelecek lafız da vardır– günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhamet gösteren} *rahîmdir.* {Çünkü onlar zorlanmış kadınlardır}.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا
اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذ۪ينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٣٤﴾ اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِه۪
كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ ف۪ي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُض۪ٓيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣٥﴾ ف۪ي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ
وَيُذْكَرَ ف۪يهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ ف۪يهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾

34. *Andolsun ki Biz size açıklayıcı âyetler* {yani, helâle, harama, hadlere, emre ve nehye dair sûrenin başından bu âyete kadar açıklanan hükümler}, *sizden önce geçmiş olanlardan misaller* {yani, rasûllerini yalanlamış geçmiş ümmetlerin azabına dair sünnetler} *ve takvâ sahiblerine bir mev'iza* {yani, öğüt} *indirdik.*

35. *Allah göklerin ve yerin nûrudur* {yani, Allah göklerde ve yerde bulunanları doğru yola hidâyet edendir}...

Burada ifade tamam olmaktadır. Sonra Allah Nebî'nin (s.a) niteliklerini ve o'na dair verilen bir misali dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

...*Onun* {yani, Muhammed'in} *nûrunun misali* {yani, babası 'Abdu'l-Muttalib oğlu 'Abdullâh'ın sulbünde bulunduğu halde Muhammed'in nurunun misali}, *içinde kandil bulunan* {ve dı-

şarıya açık bir pencere türünden değil de, duvar içinde bu maksatla bırakılmış bir yuva olan} *bir kandil yuvasına benzer. O kandil de* {tam anlamıyla berrak} *bir cam içindedir...*

Burada "duvardaki boşluk"tan kasıt, Muhammed'in (s.a) babası 'Abdullâh'ın sulbü, "cam"dan kasıt Muhammed'in (s.a) bedenindeki îmândır. "Kandil"den maksat ise, Muhammed'in (s.a) bedenindeki îmândır. İşte, içindeki kandil, yuvasından dışarı çıktığında, artık o kandil yuvası kararır, ondaki aydınlık gider. Kandil yuvası, 'Abdullâh'a misaldir. Sonra cam, Muhammed'in (s.a) diğer nebîlerin kitablarındaki haline benzetilmiştir. Oldukça parlak bir yıldızın ışığı gibi apaçıktır. Söz konusu edilen bu parlak yıldız ise Venüs'tür. Bunun Jüpiter olduğu da söylenmiştir. Süryanice adı ise Berceres'dir.

...Mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur {yani, Muhammed, İbrahîm'den güzel bir itaatle tutuşturulmuştur; Muhammed o'nun zürriyetindendir}...

Mübarek ağaçtan kasıt, İbrahîm Halîlu'r-Rahmân'dır (s.a). İbrahîm'den (a.s), "zeytin ağacı" diye söz etmektedir ki bu da "güzel itaat" demektir.

...Doğuya da, batıya da nisbeti yoktur {yani, İbrahîm (a.s) Hıristiyanların yaptığı gibi doğuya doğru yönelerek de namaz kılmıyordu, Yahudilerin yaptığı gibi batıya dönerek de namaz kılmıyordu. Aksine o Ka'be'ye doğru dönerek namaz kılıyordu}. *Onun yağı, neredeyse kendisine ateş dokunmasa dahi aydınlık verecektir* {yani, İbrahîm'in ilmi neredeyse aydınlatacaktır}...

Ben Allah'ın, *Onun yağı, ...neredeyse aydınlık verecektir* buyruğu hakkında Ebû Sâlih'ten şunları söylediğini nakleden birisini işittim: "Muhammed (s.a) kendisine vahiy gelmeden önce bile neredeyse nübüvvete uygun konuşacaktı."

...Ona ateş değmese dahi {yani, o'na nübüvvet gelmemiş olsaydı bile o'nun yaptığı itaatler diğer nebîlerin itaatleriyle birlikte olacaktı}. *Nûr üstüne nurdur* {yani, Muhammed (s.a) bir nebînin: İbrahîm'in (a.s) sulbünden gelmiş bir nebîdir}. *Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder* {yani, Allah kullarından dilediklerini dînine hidâyet eder}...

Bu temsilde kandil yuvası ‘Abdullâh b. ‘Abdu'l-Muttalib'in, kandil îmânın, cam Muhammed'in (s.a) bedeninin, inci gibi parıldayan yıldız Muhammed'in (s.a) îmânının, mübârek ağaç da İbrahîm'in (a.s) misali gibidir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işarettir:

...Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi {çok iyi bilen} *alîmdir.*

36. *Allah'ın yükseltilmelerine* {yani, bina edilerek yüceltilmelerine –Cenâb-ı Hakk, Allah için yapılacak mescidlerin yükseltilip, imar edilmesini emretmektedir–} *ve içlerinde adının anılmasına* {yani, Allah'ın tevhîd edilmesine} *izin verdiği* {yani, emrettiği} *evlerdedir...*

Bunun bir benzeri de Bakara sûresindedir.[1]

...Onlarda sabah-akşam O'na tesbih ederler {yani, Allah için namaz kılarlar};...

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ
الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ
اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

37. *...bir takım erler...*

Bu buyruktaki sabah ve akşam anlamındaki lafızlarda takdim vardır.[2]

Sonra Allah bu erlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

---

1 Bakara, 2/203. âyete işaret etmektedir.

2 Yani, –dil kuralları açısından– “ricâl” [erler] kelimesinin daha önce gelmesi gerektiğine işaret ediyor. “Takdim ve tehir vardır” ifadeleri ile, genellikle bu gibi önceliklere ya da sonralıklara işaret etmektedir. (Çeviren)

...Kendilerini bir ticaret {yani, alım} *ve bir bey'* {yani, satım} *Allah'ı zikretmekten* {yani, farz namazdan}, *namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymaz...*

Sonra Allah onların durumlarını şöylece haber vermektedir:

...Onlar kalblerin tekallub edeceği {yani, göğüslerdeki yerlerinden oynayıp, gırtlaklarına, hançerelerine dayanacağı} *ve gözlerin* {değişerek} *mavileşeceği [moraracağı] bir günden korkarlar.*

38. *Çünkü Allah onları işlediklerinin en güzeli ile* {yani, en iyi hayırların karşılığını vererek} *mükâfaatlandıracak.* {Birtakım günahları da bulunduğu halde onlar dolayısıyla kendilerini cezalandırmayacak} *ve onlara fazlından* {amellerinin karşılıklarından başka, daha} *fazlasını verecektir. Allah dilediğine hesabsız rızık verir.*

Cenâb-ı Hakk'ın, *Allah dilediğine hesabsız rızık verir* buyruğu şu demektir: Benim üzerimde Beni hesaba çekecek bir hükümdar yoktur. Hükümdar sadece Benim, dolayısıyla dilediğim kimseye hesabsız rızık veririm, kimsenin Beni hesaba çekeceğinden korkmam.

39. {Allah'ın tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olanların* {kötü} *amelleri*{nin misali}, *dümdüz çöldeki bir serab* {yani, dümdüz bir arazide güneş sıcağında görülen serab} *gibidir. Susamış olan kimse onu su zanneder* {ve ona ulaşmaya çalışır. O suyu elde edebileceğini sanır}. *Nihâyet onun yanına gelince* {yani, ona varınca}, *bir şey olmadığını görür...*

İşte kâfir de Kıyâmet Günü ameline ulaştığı vakit amelinin kendisine hiçbir fayda sağlamadığını görecek, çünkü o bu amellerini îmânsız işlemişti. Nitekim susamış olan bir kimse serabın yanına varınca, onun hiçbir şey olmadığını görür, ona ulaşınca da susuzluktan ölür. Kâfir de bu şekilde Kıyâmet Günü susuz kimsenin seraba ulaşınca helâk oluşu gibi helâk olacaktır.

...Halbuki kendisi onun {yani, amelinin} *yanında Allah'ı bulmuştur* {yani, Allah'ın kendisini gözetlemiş olduğunu anlayacaktır}. *O da hemen onun hesabını ona tamamen öder* {yani, Allah ona amelinin karşılığını verir ve ona zulmetmez}. *Allah hesabı çok çabuk görendir.*

Sanki olup bitmişçesine onu hesab ile korkutmaktadır.

Âyet, Şeybe b. Rabî'a b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf hakkında inmiştir. O câhiliye döneminde bir dîn arayışında olup, sufr[3] giyerdi. Fakat İslâm gelince kâfir oldu.

Sonra Allah Şeybe ile onun îmânı inkâr edişine bir başka örnek vererek şöyle buyurmaktadır:

أَوْ كَظُلُمَاتٍ
فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ
لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ
ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَاءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِن بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَن مَّن يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

40. *Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir...*

Çünkü denizin derinliği arttıkça karanlığı da artar. Karanlıklardan kasıt ise, kâfirin içinde bulunduğu küfür karanlığıdır. Derin denizden kasıt da, kâfirin kalbidir.

...Onu {yani, suyun üstünü} *bir dalga örter...*

---

3 *Sufr* [sarı şeyler, sarı elbiseler] kelimesinin burada tutarlı bir anlam ifade etmediği kanaatindeyiz. Muhtemelen bu kelime "suf" [yün] kelimesinin yanlış yazılması veya yanlış okunması neticesinde bu hale gelmiştir. Ayrıca âyetle ilgili rivâyetlerin yer aldığı Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ı ve Suyûtî'nin *ed-Durru'l-Mensur*'u gibi eserlerde bu âyetin Mukâtil'in belirttiği gibi Şeybe b. Rabî'a hakkında indiğine dair bir rivâyet de tesbit edemedik. (Çeviren)

Sonra bu dalga gider, arkasından birinci dalganın yerine bir başka dalga gelir. İşte Yüce Allah'ın, *Onu bir dalga örter* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Onu da üstünden bir dalga kaplar, onların üzerlerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar* {yani, dalganın karanlığı, gecenin karanlığı, denizin karanlığı, bulutların karanlığı; üst üste yığılmış karanlıklar. –İşte kâfirin kalbi de bu şekilde karanlık bir bedende, karanlık bir göğüste yer alır; îmân nûrunu göremez–}. {Nitekim böyle bir denizde bulunan bir kimse} *elini çıkarsa neredeyse* {suyun karanlıklarında} *onu dahi göremeyecektir* {yani, hiçbir şey göremediği gibi, elini bile göremez}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

> ...*Allah kime nur vermemişse* {yani, îmâna hidâyet eylememişse}, *onun nûru* {yani, hidâyeti} *olmaz.*

Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir buyruğu, "elini görmeye dahi yaklaşamayacaktır" demektir, ki "O hedefi isabet ettirmesi bir tarafa, ona yakın bile atış yapamamıştır" demeye benzer.

> 41. *Görmedin* {yani, bilmedin} *mi ki göklerde* {bulunan melekler} *ve yerde olanlar* {yani, insanların ve cinlerin mü'minleri} *ile* {kanatlarını} *saf saf dizilen kuşlar Allah'ı tesbih ederler* {yani, anarlar}. *Onların* {yani, göklerde ve yerde bulunanların} *her biri kendi salâtını ve tesbihini bilir* {yani, melekler de, cinlerden ve insanlardan îmân edenler de salât ve tesbihini bilir: insanların ve cinlerin kâfirleri dışındaki bütün yaratılmışlar kendi dilleriyle O'nu anarlar}. *Allah onların yaptıklarını* {çok iyi bilen} *alîmdir.*

> 42. *Göklerle yerin mülkü Allah'ındır ve* {âhirette} *dönüş yalnız Allah'adır.*

> 43. *Görmez* {yani, bilmez} *misin ki Allah bir bulut sürer. Sonra aralarını birleştirir,* {onların bir kısmını bir kısmına katar}. *Sonra onu üst üste yığar* {yani, biri diğerinin arkasından yükletilmişçesine parçalar haline sokar: bulutların üst üste yığılmasından sonra onları birbirlerine katar} *da yağmurun aralarından çıktığını görürsün* {yani, yağmurun bulutların arasından çıktığı-

nı görürsün}. *Ve gökten içinde dolu bulunan bazı dağlardan dolu indirir de onu* {doluyu} *dilediğine isabet ettirir* {de onların ekinlerine, meyvelerine zarar verir}. *Onu dilediğinden de uzak tutar* {da onların ekinine ve meyvesine zarar vermez}. *Onun şimşeğinin parıltısı nerdeyse gözleri alıverecek.*

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾
وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى بَطْنِه۪ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰٓى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْد۪ي
مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَر۪يقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا
اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٧﴾ وَاِذَا دُعُٓوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ اِذَا فَر۪يقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾

44. *Allah gece ve gündüzü evirip çevirir* {yani, gece ve gündüzü değiştirip durur; geceyi getirirken, gündüzü alır götürür, gündüzü getirirken, geceyi alır götürür}. *Şüphesiz ki bunda* {yani, söz konusu edilen ilahî sanatlarda} *basiret sahibleri* {yani, Allah'ın emirleri hususunda açık basirete sahib olan kimseler} *için bir ibret vardır.*

45. *Allah her bir dâbbeyi [bütün canlıları] sudan yarattı. Onların bazısı* {yani, haşerât} *karnı üzerinde yürür, bazısı* {yani, insanlar, cinler ve kuşlar} *iki ayak üzerinde yürür, bazısı* {yani, binek hayvanları, en'âm [sağmal hayvanlar], yabanî hayvanlar ve yırtıcı hayvanlar} *da dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Muhakkak Allah her şeye* {yani, her şeyi yaratmaya güç yetiren} *kadirdir.*

46. *Andolsun ki Biz* {içinde emirler ve nehiyler bulunan} *açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini sırat-ı müstakime* {yani, dosdoğru olan bir dîne: İslâm'a –ki İslâm dışındaki dînler müstakim değildir–} *hidâyet eyler.*

47. *"Biz Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve Rasûl'e* {yani, Muhammed'e, Muhammed'in (s.a) Allah tarafından gönderildiğine} *îmân* {yani, tasdik} *ve* {sözlerine} *itaat ettik" derler.*

Âyet, münâfık Bişr hakkında inmiştir.

...Sonra da onlardan bir kısmı {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân ettikten sonra onlardan bir kesim} *geri dönerler* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaatten yüz çevirirler}. *Onlar* {yani, Bişr} *mü'min değillerdir.*

Sonra onun durumunu şöylece haber vermektedir:

48. *Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne çağırıldıklarında onlardan* {yani, münâfıklardan} *bir kısmı* {Nebî'den (s.a)} *yüz çevirir* {Ka'b b. el-Eşref'e yönelir}.

Yahudilerden bir kişi ile Bişr arasında bir anlaşmazlık vardı. Yahudi Bişr'i Nebî'nin (s.a) hakemliğine, Bişr'de onu Ka'b b. el-Eşref'in hakemliğine müracaat etmeye çağırdı. Bişr, "Muhammed bize haksızlık yapar" dedi.

وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ
قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا
سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾
وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا
طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

49. *Eğer hakk kendilerinin* {yani, münâfık olan Bişr'in} *ise, o'na iz'ân ile* {yani, Nebî'ye (s.a) itaatle ve hızlıca} *giderler.*

50. *Acaba kalblerinde bir hastalık mı* {yani, küfür mü} *vardır bunların yoksa şüpheye mi düştüler* {yani, Kur'ân hakkında şüp-

he ve tereddüt mü ediyorlar} *yoksa Allah ve O'nun Rasûlü kendilerine haksızlık yapar* {yani, zulmeder} *diye mi korkuyorlar? Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir.*

Sonra Allah îmânlarında doğru ve samimi olanların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

51. *Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne davet olunduklarında* {yani, Allah'ın kitabına ve O'nun Rasûlü'nün (s.a) emrine çağırıldıklarında}, *mü'minlerin sözleri ancak,* "{Nebî'nin (s.a) sözünü} *işittik ve* {emrine} *itaat ettik" demekten ibarettir. İşte bunlar felâha ulaşanların [başarıya ulaşanların/umduklarına nâüil olanların] ta kendileridir.*

52. *Kim* {hüküm ile ilgili hususlarda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat eder,* {işlediği günahlar hususunda da} A*llah'a karşı haşyet duyar ve O'na karşı* {yani, Allah'a karşı bundan böyle} *takvâlı olur* {yani, O'na itaatsizlik ve isyan etmez} *ise, işte onlar fevz bulanlardır* {yani, cehennem ateşinden selâmette olup kurtuluşa erenlerdir}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ münâfıkların, Nebî'nin (s.a) hükmünden hoşlanmadıklarını beyan ettikten sonra o'nun huzuruna gelerek şöyle dediler: "Allah'a yemin olsun ki, eğer bize mallarımızı, topraklarımızı ve kadınlarımızı terk etmemizi dahi emredecek olsan, onları terk ederiz. Biz mi senin hükmüne razı olmuyoruz?" Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebî'ye (s.a), onların yaptıkları yeminle ilgili olarak şu buyrukları indirdi:

53. *Andolsun ki* {ey Nebî, o münâfıklar} *sen onlara emredersen, muhakkak* {yurtlarından ve mallarından vazgeçerek} *çıkacaklarına dair var güçleriyle Allah adına yemin ettiler* {–Allah adına yemin eden kimse, var gücüyle yemin etmiş demektir–}. *De ki: "Yemin etmeyin,* {sizden istenen} *ma'rûf bir itaattir* {yani, Nebî'ye (s.a) güzel bir şekilde itaat etmektir}. *Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan* {yani, îmân ve şirk türünden işlediklerinizden} {haberdar olan} *habîrdir."*

Sonra Allah Teâlâ, Kendisi'ne ve Rasûlü'ne (s.a) itaat etmelerini emrederek buyuruyor ki:

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ
وَعَلَيْكُم مَّا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا
الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ
أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

54. *De ki:* "{Size verilen emirler hususunda} *Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz* {yani, onlara itaati kabul etmeyecek olursanız}, *o'na düşen* {yani, Nebî'nin (s.a) görevi} *ancak o'na yükletilendir. Size düşen de size yükletilendir* {yani, Muhammed'in (s.a) görevi, emrolunduğu şekilde risâleti tebliğ etmektir. Sizin göreviniz de Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat etmektir}. *Ona* {yani, Nebî'ye (s.a)} *itaat ederseniz,* {sapıklıktan kurtularak} *hidâyet bulursunuz. Rasûl'e düşen apaçık tebliğden başkası değildir"*{yani, eğer o'na karşı gelecek olursanız Rasûlümüz Muhammed'e (s.a) düşen apaçık tebliğden başkası değildir: o'nun vazifesi yalnızca tebliğ etmek ve açıklamaktır}.

55. *Allah içinizden îmân edip, sâlih ameller işleyenlere şunu va'd etti:...*

Mekke kâfirlerinin Hudeybiye yılı Müslümanları umre yapmaktan engellemeleri üzerine Müslümanlar, "Keşke Allah bize Mekke'yi fethetmeyi nasib etse de oraya güvenlik içerisinde girsek" demişlerdi. Allah onların bu sözlerini [du'alarını] duydu [kabul etti] ve, *Allah içinizden îmân edip, sâlih amel işleyenlere şunu va'd etti* buyruklarını indirdi.

...Onlardan öncekileri {yani, İsrâîloğulları'nı ve başkalarını} *halife yaptığı gibi, andolsun ki onları da muhakkak arzda* {yani, Mekke topraklarında} *halife kılacaktır...*

Allah bu buyruğuyla, Mekke kâfirlerini helâk ettikten sonra onları halife yapacağını va'd etmektedir.

...Kendileri için beğenip seçtiği dînlerini {yani, İslâm'ı} *onlar için iktidar yapacak* {yani, İslâm dînini yaygınlaştıracak}, *önceki korkularını* {yani, Mekke kâfirlerinden yana hissettikleri korkuyu} *güvene çevirecektir* {yani, kimseden korkmayacaklardır}. *Onlar Bana hiçbir şeyi* {yani, uydurma ilahlardan hiç birini} *ortak koşmaksızın ibadet etsinler* {yani, Beni tevhîd etsinler}. *Bundan* {yani, arzda onlara iktidar verilmesinden} *sonra artık kim kâfir olursa, onlar fâsıkların* {yani, isyankârların} *ta kendileridir.*

56. *Salâtı ikame edin* {yani, namazı eksiksiz kılın}, *zekâtı verin ve* {emrettiği hususlarda} *Rasûl'e itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız* {da azaba uğratılmayasınız}.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوٰيهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ
وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ
الْعِشَاءِ ۚ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ
جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

57. *Sakın* {Mekke halkından} *kâfir olanların yeryüzünde aciz bırakacaklarını* {yani, Allah'ın elinden kurtulacaklarını} *sanma.* {Allah onlara mutlaka küfürlerinin cezasını verecektir}. *Onların varacağı yer ateştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!*

58. *Ey îmân edenler! Sağ ellerinizin sahib olduğu* {köleler ve cariyeler her zaman evlerinizde} *sizden izin istesinler...*

Âyet, Esma bt. Ebî Mürşid hakkında inmiştir. O şöyle demişti: "Başkaları kadın ve erkeğin yanına giriyorlar. O vakitte aynı yorganın altın-

da bulunuyor olabilirler ve giren çıkandan haberleri olmayabilir" demişti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

> *...ve sizden baliğ olmayanlar* {yani, hür çocuklar} *da üç vakitte* {izin istesinler: –çünkü söz konusu bu vakitler, habersiz olunabilecek ve başkalarının görmesi arzu edilemeyen hallerde bulunulabilecek zamanlardır–}.[4] *Sabah namazından önce, öğle vaktinde* {yani, günün ortasında} *elbisesiz olabileceğiniz vakit ve yatsı namazından sonra, ki bunlar sizin üç avretinizdir* {yani, bu vakitler gaflet ve gayret[5] vakitleridir}. *Bunlardan* {yani, bu üç avret [elbisesiz olabileceğiniz] zamanlarından} *sonra* {ey mü'minler: ev sahibleri} *size de, onlara da* {yani, hizmetçiler ile küçük çocuklara da} *bir vebal yoktur. Onlar üzerinize tavvâftırlar* {yani, gece-gündüz yanlarınıza girip çıkan, girip çıkmak için sizden izin istemeyen kimselerdir}. *Her biriniz bu şekilde birbirinizin yanına girer çıkarsınız. Allah âyetleri* {yani, izin istemeye dair emir ve nehyini} *size böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir* {ve bundan dolayı da bu âyetteki izin isteme hükümlerini koymuştur}.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا
اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

> 59. *Sizden olan* {hür} *çocuklar da baliğ olduklarında, kendilerinden öncekilerin* {yani, kişinin yaşça büyük çocukları ve akra-

---

4 "Başkasının görmesi arzu edilemeyecek haller" diye tercüme ettiğimiz *ğayruhu* kelimesinin, bu bağlamda bir manası olmadığından, sonundaki "he" harfinin iki noktalı yuvarlak "te" olma ihtimalini düşünerek, önceki iki kelime ile birlikte "gaflet ve gayret zamanları", yani, giren-çıkandan habersiz kalınabilecek ve kıskançlık sebebiyle başkalarının görmesi istenilmeyecek zamanlar anlamına geldiğini tercih ediyoruz. (Çeviren)

5 Bir önceki nota bakınız. (Çeviren)

balarının –bir görüşe göre de kölelerin–} *izin istedikleri gibi izin istesinler. Allah size âyetlerini* {yani, emrini} *böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir* {ve bu nedenle de çocukların ergenlik yaşına geldiklerinde üç avretin [elbisesiz, ihtiyatsız olunabilecek üz zamanın] dışında da izin isteme hükmünü koymuştur}.

60. *Nikâh* {yani, evlenme} *ümidi kalmayan* {yani, hayızdan kesilen} *oturmuş kadınlar* {yani, yaşlandığından ötürü hayız görmeyen, yaşı büyük kadınlar} *için zînetlerini göstermeksizin elbiselerini* {yani, himarın üstündeki cilbâblarını –İbn Me'sûd'un kıraatinde "elbiselerinin bir kısmını" anlamındadır–} *bırakmakta onlar üzerine vebal yoktur.* {Fakat bu cilbâbı üzerine almamakla zînetini: süs eşyalarını göstermek amacında olmamalıdır}. *Bununla beraber iffet etmeleri* {yani, cilbâblarını bırakmamaları} *onlar için* {cilbâblarını bırakmaktan} *hayırlıdır. Allah semîdir, alîmdir.*

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ
وَلَا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ
أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُمْ
مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا
جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. *A'mâ/kör üzerine harec yoktur, topal üzerine harec yoktur, hasta üzerine harec yoktur* {yani, onlarla birlikte yemek yemekte bir vebal yoktur}...

Buyruk Ensâr hakkında inmiştir. Şöyle ki: *Zulümle yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş yemiş olurlar. Onlar ya-*

kında alevli bir ateşe de gireceklerdir (Nisâ, 4/10) âyeti ile, *Ey îmân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin* (en-Nisâ, 4/29) âyeti nâzil olunca Ensâr, "Medine'de, yemekten daha değerli bir mal yoktur" dediler ve a'mâ, topal ve hasta ile birlikte yemek yemediler. Çünkü a'mâ yemeği görmüyor, topalın kalabalığa girme takati bulunmuyor, hasta da sağlıklı kimsenin yiyebildiği gibi yemek yiyemiyordu. Onlardan biri arkadaşlarını, akrabalarını, candan sevdiklerini yemeğe davet eder, fakat diğeri "Bu yemeği benden daha çok muhtaç olana yedir. Çünkü ben insanların mallarını bâtıl yollarla yemek istemiyorum. Yemek ise malların en üstünüdür" derdi. Bunun üzerine Allah, *A'mâ için bir harec yoktur* diye başlayan buyruğu indirdi.

> *...Kendi evlerinizden veya babalarınızın evlerinden veya analarınızın evlerinden veya kardeşlerinizin evlerinden veya kız kardeşlerinizin evlerinden veya amcalarınızın evlerinden veya halalarınızın evlerinden veya dayılarınızın evlerinden veya teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin {yani, hazinelerinin anahtarlarını elinde bulundurduğunuz kimselerin: kölelerinizin ve cariyelerinizin} evlerinden veya dostlarınızın evlerinden veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde bir sakınca yoktur* {çünkü herkesin belli bir ölçüde yemek yemesi söz konusudur}...

"Dostlarınızın" buyruğu, Mâlik b. Zeyd hakkında inmiştir. Onun dostu olan el-Hâris b. Amr gazaya çıkmış ve ailesine, malına ve çocuklarına bakmak üzere Mâlik'i vekil bırakmıştı. Geri döndüğünde Mâlik'in oldukça güçsüz ve takatsiz kaldığını görüp "Sana ne oldu? diye sorunca, o, "Yanımda hiçbir şey yoktu. Senin malından bir şey yemek de bana helâl olmazdı" cevabını verdi.

> *...Topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de günah yoktur...*

Çünkü onlar ayrı ayrı yemek yiyorlar, topluca yemek yemelerinin günah olduğunu düşünüyorlardı. Allah ise, *Topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir günah yoktur* buyurmaktadır. Leys b. Bekroğulları'ndan herhangi bir kimse, kendisiyle birlikte yemek yiyecek birisi bulmadıkça veya açlık sebebiyle büsbütün takatsiz kalmadıkça yemek yemezdi. Tek başına yemek yemekten çekindiği için harbesini yere diker ve üzerine bir örtü bırakırdı. İslâm gelince de aynı şeyi yaptılar. Müslümanlar yolculuk-

lara çıkınca onlardan bir gurub bir araya gelir, nafakalarını ve yemeklerini bir yerde toplardı. Onlardan birisi görülmediğinde arkadaşları, günah olur korkusuyla geri dönünceye kadar yemek yemezlerdi. Bunun üzerine, *Sizin için* {eğer topluluk halinde iseniz} *topluca yahut* {dağınık iseniz} *ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur* buyruğu nâzil oldu.

...*Ne zaman ki* {Müslümanlara ait} *evlere girerseniz, kendinize Allah tarafından mübârek* {çünkü selâm verene ecir vardır. İşte bereket budur} *ve pek hoş* {bir hasene} *olmak üzere selâm verin* {yani, birbirinize: sizinle aynı dînden olanlara selâm verin}. *Allah size akledesiniz diye âyetleri* {yani, yemek ve selâm hususundaki emrini} *böyle açıklıyor.*

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ
جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ
فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ
عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ
يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

62. *Müminler ancak Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden kimselerdir.* {Aynı zamanda onlar} *câmi' [kuşatıcı, kapsayıcı] bir emr* {yani, Allah'a itaat olan bir iş} *için o'nunla* {yani, Nebî (s.a) ile} *birlikte bulunduklarında, o'ndan izin almadıkça* {Nebî'nin (s.a) yanından ayrılıp} *gitmezler. Şüphe yok ki senden izin isteyenler, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân edenlerdir. Bazı işleri için* {yani, kendilerini ilgilendiren bazı hususlar için} *senden izin istediklerinde onlardan* {yani, mü'minlerden} *kime istersen izin ver...*

Âyet, Ömer b. el-Hattâb (r.a) hakkında Tebuk gazvesi sırasında in-

miştir. Şöyle ki: O Nebî'den (s.a), ailesinin yanına dönmek ve münâfıkların ne dediklerini öğrenmek için izin istemişti. Nebî (s.a) de kendisine, "Geri dönebîlirsin. Allah'a yemin ederim ki sen münâfık değilsin" demişti. Çünkü o, münâfıkların ne dediklerini öğrenmek istiyordu. Münâfıklar Ömer b. Hattâb'ın (r.a) döndüğünü işitince şöyle dediler: "Muhammed'e ne oluyor ki, arkadaşları o'ndan izin isteyince onlara izin veriyor, biz izin isteyince bize izin vermiyor. Lât'a yemin ederiz ki o'nun adaletli davrandığını görmüyoruz. Halbuki o adaleti sağlamak için geldiğini iddia ediyor."[6]

> *...ve onlar* {yani, mü'minler} *için Allah'tan mağfiret iste. Muhakkak Allah gafûrdur, rahîmdir.*

> 63. *Peygamber'e çağırmanız, aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi olmasın* {yani, birbirinizi "Ey filan", "Ey filanın oğlu" diye adıyla çağırdığınız gibi adıyla hitab ederek "Ey Muhammed", "Ey 'Abdullâh'ın oğlu" diye Nebî'yi (s.a) çağırmayın. Aksine o'nu tazim edin, onu teşrif edin. "Ey Allah'ın Rasûlü", "Ey Allah'ın Nebîsi" diye çağırın}...

Bunun bir benzeri de, Hucurât sûresindedir.[7]

> *...Aranızda, birbirinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri muhakkak Allah bilir...*

Münâfıklar, câmi' [Allah'a itaat olan] bir iş üzere Allah Rasûlü ile birlikte bulunduklarında Nebî'nin (s.a) Cuma günü söyledikleri ve anlattıkları onlara ağır gelir, bundan dolayı –Nebî'ye (s.a) görünmemek için– mescidden çıkıncaya kadar birilerinin veya direklerin arkasına sığınarak sıvışır giderlerdi ve ayrıca o'na adıyla "Ey Muhammed", "Ey 'Abdullâh'ın oğlu" diye de hitab ederlerdi. Bunun üzerine, *Aranızda, birbirinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri muhakkak Allah bilir* buyruğu nâzil oldu ve Allah onları cezası ile korkutmak üzere de şöyle buyurdu:

---

6 Elimizdeki kaynaklarda böyle bir nüzul sebebi tesbit edemediğimiz gibi, Ömer b. el-Hattâb'ın Tebuk gazvesinden dönmek için izin istediğini ve döndüğünü belirten herhangi bir rivâyet de tesbit edemedik. (Çeviren)

7 Hucurât, 49/2 âyetine işaret etmektedir.

...Artık O'nun {yani, Allah'ın} *emrine muhalefet edenler, kendilerine bir fitnenin* {yani, küfrün} *isabet etmesinden yahut elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabın kendilerine isabet etmesinden çekinsinler* {yani, dünyada öldürülmek azabından korksunlar}.

Sonra Allah, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

64. *Dikkat edin! Şüphe yok ki göklerle yerde olanlar* {yani, bütün yaratılmışlar} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler}. *O sizin* {îmân yahut münâfıklık hallerinden} *neyin üzerinde olduğunuzu çok iyi bilir.* {Âhirette} *O'na* {yani, Allah'a} *döndürülecekleri gün, onlara* {hayır ya da şerr olsun} *neler yaptıklarını haber verecektir. Allah* {amellerinize dair her şeyi çok iyi bilen} *bir alîmdir.*

25. FURKÂN SÛRESİ

Mekkî olan Furkân sûresi, Kûfîyyûna göre 77 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾
وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ
وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ
مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِنْ هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ
فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kuluna furkânı* {yani, kulu Muhammed'e şüphelerden kurtaran Kur'ân'ı} *indiren ne mübârektir;...*

Bize Ebû Ca'fer Muhammed b. Hanî tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım el-Huseyn b. 'Avn tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih el-Huzeyl b. Habîb ez-Zeydanî tahdis edip dedi: Bize Mukâtil b. Süleymân Allah'ın "Tebâreke" buyruğu hakkında şunları anlattı: "Tebâreke" lafzı, "bereket"den itteale vezninde bir kelimedir.

...ta ki {Muhammed (s.a) Kur'ân ile} *âlemlere* {yani, insanlara ve cinlere} *bir nezîr olsun diye.*

Bunun bir benzeri de, *Âlemlerin rabbi* (el-Fâtiha, 1/2) buyruğudur.

Sonra azîz ve celîl olan Rabb, zâtını, onların şirk koşmalarına karşı tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

2. *Ki göklerin ve yerin mülkü* {bir ve tek olarak} *yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir...*

Çünkü Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur"; Hıristiyanlar da, "Mesih Allah'ın oğludur" diyorlardı.

...Mülkünde {meleklerden} *bir ortağı da yoktur...*

Çünkü Arablar, "Şüphesiz Allah'ın meleklerden bir ortağı vardır" diyor, onlara ibâdet ediyorlardı. Allah onların yalan söylediklerini ifade etmektedir.

Bunun bir benzeri de İsrâ sûresinin sonlarındadır.[1]

...Her şeyi yaratan, onu gerektiği gibi takdir edendir {yani, yaratması gerektiği şekilde yaratandır}.

3. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *Allah'ı bırakıp* {Lât'ı ve 'Uzzâ'yı ibâdet ettikleri} *ilâhlar edindiler. Bunlar hiçbir şey* {yani, sinek ya da bir başka birşey} *yaratamazlar. Onlar yaratılırlar* {yani, uydurma ilâhlar hiçbir şey yaratamazlar, kendileri yaratılmışlardır. Elleriyle onları yontuyor, sonra ibâdet ediyorlar}...

Benzeri buyruklar Meryem, Yâ-Sîn ve Ahkâf sûrelerinde de geçmektedir.

Sonra Allah sahte ilâhların durumunu şöylece haber vermektedir:

...Kendi kendilerine bile bir zarar ve bir fayda veremezler {yani, bu sahte ilâhlar kötülük yapmak isteyenlere karşı kendilerini koruyamazlar, kendilerine bir fayda celbedemezler}. {Kimseyi} *öldürmeye, diriltmeye* {yani, bu ilâhlar herhangi bir kimseye hayat vermeye} *ve ölümden sonra tekrar can vermeye* {yani, ölüleri diriltmeye} *güçleri yetmez.* {O halde sizler bu kabilden hiçbir şeye güç yetiremeyen varlıklara nasıl ibâdet eder de bütün bunları yapan Rabbinize ibâdeti terk edersiniz?}

4. *Kâfirler dediler ki: "Bu ancak o'nun uydurduğu bir yalandır"...*

'Abdu'd-Darroğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris, "Bu Kur'ân ancak Muhammed'in (s.a) kendiliğinden uydurduğu bir yalandan ibarettir" demişti. Sonra da, "Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir" demiş, bununla da Ehl-i Kitab'tan olan Huveytıb b. 'Abdu'l-'Uzzâ'nın azadlısı Addas'ı, en-Nadir b. el-Hadramî'nin kölesi Yesar'ı ve

---

1 İsrâ, 17/111 âyetine işâret etmektedir.

Amir b. el-Hadramî'nin azadlısı Cebr'i kasdetmişti. Bu azadlı köle Yahudi iken Müslüman olmuştu.

...*Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular* {yani, onlar, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu, Kur'ân'ın Allah tarafından gelmediğini, onu Muhammed'in (s.a) uydurduğunu iddia etmekle şirk koşmuş ve yalan söylemişlerdir}.

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا
فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا
مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ
لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَىٰ
إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ
الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٨﴾ انظُرْ كَيْفَ
ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾
تَبَارَكَ الَّذِي إِن شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّن ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَل لَّكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

5. *Ve dediler* {yani, en-Nadr dedi} *ki: "Bu öncekilerin esâtîridir* {yani, Kur'ân Rüstem ve İsfendiyar gibilerine dair anlatılan sözlerdir [hikayelerdir]}. {Muhammed} *onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır"* {yani, bu üç kişi Muhammed'e, günün iki tarafı olan sabah ve akşam bunları öğretmektedir}.

6. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Onu göklerde ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir"...*

Çünkü onlar Mekke'de iken gizlice, "*Bu ancak sizin gibi bir beşer değil midir.* {O da sizin gibi bir insan evladıdır. Hatta o bir sihirbazdır.}

Siz görüp dururken büyüyü kabule nasıl yanaşırsınız..." (el-Enbiyâ, 21/3-4) demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *De ki: "Onu göklerle ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir"* buyruğunu indirdi.

...*"Muhakkak ki O,* {onların azablarını erteleyen} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmeyen} *rahîmdir."*

7. *Ve şöyle dediler: "Bu* {Muhammed} *nasıl bir rasûldür?! Yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Ona, kendisi ile birlikte nezir olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi* {yani, Muhammed'in getirdiklerini tasdik eden bir rasûlün de gelmesi gerekmez miydi}?!...

8. ...*"Yahut o'na bir hazine bırakılmalı* {yani, semâdan bir servet indirilip onu aramızda paylaştırmalı} *ya da kendisinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?"...*

Bu, Kureyş'ten olan en-Nadr b. el-Hâris, 'Abdullâh b. Ümeyye ve Nevfel b. Huveylid'in sözüdür.

...*Zâlimler* {yani, sözü edilen bu kimseler}, *"Siz ancak büyülenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *bir adama uyuyorsunuz" dediler.*

Allah, Nebî (s.a) hakkında söyledikleri, "O yemek yiyor, çarşı pazarlarda dolaşıyor" sözleri hakkında, *Bizim senden* {yani, Muhammed'den} *önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı* (el-Furkân, 25/20) buyruğunu indirdi. Onların, "Muhammed büyülenmiştir" sözleri ile ilgili olarak da şu buyruklar nâzil oldu:

9. *Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirdiler* {yani, senin bir büyücü olduğunu iddia ederken onların eşyayı nasıl nitelendirdikleri üzerinde bir düşün}. *Bu sebeble* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düştüler. Artık onlar hiçbir yol bulamazlar* {yani, senin büyücü olduğuna dair söyledikleri sözleri için bir çıkış ve bundan bir kurtuluş bulamazlar}.

"Ona bir hazine bırakılmalı yahut kendisinden yiyeceği bir bahçesi bulunmalı değil mi?" sözleri ile ilgili olarak da şanı yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

10. *Dilerse sana bunlardan* {yani, dünyadaki hazineden ve bağ-bahçeden daha üstün olmak üzere âhirette} *daha hayırlı, altından* {yani, aralarında} *ırmaklar akan bahçeler verecek olan ve senin için köşkler* {yani, cennette yüksek evler} *verecek olan Allah ne mübârektir!*

Allah'ın "köşkler" (kasr'ın çoğulu kusr) demesinin sebebi, Kureyşlilerin çamurdan yapılmış evlere bu ismi vermeleridir.

11. *Fakat onlar Sâ'ati* {yani, kıyâmeti} *yalanladılar...*

Nebî (s.a) kendilerine ba'sı [ölümden sonra dirilişi] haber vermiş, fakat onlar onu yalanlamışlardır.

...Sâ'ati yalanlayan kimselere de Biz bir saîr {yani, şiddetli alevle yanan bir ateş} *hazırladık.*

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾
وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا
كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي
هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ
يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِن
مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

12. *Onları* {o alevli ateş olan cehennem} *uzaktan* {yani, yüz yıllık bir mesafeden} *görünce, onun büyük bir öfkesini ve zefirini* {yani, onlar, onun aşırı öfkesinden ötürü, anırmasının sonuna doğru eşeğin çıkardığı sesin bir benzerini} *işiteceklerdir.*

13. *Onlar elleri boyunlarında* {şeytanlarla birlikte demir zincirlere

vurulmuş halde} *bağlanıp onun dar bir yerine* {yani, mızrağın arka kısmına yerleştirilen ve arka kısmının içine girdiği demirin darlığı kadar dar olan bir yerine} *atıldıklarında, orada "Subûr" diye feryad ederler* {yani, o vakit "Veyl" [yetiş ey ölüm] diye yalvaracaklardır}.

Cehennem bekçileri de onlara şöyle diyecektir:

14. *Bugün bir defa subûr* {yani, veyl [yetiş ey ölüm]} *değil, birçok kere subûr temenni edin* {yani, veylin [ölümün] gelmesini isteyin. (Faydası olmayacaktır), çünkü azabınız ebedî olacaktır}.

15. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Acaba bu mu* {yani, sözü edilen ateş azabı mı} *hayırlıdır, yoksa takvâ sahiblerine va'dolunan ebedilik cenneti mi* {yani, kesintisi olmayan, sonu gelmeyen cennet mi}? {Güzel amelleri dolayısıyla cennet} *onlar için bir mükâfaat ve bir masîrdir* {yani, dönüş yeridir}.

16. *Orada onlar için –kendileri de orada* {ölmeksizin} *ebedî kalmak üzere– diledikleri her şey vardır. Bu, Rabbinin* {dünyada iken verdiği ve} *yerine getirmesi istenen bir va'didir* {yani, âhirette takvâ sahibleri O'ndan dünyada iken kendilerine va'd ettiğini gerçekleştirmesini isteyeceklerdir, ki O'nun va'd ettiği cennettir}.

17. *Onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve Allah'tan başka ibâdet ettiklerini* {yani, melekleri} *haşr edeceği* {yani, bir araya getirip toplayacağı} *gün,* {meleklere} *der ki: "Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız* {yani, kendinize ibâdet etmelerini onlara siz mi emrettiniz}, *yoksa kendileri mi yolu şaşırdılar"* {yani, kendileri mi hidâyeti bulamadılar}?

Melekler bundan uzak olduklarını belirtirler.

18. *Derler ki: "Sübhânek* {yani, şanı yüce Allah ile birlikte başka ilâhlar olmasından Seni tenzih ederiz}. *Senden başkalarını velîler edinmek bize yaraşmaz* {yani, bizim Senden başka bir velî edinmemiz olacak şey değildir. Bizim velîmiz onlar değil, Sensin}. *Fakat Sen onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve* {onlardan önce de} *babalarını metâlandırdın. Sonunda zikri* {yani, Kur'ân'a îmân etmeyi} *unuttular* {yani, terk ettiler} *ve helâk olan bir kavim oldular."*

Allah Mekke kâfirlerine hitaben şöyle buyuracaktır:

فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا
نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَا
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

19. *İşte* {melekler} *söylediklerinizde* {yani, onların size, kendilerine ibâdet etmenizi emrettikleri iddianızda} *sizi yalanladılar. Artık* {üzerinizdeki azabı} *ne defedebilirsiniz, ne de* {başkalarından} *yardıma güç yetirebilirsiniz.*[2] *Sizden kim zulmederse* {yani, dünyada Allah'a ortak koşup şirk üzere ölürse} *ona* {âhirette} *büyük* {yani, çok şiddetli, çetin} *bir azab tattırırız.*

Nitekim İsrâ sûresindeki, *Ve siz büyük* {yani, oldukça şiddetli, aşırı} *bir şekilde büyükleneceksiniz* (el-İsrâ, 4) buyruğu da bunu andırmaktadır.

20. *Senden önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı...*

Çünkü Mekke kâfirleri, Nebî'nin (s.a) yemek yemesini, çarşı ve pazarlarda dolaşmasını yadırgamışlardı.

...Biz bazınızı bazınıza {yani, sizi birbirinize} *bir fitne kıldık* {yani, birbirinizle sınadık}...

Ebû Zerr el-Gıfârî (r.a), ‘Abdullâh b. Mes‘ûd, ‘Ammâr b. Yâsir, Suhayb, Bilâl, Habbab b. el-Eret ile Âmir b. el-Hadramî'nin azadlısı Cebr, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim, en-Nemir b. Kasıt, Âmir b. Fuheyre, Mihca’ b. ‘Abdullâh ve benzeri fakirler Müslüman olunca, Ebû Cehl, Ümeyye, Velîd, ‘Ukbe ve Suheyl ile Kureyş'ten olan ve alay eden kimse-

---

2 Merhum Mukâtil'in, âyette yer alan ve kâfirlere hitab kipine uygun olarak gelen lafzı *testetiûne* değil, *yestetiûne* diye okuduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu son kısmı kâfirlere hitab olarak değil, melekler hakkında bir değerlendirme olarak şöyle tefsir etmiştir: “Melekler sizden azabı geri çeviremezler ve sizin azab görmenizi de engelleyemezler.” (Çeviren)

ler olarak tanınanlar, "Şu Muhammed'e, bizim azadlılarımızdan, yardımcılarımızdan ve her kabilenin ayak takımından uyanlara bir bakın" diyerek onları küçümsemişlerdi. Bunun üzerine Allah Arablardan ve azadlılardan olan bu fakirlere şöyle hitab etti:

> ...*Bakalım* {eziyetlere ve alaylara karşı} *sabredecek misiniz? Rabbin basîrdir* {yani, sizin sabrınızı görendir}.

Onlar da sabrettiler ve tahammülsüzlük göstermediler. Bunun üzerine Allah haklarında şu buyrukları indirdi: *İşte Ben onları* {Kureyş kâfirlerinin eziyetlerine, işkencelerine, alaylarına} *sabretmelerine karşılık mükâfaatlandırdım. Onlar fevz bulanlardır* {yani, azabtan kurtulanlardır}. (Mü'minûn, 23/111)

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ
أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾
يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ
حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا
﴿٢٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

> 21. *Bizimle karşılaşacaklarını ümit etmeyenler* {yani, ölümden sonra dirilmekten çekinmeyenler}...

Buyruk, 'Abdullâh b. Ümeyye, el-Velîd b. el-Muğîre, Mikrez b. Havs b. el-Ahnef, 'Amr b. 'Abdullâh b. Ebî Kays el-Amiri ve Yağid b. Amir b. Hişâm hakkında inmiştir.

> ...*dediler ki: "Bize melekler indirilmeli* {ve onlar bize rasûl olmalı} *yahut Rabbimizi görmeli* {ve bizzat Kendisi senin bir rasûl olduğunu bize haber verip bunu O'ndan duymalı} *değil miydik?"...*

Ancak Allah bunu şöyle cevablandırmaktadır:

> *...Andolsun ki onlar kendi kendilerine büyüklendiler. Azgınlıkta çok ileri gittiler* {yani, onlar "Rabbimizi görmeli değil miydik?" derken çok ileri bir şekilde hadlerini aşarak olmadık sözler söylediler}.

Çünkü büyüklenmenin neticesi söylenecek sözler bu türden olabilir.

> 22. *Melekleri görecekleri gün, işte o günde mücrimlere müjde olmayacaktır...*

Mekke kâfirleri kabirlerinden çıktıklarında hafaza melekleri kendilerine, "Ey mücrimler! –es-Secde sûresinde mü'minlere verileceği belirtilen müjde gibi– sizin Bizi göreceğiniz vakit, size herhangi bir müjdenin verilmesi yasak mı yasaktır" diyecekler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade etmektedir:

> *...ve* {hafaza melekleri kâfirlere}, *"Hicran, mahcûran"* {yani, "Ey mücrimler! Mü'minler gibi, size müjde verilmesi kesinlikle yasaktır} *diyeceklerdir.*

> 23. *İşledikleri amellere yöneldik* {yani, amellerinin yanına vardık} *da onu havaya saçılmış toz zerrecikleri haline* {yani, bineklerin toynaklarından yükselen toza benzer bir hale} *getirdik.*

> 24. *O gün cennetliklerin karar kılacakları* {yani, cennette konaklayacakları} *yer çok hayırlı ve kaylûle yapacakları* {yani, gün ortası dinlenecekleri} *yer* {kâfirlerin dinlenmeye çekilecekleri yerden} *çok daha güzeldir.*

Çünkü onların hesabları hafifletilecek, sonra da hesaba çekildikleri aynı günde, dünya günlerinden yarım günlük bir süre sonra cennete girecekler, canlarının çektikleri her türlü ikram ve lütuflara nail olacaklardır. Allah'ın, *Onların kaylule yapacakları yer daha güzeldir* ifadesi, "kâfirlerin dinlenmeye çekilecekleri yerden daha güzeldir" demektedir. Çünkü günahlarının arzı bitirildikten sonra cehennemden çıkacak bir alev kâfirleri kuşatacaktır. İşte, *Etrafını saran duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır* (el-Kehf, 18/29) buyruğu da bunu anlatmaktadır. Sonra cehennemde siyah gölgeli bir duman çıkacak; etraflarını çeviren bu ateş suru içerisinde iken bu duman üzerle-

rinden üç kola ayrılacak ve onlar etraflarını saran ateşin sıcağının etkisi ile bu dumanın gölgesine çekilmeye çalışacaklar. Ancak aşırı sıcaktan dolayı mideleri bulanacak, başları dönecek, aşırı sıkıntı ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu ise azabın en hafif halidir. Bu gölge altında dinlenme ve istirahat söz konusu olmayacak bir şekilde kaylule yapacaklardır. İşte cehennem ehlinin (dinlenmek için gün ortası) kaylûleri bu olacaktır. Sonra kitleler halinde cehenneme gireceklerdir.

25. *O gün* {yedi} *gök, bulutlarla yarılacak* {yani, gökler, bulutların üzerinden yarılacaklar},...

Yüce Rabbin ve meleklerin inmesinden ötürü bulutlar o sırada sis gibi beyaz olacaktır. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...melekler de {yarılması halinde semâdan arza} *ardı arkasına* {insanları ve cinleri hesaba çekmek için} *indirileceklerdir.*

Allah Bakara sûresinde de, *Onlar, buluttan gölgeler içinde Allah'ın... kendilerine gelivermesinden... başkasını mı bekliyorlar?* (el-Bakara, 2/210) buyurulmaktadır.

26. *O gün hakk mülk* {yalnız} *Rahmân'ın olacaktır.* {Oysa bugün (dünyada) kâfirler emri hususunda O'na karşı gelmektedir}. *O gün kâfirlere çok zordur* {yani, Kıyâmet Günü'nün şiddeti ve zorlukları dolayısıyla o gündeki çeşitli konumlar onlara çok ağır ve zor gelecektir}. {Müminlere ise en kısa süren bir namaz gibi çok kolay gelecektir}.

27. *O gün zâlim* {pişmanlıktan ötürü} *ellerini ısırıp der* {yani, temenni eder} *ki: "Keşke Peygamber'le birlikte* {hidâyete doğru giden} *bir yol tutmuş olsaydım"...*

Kasdedilen zâlim kişi 'Ukbe b. Ebî Muayt b. 'Amr b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf'dır. Çünkü o, Nebî (s.a) ve ashâbı ile birlikte çokça oturup kalkardı. Onun arkadaşı olan Ümeyye b. Halef el-Cumahî ona dedi ki:

— Ey 'Ukbe! Benim görüşüme göre sen dîninden vazgeçtin ve bu adamın {–Nebî'yi (s.a)– kasdediyor} sözlerini kabule yanaştın.

'Ukbe şöyle karşılık verdi:

— Hayır, böyle bir şey yapmadım.

Bunun üzerine Ümeyye ona şöyle dedi:

— Kavminin ve aşiretinin kendilerinden ayrılmadığını iyice anlaması için Muhammed'in yüzüne tükürünceye ve o'ndan uzak olduğunu ilan edinceye kadar seni görmek bana haram olsun.

‘Ukbe de bunları yaptı. Bunun üzerine Allah ‘Ukbe b. Ebî Muayt hakkında, *O gün zâlim ellerini ısırıp “Keşke Peygamber'le birlikte bir yol tutmuş olsaydım” der* buyruğunu indirdi.

يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي
اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

28. ...*“Veyl bana!* {diyerek veyl [ölmek] için du‘a eder}. *Keşke filanı* {yani, Ümeyye'yi} *dost edinmeseydim* {keşke filanı: Ümeyye b. Halef'i dinlemeseydim, ona itaat etmeseydim}...

Nebî (s.a) onu Bedir günü öldürmüştü. ‘Ukbe'yi ise Ensâr'dan Asım b. Ebi'l-Eflah Rasûlullah'ın emri ile ölüme terkederek öldürmüştü. Bedir günü Kureyşli esirlerden sadece o ve en-Nadr b. el-Hâris öldürülmüştü.

‘Ukbe şöyle diyecek:

29. ...*“Andolsun ki bana geldikten sonra* {yani, bana gelince} *beni zikirden* {yani, Kur’ân'a îmân etmekten} *o saptırdı”* {yani, geri çevirdi}. *Zaten şeytan* {âhirette} *insanı* {yani, ‘Ukbe'yi} *yardımsız bırakır* {yani, ondan uzak olduğunu, onunla bir ilişkisinin bulunmadığını ilan eder}.

Yine ‘Ukbe b. Ebi Muayt ile Ümeyye b. Halef hakkında, *O gün dostlar birbirlerine düşmandır* (ez-Zuhruf, 43/67) âyeti de nâzil olmuştur.

30. *Rasûl, “Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim* {yani, Kureyşliler} *bu Kur’ân'ı hecr etti”* {yani, Kur’ân'a îmânı terk ettiler. Böylece Kur’ân'dan uzaklaştılar}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

31. *İşte böylece Biz her nebîye mücrimlerden düşmanlar kıldık* {yani, bu sana ağır gelmesin, çünkü senden önceki bütün nebîler de bu şekilde kavimleri tarafından yalanlanmışlardır}...

Âyet, sadece Ebû Cehl hakkında inmiştir.

...{Dînine iletip} *hidâyet veren ve nasîr* {başkalarına karşı koruyucu} *olarak Rabbin sana yeter* {yani, kimse Allah'tan daha çok hidâyet veremez ve O'ndan daha iyi koruyamaz}.

32. *Kâfirler dediler ki: “Bu Kur’ân o'na,* {Mûsâ ve Îsâ'nın getirdikleri kitablar gibi} *topluca bir defada indirilmeli değil miydi?”...*

Allah onlara şöylece cevab vermektedir:

...Biz onunla kalbine sebat verelim {yani, Kur’ân'ı kalbine iyice yerleştirelim} *diye böyle yaptık ve onu tam anlamıyla tertil ettik* {yani, onu birtakım âyetler halinde kısım kısım indirdik}.

Allah'ın, *Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur’ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım inzâl ettik* (İsrâ, 17/106) buyruğu da bunu ifade ediyor.

33. *Onlar sana* {yani, seninle mücadele ve tartışmak için} *bir mesel getirdikleri her seferinde...*

Bu buyrukla onların, “Bu Kur’ân o'na topluca bir defada indirilmeli değil miydi?” sözlerine ve Kur’ân'da söz konusu edilen Nebî (s.a) ile tartışmak için ileri sürdükleri benzeri iddialarına işârette bulunmaktadır. Allah onların bu sözlerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

...muhakkak ki sana {tartışmada kendilerini susturabileceğin şekilde} *hakkı ve daha güzel bir tefsiri* {yani, açıklamayı} *getirmişizdir* {de sen bununla onların iddialarını çürütmüşsün}.

Sonra Allah onların âhirette kalacakları yeri haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ
الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

34. *Yüzleri üzere cehenneme haşr olunacaklar, işte onlar, yerleri en kötü ve yolları en sapık olan* {yani, mü'minlerin aksine dünyada hidâyet yolunu şaşıran, tutturamayan} *kimselerdir.*

35. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik. Onunla beraber kardeşi Hârûn'u da vezir* {yani, o'na yardımcı} *yaptık.*

Burada ifade tamam olmaktadır. Arkasından Allah Muhammed'e (s.a) haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

36. *"Âyetlerimizi* {yani, dokuz mucizeyi} *yalanlayan o kavme* {yani, Mısır halkına} *gidin" dedik. Sonunda Biz onları tümden helâk ettik* {yani, gönderdiğimiz azab ile yok ettik: suda boğduk}.

37. *Nûh kavmi rasûlleri* {yani, sadece Nûh'u} *yalanlayınca, Biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir âyet* {yani, kendilerinden sonra geleceklere bir ibret} *kıldık. Zâlimler için de elîm* {yani, çok acıklı} *bir azab hazırlamışızdır.*

38. *'Âd'ı, Semûd'u, Ashâb-ı Ress'i* {yani, Şam [Suriye] topraklarında bulunan Antakya'daki kuyu sahiblerini –ki Yâ-Sîn sûresinde söz konusu edilmişlerdir–} *ve bunların* {yani, 'Âd ile Ress ashâbının} *arasında bir çok kavimleri de* {helâk ettik}.

39. *Her birine meseller verdik ve onların hepsini* {azab ile} *mahv ve helâk ettik.*

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى
الْقَرْيَةِ الَّت۪ٓي اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِۜ اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَاۚ
بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُوراً ﴿٤٠﴾ وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَتَّخِذُونَكَ
اِلَّا هُزُواًۜ اَهٰذَا الَّذ۪ي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولاً ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَٓا اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَاۜ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
ح۪ينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَب۪يلاً ﴿٤٢﴾ اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
اِلٰهَهُ هَوٰيهُۜ اَفَاَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَك۪يلاًۙ ﴿٤٣﴾

40. *Muhakkak onlar* {taşlar ile} *belâ yağmuruna tutulan beldeye* {yani, Lût (a.s) kasabasına} *uğramışlardır* {–ki onlara yağdırılan taşların her birinin büyüklüğü bir insan kadardı–}. *Acaba bunlar orayı görmediler mi?* {Niye ibret almıyorlar?} *Hayır, onlar nüşûr* {yani, ölümden sonra dirilişi} *ümit etmezler* {yani, ondan korkmazlar}.

Bunun bir benzeri de, *...ve nüşûr* {yani, diriliş} *yalnız O'nadır* (el-Mülk, 67/15) buyruğudur.

41. *Onlar* {ey Nebî} *seni gördüklerinde mutlaka, "Allah'ın rasûl olarak gönderdiği bu mudur?" diye seni alaya alırlar.*

Âyet, Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun– hakkında inmiştir. Sonra Ebû Cehl'in şöyle dediği bildirilmektedir:

42. *"Eğer* {ibâdet etmek hususunda} *üzerlerine sabır* {yani, sebat} *göstermeseydik az kalsın bizi ilâhlarımızdan* {yani, onlara ibâdet etmekten} *saptıracaktı"* {yani, ayağımızı kaydıracak, uzaklaştıracaktı, bizi kendi dînine sokacaktı}...

Şanı yüce ve mübârek olan Allah şöyle buyurmaktadır:

...Yakında {âhirette} *azabı gördüklerinde, yolca kimin daha dalâlette olduğunu* {yani, hidâyet yolunu kimin: kendilerinin mi mü'minler mi kaybettiğini} *bileceklerdir.*

43. *Hevâsını ilâhı edinen kimseyi gördün mü?...*

el-Hâris b. Kays es-Sehmî bir şeyi sevmiş ve ona ibâdet etmişti.

...{Ey Muhammed!} *O kimseye sen mi vekîl* {yani, söz geçiren} *olacaksın* {yani, sen hidâyet ve dalâlet ile ilgili ilâhî meşiyeti değiştirmek mi istiyorsun}?

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ
بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ
لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾

44. *Sen onların çoğunu* {hidâyete kulak verip} *dinleyen ve* {hidâyeti} *akleden kimseler mi sanırsın?...*

Sonra Allah onları davarlara benzeterek şöyle buyurmaktadır:

...*Onlar ancak* {yemek, içmek ve âhirete iltifat etmemek cihetiyle} *hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha sapıktırlar* {yani, hayvanlardan da daha çok yollarını şaşırmış, kaybetmişlerdir. - Çünkü hayvanlar Rabb'lerini tanır ve O'nu anarlar; Mekke kâfirleri ise Rabb'lerini tanımaz, tevhîd etmezler}.

45. *Rabbinin* {sabah tan yerinin doğuşundan güneşin doğuşuna kadar} *gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın? Dileseydi onu hareketsiz kılardı* {yani, dileseydi Allah gölgeyi devamlı kılar ve Kıyâmet Günü'ne kadar bırakırdı}. *Sonra güneşi ona* {yani, gölgeye} *delil kıldık* {yani, güneş arkasından gelir, onu geriletir ve nihâyet gölgenin tamamını izale eder}.

46. *Sonra onu* {yani, gölgeyi} *yavaş yavaş* {yani, azar azar} *Kendimize çektik.*

47. *Geceyi sizin için bir elbise* {yani, rahat edip dinleneceğiniz bir zaman}, *uykuyu da sübât* {yani, insanın adeta bir ölü gibi akletme-

yerek hareketsiz kaldığı bir vakit} *kılan O'dur. O gündüzü bir nüşûr* {yani, insanların rızık aramak için etrafa yayıldıkları zaman} *kıldı.*

48. *Ve O rüzgârları rahmetinin* {yağmurun} *önünde müjdeci* {yani, bulutları yağmur müjdesi getiren olarak} *gönderendir ve gökten* {mü'minler için} *tertemiz bir su* {yani, yağmur} *indirdik.*

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ
كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا
فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلٰى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾

49. *Onun* {yani, yağmur} *ile ölü* {yani, bitki olmayan} *bir beldeyi canlandıralım.* {o beldede bulunan} *yarattığımız nice hayvanatı* {ve yine o beldedeki} *pek çok insanı onunla* {yani, rüzgârların sürüklediği o bulutlardaki yağmur ile} *sulayalım diye.*

50. *Andolsun Biz onu onlar* {yani, yağmuru insanlar} *arasında* {ilâhî sanat üzerinde} *tezekkür etsinler* {yani, Allah'ın vahdâniyeti hakkında ibret alarak O'nu tevhîd etsinler} *diye evirip çevirdik* {yani, bazan bu beldeye, bazan şu beldeye yağdırdık ki tezekkür etsinler}. *Halbuki insanların çoğu küfr* {yani, Allah'ın nimetlerini inkâr} *etmekten başka bir yol izlemediler.*

51. *Eğer dileseydik* {ey Muhammed, senin zamanında} *her karyede elbette bir nezîr* {yani, rasûl} *gönderirdik.* {Fakat Biz seni bütün karyelere [şehirlere] bir rasûl olarak gönderdik ve sana bu özellikli görevi verdik.}

52. *O halde kâfirlere* {yani, seni atalarının dînine davet eden Mekke kâfirlerine} *itaat etme ve onlara karşı bununla* {yani, Kur'ân ile} *büyük* {yani, çetin bir} *cihad yap!*

53. *İki denizi* {yani, tuzlu suyu, tatlı suyun üzerine} *salıveren O'dur. Bu tatlı mı tatlı* {yani, hoş ve güzel içimli}, *bu ise tuzlu ve acıdır* {yani, aşırı tuzlu olduğundan dolayı acı bir tadı vardır}. *İkisi arasında da bir berzah* {yani, ecel} *ve hicren mahcûran kıldı* {yani, görülmeyen bir hicab [perde] var etti. Birbirlerine karışmazlar ve tatlı suyun da tadı bozulmaz}.

54. *Ve O, sudan* {yani, nutfeden} *bir beşer* {yani, insan} *yaratan, onu* {yani, insanı} *bir neseb ve bir sıhr yapandır...*

Neseb yoluyla akrabalar; anneler, kızlar, halalar, teyzeler, erkek kardeşin kızları ve kız kardeşin kızları olmak üzere yedi türdür. Sıhr yoluyla akrabalar ise; süt anne, süt kız kardeş, eşlerin anneleri, kendileri ile gerdeğe girilen eşlerin başka kocadan olma üvey baba himayesindeki kızları, –ki eğer onların anneleriyle gerdeğe girilmemiş ise, o kızlarla evlenme hususunda bir vebal yoktur– ve oğulların eşleri olmak üzere beş tür kadındır.

...Rabbin {dilediğini yerine getirebilecek olan} *kadirdir.*

55. *Halbuki onlar* {Allah'ı bırakıp kendilerine ibâdet ettikleri takdirde âhirette} *kendilerine fayda ve* {ibâdet etmedikleri takdirde dünyada} *bir zarar veremeyen şeylere* {yani, meleklere} *ibâdet ederler. Kâfir* {yani, Ebû Cehl} *Rabbine karşı* {müşriklere, Allah'ı tevhîd etmemeleri için} *yardımcı olandır.*

56. *Biz seni ancak* {cennet ile} *bir müjdeleyici ve* {cehennem ateşine karşı uyaran} *bir nezîr olmak üzere gönderdik.*

57. *Deki: "Ona* {yani, îmâna} *karşılık sizden ücret istemem. Ancak Rabbine doğru yol tutan* {yani, O'na itaat yolunda gitmek isteyen} *kimseler müstesnâ.*

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ
بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ
خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ
أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ
فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾

58. *Asla ölmez, hayy olana tevekkül et...*

Bu buyruk, Nebî'nin (s.a) atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine inmiştir.

...ve O'nu hamdiyle {yani, Rabbini hamd ile} *tesbih et* {yani, emri gereği zikret}. *Kullarının* {yani, Mekke kâfirlerinin} *günahlarından haberdar olarak O yeter* {yani, kulların günahlarını Allah'tan daha iyi kimse bilemez}.

Arkasından şanı yüce ve mübârek olan zatının azametine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

59. *O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan, sonra* {yani, bundan önce} *arş üzerine istiva edendir, Rahmândır. Sen bunu* {ey Muhammed soracağın kim ise} *bir bilene sor.*

60. *Onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *"Rahmân'a secde edin" denildiğinde,...*

Çünkü Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Muhammed! Eğer sen şiiri bilen birisi isen biz de senin bu durumunu takdir ederiz.

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Şiir başka bir şeydir, benim size okuduklarım azîz ve celîl olan Rahmân'ın sözüdür.

Ebû Cehl de şöyle dedi:

— Peki peki Allah'a yemin ederiz ki, o olsa olsa Yemame'deki Rahmân'ın [Müseylimetu'l-Kezzab'ın] sözüdür. Sana o öğretiyor.

Nebî (s.a) şu cevabı verdi:

— Rahmân semâda olan Allah'tır. Cibrîl (a.s) da O'nun nezdinden geliyor.

Ebû Cehl şöyle dedi:

— Ey Gâliboğulları! Ebû Kebşe'nin oğluna karşı benim yapacaklarımdan beni mazur görmeyecek misiniz? O Rabbinin bir ve tek olduğunu iddia ediyor, diğer taraftan "Bana Allah öğretiyor", "Bana Rahmân öğretiyor" diyor. Siz bu ikisinin iki ayrı ilâh olduğunu bilmiyor musunuz?

Bunun üzerine el-Velîd b. el-Muğîre, 'Utbe ve 'Ukbe şöyle dediler:

— Bizim bildiğimiz, Allah ile Rahmân'ın iki ayrı isim olduğudur. Allah'ın kim olduğunu biliyoruz; gördüğümüz her şeyi yaratan O'dur. Rahmân'a gelince, onun Müseylimetu'l-Kezzab'tan başka birisi olduğunu bilmiyoruz.

Sonra Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Ebû Kebşe'nin oğlu! Sen Yemame'de bulunan Rahmân'a ibâdet etmeye mi çağırıyorsun?

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...Onlara, "Rahmân'a secde edin"* {yani, Rahmân'a namaz kılın} *denildiğinde, onlar* {O'nu inkar ederek}, *"Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim"* {yani, Müseylime için mi namaz kılalım}? *dediler ve bu, nefretlerini* {yani, Rahmân'ın anılışı, onların îmândan uzaklaşmalarını} *arttırdı.*
>
> 61. *Göklerde* {aydınlık saçan} *burçlar var eden... ne yüce, ne mübârektir.*[3]

---

[3] 61. âyet ve tefsiri ile alakalı olarak Mukâtil'in Tefsiri'nin elimizdeki tahkikli baskısında kaydedilenler bunlardan ibarettir. Âyetin devamı şöyledir: *Orada bir kandil ve nur saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübârektir.* Muhtemelen "mudien" [aydınlık saçan, aydınlatıcı] lafzı da baskıda gösterildiği şekilde "buruc"un tefsiri değil, âyette ayın sıfatı olarak zikredilen "münîr" lafzının tefsiri olarak kaydedilmiştir. Yanlışlığın menşei yazma nüshalar olabile-

وَهُوَ الَّذٖى جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ
شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذٖينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ
هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذٖينَ
يَبٖيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذٖينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ
عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
اِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذٖينَ اِذَا اَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

62. {Azîz ve celîl olan Allah'ı anarak} *tezekkür etmek yahut* {gece ve gündüz hakkında düşünüp} *şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü bir hilfe* {yani, ihtiyacı bulunan ve meşgul olan kimseler için gündüzü gecenin yerine geçiren] *O'dur.*

63. *Rahmân'ın kulları yeryüzünde hevn ile* {yani, orta yollu ve halîm bir şekilde} *yürürler. Câhiller* {yani, beyinsizler} *onlara hitab ettiğinde* {yani, Mekke kâfirleri, Müslüman oldukları için ağır sözler söylediklerinde, eziyet verici ifadeler kullandıklarında}, *"Selâm" derler* {yani, güzel bir şekilde karşılık verirler}.

64. *Onlar ki, gecelerini Rabb'lerine secde ve kıyam ile* {yani, {namaz kılarak} *geçirirler.*

65. *Onlar ki, "Rabbimiz! Bizden cehennem azabını geri çevir, çünkü gerçekten onun azabı bir ğarâmdır"* {yani, kişinin yakasını bırakmayan, ondan ayrı kalmayan bir haldir} *derler.*

66. *Gerçekten o ne kötü bir karar yeri ve mukamdır* {yani, ne kötü kalınacak bir yer ve ne kötü bir ebediliktir}.

Nitekim Allah'ın, *Dâru'l-mukame* {yani, ebedilik yurdu} (Fâtır, 35/35) buyruğu da buna benzemektedir.

---

ceği gibi, muhakkikin yanılması da olabilir. Ahmed Ferid'in tahkiki ile hazırlandığı belirtilen Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2002/1424 tarihli yeni baskı da metin itibariyle bu tahkikli baskının aynısıdır. (Çeviren)

67. *Ve onlar ki, infak ettiklerinde* {hakk olmayan harcamalarda bulunarak} *israf da etmezler,* {hakk olan bir yolda eli sıkılık ederek} *cimrilik de etmezler. Bunun arasında* {yani, israf ile cimrilik arasında} *bir kavâm* {yani, orta bir yol} *tutarlar.*

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ
مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

68. *Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {yani, ibâdet} *etmezler. Hakk ile* {yani, kısasen} *olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunu* {yani, bunların hepsini} *işlerse o,* {ceza olmak üzere cehennemde bir vâdi olan} *esâm ile karşılaşır.*

69. *Kıyâmet Günü onun azabı kat kat verilir ve onda* {yani, azabda} *ebediyen mühân* {yani, küçültülmüş, tahkir edilmiş} *bir halde kalır.*

Âyet, Nebî'nin (s.a) Medine'ye hicret etmesinden sonra Mekke'de nâzil olmuştur. Mut'am b. 'Adiy b. Nevfel b. 'Abdi Menâf'ın kölesi [azadlısı] Vahşi b. Hubeyş, Hamza'yı öldürdükten sonra Nebî'ye (s.a) yazdığı bir mektubla: "Benim tevbem olur mu? Çünkü ben hem şirk koştum, hem adam öldürdüm, hem de zina ettim" demişti. Nebî (s.a) ise susmuş, cevab vermemişti. İki sene sonra onun hakkında Allah şu buyruğunu indirdi:

70. *Ancak* {şirkten} *tevbe eden, îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *ve sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların seyyiâtını, hasenâta değiştirir* {yani, onların günahlarını iyiliklere dönüştürür; kötü amelden, sâlih amele doğru amel-

lerinde değişiklik yaptırır}. *Allah* {şirk halinde yapılanları bağışlayan} *gafûrdur,* {Müslüman olduktan sonra böyle bir kimseye merhamet eden} *rahîmdir.*

Bunun üzerine Vahşi Müslüman oldu. Vahşi daha önce Uhud günü Hamza b. ‘Abdu'l-Muttalib'i (a.s) öldürmüş, sonra da Müslüman olmuştu. Nebî'nin (s.a) emri üzerine münafıklara ait mescidi tahrib etmişti. Sonra da Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) döneminde Yemame'de Müseylimetu'l-Kezzab'ı öldürmüştü. Bu sebeble Vahşi, –Hamza'yı kasdederek– “İnsanların hayırlısını öldüren de benim, –Müseylimetu'l-Kezzab'ı kasdederek– insanların en şerlisini öldüren de benim” derdi. Allah Vahşi'nin tevbesini kabul edince, Mekke kâfirleri, “Vahşi'nin yaptığı işleri hepimiz işledik. Allah onun tevbesini kabul buyurdu, fakat bizim hakkımızda bir şey inmedi” dediler. Bunun üzerine Allah Mekke kâfirleri hakkında, *De ki: “Ey nefisleri aleyhine ileri giden* {yani, şirk koşan, haksız yere adam öldüren, zina yapan ve benzeri büyük günahları işleyen} *kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah* {yani, Müslüman olduktan sonra} *bütün günahları mağfiret eder”* (ez-Zümer, 39/53) buyruğunu indirdi.

Buradaki, *hakk ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler* (el-Furkân, 25/68) âyeti ile en-Nisâ sûresindeki, *Kim de bir mü'mini kasden öldürürse, cezası orada ebediyen kalmak üzere cehennemdir* (en-Nisa, 4/93) âyeti arasında sekiz yıllık bir süre geçmiştir.

71. *Kim* {şirkten} *tevbe edip, sâlih amel işlerse muhakkak o, Allah'a metâb ile* {yani, o günaha bir daha dönmemek üzere samimiyetle} *tevbe etmiş olur.*

72. *Ve onlar ki, zûr şâhidlik yapmazlar* {yani, günah işlenirken: şirk koşulurken hazır bulunmazlar}, *lağve rastladıklarında kerîm kimseler olarak geçerler* {yani, Müslüman oldukları için Mekke kâfirlerinden rahatsızlık veren sözler ve sövgüler işittikleri vakit kerîm bir şekilde: onlardan yüz çevirerek geçer giderler}.

Allah'ın, *Ve onlar lağv işittiklerinde ondan yüz çevirirler* (el-Kasas, 28/55) buyruğu da buna benzemektedir.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

73. *Onlara Rabb'lerinin âyetleri hatırlatıldığında* {yani, Kur'ân âyetleri ile öğüt verildiğinde}, *bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar* {yani, onları işitmeyen sağırlar ve onları görmeyen körler gibi karşılarında dikilmezler. –Mekke müşriklerinin yaptıkları gibi yapmazlar, aksine onlar bu âyetleri işitir, görür ve bu öğütle faydalanırlar–}.

74. *Ve onlar, "Rabbimiz! Eşlerimizden ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olanlar ver* {yani, onları sâlih kimseler kıl ki böylelikle gözlerimiz aydın olsun} *ve bizi takvâ sahiblerine imam yap"* {yani, hayırda bizi uyulacak önderler kıl} *derler.*

Ebû Muhammed dedi: Ben bu âyet hakkında Ebû Sâlih'e sordum. Dedi ki: Mukâtil şöyle dedi: Bizi sâlih geçmişlerimize uyanlar kıl ki, bizden sonra gelecekler de bize uysun.

75. *İşte bunlar, sabretmelerinden* {yani, Allah'ın emri üzere sebat göstermelerinden} *ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükâfaatlandırılırlar ve onlar orada tahiyye ve selâm ile karşılanırlar.*

Âyetteki "tahiyye"den kasıt, "selâm"dır. "Selâm"dan kasıt ise, Allah'ın onların işlerini selâmete [esenliğe] kavuşturması, günahlarını bağışlamasıdır. Bunun, meleklerin onlara selâm vermesi anlamında olduğu da söylenmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Onlar için konaklar birbirleri üzerine bina olunmuş... köşkler vardır* (ez-Zümer, 39/20) buyruğudur.

76. *Onlar orada* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.* {Oradaki kalınacak yer} *ne güzel müstekarrdır ve ne güzel mukamdır* {yani, oradaki ebedilik ne güzeldir}.

77. *De ki: "Eğer du'anız* {yani, ibâdetiniz} *olmasaydı, Rabbimin yanında ne değeriniz olurdu* {yani, Rabbim sizi ne yapsın}? *Şimdi siz* {ey Mekke kâfirleri, Nebî'yi (s.a)} *yalanladınız. Artık yakında lizâm olacaktır* {yani, Bedir'de azab sizi yakalayacaktır}.

Nitekim onlar Bedir'de öldürüldüler. Melekler onların yüzlerine ve arkalarına vuruyordu. Allah da alelacele ruhlarını cehenneme ulaştırdı. Sabah akşam O'na arzolunurlar.

26. ŞU'ARÂ SÛRESİ

Şu'arâ sûresi, –Medenî olan, *Acaba İsrâîloğulları alimlerinin onu bilmeleri onlar için bir âyet değil mi?* (eş-Şu'arâ, 26/197) âyeti ile, *Şairlere de ğavi kimseler uyar* (eş-Şu'arâ, 26/224) âyeti hariç– Mekkî'dir.

Bazı tefsir alimleri de, "*Şairlere de...* buyruğundan itibaren sonuna kadar –ki bunlar dört âyettir– Medenî'dir" demişlerdir. İndirdiği buyrukların durumunu en iyi bilen Allah'tır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِض۪ينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَر۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٩﴾ وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَۜ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. *Bunlar mübîn* {yani, Allah'ın emrini ve nehyini, helâlini ve haramını beyan ettiği} *kitabın âyetleridir.*

3. *Îmân etmiyorlar* {yani, Mekke kâfirleri Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan geldiğini tasdik etmiyorlar ve seni yalanlıyorlar} *diye neredeyse kendini öldüreceksin* {yani, üzüntüden helâk olup gideceksin}.

Bu yalanlayıcılar arasında el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Cehl ve Ümeyye b. Halef gibileri vardı. Onların kendisini yalanlamaları Nebî'ye (s.a)

ağır gelmişti. Bunun üzerine Yüce Allah, *Neredeyse kendini öldüreceksin* buyruğunu indirdi.

Bunun bir benzeri de, *Bu söze îmân etmezler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin* (el-Kehf, 18/6) âyet-i kerîmesidir.

4. *Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet indiririz de boyunları ona* {yani, o âyete doğru îmân edenler olarak} *eğilekalır.*

5. *Onlara Rahmân'dan yeni bir zikir gelse* {yani, Allah Nebî'ye (s.a) Kur'ân'dan yeni buyruklar indirse}, *muhakkak ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirler.*

6. *Artık onlar* {hakkı: Muhammed'in (s.a) kendilerine getirdiği Kur'ân'ı} *gerçekten yalanladılar. Alay ettikleri şeyin haberi kendilerine yakında gelecektir.*

Onlar Kur'ân'ı yalanlayınca, Yüce Allah da Bedir'de onları öldürülmekle tehdit etti. Sonra ibret almaları için onlara öğüt vererek şöyle buyurdu:

7. *Onlar yere bakmazlar mı ki Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik* {yani, Biz yeryüzünde her türlü güzel bitkiden nicelerini çıkardık}.

8. *Muhakkak bunda bir âyet* {yani, çıkan bitkilerde Allah'ın tevhîdi: O'nun bir ve tek olduğu hususunda bir ibret} *vardır. Halbuki onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu mü'min* {yani, tevhîdi tasdik eden kimseler} *değildirler.*

9. *Muhakkak Rabbin* {Bedir'de onlardan intikam almak gücüne sahib olan} *azîzdir,* {onlar için belirlenmiş olan vakte kadar cezalarını bırakarak onları cezalandırmakta acele etmeyen} *rahîmdir.*

10. *Hani* {ey Muhammed,} *Rabbin Mûsâ'ya şöyle seslenmişti* {yani, şunu emretmişti}: *"Git o zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğuna":...*

11. *..."Fir‘avn kavmine!"* {–ki, Fir‘avn'ın adı Feytûs olup, Mısır'da bulunuyordu– ve ey Mûsâ, onlara de ki:}, *"İttika etmezler mi"* {yani, Allah'a ibâdet etmezler mi}?

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ
﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا
مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ
فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

12. {Mûsâ} *dedi ki: "Rabbim! Gerçekten ben* {söyleyeceğim hususlar hakkında} *beni yalanlarlar diye korkarım"...*

13. *..."ve göğsümün* {yani, kalbimin} *daralmasından,* {yapacağım tebliğ için} *dilimin çözülmemesinden* {korkarım}. *Bunun için Hârûn'a risâlet ver"* {yani, benimle birlikte Hârûn'u da gönder}...

Nisa sûresindeki, *Onların mallarını kendi mallarınızla birlikte yemeyin* (Nisâ, 4/2) buyruğunda da "ilâ" [e, a], "mea" [beraber, birlikte] anlamındadır.

14. *..."Ayrıca onlara karşı üzerimde bir zenb* {yani, bana isnad ettikleri bir suç –onlardan birini öldürdüğünü kasdetmektedir–} *vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum."*

15. *Buyurdu ki: "Asla! Haydi* {öldürülmekten korkmaksızın} *ikiniz bir âyetlerimizle gidin. Muhakkak Biz sizinle birlikteyiz, işiticiyiz."*

16. *İkiniz Fir'avn'a gidin ve deyin ki: "Gerçekten biz* {yani, ben [Mûsâ] ve Hârûn} *âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz"...*

Bu Allah'ın, *Artık ona varıp deyin ki: "Muhakkak biz* {yani, ben [Mûsâ] ve Hârûn} *senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz* (Tâ-Hâ, 20/47) buyruğuna benzemektedir.

Çünkü Fir'avn, rabb ve ilâh olduğunu iddia ediyordu.

Burada ifade sona ermektedir. Sonra Mûsâ (s.a) Mısır'a gitmek üzere yola koyuldu. Hârûn da bu sırada Mısır'da bulunuyordu. İkisi bir Fir‘avn'ın yanına vardılar. Bir sene boyunca huzuruna girmelerine izin vermedi. Onun huzuruna girdiklerinde Mûsâ Fir‘avn'a –kendini kasdederek– “Ben ve Hârûn âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz” dedi.

17. ...*“İsrâîloğulları'nı bizimle* {Filistin topraklarına} *gönderesin* {ve onları artık köleleştirmeyesin} *diye.*

Fir‘avn, sarayında büyüttüğü Mûsâ'yı tanıdı, birini öldürüp Mısır'dan kaçan, şimdi de yanına bir teklifle gelen Mûsâ'ya hitaben:

18. *Dedi ki: “Çocukken seni yanımızda beslemedik mi? Ömründen nice seneler* {yani, otuz yıl} *aramızda eğlenmedin mi?”...*

19. ...*“Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin.”*

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ
﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ
مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

20. *Dedi ki: “O işi işlediğim sırada ben dâllînden* {yani, cahillerden} *idim”...*

İbn Me‘sûd'un kıraatinde, “O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim” anlamındadır.

21. ...“{Beni öldürürsünüz diye} *sizden korkunca, aranızdan* {Medyen'e} *kaçtım. Derken Rabbim bana bir hüküm* {yani, ilim ve anlayış} *bağışladı ve beni* {size gönderilen} *rasûllerden kıldı”...*

Sonra Fir‘avn'a şunları söyledi:

22. ...“{Ey Fir‘avn!} *Sen İsrâîloğulları'nı köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun”* {yani, kendi iddiana göre bana yaptığın iyiliği başıma kakıyor, fakat İsrâîloğulları'nı köleleştirdiğini, onları kavmin Kıbtîlere köle yaptığını unutuyorsun}.

Fir‘avn, 430 yıl, bir başka görüşe göre 440 yıl boyunca onları baskı altında tutmuştu. İsrâîloğulları Mısır'a, Ya‘kûb ve oğulları ile akrabalarının Yûsuf'un yanına gelmesinin ardından gelmişlerdi.

23. *Fir‘avn* {Allah'ı inkâr ederek, Mûsâ'ya}, *“Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?” dedi.*

24. {Mûsâ} *dedi ki:* “{O} *göklerle yerin ve onların arasında olanların* {yani, hayret verici yaratılmışların} *Rabbidir. Eğer gerçekten* {Allah'ın tevhîdine} *yakîn besleyen* {yani, kat’i olarak inanan} *kimseler iseniz.”*

25. {Fir‘avn,} *etrafında bulunanlara* {ki etrafında, eşraftan ve başkalarına tercih edilip öne geçirilen kimselerden elli kişi vardı}, *“İşitmiyor musunuz”* {yani, Mûsâ'nın bu dediklerini duymuyor musunuz}? *dedi.*

26. {Mûsâ} *dedi ki:* “{O,} *sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir.”*

27. {Fir‘avn onlara} *dedi ki: “Size gönderilen bu Rasûlünüz* {yani, Mûsâ} *mutlaka bir delidir.”*

28. {Mûsâ} *dedi ki: “O doğunun ve batının* {gece ve gündüz senede iki defa eşitlenir ve o sıradaki burcu terazi adını alır} *ve onların aralarında olanların* {yani, doğu ile batı arasında bulunan dağ, yapı, ağaç gibi her şeyin} *Rabbidir. Eğer* {Allah'ın vahdâniyetini} *akledersenİz.*

29. *(Fir‘avn) dedi ki: “Eğer benden başka bir ilâh* {yani, bir rabb} *edinirsen, elbette seni zindana atılanlardan* {yani, hapsedilenlerden} *kılarım.”*

30. {Mûsâ} *dedi ki: “Ben sana apaçık bir şey* {yani, sana gerçek durumumu isbatlayacak el ve ‘asâ mucizeleri} *ile gelmişsem de mi?”* {O takdirde beni tasdik eder misin?}

قَالَ فَأْتِ
بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ
﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ
إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ
فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ
حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾

31. {Fir'avn} *dedi ki: "Doğruyu söyleyenlerden* {âlemlerin Rabbinin bize gönderdiği Rasûlü olduğun iddianda doğru} *isen haydi onu getir."*

32. *Bunun üzerine* {Mûsâ elindeki} *'asâsını bıraktı...*

Mûsâ'nın 'asâsı, mersin ağacındandı. İbn 'Abbâs dedi ki: "O 'asâyı, Mûsâ geceleyin Medyen'e gitmek üzere yola çıkarken Cibrîl vermişti, ki o, Âdem'in (a.s) cennetten kendisi ile çıkartıldığı 'asâdır. Âdem vefat edince Cibrîl (a.s) o 'asâyı almıştı. Mûsâ Fir'avn'a, "Bu elimdeki nedir?" diye sordu. Fir'avn, "Bu bir 'asâdır" deyince, Mûsâ onu elinden bırakıverdi.

...O da hemen apaçık bir su'bân oluverdi {yani, sarı, boynu kıllı ve evi dolduracak kadar büyük erkek bir yılana dönüştü}.

Bu yılan kuyruğu üzerinde dikilmiş, Fir'avn'a ve kavmine karşı -onları tehdit edercesine- yalanıyordu. Fir'avn, kendisini yutacağından korkarak, "Ey Mûsâ! Bunu al" dedi. Mûsâ yılanı kuyruğundan yakaladı ve önceki gibi 'asâya dönüştü. Fir'avn, "Peki, bundan başka göstereceğin bir âyet var mı?" diye sordu. Mûsâ, "Evet" dedi ve elini çıkararak Fir'avn'a, "Bu nedir?" diye sordu, Fir'avn "Bu senin elindir" dedi. Mûsâ elini, yünden yapılmış Mısır işi gömleğinin yakasından koynuna soktu.

33. *Elini* {koynundan} *çıkardığında bakanlara,* {aşırı derecede aydınlığından ötürü gözleri kamaştıran güneş ışığı gibi ışık saçan bir şekilde} *bembeyaz görünüverdi.*

34. {Fir'avn} *etrafındaki meleye* {yani, eşrafa, ileri gelenlere} *dedi ki: "Muhakkak ki bu* {yani, Mûsâ}, {sihri çok iyi bilen} *çok bilgili bir sihirbazdır"...*

35. ...*“Sizi sihri ile yerinizden* {yani, Mısır'dan} *çıkarmak istiyor, ya siz ne emredersiniz?”* {yani, “Bana bu husustaki görüşünüzü bildirin.”}

Kavminin melesi, yani, eşrafı görüşlerini bildirdiler:

36. *Dediler ki: “Onu ve kardeşini beklet* {yani, durumlarının ne olduğunu görmek için onları öldürmeyip hapset} *ve şehirlere* {yani, yerleşik yerlere} *toplayıcılar* {yani, büyücüleri toplayacak kimseler} *gönder”...*

37. ...“(Sihri) *çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler.”*

38. *Böylece sihirbazlar belirli günün bir vaktinde bir araya getirildi.*

Süresi belirli bir gün olan, tayin edilmiş bulunan bayramları tören yaptıkları gün idi. Bu sihirbazların 72'si Farslardan, diğerleri ise İsrâîloğulları'ndan idi.

39. *Ve insanlara* {yani, Mısır halkına} *da, “Siz de* {sihirbazların etrafında} *toplanır mısınız?” denildi.*

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا
لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ
إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَى
مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ
﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

40. *“Umulur ki sihirbazlar galib gelirlerse* {yani, Mûsâ'yı ve kardeşini yenik düşürürlerse} biz de {o işlerinde} *onlara uyarız.”*

Böyle deyip toplandılar. Mûsâ en büyük sihirbaza, “Seni mağlub edersem bana îmân edecek misin?” diye sordu. Sihirbaz, “Ben hiçbir sihrin yenik düşüremeyeceği bir büyü yapacağım.” Eğer beni mağlub edersen, andolsun sana îmân edeceğim” dedi. Fir‘avn da onlara bakıyor, fakat ne dediklerini anlamıyordu.

41. *Sihirbazlar geldiklerinde Fir'avn'a dediler ki: "Eğer biz* {Mûsâ ve kardeşini yenik düşürüp} *galib olursak bize bir ücret* {yani, bir ödül} *var değil mi?"*

42. {Fir'avn} *dedi ki: "Evet* {size bir ödül olacaktır}. *O takdirde siz* {benim yanımda, ödülün dışında makam ve mevki itibariyle de} *elbette yakınlaştırılacaklardan olacaksınız."*

43. *Mûsâ onlara dedi ki: "Siz* {ellerinizde bulunan halat ve 'asâlardan} *ne atacaksanız atın."*

44. *İplerini ve 'asâlarını bıraktılar ve dediler ki: "Fir'avn'ın izzeti* {yani, azameti, büyüklüğü} *hakkı için muhakkak biz galibleriz."*

"Azîz" kelimesinin kullanımı açısından, {Ey Şu'ayb!} *Sen bizim için azîz biri değilsin* (Hûd, 11/91) buyruğu da buna benzemektedir, ki "bizim için büyük biri değilsin" demektir.

Onların yere attıkları halat ve sopalar, insanlara yılan şeklinde göründü. Mûsâ ve Hârûn da onların, hızlıca kendilerine doğru geldiklerini zannettiler. Oysa bunlar hiçbir şekilde hareket etmeyen halat ve sopalardan ibaretti. Mûsâ korktu, Cibrîl (a.s) Mûsâ'ya (a.s), "'Asânı yere bırak" dedi. O da başıyla ufku kapatan muazzam bir ejderha oluverdi. Bu ejderha kuyruğunu da Fir'avn'a ait bir çadırın üstüne koymuştu. Söz konusu çadırın yüksekliği 70 zira' idi. Bu olay Muharrem'in sekizinci gecesi Cumartesi günü olmuştu. Sonra Mûsâ'nın yılanı ağzını açarak oradaki yılanları yutmaya koyuldu ve onlardan hiçbir şey kalmadı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

45. *Mûsâ 'asâsını bırakır bırakmaz onların yaptıkları ifki* {yani, onların yalan olan sihirlerini} *yutuverdi.*

Sonra Mûsâ (a.s) o yılanın kuyruğunu yakaladı, derhal eskisi gibi 'asâ oluverdi. Sihirbazlar birbirlerine, "Eğer bu bir sihir olsaydı, ipler ve sopalar kalırdı" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

46. *Sihirbazlar hemen* {Allah için} *secdeye kapanıverdiler.*

47. *Dediler ki: "Îmân ettik âlemlerin Rabbine";...*

48. ...*"Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine."*

Çünkü Mûsâ, "Ben âlemlerin Rabbinin Rasûlü'yüm" demişti. Fakat Fir'avn, "Ben de âlemlerin rabbiyim" deyince, sihirbazlar, *Mûsâ ve Hâ-*

rûn'un Rabbine diye eklediler. Bu sefer Fir'avn şaşırıp kaldı ve ne yapacağını bilemedi. Bunun üzerine sihirbazlara hitaben:

قَالَ اٰمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا اَنْ كُنَّا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥١﴾ وَاَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى
اَنْ اَسْرِ بِعِبَاد۪ي اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَٓائِنِ
حَاشِر۪ينَ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَل۪يلُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا
لَغَٓائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَم۪يعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ
مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَر۪يمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ
وَاَوْرَثْنَاهَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِق۪ينَ ﴿٦٠﴾

49. *Dedi ki: "Ben size izin vermeden* {yani, o'na îmân etmenizi emretmeden} *önce mi îmân ettiniz"* {yani, Mûsâ'yı tasdik ettiniz}? *Demek ki o size sihri öğreten büyüğünüz imiş."* {Bu sizin birlikte hazırladığınız bir tuzaktır}...

Şunu demek istiyor: Bu, sizin, yani sihirbazlar ile Mûsâ'nın şehirde: Medyen[1] halkı arasında söylediğiniz bir sözdür. Maksadınız ise, oranın ahalisini şehirden çıkarmaktır. Bu söz de sihirbazların en büyüğünün Mûsâ'ya, "Andolsun beni mağlub edecek olursan, sana îmân edeceğim" şeklindeki sözüdür.

Sonra Fir'avn dedi ki:

...*"Yakında bileceksiniz"*...

---

1 Her ne kadar Mukâtil, Medyen şehrinden ve ahalisinden söz ediyor ise de, herhangi bir kaynakta Medyen ile alakalı bir hususun söz konusu edildiğini tesbit edemedik. Esasen bu bağlamda Medyen'den bahsetmenin de bir anlamı yoktur. (Çeviren)

Bu, onun yaptığı bir tehdit idi. Onları ne ile tehdit ettiğini de şöylece haber vermektedir:

...*"Mutlaka el ve ayaklarınızı çaprazlama* {yani, sağ elinizle sol ayağınızı keseceğim} *ve hepinizi toptan* {hurma ağaçlarına} *asacağım."*

Kendilerini öldürmek ve asmak ile tehdit edince sihirbazlar da ona şu cevabı verdiler:

50. *Dediler ki: "Olsun zararı yok.* {Çünkü senin yapabileceğin bizi öldürmekten ibarettir}. *Zaten biz* {âhirette} *Rabbimize dönücüleriz"...*

51. ...*"Biz gerçekten ilk îmân edenler* {yani, Mısır halkından Allah'ın tevhîdini ilk tasdik edenler} *olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı* {yani, sihrimizi} *bağışlayacağını ümit ederiz."*

Fir'avn aynı gün onların el ve ayaklarını kesti ve onları astı. İbn 'Abbâs dedi ki: "Günün ilk saatlerinde sihirbaz idiler, son saatlerinde şehîd oldular."

52. *Biz Mûsâ'ya, "Kullarım* {yani, İsrâîloğulları} *ile geceleyin yola çık. Muhakkak izleneceksiniz"* {yani, Fir'avn ve kavmi sizi takib edecektir} *diye vahyettik.*

Bunun üzerine Cibrîl (a.s), İsrâîloğulları'ndan her dört hane halkının bir evde bulunmalarını ve kuzu kanı ile bu evlerin kapılarını işaretlemelerini emretti. Çünkü Allah Mısır halkına melekleri gönderecek, kapısı üzerinde kan görmedikleri eve girip, çocuklarının ilkini ve hayvanlarının ilk yavrularını öldüreceklerdi. Böylece, sabah olduğunda ölüleri defnetmekle uğraşıp Mûsâ'yı ve İsrâîloğulları'nı takibe koyulamayacaklardı. İsrâîloğulları emredileni yaptılar ve Mısır halkından da ariyet olmak üzere ziynet eşyalarını aldılar ve aynı gece denize doğru yola koyuldular. Hârûn öncü kuvvetler arasında, Mûsâ ise arkadan gidenlerin başında idi. Fir'avn bir sonraki gün olan Pazar günü sabahleyin, meleklerin Mısırlıların büyük çocuklarını öldürmüş olduklarını gördü ve o gün onları defnetmekle uğraştılar. Sonra kalabalık askerler toplayıp, Pazartesi günü de Mûsâ (a.s) ile arkadaşlarını takibe koyuldular. Hâmân, Fir'avn'ın öncü kuvvetlerinin başında, 2.500.000 savaşçının –1.000.000 savaşçı da denilmiştir– önünde gidiyordu. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

53. *Fir'avn şehirlere* {Mûsâ ile Hârûn'u ve İsrâîloğulları'nı takib etmek için asker toplamak üzere} *toplayıcı adamlar gönderdi.*

54. *"Gerçekten bunlar* {yani, İsrâîloğulları} *az bir topluluktur"...*

İsrâîloğulları'nın sayısı, 600.000 idi.

55. ...*"Onlar* {bizim büyük çocuklarımızı öldürüp bizden kaçmak suretiyle} *bizi gerçekten kızdırdılar"...*

56. ...*"Biz ise tedbirini almış* {yani, silâhlanmış} *bir topluluğuz."*

57. *Böylece onları bostanlarından,* {akıp duran} *akarsularından* {Mısır'dan} *çıkardık...*

58. ...*ve* {altın ve gümüş türü taşınabilir mallardan oluşan} *hazinelerden* {–Allah'ın hakkının bunlardan verilmemesi sebebiyle bunlara "kenz" [hazine] denilmiştir. Allah'ın hakkı verilmeyen her mal kenzdir. İsterse bu açıkta olsun–}, *şerefli makamlardan* {yani, güzel meskenlerden} *çıkardık.*

59. *İşte böyle* {Mısır'dan, içinde bulundukları bolluk ve bereketten çıkmalarını sağladık} *ve onlara İsrâîloğulları'nı mirasçı kıldık.*

Çünkü Allah Fir'avn'ı ve kavmini suda boğduktan sonra İsrâîloğulları'nı Mısır'a geri döndürmüştü.

60. *Sonra* {Fir'avn ve kavmi} *güneş doğarken* {yani, kuşluk vakti} *onların ardından gittiler.*

فَلَمَّا تَرَاءَا الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا إِنَّ
مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ
الْبَحْرَ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا
ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا
الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ
﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

61. *İki topluluk* {yani, Mûsâ'nın (a.s) beraberindeki İsrâîloğulları ile Fir'avn'ın beraberindeki Mısırlılar} *birbirini görünce, Mû-*

sâ'nın arkadaşları dediler ki: "İşte şimdi kıstırıldık"{yani, Fir'avn ve kavmi arkadan bize yetişti, önümüzde ise deniz bizi kaplayacak; bizi ondan kimse kurtaramaz}.

62. {Mûsâ} *dedi ki: "Asla* {onlar bize yetişemeyeceklerdir}. *Muhakkak Rabbim benimledir. O bana hidâyet verecektir"* {yani, bana yolumu gösterecektir}.

Geceleyin İsrâîloğulları ile birlikte Mısır'dan çıkmasını emreden Cibrîl o'na, "Buluşma yerimizi denizdir" demişti. Bu sebeble Mûsâ (a.s), Allah'ın kendisine bir çıkış yolu göstereceğini anlamıştı. Bu da 10 Muharrem Pazartesi günü olmuştu. Mûsâ denize ulaşınca Allah o'na vahyetti:

63. *Biz de Mûsâ'ya, "'Asân ile denize vur" diye vahyettik"* {yani, Cibrîl (a.s) o'na gelip "'Asan ile denize vur" dedi. O da günün dört ayrı saatinde 'asâsıyla denize vurdu}. *Ardından deniz ayrıldı* {yani, denizdeki su(lar ayrıldı ve denizde) kupkuru oniki ayrı yol oldu}...

Her bir yolun uzunluğu iki fersah, eni iki fersahtı. Açılan yolların sağ ve solunda da sular büyük dağlar gibi yükselmişti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu {yani, büyük ve karşılıklı iki dağ gibi oldu}.

Bu dağların her biri adeta diğerinin üstünde idi. İsrâîloğulları'nın, içinde yol alırken birbirlerini görmeleri için bir yoldan ötekine açılmış pencereler vardı. Böylelikle birbirlerini görerek teselli bulacaklardı. Oniki sıbt olan İsrâîloğulları'nın her sıbtı ayrı bir yoldan gitti. Diğer sıbttan onlarla birlikte kimse bulunmuyordu. Nihayet denizi, yani Eyle ile Mısır arasındaki Nil nehrini –gün ortasında iki saat içinde– geçtiler. Bütün bunlar, Muharrem'in onunda Pazartesi günü altı saat içinde olup bitmişti. Mûsâ (a.s) da, kendisini ve İsrâîloğulları'nı kurtarıp düşmanı olan Fir'avn ve kavmini suda boğduğu için Allah'a şükretmek üzere Muharrem'in onuncu günü oruç tuttu. Bundan ötürü Yahudiler Muharrem'in onunda oruç tutarlar.

Fir'avn ve kavmi, günün sekizinci saatinin tamamında yola devam ettiler. Denizin tam ortasına geldiklerinde değişik yollarla karşılaştılar.

Allah da onların hepsini suda boğdu. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

64. *Diğerlerini de oraya yanaştırdık* {yani, Fir'avn ve askerlerini de İsrâîloğulları'nın gittikleri yollara yaklaştırdık}.

65. *Mûsâ'yı ve o'nunla birlikte olanların hepsini* {suda boğulmaktan} *kurtardık* {yani, onlardan kurtulmadık kimse kalmadı}.

66. *Sonra diğerlerini* {yani, Fir'avn'ı ve onun kavmini günün dokuzuncu saatinin bitiminde} *suda boğduk.*

Sonra, Allah'ın vahyetmesiyle deniz, bu on saat sonunda Fir'avn'ın cesedini kıyıya attı, geriye günün sadece iki saati kalmıştı.

67. *Şüphesiz ki bunda* {yani, Fir'avn'ın ve kavminin helâkinde} *bir âyet* {yani, onlardan sonrakiler için bir ibret} *vardır. Fakat çoğu îmân etmediler* {yani, Mısır halkının çoğunluğu Allah'ın tevhîdini tasdik etmediler}.

Eğer onların çoğu mü'min olsalardı, dünyada azaba uğratılmazlardı. Mısır halkından Fir'avn'ın karısı Asiye, Fir'avn hanedanından îmân eden Haskiyel ve Feyye el-Maşita ile Yûsuf'un (a.s) kemiklerinin bulunduğu yeri gösteren Namusiyye'nin kızı Meryem'den başkası îmân etmedi.

68. *Şüphe yok ki Rabbin* {düşmanlardan intikam almakta} *azîzdir,* {kendilerini azabtan kurtarmakla da mü'minlere karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

Mûsâ (a.s) Mısır'da otuz yıl kalmıştı. Onlardan birini öldürünce yazın azıksız ve yaya olarak Medyen'e kaçmıştı. Orada on yıl çobanlık yaptıktan sonra kırk yaşında iken Allah o'nu rasûl olarak gönderdi. Sonra otuz yıl süreyle kavmini davet etti. Sonra da denizi kat etti. Bundan sonra da elli yıl yaşadı. Vefat ettiğinde 120 yaşında idi. Fir'avn'ı ve kavmini on yıl süreyle davet etmişti. Onlar davetini kabul etmeyince Yüce Allah üzerlerine tufan, çekirge, haşerat ve diğer âyetleri, yani ibretli mucizeleri gönderdi. Sonra aralarında yirmi yıl daha kaldı, toplam süre otuz yıl oldu, fakat onlar îmân etmediler. Allah da onların hepsini suda boğdu.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرٰهِيمَ
﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾
أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ
وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ
الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ
يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي
يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ
الدِّينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾

69. *Onlara* {yani, Mekke halkına} *İbrâhîm'in haberini* {yani, o'na dair söylenecekleri} *de oku.*

70. *Hani o babasına* {yani, Azer'e} *ve kavmine, “Neye ibâdet edersiniz?” demişti.*

71. *Onlar,* “{Altından, gümüşten, demirden, bakırdan, keresteden yapılmış} *bir takım putlara* {–ki, sayıları 72 idi–} *ibâdet ederiz ve onlara* {ibâdet etmeye} *devam eder gideriz” dediler.*

72. {İbrâhîm} *dedi ki: “Acaba bunlar* {yani, bu putlar} {kendilerine} *du‘a ettiğiniz zaman sizi işitirler* {yani, du‘alarınızı kabul ederler} *mi?”...*

73. ...*“Yahut* {kendilerine ibâdet ettiğiniz takdirde} *size fayda veya* {onlara ibâdet etmediğiniz takdirde} *zarar verebilirler mi?”*

74. *Dediler ki: “Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk”* {yani, onların bu şekilde putlara ibâdet ettiklerini gördük}.

75. {İbrâhîm} *dedi ki: “Gördünüz mü şu ibâdet ettiklerinizi”* {yani, putlarınızı}...

76. ...*"Sizin ve önceki atalarınızın?"...*

77. ...*"Onlar benim düşmanımdır"* {yani, ben sizin ibâdet ettiklerinizden uzağım}...

Sonra İbrâhîm (a.s) ibâdet ettikleri varlıklardan, âlemlerin Rabbini ve Allah'a ibâdetlerini istisnâ etti. Çünkü onlar Allah'ın Rabb'leri olduğunu, kendilerini O'nun yarattığını biliyorlardı.

..."{İbadet ettiğiniz varlıklar arasından} *âlemlerin Rabbi [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin, doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibi] müstesnâdır* {yani, ben O'ndan asla uzaklaşmıyorum}...

Onların, kendilerini yaratanın Allah olduğunu, Allah'ın Rabb'leri olduğunu ve O'nun kulları olduklarını kabul etmeleri doğru bir kabul idi. Sonra İbrâhîm (a.s) onlara âlemlerin Rabbinin nimetlerini hatırlatarak dedi ki:

78. ...*"O beni yaratandır ve bana hidâyet verendir"...*

79. ..."{Acıktığımda} *beni yediren ve* {susadığımda} *bana içiren O'dur"...*

80. ...*"Hastalandığımda bana şifa veren O'dur"...*

81. ..."{Dünyada} *beni öldüren, sonra* {ölümden sonra âhirette} *diriltecek olan da O'dur"...*

82. ...*"Dîn* {yani, hesab} *günü bana günahımı bağışlamasını umduğum* {yani, ümit ettiğim} *O'dur"* {dolayısıyla, ben bana bunları yapana ve yapacak olana ibâdet ederim; O'ndan başkasına ibâdet etmem}...

İbrâhîm'in (a.s) günahı, üç kere yalan söylemesidir. Birincisi, –Sare hakkında– "Bu benim kız kardeşimdir" demesi; ikincisi, "Ben hastayım" demesi; üçüncüsü de, "Bu putları, büyükleri olan şu put kırdı" demesidir. Bunların biri kendisi için, ikisi ise azîz ve celîl olan Allah Teâlâ için söylenmişti.

İbrâhîm (a.s) şanı yüce Rabbine du'a ederek dedi ki:

83. ...*"Ya Rabb! Bana bir hüküm* {yani, anlayış ve ilim} *bağışla ve beni sâlihlere kat"* {yani, nebî yap}...

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ
يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ
سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ
﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾

84. ...*"Sonrakiler arasında bana bir sıdk lisanı* {yani, güzel bir övgü} *bağışla"* {yani, sonraki insanlar arasında benden güzel övgülerle söz edilsin}.

Allah o'na bu isteğini verdi. O nedenle bütün dîn mensubları İbrâhîm'i (a.s) bu şekilde övüyor ve o'ndan övücü sözlerle bahsediyorlar.

Sonra şunları söyledi:

85. ...*"ve beni naîm cennetinin mirasçılarından* {yani, beni cennete mirasçı olacaklardan} *kıl"...*

86. ...*"ve babama mağfiret eyle, çünkü o dâllîndendir"* {yani, şirk koşan kimselerdendir}...

87. ...*"Ba's olunacakları* {yani, ölümden sonra insanların diriltilecekleri} *günde beni mahcub etme"* {yani, bana azab etme}...

Sonra İbrâhîm (a.s) o günün niteliklerini zikrederek şöyle diyor:

88. ...*"O gün* {yani, ölümden sonra diriliş günü}, {azaba karşı} *malın da, evladın da hiç faydası olmaz";...*

89. ..."{âhirette şirkten uzak, tevhîd ile Allah'a ihlasla yönelmiş} *selim bir kalb ile gelmiş olanlar müstesnâ"* {yani, işte bunlara ölümden sonra diriliş günü mallarının ve evlatlarının faydası olacaktır}.

90. *Cennet takva sahiblerine izlaf edilecektir* {yani, yakınlaştırılacaktır}.

91. *Cehennem ise* {Âdemoğulları'nın kâfirleri arasından} *ğâvî [azgın] olanlara* {üzerindeki örtüler açılarak} *bariz bir şekilde gösterilecektir.*

"Ğavî olanlar", hidâyet yolunu şaşıran, dalâlete düşenlerdir.

92. *Onlara denilir ki: "O sizin ibâdet ettikleriniz nerede"...*

93. ...*"Allah'tan başka"* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettiğini şeytanlar nerede}?...

Bu buyruğun bir benzeri de Sâffât sûresindedir.[2]

...*"Size yardım edebiliyor veya kendilerine yardımları dokunuyor mu"* {yani, onlar sizin ateşle azablandırılmanızı yahut kendilerinin azaba uğratılmalarını önleyebiliyorlar mı}?

94. *Onlar* {cehennemin bekçileri tarafından} *oraya* {yani, cehennem ateşine} *yüzleri üstü atılırlar. Onlar* {yani, Âdemoğulları'nın kâfirleri} *ve ğâvîler* {yani, Âdemoğulları'nı iğva eden [azdıran] şeytanlar –hep birlikte cehennem ateşine atılacaklardır–}.

95. *İblîsin orduları da hep birlikte* {yani, İblîs'in soyundan gelenlerin hepsi de oraya atılacaktır}.

96. *Onlar orada* {yani, cehennem ateşinde} *tartışarak derler ki:...*

Buyrukta takdim vardır, çünkü Âdemoğulları'ndan kâfir olanlar şeytanlara şöyle diyecektir:

97. ...*"Allah'a yemin olsun ki, biz gerçekten apaçık bir dalâlette idik"...*

98. ...*"Çünkü* {ey şeytanlar topluluğu} *biz sizi* {itaat bakımından} *âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk"...*

İşte onların tartışmaları budur.

---

2 Bkz. es-Sâffât, 37/20-40. (Çeviren)

Sonra Âdemoğulları'ndan olan Mekke kâfirleri şöyle diyecektir:

وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾
فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ
أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

99. ...*“Bizi* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşüren mücrimlerden* {yani, şeytanlardan} *başkası değildir”...*

Arkasından pişmanlıklarını açığa vurarak şöyle diyeceklerdir:

100. ...*“Artık bize* {meleklerden ve nebîlerden} *şefaat edecek bir kimse de yoktur”,...*

101. ...*“candan bir dostumuz* {yani, bize şefkat gösterecek bir yakınımız} *da yoktur”* {yani, bunlar bize mü’minlere şefaat edileceği gibi şefaat edemeyeceklerdir}.

Onlar, Allah'ın, meleklerin ve nebîlerin tevhîd ehli hakkında şefaat ettiklerini gördükleri vakit, “Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur” diyeceklerdir.

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Müminlerin candan dostluk ve arkadaşlarının çok olduğunu görecekler. Çünkü mü’minler Kıyâmet Günü (birbirlerine) şefaat edeceklerdir. İşte Allah'ın, “Candan bir dostumuz da yok” buyruğu bunu dile getirmektedir.

102. ...*“Ne olurdu bir kere* {dünyaya} *dönme imkânımız olsaydı da mü’minlerden* {yani, tevhîdi tasdik edenlerden} *olsaydık.”*

103. *Şüphe yok ki bunda* {yani, İbrâhîm kavminin helâk edilmesinde}, {onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır. Fakat onların çoğu mü'min değillerdi,* {eğer onların çoğu mü'min olsalardı, dünyada azaba uğratılmazlardı}.

104. *Muhakkak Rabbin* {intikam alışında güçlü olan} *azîzdir,* {mü'minlere merhametli olan} *rahîmdir.*

İbrâhîm kavminin sayha [çığlık] ile helâk edilişinin tefsiri [açıklaması] Ankebût sûresinde geçmektedir.[3]

105. *Nûh kavmi rasûlleri* {yani, sadece Nûh'u} *yalanladılar.*

Benzeri bir buyruk da el-Kamer sûresindedir.[4]

106. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri Nûh onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

107. ...*"Ben size* {sizinle Rabbiniz arasında} *emin bir rasûlüm"...*

108. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin}, {size emrettiğim ve iyiliğinize olan hususlarda} *bana itaat edin"...*

109. ...*"Bunun için sizden hiçbir ücret* {yani, ödül, mükâfaat} *istemem"...*

Çünkü onlar nebîlere, "Siz sadece aleyhimize olmak üzere mallarımıza sahib olmak istiyorsunuz" demişlerdi. Enbiyâ onlara karşılık vererek, "Hayır biz sizden buna karşılık, yani îmâna karşılık bir ücret, bir mükâfaat istemiyoruz" demişlerdi.

...*"Benim ecrimi* {yani, yaptığım işin karşılığını} *vermek, ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

110. ...*"O halde Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin}. {Size emrettiğim ve iyiliğinize olan hususlarda} *bana itaat edin."*

111. {Nûh'a] *dediler ki: "Sana en aşağılık* {yani, ayak takımından} *olan kimseler tâbi olmuş iken îmân mı edelim"* {yani, senin sözlerini doğru mu kabul edelim}?

---

3 Ankebût, 29/40.

4 Bkz. el-Kamer, 54/9-10.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ
﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾
كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾

112. {Nûh (a.s)} *dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur"* {yani, ben Allah'ın aranızdan onlara îmânı nasib ederek hidâyet vereceğini ve sizi bu halde bırakacağını bilmiyordum}...

Sonra Nûh (a.s) onlara dedi ki:

113. ...*"Onların hesabı* {yani, sizin bayağı ve ayak takımı kabul ettiğiniz kimselerin amellerinin karşılıklarını vermek} *ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimseler iseniz"...*

114. ...*"Ben mü'minleri kovacak değilim"* {yani, ben sizin kendi değerlendirmelerinize göre aşağılık olduklarını iddia ettiğiniz kimselerin îmân etmelerini reddedecek değilim}...

115. ...*"Ben ancak apaçık bir nezîrim"* {yani, rasûlüm}.

116. *Dediler ki: "Ey Nûh! Eğer vazgeçmezsen* {yani, yakamızı bırakmazsan} *muhakkak taşlananlardan* {yani, öldürüleceklerden} *olacaksın."*

117. {Nûh} *dedi ki: "Rabbim! Kavmim beni* {yani, ölümden sonra dirilişe dair verdiğim haberi} *yalanladı"...*

118. ...*"Artık benimle onlar arasında Sen bir fetihte bulun* {yani, benimle onlar arasında hükmünü ver: azabını gönder}. *Beni ve beraberimdeki mü'minleri* {suda boğulmaktan} *kurtar."*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ da o'nu [Nûh'u] (ve mü'minleri) kurtardı.

119. *Biz de o'nu ve o'nunla birlikte olanları* {yani, o'nunla birlikte bulunan insanları, kuşları ve diğer canlıları –ki onların her birinden erkekli-dişili birer çift vardı–} *dopdolu olan o gemi içerisinde kurtardık.*

120. *Sonra* {gemiye binmeyip} *geri kalanları [kâfirleri] suda boğduk.*

121. *Muhakkak bunda* {yani, suda boğulmak sûretiyle Nûh kavminin helâk edilmesinde bu ümmetten olup, onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır.* {Öyleyse onlar, ibret alsınlar da Nûh kavminin uğramış olduğu âkıbetin bir benzerine uğramaktan çekinsinler}. *Onların çoğu îmân etmediler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmediler: onların çoğu tevhîdi inkâr eden kâfirlerdi}.

Eğer çoğu îmân eden kimseler olsaydı, dünyada azaba uğratılmazlardı.

122. *Muhakkak Rabbin* {onları suda boğmak sûretiyle onlardan intikam almakta} *azîzdir,* {mü'minleri suda boğulmaktan kurtarmak sûretiyle} *rahîmdir.*

Allah'ın, geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamalarını söz konusu etmesinin sebebi, Kureyş kâfirlerinin Nebî'nin (s.a) risâletini yalanlamış olmalarıdır. Allah Nebî'ye (s.a), daha önce Nûh'a, Hûd'a, Sâlih'e, Lût'a ve Şu'ayb'a risâlet verdiği gibi, kendisine de risâlet verdiğini ve onların da kendisi gibi kavimleri tarafından yalanladığını bildirdi. Daha önce rasûllerini yalanlamış bulunan kavimlerin cezalarını zikretmek suretiyle de Kureyş kâfirlerinin Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları gerektiğine dikkatlerini çekti ve geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba uğramaktan onları sakındırdı.

123. *Âd da rasûlleri yalanladı.*

124. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri [kavimdaşları] Hûd onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ
بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾
وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ
﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾
قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾

125. ...*"Muhakkak ben size* {yani, sizinle Rabbiniz arasında} *güvenilir bir rasûlüm"...*

126. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin} *ve bana* {yani, size emretmiş olduğum samimi öğütlerime} *itaat edin"...*

127. ...*"Buna karşılık sizden hiçbir ücret* {yani, îmâna karşılık sizden herhangi bir mükâfaat, karşılık} *istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

128. ...*"Siz her rî'de* {yani, yolda} *bir âyet* {yani, alamet} *inşa edip, abes iş mi yaparsınız"* {yani, oyun oynayıp eğlenir misiniz}?...

Çünkü onlar yolculuk yaptıklarında yollarını ancak yıldızlarla buluyorlardı. Bundan ötürü de boşu boşuna yüksek köşkler bina ettiler: Yollarını bulmak için her yolda büyük bir alamet, bir bina yaptılar.

129. ...*"ve* {sanki dünyada ölmeyecek ve} *ebedî kalacakmışçasına sapasağlam kaleler* {yani, büyük köşkler} *mi yapar durursunuz"* {yani, sonradan gelenler, "Burası filan oğullarının konağı" desinler diye mi bunu yapıyorsunuz}?...

130. ...*"Yakaladığınız zaman cebbârlar olarak mı yakalarsınız"* {yani, birini yakalayıp da –cebbârların [zorbaların]– yaptığı gibi haksızca öldürür müsünüz –çünkü cebbâr, haksızca öldüren kimseye denir–}?...

131. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve bana itaat edin"*...

132. ...*"Size bildiğiniz şeylerle* {yani, türlü hayırlarla} *destek verenden* {yani, bu kadar hayrı veren Allah'tan} *ittika edin"* {yani, O'ndan sakının}.

Allah şöyle buyurmaktadır:

133. *O size hem davarlar, hem çocuklarla destek verdi.*

134. *Hem de bahçeler ve pınarlarla* {yani, O size akıp duran pınarlar da verdi}. {Size bütün bu hayırları veren O'dur}.

Onlara Nûh kavminin suda boğularak helâk edildiğini haber verdikten sonra dedi ki:

135. {Eğer îmân etmeyecek olursanız,} *gerçekten sizin için büyük bir günün azabından* {yani, dünyada üzerinize böyle şiddetli ve çetin bir azabın ineceğinden} *korkarım."*

136. *Dediler ki: "Sen* {azabı hatırlatarak} *öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir"*...

إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا
آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ
﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

137. ...*"Bu ancak öncekilerin hulukundan* {yani, ey Hûd, senin söz konusu ettiğin bu azab ancak öncekilerin anlatageldikleri sözlerden} *ibarettir"*...

138. ...*"Biz azab olunacaklardan da değiliz."*

139. *Böylece o'nu* {dünyada azaba uğratılmak hususunda} *yalanladılar. Biz de onları* {rüzgâr ile} *helâk ettik. Muhakkak bunda* {yani, onların rüzgâr ile helâk edilmelerinde} {bu ümmetten olup, onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır.* {O halde onların benzeri bir âkıbete uğramaktan sakınsınlar}. *Onların çoğu mü'min değildi"* {şâyet onların çoğu îmân etmiş olsaydı dünyada azaba uğratılmazlardı}.

140. *Muhakkak Rabbin* {rüzgâr ile helâk etmek sûretiyle düşmanlarından intikam alışında} *azîzdir,* {onları azabtan kurtarmak sûretiyle de mü'minler hakkında} *rahîmdir.*

141. *Semûd (kavmi) rasûlleri* {yani, sadece Sâlih'i (a.s)} *yalanladı.*

142. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri Sâlih onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?"...

143. ...*"Ben sizin için* {yani, sizinle Allah arasında} *emin bir rasûlüm"...*

144. ...*"O halde Allah'tan ittika edin ve* {size emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

145. ...*"Buna* {yani, îmân etmenize} *karşılık sizden bir ecir* {yani, bir karşılık, bir mükâfaat} *istemem. Benim ecrim* {yani, işimin karşılığı} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

146. ...*"Siz burada* {yani, bu hayırlar içinde ölümden yana} *güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?"...*

Sonra bu hayırların ne olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

147. ...*"Bahçelerde ve akarsular arasında"...*

148. ...*"Ekinler ve* {mahsul çokluğundan ötürü birbiri üstüne} *meyveleri olgunlaşmış hurma ağaçları arasında"...*

149. ...*"Dağlardan fârihler* {yani, yontmada usta kimseler} *olarak evler yontuyorsunuz"...*

150. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin ve* {size emrettiğim ve sizin için nasihat olan hususlarda} *bana itaat edin"...*

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا
فَأْتِ بِآيَةٍ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَّهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْ
خُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ
﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾
كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾

151. ...*"Şu müsriflerin* {yani, dişi deveyi kesen dokuz kişinin} *emrine itaat etmeyin"...*

Sonra bunların niteliklerini şöylece dile getirmektedir:

152. ...*"Onlar yeryüzünde fesad çıkartırlar, ıslah etmezler"* {yani, onlar yeryüzünde Allah'a isyan ederler ve kendilerine vermiş olduğu emirler hususunda Allah'a itaat etmezler}.

153. *Dediler ki: "Muhakkak sen aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin"...*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bize el-Eslem tahdis etti: Bize Ebû 'Ubeyde ve el-Ferrâ tahdis etti: "*el-musahhar,* yaratılmış demektir. Aynı şekilde yedikleri boğazının aşağı kısmında toplanıp biriken ve böylelikle "sehar"i bulunan kimseye de denilir. Çünkü boynun yarısı nehar, diğer yarısı ise sehardır."

154. ...*"Sen ancak bizim gibi bir beşersin* {yani, konum itibariyle bizim gibi bir beşerden ibaretsin. Herhangi bir hususta bizden üstün değilsin, melek de değilsin, rasûl de değilsin}. *Eğer* {senin Allah tarafından bize gönderilmiş bir rasûl olduğuna dair iddianda} *doğru söyleyenlerden isen haydi bir âyet getir."*

Sâlih onlara, "Allah bu kayadan sizin için tüylü, on aylık hamile dişi bir deve çıkartacaktır" dedi. Bu dişi deve, diğer develerin soyundan türemiş değildi. Sonra kaya yarıldı ve dişi deve çıktı. Sâlih (a.s) onlara şöyle hitab etti:

155. *Dedi ki: "İşte bu* {benim Allah'ın Rasûlü olduğuma dair Allah'ın size âyet olarak gönderdiği} *dişi devedir. Onun belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır"* {yani, dişi devenin su içmek için bir günü, sizin de bir gününüz vardır}. {Bırakın onu Allah'ın arzında otlasın}...

Dişi devenin su içme gününde onlar diledikleri kadar süt alabiliyorlardı. Fakat su hakları yoktu. Ancak onların su içme gününde, devenin su içmesi söz konusu olmuyordu. Günün biri şehir halkına ve davarlarına, diğeri ise dişi deveye aitti.

156. ...*"Ona kötülükle el sürmeyin* {yani, onu kesmeye kalkışmayın}. *O zaman sizi* {dünyada} *büyük bir günün azabı yakalar."*

157. *Derken* {Çarşamba günü} *onu boğazladılar da* {deve öldü, onlar da boğazladıkları için} *pişman oldular.*

158. *Bunun üzerine* {Cumartesi günü Cibrîl'in (a.s) sayhası [çığlığı] sebebiyle} *azab onları yakaladı* {da hepsi öldüler}. *Muhakkak bunda* {yani, bir sayha ile helâk edilmelerinde} *bir âyet* {yani, bu ümmetten olup, onlardan sonra gelen kimseler için bir ibret} *vardır.* {Öyleyse Mekke kâfirleri ibret alsınlar da onların azabına benzer bir azabtan sakınsınlar}...

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...Ama onların çoğu îmân etmediler" {eğer, çoğu îmân etmiş olsaydı, dünyada azaba uğratılmazlardı}.

159. *Muhakkak senin Rabbin* {düşmanlarından intikam almakta} *azîzdir,* {mü'minlere merhamet gösteren} *rahîmdir.*

Âd ve Semûd amca çocuklarıdır. Semûd Abir'in, o Era'nın, o Sâm'ın, o Nûh'un oğludur. Hûd ise Şaleh'in oğludur.

160. *Lût kavmi rasûlleri* {yani, yalnızca Lût'u} *yalanladılar.*

Lût Hezar'ın, o Azer'in oğludur. Sare de Lût'un (a.s) kız kardeşidir.

161. *Hani kardeşleri* {Heraz oğlu} *Lût onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

162. ...*"Gerçekten ben size emin bir rasûlüm"...*

163. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve* {sizin için nasihat olan size emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ
بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ
﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ
﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

164. ...*"Bunun için sizden bir ecr* {yani, îmâna karşılık sizden bir ödül} *istemem. Benim ecrim* {yani, amelimin karşılığı} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

165. ...*"Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız* {yani, onlarla cinsel ilişkide bulunursunuz} *ha!"...*

166. ...*"Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi* {yani, eşlerinizin ferclerini} *terk edersiniz demek. Siz adâvette bulunan* {yani, haddi aşan} *bir kavimsiniz."*

167. *Dediler ki: "Andolsun vazgeçmezsen* {yani, eğer bize karşı dilini tutup susmazsan} *ey Lût elbette* {şehrimizden} *dışarıya çıkartılanlardan olacaksın."*

168. {Lût} *dedi ki: "Ben sizin yaptıklarınıza* {yani, erkeklere yaklaşmanıza} *buğz* {yani, nefret} *edenlerdenim"...*

169. ...*"Rabbim! Beni ve ailemi yaptıklarından* {yani, işledikleri kötülüklerden} *kurtar."*

170. *Biz de o'nu ve ailesini topluca kurtardık.*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

171. *Ancak bir kocakarı* {–ki, bu o'nun karısı idi–} *geride* {yani, azab içerisinde} *kalanlardan oldu.*

172. *Sonra da diğerlerini yıkıp yok ettik* {yani, yerin dibine geçirmekle ve gökten yağan taşlarla helâk ettik}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

173. *Ve onların üzerine bir yağmur* {yani, taş yağmuru} *yağdırdık. O inzâr edilenlerin* {yani, azab ile uyarılıp korkutulanların} *yağmuru ne kötü idi.*

Allah Lût kavminin şehirlerini yerin dibine geçirdi ve bu şehirlerin dışında bulunanların üzerine de taşlar yağdırdı.

174. *Muhakkak bunda* {yani, onların yerin dibine geçirilmek ve taş yağmuruna tutulmak sûretiyle helâk edilmelerinde} {bu ümmet için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır. Onların çoğu îmân edenler olmadı.* {Eğer onların çoğunluğu mü'min olsaydı dünyada azab edilmezlerdi}.

175. *Ve muhakkak Rabbin* {intikam alışında} *azîzdir,* {mü'minlere karşı} *rahîmdir.*

Allah'ın, *Andolsun ki onları yakalayıverişimizle inzâr etmiş idi* (el-Kamer, 54/36) buyruğu da buna işaret etmektedir ki yakalamaktan kasıt, azabtır.

176. *Ashâbu'l-Eyke* {yani, ağaçları bol yerde bulunanlar –ki bunların ağaçları çoğunlukla ak günlük bitkisi denilen bir bitki idi–} *rasûlleri* {yani, yalnızca Şu'ayb'ı (a.s)} *yalanladılar.*

Şu'ayb Nuveyb'in oğlu, o Medyen'in, o da İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân'ın oğludur.

177. *Hani Şu'ayb onlara" demişti ki:...*

Şu'ayb onlarla aynı nesebten olmadığı için Allah burada "kardeşle-

ri Şu'ayb" buyurmamıştır. O, Medyen'in soyundan gelen başka bir ümmete rasûl olarak gönderilmişti.

...*"İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

إِنِّي لَكُمْ

رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

178. ...*"Gerçekten ben size emin bir rasûlüm"...*

179. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve* {size nasihat olmak üzere emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

180. ...*"Ben sizden bunun için* {yani, îmâna karşılık} *herhangi bir ecr* {yani, karşılık, ödül/mükâfaat} *istemiyorum. Benim ecrim* {yani, alacağım karşılık/mükâfaat} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

181. ...*"Ölçüyü* {eksiksiz ve} *tam yapın ve zarar verenlerden* {yani, ölçüyü eksiltenlerden} *olmayın"...*

182. ...*"Müstakîm kıstâs* {yani, dosdoğru terazi} *ile tartın"...*

Rumca'da teraziye, "kıstas" adı verilir.

183. ...*"ve insanların eşyasından bir şey eksiltmeyin* {yani, ölçü ve tartıda insanlara haklarını eksik vermeyin} *ve yeryüzünde* {ma'siyetler işleyerek fesadçılar olarak} *çalışmayın"* {yani, fesad ve bozgunculuk olan işler yapmayın}...

184. ...*"Sizi ve önceki nesilleri* {yani, dünyada azaba uğratılmış bulunan Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kavmi gibi önceki ümmetleri} *yaratana karşı ittika edin"* {yani, dünyada size de azab etmesinden korkun}.

قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا
وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ
إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

185. *Dediler ki: "*{Ey Şu'ayb!} *Sen ancak musahharlardansın/sihirlilerdensin"* {yani, bizim gibi bir beşersin; ne bir meleksin, ne de bir rasûl}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

186. ...*"Sen ancak bizim gibi bir beşersin* {yani, herhangi bir hususta bizden üstün değilsin ki sana tâbi olalım} *ve muhakkak* {ey Şu'ayb} *biz seni* {yani, bir nebî ve bir rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılardan sanıyoruz"* {yani, senin hakkında düşüncemiz budur}...

187. ...*"Eğer* {azabın üzerimize ineceği hususunda} *doğru söyleyenlerden isen, semâdan üzerimize parçalar* {yani, semânın bir tarafını} *indir."*

Hûd sûresinde de, *Ben sizin için çepeçevre kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum* buyurulmuştu.

188. {Şu'ayb} *dedi ki: "Rabbim sizin yaptıklarınızı* {yani, ölçü ve teraziyi eksiltmenizi –başkalarından/herkesten–} *çok daha iyi bilir."*

189. *Derken* {azab hususunda} *o'nu yalanladılar. Bunun üzerine yevmu'z-zulle azabı gelip onları yakaladı...*

Şöyle ki: Allah onlara rüzgâr göndermiyor ve gölge de olmuyordu. Bundan dolayı aşırı sıcakla karşı karşıya kalarak evlerinden dışarıya çıktılar. Allah, yedi gün sonra içinde azab bulunan bir bulut yükseltti. Onlar altında gölgelenmek üzere o bulutun altına çekildiler. Allah onları sıcaktan ve keder içerisinde bulutun altında öldürdü. İşte "yevmu'z-zulle azabı" budur.

...*Gerçekten o* {çok çetin olmasından ötürü} *büyük bir günün azabı idi.*

190. *Muhakkak ki bunda* {yani, onların sıcaklık ve keder ile helâk edilişlerinde}, {onlardan sonra gelenler için} *bir âyet [işaret-ibret] vardır...*

Bununla, Muhammed'in (s.a) ümmeti olan Mekke kâfirlerini sakındırmaktadır. Sonra şöyle buyurmaktadır:

...*Onların çoğu zaten mü'min değildi* {yani, onların çoğu mü'min olmuş olsaydı, dünyada onlara azab edilmezdi}.

191. *Muhakkak Rabbin* {düşmanlarından intikam alışında} *azîzdir,* {mü'minlere karşı} *rahîmdir.*

192. *Muhakkak ki o* {yani, Kur'ân} *âlemlerin Rabbi [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibi] tarafından indirilmiştir.*

Mekke kâfirlerinin, "Muhammed (s.a) Kur'ân'ı Ebû Fukeyhe'den öğreniyor, o Kur'ân'ı o'na er-Rey adındaki şeytan getiriyor ve Muhammed'in (s.a) diline bırakıyor" demeleri üzerine Allah onların yalan söylediklerini ifade etmek üzere, *Muhakkak o âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir* buyurdu.

193. *Onu er-Rûhu'l-Emîn* {yani, Cibrîl (a.s)} *indirdi* {ki o, Allah'ın kendisine emanet olarak verdiği ve nebîlere götürmekle yükümlü olduğu risâlet hususunda emindir}.

194. ...{Ey Muhammed! Bu Kur'ân'ı} *senin kalbin üzerine* {Cibrîl indirdi; kalbine sebat vermek ve} *inzâr edicilerden olman için* {Cibrîl indirdi}.

195. ...*Apaçık Arabça bir lisan ile* {ki içinde bulunanları iyice anlasınlar}.

Çünkü onlar, "Kur'ân'ı o'na Ebû Fukeyhe öğretiyor" diyorlardı. Ebû Fukeyhe ise Arab değildi.

وَاِنَّهُ لَفٖى زُبُرِ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمٖينَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ
فٖى قُلُوبِ الْمُجْرِمٖينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ
اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنٖينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَٓاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾

196. *Şüphesiz ki o* {yani, Muhammed'in (s.a) durumu ve nitelikleri} *öncekilerin zuburunda* {yani, kitablarında} *da vardır.*

197. *Acaba İsrâîloğulları alimlerinin* {yani, İbn Selâm ve arkadaşlarının} *onu* {yani, Muhammed'i} *bilmeleri, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir âyet değil midir?*

198. *Eğer biz onu* {yani, Kur'ân'ı} *Arabça bilmeyen biri üzerine* {yani, Ebû Fukeyhe'ye: dili Arabça olmayan bir adama} *indirmiş olsaydık,...*

199. *...o da onu bunlara* {yani, Mekke kâfirlerin} *okusaydı, onlar yine* {"Biz onun söylediğini anlamıyoruz" der ve} *ona îmân etmezlerdi* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan gönderilmiş olduğunu tasdik etmezlerdi}.

200. *Biz onu* {yani, Kur'ân'ı inkâr etmeyi} *mücrimlerin kalblerine öyle yerleştirip, soktuk.*

201. *Onlar elîm* {yani, acıklı} *azabı görünceye kadar ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân etmezler.*

202. {Azab} *onlara ansızın* {yani, birden} *gelecek ve farkında bile olmayacaklar.* {Bundan ötürü de geri döndürülmeyi ve kendilerine mühlet verilmesini temenni edecekler}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

203. *Hemen ardından* {Mekke kâfirleri,} *"Acaba bize mühlet verilir mi"* {yani, böylelikle vazgeçer, geri dönme imkânını bulur muyuz}? *derler.*

Nebî (s.a) onları azab ile tehdit edince, o'nu yalanlamak amacıyla "Bu azab ne zaman olacak?" demişlerdi. Buna karşılık Allah şöyle buyurmaktadır:

204. *Acaba bunlar azabımızın mı çabuk gelmesini isterler?*

205. *Ne dersin Biz onları* {dünyada} *nice seneler geçindirsek,...*

206. ...{bu azabtan} *sonra onlara tehdit olundukları (azab) gelse,...*

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا
مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾
وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ ٱلسَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾
فَلَا تَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتَكُونَ مِنَ ٱلْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ
ٱلْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَٱخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

207. *...faydalandırıldıkları* {dünya} *nimetlerin*{in} *onlara* {azaba karşı} *bir yararı olmaz.*

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

208. *Biz inzâr ediciler* {yani, dünyada azabın gelip kendilerini bulacağını söyleyerek uyaran rasûller} *olmaksızın hiçbir karyeyi* {dünyada daha önce azab ile} *helâk etmiş değiliz.*

209. *Zikrâ* {yani, azab bir hatırlatmadır ve düşündürücüdür}. *Biz zâlimler olmadık* {yani, bir günahları olmaksızın zulmederek onlara azab etmedik}.

Kureyşliler Kur'ân-ı Kerîm'i, –şeytanı kasdederek– Rey getiriyor ve Muhammed'in (s.a) dili üzere bırakıyor" dediler ve o'nun getirdiği

Kur'ân-ı Kerîm'i yalanladılar. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

210. *Onu şeytanlar indirmemiştir.*

211. *Bu* {yani, Kur'ân'ı indirmek} *onlara yaraşmaz ve esasen buna güçleri de yoktur.*

Çünkü melekler ve yıldızlar ile yapılan yakıcı atışlar vasıtasıyla onlar semâdan ve semâdaki konuşmaları dinlemekten engellenmiştir. Şeytanlar, Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilmeden önce semâdan meleklerin konuşmalarını dinlemeye kalkışıyorlardı. Fakat Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilince melekler onlara yakıcı alevler atmaya başladı. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

212. *Çünkü onlar,* {melekler ve yakıcı yıldızlar ile} *işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.*

213. *O halde Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {yani, ibâdet} *etme!...*

Çünkü o [Muhammed], atalarının dînine girmeye davet olunmuştu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, *Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a etme!* buyurdu.

...O takdirde azab edilenlerden olursun.

214. *En yakın olan aşîretini* {yani, akrabanı} *inzâr et.*

Bu âyet nazil olunca Nebî (s.a), "Ben bütün insanlara rasûl olarak gönderildim. Bununla birlikte ey Hâşimoğulları, ey Muttaliboğulları özellikle size rasûl olarak gönderildim" dedi. İşte Nebî'nin en yakın akrabaları bunlardı. Hâşim ile Muttalib, 'Abdi Menâf'ın oğulları olup kardeş idiler.

215. *Sana tâbi olan mü'minlere kanadını indir* {yani, onlara karşı yumuşak davran}.

216. {Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları} *sana isyan ederler* {ve senin îmân davetini kabul etmezler} *ise, "Muhakkak Ben yaptıklarınızdan* {yani, şirkten ve küfürden} *beriyim"* {yani, uzağım} *de.*

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
۝٢١٧ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ۝٢١٨ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ۝٢١٩ إِنَّهُ هُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٢٢٠ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ۝٢٢١ تَنَزَّلُ
عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝٢٢٢ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ۝٢٢٣ وَالشُّعَرَاءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ۝٢٢٤ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ۝٢٢٥
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ۝٢٢٦ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ۝٢٢٧

217. {İntikam almakta} *azîz ve* {çabuk cezalandırmamak sûretiyle onlara karşı} *rahîm olana tevekkül et* {yani, azîz ve celîl olan Allah'a güven}.

Bu buyruk da, atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine gelmiştir. Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

218. *O seni* {tek başına namaz için} *kalkınca da görür.*

219. *Secde edenler* {yani, cemaat ile namaz kılanlar} *arasındaki tekallubunu* {yani, rükûa ve sücuda varmanı, kıyâmını –işte tekallub budur–} *da görür.*

220. *Muhakkak ki O,* {atalarının dînine çağırıldığında söyledikleri sözleri işiten} *semîdir,* {Mekke kâfirlerinin dediklerini bilen} *alîmdir.*

221. *Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?*

Çünkü onlar, "Kur'ân'ı Rey adındaki bir şeytan getiriyor ve onu Muhammed'in (s.a) diline bırakıyor" diyorlardı.

222. *Her effâk* {yani, yalancı} *günahkâr üzerine inerler.*

Bunlardan biri, Müseylimetu'l-Kezzab, diğeri de Ka'b b. el-Eşref'tir.

223. *Onlar kulak verirler ve onların* {yani, şeytanların} *çoğu* {kâ-

hinlere "Yeryüzünde şunlar şunlar olacaktır" diye haber verirken} *yalan söylerler.*

Şeytanlar, meleklerin konuşmalarını dinlemek üzere semâya kulak kabartırlar. Çünkü Allah yeryüzündekilerle ilgili bir emir murad edecek olursa onu semâdaki meleklere bildirir. Onlar da bu hususta konuşurlar. Konuştuklarına kulak kabartan şeytanlara da alevli ateşler atarlar. Bu arada hırsızlama bazı sözler öğrenmiş olan şeytanlar kâhinlere (duyduklarından hareketle) "Yeryüzünde şunlar şunlar olacak" diye haber verirler, ancak yalan söylerler.

224. *Şairlere de ğâvîler [azgınlar] uyar.*

Hepsi de Kureyşli olan 'Abdullâh b. ez-Zibarî es-Sehmî, Ebû Süfyân b. 'Abdu'l-Muttalib, Humeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî, Müşafi b. 'Abdi Menâf, Umeyr el-Cumahî, Ebû Azze –ki asıl adı 'Amr b. 'Abdullâh'tır– ve Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sakafî bunlardandır. Bunlar yalan ve bâtıl sözler söylediler ve "Biz de Muhammed'in (s.a) söylediği gibi söyleyebiliriz" deyip, şiir söylediler. Kavimlerinden ğavi [azgın] bir takım kimseler de onların şiirlerini dinlemek üzere etraflarında toplandılar. Onların şiirlerini ve hicivlerini (Muhammed'i, Kur'ân'ı ve İslâm'ı yeren şiirlerini) rivâyet ediyorlardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

225. *Görmedin mi onlar her vâdide serserice gezerler* {yani, onlar her bir yolda: her türlü söz ve ifade şeklini alıp kullanırlar}.

226. *Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler* {yani, yalancı oldukları halde "Şunu şunu yaptık" derler}.

Hepsi de Ensâr'dan olan Müslüman şairler, müşriklere aynı şekilde karşılık vermek için izin istediler. 'Abdullâh b. Revaha, Hassan b. Sâbit, Seleme b. Husemoğulları'ndan Ka'b b. Mâlik bunlardan idi. Nebî (s.a) onlara izin verdi, onlar da müşrikleri hicvetti, Nebî'yi (s.a) övdüler. Bunun üzerine Allah, *Şairlere de, ğâvîler uyar* buyruğundan itibaren iki âyet daha indirdi. Arkasından Allah Müslüman şairleri istisnâ ederek şöyle buyurdu:

227. *Ancak îmân edip, sâlih ameller işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra* {müşriklerden} *öçlerini alanlar* {yani, müşrik şairlerden öç alan Müslüman şairler} *müstesnâdır. Zulmedenler* {yani, şirk koşanlar} *yakında nasıl bir*

yere devrileceklerini bileceklerdir {yani, âhirette bunlar hüsran ile karşılaşacaklardır}.

Bize ‘Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o bir adamdan, o el-Fadl b. Îsâ er-Rukaşî'den dedi ki: "Allah, *Apaçık bir Arabça lisan ile...* (Şu‘arâ, 26/195) buyruğuyla, onu diğer dillere üstün kıldığını bildirmektedir."

el-Huzeyl dedi ki: "Ben el-Müseyyeb'i, Ebû Ravk'tan şunları naklederken dinledim: Sâlih'in (a.s) devesine kap konulur, o da onun içine süt bırakırdı."

Bize ‘Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o ‘Alî b. Asım'dan, o el-Fadl b. Îsâ er-Rukaşi'den, o Muhammed b. el-Menkur'dan,[5] o Câbir b. ‘Abdullâh'tan, o da Rasûlullah'tan (s.a) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: Allah Mûsâ (a.s) ile Tûr'un üzerinde iken konuşunca, o daha önce işittiği kelamdan daha yüksek bir kelam işitti. "Rabbim benimle konuştuğun kelamın bu mudur?" dedi. Buyurdu ki: "Hayır, ey Mûsâ. Ben sana 10.000 lisanın gücü ile konuştum. Fakat bütün dillerin gücüne sahibim. Hatta Ben bundan daha da güçlüyüm." Mûsâ (a.s) kavmine geri dönünce, "Ey Mûsâ! Bize Rahmân'ın kelamının nasıl olduğunu vasfet" dediler. O da, "Allah'ı tenzih ederim, buna gücüm yetmez" dedi. "O halde onu benzet" dediler. O şöyle dedi: "Siz en tatlı bir şekilde öldüren o yıldırımların sesini düşünün. Ona yakın olmakla birlikte öyle de değildir" dedi.[6]

5 Bu, Muhammed b. el-Münkedir olmalıdır. Bu zatın Câbir b. ‘Abdullâh'tan rivâyet ettiği de bilinen bir husustur. Bkz. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib,* IX, 417-418. (Çeviren)

6 Şüphesiz Allah'ın kitabının böyle bir teşbih ve tecsime ihtiyacı yoktur. Mukâtil, bu tür tecsim [Allah'ın cisim olduğu kanaatini uyandıran] ve teşbih ifade eden tabirlerle Tefsirine gölge düşürmüştür. Bu, Yahudiler arasında bilinen ve meşhur olan bir yaklaşımdır. Allah bize sağlam sözleriyle sebat versin, sapıklıktan korusun ve son nefesimizi îmân ile vermeyi nasib eylesin.

27. NEML SÛRESİ

Mekke'de nâzil olan Neml sûresi, Kûfîyyûna göre 93 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُب۪ينٍ ۝١ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ

۝٢ اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ

يُوقِنُونَ ۝٣ اِنَّ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ

يَعْمَهُونَ ۝٤ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ

الْاَخْسَرُونَ ۝٥ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ عَل۪يمٍ ۝٦ اِذْ

قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِه۪ٓ اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَاراًۜ سَاٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰت۪يكُمْ بِشِهَابٍ

قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ۝٧ فَلَمَّا جَٓاءَهَا نُودِيَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ

وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ۝٨ يَا مُوسٰٓى اِنَّهُٓ اَنَا اللّٰهُ

الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۙ ۝٩ وَاَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى

مُدْبِراً وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْۜ اِنّ۪ي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ۝١٠

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve mübîn* {yani, içinde bulunan emir ve nehiyleri apaçık olan} *kitabın âyetleridir.*

2. *Müminler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden kimseler} *için* {gereğince amel ettikleri takdirde dalâleti} *hidâyet*{ten ayırdeden} *ve* {içinde bulunan sevâblarla} *müjdeleyicidir.*

Sonra Allah Teâlâ mü'minlerin niteliklerini şöylece beyan etmektedir.

3. *Onlar* {farz olan} *salâtı ikame ederler* {yani, eksiksiz kılarlar}, {farz olan} *zekâtı verirler. Hem onlar âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonraki dirilişe} *kesin olarak inanırlar.*

4. *Kuşkusuz âhirete îmân* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik} *etmeyenlerin amellerini* {yani, sapıklıklarını} *kendilerine güzel gösterdik. Bu sebebten onlar* {sapıklıkları içerisinde mütereddid bir şekilde} *şaşkındırlar.*

5. *İşte* {âhirette} *azabın en kötüsü bunlaradır. Âhirette en çok hüsrana uğrayanlar da onlar olacaktır.*

6. *Muhakkak sen Kur'ân'ı* {emrinde} *hakîm,* {yarattıklarının emellerini çok iyi bilen} *alîm olandan telakki etmektesin* {yani, Kur'ân sana O'nun tarafından verilmiştir}.

Nitekim, *Buna ancak sabredenler mülaki olur* (Fussilet, 41/35) buyruğu da buna benzemektedir, ki "ancak onlara verilir" anlamındadır.

7. *Hani Mûsâ,* {ateşi görünce} *ehline* {yani, hanımına} *demişti ki: "Ben gerçekten bir ateş gördüm"...*

Gördüğü, azîz olan Rabbin nûru idi. O bunu Cuma gecesi Arz-ı Mukaddes'te dağın sağ tarafında görmüştü.

..."Size ondan {yolun nerede olduğuna dâir} *bir haber getiririm* {çünkü yolunu kaybetmiş ve yoldan ayrılmış idi} *veya* {şâyet bana yolu haber verecek birini bulamayacak olursam soğuktan korunup} *ısınmanız için size parlak bir kabes* {yani, etrafı aydınlatacak bir ateş parçası} *getiririm."*

8. *Onun* {yani, ateşin –ki o gerçekten azîz Rabbin nûru idi–} *yanına gelince o'na seslenildi: "Ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar* {yani, melekler} *mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir"...*

9. *..."Ey Mûsâ! Kuşkusuz ki Ben* {yani, senin gördüğün nûr}[1] *azîz, hakîm olan Allah'ım"...*

---

1 Merhum Mukâtil'in, *Kuşkusuz ki Ben Allah'ım* ibaresini, "o gördüğün nûr Benim" diye tefsir etmesi oldukça tartışılır. Çünkü burada *innehu* [kuşkusuz ki O] lafzındaki *hu* zamiri, zamiru'ş-şandır [durum bildiren zamirdir]. Dolayısıyla bu lafzın, "gerçek şu ki/durum şu ki" diye tercüme edilmesi gerekir. Bu nedenle Mukâtil'in buradaki zamiri, nûr'a göndermesi, nahiv açısından ciddi bir hata olup, "Senin gördüğün o nûr Benim" gibi bir anlam ile Allah hakkında tecsim vehmi vermektedir. (Çeviren)

10. ...*"Asânı bırak." (Mûsâ) onun bir cânn [bir yılan] gibi sarsıldığını* {yani, hareket ettiğini} *görünce,* {yılandan korktuğu için} *arkasına bakmaksızın* {yani, arkasına dönmeden} *dönüp gitti...*

Allah devamla buyurdu ki:

..."Ey Mûsâ! {Yılandan} *korkma, çünkü Benim nezdimde* {yani, yanımda} *risâlet verilenler korkmaz"...*

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوٓءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾
وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا
جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾

11. ...{Rasûllerden, nefsine} *zulmedenler müstesnâ"*[2] {yani, ancak o kimseler korkabilir –ki Âdem, Yûnus, Süleymân, Yûsuf'un kardeşleri ve bir canı öldürmesi sebebiyle Mûsâ bunlardandır–}. *Sonra da kötülüğün ardından iyilikle değiştirene* {yani, yaptığı kötülükten sonra ihsanda bulunup iyilik yapan kimseye} *muhakkak Ben gafûrum, rahîmim"...*

12. ..."{Sağ} *elini de yakana* {yani, göğsün tarafında bulunan gömleğinin yakasının iç tarafına} *sok.* {Elin yakandan güneş ışığı gibi parıldayan bir halde} *bembeyaz ve herhangi bir hastalık* {yani, maraz} *söz konusu olmaksızın çıkacaktır"...*

Burada ifade tamam olmaktadır. Ardından Allah Muhammed'e (s.a) hitâben buyuruyor ki:

---

2 Mukâtil'in, "Rasûllerden, nefsine zulmedenler müstesnâ" diye anladığı ifadedeki istisnâ, nahivde munkatı' istisnâ diye bilinen bir istisnâ çeşididir, yani kendisinden istisnâ olunan kelime, bir önceki âyetin son kelimesi olan *el-mürselûn* [rasûller] değildir. Bunun, kendisinden istisnâ olunan lafzı, rasûllerin de içinde olduğu ve mahzuf kabul edilmesi gereken "insanlar" lafzıdır. İnsanlar arasında zulmedenlerin bulunacağı ise kuşkusuzdur. Rasûller arasında nefsine zulmeden kimselerin bulunması düşünülemez. Kendisinin bundan sonra verdiği örnekler de bu gerçeği değiştirecek türden değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (Çeviren)

...*Dokuz âyet arasında* {yani, o'na verilen el, ‘asâ, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları, tams [kalblerinin sıkıştırılması ve malların yere geçirilmesi] mucizeleri arasında}.

Bu mucizelerin ikisi: el ve ‘asâ mucizeleri Mûsâ'ya (a.s) Arz-ı Mukaddes'te rasûl olarak Fir‘avn'a gönderildiğinde verilmişti. Mısır halkının yalanlamasına üzerine de Mısır topraklarında o'na yedi mucize daha verilmişti. Ona verilen mucizelerin ilki el, sonuncusu ise tams idi.

Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

...*Fir‘avn'a* {ki adı Feytûs idi} *ve kavmine* {yani, Mısır halkına}. *Kuşkusuz onlar fâsık* {yani, isyankâr} *bir topluluktur.*

13. *Âyetlerimiz kendilerine basîretleri açıcı* {yani, onların göreceği şekilde açık-seçik ve rahatlıkla görülebilen bir şekilde} *geldiğinde onlar,* “{Ey Mûsâ!} *Bu* {senin getirdiklerin} *açık-seçik bir sihirdir” dediler.*

Ancak Allah onların gerçek durumlarını şöyle ifade ediyor:

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا
وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ
﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

14. *Nefisleri* {bunların Allah'tan geldiğine ve bir büyü olmadığına} *kesinlikle inandığı halde bunları* {yani, iyice bilip tanıdıkları halde âyetleri} *inkâr ettiler. Zulmederek* {yani, şirk koşarak} *ve*

üstünlük taslayarak {yani, büyüklenerek yeryüzünde ma‘siyetler işleyen} *fesâdçıların âkıbetinin nasıl olduğuna bir bak!*

Onların âkıbeti suda boğulmak olmuştu. Onların, bu âyetlerin Allah'tan geldiğine kesinlikle inanmaları, üzerlerindeki azabın Mûsâ'nın Rabbine du‘a etmesi üzerine kalkması sebebiyledir. Onlar bunun gerçeğini böylece bilip öğrenmişlerdi.

15. *Andolsun Biz Dâvûd'a ve Süleymân'a* {adaletli hüküm verme, kuşdilini ve diğer hayvanların dilini bilme şeklinde} *bir ilim verdik. İkisi de, “Bizi mü’min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun” dediler.*

Onlar Allah'ın kendilerini verdiği hüküm, nübüvvet, kitab, hayvanların dilini bilmek ve hükümdarlık ile üstün kılınmışlardı. Süleymân'ın mülkü Dâvûd'dan daha büyüktü ve Süleymân Dâvûd'dan daha ince anlayışlı idi. Dâvûd ise Süleymân'dan daha çok ibâdet ederdi.

16. *Süleymân, Dâvûd'a vâris oldu* {yani, Süleymân, Dâvûd'un ilmini de mülkünü/hükümranlığını da miras aldı}. {Süleymân, İsrâîloğulları'na} *dedi ki: “Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve bize her şeyden verildi* {yani, hükümdarlık, nübüvvet, kitab, emrimize amade rüzgâr ve musahhar kılınan şeytânlar, hayvanların dilini bilmek, yüksek binalar inşa etmek, büyük heykeller yapmak, büyük havuzları andıran çanaklar ve yerlerinde sapasağlam duran kazanlar yapmak, bakır pınarı verildi}. *Muhakkak ki bu* {bize verilenler}, *apaçık üstünlüğün ta kendisidir.*

17. *Süleymân'ın huzuruna haşredilen* {yani, toplanan} *cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları* {düzenli bir şekilde} *sevk olunurlardı.*

Süleymân onların üzerine, öndekilerin sonrakiler ile birlikte hareket etmelerini sağlayacak askerler görevlendirmişti. İnsanlar uyuyuncaya kadar bunu yapalardı.

18. *Nihâyet* {Şam topraklarında} *karıncalar vâdisine geldiklerinde,* {el-Cermi adındaki} *bir karınca* {o sırada yuvalarının dışında olan karıncalara} *dedi ki: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza* {yani, evlerinize} *girin. Süleymân ve askerleri* {sizin helâk olduğunuzu} *fark etmeyip, sizi kırıp geçirmesin* {yani, helâk olmanıza sebeb olmasın –eğer fark ederse, sizi kırıp geçirmez–}.

Süleymân, üç mil uzaktan karıncanın sözünü işitmiş, “Fark etmeyip” sözünü telaffuz ettiği sırada da o karıncanın yanına varmıştı.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ
أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ
أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ
﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ
مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ
أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ
بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

19. *Sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti* {yani, Süleymân, karıncanın, hükümdarlık ve idaresindeki adaleti dolayısıyla övgüsünden dolayı güldü}...

Burada gülmekten kasıt, sadece dudakların gülümserken açılmasından ibarettir. Süleymân dedi ki: “Andolsun karıncalar bile benim hükümdarlığımda bir haksızlık yapılmadığını biliyorlar. Bundan dolayı övünmüyorum. Andolsun biz onların yanına varmadan, onların yanından geçeceğimizi biliyorlar.” Sonra Süleymân, karıncaların yuvalarına girmesi için beraberindeki askerlerle birlikte durdu. Sonra bütün canlıların konuşmalarını kendisine öğrettiği ve dolayısıyla da karıncanın sözlerini işittiği için azîz ve celîl olan Rabbine hamdetti:

...Dedi ki: “Rabbim! Beni, bana ve {benden önce de} *ana-babama* {yani, babam Dâvûd ile anam el-Yasen kızı Betşabe'ye} *ihsan ettiğin nimete şükretmeye yönelt* {yani, bana bu ilhamı ver}. *Bana razı olacağın sâlih amel işlemeyi de* {ilham et} *ve rahmetin* {yani, nimetin} *ile beni sâlih kullarının arasına* {yani, onlarla birlikte cennete} *kat.”*

20. *Bir de kuşları araştırdı* {yani, Beytu'l-Makdis'ten Yemen'e doğru yola koyulunca Hüdhüd'ü araştırdı}.

Medine'ye varınca orada durdu ve şöyle dedi: "Kuşkusuz Allah buradan bir nebî gönderecektir. Ona uyanlara ne mutlu!"

...{Konaklamak isteyince} *dedi ki: "Neden Hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?...*

Buradaki "em" [yoksa] edatındaki "mim" sıladır [zâiddir, fazladan gelmiştir], tıpkı *Yoksa gayb onlar nezdinde de yazanlar onlar mı?* (et-Tûr, 52/41 ve el-Kâlem, 68/47) buyruklarında olduğu gibi.

21. ...*"Ben onu elbette çetin bir azab ile azablandırırım* {yani, onun tüylerini yolarım ve bir sene boyunca diğer kuşlarla beraber uçmasına izin vermem} *yahut muhakkak onu keserim* {yani, öldürürüm} *ya da bana mübîn bir sultân* {yani, onu mazur görebileceğim apaçık bir hüccet, bir delil} *getirir."*

22. *Aradan çok geçmeden geldi* {yani, kısa bir süre sonra Hüdhüd geldi} {ve Süleymân'ın (a.s) önüne kondu. Gagasıyla yere vurmaya ve başı ile Süleymân'a işaret etmeye başladı. Sonra Süleymân'a} *dedi ki: "Ben senin kuşatamadığın* {yani, bilemediğin} *şeyi kuşattım* {yani, bildim} *ve sana* {Yemen'deki} *Sebe'den* {yani, Sebe topraklarından} *yakîn bir haber getirdim"...*

Bu haberi cinler sana bildirmedi, bu hususta sana karşı samimi davranmadılar. İnsanlar da bunu bilmiyordu, ben senin de, askerlerinin de ulaşamadığı o yere ulaştım ve sana yakîn bir haber getirdim, yani hakkında hiçbir şüphe olmayan bir söz söyleyeceğim. Süleymân, "O nedir?" diye sorunca, Hüdhüd dedi ki:

23. ...*"Gerçekten ben bir kadını onlara* {yani, Sebelilere} *hükümdarlık eder buldum. Kendisine* {Yemen'de} *her şeyden* {yani, ilim, mal, asker, saltanat, süs ve türlü hayırlar} *verilmiş. Onun bir de büyük bir tahtı var"...*

Mücevherlerle süslü olan bu taht, seksene seksen zira olup yerden yüksekliği de seksen zira idi. Kadının adı ise Ebû Serh kızı Belkıs idi. Kendisi inslerden olmakla birlikte, annesi cinlerden idi. Annesinin adı da Sahr kızı Fazime'dir.

Hüdhüd sözlerine şöyle devam etti:

24. ...*"Onu ve kavmini Allah'tan gayri güneşe secde eder buldum. Şeytân onlara kötü amellerini* {yani, güneşe secde etmelerini} *süslü göstermiş -ve onları doğru yoldan* {yani, hidâyetten} *alıkoymuş. Onun için onlar hidâyete gelmiyorlar-"...*

Devamla Hüdhüd şunları söyledi:

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَب
بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي
مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً
أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ
شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ
إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ
أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾

25. ...*"göklerde ve yerde olan gizliyi* {yani, yağmuru} *açığa çıkartan,* {kalblerinizde} *gizlediğiniz ve* {dillerinizle} *açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye."*

26. *Allah odur ki, O'ndan başka ilâh yoktur. Azîm arşın Rabbidir.*

Azîm, burada arşın sıfatıdır.

27. {Süleymân, Hüdhüd'e} *dedi ki:* "{Sen şimdi bize suyu göster}. *Bakacağız* {söylediklerinde} *doğru mu söyledin yoksa yalan söyleyenlerden misin?"...*

Allah'ın, *Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı bir ümmetsiniz* (Âl-i İmrân, 3/110) buyruğu da buna benziyor.[3]

Bir yere konakladıkları vakit Hüdhüd onlara suyun yere ne kadar yakın olduğunu gösteriyordu. Onlara suyun bulunduğu yeri gösterdi, onlar da konakladılar ve kuyu açtılar. İnsanlar ve hayvanlar su ihtiyaçlarını karşıladı. Oldukça da susamışlardı. Süleymân, Hüdhüd'ü çağırıp dedi ki:

> 28. ...*"Bu mektubumu götür ve onu kendilerine* {yani, Sebe halkına} *bırak. Sonra da onlardan geri çekil* {yani, uzaklaş}, *ne şekilde karşılık* {yani, cevab} *vereceklerine bak."*

Hüdhüd gagasıyla mektubu alıp, kadının tepesinde duruncaya kadar uçtu. İnsanlar ona bakıp dururken bir süre kanatlarını çırptı. Kadın başını kaldırınca Hüdhüd mektubu kucağına bıraktı. Kadın mühürlenmiş mektubu görünce titredi ve eğildi, beraberindeki askerleri de eğildi. Çünkü Süleymân'ın (a.s) mülkü mühründe idi. Bu kuşu gönderenin, kadının mülkünden daha büyük bir mülk ve hükümdarlığa sahip olduğunu anladılar. Kadın dedi ki: "Elçisi kuş olan bir hükümdarın elbette mülkü ve hükümdarlığı pek büyük olmalıdır." Mektubu bizzat okudu. Kadın, Tubba b. Ebî Şerahil el-Himyeri kavminden olan bir Arab idi. Kadının kavmi de Tubba kavminden olup Arab idiler. Onlara mektubta yazılanı bildirdi. Mektubta, "Kuşkusuz ki o Süleymân'dandır ve o, rahman, rahîm Allah'ın adıyla {diye başlıyor}. Bana karşı üstünlük sağlamayın {yani, büyüklük taslamayın} ve bana Müslümanlar olarak gelin" yazılıydı.

Ebû Sâlih dedi ki: "Mektubun mühürlü olduğu da söylenmiştir."

> 29. {Bunun üzerine kadın onlara} *dedi ki: "Ey mele* {yani, eşraf}! *Gerçekten bana çok şerefli* {yani, çok güzel} *bir mektub bırakıldı"...*

> 30. ...*"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o, rahman, rahîm Allah'ın adıyla*{dır}...

---

3 Muhtemelen Mukâtil burada Neml sûresinin bu âyetindeki *künte* lafzı ile Âl-i İmrân sûresindeki *küntüm* lafzındaki *kâne* fiillerinin nakıs, yani fiil manasıyla kullanılmamış ve isim cümlesinin anlamını haber olarak ifadelendiren bir lafız olduğuna dikkat çekmektedir. (Çeviren)

31. ...*"Bana karşı üstünlük taslamayın, teslim olanlar olarak bana gelin."*

Sonra kadın dedi ki: "Eğer bu hükümdar dünyalık için savaşan biri ise biz ona istediği kadar dünyalık veririz. Eğer Rabbi için savaşan biri ise dünyayı istemiyor demektir, o takdirde bizim teslim olmamızdan [Müslüman olmamızdan] başka bir şeyi kabul etmez." Sonra ileri gelenlerle danıştı:

32. *Dedi ki: "Ey mele!* {yani, eşraf -ki bunlar 310 kumandan idiler. Her kumandan ile birlikte 100.000 kişi vardı. Bunlar onun danışmanları idi-}. *"Benim bu işim hakkında bana görüş belirtin. Ben siz yanımda hazır olmadıkça* {yani, benim huzurumda bulunmadıkça} *hiçbir işi kesip atmış* {yani, hükme bağlamış} *değilim."*

33. *Onlar* {kadına} *dediler ki: "Biz güç sahibi kimseleriz"* {yani, çok sayıda adamlarız}...

Nitekim Allah'ın, *Bana güç ile yardımcı olun* (el-Kehf, 18/95) buyruğu da, "adam sayısıyla yardım edin" demektir.

...*"ve çetin bir güce sahibiz* {yani, çetin savaşçılarız: kahraman kimseleriz}. *Bununla beraber emir senindir* {yani, biz sana neye sahib olduğumuzu bildirdik. Fakat senin söylediğinin dışına da çıkmayız}. *Artık ne emredeceğini* {yani, bize nasıl bir yol göstereceğini} *sen düşün, karar ver."*

Bu, Fir'avn'ın kavmine, *Ne emredersiniz?* (el-A'râf, 7/110) ile eş-Şu'arâ, 26/35) buyruklarına benzemektedir ki "bana ne işaret edersiniz, ne gösterirsiniz" demektir.

34. *Dedi ki: "Kuşkusuz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde orayı ifsâd ederler"* {yani, helâk ederler}...

"Fesâd" kelimesinin kullanımı açısından, *Elbette göklerle yer fesâd bulurdu* {yani, helak olurdu} (el-Bakara, 2/251) buyruğu da bunun gibidir.

...*"Ahalisinin azîz olanlarını zelîl ederler* {yani, eşrafını ve büyüklerini küçük düşürürler –ki işlerin dizginlerini ellerinde tutabilsinler–}...

Allah şöyle buyurmaktadır:

–Gerçekten de {kadının dediği gibi} *böyle yaparlar.–*

Sonra kadın danıştığı kimselere dedi ki:

وَاِنّ۪ي مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَٓا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا
اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ
بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ
﴿٣٧﴾ قَالَ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْت۪ينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي
مُسْلِم۪ينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْر۪يتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰت۪يكَ بِه۪ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ
مِنْ مَقَامِكَ وَاِنّ۪ي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَم۪ينٌ ﴿٣٩﴾

35. ...*"Muhakkak ben onlara bir hediye göndereceğim* {yani, eğer dünya ehli kimseler ise hükümdarlığımı korumak için onlara karşı iyi davranacağım}. *Elçilerimin* {o'ndan} *ne ile* {yani, nasıl bir cevab ile} *döneceklerine bir bakacağım."*

Kadın, heyet ile birlikte 100 erkek ve 100 kadın hizmetçiden oluşan hediyeler gönderdi. Heyetin başında el-Münzir b. 'Amr adında biri vardı. Hediye gönderilen kadın hizmetçilerin her birinin saçı önden ve arkadan birer bölük ayrılmıştı. Gönderilen erkek hizmetçilerin de başlarının ön tarafında birer perçem, orta tarafında da birer bölük saç bulunuyordu. Hepsine aynı elbise giydirilmişti. Ayrıca içinde, biri delinmiş, diğeri delinmemiş iki mücevher bulunan bir de hokka göndermişti. Heyettekilere de demişti ki: "Eğer o bir nebî ise kadın cariyeler ile kölelerin arasında ayırım gözetecek, hokkada bulunanları haber verecek, hediyeyi kabul etmeyip geri çevirecektir. Şâyet bir kıral ise hediyeyi kabul edecek, hokkada ne olduğunu bilemeyecektir." Hediye Süleymân'a (a.s) ulaşınca erkek ve kadın hizmetçileri abdest alış şekillerinden ayırt etti. Çünkü onlara abdest almalarını emretmişti. Kadın hizmetçiler su-

yu dirseklerinin iç tarafına, erkek hizmetçiler ise dirseklerinin üst tarafına döküyorlardı. Böylelikle erkek ve kadın hizmetçileri ayırt etti. Hokkayı oynattı. Cibrîl (a.s) gelerek o'na içinde neler olduğunu haber verdi. Ona, "Delikli olan mücevherin içinden –bir insan ya da bir cinnin yardımını almadan– onlardan farklı bir şekilde bir ip geçir. Diğerini de –yine bir insan ya da bir cinnin yardımını almadan– del" denildi. Delik olan mücevherin içi eğri idi. Arkasına bağladığı ip ile bir kurtçuk mücevherin deliğinin bir tarafından girip, öbür taraftan çıktı. Böylece o kurtçuğun rızkı bu gibi boşluklarda takdir olundu. Ağaç kurdu gelip Süleymân'a, "Benim de rızkımın ağaçların içinde, tavanlarda ve evlerde olmasını sağla" dedi. O da "Olur" dedi. Böylece herhangi bir insanın ya da cinnin yardımı olmaksızın mücevheri deldi.

Elçiler o'ndan semâdan inmemiş, yerden çıkmamış bir su istediler. O da atların terleyinceye kadar koşturulmasını emretti ve onların terlerini bir kapta duruluncaya kadar bekletti, sonra bu suyu cam bardaklara doldurdu. Gelen heyet o'nun ilmine hayret etti. Cibrîl (a.s) gelerek o'na hokkada neler olduğunu haber verdi, Süleymân da hokkada bulunanları heyettekilere bildirdi. Sonra Süleymân hediyeleri geri çevirdi.

36. *Süleymân'a geldiğinde o* {heyete} *dedi ki: "Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha hayırlıdır* {yani, Allah'ın bana verdiği İslâm, nübüvvet, hükümdarlık ve askerler size verdiklerinden üstündür}. *Siz ise hediyeniz sebebiyle seviniyorsunuz"* {yani, birbirinize hediye verdiğiniz vakit sevinseniz dahi ben bu hediye sebebiyle sevinmem. Ben sizden Müslüman olmanızı istiyorum}...

Sonra Süleymân heyetin başkanına dedi ki:

37. ..."{Getirdiğiniz hediyelerle} *dön onlara, andolsun üzerlerine karşı duramayacakları* {yani, cinlerden ve insanlardan oluşan güç yetiremeyecekleri} *ordularla geleceğiz. Andolsun ki onları oradan zelil ve küçülmüşler* {yani, insanlar ve cinler tarafından zelil düşürülmüşler} *olarak çıkartacağız."*

38. {Sonra} *dedi ki: "Ey mele! Onlar bana müslümanlar* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul edenler} *olarak gelmezden önce kadının tahtını hanginiz bana getirecek?"*

Allah, kadının Müslüman olacağını Süleymân'a vahiy yoluyla bildirdiği için, “Onlar bana müslümanlar olarak gelmezden önce ve tahtını ele geçirmek bana haram olmazdan önce” demişti. Çünkü Müslüman olan kimsenin malı da, kanı da haram olur. Kadının tahtı altından, bacakları ise inciden idi. Mücevheratın üstü ince ve kalın ipekle örtülmüş, tüllerle de yukardan kapatılmıştı.

39. *Cinlerden bir ifrit* {yani, cinlerden ele avuca sığmayan el-Hukayk adındaki biri} *dedi ki: “Ben onu* {yani, kadının tahtını} *sana, sen yerinden* {yani, bu oturduğun yerden} *kalkmazdan önce getirebilirim”...*

Süleymân (a.s) sabahleyin insanların önüne çıkar oturur, aralarında hüküm verirdi. Bu, kaba kuşluk vaktine kadar böylece devam eder, sonra kalkardı. Bunun için cinlerden bir ifrit, “Sen makamında hazır bulunmazdan önce onu sana getireceğim, çünkü ben ayağımı gözümün gördüğü son noktaya basarım. Benden daha hızlı bir şey yoktur. Sen daha bu meclisinde iken sana kadının tahtını getirebilirim” dedi.

...*“Ve muhakkak ben buna* {yani, o tahtı taşımaya} *gücü yeten ve* {o tahtta bulunan servet değerindeki mücevherat için de} *güvenilir bir kimseyim.”*

Süleymân, “Ben bundan daha çabuk istiyorum” dedi.

قَالَ الَّذ۪ي عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰت۪يكَ بِه۪ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَۜ فَلَمَّا
رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبّ۪يۗ لِيَبْلُوَن۪ٓي
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُۜ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبّ۪ي غَنِيٌّ كَر۪يمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَد۪ٓي اَمْ
تَكُونُ مِنَ الَّذ۪ينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْ ق۪يلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِۜ
قَالَتْ كَاَنَّهُ هُوَۚ وَاُو۫ت۪ينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِم۪ينَ ﴿٤٢﴾

40. *Nezdinde kitabtan bir bilgi bulunan kişi* {yani, İsrâîloğulları'ndan Allah'ın ism-i azamını bilen Asaf b. Berhiya b. Şer’iya b.

Danyal} *dedi ki: "Ben onu* {yani, tahtı} *sana, gözünü kırpmadan getiririm"* {yani, sen daha onu gözünün değdiği en son noktada görürken o sana gelmiş olacak}...

Süleymân, "Eğer bunu yapabilirsen, çabukça getirmiş olacaksın" dedi. Adam, Allah'ın ism-i azamını anarak du'a etti –zülcelali ve'l-ikram da, ism-i azam arasındadır– ve tahtı hemen Süleymân'ın önüne getirdi.

Bu esnada gönderdiği heyet dönmüş, kadın da Süleymân'a gitmek üzere yola koyulmuştu. Tahtını da biri diğerini kapsamak üzere içiçe yedi odadan oluşan odaların en içinde olanına koymuş, demirden kilitlerle kilitleyerek Yemen'de bırakmıştı. Bu yedi odanın anahtarları da yanında bulunuyordu.

...{Süleymân} *onun* {yani, tahtın} *yanında durduğunu görünce,* {hayret etti ve} *dedi ki: "Bu* {yani, taht}, *Rabbimin* {bana olan} *lütfundandır. Acaba* {kadının tahtı bana getirilince nimetleri dolayısı ile Allah'a} *şükür mü ederim yoksa* {benden daha alt mertebede olan bir kimseyi görünce Allah'ın nimetlerine} *nankörlük mü ederim diye beni sınaması* {yani, denemesi} *içindir"...*

Azîz ve celîl olan Allah da o'na şükretmesi ilhamını verdi. Bunun için Allah şöyle buyurmaktadır:

...*"Kim* {nimetleri dolayısıyla} *şükrederse kendi lehine şükreder* {yani, kendisinin faydasına bir iş yapmış olur}, *kim de* {nimetlere} *nankörlük ederse muhakkak Rabbim* {kullarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganidir, kerîmdir."*

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak Allah ganidir, hamîddir* (Lokmân, 31/12) buyruğudur.

41. {Süleymân} *dedi ki: "Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin* {yani, bu tahta ilaveler yapın, ondan bir şeyler eksiltin}. *Bakalım* {geldiğinde} *o yol bulacak mı yoksa hidâyet bulamayacaklardan mı olacak"* {yani, tahtını tanıyacak mı yoksa onu tanımayanlardan mı olacak}?

42. {Kadın} *geldiğinde* {ona} *şöyle denildi: "Senin tahtın böyle midir?"* {Kadın onlara cevab vererek} *dedi ki: "Bu sanki odur"...*

Kadın tahtını tanımıştı, fakat onlar kendisini şüpheye düşürmek istedikleri gibi o da onları şüpheye düşürecek bir cevab vermişti. Eğer ona, "Senin tahtın bu mu? diye sorsalardı, "Evet" diyecekti. Ona, "Bu senin tahtındır, peki kapıları kilitlemenin faydası nerede?" denildi. Süleymân da dedi ki:

...*"Bize ondan* {yani, tahtın getirilmesinden, köşkten ve diğer şeylerden} *önce ilim verilmiş olup, biz müslümanlardandık"* {yani, ondan önce de ihlâsla tevhîd edenlerdendik}.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ
كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ اِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ
قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي ظَلَمْتُ نَفْس۪ي وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ
الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَر۪يقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ
تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَد۪ينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ
يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾

43. *Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler* {yani, güneşe ibâdet etmesi} *ona* {İslâm'a girme hususunda} *engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi.*

44. *O kadına, "Köşke gir" denildi...*

Söz konusu köşk, altında balıklar bulunan, suyun üzerinde sırçadan bir köşktü.

...*Onu görünce derin bir su* {yani, su dolu bir havuz} *sandı. Ayaklarının üzerini* {yani, Süleymân'ın yanına varmak için sudan geçmek üzere ayaklarını} *açtı...*

Zira Süleymân (a.s) evin ön tarafında tahtın üzerinde idi. Kadın gelince cinler, “Süleymân bizi yorabildiği kadar yordu. Eğer Süleymân ve bu kadın ile onun sahip olduğu bilgi bir araya gelecek olursa, kuşkusuz helâk oluruz” dediler. Çünkü kadının annesi cinlerden idi. Ardından da, “Gelin bu kadını Süleymân'a yerelim ve onun ayakları atların ayakları gibidir diyelim” dediler. Cinler bu dediklerini yapınca, Süleymân emretti de onun için suyun üzerinde sırçadan bir köşk yapıldı. Köşkün altındaki suya da –onun gerçekten su olduğunu sanması için– balıklar salındı. Böylece kadın ayaklarının üzerini açacak, Süleymân da cinlerin kendisine doğru mu yalan mı söylediklerini görecekti. Kendi tahtını da evin [sarayın] ön tarafına koydurmuştu. Kadın köşkü görünce, onu derin bir su zannetti ve bacaklarını açtı. Süleymân onun, insanların en güzel ayaklılarından olduğunu gördü. Bu arada bacaklarındaki tüylerin de çok olduğunu gördü ve bundan hoşlanmadı. Kadın, “Tadına bakmadıkça narın ne olduğu anlaşılamaz” dedi. Süleymân da, “Göze hoş gelmeyen, ağza da tat vermez” diye karşılık verdi. Cinler Süleymân'ın kadının bacaklarını gördüğünü anlayınca kadına, “Bacaklarını açma” dediler.

> *...(Süleymân) dedi ki: “Gerçekten o billurdan yapılmış, iyice düzeltilmiş bir köşktür”...*

Tahtı ve sarayı gören kadın, Süleymân'ın mülküne göre kendi mülkünün bir şey olmadığını ve Süleymân'ın mülkünün Allah tarafından verilmiş olduğunu anladı.

> ...{Kadın köşke girince} *dedi ki: “Rabbim! Ben* {güneşe ibâdet etmek sûretiyle} *nefsime zulmettim ve Süleymân'la birlikte* {ihlâs ve tevhîd ile} *âlemlerin rabbi Allah'a teslim oldum.”*

Bunları söyleyerek Allah için secdeye kapandı ve şirkinden Allah'a tevbe etti. Süleymân onu kendisine eş olarak aldı ve ondan Dâvûd b. Süleymân adında bir oğlu oldu. Ona Şam'daki bir kasabanın haracının gelir olarak verilmesini emretti. Kadın bakire idi. Onun için hamamlar inşa etti.

Nebî (s.a), “O dünya kadınları arasında bacakları en güzel kadınlardan biri idi. Cennette Süleymân'ın zevceleri arasında olacaktır” dedi. ‘Âişe (r.anha) Nebî'ye (s.a), “Onun bacakları benden güzel miydi?” diye sorunca Nebî (s.a), “Senin bacakların cennette ondan daha güzel olacaktır” dedi.

Süleymân (a.s) bir yere gittiğinde onu da beraberinde götürürdü.

45. *Andolsun ki Semûd'a kardeşleri Sâlih'i, "Allah'a ibâdet edin"* {yani, Allah'ı tevhîd edin} *diye rasûl gönderdik. Bunlar* {biri mü'min, diğeri kâfir} *iki fırka olup, birbirleriyle çekişmeye başladılar.*

Onların birbirleriyle çekişip tartışmaları, A'râf sûresinde dile getirilmektedir: *Kavminden müstekbir olanların ileri gelenleri [mele], kendilerince zayıf kabul ettiklerine [mustaz'aflara]* {yani, aralarından îmân edenlere} *şöyle dediler: "Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da, "Doğrusu biz onunla gönderilene îmân edenleriz" dediler. O müstekbirler, "Doğrusu biz şu sizin îmân ettiğinizi inkâr edenleriz" dediler. Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler...* (el-A'râf, 7/75-77)

Sâlih onları azab ile tehdit edince, *Ey Sâlih! Eğer sen gönderilmiş rasûllerden isen bizi tehdit edip durduğunu getir* (el-A'râf, 7/77) demişlerdi. Sâlih onlara şöyle karşılık verdi:

46. *Dedi ki: "Ey kavmim! İyilikten önce ne diye kötülüğün çabucak gelmesini istersiniz* {yani, afiyet ve esenlikten önce niçin azabın çabuk gelmesini istiyorsunuz}? {Şirkinizden dolayı} *Allah'tan mağfiret dilemeli değil misiniz? Belki size merhamet olunur"* {da dünyada azaba uğratılmazsınız}.

47. *Dediler ki: "*{Ey Sâlih!} *Sen ve seninle beraber olanları {yani, dînine uyanları} uğursuz bulduk"...*

Çünkü yağmur yağmamaya başlamış ve aç kalmışlardı. Bunun üzerine, "Bu kötülük bize, senin ve arkadaşlarının uğursuzluğundan dolayı isabet etti" dediler.

...{O da kendilerine} *dedi ki: "Sizin uğurunuz Allah nezdindedir* {yani, size gelen bu musibet sizin hakkınızda yazılmış bir şeydir}. *Esasen siz fitneye maruz kalan* {yani, sınanan} *bir kavimsiniz"* {yani, günahlarınız dolayısıyla belâya maruz kalıyorsunuz}.

48. *O şehirde* {yani, Sâlih'in şehri Hicr'de} *yeryüzünde fesâd çıkartan* {yani, ma'siyetler işleyip duran}, *fakat ıslâh etmeyen* {yani, orada Allah'a itaat etmeyen} *dokuz kişi vardı.*

Dişi deveyi kesenler Kudar b. Sâlih b. Ceda –annesinin adı ise Kudeyra idi–; Misba, Bab ve Yebab –bunlar Mehrec'in oğulları olup kardeş idiler–; Aiz b. Abid, Huzeyl ve Zu A'yen –bunlar 'Amr'ın oğulları olup kardeş idiler–; Hedn ve Sevâb idi.

Bunlar Çarşamba gecesi dişi deveyi kestiler. Allah Teâlâ da Cumartesi günü Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı ile onları helâk etti.

قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ
لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ
وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ
وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ
الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

49. *Onlar kendi aralarında –Allah adına yemin ederek– dediler ki: "Ona* {yani, Sâlih'e} *ve aile halkına* {öldürmek üzere} *gece baskın yapalım. Sonra da* {durumunu soracak olurlarsa,} *velisine* {yani, Sâlih'in akrabalarına}, *"Biz aile halkının helâk edildikleri yere bile tanık olmadık* {yani, "Biz Sâlih'i ve o'nun ailesini kimin öldürdüğünü bilmiyoruz, katilleri tanımıyoruz"}. *Biz gerçekten doğru söyleyenlerdeniz" diyelim.*

50. *Onlar* {Sâlih'i (a.s) ve ailesini öldürmek isteyince} *bir mekrde bulundular. Biz de* {dağ bütün azametiyle üzerlerine kaldırılınca} *onlar fark etmeksizin bir mekrde bulunduk.*

51. {Ey Muhammed!} *Mekrlerinin* {yani, işlerinin ve yaptıklarının} *âkıbeti nasıl oldu bir bak! Çünkü Biz onları* {yani, o dokuz kişiyi} *ve kavimlerini* {onlardan tek kimse bırakmamak üzere

Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı ile üzerlerine dağı çökerterek} *hep birlikte helâk ettik.*

52. *İşte zulümleri* {yani, şirk koşmaları} *sebebi ile onların bomboş* {yani, sakini bulunmayan ve harabeye dönüşmüş} *evleri... Muhakkak bunda* {yani, onların helâk edilmelerinde}, {Allah'ın tevhîdini} *bilen bir topluluk için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

53. *Îmân edenleri* {yani, tasdik edenleri} *ve* {şirkten sakınarak} *ittika edenleri de* {azabtan} *kurtardık.*

54. *Lût'u da (gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz fuhşu* {yani, ma'siyetleri: kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşmayı} *bile bile mi işlersiniz?"...*

55. ...*"Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşırsınız? Doğrusu siz*[4] *câhillik eden bir kavimsiniz."*

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ
لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ
لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ
مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ
قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

56. {Lût'un} *kavminin* {onların ma'siyetlerden vazgeçmelerini istemesi üzerine} *cevabı* {birbirlerine} *şöyle demelerinden başka bir şey olmadı: "Lût ailesini* {yani, Lût'u ve o'nun iki kızını}

4 Tahkikli metinde, 54. âyetin son kısmı ile 55. âyetin, "doğrusu siz..." kısmına kadar olan bölüm kaydedilmemiştir. (Çeviren)

memleketinizden çıkarın, çünkü onlar {yani, yalnızca Lût} *temizlik taslayan* {yani, erkeklere yaklaşmaktan uzak duran} *kimselerdir."* {Biz ise aramızda, yaptığımız bu işten vazgeçmemizi söyleyecek birilerinin olmasını istemiyoruz.}

Bunun bir benzeri de A'râf sûresinde geçmektedir.[5]

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

57. *Biz de o'nu ve ailesini* {yani, Risa ve Zeğusa'yı} {azabtan} *kurtardık, karısı müstesnâ* {yani, onu kurtarmadık}. *Onun kalanlardan olmasını* {yani, öylece terk edilmesini} *takdir etmiştik.*

58. *Üzerlerine bir yağmur* {yani, taş yağmuru} *yağdırdık. İnzâr olunanların* {yani, azab ile uyarılıp korkutulanların} *yağmuru ne kötüdür.*

İşte, *Andolsun onları yakalayıverişimizle* {yani, azabımızla} *inzâr etmişti* (el-Kamer, 54/36) buyruğu da bunu dile getirmektedir.

59. {Ey Muhammed!} *De ki:* "{Geçmiş ümmetlerin helâki dolayısıyla} *Allah'a hamdolsun* {yani, bu sûrede söz konusu edilen Fir'avn ve kavminin, Semûd ve Lût kavminin helâki dolayısıyla sözü geçen bu hususları sana öğreten "Allah'a hamdolsun" de}, *seçtiği kullarına da* {yani, Allah'ın risâleti için seçtiği kimselere de} *selâm olsun"* {yani, Allah'ın selâmı enbiyâya/nebîlere olsun}...

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...{Ey Mekke kâfirleri!} *Allah mı hayırlıdır, yoksa* {O'na ortak olduklarını iddia ederek} *şirk koştukları mı* {yani, şanı yüce ve mübarek olan Allah mı daha üstündür, yoksa sizin tapındığınız ilâhlar mı}?

Nebî (s.a) bu âyeti okuduğu vakit şöyle derdi: "Aksine Allah daha hayırlı, daha kalıcı, daha celîl ve daha kerîmdir."

60. *Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indiren mi? Onunla göz alıcı bahçeler* {yani, oldukça güzel hurma ve diğer ağaçlardan bahçeler} *bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin*

---

5 Bkz. A'râf, 7/82.

için mümkün olmaz. {O halde Allah'ın yağmur ile yerden sizin için çıkarmış olduklarından ilâhlara nasıl bir pay ayırırsınız?} *Allah ile birlikte bir ilâh mı var* {yani, bunları yapmak üzere O'na yardım eden birisi mi var}? {O bundan münezzehtir.} *Hayır, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} {şirk koşarak} *eş koşan bir topluluktur.*

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ
خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ
حَاجِزًا أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ
يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ
خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ
يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ
يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

61. *Yoksa yeri karar kılınacak* {yani, üzerindekiler ile sarsılıp sallanmayan, istikrarlı} *bir halde yaratan, aralarında* {yani, arzın çeşitli yerlerinde durmadan akan} *ırmaklar var eden, orada sabit kazıklar* {yani, dağlar} *yaratan* {ve böylece üzerindekilerle beraber yok olup gitmesin diye arzı sağlamlaştıran} *ve* {tuzlu su ile tatlı sudan oluşan} *iki deniz arasında engel kılan* {yani, emriyle bu iki suyun birbirine karışmasını önlemek üzere engel yaratan} *mı? Allah ile birlikte* {yaptıklarında O'na yardım eden} *bir ilâh mı var? Hayır, onların* {yani, Mekke halkının} *çoğu* {Rabb'lerinin tevhîdini} *bilmezler.*

62. *Yoksa çaresiz kalmış olanın Kendisine du'a ettiğinde du'asını kabul edip o kötülüğü* {yani, onun darlığını, sıkıntısını} *gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah ile birlikte* {yaptıklarında O'na yardım eden} *bir ilâh mı vardır? Ne kadar az tezekkür edersiniz* {yani, düşünürsünüz}.

63. *Yoksa karanın ve denizin karanlıklarında size hidâyet veren* {yani, kara ve denizin dehşetli durumlarında size doğru yolu

gösteren} *ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgârları gönderen mi* {yani, yağmurdan önce bulutları yayan mı}?...

Nitekim, *Ve rahmetini yayan* (eş-Şûrâ, 42/28) diye buyurmaktadır ki “yağmur ile rahmetini yayan” demektir.

...*Allah ile birlikte* {yaptıklarında Kendisine yardımcı olan} *bir ilâh mı var? Allah şirk koştuklarından* {yani, onların O'na ortak koştukları uydurma ilâhlardan} *çok yücedir* {yani, pek üstündür}.

Böylece yüce zatını tazim etmektedir.

أَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
ءَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾
قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ
أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

64. *Yoksa yaratmaya ilkin başlayan, sonra da onu tekrar iade edecek olan* {yani, ilk olarak yaratmaya başlayıp, hiçbir şey değilken onları yaratan ve âhirette onları tekrar iade edecek olan}, *gökten* {yağmur ile}, *yerden* {bitkiler ile} *size rızık veren mi? Allah ile birlikte* {yaptıklarında Kendisine yardımcı olan} *başka bir ilâh mı var?* {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Eğer* {Allah ile birlikte başka ilâhlar: meleklerden ilâhlar olduğu iddianızda} *doğru söyleyenler iseniz haydi burhanınızı* {yani, bunlardan herhangi birini, Allah'tan başka ilâhların yaptığını ortaya koyan delilinizi} *getirin* {de bu, Allah'a karşı göstereceğiniz deliliniz olsun}.

65. *De ki: “Göklerde ve yerde olanlardan* {yani, meleklerden ve insanlardan} *gaybı* {yani, ölümden sonra dirilişi: kıyâmetin

gayb bilgisini} *Allah'tan başka kimse bilmez"* {yani, bunu yalnızca O bilir}.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...Onlar ne vakit ba's olunacaklarını da {yani, Mekke kâfirleri ölümden sonra ne zaman diriltileceklerini de} *bilmezler.* {Çünkü onlar zaten ölümden sonra dirilişi inkâr etmektedirler}.

66. *Halbuki âhirete dâir bilgileri ardarda (kendilerine) ulaştırılmıştır* {yani, onlar âhireti gördükleri vakit, dünyada iken hakkında şüphe ettikleri ve görmezlikten geldikleri şeyleri bileceklerdir}. *Halbuki onlar* {bugün} *ondan yana* {yani, kıyâmet saatinden} *şüphe içindedirler. Hatta onlar* {dünyada} *ona karşı kördürler.*

67. *Kâfirler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı, gerçekten tekrar* {diri olarak kabirlerden} *çıkartılır mıyız?"...*

Âyet; Ebû Talha, Şeybe, Müşafi, Şurahbil, Hâris, onun babası ve Ertee b. Şurahbil hakkında inmiştir.

68. *...Andolsun ki bundan önce* {yani, bizden önce} *biz de, atalarımız da bununla* {yani, Muhammed'in (s.a) söylediği ölümden sonra diriliş ile} *tehdit olunmuştuk. Bu* {yani, Muhammed'in (s.a) söyledikleri}, *eskilerin esâtîrinden* {yani, onlara dâir anlatılanlardan ve onların yalanlarından} *başka bir şey değildir."*

69. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Yeryüzünde gezip mücrimlerin* {yani, geçmiş ümmetlerin kâfirlerinin} *sonunun nasıl olduğunu bir görün"* {yani, onların dünyada sonunda nasıl helâk edilmiş olduklarına bir bakın}.

Bununla Allah Teâlâ Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba uğramakla korkutmaktadır ki Muhammed'i (s.a) yalanlamasınlar. Çünkü onlar Lût kavminin, 'Âd ve Semûd kavminin helâk edildiğini biliyor ve yolculuklarında onların yurtlarının harabelerini görüyor idiler.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا
تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ
الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ
عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾

70. {Senden yüz çevirip, senin davetini kabul etmeyecek olurlarsa,} *onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *üzülme. Mekrlerinden dolayı da darlık içinde olma* {yani, onların hacc mevsiminde, "Bizim de yapmayı alışkanlık haline getirdiğimiz budur, sen de bunu yapıp duruyorsun" demelerinden dolayı kalbin daralmasın}.

Bunlar, el-Harrâsûn ve Müstehziûn diye bilenen kimselerdir.

71. *Derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, ey Muhammed, azabın gelip bizi bulacağı iddianda doğru söylüyor isen} *bu va'd ettiğiniz* {yani, azab} *ne zaman"* {olacaktır}?

72. *De ki: "O acele ettiğinizin bir kısmının hemen ardınızda bulunması* {yani, size pek yakın olması} *umulur."*

Çünkü azabın bir kısmı olan Bedir'de ileri gelenlerinin öldürülmesi pek yakındı. Azabın diğer bölümü ise ölümden sonra gerçekleşecektir.

73. *Kuşkusuz Rabbin insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} {istemelerine rağmen azablarını çabuklaştırmamakla} *bir lütuf sahibidir. Fakat onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {azablarını geciktirdiği için Rabb'lerine} *şükretmezler.*

74. *Muhakkak Rabbin göğüslerinin gizlediklerini de* {yani, kalblerinde sakladıklarını da}, {dilleriyle} *açığa vurduklarını da elbette bilir.*

75. *Gökte ve yerde gizli olan her şey* {yani, gayb bilgisi kapsamında azaba dâir olan her şey}, {azabı acele istemelerine rağmen} *mutlaka apaçık bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzda açıkça tesbit edilmiştir}.

76. *Gerçekten bu Kur'ân İsrâîloğulları'na, hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin* {yani, Kur'ân ile ilgili ihtilaflarının} *çoğunu anlatır* {yani, bu Kur'ân Ehl-i Kitab'a anlaşmazlığa düştükleri konulara dâir açıklamalar getirmiştir}.

وَاِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِه۪ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ اِنَّكَ
لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾
وَمَٓا اَنْتَ بِهَادِى الْعُمْىِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَٓابَّةً مِنَ الْاَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ
نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيَاتٖى وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا
عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

77. *Muhakkak o,* {Kur'ân'ın Rabbinden geldiğine inanan} *mü'minlere* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmettir.*

78. *Elbette Rabbin aralarında* {yani, İsrâîloğulları arasında} *hükmünü verecektir ve O azîzdir, alîmdir.*

79. *O halde sen Allah'a tevekkül et* {yani, güvenip dayan}...

Çünkü Nebî (s.a), atalarının dînine dönmeye davet edilmişti. Bunun üzerine Allah o'na, Allah'a güvenmesini ve Mekkelilerin söylediklerinden korkmamasını emretti.

...*Çünkü sen mübîn bir hakk* {yani, besbelli, apaçık bir dîn olan İslâm} *üzeresin.*

Sonra Allah Mekke kâfirlerine bir örnek vererek buyuruyor ki:

80. {Ey Muhammed!} *Kuşkusuz sen,* {yüksek sesle söylesen bile} *ölülere işittiremezsin,...*

Yüce Allah, Mekke kâfirlerini ölülere benzetiyor: Nasıl ki ölü, seslenişi işitemez ise, kâfirler de kendilerine seslenileni işitmez, onu anlamazlar.

...arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da işittiremezsin {yani, sağır bir kimse arkasını dönüp gitse ve sonra sen ona seslenecek olsan, senin çağrını işitmez. Kâfir de îmâna davet edildiğinde bu daveti işitmez}.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

81. *Körleri de dalâletlerinden* {yani, küfürlerinden} {kurtarıp îmâna getirerek} *onlara hidâyet veremezsin. Sen ancak âyetlerimize îmân edip* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edip} *teslimiyette olanlara* {yani, Allah'ın tevhîdini ihlâsla kabul edenlere} *dinletirsin* {yani, îmânı ancak onlara işittirebilirsin}.

82. *O söz* {yani, azab} *aleyhlerine gerçekleşince* {yani, gelip onları bulunca} *Biz onlara yerden* {yani, Mekke'de Safa'dan} *bir dâbbe çıkartırız da onlara* {Arabça konuşarak} *insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *âyetlerimize* {yani, bu dâbbenin çıkacağına} *îmân etmediklerini söyler.*

Bu dâbbe insanlara, "İnsanlar benim çıkacağıma inanmıyorlardı" der, çünkü o dâbbenin çıkması Allah'ın âyetlerinden bir âyettir. Bütün insanlar onu gördükten sonra çıktığı yere geri döner. Adı Efdâ olan bu dâbbenin dört ayağı, yeni bitmiş tüyleri, uçmasını sağlayan iki kanadı olup başı bulutlara değecektir.

83. *Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten bir topluluk* {yani, birtakım zümreler} *haşr edeceğimiz gün onlar* {cehennem ateşine doğru} *sürülürler.*

84. *Nihâyet geldiklerinde der ki: "Benim âyetlerimi* {yani, kıyâmet saatini} {bâtıl olduğuna dâir bir bilginiz olmadığı ve} *bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde yalanladınız öyle mi? Yoksa ne yapıyordunuz?"*

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا
فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ
وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي
الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللَّهِ
الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

85. *Zulmetmeleri* {yani, şirk koşmaları} *sebebi ile söz* {yani, azabın inmesi} *aleyhlerine gerçekleşti. Artık onlar* {orada} *konuşamazlar.*

Sonra Allah Teâlâ, sanatı ve yaptıkları hakkında ibretle düşünüp Allah'ı tevhîd etmeleri için Mekke kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

86. *Bizim, içinde dinlensinler diye geceyi yarattığımızı, gündüzü de aydınlık kıldığımızı görmediler mi? Muhakkak bunda* {yani, bu ikisinde [dinlenmeleri için geceyi yaratmamızda ve gündüzü aydınlık kılmamızda]} *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

87. *Sûra üfürüleceği gün, Allah'ın dilediği kimseler* {yani, Cibrîl, Mikail, İsrâfil ve ölüm meleği} *dışında göklerde ve yerde olanlar* {korkunun şiddetinden} *dehşetle korkarlar* {ve ölürler. İyileri ve kötüleri ile} *hepsi O'nun huzuruna küçülmüşler olarak geleceklerdir.*

88. *Sen dağları görür ve onları câmid* {yani, yerinde duruyor} *sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler* {ve yerde karar kılarlar}. *Allah'ın her şeyi sapasağlam* {yani, son derece muhkem} *yapan yaratmasına bak. Muhakkak O, yaptıklarınızdan haberdardır,* {yaptıklarınızı çok iyi bilen} *habîrdir.*

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾
وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي
حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ
أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ
فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

89. *Kim* {âhirette} *hasene* {yani, lâ ilâhe illallâh} *ile gelirse ona ondan bir hayır vardır...*

Buyrukta ("hayır" lafzının) takdimi söz konusudur, buna göre mana, "ondan ona bir hayır verilecek" demek olur.

...Hem onlar o gün dehşetli korkudan yana güvenlik içindedirler.

Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis etti, o Sâbit el-Bunânî'den, o Ka'b b. Ucre'den, o da Nebî'den (s.a) tahdis etti ki: *Kim hasene ile gelirse* buyruğu ile, *Kim seyyie ile gelirse* buyruğu hakkında dedi ki: "Bu kurtarır, öbürü ise helâke götürür."

90. *Kim de seyyie* {yani, şirk} *ile gelirse, yüzleri üzere ateşe dökülürler.* {Cehennem bekçileri de onlara der ki:} *"İşlediğinizden* {yani, şirkten} *başkası ile mi cezalandırılırsınız?"*

91. *(Ey Muhammed! De ki:) "Ben ancak bu beldeyi* {yani, Mekke'yi: Mekke'de öldürmeyi, esir almayı, hududları içerisinde avlanmayı} *haram kılan* {ve buna benzer yapılması helal olmayan şeyleri yasaklayan} *ve her şey*{in mülkü} *Kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibâdet etmekle emrolundum. Müslümanlardan* {yani, ihlâsla tevhîde îmân edenlerden} *olmakla emrolundum"...*

92. ..."{Ey Mekkeliler!} *Kur'ân'ı* {size} *okumakla da* {emrolundum}. *Kim hidâyet bulursa ancak kendisi lehine hidâyet bulur. Kim de* {Kur'ân'a îmân etmekten uzak kalarak} *dalâlete düşerse,...*

Benzeri bir buyruk da Zümer sûresinde yer almaktadır.[6]

...*"de ki: "Ben ancak inzâr edenlerdenim"* {yani, diğer rasûllerden herhangi birisi gibi rasûl olarak gönderilmiş birisiyim}.

93. *Ve* {ey Muhammed} *de ki: "Hamdolsun Allah'a, O size âyetlerini* {yani, dünyada azabı: Bedir'de öldürülmeyi} *gösterecek de siz onları* {yani, onların hakk olduklarını} *bileceksiniz...*

Nebî (s.a) onlara azabın üzerlerine ineceğini haber vermiş, ancak onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine, *O size âyetlerini gösterecek* buyruğu nâzil oldu. Bu azab size ineceğine göre artık onu acele istemeyin.

...Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir.

Bu bir tehdittir. Allah Teâlâ onları öldürülmekle azablandırdı, melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarını çabucak cehenneme ulaştırdı.

28. KASAS SÛRESİ

Medenî olan, *Ondan önce kendilerine kitab verdiğimiz kimseler ona îmân ederler. ..... Selâm olsun size, bizim câhillerle işimiz yok* (el-Kasas, 28/52-55) âyetleri ile, Mekkî de Medenî de olmayan, *Kuşkusuz sana Kur'ân'ı farz kılan elbette seni bir dönüş yerine geri döndürecek olandır* (el-Kasas, 28/85) âyeti -ki hicret esnasında Cuhfe'de nâzil olmuştur- hariç, Mekkî olan Kasas sûresi, Kûfiyyûna göre 88 âyettir.

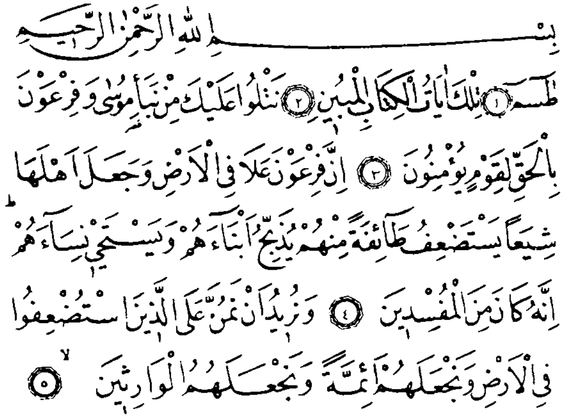
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَاِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ
بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا
شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِ نِسَٓاءَهُمْ
اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. *Bunlar* {içindekiler apaçık olan} *mübîn kitabın* {yani, Kur'ân'ın} *âyetleridir.*

3. *Îmân eden* {yani, Kur'ân'ı tasdik eden} *bir kavim için Biz sana* {ey Muhammed}, *Mûsâ ve* {adı Feytûs olan} *Fir'avn'ın haberinden bazısını hakk ile okuyacağız.*

Sonra Fir'avn'a dâir haber vererek şöyle buyurmaktadır:

4. *Kuşkusuz Fir'avn arzda* {yani, Mısır arzında} *üstünlük sağlamaya* {yani, büyüklenmeye} *kalkıştı ve ora ahalisini* {yani, Mısır halkını} *fırkalara* {yani, gurublara} *ayırıp böldü. Onlardan bir kısmını* {yani, İsrâîloğulları'nı} *zayıf düşürmek istiyor; oğullarını* {yani, İsrâîloğulları'nın erkek çocuklarını} *boğazlatıyor* {yani, öldürtüyor -İsrâîloğulları'ndan toplam olarak öldürdükleri onsekiz çocuktu-}, *kadınlarını hayatta bırakıyordu* {yani, onları

öldürtmüyordu}. *Gerçekten o* {yani, Fir'avn} *fesâdçılardandı* {yani, o arzda ma'siyetler işliyordu}.

5. *Biz ise o arzda mustaz'aflara* {yani, İsrâîloğulları'na} *lütfetmek* {yani, nimet ihsan etmek: onları Fir'avn hanedanından kurtarmak}, *onları imamlar* {yani, hayırlı işlerde kendilerine uyulacak önderler} *yapmak ve onları* {Fir'avn'ın helâkinden sonra Mısır topraklarına} *vârisler yapmak istiyorduk.*

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى
أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾
وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ
عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

6. *Ve onlara arzda* {yani, Mısır arzında} *güç ve imkân verelim. Fir'avn'a, Hâmân'a ve ordularına da* {yani, Kıbtîlere de} *onlardan* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *korkageldiklerini gösterelim* {yani, İsrâîloğulları'ndan doğacak bir kimse sebebiyle helâk oluşlarını gösterelim}.

Bu kişi, Mûsâ (s.a) idi, çünkü kâhinler Fir'avn'a bu sene İsrâîloğulları arasında bir çocuğun doğacağını ve o çocuk sebebiyle Fir'avn'ın helâk olacağını haber vermişlerdi. Bundan dolayı Fir'avn İsrâîloğulları'nın kadınları için Mısırlı ebeler tayin etti ve onlara İsrâîloğulları'ndan doğacak her erkek çocuğu öldürmelerini emretti. Fakat Allah Mûsâ'ya (a.s) hep lütufkâr davrandı ve sonunda Fir'avn hanedanı, çekindikleri helâk ile karşı karşıya kaldılar. Fir'avn 446 yıl hükümdarlık sürmüştü.

7. *Mûsâ'nın anasına* {yani, Yukabet'e –ki Ya'kûb oğlu Lavi'nin soyundan geliyordu–}, {Cibrîl (a.s) vasıtasıyla} *"Onu emzir.*

Onun adına bir tehlikeden {yani, o'nun öldürülmesinden} *korkarsan, o'nu hemen denize* {yani, Nil nehrine} *bırak*"...

Annesi üç ay süreyle Mûsâ'ya süt vermişti. Ancak sütünün azlığı sebebiyle ağladığından ötürü komşularının çocuğun ağlamasını duymasından korkup çekiniyordu. Bundan dolayı, *Onun adına bir tehlikeden korkarsan, o'nu hemen denize bırak* buyurdu. Anası dedi ki: "Rabbim! Ben biliyorum ki Sen dilediğine güç yetirensin. Fakat küçük bir çocuk denizin derinliklerinden ve balıkların o'nu karınlarına indirmesinden nasıl kurtulabilir?" Allah ona, çocuğu bir tabuta [sandukaya] koymasını ve denize bırakmasını, Kendisinin o'nu denizde korumak üzere bir melek görevlendireceğini vahyetti. Kıbtîlerden olan Hazkiyel bir sanduka yaparak Mûsâ'yı o sandukaya koydu ve sonra da denize bıraktı.

..."{Onun telef olacağından} *korkma ve* {öldürülür diye} *üzülme. Kuşkusuz Biz o'nu sana döndürecek ve o'nu* {Mısır halkına} *rasûllerden kılacağız" diye vahyetti.*

Anası bunu tasdik etti. Allah da va'dini gerçekleştirdi. Allah Mûsâ'ya (a.s), daha annesinin karnında iken 360 bereket ihsan buyurdu.

8. *Sonra Fir'avn hanedanı o'nu* {denizden, su ve ağacın bir arada bulunduğu bir yerden} *aldı...*

Mûsâ tabutta [sandukada] idi. Su ile ağacın bir arada bulunduğu bir yerden alındığından ötürü o'na "Mûsâ" adı verildi, çünkü Kıbtî dilinde *mû* "su", *sâ* da "ağaç" manasındadır.

...*Çünkü sonunda onlara* {yani, onların helâk oluşlarına sebeb olacak} *bir düşman ve* {ilk çocuklarının öldürülmesi hususunda} *bir tasa* {yani, öfke sebebi} *olacaktı...*

İşte, *Onlar,* {bizim ilk çocuklarımızın öldürülmesine sebeb olmak suretiyle} *bizi gerçekten kızdırdılar* (eş-Şu'arâ, 26/55) buyruğu ile kasdedilen budur.

...*Muhakkak Fir'avn, Hâmân ve orduları suçlu [pek günahkâr] kimselerdi.*

9. *Fir'avn'ın karısı* {yani, Müzâhim kızı Asiye –selâm ona–} *dedi ki: "Benim için de, senin için de bir gözbebeğidir.* {Çünkü o bize bir başka yerden gelmiş bulunuyor, İsrâîloğulları'ndan da değil-

dir}. *Onu öldürmeyin. Belki bize faydalı olur* {yani, o'ndan bir hayır elde ederiz} *yahut o'nu evlat ediniriz"...*

Allah şöyle buyurmaktadır:

...Onlar {o'nun sebebiyle helâk olacaklarının} *farkında değillerdi.*

وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوسٰى فَارِغًا اِنْ كَادَتْ لَتُبْد۪ي بِه۪ لَوْلَٓا اَنْ رَبَطْنَا
عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِاُخْتِه۪
قُصّ۪يهِ فَبَصُرَتْ بِه۪ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ
عَلٰٓى اَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾
فَرَدَدْنَاهُ اِلٰٓى اُمِّه۪ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

10. *Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Şâyet mü'minlerden* {yani, "Onu sana döndürecek ve rasûllerden kılacağız" buyururken Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerden} *olsun diye kalbine* {îmân ile} *sebat vermemiş olsaydık, az kalsın o'nu açıklayıverecekti* {yani, neredeyse Mûsâ'nın (a.s) kendi oğlu olduğunu Mısırlılara söyleyecekti}.

Çünkü o, dalgaların tabutu [Mûsâ'nın içinde bulunduğu sandukayı] yukarı aşağı kaldırıp indirdiğini görünce, o'nun suda boğulacağından korkarak şefkatinden ötürü az kalsın feryad edecekti. İşte Allah'ın, *Az kalsın o'nu açıklayıverecekti* buyruğu bunu ifade etmektedir.

11. {Mûsâ'nın anası}, *kız kardeşine* {yani, Mûsâ'nın Meryem adındaki ana-baba-bir kız kardeşine} *dedi ki: "Git, o'nu izle* {yani, suyun üstünde akıp giden tabutta bulunan Mûsâ'nın denizdeki izini takip et ve o'nu kimin alacağını öğren}. *Onlar* {Mûsâ'nın kız kardeşinin kendilerini gözetlediğinin} *farkında olmaksızın o'nu uzaktan gözetledi* {yani, sanki o'nu gözetlemiyormuş gibi onlardan uzakta duruyor; başka bir kavimdenmiş

gibi davranıyor, yüzü ile başka tarafa bakmakla birlikte gözünü tabuttan ayırmıyordu}.

Nitekim, *Uzak komşu* (Nisâ, 4/36) buyruğunda da "el-curur" [uzak] lafzı geçmektedir.

12. *Önceden* {yani, anasına dönmeden} *Biz o'nun süt analarının memesini almamasını sağlamıştık* {da o hiçbir süt annenin memesini kabul etmemişti}. {Kız kardeşi Meryem} *bunun üzerine dedi ki: "Sizin için o'na bakacak* {yani, o'na süt emzirecek}, *hem de o'na* {yani, çocuğa} *nasihat edecek* {yani, başkasına göre o'na daha çok şefkat gösterecek, o'na daha iyi davranacak} *bir aile göstereyim mi?"*

Onların "Evet" demesi üzerine annesine haber gönderdi. O da geldi. Çocuk annesinin kokusunu alınca memesini aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

13. *Böylece Biz o'nu anasına geri çevirdik ki gözü aydın olup üzülmesin ve gerçekten Allah'ın va'dinin hakk olduğunu bilsin...*

Çünkü Allah, *Biz o'nu kuşkusuz sana döndürecek ve o'nu rasûllerden kılacağız* demişti.

...Fakat onların {yani, Mısır halkının} *çoğu* {Allah'ın va'dinin hakk olduğunu} *bilmezler.*

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ
فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ
فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

14. {Mûsâ} *kıvamına* {yani, 18 yaşına} *erip olgunlaşınca* {yani, 40 yaşına varınca} *o'na hüküm ve ilim* {yani, ilim ve kavrayış} *verdik. Biz ihsan edicileri* {yani, Allah'a îmân edenleri} *böyle mükâfaatlandırırız.*

Mûsâ, iki fersah uzakta Hanim diye bilinen bir kasabada idi. Günün ortasında gelip şehre girdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

15. *Şehre* {yani, kasabaya} *ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte* {yani, dinlendikleri bir zaman olan gün ortasında} *girdi. Orada birbiri ile dövüşen* {kâfir} *iki adam buldu. Şu kendi taraftarlarından* {yani, Mûsâ'nın kavmi İsrâîloğulları'ndan}, *öbürü ise düşmanından* {yani, Kıbtîlerden} *idi. Taraftarlarından olan düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Mûsâ ona bir yumruk vurmakla işini bitirdi* {yani, ölümüne sebeb oldu}...

Mûsâ (a.s), yakalayışı güçlü birisi idi. Sonra yaptığına pişman olan Mûsâ (a.s), "Ben öldürmekle emrolunmadım" dedi.

...Dedi ki: "Bu şeytânın işindendir {yani, onun süslü gösterdiği şeylerdendir}. *Kuşkusuz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır"...*

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ
﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ
بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٨﴾
فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ
أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ
جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ
مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ
لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا
خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

16. ...*"Rabbim! Gerçekten ben nefsime zulmettim* {yani, bir canı öldürmekle kendime zarar verdim}. *Onun için bana mağfiret eyle" dedi. O da o'na mağfiret etti, çünkü o gafûrdur,* {yarattığı kullarına} *rahîmdir.*

17. *Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için* {yani, günahımı bağışlayıp, öldürmem dolayısıyla beni cezalandırmadığın için} *artık mücrimlere arka çıkmayacağım"* {yani, bugünden sonra kâfirlere yardımcı olmayacağım –çünkü Mûsâ'nın yardım ettiği kişi de bir kâfir idi–}.

18. *Nihâyet* {ertesi gün Mûsâ} *şehirde korku ile gözetleyerek* {yani, aranıp takip edilmeyi bekleyerek} *sabahı etti. Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine o'na feryad ediyor* {yani, ikinci bir defa daha Kıbtîlerden bir başka kâfire karşı yardımını istiyor}. *Mûsâ ona* {yani, dün yardım ettiği İsrâîloğulları'na mensub olan kimseye}, *"Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin"* {yani, sen apaçık saptırıcı birisisin. Dün senin yüzünden bir adam öldürdüm} *dedi.*

19. *İkisinin de düşmanı olanı* {yani, hem Mûsâ'ya, hem de İsrâîloğulları'na düşman olan Kıbtîyi} {yine} *yakalamak isteyince,* {İsrâîloğulları'ndan olan kişi, Mûsâ'nın kendisini yakalamak istediğini zannederek –çünkü Mûsâ ona, "Sen gerçekten apaçık azgın bir kimsesin" demişti–} *dedi ki: "Ey Mûsâ! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir cebbar* {yani, başkalarını haksızca öldüren birisi} *olmak istiyorsun, ıslah edicilerden* {yani, yeryüzünde Allah'a itaatkâr olanlardan} *olmak istemiyorsun."*

Mısır halkı, İsrâîloğulları'ndan olan bu kişinin Mûsâ'nın aleyhine yaptığı açıklamayı işitinceye kadar katilin kim olduğunu bilmiyordu. Bunu işitin Kıbtî, gidip onlara katilin Mûsâ olduğunu haber verdi. Onlar da Mûsâ'yı öldürmeyi kararlaştırdılar.

20. *Derken şehrin uzak tarafından bir adam* {ayakları üzerinde} *seyirterek geldi. Dedi ki: "Ey Mûsâ!* {Mısır halkından} *mele seni* {Kıbtîyi öldürmene karşılık} *öldürmek için hakkında danışıyorlar.* {Bu şehirden} *çık git. Muhakkak ben sana nasihat verenlerdenim."*

21. *Bunun üzerine* {Mûsâ (a.s)} *korku ile etrafı gözeterek* {yani, onlardan kaçarken arkasından takib edilmeyi bekleyerek öldürülmek korkusu ile} *o şehirden çıktı. "Rabbim! Beni zâlimler topluluğundan* {yani, müşrik Mısır halkından} *kurtar" diye du'a etti.*

Allah da du‘asını kabul buyurdu. Cibrîl (a.s) o'na gelip Medyen'e doğru yürümesini emretti ve o'na ‘asâyı verdi. O da hiçbir yol gösterici olmadan on gün süreyle Mısır'dan Medyen'e yol aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ
﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ
وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا
لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾
فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ
مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ
قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا
جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ
مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾

22. *Medyen'e doğru* {bir yol gösterici olmadan} *yönelince,* {yolu kaybedeceği korkusuyla} *dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir"* {yani, bana Medyen'e götürecek doğru yolu gösterir, irşad eder}.

Sonunda Medyen'e ulaştı. İşte şu buyruk bunu anlatmaktadır:

23. *Medyen* {ki, Halîlu'r-Rahmân İbrahîm'in sulbünden idi} *suyuna varınca* {o su Medyen'e ait olduğundan oraya nisbet edilmiştir}, *üst tarafında sulayan bir gurub insan buldu* {yani, Mûsâ suyun üzerinde bir topluluk gördü. Koyunlarına su veriyorlardı}. *Onların gerisinde ise karışmasın diye* {koyunlarını engellemeye çalışarak} *kollayan iki kız buldu...*

Nebî Şu‘ayb'ın –büyüğü küçüğünden yarım gün önce doğan– Sabura ve Abra isimli ikiz kızları olan bu iki kız, çobanların hayvanlarından artacak su ile koyunlarını sulamak için bekliyorlardı.

...{Mûsâ onlara} *"Haliniz* {yani, durumunuz} nedir?" diye sor-

du. *"Çobanlar* {koyunlarını sulamayı bitirip otlatmaya} *gidinceye kadar biz* {koyunlarımızı} *sulamayız* {yani, onlardan arta kalan suyu koyunlarımıza veririz}. *Babamız ise çok yaşlı bir ihtiyardır"* {yani, yaşlılığından ötürü koyunları kendisi sulayamıyor} *dediler.*

Mûsâ (a.s) onlara, "Su nerede?" diye sordu. Onu suyun bulunduğu yere götürdüler. Suyun ağzı bir taş ile kapatılmıştı. O taşı yerinden, ancak bir gurub adam kaldırabilirdi. Mûsâ (a.s) taşı eliyle tek başına kaldırdı. Sonra bir kova su çekip onu havuza boşalttı. Sonra da bereket ihsan etmesi için du'a etti.

24. *Sonra (Mûsâ) onlar için* {koyunlarını} *suladı* {ve koyunlar suya kandı}. *Sonra bir gölgeye* {yani, aşırı sıcaktan bir ağacın gölgesine} *çekildi* {ve aç olması sebebiyle,} *"Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra* {yani, ihsan edeceğin bir yiyeceğe} *muhtacım" dedi.*

O iki kızdan büyük olanı (babasının/Şu'ayb'ın emri ile) Mûsâ'yı (a.s) çağırmak üzere geri döndü. İşte Allah Teâlâ'nın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

25. *Sonra onlardan biri* {yani, kızlardan büyük olanı} *utana utana yürüyerek* {ki bu, Mûsâ'nın (a.s) daha sonra kendisi ile evlendiği kızdır} *o'na gelip dedi ki: "Bize sulamanın ücretini sana vermek üzere babam seni çağırıyor"...*

Mûsâ (a.s) ile kızın babası arasında üç millik bir mesafe vardı. Eğer aç olmasaydı arkasından gitmeyecekti. Kalkıp onunla birlikte yürümeye koyuldu. Sonra ona arkasından gelmesini ve sesiyle yolu kendisine göstermesini söyledi, çünkü kimsenin gidip gelmediği bir yolda bulunuyorlardı ve ona bakmak istemiyordu.

...{Mûsâ} *o'nun* {yani, Şu'ayb'ın} *yanına gelip kıssayı o'na* {yani, Şu'ayb'a} *anlatınca* {yani, İsrâîloğulları'nın çocuklarını öldüren ebeleri, doğunca tabutun içerisinde denize bırakılmasını, daha sonra süt annelerin durumunu, Kıbtîlerden bir adamı öldürdüğünü, kısacası başından geçenlerin hepsini anlatınca}, {Şu'ayb o'na,} *"Korkma! O zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğundan kurtuldun" dedi.*

قَالَتْ اِحْدٰيهُمَا يَٓا اَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ
اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمٖينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنّٖٓي اُرٖيدُ
اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَأْجُرَنٖي ثَمَانِيَ
حِجَجٍۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَۚ وَمَٓا اُرٖيدُ اَنْ اَشُقَّ
عَلَيْكَۜ سَتَجِدُنٖٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٢٧﴾
قَالَ ذٰلِكَ بَيْنٖي وَبَيْنَكَۜ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا
عُدْوَانَ عَلَيَّۜ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكٖيلٌ ﴿٢٨﴾

26. *O ikisinden biri* {yani, kızlardan yaşça büyük olanı} *dedi ki: "Babacığım! Onu ücretle tut, çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi güçlü ve emin bir kişidir."*

Şu'ayb kızına, "Bunun güçlü ve emin birisi olduğunu nereden anladın?" diye sordu. Kız dedi ki: "Bir kaç kişinin kaldırabileceği kuyunun ağzındaki taşı tek başına kaldırdı ve bana bakmak istemediği için arkasından yürümemi söyledi." Bunun üzerine Şu'ayb, Mûsâ'ya şöyle hitâb etti:

27. *Dedi ki: "Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki kızımdan birini sana nikâh etmek* {yani, onlardan birini seninle evlendirmek} *istiyorum. Eğer on'a* {yani, hizmet süreni on yıla} *tamamlarsan, o da senin lütfun olur. Bununla beraber* {on yıla tamamlamanı isteyerek} *sana zorluk çektirmek de istemem. İnşâallah beni sâlihlerden* {yani, sana karşı yumuşak davrananlardan} *bulacaksın."*

Nitekim Mûsâ da kardeşi Hârûn'a, *Kavmim içinde yerime geç, ıslah et* (el-A'râf, 7/142) demişti, ki bu da "onlara karşı yumuşak davran" demektir.

28. {Mûsâ} *dedi ki: "Bu seninle benim aramdadır. İki süreden* {yani, sekiz veya on yıldan} *hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık* {yani, bir yol} *olmasın. Allah da bu söylediğimize vekîldir"* {yani, aramızdaki bu sözleşmeye tanıktır}.

Nitekim, *Vekîl olarak Allah yeter* (Nisâ, 4/84, 132, 171) buyruğundaki "vekîl" de "tanık" demektir.

Mûsâ (a.s), Şu'ayb'ın büyük kızı Sabura ile evlenmek üzere on yıllık hizmeti tamamladı.

Şu'ayb Nuveyb'in, o Medyen'in, o da İbrahîm'in oğludur.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِه۪ٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّورِ نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ
مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّٓا
اَتٰيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ
مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ٓي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ
اَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ
يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾

29. *Mûsâ* {on yıllık} *süreyi tamamlayıp ailesi ile* {Cuma gecesi} *yola koyulunca, tûr'un* {yani, dağın} *yan tarafından bir ateş* {yani, Arz-ı Mukaddes'teki nûru} *gördü.* {Bunun üzerine} *ailesine, "Siz* {burada yerinizde} *durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki ateşten* {yolun nerede olduğuna dâir} *size bir haber* {çünkü geceleyin yolunu şaşırmıştı} *veya* {bana yolun nerede olduğunu bildirecek kimse bulamazsam soğuktan} *ısınmanız için ateşten bir parça* {yani, bir şule} *getiririm" dedi.*

"Şule", bir kısmı yanmış odun demektir.

Mûsâ (a.s) hanımı ve çocuğunu Mısır ile Medyen arasındaki çölde bıraktı. Sonra doğruldu ve risâlet ile gitti. Hanımı çölde çocuğu ve koyunları ile birlikte otuz sene kaldı. Üzüntüsünden ağladığı bir sırada yanından geçen bir çoban onu tanıyarak alıp babasına götürdü.

30. *Oraya* {yani, ateşin yanına} *varınca, o mübarek yerdeki vâdinin* {yani, dağın} *sağ kıyısından* {yani, geceleyin mübarek vâdinin sağ yanından} *o'na seslenildi:...*

Oranın mübarek oluşu, Allah Teâlâ'nın o bölgede Mûsâ (a.s) ile konuşması sebebiyledir. Mûsâ'ya seslenilen ağaç, böğürtlen ağacı idi. Onun etrafında da zeytin ağaçları vardı. İşte bu ağaçtan o'na şöyle seslenildi:

...*"Ey Mûsâ! Muhakkak Ben* {sana seslenen} *âlemlerin Rabbi Allah'ım"...*

Bu Allah'ın Mûsâ'ya (a.s) kelâmıdır.

31. ...*"'asânı* {elinden} *yere bırak"...*

Bu 'asâ, cennetteki meysir ağacından idi.

...Onu bir yılan gibi hareket ediyor görünce,...

el-Huzeyl Mukâtil'den ve başkasından, *Onu bir yılan [cânn] gibi...* buyruğunu, "şeytân gibi" diye açıkladıklarını nakletmektedir.

...arkasına bakmaksızın {yani, korkusundan dolayı arkasına dönmeden} *dönüp kaçtı.* {Allah o'na şöyle seslendi:} *"Ey Mûsâ! Geri gel ve* {yılandan} *korkma. Çünkü sen* {yılandan yana} *güven altında olanlardansın"...*

اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَاضْمُمْ
إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ
إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾
وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ
عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ
إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

32. ..."{Sağ} *elini yakana sok.* {O da çizgili yünden olan gömleğinin göğüs tarafından elini yakasına soktu}. *Hastalıksız* {yani, baras hastalığı olmaksızın} *bembeyaz* {yani, gözü kamaştıracak

şekilde güneş gibi parıldayan bir şekilde} *çıkar ve ürkmeden dolayı cenahını* {yani, kolunun pazu kısmını} *kendine doğru çek. İşte bunlar Fir'avn'a ve onun melesine [ileri gelenlerine] Rabbin tarafından iki burhandır* {yani, Rabbin tarafından iki âyet [mucize] olan el ve 'asâdır}. *Çünkü onlar fâsık* {yani, isyankâr} *bir kavimdirler."*

33. *Dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan bir kişi öldürdüm. Beni öldürmelerinden korkarım"...*

34. *..."Kardeşim Hârûn'un dili benden fasihtir. Onu bana yardımcı olarak gönder* {yani, bana yardım etsin ki Fir'avn} *beni tasdik etsin.* {Hârûn o sırada Mısır'da bulunuyordu.} *Çünkü ben, beni yalanlamalarından korkuyorum."*

35. *Buyurdu ki: "Pazunu* {yani, sırtını} *kardeşin* {Hârûn} *ile pekiştireceğiz ve size bir sultân vereceğiz* {yani, âyetlerimiz ile bir hüccet: el ve 'asâ mucizelerini vereceğiz –ifadede takdim vardır–} *de âyetlerimiz sayesinde* {Fir'avn ve kavmi} *size ulaşamayacaklar"...*

Çünkü Mûsâ ile Hârûn, Tâ-Hâ sûresinde belirtildiği üzere, *Ey Rabbimiz! Biz, bize karşı aşırı gitmesinden veya azgınlığını arttırmasından korkarız* (Tâ-Hâ, 20/45) demişlerdi. İşte Allah'ın, *Size ulaşamayacaklar* buyruğu bunu ifade etmektedir.

..."Siz ve size uyanlar gâliblersiniz."

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا
سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾
وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ
تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

36. *Mûsâ onlara* {–Tâ-Hâ ve Şu'arâ sûresinde belirtilen–} *apaçık âyetlerimizle* {yani, el ve 'asâ mucizeleriyle} *gelince dediler ki: "Ey Mûsâ!* {Senin} *bu* {getirdiğin} *ancak uydurulmuş bir büyüdür* {yani, bunu sen ve Hârûn birlikte uydurdunuz}. *Biz önceki*

atalarımız arasında böylesini {yani, el ve ‘asâ gibisini} *işitmedik.”*

37. {Getirdiklerini yalanlamaları üzerine} *Mûsâ dedi ki: “Rabbim! Kimin Kendi nezdinden* {yani, Allah tarafından} *hidâyet getirdiğini ve yurdun* {yani, cennetin} *âkıbette kimin olacağını* {yani, bu güzel âkıbetin bizim mi yoksa sizin mi olacağını} *en iyi bilir.”*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...Doğrusu zulmedenler iflâh olmazlar {yani, müşrikler âhirette umduklarını elde edemezler: mutlu ve bahtiyar olamazlar}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪ي
فَاَوْقِدْ ل۪ي يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ فَاجْعَلْ ل۪ي صَرْحًا لَعَلّ۪ٓي اَطَّلِعُ اِلٰٓى
اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ
هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا
لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِم۪ينَ ﴿٤٠﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنَاهُمْ ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً
وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوح۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُولٰى
بَصَٓائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

38. *Fir‘avn dedi ki: “Ey mele* {yani, kavmimin şereflileri, ileri gelenleri}! *Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için çamura ateş yak da bana yüksek bir kule yap* {yani, çamur üzerinde ateş yak ki bu çamur pişmiş kireçten tuğla haline gelsin, onunla bana yüksek bir saray yap –Fir‘avn kireci pişiren ve ondan bina yapan ilk kişidir–}. *Olur ki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım”...*

Hâmân, onun/Fir'avn'ın istediği kuleyi yaptı. Onun iç sıvası kırık şişe ve camlar katılarak yapılmıştı. Rüzgârın uçuracağı korkusuyla kimse damında duramıyordu.

...*"Hem ben o'nu [Mûsâ'yı] kesinlikle yalancılardan sanıyorum"* {yani, semâda bir ilâh olduğunu iddia eden Mûsâ'nın yalan söylediğini zannediyorum}.

39. *O* {yani, Fir'avn} *da, orduları da o arzda [o topraklarda/Mısır'da] haksız yere* {ma'siyetler/itaatsizlikler ile îmândan yüz çevirerek} kibirlendiler/*büyüklendiler ve Bize döndürülmeyeceklerini* {yani, âhirette –ölümden sonra– diriltilmeyeceklerini} *sandılar.*

40. *Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık* {yani, onları Mısır'daki Nil nehrine attık}. *Zâlimlerin* {yani, Mısır halkından olan o müşriklerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak* {yani, onlar suda boğuldular}.

41. *Biz onları* {yani, Fir'avn'ı ve melesini/ileri gelenlerini} *ateşe* {yani, şirke} *davet eden imamlar* {yani, şirkte önderler} *kıldık.* {Mısır halkı da onlara tâbi oldu}. *Kıyâmet Günü ise onlara yardım olunmaz* {yani, kimse azaba uğratılmalarının önüne geçemez}.

42. *Bu dünyada arkalarına bir lanet* {yani, suda boğulmak} *taktık. Kıyâmet Günü de onlar* {ateşte} *çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır.*

43. *Andolsun önceki karnları* {yani, Mûsâ'dan önceki Nûh kavmini, 'Âd kavmini, Semûd kavmini, İbrahîm kavmini, Lût kavmini, Şu'ayb kavmini ve daha başka kavimleri} *helâk ettikten* {yani, dünyada onları azaba uğrattıktan} *sonra Mûsâ'ya o kitabı* ({yani, Tevrât'ı)} *insanlara* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesi hususunda İsrâîloğulları'na} *basîretler,* {gereğince amel eden kimseler için Tevrât'ı} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için de azabtan kurtuluşa sebeb olan} *bir rahmet olmak üzere verdik. Olur ki, öğüt alırlar* {ve Allah'ın (c.c) tevhîdine/yüceler yücesi Allah'tan başka hiç bir ilâh bulunmadığına îmân ederler}.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَٓا اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا
كُنْتَ مِنَ الشَّاهِد۪ينَۙ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّٓا اَنْشَاْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ
عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا ف۪ٓي اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَاۙ وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِل۪ينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَٓا
اَنْ تُص۪يبَهُمْ مُص۪يبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٧﴾

44. {Ey Muhammed!} *Biz Mûsâ'ya o emri* {yani, Fir‘avn ve kavmi için o risâleti} *vahy ettiğimizde* {yani, o'na bu ahdi verdiğimizde} *sen batı cânibinde* {yani, Arz-ı Mukaddes'in tarafında: güneşin battığı cihet olan dağın batı tarafında} *değildin,* {o emre/işe} *şâhid olanlardan da değildin.*

Nitekim, *Kara cânibine...* (el-İsrâ, 17/68) buyruğunda da “cânib” kelimesi, “taraf” manasındadır.

45. *Fakat Biz çeşitli karnlar* {yani, nesiller} *inşa ettik de* {yani, yarattık da} *onların ömürleri uzadıkça uzadı ve sen Medyenliler arasında da değildin ki onlara âyetlerimizi okuyasın* {yani, Medyen'de hazır bulunmadın ki Mekkelilere onların durumunu okuyasın}. *Fakat rasûl olarak gönderen Biziz* {yani, Mekkelilere Medyenlilerin durumunu haber veresin diye sana risâleti veren Biziz}.

46. *Biz* {Mûsâ ile konuşup o'na} *seslendiğimizde* {ve Tevrât'ı verdiğimizde} *sen Tûr'un cânibinde* {yani, Allah'ın Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağın bir tarafında} *değildin. Fakat* {Kur’ân ve nübüvvet} *Rabbinden bir rahmet* {yani, nimet} *olmak üzere* {sana} *verilmiştir.* {Çünkü Biz sana senin nübüvvetini inkâr edenleri tanıman için onların durumunu vahyettik}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Senden önce kendilerine nezîr* {yani, rasûl} *gelmemiş bir kavmi* {yani, Mekkelileri} {Kur'ân ile} *inzâr edesin diye. Umulur ki tezekkür ederler* {de îmân ederler}.

> 47. *Eğer ellerinin önden gönderdikleri* {yani, Mekke kâfirlerinin işledikleri ma'siyetleri} *sebebi ile kendilerine* {dünyada} *bir musibet* {yani, azab} *gelip çattığında, "Rabbimiz! Sen bize bir rasûl göndermeli değil miydin? O takdirde biz de Senin âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *uyar ve mü'minlerden* {yani, tasdik edenlerden} *olurduk" diyecek olmasalardı.*

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Eğer onlar, "Rabbimiz! Bize bir rasûl göndermeli değil miydin? Biz de böylelikle Senin âyetlerine uyardık ve mü'minlerden olurduk" demeyecek olsalardı, ellerinin önden gönderdikleri sebebiyle onlara bir musibet gelirdi.

فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَٓا
اُو۫تِيَ مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰىۜ اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَٓا اُو۫تِيَ
مُوسٰى مِنْ قَبْلُۚ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا۠ وَقَالُٓوا اِنَّا بِكُلٍّ
كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَٓا
اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَٓاءَهُمْۜ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ
هُدًى مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

> 48. *Ama onlara nezdimizden hakk* {yani, Kur'ân} *gelince dediler ki: "Mûsâ'ya verilenler gibi o'na da verilmeli değil miydi"* {yani, Mûsâ'ya Tevrât nasıl verildiyse Muhammed'e (s.a) de Kur'ân yazılı olarak ve bir defada verilmeli değil miydi}? *Acaba onlar önceden* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ından önce Mûsâ'ya verilenleri} *inkâr etmemişler miydi? "İki sihir* {yani, Kur'ân ile Tevrât} {dalâlet üzere} *birbirine yardım etti"* {yani, onların biri diğerini doğruladı} *dediler. "Biz onların hepsine kâfir olanlarız"* {yani, Tevrât'a da, Kur'ân'a da îmân etmiyoruz} *dediler.*

Buradaki “sihrâni” [iki sihir] lafzını, “sâhirâni” [iki sihirbaz] diye okuyanların kıraatine göre maksat, “Mûsâ ile Muhammed'dir.

Allah da Muhammed'e (s.a) şöyle hitâb etmektedir:

49. {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Eğer siz* {onların birbirlerini destekleyen iki büyü oldukları iddiasında} *doğru söyleyenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha çok hidâyete ulaştırıcı bir kitab getirin. Ben de ona uyayım.”*

50. *Eğer sana cevab veremezlerse* {yani, Tevrât ve Kur’ân'ın benzerini getiremeyecek olurlarsa} *bil ki onlar ancak* {bilgisizce} *hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?* {Yani, böylesinden daha sapığı olamaz}. *Muhakkak Allah zâlimler topluluğunu* {dînine} *hidâyet etmez.*

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا
بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولَٰئِكَ
يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ
وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي
الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ
مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ
ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

51. *Andolsun ki Biz onlara, tezekkür etsinler* {de korkup îmân etsinler} *diye sözü birbiri ardınca ulaştırdık* {yani, Mekke kâfirlerine, geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamaları sebebiyle nasıl azaba uğratıldıklarını Kur’ân'da geniş geniş açıkladık}.

52. *Ondan* {yani, Kur'ân'dan} *önce kendilerine kitab* {yani, İncîl} *verdiğimiz kimseler ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân ederler* {yani, onun Allah'tan geldiğini tasdik ederler}.

Buyruk, İncîl ehlinden Müslüman olan kırk kişi hakkında inmiştir. Bunların bir kısmı Ca'fer b. Ebî Tâlib (r.a) ile birlikte Habeşistan'dan; bir kısmı da –ki sekiz kişidir– Şam'dan Medine'ye gelmişlerdi. Bunların isimleri Bahira, Ebrehe, Eşref, Bureyd, Temmam, Eymen, İdris ve Nâfi idi.

Allah onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

53. *Onlara* {âyetlerimiz} *okunduğunda* {yani, onlara Kur'ân okunduğu vakit} *dediler ki: "Biz ona îmân ettik* {yani, Kur'ân'ı tasdik ettik}, *çünkü o Rabbimiz tarafından gelen haktır. Muhakkak biz ondan önce de müslümanlardan idik"* {yani, biz Kur'ân'dan önce de Allah'ı ihlâs ile tevhîd edenler idik}.

Bunların durumu hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

54. *İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir* {yani, biri Muhammed'i (s.a) idrak ettiklerinde İslâm'a sarılmaları ve ona îmân etmeleri, diğeri de Nebî'ye (s.a) îmân etmeleri dolayısıyla hakk ettikleri ecirdir}...

Nebî'ye (s.a) tâbi olmaları üzerine kavimlerinin kâfirleri onlara ağır sözler söylediler. Kendileri ise onları affetti, onlara güzel bir şekilde karşılık verdiler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

...*Hem onlar kötülüğü* {yani, kavimlerinden işittikleri eziyet verici sözleri} *iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} {Allah'a itaat uğrunda} *infak ederler.*

55. *Onlar* {kavimlerinden} *lağv* {yani, kötü sözler, hakaretler, eziyet verici sözler} *işittiklerinde ondan* {yani, lağv'den} *yüz çevirirler* {yani, onlara lağv ile karşılık vermezler} *de derler ki: "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size"* {yani, bizim dînimiz bize, sizin dîniniz size}...

Bu sözleri, dînleri sebebiyle kendilerini ayıplamaları üzerine söylemişlerdir. Kavimlerinden kâfir olanlara da dediler ki:

...*"Selâm olsun sizlere* {diyerek, onlara iyi sözlerle karşılık verdiler. Ardından da dediler ki:} *Bizim câhillerle işimiz yok"* {yani, biz câhil ve beyinsiz kimselerle birlikte olmak istemeyiz}.

56. *Muhakkak ki sen* {ey Muhammed,} *sevdiklerini hidâyete erdiremezsin* {yani, İslâm'a iletemezsin}...

'Abdu'l-Muttalib'in oğlu Ebû Tâlib dedi ki:

— Ey Hâşimoğulları! Muhammed'e (s.a) itaat edin, o'nu tasdik edin. Hem iflâh olursunuz, hem de doğru yolu bulmuş olursunuz.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Ey amcacığım! Sen onlara iyiliklerine olan şeyleri yapmalarını emrediyorsun, fakat aynı şeyi kendine niçin söylemiyorsun?

Ebû Tâlib sordu:

— Ey kardeşimin oğlu! Ne istiyorsun?

Allah Rasûlü dedi ki:

— Senden tek bir söz söylemeni istiyorum. Çünkü dünyadaki son günlerini yaşıyorsun. Senden "Lâ ilâhe illallâh" demeni istiyorum. Ben de bunu söylediğine dâir senin lehine Allah'ın huzurunda şâhidlik edeceğim.

Ebû Tâlib dedi ki:

— Ey kardeşimin oğlu! Ben senin doğru söylediğini biliyorum, fakat "Ölümden korktu da îmân etti" denilmesi hoşuma gitmez. Eğer senin ve kardeşlerinin hakkında küçültücü laflar ve ağır sözler söylenmeyecek olsaydı, senin istediğini söyler ve dünyadan ayrılırken senin gözünün aydın olmasına sebeb olurdum. Çünkü ben senin bundan dolayı çok üzüldüğünü ve gerçekten samimi olarak öğüt verdiğini görüyorum. Fakat ben 'Abdu'l-Muttalib'in mensub olduğu kabilenin yaşlılarının; Hâşim'in, 'Abdi Menâf'ın dîni üzere öleceğim.

Bunun üzerine Allah, *Muhakkak sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin* buyruğunu indirdi.

...*Fakat Allah dilediğine hidâyet verir ve O hidâyet bulanları en iyi bilendir* {yani, O, kimin hakkında hidâyeti takdir ettiğini en iyi bilendir}.

57. *Dediler ki: "Seninle birlikte hidâyete uyarsak, hemen yerimizden çıkarılırız"...*

Buyruk, Kureyşli el-Hâris b. Nevfel b. ʻAbdi Menâf hakkında inmiştir. O Nebî'ye (s.a) dedi ki: "Senin söylediklerinin hakk olduğunu biz çok iyi biliyoruz, bizim seninle birlikte hidâyete uymamızı engelleyen şey, Arabların bizi yurdumuzdan, yani Mekke'den çıkartmalarından korkmamızdır. Çünkü biz Arablara göre, bir baş yeyip doyacak kadar azınlığız ve bizim onlara karşı koyacak gücümüz yoktur."

Allah ise buna karşılık şöyle buyurmaktadır:

> ...*Biz onları, tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin* {yani, türlü türlü mahsullerin} *toplandığı* {yani, Harem bölgesine taşınıp getirildiği} *güven dolu bir Harem'de yerleştirmedik mi? Fakat onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu bilmezler* {yani, onlar Benim verdiğim rızkı yedikleri halde, Benden başkasına ibâdet ediyorlar. Harem bölgesinde öldürülmekten, esir alınmaktan yana güvenlik içerisinde oldukları halde, Müslüman oldukları takdirde bu imkânlara sahib olamayacaklarından nasıl korkarlar? Biz müşrik oldukları halde onlara güvenilir bir Harem vermişken, Müslüman olduktan sonra mı onları korkuya teslim edeceğiz?! Müslüman oldukları takdirde böyle bir şeyi onlara asla yapmayız}.

Sonra Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ
مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا
نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى
حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا
كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

58\. *Biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helâk ettik...*

Bunlar Allah'ın kendilerine verdiği rızıkları azgınca ve şımarıkça tükettiler, verdiği nimetlere karşılık Allah'a şükretmediler. Bu sebeble de Allah onları azab ile helâk etti.

> ...*İşte onların meskenleri... Onlardan* {yani, o meskenlerdekilerin helâk edilmesinden} *sonra çok azı müstesnâ* {yani, çok az

miktardaki meskenler dışında} *kimse o meskenlerde* {yani, onların bir kısmında} *oturmadı...* {Helâk oluşlarından sonra bir kısmında kalınıyor olabilir}. *Varis olanlar* {yani, helâk edilmelerinden sonra geriye bıraktıklarını miras alanlar} *Biz olduk Biz.*

Allah bu buyruklarıyla Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla korkutmaktadır. Çünkü onlar, "Biz Mekke'den çıkartılmaktan korkuyoruz" demişlerdi.

59. *Rabbin ana şehirlerinde* {yani, çevredeki şehirlerin en büyüğü olan Mekke'de} *onlara âyetlerimizi okuyan* {îmân etmedikleri takdirde dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber veren} *bir rasûl göndermedikçe karyeleri* {yani, geçmiş şehir ahalisini} *helâk edici* {yani, azablandırıcı} *değildir ve Biz ahalisi zâlimler* {yani, günahkârlar} *olmadıkça karyeleri* {yani, bu karyelerde [şehir ve kasabalarda] yaşayanları} {dünyada} *helâk edenler* {yani, azaba uğratanlar} *değiliz* {yani, günahsız yere onları helâk etmeyiz}.

وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنْ شَیْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزٖينَتُهَاۚ وَمَا
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَاقٖيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ
هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرٖينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادٖيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ
الَّذٖينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذٖينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا
هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذٖينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَٓا اِلَيْكَ مَا كَانُٓوا
اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقٖيلَ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ
يَسْتَجٖيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

60. {Ey Mekke kâfirleri!} *Size* {hayırdan} *verilen her şey dünya hayatının bir metaı ve bir ziynetidir* {yani, dünya hayatınızdaki günler zarfında onlardan yararlanırsınız; fakat bu meta ve ziynetler sonunda yok olacaktır}. *Allah'ın yanında olan* {sevâb} *ise daha hayırlı ve kalıcıdır* {yani, dünyada size verilenlere göre, onun sahibi olacak kimseler için daha üstün ve daha süreklidir}.

Hiç {baki olanın fani olandan daha hayırlı olduğunu} *akletmez misiniz?*

61. *Acaba kendisine güzel bir va'dde bulunduğumuz* {yani, dünyada Allah'ın kendisine cenneti va'dettiği} *bir kimse* {yani, Nebî (s.a)} *–ki o elbette onunla karşılaşacaktır–* {yani, onu görecektir: elde edecektir}, *dünya hayatta kendisine geçimlik* {yani, mal} *verdiğimiz, sonra Kıyâmet Günü* {ateşte} *hazır edilecek kimse* {yani, Ebû Cehl} *gibi olur mu?!* {yani, elbette bu ikisi birbirine eşit olmaz}.

Bunun bir benzeri de En'âm sûresindedir.

62. *Onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *sesleneceği o gün şöyle diyecektir:* "{Dünyada iken Benimle birlikte ortak olduğunu} *iddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"*

63. *Aleyhlerine söz hakk olanlar* {yani, haklarında azab sözü gerekli olan şeytânlar}...

Allah'ın İblîse, *Yemin ederim ki cehennemi hep sizden olanlarla dolduracağım* (el-A'râf, 7/18) buyurduğu gibi, aleyhlerinde söz hakk oldu.

...{âhirette} *diyecekler ki: "Rabbimiz! İşte* {Âdemoğulları'ndan} *azdırdığımız kimseler* {yani, kâfir olanlar}, *biz azdığımız gibi onları da azdırdık* {yani, kendimiz gibi, saptırdığımız kimseler işte bunlardır}. *Biz Sana* {ey Rabbimiz onlardan} *uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibâdet etmiyorlardı."*

Böylece şeytânlar dünyada kendilerine ibâdet edenlerden uzaklaşacaklardır.

64. *Ve onlara* {yani, Âdemoğulları'ndan kâfir olanlara} *şöyle denilecek: "Ortaklarınıza* {yani, ilâh olduklarını iddia ettiklerinize} *du'a edin"* {yani, ilâh olup olmadıklarını sorun}. *Bunun üzerine onlara du'a edecekler de kendilerine cevab veremeyecekler* {yani, onlara sordukları vakit bu uydurma ilâhlar kendilerine cevab vermeyecektir}...

Benzeri bir buyruk da Kehf sûresindedir.

...*Üstelik azabı da görürler. Keşke* {dalâletten uzak durup} *hidâyet bulmuş olsalardı* {yani, onlar dünyada iken hidâyet bulmuş olsalardı âhirette azabı görmeyeceklerdi}.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ
مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ
وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

65. *O gün onlara seslenecek* {yani, Allah Mekke kâfirlerine o gün soracak}: *"Rasûllere* {tevhîd konusunda} *ne cevab verdiniz?"*

66. *O gün haberler* {yani, deliller} *onlara karşı 'amâ kesilecek, bu sebeble birbirlerine soru da soramayacaklardır* {yani, biri diğerine delil hakkında bir şey soramayacaktır –çünkü Allah onların delillerini çürütmüş, dillerinde de güç ve takat bırakmamış olacaktır–}.

İşte, *O gün haberler onlara karşı 'amâ kesilecek, bu sebeble birbirlerine soru da soramayacaklardır* buyruğu bunu anlatmaktadır.

67. *Ama kim* {şirkten} *tevbe edip îmâna gelir* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eder} *ve sâlih amel işlerse, onun felâh bulanlardan olması umulur.*

'Asâ [umulur] lafzı, Allah için kullanıldığında, bu hususu gerçekleştireceğini ifade eder.

68. *Rabbin dilediğini yaratır ve* {risâlet ve nübüvvet için dilediğini} *seçer...*

Çünkü el-Velîd, *Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?* (ez-Zuhruf, 43/31) demiş ve bununla da kendisini ve Sakifli Ebû Mes'ûd'u kasdetmişti. İşte Allah'ın, *Dilediğini seçer* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Azîz ve celîl olan Allah, risâlet ve nübüvveti Muhammed'e (s.a) vermeyi dilemiştir. Nübüvvet ve risâlet onların değil, Allah'ın elindedir.

...Seçmek onlara ait olan bir şey değildir {yani, onların yapacakları bir iş değildir}...

Sonra Allah el-Velîd'in, *Muhammed bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak ki bu çok şaşılacak bir şeydir* (Sâd, 38/5) diyerek Allah'ın tevhîdini inkâr ederek şirk koşmasından Kendi zatını tenzih etmek üzere şu buyruğunu indirdi:

...Allah {Kendisine başkasını} *şirk koşmalarından yüce ve münezzehtir.*

69. *Rabbin kalblerinin ne gizlediklerini ve* {dilleriyle} *neyi açığa vurduklarını bilir.*

Benzeri bir buyruk da Neml sûresindedir.

Sonra Mekkeli kâfirlerden el-Velîd ve arkadaşlarının Kendisini tevhîd etmemeleri sebebiyle zatının vahdaniyetini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

70. *Ve O, Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır. Hem dünya ve hem de âhirette hamd yalnız O'nundur* {yani, dünyada O'nun velîleri/dostları O'na hamd ederler, âhirette de cennet ehli O'na hamd edecektir}. *Hüküm de O'nundur,* {ölümden sonra âhirette} *O'na döndürüleceksiniz* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ
إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ
غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ
رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

71. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ne dersiniz, eğer Allah Kıyâmet Günü'ne dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürürse* {ve böylece karanlığı devam edecek olursa}, *Allah'tan başka*

size {gündüzün} *aydınlığını getirecek kimdir? Hâlâ* {verilen öğütleri} *dinlemeyecek misiniz?"*

72. {Onlara} *de ki: "Ne dersiniz, eğer Allah Kıyâmet Günü'ne kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürürse, Allah'tan başka size içinde* {yorgunluğunuzdan} *rahat bulacağınız geceyi getirecek ilâh kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?"*

Sonra Allah yarattıkları hakkında haber vererek buyuruyor ki:

73. *Geceyi ve gündüzü sizin için, içinde sükûn bulasınız* {yani, karar kılasınız: geceleyin dinlenip yorgunluğunuzu atasınız} *ve* {gündüz} *lütfundan* {rızık} *arayasınız diye yaratmış olması O'nun rahmetindendir. Olur ki* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredersiniz* {de O'nun vahdaniyetini tasdik edersiniz}.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا
مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَه۪يدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُٓوا
اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ اِنَّ
قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَٓا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُو۬لِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِح۪ينَ ﴿٧٦﴾

74. *O gün onlara seslenecek* {yani, soracak} *ve diyecek ki: "*{Dünyada iken} *iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?"*

75. *Her ümmetten birer şâhid* {yani, tebliğ ettiğine, onlara risâleti ulaştırdığına dâir ümmetine karşı şâhidlik edecek birer rasûl ve nebî} *çıkarır ve* {kâfirlere}, *"Haydi bürhânınızı* {yani, Benimle birlikte ortak bulunduğuna dâir delilinizi} *getirin" deriz,* {ancak onların ileri sürecekleri bir delilleri olmaz}. *Böylece hakkın gerçekten Allah'ın olduğunu* {yani, tevhîdin sadece Allah için olduğunu} *bilecekler ve iftira edegeldikleri* {yani, dünyada Allah ile birlikte ortak bulunduğuna dâir uydurdukları} *şeyler de* {âhirette} *önlerinden kaybolup gidecektir.*

76. *Gerçekte Kârûn Mûsâ'nın kavminden* {yani, İsrâîloğulları'ndan –amcasının oğlu–} *idi...*

Kârûn'un babasının adı, Ashar b. Kuhes b. Lavi b. Ya'kûb idi. Mûsâ'nın babasının adı ise İmrân b. Kuhes'dir.

...Fakat onlara karşı azgınlık etti {yani, Kârûn malını yığıp biriktirmesi sebebiyle İsrâîloğulları'na karşı azdı}. *Biz ona öyle hazineler* {yani, mallar} *vermiştik ki onların* {yani, hazinelerinin} *anahtarları, güçlü bir usbeye ağır gelirdi* {yani, o hazineleri güçlü bir usbe [yani, on ila kırk kişi] taşımaktan aciz kalırdı}...

"Usbe", on kişiden kırk kişiye kadar olan adam sayısı hakkında kullanılır. Kırk kişi olduklarında, güç sahibi kimseler de olurlar.

...Hani kavmi {yani, İsrâîloğulları} *ona şöyle demişti: "Şımarma* {yani, sana verilen mallar dolayısıyla azıp böbürlenme}, *çünkü Allah şımaranları* {yani, azıp böbürlenenleri} *sevmez"...*

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾
قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

77. ...{ona şunları da söylediler:} *"Allah'ın sana verdiği* {yani, mallar} *ile âhiret yurdunu* {yani, cenneti} *ara, dünyadan da* {yani, orada} *nasibini* {yani, âhiret için amelde bulunmayı} *unutma* {yani, payını terk etme}. *Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et* {yani, sadakalar ver ve Allah'ın razı olacağı alanlarda hayırlar yap} *ve yeryüzünde* {Allah'ın sana ihsan ettikleriyle} *fesâd isteme* {yani, orada ma'siyetler işleme}, *çünkü Allah fesâd çıkaranları sevmez."*

Kârûn, Allah'ın verdiği mal ve emirler hususunda Allah'a itaat etmeyi tavsiye eden kavmine şöyle karşılık verdi:

78. *Dedi ki: "Bu* {yani, mal} *bana, ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir"* {yani, Allah bende olduğunu bildiği bir hayırdan ötürü bunu bana vermiştir}. *O* {yani, Kârûn} *bilmedi mi ki, kuşkusuz Allah ondan* {yani, Kârûn'dan} *önce kuvvetçe* {yani, yakalayış itibariyle} *kendisinden güçlü, topladıkları* {mallar itibariyle} *daha çok nice nesilleri* {rasûllerini yalanlamaları sebebiyle zorba Nemrut ve başkalarını azab ile} *helâk etmiştir. Suçlulara günahları sorulmaz* {yani, bu ümmetin günahkârlarına, dünyada azaba uğratılmış geçmişteki ümmetlerin günahlarından sorulmayacaktır. –Çünkü Allah onların kötü amellerini tesbit etmiş ve bilmiştir–}.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فٖى زٖينَتِهٖ
قَالَ الَّذٖينَ يُرٖيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَٓا اُوتِىَ
قَارُونُ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظٖيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْعِلْمَ
وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقّٰيهَٓا
اِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ
مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرٖينَ ﴿٨١﴾
وَاَصْبَحَ الَّذٖينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَوْلَٓا اَنْ مَنَّ
اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

79. *Derken* {Kârûn} *ziyneti içinde* {yani, güzel ve debdebeli görünüşüyle} *kavminin* {yani, İsrâîloğulları'nın} *karşısına çıktı...*

Kârûn, erguvanlar takmış, eğer takımı altın olan beyaz bir katıra binmişti. Beraberinde de kendileri ve binekleri üzerinde erguvanlar bulunan 4.000 süvari ile takılar takınmış, kırmızı elbiseler giyinmiş, beyaz katırlar üzerinde 300 beyaz cariye vardı. Müminler bu ziynete ve güzelliklere bakınca, tevhîd ehli oldukları halde şöyle arzu ettiler:

...Dünya hayatını isteyenler dediler ki: "Keşke Kârûn'a verilen

{mallar} *gibi bize de verilseydi. Gerçekten o büyük bir nasib* {yani, dünyada pek büyük bir pay} *sahibidir."*

80. *Kendilerine* {Allah'ın âhiretteki va'dleri ile ilgili} *ilim verilenler ise,* {Kârûn'a verilenlerin benzerini temenni eden kimselere} *dediler ki: "Vah size, îmân edip* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *sâlih amel işleyenler için Allah'ın sevabı,* {dünyada Kârûn'a verilen şeylerden} *daha hayırlıdır. Ona* {yani, sâlih amellere ve ona verilen mükâfaatlara} *ancak sabredenler kavuşturulur."*

81. *Sonra Biz onu* {yani, Kârûn'u} *da, evini de yere geçirdik...*

Şöyle ki: Allah yere emredip Mûsâ'ya itaat etmesini söyledi. Mûsâ da yere, Kârûn'u içine çekmesini emretti. O da onu ayaklarına kadar içine çekti. Kârûn Mûsâ'ya aralarındaki akrabalık bağını hatırlattı. Mûsâ yere, onu daha fazla içine çekmesini emretti, o da onu boynuna kadar içine çekti. Kârûn Mûsâ'ya, aralarındaki akrabalık bağını tekrar hatırlattı. Mûsâ yere, onu büsbütün yutmasını emretti. Kârûn, her gün bir adam boyu yer içine geçmeye devam edip durmaktadır. Kıyâmete kadar da bu böyle sürecektir. İsrâîloğulları, "Mûsâ, malını ve evini ele geçirmek için Kârûn'un helâk edilmesini istedi" dediler. Bunun üzerine Allah, Kârûn'un yerin dibine geçirilmesinden üç gün sonra evini ve altın-gümüş türünden olan bütün mallarını yerin dibine geçirdi. Böylece dedikodular kesildi. İşte Allah'ın, *Sonra Biz onu da, evini de yere geçirdik* buyruğu bunu dile getirmektedir.

...Allah'a karşı ona {yani, Allah'ın azabına karşı Kârûn'a} *yardım edecek* {yani, onu koruyacak} *bir topluluğu olmadı. Kendisine* {Kârûn kendisine} {başına gelen yerin dibine geçirilme musibetine karşı} *yardım edebileceklerden* {yani, kendisini koruyabilenlerden} *olmadı.*

82. *Dün onun yerinde olmayı temenni edenler,* {yerin dibine geçirilmesinden sonra} *sabah şöyle diyorlardı: "Vay, demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır* {yani, dilediği kimselerin rızkını genişletir, dilediklerinin rızkını da kısar}. *Eğer Allah bize lütfetmeseydi* {yani, îmân nimetini ihsan etmeseydi}, *bizi de elbette yere geçirirdi"...*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*Vay, demek ki kâfirler iflâh* {yani, mutlu, bahtiyar} *olmazlar.*

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذ۪ينَ لَا يُر۪يدُونَ عُلُوًّا فِي
الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًاۜ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَٓاءَ
بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَاۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الَّذ۪ينَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

83. *İşte âhiret yurdu* {olan cennet}... *Biz onu yeryüzünde üstünlük* {yani, tevhîde, îmâna karşı büyüklenmek} *istemeyenler ve fesâd* {yani, ma'siyetler işlemek} *istemeyenlere veririz.* {Âhirette} *âkıbet,* {dünyada iken şirkten sakınan} *takvâ sahiblerinindir.*

84. *Kim hasene* {yani, ihlâs sözü olan lâ ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh [Allah'tan başka ilâh yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur] sözü} *ile gelirse, onun için ondan hayırlısı vardır...*

Buyrukta takdim vardır, buna göre mana, "ona ondan ötürü bir hayır vardır" demek olur.

...*Kim de* {âhirete} *seyyie ile* {yani, şirk ile: şirk koşmuş olarak} *gelirse, kötülükleri* {yani, şirk} *işlemiş olanlara ancak yaptıklarının* {yani, işledikleri şirkin} *karşılığı verilir.*

Şirkin karşılığı ise, cehennem ateşidir. Şirkten daha büyük bir günah, cehennem ateşinden de daha büyük bir azab yoktur.

Bize Muhammed tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis etti, o Mukâtil'den, o Alkame b. Mersed'den dedi ki: Nebî (s.a), *Kim hasene ile gelirse* buyruğu ile *Kim seyyie ile gelirse* buyruğunu söz konusu etti ve dedi ki: "İşte bu kurtarır, bu da helâk eder."

Mukâtil'in dediğine göre ona Ka'b b. Ucre'den şöyle dediği ulaşmıştır: Nebî'yi (s.a) şöyle buyururken dinledim: "*Kim hasene ile gelirse* buyruğundaki "hasene"den kasıt, lâ ilâhe illallâhtır. *Kim seyyie ile gelirse* buyruğundaki "seyyie"den kasıt da şirktir; bu kurtarır, öbürü helâk eder."

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُل رَّبِّي
أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنتَ
تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا
تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ
بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

85. *Sana Kur'ân'ı farz kılan, elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir* {yani, Mekkelilere karşı zafer kazanmış olarak Mekke'ye dönmeni sağlayacaktır}...

Nebî (s.a) geceleyin mağaradan çıktı, ardından da Medine'ye doğru yola koyuldu. Takib edilir korkusuyla mutat olan yolun dışında bir yol takib etti. Güvenlikte olduğunu hissettiğinde normal yola döndü ve Mekke ile Medine arasındaki el-Cuhfe'de konakladı. Mekke'ye giden yolu görünce, kendisinin ve babasının doğduğu yeri hatırlayarak ona özlem duydu. Cibrîl (a.s) o'na gelip sordu:

— Şehrini, doğduğun yeri özledin mi?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Evet.

Cibrîl dedi ki:

— Allah, *Sana Kur'ân'ı farz kılan, elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir* buyuruyor.

Buna göre bu âyet, hicret esnasında el-Cuhfe'de nâzil olmuştur, dolayısıyla da ne Mekkî'dir, ne Medenî'dir.

...De ki: "Rabbim hidâyetle geleni de en iyi bilendir" {yani, benim hidâyetle geldiğimi en iyi bilen Allah'tır}...

Çünkü Mekke kâfirleri Muhammed'i (s.a) yalanlamış ve "Kuşkusuz sen delalettesin" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *De ki: "Rabbim hidâyetle geleni de en iyi bilendir"* buyruğunu indirdi.

...*"ve apaçık bir sapıklıkta olanı da"* {en iyi bilendir: bizim mi sapıklıkta olduğumuzu, yoksa sizin mi sapıklıkta olduğunuzu en iyi bilen Allah'tır}.

86. *Sen* {ey Muhammed,} *bu kitabın* {yani, Kur'ân'ın} *sana verileceğini ümit etmiyordun...*

Bununla Rasûlü'ne nimetlerini hatırlatmaktadır.

...{Ey Muhammed! Bu kitab sana} *ancak Rabbinden* {özel olarak verilmiş} *bir rahmettir* {yani, nimettir}.

Nebî'nin, atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine Allah buyurdu ki:

...*O halde sen asla kâfirlere* {dînleri üzerinde} *yardımcı olma!*

87. *Sana indirildikten sonra sakın* {Mekke kâfirleri} *seni Allah'ın âyetlerinden* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *alıkoymasınlar ve* {insanları} *Rabbine* {yani, O'nu tanımaya: tevhîde} *davet et.*

Sonra, atalarının dînine davet edilen Nebî'yi (s.a) sakındırmak üzere buyurdu ki:

...*Ve asla müşriklerden olma!...*

Devamla şöyle buyurdu:

88. *Ve Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {ve ibâdet} *etme* {çünkü O bir tek ilâhtır, O'nun bir ortağı yoktur}. *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun vechinden* {yani, zatından} *başka her şey helâk olacaktır* {yani, bütün canlılar ölecektir}. *Hüküm* {yani, yargılama} *O'nundur ve* {âhirette diriltilerek} *O'na döndürüleceksiniz* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

29. ANKEBÛT SÛRESİ

Mekkî olan –Nebî'nin (s.a) hicreti sırasında Mekke ile Medine arasında yolda indiği de söylenen– Ankebût sûresi, Kûfiyyûna göre 69 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ
لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُو
لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ
فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *İnsanlar, "Îmân ettik"* {yani, "Allah'ın tevhîdini tasdik ettik"} *demeleri ile bırakılıvereceklerini ve fitneye maruz bırakılmayacaklarını* {yani, îmânları dolayısıyla belaya maruz bırakılarak sınanmayacaklarını} *mı sandılar?*

Âyet, Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) azadlısı Mihca b. 'Abdullâh'ın şehîd edilmesiyle ilgili olarak inmiştir. Bedir günü Müslümanlardan öldürülen ilk kişidir. Muhammed'in (s.a) ümmetinden şehîd olanlar arasında cennete çağırılacak ilk kişi de odur. Annesi ve babası onun öldürülmesine dayanamadılar.

Allah böylece Müslümanlara, Allah için birtakım belâ ve zorluklara katlanmalarının kaçınılmaz olduğunu beyan etmiştir.

Nebî (s.a) o gün, "Şehîdlerin efendisi Mihca'dır" buyurdu. Amir b. el-Hadramî ona bir ok atmış ve ölümüne sebeb olmuştu. İşte bundan ötürü Allah Mihca'nın babası 'Abdullâh ile annesi hakkında, *Elif-Lâm-Mîm. İnsanlar, "Îmân ettik" demeleri ile bırakılıvereceklerini ve fitneye maruz bırakılmayacaklarını mı sandılar?* buyruğunu indirdi.

3. *Andolsun onlardan önce geçenleri* {yani, bu ümmetten önceki mü'minleri} *de fitneye maruz bırakmışızdır* {yani, onları da belâlara uğratarak sınamışızdır}. *Allah elbette* {bu ümmet arasından belâlara maruz kaldıkları halde} *sâdık olanları da* {ve Allah'ın hükmü karşısında sabredenleri de} *bilir,* {îmânlarında} *yalancı olanları da* {yani, belâ esnasında şüpheye düşenleri de} *bilir* {ve onları ortaya çıkarır}.

Sonra Arab kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

4. *Yoksa seyyiât* {yani, şirk} *işleyenler...*

Buyruk, 'Abdi Şemsoğulları hakkında inmiştir.

...önümüze geçeceklerini mi {yani, dünyada kötü amelleri dolayısıyla onları cezalandırmadan bırakacağımızı ve böylelikle Bizden kurtulacaklarını mı} *sandılar?...*

Halbuki Allah Bedir'de onların öldürülmelerini takdir buyurdu. Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ile Şeybe, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, Hanzala b. Ebî Süfyân b. Harb, 'Ubeyde b. Sa'd b. el-'Âs b. Ümeyye, 'Ukbe b. Ebî Muayt ve el-'Âs b. Vâil bunlardandır.

...Ne kötü hüküm veriyorlar {yani, 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'nın bu yargıları, değerlendirmeleri ne kötüdür}.

5. *Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa* {yani, ölümden sonra dirilmekten korkuyorsa}, {o gün için gerektiği gibi amel etsin}. *Allah'ın eceli* {yani, belirli olan Kıyâmet Günü} *elbette gelecektir ve O semîdir* {yani, 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'nın, "Âhirette mü'minlere ne verilecekse, bize de verilecektir" dediklerini işitendir}, *alîmdir* {yani, Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttalib b. 'Abdi Menâfoğulları'nın dediklerini bilendir}.

Allah'ın, *Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa* buyruğu Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttaliboğulları hakkında inmiştir. Hâşim de, 'Abdulmuttalib de 'Abdi Menâf'ın oğullarıdır. 'Alî b. Ebî Tâlib, Hamza ve Ca'fer ile 'Ubeyde b. Hâris, el-Hâris b. el-Muttalib'in oğulları el-Husayn ile et-Tufayl, Mıstah b. 'Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib, Zeyd b. Hârise, Ebû Hind, Nebî'nin (s.a) azadlısı Ebû Leyla, Huneyn günü şehîd düşmüş olan Umm Eymen'in oğlu Eymen bunlar arasındadır.

6. *Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder* {yani, kim hayır işlerse ancak kendisi için işler: amelleri kendileri içindir}. *Kuşkusuz Allah âlemlerden ganidir* {yani, 'Abdi Menâf'ın oğulları olan Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttaliboğulları'nın amellerine muhtaç değildir}.

Sonra Allah yine onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا
تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ
فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ
لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, andolsun ki Biz onların* {yani, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'nın} *kötülüklerini elbette örteriz ve elbette onları yapageldikleri amellerin daha güzeli ile mükâfaatlandırırız* {yani, Allah onların iyiliklerinin karşılığında onlara mükâfaat verecektir, ama kötülükleri dolayısıyla onları cezalandırmayacaktır}.

8. *Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik...*

Buyruk, Sa'd b. Ebî Vakkâs ez-Zührî (r.a) ile annesi Süfyân b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf kızı Hamle hakkında inmiştir.

...Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi {yani, uydurma ilahları} *Bana ortak koşman için seni* {yani, ey Sa'd seni} *zorlarlarsa, onlara* {şirk hususunda} *itaat etme.* {Âhirette} *dönüşünüz Banadır, yaptıklarınızı size haber vereceğim.*

Sa'd (r.a) Müslüman olunca annesi, –en çok sevdiği oğlu– Sa'd İslâm'dan dönünceye kadar bir şey yememeye, içmemeye ve herhangi bir çatı altında barınmamaya yemin etti. Annesine karşı daima iyi davranan Sa'd, onu razı ve ikna etmeye çalıştıysa da kabul etmedi. Bunun üzerine (r.a), Nebî'nin (s.a) yanına giderek durumunu anlattı. Nebî (s.a) de ona, annesinin rızasını almasını ve yemesi-içmesi için onu ikna etmeye çalışmasını emretti. Fakat annesi kabul etmedi. Nihâyet Sa'd annesinden ümidini kesti.

9. *Îmân edip sâlih amel işleyenleri elbette sâlihler arasına katacağız.*

10. *İnsanlardan bazısı, "Biz Allah'a îmân ettik"* {yani, "Allah'ın tevhîdini tasdik ettik"} *derler. Fakat Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında* {yani, kardeşleri: Ebû Cehl ile el-Hâris tarafından dövüldüklerinde}, *insanların fitnesini* {yani, insanların dünyada yaptıkları azab ve işkenceyi} *Allah'ın azabı gibi sayarlar* {yani, Allah'ın âhiretteki azabı gibi değerlendirirler}...

Buyruk, Kureyşli Ayyâş b. Ebî Rabî'a b. el-Muğîre b. 'Amr b. Mahzûm hakkında inmiştir. Şöyle ki: Ayyâş Müslüman olunca aile halkı korktu. O da Nebî'nin (s.a) hicretinden önce dînini kurtarmak amacıyla Medine'ye kaçtı. Annesi Mahreme b. Ebî Cendel b. Nehşel et-Temimî'nin kızı Esma da, –en küçük ve en sevdiği– oğlu kendisine dönünceye kadar yemek yememeye, su içmemeye, başını yıkamamaya ve hiçbir çatı altına girmemeye yemin etti. Üç gün boyunca da dediğini yaptı, sonra yemeye ve içmeye başladı. Onun, ana-bir kardeşleri ve aynı zamanda amca çocukları olan Hişâm'ın iki oğlu Ebû Cehl ile el-Hâris Medine'ye giderek onu buldular. Ebû Cehl kardeşi Ayyâş'a dedi ki:

— Sen de biliyorsun ki çocukları arasında annenin en sevdiği kişi sensin. Seni herkesten önde tutar. Şimdi annen hiçbir şey yememeye, içmemeye, başını yıkamamaya, bir çatı altına girip barınmamaya yemin etti ve sen yanına geri dönünceye kadar böyle yapacağını söyledi. Diğer taraftan sen dîninin ana-babaya iyi davranmayı emrettiğini iddia ediyorsun. Haydi onun yanına dön, çünkü Medine'deki Rabbin aynı zamanda Mekke'dedir. O'na orada ibâdet et.

Ayyâş onlardan hiçbir şekilde kendisine zarar verecek bir iş yapmayacaklarına dâir söz aldı ve arkalarından gitti. Fakat Ebû Cehl ile el-Hâ-

ris yolda onu bağladılar ve Muhammed'in (s.a) dîninden dönmesi için yüzer sopa vurdular. Allah Teâlâ da Ayyâş hakkında, *İnsanlardan bazısı, "Biz Allah'a îmân ettik" derler. Fakat Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında, insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayarlar* buyruğunu indirdi.

Nitekim, *O gün onlar ateş üzerinde fitneye maruz kalırlar* (ez-Zâriyât, 51/13) buyruğunda da "fitne" kelîmesi, "azab" manasında kullanılmıştır.

Arkasından Allah yeni bir cümle ile şöyle buyurmaktadır:

...Eğer Rabbinden {Mekke'de veya başka bir yerde düşmanına karşı sana} *bir yardım gelirse* {ve mü'minler muzaffer olursa}, *andolsun ki* {münâfıklar mü'minlere}, *"Kuşkusuz biz sizinle beraberdik"* {yani, düşmanınıza karşı yanınızda yer almıştık} *diyeceklerdir.* {Fakat kâfirlerin üstünlük sağladıklarını görecek olurlarsa, îmânları hakkında şüpheye düşerler}. *Allah âlemlerin göğüslerinde olanı* {yani, îmânı ve nifakı} *en iyi bilen değil midir?*

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ
﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا
وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ
اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ
اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا
خَمْسِينَ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

11. *Allah mü'minleri de* {yani, belâ ve sıkıntı zamanlarında îmânlarında samimi ve sâdık olanları da} *elbette bilir* {yani, onları ortaya çıkaracaktır}. *Münafıkları da* {yani, münâfıklık edip, belâ ve sıkıntı zamanlarında îmânlarında şüpheye düşenleri de} *elbette bilir* {yani, onları da ortaya çıkaracaktır}.

12. *Kâfir olanlar* {yani, Ebû Süfyân} *îmân edenlere dediler* {yani, dedi} *ki:...*

Buyruk, Ömer b. el-Hattâb, Osmân b. Affan ve Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) kız kardeşi Umm Cemîl'in kocası Habbab b. el-Eret (r.anhum) hakkında inmiştir.

...*"Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yüklenelîm"...*

Çünkü Ebû Süfyân b. Harb b. el-Ümeyye, sözü geçen kimselere demişti ki: "Siz atalarımızın dînine tâbi olun. Bundan dolayı Allah (c.c) tarafından sorumlu tutulacağınız her hususa biz kefiliz, onu biz üstleniyoruz. Mekke halkı da bizim şâhidlerimiz ve kefillerimiz olsun." İşte Allah Teâlâ'nın, *Günahlarınızı biz yüklenelîm* buyruğu buna işaret etmektedir.

...*Halbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Onlar* {söylediklerinde} *elbetteki yalancıdırlar.*

13. *Andolsun onlar hem kendi ağırlıklarını taşıyacaklar, hem de kendi ağırlıklarıyla birlikte başka ağır yükleri de yükleneceklerdir* {yani, kendi işledikleri günahlarını taşıyacakları gibi, onlarla birlikte başka günahları da yükleneceklerdir}...

Çünkü onlar mü'minlere, *Bizim yolumuza uyun...* demişlerdi. Buyruktaki "mea" [birlikte] lafzı, "ilâ" anlamındadır, ki "kendilerinin işlemiş oldukları günah yüklerinin yanında" demektir.

...*Hiç kuşkusuz yaptıkları iftiralardan* {yani, söyledikleri yalanlardan} *Kıyâmet Günü muhakkak sorumlu tutulacaklardır.*

Çünkü onlar, "Allah'ın sizi sorumlu tutması dolayısıyla karşı karşıya kalacağınız her şeyin kefili biziz" demişlerdi.

14. *Andolsun Biz Nûh'u kavmine rasûl gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı.* {Onları Allah'a îmâna davet edip durdu, fakat o'nu yalanladılar}. *Derken zâlimler oldukları halde tufan onları aldı* {yani, su her şeyi kapladı ve suda boğuldular}.

15. *Fakat biz o'nu* {yani, Nûh'u} *da, gemide olanları da* {suda boğulmaktan} *kurtardık ve onu* {yani, gemiyi} *âlemlere bir âyet* {yani, onlardan sonra gelen insanlara (bir ibret)} *kıldık.*

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ
وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ
أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

16. *İbrâhîm'i de... Hani o kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *O'na karşı takvalı olun* {yani, O'ndan korkun}. *Çünkü bu* {yani, Allah'a ibâdet etmek}, *sizin için* {putlara tapınmaktan} *daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz"* {fakat bilmiyorsunuz}...

17. ...*"Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara* {yani, heykellere} *ibâdet ediyor ve yalanlar uydurup düzüyorsunuz"...*

Bu putları kendi ellerinizle yapıyorsunuz. Sonra da onları kendiniz yonttuğunuz halde yalan yere bunların ilah olduklarını iddia ediyorsunuz. İşte, *Sizi de,* {ellerinizle} *yaptıklarınızı* {yani, putlarınızı} *da yaratan Allah'tır* (es-Sâffât, 37/96) buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"Şu Allah'tan başka ibâdet etmekte olduklarınız* {yani, sahte ilahlar} *size bir rızık verme imkânına sahib değildirler* {yani, buna güçleri yetmez}. *O halde rızkı Allah katında arayın ve O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin} *ve O'na* {yani, nimetleri dolayısıyla Allah'a} *şükredin. Çünkü* {ölümden sonra diri olarak} *O'na döndürüleceksiniz."*

18. {Ey Mekke kâfirleri!} *Eğer yalanlarsanız* {yani, Muhammed'in (s.a) ölümden sonra dirilişe ve azaba dâir söylediklerini yalan sayacak olursanız}, *sizden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce geçen ümmetler*{in kâfirleri} *de* {rasûllerinin azaba dâir söylediklerini} *yalanlamışlardı. Halbuki rasûle apaçık tebliğ etmekten başka bir şey düşmez* {yani, Nebî'nin (s.a) üzerindeki görev size azabın durumunu açıklamaktan ibarettir}.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ
ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَاِلَيْهِ
تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهِ اُولٰئِكَ يَئِسُوا
مِنْ رَحْمَتِي وَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

19. *Görmediler mi Allah yaratmaya nasıl başlıyor? Sonra da onu* {kendilerini daha önce yaratmış olduğu gibi} *tekrar geri çevirecektir* {yani, Mekke kâfirleri, Allah'ın insanı ilk olarak bir nutfeden, sonra bir alakadan, sonra bir çiğnem etten nasıl yaratmaya başladığını, sonra onları kemiğe dönüştürdüğünü, arkasından kemiğe et giydirdiğini görmediler mi? Oysa daha önce hiçbir şey değillerdi. Sonra da ölüp gidiyorlar. Âhirette de onları tekrar yaratacaktır}. *Muhakkak bu* {yani, âhirette onların tekrar yaratılmaları} *Allah'a göre çok kolaydır.*

20. {Onlara} *de ki:* "{Ölümden sonra diriliş hakkında ibret almak için} *yeryüzünde gezip dolaşın da* {gökleri, yeri ve onlardaki mahlukatı} *yaratmaya nasıl başladığına bir bakın.* {Çünkü onlar her şeyi Allah'ın yaratmış olduğunu biliyorlardı}. *Sonra Allah âhiret yaratışını tekrar yaratacaktır"* {yani, birinci yaratmayı iade edecektir: sonraki yaratışı da ilkin yaratmayı başlattığı gibi tekrar yaratacaktır: ölümden sonra dirilişi gerçekleştirecektir}...

Sonraki yaratışı [en-neş'etu'l-âhira] zikretmesi, onun birinci yaratmadan sonra olması sebebiyledir.

...*Çünkü Allah her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir.*

21. *Dilediğine azab eder, dilediğine de rahmet eder ve* {ölümden sonra Kıyâmet Günü} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

22. {Ey Mekke kâfirleri!} *Yerde de, gökte de* {nerede olursanız olun} *aciz bırakabilecekler değilsiniz* {yani, Allah'ın önüne geçemezsiniz: kötü amellerinizin karşılığı olarak sizi cezalandırmasından kurtulamazsınız}. *Sizin için Allah'tan başka bir velî* {yani, size faydalı olacak yakın bir kimse} *ve bir yardımcı* {yani, Allah'a karşı duracak ve azab olunmanızı engelleyecek bir kimse} *de yoktur.*

23. *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *ve O'na kavuşmayı* {yani, ölümden sonra dirilişi} *inkâr edenler var ya, onlar Benim rahmetimden* {yani, cennetimden} *ümit kestiler ve onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra tekrar İbrâhîm'i (a.s) söz konusu ederek buyuruyor ki:

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ
أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجِيهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ
﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلٰى رَبِّي إِنَّهُ
هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا
وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

24. *Bunun üzerine kavminin cevabı* {yani, İbrâhîm (a.s) kendilerini Allah'a çağırıp, putlara tapmaktan vazgeçmelerini söyleyince o'na verdikleri cevab}, *"Onu öldürün yahut o'nu* {ateşte} *yakın"*

demelerinden başka bir şey olmadı. {Bunun üzerine o'nu ateşe attılar.} *Allah da o'nu ateşten kurtardı. Muhakkak bunda* {yani, ateşin İbrâhîm'i yakmamasında}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

25. {İbrâhîm onlara} *dedi ki: "Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda* {yani, tâbi olanlarla, ileri gelen önderler arasında} *bir dostluk* {yani, putlara ibâdet üzere bir sevgi bağı kurmak} *için Allah'tan başka birtakım putlar* {yani, putlardan ilahlar} *edindiniz. Sonra Kıyâmet Günü kiminiz kiminize kâfir olacaktır* {yani, önderler, kendilerine uyanlardan uzak olduklarını bildireceklerdir} *ve bazınız bazınıza lanet edecektir"* {yani, tâbi olanlar da önderlerini lanetleyecektir}...

Bu durum, geçmiş ümmetler için böyle olduğu gibi, bu ümmet için de böyle olacaktır.

...*"Yeriniz* {yani, sonunda varacağınız yer} *de cehennemdir. Yardımcılarınız* {yani, sizi azaba karşı koruyacak, azaba uğratılmanızı engelleyecek kimseleriniz} *de olmayacaktır."*

26. *Bunun üzerine Lût o'na îmân etti* {yani, Lût, İbrâhîm'i tasdik etti –İbrâhîm'in ateşten zarar görmediğini görünce o'nu ilk tasdik eden kişi o oldu–} *ve* {İbrâhîm} *dedi ki: "Doğrusu ben Rabbime* {yani, Rabbimin rızasına/rızası için} *hicret edeceğim"...*

İbrâhîm (a.s), müşrik olan kavmini bırakarak, Lût ve o'nun kız kardeşi Sara ile birlikte Kûsâ'dan Arz-ı Mukaddes'e hicret etti.

Sâffât sûresinde de İbrâhîm'in ağzından, *Ben Rabbime gidiyorum* {yani, Rabbimin rızasına/rızası için gidiyorum}. *Bana hidâyet edecektir* (es-Sâffât, 37/99) dediği ifade edilmektedir. Böylece o, 75 yaşında olduğu halde hicret etti.

...*"Şüphe yok ki O azîzdir, hakîmdir."*

27. *Ve Biz* {Arz-ı Mukaddes'te} *o'na* {yani, İbrâhîm'e} *İshâk'ı ve* {İshâk'ın oğlu} *Ya'kûb'u da bağışladık.* {İbrâhîm'in} *soyundan gelenlere de* {yani, İsmâîl, İshâk ve Ya'kûb'a da} *nübüvveti ve kitabı* {yani, İbrâhîm'in sahifelerini} *verdik. Ona ecrini* {yani, amelinin karşılığını}, {ateşe atıldığında Allah'ın rızası üzerinde sebat göstermesi, putları kırması, oğlunu boğazlama emrini ye-

rine getirmekte tereddüt etmemesi sebebiyle bütün dîn mensublarının o'nun hakkında güzel övgülerde bulunmasını ve güzel sözler söylemesini sağlayarak} *dünyada verdik.* {O nedenle bütün dîn mensubları, "İbrâhîm bizdendir" diyor, kimse o'ndan uzak olduğunu söylemiyor}. *Âhirette de o* {yani, İbrâhîm} *muhakkak sâlihlerdendir.*

Bunun bir benzeri de Nahl sûresinde geçmektedir.[1]

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ
إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ
مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا
أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

28. *Ve Lût'a da (nübüvvet verdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz, sizden önce âlemlerden* {yani, geçmiş ümmetlerden} *kimsenin işlemediği fuhşiyâtı* {yani, ma'siyeti: geceleyin erkeklere arkalarından yaklaşma işini} *yapmaktasınız"...*

29. ...*"Siz erkeklere yaklaşıp, yol kesmeye"...*

Zira, meclislerinde oturduklarında yolculara taş ve çakıltaşı atarlar, yolcunun yolunu keserlerdi.

...ve toplantı yerinizde {yani, meclislerinizde} *münkeri işlemeye* {yani, taş atmaya} *devam edip duracaksınız öyle mi?" Kavminin cevabı* {yani, kendilerine hayasızlıktan ve meclislerinde bu münkeri işlemekten vazgeçmelerini söyleyen Lût'a kavminin cevabı} *şunları söylemekten ibaret oldu: "Eğer* {dünyada azabın üzerimize ineceği hususunda} *sâdıklardan isen, Allah'ın azabını bize getir."*

Bunun üzerine Lût (a.s) Rabbine du'a etti:

---

1 Bkz. en-Nahl, 16/122.

30. *Dedi ki: "Rabbim! Bu fesadçılar* {yani, isyankârlar: kadınları bırakıp erkeklerle cinsel ilişkiye girenler} *topluluğuna karşı bana yardım et"* {yani, azab haberini yalanlayan bu topluluğu dünyada azaba uğratarak bana yardım et}.

Çünkü onlar, dünyada azabın üzerlerine inmeyeceğini söyleyerek o'nu yalanlamışlardı. Allah da onları yerin dibine geçirmek ve taş yağmuruna tutmak sûretiyle helâk etti. Lût (a.s) ise azabı hatırlatarak onları korkutup uyarmıştı. İşte, *Andolsun ki onları yakalayışımız* {yani, azabımız} *ile inzâr etmiş idik* (el-Kamer, 54/36) buyruğu bunu anlatmaktadır.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو
أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ (٣١) قَالَ إِنَّ
فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ
إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ (٣٢) وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا
لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ
كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ (٣٣)

31. *Rasûllerimiz* {yani, melekler} *İbrâhîm'e* {çocuğunun olacağına dâir} *müjde ile geldiklerinde dediler ki: "Muhakkak biz şu kasaba halkını* {yani, Lût'un bulunduğu kasabanın halkını} *helâk edeceğiz, çünkü oranın halkı zâlim oldular."*

32. *Dedi ki: "Ama orada Lût da var." Onlar dedi ki: "Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz o'nu* {yani, Lût'u} *ve aile halkını elbette kurtaracağız, ancak karısı müstesnâ; çünkü o geride* {yani, azabın içinde} *kalacaklardandır."*

33. *Rasûllerimiz* {yani, melekler} *Lût'a geldiklerinde* {onların insan olduklarını zannederek} *onlar için tasalandı* {kavminin erkeklere yaptıklarından ötürü gelişlerinden hoşlanmadı} *ve onlar için elinden bir şey gelmedi* {yani, onlara çirkin bir iş yapa-

caklar korkusuyla meleklerin misafir olarak gelmelerinden hoşlanmadı}...

Kavmi o'nu tehdit etmiş ve "Senin yanında gözlerimizi büyüleyen adamlar var. Onların bizden neler çekeceğini göreceksin"[2] demişlerdi. Bunun üzerine elçi melekler Lût'a (a.s) hitâb ettiler:

...Dediler ki: "Korkma ve kederlenme! Çünkü biz seni ve aile halkını kurtaracağız, ancak karın müstesnâ; o geride {yani, azabın içinde} *kalacaklardandır"...*

Bunun sonucunda Lût kavmi helâk oldu, Lût'un (a.s) karısı da ondan sonra kendisine isabet eden ve ölümüne sebeb olan bir taş ile öldü.

إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ
هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ
﴿٣٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟
فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم
مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ
فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

34. ...*"Biz bu kasaba halkının üzerine yaptıkları fâsıklıklar* {yani, isyankârlıkları} *sebebi ile muhakkak ki gökten bir ricz* {yani, azab} *indireceğiz"* {yani, Lût kavmini yerin dibine geçirmek için yaşadıkları şehirler üzerine taş yağdıracağız}.

---

2 Bu son cümlenin tam karşılığı, "Onların göreceğin azablarını pek yakında bileceksin" şeklinde anlamsız bir ifade olduğundan, karine yoluyla bu şekilde tercüme ettik. (Çeviren)

35. *Andolsun Biz* {Allah'ın tevhîdine/Allah'tan başka ilâh bulunmadığını} *akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan* {yani, Lût kavminin kasabasından} *apaçık bir âyet* {yani, alâmet –kasıt helâk edilmeleridir–} *bıraktık.*

Lût kavminin kasabası [kasabaları] Medine ile Şam arasında idi. Kavminin helâk edilmesinden önce iki kızı olan Lût'un (a.s), kavminin helâk edilmesinden sonra da iki kız çocuğu oldu, sonra da vefat ettiler. Ondan sonra gelen çocukları mü'min idiler.

36. *Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı* {ki o, Luveyb b. Medyen b. İbrâhîm'in oğludur} {nebî olarak gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin} *ve âhiret gününü ümit edin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra diriliş gününden korkun}. *Yeryüzünde* {ölçü ve tartıyı eksik yapmak sûretiyle ma'siyetlerde bulunarak} *fesadçılar olarak koşmayın.*

Onların [Medyenlilerin] yeryüzündeki fesadları, ölçü ve tartıda hile yapmaktı.

37. *Ama* {dünyada azabın gelip kendilerini bulacağı tehdidi üzerine} *o'nu yalanladılar. Bunun üzerine onları sarsıntı aldı. Yurtlarında* {konakladıkları yerlerde ve karargâhlarında} *dizleri üzere çökekaldılar.*

Yanarken söndürülen alevli bir ateş gibi, hareketsiz kalıp öldüler. Hayatta iken bedenlerinde bulunan ruhları, alevli ateşe; helâkleri de söndürülen ateşe benzetilmiştir. Zira Cibrîl (a.s) onların üzerine feryadı basınca hep birlikte ölü olarak düşüverdiler.

38. *'Âd ve Semûd* {–ki amca çocukları idiler–} *kavmini de* {helâk ettik}. {Ey Mekkeliler,} *bu size, onların meskenlerinden* {yani, kaldıkları/oturdukları yerlerden} *açıkça belli olmaktadır* {yani, onların helâk edilmelerinde ve meskenlerinde sizin için bir âyet [işaret/alâmet/ibret] vardır}. *Şeytân onlara* {kötü} *amellerini süsledi/güzel gösterdi de onları* {hidâyete götüren} *yoldan alıkoydu. Halbuki onlar* {dînleri hususunda} *basîretli görünüyorlardı* {yani, kendilerinin hidâyet üzere olduklarını zannediyorlardı}.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ
﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

39. *Kârûn'u, Fir'avn'ı* {–ki adı Feytûs'tur–} *ve* {Fir'avn'ın danışmanı ve en gözde adamı olan} *Hâmân'ı da* {helâk ettik}. *Andolsun ki Mûsâ onlara beyyinât ile gelmişti* {yani, onlara dünyada üzerlerine azabın ineceğini haber vermişti, onlarsa o'nu yalanlamış ve dünyada azabın üzerlerine inmeyeceğini iddia etmişlerdi} *de onlar o yerde büyüklendiler. Halbuki onlar ileriye geçemediler* {yani, günahları: rasûlleri yalanlamaları sebebiyle büyüklendiler}.

Nitekim, *Onlar günahlarını itiraf ettiler* (et-Tevbe, 9/102) buyruğunda da, aynı mana mevcuttur, yani "rasûlleri yalanladıklarını kabul ettiler ve onlara kâfir oldular" demektir.

Yine, *Bunun üzerine Rabb'leri günahları sebebiyle onlara azab gönderiverdi* (eş-Şems, 91/14) buyruğunda da aynı manadadır, yani "günahları sebebiyle" ifadesi, "sâlihleri yalanlamaları sebebiyle" demektir.

40. *Derken Biz her birini günahı ile yakaladık. Kimilerinin* {yani, Lût kavminin} *üzerine taş yağdırdık, kimilerini* {yani, Sâlih, Şu'ayb, Hûd ve İbrâhîm kavimlerini} *o çığlık* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakaladı. Onlardan kimilerini* {yani, Kârûn ve arkadaşlarını} *yere geçirdik, kimilerini* {yani, Nûh kavmini ve Fir'avn kavmini} *de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyordu* {yani, günahsız yere onları azablandırmıyordu}. *Fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı.*

Bununla Allah Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutmaktadır.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (٤١) إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٤٢) وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ
(٤٣) خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ (٤٤) اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ
وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ (٤٥)

41. *Allah'tan başka velîler* {yani, uydurma ilahlar: Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hubel putları} *edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Muhakkak yuvaların en gevşeği* {yani, en zayıfı} *örümcek yuvasıdır* {işte putun zayıflığı da böyledir. Hatta o, örümcek yuvasından da zayıftır}, *eğer bilselerdi,* {fakat bilmiyorlar}.

Bununla Allah, putların zayıfsızlık ve güçsüzlüğüne bir örnek vermekte; putlara tapanların, sığınanların durumunu, korunmak/sığınmak için yuva yapan örümceğin durumuna benzetmektedir.

42. *Kuşkusuz Allah, Kendinden başka her neye du'a ediyorlarsa* {yani, putlara du'a ettiklerini} *bilir. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde hikmeti sonsuz} *hakîmdir.*

43. *İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz* {yani, sözü geçen put ile ilgili benzetmelerle Mekke kâfirlerine açıklamalar yapıyoruz}. *Onlara alimlerden* {yani, Allah'ın verdiği misalleri akledip kavrayanlardan} *başkası akıl erdiremez.*

44. *Allah göklerle yeri hakk ile yarattı* {yani, onları maksatsız boşu boşuna bâtıl yere yaratmadı; mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. *Muhakkak bunda mü'minler için bir âyet vardır*

{yani, onların yaratılmasında Allah'ın tevhîdini tasdik edenler için bir ibret vardır}.

45. *Sana kitabtan vahyolunanı oku* {yani, Ehl-i Kitab'a sana indirilen Kur'ân'ı oku}, *namazı da ikame et* {yani, tam ve eksiksiz kıl}, *çünkü namaz fahşâdan* {yani, ma'siyetlerden} *ve münkerden* {yani, ma'rûf olmayan [uygun görülmeyen] şeylerden} *alıkor* {yani, insan Allah için namaz kıldığı sürece fahşâdan ve münkerden uzak kalır; namazda olduğu sürece bu işleri yapmaz}. *Allah'ı zikretmek elbette daha büyüktür* {yani, Allah için namaz kılıp, O'nu anarsan Allah da seni hayır ile anar. Allah'ın seni anması, senin namazda O'nu anmandan daha üstündür}. *Allah* {namazda} *ne yaptığınızı bilir.*

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا
الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوٓا اٰمَنَّا بِالَّذِيٓ أُنْزِلَ إِلَيْنَا
وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلٰهُنَا وَإِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ
مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ
وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَآ إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ
تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

46. *Ehl-i Kitab* {yani, onların arasından îmân edenlerden olan 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları} *ile ancak en güzel yol ile mücadele edin,...*

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Sen onlara Kur'ân ile söyleyeceklerini söyle ve onlara Kur'ân'a dâir haber ver.

Bunu, seyf [kılıç] âyeti; *Allah'a ve âhiret gününe îmân etmeyenlerle ..... savaşın* (et-Tevbe, 9/29) âyeti neshetmiştir.

...aralarından zulmedenler müstesnâ! Ve {Yahudilerden zâlim olanlara} *deyin ki: "Bize indirilene de* {yani, Kur'ân'a da}, *size in-*

dirilene de {yani, Tevrât'a da} *îmân ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir* {yani, bizim Rabbimiz de, sizin Rabbiniz de birdir}. *Biz ancak O'na teslim olanlarız"* {yani, tevhid ile ihlâsla îmân edenleriz}.

47. {Ehl-i Kitab'a beyan için: haber vermek için Tevrât'ı indirdiğimiz gibi} *sana da böylece kitabı indirdik...*

Sonra azîz ve celîl olan Allah Ehl-i Kitab'tan [Yahudilerden] îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kendilerine kitab verdiklerimiz* {yani, İbn Selâm ve arkadaşları} *ona* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ına, onun Allah tarafından gönderilmiş olduğuna} *îmân ederler* {yani, tasdik ederler}...

Sonra Mekkeli Müslümanları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Bunlar arasından da ona îmân eden kimseler vardır* {yani, Mekkeliler arasından da Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ının Allah'tan geldiğini tasdik edenler vardır}. {Bilip tanıdıktan sonra} *âyetlerimizi* {yani, Kur'ân âyetlerini} *ancak* {Yahudiler arasından} *kâfirler bile bile inkâr ederler.*

Çünkü onlar, Muhammed'in (s.a) nebî olduğunu, Kur'ân'ın da Allah'tan gelen hakk olduğunu bilirler.

48. *Sen* {ey Muhammed,} *bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce bir kitab okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın* {yani, ey Muhammed, şâyet sen daha önce kitab okumuş yahut onu yazmış birisi olsaydın, Yahudiler hiç kuşkusuz "Bunu kendiliğinden yazdı" diyeceklerdi}. *O zaman bâtıl söyleyenler* {yani, yalancılar: Yahudilerden kâfir olanlar} *elbette şüphe ederlerdi* {yani, ey Muhammed senin hakkında şüpheye düşerler ve "Bizim Tevrât'ta niteliklerini bulduğumuz kimse ümmidir. Ne kitab okumasını bilir, ne de eliyle yazar" derlerdi}.

Sonra Tevrât ehlinden îmân edenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فٖي صُدُورِ الَّذٖينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا
لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِ وَاِنَّمَٓا اَنَا نَذٖيرٌ مُبٖينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّٓا اَنْزَلْنَا
عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً
وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنٖي وَبَيْنَكُمْ
شَهٖيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا
بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

49. {Ey Muhammed,} *aksine o, kendilerine* {Tevrât ile} *ilim verilmiş olanların* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarının} *göğüslerinde* {yani, kalblerinde} *apaçık âyetlerdir* {yani, Muhammed'in (s.a) kitab okumasını bilmeyen, eliyle yazmayan ümmi birisi olduğuna dâir apaçık alâmetlerdir}. *Âyetlerimizi* {yani, Tevrât'ta yer alan Muhammed'in (s.a) kitab okumasını bilmeyen, eliyle de onu yazmamış olan ümmi birisi olduğuna dâir âyetlerimizi} *ancak zâlim olanlar* {yani, Yahudi kâfirleri} *bile bile inkâr eder.*

Çünkü Tevrât'ta nitelikleri yazılı olduğu halde Muhammed'in durumunu gizlediler ve inkâr ettiler. İşte Allah'ın, *Âyetlerimizi ancak zâlim olanlar bile bile inkâr eder* buyruğu bunu dile getirmektedir.

50. {Mekke kâfirleri} *dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi"* {yani, "Muhammed'in (s.a) üzerine de, diğer rasûllerin kavimlerine getirdikleri gibi Rabbinden bize getireceği âyetler indirilmeli değil miydi}? {Onlara} *de ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir* {yani, O dilerse bunları gönderir, benim elimde değildir}. *Ben ancak apaçık bir nezîrim."*

Allah, Nebî'den (s.a) mucize taleb edenlere hitabını şöyle sürdürüyor:

51. *Kendilerine karşı okunup duran* {ve içinde öncekilerin de, sonrakilerin de haberi bulunan} *sana indirdiğimiz bu kitab* {yani, Kur'ân} *onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki bunda, îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir topluluk için bir rahmet* {yani, ona îmân edip gereğince amel edenler için bir rahmet} *ve bir zikrâ* {yani, öğüt ve hatırlatma} *vardır.*

Fakat onlar Kur'ân'ı yalanladılar. Bunun için Allah'ın şu buyruğu nâzil oldu:

52. *De ki: "Benimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter* {yani, aramızda Allah'tan daha üstün bir şâhid olamaz}. *O göklerle yerde olanı bilir. Bâtıla îmân edip* {yani, şeytâna ibâdeti tasdik edip} *Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olanlar, işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."*

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ
وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾
يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ
نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾

53. *Ve* {alay etmek ve yalanlamak üzere} *senden azabı çabucak isterler...*

Âyet, en-Nadr b. el-Hâris hakkında inmiştir. Zira o –yalanlamak ve alay etmek için–, *Üzerimize semâdan taş yağdır yahut bize elîm bir azab getir* (el-Enfâl, 8/32) demişti. Bunun üzerine, *Ve senden azabı çabucak isterler* buyruğu nâzil oldu.

...*Eğer* {âhirette} *belli bir vâde olmasa idi,* {onların acele gelme-

sini istedikleri} *azab* {dünyada iken} *onlara elbette gelirdi. Andolsun onlar farkında olmaksızın* {yani, azab üzerlerine ininceye kadar bilmeyecekleri bir şekilde âhirette azab} *kendilerine ansızın gelecektir.*

54. *Senden azabı çabucak isterler* {yani, en-Nadr b. el-Hâris senden azabı çabucak getirmeni ister}. *Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır.*

Sonra Allah, Kıyâmet Günü konaklayacakları yerleri haber vererek şöyle buyurmaktadır:

55. {Onlar ateşte iken} *o gün azab onları hem üstlerinden, hem ayakları altından bürüyecektir...*

Yine, *Onların üstlerinde de ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar vardır* (ez-Zümer, 39/16) buyruğunda da aynı durum dile getirilir.

Bu da onların cehennem ateşinin iki tabakası [katmanı] arasında kalacakları anlamına gelir.

...*Ve* {cehennem bekçileri onlara} *şöyle diyecektir: "Yapmakta olduğunuzu* {küfür ve yalanlamanın cezasını} *tadın."*

56. *Ey îmân eden kullarım!...*

Âyet, Mekkeli zayıf Müslümanlar hakkında inmiştir.

...{Eğer Mekke'de îmânınızı açığa vurmakta zorlanıyor iseniz,} *kuşkusuz arzım* {yani, Allah'ın Medine'deki arzı} *geniştir* {yani, dar değildir}. *O halde yalnız Bana ibâdet edin* {yani, hicret edip Medine'de açıkça Benim vahdaniyetimi ortaya koyun}.

Sonra hicret etmeleri için onları ölümle korkutarak şöyle buyurmaktadır:

57. *Her can ölümü tadıcıdır.* {Ölümden} *sonra* {âhirette} *Bize döndürüleceksiniz* {Biz de amellerinizin karşılığını size vereceğiz}.

Sonra Allah Muhacirleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

58. *Îmân edip sâlih amel işleyenleri elbette Biz cennette altından ırmaklar akan köşklere yerleştiririz* {yani, onları orada konakla-

tırız}; *öyle ki onlar orada ebedîdirler* {yani, cennette asla ölmezler}. *Amel işleyenlerin ecri* {yani, karşılıkları} *ne güzel olur.*

Onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا
وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ
يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ
اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

59. *Onlar ki* {hicretin zorluklarına} *sabrederler ve* {hicretlerinde} *Rabb'lerine tevekkül ederler* {yani, O'na güvenirler}.

Zira, onlardan herhangi biri Mekke'de iken, "Ben Medine'ye hicret edeceğim ama orada benim ne malım var, ne de geçimliğimi sağlayabileceğim bir alanım" derdi. Bu sebeble Allah ibret almaları için onlara şöyle öğüt vermektedir:

60. {Yeryüzünde} *kendi rızkını* {beraberinde} *taşımayan nice dâbbe/canlı* {veya kuş} *vardır ki* {o canlılar yoluna koyulunca} *Allah onları rızıklandırır,* {Medine'ye hicret ettiğiniz takdirde} *sizi de rızıklandıracaktır. O* {onların, "Medine'de harcayacak bir şey bulamayacağız" şeklindeki sözlerini işiten} *semîdir, alîmdir.*

Arkasından Allah Nebî'ye (s.a) hitâb etmektedir:

61. *Andolsun ki onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *"Göklerle yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim musahhar kıldı?" diye sorsan, onlar elbette* "{Onları yalnız başına} *Allah"* {yarattı} *diyeceklerdir. O halde nasıl yüz çevirip döndürülüyorlar* {yani, neye dayanarak Benim tevhîdimi yalanlıyorlar}?

Sonra tekrar, hicrete teşvik ettiği "Medine'de harcayacak bir şey bulamayacağız" diyenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

62. *Allah kullarından dilediği kimseye rızkı yayar* {yani, genişletir}, *bazan da ona daraltır* {yani, onun rızkını kısar}. *Kuşkusuz ki Allah her şeye alîmdir* {yani, kime geniş rızık vereceğini, kimin de rızkını kısıp daraltacağını çok iyi bilir}.

63. *Andolsun eğer onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *"Gökten bir su* {yani, yağmur} *indirip, onunla yeri ölümünden sonra dirilten kimdir?" diye sorsan, onlar elbette,* "{Bunu yapan} *Allah'tır" derler.* {Onların bunu ikrar ve itiraf etmeleri dolayısıyla} *"Allah'a hamdolsun" de. Fakat onların çoğu* {Allah'ın her şeyi tek başına yarattığını ikrar ve kabul etmelerine rağmen Rabb'lerinin tevhîdini} *akıl etmezler.*

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌۜ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُۢ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَۚ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَۙ
﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْۚ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْۜ
اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُۜ اَلَيْسَ
فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

64. *Bu dünya hayatı ancak bir lehv ve oyundan* {yani, bâtıldan} *ibarettir. Âhiret yurduna* {yani, cennete} *gelince, asıl hayat* {yurdu} *işte orasıdır,* {çünkü orada ölüm yoktur}, *bilmiş olsalardı* {fakat bilmiyorlar}.

Allah, Mekke kâfirlerinin ibret ve öğüt almaları için Mekke kâfirlerinin başına gelen hâdiseden hareketle buyuruyor ki:

65. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *gemiye bindiklerinde dîni yalnız Allah'a hâlis kılanlar* {yani, yalnızca O'nu tevhîd edenler} *olarak O'na yalvarırlar. Onları karaya çıkarınca da bakarsın ki onlar ortak koşarlar* {yani, denizde iken tevhîd ettikleri gibi O'nu tevhîd etmezler}.

66. *Böylece kendilerine verdiğimize nankörlük ederler* {yani, kendilerini belâdan, suda boğulmaktan kurtarıp esenliğe kavuşturarak onlara ihsan ettiğimiz afiyet ve esenliği inkâr ederek küfre sapmasınlar, nankörlük etmesinler} *ve* {ecellerinin sonuna kadar} *yararlanırlar. Yakında bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir.

Sonra Allah ibret almaları için onlara öğüt vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

67. {Mekke kâfirleri} *çevrelerinde insanların zorla kapılıp götürülmesine rağmen kendilerine güvenli, kutsal bir belde yaptığımızı görmezler mi* {yani, etraflarında bulunanlar öldürüldükleri, esir alındıkları halde Ben onları savunuyorum. Benden başkasına ibâdet ettikleri halde Ben onları rızıklandırıyorum. Durum böyle iken Müslüman oldukları takdirde onlara düşmanlarını musallat eder miyim hiç}?!...

Âyet, Kureyşli el-Hâris b. Nevfel hakkında inmiştir.

Benzeri bir buyruk da, el-Kasas sûresinde geçmektedir.[3]

Sonra Allah onların nelere ibâdet ettiklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Hâlâ bâtıla îmân edip* {yani, şeytânın Allah'ın ortağı olduğuna dâir telkinini tasdik edip} *Allah'ın nimetine* {yani, açken onları doyurmasına, korkularından kurtarıp güvenliğe kavuşturmasına nankörlük ederek} *kâfir mi oluyorlar* {yani, niçin bu nimetlerin Rabbine îmân edip O'nu tasdik etmiyorlar}?

68. *Allah'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hakk* {yani, tevhîd} *gelince onu yalanlayandan daha zâlim kim olabilir?*

3 Bkz. el-Kasas, 28/57.

{yani, bundan daha zâlim kimse olamaz}. *Kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr edenler} *için cehennemde kalacak yer mi yok?!*

69. *Uğrumuzda cihad edenleri* {yani, Allah için hayır işleyenleri},...

Bunun benzeri bir buyruk da Hacc sûresinin sonlarında geçmektedir.[4]

...Biz elbette yollarımıza {yani, dînimize} *hidâyet eyleriz. Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle* {onlara yardımcı olmak sûretiyle} *beraberdir.*

30. RÛM SÛRESİ

Mekkî olan Rûm sûresi, Kûfiyyûna göre 60 âyettir.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl, Ebû Bekr el-Hüzlî'den tahdis etti, o İkrime'den naklen dedi ki: “Rumların Farslara yenilmesi -henüz Mekke'de bulunan- Nebî'ye (s.a) ve arkadaşlarına ağır geldi. Kâfirler ise buna sevindiler ve Muhammed'in (s.a) ashâbına, ‘Siz de Ehl-i Kitab'sınız, Rumlar da Ehl-i Kitab'tır. Bizim kardeşlerimiz olan Farslar, sizin kardeşleriniz olan Rumlara gâlib geldi’ dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi”: *Elif-Lâm-Mîm. Rumlar yenildiler* {yani, Farslar, Rumlara gâlib geldiler}, *yakın bir yerde* {yani, Ürdün ve Filistin topraklarında: Ezriât'ta}. *Onlar* {yani, Rumlar} *bu yenilgilerinden sonra* {Farslara} *gâlib geleceklerdir, bıd‘ı sînîn* {yani, beş yahut yedi yahut dokuz yıl} *içinde.* {Farsların Rumlara gâlib gelmesinin} *öncesinde de,* {Rumların Farslara gâlib gelmesinin} *sonrasında da emir Allah'ındır. O gün mü’minler sevineceklerdir.*

İkrime devamla dedi ki: Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) Mekke müşriklerine dedi ki:

— Siz kendi kardeşlerinizin bizim kardeşlerimize gâlib gelmiş olmasına mı sevindiniz. Hayır sevinmeyin. Allah sizin sevincinizi sürdürmenize imkân vermeyecektir. Kuşkusuz Allah Rumları Farslara gâlib getirecektir. Bu durumu bize Allah'ın Nebîsi (s.a) haber vermiş bulunuyor.

Übey b. Halef el-Cumahî ona şöyle dedi:

— Ey Ebû Fasîl![1] Yalan söyledin.

Ebû Bekr (r.a) da karşılık verdi:

— Senden daha yalancısı yoktur ey Allah'ın düşmanı.

Bunun üzerine Übey şu teklifte bulundu:

— Seninle üç yıllığına 10 devesine bahse girelim.

Ebû Bekr (r.a) kabul etti. Sonra Nebî'ye (s.a) gelerek dedi ki:

---

1 “Ebû Fudayl” olabilir. (Çeviren)

— Allah'ın üç yıl içinde Rumları Farslara gâlib getireceğine dâir Allah'ın düşmanı Übey b. Halef ile bahse girdim.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ben sana böyle bir şey demedim ki, Allah “bıd‘ı sînîn” buyurdu. “Bıd” ise, üçten dokuza kadar olan sayıları kapsar. Git deve sayısını arttır, süreyi de uzat.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a) gidip Übey b. Halef'e dedi ki:

— Sanki pişman olmuş gibisin ey Ebû ‘Âmir.

Ardından da ilave etti:

— Gel, bahis süresini 9 yıla, bahis miktarını da 100 deveye çıkaralım.

Übey de muvafakat etti:

— Kabul ettim.

İkrime devamla dedi ki: “İran'da bir kadın vardı, bütün doğurdukları kahraman hükümdarlar olurdu. Bunun için İran hükümdarı Kisra o kadını çağırdı ve şöyle dedi”:

— Ben Bizanslılar üzerine bir ordu göndermek, başına da senin oğullarından birini kumandan yapmak istiyorum. Bana hangisini kumandan yapacağımı söyle.

Kadın, bir isim söyledi, ardından da onun hakkında şöyle dedi:

— O tilkiden daha kurnaz, kartaldan daha ihtiyatlıdır.

Sonra kadın şöyle devam etti:

— Ferruhân ise kılıçtan daha etkilidir. Şehr Berrân ise ağır başlı ve vakur kimselerden daha halîmdir [câhillerin câhilliklerine karşı tahammülkârdır]. Artık bunlardan hangisini istersen görevlendir.

Kisra dedi ki:

— Ben halîm olanı görevlendiriyorum.

Ve Şehr Berrân'ı orduya kumandan tayin etti.

Bunun üzerine İran topraklarından Bizans'a doğru yola koyuldu. Nihâyet onlara gâlib gelerek şehirlerini tahrib etti, zeytin ağaçlarını

kesti. Farsların Bizanslılara gâlib gelmesinin ardından el-Ferruhân oturup içki içti, şöyle dedi:

— Rüyamda kendimi Kisra'nın tahtı üzerinde oturuyor gördüm.

Bunu duyanlar Kisra'ya, “Kulun Ferruhân rüyasında senin tahtın üzerinde oturmayı hayal ediyor” diye bir haber uçurdular.

Bunun üzerine Kisra Şehr Berrân'a şu mektubu yazdı:

— Mektubum sana ulaşınca, kardeşin Ferruhân'ın başını bana gönder.

Şehr Berrân da ona şunu yazdı:

— Ey hükümdar! Ferruhân, düşman üzerinde korkusuzca atılıp onlara büyük zayiatlar verdiren bir kimsedir. Bu işi yapma.

Kisra ona tekrar yazdı:

— Farslar içinde onun yerini tutacak yiğitler vardır. Çabuk bana onun başını gönder.

Şehr Berrân ona şu cevabı yazdı:

— Ey hükümdar! Düşman üzerine atılan ve ağır zayiatlar verdiren Ferruhân'ın yerini tutacak kimse bulamazsın.

Bunun üzerine Kisra öfkelendi ve ona cevab yazmadan Bizans topraklarında bulunan Farslara postacı ile şu haberi gönderdi:

— Ben Şehr Berrân'ı komutanlıktan azlettim ve size Ferruhân'ı kumandan tayin ettim.

Diğer taraftan da postacı-başına küçük bir mektub vererek dedi ki:

— Ferruhân kumandan olup, kardeşi de ona itaat edince şu kağıdı ona ver.

Şehr Berrân kumandanlıktan azledildiğini bildiren mektubu okuyunca dedi ki:

— Dinleyip itaat ediyorum.

Ardından da başındaki tacı kardeşinin başına koydu, tahtından indi, Ferruhân da tahta oturdu. Bunun üzerine postacı-başı diğer küçük kağıda yazılmış mektubu ona uzattı. Ferruhân mektubu okuyunca dedi ki:

— Bana Şehr Berrân'ı getirin.

Boynu vurulmak üzere onun yanına getirilen Şehr Berrân dedi ki:

— Beni öldürmek için acele etme de vasiyetimi yazayım.

Vasiyetini yazdıktan sonra, içinde üç sahifenin bulunduğu bir kutunun getirilmesini istedi. Kutudan çıkardığı üç mektubu kardeşine göstererek dedi ki:

— Ne oluyor sana, sen ana-baba-bir kardeşimsin. İşte senin öldürülmeni emreden üç mektub. Buna karşılık ben seni öldürmemesi için Kisra'ya üç mektub yazdım.

Bunun üzerine Ferruhân dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki, annemiz bizi çok iyi tanıyormuş. Sen benim affedilmem için üç mektub yazmakla, suyu içine çeken topraktan daha halîm olduğunu gösterdin. Ben ise tek mektubla seni öldürmek isteyerek, kılıçtan daha keskin olduğumu gösterdim.

Sonra da kumandanlığı, yaşça kendisinden küçük olan kardeşine geri verdi. Bunun üzerine Şehr Berrân, Kayser'e [Bizans hükümdarına] şu mektubu yazdı:

— Benim seninle görüşmem gerekiyor, fakat bu isteğimi ne postacıyla gönderebilirim, ne de mektubla ulaştırabilirim. Bu sebeble benimle şahsen görüş; her birimizin yanında 50'er kişi bulunsun.

Fakat Kayser 500.000 Bizanslı ile yola koyuldu ve yolda onları çeşitli mevzilere yerleştirdi. Önden de gözcüler gönderdi, çünkü Şehr Berrân'ın kendisini bir tuzağa düşürmesinden korkuyordu. Nihâyet önden gönderdiği casuslar, Şehr Berrân ile birlikte sadece 50 kişi olduğunu bildirdiler. Sonra üzerinde yürümeleri için yere yaygılar serildi. Her ikisi de bu yaygılar üzerinde yürüdüler, ardından katırlarından inip kendileri için kurulan atlastan yapılmış bir çadıra geçtiler. Çadırın ilikleri altından, düğmeleri gümüşten, halatları ibrişimden idi. Onlardan birinin, kabzası yeşil zümrütten, kını altından bir hançeri, diğerinin ise kabzası yeşil fârihire,[2] kını altından bir hançeri vardı. Aralarında tercümanlık yapmak üzere birini çağırdılar. Şehr Berrân, Kayser'e dedi ki:

2 Tercümeye esas aldığımız baskıda böyledir. (Çeviren)

— Senin gücünü kıran, ateşini söndüren, şehirlerini tahrib eden, ağaçlarını kesen benimle kardeşimdir. Bunlar, bizim taktiklerimiz ve kahramanlıklarımız sayesinde oldu. Bundan dolayı Kisra bizi kıskandı ve Benden kardeşimi öldürmemi, kardeşimden de beni öldürmesini istedi. Biz de bunları kabul etmeyerek ona muhalefet ettik. Şimdi biz seninle birlikte ona karşı savaşmak istiyoruz.

Kayser şöyle dedi:

— İsabet ettiniz.

Bu sırada onlardan biri diğerine, bu sırrın ikisi arasında kalması gerektiğine, aksi takdirde yayılacağına işaret etti. Bunun üzerine hançerleriyle tercümanı öldürdüler. Nihâyet Allah Kisra'yı helâk etti. Hudeybiye günü de bunun haberi Nebî'ye (s.a) ulaştı. Nebî (s.a) ve beraberindekiler, Bizanslılar gâlib geldiği ve bahsi kazandıkları için sevindiler. İşte, *Onlar bu yenilgilerinden sonra gâlib geleceklerdir* buyruğu buna işaret ediyor.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الم ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ
﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ ۚ يَنصُرُ مَن يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Rumlar yenildiler* {yani, Farslar, Rumlara gâlib geldiler},...

3. ...*yakın bir yerde* {yani, Ürdün ve Filistin topraklarında: Ezriât'ta}. *Onlar* {yani, Rumlar} *bu yenilgilerinden sonra* {Farslara} *gâlib geleceklerdir,...*

4. ...*bıd'ı sînîn* {yani, beş yahut yedi yahut dokuz yıl} *içinde.* {Farsların Rumlara gâlib gelmesinin} *öncesinde de,* {Rumların

Farslara gâlib gelmesinin} *sonrasında da emir Allah'ındır. O gün mü'minler sevineceklerdir,...*

Farslar Rumlara/Bizanslılara gâlib gelince Mekke kâfirleri sevinmiş ve şöyle demişlerdi: "Bizim gibi kitabsız olan Farslar, sizin gibi kitablı olan Rumlara gâlib geldiler. Farsların Rumları yendikleri gibi biz de sizi yeneceğiz."

Bu âyetlerin inmesi üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a), Allah'ın Rumları Farslara gâlib getireceğine dâir Mekke müşrikleriyle bahse girdi.

Bedir günü Müslümanlar Mekke kâfirlerine gâlib geldikleri gibi, Nebî (s.a) ve mü'minler Hudeybiye'de bulundukları sırada Rumların Farslara gâlib geldiği haberi ulaştı. Müslümanlar da bundan dolayı sevindiler. İşte, *O gün mü'minler sevineceklerdir* buyruğu bunu işaret ediyor.

5. *...Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder...* {yani, Allah Farslara karşı Rumlara yardım etti, Bedir günü de müşriklere karşı mü'minlere yardım etti}.

Ebû Muhammed dedi: Ben Ebu'l-Abbâs Sa'leb'e *bıd'* ve *meyyif*'e dâir sordum da şöyle dedi: "*Bıd',* üçten dokuza kadar, *meyyif* ise birden beşe kadardır. Bazan da bunların biri diğerinin yerine kullanabilir ve dolayısıyla onun ifade ettiği anlamı beriki ifade edebilir."

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) bahse konu olan develeri Ümeyye'nin oğlu Saffan'dan aldı. Nebî (s.a) ise, müşriklerin Mekke'ye girmesini engellemeleri sebebiyle Hudeybiye'de bulunuyordu.

...O {mülkünde kendisine karşı konulamayan} *azîzdir,* {mü'minlere yardım etmek sûretiyle onlara karşı} *rahîmdir.*

6. *Allah'ın va'di. Allah* {Rumların Farslara gâlib geleceğine dâir} *va'dinden caymaz...*

Çünkü Allah bu sûrenin başında mü'minlere, Rumların Farslara gâlib geleceğini, *Onlar bu yenilgilerinden sonra gâlib geleceklerdir* buyruğu ile va'detmişti. İşte, *Allah'ın va'di. Allah va'dinden caymaz* buyruğu buna işaret ediyor.

...Fakat insanların çoğu {yani, Mekke kâfirleri} *bilmezler.*

7. *Onlar dünya hayatından görünen kısmı bilirler* {yani, mesleklerini, işleri için başvuracakları yolları, ekinlerinin ne zaman

olgunlaşacağını, dünyalarının düzelmesi için geçimleri hususunda neyin elverişli olduğunu bilirler}. *Fakat âhiretten yana gâfil olanların ta kendileridirler.*

Âhirete îmân etmediklerinden ötürü böyle nitelendirilmişlerdir. Arkasından ibret almaları için onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ
رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ
أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

8. *Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah gökleri, yeri ve aralarında olanı ancak hakk ile yaratmıştır* {yani, Allah bunları boşuna, amaçsız olarak yaratmamıştır, gerçekleşecek bir iş için yaratmıştır} *ve belli bir süre ile (yaratmıştır)* {yani, göklerin ve yerin sonunda varacakları nihai bir süresi vardır ki bu da Kıyâmet Günü'dür}. *İnsanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri} *ise* {ölümden sonra diriltilmek sûretiyle} *Rabb'lerine kavuşmayı inkâr ediyorlar* {yani, onun gerçekleşeceğine inanmıyorlar}.

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

9. *Yeryüzünde gezmezler mi ki, kendilerinden önce geçenlerin* {yani, önceki ümmetlerin} *âkıbetinin nasıl olduğuna baksınlar* {ki, onların âkıbeti dünya hayatında azaba uğratılmak olmuştur}. *Onlar* {yani, geçmişteki ümmetler} *kuvvet bakımından bunlardan* {yani, Mekkelilerden} *üstün idiler. Onlar yeri sürüp, altüst ettiler ve bunların yeri imar ettiklerinden* {yani, Mekke kâfirlerinin orada yaşadıklarından} *daha çok imar ettiler* {yani,

yeryüzünde yaşadılar}. *Rasûlleri onlara* {yani, geçmiş ümmetlere} *apaçık delillerle gelmişlerdi* {ve onlara azabın durumunu haber vermişlerdi}. *Allah onlara zulmetmiyordu* {yani, onları günahsız yere azablandırmıyordu}. *Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler.*

10. *Sonra kötülük edenlerin* {yani, şirk koşanların} *âkıbeti,* {dünyada azaba uğratıldıktan sonra} *kötü oldu, çünkü Allah'ın âyetlerini* {yani, dünyada kendilerine azab gelmeyeceğini söyleyerek} *yalanladılar. Üstelik onlarla* {azabın gerçekleşmeyeceğini söyleyerek} *alay da ederlerdi.*

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن
شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

11. *Allah yaratmayı başlatır, sonra onu iâde eder* {yani, Allah insanları ilk defa yarattığı gibi, ölümden sonra da âhirette onları diriltecektir: tekrar/ikinci defa yaratacaktır}. *Sonra da* {âhirette} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

12. *Sâ'at'in kıyâm edeceği* {yani, kıyâmetin kopacağı} *gün mücrimler* {yani, Mekke kâfirleri}, {meleklerin şefaatinden} *ümitlerini keseceklerdir.*

13. *Onların* {melekler arasında} *ortak koştuklarından şefaatçileri bulunmayacak* {yani, onlara şefaat etmeyeceklerdir} *ve ortak koştuklarını inkâr edeceklerdir* {yani, melekler kendilerine ibâdet edenlerden uzak olduklarını açıklayacaklardır}.

14. *Sâ'atin kıyâm edeceği* {yani, kıyâmetin kopacağı} *gün, işte o gün* {hesaba çekildikten sonra kimi cennete, kimi cehenneme} *ayrılıp dağılırlar* {ve bir daha ebediyen bir araya gelemezler}.

Arkasından Allah her iki kesimin kalacakları yerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

15. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, onlar bir bahçede* {yani, bahçelerde: cennette} *sevinirler.* {Onlara orada ikram olunur, nimet içerisinde yaşarlar.}

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ
﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

16. {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olup, âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *ve âhirete kavuşmayı* {yani, ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara gelince, işte onlar azabta hazır tutulurlar.*

17. *Akşamladığınızda* {yani, akşam namazı ile yatsı namazı vaktinde} *ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin* {yani, Allah için namaz kılın}.

18. *Göklerde ve yerde hamd yalnız O'nundur* {yani, göklerde melekler, yerde mü'minler O'na hemdeder}, *gündüzün sonunda* {yani, ikindi namazında} *ve öğle vaktine vardığınızda* {yani, öğle namazında} *da (Allah'ı tesbih edin).*

19. *Ölüden diriyi* {yani, insanları, diğer canlıları ve kuşları ölü olan nutfeden} *çıkartır, diriden de ölüyü* {yani, insanlardan, diğer hayvanlardan ve kuşlardan da nutfeyi} *çıkartır. Arzı da ölümünden sonra* {su ile} *diriltir* {ve onunla otları yeşertir. İşte arzın diriltilmesi budur}. *İşte siz de* {ey Âdemoğulları Kıyâmet Günü arzdan} *böyle* {yani, tıpkı otun su ile yerden çıkarılması gibi} *çıkarılacaksınız.*

Şöyle ki: Allah Teâlâ Kıyâmet Günü yedinci semâdaki el-Bahru'l-Mescur isimli denizden hayat suyunu iki nefha [sura üfürülecek olan iki üfürüş] arasında gönderecek. Mahlûkâtın kemikleri, etleri ve derileri –otun yerden bitmesi gibi– bitecektir.

20. *O'nun* {yani, Rabbinizin} *âyetlerinden* {yani, –siz O'nu görmeseniz ve sanatını tanımasanız da– birliğinin alâmetlerinden} *biri de sizi* {yani, Âdem'i} *topraktan* {yani, çamurdan} *yaratmış olmasıdır. Sonra da siz* {Âdem'in zürriyetinden} *bir beşer olursunuz,* {arzda} *intişâr edersiniz* {yani, arzda/yeryüzünde yayılırsınız}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'nın, *Ve rahmetini neşreder* (eş-Şûrâ, 42/28) buyruğunda da "neşr" kelimesi, "yayma" manasında kullanılmıştır.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ
اَزْوَاجاً لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةًۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُ۬كُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفاً وَطَمَعاً وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْي۪ بِهِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

21. *O'nun âyetlerinden* {yani, –görmeseniz dahi– tevhîdini/Kendisinden başka ilah olmadığını bilmenizi sağlayan alâmetlerinden} *biri de, sizin için nefislerinizden* {yani, birbirinizden} *kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda* {yani, sizlerle eşleriniz arasında} *muhabbet ve* {arasınızda bir akrabalık bulunmadığı halde} *merhamet kıldığı eşler yaratmış olmasıdır. Muhakkak*

bunlarda tefekkür eden {yani, Allah'ın tevhîdi hakkında ibretle düşünen} *bir topluluk için âyetler* {yani, sözü geçen hususlarda ibretler} *vardır.*

22. *O'nun âyetlerinden* {yani, yüce Rabbinizin bir olduğunu sanatı ile bilmenizi sağlayan alâmetlerden} *biri de, göklerle yerin yaratılması* {ki siz de bunu biliyorsunuz} *ile...*

Nitekim Allah'ın, *Andolsun ki, onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorarsan, elbette "Allah" diyeceklerdir* (ez-Zümer, 39/38) buyruğu da buna benzemektedir.

...dillerinizin {Arabca, Acemce ve daha başka diller gibi} *ve renklerinizin* {beyaz, kırmızı ve siyah gibi} *farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunlarda* {yani, sözü edilen bu hususlarda} {Allah'ın tevhîdi/Allah'tan başka ilah olmadığı hususunda} *âlimler için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

23. *Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve O'nun fazlından/lütfundan* {rızık} *aramanız da O'nun âyetlerindendir* {yani, sanatını ve vahdaniyetini bilebileceğiniz yüce Rabbin alâmetlerindendir}. *Muhakkak bunlarda,* {verilen öğütleri} *işiten* {ve Rabb'lerini tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

24. *Korku ve* {rahmetini: yağmuru} *ümitle* {düz arazide bulunan kimselere gök gürültüleri arasından} *size şimşeği göstermesi de, gökten bir su* {yani, yağmur} *indirerek yeryüzünü ölümünden sonra onunla* {yani, yağmurla} {bitkileri yeşerterek} *canlandırması da O'nun âyetlerindendir* {yani, –Kendisini görmeseniz dahi– sanatı ile Rabbin tevhîdini bilebileceğiniz alâmetlerindendir}...

Bunun bir benzeri de er-Ra'd sûresindedir.[3]

...Muhakkak bunda {yani, sözü edilen hususlarda}, *aklını kullanan* {yani, Allah'tan gelenleri akledip, O'nu tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

---

3 Bkz. er-Ra'd, 13/12.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ
ثُمَّ يُع۪يدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِۜ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا
مِنْ اَنْفُسِكُمْۜ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَٓاءَ ف۪ي مَا
رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ ف۪يهِ سَوَٓاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخ۪يفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْۜ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

25. *Göklerin ve yerin* {yani, yedi semâ ile yedi arzın} *O'nun emri ile kaim olması da...*

İbn Mes'ûd, "Gökler de, yer de direksiz olarak kaimdirler" [durmaktadırlar] demiştir.

...*O'nun âyetlerindendir* {yani, sanatıyla Allah'ın tevhîdini bileceğiniz alâmetlerindendir}. *Sonra O sizi bir tek çağırışla çağırınca* {yani, İsrâfil (s.a) Beytu'l-Makdis'teki sahradan [kayadan] sûra üfürüp de Allah'ın emri ile çağırdığında} *hemen yerden çıkıverirsiniz.*

İşte Allah'ın sanatı olan bütün bu zikredilenlerde, Allah'ın vahdaniyeti hakkında düşünüp ibret almayı gerektiren hususlar vardır.

Sonra Allah, zatının azametini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

26. *Göklerle yerde olanlar* {yani, göklerdeki melekler, yerdeki cinler, insanlar ve Allah'tan başkasına ibâdet edenler} *O'nundur* {yani, onların hepsi O'nun kulları ve O'nun mülkündedirler}. *Hepsi ona kânitlerdir* {yani, göklerde ve yerde bulunan bütün yaratıklar Allah'a ubûdiyetlerini ikrar ve kabul ederler. Allah'ın Rabb'leri olduğunu, hiçbir şey değilken kendilerini yarattığını, sonra yaratmayı iâde edeceğini: ölümlerinden sonra âhirette tekrar diriltileceğini kabul ederler}.

27. *Yaratılmışları ilkin yoktan var eden, sonra da onu tekrar iâde eden O'dur* {yani, yaratmayı –kasıt Âdem'in yaratılmasıdır– ilk olarak başlatan ve henüz bir şey değilken onları ilk olarak yaratan, sonra yaratmayı iâde edecek olan: ölümlerinden sonra âhirette tekrar onları diriltecek olan O'dur} *ve bu O'na, (sizce) daha kolaydır* {yani, ey kâfirler siz, ölümden sonra diriltmenin, hiç yoktan yaratmaya göre daha kolay olduğunu itiraf edersiniz}...

Onları nutfe olarak yaratmaya başlaması, sonra alakaya, sonra bir çiğnem ete dönüştürülmesi, sonra kemikleri oluşturup onlara et giydirilmesi de, ilk yaratma için verilen misalin kapsamı içerisindedir. İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

...Göklerde ve yerde en yüksek mesel O'nundur {yani, o şanı yüce ve mübarek olan, ortağı bulunmayan bir ve tek Rabdir}. *O* {mülkünde} *azîzdir* {–çünkü onlar, "Allah ölümden sonra diriltmeye kadir değildir" diyorlardı–}, {emrinde: ölümden sonra diriliş hükmünde} *hakîmdir.*

28. *Size kendi nefislerinizden bir misal* {yani, ey hür Kureyş kâfirleri, size bir misal: kölelerinizden benzer bir durum} *getirdi...*

Âyet, Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir, çünkü onlar ihrama girdikleri vakit, *Lebbeyk lâ şerîke lek, illâ şerîke huve lek, temlikuhû ve mâ melek* [buyur emrine geldim. Senin hiçbir ortağın yoktur, Sana ait olan bir ortak dışında. Sen ona da, onun mâlik olduğuna da mâliksin] diyorlardı. Bunun için Allah, *Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi* buyurmaktadır.

...Size rızık olarak verdiklerimizde {yani, mallarda} *sağ ellerinizin mâlik olduklarının* {yani, kölelerinizin} *size ortak olup onda* {yani, o rızıkta} *hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz gibi olanlardan korktuğunuz gibi onlardan da korkmayı kabul eder misiniz* {yani, öldükten sonra hür mirasçılarınızın size mirasçı oldukları gibi, kölelerinizin de size mirasçı olmalarından korkmayı kabul eder misiniz}?...

Bu suali sorması üzerine Nebî'ye (s.a), "Hayır" diye cevab verdiler. Nebî (s.a) de kendilerine, "Peki kendi mallarınızda ortaklığı hoş görmezken, mülkünde Allah'a nasıl ortak koşabiliyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine Nebî'ye (s.a) cevab veremeyip sustular.

Müşriklerin telbiyede, yani "Senin bir ortağın yoktur, Sana ait olan bir ortak dışında. Sen ona da, onun mâlik olduğuna da mâliksin" sözlerinde kasdettikleri ortaklar, meleklerdir.[4]

Bunun üzerine (Allah Rasûlü), "O halde nasıl kölelerinizin size mirasçı olmaları söz konusu değilse, Allah'ın da bir ortağının olması söz konusu değildir" dedi.

> ...*İşte* {Allah'ın verdiği misalleri} *akleden* {ve O'nu tevhîd eden} *bir kavme âyetleri böylece açıklarız.*

Allah onlara öğüt verip, şöylece hatırlatmada bulunmaktadır:

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا
فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ
ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾
مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

> 29. A*ksine zulmedenler,* {O'nun ortağı olduğuna dâir herhangi bir} *bilgileri olmaksızın hevâlarına uydular. Allah'ın dalâlete düşürdüğü kimseye kim hidâyet verebilir* {yani, Allah'ın tevhîdinden uzaklaştırdığı kimseyi kim tevhîde iletebilir}? *Onlar için hiçbir yardımcı olmaz* {yani, Allah'a karşı onları kimse koruyamaz}.

> 30. {Ey Nebî! Mekke kâfirleri Rabb'lerini tevhîd etmeyecek olurlarsa sen Rabbini tevhîd et ve} *yüzünü hanîf olarak dîne* {yani, ihlâslı bir şekilde Allah'a teslim olmak sûretiyle dînini hâlis kıla-

---

4 Bu kısa paragrafın, âyetin ilk kısmının tefsirinde; onların ihrama girdiklerinde getirdikleri telbiye nakledilirken zikredilmesi daha uygun olurdu. (Çeviren)

rak} *Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına* {yani, İslâm dînine: tevhîde} *çevir...*

Sonra da Âdemoğulları'ndan mîsâk aldı: *...Hani Rabbin Âdemoğulları'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şâhid tutup, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sordu, "Evet şâhidiz" dediler,* {O'nun rubûbiyetini kabul edip O'nu rabb tanıdılar}. (el-A'râf, 7/172)

...Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir {yani, Allah'ın dîni olan İslâm'ı: tevhîdi kaydırmak, başkasıyla değiştirmek imkânsızdır}. *Dosdoğru dîn işte budur* {yani, tevhîd dosdoğru dînin kendisidir}. *Fakat insanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri} {Allah'ın tevhîdini} *bilmezler.*

Sonra Allâh Teâlâ Mekke kâfirlerine, küfürden vazgeçip Kendisi'ne dönmelerini ve namaz kılmalarını emretti:

31. *O'na dönenler olarak* {yani, küfürden Allah'ı tevhîde dönün} *O'na karşı takvâlı olun* {yani, O'ndan korkun}, *namazı ikame edin* {yani, tam ve eksiksiz kılın} *ve müşriklerden olmayın,"...*

32. *...o dînlerini parça parça edenlerden* {yani, dînlerini bölüp parçalayan diğer dîn mensublarından} {olmayın}, *fırkalara ayrılanlardan* {yani, dînde hizibleşenlerden: Yahudi, Hıristiyan, Mecusi ve benzeri dînlere tutunanlardan} {olmayın}. *Bununla beraber her hizib* {yani, her dîn mensubu} *ellerinde bulunandan memnundur* {yani, tutturdukları yoldan, dîn diye kabul ettikleri şeyden hoşnutturlar}.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ
مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

33. *İnsanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir sıkıntı* {yani, açlık –ki bu, yağmur yağmaması sonucu yedi yıl süren kıtlıktır–} *isabet etse, hemen Rabb'lerine yönelenler olarak O'na du'a ederler* {yani, hemen O'na dönüp üzerlerindeki bu sıkıntıyı gidermesi için du'a ederler}...

Nitekim Allah onların böyle bir durumda, *Rabbimiz! Üzerimizden azabı* {yani, açlığı} *aç* {yani, gider}. *Kuşkusuz biz îmân edenler olacağız* (ed-Duhân, 44/12) dediklerini bildirmektedir.

> ...*Sonra onlara nezdinden bir rahmet tattırsa* {yani, nimet: yağmur verse}, *bakarsın ki onlardan bir fırka* {darlık zamanında O'nu tevhîd etmiş iken, bolluk zamanında Rabb'lerini tevhîd etmeyi terkederek} *Rabb'lerine şirk koşarlar.*
>
> 34. *Kendilerine verdiklerimize* {yani, sıkıntılarını: açlıklarını gidermek sûretiyle onlara verdiğimiz hayır hususunda} *kâfir olsunlar* {yani, nankörlük etsinler} *diye (böyle yaparlar).* {Ecellerinizin gelmesine kadar az bir şey} *faydalanın bakalım. Yakında bileceksiniz.*

Bu bir tehdittir.

Sonra onların şirklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> 35. *Yoksa Biz onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir sultân* {yani, semâdan bir kitab} *indirdik de onların O'na ortak koşmalarını mı söylüyor* {yani, onların söyledikleri şirkleri o mu dillendiriyor}?

Sonra onlara öğüt vererek, hatırlatmalarda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً
فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ
يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ
وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ
وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

> 36. *İnsanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir rahmet tattırsak* {yani, yağmur versek}, *ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önden gönderdikleri* {günahlar} *sebebi ile de onlara bir seyyie* {yani, belâ: açlık yahut yağmur yağmaması sebebiyle yedi yıl süren kıt-

lıktan dolayı bir sıkıntı} *gelip çatarsa hemen ümitsizliğe kapılırlar* {yani, yağmurdan yana ümitlerini keserler}.

Arkasından ibret almaları için onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

37. *Görmezler mi ki, kuşkusuz Allah dilediğinin rızkını geniş tutar* {–bu, yedi yıl sonra onlara yağmur yağdırıldığı zamana işarettir–} *ve* {dilediğininkini de} *daraltır. Kuşkusuz bunda* {yani, rızkın genişletilmesinde ve daraltılmasında}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, bir ibret} *vardır.*

38. *Akrabaya* {yani, Nebî'nin (s.a) akrabalarına –akrabalık hakkı, yakınlık ve sıla hakkıdır–}, *yoksula* {yani, dilenciye –onun hakkı ise, ona tasaddukta bulunmaktır–} *ve yolcuya* {–yolcunun hakkı ise, sende konakladığında ona gerekli iyiliklerde bulunmandır–} *hakkını ver. Bu* {yani, zikredilenlere hakkını vermek}, *Allah'ın vechini isteyenler için,* {onlara haklarını vermeyip esirgemekten} *daha hayırlıdır* {yani, daha üstündür}. *İşte onlar felâha erenlerin ta kendileridir.*

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ رِبًا
لِيَرْبُوَا۟ فِىٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِنْ زَكٰوةٍ
تُرِيدُونَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ الَّذٖى
خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمٖيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيٖيكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِى
النَّاسِ لِيُذٖيقَهُمْ بَعْضَ الَّذٖى عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

39. *İnsanların malları arasında artış göstersin* {yani, insanların mallarında sizin için artış olsun} *diye verdiğiniz herhangi bir riba* {yani, herhangi bir bağış} *Allah katında artmaz* {yani, insanlardan lehinize bir artış elde etmek amacıyla herhangi bir şey verecek olursanız bu: böyle bir bağış Allah nezdinde kat kat çoğalmaz}...

Bu şekilde verilen mal da artış olmaz, ancak bundan dolayı günah da olmaz.

Buyruk, Nebî'nin (s.a) ashâbından hâli vakti yerinde olan kimseler hakkında inmiştir.

Arkasından Allah, hangi tür harcamaların artış göstereceğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

> *...Fakat Allah'ın vechini arayarak verdiğiniz zekâta* {yani, sadakaya} *gelince,* {işte bunda kat kat artış [mükâfaat] söz konusudur}. *İşte onlar kat kat arttıranlardır* {yani, bunlara bire karşılık on ve daha fazlası verilecektir}.

Allah, tevhîdînin bilinmesi için yaptıklarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 40. *Allah,* {yokken} *sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra* {ecelleriniz gelince} *sizi öldüren, sonra da* {âhirette} *sizi diriltecek olandır. Sizin Allah'a koştuğunuz ortaklardan* {yani, kendilerine ibâdet ettiğiniz meleklerden} *bunlardan* {yani, bu âyette söz konusu edilen yaratmak, rızık vermek, ölümden sonra diriltmek gibi işlerden} *birini olsun yapabilen var mıdır?...*

Arkasından Allah, ortağı bulunmaktan zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

> *...O onların koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir.*

Sonra Allah onlara, çöllerde yağmur ve bitki kıtlığı, ırmakların aktığı kasabalarda mahsul kıtlığı gibi durumlarla karşılaşmalarının tevhîdi terketmeleri sebebiyle olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 41. *İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü* {yani, Mekke kâfirlerinin işledikleri ma'siyetler sebebiyle} *karada* {yani, çadırlarda yaşanan çöllerde, ırmakların akmadığı yerlerde} *ve denizde* {yani, ırmakların aktığı köylerde, kasabalarda} *fesâd* {yani, yağmur, bitki ve mahsul kıtlığı} *başgösterdi.* {Allah} *işlediklerinin bazısını onlara tattırsın* {yani, küfür ve yalanlamaları sebebiyle yedi kıtlık yılı boyunca açlıkla baş başa bıraksın} *diye. Belki* {küfürden îmâna} *dönerler.*

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

42. *De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden önce geçenlerin* {yani, ey Mekke kâfirleri sizden önce geçmiş bulunan ümmetlerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakın. Onların çoğu müşriklerdi."* {Âkıbetleri de dünyada helâk edilmek oldu.}

43. {Hiçbir kimsenin geri çevirmeye gücünün yetmeyeceği} *asla geri çevirilemeyecek ve onların da bölük bölük ayrılacağı* {yani, hesabtan sonra kimi cennete, kimi cehenneme gitmek üzere birbirinden ayrılacağı} *o gün* {yani, Kıyâmet Günü} *gelmezden evvel yüzünü o dosdoğru dîne çevir* {yani, ihlâsla dosdoğru İslâm'a bağlan}. {Çünkü İslâm'ın dışındaki hiçbir dîn dosdoğru değildir}.

44. *Kim* {Allah'ı inkâr ile} *kâfir olursa, küfrü*{nün günahı} *kendi aleyhine olur. Kim de sâlih amel işlerse, onlar da kendileri için* {önceden} *hazırlamış olurlar.*

45. *Ta ki* {Allah, O'nun tevhîdine} *îmân edip, sâlih amel işleyenlere* {Kıyâmet Günü} *Kendi lütfundan karşılık versin; çünkü O* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirleri sevmez.*

46. *Rahmetinden size tattırmak* {yani, nimet. yağmur vermek}, *gemilerin –emri ile–* {denizde} *akıp gitmesi ve O'nun lütfundan* {de-

nizde rızkı} *aramanız için rüzgârları müjdeleyiciler* {yani, yağmur ümidiyle insanların sevindiği bir sebeb} *olarak göndermesi de O'nun âyetlerindendir* {yani, Kendisini görmeseniz dahi sanatı ile tevhîdini bilmeniz için bunlar O'nun tevhîdînin alâmetlerindendir}. {Sözü edilen bütün bu hususlar rüzgârlarla gerçekleşir.} *Olur ki* {bu nimetlerin Rabbine} *şükredersiniz* {de O'nu tevhîd edersiniz}.

Nebî'yi (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

47. *Andolsun ki Biz senden önce kavimlerine rasûller gönderdik. Onlar da kavimlerine beyyinât ile gelmişlerdi* {yani, kavimlerine, îmân etmedikleri takdirde dünyada azabın üzerlerine ineceğini bildirmişlerdi}. {Onlar ise rasûllerinin azab tehdidini yalanlayarak, dünyada azaba çarptırılmayacaklarını iddia etmişlerdi}. *Bunun üzerine Biz de cürüm işleyenlerden* {yani, şirk koşanlardan} {azab ile} *intikam aldık. Müminlere* {yani, nebîlerin azab haberini tasdik edenlere} *yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır.*

Allah'ın onlara yardım etmesi, onları da rasûllerle birlikte azabtan kurtarması sûretiyle olmuştu.

Allah, tevhîdînin bilinmesi için yaptıklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ
فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِه۪ۚ
فَاِذَٓا اَصَابَ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾
وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمُبْلِس۪ينَ
﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ
اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾

48. *Allah rüzgârları gönderendir. Onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu yayar, parça parça da eder* {yani, rüzgâr bulutları parça parça eder, sonra onları üst üste koyarak birbirine katar}...

Sonra Allah semâda rüzgârı nasıl dilerse öyle yayar; dilerse bulutu birkaç saatlik, dilerse bir günlük, dilerse birkaç günlük mesafe boyunca yayar ve onlara yağmur yağdırır. Şu buyruk bunu anlatmaktadır:

> ...*Yağmurun onların* {yani, bulutların} *arasından çıktığını görürsün. Onu* {yağmuru} *dilediği kullarına isabet ettirince, onlar hemen* {üzerlerine yağmur yağması sebebiyle} *seviniverirler.*
>
> 49. *Halbuki onlar bundan önce, onun* {yani, yağmurun} *üzerlerine inişinden önce* {yedi yıl kıtlık boyunca} *gerçekten* {yağmurun yağacağından} *ümit kesmişlerdi.*
>
> 50. {Ey Muhammed!} *Allah'ın rahmet eserlerine* {yani, yağmurun etkisiyle yeşeren bitkilere} *bir bak! O ölümünden sonra* {yağmur ile} *arzı nasıl diriltiyor* {yani, kupkuru bir hâle gelen ve üzerinde bitki bulunmayan toprakta nasıl bitkiler yeşertiyor}?...

Arkasından Kendi zatına delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

> ...*İşte bu* {gördüğünüzü yapan zat âhirette} *hiç kuşkusuz ölüleri diriltecektir.* {O halde ey Mekke kâfirleri, ölümden sonra dirilişi yalanlamayın}. *O her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başkalarına da gücü yeten} *kadirdir.*

Ardından da ibret almaları için onlara öğüt veriyor:

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ
﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اللَّهُ الَّذِي
خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ
﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ
سَاعَةٍ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

> 51. *Andolsun eğer Biz* {bu yeşil bitki üzerine} *bir rüzgâr göndersek, onlar onu* {yani, o bitkiyi} *sararmış* {yani, soğuktan ötürü

daha önce yeşilken sararmış} *görseler, bundan sonra onlar muhakkak* {bu nimetlerin Rabbini inkâr ile} *kâfir olurlar.*

Arkasından Mekke kâfirlerini ayıplayarak onlara bir misal vermektedir:

52. {Ey Muhammed!} *Bu yüzden kuşkusuz sen ölülere* {seslenişini} *işittiremezsin* {yani, ölü nasıl seslenişi işitmez ise, kâfirler de îmânı işitmez ve fıkhetmezler [anlamazlar]. –Allah kâfirleri ölülere benzetmektedir–} *Yüz çevirip geri gittiklerinde sağırlara da davetini işittiremezsin* {yani, sağır bir kimse arkasını dönüp gitse, sen de ona seslenecek olsan o seslenmeni duymaz. İşte kâfir de îmâna davet edildiği vakit o daveti işitmez. –Allah kâfirleri, geri dönüp giden sağırlara benzetmektedir–}.

53. {Ey Nebî!} *Sen kör olanları* {yani, îmâna karşı kör kesilenleri} *dalâletlerinden* {yani, tutturdukları küfür yolundan} {çevirip} *hidâyete iletecek değilsin...*

Nebî'ye (s.a), îmânı kimlerin işitip dinleyeceğini haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Sen ancak âyetlerimize {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine} *îmân edip* {yani, onu tasdik edip} *teslim olanlara* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul edenlere} {îmânı} *işittirirsin.*

Allah, ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin kendi yaratılışları üzerinde tefekkür etmelerini sağlamak amacıyla insanın yaratılışına dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

54. *Allah sizi bir zaaftan* {yani, nutfeden} *yaratan, sonra zayıflığın ardından bir kuvvet* {yani, hilkatin olgunluk hali olan bir güç}, *sonra kuvvetin ardından zayıflık* {yani, gençlikten sonra ihtiyarlık} *ve* {saçların ağarması demek olan} *ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır* {yani, işte O bu şekilde insanı dilediği şekilde yaratır}. *O* {yani, yüce Rabbiniz} *alîmdir,* {ölümden sonra dirilişi bilen ve ona güç yetiren} *kadirdir.*

55. *Sâ'atin* {yani, kıyâmetin} *kopacağı gün mücrimler* {kabirlerinde} *bir saatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir.* {Çünkü onlar geçmiş süreyi çok az göreceklerdir.} *Onlar işte böyle döndürülüyorlardı* {yani, dünyada iken ölümden sonra

dirilişi yalanladıkları gibi, kabirlerinde ancak bir saat eğlendiklerini söyleyerek de kaldıkları süreyi yalanlayacaklardır}.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ
الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ
بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

56. *Kendilerine ilim ve îmân verilmiş olanlar* {yani, ölüm meleği}, {Kıyâmet Günü'nde: âhirette kâfirlere} *şöyle diyeceklerdir* {yani, diyecektir}: *"Andolsun ki Allah'ın kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu,* {sizin gerçekleşmeyeceğini söyleyerek yalanladığınız} *ba's günüdür. Fakat siz* {kabirlerde ne kadar kaldığınızı} *bilmiyorsunuz."*

57. *O gün, zulmedenlere* {yani, şirk koşanlara} *mazeret bildirmelerinin bir faydası olmaz ve onlardan* {âhirette} *Rabb'lerini razı etmeleri de istenmez.* {O bakımdan böyle bir halleri de olmayacaktır.}

58. *Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden* {yani, her türlü benzer halden} *örnek verdik* {yani, niteliklerini anlattık, açıkladık}...

Benzeri bir buyruk da Zümer sûresindedir.[5]

...Andolsun {ey Muhammed,} *eğer onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} {onların istedikleri gibi} *bir âyet getirsen o kâfirler* {sana, yani Nebî'ye (s.a)} *elbette, "Siz ancak bâtıl şeyler uyduranlarsınız"*

5 Bkz. ez-Zümer, 39/27.

{yani, ey Muhammed, sen ancak bir yalancısın; bu âyet Allah'tan gelmiş değildir} *diyeceklerdir.*

Nitekim, ayın yarılma mucizesini de, *Bu bir sihirdir*[6] diyerek yalanlamışlardı.

59. *İşte* {Allah'ın tevhîdini} *bilmeyenlerin kalbleri üzerine Allah* {küfür ile} *böyle mühür vurur.*

Dünyada üzerlerine azab ineceğini haber veren Nebî'yi yalanlamaları üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

60. *O halde* {ey Muhammed, onların azab hususunda seni yalanlamalarına} *sabret...*

Allah sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmekte ve bu sebeble "sabret" buyurmaktadır.

...Muhakkak ki Allah'ın va'di {yani, dünyada azabın onları gelip bulacağı} *haktır* {yani, onu tasdik et}...

'Abdu'd-Darr b. Kusayoğulları'ndan olan Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris Nebî'ye (s.a), "Eğer doğru söylüyor isen, dünyada azabın bize çabucak gelmesini sağla" demişti. Bu sebeble Allah şu buyrukları indirdi:

...{Dünyada azabın üzerlerine ineceğine} *kesin olarak inanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin* {yani, kendilerine gelecek azabın çabuklaştırılması hususunda seni gereksiz iş yapmaya itmesinler}.

Allah, ileri gelenlerinin öldürülmesi sûretiyle Bedir'de onları azablandırdı. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurup geciktirmeden ruhlarını cehenneme ulaştırdılar. Onlar dünya durdukça günün iki tarafında ateşe arz olunurlar.

en-Nadr b. el-Hâris de –Allah'ın izni ve yardımıyla– Bedir'de, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) tarafından boynu vurularak öldürüldü.

---

6 Bkz. el-Kamer, 54/2.

31. LOKMÂN SÛRESİ

Mekke'de inen Lokmân sûresi, Kûfiyyûna göre 44 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ينَ

يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَشْتَر۪ي لَهْوَ الْحَد۪يثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا

هُزُواً اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى

مُسْتَكْبِراً كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ ف۪ٓي اُذُنَيْهِ وَقْراً فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ

اَل۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّع۪يمِ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Bunlar* {bâtıla karşı Allah tarafından muhkem kılınmış} *hakîm kitabın âyetleridir.*

3. *(Bunlar) ihsan edenler* {yani, takva sahibi olan kimseler} *için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan uzak tutan} *bir rahmettir.*

Allah Teâlâ, ihsan edicilerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

4. *Onlar ki namazı ikame ederler* {yani, eksiksiz kılarlar},...

Allah'ın, *Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca namazı ikame edin* (en-Nisâ, 4/103) buyruğunda da, "namazı ikame etmek", "eksiksiz/tam kılmak" anlamındadır.

...{mallarından} *zekâtı verirler ve onlar âhirete* {yani, amellerinin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişe: onun gerçekleşeceğine} *kesin olarak inanırlar.*

5. *İşte onlar* {yani, bunları yerine getirenler} *Rabb'lerinden bir hidâyet* {yani, beyân/açıklama} *üzeredirler ve onlar felâh bulanların [başarıya erişenlerin/umduğuna nâil olanların] ta kendileridir.*

6. *İnsanlardan kimisi* {yani, en-Nadr b. el-Hâris} *bilgisizce* {yani, bir bilgiye sahib olmadığı halde} *Allah'ın yolundan saptırmak için* {bâtıl sözlerle Allah'ın yolu İslâm'dan, başkalarının ayaklarını kaydırmak için} *lehv* {yani, bâtıl} *olan sözleri satın alır* {yani, bâtıl sözleri: (İranlı) Rüstem ve İsfendiyar hikayelerini Kur'ân-ı Kerîm'e tercih eder}. *Üstelik onları alaya almak ister* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini, Kur'ân-ı Kerîm ile alay olsun diye (İranlı) Rüstem ve İsfendiyar hakkında anlatılanlar gibi değerlendirir. Öncekiler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılanların, Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlar gibi olduğunu iddia eder}...

İşte, "Bu Kur'ân geçmişlerin efsanelerinden başka bir şey değildir" diyen de en-Nadr b. el-Hâris'tir. O ticaret maksadıyla Hire'ye gitmiş, orada Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlarla karşılaşmış, bu sözleri satın alarak Mekkelilere taşımış ve şöyle demişti: "Size 'Âd'dan ve Semûd'dan bahseden Muhammed'in anlattıkları Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlara benzemektedir."

...*İşte onlar için horlayıcı* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra Yüce Allah Nadr'ın durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

7. *O kimseye âyetlerimiz* {yani, Kur'ân-ı Kerîm} *okunduğu zaman, güya iki kulağında ağırlık varmış* {ve bundan dolayı sağırmış da, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini} *işitmemiş gibi büyüklenerek* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmeyi kibirine/büyüklüğüne yediremeyerek} *yüz çevirir. Sen ona elîm [acı/can yakıcı] bir azabı müjdele.*

Sonunda o [en-Nadr b. el-Hâris], 'Alî b. Ebî Tâlib (a.s) tarafından Bedir'de öldürdü.

8. *Muhakkak îmân edip, sâlih amel işleyenler için* {âhirette} *naîm cennetleri vardır.*

خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمٖيدَ بِكُمْ وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَٓابَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
الَّذِينَ مِنْ دُونِهٖ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾
وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهٖ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

9. *Onlar orada ebedîdirler* {yani, ölmezler}, *Allah'ın hakk* {yani, doğru} *va'didir* {ve mutlaka gerçekleşecektir}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {onların cennetle mükâfaatlandırılması hükmünü vermekle} *hakîmdir.*

10. *O gökleri* {yani, yedi göğü}, *onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı* {yani, onların direkleri bulunmamaktadır}. *Sizi çalkalamasın* {yani, yerin üzerinde durabilesiniz} *diye yere de revâsî* {yani, dağlar} *koydu. Orada* {yani, yerde} *her* {türlü} *canlıdan yaydı. Gökten de bir su* {yani, yağmur} *indirdik. Orada* {yani, yerde} {suyun gerektiği gibi yol bulmasını sağlayarak} *her güzel türden* {yani, çeşitli bitkiler} *bitirdik.*

11. *Bunlar* {yani, bu anılanlar} *Allah'ın yarattığıdır* {ve O'nun yaptığıdır}. *Haydi* {ey Mekke kâfirleri, du'a ettiğiniz: ibâdet ettiğiniz} *O'ndan başkasının* {yani, meleklerin} *ne yarattığını gösterin bana...*

Benzeri bir buyruk da Sebe ve Ahkâf sûrelerinde geçmektedir.

Sonra yeni bir ifadeyle şöyle buyurmaktadır:

...Hayır, zâlimler {yani, müşrikler} *apaçık bir dalâlet* {yani, hüsran} *içindedir.*

12. *Andolsun Biz Lokmân'a hikmet* {yani, –nübüvvet vermeksizin, bir nimet olarak– ilim ve anlayış} *verdik.* {Ona} *"Allah'a şük-*

ret" diye (söyledik) {yani, sana verdiğimiz hikmet sayesinde diğer nimetlerine de şükret}. *Kim şükrederse* {yani, nimetleri dolayısıyla Allah'a şükredip, O'nu tevhîd ederse} *kendisi için şükreder* {yani, kendisi için hayır işlemiş olur}. *Kim de* {nimetlere karşı} *nankörlük ederse* {ve Rabbini tevhîd etmezse}, *muhakkak Allah* {kullarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganîdir,* {saltanat ve hâkimiyetinde mahlukatı arasında övülen} *hamîddir.*

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِه۪
وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظ۪يمٌ
﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى
وَهْنٍ وَفِصَالُهُ ف۪ي عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ ل۪ي وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ
الْمَص۪يرُ ﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰٓى اَنْ تُشْرِكَ ب۪ي مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌ
فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَب۪يلَ
مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ ف۪ي صَخْرَةٍ
اَوْ فِي السَّمٰوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَط۪يفٌ
خَب۪يرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلٰى مَٓا اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٧﴾

13. *Hani Lokmân oğluna* {ki adı, En'um idi} *öğüt verirken* {yani, onu te'dib ederken} *şöyle demişti: "Oğulcuğum! Allah'a* {O'nun yanında başkasını} *şirk koşma. Muhakkak şirk büyük bir zulümdür"...*

Onun oğlu ve hanımı kâfir idiler. Müslüman oluncaya kadar onların arkasını bırakmadı. İddia dildiğine göre Lokmân, Eyyûb'un (s.a) teyzesinin oğludur.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize Said b. Beşir tahdis etti, o da Katade b. Deâme'den dedi ki: "Lokmân, Habeşli, burnu basık bir adam idi."

Huzeyl dedi ki: "Ancak ben bunu Mukâtil'den işitmedim."

14. *Biz insana* {yani, Sa'd b. Ebî Vakkas'a} *ana-babasını* {yani, babası Mâlik'i ve annesi Süfyân b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf kızı Hamle'yi} *tavsiye ettik. Annesi* {Hamle} *onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle* {yani, zayıflık üstüne zayıflıkla} *taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olmuştur.* {Seni İslâm'a hidâyet ettiğim için} *Bana* {yani, Allah'a} *ve* {sana yaptıkları iyilikler için de} *ana-babana şükret. Dönüş yalnız Banadır"* {sana amelinin karşılığını Ben vereceğim} *dedik.*

15. *Eğer onlar* {Benimle ortak olduğunu} *bilmediğin bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara,* {Bana şirk koşma hususunda} *itaat etme. Bununla birlikte dünyada onlarla ma'rûf* {yani, iyilik} *ile geçin ve* {sen ey Sa'd,} *Bana dönenlerin* {yani, başka şeylerden yüz çevirenlerin: Nebî'nin (s.a)} *yoluna* {yani, dînine} *uy. Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Bana olacaktır. Ben de size neler yapmakta olduğunuzu haber vereceğim.*

Lokmân'ın oğlu el-En'um babasına, "Babacığım! Kimsenin beni görmeyeceği bir yerde günah işleyecek olursam, Allah onu nasıl bilir?" diye sorunca, Lokmân (a.s) şu cevabı verdi:

16. ...*"Oğulcuğum! Eğer o* {yaptığın} *bir hardal* {yani, zerre} *ağırlığınca dahi olsa ve* {sen} *bir kaya* {yani, yerin en altındaki kaya –ki bu, yeşil bir kaya olup içi oyuktur. Semanın renginde üç şubesi vardır–} *içinde olsa* {yani, olsan} *yahut* {o zerre} *göklerde* {yani, yedi semâda} *ya da yerde olsa, Allah onu* {yani, o taneyi} *getirir. Muhakkak Allah* {onu ortaya çıkarmakta} *latiftir,* {yerini çok iyi bilen} *habîrdir"...*

Lokmân oğluna öğüt vermeye devam ediyor:

17. ...*"Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, ma'rûfu* {yani, tevhîdi} *emret, münkerden* {yani, bilinmeyen, kabul edilecek bir şey olmayan şirkten} *alıkoy.* {Bu sebeble} *sana isabet edene* {yani, karşılaşacağın eziyetlere} *de sabret; çünkü bunlar azimle yerine getirilmesi gereken işlerdendir* {yani, iyiliği emrederken ve münkerden alıkoyarken karşılaşacağın eziyetlere sabretmek, Allah'ın emrettiği ve kesin olarak istediği hakk işlerdendir}...

Lokmân oğluna öğüdünü sürdürüyor:

وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾
أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ
فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ﴿٢٠﴾

18. ...*"İnsanlardan yüz çevirme* {yani, seninle konuşmak isteyen fakirlere karşı böbürlenip büyüklenerek yüzünü onlardan başka tarafa çevirme}, *yeryüzünde şımarıklıkla yürüme, çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez* {yani, verdiği nimetleri dolayısıyla Allah'a şükretmeyerek böbürlenen kimseleri sevmez}.

Lokmân öğüdünü şöyle tamamladı:

19. ...*"Yürüyüşünde mutedil ol* {yani, büyüklenme, böbürlenme –çünkü bu helâl değildir–}, *sesini alçalt"* {yani, alçak sesle konuş}...

Lokmân oğluna, yürüme ve konuşmada mutedil davranmayı emretmiş olmaktadır. Sonra yüksek ses için şu örneği verdi:

...*"Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"* {zira eşeklerin sesi çok yüksektir}.

Arablar, "Bunlar eşeklerin sesleridir" deyip, hem sesler anlamındaki lafzı, hem eşekler anlamındaki lafzı çoğul getirdikleri gibi, sesler anlamındaki lafzı tekil, eşekler anlamındaki lafzı da çoğul getirerek "Bu eşeklerin sesidir" de derler. Aynı şekilde sesi hem tekil getirerek "Bu tavukların sesidir" derler, hem de çoğul getirerek "Bu tavukların sesleridir" de derler. Yine, "Bu kadınların sesidir" ve "Bunlar kadınların sesleridir" de derler.

20. *Göklerde olanları* {yani, güneşi, ayı, yıldızları, bulutları, rüzgârları} *da, yerde olanları* {yani, dağları, ırmakları, yüzen gemileri, ağaçları, bitkileri} *de Allah'ın size musahhar kıldığını, açık* {yani, güzel bir hilkat, rızık ve İslâm ile} *ve gizli* {yani, Âdemoğulları'nın gizleyip sakladığı, kimsenin bilmediği ve bundan dolayı da cezalandırmadığı günahlar} *olarak nimetlerini üzerinize bol bol tamamlamış* {yani, size oldukça fazla nimetler vermiş} *olduğunu görmediniz mi?...*

Bütün bunlar, gerçekten nimetlerdendir. Bundan dolayı Allah'a pek çok hamd olsun. Dünyada da, âhirette de nimetlerini tamamlamasını dileriz. O her türlü iyiliği verendir.

...Bununla birlikte insanlar arasında Allah hakkında bilgisizce {yani, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu bir bilgiye dayanmaksızın iddia etmek sûretiyle} *bir yol gösterici ve aydınlatıcı bir kitab olmaksızın* {yani, beraberinde Allah'tan gelmiş bir açıklama: meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dâir içinde bir delil bulunan aydınlatıcı bir kitab olmaksızın} *tartışan* {yani, mücadele eden} *kimseler* {yani, en-Nadr b. el-Hâris} *vardır.*

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ
اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ
كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسْلِمْ
وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى
وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

21. *Onlara* {yani, en-Nadr b. el-Hâris'e} *“Allah'ın indirdiğine uyun”* {yani, Kur'ân'a îmân edin} *denildiğinde onlar* {yani, en-Nadr b. el-Hâris}, *“Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz* {dîn}*e uyarız” derler* {yani, der}. *Şeytân onları* {yani, en-Nadr b. el-Hâris'i} *saîr* {yani, alev alev yanan} *ateş azabına çağırıyorsa da mı* {atalarına uyacaklar}?

Benzeri bir buyruk da Hacc sûresinde bulunmaktadır.

Sonra Allah muvahhidlerin durumunu bildiriyor:

22. *Kim* {amelinde} *ihsan edici olduğu halde vechini Allah'a teslim ederse* {yani, dînini Allah'a hâlis kılarsa},...

Nitekim, *Herkesin bir vichesi vardır* (el-Bakara, 2/148) buyruğunda da, "viche" kelimesi, "dîn" manasında kullanılmıştır.

...*muhakkak sapasağlam* {yani, kopması söz konusu olmayan} *bir kulpa tutunmuş* {yani, onu iyice yakalamış} *olur. İşlerin âkıbeti* {yani, âhirette kulların işleri} *Allah'ındır* {yani, Allah'ın huzuruna çıkacaktır ve O da amellerinin karşılığını verecektir}.

23. *Kim* {Kur'ân'ı inkâr ile} *kâfir olursa onun küfrü seni üzmesin...*

Çünkü Mekke kâfirleri, *O* {yani, Muhammed}, {Kur'ân'ı Allah'tan getirdiğini iddia ederek} *Allah'a yalan uydurdu* (eş-Şûrâ, 42/24) demişlerdi. Onların bu sözleri Nebî'ye (s.a) ağır geldi ve çok üzüldü. Bunun için Allah, *Kim de kâfir olursa onun küfrü seni üzmesin...* buyruğunu indirdi.

...*Dönüşleri Bizedir.* {Ma'siyet olarak} *neler yaptıklarını kendilerine bildireceğiz. Muhakkak Allah göğüslerin özünü çok iyi bilendir* {yani, Allah, kâfirlerin söylediklerinden ötürü Muhammed'in (s.a) kalbinde üzüntünün ne kadar yer ettiğini çok iyi bilir}.

Allah onların durumu hakkında da haber veriyor:

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِن
سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ
أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا
بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

24. *Biz onları* {dünyada ecelleri sona erinceye kadar} *azıcık faydalandırırız. Sonra onları galîz* {yani, asla kesilmeyecek olduk-

ça ağır} *bir azaba mahkûm ederiz* {yani, böyle bir azabla karşı karşıya bırakırız}.

25. *Andolsun onlara, "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Hayır,* {fakat} *onların çoğu* {Allah'ın tevhîdini} *bilmezler.*

Allah, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

26. *Göklerde ve yerde olanlar* {yani, bütün yaratılmışlar} *O'nundur* {yani, O'nun kullarıdırlar ve O'nun mülkündedirler}. *Muhakkak Allah* {yarattıklarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganidir,* {mahlukatı nezdinde saltanat ve hâkimiyeti itibariyle} *hamîddir.*

27. *Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de mürekkeb, ardından yedi deniz daha ona katılsa, yine de Allah'ın sözleri* {yani, ilmi} *tükenmezdi* {yani, yeryüzünde gövdesi olan bütün ağaçlar yontularak kalem yapılsaydı, yedi deniz de mürekkeb olsaydı, bütün yaratılanlar da bu kalemler ve mürekkeb olan bu denizler ile Allah'ın ilmini ve O'nun hayret verici sanatını yazacak olsalardı, yeryüzündeki ağaçlardan tümünden yapılan kâlemler ve mürekkeb olan bu denizler tükenir, fakat Allah'ın ilmi, kelimeleri ve hayret verici sanatı tükenmezdi}. *Muhakkak Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Böylece Allah insanlara, hiç kimsenin Allah'ın ilmini idrak edemeyeceğini, (Allah'ın öğrettiğinden fazlasını bilemeyeceğini) haber vermektedir.

28. {Ey insanlar!} *Sizin* {hep birlikte} *yaratılmanız da, öldükten sonra* {hep birlikte} *diriltilmeniz de* {O'nun kudreti açısından, Allah için} *ancak bir tek nefis gibidir* {yani, bir tek nefsin yaratılması ve bir tek nefsin diriltilmesi gibidir}...

Âyet, Kureşli Übey b. Halef ve asıl adı Esîd b. Kelede olan Ebu'l-Eşed b. el-Haccac b. es-Sebbak b. Huzeyfe es-Sehmî'nin oğulları Münebbih ve Nubey hakkında inmiştir. Onlar Nebî'ye (s.a), "Allah bizi nutfeden, alekadan, bir çiğnem etten, sonra da çeşitli aşamalardan geçirerek yaratmıştır. Böyleyken sen bizim hepimizin yeni bir hilkat ile yeniden yaratılacağımızı, ölümden sonra diriltileceğimizi iddia ediyorsun. Bu na-

sıl olabilir?!" dediler. Bunun üzerine Allah, *Sizin yaratılmanız da, öldükten sonra diriltilmeniz de ancak bir tek nefis gibidir* buyurdu.

...*Muhakkak Allah,* {onların yaratmak ve diriltmek hususunda söylediklerini işiten} *semîdir, basîrdir.*

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ
لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

29. {Ey Muhammed,} *görmedin mi ki, Allah geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü geceye bitiştirir* {yani, gece gündüzü, gündüz de geceyi eksiltip durur, sonunda biri onbeş saat, diğeri yedi saat olur}. *Güneşi ve ayı da* {Âdemoğulları'na} *musahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider. Muhakkak ki Allah* {her ikisinde: gecede ve gündüzde} *yaptığınızdan haberdardır.*

30. *Bunun* {yani, Allah'ın söz konusu edilen gece ve gündüz, güneş ve ay hakkındaki takdirinin} *sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir* {–böylece Allah, sanatı ile tevhîdine delil göstermektedir–}. *O'ndan başka onların du'a ettikleri* {yani, ilah diye ibâdet ettikleri} *ise bâtıldır* {yani, onlara ibâdet etmenin bir değeri ve faydası yoktur}...

Yüce zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Muhakkak Allah 'alîdir* {yani, mahlukatının üstünde pek yücedir}, kebîrdir {yani, büyüklerin en büyüğüdür}.

Allah, tevhîdini ve sanatını söz konusu ederek buyuruyor ki:

31. *Size âyetlerinden* {yani, alâmetlerinden} *bir kısmını göstermek için Allah'ın nimeti* {yani, rahmeti} *ile gemilerin* {rüzgârlar vasıtasıyla} *denizde akıp gittiğini görmez misin?* {yani, siz bu nimetlerle iç içesiniz: O'nun denizdeki sanatını, şaşkınlık verici nimetlerini görmekte ve orada rızık ve süs eşyası arayıp bul-

maktasınız}. *İşte bunda* {yani, denizde gördüğünüz bu hallerde}, *çok sabreden* {yani, denizde karşılaştığı belâlarla karşı Allah'ın emri üzerinde direnen} *ve* {denizin dehşetli hallerinden kendisini kurtardıktan sonra nimetleri dolayısıyla Allah'a} *çok şükreden herkes için muhakkak âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

وَاِذَا
غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ لَهُ الدّٖينَ فَلَمَّا
نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ
كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا
لَا يَجْزٖي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهٖ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهٖ شَيْـًٔا
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ
بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ
وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرٖي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا
وَمَا تَدْرٖي نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ خَبٖيرٌ ﴿٣٤﴾

32. *Onları* {denizde iken} *dağlar gibi bir dalga kapladığında, dînlerini yalnız O'na hâlis kılanlar* {yani, O'nu tevhîd edenler} *olarak O'na du'a ederler. Onları* {denizden} *kurtarıp karaya çıkarınca kimileri orta yolu tutar* {yani, tevhîde dâir Allah'a verdiği ahde, denizde olduğu gibi karada da bağlı kalmakta mutedil hareket eder –ki bu, mü'min kimsedir–}...

Sonra denizde ihlâsla Allah'a du'a edip Allah'ı tevhîd eden, karada ise tevhîdi terkedip ahdini bozan müşriki söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Âyetlerimizi ise çok gaddar* {yani, ahidlerini çok bozan} *ve* {karada tevhîdi terk etmek sûretiyle Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eden çok} *nankörlerden başkası bile bile inkâr etmez* {yani, ahdini terk etmez}.

33. *Ey insanlar* {yani, eş kâfirler}! *Rabbinizden ittika edin* {yani,

Rabbiniz olan Allah'ı tevhîd edin}. *Babanın oğluna, oğlun babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı o günden de korkun. Muhakkak ki Allah'ın* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir} *va'di haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın* {yani, İslâm'dan uzaklaştırmasın}. *O çok aldatıcı da* {yani, bâtıl, yani şeytân: İblis de} *sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

34. *Sâ'atin ilmi* {yani, kıyâmetin kopacağı günün bilgisi} *muhakkak Allah'ın nezdindedir* {yani, onu O'ndan başkası bilmez}...

Buyruk, el-Vâris b. 'Amr b. Hârise b. Muharib adındaki bir bedevî hakkında inmiştir. Bu zat Nebî'ye (s.a) gelerek dedi ki: "Bizim topraklarımız kurudu, yağmur ne zaman yağacak? Gelirken karımı hamile bıraktım, ne zaman doğuracak? Ben nerede doğduğumu biliyorum, fakat nerede öleceğim? Bu gün ne yaptığımı biliyorum, yarın ne yapacağım? Kıyâmet ne zaman kopacak?" Bunun üzerine Allah Nebî'ye şu buyruğu indirdi:

...*Sâ'atin ilmi* {yani, kıyâmetin kopacağı günün bilgisi} *muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı*{n erkek mi, dişi mi olduğunu; hilkatinin düzgün olup olmadığını} *O bilir.* {İyi olsun kötü olsun} *hiçbir kimse* {hayır ve şer türünden} *yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede* {yani, ovada mı, dağda mı, karada mı, denizde mi} *öleceğini bilmez. Muhakkak Allah* {bu âyette sözü edilen bütün hususları bilen} *alîmdir, habîrdir.*

Nebî (s.a) de, "Kıyâmete dâir sual soran nerede?" dedi. Muhariboğulları'ndan olan zat, "O kişi benim, buradayım" deyince, Nebî (s.a) ona bu âyeti okudu.

32. SECDE SÛRESİ

Medenî olan ve Ensâr hakkında inen, *Yanları yataklarından uzak kalır...* (es-Secde, 32/16) âyeti hariç Mekke'de inen Secde sûresi, Kûfiyyûna göre 30 âyettir.

Mukâtil'den başkası ise şöyle demiştir: "*Mümin kimse fâsık kimse gibi midir? ..... Yalanladığınız o ateşin azabını tadın* (es-Secde, 32/18-20) âyetleri Medenî'dir."

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا
أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ
عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾
يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ
فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Kitabın* {yani, Kur'ân'ın} *indirilmesi –ki onda rayb* {yani, şüphe} *yoktur– âlemlerin Rabbi tarafındandır* {yani, O'nun tarafından indirildiğinde hiçbir şüphe yoktur}.

3. *Yoksa onlar,* "{Muhammed} *onu* {kendiliğinden} *iftira edip uydurdu?" mu derler...*

Allah onları yalanlayarak şöyle buyurmaktadır:

...Hayır o {yani, Kur'ân} *Rabbinden gelen haktır.* {Şâyet Rabbinden gelmemiş olsaydı, hakk olmaz, bâtıl olurdu}. *Senden önce* {ey Muhammed,} *kendilerine bir nezîr* {yani, rasûl} *gelmemiş bir*

kavmi {yani, Kureyş kâfirlerini} *inzâr edesin diye. Olur ki* {dalâletten kurtulup} *hidâyet bulurlar.*

4. *Allah göklerle yeri ve onların arasında bulunanları* {yani, bulutları, rüzgârları, dağları, güneşi, ayı ve yıldızları} *altı günde yaratan* {–ki bunlarla sanatını varlığına delil göstermektedir–}, *sonra* {yani, gökleri ve yeri yaratmadan önce ve her şeyden önce} *arşa istivâ edendir. O'ndan başka* {ey Mekke kâfirleri} *sizin hiçbir velîniz* {yani, âhirette size fayda verecek hiçbir yakınınız} *yoktur,* {meleklerden} *bir şefaat edici de. Artık tezekkür etmez misiniz* {yani, Allah'ın söz konusu ettiği sanatından, yarattıklarından ibret alıp O'nu tevhîd etmez misiniz}?

5. *O işleri* {yani, ilahî hükümleri yalnız başına} *gökten yere tedbir eder* {yani, hükme bağlar} {ve Cibrîl (a.s) bunları indirir}. *Sonra miktarı* {yani, süresi} *sizin saymanıza göre bin yıl olan* {dünya günlerinden} *bir günde O'na yükselir.*

Çünkü göklerle yer arası beşyüz yıllık bir mesafedir. Böylece (iniş ve çıkış) bin yıllık bir mesafe eder. Bütün bu mesafe dünya günlerinden bir günde kat edilir.

ذَٰلِكَ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ
شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ
مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

6. *İşte bu* {yani, söz konusu edilen bu şeyler} *gizliyi de, açığı da bilen,* {mülkünde} *azîz,* {mahlukatına karşı} *rahîm olana aittir.*

Bunun bir benzeri de, *İşte bu azîz, alîm olanın takdiridir* {Yâ-Sîn, 36/38) âyetidir.

Allah, zatı hakkında da şunları söylemektedir:

...*O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır* {yani, kimse O'na öğretmeksizin her şeyi nasıl yaratacağını bilendir}. *İnsanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *yaratmaya da çamurdan başlamıştır.*

İlk durumu çamur olan Âdem'e ruh üfleyince, eti-kemiği ve kanı oluştu.

8. *Sonra onun soyunu* {yani, Âdem'in (a.s) zürriyetinden gelenleri} *bayağı bir sudan* {yani, zayıf, güçsüz bir nutfeden} *meydana gelen bir sülâleden* {yani, insandan süzülen bir nutfeden} *kılmıştır.*

Arkasından yine -takdim bakımından [önce yaratılması itibariyle]- Âdem'e (a.s) dönerek şöyle buyurmaktadır:

9. *Sonra O, onu* {yani, onun hilkatini} *düzeltip tamamladı. Ona rûhundan üfürdü...*

Arkasından Âdem'in (a.s) soyundan gelenleri ele alarak şöyle buyurmaktadır:

...{Ey Âdem'in soyundan gelenler,} *sizin için* {nutfeden sonra} *kulaklar, gözler ve kalbler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz?* {yani, sizin için bu nimetleri yaratan, size güzel bir hilkat veren Rabbinize şükretmiyorsunuz, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

Çünkü Arablar, "Senin anlayışın azdır" sözüyle, "anlamıyorsun/kavramıyorsun" demek isterler.

10. {Ölümden sonra dirilişi inkâr etmek üzere} *dediler ki: "Biz yerde kaybolduğumuz* {yani, ölüp toprak olduğumuz} *vakit, gerçekten biz yeni bir yaratılış içinde mi olacağız"* {yani, ölümden sonra tekrar diriltilecek miyiz}?

Âyet, Übey b. Halef ve asıl adı Esir b. Kelede b. Halef el-Cumahî olan Ebu'l-Eşeddil ile el-Haccac'ın oğulları Münebbi ve Nubeyh hakkında inmiştir.

Onların bu inkâr tarzındaki sorularına Allah cevaben şöyle buyurmaktadır:

...*Evet* {Biz onları dirilteceğiz}. *Onlar* {ölümden sonra diriltilerek} *Rabb'lerine kavuşmaya* {îmân etmeyen} *kâfirlerdir.*

Benzeri bir buyruk da Kaf sûresindedir.

11. *De ki: "Size vekîl kılınan ölüm meleği rûhunuzu alır"...*

Ölüm meleğinin adının "Azrail" olduğu iddia edilmektedir. Biri doğuda, biri batıda, biri kuzey rüzgârının estiği dünyanın en dip tarafında, diğeri ise saba rüzgârının estiği dünyanın en uzak yerinde olmak üzere dört kanadı vardır. Biri doğuda, diğeri batıda iki ayağı vardır. Bütün mahlukat onun ayakları arasındadır. Başı en yüce semâdadır, bedeni ise gök ile yer arası gibidir. Yüzü de hicab perdelerinin bulunduğu yerdedir.

...*Sonra da* {ölümden sonra diriltilerek} *Rabbinize döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُ۫سِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَٓا
اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنّ۪ي
لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا
نَس۪يتُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۚ اِنَّا نَس۪ينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذ۪ينَ اِذَا
ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًاؗ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ
نَفْسٌ مَٓا اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍۚ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

12. {Ey Muhammed!} *Mücrimleri* {yani, Mekke kâfirlerini} *Rabb'lerinin huzurunda başlarını eğip, "Rabbimiz! Gördük, işittik. Artık bizi* {dünyaya} geri *döndür de sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz* {ölümden sonra dirilişe} *inandık" diyecekleri vakit bir görsen.*

13. *Eğer Biz dileseydik* {fâcir} *her nefse elbette hidâyetini* {yani, ona gerekli beyânı} *verirdik. Fakat Benden şu söz hakk* {yani, azab vâcib} *olmuştur: Cehennemi bütünü ile* {kâfir olan} *cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım.*

Allah'tan hakk/vâcib olan söz, Âdem'e secde etme emrine karşı geldiği gün İblise söylediği şu sözdür: *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım.* (Sâd, 38/85)

Cehenneme girecekleri vakit cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

14. *O halde siz bu gününüze* {yani, ölümden sonra dirilişe} *kavuşmayı unuttuğunuz* {yani, bu güne îmânı terk ettiğiniz} *için* {azabı} *tadın. Gerçekten biz* {cehennem bekçileri} *de sizi unuttuk* {yani, biz de sizi azabta bırakacağız}. *Şimdi işleyegeldiklerinize* {yani, küfür ve yalanlamanıza} *karşılık olarak* {ardı arkası kesilmez, sürekli} *ebedilik azabını tadın.*

15. *Bizim âyetlerimize* {yani, Kur'ân'a}, *ancak kendilerine o âyetler hatırlatıldığında* {yani, Kur'ân âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde} {yüzleri üzere} *secdeye kapanan ve Rabb'lerini hamd ile tesbih eden* {yani, emri üzere Allah'ı zikredip anan} *kimseler îmân eder* {yani, tasdik eder}. *Hem onlar,* {secde etmeyi büyüklüklerine yediremeyen Mekke kâfirleri gibi secdeye karşı} *büyüklük de taslamazlar.*

16. *Yanları yataklarından uzak kalır* {yani, onlar akşam ile yatsı arasında nafile namaz kılarlar}...

"Yanları yataklarından uzak kalır" buyruğu, Ensâr hakkında nâzil olmuştur.

...{Azabından} *korkarak ve* {rahmetini} *ümit ederek Rabb'lerine du'a ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} {Allah'a itaat uğrunda} *infak ederler.*

Allah bunlar için hazırladığı mükâfaatları bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

17. *Onlara o işlediklerine karşılık olmak üzere gözleri aydınlatan* {yani, Adn cennetlerinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir ku-

lağın işitmediği ve hiçbir kimsenin kalbinden geçirmediği} *ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilemez.*

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ
ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

18. *Mümin* {yani, 'Alî b. Ebî Tâlib}, *fâsık* {yani, el-Velîd b. 'Ukbe} *gibi midir?...*

Osmân b. Affân'ın (r.a) ana-bir kardeşi olan Ümeyyeoğulları'ndan el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt 'Alî b. Ebî Tâlib'e (r.a), "Sus, sen çocuksun. Benim kılıcım senden daha keskindir, dilim senden daha güzel konuşur, asker ve taraftarım senden daha çoktur" demişti. 'Alî (a.s) da ona, "Sus, çünkü sen bir fâsıksın" diye cevab vermişti. Bunun üzerine şanı Allah, *Mümin, fâsık gibi midir?* buyruğunu indirdi.

...Bunlar eşit olmazlar.

Allah, mü'minlerin ve fâsık kâfirlerin âhiretteki konumlarını bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

19. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, amelleri sebebi ile onlar için* {âhirette} *ağırlanmak üzere me'vâ cennetleri vardır* {yani, mü'minlerin barınacakları yerler vardır}.

Bunun, şehîdlerin ruhlarının me'vâsı [kalacağı yer] olduğu da söylenmiştir.

20. *Fâsıklara* {yani, isyankârlara: kâfirlere} *gelince, onların me'vâsı* {yani, sonunda varacakları yer} *ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri çevrilirler ve onlara şöyle denilir:...*

Cehennem hızlıca alevlenip de insanları ateşin üst taraflarına bırakınca, cehennemin dışına çıkmak isteyecekler. Melekler ise balyozlarla

vurarak onları yerlerine iade edecekler. Öyle ki yedikleri balyoz darbesinden ötürü cehennemin dibine kadar ulaşacaklar. Cehennem bekçileri onlara balyozla vurduklarında da şöyle diyeceklerdir:

> ...“{Ölümden sonra dirilişi ve azabın gerçekleşeceğini} *yalanladığınız için o ateşin azabını tadın.*”

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا
إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ
فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ
أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

> 21. *Andolsun ki Biz onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *belki* {küfürden îmâna} *dönerler* {yani, dönsünler} *diye en büyük azabtan* {yani, Bedir'de öldürülmek azabından –çünkü bu, onlara isabet eden açlık azabından daha büyüktür–} *önce yakın azabtan* {yani, Mekke'de yedi yıl boyunca çektikleri açlıktan} *mutlaka tattıracağız.*

Nitekim –Nebî'yi (s.a) yalanlamalarının bir cezası olarak– kıtlıktan dolayı kemik, leş, kokuşmuş leş ve köpek yemek zorunda kalmışlardı.

> 22. *Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldıktan* {yani, Kur’ân âyetleri ile kendisine öğüt verildikten} *sonra onlardan* {îmân etmekten} *yüz çeviren kimseden daha zâlim kim olabilir?* {yani, hiç kimse bundan zâlim olamaz}. *Muhakkak ki Biz mücrimlerden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *intikam alanlarız.*

Bu buyruk, Kureyşliler arasından mut’imun [yemek yedirenler] ile müstehziun [alay edenler] hakkında inmiştir. Allah Bedir'de onların öldürülmelerini takdir ederek intikam almış, melekler yüzlerine ve sırtlarına vurmuş, rûhları da alelacele cehenneme götürülmüştür.

> 23. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya da kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik* –{ey Muhammed!} *O halde sen ona kavuşmaktan* {yani, Mûsâ'nın (a.s) Tevrât'a kavuşmasından [o'na Tevrât'ın verilmiş olmasın-

dan]} *şüphe etme.* {Kuşkusuz Allah'ın o'na kitabı: Tevrât'ı vermiş olması bir hakikattir}– *ve onu* {yani, Tevrât'ı} *İsrâîloğulları'na* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet kıldık.*

24. *Ve onlardan,* {Mısır'da altından kalkamayacakları işleri yapmakla yükümlü tutulduklarında} *sabrettikleri zaman Bizim emrimizle* {insanları Allah'ın emrine} *hidâyete ileten* {yani, davet eden, hayra götüren} *imamlar* {yani, önderler} *kıldık.*

Onların bu duruma getirilmelerinin sebebi ise, Allah'ın dîni üzere Mûsâ'ya (a.s) tâbi olmalarıdır.

...Onlar âyetlerimize {yani, Mûsâ'ya verilen dokuz mucizeye, onların Allah'tan geldiğine} *kesin olarak inanıyorlardı.*

إن
ربك هو يفصل بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون
﴿٢٥﴾ أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون
يمشون في مسكنهم إن في ذلك لايت أفلا يسمعون
﴿٢٦﴾ أولم يروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج
به زرعا تأكل منه أنعمهم وأنفسهم أفلا يبصرون
﴿٢٧﴾ ويقولون متى هذا الفتح إن كنتم صدقين ﴿٢٨﴾
قل يوم الفتح لا ينفع الذين كفروا إيمنهم ولا هم
ينظرون ﴿٢٩﴾ فأعرض عنهم وانتظر إنهم منتظرون ﴿٣٠﴾

25. *Kuşkusuz Rabbin* {dîn hususunda} *anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında Kıyâmet Günü aralarında* {yani, İsrâîloğulları arasında} *bizzat ayırt edici hükmünü verecektir.*

Sonra Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

26. *Meskenlerinde gezip dolaştıkları* {yani, kasabalarının üzerinden gidip geldikleri} *kendilerinden önceki nice karnları* {yani, geçmiş ümmetleri: Lût, Sâlih ve Hûd kavimlerini} {azab ile} *helâk etmemiz* {onların da gidip gelirken bunların helâk olduk-

larını görmeleri} *onlar için hidâyet* {yani, gerekli açıklama} *olmuyor mu? Muhakkak bunda âyetler* {yani, ibretler} *vardır. Hâlâ* {öğütlerle tehditleri} *dinlemeyecekler mi?*

Arkasından Allah Teâlâ, tevhîde yönelmeleri için onlara şöyle öğüt vermektedir:

27. *Görmezler mi ki Biz suyu, kupkuru* {yani, bitkisi bulunmayan dümdüz} *yere salarız da onunla* {yani, o su ile} *hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. Hâlâ* {bu hayret verici işleri} *görmezler* {ve Rabb'lerini tevhîd etmezler} *mi?*

28. {Ölümden sonra dirilişi yalanlamak, onun gerçekleşmeyeceğini ifade etmek üzere} *derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, ey Muhammed doğru söylüyor isen} *bu fetih* {yani, ayırt edici hüküm: ölümden sonra diriliş} *ne zaman olacak?"* {Eğer ölümden sonra diriliş bir gerçekse, gerçekleştiği gün tasdik ederiz}.

Mü'minlerin, "Bizim nimete kavuşacağımız ve dinleneceğimiz bir günümüz olacaktır" demeleri üzerine Mekke kâfirleri de, *Eğer doğru söylüyor iseniz bu fetih ne zaman olacak?* dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

29. {Ey Muhammed,} *de ki: "Fetih* {yani, hüküm} *günü kâfirlere,* {ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeleri fayda vermez"...*

Çünkü Nebî'ye (s.a), "Eğer senin iddia ettiğin ölümden sonra diriliş bir gerçekse, gerçekleştiği gün îmân ederiz" demişlerdi. İşte Allah'ın, *Fetih günü kâfirlere îmân etmeleri fayda vermez* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"Onlara mühlet de verilmez"* {yani, bir söz söyleyecek kadar dahi azabları geciktirilmez}.

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) bir haberci göndererek, onlara karşılık vermek ve durumu bildirmek istedi. Allah indirdiği buyrukla Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere buyurdu ki:

30. *Artık onlardan yüz çevir ve* {onlara gelecek azabı: Bedir'de öldürülmelerini} *bekle. Çünkü onlar da azabı* {yani, Bedir'de öldürülmeyi} *beklemekte olanlardır.*

Allah onların öldürülmelerine hükmetti, melekler yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını çıkardı. Allah da ruhlarını cehenneme çabucak ulaştırdı. Sonra nâzil olan kılıç âyeti [savaşı emreden âyet] yüz çevirme hükmünü neshetti.

33. AHZÂB SÛRESİ

Medine'de inen Ahzâb sûresi, Kûfiyyûna göre 73 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ
عَلَى اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey Nebî! Allah'a karşı takvâlı ol! Kâfirlere* {yani, Ebû Süfyân, İkrime ve asıl adı ‘Amr b. Süfyân olan Ebu'l-Aver'e} *ve münâfıklara* {yani, ‘Abdullâh b. Übey, ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh ve Tu’me b. Ubeyrik'e} *itaat etme...*

‘Abdullâh b. Übey, ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh, Tu’me b. Ubeyrik –ki bunlar münâfık idiler– Tu’me'nin kölesi ile birlikte Mekke müşriklerinden Ebû Süfyân b. Harb, İkrime b. Ebî Cehl ve Ahzâb'ın başı olan el-Aver'e hitâben bir mektub yazdılar ve dediler ki:

— Yanımıza gelirseniz, size istediğiniz gibi yardımcı oluruz. Arzu ederseniz Muhammed'e (s.a) karşı bir tuzak da hazırlarız ve böylece dîninize tâbi olmasını sağlamaya çalışırız.

Mekkeliler de onlara şu mektubla cevab verdiler:

— Muhammed'den bize eman almadığınız sürece asla yanınıza gelmeyiz, çünkü o'nun bize zarar vermesinden korkarız. Eğer bizim için o'ndan eman alırsanız size geliriz, diyeceğimizi deriz, siz de söylemek istediğinizi söylersiniz. Belki dînimize uyabilir.

Mektub münafıklara ulaşınca Nebî'ye (s.a) gidip şöyle dediler:

— Biz Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Aver, İkrime b. Ebî Cehl ile ilgili bir husus için geldik. Onlar eman vermeni ve onlarla konuşmanı istiyoruz. Belki ilahın onların kalblerine hidâyet verir.

Rasûlullah (s.a), îmân etmelerini çok arzuladığından ötürü onlara eman verdi. Münafıklar da Kureyş kâfirlerine durumu bildirmek üzere şöyle yazdılar:

— Biz Muhammed'den (s.a) istediğimizi aldık; bize de, size de istediğinizi vermiş bulunuyor. Haydi, Lât ve 'Uzzâ'nın adı ile gelin. Belki o'nu istediğiniz ve arzu ettiğiniz tarafa yöneltir, bize doğru meylettiririz.

Mekkeli müşrikler buna sevindiler ve bineklerine binip Medine'ye gelerek 'Abdullâh b. Übey'e misafir oldular, o da onları güzel bir şekilde karşılayarak onlara ikram etti ve dedi ki:

— Sizi sevindirecek her şeye taraftarım. Muhammed (söylenilenlere kanan) bir kulaktır. Eğer o söyleyeceklerimizi ve sizin sözlerinizi dinlerse, belki bize karşı çıkmaz. Bunun için sevinin ve o'na karşı ilahlarınızın yardımını isteyin, çünkü o ilahlar bizim için de, sizin için de çok iyi yardımcılardır.

Müşrikler 'Abdullâh b. Übey'in bu durumunu görünce dediler ki:

— O halde kardeşlerimize de haber gönder de gelsinler.

Bunun üzerine 'Abdullâh b. Übey, Tu'me ve Sa'd'a haberci göndererek, "Mekkeli kardeşlerimiz yanımıza geldiler" diye bildirdi. Onlar da gelip Mekkelileri güzel bir şekilde karşıladılar, sevinçten dolayı kucaklaştılar. Sonra oturdular. Muhammed'i (s.a) dîninden vazgeçirecekleri kanaatine kapıldılar. Bunun üzerine 'Abdullâh b. Übey dedi ki:

— Şu söyleyeceklerimi dinleyin. Ben bundan daha ilerisine gitmem, daha fazlasını da istemem. Diyorum ki, biz, yani Ensâr topluluğu ve bizim ilahımız hep hayır içindeyiz. Bugün biz Muhammed'in gönderildiğinden beri en iyi halimizdeyiz ve o'ndan dolayı karşılaştığımız hayır her gün artıp durmaktadır. Bugünden sonra da Muhammed'in ilahından her türlü hayrı ümit ediyoruz, fakat Muhammed bu işi kabul ederse, hayatta kaldığı sürece güzel bir anısı olur, sonrakiler arasında da ünü yaşar durur. Bizim istediğimiz o'nun Lât ve 'Uzzâ'nın Kıyâmet Günü şefaat edeceklerini, onlara itaat etmenin bir üstünlük sağladığını, bir menfaat sağlayacağını söylemesidir. Benim o'na sözlerim bunlardır.

Ebû Süfyân dedi ki:

— Biz kendimiz için de, sizin için de verilen ahdin bozulmasından ve öldürülmekten korkuyoruz, çünkü iddia edildiğine göre Muham-

med bize olan aşırı kininden ötürü bizden kimseyi bırakmayacaktır. Biz, Uhud günü arkadaşlarının karşı karşıya kaldığı durum dolayısıyla içinde bir şeyler saklamış olacağından korkuyoruz.

‘Abdullâh b. Übey dedi ki:

— O eman verdi mi asla ahdini bozmaz. O bunu yapmayacak kadar şereflidir ve ahdine bizden daha çok bağlıdır.

Sabah olunca yanına varıp o'na selâm verdiler. Nebî (s.a) Ebû Süfyân'a, “Merhaba!” deyip andından şöyle da du‘a etti:

— Allahım! Onun kalbine hidâyet ver.

Bunun üzerine Ebû Süfyân şöyle dedi:

— Allahım! Hayırlı olanı kolaylaştır.

Sonra oturup ‘Abdullâh b. Übey de beraber olduğu halde konuştular. Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Lât, ‘Uzzâ ve Menât hakkında, “Onlar Huzeyl diyarında ibâdet olunan taşlardır” demekten vazgeç, bunun yerine “Onların kendilerine ibâdet edenlere âhirette bir şefaati ve bir menfaati olacaktır” de.

Bu sözleri Nebî'ye ağır geldi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Onları öldürmeme izin ver.

Nebî (s.a) Ömer'e şöyle karşılık verdi:

— Ben onlara eman vermiş bulunuyorum.

Ardından da diğerlerine şöyle dedi:

— Eğer sizin bu sözleri söyleyeceğinizi bilmiş olsaydım, size eman vermezdim.

Ebû Süfyân dedi ki:

— Senden bir şeyler ümit ettikleri ve yanında bir işi gerçekleştirebileceklerini zannettikleri için eman vermende bir mahzur yoktur. Onların isteklerini yerine getirmesen dahi onlara eziyet etmemen gerekir. Kardeşlerine ve arkadaşlarına karşı yumuşak ve ağırbaşlı davranmalısın. Kuşkusuz ki bu, sana ikram eden, yardım eden, sana destek veren bir kavimdendir [Ensâr'dandır]. Onlar olmasaydı sen, öldürülmek için ta-

kib edilen birisi olacaktın. Yeryüzünde korku içinde yaşayacak, kimse seni himaye etmeyi kabul etmeyecekti.

Ömer b. el-Hattâb (r.a) böyle konuşmaktan vazgeçmelerini hatırlatarak dedi ki:

— Allah'ın lanetine ve gazabına uğramış olarak çıkın. Allah'ın azabı ve gazabı üzerinize olsun. Şirkiniz ne kadar çok, hayrınız ne kadar az. Hayırdan ne kadar çok uzakta ve şirke ne kadar yakınsınız.

Bunun üzerine yanından çıkıp gittiler. Nebî (s.a) de onların Medine'den çıkarılmasını emretti. Birbirlerine dediler ki:

— Şehrimize dönünceye kadar bize (güvende olacağımıza dâir) ahit vermedikçe Medine'den çıkmayacağız.

Nebî (s.a) onlara istedikleri ahdi verdi de, *Ey Nebî! Allah'a karşı takvâlı ol. Kâfirlere ve münâfıklara itaat etme* buyruğu nâzil oldu.

...Muhakkak Allah alîmdir, hakîmdir.

Yanından çıkıp gittiklerinde Nebî (s.a), “Bunlara ne oluyor ki, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerlerine olsun” dedi.

2. *Rabbinden sana vahyolunana* {yani, Kur’ân'da bulunanlara} *uy. Muhakkak Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

3. *Allah'a tevekkül et* {yani, işittiğin rahatsız edici sözler hususunda Allah'a güven}. *Vekîl olarak* {yani, yardımcı, koruyucu, velî ve zararları önleyen olarak} *Allah yeter* {yani, Allah'tan daha iyi kimse koruyamaz}.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ
فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ
أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ
قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

4. *Allah hiçbir adamın içinde iki kalb yaratmamıştır...*

Âyet, Ebû Ma’mer b. Enes el-Fihrî hakkında inmiştir. Çok zeki olan bu kişi, duyduklarını ezberleyip belleme ve kılavuzluk hususunda da

insanların en iyilerinden idi. Kureyşliler, “Ebû Ma’mer'in hafızası, iki kalbli olduğundan ötürü bu kadar kuvvetlidir” derlerdi. Celîl de, “Benim içimde iki kalb vardır; biri de Muhammed'den daha iyi akleder” derdi. Fakat Bedir günü savaştan kaçmış, ayakkabısını eline almış giderken Süfyân b. el-Hâris ona, “Ey Celîl! Nereye gidiyorsun? Oysa sen, biri Muhammed'inkinden (s.a) daha akıllı iki kalbinin olduğunu iddia ediyorsun” demişti.

...Zıhâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır...

Kasdedilen kişi, ‘Avf b. el-Hazrecoğulları'ndan Evs b. es-Sâmit b. Kays b. es-Sâmit el-Ensârî'dir. Hanımı da ‘Amr b. Avf b. el-Hazrecoğulları'ndan Kays b. Salebe b. Mâlik b. Asran b. Huzaa kızı Havle'dir.

> *...Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, aynı adamın nasıl iki kalbi olmuyorsa, bir kimsenin edindiği evlatlık da öz evladı olmaz}...

Nebî (s.a), Zeyd b. Hârise'yi evlatlık edinmiş, insanlar da ona Zeyd b. Muhammed diyorlardı. Allah bu hususta insanlara bir örnek göstererek, *Allah hiçbir adamın içinde iki kalb yaratmamıştır. ..... Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, aynı adamın nasıl iki kalbi olmuyorsa, bir kimsenin edindiği evlatlık da öz evladı olmaz} buyurdu. Maksat Nebî (s.a) ile Zeyd b. Hârise b. Kurra b. Şurahbil el-Kelbî olup, ‘Abdi Muddoğulları'ndandır. Nebî (s.a) câhiliye döneminde onu evlat edinmiş, İslâm döneminde de Hamza b. ‘Abdulmuttalib (r.a) ile kardeş yapmış, böylece de [fakiri zengine kardeş yapmak suretiyle de] ona gereken desteğin verilmesini sağlamak istemişti. Nebî (s.a), daha önce Zeyd b. Hârise'nin nikâhı altında bulunan Cahş kızı Zeyneb ile evlenince Yahudiler ile münâfıkların, “Muhammed oğlunun hanımı ile evlendi. Oysa o bize bunu yasaklamaktadır” demeleri üzerine bu âyet nâzil oldu ve şanı yüce Allah buyurdu ki:

> *...Evlat edindiğiniz kimseleri* {yani, Nebî'nin (s.a) Zeyd'i evlat edinip, “O benim oğlumdur” demesiyle} *de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, Allah evlat edindiklerinizi, sizin oğullarınız kılmamıştır}. *Bunlar* {yani, onu Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağırmanız} *ağızlarınızla söylediğiniz sözlerden ibarettir* {yani, siz bunları ancak dillerinizle söylediniz}. *Allah ise* {Zeyd b. Hârise ile ilgili olarak} *hakk olanı söyler, doğru yola hidâyet eden de*

O'dur {yani, hakk yolu gösteren de O'dur}.

Sonra Allah Zeyd b. Hârise'nin durumu ile ilgili olarak neler söyleyeceklerini şöylece haber vermektedir:

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا
آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَاجُهُ
أُمَّهَاتُهُمْ ۗ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ
اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ
مَعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

5. *Onları babalarına nisbet edip çağırın* {yani, “Zeyd b. Hârise” deyin ve onu babasından başkasına nisbet etmeyin}. *Bu, Allah'ın nezdinde daha kıstdır* {yani, adaletlidir}...

Bu âyet indikten sonra Müslümanlar onu [Zeyd'i] babasına nisbet ederek çağırdılar, Zeyd de, “Ben Hârise'nin oğluyum, mezhebim de bilinen bir mezhebtir” dedi.

...*Eğer babalarını bilmiyor iseniz, dînde kardeşleriniz ve mevlâlarınızdır* {yani, eğer Zeyd'in kendisini nisbet edeceğiniz babasını bilmiyor iseniz, o sizin dînde kardeşinizdir ve sizin mevlânızdır}...

Çünkü, “Filan filanın mevlâsıdır” denir.

...{Nehyedilmeden önce ve bilmeyerek birini babasından başkasına nisbet ettiğiniz hallere gelince,} *hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur, ama* {nehiyden sonra} *kalblerinizin kasdettiği müstesnâdır* {yani, onda günah vardır}. *Allah* {nehiyden önceki “Zeyd, Muhammed'in (s.a) oğludur” şeklindeki sözlerini bağışlayan} *gafûrdur,* {geri kalan hususlar hakkında da} *rahîmdir.*

Müslümanlardan biri bu konu hakkında konuşunca Allah şu buyruklarını indirdi:

6. *Nebî* {kendisine itaat edilmek hususunda} *mü'minler için kendi öz nefislerinden* {yani, birbirlerine itaat etmelerinden} *önce gelir...*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Ödenmesi gereken bir borç bırakanın borcunu ödemeye, bakıma muhtaç çoluk-çocuk bırakanın çoluk-çocuğuna bakmaya ben herkesten daha layığım. Fakat bir mal bırakanın malı mirasçılarınındır."

...Onun zevceleri de onların analarıdır {yani, Müslümanların Nebî'nin (s.a) hanımlarıyla evlenmesi ebediyen helâl değildir}. *Akrabalar da Allah'ın kitabı gereğince diğer mü'minlerden* {yani, Ensâr'dan} *ve Muhâcirlerden* {yani, Medine'ye Ensâr'ın yanına hicret edenlerden} {miras hususunda} *birbirlerine daha yakındırlar...*

Böylece Allah Teâlâ mü'minleri, mirasçılık ile hicrete teşvik etmeyi murad etmiştir. Bu âyet nâzil olunca Muhacirler akrabalıklarına göre birbirlerine mirasçı oldular. Hicret etmemiş olan Müslüman, hicret etmiş olan Müslümana –velev ki oğlu, babası, kardeşi olsun– mirasçı olmazdı.

...Velîlerinize bir ma'rûf yapmanız müstesnâ {yani, hicret etmeyen Müslüman akrabalarınızdan –Mekke'de ya da başka bir yerde bulunsunlar– mirasınızdan vasiyet etmeniz müstesnâ}. *Bu* {yani, mü'minler miras hususunda kâfirlerden önceliklidir hükmü} *kitabta* {yani, levh-i mahfuzda} *yazılmıştır.*

Muhacirler sayıca çoğalınca Allah miras paylaştırma hususunda muhacir olup olmadığına bakılmaksızın –Allah'ın kitabı gereğince– akrabalara paylarını verdi.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, el-Enfâl sûresinin sonlarında, {Müslüman olan} *akrabalar Allah'ın kitabınca birbirlerine* {Muhacir olsunlar olmasınlar miras hususunda} *daha yakındırlar. Kuşkusuz Allah her şeyi* {çok iyi bilen} *alîmdir* (el-Enfâl, 8/75) buyurmaktadır. el-Enfâl sûresindeki bu âyet-i kerîme, Ahzâb sûresindeki âyet-i kerîmeyi neshetmiştir.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ
وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾
لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ
الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾
هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

7. *Hani Biz nebîlerden;* {ey Muhammed} *senden, Nûh'tan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan ahidlerini almıştık. Evet onlardan sağlam bir ahid* {yani, söz} *almıştık...*

Muhammed (s.a), alınan misak hususunda nebîlerin ilki ise de, nebî olarak gönderilme hususunda sonuncuları idi. Şöyle ki: Şanı Allah Âdem'i (a.s) yarattıktan sonra ondan zürriyetini çıkardı ve zürriyeti arasında nebîlerden O'na ibâdet etmeleri ve ortak koşmamaları, insanları Allah'a ibâdete davet etmeleri, birbirlerini doğrulamaları ve kavimlerine samimiyetle öğüt vermeleri hususunda ahid aldı. İşte, *Evet onlardan sağlam bir ahid almıştık* ifadesi buna işaret ediyor. Allah'ın gönderdiği her nebî, kendisinden öncekini tasdik ettiği gibi, kendisinden sonra gelecek nebî ya da nebîleri de tasdik etmiştir.

8. *Ta ki o doğru sözlü kimselere* {yani, nebîlere} *doğruluklarına* {yani, risâleti tebliğ ettiklerine} *dâir soru sorsun.* {Rasûlleri inkâr eden} *kâfirler için ise elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırlamıştır.*

9. *Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini* {düşmanlarınızı sizden defetme nimetini} *hatırlayın...*

Ebû Süfyân b. Harb ve beraberindeki müşrikler Hendek günü Nebî (s.a) ve ashâbına karşı karargâh kurmuş; üç koldan harekete geçmişlerdi. Allah geceleyin üzerlerine soğuk bir rüzgâr ve melekler gönderdi. Rüzgâr çadırlarının iplerini kopardı, ateşlerini söndürdü, atları birbiri-

ne girdi. Melekler de karargâhlarının bulunduğu tarafta tekbir getirdi. Sonunda müşrikler savaşmaksızın geri dönüp kaçtılar. İşte Allah onlara bunu hatırlatmak üzere buyuruyor ki:

> *...Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani size* {müşriklerden: Ebû Süfyân ve ona uyanlardan oluşan} *ordular gelmişti. Biz de üzerlerine* {şiddetli} *bir rüzgâr ve* {aralarında Cebrâîl'in de bulunduğu 1.000 melekten oluşan} *görmediğiniz ordular gönderdik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir.*

Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 10. *Hani onlar size hem üstünüzden* {yani, başlarında Mâlik b. 'Avf el-Basrî bulunduğu halde doğudan vâdinin yukarı taraflarından} *gelmişlerdi,...*

Uyeyne b. Hısn el-Fezarî de Gatafanlılardan 1.000 kişi ile beraberdi. Onlarla birlikte Fuleyha b. Huveylid el-Esedî ve Kurayza Yahudileri ile birlikte Yahudi Huyey b. Ahtab, Hevazinlilerle beraber de 'Âmir b. et-Tufeyl gelmişti.

> *...hem de alt tarafımızdan* {yani, merkezde Ebû Süfyân b. Harb'in, sağ ve sol cenahın başında da Yezîd b. Huneys ile el-Aver es-Sülemî'nin bulunduğu Kureyşliler de batıdan, vâdinin içlerinden: hendek tarafından} *(gelmişlerdi). O vakit gözler* {korkudan dolayı} *yerlerinden kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Allah hakkında* {yani, yardımdan ümit kesmek, işlerin tersine döndüğü gibi} *türlü zanlarda bulunuyordunuz.*

İşte bu hususta Allah şöyle buyurmaktadır:

> 11. *İşte orada mü'minler* {savaş ve kuşatılmak ile} *ibtila olundu ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar.*

Allah mü'minlerin içinde bulundukları sıkıntı ve zaafı görünce (Ahzâbın) üzerlerine rüzgâr ve meleklerden ordular gönderdi. Bunlar onların ateşlerini söndürdü, çadırların kazıklarını söktüler, çadırlarını yıktılar, kazanlarını devirdiler, yüzlerine kum savurdular. Netice de binekleri birbirine girdi, karargâhlarının çeşitli yerlerinde meleklerin tekbir seslerini duydular, dehşete kapıldılar. Fuleyha b. Huveylid el-Esedî, "Kuşkusuz Muhammed, artık size (karşı koyamayacağınız bir şekilde) zarar vermeye başladı. Haydi kendinizi kurtarmaya bakın" dedi. Bunun

üzerine her kavmin başı, “Yola koyulun” diye seslendi. Geceleyin sadece hafif eşyalarını alıp gerisini bırakarak kaçtılar. Aşırı rüzgâr ve karanlıktan dolayı bir şey göremiyorlardı. Böylece darmadağın olup geri çekildiler. İşte, *Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta* {rüzgâr ve melekler ile} *mü'minlere yetti. Allah kavidir, azîzdir* {yani, onları bozguna uğratırken mülkünde kendisine karşı konulamayandır} (el-Ahzâb, 33/25) buyruğu bunu dile getirmektedir.

وَإِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ
دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا
تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ
مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

12. *O zaman* {aralarında Evs b. Kayzi ve Attib b. Kuşeyr el-Ensârî'nin de bulunduğu} *münâfıklar ve kalblerinde hastalık* {yani, şüphe, tereddüt ve küfür} *bulunanlar, “Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey va‘d etmemiş” diyorlardı.*

Müşriklerin Mekke'den geldikleri haberini alan Nebî (s.a) hendek kazılmasını emretti. Her babanın çocukları kendileri adına belli bir bölüm kazdı. Selman el-Fârisî de Hâşimoğulları arasında idi. Selman bir kayaya rastladı, onu kıramadı. Nebî (s.a) Selman'dan kazmayı aldı ve üç darbe indirdi. Taş parçalandı ve adeta şimşek gibi bir aydınlık çıktı. Selman dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bu taşa vurunca, ben taştan hayret verici bir hal gördüm.

Nebî (s.a) sordu:

— Gerçekten gördün mü?

Selman cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Birinci vuruşta Yemen'deki quvâyı [sarayı], ikinci darbede Medain'deki Ebyad'ı, üçüncü darbede Bizans şehirlerini gördüm. Allah bana bunları fethetmeyi ümmetime nasib edeceğini vahyetti.

Bunu duyan Müslümanlar sevindiler ve fakat savaşın ne kadar çetin olduğunu ve muhasarayı gören münâfıklar şüpheye düştü ve hoş olmayan sözler sarf ettiler. Ensâr'ın Evs kolundan ve Amr b. 'Avfoğulları'ndan olan Muattib b. Kuşeyr b. Adî dedi ki: "Muhammed bize Yemen, Fars ve Bizans saraylarını fethetmeyi va'd ediyor, oysa bizden bir kimse el-Cela denilen yere, bir ok isabet almadan gidemiyor. Allah'a yemin olsun ki bu 'Abdulmuttalib'in oğlunun aldatıcı sözlerindendir." Birkaç kişi daha ona uyarak onun bu sözlerini tekrarlayınca Allah, *O zaman münâfıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey va'd etmemiş" diyorlardı* buyruğunu indirdi.

Muattib b. Kuşeyr, "Bir kimse, 'O aldatışın kendisidir" deyip, 'Allah ve Rasûlü'nün bize va'dettiği bir aldatıştır' dememişse bu, Muhammed'in (s.a) Rasûl olduğunu tasdik etmemiş olduğundan dolayıdır. Şâyet böyle derse o'nu tasdik etmiş olur" dedi. Bunun üzerine Allah, "Muhammed'in söylediği Allah'ın va'd ettiğinin kendisidir ve o Allah'ın sözüdür" diyerek Muattib'i yalanladı.

13. *Hani onlardan* {yani, Sâlimoğulları'ndan olan münâfıklardan} *bir tâife de* {yorulmuş ve korkmuşlar da birbirlerine} *şöyle demişti: "Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir* {yani. sizinle birlikte kimse kalmaz}. *Hemen* {Medine'ye} *dönün." İçlerinden bir kısmı* {yani, Medinelilerden Hârise b. Harboğulları ile Seleme b. Cuşemoğulları} *da Nebî'den izin isteyerek diyordu ki: "Gerçekten evlerimiz bir avrettir* {yani, boş ve savunmasızdır}...

Bunların evleri Medine'nin kenarında idi. Bu sebeble, "Evlerimiz korumasızdır, onlardan bir şeylerin çalınmasından korkuyoruz" demişlerdi.

...Halbuki evleri avret {yani, korumasız} *değildir. Onlar ancak* {savaştan} *kaçmak istiyorlardı.*

Bu buyruk, Hâriseoğulları ile Seleme b. Cuşemoğulları diye bilinen Ensâr'dan iki kabile hakkında inmiştir. Bunlar Hendek'teki yerlerini terk etmek istemişlerdi. Nitekim, *O zaman içinizden iki taife bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların velîsi idi. Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdır* (Âl-i İmrân, 3/122) buyruğu da onlar hakkında inmiştir. Bu âyet nâzil olduktan sonra şöyle dediler: "Biz öyle bir şeyi içimizden geçirmemiş olmayı temenni etmiyoruz. Çünkü Allah bizim velîmiz idi."

14. *Eğer etrafından üzerlerine girilmiş olsaydı* {yani, Ahzâb Medine'nin çevresinden, değişik yerlerinden Medine'ye girseydi}, *sonra onlardan fitne* {yani, şirk koşmaları} *istenseydi, elbette onu yaparlardı* {yani, derhal şirk koşarlardı} *ve bu hususta ancak az bir süre gecikirlerdi* {yani, onlar şirk koşma emrini az bir gecikme ile yerine getirirler ve böylelikle kendilerini korumaya çalışırlardı}.

Allah durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

15. *Halbuki onlar, bundan önce* {yani, Hendek savaşından önce Akabe gecesinde Nebî'yi koruyacaklarını taahhüd etmiş} *yüz çevirmemek* {yani, bozguna uğrayıp arkalarını dönmemek} *üzere Allah'a söz vermişlerdi...*

Bunlar yetmiş kişi olup, Akabe gecesi Nebî'ye (s.a) demişlerdi ki:

— Rabbin için de, kendin için de dilediğin şartı koş!

Nebî (s.a) de şöyle demişti:

— Rabbim için, yalnız O'na ibâdet etmenizi ve hiçbir şeyi ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de beni, kendinizi, çocuklarınızı ve hanımlarınızı koruduğunuz gibi korumanızı şart koşuyorum.

Onlar da sordular:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Bu dediklerini yapacak olursak bizim için ne var?

Nebî cevab verdi:

— Bunları yaparsanız sizin için dünyada zafer, âhirette de cennet vardır.

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Biz de şartınıza uyacağız.

İşte Allah'ın, *Halbuki onlar, bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü Nebî'yi (s.a) kendilerini, çocuklarını ve mallarını korudukları şekilde koruyacaklarını belirterek bey'atleşmişlerdi. Bu nedenle Allah buyuruyor ki:

> ...*Allah'a verilen söz sorulur* {yani, Allah Kıyâmet Günü ahdi/sözü bozmaktan dolayı sorguya çekecektir}.

Allah'ın düşmanı İblis, o gece koşulan şartı Ensâr'ın kabul ettiğini işitince öyle bir feryad etmişti ki uyuyanlar uyanmış, uyanık olanlar da korkuya kapılmıştı. Yüksek sesle bağırarak kâfirlere, "İşte insanlar Muhammed'e bey'at ettiler" demişti. Nebî (s.a) de İblise, "Hakir ve küçülmüş olarak defol ey Allah'ın düşmanı" demişti.

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُونَ
اِلَّا قَل۪يلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُٓوءًا
اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا
وَلَا نَص۪يرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّق۪ينَ مِنْكُمْ وَالْقَٓائِل۪ينَ
لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَاۚ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿١٨﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ
فَاِذَا جَٓاءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذ۪ي
يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ
اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ اُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ وَكَانَ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا ﴿١٩﴾

> 16. *De ki: "Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçışınızın size asla faydası olmaz* {yani, ömrünüzü arttıramazsınız}. *O takdirde de* {dünyada} *ancak pek az* {yani, kısacık ömrünüz sona erene/eceliniz gelene kadar} *faydalandırılırsınız"* {ve ömrünüze bir şey eklenmesini sağlayamazsınız}.

17. *De ki: "Hakkınızda bir fenalık* {yani, yenilgi} *dilerse yahut sizin için bir rahmet* {yani, hayır: zafer} *murad ederse, sizi Allah'a karşı kim koruyabilir"* {yani, kötülüğü savmaya ve hayrı gerçekleştirmeye kimin gücü yeter}?...

Bunun bir benzeri de, *De ki: "Eğer Allah size bir zarar gelmesini dilerse yahut sizin bir fayda görmenizi isterse O'na karşı sizin için kim ne yapabilir?"* (el-Feth, 48/11) ayetidir.

...*Onlar kendileri için Allah'tan başka bir velî* {yani, kendilerine fayda sağlayacak bir yakın} *ve bir yardımcı* {yani, yenilgiye uğramalarını önleyecek bir kimse} *bulamazlar.* {Hakkınızda bir kötülük diler yahut bir rahmet murad ederse (O'na kim karşı durabilir?)}

18. *İçinizden engelleyenleri* {yani, 'Abdullâh b. Übey'i ve ashâbını} *ve kardeşlerine* {yani, Yahudilerden münâfık kardeşlerine} *"Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir...*

Yahudiler Hendek günü münâfıklara haber göndererek dediler ki: "Ebû Süfyân ve beraberindekiler aracılığı ile kendinizi ölüme teslim etmeye sizi iten nedir? Çünkü onlar bu sefer güçleri yeterse sizden kimseyi bırakmayacaklardır. Biz sizin için korkuyoruz, siz bizim kardeşlerimizsiniz, biz de sizin komşularınızız." Bunun üzerine münâfıklardan 'Abdullâh b. Übey ile onun bir arkadaşı mü'minleri engellemeye, Ebû Süfyân ve beraberindekiler ile onları korkutmaya koyuldular ve dediler ki: "Eğer bu defa size karşı üstünlük sağlayacak olurlarsa sizden kimseyi bırakmayacaklardır. Siz Muhammed'den ne bekliyorsunuz ki? Allah'a yemin olsun, o bize hayır namına bir şey getiremez. Onda da bir hayır yoktur. Onun bütün yapacağı bizim burada öldürülmemize sebeb olmaktır. Onunla arkadaşlığınızın hiçbir faydası olmaz. Haydi gelin –Yahudileri kasdederek– kardeşlerimizin ve arkadaşlarımızın yanına gidelim."

Ancak münâfıkların söyledikleri bu sözler mü'minlerin îmânlarını, teslimiyetlerini ve Allah'tan ecir bekleyişlerini arttırmaktan başka bir işe yaramadı. İşte Allah'ın, *İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine "Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Zaten bunlar* {yani, münâfıklar} *ancak pek az savaşırlar* {yani, ecrini Allah'tan beklemeksizin sadece riyakârlık ve başkaları duysun diye savaşa katılırlar}.

Arkasından münâfıkların durumunu haber vererek buyuruyor ki:

19. *Onlar size karşı cimrilik ederler* {yani, ey mü'minler, münâfıklardan bazıları sizi engellemeye çalışmakla güya size şefkat gösteriyorlar}...

Arkasından Allah onların savaştaki hallerini haber vererek insanlar arasında kalbleri en korkak, yakînleri en zayıf, Allah hakkında zanları en kötü olan kimseler olduğunu belirtmektedir:

...Korku geldiğinde, ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün. O korku gidince {ve ganimet paylaşımına gelince} *de hayra* {yani, ganimete} *oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle* {yani, kötülükle ve hiçbir sınır tanımadan dillerini uzatarak} *sizi incitirler...*

Kasdedilenler, 'Abdullâh b. Übey ve arkadaşlarıdır. Bunlar, "Ganimetten bize de pay verin, çünkü biz de sizinle birlikteydik. Bu ganimete siz bizden daha hakk sahibi değilsiniz" derler.

...İşte bunlar, îmân etmemiş {yani, Allah'ın tevhîdini ve Nebî'yi tasdik etmemiş} *kimselerdir. Bu sebeble Allah onların amellerini ihbat etmiştir* {yani, cihadlarını ibtal etmiş, boşa çıkarmıştır}. {Çünkü onların amelleri kötüdür, cihadları da îmândan kaynaklanmıyor.} *Bu* {yani, amellerinin boşa çıkarılması}, *Allah için pek yesirdir* {yani, kolaydır}.

Arkasından münâfıkları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

يَحْسَبُونَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ج
وَاِنْ يَأْتِ الْاَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْاَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنْ اَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا اِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا
اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ
الْاَحْزَابَ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّا اِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

20. *Bunlar ahzâb'ın henüz gitmemiş olduğunu sanırlar...*

Ahzâb, Nebî (s.a) ile ashâbı (r.anhum) aleyhine Hendek gazvesinde bir araya gelip birleşen hiziblerdir/gurublardır. Ebû Süfyân b. Harb Mekkelilerin; Yezîd b. el-Hulleys el-Huzaî Huzaalılardan bir kol olan Mustalıkoğulları'nın; Mâlik b. 'Avf en-Nadri Hevazinlilerin; Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezarî, Gatafanoğulları'nın; Tulayha b. Huveylid ise Esedoğulları'nın başında idi. Bunların dışında bir de Yahudiler vardı. Allah onların kalblerine korku, üzerlerine de saba rüzgârını saldı. Bu rüzgâr onların ateşlerini söndürdü, çadırlarını söktü. Görmedikleri meleklerden de askerler indirdi de karargâhlarında tekbir getirdiler. Allah'ın, meleklerin tekbiriyle Ahzâbın kalblerine korku salmasıyla, "Muhammed kötülük yapmaya başladı" deyip, dehşet içinde Mekke'ye doğru kaçtılar.

...Eğer Ahzâb tekrar gelse {yani, Ahzâb savaşmak için tekrar geri dönse}, {münâfıklar} *çölde bedevîler arasında bulunup* {savaşa katılmayarak} *haberlerinizi sormak isterlerdi* {yani, sizin başınızdan geçenleri soruştururlar, Muhammed'in (s.a) ve ashâbının neler yaptığını öğrenmeye çalışırlardı}. *Eğer* {o münâfıklar} *aranızda olsalardı* {ve savaşa katılsalardı} *ancak pek az savaşırlardı* {yani, ecrini Allah'tan beklemeksizin sadece riyakârlık olsun ve işitilsin diye savaşırlardı}.

21. *Andolsun ki sizin için Allah'ı ve âhiret gününü ümit eden* {yani, Allah'tan ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişten korkan} *ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır.*

Çünkü savaşta o'nun küçük azı dişi kırılmış, kaşının üstünden yaralanmış, amcası Hamza öldürülmüştü. Savaşta ve zorlu zamanlarda o sizin iyiliğinizi gözetmeye gayret göstermişti.

Allah mü'minlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

22. *Müminler ise* {Hendek günü} *Ahzâb'ı* {yani, Ebû Süfyân'ı ve arkadaşlarını} *gördüklerinde* {yani, zor ve sıkıntılı hallere düşüp savaşın zorlukları ile karşılaştıklarında}, *dediler ki: "Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği budur"...*

Va'd edilenden kasıt, *Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hallerinin bir benzeri başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara*

öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki nihâyet peygamber kendisine îmân edenlerle birlikte "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek" dediler. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı pek yakındır (el-Bakara, 2/214) âyetidir.

...*"Allah da, Rasûlü de* {Bakara sûresinde} *doğru söylemiştir" ve* {Hendek gazvesindeki sıkıntı ve belâ} *onların ancak îmânlarını* {yani, Bakara sûresinde Allah'ın kendilerini sıkıntılarla ibtila edeceğine dâir va'dini tasdik etmelerini} *ve* {Allah'ın emrine ve hükmüne} *teslimiyetlerini arttırdı.*

Allah müminlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ
قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ
الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ
فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

23. *Müminler arasında Allah'a* {Mekke'de Akabe gecesi} *verdikleri sözde samimiyetle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi* {yani, Hamza ve arkadaşları Uhud günü bu ahidlerine olan bağlılıklarını sürdürerek öldü}, *kimisi de beklemektedir* {yani, mü'minlerden bazıları da ahdine vefa gösterecek şekilde ecelini beklemektedir}. *Onlar* {münâfıkların yaptığı gibi ahidlerinden} *hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir.*

24. *Çünkü Allah* {ahdine bağlı kalarak} *sadakat gösterenleri doğrulukları sebebi ile* {yani, îmân ve teslimiyetleri dolayısıyla} *mükâfaatlandıracak. Münafıkları da* {ahidlerini bozdukları için}

dilerse azablandıracak yahut {onları nifaktan çıkarıp îmâna hidâyet etmekle} *tevbelerini kabul edecek. Muhakkak Allah gafûrdur, rahîmdir.*

25. *Allah kâfirleri* {yani, Ebû Süfyân ve etrafında toplanan Ahzâb'ın diğer kesimlerini} *hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah* {mülkünde çok güçlü olan} *kavîdir,* {hükmünde} *azîzdir.*

Sonra Allah, Hendek günü Nebî'ye (s.a) karşı müşriklere yardım eden Kurayza Yahudilerini; Huyey b. Ahtab ve beraberindekileri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

26. *Kitab ehlinden onlara yardım edenleri* {yani, Nebî ve mü'minlere karşı Ebû Süfyân ve müşriklere yardım eden Yahudileri} *de kalblerine korku salarak kalelerinden indirdi.*

Şöyle ki: Allah Hendek savaşında rüzgâr ve melekler yoluyla müşriklerin bozguna uğrayıp kaçmalarını sağlayınca Cibrîl (a.s) bir at üzerinde geldi. Nebî (s.a), "Ey Cibrîl! Atın yüzündeki bu toz da ne oluyor?" diye sordu. Cibrîl dedi ki: "Bu toz Allah'ın Ebû Süfyân'a ve onunla birlikte olanların üzerine gönderdiği rüzgârın tozudur." Nebî (s.a) atın yüzündeki ve eğeri üzerindeki tozu silmeye başladı. Cibrîl (a.s) ona dedi ki: "Kurayza oğulları'nın üzerine yürü. Kuşkusuz Allah senin lehine onları, kaya üzerinde ezilen yumurta gibi ezecektir."

Bunun üzerine Nebî (s.a), Kurayza oğulları Yahudilerinin üzerine yürüdü ve onları 21 gün muhasara etti. Sonra Ensâr'dan Sa'd b. Muaz'ın vereceği hükmü kabul ederek kalelerinden indiler. Sa'd da onlar hakkında, savaşçılarının öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi hükmünü verdi. Nebî (s.a) tekbir getirerek, "Andolsun azîz ve celîl olan Allah da hükmünü verdi ve andolsun Allah arşı üzerinde Sa'd'ın verdiği hükümden razı oldu" dedi. Çünkü Cibrîl, Nebî'ye (s.a) şöyle demişti: "Kurayza oğulları'nın üzerine yürü, onların savaşçılarını öldür, çoluk çocuklarını esir et. Kuşkusuz Allah bu hususta sana izin vermiştir. Onlar senin için bir ikramdır." İşte Allah'ın, *Kitab ehlinden onlara yardım edenleri de kalblerine korku salarak kalelerinden indirdi* buyruğu buna işaret ediyor.

...Onlardan bir kısmını {yani, bir kesimi} *öldürüyordunuz* {–on-

lardan 450 kişi öldürüldü–}, *bir kısmını da esir alıyordunuz* {yani, bir kesim de esir alındı –ki sayıları 750 idi–}.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ

وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

قَدِيرًا ﴿٢٧﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ

الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ

سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ

الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ

لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا

أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

27. *Onların yerlerini, yurtlarını, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri* {yani, Hayber'i} *size miras verdi. Allah her şeye* {yani, kasabalar halkına ve başkalarına} *kadirdir* {yani, onların Müslümanlar tarafından fethedilmelerini sağlayandır}.

Ömer b. el-Hattâb (r.a) Nebî'ye dedi ki:

— Bedir günü ganimetleri beşe ayırdığın gibi burada da beşe ayırmayacak mısın?

Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

— Bunu Allah mü'minleri dışarıda tutarak bana vermiştir.

Ömer (r.a) de şöyle dedi:

— Biz Rasûlullah'ın (s.a) emrini rıza ile kabul ettik, teslimiyetle itaat ettik.

Bunun üzerine Nebî (s.a) de onlardan yirmi esiri ailesi arasında

paylaştırdı. Geri kalanları ise ikiye böldü. Yarısını Sa'd b. Ubade el-Ensârî ile birlikte Şam'a, yarısını ise Evs b. Kayzi el-Ensârî ile Gatafan'a göndererek at satın almalarını emretti. Onlar da çok miktarda at alıp getirdiler. Nebî (s.a) bu atları Müslümanlar arasında paylaştırdı.

Sa'd b. Muaz (r.a) da Hendek günü kolundaki ana damara isabet eden bir ok ile yaralanmıştı. Yarası tekrar kanamaya başladı ve Nebî'nin kucağında iken kan kaybından vefat etti. Müslümanlarla birlikte onun cenazesine katılan Nebî (s.a), "Andolsun Sa'd b. Mu'az'ın (r.a) ölümü dolayısıyla arş sarsıldı" dedi.

28. *Ey Nebî! Zevcelerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin* {hanımını boşayan erkeğin mehrin dışında verdiği mut'a [bir miktar bağış] gibi} *size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle* {yani, bir zarar vermeksizin güzel bir şekilde} *salıvereyim"...*

29. *..."Yok eğer Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu* {yani, cenneti} *istiyorsanız, muhakkak Allah aranızdan ihsan edici olanlara büyük bir ecir* {yani, cenneti} *hazırlamıştır."*

Nebî'nin (s.a) kendilerini bu şekilde muhayyer bırakması üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk'ın (r.a) kızı 'Âişe (r.anha) dedi ki: "Biz Allah'ı ve âhiret yurdunu tercih ediyoruz. Bizim dünyayla işimiz ne? Dünya yurdu geçicidir, âhiret ise kalıcıdır ve biz onu geçici olandan daha çok seviyoruz." Nebî'nin bütün hanımları da 'Âişe'nin (r.anha) söylediklerini tasdik etti. Allah'ı ve Rasûlü'nü seçmeleri üzerine, *Bundan başka kadınlar da, bunlardan birini başka zevcelerle değiştirmen de sana helâl olmaz* (el-Ahzâb, 33/52) âyeti sonuna kadar indi.

30. *Ey Nebî'nin hanımları! Sizden kim apaçık bir hayasızlıkta bulunursa* {yani, Nebî'ye (s.a) itaat etmezse}, *ona azabı* {âhirette} *iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır* {yani, onu azablandırmak Allah'a oldukça kolaydır}.

31. *Sizden kim Allah'a ve Rasûlü'ne kânit olur* {yani, itaat eder} *ve sâlih amel işlerse, Biz de ona ecrini* {âhirette} *iki defa veririz* {yani, her namaz, oruç, tekbir ya da tesbih karşılığında bir hasene yerine yirmi hasene yazılır}. *Hem Biz ona kerîm* {yani, güzel} *bir rızık* {yani, cennet} *hazırlamışızdır.*

يَا نِسَاءَ
النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا
﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

> 32. *Ey Nebî'nin hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer* {Allah'a karşı} *takvâlı kimseler iseniz* {yani, ey Nebî'nin hanımları, siz vahyin inişine tanık oluyorsunuz; dolayısıyla insanlar arasında en takvâlı olması gerekenler sizlersiniz}, *edâlı ve yumuşak söylemeyin* {yani, hayasızlığa götüren bir sözü ima dahi etmeyin}. *O takdirde kalbinde hastalık bulunan* {yani, zina gibi bir günaha niyetlenen} *kimse umutlanır...*

Allah böylece erkeklerle konuşmaları noktasında onları uyarmakta, onlara iffetli olmayı emretmektedir. Ayrıca onlara bir de hicab emri vermektedir.

> *...Siz ma'rûf söz söyleyin* {yani, bilinen güzel söz söyleyin, hayasızca ifadeler kullanmayın}.

Bir nebîye yahut bir nebî hanımına iftirada bulunan kimseye, imamın öngöreceği sürgüne gönderme dışında iki had cezası uygulanır.

> 33. *Evlerinizde oturun* {hicabdan çıkmayın}, *ilk câhiliyeninki* {yani, Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden önceki dönemde olduğu} *gibi teberrüc etmeyin...*

Teberrüc, kadının, başının üzerinden örtüsünü çıkarması, dolayısıyla da küpelerinin ve gerdanlığının görülmesidir. *İlk câhiliye* ifadesi de, *İlk 'Âd...* (en-Necm, 53/50) buyruğuna benzemektedir.

Allah onlara iffeti emrettiği gibi, hicab arkasında olmalarını da emretmiştir.

...Namazı ikame edin, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Ey ehl-i beyt {yani, ey Nebî'nin (s.a) hanımları –çünkü onlar o'nun beytindedirler [evindedirler]–}, *Allah sizden ancak ricsi* {yani, Allah'ın bu âyetlerde kendilerine yasaklamış olduğu günah olan fiilleri} *giderip, sizi* {bu âyetlerde sözü edilen günahlardan} *tam anlamıyla temizlemek ister.*

Allah'ın kendilerine verdiği emirleri ihtiva eden âyetleri indirmesi de onlardan ricsi [günahı] uzaklaştırmasının kapsamı içerisindedir.

Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil b. Süleymân dedi ki: Allah, "ehl-i beyt" ifadesiyle Nebî'nin (s.a) bütün hanımlarını kasdetmektedir. Onlarla birlikte erkeklerden bir kişi dahi yoktur.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ
مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾
إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا
وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

34. *Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *ve hikmeti* {yani, O'nun Kur'ân'daki emir ve nehyini} *hatırlayın...*

Bununla düşünsünler diye onlara öğüt vermekte, sonra da onlara olan lütfunu şöylece hatırlatmaktadır:

...Muhakkak Allah latiftir, habîrdir.

Onlara karşı latif olduğu için yumuşak ve edalı söz söylemelerini yasakladı ve onların bu şekilde söz söylemelerinden haberdar olduğunu belirtti.

35. *Doğrusu Müslüman erkeklerle, Müslüman kadınlar,...*

Mü'minlerin annesi Ebû Ümeyye kızı Umm Seleme ile Ka'b el-Ensâri'nin kızı Nuseybe şöyle demişti: "Rabbimiz niçin erkekleri söz konusu ediyor da kitabının hiçbir yerinde kadınlardan söz etmiyor. Korkarız onlarda hayır namına hiçbir şey yoktur. Allah'ın da onlara bir ikramı olmayacaktır. Onlardan el mi çekmiştir? Bunun üzerine Allah Umm Seleme ile Ka'b kızı Nuseybe'nin sözleri ile ilgili olarak şu buyruklarını indirdi:

> ...*Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar* {yani, tevhîd hususunda ihlâslı olan erkeklerle, ihlâslı olan kadınlar}, *îmân eden erkeklerle, îmân eden kadınlar* {yani, tevhîdi tasdik eden erkeklerle, tasdik eden kadınlar}, *kânit erkeklerle, kânit kadınlar* {yani, itaatkâr erkeklerle, itaatkâr kadınlar}, {îmânlarında} *sâdık olan erkeklerle* {îmânlarında} *sâdık olan kadınlar,* {Allah'ın emri üzere} *sabreden erkeklerle* {Allah'ın emri üzere} *sabreden kadınlar,* {Allah'a karşı} *hâşî olan erkeklerle,* {Allah'a karşı} *hâşî olan kadınlar* {yani, alçak gönüllü olan erkeklerle, alçak gönüllü olan kadınlar},...

Mukâtil dedi ki: Allah'a karşı huşûundan dolayı namazda iken sağını solundan ayırdedemeyen kimse onlardandır.

> ...{malını} *sadaka veren erkeklerle* {malını} *sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar,...*

Mukâtil dedi ki: Ramazan ayı orucunun yanısıra her aydan üç gün oruç tutan kimseler sâim ve sâimelerden [oruc tutan erkek ve kadınlardan] sayılır, dolayısıyla bu âyette sözü edilenler arasına girerler.

> ...*ferclerini* {fuhşiyattan} *koruyan erkeklerle ferclerini* {fuhşiyattan} *koruyan kadınlar,* {dille} *Allah'ı çokça anan erkeklerle* {dille} *Allah'ı çokça anan kadınlar için Allah* {âhirette günahları için} *bir mağfiret ve büyük bir ecir* {yani, mükâfaat olarak cenneti} *hazırlamıştır.*

Yine Umm Seleme hakkında, *İçinizden gerek erkek, gerek kadın olsun sâlih amel işleyenin amelini karşılıksız bırakarak boşa çıkarmayacağım* (Âl-i İmrân, 3/195) âyeti sonuna kadar inmiştir. Yine Allah, *Erkek veya kadın kim mü'min olarak sâlih amel işlerse...* (el-Mü'min, 40/40) buyurmuştur.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ
لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ
أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ
مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ
أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

36. *Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığı zaman hiçbir mü'min erkek* {yani, Esed oğulları'ndan ʻAbdullâh b. Cahş b. Rebah b. Sabra b. Murre b. Gumm b. Cudan} *ve hiçbir mü'min kadın* {yani, Cahş kızı ve ʻAbdullâh b. Cahş'ın kız kardeşi Zeyneb} *için o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur...*

Nebî (s.a), halası Umeyme bt. ʻAbdulmuttalib'in kızı Zeyneb bt. Cahş'ı Zeyd b. Hârise'ye istedi. ʻAbdullâh, kızkardeşinin Zeyd'le evlenmesi fikrinden hoşlanmadı; çünkü câhiliye döneminde bedevi olan Zeyd esir olarak Mekke'ye getirilip satılmıştı. Sonra Nebî (s.a) onu azat ederek evlat edinmişti.[1] Güzel ve beyaz tenli olan Zeyneb de, "Onu kendime denk görmüyorum, ben Kureyş hanımları arasında en mükemellerden biriyim" dedi. Nebî'nin (s.a), "Ben onu senin için eş olarak beğendim" demesi üzerine, *Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur* âyeti indi. Kelboğulları'ndan olan Zeyd b. Hârise Nebî'ye demişti ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Benim adıma bana kız iste.

Nebî (s.a) sormuştu:

— Kadınlardan beğendiğin var mı?

---

1 Câhiliye döneminde hür olan Zeyd, sekiz yaşlarında iken annesiyle birlikte annesinin akrabalarını ziyaret etmek için çölde yolculuk yaparken baskına uğrayarak ele geçirilerek Mekke'de satılmış ve bu yolla Hatice (r.anha) validemizin eline geçmişti. Hatice, Allah Rasûlü ile evlendikten sonra Zeyd'i Peygamber efendimize hibe etti. O da bilahare onu azat edip evlat edindi.

Zeyd de cevab vermişti:

— Cahş kızı Zeyneb.

Nebî (s.a) demişti ki:

— İsabet ettin, biz elimizden geleni esirgemeyeceğiz. Ancak o pek güzeldir ve herhangi bir davranış ile incitilmemesi gereken üstün bir kişiliğe sahibtir.

Zeyd dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Onun güzel bir kadın olduğu bir gerçek olmakla birlikte beni reddedecek olursa bu bana her şeyden daha ağır gelir.

Bu sebeble Zeyd, 'Alî'nin (r.a) yanına gitti. O da ona Nebî (s.a) ile konuşmasını söyledi. Zeyd dedi ki:

— Sen Nebî'ye (s.a) git. O sana karşı çıkmayacaktır.

Bunun üzerine 'Alî onunla birlikte Nebî'nin (s.a) yanına gitti. (Allah Rasûlü şöyle buyurdu):

— İstediğini yapacağım ey 'Alî, seni onun yakınlarına gönderiyorum, git onlarla konuş ve Benim, "Zeyd'i sizin için uygun görüyorum ve kızınızı ona nikâhlamanızı istiyorum" dediğimi bildir.

Onlar da kızlarını ona nikâhladılar.[2]

Zeyd mehir olarak –Nebî'nin kendisine verdiği– 10 dinar, 60 dirhem, 1 başörtü, 1 üst elbise, 1 gömlek, 1 alt elbise, 50 müdd [ölçek] buğday ve 10 müdd hurma verdi ve onunla gerdeğe girdi. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki Nebî'ye (s.a) Zeyneb'ten çektikleri dolayısıyla şikâyet etmeye başladı. Nebî (s.a) Zeyneb'in yanına gitti, ona öğüt verdi. Bu arada onun güzelliği, kılığı-kıyafeti hoşuna gitti.[3] Bu Allah'ın hükme

---

2 Bu âyetle ilgili olarak yapılan bu açıklamalarda birçok yönden tutarsızlıklar bulunmaktadır. Tutarsızlıklar mantıkî olmaktan ziyade dil ve anlatım açısındandır. Biz, karine ile en uygun anlamı tesbit etmeye çalıştık ve ancak bu şekilde tercüme edebildik. (Çeviren)

3 Bu gibi açıklamaların ne kadar ilgisiz ve bayağı olduğu ortadadır. Bunlara cevab vermek için nefes tüketmeye bile gerek yoktur. Çünkü Nebî (s.a) halasının kızı Zeyneb'i ilk defa görmüyordu; küçüklüğünden yetişkinlik dönemine kadar onu devamlı görüyordu. Eğer onu beğense ve onunla evlenmek isteseydi, kimse onu engellemezdi.

bağladığı bir konu idi. Sonra Nebî (s.a) içinde Allah'ın dilediği duygular ile geri döndü. Bundan sonra Nebî (s.a) Zeyd'e, "Sana karşı durumu nasıldır?" diye soruyor, Zeyd de Zeyneb'i ona şikâyet ediyordu. Nebî (s.a) de ona şöyle tevsiyede bulunuyordu:

— Allah'tan kork, hanımını nikâhın altında tut.

Kalbinde ise başka türlü duyguları saklıyordu. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

> *...Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, kuşkusuz apaçık bir dalâletle sapmış olur.*

Bu âyet nâzil olunca 'Abdullâh b. Cahş, Zeyneb'in evliliği ile ilgili yetkileri Nebî'ye (s.a) verdi. Zeyneb de Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de benimle ilgili yetkileri sana veriyorum.

Nebî (s.a) de Zeyneb'i Zeyd'e nikâhladı. Bir süre sonra Nebî (s.a) Zeyd'in yanına gitti, Zeyneb'i ayakta gördü. Zeyneb Kureyş kadınlarının en mükemmellerinden olup, güzel ve beyaz bir kadındı. Nebî'nin (s.a) kalbi ona meyletti ve "Kalbleri evirip çeviren Allah'ı tenzih ederim" dedi.[4] Zeyd durumu fark etti ve dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bana izin ver de onu boşayayım, çünkü o bir parça kibirli birisidir. Bana büyükleniyor ve diliyle beni rahatsız ediyor.

Nebî (s.a) ise şöyle karşılık verdi:

— Hanımını nikâhın altında tut ve Allah'tan kork.

Sonra Zeyd onu boşadı. Bunun üzerine Allah şu buyruğunu indirdi:

> 37. *Hani sen* {ey Muhammed} *Allah'ın kendisine* {İslâm ile} *nimet verdiği, senin de kendisine* {kölelikten azad etmek sûretiyle} *nimet ettiğin kimseye,...*

Çünkü bedevî olan Zeyd câhiliye döneminde köle, sonra da bir azadlı olmuştu. O esir alınmış ve köle olarak satılmıştı. Sonra Nebî'nin (s.a) eline geçmiş ve Nebî de onu azad etmişti.

---

4 Muhakkik uzunca bir not düşerek, bu ve benzeri rivâyetlerin, sağlam hiçbir dayanağının olmadığını ve nübüvvet makamının bu gibi hususlardan tenzih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Çeviren)

...*"Zevceni [eşini] nikâhında tut ve Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın* {üzerine Kur'ân'ı indirmesi halinde} *açığa çıkaracağı şeyi* {yani, "keşke Zeyd Zeyneb'i boşasa" temennisini} *ise içinde gizliyordun* {yani, kalbinde saklıyordun}, *insanlardan* {yani, onların Zeyneb hususunda ileri geri konuşmalarından} *korkuyordun. Halbuki* {Zeyneb hakkında} *Allah'tan korkman daha uygundu...*

Nebî (s.a) bu âyeti, Allah'ın Zeyneb bt. Cahş ile ilgili durumunu –çünkü kalbi ona meyletmişti– açıkladığı şekilde okudu. Bu sebeble Ömer (r.a) şöyle dedi: "Şâyet Rasûlullah (s.a) Kur'ân-ı Kerîm'den bir şey saklamış olsaydı, aleyhindeki bu durumu açığa vuran bu âyet-i kerîmeleri gizlerdi."

...*Nihâyet Zeyd'in o kadın [Zeyneb bt. Cahş] ile bir bağı kalmayınca* {ey Nebî} *Biz onu seninle evlendirdik...*

Zeyd b. Hârise onu [Zeyneb bt. Cahş'ı (r.anha)] boşadı. İddeti bittikten sonra Nebî (s.a) onunla evlendi. Zeyneb bt. Cahş (r.anha), Nebî'nin (s.a) diğer hanımlarına karşı övünerek şöyle derdi: "Sizi velîleriniz olan erkekler evlendirdi, oysa beni Nebîsi (s.a) ile bizzat Allah Teâlâ evlendirdi."

...*Böylece evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı* {yani, ihtiyacı olan cima ilişkisi} *kalmayınca onlarla evlenmek hususunda* {yani, kişinin kendi sulbünden olmayıp da evlat edindiği kişinin hanımı ile evlenmesinde} *mü'minlere bir vebal olmasın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.*

Bu buyruğun anlamı şudur: Nebî'nin (s.a) Zeyneb ile evlenmesi takdir edilmiş bir iştir.

Nebî (s.a) onunla evlenince Enes, "Muhammed oğlunun hanımı ile evlendi. Oysa o bize çocuklarımızın hanımlarıyla evlenmeyi yasaklıyor"[5] dedi. Bunun üzerine Allah, onların bu sözleriyle ilgili olarak şu buyrukları indirdi.

---

5 İbareden bu sözleri söyleyenin Enes olduğu anlaşılıyor ise de, Enes'in başkaları tarafından söylenen sözleri nakletmiş olması daha makul görünmektedir. (Çeviren)

مَا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ
خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ
رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ
حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ
ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم
مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَكَانَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾
تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

38. *Nebî lehine Allah'ın farz kıldığı* {yani, Allah'ın o'nun için helâl kıldığı} *şeylerde o'na hiçbir harec/vebal yoktur. Bu Allah'ın önce geçenler hakkındaki sünnetidir* {yani, Allah'ın Muhammed'den (s.a) önce geçmiş olanlar hakkındaki sünneti de böyle idi}.

Kasıt, Dâvûd'un (a.s) kendisi sebebiyle fitneye maruz kaldığı bir kadına, Orya b. Hannan'ın karısına aşık olmasıdır.[6] Allah daha sonra Dâvûd ile sevdiği kadını bir araya getirdi. İşte Allah Muhammed (s.a) ile Zeyneb'i de aynı şekilde bir araya getirmiş bulunmaktadır. Çünkü Dâvûd (a.s) hakkında olanın benzerini o'nun hakkında da takdir etmiştir. Çünkü, *Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir* {yani, Allah Dâvûd ve Muhammed'e sözü geçen hanımlarla evlenmelerini takdir buyurmuştur}.

39. *Onlar* {yani, özel olarak Nebî (s.a)} *Allah'ın risâletlerini tebliğ ederler. O'ndan korkarlar* {yani, Nebî (s.a) insanlardan değil, Allah'ın açığa vurduğu Zeyneb bt. Cahş'ın durumu hakkındakileri gizlemek hususunda Allah'tan korkar –çünkü Allah Rasûlü Zey-

6 Muhakkikin düştüğü notu özetleyecek olursak: Dâvûd'a (a.s) nisbet edilenlerin güvenilir, ilmî bir dayanağı yoktur. Ayrıca nübüvvet makamına yakışmayan bir mahiyette oldukları da açıktır. (Çeviren)

neb'e aşık olmuştu–}. {Allah'tan aldıklarını tebliğ hususunda} *Allah'tan başka bir kimseden korkmazlar. Hasîb olarak* {yani, Zeyneb'in durumu hakkında –çünkü ona âşık olmuştu– şâhid olarak} *Allah yeter* {yani, O'ndan daha üstün bir şâhid olamaz}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ insanların, "Muhammed, oğlunun hanımı ile evlendi" şeklindeki dedikoduları ile ilgili olarak da şu buyrukları indirdi:

40. *Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin* {yani, Zeyd b. Hârise'nin} *babası değildir. Fakat o* {yani, Muhammed} *Allah'ın Rasûlü ve nebîlerin sonuncusudur* {yani, Muhammed'den (s.a) sonra başka nebî gelmeyecektir}...

Eğer Muhammed'in oğullarından biri yaşıyor olsaydı, o da nebî ve rasûl olacaktı. Bundan dolayı Yüce Allah, "O nebîlerin sonuncusudur" buyurmaktadır.

...Allah her şeyi çok iyi bilendir {yani, eğer Zeyd b. Hârise Muhammed'in (s.a) oğlu olsaydı o da bir nebî ve rasûl olacaktı}.

Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir âyet-i kerîmesi nâzil olunca Nebî (s.a) Zeyd'e, "Ben senin baban değilim" dedi. Zeyd de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Hârise'nin oğlu Zeyd'im, benim nesebim bilinmektedir" karşılığını verdi.

41. *Ey îmân edenler!* {Diliniz ile} *Allah'ı pek çok zikredin/anın.*

42. *Sabah-akşam O'nu tesbih edin* {yani, Allah için sabah namazını, öğle ve ikindi namazlarını kılın}.

43. *O size salât getirendir, melekleri de* {yani, O size mağfiret edendir ve meleklere de sizin için mağfiret dilemelerini emreder},...

Buyruk, Ensâr hakkında nâzil olmuştur.

...sizi karanlıklardan nura {yani, şirkten îmâna} *çıkarmak için. O mü'minlere pek merhametlidir.*

44. *O'na kavuşacakları gün onların tahiyyeleri* {yani, âhirette yüce Rabbin huzuruna çıkacakları vakit meleklerin onları selâmlamaları}, *"Selâm" diyedir. Onlar için kerîm* {yani, cennette güzel bir ecir} *de hazırlamıştır.*

يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ
مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ
أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ
وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

45. *Ey Nebî! Şüphe yok ki Biz seni* {risâleti tebliğ ettiğine dâir bu ümmete karşı} *bir şâhid,* {cenneti ve dünyada muhalif olanlara karşı zaferi} *bir müjdeleyici ve* {ateşten korkutup uyaran} *bir nezîr olarak gönderdik.*

46. *İzni* {yani, emri} *ile Allah'a* {yani, Allah'ı tevhîd ile bilmeye} *çağıran ve nur saçan* {insanlar için aydınlatıcı bir hidâyet olan} *bir kandil olarak da.*

47. *Müminlere de, muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf* {yani, cennet} *ve ihsan olduğunu müjdele.*

48. {Mekke ehlinden Ebû Süfyân b. Harb, İkrime b. Ebî Cehl, Ebu'l-A'ver es-Sülemî gibi} *kâfirlere ve* {'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Sa'd, Tu'me b. Ubeyrik gibi} *münâfıklara itaat etme...*

Çünkü Ebû Süfyân ve onunla birlikte bulunanlar şöyle demişti: "Ey Muhammed! Bizim ilahlarımızı ağzına alma. Bunun yerine, 'Onların kendilerine ibâdet edenlere bir menfaati vardır ve onlara şefaat edeceklerdir' de."

...*Onların* {"Bizim ilahlarımızın şefaat etme hakları vardır" diyerek sana} *eziyet etmelerine aldırma. Allah'a tevekkül et* {yani, Allah'a güven}, *vekîl olarak* {yani, başkalarının zararını önleyici olarak} *Allah yeter.*

49. *Ey îmân edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerle evlenip} *sonra kendilerine dokunmadan* {yani, onlarla cima etmeden} *onları boşarsanız, sizin için onlar aleyhine sayacağımız bir iddet yoktur* {dolayısıyla arzu ederlerse boşandıkları gün evlenebilirler}. *Ayrıca onlara mut'a verin ve onları güzel bir şekilde* {yani, onlara zarar vermeksizin} *salıverin.*

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ
أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا
أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ
خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً
مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا
خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ
عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾
تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ
وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾

50. *Ey Nebî! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini* {yani, nikâhın altında bulunan hanımları} *sana helâl kıldık. Allah'ın sana fey' olarak verdiklerinden sağ elinin mâlik olduklarını da* {sana helâl kıldık}...

Kasdedilenler, cariye olarak mâlik olduğu İbrâhîm'in annesi Mariye el-Kıbtiye ile esir alınmış olan Yahudi 'Amr'ın kızı Reyhane'dir.

...{Ayrıca} *seninle beraber* {Medine'ye} *hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını da* {sana helâl kıldık}...

Eğer kadın hicret etmemiş ise onunla evlenmek helâl olmaz.

...*Bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını; eğer Nebî onu nikâhlamak isterse* {yani, mehir vermeksizin onunla evlenmeyi dilerse}.

Bu kadın da Câbir b. Dabab b. Hicr'in kızı Umm Şerik olup, 'Âmir b. Luey oğullarındandır. Daha önce Ezdli Ebû Fiker'in nikâhı altında idi. Ondan Şerik ve Müslim adında iki oğlu olmuştu. Nakledildiğine göre üzerine semâdan bir kova inmiş ve ondan su içmiştir. Sonra kocası Ebû Fiker vefat edince nefsini Nebî'ye (s.a) bağışladı. Ancak Nebî onun kendini bağışlamasını kabul etmedi ve onunla evlenmedi. Eğer kabul etmiş olsaydı bu, –mü'minler için söz konusu olmayıp– sadece o'na mahsus bir mübah olurdu.

Şâyet Yahudi, Hıristiyan ya da bedevî bir kadın kendisini Nebî'ye bağışlayacak olursa Nebî'nin (s.a) onunla evlenmesi helâl olmaz.

...*Bunu* {yani, bu bağışı, hibeyi}, *diğer mü'minler bir yana yalnız sana* {yani, ey Muhammed özellikle sana} *has olmak üzere helâl kıldık* {yani, kadının mehirsiz olarak senin dışında mü'minlerden bir kimseye kendisini bağışlaması helâl değildir}...

Umm Şerik kendisini Nebî'ye (s.a) hibe etmeden önce Ezdli, sonra da Devsli –ki Ebû Hureyre'nin kabilesidir– olarak bilinen Ebû Fiker'in hanımı idi. Allah mü'minlerin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

...*Biz onlara* {yani, mü'minlere} *eşleri ve mâlik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz* {yani, onlara ancak mehir ve beyyine [şâhid] huzurunda nikâhlayacakları dört kadını ve ayrıca sağ ellerinin mâlik oldukları cariyeleri ile cimaı helâl kıldık}. *Ta ki sana* {ey Muhammed, mehirsiz hibe hususunda} *darlık olmasın. Allah* {Nebî'ye (s.a) mehir vermeksizin evlenmek hususunda} *gafûrdur,* {bunu o'na helâl kılmak sûretiyle} *rahîmdir.*

51. *Onlardan* {yani, amca, hala, dayı ve teyze kızlarından} *kimi dilersen geri bırakabilir* {yani, onunla evlenmeyebilir}, {onlardan} *kimi dilersen yanına alabilirsin* {yani, onunla evlenebilirsin}...

Böylece Allah Nebî'yi (s.a) akrabalarla evlenmek hususunda muhayyer bırakmıştır.

...{Aralarından} *geri bıraktıklarından kimi yanına almak* {yani, onunla evlenmek} *istersen sana vebal* {yani, yasak, darlık} *yoktur. Bu onların* {yani, Nebî'nin (s.a) nikâhı altında bulunan o'nu tercih etmiş hanımların} *gözlerinin aydın olmasına daha yakındır* {yani, daha uygundur}...

Çünkü onlar, “Eğer Allah Nebî'ye (s.a) Mekke'yi fethetmeyi nasib ederse ‘Âişe dışında hepimizi boşayacak ve bizden nesebi daha önde olanlarla evlenecektir” demişlerdi. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

...*ve* {senin onlar üzerine sana helâl kıldığımız yakın akrabalarla evlenme dışında evlenmeyeceğini bilip üzülmeyeceklerdir} *ve kendilerine verdiğin* {nafaka} *ile hepsinin* {yani, dokuz hanımın} *razı olmalarına* {daha uygundur –çünkü nafakalarında biraz darlık vardı–}. *Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah alîmdir,* {kusurları bağışlayan} *halîmdir.*

Sonra Allah Nebî'ye (s.a), kendisini seçen dokuz hanım dışındakilerle evlenmeyi haram kılarak şöyle buyurmaktadır:

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ
مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ
إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

52. *Sonra* {nikâhın altında bulunan dokuz zevcen dışında} *kadınlar sana helâl olmaz* {yani, artık bunlardan fazlasıyla evlenmen helâl değildir}. *Bunların* {yani, bu dokuz hanımın} *birini başka zevcelerle değiştirmen de güzellikleri hoşuna gitse bile* {helâl değildir}...

Kasdedilen hanım, Has'amlı Umeys kızı Esma'dır, ki zülcenaheyn Ca'fer'in hanımı idi.

...*Sağ elinin mâlik olduğu* {yani, köle olarak velâyetin altında bulunan} *müstesnâ...*

Bundan sonra Nebî'yi (s.a), hanımları hakkında olmaması gereken uygulamaları yapmaktan sakındırarak şöyle buyurmaktadır:

...Allah her şeyin {yani, her amelin} *üzerinde bir rakîbdir* {yani, gözetleyicidir}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا
طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ
كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي
مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ
ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ
أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ
أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا
أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

53. *Ey îmân edenler! Nebînin evlerine, sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin. Yemeğin pişmesini beklemeyin. Fakat davet olunduğunuzda* {Nebî'nin (s.a) huzuruna} *girin. Yemeği yediniz vakit dağılın* {yani, yanından kalkıp ayrılın}. *Söze dalmak için beklemeyin...*

Çünkü onlar yemekten önce ve sonra Nebî'nin (s.a) yanında kalıyorlardı. Bu olay mü'minlerin annesi Ebû Ümeyye kızı Umm Seleme'nin evinde olmuş, uzun süre konuşup durmuşlardı. Bu durum Nebî'yi (s.a) rahatsız ediyor, fakat onlara, "Kalkın" demekten sıkılıyordu. İşte, *Söze dalmak için de beklemeyin* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Çünkü bu Nebî'yi rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz.

Sonra Allah Nebîsi'ne, hanımlarını hicab [perde] arkasına almasını emretti. Hanımlarına tercih serbestisi ve teyemmüm ile ilgili buyruklar 'Âişe'nin başından geçen olay sebebiyle indi.

Hicab ile ilgili buyruk ise Cahş kızı Zeyneb'in durumu hakkında indi. Allah mü'minlere Nebî'nin (s.a) hanımlarıyla ancak perde arkasın-

dan konuşabileceklerini söyledi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Onun hanımlarından ihtiyaç olan bir şey istediğinizde hicab arkasından isteyin. Bu* {şüpheli hallerden yana} *sizin kalbleriniz için de, onların kalbleri için de daha temizdir.*

Teym b. Murre oğulları'ndan olan Talha b. ‘Ubeydullâh el-Kuraşî, –‘Âişe'yi (r.anha) kasdederek– “Muhammed bize amcamızın kızlarının yanına girmeyi yasaklıyor” dedi. Çünkü her ikisi de Teym b. Murre oğulları'ndandır. Sonra kendi kendine, “Allah'a yemin ederim eğer ben hayatta iken Muhammed ölürse ‘Âişe ile evleneceğim” dedi. Bunun üzerine Allah şunları indirdi:

> *...Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz de, ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir.*

Zira Allah Nebî’nin (s.a) hanımlarını mü’minlere -tıpkı anneleri gibi- haram kılmıştır. Bundan dolayı Allah mü’minlere, o'nun hanımlarıyla evlenmeyi çok büyük bir iş olarak göstermiş, sonra da gizlediklerini ve açığa vurduklarını bildiğini söylemiştir:

> 54. *Siz* {kendinizle alakalı} *bir şeyi açıklar* {bununla Talha'nın, “Muhammed bizim amcamızın kızlarının yanına girmemize engel oluyor” sözünü açık açık söylemesini kasdetmektedir} *yahut onu gizlerseniz* {yani, kalblerinizde saklarsanız –çünkü o, “Nebî'nin (s.a) ölümünden sonra ‘Âişe ile evleneceğim” sözünü içinde gizli tutmuştu–}, *kuşkusuz ki Allah* {gizli olsun, açık olsun} *her şeyi çok iyi bilendir.*

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا
أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا
مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

> 55. *Hanımlar için babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları* {yani, Müslüman olan hür kadınlar} *ve sağ ellerinin mâlik oldukları* {yani,

Nebî'nin (s.a) hanımlarının köleleri} *hakkında* {yani, hicab olmadan huzurlarına girmelerinde} *günah yoktur* {yani, bundan dolayı onlar için bir vebal yoktur}...

Hem onları, hem de onların yanına hicab söz konusu olmaksızın girebilecekleri sakındırıp uygunsuz bir halde olmamalarını emrederek hanımlara şunları söylemiştir:

...{Anılanların yanınıza girebilmeleri hususunda} *Allah'a karşı takvâlı olun. Şüphe yok ki Allah her şeye* {yani, bütün amellerinize} *şehîddir* {yani, hanımların ya da huzurlarına girenlerin uygunsuz halleri olursa Allah'ın gözünden kaçmaz}.

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ
لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

56. *Muhakkak Allah ve melekleri Nebî'ye salât ederler...*

Allah'ın Nebî'ye (s.a) salât etmesi, mağfirette bulunmasıdır. Meleklerin salât etmesi ise Nebî (s.a) için mağfiret dilemeleridir.

...Ey mü'minler! Siz de o'na salât getirin {yani, Nebî (s.a) için mağfiret dileyin, gerektiği gibi o'na salât ve selâm getirin}...

Bu âyet nâzil olunca Müslümanlar, "Burada anılanlar senin içindir ey Allah'ın Rasûlü, bizim için ne var?" diye sordular. Bunun üzerine, *O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir, melekleri de. O mü'minlere çok merhametlidir* (el-Ahzâb, 33/43) âyeti indi.

57. *Allah'a ve Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e} *eziyet edenlere,...*

Buyruk, Medineli Yahudiler hakkında inmiştir. Onların Allah'a eziyetleri, Allah'ın evladı olduğunu iddia etmeleri ve Allah'ın yarattığı gibi kendilerinin de –heykel ve sûretleri kasdederek– yarattıklarını iddia etmeleridir. Nebî'ye (s.a) eziyetleri ise, Muhammed'in bir sihirbaz, bir deli, bir şair, bir yalancı olduğunu iddia etmeleridir.

...Muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş...

Dünyada lanetten maksat; azab edilmeleri, öldürülmeleri, sürgüne gönderilmeleridir. Âhirette lanetten kasıt ise, Allah'ın onları cehennem ateşi ile azablandırmasıdır. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...ve onlar için muhîn {yani, hor kılan} *bir azab hazırlamıştır.*

58. *Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara, kazanmadıkları şeyleri isnad ile eziyet edenler var ya, muhakkak onlar bir bühtan* {yani, olmadık bir şey} *ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.*

Denildiğine göre buyruk, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) hakkında inmiştir. Şöyle ki: Münâfıklardan birkaç kişi ona eziyet ediyor ve aleyhinde yalanlar uyduruyorlardı.

Halifeliği döneminde Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) Ensâr'dan Übey b. Ka'b'a, "Ben şu, *Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara ..... eziyet edenler* âyetini okudum ve bu beni oldukça etkiledi. Allah'a yemin ederim böylelerini döveceğim ve onları cezalandıracağım" demesi üzerine Übey b. Ka'b, "Sen onlardan değilsin. Sen te'dib edici ve öğreticisin" dedi.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ
يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا
يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾
مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ
فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

59. *Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle: "Cilbâblarını üzerlerine idnâ eylesinler"...*

Cilbâb'dan kasıt, hımâr'ın [baş örtüsünün] üzerindeki kina'dır [yüzörtüsüdür]. Şöyle ki: Medine'ye hanımlarıyla birlikte gelen Muhacirler, Ensâr'ın evlerinde konuk oldular. Evler dar gelmeye başladı. Kadın-

lar da geceleyin tabii ihtiyaçlarını karşılamak için hurmalıklara giderlerdi. Kötü niyetli kimseler ise geceleyin kadınları gözetliyor, onların yanına yaklaşıyor ve onları elleriyle taciz ediyorlardı. Eğer kadın cimaa razı olursa, ona ücretini verip ihtiyacını karşılıyordu. Kadın iffetli birisi ise bağırıyordu, adam da kaçıp gidiyordu. Bu gibi kimseler çoğunlukla cariyelerin peşine takılırlardı. Geceleyin ise cariye ile hür kadın ayırt edilemiyordu. Müminlerin hanımları bunu kocalarına anlattılar, geceleyin zinakârlardan çektiklerini dile getirdiler. Onlar da durumu Nebî'ye (s.a) söyleyince, *Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle: "Cilbâblarını üzerlerine idna eylesinler"* buyruğu indi.

...*Bu onların* {kılıkları itibariyle kötülük yapacak kadınlardan olmayan iffetli kadınlar olduklarının} *tanınmaları,* {geceleyin} *incitilmemeleri* {ve kimsenin onlarla kötü iş yapma umuduna kapılmaması} *için daha uygundur. Allah* {azablarını geciktirmekte} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmediği için de} *rahîmdir.*

Sonra Allah onları tehdit ederek Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

60. *Eğer münâfıklar* {münâfıklıklarından}, *kalblerinde* {günahkârlığa sevkeden} *hastalık bulunanlar* {yani, zinakârlar}...

Kötü amellerini söz konusu ederek nitelendirmek üzere de şöyle buyurmaktadır:

...*ve Medine'de yalan haber yayanlar* {–ki münâfıklar mü'minlere düşmanları ile ilgili hoşlarına gitmeyecek haberler veriyorlardı–} *vazgeçmezlerse* {yani, bunlar günahkârlıklarından, yalan haberler yaymaktan ve münâfıklıklarından vazgeçmeyecek olurlarsa}, *andolsun* {ey Muhammed} *sana onlarla çarpışmanı* {yani, onları öldürmeni} *emrederiz.* {Hatta seni buna mecbur kılarız.} *Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler.*

61. {Onları} *lanete uğramışlar* {yaparız}. *Nerede ele geçirilirlerse yakalanırlar* {Allah nerede bulunur ve nerede yakalanırlarsa her durumda onların lanetlenmesini öngörmüştür} *ve alabildiğine öldürülürler* {yani, onları yakalayın ve savaşıp öldürün}.

Bunun üzerine münâfıklar öldürülmek korkusuyla bu işlerden vazgeçtiler.

62. *Daha önce geçenler hakkında* {yani, Bedir'e katılan müşrikler hakkında} *Allah'ın sünneti bu idi.* {İşte bu zinakârlar ve yalan haberler yayanlar da yaptıklarından vazgeçmeyecek olurlarsa aynı şey başlarına gelir}. *Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme* {yani, bir kayma} *bulamazsın* {çünkü Allah'ın öldürülmelerine dâir emri hakkın ta kendisidir}.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَاَعَدَّ لَهُمْ
سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾
يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا اَطَعْنَا اللّٰهَ
وَاَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا اِنَّا اَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا
فَاَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

63. *İnsanlar sana Sâ'ati* {yani, kıyâmeti} *sorarlar...*

Nebî (s.a) hutbe irad ederken bir adam o'na Sâ'at hakkında soru sordu. Allah da Nebî'ye (s.a} vahyetti ki:

...De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin belki de o Sâ'at {yani, kıyâmet} *pek yakındır."*

64. *Muhakkak Allah kâfirlere* {yani, Mekke kâfirlerine} *lanet etmiş ve onlar için bir saîr* {yani, alevli bir ateş} *hazırlamıştır.*

65. *Onlar orada [cehennemde/saîr'de] ebediyen kalıcıdırlar. Hiçbir velî* {yani, azab edilmelerini önleyecek hiçbir yakın} *ve yardımcı* {yani, azaba karşı onları kollayacak hiçbir yardımcı} *da bulamayacaklardır.*

66. *Yüzlerinin ateşte evirilip çevirileceği o günde diyecekler ki: "N'olaydı keşke biz Allah'a ve Rasûl'e* {yani, Muhammed'e (s.a)} *itaat etseydik."*

67. *Ve* {ileri gelenlerine itaat eden Mekkeli Arab müşrikleri} *di-*

yecekler ki: "Rabbimiz! Gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik"...

Buyruk, Bedir günü yemek yedirenler [el-mut'imûn] hakkında inmiştir. Bunlar, aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, Rabî'a'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe'nin de bulunduğu oniki kişi hakkında inmiştir.

Büyüklerden kasıt ise, küfürde ileri gelen yaşlı başlı kimselerdir.

...*"Onlar da bizi yoldan saptırdılar"* {yani, hidâyet yolundan: tevhîdden bizi uzaklaştırdılar}.

Kasdedilenler, Bedir günü yemek yedirenler ile Kureyş'ten alay ediciler olarak tanınan kimselerdir.

Sonra tâbi olanlar şöyle diyeceklerdir:

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ
لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى
فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

68. ...*"Rabbimiz! Onlara* {yani, Kureyş kâfirlerinin önder ve başkanlarına} *azabtan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle"* {yani, ardı ardına gelen ve kesilmeyen lanetlerle lanetle}.

69. *Ey îmân edenler! Siz Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın...*

Allah mü'minlere, Muhammed'e (s.a) eziyet etmemeleri için öğüt verdi, onların Zeyd için "Muhammed'in oğlu Zeyd" dememelerini em-

retti. Çünkü bu Nebî'yi (s.a) rahatsız eden, o'na eziyet veren bir hitâbtı. İsrâîloğulları'nın Mûsâ'ya eziyet ettiği gibi siz de eziyet etmeyin, çünkü onlar –aşırı hayası sebebiyle– Mûsâ'nın (a.s) hayalarının şişik olduğunu iddia etmişlerdi. İsrâîloğulları çıplak yıkanıyorlardı, Mûsâ'nın ise ırmakta veya başka bir yerde yıkandığı vakit mutlaka üzerinde peştamal olurdu. Bu nedenle, "Mûsâ'nın bizim gibi çıplak yıkanmayışının sebebi hayalarının şişik olmasıdır" dediler. Mûsâ (a.s) bir gün Şam [Suriye] topraklarında bir pınarda yıkanırken bir kayanın arkasına geçmiş, elbiselerini de o kayanın üzerine bırakmıştı. Taş elbisesiyle birlikte kaçıp gitti. Mûsâ (a.s) da çıplak olarak peşinden gitti ve nihâyet taşa yetişip 'asâsıyla taşa vurdu. Mûsâ (a.s) nerede olursa olsun 'asâyı elinden bırakmazdı. Taşa, "Haydi eski yerine dön" dedi. Taş, "Ben de bir emir kuluyum. Niye bana vuruyorsun?" dedi. O da taşı eski yerine götürdü. İsrâîloğulları Mûsâ'nın, yaratılış itibariyle insanların en güzellerinden, sûret itibariyle de en dengeli, ölçülü olanlarından biri olduğunu; iddia ettikleri rahatsızlığın o'nda bulunmadığını gördüler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*Allah o'nu dediklerinden* {yani, hayalarının şişik olduğu iddialarından} *temize çıkardı. O Allah indinde* {yeri üstün} *itibarlı ve değerli idi.*
>
> 70. *Ey îmân edenler! Allah'a karşı takvâlı olun ve dosdoğru söz* {yani, adaletli söz olan tevhîdi} *söyleyin.*
>
> 71. *O da* {tevhîd ile} *amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin,* {sizin için tertemiz etsin ve} *günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)} *itaat ederse büyük bir fevz bulmuş olur* {yani, o hayır ile kurtulmuş ve hayırdan pek büyük bir pay almış olur}.
>
> 72. *Biz emaneti* {yani, itaati} *göklere, yere ve dağlara arz ettik* {yani, haklarında sevâb ve cezanın söz konusu olmasını, iyiliklerine mükâfaat, isyankârlıklarına ceza teklif ettik} *de onlar onu yüklenmek istemediler* {yani, sevâb ve ikab şartı ile itaat etmeyi kabul etme gücünü bulamadılar}, *bundan* {yani, itaati terk etme korkusuyla azabtan} *endişeye düştüler* {yani, korktular}.

Allah cennette bulunan Âdem'e (a.s), "Bunu içindekilerle birlikte taşır mısın?" diye sordu. Âdem, "İçinde ne var ya Rabbi?" diye karşılık

verdi. Allah "İtaat edersen mükâfaat, isyan edersen ceza" buyurdu. Âdem, "İçindekilerle birlikte onu yüklenmeyi kabul ediyorum" dedi. Ancak az bir süre, yani aynı günde iki saatlik bir süre geçmemişti ki Âdem Rabbine isyan etti, emanete ihanet etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getiriyor:

> ...*Ama onu insan* {yani, Âdem (a.s)} *yüklendi. Çünkü o* {günahı sebebiyle nefsine karşı} *çok zâlim ve* {itaatin kapsamındaki sevâb ve ikabın âkıbetini bilmemek hususunda} *çok câhildir.*

> 73. *Ta ki Allah münâfık erkeklerle münâfık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları azablandırsın* {yani, emaneti insana teklif etmemizin sebebi, münâfık erkek ve kadınlara, müşrik erkek ve kadınlara Allah'ın azab etmesi içindir}...

Çünkü onlar emanete ihanet ettiler, rasûlleri yalanladılar, ikrar edip kabul ettikleri ahdi bozdular. Allah onları Âdem'in (a.s) sırtından çıkartıp, *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş, onlar da "Evet" (Rabbimizsin) demişlerdi* (el-A'râf, 7/172). Ancak onlar bu itirafı nakzettiler, itaati, yani tevhîdi terk ettiler.

> ...*Mümin erkeklerle mü'min kadınların da* {emaneti yerine getirdikleri ve ahidlerini bozmadıkları için} *tevbelerini kabul etsin* {diye bu emaneti arzettik}. *Allah* {günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

34. SEBE SÛRESİ

Mekke'de inen Sebe sûresi, Kûfiyyûna göre 54 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ
وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَا وَهُوَ الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا لَا تَأْت۪ينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَٓا اَصْغَرُ
مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرُ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde olanlar da, yerde olanlar da* {yani, bütün yaratılmışlar} *yalnız Kendisinin olan Allah'a hamdolsun...*

Mekke kâfirleri ölümden sonra dirilişi inkâr edince şanı yüce Rabbimiz zatını överek, *Allah'a hamdolsun* buyurdu.

...Âhirette de hamd yalnız O'nundur {yani, O'nun dostları âhirette cennete girecekleri vakit O'na hamd edeceklerdir}...

Yine O'nun dostları âhirette cennette girecekleri vakit, *Bize olan va'dini yerine getiren Allah'a hamdolsun* (ez-Zümer, 39/74) ve, *Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun* (el-A'râf, 7/43) diyeceklerdir.

...*O* {ölümden sonra diriliş hükmünü vermiş olan} *hakîmdir,* {onu çok iyi bilen} *habîrdir.*

2. *O yere gireni* {yani, yağmuru}, *ondan çıkanı* {yani, bitkiyi}, *gökten ineni* {yani, yağmuru} *ve oraya yükseleni* {yani, semâya yükselen melekleri} *bilir. O* {onlara azabı göndermekte acele etmeyen} *rahîmdir, gafûrdur.*

3. *Kâfirler* {yani, Ebû Süfyân} {Mekke kâfirlerine, "Lât'a ve 'Uzzâ'ya yemin olsun ki} *Sâ'at* {ebediyen} *bize gelmeyecek" dediler...*

Ebû Süfyân putlar adına yemin edince Nebî (s.a) de Allah adına yemin etti. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

...{Ey Muhammed} *de ki: "Hayır* {kıyâmet saatinin} *gaybı*{nı} *bilen Rabbim hakkı için o* {Sâ'at: Kıyâmet} *elbette size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre* {yani, karıncaların en küçük türü} *ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan* {yani, bu zerre ağırlığından} *küçük yahut* {zerre ağırlığından} *büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzda apaçık bellidir}.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ
أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا
مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

4. *Bu, îmân edip* {yani, tasdik edip} *sâlih amel işleyenleri* {yani, adaletli davrananları} {Kıyâmet Günü} *mükâfaatlandırması içindir. İşte onlar için* {günahları dolayısıyla} *bir mağfiret ve* {cennette} *kerîm* {yani, güzel} *bir rızık vardır.*

Mekke kâfirlerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *hakkında âciz bırakmak* {yani, insanları Kur'ân'a îmân etmekten uzaklaştırmak} *için çalışanlar* {yani, bu yolda uğraşanlar} *var ya,...*

Benzeri bir buyruk da Hacc sûresinde bulunmaktadır.[1]

...işte onlara elem verici, kötü bir azab vardır.

Benzeri bir buyruk da Câsiye sûresindedir.[2]

---

1 Bkz. Hacc, 22/51.

2 Bkz. Câsiye, 45/11.

6. *Kendilerine* {Allah'ı tanımaya dâir} *ilim verilenler* {yani, kitab ehlinin îmân edenleri}...

Bu buyruk İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Kendilerine önceden hikmet verilenler" şeklindedir.

...*bilir ki,* {ey Nebî} *Rabbinden sana indirilen* {Kur'ân} *hakkın ta kendisidir ve o* {mahlukatı arasında övülen} *hamîd,* {mülkünde} *azîz olanın yoluna* {yani, dînine} *hidâyet eder* {yani, davet eder}.

7. {Ölümden sonra dirilişi inkâr eden} *kâfirler dediler* {yani, Ebû Süfyân Mekke kâfirlerine dedi} *ki: "'Siz çürüyüp paramparça olduktan* {yani, yeryüzünde dağılıp et ve kemikleriniz yok olup gittikten} *sonra muhakkak yeniden yaratılırsınız'* {yani, ölümden sonra diriltilirsiniz} *diye haber veren bir adamı gösterelim mi size?"...*

Sonra Ebû Süfyân devamla dedi ki:

أَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَمْ بِهٖ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلٰى مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ
بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ اعْمَلْ
سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١﴾

8. ...*"Acaba o* {yani, Muhammed (s.a)} *Allah'a karşı* {bizim ölümden sonra diriltileceğimizi söylerken} *yalan mı uydurdu yoksa o'nda* {yani, Muhammed'de} *bir delilik mi vardır?"...*

Allah Teâlâ onlara şöyle cevab vermektedir:

...*Hayır, asıl âhirete îmân etmeyenler* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler}, {âhirette} *azab içinde ve uzak bir dalâlettedirler* {yani, pek uzun bir bedbahtlık içerisindedirler}.

Bunun bir benzeri de el-Kamer sûresinin sonlarındadır.[3]

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

9. *Gökte ve yerde önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı?...*

Sonra bunları beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

...Dilersek onları yere geçiririz {ve yer de onları yutar} *yahut gökten üzerlerine parçalar* {yani, göğün bir tarafını} *düşürürüz* {ve bunlarla onları helâk ederiz}. *Muhakkak bunda münîb* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul eden} *her kul için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

10. *Andolsun ki Biz nezdimizden Dâvûd'a bir üstünlük* {yani, nübüvvet, Zebur, kendisine musahhar kılınan dağları, kuşları ve demiri} *verdik...*

Nitekim Nebî'ye (s.a) hitâb eden, *Allah'ın senin üzerindeki fazlı* {yani, sana lütfettiği nübüvvet ve kitab} *pek büyüktür* (en-Nisâ, 4/113) âyeti de buna benziyor.

Sonra Allah o'na verdiklerini beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

...“Ey dağlar! Siz de o'nunla {yani, Dâvûd (a.s) ile} *beraber tesbih edin”* {yani, Rabbi zikredin –bu da tesbihtir–} *dedik. Ve “Ey kuşlar siz de”* (dedik). *Ona demiri de yumuşatmıştık.*

Dâvûd (a.s) ateşe gerek duymadan demiri hamur gibi örüyor ve bunlardan uzunca zırhlar yapıyordu. Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

11. *Uzun, geniş zırhlar yap...*

Dâvûd'dan önce zırhlar sadece dövülmüş demir plakalar halinde idi. Dâvûd (a.s) ise, ateşe sokmaksızın ve çekiçle dövmeksizin zırhları çivilerle birbirine bağladı. Eliyle demirden yaptığı zırhların değeri 1.000 dirhemi buluyordu.

Dâvûd'a buyurdu ki:

...Dokumada işini sağlam tut {yani, çivileri halkaların içinden sağlamca geçir}, {fakat çiviler büyük olmasın ki halkalar delin-

---

3 Bkz. el-Kamer, 54/42-48.

mesin. Çivileri halkaların içerisinden örgü gibi de geçirme ki (halkalar) incelmesin}...

Sonra Allah Dâvûd hanedanına hitâben buyuruyor ki:

...*"Sâlih amel işleyin* {yani, "Elhamdulillah" deyin}, *çünkü Ben yaptıklarınızı çok iyi görenim" diye emrettik.*

Sonra Allah, Dâvûd'un oğlu Süleymân'ı ve o'na verdiği hayır ve ikramları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ
وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ
رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اِعْمَلُوا اٰلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ
الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهِ
اِلَّا دَابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

12. *Süleymân'a da rüzgârı* {musahhar kıldık}. *Sabah esişinde bir aylık yol alırdı* {yani, onun aldığı mesafe bir aylık süre idi –rüzgâr onları Beytu'l-Makdis'ten taşıyıp Istahr'a götürüyordu–}, *akşam da* {Zabulistan'a} *bir aylık* {uzaklıktaki yere} *giderdi* {üstlerinden bir kuş, altlarından bir yaprak geçmez ve bu rüzgâr toprağı da kaldırmazdı}. *Biz o'na erimiş bakır pınarını akıttık* {yani, Süleymân için Yemen topraklarında suyun aktığı gibi akan bakır pınarını üç gün süre ile çıkardık}. *Cinlerden bir kesim de* {Süleymân'ın (a.s) azîz ve celîl olan} *Rabbinin emri ile* {Süleymân'ın} *önünde iş görürlerdi* {yani, Biz Süleymân'a cinlerden böylelerini de musahhar kılmış, emrine vermiştik}. *Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa* {yani, Süleymân'ın emrinin dışına çıkarsa}, *Biz ona* {dünya hayatında alevli} *saîr azabından tattırırdık* {yani, elinde ateşten kamçı bulunan bir melek Süleymân'ın emri dışına çıkanı kamçılardı –işte saîr azabı budur–}.

> 13. *Onlar kendisine* {yani, cinler Süleymân'a} *mihrablardan* {yani, mescidlerden}, {Arz-ı Mukaddes ve Istahr'da bakır ve mermerden yapılan ve kendilerine ibâdet edilmeyen} *heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan* {yani, büyüklükleri itibariyle develerin su içtikleri havuzları andıran Yemen topraklarından, kemikten tencerelerden –ki her birinin üzerinde 1.000 kişi oturur ve onlardan yemek yerlerdi–} *ve yerlerinde sabit* {yani, hareket etmeyen, üzerinde yükseldiği ayakları bulunan pek büyük} *kazanlardan istediğini yaparlardı...*

Dağlardaki malzemelerle yapılan bu büyük kazanlar ve bakır pınarı Yemen'de idi. Süleymân'ın mülkü ise Mısır ile Kabil arasındaki bölgeyi kapsıyordu.

Devamla Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...Ey Dâvûd hanedanı!* {Size verilen hayırlar sebebiyle} *siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan* {Rabb'lerine} *şükreden ise azdır.*

> 14. *Biz* {Süleymân'ın} *ölümüne hükmedince* {–çünkü Süleymân'ın (a.s) yaşı ilerlemişti. O sırada Beytu'l-Makdis'te bulunuyordu–} *'asâsını* {alt tarafından} *yiyen ağaç kurdundan başkası onlara* {yani, cinlere –Süleymân'ın–} *ölümünü göstermedi...*

Çünkü cinler insanlara, yarın ne olacağı ile ilgili gaybı bildiklerini söylüyorlardı. Bu nedenle onlar Beytu'l-Makdis'te Süleymân'ın ölümü ile sınandılar. Dâvûd (a.s) Beytu'l-Makdis'in temellerini, Mûsâ'nın (a.s) çadırını kurduğu yerde atmış idi. Fakat onu bina etmeden önce vefat etti. Süleymân Beytu'l-Makdis'i kayalar, taşlar ve zift ile bina ettirmeye başladı. Ölüm vakti yaklaşınca aile halkına, "Beytu'l-Makdis'i bina etmeyi bitirinceye kadar ölümümü cinlere haber vermeyin" dedi. Binasının tamamlanması için ise bir yıllık çalışma gerekiyordu. Ölüm o'na 'asâsı üzerine dayanmış iken geldi. Cinlerin Beytu'l-Makdis'in binasını yarıda kesip dağılmamaları için ölümünün gizlenmesini ve bir sene boyunca kendisi için ağlamalarını vasiyet etmişti. Yakınları da bu vasiyete uygun hareket ettiler. Bir sene boyunca çalışıp Beytu'l-Makdis'in binasını bitirdiler. Allah da sene bitiminde 'asâsının alt tarafından ağaç kurdunu musallat etti, o da o'nun 'asâsını yedi. İşte, *'Asâsını yiyen ağaç kurdundan başkası...* buyruğu bunu anlatmaktadır. O vakit Süleymân

ölmüş olarak yere yıkıldı, durumu gören cinler de dağılıp gittiler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Nihâyet* {Süleymân} *yıkılıp yere düşünce,* {insanlar tarafından} *açıkça anlaşıldı ki, eğer onlar* {yani, cinler} *gaybı* {yani, gayb olan Süleymân'ın ölümünü} *bilmiş olsa idiler* {bir sene boyunca} *bu horlayıcı azab içinde* {yani, Beytu'l-Makdis'in yorucu inşaasında çalışmaya} *devam etmezlerdi.*

Cinlere bu adın veriliş sebebi, insanlardan gizlenip saklanmaları ve onlar tarafından görülmemeleridir.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا
مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ
جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

> 15. *Andolsun ki Sebeliler* {–ataları Sebe'in adı Zucel b. Yeşhub b. Ya'rub b. Kahtan'dır–[4]} *için kendi meskenlerinde bir âyet vardır.* {Biri Arim vâdisinin} *sağında* {diğeri ise Arim vâdinin} *solunda iki bahçe vardır...*

Allah bu bahçe sahiblerine buyurdu ki:

> ...*Rabbinizin* {bahçelerdeki} *rızkından yeyin ve O'na* {yani, size ihsan ettiği bu rızık dolayısıyla Allah'a} *şükredin.* {Sebe toprakları, güzel meyveler veren} *hoş bir belde ve* {Rabbiniz de, size vermiş olduğu rızık dolayısıyla şükrettiğiniz takdirde günahları bağışlayan} *gafûr bir Rabb.*

Sebe toprakları ve Sebelilerin bahçeleri öylesine verimliydi ki, kadın başının üzerine zembil olduğu halde bahçeye girer, kendisi elini bir

---

[4] Büyük bir ihtimalle *ve huve raculün* [o bir adamdır] ibaresindeki "ra" harfi noktalı görülerek "Sebe'in adı" şeklinde okunmuştur. Nitekim tarih kitablarında Sebe ile ilgili verilen neseb, –yanlış okunduğunu zannettiğimiz kelime müstesnâ– Mukâtil'in verdiği ile aynıdır: Sebe b. Yeşhub b. Ya'rub b. Kahtan. Bkz. İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih.* (Çeviren)

şeye değdirmeden zembili türlü meyve ve mahsullerle dolardı. Yağmur yağdığı vakit, günlerce uzaklıktaki mesafelerden el-Arim vâdisine seller gelirdi. Bunun için iki dağ arasındaki geçide kayalar ve ziftler ile bir sed yaptılar. Nihayet sular vâdinin iki tarafında yükseldi. Böylece bu vâdilerde çeşitli meyveler ve üzüm bağları yetişti. Onlarsa Rabb'lerine isyan ettiler, O'na şükretmediler. Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

16. *Fakat onlar* {haktan} *yüz çevirdiler. Biz de onlara Arim selini gönderdik...*

Sel, gelen sudur. Arim de vâdinin adıdır. Allah'ın, onların inşa ettikleri sedde musallat ettiği el-Huld isimli fare seddi oydu ve su dışarı çıkmaya başladı. Böylece bahçeleri kurudu.

...ve iki bahçelerinin yerine buruk yemişli {erak adındaki ağacı} *acı ılgınlı* {ağaçları olan ve ondan taze ok sapları yapılan et-Tarfâ adındaki} *ağaç ile içinde Arabistan kirazından da az bir şey bulunan iki bahçe verdik.*

ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا ۖ وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا
فِيهَا السَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا
رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ
وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا
مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ
مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

17. *İşte nankörlük etmeleri sebebi ile onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz nankörlük edenlerden başkasını cezalandırır mıyız?* {yani, Allah'ın nimetlerine nankörlük eden kimselerden başkası kötü amelleri sebebiyle cezalandırılmaz.}

18. *Onlar* {yani, Sebeliler} *ile* {ağaçlar ve su ile} *bereket verdiğimiz memleketler* {olan Arz-ı Mukaddes'teki Ürdün ve Filistin} *arasında ardarda* {yani, birbirine bitişik} *kasabalar var ettik...*

Böylece onlar Yemen toprakları ile Şam toprakları arasında ticaret yapıyorlardı. Her milde bir kasaba ve bir pazar vardı. Şam'dan Yemen'e geri dönünceye kadar yüklerini çözmelerine gerek bulunmuyordu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...*Oralarda* {gecelemek ve gündüz ortasında istirahat etmek için bir kasabadan diğerine} *gidip gelmelerini takdir etti. Oralarda güvenlik içinde geceler ve gündüzler boyunca gezin* {yani, açlıktan, susuzluktan, yırtıcı hayvanlardan yana güvenlik içerisinde gidip gelin}.

Fakat Rabb'lerine şükretmeyip, O'ndan kasabaların ve konaklama yerlerinin birbirlerinden daha uzak olmasını istediler.

19. *"Rabbimiz! Yolculuklarımızın arasını uzaklaştır" diye du'a ettiler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları* {insanlara} *anlatılan hikâyeler kıldık ve onları darmadağın ettik* {yani, onların her tarafa dağılmalarını sağladık}...

Böylece onlar Sebe topraklarından çıkıp yola koyuldular; Ezdliler Bahreyn ve Umman'a, Huzaalılar Mekke'ye, Ensâr'ı teşkil eden Evs ve Hazrec Medine'ye, Gassanlılar ise Şam'a yerleştiler. İşte darmadağın olmaları budur. Allah'ın, *Biz de onları anlatılan masallar kıldık ve onları darmadağın ettik* buyruğu bunu ifade etmektedir.

...*Kuşkusuz bunda* {yani, bahçelerinin yok edilmesinde ve etrafa dağılmalarında} *çok sabreden* {yani, bu ümmetin mü'minlerinden bir kimse Sebe halkının karşı karşıya kaldığı belânın benzeri ile karşılaşacak olursa çok sabredenlerden olur}, *çok şükreden herkese âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

"Şekûr", nimetleri dolayısıyla Allah'a çok şükreden kişi demektir.

20. *Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirdi...*

İblis dumansız ateşten, Âdem ise çamurdan yaratıldı. Sonra İblis, "Kuşkusuz ateş çamuru yenik düşürecektir" dedi. Ardından da, "Bu sebeble, *Andolsun onların hepsini azdıracağım, ancak onlardan ihlâsa*

erdirilmiş kulların müstesnâ" (el-Hicr, 15/39-40) diye and içti. İşte bundan dolayı onlar aleyhindeki zannı da gerçekleşmiş oldu.

...de mü'minlerden bir kesim dışında {yani, Allah'ın ihlâsa erdirdiği kulları müstesnâ} *ona uydular,* {bunlar ise şirk hususunda ona uymadılar}.

Bunlar, Allah'ın haklarında, *Muhakkak Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz* (el-Hicr, 15/42) dediği kimselerdir.

21. *Halbuki onun* {yani, İblisin} *onlar üzerinde bir sultânı* {yani, onları hidâyetten saptırıp dalâlete götürecek şekilde bir hâkimiyeti} *yoktu. Ancak Biz âhirete îmân eden kimse ile ondan yana şüphede olanları bilmek* {yani, mü'mini kâfirden ayırt etmek} *için böyle yaptık. Rabbin* {îmân ve şüphe türünden de olsa} *her şeyin üzerinde hafîzdir* {yani, koruyucu, gözetleyicidir}.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ
﴿٢٣﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا
أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

22. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Allah'tan başka* {ilâh olduklarını} *iddia ettiklerinize* {yani, kendilerine ibâdet ettiğiniz meleklere} *du'a edin bakayım* {da onlar yedi yıl boyunca maruz kaldığınız açlık musibetini ve sıkıntısını üzerinizden gidersinler}...

Buna benzer bir buyruk İsrâ sûresindedir.

Allah meleklerin durumunu haber vermek üzere de şöyle buyurmaktadır:

...Onlar göklerde de {yani, göklerin yaratılışında da}, *yerde de*

> *zerre ağırlığınca* {yani, karıncaların en küçük türü olanlardan birisi ağırlığınca dahi} *bir şeye sahib değildirler* {yani, bunu dahi yaratmaya güçleri yoktur}. {Nasıl olur da sizin karşı karşıya kaldığınız sıkıntıları giderebilirler}. *Onların bu ikisinde* {yani, meleklerin göklerin ve yerin yaratılmasında} *hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan* {yani, meleklerden} {herhangi bir iş için} *hiçbir yardımcısı da yoktur.*

Sonra Allah, Mekkelilerin fayda umduğu melekleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> 23. *O'nun nezdinde şefaat* {yani, meleklerin şefaati} *kendisine* {tevhîd ehlinden şefaat edilmesi için} *izin verdiklerinden başkasına* {yani, başka hiçbir kimseye} *fayda vermez...*

Sonra Allah meleklerin korkularını söz konusu etmekte, vahyi işittikleri vakit kıyâmetin kopacağı korkusuyla secdeye kapandıklarını belirtmektedir. Peki bu durumda olan varlıklara nasıl ibâdet ediyorlar? Ne diye meleklerin de korktukları zata ibâdet etmiyorlar?

> *...Nihâyet kalblerinden korku giderilince,...*

Semâvatta bulunan melekler Îsâ ile Muhammed (s.a) arasındaki dönemde –ki ikisi arasında yaklaşık 600 yıllık bir süre vardır– vahyin sesini işitmemişlerdi. Muhammed'e (s.a) vahiy nâzil olunca, vahyin sesini işittiler ve kıyâmetin kopacağı korkusuyla secdeye kapandılar. Çünkü Cibrîl her semâda bulunanlara, vahyin inzâl edildiğini haber vermişti. İşte, *Nihâyet kalblerinden korku giderilince* buyruğu buna işaret ediyor.

> *...Nihâyet kalblerinden korku giderilince* {yani, kalblerindeki korku ve dehşet açılınca}, {secdeden kalktılar ve melekler birbirlerine Cibrîl'in bildirdiğine göre} *"Rabbimiz ne buyurdu?" dediler. Onlar, "Hakk"* {yani, vahiy} *diye cevab verdiler. O alîdir* {yani, pek yücedir}, *kebîrdir* {yani, pek büyüktür, O'ndan büyük yoktur}.

> 24. {Meleklere ibâdet eden Mekke kâfirlerine} *de ki: "Göklerden* {yağmur ile} *ve yerden* {bitkiler ile} *sizi rızıklandıran kimdir?"...*

Onların verdikleri cevab şudur: *"Allah"* {bizi rızıklandırıyor}. (Yûnus, 10/31)

Ardından Allah, Nebî'ye (s.a) hitâben buyurdu ki:

..."{Sizi rızıklandıran} *Allah'tır" de...*

Burada ifade tamam olmaktadır.

...Şüphe yok ki biz yahut siz bir hidâyet üzereyiz veya apaçık bir dalâlette.

Âyetin son kısmına, yani *Şüphe yok ki biz yahut siz bir hidâyet üzereyiz veya apaçık bir dalâlette* ifadesine gelince: Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Gelin, maişetimize bir bakalım; dünyevî imkânlar bakımından biz mi üstünüz yoksa siz mi? Biz üstün olduğumuza göre, siz dalâlet üzeresiniz." Nebî (s.a) de onlara şöyle cevab verdi: "Sizinle biz aynı durumda değiliz. Kuşkusuz iki kesimden biri {yani, ben ve ashâbım hidâyet üzeredir} veya apaçık bir dalâlettedir" {yani, siz/Mekke kâfirleri de dalâlettedir}.

Buradaki "ev" [veya/yahut] edatındaki "elif" bir sıladır [fazladan gelmiştir]. Tıpkı, *Onlardan günahkâr yahut pek nankör kimseye itaat etme* (el-İnsan, 76/24) buyruğunda olduğu gibi.

قُل لَّا تُسْـَٔلُونَ
عَمَّآ أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا
ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَهُوَ ٱلْفَتَّاحُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِىَ
ٱلَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِۦ شُرَكَآءَ ۖ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ
مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ
يَوْمٍ لَّا تَسْتَـْٔخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

25. *De ki: "Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu olmazsınız, biz de sizin işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız."*

26. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimiz* {âhirette} *bizi* {ve sizi} *bir araya toplayacak. Sonra aramızda hakk* {ya-

ni, adalet} *ile fethedecektir* {yani, hüküm verecektir}. *O* {adaletli hüküm veren} *fettâhdır,* {verdiği hükmü çok iyi bilen} *alîmdir."*

27. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "O'na* {yani, Allah'a} {meleklerden} *kattığınız ortakları bana gösterin"* {bakalım, bir şey yaratabilmişler midir?}...

Allah buyuruyor ki:

...*Hâşâ* {onlar hiçbir şey yaratmamışlardır}. *Bilakis o* {her şeyi yaratan} *Allah'tır.* {Mülkünde} *azîzdir,* {emrinde hikmeti sonsuz} *hakîmdir.*

Benzeri bir buyruk da Ahkâf sûresindedir.[5]

28. *Biz seni* {ey Muhammed} *ancak bütün insanlar için* {aralarından onun çağrısını kabul edenleri cennet ile} *müjdeleyici ve* {kendisine karşı gelenleri de ateş ile} *inzâr edici olarak gönderdik. Fakat insanların* {yani, Mekke halkının} *çoğu bilmezler.*

29. *Onlar, "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, azabın dünya hayatında bizim üzerimize ineceği iddianda doğru söylüyor isen ey Muhammed} *bu tehdit ettiğin* {yani, bize va'd edip tehdit ettiğin azab} *ne zaman gerçekleşir" derler.*

30. *De ki: "Sizin* {azab için belirlenmiş} *va'dolunan bir gününüz vardır. Ondan* {yani, o belirli süreden} *ne bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz"* {yani, ondan uzaklaşamazsınız, daha önce de gelmesini sağlayamazsınız}.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ
يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

31. *Kâfir olanlar* {yani, el-Esved b. 'Abdi Yeğus ile Saleb –ki ikisi de 'Abdu'd-Darr b. Kusay oğullarından el-Hâris b. Sebbak'ın

5 Bkz. el-Ahkâf, 46/2.

oğullarıdır–} *dediler ki: "Biz bu Kur'ân'a da îmân etmeyiz* {yani, seni de, Kur'ân'ı da tasdik etmeyiz}, *bundan önce gelen* {yani, Kur'ân'dan önce indirilen} *kitablara da* {yani, Tevrât'a, İncîl'e, Zebur'a da {îmân etmeyiz: onları da tasdik etmeyiz}. {Ey Muhammed} *sen o zâlimleri* {yani, Mekke müşriklerini} *Rabb'leri huzurunda* {âhirette} *durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken* {yani, biri diğerine söylerken} *bir görsen...*

Sonra onların neler söyleyeceklerini şöylece haber vermektedir:

...Zayıf görülenler {ki bunlar, tâbi olanlardır} *müstekbirlere* {yani, îmâna karşı büyüklenen küfrün önderlerine}, *"Siz olmasaydınız biz elbette îmân edenler olurduk"* {yani, "Siz ey büyük kimseler, siz olmasaydınız biz mü'min olurduk: Allah'ın tevhîdini tasdik ederdik} *diyecekler.*

Önderleri olan büyükler de, kendilerine uyan zayıf kimselere şu şekilde karşılık verecekler:

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ
عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ
إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ
أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

32. *Büyüklük taslayanlar güçsüz bırakılanlara der ki: "Size geldikten sonra hidâyetten* {yani, îmân etmekten} *sizi biz mi alıkoyduk* {yani, engelledik}? *Hayır, siz zaten mücrim kimseler idiniz."*

Zayıflar da büyüklere şu şekilde karşılık verecekler:

33. *Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece-gündüz hilekârlıklar* {yani, gece ve gündüz yalanlar söylüyordunuz}. *Çünkü siz bize Allah'a* {yani, O'nun tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olmamızı, O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz.* {Âhirette} *azabı* {gözleriyle} *gördükleri vakit* {içlerinde} *pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına tasmalar koyarız* {yani, Allah cehennem bekçilerine, Allah'ın tevhîdini inkâr edip kâfir olanların boyunlarına tasmalar koymalarını emredecektir}. {Cehennem bekçileri de onlara şöyle diyecektir:} *Ya onlar* {âhirette, dünyada iken} *işleyegeldiklerinden* {yani, küfürden} *başkası ile mi cezalandırılacaklar?*

34. *Biz hangi karyeye bir nezîr* {yani, rasûl} *göndermiş isek mutlaka oranın mütrefleri* {yani, zenginleri ve zorbaları} {rasûllere}, *"Biz sizinle gönderilenleri* {yani, tevhîdi} *inkâr edenleriz" demişlerdi.*

35. *Ve* {yine Müslüman fakirler hakkında} *dediler ki:* " {Bunlar bizden hayırlı mıdır yoksa Allah'a bizden daha mı yakındırlar?} *Biz malca da, evlatça da daha çokluğuz. Biz azab edileceklerden değiliz."*

قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٦﴾ وَمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ بِالَّت۪ي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى
اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًاۘ فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَٓاءُ الضِّعْفِ
بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يَسْعَوْنَ ف۪ٓي
اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُۜ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُۚ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٣٩﴾

36. *De ki: "Muhakkak Rabbim rızkı dilediğine genişletip yayar ve* {dilediği kimseninkini} *daraltır* {ve kısar}. *Fakat insanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri}, {rızkı yaymanın da, genişletip kısmanın da azîz ve celîl Allah'ın elinde olduğunu} *bilmezler."*

37. *Sizi Bize yaklaştıracak olan* {yani, bize daha yakın olmanızı sağlayacak olan} *mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. Îmân edip* {yani, Allah'ı tasdik edip} *sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte onların amellerine karşılık mükâfaatları kat kattır* {yani, bir haseneye on katıyla ve daha fazlasıyla mükâfaat veririz}. *Hem onlar* {cennetin} *yüksek köşkler*{in}*de* {ölümden yana} *güvenlik içindedirler.*

38. *Bizi âciz bırakacaklarını sanarak âyetlerimizden alıkoymakta yarışanlar* {yani, Kur'ân'a îmânı engellemek için Kur'ân'ı yalanlayanlar} *var ya, işte onlar azabta* {yani, cehennem ateşinde} *hazır edileceklerdir.*

39. *De ki: "Gerçekten Rabbim rızkı kullarından dilediğine genişletip yayar* {yani, dilediğine bol rızık verir}, *dilediğininkini de daraltır* {yani, kısar}. *Her ne infak ederseniz onu halef veren O'dur* {yani, sahibleri başkası iken sizi ona halef yaptı: o malı size O verdi}. *O rızık verenlerin en hayırlısıdır."*

Allah'ın, *Sizi başlarına halife kıldığı şeylerden de infak edin* (el-Hadîd, 57/7) buyruğu da buna benzemektedir.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ
كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا
يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي
كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

40. *O gün onların hepsini haşredecek* {yani, Melekleri ve onlara ibâdet edenleri âhirette bir araya toplayacak}. *Sonra da meleklere şöyle diyecek: "Bunlar mı size ibâdet ederlerdi"* {yani, bunlar sizin emriniz üzerine mi size ibâdet etmişlerdi}.

Melekler, Rabb'lerini ortaktan tenzih edecekler:

41. *Diyecekler ki: "Tenzih ederiz Seni. Bizim velîmiz onlar değil, Sensin.* {Biz onlardan beriyiz. Onlara bize ibâdet etmelerini em-

retmedik.} *Aksine onlar cinlere ibâdet ediyorlardı* {yani, onlar cinlere ibâdet hususunda şeytânlara itaat ediyorlardı}. *Bunların çoğu onlara* {yani, şeytânlara} *îmân ediyorlardı"* {yani, şeytanları tasdik ediyorlardı}.

42. *Bugün* {âhirette} *kiminiz kiminize ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar verebilir* {yani, melekler kendilerine ibâdet etmiş olanlara hiçbir fayda sağlayamaz ve onlara gelecek hiçbir kötülüğü önleyemezler}. *Zulmedenlere de diyeceğiz ki* {yani, Allah cehennem bekçilerine, Mekkeli müşriklere şöyle demelerini emredecek}: *"Haydi yalanladığınız ateş azabını tadın."*

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا
مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ
وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا
جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ
نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ
ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ
لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ
﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

43. *Onlara âyetlerimiz* {yani, Kur'ân'ın emir ve nehiyleri} *açık açık okunduğunda dediler ki: "Bu* {yani, Nebî (s.a)} *ancak atalarımızın ibâdet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır. Yine dediler ki: "Bu* {Kur'ân} *uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir"* {yani, onu Muhammed (s.a) kendiliğinden uydurmuştur}. {Mekke halkından} *kâfir olanlar, hakk* {yani,

Kur'ân} *kendilerine geldiğinde, "Bu* {Kur'ân} *ancak apaçık bir büyüdür" dediler.*

44. *Halbuki Biz onlara* {Allah ile beraber bir ortak bulunduğunu gösteren} *okuyacakları kitablar göndermemiştik...*

Bunun bir benzeri de, *Yoksa Biz onlara bundan önce bir kitab verdik de şimdi onlar buna mı tutunuyorlar?* (ez-Zuhruf, 43/21) âyet-i kerîmesidir.

Yine bunun bir benzeri de Fâtır sûresindedir.[6]

...{Ey Muhammed} *senden önce bunlara* {yani, Mekkelilere} *bir nezîr* {yani, rasûl} *de göndermemiştik.*

45. *Bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de* {kendilerine gönderilen rasûlleri} *yalanlamışlardı. Hem bunlar onlara verdiğimizin onda-birine bile ulaşamamışlardır* {yani, Mekke kâfirleri geçmiş ümmetlere vermiş olduğumuz mal, araç-gereç, ömür ve gücün onda-birine dahi ulaşamamıştır}. *Fakat yine de rasûllerimizi yalanladılar.* {Biz de rasûlleri yalanlamaları üzerine onları dünyada azab ile helâk ettik}. *Benim mekrim nasılmış?* {yani, kötülüğü nasıl değiştirdiğime bakın ve ey Mekkeliler, geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azabtan sakının}.

46. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben size ancak bir öğüt veriyorum* {yani, tek bir sözü: ihlâs kelimesini öğütlüyorum}. *Yalnızca* {hakk olan} *Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkın. Sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşünün* {yani, sizden bir kimse tek başına ve arkadaşı ile birlikte düşünüp, bilmez mi? Göklerin, yerin yaratılışı ve ikisi arasındakiler üzerinde tefekkür etmez mi? Allah'ın bunca şeyi tek başına yarattığını, Muhammed'in de doğru olup, o'nda hiçbir şekilde delilik bulunmadığını anlamaz mı?} *O* {Nebî (s.a)} *ancak sizin için apaçık* {ve âhiretteki} *şiddetli bir azabın öncesinde bir nezîrdir."*

47. *De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun"...*

---

6 Bkz. Fâtır, 35/32.

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerinden, Allah'tan aldığı risâleti tebliğ hususunda kendisine eziyet etmemelerini istedi, onlar da birbirlerine, “O sizden imkânsız bir şey istemiyor, o'na ilişmeyin” dediler. Nebî'nin (s.a) bir gün Kur’ân'da Lât ve ‘Uzzâ'dan söz ettiğini duyunca da, “Bu adam bizim ilâhlarımızı ayıplamaktan vazgeçmeyecek mi? Bizden kendisini rahatsız etmememizi istedi, biz de dediğini yaptık. Ondan, ilâhlarımız dolayısıyla bize eziyet etmemesini istedik, fakat o yapmadı” dediler ve bu hususta işi ileriye götürdüler. Bunun üzerine Allah, *De ki: “Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun”* buyruğunu indirdi.

...*“Benim ecrim* {yani, mükâfaatım} *Allah'a aittir. O her şeye* {ve benim bir nezîr olduğuma, bende bir delilik bulunmadığına} *şâhiddir.”*

48. *De ki: “Rabbim muhakkak hakkı yerleştirendir* {yani, O vahiy ile konuşur}. *O gaybları çok iyi bilendir”* {yani, her gaybı bilir}.

Allah gaybın alimi olduğunu söylediği yerlerde bütün gayblar, tekil olarak ifade edilmiş olur.

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ
عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَىٰ
إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّىٰ
لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ
بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

49. *De ki: “Hakk* {yani, İslâm} *geldi, bâtıl ne yeniden bir şey var edebilir, ne de geri getirebilir”* {yani, şeytân yoktan bir şeyi yaratamaz. Âhirette onları yeniden yaratıp, ölümden sonra diriltemez. Allah ise bütün bunları yapandır}.

50. *De ki: “Eğer ben sapmışsam* {çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), “Sen atalarının dînini terk edince sapıtmış oldun” demişlerdi} *ancak kendi aleyhime sapmış olurum* {yani, benim sapmam benim aleyhimedir}. *Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbi-*

min {bana Kur'ân'dan} *vahyetmekte olduğundan ötürüdür. O* {du'aları işiten} *semîdir,* {onları kabul eden pek yakın} *karîbdir."*

51. *Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen* {yani, azabı gördüklerinde korkularını bir görsen}. *Artık kurtuluş olmayacaktır...*

Âyet, Süfyâni hakkında inmiştir. Şöyle ki: Süfyâni Şam'dan, Buhayr b. Becile komutasında 30.000 savaşçıyı Hicaz'a gönderecek. Bunlar Beyda'ya vardıklarında yerin dibine geçirilecekler. Onlardan yalnızca Naciye adında Cuheyneli bir adam kurtulacaktır. Bu adamın yüzü, sırtı tarafında olacak ve geri geri yürüyecektir. Gidip insanlara arkadaşlarının karşılaştıkları durumu haber verecektir.

...Ve yakın yerden {yani, ayaklarının altından} *yakalanmış olacaklardır.*

52. {Azabı gördükleri vakit} *"Ona îmân ettik diyecekler." Ama onlar için uzak bir yerden ona el atmaları ne mümkün?* {yani, azabı gördükleri vakit tevbeye dönüş onlardan oldukça uzaktır, çünkü tevbeleri kabul edilmeyecektir}.

53. *Halbuki önceden* {yani, Allah Muhammed'i (s.a) peygamber olarak gönderdikten sonra, azabın gelişinden önce} *onu* {yani, Kur'ân'ı} {inkâr ile} *kâfir olmuşlardı. Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı* {yani, onlar kendilerinden oldukça uzak bir halde iken îmânı gerektiren sözler söylemek ve tevbe etmek isteyecekler, ama onlardan kabul olunmayacaktır. Çünkü azabın nüzulü halinde îmân onlardan uzaklaştırılır. Bundan dolayı dünyada üzerlerine azabın inmesi halinde îmân etmeye güçleri olmaz}.

54. *Daha önce benzerlerine yapıldığı* {yani, bunlardan önce geçmiş ümmetlerden olanların azaba uğratıldığı} *gibi bunlar ile arzuladıkları şeyler arasına* {yani, azab geldiğinde tevbelerinin kabul edilmesi arasında} *bir engel konacaktır. Çünkü onlar rayb'a düşüren bir şüphe içinde idiler.*

"Rayb'a düşüren şüphe"den kasıt, onların şüphe ettiklerini bilmeyişleridir.

Denildiğine göre, burada sözü edilen azab, Bedir günü kılıçla gelmiştir. "Ona îmân ettik" dediler ifadesindeki zamir de, Kur'ân'a râcidir.

35. FÂTIR SÛRESİ

Mekke'de inen Fâtır sûresi, Kûfiyyûna göre 45 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۬ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ

مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

قَد۪يرٌ (١) مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا

يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ (٢) يَٓا اَيُّهَا

النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْۜ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ

مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ (٣)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hamd* {yani, şükür} *gökler ve yerin fâtırı* {yani, yaratıcısı} *olan, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı rasûller kılan Allah'a mahsustur...*

Cibrîl, Mikail, İsrâfil, ölüm meleği, kiramen katibin –hepsine selâm olsun– bunlardandır. Bu meleklerin kimisinin iki, kimisinin üç, kimisinin dört kanadı, İsrâfil'in ise altı kanadı vardır.

...O yaratılışta dilediğini arttırır...

Cennette Hayat Irmağı diye anılan bir ırmak vardır. Cibrîl (a.s) her gün -günün üç saati geçtikten sonra- bu ırmağa dalar ve iki kanadını açarak yıkanır. Her bir kanadında 70.000 tüy vardır. Her tüyden düşen bir damla sudan Allah Kıyâmet Günü'ne kadar Kendisini tesbih edecek bir melek yaratır. İşte Allah'ın, *O yaratılışta dilediğini arttırır* buyruğu buna işarettir.

...Gerçekten Allah her şeye {yani, kanatları yaratmaya ve arttırmaya} *kadir olandır* {yani, o dilediğine dört kanattan fazlasını da verir}.

2. *Allah insanlara herhangi bir rahmeti* {yani, rızkı} *açarsa,...*

"Rahmet" kelimesinin "rızık" manasında kullanımı açısından bunun bir benzeri de, *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak...* (el-İsrâ, 17/28) âyetedir.

...onu tutacak olmaz {yani, kimse o rahmeti engelleyemez}. *Tuttuğunu da* {yani, vermediği rızkı da} *O'ndan* {yani, Allah'tan} *başka salıverecek olmaz. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

3. *Ey insanlar* {yani, ey Mekkeliler}! *Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın...*

Sonra onlara nimetlerini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

...Gökten {yağmur ile} *ve yerden* {bitki ile} *size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcı var mıdır?*

Arkasından zatını tevhîd ederek şöyle buyurmaktadır:

...O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Böyleyken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا
يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا
يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ
كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ
مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ
سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾

4. *Eğer seni yalanlıyorlarsa* {bunuFnla, onların kendisini yalanlamalarına karşı sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmektedir}, *doğrusu senden önce de nice rasûller yalanlanmıştır.* {Kulların} *işler*{i âhirette} *ancak Allah'a döndürülür.*

5. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Şüphe yok ki Allah'ın* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir} *va'di haktır. O halde sakın sizi dünya hayatı aldatmasın* {yani, İslâm'dan uzaklaştırmasın} *ve o çok aldatıcı* {yani, bâtıl: şeytân} *da sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

6. *Şüphe yok ki şeytân* {size Allah'ı inkâr etmeyi emrettiği için} *sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun* {yani, Allah'a itaat ederek ona düşmanlık yapın}. *O kendi hizbini* {yani, taraftarlarını} *ancak saîrin* {yani, alevli ateşin} *arkadaşlarından olsunlar diye* {Allah'ın vahdaniyetini inkâr etmeye çağırarak} *davet eder.*

Sonra Allah kâfirler ile mü'minlerin karar kılacakları yerleri beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

7. *O kâfir olanlar* {yani, Allah'ın tevhîdin inkâr edenler} *için* {âhirette} *çok şiddetli bir azab vardır.* {Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *îmân ederek sâlih ameller işleyenlere* {yani, farzları eda edenlere} *ise* {günahları için} *bir mağfiret ve* {mükâfaat olarak Rabb'leri yanında cennette} *büyük bir ecir vardır.*

8. *Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip...*

Buyruk, Ebû Cehl b. Hişâm hakkında inmiştir.

...de bu sebebten onu güzel gören kimse (böyle midir?) *Kuşkusuz Allah dilediğini* {hidâyetten uzaklaştırarak} *saptırır* {yani, onu İslâm'a hidâyet etmez}, *dilediğine de* {dînine ileterek} *hidâyet verir. O halde* {ey Nebî} *onlar için hasretler duyarak kendini bitirme* {yani, Mekkeliler için pişmanlıklar duyarak kendini öldürme}. *Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.*

9. *Allah odur ki rüzgârları gönderip, bulutları kaldırır. Sonra onu* {yani, bulutları} *ölmüş bir beldeye* {yani, hiçbir bitkisi yeşermemiş bir yere} *süreriz. Onunla* {yani, o su ile} *yeri ölümünden sonra canlandırırız* {yani, üzerinde hiçbir bitki yokken bitki yeşerir}. *İşte nüşûr da böyledir* {yani, Allah ölümünden sonra yeri su ile dirilttiği gibi Kıyâmet Günü sizi de böyle diriltileceklerdir}.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ
لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ
مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ
مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

10. *Kim* {putlara ibâdet ile} *azîz* {yani, güçlü} *olmak istiyorsa,* {o Allah'a itaat ederek azîz olsun ve} *bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır* {yani, izzet bulanların hepsi ancak Allah'ın izniyle azîz olurlar}. *Güzel söz* {yani, tevhîd} *yalnız O'na yükselir. Onu da sâlih amel yükseltir* {yani, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına dâir şehadet, sâlih ameli semâda Allah'a yükseltir}...

Naklettiklerine göre İbn Abbâs, "Sâlih ameli de yükseltir" demiştir, ki Allah ameli kendisine yükseltir demektir.

Allah Kendisini tevhîd etmeyenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kötülüklerle tuzak kuranlar* {yani, şirk sözünü söyleyenler} *var ya, onlar için* {âhirette} *çok şiddetli bir azab vardır...*

Arkasından Allah onların şirklerinin durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...*Ve onların tuzağı boşa çıkar* {yani, söyledikleri şirk sözleri âhirette yok olup gider}.

Allah zatına delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

11. *Allah sizi* {yani, Âdem'i (a.s)} *topraktan yarattı* {yani, yaratılmanızı oradan başlattı}. *Sonra bir nutfeden* {yani, onun neslini bir nutfeden var etti}. *Sonra sizi* {yani, Âdem'in soyundan gelenleri} *çiftler kıldık. Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır* {yani, hiçbir kadın çocuğa gebe kalmaz}, *ne de* {çocuğu} *doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da* {yani, ömrü az

ya da çok olsun herkesin eceli yazılıdır}, *ömrünün eksiltilmesi de* {her gün eceli bitene kadar ömrünün süresinin azalması da} *ancak bir kitabtadır* {yani, Levh-i Mahfuz'da daha o yaratılmadan önce yazılmıştır}. *Kuşkusuz ki bu* {yani, eceli Allah'ın Levh-i Mahfuz'da yazması} *Allah'a göre pek kolaydır.*

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ
وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ
حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مُسَمًّى ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ
مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ اِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ
وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ
بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾ يَا اَيُّهَا النَّاسُ
اَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

12. *İki deniz* {yani, tatlı su ile tuzlu su} *bir olmaz. Bu çok tatlı, içimi hoş ve kolaydır* {yani, kolaylıkla boğazdan geçer}; *diğeri ise çok acı* {olup bitkiyi yeşertmez} *ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de* {yani, tuzlu sudan da, tatlı sudan da} *taze et* {yani, balık} *yersiniz, giyeceğiniz bir süs* {yani, inci} *çıkartırsınız. O'nun fazlından/lütfunden* {yani, denizde rızkından} *aramanız ve şükretmemiz için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün.*

“el-Mevâhir” [suyu yararak giden] ile, biri diğerinin aksi istikametinde, fakat aynı rüzgârın etkisiyle akıp giden gemiler kasdedilmektedir. Biri gelirken öbürü gider.

13. *Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir* {yani, biri diğerini eksiltir –sonunda biri dokuz saat, diğeri onbeş saat

olur–}. *Güneşe ve aya da* {Âdem oğulları için} *boyun eğdirdi. Hepsi de belli bir süreye kadar akıp giderler* {yani, ikisi de Kıyâmet Günü'ne kadar kendilerine has düzenlerinde akıp gideceklerdir}...

Allah zatına delil olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

...*İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur.* {O halde siz de yaptıklarından ibret alarak O'nun tevhîdini bilin}...

Sonra uydurma ilâhların kusurlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Ondan gayrı du'a ettikleriniz* {yani, tapındığınız putlar} *ise bir kıtmîre* {yani, hurma çekirdeği üzerindeki incecik zara} *dahi sahib değildirler.*

Sonra Allah Teâlâ; Lât, 'Uzzâ ve Menât gibi uydurma ilâhların durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

14. *Onlara* {yani, putlara} *du'a etseniz du'alarınızı işitmezler. İşitseler* {yani, putların işittiklerini farzetsek} *dahi* {onlar sizin} *istediğinizi yerine getiremezler. Kıyâmet Günü ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir* {yani, Kıyâmet Günü bu putlar sizin kendilerine ibâdet etmenizden uzak olduklarını belirtecekler ve size "Biz size bize ibâdet etmenizi emretmemiştik" diyeceklerdir}...

Bunun bir benzeri de, *Bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter. Kuşkusuz biz sizin ibâdetinizden habersizdik* (Yûnus, 10/29) âyetidir.

Sonra azîz ve celîl olan Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

...*Habîr olan* {yüce Rabbin} *gibi kimse sana haber veremez* {yani, kimse O'ndan daha iyi bilemez}.

15. *Ey insanlar* {yani, ey Mekke kâfirleri}! *Allah'a* {yani, Allah'ın nezdinde bulunanlara} *muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise* {sizin ibâdetinize ihtiyacı olmayan} *ganidir,* {yarattıkları nezdinde övülen} *hamîddir.*

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ
بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ إِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ
تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ
﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾

16. *Eğer dilerse* {ey insanlar, isyan ettiğiniz takdirde} *sizi* {helâk ederek} *giderir ve* {sizin dışınızda, sizden daha itaatkâr} *yeni bir halk getirir.*

17. *Ve bu, Allah'a göre zor değildir* {yani, bunu yapmak Allah için çok kolaydır}.

18. *Yük taşıyan bir kimse başka bir kimsenin yükünü yüklenmez* {yani, hiçbir kimse diğerinin günahını taşımaz}. *Eğer* {günahtan dolayı} *ağır yüklü bir kimse onu* {yani, günahlarının bir kısmını} {kendi yerine taşıması için başkasını} *çağırırsa o* {günah} *yükünden hiçbir şey yüklenilmez. O akraba olsa dahi* {yani, isterse aralarında akrabalık bulunsun, yük taşıması için çağırılan, çağıranın günah yükünden hiçbir şey yüklenmez}. *Sen ancak gıyaben Rabb'lerinden korkanları* {yani, O'nu görmedikleri halde O'na îmân eden mü'minleri} *ve namazı dosdoğru kılanları* {yani, farz namazı eksiksiz ifa edenleri} *inzâr edersin. Kim temizlenirse ancak kendisi için temizlenmiş olur* {yani, kim halini düzeltirse bu düzeltmenin faydası ona aittir}. *Dönüş yalnız Allah'adır* {O da âhirette amellerin karşılığını verecektir}.

Mü'min ve kâfire bir örnek vererek şöyle buyurmaktadır:

19. {Üstünlük ve amel itibariyle} *bir olmaz kör* {yani, hidâyete karşı kör olan kâfir} *ile gören* {yani, hidâyeti gören mü'min}.

20. *Karanlıklar* {yani, şirk] *ile nur* {îmân} *da,...*

21. *...gölge* {yani, cennet} *ile sıcak da* {yani, cehennem ateşi de} *bir olmaz.*

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا
الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ
فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

22. *Diriler* {yani, mü'minler} *ile ölüler* {yani, kâfirler} *de bir olmaz...*

Gören, gölge, nur ve diri; mü'minler için misaldir. Kör, karanlık, sıcak ve ölü de kâfir için misaldir.

...Kuşkusuz Allah dilediği kimseye {îmânı} *işittirir. Sen ise* {ey Muhammed} *kabirde olanlara işittiremezsin.*

Allah, îmâna davet olundukları halde bu daveti işitmeyen kâfirleri, çağrıları işitemeyen kabirdeki ölülere benzetmektedir.

23. *Sen* {ey Nebî} *ancak bir nezîrsin* {yani, rasûlsün}.

24. *Kuşkusuz* {ey Muhammed} *Biz seni* {itaat ehline cenneti} *müjdeleyen,* {Allah'a isyan eden kimseleri de ateş azabı ile uyaran} *bir nezîr olarak hakk ile gönderdik* {yani, seni boş yere hiçbir maksat gözetmeksizin göndermiş değiliz}. *Aralarında bir nezîrin gelip geçmediği* {geçmiş ümmetlerden} *hiçbir ümmet yoktur* {yani, Muhammed ümmeti dışında onların hepsine bir rasûl gelmiştir. –Fakat senin ümmetine, senden önce bir rasûl gelmediği gibi Kıyâmet Günü'ne kadar da gelmeyecektir–}.

25. *Eğer seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de yalanlamışlardı.* {Allah sabretsin diye Nebîsi'ne teselli vermekte ve "Sen yalanlanan ilk rasûl değilsin" demektedir.} *Rasûlleri onlara beyyinelerle* {yani, yaptıkları ve haber verdikleri âyetlerle [mucizelerle]}, *sahifelerle* {yani, onlardan öncekilere dâir öğüt verici haberleri bildirerek} *ve nur saçan* {yani, içinde Allah'ın emir ve yasaklarının bulunduğu aydınlatıcı} *kitablarla gelmişlerdi.*

26. *Sonra kâfir olanları* {azab ile} *yakaladım. Şimdi onlara nekîrim* {yani, kötülüklerini reddedip değiştirmem} *nasılmış?*

27. *Allah'ın gökten bir su* {yani, yağmur} *indirdiğini görmedin mi? Biz onunla* {yani, o su ile} {beyaz, kırmızı ve sarı gibi} *çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı çeşitli renklerde cuded* {yani, yollar} *vardır ve* {onların bir kısmı da} *son derece siyahtır* {siyah ve uzun olanlarını kasdetmektedir}.

وَمِنَ النَّاسِ
وَالدَّوَابِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ كَذٰلِكَۜ اِنَّمَا يَخْشَى
اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَۙ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ
اُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِۜ اِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

28. *İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi çeşitli renklerde* {yani, tıpkı meyvelerin renklerinin farklılığı gibi beyaz, kırmızı, sarı, siyah renklerde} *olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar...*

Bu buyrukta takdim vardır. Buna göre mana, "insanlar arasında Allah'tan en çok korkanlar, Allah'ı en iyi bilenlerdir" şeklinde olur.

...Kuşkusuz Allah {mülkünde} *azîzdir,* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur.*

29. *Muhakkak Allah'ın kitabını okuyanlar,* {vakitlerinde kılarak} *namazı ikame edenler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} *gizli ve açık infak edenler, asla durgunlaşmayacak* {yani, yok olmayacak} *bir ticaret umabilirler.*

Bunlar, Allah'ın kendilerinden söz ettiği mü'minlerden bir topluluktur.

30. *Ta ki onlara ecirlerini tastamam versin* {yani, amellerini onlar için saklasın}. *Hatta lütfundan onlara* {amellerinden} *fazlasını da* {cennette} *versin. Çünkü O* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {onların hasenatını karşılıksız bırakmayıp mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا
بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا
الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ
وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ
ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا
يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ
فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ
إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ
مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

31. *Sana kitabtan vahyettiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayıcı olmakla beraber hakkın da ta kendisidir* {yani, Muhammed'in (s.a) getirdiği Kur'ân, ondan önce Allah'ın diğer nebîlere indirmiş olduğu kitabları doğrulayıcıdır}. *Muhakkak Allah kullarına* {yani, onların amellerine} *habîrdir,* {onları gören} *basîrdir.*

32. *Sonra kitabı* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ını} {bu ümmet arasındaki} *kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. On-*

lardan kimisi {tevhîd ehlinden olduğu halde büyük günah işleyerek} *nefsine zulmedicidir, kimisi orta yolludur* {yani, sözleri adil ve dengelidir}, *kimisi de Allah'ın izni* {yani, emri} *ile hayırlarda öne geçmiştir* {ki bunlar, sâlih ameller işlemekte ve nebîleri tasdik etmekte öne geçenlerdir}. *İşte bu* {yani, cennete girmek} *büyük lütfun ta kendisidir.*

Allah onların mükâfaatlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

33. {Altından ırmaklar akan} *adn cennetleridir ki* {bu üç sınıf} *oraya girerler. Orada altından bileziklerle* {yani, üç bilezikle} *ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.*

Hayırlarda öne geçen ile orta yollu olan bu iki sınıfın dışında kalan ve büyük günahları dolayısıyla nefislerine zulmeden kimseler ise Allah'ın dilediği kadar bir süre (cennete girmekten) alıkonulacaklardır. Sonra Allah onların günahlarını bağışlayıp cennete sokacaktır. Cennete girip orada yerleştikten sonra mağfireti ve cennete sokması dolayısıyla Rabb'lerine hamdedeceklerdir.

34. *Ve diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun* {onlar henüz Allah'ın kendilerine ne yapacağını bilmiyorlar}. *Muhakkak Rabbimiz* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {ne kadar az olursa olsun hasenatı mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

Bir başka açıklamaya göre *şekûr,* "pek az olan ameli dahi mükâfaatlandıran" demektir.

Bu sözleri, tevhîd ehlinden olup da büyük günah işleyenler söyleyecekler.

Sonra sözlerine şöyle devam edecekler:

35. {Allah'a hamdolsun} *ki O lütfu ile bizi ikamet* {yani, ebedilik} *yurduna yerleştirdi.* {–Onlar orada ebediyen ikamet edecek, asla ölmeyecekler ve oradan bir başka yere asla taşınmayacaklardır–}. *Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek* {yani, cennette bedenlerimize herhangi bir yorgunluk isabet etmeyecek}, *hiçbir usanç da dokunmayacak* {yani, dünyada ibâdetten ötürü yorgun düştüğümüz gibi cennette herhangi bir usanç ve yorgunluk bize isabet etmeyecek}.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ
يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا
نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ
فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

36. *O* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabından hiçbir şey de hafifletilmez. İşte biz küfürde ısrar eden* {yani, îmânı inkâr eden} *herkesi böyle cezalandırırız.*

37. *Ve onlar orada feryat ederler* {yani, yardım isterler ve şöyle seslenirler}: *"Rabbimiz! Bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü sâlih bir amel işleyelim"* {yani, şirk koşmayalım}. {Ancak onlara şöyle denilecek:} *Sizi* {dünyada} *düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar* {uzun} *yaşatmadık mı ve size nezîr* {yani, rasûl: Muhammed (s.a)} *gelmedi mi? O halde şimdi* {azabı} *tadın. Zâlimler* {yani, müşrikler} *için hiçbir yardımcı* {yani, onları Allah'ın azabından koruyacak hiçbir kimse} *yoktur.*

38. *Şüphe yok ki Allah göklerin de, yerin de gaybını bilendir* {yani, bunlarda olanları da, onların kalblerindeki gaybı da bilir. –Eğer bu sözleri söyleyenler geri döndürülecek olursa, yine onlara yasak kılınmış olan şeyleri işleyeceklerdir–} *Çünkü O göğüslerde* {yani, kalblerde} *olanı çok iyi bilendir.*

39. *O sizi yeryüzünde* {geçmiş ümmetlerden sonra} *halifeler ya-*

pandır. Artık kim {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olursa, küfrü*{nün âkıbeti} *kendi aleyhinedir. Kâfirleri küfürleri, Rabb'lerinin nezdinde aşırı bir buğzdan başka birşey arttırmaz* {yani, kâfirler, amelleri ile ancak Allah'ın kendilerine olan öfkesini, buğzunu arttırırlar}. *Kâfirlere küfürleri, zarardan başka birşey arttırmaz* {yani, kâfirler, amelleri ve küfürleri sebebiyle sadece hüsranlarını, ziyanlarını arttırmış olurlar}.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ
فِي السَّمَاوَاتِ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ
إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ
جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ
مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا
يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ
تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

40. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Allah'tan gayrı ibâdet ettiğiniz ortaklarınızı gördünüz mü? Yerden ne yarattılar* {yani, eğer bu ibâdet ettiğiniz melekler gerçekten ilâh iseler Allah'ın yarattığı gibi neleri yarattılar}? *Yoksa onların* {yani, meleklerin} {Allah ile birlikte saltanat ve hâkimiyetinde} *göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Yoksa Biz onlara bir kitab verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler"* {yani, Biz Mekke kâfirlerine böyle bir kitab verdik de onlar ona dayanarak Allah ile birlikte meleklerden bir ortak bulunduğunu mu söylüyorlar}?...

Ancak Allah şöyle buyurmaktadır:

...Halbuki zâlimler birbirlerine aldatmaktan başka bir va'dde bulunmazlar {yani, şeytânın Âdemoğulları'nın kâfirlerine, âhirette meleklerin şefaat edeceklerine dâir va'di bâtıl bir va'dden başka bir şey değildir}.

Allah onların şirkinden münezzeh olduğunu belirtip, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

41. *Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar* {yani, yerlerinden ayrılıp yok olmasınlar} *diye tutar. Eğer zeval bulsalar* {yani, Allah onları tutmayıp bıraksa} *andolsun ki O'ndan başka* {yani, Allah'ın dışında} *hiçbir kimse onları tutamaz...*

Sonra da daha önce işaret edilen sözleri hakkında da şöyle buyurmaktadır:

...Muhakkak O halîmdir {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demeleri dolayısıyla onları çabucak cezalandırmayandır}, {kusurları bağışlayan} *gafûrdur.*

42. *Onlar yeminlerinin en büyüğü ile Allah adına yemin ettiler...*

Mekke kâfirleri, *Bize kitab indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk* (el-En'âm, 6/157) demişlerdi. Onların yemini de şu idi:

...Eğer kendilerine bir nezîr {yani, bir rasûl} *gelse, mutlaka o ümmetlerin* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların} *birinden daha çok hidâyette olacaklar...*

Allah bu durumları hakkında şöylece haber vermektedir:

...Fakat onlara bir nezîr {yani, Muhammed (s.a)} *geldiğinde bu* {yani, rasûlün gelişi ve onları davet etmesi}, *onların uzaklaşmalarından* {yani, hidâyetten, îmândan kaçmalarından} *başka bir şeylerini arttırmadı.*

43. *Yeryüzünde büyüklenmelerinden ve kötü mekrlerinden* {yani, şirk sözlerinden} *başka bir şeylerini arttırmadı. Kötü mekr* {yani, şirk sözü} *ise ancak sahibini kuşatır* {yani, onu söyleyenin etrafını çevirir}...

Nitekim, *Etraflarını sardı, kuşattı* [hâq] {yani, –Hûd, 11/8 âyetinde de aynı kökten gelen kelime kullanılmıştır– "başkaları etraflarını çevirdi"}.

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

...*Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden* {yani, geçmiş ümmetlerin başlarına inen azab ve cezalardan} *başkasını mı gözlüyorlar* {yani, bundan başkasını gözlemiyorlar. –Nitekim Bedir'de, kendilerinden öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri bunların da başına gelmiştir–}. *Sen Allah'ın sünnetinde* {yani, azabı göndermesinde} *asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın* {yani, kimse onlara gelecek olan azabı geri çeviremez}.

Allah onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِن شَيْءٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ وَلَٰكِن
يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

44. *Onlar kendilerinden öncekilerin* {yani, 'Âd, Semûd ve Lût kavimlerinin} *âkıbetinin nasıl olduklarını görmeleri için yeryüzünde dolaşmadılar mı? Hem onlar bunlardan* {yakalayışları ve güçleri itibariyle} *daha çetin bir güce sahib idiler* {ama Biz yine de onları helâk ettik}. *Allah'ı hiçbir şey* {yani, hiçbir kimse} *âciz bırakamaz* {yani, kimse O'nun hükmünden kurtulamaz, kimse O'nun hükmünün önüne geçemez}. *Göklerde olsun, yerde olsun* {kimse O'ndan kurtulamaz, mutlaka ona amelinin cezasını/karşılığını verir}. *Muhakkak O* {onları çok iyi bilen} *alîmdir,* {dilediği takdirde onlara azabı indirme gücüne sahib} *habîrdir.*

Allah'ın, *Eğer eşlerinizden kâfirlere bir şey geçerse...* (el-Mümtehine, 60/11) ile, *Rahmân hiçbir şey indirmedi...* (Yâ-Sîn, 36/15) buyruklarında da "şey" lafzı, "kimse" manasında kullanılmıştır.

45. *Eğer Allah, kazandıkları* {yani, günahları: şirkleri} *sebebiyle insanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *sorgulayacak olsaydı,* {kuşkusuz onları çabucak azablandırırdı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Onun* {yani, yeryüzünün} *sırtında dolaşanlardan hiç birini bırakmazdı* {yani, tüm canlılar yağmur kıtlığı sebebiyle helâk olur giderdi}. *Fakat O bunları belirlenmiş bir vakte kadar* {yani, Levh-i Mahfuz'da belli olan bir süreye kadar} *geri bırakıyor. Onların ecelleri* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceği zaman} *gelince... Muhakkak Allah kullarına basîrdir* {yani, Allah her zaman kullarını görendir}.

36. YÂ-SÎN SÛRESİ

Mekke'de inen Yâ-Sîn sûresi, Kûfiyyûna göre 83 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يٰسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣﴾ عَلٰى

صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٤﴾ تَنْز۪يلَ الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا

مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى

اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ اِنَّا جَعَلْنَا ف۪ٓي اَعْنَاقِهِمْ

اَغْلَالًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

اَيْد۪يهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ

فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَر۪يمٍ ﴿١١﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا

وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ ف۪ٓي اِمَامٍ مُب۪ينٍ ﴿١٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Yâ-Sîn* {yani, ey insan}!

Allah Nebî'yi (s.a) kasdederek –Taylıların lehçesi ile– “ey insan” buyurmaktadır.

Yâ-Sîn, Kur’ân'ın kalbidir. Bu sûreyi okuyan Kur’ân'ı on defa okumuş gibi olur. Allah'ın rızasını arayarak gece bu sûreyi okuyanın Allah günahlarını bağışlar. Gündüz bu sûreyi okuyana da onun benzeri verilir. Übey b. Halef el-Cumahî, Nebî'ye (s.a), “Allah bize bir rasûl göndermedi. Sen de bir rasûl değilsin” dedi. Mekke kâfirleri de bu hususta ona uyunca, Allah hakîm Kur’ân'a, yani bâtıla karşı muhkem [sağlam korunmuş] Kur’ân'a yemin ederek şöyle buyurdu:

2. *Hakîm Kur’ân hakkı için.*

3. *Muhakkak sen* {ey Muhammed} *rasûllerdensin.*

4. *Müstakîm bir sırat* {yani, yol: İslâm dîni -çünkü İslâm dışındaki dînler müstakîm değildir-} *üzerindesin.*

5. {Bu Kur'ân, mülkünde} *azîz,* {yarattıklarına karşı} *rahîm olan tarafından indirilmiştir.*

6. {Önceki} *ataları inzâr olunmadığı için kendileri gâfiller olan bir kavmi* {Kur'ân'daki tehditlerle} *inzâr edesin diye.*

7. *Andolsun ki onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğunun üzerine o söz* {yani, azab} *hakk* {yani, vâcib} *olmuştur...*

Çünkü Allah İblise şöyle demişti: *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) demişti.

...Artık onlar îmâna gelmezler {yani, Kur'ân'ı tasdik etmezler}.

8. *Şüphe yok ki Biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler.*

Ebû Cehl b. Hişâm, ilk gördüğü yerde Nebî'nin (s.a) başını kıracağına dâir yemin etmişti. Nebî (s.a) namaz kılmakta iken Ebû Cehl beraberinde bir taş ile geldi ve Nebî'nin (s.a) başına atmak üzere taşı kaldırdı. Fakat eli kurudu ve taş da eline yapıştı. Arkadaşlarının yanına dönünce elini düzelttiler ve ona sebebini sordular. O da onlara olanları anlattı. el-Muğîre el-Mahzûmî oğullarından diğer biri, "Onu ben öldüreceğim" dedi. O da eline bir taş alıp Nebî'nin (s.a) yanına yaklaşınca Allah onun gözlerini kör etti de Nebî'yi (s.a) göremedi, fakat o'nun Kur'ân okuyuşunu işitiyordu. O da arkadaşlarına döndü, fakat arkadaşları kendisine sesleninceye kadar onları göremedi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

9. *Hem Biz onların önlerinden bir sed* {yani, Nebî'yi görmelerini engelleyen bir karanlık} *ve arkalarından da bir sed çektik* {de Nebî'yi (s.a) göremediler}. *Gözlerini de perdeledik, artık onlar görmezler.*

Mekkeli müşrikler, kendilerini görmeyen arkadaşlarına, "Ona ne yaptın?" diye sordular, o da, "Andolsun o'nun Kur'ân okuyuşunu işit-

tim, fakat kendisini göremedim" dedi. Bunun üzerine Allah Ebû Cehl hakkında, *Şüphe yok ki Biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan halkalar koyduk* {böylece ellerini boyunlarına bağlamış olduk}, *o bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler* {yani, elleri bir arada boyunlarındadır} buyurdu. Allah diğer adam hakkında da, *Hem Biz onların önlerinden bir sed* {yani, Nebî'yi (s.a) görmesini engelleyen bir karanlık} *ve arkalarından da bir sed çektik* {de arkadaşlarını göremedi} buyurdu. Beraberlerinde el-Velîd b. el-Muğîre de vardı.

10. *Onları inzâr etsen de, etmesen de [uyarsan da, uyarmasan da]* {ey Muhammed} *onlar için birdir. Artık onlar* {Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler.*

Mahzûm oğullarından sözü geçen hür kimselerden hiç biri îmân etmedi. Sonra Ebû Cehl hakkında, *Gördün mü alıkoyanı, namaz kılan bir kulu* (el-Alak, 96/9-10) buyruğu nâzil oldu.

11. *Ancak sen zikre* {Kur'ân'a} *uyan ve* {görmediği halde} *gayb ile Rahmân'dan haşyet duyan* {yani, Rahmân'ın azabından korkan} *kimseleri inzâr edersin. İşte böylesini de* {günahları için} *bir mağfiret ve* {cennette güzel bir mükâfaat olarak} *kerîm bir ecirle müjdele.*

12. *Muhakkak Biz* {âhirette} *ölüleri diriltiriz. Onların* {dünya hayatlarında işledikleri hayır ya da şer türünden olup} *önden gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da* {yani, işlemeyi adet haline getirdikleri hayır ve şer hususunda ölümlerinden sonra onlara uyanları da} *yazarız...*

İşte bu hususlarda onlara da, onların izinden gidenlerin işledikleri amelin ecri gibi ecir verilir ve diğerlerinin ecrinden de hiçbir şey eksilmez. Şâyet yolları kötü ise o kötülük ile amel edenlerin günahı gibi onlara da günah yazılır ve diğerlerinin günahından da bir şey eksiltilmez. İşte Yüce Allah'ın, *O günde insana önceden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir* (el-Kıyâme, 75/13) buyruğu buna işaret ediyor.

...Biz her şeyi {yani, bütün işlediklerini} *bir imam-ı mübin'de* {yani, Levh-i Mahfuz'da} *tesbit etmişizdir* {yani, gerektiği gibi açıklamışızdır}.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا
إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا
أَنْزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا
إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا
إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ
بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ
رَجُلٌ يَسْعَىٰ قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾

13. {Ey Muhammed,} *onlara* {yani, Mekke halkına} {helâk bakımından bir benzer olmak üzere} *şu kasaba halkını* {yani, Antakyalıları} *örnek göster. Hani oraya gönderilen rasûller gelmişti.*

14. *O zaman Biz onlara* {Tuman ve Yûnus'u} *rasûl göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile tazîz etmiştik* {yani, onları güçlendirmiştik: o iki rasûlü üçüncü birisi ile güçlendirmiştik}...

Çünkü üçüncüleri Allah'ın tevhîdi hususunda ve hükümdarın kızını dirilterek onlara verdiği sözü yerine getirmişti. Adı Şem'un olan bu kişi Havarilerden olup, Meryem oğlu Îsâ'nın vasisi idi.

...Hep birlikte, "Elbette biz size gönderilmişizdir" dediler.

İşte o kasaba halkı o iki elçiyi yalanladı. İşte ey Mekkeliler! Size de aynısını yapacak olsam, kuşkusuz yalanlardınız.

Şem'un hükümdara şöyle demişti:

— Ben şâhidlik ederim ki her ikisini de semâda bulunan Rabbin rasûl olarak göndermiştir.

Hükümdar Şem'un'a dedi ki:

— Bana buna dâir bir alâmet göster.

Şem'un şöyle karşılık verdi:

— Rabbim bana, kızını senin için diriltmemi emretti.

Bunun üzerine kızın kabrine gittiler. Ayağıyla kabre vurdu ve semâda bulunan ve bizi bu kasaba halkına gönderen ilâhımızın izniyle kalk ve bizim lehimize babana karşı şâhidlik et.

Kız kabrinden çıktı. Onu tanıdılar. Kız dedi ki:

— Ey kasaba halkı! Bu rasûllere îmân edin. Ben şehadet ederim ki bunlar size rasûl olarak gönderilmiştir. Eğer İslâm'a girerseniz Rabbiniz size mağfiret buyurur. Kabul etmeyecek olursanız Allah sizden intikam alır.

Sonra Şem'un'a dönüp dedi ki:

— Beni yerime iade et. Bunlar size asla îmân etmeyeceklerdir.

Şem'un kızın kabrinden bir avuç toprak alarak başının üzerine bıraktı. Sonra şöyle dedi:

— Yerine dön.

Kız yerine döndü. Onlardan, İsrâîloğulları'ndan bir müşrik olan Habîbu'n-Neccar dışında kimse îmân etmedi. O rasûllerin gelişini haber alınca işini bırakarak hızlıca geldi, îmân etti.

> 15. {Bunun üzerine halk rasûllere} *dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer beşersiniz* {yani, sizin herhangi bir hususta bize üstün olduğunuzu görmüyoruz}, *Rahmân da hiçbir şey indirmemiştir* {yani, Rahmân kimseyi rasûl olarak göndermemiştir}. *Siz ancak yalan söylüyorsunuz."*

Havarilerden olan Şem'un onlara, *"Elbette biz size gönderilmişizdir"* {yani, semâda bulunan Rabbiniz bizi size göndermiştir} *demişti.*

> 16. {Rasûller} *dediler ki: "Rabbimiz bizim gerçekten size rasûl olarak gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor"...*

> 17. ..."{Eğer bizi yalanlayacak olursanız} *bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir"* {yani, bizim görevimiz size tebliğde bulunmak, size öğretmek, Allah'ın ortağı bulunmayan bir ve tek olduğunu açıklamaktır}.

18. {Ancak şehir halkı rasûllere} *dediler ki: "Gerçekten biz sizi uğursuz belledik* {yani, bu kötülüğün: yağmurun yağmayışının sebebi sizsiniz, sizin uğursuzluğunuzdur –zira onlara yedi yıl yağmur yağmamıştı–}. *Şâyet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız* {yani, susmayacak olursanız mutlaka sizleri öldürürüz} *ve hiç kuşkusuz size bizden elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab dokunacaktır* {yani, isabet edecektir}.

19. {Bunun üzerine rasûller} *dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz* {yani, size gelen bu musibet} *sizinle birliktedir* {yani, hakkınızda yazılıp takdir edilmiş olan size isabet etmiştir}. *Size öğüt verilirse de mi* {yani, Allah hatırlatılırsa da mı yine başınıza gelenleri bizim uğursuzluğumuzdan kabul edeceksiniz}? *Hayır, siz müsrif* {yani, şirk koşan} *bir topluluksunuz.*

Çünkü şirk, günahların en aşırısıdır.

20. *Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam* {ayakları üzere} *koşarak geldi...*

Kör bir marangoz olan bu kişi, İsrâîloğulları'ndan Habîb b. Ebriyâ idi. Bir mağarada Allah'a ibâdet ederdi. Rasûllerin geldiğini haber alınca işini bırakarak onların yanına geldi ve söze başladı:

...Dedi ki: "Ey kavmim! Rasûllere {yani, Tuman, Yûnus ve Şem'un'a} *tabi olun"...*

اِتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ
الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً
اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا
وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي
يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾

21. *..."Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidâyet bulmuş kimselerdir"...*

Onu yakalayıp hükümdarın huzuruna çıkardılar. Hükümdar ona sordu:

— Sen bizden ayrılıp, düşmanlarımıza tâbi oldun (öyle mi?)

O da şu cevabı verdi:

22. ...*"Ben, beni yaratana ne diye ibâdet etmeyeyim ki? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz"...*

23. ...*"Ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek dilerse, onların [o ilâhların] şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz* {yani, bu uydurma ilâhlar bana şefaat edip, üzerimdeki sıkıntıyı gideremez} *ve onlar beni* {o sıkıntıdan} *kurtaramazlar"...*

24. ...*"Bu takdirde* {yani, Allah'tan başka ilâhlar edindiğim takdirde} *ben muhakkak apaçık bir dalâlet* {yani, hüsran} *içinde olurum"* {yani, hiç kuşkusuz zararda olurum}...

Bağırsakları dübüründen çıkıncaya kadar üstüne çıkıp onu çiğnediler. Hükümdar, onun öldürülmesini emredince Habîb b. Ebriyâ dedi ki:

25. ..."{Ey kavmim!} *Kuşkusuz ben Rabbinize îmân ettim. Artık bana kulak verin."*

Sonra er-Ress denilen kuyuya atıldı. İşte Ress ashâbı diye bilinenler bunlardır. Bu üç rasûl de öldürüldü.

26. *"Cennete gir" denildi.* {Habîb'in ruhu cennete gidip de içindeki nimetleri görünce, temennide bulunarak} *dedi ki: "Keşke kavmim* {yani, İsrâîloğulları} *bilse idi"...*

27. ...*"Rabbimin* {neden dolayı} *bana mağfiret ettiğini ve beni* {rasûllere tâbi olduğum için} *ikram olunanlardan kıldığını"* {yani, eğer onlar bunu bilselerdi hiç kuşkusuz rasûllere îmân ederlerdi}.

O [Habîb en-Neccar] hayatta iken de onların/kavminin iyiliğini istedi, ölümünden sonra da.

Allah Teâlâ ondan sonraki hali bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ
﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ
﴿٣٢﴾ وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا
مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ
مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾

28. *Ondan* {yani, Habîb en-Neccar'ın öldürülmesinden} *sonra Biz kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik.* {Melekler} *indirecekler de değildik.*

29. *O ancak* {Cibrîl (a.s) tarafından} *tek bir çığlıktan ibaretti.* {Bunun ikincisi ya da geriye döndürülmesi imkânsızdı}. *Hemen sönmüş oldular* {yani, söndükten sonra sesi duyulmayan ateşi andıran ölüler oluverdiler}.

Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Yâ-Sîn sûresinde sözü edilen kişi, Fir'avn hanedanından îmân eden kişi, İmrân kızı Meryem ve Fir'avn'ın hanımı Asiye bugün cennettedir."

30. *Ey şu kullara hasret* {yani, bu kullar dünyada rasûlleri alaya aldıkları için âhirette pişman olacaklardır}. *Kendilerine ne kadar rasûl geldi ise muhakkak onu alaya alırlardı.*

Mekke kâfirlerini korkutmak üzere de şöyle buyurmaktadır:

31. *Görmezler* {yani, bilmezler} *mi kendilerinden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce nice karnlar* {yani, 'Âd, Semûd, Lût kavmi gibi nice ümmetler} *helâk ettik.* {Bunun sonucu olarak Mekke halkı helâk edildiklerini görüp} *onların kendilerine* {yani, dünyaya} *geri dönmediğini de* {görmüyorlar mı?}.

32. *Hepsi de* {âhirette} *mutlaka huzurumuza getirileceklerdir.*

Mekke kâfirlerine öğüt vererek de şöyle buyurmaktadır:

33. *Onlar için âyetlerden* {yani, alâmetlerden} *birisi de kendisini* {yağmur ile} *canlandırdığımız ve ondan tane* {yani, buğday, arpa ve bütün tanelileri} *çıkardığınız ölü topraktır. İşte ondan yemektedirler.*

34. *Biz orada* {yani, yerde} *hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada* {akıp duran} *pınarlar fışkırttık.*

لِيَأْكُلُوا
مِنْ ثَمَرِهِۙ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْد۪يهِمْۜ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذ۪ي
خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ
مُظْلِمُونَۙ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْر۪ي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَاۜ ذٰلِكَ
تَقْد۪يرُ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِۜ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى
عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَد۪يمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغ۪ي لَهَٓا اَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِۜ وَكُلٌّ ف۪ي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

35. *Meyvesinden yesinler diye. Halbuki onu elleri yapmamıştır* {yani, bu onların ellerinin yaptığı bir şey değildir. Bizim yaptığımız bir şeydir}. *Hâlâ* {bu nimetlerin Rabbine} *şükretmezler* {ve O'nu tevhîd etmezler} *mi?*

36. *Yerin bitirdiklerinden* {yani, yerde biten türlü bitki ve ağaçlardan çıkanları}, *nefislerinden* {erkeği ve dişiyi} *ve bilmedikleri nice şeylerden* {mahlukattan} *bütün çiftleri* {yani, türleri, çeşitleri} *yaratan münezzehtir.*

37. *Onlar için bir diğer âyet* {yani, yüce Rabbin Mekkelilere gösterdiği –çünkü onlar görmüyorlar– bir diğer alâmet} *de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız* {yani, sıyırırız} *da onlar hemen* {gece ile} *karanlığa giriverirler.*

Bunun bir benzeri de, *Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkmış kimse...* (el-A‘râf, 175) buyruğudur.

38. *Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine* {yani, Kıyâmet Günü olan ve onun için tayin edilmiş olan vakte} *kadar akıp gider...*

Ebû Zerr el-Gıfari dedi ki: "Bir gün güneş battı. Nebî (s.a), 'Bu güneş nerede batıyor?' (diye sordu.")

Yine Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Güneş kızgın bir pınarda ve siyah bir çamurda batmaktadır. Sonra arşın altında secdeye kapanır, izin ister de ona izin verilir. Sanki ona, 'Haydi battığın yere geri dön' denilmiş gibi."

...*İşte bu* {yani, söz konusu edilen gecenin, gündüzün, güneş ve ayın onlar için takdir edilen şekilde ve onları yarattığı gibi akıp gitmeleri} *azîz, alîm olanın takdiridir.*

39. *Kamer'e gelince,* {semâda artan, sonra eşitlenen, ayın sonuna doğru da eksilmeye başlayan bir sûrette} *Biz onun için de konaklar takdir ettik. Sonunda o eski* {yani, üzerinden bir yıl geçmiş} *hurma dalı gibi olur* {yani, ilk çıktığı hilal haline döner, ince bir ip gibi olur}.

"Urcûn" [eski hurma dalı], "bükülmüş kuru hurma dalı"na denilir.

40. *Güneşin aya erişip yetişmesi* {yani, ay ile birlikte ışık saçması} *gerekmediği gibi* {çünkü güneş gündüzün sultânı, ay da gecenin sultânıdır}, *gece de gündüzü geride bırakıcı değildir* {yani, gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığına erişerek onun aydınlığını karartmaz}. *Hepsi* {yani, gece ve gündüz} *de birer felekte yüzerler* {yani, belli bir deveran ile Kıyâmet Günü'ne kadar akarlar: güneş ve ay batı tarafından yerin altına girerler ve sonra yerin altından doğudan çıkarlar. Sonra batı tarafında batıncaya kadar semâda akarlar. İşte onların deveranı budur}.

وَآيَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

41. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir diğer âyet* {yani, alâmet} *de Bizim zürriyetlerini* {yani, Mekke halkının zürriyetini} {babalarının sulblerinde iken} *meşhûn* {yani, insanlar ve diğer canlılar ile dopdolu} *gemide taşımış olmamızdır.*

42. *Ve kendileri için bunun gibi* {içine} *binecekleri şeyleri de* {yani, Nûh'un gemisinin benzeri olanları da} *yaratmış bulunmamızdır.*

وَاِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرٖيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حٖينٍ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا
قٖيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدٖيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتٖيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا
مُعْرِضٖينَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذٖينَ
كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا اَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُ اِنْ اَنْتُمْ
اِلَّا فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿٤٨﴾

43. *Eğer dilersek onları* {suda} *boğarız da ne kimse onların imdadına yetişir, ne de* {suda boğulmaktan} *kurtarılırlar.*

44. *Ancak* {onları suda boğmayacak olursak} *tarafımızdan bir rahmet* {yani, nimet} *olarak ve bir vakte* {yani, ecellerinin sonuna} *kadar geçinmeleri için (suda boğmayız).*

45. *Onlara, "Ellerinizin önündekinden* {yani, sizden önceki ümmetlerin azabı gibi bir azabın gelip size isabet etmesinden} *ve arkanızdakinden ittika edin* {yani, sizden sonraki ümmetlerin azabından sakının –dolayısıyla Muhammed'i (s.a) yalanlamayın–}. *Olur ki rahmet olunursunuz" denildiğinde (aldırmazlar).*

46. *Rabb'lerinin âyetlerinden onlara her ne zaman bir âyet gelse mutlaka ondan yüz çevirenler oldular* {ve düşünmediler}.

47. *Onlara* {yani, Kureyş kâfirlerine}, *"Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin" denilirse,...*

Mü'minler, Mekke'de Kureyş kâfirlerine: Ebû Süfyân'a ve diğerlerine, "Sizin kendi iddianıza göre Allah'a ait kabul ettiğiniz kısımdan yoksullara infak edin" dediler. Çünkü Mekkeliler ekin ve davarlardan ilâh-

lara ve yoksullara birer pay ayırıyorlar ve yoksullara ayırdıkları pay için, “Bu Allah'ındır” diyorlardı. Eğer diğer ilâhlara ayırdıkları ekin ve davarlardan iyi verim alamazlar, buna karşılık Allah'a tahsis ettikleri kısım iyi mahsul verirse, putlar için belli bir harcamaya ihtiyaç olduğundan Allah için ayırdıkları mahsulden alıp putlarınkine katarlardı. (Onlara, “Fakirlere verin” denildiğinde,) “Allah dileseydi Kendi payını bol ve verimli kılardı” derler ve tanrıları için gelen mahsulden yoksullara bir şey vermezlerdi. İşte bundan dolayı mü’minler Kureyş kâfirlerine, *Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin* demişlerdi.

...*kâfirler* {yani, Kureyş kâfirleri} *îmân edenler için derler ki: “Dilese idi Allah'ın kendilerini yedirebileceği* {yani, yiyeceklerini rızık olarak verebileceği} *kimseleri* {ilâhlara ait olanları yoksullara vermek sûretiyle biz} *mi yedirelim?”* {Nebî'nin (s.a) ashâbına da,} *“Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz”* {dediler}.

48. *Ve derler ki: “Eğer* {dünyada azabın üzerimize ineceği hususunda} *doğru söyleyenler iseniz, bu va‘d ettiğiniz ne zaman olacaktır?”*

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ
رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ
هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ
لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

49. Onlar, {çarşı-pazarlarında, meclislerinde olabildikleri kadar güçlü oldukları bir durumda} *birbirleri ile çekişirlerken* {yani, konuşurlarken} *kendilerini alacak* {ve ikincisi söz konusu olmayacak} *bir tek çığlıktan başkasını gözlemiyorlar.*

50. *Onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler* {yani, ne vasiyet yapacak kadar bir vakit bulabilirler –zira ölüverirler–}, *ne de aileleri-*

ne geri dönebilirler {yani, çarşı-pazardan evlerine geri dönebilirler}.

Allah ilk çığlıkta ne ile karşılaşacaklarını haber verdikten sonra, ikinci çığlıkta ölümden sonra diriltildiklerinde nelerle karşılaşacaklarını şöylece haber vermektedir:

51. *Sûra da üfürüldüğünde hemen kabirlerden Rabb'lerine doğru süratle gidecekler* {yani, diriltilmiş olarak Rabb'lerinin huzuruna gitmek için kabirlerinden çıkacaklar}.

Azabı gördükleri vakit, dünyada rasûllerin kendilerine söyledikleri ölümden sonra dirilişin hakk olduğu hakkındaki sözlerini hatırlayacaklar ve ah edecekler:

52. *"Vay bize! Yattığımız yerden [kabirden] kim kaldırdı bizi" diyecekler...*

Çünkü kâfirlerin ruhları her gün sabah-akşam cehennemde kalacakları yere arzolunurdu. İki nefha/üfürüş arasında ise azabları kaldırılacak ve ruhlar dinlenecektir. İkinci nefha ile diriltilip Kıyâmet Günü, dünyada iken yalanladıkları ölümden sonra diriliş ve hesabın gerçekleştiğini gördükleri vakit, "Veyl" diye çağıracaklar ve, *Vay bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi* diyecekler.

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Ölümümüzden (kim kaldırdı bizi)" şeklindedir.

...{Hafaza melekleri ise onlara,} *"Bu, Rahmân'ın* {rasûller aracılığıyla} *va'd ettiğidir"* {diyecekler. Allah da,} *"Rasûller doğru söylemişlerdir"* {buyuracaktır}.

Allah Teâlâ, ikinci nefhayı [üfürmeyi] söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

53. *O* {İsrâfil tarafından koparılacak} *tek bir sayhadan/çığlıktan ibarettir. Hepsi* {yani, bütün yaratılmışlar} *artık huzurumuza* {Filistin'de: Arz-ı Mukaddes'te hesaba çekilmek için} *getirileceklerdir.*

54. *O günde* {yani, âhirette} *hiçbir nefse/kişiye en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz ancak işlediğinizin* {yani, küfrünüzün} *karşılığını görürsünüz* {–kâfirin cezası ise cehennem ateşidir–}.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ
فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ
مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَازُوا
الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا
أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

55. *Muhakkak o günde* {yani, âhirette} *cennetlikler sevinç içinde* {yani, içinde bulundukları nimet ve lütuflardan memnun olarak} *meşgul olacaklar.*

56. *Onlar ve eşleri* {yani, kendilerine helâl olan huru'l-ıyn} *gölgelerde* {yani, üstleri örtülü} *tahtlar üstünde yaslanacaklar.*

Yâ-Sîn, 36/55. âyetin son kelîmesini "fâkihûn" [meşgul olacaklar] diye okuyanların kıraatine göre mana, "büyük köşklerin gölgelerinde nimetler içerisinde olacaklardır" demek olur.

57. *Onlar için orada* {yani, cennette} *meyveler ve istedikleri* {yani, hayır namına dileyip temenni ettikleri} *her şey vardır.*

58. *Rahîm bir Rabb'den selâm sözü* {yani, Melekler cennetliklerin üzerine her kapıdan girecekler ve "Ey cennet ehli! Rahîm Rabbinizden selâm size" diyecekler}.

59. *Ey mücrimler! Size gelince, bugün* {âhirette, sâlihlerden} *ayrılın* {yani, ayrı durun, uzaklaşın}.

İnsanlar, cinler, kara ve denizin canlıları, kuşlar birbirlerine karışacaklar. Birinin diğerindeki hakkı kısas yoluyla alındıktan sonra hayvanlara, "Toprak olun" denilecek, onlar da toprak olacaklar. Geriye karışmış halde insanlarla cinler kalacak. İşte o vakit bu söz, Allah'ın onlara göndereceği bir münadi tarafından söylenecektir.

60. *Ey Âdem oğulları!* {Dünyada iken,} *"Şeytâna* {yani, İblise} *tapmayın* {yani, şirk hususunda ona itaat etmeyin}. *Çünkü o si-*

zin için apaçık bir düşmandır” {yani, düşmanlığı açıkça ortadadır} *diye size emrimi vermemiş miydim?...*

61. *...Ve “Bana ibâdet edin”* {yani, Beni tevhîd edin} *diye* (size and vermemiş miydim?) *İşte bu* {yani, tevhîd}, *sırat-ı müstakimdir* {yani, İslâm dinidir –çünkü İslâm dini dışındaki yollar müstakim değildir–}.

62. *Andolsun ki o* {yani, İblis} *sizden pek çok kimseyi* {hidâyetten} *saptırdı. Niçin akıl etmiyordunuz?*

Ateşe yaklaşacakları vakit cehennem bekçileri onlara diyecek ki:

هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتٖي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
٦٣ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ٦٤ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى
اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدٖيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ٦٥ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰى اَعْيُنِهِمْ
فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُونَ ٦٦ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ٦٧ وَمَنْ
نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ٦٨ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغٖي لَهُ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبٖينٌ ٦٩
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرٖينَ ٧٠

63. *İşte* {dünyada iken} *va‘dolunduğunuz cehennem budur.*

Ateşe atılacakları vakit de bekçiler onlara şöyle diyecek:

64. {Dünyada} *küfre sapmanızdan ötürü bugün* {âhirette} *ona girin.*

65. *Bugün Biz ağızlarını mühürleriz...*

Onlara, “Sizin ortak olduklarını iddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?” diye sorulacak, onlar ise, “Rabbimiz Allah hakkı için biz şirk koşmuyorduk” diyecekler. Bunun üzerine Allah ağızlarını mühürleyecek, elleri ve

ayakları şirk koştuklarını söyleyecektir. İşte, *Bugün biz ağızlarını mühürleriz* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Ve neler kazandıklarını elleri bize söyler ve ayakları* {şirk olarak neler söylediklerine} *şâhidlik eder.*
>
> 66. *Eğer dileseydik gözlerini silme kör ederdik* {yani, dileseydik, gözlerini dalâletten hidâyete doğru çevirirdik} *de yolda didişip dururlardı* {yani, eğer küfrü silip kaldırsaydık, onlar yola girmek için birbirleriyle yarışırlardı: hidâyet yolunu görürlerdi}. *Artık nasıl görebilecekler* {yani, eğer dalâlet yolunu onlar için muammaya dönüştürmeyecek olsaydım onlar nereden görebileceklerdi}?[1]

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir.

Sonra azîz ve celîl olan Allah Teâlâ onları korkutmak üzere şöyle buyurmaktadır:

> 67. *Ve eğer dileseydik oldukları yerde* {yani, evlerinde} *onların suratlarını değiştirirdik de* {yani, ruhsuz ve ceset halinde taş yapardık da} *devam etmeye de, geri gelmeye de güçleri yetmezdi* {yani, ne ileri, ne de geri hareket edebilirlerdi}.
>
> 68. *Kime* {uzun} *ömür verirsek, yaratılışta onu baş aşağı çeviririz. Akıl erdirmiyorlar mı?*
>
> 69. *Biz o'na şiir öğretmedik...*

Buyruk, Ukbe b. Ebî Muayt ve arkadaşları hakkında inmiştir. Onlar, "Kur'ân bir şiirdir" demişlerdi.

---

1 İbn Cerîr, Mukâtil'in tercih ettiği bu anlamı İbn Abbâs'tan naklettikten sonra, bunu, "Dilesek onları kör bırakırdık da hidâyeti göremez ve şaşkın halde terk ederdik" diye açıklayanların bulunduğunu belirtiyor ve bunun el-Hasen'den gelen bir rivâyet olduğunu da zikrediyor. İbn Cerîr daha sonra diyor ki: "Bizim, el-Hasen ve Katâde'den naklettiğimiz bu görüş, yorum açısından daha uygundur, çünkü Allah bu buyruklarıyla kâfir bir topluluğu tehdit etmektedir. Dolayısıyla, onlar kâfir oldukları halde, "Dileseydik onları dalâlette bırakırdık" demesinin bir manası yoktur; çünkü zaten sapmış durumdadırlar. Allah diyor ki: "Eğer dileseydik onları küfürleri sebebiyle cezalandırır, gözlerini silme kör yapar ve yolları görmeyecek şekilde kör bırakırdık. Doğru olarak hiçbir yolu da izleyemezlerdi." (Taberî, Beyrut, 1408/1988, XXIII, 25). (Çeviren)

...Ona {şiir} *gerekmez de. O* {Kur'ân} *ancak bir zikir* {yani, tefekkür sebebi} *ve apaçık bir kur'ân'dır.*

70. *Ta ki o diri olan kimseleri inzâr etsin* {yani, ey Muhammed, Kur'ân'da bulunan tehditlerle Allah'ın ilminde hidâyete ulaşacağı bilinen kimseleri inzâr edesin} *ve* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirler aleyhine söz* {yani, azab} *hakk* {yani, vâcib} *olsun.*

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ
مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾

71. *Görmezler mi ki Biz onların faydasına Kendi ellerimizle var ettiğimiz* {yani, yarattığımız} *davarlar* {yani, deve, inek ve koyun türünü} *yarattık. İşte kendileri bunlara sahibtirler* {yani, onları zapt u rapt altında tutarlar}.

72. *Onları kendilerine zelîl ettik* {yani, bu davarlar üzerinde yüklerini taşırlar, onları diledikleri gibi sürerler ve bu hayvanlar onlara karşı koymazlar}

Allah'ın, *Devşirilmeleri alabildiğine zelîl* (el-İnsan, 76/14) buyruğu da buna benzemektedir.

...Hem binekleri bunlardandır {yani, yükleri develere ve inek türüne taşıtırlar}. *Hem de onlardan* {yani, koyunlardan} *yerler.*

73. *Onlarda* {yani, davarlarda} *kendileri için* {üzerlerine binmek, üzerlerinde yük taşımak, yünlerinden, kıllarından, tüylerinden yararlanmak gibi} *faydalar ve* {onlarda} *içecekleri vardır* {yani, onların sütlerini içerler}. *Hâlâ şükretmezler mi?*

74. {Mekke kâfirleri,} *Allah'tan başka* {Lât, ‘Uzzâ ve Menât'ı} *ilâhlar edindiler; kendilerine belki yardım olunur* {yani, bu uydurma ilâhlar kendilerini korur} *diye.*

75. *Onlar kendilerine yardım edemezler* {yani, uydurma ilâhlar onlara gelecek azabı önleyemezler}. *Halbuki kendileri* {yani, Mekke kâfirleri} *onlar* {yani, uydurma ilâhlar} *için hazırlanmış askerlerdir* {yani, o uydurma ilâhları için kızar, öfkelenir ve dünya hayatında onların huzurlarına gelirler}.

76. *O halde onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *söyledikleri seni üzmesin. Muhakkak Biz onların gizlediklerini de* {yani, içten içe seni yalanladıklarını da}, *açıkladıklarını da* {yani, dilleriyle açıkça söylediklerini de} *biliyoruz.*

Nebî'ye (s.a) açıktan açığa, “Allah bu kemiği nasıl diriltecektir?” diye sormuşlardı.

Buyruk, Übey b. Halef el-Cumahî hakkında, onun “Allah bu kemiği nasıl diriltecektir?” diye sorması üzerine inmiştir. Söylediği bu sözlerle müşrikleri güldürmüştü. İşte bu onların açığa vurduklarıdır.

Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, Rabî‘a'nın iki oğlu Utbe ile Şeybe, Ukbe ve el-‘Âs b. Vâil otururlarken Übey b. Halef –Kureyş'ten başkalarının da bulunduğu bir sırada– onlara, “Muhammed Allah'ın ölüleri dirilteceğini iddia ediyor. Ben o'na bir kemik alıp gideceğim ve Allah'ın bunu nasıl dirilteceğini soracağım” demiş, sonra da gidip çürümüş, içi boşalmış, delik deşik olmuş bir kemik getirerek, “Ey Muhammed! Sen Allah'ın çürüyen ve toprak olan kemiklerimizi dirilteceğini iddia ediyorsun. Allah'ın bizi yeniden yaratıp dirilteceğini söylüyorsun” demişti. Ardından da hem elindeki kemiği ufalayıp rüzgâra savuruyor, hem de “Ey Muhammed bunu kim diriltecek?” diye sormaya devam ediyordu. Nebî (s.a) de, “Allah o kemiği diriltecek. Seni de öldürecek ve sonra diriltecek, sonra da cehennem ateşine koyacak” dedi. Bunun üzerine Übey b. Halef hakkında Allah şu buyruğu indirdi:

77. *İnsan görmez* {yani, bilmez} *mi ki Biz kendisini bir nutfeden yarattık. Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor* {yani, Nebî (s.a) ile ölümden sonra dirilişi tartışırken açık bir şekilde husumet gösteriyor}.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ
مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ
عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا
أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ
الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

78. *Kendi yaratılışını unutarak* {yani, daha önce hiçbir şey değilken nutfeden yaratılması sûretiyle kendisinin yaratılışının nasıl başladığı üzerinde düşünmeyip} *Bize bir misal getirip dedi ki: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?"*

79. {Ey Muhammed! Übey'e} *de ki: "Onları ilk defa* {bir şey değilken dünyada} *inşa eden* {yani, yaratan} *kim ise* {Kıyâmet Günü} *O diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir"* {yani, dünyada onların yaratılışlarını da, âhirette ölümden sonra yeniden yaratılışlarını da çok iyi bilir}.

80. *O sizin için yeşil ağaçtan bir ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz* {yani, yeşil ağaçtan ateş çıkartan, ölümden sonra diriltmeye de kadir olandır}...

Sonra Allah yaratılışı itibariyle insandan daha büyük olan bir varlığı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Göklerle yeri yaratan* {ki bu insanın yaratılışından daha büyük bir yaratmadır} *onlar gibisini* {yani, kendilerinin dünyadaki yaratılışları gibisini} *yaratmaya kadir değil midir?...*

Sonra Kendisi cevab vermektedir:

...*Evet* {buna kadirdir} *ve O hallâkdır, alîmdir* {yani, âhirette onların hilkatlerini çok iyi bilendir, onları diriltecek olandır}.

82. *O bir şeyi* {yani, ölümden sonra diriltme ve başkasını} *diledi-*

ğinde ona emri, sadece {yani, yalnızca bir defa} *"Ol" demesidir. O oluverir* {ve asla emrini tekrarlamaz}.

Sonra Allah, onların söylediklerinden pek büyük olduğunu dile getirmektedir:

83. *Her şeyin* {yani, ölümden sonra diriltmenin ve daha başkalarının} *melekûtu* {yani, yaratması} *elinde bulunanın şanı ne yücedir!* {Ölümden sonra} *yalnız O'na* {yani, Allah'a} *döndürüleceksiniz.*

Çünkü onlar bunu yalanlamışlardı.

37. SÂFFÂT SÛRESİ

Mekke'de inen Sâffât sûresi, Kûfîyyûna göre 182 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾ اِنَّ
اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾
اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِز۪ينَةِۨ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ
مَارِدٍۚ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍۗ ﴿٨﴾ دُحُورًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌۙ ﴿٩﴾ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ط۪ينٍ
لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَۖ ﴿١٢﴾ وَاِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَۖ ﴿١٣﴾ وَاِذَا
رَاَوْا اٰيَةً يَسْتَسْخِرُونَۖ ﴿١٤﴾ وَقَالُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌۚ ﴿١٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun saf saf duranlara* {yani, saf saf olan meleklere}.

2. *Haykırdıkça haykıranlara* {yani, meleklere}.

Bununla, “ra‘d” kasdedilmiştir. Bu ra‘d [gök gürültüsü] adında bir melek olup sesiyle bulutları sürer ve yağmur yağdırması emrolunmuş beldeye götürür. “Berk” [şimşek] ise, kendisiyle bulutları sürüklediği ateşten bastonudur. Bulut üst üste dizildikten sonra ondan bir ateş yükselir. Allah bunu dilediğine isabet ettirir, ki bu da Allah'ın Ra‘d sûresinde söz konusu ettiği yıldırımdır.

3. *Zikir okuyup duranlara* {yani, meleklere: tek başına –nebîlere Rabb'lerinden Kur’ân tilavet eden– Cibrîl'e (a.s)}.

İşte, *Zikri getirip bırakanlara* (el-Mürselât, 77/5) buyruğuyla kasdedilen de odur. O zikri enbiyâya bırakır.

Mekke kâfirleri, “Muhammed bütün ilâhları bir tek ilâh yapıyor” diye itiraz ettiler. Allah da sözü geçen bütün bu meleklere yemîn ettikten sonra buyurdu ki:

4. *Kuşkusuz sizin ilâhınız* {yani, Rabbiniz} *birdir* {yani, O'nun ortağı yoktur}.

Allah, onların şirk koşmalarından münezzeh ve yüce olduğunu beyân etmek üzere de buyuruyor ki:

5. *Semâvât u arzın ve o ikisi arasındakilerin Rabbi* {yani, Ben, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğum gibi, ilâh oldukları iddia edilenlerin de, başkalarının da Rabbiyim} *ve* {Ben} *doğuların da, bâtıların* {da} *Rabbi*{yim}.

Doğular ve batılardan maksat, bir sene boyunca 177 meşrık [doğuş yeri] ve 177 mağribdir [batış yeridir].[1]

6. *Muhakkak Biz dünya [en yakın] semâyı* {–ona bu ad, yeryüzüne en yakın semâ olması sebebiyle verilmiştir–} *yıldızlarla süsledik.*

Yıldızlar kandil şeklinde semâda asılıdır.

7. *Ve itaatten çıkan* {yani, Allah'a karşı ma‘siyet ile kafa tutan} *her şeytândan koruduk* {ve semâyı yıldızlarla süsledik}.

8. *Onlar mele-i a‘lâ'yı* {yani, melekleri} *dinleyemezler* {–Muhammed'in (s.a) nebî olarak gönderilmesinden önce, meleklerin sözlerini işitebiliyorlardı–} *ve her taraftan kazf olunurlar* {yani, onlara atış yapılır}.

9. *Yıldızlardan* {ateşler ile} *kovularak uzaklaştırılırlar* {sonra yıldızlar yine yerlerine dönerler}. *Onlar* {şeytanlar} *için sürekli bir azab da vardır.*

Âhiretteki bu azab, şeytanlardan mele-i a‘lâ'yı dinleyenler için de, dinlemeyenler için de söz konusudur ve daimidir. Yıldızlar(dan yapılan alevli ateşler) yaralamakla birlikte öldürmez.

Bunun bir benzeri de, *Andolsun Biz dünya [en yakın] semâyı kandillerle süsledik. Onları şeytânlara atış taneleri yaptık. Ayrıca onlara saîr azabını hazırladık* (el-Mülk, 67/5) âyetidir.

---

1 Yazma nüshaların birinde şu fazlalık vardır: “Ebû Muhammed dedi ki: “Burada maksat, Kamerî senenin doğuş ve batış yerleridir. Çünkü hilâl hesabına göre bir yıl 354 gündür.”

10. *Meğer ki* {şeytânlardan} *hızlıca hırsızlayıp* {meleklerden} *bir şey kapan olsun. Hemen arkasından* {melekler tarafından} *delici bir şihâb* {yani, aydınlatıcı bir ateş} *yetişir.*

"Şihâb" kelimesi, *Yahut ısınmanız için size bir şihâb getiririm* (en-Neml, 27/7) âyetinde de "aydınlatıcı bir ateş" manasında kullanılmıştır. Bu hususta daha önce açıklama yapılmıştı.

11. *Şimdi* {sen ey Muhammed} *sor onlara: Yaratılış itibariyle kendileri mi daha güçlüdür* {yani, ölümden sonra diriltilmek hususunda en çetin yaratıklar kendileri midir –çünkü onlar ölümden sonra dirilişi inkâr ediyorlardı–}...

Buyruk, Ebu'l-Eşeddîn –oldukça şiddetli ve çetin yakalayışından ötürü ona, Ebu'l-Eşeddîn künyesi verilmiştir ki asıl adı Esîd b. Kelede b. Halef el-Cumahî'dir– ve Rukane b. 'Abdi Yezîd b. Hişâm b. 'Abdi Menâf hakkında inmiştir.

...yoksa (öteki) yarattıklarımız mı {yani, göklerin, yerin ve onlar arasındakilerin, doğuların ve batıların yaratılması mı}?...

Çünkü onlar bütün bunları Allah'ın yarattığını biliyorlardı.

Akabinde insanın yaratılışını haber vermek üzere buyuruyor ki:

...Biz onları {yani, Âdem'i} *lâzib* {yani, yapışkan} *bir çamurdan yarattık.*

Ölümden sonra dirilişi yalanlayan kimselere göre böyle bir yaratma, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların, doğuların ve batıların yaratılmasından daha kolaydır.

Bu buyruk da Ebu'l-Eşeddîn hakkında inmiştir. *Sizi* {ölümden sonra dirilterek} *yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü (yaratmak) mü, ki onu bina etmiştir.* (en-Nâziât, 79/27-28)

12. *Evet* {ey Muhammed} *sen* {sana vahyedildiği sırada Kur'ân'dan ötürü} *şaşırmıştın.*

Bunun bir benzeri de, *Eğer* {Kur'ân'dan ötürü} *şaşıyorsan, asıl şaşılacak onların, "Bir toprak olduğumuz vakit, gerçekten biz yeni bir halk/yaratılış içinde mi olacağız?!" demeleridir* {yani, asıl onların ölümden sonra dirilişi inkâr eden sözlerine şaşmalısın}. (er-Ra'd, 13/5)

...*Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *ise alay ediyorlar* {Nebî'den (s.a) Kur'ân'ı işitince alay ettiler}.

13. *Onlara* {Kur'ân ile} *öğüt verilse öğüt almazlar.*

14. *Bir âyet* {yani, Mekke'de ayın ikiye bölünme mucizesini} *görseler alay ederler.*

Alay ettiler ve "Bu da sihirbazların bir işidir" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

15. *Ve derler ki: "Bu ancak apaçık bir büyüdür"...*

Bunun bir benzeri de, *Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve "Devam edip giden bir büyüdür" derler* (el-Kamer, 54/2) âyetidir.

Ardından da hayret ederek sözlerini şöyle sürdürürler:

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا
الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ
فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَٰذَا
يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا
وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ
إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾

16. ...*"Biz ölüp toprak ve kemik olduğumuz vakit* {yani, ölümden sonra} *gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz?"...*

17. ...*"Ya önceki atalarımız da mı"* {diriltilecek}?

18. {Ey Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine} *de ki: "Evet, hem de siz dâhirler* {yani, küçülmüşler} *olarak"* {diriltileceksiniz}.

19. *O ancak* {ikincisine gerek olmayan} *tek bir sayhadır/çığlıktır* {yani, İsrâfîl'in sayhasıdır}. *Hemen onlar bakınacaklar* {yani, yalanladıkları ölümden sonra dirilişi görecekler ve rasûllerin, "Ölümden sonra diriliş haktır" sözünü hatırlayacaklar}.

20. *Ve diyecekler ki: "Veyl bize, bu dîn günüdür"* {yani, Nebî'nin (s.a) bize haber verdiği hesab günüdür}.

Hafaza melekleri onlara şöyle diyeceklerdir:

21. *Bu sizin önceden* {gerçekleşeceğini} *yalanladığınız fasl* {yani, hüküm} *günüdür.*

22. *Toplayın* {Âdemoğulları'ndan} *zulmedenleri* {yani, şirk koşanları} *ve onlara eş olanları* {yani, onları saptıran ve onlar ile eş kadar yakın şeytânları –her kâfir bir şeytân ile birlikte aynı zincire vurulacaktır–} *ve ibâdet ettiklerini* {yani, İblis ve askerlerini}...

23. *...Allah'tan başka!...*

Buyruk, Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir.

Bunun bir benzeri de, *"Ey Âdemoğulları! Şeytâna* {yani, İblise} *tapmayın" diye size emrimi açıklamamış mıydım?* (Yâ-Sîn, 36/60) âyetidir.

...Onlara cahîmin yolunu gösterin {yani, cahîme: Allah'ın yarattığı pek büyük ateşe giden yola çağırın}.

24. *Ve durdurun onları, çünkü onlar sorgulanacaklardır.*

Cehenneme sürülüp götürülecekleri vakit durdurulacak ve cehennem bekçileri onlara, "Rasûlleriniz size apaçık delillerle gelmemişler miydi?" diye soracaklar. Onlar da, "Evet gelmişlerdi, fakat kâfirlere azab sözü hakk olmuştur" diyeceklerdir. Hâzin de şöyle diyecek:

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾
قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ
بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾
فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾
إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ
مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

25. *Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz?*

Bunun bir benzeri de, {(Hâzin) kâfirlere, "Ortak koştuğunuz şeytân-

lar} *size yardım edebiliyorlar mı"* {yani, niçin azab edilmenizi engellemiyorlar}? (eş-Şu'arâ, 26/93) diyecekler.

Allah Muhammed'e (s.a) buyuruyor ki:

26. *Bilakis onlar bugün* {azaba} *teslim olmuşlardır.*

27. *Onların bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru sorarlar* {yani, konuşurlar}.

28. *Derler* {yani, kâfirlerden biri, ortak koştukları şeytânlara diyecek} *ki: "Gerçekten siz bize yemînden* {yani, hakk tarafından} *gelirdiniz"* {yani, izlediğimiz yolu bize güzel gösterirdiniz, bu yolun hakk olduğunu söylerdiniz}.

Bunun bir benzeri de, *Ondan yemîn ile alırız* {yani, [ondan] hakk ile [intikam alırız]}[2] (el-Hâkka, 69/45) âyetidir.

29. *Onlar* {yani, şeytânlar} *da* {onlara} *derler ki: "Hayır, siz îmân edenler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *değildiniz"...*

30. *..."Bizim sizin üzerinizde bir sultânımız* {yani, egemenliğimiz} *yoktu* {ki sizi bize uymaya zorlayabilelim}. *Bilakis siz tuğyân* {yani, isyan} *eden bir topluluk idiniz"...*

Sonra şeytânlar şöyle diyecek:

31. *..."Rabbimizin sözü üzerimize hakk oldu"...*

Kasdedilen söz, Allah'ın İblîse söylediği, *Andolsun ki cehennemi senden... Hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) sözüdür.

..."Muhakkak biz tadıcılarız"...

32. *..."Çünkü biz sizi iğvâ ettik* {yani, hidâyetten uzaklaştırıp saptırdık}. *Zaten biz ğâvî kimseler* {yani, dalâlette olanlar, sapıklar} *idik."*

Allah (hepsinin durumlarını anlatmak üzere) buyuruyor ki:

33. *Muhakkak onlar* {yani, kâfirler ve şeytânlar} *o gün azabta ortaktırlar.*

---

2 Köşeli parantez arasına alınan lafızlar, Mukâtil'in el-Hâkka sûresinde burada iktibas ettiği bölüm ile alakalı verdiği açıklamalardan alınmıştır. (Çeviren)

34. *İşte biz mücrimlere muhakkak böyle yaparız.*

Allah Teâlâ, onların durumu hakkında haber vermek üzere de buyuruyor ki:

35. *Çünkü onlara, "Allah'tan başka ilâh yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlardı* {yani, hidâyete karşı büyüklenirlerdi}.

Buyruk, Ebû Tâlib'in yanına giden Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir. Nebî (s.a) onlara, "'Lâ ilâhe illallâh' deyin ki Arabların hükümdarları olasınız, Arab olmayanlar da size boyun eğe" demişti.

36. *Ve derler ki: "Biz ilâhlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?"*

37. *Hayır, o* {yani, Muhammed (s.a)} *hakk* {yani, tevhîd} *ile gelmiş ve* {kendinden önceki} *rasûlleri tasdik etmiştir.*

إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ
الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ
مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾
يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ
﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾

38. *Muhakkak siz elbette elîm* {yani, can yakıcı} *azabı tadacaksınız.*

39. *Size* {dünyada iken} *işlemiş olduğunuz* {şirkin cezası olan ateş}*den başka bir ceza verilmeyecektir.*

Sonra mü'minleri istisnâ ederek buyuruyor ki:

...Ancak Allah'ın {tevhîd ile} *ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ* {onlar azabı tatmayacaklardır}.

Sonra Yüce Allah onlar için hazırladığı mükâfaatları zikrederek buyuruyor ki:

41. *Onlar için bilinen* {yani, canları çektiği vakit kendilerine gelen} *bir rızık vardır.*

Arkasından bu rızkın maiyetini beyân ederek buyuruyor ki:

42. *Çeşitli meyveler ve onlara ikrâm olunur.*

43. *Naim cennetlerinde.*

44. *Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde* {yani, ziyaretleşmeleri sırasında (böyle oturacaklardır)}.

45. *Etraflarında dolaştırılır.* {Hizmetkâr gılmanın elleri üzerinde akıp duran} *bir pınardan kadehler* {yani, şarab kadehleri} *(dolaştırılır).*

46. *İçenlere lezzet veren beyaz (bir şarab).*

47. *Onda bir ğavl yoktur* {yani, dünya içkilerinin etkilediği gibi başın ağrımasına sebeb teşkil edecek bir gailesi yoktur}. *Onlar ondan sarhoş da olmazlar* {yani, dünya içkilerinde olduğu gibi sarhoş olarak akılları başlarından gitmez}.

48. *Yanlarında bakışlarını hasretmiş iri gözlüler vardır* {yani, eşleri dışında başka erkeklere bakmaktan kendilerini koruyan ve ileri derecedeki aşklarından dolayı kocalarından başkasını görmeyen, gözleri güzel eşler vardır}.

Sonra onları, sarısı ortasında bulunan yumurtanın beyazlığına benzeterek buyuruyor ki:

49. *Sanki onlar sarılıp sarmalanmış yumurta gibidirler.*

50. *Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar* {yani, cennetlikler bu halde konuşacaklar}.

51. {Birbirleriyle konuşacak ve} *aralarından birisi diyecek ki: "Gerçekten benim bir arkadaşım vardı"...*

İsrâîloğulları'ndan Hutruf ve Selha isimli iki kardeşten her birine babalarından 4.000'er dinar miras kalmıştı. Mü'min olan malını Allah'a itaat yolunda harcarken, müşrik olan ise Allah'a isyan ve dünya maişe-

ti uğrunda harcadı. İşte Allah'ın Kehf sûresinde söz konusu ettiği iki kişi de bunlardır.[3]

Âhiret günü gelince bu iki kardeşten mü'min olan cennete, müşrik olan da cehenneme konulacak. Mü'min cennete konulduktan sonra kardeşini hatırlayacak ve cennetteki diğer kardeşlerine, "Gerçekten benim bir arkadaşım vardı" diyecek.

يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
ءَاِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ
فِي سَوَٓاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾
وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾
اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا
اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ
تَخْرُجُ فِٓي اَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ
الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾

52. ...*"O bana derdi ki": "Gerçekten sen* {ölümden sonra dirilişi} *tasdik edenlerden misin?"...*

53. ...*"Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman* {amellerimiz dolayısı ile} *gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?"*

Mü'min cennetteki kardeşlerine hitab edecek:

54. *Diyecek ki: "Siz de* {ateşe doğru} *bakar mısınız?"* {Böylece kardeşimin konumunu görürsünüz}.

Onlar arkadaşlarına, "Sen onu bizden iyi tanırsın. Dolayısıyla sen bak" diyecekler. Cennetliklerin konaklarında birtakım pencereler bulunur. Diledikleri vakit cehennemliklere oradan bakarlar.

---

3 Bunların kıssaları el-Kehf, 18/32-43. âyetler arasındadır.

55. {Mü'min} *baktı ve onu* {yani, kardeşini} *cehennemin ortasında* {yüzü kararmış, gözleri morarmış, şeytânıyla aynı zincire vurulmuş halde} *gördü.*

56. {Mü'min} *dedi ki: "Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin"* {yani, iğvâ edip azdıracaktın ve ben de cehennemde seninle birlikte aynı yere konulacaktım}...

57. ...*"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı* {yani, eğer Allah bana İslâm nimetini nasîb etmeseydi}, *ben de* {cehennem ateşinde} *hazır edilenlerden olurdum."*

Mü'min ile kâfir kardeşin konuşması burada sona ermektedir.

Mü'min arkadaşlarına dönerek diyecek ki:

58. *"İşte biz ölümü tatmayacağız,"...*

Çünkü mü'min, ölümün söz konusu olması halinde her nimetin eksik kalacağını bilmiştir.

59. ..."{dünya hayatta tattığımız} *ilk ölümümüzden sonra. Hem bize azab da edilmiyor."*

Ona, "Kuşkusuz sen burada ölmeyeceksin" denilecek. O vakit şöyle devam edecek:

60. ...*"Kuşkusuz ki bu pek büyük fevzdir."*

Burada mü'minin sözleri sona ermektedir.

61. *İşte amel edenler* {yani, ellerini çabuk tutanlar}, *böylesi için* {yani, bundan önceki, "Onlar için bilinen bir rızık vardır" (es-Sâffât, 37/41) âyetinde söz konusu edilen nimetler için} *çalışsınlar* {yani, acele etsinler}.

62. {Mü'minler için hazırlanan} *bu ziyafet mi hayırlı, yoksa* {kâfirler için hazırlanan} *zakkûm ağacı mı?*

Bu, Nebî'nin (s.a), kendilerine emrettiği "lâ ilâhe illallâh" kelime-i tevhîdini söylemeyi kibirlerine yedirmeyen kimseler için hazırlanmış ateş azabıdır.

63. *Biz onu* {yani, zakkûm ağacını} *zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri –'Abdullâh b. ez-Zibarî, Ebû Cehl b. Hişâm ve Ebû Tâ-

lib'in yanına giden Kureyş'in ileri gelenleri bunlar arasındadır–} *için bir fitne kıldık.*

‘Abdullâh b. ez-Zibarî şöyle demişti:

— Zakkûm, Yemenlilerin lehçesinde hurma ve tereyağıdır.

Ebû Cehl de dedi ki:

— Ey câriye! Bize zakkûm [hurma ve tereyağı] getir.

Sonra da arkadaşlarına şöyle demişti:

— Muhammed'in bizi kendisiyle korkuttuğu bu şeylerden zakkûmlanın. Çünkü o, ateşin ağaç bitirdiğini iddia ediyor. Oysa ateş ağacı yakar.

Böylece zakkûm onlar için bir fitne olmuştu. Allah bu ağacın hurma ağacına benzemediğini, onun yemişinin de hurma gibi olmayacağını haber vererek buyuruyor ki:

64. *Muhakkak o cehennemin dibinde çıkan* {yani, yetişen, biten} *bir ağaçtır.*

65. *Onun meyvesi şeytânların başları gibidir.*

66. *İşte muhakkak onlar bu ağaçtan* {yani, onun meyvesinden} *yiyecekler ve ondan* {yani, onun meyvesinden} *karınlarını doyuracaklar.*

ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَم۪يمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى
الْجَح۪يمِ ﴿٦٨﴾ اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَٓاءَهُمْ ضَٓالّ۪ينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ
يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ
اَرْسَلْنَا ف۪يهِمْ مُنْذِر۪ينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَر۪ينَ
﴿٧٣﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ
الْمُج۪يبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظ۪يمِ ﴿٧٦﴾

67. *Sonra onun üzerine kaynamış sudan bir katkıları* {yani, üzerine katacakları içecekleri} *olacaktır* {yani, zakkûmdan sonra harareti en son noktaya ulaşmış olan hamîmden içeceklerdir}.

68. *Sonra dönüşleri* {yani, zakkûmu yeyip, hamimi içtikten sonra dönecekleri yer} *muhakkak cahîme olacaktır.*

İşte Allah'ın, *Onlar bununla son derece sıcak hamîm arasında gidip geleceklerdir* (er-Rahmân, 55/44) buyruğu bunu dile getirmektedir.

69. *Muhakkak onlar atalarını da* {hidâyetten uzak} *dalâlette olanlar olarak bulmuşlardı.*

70. *Yine de onların izleri üzerine hızlıca ve ısrarla koşturuyorlar* {yani, atalarının emelleri gibi amelde bulunmaya gayret ediyorlar}.

71. *Andolsun ki onlardan* {yani, Mekkelilerden} *öncekilerin* {yani, evvelki ümmetlerin} *çoğu sapıtmıştı.*

72. *Ve andolsun onlar arasında inzâr ediciler* {yani, onları azab ile korkutan rasûller} *göndermiştik* {fakat onlar rasûlleri yalanladı. Allah da dünyada onları azablandırdı}.

Şu buyruk bunu dile getirmektedir:

73. *Bir bak, o inzâr edilenlerin âkıbeti nasıl olmuş?*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini Muhammed'i (s.a) yalanlamaktan sakındırmaktadır. Aksi takdirde dünyada onlara da azab inecektir.

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

74. *Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {yani, muvahhid} *kulları müstesnâ* {yani, onlar tevhîd sayesinde azabtan kurtulmuşlardır}.

75. *Andolsun ki Nûh Bize seslenmişti...*

Nûh, *Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık bana yardım et* (el-Kamer, 54/10) diye seslenmişti. Ayrıca Enbiyâ sûresinde da du‘ası zikredilmiştir.[4]

...Rabbi o'nu kurtardı, kavmini de su ile boğdu. Biz ne güzel icabet edenleriz.

76. *Ve Biz o'nu ve ehlini büyük gamdan* {yani, son derece dehşetli olan suda boğulmaktan} *kurtardık.*

4 Bkz. el-Enbiyâ, 21/76.

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّهُ
مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٨٢﴾ وَاِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ
لَاِبْرٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ اِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ
مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُونَ اللّٰهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا
ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ اِنِّي سَقِيمٌ
﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ اِلٰى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

77. *Zürriyetini de* {yani, Nûh'un soyundan gelen çocukları da} *bâki kalanların ta kendileri kıldık.*

Gemiye binenler öldüler, Nûh'un çocukları dışında onların nesilleri yoktur. Bundan dolayı insanların tümü Nûh'un çocuklarından üremiştir. Bu sebeble Allah, “ta kendileri” buyurmuştur. Nebî (s.a) de, “Sam Arabların, Yafes Rûmların, Ham da Habeşlilerin babasıdır” demiştir.

78. *Sonra gelenler arasında o'na* {yani, Nûh'a} {vefatından sonra güzel bir övgü} *bıraktık* {yani, o'ndan sonra gelecekler arasında hakkında hayırlı şeyler söylenmektedir}.

Allah'ın şu buyruğu bunu ifade eder:

79. *Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, o'ndan sonra insanlar arasında o'nun için kalıp devam eden güzel övgülerdir.

80. *Muhakkak Biz ihsan edicileri böyle* {yani, ihsan eden herkesi bu şekilde} *mükâfaatlandırırız.*

Allah'ın, o'nun ihsanına karşı mükâfaatı, âlemler arasında hakkındaki güzel övgülerdir.

81. *Muhakkak o Bizim mü'min* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandır.*

82. *Sonra diğerlerini* {yani, Nûh kavmini} *suda boğduk.*

83. *Doğrusu İbrâhîm de o'nun şîasındandır* {yani, İbrâhîm de Nûh'un dîni üzeredir}.

el-Ferrâ dedi ki: "İbrâhîm, Muhammed'in şiasındandır."[5]

Ebû Muhammed dedi: 'Ben Ebu'l-'Abbâs'a buna dâir sual sordum da şu cevabı verdi': "Bir adamın dîni üzere olan herkes onun şiasındandır. Her nebî İbrâhîm'in şiasındandır, o'nun sahibidir/arkadaşıdır."

Buna göre İbrâhîm, Muhammed'in şiasından, Muhammed de İbrâhîm'in şiasındandır. İkisine de selâm olsun.

84. *Çünkü o Rabbine selîm* {yani, şirkten arınmış ihlâslı} *bir kalb ile gelmişti.*

85. *Hani babasına* {yani, babası Azer'e} *ve kavmine demişti ki:* "{Put türünden} *nelere ibâdet ediyorsunuz?"...*

86. *..."Ve iftira ederek Allah'tan başka ilâhları mı istiyorsunuz?"...*

87. ..."{Başkasına ibâdet etmiş olarak huzuruna çıkacağınız vakit} *Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?"*

88. *Derken* {İbrâhîm} *yıldızlara bir defa baktı.* {Çünkü o sırada bir yıldızın doğmakta öldüğünü gördü}.

89. *Bunun üzerine* {kavminin ileri gelenlerine}, *"Ben hastayım"* {yani, ağrım vardır} *dedi.*

Putlara ibâdet eden kavminin altın, gümüş, tunç, bakır, demir ve tahtadan yapılmış 72 putu vardı. Putlarının en büyüğü altından olup gözleri de kırmızı yakuttandı. Bayram töreni için çıkmadan gelip bu putlara secde ederler, yemek takdim ederler, sonra da bayram için giderlerdi. Bayram yapıp döndüklerinde de putlarının huzuruna gelir, onlara secde eder, sonra da dağılırlardı. Yine bayramlarına gitmek üzere çıkınca İbrâhîm, Taun hastalığına yakalandığını söyledi. Çünkü onlar da yıldızlara bakıyorlardı. İbrâhîm yıldızlara baktı ve "Ben hasta olacağım" dedi.

---

5 İbareden açıkça anlaşılacağı gibi, el-Ferrâ'nın görüşü, onun bu tefsirini rivâyet edenlerden biri tarafından eklenmiştir. Çünkü Mukâtil zamiri Nûh'a (a.s) göndermiştir. el-Ferrâ'nın açıklamasına göre ise zamir Muhammed'e (a.s) aittir. (Çeviren)

el-Ferrâ dedi ki: "Eksiklikten etkilenen, yok oluşa maruz kalan ve ölümü bekleyen herkes sakîmdir [hastadır]."

Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

90. *Ondan yüz çevirip uzaklaştılar.*

Bu sırada ilâhlarının önüne de yiyecek ve içecek koymuşlardı.

91. *Sonra* {puthânede bulunan büyük} *putlarına vardı.* {Uydurma ilâhlara,} *dedi ki: "Önünüzdeki yemekleri yemez misiniz?"...*

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا
إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ
وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾
فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي
سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ
حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ
أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ
مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

92. ...*"Size ne oldu ki konuşmuyorsunuz"* {yani, ne bir şey söylüyorsunuz, ne cevab veriyorsunuz. Yiyecek misiniz, yemeyecek misiniz}?

93. *Sonra onlara* {yönelerek} *sağı ile vurdu* {yani, sağ elindeki balta ile onları kırdı}.

94. {Bayramlarını yapıp döndüklerinde} *hızlıca o'na* {yani, İbrâhîm'e} *geldiler* {yani, elleri ile yakalamak üzere yürüyüp geldiler}.

95. {İbrâhîm onlara,} *dedi ki: "Elinizle yonttuğunuz şeylere mi* {yani, putlara mı} *ibâdet ediyorsunuz?"...*

96. ...*"Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da* {yani, yonttuğunuz putlarınızı da} *Allah yarattı."*

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ dedi ki: *Onlara sağ eliyle vurdu* (es-Sâffât, 37/93) buyruğu, o'nun yemîn ettiği hususu ifade eder. Çünkü, *Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra bu putlarınıza bir tuzak kuracağım* (el-Enbiyâ, 21/57) demişti."

Ebû Muhammed dedi: Bana Hennâd tahdis edip dedi: Bana İbn Yeman tahdis edip dedi: Ben Süfyân'ı Kûfe'de çarşıdan gelirken gördüm ve "Nereden geliyorsun?" diye sordum. "Eczacıların bulunduğu yerden geliyorum; onlara dazi[6] denilen şeyi satmamalarını söyledim. Ben uygun olmayan bir şey görüp de onu değiştiremeyecek olursam küçük abdestimi kanlı yaparım" diye cevab verdi.

(Ravi) Mukâtil'in açıklamalarına dönerek (dedi ki:)

97. *Dediler ki: "Onun için bir bina yapın"...*

İbn 'Abbâs dedi ki: "70 zira yüksekliğinde, 40 zira eninde taştan bir duvar ördüler."

..."Sonra da o'nu cahîme {yani, pek büyük bir ateşe} *atın."*

Allah da, *Ey ateş! İbrâhîm'e karşı serin ve selâmet ol* (el-Enbiyâ, 21/69) buyurmuştur.

İbrâhîm (a.s) onların üstlerine çıktı. Allah da o'nu onların zararından kurtardı ve o'na ilişmelerine imkân vermedi. Kısa bir süre sonra da Allah onları helâk etti. O gün İbrâhîm'in (a.s) içine atıldığı ateşi söndürmek için çalışmadık hiçbir canlı kalmadı. Ancak keler İbrâhîm'in üzerine ateşi üfleyip alevlendirmek için çalıştı. Bu sebeble Nebî (s.a) kelerin öldürülmesini emretmiştir.

98. *Ona bir keyd* {(yani, kötülük)} *yapmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık.*

99. {Bâbil'de iken İbrâhîm} *dedi ki: "Ben Rabbime* {yani, Rabbimin rızası için Arz-ı Mukaddes'e} *gidiciyim* {yani, hicret ediyorum}. *Pek yakında bana hidâyet verecektir* {yani, beni dînine hidâyet edecektir}.

İlk hicret eden kişi o'dur. Beraberinde Lût ve Sağra da vardı. Arz-ı Mukkades'e varınca, kendisine bir evlat vermesini isteyerek dedi ki:

---

6 Muhakkikin de belirttiği üzere *Elif* nüshasında *dazi* olarak geçmiştir. Ancak bu rivâyet tamamıyla *Lâm* nüshasında yoktur. (Çeviren)

100. *"Rabbim! Bana sâlihlerden* {bir evlat} *bağışla."*

Rabbi de o'nun du'asını kabul buyurdu.

101. *Biz de o'na halîm* {yani, oldukça bilgili} *bir oğul* {yani, İshâk'ı –ki Sare'nin oğludur–} *müjdeledik.*

102. *O o'nunla* {yani, babası ile birlikte} *yürümeye* {yani, dağa yürümeye} *başlayınca dedi ki: "Oğulcağızım! Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum"* {yani, rüyamda seni boğazlamam emrediliyor –çünkü bu hususta o'nun bir adağı vardı–}...

...*"Bak artık sen ne düşünürsün?"* {İshâk da o'na} *dedi ki: "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap"* {ve Rabbine itaat et}...

Bundan dolayı İshâk İbrâhîm'e, "Gördüğün rüyayı gerçekleştir" demedi. İbrâhîm bu rüyayı peşpeşe üç gece gördü. İshâk da boğazlanma işinden önce oruç tutmuş, namaz kılmıştı.

...*"İnşâallah* {boğazlanmaya karşı} *beni sabredenlerden bulacaksın."*

فَلَمَّآ اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَب۪ينِۚ (١٠٣) وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَآ اِبْرٰه۪يمُۙ
(١٠٤) قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَاۚ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ (١٠٥)
اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُب۪ينُ (١٠٦) وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظ۪يمٍ (١٠٧)
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِر۪ينَ (١٠٨) سَلَامٌ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ (١٠٩) كَذٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ (١١٠) اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ (١١١) وَبَشَّرْنَاهُ
بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ (١١٢) وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَۜ وَمِنْ
ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ مُب۪ينٌ (١١٣) وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى
مُوسٰى وَهٰرُونَۚ (١١٤)

103. *Böylece ikisi de* {Allah'ın emrine ve O'na itaate} *teslim oldular ve (İbrâhîm) o'nu alnı üzere yıkınca* {yani, o'nu boğazlamak için alnını yakalayınca,} {Allah her ikisinin de doğru olduklarını ortaya çıkarmış oldu}.

el-Ferrâ dedi ki: "*Mâzâ terâ* [ne düşünürsün?] ifadesini, *mâzâ turi*

[ne gösterirsin?] şeklinde *te* harfi ötreli olarak okuyanların okuyuşuna göre anlam şudur: Allah'a itaat üzerinde ne derece sabır ve metânet göstereceksin? *Turi* yerine *terâ* diye okuyanlara göre İbrâhîm o'nun bu husustaki kararlılığını öğrenmek istemişti. Sonra da Allah'ın emrettiği şekilde oğlunu boğazlama işini kararlı bir şekilde sonuçlandırmak istedi."[7]

(Ravi) tekrar Mukâtil'in açıklamalarına dönerek (dedi ki:)

104. *Biz o'na şöyle seslendik: "Ey İbrâhîm!"...*

105. *..."Sen* {oğlunu boğazlamak şeklindeki} *rüyanı gerçekleştirdin.* {Onun yerine koçu al.} *Biz ihsan edicileri böyle mükâfaatlandırırız"* {yani, ihsan eden herkese mükâfaatımız böyledir –Allah, ihsanı ve itaati karşılığında oğlu İshâk'ı boğazlamaktan o'nu muaf tutmakla mükâfaatlandırdı–}.

106. *Muhakkak bu apaçık bir belâ idi* {yani, Allah, oğlunu boğazlamaktan o'nu muaf tutup yerine koç göndermek sûretiyle o'na apaçık nimet ihsan etti}.

107. *Biz de o'na büyük bir kurbanlıkla fidye verdik.*

Bu, Beytu'l-Makdis'te olmuştu. Dağ keçilerinden olan Rezim isimli bu koç, boğazlanmadan önce cennette kırk yıl otlamıştı.

108. *Sonra gelenler arasında o'na* {güzel bir övgü} *bıraktık.*

Bu güzel övgüler yeryüzünde vefatından sonra o'nun için söylenir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

109. *İbrâhîm'e selâm olsun.*

Selâmdan maksat, kendisinden sonra bütün insanlar arasında ve bütün dîn mensubları tarafından o'ndan güzel övgülerle söz edilmesidir.

110. *İhsan edicileri böyle mükâfaatlandırırız.*

111. *Muhakkak o, îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandı.*

112. *Ve o'na sâlihlerden bir nebî olmak üzere İshâk'ı müjdeledik*

---

7 Kurtubî (XV, 103) bu okuyuşlara ve Ferrâ'nın açıklamalarına işaret ettikten sonra, ez-Zeccâc'ın, "Ondan başka kimse böyle bir açıklama yapmamıştır" dediğini nakletmektedir. (Çeviren)

{yani, biz İbrâhîm'e, o'nu boğazlamaktan muaf tuttuktan sonra İshâk'ın nebî olacağı müjdesini de verdik}.

113. *Onu* {yani, İbrâhîm'i} *ve İshâk'ı mübârek kıldık. O ikisinin* {yani, İbrâhîm ile İshâk'ın} *soyundan da ihsan edici* {yani, mü'min} *de vardır, nefsine apaçık zulmedici* {yani, müşrik} *de vardır.*

114. *Andolsun Mûsâ ve Hârûn'a minnet ettik* {yani, onlara nübüvveti vermek, düşmanlarını da helâk etmekle nimette bulunduk}.

وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ
﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ
الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٠﴾
إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ
لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ
الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

115. *Onları ve kavimlerini* {yani, İsrâîloğulları'nı} *pek büyük bir sıkıntıdan kurtardık.*

116. *Ve onlara* {düşmanlarına karşı} *yardım ettiğimiz için* {Fir'avn'a ve kavmine karşı} *gâlib gelenler onlar oldular.*

117. *İkisine apaçık gösteren kitabı* {yani, muhtevası apaçık olan Tevrât'ı} *verdik.*

118. *O ikisini de sırât-ı müstakîm'e* {yani, İslâm dînine} *hidâyet ettik.*

119. {Onlardan} *sonra gelenler arasında onlara* {arkalarından söylenen güzel övgü} *bıraktık* {yani, bu övgünün kalmasını sağladık}.

Bu da Allah'ın şu buyruğunda dile getirilmektedir:

120. *Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, güzel övgüdür.

121. *Muhakkak Biz ihsan edicileri* {yani, ihsanda bulunan herkesi} *böyle mükâfaatlandırırız.*

122. *Muhakkak ikisi de îmân eden kullarımızdandı.*

123. *Muhakkak İlyas* {b. Fenhan} *da rasûl olarak gönderilmişlerdendi.*

124. *O kavmine demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, ibâdet etmez misiniz}?...

125. *..."Ba'le du'â* {yani, ibâdet} *edip de"...*

Yemen lehçesinde ilâha, "ba'l" adı verilir. Bu, Şam [Suriye] topraklarında "Ba'le Bekke" denilen yerde bir put idi. İlyas onu kırdı, sonra kaçtı.

..."yaratanların en güzelini {yani, yaratanların en güzeli olan Allah'a ibâdeti} *bırakır mısınız?"...*

126. *..."Sizin de, önceki atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı?"*

فكذبوه فإنهم لمحضرون ﴿١٢٧﴾ إلا عباد الله المخلصين
﴿١٢٨﴾ وتركنا عليه في الآخرين ﴿١٢٩﴾ سلام على إل ياسين ﴿١٣٠﴾
إنا كذلك نجزي المحسنين ﴿١٣١﴾ إنه من عبادنا المؤمنين
﴿١٣٢﴾ وإن لوطا لمن المرسلين ﴿١٣٣﴾ إذ نجيناه وأهله أجمعين
﴿١٣٤﴾ إلا عجوزا في الغابرين ﴿١٣٥﴾ ثم دمرنا الآخرين ﴿١٣٦﴾

127. *Ama onlar o'nu* {nebî İlyas'ı (a.s)} *yalanladılar. Bu sebebten onlar* {cehennem ateşinde} *elbette hazır edilecekler.*

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

128. *Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {yani, tasdik edip, îmân eden} *kulları müstesnâ* {yani, onlar cehennemde hazır edilmezler}.

129. *Sonra gelenler arasında üzerine bıraktık.*

130. *İlyas'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, güzel övgü ve sonra gelenler arasında onun hakkında söylenen hayırlı sözlerdir.

131. *İhsan edicileri* {yani, ihsan edici herkesi} *böyle mükâfaatlandırırız.*

132. *Gerçekten o îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandı.*

el-Ferrâ, Hayyan el-Kelbî'den naklen dedi ki: "*İlyâsîn* denildiğinde, nebî olan zat kasdedilir; *Âl-i Yâsîn'e selâm olsun* denildiğinde ise, Muhammed'in (s.a) âline selâm olsun demek olur. Her nebînin âli, dîni üzere ona tâbi olanlardır. Âl-i Fir'avn da, dîni üzere ona tâbi olanlar demektir. Tıpkı, *Âl-i Fir'avn'ı en çetin azaba sokun...* (el-Mü'min, 46) buyruğunda olduğu gibi."

133. *Kuşkusuz Lût da rasûllerdendir.*

O; Sedum, Damura, Amura ve Sabura adındaki dört şehre rasûl olarak gönderilmişti. Her şehrin nüfusu da 100.000 idi.

134. *Hani Biz o'nu ve ehlini* {yani, kızları Risâ ve Zaunâ'yı} *kurtarmıştık.*

Sonra bir kadını istisnâ ederek buyuruyor ki:

135. *Ancak* {azab içerisinde} *kalan bir koca-karı müstesnâ.*

136. *Sonra diğerlerini* {yani, daha sonra onlardan geri kalanları} {yerin dibine geçirmek ve taş yağmuru ile} *helâk ettik.*

Bunun bir benzeri de, ...*Diğerlerini...* (eş-Şu'arâ, 26/172) âyetidir.

وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿١٣٨﴾ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾

137. *Muhakkak siz* {ey Mekke halkı} *geçiyorsunuz onların yakınından sabahleyin...*

138. ...*ve geceleyin* {yani, Şam bölgesine ticaret amacıyla gittiğiniz vakit siz bu kasabaların yakınından gece-gündüz, sabah-akşam geçiyorsunuz}. *Hâlâ akıllanmayacak mısınız?*

139. *Muhakkak Yûnus da* {–ki Ninova halkından Metta'nın oğludur–} *mürsellerden* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *idi.*

140. *Hani o* {insan ve hayvan ile dolu} *yüklü gemiye kaçmıştı.*

141. *Kur'a çekmişti de...*

Olay şöyle olmuştu: O gemiye bindi, başını sarmalayıp geminin bir tarafında uyudu. Allah o'nun için el-Lahn isimli bir balık görevlendirdi. Gemileri olduğu yerde kaldı ve bir türlü yol alamadı. Gemidekiler boğulmaktan korktu. Birbirlerine dediler ki:

— Muhakkak aramızda günahkâr bir kul vardır.

Ardından da geminin bir tarafında bulunan Yûnus'a (a.s) şöyle dediler:

— Ey Allah'ın kulu! Sen kimsin? Görmüyor musun, nerdeyse batıp boğulacağız?

Yûnus cevab verdi:

— Aradığınız kişi benim, ben Yûnus ibn Mettâ'yım, beni denize atın.

Onlar karşılık verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Seni denize atmaktan Allah'a sığınırız.

Bunun üzerine kura çektiler. Çekilen üç kuranın da Yûnus'a çıkması üzerine dediler ki:

— Hayır, isimlerimizi yazıp suya atalım.

Ve öyle de yaptılar ve akabinde şöyle du'a ettiler:

— Allahım! Eğer takip ettiğin kişi bu ise, o'nun adının yazılı olduğu nesne suyun altında, bizim isimlerimizin yazılı olduğu nesne ise suyun üstünde kalsın.

Onun adının yazılı olduğu nesne suya battı, diğerlerinin isimlerinin yazılı olduğu nesne ise su üzerinde kaldı. İkinci defa du'a ettiler:

— Allahım! Eğer peşinden gelinen kişi bu ise, bizim isimlerimiz batsın, o'nun ismi su üzerinde kalsın.

Bu sefer hepsinin isimleri suya battı, o'nun adı suyun üzerinde kaldı.

Bunun üzerine üçüncü kez du'a ettiler:

— Allahım! Eğer takib edilen kişi o ise, o'nun ismi suya batsın, bizim isimlerimiz suyun üstünde kalsın. Onun ismi suya battı, diğerlerinin isimleri suyun üstünde kaldı. Bunun üzerine o'nu gemiden attılar. Allah da balığa –Yûnus ile su arasında iki karış kalmışken– şunu vahyetti:

— Benim kulumla bir işim var. Ben kulumu sana rızık olarak vermedim. Senin karnını o'nun için bir mescid yaptım. Dolayısıyla o'nun ne bir tel saçını, ne de tenini sıkıştır. Onun yemesini ve içmesini engelleme.

Su ve rüzgâr o'na dediler ki:

— Gökte ve yerde Kendisine ibâdet olunandan kaçıp nereye gitmek istedin. Allah'a yemîn ederiz, biz O'na ibâdet ediyoruz. Bununla birlikte bizi cezalandırmasından da korkuyoruz.

Yûnus Allah'ı zikretmeye koyuldu ve yaparken Allah'a du'a etmediği her şeyi hatırladı. O vakit Allah'ın ilhamı ile O'na du'a etti. Onun du'ası denizleri, bulutları yardı. Tevhîd ile seslendi, sonra da Kendisine karşı gelinip, isyan edilmemesi gerektiğini dile getirerek Rabbini tenzih etti. Arkasından itirafta bulundu ve, *Senden başka ilâh yoktur, Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Kuşkusuz ben zâlimlerden oldum* (el-Enbiyâ, 21/78) dedi.

> ...*Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu* {yani, o çekilen kurayı kaybetmişti}.
>
> 142. *Kendini kınayıcı olduğu* {yani, Rabbine teslimiyetini arzettiği} *halde balık o'nu yuttu.*

el-Ferrâ dedi ki: “Kişi levmedilmeyi [kınanmayı] hak edecek olursa *elâme* fiili kullanılır. Bu şekilde kınanan kimseye de *mulîm* denir.”

Yine (el-Ferrâ) dedi ki: “Yaptığı bir iş sebebiyle (kınanan kişi hakkında) *lime* [kınandı] denilir. Bu iş dolayısıyla kınanmasını anlatmak için de *melum* denilir.”

Sonra Mukâtil'in açıklamalarına döndü.[8]

---

8 Bu ibare, *Elif* ve *Lâm* nüshalarındaki tefsire dâir açıklamaların ve bütün nüshaların Mukâtil'e ait olduğunun, Dr. Yûsuf el-Aş'ın kabul ettiği gibi Huzeyl b. Habîb'e ait olmadığının kesin delilidir. Diğer taraftan bütün nüshalar büyük ölçüde birbirine benzemektedir. O halde nasıl olur da, “Bu nüsha Mukâtil'e aittir, diğeri Huzeyl b. Habîb'e aittir” diyebiliriz?

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ
إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ
أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ
الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا
وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللَّهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾

143. *Eğer o,* {balık kendisini yutmadan önce} *tesbih edenlerden* {yani, ma'siyetten önce namaz kılanlardan, Allah'ı zikredenlerden} *olmasaydı,...*

144. ...{insanların} *diriltilecekleri güne kadar* {bir ceza olarak} *onun karnında kalırdı.*

145. *Biz o'nu [Yûnus'u] hasta* {ve ağrılı} *olduğu halde arâ'ya* {yani, herhangi bir bitkisi bulunmayan dümdüz, apaçık bir çöle} *bıraktık.*

146. *Üzerine yaktînden bir ağaç bitirdik.*

"Yaktîn", kabak demektir, ki Yûnus (a.s) ondan yer ve gölgesinde barınırdı. Belli aralıklarla aksatmadan yanına gelen bir keçinin de sütünü içerdi.

147. {Balığın yutmasından önce} *Biz o'nu yüzbine ev [veya/yahut]* {yani, hatta} *daha fazlasına gönderdik.*

Yüzbinden, yirmibin kişi fazla idiler.

"Ev" [veya/yahut] edatı, *Böylece iki yay kadar ev [veya/yahut] daha da yaklaştı* (en-Necm, 53/9) buyruğunda da "hatta" manasında kullanılmıştır.

Allah o'nu Ninova'ya rasûl olarak göndermişti.

148. *Onlar îmân ettiler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiler}.

Biz de onları {dünyada} *bir zamana* {yani, ecellerinin bitimine} *kadar metâlandırdık.*

Bize 'Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Kabak, yer asması, acur, küsküt otu gibi yerde yayılan her bir bitkiye *yaktîn* adı verilir.

el-Ferrâ dedi: 'İbn 'Abbâs dedi ki': "Çatlayan ve düzgün bir şekilde büyüyüp olgunlaşan her yaprak *yaktîn* adını alır."

Ebû 'Ubeyde dedi ki: "Gövdesi üzerinde yükselmeyen her ağaç/bitki, *yaktîn*'dir."

149. {Ey Nebî!} *Şimdi onlara* {yani, aralarında en-Nadr b. el-Hâris'in de bulunduğu Mekke kâfirlerine/müşriklerine} *sor: "Kız çocukları* {yani, melekler} *Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin mi?"*

Nebî (s.a) onlara, et-Tûr ve en-Necm sûrelerinde sordu. Cuheyne ve Selîme oğulları meleklere ibâdet ediyor ve meleklerden –aralarında İblîs'in de bulunduğu– cinn diye adlandırılan bir kabileyi Allah'ın kızları edindiğini iddia ediyorlardı. Ebû Bekr es-Sıddîk onlara dedi ki:

— Peki, bunların anneleri kim?

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Cinlerin ileri gelenleridir.

150. *Yoksa Biz melekleri dişi olarak yarattık da onlar da* {buna: meleklerin dişi olarak yaratılmış olduklarına} *tanık mı oldular?*

Benzeri bir buyruk Zuhruf sûresindedir.[9]

151. *İyi bilin ki onlar iftiralarından* {yani, yalanlarından} *dolayı derler ki:...*

152. *..."Allah doğurdu." Kuşkusuz onlar elbette* {bu sözleriyle} *yalancıdırlar.*

153. *Yoksa erkekler dururken* {yani, erkekler kızlardan üstün iken} *(Allah) kızları mı üstün tutup seçti?*

---

9 Bkz. ez-Zuhruf, 43/19.

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾
مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ
مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

154. *Ne oluyor size,* {kızların Allah'a, erkeklerin size ait olduğunu iddia ederek} *nasıl* {böyle zâlimce} *hüküm veriyorsunuz?*

155. *Hiç* {O'nun kızları erkeklere tercih etmeyeceğini} *düşünmez misiniz?*

156. *Yoksa* {Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu belirten Allah tarafından gelmiş} *apaçık bir sultânınız* {yani, kitabınız} *mı var?*

157. *Doğru söyleyenler iseniz kitabınızı getirin.*

158. {Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylemekle} *O'nunla cinler* {yani, Rabb ile melekler} *arasında bir neseb uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de kendilerinin hazır edileceklerini bilmişlerdir* {yani, meleklerden olan bu kabile ve "Bunlar Allah'ın kızlarıdır" diyenler cehennem ateşinde kuşkusuz hazır edileceklerdir}...

159. *–Allah onların nitelendirmelerinden* {yani, söyledikleri yalanlardan} *münezzehtir.–*

160. *...Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {muvahhid} *kulları müstesnâ* {yani, onlar cehennemde hazır edilmezler}.

161. *"Muhakkak siz ve ibâdet ettikleriniz* {yani, uydurma ilâhlar},...

162. *...O'nun aleyhine kimseyi* {ilâhlarınız/tapındığınız putlar ile} *fitneye sürükleyemezsiniz* {yani, saptıramazsınız},...

163. *...kendisi cehenneme girecek olan* {yani, Allah'ın cehenneme gireceğini takdir ettikleri ve bedbaht olacakları tercih edilmiş olanlar} *müstesnâ.*

164. *(Melekler derler ki:) "Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur"...*

165. ...*"Muhakkak biz* {yani, melekler,} {semâlarda namaz için} *saf saf duranlarız"...*

166. ...*"ve kuşkusuz biz tesbih edenleriz"* {yani, namaz kılanlarız}.

Cibrîl Nebî'ye (s.a), onların Rabb'lerine ibâdet ettiklerini haber vermektedir. Durum böyle olduğuna göre Mekke kâfirleri onlara nasıl ibâdet ederler?

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا
عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ
سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ
جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ
فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

167. {Mekke kâfirleri} *muhakkak diyorlardı ki:...*

168. ...*"Eğer bizde de öncekilerden bir zikir* {yani, geçmiş ümmetlerin nasıl helâk edildiklerine ve durumlarının nasıl olduğuna dâir bir haber} *olsa idi,"...*

169. ...*"biz de elbette* {tevhîd ile} *Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk."*

Bu âyet, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir. Allah onlara öncekilerin haberini de, sonrakilere dâir ilmi de bildirdi.

170. *Şimdi de ona* {yani, Kur'ân'a} *kâfir oldular. Yakında bileceklerdir.*

Bu onlara bir tehdit olup Bedir'de öldürülecekleri kasdedilmektedir.

171. *Andolsun ki rasûl olarak gönderdiğimiz kullarımıza* {yani, nebîlere} *önceden* {yardım ve zafer} *sözümüz verilmiştir.*

Bu söz, *Andolsun ki Ben ve rasûllerim mutlaka gâlib geleceğiz* (el-Mücâdele, 58/21) buyruğunda dile getirilmiştir. İşte rasûllere önceden verilmiş olan söz budur.

172. *Muhakkak onlar, elbette onlar* {Kureyş kâfirlerine karşı} *zafere erdirilecek olanlardır.*

173. *Muhakkak Bizim ordumuz* {yani, hizbimiz: mü'minler}, *elbette onlar gâlib olanlardır* {yani, dünya ve âhiret azabından kurtulanlardır}.

174. *Artık* {ey Nebî (s.a)} *bir vakte* {yani, azab gelene: Bedir'de öldürülecekleri zamana} *kadar onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *yüz çevir.*

175. {Bedir'de üzerlerine azab indiğinde} *onlara göster. Onlar da yakında* {azabı} *göreceklerdir.*

Nebî'yi (s.a) yalanlamak amacıyla, "Bu va'd ettiğin tehdit ne zaman gerçekleşecek?" diye sormaları üzerine Allah Teâlâ şu buyruğu indirdi:

176. *Ya şimdi Bizim azabımızı mı acele istiyorlar?*

Allah Teâlâ tekrar Rasûlü'ne hitaba dönerek buyuruyor ki:

177. *Onların alanlarına* {yani, hazır bulundukları yere} *inince, o inzâr olunanların* {yani, azab ile korkutulanların} *sabahı ne kötü olur!*

178. *Artık bir zamana* {yani, Bedir'de öldürülecekleri vakte} *kadar onlardan yüz çevir.*

179. {Azabı} *gör. Onlar da yakında* {azabı} *göreceklerdir.*

Allah teâlâ onların söylediklerinden zâtını tenzih ederek şöyle buyuruyor:

180. *İzzetin* {yani, dünya hükümdarlarının kendisiyle güç kazandıkları kabul edilen izzetin} *sahibi olan senin Rabbin onların niteleyegeldiklerinden* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" şeklindeki yalan sözlerinden} *münezzehtir.*

181. *Rasûl olarak gönderilenlere* {yani, Allah'tan tevhîdi tebliğ edenlere} *selâm olsun.*

182. {Rabb'lerini tevhîd etmeyen diğerlerinin helâki dolayısıyla da} *âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun.*

38. SÂD SÛRESİ

Mekke'de inen Sâd sûresi, Kûfîyyûna göre 88 âyettir.

بسم الله الرحمن الرحيم

ص والقرآن ذي الذكر ﴿١﴾ بل الذين كفروا في عزة وشقاق ﴿٢﴾

كم أهلكنا من قبلهم من قرن فنادوا ولات حين مناص ﴿٣﴾ وعجبوا

أن جاءهم منذر منهم وقال الكافرون هذا ساحر كذاب ﴿٤﴾

أجعل الآلهة إلها واحدا إن هذا لشيء عجاب ﴿٥﴾ وانطلق الملأ

منهم أن امشوا واصبروا على آلهتكم إن هذا لشيء يراد ﴿٦﴾ ما سمعنا

بهذا في الملة الآخرة إن هذا إلا اختلاق ﴿٧﴾ أأنزل عليه

الذكر من بيننا بل هم في شك من ذكري بل لما يذوقوا عذاب ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sâd. Zikir* {yani, beyân} *sahibi Kur'ân'a andolsun.*

2. *Aksine kâfirler* {yani, Mekkelilerden tevhîdi inkâr edenler} *bir izzet* {yani, hamiyet}...

"İzzet" kelimesi, *İzzet kendisini günah işlemeye sürükler* (el-Bakara, 2/206) âyetinde de "hamiyet" manasında kullanılmıştır.

...ve muhalefet {yani, ayrılık ve ihtilâf} *içindedirler.*

Sonra Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

3. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce nice karnları* {yani, geçmiş ümmetlerden nicelerini} {dünyada azab ile} *helâk ettik. Onlar da* {azab geldiğinde} *feryad ettiler. Halbuki kurtulma vakti* {yani, bu, huzur bulacak bir zaman} *değildi.*

Allah bu buyruklarla Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutmaktadır.

4. *Onlara kendilerinden bir inzâr edici* {yani, rasûl: Muhammed (s.a)} *geldi diye hayret ettiler de* {Mekke halkından} *kâfir olanlar*

dediler ki: "Bu, {iki kişinin arasını ayıran, aralarına tefrika düşüren} *bir sihirbazdır, bir yalancıdır"...*

5. ...*"Acaba o* {yani, Muhammed} *bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir"* {yani, hayret edilecek bir iştir –bunca ilâh bir tek ilâh olur mu?–}.

Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) Müslüman olması Kureyş'e ağır gelmiş, mü'minler ise bundan dolayı sevinmişti.

6. *Aralarından mele* {–ki bunlar onyedi kişi idiler–} *fırladı,...*

"Mele", Arab dilinde "eşraf" anlamındadır. el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Cehl b. Hişâm, Halef'in oğulları Ümeyye ve Übey ve başkaları bunlardandır.

el-Velîd b. el-Muğîre dedi ki:

...*"Yürüyün* {Ebû Tâlib'e ve} *ilâhlarınız*{a ibâdet} *üzere sabredin"* {yani, sebat gösterin}...

Bunun bir benzeri de, *Eğer onların üzerinde sabretmemiş* {yani, sebat göstermemiş} *olsaydık...* (el-Furkân, 25/42) âyetidir. Allah cevaben, *Şimdi onlar sabretseler de ateş onların yurdudur* (Fussilet, 41/24) buyurmaktadır.

Ebû Tâlib'in yanına gidip dediler ki:

— Sen bizim yaşlımız, büyüğümüz ve efendimizsin. Bu beyinsiz ayak takımının neler yaptıklarını görüyorsun? Biz, bizimle kardeşinin oğlu arasında hüküm vermen için yanına geldik.

Ebû Tâlib, Nebî'ye (s.a) haber gönderdi. O da geldi. Ebû Tâlib o'na dedi ki:

— Bunlar senin kavmin, senden adaletli bir istekleri var. O nedenle kavmine büsbütün karşı durma.

Nebî (s.a) sordu:

— Benden ne istiyorlar?

Onlar şöyle dediler:

— Sen bizim ilâhlarımızı ağzına dolamazsan, biz de seni ilâhınla baş başa bırakacağız.

Nebî (s.a) onlara dedi ki:

— Siz, kendisiyle Arablara hükümdar olacağınız, Arab olmayanların da size boyun eğeceği bir sözü benden esirgemeyin.

Ebû Cehl dedi ki:

— Hay Allah babana iyiliğini versin. Biz o sözü de söyleriz, onun on katını da söyleriz.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Öyleyse "Lâ ilâhe illallâh" deyin.

Onların tümü bunu reddedip kalktılar ve, *Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir* dediler.

Ezdişenue dilinde böyle, yani "ucab" diye kullanılır.

> ...*"Kuşkusuz ki bu {durum} istenen bir şeydir"...*

Böyle diyerek kalkıp gittiler.

> 7. ...*"Biz bunu* {yani, Muhammed'in bu söylediklerini} *öbür millette* {yani, Hıristiyan milletinde: dîninde} *işitmedik"...*

Hıristiyan milleti, (Muhammed'in (s.a) milletinden önceki) son millettir. Çünkü Hıristiyanlar Allah ile birlikte Meryem oğlu Îsâ'nın da ilâh olduğunu iddia ediyorlardı.

Sonra el-Velîd dedi ki:

> ...*"Bu* {Kur'ân} *ancak* {Muhammed'in (s.a) kendiliğinden düzdüğü} bir *uydurmadır"...*

Devamla el-Velîd şunları söyledi:

> 8. {Biz yaşça büyük, şeref itibariyle üstün olduğumuz halde} *bu zikir aramızdan o'na mı* {yani, Nebî'ye (s.a) mi} *indirildi?"*

Allah, Velîd'in, *Bu, ancak bir uydurmadır* sözü dolayısıyla buyuruyor ki:

> ...*Hayır, onlar Benim zikrimden* {yani, Kur'ân'dan} *şüphededirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar.*

("Lemmâ" [henüz] edatının kullanımı açısından), *Îmân henüz* [lemmâ] *kalblerinize girmemiştir* (el-Hucurât, 49/14) buyruğu da buna benzemektedir, ki îmân kalblerinize girmemiştir demektir.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ
مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ
لْـَٔيْكَةِ أُولٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ
﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

9. *Yoksa* {mülkünde} *azîz,* {Muhammed'e (s.a) risâlet ve nübüvveti bağışlayan} *vehhâb Rabbinin rahmet hazineleri* {yani, nimeti: nübüvvet} *onların yanında mıdır?* {yani, nübüvvet ve risâletin anahtarları onların elinde de onlar mı diledikleri yere bırakıyorlar? –Hayır, o anahtarlar onların elinde değildir. Aksine mülkünde azîz, risâlet ve nübüvveti Muhammed'e bağışlayan vehhâbın elindedir–}.

Bunun bir benzeri de, *Rabbinin rahmetini* {yani, nübüvveti} *onlar mı paylaştırılıyorlar?* (ez-Zuhruf, 43/32) âyetidir.

10. *Yahut göklerle yerin ve aralarında olanların mülkü onların mıdır* {yani, göklerle yerin mülkü ve onlarla ilgili işlerin idaresi Kureyş kâfirlerine mi aittir, onların elinde midir? –Bilakis Allah risâleti vahiy yoluyla dilediğine verir–}? *O halde sebeblere yükselsinler* {yani, haydi onlar da semâdaki kapılara çıksınlar; Allah Nebî'ye (s.a) vahyettiği vakit vahyi dinlemeye çalışsınlar, eğer Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ı kendiliğinden uydurduğu iddialarında doğru söylüyor iseler böyle yapsınlar}.

el-Velîd dedi ki: “Bu olsa olsa sebeblerin uydurulmasıdır.”

Bundan sonra durumlarını şöylece bildirmektedir:

11. *Onlar burada ahzâbdan* {yani, Benî Muğîre ile Benî Ümeyye ve Ebû Talha'nın soyundan gelenlerden} *yenilgiye uğratılmış bir ordu.*

Allah Teâlâ onların Bedir'deki yenilgi ve bozgunlarını haber vermektedir.

Tıpkı, *Yakında o topluluk* {Bedir'de} *bozguna uğrayacaktır* (el-Kamer, 54/45) âyetinde olduğu gibi.

12. *Onlardan önce Nûh'un kavmi, ‘Âd ve kazıklar sahibi Fir‘avn da yalanladı.*

Fir‘avn yakaladığı adamın kimini dört kazıkla sırtüstü yere, kimini de direğe bağlar ve ölünceye kadar orada bırakırdı.

13. *Semûd, Lût kavmi ve Ashâbu'l-Eyke de (yalanladı)...*

“Eyke”, ormanlık yer demektir. Sedir ağaçlarıyla kaplı olan bu yer Şu‘ayb'ın kasabasının adıdır.

Allah bu buyrukla Nebî'yi (s.a), Mekke kâfirlerinin yalanlamalarına karşı sabretmesi için teselli etmektedir. Çünkü ondan önceki rasûller de yalanlanmış ve sabretmişlerdi.

...İşte onlar ahzâbdır {yani, geçmiş ümmetlerdir}.

14. *Onların her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble azabım hakk* {yani, Benim de onları azablandırmam vâcib} *oldu.* {Dolayısıyla ey Mekkeliler siz de benzeri bir azabtan sakının da Muhammed'i (s.a) yalanlamayın.}

Dünya ve âhirette gelecek azab hususunda o'nu yalanladılar ve “Bu azab ne zaman gelecek?” dediler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

15. *Bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *devenin iki sağımlığı kadar dahi gecikmesi olmayan* {hiçbir şekilde geri çevirilemeyen, dönüşü olmayan} *bir çığlıktan* {yani, ikincisi olmayan birinci nefhadan: azabtan} *başkasını beklemiyorlar.*

Bunun bir benzeri de, *Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak bir tek sayhadan/çığlıktan başkasını gözlemiyorlar* (Yâ-Sîn, 36/49) âyetidir.

16. *Ve dediler ki: “Rabbimiz! Hesab gününden önce payımızı bize çabucak ver”* {yani, Ebû Cehl, “Âhirette bize verileceğini iddia ettiğin kitabımızı çabuklaştır; hesab gününden önce ver” dedi}.

Allah, el-Hâkka sûresinde insanlara kimilerinin kitablarının sağ taraflarından, kimilerininki de sol taraflarından verileceğini söz konusu edince Ebû Cehl –o günü yalanlamak amacıyla–, “Payımızı bize çabuk ver” dedi. Allah da şu buyruğu indirdi:

اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾
إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ
كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ
﴿٢٠﴾ وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَىٰ
دَاوُودَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَٰذَا
أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا
وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

17. *Onların* {yani, Ebû Cehl'in} *dediklerine sabret...*

Onların yalanlamalarına karşı sabretmesi için Allah Nebî'yi (s.a) teselli ediyor.

...ve {ibâdette} *güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla.*

Babasının adı Aşi'dir. Mişa olduğu da söylenir. O Uveyd'in, o Fârid'in, o Yahûda'nın, o da Ya‘kûb'un (a.s) oğludur.

...Çünkü o evvâb {yani, itaatkâr} *idi.*

18. *Gerçekten Biz dağları akşamleyin ve kuşluk vakti o'nunla birlikte tesbih eder halde musahhar kıldık.*

Dâvûd (a.s) Allah'ı zikrettiği vakit dağlar da o'nunla birlikte zikreder ve dağların tesbihi (o'nun tarafından) anlaşılırdı.

19. *Toplanıp gelen kuşları da* {o halleriyle musahhar kılmıştık}. *Her biri o'na evvâb idi* {yani, bütün kuşlar Dâvûd'a itaat ederdi}.

20. *Onun mülkünü de pekiştirdik...*

Onu her gece İsrâîloğulları'ndan 33.000 kişi korurdu.

...*Ona hikmet* {yani, anlayış ve ilim} *ve fasle'l-hitâb verdik* {yani, hüküm verirken haklıyı haksızdan ayırma imkânını: delil getirmenin davacıya, yemînin ise inkâr edene düştüğü ilkesini vermiştik}.

21. *Sana şu hasımların haberi* {yani, onlara dâir anlatılanlar} *geldi mi? Hani onlar duvarı tırmanarak mihrabına inmişlerdi...*

Dâvûd dedi ki:

— Rabbim! İbrâhîm'i halîl edindin, Mûsâ ile özel bir sûrette konuştun, onlara verdiğin gibi bana da şerefli bir hususiyet vermeni çok arzu ederdim.

Allah şöyle karşılık verdi:

— Onları seni sınamadığım şeylerle sınadım. Dilersen onları sınadığım gibi seni de sınayayım, onlara verdiğim şan ve şerefin bir benzerini sana da vereyim.

Dâvûd cevab verdi:

— Olur.

Allah buyurdu ki:

— Öyleyse işine devam et.

Dâvûd (a.s) Allah'ın dilediği bir süre hali üzere kaldı. Senenin yarısını oruç tutuyor, gecenin yarısını namaz kılıyordu. Mihrabında namaz kılarken renkli, güzel bir kuş gelip yanına kondu. Onu tutmak isterken pencereye kaçtı, ardından da bahçeye düştü. Dâvûd yukardan kuşa bakarken yıkanmakta olan bir kadın gördü, güzelliği hoşuna gitti. Kadın o'nun gölgesini görünce saçları ile bedenini örttü. Bu hali dolayısıyla Dâvûd onu daha da beğendi. Sonra kadın evine girdi. Dâvûd arkasından bir genç göndererek kadının kim olduğunu tahkik ettirdi ve Hanan oğlu Adriya'nın hanımı Beksame olduğunu öğrendi. Kocası ise Şam taraflarındaki Belka'da –Dâvûd'un (a.s) kız kardeşinin oğlu Nevab b. Suriya'nın komutasındaki– bir askerî birlikle savaşta idi. Dâvûd kız kardeşinin oğluna, Adriya'yı öncü birliğin içine koymasını ve Belkalılarla savaşmasını; Belka fethedilinceye veya öldürülünceye kadar da dönmemesini emretti. Komutan da Adriya'yı öne sürdü ve o öldürüldü. Kadının iddeti sona erince Dâvûd onunla evlendi ve ondan Süleymân dün-

yaya geldi. Tevbe etmesi için Allah Dâvûd'a (a.s) iki melek gönderdi de melekler, yüzüncü günün bitiminde mihrabda iken yanına geldiler. O gün ibâdet günü idi. Etrafında da koruyucuları vardı.

22. *Hani onlar Dâvûd'un yanına girmişlerdi de o bunlardan korkmuştu...*

Dâvûd onların duvarı aşıp mihraba geldiklerini görünce korktu, kendi kendisine, “Huzuruma izinsiz birileri girebiliyorsa, artık benim hükümdarlığım bitmiş demektir” dedi.

...Onlar{dan biri Dâvûd'a} *dedi ki: “Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda hakk* {yani, adalet} *ile hükmet ve zulmetme* {yani, hükmünde haksızlık yapma} *ve bizi dosdoğru yola ilet”* {yani, bize doğru ve mutedil olan yolu göster}...

Devamla dedi ki:

23. ...{Melek, yanındaki diğer meleği kasdederek,} *“Bu benim kardeşimdir. Onun doksandokuz koyunu* {yani, doksandokuz hanımı[1]} *vardır. Benim ise bir koyunum* {yani, bir eşim} *vardır. O koyunu da bana ver dedi ve söz söylemede beni yendi”* {yani, tartışmada beni yenik düşürdü: Eğer birilerini yardıma çağıracak olsa yardımcıları benden çoktur; beni zorla yakalayacak olsa benden daha güçlüdür; konuşacak olursa tartışmada benden daha açık-seçik konuşur}.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلٰى
نِعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ ۗ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ
فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾

24. {Dâvûd} *dedi ki: “Andolsun ki o senin bir koyununu, kendi koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş* {yani, senin tek koyununu alıp, kendisine ait olan doksandokuz koyuna katmak istemesi bir haksızlıktır}. *Muhakkak katanların* {yani, ortakların} *çoğu kuşkusuz birbirlerine haksızlık ederler* {yani, zul-

---

1 Görüldüğü gibi Mukâtil de bu hususta enbiyânın değerini azaltan, onlara birtakım ma'siyetler nisbet eden İsrâîliyatın peşinden gitmiş bulunmaktadır.

mederler}; *îmân edip, sâlih amel işleyenler müstesnâ* {yani, onlar kimseye zulmetmezler}. *Böyleleri ise ne de azdır"* {yani, böyleleri pek azdır}...

Aralarında hüküm verince biri diğerine baktı ve güldü. Ancak o bunları fark etmedi. Ona durumu bildirmek üzüre gözünün önünde yukarı doğru yükseldiler. Böylece Allah'ın bu yolla kendisini sınadığını anladı.

...Bunun üzerine Dâvûd, Bizim kendisini fitneye maruz bıraktığımızı {yani, sınadığımızı} *sandı* {yani, bilip anladı}. *Hemen Rabbinden mağfiret istedi, rükû ederek yere kapandı* {yani, kırk gün, kırk gece secdeye durdu} *ve döndü* {yani, Allah'a tevbe ederek günahından döndü}.

Allah'ın, *Rükû ederek yere kapandı* buyruğu, *Kapıdan secde ederek girin* (el-Bakara, 2/58) buyruğuna benzemektedir ki "rükû ederek girin" demektedir.

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ ۖ
وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ
خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

25. *Biz de o'na bunu* {yani, günahını} *mağfiret ettik...*

Arkasından âhirette o'na nelerin verileceğini haber vererek buyuruyor ki:

...Kuşkusuz nezdimizde o'nun bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.

Oysa Allah enbiyâyı, nehyettiği bir işi işlemekten zâhirleri ve bâtınları ile korumuştur. Kuşkusuz nebîler beşeriyetin hidâyet önderleri ve güzel örnekleridir. Allah onlar hakkında, *İşte onlar Allah'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. Sen de onların hidâyetine uy* (el-En'âm, 6/90) buyurmuştur. Dolayısıyla Kur'ân'ın nebîler ve rasûller ile ilgili öngördüğü ve itikat edilmesi gereken ilkelere aykırı olduğundan bu tür rivâyetler kabul edilemez.

26. *Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hakk* {yani, adalet} *ile hükmet. Sakın hevâya uyma* {ve hakk olmayan bir şekilde hüküm verme}. *O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır* {yani, heva seni Allah'a itaatten uzaklaştırır, ayağını kaydırır}. *Muhakkak Allah'ın yolundan* {yani, İslâm dîninden} *sapanlara hesab gününü unuttuklarını* {yani, îmânı terk ettikleri} *için çok çetin bir azab vardır.*

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ
كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ
﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو
الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

27. *Biz göğü, yeri ve onların aralarında olanı bâtıl olarak* {yani, herhangi bir maksat olmaksızın} *yaratmadık* {fakat Ben onları gerçekleşecek bir iş için yarattım}. *Bu,* {Mekkelilerden} *kâfirlerin zannıdır* {yani, onlar bunları boşuna yarattığımı sanıyorlar}. *Cehennem ateşinden dolayı veyl onlara!*

Allah, *Muhakkak ki takvâ sahibleri için Rabb'leri yanında naim cennetleri vardır* (el-Kâlem, 68/34) buyruğunu indirince Kureyş kâfirleri mü'minlere, "Âhirette size verilecek hayır neyse, bize de o verilecektir" dediler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

28. *Îmân edip, sâlih amel işleyenleri* {yani, Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarını –ki 'Abdi Menâf'ın oğullarıdır–: 'Alî b. Ebî Tâlib'i, Hamza b. 'Abdulmuttalib'i, Ca'fer b. Ebî Tâlib'i, 'Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib'i, Tufeyl b. el-Hâris b. el-Muttalib'i, Zeyd b. Hârise el-Kelbî'yi, Eymen b. Umm Eymen'i ve Hâşimoğulları'ndan ona tabi olan kimseleri} *yeryüzünde* {ma'siyetler işleyerek} *fesad çıkaranlar gibi mi kılarız?...*

Âyet, 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâf oğullarından 'Utbe b. Rabî'a, Şeybe b. Rabî'a, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, Hanzala b. Ebî Süfyân, 'Ubeyde b. Saîd b. el-'Âs, el-'Âs b. Ümeyye b. 'Abdi Şems hakkında inmiştir.

Sonra da buyuruyor ki:

...*Yahut* {âhirette} *takvâ sahiblerini* {yani, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'nı} *füccâr gibi mi kılarız?*

29. {Ey Muhammed, bu} *sana indirdiğimiz mübârek* {yani, içindekiler gereğince amel edenler için bereket} *olan bir kitabtır; âyetleri üzerinde iyice düşünsünler* {yani, Kur'ân âyetlerini dinlesinler}, *elbâbı olanlar* {yani, iyice düşünen ve akıl sahibi olanlar} {içindeki öğütlerden} *öğüt alsınlar diye.*

30. *Ve Biz Dâvûd'a Süleymân'ı lutfettik...*

Allah Süleymân'ı (a.s) överek buyuruyor ki:

...*O ne güzel kuldu. Çünkü o evvâb* {yani, itaatkâr} *idi.*

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ
حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ
فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ
وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي
مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ
تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ
﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ
أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ
﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ
بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

31. *Hani o'na öğleden sonra sâfinâtü'l-ciyâd arzedilmişti.*

At'ın, ön ayaklarından birini dikip, üç ayağı üzerinde durmasına "es-sufn" denilir. "el-Ciyâd" ise, hızlıca gidenler demektir.

Allah'ın, *Onlar ayakları üzere iken* {yani, bir ayağı bağlı, üç ayağı üzerinde ayakta durduğu halde} *üzerlerine Allah'ın adını anın* (el-Hacc, 22/36) buyruğu da buna benzemektedir.

Süleymân (a.s) öğle namazını kıldıktan sonra atların kendisine sunulması için tahtı üzerine oturdu. Bunlar, babası tarafından Amâlika'dan ele geçirilen ve sonra da kendisine miras kalan atlar olup 1.000 taneydi. Bu atların dokuzyüzü kendisine arzedildiğinde güneş batmıştı, Süleymân da ikindi namazını kılamamıştı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

32. *Ve demişti ki: "Ben ancak hayır* {yani, malın: atların} *sevgisi ile meşgul iken Rabbimin zikrinden* {yani, ikindi namazından} *uzak kaldım...*

Allah'ın, *Kendilerini ticaretin de, alış-verişin de Allah'ı zikretmekten* {yani, beş vakit namaz kılmaktan} *alıkoymadığı yiğitler...* (en-Nûr, 24/37) buyruğu da buna benzemektedir.

...Nihâyet o perdenin arkasına girince, (Süleymân) {dedi ki:}

Buradaki perdeden [hicabdan] kasıt, Kaf'ın berisinde bir yıllık mesafedeki bir dağın adıdır. Güneş onun arkasında batmaktadır.

33. *Onları bana geri getirin. Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı* {yani, kılıçla boyunlarını, ayaklarını kopardı}.

O atlardan geriye yüz tane kaldı. Bugün insanların ellerinde bulunan atlar işte o yüz atın soyundan gelmektedir.

34. *Andolsun Biz Süleymân'ı* {yirmi yıl hükümdarlık sürdükten sonra} *fitneye tâbi tuttuk* {yani, kırk gün süreyle sınadık}...

Fitneye tâbi tutulmasından sonra da yirmi yıl hükümdarlık yapmıştır; ki böylece hükümdarlığı kırk yıl sürmüştür.

...Bu sebeble tahtı üzerine bir ceset {yani, Sa'd b. Ufeyr b. 'Amr b. Şurahbil adında cinlerden bir adam} *bıraktık...*

İblîsin, bunun dedesi olduğu söylendiği gibi, adının Esîd olduğu da söylenir.

...{Kırk gün} *sonra* {tekrar mülküne ve saltanatına} *döndü.*

Süleymân Amâlikalılar üzerine bir gaza düzenlemiş, onların kadınlarından bir kısmını esir almıştı. Bunlar arasında hükümdarlarının kızı da vardı. Onu kendisine ayırdı. Anlatılamayacak derecede güzel olan kız babasını özlemesi sebebiyle üzüldü, zayıflayıp tanınmaz bir hale

geldi. Süleymân onun bu hâlini hiç beğenmeyerek, babasına benzer bir sûret edinmesini söyledi. O da babasına benzeyen bir heykel edindi. Her an ona bakıyor ve böylece duyduğu kederi kendisinden uzaklaşıyordu. Babasının heykelinin bulunduğu odayı süpürüyor ve kokular serpiyordu. Nihâyet şeytân ona babasına ibâdet etmesini güzel gösterdi. O da Süleymân'ın bilgisi dışında bu heykele/puta ibâdet etmeye başladı. Süleymân'ın en çok güvendiği ve yüzüğünü korumakla görevlendirdiği, yüzüğünü ona vermedikçe tuvalete ve hanımlarından birinin yanına gitmediği bir câriyesi vardı. Bir gün Süleymân tuvalete gitmek istedi ve yüzüğünü çıkarıp câriyeye vermek isterken Sahr, Süleymân fark etmeden yüzüğünü alıp denize attı. Bunun üzerine Süleymân'daki alıcı güzellik ve nûr kayboldu. Sarayından çıkıp İsrâîloğulları kasabalarında dolaşırken kimin yanına vardıysa kendisini taşlayıp kovdu. Oysa ki yüzük Süleymân'ın (a.s) elinde iken cinlerden, şeytânlardan o'nu gören herkes o'na secde eder, kuşlar o'na gölge yapardı. Süleymân Zılkâde ayı ile Zilhicce'nin on günü boyunca mülkünü kaybetti. Kurban bayramının birinci günü de mülkünü ele geçirdi. İşte Allah'ın, *Andolsun Biz Süleymân'ı* {kırk gün süreyle} *fitneye düşürdük. ..... Sonra o* {mülküne geri} *döndü* buyruğu bunu anlatmaktadır. Bu da şöyle olmuştu: O deniz kıyısına gittiği bir sırada balık avlayan bir balıkçı gördü. Ondan kendisine tasaddukta bulunmasını istedi. O da ona bir balık bağışladı. Süleymân balığın karnını yardı ve yüzüğünü bulup hemen taktı; güzelliği ve aydınlığı tekrar geldi. Onu gören herkes o'na secde etti. Sahr da kaçıp denize girdi. Onu yakalamaları için şeytânları görevlendirdi, fakat onu yakalayamadılar. Nihâyet şeytânlar Süleymân'a denizin kıyısında şarab pınarı gibi bir şey edinmesini söyledi. Şeytanlar bu şarabtan içip eğlenmeye başladılar. Sahr onların gürültülerini işitince yanlarına çıkıp, "Bu oyun ve eğlence ne oluyor? diye sordular. Şeytanlar, "Dâvûd oğlu Süleymân öldü, biz de o'ndan kurtulduk ve rahatladık. Bunun için içip eğleniyoruz" dediler. Sahr, "Ben de sizinle birlikte içip eğleneyim" diyerek içti ve sarhoş oldu. Şeytânlar da onu yakalayıp bağladılar ve Süleymân'a götürdüler. Süleymân onun için bir kaya oydurdu ve Sahr'ı o kayanın içine koydu, üstünü de bir başka kaya ile kapattı. Sonra da kurşun eriterek iki kaya arasındaki açıkları kapattı ve onu denize attı. Hâlâ o şeytân denizdedir. Süleymân mülk ve saltanatına geri dönünce şöyle du'a ve istiğfarda bulundu:

35. *Dedi ki: "Rabbim! Bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasîb olmayacak bir mülk ver; çünkü Sen vehhâbsın."*

Allah da o'na, daha önce kendisinin de, babası Dâvûd'un da sahib olmadıkları mülkü ve yanısıra da rüzgârları ve şeytânları emrine verdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

36. *Biz de emriyle* {Süleymân'a itaat edip, istediği istikamette} *istediği yere yumuşacık akıp giden rüzgârı emrine verdik.*

37. *Ve* {o'na} *şeytânları, her bina ustasını ve dalgıçları da* {musahhar kıldık}...

Bunlar o'na dilediği binaları inşa ediyorlardı. Söz konusu binalar ise yüksek köşkler ve heykeller idi. Onun için denize dalıyorlar ve inci çıkartıyorlardı. Denizden inci çıkartan ilk kişi Süleymân'dır.

38. *Zincirlere bağlanmış* {yani, zincirlere vurulmuş} *olan* {azgın şeytânlardan –ki bu lafızlar takdiri olarak vardır–} *diğerlerini de (musahhar kıldık).*

39. *İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık* {şeytânlardan dilediğin kimseleri zincirlerini çözerek karşılıksız} *serbest bırak. Dilersen* {çalışmaları için} *tut* {ve dilediklerini zincirlere bağlanmış olarak tutmaya devam et, bundan dolayı âhirette senin için} *hesaba çekilmek söz konusu değildir* {yani, karşılıksız serbest bıraktıkların dolayısıyla da, çalışması için alıkoydukların dolayısıyla da hesaba çekilmeyeceksin}.

Sonra Süleymân'ın âhiretteki konumunu söz konusu ederek buyuruyor ki:

40. *Kuşkusuz o'nun yanımızda yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.*

Süleymân'ın 300 hür hanımı, 700 câriyesi vardı. Dâvûd'un (a.s) ise 100 hür hanımı, 900 câriyesi vardı. Dâvûd ve Süleymân'ın dışında enbiyânın tümü darlık ve sıkıntı içinde idiler.

41. *Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine şöyle seslenmişti* {yani, demişti}: *"Şeytan bana yorgunluk* {yani, bedenimde meşakkat} *ve azab* {yani, malımda eksiklik} *ile dokundu."*

42. *Ayağını* {yere} *vur. Bu* {pınar} *hem yıkanacak, hem* {suyundan} *içilecek soğuk bir sudur.*

Burası Şam toprakları idi. Bir ayağını yere vurunca, bir pınar fışkırdı; onun suyuyla yıkandı ve sağlığına kavuştu. Sonra kırk adım atıp diğer ayağını yere vurdu, suyu tatlı ve soğuk olan başka bir pınar fışkırdı; ondan da içti.

Kesintisiz olarak yedi yıl, yedi ay, yedi gün, yedi saat boyunca kurtlar o'nu yeyip durmuştu.

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ
﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا
نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى
الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ
وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هَٰذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ
لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

43. *Biz o'na tarafımızdan bir rahmet* {yani, nimet} *ve elbâb* {yani, özlü akıl} *sahibleri için de bir zikrâ* {yani, tefekkür sebebi} *olmak üzere aile halkını ve onlarla birlikte onların bir mislini daha bağışladık.*

Allah daha önce sahib olduklarının iki katını verdi. Onun belâya maruz kalmadan önce yedi oğlu, üç kızı vardı. Beladan sonra hanımının ondan yedi oğlu, üç kızı daha doğdu. Böylece Allah o'na bir katını daha vermiş oldu.

44. *Eline bir demet sap al,...*

Yemîn ettiği şekilde yüz tane yaş ottan bir demet aldı. Çünkü o hanımına yüz sopa vurmak üzere yemîn etmişti.

...*onunla vur ve yemînini bozma* {yani, yemînini bozarak günaha girme}.

O da hanımına bu yüz saplık demet ile bir defa vurup canını acıttı ve böylece yemînini yerine getirmiş oldu. Hanımının adı Dünya idi.

Sonra Allah Teâlâ Eyyûb'dan (a.s) övgüyle söz ederek buyuruyor ki:

...*Gerçekten Biz o'nu* {belâlara karşı} *sabredici bulduk. O ne güzel kuldu, o bir evvâb* {yani, Allah'a itaatkâr} *idi.*

Eyyûb (a.s), hastalığından şifa bulup yıkanınca Cibrîl (a.s) o'na bir hulle giydirdi.

45. {Ey Muhammed!} *Eller ve gözler sahibi* {yani, ibâdette güçlü ve basîret sahibi: Allah'ın emrinde ve dîninde basîretli olan} *kullarımız İbrâhîm'i*{n ateşe atıldığı zamanki sabrını}, *İshâk'ı*{n boğazlanmaya karşı sabrını} *ve Ya'kûb'u*{n gözlerini kaybetmesine karşı sabrını} *hatırla.*

Burada İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'in söz konusu edilmemesi, o'nun bir şeyle mübtelâ olmaması [sınanmaması] sebebiyledir.

Ya'kûb'un annesinin adı Refka'dır.[2]

Sonra Allah bu üçünü, yani İbrâhîm'i, oğlu İshâk ve İshâk'ın oğlu Ya'kûb'u söz konusu ederek buyuruyor ki:

46. *Çünkü Biz onları bir hasletle* {yani, nübüvvet ve risâletle} *ihlâslı kıldık ki bu da yurdu anmaktır.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize el-Velîd'in, İbn Câbir'den tahdis ettiğine göre Atâ el-Horasanî, *Güçlü ve basîretli kullarımız* buyruğunu, ibâdette güçlü, dînde basîretli diye; *Biz onları bir hasletle ihlâslı kıldık ki bu da yurdu anmaktır* buyruğunu ise, Biz onları insanlar arasında âhiret yurdunu, yani cenneti en çok zikreden kimseler kıldık diye açıklamıştır.

47. *Muhakkak onlar yanımızda seçkin ve hayırlılardan idi* {yani, Allah onları bilgisine binaen risâlet için seçmişti}.

---

2 Muhakkik, bu ibarenin bir nüshada "Ya'kûb'un adı", diğer nüshada ise "Ya'kûb'un annesinin adı" şeklinde olduğuna işâret etmektedir. Ancak bize göre bu ibarenin hiç olmaması daha uygundur ve büyük bir ihtimalle sonradan eklenmiştir. Çünkü burada Ya'kûb'un annesinin adını zikretmeyi gerektiren bir durum yoktur. Bu ibareyi yok farzedersek son cümlenin tercümesi şöyle olur: İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'i zikretmeyiş sebebi rıfk olarak {yani, Allah'ın ona bir merhameti ve yumuşak muamelesinin bir neticesi olarak} belâya maruz bırakılmamasıdır şeklinde olur. Böylelikle İsmâîl'in (a.s) niçin belâya maruz kalmadığı da Mukâtil'in anlayışına göre izah edilmiş olmaktadır. İbarenin bu şekilde olması bize göre daha uygun görünmektedir. (Çeviren)

48. *İsmâîl'i*{n sabrını –ki Eşuvil b. Halkana'dır–}, *Elyesa'ı*{n sabrını} *ve Zülkifl'i*{n sabrını} *de an. Hepsi de hayırlılardandı* {yani, Allah nübüvvet için onları seçmişti}. {O halde ey Muhammed, bu altı nebînin belâlara sabrettiği gibi sen de eziyetlere sabret}.

49. *Bu bir zikirdir* {yani, Allah'ın bu sûrede enbiyânın durumu ile alakalı olarak zikrettikleri bir beyândır}. *Kuşku yok ki* {bu ümmet arasından} *takvâ sahibleri için* {âhirette} *elbette güzel bir meâb* {yani, dönüş yeri} *vardır.*

50. *Kendileri için kapıları açılmış haldeki Adn cennetleri.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize Cüneyd, el-Hasen'den naklen, *Kendileri için kapıları açılmış halde...* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletti: "Bu kapıların dış tarafları içlerinden, içleri de dış taraflarından görülür. Bunlara "Açıl" ve "Kapan" denilir. Bunlar konuşulanları anlar ve kendileri de konuşur.

Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize el-Velîd b. Müslim tahdis edip dedi: Ben Zuheyr b. Muhammed'e, *Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir* (Meryem, 19/62) buyruğu hakkında sordum da şöyle dedi: "Cennette gece yoktur. Onlar her zaman bir nur içerisinde olacaklardır. Perdelerin gece kadar bir süre ile indirilip kaldırılması da gündüzdür."

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ
قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾
اِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هٰذَا وَاِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ
مَاٰبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ
حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهِ اَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ
مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ اَنْتُمْ
لَا مَرْحَبًا بِكُمْ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾
قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾

51. *Onlar* {cennette tahtlar üzerinde} *yaslananlar olarak orada çokça meyve ve içecek isterler.*

52. *Yanlarında da aynı yaşta* {yani, otuzüç yaşında} *yalnız eşlerine bakanlar olarak* {yani, onlar eşlerinin dışında kimseye bakmazlar –çünkü kocalarına aşıktırlar–} *dilberler vardır.*

53. *İşte* {bu âyette sözü edilenler bir zikirdir: cennette bulunan hayırlara dâir bir açıklamadır} *hesab günü* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği gün} *için size va'dolunan budur.*

54. *İşte muhakkak bu* {yani, cennetteki hayır} *Bizim rızkımızdır* {yani, bu rızık takvâ sahibleri içindir}, *tükeneceği yoktur.*

Sonra kâfirleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

55. *Bu böyledir. Tuğyân edenler için muhakkak en kötü dönüş yeri vardır.*

Sonra Yüce Allah, bu dönüş yerinin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

56. *Cehennem. Onlar oraya girecekler. O ne kötü bir mihâddır* {yani, onlar kendileri için ne kötü bir azab hazırlamışlardır}.

57. *Bu, tatsınlar onu. Bu bir hamîmdir* {yani, son derece kaynamış bir sudur} *ve gassâkdır* {yani, oldukça soğuktur}.

Bunun bir benzeri de, *Ancak bir hamîm ve bir gassâk...* (Nebe, 78/5) buyruğudur.

Cehennemde azab gören kişi, o kaynar sudan soğuk suya gidecek, derileri parçalanacak, kemikleri çatlayacak ve ateşin sıcağının yaktığı gibi onları yakacaktır.

58. *O türden başka, çeşit çeşit daha vardır* {yani, hamîm ve gassâk türünden, hamîmde birbirine benzeyen türlü azablar vardır}.

59. {Cehennem bekçileri, ateşteki kâfir önderlere,} *Bu da* {yani, size tâbi olanlar da} {ateşe} *atılırcasına sizinle birlikte giren bir gurubtur.*

Küfürde önder olup, Bedir gazvesinde yemek yedirmekle ün salmış kişiler ile Kureyş'in ileri gelenlerinden alay ediciler kendilerine tâbi olanlardan önce cehenneme gireceklerdir. Cehennem bekçileri de önderlere ateşin içindelerken, *Bu da atılırcasına sizinle birlikte giren bir gurubtur* diyeceklerdir. Önderler de diyecek ki:

...Merhaba yok onlara! {Cehennem bekçileri de,} *Kuşkusuz onlar* {sizinle birlikte} *ateşi boylayacaklardır* {diyeceklerdir}.

Mekke kâfirlerinden tâbi olanlar önderlere karşılık verecekler:

60. *Diyecekler ki: "Hayır, asıl size merhaba olmasın. Bunu önümüze siz getirdiniz* {yani, bu küfrü bize süsleyenler sizlersiniz –çünkü siz bize, Sebe sûresinde[3] de belirtildiği gibi, Allah'a küfür ile O'nu inkâr etmemizi ve O'na eş ve ortaklar koşmamızı emretmiştiniz–}. *Ne kötü bir duraktır burası!"* {yani, ne kötü kalınacak yerdir burası}.

61. {Yine tâbi olanlar} *diyecekler ki: "Rabbimiz! Bunu önümüze kim sürdü* {yani, bunu bize kim süsledi: bu küfre girmemize kim sebeb oldu} *ise onun ateşteki azabını kat kat arttır."*

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا
أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ
﴿٦٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ
﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ
لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾

62. *Diyecekler ki: "Kendilerini şerlilerden saydığımız adamları* {yani, mü'minlerin fakirlerini: Ammâr, Habbâb, Suheyb, Bilâl, Sâlim ve benzerlerini} *ne diye göremiyoruz?"...*

63. ...*"Biz onları* {dünyada iken} *alaya aldık"...*

Bunun bir benzeri de, *Siz ise onları alaya aldınız* (el-Mü'minûn, 23/110) âyetidir.

---

3 Bkz. Sebe, 34/33.

...*"Yoksa gözler onlardan başka tarafa mı kaymıştır"* {yani, biz onları göremeyecek durumda mıyız? Bizimle birlikte ateşte oldukları halde mi onları göremiyoruz}?

64. *Cehennem ehlinin bu davalaşmaları* {yani, bu âyette söz konusu edilen önderlerle onlara uyanların bu tartışmaları} *hiç kuşkusuz bir haktır* {yani, onların bu tartışma esnasında birbirlerine söyleyecekleri sözler bir gerçektir}...

Benzeri bir durum da, {O vakit} *sonrakileri, öncekileri için, "Rabbimiz! İşte bizi bunlar saptırdılar"* {yani, hidâyetten uzaklaştırdılar} (el-A'râf, 7/38) buyruğu ile *Ateşin içinde birbirleriyle tartışacaklarında...* (el-Mü'min, 40/47) buyruğunda dile getirilmektedir.

65. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben ancak bir nezîrim* {yani, rasûlüm}. *Bir ve tek* {yani, ortaksız} {bütün mahlûkatına} *kahhâr olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*

Allah Teâlâ onların şirk koşmalarına karşı zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

66. *Göklerin, yerin ve aralarında olanların Rabbidir* {yani, her ikisinde kime tapılıyor ise bilsin ki her ikisinin Rabbi de Benim, her ikisinde bulunanların Rabbi de Benim}. {Mülkünde} *azîzdir,* {tevbe edenler için} *gafûrdur.*

67. *De ki: "O* {yani, Kur'ân} *büyük bir haberdir"* {yani, pek büyük bir sözdür –çünkü o Allah'ın kelâmıdır–}.

68. *Siz ise* {ey Mekke kâfirleri} *ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirenlersiniz.*

69. *Onlar birbirleri ile tartışırlarken mele-i a'lâ'ya* {yani, oradaki meleklerden bir kısmının tartışmalarına} *dâir bir bilgim yoktur.*

Tartışmadan kasıt, yüce Rabbin meleklere, *Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım* diye buyurmasına karşılık meleklerin, *Biz Seni hamdinle tesbih ve takdis edip dururken orada fesad çıkartacak, kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın?* demeleri idi. Allah da onlara, *Sizin bilmediğinizi herhalde Ben bilirim* (el-Bakara, 2/30) demişti. İşte tartışmaları bu idi.

70. *Bana ben ancak mübîn bir nezîr* {yani, apaçık bir rasûl} *olduğum için vahyolunuyor.*

71. *Rabbin o zaman meleklere demişti ki: "Kuşkusuz ki Ben çamurdan bir beşer* {yani, Âdem'i} *yaratacağım"...*

Âdem'den (a.s) ilk yaratılan acbu'z-zeneb, son yaratılan ise tırnakları olmuştur. Bundan sonra ise onun hilkatinin diğer kısımları ona, yani acbu'z-zeneb'e yerleştirmiştir. Dünyada nasıl terkip edildi ise kıyâmette de o şekilde ondan tertibi yapılacaktır.

72. ...*"Ben onu tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın."*

73. {Yeryüzünde bulunan} *meleklerin tümü hep birlikte secdeye kapandılar.*

Sonra İblîsi meleklerden istisnâ etti. Onun melekler arasındaki adı el-Hâris idi. İsyan edince ona İblîs –yani, hayırdan yana ümidi kesilen– adı verildi.

إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ
أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾
قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ
فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾
قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ
فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

74. *İblîs müstesnâ. O büyüklük tasladı* {yani, Âdem'e (a.s) secde etmeye karşı büyüklendi} *ve o* {Allah'ın ilminde} *kâfirlerdendi.*

75. *Buyurdu ki: "Ey İblîs! Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu* {yani, ne diye secde etmedin}? *Büyüklendin mi yoksa yücelerden* {yani, kendisini büyük görenlerden} *mi oldun?"*

76. *Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın"* {ateş ise çamuru mağlub eder}.

77. *Buyurdu ki: "Defol oradan* {yani, cennetten}; *çünkü sen artık racîmsin"* {yani, lanetlenmiş oldun}...

78. ...*"Ve dîn gününe kadar da lanetim kuşkusuz senin üzerinedir."*

79. *Dedi ki: "O halde Rabbim, tekrar diriltilecekleri güne* {yani, ikinci nefhaya} *kadar bana mühlet ver."*

80. *Buyurdu ki: "O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin"...*

81. ...*"O belli zamanın gününe* {yani, vakti belirlenmiş olan süreye: birinci nefhaya} *kadar."*

82. {İblîs Rabbine} *dedi ki: "İzzetin* {yani, azametin} *hakkı için hepsini iğvâ edeceğim"* {yani, hidâyetten mutlaka saptıracağım}...

Sonra İblîs istisnâda bulundu:

83. ...*"Aralarından* {tevhîd ile} *ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ"* {yani, ben onları azdırmayacağım}.

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ
﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

84. {Allah} *buyurdu ki: "Hakk budur. Ben de şu hakkı söyleyeyim"* {yani, O'nun sözü hakkın kendisidir}...

Buyrukta bir takdim vardır.

"Ben de şu hakkı söyleyeyim" buyruğu ise, Allah'ın şu buyruğuna işârettir:

85. ...*"Andolsun ki cehennemi senden* {ey İblîs ve senin zürriyetinden olan şeytânlardan} *ve onlar arasından* {yani, her iki kesimden} *sana uyanların* {yani, dînin üzere sana uyan kâfir Âdemoğullarından} *(ve diğerlerinin) hepsinden dolduracağım."*

86. *De ki: "Buna karşılık sizden hiçbir ecir* {yani, mükâfaat, be-

del} *istemiyorum ve ben* {bu Kur'ân'ı kendiliğimden} *kendimi zorlayarak uyduranlardan değilim"...*

87. ...*"O* {Kur'ân} *ancak âlemlere bir zikirdir"* {yani, beyândır}.

88. ..."{Ey Mekke kâfirleri,} *andolsun onun* {yani, Kur'ân'ın} *haberini bir süre sonra elbette bileceksiniz."*

Bu, onların Bedir'de öldürüleceklerine dâir bir tehdittir.

Bu, *Artık bir vakte* {yani, Bedir'de öldürülecekleri zamana} *kadar onlardan yüz çevir* (es-Sâffât, 37/174) buyruğuna benzemektedir.

39. ZÜMER SÛRESİ

Vahşi b. Zeyd ve arkadaşları hakkında inen, *De ki: "Ey nefisleri aleyhine israfa kaçmış kullarım! ..... Farkında olmadan ansızın azab size gelmezden önce ..... uyun"* (ez-Zümer, 39/53-55) âyetleri dışında Mekke'de nâzil olan Zümer sûresi, Kûfiyyûna göre 75 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصاً لَهُ الدّ۪ينَ ﴿٢﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُ
وَالَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَٓا
اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ف۪ي مَا هُمْ ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ
وَلَداً لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ الَّيْلَ
عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّى اَلَا هُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kitabın indirilmesi* {mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm tarafındandır.*

2. *Muhakkak Biz kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *sana hakk ile indirdik* {yani, bâtıl yere, herhangi bir amaç gözetmeksizin indirmedik}. *O halde Allah'a, dîni* {tevhîd ile} *yalnız O'na hâlis kılarak ibâdet* {yani, Allah'ı tevhîd} *et.*

3. *Dikkat edin, hâlis dîn* {yani, tevhîd} *yalnız Allah'ındır.* {Diğer dînler ise hâlis değildir.} *O'ndan başka velîler edinenler* {dediler ki:}...

"O'ndan başka velîler edinenler" buyruğunda, "dediler ki" lafzı saklıdır.

> ...*"Biz bunlara* {yani, bu ilâhlara} *ancak bizi Allah'a yakınlaştırsınlar* {yani, mevki olarak bize O'na yakınlaştırsınlar ve böylece Allah huzurunda bizim için şefaatçi olsunlar} *diye ibâdet ediyoruz"...*

Bunun bir benzeri de, *O'ndan başka velîler edinenlere gelince, Allah onların üzerinde bir hafîzdir* (eş-Şûrâ, 42/6) buyruğudur.

Çünkü Arab kâfirleri meleklere ibâdet ediyor ve "Biz onlara ancak bizi Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz" diyorlardı.

> ...*Muhakkak Allah* {dînden} *ihtilâf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfir olan hiçbir kimseyi* {dînine ileterek} *hidâyete ulaştırmaz.*

> 4. *Eğer Allah bir evlât edinmek* {yani, Meryem oğlu Îsâ'yı evlât edinmek} *istese idi, elbette yarattıklarından* {yani, meleklerden –çünkü melekler Îsâ'dan daha pak, daha temizdir–} *dilediğini seçerdi...*

Bu buyruk, *Eğer Biz bir lehv* {yani, evlât: Îsâ'yı evlât} *edinmek isteseydik, elbette onu nezdimizden* {yani, yanımızdaki meleklerden} *edinirdik* (el-Enbiyâ, 21/17) buyruğuna benzemektedir.

Sonra Allah onların iftiralarından zâtını tenzih ederek buyuruyor ki:

> ...*O bundan münezzehtir.* O {hiçbir ortağı bulunmayan} *bir tek Allah'tır, kahhârdır.*

Sonra da zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

> 5. *Göklerle yeri hakk ile yarattı* {yani, onları boş yere, amaçsız yaratmadı}. *Geceyi, gündüzün üzerine tekvîr eder* {yani, salar}, *gündüzü de gecenin üzerine tekvîr eder* {yani, salar –her biri diğerini eksiltir–}. *Güneşi ve ayı* {Âdem oğullarına} *musahhar kıldı. Her biri* {yani, güneş ve ay} *belirli bir süreye* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar akıp gitmektedir...*

Allah, vahdâniyetinin bilinmesi için yaptıklarını zâtına delil göstermektedir:

> ...*Dikkat edin. O* {mülkünde} *azîzdir,* {Kendisine tevbe edip dönenlere} *gaffârdır.*

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ
مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا
مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَٰهَ
إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا
يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

6. *Sizi bir nefsten* {yani, Âdem'den (a.s)} *yarattı. Sonra ondan eşini* {yani, Havva'yı} *yarattı ve sizin için davarlardan sekiz çift* {yani, sekiz tür: dördü erkek, dördü de dişi olmak üzere deve, inek ve koyun türlerini} *indirdi* {yani, emri ile size bunları verdi}...

Allah'ın, *Ey Âdem oğulları! Size elbise inzâl ettik* (el-A'râf, 7/26) ve, *Demiri de inzâl* {yani, var} *ettik* (el-Hadîd, 57/25) buyrukları da buna benzemektedir.

...*Sizi analarınızın karnında üç karanlık* {yani, karın, rahîm ve çocuğun içinde bulunduğu meşime karanlıkları} *içinde yaratılıştan sonra, öbür yaratılışa geçirerek yaratıyor* {yani, önce nutfe iken, sonra alaka, sonra bir çiğnemlik et, sonra kemik haline getiriyor}. *İşte bunları* {yani, bunca şeyleri} {yaratan} *Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken nasıl döndürülüyorsunuz"* {yani, nasıl olur da O'nu bırakıp başkasına yöneliyorsunuz}?

Mekke kâfirlerine de şöyle hitâb etmektedir:

7. *Eğer* {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olursanız, kuşkusuz Allah size* {yani, sizin ibâdetinize} *muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz...*

Bunlar, Yüce Allah'ın haklarında İblîse, *Doğrusu Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olamaz* (el-Hicr, 15/42) buyurduğu kimselerdir.

...*Eğer şükrederseniz* {yani, Allah'ı tevhîd ederseniz} *faydanız için ondan razı olur. Yük yüklenici hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez* {yani, kimse kimsenin günahını taşımaz}. *Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Rabbinizedir. O size neler yapmakta olduğunuzu haber verecektir; çünkü O göğüslerin özünü çok iyi bilendir.*

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ
ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ
قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ
آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ
لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللّٰهِ
وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

8. *İnsana* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre b. 'Abdullâhel-Mahzûmî'ye} *bir zarar* {yani, belâ ya da darlık} *dokunsa* {yani, isabet etse} *Rabbine dönerek* {yani, şirkinden tevhîde geçip Allah'a dönerek} *O'na du'a eder* {yani, "Allahım! Üzerimdeki bu sıkıntıyı gider" der}. *Sonra* {Allah} *ona Kendinden bir nimet* {yani, hayır} *verirse, evvelce O'na yalvarmasını unutur* {yani, du'a etmeyi terk eder} *ve* {Ebû Huzeyfe} *yolundan saptırmak* {yani, başkalarının ayaklarını da İslâm dîninden kaydırmak} *için Allah'a eşler* {yani, ortaklar} *koşar.* {Ebû Huzeyfe'ye} *de ki:* "{Ecelin gelinceye kadar} *küfrünle* {dünyada} *biraz metâlan. Muhakkak sen cehennemliklerdensin."*

Allah mü'minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

9. *Yoksa* {namazında} *kânit* {yani, Allah'a itaatkâr –ki o Ammar b. Yâsir'dir–} *olarak, gece saatlerinde secde ederek* {namazında} *kıyamda durarak âhiretten* {yani, azabtan} *korkan, Rabbinin*

rahmetini {yani, cennetini} *uman kimse* {bunları yapmayan kimse} *gibi olur mu?"* {Bunlar aynı değildir.} *De ki: "Hiç bilenlerle* {yani, Ammar bir Yâsir ile} *bilmeyenler* {yani, Ebû Huzeyfe} *bir olur mu?"* {Va'dettiği ve âhirette saklı bulunan mükâfaat ve ikab elbetteki haktır.} *Ancak elbâb sahibleri* {yani, özlü akıl sahibi: Ammâr b. Yâsir} *öğüt alır.*

10. *De ki: "Ey îmân eden kullarım! Rabbinize ittika edin.* {Amellerini} *bu dünyada güzel yapanlara bir güzellik* {yani, cennet} *vardır. Allah'ın arzı* {yani, Medine} *geniştir. Sabredenlere ecirleri* {yani, mükâfaatları olan cennette rızıkları} *hiç kuşkusuz hesabsız verilir."*

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ
أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ
مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

11. {Ey Muhammed,} *de ki: "Ben Allah'a, dîni* {yani, tevhîdi} *yalnız O'na hâlis kılarak* {yani, O'nu tevhîd ederek} *ibâdet etmekle emrolundum"...*

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a) sormuşlardı: "Önümüze getirdiklerini ortaya koymana seni iten nedir? Niçin baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in dînine, kavmimin ileri gelenlerine bakmıyorsun. Onlar Lât'a, 'Uzzâ ve Menât'a ibâdet ediyorlardı. Sen de bunu yapsana." Bunun üzerine Allah, *De ki: "Ben Allah'a, dîni yalnız O'na hâlis kılarak Allah'a ibâdet etmekle emrolundum"* buyruğunu indirdi.

12. ...*"Müslümanların* {yani, Allah'ı ihlâsla tevhîd edenlerin} *evveli olmakla emrolundum."*

13. {Onlara} *de ki: "Ben Rabbime isyan edersem* {yani, atalarımın dînine dönersem}, *gerçekten büyük bir günün azabından korkarım."*

14. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Ben dînimi O'na hâlis kılarak ancak Allah'a* {O'nu tevhîd ederek} *ibâdet ederim."*

15. *Artık* {siz} *O'ndan başka dilediğiniz şeye* {yani, ilâhlara} *ibâdet edin...*

Yine onlar hakkında, *De ki: "Ey câhiller, bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emredeceksiniz?"* (ez-Zümer, 64) buyruğu da nâzil olmuştur.

..."{Ey Muhammed,} *de ki: "Gerçekten zarar edenler Kıyâmet Günü hem kendilerini, hem de bağlılarını kaybedenlerdir* {yani, kendileri cehennem ateşine gittikleri gibi eşlerini, yardımcı ve hizmetçilerini de kaybederek hüsrana uğrayanlardır}. *Uyanık olun, işte bu apaçık hüsranın ta kendisidir"* {yani, kendileri de, yakınları da dünyada Rabb'lerini tevhîd etmediklerinden ötürü apaçık ziyandadırlar}.

16. *Onların üzerlerinde ateşten tabakalar* {alev alev yanar} *ve altlarında da tabakalar* {yani, cehennem ateşinden bir yatak} *vardır. İşte Allah bununla* {yani, sözü geçen cehennem tabakalarıyla} *korkutuyor. Ey Benim kullarım! Benden ittika edin* {yani, Beni tevhîd edin}.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ ۚ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۚ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ
حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنتَ تُنقِذُ مَن فِي النَّارِ ﴿١٩﴾ لَٰكِنِ
الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

17. *Tağut'a* {yani, putlara –müennes bir lafızdır–} *ibâdet etmekten sakınıp Allah'a dönenler* {yani, putlara ibâdeti bırakıp Allah'a ibâdete yönelenler} *var ya, işte onlara müjde* {yani, cennet} *vardır. O halde sen de müjde ver* {yani, kullarıma cenneti müjdele}.

Allah onların niteliklerini de şöylece belirtiyor:

18. *Onlar ki sözü* {yani, Kur'ân'ı} *işitip, en güzeline* {yani, Kur'ân'daki en güzel buyruklar olup Allah'a itaati emreden buyruklara} *uyarlar* {da ma'siyetlere uymazlar}...

Allah'ın, *Rabbinizden size indirilenin en güzeline* {yani, O'na itaate} *uyun* (ez-Zümer, 39/55) buyruğuna benzemektedir.

...*İşte bunlar Allah'ın kendilerini* {dînine ileterek} *hidâyet verdiği kimselerdir ve işte bunlar elbâb sahibidir* {yani, onlar Kur'ân'ı işitip, onun emir ve nehiylerinin en güzeline tâbi oldukları için akıllı kimselerdir: onlar Kur'ân'da bulunan emir ve nehiylerin en güzeline uyarlar, fakat başkaları hakkında söz konusu ettiği kötü şeylere ve hallere uymazlar}.

19. *Ya aleyhine azab sözü hakk* {yani, vâcib} *olmuş kimse de mi?...*

Buyrukta İblîs'e, *Andolsun ki Ben cehennemi cinn ve insanlarla dolduracağım* (Hûd, 11/119) sözlerini söylediği günü kasdetmektedir.

...*Ateşte bulunan kimseyi sen mi kurtaracaksın?*

20. *Fakat Rabb'lerine karşı takvâlı olanlar* {yani, O'nu tevhîd edenler} *için konaklar vardır. Onların üzerinde de yine konaklar vardır.* {Onlar} *bina olunmuşlardır...*

Buyrukta takdim vardır.

...*Altlarından* {yani, bu konakların altından} *akan ırmaklar vardır. Allah'ın va'didir* {yani, bu hayrı O va'detmiştir}. *Allah* {onlara verdiği} *va'dinden caymaz.*

أَلَمْ تَرَ
أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ
يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

21. *Görmez misin ki Allah gökten bir su indirip onu yeryüzünde kaynaklara yerleştirmektedir.* {Böylelikle o suyu pınarlar ve suların biriktiği su kaynakları halinde bulundurur.} *Sonra onunla*

{yani, o su ile} *renkleri türlü türlü ekinler çıkarmakta, sonra o ekinler kurumaktadır.* {Daha önce yeşil iken} *sen onu sararmış görürsün. Sonra onu ufalanmış çöplere döndürür...*

Bunun bir benzeri de, *Süleymân ve askerleri sizi kırıp geçirmesin* {yani, helâk etmesin} (en-Neml, 27/18) âyetidir.

Bu, Allah'ın dünya hayatına dâir verdiği bir misâldir. İşte bu hayat, bitkiye benzer; önceleri yeşilken ansızın değişiverir, kurur, sonra telef olur gider. İşte dünya da aynı şekilde göz alıcı, süslü ve parlak iken yok olur gider.

...Muhakkak bunda elbâb sahibleri için bir zikrâ {yani, tefekkür} *vardır.*

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ
لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اللَّهُ
نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ
جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ
ذِكْرِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ
وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾

22. *Acaba kendisi* {yani, Nebî (s.a)} *Rabbinden gelmiş bir nûr* {yani, hidâyet} *üzere bulunup da Allah'ın, göğsünü İslâm* {yani, kalbini tevhîd} *için genişlettiği bir kimse mi?.. Allah'ı anmaktan* {yani, tevhîdden} *yana kalbleri kaskatı* {yani, katılaşmış} *olanların vay haline! İşte bunlar* {yani, Ebû Cehl} *apaçık bir sapıklık içindedirler.* {Allah Nebî'ye (s.a) diyor ki:} *Allah'ın tevhîdine kalbinde genişlik bulunan bir kimse katı kalbli gibi değildir, bunlar eşit olamazlar.*

23. *Allah sözün en güzelini* {yani, Kur'ân'ı} *müteşâbih* {yani, bir kısmı diğerine benzer} *ve mesani bir kitab halinde indirmiştir...*

Kur'ân-ı Kerîm'de bir emrin; iki, üç ya da daha fazla tekrar edildiği vârittir. Nitekim geçmiş ümmetler ile önceki nebîlerden de bu şekilde [birkaç kez/tekrar tekrar] söz edilmiştir. Âdem'den (a.s), İblîs'ten, cennet ve cehennemden, ölümden sonra dirilişten, hesabtan, bitki ve yağmurdan, azabtan, Mûsâ (a.s) ve Fir'avn'dan tekrar tekrar söz edilmesi de bu türdendir.

...Ondan {yani, Kur'ân'da bulunan tehditlerden} *dolayı Rabb'lerine karşı haşyet duyanların* {yani, Rabb'lerinin azabından korkanların} *derileri ürperir, sonra Allah zikredildiği için* {cennet ve ondaki sevâblar dolayısıyla} *derileri ve kalbleri yumuşar. Bu* {yani, Kur'ân'da sözü edilen bu hususlar} *Allah'ın hidâyetidir. Onunla* {yani, Kur'ân'la} *dilediğini* {dînine} *hidâyet eder. Allah'ın saptırdığı kimseyi hidâyete* {yani, dînine} *kimse iletemez* {yani, Allah'ın hidâyetten uzaklaştırıp saptırdığı bir kimseyi tekrar Allah'ın hidâyetine kimse getiremez}.

24. *Kıyâmet Günü azabın kötüsünden* {yani, şiddetinden} *yüzünü korumaya çalışan kimse* {yani, yüzünü ateşten korumaya çabalayan dalâletteki sapık kimse}, *ateşin yüzüne ulaşamayacağı hidâyet bulan bir kimse gibi midir?* {Yani, bu ikisi eşit olamazlar.}

Kâfir, azabın şiddetinden yüzünü korumaya çalışır. Oysa o cehennem ateşinde elleri boynuna bağlı bir haldedir. Boynunda ise kibritten büyük bir dağ gibi kocaman bir taş bulunacaktır. Bu taş boynunda asılı bulunduğu halde yanıp duracaktır. Bu taşın harareti ve üst tarafı onun yüzü üzerinde bulunacak ve o bu taşı elini ve boynunu bağlayan zincirler dolayısıyla yüzünden uzaklaştıramayacaktır.

...Zâlimlere, {cehennem bekçileri tarafından,} *"Kazandıklarınızı* {yani, küfür ve tekzibinizin/yalanlamanızın cezası olan azabı} *tadın" denilir.*

25. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden/müşriklerinden} *öncekiler tekzib etmişlerdi de* {yani, âhirette azaba uğratılacaklarına dâir rasûllerinin verdiği haberleri yalanlamışlardı da} *fark etmedikleri yerden* {yani, kendisinden gâfil oldukları halde} *azab onlara geliverdi.*

فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ
ٱلْخِزْىَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَلَعَذَابُ ٱلْـَٔاخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ
﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ
لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِى عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَآءُ مُتَشَٰكِسُونَ
وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ
أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ
﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

26. *Bu sebebten Allah dünya hayatında onlara rüsvaylığı* {yani, azabı} *tattırdı. Âhiret azabı ise elbette* {dünyada onlara isabet edenden} *daha büyüktür. Eğer bilselerdi* {fakat bilmiyorlar}.

27. *Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da her misâlden* {yani, her benzer halden} *getirdik* {yani, örnekler gösterdik}; *tezekkür ederler* {yani, ona îmân ederler} *diye.*

28. {Biz} *hiçbir eğriliği olmayan* {yani, hiçbir tutarsızlığı bulunmayan}, *aksine tutarlı ve dosdoğru olan Arabça bir Kur'ân olarak* {onu vasfettik, nitelendirdik ki iyice anlasınlar}. *Olur ki ittika ederler.*

29. *Allah bir misâl verdi...*

Kureyş kâfirleri Nebî'yi (s.a), atalarının dînine dönmeye Lât, 'Uzzâ ve Menât'a ibâdet etmeye çağırdı. Allah onlara ve Allah'ın dışında ibâdet ettikleri tanrılarına bir misâl gösterdi ve şöyle buyurdu:

...Allah bir misâl verdi: Kötü huylu {yani, birbiriyle anlaşamayan} *ortak birkaç efendisi* {yani, sahibi} *olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan diğer bir adam* {yani, bu diğer adam katıksız olarak sadece birisine aittir. Kimsenin onda bir ortaklığı yoktur}. *Peki bu ikisi eşit olurlar mı* {yani, birbirlerinden farklı ilâhlara ibâdet edenler: kâfirler ile, tek Rabbe ibâdet edenler: mü'minler bir olur mu}?

İşte, *Bu ikisi örnek olarak eşit olurlar mı?* buyruğu bunu anlatmaktadır. Onlar, “Bunlar birbirlerine benzemezler” deyince, Nebî (s.a) tartışma konusunda onları yenik düşürmüş oldu. Allah da şöyle buyurdu:

> ...*De ki: “Hamd yalnız Allah'ındır* {çünkü onları susturdu}. *Fakat onların çoğu* {Rabb'lerini tevhîd etmeyi} *bilmezler.”*

30. {Ey Nebî!} *Elbette sen de öleceksin, hiç kuşkusuz onlar da* {yani, Mekkeliler de} *öleceklerdir.*

31. *Sonra muhakkak siz* {yani, ey Muhammed sen ve ey Mekke kâfirleri siz} *Kıyâmet Günü Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız.*

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهُ
اَلَيْسَ ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذ۪ي جَٓاءَ
بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِه۪ٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا
يَشَٓاؤُ۫نَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ
عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذ۪ي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذ۪ي
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ
بِالَّذ۪ينَ مِنْ دُونِه۪ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾

32. {Ortağı olduğunu iddia ederek} *Allah'a karşı yalan söyleyenden ve sıdk* {yani, tevhîdin kendisi demek olan hakk} *kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zâlim kimdir? Kâfirler için cehennemde* {kalacak} *yer mi yok?*

33. *Sıdkı* {yani, hakkı: tevhîdi} *getiren* {Nebî (s.a)} *ve onu tasdik eden* {yani, Muhammed'in (s.a) getirdiği tevhîdi tasdik edenler: Nebî'nin (s.a) ashâbı olan mü’minler} *ise, takvâ sahiblerinin ta kendileridir.*

34. *Onlar için* {cennette} *Rabb'lerinin yanında* {hayır türünden} *diledikleri her şey vardır. İşte bu ihsan edenlerin* {yani, muvahhidlerin} *mükâfaatıdır.*

35. *Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını* {yani, işledikleri kötülükleri tevhîd ile silerek} *örtsün ve yapageldiklerinin en güzeli* {olan tevhîd} *ile onlara ecirlerini* {yani, mükâfaatlarını} *versin* {yani, yaptıkları iyilikler ile onları mükâfaatlandıracak, fakat kötülükleri sebebiyle onları cezalandırmayacaktır}.

36. *Allah,* {düşmanlarına karşı} *kuluna* {yani, Nebî'ye} (s.a) *yetmez mi? Halbuki onlar seni O'ndan başkasıyla* {yani, tapındıkları Lât, 'Uzzâ ve Menât ile} *korkutuyorlar.*

Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Biz ilâhlarımızın: Lât'ın, 'Uzzâ ve Menât'ın seni delirteceklerinden yahut onların çarpması sonucu bunayacağından korkarız" demişlerdi.

...Allah kimi {hidâyetten} *saptırırsa onu* {İslâm'a} *hidâyet edecek kimse bulunmaz.*

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِي
انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ
أَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي
بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ
اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ
مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾

37. *Allah kimi* {dînine} *hidâyete iletirse, onu dalâlete düşürecek olmaz* {yani, kimse onu saptıramaz}. *Allah* {mülkünde Kendisine karşı konulamayan} *azîz,* {düşmanlarından: Mekke kâfirlerinden intikam almaya kadir} *intikam sahibi değil midir?*

38. *Andolsun ki* {ey Muhammed} *onlara, "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan,...*

Nebî (s.a) onlara, "Bunları kim yarattı?" diye sorunca onlar, "Allah yarattı" dediler.

...Elbette, "Allah" diyeceklerdir. De ki {ey Nebî}: *"Bana haber verin. Allah'tan başka şu du'a ettikleriniz* {yani, ibâdet ettiğiniz ilâhlar}, *Allah bana bir zarar* {yani, belâ ya da sıkıntı} *vermek dilerse* {yani, bana Allah'tan böyle bir şey isabet ederse}, *onlar* {yani, bu ilâhlar} *O'nun zararını açabilirler* {yani, benim başıma gelen bu sıkıntıyı bu ilâhlar giderebilirler} *mi yahut bana bir rahmet* {yani, hayır ve afiyet} *dilerse onlar* {yani, bu ilâhlar} *O'nun rahmetini tutabilirler* {yani, bu ilâhlar bu rahmetin bana ulaşmasını engelleyebilirler} *mi?"...*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara bu hususları sordu. Onlar ise sustular, cevab veremediler. Allah Nebî'ye (s.a) buyurdu:

...De ki: "Bana Allah yeter. Tevekkül edenler {yani, güvenip dayananlar} *yalnız O'na tevekkül ederler* {yani, güvenip dayanırlar}.

39. *De ki: "Ey kavmim! Haliniz* {yani, bulunduğunuz durum ve vaziyet} *üzere yapabileceğinizi yapın. Doğrusu ben de* {emrolunduğum şekilde} *yapacağım. Pek yakında bileceksiniz"* (–bu bir tehdittir–};...

40. *...kendisini* {dünyada} *rezil edecek* {yani, küçültecek, hakir düşürecek} *azabın kime geleceğini* {yani, kimin için vâcib olacağını} *ve* {âhirette kişinin yakasını bırakmayacak türden} *kalıcı* {yani, daimi} *azabın kimin üzerine ineceğini* {yani, vâcib olacağını}.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ
﴿٤١﴾ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي
مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى
إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

41. *Kuşkusuz Biz sana kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *insanlar için hakk ile indirdik. Artık kim* {Kur'ân ile} *hidâyet bulursa kendi lehine, kim de* {Kur'ân'a îmân etmekten uzak kalarak} *dalâlete düşerse kendi aleyhine dalâlete düşmüş olur.* {Ey Muhammed,} *sen onların üzerinde bir vekîl* {yani, zorlayıcı, mecbur edici} *değilsin.*

Kılıç âyeti, bu buyruğu neshetmiştir.

42. *Allah ölümleri vaktinde* {ecelleri gelmişse} *ruhları alır,...*

Maksat, hakkında ölüm takdir edilmiş olan nefislerdir. Eğer ecelleri gelmişse ruhlarını alıkoyar, cesede geri salmaz.

Buyrukta takdim vardır.

...ölmeyenleri de uykularında {ki bu, ruhu tekrar cesede gönderip saldığı diğeridir}. *Hakkında ölüm hükmünü verdiğininkini tutar, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir. Muhakkak bunda* {yani, ölümden sonra diriliş üzerinde} *tefekkür eden bir topluluk için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَّهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

43. *Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler?...*

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir. Onlar meleklerin şefaat yetkilerinin olduğunu iddia etmişlerdi.

...{Ey Muhammed onlara} *de ki: "Ya onlar* {şefaat namına} *bir şeye mâlik olmasalar ve* {sizin kendilerine ibâdet ettiklerine} *akıl erdiremeseler de mi?"*

Benzeri bir buyruk da En'âm sûresindedir.

44. *De ki: "Bütün şefaat Allah'ındır"* {yani, şefaat edeceklerin hepsi ancak Allah'ın izni ile şefaat edebilir}...

Allah, zâtını tazim etmek üzere buyuruyor ki:

...*"Göklerle yerin mülkü* {ve aralarında bulunan melekler ve diğerleri} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdırlar ve O'nun mülkündedirler}. *Sonra O'na döndürülürsünüz."*

45. *Allah bir olarak anılsa, âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin: Mekke kâfirlerinin} *kalbleri tiksinir* {yani, sıkıntıya düşer –tevhîdden dolayı nefret eder diye de açıklanmıştır–}. *O'ndan başkası* {yani, tapındıkları uydurma ilâhlar} *anılsa,* {onlar anıldığı için} *hemen yüzleri güler.*

Bu husus Nebî'nin (s.a) Mekke'de Necm sûresini okuması üzerine ortaya çıkmıştır. Mekke kafirleri Nebî'nin (s.a), *"Gördünüz mü Lât'ı, 'Uzzâ'yı ve üçüncüleri olan Menât'ı?* İşte onlar yüksek putlardır ve onlar nezdinde şefaat umulur" diye okuduğunu işitince sevindiler.[1]

46. {Ey Nebî} *de ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve şehâdeti bilen Allahım! Ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kullarının arasında Sen hüküm vereceksin."*

47. *Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onunla birlikte bir o kadarı daha* {Kıyâmet Günü} *zulmedenlerin* {yani, Mekke müşrik-

---

1 Muhakkik bu safsatanın uydurma olduğunu isbat eden bir buçuk sahifeye yakın açıklama yapmıştır. Esasen peygamberlerin vahiy konusundaki masumiyet esası ile taban tabana zıt olduğundan bu safsatanın üzerinde durmaya bile gerek yoktur. Diğer taraftan rivâyet bakımından da bunun kabul edilebilecek hiçbir tarafı yoktur. Ancak özellikle müsteşriklerin bu hâdiseyi bir hakikatmiş gibi ele alıp, nübüvvet etrafında birtakım tartışmaya açık konuların olduğunu gevelemeye çalışmaları dolayısıyla Müslüman ilim adamları çeşitli hacimlerde müstakil veya eserleri içerisinde bu vesile ile birtakım reddiyeler yazmışlardır. Derli toplu bir çalışma olması dolayısıyla Aksekili Ahmed Hamdi tarafından te'lif edilen ve Ertuğrul Özalp tarafından sadeleştirilip notlandırılan, *Bir Zındık Uydurması ĞARANİQ SAFSATASI Kur'ân'a ve Peygambere Çirkin İftira* (İşaret Yayınları, İstanbul 2003) adlı eseri ilgi duyanlara tavsiye ederiz. (Çeviren)

lerinin} *olsa, Kıyâmet Günü azabın kötüsünden* {yani, şiddetinden} *dolayı mutlaka onları fidye verirlerdi. Halbuki Allah'tan* {dünyada iken âhirette başlarına geleceğini} *ummadıkları şey* {ölümden sonra diriltilecekleri vakit} *kendilerine görünecektir* {yani, onlar tarafından açıkça görünecektir}.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ
نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ
سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

48. *Kazandıkları amellerin seyyiâtı* {yani, âhirette ölümden sonra diriltilecekleri vakit dünyada iken işledikleri şirkin kötülükleri} *kendilerine görünecek...*

Bu, azalarının şirk koştuklarına dâir aleyhlerine şâhidlik edeceği vakit gerçekleşecektir. Çünkü onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik* (En‘âm, 6/23) diyeceklerdir.

...ve alaya aldıkları şey {yani, azab} *onları çepeçevre sarıp kuşatacaktır* {yani, "Bize azab olunmayacak" diye yalanlayıp, onunla alay etmeleri dolayısıyla haklarında azab vâcib olacaktır}.

49. *İnsana* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre'ye} *bir zarar* {yani, belâ ya da darlık, sıkıntı} *dokunduğunda* {yani, isabet ettiğinde} *Bize du‘a eder* {yani, Rabbine yönelerek: ihlâslı bir şekilde tevhîdi kabul ederek üzerindeki bu zararın: darlık ve sıkıntının giderilmesi için Rabbine du‘a eder}. *Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfedersek* {yani, hayır verecek olursak}, *"Bu* {hayır} *bana ancak bir bilgi üzere verilmiştir"* {yani, Allah benimle ilgili olarak bildiği bir bilgiye dayanarak bunu vermiştir} *der. Aksine o bir*

fitnedir {yani, bu nimet onun kendisi ile sınanacağı bir belâdır: imtihan aracıdır}. *Fakat onların çoğu* {bunu} *bilmezler.*

50. *Gerçekten onlardan önce geçenler de bunu demişlerdi* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre'den önce Karun da, *Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir* {yani, "Allah bende bir hayır olduğunu bildiği için bunu vermiştir" (el-Kasas, 28/78) demişti}. *Ama onların kazandıkları şeyler* {yani, küfür ve yalanlama,} {azaba –(Karun için) yerin dibine geçirilmeye– karşı} *kendilerine bir fayda vermedi* {yani, onların küfrü, azab edilmelerine karşı hiçbir fayda sağlamadı}.

51. *Sonunda da kazandıkları amellerin kötülükleri* {yani, işledikleri şirkin cezası} *kendilerine gelip çattı. Bunlardan zulmedenleri de, kazandıklarının kötülükleri yakında gelip bulacaktır. Onlar âciz bırakamazlar* {yani, onlar kötü amelleriyle Allah'ın elinden kurtulamazlar. Bu amelleri dolayısıyla onları mutlaka cezalandıracaktır}.

Sonra Allah'ı tevhîd hususunda gerektiği gibi ibret almaları için onlara öğüt verildi. Bu da yedi yıl kıtlıktan sonra kendilerine yağmur yağdırıldığı vakit olmuştu. Allah şöyle buyuruyor:

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا
أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

52. *Bilmezler mi ki muhakkak Allah rızkı dilediğine yayar* {yani, genişletir} *ve kısar* {yani, dilediği kimseninkini de daraltır}. *Kuş-*

kusuz bunda, îmân eden {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir kavim için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

53. *De ki: "Ey nefisleri aleyhine israf eden kullarım!"...*

Âyet, Mekke müşrikleri hakkında inmiştir. Şöyle ki: Allah, *Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a etmezler* (el-Furkân, 25/68) buyruğunu indirince Mut'am b. Adiy b. Nevfel'in azadlısı olan Vahşi, "Ben burada söz konusu edilen bütün işleri yapmış birisiyim. Benim tevbem nasıl mümkün olacak?" dedi. Bunun üzerine, *Ancak tevbe eden, îmân eden ve sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların kötülüklerini hasenâta değiştirir. Allah gafûrdur, rahîmdir* (el-Furkân, 25/70) âyeti indi; Vahşi de Müslüman oldu. Mekke müşrikleri, "Vahşi'nin tevbesi kabul edildi. Onun hakkında âyet indi, fakat bizim hakkımızda bir şey inmedi" dediler. Bunun üzerine Mekke müşrikleri hakkında da şu buyruk nâzil oldu:

...De ki: "Ey nefisleri aleyhine israfa giden {yani, şirk koşan –ki şirkten daha büyük bir günah yoktur–, adam öldüren ve zina eden} *kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin* {çünkü onlar tevbelerinin kabul edilmeyeceğini zannetmişlerdi}. *Muhakkak Allah bütün günahları* {yani, Furkân sûresinde söz konusu edilen şirki, adam öldürmeyi ve zinayı} *mağfiret eder. Muhakkak O,* {bunlardan tevbe eden kimselere} *gafûrdur, rahîmdir."*

Sonra onları tevbe etmeye davet ederek buyurdu ki:

54. *Rabbinize* {yani, Allah'a} *inâbe edin* {yani, günahlardan vazgeçip, dönün} *ve yalnız O'na teslim olun* {yani, ihlâsla O'nu tevhîd edin};...

Sonra onları korkutarak buyuruyor ki:

...size azab gelmezden önce. Sonra size yardım olunmaz {yani, azaba uğramanız kimse tarafından engellenemez}.

55. *Rabbinizden size indirilenin* {yani, söz konusu edilen itaat, helâl ve haramlarla ilgili olanların} *en güzeline* {yani, Kur'ân'a} *uyun;* {ansızın geldiği için} *farkında olmadan ansızın azab size gelmeden önce.*

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى
مَا فَرَّطْتُ فٖي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرٖينَ ﴿٥٦﴾
اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰينٖي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقٖينَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُولَ
حٖينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لٖي كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنٖينَ ﴿٥٨﴾
بَلٰى قَدْ جَٓاءَتْكَ اٰيَاتٖي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ
مِنَ الْكَافِرٖينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذٖينَ كَذَبُوا عَلَى
اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فٖي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِلْمُتَكَبِّرٖينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذٖينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا
يَمَسُّهُمُ السُّٓوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكٖيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالٖيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَالَّذٖينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

56. *Ta ki kimse Allah'a karşı* {yani, Allah'ı hatırına getirmeyerek} *"İşlediğim kusurlardan* {yani, riâyet etmediğim haklardan} *dolayı hasret bana* {yani, yazık ki pişman oldum} *ve gerçekten ben* {dünyada iken Kur'ân ile} *alay edenlerdendim"* {yani, eğlenenlerdendim} *demesin.*

57. *Yahut, "Eğer Allah bana hidâyet verse idi, elbette takvâlılardan olurdum" demesin.*

58. *Ya da azabı gördüğü vakit, "Eğer benim için* {dünyaya} *bir dönüş imkânı olsaydı, ihsan edicilerden* {yani, Allah'ı tevhîd edenlerden} *olurdum" demesin.*

Allah onun bu temennisini reddetmek üzere buyuruyor ki:

59. *Hayır, sana âyetlerim* {yani, Kur'ân'ın âyetleri} *gerçekten gelmiş idi. Sen ise onları* {"Allah'tan değildir" diye} *yalanlamış,* {onlara îmân etmeyi kendine yedirmeyerek} *büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuş idin.*

Sonra Allah böyleleri için âhirette neler olacağını haber veriyor:

60. *Kıyâmet Günü'nde Allah'a* {O'nunla birlikte bir ortak olduğunu iddia ederek} *yalan söyleyenleri yüzleri kararmış göreceksin.* {Tevhîde karşı} *büyüklenen kimselere* {ve Allah'ın tevhîdini yalanlayanlara} *cehennemde* {barınacak} *yer mi yok?*

61. *Allah takvâ sahiblerini kendi fevzleriyle* {yani, sâlih amelleri sebebiyle kurtuluşa erdikleri için cehennemden} *kurtarır. Onlara kötülük* {yani, azab} *dokunmaz* {yani, isabet etmez} *ve onlar üzülmezler.*

62. *Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekîldir* {yani, bütün yarattıklarının Rabbidir}.

63. *Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. Allah'ın âyetlerine* {yani, Kur'ân âyetlerine,} {Mekkelilerden inkâr ile} *kâfir olanlar ise, onlar hüsrana uğrayanların* {yani, cezalandırılarak ziyan edenlerin} *ta kendileridir.*

قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ
أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ
جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

64. *De ki: "Artık ey câhiller bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emredeceksiniz?"*

Çünkü Kureyş kâfirleri Nebî'yi (s.a) atalarının dînine dönmeye çağırmışlardı. Allah da Nebî'yi (s.a) onların dînine uymaktan sakındırmak üzere buyuruyor ki:

65. *Andolsun sana ve senden öncekilere* {yani, senden önce gelmiş bütün nebîlere} *vahyolundu ki: "Eğer* {tevhîdden sonra} *şirk koşarsan, andolsun ki* {güzel} *amelin bâtıl olur* {yani, boşa çıkar} *ve muhakkak* {cezalandırılmak sûretiyle} *zarar edenlerden olursun."*

66. *Hayır* {işte bundan ötürü} *yalnız Allah'a ibâdet et* {yani, O'nu tevhîd et} *ve* {diğer nimetleri arasında nübüvvet ve risâlet nimetlerinden ötürü} *şükredenlerden ol.*

67. *Onlar Allah'ı hakkıyla takdir* {yani, hak ettiği şekilde Allah'ı tazim} *edemediler...*

Buyruk, müşrikler hakkında inmiştir.

...Halbuki Kıyâmet Günü arz bütünü ile O'nun kabzasındadır, gökler ise O'nun sağında {yani, sağ kabzasında} *dürülmüş olacaktır* {yani, Kıyâmet Günü sağında dürülmüş olacaklardır}...

Buyrukta takdim vardır. Her ikisi de O'nun sağında olacaktır.

İbn ‘Abbâs dedi ki: “O gökleri ve yeri hep birlikte kabzedecektir. O'nun kabzasında onların ucu ve kenarları görülmeyecektir. Diğer eli de yemîndir [sağdır].”

Allah onların şirk koşmalarından zâtını tenzih ederek buyuruyor ki:

...O {Kendisine} *şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.*

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
إِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرٰى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ
﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ
بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾
وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتّٰى إِذَا جَاؤُهَا
فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ
يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا
قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

68. *Sûr'a* {yani, boynuza}...

Borazana benzer bu boynuzun baş tarafındaki dâire göklerle yerin eni kadardır. İsrâfil sûr'u ağzına koymuş, gözünü arşa dikmiş bakmaktadır. Boynuza üflemesi emrolunacaktır.

> ...*Sûr'a* {yani, boynuza} *üfürüldüğü vakit, Allah'ın diledikleri* {yani, Cibrîl ve Mikâîl} *müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi baygın düşmüş* {yani, ölmüş} *olacaktır* {yani, sesin şiddetinden ve dehşetin ileri derece oluşundan dolayı oralarda bulunan bütün canlılar ölecektir}...

Sonra Cibrîl'in, sonra İsrâfîl'in rûhu alınacak, sonra da ölüm meleğine emredecek ve o da ölecektir. Bize ulaştığına göre Allah onları kırk yıl süreyle ölmüş halde bırakacaktır. Sonra Allah İsrâfîl'i diriltecek, ona ikinci defa sûr'a üflemesini emredecektir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar* {ayakları üzerinde} *ayağa kalkar* {dünyada iken yalanladıkları, ölümden sonra dirilişe} *bakınırlar.*

Yüce Allah'ın, *O gün insanlar âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkacaklardır* (el-Mutaffifîn, 83/6) buyruğu da bunu anlatmaktadır ki süresi üçyüz yıldır.

> 69. *Yer Rabbinin* {yani, O'nun baldırının} *nuruyla aydınlanacaktır...*

İşte Allah'ın, *O gün baldırın üzeri açılacak* (el-Kâlem, 68/42) buyruğu bunu anlatmaktadır.[2]

> ...{İşledikleri amelleri kaydeden} *kitab* {okumaları için ellerine} *konulacak. Nebîler ve şâhidler* {yani, nebîler onlara tebliğ ettiklerine, hafaza melekleri de işledikleri amellere dâir} *getirilecek, aralarında hakk* {yani, adalet} *ile hüküm verilecek. Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez.*
>
> 70. *Ve* {iyi-kötü} *her nefse* {dünyada iken hayır ya da şer türünden} *işlediğinin karşılığı eksiksiz ödenecek, O yapmakta olduklarını en iyi bilendir* {yani, yüce Rabbimiz onların amellerini nebîlerden de, hafaza meleklerinden de daha iyi bilir}.
>
> 71. *Kâfirler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *de zümreler*

---

2 Muhakkikin de işâret ettiği gibi, yerin Rabbinin nûru ile aydınlanmasını, baldırın nûruyla aydınlanacağı şeklinde tefsir etmeyi haklı kılacak herhangi bir dayanak bulunmamaktadır. (Çeviren)

{yani, her ümmetin kâfirleri ayrı gurublar} *halinde cehenneme sürülecek. Nihâyet onlar oraya* {yani, cehenneme} *vardıklarında onun* {kilitli olan} *kapıları* {ve dürülü sahifeler} *açılacak ve* {cehennemin} *bekçileri onlara şöyle diyecektir: "Size aranızdan* {yani, içinizden} *Rabbinizin âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *okuyan ve bu gününüze kavuşmakla* {yani, ölümden sonra dirilişle} *sizi inzâr eden rasûller gelmedi mi?" Onlar, "Evet* {geldiler} *diyeceklerdir. Fakat azab sözü* {yani, İblîs'e söylenen, "Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım" (Sâd, 38/85) sözü} *kâfirler aleyhine hakk* {yani, vâcib} *olmuştur."*

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا
حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ
مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾
وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

72. {Cehennem bekçileri tarafından onlara} *denilecek ki:* "{Ölmemek üzere} *ebedî olduğunuz halde cehennemin kapılarından girin.* {Tevhîde karşı} *büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"*

73. *Rabb'lerinden korkanlar da zümreler* {yani, gurublar} *halinde cennete götürülecek. Nihâyet oraya gelip kapıları açıldığında* {–cennetin kapıları sekiz tane olup, ebediyen açıktır–} *cennetin bekçileri onlara diyecek ki: "Selâm olsun size, tertemiz geldiniz. Hemen oraya ebediler* {yani, ölmeyecekler} *olarak girin."*

74. {Cennete girecekleri vakit} *diyecekler ki: "Bize olan va'dini yerine getiren, cennetten dilediğimiz yere konmak* {yani, istedi-

ğimiz gibi yerleşmek} *üzere arzı* {yani, amellerimiz dolayısıyla cennet arzını} *bize miras veren Allah'a hamdolsun"...*

Böylece cennette konaklayacakları yerlerden hoşnut olacaklarını ifade etmiş olacaklardır. Ardından Allah buyuruyor ki:

...Amelde bulunanların mükâfaatı ne güzeldir?

Bu sûrede, *Bize olan va'dini yerine getiren ..... arzı bize miras veren Allah'a hamdolsun* buyurulmuş, Enbiyâ sûresinde ise, *Andolsun ki biz zikirden sonra Zebur'da, "Arza* {yani, cennet arzına} *sâlih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık* (el-Enbiyâ, 21/105) buyurulmuştur.

75. {Ey Muhammed!} *Melekleri arşın etrafını* {yani, arşın altını} *kuşatmış* {yani, doldurmuş} *görürsün. Rabb'lerini hamd ile tesbih ederler* {yani, Rabb'lerinin emriyle O'nu zikrederler}. *Aralarında hakk ile hükmolunacak ve "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilecektir.*

Allah yaratmayı hamd ile başlatmış, sonunu da hamd ile bitirmiştir. *Gökleri ve yeri yaratan... Allah'a hamdolsun* (el-En'âm, 6/1) buyurarak hamd ile başlamış, şu buyruğu ile de hamd ile bitireceğini dile getirmiştir: *Aralarında hakk* {yani, adalet} *ile hükmolunacak ve "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilecektir.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi ki: Bana Cerîr b. 'Abdu'l-Hamid Atâ b. es-Saib'den tahdis etti, o İbn Zubeyr'den naklen, *Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Uykusunda ölmeyeninkini de. ...Muhakkak bunda iyice düşünen bir topluluk için âyetler vardır* (ez-Zümer, 39/42) âyeti hakkında dedi ki: "Öleceklerin ruhu kabzedilir, hayatta kalacakların rûhu ise belli bir süreye kadar geri salınır, kabzedilmez."

40. EL-MÜ'MİN SÛRESİ

Mekke'de inen el-Mü'min sûresi, Kûfiyyûna göre 85 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ
وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ
الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ مَا يُجَادِلُ فِي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ
تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ
مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا
بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ
عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا
اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ
لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ
لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Kitabın indirilmesi*{ne dâir hüküm,} {mülkünde} *azîz,* {yaratıklarını çok iyi bilen} *alîm Allah'tandır.*

3. *O zenbi* {yani, şirki} *mağfiret eden, tevbeleri kabul eden,* {Kendisini tevhîd etmeyenleri} *cezalandırması pek çetin olan ve* {Kendisini tevhîd etmeyenlere muhtaç olmayan} *zu't-tavl'dır.*

Sonra zâtını tevhîd ederek buyuruyor ki:

...*O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş* {yani, âhirette kulların dönüşü} *O'nadır* {ve amellerinin karşılığını O verecektir}.

4. *Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân âyetleri} *hakkında ancak kâfir-*

ler {yani, Sehm oğulları'ndan el-Hâris b. Kays} *mücâdele eder* {yani, tartışır}. {Ey Muhammed!} *O halde onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın* {yani, içinde bulundukları hayırlar ve bol rızık seni aldatmasın, çünkü bu azıcık bir faydalanmadır. Dünyada ecellerinin bitimine kadar ondan yararlanacaklardır}.

Sonra onları, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğratılmakla korkutmak üzere buyuruyor ki:

5. *Onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce Nûh'un kavmi* {rasûlleri Nûh'u (a.s)}, *onlardan* {yani, Nûh kavminden} *sonra da ahzâb* {yani, geçmiş ümmetler rasûllerini} *yalanladılar, her ümmet kendi rasûllerini yakalamak* {yani, öldürmek} *istedi ve hakkı çürütmek* {yani, rasûllerin getirdikleri hakkı ibtal etmek} *kasdıyla bâtılı ileri sürüp mücâdele ettiler* {yani, rasûlleriyle tartışlar: Rasûllerine, "Siz de ancak bizim gibi bir beşersiniz. Niçin Allah melekleri rasûl olarak göndermedi" dediler. –İşte Nebî'ye (s.a) de söyledikleri gibi onların tartışmaları bu idi–}. *Sonunda Ben de onları* {azab ile} *yakaladım. Benim ikabım* {yani, azabım} *nasılmış* {yani, onun hakk olduğunu gördüler değil mi}?

6. *İşte böyle* {onları azablandırdım ve bu şekilde} *kâfirler hakkında Rabbinin sözü* {yani, Rabbin tarafından azab edilmelerine dâir söz} *hakk* {yani, gerçekleşmesi vâcib} *olmuştur. Elbette onlar cehennemliklerdir.*

Çünkü İblîs'e, *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) demişti.

7. *Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar* {yani, arşın etrafında bulunan melekler}...

Buyrukta hazfedilmiş ifadeler vardır. Arşı yüklenenler, Allah'ın meleklerden ilk yarattıklarıdır. Allah, *Melekler de Rabb'lerine hamd ile tesbih ederler, yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler* (eş-Şûrâ, 42/5) buyuruyor ve el-Mü'min sûresinde de o arşı taşıyanların meleklerden olduğunu bildiriyor ve yeryüzünde bulunan îmân edenlere meleklerin mağfiret dilediğini de belirtiyor:

...*Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar* {yani, arşın etrafında bulunan melekler} *Rabb'lerini hamd ile tesbih ederler* {yani, O'nun emriyle Allah'ı zikrederler}, *O'na îmân da ederler* {yani, Allah'ın ortağı bulunmayan, bir ve tek olduğunu tasdik ederler} *ve mü'minlere de mağfiret dilerler...*

Bu da onların, *Tevbe edenlere mağfiret buyur* (el-Mü'min, 40/7) buyruğunda dile getirilmektedir. Melekler derler ki:

...*"Rabbimiz! Rahmetin* {yani, nimetin} *ve ilmin* {yani, göklerde ve yerde bulunan yaratıklara dâir bilgin} *her şeyi* {yani, göklerde ve yerde bulunan bütün canlıları} *kuşatmıştır.* {Şirkten} *tevbe edenlere ve Senin yolunu* {yani, dînini} *izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru"...*

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّت۪ي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ
مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ
﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّـَٔاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ
وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ
لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْا۪يمَانِ
فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَٓا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ
فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَب۪يلٍ ﴿١١﴾

8. ...*"Rabbimiz! Onları; babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden* {şirkten uzak durarak Allah'ı tevhîd eden ve îmân eden} *sâlih olanları da kendilerine* {rasûller aracılığıyla} *va'd ettiğin adn cennetlerine girdir, çünkü Sen azîzsin, hakîmsin"...*

9. ...*"Bir de onları seyyiâttan* {yani, şirkten} *koru. Sen kimi* {dünyada} *seyyiâttan korursan o günde* {yani, âhirette} *o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu* {yani, söz konusu edilen sevâb} *ise büyük kurtuluşun ta kendisidir."*

10. *Kuşkusuz kâfirlere şöyle seslenilir: "Allah'ın buğzu sizin kendinize olan buğzunuzdan elbette daha büyüktür. Çünkü siz îmâna çağırılıyordunuz da kâfir oluyordunuz."*

Kâfirler âhirette cehennemi görüp oraya girecekleri vakit kendi kendilerine buğzedecekler. Melekler –ki o gün cehennemin bekçiliğini yapacak olanlardır– onlara şöyle diyecek: "Siz dünyada iken îmâna, yani tevhîde çağırıldığınız vakit onu inkâr edip kâfir olduğunuzda Allah'ın size olan buğzu sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyük idi."

11. *Derler ki: "Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere dirilttin"...*

Önce nutfe idiler, Allah onları yarattı, ki bu, bir ölüm ve bir diriliştir. Sonra ecelleri gelince onları öldürdü, sonra âhirette onları diriltecektir. İşte bu da diğer bir ölüm ve diğer bir diriliştir. Böylece iki defa ölüm, iki defa da diriliş söz konusu olmaktadır.

...İşte günahlarımızı {yani, ölümden sonra dirilişin hakk olduğunu} *itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol* {yani, dünyaya geri dönme imkânımız} *var mı?"*

Benzeri bir buyruk da eş-Şûrâ sûresindedir.[1]

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن
يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾
هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا
وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ
لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ
ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ
مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

12. *Sizin bu halinizin* {yani, az önce söz konusu edilen buğzun} *sebebi şudur: Bir olarak Allah'a du'a edildiği vakit* {yani, Allah bir olarak anıldığında} *kâfir olurdunuz* {yani, O'nun tevhîdini

---

1 Bkz. eş-Şûrâ, 42/44.

inkâr ederdiniz}. *Eğer O'na şirk koşulsa, îmân ederdiniz* {yani, birileri O'na denk koşulacak olursa tasdik ederdiniz}. *İşte hüküm* {mahlukatı üstünde} *alî,* {azîm} *kebîr olan Allah'ındır* {O'ndan daha azîm bir şey yoktur}.

13. *O âyetlerini* {yani, gökleri, yeri, güneşi, ayı, yıldızları, rüzgârları, bulutları, geceyi, gündüzü, denizdeki gemileri, bitkileri ve her yıl ortaya çıkan mahsulleri} *size gösteren ve gökten size bir rızık* {yani, yağmur} *indirendir. Buna rağmen ancak inâbe edenler* {yani, dönenler} {bu sanat üzerinde} *tezekkür eder* {ve Rabbini tevhîd ederler}.

Sonra Allah Teâlâ mü'minlere Kendisini tevhîd etmelerini emrederek buyuruyor ki:

14. *Öyle ise* {Mekkelilerden} *kâfirler hoş görmese de dîni* {yani, tevhîdi} *yalnız O'na hâlis kılanlar* {yani, muvahhidler} *olarak O'na du'a edin.*

Sonra Allah zâtının, onların şirk koşmalarından yüce olduğunu belirtmek üzere buyuruyor ki:

15. *O, dereceleri yüksek* {yani, Ben göklerin üstündeyim, çünkü gökler üzerinde yedi semâ vardır} *arşın sahibidir* {yani, O arşın üzerindedir}. *Ruhu* {yani, semâdan vahyi} *emri* {yani, izni} *ile kullarından* {yani, nebîlerden} *dilediği kimsenin üzerine bırakır.* {Yaratan ile yaratılanın karşılaşacağı} *karşılaşma günü* {ve Kur'ân-ı Kerîm'deki tehditler} *ile* {nebîler} *inzâr etsinler/uyarsınlar diye.*

Arkasından Allah Teâlâ bugünü söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

16. *O gün onlar* {kabirlerinden yerin üzerine} *çıkarlar* {yayılmış deri gibi olurlar}. *Onların hiçbir şeyleri* {yani, onlardan hiçbir kimse} *Allah'a gizli kalmaz.* {Şanı yüce ve mübârek Rabbimiz buyuracak ki:} *"Bugün* {yani, gökleri ve yeri sağ elinde tutacağı Kıyâmet Günü} *mülk/egemenlik kimindir?"* {Ancak kimse O'na cevab veremeyecektir. Bunun üzerine Kendisi cevab verecek:} *"Bir ve tek* {yani, ortaksız,} {mahlukatını dirilttiği için} *kahhar Allah'ındır."*

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى
الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ
﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ
يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن قَبْلِهِمْ
كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ
بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾

17. *Bugün* {yani, âhiret günü –iyi-kötü–} *herkese* {hayır ya da şer} *kazandığının karşılığı verilir* {yani, bugün zulmetmek yoktur}. *Kuşkusuz Allah hesabı pek çabuk görendir* {yani, Allah onların hesablarını dünya günlerinden yarım günlük bir süre zarfında tamamlayacaktır}.

18. {Ey Nebî (s.a),} *onları* {yani, Mekkelileri} *âzife günü ile inzâr et* {yani, kıyâmetin yaklaşmış olduğunu belirterek uyar}. *O vakit kalbler gırtlaklara dayanacaktır* {yani, kâfirler âhirette cehennemi gördükleri vakit gözleri yuvalarından fırlayacak, gözlerini kırpmayacaklar, korkudan dolayı onları şiddetli bir titreme tutacaktır. Öyle bir iç geçirerek, nefes alacaklardır ki kalbleri yerlerinden oynayacak ve gırtlaklarına dayanacaktır, fakat ağızlarından çıkmayacağı gibi ebedîyen de yerlerine dönmeyecektir}...

İşte, O vakit kalbler gırtlaklara dayanacaktır buyruğu buna işaret ediyor.

...{Son derece kederli oldukları halde} *kederlerini saklayacaklardır. Zâlimlerin* {yani, müşriklerin} {kendilerine fayda sağlayacak yakın} *bir dostları da yoktur,* {haklarında yapılacak şefaati} *kabul edilir bir şefaatçisi de yoktur.*

19. *O, gözlerin hain bakışını* {yani, helâl olmayan şeye ve ma'siyete bakışını} *ve göğüslerin gizlediklerini* {yani, kalblerin sakladıkları kötülükleri} *bilir.*

20. *Allah hakk* {yani, adalet} *ile hükmeder. O'ndan başka du'a ettikleri* {uydurma ilâhlar ise} *hiçbir şeye hükmedemezler* {yani, Mekke kâfirlerinin Allah'tan başka ibâdet ettikleri putlar hiçbir şeye hüküm veremezler}. *Muhakkak Allah semîdir, basîrdir.*

Bundan sonra sakınsınlar ve yüce Rabbi tevhîd etsinler diye geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla onları korkutarak buyuruyor ki:

21. *Acaba yeryüzünde gezip dolaşarak kendilerinden önce geçenlerin* {yani, 'Âd, Semûd ve Lût kavmi gibi geçmiş ümmetlerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç* {yani, yakalayış} *ve yeryüzündeki eserleri* {yani, amelleri ve mâlik olup hüküm sürmeleri} *itibariyle bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *daha üstün idiler. Allah yine de onları günahları sebebiyle yakaladı* {yani, onları azablandırdı}. *Allah'a karşı onları* {azaba uğratılmaktan} *koruyan da olmadı.*

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ
بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا
قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا
نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

22. *Buna* {yani, onlara azabın inmesine} *sebeb şuydu: Rasûlleri onlara beyyinât* {yani, açıklamalar} *ile geliyorlardı da onlar* {tevhîdi inkâr ile} *kâfir oldular. Bunun üzerine Allah da onları* {azab ile} *yakaladı. Çünkü O* {emrinde} *kavîdir, ikabı* {yani, cezalandırması halinde cezası: geçmiş ümmetleri cezalandırması} *pek çetindir.*

23. *Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimiz* {yani, el ve asâ mucizeleri} *ve apaçık bir sultân* {yani, delil} *ile gönderdik;...*

24. *...Fir'avn'a, Haman'a ve Karun'a.* {Onlar el ve asa mucizelerini görünce, "Bunlar Allah'tan değildir. Aksine Mûsâ elini bembeyaz olarak çıkartırken de, asâsını yılana dönüştürürken de bir sihirbazlık yapmaktadır" dediler.} *"Çok yalancı bir sihirbaz" dediler.*

Mûsâ, kendisinin âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğunu söyleyince onlar da böyle dediler.

25. *İşte o* {yani, Mûsâ} *kendilerine nezdimizden hakk* {yani, el ve asâ} *ile geldiğinde* {İsrâîloğulları o'na îmân etti ve} *dediler* {yani, tek başına Fir'avn kavminin ileri gelenlerine: eşrafa dedi} *ki: "Onunla* {yani, Mûsâ ile} *beraber îmân edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını diri bırakın"* {yani, erkek çocuklarını öldürün, kız çocuklarını bırakın}...

Onlar bunu yapmak istediklerinde Allah onlara bunu gerçekleştirme imkânı vermedi. Denizi geçmelerini sağlayarak İsrâîloğulları'nı kurtardı.

...Halbuki kâfirlerin keydi ancak bir dalâl {yani, ziyan ve kayboluş} *içindedir* {yani, İsrâîloğulları'nın erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını hayatta bırakmak isteyen Fir'avn'ın keydi ancak bir dalâl, bir hüsran içindedir}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِىٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ
أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِى ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ
مُوسَىٰٓ إِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
ٱلْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

26. *Fir'avn* {kavmi olan Kıbtîlere} *dedi ki: "Bırakın beni* {yani, bana ilişmeyin ki} *Mûsâ'yı öldüreyim. O da varsın Rabbini çağırsın* {da Rabbi o'nun öldürülmesini engellesin}. *Çünkü ben o'nun dîninizi* {yani, bana olan ibâdetinizi} *değiştirmesinden veya yeryüzünde* {yani, Mısır arzında} *fesâd çıkarmasından* {yani, Mûsâ'nın da –bizim kavmine yaptığımız gibi– oğullarınızı öldürüp kızlarınızı hayatta bırakmasından} *korkuyorum."*

Fir'avn kavmine, "Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim" deyince, Mûsâ Allah'a sığındı.

27. *Mûsâ dedi ki: "Gerçekten ben hesab gününe îmân etmeyen* {–Fir'avn kulların hesaba çekileceği günü tasdik etmeyen birisi idi–} *her mütekebbir* {yani, îmân etmeye: tevhîde karşı büyüklenen} *kimseden benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olana sığınırım."*

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُٓ
اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
مِنْ رَبِّكُمْ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا
يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذ۪ي يَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ
كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِر۪ينَ فِي الْاَرْضِ
فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللّٰهِ اِنْ جَٓاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَٓا اُر۪يكُمْ اِلَّا
مَٓا اَرٰى وَمَٓا اَهْد۪يكُمْ اِلَّا سَب۪يلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذ۪ٓي
اٰمَنَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذ۪ينَ مِنْ بَعْدِهِمْ
وَمَا اللّٰهُ يُر۪يدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ
عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِر۪ينَ مَا لَكُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

28. *Fir'avn âlinden* {yani, Fir'avn gibi Kıbtî} *olup îmânını gizleyen* {yani, Fir'avn'ın Mûsâ'yı öldüreceğine dâir sözünü işitinceye kadar yüz yıl boyunca îmânını gizleyen} *mü'min bir adam dedi ki: "Siz 'Rabbim Allah'tır' dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık beyyineler* {yani, el ve asâ} *ile gelmiştir. Eğer o* {yani, Mûsâ} *yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir.* Eğer {sözlerinde} *doğru ise* {ve siz de o'nu yalanlıyorsanız iseniz} *o'nun size va'd ettiğinin* {yani, va'dettiği azabın} *bir bölümü gelir sizi bulur. Kuşkusuz Allah haddi aşan ve yalan*

söyleyen {yani, şirk koşan ve fitneler çıkartan} *kimseleri* {dînine} *hidâyet etmez"*...

Mü'min devamla şunları söyledi:

29. ...*"Ey kavmim!* {–Çünkü o da onlar gibi Kıbtî idi–} *Bugün bu yerde* {yani, Mısır topraklarında burada yaşayanlar üzerinde} *üstünlük sağlayanlar olarak mülk sizindir. Eğer Allah'ın be'si* {yani, azabı} *bize gelirse, bize kim yardım eder"* {yani, Allah'ın azabından bizi kim kurtarır}? {Mü'minin bu sözlerini işiten Allah'ın düşmanı} *Fir'avn* {o vakit kavmine} *dedi ki: "Ben size ancak gördüğümü* {yani, kendim için öngördüğüm hidâyeti} *gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan* {yani, hidâyet olan yoldan} *başkasına da iletmiyorum."*

Oysa Fir'avn'ın onlara gösterdiği yol, sapıklıktan başkası değildir.

30. *Îmân eden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *o kimse dedi ki: "Ey kavmim! Muhakkak ben* {Mûsâ'yı yalanladığınız takdirde} *sizin için o ahzâb günü gibi* {yani, rasûllerini yalanlayan geçmiş ümmetlerin azab edildiği günler gibi} *bir günden korkuyorum"*:...

31. ...*Nûh kavmi, 'Âd, Semûd ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzeri gibi* {bir azabtan korkuyorum}. *Allah kullara* {günahsız yere azablandırmak sûretiyle} *zulüm dilemez"*...

Sonra mü'min, onları âhiret azabından sakındırmak üzere dedi ki:

32. ...*"Ey kavmim! Muhakkak ki ben sizin için bağırışıp çağırışma gününden korkarım"* {yani, o gün cennetlikler cehennemliklere, "Biz Rabbimizin bize va'd ettiğinin hakk olduğunu gördük" (el-A'râf, 7/44) diye seslenecek, buna karşılık cehennemlikler de cennetliklere, "Bize biraz su ya da Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan akıtın" (el-A'râf, 7/50) diye sesleneceklerdir}...

Sonra mü'min kişi o güne dâir haber vererek dedi ki:

33. ...*"O günde arkanızı dönüp gideceksiniz"* {yani, hesabınız görüldükten sonra cehenneme gideceksiniz}...

Ondan yüz çevirip, arkalarını dönerek uzaklaştılar {yani, onu bırakıp bayramlarına gittiler} (es-Sâffât, 37/90) buyruğu da buna benzer.

...*“ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmayacaktır* {yani, Allah'ın azabına karşı sizi kimse himaye edemeyecektir}. *Allah'ın* {hidâyete iletmeyerek} *dalâlete düşürdüğüne* {Allah'ın dînine iletip} *hidâyet verecek kimse bulunmaz”...*

Bundan sonra düşünsünler diye onlara öğüt vererek dedi ki:

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ
مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ
رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾
الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ
يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ
يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾

34. ...*“Andolsun önceden* {yani, Mûsâ'dan önce} *Yûsuf size beyyinât ile gelmiş* {yani, hükümdarın gördüğü yedi ineği, yedi kıtlık yılı olarak tabir etmiş} *idi* {bu mü’min kişi, o'nu görmemişti}. *O zaman da size getirdiğinden* {yani, rüyanın gerçekliğine dâir size verdiği haberden} *şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de, ‘Allah o'ndan sonra artık asla bir daha rasûl göndermez’ dediniz. Allah müsrif* {yani, müşrik, murtad: Allah hakkında kuşkulanıp Allah'ı tevhîd etmeyen} *kimseleri işte böyle* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşürür.”*

35. *Onlar ki kendilerine* {Allah'tan} *gelmiş bir sultân* {yani, delil, belge} *olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah yanında, gerek îmân edenler yanında buğz ne de büyüktür...*

Buyruk, Kureyşlilerden alay edenler hakkında inmiştir.

...*Allah mütekebbir* {yani, Allah'a ibâdete karşı büyüklenen: O'nu tevhîd etmeyen Fir‘avn'ın} *ve cebbâr olan* {yani, çokça adam öldüren} *herkesin kalbini işte böyle* {küfür ile} *mühürler.*

Nitekim, *Sen ancak yeryüzünde bir cebbâr olmak* {yani, çokça adam öldürmek} *istersin* (el-Kasas, 28/19) buyruğu da buna benzemektedir.

36. *Fir'avn dedi ki: "Ey Haman! Benim için* {kireçten alabildiğine} *yüksek bir köşk yap. Belki o sebeblere ulaşırım:"...*

أَسْبَابَ
السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ كَاذِبًا
وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُٓوءُ عَمَلِه۪ وَصُدَّ عَنِ السَّب۪يلِ
وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا ف۪ي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذ۪ٓي اٰمَنَ
يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَب۪يلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ
اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا
وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ ف۪يهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

37. ...*"Göklerin sebeblerine* {yani, semâvatın yedi kapısına: her semânın kapısından itibaren yedinci semânın kapısına kadar (belki ulaşırım)}. *Sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben o'nu* {yani, Mûsâ'yı, semâda ilâh bulunduğu iddiasında} *yalancı sanıyorum." İşte böylece Fir'avn'ın kötü ameli* {yani, Mûsâ'nın ilâhına çıkmak istemesi} *kendisine süslü gösterildi ve doğru yoldan alıkonuldu* {yani, Fir'avn insanlara, "Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum" deyince, onları hidâyete uymaktan alıkoymuştu}.[2] *Fir'avn'ın keydi ancak bir hüsran ile iç içe idi* {yani, Fir'avn'ın, Mûsâ'nın ilâhına çıkacağına dâir sözleri ancak bir hüsrandan ibaretti}.

Sonra mü'min kişi kavmine şöyle öğüt vermektedir:

2 Hafs kıraati *sad* harfi ötreli olarak suda [alıkonuldu] şeklinde olup, Allah onu doğru yolu görmekten alıkoydu demektir. Ancak bazı kıraatlerde (müfessirin açıklamasına uygun olarak) "sadda" [Fir'avn başkasını alıkoydu] okunmuştur.

38. *O îmân eden kişi dedi ki: “Ey kavmim! Bana uyun, sizi doğru yola* {yani, hidâyet yoluna} *eriştireyim”...*

39. ...*“Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir metâdır* {yani, az bir geçimliktir}, *âhiret ise karar kılınacak* {yani, herkesin yerinde kalacağı, ayrılmayacağı} *yurdun ta kendisidir”* {yani, dünya hayatında kısa bir süre yararlanacaksınız, sonra âhiret hayatında cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde karar kılacaklardır}.

Sonra her iki kesimin karar kılacakları yerin mahiyeti hakkında haber vermek üzere Allah buyuruyor ki:

40. *Kim bir seyyie* {yani, şirk} *işlerse ona ancak onun misli ile karşılık verilir* {yani, şirkin karşılığı ateş azabıdır}...

Her ikisi de pek büyüktür.[3] Allah'ın, *Uygun bir karşılık olmak üzere.* (en-Nebe, 78/26) buyruğu da buna benzemektedir.

...*Erkek veya kadın kim mü’min olarak sâlih amel işlerse işte onlar cennete girerler. Onlar orada hesabsız rızıklanırlar* {yani, cennette cennetliklere verilecek olan hayırlar dolayısıyla herhangi bir sorumluluk olmayacaktır}.

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾
تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ
وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي
إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا
إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

41. {Sonra (mü’min kişi) dedi ki:} *“Ey kavmim! Ne oluyor ki ben sizi* {ateşten} *kurtuluşa* {yani, tevhîde} *çağırıyorum, siz ise beni ateşe* {yani, şirke} *çağırıyorsunuz”...*

42. ...*“Siz beni Allah'a küfretmeye ve bilmediğim şeyi* {yani, ortağının olduğuna dâir bilgim olmadığı halde} *O'na ortak koşmaya*

---

3 Muhtemelen şirk'in pek büyük bir günah, ateş'in de pek büyük bir azab olduğuna işaret etmektedir. (Çeviren)

çağırıyorsunuz. Halbuki ben sizi {müşriklerden intikam almakta} *azîz ve* {tevhîd ehlinin günahlarını bağışlayan} *gaffâr olana davet ediyorum"...*

Sonra da başka ilâhlara ibâdet etme arzularını ortadan kaldırmak üzere buyuruyor ki:

43. ...*"Hiç kuşkusuz* {gerçek şu ki} *beni kendilerine* {ibâdet etmeye} *davet ettiğiniz şeylerin* {yani, uydurma ilâhların} *dünyada ve âhirette size fayda sağlayacak* {kabul edilebilir} *bir davetleri yoktur. Dönüşümüz muhakkak Allah'adır* {yani, ölümden sonra hiç kuşkusuz âhirette Allah'a döneceğiz}. *Kuşkusuz müsrifler* {yani, şirk koşanlar –o gün–} *cehennemin dostlarıdır"...*

Onun öğütlerine karşı durdular. Bunun üzerine mü'min kişi dedi ki:

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ ۚ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا
مَكَرُوا ۖ وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ النَّارُ
يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ
فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ
﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ
قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ
جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

44. ...*"Yakında benim size söylediğimi* {yani, bu öğüdümü} {azab gelip sizi yakaladığında} *hatırlayacaksınız"...*

Onlarsa kendisini tehdit ettiler, bunun üzerine dedi ki:

...*"Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Muhakkak Allah kulları çok iyi görendir."*

Adı Hazbil b. Berhiyâl olan bu mü'min kişi dağa kaçtı. İki adam onu takibe koyulduysa da yakalayamadılar. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

45. *Sonunda Allah mekrlerinin kötülüklerinden* {yani, ona yapmak istedikleri kötülükten} *onu korudu. Fir'avn hanedanını ise kötü azab* {yani, suda boğulma azabı} *kuşattı* {yani, Kıbtîlere böyle bir azab vâcib oldu. Fir'avn da onlar gibi Kıbtî idi}.

46. *Ateştir o, onlar* {dünya durdukça} *sabah-akşam ona arzolunurlar...*

Fir'avn hanedanının ruhları ile her bir kâfirin ruhuna günde iki defa (cehennemde) kalacakları yerleri arzedilir, gösterilir. Sonra Allah âhirette onların karar kılacakları yeri de haber vererek buyuruyor ki:

...*Sâ'atin* {yani, kıyâmetin} *kopacağı günde* {şöyle denilecektir:} *"Fir'avn hanedanını azabın* {yani, müşriklerin azabının} *en şiddetlisine sokun."*

Sonra Allah onların cehennemdeki tartışmalarını haber vererek buyuruyor ki:

47. *Ateşin içinde karşılıklı deliller getirip tartışacakları* {yani, karşılıklı iddialarda bulunacakları} *vakit zayıf olanlar* {yani, uyanlar} *büyüklük taslayanlara* {yani, îmân etmeye karşı büyüklenen önderlere} *şöyle diyecekler: "Biz size* {dîniniz üzere} *uyan kimseler idik. Şimdi siz* {ey önderler topluluğu, size uyduğumuz için} *bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?"*

48. *O büyüklük taslayanlar* {yani, önderler,} {zayıflara} *diyecekler ki: "Muhakkak hepimiz* {yani, siz de, biz de} *bunun içindeyiz. Kuşkusuz Allah kullar arasında hüküm vermiş bulunuyor"* {yani, bizi cehennemde kalacağımız bu yerlere, sizi de cehennemde kalacağınız o yerlere koydu}.

49. *Ateşte olanlar* {yani, cehennemlikler} {azabın şiddetini tadınca} *cehennem bekçilerine diyecekler ki: "Rabbinize du'a edin* {yani, bizim için Rabbinizden dileyin} *ki, üzerimizden* {dünya günlerinden} *bir gün olsun azabı hafifletsin."*

Ancak cehennem bekçileri onlara şu cevabı verecektir:

قَالُوٓا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ
قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَٰٓؤُا الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ
﴿٥٠﴾ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾
وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ
الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

50. *Diyecekler ki: "Rasûlleriniz* {yani, sizden olan rasûller} *size beyyinât* {yani, gerekli açıklamalar} *ile gelmediler mi?" Onlar, "Evet"* {rasûller bize geldi} *diyecekler. Bunun üzerine bekçiler onlara şöyle diyecek: "Şimdi siz du'a edin. Kâfirlerin du'ası ne olursa olsun dalâldadır."*

51. *Muhakkak Biz rasûllerimize ve îmân edenlere dünya hayatında* {beraberlerinde kullara getirdikleri delil ile yardım edip} *ve şâhidlerin* {yani, hafaza meleklerinin rasûllerin tebliğ ettiklerine, kâfirlerin de yalanladıklarına dâir} *ayağa kalkacakları günde* {yani, âhirette} *mutlaka yardım ederiz.*

Allah Teâlâ'nın îmân edenlere yardımı, onları rasûller ile birlikte dünya azabından kurtarması, âhiret azabından da korumasıdır.

Akabinde bu gün hakkında şöylece haber vermektedir:

52. *O günde zâlimlere* {yani, müşriklere} *özür dilemeleri fayda vermez. Hem lanet* {yani, azab} *onlaradır, hem yurdun kötüsü* {yani, dalâlet, cehennem ateşi} *onlarındır.*

53. *Andolsun Biz Mûsâ'ya hidâyet* {yani, sapıklıktan hidâyete ileten Tevrât'ı} *verdik. İsrâîloğulları'na da* {Mûsâ'dan sonra} *kitabı miras bıraktık.*

54. *Lübb* {yani, özlü akıl} *sahiblerine* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve bir zikrâ* {yani, tefekkür} *olmak üzere.*

فَاصْبِرْ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ
اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ
مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ
خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

55. *O halde sabret. Kuşkusuz Allah'ın va‘di haktır* {yani, O'nun azaba dâir va‘di gerçekleşecektir. Bedir'de öldürülmeleri, meleklerin de yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarının çabucak cehenneme ulaştırılması sûretiyle bu azab gerçekleşecektir}...

Allah Nebî'ye (s.a), Kur’ân'ın iki âyetinde dünyada Mekke kâfirlerine azab edeceğini va‘d etti. Onlar da –alay ve yalanlama amacıyla– Nebî'ye (s.a), “Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecek?” diye sordular. Bunun üzerine Allah Nebî'yi (s.a) teselli etmek ve azab hususunda onların yalanlamalarına sabretmesi için, *O halde sen sabret. Kuşkusuz Allah'ın va‘di haktır* buyruğunu indirdi.

...Günahın için de mağfiret dile, akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et {yani, Rabbinin emriyle sabahleyin: sabah namazını ve ikindi namazını kıl}.

56. *Kendilerine* {Allah tarafından} *bir sultân* {yani, delil: Deccal'in dedikleri gibi olduğuna dair bir delil} *gelmemiş iken Allah'ın âyetleri* {yani, Allah'ın âyetlerinden olan Deccal} *hakkında tartışanlar* {yani, ileri-geri iddialarda bulunanlar} *var ya,...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a) –Deccal'i kasdederek– “Bizim beklediğimiz nebî ahir zamanda gönderilecek ve bir sultânı olacaktır. Denizin suyu

onun diz kapaklarına ulaşır, bulutlar başının (biraz) üstündedir" demişlerdi.

...kuşkusuz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur {yani, onların kalblerinde olan sadece böyle bir kibirdir –çünkü onlar, "Deccal yerin tümüne hakim olacak" derler–}. {Ey Muhammed, Deccal'in fitnesinden} *derhal Allah'a sığın, çünkü O* {Yahudilerin sözlerini işiten} *semîdir,* {onu gören} *basîrdir.*

57. *Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların* {yani, Deccal'in} *yaratılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu* {yani, Yahudiler} *bilmezler.*

Allah mü'min ve kâfire dâir bir misal vererek buyuruyor ki:

58. *Kör* {yani, kâfir} *ile gören* {yani, mü'min} {üstünlük bakımından} *bir olmaz. Îmân edip, sâlih amel işleyenler ile günahkâr olan da* {yani, iyilik yapan mü'min ile kötülük yapan kâfir de fazilet itibariyle eşit olamaz}. *Ne az tezekkür ediyorsunuz!*

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ
الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ
﴿٦٠﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ
مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ
شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

59. *Sâ'at mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur* {yani, onun gerçekleşeceğinde hiç kuşku yoktur}. *Fakat insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu* {ölümden sonra dirilişe} *îmân etmezler* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik etmezler}.

60. *Rabbiniz* {Yemenlilere} *buyurdu ki: "Bana du'a edin, du'anızı kabul edeyim"...*

Sonra Mekke kâfirlerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

...*Kuşkusuz Bana ibâdeti büyüklüklerine yedirmeyenler* {yani, tevhîde karşı büyüklenenler} {âhirette} *yakında hor ve hakir* {yani, küçülmüşler} *olarak cehenneme gireceklerdir.*

Arkasından nimetleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

61. *Allah, içinde sükûn bulmanız için geceyi yaratandır. Gündüzü de* {rızık aramanız için} *aydınlık* {kılandır}...

İşte bu Allah'ın bir lütfudur ve şu buyruk da bunu dile getiriyor:

...*Muhakkak Allah insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *lütuf sahibidir, fakat insanların çoğu* {nimetleri dolayısıyla Rabb'lerine} *şükretmezlerler* {ve O'nu tevhîd etmezler}.

Sonra Allah, Kendisini tevhîd etmeleri için onlara sanatını göstererek zâtına delil getirmektedir:

62. *İşte* {gökleri ve yeri yaratan} *Rabbiniz Allah budur. Her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz* {yani, O'nun ortağı olmayan, bir ve tek olduğu hakikatini neye dayanarak yalanlıyorsunuz}?

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ
الَّذِينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَٓاءَ بِنَٓاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ اِنِّي نُهِيتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَٓاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي
وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

63. *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân âyetlerini} *bilerek inkâr edegelenler işte böyle döndürülürler* {yani, tevhîdi yalanlarlar}.

64. *Allah odur ki, arzı/yeri sizin için bir karargâh, semâyı/göğü bir bina yapmış,* {rahîmlerde} *size sûret vermiş* {yani, sizi yaratmış}, *sûretlerinizi güzelleştirmiş* {yani, sizi diğer hayvanlar ve kuşlar sûretinde yaratmamış} *ve hoş şeylerden* {yani, hayvanların, kuşların yedikleri dışındaki hoş şeylerden} sizi *rızıklandırmıştır...*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, zâtını delil göstererek şöyle buyuruyor:

...İşte {gökleri ve yeri yaratan, size güzel bir hilkat veren ve sizi güzel şeylerle rızıklandıran} *rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah'ın şanı ne mübârektir.*

65. *O hayy olandır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur...*

Allah Teâlâ (c.c), Kendisinin tevhîd edilmesini emrederek şöyle buyuruyor:

...O halde dîni yalnız O'na hâlis kılanlar {yani, tevhîdi yalnız O'na tahsis eden muvahhidler} *olarak O'na du'a edin. Âlemlerin [semânın, arzın ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin] rabbi Allah'a hamdolsun.*

66. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimden bana beyyinât gelince Allah'tan başka du'a* {yani, ibâdet} *ettiklerinize* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet etmem bana yasak kılındı ve âlemlerin rabbine teslim olmakla* {yani, ihlâsla tevhîd etmekle} *emrolundum."*

Kureyş kâfirleri –Yüce Allah'a ibâdeti terketmesi için– Nebî'ye (s.a) dediler ki: "Bu bize getirdiklerini ortaya koymana seni iten nedir? Niçin baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in dînine, kavminin ileri gelenlerine bakmıyorsun. Onlar Lât'a, Menât'a ve 'Uzzâ'ya ibâdet ediyorlar. Sen de onların gittikleri yoldan git. Seni bu iddialarda bulunmaya iten, içinde bulunduğun ihtiyaç ve fakirlikten başka bir şey değildir. Bunun için mallarımızdan bir kısmını toplayıp sana verelim." Bunun üzerine Allah Teâlâ, *De ki: "Rabbimden bana apaçık deliller gelince Allah'tan başka du'a ettiklerinize ibâdet etmem bana yasak kılındı ve ben âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum"* âyet-i kerîmesini indirdi.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا
شُيُوخًا وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ
وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

67. *O ki sizi topraktan yarattı...*

Mekke kâfirleri, ölümden sonra dirilişi yalanladıkları için Allah ölümden sonra diriliş hususunda ibret almaları için onlara ilk olarak nasıl yaratıldıklarını haber vererek buyuruyor ki:

...*O ki sizi* {yani, Âdem'i (a.s)} *topraktan, sonra* {onun zürriyetini} *bir nutfeden, sonra* {kan gibi} *bir alekadan yarattı. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarandır. Sonra güçlü çağınıza* {yani, onsekiz yaşına} *ulaşmanız* {–çünkü insanın en güçlü dönemi, onsekiz ile kırk yaş arasıdır–}, *sonra da ihtiyar olmanız için (böyle yapandır). Sizden kiminiz daha önce* {yani, yaşlanmadan} *vefat eder.* {Yaşlınızla, gencinizle} *belirli bir ecele ulaşmanız için ve belki akıl erdirirsiniz* {yani, yaratılmanızdaki bu eserler üzerinde aklınızı kullanıp, O'nun sizi ilkin yarattığı gibi, ölümden sonra tekrar diriltmeye de kadir olduğunu idrak edesiniz} *diye.*

68. *O* {Allah'tır} *ki* {ölüleri} *dirilten ve* {dirileri} *öldürendir.* {İlminde belli olan} *bir işe* {yani, ölümden sonra dirilişe} *hükmettiği zaman ona yalnız "Ol" der, o da hemen oluverir* {yani, ona sadece bir defa emir verir ve emrini tekrar etmez}.

69. *Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân âyetlerinin Allah'tan gelmediği} *hakkında tartışanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *görmez misin? Nasıl da döndürülüyorlar* {yani, nasıl olur da O'nu bırakıp, başkasına yöneliyorlar}?

Onların durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

70. *Kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *ve rasûllerimizle gönderdiklerimizi* {Muhammed (s.a) ile gönderilen tevhîdi} *yalanlayanlar,* {âhirette} *yakında bileceklerdir* {–bu bir tehdittir–}.

Sonra tehdidin mahiyetini haber vererek buyuruyor ki:

إِذِ الْأَغْلَالُ
فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ
يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ
اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا
كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾
ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾

71. *O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak,* {yüzleri üzere} *sürüklenecekler...*

72. *...hamîmde* {yani, ateşin sıcağında}. *Sonra ateşte yakılacaklar* {yani, tutuşturulacaklar ve böylece onlar tutuşturucu yakıt olacaklar}.

73. *Sonra onlara* {cehenneme girmeden önce cehennem bekçileri tarafından} *denilecek ki: "Hani nerede ortak tutageldikleriniz* {yani, ibâdet ettikleriniz}...

74. *...Allah'tan başka* {yani, bu ibâdet ettiğiniz ilâhlar ateş azabından sizi kurtarabiliyorlar mı}? *Onlar, "Önümüzden kaybolup gittiler* {o ilâhları göremez olduk}. *Hayır biz zaten önceden hiçbir şeye du'a etmiyorduk"* {yani, bundan önce dünyada bir şeye ibâdet ediyor değildik. Bizim ibâdet ettiğimiz şeyler esasen bâtıldı, hiçbir şey değildi} *diyecekler. Allah kâfirleri işte böyle şaşırtır.*

75. *Bu halinizin* {yani, zincirlerin, tasmaların, sürüklenmenizin} *sebebi şudur: Siz yeryüzünde haksız yere şımarıyor ve taşkınlık gösteriyordunuz* {yani, büyükleniyor, böbürleniyor, yeryüzünde isyan ediyordunuz}.

76. *Cehennemin kapılarından* {yani, yedi kapısından} *orada* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcılar olarak girin.* {Îmâna karşı} *büyüklük taslayanların yeri* {yani, barınakları} *ne kötüdür!*

77. *Bu sebeble sabret. Muhakkak Allah'ın va'di haktır* {yani, O'nun azaba dâir va'di gerçektir, Bedir'de bu azab onları yakalayacaktır}...

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine, azabın gelip kendilerini bulacağını haber vermiş, onlar da o'nu yalanlamışlardı. Bunun üzerine Allah sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere, *Bu sebeble sabret. Muhakkak Allah'ın va'di haktır* buyruğunu indirdi.

...*Eğer onlara va'd ettiğimizin bazısını* {sen hayatta iken dünyadaki azabın bir kısmı olan Bedir'de öldürülmelerini} *sana gösterirsek* {–ki diğer bölümü de ölümden sonra azaba uğrayacaktır–} *yahut seni* {ey Muhammed dünyada azaba uğratılmalarından önce} *vefat ettirirsek, sonunda* {yani, âhirette} *onlar Bize döndürüleceklerdir* {Biz de amellerinin karşılığını onlara vereceğiz}.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا
عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾

78. *Andolsun* {ey Muhammed} *Biz senden önce de rasûller gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminin de*

rinde îmânları onlara fayda vermedi {yani, azabımızı görünce tevhîdi tasdik etmelerinin onlara faydası olmadı}. *Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir* {yani, azabı gören daha önce geçen ümmetler hakkında azaba dâir Allah'ın sünneti budur. Onların îmân etmelerinin bu halde kendilerine faydası olmadı; Yûnus kavmi müstesnâ} *ve kâfirler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *işte burada hüsrana uğradı* {yani, aldandıkları ortaya çıktı}. {O halde ey Mekke kâfirleri, siz de geçmiş ümmetlere dâir sünnetin sizin hakkınızda da gerçekleşmesinden sakının da Muhammed'i (s.a) yalanlamayın}.

Mukâtil dedi: Fir'avn kireci pişiren ve onunla bina yapan ilk kişidir.

Yine Mukâtil dedi: Ca'fer zülcenaheyn ve İbn Revaha ile Zeyd b. Hârise Mute'de Gassan(lılar) tarafından öldürüldü. Halid b. el-Velîd de Mekke'nin fethedildiği gün Cezime oğullarından yetmiş kişi öldürdü.

Mukâtil dedi: 'Âd ve Semûd amca çocuklarıdır. Mûsâ ve Karun amca çocuklarıdır. İlyas ve Elyesa amca çocuklarıdır. Yahya ve Îsâ teyze çocuklarıdır.

Mukâtil dedi: 'Abdulmuttalib'in annesi Adiy b. en-Neccaroğulları'ndan Zeyd b. Adiy kızı Selma'dır. Nebî'nin (s.a) annesi Amine ise 'Abdi Menâf b. Zühreoğulları'ndan Vehb'in kızıdır.

41. FUSSİLET SÛRESİ

Mekke'de inen Fussilet sûresi, Kûfiyyûna göre 54 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا

لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًا فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

وَقَالُوا قُلُوبُنَا ف۪ٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ وَف۪ٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا

وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ

اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَق۪يمُٓوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِك۪ينَ

﴿٦﴾ اَلَّذ۪ينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾

اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

Levh-i mahfuz'da hamlolan, yani takdir edilip hükme bağlanan hususlar anlamındadır.

2. *Rahmân, rahîm tarafından indirilmiştir.*

“Rahmân” ve “rahîm”, incelikli anlam ihtiva eden iki isim-sıfat olup “er-rahmân”, mahlukatına karşı şefkatli, merhametli demektir. “er-Rahîm”, er-rahmân'dan daha incelikli olup, onlara karşı çok latif demektir.

3. {İçindekileri} *bilen bir kavim için âyetleri* {onu iyice anlasınlar diye} *tafsîl edilmiş Arabça bir Kur'ân olarak (indirilmiştir).*

Eğer Arabça olmasaydı onu bilemezlerdi.

4. {Kur'ân, cennet ile} *müjdeleyici,* {cehennem ateşinden} *inzâr edicidir, ama onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {Kur'ân'dan} *yüz çevirmiştir. Bundan dolayı onlar* {ona îmânı} *işitmezler.*

5. *Dediler ki: “Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalblerimiz örtü-*

ler içindedir {dolayısıyla senin ne dediğini anlamıyoruz}. *Kulaklarımızda bir ağırlık vardır"* {dolayısıyla senin ne söylediğini işitmiyoruz}. *Bizimle senin aranda bir perde* {yani, örtü –ki bu Ebû Cehl'in gerdiği elbisesidir–} *vardır. O halde* {ey Muhammed} *sen* {seni rasûl olarak gönderen ilâhın için} *yapacağını yap, kuşkusuz biz de* {tapındığımız ilâhlarımız için yapacağımızı} *yapanlarız."*

Ebû Cehl b. Hişâm, Ebû Süfyân b. Harb, Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ve Şeybe, Rasûlullah'ın (s.a) de yanında bulunduğu bir sırada'Alî b. Ebî Tâlib'in yanına girdiler. Rasûlullâh (s.a) kendilerine, "Lâ ilâhe illallâh deyin" dedi. Ancak bu onlara ağır geldi ve, *Kalblerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır* dediler. Sonra Ebû Cehl b. Hişâm kendisi ile Nebî (s.a) arasına elbisesini gerip, "Ey Muhammed! Sen bu taraftan, biz de diğer taraftanız. *Bizimle senin aranda da bir perde vardır.* Ey Muhammed! *O halde sen yapacağını yap, kuşkusuz biz de yapıyoruz"* dedi.

6. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Bana vahyolundu ki: 'Sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır'...*

Çünkü onlar Rasûlullâh'a (s.a), "Sen kendi ilâhın için yapacağını yap, biz de ilâhlarımız için yapacağız" demişlerdi. Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu:

...*"O halde* {tevhîd ile} *O'na dosdoğru yönelin ve* {şirkten dolayı} *O'ndan mağfiret dileyin"...*

Sonra onları tehdit ederek şirkten tevbe etmedikleri takdirde başlarına gelecekleri bildirdi:

...*"Veyl o müşriklere"* {yani, Kureyş kâfirlerine}!

7. *Onlar ki zekâtı* {yani, sadakayı} *vermezler* {yani, yemek yedirmezler}. *Hem onlar âhireti* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişi "Âhiret yoktur" diye inkâr eden} *kâfirlerin ta kendileridir.*

8. *Kuşkusuz ki îmân edip* {yani, tevhîdi tasdik edip} *sâlih amel işleyenler için* {âhirette} *eksilmeyen bir ecir vardır.*

قُلْ اَئِنَّكُمْ
لَتَكْفُرُونَ بِالَّذ۪ي خَلَقَ الْاَرْضَ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُٓ اَنْدَادًاۜ
ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَم۪ينَۚ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ
ف۪يهَا وَقَدَّرَ ف۪يهَٓا اَقْوَاتَهَا ف۪ٓي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍۜ سَوَٓاءً لِلسَّٓائِل۪ينَ
﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ
ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًاۜ قَالَتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِع۪ينَ ﴿١١﴾
فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى ف۪ي كُلِّ سَمَٓاءٍ اَمْرَهَاۜ وَزَيَّنَّا
السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَاب۪يحَۗ وَحِفْظًاۜ ذٰلِكَ تَقْد۪يرُ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِ ﴿١٢﴾
فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَۜ ﴿١٣﴾

9. *De ki: "Sizi iki günde* {yani, Salı ve Çarşamba günü} *yaratana,* {tevhîdi inkâr ile} *kâfir mi oluyorsunuz ve O'na ortaklar mı* {yani, eşler mi} *koşuyorsunuz? İşte O* {yeri iki günde yaratan} *âlemlerin* {yani, bütün insanların} *Rabbidir.*

10. *Orada üstünden revâsî yaratandır* {yani, dağları yerin üzerinden, üzerindekilerle zeval bulmasın diye arz için sağlam kazıklar olarak koyandır}. *Orayı bereketlendirdi* {yani, arzda ekin, mahsul, bitki ve diğer şeyler ile bereket ihsan etti}. *Orada gıdalarını dört günde takdir buyurdu* {yani, arzda insanların ve davarların rızıklarını taksim etti}; *isteyenlere müsâvî olarak* {yani, rızık dileyenler için adaletli bir şekilde}.

11. *Sonra* {yani, bundan önce} *duman halinde bulunan semâya yöneldi de ona ve yere,* "{Bana ibâdeti ve Beni bilip tanımayı} *isteyerek ya da istemeyerek gelin" dedi...*

Onlara isteyerek itaat etme imkânı verildi. Çünkü Allah onları yaratınca onlara sevâb ve ceza karşılığında itaatte bulunma teklifinde bulundu. Onlar ise korktuklarından bunu taşımak istemediler. Bu sebeble Yüce Rabbimiz onlara, "Sevâb ya da ceza söz konusu olmaksızın isteyerek ya da istemeyerek Rabbinize itaate gelin" diye buyurdu.

...*İkisi de, "İsteyerek geldik"* {yani, "Biz itaat ederek geldik"} *dediler.*

12. *Böylece onları yedi gök olmak üzere* {yani, yedi göğü} *iki günde* {yani, Pazar ve Pazartesi günlerinde} *yarattı. Herbir göğe ona ait olan* {dilediği} *emri vahyetti* {ve emretti}. *Dünya göğünü de* {–çünkü göklerin yeryüzüne en yakın olanı odur–} *kandillerle* {yani, yıldızlarla} *süsledik ve* {yıldızlarla: hırsızlama yoluyla semâdan işitmesinler diye şeytânlara atılan yakıcı-alevli ateşle} *koruduk. Bu* {yani, bu âyette söz konusu edilen O'nun sanatı} {mülkünde} *azîz olanın,* {yarattıklarını bilen} *alîmin takdiridir.*

13. *Eğer* {îmândan: tevhîdden} *yüz çevirirlerse de ki: "Ben* {dünyada} *'Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi inzâr ediyorum"* {yani, 'Âd ve Semûd'un azabına benzer bir azabla sizi korkutuyorum}.

Diğer ümmetler arasından özellikle 'Âd ve Semûd'u söz konusu etmesi, Mekke kâfirlerinin Yemen ve Hicr'de onların nasıl helâk edildiklerini görmüş olmalarıdır.

Mukâtil dedi ki: Bir azab, bir hastalık ya da öldürülmek sûretiyle ölen herkes mas'ubtur [sâika/yıldırım ile ölmüş demektir].

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ
قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ
كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ
أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

14. *Hani onlara* {yani, kavimlerine} *rasûller önlerinden ve arkalarından* {yani, onlardan önce ve sonra,} "Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin" {yani, Allah'ı tevhîd edin} *diye gelmişlerdi. Onlar* {rasûllere}, *"Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi* {böylece onlar bize rasûl olurdu}. *Bu sebebten muhakkak biz sizinle gönderilenlere* {yani, tevhîde} {îmân etmeyen} *kâfirleriz" dediler.*

15. *'Âd kavmine gelince, yeryüzünde* {îmâna karşı} *haksız yere büyüklendiler* {ve kötü işler yaptılar. Hûd'un azab ile korkutmasına karşılık} *onlar, "Gücü bizden daha üstün* {yani, yakalayışı bizden daha güçlü} *kim vardır" dediler...*

Dedi ki: Onlardan her biri 12 zira boyunda olup –18 zira boyunda olduğu da söylenmiştir– gücünün fazlalığı dolayısıyla dağdan bir kaya parçasını söküp çıkarıyordu. Bunlar Yemen'de Hadramevt'te idiler.

...Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün bir güce {yani, yakalayışa} *sahib olduğunu görmezler* {yani, bilmezler} *mi? Onlar âyetlerimizi* {yani, azabı} *bilerek inkâr ediyorlardı.* {Bu azabın kendilerine gelmeyeceğini söylüyorlardı. Allah da üzerlerine rüzgâr saldı ve bu rüzgâr onları helâk etti}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَوٰةِ
الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ
فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ
وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

16. *Biz de* {yani, Allah da} *üzerlerine uğursuz* {yani, oldukça zorlu, sıkıntılı, şiddetli} *günlerde sarsar* {yani, çok soğuk} *bir rüzgâr* {yani, batıdan esen ve debur denilen bir rüzgâr} *gönderdik ki dünya hayatında onlara horluk azabını tattıralım. Âhiret azabı ise elbette daha horlayıcıdır* {yani, daha çetindir, dünyada onları helâk eden rüzgârdan daha küçültücüdür}. *Onlara* {azaba karşı} *yardım da olunmaz.*

'Abdullâh dedi ki: 'Ben Ebu'l-'Abbâs Yahyâ b. Ahmed'i şöyle derken dinledim': "*Sarsar,* ses çıkartan, soğuk rüzgâr demektir."

Sonra azîz ve celîl olan Allah Teâlâ Semûd'u söz konusu ederek buyuruyor ki:

> 17. *Semûd'a gelince, Biz onlara hidâyet verdik* {yani, beyân ve açıklamalarda bulunduk}, *ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular* {yani, küfrü îmâna tercih ettiler}. *Bunun üzerine kazandıkları sebebiyle* {yani, şirklerinden ötürü} *horlayıcı azabın yıldırımı* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı/sayhası} *onları yakaladı/aldı.*
>
> 18. *Îmân edip* {yani, tevhîdi tasdik edip} *ittika edenleri* {yani, şirkten sakınan kimseleri} *de* {aralarından kâfir olanlara isabet eden azabtan} *kurtardık.*
>
> 19. *Allah'ın düşmanları cehenneme sürülmek üzere toplanacakları günde hepsi götürülürler.*

Bu ve bundan sonraki âyet Safvan b. Ümeyye el-Cumahî ile Sakifli ‘Amr'ın oğulları Rabî‘a ve ‘Abdi Yâlîl hakkında inmiştir...[1]

Denildiğine göre haklarında bu âyetlerin indiği üç kişi, yani Safvan b. Ümeyye, Ferkad b. Sumâme ve Ebû Fâtıma cehennem bekçileri tarafından ateşe itileceklerdir.

> 20. *Nihâyet onlar oraya* {yani, cehenneme} *geldiklerinde* {ve onu gördüklerinde}...

Nihâyet onlar cehenneme geldiklerinde ve onu gördüklerinde kendilerine, “Dünyada iken ortağımız olduklarını iddia ettikleriniz nerede?” diye sorulacak. O vakit onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için yemîn ederiz ki biz müşrik değildik* (el-En‘âm, 6/23) diyeceklerdir. Bu sefer Allah onların ağızlarını mühürleyecek, azalarına vahiyde bulunacak. Azaları da dillerinin gizledikleri şirki söyleyeceklerdir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

> *...kulakları, gözleri, derileri,* {elleri ve ayakları} *işlediklerini bildirerek aleyhlerine şâhidlik edeceklerdir* {yani, yaptıkları şirklerini söyleyeceklerdir}.

1 Muhakkik tarafından yazma nüshalarda bir boşluk olduğu anlamına gelen tırnak içerisinde üç nokta konulmuştur. (Çeviren)

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا
جُلُودُكُمْ وَلَٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا
فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

21. {Azaları aleyhlerine şâhidlik edince} *derilerine* {yani, dilleri azalarına}, *"Niçin aleyhimize şâhidlik ettiniz?" diyecekler.*

Dilleri, "Allah sizi bizden uzak etsin. Biz sizi savunup korumaya çalışıyorduk. Dünyada iken konuşmadığınız halde niçin burada şirk koştuğumuza dâir aleyhimize şâhidlik ettiniz?" diyecekler.

...*Onlar* {yani, onların azaları} {dillerine} *diyecekler ki:* "{Bugün} *her şeyi* {yani, hayvanları ve başkalarını} *konuşturan Allah bizi de konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur* {yani, bundan önce biz bugün konuşmadan dünyada iken sizi ilkin konuşturan O'dur}. *İşte yalnız O'na döndürülüyorsunuz"* {yani, âhirette Allah'a döndürüleceksiniz ve size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Daha önce sözü geçen o üç kişi Kabe'nin gölgesinde konuşuyorlardı. Onlardan biri, "Allah söylediğimizi biliyor mu?" dedi. Diğeri, "Eğer alçak sesle konuşursak bilemez, fakat yüksek sesle konuşursak bilir" dedi. Üçüncüleri ise, "Allah yüksek sesle konuştuğumuzu işitiyorsa, alçak sesle konuştuğumuzu da işitir" dedi. Onların bu konuşmalarını işiten 'Abdullâh b. Mes'ûd Nebî'ye (s.a) konuştuklarını aktardı. Allah da onların bu konuşmaları hakkında şu buyruğu indirdi:

22. *Kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şâhidlik eder diye gizlenmiyordunuz* {yani, böyle bir inancınız yoktu. –Bunu gizleyip saklayamıyordunuz diye de açıklamışlardır–}. *Fakat Allah yaptıklarınızın çoğunu bilmez zannettiniz* {yani, öyle saydınız. –Söz konusu bu üç kişinin, "Allah bizim söylediğimizi işitiyor mu?" sorusuna verdikleri cevablar kasdediliyor–}.

23. *Rabbiniz hakkındaki bu zannınız* {yani, bu kesin kanaatiniz: Allah'ın organlarınızı aleyhinize şâhid tutmayacağına, bunların konuşmayacaklarına, Allah'ın kötü amelleriniz dolayısıyla sizi cezalandırmayacağına dâir kesin kanaatiniz} *sizi helâk etti de ziyan edenlerden* {yani, kötü zannınız dolayısıyla hüsrana uğrayanlardan: cehennemliklerden} *oldunuz.*

("Erdâkum" lafzı), *feterda* (Tâ-Hâ, 20/16) buyruğunda da "helâk olmak" manasında kullanılmıştır.

24. *Şimdi onlar* {ateşe karşı} *sabretseler de ateş onların yurdudur* {yani, barınaklarıdır}. {Âhirette} *kendilerinden razı olunmasını isterlerse, onlardan razı olunmaz* {yani, âhirette Rabb'lerinden affedilmeyi isteyecek olsalar bu istekleri kabul edilmeyecek ve onlar affedilmeyeceklerdir}.

25. *Biz onlara* {dünyada iken şeytânlardan} *yakın arkadaşlar kıldık* {yani, dünyada onlara pek yakın arkadaşlar hazırladık}. *Onlar da önlerinde olan* {âhiret ile alakalı olarak ölümden sonra diriliş, hesab, sevâb, ceza gibi hususların gerçekleşmeyeceğini telkin ederek} *arkalarında olanı* {yani, dünyalığı} *kendilerine süslediler* {yani, âhiret ile alakalı bu hususları yalanlamayı güzel gösterdikleri gibi, dünyayı da gözlerine güzel gösterdiler, onlara sevdirdiler; ta ki bir hayır işlemesinler}. *Kendilerinden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce geçmiş ümmetler arasında* {onlarla beraber} *söz hakk olmuş* {yani, üzerlerine azab icab etmiş bulunan kâfir} *cinlerden ve* {geçmiş ümmetlerden olan kâfir} *insanlardan. Kuşkusuz onlar zarar edenlerdi.*

26. *Kâfir olanlar* {yani, Ebû Cehl ve Ebû Süfyân Kureyş kâfirlerine} *dediler ki: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın"* {yani, şiirler okuyun, çeşitli sözler söyleyin}...

Ebû Cehl ile Ebû Süfyân Kureyş kâfirlerine, “Muhammed (s.a) ve ashâbının Kur’ân okuduklarını işittiğiniz vakit, yüksek sesle şiirler okuyun, çeşitli sözler söyleyin ki onların okudukları anlaşılmasın da sussunlar” dediler. İşte, *Bu Kur’ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Belki baskın çıkarsınız* {yani, böylece onları yenik düşürürsünüz, onlar da susarlar}.

Allah Teâlâ onların âhirette karar kılacakları yeri haber vererek buyuruyor ki:

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ
الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ
فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

> 27. *Elbette Biz kâfirlere* {yani, Ebû Cehl ve arkadaşlarına} *şiddetli azabı tattıracağız ve onları yapageldiklerinin en kötüsü ile* {yani, şirkten dolayı} *cezalandıracağız.*
>
> 28. *İşte bu* {azab} *Allah düşmanlarının* {yani, Ebû Cehl ve arkadaşlarının} *cezası: ateş. Onlar için orada* {ölmemek üzere} *ebedîlik yurdu vardır; âyetlerimizi* {yani, Kur’ân'ın âyetlerini} *bile bile inkâr etmelerine* {–ki onlar Kur’ân'ın Allah'tan gelmediğini söylüyorlardı. Oysa Muhammed'in (s.a) doğru söylediğini biliyorlardı–} *karşılık olarak.*

Ebû Cehl b. Hişâm ile Übey b. Halef hakkında da, *Âyetlerimiz hakkında ilhâda sapanlar var ya, muhakkak onlar Bize gizli kalmazlar* (Fussilet, 41/40) buyruğu nâzil olmuştur.

> 29. *Kâfirler diyecekler ki: “Rabbimiz! Cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster”...*

Çünkü bu iki kişi, ilk olarak ma‘siyet işleyenlerdir. Bunlar cinlerden İblîs, insanlardan da Hâbil'in kâtili ve günahın başı olan Âdem'in oğludur.

...*"ki* {cehennem ateşinde} *en aşağıda* {yani, cehennemin en altında} *olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım."*

Arkasından mü'minlerin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾
وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

30. *Muhakkak "Rabbimiz Allah'tır" deyip* {O'nu tanıyanlar}, *sonra istikamet* {yani, bu tanıma} *üzere devam eden* {ve bundan geri dönmeyen}*lerin üzerine melekler* {âhirette semâdan –ki bunlar hafaza melekleridir–}, *"Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dolunan cennetle sevinin" diye inerler.*

Mü'min kabrinden çıkacağı vakit başını silkeler, melek de yanıbaşında ayakta durmuş vaziyette ona selâm verir ve "Beni tanıyor musun?" diye sorar. O "Hayır" deyince melek, "Ben senin sâlih amelini yazan meleğim! Korkma, üzülme, sana va'dolunan cenneti müjdeliyorum" der. Çünkü Allah dünyada iken rasûller aracılığıyla onlara cenneti va'd etmiş idi. O gün hafaza melekleri mü'minlere der ki:

31. *Dünya hayatında da,* {bugün} *âhirette de sizin velîleriniz biziz. Orada* {yani, cennette} *sizin için canlarınız neyi arzu ediyorsa, neyi istiyorsanız* {yani, neyi temenni ediyorsanız} *vardır.*

32. {Allah'ın size bu va'd ettiği,} *gafûr, rahîm olandan bir ikram olmak üzere* {verilmiştir}.

33. *Allah'a* {yani, tevhîde} *davet eden, sâlih amel işleyen ve "Kuş-*

kusuz ben müslümanlardanım" {yani, ihlâs sahibi kimselerdenim –Nebî'yi kasdetmektedir–} *diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?*

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ
ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ
وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا
إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ
اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾

34. *Hasene ile seyyie bir olmaz. Sen en güzel olan ile defet...*

Ebû Cehl, Nebî'ye (s.a) eziyet ediyordu. Nebî (s.a) de ona buğzediyor, onu görmekten hoşlanmıyordu. Bu sebeble o'na, affedip bağışlaması emredildi. Allah o'na diyor ki:

...{Sen bunu yaptığın takdirde} *o zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse* {yani, Ebû Cehl} {bakarsın ki senin için dînde sanki} *bir velî* {ve neseb itibariyle sana karşı şefkatli} *bir hâmi olur.*

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) şunu haber vermektedir:

35. *Buna* {yani, sâlih amellerden olan affedip bağışlamaya} *ancak* {öfkesini yutmaya} *sabredenler kavuşturulur* {yani, bu haslet onlara verilir}, *buna ancak* {cennette} *büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur* {yani, bu onlara verilir}.

Böylelikle Allah Ebû Cehl'in durumu ile ilgili olarak o'na sabretmesini ve şeytândan Allah'a sığınmasını emir buyurmaktadır.

36. *Eğer şeytândan bir lağv* {yani, fitne} *seni nezğ ederse* {yani, Ebû Cehl'in durumu hakkında ve ona karşılık vermekle ilgili olarak fitneye düşürecek olursa} *hemen Allah'a sığın; çünkü O* {sığınmayı işiten} *semîdir,* {onu bilen} *alîmdir.*

Bunun bir benzeri de, *Kuşkusuz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın…* (el-Mü'min, 40/56) âyetidir.

el-A'râf sûresinde de Ebû Cehl'in durumu ile ilgili bir buyruk yer almaktadır.[2]

37. *O'nun âyetlerinden* {yani, Kendisini görmeseniz dahi yarattıklarıyla tevhîdi bilmenizin delillerinden} *bir kısmı da gece ile gündüz, güneş ile aydır. Güneşe de secde etmeyin, aya da. Eğer yalnız O'na ibâdet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a* {yani, bütün bu âyetleri/belgeleri yaratana} *secde edin.*

Bunun üzerine o gün Nebî (s.a) ve mü'minler secde ettiler. Onların secde etmeleri üzerine Mekke kâfirleri de, "Biz de Lât'a, 'Uzzâ'ya ve Menât'a secde ederiz" dediler.

38. *Şâyet* {Allah'a secde etmeye karşı} *büyüklenecek olurlarsa, Rabbinin yanında bulunanlar* {yani, melekler} *hiç usanmadan* {O'nu zikretmekten, O'na ibâdet etmekten bıkmadan} *gece ve gündüz O'nu tesbih eder dururlar* {yani, ne ara verirler, ne de usanırlar}.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ
وَرَبَتْۜ اِنَّ الَّذ۪ٓي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۜ اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾

39. *O'nun âyetlerinden* {yani, siz O'nu görmeseniz dahi yarattıklarıyla tevhîdi bilmenize sebeb olan alâmetlerinden} *biri de yeri kupkuru* {üzerinde bitkiden eser bulunmayan çerçöp ile} *görmendir. Biz üzerine suyu* {yani, yere yağmuru} *indirdiğimizde* {canlanıverir, bitkileri bitirir, yeşillenerek} *sarsılır ve* {kat kat bitki vererek} *kabarır. Onu* {ölümünden sonra} *dirilten, kuşkusuz*

2 Bkz. el-A'râf, 7/200.

ki {âhirette} *ölüleri de dirilticidir.* {O halde ölümden sonra diriliş hususunda şüphe eden kimse bundan ibret almalıdır.} *Çünkü O her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir.*

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ
خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ
عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ
مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ
مِن قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

40. *Âyetlerimiz hakkında ilhâda sapanlar* {yani, şiirlerle ve bâtıllar ile Kur'ân'a îmândan sapıp uzaklaşanlar –Ebû Cehl kasdedilmektedir–}, *muhakkak onlar Bize gizli kalmazlar...*

Allah onun âhirette varacağı yeri de şöylece haber vermektedir:

...O halde ateşe atılacak kimse {yani, Ebû Cehl} mi hayırlıdır, yoksa Kıyâmet Günü emin olarak gelecek kimse {yani, Nebî (s.a)} mi?

Arkasından Mekke kâfirlerine hitab ederek buyurdu ki:

...Dilediğinizi yapın {–bu bir tehdittir–}, *çünkü O ne yaptığınızı* {yani, şirk ya da başkasını} *çok iyi görendir.*

41. *Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikre* {yani, Kur'ân'a}, {inkâr ile} *kâfir olanlar* {yani, Ebû Cehl ve Mekke kâfirleri}... *Halbuki o kuşkusuz azîz* {yani, bâtıla karşı korunmuş} *bir kitabtır.* {Bu kitab asla küçük düşürülemez, çünkü o Allah'ın kelâmıdır}.

42. *Önünden de, arkasından da bâtıl ona erişemez* {yani, Kur'ân önündekileri yalanlamaz Aksine kendisinden önceki kitabları: Tevrât'ı, İncîl'i ve Zebur'u tasdik eder. Bâtıl arkasından da ona erişmez: ondan sonra bu kitabı ibtal edip çürütecek, onu yalanlayacak bir kitab gelmez}. {Aksine o, emrinde hikmeti sonsuz}

hakîm, {mahlukatı nezdinde övülen} *hamîd tarafından indirilmiştir.*

43. {Ey Muhammed,} *sana söylenenler* {yani, "Kur'ân sana indirilmemiştir" diyerek seni yalanlayanlar}, *ancak senden önceki rasûllere* {kavimleri tarafından} *söylenmiş olandan başkası değildir...*

Çünkü kavimleri onları yalanlayarak üzerlerine azabın inmeyeceğini söylemişlerdi. Bu buyrukla Allah Nebî'yi (s.a), eziyet ve yalanlamalara sabretmesi için teselli emektedir.

...Muhakkak senin Rabbin mağfiret sahibidir {yani, onlar azabın dünya hayatında gelmesini istediklerinde, O, belli vakte kadar azablarını erteleyerek affedendir}. {Fakat vakit geldiğinde} *elîm* {yani, can yakıcı} *azabın da sahibidir.*

Allah'ın, *Eğer siz elem çekiyor iseniz* {yani, canınız yanıyorsa}... (en-Nisâ, 4/104) buyruğuna benzemektedir.

وَلَوْ
جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ
قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ
بَعِيدٍ (٤٤) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ (٤٥) مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (٤٦)

44. *Eğer Biz onu a'cemi* {yani, Arab olmayanların dili ile} *bir Kur'ân yapsa idik,...*

Kureyş kâfirleri Nebî'nin (s.a), Amir b. Hadramî'nin kölesi olan Yahudi Yesar b. Ebî Fukeyhe'nin yanına gittiğini görüyorlardı. Bu şahsın dili ise Arabça değildi. Onunla konuştuğunu gördüklerinden, "Olsa olsa Yesar b. Ebû Fukeyhe o'na öğretiyor" dediler. Bu sebeble efendisi

Ebû Fukeyhe'yi dövdü ve ona, “Sen Muhammed'e (s.a) öğretiyorsun” dedi. Yesar [Ebû Fukeyhe] ise, “Hayır, aksine o bana öğretiyor” diye cevab verdi. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...Eğer Biz onu a'cemi {yani, Arab olmayanların dili ile} *bir Kur'ân yapsa idik, elbette* {Mekke kâfirleri} *şöyle diyeceklerdi: “Âyetleri* {Arabça olarak} *tafsîl edilmeli* {yani, genişçe açıklanmalı} *değil miydi”* {Ta ki Muhammed'in ne dediğini bilelim}?...

Yine, *“A'cemi* {yani, Muhammed'e (s.a) indirilen Kur'ân (Arabça değil) a'cemidir}. *Halbuki* {o} *bir Arabtır”* diyeceklerdi.

...De ki: “{Allah onu Arabça olarak indirdi ki onu iyice anlasınlar ve O'na karşı bir delilleri olmasın.} *O îmân edenler için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyettir,* {ihtiva ettiği beyân dolayısıyla kalblerde bulunanlar için} *bir şifâdır. Îmân etmeyenlerin* {yani, âhireti: amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *ise kulaklarında bir ağırlık vardır.* {Bundan dolayı Kur'ân'a îmânı işitmezler} *ve o, onlar için bir körlüktür* {yani, Kur'ân'a karşı kör kesildiler. Bu sebeble onu göremiyor, anlayamıyorlar}. *İşte onlara uzak bir yerden seslenilir* {îmân edilecek hususların gerçekleşmeyeceği bildirilir. Çünkü onlar îmâna karşı sağırdırlar, kördürler, kulaklarında da ağırlık vardır}.

45. *Andolsun Biz Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik de hakkında ihtilâfa düşüldü* {bazıları onu inkâr ile kâfir oldu}. *Eğer Rabbinden*[3] *bir söz geçmiş olmasa idi* {bu da onların azablarının ertelenmesi ile ilgili ayırt edici sözdür} *bunların da aralarında elbette hükmolunurdu* {yani, îmân edenler ile ihtilâfa düşen ve kitabı inkâr edenler arasında hüküm verilirdi. Şâyet bu husustaki belli bir vade bulunmamış olsaydı, dünya hayatında üzerlerine azab inerdi}. *Halbuki onlar bundan* {yani, kitabtan} *yana şüphe ve tereddüt içindedirler* {yani, onlar şüphelerini dahi bilmiyorlar}.

---

3 Burada âyetin devamı imiş gibi tırnak içerisinde “belli bir süreye kadar” ibaresi ile onun tefsiri mahiyetinde “yani, Kıyâmet Günü eğer bu vâde olmasaydı demek istemektedir” kısmı yer alıyor. Bu, bir yanılma yahut müstensihin âyetten zannıyla dercettiği bir kısım olmalıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Âyetten olmayan ibare ile onun tefsiri mahiyetinde olan kısmı metinde zikretmedik. (Çeviren)

46. *Kim sâlih bir amel işlerse kendi lehine, kim de kötü* {amel} *işlerse kendi aleyhinedir* {yani, kötülüğü kendi nefsinin aleyhine olur}. *Rabbin kullarına asla zulmedici değildir.*

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَاتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ
عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾
لَا يَسْأَمُ الْإِنسَانُ مِن دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِن مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ
قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾

47. *O Sâ'atin bilgisi O'na havale olunur...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Bize Sâ'at hakkında bilgi ver. Eğer sen iddia ettiğin gibi bir rasûl isen onun ne zaman kopacağını bilirsin. Aksi takdirde biz senin bir rasûl olmadığını anlarız ve seni tasdik etmeyiz" dediler. Nebî (s.a), "Onu Allah'tan başkası bilmez. Ben ona dâir ilmi Allah'a havale ederim" deyince, Allah Nebî'ye (s.a) buyurdu ki: "Sen onun, yani Sâ'atin bilgisini Allah'a havale ettiğine göre kuşkusuz melekler de, bütün mahlukat da Sâ'atin/Kıyâmetin bilgisini Allah'a havale etmişlerdir."

...ve O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuğundan çıkmaz {yani, hiçbir meyve içten dışarıya çıkmaz}, *hiçbir dişi* {yani, erkek ya da dişi olarak hilkati düzgün olsun ya da olmasın} *ne gebe kalır, ne de doğurur* {yani, bir kadının çocuğuna gebe kalması da, onu doğurması da ancak O'nun ilmi ile olur}. *Onlara, "Benim ortaklarım nerede?" diye sesleneceği gün onlar, "Bizden* {Senin ortağın olduğuna dâir} *şehadet edecek kimse olmadığını Sana arzederiz"* {yani, duyururuz} *derler.*

Bu sözleriyle o gün Allah ile birlikte bir ortağının bulunduğu iddiasından uzak olduklarını belirteceklerdir.

Allah'ın, *Rabbine arzettiği* [ezine]... (el-İnşikak, 84/2) ibaresi de, "kulak verdiği, işittiği" demektir.

48. *Önceden du'a* {yani, ibâdet} *ettikleri şeyler* {yani, dünyada iken ibâdet ettikleri varlıklar} *önlerinden* {âhirette} *kaybolur. Kaçacak bir yerlerinin* {yani, ateşten kurtulmak için gidecekleri bir yerlerinin} *bulunmadığını zannederler* {yani, kesin olarak bilirler}.

49. *İnsan* {yani, kâfir} *iyilik dilemekten usanmaz* {yani, Rabbinden hayır ve afiyet dileyip durur}. *Eğer ona şer* {yani, belâ ve sıkıntı} *dokunursa hemen* {hayırdan, iyilikten} *ümidini keser ve* {rahmetten yana} *ye'se düşer.*

وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ
مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا ل۪يۙ وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةًۙ وَلَئِنْ
رُجِعْتُ اِلٰى رَبّ۪ٓي اِنَّ ل۪ي عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰىۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بِمَا عَمِلُواۘ وَلَنُذ۪يقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٠﴾
وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ
الشَّرُّ فَذُو دُعَٓاءٍ عَر۪يضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِه۪ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ ف۪ي شِقَاقٍ بَع۪يدٍ
﴿٥٢﴾ سَنُر۪يهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ
لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّۜ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ
﴿٥٣﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ ف۪ي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَٓاءِ رَبِّهِمْۜ اَلَٓا اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُح۪يطٌ ﴿٥٤﴾

50. *Andolsun ki kendisine dokunan bir darlıktan* {yani, ona isabet eden bir bela ve sıkıntıdan} *sonra ona rahmetimizden* {hayır ve afiyet} *tattırsak* {yani, versek} *o elbette şöyle der: "Bu benimdir* {yani, zaten ben buna layık birisiyim}. *Ben Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} kopacağını da sanmıyorum {yani, zannetmiyorum}. *Eğer* {âhirette –ki âhiret varsa–} *Rabbime döndürülsem dahi kuşkusuz benim için O'nun yanında el-hüsnâ* {yani, cennet} *vardır"* {yani, dünyada bana verildiği gibi (orada da bana cennet) verilecektir}...

Allah ise buyuruyor ki:

...Andolsun Biz kâfir olanlara {kötü işlerden} *ne yaptıklarını haber vereceğiz ve andolsun onlara galîz bir azabtan* {yani, ardı arkası kesilmeyen ve kendilerinin kurtuluştan yana ümit kesecekleri şekilde çetin bir azabtan} *tattıracağız.*

51. *İnsana* {hayır ve afiyet ile} *nimet verdiğimizde* {Bize du'a etmekten} *yüz çevirir* {yani, Rabbine du'a etmez}, *yan çizip, uzaklaşır* {yani, rahat ve bolluk zamanında du'adan yan çizerek uzaklaşır}. *Eğer ona şer* {yani, bela ya da sıkıntı} *isabet ederse bu sefer de enine boyuna du'a eder* {yani, pek çok du'a ve niyazda bulunur, Rabbinden içinde bulunduğu sıkıntıları açıp gidermesini diler}.

52. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Söyleyin bana, eğer* {bu Kur'ân} *Allah tarafından ise, sonra da siz ona kâfir olursanız,...*

Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Bu Kur'ân ancak senin kendiliğinden uydurduğun bir şeydir. Sen bizim en hakirimiz, en zayıfımız, adam sayısı itibariyle en azımız olduğun halde senden başka rasûl olarak gönderecek bir kimse bulamadı mı ya da niye bir meleği rasûl olarak göndermedi. Senin bu getirdiğin pek büyük bir iştir" demişlerdi.

...alabildiğine uzak bir ayrılıkta bulunandan {yani, uçsuz bucaksız bir dalâlete düşenden} *daha dalâlette kim olabilir"* {yani, daha sapık kimse olamaz}.

53. *Âyetlerimizi* {yani, azabımızı} *onlara hem âfâkta* {yani, Yemen ile Şam arası topraklarda 'Âd kavminin, Semûd'un ve Lût kavminin azabını göstereceğiz –ki bunların yurtlarından gider gelirlerdi–} *hem kendi nefislerinde* {yani, Bedir'de öldürülmeleri suretiyle} *göstereceğiz. Ta ki onun* {yani, bu Kur'ân'ın} {Allah'tan gelmiş} *hakkın ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar. Rabbinin* {bu Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dâir} *her şeye şâhid olması yetmez mi?*

En'âm sûresindeki, *De ki: "Allah benimle sizin aranızda bir şâhidtir..."* (el-En'âm, 6/19) buyruğuna benzemektedir.

54. *Bilin ki muhakkak onlar Rabb'leri ile karşılaşmaktan* {yani, ölümden sonra dirilişten ve başka hususlardan} *bir şüphe içindedirler. Uyanık olun, muhakkak O her şeyi ihâta edendir.*

42. EŞ-ŞÛRÂ SÛRESİ

Mekke'de inen eş-Şûrâ sûresi, Kûfîyyûna göre 53 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحٓى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *'Ayn-Sin-Qâf.*

Buyrukta takdim vardır. Bundan dolayı Allah buyuruyor ki:

3. {Ey Muhammed,} *sana ve senden öncekilere* {yani, nebîlere} *işte böyle vahyeder* {yani, rasûlleri yalanladıkları takdirde kavimlerinin başına azabın ineceğini bildirir}.

Sonra Allah zâtını tazim ederek o'na hitaben buyuruyor ki:

...{Ey Muhammed, bu ancak mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm olan Allah*{ın vahyi iledir}.

4. *Göklerde olanlarla, yerde olanlar yalnız O'nundur. O alîdir* {yani, mahlukatının üstündedir}, *azîmdir* {yani, O'ndan büyük yoktur}.

5. *Gökler nerede ise üstlerinden* {yani, üstlerinde bulunan Rabbin azametinden dolayı} *çatlayacaklar. Melekler de Rabb'lerine hamd* {yani, Rabb'lerinin emri} *ile tesbih* {yani, du'a} *ederler; yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler.*

el-Mü'min sûresinde bu meleklerin hangileri olduğunu beyân ederek, *Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar...*buyuruyor. Arkasından kimlere mağfiret dilediklerini de beyân ederek, *Mü'minlere de mağfiret*

dilerler (el-Mü'min, 40/7) buyuruyor. Bu durumda bu âyet, el-Mü'min sûresindeki âyet ile neshedilmiştir.[1]

...*Şunu bilin ki muhakkak Allah* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı} *rahîmdir.*

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ
عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا
عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ
فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ
ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

6. *O'ndan* {yani, Allah'tan} *başka* {ibâdet etmek üzere} *velîler edinenlere gelince, Allah onların üzerinde bir hafîzdir* {yani, gözetleyicidir}. {Ey Muhammed,} *sen ise onların üzerinde bir vekîl* {yani, onlara söz geçiren, tahakküm eden/zorlayan bir zorba} *değilsin.*

7. *Böylece sana* {içindeki buyrukları iyice anlasınlar diye} *Arabça bir Kur'ân vahyettik.* {Ey Muhammed bu Kur'ân ile} *şehirlerin anasını* {yani, Mekke'yi –ki ona şehirlerin anası [Ummu'l-Kura] adı, yerin Ka'be'nin altından döşenmeye başlanmış olması sebebiyle verilmiştir–} {ve ey Muhammed, yine Kur'ân ile} *onun etrafında bulunanları* {yani, Mekke'nin etrafında bulunan diğer şehirleri: yeryüzündeki şehirlerin, (kasabaların, köylerin, belde-

1 Ancak bu usûl-i fıkıhcıların açıkladığı şekilde bir nesh değil, umumi bir lafzın tahsis edilmesi kabilindendir.

lerin, yerleşim alanlarının) tamamını} *inzâr etmen için ve yine* {Kur'ân ile} *cem' günü* {yani, göklerde bulunanlarla yerde bulunanların bir araya getirilip toplanacağı gün} *ile inzâr edesin diye. O günde bir şüphe* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğinde bir şüphe} *yoktur.* {Sonra bu toplanmanın arkasından dağılacaklar ve} *bir kısmı cennette, bir kısmı saîrde* {yani, alevli ateşte} *olacaktır.* {Sonra da ebediyen bir araya gelemeyeceklerdir}.

Ardından da şöyle buyurdu:

8. *Eğer Allah dileseydi onları* {yani, Mekke kâfirlerini –yalnızca İslâm dîni üzere–} *tek bir ümmet yapardı, fakat dilediği kimseyi rahmetine* {yani, İslâm dînine} *girdirir. O zâlimlerin* {yani, Mekke müşriklerinin} *ise hiçbir velî* {yani, âhirette kendilerine fayda verecek bir yakınları} *ve hiçbir yardımcıları* {yani, cehennem ateşinin azabından kendilerini koruyacak bir koruyucuları} *yoktur.*

9. *Yoksa onlar* {yani, Huzaalılar ve başkaları –ki meleklere ibâdet ediyorlardı–} *O'ndan başka* {bir takım melekleri} *velîler mi* {yani, ilâhlar mı} *edindiler? İşte Allah asıl velî* {yani, Rabb} *O'dur. Ölüleri de* {âhirette} *O diriltir. O* {ölümden sonra dirilişe ve başka} *her şeye gücü yetendir.*

Sonra buyuruyor ki:

10. *Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir...*

Çünkü Mekkelilerin bir kısmı Kur'ân'a kâfir olmuş, bir kısmı da îmân etmişti. Onun için Allah Teâlâ, "Sizin hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz husus ile ilgili hüküm vermek Bana aittir. Onun hakkında Ben hüküm vereceğim" buyurmuştur.

Sonra Allah Teâlâ yarattıklarını zâtına delil göstermek üzere buyuruyor ki:

...İşte benim Rabbim olan Allah odur. {O ölüleri diriltir, hayatta olanları da O öldürür. Sizi diriltecek olan da O'dur}. *Ben yalnız O'na tevekkül ederim* {yani, güvenip dayanırım} *ve ben yalnız O'na inâbe ederim* {yani, yönelirim/dönerim}.

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا
وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُمْ
مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا
وَصَّيْنَا بِهِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبِي
اِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

11. *Göklerin ve yerin fâtırıdır* {yani, yaratanıdır}. *Size kendi nefislerinizden* {kendileriyle sükûn bulasınız diye} *eşler yaratmıştır* {yani, bir kısmınızı bir kısmınıza eş kılmıştır –ki maksat, birbirlerine helâl olanlardır–}. *Davarlardan da* {erkek ve dişi olmak üzere} *çiftler* {yaratmıştır}. *O sizi bu yolla üretip çoğaltıyor* {yani, davarlardan var ettiği erkekler ve dişiler ile sizin hayatınızı devam ettirmenizi sağlıyor}...

Sonra zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

...*O'nun* {kudrette} *benzeri yoktur. O* {Mekke kâfirlerinin sözlerini işiten} *semîdir,* {yarattıklarını gören} *basîrdir.*

12. *Gökler ile yerin mekalidi* {yani, –Nabat lehçesinde– anahtarları –ki göklerin anahtarı yağmur, yerin anahtarı bitkilerdir–} *O'nundur. Dilediğine rızkı yayar ve daraltır* {yani, kullarından dilediği kimselerin rızkını geniş tutar, dilediğininkini de kısar}. *Çünkü O her şeyi* {yani, yaymayı da, kısmayı da} {çok iyi bilen} *alîmdir.*

13. *O dînden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhîm'e, Mûsâ ve Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi, size de şeriat yaptı* {yani, beyân etti –ki İslâm'ın eserlerini size yol yaptı diye de açıklanmıştır–}...

Bu âyetteki *min'ed-dîn* [dînden] lafzındaki *min* [den] edatı sıladır/zaiddir.

> *...Dîni* {yani, tevhîdi} *ikame edin, onda tefrikaya düşmeyin.* {Ey Muhammed} *senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere büyük geldi...*

Mekke müşrikleri onu çok büyük bir şey gördüler, çünkü onlar, *Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu* {tevhîd} *çok şaşılacak bir şeydir* (Sâd, 38/5) demişlerdi.

Sonra Allah has velîleri hakkında buyuruyor ki:

> *...Allah dilediği kimseyi buna seçer* {yani, dilediği kimseleri özel olarak dîni için seçer} *ve O inâbe edeni* {yani, tevbe edip döneni} *buna* {yani, dînine} *hidâyet eder.*

وَمَا تَفَرَّقُوا
إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ
وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا
أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

> 14. *Onlar ancak kendilerine ilim* {yani, açıklama} *geldikten sonra aralarındaki ihtiras sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar bir söz geçmiş olmasaydı* {yani, ey Muhammed, eğer âhirette ayırt edici hükmü vereceğine ve azablarının erteleneceğine dair bir söz geçmemiş olsaydı} *elbette aralarında* {yani, îmân edenler ile kâfir olanlar arasında} *hüküm verilirdi* {yani, eğer böyle olmasaydı, yalanlamaları ve ihtilafa düşmeleri üzerine dünyada iken üzerlerine azab inerdi}. *Onlardan* {yani, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ ve Îsâ kavminden} *sonra kendilerine kitab miras verilenler de* {yani, kitaba mirasçı kılınan Yahudiler ve Hıristiyanlar da} *muhak-*

kak ondan yana {yani, ellerinde bulunan kitab hakkında} *şüphe ve tereddüt içindedirler.*

15. *İşte sen* {ey Muhammed, Ehl-i Kitab'ı} *buna* {yani, tevhîde} *davet et ve emrolunduğun gibi* {tevhîd ile} *dosdoğru ol* {yani, öylece devam et}...

Zümer sûresindeki, *O halde dîni yalnız O'na hâlis kılarak Allah'a ibâdet et* (ez-Zümer, 39/2) buyruğuna benzemektedir.

...{Davette bulunmayı terk etmek hususunda} *onların hevâlarına uyma* {çünkü Ehl-i Kitab o'nu kendilerinin dînine davet etmişlerdi}. {Ehl-i Kitab'a da} *de ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitablara îmân ettim* {yani, Kur'ân'ı, Tevrât'ı, İncîl'i, Zebur'u tasdik ettim}. *Aranızda* {yani, Ehl-i Kitab arasında –söz söylediğim takdirde–} *adalet yapmakla emrolundum* {yani, ben Allah'ın kitabında bana verdikleri ile adaletli olanı yaparım. –Adalet ise o'nun kendilerini dînine davet etmesidir–}. *Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir* {yani, izlediğimiz dîn bize, izlediğiniz dîn de sizedir}. *Bizimle sizin aranızda* {ey Ehl-i Kitab, dîn hususunda} *bir hüccet* {yani, husumet} *yoktur"...*

Tevbe sûresindeki kıtal âyeti bunu neshetmiştir.[2]

...*"Allah* {âhirette} *hepimizi bir araya toplayacak* {ve bize de, size de amellerinize göre karşılık verecektir}, *dönüş yalnız O'nadır."*

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ
عِندَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾
اللَّهُ الَّذِي أَنزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

16. *O'nun* {yani, Allah'ın} {îmâna dâir} *çağrısı kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışanların* {yani, davalaşanların: Nebî henüz Mekke'de iken o'nun yanına gelen Yahudilerin} *delilleri*

---

2 Bkz. et-Tevbe, 9/5.

Rabb'leri nezdinde bâtıldır {yani, Yahudilerin Müslümanlara, “Dînimiz dîninizden, nebîmiz de nebînizden faziletlidir” diyerek kendi dînlerinin İslâm dîninden daha faziletli olduğunu iddia etmeleri esnasında ileri sürdükleri delilleri bâtıldır}. *Onların üzerine* {Allah'tan} *bir gazab ve onlar için çok şiddetli bir azab vardır.*

17. *Allah hakk ile kitabı ve mizanı* {yani, adaleti} *indirendir* {yani, O kitabı boşuna ve amaçsız indirmemiştir}. {Ey Muhammed} *ne bilirsin Sâ‘at* {yani, kıyâmet} *belki de yakındır.*

Nebî (s.a) Sâ‘atten söz etti. Yanında Ebû Fatıma b. el-Bahterî, Ferkad b. Sumâme ve Safvân b. Ümeyye de vardı. Bunlar Nebî'ye (s.a), –Sâ‘ati yalanlamak amacıyla– “Sâ‘at ne zaman gerçekleşecek?” diye sordular. Bunun üzerine Allah, *Ne bilirsin Sâ‘at belki de yakındır* buyurdu.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ اَلَا
اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اَللّٰهُ
لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ
﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ
كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ
مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ
يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾

18. *Ona* {yani, Sâ‘ate} *îmân etmeyenler* {yani, onu tasdik etmeyenler –ki az önce zikredilen üç kişidir–}, {kıyâmetin kopması

sırasında meydana gelecek şeylerden korkmadıkları için} *onun çabucak gelmesini isterler. Îmân edenler* {yani, Bilâl ve arkadaşları} *ise ondan yana korku içindedirler.* {Bunlar Nebî'nin (s.a) kıyâmet hakkında söylediklerini tasdik ettiler, her ne kadar bunlar kıyâmet esnasında neler ile karşılaşacaklarını bilmiyor iseler de} *onun hiç kuşkusuz hakk olduğunu* {yani, Sâ'atin mutlaka kopacağını} *bilirler...*

Sonra Sâ'ate îmân etmeyenleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

...Bilin ki o Sâ'at hakkında tartışanlar {yani, az önce zikredilen üç kişi Kıyâmet hakkında şüphe etmektedirler}. *Elbette (onlar) uzak* {yani, sürüp giden} *bir sapıklık içindedirler.*

19. *Allah* {iyileriyle, kötüleriyle} *kullarına çok lütufkârdır* {yani, onları açlıktan helâk etmez}...

Zira, *Biz o azabı az bir süre açıp kaldıracağız...* (ed-Duhân, 44/15) buyurmuştur.

...Dilediğine rızık verir. O {Bedir'de onları helâk etme gücüne sahib} *kavidir,* {onlardan intikam almak hususunda} *azîzdir.*

20. *Kim* {güzel ameli ile} *âhiret ekinini* {yani, iyilerden: Bilâl ve arkadaşlarından kim güzel ameliyle âhiret sevâbını} *isterse, onun ekinini* {yani, amelini} *arttırırız. Kim de* {günahkârlardan: yukarda sözü geçen üş kişiden olup ameli ile} *dünya ekinini isterse, kendisine ondan az bir şey veririz, âhirette* {yani, cennette} *ise onun için hiçbir pay* {yani, nasîb} *yoktur.*

Sonra, *Kim bu âcileyi* {yani, dünyayı} *isterse Biz de burada istediğimiz kimseye dilediğimizi çabucak veririz* (el-İsrâ, 17/18) buyruğu, bu âyeti neshetti.[3]

---

3 Zikri geçen âyetlerden birinin diğerini neshettiği iddiası, hayret vericidir. Oysa her iki âyette de, kim şöyle yaparsa ona böyle yaparız anlamında bir şart ve bu şartın cevabı söz konusudur. Dolayısıyla anlamları birbirlerine paralel olan bu âyetler arasında nesh bulunduğu söylenemez. Kaldı ki neshi kabul edenlerin nesh için öngördüğü şartlardan biri de, âyette söz konusu edilen hükümlerin uhrevî, gaybî ve ahlâkî ya da kıssalara ait olmayıp, teşrii hükümlere ait olmasıdır. Bu bu âyetlerde ise böyle bir şart söz konusu değildir. (Çeviren)

21. *Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri* {yani, Mekke kâfirlerinin uydurma ilâhları Allah'ın izin vermediği hususları} *kendilerine dînden şeriat yapan* {yani, sünnet/kanun olarak koyan} *ortakları mı vardır? Eğer* {Allah'tan âhirette onları azablandıracağına dâir ayırt edici} *bir söz* {yani, bu vâde} *olmasaydı, muhakkak aralarında hüküm verilmişti* {yani, dünyada azab üzerlerine inmişti}. *Doğrusu zâlimler* {yani, müşrikler} *için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra Allah mü'minlerle kâfirlere, âhirette karar kılacakları yeri haber vermek üzere buyuruyor ki:

22. *Kazandıkları şeylerden* {yani, şirkten} *ötürü zâlimleri korkuya düşmüş görürsün. Halbuki o* {yani, az önce söz konusu edilen azab} *tepelerine inecektir. Îmân edip, sâlih amel işleyenlere gelince, onlar cennetlerin bahçelerindedir. Onlar için Rabb'leri yanında istedikleri her şey vardır. İşte bu* {yani, cennet nimetlerinden söz konusu edilenler} *büyük fazlın [lütuf ve ihsanın] ta kendisidir.*

ذٰلِكَ الَّذٖى يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۜ
قُلْ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰىۜ وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فٖيهَا حُسْنًاۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۚ فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَۜ وَيَمْحُ
اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖۜ اِنَّهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

23. *İşte Allah'ın îmân edip* {yani, tasdik edip} *sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği şey budur* {yani, cennetin söz konusu edilen nimetleridir}. *De ki: "Ben sizden buna* {yani, îmân etmenize} *karşılık bir ecir istemem; akrabalıkta sevgiden başka"* {yani, sadece akrabalık bağını gözetmenizi ve bana uymanızı, bana eziyet emekten vazgeçmenizi istiyorum}...

Sonra, *De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ecir varsa o sizin olsun..."* (Sebe, 34/47) âyeti bunu neshetmiştir.[4]

---

4 Muhakkikin de bu ve benzeri vesilelerle sık sık belirtme ihtiyacı hissettiği gibi bu âyetler arasında nesh yoktur. Bir önceki nota da bakınız. (Çeviren)

...Kim bir hasene kazanırsa {yani, kim tek bir iyilik yaparsa} *Biz de kendisine onun güzelliğini arttırırız* {yani, tek bir haseneyi onun için on kat ve daha fazlasıyla katlandırırız}. *Muhakkak Allah* {böylelerinin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onların bir hasenesini on kat ve daha fazlasıyla mükâfaatlandırdığı için pek az iyiliklerini dahi mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

24. *Yoksa onlar* {yani, Mekke kâfirleri}, {Kur'ân'ın Allah tarafından olduğunu söyleyen Muhammed için} *"Allah'a yalan iftira etti" mi diyorlar?...*

Onların bu sözleri ve kendisini yalanlamaları Nebî'ye (s.a) ağır geldiğinden Allah buyuruyor ki:

...Allah dilerse senin kalbine mühür vurur {yani, senin kalbine sebat verir ve onların, "Muhammed yalancı ve iftiracı biridir" şeklindeki sözlerinden dolayı kalbine herhangi bir zorluk ve sıkıntı girmez}. *Ve Allah* {dilerse} *bâtılı* {yani, onların senin yalancı ve iftiracı olduğuna dâir sözlerinin kalbindeki etkisini} *mahveder ve* {Allah} *hakk olanı* {yani, İslâm dînini} *kelimeleri* {yani, sana indirdiği Kur'ân} *ile gerçekleştirir. Çünkü O göğüslerin özünü* {yani, kalbleri} *çok iyi bilendir* {yani, O Muhammed'in (s.a) kalbinde, onların o'nu yalanlamalarından ötürü var olan hüznü, kederi çok iyi bilir}.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ
بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ
مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾

25. *O kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden* {yani, kendisinden tevbe ettikleri şirki bağışlayan} *ve* {hayır ya da şer olsun} *ne işlemekte olduğunuzu bilendir.*

26. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere icabet eder ve onlara lütfundan daha fazlasını da verir.* {Mekke ehlinden} *kâfirlere gelince, onlar için* {asla dinmeyen kesintisiz} *şedid bir azab vardır.*

27. *Eğer Allah kullarına* {bir saat için dahi} *rızkı yaysaydı* {yani, genişletseydi} *yeryüzünde elbette azgınlık* {yani, isyan} *ederlerdi...*

Buyrukta takdim vardır.

...Fakat O dilediğini bir kader ile indirir, muhakkak O kullarına habîrdirdir {yani, onların hallerinden haberdardır}, *basîrdir.*

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ
مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ
آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ
عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا
كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ
فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

28. *O ümitsizliğe düşmelerinden sonra ğaysı* {yani, Mekke'de yedi yıl süren yağmur kıtlığından sonra yağmuru} *indiren ve rahmetini* {yani, yağmur sayesinde nimetini} *yayandır. O* {mü'minler için} *velîdir,* {onlara yağmur yağdırdığı için mahlukatı nezdinde övülen} *hamîddir.*

29. *Göklerle yerin yaratılışı ve onlarda yaydığı her bir canlı* {yani, göklerdeki melekler ve yeryüzündeki çeşitli mahlukat} *O'nun âyetlerindendir* {yani, Rabbin tevhîdini ve sanatını –Kendisini görmeseniz dahi– kendileriyle bileceğiniz alâmetlerindendir} *ve O dilediği zaman* {âhirette} *onları toplamaya kadir olandır.*

30. *Size isabet eden her musibet* {yani, dünyada mü'minlere gelen her belâ, hatta damarın seğirmesi, değneğin deriyi çizmesi, taşın yaralaması, ayağın tökezlemesi ve daha büyük her bir şey} *ellerinizle kazandıklarınız* {yani, ma'siyetleriniz} *sebebi iledir.* {Günahların pek} *çoğunu da affeder* {yani, görmezden gelir ve dünyada bunlardan ötürü cezalandırmaz}.

Bize ‘Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih dedi: Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: “Allah'ın affettiği daha çoktur.”

Yine (Ebû Sâlih) dedi: ‘Bana ulaştığına göre Nebî (s.a), “Allah'ın affettiği, âhirette cezalandırmadığı şeylerdir” buyurmuş, sonra, *Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür…* (en-Nisâ, 4/123) âyetini okumuş.’

Dedi: Bu iki âyet dünyada mü’minler içindir.

31. *Siz yeryüzünde* {kötü amelleriniz ile} *âciz bırakabilecekler* {yani, kaçarak Allah'tan kurtulabilecekler} *değilsiniz* {yani, Allah mutlaka kötü amellerinizin cezasını verecektir}. *Sizin Allah'tan başka ne bir velîniz* {yani, size fayda sağlayacak bir yakınınız}, *ne de bir yardımcınız* {yani, Allah'ın azabına karşı sizi koruyacak kimseniz} *vardır.*

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ
فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾
أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا
مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا
عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

32. *Denizde alemler gibi akıp giden* {gemi}*ler de O'nun âyetlerindendir* {yani, Kendisini görmeseniz bile yarattıklarıyla tevhîdini bilmenizi sağlayan alâmetlerinden birisi de, rüzgârlarla denizde alemler [dağlar] gibi akıp giden gemilerdir. –Allah denizdeki gemileri, karadaki dağlara benzetmektedir–}.

33. *Dilerse rüzgârı durdurur da* {o gemiler} *onun üstünde akmaksızın* {yani, suyun üstünde oldukları yerde} *kalırlardı. Kuşkusuz ki bunlarda* {yani, akıp gittiklerinde de, durduklarında da gemilerde} {Allah'ın emirleri üzerinde} *çokça sabır gösteren ve* {bu nimet dolayısıyla Allah'a çok şükreden} *şekûr herkes için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

34. *Yahut kazandıkları* {yani, işledikleri şirk} *sebebi ile onları helâk eder* {yani, o gemileri telef eder}. *Bir çoğunu* {yani, günahların pek çoğunu} *da affeder* {ve böylelikle suda boğulup helâk olmaktan onları kurtarır}.

35. *Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak* {yani, kurtulacak} *bir yer olmadığını bileler.*

36. *Size verilmiş herhangi bir şey dünya hayatının* {kendisiyle kısa bir süre yararlanacağınız} *metâıdır. Allah'ın nezdindekiler ise îmân edip, Rabb'lerine tevekkül edenler* {yani, güvenenler} *için* {dünyada size verilenlerden} *daha hayırlı ve daha kalıcıdır* {yani, daha süreklidir}.

والذين يجتنبون كبائر الإثم والفواحش وإذا ما غضبوا هم
يغفرون ﴿٣٧﴾ والذين استجابوا لربهم وأقاموا الصلوة وأمرهم
شورى بينهم ومما رزقناهم ينفقون ﴿٣٨﴾ والذين إذا أصابهم
البغي هم ينتصرون ﴿٣٩﴾ وجزؤا سيئة سيئة مثلها فمن
عفا وأصلح فأجره على الله إنه لا يحب الظالمين ﴿٤٠﴾
ولمن انتصر بعد ظلمه فأولئك ما عليهم من سبيل ﴿٤١﴾
إنما السبيل على الذين يظلمون الناس ويبغون في الأرض
بغير الحق أولئك لهم عذاب أليم ﴿٤٢﴾ ولمن صبر وغفر إن
ذلك لمن عزم الأمور ﴿٤٣﴾ ومن يضلل الله فما له من ولي من بعده
وترى الظالمين لما رأوا العذاب يقولون هل إلى مرد من سبيل ﴿٤٤﴾

37. *Onlar ki büyük günahlardan* {yani, sonu ateş olan her günahtan} *ve fuhşiyâttan* {yani, dünyada ceza olarak hadd uygulanan günahlardan} *uzak dururlar. Öfkelendiklerinde de bağışlarlar* {yani, zulmedenleri cezalandırmayıp, öfkelerini yenerek affederler}.

Buyruk, Mekke'de iken kendisine ağır sözler söylenmesi üzerine

Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyr b. 'Adi'l-'Uzzâ b. Farat b. Vâzih b. Adiy b. Luey hakkında inmiştir. İşte, *Îmân edenlere de ki: "Allah'ın günlerini ummayanlara mağfiret etsinler"* {yani, onların kusurlarını bağışlasınlar} (el-Câsiye, 45/14) âyeti bunu ifade etmektedir.

38. {Îmân hususunda} *Rabb'lerinin çağrısını kabul edenler, namazı ikame edenler* {yani, beş vakit namazı eksiksiz kılanlar –Ensâr hakkında inmiştir– ve ona devam edenler}, *işleri aralarında şûrâ ile olanlar,...*

İslâm'dan ve Nebî'nin (s.a) Medine'ye hicretinden önce aralarında çıkan herhangi bir mesele veya yapacakları herhangi bir iş için toplanırlar, aralarında danışırlar ve danışma sonucu varılan kararı kabul ederlerdi. Allah bu sebeble onlardan hayırlı bir şekilde söz edip onları övmektedir.

...ve kendilerine verdiğimiz rızıktan {yani, mallardan} *Allah'a itaat yolunda infak edenler.*

39. *Ve onlar kendilerine bağy* {yani, zulüm} *isabet ettiğinde birbirlerine yardım edenler* {yani, yaralı olan kimse zâlime karşı yardım alır ve ona kısas yapar}.

40. *Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür* {yani, yaralanan kimse tıpkı yaralayanın kendisine yaptığı gibi ona kısas uygular ve ondan fazlasını istemez}. *Kim affedip* {yaralıyı terk ederek, ona kısas uygulamaz} *ıslâh ederse* {yani, amelini düzeltirse –buna göre affetmek sâlih amellerdendir–} *artık onun ecri* {yani, yaptığının karşılığı} *Allah'a aittir. Şüphe yok ki O zâlimleri* {yani, öncelikle zulmü başlatıp, onu işlemek cesaretini gösterenleri} *sevmez.*

41. *Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa* {yani, yaralı intikam alıp yaralayana kısas uygularsa}, *işte onların* {yani, yaralayan kimselerin} *aleyhine bir yol* {yani, yaralayandan intikamını aldığı için ona haksızlık edip, saldırmayı gerektiren bir sebeb} *yoktur.*

42. *Ancak insanlara zulmedenler, yeryüzünde haksız yere bağyedenler* {yani, orada ma'siyetler işleyenler} *aleyhine yol* {yani, onlara karşılık vermek} *vardır. İşte bunlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra sabredip affetmenin Allah tarafından daha çok sevilen bir iş olduğunu ve kendileri için bunun daha faydalı olduğunu açıklıyor, arkasından da tekrar yaralayanı söz konusu ederek buyuruyor ki:

43. *Bununla beraber kim de sabreder* {yani, kısas uygulamaz} *ve mağfiret eder* {yani, affeder} *ise muhakkak bu* {yani, sabır ve affediş}, *üzerinde kararlılıkla durulmaya değer işlerdendir* {yani, Allah'ın emretmiş olduğu hakk işlerdendir}.

44. *Allah kimi* {hidâyetten uzaklaştırıp} *dalâlete düşürürse, artık onun için hiçbir velî* {yani, Allah'ın hidâyetten saptırdığı kimse için kendisini Allah'ın dînine hidâyet edecek bir yakın} *olmaz...*

Benzeri bir buyruk da Câsiye sûresindedir.

...Azabı gördüklerinde {âhirette} *zâlimlerin* {yani, müşriklerin} *"Acaba geri dönüşün* {yani, tekrar dünyaya gelmenin} *bir yolu var mı?" dediklerini görürsün.*

وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ
مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا
اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَا اِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ
مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾ اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ
يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾

45. *Onları ona* {yani, ateşe} *arzolunduklarında, zilletten boyunlarını bükmüş, göz ucuyla gizlice baktıklarını* {yani, fark ettirmemeye çalışarak gizliden gizliye baktıklarını} *görürsün. Îmân edenler derler* {yani, yalnızca Nebî (s.a) der} *ki:...*

ez-Zümer sûresinde de geçmektedir.

...*"Muhakkak hüsrana uğrayanlar Kıyâmet Günü hem kendilerini, hem yakınlarını kaybedenlerdir* {yani, kendilerini aldatarak cehenneme gittikleri gibi, ailelerini ve yakınlarını da cennette bırakanlar ve böylelikle yakınları başkalarına ait olanlardır.

–Eğer cennete girmiş olsalardı, yakınları onların olurdu, fakat cehenneme girdikleri için cennette bulunanlardan mahrum kalırlar ve yakınları da başkalarına ait olur–}. *Haberiniz olsun ki muhakkak zâlimler* {yani, müşrikler} *mukîm* {yani, yakalarını asla bırakmayan devamlı} *bir azab içindedirler.*"

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.

46. *Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir velîleri olmaz* {yani, onların Allah'tan gelecek azaba karşı kendilerini koruyacak yakınları olmaz}. *Allah'ın* {hidâyetten uzaklaştırıp} *dalâlete düşürdüğü kimselerin* {hidâyete giden} *bir yol bulmalarına imkân yoktur.*

47. *Allah'tan geri çevrilmesi* {yani, Kıyâmet Günü geldiği takdirde kimsenin geri çevirme gücü bulması} *mümkün olmayan bir gün gelmezden önce Rabbinizin* {îmân: tevhîd} *davetine icabet edin...*

Sonra o günkü durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

...O günde sizin sığınacak {yani, sizi azabtan koruyacak} *bir yeriniz de olmaz,* {azabtan yana} *bir mekriniz de olmaz.*

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيظًا إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ
مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ
الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ
عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ
يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

48. *Eğer* {hidâyetten} *yüz çevirirlerse, Biz seni onlar üzerine bir hafîz* {yani, gözetleyici} *göndermedik. Sana düşen* {ey Muham-

med} *ancak tebliğdir. Muhakkak Biz insana tarafımızdan bir rahmet* {yani, yağmur} *tattırdığımızda* {yani, ona tarafımızdan bir rahmet/yağmur değdiğinde –İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Muhakkak Biz insanlara tarafımızdan bir rahmet tattırırsak, ondan dolayı sevinirler" anlamındadır–} *bundan dolayı sevinir. Şâyet ellerinin önden gönderdikleri* {küfür} *sebebi ile onlara bir kötülük isabet etse* {yani, yağmur yağmayıp da Mekke kâfirleri kıtlık ve açlıkla karşı karşıya kalsa} *o zaman insan kuşkusuz kefurdur.*

İfadede takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Rabbinin üzerindeki sıkıntıyı giderme nimetine karşı nankörlük eder.

Benzeri bir buyruk da Rum sûresindedir.[5]

Sonra yüce Rabbimiz zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

49. *Göklerle yerin mülkü yalnız Allah'ındır.* {Rahîmde} *dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler* {yani, kız çocuklar} *ihsan eder, dilediğine de erkek evlat* {yani, aralarında kız olmaksızın oğullar} *ihsan eder.*

50. *Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden de verir* {yani, dilerse onlara iki türden de verir; bazan erkek çocukları, bazan kız çocukları olur}. *Dilediğini de kısır bırakır* {hiçbir çocuğu vermez}. *Muhakkak O* {yarattığını bilen} *alîmdir,* {kısır bırakma ve başka hususlarda gücü yeten} *kadirdir.*

51. *Allah bir beşer* {yani, herhangi bir nebî} *ile ancak vahiy yolu ile konuşur...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Mûsâ'nın Allah ile konuştuğu ve O'na baktığı gibi, sen de –eğer doğru sözlü isen– niçin Allah ile konuşmuyor, O'na bakmıyorsun? Allah bunları sana vermedikçe biz de sana îmân etmeyiz" dediler. Bunun üzerine Allah, "Ben Mûsâ'ya böyle bir şey yapmadım" deyip *Allah bir beşer* {yani, herhangi bir nebî} *ile ancak vahiy yolu ile konuşur* buyruğunu indirdi.

...{Böylece o da sesini duyar ve vahiy yoluyla kendisine söyleneni iyice anlar} *yahut perde arkasından* {yani, Mûsâ ile olduğu gi-

---

5 Bkz. er-Rûm, 30/36.

bi} *ya da bir rasûl gönderip izniyle dilediğini vahyeder* {yani, Benden ona bir vahiy gelir, ona emrederim, o rasûl/elçi de vahyi bildirir}. *Kuşkusuz ki O* {mahlukatı üzerinde yüksek olan} *âlidir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Nebî'ye (s.a), "Rasûllerin ilki kimdir?" diye sordular. Nebî (s.a) de, "Rasûllerin ilki Âdem'dir" (a.s) buyurdu. Peki, "Rasûller kaç tanedir?" diye sordular. O da, "315 tane, büyükçe bir kalabalık" diye cevab verdi. Kimi nebîler sesi duyup bellemiş, kimi nebîlere de uykuda iken vahiy gelmiştir. Cibrîl, Nebî'ye (s.a) –bir adamın arkadaşının yanına gittiği gibi– beyaz elbiseler giyinmiş, inci ve yakut ile bezenmiş olarak gelirdi. İki ayağı ise yeşilliklere gömülü olurdu.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ
وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

52. *Sana da böylece emrimizden bir rûh vahyettik* {yani, Biz senden önceki nebîlere vahyettiğimiz gibi, sana da emrimizle vahiy gönderdik}.

Allah, kendisinden önceki peygamberleri söz konusu ettikten sonra, *Allah bir beşer ile ancak vahiy ile konuşur* buyruğu ile âyetin sonuna kadar vahyi(n şekillerini) el aldı.

...{Ey Muhammed, sen vahiyden önce} *kitabın da, îmânın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} *bir nûr* {yani, körlükten kurtaran bir aydınlık} *kıldık. Onunla* {yani, Kur'ân ile} *kullarımızdan dilediğimizi* {dalâletten} *hidâyete iletiriz ve muhakkak ki sen müstakîm bir sırâta hidâyet edersin* {yani, müstakîm bir dîne: İslâm'a davet edersin}.

53. *Allah'ın sırâtına* {yani, dînine} *ki göklerde ne var, yerde ne varsa O'nundur* {yani, O'nun tarafından yaratılmıştır; Onun kullarıdır, O'nun kabzasındadırlar}. *Şunu bilin ki bütün işler Allah'a döner* {yani, bütün yaratılmışların işleri âhirette yalnız

O'na döner. O da onlara amellerinin karşılıklarını verir}. {Allah kulların günahlarını bağışlayan gafûrdur, onlara karşı rahîmdir}.

Mukâtil dedi ki: Meleklerin seyyidi [efendisi] İsrâfîl'dir. O sura üfürecek olan melektir. Enbiyânın seyyidi Muhammed'dir (s.a). Şehîdlerin seyyidi Âdem'in oğlu Hâbil'dir. Müezzinlerin seyyidi Bilâl b. Rebah'tır. Ayların seyyidi Ramazan ayıdır. Günlerin seyyidi Cumadır. Yırtıcı hayvanların seyyidi arslandır. Kuşların seyyidi kartaldır. Davarların seyyidi öküzdür. Yabanilerin seyyidi devedir. Şehirlerin seyyidi Mekke'dir. Beldelerin seyyidi Bekke'dir. Evlerin seyyidi Ka'be'dir. Denizlerin seyyidi Mûsâ'nın denizidir. Dağların seyyidi Tur-ı Sina'dır. Meclislerin seyyidi kıbleye doğru olandır. Namazların seyyidi ise akşam namazıdır.

43. ZUHRUF SÛRESİ

Mekke'de inen Zuhruf sûresi, Kûfiyyûna göre 89 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ فِي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ
عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا
مِنْ نَبِيٍّ فِي الْاَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضٰى مَثَلُ
الْاَوَّلِينَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Mübîn* {yani, içindekiler apaçık olan} *kitab hakkı için.*

3. *Muhakkak Biz onu Arabça bir Kur'ân kıldık* {ki içindeki hükümleri iyice anlasınlar. Şâyet Arabça olmasaydı onu akledip kavrayamazlardı}. *Onu* {yani, içinde bulunanları} *akledesiniz diye.*

4. *Muhakkak ki o ana kitabtadır...*

Mekkelilere diyor ki: "Eğer siz bu Kur'ân'ı yalanlıyor iseniz, şunu bilin ki onun asıl nüshası, kitabın esasını teşkil eden levh-i mahfuzdadır."

...Kendi katımızda {yani, nezdimizde} *pek yücedir, hakîmdir* {yani, bâtıldan uzak muhkemdir, sapasağlamdır}.

5. *Siz müsrif* {yani, müşrik} *bir kavimsiniz diye zikri size bildirmekten vaz mı geçelim?*

Mekkelilere diyor ki: "Siz boşuna indirmiş olduğumuzu iddia edip Kur'ân'ı yalanladığınız için sorgulanmayacağınızı mı zannediyorsunuz?"

6. *Halbuki öncekiler arasında da pek çok nebîler göndermişizdir.*

7. *Onlara* {kendilerini azabla inzâr eden} *bir nebî geldikçe muhakkak onunla* {yani, azab ile, onun üzerlerine ineceği tehdidiyle} *alay ederlerdi.*

8. *Biz* {azab ile yakalama hususunda güçleri bakımından} *onlardan daha çetin olanları dahi helâk ettik. Öncekilerin* {rasûllerini yalanlamaları üzerine cezalandırılmalarına dâir} *misali* {bir benzeri} *daha evvel geçmiştir* {yani, ey Muhammed, helâk bakımından senin ümmetinin durumu da geçmiş ümmetler hakkında uygulanmış olan sünnete uygun olacaktır}.

Allah Nebî'ye (s.a) hitâben diyor ki:

9. *Andolsun ki onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *"Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette, "Onları* {mülkünde} *azîz,* {mahlukatını çok iyi bilen} *alîm olan yarattı" diyeceklerdir.*

Sonra Allah vahdâniyetinin bilinmesi için yarattıklarını varlığına delil göstermek üzere buyuruyor ki:

10. *O ki yeri size bir döşek kılmış ve hidâyet bulmanız* {yani, yollarınızı bulup izlemeniz} *için orada size* {gidip geleceğiniz} *yollar açmıştır.*

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا
كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ
ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ
الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

11. *O gökten belli bir miktar ile bir su* {yani, yağmur} *indirendir. Onunla ölmüş bir beldeyi canlandırdık* {yani, o su ile bitkisi olmadığı için ölü olan bir beldeyi dirilttik –oraya su isabet edince o beldede bitki yeşerdi–}. *İşte siz de* {yerden bitkinin su ile çıkarılması gibi} *böylece çıkarılırsınız.*

12. *Ve O bütün çiftleri* {yani, çeşitleri} *yaratmış ve sizin için gemilerden ve davarlardan* {yani, deve ve inek türünden} *bineceğiniz şeyleri var etmiştir.*

13. *Ta ki onların* {yani, erkeğiyle, dişisiyle develerin} *sırtlarına binip kurulasınız ,sonra onların üzerine yerleşince* {yani, onların sırtları üzerinde "Elhamdulillâh" diyerek} *Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: Bunları* {yani, bu binekleri} *bize musahhar kılan* {yani, itaatkâr kılan, boyun eğdiren} *her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara takatimiz* {yani, gücümüz} *yetmezdi."*

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا
لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنسَانَ
لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم
بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ
فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ
عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ
شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم
مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ آتَيْنَاهُمْ
كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا
آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

14. *Ve yine şöyle diyesiniz: "Ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz."*

15. *O'na kullarından* {yani, meleklerden} *bir parça* {yani, O'na denk olan evlât} *isnâd edip yakıştırdılar* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dediler}. *Muhakkak insan* {bu sözleri söylemekle} *apaçık bir kefûrdur* {yani, küfrü apaçıktır}.

Allah onların bu kanaatlerini reddederek buyuruyor ki:

16. *Yoksa O* {yüce Rabb} *Kendisi için yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları* {özellikle} *size mi ayırıp seçti?*

Buyrukta bir takdim ve bir soru vardır, yani "O yarattıkları arasından süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında açıklayamayanları/kızları mı evlât edindi?"

Sonra Allah önceden söz konusu edilen kızlar hakkında haber vermek üzere buyuruyor ki:

17. *Onlardan birine Rahmân'a mesel olarak* {yani, benzeri diye} *isnâd ettiği şeyin müjdesi verilirse* {yani, onlardan birine dişi evlât müjdesi verildiği takdirde (en-Nahl, 16/58) –çünkü onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demişlerdi–}, *gam ve kederle dolarak* {yani, üzüntülü bir şekilde} *yüzü simsiyah kesilir* {yani, değişiverir}.

18. *Süs içinde yetiştirilmekte olan* {yani, kadınlarla birlikte süslenerek büyüyen kimseler: kızlar} *ve tartışma sırasında açıklayamayanları mı (evlât edinmiştir)* {yani, sözünü ettikleri bu dişi evlât zayıftır, çaresizdir, tartışma ve savaş esnasında güçsüzdür}.

Sonra Allah onların durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

19. *Ve onlar Allah'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler* {yani, böyle nitelendirdiler –çünkü onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı–}...

Allah Nebî'ye (s.a) hitaben soruyor:

...Acaba kendileri onların yaratılışlarına şâhid mi oldular?

Onlara bu husus sorulunca, "Hayır" dediler. Bunun üzerine Nebî (s.a) kendilerine, "Peki onların dişi olduklarını nereden biliyorsunuz?" diye sordu Onlar, "Biz bunu atalarımızdan işittik" dediler ve böylece onların yalan söylemediklerine ve meleklerin dişi olduklarına şâhidlik ettiler. Ancak Allah buyuruyor ki:

...Onların bu şehadetleri {yani, meleklerin Allah'ın kızları olduklarına dâir bu şâhidlikleri dünyada} *yazılacaktır ve* {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" diye şâhidlik ettiklerinden ötürü de âhirette bu hususta onlar} *sorgulanacaklardır.*

20. *Ve dediler ki: "Rahmân dilese idi, biz onlara* {yani, meleklere} *ibâdet etmezdik." Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur* {yani, onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" derken ancak yalan söylemektedirler}. *Onlar ancak hars ediyorlar* {yani, yalan söylüyorlar}.

21. *Yoksa Biz onlara bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce* {Allah'tan başkasına ibâdet edebileceklerine dâir} *bir kitab verdik de şimdi onlar buna mı tutunuyorlar?* {Hayır Biz onlara böyle bir kitab vermedik.}

22. *Aksine* {yani, fakat} *onlar, "Biz atalarımızı bir ümmet üzere bulduk ve gerçekten biz onların izleri üzerinde hidâyete erdirilenleriz" dediler.*

Âyet-i kerîme, el-Velîd b. el-Muğîre, Sahr b. Harb, Ebû Cehl b. Hişâm ve Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ile Şeybe hakkında inmiştir ki hepsi Kureyşlidir.

وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ
إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَٰلَ أَوَلَوْ
جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ ءَابَآءَكُمْ قَالُوٓا إِنَّا بِمَآ
أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٌ
مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾
وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

23. *İşte böyle, senden önce hangi karyeye bir nezîr* {yani, geçmişte bir rasûl} *gönderdiysek mutlaka oranın mütref olanları* {yani, zorbaları ve ileri gelenleri, –tıpkı Mekke kâfirlerinin söyledikleri gibi–} *"Biz atalarımızı bir ümmet* {yani, millet [dîn]} *üzere bulduk ve muhakkak biz onların izlerine* {yani, amellerine} *uyanlarız" demişlerdir.*

24. *Dedi ki: "Ya ben size atalarınızı* {dîn namına} *üzerinde bulduğunuzdan daha doğrusunu getirdi isem de mi"* {bana uymayacaksınız}? *Onlar* {Nebî'ye (s.a) cevab verip} *dediler ki: "Muhakkak biz sizinle gönderilen şeyleri* {yani, tevhîdi} {inkâr ile} *kâfir olanlarız.*

Sonra geçmiş ümmetleri tekrar söz konusu ederek –ki buna göre buyrukta takdim vardır– buyuruyor ki:

25. *Bunun üzerine Biz de onlardan* {azab ile} *intikam aldık.* {Azabı} *yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak.*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ (c.c) Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabı ile korkutmaktadır.

26. *Hani İbrâhîm babasına* {yani, babası Azer'e} *ve kavmine demişti ki: "Muhakkak ben sizin ibâdet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım"...*

Sonra İbrâhîm (a.s) –onların [babasının ve kavminin] Allah'ın, rabb'leri olduğunu bilmemeleri hasebiyle– (yaratıcısını,) yüce Rabbimizi istisnâ etti:

27. ...*"Ancak beni yaratan müstesnâ* {yani, O'ndan uzaklaşmıyorum}. *Gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır"* {yani, dînine iletecektir}.

28. *Böylece onu [o sözü] kendisinden sonra gelecekler arasında* {yani, o'nun zürriyetinde: İbrâhîm'in soyu arasında} *kalacak bir kelime kıldı* {yani, tevhîdin kalıcılığı ile bu söz de kalmaya devam edecektir}. *Belki/umulur ki tekrar* {küfürden îmâna} *dönerler diye.*

Tevhîd [*lâ ilâhe illallâh*=Allah'tan başka ilâh yoktur], Kıyâmet Günü'ne kadar İbrâhîm'in (a.s) zürriyeti arasında kalmaya devam edecektir.

29. *Gerçekten Ben onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve babalarını kendilerine hakk* {yani, Kur'ân} *ve mübîn bir rasûl* {yani, durumu apaçık ortada olan Muhammed (s.a)} *gelinceye kadar metâlandırdım/faydalandırdım.*

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا
لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ
﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ
بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ
﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾

30. *Hakk* {yani, Kur'ân} *onlara gelince, "Bu* {Kur'ân} *bir sihirdir. Muhakkak biz ona kâfir olanlarız"* {yani, ona îmân etmeyenleriz} *dediler.*

Buyruk, Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Cehl b. Hişâm ile 'Utbe ve Şeybe hakkında inmiştir.

Sonra el-Velîd b. el-Muğîre şöyle dedi: "Eğer bu Kur'ân hakk olsaydı ya bana ya da Sakifli Ebû Mes'ûd'a –ki asıl adı 'Amr b. 'Umeyr b. 'Avf olup el-Muhtar es-Sakafî'nin dedesidir– inerdi. Allah el-Velîd b. el-Muğîre'nin bu sözleri hakkında şu buyrukları indirdi:

31. *Ve dediler ki: "Bu Kur'ân iki kasabanın* {yani, Mekke ile Taif'in} *birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi* {yani, neden onlardan birine indirilmedi}?

Velîd, şeref itibariyle Mekke halkının en büyüğü, Ebû Mes'ûd da Taif halkının en büyüğü idi.

32. *Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar* {yani, risâletin anahtarları onların elinde de onlar bu anahtarları diledikleri yere mi bırakıyorlar}? {Hayır, o anahtarlar Benim elimdedir; Ben risâlet için kullarım arasından dilediğimi seçerim.} *Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık* {yani, el-Velîd ile Ebû Mes'ûd'a verdiğimiz zenginliği Allah nezdindeki üstün değerleri dolayısıyla vermiş değiliz. Aksine bu Allah tarafından aralarında yapılmış bir paylaştırmadır. Sesesine gelince:} *Onla-*

rın bir kısmı {yani, hür olanları} *diğer kısmına* {yani, hizmetçilere ve kölelere} *iş gördürsün diye kimini kimine derecelerle* {yani, zenginlik bakımından farklı üstünlük mertebelerinde} *yükselttik. Rabbinin rahmeti* {olan cennet} *ise onların toplayageldiklerinden* {yani, kâfirlerin ellerindeki mallardan} *hayırlıdır.*

Sonra Allah, nezdinde dünyanın ne kadar değersiz olduğunu söz konusu ederek buyuruyor ki:

33. *Eğer insanlar tek bir ümmet* {yani, küfür üzere tek bir millet [dîn]} *olmayacak olsalardı* {yani, eğer insanlar kâfirlerin hayır ve rızık bakımından bir bolluk içerisinde olduklarını görüp de küfre rağbet etmeyecek olsalardı}, {dünyanın nezdimdeki değersizliğinden ötürü} *Rahmân'a kâfir olanların evlerinin tavanlarını, üzerlerine çıkacakları* {yani, evlerinin damlarına çıkacakları} *merdivenleri gümüşten yapardık.*

وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا
وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٣٥﴾ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ
لَهُ قَر۪ينٌ ﴿٣٦﴾ وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّب۪يلِ وَيَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْن۪ي وَبَيْنَكَ
بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَر۪ينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ
اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ
اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٤٠﴾

34. *Evlerinin kapılarını* {gümüşten yapardık} *ve yaslandıkları tahtlarını* {yani, üzerlerinde uyudukları tahtlarını} *da* {aynı şekilde gümüşten yapardık}.

35. {Sahib olup kullandıkları her bir şeyi} *altından* {yapardık}. *Bunların hepsi* {yani, sözü edilenlerin tümü} *dünya hayatının* {kendisiyle azıcık yararlanabilecekleri} *metâından başka bir şey değildir. Âhiret* {yani, cennet} *ise Rabbinin nezdinde takvâ sahiblerinindir* {yani, özellikle onlarındır}.

36. *Kim Rahmân'ın zikrini görmezden gelirse* {yani, Rahmân'ın zikrine karşı kör olursa}, *Biz ona bir şeytânı musallat ederiz. Artık bu onun* {dünya hayatında} *ayrılmaz arkadaşıdır* {yani, bu arkadaşı ona azgınlığı süsleyip durur}.

37. *Muhakkak bunlar* {yani, şeytânlar} *onları yoldan* {yani, hidâyet yolundan} *alıkoyarlar ve onlar* {yani, Âdemoğulları} *kendilerinin hidâyette olduklarını* {yani, hidâyet yolunda ilerlediklerini} *sanırlar.*

38. *Nihâyet o* {yani, Âdemoğlu ve onun arkadaşı} {âhirette} *Bize geldiğinde* {her ikisi de bir zincire vurulmuş oldukları halde Âdemoğlu arkadaşına: şeytâna} *diyecek ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar* {yani, yazın senenin en uzun gününün doğuş yeri ile kışın senenin en kısa gününün doğuş yeri kadar} *uzaklık olsaydı." O ne kötü bir arkadaştır* {yani, cehennemde onunla birlikte aynı zincirde ona ne kötü bir arkadaş olacaktır}.

39. *Bugün* {âhirette özür beyân etmek} *size asla fayda vermeyecektir. Çünkü siz zulmettiniz* {yani, dünyada iken şirk koştunuz}. *Elbette siz* {şeytânlardan olan ve sizinle birlikte zincire vurulmuş bulunan arkadaşlarınız ile} *azabta ortaksınız.*

40. *O sağırlara* {yani, îmânı işitmeyen kâfirlere} *sen mi işittireceksin yahut* {îmânı görmeyen} *körlere ve mübîn bir dalâlda* {yani, apaçık bir sapıklıkta} *olanlara sen mi hidâyet vereceksin?*

Buyruk, Mekke kâfirlerinden bir adam hakkında inmiştir.

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ
فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا
عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ
إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ
تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَا أَجَعَلْنَا
مِن دُونِ الرَّحْمَٰنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

41. *Eğer seni alıp götürsek* {yani, ey Muhammed canını alsak} *dahi kuşkusuz onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} {senden sonra Bedir günü onları öldürmekle} *intikam alacak Biziz.*

42. *Yahut* {sen hayatta iken} *onları tehdit ettiğimiz azabı* {yani, Bedir'deki azabı} *sana gösteririz, çünkü Biz onlara güç yetirenleriz.*

43. *O halde* {Kur'ân'dan} *sana vahyolunana kuvvetle sarıl, çünkü sen müstakim bir sırat* {yani, dosdoğru bir dîn} *üzeresin.*

44. *Muhakkak o* {Kur'ân} *sana ve senin kavmine* {yani, onlardan îmân edenlere} *bir zikirdir* {yani, bir şeref kaynağıdır}. *Yakında* {yani, âhirette} {onu yalanlayanlar hakkında} *size sorulacaktır.*

45. *Senden önce rasûl olarak gönderdiğimiz kimselere* {yani, kendilerine risâlet verdiklerimize} *sor. Rahmân'dan başka ibâdet edilecek ilâhlar kılmış mıyız* {yani, ey Muhammed, Ehl-i Kitab'tan îmân edenlere sor. Onlara, kendilerini Allah'tan başkasına ibâdete davet eden bir rasûl gelmiş mi}?

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى
بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ فَقَالَ اِنّ۪ي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ
﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِاٰيَاتِنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا نُر۪يهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَاۘ وَاَخَذْنَاهُمْ
بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَ
السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ اِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ
﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

46. *Andolsun ki Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle* {yani, el ve asâ mucizeleriyle} *Fir'avn'a ve onun melesine gönderdik. "Muhakkak ki ben âlemlerin Rabbinin rasûlüyüm" dedi.*

47. *Onlara âyetlerimizle geldiğinde onlar* {alay etmek ve yalanlamak sûretiyle} *bunlara gülüverdiler.*

48. *Bizim onlara gösterdiğimiz her âyet mutlaka diğerinden daha büyüktü* {yani, el mucizesi, asâ mucizesinden daha büyüktü –beyaz elin güneş parıltısı gibi bir ışığı vardı, gözleri kamaştırıyordu–}...

Mûsâ (a.s) önce asâsını yola bıraktı, sonra da elini koynundan çıkarttı, fakat onlar îmân etmediler.

...Belki dönerler {yani, küfürden îmâna geri dönerler} *diye onları azab ile aldık* {yani, üzerlerine tufanı, çekirgeyi, haşeratı, kurbağaları, kanı saldık, mallarını mahvettik, uzun kıtlık yılları ile karşı karşıya bıraktık}.

49. {Mûsâ'ya,} *dediler ki: "Ey sihirbaz! Bizim için Rabbine du'a et"...*

Ancak o dediklerini yapmadı. "Siz bana sihirbaz diyorsunuz" dedi. A'râf sûresinde de, *Bizim için Rabbine du'a et* (el-A'râf, 7/134) dedikleri belirtilmektedir.

..."Sana olan ahdi gereği {bizden azabı gidermesini iste}. *"Gerçekten biz hidâyet bulanlar* {yani, sana îmân edenler} *oluruz."*

Çünkü Allah Mûsâ'ya (a.s), eğer îmân ederlerse azablarını gidereceğine dâir ahid vermişti. İşte, *Sana olan ahdi gereği* buyruğu buna işâret etmektedir.

Bunun üzerine Mûsâ Rabbine du'a etti, Allah da onların azablarını giderdi, fakat îmân etmediler. İşte şu buyruk bunu anlatmaktadır:

50. *Ama Biz azabı üzerlerinden kaldırınca hemen verdikleri sözü* {yani, Mûsâ (a.s) ile antlaşarak "Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana îmân edeceğiz" (el-A'râf, 7/134) sözünü} *bozdular.*

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا
الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ
مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ
قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾
فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

51. {Kıbtî olan} *Fir'avn, kavmi arasında* {Kıbtîlere} *seslenip dedi ki: "Ey kavmim!* {Kırk fersaha kırk fersah boyunca} *Mısır mülkü ve altımdan akan şu ırmaklar benim değil mi? Görmez misiniz?"* {Onların böyle bahçeleri ve ırmakları var mıdır?}

Sonra Fir'avn şunları söyledi:

52. *Yoksa ben şu aşağılık olandan* {yani, zayıf ve zelil olan Mûsâ'dan} *ve neredeyse sözünü* {yani, dilindeki ağırlık nedeniyle delilini} *açıklayamayandan daha hayırlı değil miyim?"* {Elbetteki ben o'ndan hayırlıyım.}

Ancak Mûsâ'nın, *Dilimden düğümü çöz* (Tâ-Hâ, 20/27) demesi üzerine Allah bu düğümü çözmüştü. Çünkü Allah, *İstediğin sana verildi ey Mûsâ* (Tâ-Hâ, 20/36) buyurmuştur.

Fir'avn devamla şunları söyledi:

53. *Hem* {eğer rasûl olduğu iddiasında doğru söylüyor ise, o'nu gönderen Rabbi tarafından} *üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut o'nunla birlikte* {yerine getirmek üzere gönderilmiş olduğu görevinde o'na yardım etmek üzere} *melekler gelmeli değil miydi?"*

54. *Kavmini* {yani, Kıbtîleri} *böylece hafife aldı. Onlar da* {yalanlama hususunda} *ona itaat ettiler...*

Çünkü o onlara, *Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına iletmiyorum* (el-Mü'min, 40/40) demiş, onlar da kendilerine emrettiği hususta ona itaat etmişlerdi.

...Çünkü onlar fâsıklar {yani, isyankârlar} *topluluğu idi.*

55. *Nihâyet onlar Bizi eseflendirince* {yani, öfkelendirince, gazablandırınca} *kendilerinden intikam aldık ve onların hepsini suda boğduk* {da onlardan kimse kurtulamadı}.

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْاٰخِرٖينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ
مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُٓوا ءَاٰلِهَتُنَا خَيْرٌ اَمْ هُوَۜ
مَا ضَرَبُوهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًاۜ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا
عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَۜ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَٓاءُ
لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلٰٓئِكَةً فِي الْاَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

56. *Böylece onları sonra gelenler için* {azab edilip geçmiş} *bir selef ve* {kendilerinden sonra gelenler için ibret alınacak} *bir mesel kıldık.*

57. *Meryem oğlu bir misal olarak verilince, hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya* {yani, 'Abdullâhb. ez-Zibarî ile sözü edilen o birkaç arkadaşının Îsâ'yı (a.s) söz konusu etmesini beğenerek gülmeye} *koyuldu.*

Söz konusu mesel, onların "Melekler Allah'ın kızlarıdır" şeklindeki iddialarıdır. Şöyle ki: Nebî (s.a) bir gün Mescid-i Haram'a girdi, Ka'be'nin etrafında 360 put vardı. Mescidde de Kureyş'in Sehmoğulları'ndan el-'As b. Vail, Kays'ın oğulları el-Hâris ile Adiy bulunuyordu. Nebî (s.a) onlara, *Gerçekten siz, Allah'tan başka ibâdet ettiklerinizle cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz* (el-Enbiyâ, 21/98) buyruğu ve devamındaki iki âyeti sonuna kadar okudu. Sonra Safa kapısına doğru çıkıp gitti. Müşrikler bu söze daldılar. Yine Sehmoğulları'ndan 'Abdullâh ez-Zibarî gelerek, "Bu konuştuklarınız nedir?" diye sordu. Ona, Muhammed'in (s.a) kendileri ve ilâhları hakkında söylediklerini aktardılar. Bunun üzerine'Abdullâhb. ez-Zibarî dedi ki:

— Ey Muhammed! Bu sadece bize ve bizim ilâhlarımıza ait bir husus mudur yoksa bizim ve ilâhlarımızın yanısıra bütün toplumlara ve ilâhlarına ait genel bir husus mudur?" Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Bu hem sizin için, hem ilâhlarınız için, hem de diğer bütün ümmetler ve onların ilâhları için söz konusudur."

'Abdullâh dedi ki:

— "Ka'be'nin Rabbi adına yemîn ederim ki, bu tartışmada yenik düşürdüm seni, çünkü sen Meryem oğlu Îsâ'nın bir nebî olduğunu iddia ediyor, o'ndan ve annesinden hayırla söz ederek övüyorsun? Şunu da biliyorsun ki, Hıristiyanlar her ikisine de ibâdet ediyorlar. 'Uzeyr'e de ibâdet ediliyor, meleklere de ibâdet ediliyor. Eğer bunlar cehennemde olacaklarsa, biz de onlarla birlikte olmaya razıyız."

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Hayır.

Bu sefer 'Abdullâh dedi ki:

— Sen bu hükmün bizim ve tanrılarımızın yanısıra diğer bütün ümmetlerle onların tanrıları için de geçerli olduğunu iddia etmedin mi? Ka'be'nin Rabbine yemîn ederim ki, tartışmada seni yenik düşürdüm.

Bu sözler dolayısıyla güldüler. Bunun üzerine Allah, *Kuşkusuz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar var ya, işte onlar oradan uzaklaştırılmışlardır* (el-Enbiyâ, 21/101) buyruğu ile, *Meryem oğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp, çağrışmaya* {yani, ‘Abdullâhb. ez-Zibarî ile sözü edilen o birkaç arkadaşının Îsâ'yı (a.s) söz konusu etmesini beğenerek gülmeye} *koyuldu* buyruğunu indirdi.

58. *Ve dediler ki: "Bizim ilâhlarımız mı hayırlı, yoksa o mu"* {yani, Îsâ mı}? {Îsâ'ya ibâdet edildiğinden ötürü bizim ilâhlarımız ondan hayırlı olamaz.[1]} {Fakat onlar} *bunu sana ancak tartışmak üzere darbettiler* {yani, Îsâ'yı sana söz konusu etmelerinin tek sebebi, o'nu ileri sürerek seninle tartışmaktır}. *Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluktur lar.*

59. *O* {yani, Îsâ (a.s)} *ancak kendisine* {nübüvvet ile} *nimet verdiğimiz bir kuldur ve Biz onu İsrâîloğulları'na bir mesel kıldık* {yani, o babasız olarak doğduğu için ibret alsınlar diye o'nu bir âyet/alâmet ve ibret kıldık}.

60. *Eğer dilese idik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik* {de onlar sizden sonra yerinize gelenler olurlardı}.

Sonra tekrar az önce söz konusu edilen Îsâ'ya (a.s) dönerek buyuruyor ki:

وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ اِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبٖينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عٖيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖي تَخْتَلِفُونَ فٖيهِ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٦٣﴾

61. *Kuşkusuz ki o* {yani, o'nun/Îsâ'nın semâdan nüzûlü/inişi} *Sâ‘atin bir ilmidir* {yani, Kıyâmet için bir alâmettir}.

---

1 Muhakkikin de belirttiği gibi cümle tutarlı ve sağlam kurulmamıştır. İbareden kasıt şu olabilir: Îsâ'ya da, bizim ilâhlarımıza da ibâdet edildiğine göre, Îsâ'ya azab edilmeyip bizim ilâhlarımıza azab edilmesini gerektiren ne olabilir ki? (Çeviren)

Îsâ, Beytu'l-Makdis'teki Efîq denilen bir tepenin üzerine inecektir. Üzerinde kırmızıya boyanmış üst ve alt olmak üzere iki elbise, saçları yağlanmış, beraberinde de bir harbe bulunduğu halde inecektir. Elindeki o harbe ile Deccal'i öldürecektir.

...*Onda* {yani, Sâ'atin: Kıyâmetin gerçekleşeceği hakkında} *şüpheye düşmeyin. Bana uyun, bu müstakim bir sırattır.*

62. *Şeytan sizi* {hidâyetten} *asla alıkoymasın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır.*

63.*Îsâ onlara* {yani, İsrâîloğulları'na} *beyyinelerle* {yani, İncîl ile} *geldiğinde dedi ki: "Muhakkak ben size hikmeti* {yani, içinde helâl ve harama dâir açıklamaların bulunduğu İncîl'i} *getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz* {helâl ve harama dâir} *bazı şeyleri size açıklayayım diye geldim"...*

Onlara daha önce haram kılınmış yağlar, etler ve her tırnaklının durumunu açıklayarak, artık bunların İncîl'de kendilerine helâl kılınmış olduğunu, fakat Cumartesi ile ilgili hükmü uygulamaya devam etmeleri gerektiğini bildirdi.

...*Artık Allah'a karşı takvâlı olun* {yani, O'ndan başkasına ibâdet etmeyin} *ve bana* {yani, size verdiğim ve sizin de hayrınıza olan emirlerime} *itaat edin"* {Çünkü Allah'ın hiçbir ortağı yoktur}...

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ
مِن بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾
هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا
الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾

64. ...*"Gerçek şu ki Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Bu* {yani, tevhîd} *müstakim bir sırattır"* {yani, dîndir}.

65. *Sonra ahzâb* {yani, Nasturiler, Mâr-Ya'kûbîler ve Melkâniler} *kendi aralarında* {dîn ile ilgili olarak} *anlaşmazlığa düştüler...*

Bunlar Îsâ (a.s) hakkında kendi aralarında hiziplere [fırkalara] ayrıldılar. Nasturiler, "Îsâ Allah'ın oğludur"; Mâr-Ya'kûbîler, "Kuşkusuz Allah Meryem oğlu Îsâ'nın kendisidir"; Melkâniler ise, "Allah üçün üçüncüsüdür" dediler.

...Elîm bir günün {yani, Kıyâmet Günü'nün –bu güne elîm demesinin sebebi ise, oldukça şiddetli ve çetin olmasıdır–} *azabından dolayı zulmedenlerin* {yani, Îsâ hakkında sözü edilen kanaatleri ortaya koyanların} *vay haline!*

Sonra tekrar Kureyş kâfirlerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

66. *Onlar farkında olmayarak* {yani, geldiğini fark etmeksizin} *Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} *ansızın kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?*

67. O günde {yani, âhirette}, {dünyada iken} *dost olanlar birbirlerine düşmandır; takvâ sahibleri* {yani, muvahhidler} *müstesnâ.*

Âyet, Ümeyye b. Halef el-Cumahî ve 'Ukbe b. Ebî Muayt hakkında inmiştir ki her ikisi de öldürülmüştür. Şöyle ki: 'Ukbe, Nebî (s.a) ile birlikte oturup kalkar, o'nun konuşmalarını dinlerdi. Kureyşliler dediler ki:

— 'Ukbe, dîninden döndü ve bizden ayrıldı.

Bunun üzerine Ümeyye b. Halef ona dedi ki:

— Eğer Muhammed ile karşılaşıp da yüzüne tükürmeyecek olursan, yüzünü görmek bana haram olsun. Muhammed'in yüzüne tükür ki kavmin kendilerinden ayrılmadığını bilsin.

'Ukbe de bu denileni yaptı. Nebî (s.a) de şöyle dedi:

— Allah adına söz veriyorum ki eğer seni Harem'in dışında bir yerde yakalayacak olursam, hiç kuşkusuz senin kanını akıtırım.

'Ukbe de o'na şöyle karşılık verdi:

— Ey Ebû Kebşe'nin oğlu! Harem'in dışında sen beni nasıl ele geçirip, benden intikam alabileceksin ki?!

‘Ukbe, Bedir günü esir alındı. Nebî (s.a) onu görünce adağını hatırladı, ‘Alî b. Ebî Tâlib'e onun boynunu vurmayı emretti. Bunun üzerine ‘Ukbe dedi ki:

— Ey Kureyşliler! Bana ne oluyor ki aranızda olduğum halde öldürülüyorum.

Nebî (s.a) ona karşılık verdi:

— Buna sebeb senin Allah'ı ve O'nun Rasûlü'nü yalanlamandır.

Bu sefer ‘Ukbe dedi ki:

— Peki, çocuklarım ne olacak?

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Onlara da cehennem vardır.

Kıyâmet Günü gerçekleştiğinde herkesin kalbine bir korku düşecektir. Bu sebeble Allah buyuruyor ki:

> 68. *Ey kullarım! Bugün* {yani, Kıyâmet Günü} *sizin için bir korku yoktur* {yani, Allah mü’minlerden korkuyu kaldırmıştır} *ve siz üzülmezsiniz de!*

Onlar [mahşerdekiler] bu seslenişi işittiklerinde başlarını kaldıracaklar. Allah buyuracak ki:

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ
وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ
﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾
لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

> 69. (Siz ey) *âyetlerimize îmân eden ve teslim olan kimseler* {yani, Kur’ân'ı tasdik ederek ihlâsla tevhîd edenler} *(bu sizin için söz konusudur).*

O vakit putperestler ve kâfirler başlarını önlerine eğecekler; öyle ki büyük günah işlemiş olup da başını eğmedik kimse kalmayacak. Sonra

dünyada iken îmân ederek ma'siyetlerden uzak kalarak takvâlı hareket edenlere seslenecek.

70. *Siz ve* {size helâl olan} *eşleriniz sevinç ve neşe içinde cennete girin* {ey tevhîd ehli, size ikramlar edilecek, nimetler verilecektir}.

71. *Onlara* {Gılman'ın ellerinde} *altından tabaklar ve* {gümüşten} *testiler dolaştırılır.*

Âyette geçen "ekvâb" [testiler], kulpları bulunmayan, üst tarafları yuvarlak ve cam gibi saydam olan sürahilerdir.

...Orada canların çektiği, gözlerin lezzet aldığı şeyler de vardır. Siz orada {ölmemek üzere} *ebedî kalıcılarsınız.*

72. *İşte bu cennet yapageldiğiniz ameller sebebi ile size miras verilmiştir.*

73. *Sizin için orada pek çok meyveler vardır. Siz onlardan yersiniz.*

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ
فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ
﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾
لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا
فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا
لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي
فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

74. *Muhakkak mücrimler* {yani, haddi aşan müşrikler} *cehennem azabında* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

75. {Azab} *onlara* {göz açıp kapatacak kadar bir süre dahi} *hafifletilmez. Onlar onda* {yani, azabta} *ümitsiz kalacaklardır* {yani, her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş, azabın her türlüsü-

ne düçar olacaklarından yana kesin olarak emin olmuş, her türlü kötülükle müjdelenmiş, gözleri göğermiş, yüzleri kararmış olacaklardır}.

76. *Biz onlara zulmetmedik* {ki günahsız yere onlara azab etmiş olalım}, *fakat onlar bizzat zâlimler idiler.*

77. {Cehennemde, cehennemin bekçisine} *"Ey Mâlik!* {diye seslenecekler. O da onlara, "Ne istiyorsunuz?" diye soracak, onlar da,} *Rabbin hakkımızda hüküm versin" diyecekler.* {Mâlik, kırk yıl kadar bir süre onlara cevab vermeyip susacak. Kırk yıl geçtikten sonra Allah Mâlik'e onlara cevab vermesi için vahyedecek, Mâlik de onlara,} *"Siz muhakkak* {azabta} *kalacaklarsınız"* {yani, siz cehennemde kalmaya devam edeceksiniz} *diyecektir.*

78. {Yine Mâlik şöyle diyecek:} *"Andolsun biz size* {dünyada iken} *hakkı* {yani, tevhîdi} *gönderdik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayanlar idiniz."*

79. *Yoksa onlar sağlam bir iş için mi birlikte karar aldılar* {yani, hep birlikte bir şey mi kararlaştırdılar}. *Gerçekten Biz de sağlam karar verenleriz.*

Aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ve Şeybe, Hişâm b. 'Amr, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm, Ümeyye b. Ebî Muayt, Uyeyne b. Hısn el-Fezari, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve Übey b. Halef'in de bulunduğu Kureyş'ten bir topluluk Ebû Tâlib'in vefatından sonra Mekke'de Daru'n-Nedve'de Nebî'ye (s.a) bir tuzak kurmak üzere –(herhangi bir tecavüzde, saldırıda bulunmamak üzere yapmış oldukları sözleşmenin süresi bittiğinde)– gizlice toplandılar. İblîs de oldukça yaşlı bir ihtiyar adam sûretinde gelip yanlarına oturdu. Ona sordular:

— Bizden izin almadan, topluluğumuzun arasına girmene sebeb olan nedir?

Allah düşmanı cevab verdi:

— Ben Mecid halkından bir adamım. Mekke'ye geldim; yüzlerinizin güzel, kokularınızın hoş olduğunu gördüm. Konuşmalarınızı dinlemek ve size bazı fikirler vermek istedim. Fakat benim sizinle beraber oturmamdan hoşlanmıyor iseniz aranızdan çıkar giderim.

Birbirlerine dediler ki:

— Bu adam Mecidlilerden biridir, Mekkeli değildir. Ondan size zarar gelmez.

Sonra Nebî'ye (s.a) hazırlayacakları tuzağı konuştular.

Esed b. ‘Abdu'l-‘Uzzâoğulları'ndan Ebu'l-Bahteri b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüm şu ki, Muhammed'i (s.a) yakalayın ve onu bir eve koyup, üzerine kapısını kapatın; yiyeceğini-içeceğini vermek için de ufak bir delik bırakın. Ölünceye kadar bu böyle sürüp gitsin.

İblîs söze karışıp dedi ki:

— Bu çok kötü bir görüş. Demek o'nu bir eve hapsedeceksiniz, yedirip içireceksiniz öyle mi? Eğer böyle yaparsanız aranızda o'na kulak verip, sözünü dinleyenler vakit geçirmeden o'nun uğrunda sizinle çarpışırlar, cemaatiniz dağılır, kanlarınız akar.

Hepsi birden dediler ki:

— Allah'a andolsun bu ihtiyar doğru söylüyor.

Amir b. Luey oğullarından Hişâm b. ‘Amr dedi ki:

— Benim görüşüm de şudur: Onu bir devenin sırtına yükleyin ve şehrinizden dışarıya çıkartın. İstediği yere gitsin ve o'nunla başkası uğraşsın.

İblîs tekrar söze karıştı:

— Bu ne kötü bir görüş. Birliğinizi, cemaatinizi bozmuş, aranızdan da bir kesimin kendisine uyduğu bir adamı yakalayacaksınız, başkalarının yanına gitmesi için şehrinizden çıkartacaksınız öyle mi? O takdirde sizi bozduğu gibi onları da bozacaktır. Allah'a yemîn ederim ki, aradan fazla zaman geçmeden onları yanına alıp üzerinize gelecektir.

Ebû Cehl dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim bu ihtiyar doğru söylüyor.

Ebû Cehl b. Hişâm devamla dedi ki:

— Benim görüşüm de şudur: Kureyş'in her bir kolundan bir adam görevlendirin. Bunların da her birine birer kılıç verin. Hep birlikte o'na kılıçlarıyla darbeler indirsinler ki o'nun kavmi o'na karşılık kimi öldüreceklerini bilemesin. Kureyşlilerin tümü birden o'nun diyetini ödesin.

Bu sefer İblîs dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu genç doğru söylüyor, iş onun dediği gibi olmalı.

Sonra Ebû Cehl'in görüşü üzerinde karar kılarak dağıldılar. Cibrîl (a.s) inerek Nebî'ye (s.a), Kureyş'in aldığı kararı haber verdi ve şehirden çıkmasını emretti. Nebî (s.a) de hemen çıkıp mağaraya indi. Allah onların kötü kararları hakkında, *Yoksa onlar hep birlikte bir karar mı aldılar? Biz de sağlam karar alanlarız* {yani, onlar Muhammed'e (s.a) kötülük yapmak üzere hep birlikte karar mı aldılar. Biz de onların hoşuna gitmeyecek bir karar aldık} buyruğunu indirdi. Bu sebeble sözü geçen bütün bu şahıslar Bedir'de öldürüldü.

80. *Yoksa onlar* {kendi aralarında} *gizlediklerini ve* {seni bir evde hapsetmek yahut Mekke'den çıkarmak yahut öldürmek amacıyla karar alıp} *gizli konuştuklarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil* {Biz onların bu konuştuklarını} *işitiyoruz. Hatta rasûllerimiz* {yani, hafaza melekleri} *de yanlarındadır* {yani, yanıbaşlarındadır} *yazıp duruyorlar.*

81. {Ey Muhammed} *de ki: "Rahmân'ın bir evladı yoktur* {yani, O'nun evladı olmamıştır}. *Ben ibâdet edenlerin* {yani, Mekkeliler arasında O'nun evladı olmadığını söyleyip tevhîde îmân edenlerin} *ilkiyim."*

'Abdu'd-Darr b. Kusayoğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dedi, bunun üzerine Allah da, *Rahmân'ın bir evladı yoktur* buyruğunu indirdi.

Arkasından yüce Rabbimiz onların söyledikleri yalanlardan zâtını tenzih edip onları azab ile inzâr etmektedir.

82. *Göklerin ve yerin Rabbi ile arşın Rabbi, onların nitelendirmelerinden* {yani, Rabb'leri hakkında söyledikleri küfürlerden} *münezzehtir.*

Çünkü Mekke kâfirleri, âhirette azabı yalanlamışlardı. Allah da dünyada rasûller aracılığıyla azabın mutlaka gerçekleşeceğini ve onları bulacağını söyleyerek tehdit etmiştir.

83. *Bırak onları* {bâtıllarında} *dalsınlar,* {dünyalarında} *oyalan-*

sınlar. Kendisi ile tehdit olundukları {ve azaba uğratılacakları} *günlerine* {âhirette} *kavuşuncaya kadar.*

84. *O gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır* {yani, semâda da tevhîd olunandır, yerde de tevhîd olunandır}...

Onların söylediklerinden zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

...*O* {mülkünde} *hakîmdir,* {mahlukatının durumlarından haberdar olan, onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

Sonra şirklerinden uzak olduğunu belirtip, zâtını tazim etmek üzere buyuruyor ki:

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ
عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ
﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾
فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

85. *Göklerle yerin ve ikisi arasında olanların mülkü yalnız Kendisinin olan ne kadar mübârektir! Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} *ilmi de yalnız O'nun nezdindedir ve* {âhirette} *yalnız O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

86. *O'ndan başka du'a ettikleri o varlıkların şefaat etme imkânları yoktur* {yani, Allah'ın dışında ibâdet ettikleri melekler şefaat edemezler, buna güçleri yetmez};...

en-Nadr b. el-Hâris ile onunla birlikte birkaç kişi, "Eğer Muhammed'in dediği gerçek ise biz de melekleri velî edinmişiz. Onların şefaat etmeleri Muhammed'e (s.a) göre daha uygundur" dediler. Bunun üzerine Allah, *O'ndan başka du'a ettiklerinin şefaat etme imkânları yoktur* buyurdu. Sonra istisnâda bulunarak dedi ki:

...{Allah'ın bir ve tek olduğunu} *bilerek* {Âdemoğulları'ndan} *hakk* {yani, tevhîd} *ile şehadet edenler müstesnâ* {yani, işte meleklerin şefaatleri bunlara olacaktır}.

87. *Andolsun ki sen onlara* {yani, Mekkeli kâfirlere}, *kendilerini kimin yarattığını sorsan, elbette "Allah" diyeceklerdir...*

Sûrenin baş taraflarında (10-11. âyetlerde) Allah'ın gökleri ve yeri yarattığından söz eden buyruklar nâzil olmuştu, sonlarında ise, *Andolsun ki sen onlara, kendilerini kimin yarattığını sorsan...* buyruğu nâzil oldu. Nebî (s.a) onlara, "Sizi kim yarattı, göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" diye sordu. Onlar da, "Her şeyi yaratan Allah'tır, bizi de O yarattı" dediler. Allah da Nebî'ye (s.a) buyurdu ki:

...{Onlara de ki:} *O halde nasıl olur da çevriliyorlar* {yani, her şeyin yaratıcısının, kendilerini de yaratanın Allah olduğunu, yarattıklarında, mülkünde kimsenin O'na ortak olmadığını itiraf ettikleri halde, neye dayanarak O'nun ortaksız, bir ve tek olduğunu yalanlıyorlar ve O'ndan başkasına ibâdet ediyorlar}?

Nebî (s.a), "Ya Rabbi" deyince, Allah şöyle buyurdu:

88. *Onun "Ya Rabbi" demesine yemîn olsun ki muhakkak bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *îmân* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik} *etmeyen bir kavimdir.*

Yine Nebî, *Rabbim! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti* (el-Furkân, 25/30) demiş, Allah da o'nun söylediği bu sözleri duyduğunu belirtmiştir. Buyrukta (böyle) bir takdim söz konusudur.

Allah Nebî'ye (s.a) hitaben buyuruyor ki:

89. *Artık sen de onlardan yüz çevir...*

Buyrukta bir takdim vardır.

...ve "Selâm" de {yani, onlara uygun bir şekilde karşılık ver}, *yakında* {üzerlerine azab inince} *bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir. Kılıç âyeti, onlardan yüz çevirmeyi ve iyilikle karşılık vermeyi neshetmiştir. Onların ne ile tehdit edildikleri, *O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler hamim de, sonra ateşte yakılacaklar* (el-Mü'min, 40/71-72) buyruğunda dile getirilmiştir.

44. DUHÂN SÛRESİ

Mekke'de inen Duhân sûresi, Kûfiyyûna göre 59 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا
كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا
اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Mübîn* {yani, içindekiler apaçık olan} *kitaba yemîn olsun ki...*

3. *...Kuşkusuz Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} {Levh-i Mahfuz'dan dünya semâsına, oradan sefere [levhten yazan] meleklere} *mübârek bir gecede indirdik...*

Her gece levh-i mahfuzdan bir miktar iniyordu. Allah Kur'ân-ı Kerîm'den dünya semâsına Cibrîl'in (a.s) gelecek sene aynı geceye kadar indireceği miktarı indiriyordu. Nihâyet Kur'ân bütünüyle Kadr gecesinde –ki mübârek bir gecedir– nâzil oldu.

Mukâtil dedi ki: Kur'ân Levh-i Mahfuz'dan sefere meleklerine bir gecede, Kadr gecesinde nâzil oldu. Cibrîl onu meleklerden yirmi ayda aldı. Nebî'ye (s.a) de yirmi yıllık bir süre içinde ulaştırdı. Kadr gecesine, mübârek gece denmesi, ondaki bereket ve hayırdan dolayıdır.

...Muhakkak Biz {Kur'ân ile} *inzâr edenleriz.*

4. *O gecede hikmetli her iş ayırt edilir* {yani, Allah Kadr gecesinde bâtıla karşı son derece muhkem olan her emri hükme bağlayarak gelecek senenin aynı gecesine kadar o sene meydana gelecek hayra, şerre, musibete, darlık ve bolluğa dâir hükmünü verir};...

5. *...tarafımızdan olan her emir. Muhakkak Biz irsâl edenleriz* {yani, Kur'ân'ı indirenleriz}.

6. {Biz o Kur'ân'ı} *Rabbinden* {ona îmân eden kimseler için} *bir rahmet olarak* {indirdik}. *Gerçekten O* {sözlerini işiten} *semîdir,* {onu çok iyi bilen} *alîmdir.*

7. *Göklerle yerin ve ikisi arasında olanların Rabbine* {yani, yüce Rabbin tevhîdine} *yakîn duyanlardan iseniz.*

Zâtını tevhîd ederek buyuruyor ki:

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖ وَيُمٖيتُۜ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ
فٖي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَٓاءُ بِدُخَانٍ
مُبٖينٍۙ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَۜ هٰذَا عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ
عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ
مُبٖينٌۙ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌۢ ﴿١٤﴾
اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلٖيلًا اِنَّكُمْ عَٓائِدُونَۢ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ
الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰىۚ اِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ
وَجَٓاءَهُمْ رَسُولٌ كَرٖيمٌۙ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّٓوا اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِۜ اِنّٖي لَكُمْ رَسُولٌ اَمٖينٌۙ ﴿١٨﴾

8. *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.* {Ölüleri} *diriltir ve* {dirileri} *öldürür. Sizin de Rabbinizdir, önceki atalarınızın da Rabbidir.*

9. *Ama onlar* {bu Kur'ân'dan yana} *şüphe içindedirler.* {Ondan yana gaflet içinde} *oyalanıp eğlenirler.*

10. *O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle* {ey Muhammed}!

Nebî (s.a) Kureyş kâfirlerine beddu'a ederek, "Allahım! Yûsuf dönemindeki kıtlık seneleri gibi yedi kıtlık yılıyla onlara karşı bana yardım et" diye Allah'a yalvarmıştı. Bu sebebten dolayı onlar ağır bir kıtlık musibetine uğradılar. Öyle ki aşırı açlıktan dolayı kemikleri, köpekleri, leşleri yediler. Açlığın etkisiyle kendileri ile semâ arasında bir duman olduğunu görecek hale geldiler. İşte, *O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle* buyruğu bunu anlatmaktadır.

11. *İnsanları* {yani, Mekkelileri} *bürüyecektir. Bu* {açlık} *elîm* {yani, pek acıklı} *bir azabtır.*

Sonra Ebû Süfyân b. Harb, 'Utbe b. Rabî'a, el-'Âs b. Vail, Mut'im b. Adiy, Süheyl b. 'Amr ve Şeybe b. Rabî'a –ki hepsi Kureyşlidir– Nebî'ye (s.a) gidip, "Ey Muhammed! Bizim için yağmur dile" dediler. Ardından da Allah'a şöyle nida ettiler:

12. *Rabbimiz! Bizden bu azabı* {yani, açlığı} *kaldır, çünkü biz îmân edeceğiz* {yani, Rabbin tevhîdini tasdik edeceğiz}.

13. *Onlar nerede, zikrâ nerede* {yani, kendilerine isabet eden açlıktan öğüt ve ibret almak nerede}? *Halbuki onlara mübîn* {yani, durumu apaçık} *bir rasûl* {yani, Muhammed (s.a) hidâyetle} *gelmişti.*

14. *Sonra yine o'ndan* {yani, Muhammed'den (s.a)} *yüz çevirdiler* {yani, dalâlete yöneldiler} *ve "Kendisine öğretilmiş bir delidir" dediler.*

Çünkü 'Utbe b. Muayt, "Muhammed bir delidir" demişti. Yine Mekkeliler, "Ona Amir b. el-Hadrami'nin kölesi Cebr öğretiyor. Şâyet Amir b. el-Hadrami'nin kölesi Cebr bundan vazgeçmeyecek olursa, andolsun onu efendisinden satın alacağız, sonra da onu azaba uğratacağız. Baksın bakalım Muhammed'in ona faydası olur mu yahut ona gelecek herhangi bir zararı önleyebilir mi?" dediler.

Bunun üzerine Nebî (s.a), "Allahım! Bizim imdadımıza yetişecek bir yağmur yağdır. Bize bol ve verimli bir sene nasîb et. Afiyet ve huzur içinde geçsin. Göndereceğin yağmur çabuk gelsin gecikmesin, fayda versin zarar vermesin" diye du'a etti de Allah üzerlerindeki azabı kaldırdı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

15. *O azabı* {yani, açlığı} *az bir zaman* {yani, Bedir gününe kadar} *açıp kaldıracağız, fakat siz kuşkusuz yine* {küfre} *döneceksiniz.*

Gerçekten de geri döndüler, Allah da Bedir'de onlardan intikam alıp, onları öldürdü. İşte şu buyruk da bunu ifade etmektedir:

16. *En büyük yakalayışla yakalayacağımız gün* {yani, Bedir günü –ki Mekke'de onlara isabet eden açlıktan daha büyüktü–} *Biz intikam alıcılarız* {öldürmek ve meleklerin yüzlerine, arkalarına vurmaları ile onlardan intikam alındı ve Allah ruhlarını alelacele cehenneme ulaştırdı}.

17. *Andolsun onlardan önce Fir'avn kavmini* {Mûsâ (a.s) vasıtası ile} *fitneye maruz bıraktık.*

Mekkelilerin Nebî'yi (s.a) küçümseyip alay ettikleri gibi onlar da o'nu küçümseyip o'nunla alay ettiler. Nebî (s.a) de, Mûsâ'nın (a.s) Fir‘avn ve kavmi için bir fitne sebebi oluşu gibi kavmi için bir fitne sebebi olmuştu. Kureyşliler, "Sen aramızda en zayıf ve başvurabileceği çareler en az olan bir kimsesin" demişlerdi. İşte onların Nebî'yi (s.a) bu şekilde küçümseyişleri, tıpkı Fir‘avn ve kavminin Mûsâ'yı (a.s) küçümseyerek o'na, *Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi?* (eş-Şu‘arâ, 26/18) demelerine benziyordu. Bundan dolayı bu hal onlar için bir fitne sebebi idi. Bu sebeble diğer ümmetler arasında Fir‘avn (ve ümmeti) söz konusu edilmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak Biz Fir‘avn'a bir rasûl gönderdiğimiz gibi, size de bir rasûl gönderdik* (el-Müzzemmil, 73/15) âyetidir.

Allah'ın, *Andolsun ki onlardan önce Fir‘avn kavmini de fitneye maruz bıraktık* buyruğu Kureyş'i Muhammed (s.a) ile fitneye maruz bıraktığımız gibi, onları da fitneye maruz bıraktık demektir; çünkü her ikisi de kendi kavimleri arasında doğup büyümüşlerdi.

...*Onlara kerîm bir rasûl gelmişti* {yani, kerîm bir ahlâka sahib olup affeder, bağışlardı, zira Mûsâ da Rabbinden Mısır halkı üzerinden çekirge ve haşeratın giderilmesini istemişti}.

18. {Mûsâ Fir‘avn'a,} *"Allah'ın kullarını bana geri verin* {yani, İsrâîloğulları'nı benimle birlikte gönderin; onları serbest bırakın, çünkü onlar hürdür; onları köleleştirmeye kalkışmayın}. *Kuşkusuz ki ben size* {Allah tarafından gönderilmiş ve benimle Rabbim arasında} *güvenilir bir rasûlüm"...*

وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾
وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي
فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ
بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾
وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾

19. ...*"ve Allah'a karşı* {O'nu tevhîd etmeyip} *üstünlük taslamayın* {yani, büyüklenmeyin}, *çünkü ben size apaçık bir sultân* {ya-

ni, delil: el ve asâ mucizelerini} *getiriyorum" diyerek* {gelmişti, fakat onlar o'nu yalanladılar}.

Bunun üzerine Fir'avn, *Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim* (el-Mü'min, 40/26) demişti. Mûsâ ondan Allah'a sığınarak şöyle demişti:

20. *"Muhakkak ki ben, beni recm etmenizden* {yani, öldürmenizden} *hem berim Rabbim, hem de sizin Rabbiniz* {sadece Fir'avn'u kasdetmektedir} *olana sığındım."*

21. *"Eğer bana îmân etmiyor iseniz* {yani, beni tasdik etmiyorsanız –yine tek başına Fir'avn kasdedilmektedir–} *o halde benden uzak durun"* {yani, beni öldürmeyin}.

Mûsâ, Rabbine du'a ederek, *Rahmetinle bizi* {yani, beni ve İsrâîloğulları'nı} *o kâfirler topluluğundan kurtar* (Yûnus, 10/86) demiş, Allah da Mısırlıların üzerine azab salıvermişti.

22. *Rabbine, "Kuşkusuz bunlar* {yani, Mısır halkı} *mücrim* {yani, îmân etmeyen} *bir topluluktur" diye du'a etti.*

Allah bu buyruğunda o'nun sözü geçen du'asını kabul ettiğini bildirmektedir. Bu sebeble Allah ona şunu vahyetti:

23. *O halde geceleyin kullarımı al götür. Muhakkak siz takib olunacaksınız* {yani, Fir'avn ve kavmi sizin arkanızdan gelecektir}.

24. *Denizi de rahven* {yani, saf saf, dizi dizi: hareketsiz} *bırak...*

İsrâîloğulları denizi aşıp gidince Mûsâ'ya, "Önceden olduğu gibi bizim için denizi bölük bölük ayır, çünkü biz Fir'avn'ın ve kavminin izimizi bulup, bize yetişeceğinden korkarız" demişlerdi. Mûsâ (a.s) denileni yapmak isteyince Allah da denize, Mûsâ'ya itaat etmesini vahyetti.

...Çünkü onlar {yani, Fir'avn ve kavmi} boğulacak bir ordudur.

Allah onları Mısır ırmağında boğdu. O gün eni iki fersah idi.

25. *Onlar* {yani, Fir'avn ve kavmi} *nice bahçeleri,* {akar} *pınarları geride* {yani, arkalarında} *bırakmışlardı.*

26. *Nice ekinleri ve değerli* {yani, pek güzel} *konakları* {yani, meskenleri} *de (arkalarında bırakmışlardı).*

27. *Zevk ve safa sürdükleri* {yani, Mısır topraklarında kendileri-

ni beğenerek yararlandıkları} *nice nimetleri de* {yani, nimetlerle dolu bir hayatı da} *(arkalarında bırakmışlardı).*

كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرٖينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاۤءُ
وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرٖينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنٖۤى اِسْرَاۤئٖلَ
مِنَ الْعَذَابِ الْمُهٖينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفٖينَ
﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ
مَا فٖيهِ بَلٰٓؤُا مُبٖينٌ ﴿٣٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَاۤءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا
مَوْتَتُنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرٖينَ ﴿٣٥﴾ فَاْتُوا بِاٰبَاۤئِنَۤا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ
﴿٣٦﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ اَهْلَكْنَاهُمْ اِنَّهُمْ
كَانُوا مُجْرِمٖينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبٖينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَۤا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

28. *İşte böyle* {Biz Mısır' dan çıkışlarında onlara bunu yaptık}. *Biz onu* {yani, Mısır diyarını} *başka bir kavme* {yani, İsrâîloğulları'na} *miras verdik* {yani, Mısır'dan çıkışlarından sonra onları tekrar oraya döndürdük}.

29. *Gök ve yer ağlamadı onlar için.*

Vefat eden mü'minin yerde secde ederken iz bıraktığı yerler, semâda amelinin yükseldiği yer kırk gün boyunca gece-gündüz onun için ağlar. Nebîler için ise seksen gün boyunca geceli-gündüzlü ağlar. Kâfir için ise ağlamazlar. İşte, *Gök ve yer ağlamadı onlar için* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü onlar yerde Allah için namaz kılmazlar ve küfürleri dolayısıyla da semâya yükselecek sâlih amelleri yoktur.

...Onlar mühlet verilenler de olmadı {yani, suda boğularak azab olundukları vakte kadar dokuz mucizeyi görmelerinden sonra onlara bir mühlet verilmedi, bir süre tanınmadı}.

30. *Andolsun Biz İsrâîloğulları'nı o mühîn* {yani, alçaltıcı, küçültücü: erkek çocuklarının öldürülmesi, kız çocuklarının diri bırakılması şeklindeki} *azabtan kurtardık;...*

İsrâîloğulları Mûsâ ve Hârûn'a îmân ettiler. Bu sebeble Fir'avn, *Onunla birlikte îmân edenlerin oğullarını öldürün, kız çocuklarını diri bırakın* (el-Mü'min, 40/25) diye talimat verdi. Fir'avn bu kararını uygulamak isteyince, Allah onların zürriyetleri ve onlarla birlikte olanlar arasında denizi engel koydu, Fir'avn'u ve onunla birlikte bulunan Kıbtîleri suda boğdu. Fir'avn söz konusu bu azabı, Mûsâ Allah tarafından rasûl gönderilmeden önce uygulamak istemişti. Çünkü Mûsâ sebebiyle helâk edileceklerinden korkmuştu. Zira kâhinler Fir'avn'a, böyle bir helâkin gerçekleşeceğini ve krallığına son vereceğini bildirmişlerdi.

31. *...Fir'avn'dan* {(yani, Fir'avn'ın azabından)}, *çünkü o* {tevhîde karşı} *üstünlük taslayan ve israf edenlerden* {yani, müşriklerden} *idi.*

Sonra İsrâîloğulları'nı tekrar söz konusu ederek buyuruyor ki:

32. *Andolsun Biz onları bilerek* {yani, Allah ne durumda olacaklarını bildiği için onları} *âlemler* {yani, o dönemin âlemleri} *üzerine seçkin kılmıştık.*

33. *Ve onlara içinde mübîn* {yani, apaçık} *bir belâ* {yani, nimetler} *bulunan bir kısım âyetler de vermiştik.*

Allah'ın, *Muhakkak bu apaçık bir belânın ta kendisidir* (el-Câsiye, 45/24) buyruğunda da "belâ"dan kasıt "nimetler"dir.

Söz konusu âyetler ise, onlar için denizin yarılması, düşmanları olan Fir'avn'ın helâk etmesi, onları bulutla gölgelendirmesi, üzerlerine men ve selva indirmesi, (kollar sayısınca suyun kaynadığı) taş, direk[1] ile her şeye dâir açıklamanın bulunduğu Tevrât'tır. Bütün bunlar Allah'ın kendilerini mübtelâ kıldığı [nimet olarak verdiği] hayırdır, fakat onlar Rabb'lerine şükretmediler. İşte Allah'ın, *Ve onlara kendilerinde apaçık bir belâ bulunan bir kısım âyetler de vermiştik* buyruğu bunu anlatmaktadır.

34. *Kuşkusuz bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *diyorlar ki:...*

35. *...“O ancak bizim ilk ölümümüzdür”* {yani, hayat, sadece dünya hayatımızdan ibarettir}...

---

1 "Geceleyin yol aldıklarında bu direk yollarını aydınlatıyordu" (Tefsîr-i Mukâtil, el-Câsiye, 45/16 âyetinin tefsiri). (Çeviren)

Çünkü Nebî (s.a) onlara, “Siz ölümden sonra tekrar diriltileceksiniz” demişti. Onlar ise o'nu yalanladılar ve dediler ki:

...*“O ancak bizim ilk ölümümüzdür”* {yani, hayat, sadece dünya hayatımızdan ibarettir} *ve biz* {ölümden sonra} *neşr olunmayacağız”* {yani, diriltilmeyeceğiz}...

36. ...*“Eğer* {ölümden sonra diriltileceğimiz hususunda} *doğru söyleyenler iseniz haydi atalarımızı getirin.”*

Ebû Cehl b. Hişâm, Ra‘d sûresinde de geçtiği üzere şöyle demişti: “Ey Muhammed! Eğer sen bir nebî isen bizim için aralarında Kusay b. Kilâb'ın da –ki Kusay onların önderi idi– bulunduğu atalarımızdan iki ya da üç kişiyi dirilt. Çünkü o doğru sözlü birisi idi. Biz de bu dirilttiğin şahıslara soralım, onlar ölümden sonra olup bitenleri bize haber versinler, söylediğin gerçek mi yoksa bâtıl mı? Eğer ölümden sonra dirilişin hakk olduğu iddianda doğru isen (bunu yap).”

Bunun bir benzeri de, *Dediler ki: “O dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz ve bizi ancak dehr helâk etmektedir”* (el-Câsiye, 45/24) âyetidir.

Bu sebeble Allah onları, geçmiş ümmetlerin uğradıkları azabın bir benzeriyle korkutarak buyuruyor ki:

37. *Bunlar mı hayırlıdır, yoksa Tubbâ kavmi* {–ki helâk edilen kavimlerin Mekke kâfirlerine en yakını, Tubbâ kavmi idi–} *ve onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetlerden helâk edilenler} *mi? Biz onları* {azab ile} *helâk ettik. Çünkü onlar mücrim* {yani, şirk üzere devam eden, bunda alabildiğine ileri giden günahkâr} *kimseler idiler.*

38. *Biz göklerle yeri ve ikisinin arasında olanları oynayalım diye* {yani, boş yere, herhangi bir amaç gözetmeden} *yaratmadık* {yani, onları boş yere yaratmadık, tahakkuk edecek bir iş için yarattık}.

39. *Biz onları ancak hakk ile yarattık, fakat onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu* {bunların boş yere yaratılmamış olduklarını} *bilmezler.*

Onları korkutarak buyuruyor ki:

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي
مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ
﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾
خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ
رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ
﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي
مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ
وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

40. *Muhakkak fasl günü* {yani, ayırt edici hükmün verileceği gün} *onların hepsi için tayin edilmiş bir vakittir* {yani, onlar için belirlenmiş bir süredir}.

41. *O günde* {yani, Kıyâmet Günü'nde –ki Cum‘a günüdür–} {öncekiler de, sonrakiler de bir araya geleceklerdir: bu ümmet de, diğer ümmetler de o günde bir araya geleceklerdir}. {O günde, kâfirlerden} *hiçbir mevlânın mevlâsına bir faydası olmaz* {yani, hiçbir velînin velîsine faydası olmayacaktır. Yakın bir kimse yakın olan kâfir akrabasına en ufak bir menfaat sağlayamayacaktır}. *Onlara yardım da edilmez* {yani, kimse onların azablarını önleyemez}.

Sonra mü'minleri istisnâ ederek buyuruyor ki:

42. *Allah'ın* {mü'minlerden} *rahmet ettikleri müstesnâ* {yani, onlara şefaatte bulunulacaktır}. *Kuşkusuz ki O* {şefaate nail olmayacak olan düşmanlarından intikam almakta} *azîzdir,* {bu âyette istisnâ ettiği mü'minlere} *rahîmdir.*

43. *Kuşkusuz ki zakkûm ağacı...*

44. *...o el-esîm'in* {yani, Rabbine karşı pek günahkâr olan kişinin: Ebû Cehl'in} *yiyeceğidir.*

İbn Mes'ûd, "esîm"i, "fâcir" ile tefsir edilmiştir.

45. *O muhl gibidir* {yani, siyah zakkûm, zeytinyağı tortusu gibi kalındır}, *karınlarda kaynar;...*

46. *...hamîmin kaynaması gibi.*

"Hamîm", Berberîlerin ve Afrikalıların dilinde, "aşırı sıcak su" demektir.

Kureyş'in Sehmoğulları'ndan 'Abdullâh b. ez-Zibarî, zakkûm'un, hurma ve tereyağı olduğunu iddia etmiştir. Şöyle ki: Ebû Cehl onlara, "Muhammed'in iddia ettiğine göre ateşte ağaç bitecektir. Oysa ateş ağaçları yer bitirir. Acaba onlara göre zakkûm nedir?" demişti. Bunun üzerine 'Abdullâh b. ez-Zibarî, "Zakkûm hurma ve tereyağıdır" diye cevab vermişti. Bunun üzerine Ebû Cehl b. Hişâm, "Ey câriye! Haydi bize zakkum [tereyağı ve hurma] getir" diye seslenmiş, (arkadaşlarına da), "Zıkkımlanın" demişti.

Allah cehennem bekçilerine şöyle diyecektir:

47. *Yakalayın onu* {yani, Ebû Cehl'i}, *cahîmin ortasına* {–ki bu cehennem ateşinin altıncı kapısıdır– yüz üstü} *sürükleyin onu.*

48. *Sonra da onun* {yani, Ebû Cehl'in} *başının üstüne hamîm azabından*[2] *dökün.*

Şöyle ki: Cehennemin bekçilerinden olan melek, demir balyoz ile başına bir darbe indirecek. Bunun neticesinde kafasında, beynine kadar bir delik açılacak ve beyni, vücudu üzerine akacak. Sonra melek o açılan delikten son derece kaynamış sudan dökecek ve bu su karnına kadar inecek. Arkasından melek, azarlayıp horlayarak ona şöyle hitâb edecek:

49. *Tat* {azabı} *bakalım,* {ey bir zamanlar kendini izzetli ve üstün gören kişi}. *Çünkü sen* {dünyada iken} *azîz* {yani, kendisine kimsenin zarar veremeyeceği güçlü} *ve kerîm* {yani, kendisini değerli kabul eden} *birisi imişsin.*

---

2 Âyette "hamîm azabından" ibaresine tekabül eden bölüm, tercümeye esas aldığımız tahkikli nüshada bulunmadığından tarafımızdan ilave edilmiştir. (Çeviren)

Ebû Cehl dünyada iken, “Ben Kureyş'in en izzetli ve en kerîm olanıyım” diyordu. Fakat âhirette şiddetli azabı tadınca melek ona şöyle diyecektir:

50. *Muhakkak ki bu sizin önceden şüphe edegeldiğiniz şeydir* {yani, dünyada iken bunun olmayacağı hususunda şüpheniz vardı. İşte kâfirlerin kalacakları yer budur}.

Sonra mü’minlerin kalacakları yeri söz konusu ederek buyuruyor ki:

51. *Takva sahibleri ise muhakkak emin bir makamdadırlar* {yani, korkudan ve ölümden yana güvenlik içinde meskenlerde olacaklardır}.

52. *Cennetlerde* {yani, bahçelerde} *ve* {akıp duran} *pınarlardadırlar.*

53. *Sündüs ve istebrakdan* {yani, ince ve kalın ipekten} *giyerler.* {Ziyaretleşmelerinde} *karşılıklı otururlar.*

54. *İşte böyle, hem Biz huru'l-ıyn'i* {yani, beyaz yüzlü, güzel gözlüleri} *de kendilerine eş yaptık.*

Onların hallerini haber vererek buyuruyor ki:

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ
فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُولٰى وَوَقٰيهُمْ عَذَابَ الْجَح۪يمِ ﴿٥٦﴾
فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٥٧﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ
بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

55. *Onlar orada* {ölümden yana} *güven içinde her türlü* {yani, her çeşit} *meyveden isterler.*

56. *Onlar orada* {dünyadaki} *ilk ölümden başka ölümü* {ebediyen} *tatmazlar.* {Şanı yüce Rabb'leri} *onları cahîm azabından korumuştur.*

57. {İşte söz konusu edilen bu cennet nimetleri} *Rabbinden bir lütuf olarak* {verilecektir}. *İşte bu en büyük fevzdir* {yani, pek büyük kurtuluştur}.

58. *Muhakkak Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} *tezekkür ederler* {ve böylece Kur'ân'a îmân ederler} *diye senin dilin ile* {yani, senin dilin üzere} *kolaylaştırdık.*

Ancak onlar Kur'ân'a îmân etmediler. Bunun için Allah Teâlâ buyuruyor ki:

59. *O halde* {onlara gelecek olan azabı} *gözetle, çünkü onlar da* {kendilerine gelecek olan azabı} *gözetlemektedirler.*

45. CÂSİYE SÛRESİ

Mekke'de inen Câsiye sûresi, Kûfiyyûna göre 37 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ
رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللّٰهِ
وَاٰيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى
عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Kitabın indirilmesi,* {mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm Allah tarafındandır.*

3. *Muhakkak ki göklerde ve yerde* {ki her ikisi de pek büyük birer yaratıktır} *mü'minler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için âyetler vardır.*

4. *Sizin yaratılışınızda da* {–çünkü siz önce nutfe idiniz, sonra alaka, sonra mudga [bir çiğnem et], sonra kemik, sonra et oldunuz, sonra da ruh üflendi–}, *yaymakta olduğu* {yani, yarattığı} *her bir canlıda da* {Allah'ın tevhîdine} *yakîn duyan* {yani, kesin olarak inanan} *bir kavim için âyetler vardır.*

5. *Gece ve gündüzün değişip durmasında* {–ki ikisi de birer âyettir–}, *Allah'ın gökten bir rızık* {yani, yağmur} *indirip, onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde* {yani, bitkileri yeşertmesinde}, *rüzgârları* {rahmet ve azab ile} *evirip çevirmesinde,* {evet bütün bunlarda Allah'ın tevhîdini} *akleden bir kavim için âyetler vardır.*

Sonra Allah, sûrenin başında az önce geçen hususları tekrar söz konusu ederek buyuruyor ki:

6. *İşte bunlar Allah'ın âyetleridir* {yani, Kur'ân'ın âyetleridir}. {Ey Muhammed,} *Biz onları sana hakk ile okuyoruz.* {Eğer bu Kur'ân'a îmân etmeyecek olurlarsa,} *artık onlar Allah'tan* {yani, O'nu tevhîd etmekten} *ve O'nun âyetlerinden* {yani, Kur'ân'ın âyetlerinden} *sonra hangi söze îmân ederler* {yani, hangi sözü tasdik ederler}.

7. *Effâk* {yani, "Kur'ân geçmişlerin: Rüstem ve İstendibaz'ın [İsfendiyar'ın] masallarıdır" diyen aşırı yalancı 'Abdu'd-Darroğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris el-Kuraşî'ye} *ve esîm* {yani, Rabbine karşı çok günahkâr} *olan herkese veyl olsun!*

8. *O, Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân} *kendisine okunurken işitir de sonra onları* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini ve içinde bulunanları} *işitmemiş gibi müstekbir olarak ısrar eder* {yani, Kur'ân âyetlerini inkâr ederek küfrü üzerinde diretir. Büyüklenerek o âyetlerden: Kur'ân'ın âyetlerine îmân etmekten yüz çevirir}. *İşte ona elîm* {yani, çok acıtıcı, can yakıcı} *bir azabı müjdele!*

en-Nadr b. el-Hâris Bedir'de öldürüldü. Sonra Allah onun durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ
﴿٩﴾ مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا
مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا
هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ
﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

9. *Âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde* {yani, Kur'ân âyetlerinden bir şey işittiğinde} *de o, onları alaya alır* {yani, o âyetlerle alay eder –çünkü onun iddiasına göre Kur'ân'da anlatılanlar Rüstem ve İs-

fendibaz [İsfendiyar] hakkında anlatılanlar gibidir–}. *İşte onlara* {yani, en-Nadr b. el-Hâris ve arkadaşlarına –ki hepsi de Kureyşlidir–} *mühîn bir azab* {yani, dünyada Bedir günündeki azab} *vardır.*

10. *Cehennem de onların* {yani, en-Nadr b. el-Hâris ve arkadaşlarının} *önlerindedir* {yani, onlar dünyada Bedir'de öldürülecekler, sonra da âhirette cehenneme atılacaklardır}. *Kazandıklarının* {yani, toplayıp bir araya getirdikleri mallarının} *da, Allah'tan başka edindikleri velîlerin de* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettikleri ilâhların da} {cehennem azabına karşı kendilerine} *hiçbir faydası olmaz. Onlar için azîm* {yani, çetin şiddetli olduğundan ötürü pek büyük} *bir azab da vardır.*

11. *Bu* {yani, Kur'ân} *bir hidâyettir* {yani, dalâletten hidâyete götüren bir beyândır}. {Mekke halkından} *Rabb'lerinin âyetlerine* {yani, Kur'ân'ı –inkâr ile–} *kâfir olanlara gelince, onlar için elîm bir riczden azab vardır* {yani, onlar için cehennemde can yakıcı azab türünden bir azab vardır}.

Sonra Allah onlara nimetlerini hatırlatarak buyuruyor ki:

12. *Allah size denizi musahhar kılandır; orada* {yani, denizde} *gemiler emriyle* {yani, izniyle} *akıp gitsin diye ve O'nun lütfundan* {denizde rızık} *arayasınız ve* {bu nimetler dolayısıyla Allah'a} *şükredesiniz* {ve O'nu tevhîd edesiniz} *diye.*

13. {Allah} *göklerde ve yerde bulunanların tümünü Kendinden size musahhar kılmıştır. Muhakkak ki bunlarda* {yani, Allah'ın yarattıklarında} *tefekkür eden* {ve sonunda O'nu tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler vardır.*

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ
قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

14. *Îmân edenlere söyle: Mağfiret etsinler* {yani, bağışlasınlar},...

Buyruk, Ömer b. el-Hattâb (r.a) hakkında inmiştir. Mekke kâfirlerinden bir adam Mekke'de iken Ömer'e ağır sözler söylemişti. Ömer

onu yakalayıp cezalandırmak istedi, Allah ise affedip bağışlamasını emretti.

> ...*Îmân edenlere* {yani, Ömer'e} *söyle: Mağfiret etsinler* {yani, affetsinler}; *Allah'ın günlerini beklemeyenleri* {yani, geçmiş ümmetlerin azaba uğratıldığı gibi Allah'ın cezalandırmasından korkmayanları}. *Kim affeder, ıslah ederse onun ecrini vermek Allah'a aittir.*

Sonra, *Müşrikleri öldürün...* (et-Tevbe, 9/5) âyeti –ki buna seyf [kılıç] âyeti denir– affedip bağışlama hükmünü neshetti.

> ...*Çünkü Allah bir topluluğa kazanageldiklerinin* {yani, affedip bağışlamak sûretiyle işledikleri hayrın} *karşılığını verecektir.*

> 15. *Kim sâlih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de* {amelini} *kötü ederse aleyhinedir* {yani, kötülüğü kendi zararınadır}. *Sonra* {âhirette} *Rabbinize döndürüleceksiniz* {ve O da amellerinizin karşılığını verecektir}.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ
مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ
الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

> 16. *Andolsun ki Biz İsrâîloğulları'na kitabı* {yani, Tevrât'ı}, *hükmü* {yani, Tevrât'ta bulunanları kavramayı ve ilmi} *ve nübüvveti vermiştik* {–ki onlar arasında ilki Mûsâ, sonuncusu da Îsâ olmak üzere 1.000 nebî geçmiştir–}. *Kendilerine tayyibâtı* {yani, helâl olan rızkı: menn ve selvayı} *rızık olarak vermiş ve onları âlemlere* {yani, o dönemin âlemleri üzerine} {her şeyin tafsilatı ve açıklaması bulunan Tevrât'ı, menn ve selvayı, (her kolun ayrı ayrı su içtikleri su pınarlarının fışkırdığı) taşı, bulutla gölgelendirmeyi, geceleyin yürüdükleri vakit önlerini aydınlatan amudu [aydınlık

saçan direği] vererek} *üstün kılmıştık.* {Öyle ki elbiseleri de onlarla birlikte büyüyor, eskimiyor ve yırtılmıyordu}.

17. *Onlara emre dâir beyyinât* {yani, apaçık âyetler} *verdik* {yani, onlara Tevrât'ta helâle, harama ve sünnete dâir açıklamalar yaptık. Onlardan öncekilere dâir beyânlarda bulunduk}. {Fakat kendileri Yuşa b. Nûn'dan sonra cinn hususunda anlaşmazlığa düştüler: bir kısmı îmân etti, bir kısmı kâfir oldu}. *Onlar ancak kendilerine ilim* {yani, beyân} *geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler. Muhakkak Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında* {yani, dîne dâir ayrılığa düştükleri hususlarda} *Kıyâmet Günü'nde aralarında hüküm verecektir.*

18. *Sonra Biz seni emrden* {yani, İslâm'dan} {apaçık} *bir şeriat üzere kıldık. Sen de artık ona uy...*

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Sen baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in ve kavminin ileri gelenlerinin dînine geri dön" demişlerdi. Bunun üzerine Allah Nebî'ye (s.a), *Sonra Biz seni emrden bir şeriat üzere kıldık. Sen de artık ona uy* buyurdu.

...*Bilmeyenlerin* {yani, Allah'ın tevhîdini tanımayanların: Kureyş kâfirlerinin} *hevâlarına uyma.* {Eğer onlara uyarsan, seni Allah'ın emrinden uzaklaştırırlar}.

19. *Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olmaz. Kuşkusuz ki zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} {Kıyâmet Günü'nde} *birbirlerinin velîleridir. Allah ise* {şirkten sakınan} *takvâ sahiblerinin velîsidir.*

هَٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

20. *Bu* {yani, Kur'ân} *insanlar için basîretlerdir* {yani, dalâletten uzaklaştıran bir basîrettir} *ve* {Kur'ân'ın Allah tarafından gönde-

rildiğine dâir kesin bir kanaate sahib olan} *yakîn sahibi bir topluluk için de* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmettir.*

21. *Yoksa kötülük işleyenler...*

Muttakiler için âhirette Rabb'leri nezdinde naim cennetlerinin bulunduğunu belirten hüküm inince Mekke kâfirlerinden 'Adi Şems b. 'Abdi Menâfoğulları, Hâşim oğulları ile 'Abdulmuttalib b. 'Abdi Menâfoğulları arasından îmân eden mü'minlere, "Âhirette size verilecek hayrın bir benzeri bize de verilecektir" dediler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...*Yoksa kötülük işleyenler* {yani, şirk koşanlar: 'Adi Şemsoğulları'nın kâfirleri} *kendilerini,* {Hamza, 'Alî b. Ebî Tâlib, 'Ubeyde b. el-Hâris ve Ömer b. el-Hattâb'ın gibi} *îmân edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve* {dünya nimetleri bakımından} *hayatları ile* {âhiret nimetleri bakımından} *ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar* {yani, onlar âhirette mü'minlere verilenlerin bir benzerinin kendilerine de verileceği kanaatine sahib olmakla son derece haksız ve kötü bir hüküm veriyorlar}. {Cennette dereceler vardır ve onun nimetleri mü'minlere aittir. Kâfirler ise cehennem ateşinde azab göreceklerdir}.

22. *Allah gökleri ve yeri hakk ile yarattı* {yani, bunları amaçsız, boş yere yaratmadı. Aksine gerçekleşecek bir amaç için yarattı}. *Ve bir de her kişiye* {dünyada hayır ya da şer türünden} *kazandığının* {yani, yaptığının} *karşılığı verilsin diye* {yarattı}. *Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez* {yani, onların hasenatlarından bir şey eksiltilmez, seyyiatlarına da bir şey ilave edilmez}.

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ
وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ ۚ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا
إِلَّا الدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

23. *Hevâsını ilâhı edinmiş, bilgisine* {yani, Allah'ın ona dâir bilgisine} *rağmen Allah'ın kendisini dalâlete düşürmüş olduğu, kulağına ve kalbine mühür vurduğu* {ve bu sebeble hidâyeti işi-

tip akletmez hale gelen} *ve gözü üzerine de perde gerdiği kimse* {yani, el-Hâris b. Kays es-Sehmî –ki alay edicilerden olan bu kişi putları sevmiş ve onlara ibâdet etmişti–} *hakkında ne dersin? Artık buna* {yani, Allah onu saptırmışken} *Allah'tan başka kim hidâyet verebilir? Hiç tezekkür etmez misiniz* {yani, Allah'ın yarattıklarından ibret alıp, O'nu tevhîd etmez misiniz}?

24. *"O dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz* {yani, biz ölürken başkaları dirilir: Bizim soyumuzdan çıkarlar ve bizim bu halimiz sürüp gider} {ve biz ölümden sonra asla diriltilmeyeceğiz}, *bizi ancak dehr helâk eder"* {yani, bizim ölümümüzün sebebi sadece uzun ömürdür, gece ve gündüzün ardı arkasına uzun bir süre gelip geçmesidir} *dediler. Halbuki onların buna dâir* {yani, ölümden sonra diriltilmeyecekleri hakkında} *hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak zanda bulunuyorlar* {yani, bu konuda kesin bir kanaate sahib değillerdir, zanna dayanarak söz söylüyorlar}.

وَإِذَا تُتْلَى
عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى
يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ
مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا
نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

25. *Kendilerine âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *beyyineler halinde* {yani, helâl ve harama dâir apaçık olarak} *okunduğunda, onların* {Nebî'ye (s.a) karşı} *delilleri,...*

er-Ra'd sûresinde belirtildiği üzere onlar [müşrikler], "Bizim için dağları yürüt, rüzgârları emrimize ver ve atalarımızdan: Kureyş'ten iki ya da üç kişiyi dirilt. Bunlardan biri de Kusay b. Kilab –Kusay onların ileri gelenleri idi– olsun, çünkü o doğru sözlü birisi idi. Biz de onlara senin bize haber verdiğin ölümden sonra olacaklara dâir soralım" demişlerdi.

> ..."*Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi babalarımızı* {yani, atalarımızdan bir Kusay b. Kilab olmak üzere iki veya üç kişiyi diriltip} *getirin" demekten ibarettir.*

Bu, Ebû Cehl'in Nebî'ye (s.a) söylediği bir sözdür. Allah Teâlâ ise buyuruyor ki:

> 26. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Allah sizi* {bir nutfe iken} diriltiyor. *Sonra sizi* {ecelleriniz gelince} *öldürüyor. Sonra hakkında şüphe bulunmayan* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir şüphe olmayan} *o Kıyâmet Günü'ne* {ilkinizden, sonuncunuza kadar} *sizi toplayacaktır. Fakat insanların çoğu* {âhirette diriltileceklerini} *bilmezler.*

Sonra yüce Rabbimiz ölümden sonra diriltmeye kâdir olmadığı şeklindeki sözlerine karşılık, yüce zâtını tazim etmek üzere şöyle buyuruyor:

> 27. *Göklerle yerin mülkü Allah'ındır. Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} *kalkacağı günde, işte o günde bâtılcılar* {yani, ölümden sonra dirilişi yalanlayanlar} *zarara uğrayacaklardır.*

> 28. *Her ümmeti* {yani, hesabının görüleceği vakit her kişiyi} *diz üstü çökmüş göreceksin. Her ümmet* {dünyada yapmış olduğu hayır ya da şerrin bulunduğu} *kitabına çağrılacak* {sonra da amellerinin karşılıkları onlara verilecektir}...

İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

> ...*Bugün* {âhiret günü} {dünyada} *işlediğiniz amellerin cezası* {yani, karşılığı} *size verilecektir.*

> 29. *İşte bu size hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen Biz işlediklerinizi* {daha onları işlemeden önce levh-i mahfuz'dan} *istinsâh ediyorduk.*

Bize ‘Ubeydullâh[1] dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: İbn ‘Abbâs dedi ki: “Nesh [istinsâh] ancak bir kitabtan yapılır.”

30. *Îmân edip, sâlih amel işleyenlere gelince, Rabb'leri onları rahmetine* {yani, cennetine} *alacaktır. İşte bu* {yani, cennete giriş} *apaçık fevzin ta kendisidir.*

وَاَمَّا الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيَات۪ي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
مُجْرِم۪ينَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا ق۪يلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ ف۪يهَا
قُلْتُمْ مَا نَدْر۪ي مَا السَّاعَةُ اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِن۪ينَ ﴿٣٢﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٣﴾
وَق۪يلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَس۪يتُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا
وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ
لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ
الْكِبْرِيَٓاءُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٧﴾

31. *Kâfir olanlara gelince,* {yüce Rabb onlara şöyle diyecektir:} *“Âyetlerim* {yani, Kur’ân} *sizle okunmadı mı? Siz de* {Kur’ân'a îmân etmeye karşı} *büyüklük taslayıp mücrimler topluluğu* {yani, günahkâr müşrikler} *olmadınız mı?*

32. *“Muhakkak Allah'ın va‘di* {(yani, ölümden sonra diriliş)} *haktır”...*

Nebî (s.a) onlara, “Muhakkak ölümden sonra diriliş haktır” dedi.

1 ‘Abdullâh yazılmış olmakla birlikte, doğrusunun ‘Ubeydullâh olduğu, tefsirin başındaki senetten bildiğimiz bir husustur. (Çeviren)

...*"Sâ'ate* {yani, Kıyâmete} *gelince, onda* {yani, onun gerçekleşeceğinde} *hiçbir şüphe yoktur" denildiğinde* {ey Mekke halkı} *siz derdiniz ki: "Sâ'atin ne olduğunu biz bilmeyiz. Biz ancak* {kesin bir kanaate sahib olmadan} *zannediyoruz ve biz* {Sâ'atin gerçekleşeceği hususunda} *yakîn besleyenler değiliz."*

33. {Âhirette organları aleyhlerine şâhidlik edince} *onlara,* {dünyada} *işlediklerinin çirkinlikleri* {yani, şirk koştukları} *apaçık göründüğünde,* {bunun olmayacağını iddia ederek} *alay edegeldikleri şey* {yani, azab} *kendilerini kuşatmış* {yani, azab onlara vâcib olmuş} *olacaktır.*

34. {Âhirette cehennem bekçileri tarafından da onlara} *denecek ki: "Bugün biz sizi unuturuz* {yani, azab içerisinde bırakırız}. *Nitekim siz de bu gününüze kavuşacağınızı unutmuştunuz* {yani, bugüne: ölümden sonra dirilişe îmân etmeyi terk etmiştiniz}. *Yeriniz ateştir, size yardım edecek* {yani, ateşe karşı sizi koruyacak} *kimseler de olmaz."*

35. *Sizin bu halinizin* {yani, âhirette size azab edilmesinin} *sebebi, Allah'ın âyetlerini* {yani, Allah'ın kelâmını} *eğlence edinmeniz* {yani, "Sihirdir, şiirdir, öncekilerin masallarıdır" deyip, alay etmeniz} *ve dünya hayatının sizi aldatmasıdır* {yani, böylece sizi İslâm'dan uzaklaştırmasıdır}. *Artık bugün* {âhirette} *onlar oradan çıkarılmazlar ve onların razı etmeleri de istenmez.*

36. *İşte hamd* {yani, şükür} *göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin* {yani, Kıyâmetin} *Rabbi olan Allah'a mahsustur.*

37. *Kibriyâ* {yani, azamet} *göklerde ve yerde yalnız O'nundur. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Kibriyâ, yani azamet ve saltanat, kuvvet ve kudret göklerde ve yerde yalnız O'nundur. O mülkünde azîzdir. Hükmettiği emirlerinde de hikmeti sonsuzdur [hakîmdir].

Allah'a hamdolsun, Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri'nin III. cildi burada sona erdi.

Tefsîr-i Kebîr
Mukâtil bin Süleymân

4

işaret

Tefsîr-i Kebîr
Mukâtil bin Süleymân

4

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki "özel" katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

4. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/4
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

© İşaret Yayınları

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-181-1 (4. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Düşünen bir toplum için...

TEFSÎR-İ KEBÎR 4
Mukâtil b. Süleymân
1. bsk., İstanbul 2006

işaret yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SÛRELER

46 Ahkâf sûresi 11
47 Muhammed sûresi 31
48 Feth sûresi 46
49 Hucurât sûresi 63
50 Kâf sûresi 79
51 Zâriyât sûresi 90
52 Tûr sûresi 100
53 Necm sûresi 110
54 Kamer sûresi 121
55 Rahmân sûresi 132
56 Vâkıa sûresi 145
57 Hadîd sûresi 159
58 Mücadele sûresi 172
59 Haşr sûresi 184
60 Mümtehine sûresi 199
61 Saff sûresi 213
62 Cuma sûresi 218
63 Münafikûn sûresi 223
64 Teğâbün sûresi 230
65 Talâk sûresi 235
66 Tahrîm sûresi 242
67 Mülk sûresi 249
68 Kalem sûresi 256
69 Hâkka sûresi 265
70 Me'âric sûresi 272
71 Nûh sûresi 279
72 Cinn sûresi 285
73 Müzzemmil sûresi 293
74 Müddessir sûresi 299
75 Kıyâme sûresi 311
76 İnsan sûresi 317

77 Mürselât sûresi....................................331
78 Nebe sûresi....................................337
79 Nâziât sûresi....................................347
80 Abese sûresi....................................356
81 Tekvîr sûresi....................................362
82 İnfitâr sûresi....................................367
83 Mutaffifîn sûresi....................................370
84 İnşikâk sûresi....................................377
85 Burûc sûresi....................................384
86 Târık sûresi....................................389
87 A‘lâ sûresi....................................393
88 Ğâşiye sûresi....................................396
89 Fecr sûresi....................................400
90 Beled sûresi....................................407
91 Şems sûresi....................................411
92 Leyl sûresi....................................414
93 Duhâ sûresi....................................418
94 Şerh sûresi....................................421
95 Tîn sûresi....................................423
96 Alak sûresi....................................426
97 Kadr sûresi....................................430
98 Beyyine sûresi....................................432
99 Zelzele sûresi....................................435
100 Âdiyât sûresi....................................441
101 Kâria sûresi....................................444
102 Tekâsür sûresi....................................447
103 Asr sûresi....................................450
104 Hümeze sûresi....................................451
105 Fîl sûresi....................................455
106 Kureyş sûresi....................................461
107 Mâûn sûresi....................................463
108 Kevser sûresi....................................465
109 Kâfirûn sûresi....................................467

110 Nasr sûresi 469
111 Tebbet sûresi..470
112 İhlâs sûresi 474
113 Felâk sûresi 477
114 Nâs sûresi..479

ولله الحمد والمنة

46. AHKÂF SÛRESİ

Mekke'de inen Ahkâf sûresi, Kûfiyyûna göre 35 âyetir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝٢ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ

وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ۝٣

قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ

اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِۜ اِيتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَٓا اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ

عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝٤ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ

مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَٓائِهِمْ غَافِلُونَ ۝٥

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Kitabın indirilmesi* {yani, Kur'ân'ın indirilmesinin takdir edilmesi, mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm Allah tarafındandır.*

3. *Biz semâvât u arzı ve o ikisi arasındakileri* {yani, güneşi, ayı, yıldızları, bulutu ve rüzgârları}, *ancak hakk ile* {yani, boşuna değil, ileride gerçekleşecek belli bir maksat ile} *ve müsemmâ bir ecel için yarattık...*

Ben onları duyarlıkların sonuna kadar ulaşacakları bir süreye kadar yarattım. Söz konusu bu süre kıyâmettir. Müsemmâ [belirlenmiş] ecel işte budur.

...*Kâfir olanlar* {yani, Mekke halkından inkâr edenler} *ise* {Kur'ân'da kendisi ile} *inzâr olundukları şeyden* {yani, azabtan} *yüz çevirmektedirler* {ve bu sebeble de hakkında düşünmemektedirler}.

4. {Ey Muhammed, Mekkelilere} *de ki: "Haber verin, Allah'tan başka* {ilah diye kabul ettiğiniz meleklerden} *kendilerine du'a* {yani, ibâdet} *ettikleriniz yeryüzünde neyi yaratmışlar* {yani, onlar gerçekten ilah iseler yerde Allah'ın yarattığı gibi yarattıkları

bir şey var mıdır}? *Yoksa onların göklerde* {yani, onların, mülkünde Allah ile birlikte} *bir ortaklığı mı var?"* {Bunların, mülkünde ortaklıkları bulunmadığı gibi, O'nun saltanat ve egemenliğinde de ortaklıkları yoktur}...

Allah'ın, *Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur* (Sebe, 34/22) buyruğuna benzemektedir.

...*Eğer doğru söyleyenler* {yani, Lât, 'Uzzâ ve Menât'ın Allah'ın ortakları olduğu iddianızda doğru söylüyor} *iseniz bundan önce bir kitab yahut bilgiden bir eser var ise bana getirin* {yani, bu Kur'ân'dan önce O'nun ortağının bulunduğuna dâir diğer nebîlerden gelmiş bir rivâyet varsa getirin}.

5. *Allah'tan başka* {ilah diye kabul edilen ve du'a etmeleri halinde} *kıyâmete kadar* {kendisine} *yaptıkları du'adan habersiz olanlara du'a* {yani, ibâdet} *eden kişiden daha dalâlette kim olabilir?* {yani, hiç kimse ondan daha dalâlette olamaz. Zira putlar ebediyen kendilerine du'a edenlere karşılık veremeyecekleri gibi, kendilerine du'a edenlerin ibâdetinden de gâfildirler}.

Allah böylece dünyada onların durumunu haber verdikten sonra, âhiretteki hallerini haber vermek üzere buyuruyor ki:

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ
﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ
هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا
تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَى بِهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ
بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٩﴾

6. *İnsanlar* {âhirette} *haşredildiklerinde* {yani, bir araya getirilip toplandıklarında} *onlar kendilerine düşman kesilir* {yani, ilah kabul edilen varlıklar kendilerine ibâdet etmiş olanlara düşman

olurlar} *ve onların ibâdetlerine kâfir olurlar* {yani, ilahlar kendilerine ibâdet etmelerinden uzak olduklarını belirtirler}.

İşte Allah'ın, *Bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter. Kuşkusuz biz sizin ibâdetinizden habersizdik* (Yûnus, 29) buyruğu buna işaret ediyor.

7. *Âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *kendilerine beyyinât halinde* {yani, helâli ve haramı açıklar sûrette} *okunduğunda* {Mekke halkından inkârcı} *kâfirler, kendilerine geldiğinde o hakk için, "Bu apaçık bir büyüdür"* {yani, Kur'ân kendilerine gelince, "Bu apaçık bir büyüdür"} *dediler.*

8. *Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar?...*

Çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a) şöyle demişlerdi: "Bu Kur'ân, senin kendiliğinden uydurduğun bir sözden başka bir şey değildir. Allah senden başkasını nebî olarak göndermekten acze mi düştü? Çünkü sen bizim en değersizimiz, yaşça en küçüğümüz, güç ve kuvvet itibariyle en zayıfımız, bulabileceği çareleri en az olanımızsın. Yahut rasûl olarak niye bir melek göndermedi? Çünkü senin bu getirdiğin pek büyük bir iştir."

Bunun üzerine Yüce Allah, Nebîsi'ne şöyle buyurdu:

...{Ey Muhammed (s.a) onlara} *de ki: "Eğer onu* {kendiliğinden} *uydurmuş isem, siz Allah'a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız* {yani, bana gelecek azabın bir kısmını dahi benden uzaklaştırmaya gücünüz yetmez}. *O sizin onun hakkında ne kadar ileri gittiğinizi en iyi bilendir* {yani, Allah Kur'ân hakkında söylediklerinizi çok iyi bilir}. *Benimle sizin aranızda* {Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dâir} *şâhid olarak O yeter* {yani, Allah'tan daha üstün bir şâhid bulunamaz}. *O* {kendilerinden azabı geciktirmek sûretiyle} *gafûrdur,* {dünyada onları cezalandırmakta acele etmeyen} *rahîmdir."*

Mekke kâfirlerinin, "Senden başka gönderecek bir rasûl bulamadı mı?" sözleri hakkında da buyuruyor ki:

9. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Ben peygamberlerin ilki değilim* {yani, "Ben gönderilen ilk rasûl değilim. Benden önce pek çok rasûller gönderilmiştir}. *Bana ve size ne yapılacağını* {yani,

bana ve size rahmet mi, yoksa azab mı edileceğini} *bilemem. Ben ancak bana vahyolunana* {yani, Kur'ân'a} *uyarım* {yani, bana ne emir verilirse onu yaparım, bana verilmeyen emri de kendiliğimden ortaya koymam}. *Ben ancak apaçık bir nezîrim."*

Bu âyeti, *Gerçekten Biz senin için apaçık bir fetihte bulunduk* (el-Feth, 48/1) âyeti ve devamındaki âyetler neshetmiştir.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ
عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ عَلٰى مِثْلِهٖ
فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ
الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَٓا اِلَيْهِ وَاِذْ
لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ هٰذَٓا اِفْكٌ قَدٖيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ
كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا
عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذٖينَ ظَلَمُوا وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنٖينَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الَّذٖينَ
قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿١٣﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدٖينَ فٖيهَا جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

10. *De ki: "Bana haber verin* {ey Yahudiler,} *eğer o Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz"...*

Yahudilerden elli kişi Nebî'nin (s.a) huzuruna geldiler. Yanında 'Abdullâh b. Selâm da vardı, ancak perde arkasında olduğu için onu göremiyorlardı. 'Abdullâh, Nebî'ye (s.a) îmân etmişti. Nebî Yahudilere sordu:

— 'Abdullâh b. Selâm sizin efendiniz ve en aliminizdir değil mi?

Yahudiler cevab verdiler:

— Evet, biz ne öğrendikse ondan öğrendik. 'Abdullâh b. Selâm sana îmân etmedikçe, biz de sana îmân etmeyeceğiz.

'Abdullâh b. Selâm konuşulanları duyuyordu. Nebî (s.a) onlara sordu:

— ‘Abdullâh b. Selâm bana îmân edecek olursa, siz de îmân edecek misiniz?

Bazıları olumlu cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) sordu:

— Peki, ‘Abdullâh b. Selâm'dan sonra aranızda en alim kişi kimdir?

Onlar cevab verdiler:

— Tek gözü kör olan Selâm b. Suriye'dir.

Nebî (s.a) ona haber gönderdi. İbn Suriye geldi. Allah Rasûlü ona sordu:

— Yahudilerin en alimi sen misin?

İbn Suriye cevab verdi:

— Hayır, ‘Abdullâh benden daha alimdir.

Nebî tekrar sordu:

— Peki, Yahudiler arasında ‘Abdullâh'tan sonra en alim kimdir?

Bunun üzerine İbn Suriye sustu. Nebî (s.a) aynı suali başka türlü sordu:

— ‘Abdullâh'tan sonra Yahudilerin en alimi sen misin?

İbn Suriye cevab verdi:

— Öyle deniliyor.

Bunun üzerine Nebî (s.a) dedi ki:

— Ben sizi Allah'a, O'na ibâdete ve O'nun dînine davet ediyorum.

Yahudiler de şöyle karşılık verdiler:

— Biz Mûsâ'nın dînini bırakıp sana tâbi olmayız.

Bu sırada ‘Abdullâh b. Selâm perde arkasından çıktı. Nebî (s.a) Yahudilere dedi ki:

— İşte ‘Abdullâh, o bana îmân etmiş bulunuyor.

‘Abdullâh b. Selâm uzun bir süre onlarla tartıştı. Onlara, Muham-

med'in (s.a) peygamber olarak gönderileceğini, Tevrât'taki niteliklerini hatırlattı. Bunun üzerine İbn Suriye dedi ki:

— 'Abdullâh b. Selâm ihtiyar biridir; aklı başından gitmiş, ağzına geleni düşünmeden rastgele söylüyor.

İşte, *De ki: "Bana haber verin, eğer o Allah tarafından gönderilmiş iken siz o'na kâfir olursanız"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"ve İsrâîloğulları'ndan bir şâhid de* {yani, 'Abdullâh b. Selâm da} *onun bir benzeri üzere* {yani, Yamil b. Yamil'in yaptığı tanıklığa benzer bir tanıklıkta bulunarak} *şâhidlik edip îmân etmiş* {yani, Nebî'yi (s.a) tasdik etmiş } *olduğu halde* {çünkü Yamil –ki, İsrâîloğulları arasında Tevrât'ı iyi bilenlerden idi– 'Abdullâh b. Selâm'dan önce îmân etmiştir} *siz büyüklük taslamış iseniz* {yani, İbn Selâm, Nebî'yi (s.a) tasdik ederken, siz hidâyete uymayı büyüklüğünüze yedirmediniz, îmâna karşı büyüklük tasladınız}. *Gerçek şu ki, Allah zâlimler topluluğuna* {yani, Yahudilere –kendilerini savunabilecekleri bir delil göstererek–} *hidâyet vermez."*

Benzeri bir buyruk da Tevbe sûresindedir.[1]

11. *Kâfir olanlar* {yani, Mekke halkından inkâr edenler}, *îmân edenler* {yani, Huzaalılar} *için dediler ki: "Eğer o hayır olsaydı, bizden önce ona ulaşamazlardı"...*

Mekkeliler şöyle demişti: "Muhammed'in getirdiği Kur'ân gerçekten Allah tarafından indirilmiş olsaydı, Muhammed'in (s.a) ashâbının bizden önce îmân etmeleri söz konusu olmazdı.

...{Onunla hidâyet bulmadıkları için de,} *"Bu* {Kur'ân} *eski* {bu Muhammed'den de önce} *bir uydurmadır" diyeceklerdir.*

12. *Halbuki bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce de Mûsâ'nın kitabı* {onunla hidâyet bulan kimseler için} *bir imam* {ve yine onunla hidâyet bulan kimseler için azabtan kurtarıcı} *bir rahmetti...*

Oysa onlar, Kur'ân'dan önce Tevrât'ı da yalanlamışlardı. Çünkü Kasas sûresinde belirtildiği gibi, *Biz hepsini inkâr edenleriz* (el-Kasas, 28/48) demişlerdi.

---

1 Bkz. Tevbe, 9/19, 109 âyetlerindeki, *Allah zâlimler kavmine hidâyet etmez* buyrukları.

...*Bu* {Kur'ân}, *zulmedenleri* {yani, Mekke'nin müşrik kâfirleri
–içindeki tehditlerle–} *inzâr etmek ve ihsan edenlere* {yani, muva
hidlere –Kur'ân'a îmân edenler için hazırlanmış mükâfaat ve s
vâbları ihtiva eden–} *bir müjde olmak üzere Arab dili ile* {yani, içi
deki buyrukları iyice anlasınlar diye Arabça bir Kur'ân olarak} *i*
dirilmiş {ve kendisinden önceki kitabları} *tasdik eden bir kitabt*

13. *Muhakkak ki, "Rabbimiz Allah'tır" deyip* {Rabb'lerini tan
yanlar}, *sonra da* {Allah'ı tanımak üzere} *istikamet bulanlar* {
bu istikametten geri dönmeyenler} *için* {azaba uğratılma diy
bir korku yoktur, onlar {ölümden yana} *üzülmezler de.*

Sonra onların mükâfaatlarını haber veriyor:

14. *İşte onlar cennet ashâbıdır. Orada* {ölmemek üzere} *ebediy*
kalıcıdırlar; yaptıklarına bir karşılık olmak üzere.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًا حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًا حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ
سَنَةً قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِٓى اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِٓى اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى
وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ لٖى فٖى ذُرِّيَّتٖى اِنّٖى تُبْتُ
اِلَيْكَ وَاِنّٖى مِنَ الْمُسْلِمٖينَ ﴿١٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ
مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّـَٔاتِهِمْ فٖٓى اَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذٖى
كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذٖى قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَكُمَٓا اَتَعِدَانِنٖٓى
اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلٖى وَهُمَا يَسْتَغٖيثَانِ اللّٰهَ وَيْلَكَ
اٰمِنْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ
﴿١٧﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذٖينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فٖٓى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرٖينَ ﴿١٨﴾

15. *Biz insana, ana-babasına* {iyi davranmasını} *tavsiye ettik*

Âyet, Ebû Bekr es-Sıddîk b. Ebû Kuhâfe ile onun annesi Sahr b. 'A
b. Ka'b b. Sa'd b. Feym b. Murre kızı Ümm el-Hayr hakkında inmişti

> ...*Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla bırakmıştır* {yani, annesi ona zorlukla gebe kalmış, zorlukla doğurmuştur}. *Onun* {annesinin karnında} *taşınması* {dokuz ay}, *sütten kesilmesi* {yirmibir aydır, ki bu} *da* {toplam} *otuz aydır. Nihâyet o yiğitlik ve olgunluk çağına* {yani, onsekiz yaşına} *ulaşınca ve kırk yaşına varınca* {insan onsekiz yaşından kırk yaşına kadar güçlü ve kuvvetlidir. Ebû Bekr (r.a) kırk yaşına varınca Nebî'yi (s.a) tasdik etti} *dedi ki: "Rabbim bana* {Müslüman olmayı nasîb ettin}. *Ana-babama* {yani, babam Ebû Kuhafe b. 'Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Murre ile annem Sahr b. 'Amr'ın kızı Ümm el-Hayr'a} *verdiğin nimete şükretmemi ilham et ve Senin razı olacağın sâlih amel işlememi de"* {bana ilham et}, *zürriyetimi de benim için ıslâh et* {yani, çocuklarımı da mü'min eyle –ki çocuklarının hepsi de Müslüman oldular–}...

Bunun bir benzeri de, *Babalarından, eşlerinden... sâlih olanları da* (el-Mü'min, 40/8) buyruğudur.

Sonra Ebû Bekr'in şöyle dediği bildirilmektedir:

> ...*"Kuşkusuz ben Sana* {şirkten dönerek} *tevbe ettim ve ben müslümanlardanım"* {tevhîdi ihlâs ile kabul edenlerdenim}.

Sonra Müslümanların niteliklerini şöylece dile getirmektedir:

> 16. *İşte bunlar, yaptıklarını en güzeli ile kabul ettiklerimizdir* {yani, onların iyiliklerinin karşılığını verdiğimiz halde, kötülükleri sebebiyle onları cezalandırmayız}...

Fakat kâfirleri, yaptıkları kötülükler sebebiyle cezalandıracak, onların iyiliklerini de boşa çıkartacaktır. Çünkü onlar îmâna dayanmayan işler yaparlar. Sonra tekrar mü'minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

> ...*Cennetlikler arasında* {onlarla birlikte} *kötülüklerini affederiz.* {Oysa Allah kâfirlere böyle bir uygulama yapmayacaktır.} *Kendilerine verilmiş gerçek bir va'ddir bu* {yani, bu onlara verilmiş hakk bir va'ddir, –ki bu da cennettir. Allah dünyada iken rasûller vasıtasıyla onlara âhirette cenneti va'd etmiştir–}.

> 17. *Ana-babasına, "Öf size"...*

Bu şahıs, Ebû Bekr'in Ümm Ruman'dan olan oğlu 'Abdu'r-Rahmân'dır. Anne-babası onu İslâm'a davet etti, ölümden sonra diriliş ile uyardılar. O ise anne-babasına dedi ki:

...*"Öf size* {yani, –bu kötü ve bayağı bir söz olup– siz ne çirkin şey söylüyorsunuz}. *Benden önce nice karnlar* [ümmetler] *gelip geçmiş* {ve ben onlardan kimsenin diriltilmiş olduğunu görmemiş} *iken beni* {ölümden sonra Allah tarafından dirilterek yerin altından} *çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?"* {Nerde 'Abdullâh b. Cud'ân, nerde Osmân b. 'Amr, nerde 'Âmir b. 'Amr. –Bunların hepsi de onun ataları olup Kureyşlidir– Ben onlardan birinin bile bize geri döndüğünü göremiyorum}...

Bunun üzerine anne-babası, "Allahım! Ona hidâyet ver. Allahım! Onun kalbiyle Sana yönelmesini sağla. Allahım! Onu tevbe etmeyi nasîb et" dediler. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

...*Anası-babası Allah'a yalvararak* {yani, ona hidâyet verip, kalbini Allah'a çevirmesi için Allah'a du'a ederek,} *"Veyl sana, îmâna gel* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik et}. *Kuşkusuz ki Allah'ın va'di haktır" diyorlardı. O* {yani, 'Abdu'r-Rahmân} *ise diyordu ki: "Bu öncekilerin esâtirinden başka bir şey değildir"* {yani, sizin bu söyledikleriniz öncekiler hakkında anlatılanlara ve onların yalanlarına benzemektedir, başka bir şeye değil}.

18. *İşte bunlar* {yani, 'Abdu'r-Rahmân'ın söz konusu ettiği üç kişi} *cinn ve insanlardan* {kâfir olarak} *kendilerinden önce geçen ümmetler arasında* {yani, onlarla birlikte} *aleyhlerine söz* {yani, azab} *hakk* {yani, vâcib} *olmuş kimselerdir. Çünkü bunlar hüsrana uğramış olanlardır.*

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ
طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ
بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

19. *Bunların her biri için işlediklerine göre* {yani, amellerine uygun olarak} *dereceler* {yani, üstün faziletler} *vardır ve ta ki kendilerine* {amelleri hususunda} *zulmedilmeksizin amellerini* {yani, mükâfaatlarını} *tastamam versin.*

20. *Kâfir olanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *ateşe* {ateşin üzerindeki perde kaldırıldığında} *arzolunacakları* {ve ona bakacakları} *o günde onlara şöyle denilecektir: "Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi* {yani, içinde bulunduğunuz rızık ve nimetlerinizi} *bitirdiniz.* {Bunların şükürlerini yerine getirmediniz} *ve onlardan yararlanıp durdunuz.* {Artık bugün sizin bir nimetiniz kalmamıştır.} *Bugün yeryüzünde* {îmâna karşı} *haksız yere* {ma'siyetlerle} *büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz* {yani, isyan etmeniz} *sebebi ile aşağılanmak* {yani, hakir düşürecek olan} *azabı ile* {dünyadaki kötü amellerinizin cezası olarak âhirette} *cezalandırılacaksınız."*

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ
مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ
عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا
عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

21. {Ey Muhammed, Mekkelilere,} *'Âd kavminin kardeşini de* {yani, neseb itibariyle kardeşi Hûd'u da –çünkü onlarla dîn kardeşi değildi–} *an. Hani o kavmini Ahkâf* {Ahkâf, Yemen bölgesinde Hadramevt'te oldukça ince kumlu bir çöldür} *denilen yerde inzâr etmişti. Önünden ve arkasından nice nezîrler de gelip geçmiştir* {yani, Hûd'dan önce kavimlerine gönderilmiş olan rasûller gelip geçmişti, –Nûh, Nûh'un babasının dedesi İdris bunlardandı–}; *"Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin" diyerek* {yani, Hûd'dan önce olsun, sonra olsun Allah'ın gönderdiği bütün rasûller Allah'a ibâdeti emretmişlerdir}. *"Çünkü ben sizin için* {dünya hayatında} *büyük bir günün* {oldukça zorlu ve şiddetli olacağından ötürü} *azabından korkarım"* {diyerek kavmini korkutmuş ve uyarmıştı}.

22. {Yahudiler} *dediler ki: "Sen bizi ilahlarımızdan* {yani, onlara ibâdet etmekten} *döndürmek için mi bize geldin* {yani, onlara ibâdetten bizi alıkoymak ve bizleri yalanlamak için mi geldin}? *Eğer* {üzerimize azabın ineceği iddianda} *doğru söyleyenlerden isen, o halde bizi kendisi ile tehdit etmekte olduğun şeyi* {yani, azabı} *getir."*

23. *Dedi ki: "İlim* {yani, size gelecek olan azabın bilgisi} *ancak Allah'ın yanındadır* {yani, ne zaman dilerse onu o zaman indirir}. *Ben size benimle* {üzerinize azabın ineceğine dâir} *gönderilenleri tebliğ ediyorum. Fakat ben sizi* {azabı bilmezlikten gelen ve} *câhillik eden bir topluluk görüyorum."*

24. *Onlar onu* {yani, azabı} *vâdilerine yönelmiş bir ârız* {yani, yağmuru fark edilen ve göğün tamamını kapatmayan bir parça bulut} *halinde gördüklerinde* {Hûd'a,} *"Bu bize yağmur indirecek bir ârızdır" dediler.*

Çünkü uzun bir süreden beri yağmur yağmamıştı. Bulut o vâdi tarafından göründüğünde yağmur yağıyordu.

...{Ancak Hûd onlara} *dedi ki: "Hayır,* {bu gördüğünüz ârız [bulut] size yağmur yağdırmayacaktır}. *Aksine o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir,* {üzerinize esecek} *bir rüzgârdır ki onda elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır."*

Onlar, "Ey Hûd! *Doğru söyleyenlerden isen bizi kendisiyle tehdit ettiğin şeyi getir* (el-A'râf, 7/7) diyerek azabın acele gelmesini istemişlerdi. Onlar baharda göç eden bir toplum olup dönme zamanı gelince asıl yerlerine dönerlerdi. Âdem'in oğlu Şirin b. Sâm b. Nûh'un soyundan geliyorlardı. Onunla sıhrî akrabalıkları vardı. Onların boyları 12 zira idi. Mülk ve saltanat sahibi idiler. Hûd'u yalanlamaları üzerine Allah üç yıl boyunca onlara yağmur yağdırmadı. Helâk edilme zamanları yaklaşınca Allah rüzgârın hazinedarına, "Üzerlerine öküzün burun deliği kadar bir rüzgâr salın" buyurdu. Hazinedar, "Rabbim! O takdirde rüzgâr yeri ve üzerindekileri siler süpürür" deyince Allah, "O halde üzerlerine bir yüzük boşluğu kadar rüzgâr salın" buyurdu. Melekler de emredileni yaptı. Kum tepelerinin arka taraflarından debûr diye adlandırılan aşırı soğuk bir rüzgâr esti. Bundan önce yağmur onlara o cihetten gelirdi. Onun için, *Bu bize yağmur yağdıracak bir ârızdır [buluttur]* demişlerdi.

28. *Kendilerini yakınlaştırmak üzere Allah'tan başka ilah diye edindikleri onlara yardım etmeli değil miydi* {yani, bu uydurma ilahları başlarına gelen azabı niye engellemedi}? *Bilakis bunlar* {yani, uydurma ilahları} *ellerinden kaybolup gittiler* {yani, azabın üzerlerine inmesi esnasında onlara bir fayda sağlayamadılar}. *İşte bu onların ifkleri* {yani, ilah olduklarına dâir söyledikleri yalanları} *ve* {şirk olan sözleri söyleyerek} *iftira ettikleri şeylerdir.*

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا
أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا
سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ
وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾

29. {Ey Muhammed!} *Hani sana cinlerden bir gurubu Kur'ân dinlesinler diye sarfetmiş* {yani, sana doğru yönlendirmiş} *idik...*

Bunlar, cinlerin Nasibi diye adlandırılan Yemen'deki bir kasaba halkının eşrafından ve ileri gelenlerinden idi. O sırada Rasûlullâh (s.a) Batnu Nahle denilen yerde sabah namazında Kur'ân okuyordu.

...*Onun* {yani, Nebî'nin (s.a) *huzuruna geldiklerinde* {birbirlerine,} *"Susup* {Kur'ân'ı} *dinleyin" dediler* {ve onu dinlemekten duydukları aşırı şevkten dolayı neredeyse o'nun üzerine çıkacaklardı}...

İşte, *Neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı* (el-Cinn, 72/19) buyruğu bunu dile getirmektedir.

...*Bitirilince* {yani, Nebî (s.a) namazını bitirince} {cinler} *kavimlerine inzâr ediciler*{yani, mü'minler} *olarak geri döndüler* {yani, öylece ayrılıp gittiler}.

30. *Ve dediler ki: "Ey kavmimiz! Biz Mûsâ'dan sonra* {Muhammed'e (s.a)} *indirilmiş olan bir kitab* {yani, Muhammed'in oku-

duğu hayret verici bir kitab olan Kur'ân} *dinledik.* {Bu kitab} *kendisinden öncekileri doğrulayan* {yani, Muhammed'in (s.a) kitabı daha önceki nebîlere indirilmiş kitabları doğrulayan}, *hakka* {yani, hidâyete} *ve dosdoğru yola ileten bir kitabtır"* {yani, bu kitab dosdoğru dîn olan İslâm'a davet etmektedir}...

31. ...*"Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icabet edin ve o'na îmân edin* {yani, Muhammed'in (s.a) îmâna davetini kabul edin, o'nu tasdik edin} *ki günahlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin ve sizi elîm bir azabtan kurtarsın"* {yani, can yakıcı bir azabtan yana sizi güvenliğe kavuştursun}...

32. ...*"Kim Allah'ın davetçisine* {yani, Muhammed'in (s.a) îmâna davet çağrısına} *icabet etmezse o, yeryüzünde Allah'ı aciz bırakamaz* {yani, Allah'tan kurtulamaz. Yeryüzünde onun için kaçıp sığınmaya imkân yoktur. Mutlaka kötü amelinin karşılığını ona verir}. *Onun O'ndan başka velîleri de olmaz* {yani, Allah'a karşı onu koruyacak yakınları da bulunmaz}. *İşte onlar* {yani, îmân davetini kabul etmeyenler} *apaçık bir delalet içindedirler."*

Bunlar, gelen dokuz cinin sözleridir. Ertesi sene o dokuz cin ile birlikte, cinler tarafından inzâr edilenlerden yetmiş kadar cin daha geldi ve Nebî (s.a) ile Batha denilen yerde buluştular. Nebî (s.a) onlara Kur'ân okudu, emir ve nehiyleri bildirdi. O gece cinlerle karşılaşmadan önce Nebî (s.a) ashâbına, "Aranızda kalbinde hardal tanesi ağırlığında dahi kuşku bulunmayan bir adam benimle gelsin" demiş, bunun üzerine 'Abdullâh b. Mes'ûd –içinde nebîz bulunan bir matara ile birlikte– kalkmıştı. Nebî (s.a) İbn Mes'ûd'a şöyle dedi:

— Olduğun yerde kal!

Ardından da onun için bir çizgi çizip dedi ki:

— Allah'ın izniyle yanına geri dönünceye kadar buradan ayrılma. Şâyet bir ses, bir gürültü yahut herhangi bir şey işitecek olursan korkma ve yerinden ayrılma, çizdiğim çizginin dışına çıkma. Eğer çıkacak olursan seni götürürler.

Nebî (s.a) de gitti, dağ yolunda cinlere Kur'ân okudu, ilim ve edeb öğretti. Bir kan davası dolayısıyla onlardan iki kişi Rasûlullâh'ın (s.a) huzurunda davacı oldular. Seslerini yükseltmeleri dolayısıyla İbn

Mes'ûd seslerini duydu. 'Abdullâh kendi kendine, "Allah'a yemîn ederim, o'nun yanına gideceğim. Galiba Kureyş kâfirleri o'na bir tuzak kurup suikastta bulundular" dedi. Çizilen çizginin dışına çıkmak isteyince Rasûlullâh'ın (s.a) tavsiyesini hatırladı ve o çizginin dışına çıkmayıp sabaha kadar yerinde kaldı. Nebî'nin cinleri talimi sabaha kadar devam etti. Sonra cinler dönüp gitti. Nebî (s.a) de İbn Mes'ûd'un yanına geldi. 'Abdullâh dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Sen yanıma gelinceye kadar ayakta bekledim. Yükselen sesler duyunca da içimden çizginin dışına çıkmak geçti, fakat söylediklerini hatırlayınca yerimde kaldım.

Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Câhiliye döneminde aralarında öldürülmüş kimseler hakkında huzurumda davalaştılar. Ben de aralarında hüküm verdim.

Sonra Allah Rasûlü ona sordu:

— Yanında temizlenecek bir şey var mı?

'Abdullâh cevab verdi:

— Evet, bir matarada biraz nebîz var.

Allah Rasûlü dedi ki:

— Bu hoş bir meyvedendir, suyu da temiz ve tatlıdır. Haydi dök.

İbn Mes'ûd mataradan nebîz döktü, Nebî (s.a) de abdest aldı. Namaza durmak istediklerinde, kan davası dolayısıyla birbirleriyle davalaşan cinlerden iki adam gelip o'nun karşısında durdular. Nebî (s.a) kan davası sebebiyle onların tekrar davalaşacaklarını zannetti ve sordu:

— Durumunuz ne? Ben aranızda hüküm vermedim mi?

Cinlerden olan iki adam dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz seninle beraber namaz kılıp, sana uymak üzere geldik.

Nebî (s.a) namaz kılmak üzere kalktı. İbn Mes'ûd ile cinlerden olan iki adam da Nebî'nin (s.a) arkasında durdu ve o'nunla birlikte namaz kıldılar. İşte, *Allah'ın kulu O'na ibâdet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı* (el-Cinn, 72/19) buyruğu bu-

nu anlatmaktadır. Buna sebeb ise o'na duydukları sevgi idi. Sonra îmân etmişler olarak yanından ayrılıp gittiler. Allah Muhammed'den (s.a) önce hem insanlara, hem de cinlere bir nebî göndermiş değildir. Cinler dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Yolculuğumuzda bize rızık olacak birşey ayır.

Nebî (s.a) onlara dedi ki:

— Kemiğin yeniden etlenmesi, hayvan terslerinin de tanelere dönüşmesi size rızık olarak verilmiştir. Bu Kıyâmet Günü'ne kadar size verildi.

Bu sebeble Müslümanın kemik, hayvan tersi ve tezek ile istinca yapması caiz değildir. Allah Muhammed'den (s.a) önce cinler ile insanlara ortak bir nebî göndermemiştir.

İbn Mes'ûd dedi ki: "Andolsun (o gece) uzunlukları ve renklerinin siyahlığı itibariyle Ezdi Şenuelilere benzeyen tanınmadık bir takım adamlar gördüm. Eğer o çizginin dışına çıkmış olsaydım, birilerinin beni kapıp götüreceklerini zannettim."

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا
بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً
مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

33. *Göklerle yeri yaratmış* {çünkü onlar, tek başına gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını kabul ediyorlardı} *ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın* {âhirette} *ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi* {yani, bilmezler mi}?...

Âyet, Übey b. Halef el-Cumahî hakkında inmiştir. O çürümüş bir

kemik alıp Nebî'nin (s.a) yanını gitti ve "Ey Muhammed! Sen kemiklerimiz çürüyüp, toprak olduktan sonra Allah'ın bizi yeniden dirilteceğini söyleyerek tehdit mi ediyorsun?" dedi. Bu arada elindeki kemiği ufalayıp rüzgâra karşı savururken de, "Ey Muhammed bunu kim diriltecek?" diyordu. Nebî (s.a) de, "Onu Allah diriltecek. Hem senin canını alacak, hem de âhirette seni tekrar diriltip, cehenneme sokacaktır" dedi. Bunun üzerine Allah, yarattıkları üzerinde düşünüp ibret alarak Kendisini tevhîd etsin diye, *Peki, göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğunu görmezler mi?* buyruğunu indirdi. Çünkü göklerin ve yerin yaratılması, öldükten sonra insanın yaratılmasından daha ağırdır. Üstelik Allah onları yaratırken yorulmamıştır. O halde ölüleri diriltmek O'nu nasıl yorar?

Benzeri bir buyruk Yâ-Sîn sûresindedir.[3]

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) buyuruyor ki:

> ...*Evet* {onları diriltecektir}. *Muhakkak O her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *güç yetirendir.*

Mekkeliler azabı inkâr ederek küfre sapınca, Allah onlara âhiretteki durumlarını haber vermek üzere buyurdu ki:

> 34. *Kâfirlerin* {ateş üzerindeki perde kaldırılıp da ona bakarak} *ateşe arzolunacakları günde* {Allah onlara şöyle diyecektir:} *Bu* {gördüğünüz azab} *hakk değil miymiş? Onlar, "Rabbimize andolsun ki evet* {hakkın kendisidir} *diyecekler.* {Allah} *buyuracak ki: "O halde* {azabın gerçekleşmeyeceğini söyleyip} *kâfir olduğunuzdan ötürü azabı tadın."*

> 35. {Ey Muhammed! Eziyetlere ve yalanlamalarına karşı} *sabret;...*

Bu buyrukla Allah, sabretmesi için Nebîsini teselli etmektedir.

> ...*azim sahibleri* {yani, çokça sabreden} *rasûllerin sabrettiği gibi* {yani, İbrâhîm'in, Eyyûb'un, İshâk'ın ve Ya'kûb'un sabrettikleri gibi sen de sabret}...

---

3 Bkz. Yâ-Sîn, 36/81.

Bu âyet, Uhud günü nâzil oldu. Allah Nebî'ye (s.a), karşı karşıya kaldığı musibete sabretmesini ve kavmine beddu‘a etmemesini emretti.

Allah'ın, *Andolsun ki Biz daha önce Âdem'e ahdetmiştik, fakat o unuttu, Biz onu azîmli bulmadık* (Tâ-Hâ, 20/115) buyruğu da buna benziyor.[4]

Sonra Allah o'na, diğer nebîlerin ve ulü'l-azm diye anılan rasûllerin belalara karşı sabretmiş olduklarını hatırlattı. Bunlar arasında ateşe atılan Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm (a.s) ve kavminin yalanlamasına karşı sabreden Nûh (a.s) da vardı. O baygın düşünceye kadar dövülüyor, buna rağmen, Allahım! Kavmime mağfiret buyur. Çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu. Yine, boğazlanma emri hususunda İshâk, hapse ve zindana atılan Yûsuf'a üzüntüsünden gözlerini kaybeden Ya‘kûb, belalara sabreden Eyyûb (a.s), balığın karnında kalan Yûnus b. Metta (a.s) ve diğerleri karşı karşıya kaldıkları belalara sabretmiş idi. Sabredenler arasında Beytu'l-Makdis'de oniki nebî de bulunuyordu. Allah onlara şunu vahyetti: "Ben Zekeriyâ oğlu Yahyâ'ya yaptıklarımdan ötürü İsrâîloğulları'ndan intikam alacağım. Eğer isterseniz azabı ve sıkıntıyı size gönderir, İsrâîloğulları'nı kurtarırım. Bunu kabul etmezseniz o azabı ve cezayı İsrâîloğulları'na indirir, sizi kurtarırım. İstediğinizi seçebilirsiniz." Oniki nebî, kendilerinin cezaya maruz bırakılarak kavimlerinin kurtarılması hususunda görüş birliği ettiler. Bu sebeble, azabı kendi üzerlerine indirmesi ve İsrâîloğulları'nı kurtarması için Rabb'lerine du‘a ettiler. Allah onlara yeryüzündeki diğer kıralları musallat etti, onları helâk etti. Bu nebîlerden kimisi testere ile biçildi, kimisinin kafasının ve yüzünün derisi soyuldu, kimisi darağaçlarına çekildi, kimisi ateşte yakıldı, kimisinin başı yarıldı. İşte Allah Nebîsi'ne (s.a) bunların sabrettiği gibi sabretmesini emretti. Çünkü onların başına gelen musibetler o'nun başına gelmedi.

Devamla şöyle buyurdu:

...ve bunlar için acele etme...

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine azabın geleceğini haber verince onlar, "Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gelecek?" diye sordu-

---

4 Bu âyet ile açıklanmakta olan âyet arasında –"azîm" lafzının kullanımı dışında– nasıl bir benzerlik olduğunu biz tesbit edemedik. (Çeviren)

lar. Allah ise Nebî'ye (s.a), “Onlar için azabın çabuk gelmesini isteme” buyurdu.

> *...Onlar kendisiyle tehdit olundukları şeyi görecekleri günde, sanki* {dünyada} *yalnızca gündüzün* {dünya günlerinden bir gündüzün} *bir saati kadar kalmışlar gibi gelecek onlara.* {Bu} *bir belâğdır* {yani, bunda bir tebliğ vardır: bu emir bu hususta onlar için yeterli bir tebliğdir}. *Fâsıklar* {yani, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu emir ve yasaklara uymayarak Allah'a karşı isyan edenler} *topluluğundan başkası* {azab ile} *helâk edilir mi?*

Şöyle de açıklanır: Bu durum onlar için bir tebliğdir. Hatta bu, sizin acele gelmesini istediğiniz elîm [can yakıcı] azabı ihtiva eden bir rüzgârdır. Çünkü onlar Hûd'a, *O halde doğru söyleyenlerden isen bizi kendisiyle tehdit ettiğin şeyi getir* (el-A‘râf, 7/70) demişlerdi.

Allah'ın, *O seni kalkınca da görür, secde edenler arasındaki dolaşmanı da* (eş-Şu‘arâ, 26/218-219) buyruğu, “senin cemaatle namaz kılanlarla birlikte namaz kılışını görür” demektir. (Çünkü) o seni, erkeklerin sulblerinden ve kadınların rahîmlerinden geçirerek ‘Abdullâh'ın sulbünden hoş ve temiz olarak çıkartmıştır.

47. MUHAMMED SÛRESİ

Medine'de inen Muhammed sûresi, Kûfiyyûna göre 38 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ
عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا
الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ
لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَاِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتّٰى
اِذَا اَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَاءً
حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ذٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ
وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ
اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {Allah'ın tevhîdine} *kâfir olup* {insanları} *Allah'ın yolundan alıkoyanların* {yani, insanları İslâm dîninden engelleyen Mekke kâfirlerinin} *amellerini boşa çıkarmıştır* {yani, Allah onların amellerini ibtâl etmiştir}.

Kasdedilen, Bedir gazası için yaptıkları harcamalar ve onların Bedir'e gidişleri, bunun için hazırladıkları planlarıdır. Allah âhirette bütün bunları boşa çıkartacağı gibi, dünyada yaptıkları amellerini de ibtâl edecektir, yani boşa çıkaracaktır, çünkü bu amelleri îmân ile yapılmamıştır.

Âyet, Kureyş'ten oniki adam hakkında inmiştir. Bunlar el-mut'imûn [Bedir günü yemek yedirenler] diye bilinen kimseler olup, Hişâm'ın oğulları Ebû Cehl ve Hâris, Rabî'a'nın oğulları Şeybe ve 'Utbe, Halef'in oğulları Ümeyye ve Übey, Haccâc'ın oğulları Münebbih ve Nubeyh, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm, Rabî'a b. el-Esved, Hakim b. Hizam ve Hâris b. 'Âmir b. Nevfel'dir.

> 2. *Îmân edip* {yani, Allah'ın tevhîdîni tasdik edip} *sâlih amel işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene* {yani, o'na indirilen Kur'ân'a} *–ki o* {yani, Kur'ân} *Rabb'lerinden gelen hakkın ta kendisidir– îmân edenlerin* {yani, tasdik edenlerin} *ise günahlarını* {yani, tasdikleri sebebiyle şirklerini ve diğer günahlarını} *bağışlar ve hallerini* {tevhîd ile geniş rızık vermek sûretiyle} *ıslâh eder.*

Buyruk, Haşimoğulları ile Muttaliboğulları hakkında inmiştir.

Sonra el-mut'imûn [Bedir günü yemek yedirenler] olarak bilinen oniki kişiyi tekrar söz konusu etmektedir:

> 3. *Bu* {yani, amellerinin boşa çıkartılması}, *kâfir olanların* {yani, Allah'ın tevhîdîni inkâr edenlerin} *bâtıla* {yani, şeytâna ibâdete} *uymuş olmaları sebebiyledir. Îmân edenler* {yani, Allah'ın tevhîdîni tasdik edenler} *ise, Rabb'lerinden gelen hakka* {yani, Kur'ân'a} *uymuşlardır. İşte Allah* {kâfirlerin amellerini boşa çıkartıp, mü'minlerin günahlarını bağışlamak sûretiyle} *insanlara misallerini böyle açıklar.*

Sonra Allah Teâlâ mü'minlere, kâfirlere ne yapacaklarını öğretmek üzere buyuruyor ki:

> 4. *Kâfirlerle* {yani, Allah'ın tevhîdîni inkâr eden Arab müşrikleriyle} *karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onlardan çokça öldürüp kahrettiğinizde* {yani, kılıçla onlara boyun eğdirip üstünlük sağladığınızda} *artık* {esir almak için} *bağı sıkıca bağlayın.* {Esir aldıktan} *sonra da ya lütfederek karşılıksız salın* {yani, onları serbest bırakın} *yahut fidye alın* {yani, Müslümanlar müşriklere karşı güç kazansınlar diye onları serbest bırakmak için mali bir fidye alın}...

Sonra, *Müşrikleri* {yani, özel olarak Arab müşriklerini} *bulduğunuz yerde öldürün* (Tevbe, 9/5) âyeti –ki buna seyf/kılıç âyeti denir– bunu neshetmiştir.

> ...*Savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar* {yani, şirki terk edinceye, Arablar arasında müşrik kalmayıncaya kadar}...

Bununla İslâm'a girmekten başka bir seçeneğin kabul edilmemesi emredilmiş olmaktadır.

Sonra Allah yeni bir ifade olmak üzere buyuruyor ki:

...{Emir} *budur* {yani, karşılıksız serbest bırakmak ve fidye almak hususunda Allah'ın emri budur}...

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Arablar Müslüman oldukları vakit, savaş ağırlıklarını bırakmış olurlar.

Saff sûresinde de, *Biz de îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik de* {Arablar Müslüman olarak Muhammed (s.a) ile} *üstün gelenler oluverdiler.* (es-Saff, 61/14) buyurulmaktadır.

...Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı. Fakat kiminizi kiminizle ibtilâ etmek için {kâfirler ile savaşmakla sınamaktadır}. *Allah yolunda* {Bedir'de} *öldürülenlerin* {güzel} *amellerini* {boşa çıkartarak} *ibtâl etmez.*

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ
﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ
﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ
أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾

5. *Onlara hidâyet verecektir* {yani, kabirde onları tevhîde yöneltecektir}. {Âhirette de} *hallerini ıslâh edecektir.*

6. *Ve onları kendilerine tanıttığı cennete girdirecektir.*

Onlar âhiretteki mevkilerini bildikleri gibi cennette konaklayacağı yerleri de bilecek ve böylelikle herkes kendi konağına girecektir.

7. *Ey îmân edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz* {yani, Allah tevhîd edilsin diye Allah'a, dînine ve Rasûlü'ne yardım ederseniz}, *Allah da size yardım eder ve ayaklarınıza* {zafer için} *sebat verir* {ve ayaklarınızı kaydırmaz}.

8. *Kâfir olanlara gelince, yüzleri üzere düşüp helâk olmak hakkıdır onların* {yani, onlar baş aşağı düşsünler, hüsrana uğrasınlar. –Bu, bozguna uğradıkları vakit onlara söylenecek bir sözdür–}. *Amellerini de boşa çıkartmıştır.*

9. *Bu* {yani, amellerinin boşa çıkması}, *onların* {yani, Mekkelilerden öldürülen kâfirlerin} *Allah'ın* {Nebî'ye (s.a) Kur'ân'dan} *indirdiklerini* {yani, onlara îmân etmeyi} *hoş karşılamamalarından dolayıdır. Bundan dolayı amellerini boşa çıkartmıştır.* {Çünkü îmân ile yapılmış ameller değildi.}

Sonra ibret almaları için Mekke kâfirlerine geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azabı hatırlatmaktadır.

10. *Acaba onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *yeryüzünde gezip kendilerinden öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetlerden 'Âd, Semûd ve Lût kavminin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Allah onları* {çeşitli azablarla} *toptan helâk etmiştir. Kâfirlere* {yani, bu ümmetin kâfirlerine} *de onların benzerleri* {yani, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab} *vardır.*

11. *Bu* {yani, daha önce Bedir'deki yardım ve zafer} *böyledir. Çünkü Allah îmân edenlerin velîsidir* {yani, Allah'ın tevhîdîni tasdik edenlere yardım edip, onların dostu olmuştur}. *Kâfirlerin ise velîsi yoktur* {yani, yardım edecek bir velîleri bulunmaz}.

Arkasından âhirette mü'minlerle kâfirlerin kalacakları yeri söz konusu ederek buyuruyor ki:

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ
وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ
أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ
سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾

12. *Kuşkusuz ki Allah îmân edip, sâlih amel işleyenleri* {bahçelerinin} *altından nehirler akan cennetlere sokar. Kâfirler ise, onlar*

metâlanırlar ve {âhirete bakmaksızın} *davarların yediği gibi yerler* {yani, onların dünyada yemek ve içmek dışında bir düşünceleri yoktur}. *Ateş ise kalacakları yerdir onların* {yani, ateş onların sığınacakları yerleridir}.

Sakınmaları için onları korkutarak buyuruyor ki:

13. {Geçmişte} *seni çıkartan karyenden* {yani, Mekke'den} *daha güçlü nice karye vardır* {yani, onlar, Nebî'yi (s.a) Mekke'den çıkarttıkları sırada Mekke halkından daha güçlü, sayıca daha çok idiler}...

Ardından daha önce söz konusu edilmiş olan geçmiş ümmetleri tekrar ele alarak şöyle buyurulmaktadır:

...*Biz yine de onları* {rasûlleri yalanlamaları üzerine} *azab ile helâk ettik. Onların yardımcıları olmadı* {yani, başlarına azab inince kimse azab edilmelerini engelleyemedi}.

14. *Rabbinden bir beyyine* {yani, beyân} *üzere olan kimse* {yani, Nebî (s.a)}, *kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler* {yani, Ebû Cehl b. Hişâm ile Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre} *gibi midir?*

Elbetteki değildir, zira Nebî (s.a) cennete, Ebû Huzeyfe ile Ebû Cehl ise cehenneme gidecek ve ebediyen orada kalacaklardır.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً
حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا
خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا
أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾

15. {Şirkten sakınan} *takvâ sahiblerine va'dolunan cennetin misali şudur:...*

Allah cehennem ateşinin şiddeti ve çeşitli azabları hakkında benzetmeler yaptığı gibi, cennetin de üstünlüğü ve hayırlı oluşu hususunda benzetmeler yapmıştır. Sonra cennetliklere hazırladığı içecekler ile cehennemliklerin içeceklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

> ...*Onda* {yani, cennette} *kokusu, tadı değişmeyen sudan nehirler* {yani, dünyadaki gibi kokusu, tadı değişen, bozulup kokan suya benzemeyip değişikliğe uğramayan, bozulup kokmayan ırmaklar}, *tadı değişmeyen sütten nehirler* {yani, dünyadaki gibi değişip ekşimeyen süt ırmakları}; *içenlere lezzetli gelen* {ve dünya içkisi gibi sarhoşluk vermeyen, baş ağrısı yapmayan, içenlere lezzet veren} *şarabtan nehirler,* {dünyadakiler gibi herhangi bir tortusu ve renk bulanıklığı olmayan} *süzülmüş baldan nehirler vardır...*

Sözü edilen bu dört nehir, Kevser'den kaynar, diğer cennetliklere akıtılır.

> ...*Onlar için orada meyvelerin her türlüsünden ve Rabb'lerinden* {günahları için} *bir mağfiret dahi vardır...*

Bu, dünyada iken şirkten sakınan takvâlılara âhirette verilecek mükâfaattır.

Arkasından kâfirlerin kalacakları yeri söz konusu etmek üzere buyuruyor ki:

> ...*Ateşte ebediyen kalan ve bağırsaklarını paramparça eden kaynar sudan içirilen kimseler* {yani, Mahzûm oğulları'ndan Ebû Cehl b. Hişâm ve Ebû Huzeyfe ile onlar gibi cehennemde ebediyen kalan kimseler} *gibi midir? Onlar son derece sıcak bir sudan içecekler* {ve içinde bulundukları cehennem ateşi de üzerlerine alevlendirilecektir. Orası göklerle yerin yaratıldığından beri kaynayıp durmaktadır}. *İşte içtikleri bu su bağırsaklarını paramparça eden bu kimselerin durumu ile* {aşırı sıcaktan korkmak bakımından} *diğerlerinin durumu aynı olabilir mi?*

> 16. *Onlardan* {yani, Rifaa b. Zeyd, el-Hâris b. 'Amr ve Halif b. Zühre gibi münâfıklardan} *gelip seni*{n ey Muhammed Kur'ân okumanı} *dinleyenler de vardır. Yanından* {yani. Cumadan} *çıktıklarında,...*

Nebî (s.a) bir Cuma hutbesinde, münâfıkları ayıpladı, fakat onlar Nebî'nin (s.a) huzurunda kendilerini dizginleyip seslerini çıkarmadılar.

> *...kendilerine ilim* {yani, hidâyet: Kur'ân} *verilmiş olanlara* {yani, 'Abdullâh b. Mes'ûd el-Huzlî'ye}, *"Az önce* {Muhammed} *ne söyledi?" derler...*

Onlar Nebî'nin (s.a) söylediğini dinlemiş, fakat anlamamışlardı. Bu nedenle Allah buyuruyor ki:

> *...İşte bunlar Allah'ın kalblerini* {küfür ile} *mühürlediği* {için îmânı akletmeyen} *ve* {küfür hususunda} *hevâlarına uyup gitmiş kimselerdir.*

Sonra mü'minleri zikrederek şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾
فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى
لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ
لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ﴿١٩﴾

> 17. {Dalâletten kurtularak} *hidâyet bulanların ise hidâyetlerini* {ilk emri nesheden muhkem buyruk ile} *arttırmış ve kendilerine takvâlarını vermiştir* {yani, muhkem ile amel etmek üzere onlara takvânın gereği olan açıklamayı yapmıştır ve onlar da muhkem olan buyruklar gereğince amel etmişlerdir}.

Akabinde Mekke kâfirlerini korkutarak buyuruyor ki:

> 18. *Artık onlar Sâ'atin* {yani, kıyâmetin} *kendilerine ansızın* {yani, beklemedikleri bir vakitte} *gelmesinden başkasını mı gözlüyorlar? İşte onun şartları* {yani, ayın yarılması, Deccâl'in çıkması, Nebî'nin (s.a) gelmesi gibi alâmetleri} *gelmiş* {ve onlar da bütün bunları gözleriyle görmüş} *bulunuyor. O halde onlara geldiğinde öğüt almalarının kendilerine ne faydası olur ki?*

Buyrukta bir takdim vardır, yani onlar bu hususta kusurlu hareket etmişken, kıyâmet gelip çatacak olursa nasıl öğüt ve ibret alacaklar, tevbe edebilecekler?

19. *Onun için bil ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Hem kendi günahın, hem de mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar için mağfiret dile* {yani, Allah'ın tevhîdîni tasdik eden mü'min erkekler ve mü'min kadınların günahları için bağışlanma dile}. *Allah tekallüb ettiğiniz* {yani, gündüzün gidip geldiğiniz} *yeri de, mesvânızı da* {yani, geceleyin barındığınız yeri de} *bilir.*

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ
مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ
(٢٠) طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ
لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ (٢١) فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا
فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ (٢٢) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ (٢٣) أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ
الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا (٢٤)

20. *Îmân edenler* {yani, Kur'ân'ı tasdik edenler} *der ki: "Bir sûre indirilmeli değil miydi?"...*

Mü'minler, vahyin inişine özlem duyunca, "Bir sûre indirilmeli değil miydi?!" demişlerdi. Allah da şöyle buyurdu:

...*Muhkem* {yani, içinde helâl ve haram hükümleri bulunan} *bir sûre indirilip de içinde kıtâl zikredilirse* {ve Allah'a, Nebî'ye itaat ile güzel söz, ma'rûf söz söylemek söz konusu edilirse}, {mü'minler bundan dolayı sevinir}...

Buyrukta takdim vardır.

Sonra münâfıkları söz konusu etmektedir:

...*Kalblerinde hastalık* {yani, Kur'ân hakkında kuşku bulunanların –'Abdullâh b. Übey, Rifaa b. Zeyd ve el-Hâris b. 'Amr gibilerinin– Kur'ân'ın nüzûlünden hoşlanmadıkları ve bundan ötürü üzüldükleri için} *üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. O, onlara yakın olandır.*

"O, onlara yakın olandır" buyruğu bir tehdittir.

21. *Bir itaat ve ma'rûf bir söz, ama iş azm olunca* {yani, önemli ve hassas durumlarda iş ciddiye binince} *eğer onlar* {Nebî (s.a) ve getirdikleri hususunda} *Allah'a karşı sadakat gösterselerdi bu onlar için* {şirkten} *elbette daha hayırlı olurdu.*

22. {Ey münâfık Yahudiler!} *Sizden beklenen, yönetimi ele alırsanız yeryüzünde* {ma'siyetlerle} *fesad çıkartmak ve akrabalık bağlarınızı paramparça etmek değil midir ki?*

Kendileri ile Ensâr arasında birtakım akrabalıklar vardı.

23. *İşte böyleleri, Allah'ın kendilerini lanetlediği, sağırlaştırdığı* {ve bu sebeble hidâyeti işitmeyen}, *gözlerini kör ettiği* {ve dolayısıyla hidâyeti görmeyen} *kimselerdir.*

24. *Onlar Kur'ân'ı tedebbur etmezler* {yani, dinlemezler} *mi? Yoksa kalbleri üzerinde kilitler mi vardır?* {Maksat, kalblerinin mühürlü oluşudur.}

Yahudileri zikrederek buyuruyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ
أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ
وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا
مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ
﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا
مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

25. *Muhakkak hidâyet* {yani, Muhammed'in (s.a) bir nebî ve bir rasûl olduğuna dâir Tevrât'taki açıklamalar kendileri tarafından açıkça görülüp} *kendilerine besbelli olduktan* {ve bunu bildikten} *sonra* {Muhammed'e (s.a)} *îmândan gerisin geri* {kâfirler

olarak topukları üzerinde} *irtidad edenlere, şeytân kötü amellerini süslü göstermiş* {yani, hidâyeti: Muhammed'e (s.a) îmân edip hidâyet bulmayı terk etmeyi güzel göstermiş} *ve* {Allah da} *onları uzun emellerle oyalamıştır.*

26. *Bu böyledir...*

Buyrukta bir takdim vardır. Allah, "Muhammed nebî değildir" demeleri üzerine onlara mühlet verdi, azab etmekte acele etmedi. Fakat daha sonra Kurayzalıların savaşçıları öldürülüp de Nadîroğulları sürgüne gönderilince onlardan intikam aldı.

{İşte başlarına gelen bu öldürülme ve sürgün musibetinin sebebi,} *Allah'ın* {Kur'ân'dan} *indirdiklerinden hoşlanmayan kimselere* {yani, îmânı terk edenlere: münâfıklara, gizlice} *"Biz bazı işlerde* {yani, Muhammed'i yalanlama hususunda} *size itaat edeceğiz" demeleridir...*

İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...Halbuki Allah onların gizlediklerini {yani, Yahudilerle münâfıkların sakladıklarını} *bilir.*

Onları korkutmak üzere şöyle buyuruyor:

27. *Peki ya* {ölüm esnasında} *melekler* {kasıt sadece ölüm meleğidir} *onların yüzlerine ve arkalarına vura vura ruhlarını alırken halleri ne olacak?*

28. *Bu* {yani, ölüm halinde meleklerin onlara vurma musibeti} *onların Allah'ı gazablandıran şeylere* {yani, Nebî Muhammed'i (s.a) inkâr ile kâfir olmaya} *uymalarındandır. Üstelik O'nun razı oluşunu hoş karşılamadılar* {yani, Muhammed'e (s.a) îmân hususunda Allah'ın razı olmasını gözetmeyi terk ettiler}. *Bu sebeble amellerini* {yani, îmân olmadan yaptıkları amellerini} *boşa çıkardı.*

Allah Teâlâ; 'Abdullâh b. Übey, Rifaa b. Zeyd ve el-Hâris b. 'Amr'ı tekrar söz konusu ederek buyuruyor ki:

29. *Yoksa kalblerinde hastalık* {yani, Kur'ân hakkında kuşku} *bulunanlar* {ki bunlar münâfıklardır}, *Allah'ın kinlerini asla meydana çıkarmayacağını mı sandılar* {yani, Allah'ın mü'min-

lere karşı kalblerindeki aldatma kasıtlarını açığa çıkarmayacağını mı düşündüler}?

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ
الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ
مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمُ الْهُدَى لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

30. *Eğer dilersek onları sana gösteririz* {yani, bildiririz, öğretiriz}...

Nitekim Cenâb-ı Hakk'ın, *Allah'ın sana gösterdiği şekilde...* (en-Nisâ, 4/105) buyruğunda da, "Allah'ın sana öğrettiği şekilde" anlamındadır.

...*Sen de onları muhakkak simalarından* {yani, kötü alâmetlerinden, belirtilerinden} *tanırdın. Yine sen onları* {ey Nebî (s.a)} *andolsun* {huzurunda yalan} *söyleyişlerinden de bilirsin...*

Bu âyetten sonra hiçbir münâfık Nebî'ye (s.a) gizli kalmadı.

Sonra tevhîd ehli mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

...*Allah* {hayır ve şer türünden} *yaptıklarınızı bilir.*

31. *Andolsun ki* {ey Müslümanlar topluluğu, kıtâl ile} *sizi imtihan edeceğiz. İçinizden mücâhidleri ve sabredenleri* {yani, sizden kimlerin cihad ettiğini, kimlerin de Allah'ın emri üzere sabrettiğini} *bilelim* {yani, görelim} *diye ve haberlerinizi sınayalım* {yani, amellerinizi [amelleriniz vasıtasıyla sizi] deneyelim} *diye.*

32. *Kuşku yok ki kâfir olanlar* {yani, Yahudiler} *Allah'ın yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyanlar ve* {Tevrât'ta} *hidâyet* {yani, Muhammed'in (s.a) rasûl ve nebî olduğu hakikati} *kendilerine apaçık göründükten sonra Rasûl'e karşı gelenler* {yani, Allah'ın Nebîsi'ne (s.a) düşmanlık edenler}, *asla Allah'a bir zarar veremezler* {yani, Rasûlü'ne muhalefet edip, insanları İslâm'dan alıkoymakla Allah'ın mülkünü, kudretini eksiltmiş olmazlar. Sa-

dece kendilerine zarar verirler} *ve O* {âhirette} *bunların* {dünyada işledikleri} *amellerini boşa çıkaracaktır.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا
أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا
إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
﴿٣٥﴾ إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا
يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا
فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَا أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ
تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا
يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا
يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

33. *Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin...*

Esed b. Huzeymeoğulları'na mensub bedevîlerden bir takım kimselerin, Medine'ye Nebî'nin (s.a) huzuruna gelip o'na, “Biz savaşmaksızın kendiliğimizden ve itaat ederek çoluk-çocuğumuzla birlikte sana geldik. Mallarımızı, akrabalarımızı terk ettik. Oysa Arabların diğer kabileleri istemeyerek Müslüman oluncaya kadar seninle savaştılar. Bu sebeble bizim senin üzerinde bir hakkımız vardır. Dolayısıyla sen de bu hakkımızı bil” demeleri üzerine Allah, *Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar...* (el-Hucurât, 49/17) diye başlayan iki âyetin yanısıra, *Ey îmân edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl' de itaat edin* buyruğunu indirdi.

...Amellerinizi {minnet etmek sûretiyle} *boşa çıkarmayın* {aksine amellerinizi Allah için ihlâslı yapın}.

34. *Gerçek şu ki* {Allah'ın tevhîdîni kabul etmeyerek} *kâfir olanlara,* {insanları} *Allah'ın yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoyanlara, sonra da kâfir olarak ölenlere Allah asla mağfiret etmeyecektir.*

Bir Müslüman, İslâm uğrunda akrabasını öldürebiliyordu. Ashâb dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Savaşta öldürülen babalarımız, kardeşlerimiz nerede olacaklar?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Ateşte olacaklar.

Hazır bulunanlardan biri –ki o Adiy b. Hatem'dir– babasının nerede olacağını sordu.

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Ateşte.

Adam ağlayarak dönüp gitti. Nebî (s.a) onu çağırdı ve dedi ki:

— Bu halin ne?

O karşılık verdi:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Kederlendim, ona acıyorum ve onun için ağıt yakmak istiyorum.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Kuşkusuz benim babam, İbrâhîm'in babası ve senin baban ateştedir. Artık ben ve Allah'ın halîli İbrâhîm bu konuda sana örnek olalım.

Keder ve üzüntüsü kısmen gitti. Bu defa dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Peki, hayatta iken işlemiş olduğu iyilikler ne olacak?

Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Bu iyilikleri sebebiyle Allah onun azabını hafifletecektir. Bunlar hakkında Allah şu buyruğu indirdi: *Gerçek şu ki kâfir olanlara, Allah'ın yolundan alıkoyanlara, sonra da kâfir olarak ölenlere Allah asla mağfiret etmeyecektir.*

> 35. *Bu sebeble vehen göstermeyin* {yani, zaafa düşmeyin} *ve siz üstün iken* {yani, onları yenik düşürmüş, onlara gâlib gelmiş iken} *sulha* {yani, barışa ve ateşkese ilk olarak siz} *çağırmayın.* {Ey mü'minler topluluğu!} *Allah* {yapacağı yardım ile} *sizinledir.*

Amellerinizi {yani, güzel işlerinizi} *asla eksiltmez* {yani, boşa çıkarmaz}.

36. *Dünya hayatı, ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Eğer îmân eder* {yani, Allah'ın bir, tek ve ortaksız olduğunu tasdik eder} *ve ittika ederseniz* {yani, Allah'a ma'siyet olan işlerden sakınırsanız, âhirette} *ecirlerinizi* {yani, amellerinizin karşılığını} *verir ve sizden mallarınızı istemez.*

37. *Eğer o sizden onları* {yani, mallarınızı} *istese,...*

Bu âyet, bundan önceki, *Sizden mallarınızı istemez* buyruğunu nesh/tahsis etmiştir.

...ve bu hususta sizi {ısrarla mallarınızı vermenizi isteyerek} *zora koşsa, o takdirde cimrilik ederdiniz, bu da kinlerinizi* {yani, kalblerinizde bulunan mal sevgisi, aldatma ve kandırma duygularınızı} *açığa çıkarırdı.* {Fakat O size az miktarda mal harcamayı farz kılmıştır.}

38. {Ey mü'minler topluluğu!} *İşte siz Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} {mallarınızı} *infaka çağırılanlarsınız. Sizden kimi* {Allah yolunda harcamada bulunmak hususunda} *cimrilik etmektedir. Kim* {infak hususunda} *cimrilik ederse ancak* {hayır ve lütuf, âhiretteki mükâfaatlar bakımından } *kendi aleyhine cimrilik eder* {çünkü Allah'ın hakkı olan infakı yapacak olursa Allah da âhirette ona cenneti verecektir}. *Allah* {elinizde bulunan mallara ihtiyacı olmayan} *ganidir.* {O'nun nezdindeki hayır, rahmet ve berekete muhtaç olan} *fakirler sizlersiniz. Şâyet* {Allah'ın hakkı olarak size has kılınmış olanları yerine getirmekten} *yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka* {yani, sizden daha iyi, Allah'a sizden daha çok itaat eden başka} *bir kavmi getirir. Sonra onlar* {ma'siyetler işlemek hususunda} *sizin gibi olmazlar* {aksine sizden daha hayırlı, daha itaatkâr olurlar}...

...Eğer {tevhîd edilinceye kadar} *Allah'a yardım ederseniz, O da size* {düşmanınıza karşı} *yardım eder, ayaklarınıza sebat verir* {de düşmanla karşılaşmanız halinde ayaklarınız tevhîdden kaymaz}.

Dedi: Nebî (s.a) şöyle dedi: "Bir aylık mesafede (düşmanının kalbi-

ne salınan) korku ile yardıma mazhar oldum."

Bir toplum tevhîdi terk edecek olursa, mutlaka Allah'ın gözünden düşer ve Allah onlara esareti musallat kılar.

"Şâyet yüz çevirirseniz, yerinize sizden başka bir kavmi getirir" buyruğu ile kasdedilenler Ensâr'dır.

48. EL-FETH SÛRESİ

Medine'de inen el-Feth sûresi, Kûfiyyûna göre 29 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ١ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ
وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ٢ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا
عَزِيزًا ٣ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا
مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا
٤ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ٥

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Gerçekten Biz senin için* {Hudeybiye günü} *mübîn bir fetih nasîb ettik.*

Allah Mekke'de iken Nebî'ye (s.a), *Bana ve size ne yapılacağını bilmem* (el-Ahkâf, 46/9) buyruğunu indirmişti. Mekke kâfirleri buna sevinmiş ve şöyle demişlerdi:

— Lât ve ‘Uzzâ adına yemîn ederiz ki, o'nun ibâdet ettiği ilahı nezdinde biz ve o aynı durumdayız. Eğer o bu işi kendiliğinden uydurmamış olsaydı, o'nu peygamber olarak gönderen Rabbinin Dâvûd oğlu Süleymân'a, Meryem oğlu Îsâ ile Havarilere yaptığı ve onlara âkıbetlerini haber verdiği gibi o'na da aynı şeyi yapar ve âkıbetini haber verirdi. Oysa Muhammed ne kendisine, ne bize ne yapılacağını bilmiyor. Kuşkusuz bu büsbütün bir sapıklıktır.

Bundan dolayı böyle bir âyetin inişi Müslümanlara ağır geldi. Ebû Bekr ve Ömer (r.a) Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Allah'ın sana ne yapacağını bize haber vermeyecek misin?

Allah Rasûlü şöyle cevab verdi:

— Allah bu hususta henüz bana bir şey bildirmedi.

Medine'ye gelince münâfıkların başı ‘Abdullâh b. Übey dedi ki:

— Allah'ın kendisine ve beraberindekilere ne yapacağını bilmeyen bir adama nasıl uyarsınız?!

Böyle deyip mü’minler ile eğlendiler. Allah mü’minlerin kalbindeki üzüntü ve kederi, Mekke müşriklerinin ve Medine münâfıklarının sevincini bildiğinden Nebî (s.a) Hudeybiye'den döndükten sonra, *Gerçekten Biz senin için apaçık bir fetih fethettik* {yani, senin için apaçık bir şekilde bir fethi hüküm ve takdir ettik –kasdedilen İslâm'dır–} âyetini indirdi.

> 2. *Allah* {İslâm ile câhiliye döneminde} *geçmiş ve* {nübüvvetten sonra} *gelecek günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni müstakim bir sırata* {yani, dosdoğru bir dîne} *iletsin diye.*
>
> 3. *Ve Allah seni* {düşmanına karşı İslâm ile} *çok azîz bir zafere* {yani, asla zelîl düşmeyeceğin güçlü, zarar verilemeyecek şekilde bir zafere} *erdirsin diye.*

İşte Allah'ın o'nun hakkındaki takdiri bunlardır: Günahlarının bağışlanması, ganimet, İslâm ve zafer. Böylece bu âyet-i kerîme ile, *Bana ve size ne yapılacağını bilmem* (el-Ahkâf, 46/9) buyruğu neshedildi. Allah bu buyrukla Nebî'ye (s.a) neler yapacağını haber verdi. Münâfıkların başı ‘Abdullâh. b. Übey bu âyetin Nebî'ye (s.a) indiğini, Allah'ın o'nun günahlarını bağışladığını, düşmanına karşı o'na zafer ve fetih nasîb edeceğini, o'nu müstakim bir sırata iletip pek güçlü, pek üstün bir zafere kavuşturacağını öğrenince arkadaşlarına dedi ki:

— Muhammed, Allah'ın günahlarını bağışladığını, düşmanına karşı kendisine zafer vereceğini iddia ediyor ama heyhât ki ne heyhât! Onun geriye kalan düşmanları o kadar çok ki Farslar ne olacak, Rumlar ne olacak? Bunlar düşman olarak daha çoktur, daha güçlüdür ve kendilerine karşı zafer kazanılamayacak kadar kuvvetlidirler. Muhammed asla onlara karşı muzaffer olamaz. Muhammed onların, aralarında dönüp yerleştiği, yalan ve bâtıllarıyla yenik düşürdüğü bu küçük topluluk gibi olduklarını mı zannediyor? O kendi adına bir çıkış bulmuş ise de ne kendisine, ne de kendisine uyanlara neler yapılacağını biliyor. Kuşkusuz ki bu mübîn diye nitelendirilen fethe aykırı bir haldir.

Nebî (s.a) ashâbın yanına çıkarak dedi ki:

— Bana, gökler ile yer arasındaki bilinen her şeyden daha çok sevdiğim bir âyet indi, şöyle ki: *Gerçekten Biz senin için apaçık bir fetih fethettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın... diye.*

Bunun üzerine ashâb-ı kiram şöyle dediler:

— İçine sinsin. Ne mutlu sana ey Allah'ın Rasûlü, biz şimdi Allah nezdinde sana ait neler olduğunu öğrenmiş olduk, Allah'ın sana ne yapacağını bildik. Peki, Allah nezdinde bize ait ne var ve bize ne yapacaktır?

Bunun üzerine, *Mü'minlere de muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf* {yani, cennet} *ve ihsan olduğunu müjdele!* (el-Ahzâb, 33/47) buyruğu ile, *Mü'min erkeklerle, mü'min kadınları altında ırmaklar akan cennetlere... soksun diye* (el-Feth, 48/5) buyruğu indi.

> 4. *Îmânları ile birlikte* {yani, Allah'ın kitabında kendilerine emretmiş olduğu tasdik ile beraber} *bir îmân* {yani, tasdik} *arttırmaları için mü'minlerin kalbine sekîneti* {yani, rahatı, huzuru} *indiren O'dur...*

Böylece (Hudeybiye ahitnamesinde,) "Allahım! Senin adınla" diye okuyup yazsınlar ve, "İşte bu 'Abdullâh'ın oğlu Muhammed'in sulh ile kabul ettikleridir" diye yazıp okusunlar.

Nebî (s.a) Hudeybiye'de konaklayınca, Kureyşliler aralarında Suheyl b. 'Amr, Huveytib b. 'Abduluzza, Mikvez b. Hafs, el-Ahnef gibi kimseleri Nebî'ye (s.a) şu teklifi yapmak üzere gönderdiler: Bu yıl geri dönecek, fakat gelecek yıl Kureyşliler üç gün süreyle onlar için Mekke'yi boşaltacak. Nebî (s.a) denileni yaptı ve kendisi ile Kureyşliler arasında bir ahitname yazdılar. Nebî (s.a) 'Alî b. Ebî Tâlib'e dedi ki:

— Aramızda bunu yazarak belgelendir. Rahmân, rahîm Allah'ın adıyla yaz.

Fakat Suheyl b. 'Amr ve arkadaşları itiraz ettiler:

— Biz böyle bir şey bilmiyoruz. Bizim bildiğimiz bir söz olan "bismikellâhumme" [Senin adınla Allahım] yaz.

Nebî'nin (s.a) ashâbı bunu kabul etmek istemedi. Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Onların dedikleri gibi yaz.

O da, “Bismikellahumme” diye yazdı. Arkasından dedi ki:

— “Bu, Rasûlullâh Muhammed'in Mekkeliler ile barış yaptığı esaslardır” diye yaz.

Suheyl b. ‘Amr ve arkadaşları yine itiraz etti:

— Biz senin Rasûlullâh olduğunu bildiğimiz halde seni engeller ve seni Allah'ın evini ziyaret etmeden geri çevirecek olursak sana zulmetmiş oluruz. Böyle yazmanı da kabul etmiyoruz. Bunun yerine bildiğimiz şekilde şunları yaz: “Bu Muhammed b. ‘Abdullâh'ın Mekkeliler ile barış yaptığı esaslardır.”

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ey ‘Alî! Bu, Muhammed b. ‘Abdullâh'ın barış yaptığı esaslardır diye yaz. Bununla birlikte ben şahadet ederim ki ben Allah'ın Rasûlü'yüm ve ben ‘Abdullâh'ın oğlu Muhammed'im.

Müslümanlar, “Bu, Muhammed b. ‘Abdullâh'ın barış yaptığı esaslardır” ibaresinin yazılmasını kabul etmek istemedi. Fakat Allah onların üzerine sekîneti, yani itminanı, rahat ve huzuru indirdi. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır: *Mü’minlerin kalbine sekîneti indiren* {yani, Kureyşlilerin “bismikellâhumme” yazılmasını istemeleri ve diğer itirazları hususunda sükûnet ile kabullenmelerini ilham eden} *O'dur.* Mekkelilerin, “Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiyoruz. Eğer bilseydik seni Allah'ın evine gitmekten alıkoymakla sana zulmetmiş olurduk” demeleri üzerine de Allah, *Şâhid olarak Allah yeter* {yani, o'nun Allah'ın Rasûlü olduğuna O'nun şâhidliği yeter, O'ndan daha üstün bir şâhid olamaz} (el-Feth, 48/28) buyruğunu indirdi.

> ...*Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah* {yarattıklarını çok iyi bilen} *alîmdir,* {emrinde hikmeti sonsuz} *hakîmdir.*
>
> 5. *Mü’min erkeklerle, mü’min kadınları* {İslâm sayesinde} *altlarından* {yani, bahçelerinin altından} *nehirler akan cennetlere, oralarda* {ölmemek ve} *ebedî kalmak üzere soksun ve günahlarını örtsün* {yani, silsin} *diye. İşte bu* {hayır} *Allah nezdinde büyük bir kurtuluştur.*

Böylece Allah Nebîsi'ne, mü’minlere neler yapacağını haber vermiş

oldu. Münâfıkların başı 'Abdullâh. b. Übey, beraberinde birkaç kişiyle Nebî'nin (s.a) yanına gittiler ve "Allah nezdinde bizim için ne var?" diye sordular da, *Münâfıklara kendileri için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab olduğunu müjdele!* (Nisâ, 4/138) âyeti nâzil oldu.

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾
وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾
إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾

> 6. *Ve Allah hakkında kötü zan besleyen* {Medineli 'Abdullâh. b. Übey ve arkadaşlarından oluşan} *münâfık erkeklerle, münâfık kadınları,* {Mekke halkından da} *müşrik erkeklerle, müşrik kadınları azablandırsın diye...*

Onların besledikleri kötü zan, "Lât ve 'Uzzâ'ya yemîn ederim ki biz de, o da Allah nezdinde aynı konumdayız. Kuşkusuz Muhammed'e de yardım olunmayacaktır" demeleridir.

> *...Kötü âkıbet onların üzerine olsun. Allah da onlara gazab etmiş, onları lanetlemiş ve* {âhirette} *onlar için cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü dönüş yeridir* {yani, varılacak yer olarak orası ne kadar kötüdür}.

Allah, 'Abdullâh b. Übey'in, "O kim, Farsları ve Rumları yenmek kim?" şeklindeki sözleri hakkında da şu buyrukları indirdi:

> 7. *Göklerle yerin orduları* {yani, göklerde melekler, yerde mü'minler} *Allah'ındır.* {İşte bunlar Farslardan da, Rumlardan da daha çoktur.} *Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Böylece Allah Nebî'nin (s.a) gâlib geleceğine hükmetti, 'Abdullâh b. Übey'in sözleri hakkında da, *Allah, "Andolsun ki Ben ve rasûllerim* {yani, tek başına Muhammed (s.a)} *mutlaka gâlib geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah kavidir, azîzdir* {yani, Farslardan ve Bizanslılardan daha güçlü ve daha azîzdir} (el-Mücâdele, 58/21) buyruklarını indirdi.

Çünkü ‘Abdullâh b. Übey, “Onlar daha güçlü ve alabildiğine kuvvetlidirler” demişti.

8. *Muhakkak Biz seni* {ey Muhammed, bu ümmete karşı risâlet ile} *bir şâhid,* {dünyada zafer, âhirette cenneti bildiren} *bir müjdeleyici ve* {ateşe karşı uyaran} *bir nezîr olmak üzere* {risâlet ile} *gönderdik.*

9. *Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *ve O'nun Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)} *îmân edesiniz* {yani, tasdik edesiniz}, *o'na yardım edesiniz* {yani, bütün işlerinde o'nu destekleyesiniz}, *o'nu tazîm edesiniz* {yani, Nebî'yi (s.a) büyük görerek gerektiği gibi saygı gösteresiniz}, *sabah-akşam O'nu tesbih edesiniz* {yani, sabah akşam Allah için namaz kılasınız} *diye.*

“Tuazzirûhu” [o'nu tazîm edesiniz] buyruğu, *Ona îmân edenler, o'nu ta'zîr edenler [tazîm edenler]* (A‘râf, 7/157) buyruğuna benzemektedir.

Müslümanlar Nebî'ye (s.a), “Biz müşriklerin antlaşmanın şartlarına riâyet etmeyeceğinden korkuyoruz” deyince, savaşmak ve kaçmamak üzere bey’atleştiler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, “Allah bey’atleri sebebiyle onlardan razı olmuştur” buyurdu.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَن نَّكَثَ
فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ
فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ
شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ
بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا
إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١١﴾

10. *Muhakkak ki sana* {Hudeybiye günü Harem bölgesinde o ağacın altında} *bey’at edenler* {–ki bu Rıdvan bey’atidir–} *Allah'a bey’at etmiş olurlar...*

O gün Müslümanlar 1.400 kişi idiler. Savaşmak ve düşmandan kaç-

mamak üzere Nebî'ye (s.a) bey'at ettiler. Allah, *Allah'a bey'at etmiş olurlar* buyurmaktadır.

> ...*Allah'ın eli* {yani, onlara va'd ettiği hayrı eksiksiz vermesi}, *onların* {Nebî'ye (s.a), "Biz seninle kaçmamak ve savaşmak üzere bey'at ediyoruz, sen de bizim bu durumumuzu bil" dedikleri zaman onların} *eli üzerindedir. Kim bozarsa* {yani, bey'atin gereklerini yerine getirmezse}, *ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile ahid ettiği şeye* {yani, bey'ate} *vefa gösterirse, ona pek yakında* {âhirette} *çok büyük bir ecir* {yani, cennette karşılık olmak üzere pek bol, pek büyük bir pay, mükâfaat} *verecektir.*

> 11. *Bedevîlerden* {savaştan korktukları için} *geri bırakılanlar* {yani, Muzeyne, Cuheyne, Eslem, Gıfar ve Eşca kabileleri} *sana diyecekler ki: "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti* {yani, geri kalmamıza/savaşa katılamamıza sebeb oldu –bunların konakladıkları yerler Mekke ile Medine arasında idi–}. *Onun için bizim için mağfiret dile." Onlar* {istiğfar ile ilgili} *kalblerinde olmayan şeyleri dilleri ile söylerler* {yani, sadece konuşurlar, Nebî'nin (s.a) kendileri için mağfiret dileyip dilemediğine aldırmazlar. Ey Muhammed onlara} *de ki: "Eğer Allah size bir zarar* {yani, hakkınızda bir bozgun} *gelmesini dilerse yahut sizin bir fayda görmenizi* {yani, fetih ve zafer kazanmanızı} *isterse, O'na karşı sizin için kim ne yapabilir"* {yani, size gelecek olan zararı kim önleyebilir veya Allah'tan size gelecek faydayı kim engelleyebilir? –Kimse bunları sağlayamaz. Bütün bunları sağlayabilecek olan Allah'tır–}.

Sonra yeni bir cümle ile buyuruyor ki:

> ...*Hayır, Allah yapmakta olduklarınızı bilen habîrdir* {yani, O, geri kalışınızı da, "Muhammed ve arkadaşları takat getiremeyecekleri şeyle yükümlü kılındılar ve artık ebediyen geri dönmeyecekler" dediğinizi de bilir}.

Nebî (s.a) onların bulundukları yerlerden geçerken savaşa katılmalarını istemiş, fakat birbirlerine, "Muhammed ve ashâbı, Mekkelilere nisbetle ancak bir baş yeyip doyacak kadar az sayıdadırlar. O da, ashâbı da ebediyen geri dönemeyecektir. Siz nereye gidiyorsunuz? Kendini-

zi ölüme mi atıyorsunuz? Dolayısıyla onun durumunun nereye varacağını görünceye kadar bekleyin" demişlerdi.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, onların Nebî'ye (s.a) söyledikleri, "Mallarımız ve ailelerimiz bizi meşgul etti" sözleri ile ilgili olarak buyuruyor ki:

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ
إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ
ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ
اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ
إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا
كَلَامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ
بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

12. *Hayır Rasûl'ün ve mü'minlerin* {Hudeybiye'den} *ailelerinin yanına ebediyen dönmeyeceklerini zannettiniz.* {İşte sizin yola koyulmanızı engelleyen budur} *Üstelik bu kalblerinizde süslendi ve kötü zanda bulundunuz* {yani, Muhammed'in ve arkadaşlarının ebediyen geri dönmeyecekleri kanaati kalblerinize güzel gösterildi, onların dönüşlerinden yana ümidinizin kesilmesi ne kadar kötü bir zandır}.

Bunun bir benzeri de, *Ve Allah hakkında türlü türlü zanlar besliyordunuz* (el-Ahzâb, 33/10) buyruğudur, ki "yardım ve zaferden yana ümit kesmek" demektir.

...Siz esasen helâk olmuş bir topluluktunuz.

Âyette geçen "bûr" kelimesi, Uman lehçesinde "helâk olmuş kimseler" anlamındadır. Allah'ın, *Ve kavimlerinin bevâr* {yani, helâk} *yurduna gelmesine sebeb oldular* (İbrâhîm, 14/28) âyeti ile, *Asla bevâr* {yani,

helâk, yok} *olmayacak bir ticaret* (Fâtır, 35/29) buyruğu da buna benzemektedir.

13. *Kim Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve O'nun Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)} *îmân etmez* {yani, Muhammed'i tasdik etmez} *ise, kuşku yok ki Biz o kâfirler için* {âhirette} *çok alevli bir ateş hazırlamışızdır.*

Allah Teâlâ, zatını tazim ederek kullarına hiçbir ihtiyacının bulunmadığını belirtmek üzere buyuruyor ki:

14. *Göklerle yerin mülkü Allah'ındır. Dilediğine mağfiret eder, dilediğine de azab. Allah* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara acıyan} *rahîmdir.*

15. *Geri bırakılanlar* {yani, öldürülmek korkusuyla Hudeybiye'ye katılmayanlar}, *ganimetler almak üzere* {Hayber'e} *gittiğinizde, "Bırakın bizi de peşinizden* {biz de Hayber'e} *gelelim" diyecekler.*

Allah Teâlâ, Hudeybiye'de iken Nebî'ye (s.a) Hayber fethini müyesser kılacağını va'detmiş ve Hudeybiye'den geri kalanların o'nunla birlikte yola koyulmasını yasaklamıştı. Nebî (s.a) Hudeybiye'den dönüp Hayber üzerine yürümek isteyince Hudeybiye'den geri kalanlar/Hudeybiye seferine katılmayanlar, "Bizi bırakın da arkanızdan gelelim, biz de sizinle birlikte ganimet alalım" demişlerdi. Ancak Yüce Allah buyurdu ki:

...*Allah'ın sözünü değiştirmek isterler* {yani, onlar, Allah'ın Nebî'ye (s.a) verdiği emri değiştirmek istiyorlar. –Bu emir, Hudeybiye'den geri kalanlardan) kimsenin o'nunla birlikte yola çıkmayacağı idi–}. *De ki: "Siz asla peşimizden gelmeyeceksiniz. Daha önce* {yani, Hayber'e gidilmeden önce Hudeybiye'de} *Allah hakkınızda böyle* {yani, Hayber'e gitmek üzere arkamızdan gelmeyeceksiniz diye} *buyurmuştur." Onlar* {mü'minlere, "Kuşkusuz Allah size böyle bir emir vermiş değildir,} *siz bizi kıskanıyorsunuz"* {yani, sizinle birlikte ganimet alacağız diye bizi kıskandığınız için bize engel oluyorsunuz} *diyecekler. Bilakis onlar* {aralarında} *pek az kimse dışında* {Allah'ın yasaklama hükmünü} *fıkhetmezler.*

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ
تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا
وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ
عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ
وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ
إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ
عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً
تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ
وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

16. *Geri bırakılan bedevî Arablara* {yani, öldürülmek korkusuyla Hudeybiye'den geri kalanlara} *de ki: "Yakında çetin savaşçı bir kavme* {yani, Yemamelilere: Hanife oğulları'na: Müseylime b. Habîb el-Kezzâb ve kavmine} *karşı* {yapılacak savaşa} *çağrılacaksınız"...*

Ebû Bekr (r.a) onları; Cuheyne, Muzeyne, Eşca', Gıfar ve Eslem'den oluşan bu beş kabileyi Yemamelilere karşı savaşmak üzere çağırdı.

...ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar İslâm'a gireceklerdir. Eğer itaat ederseniz {yani, onlarla savaşmak üzere Ebû Bekr'in çağrısını kabul ederseniz} *Allah size* {âhirette} *güzel bir ecir verecektir* {yani, cennette pek şerefli bir şekilde mükâfaatlandıracaktır}. *Şâyet bundan önce* {Hudeybiye günü kâfirlerle savaşmaktan} *yüz çevirdiğiniz* {yani, savaşmayı kabul etmediğiniz} *gibi, geri dönerseniz* {yani, Yemamelilerle savaşmayı kabul etmeyecek olursanız, Allah} *sizi* {âhirette} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile azablandıracaktır."*

Bize ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Ebû Bekr'in (r.a) halifeliği, bu âyet ile tekid edilmiş oluyor.

Sonra Allah, özürlülerin mazur olduklarını bildirmek üzere buyuruyor ki:

17. *Gözü görmeyene harec yoktur, topala harec yoktur, hastaya harec yoktur* {yani, Hudeybiye'den geri kalmaları dolayısıyla bunlar vebal altında değildirler. Dolayısıyla özürlü olup da Hudeybiye'den geri kalanlardan sizinle Hayber'e gelmek isteyenler gelsin}. *Kim* {gaza hususunda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederse, onu altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse* {yani, mazeretsiz olarak savaşa çıkmamak sûretiyle Allah ve Rasûlü'ne itaat etmeyi kabul etmezse}, *onu elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab ile azablandırır.*

18. *Andolsun ki* {Hudeybiye'deki} *ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah mü'minlerden* {yani, onların sana bey'at etmelerinden} *razı olmuştur. Kalblerinde olanı* {yani, bey'at ederken dile getirilen kaçmaksızın savaşmak üzere bey'atten hoşlanmamalarını} *bilip de üzerlerine sekîneti indirmiş ve onları yakın bir fetih* {yani, Hayber ganimetleri} *ile mükâfaatlandırmıştır* {onlara bu ganimetleri vermiştir}.

19. *Ve alacakları birçok ganimetleri de. Allah azîzdir* {yani, O'na zarar verilemez}. {Emrinde} *hakîmdir* {ve bu sebeble Hayberliler hakkında kimilerinin öldürülmesi, kimilerinin de esir alınması hükmünü vermiştir}.

20. *Allah size* {Nebî (s.a) ile birlikte ve o'ndan sonra Kıyâmet Günü'ne kadar} *alacağınız çok ganimetler va‘d etti. Bununla birlikte Allah size bunu* {yani, Hayber ganimetlerini} *âcilen vermiş ve sizden insanların* {yani, Hayberliler ile antlaşmalı bulunan Esedliler ve Gatafanlıların} *ellerini çektirmiştir...*

Nadîr oğullarından Mâlik b. ‘Avf ile Fezareli Uyeyne b. Hısn ve beraberlerinde bulunan Esedlilerle, Gatafanlılar Hayberlilere yardım etmek üzere gelmişlerdi. Ancak Allah kalblerine korku salarak onları geri döndürmüştü. İşte Allah'ın, *Sizden insanların ellerini çektirmiştir* buyruğu buna işaret ediyor.

...*Mü'minlere bir âyet* {yani, savaşmaksızın bozguna uğramaları bir alâmet} *olsun ve sizi müstakim bir yola iletsin diye* {yani, Allah'ın Kur'ân'da va'd etmiş olduğu fetih ve ganimetin gerçekleştiğini görüp İslâm'a tasdikiniz daha çok artsın diye}.

Bunun bir benzeri de, *Ve îmân edenlerin îmânı daha bir artsın* {yani, Muhammed'i (s.a) ve o'nun, cehennem zebanileri hakkında getirdiklerini tasdikiniz daha da artsın} *diye*... (Müddessir, 74/31) buyruğudur.

وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللَّهِ
الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾
وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ
مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

21. *Henüz kendisine güç yetiremediğiniz diğerlerini* {yani, Fars, Rum ve diğerlerine ait kuvvetleri} *de. Allah ise onları* {mü'minler vasıtasıyla fethedileceklerine dâir bilgisiyle} *kuşatmıştır. Allah her şeye* {yani, bütün şehirlerin, ülkelerin fethini sağlamaya} *kadirdir.*

22. *Eğer kâfirler sizinle savaşmış olsalardı, elbette* {bozguna uğrayarak} *geri dönüp kaçacaklardı. Sonra da hiçbir velî ve hiçbir yardımcı bulamazlardı* {yani, bozguna uğramalarını engelleyecek kimse olmazdı –zaten böyle olmuştur–}.

23. *Allah'ın öteden beri süregelen bir sünneti* {yani, Mekke kâfirleri nasıl Bedir'de bozguna uğradılar ise, bunlar için de aynı durum söz konusudur}. *Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik* {yani, başka bir şekil} *bulamazsın.*

24. *O sizi kendilerine karşı muzaffer kıldıktan sonra...*

Mekkeliler Nebî (s.a) ile savaşmak üzere çıkmış, o da mızraklar ve

oklarla onları bozguna uğratarak Mekke evlerine girmeye mecbur etmişti.

...Batn-ı Mekke'de {yani, tüm Mekke topraklarının batnında [içinde] –Harem'in tamamı da Mekke diye adlandırılır–} *onların* {yani, Hudeybiye günü Mekke kâfirlerinin} *ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekti. Allah yaptığınızı çok iyi görendir.*

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ
مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ
مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ
بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾ إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا
أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ لَقَدْ
صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ
لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ
فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾

25. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri}, *o kâfir olanlar sizi Mescid-i Haram'dan* {yani, onu tavaf etme arzunuzdan}, *bekletilen kurbanlarınızı* {yani, kurban edilmek üzere beklettiğiniz kurbanlarınızı Hudeybiye günü yapmak istediğiniz umreden alıkoyarak} *yerlerine varmaktan alıkoyanlardır...*

Nebî (s.a), Hudeybiye yılında umre yapmak üzere yola çıktığında, beraberinde yüz deveden oluşan hediyelik kurban götürmüştü. Yetmiş

deve olduğu da söylenmiştir. Ancak Kureyşliler o'nu engellediler, hediyelik kurbanlarının yerlerine, yani kesilmesi gereken yere ulaşmalarına mani oldular.

> ...*Eğer* {Mekke'de mü'min olduklarını} *bilmediğiniz mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar olmasaydı ve siz onları* {bilmeyerek öldürmek sûretiyle} *çiğnemeyecek ve onlardan dolayı size bir vebal isabet etmeyecek olsaydı, bu sebeble de sıkıntıya düşmeyecek olsaydınız,* {bu yıl sizin Mekke'ye girmenizi sağlardı}. *Ta ki Allah dilediği kimseyi rahmetine soksun...*

Kureyşli olan Ayyaş b. Ebî Rabî'a, Ebû Cendel b. Suheyl b. 'Amr, el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre, Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre ve Sakifli 'Abdullâh b. Esed bunlardandır.

> ...*Eğer onlar* {yani, Mekke'de bulunan mü'minler kâfirlerden} *ayrılmış olsalardı, ötekilerden kâfir olanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *elbette elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab* {yani, kılıçla öldürülmek sureti} *ile azablandırırdık.*

> 26. *Hani* {Mekke halkından} *kâfir olanlar, kalblerine o hamiyeti, câhiliye hamiyetini koymuşlardı...*

Nebî (s.a), Hudeybiye yılının Zilkâde ayında beraberinde hediyelik kurbanlar olduğu halde umre yapmak maksadıyla geldiğinde, Mekke kâfirleri şöyle dediler: "Bu babalarımızı, kardeşlerimizi öldürdü. Şimdi de kalkmış, biz evlerimizde hanımlarımızın yanında iken buraya girmek istiyor. Eğer girerse, Arablar, o'nun bize rağmen girdiğini söyleyecekler. Allah'a yemîn ederiz ki, biz Mekke'de iken o yanımıza girmeyecektir." İşte sözü edilen kalblerindeki hamiyet budur.

> ...*Allah da hemen sekînetini Rasûlü'ne ve mü'minlere indirmişti. Onlara* {yani, Muhammed (s.a) ve ümmetine} *takvâ sözü* {yani, ihlâs kelimesi olan lâ ilâhe illallâh} *üzerinde sebat vermişti. Onlar zaten buna,* {Mekke kâfirlerine göre} *daha layık ve* {Allah'ın ilminde de} *daha ehil idiler. Allah her şeyi* {yani, Allah'ın ilminde onların tevhîd ehli olduklarına dâir bilgi dahil} *çok iyi bilendir.*

> 27. *Andolsun Allah, Rasûlü'ne gösterdiği rüyayı hakk ile tasdik etti...*

Allah Nebî'ye (s.a), Hudeybiye'ye çıkmadan önce Medine'de bir rü-

ya göstermişti. Buna göre o ve ashâbı başlarını –kimisi tamamen, kimisi kısmen– tıraş etmişti. Nebî (s.a) bunu ashâbına bildirince sevindiler, bir müjde kabul ettiler ve o yıl Mescid-i Haram'a gireceklerini zannettiler, "Nebî'nin (s.a) rüyası haktır" dediler. Fakat Allah Mescid-i Haram'a girmelerini değil, Hayber ganimetini almalarını nasîb etti. Münâfıklardan 'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Vesel ve Rifaa b. et-Tâbût, "Allah'a yemîn ederiz, ne saçlarını tıraş eden oldu, ne kısaltan, ne de Mescid-i Haram'ı gördük" dediler. Bunun üzerine Allah, *Andolsun Allah, Rasûlü'ne gösterdiği rüyayı hakk ile tasdik etti* buyruğunu indirdi.

> *...Elbette inşâallah Mescid-i Haram'a* {gelecek sene} *gireceksiniz...*

Allah'ın burada, zâtî iradesi hakkında istisnâda bulunması (yani, inşâallah demesi), *Senin okumanı sağlayacağız, asla unutmayacaksın. Allah'ın dilediği müstesnâ* (el-A'lâ, 87/6-7) buyruğuna benziyor. Bu ifade, mü'minlerin işlerini Allah'ın iradesine havale etmek hususunda istisnâda bulunmayı [inşallah demeyi] terk etmemeleri için bir tedibdir.

> *...Düşmandan yana* {emniyet içinde} *başlarınızı tıraş ettirmişler ve* {saçlarınızı} *kısaltmışlar olarak,* {düşmanınızdan} *korkmayarak* {gireceksiniz. Allah} *sizin bilmediğinizi* {yani, bundan önce Hayber'i fethetmeyi size nasîb edeceğine dâir bilmediğiniz şeyi} *bilip ondan önce* {yani, başlarınızı tıraş ettirip, saçlarınızı kısaltmadan önce} *yakın bir fetih* {yani, Hayber'in fethini ve ganimetlerini} *nasîb etmiştir.*

Hayber dönüşünden sonra ertesi sene Allah, o'nun ve ashâbının Mescid-i Haram'a girmelerini sağladı. Mekke'de üç gün kaldılar. Kimi saçlarını tıraş ettirdi, kimi kısalttı. Böylece Nebî'nin (s.a) rüyası da doğrulanmış oldu.

> 28. *O, Rasûlü'nü* {yani, Muhammed'i (s.a) dalâletten kurtaran} *hidâyet ve hakk dîn* {yani, İslâm dîni} *ile gönderendir* {–çünkü İslâm'ın dışındaki bütün dînler bâtıldır–}; *onu bütün dînlere üstün kılmak için* {yani, bütün dîn mensublarına üstün getirmek için –Allah bunu gerçekleştirmiştir ve nihâyet bunların kimisi öldürülmüş, kimisi de cizye ödemeye mecbur edilmiştir. İslâm da her dîne üstünlük sağlayıp gâlib gelmiştir–}. *Müşrikler* {yani, müşrik Arablar} *hoş karşılamasa bile. Şâhid olarak Allah yeter*

{yani, Muhammed'in (s.a) Allah'ın Rasûlü olduğuna dâir Allah'tan daha üstün bir şâhid olamaz}.

Hudeybiye günü antlaşma metnini ‘Alî b. Ebî Tâlib (a.s) yazdı. Suheyl b. ‘Amr ile Huvaytıb b. ‘Abdi'l-‘Uzzâ dedi ki: “Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu kabul etmiyoruz. Eğer kabul etseydik O'nun Beyti'ne girmene engel olduğumuz takdirde sana zulmetmiş olurduk.” Bunun üzerine Allah, *O, Rasûlü'nü* {dalâletten kurtaran} *hidâyet ve hakk dîn ile gönderendir* buyruklarını sûrenin sonuna kadar indirdi. Sonra Allah, Muhammed'in (s.a), rasûlullah olduğunu inkâr edenlere buyuruyor ki:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ
بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ
عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

29. *Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. Onunla birlikte olanlar* {yani, mü’minler} *kâfirlere karşı şiddetli* {yani, sert ve haşin}, *kendi aralarında merhametlidirler* {yani, birbirlerini candan severler}. *Sen onları rükû ediciler, secde ediciler görürsün* {yani, onları gördüğün takdirde onların namazlarında rükû ve sücud eden kimseler olduklarını bilirsin}. *Allah'tan bir lütuf* {yani, rızık} *ve rıza isterler* {yani, Rabb'lerinden razı olmalarını dilerler}. *Sücûdun* {yani, namazın} *eserinden sîmâları* {yani, alâmetleri} *yüzlerindedir* {yani, onların hidâyet üzere olup güzel bir yaşantıya sahib oldukları yüzlerinden anlaşılır}. *Onların Tevrât'taki misalleri budur* {yani, Muhammed (s.a) ümmetinin, sözü edilen bu nitelikleri Tevrât'ta geçmektedir}...

Arkasından onların İncîl'deki niteliklerini zikrederek buyuruyor ki:

...*İncîl'deki misallerine gelince, o önce filizini* {–ki bu, bitkinin ilk çıktığı haldir–} *yarıp çıkarmış, sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş* {yani, ashâbı Muhammed'e yardım etmiş, bitkinin sapı, fi-

lizi birbirini nasıl güçlendiriyorsa, Muhammed (s.a) de filiz gibi güçlenmiştir. Bitki tek başına çıktığı gibi, o da tek başına ortaya çıkmış, bitki gibi mü'minler de bir araya toplanmıştır. Ekinin ilk başta çok küçük oluşu gibi bunlar da oldukça az idiler. Sonra ekinin gelişip artması, ilk filizin gücünü pekiştirmiştir}, *sonra kalınlaştı* {yani, ekinin kalınlaştığı gibi, mü'minler de kendi davaları uğrunda güçlendiler, olgunlaştılar}, *gövdesi üzerine doğruldu. Ekincilerin hoşuna giden bir ekindir. Bununla kâfirleri öfkelendirmek için* {yani, ekincilerin olgunlaşıp sapları üzerinde duran güzel bir ekinden hoşlandıkları gibi, mü'minlerin çokluğu ve birlikte oluşları da kâfirleri öfkelendirir}. *Allah, îmân eden* {yani, tasdik eden} *ve sâlih amel işleyenlere de* {günahları için} *bir mağfiret ve büyük bir ecir* {yani, cennet} *va'd etmiştir.*

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: el-Huzeyl, Muhammed b. İshâk'dan şöyle dediğini nakletti: "(25. âyetteki) *el-mearra* [vebal] lafzı, *diyet* demektir. "Kötülük ve hoşa gitmeyen hâl" olduğu da söylenmiştir."

49. HUCURÂT SÛRESİ

Medine'de inen Hucurât sûresi, Kûfîyyûna göre 18 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا
اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُوٓا
اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ
لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ
يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ
قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰىۜ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٣﴾
اِنَّ الَّذ۪ينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَٓاءِ الْحُجُرَاتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey îmân edenler! Allah'ın ve O'nun Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin* {yani, Nebî'nin (s.a) emrini almadan kimseyi öldürmekte ya da herhangi bir hususu yerine getirmekte acele etmeyin}...

Âyet, üç kişi hakkında inmiştir. Rasûlullâh (s.a) Tihame taraflarına, içlerinde ‘Urve b. Esma es-Sülemî, el-Hakem b. Keysan el-Mahzûmî, Ebû Bekr'in azatlısı ‘Âmir b. Fuheyre ve Beşîr el-Ensârî'nin de bulunduğu 27 kişilik bir seriye göndermiş, komutan olarak da Nakiblerden olan el-Münzir b. ‘Amr el-Ensârî'yi tayin etmiş, bir de mektub yazıp, düşmana karşı okuması için Haram b. Milhan'a vermişti. Bunların yolu, Nebî (s.a) ile aralarında bir barış antlaşması bulunan Süleym oğulları yurdundan geçiyordu. Münâfıklar Müslümanlara karşı savaş halinde olan ‘Âmir b. Sa’saa oğulları'na gizli bir haber göndererek, Muhammed'in ashâbının gurura kapılmış olduklarını ve üç-dört kişi ile yola koyulduklarını bildirdiler. Bu sebeble Bi’ri Maûne'de onları gözetlemeye koyuldular. Burası ‘Âmir oğulları'na ait bir su kaynağı idi. Geceleyin yol alırken seriyedekilerin dördü develerini kaybetti. Bunların arasında Beşîr el-Ensârî de vardı. Sabah olana kadar yerlerinde kaldılar. Diğer Müslü-

manlar ise ‘Âmir oğullarının yurduna varana kadar yollarına devam etti. O sırada suyun etrafında toplanmışlardı. Başlarında da ‘Âmir oğulları'ndan ‘Âmir b. et-Tufeyl vardı. el-Münzir b. ‘Amr bunları İslâm'a davet etti, Haram b. Milhan da Allah Rasûlü'nün mektubunu onlara okudu. Ancak daveti kabul etmediler. Aralarında şiddetli bir çarpışma oldu. Müslümanlar, öldürülmelerinin kaçınılmaz olduğunu anlayınca şöyle dediler:

— Allahım! Sen de biliyorsun ki bizi Senin Rasûlün gönderdi. Halimizi Senden başka Rasûlü'ne bildirecek kimse de bulamıyoruz. Bizden o'na selâmlarımızı bildir. Biz hakkımızdaki güzel takdirine razıyız.

‘Âmir b. et-Tufeyl, Haram b. Milhan'ın üzerine bir hamle yaparak onu mızrakla öldürdü. Zırhlı ve miğferli olan el-Münzir b. ‘Amr ile Urve b. Esma es-Sülemî dışındakiler öldürüldü. Daha sonra el-Münzir de öldürüldü. Bunun üzerine Urve'ye dediler ki:

— İstesek seni de öldürürüz. Haydi sana eman veriyoruz. Arzu edersen yanımıza gelebilirsin, dilersen de başkasının yanına gidebilirsin. Sen emniyet altındasın.

‘Urve ise şöyle karşılık verdi:

— Ben Rasûlullâh'a (s.a) bir müşrik ile el ele vermeyeceğime ve onu velî edinmeyeceğime dâir söz verdim.

Böyle deyip onlara hamle yapmaya koyuldu. Onlar da mızraklarının yan taraflarıyla ona vuruyor ve bu işten vazgeçmesi için adeta yalvardılar. Fakat o tekliflerini kabul etmedi. Bu sefer ona ok atmaya başladılar ve nihâyet onu da öldürdüler. Cibrîl gelip Nebî'ye (s.a) Bi’ri Maûne'dekilerin durumunu bildirdi. Nebî (s.a) onların halini ashâbına bildirerek, “Kardeşlerimiz bize haber gönderdi ve size selâm ediyorlar. Onlar için Allah'tan mağfiret dileyin” buyurdu.

Develerini kaybetmiş olan dört kişi sabah olunca develerini buldular ve yola koyuldular. ‘Âmir oğullarının suyuna yaklaştıklarında ‘Âmir oğulları'na ait bir câriye onlara, “Siz Muhammed'in ashâbından mısınız?” diye sordu. Onlar da, Müslüman olur ümidiyle “Evet” dediler. Câriye onlara, “Kardeşlerimiz suyun etrafında öldürüldüler, kendinizi kurtarmaya bakın. Siz kartalların, akbabaların onların etlerini kapıp götürdüklerini görmüyor musunuz?” dedi. Beşîr el-Ensârî dedi ki:

— Devenizin başında durun, ben gözcülük yapıp geleyim.

Onlara doğru yola koyuldu, kardeşlerinin su etrafındaki develer gibi öldürülmüş olduklarını gördü. Arkadaşlarının yanına geri dönerek sordu:

— Ne dersiniz?"

Onlar şöyle karşılık verdiler:

— Nebî'ye (s.a) geri dönelim ve olup biteni o'na haber verelim.

Fakat Beşîr şöyle dedi:

— Allah'a yemîn ederim ki, onların sabah yediklerinden ben de yemedikçe geri dönmeyeceğim.[1] Bu sebeble benden Nebî'ye (s.a) selâm ve Allah'ın rahmet dileklerini iletin.

Arkasından, 'Âmir oğulları üzerine yürüdü. Arkadaşları ona, "Geri dön" dedilerse de kabul etmedi, onlara hamle yaptı. Onlardan birkaç kişi öldürdükten sonra kendisi de öldürüldü. Diğer üçü de develeri ile birlikte gizlenerek geri döndüler. Gece karanlığı bastırınca Medine'ye vardılar. Rasûlullâh'ın (s.a) yanından gelmekte olan Süleym oğulları'ndan iki kişi ile karşılaştılar ve sordular;

— Siz kimsiniz?

Onlar cevab verdiler:

— Biz 'Âmir oğulları'ndanız.

Çünkü Medine'de 'Âmir oğulları'na yakın bir yerde bulunuyorlardı. Ancak bunlar 'Âmir oğullarının neler yaptıklarını bilmiyorlardı. Gelenler birbirlerine dediler ki:

— Bunlar kardeşlerimizi öldürenlerdendir.

Böyle deyip her ikisini öldürdüler, üzerlerinde ne varsa aldılar. Arkasından durumu bildirmek üzere Nebî'nin (s.a) huzuruna girdiler, fakat kendilerinden önce haberin Nebî'ye (s.a) ulaşmış olduğunu gördüler. Sonra dediler ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Biz akşam vakti Medine'ye girdik. 'Âmir oğulları'ndan iki kişi ile karşılaştık ve onları öldürdük. İşte bunlar da üzerlerinden aldıklarımız.

---

1 "Ben de onlar gibi şehîd olacağım" demek istiyor. (Çeviren)

Nebî (s.a) onlara dedi ki:

— Onlar benimle antlaşmalı olan Süleymoğulları'ndan idiler. Ne kötü iş yaptınız!

Bunlar, Süleymoğulları'ndan iki kişi olup ateşkes antlaşması ile ilgili olarak gelmişlerdi. İşte bunun üzerine haklarında, *Ey îmân edenler! Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin* buyruğu nâzil oldu, ve bu hususta onlara öğüt verdi. Müslümanlardan bazıları gelerek Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Bizim iki arkadaşımız senin yanında öldürüldü.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Sizin arkadaşlarınız, kendilerini düşmanlarımıza nisbet ettiler. Bu sebeble de öldürüldüler.

Böyle deyip, olup biteni onlara anlattı ve ilave etti:

— Bununla birlikte iki arkadaşınızın da diyetini ödeyeceğiz: her biri için 100'er deve vereceğiz.

Böylece Allah Rasûlü, antlaşmalı müşrik kimsenin diyetini bir Müslüman kimsenin diyeti gibi tesbit etti.

> ...*Ve* {ma'siyetler işlemek hususunda} *Allah'a karşı takvâlı olun. Muhakkak Allah* {sözlerinizi işiten} *semîdir,* {yarattıklarını bilen} *alîmdir.*[2]
>
> 2. *Ey îmân edenler! Sesinizi* {yani, konuşurken seslerinizi} *Peygamber'in sesinden fazla yükseltmeyin* {yani, siz o'nun huzurunda konuşmanıza dikkat edin}...

Bu âyet, el-Hâris b. el-Hazrec oğulları'ndan, kulakları bir parça ağır olan Sâbit b. Kays ve Şemmâs el-Ensârî hakkında inmiştir.[3] Nebî'nin (s.a) huzurunda konuştuğu vakit biraz yüksek sesle konuşurdu.

---

2 Mukâtil gibi, Bi'ri Maûne hâdisesini âyetin nüzûl sebebi olarak gösteren başka bir kaynak göremedik. Nebî'nin (s.a) hayatında cereyan eden hâdiselerle ilgili olarak nâzil olmuş âyetleri sıralamaya büyük önem veren İbn Hişâm, *Sîret*'inde (bkz. III, 146) Hucurât sûresinin ne bu âyetine, ne de başka bir âyetine gönderme yapmıştır. (Çeviren)

3 Bu ifadeden ayrı iki kişi oldukları zannedilen Sâbit ve Şemmâs ayrı şahıslar değildir. Müstensih hatası veya okuma yanlışlığı sebebiyle "ibn/b." kelimesi

...*Birbirinize yüksek sesle hitab ettiğiniz gibi* {yani, sizden herhangi bir kimsenin arkadaşını, "Ey filan oğlu filan" diye çağırdığı gibi} *o'na da yüksek sesle hitab etmeyin.* {Bunun yerine o'nu tazîm edin, o'na saygı gösterin, o'nu yücelttiğinizi belirten ifadeler kullanın; o'na "Ya Rasûlallah, ya Nebîyallah" diye hitab edin. –Böylece onlara edeb öğretmektedir–}...

Yine, *Rasûl'e seslenişinizi, aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin* (en-Nûr, 24/63) âyeti de Sâbit b. Kays b. Şemmâs hakkında nâzil olmuştur.

...*Yoksa haberiniz olmadan* {yani, bu işin amellerinizi boşa çıkaracağını bilmeden} *amelleriniz boşa gidiverir* {yani, Nebî'nin (s.a) huzurunda seslerinize dikkat etmez, o'nu tazîm etmez, yüceltmez ve o'nu "Ya Rasûlallah, ya Nebîyallah" diye çağırmaz iseniz amellerinizin, yani iyiliklerinizin boşa çıkmasına sebeb olabilirsiniz}.

Bu âyet nâzil olunca, Bedir'e katılanlardan olan Sâbit b. Kays amelinin boşa çıkmış olması korkusuyla üzüntülü ve kederli bir şekilde evinden çıkmamaya başladı. Komşusu Sa'd b. Ubâde el-Ensârî Nebî'ye (s.a) giderek Sâbit b. Kays'ın, amelinin boşa çıktığını, âhirette hüsrana uğrayanlardan ve cehennemliklerden olduğunu düşündüğünü bildirdi. Nebî (s.a) Sa'd'a, "Git ve ona bu âyetle onun kasdedilmediğini bildir ve ona, "Sen cehennemliklerden değilsin, aksine cennetliksin, senden başkasıdır –münâfık 'Abdullâh. b. Übey'dir– cehennemlik olan. Dolayısıyla çık yanımıza gel" de buyurdu. Bunun üzerine Sa'd, Sâbit'in yanına döndü ve ona Nebî'nin (s.a) sözlerini bildirdi. O da sevinerek Nebî'nin (s.a) yanına gitti. Nebî (s.a) onu görünce, "Cehennemlik olduğunu zanneden adama merhaba! Aksine senden başkasıdır cehennemlik olan. Sen ise cennet ehlindensin" buyurdu. Bundan sonra Sâbit, Nebî'nin (s.a) huzurunda bulunduğunda sesini alçaltırdı, öyle ki yanındaki bile sesini duyamazdı. İşte ilk âyetten sonra onun hakkında şu âyet nâzil oldu:

---

yerine "ve" harfi konmuştur. Buna göre ismin doğru şekli, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'dır. Nitekim ibaredeki nisbetler ile diğer lafızların halleri ve dizilişleri de bunun tek bir isim olmasını gerektirmektedir. (Çeviren)

3. *Muhakkak Rasûlullâh'ın huzurunda seslerini alçaltanlar* {yani, alçak sesle konuşanlar} *Allah'ın kalblerini takvâ için imtihan ettiği* {yani, Allah için ihlâslı kıldığı} *kimselerdir. Onlar için* {günahlarına} *bir mağfiret ve büyük bir ecir* {yani, mükâfaat olarak cennet} *vardır.*

Sonra Sâbit dedi ki: "Rasûlullâh'ın (s.a) huzurunda sesimi yükseltmek de, sesimi kısmak da hoşuma gitmezdi. Çünkü Allah takvâ için kalbimi imtihan etmişti. Günahlarım için mağfiretini ihsan etti ve benim için pek büyük bir ecir: cennet lütfetti."

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) döneminde Sâbit, Yemame'ye gazaya katıldı. Bozulan Müslümanlara, "Yazık size niye böyle yapıyorsunuz? Allahım! Ben bunların yaptıklarından dolayı Sana mazeret bildiriyorum" dedi. Sonra müşriklere bakarak, "Öf size! Ne diye Allah'tan başkasına ibâdet ediyorsunuz? Allahım! Bunların ibâdet ettiklerinden uzak olduğumu Sana bildiriyorum" dedi, sonra da şehîd oluncaya kadar savaştı. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

4. *Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğu akletmezler.*

Âyet, sekizi Temim oğulları'ndan, bir de Kayslılardan dokuz kişi hakkında nâzil olmuştur. Mücâşi' oğulları'ndan el-Akra' b. Hâbis, Kays b. Asım el-Minkarî, ez-Zibrakan b. Bedr el-Huzlî, Nehşel oğulları'ndan Hâlid b. Mâlik ile Süveyd b. Hişâm, Ka'ka' b. Ma'bed, Ata b. Hâbis, Dârim oğulları'ndan Veki' b. Veki' ve Fezareli Uyeyne b. Hısn bunlar arasında idi. Olay şöyle olmuştu: Nebî (s.a) Anber oğulları'na mensub bazı kadın ve çocukları esir almıştı. Onlar da kadın ve çocuklarını fidye vererek kurtarmak amacıyla öğle vakti Medine'ye geldiler. Onları gören kadınlar ve çocuklar ağlamaya başladılar. Onlar da kalkıp mescide gittiler. Nebî (s.a) ise o sırada evinde bulunuyordu. Nebî'nin (s.a) yanlarına çıkması gecikince acele edip kapısına dayandılar ve çoğu Nebî'nin (s.a) hücrelerinin arkasından, "Ey Muhammed! Yanımıza çıkmayacak mısın? Biz fidye ödemek için geldik" diye iki defa seslendiler. Nebî (s.a), "Ne oluyor sana, deve sürücüsü gibi niye bu kadar yüksek sesle bağırıyorsun?" dedi. "Allah'a yemîn ederim ben öyle birisiyim ki seni översem güzel olur, yerersem kötü olur" dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a), "Yazık size, böyle olan Allah'tır" dedi. İşte onların, Nebî'nin (s.a) yanlarına çıkmasını beklememeleri sebebiyle Allah buyuruyor ki:

وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوٓا اِنْ جَٓاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَاٍ
فَتَبَيَّنُوٓا اَنْ تُص۪يبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِم۪ينَ ﴿٦﴾
وَاعْلَمُوٓا اَنَّ ف۪يكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُط۪يعُكُمْ ف۪ي كَث۪يرٍ مِنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْا۪يمَانَ وَزَيَّنَهُ ف۪ي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ
اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾
فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٨﴾ وَاِنْ طَٓائِفَتَانِ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ اقْتَتَلُوا فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَاِنْ بَغَتْ اِحْدٰيهُمَا عَلَى
الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّت۪ي تَبْغ۪ي حَتّٰى تَف۪ٓيءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ فَاِنْ فَٓاءَتْ فَاَصْلِحُوا
بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٩﴾

5. *Eğer onlar, sen kendilerine çıkana kadar sabretselerdi, kendileri için elbette daha hayırlı olurdu* {yani, onlar sen kendiliğinden yanlarına çıkana kadar sabretmiş olsalardı, fidye vermeden de esirlerini alacaklardı}. *Allah gafûrdur, rahîmdir* {yani, onların "Ey Muhammed! Yanımıza çıkmıyor musun?" sözlerini bağışlayandır, onlara merhamet edendir}.

6. *Ey îmân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber ile gelirse,...*

Nebî (s.a), el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt el-Umevî'yi Huzaalılardan bir kol olan Mustalık oğullarına mallarının zekâtını almak üzere gönderdi. Onlar bu haberi alınca sevindiler ve onu karşılamak amacıyla toplandılar. Velîd onların toplu olarak çıktıkları haberini alınca, kendisine bir zarar vereceklerinden korktu. Çünkü câhiliye döneminde yaptıkları bir hatadan dolayı onunla aralarında bir düşmanlık vardı. Nebî'nin (s.a) yanına gelerek, "Beni kovdular, zekât vermediler; Müslüman olduktan sonra da kâfir oldular" dedi. Bunun üzerine Müslümanlar onlarla savaşmak için hazırlanmaya koyuldular. Nebî (s.a), "Durumu iyice öğrenmedikçe olmaz" buyurdu. Velîd'in yanlarından dönüp gittiği haberini alan Mustalık oğulları, ileri gelenlerinden bir heyet gönderdiler. Bu heyet Nebî'nin

(s.a) huzuruna Medine'ye geldi ve dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bize zekâtımızı alacak birini gönderdin, biz de buna çok sevindik. Onu karşılamak istedik. Fakat bize anlatıldığına göre o, yolun yarısından geri döndü. Bize olan bir öfke dolayısıyla geri dönmüş olduğundan korktuk. Biz Allah'ın ve Rasûlü'nün bize gazab etmesinden Allah'a sığınırız. Allah'a yemîn ederiz onu görmedik, yanımıza gelmedi. Onun bu şekilde hareket etmesine sebeb, câhiliye döneminde bizimle onun arasında cereyan etmiş bir olaydır. O câhiliye döneminde olup biten bu olayın peşinden gidiyor." Nebî (s.a) onları tasdik etti. Allah da Velîd'in fâsıklığı ve yalancılığı ile ilgili olarak ardı arkasına üç âyet indirdi:

> ...*Ey îmân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse* {yani, yalancının biri size bir yalan söylerse}, *bilgisizce* {yani, siz onların: Mustalık oğulları'nın durumunu bilmeksizin} *bir kavme sataşırsınız da* {onlardan bazılarını öldürürsünüz}, *sonra yaptığınıza pişman olursunuz* {pişman olmamanız için iyice araştırın}.
>
> 7. *Ve bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o, işlerin çoğunda size itaat etseydi* {yani, siz Mustalık oğullarıyla savaşmaya hazırlandığınızda Nebî size itaat etmiş olsaydı, dîninizde} *zorluğa düşerdiniz* {yani, günahkâr olurdunuz}...

Arkasından onlara nimetlerini hatırlatarak buyuruyor ki:

> ...*Fakat Allah size îmânı* {yani, tasdiki} *sevdirdi, onu kalblerinizde* {size va'd ettiği sevâb ve mükâfaat ile} *süsledi ve küfrü, fâsıklığı* {yani, günahkârlığı} *ve isyanı size çirkin gösterdi* {yani, yapanlara, işleyenleri tehdit et ettiği ceza sebebiyle her türlü ma'siyetten nefret etmemizi sağladı. İşte sizden kim buna uygun amel eder ve kendisine yasaklanan şeyleri terk ederse,} *işte onlar râşidlerdir* {yani, hidâyet bulmuş olanlardır};...
>
> 8. ...*Allah'tan bir lütuf ve bir nimet olmak üzere* {yani, Allah'ın size sevdirdiği îmân, O'nun bir lütfu ve bir nimetidir: rahmetidir}. *Allah* {yarattıklarının durumunu çok iyi bilen} *alîmdir,* {emrinde} *hakîmdir.*
>
> 9. *Eğer mü'minlerden iki tâife* {yani, Evs ile Hazrec} *çarpışırlarsa, onların aralarını* {Allah'ın kitabı gereğince} *ıslâh edin...*

Nebî (s.a), Yafur adındaki eşeği üzerinde giderken eşeği durup küçük abdestini bozdu. Bunun üzerine 'Abdullâh. b. Übey, Nebî'ye (s.a),

"Şu eşeğin çıkardığı pis kokunun gitmesi için bırak da insanların üzerine bir rüzgâr essin" dedi. Sonra da "Öf" deyip burnunu tuttu. Onun bu sözleri Nebî'ye (s.a) ağır geldi. Nebî (s.a) ayrılıp gidince 'Abdullâh b. Ebî Revâha[4] ona, "Onun eşeğinin sidiği dolayısıyla burnunu tuttuğunu görüyorum. Andolsun o koku bile senden daha şereflidir" dedi. Bu şekilde tartışmaları ileriye gitti. 'Abdullâh b. Revâha'nın kavmi olan Evsliler ile 'Abdullâh. b. Übey'in kavmi olan Hazrecliler toplandılar ve ayakkabılarıyla, elleriyle, kurumuş hurma dallarıyla birbirleriyle vuruştular. Nebî (s.a) yanlarına geri döndü ve aralarını düzeltti. Bunun üzerine Allah, *Eğer mü'minlerden iki tâife* {yani, Evs ile Hazrec} *çarpışırlarsa, onların aralarını* {Allah'ın kitabı gereğince} *ıslâh edin* buyurdu.

Bazılarının barışmak istememesi durumuyla ilgili olarak da buyuruyor ki:

...*Eğer onların biri diğerine karşı bağy ediyorsa* {ve sulh ile barışa dönmüyorsa}, *bağyeden tâife ile Allah'ın emrine gelinceye kadar* {yani, o barışa dönmeyen tâife ile kılıçla} *savaşın* {yani, Allah'ın emrettiği sulha, barışa dönünceye kadar bunu sürdürün}. *Eğer* {sulh ile barışa} *dönerse, ikisinin arasını adaletle düzeltin ve kıst yapın* {yani, adaletli olun}, *çünkü Allah kıst yapanları* {yani, insanlar arasında adaletli olanları} *sever.*

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا
خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ
وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ
بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

10. *Mü'minler ancak kardeştir. O halde iki kardeşinizin* {yani, Evs ile Hazrec'in} *arasını ıslâh edin. Allah'a karşı takvâlı olun* {yani, aranızda olan şeyler dolayısıyla O'na isyan etmeyin}. *Belki rahmet olunursunuz* {da aranızda olanlar dolayısıyla azaba uğratılmazsınız}.

---

4 Doğrusu, 'Abdullâh b. Revâha olmalıdır. (Çeviren)

11. *Ey îmân edenler! Bir erkekler topluluğu, başka bir erkekler topluluğu ile alay etmesin;...*

Bir erkek, kardeşine, “Sen geçim düzeyi düşük, şerefi, soyu-sopu alçak” ve buna benzer dünyevî hususlarda onu küçük düşüren ifadeler kullanarak onunla alay etmesin. Çünkü Allah nezdinde ondan hayırlı olabilir. Başkalarıyla alay edenler, Nebî'ye (s.a) hücrelerin arkasından seslenen kimselerdir. Bunlar azad edilmiş köleler olan Ammar b. Yasir, Selman el-Fârisi, Müezzin Bilâl, Habbab b. el-Eret, Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim, ‘Âmir b. Fuheyre ve benzeri fakirlerle alay etmişlerdi.

Dedi: Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim, Yemame gününde Müslümanların sancağını tutuyordu. Ona, “Senin için korkuyoruz” dediklerinde Sâlim, “Eğer böyleyse Kur’ân taşıyan birisi olarak ben kötü birisiyim demektir” deyip, öldürülünceye kadar savaştı.

Sonra Allah buyuruyor ki:

...onlar {Allah nezdinde} *diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınlarla (alay etmesin); onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler...*

Bu buyruk, Ebû Bekr'in (r.a) kızı ‘Âişe (r.anha) hakkında inmiştir. O Ebû Ümeyye'nin kızı Ümm Seleme'nin kısalığıyla alay etmişti.

Sonra buyuruyor ki:

...Kendi kendinizi ayıplamayın {yani, biriniz diğerini küçültecek şekilde tenkit etmesin –çünkü bu bir ma‘siyettir–} *ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın* {yani, bir kimse Müslüman kardeşini Müslüman olmadan önce mensub olduğu dîni dolayısıyla ayıplamasın, onu kendi dîndaşlarına verilebilecek isimlerden başkasıyla adlandırmasın}...

Ensâr'dan olan Ka‘b b. Mâlik, paylaştırılan mallar üzerinde görevli olurdu. Bu sebeble Eslemli ‘Abdullâh b. el-Hadrec ile arasında bir ağız dalaşı olmuştu. Ona, “Ey bedevî” diye hitab edince ‘Abdullâh da ona, “Ey Yahudi” diye karşılık verdi. Sonra ‘Abdullâh Nebî'nin (s.a) yanına gidip durumu haber verdi. Nebî (s.a) ona, “Sen ona “Ey Yahudi” demiş olmayasın deyince, ‘Abdullâh, “Evet ona bunu söyledim. Çünkü o bir bedevî olarak benimle karşılaştığında ben Muhacir idim” dedi. Nebî (s.a) ona, “Allah sizin tevbenizi kabul ettiğine dâir buyruk indirinceye kadar

huzuruma gelmeyin” dedi. Onlar da kendilerini minberin yanındaki bir direğe bağladılar. Allah onlar hakkında, *Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın* buyruğunu indirdi.

> ...{Çünkü} *îmândan sonra fâsıklık ismi ne çirkin olur* {yani, tevbe edip Allah'a îmân ettikten sonra ona küfür adı ile hitab etmek, ne kötü bir isimle hitab olur}. *Kim* {söylediği sözlerden} *tevbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.*

Allah her ikisinin tevbesinin kabul edildiğine dâir buyruğunu indirip, onların durumlarını açıklayınca, onlar da söylediklerinden Allah'a tevbe ettiler ve kendilerini bağladıkları direkten çözdüler.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَث۪يرًا مِنَ الظَّنِّۘ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَلَا
تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًاۜ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ
اَخ۪يهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَح۪يمٌ ﴿١٢﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَٓائِلَ لِتَعَارَفُواۜ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ
خَب۪يرٌ ﴿١٣﴾ قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّاۜ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُٓوا
اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْا۪يمَانُ ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَاِنْ تُط۪يعُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔاۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٤﴾

> 12. *Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan kaçının* {yani, zannı hakikat gibi kabul etmeyin}; *çünkü zannın bir kısmı günahtır...*

Müslüman kardeşinin, çirkin bir söz söylediğini işiten veya kötü bir maksatla iş yaptığını gören bir kimse, onun hakkında kötü zan beslese bile bunu söylemedikçe bir sakınca yoktur. Eğer bu zannını sözle ifade edecek olursa günahkâr olur. İşte Allah'ın, *Çünkü zannın bir kısmı günahtır* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Tecessüs de yapmayın* {yani, herhangi bir kimse, Müslüman kardeşinin ayıplarını araştırmasın –bu da bir ma‘siyettir–}. *Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın...*

Buyruk, Nebî'nin (s.a) hizmetkarı Huteyr (Fuheyr de denilmektedir) hakkında inmiştir. Ona, “Sen ağır kokan, hareketi ağır ve cimri birisin” denilmişti. Gıybet, Müslüman bir kimsenin kardeşindeki ayıp ve kusurları söz konusu etmesidir. Eğer onda olmayan şeyleri söyleyecek olursa, ona iftira etmiş olur. Sonra Allah gıybeti şöyle örneklendiriyor:

> ...*Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?...*

Hazır bulunmayan bir Müslümandan kötü bir şekilde söz etmek, ölünün ardından söz etmek gibidir; çünkü o da ölü gibi hakkındaki ayıplamayı işitmemektedir. İşte, *Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*İşte bundan tiksindiniz* {yani, ölmüş bir kimsenin etini yemekten tiksindiğiniz gibi kardeşlerinizin gıybetini yapmaktan da öylece tiksinin}. *Allah'a karşı* {gıybet hususunda} *takvâlı olun* {da insanların gıybetini yapmayın}. *Çünkü Allah* {tevbe edenlerin tevbelerini kabul eden} *tevvâbdır,* {tevbeden sonra da onlara acıyan} *rahîmdir.*

Gıybet, hazır bulunmayan Müslüman kardeşinden ondaki kusurları zikrederek söz etmektir. Onda olmayan şeyler söz konusu edilecek olursa bu, iftira olur. Onun hakkında kendisine ulaşanları söylemek ise, ifk [yalan, iftira] olur.

> 13. *Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden* {yani, Âdem ile Havvâ'dan} *yarattık...*

Âyet, müezzin Bilâl hakkında inmiştir. Selman el-Fârisi ile Kureyş'ten Attab b. Esîd b. Ebi'l-Iys, el-Hâris b. Hişâm, Suheyl b. ‘Amr ve Ebû Süfyân b. Harb hakkında indiğini söyleyenler de vardır. Şöyle ki: Mekke fethedildiğinde Nebî (s.a) Bilâl'e, Ka‘be'nin damına çıkıp ezan okumasını emretti, bununla da müşrikleri zelîl etmek istedi. Bilâl Ka‘be'nin damına çıkıp ezan okuyunca Attab b. Esîd dedi ki:

— Babam Esîd'in rûhunu bugünden önce kabzeden Allah'a hamdolsun.

Hâris b. Hişâm ise şeyle dedi:

— Şu Habeşli kölenin durumuna hayret ediyorum. Rasûlullâh (s.a) bu siyah kargadan başkasını bulamadı mı?

Suheyl b. ‘Amr da şöyle dedi:

— Allah bir şeyden hoşlanmazsa onu değiştirir.

Ebû Süfyân ise şeyle dedi:

— Bana gelince, ben birşey söylemiyorum, çünkü birşey söyleyecek olursam, semâ bana tanıklık eder, yer benim söylediğimi haber verir.

Bunun üzerine Cibrîl (a.s) indi ve onların söylediklerini Nebî'ye (s.a) haber verdi. Nebî (s.a) onları çağırarak sordu:

— Ne söyledin ey Attab?

O cevab verdi:

— Dedim ki: Babam Esîd'in canını bugünden önce almış olan Allah'a hamdolsun.

Allah Rasûlü tasdik etti:

— Doğru söylüyorsun.

Sonra Hâris b. Hişâm'a sordu:

— Sen ne dedin?

O cevab verdi:

— Dedim ki: Şu Habeşli köleye hayret ediyorum. Rasûlullâh (s.a) bu siyah kargadan başkasını bulamadı mı?

Allah Rasûlü tasdik:

— Doğru söylüyorsun.

Sonra Suheyl b. ‘Amr'a sordu:

— Sen ne dedin?

O cevab verdi:

— Dedim ki: Allah bir şeyden hoşlanmazsa onu değiştirir.

Allah Rasûlü tasdik etti:

— Doğru söyledin.

Sonra Ebû Süfyân'a sordu:

— Sen ne dedin?

O cevab verdi:

— Dedim ki: Bana gelince, ben hiçbir şey söylemiyorum, çünkü birşey söyleyecek olursam, andolsun semâ bana tanıklık eder, yer söylediklerimi haber verir.

Allah Rasûlü tasdik etti:

— Doğru söyledin.

Bunun üzerine Allah haklarında şu buyrukları indirdi:

...*Ey insanlar* {–Bilâl ve bu dört kişi kasdedilmektedir–}, *Biz sizi bir erkekle, bir dişiden* {yani, Âdem ile Havvâ'dan} *yarattık, sizi şuub* {yani, kabilelerin başları olan Rabî'a, Mudar, Temim oğulları ve Ezdliler} *ve kabileler* {yani, Sa'd oğulları, Amil oğulları, Kays oğulları ve buna benzer boylar} *kıldık.* {Neseb yoluyla} *birbirinizle tanışasınız diye. Kuşkusuz ki Allah'ın katında en kerîm olanınız* {yani, Bilâl}, *sizin en takvâlı olanınızdır. Muhakkak Allah alîmdir, habîrdir* {yani, Bilâl'in en takvâlınız olduğunu bilendir}.

14. *Bedevî Arablar, "Îmân* {yani, tasdik} *ettik" dediler.* {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Siz îmân* {yani, tasdik} *etmediniz"...*

Buyruk, Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Gıfar ve Eşca'lıların bedevîleri hakkında inmiştir. Bunların konakladıkları yerler Mekke ile Medine arasında idi. Nebî'nin (s.a) gönderdiği seriyelerden korktukları, kanlarının ve mallarının emniyet altında olmasını istedikleri için, "Îmân ettik" diyorlardı. O gün, "Lâ ilâhe illallâh" diyen bir kimsenin canı ve malı emniyet altında olurdu. Hâlid b. el-Velîd, Nebî'nin (s.a) gönderdiği bir seriye ile birlikte oradan geçti. Onlar, "Îmân ettik" dedikleri için onlara ve mallarına ilişmedi. Fakat Nebî (s.a) Hudeybiye'ye giderken, kendisi ile birlikte sefere katılmalarını isteyince birbirlerine, "Kuşkusuz Muhammed ve ashâbı Mekkelilere göre bir başı yeyip doyacak kadar azlıktırlar. Onlar herhangi bir şeyle yükümlü tutulduklarında asla onu bırakıp geri dönmezler. Peki, siz nereye gidiyorsunuz? Kendinizi ölüme mi bırakıyorsunuz? Onun durumunun sonunda ne olacağını görünceye kadar bekleyin" dediler. İşte Feth sûresinde yer alan, *Aksine siz Rasûl'ün ve mü'minlerin ebediyen ailelerine geri dönmeyeceklerini sandınız* (el-Feth, 48/12) buyruğu bunu dile getirmektedir. Onların bu hali hakkında da şu buyruk indi:

...*Bedevî Arablar, "Îmân* {yani, tasdik} *ettik" dediler.* {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Siz îmân* {yani, tasdik} *etmediniz, fakat "Teslim olduk"* {yani, dil ile ikrar ettik ve mallarımız zarar görmesin diye Müslüman olduğumuzu (teslimiyet gösterdiğimizi) ifade ettik} *deyin. Îmân* {yani, tasdik} *henüz kalblerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne* {Yemamelilerle savaşmak hususunda} *itaat ederseniz,...*

Çünkü Feth sûresinde, *Yakında çetin savaşçı bir kavme* {yani, Müseylime b. Habîb el-Kezzab ile onun kavmi olan Hanife oğullarına} *karşı* {savaşa} *çağrılacaksınız* (el-Feth, 48/16) buyurarak buna işaret etmiştir.

...*Eğer* {onlarla savaşmak üzere çağırıldığınız vakit} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat ederseniz,* {güzel} *amellerinizden* {yani, Ebû Bekr (r.a) Yemameliler ile savaşmak üzere cihad uğrundaki amellerinizden} *herhangi bir şeyinizi eksiltmez. Çünkü Allah gafûrdur* {yani, Hudeybiye gününden önce yapılmış olan bütün işleri bağışlayandır, istenenleri yaptıkları takdirde onlara} *rahîmdir.*

Bunun bir benzeri de Feth sûresindedir.[5]

Sonra bedevî Arabların, Îmân ettik" şeklindeki sözleri dolayısıyla mü'minlerin durumunu ve niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾
يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ
عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ
غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

15. *Mü'minler* {yani, îmânlarında tasdik edenler}, *ancak Allah'a* {yani, O'nun bir ve ortaksız olduğuna} *ve O'nun Rasûlü'ne* {yani,

5 Bkz. el-Feth, 48/16.

Muhammed'in (s.a) nebî ve rasûl olduğuna, getirdiği kitabın hakk olduğuna} *îmân eden* {yani, tasdik eden} *ve sonra da reyb'e düşmeyen* {yani, îmân ettikten sonra dînlerinde kuşku ve tereddüde düşmeyen, Nebî (s.a) ile birlikte düşmana karşı} *mallarıyla ve canlarıyla* {yani, bizzat canlarını ortaya koyarak savaşa giren}, *Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} *cihad eden kimselerdir. İşte onlar* {îmânlarında} *sâdık olanların ta kendileridir.*

16. {Ey Muhammed! Cuheyne, Muzeyne, Eslem, Gıfar ve Eşca'lılara} *de ki: "Dîninizi Allah'a siz mi öğreteceksiniz"...*

Çünkü dilleriyle "İmân ettik" dediklerinde kalblerinde îmân yoktu. Onlara kalblerinde ve göklerde neler olduğunu haber vererek buyurdu ki:

...*"Halbuki Allah göklerde olanı* {yani, onların gaybını: göklerde bulunan meleklerin içinde bulunanı} *ve yerde bulunanları bilir* {yani, yerde bulunanların kalblerindeki tasdiki de, başka halleri de bilir}. *Allah her şeyi* {yani, kalblerindeki tasdiki ya da başkasını çok iyi bilen} *alîmdir."*

17. *Onlar İslâm'a girdiler diye* {ey Muhammed} *sana minnet ediyorlar...*

Buyruk, Esed b. Huzeyme oğullarına mensub birtakım bedevîler hakkında inmiştir. Bunlar Nebî'nin (s.a) huzuruna gelerek şöyle demişlerdi: "Biz, itaat arzederek, bizimle savaşa gerek kalmaksızın kendiliğimizden çoluk-çocuğumuzla huzuruna geldik; mallarımızı, aşiretimizi geride bıraktık, oysa bütün Arab kabileleri seninle savaşmadan Müslüman olmadılar. O halde bizim senin üzerinde hakkımız vardır, sen de bunu bize tanı." Bunun üzerine haklarında, *Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar* buyruğu nâzil oldu.

...De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi îmâna {yani, tasdike} *hidâyet etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz* {îmân iddianızda} *doğru söyleyen kimseler iseniz."*

18. *Muhakkak Allah göklerin ve yerin gaybını bilir* {yani, göklerde bulunan meleklerin kalblerindeki gaybı, yerde bulunanların kalblerindeki tasdiki ya da başka şeyleri bilir}. *Allah yapmakta olduklarınızı* {yani, tasdiki ve başka halleri gören} *basîrdir.*

50. KÂF SÛRESİ

Mekke'de inen Kâf sûresi, Kûfiyyûna göre 45 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَج۪يدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ

هٰذَا شَيْءٌ عَج۪يبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذٰلِكَ رَجْعٌ بَع۪يدٌ ﴿٣﴾

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَف۪يظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا

جَٓاءَهُمْ فَهُمْ ف۪ٓي اَمْرٍ مَر۪يجٍ ﴿٥﴾ اَفَلَمْ يَنْظُرُٓوا اِلَى السَّمَٓاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا

وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا ف۪يهَا رَوَاسِيَ

وَاَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُن۪يبٍ

﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِه۪ جَنَّاتٍ وَحَبَّ

الْحَص۪يدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَض۪يدٌ ﴿١٠﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kâf. Mecîd Kur'ân'a yemîn olsun.*

Kâf, yeşil bir zümrütten dünyanın etrafını kuşatan bir dağdır. Gök, ondan dolayı yeşildir. Mahlûkat arasında ona benzer bir şey yoktur. Dağların tümünün ötesinde olup bütün dağların kökü ondan çıkar, ona dayanır. Allah yerde bir zelzele olmasını murad ettiğinde, yanında bulunan meleğe dağdan bir kökü hareket ettirmesini vahyeder. Bunun üzerine arzın dilediği bölümü hareket eder. Yaratılan ilk dağ odur. Ondan sonra Safa'nın altında bulunduğu Ebû Kubeyz dağı yaratılmıştır. Kâf dağından bir yıllık süre beride el-Hicab diye bilinen ve güneşin kendisinde battığı bir dağ vardır. İşte bu, *Nihâyet o (güneş) el-Hicab'ın gerisine saklanınca...* (Sâd, 38/32) buyruğunda geçen dağdır. el-Hicab'ın gerisinde olan Kâf dağının insan gibi bir yüzü ve Allah'a karşı haşyet bakımından meleklerin kalbleri gibi bir kalbi vardır. O, güneşin arkasında battığı el-Hicab denilen dağın da arkasındadır. el-Hicab, Kâf dağından bir yıllık süre daha berideddir. İki dağın arası karanlıktır. Gü-

neş el-Hicab'ın arkasından ve Kâf dağının dibinden batar, ki bu Allah'ın, *Nihâyet o (güneş) el-Hicab'ın arkasında gizlendi* buyruğunda kasdedilen dağdır. Yine, *Sonra onlarla kendi arasında bir hicab edindi* (Meryem, 19/17) buyruğunda da, "hicab" ile bir dağ kasdedilmiştir. *Mecîd olan Kur'ân'a yemîn olsun* ifadesi ile kasdedilen de, kerîm olan Kur'ân'dır. Allah bu ikisine yemîn ettikten sonra buyuruyor ki:

> 2. *Hani onlar kendilerine içlerinden bir inzâr edici* {yani, Muhammed (s.a)} *geldi diye hayret ettiler de* {Mekkelilerden} *kâfir olanlar dediler ki: "Bu* {iş} *şaşılacak bir şeydir"* {yani, Muhammed'in rasûl olması hayret edilecek bir iştir}...

Çünkü Mekke kâfirleri, Muhammed'i (s.a) yalanlayarak, "O Allah tarafından gönderilmemiştir" dediler.

> 3. ...*"Biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı* {hayat bulacakmışız}? *Bu* {hayata} *uzak bir dönüştür"* {çünkü ölümden sonra diriliş olmayacaktır}.

Buyruk, her ikisi de Cumah oğullarından olan Übey b. Halef ile Ebu'l-Eşeddîn –ki asıl adı Esîd b. Kelede'dir– ve Kureyşli olan Benî Sehm'den Haccâc'ın oğulları Nubeyh ile Münebbih hakkında inmiştir. Bunlar şöyle demişlerdi: "Allah bizi tekrar diriltmeyecektir. Hem biz toprak olup, yerde kaybolduktan sonra bizi diriltecek gücü nasıl bulacaktır?"

> 4. *Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir* {yani, yerin ölenlerin etinden, damarlarından, –usus dışında– Âdemoğulları'nin kemiklerinden neler yediğini biliriz. Yine yer, kemikleri müstesnâ Enbiyâ'nın da etlerini ve damarlarını yiyecektir ve Ben onların bütün hallerini bilirim}. *Üstelik yanımızda hafiz bir kitab da* {yani, şeytânlardan korunmuş: levh-i mahfuz da} *vardır.* {De ki: "Allah onları ölümden sonra tekrar diriltecektir."}

Sonra yeni bir cümle ile buyuruyor ki:

> 5. *Hayır, onlar hakkı* {yani, Kur'ân'ı} *kendilerine geldiğinde* {yani, Muhammed (s.a) onu kendilerine getirdiğinde} *yalanladılar. Bu sebebten onlar pek merîc bir iş içindedirler* {yani, farklı, karmakarışık, içinden çıkılmaz bir durumla karşı karşıyadırlar}.

Sonra Yüce Allah ibret almaları için Mekke kâfirlerine öğüt vererek buyuruyor ki:

6. *Peki onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina ettiğimize* {direksiz olarak yükselttiğimize, yıldızlarla}, *süslediğimize bakmadılar mı? Hem onun hiçbir yarığı* {yani, çatlağı, tutarsızlığı} *yoktur.*

7. *Arzı ise yayıp döşedik* {yani, onlar Bizim arzı Ka'be'nin altından beşyüz yıllık bir mesafe boyunca nasıl yaydığımızı görmezler mi?} *Ona sabit dağlar bıraktık.*

Bunlar, bütün dağların kendilerinden olduğu altı büyük dağdır.

...*Ve orada* {yani, yerde} *göze hoş gelen* {güzel} *her çiftten* {yani, her bitki türünden} *bitkiler bitirdik.*

8. *Münîb* {yani, kalbinden gelen bir ihlâsla muvahhid olan} *her kulun basîretini açması ve ibretle tefekkür etmesi için* {yani, söz konusu edilen bu varlıkları, basîretler açılsın ve üzerlerinde tefekkür edilsin diye yarattı}.

9. *Ve Biz gökten mübârek bir su* {yani, her şeyin hayat kaynağı olan, bereket ihtiva eden yağmur} *indirdik. Onunla* {yani, o yağmur ile} *cennetler* {yani, bahçeler} *ve* {başağından çıktığı vakit} *biçilen taneler bitirdik.*

10. *Ve* {o su ile} *yüksek hurma ağaçları* {yani, uzun boylu hurma ağaçlarını} *da* {bitirdik}. *Onun üst üste binmiş tomurcukları* {yani, meyveleri} *vardır.*

Meyveleri üst üste binmiş muz ağaçları (el-Vâkıa, 56/9) buyruğu da buna benzemektedir.

رِزْقًا لِلْعِبَادِ
وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾
وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾
أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

11. {İşte Biz bütün bunları} *kullara rızık olmak üzere* {yarattık}. *Ve Biz onunla* {yani, o su ile} *ölmüş bir beldeyi* {yani, üzerinde

bitki olmayan bir yeri bitkisini yeşerterek} *diriltik. İşte çıkış da böyledir* {yani, su ile yerden bitki çıkarıldığı gibi, siz de kabirlerinizden su ile çıkarılacaksınız}.

Bütün bunlar, O'nun yaratması iledir. Bunların hatırlatılmasından kasıt ise, Rabbin vahdaniyetini ve ölümden sonra dirilişe kadir olduğunu bilmeleridir.

12. *Onlardan* {yani, Mekke halkından} *önce Nûh kavmi ve Res ashâbı* {yani, –Yâ-Sîn sûresinde sözü edilen– Habîb el-Neccar'ın öldürüldüğü Kalec adındaki kuyunun yanında bulunanlar} *ve Semûd kavmi de yalanlamışlardı.*

13. *'Âd (kavmi), Fir'avn ve Lût'un kardeşleri de (tekzib etmişlerdi/yalanlamışlardı).*

14. *Ashâb-ı Eyke* {yani, ağaçlık bir bölgede bulunan ve ağaçları çoğunlukla akgünlük bitkisi olan Şu'ayb (a.s) kavmi} *ve Tubba'* {b. Ebî Şerah –ki Şerahil el-Himyerî de denilmektedir–} *kavmi de (yalanlamıştı. Evet) bunların hepsi rasûlleri yalanladı. Benim azabım da hakk oldu* {yani, Benim de onlara azabım vâcib oldu/icab etti, bu sebeble onları azaba düçar ettim. O halde ey Mekkeliler, siz de geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azabtan sakının da Muhammed'i (s.a) tekzib etmeyin/yalanlamayın}.

Mekke kâfirlerinin/müşriklerinin, *Bu uzak bir dönüştür* (Kâf, 50/3) demeleri üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

15. {Sûrenin baş tarafında dile getirilen kanaatlerine göre} *ilk yaratmaktan âcizlik mi gösterdik?..*

Mekke kâfirleri, ölümden sonra dirilişi yalanladıkları için Allah, "Ben onları ilkin hiçbir şey değilken yarattığımda acze mi düştüm ki ölümden sonra diriltmekten âciz olayım?" dedi. Onlar yine de tasdik etmemeleri üzerine Allah, "Hayır, Allah ölümden sonra onları diriltecektir" buyurdu ve akabinde dedi ki:

...Fakat onlar yeni yaratıştan yana kuşku ve tereddüt içindedirler {yani, ölümden sonra dirilişten yana kuşku duyuyorlar}.

Sonra buyuruyor ki:

ولقد خلقنا الإنسان ونعلم ما توسوس به نفسه ونحن أقرب
إليه من حبل الوريد ﴿١٦﴾ إذ يتلقى المتلقيان عن اليمين وعن الشمال
قعيد ﴿١٧﴾ ما يلفظ من قول إلا لديه رقيب عتيد ﴿١٨﴾ وجاءت سكرة
الموت بالحق ذلك ما كنت منه تحيد ﴿١٩﴾ ونفخ في الصور ذلك يوم
الوعيد ﴿٢٠﴾ وجاءت كل نفس معها سائق وشهيد ﴿٢١﴾ لقد كنت
في غفلة من هذا فكشفنا عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد ﴿٢٢﴾

16. *Andolsun ki Biz insanı yarattık. Nefsinin* {yani, kalbinin} *ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Biz ona verîd damarından* {yani, kalbine ulaşan damardan} *daha yakınız* {yani, Allah'ın ilmi insan kalbine, bu damardan daha yakındır}.

17. *Hani* {hasenâtı yazan} *sağında ve* {seyyiâtı yazan} *solunda oturan yaptıklarını tesbit eden iki* {melek} *vardır.*

Bunlar, Âdemoğlu'nun yaptıklarını ve konuştuklarını kaydetmekle görevlidirler. Günahları yazan soldaki melek, ancak sağdaki meleğin izni ile yazar. Âdemoğlu, lehine ve aleyhine olmayan bir husus hakkında konuşacak olursa, yazmak hususunda anlaşmazlığa düşerler. Anlaşmazlığa düşmeleri halinde semâdan şöyle seslenilir: "Günahları yazan meleğin yazmadıklarını, iyilikleri yazan arkadaşı yazsın." İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

18. *O* {yani, Âdemoğlu} *bir söz söylemeye dursun, mutlaka onun yanında bir rakîb atîd* {yani, oturan ve tesbit eden} *vardır.*

19. *Derken ölüm baygınlığı hakk olarak gelmiş olacaktır* {yani, bu gerçekleşecek bir haktır}. *Kendisinden nefret edip kaçtığın şey budur* {yani, sen ey Âdemoğlu ölümden kaçıyordun: hoşlanmıyordun}.

20. *Sûra da* {son üfürüş ile} *üfürülmüş olacak. İşte bu tehdit olunan gündür* {–tehditten kasıt, âhiretteki azabtır–}.

21. *Her nefis* {yani, kâfir her kişi âhirette} *bir sürücü* {yani, onu mahşer yerine sürükleyen bir melek} *ve* {amelleri hususunda

aleyhine şâhidlik edecek melekten} *bir şâhid bulunduğu halde gelecektir.*

22. *Andolsun sen* {ey kâfir,} *bundan* {yani, bugünden} *gaflet içinde idin. Şimdi senden* {âhiret üzerindeki} *örtüyü kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir* {yani, gözleri yerinden fırlayacak, devamlı bakacak ve âhirette dünyada iken yalanladıkları her şeyi tamamen görünceye kadar gözünü kırpmayacaktır}.

وقال قرينه هذا ما لدي عتيد ﴿٢٣﴾ ألقيا في جهنم كل كفار عنيد
﴿٢٤﴾ مناع للخير معتد مريب ﴿٢٥﴾ الذي جعل مع الله إلها آخر فألقياه
في العذاب الشديد ﴿٢٦﴾ قال قرينه ربنا ما أطغيته ولكن كان
في ضلال بعيد ﴿٢٧﴾ قال لا تختصموا لدي وقد قدمت إليكم
بالوعيد ﴿٢٨﴾ ما يبدل القول لدي وما أنا بظلام للعبيد ﴿٢٩﴾ يوم
نقول لجهنم هل امتلأت وتقول هل من مزيد ﴿٣٠﴾ وأزلفت الجنة
للمتقين غير بعيد ﴿٣١﴾ هذا ما توعدون لكل أواب حفيظ ﴿٣٢﴾
من خشي الرحمن بالغيب وجاء بقلب منيب ﴿٣٣﴾ ادخلوها
بسلام ذلك يوم الخلود ﴿٣٤﴾ لهم ما يشاءون فيها ولدينا مزيد ﴿٣٥﴾

23. {Âhirette} *onun karîni* {yani, arkadaşı ve dünyada iken kötü amelini yazan melek} *der ki: "Benim yanımdaki atîd işte budur"* {yani, Rabbine şöyle der: "Dünyada iken Sen beni onun üzerine görevlendirmiştin. İşte artık o işlemiş olduğu kötü amelleri ile birlikte hazırlanmış ve huzura gelmiş bulunmaktadır. Ben ameliyle birlikte onu Sana getirmiş bulunuyorum}.

Âyet, Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir.

24. *İkiniz cehenneme atın* {yani, yakalayın},...

"İkiniz" ifadesi ile, cehennem bekçisi kasdedilmiştir, ki Arab dilinde böyle bir hitab görülen bir şeydir. Mesela ikil hitabı kullanarak tek kişiye hitab edilebilir.

...*inatçı her kâfiri* {yani, Allah'ı tevhîd etmekten yüz çeviren her kişiyi: el-Velîd b. el-Muğîre'yi}...

Sonra onun amelini söz konusu ederek buyuruyor ki:

25. ...*O hayrı* {yani, kardeşinin oğlunun ve ailesinin İslâm'a girmesini} *alabildiğine engelleyeni.* {Allah'ın hakkını ifa etmek uğrunda da hiçbir bağışta bulunmayan, kabalığı ve zulmü içinde saklayan} *o zâlim ve kuşkucu olanı* {yani, Allah'ın tevhîdi hususunda kuşku edeni: el-Velîd'i}.

Arkasından onun niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

26. *O kimse ki* {dünyada iken} *Allah ile birlikte başka bir ilah edinendir. Şimdi ikiniz* {yani, cehennem bekçisi} *onu şiddetli azaba* {yani, cehennem azabına} *atın.*

27. *Onun karîni* {yani, bâtılı ve şerri dünyada iken ona süslü ve güzel gösteren şeytânı, arkadaşı –Rabbine karşı özür beyân ederken–} *diyecek ki: "Rabbimiz! Onu ben tuğyana sürüklemedim.* {Esasen benim onun üzerinde herhangi bir baskı kurarak, onu saptırabilecek bir gücüm de yoktur.} *Fakat o uzak bir dalâlet içinde idi* {yani, Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre dünyada upuzun bir hüsran içinde ve uzak bir sapıklıkta idi}.

28. {Allah Âdemoğlu'na ve onu azdıran şeytânına} *buyuracak ki: "Benim huzurumda* {yani, yanımda} *çekişmeyin. Çünkü Ben size önceden tehdidimi göndermiş idim"* {yani, dünyada iken âhiretteki azabımı size haber vermiştim}.

29. *Benim yanımda söz* {yani, dünyada iken hüküm ve takdir etmiş olduğun tehdit} *değiştirilmez ve Ben* {dünyada günahları olmadığı halde onları azablandırmak sûretiyle} *kullara zulmedici değilim."*

30. *O günde Biz* {yani, yüce Rabb} *cehenneme, "Doldun mu?" diye soracağız. O da, "Daha var mı?" diyecek* {ve böylece cehennem, kendisine geleceklerin eksik olduğunu ifade edecek}.[1]

---

1 Bu açıklama, elimizdeki nüshada "fe-muntakas" ya da "fe-yentakis" şeklinde okunabilecek bir kelime olup "eksiltilecek" ya da "eksiltecek" gibi bir anlama gelir. Fakat biz çeviriyi lafzî değil, âyetin ve müfessirin açıklamalarının muhtevası göz önünde bulundurularak yaptık. (Çeviren)

Mukâtil dedi: İbn 'Abbâs dedi ki: "Cehennem o vakit, 'Yeter, yeter. Ben dolup taştım; bende yer kalmadı, cennette var' diyecek. Bunun üzerine Allah cennet için başka yaratıklar yaratacak ve onlar da cennetin boş yerlerine yerleşecekler."

31. *Cennet ise,* {şirkten sakınan} *takvâ sahiblerine uzak olmayıp, yakınlaştırılmış olacaktır* {ve onlar da arşın sağında cennet dikileceği vakit daha oraya girmeden ona bakacaklardır}.

32. *İşte bu* {hayır}, *evvâb* {yani, itaatkâr} *ve* {Allah'ın emrini koruyup} *hafiz olan herkes için va'doluna geldiğinizdir.*

33. *Rahmân'dan gaybda haşyet duyan* {yani, O'nu görmediği halde O'na itaat eden} *ve* {âhirette} *münîb* {yani, ihlâslı} *bir kalbe sahib olan herkes içindir.*

34. *Oraya* {yani, cennete} *selâm ile girin* {yani, Yüce Allah onlara selâm verecek, günahlarını mağfiret edecek, az miktardaki sâlih amellerini fazlasıyla mükâfaatlandıracaktır}. *İşte bu,* {cennette} *ebedilik günüdür* {yani, orada: cennette ölüm olmayacaktır}.

35. *Orada onlara diledikleri her şey vardır. Nezdimizde ise fazlası da vardır.*

Cennet ehli her Cuma (bir hafta) kadarlık bir süre geçtikçe, miskten tepeler üzerinde Rabb'lerini ziyaret edeceklerdir. O da "Ben'den dileyin" buyuracak, onlar da O'ndan razı olmasını isteyecekler. O da, "İşte Benim rızam(ın bir sonucu olarak) sizi yurduma yerleştiriyorum. Size lütuf ve keremimle bağışlarda bulunuyorum" diyecek ve hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın hatırından geçirmediği nimetler onlara yakınlaştırılacak. Allah, "Ben'den ne dilerseniz dileyin" buyuracak. Onlar da, dileyecek bir şeyleri kalmayıncaya kadar dileklerde bulunacaklar. Diledikleri her şey, hatta daha fazlası onlara verilecektir. İşte, *Orada onlara diledikleri her şey vardır* buyruğu bunu ifade etmektedir. Sonra Allah onların kendisinden dilemedikleri, temenni etmedikleri ve hiçbir insanın hatırından geçmeyen şeyleri fazladan Aden cennetinden verecektir. İşte, *Nezdimizde* {bunun} *fazlası da var* buyruğu bunu anlatmaktadır. Arkasından Mekke kâfirlerini korkutarak buyuruyor ki:

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ
اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا
بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ
فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ
قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ
نُحْيِي وَنُمِيتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا
ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا اَنْتَ
عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

36. *Biz bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce kendilerinden* {yani, Mekkelilerden} *yakalayışı daha çetin* {yani, daha güçlü} *nice karnlar* {yani, ümmetler} *helâk ettik. Onlar yeri delik deşik ettiler* {yani, ülkelerde bir yerden bir başka yere kaçıp durdular}. *Kaçıp sığınacak* {yani, karar kılacak} *yer buldular mı?*

37. *Muhakkak ki bunda* {yani, dünyada helâk edilmelerinde} *kalbi olan* {yani, hayrı kavrayan diri bir kalbe sahib olan} *veya kendisi şâhid olarak* {yani, kalbi gâfil olmayıp, hazır ve tanık olan birisi olarak} *dikkatle kulak veren* {yani, kulaklarıyla dikkat kesilip dinleyen} *kimse için elbette bir öğüt* {yani, hatırlatma} *vardır.*

38. *Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık* {–ki bu günlerden her birinin süresi, sizin bir seneniz kadardı–}. *Bize bir yorgunluk da dokunmadı* {yani, bundan dolayı Bize bir yorgunluk, bitkinlik isabet etmedi}.

Yahudiler şöyle demişti: "Allah gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yarattı, yaratma işini bitirdikten sonra yedinci gün olan Cumartesi günü istirahat edip dinlendi." Bundan dolayı onlar Cumar-

tesi günü hiçbir şey yapmazlar.

39. {Ey Nebî! Onların, "Allah yedinci günü dinlendi" şeklindeki} *söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de, batmasından önce de Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emri gereği namaz kıl: Sabah namazını, öğle ve ikindi namazlarını kıl}.

40. *Gecenin bazısında* {akşam ve yatsı namazlarını kıl} *ve secdelerin ardlarında* {akşam namazından sonraki iki rekatta} *da O'nu tesbih et* {yani, namaz kıl}.

Söz konusu bu iki rekatin vakti, batıda şafak [kızıllık] kaybolmadığı sürece devam eder.

41. {Ya Muhammed!} *Nidâ edenin* {yani, İsrâfil'in (a.s) son nefhayı üfürerek} *yakın bir yerden* {yani, arzdan} *sesleneceği güne kulak ver.*

Bunun bir benzeri de. *Ve yakın bir yerden* {yani, ayaklarının altından} *yakalanmış olacaklar* (Sebe, 54) buyruğudur.

İsrâfil (a.s), Beytu'l-Makdis'teki sahra [kaya] üzerinde ayakta durmaktadır. Burası yerin semâya en yakın olduğu mekan olup onsekiz mildir. Bütün yaratıklar onun seslenişini duyacak ve Beyt-i Makdis'te toplanacaklar. Burası yerin ortasıdır. "Yakın yer" de odur.

42. *O sayhayı* {yani, İsrâfil'in ikinci üfürüşünü} *hakk ile* {yani, onun hakk ile gerçekleşeceğini} *işitecekleri gün, işte o* {kabirlerden} *çıkış günüdür.*

43. *Muhakkak ki* {ölüleri} *dirilten de Biziz,* {hayatta olanları} *öldüren de Biziz. Dönüş* {yani, âhirette bütün mahlukatın dönecekleri yer} *de yalnız Bizedir.*

44. *O günde yer üzerlerinden yarılır.* {Sese doğru} *hızlıca çıkarlar...*

Bunun bir benzeri de, Meâric sûresindedir.[2]

...*Bu Bizim için çok kolay bir haşrdır* {yani, mahlûkatı toplamak Bizim için oldukça kolaydır}.

---

2 Bkz. el-Me'âric, 70/43. âyet.

Sûr üfürülecek, çağrı ilan edilecek ve kabirlere şöyle diyecektir: “Ey çürümüş kemikler, ey parçalanmış etler, ey kopup dağılmış damarlar, ey darmadağın olmuş saçlar! İçinize ruhunuzun üflenmesi için çıkın. Amellerinizin karşılığını göreceksiniz.” Melek bu seslenişini sürdürüp gidecektir. Allah'ın, *Hakk ile o sayhayı işitecekleri gün, işte o çıkış günüdür* (Kâf, 50/42) buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 45. *Onların* {yani, Mekke kâfirlerinin gizli gizli Nebî'nin (s.a) hoşuna gitmeyen} *neler söylemekte olduklarını Biz en iyi bilenleriz. Sen* {ey Muhammed,} *üzerlerinde bir cebbâr* {yani, onlara tasallut edip öldürecek biri} *değilsin. Şimdi sen Benim tehdidimden* {yani, âhiretteki azabımdan} *korkanlara* {ve böylece ma‘siyetlerden sakınanlara} *Kur’ân*{ın tehditleri} *ile öğüt ver.*

51. ZÂRİYÂT SÛRESİ

Mekke'de inen Zâriyât sûresi, Kûfiyyûna göre 60 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ
أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾
وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun tozutup savuranlara* {yani, tozutup savuran rüzgârlara}.

2. *Ağır yük taşıyanlara* {yani, su ile ağırlaşmış bulutlara}.

3. *Kolaylıkla akanlara* {yani, kolaylıkla akıp giden gemilere}.

4. *Emri paylaştıranlara* {–ki bunlar dört melektir: Cibrîl, Mikâîl, İsrâfîl ve ölüm meleği. Bunlar işleri yaratılmışlar arasında paylaştırırlar. Allah'ın emri ile O'nun ülkesinde işleri çekip çeviren onlardır–}.

Allah bu âyetler ile şuna yemîn etmektedir:

5. *Kuşkusuz va'd olunduğunuz* {yani, size va'd olunan kıyâmet} *elbette sâdıktır* {yani, gerçeğin, hakkın kendisidir}.

Allah şuna dâir de yemîn etmiştir:

6. *Ve kuşkusuz dîn* {yani, hesaba çekilmek} *elbette vâki' olacaktır* {yani, gerçekleşecektir}.

7. *Hubuklü* {yani, rüzgârın etkisi ile kumda meydana gelen yollar ve üzerinde rüzgâr esen ve birbiri üstüne binen su gibi yolları bulunan} *gök hakkı için.*

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana Ebû Sâlih tahdis edip dedi: "Hubuklü" ibaresi, "yaratılışı güzel" diye açıklamıştır.

8. *Gerçekten siz* {ey Mekkeliler, Kur'ân hakkında} *birbirini tutmayan sözler içindesiniz* {yani, kuşku içindesiniz: Kiminiz ona îmân ederken, kiminiz onu inkâr etmektedir}.

9. *Ondan döndürülenler döndürülür* {yani, onu yalanlayan kimseler Kur'ân'a îmân etmekten başka tarafa çevrilir –kasdedilenler ise, türlü yalanlar söyleyen ve "el-Harrâsûn" diye bilinen yalancılardır–}.

قتل الخراصون ﴿١٠﴾ الذين هم في غمرة ساهون ﴿١١﴾ يسألون أيان يوم
الدين ﴿١٢﴾ يوم هم على النار يفتنون ﴿١٣﴾ ذوقوا فتنتكم هذا الذي
كنتم به تستعجلون ﴿١٤﴾ إن المتقين في جنات وعيون ﴿١٥﴾ آخذين
ما آتاهم ربهم إنهم كانوا قبل ذلك محسنين ﴿١٦﴾ كانوا قليلا
من الليل ما يهجعون ﴿١٧﴾ وبالأسحار هم يستغفرون ﴿١٨﴾ وفي أموالهم حق
للسائل والمحروم ﴿١٩﴾ وفي الأرض آيات للموقنين ﴿٢٠﴾ وفي أنفسكم
أفلا تبصرون ﴿٢١﴾ وفي السماء رزقكم وما توعدون ﴿٢٢﴾ فورب
السماء والأرض إنه لحق مثل ما أنكم تنطقون ﴿٢٣﴾ هل أتاك
حديث ضيف إبراهيم المكرمين ﴿٢٤﴾ إذ دخلوا عليه فقالوا سلاما
قال سلام قوم منكرون ﴿٢٥﴾ فراغ إلى أهله فجاء بعجل سمين ﴿٢٦﴾

10. *Kahrolasıca el-harrâsûn* {yani, el-harrâsûna lanet olsun}.

Bunun bir benzeri de Nahl sûresindedir.

Bunlar onyedi kişi idiler. Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre onlara, "Hacc mevsiminde sizden her dört kişi, insanları Muhammed'e (s.a) îmân etmekten alıkoymak için her bir yolun başına otursunlar" dedi. Onların teharrusları [yalanları] ise insanlara söyledikleri şu sözlerdi: "O bir sihirbazdır, delidir, şairdir, kâhindir, yalancıdır." Velîd'in kendisi ise Mekke'de kaldı ve söyledikleri ile onları doğruladı.

Allah onların niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

11. *Onlar ki bir gamre* {yani, gaflet} *içinde sehvedenlerdir* {yani,

Allah'ın emrini dinlemeyip başka şeylerle oyalanıp duranlardır}.

12. *"Dîn* {yani, hesaba çekilme} *günü ne zamandır" diye* {ey Nebî (s.a) sana} sorarlar {yani, el-Harrâsûn diye bilinen bu kimseler ey Muhammed, "Bizi kendisi ile tehdit ettiğin şey ne zaman olacak?" diyor ve bu sözleriyle hesab ile ilgili o'nun söylediklerini yalanlamak istiyorlardı}.

Allah bugünün durumunu haber vererek buyuruyor ki:

13. *O günde onlar ateş üzerinde fitne olunacaklardır* {yani, ateşle azablandırılacak, yakılacaklardır}.

Nitekim Allah'ın, *Kuşkusuz mü'min erkeklerle, mü'min kadınları fitneye düşürenler* (el-Burûc, 85/10) buyruğu da buna benzemektedir.

Cehennemin bekçileri onlara şöyle diyeceklerdir:

14. *Fitnenizi* {yani, azabınızı} *tadın. İşte bu* {azab} *dünyada iken* {onunla alay etmek ve gerçekleşeceğini yalanlamak maksadıyla} *acele gelmesini istediğinizdir.*

Çünkü onlar dünyada iken Nebî'ye (s.a), "Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecek?" diyorlardı.

15. *Kuşkusuz takvâ sahibleri cennetlerde* {yani, bahçelerde} *ve* {akıp duran} *pınarlardadırlar.*

16. *Rabb'lerinin kendilerine verdiğini alırlar* {yani, âhirette Rabb'lerinin kendilerine vereceği cennetteki hayır ve lütufları alırlar}...

Sonra onlardan övgüyle söz ederek buyuruyor ki:

...*Çünkü onlar bundan* {yani, bu mükâfaattan} *önce* {dünyada amellerini güzel yapan} *ihsan ediciler idi.*

17. {Ve çünkü onlar} *gecenin az bir bölümünde uyurlardı.*

18. *Seherlerde* {yani, gecenin son vakitlerinde} *de onlar mağfiret dilerlerdi* {yani, namaz kılarlardı}.

19. *Mallarında dilenenin* {yani, yoksulun} *ve mahrûmun* {yani, hiçbir payı bulunmayan fakirin} *de bir hakkı vardır.*

Allah, feyde ve ganimetin beşte biri olan humsta fakirlere bir pay ayırmadığından, fakire, "yoksul" [mahrûm] adını veren kimse de onlara ganimetten bir pay ayırmaz. Tevbe sûresi nâzil olunca Allah, *Sadakalar ancak fakirlere...* (et-Tevbe, 9/60) buyurarak öncelikle onları söz konusu etmiştir. Bu durumda bu âyet "mahrûm" [yoksul] lafzını neshetmiş olmaktadır.

20. *Yakînleri olanlar için yeryüzünde âyetler vardır* {yani, yerde bulunan dağlar, denizler, ağaçlar, meyveler ve bitkilerde yakînleri olanlar: yüce Rabbe kesin olarak inananlar için ibretler vardır, ki böylece O'nun yarattıklarını bilip, O'nu tevhîd edesiniz}.

21. *Kendi nefislerinizde de* {yani, kendinizin yaratılışında da (âyetler/ibretler vardır. Çünkü siz önce nutfe idiniz, sonra aleka, sonra bir çiğnemlik et, sonra kemik oldunuz, sonra ete büründünüz, daha sonra ruh üflendi. İşte bütün bunlarda birer âyet vardır}. *Artık* {sizi ilkin yaratan yüce Rabbin, ölümden sonra sizi tekrar diriltmeye kadir olduğunu} *görmez misiniz?*

22. *Rızkınız* {yani, yağmur} *ve va'dolunduğunuz* {yani, size va'd olunan kıyâmet} *semâdadır.*

Sonra Rabbimiz, zatına yemîn ederek buyuruyor ki:

23. *Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki o* {yani, kıyâmet} *sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir* {yani, sizin konuşmanız ne kadar gerçekse, kıyâmette o kadar gerçektir ve gerçekleşecektir}.

24. *İbrâhîm'in ikrama mazhar olmuş misafirlerinin* {yani, Cibrîl'in, Mikâîl'in ve bir başka meleğin} *haberi* {ey Muhammed} *sana geldi mi?* {Yani, onlara dâir haber sana gelmiş bulunuyor}.

İbrâhîm, onların güzel görünüşlü olduğunu görmüş ve onlara ikramda bulunmuş, güzel hizmet etmişti. Bunlardan önce hiçbir misafirin başucunda durmazdı. Hanımı Sare ile birlikte onların hizmetlerini gördü. Melekler İbrâhîm'e selâm verdi.

25. *Hani yanına geldiklerinde selâm demişlerdi. O da* {yani, İbrâhîm de onların selâmlarını alarak,} *"Selâm" demişti. Sonra, "Tanımadık bir topluluk" demişti.* {yani, İbrâhîm (a.s) onları tanımamış, onların insanlardan olduğunu zannetmişti}.

26. *Hemen ailesine gidip* {onlara} *semiz bir buzağı getiriverdi.*

فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ
خِيفَةً ۖ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ
ٱمْرَأَتُهُۥ فِى صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾
قَالُوا۟ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

27. {İbrâhîm} *onu* {kızarmış olduğu halde} *önlerine yaklaştırıp, "Yemez misiniz?" dedi.* {Onlar, "Ey İbrâhîm! Biz bedel ödemedikçe yemeyiz" dediler. İbrâhîm, "Yeyin ve bedelini de ödeyin" dedi. "Bedeli nedir?" diye sordular. O da, "Yemeğe başladığınızda 'Bismillah', bitirdiğinizde 'elhamdulillah' deyin" dedi. Melekler o'nun söylediklerine hayret ettiler.}

28. {İbrâhîm (a.s) ellerinin buzağıya ulaşmadığını görünce,} *içinde onlardan gizli bir korku duydu* {yani, korktu ve titremeye başladı}...

Ayakta duran hanımı Sare de İbrâhîm'in titremesine güldü, kendi kendine, "Yanında hanımı, çocukları, hizmetçileri bulunuyor; bunlar ise üç kişidirler" dedi. Cibrîl (a.s) Sare'ye, "Ey sâliha kadın! Pek yakında bir erkek çocuk doğuracaksın" dedi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

..."Korkma" dediler ve o'na alîm {yani, halîm} *bir oğul* {yani, İshâk'ın doğacağı} *müjdesini verdiler.*

29. *Bunun üzerine hanımı* {Sare} *feryad ile yönelip, "Vay hayreti gerektiren şu işe" deyip elini yüzüne vurdu* {yani, şaşkınlığından dolayı eliyle alnına ya da yanağına vurdu} *ve "Kısır* {yani, çocuk doğuramayan} *bir kocakarı"* {yani, yaşlanmış bir kadın} *dedi.*

30. *Dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Bu böyledir. Rabbin* {"Sen bir erkek çocuk doğuracaksın"} *buyurdu. Kuşkusuz ki O hakîmdir* {yani, Sare'nin karnında çocuğun var olması emrini hükme bağlamıştır}, *alîmdir"* {yani, mahlûkatını/halkettiklerini çok iyi bilendir}.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ
﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾
فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ
مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾
وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ
وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾

31. {Onların melek olduklarını gören İbrâhîm (a.s) onlara,} *"Ey elçiler! O halde asıl işiniz* {yani, durumunuz, haliniz} *nedir?" dedi.*

32. *Onlar dediler* {yani, Cibrîl (a.s) dedi} *ki: "Kuşku yok ki biz mücrim* {yani, kâfir ve zâlim} *bir topluluğa* {yani, Lût kavmine} *gönderildik"...*

33. *..."Üzerlerine çamurdan* {yani, taşa yapışmış taş ve çamur karışımından} *taşlar gönderelim* {yani, atalım} *diye"...*

34. *..."Rabbinin nezdinde müsrifler* {yani, aşırı giden müşrikler} *için işaretlenmiş* {yani, alâmetlenmiş} *olan* {taşlar}.

Şirk, günahların en aşırısı ve en büyüğüdür.

35. *Biz orada* {yani, Lût kavminin kasabalarında} *bulunan mü'minleri* {yani, Allah'ın tevhîdîni tasdik edenleri} *çıkardık.*

36. *Ama orada müslümanlardan* {yani, ihlâslı olanlardan} *bir ev halkından* {yani, Lût ve o'nun iki kızından –ki büyüğünün adı Gıysa, küçüğünün adı ise Zeuta idi–} *başkasını bulamadık.*

37. *Ve orada elîm* {yani, can yakıcı} *azabtan korkanlar için bir âyet* {yani, kendilerinden sonra gelenler için bir ibret} *bıraktık.*

Bunun bir benzeri de Hûd sûresindedir.[1]

1 Bkz. Hûd, 11/26.

38. *Mûsâ'da da* {(bir âyet vardır)}. *Hani o'nu Fir'avn'a mübîn bir sultân* {yani, apaçık ve besbelli bir delil: el ve asâ mucizesi} *ile göndermiştik.*

39. *O bütün rüknü ile yüz çevirdi* {yani, Fir'avn kendilerine, "Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına da iletmiyorum" (el-Mü'min, 40/29) diyerek haktan: îmândan uzaklaşıp yüz çevirdi ve Mûsâ'ya (a.s),} *"Bir sihirbaz veya delidir" dedi.*

Allah ise buyuruyor ki:

40. *Onu* {yani, Fir'avn'ı} *da, ordularını da alıp denize* {yani, Mısır'daki Nil nehrine} *attık* {da hep birlikte suda boğuldular}. *O* {yani, Fir'avn} *kendisini levm ettiği halde* {yani, Rabbine karşı kendisini kınayan bir günahkâr oldu}.

41. *'Âd kavminde de* {(bir âyet vardır)}. *Hani onların üzerine* {Yemen'de} *kısır rüzgârı göndermiştik.*

Canlıları helâk eden, ağaçları aşılamayan, bulutları harekete geçirmeyen bu rüzgâr, üzerlerine salındığı kimseler için bir azabtır.

مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ
لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ
وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاءَ
بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

42. *O* {rüzgâr; canlarından, mallarından, davarlarından} *her neye uğradıysa, mutlaka onu ramîm gibi ediyordu.*

Onlar önce içi boşalmış hurma kütükleri gibi oldular, sonra da toprak gibi çürüyüp, un ufak hale geldiler.

43. *Semûd'da da* {bir âyet/ibret vardır}. *Hani onlara, "Bir süreye* {yani, ecellerinizin nihâyetine} *kadar faydalanın" denilmişti* {yani, nebîleri Sâlih (a.s) böyle demişti}.

44. *Onlar da Rabb'lerinin emrine uymayıp, baş kaldırmışlardı* {yani, isyan etmişlerdi}. *Bu yüzden sâika* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığından ötürü gerçekleşen ölüm şeklindeki azab} *bakınırlarken onları yakalayıvermişti.*

45. *Ayağa da kalkamadılar* {yani, azab onları sarıp bürüyünce ayağa kalkacak güçleri olmadı}. *Onlara yardım da edilmedi* {yani, azab edilmeleri esnasında helâk olmalarını kimse önleyemedi}.

46. {Bu sözü geçenlerden} *öncesinden de Nûh kavmi*{nde bir âyet/ibret vardır}. *Çünkü onlar fâsık* {yani, isyankâr} *bir kavim idiler.*

47. *Semâ*{da} *da* {bir âyet vardır}. *Biz onu bir eyd* {yani, kuvvet} *ile binâ ettik ve muhakkak Biz genişlik verenleriz* {yani, dilediğimiz gibi onu genişletmeye kadir olanlarız}.

48. *Yer*{de} *de* {bir âyet vardır}. *Biz onu* {uzunluğu ve eni 500'er yıllık mesafe ile Ka'be'nin altından itibaren} *döşedik. Ne güzel döşeyenleriz.*

49. *Her şeyden iki zevc* {yani, tür} *yarattık;* {gece-gündüz, dünya-âhiret, güneş-ay, kara-deniz, yaz-kış, soğuk-sıcak, düzlükler-dağlıklar, kıraç arazi-verimli arazi gibi. Allah'ın yarattıkları üzerinde} *iyi düşünürsünüz* {de O'nun dengi ve benzeri olmadığını kavrayıp, O'nu tevhîd edersiniz} *diye.*

50. *O halde* {günahlarınızdan} *Allah'a kaçın. Muhakkak ben size O'ndan [O'nun tarafından gönderilen] açık bir nezîrim[uyarıcıyım].*

51. *Allah ile birlikte başka bir ilâh kılmayın.* {Eğer böyle yapacak olursanız,} *muhakkak ben sizi O'ndan* {yani, O'nun azabından korkutup uyaran} *mübîn bir nezîrim.*

Onlar ise, "Sen deli bir sihirbazsın" diye karşılık verdiler.

Allah Teâlâ buyuruyor ki:

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ
﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنتَ
بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ
أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾
فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ
﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

52. *Onlardan öncekilere* {yani, geçmiş ümmetlere} *gelen rasûllerin her birine de* {bu ümmetlerin hepsi kendi rasûlleri için} *böyle* {yani, Mekke kâfirlerinin Muhammed'e (s.a) söyledikleri gibi} *"Sihirbaz" yahut "Deli" derlerdi.*

53. *Acaba bunu birbirlerine* {yani, öncekiler sonrakilere, rasûllerine böyle demeyi} *tavsiye* {ve telkin} *mi ettiler? Hayır, onlar tuğyân* {yani, isyan} *eden bir kavim idiler.*

54. *Sen yüz çevir onlardan* {yani, onlara iltifat etme –çünkü sen tebliğini yaptın ve onların ileri sürebilecekleri bir mazeretlerini bırakmadın–}. *Artık* {ey Muhammed, sen} *kınanacak değilsin* {yani, kınanmazsın}.

Nebî (s.a), üzerlerine azab ineceği korkusuyla üzüldü. Bu sefer Allah şu buyruğu indirdi:

55. *Ama sen öğüt verip hatırlat, çünkü öğüt ve hatırlatma muhakkak mü'minlere fayda verir.*

Nebî (s.a), Kur'ân'ın tehditlerini hatırlatarak Mekke kâfirlerine öğütler verdi.

56. *Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibâdet etsinler* {yani, Beni tevhîd etsinler –Beni bilsinler şeklinde de açıklanmıştır–} *diye yarattım* {yani, Ben onlara ibâdetten başka bir emir vermedim. Onlar ibâdet için yaratıldıklarına göre, göz açıp kırpacak kadar bir süre dahi Allah'a isyan etmemelidirler}.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam Ebû Sâlih'den tahdis edip dedi: "Ancak Bana ibâdet etsinler" ifadesi, "ancak Beni tevhîd etsinler" demektir.

Ebû Sâlih dedi ki: "Verilen emre karşı gelinip isyan edilebilir, fakat yaratma dolayısıyla isyan söz konusu olmaz."

Ebu'l-'Abbâs ez-Zeyyât dedi ki: Ben Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ Sa'leb'i, *Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım* buyruğu hakkında sorulan bir soruya şu şekilde cevab verirken işittim: "Aralarından Bana ibâdet edecek olan Bana ibâdet etsin diye yarattım" demektir.

57. *Ben onlardan bir rızık istemiyorum* {yani, onlardan, herhangi bir kimseyi rızıklandırmalarını istemiyorum}. *Bana yedirmelerini* {yani, Beni rızıklandırmalarını} *da istemiyorum.*

58. *Çünkü kuşkusuz ki Allah'tır o rezzâk ve kuvvet sahibi,* {Bedir'de onları helâk etmek için şiddetle yakalayan} *metîn* {yani, pek güçlü} *olan.*

59. *Muhakkak onların ashâbının azabtan* {yani, dünya azabından} *bir payları olduğu gibi, zulmedenlerin* {yani, Mekke müşriklerinin} *de azabtan bir payları vardır* {yani, geçmiş dönemlerde dünyada azaba uğratılan ümmetlerin şirk koşmalarından ötürü bir payları olduğu gibi, bunların da dünya azabından bir payları olacaktır}. *Artık* {azabı yalanlayarak onu} *acele etmesinler* {yani, istemesinler}.

60. *Kâfirlere* {yani, Mekke kâfirlerine} *veyl olsun!* {Âhirette} *tehdit olundukları* {azab} *günlerinden dolayı.*

52. ET-TÛR SÛRESİ

Mekke'de inen Tûr sûresi, Kûfiyyûna göre 49 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ
مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ
يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى
نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

Dedi ki: Mekke kâfirleri yalanlayınca Allah Teâlâ yemîn ederek şöyle buyurdu:

1. *Andolsun Tûr'a* {yani, dağa –ki tûr, Nabat dilinde dağ demektir. Bu dağ da, Arz-ı Mukaddes'te Allah'ın Mûsâ (a.s) ile üzerinde konuştuğu dağdır–}.

2. *Satır satır yazılmış kitaba* {yani, Âdemoğulları'nın amellerinin yazılı olduğu kitaba –ki Kıyâmet Günü amelleri onlara çıkarılıp gösterilecektir–};

3. *Yayılmış bir raq* {yani, deriden sahifeler} *içinde.*

4. *Ve Beyt-i Ma'mur'a.*

Adı es-Sulah olup beşinci semâdadır. Dünya semâsında Ka'be'nin tam hizasında, eni ve boyu aynı olan bir yerdir. Ancak bunun yüksekliği, yer ile gök arası kadardır. Bu Beyt-i Ma'mur'a her gün 70.000 melek –ki bunlar, meleklerden bir kabile olup "cinn" denilir, İblîs de onlardan idi– girerek namaz kılarlar. Oraya asla girmezler ve Kıyâmet Günü'ne kadar da bir daha oraya dönmezler.[1] Sonra Beyt-i Haram'a inerler, etrafında tavaf ederler ve onda namaz kılarlar. Sonra yine semâya çıkarlar ve bir daha Beyt-i Haram'a ebediyen inmezler.

---

1 Muhakkikin de belirttiği gibi ibarede bir tutarsızlık vardır. (Çeviren)

5. *Ve yükseltilmiş tavana* {yani, göğe –Allah gökleri, beşyüz yıllık bir mesafe kadar yerden yükseltmiştir–}.

6. *Ve bahr-i mescûr'a* {yani, su ile dopdolu arşın altında hayat denizine –ki Allah bununla iki nefha arasında ölüleri diriltecektir–}.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi ki: Ben el-Mübârek b. Fedale'nin el-Hasen'den naklen, "*bahr-i mescur'u,* "dopdolu deniz" diye açıkladığını işittim. Allah'ın, *Sonra onlar ateşte secr edilecekler* (el-Mü'min, 40/72) buyruğunda olduğu gibi. Ancak, "Ben bunu Mukâtil'den dinlemedim" dedi.

Allah bu âyetler ile, (sözü geçenlere) yemîn ettikten sonra buyuruyor ki:

7. *Rabbinin* {kâfirlere} *azabı elbette vâki olacaktır.*

8. *Onu önleyebilecek* {yani, âhirette bu azablarını onlardan uzaklaştırabilecek} *yoktur.*

Sonra Allah azablarının ne zaman gerçekleşeceğini şöylece haber vermektedir:

9. *O gün gök mevredip duracaktır* {yani, korkudan dolayı dönüp duracak ve bir kısmı diğer kısmını harekete geçirecektir}.

10. *Dağlar da,* {yer uzatılmış bir deri parçası gibi dümdüz oluncaya kadar yerlerinden} *bir şekilde yürüyecektir.*

11. *Artık o gün* {azabı} *yalanlayanlara veyl olsun!*

Bunların niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

12. *Ki onlar daldıkları bâtıl içinde oynar dururlar* {yani, bâtılda oyalanmaktadırlar}.

13. {Yine onlara} *cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün* {veyl olsun, çünkü cehennem bekçileri, hesaba çekildikten sonra kâfirlerin ellerini boyunlarına bağlarlar ve sırtlarının arka tarafından alınlarını ayaklarının yanına getirirler ve yüzüstü onları cehenneme şiddetlice iterler}.

Cehenneme yaklaştıkları vakit cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

14. *İşte bu sizin* {dünyada iken} *yalan saydığınız ateştir.*

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا
سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ
فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ
رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُم
بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ
كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

15. *Bu* {yani, görmekte olduğunuz şu azab} *bir büyü müdür?* {Çünkü siz dünyada iken rasûllerin büyücü olduklarını iddia ediyordunuz.} *Yoksa siz mi görmüyorsunuz?*

Cehenneme atılacakları vakit onun bekçileri onlara şöyle diyecektir:

16. *Girin oraya! İster sabredin, ister sabretmeyin; sizin için birdir. Siz ancak yaptıklarınızın* {yani, dünyadaki küfür ve yalanlamalarınızın} *karşılığını alacaksınız.*

17. *Muhakkak ki* {şirkten sakınan} *takva sahibleri cennetler* {yani, bahçeler} *ve nimetler içindedirler.*

18. *Rabb'lerinin* {cennette} *kendilerine verdiği* {hayır ve lütuflar sebebi} *ile fâkihdirler* {yani, onları alabildiğine beğenmiş haldedirler}...

Kelimeyi "fekihdirler" diye okuyanların kıraatine göre, "nimet ve huzur içerisindedirler" anlamına gelir.

...*Rabbleri onları cahîm azabından da korumuştur.*

19. {Dünyada iken} *işleyegeldiğiniz sebebiyle afiyetle yeyin, için* {yani, bundan dolayı herhangi bir zorluğa katlanmanız, her-

hangi bir yükümlülüğünüz yoktur; helâl olarak yeyin. Bundan dolayı hesaba çekilmeyeceksiniz}.

20. *Sıra sıra dizili tahtlara* {yani, çadırlarda bu şekilde dizilmiş tahtlara} *yaslanmışlar olarak, onlara iri gözlü hurileri de eş yaptık.*

“Huri”, beyaz tenli, gözleri oldukça güzel kadın demektir.

Sonra zaman sıralaması itibariyle daha önceki durum hakkında buyuruyor ki:

21. *Îmân edenlerin soyları da îmân ile kendilerine uyanların* {yani, Âdemoğulları'nın mü’minlerinin evlatlarından mükellef olma yaşına gelip de sâlih amel işleyenleri de cennette kendileriyle beraber olacaktır} *zürriyetlerini de kendilerine katarız* {yani, mü’minlerin amel ile mükellef olma yaşına gelmeden önce ölen çocukları da, dünyadaki eşleri de gözlerinin aydın olması için aynı derecede olacaktır}. *Amellerinden de bir şey eksiltmeyiz* {yani, evlatları ile birlikte olan babaların amellerinden de bir şey eksiltmeyiz}. *Her kişi* {yani, kâfir} *kendi kazandıkları* {yani, şirk kabilinden yaptıkları} *karşılığında bir rehinedir* {yani, cehennem ateşinde ameli karşılığında rehin olarak alıkonulacaktır}.

Arkasından yine îmân edenlere dönerek buyuruyor ki:

وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ
مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ
﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ
﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ
فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾
إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَا
أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ
نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

22. Onlara, *canlarının çektiği* {yani, isteyip, tercih ettikleri} *meyve ve eti* {yani, kuş etini} *ardarda vereceğiz.*

23. *Orada* {yani, cennette} {hizmetçilerin sundukları şarab dolu} *kadehleri elden ele dolaştırırlar. Onda* {yani, içtiklerinden ötürü} *ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur* {yani, onların içki içmeleri halinde yemîn etmeleri, günah kazanmaları söz konusu değildir: dünyada şarab içenlerin yaptıkları gibi yapmazlar}.

Bunun bir benzeri de Vâkıa sûresindedir.[2]

24. *Etraflarında, sedefleri içindeki incileri andıran* {ve ebediyen yaşları büyümeyen} *delikanlı hizmetçiler dolaşıp durur.*

Bu hizmetçiler, ellerin değmediği, gözlerin görmediği, kimsenin hatırından geçirmediği, sedefinde sarılıp sarmalanmış inci gibi güzel ve beyazdırlar.

25. *Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar* {yani, cennette birbirleriyle ziyaretleştiklerinde, aralarında dünyada iken azaba uğratılmak korkuları hakkında birbirlerine soru sorarlar}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

26. *Derler ki: "Gerçekten biz daha önce ailelerimiz arasında* {iken azabtan} *korku içinde idik"...*

27. *..."Allah* {günahlarımızı bağışlayarak} *lütfetti de bizi semûm azabından korudu"...*

"Semûm azabı"ndan kasıt, cehennemdeki sıcak rüzgâr ile çeşitli azablardır.

28. *..."Kuşkusuz ki biz önceden* {yani, dünyada iken} *O'na* {yani, yüce Rabbimize} *ibâdet ediyorduk. Gerçekten O, evet O, el-berr* {yani, sözünde duran, sözünde sâdık} *olandır,* {mü'minlere acıyan} *rahîmdir.*

29. *Artık sen* {ey Muhammed, Mekkelilere} *öğüt ver. Sen Rabbinin nimeti* {yani, rahmeti olan Kur'ân} *sayesinde* {vahiy almadan kendiliğinden bilgi adına bir şeyler uyduran} *bir kâhin değilsin,* {Mekke kâfirlerinin dedikleri gibi} *bir deli de değilsin.*

30. *Yoksa onlar, "O bir şairdir"...*

---

2 Bkz. el-Vâkıa, 56/18-19.

Âyet, ‘Ukbe b. Ebî Mu‘ayt, el-Hâris b. Kays, Ebû Cehl b. Hişâm, en-Nadr b. el-Hâris, Mut’am b. Adiy b. Nevfel b. ‘Abdi Menâf hakkında inmiştir. Bunlar, “Muhammed bir şairdir” demişlerdi.

...“{Bu sebeble} *biz o'nun hakkında raybe'l-menûn'u* {yani, ölümün musibetlerini} *bekliyoruz” mu diyorlar?*

Bunlar, “Muhammed'in babası ‘Abdullâh b. ‘Abdulmuttalib genç öldü. Lât ve ‘Uzzâ'dan babası gibi Muhammed'in de genç iken öldürmesini ümit ediyoruz” dediler.

31. {Ey Nebî (s.a)} *de ki:* “{Benim ölmemi} *bekleyedurun. Kuşkusuz ben de sizinle birlikte* {başınıza gelecek olan azabı} *bekleyenlerdenim.”*

Allah Bedir'de bunların öldürülmesini sağladı.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ
مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ
مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾

32. {Ey Nebî! Sor bakalım} *yoksa onlara bunu* {yani, o'nun deli, şair ve kâhin olduğunu söylemeyi} *akılları mı emrediyor? Yoksa* {yani, bilakis} *onlar tuğyân* {yani, isyan} *eden bir topluluk mudur?*

33. *Yoksa onlar, “Onu* {yani, Kur’ân'ı Muhammed} *kendisi uydurdu” mu diyorlar? Hayır, onlar îmân etmezler* {yani, Kur’ân'ı tasdik etmezler}.

34. *Eğer* {onu Muhammed'in uydurduğu şeklindeki iddialarında} *doğru söyleyenler iseler, haydi o'nun gibi* {yani, Muhammed

(s.a) kendiliğinden getirdiği gibi onlar da kendiliklerinden} *bir hadîs* {yani, söz} *getirsinler.*

35. *Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar* {yoktan mı var edildiler}, *yoksa yaratanlar onlar mıdır* {bütün bu mahlukatı onlar mı yaratmıştır}?

36. *Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar* {yani, göklerle yeri yaratanlar onlar mıdır}? *Hayır, onlar yakînsizdirler* {yani, kendilerini yaratan Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğunu ifade eden tevhîde inanmazlar}.

37. *Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır* {yani, Rabbinin hazineleri onlarda mıdır: Rabbinin risâlet anahtarları onların elinde midir? Ki onu diledikleri yere koysunlar. Fakat Allah risâlet için kullarından dilediğini seçer}...

Çünkü onlar, *Aramızdan bu zikir o'nun üzerine mi indirildi?* (Sâd, 38/8) demişlerdi. Allah da buna karşılık şu buyruğu indirdi:

....*Yoksa egemen olanlar onlar mıdır* {yani, insanlara zorbaca egemen olanlar onlar mıdır? Ki onları diledikIerini yapmaya mecbur etsinler ve dilediklerinden de alıkoysunlar.}

38. *Yoksa onların dinlemek için üzerinde tırmandıkları merdivenleri* {yani, tırmanıp semâya çıktıkları merdivenleri} *mi var?...*

Burada olduğu gibi, Allah'ın, *Andolsun sizi hurma ağaçlarında asacağım* (Tâ-Hâ, 20/61) buyruğunda da, "hurma ağaçlarının üzerine asacağım" demektir.[3]

...{Böylece onlar, Allah'ın Nebî'ye (s.a) gönderdiği vahyi} *işitiyorlar mı? O halde onların dinleyenleri* {yani, vahyi dinleyen arkadaşları}, *apaçık bir sultân* {yani, onun Allah'tan vahyi dinleyebilme gücüne sahib olduğuna dâir apaçık bir delil} *getirsin.*

39. *Yoksa kız çocuklar O'nun da, oğullar sizin mi?*

Onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı. Allah Nebî'ye (s.a), *Şimdi onlara sor: Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendileri-*

3 Merhum Mukâtil burada, *fîhi* [onda/onun içinde] lafzındaki *fî* harf-i cerrinin, *alâ* [üzerinde] yerine kullanıldığına işaret ediyor. (Çeviren)

nin mi? (es-Sâffât, 37/119) buyurarak müşriklerini sormasını emretti. Nebî (s.a) de bu sûrede onlara, *Yoksa kız çocuklar O'nun da, oğullar sizin mi?* diye sordu. Allah Necm sûresinde, *Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O takdirde bu insafsızca bir paylaştırmadır* (en-Necm, 53/21-22) buyurdu.

40. *Yoksa sen onlardan* {îmân etmeleri karşılığında} *bir ecir mi* {yani, bir ücret, haraç mı} *istiyorsun da, bu nedenle onlar borçtan dolayı ağır bir yük altına mı girmişler* {yani, borç yükü onlara ağır geldiğinden ötürü, bu ağır borç sebebiyle mi îmân edemiyorlar}?

41. *Yoksa gayb* {yani, Allah'ın onları ölümden sonra diriltmeyeceğine, Muhammed'in söylediklerinin olmayacağına dâir gayb bilgisi} *onların yanında* {ve elinde bu hususta bir kitab bulunmaktadır} *da onlar mı* {istediklerini} *yazıyorlar?*

أَمْ يُرِيدُونَ
كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ
مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ
لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ
ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾
وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ
تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

42. *Yoksa onlar bir keyd mi* {yani, Dâru'n-Nedve'de Muhammed'e (s.a) bir tuzak mı} *kurmak istiyor? Fakat o kâfirlerin* {yani, Mekkelilerin} *kendileridir asıl keyde düşenler* {yani, asıl kendilerine tuzak kurulmuştur. –Nitekim Allah Bedir'de onların öldürülmelerini sağladı–}.

43. *Yoksa onların Allah'tan başka* {Bizim onlara kurduğumuz tuzaklardan kendilerini koruyan} *ilâhları mı var?...*

Sonra Allah, beraberinde bir ortağın bulunmasından zatını tenzih ederek buyuruyor ki:

> *...Allah,* {onların, Kendisiyle beraber} *ortak koşmalarından münezzehtir.*

Sonra kalblerinin katılıklarını söz konusu ederek buyuruyor ki:

> 44. *Eğer gökten bir parçanın* {yani, semâdan bir cihetin helâk edilmeleri için üzerlerine} *düştüğünü görseler,* {yalanladıklarından ötürü bu} *"Üst üste yığılmış* {yani, biri diğerinin üstüne binmiş} *bir buluttur" diyeceklerdir.*
>
> 45. *Şimdi onları* {azabtan} *baygın düşüp yıkılacakları* {âhiretteki} *günleri ile karşılaşana kadar bırak.*

Sonra bu güne dâir haber vererek buyuruyor ki:

> 46. *O gün* {âhirette} *keydlerinin* {yani, Muhammed'e (s.a) tuzak kurmalarının} *kendilerine* {azab hususunda} *hiçbir faydası olmaz. Onlara yardım da olunmaz* {yani, azaba uğratılmaları engellenemez}.

Arkasından dünyada da onları azab ile tehdit ederek buyuruyor ki:

> 47. *O zulmedenler* {yani, Mekke kâfirleri} *için de muhakkak bundan* {yani, âhiret azabından} *önce* {dünyada} *bir azab vardır* {yani, onlar Bedir'de öldürüleceklerdir}. *Fakat onların çoğu* {azabın gelip kendilerini bulacağını} *bilmezler.* {Bundan dolayı onu yalanlıyorlar.}

Allah Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere buyuruyor ki:

> 48. *Rabbinin hükmüne* {yani, onların seni yalanlamaları karşılığında Rabbinin onlar hakkında takdir ettiği hükme} *sabret. Muhakkak sen Bizim gözlerimiz önündesin* {yani, Allah'ın gözü önündesin, Allah'ın gözetimindesin}. *Kalktığın vakit* {yani, farz namaz için kalktığında} *Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emri ile namaz kıl}.
>
> 49. *Gecenin bir kısmında* {akşam ve yatsı namazlarını kılarak}, *yıldızların kaybolması vaktinde* {yani, tan yerinin ağarmasından sonra giren sabah namazından önce} *de* {iki rekât namaz kılarak}, *O'nu tesbih et.*

Allah'ın, *O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur...* (el-İsrâ, 17/44) âyetiyle, *Sizi davet edeceği gün hamd ile (davetine) icabet edeceksiniz* (el-İsrâ, 17/52) âyeti de buna benziyor.

53. EN-NECM SÛRESİ

Mekke'de inen en-Necm sûresi, Kûfiyyûna göre 62 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰى ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ
فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴿٨﴾ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى ﴿٩﴾ فَاَوْحٰى اِلٰى عَبْدِهٖ مَا اَوْحٰى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ
الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى
﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى
السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾ اَفَرَاَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزّٰى ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى
﴿٢٠﴾ اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيزٰى ﴿٢٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

Azîz ve celîl olan Allah, “battığı zaman yıldıza” yemîn ederek, “gözüyle gördüğünü kalbinin yalanlamadığını” belirtmektedir. Bu Nebî'nin (s.a) Mekke'de açıktan okuduğu ilk sûredir. Bu sûrenin sonlarına ulaşınca, kendisi secde ettiği gibi, o'nun huzurunda bulunan insan ve cinlerin mü'minleri ile ağaçlar da secde etti. Çünkü Mekke kâfirleri, “Muhammed bu Kur'ân'ı kendiliğinden indiriyor/uyduruyor” diyorlardı. Ancak Allah Kur'ân ile yemîn ederek buyuruyor ki:

1. *Yukardan aşağıya indiği zaman necme* {yani, (Kur'ân'ın) semâdan Muhammed'e (s.a) indiği zamana} *andolsun.*

Allah'ın, *Necmlerin düştükleri yerlere yemîn olsun...* (el-Vâkıa, 56/75) buyruğu da buna benzemektedir. Kur'ân Muhammed'e (s.a) nücum halinde [kısım kısım, bölüm bölüm] üç âyet, dört âyet ve buna benzer, bir sûre ve iki sûre şeklinde iniyordu.

2. *Arkadaşınız* {Muhammed} *asla sapmadı, ğâvî de olmadı* {yani, bâtıl bir şey de söylemedi}.

3. *O* {yani, Muhammed bu Kur'ân'ı} *hevâsından söylemez* {yani, kendiliğinden uydurmaz}.

4. *Onun söyledikleri, ancak* {o'na} *bildirilen bir vahiydir* {yani, bu Kur'ân ancak Cibrîl (a.s) vasıtasıyla Allah'tan gelen bir vahiydir}.

5. *Ona şedîd kuvvetler sahibi* {yani, her hususta güçlü ve kuvvetli olan Cibrîl} *öğretti.*

6. *O* {yani, Cibrîl} *mirre* {yani, kuvvet} *sahibidir. Hemen istivâ etti* {yani, güzel ve eksiksiz hilkati ile göründü}.

7. *Ve o en yüksek ufukta* {yani, güneşin doğduğu yerde} *idi.*

8. *Sonra* {yüce Rabb Muhammed'e (s.a)} *yaklaşıp sarktı.*

Bu, Nebî'nin (s.a) İsrâ gecesi yedinci semâya götürüldüğü zaman olmuştu.

9. *Böylece iki yay kadar* {yani, Arab yaylarından yayın iki ucu arasındaki mesafe kadar}, *hatta daha da yaklaştı* {yani, bundan daha da yakın oldu}.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Ben Ebu'l-'Abbâs'ı şöyle derken işittim: "Qâbe qavseyn [iki yay kadar] ibaresi, Arab yaylarından iki yayın uzunluğu kadar demektir."

10. *Kuluna* {yani, Muhammed'e (s.a)} *vahyettiğimi vahyetti.*

11. *Gözüyle gördüğünü kalb* {yani, Muhammed'in (s.a) kalbi o gece Rabbinin emriyle gördüklerini} *yalanlamadı.*

12. *Şimdi siz gördükleri hakkında o'nunla tartışıyor musunuz?*

13. *Andolsun ki onu diğer bir inişte daha görmüştü* {yani, Muhammed (s.a) Rabbini bir defa daha kalbiyle görmüştü}.

14. {O'nu} *Sidretu'l-Müntehâ yanında* {görmüştü}.

Bu ağacın dalları inci, yakut ve zebercetten olup, en yüksekte olan yedinci semânın üzerinde, arşın sağ tarafındadır.

15. *Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır.*

Şehîdlerin ruhları diri olarak oraya sığınırlar ve orada rızıklanırlar. Ona [o sidre'ye], "el-müntehâ" denilmesi, hiç bir meleğin ilminin ondan öteye ulaşmaması sebebiyledir. Onun ötesinde ne bulunduğunu Allah'tan başka kimse bilemez. O ağacın her yaprağı bir ümmeti gölgelendirebilir. Her yaprağın üzerinde Allah'ı zikreden bir melek vardır. Eğer o ağaçtan bir yaprak yere düşecek olursa, yeryüzündekiler için bütün çeşitleriyle elbiseler ve meyveler ihtiva edecek şekilde bir nur ile onları aydınlatır. Eğer bir adam, güçlü-kuvvetli bir deveye binip de onun üzerinde dolaşıp duracak olursa, aşırı yaşlılıktan ölmedikçe devesine bindiği yere ulaşamaz. Bu aynı zamanda Allah'ın Kitab-ı Kerîm'inde söz konusu ettiği Tûbâ ağacıdır: *Onlar için Tûbâ vardır, güzel dönüş yeri de onlarındır* (er-Ra'd, 13/29). Bu sidrenin gövdesinden Selsebil ve Kevser isimli iki pınar fışkırır. Kevser'den Allah'ın, Muhammed sûresinde söz konusu ettiği dört ırmak çıkar: su, süt, bal ve şarab ırmakları.

16. *O vakit sidreyi bürüyen bürüyordu.*

17. {Muhammed'in (s.a)} *göz(ü) başka yere kaymadı* {yani, yönelmedi} *ve tuğyân da etmedi* {yani, zulüm de etmedi, Muhammed (s.a) o gece gördüklerini anlatırken doğruyu söyledi}.

18. *Andolsun ki* {Muhammed (s.a)} *Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür.*

Çünkü Nebî (s.a), ufuğu kaplamış yeşil bir refref görmüştür. İşte "Rabbinin büyük âyetlerinden" ifadesi ile kasdedilen budur.

19. *Şimdi haber verin. Lât ve 'Uzzâ'dan...*

20. *...ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan.*

Müşrikler Lât'a, "Allah"; 'Uzzâ'ya da "azîz" adını vermek istemişlerdi, ancak Allah onlara imkân vermediği için birine Lât, diğerine 'Uzzâ dediler.

21. *Erkekler sizin, dişiler O'nun mu?*

Çünkü onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı.

22. *O takdirde bu* {yani, erkeklerin kendilerinin, dişilerin Allah'ın olması}, *insafsızca* {yani, zâlimce ve doğru olmayan} *bir paylaştırmadır.*

Sonra Allah Teâlâ, onların ilâhlarını/putlarını söz konusu ederek buyuruyor ki:

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ
بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ
جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰى ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾ فَلِلّٰهِ
الْآخِرَةُ وَالْأُولٰى ﴿٢٥﴾ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ
شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾

23. *Onlar* {yani, ilâhlarınız/putlarınız} *ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın* {ilâh olduklarına dâir} *haklarında bir sultân [delil] indirmediği bir takım isimlerden ibarettir...*

Allah'ın, *Yoksa sizin mübîn bir sultânınız* {yani, içinde lehinize dâir delil bulunan bir kitabınız} *mı var?* (es-Sâffât, 37/156) buyruğu ile, *Yoksa Biz onların üzerine bir sultân* {yani, içinde lehlerine dâir bir delilin bulunduğu bir kitab} *mı indirdik?* (Rûm, 30/35) buyruğu da buna benzemektedir.

...Onlar ancak zanna uyarlar {yani, onların ilâh olduklarına dâir bunların zann dışında hiçbir bilgileri yoktur. Onlar Lât'ın, 'Uzzâ'nın ve Menât'ın ilâh olduklarından emin değildirler} *ve nefislerin* {yani, kalblerin} *hevâsına* {uyarlar}. *Halbuki andolsun Rabb'lerinden kendilerine hüdâ* {yani, Kur'ân} *gelmiştir.*

24. *Yoksa insana temenni ettiği her şey* {yani, meleklerin kendilerine şefaat edeceği} *var mı?*

Nebî (s.a) Necm ve Leyl sûrelerini Mekke'de açıkça okudu. *Şimdi haber verin Lât ve 'Uzzâ'dan ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan* buyruğunu okuyunca uyukladı. Şeytan o'nun lisanı üzerine, *"Diğer üçüncüleri olan var ya, işte onlar ğarâniqi'l-'ulâ, onların* {yani, meleklerin} *şefaatleri umulur* cümlesini ilka etti. Mekke kâfirleri buna sevindiler ve meleklerin şefaat edecekleri ümidine kapıldılar. Sûrenin sonuna varınca mü'minler Allah'ı tasdik etmek için Nebî (s.a) ile birlikte secde ederken, Mekke kâfirleri de uydurma ilâhları zikredildiğinden secde ettiler. Ancak çok yaşlı olması hasebiyle el-Velîd b. el-Muğîre yerden toprak

alıp alnına götürdü ve böylece secde etti.[1] Nebî'nin (s.a) hizmetçisi olan Ümm Eymen ve diğer kadın arkadaşları gibi o da "Yaşasın" dedi. Yine Nebî'nin (s.a) hizmetçisi olan Eymen de Hayber günü öldürüldü.

Allah, *Andolsun ki hepinizi hakkında hiç kuşku olmayan Kıyâmet Günü'nde toplayacaktır* (el-En'âm, 6/12) ve *Kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfaatlandırması için* (en-Necm, 53/31) buyuruyor.

Meleklerin şefaat edebilecekleri ümidine kapılmaları üzerine Allah şu buyrukları indirdi.

25. *Âhiret ve ûlâ* {yani, dünya ve âhiret} *Allah'ındır.*

26. *Göklerde nice melek vardır ki şefaatleri hiçbir işe yaramaz* {yani, hiçbir fayda sağlamaz}...

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...*Allah'ın dilediği kimselere* {yani, Âdemoğulları'ndan hakkında şefaat edilmesini dilediklerine} *ve* {Allah'ın tevhîd dolayısıyla} *razı olduğu kimseye izin verdikten sonra* {şefaat etmesi} *müstesnâ.*

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ
﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي
مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن
ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾

27. *Kuşku yok ki âhirete îmân etmeyenler* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler} *meleklere dişi adı takarlar.*

---

1 Aslı astarı olmayan bu ğarânîq uydurması ile ilgili olarak bkz. Aksekili Ahmed Hamdi, *Bir Zındık Uydurması ĞARÂNİQ SAFSATASI Kur'ân'a ve Peygamber'e Çirkin İftira* (Sadeleştiren ve Notlandıran: Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul 2003). (Çeviren)

Çünkü müşrikler/putperestler, meleklerin dişi [tanrıça/ilâhe] olduklarını ve kendilerine şefaat edeceklerini iddia ediyorlardı. Ancak azîz ve celîl olan Allah Teâlâ onların iddia ve kanaatlerini şöylece reddetmektedir:

28. *Halbuki onların buna* {yani, meleklerin dişi olduklarına} *dâir hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyarlar* {yani, ancak zannın peşinden gitmektedirler, meleklerin dişi olduklarından kesin olarak emin değildirler}. *Zann ise kuşkusuz hakk adına bir şey ifade etmez.*

29. *O halde zikrimizden* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çeviren ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir.*

30. *Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur* {yani, meleklerin dişi olduklarına ve kendilerine şefaat edeceklerine dâir görüşlerinin ulaşabildiği nokta bundan ibarettir}. *Kuşkusuz Rabbin yolundan* {yani, hidâyetten} *sapanı* {ve başkasına yöneleni} *da en iyi bilendir,* {aranızdan} *hidâyet bulanı da en iyi bilen O'dur.*

Sonra Allah onların da, meleklerin de, diğer kullarının da ibâdetlerine muhtaç olmayacak kadar azametli ve mülkünde gani olduğunu beyân ederek buyuruyor ki:

31. *Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Kötülük edenleri* {âhirette} *yaptıklarının karşılığında cezalandırması* {yani, dünyadaki şirkleri dolayısıyla cezalandırması} *için...*

Çünkü azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, *Andolsun ki hepinizi* {gerçekleşeceği} *hakkında hiç kuşku bulunmayan Kıyâmet* {yani, ölümden sonra diriliş} *Günü'nde toplayacaktır* (En'âm, 6/12, Nisâ, 4/87) buyurmuştur.

...ve güzel amelde bulunanları {yani, dünyada iken tevhîde îmân edenleri} *el-hüsnâ* {yani, cennet} *ile mükâfaatlandırması için.*

Allah Teâlâ, takva sahiblerinin niteliklerini belirtmek üzere buyuruyor ki:

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ
إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ
وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنِ اتَّقَى ﴿٣٢﴾ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ﴿٣٤﴾
أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى
﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ﴿٣٨﴾ وَأَنْ
لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى ﴿٤٠﴾ ثُمَّ
يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ
هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾

32. *O kimseler ki büyük günahlardan* {yani, sonunda cehennem azabı söz konusu olan her günahtan} *uzak dururlar. Fevâhişten de* {yani, haddin söz konusu olduğu her günahtan da}; *lemem* {yani, iki sınır arasında kalan günahlar} *müstesnâ...*

Âyet, hurma satıcısı Nebhân et-Temmâr hakkında inmiştir. Bunun hurma sattığı bir dükkânı vardı. Hurma almak için gelen bir kadına, "Dükkâna gir, içerde kaliteli hurma var" dedi. Kadın içeri girince ondan murad almak istedi. Onun kötü maksatlı olduğunu gören kadın dışarı çıkmak istedi, fakat o kadının üzerine atıldı, eliyle kaba etlerine vurdu. Kadın ona, "Allah'a yemîn ederim, benden istediğini alamadığın gibi, Müslüman kardeşinin de gıyabında hakkına riâyet etmedin" dedi. Kadın gittikten sonra adam pişman oldu. Nebî'nin (s.a) yanına geldi ve yaptıklarını bildirdi. Nebî (s.a) ona, "Yazık sana ey Nebhân, belki de onun kocası Allah yolunda gazaya gitmiştir" dedi. Nebhân, "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedi. Allah Rasûlü, "Allah'ın ikamet eden kimseyi kıskandığından daha fazla gaziyi kıskandığımı bilmiyor musun?" dedi. Nebhân daha sonra Ebû Bekr ile karşılaştı ve olanları ona anlattı. Ebû Bekr de ona, "Yazık sana, belki de kocası Allah yolunda gazaya çıkmıştır" dedi. Nebhân, Allah daha iyi bilir" deyip geri döndü. Karşılaştığı Ömer'e (r.a) da durumu anlattı, Ömer de ona, "Yazık sana, belki de ko-

casıAllah yolunda gazaya çıkmıştır" dedi. Nebhân, "Allah daha iyi bilir" dedi. Ömer onu yere yıktı ve üstüne çıktı. Arkasından alıp onu Nebî'ye (s.a) götürdü ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Kardeşlerimiz Allah yolunda gazaya gidiyor, mızraklar göğüslerinde kırılıyor, bu ve benzeri kimseler ise onların hanımlarına kötülük ediyor. Haydi bunun boynunu vur" dedi. Nebî (s.a) güldü ve, "Onu serbest bırak ey Ömer" dedi. İşte onun hakkında, *Onlar ki büyük günahlardan kaçınırlar, fevahişten de; lemem* {yani, Nebha'nın eliyle kadının kaba etlerine vurması} *müstesnâ* buyruğu nâzil oldu.

...*Gerçekten Rabbin* {tevbe eden kimselere} *mağfireti geniş olandır. O sizi yerden* {yani, topraktan} *yarattığı zaman* {da başkasına göre} *daha iyi bilir, analarınızın karnında ceninler iken de* {yani, herkes annesinin karnında cenin halinde iken de sizi daha iyi bilir}. *Artık kendinizi tezkiye etmeyin.*

(Mukâtil) dedi ki: Müslümanlardan bazıları kendilerini tezkiye ederek, "Biz namaz kıldık, oruç tuttuk, şunları şunları yaptık" deyince Allah, "Kendinizi tezkiye etmeyin. O kimin takvalı olduğunu en iyi bilendir" buyurdu.

33. *Şimdi sen gördün mü* {haktan} *yüz çevireni* {yani, el-Velîd b. el-Muğîre'yi}?

34. *Ve az bir şey verip* {yani, diliyle az bir hayır söyleyip} *sımsıkı tutanı* {yani, (akrabalık bağını) keseni}?

35. *Gayb ilmi* {yani, Allah'ın ölümden sonra onu tekrar diriltmeyeceğine dâir bilgi} *yanındadır da* {küfür üzere kalmayı} *o mu uygun görüyor?*

Bunun bir benzeri de, *Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?* (et-Tûr, 52/41; el-Kalem, 68/47) âyetleridir.

36. *Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde* {yani, Mûsâ'nın kitabı olan Tevrât'ta} *neler olduğu haber verilmedi mi* {yani, anlatılmadı mı}?

37. *Ve* {Allah için tebliği yerine getirip, kavmine de Allah'ın emirlerini tebliğ ederek} *eksiksiz yerine getiren İbrâhîm'in* {sahifelerinde olan ona bildirilmedi mi?} (Mûsâ ve İbrâhîm'in sahifelerindeki söz konusu hükümler şunlardır:)

38. *Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini* {yani, kimsenin bir başkasının günahını taşımayacağını}...

39. ...{Âhirette} *insan için kendi sa'yinden* {yani, dünyada yapıp ettiklerinden} *başkasının olmadığını...*

40. ...*Sa'yinin* {yani, dünyada yapıp ettiklerinin} *muhakkak ileride* {yani, âhirette ameline bakacağı vakit} *görüleceğini...*

41. ...*Sonra ona yaptıklarının karşılığının en mükemmel şekilde verileceğini* {yani, dünyadaki amelinin karşılığının eksiksiz olarak verileceğini} *bilmez mi?*

Sonra ona, şunları söylediği insanın durumu hakkında haber vermek üzere buyuruyor ki:

42. ...*Kuşkusuz son gidişin Rabbine olacağını* {yani, ameliyle sonunda O'na gideceğini}...

Sonra yaptıklarını haber vererek buyuruyor ki:

43. ...{Kimini: cennet ehlini} *güldürenin de* {yani, güldürecek olanın da} *ve* {kimini: cehennem ehlini} *ağlatanın* {yani ağlatacak olanının} *da kuşkusuz O olduğunu...*

44. ...{Hayatta olanları} *öldürenin de,* {ölüleri} *diriltenin de gerçekten O olduğunu...*

وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا
تُمْنَى ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَى ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى
﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَى ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ﴿٥٠﴾
وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَى ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ
وَأَطْغَى ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى ﴿٥٣﴾ فَغَشَّاهَا مَا غَشَّى ﴿٥٤﴾

45. ...*İki eşi* {yani, erkek ve kadını –çünkü her biri diğerinin zevcidir [eşidir] –}, *erkeği ve dişiyi de O yaratmıştır.*

46. *Döküldüğü* {yani, meni dışarı atıldığı} *zaman bir nutfeden* {yaratıldı}.

47. *Diğer meş'etin de* {yani, âhirette ölümden sonra diriliş demek olan diğer yaratmanın da} *O'na ait olduğunu.*

48. *Muhakkak zengin kılanın da O, fakir kılanın da O olduğunu* {yani, kimilerine çokça mal verip, verdiklerine razı ettiğini}?

Sonra buyuruyor ki:

49. *Şi'râ yıldızının Rabbinin gerçekten O olduğunu.*

Mukâtil dedi ki: Şi'râ yıldızı Yemen tarafında oldukça parlak bir cenub yıldızı olup ikizlerden sonra gelir. Ona el-Muzn ve el-Aduvv adı da verilir. Huzaalılardan, Gassan ve Gatafanlılardan birtakım bedevîler ona ibâdet ediyorlardı. Bu Cevza [ikizler] diye bilinen yıldızdan sonra çıkan bir yıldızdır. Allah ise, "Onun da Rabbi Benim, o halde Bana ibâdet edin" buyurmaktadır.

50. *Muhakkak ki ilk 'Âd'ı* {azab ile} *helâk edenin de O olduğunu?*

'Âd, Semûd, Sevad [Irak] ehli, Musul halkı ve el-Al denilen bölgedekilerin hepsi Nûh'un (a.s) oğlu Sam'ın oğlu İrem'in soyundan gelirler. Dolayısıyla "ilk 'Âd", Hûd kavmi demektir.

51. *Semûd'u da* {azab ile helâk edip, onlardan hiçbir kimseyi} *bırakmadığını?*

52. *Önceden* {yani, 'Âd ve Semûd'un helâk edilmesinden önce} Nûh kavmini {suda boğmakla helâk ettiğini}; *çünkü onlar* {'Âd ve Semûd'dan} *daha zâlim ve daha tâğî idiler.*

Çünkü Nûh (a.s), elli yıl eksiği ile bin yıl süreyle kavmini davet etti. Fakat onlar o'nun davetini kabul etmediler. Öyle ki onlardan biri oğlunun elinden tutuyor, onunla Nûh'un (a.s) yanına gidiyor ve ona şöyle diyordu: "Bu adamdan sakın, o çok yalancı birisidir. Vaktiyle benim babam da –ben senin gibi küçük iken– beni alıp bunun yanına getirmiş, o'ndan sakınmamı söylemişti. Öyleyse sen de o'ndan sakın!" Böylece büyükler kâfir olarak ölüyor, çocuklar da babalarının vasiyetine uygun olarak yetişiyordu. Bu şekilde ardı arkasına küfür üzere nesiller yetişti. Bundan dolayı onlar daha zâlim ve daha taği idiler. 'Âd'dan sonra Sevad halkı, Cezire halkı ve el-Al halkı kaldı. Bundan dolayı Allah "ilk Ad" buyurmaktadır.

Devamla şöyle buyurmuştur:

53. *Mü'tefike'yi* {yani, yalanlamış olan Lût kavminin kasabalarını} *kaldırıp yere attığını...*

Cibrîl (a.s) kanadını bu kasabaların altına sokup öyle yükseltti ki dünya semâsındaki melekler, onların horozlarının ötüşünü, köpeklerinin havlamasını işittiler. Sonra kasabalarını ters yüz ederek semâdan yere bıraktı.

54. *Örtüp bürüdüğü şeylerle onları örttüğünü* {yani, kasabaların dışında bulunan yahut ekinleri başında ya da hayvanlarıyla beraber bulunan kimseleri taşlarla örtüp bürüdüğünü}.

فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿٥٥﴾ هٰذَا نَذ۪يرٌ مِنَ النُّذُرِ الْاُو۫لٰى
﴿٥٦﴾ اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾
اَفَمِنْ هٰذَا الْحَد۪يثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ
﴿٦٠﴾ وَاَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

55. *Şimdi* {ey Âdemoğlu,} *Rabbinin nimetlerinden hangisi hakkında kuşku ve tereddüt edersin?*

56. *İşte bu da önceki inzârlardan bir nezîrdir* {yani, geçmiş ümmetlerden Nûh kavminin, 'Âd'ın, Semûd'un ve Lût kavminin helâk edilmelerini haber veren bu buyruklar da bir inzârdır}.

Bununla Mekke kâfirlerini, Kendisine isyan etmekten sakınmaları için korkutmaktadır.

57. *Âzife* {yani, Sâ'at: kıyâmet} *yaklaştı.*

58. *Onu Allah'tan başka açacak kimse yoktur* {yani, Allah'ın dışında ilâh kabul edilenlerden kıyâmet saatini açacak hiçbir varlık yoktur}.

59. *Şimdi siz bu hadîsten* {yani, Kur'ân'dan onu yalanlayacak sûrette} *mi hayret edersiniz?*

60. {Alay ederek} *gülersiniz de ağlamazsınız* {yani, ey Mekke kâfirleri, içinde bulunan tehditlerden dolayı ağlamak yerine gülüyor musunuz}?

61. *Ve siz sâmidlersiniz* {yani, –Yemen lehçesi ile– Kur'ân'dan başka şeylerle oyalanırsınız}.

62. *Haydi artık Allah'a secde edin* {yani, O'nun için beş vakit namazı kılın} *ve ibâdet edin* {yani, şanı yüce Rabbi tevhîd edin}.

54. EL-KAMER SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kamer sûresi, 55 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا
سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا اَهْوَاۤءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ
﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاۤءَهُمْ مِنَ الْاَنْبَاۤءِ مَا ف۪يهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ
فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sâ'at* {yani, kıyâmet} *yaklaştı ve qamer [ay] şaqq oldu.*

Nebî'nin (s.a) ortaya çıkması, duman ve ayın şakk olması [yarılması], kıyâmetin alâmetlerindendir. Mekke kâfirlerinin kendilerine bir mucize göstermesini istemeleri üzerine Nebî'nin işaretiyle ay yarılıp ikiye ayrılmış; sonra yine bir araya gelmişti. Buna rağmen Mekkeliler, "Bu sihirbazların yaptığı işlerdendir" demişlerdi.

2. *Eğer bir âyet* {yani, ayın yarılma mucizesini} *görseler yüz çevirirler ve "Devam edip giden"* {yani, sürüp giden} *bir büyüdür" derler.*

3. *Hem de* {ayın yarılmasının Allah'tan olmadığını söyleyerek bu âyeti [mucizeyi]} *yalanladılar ve hevâlarına uydular. Her işin kararlaştırılmış bir vâdesi vardır* {yani, her sözün sonunda varacağı bir yeri ve bir hakikati vardır –ki bununla dünyada Bedir'de öldürülmeleri sûretiyle azab edilecekleri ve âhirette de cehennem azabına çarptırılacakları kasdedilmektedir–}.

"Her işin kararlaştırılmış bir vâdesi vardır" ifadesi, bir tehdittir.

4. *Andolsun onlara, kendisinde alıkoymak özelliği olan* {yani, onlar için öğüt ihtiva eden} *haberler gelmiştir* {yani, Kur'ân'dan gelen bu haberler Mekkeliler için bir öğüttür –ki bunlar, kendilerine gelen ve ma'siyet işlemekten uzak kalmalarını emreden buyruklardır–}.

5. *Bu* {yani, Kur'ân} *en ileri derecede bir hikmettir* {yani, Ben onlara rasûl gönderdiğim, onları inzâr ettiğim halde onlar kendilerine gelen beyânı inkâr ettiler}...

Bunun bir benzeri de, *Îmân etmeyen bir kavme âyetlerin ve inzârların faydası yoktur* (Yûnus, 10/101) buyruğudur.

...*Fakat inzârlar fayda vermiyor.*

6. *O halde onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *yüz çevir. O davetçinin* {yani, İsrâfil'in (a.s) –Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde ayakta dikilip, ikinci defa sura üfleyeceği–} *bilinmedik* {yani, son derece korkunç} *bir şeye çağıracağı o günde* {yani, o güne kadar onlardan yüz çevir}.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾
مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا
رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ
﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَىٰ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ
ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ
تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ
عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ
مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

7. {Cehennemi gördükleri vakit} *gözleri hâşîler* {yani, zilletle önlerine eğilmişler} *olarak darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar;...*

İnsanların kabirlerinden çıkacakları zamanki halleri, çekirgelerin yuvalarından çıkıp yayılmalarına benzetilmektedir.

8. ...*Davetçiye hızlıca koşarak...*

Kabirlerinden çıktıkları vakit Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde ayakta duran İsrâfil'in sesine doğru hızlıca yönelecekler. Mü'minler mahşer yerine en kısa namaz kadar bir zaman zarfında gidecekler. Kâfirler ise yüzleri üzerine kapaklanmış olacak, pek büyük bir zorluk ve meşakkatle karşı karşıya kalacaklardır. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Kâfirler, "Bu, zorlu bir gündür" diyeceklerdir.

9. *Bunlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce Nûh'un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu* {yani, Nûh'u} *yalanladılar da* {Nûh için,} *"O delidir" dediler ve o zecrolundu* {yani, kalbleri o'ndan rahatsız oldu, o'nu dövdüler ve öldürülmekle tehdit ettiler}.

10. *Nihâyet o Rabbine du'a etti: "Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikam al."*

Her gün baygın düşünceye kadar iki defa dövülüyor, ayılınca, "Allahım! Kavmime hidâyet ver, çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu.

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs dedi ki: "Zecrolundu", "onlardan istediği kabul olunmadı, reddolundu" demektir.

Allah da o'nun du'asını kabul buyurdu:

11. *Biz de göğün kapılarını* {kırk gün süreyle} *sağanak sağanak suyla* {yani, çok yoğun bir şekilde yağan yağmurla} *açtık.*

12. *Yeri de* {kırk gün süreyle} *kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu* {yani, semâdan yağan yağmur suyu ile yerden fışkıran su Allah'ın takdiriyle birleşti –ki ikisi eşit miktarda idi: semâdan yağan yağmur, yerden fışkıran sudan fazla değildi. Semâdan yağan yağmur kar gibi soğuk, yerden fışkıran su ise hamîm gibi sıcak idi–}.

İşte, *Önceden takdir edilmiş bir emir üzere* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü su otuz gün süreyle –denildiğine göre kırk zira' boyunca– bütün dağların üstüne yükseldi. Dolayısıyla yerdeki su ile dağların tepelerindeki su birbirine eşit seviyede idi. Sonra yer suyunu yuttu. Semâdan yağan yağmur suyu ise kırk gün kaldı; yer o suyu yutmadı. İşte yerdeki denizler o sulardandır.

13. *Onu* {yani, Nûh'u} *levhaları* {yani, sac [tik] ağacından olan tahtaları} *ve çivileri olan* {gemi} *üzerinde taşıdık.*

Geminin kapısı önünü teşkil eden kısımda bulunup demirden olan bu çiviler, geminin parçalarını birbirine bağlıyordu.

> 14. *O gözlerimizle akıyordu* {yani, gemi suda Allah'ın gözetimi altında akıp gidiyordu}. {Allah Nûh kavmini ise suda boğdu. İşte bu suda boğma,} *kendisine kâfir olunana* {yani, inkâr ile karşılanan Nûh'a} *mükâfaat olmak üzere.*

> 15. *Andolsun ki Biz onu bir âyet* {yani, onlardan sonra gelen insanlara gemiyi bir ibret} *olarak bıraktık.*

Bunun bir benzeri de, *O halde var mı tezekkür eden* {yani, düşünerek, ibret alarak bunun hakk olduğunu bilen ve Allah'ın azabından korkan} {el-Hakka,[1] Sâffât[2] ve el-Ankebût[3]} âyetleridir.

> 16. *Ya Benim azabım ve inzârım nasılmış?*

> 17. *Andolsun ki Biz Kur'ân'ı zikir* {yani, içinde bulunanları tezekkür etmeleri} *için kolaylaştırdık. O halde var mı tezekkür eden* {yani, onun üzerinde ibretle düşünen}?

Eğer Allah Kur'ân'ı tezekkür için kolaylaştırmamış olsaydı, hiç kimse Allah'ın kelamını konuşamazdı. Ancak Allah bunu kullarına kolaylaştırdı ve onlar da onu okuyabilmektedir.

> 18. *'Âd kavmi* {azab hususunda Hûd'u} *yalanladı. Ya azabım ve inzârım nasılmış* {yani, o'nun kendi kavmini korkutup uyardığı hususun hakk olduğunu görmediler mi}?

Allah onların nasıl bir azaba uğratıldıklarını haber vererek buyuruyor ki:

> 19. *Muhakkak Biz onların üzerlerine sarsar* {yani, son derece soğuk} *bir rüzgâr gönderdik; nahs* {yani, son derece çetin} *bir günde ve devam edip giden bir halde* {yani, bu rüzgâr, yedi gece sekiz gün boyunca durup dinmeden kesintisiz olarak devamlı esip durdu}.

---

1 Muhtemelen el-Hâkka, 69/11-12. âyetlere işaret etmektedir.

2 Muhtemelen Sâffât, 37/14. âyete yahut aynı sûredeki Nûh (a.s) kıssasının geçtiği 72-75. âyetlere işaret etmektedir.

3 el-Ankebût, 29/14-15 âyetlerine işaret ediyor.

20. {Bu rüzgâr} *insanları* {yani, insanların ruhlarını cesetlerinden} *koparıyordu* {yani, cansız olarak cesetlerini yere yıkıyordu}...

Bu hallerini bir benzetme ile şöylece ifade etmektedir:

...*Sanki onlar kökünden kopmuş hurma kütükleri idiler* {yani, kökünden koparılan bir hurma kütüğünü andırıyorlardı}.

Azabın şiddetinden yere yıkılmalarını, dalları bulunmayan yerin üzerine yıkılmış hurma ağacına benzetmektedir. Onları bu şekildeki hurma ağacına benzetmesinin sebebi, boylarının uzunluğu idi. Onların her birinin boyu 12 zira idi.

فَكَيْفَ
كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا
نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ
مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ
﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾

21. *Ya azabım ve inzârım nasılmış?*

22. *Andolsun ki Biz Kur'ân'ı zikir için kolaylaştırdık. O halde var mı tezekkür eden?*

23. *Semûd kavmi de nezîrleri* {yani, rasûlleri} *yalanladı.*

24. *Dediler ki: "Bizden tek bir insana mı, o'na mı* {yani, Sâlih'e (a.s) mi} *uyacağı?. O takdirde hiç kuşkusuz biz bir dalâlet ve bir çılgınlık içinde oluruz"* {yani, Sâlih'e uyarsak oldukça bedbaht oluruz, oldukça sıkıntı çekeriz}.

25. *Zikir* {yani, vahiy} *aramızdan o'na mı* {yani, Sâlih'e mi} *bırakıldı?"...*

Yine Sâlih'i (a.s) kasdederek, "Oysa biz Allah nezdinde makam ve mevki itibariyle o'ndan daha üstünüz" demişlerdi.

Devamla dediler ki:

...*“Hayır o eşir* {yani, mağrur ve şımarık} *bir yalancıdır.”*

26. {Sâlih (a.s) dedi ki: “Azabın geleceği vakit} *yarın kimin* {yani, benim mi, kendilerinin mi} *eşir bir yalancı olduğunu bilecekler.”*[4]

27. *Gerçekten Biz onlara, onlar için bir fitne olmak üzere* {yani, kendisi vasıtasıyla onları deneyelim diye} *o nâkayı* {yani, dişi deveyi} *göndereceğiz. Artık onları murakabe et* {yani, onları gözetleyip bekle –çünkü azab gelip onları bulacaktır–} *ve* {eziyetlere} *sabret.*

وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ
فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ
فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ
شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾
وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ
﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي
وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾

28. *Ve suyun aralarında* {yani, bir gün dişi deveye, bir gün şehir halkına olmak üzere} *pay edilmiş olduğunu onlara haber ver. Her biri su içme sırasında hazır bulunsun* {yani, bir gün onların, bir gün de devenin olduğuna göre, su içme hakkı deveye ait olduğu gün gelip suyunu içecektir. Onların içme gününde de onlar su ihtiyaçlarını karşılayacaklardır}.

---

4 Anlaşıldığı kadarıyla Mukâtil, *seya'lemûne* (ki biz, “bilecekler” diye çevirdik) lafzının, *seta'lemûne* [bileceksiniz] şeklindeki okuyuşunu tercih etmiştir. (Çeviren)

29. *Bunun üzerine arkadaşlarını çağırdılar...*

Suları kesilince/tükenince arkadaşlarını çağırıp, içkilerine katmak üzere su getirmesi için gönderdiler. O da dişi deveyi suyun başında buldu ve geri dönüp arkadaşlarına haber verdi. Arkadaşları, Kudar b. Salife, "Artık onu kesin" dediler. Bunlar sekiz kişi idiler. Kudar kılıcı aldı ve onun bacaklarını kesti.

...*O da alacağını aldı ve ayaklarını biçip devirdi* {yani, kılıçla devenin ayaklarını kesti}.

30. *Ya azabım ve inzârım* {yani, kavmini kendisiyle korkuttuğu ve uyardığı husus} *nasılmış?* {Onun hakk ve gerçek olduğunu görmediler mi?}

Kavmi helâk olacaklarını anlayınca, derilerle kefenlendiler, nur (denilen bir ağacın özel zamkı) ile kokulandılar. Sonra dördüncü günün sabahında kazdıkları çukurlara girdiler.

Allah, onların azablarına dâir haber vererek buyuruyor ki:

31. *Biz onların üzerine* {Cibrîl'den (a.s)} *tek bir sayha gönderdik* {yani, o, kasabalarının bir kenarında durup, bir sayha [çığlık] attı}, *hep birlikte hareketsiz kalıverdiler* {yani, hayvan ağılına koyulan çerçöp gibi oldular}.

Helâk oluşlarını, çürümüş çerçöpe, koyunlar için ağıl yapmak üzere kullanılan kamış ve benzerlerine benzetmektedir. Bunlar yağmurun ve güneşin tesiriyle zaman içinde çürüyüp giderler.

Ebû Muhammed dedi ki: Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ dedi ki: "(Âyetteki) *el-heşim* [çerçöp], uzun zaman geçen ve güneş ışığı isabet eden bitkilerdir. Kendisine dokunulduğu takdirde hiçbir şey olmadığını görülür."

32. *Andolsun Biz Kur'ân'ı zikir için kolaylaştırdık. Peki, var mı tezekkür eden?*

33. *Lût kavmi de nezîrleri* {yani, rasûlleri} *yalanladı.*

Onların uğradıkları azabı bildirerek buyuruyor ki:

34. *Biz üzerlerine ufak taş* {yani, üst taraflarından taşlar} *gönderdik;...*

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

> ...*Lût'un ailesi* {yani, iki kızı Gisa ve Zauta} *müstesnâ. Onları* {azabtan} *seher vaktinde* {yani, gecenin son vakitlerindeki bir bölümde} *kurtardık.*
>
> 35. {Bu ise} *tarafımızdan* {Lût ailesini kurtardığı için Allah'tan Lût ailesine} *bir nimet olmak üzere* {gerçekleşmişti}. *İşte şükredenleri* {yani, Allah'ı tevhîd edip, rasûllerin getirdiklerini tasdik edenleri} *Biz böyle* {kurtarmak sûretiyle} *mükâfaatlandırırız.*

Yüce Allah (c.c) onları dünyada müşriklerle birlikte azaba uğratmadı.

Allah Teâlâ'nın, *Allah şükredenleri* {yani, muvahhidleri} *mükâfaatlandıracaktır* (Âl-i İmrân, 3/144) buyruğu da buna benzemektedir.

Devamla Allah buyuruyor ki:

> 36. *Andolsun ki* {Lût} *onları Bizim yakalayışımız* {yani, azab} *ile inzâr etmiş idi. Fakat onlar inzârları kuşku ile karşılamışlardı* {yani, dünyada azabın kendilerini bulacağı hususunda kuşku duymuşlardı}.
>
> 37. *Andolsun onlar, o'nun misafirlerine* {yani, Cibrîl (a.s) ile beraberindeki iki meleğe} *dahi kötülük yapmak istediler de gözlerini silme kör ettik* {yani, daha önce görüyor iken gözleri görmez oldu, kör oldular. –Çünkü onlar kapıyı kırıp, elçilerin bulundukları yere girmiş ve başkalarına yaptıkları gibi onlara da kötülük yapmak istemişlerdi. Cibrîl kanadı ile onlara bir şamar indirince, gözleri görmez oldu–}. *Şimdi azabımı ve inzârlarımı tadın* {yani, bu kendisiyle inzâr olunup, korkutuldukları hususun hakk olduğunu görmediler mi?}
>
> 38. *Andolsun ki karar bulmuş* {yani, sabah vakti onların üzerine yerleşip çökmüş} *bir azab sabahleyin erkenden onları bastırdı.*
>
> 39. *Şimdi azabımı ve inzârlarımı tadın* {yani, inzâr edilip/uyarılıp korkutuldukları bu hususun gerçek olduğunu görmediler mi?}
>
> 40. *Andolsun Biz Kur'ân'ı zikir için kolaylaştırdık. Peki var mı tezekkür eden?*

وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ
أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ
أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾
سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ
وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ
فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

41. *Andolsun Âl-i Fir'avn'a* {yani, Kıbtîlere –ki Fir'avn da Kıbtî idi–} *nezîrler* {yani, rasûller: Mûsâ ve Hârûn} *gelmişti.*

42. *Âyetlerimizin hepsini* {yani, dokuz mucizeyi: el, asâ, mallarının mülklerinin yerin dibine geçirilmesi, kıtlık yılları, tufan, çekirgeler, haşerat, kurbağalar ve kan mucizelerini} *yalanladılar. Biz de onları* {intikamında} *azîz,* {onları helâk etmeye} *muktedir olanın yakalayışı ile yakaladık.*

Sonra Mekke kâfirlerini korkutarak buyuruyor ki:

43. *Sizin kâfirleriniz onlardan hayırlı mıdır* {yani, Muhammed'in (s.a) ümmetinden kâfir olanlar, bu sûrede sözü edilen geçmiş ümmetlerin kâfirlerinden –ki Ben rasûlleri yalanladıkları için onları azab ile helâk ettim– hayırlı mıdır ki Muhammed'i (s.a) yalanladığınız takdirde sizi azab ile helâk etmeyeyim}? *Yoksa sizin için zeburlarda bir berat mı var* {yani, kitabta sizin geçmiş ümmetlere isabet eden azabın isabet etmeyeceğine dâir sizin için bir ibra ve taahhüt mü var}?

Allah onları Bedir'de öldürülmek ile azablandırdı.

44. *Yoksa onlar, "Biz* {düşmanımız Muhammed (s.a) ve arkadaşlarından} *intikam alacak olan bir topluluğuz" mu diyorlar?*

Allah Nebî'ye (s.a) şöyle hitab etmektedir:

45. *Yakında* {Bedir'de} *o topluluk yenilecektir ve arkalarını dönerek* {hiçbir şeye aldırış etmeden} *kaçacaklardır.*

'Abdullâh b. Mes'ûd, Ebû Cehl b. Hişâm'ı, bizzat Ebû Cehl'in kılıcı

ile öldürdü. Nebî (s.a) de onun bedeninde ateş alevini andıran bir şey gördüğünü haber verdi ve, "Bu meleklerin indirdiği darbelerdir" buyurdu. Ebû Cehl'in işini de Afra hatunun oğulları 'Avf ile Muavviz bitirdi.

Arkasından Allah onları tehdit ederek buyuruyor ki:

46. *Hayır, onlara* {öldürülmelerinden sonra} *va'dolunan vakit Sâ'attir* {yani, Kıyâmet Günü'dür}. *Sâ'at* {yani, kıyâmet} *ise* {öldürülmekten} *daha büyük* {yani, daha korkunç} *bir musibettir ve daha acıdır* {yani, Bedir'de öldürülmek ona göre kolaydır. Cehennem azabı ise onlar için Bedir'de öldürülmekten daha dehşetli bir musibet ve acı olacaktır}.

Sonra onların durumu hakkında haber vererek buyuruyor ki:

47. *Muhakkak ki* {dünyada} *mücrimler bir dalâl* {yani, bedbahtlık} *ve bir su'ur* {yani, meşakkat ve zorluk} *içindedirler.*

Âhirette karar kılacakları yeri de haber vererek buyuruyor ki:

48. *O gün yüzleri üzere* {hesablarının görülmesinden sonra melekler tarafından} *sürüklenirler.* {Cehennem bekçileri de onlara,} *"Sekarın dokunuşunu* {yani, azabını} *tadın"* {derler}.

49. *Çünkü Biz her şeyi bir kader ile yarattık* {yani, Allah onlara azabı ve sekara girmeyi takdir etmiştir}.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا
أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾
وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ
وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

50. *Emrimiz* {kıyâmet saatinde} *ancak birdir* {yani, sadece bir defa emrederiz, onu tekrarlamayız} *ve bir göz kırpması* {yani, göz kapağının inip kalkması} *gibidir.*

51. *Andolsun Biz* {ey Mekkeliler, azab ile} *sizin şîanızı helâk ettik* {yani, kardeşlerinizi ve dindaşlarınızı: rasûllerini yalanlayan eski ümmetleri azablandırdık}. *O halde var mı tezekkür eden* {yani, düşünüp de bunun hakk olduğunu bilecek, ibret alacak,

korkacak ve bu sebeble Muhammed'i (s.a) yalanlamaktan vazgeçecek kimse bulunur mu}?

52. *Onların* {yani, geçmiş ümmetlerin} *işledikleri her şey zuburdadır* {yani, yaptıkları her şey levh-i mahfuzda yazılıdır},...

53. ...*küçük büyük her şey satır satır yazılıdır.*

54. *Muhakkak ki takvâ sahibleri cennetlerde* {yani, bahçelerde} *ve ırmaklardadır* {yani, akan ırmak başlarındadır}.

"Nehar" [ırmaklar] kelimesinin "genişlik, bolluk, ferahlık" anlamında olduğu da söylenmiştir.

Kehf sûresindeki, *Ve o iki bahçe arasında bir nehar [ırmak] akıttık* (el-Kehf, 18/33) buyruğu buna benzemektedir.

55. *Bir sıdk meclisinde, muktedir bir melîkin yanındadırlar* {yani, dilediğini yapmaya kadir olanın nezdindedirler}.

Çünkü cennet ehli iki Cuma arası kadarki her sürede bir kere Rabb'lerinin huzuruna girecekler ve dünyadaki amellerine, âhiretteki mükâfaatlarına göre O'na yakın oturacaklar. Bu mecliste onlara sevdikleri her şey verilecektir. Sonra Allah onlara, Kendisinden dilemedikleri, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşerin hatırından geçirmediği her türlü hayrı Adn cennetinden verecektir.

55. ER-RAHMÂN SÛRESİ

Mekke'de inen er-Rahmân sûresi, Kûfiyyûna göre 78 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلرَّحْمٰنُۙ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَۜ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَۙ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾
اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍۙ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾
وَالسَّمَٓاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْم۪يزَانَۙ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْم۪يزَانِ ﴿٨﴾
وَاَق۪يمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْم۪يزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ
وَضَعَهَا لِلْاَنَامِۙ ﴿١٠﴾ ف۪يهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِۖ ﴿١١﴾
وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُۚ ﴿١٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِۙ
﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَٓانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍۚ ﴿١٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {Onların inkâr ettikleri} *er-Rahmân* {odur ki,}...

Allah'ın, *er-Rahmân'a secde edin* (el-Furkân, 25/60) buyruğu nâzil olunca Mekke kâfirleri, *er-Rahmân da neymiş? Bize emrettiğine mi secde edelim?* (el-Furkân, 25/60) diyerek er-Rahmân'ı inkâr etmiş ve “Biz er-Rahmân diye bir şey tanımıyoruz” demişlerdi. Bunun üzerine Allah, zatı hakkında haber verdi ve tanınıp tevhîd olunması için yaptıklarını söz konusu ederek, {Onların inkâr ettikleri} *er-Rahmân* {odur ki,} buyurdu ve şöyle devam etti:

2. ...*Kur'ân'ı öğretti,...*

3. ...*İnsanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *yarattı,...*

4. ...*Ona beyânı* {yani, her şeye dâir açıklamayı} *öğretti.*

5. *Güneş de, ay da hesab iledir* {yani, onların doğuşları ve batışları 180'erdir –ki böylece yılların sayısını ve hesabı bilesiniz–}.

Sonra buyuruyor ki:

6. *Necm* {yani, gövdesi olmayan bütün bitkiler} *ve ağaçlar* {yani, gövdesi olan bütün bitkiler ve ağaçlar} *secde ederler.*

Bunların secdeleri, günün iki tarafında güneşin doğduğu ve zevale erdiği vakit gerçekleşir. Ağacın secdesi, gölgesinin başka tarafa geçmesidir.

7. *Göğe gelince, onu da* {yerden beşyüz yıllık bir mesafeye} *yükseltti ve* {insanların kendisi ile tarttıkları} *mîzânı koydu;...*

Allah mîzânı, insanlar arasında adaleti gerçekleştirmek üzere koymuştur.

8. *...mîzânda tuğyân etmeyesiniz* {yani, mîzân da, ölçekte birbirinize zulmetmeyesiniz} *diye.*

9. *Tartıyı kıst ile* {yani, mîzânın dillerini dengede tutarak} *dosdoğru yapın ve tartıyı eksik yapmayın.*

10. *Yere gelince, onu da enâm* {yani, yeryüzünde yaşayan yaratıklar} *için alçalttı.*

11. *Orada* {yani, yerde} *meyveler ve kapçıklı* {yani, yuvaları bulunan} *hurma ağaçları vardır.*

Allah'ın, *O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve kapçığından çıkmaz* (Fussilet, 41/47) buyruğu buna benzemektedir.

Kasdedilen, yemişlerini alabildiğine yüklenmiş hurma çiçeğinin kapçıklarıdır.

12. *Samanlı taneler* {yani, başağı içerisinde buğday ve arpa} *ve reyhân* {yani, rızık} *da vardır.*

Bunun bir benzeri de, *Ravh ve reyhân vardır* (el-Vâkıa, 56/89) buyruğudur, ki "reyhân" Himyerlilerin lehçesinde, taneden çıkartılan un, sevik [kavurt] ve buna benzer rızık demektir.

Allah yaratmış olduğu nimetleri zikrettikten sonra buyuruyor ki:

13. *O halde ikiniz* {yani, cinler ve insanlar} *Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz* {yani, Rabbinizin nimetlerinden hangisini "Allah'tan değildir" diye yalan sayabilirsiniz}?

14. *İnsanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *fehhâr gibi salsâldan* {yani, o pişirilmeden önce kurumuş, ses veren bir çamurdan} *yarattı.*

“Salsâl”, beraberinde katıksız çamur bulunan kumlu toprak demektir.

İbn ‘Abbâs der ki: “Salsâl, suyu çekildikten sonra çatlamaya başlayan iyi çamurdur. Hareket ettirildiği vakit ses çıkartır. Allah Âdemoğlu'na ruh üfürmeden önce o içi boş, pişirilmiş bir çamur mesabesinde idi.”

15. *Cinni* {yani, İblîs'i} *de ateşten bir mâricden* {yani, dumanı bulunmayan yalın ateş alevinden} *yarattı.*

Ona, “cânn” denilmesi, meleklerden “cinn” diye adlandırılan bir kabileye mensub oluşu sebebiyledir. Buna göre “cinn”, çoğul adıdır, “cann” ise onlardan birinin adıdır. İşte bu ikisinin yaratılışı da nimetler arasındadır. Bundan dolayı Allah buyuruyor ki:

16. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ
كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ
﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

17. *İki doğunun da* {yani, yılın en uzun gününün –ki onbeş saattir– meşrıkı [güneşin doğduğu yer] ile yılın en kısa gününün meşrıkının [güneşin doğuş yerinin] –ki dokuz saattir–} *Rabbidir, iki batının da* {yani, yılın en uzun gecesinin mağribi ile yılın en kısa gecesinin mağribinin de} *Rabbidir.*

Böylece bunlar, bir yılda iki gün etmektedir. Sonra Allah bunları çoğul olarak kullanarak, *Meşrıkların da mağriblerin de Rabbi...* (el-Mearic, 70/40) buyurmuştur.

18. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini* {“Allah'tan değildir” diye} *yalanlayabilirsiniz?*

19. *İki denizi merc etti* {yani, birinin suyu tatlı, diğerinin suyu tuzlu olan iki denizin birini diğerinin üzerine salıverdi}, *birbirleriyle çatışırlar.*

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ dedi ki: “Merc etmek, yaratmak demektir.”

el-Ferrâ dedi ki: “Mercetmek, salıvermek demektir.”

Ebû 'Ubeyde dedi ki: “Bunun mecazi anlamı, merecet ed-dabbetu, yani at boynunu (yularından) kurtardı demektir.”

20. *Ama aralarında bir berzah vardır* {yani, Allah'ın kudretiyle birini diğerinden alıkoyduğu bir engel vardır}, *biri diğerine karışmaz* {yani, biri diğerine üstünlük sağlayarak birbirlerine karışmazlar, tatları değişmez}.

İşte bu da nimetlerdendir. Bundan dolayı Allah buyuruyor ki:

21. *O halde Rabbinizin nimetlerinden* {“Allah'tan değildir” diye} *hangisini yalanlayabilirsiniz?*

22. *O ikisinden* {yani, her iki sudan: tuzlu sudan da, tatlı sudan da, semâdan gelen sudan da} *inci* {yani, küçük inci} *ve mercan* {yani, büyük inci} *çıkar.*

23. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Bütün bunlar, Allah'ın nimetlerdendir.

24. *Denizde âlemler gibi* {yani, karadaki dağları andıran şekilde} *inşa edilmiş* {yani, yapılmış}, *akıp gidenler* {yani, gemiler} *O'nundur.*

Buna göre gemiler de nimetlerdendir. Bundan dolayı buyuruyor ki:

25. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız* {yani, bu nimetlerden hangisini yalanlayabilirsiniz}?

26. *Onun* {yani, yerin} *üzerindeki herkes* {yani, her canlı, her diri} *fânidir* {yani, helâk olacaktır}.

27. *Celâl ve ikram sahibinin vechi* {yani, Allah} *ise bâkîdir.*

28. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Bu âyet nâzil olunca semâdaki melekler, “Yeryüzündekiler helâk olacak. Hayatta kalmanın, yaşamanın onlara nasıl fayda sağlayacağına hayret edilir” dediler. Nihâyet, *Her şey helâk olacaktır. O'nun vechi müstesnâ* (el-Kasas, 28/88) âyeti nâzil oldu. İşte o vakit, kendileri de dahil herkesin helâk olacağından kesin olarak emin oldular.

29. *Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan diler* {yani, yerde olanlar rızkı Allah'tan dilerler, melekler de onlar için hem rızık, hem mağfiret diler}. *O her gün* {yani, Cumartesi günü de, diğer günlerde de} *bir şândadır.*

Yahudiler, “Kuşkusuz Allah Cumartesi günü herhangi bir hüküm takdir etmez” dediler. Bunun üzerine Allah, *O her gün bir şândadır* buyurdu.

O'nun şân'da olması, mahlukatında dilediğini yaratması, dilediği azabı, darlığı, rahmeti, bolluğu, rızkı, hayatı, ölümü takdir edip yaratmasıdır.

Ölenin ise levh-i mahfuzdaki adı silinir.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ
آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ
أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ
إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ
عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ
آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً
كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾

30. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini* {“Allah'tan değildir” diye} *yalanlayabilirsiniz?*

31. *Ey sekalân* {ey cinler ve insanlar}! *Yakında sizin için fâriğ olacağız* {yani, insanların ve cinlerin hesabını âhirette göreceğiz}.

Bununla, şeytânlar kasdedilmemiştir. Çünkü insanları ve cinleri iğva edenler [azdırıp, şaşırtanlar] onlardır. Bu Arabların kullandıkları bir tabir olup, fariğ olduğu [bir meşguliyeti bulunmadığı] halde, "Senin için fariğ olacağım" [başka işlerimi bırakıp, senin işine bakacağım] derler, ki bu bir tehdittir. Çünkü Allah'ı hiçbir şey meşgul etmez.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih dedi ki: Sa'îd b. Cubeyr, Sizin için fariğ olacağız buyruğunu, "sizin hesabınıza bakacağım" diye açıkladı.

32. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

33. *Ey cinn ve ins toplulukları* {ecelleriniz gelmiş demektir}...

Bu Allah'tan bir tehdittir.

Allah, *Ey cin ve ins toplulukları! Size aranızdan rasûller gelmedi mi?* (el-En'âm, 6/130) buyurmaktadır. Çünkü şeytânlar her ikisini de saptırdı. Bu sebeble Allah onlara, aralarından rasûller göndermiştir.

...Eğer göklerle yerin aktârından {yani, iki tarafından} *kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın* {yani, ölümden kaçmak amacıyla göklerin ve yerin köşe bucaklarından kaçabiliyorsanız kaçın}, *ama bir sultân ile olmadıkça* {mülkümden} *kaçamazsınız.* {Çünkü nereye yönelirseniz orası Benim mülküm altındadır ve Ben sizi ölümle yakalayacağım}.

34. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz* {yani, Allah'tan başka bunlara herhangi bir kimsenin güç yetirebileceğini (nasıl söyleyebilirsiniz)?

35. *Üzerinize ateşten bir şuvâz ve nuhâs* {yani, âhirette cinn ve insan kâfirleri üzerine dumansız ateş alevi ile eritilmiş bakır} *salınır...*

Bunlar beş nehir olup, arşın altından cehennemliklerin tepesine akarlar. Üçü gece miktarında,[1] ikisi de dünya nehirleri miktarındadır.

1 Nehirin gece miktarında olmasını izah etmek bizim için zordur. Bu, bir istinsah veya okuma hatası olabilir. (Çeviren)

...*Size yardım da olunmaz* {yani, sizden azabı kimse engelleyemez}.

İşte en-Nahl sûresinde yer alan, *Biz yapageldikleri fesadlara karşılık azablarına azab katarız* (en-Nahl, 16/88) buyruğu bunu anlatmaktadır, ki maksat o beş nehirdir.

36. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

37. *Artık gök yarılıp* {yani, mecerradan patlayıp –mecerra, semânın ortasında görülen beyazlık [saman yolu], ki bu oradakilerin: Rabbin ve meleklerin inmesi için semâdaki bir yarıktır–, semâ korkudan} *yağ gibi bir gül olur.*

Allah Teâlâ, onun değişmesini ve rengini katıksız gül yağına benzetmektedir.

Ebû Sâlih der ki: "Allah Teâlâ semânın rengini, gül yağı rengine: baharda siyaha yakın kumral, kışın kırmızı, soğuk artınca da dumanımsı bir renk alan atın rengine benzetmiştir. Semânın durumlarının değişmesi dolayısıyla aldığı rengi bu şekilde çeşitli dönemlerde değişen atın rengine benzetmektedir."

el-Ferrâ dedi ki: "*Verdeten keddihan* [dihan gibi bir yerde] buyruğundan maksat şudur: *Verde*'den kasıt, 'el-feresu'l-verd' diye bilinen at türüdür. Bu atın rengi baharda sarıya çalar, soğuklar arttığında kırmızılaşır. Sonra ise toprak rengine meyleder. Böylece göğün renklerinin değişmesini 'el-verd' diye bilinen at türünün renginin değişmesine benzetmektedir. *Verde*'yi [gülü] de, değişik renkleri itibariyle yağa [gül yağına] ve onun değişik renklerine benzetmektedir. 'Sahtiyan rengi gibi' diye de açıklanmıştır."

38. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

39. *O günde ne insana, ne cinne* {ameli hakkında} *sorulacak.* {Çünkü yüce Rabb herkesin amelini eksiksiz zabt ve tesbit etmiştir}.

40. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰيهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾
يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾
وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾
ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ
تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ
زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ
بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ
وَلَا جَانٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ
وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾

41. *Mücrimler* {hesaba çekildikten sonra} *sîmâlarından* {yani, yüzlerinin siyahlığı ve gözlerinin göğermiş olmasından} *tanınacak da, alınlar(ın)dan ve ayaklar(ın)dan yakalanacaklar.*

Cehennem bekçileri hesabtan sonra ellerini boyunlarına bağlayacak, ardından da sırtları tarafından alınları ve ayakları bir araya getirilerek bağlanacaklar, sonra da yüzleri üstü cehenneme itilecekler. Cehenneme yaklaştıkları vakit cehennem bekçileri onlara, *İşte bu sizin yalan saydığınız* {yani, dünyada iken yalanladığınız} *ateştir* (et-Tûr, 52/14) diyecekler.

42. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

43. *İşte bu, o mücrimlerin* {yani, dünyadaki kâfirlerin} *yalan saydığı cehennemdir.*

44. *Onlar bununla* {yani, cehennem ile} *oldukça sıcak hamîm* {yani, son derece kaynamış sıcak su} *arasında gidip gelecekler-dir.* {Bir an olsun sıkıntı ve kederden rahat edip dinlenemeyeceklerdir. Üzerlerine çeşitli azablar ile gelinecektir.}

Allah'ın, *Sonra* {zakkum ve hamîm denilen aşırı sıcak sudan içeceklerinden} *dönüşleri muhakkak cahîme olacaktır* (es-Sâffât, 37/68) buyruğu bunu anlatmaktadır. Cehennemlik kişi, bir defa zakkuma, sonra cahîme, sonra da cehennemdeki kalacağı yere götürülür. İşte Allah'ın, *Onlar bunun ile oldukça sıcak hamîm arasında gidip geleceklerdir* buyruğu da bunu anlatmaktadır.

45. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

46. *Rabbinin huzurunda* {âhirette, Kıyâmet Gününde} *durmaktan korkana da iki cennet* {yani, adn cenneti ile naim cenneti} *vardır.*

Bunlar; sıddıklara, şehîdlere, mukarreblere ve sâbikûna verilecektir. Bunlar ise, içinden bir ma'siyet geçirmekle birlikte, Rabbinin huzurunda duracağını hatırlayıp bundan korkan ve o ma'siyeti işlemeyi terkeden kimselerdir. İşte bunlara iki cennet vardır.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih Mukâtil'den naklen, o Atâ'dan, o İbn 'Abbâs'dan, o da Nebî'den (s.a) şöyle buyurduğunu nakletti:

Nebî sordu:

— İki cennetin ne olduğunu biliyor musunuz?

Ashâb cevab verdi:

— Allah ve Rasülü daha iyi bilir.

Nebî buyurdu ki:

— Bunlar cennetin ortasında iki bahçedir. Bunların her biri 500 yıllık mesafededir. Her bahçenin ortasında nur üstüne nurdan bir evi'n içersinde bir ev vardır. İçindeki nimetler ve yeşilliklerle (dalları) sallanmayan bir bahçe yoktur. Bunun kökleri gibi, dalları da, ağaçları da sabittir.

47. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Sonra bu iki cennetin niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

48. *İkisinin de dalları vardır.* {İkisinin dalları da tıpkı asmalar gibi biri diğerinin içine girmiştir.}

49. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

50. *Her ikisinde de akar iki pınar vardır.* {(Her) pınarda da tadı bozulmayan sudan kanallar (açılır)}.

51. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

52. *İkisinde de her meyveden* {yani, her meyve çeşidinden} *çifter çifter* {yani, iki çeşit} *vardır.*

53. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

54. *Astarları kalın ipekten döşemelere yaslanmışlar olarak.*

Yüzleri yeşil ipekten olan ipek yaygılar üzerinde yaslanacaklardır.

(İstebrak [kalın ipek]) Fârisicedir.

Bunun bir benzeri de, sûrenin sonunda yer almaktadır: *Yeşil yastıklara* {yani, döşekler üzerindeki yeşil yastıklara} *yaslanarak* (er-Rahmân, 55/76)

...Her iki cennetin {yani, ağaçlarının, yemişlerinin} *toplanışı yakındır* {yani, o iki cennette toplanacak meyveler oldukça yakındır. Meyva toplayacak olana ağacın boyu yakın olacaktır. Adam bu toplayacağı meyveyi dilerse oturarak, dilerse yaslanarak, dilerse ayakta iken toplayabilecektir}.

55. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

56. *Onlarda* {yani, bu dört cennette[2]}, *gözlerini yalnız eşlerine dikmiş kadınlar vardır* {yani, bu kadınlar erkeklere bakmaktan gözlerini korurlar; kocaları dışında kimseye bakmazlar, onlar dışında kimseyi arzulamazlar}...

---

2 Şimdiye kadar söz konusu edilen bu iki cennet için hep ikil zamir kullanıldığı halde, burada çoğul zamir kullanılması –ki bu, üç ve yukarısı için kullanılan bir zamirdir– sebebiyle merhum Mukâtil, 62. âyetten itibaren söz konusu edilecek olan iki cenneti de bu kapsamda değerlendirmiş ve böylece de burada ikil zamir yerine çoğul ve dişil zamirin niçin kullanıldığına güzel bir şekilde işaret etmiştir. (Çeviren)

(Bu iki cennetten) öncelikle söz etmiştir. Diğer iki cennetle birlikte bunlar; Adn cenneti, Naim cenneti, Firdevs cenneti ve Me'vâ cennetidir. Bu dört cennette ise ağaç yaprakları ve semânın yıldızları kadar çok cennet vardır. O bakımdan Allah, *Onlarda gözlerini yalnız eşlerine dikmiş kadınlar vardır* buyurmuştur.

...*Kendilerinden önce ne bir ins, ne de bir cânn* {yani, cennet ehlinden önce ne bir insan, ne de bir cinn} *onlara dokunmuştur* {–çünkü o kadınlar cennette cennet ağaçlarıyla birlikte yaratılmışlardır–}.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Babam dedi: Ebû Sâlih dedi: Mukâtil dedi ki: "Onlara dokunmamıştır" demek, "onları kanatmamıştır" demektir.

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ dedi ki: *"et-Tams, kan* demektir. *Tamestuhâ* ifadesi ise, *onu kanattım* anlamındadır."

57. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Sonra cennet kadınlarının niteliklerini anlatarak buyuruyor ki:

58. *Onlar sanki* {saydamlıkta kırmızı} *yakut,* {beyazlıkta} *mercandır* {yani, büyük incidir}.

59. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾
فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾

60. {Dünyada yapılan} *ihsanın karşılığı,* {âhirette} *ihsandan başkası olabilir mi* {yani, tevhîd ehlinin âhiretteki mükâfaatı cennetten başkası olabilir mi}?

61. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Sonra Allah, ashâbu'l-yemînin cennetlerini zikrediyor:

62. *O ikisinden başka (veya daha alt mertebede)* {yani, mukarreblerin, sıddîkların ve şehîdlerin cennetlerinden faziletçe daha aşağı} *iki cennet daha* {yani, Firdevs ve Me'va cenneti} *vardır.*

63. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Sonra bu iki cennetin niteliklerini belirtiyor:

64. *Her ikisi de mudhâmmedir* {yani, fazla sulanmaktan ve yeşillikten siyaha çalarlar [koyu yeşildirler]}.

65. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

66. *İkisinde de suları durmaksızın coşan iki pınar vardır.* {Her türlü hayırla dolup taşan ve eksilmeyen iki pınar.}

67. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾
فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ
مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾
مُتَّكِئِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

68. *İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır.*

69. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

70. *İçlerinde* {yani, bu dört cennetin içinde[3]} *hayırlı ve güzel* {yani, ahlâkları itibariyle iyi, yüzleri itibariyle güzel} *kadınlar vardır.*

---

3 56. âyet ile ilgili olarak düştüğümüz nota bakınız. (Çeviren)

71. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

Sonra bu dört cennetin niteliklerini zikrediyor:

72. *Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır.*

el-Hûr, "beyaz" anlamındadır. *Maksûrât* [gizlenmiş] ise, "çadırlar içerisinde yalnızca kocaları için kalan kadınlar" demektir. Çadır'dan maksat da, içi oyulmuş tek bir inci olup bu da büyükçe bir saray kadardır. İncinin yüksekliği, bir mil, boyu bir fersah, eni bir fersah kadardır. Altın'dan 4.000 kapı kanadı vardır. İşte, *Melekler her kapıdan onların yanlarına girerler* (er-Ra'd, 13/23) buyruğunda anlatılan budur.

73. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

74. *Bunlara, onlardan önce ne bir ins dokunmuştur, ne de bir cinn* {yani, cennet ehlinden önce onlara bir insan da yaklaşmamıştır, bir cinn de yaklaşmamıştır –çünkü onlar cennette yaratılmışlardır–}

75. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

76. {Yaygılar üzerindeki} *yeşil yastıklara ve güzel döşemelere yaslanarak* {maksat, yaslanmak için yapılan örtülü, süslü yastıklardır}.

77. *O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?*

78. *Celâl* {yani, pek azîm} *ve ikram sahibi* {yani, Kendisinden daha kerîmi olmayan} *Rabbinin adı ne yücedir!*

Yüce ve mübârek zat, Kendini övmektedir.

56. EL-VÂKIA SÛRESİ

Mekke'de inen el-Vâkıa sûresi, Kûfiyyûna göre 96 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾

اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا

﴿٦﴾ وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ﴿٧﴾ فَاَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

وَاَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ مَا اَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾

اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ

مِنَ الْاٰخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلٰى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *O vâkıa vâki olduğu* {yani, birinci nefha [üfürüş] olan o sayha [çığlık] meydana geldiği} *zaman.*

2. *Onun vukûa gelmesini* {yani, onun sayhasını} *yalanlayacak yoktur* {yani, onun gerçekleşmesini kimse yalanlayamaz –ki o ikilenmeyecek ve geri dönmeyecek bir emirdir–}.

3. *O hem alçaltıcıdır, hem yükselticidir.* {Bu tek sayha uzakta olana da, yakında olana da sesini işittirmiştir}.

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ, el-Kelbî'den şöyle dediğini nakletti: “O kimilerini cehenneme alçaltıcıdır, kimilerini de cennete yükselticidir.”

Başkası ise, “O yeryüzündekilere sesini işittirecek şekilde alçaltıcıdır, göktekilere de işittiren yükselticidir” diye açıklamıştır.

4. *Yeryüzü şiddetle sarsıldığı* {yani, yer kendine has o zelzelesiyle şiddetle sarsıldığı}...

Ki yer öyle bir sarsılacak/çalkalanacak ki içinde ne varsa üstüne çıkarmadıkça sakinleşmeyecek, dünya zelzeleleri gibi dinmeyecektir. Beşikteki çocuğun sallanıp sarsılması gibi sarsılacak ve üzerinde bulunan

dağ, şehir, yapı ve ağaç kabilinden ne varsa hepsi kırılıp dökülecektir. Ondan çıkmış bulunan ağaç ya da bitki olsun her şey tekrar içine geri dönecek, içindeki ölüleri, hazineleri (maden ve benzerlerini) dışına çıkaracaktır.

5. ...*Dağlar parça parça ufalandığı* {yani, darmadağın edildiği}...

6. ...*Dağılmış toz haline geldiği...*

Kökleri yerin en alt tabakası olan yedinci arza kadar uzanan, tepeleri arzın en üstünde bulunan çetin ve güçlü dağlar korkudan, evin penceresinden içeri giren güneş ışığında görülen toz zerreciklerine dönüşecektir.

Âyette geçen *el-münbess* [darmadağın], "hiçbir şey olmayan" demektir. *Hebâ* ise, "atların toynaklarından yükselen, etrafa dağılan toz" demektir. Bu açıklamayı 'Abdullâh ['Ubeydullâh] yapmıştır.

'Abdullâh ['Ubeydullâh] dedi: Bana bunu babam Ebû Sâlih'ten tahdis etti, o Mukâtil'den, o el-Hâris'den, o da 'Alî'den (a.s).

Sonra Allah buyuruyor ki:

7. ...*Siz de* {âhirette} *üç zevc* {yani, üç sınıf} *olduğunuz* {yani, iki sınıfınızın cennette, bir sınıfınızın da cehennemde olduğu} *zaman.*

Devamında bunların durumunu haber vermektedir:

8. *Meymene ashâbı, ne meymene ashâbıdır* {yani, yemîn sahiblerine cennette verilecek olan hayır ve ikramlar ne kadar çoktur}.

9. *Meş'eme ashâbı, ne meş'eme ashâbıdır* {yani, cehennem ateşinde meş'eme ehline yapılacak kötülükler ne büyüktür}.

10. *es-Sâbikûn* {yani, öncelikle nebîlere îmân ederek öne geçenler}, *sâbikûndur* {yani, bunlar, her ümmetten Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmekte elini çabuk tutarak öne geçenler olup cennete sebkat edecek [öncelikle girecek] olanlardır –ki Ebû Bekr ve 'Alî (r.a) da bunlar arasındadır–}

Durumlarını haber vererek buyuruyor ki:

11. *İşte onlar* {Allah nezdinde derece ve fazilet itibariyle} *mukarreb* [yakınlaştırılmış] *olanlardır.*

12. *Naîm cennetlerinde.*

Sonra es-sâbikûnu kasdederek buyuruyor ki:

13. *Öncekilerden bir sülle* {yani, öncekilerden bir topluluk: geçmiş ümmetler arasında öncelikle îmân edenler –ki bunlar, enbiyâyı görenler ve onlar hakkında bir göz açıp kırpacak kadar bir süre dahi kuşku etmeyenlerdir. İşte sâbikûn [öne geçenler] bunlardır–}.

14. *Birazı da sonrakilerdendir* {yani, ümmet-i Muhammed'dendir –onlar geçmiş ümmetler arasındaki sâbikûndan daha azdır–}.

Sonra Allah sâbikûn için hazırlamış olduğu naim cennetlerindeki hayırları söz konusu etmektedir:

15. *İşlenmiş tahtlar üzerinde.*

Boncuğun ipe dizilmesi gibi işlenmiş olmalarından maksat, ortaları inci, yakut ve zebercet ile süslenip püslenmiş olmalarıdır.

16. *Onlar üzerinde* {yani, üzerlerinde döşekler bulunan tahtlar üzerinde} *karşı karşıya yaslananlar olarak* {yani, birbirleriyle ziyaretleştiklerinde böyle oturacaklardır}.

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ
مَعِينٍ ﴿١٨﴾ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ
﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ
﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ
مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾

17. *(Ayrıca) etraflarında ebedî kılınmış* {yani, ölmeyen ve yaşlanmayan} *evlatlar dolaşır.*

18. {Bu evlatların ellerinde} *maîn'den* {yani, akan şarab pınarından} *testilerle, ibriklerle, kâselerle.*

el-Ekvâb [testiler], “gümüşten olup baş tarafları yuvarlak olan, emzikleri ve kulpları olmayan büyük kaplar”dır. İbrikler de, tıpkı billur gibi şeffaf gümüştendir. İşte, *Etraflarında gümüşten testiler ve billurdan sürahiler dolaştırılır. Gümüşten billur kaplar* (el-İnsan, 76/15-16) buyruğunda anlatılan budur. *Maîn* ise, “akan şarab pınarı” demektir. Kur’ân'da geçen her *maîn,* “akan su, pınar” anlamındadır. Ancak el-Mülk sûresindeki müstesnâdır. Burada, “zemzem suyu” kasdedilmiştir: *Eğer suyunuz yerin dibine geçiriliverse size kim bir main* {yani, kovalar ile alınabilecek açıktan akan bir su} *getirebilir?* (el-Mülk, 67/30). Yine Kur’ân'da geçen her *ke’s*'den [kâseden] kasıt da “şarab”tır.

19. *Ondan başları da ağrımaz.* {Ondan dolayı} *akılları da giderilmez.*

20. *Seçip beğendiklerinden* {yani, istedikleri, tercih ettikleri türden} *meyveler.*

21. *Canlarının çektiğinden* {yani, dilerlerse közde kızartılmış, dilerlerse kurutulmuş} *kuş eti*{nden onlara ikram edilir ve her kuş Allah dostuna niteliklerini ve özelliklerini anlatır}.

22. *Ve hur-i ıyn* {yani, güzel ve iri gözlü, beyaz tenli kadınlar}.

23. *Sarmalanıp gizlenmiş inciler misali.*

Allah onların, örtüleri içerisindeki hallerini, üzerinde sadefi kapalı saklı incilere benzetmektedir. Bu incilere el değmediği gibi, gözler de onları görmemiştir, hiçbir insanın hatırından da böylesi geçmemiştir. Âhirette onlara verileceği zikredilen bu şeyler, olabileceğinin en güzelidir.

24. {Dünyada iken} *yapageldiklerine bir karşılık olarak.*

25. *Onlar orada* {yani, cennette} *ne bir lağv, ne de bir te’sim işitirler* {yani, cennette birbirlerinden boşu boşuna yapılan yemîn [lağv] işitmeyecekleri gibi, şarab içen dünya ehlinin şarab içtiklerinde yaptıkları gibi, te’sîm de [yalan da, günaha sokan söz de] işitmeyeceklerdir}.

26. *“Selâm selâm” diye bir sözden başka.*

Kasdedilen, meleklerin onlara çokça selâm verecekleridir.

Bunun bir benzeri de, *Melekler de her kapıdan onların yanına girip, “Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm size” derler* (er-Ra‘d, 13/23-24) buyruğudur.

27. *Ve ashâbu'l-yemîn, ne ashâbu'l-yemîndir* {yani, ashâb-ı yemîne verilecek hayırlar ne de çoktur}.

Sonra Allah âhirette onlar için hazırladığı hayırları zikrediyor:

28. *Dikensiz bir sidr de* {yani, dünya ehlinin sidri [Arabistan kirazı] gibi dikenli olmayacaktır}.

29. *Meyveleri güzelce dizilmiş* {yani, biri diğerinin üstüne gelmiş} *muz ağaçları içinde.*

Bunun bir benzeri de, *Ve tomurcukları üst üste binmiş...* (Kaf, 50/10) âyetidir, ki bu da aynı anlamdadır.

30. *Yayılmış* {yani, zeval bulmayan, dünyadaki gibi gölgeleri kaybolmayan ve güneşi de olmayan} *gölgelerde.*

31. *Ve sürekli akan* {yani, bol bol akıp dökülen} *bir su yanında.*

32. *Pek çok meyve.*

33. {Ebediyen} *ardı arkası kesilmeyen* {yani, her an, her dem onlara ait olan} *ve asla engellenmeyen* {yani, ondan yararlanmaları için engel olunmayan meyveler}.

Bunlar, herhangi bir şekilde katı ve kullanışsız değildir; aksine tereyağından daha yumuşak, baldan daha tatlıdır.

وَفُرُشٍ
مَرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا
﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ
﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ
﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ
ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ
﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ
﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

34. *Ve yükseltilmiş döşeklerde* {yani, tahtlar üzerinde –ki bunlar, üst üste konulmuş olup dünya odalarının yetmiş katı miktarındadır–}.

35. *Kuşkusuz Biz onları* {yani, bundan önce söz konusu edilen el-huru'l-ıyni} *yeniden yarattık.*

Burada, daha önce kendilerinden söz edilen hurileri nitelendirmektedir. Dünya ehli yaşlanıp acizleşirler, saçları ağarır. Allah bunları âhirette yeniden yaratmıştır.

36. *Hem onları bakireler kıldık* {yani, hepsini aynı yaşta: otuzüç yaşında genç kadınlar olarak bakireler kıldık}.

37. *Hem eşlerine düşkünler ve hep bir yaştadırlar.*

38. {İşte bu sözü edilen nimetler} *ashâbu'l-yemîn içindir.*

Sonra onların durumlarını şöylece haber vermektedir:

39. *Öncekilerden* {yani, geçmiş ümmetlerden} *de bir sülle* {yani, topluluk} *vardır.*

40. *Sonrakilerden* {yani, Muhammed (s.a) ümmetinden} *de bir sülle vardır.*

Cennetteki en kalabalık ümmet, Muhammed'in (s.a) ümmeti olacaktır. Bunlar önceki ümmetlerden önde ve onlardan mukarreb olacaklardır.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis etti, o Ebû Sâlih'ten, o Mukâtil'den tahdis etti, o Muhammed b. 'Alî'den, o İbn 'Abbâs'tan dedi ki: "Kuşkusuz cennet ehli 120 saftır. Bunun 80 safını Muhammed'in (s.a) ümmeti, 40 safını ise sair ümmetler oluşturacaktır. Diğer ümmetlerin sâbikûnu ve mukarrebleri ise, Muhammed ümmetinin sâbikûnundan ve mukarreblerinden çok olacaktır."

41. *Ashâbu'ş-şimal, ne ashâbu'ş-şimaldir* {yani, onlar için ne kötülükler vardır}.

Sonra Allah, âhirette onlar için hazırlamış olduğu kötülükleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

42. {Onlar} *bir semûm* {yani, cehennemdeki kayadan çıkan yüzü ve vücuttaki diğer etleri paramparça eden sıcak bir rüzgâr} *ve*

hamîm {yani, harareti son dereceye ulaşmış aşırı sıcak} *içindedirler.*

43. *Ve yahmûmdan bir gölgededirler* {yani, siyah bir gölgede olacaklardır}.

Benzeri bir buyruk da Mürselât sûresindedir.

Bu siyah gölge, cehennemden çıkan duman şeklindedir. Onlar süradikte üç fırka halinde iken bu siyah duman gölgesi tepeleri üzerinde üç kola ayrılacaktır. İşte, *Üç kolu bulunan bir gölgeye gidin* (el-Mürselât, 77/30) buyruğu bunu anlatmaktadır. Bu gölge süradikte olacaktır: İşte, *Onun süradiki* {yani, cehennem ateşinden çıkacak ve kâfirlerin etrafını kuşatacak bir alev} *onları kuşatmış olacaktır* (el-Kehf, 18/29) buyruğu da bunu anlatmaktadır: Onlar, süradikin, yani cehennem ateşinden çıkacak ve kâfirlerin etrafını kuşatacak alevin sıcağından bu gölgenin altında dinlenmeye çekilecekler iken mideleri bulanacak, bağırsakları paramparça olacaktır. Sonra diğer taraftan başka bir alev çıkacak ve onun ucu öbürüne ulaşacak. Böylece süradik her yandan onları kuşatmış olacaktır. İşte, *Onun süradiki onların etrafını kuşatmış olacaktır* buyruğu bunu anlatmaktadır. "Yahmûm'dan bir gölge de", kâfirlerin başları üzerinde üç bölük olacak ve cehenneme girmeden önce o gölgede dinlenmeye çekileceklerdir. *Allah cennetlikler için de, O gün cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve* {cennette eşleriyle birlikte} *dinlenecekleri yer çok güzeldir* {yani, kâfirlerin süradikteki yahmûm'dan gölge altında dinlenmelerinden daha üstündür} (el-Furkân, 25/24) buyurmaktadır.

Sonra gölgenin niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

44. *O* {dinlendikleri yer, gölge} *serin de değildir, kerîm de değildir* {yani, konaklamak için güzel bir yer değildir}.

Arkasından Allah, sözü geçen cehennem azabını kendileri hakkında takdir etmesine sebeb teşkil eden amellerinin niteliklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

45. *Çünkü bunlar daha önce* {yani, dünyada iken} *mütref idiler* {yani, nimetler içinde oldukları halde Allah'ın emrini terk ediyorlardı}.

46. *Ve o azîm hıns üzerinde ısrar ediyorlardı* {yani, büyük günah olan şirki sürdürüp gidiyorlardı}.

Bunun bir benzeri de, *Ve yaptıkları üzerinde ısrar etmezler* {yani, onu devam ettirmezler, ayak diretmezler} (Âl-i İmrân, 3/135) ve, *Israr edip durdular* {yani, sürdürüp gittiler} (Nûh, 71/7) ve, *Sonra müstekbir olarak ısrar eder* {yani, büyüklenerek tekebbür ederek böylece devam eder gider} (el-Câsiye, 45/8) âyetleridir.

47. {Ve şirkleri ile birlikte dünyada iken, hayret ederek} *derlerdi ki: "Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı, gerçekten biz mi tekrar diriltileceğiz?"...*

48. ...*"Ya önceki babalarımız da mı diriltilecek?"*

49. {Ey Muhammed onlara} *de ki: "Muhakkak öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de, sonrakiler de"* {yani, Muhammed'in (s.a) ümmeti de}...

50. ...{âhirette} *bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır."*

Ardından Allah âhiretteki yiyecek ve içeceklerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ
مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ
عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ
﴿٥٦﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾

51. *Sonra gerçekten siz ey* {hidâyetten uzaklaşmış} *dalâlette olan yalanlayıcılar* {yani, ey Mekkeli müşrikler ve ölümden sonra dirilişi reddeden yalanlayıcılar –çünkü onlar, "Önceki atalarımız da mı diriltilecek?" demişlerdi–}.

52. *Siz elbette zakkum ağacından yiyeceksiniz.*

53. *Ve ondan* {yani, onun yemişinden, meyvesinden} *karınlarınızı dolduracaksınız.*

54. *Onun* {yani, yediğinizin} *üzerine de hamîmden* {yani, son derece sıcak içecekten} *içeceksiniz.*

55. *Hîm'in* {yani, susuzluk illetini tutulup bir türlü suya kanmayan develerin} *içişi gibi içeceksiniz.*

Cehennemlikler öyle susatılacak ki, her gün iki defa (hamîmden) hîm'in içişi gibi içmek zorunda kalacaklardır.

56. *İşte bu* {yani, sözü edilen zakkum ve şarab}, *dîn* {yani, hesaba çekilme} *günü kendilerine çekilecek ilk ziyafettir.*

57. *Sizi* {hiçbir şey değilken} *Biz yarattık* {ki bunu biliyorsunuz}. *O halde* {ölümden sonra dirilişi} *tasdik etmeniz gerekmez mi?*

Sonra ibret almaları için yarattıkları hakkında haber vererek buyuruyor ki:

58. *Dökmekte olduğunuz* {yani, hızlıca bıraktığınız sudaki nutfeyi ihtiva eden} *meniden haber verin.*

ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ اَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ
وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوق۪ينَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ ف۪ي مَا لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُولٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ اَفَرَاَيْتُمْ
مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَاءُ
لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ اِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ
نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَرَاَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذ۪ي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَاَنْتُمْ
اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا
فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّت۪ي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ
شَجَرَتَهَا اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِؤُنَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا
لِلْمُقْو۪ينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظ۪يمِ ﴿٧٤﴾ فَلَٓا اُقْسِمُ
بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظ۪يمٌ ﴿٧٦﴾

59. *Onu* {bir beşer olarak} *siz mi yaratıyorsunuz, yoksa* {onu} *yaratan Biz miyiz?* {Elbetteki onu yaratan Biziz.}

60. *Aranızda ölümü Biz takdir ettik* {de, kiminiz küçükken ölür, kiminiz büyüdükten sonra ölür, kiminiz genç, kiminiz yaşlı ölür, kiminiz de ömrün en düşkün haline ulaşır}...

Arkasından onları korkutarak buyuruyor ki:

...*Kimse Bizim önümüze geçemez* {yani, Biz bunu dileyecek olursak kimse Bizi aciz bırakamaz}.

61. *Yerinize benzerlerinizi* {yani, sizin gibilerini ya da sizden iyilerini} *getirip* {yani, yaratıp} *değiştirmek ve sizi bilmediğiniz bir şekilde* {yani, sizin bu hilkatinizden başka türlü bir halde, başka bir sûrette} *yeniden yaratmak hususunda (kimse Bizi aciz bırakamaz).*

62. *Andolsun ki ilk yaratılışı bildiniz* {yani, ilk olarak bir nutfeden, sonra bir alekadan, sonra bir mudğadan hiçbir şey değilken yaratılmış olduğunuzu biliyorsunuz}. *Tezekkür etmeli değil misiniz* {yani, Allah'ın sizi hiçbir şey değilken ilk olarak yarattığı gibi, ölümden sonra tekrar diriltmeye de kadir olacağını düşünmez misiniz}?

63. *Ektiğiniz tohumdan bana haber verin.*

64. *Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler Biz miyiz* {yani, onu Biz koruyoruz: onun yeşerip bitmesini sağlayanlar siz misiniz, Biz miyiz}?

65. {Hem} *dileseydik onu* {olgunlaştığı sırada} *çerçöp yapardık* {yani, telef ederdik}. *Siz de hayret ederdiniz* {yani, şaşırır kalırdınız}.

66. {Ve derdiniz ki:} *"Gerçekten biz borca batırıldık"* {yani, borç bizi bastırdı ve elbette biz bunun hayrından mahrum bırakıldık}...

67. ...*"Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık."*

68. *İçtiğiniz sudan Bana haber verin.*

69. *Onu bulutlardan siz mi indirdiniz yoksa indiren Biz miyiz?*

70. *Dileseydik onu* {tatlı iken} *ucâc* {yani, aşırı tuzlu olduğundan acı} *kılardık. Peki* {bu nimetlerin Rabbine} *şükretmeniz* {ve böylece size içecek tatlı su verdiği için O'nu tevhîd etmeniz} *gerekmez mi?*

71. *Şimdi* {ağaçlar, taşlar hunnâb kamışlardan} *yakmakta olduğunuz ateşten Bana haber verin.*

72. *Onun ağacını siz mi inşâ ettiniz* {yani, yarattınız} *yoksa inşâ eden* {yani, yaratan} *Biz miyiz?*

73. *Onu* {yani, dünyadaki bu ateşi cehennemdeki büyük ateş için} *bir hatırlatma olmak üzere ve konup göçenler için bir fayda* {yani, ıssız bir yerde bulunan yolcular ve bedevîler için yararlanacakları bir meta} *kılan Biziz.*

74. {Ey Muhammed,} *Rabbinin azîm* {yani, pek büyük –ki ondan büyüğü yoktur–} *adıyla tesbih et* {yani, tevhîdi zikret}.

75. *Hayır, nücûmun mevkilerine* {yani, kısım kısım inen Kur'ân'ın düştükleri yerlere} *yemîn ederim.*

Sonu ve başı, yedinci semâdaki levh-i mahfuzdan dünya semâsındaki seferelere: yazıcı meleklere Kadr gecesinde inmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Oldukça değerli ve emre itaatkâr seferenin elleriyle...* (Abese, 80/15-16) âyetleridir.

Sonra Allah bu yemînin büyüklüğüne dikkat çekiyor:

76. *Ve eğer bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemîndir.*

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ
﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾
وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ
﴿٨٣﴾ وَأَنْتُمْ حِينَئِذٍ تَنْظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَٰكِنْ
لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ
وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ
مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ
﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ
حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

77. *Kuşkusuz o kerîm bir Kur'ân'dır.*

Allah bu Kur'ân'ın pek kerîm [şanı yüce ve şerefli] olduğuna yemîn etmektedir. Fussilet sûresinde de, *Ve muhakkak o azîz bir kitabtır* (Fus-

silet, 41/41) buyurmaktadır. Allah onun keremini ve izzetini arttırsın. Kur'ân hakkında buyuruyor ki:

78. *O meknûn bir kitabtadır.*

Mahlukatına karşı gizlenmiş Allah nezdinde levh-i mahfuzda arşın sağındadır.

79. *Ona ancak mutahhar olanlar dokunur* {yani, bu kitaba ancak günahlardan tertemiz ve arınmış olanlar dokunabilir –bunlar da, dünya semâsındaki sefere melekleridir, ki azîz ve celîl olan Rabb ona her gün nazar eder–}.

Devamla buyuruyor ki:

80. {Bu kitab} *âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.*

81. *Şimdi siz bu sözü mü* {yani, Kur'ân'ı mı} *idhân* {yani, inkâr} *ediyorsunuz?*

Allah'ın, *Keşke sen idhân etsen de onlar da idhân etselerdi diye arzu ettiler* (el-Kalem, 68/9) buyruğu da buna benzemektedir.

82. *Ve rızkınızı yalanlamaktan ibaret mi kılıyorsunuz?*

Çünkü Nebî (s.a) aşırı sıcak bir dönemde bazı Arab kabileleri üzerine gazaya çıktı. İnsanların beraberindeki su bitince aşırı derecede susadılar ve susuz bir yerde konakladılar ve dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için yağmur dile.

Nebî (s.a) şöyle buyurdu:

— Yağmur yağmasını dileyip de size yağmur yağacak olursa belki "Bu yağmur şu şu yıldızın doğuşu ya da batışı dolayısıyla yağdı" dersiniz.

Beraberindekiler dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Yıldızların doğuş ve batışı ile ilgili haberler(in dönemi) geride kaldı.

Bunun üzerine Nebî (s.a) abdest alıp namaz kıldı, sonra da yüce Rabbine du'a etti de bir rüzgâr esti ve bir bulut görüldü. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra bulut üst üste yığılmış haliyle üzerlerini kapattı ve cömertçe bir yağmur yağdı. Nihâyet vâdiler aktı. Kendileri de kana

kana su içtiler, hayvanlarını suladılar, kirlilerini yıkadılar, kırbalarını doldurdular. Nebî (s.a) dışarı çıktı, vâdiden kabını dolduran bir adamın yanından geçti. O adam şöyle diyordu:

— Bu yağmur, şu yıldızın doğuşundan ötürüdür.

Oysa yağmur Allah'tan bir rızık olarak gelmiştir. Onlarsa bunu yıldızlara bağladılar, Allah'ın nimetine şükretmediler. Bunun üzerine Allah, *Rızkınızı* {yani, yıldızlar sebebiyle yağmur yağdığı şeklindeki kanaatinizi} *yalanlamaktan ibaret mi kılıyorsunuz?* {Oysa sizi rızıklandıran Biziz, öyleyse yalanlamayın ve bu rızkın yıldızlardan geldiğini söylemeyin} buyurdu. Sonra onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

83. *Hele* {bu can} *bir boğaza gelince* {yani, gırtlağa gelip dayanınca},...

84. *...o vakit siz de* {Benim emrimi ve saltanatımı bekleyerek} *bakar dururken...*

85. *Evet, o zaman Biz ona* {yani, rûhunu kabzetmek için ona gelmiş olan ölüm meleğine} *sizden daha yakınız, ama göremezsiniz.*

86. *Eğer siz gerçekten medîn olmayacak* {yani, hesaba çekilmeyecek} *olsaydınız.*

{Aynı kökten olup aynı manaya gelmesi hasebiyle}, *Dîn Günü'nün* {yani, hesab gününün} *mâliki* (el-Fâtiha, 1/4) ve, *Dîni* {yani, hesaba çekilmeyi} *yalanlayanı gördün mü?* (el-Maun, 107/1) ve, *Muhakkak dîn vâki olacaktır* {yani, hesaba çekilme gerçekleşecektir} (ez-Zâriyât, 51/6) ve, *Gerçekten biz mi medîn olacağız* {yani, hesaba çekileceğiz} (es-Sâffât, 37/53) âyetleri de bunun benzeridir.

87. *Doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirebilirdiniz.*

88. *Eğer o* {yani, ölen kişi} *mukarreblerden* {yani, Allah nezdinde dereceleri ve üstün fazileti itibariyle yakınlaştırılmışlardan} *ise,...*

89. *Artık* {ona} *rahatlık, reyhân* {Himyer lehçesinde, cennetteki rızık demektir} *ve naîm cenneti vardır.*

90. *Ve eğer o* {yani, ölen şahıs} *yemîn ashâbından ise,...*

91. *...yemîn ashâbından sana selâm olsun* {yani, Allah onların günahları dolayısıyla onları selâmete kavuşturdu, günahlarını bağışlayıp affetti, iyiliklerini kabul etti}.

92. *Eğer o* {yani, ölen şahıs, ölümden sonra dirilişi} *yalanlayan* {ve hidâyeti izleyip} *dalâlet içinde olanlardan ise,...*

93. *...ona hamîmden* {yani, son derece sıcak sudan} *bir ziyafet...*

94. *...ve cahîme* {yani, pek büyük ateşe} *bir atılış (vardır).*

95. *Kuşkusuz ki bu* {yani, mukarrebler, ashâbu'l-yemîn ve dalâlette olan yalancılar için bu anlatılanlar}, *yakîn* {yani, hiç kuşku olmayan} *hakkın ta kendisidir.*

96. *O halde* {ey Muhammed} *azîm Rabbinin ismiyle tesbih et* {yani, Rabbini tevhîd ile zikret! O'ndan daha azîm [büyük] yoktur}.

Bu buyrukla şanı yüce Rabbimiz, Kendi zatını tazim etmektedir.

57. EL-HADÎD SÛRESİ

Kûfîyyûna göre 29 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْاَوَّلُ
وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣﴾
هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِۜ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ
وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَاۜ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ
﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ الَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِۜ وَهُوَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde olanlar* {yani, melekler ve diğerleri; güneş, ay ve yıldızlar} *ve yerde olanlar* {yani, dağlar, denizler, ırmaklar, ağaçlar, yerde hareket eden canlılar, kuşlar, bitkiler, gökle yer arasındaki rüzgârlar, bulutlar, ve her ikisindeki bütün yaratılmışlar} *Allah'ı tesbih eder* {zikreder, fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

2. *Göklerin* {yani, göklerde bulunanların} *ve yerin mülkü Allah'ındır.* {Ölüleri} *diriltir ve* {dirileri} *öldürür ve O* {diriltmek ve öldürmek dahil} *her şeye* {gücü yeten} *kadirdir.*

3. *O* {her şeyden önce olan} *el-evveldir,* {mahlukattan sonra kalacak olan} *el-âhirdir,* {her şeyin: semâvatın üstünde olan} *ez-zâhirdir,* {her şeyden gizli olan, yerlerin altında olanları dahi bilen} *el-bâtındır. O her şeyi* {çok iyi bilen} *alîmdir.*

4. *O gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra* {yani, gökleri ve yeri yaratmadan önce} *arş üstünde istivâ edendir. O yere gireni* {yani,

yağmuru}, *oradan çıkanı* {yani, bitkiyi}, *semâdan ineni* {yani, semâdan inen melekleri}, *oraya yükseleni* {yani, semâvata yükselen melekleri} *de bilendir.* {Yerin} *neresinde olursanız O* {ilmiyle} *sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı* {çok iyi gören} *basîrdir.*

5. *Göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. Bütün işler* {yani, yaratılmışların işleri} {âhirette} *Allah'a döndürülür.*

6. *Geceyi, gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir...*

Kasdedilen, bunların her birinin artması ve eksilmesidir. Nitekim, *Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar* (ez-Zümer, 39/5) âyeti de bunu; yani bunların her birinin diğerinin zamanından aldığını ve sonunda gecenin onbeş saat, gündüzün de dokuz saat oluncaya kadar böyle devam ettiğini anlatmaktadır.

...*O göğüslerin özünü* {yani, onlarda hayır ve şer namına olanları} *en iyi bilendir.*

آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ
آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ
أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولٰئِكَ أَعْظَمُ
دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ
الْحُسْنَىٰ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

7. *Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve O'nun Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)} *îmân edin* {yani, tasdik edin. Allah yolunda: Allah'a itaat uğrunda} *sizi başlarında halife kıldığı şeylerden* {yani, Allah'ın sizi başkalarının yerine başına geçirmiş olduğu

mallardan} *infak edin. Sizden îmân edip, infak edenler için büyük bir ecir* {yani, cennette güzel bir mükâfaat} *vardır.*

8. *Rasûl* {yani, Muhammed (s.a)} *sizi Rabbinize îmân etmeniz için davet edip dururken ve* {sizi Âdem'in sulbünden çıkardığı gün} *sizden kesin söz de almış bulunuyorken* {ve siz de O'nun rubûbiyetini tanıyacağınızı itiraf etmiş iken} *size ne oluyor da Allah'a îmân etmiyorsunuz? Eğer îmân edenlerseniz* {yani, çünkü siz îmân etmiş kimselersiniz}.

9. *O, kuluna* {yani, Muhammed'e (s.a)} *apaçık âyetler* {yani, içindeki emir ve nehiyleri apaçık olan Kur'ân'ı} *indirendir; sizi zulumâttan nura* {yani, şirkten îmâna} *çıkarmak için. Muhakkak Allah size elbette raûfdur, rahîmdir.* {Çünkü sizi dînine hidâyet eyledi, aranızda Muhammed'i (s.a) nebî olarak gönderdi, üzerinize de kitabını indirdi.}

10. *Ne oluyor size ki Allah'ın yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda –eğer mü'min iseniz–} *infak etmiyorsunuz?...*

O halde Allah yolunda infak edin. Eğer cimrilik edecek olursanız, gerçek şu ki Allah size de, göklerde ve yerde bulunanlara da mirasçı olacaktır.

İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

...*Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır* {yani, hepsi yok olurlar, baki olan sadece yüce Rabbimizdir. Kullar birbirlerine mirasçı olur, fakat Rabbimiz baki kalır ve onlara mirasçı olur}. *Aranızda fetihten* {yani, Mekke'nin fethinden} *önce* {malını} *infak edip* {düşmana karşı} *kıtal edenler,* {fazilet ve öne geçmek bakımından} *bir olmaz. Bunlar derece itibariyle,* {Mekke'nin fethinden} *sonra infak edip* {düşman ile} *kıtal edenlerden daha büyüktür. Bununla birlikte Allah hepsine de el-hüsnâyı* {yani, cenneti} *va'd etmiştir* {yani, her iki kesime de Allah cenneti va'd etmiş bulunmaktadır}. *Allah yaptıklarınıza* {yani, mallarınızdan yaptığını infakı} {bilen} *habîrdir.* {O sizin mevlânızdır: velînizdir.}

11. *Allah'a karz-ı hasen* {yani, gönül hoşluğu} *ile* {yani, muhtaçlara (infak etmek sûretiyle)} *borç verecek kimdir? O da bunu o kimseye kat kat verecektir. Ayrıca o kimse için pek kerîm bir ecir de* {yani, cennette pek güzel bir karşılık da} *vardır.*

Âyet, Ensâr'dan Ebu'd-Dahdah hakkında inmiştir.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَٰلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ
لِلَّذِينَ آمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ
فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ
وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ
وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ
الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾

12. *O günde* {ey Muhammed} *mü'min erkeklerle, mü'min kadınları* {sırat üzerinde } *nurları* {cennete yol gösterici olarak} *önlerinde ve sağlarında koşar görürsün* {yani, dünyadaki tasdikleri sebebiyle onlara âhirette sırat üzerinde nur verilecektir –çünkü onlar Allah'ın tevhîdîni tasdik etmişlerdi–. Hafaza melekleri onlara şöyle diyecektir:} *"Bugün sizin müjdeniz, içlerinde* {ölmemek ve} *ebedî kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte büyük fevz [kurtuluş] budur."*

13. *O günde münâfık erkeklerle, münâfık kadınlar* {sırat üzerinde} *mü'minlere, "Bizi bekleyin* {yani, bizi gözetleyin} *de nûrunuzdan aydınlanalım"* {ve sizinle birlikte yürüyelim} *diyecekler.* {Melekler tarafından onlara,} *"Arkanıza dönün de nur arayın"* {yani, geldiğiniz yere gidin, orada karanlıktan kurtulmak için nur arayın} *denilecek,* {geri dönecekler, fakat hiçbir şey göremeyecekler. Allah tarafından} *aralarına* {yani, A'râftakiler ile münâfıkların arasına}, *kapısı olan bir sûr*{yani, cennetlikler ile cehennemlikler arasında kapısı bulunan bir duvar} *çekilecek. Onun* {yani, bu surun/duvarın} *iç tarafında* {yani, cennete bakan tarafında} *rahmet,* {cehenneme bakan} *dış tarafında ise azab vardır.*

Bu, cennetlikler ile cehennem ehli arasına çekilecek olan hicabtır, ki sûr da budur. A'râf ise sûrun yüksek kısmına denir.

14. {Münâfıklar} *onlara* {surun arkasından} *şöyle seslenirler: "Biz* {dünyada} *sizinle beraber değil miydik?" Onlar, "Evet* {zâhiren bizimle beraber idiniz} *ama siz kendi nefislerinizi fitneye düşürdünüz* {yani, nimetleri inkâr ederek kâfir oldunuz ve dîninizi ihmal ettiniz, Muhammed'in ölmesini} *bekleyip durdunuz.* {"Muhammed çok geçmeden ölür, biz de ondan rahata kavuşuruz" dediniz}, *kuşkuya düştünüz* {yani, Muhammed'in nebî olduğu hususunda tereddüt ettiniz}. *Emânî sizi* {dîninizden uzaklaştırıp} *aldanışa itti* {de "Çok geçmeden Muhammed ölür, İslâm yok olur gider, biz de rahat ederiz" dediniz}. *Nihâyet Allah'ın* {ölüm} *emri geldi, o ğarûr* {yani, çok aldatıcı şeytânlar} *sizi Allah ile aldattı.*

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ
مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوٰيكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلٰيكُمْ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا
نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ
عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ
﴿١٦﴾ اِعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

15. *İşte bugün* {âhirette ey münâfıklar topluluğu} *sizden de,* {Allah'ın tevhîdîni inkâr eden} *kâfirlerden de* {yani, Arab müşriklerinden de} *hiçbir fidye alınmaz. Kalacağınız yer ateştir* {yani, cehennem ateşi münâfıklar için de müşrikler için de kalınacak yerdir}. *O sizin mevlânızdır* {yani, sizin velînizdir/dostunuzdur}. *O ne kötü dönüş yeridir!*

Her mü'mine bir kâfir verilecek ve "Bu senin için cehennem ateşinden kurtarıcı bir fidyedir" denilecektir. İşte Allah'ın, *Sizden* {yani, mü-

nâfıklardan da, kâfirlerden de} *bir fidye alınmaz* {–ki fidye sadece mü'minlerden alınacaktır–} buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 16. *Îmân edenlerin kalblerinin Allah'ın zikrine* {yani, Kur'ân'a} *huşû duymaları vakti gelmedi mi?...*

Âyet, hicretten altı ay sonra münâfıklar hakkında nâzil oldu. Şöyle ki: Onlar bir gün Selman-ı Fârisi'ye, "Bize Tevrât'ta neler olduğunu anlat. Onda hayret verici şeyler varmış" dediler. Bunun üzerine, *Elif, Lâm, Râ. Bunlar mübîn kitabın âyetleridir. Muhakkak biz akledesiniz diye onu Arabça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz bu Kur'ân'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız* (Yûsuf, 12/1-3) âyetleri indi. Böylece Allah Teâlâ onlara Kur'ân'ın başkalarından daha iyi olduğunu: onlar için daha yararlı olacağını haber verdi. Yüce Allah'ın dilediği kadar bir süre Selman'a soru sormadılar. Sonra tekrar Selman'a, "Bize Tevrât'tan anlat. Onda hayret verici şeyler varmış" dediler. Bunun üzerine, *Allah sözün en güzelini müteşabih ve mesani bir kitab* {yani, Kur'ân} *halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabb'lerine kalbten huşû duyanların derileri ürperir. Sonra Allah zikredildiği için derileri ve kalbleri yumuşar* (ez-Zümer, 39/23) âyeti nâzil oldu. Yüce Allah'ın dilediği kadar bir süre Selman'a soru sormaktan vazgeçtiler. Sonra tekrar ona, "Bize Tevrât'tan bahset, onda hayret verici şeyler varmış" dediler. Bu sefer, *Îmân edenlerin* {yani, îmân ettiklerini söyleyen münâfıkların} *kalblerinin Allah'ın zikrine karşı huşû duymaları* {–huşûa nail olmadılar mı, yani Allah'ın zikri dolayısıyla kalbleri incelmedi mi? diye de açıklanmıştır–} *vakti gelmedi mi* {yani, Allah zikredildiğinde kalbleri yumuşamalı değil mi}? buyruğu indi.

> *...Ve haktan* {yani, Kur'ân'dan} *inene karşı...*

Onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

> *...Ve* {kalb katılığı bakımından} *kendilerine önceden* {yani, Muhammed (s.a) nebî olarak gönderilmeden önce} *kitab verilenler gibi olmamaları (gerekmiyor mu?) Üzerlerinden uzun bir zaman geçti.*

Söz konusu uzun zaman, ondan önceki dönem ile Nebî'nin (s.a) ortaya çıkışı arasındaki süredir. Münâfıkların kalbleri Allah'ın zikrine karşı yumuşamıyordu.

...*Bu sebeble kalbleri katılaştı* {yani, yumuşamadı}, *onların çoğu fâsık kimselerdir.*

17. *Şunu bilin ki muhakkak Allah ölümünden sonra yeri diriltir. Akledeseniz* {yani, ölümden sonra diriliş üzerinde tefekkür edip aklınızla kavrayasınız} *diye sizlere âyetleri beyân ettik/bildirdik.*

18. *Kuşkusuz ki* {mallarından} *sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınlar...*

Âyet-i kerîme, Ensâr'dan Ebu'd-Dahdah hakkında nazîl olmuştur. Şöyle ki: Nebî (s.a), insanlara sadaka vermelerini emredip, sadakanın sevabını hatırlatarak teşviklerde bulununca Ensâr'dan Ebu'd-Dahdah dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bahçemi Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne sadaka olarak bağışladım.

Sonra bahçesine geldi. Bahçede bulunan eşi Ümm ed-Dahdah'a dedi ki:

— Ey Ümm ed-Dahdah! Ben bahçemi Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne sadaka olarak bağışladım. Haydi iki kızımın ellerini tut ve onları bahçeden çıkar.

Bahçeden çıkıp güneşin hararetine maruz kalan çocuklar ağladılar. Anneleri onlara, "Ağlamayın, babanız bahçesini Rabbine sattı" dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu:

— Ben cennette Ebu'd-Dahdah'a ait olup salkımları dolayısıyla dalları sarkmış nice hurma ağacı gördüm.

İşte onun hakkında şu buyruk indi:

...*Kuşkusuz ki* {mallarından} *sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınların ve Allah'a karz-ı hasenle* {yani, gönül hoşluğuyla, ecrini Allah'tan bekleyerek} *borç verenlerin, kendilerine (ecirleri) kat kat arttırılır ve onlar için kerîm bir ecir* {yani, cennette güzel bir karşılık} *vardır.*

Fakirlerin, "Bizim kendisiyle cihada katılacağımız ya da sadaka vereceğimiz herhangi bir malımız yok" demeleri üzerine şu buyruklar nâzil oldu:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ
وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَٰلِكَ
فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

19. *Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve* {bütün} *rasûllerine îmân edenler* {yani, tasdik edenler} {var ya} *işte onlar* {haklarında bir an dahi kuşku duymaksızın Allah'ı ve Rasûlü'nü tasdik eden} *sıddîklardır.*

Sonra Allah yeni bir cümle ile buyuruyor ki:

...*Şehitlere* {yani, onlardan şehîd düşenlere} *gelince, Rabb'lerinin nezdindedirler. Onların ecirleri* {yani, karşılıkları ve faziletleri} *ve nurları vardır. Kâfir olup, âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *yalanlayanlara gelince, işte onlar cahîm* {yani, pek büyük ateş} *ashâbıdırlar.*

20. *Bilin ki dünya hayatı...*

Allah, rağbet etmesinler diye dünyaya karşı zâhid olmalarını sağlamak amacıyla dünyayı söz konusu ederek buyuruyor ki:

...{Onda} *bir oyun, bir lehv, ziynet, aranızda karşılıkla öğünme, mallar ve evlat çokluğuyla öğünüş vardır.*

Ev, bark, binek ve benzeri şeylerde dünyanın ve dünyayı âhirete tercih edenlerin misali şuna benzer:

...Ekini kâfirlerin hoşuna giden gays {yani, meralar bitiren yağmur} *gibidir. Sonra o ekin gürleşir de arkasından sen onu sararmış görürsün* {yani, o yeşilken bir de bakarsın ki sararıvermiş}. *Sonra da o ufak çerçöp olur* {yani, hiçbir ekin kalmaz, telef olur gider. İşte dünya hayatını âhiretten üstün tutanın hali de budur. Sonra da böyle bir kimse için} *âhirette şedîd bir azab vardır...*

Sonra buyuruyor ki:

...{Mü'minler için ise} *Allah'tan bir mağfiret ve bir razı oluş vardır. Dünya hayatı,* {fani olan} *dünya metâından başka bir şey değildir.*

21. {Sâlih ameller ile –ki bunlar beş vakit namazdır–} *Rabbinizden* {günahlarınız için} *bir mağfirete ve eni yer ile gök arası kadar olan bir cennete koşuşun* {yani, yedi semâ birbirine, yedi arz da birbirine bitiştirilse, sonra da gökler ve yerler birbirlerine bitiştirilse cennetlerin eni bunlar kadar olacaktır –ancak Allah uzunluğunu zikretmemektedir–}. *Bu (cennet) Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve rasûllerine* {yani, Muhammed'in (s.a) nebî olduğuna} *îmân edenlere* {yani, tasdik edenlere} *hazırlanmıştır. Bu Allah'ın lütfudur, onu* {kullarından} *dilediği kimselere verir* {ve bunu onlara özel olarak bağışlar}. *Allah büyük lütuf sahibidir.*

مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِّكَيْلَا
تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ
بِالْبُخْلِ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

22. {Yağmur, bitki ve mahsul kıtlığı gibi} *ister yerde,* {belâ ve hadlerin uygulanması gibi} *ister nefislerinizde meydana gelen her musibet mutlaka bir kitabtadır* {yani, orada: levh-i mahfuzda yazılıdır}; *Biz onu* {yani, bu nefsi} *yaratmadan önce* {böyledir}. *Kuşkusuz ki bu* {yani, kitabta: levh-i mahfuzda ona isabet edeceği tesbit edilen şey} *Allah'a çok kolaydır* {yani, O'nun için hiç zor değildir}.

Yine (‘Ubeydullâh) senediyle (dedi:) Mukâtil dedi ki: Bana Atâ b. Ebî Rebah, İbn ‘Abbâs'tan şöyle dediğini anlattı: “Allah levh-i mahfuzu eni ve boyu 500'er yıllık mesafe olarak yarattı. O beyaz bir inciden olup iki kenarı kırmızı yakuttandır. Kelamı nurdur, yazısı nurdur, kalem nurdandır. Onun da uzunluğu 500 yüz yıllık bir mesafedir.”

23. *Ele geçiremediğiniz* {hayır ve ganimet}*e tasalanmayasınız ve size verdiğine* {yani, size verdiği hayra} *sevinmeyesiniz* {yani, böbürlenip kibirlenmeyesiniz} *diye.*

Bundan dolayı Allah buyuruyor ki:

...Allah muhtâl ve fahûr olan {yani, Allah'ın ibâdetine karşı büyüklenen ve Allah'ın nimetleri ile öğünüp böbürlenerek şükretmeyen} *hiç kimseyi sevmez.*

24. *Onlar* {yani, Yahudilerin ileri gelenleri} *cimrilik ederler* {yani, Muhammed'e (s.a) karşı tutumlarında cimrilik ederler; o'nun hakkında gerçeği gizlerler. Böylece Yahudilerin ayak takımlarının arta kalan mallarını alıp ele geçirmek isterler} *ve insanlara* {yani, Yahudilerin ayak takımına} *da cimriliği emrederler* {yani, Muhammed'in (s.a) durumunu gizlemeyi emrederler}. *Kim* {Muhammed'den (s.a)} *yüz çevirir* {ve cimrilik eder: o'na dâir hakkı gezler} *ise kuşkusuz Allah ganidir,* {yani, yanınızda bulunanlara ihtiyacı olmayandır}, *hamîddir* {yarattıkları tarafından övülendir}.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ
وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ
بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ
بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا
وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

25. *Andolsun Biz rasûllerimizi beyyinât* {yani, âyetler [mucizeler, belgeler]} *ile gönderdik. Onlarla birlikte kitabı ve mizanı* {yani, adaleti} *indirdik. İnsanlar kıstı* {yani, adaleti} *ayakta tutsunlar diye. Ayrıca demiri indirdik. Onda çetin bir güç vardır*

{yani, savaşta demirde çetin bir gücün bulunması Benim emrimin bir gereğidir}, *insanlar için* {geçimlerinde} *menfaatler de* {vardır}. *Ta ki Allah Kendisine ve* {düşmanlarına karşı} *rasûllerine* {yani, yalnızca Nebî'ye (s.a)} *–onu görmese dahi–* {davasında üstün gelinceye kadar} *kimin yardım edeceğini bilsin* {yani, görsün}. *Muhakkak Allah* {emrinde} *kavîdir,* {mülkünde} *azîzdir.*

26. *Andolsun ki Nûh'u ve İbrâhîm'i irsâl ettik. Nübüvveti ve kitabı* {yani, dört kitabı: Tevrât'ı, İncîl'i, Zebur ve Furkân'ı} *soylarından gelenlere verdik...*

Onların soylarından gelen nebîler 25 tanedir. İsmâîl, İshâk, Ya'kûb, İysu ve İys'in çocuklarından olan Eyyûb, on iki kişi olan esbat –ki Rubil, Şem'un, Lavi, Vehuza, Veftulen, Zebulen, Had, Dan, Eşar, Istahr, Yûsuf ve Benyamin bunlardandır–, Mûsâ, Hârûn, Dâvûd, Süleymân, Zekeriyâ, Yahyâ, Îsâ ve Muhammed aleyhimusselâm.

...Onlar arasından kimisi hidâyet bulmuştu, ama onlardan çoğu ise fâsıklar {yani, isyankârlar} *idiler.*

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا
بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ
اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا
عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا
فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ
كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا
يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّن فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

27. *Sonra onların izlerinden* {yani, Nûh, İbrâhîm ve onların soyundan gelenlerden sonra diğer ümmetlere de} *rasûllerimizi*

> *ardarda gönderdik. Meryem oğlu Îsâ'yı da izlerinden gönderdik. Ona* {annesinin karnında iken} *İncîl'i verdik. Ona* {yani, Îsâ'ya (a.s)} *uyanların kalblerine bir re'fet ve rahmet koyduk* {yani, sevgi yerleştirdik}...

Allah'ın, *Aralarında merhametlidirler* {yani, birbirlerini çok severler} (el-Feth, 48/29) buyruğunda olduğu gibi. Allah mü'minlerin kalblerine karşılıklı olarak bunu yerleştirmiştir.

Sonra yeni bir ifade olmak üzere buyuruyor ki:

> ...*Bir de onlar* {ibâdet maksadıyla her şeyden el etek çekerek} *kendiliklerinden ruhbanlık ortaya koydular...*

Meryem oğlu Îsâ'dan sonra müşrikler çoğalıp da mü'minleri zayıf düşürerek yenilgiye uğratınca mü'minler insanlardan uzaklara çekilip manastırlar edindiler. Bu halleri uzayıp gitti. Onların bir kısmı Îsâ'nın (a.s) dîninden döndü ve kendiliklerinden Nasraniliği ortaya koydular. Bu sebeble Allah, *Bir de onlar* {ibâdet maksadıyla her şeyden el etek çekerek} *kendiliklerinden ruhbanlık ortaya koydular* buyuruyor.

> ...*Biz onu onlara yazmamıştık* {yani, onlara böyle bir şey emretmemiştik}. *Ancak Allah'ın rızasını aramak için yaptılar, sonra da ona gereği gibi riâyet etmediler* {yani, onlar kendilerine verilen emre riâyet etmediler. Bu hususta bana itaat etmedikleri gibi Yahudiliği ve Nasraniliği kabul edince de iyi bir iş yapmamış oldular}...

Onların bir kısmı ise Îsâ'nın (a.s) dîni üzere kalmaya devam etti. Nihâyet Muhammed'e (s.a) yetişenleri oldu ve o'na îmân ettiler. Bunlar, 32'si Habeşistan'dan, 8'i Şam'dan olmak üzere 40 kişi idiler. Allah'ın şu buyruğunda kasdettiği kimseler bunlardır:

> ...*Onlardan îmân edenlere* {yani, tasdik edenlere} *ecirlerini* {yani, karşılıklarını: cenneti} *verdik. Onlardan bir çoğu* {yani, Yahudileşen ve Nasranileşenler} *ise fâsıklardı.*

Allah, İncîl ehlinden olup Muhammed'e (s.a) îmân eden kimselere ilk kitaba ve Muhammed'in (s.a) kitabına îmân etmeleri dolayısıyla ecirlerini iki defa vermiştir. Bundan dolayı Muhammed'in (s.a) ashâbına karşı övündüler ve "Biz ecir bakımından sizden üstünüz. Bizim için ilk kitaba ve Muhammed'in (s.a) getirdiği son kitaba îmân ettiğimiz

için iki ecir vardır" dediler. Bu sözün kendilerine ağır geldiği Müslümanlar, "Ya biz ne olacağız? Nebî (s.a) ile hicret ettik. Sizden önce o'na îmân ettik. Onunla birlikte gazaya çıktık, siz ise gaza etmediniz" dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

28. *Ey îmân edenler! Allah'a karşı takvalı olun* {yani, O'nu tevhîd edin}, *Rasûlü'ne îmân edin* {yani, Muhammed'in (s.a) bir nebî ve bir rasûl olduğunu tasdik edin} *ki rahmetinden size iki pay* {yani, iki ecir} *versin. Sizin için onunla* {hidâyet bulacağınız, yolunuzu göreceğiniz, cennete giden sırat üzerinde} *yürüyebileceğiniz bir nur versin,* {günahlarınızı} *size mağfiret etsin. Allah* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara} *rahîmdir.*

29. *Ta ki Ehl-i Kitab* {yani, söz konusu edilen İncîl ehlinden bu kırk kişi} *Allah'ın lütfundan* {yani, İslâm'dan –O'nun rahmeti ile olmadıkça–} *hiçbir şeye nâil olamayacaklarını ve muhakkak lütfun* {yani, İslâm'ın} *Allah'ın elinde olduğunu, onu* {kullarından} *dilediğine verdiğini bilsinler. Allah pek büyük lütuf sahibidir.*

Böylece Allah, mü'minleri de iki kat pay, iki ecir almak hususunda İncîl ehline ortak etti.

Allah'ın, *Biz onu üzerlerine yazmadık* (el-Hadîd, 57/28) buyruğu, "Biz onlara onu [ruhbanlığı] emretmedik" demektir. *Allah'ın sizin için yazdığı* {yani, Allah'ın size emrettiği} *mukaddes arza girin* (el-Mâide, 5/21) buyruğunda olduğu gibi.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl el-Müseyyeb'den, o Ebû Ravk'tan naklen, *Sonra onlar gereği gibi riâyet etmediler* (el-Hadîd, 57/27) buyruğu hakkında dedi ki: "Bu hususta Beni tevhîd etmediler demek istemektedir."

58. EL-MÜCÂDELE SÛRESİ

Medine'de inen el-Mücâdele sûresi, Kûfiyyûna göre 22 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ
مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا
مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ
مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّا ذٰلِكُمْ
تُوعَظُونَ بِهِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {Ey Nebî!} *Kocası hakkında seninle mücâdele eden* {yani, konuşan} *ve Allah'a şikâyet eden* {yani, yalvarıp yakaran} *kadının* {yani, Evs b. es-Sâmit'in hanımı Havle'nin} *sözünü elbetteki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı zaten işitiyordu. Çünkü Allah* {ikinizin konuşmasını işiten} *semîdir, basîrdir.*

'Amr b. 'Avf b. el-Hazrec oğullarından Ensâr'dan Sa'lebe b. Mâlik b. Ahrem'in kızı Havle, güzel bir kadın idi. Namazdan sonra kocası onunla beraber olmak istedi, ancak o kabul etmedi. Bunun üzerine öfkelenen kocası Evs b. Sâmit el-Ensârî –ki Kays b. Ahrem'in oğlu Ubâde b. es-Sâmit'in kardeşidir– "Sen benim için annemin sırtı gibisin" dedi. Havle, Nebî'nin (s.a) yanına gelerek dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam benimle ben gençken, malım, ailem varken evlendi; malımı yedi, gençliğimi tüketti. Ben yaşlanıp kemiklerim zayıflayınca beni kendisi için annesinin sırtı gibi kıldı [bana zıhâr yaptı]. Sonra da pişman oldu. Benimle onu tekrar bir araya getirmeye imkân var mı?" Nebî (s.a) ona cevab vermedi. Zira eşine, "sen bana annemin sırtı gibisin" demek [zıhâr], eşiyle cinsî münasebette bulunmamaya yemin etmek [ilâ] ve "yıldızların sayısı kadar boşadım" demek câhiliye dönemi boşama şekillerin-

dendi. İlâ hususunda Allah dört aylık süre belirledi, zıhârda keffareti öngördü, yıldızlar sayısınca boşamayı da üç boşama ile sınırladı.

Havle'nin şikâyeti üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

2. *Aranızdan hanımlarına zıhâr yapanların zevceleri, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette münker ve zûr [yalan] bir söz söylüyorlar* {yani, zıhâr, münker ve ma'rûf olmayan, bilinmeyen sözlerdendir}. *Muhakkak ki Allah* {onu cezalandırmadığı için} *afuvdur,* {helâli haram kılmasına rağmen onu bağışlayan} *gafûrdur.*

3. *Hanımlarına zıhâr yapıp, sonra da o sözlerinden dönenler* {yani, kendilerine haram kıldıkları cimaa avdet edenler}, *eşleri ile temas etmezden* {yani, cima etmeden} *önce bir köle azad etmelidirler. İşte size bununla öğüt veriliyor* {yani, bu hususta Allah size böylece öğüt verdi}. *Allah yaptıklarınızı* {yani, keffâret ile ilgili olarak işlediklerinizi bilen} *habîrdir.*

Ebû Muhammed dedi: Ebû 'Abbâs Yahyâ b. Ahmed'i şöyle derken işittim: "Daha önce yaptıkları yemîni bozdukları için, *Sonra da o sözlerinden dönenler* buyurulmuştur."

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ
مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ
مِسْكِينًا ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ
بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

4. *Ama kim* {azad edecek köle} *bulamazsa, o halde birbirleriyle temas* {yani, cima} *etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim* {oruç tutmaya} *güç yetiremezse, o zaman* {her yoksula yarımşar sa' buğday olmak üzere} *altmış yoksul doyurmalıdır. Bu* {yani,

söz konusu edilen keffâret (şekilleri)} *Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edesiniz* {yani, Allah'ı ve Rasûlü'nü tasdik edesiniz} *diyedir...*

Kuşkusuz zıhâr hususunda Kendisine du'a ettiğiniz vakit Allah du'anızı işiten karîbdir. Keffâret hususunda size çıkış yolu gösterdiği için söylediklerinde Muhammed'i (s.a) de tasdik edin.

...Bunlar Allah'ın hudûdudur {yani, Allah'ın keffâret hususunda sünneti ve emridir}...

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) Havle'nin kocasını çağırdı ve sordu:

— O dediklerini söylemeye seni iten nedir?

Adam cevab verdi:

— Şeytân.

Ardından da sordu:

— Acaba ikimizi bir araya getirecek bir dönüş benim için mümkün mü?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Evet.

Ardından da sordu:

— Bir köle azad edecek gücün var mı?

Adam cevab verdi:

— Bütün malını vermem müstesnâ hayır.

Allah Rasûlü sordu:

— Peki, oruç tutabilir misin? Peşpeşe iki ay oruç tut!

Adam cevab verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben günde iki ya da üç defa yemeyecek olursam bana çok ağır gelir, görüşüm zayıflar.

Zira gözleri pek iyi görmüyordu. Allah Rasûlü sordu:

— Peki, altmış yoksula yemek yedirecek imkânın var mı?

Adam cevab verdi:

— Senin beni gözetmen ve bana yardım etmen hali dışında hayır.

Nebî (s.a) ona onbeş sa' hurma vererek yardımcı oldu, kendisi de bir o kadar getirdi. Böylece otuz sa' hurma oldu. Her yoksula yarımşar sa'. İşte keffâret hususunda size verilen öğüt budur. Allah yaptıklarınızı (bilen) habîrdir. Bunlar Allah'ın hudududur/sünnetidir.

...{Yahudi ve Nasranîlerden} *kâfirler için elîm bir azab vardır.*

5. *Muhakkak Allah ve O'nun Rasûlü ile sınır yarışına girenler* {yani, düşmanlık edenler}, *kendilerinden öncekilerin* {yani, geçmiş ümmetlerin} *kebt edildikleri* {yani, rezil ve rüsvay edildikleri} *gibi kebt edildiler* {yani, rezil ve rüsvay edildiler}. *Halbuki gerçekten apaçık âyetler* {yani, içinde Allah'ın emrinin ve nehyinin beyânı, açıklaması bulunan Kur'ân} *indirmişizdir. Kâfirler için mühîn* {yani, hor ve hakir kılıcı} *bir azab vardır.*

Âyet, Yahudi ve münâfıklar hakkında inmiştir.

Mühîn, "horluk ve hakirlik" demek (olan *el-hevân*'dan gelmekte)dir.

6. *Allah'ın hepsini* {yani, öncekileri de, sonrakileri de ölümden sonra} *dirilteceği günde...*

Âyet, münâfıkların münacat [Peygamber ile özel olarak konuşmak] hakkında (söyledikleriyle) ilgili olarak inmiştir.

...ne yaptıklarını onlara bildirecektir. Allah onu eksiksiz saymış {yani, onların kötü amellerini hıfzetmiş, tesbit etmiş}, *onlarsa onu* {yani, amellerini, yaptıklarını} *unutmuşlardır. Allah* {yaptıkları amellerden} *her şeye şehîddir* {yani, tanıktır}.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ
إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ
وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ
يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ
الرَّسُولِ وَإِذَا جَاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ وَيَقُولُونَ
فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا
فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾

7. *Görmedin mi ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir* {yani, O'nun ilmi bunların hepsini kuşatmıştır}. *Üç kişi fı-*

sıldaşmayıversin, muhakkak O onların dördüncüsüdür {yani, gizlice fısıldaştıklarında ilmi onlarla beraberdir}. *Beş kişi olmayıversinler, mutlaka O onların altıncılarıdır* {yani, ilmi onlarla beraberdir}. *İster bundan* {yani, üçten} *daha az* {yani, iki kişi} *olsunlar, ister daha çok* {yani, ister beş kişi} *olsunlar.* {Yerde} *nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka* {ilmiyle} *onlarla beraberdir. Sonra Kıyâmet Günü'nde kendilerine yaptıklarını* {yani, ne hakkında gizlice konuştuklarını} *haber verir. Gerçekten Allah* {amellerinden} *her şeyi* {çok iyi bilen} *alîmdir.*

8. *Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen, günahı* {yani, ma'siyeti}, *Rasûl'e düşmanlığı* {yani, zulmü ve kendilerine yasakladığı halde o'na isyan etmeyi} *fısıldaşmakta olan kimseleri görmedin mi?...*

Yahudilerle Muhammed (s.a) arasında ateşkes imzalanmıştı. Buna rağmen Yahudiler bir Müslümanı tek başına gördükleri vakit, aralarında gizlice fısıldaşır, konuşurlardı. Müslüman da, kendisini öldürmek için yahut hoşuna gitmeyecek şeylere dâir fısıldaştıklarını zanneder ve korkarak yolunu değiştirirdi. Durum Nebî'ye (s.a) ulaşınca, onlara fısıldaşmalarını yasakladı. Ancak onlar bu yasağa uymadılar ve fısıldaşmaya devam ettiler. Bunun üzerine Allah, *Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra, yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen, günahı* {yani, ma'siyeti}, *Rasûl'e düşmanlığı* {yani, zulmü ve kendilerine yasakladığı halde o'na isyan etmeyi} *fısıldaşmakta olan kimseleri görmedin mi?* buyurdu.

Sonra onların durumlarını haber vererek buyuruyor ki:

...Onlar {yani, Ka'b b. el-Eşref, Huyey b. Ahtab, Ka'b b. Esîd, Ebû Yâsir ve daha başkaları gibi Yahudiler} *sana geldiklerinde, Allah'ın seni selâmlamadığı sözlerle seni selâmlar...*

Mesela, "Haydi kalkın Muhammed'e gidelim, o'na gizlice ağır sözler söylediğimiz gibi, açıktan açığa da ağır sözler söyleyelim" dediler ve o'nun yanına giderek "es-sâm" diye selâm verdiler, bununla, usanç ve bıkkınlığı kasdettiler: siz usanasınız da dînini terkedesiniz demek istediler. 'Âişe (r.anha) da onlara, "Aleykumu's-sâm ve'z-zâm ve'l-fân ey maymunların ve domuzların kardeşleri" diye cevab verdi. Nebî (s.a), 'Âişe'nin sözlerinden hoşlanmayıp "Yavaş ol, ey 'Âişe! Sen yine de yu-

muşak davranmaya bak, çünkü yumuşaklık [rıfk] her nede bulunursa onu güzelleştirir, her nede bulunmazsa onu çirkinleştirir" buyurdu. Cibrîl (a.s), "Onlar sana selâm veriyor görünüyorlar, aslında ağır sözler söylüyorlar" dedi. Yahudiler Nebî'nin (s.a) huzurundan çıkıp gidince birbirlerine, "Eğer Muhammed bir nebî ise, mutlaka Allah o'na söylediklerimizi bildirecek ve bizi cezalandıracaktır" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Ve kendi aralarında derler ki: " {Nebîsi'ne ve ashâbına} *söylediğimiz sebebiyle Allah bize azab etmeli değil mi?"...*

Allah da buyuruyor ki:

...Cehennem {yani, cehennem azabının şiddeti} *yeter onlara. Oraya girecekler! O ne kötü dönüş yeridir* {yani, cehenneme dönüş ne kötüdür}!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا
بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ
لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا
قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

9. *Ey îmân edenler* {yani, sadece dilleriyle ikrar edenler 'Abdullâh. b. Ubeyd, 'Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh ve başka münâfıklar}! *Birbirinizle fısıldaştığınız zaman...*

Bunlar, Nebî'nin (s.a) gönderdiği seriyelere katılmayan mü'minlere ağır gelecek sözleri fısıltı hâlinde konuşurlardı. Bize ulaştığına göre bu seriye, Ca'fer b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Hârise ve 'Abdullâh b. Revâha'nın (komutan olarak) katıldığı seriyye idi. Her üç komutan da Mute günü öl-

dürüldüler. İşte bunu gören münâfıklar kendi aralarında gizlice konuşmaya koyuldular. Onlardan birinin çok yakın arkadaşı olan Müslüman, o çok sevdiği arkadaşının öldürüldüğünü zannetti ve çok üzüldü. Nebî (s.a) onlara gizlice konuşmalarını, fısıldaşmalarını yasakladı.

> ...*Günah, düşmanlık* {yani, ma'siyet, zulüm} *ve Rasûl'e isyan ile fısıldaşmayın* {–çünkü Nebî (s.a) onlara böyle yapmayı yasaklamıştı–}; *birr ve takvâyı fısıldaşın* {yani, itaati ve ma'siyeti terk etmeyi konuşun}...

Sonra onları korkutarak buyuruyor ki:

> ...*ve* {ölümden sonra} *ancak huzurunda haşrolacağınız* {ve size amellerinizin karşılığını verecek olan} *Allah'a karşı takvâlı olun.*

> 10. *Fısıltı* {yani, münâfıkların fısıldaşmaları} *ancak şeytândandır* {yani, onun bu işi süslü göstermesindendir}; *îmân edenleri kederlendirmek için. Halbuki Allah'ın izni ile olmadıkça bu onlara hiçbir zarar vermez* {yani, Allah'ın onun zarar görmesine izin vermesi hali müstesnâ}. *O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler* {yani, tasdik edenler yalnızca Allah'a güvensinler}.

> 11. *Ey îmân edenler! Toplantı yerlerinde size, "Yer açın" denildiğinde,...*

Bir Cuma günü Nebî (s.a) dar bir sofada oturuyor, beraberinde de ashâbı bulunuyordu. İçlerinde Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî'nin de bulunduğu Bedir'e katılmış olanlardan birkaç kişi geldi ve Nebî'ye (s.a) selâm verdiler, o da selâmlarını aldı. Sonra mecliste bulunanlara selâm verdiler, onlar da selâmlarını aldılar. Kendilerine yer açılmasını beklediler, ancak kimse yer açmadı. Onların ayakta durmaları, –Bedir ehline ikram eden biri olarak– Nebî'ye (s.a) ağır geldi de, Bedir'e katılmamış olanlardan, Bedir'e katılmış olup ayakta duranlar sayısınca kimselere, "Ey filan kalk, ey filan kalk" buyurdu. Nebî (s.a), kaldırdığı kimselerin bu durumdan hoşlanmadıklarını yüzlerinden anladı ve, "Allah'ın rahmeti, kardeşine yer açan adama olsun" dedi. Artık bundan sonra onlara kalkıp yer vermeye başladılar. Münâfıklar Müslümanlara dediler ki: "Siz adamınızın insanlar arasında adalet yaptığını mı zannediyorsunuz? Allah'a yemîn ederiz, bunlara karşı adaletli davranmadı. Çünkü bunlar önceden gelip oturmuş, o'na yakın bulunmayı arzu etmiş kimselerdi. O ise onları kaldırdı, fakat hayrı elde etmekte geciken

başkalarını oturttu. Allah'a yemîn olsun sizin bu adamınızın bütün işleri tutarsızdır.”

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> ...*Ey îmân edenler! Meclislerde size, “Yer açın”* {yani, genişletin} *denildiğinde genişletin ki Allah da size genişlik versin. Kalkın denildiğinde de kalkıverin* {yani, Nebîniz size, “Meclisten kalkın” diyecek olursa kalkın –kuşkusuz Nebî'ye (s.a) itaat etmeniz halinde Allah size ecir verecektir–} *ki Allah sizden îmân edenleri* {yani, Bedir'e katılmış olanları} *yükseltsin.* {Aranızdan} *kendilerine ilim* {yani, Kur’ân} *verilmiş olanları da derecelerle* {yükseltsin: cennette vereceği üstün faziletlerle Kur’ân'ı bilmeyen Muhacir ve Tâbiîn gibi onların dışındakilere göre derecelerle yükseltsin}. *Allah* {meclisle ilgili hususlarda ve başka hususlarda} *yaptıklarınızdan habîrdir.*

Bize ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] tahdis etti, bana babam tahdis etti, bize el-Huzeyl tahdis etti, Mukâtil b. Süleymân dedi ki: Mü’minler cennetin kapısına vardıklarında, alim olmayan mü’mine, “Sâlih amelin sebebiyle cennete gir” denilecek. Alime de, “Cennetin kapısında dur ve insanlara şefaat et” denilecek.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ
صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾
أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا
وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

> 12. *Ey îmân edenler! Rasûl* {yani, Nebî (s.a)} *ile gizli bir şey konuşacak olursanız, bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu* {yani, sadaka vermek} *sizin için* {onu alıkoymaktan} *daha hayırlıdır ve* {günahlarınız için} *daha temizdir...*

Buyruk, zenginler hakkında inmiştir.

> ...*Eğer* {fakirlere verecek sadaka} *bulamazsanız, muhakkak ki Allah* {verecek sadaka bulamayan kimseler için} *gafûrdur, rahîmdir.*

Çünkü zenginler Nebî (s.a) ile gizlice, çokça konuşurlar ve Nebî'nin (s.a) meclisinde fakirlere göre öne geçerlerdi. Nebî (s.a) ise onlarla uzun boylu oturmayı ve gizlice, çokça konuşmayı hoş karşılamıyordu. Gizlice konuşmak istedikleri takdirde sadaka vermekle emrolunmaları üzerine bu işten uzak durdular. Böylece fakirler de Nebî (s.a) ile konuşabilir, o'nunla oturup kalkabilir oldular. Varlıklı kimselerden, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) dışında hiç kimse sadaka vermedi. O bunun için bir dinar sadaka verdi ve Nebî (s.a) ile on kelime konuştu. Fakat aradan uzun bir süre geçmeden Allah şu buyrukları indirdi:

> 13. *Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz mu?* {Yani, bu size ağır mı geldi ey varlıklı kimseler? Eğer bunu yapsaydınız sizin için hayırlı olurdu.} *Madem ki yapmadınız, –ki Allah tevbenizi kabul etmiş bulunuyor–* {Allah sizi affetmiş, bağışlamış bulunuyor.} *O halde namazı* {vakitlerinde kılarak} *ikame edin, zekâtı* {zamanı gelince} *verin* {–böylece zekât (emri), gizlice konuşma esnasında verilmesini öngören sadaka emrini neshetti–}. *Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan habîrdir.*

> 14. *Allah'ın kendilerine gazab ettiği bir kavmi velî edinen* {yani, ey Muhammed, velî edinmek sûretiyle Yahudilere samimiyetle bağlı olan} *kimseleri* {yani, münâfık 'Abdullâh b. Nuteyl'i}[1] *görmedin mi?...*

Allah bunların durumları hakkında buyuruyor ki:

> ...*Bunlar* {yani, münâfıklar, Allah nezdinde ey Müslümanlar} *sizden de değildir, onlardan da* {yani, dîn ve velâyet hususunda Yahudilerden de} *değildir...*

Bunun üzerine Nebî (s.a) 'Abdullâh b. Nuteyl'e, "Sen Yahudilere kar-

---

1 Doğrusu 'Abdullâh b. Nebtel'dir. Ayrıca Mâide, 5/57 âyetinin tefsiri esnasında düştüğümüz nota bakınız. (Çeviren)

şı sevgi besleyen birisin” deyince, ‘Abdullâh Allah adına yemîn ederek böyle bir şey yapmadığını ve samimiyetle öğüt veren biri olduğunu söyledi. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

...*Üstelik* {yalancı olduklarını} *bildikleri halde yalan yere yemîn ederler.*

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ
اللَّهِ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

15. *Allah* {âhirette} *onlara şiddetli bir azab hazırlamıştır. Çünkü yapageldikleri şeyler çok kötüdür.*

16. *Onlar yemînlerini* {öldürülmeye karşı} *bir kalkan edindiler de Allah yolundan* {yani, Allah'ın dîni olan İslâm'dan} *insanları alıkoydular. Bu sebeble onlar için mühîn bir azab vardır.*

Münâfıklardan bir adam şöyle dedi: “Muhammed bizim Kıyâmet Günü'nde zafere kavuşamayacağımızı iddia ediyor. O takdirde gerçekten bedbaht olduk demektir ve kuşkusuz bir sivrisinekten daha zayıf oluruz. Allah'a yemîn olsun Kıyâmet Günü'nde –ki eğer varsa– şahıslarımız, mallarımız ve evlatlarımız ile zafere kavuşacak ve biz bunlarla üstünlük sağlayacağız. Bugün ise bunları (bu yolda) harcamıyoruz. O gün zafere ermek için harcayacağız.” Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

17. {Kıyâmet Günü'nde} *malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir şekilde fayda sağlayamaz. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebediyen kalıcıdırlar* {yani, hep cehennem ateşinde ikamet edeceklerdir, ölmeyeceklerdir}.

18. *Allah onların* {yani, münâfıkların} *hepsini dirilteceği günde, size yemîn ettikleri gibi O'na da yemîn edecekler...*

Çünkü onlar, söyledikleri yahut yaptıkları hakkında mü'minler sual sorunca, "Allah'a yemîn ederiz bizim muradımız hayırdan ibaretti" derler, mü'minler de bu hususta onları tasdik ederlerdi. Fakat Kıyâmet Günü onlar kötü amellerine dâir sorgulanacaklar, yine dünyadaki adetleri üzere yalandan medet umacaklar. İşte, *Dünyada size yemîn ettikleri gibi, âhirette de Allah'a yemîn edecekler* buyruğunun anlamı budur.

...Ve kendilerinin gerçekten {dîn namına} *bir şeye sahib olduklarını zannedecekler.* {Ancak bunun Allah'a karşı kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır.} *Haberiniz olsun gerçekten onlar* {söylediklerinde} *yalancıların ta kendileridir.*

19. *Şeytan onlara gâlib ve üstün geldi* {yani, onlara baskın geldi} *de onlara Allah'ı zikretmeyi dahi unutturdu. İşte bunlar şeytânın hizbidirler* {yani, taraftarıdırlar}. *Haberiniz olsun, muhakkak ki şeytânın hizbi* {yani, taraftarları} *hüsrana uğrayanların ta kendileridir.*

20. *Allah ve O'nun Rasûlü ile sınır mücâdelesi yapanlar* {yani, Allah'a ve Rasûlü'ne düşmanlık besleyenler}, *işte onlar en zelîl* {yani, helâk} *olanların arasındadırlar.*

21. *Allah, "Andolsun ki Ben ve rasûllerim* {yani, Nebî (s.a)} *gâlib geleceğim" diye yazdı* {yani, hükmetti}. *Muhakkak ki Allah kavîdir, azîzdir* {yani, O Şam, Rum ve Fars halkından daha kavi [güçlü] ve daha azîzdir}

Mü'minlerin Nebî'ye (s.a), "Eğer Allah bize Mekke ile Hayber ve çevresini fethetmeyi nasîb ederse, Nebî (s.a) hayatta iken Allah'ın bizleri Şam, Fars ve Rum halkına karşı da muzaffer kılacağını ümit ederiz" demeleri üzerine 'Abdullâh. b. Übey Müslümanlara dedi ki: "Siz Rumların ve Farsların şu yenik düşürdüğünüz şehirler halkından herhangi birine benzediğini mi zannediyorsunuz? Asla, Allah'a yemîn ederim

kuşkusuz onlar, toplulukları itibariyle daha kalabalık, araç gereçleri itibariyle daha çoktur." Bunun üzerine Allah, 'Abdullâh. b. Übey'in sözleri ile ilgili olarak, *Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır* (el-Feth, 48/4) âyetini indirdi ve ayrıca, *Allah, "Andolsun ki Ben ve rasûllerim* {yani, yalnızca Nebî (s.a)} *mutlaka gâlib geleceğim" diye* {bir kitab} *yazdı* {ve onun gereğini yerine getirdi}. *Muhakkak ki Allah kavidir, azîzdir* {yani, O Şam, Rum ve Fars halkından daha kavi [güçlü] ve daha azîzdir} buyurdu.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَٓادُّونَ مَنْ حَٓادَّ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُٓوا اٰبَٓاءَهُمْ اَوْ اَبْنَٓاءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَش۪يرَتَهُمْ
اُو۬لٰٓئِكَ كَتَبَ ف۪ي قُلُوبِهِمُ الْا۪يمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ اُو۬لٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ اَلَٓا اِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

22. *Allah'a ve âhiret gününe îmân eden* {yani, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu, amellerin karşılıklarının verileceği ölümden sonra dirilişi tasdik eden} *bir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücâdelesi yapanlara sevgi beslediklerini* {yani, Allah'a ve Rasûlü'ne düşman olanlara karşı iyi ve samimi olduklarını} *göremezsin...*

Âyet, Hâtıb b. Ebî Beltaa el-Ansî'nin Mekkelilere mektub yazması üzerine inmiştir.

...İsterse bunlar babaları, oğulları, kardeşleri yahut aşiretleri olsun. İşte bunlar {yani, böyle bir işi yapmayanlar} *kalblerine îmânı* {yani, tasdiki} *yazmış* {yani, koymuş} *olduğu...*

Bunun bir benzeri de, *Bizi şâhidlerle beraber yaz* (Âl-i İmrân, 3/53) buyruğu ile, *Ben onu takvâlı olanlara yazacağım* {yani, onlara takdir edeceğim, kılacağım} {A'râf, 7/156} buyruğudur.

...ve kendilerini nezdinden bir ruh ile desteklemiş olduğu {yani, dünyada onlara acilen verilen Allah'tan bir rahmet ile güçlerine güç kattıkları} *kimselerdir.* {Âhirette de} *onları ebediyen* {yani, cennette ölmemek üzere} *kalıcılar* {yani, ikamet edenler} *olmak*

üzere altından {kesintisiz olarak} *ırmaklar akan cennetlere* {yani, bahçelere} *sokacaktır. Allah onlardan* {güzel amellerinden ötürü} *razı olmuştur. Onlar da O'ndan* {yani, verdiği mükâfaatlar ve umduklarını elde etmeleri sebebiyle Allah'tan} *razı olmuşlardır. İşte bunlar* {yani, bu sözü geçenler} *Allah'ın hizbidir* {yani, taraftarlarıdır}. *Haberiniz olsun muhakkak Allah'ın hizbi* {yani, taraftarları} *iflâh olanların* {yani, umduklarını elde edenlerin} *ta kendileridir.*

59. EL-HAŞR SÛRESİ

Medine'de inen el-Haşr sûresi, Kûfiyyûna göre 24 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ
الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ
الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ۖ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ
مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا
يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ
لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih etmektedir* {yani, göklerdeki melekler ile yerde bulunan mahlukat Allah'ı zikretmektedir}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

2. *O kitab ehlinden kâfir olanları* {yani, Nadîroğulları Yahudilerini Uhud savaşından sonra} *ilk haşr'de* {yani, ilk savaşta –ikinci haşr ise kıyâmettir–} y*urtlarından çıkarandır* {yani, Medine'den Şam ve Ezriat'a sürülmelerini sağlayandır}. *Siz ise* {ey mü'minler} *onların çıkacaklarını sanmamıştınız* {yani, öyle bir şey zannetmiyordunuz}. *Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı, ama Allah onlara hesaba katmadıkları bir taraftan* {yani, Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesi cihetiyle} *geldi ve kalblerine korku saldı* {yani, Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesiyle Allah kalblerini korkuttu –çünkü o başları ve efendileri idi–}...

Ka'b b. el-Eşref'i, süt kardeşi olan Muhammed b. Mesleme el-Ensârî öldürdü –ki beraberinde Ebû Leyla ile Utbe de vardı– kendisi de, onu öldürdüğü gece öldü.

...Evlerini hem kendi elleriyle, hem mü'minlerin elleriyle tahrib ediyorlardı...

Münâfıklar Yahudilere gizlice haber göndererek hisarlarından çıkmamalarını, yollarda ve kalelerde yığınak yapmalarını söylemişler ve bir de mektub yazarak, "Eğer Muhammed ile savaşacak olursanız biz de sizinle birlikte olacağız. Sizi yardımsız bırakmayacağız, andolsun size yardım edeceğiz. Eğer çıkarılırsanız, biz de sizinle birlikte çıkarız" demişlerdi. Nebî (s.a) onların üzerine yürüdüğünde Ka'b b. el-Eşref için ağıt yakıyorlardı. Dediler ki:

— Ey Muhammed! Musibet üstüne musibet, ağlamak üzerine ağlamak, feryat üzerine feryat mı olsun?"

O da şöyle karşılık verdi:

— Evet.

Bu sefer dediler ki:

— Bırak da musibetimize ağlayalım, sonra da senin durumunu görüşelim.

Nebî (s.a) dedi ki:

— Medine'den çıkın.

Onlar karşılık verdiler:

— Ölürüz daha iyi.

Ardından da "Savaşa" diye seslendiler ve savaşa giriştiler. Mü'minler bir yol ele geçirdiklerinde onlar bir sonraki yola çekiliyorlar, sonra o yolun dibinden tünel oyup o yolları iyice tahkim ediyorlardı. Ayrıca sokak başlarına da kapılar inşa ediyorlardı. Müslümanlar ise ellerine geçirdiklerini tahrib ediyorlar, evlerini yıkıyorlardı. İşte, *Evlerini hem kendi elleriyle, hem mü'minlerin elleriyle tahrib ediyorlardı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Ey basîret sahibleri {yani, Allah'ın emri [işleri] ve Nadîroğulları'nın durumu hakkında basîret sahibi olan mü'minler}! *İbret alın.*

3. *Eğer Allah onların hakkında* {Medine'den} *sürgünü yazmamış* {yani, takdir etmemiş, hükme bağlamamış} *olsaydı,...*

Bunun bir benzeri de, *Allah, "Andolsun ki Ben ..... gâlib geleceğim" diye yazdı* {yani, takdir etti/hükmetti} (el-Mücâdele, 58/21) buyruğudur.

...onları elbette dünyada {ellerinizle öldürülmek sûretiyle} *azablandırırdık. Bununla birlikte âhirette onlar için ateş azabı vardır.*

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۚ وَمَنْ يُشَٓاقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ
شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ ل۪ينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَٓائِمَةً
عَلٰٓى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٥﴾ وَمَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى
رَسُولِه۪ مِنْهُمْ فَمَٓا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٦﴾
مَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ كَيْ لَا يَكُونَ
دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَٓاءِ مِنْكُمْۜ وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُواۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِۢ ﴿٧﴾

4. *Bunun* {yani, başlarına gelen sürgünün} *sebebi, onların Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet* {yani, düşmanlık} *etmeleridir. Kim Allah'a* {ve Rasûlü'ne} *muhalefet* {yani, düşmanlık} *ederse, muhakkak Allah* {cezalandırdığı takdirde} *cezası pek çetin olandır.*

Bunun bir benzeri de, *Ey kavmim! Bana muhalefetiniz* {yani, düşmanlığınız} *sakın sizi ..... sebeb olmasın* (Hûd, 11/89) buyruğudur.

Nebî (s.a), "el-lîn" denen en güzel, en kaliteli hurma ağaçlarının kesilmesini emretmişti, ki bunların hurması sapsarı olur, çekirdeği dışından görünürdü. İçinde dişin kaybolduğu en güzel hurma çeşitlerindendi. Bir hurma ağacı onlar için bir hizmetçiden daha değerli idi. Allah düşmanları Yahudiler, bu hurma ağaçlarının kesildiğini görünce alçaldılar. "Ey Muhammed! Sen Allah'ın sana indirmiş olduğu kitabta, yeryüzünde fesad çıkarılmasını mı yoksa ıslah edilmesini mi görüyorsun" şeklinde birçok söz söylediler. Müslümanlar ise, hurma ağaçlarını keserek fesad yapmış oldukları korkusuyla içten içe kendilerini kınamaya başladılar. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

5. *Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz...*

Nebî'nin (s.a) emrine göre acve türü dışında dört hurma ağacı kesmişlerdi.

...yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız {ki köklerinden kasıt tamamıdır}, *hep Allah'ın izni* {yani, emri} *ile olmuştur ve fâsıkları* {yani, Yahudileri} *alçaltması* {yani, küçültmesi} *içindir.*

Hurma ağaçlarının kesilmesiyle onları alçalttı. Çünkü hurma ağaçlarının kesilmesi onlar için bir zillet ve bir aşağılanmaktır.

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Acve türü dışında bütün hurma ağaçları türlerine (âyet-i kerîmedeki lafzıyla) el-liyn adı verilir."

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ dedi: Bana Hassan tahdis etti, o el-Kelbî'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn 'Abbâs'tan dedi ki: "Nebî (s.a), acve türü dışında o gün bütün hurma ağaçlarının kesilmesini emretti. Bu sebeble acve dışındaki her çeşit hurma ağacı 'el-liyn' diye bilinir."

Ebû Muhammed dedi: Ebû Ubeyde de dedi ki: "*el-Lîn* –tekili, *lîne* diye gelir–, acve ve el-berni dışındaki hurma ağacı çeşitleridir."

Allah düşmanı Yahudiler münâfıkların yardım edeceklerinden ümitlerini kesince, onbir gün sürelik bir savaştan sonra büyük bir korkuya kapılarak barış istediler. Nebî (s.a) onlarla şu şartlar altında barış yaptı: Canlarına ve çoluk-çocuklarına dokunulmayacak, buna karşılık her üç kişi için bir deveye diledikleri kadar çoluk-çocuk ya da eşya yükleyebileceklerdi. Geriye kalacak olan malları ise Müslümanlara ait fey olacaktı. Bu şartlarla onlar Şam tarafındaki Ezriat ve Eriha'ya doğru yola koyuldular. Geriye bıraktıkları mallar Müslümanlara fey oldu. Müslümanlar Nebî'den (s.a), ganimetleri –Bedir gününde olduğu gibi– beşe ayırmasını istediler. Ancak o bunu yapmayınca, içten içe üzüldüler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

6. *Allah'ın onlardan* {yani, Nadîroğulları'nın mallarından} *Rasûlü'ne verdiği feye gelince, siz onun için* {yani, o feyi ele geçirmek için} *ne at oynattınız, ne de deveye bindiniz* {yani, at sırtına da, deve sırtına da binmediniz. Bunun yerine yürüyerek gittiniz ve orayı fethettiniz}...

Ancak Nebî (s.a) kendisine ait eşeğine binmişti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...*Fakat Allah rasûllerini* {yani, Nebîsi Muhammed'i (s.a)} *dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye* {yani, yardım etmeye de, fetih nasîb etmeye de gücü yeten} *kadirdir.*

7. *Allah'ın ülkeler ahalisinden* {yani, Kureyza, Nadîr, Hayber, Fedek ve Ureynelilere ait iki kasabadan} *Rasûlü'ne verdiği fey Allah'a, Rasûl'e, akrabalara* {yani, Nebî'nin (s.a) akrabalarına}, *yetimlere, miskinlere ve yolda kalanlaradır, ta ki o* {yani, o mal} *sizden zengin olanlar arasında bir dûle olmasın* {yani, zenginler fey hususunda fakirlere baskın gelerek kendi aralarında paylaştırmaya kalkışmasın}...

Nebî (s.a) feyi Muhacirler arasında dağıttı. Sehl b. Huneyf ile Simak b. Hareşe dışında Ensâr'a bir şey vermedi. Nebî (s.a) bu ikisine, Nadîroğulları'na ait bir arazi verdi. Muhacirlere bu adın veriliş sebebi, müşrikleri hecr [terk] etmeleri ve onlardan ayrılmalarıdır.

...*Hem Rasûl size ne verdi ise* {yani, rasûl Muhammed (s.a) feyden size ne verirse} *onu alın, neyi yasak ettiyse de sakının. Allah'a karşı da takvalı olun...*

Bununla Allah onları ma'siyet işlemekten sakınmaları için korkutuyor, ardından da cezasıyla onları korkutmak üzere buyuruyor ki:

...*Çünkü Allah* {ma'siyet işleyenleri cezalandırdığı takdirde} *cezası çok şiddetli olandır.*

Sonra feyi söz konusu ederek buyuruyor ki:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ
هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ
مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

8. *Yurtlarından ve mallarından* {Mekke kâfirleri tarafından} *çıkartılıp uzaklaştırılmış olan ve Allah'tan bir lütuf* {yani, cennet-

te O'ndan kendilerini rızıklandırmasını} *ve bir rıza* {yani, Rabb'lerinin razı olmasını} *isteyen, Allah'a ve Rasûlü'ne* {yani, rasûlü Muhammed'e (s.a)} *yardım eden Muhacirler içindir. İşte onlar* {îmânlarında} *sâdık olanların ta kendileridir.* {Onlar münâfıklar gibi îmânlarında yalancı değildir.}

Sonra Ensâr'ı söz konusu ederek onlardan da övgüyle söz etti. Çünkü fey, kendileri dışarıda tutularak Muhacirlere verilmiş, onlar da bunu gönül hoşluğu ile karşılamışlardı. Onun için Allah buyuruyor ki:

9. *Onlardan evvel o yurda yerleşip* {yani, Muhacir mü'minlerin kendilerine hicret etmelerinden uzun yıllar önce Medine'yi yurt ve vatan edinip} *îmâna sahib olanlar* {yani, Muhacirlerin hicretinden önce Medine'de yer tutmuş olan Ensâr}, *kendilerine hicret eden* {mü'min}*leri severler ve onlara verilen şeylerden* {yani, Muhacir kardeşlerine verilen feyden} *ötürü göğüslerinde* {yani, kalblerinde} *bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi* {Muhacirleri} *kendilerine tercih ederler* {yani, muhtaç olsalar bile, içlerinde bir sıkıntı ve darlık duymadan fey hususunda Muhacirleri kendilerine tercih ederler}. *Kim nefsinin cimriliğinden korunursa* {yani, Allah kimi nefsinin hırsından korursa –ki feyin Muhacir kardeşlerine verilmesini gönül hoşluğu ile karşılayan Ensâr kasdedilmiştir–}, *işte onlar felâh bulanların ta kendileridir.*

İki sınır, yani Muhacirler ile Ensâr geçip gittiler, geriye bir sınır kaldı. Bunlar ise Kıyâmet Günü'ne kadar İslâm'a giren ve onlara tâbi olan kimselerdir.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ
آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا
يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ
لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ
وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾

10. *Bunlardan sonra gelenler* {yani, Muhacirler ile Ensâr'dan sonra gelip, Kıyâmet Günü'ne kadar İslâm'a girecek olanlar –ki

tâbiûn bunlardır–} *derler ki: "Rabbimiz! Bize ve bizden önce îmân etmiş kardeşlerimize mağfiret buyur* {yani, bizi ve bizden önce geçmiş bulunan Muhacirler ile Ensâr'ı bağışla –ki bu bir istiğfardır–}, *kalblerimizde îmân edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz! kuşkusuz ki Sen raûfsun, rahîmsin."*

Münâfıkların Yahudilere gizlice haber göndererek, "Biz sizinle beraberiz. Hem size yardım edeceğiz, şâyet çıkartılırsanız sizinle beraber çıkarız" demeleri ile ilgili olarak da şu buyruk indi:

11. *Görmedin mi o münâfıklık edenleri,...*

Âyet, Medineli 'Abdullâh b. Nuteyl[1] ile 'Abdullâh b. Ebî Râfi b. Yezîd hakkında inmiştir.

...*onlar kitab ehlinden* {yani, Yahudilerden} *kâfir olan kardeşlerine* {yani, Huyey b. Ahtab, el-Cedd, Ebû Yasir, Mâlik b. ed-Dayf ve Kureyza halkına} *dediler ki: "Eğer siz çıkartılırsanız* {yani, Muhammed Nadîrlileri çıkardığı gibi sizi de Medine'den çıkartacak olursa}, *andolsun biz de sizinle çıkarız. Sizin hakkınızda* {yani, sizi yardımsız bırakmak hususunda} *hiçbir kimseye* {yani, Muhammed'e} *ebediyen itaat etmeyiz. Eğer sizinle savaşılırsa, andolsun size yardım ederiz* {yani, biz de sizinle birlikte savaşırız}...

Ancak Allah onların yalancı olduklarını belirterek buyuruyor ki:

...*Halbuki Allah da şâhidlik eder ki muhakkak onlar hiç kuşkusuz yalancıdırlar.*

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ
مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ
مِنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

12. *Eğer onlar* {Medine'den Nadîr oğullarının çıkartıldığı gibi} *çıkartılırlarsa, andolsun ki onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer on-*

---

[1] Daha önce de belirttiğimiz gibi, doğrusu 'Abdullâh b. Nebtel'dir. Bkz. el-Mâide, 5/57 âyetinin tefsiri ile ilgili düştüğümüz not. İbn Hişâm, *Sîret,* II, 126; Kurtubi, XVII, 304 ve XVIII, 34. (Çeviren)

larla savaşılırsa {yani, Müslümanlar onlarla savaşacak olursa}, *onlara yardım etmezler* {yani, destek vermezler}. *Onlara yardım etseler* {yani, destek verseler} *bile muhakkak gerisin geri dönerler, sonra da kendilerine yardım olunmaz.*

Münâfıklar böylelikle onları aldatmış oldu. Bundan dolayı kalelerinin dışına çıkamadılar. Sonunda kimileri öldürüldü, kimileri esir alındı ve nihâyet Sa'd b. Mu'az'ın şu hükmünü kabul ederek kalelerinden indiler: Savaşçıları öldürülecek, kadın ve çocukları esir alınacaktır. Onlardan 400 erkek öldürüldü, 750 erkek esir alındı. İşte, *Bir kesimini* {yani, savaşçı olan dörtyüz elli kişiyi} *öldürüyor, bir kesimini* {yani, yediyüz elli kişiyi} *esir alıyordunuz* (el-Ahzâb, 33/26) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Devamla buyuruyor ki:

13. *Gerçekten* {ey Müslümanlar} *sizin korkunuz onların göğüslerinde* {yani, münâfıkların kalblerinde} *Allah korkusundan çok yer etmiştir. Bu onların fıkhetmeyen* {yani, anlayıp ibret almayan} *bir topluluk olmalarındandır.*

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ
جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ
بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ
قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

14. *Onlar sizinle topluca ancak surla çevrilmiş kasabalarda yahut duvarlar arkasından savaşırlar. Kendi aralarında savaşları şiddetlidir...*

Allah Nebî'ye (s.a) hitaben buyuruyor ki:

...{Ey Muhammed!} *Sen onları* {yani, münâfıklar ile Yahudileri} *bir arada sanırsın, ama kalbleri darmadağınıktır* {yani, anlaş-

mazlık içerisindedir, ihtilaf halindedir}. *Bu onların* {Allah'tan geleni} *akletmeyen* {ve dolayısıyla O'nu tevhîd etmeyen} *bir kavim olmalarındandır.*

15. *(Bunların misalleri) kendilerinden öncekilerinki gibidir* {yani, daha önce Bedir'de savaşanlara benzer –Bedir savaşı bundan iki sene önce olmuştu–}. *Az önce onlar yaptıklarının vebalini tatmışlardı* {yani, günahlarının cezası olarak Bedir'de kimileri öldürülmüştü} *ve onlar için elîm bir azab da vardır.*

Sonra Allah Yahudileri aldatıp, zorlu ve sıkıntılı zamanlarında onlardan uzak duran ve onları teslim eden münâfıklara bir misal vererek buyuruyor ki:

16. *Şeytanın durumu gibidir. Hani o insana, "Kâfir ol" der...*

İsrâîloğulları arasında Bersisa adında bir râhib vardı. Bu kırk yıl süreyle manastırda Allah'a ibâdet etti, kimseyle konuşmadı, kimseye bakmadı. Allah'ı zikretmekten bıkıp usanmazdı. Şeytan, Allah'ı zikrettiği sürece ona güç yetiremiyordu. Şeytan İblise, "Bersisa beni yenik düşürdü; çaresiz kaldım, ona gücüm yetmiyor" diye dert yandı. İblîs de, "Git, daha önce babası için kurduğun tuzağı ona da kur" diye akıl verdi. İsrâîloğulları'ndan soylu bir aileye mensub olan bir kız vardı. Şeytan bu kızın içine girdi de ağzından köpükler çıkmaya başladı. Erkek kardeşleri, kız kardeşlerine doktor bulmak için yukarı aşağı, sağa sola her tarafa gittiler. Şeytan rüyalarına girerek, "Size râhib Bersisa'yı tavsiye ederim. O, du'a ederse –ki onun du'ası kabul edilir– kız kardeşiniz iyileşir" dedi. Sabah olunca birbirlerine haydi kalkın, kız kardeşimizi râhib Bersisa'ya götürelim de du'a etsin. Onun du'asının bereketli olacağını ümit ederiz" dediler ve hep birlikte yanına giderek, "Ey Bersisa! Bize bir bak da yukardan konuş. Biz filanın oğullarıyız, sana güzel ve ecir almayı gerektirecek bir iş için geldik" dediler. O da manastırında onlara göründü ve onlarla konuştu. Bersisa onlara cevab verince, şeytân bir boşluk bulup Bersisa'nın içine girerek ona şöyle vesvese verdi: "Ey Bersisa! Bu bir iyilik ve ecir kazanma kapısıdır. Bu kız için Allah'a du'a et de Allah ona şifa versin." Râhib de, kız kardeşlerini içeriye getirmelerini, kendilerinin de gitmelerini söyledi. Onlar da kız kardeşlerini içeri bırakıp gittiler. Bersisa İsrâîloğulları arasında hakkında kötü düşünülecek birisi değildi. Şeytan ona, "Ey Bersisa! Manastırdan in, elini kızın karnı ve alnı

üzerine koy da du'a et" dedi. Bu telkinini sürdürüp durdu. Nihâyet onu manastırdan indirdi. Bersisa inince şeytân içinden çıkıp, kızın içine girdi, o da çırpınıp durmaya başladı, üzeri açıldı. Bersisa onun açık halini gördü. Daha önce kadınları bu halde görmüş değildi. Bu sebeble o kız ile cima etti. Şeytan dedi ki: "Ey Bersisa, ey İsrâîloğulları'nın âbidi! Ne yaptın? İbadetten sonra zina mı ettin? Şimdi bu kız, kardeşlerine senin kendisine ne yaptığını haber verecek, İsrâîloğulları arasında rezil olacaksın. İyisi mi kızı öldür ve göm, sonra manastırına çık Allah'a tevbe et ve O'na ibâdete devam et. Kardeşleri gelip onu soracak olurlarsa, kız kardeşleri için du'a ettiğini bildir, içindeki cinninin çıkıp gittiğini, fakat diğer cinlerin onu kaçırdığını söyle. İsrâîloğulları arasında seni itham edecek kim olabilir?" Bersisa kızı öldürüp içinde bulunduğu harabeye gömdü. Kardeşleri gelip "Kız kardeşimiz nerede? diye sorduklarında, "Kız kardeşinizi cinler alıp gittiler" dedi. Onlar da Bersisa'yı itham etmeden geri dönüp gittiler. Şeytan tekrar onların rüyalarına girdi ve "Bersisa kız kardeşinizin şerefiyle oynadı" dedi. Sabah olunca onların her biri diğerine gördüğünü anlatınca, üçünün de aynı rüyayı gördüğü anlaşıldı. Ancak buna aldırmadılar. Nihâyet aynı rüyayı üstüste üç gece gördüler. Bunun üzerine kalkıp Bersisa'nın yanına gittiler ve "Kız kardeşimiz nerede?" diye sordular. O tekrar, "Bilmiyorum cinler onu kapıp götürdüler" dedi. Daha önce kız kardeşlerini bırakıp gittikleri harabeye girdiler ve orada bir tümsek gördüler. Ayaklarıyla o tümseği karıştırınca, kız kardeşlerini görüverdiler. Hemen Bersisa'nın yanına gidip "Ey Allah'ın düşmanı! Kız kardeşimizi öldürdün" dediler. Ardından da hükümdara giderek durumu bildirdiler. O da görevlileri gönderip, râhibi manastırdan indirmelerini emretti. Onun için bir ağaç kestiler ve onu o ağaca bağladılar. Şeytan gelerek, "Ey Bersisa! Beni tanıyor musun?" diye sordu. O da "Hayır" dedi. Şeytan, "Seni bu duruma düşüren benim, eğer sana emrettiğimi yapacak olursan içinde bulunduğun halden seni kurtarırım ve tekrar manastırına çıkartırım" dedi. Râhib, "Bu nasıl olacak?" diye sordu. Şeytân, "Sana gerçek sûretimde görüneceğim, sen de bana sadece bir defa secde edeceksin. O vakit seni buradan kurtaracağım" dedi. Bersisa, "Peki" dedi. Şeytân ona gerçek sûretinde göründü, o da ona secde etti ve böylece Allah'ı inkâr edip kâfir oldu, fakat şeytân onu olduğu halde bırakıp gitti de Bersisa öldürüldü. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Şeytanın insana "Kâfir ol" dediği zamanki durumu gibidir. Kâfir olunca, "Muhakkak ki ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der.

فكان عاقبتهما انهما في النار خالدين فيها وذلك جزؤا
الظالمين ﴿١٧﴾ يا ايها الذين امنوا اتقوا الله ولتنظر نفس ما قدمت
لغد واتقوا الله ان الله خبير بما تعملون ﴿١٨﴾ ولا تكونوا كالذين
نسوا الله فانسيهم انفسهم اولئك هم الفاسقون ﴿١٩﴾
لا يستوي اصحاب النار واصحاب الجنة اصحاب الجنة هم
الفائزون ﴿٢٠﴾

17. *Sonra ikisinin* {yani, şeytânın ve insanın: râhibin} *âkıbetleri orada ebedî kalmak üzere ateşin içinde kalmalarıdır. Zulmedenlerin cezası işte budur.*

Münâfıkların ve Yahudilerin görecekleri karşılık cehennem ateşidir. Arkasından Allah mü'minleri, Yahudileri velî edinmekten sakındırıyor:

18. *Ey îmân edenler! Allah'a karşı takvalı olun. Herkes yarın için ne hazırladığına* {yani, Kıyâmet Günü için ne amel işlediğine} *bir baksın* {yani, bunu iyi bilsin}. *Allah'a karşı takvalı olun* {da Yahudileri velî edinmekten sakının}. *Kuşkusuz ki Allah* {hayır olsun, şer olsun, Yahudilere yardımcı olmak türünden olsun} *yaptıklarınızı* {haber alan} *habîrdir.*

Emrini terk etmemeleri ve kitab ehlinin konumuna düşmemeleri için mü'minlere öğüt vererek buyuruyor ki:

19. *Allah'ı unuttukları* {yani, Allah'ın emrini terk ettikleri} *için Allah'ın da kendilerini, kendilerine unutturduğu* {yani, kendileri için dünyada iken hayır işlemelerini unutturduğu} *kimseler gibi de olmayan. İşte onlar fâsıkların* {yani, isyan edenlerin} *ta kendileridir.*

Sonra her iki kesimin sonunda varacakları yeri söz konusu ederek buyuruyor ki:

20. *Ateş ashâbı ile cennet ashâbı* {Kıyâmet Günü'nde sevâb ve mevkileri itibariyle} *bir olmaz. Cennet ashâbı fevz bulanların* {yani, ateşten kurtulanların} *ta kendileridir.* {Ateş ashâbı ise orada ebedî kalmak üzere ateştedirler.}

Yine onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحٖيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذٖى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزٖيزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ
الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ
مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٢٤﴾

21. *Eğer Biz bu Kur'ân'ı* {yani, içinde emirleri, yasakları, va'dleri, tehditleri, haramı ve helâlı bulunan bu Kur'ân'ı} *bir dağa indirse* {ve ona taşıtsa} *idik, muhakkak ki Allah'ın haşyetinden onun hâşi'* {yani, boyun eğmiş} *olarak parça parça olduğunu görürdün* {ey Muhammed. Durum böyleyken nasıl olur da insanın kalbi incelmez, Allah'a karşı haşyet duymaz. Oysa insanlar cansız dağdan daha zayıftır. Çünkü dağın kökü, yerin yedi kat dibinde; başı semâdadır. İnsan bu Kur'ân'ı haşyetle ve metanetle anmalıdırlar. Huşu duyarak önünde eğilmelidirler}...

İşte Allah buna dâir bu misali verdikten sonra buyuruyor ki:

...*İşte Biz bu misalleri insanlara* {Allah'ın misalleri üzerinde} *tefekkür etsinler* {ve rubûbiyet üzerinde ibret ile düşünsünler} *diye veriyoruz.*

Sonra yüce Rabbimiz, zatının vahdaniyetini dile getirmek üzere buyuruyor ki:

22. *O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Gaybı* {yani, olanın ve olacak olanın gaybını, gizlisini} *ve şehâdeti* {yani, her şey hakkındaki hakk ile şâhidliği} *bilendir. O rahmândır, rahîmdir.*

"Rahmân" ve "rahîm", biri diğerinden daha rikkatli, daha incelikli iki isimdir. Rahmân ve rahîm söz konusu edilince Arab müşrikleri, "Biz Rahmân, rahîm nedir bilmiyoruz. O'nun adı Allah'tır" dediler. Bunun üzerine Allah onlara pek çok isminin olduğunu haber vermek üzere, *O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Gaybı ve şehâdeti bilendir. O Rahmândır, rahîmdir* buyurdu. Yüce Rabbin adı Allah'tır. Allah, bütün mahlukatına kahir olan rubûbiyetin adıdır. Diğer isimleri ise O'nun fiillerini ifade eder.

23. *O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur...*

Zatını tevhîd ettikten sonra, zatı hakkında buyuruyor ki:

...el-melik'dir {yani, Kendisi dışındaki her şeyin mâlikidir}, *el-kuddûs'dür* {yani, pak ve temizdir}, *es-selâm'dır* {yani, kullar O'nun kendilerine zulmetmesinden yana salimdirler, esenliktedirler}, *el-mü'min'dir* {yani, dostlarına, kendilerine azab etmeyeceği hususunda eman vermiştir}, *el-müheymin'dir* {yani, hayır ya da şer olsun kullarının ameli hususunda onlara şâhiddir}...

Nitekim, *Ve onun üzerinde bir müheymin olmak üzere* (el-Mâide, 5/48) ve *Size bir şâhid olarak* {yani, kullarının hayır ya da şer amellerine karşı şâhiddir –Muhammed'e (s.a) indirdiği kitabını da tasdik edendir–} (el-Müzzemmil, 73/15) buyurmaktadır.

...el-azîzdir {yani, mülkünde kudretiyle Kendisine hiçbir şekilde zarar verilemeyendir}, *el-cebbârdır* {yani, mahlukatı hakkında dilediği her hususta kahredici güce sahib olandır}, *el-mütekebbir'dir* {yani, her şeyden azametlidir}. *Allah* {Kendisi ile birlikte} *ortak koşmalarından* {yani, Kendisi ile birlikte başka bir ortağın bulunmasından} *münezzehtir.*

Böylece Rabbimiz onların iftiralarından zatını tenzih etmektedir.

Sonra Kendisi hakkında buyuruyor ki:

24. *O Allah'tır ki el-hâlık'tır* {yani, her şeyi yaratandır –nutfeyi de O yaratmıştır, mudğayı da O yaratmıştır–}, *el-bâri'dir* {yani, mudğayı [bir çiğnem eti] bir insan olarak yaratan ve bütün in-

sanları yaratan ve insana iki göz, iki kulak, iki el, iki ayak veren O'dur}, *el-musavvir'dir* {yani, rahîmlerde dilediği gibi sûret veren O'dur –erkek, dişi, siyah, beyaz, hilkati tam veya değil–}, *el-esmau'l-hüsnâ yalnız O'nundur* {yani, er-Rahmân, er-rahîm, el-azîz, el-cebbâr, el-mütekebbir ve buna benzer diğer isimler: bu sûrede zikredilen isimler O'nundur}. *Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder* {yani, göklerde, yerde bulunanlar ve ikisi arasındaki bütün yaratılmışlar O'nu zikreder, O'nu tevhîd eder}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

"er-Rahîm" lafzı, "er-Rahmân"dan daha ince olup merhametle, yarattıklarına rahmetiyle atıfette bulunan demektir.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis etti: Bize el-Huzeyl Sa'îd b. Beşîr'den tahdis etti, o Katade'den, o İbn Sîrin'den, o da Nebî'den (s.a); yine senediyle Mukâtil'den, o Katade'den, o İbn Sîrin'den, o Ebû Hureyre'den, o da Nebî'den (s.a) dedi ki: "Muhakkak Allah'ın Kur'ân'da doksandokuz ismi vardır. Bunları belleyen cennete girer."

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl el-Müseyyeb'den tahdis edip dedi: "Sübhânallâh, Allah'ın kötülüklerden tenzih edilmesi demektir."

'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) dedi ki: "Sübhânallâh, Allah'ın zatı için beğendiği bir kelimedir."

el-Huzeyl dedi: Mukâtil dedi ki: "Kur'ân'da bulunan her sübhânallâh lafzı ile Allah zatını kötülükten tenzih etmektedir. Ancak, *Sübhânellezi esrâ bi-'abdihi* [kulunu geceleyin yürütenin şanı ne yücedir] buyruğu müstesnâ olup burada hayret bildirmektedir. *Sübhânellezi halaka'l-ezvâc* [bütün çiftleri yaratan münezzehtir] buyruğu da, "çiftleri yaratanın bu işi hayret vericidir" anlamındadır. Ayrıca, *sübhânallahi hıyne tulsun* [akşamladığınız zaman sübhânallâh] buyruğu da "Allah için namaz kılın" demektir.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Huşeym'den tahdis etti, o Dâvûd b. Ebî Hind'den, o Mutarrif b. eş-Şıhhîr'den şöyle dediğini nakletti: "Allah Kur'ân'da bizim kadere bel bağlamamızı istememiştir."

60. EL-MÜMTEHİNE SÛRESİ

Medine'de inen el-Mümtehine sûresi, Kûfiyyûna göre 13 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ
تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي
تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَا اَخْفَيْتُمْ وَمَا اَعْلَنْتُمْ وَمَنْ
يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ (١) اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ
اَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ
تَكْفُرُونَ (٢) لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَا اَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَفْصِلُ
بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٣)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey îmân edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları velîler edinmeyin...*

Nebî (s.a) insanlara cihada çıkma emri vererek askerî hazırlıklara başladı. Hâtıb b. Ebî Beltaa Mekkelilere, "Muhammed askerî hazırlık yapıyor. Gördüğüm kadarıyla da sizin üzerinize gelmek istiyor. Dolayısıyla tedbirinizi alın" diye bir mektub yazarak Ebû 'Amr b. Sayfî b. Hâşim'in câriyesi Sâre –ki Sâre Mekke'den Medine'ye gelmişti– ile 10 dinar karşılığında gönderdi. Cibrîl gelip Nebî'ye (s.a) Hâtıb'ın yaptığını haber verdi. Rasûlullâh (s.a) 'Alî b. Ebî Tâlib (a.s) ile ez-Zubeyr b. el-Avvâm'ı mektubu almak üzere gönderdi ve onlara şöyle dedi:

— Eğer mektubu size kendiliğinden verecek olursa onu serbest bırakın. Şâyet vermezse boynunu vurun.

Onlar yola koyulup el-Cuhfe'de kadına yetiştiler ve mektubu sordular. Kadın beraberinde bir mektub olmadığına dâir yemîn ederek dedi ki:

— Benim sizin yapacağınız iyiliğe olan ihtiyacım, daha başka şeylere olan ihtiyacımdan fazladır.

Kadının üstünü başını araştırdılar, fakat beraberinde bir şey bulamadılar. ez-Zubeyr, 'Alî b. Ebî Tâlib'e dedi ki:

— Haydi dönelim, gördüğümüz kadarıyla beraberinde bir şey yok.

Ancak 'Alî şöyle karşılık verdi:

— Allah'a yemîn ederim boynunu vuracağım. Allah'a yemîn ederim ki Rasûlullâh (s.a) yalan söylemiyor, biz de yalan söylemiyoruz.

Bunun üzerine ez-Zubeyr dedi ki:

— Doğru söylüyorsun, boynunu vur.

'Alî kılıcını çekince, kadın onların ciddi olduklarını anladı ve mektubu verdiği takdirde kendisini öldürmeyeceklerine, esir almayacaklarına, Muhammed'e (s.a) geri götürmeyeceklerine ve kendisini serbest bırakacaklarına dâir söz aldı. Onlar da ona istediği sözü verdiler. Bunun üzerine kadın saç örgülerinin arasından mektubu çıkarıp verdi. Onlar da kadını serbest bırakıp, mektubla birlikte geri döndüler ve mektubu Rasûlullâh'a (s.a) verdiler. Rasûlullâh (s.a) mektubu okuduktan sonra Hâtıb b. Ebî Beltaa'ya haber gönderdi. Geldiğinde ona sordu:

— Bu mektubu tanıyor musun?

O cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) tekrar sordu:

— Peki, düşmanımızı uyarmana seni iten sebeb nedir?

Hâtıb dedi ki:

— Allah seni affedesice, affet beni! Üzerine kitabı indirene yemîn ederim ki Müslüman olduğumdan beri kâfir olmadım. Seni tasdik ettiğimden beri seni yalanlamadım. Seni sevdiğimden beri senden nefret etmedim. Onlara da düşmanlık ettiğimden beri dostluk etmiş, onları velî edinmiş değilim. Biliyorum ki benim mektubumun onlara bir faydası olmayacak, sana da zararı olmayacak. Mazeretimi kabul buyur. Allah için sana feda olayım. Çünkü senin ashâbından Mekke'deki malını,

aşiretini koruyacak kimseleri olmayan yoktur fakat ben öyle değilim. Ben onlara antlaşma ile katılmış birisiyim; bizzat onlardan değilim. Benimle antlaşmalı olanların hepsi de hicret etmiş bulunuyor. Benim Mekke çok malım-mülküm var. Müşriklerin malıma zarar vereceklerinden korktum. Onun için bu mektubu yazarak bu yolla onlara kendimi yakın göstermek, beni sevmelerini sağlamak istedim ve böylece de malıma gelecek zararı önlemeye çalıştım. Allah'ın onları rüsvay edeceğini, onlardan intikam alacağını, mektubumun onlara hiçbir fayda sağlamayacağını bilmişimdir.

Rasûlullâh (s.a) söylediklerinde onu tasdik etti. Allah da mü'minlere öğüt olsun ve Hâtıb b. Ebî Beltaa'nın yaptığına benzer bir işi tekrarlamasınlar diye, şu buyruklarını indirdi:

> *...Ey îmân edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları velîler edinmeyin. Onlara sevgi ile (bu gibi sırlar ihtiva eden mektub) ulaştırmayın. Hem onlar size gelmiş olan hakkı* {yani, Kur'ân'ı} *inkâr etmiş bulunuyorlar. Onlar Rasûl'ü ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a îmân ettiğiniz için* {öz yurdunuz olan Mekke'den} *çıkarmışlardır. Eğer siz Benim yolumda ve rızam uğrunda cihada çıkmış iseniz* {sevgi ile onlara haber ulaştırmayın} *Sevgi ile onlara gizlice* {onların iyiliğine olacak haberler ihtiva eden mektub} *ulaştırmaya kalkışmayın. Ben gizlediğinizi de* {yani, kalbinizde gizlediğiniz sevgi ve velî edinme duygularını da}, *açıkladığınızı da* {yani, onlara açıktan gösterdiğinizi velâyeti de} *en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa* {yani, kâfirlere gizlice sevgi beslerse}, *kuşkusuz yolun ortasından sapmış olur* {yani, hidâyet yolunun tam ortasından uzaklaşmış olur}.

Hâtıb hakkında ayrıca, *Allah'a ve âhiret gününe îmân eden bir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücâdelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin* (el-Mücâdele, 58/22) âyeti sonuna kadar inmiştir.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl el-Museyyeb'den, o el-Kelbî'den, o Ebû Sâlih'den, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis edip dedi ki: Ebû 'Amr b. Hâşim b. 'Abdi Menâf'ın azatlı câriyesi Sâre Mekke'den Medine-i Münevvere'ye geldi. Rasûlullâh (s.a) de Mekke'nin fethi için hazırlanıyordu. Rasûlullâh (s.a) onu görünce sordu:

— Ey Sâre! Burada ne arıyorsun? Müslüman olarak mı geldin?

Sâre cevab verdi:

— Hayır.

Tekrar sordu:

— Peki, hicret ederek mi geldin?

Sâre yine aynı cevabı verdi:

— Hayır.

Nebî (s.a) sordu:

—İhtiyacın nedir?

Şöyle cevab verdi:

— Aslımız da, mevlâlarımız da [efendilerimiz de], aşiretimiz de sizdiniz. Benim mevlâlarım [beni azat edenler] geçip gitti, ileri derecede muhtaç oldum. Bana giyecek bir şeyler vermeniz, sırtına bineceğim bir binek bağışlamanız için yanınıza geldim.

Nebî (s.a) sordu:

— Mekkelilerin gençlerine ne oldu?

Sâre daha önce ağıt yakan, şarkıcı bir kadın idi. Şöyle karşılık verdi:

— Ey Muhammed! Bedir vakasından bu yana onlardan hiç kimse benden bir şey istemedi.

(İbn ʻAbbâs) dedi ki: "Rasûlullâh (s.a) Abdulmuttalib oğulları ile Hâşim oğullarının ona yardımcı olmaları için teşvikte bulundu. Ona giyecek, binek ve masraf verdiler. Mekke'ye gitmek isteyince ez-Zubeyr b. el-Avvâm ile hil yapmış bulunan ve aslen Yemenli bir adam olan Hâtıb b. Ebî Beltaa ona gelerek, mektubunu Mekkelilere ulaştırması karşılığında ona bir şeyler vereceğini söyledi ve hadiseyi sonuna kadar anlattı."

Sonra Allah, Mekke kâfirlerinin kendilerine olan düşmanlıklarını mü'minlere haber vermek üzere buyuruyor ki:

> 2. *Onlar size karşı zafer kazanırlarsa size düşmanlık ederler* {yani, siz onlardan ayrılmış, İslâm üzere olmuş olduğunuz halde size gâlib gelirlerse böyle davranırlar} *ve* {öldürmek için} *size ellerini ve* {sövüp saymak için} *dillerini kötülükle uzatırlar ve* {si-

ze üstün olurlarsa}, *kâfir olsanız diye şiddetle arzu ederler* {yani, dînlerine dönmenizi temenni ederler}.

3. {Ancak bunu yapacak olursanız,} *akrabanızın da, evlâdınızın da size hiç faydası olmaz. Kıyamet Günü'nde sizin aranızı* {adaletle} *ayıracaktır. Allah yaptıklarınızı* {en iyi gören} *basîrdir.*

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
فِي اِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَٓاءُ
اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهِيمَ لِاَبِيهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ
لَكَ وَمَٓا اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾

4. *İbrâhîm'de ve* {mü'minlerden} *o'nunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişti: Muhakkak biz sizden ve Allah'tan başka ibâdet ettiğiniz şeylerden* {yani, ilahlardan} *uzağız. Sizi inkâr ettik* {yani, sizden teberri ettik, uzaklaştık}. *Yalnızca Allah'a îmân edinceye* {yani, Allah'ı tasdik edinceye} *kadar bizimle sizin aranızda ebediyen düşmanlık ve kin baş göstermiştir. İbrâhîm'in babasına, "Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim" demesi müstesnâ.*

Allah şunu demektedir: Siz de kavminizin kâfirlerinden uzak olduğunuzu ortaya koyun. Çünkü kavimlerinden uzak olduklarını ortaya koymakta İbrâhîm'de ve o'nunla birlikte olan mü'minlerde sizin için güzel bir örnek vardır. Fakat müşriklere mağfiret dilemek hususunda sizin için güzel örneklik söz konusu değildir. İbrâhîm, *Andolsun senin için mağfiret dileyeceğim* demişti. Ancak bu İbrâhîm'in babasının kendisine vermiş olduğu bir söze binaen söylenmişti. Çünkü o, oğluna îmân edeceğini söylemişti. Fakat ölümü esnasında artık onun Allah'a bir düşman olduğu açıkça ortaya çıkması ve şirk üzere ölmesi üzerine İbrâhîm ondan uzak olduğunu belirtmiş ve ona mağfiret dilemeyi kesmişti. Sonra İbrâhîm (a.s) şunları söylemişti:

...“Ama Allah'a karşı sana hiçbir fayda sağlayamam. Rabbimiz! Yalnız Sana tevekkül ettik, yalnız Sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız Sanadır”...

5. ...*“Rabbimiz! Bizi kâfirler için bir fitne kılma* {yani, bizim rızkımızı kısıp da onlara bol rızık vererek bizi onlara muhtaç etme! O takdirde bu bizim için bir fitne olur} *ve bize mağfiret et! Rabbimiz! Çünkü Sen azîzsin, hakîmsin.”*

İbn Mes‘ûd'un kıraatinde ise, “çünkü sen gafûrsun, rahîmsin” şeklindedir.

Benzeri bir buyruk da Mâide sûresinin sonlarındadır.[1]

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ
وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللّٰهُ قَدِيرٌ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾
لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا اِلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾

6. *Andolsun ki onlarda* {yani, İbrâhîm'de ve o'nunla birlikte olanlarda} *sizin için, Allah'ı ve âhireti umanlar için* {yani, Allah'tan ve amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişten korkan kimseler için} *güzel bir örnek* {onlara uymak hususunda güzel bir örnek} *vardır. Kim* {haktan} *yüz çevirirse, kuşkusuz ki Allah* {kullarına muhtaç olmayan} *ganîdir,* {saltanatında yarattıkları tarafından övülen} *hamîddir.*

7. *Olur ki Allah onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *düşmanlık ettikleriniz ile sizin aranızda bir meveddet meydana getirir...*

Allah mü’minlere, İbrâhîm (a.s) ile o'nunla birlikte îmân edenlerin kavimlerinden uzaklaştıklarını haber vererek onların da Mekke kâfirlerinden uzaklaşmaları gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine onlar da akrabalarına, yakınlarına düşmanlık ettiler ve düşmanlıklarını da izhar ettiler. Allah mü’minlerin bu hususta hissettiklerini bildiğinden ötürü, *Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettikleriniz ile sizin aranızda yakın bir dostluk*

---

1 Bkz. el-Mâide, 5/118.

meydana getirir buyruğunu indirdi. Mekkeliler Müslüman olunca, Müslümanlar onlarla içli dışlı oldu, onlarla evlendiler. Nebî (s.a) de Ebû Süfyân'ın kızı Ümm Habîbe ile evlendi.[2] İşte Allah'ın söz konusu ettiği sevgi ve dostluk budur. Allah Nebî'ye (s.a) şöyle hitab etmektedir:

> ...*Allah* {(aranızda) sevgi var etmeye gücü yeten} *kadirdir. Allah* {tevbe edip İslâm'a giren Mekke kâfirlerinin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {İslâm'a girişlerinden sonra da onlara karşı} *rahîmdir.*

Sonra Müslümanlara karşı savaşmamış ve müşriklere yardım etmemiş kimseleri görüp gözetmeye müsâde ederek buyuruyor ki:

> 8. *Sizinle dîn hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan* {yani, Mekke'den} *çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı* {yani, onlarla aranızdaki bağları gözetmenizi} *ve onlara kıst* {yani, adalet} *yapmanızı* {yani, onlarla olan ahitlerinizin gereğini yerine getirmenizi} *Allah size yasaklamaz. Çünkü Allah kıst yapanları* {yani, insanlar arasında adaleti uygulayanları} *sever.*

Âyet, Hilâl b. Uveymir'in mensub olduğu Huzaalılar, Huzeyme oğulları, Surâka b. Mâlik, 'Abdi Yezîd b. 'Abdi Menât ve el-Hâris b. 'Abdi Menât'ın müntesib bulunduğu Müdlic oğulları hakkında inmiştir.

إِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ
وَظَاهَرُوا عَلٰى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
(٩) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ
اللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ
إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ
مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ
وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا
مَا أَنْفَقُوا ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (١٠)

> 9. *Allah ancak sizinle dîn sebebiyle savaşmış, sizi* {yani, İslâm'dan hoşlanmadıkları için Nebî'yi (s.a) ve ashâbını} *yurtları-*

2 Bu ifadelerden Peygamber efendimizin Ümm Habîbe ile Mekke'nin fethin-

nızdan {yani, Mekke'den} *çıkarmış* {Mekke kâfirlerini} *ve çıkarılmanıza* {yani, çıkarılmanız hususunda Mekke kâfirlerine} *yardım etmiş kimseleri velî edinmenizi size yasaklar.* {Sizden} *kim onları velî edinirse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.*

Sonra, *Nerede bulursanız müşrikleri öldürün* (et-Tevbe, 9/5) âyeti, az önce geçen iki âyeti neshetmiştir.

10. *Ey îmân edenler! Mü'min kadınlar* {yani, Subeya} *hicret edenler olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin.*

Nebî (s.a) Hudeybiye günü Mekkelilerle barış antlaşması yaptı, antlaşma şartlarından biri de, "Müslümanlardan Mekkelilere giden iade edilmeyecek, fakat Mekkelilerden Nebî'ye (s.a) gidenler Mekkelilere iade edilecek" şartı idi. Mekke kâfirlerinden Sayfî b. er-Râhib'in nikâhı altında olan Subey'a bt. el-Hâris el-Eslemiyye isimli bir kadın bu barış döneminde Nebî'nin (s.a) yanına geldi. Kocası, kadının iade edilmesini istedi. Nebî'ye (s.a), "Onu bize geri ver, çünkü bizimle senin aranda böyle bir şart var" dedi. Nebî (s.a), "Söz konusu şart erkekler hakkında idi, kadınlar hakkında değildi" dedi. Bunun üzerine Allah, *Mü'min kadınlar* {yani, Subeya} *hicret edenler olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin* buyruğunu indirdi.

Nebî (s.a) onu imtihan edip dedi ki: "Kavminin arasından çıkman, işlediğin bir suç veya kocandan hoşlanmayışın veya ondan nefret edişin sebebiyle olmadığına, sadece İslâm'a olan bağlılığın ve ona duyduğun arzu olduğuna, bundan başka bir maksadının olmadığına Allah adına yemîn eder misin?" İşte âyette sözü geçen mihnet [imtihan] budur. Allah buyuruyor ki:

....Allah onların îmânlarını en iyi bilendir. Şâyet {mihnetten önce –Subey'a'yı kasdetmektedir–} *onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz, onları kâfirlere* {yani, kâfir kocalarına} *geri döndürmeyin. Çünkü bu kadınlar o erkeklere helâl değildir, o erkekler*

---

den sonra evlendiği gibi bir sonuç çıkmakta ise de yanlıştır. Ümm Habîbe Mekke'de erken bir dönemde Müslüman olmuş, kocası 'Ubeydullâh b. Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş ve Habeşistan'da iken kocası vefat etmişti. Ümm Habîbe, Habeşistan'da iken Nebî (s.a) ile hicrî 6. yılda -bir görüşe göre de 7. yılda- nikâhlanmıştır. Bkz. İbn Hacer el-Askalanî, *Tehzibu't-Tehzib,* XII, 448. (Çeviren)

de bu kadınlara helâl olmaz {yani, mü'min bir kadın kâfir bir erkeğe, kâfir bir erkek de mü'min bir kadına helâl değildir}. *O erkeklere infak ettiklerini verin*{yani, kâfir kocalarına kadınlara infak etmiş oldukları mehri ödeyin –bu mehri Müslümanlar arasından o kadın ile evlenecek olan erkek öder. Şâyet Müslüman erkeklerden kimse onunla evlenmeyecek olursa, eski kâfir kocasının alacak bir şeyi de olmaz–}. *O kadınlara mehirlerini verdiğiniz takdirde onları nikâhlamanızda size bir günah* {yani, bir harec [darlık]} *yoktur. Kâfir zevceleri de nikâh* {akdi} *altında tutmayın* {yani, kâfir olan hanımınızı, eşiniz olarak değerlendirmeyin, çünkü o sizin için eş olamaz. –Kasdedilen, hicret eden kadın ile evlenen erkektir.[3] Çünkü (bazan) kâfir bir kadının kavmi arasında önemli bir yeri bulunur, akrabası çok olurdu, (Müslüman olan) kocası da onun yakınları ve kavmi vasıtasıyla güçlü olmak isteğiyle onu nikâhı altında tutmaya devam ederdi–}...

Sonra bu kadın [Subey'a] ile Ömer b. el-Hattâb evlendi. Onunla, Ebu's-Senabil b. Bakek b. es-Sebbak b. 'Abduddar b. Kusay'ın evlendiği de söylenmiştir. İşte bu âyet o ve benzeri durumda olanlar hakkında inmiştir, ki bunlar, hanımı Kureybe bt. Ebî Ümeyye Mekke'de olan Ömer b. el-Hattab (r.a), Hişâm b. el-'Âs b. Vâil ve hanımı Hind bt. Ebî Cehl, Iyad b. eş-Şeddad el-Firri ve hanımı Ümm el-Hakem bt. Süfyân, Şemmâs b. Osmân el-Mahzûmî ve hanımı Yerbu b. Atike, 'Amr b. 'Abdi 'Amr –ki zulyedeyn diye bilinen kişi de odur– ve hanımı Hind bt. 'Abdi'l-'Uzzâ'dır. Ömer b. el-Hattâb'ın (Mekke'de kalan) hanımı ile Ebû Süfyân b. Harb evlendi. Allah (onlara) hitaben, *Artık o kadınları kâfirlere geri döndürmeyin* buyurarak âyetin sonuna kadar indirdi. Bu bütünüyle nesholmayan muhkem bir âyettir, fakat Tevbe sûresi nafaka kısmını neshetmiştir.

...Siz de yaptığınız infakı isteyin {yani, Müslümanlardan birinin hanımı kâfirlere gidecek ve evlenecek olursa, o Müslüman erkek onunla evlenen kimseden kadına verdiği mehri istesin}. *Onlar da yaptıkları infakı istesinler* {yani, verdikleri mehri geri istesinler: Mekkelilerden bir kadın Müslümanlara hicret ederek gelecek

---

3 Bir kapalılık bulunan son iki cümleyi, ne demek istediğini tam olarak kavrayamadığımızdan olduğu gibi tercüme etmekle yetindik. (Çeviren)

olursa, o kadın ile evlenecek olan erkek onun mehrini ilk kocasına versin. Eğer Müslüman olarak gelen ve size sığınan kadın evlenmeyecek olursa, eski kocasına, hanımı evleninceye kadar mehir verilmez. Şâyet Mekke kâfirleri kendi istekleriyle mehri ödemezlerse, onlara gâlib geldiğiniz takdirde onlardan mehri alın. Bu, barış antlaşması gereği yalnızca Mekkeliler için konulmuş bir hükümdü. –Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir: –} *Bunlar Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hüküm verir* {yani, nafaka hususunda Müslümanlarla kâfirler arasında hükmü O verir}. *Allah* {yarattıklarını çok iyi bilen} *alîmdir,* {nafakaya dâir (mehir ile ilgili) verdiği hükmü ile emrinde} *hakîmdir.*

Sonra bütün bunları Tevbe sûresindeki âyetu's-seyf [et-Tevbe, 9/5] neshetmiştir. Ancak, *Hem bu kadınlar o erkeklere helâl değildir, hem de o erkekler bu kadınlara helâl olmaz* buyruğundaki hüküm müstesnâdır.

Sonra Allah nafaka ile ilgili olarak buyuruyor ki:

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ
بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا
يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ
فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

11. *Eğer zevcelerinizden kâfirlere bir şey geçecek olursa,...*

Söz konusu edilen kadın, Ebû Süfyân kızı Ümm el-Hakem'dir. Bu kadın, ʻÂmir b. Luey oğullarından kocası Iyad b. Ganm b. Şeddâd el-Kuraşî el-Fihri'yi terk etti. Sonra da Taif'e gitti ve Sakiflilerden bir adamla evlendi.

...Eğer zevcelerinizden bir şey {yani, herhangi biri} *kâfirlere geçerse* {yani, mü'min bir kadın kâfirlere iltihak ederse: Müslümanlar ile kendileri arasında savaş bulunmayan ve kocası Müslüman olan bir kadın kâfirlere sığınırsa}, *siz de muâkabede bulunursanız* {yani, ganîmet alır ve ardı arkasına Allah size mal almayı nasîb ederse}, *eşleri gitmiş olanlara infak ettikleri gibisini* {yani, verdikleri mehrin aynısını} *verin* {yani, elde ettiğiniz ganîmetten, beşte-bir alınmadan önce verin. –Sonra (devletin payı olan) beşte-bir alınır, bundan sonra da ganîmet Müslümanlar arasında paylaştırılır–}. *Îmân etmiş olduğunuz* {yani, tasdik ettiğiniz} *Allah'a karşı takvalı olun* {yani, size verdiği emirlerde O'na isyan etmeyin}.

Bütün bu âyetleri Tevbe sûresindeki kılıç âyeti [et-Tevbe, 9/5] neshetmiştir.

12. *Ey nebî! Mü'min kadınlar sana bey'at etmeye geldiklerinde, onlarla Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlâtlarını öldürmemek, elleri ve ayakları arasında iftira edecekleri bir bühtan ile gelmemek* {yani, kadının kocasından başkasından olma bir çocuğu, kocasından olduğunu iddia ederek kocasına, "Bu ondan değil, sendendir" dememek}, *hiçbir ma'rûfta* {yani, Allah'a itaat olan ve Nebî'nin (s.a) yasakladığı ağıt yakmak, bu maksatla şiir söylemek, elbiseleri parçalamak yahut mukimken yabancı biriyle halvette kalmak, beraberinde mahremi bulunmadıkça üç günden fazla yolculuğa çıkmamak ve buna benzer Nebî'nin (s.a) nehyettiği hususlarda} *sana isyan etmemek üzere bey'atleş ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Kuşkusuz ki Allah* {daha önceki şirki bağışlayan} *gafûrdur,* {bundan sonrası için} *rahîmdir.*

Mekke'nin fethi günü Safa tepesi üzerinde oturduğu halde erkeklerden bey'at alma işini bitiren –ki o sırada Ömer b. el-Hattâb (r.a) da ondan aşağıda bir yerde oturuyordu– Nebî (s.a) dedi ki:

— Siz kadınlarla, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere bey'atleşiyorum.

Diğer kadınlarla birlikte yüzü örtülü olduğu halde orada bulunan Ebû Süfyân'ın hanımı Utbe kızı Hind başını kaldırıp dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim, sen erkeklerden aldığını görmediğim bir sözü bizden alıyorsun. Bununla birlikte biz, bizden istediğin sözü sana veriyoruz.

Nebî (s.a) devam etti:

— Hırsızlık yapmamak (üzere bey'atleşiyorum).

Hind dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim, ben bazan Ebû Süfyân'ın malından bazı şeyler alıyorum. Onları bana helâl kabul edip etmediğini bilmiyorum.

Ebû Süfyân da şöyle dedi:

— Evet, geçmişte her ne aldınsa ve daha sonra ne alacaksan hepsi senin için helâl olsun.

Nebî (s.a) dedi:

— Sen Hind bt. Utbe'sin.

O karşılık verdi:

— Evet. Allah seni affedesice, sen de olmuşları affet.

Nebî (s.a) devam etti:

— Zina etmemen (üzere seninle bey'atleşiyorum).

Hind karşılık verdi:

— Hür kadın zina eder mi?

Nebî (s.a) devam etti:

— Çocuklarını öldürmemen (üzere seninle bey'atleşiyorum).

Hind şöyle dedi:

— Biz onları büyüttük, siz ise öldürdünüz. Siz ve onlar daha iyi bilirsiniz.

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb sırt üstü yatıncaya kadar güldü. Denildiğine göre Nebî (s.a) de onun bu sözüne güldü.

Nebî (s.a) devam etti:

— Elleri ve ayakları arasında iftira edecekleri bir bühtan ile gelmemek (üzere bey'atleşiyorum).

Hind dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim, kuşkusuz bühtan çok çirkin bir şeydir. Fakat bazı hallerde bağışlamak da mükemmel bir davranıştır. Sen ancak doğru şeyleri ve ahlâkın üstün değerlerini emrediyorsun.

Nebî devam etti:

— Hiçbir ma'rûfta bana isyan etmemen (üzere seninle bey'atleşiyorum).

Hind dedi ki:

— Biz herhangi bir hususta sana isyan etmek niyetiyle buraya gelip oturmadık.

Böylece kadınlar Nebî'nin (s.a) kendilerinden aldığı sözleri kabul ve ikrar ettiler.

İşte, *...üzere sana bey'at etmeye geldikleri vakit, bey'atlerini kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Kuşkusuz ki Allah* {daha önceki şirki bağışlayan} *gafûrdur,* {bundan sonrası için} *rahîmdir* buyruğu bunu dile getirmektedir.

> 13. *Ey îmân edenler! Allah'ın kendilerine gazab ettiği bir kavmi* {yani, Yahudileri} *velî edinmeyin...*

Âyet, 'Abdullâh. b. Übey ve Mâlik b. Duhşum hakkında inmiştir. Yahudiler onlara, İslâm'ı terk edip, ondan uzaklaşmayı güzel göstermişti. Müslümanlardan fakir bazı kimseler de Yahudilere, Müslümanlara dâir bir takım haberler götürüyorlardı. Böylece onlarla iyi ilişkilerini devam ettirmek, onların mahsullerinden, yiyeceklerinden istifade etmek istiyorlardı. Allah bunu nehyetti.

Sonra buyuruyor ki:

> *...Çünkü onlar* {yani, Yahudiler} *kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi âhiretten ümit kesmişlerdir.*

Kâfir kabre girdiği vakit, çok şiddetli azarlayan bir melek gelip onu oturttuktan sonra sorar:

— Rabbin kim, dînin ne, Rasûlün kim?

O karşılık verir:

— Bilmiyorum.

Melek der ki:

— Allah seni rahmetinden uzak tutsun. Ey Allah düşmanı! Cehennemdeki yerine bir bak.

O da bakar ve şöyle beddu‘a eder:

— Veyl.

Melek ona der ki:

— Bu sana verilecek ey Allah düşmanı. Eğer Rabbine îmân etmiş olsaydın, cennete girecektin.

Sonra kâfir cennete bakar ve sorar:

— Bu kimin?

Melek cevab verir:

— Bu, Allah'a îmân eden kimsenin.

Bu durum sebebiyle kâfir hasretler duyar, cennette bir payının olmadığını anlar; cennetten, cennetteki hayır ve nimetlerden büsbütün ümidi kesilir. İşte hayatta bulunan kafirler hakkında şunu söyle: Onlar dünyada iken sevabı ve cezayı yalanladıkları için âhiret nimetlerinden ümit kesmişlerdir. Aynı şekilde kabirdeki kâfirler de âhirette cehennemdeki yerlerini gözleriyle görecekleri vakit, ümit keserler. Onların bu halde iken ümit kestikleri gibi, bunlar da cennetten ümitlerini kesmişlerdir.

61. ES-SAFF SÛRESİ

Mekke'de inen es-Saff sûresi, 14 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا

عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَاِذْ قَالَ

مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ اَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ

فَلَمَّا زَاغُوا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde* {bulunan melekler} *ve yerde bulunan* {cinn ve insan kâfirleri dışındaki yaratılmışlar} *Allah'ı tesbih eder* {yani, zikreder}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

2. *Ey îmân edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?*

3. *Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah'ın yanında büyük bir maktı* {yani, büyük bir gazabı} *gerektirir.*

Bununla, böyle bir işin büyüklüğü anlatılmaktadır.

Mü'minler, "Eğer hangi amellerin Allah tarafından daha çok sevildiğini bilseydik, kuşkusuz o ameli işlerdik" dediler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

4. *Gerçek şu ki Allah kendi yolunda* {yani, O'na itaat uğrunda} *birbirine rabtedilmiş* {yani, safta birbirine bitişmiş, kaynamış} *bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.*

Bununla Allah, îmândan sonra en sevdiği ameli onlara haber verdi. Onlar ise savaşmaktan/çarpışmaktan hoşlanmadılar. Allah bunun üzerine onlara öğüt vermek, te'dib etmek üzere, *Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?* buyurdu.

Bu âyet, aralarında ‘Abdullâh b. Revâha ve başkalarının da bulunduğu Ensâr: Evs ve Hazrec hakkında inmiştir.

5. *Hani Mûsâ kavmine* {yani, kavminden îmân edenlere –ki bunlar oniki sıbtın meydana getirdiği esbat(ın soyundan gelenler)di–}, *“Ey kavmim! Benim Allah'ın size gönderdiği Rasûlü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?”...*

Çünkü Mûsâ'nın hayalarının şişik olduğunu söylemişlerdi.

Bunun bir benzeri de, *Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın* (el-Ahzâb, 33/69) âyetidir.

...*Onlar* {haktan uzaklaşıp başka tarafa kayarak} *sapıp eğrilince Allah da kalblerini çevirdi* {yani, uzaklaştırdı, kaydırdı}. *Allah fâsıklar* {yani, isyankârlar} *topluluğunu* {dalâletten kurtararak dînine} *hidâyet etmez.*

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا
بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَ
هُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ
الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾
يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ
تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

6. *Hani Meryem oğlu Îsâ da şöyle demişti: “Ey İsrâîloğulları! Muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlü'yüm. Benden önceki Tevrât'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed* {–Süryanice'de Fâriqlît–} *olan bir rasûlü müjdeleyici olarak geldim.* {Îsâ} *onlara beyyinât* {yani, gösterdiği hayret verici şeyler: çamurdan kuş yaratması, anadan doğma körü ve abraş denilen

alacalıyı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi gibi hususlar} *ile gelince, onlar* {yani, Yahudiler} *"Bu* {yani, Îsâ'nın yaptıkları} *apaçık bir büyüdür"* {yani, büyü olduğu apaçık ortadadır} *dediler.*

7. *İslâm'a davet edildiği halde Allah'a karşı yalan uydurandan* {yani, Yahudilerden –çünkü o'nun büyücü olduğunu iddia etmişlerdi–} *daha zâlim kimdir?* {Yani, daha zâlim kimse olamaz}. *Allah* {ilminde} *zâlimler topluluğunu* {dalâletten çıkarıp, dînine ileterek} *hidâyete iletmez.*

8. {Muhammed'in (s.a) Tevrât ve İncîl'deki durumunu, dîni ile ilgili bilgileri gizlemiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar} *ağızlarıyla* {yani, dilleriyle} *Allah'ın nûrunu* {yani, dînini} *söndürmek isterler. Halbuki Allah nûrunu* {yani, dînini} *tamamlayacaktır* {yani, gâlib ve üstün getirecektir}; *kâfirler* {yani, Yahudilerle Hıristiyanlar} *hoş görmese bile.*

9. *O, Rasûlü'nü* {yani, Muhammed'i (s.a)} *hidâyet ve hakk dîn* {yani, İslâm –ki İslâm: Muhammed'in (s.a) getirdiği dîn dışındaki her dîn bâtıldır–} *ile gönderendir. Çünkü onu bütün dînlere üstün kılacaktır;...*

Allah, onlardan kiminin öldürülmesini, kiminin de zelîl olup o'na cizye ödemesini sağlamak suretiyle bunu gerçekleştirdi; Muhammed'in (s.a) getirdiği dîni bütün dîn sahiblerine karşı üstün kıldı.

Allah'ın, *Biz de îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler* (es-Saff, 61/14) buyruğu da buna benzemektedir.

...müşrikler {yani, Arablardan müşrik olanlar: Kureyş kâfirleri} *hoş görmese bile.*

Bu âyet, yani *Muhakkak Allah Kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever* (es-Saff, 61/4) âyeti nâzil olunca, kimileri "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah yolunda cihad ettiğimiz takdirde ecrimiz ne olacak? Diye sordu. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

10. *Ey îmân edenler! Sizi elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabtan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?*

Müslümanlar bunun üzerine, “Allah'a andolsun, eğer bu ticareti bilseydik bu uğurda mallarımızı ve evlatlarımızı verirdik” dediler. Bunun üzerine Allah, şöyle buyurarak onlara bu ticaretin ne olduğunu açıkladı; yani tevhîdi gösterdi:

11. *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân edersiniz* {yani, Allah'ın tevhîdini, Muhammed'in bir nebî ve rasûl olduğunu tasdik edersiniz}, *mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda* {yani, Allah'a itaat uğrunda} *cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar* {yani, îmân ve cihad} *sizin için* {başka şeylere göre} *daha hayırlıdır.*

يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ
طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا
نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا
أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ
طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

12. {Bunu yaptığınız takdirde} *günahlarınızı size mağfiret eder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki* {–ki Adn cenneti, cennetlerin en üstünüdür–} *çok hoş* {yani, cennetin yerleşilecek yerlerindeki çok güzel} *meskenlere koyar. İşte bu* {mükâfaat}, *büyük fevzdir [kurtuluştur].*

13. *Ve sevdiğiniz bir diğeri daha* {yani, dünyada size cennetin dışında verilmiş bir va‘d daha vardır, ki o da şudur: Cihad ettiğiniz takdirde düşmanlara karşı} *Allah'tan bir yardım ve yakın* {yani, dünyada çabucak gelen} *bir fetih* {bir zafer. Ey Muhammed! Zaferi: dünyada zafere erişmeyi, âhirette de cenneti} *mü'minlere müjdele!*

Nebî (s.a) onlara bu müjdeyi verince hamd ettiler.

14. *Ey îmân edenler! Allah'ın ensârı olun* {yani, Allah'ın (dîninin) yardımcıları olun –ki Allah yolunda savaşan, O'nun kelimesi olan “lâ ilâhe illallâh”ın yücelmesini ve hiçbir şey ortak ko-

şulmamak üzere Allah'a ibâdet edilmesini isteyen kimse Allah'a yardım etmiş demektir–}...

Demek istiyor ki: Sayıca sizden daha az olan havarilerin –ki "havariyyûn", Nabati dilinde "elbise ağartıcıları" demektir– Meryem oğlu Îsâ'ya (a.s) yardım ettikleri gibi, siz de Muhammed'e (s.a) yardım edin.

Beytu'l-Makdis'te elbiseleri ağartmakla uğraşırlarken Îsâ (a.s) yanlarından geçti ve onları Allah'a davet etti, onlar da o'nun davetini kabul ettiler. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

> *...Nitekim Meryem oğlu Îsâ havarilere, "Allah'a* {yani, Allah ile birlikte} *benim yardımcılarım kim olacak?"* {yani, Allah'tan beni kim korur[1]} *dedi.* {Îsâ'nın davetini kabul eden} *havariler de, "Allah'ın yardımcıları biziz" dediler. Bunun üzerine İsrâîloğulları'ndan bir tâife* {yani, havariler Îsâ'ya (a.s)} *îmân etti ve bir tâife de kâfir oldu...*

İfade burada tamam olmaktadır.

> *...Biz de* {Muhammed'e (s.a)} *îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik de* {Muhammed (s.a) ile} *üstün gelenler* {yani, diğer dîn mensublarına karşı üstünlük sağlayanlar} *oluverdiler.*

{Îsâ} *onlara beyyinelerle,* yani, çamurdan kuş yaratması, anadan doğma körü ve abraş denilen alacalıyı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi gibi hususlarla *gelince,* Yahudiler, Îsâ'nın bu yaptıkları için, *"Bu, apaçık bir sihir" dediler.*

---

1 Bu açıklamanın doğru olduğu söylenemez. Ancak bununla, "Allah yolunda görevimi yerine getirirken bana gelecek zararlara karşı beni koruyarak kim yardımcı olacak?" anlamını kasdetmesi müstesnâ. (Çeviren)

62. EL-CUMA SÛRESİ

Medine'de inen el-Cuma sûresi, Kûfiyyûna göre 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَز۪يزِ
الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي بَعَثَ فِي الْاُمِّيّ۪نَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ
لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢﴾ وَاٰخَر۪ينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَز۪يزُ
الْحَك۪يمُ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظ۪يمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذ۪ينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا
كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde* {(olan melekler)} *ve* {insan ve cinlerin kâfirleri dışında} *yerde olanlar Allah'ı tesbih eder* {yani, Allah'ı zikreder}.

Sonra şanı yüce Rabbimiz, niteliklerini belirterek buyuruyor ki:

...*O, el-meliktir* {yani, her şeyin mâlikidir}, *el-kuddûsdür* {yani, tertemiz, paktır}, {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

2. *O ümmiler* {yani, kitab okumayan, elleriyle yazı yazmayan Arablar} *arasında kendilerinden bir rasûl* {yani, nebî Muhammed'i (s.a)} *gönderendir. Onlara karşı O'nun âyetlerini* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini} *okuyor, onları tezkiye ediyor* {yani, durumlarını ıslah ederek Allah'ı tevhîd etmelerini sağlıyor}, *onlara kitabı ve hikmeti* {yani, Kur'ân'ın helâl ve harama dâir mev'izelerini} *öğretiyor* {–bunun için de onlara Kur'ân'ı okuyor–}. *Halbuki daha önceden* {yani, Allah, Muhammed'i (s.a) göndermeden önce} *apaçık bir dalâlet* {yani, şirk} *içinde idiler.*

3. *Ve onlardan* {yani, bu ümmetten geriye kalanlar arasından} *he-*

nüz kendilerine {yani, ilkleri olan Nebî'nin (s.a) ashâbına} *kavuşmamış olanlara da. O,* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

4. *İşte bu* {yani, İslâm} *Allah'ın lütfudur. Onu* {yani, Allah'ın lütfu olan İslâm'ı} *dilediği kimseye verir. Allah* {İslâm ile kurtularak fevz bulmalarını [umduklarını elde etmelerini] sağlamak suretiyle} *büyük lütuf sahibidir.*

5. *Kendilerine Tevrât yükletilip* {yani, Tevrât'taki hükümler gereğince amel etmek mesuliyeti yükletilip ve bunun için onu okuyup} *sonra onu yüklenmeyenlerin* {yani, içindeki hükümler gereğince amel etmeyenlerin} *misali, kocaman kitablar taşıyan eşeğin misaline benzer* {yani, içinde ne olduğunu bilmeden kitab taşıyan eşek gibidirler. İşte Tevrât'ta bulunanlar gereğince amel etmeyen Yahudilerin durumu budur}...

Allah onlara bu misali verdikten sonra buyuruyor ki:

...*Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *yalanlayan topluluğun misali ne kötüdür! Allah* {ilminde} *zâlimler topluluğunu* {dalâletten kurtarıp, dînine ileterek} *hidâyete ulaştırmaz.*

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا
إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

6. *De ki: "Ey Yahudiler!"...*

Nebî (s.a), bir mektub yazarak Medine'deki Yahudileri İslâm'a davet etti. Medine Yahudileri de Hayber Yahudilerine, "Kendisinin bir nebî olduğunu iddia eden Muhammed bizi de, sizi de dînine davet ediyor. Eğer o'na uymak istiyorsanız, bize bunu açıklayan bir mektub yazın, değilse siz de biz de aynı karardayız demektir: Muhammed'e îmân da etmeyeceğiz, tâbi de olmayacağız" diye bir mektub yazdılar. Buna çok

kızan Hayber Yahudileri, Medine Yahudilerine çirkin bir mektubla cevab verdiler: "İbrâhîm, İshâk ve Ya'kûb sıddîk birer nebî idiler. Ya'kûb'un on iki çocuğunun her birinden de pek çok kimseler dünyaya geldi. Onlardan sonra Mûsâ (a.s) , Mûsâ'dan sonra Üzeyr geldi. Mûsâ Tevrât'ı levhalardan, Üzeyr ise ezberden okuyordu. Eğer Üzeyr, Yüce Allah'ın çocuğu, nebîsi ve seçkini olmamış olsaydı, Allah Teâlâ o'na bunu vermezdi. Biz de, siz de o'nun sıbtındanız [soyundanız], Yüce Allah'ın halîl edindiği kimsenin soyundanız ve Allah'ın kendisiyle özel olarak konuştuğu kimsenin soyundanız. Dolayısıyla bizim nübüvvet ve risâleti hakk edişimiz Muhammed'den (s.a) daha ileri düzeydedir. Hem nebîler ne zaman Arab yarımadasından çıkmış ki?! Biz hiçbir zaman Arablardan bir nebî geldiğini duymadık, ta ki sizin Tevrât'ta söz konusu edildiğini iddia ettiğiniz bu adam gelinceye kadar. Eğer o'na tâbi olacak olursanız, sizi küçültür ve alçaltır. Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz."

Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

> ...{Yahudilere} *de ki: "Ey Yahudiler! Eğer siz bütün insanlar bir tarafa, gerçekten yalnız kendinizin* {âhirette} *Allah'ın velîleri* {ve sevdikleri} *olduğunuzu* {dolayısıyla da Allah'ın sizi cezalandırmayacağını} *iddia ediyorsanız* {ve iddianızda da} *doğru söyleyenler iseniz, haydi ölümü temenni edin."*

Sonra Allah Teâlâ bu hususta onların durumlarını şöylece bildirmektedir:

> 7. *Ama ellerinin önden gönderdiklerinden* {yani, günahlarından, Allah'ı ve Rasûlü yalanladıklarından} *ötürü onu ebediyen temenni etmezler. Allah zâlimlere* {yani, Yahudilere} *alîmdir* {yani, onları çok iyi bilendir}.
>
> 8. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Gerçekten sizin kendisinden kaçıp* {yani, tiksinip} *durduğunuz ölüm* {kaçınılmaz olarak} *elbette karşınıza çıkacaktır. Sonra gaybı da, şehâdeti de bilen* {yani, gayb olan her şeyi bilen ve her türlü gizli konuşmaya ve fısıltıya şâhid olan} *Allah'a iade olunacaksınız/döndürüleceksiniz* {yani, âhirette Allah'a döndürüleceksiniz}, *O da neler yaptığınızı size haber verecektir."*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ
ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾
فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً
أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ
خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

9. *Ey îmân edenler! Cuma günü...*

Buradaki *min-yevmi'l-cum'a [cuma gününden]* ibaresindeki *min [den]* edatı, sıladır [fazladan gelmiş bir ulama edatıdır].

...namaz için nidâ olunduğunda {yani, imam minbere oturup da nidâ edildiğinde} *Allah'ın zikrine koşun* {yani, farz olan namazı kılmaya gidin} *ve alış-verişi bırakın. Bu* {yani, namaz} *sizin için* {alış-verişten} *daha hayırlıdır; eğer bilirseniz.*

10. *Artık o namaz* {yani, Cuma namazı} *kılındığı vakit, yeryüzüne dağılın...*

Bu dağılma emri, nehiyden sonra verilen bir ruhsat olup, namazdan sonra rızık aramayı helâl kılmaktadır. Dileyen namazdan sonra çıkıp ticaret yapabilir, dileyen yapmaz. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Allah'ı {dille} *çok zikredin ta ki felâh bulasınız.*

11. *Onlar bir ticaret yahut bir lehv gördüklerinde,...*

Medine'ye gelen kervanları davul çalarak, el çırparak karşılıyorlardı. Oniki erkek ve kadın müstesnâ, mescidde bulunanlar da kervanı karşılamaya çıktı. Nebî (s.a), "Mescidde kaç kişi kaldı" diye sordu. Onlar, "Oniki erkek ve kadın" diye cevab verdiler. Sonra bir başka kervan geldi. Yine oniki erkek ve kadın dışında (herkes kervanı karşılamaya) çıktı. Sonra 'Âmir b. 'Avf oğulları'ndan Dıhye b. Halife el-Kelbî –Müslüman olmadan önce– Şam'dan çeşitli ticaret malları getirdi. Medineliler onu davul çalarak, el çırparak karşıladı. Medine'ye gelişi, Nebî'nin (s.a)

minberde ayakta hutbe irad ettiği Cuma gününe denk geldi. Nebî (s.a), "Mescidde kaç kişi kaldı?" diye sordu. "Oniki erkek ve kadın" diye cevab verdiler. Bunun üzerine Nebî (s.a), "Eğer bunlar da kalmamış olsaydı, (kendileriyle helâk edilmeleri için) onlar adına taşlar işaretlenmiş olacaktı" buyurdu. Bunun üzerine şanı Allah şu buyruğu indirdi:

> ...*Onlar bir ticaret yahut bir lehv gördükleri zaman seni* {minber üzerinde} *ayakta bırakıp, ona doğru yöneldiler. De ki: "Allah'ın yanındaki lehvden de* {yani, davuldan ve el çırpmaktan da}, *ticaretten de* {yani, Dıhye'nin getirdiği ticaret mallarından da} *hayırlıdır. Allah rızık verenlerin* {arasında başkalarının} *en hayırlısıdır.*

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize Huşeym tahdis edip dedi: "Bu oniki kişi arasında Ebû Bekr ve Ömer (r.anhuma) da bulunuyordu.

63. EL-MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Medine'de inen el-Münâfikûn sûresi, Kûfiyyûna göre 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ

يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾

اِتَّخَذُٓوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ

لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَاِذَا رَاَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ وَاِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ

لِقَوْلِهِمْ كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ

الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Münâfıklar sana geldiklerinde, "Şehâdet ederiz* {yani, yemîn ederiz} *ki, muhakkak sen Allah'ın Rasûlü'sün" derler. Allah da biliyor ki, sen hiç kuşkusuz O'nun Rasûlü'sün ve Allah şâhidlik eder* {yani, yemîn eder} *ki muhakkak münâfıklar* {yemînlerinde} *yalancıdırlar.*

2. *Onlar yemînlerini* {yani, senin Allah'ın Rasûlü olduğuna dâir yaptıkları yemîni} {öldürülmeye karşı} *kalkan edindiler ve* {insanları} *Allah'ın yolundan* {yani, İslâm dîninden} *alıkoydular. Gerçekten de onların bu yaptıkları* {münâfıklık} *ne kötüdür!*

3. *Bu ise onların îmân* {yani, ikrar} *etmelerinden sonra kâfir olmalarındandır. Bunun için de kalblerine* {küfür ile} *mühür vuruldu ve bu yüzden onlar fıkh etmezler.*

4. *Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider,...*

Kasıt, 'Abdullâh. b. Übey'dir. İri-yarı, güzel görünüşlü, tatlı dilli birisi idi. Konuştuğu vakit Nebî (s.a) onun konuşmasını dinlerdi.

...Söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Halbuki onlar dayandırılmış kütükler gibidir...

İfadede takdim vardır. Şöyle demektir: Onların bedenleri sanki biri diğerinin üstünde ayakta duran, fakat bir şey işitmeyen ve akletmeyen ruhsuz kerestelere benzer. İşte münâfıklar da, keresteler gibi îmânı işitmez ve akletmezler. Onların kalblerinde îmân yoktur. Böylece onların bedenlerini kereste ye benzetmiştir.

...Her feryadı kendi aleyhlerine {koparıldı} *sanırlar...*

Mesela, asker arasında bir münadi yüksek sesle nida edecek yahut bir binek dizginlerinden kurtulacak yahut bir kayıp ilanı yapılacak olsa, kalblerindeki korkudan ötürü kendilerinin kasdedildiğini zannederler.

...Düşmanın ta kendileri onlardır. Bu sebeble onlardan sakın! Allah onları katletsin {yani, onlara lanet etsin}. *Nasıl da döndürülüyorlar* {yani, yalanlıyorlar}!

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ
يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ
أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ
اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا
إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ
وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

5. *Onlara* {yani, 'Abdullâh. b. Übey'e}, *"Gelin Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin" denilince, onlar* {yani, 'Abdullâh. b. Übey} *başlarını çevirirler* {yani, kendilerine mağfiret dilenmesini istemediklerinden ötürü başlarını başka tarafa döndürürler} *ve sen onların büyüklenerek* {mağfiret dilenmesinden} *yüz çevirdiklerini* {yani, bunu kabul etmeyip başka tarafa yöneldiklerini} *görürsün.*

'Abdullâh. b. Übey b. Selûl, mağfiret dilemesi için kendisini Nebî'ye (s.a) çağıran adama, duymamışçasına "Ne dedin?" demişti.

6. *Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez. Kuşkusuz ki Allah fâsıklar* {yani, isyankârlar} *topluluğunu* {yani, 'Abdullâh. b. Übey'i dalâletten kurtarıp, dînine ileterek} *hidâyete erdirmez.*

7. *"Rasûlullâh'ın yanındakilere infak etmeyin ki dağılıp gitsinler" diyenler onlardır...*

Kasdedilen kişi 'Abdullâh. b. Übey b. Selül'dür. Lihyan oğulları –ki bunlar Huzeyl'in bir koludur– gazasından dönüldüğünde geceleyin çok şiddetli bir rüzgâr esti, Rasûlullâh'ın (s.a) devesi kayboldu. Sabah olunca Nebî'ye (s.a) sordular:

— Bu rüzgâr neydi?

Allah Rasûlü cevab verdi:

— Medine'de ölen münâfıkların ele başılarından bir adamın ölümü idi.

Sordular:

— O kim?

Cevab verdi:

— Rifaa b. et-Tâbûh.

Bunun üzerine münâfıklardan biri şöyle dedi:

— Muhammed gaybı bildiğini iddia ediyor, fakat devesinin nerde olduğunu bilmiyor. Ona gayb bilgisini getiren, niçin devesinin nerde olduğunu haber vermiyor?

Bir adam da ona şöyle dedi:

— Sus! Allah'a yemîn ederim, eğer Muhammed bu sözleri duyarsa hakkımızda vahiy indirilir.

Sonra münâfık kalkıp, Nebî'nin (s.a) yanına gitti. Onun ashâbına şunları anlatmakta olduğunu gördü:

— Münâfıklardan bir adam, devem kayboldu diye bana dil uzatarak, "Muhammed gaybı bildiğini iddia ediyor, fakat devesinin nerede olduğunu bilmiyor. Ona gayb bilgisini getiren, niçin devesinin nerde olduğunu haber vermiyor?" dedi. O'nun hakkı için andolsun ki bu söz-

leri söyleyen kişi yalan söylemiştir. Ben gaybı bildiğimi iddia etmiyorum, zaten bilmiyorum da; fakat Allah bana onun neler söylediğini, devemin de nerede olduğunu bildirdi. O şu anda dağ yolundadır, yuları bir ağaca takılmıştır.

Yanından çıkıp dağ yoluna doğru ilerlediler. Nebî'nin (s.a) dediği şekilde devenin yularının bir ağaca takılmış olduğunu gördüler. Münâfığın gözleri önünde deveyi alıp geldiler. O da olduğu yerde tasdik etti. Sonra arkadaşlarına dönerek şöyle dedi:

— Allah'ı hatırlatarak size soruyorum: Sizden herhangi bir kimse bu meclisten kalkıp gitti mi yahut benim bu söylediklerimi kimseye aktardı mı?

Arkadaşları cevab verdiler:

— Hayır.

Bunun üzerine o dedi ki:

— Şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. Allah'a yemîn ederim, ben sanki bugüne kadar hiç Müslüman olmadım.

Arkadaşları sordular:

— Bu ne demek?

Adam şöyle devam etti:

— Daha önce size söylediğim sözleri Nebî'nin (s.a) yanındakilere aktardığını gördüm. Ben şâhidlik ederim ki, sözlerimi o'na Allah haber verdi ve kuşkusuz ki o doğru söylüyor.

Adam Medine'ye yaklaşıncaya kadar yola devam etti. Biri ‘Âmir oğullarından, diğeri Cuheyne oğullarından iki adam birbiriyle tartıştı. Münâfık ‘Abdullâh. b. Übey, Cuheyneliye, Ci‘âl b. ‘Abdullâh b. Sa‘îd de Âmir oğullarından olana yardım etti. Ci‘âl fakir birisi idi. ‘Abdullâh, Ci‘âl'e şöyle dedi:

— Kuşkusuz sen sıradan birisisin. Sana bunu yapmama engel olan hiçbir şey de yoktur.

Ci‘âl de ‘Abdullâh'a karşı söz söylemekten geri kalmadı. Bunun üzerine ‘Abdullâh şunları söyledi:

— Benim ve senin durumun, “Besle köpeğini seni ısırsın” meseline benzer. ‘Abdullâh'ın adına yemîn ettiği zat hakkı için seni ya bir kenarda iter bırakırım yahut sen başka bir şeyle ilgilenirsin.

Ci‘âl şöyle karşılık verdi:

— Bu senin elinde olan bir şey değildir. Rızık ancak Allah'ın elindedir.

‘Abdullâh öfkelenerek geri döndü, arkadaşlarına da dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim ki eğer siz Ci‘âl ve arkadaşlarının –tepenize çıkmanıza sebeb olan– erzaklarını kesecek olursanız, çok geçmeden Muhammed'i (s.a) bırakırlar, eski aşiretlerine, mevlalarına geri dönerler; bu sebeble onlara infak etmeyin ki Muhammed'in (s.a) etrafında kalmayıp dağılsınlar.

Sonra şunları söyledi:

— Eğer Ci‘âl gidip Muhammed'e (s.a) durumu bildirecek olursa, Muhammed onun doğru söylediğini kabul edecek, benim de zâlim olduğumu zannedecektir. Onun hakkı için ben zâlimim, çünkü biz Muhammed'i Mekke'den getirdik, oysa daha önce kavmi o'nu kovmuştu, bizse o'nu kendi canlarımızla koruduk. Ona başımızın üstünde yer verdik. Allah'a yemîn ederim ki eğer Medine'ye dönecek olursak, daha azîz olan daha zelîl olanı oradan çıkartacaktır. Başımıza da –kendisini kasdederek– kendimizden bir adam getiririz.

O, “daha azîz” ile kendisini ve arkadaşlarını; “daha zelîl” ile de Nebî'yi (s.a) ve arkadaşlarını kasdetmiştir.

Zeyd b. Erkam el-Ensârî –o sırada genç bir delikanlı idi– dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim ki zelîl olan ve kavmi arasında kendisine buğzedilen kişi sensin. Muhammed (s.a) ise Rahmân tarafından azîzdir, Müslümanlardan da ona büyük bir sevgi vardır. Allah'a yemîn ederim ki bu sözlerinden sonra ebediyen seni sevmeyeceğim.

‘Abdullâh şöyle dedi:

— Ben sadece şaka yapıyordum.

Zeyd durumu Nebî'ye (s.a) bildirdi. ‘Abdullâh. b. Übey'in bu sözleri o'na ağır geldi ve Müslümanlar arasında da Nebî'nin (s.a) Zeyd'in ge-

tirdiği haber dolayısıyla 'Abdullâh'a öfkelendiği haberi yayıldı. Nebî (s.a) 'Abdullâh'a haber gönderdi, o da beraberinde kendisini destekleyecek ve onun söylediği ileri sürülen sözlerin yalan olduğunu söyleyecek bir takım kimselerle geldi. Nebî (s.a) ona sordu:

— Senden bana nakledilenleri söyledin mi?

'Abdullâh şöyle karşılık verdi:

— Üzerine kitabı indirene yemîn ederim ki, ben bu kabilden birşey söylemedim. Kuşkusuz Zeyd yalan söylüyor ve ben seninle beraber katıldığım bu gazveden daha çok Allah'ın kendisi sebebiyle beni cennete koyacağını ümit ettiğim başka bir amel de işlemiş değilim.

Ensâr da onun söylediklerini tasdik ettiler ve dediler ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim ileri gelenimiz, efendimizdir. Yalan bir söz taşıyan Ensâr'dan bir çocuğun bunun hakkındaki sözüne itibar edilemez.

Nebî (s.a) de onun mazeretini kabul etti. Ensâr da Zeyd'i kınamaya koyuldu ve "Zeyd yalan söyledi" dediler. Nebî (s.a) de onun yalancı olduğunu kabul etti. Bundan önce Zeyd, Nebî'nin (s.a) çıktığı yolculuklarda o'nunla beraber yol alırdı. Sonra ise Nebî'ye (s.a) yakın bulunmaktan utanır oldu. Ancak Allah Zeyd'in doğru söylediğini, 'Abdullâh'ın ise yalancı olduğunu bildiren buyruklarını indirerek, *"Rasûlullâh'ın yanındakilere infak edin ki dağılıp gitsinler" diyenler onlardır* {yani, 'Abdullâh'tır} buyurdu.

> *...Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır* {yani, rızkın anahtarları, yağmur, bitki O'nundur}. *Fakat münâfıklar fıkh etmezler* {yani, hayrı anlamazlar}.

Devamla –'Abdullâh. b. Übey'i kasdederek– şöyle buyuruyor:

> 8. *Derler ki: "Eğer Medine'ye dönersek elbetteki en azîz kim ise en zelîl olanı* {yani, en güçlü olan daha zelîl olanı oradan} *mutlaka çıkartacaktır." Halbuki izzet Allah'ın, O'nun Rasûlü'nün ve îmân edenlerindir* {yani, bunlar hiç kuşkusuz münâfıklardan daha azîzdir}, *fakat münâfıklar* {bunu} *bilmezler.*

Nebî (s.a) yola koyuldu ve devesi üzerinde etrafı inceleyip duruyordu. Nihâyet Zeyd'e yetişti. Kulağını yakalayıp, yüzü kızarıncaya kadar

kulağını parmakları ile ezdi ve "Müjde sana; Allah senin suçsuzluğunu bildirdi, kulağını korudu, seni tasdik etti" dedi. Ardından ona ve diğer insanlara karşı bu iki âyeti okudu. Böylece Zeyd'in doğru söylediğini, 'Abdullâh'ın da yalancı olduğunu herkes öğrendi.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ
عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾
وَاَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَٓا
اَخَّرْتَن۪ٓي اِلٰٓى اَجَلٍ قَر۪يبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ
يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْساً اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهَاۜ وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

9. *Ey îmân edenler* {yani, dilleriyle ikrarda bulunanlar: münâfıklar}! *Mallarınız ve evlatlarınız sizi Allah'ı anmaktan* {yani, farz namazı kılmaktan} *alıkoymasın. Kim bunu yaparsa* {yani, namazı terk ederse}, *işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir.*

10. *Herhangi birinize ölüm gelip de* {yani, sizden herhangi bir münafığa ölüm gelip de ölüm esnasında malının zekâtını verip dünyada Allah'ın emri gereğince amelde bulunmak üzere tekrar dünyaya geri döndürülmeyi istemeden ve} *"Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de* {–çünkü dünyadan çıkış yakındır: ne olursa olsun ecel uzak sayılmaz–} *sadaka verseydim* {yani, malının zekâtını verseydim} *ve sâlihlerden* {yani, mü'minlerden} *olsaydım" diyeceği bir zaman gelmeden önce size verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} *infak edin.*

Allah'ın, *İçlerinden kimi de, "Eğer bize lütfundan ihsan ederse, andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak sâlihlerden* {yani, mü'minlerden} *olacağız" diye Allah'a söz vermişti* (et-Tevbe, 9/75) buyruğu da buna benzemektedir.

11. *Halbuki eceli geldiğinde Allah hiçbir nefsi asla geri bırakmaz. Allah* {hayır ya da şer olsun} *yaptıklarınıza habîrdir* {yani, münâfıkların yaptıklarından haberdardır}.

64. ET-TEĞÂBUN SÛRESİ

İçinde Mekkî âyetler bulunmakla beraber, Medine'de inen et-Teğâbun sûresi, Kûfiyyûna göre 18 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ
وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde olanlar* {yani, melekler}, *yerde olanlar* {yani, cinn ve insanlardan kâfir olanların dışında bütün yaratılmışlar} *Allah'ı tesbih eder* {yani, zikreder}. *Mülk yalnız O'nundur* {yani, O'ndan başka kimse mâlik değildir}, *hamd de yalnız O'nundur* {mahlûkatı nezdinde saltanatında hamd de O'nundur}. *O* {dilediği} *her şeye kadirdir.*

2. *Sizi* {Âdem ile Havvâ'dan –ki onların ilk yaratılışı topraktandır–} *yaratan O'dur. Kiminiz kâfir, kiminiz mü'min* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *oluyor. Allah yaptıklarınızı basîrdir.*

3. *Göklerle yeri hakk ile yarattı* {yani, onları bâtıl, boş yere yaratmadı; aksine gerçekleşecek bir iş için yarattı}. *Size sûret verdi* {yani, sizi rahîmlerde yarattı}, *sûretlerinizi de güzel yaptı* {yani, sizi hayvanların ve kuşların sûretinde yaratmayıp, sûretlerinizi: yaratılışınızı pek güzel yaptı. Âhirette} *dönüş yalnız O'nadır.*

4. *Göklerde ve yerde olanı bilir.* {Amellerinizden kalblerinizde} *gizlediğinizi de,* {dillerinizle onlardan} *açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin* {yani, kalblerin} *içinde olanı* {hayır ya da şerr olsun çok iyi bilen} *alîmdir.*

5. {Ey Mekkeliler!} *Bundan önce kâfir olanların haberi* {yani, rasûllerini yalanladıkları için geçmiş ümmetlerin nasıl azaba uğratıldıklarına dair haber/ anlatılanlar} *size gelmedi mi? Onlar bu sebebten emirlerinin vebalini tattılar* {yani, amellerinin karşılığı olarak dünyada azabı tattılar}. *Onlar için elîm bir azab da vardır.*

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ
كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا
وَتَوَلَّوا وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن
يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ
عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ
وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

6. *Bunun* {yani, dünyada başlarına gelen bu azabın} *sebebi şudur: Rasûlleri kendilerine beyyinât* {yani, açıklamalar} *ile geliyorlardı da onlar, "Bizi beşer olanlar mı hidâyete götürecek" diyerek kâfir oldular ve* {îmândan} *yüz çevirdiler. Allah da gani olduğunu* {yani, onların ibâdetlerine ihtiyacı olmadığını} *gösterdi. Allah* {yarattıklarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganidir,* {mahlukatı nezdinde saltanatında övülen} *hamîddir.*

7. *O kâfir olanlar ba's olunmayacaklarını* {yani, ölümden sonra diriltilmeyeceklerini} *iddia ettiler...*

Allah onların yalan söylediklerini beyan etmek üzere buyurdu ki:

...{Ey Muhammed! Mekkelilere} *de ki: "Hayır, Rabbim hakkı için elbette ba's olunacaksınız. Sonra* {dünyada iken} *yaptığınız*

ameller {âhirette} *size haber verilecektir. Bu* {yani ba‘s ve hesab} *Allah'a göre pek kolaydır.”*

8. *O halde Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna}, *Rasûlü'ne* {yani, Muhammed’e (s.a)} *ve indirmiş olduğumuz nûra* {yani, Kur’ân'a} *îmân edin. Allah* {hayır yahut şerr türünden} *yaptıklarınıza habîrdir.*

9. *Sizi o toplanma gününe toplayacağı gün* {göklerde olanları da, yerde olanları da bir araya getirmiş, toplamış olacaktır}, *işte o gün teğâbun günüdür* {yani, hidâyet ehli olanlar, dalâlet ehlini ğabn edeceklerdir.[1] –Bundan daha büyük bir ğabn olmaz. Kimileri cennette, kimileri sa‘îr [alevli cehennem ateşin]de olacaktır–} *Kim Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *îmân eder, sâlih ameller işlerse, kötülüklerini örter, onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar; orada* {ölmemek ve} *ebedî kalıcılar olmak üzere. İşte bu* {yani, Allah'ın söz konusu ettiği mükâfaat ve sevâb} *büyük kurtuluştur.*

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ
فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ
مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ
تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

10. *Kâfir olup, âyetlerimizi* {yani, Kur’ân'ı} *yalanlayanlara gelince, onlar ateş ashabıdır. Orada ebedî kalıcıdırlar. O ne kötü dönüş yeridir!*

---

1 Burada *ğabn* [aldatmak] mecazdır. Mü’min, kâfirin cennetteki yerini, kâfir de mü’minin cehennemdeki yerini alacağından mü’min kâfiri ğabn etmiş [aldatmış] gibi olacaktır.

11. *Allah'ın izni ile olmadıkça* {Âdemoğlu'na} *hiçbir musibet isabet etmez. Kim Allah'a îmân ederse, onun kalbine hidâyet verir* {yani, kim musibet hususunda Allah'ı tasdik eder ve musibetin Allah'tan geldiğini bilir ve Allah'ın emrine teslim olursa Allah da ona istircada bulunma yolunu gösterir. O da "innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" der –işte "kalbine hidâyet verir" buyruğu bu demektir–}...

Bakara sûresinde de, *İşte Rabb'lerinden salavat ve bir rahmet hep onların üzerindedir ve onlar hidâyete* {yani istircada bulunmaya} *iletilenlerdir* (el-Bakara, 2/151) buyurulmaktadır.

...*Allah* {bu türden} *her şeyi* {bilen} *alîmdir.*

12. *Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin. Eğer* {her ikisine itaatten} *yüz çevirirseniz, Rasûlümüze* {yani, Muhammed'e (s.a)} *düşen mübîn tebliğden başkası değildir.*

13. *Allah (odur ki) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler* {yani, güvenenler yalnız O'na güvensinler}.

14. *Ey îmân edenler!...*

Buyruk, el-Eşca hakkında inmiştir.

...*Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size* {günah olan şeyleri emretmek suretiyle} *düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının* {yani, hicreti terk etmek hususunda onlara itaat etmeyin}...

Adam hicret etmek isteyince hanımı, çocukları ona, "Allah adına gitme. Hanımını, çoluk-çocuğunu, malını bırakma. Sen gidersen biz kaybolur gideriz. Medine'de geçimimiz olmaz, muhtaç düşeriz" deyip onu vazgeçirmek isterdi. Bunun üzerine kimileri hicret etmekten vazgeçer, kimileri ailesine itaat etmez, onları dinlemez, hicret eder ve "Bizi hicretten vazgeçirmeye mi çalışıyorsunuz? Andolsun ki Allah bizi sizinle tekrar bir araya getirecek olursa, sizi cezalandırırız, sizi gözetmeyiz, bizden hayır namına bir şey göremezsiniz" derlerdi. İşte, *O halde onlardan sakının* buyruğu, "hicreti terk etmek hususunda onlara itaat etmekten uzak durun" demektedir. Sonra onlara af, bağışlama ve görmezlikten gelme yolunu tutmalarını emrederek şöyle buyurmaktadır:

...*Bununla beraber şâyet* {onları} *affeder* {yani, onlara ilişmez, onlardan [onları cezalandırmaktan] yüz çevirir, onları bağışlar},

kusurlarına bakmaz {ve hatalarını örter} *iseniz* {sizin için hayırlı olur}. *Muhakkak Allah* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {mahlukatına merhamet eden} *rahîmdir.*

Sonra Allah onlara öğüt vermektedir:

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا
لِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُوا
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

15. *Mallarınız da, evlatlarınız da bir fitnedir* {yani, âhiret ile uğraşmayı önleyen bir meşgale ve bir sınamadır}. *Büyük mükâfaat* {olan cennet} *ise Allah nezdindedir.*

16. *O halde gücünüzün yettiği kadar* {yani, güç yetirebildiğiniz kadarıyla emirleri ve nehiyleri hususunda} *Allah'a karşı takvâlı olun;* {O'nun öğütlerini} *dinleyin,* {emirlerine} *itaat edin. Kendi nefisleriniz için hayır olmak* {yani, mallarınızdan Allah'ın hakkını yerine getirmek} *üzere de infak edin...*

Sonra infak etmek için onları teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

...Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar felâh bulanlardır {yani, malındaki Allah'ın hakkını yerine getirenlerdir}.

17. *Eğer Allah'a güzel bir şekilde* {yani, ecrini umarak ve gönül hoşluğu ile} *bir karzda bulunacak olursanız* {yani, nafile sadaka verirseniz} *onu size* {yani, o karzı sizin için} *kat kat arttırır ve* {o sadaka sebebiyle} *size mağfiret eder. Allah* {verdiğiniz sadakaları sizin için kat kat arttıran} *şekûrdur,* {günahlarınızı ve verdiği sadakayı başa kakan, ecrini beklemeyen kimseleri bağışlayan} *halîmdir.*

18. *Gaybı da, şehâdeti de bilendir* {yani, O bütün gayb âlemini bilendir: verdiği sadakayı başa kakanın kalbindeki illeti, Allah'a karşı haşyetinin azlığını bildiği gibi, her türlü gizli konuşma ve fısıldaşmalara da şâhiddir. Mülkünde Kendisine zarar verilemeyen} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

65. ET-TALÂK SÛRESİ

Medine'de inen et-Talâk sûresi, Kûfîyyûna göre 12 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ
وَاَحْصُوا الْعِدَّةَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ
مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۜ وَتِلْكَ
حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۜ لَا تَدْر۪ي
لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿١﴾ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ
فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا
ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَق۪يمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِۜ ذٰلِكُمْ
يُوعَظُ بِه۪ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ
لَهُ مَخْرَجًاۙ ﴿٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey Nebî! Kadınları boşadığınızda iddetleri vaktinde* {yani temiz iken ve onlarla cima etmeksizin} *boşayın ve o iddeti iyice sayın, Rabbiniz olan Allah'a karşı takvâlı olun* {yani, size emrettiği hususlarda O'na isyan etmeyin} *O kadınları evlerinden çıkarmayın. Onlar da* {kendiliklerinden iddet içerisinde bulundukları ve ricat yapılabildiği sürece} *çıkmasınlar. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları* {yani apaçık bir şekilde karşı gelmeleri –ki bu da nüşuzdur [serkeşliktir]–} *müstesnâ. İşte bunlar Allah'ın hadleridir* {yani, Allah'ın sünneti ve emridir {yani, kadın iddet için ay halinde olmadığı bir zamanda, temizlik döneminde onunla cima edilmemiş olarak boşanmalıdır}. *Kim Allah'ın hadlerini* {yani, sünnetini ve emrini} *aşar* {ve iddetin başlama süresini hesaba katmadan talâk verir} *ise kendi nefsine zulmetmiş olur. Bilemezsin belki Allah bundan* {yani, birinci ve ikinci talâktan} *sonra bir iş* {yani kadına ric'at yapıp dönmek} *peyda ediverir.*

Âyet, ‘Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb, ‘Utbe b. ‘Amr el-Mâzinî, Tufeyl b. el-Hâris ve ‘Amr b. Sa‘îd b. el-‘Âs hakkında inmiştir.

> 2. *O kadınlar ecellerinin* {yani gusletmeden önce iddetlerinin} *sonuna geldiklerinde* {onlara dönecek olursanız} *ya ma‘rûf ile* {yani, Allah'a itaate uygun bir şekilde} *onları tutun yahut ma‘rûf ile* {yani, onlara zarar vermeksizin Allah'a itaate uygun olarak} *onlardan ayrılın* {–işte ihsan [iyilik ile tutmak ya da bırakmak] budur–. Talâka da, ric’at yapmaya da} *aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şâhid tutun...*

Sonra şâhidlere şöyle buyurmaktadır:

> *...Şâhidliği Allah için* {uygun şekliyle} *dosdoğru yapın. İşte bu* {yani, Allah'ın söz konusu ettiği talâk ve ric'at} *Allah'a ve âhiret gününe îmân edenlere* {yani, Allah'ın ortaksız bir ve tek olduğunu, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik edenlere} *verilen öğüttür;* {o halde Allah'ın emrini yerine getirsin}. *Kim Allah'a karşı takvâlı olur*{ve sabreder} *ise, ona bir çıkış* {yani, darlık ve sıkıntıdan kurtuluş} *ihsan eder.*

Âyet, Eşcalı ‘Avf b. Mâlik hakkında inmiştir. Nebî'ye (s.a) gelerek fakirliğinden ve muhtaç oluşundan şikâyette bulundu. Nebî (s.a) ona sabırlı olmasını emretti. Bu arada Arab müşriklerinin elinde olan oğlu, onların bazı develeri ve eşyaları ile ellerinden kaçtı ve babasının yanına döndü. Babası durumu Nebî'ye (s.a) haber verdi ve oğlunun getirdiklerinden kendisinin yemesinin helâl olup olmadığını sordu. Nebî (s.a) ona, olumlu cevap verdi. Allah da, *Kim Allah'a karşı takvâlı olur* {ve sabreder} *ise ona bir çıkış yolu* {yani, darlık ve sıkıntıdan kurtuluş} *ihsan eder* buyruğunu indirdi.

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى
اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا
﴿٣﴾ وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ
أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ
وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾

3. *Ve ona ummadığı* {yani, beklemediği, ümit etmediği} *bir yerden rızık verir...*

Nitekim Allah onu, ummadığı/beklemediği bir yerden rızıklandırdı. Devamla şöyle buyurmaktadır:

...*Kim* {rızık hususunda} *Allah'a tevekkül eder* {yani, güvenir} *ise O kendisine yeter. Kuşkusuz ki Allah* {o kimsenin karşı karşıya kaldığı sıkıntı ve bela hususunda} *emrini yerine getirendir. Allah* {darlık ve rahatlık dahil} *her şey için bir kader tayin etmiştir* {yani, şu zenginin ne zaman fakir olacağını, bu fakirin ne zaman zengin olacağını Allah takdir buyurmuştur –dolayısıyla öne de alınmaz, geriye de bırakılmaz–}.

Allah'ın, *Talâk verilen kadınlar kendiliklerinden üç kar' beklerler* (el-Bakara, 2/128) âyeti nâzil olunca bir adam Nebî'ye (s.a), "Ay hali olmayan kadının iddeti nedir?" diye sordu. Ensâr'dan olan Hallad da, "Yaş küçüklüğünden dolayı ay hali olmayanın iddeti nedir, gebe kadının iddeti nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Allah, hayızdan kesilmiş kadınlar hakkında şu buyruğu indirdi:

4. *Kadınlarınız arasından ay halinden ümit kesmiş* {yani ay hali görmeyecek yaşa gelmiş} *olanlar ile ay hali olmayanlar*{ın iddetleri} *hakkında kuşku duyarsanız* {yani, iddetlerinin ne kadar olduğunu bilmeyecek olursanız bilin ki, onlara talâk verilmesi halinde} *onların iddeti üç aydır.* {Aynı şekilde nikahlandıktan sonra boşanan ve yaşları küçük olduğu için} *hayız görmeyen kızların iddeti de üç aydır...*

Sonra şöyle buyurmaktadır:

...*Hamile olanların ecelleri* {yani iddetleri} *ise yüklerini bırakmalarıdır* {yani, talâk verilen kadın hamile ise onun iddeti doğum yapmasıdır}...

Sonra yine talâkı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kim* {talâk hususunda} *Allah'a karşı takvâlı olursa, ona işinde kolaylık verir* {yani, kim Allah'a karşı takvâlı hareket edip, Allah'ın kendisine emrettiği şekilde talâk verir, nafaka ve mesken hususlarında Allah'a itaat ederse Allah onun işlerini kolaylaştırır ve ona sâlih amelde bulunmak tevfikini verir}.

ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ
وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾
أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا
عَلَيْهِنَّ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ
أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ وَإِن
تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ
عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا
سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا
وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

5. *İşte bu* {söz konusu edilen talâk, nafaka ve mesken hususu} *Allah'ın size indirdiği emridir. Kim* {sözü geçen hususlarda Allah'ın kendisine verdiği emirler ile ilgili} *Allah'a karşı takvâlı olursa onun günahlarını örter* {yani, mağfiret eder} *ve onun ecrini* {yani, mükâfaatını} *büyütür* {yani, onun için kat kat arttırır}.

6. *O kadınları* {yani bir ve iki defa talâk verilmiş olan kadınları} *gücünüz yettiğince* {yani, nafaka ve mesken hususlarında içinde bulunduğunuz bolluğa uygun olarak} *kaldığınız yerin bir kısmında iskan edin. Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler* {yani talâk verilmiş olan kadın hamile ise} *yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin. Eğer onlar sizin için* {doğumdan sonra çocuklarınızı} *emzirirlerse, onlara ücretlerini verin.* {Erkek ve kadın} *aranızda ma'rûf ile müşâvere yapın* {ki böylece ma'rûf ölçüler içerisinde nafakayı tesbit etmiş olursunuz}. *Eğer güçlükle karşılaşırsanız* {yani erkek ve kadın arasında güçlük ortaya çıkarsa, erkek kadının istediği nafakadan daha azını vermek ister ve bir husus üzerinde ittifak etmezlerse} *o halde onun* {yani, erkek} *için (çocuğu) başka bir kadın emzirir* {yani, çocuğa öz annesi dışında bir sütanne aranır}.

7. {Mali bakımdan} *bolluk içinde olan,* {sütannelere} *bolluğuna uygun* {yani, Allah'ın kendisine verdiği bolluk miktarına göre} *nafaka versin. Rızkı kendisine daraltılan* {yani, kısılan} *da...*

Allah'ın, *Hani o öfkelendirip gitmiş ve Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı* {yani, balığın karnını kendisine daraltmayacağımızı} *sanmıştı* (el-Enbiyâ, 21/87) buyruğu da buna benzemektedir.

...Allah'ın kendisine verdiğinden {yani, Allah'ın kendisine verdiği rızıktan takatine göre süt emzireceklere} *infak etsin* {yani, fakirliğine göre nafakasını versin}. *Allah* {nafaka hususunda} *hiçbir kimseye, ona verdiğinden* {yani, vermiş olduğu rızıktan} *başkasını yüklemez. Allah güçlüğün arkasından kolaylık* {yani, fakirlikten sonra rızık genişliği} *ihsan eder.*

8. {Geçmiş dönemlerde} *Rabbinin ve rasûllerinin emrine karşı baş kaldıran* {yani, muhalefet eden} *nice karye vardır ki Biz onu şiddetli bir şekilde hesaba çektik* {yani, Allah dünyada o kasaba halkını hesaba çekti ve azab ile cezalandırdı} *ve onları görülmemiş* {yani korkunç} *bir azabla azablandırmışızdır.*

فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ
بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا اَبَدًا قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ
سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

9. *Sonunda onlar* {dünyada} *yaptıklarının vebalini* {yani, işledikleri günahın cezası olan dünyada azabı} *tattılar. İşlerinin sonu da hüsran oldu* {yani, onların yalanlamaları üzerine dünyada da, âhirette de akıbetleri hüsran oldu}.

Sonra Allah dünyada da, âhirette de onlara neler hazırlamış olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

10. *Allah onlar için* {âhirette} *çok şiddetli bir azab hazırlamıştır. Ey îmân etmiş olan elbâb sahibleri* {yani özü ya da aklı bulunanlar}! *Allah'a karşı takvâlı olun* {yani, işittiğiniz bu tehditlerden ibret alın: Allah'ın verdiği mev'izelerden yararlanın}...

Bununla Mekke kâfirlerini korkutarak Muhammed'i (s.a) yalanlamamalarını öğütlemektedir. Aksi takdirde rasûllerini yalanlayan geçmiş ümmetlerin karşılaştığı dünya ve âhiret azabı gelip sizi de bulacaktır. Sonra Allah îmân edenlere, *Ey îmân etmiş olan elbâb sahibleri! Allah'a karşı takvâlı olun* diye hitab etmekte ve onların da niteliklerini dile getirmektedir.

...*Gerçek şu ki Allah size bir zikir* {yani Kur'ân} *indirmiştir.*

11. {İlminde} *îmân edip, sâlih amel işleyenleri zulumâttan nûra* {yani, şirkten îmâna} *çıkarmak için Allah'ın mübeyyin âyetlerini size okuyan bir rasûl (göndermiştir). Kim Allah'a îmân edip* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğunu tasdik edip, mü'min olarak} *sâlih amel işlerse, onu altından ırmaklar akan cennetlere* {yani, bahçelere} *koyar* {yani, bu bahçelerin altından ırmaklar akar}. *Orada ebediyen devamlı kalıcıdırlar* {yani, sürekli ikamet edeceklerdir}. *Allah ona gerçekten çok güzel bir rızık* {yani, cennet} *vermiştir.*

12. *Allah yedi gök ve yerden de onlar gibisini yaratandır. Emir bunlar arasında iner durur* {yani, vahiy en yüce semâdan, en aşağı yere kadar iner durur}. *Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye.*

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Ben Ebû Yûsuf'u –ancak Mukâtil'i değil– Habîb b. Hassan'dan şöyle derken dinledim: Habîb Ebu'd-Duha'dan naklen, *Yedi gök ve yerden de onlar gibisini yaratandır* buyruğu hakkında dedi ki: "Âdem gibi bir Âdem, Nûh gibi bir Nûh ve Nebî gibi bir Nebî."

Yine aynı senedle el-Huzeyl Veki'den, o el-Âmeş'den, o İbrahîm b.

el-Muhacir'den, o Mücâhid'den, o da İbn ʻAbbâs'tan, *Yedi gök ve yerden de onlar gibisini...* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletti: “Ben size bunun tefsirini anlatacak olursam, kâfir olursunuz. Bunlara kâfir olmanız ise bunları yalanlamanız demektir.”

el-Huzeyl dedi ki: Ancak Mukâtil'i (bunları söylerken) dinlemedim.

66. ET-TAHRÎM SÛRESİ

Medine'de inen et-Tahrîm sûresi, 12 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغ۪ي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ
وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِه۪ حَد۪يثًاۚ فَلَمَّا
نَبَّاَتْ بِه۪ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍۚ فَلَمَّا
نَبَّاَهَا بِه۪ قَالَتْ مَنْ اَنْبَاَكَ هٰذَاۜ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَل۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey Nebî! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin haram edersin; zevcelerinin* {yani Hafsa'nın} *hoşnutluğunu arayarak? Allah* {ettiğin bu yemîne karşı} *gafûrdur, rahîmdir.*

Maksat, Muhammed'in (s.a) oğlu İbrahîm'in annesi Mariye el-Kıbtiyye'dir.

Şöyle ki: Hafsa babası Ömer b. el-Hattâb'ı ziyarete gitmişti. O gün Nebî'nin (s.a) yanında bulunma sırası onda idi. Geri döndüğünde Nebî'yi (s.a) Mariye el-Kıbtiyye ile kendi odasında buldu. Mariye çıkıncaya kadar içeri girmedi. Sonra Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Benim nöbet günümde ve benim yatağımda kiminle birlikte olduğunu gördüm.

Hafsa'nın yüzündeki kıskançlık ve üzüntüyü gören Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Ey Hafsa! Bu durumu gizle, 'Âişe'ye de haber verme. Ona ebediyen yaklaşmayacağımı sana taahhüt ediyorum.

Yine senediyle Mukâtil dedi ki: Nebî (s.a) Hafsa'ya şöyle dedi:

— Benim bu durumumu gizle ki ben de sana şu müjdeyi vereyim: Benden sonra başa Ebû Bekr geçecek, Ebû Bekr'den sonra baban geçecek.

Nebî (s.a) ona bu durumu kimseye söylememesini emrettiği halde Hafsa –kendisiyle iyi ilişki içerisinde olduğu– ‘Âişe'ye durumu anlattı. ‘Âişe çok kızdı, Nebî'nin (s.a) üzerine o kadar gitti ki sonunda Mariye el-Kıbtiyye'ye yaklaşmayacağına dair yemîn etti. Bunun üzerine Allah, *Ey Nebî! Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin haram edersin; zevcelerinin* {yani Hafsa'nın} *hoşnutluğunu arayarak? Allah* {ettiğin bu yemîne karşı} *gafûrdur, rahîmdir* buyruğunu indirdi.

> 2. *Allah size yemînlerinizi çözme yolunu farz etmiştir* {yani, Allah size bunu beyan etmiş, açıklamıştır}...

Bunun bir benzeri de Nûr sûresindedir.[1]

Yine, *Yemîn ettiğiniz vakit yemîninizin keffâreti budur. Yemînlerinizi muhafaza edin/koruyun* (el-Mâide, 5/89) âyeti de buna benzemektedir.

Bunun üzerine Nebî (s.a), Mariye'yi kendisine haram kılması dolayısıyla bir köle azad etti.

> ...*Allah sizin mevlânızdır. O* {yarattıklarını en iyi bilen} *alîmdir,* {keffâret hükmü ile ilgili buyruklarında} *hakîmdir.*

> 3. *Hani o zevcelerinden/eşlerinden birine* {yani, Hafsa'ya} *gizlice bir söz söylemişti de o* {yani, Hafsa} *da bunu haber vermişti* {yani, Nebî'nin (s.a), Mariye'nin durumu ile ilgili olarak gizlice söylediğini ‘Âişe'ye bildirmişti}. *Allah da o'na bunu açıklamıştı* {yani, Allah Nebî'ye (s.a), Hafsa'nın ‘Âişe'ye söylediğini açıklamıştı}...

Nebî de onu çağırarak, ‘Âişe'ye söylediklerinin bir kısmını ona bildirdi, fakat hepsini söylemedi. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*O da* {yani Nebî de} *o sözün bir kısmını bildirdi,* {sözün} *bir kısmından da* {yani, kendisinden sonra Ebû Bekr ve Ömer'in başa geçeceklerine dair bölümünden de} *yüz çevirdi. O bunu* {yani, Nebî (s.a) açıkladıklarını} *eşine haber verince* {Hafsa Nebî'ye (s.a),} *"Bunu* {yani, bu söylediklerini} *sana kim haber ver-*

---

1 Bkz. en-Nûr, 24/1.

di?" dedi. {Nebî (s.a) de,} "{Gizlilikleri bilen} *alîm, habîr haber verdi" dedi.*

إن تتوبا إلى الله فقد صغت قلوبكما وإن تظاهرا عليه فإن الله
هو مولاه وجبريل وصالح المؤمنين والملائكة بعد ذلك
ظهير ﴿٤﴾ عسى ربه إن طلقكن أن يبدله أزواجا خيرا منكن
مسلمات مؤمنات قانتات تائبات عابدات سائحات ثيبات
وأبكارا ﴿٥﴾ يا أيها الذين آمنوا قوا أنفسكم وأهليكم نارا
وقودها الناس والحجارة عليها ملائكة غلاظ شداد
لا يعصون الله ما أمرهم ويفعلون ما يؤمرون ﴿٦﴾ يا أيها
الذين كفروا لا تعتذروا اليوم إنما تجزون ما كنتم تعملون ﴿٧﴾

4. *Eğer ikiniz* {yani, Hafsa ve 'Âişe} *Allah'a tevbe ederseniz ne alâ! Çünkü kalbleriniz meyletmiş bulunuyor. Şâyet o'nun aleyhine birbirinize yardım ederseniz* {yani, Nebî'ye (s.a) karşı gelmek ve o'na eziyet etmek üzere birbirinize destek verirseniz}, *muhakkak ki Allah o'nun velîsidir, Cibrîl de, mü'minlerden sâlih olanlar da, bundan sonra melekler de* {Nebî'ye (s.a)} *yardımcıdır* {yani, eğer siz o'na karşı birbirinizle yardımlaşırsanız, bunlar da size karşı Nebî'ye (s.a) yardımcıdırlar}.

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a), sırrını açıkladığı için Hafsa'yı boşamak istedi. Ömer b. el-Hattâb (r.a), "Eğer Allah Ömer ailesinde bir hayır olduğunu biliyorsa Hafsa'ya talâk verilmeyecektir" dedi. Cibrîl Nebî'ye (s.a) inerek, "Ona talâk verme; çünkü o çok oruç tutan, çok namaz kılan birisidir. Ayrıca o cennette senin hanımların arasında olacaktır" dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a) onu boşamaktan vazgeçti.

5. *Eğer o* {yani, Nebî (s.a)} *sizi boşarsa, Rabbinin* {yani, Muhammed'in (s.a) Rabbinin} *yerinize, o'na sizden daha hayırlı zevceler vermesi umulur...*

Nebî (s.a) Hafsa'ya bir talâk verdi, sonra da ric'at etti.

Ardından Allah bu hanımların niteliklerini şöylece belirtmektedir:

...*Müslimeler* {yani, ihlâslı kadınlar}, *mü'mineler* {yani, Allah'ın vahdaniyetini tasdik eden kadınlar}, *kâniteler* {yani, itaatkâr kadınlar}, *tâibeler* {yani, günahlardan tevbe eden kadınlar}, *âbideler* {yani, tevhîd eden kadınlar}, *sâiheler* {yani, oruç tutan kadınlar} *seyyibeler* {yani, kocaları olmayan dul kadınlar} *ve bakireler* {yani, kimse tarafından kendisine el değmemiş kadınlar} *olmak üzere.*

6. *Ey îmân edenler! Tutuşturucusu* {yani, ehli} *insanlarla taşlar olan* {yani, kâfirin boynuna kibrit/kükürt dağı gibi asılıp hararetiyle ateşi yüzüne doğru yandığı taşlar olan} *o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyun. Onun"* {yani, o ateşin} *üzerinde iri-yarı, sert tabiatlı* {yani, pek güçlü} *melekler*{den ondokuz bekçisi} *vardır...*

Sözü edilen bu meleklerden her birinin omuzları arasında, bir yıllık mesafe vardır. Onlardan her birinin gücüne gelince, elindeki balyoz ile bir darbe indirecek olursa, 70.000 insanın kemiklerini günlerce mesafeye savurur ve 40 yıl süreyle cehennemin dibine doğru yuvarlanırlar; canlı da, ölü de olmayan bir halde cehennemin dibini boylarlar.

...*Bunlar* {yani, cehennemin bekçileri} *kendilerine verdiği emirlerde Allah'a isyan etmezler; ne emrolunurlarsa onu yaparlar.*

7. *Ey kâfir olanlar* {yani Mekke kâfirleri}! *Bugün* {yani, Kıyâmet Günü} *özür dilemeyin. Size* {âhirette} *ancak* {dünyada iken} *yaptıklarınızın karşılığı verilecektir.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا
عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ
وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾

8. *Ey îmân edenler! Allah'a nasûh bir tevbe ile tevbe edin* {yani, tevbenizde samimi olun, içtenlikle tevbe etmiş olduğunuz gü-

naha geri dönmeyi ebediyen düşünmeyin. Eğer tevbe ederseniz} *olur ki* {–'asâ, Allah tarafından gereklilik ifade eder–} *Rabbiniz günahlarınızı tekfir eder* {yani, günahlarınızı size mağfiret eder}. *Sizi* {âhirette, bahçelerinin} *altından ırmaklar akan cennetlere* {yani, bahçelere} *sokar. O gün Allah Nebî'yi ve o'nunla beraber îmân edenleri* {zâlimleri cezalandırdığı gibi} *mahcub etmeyecektir* {yani, Allah onları azablandırmayacaktır}, *nurları* {sırat üzerinde cennete götüren bir kılavuz olarak} *önlerinde ve sağlarında koşacaktır.* {Dünyada iken tevhîdi tasdik ettikleri için, âhirette cennete gitmekle onlara kurtuluş nasîb olacaktır.} *Diyecekler ki: "Rabbimiz! Bize nûrumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur* {–bunlar, hasenatı ve seyyiatı eşit olan a'râf'taki kimselerdir–}. *Çünkü Sen her şeye* {yani, kurtuluşa erdirmeye de, mağfirete de gücü yeten} *kadirsin.*

9. *Ey Nebî! Kâfirlerle* {kılıç ile} *ve münâfıklarla* {söz ile} *cihad et ve onlara karşı* {ağır sözler söyleyerek} *sert davran. Varacakları yerleri cehennemdir onların. O ne kötü dönüş yeridir!*

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ
لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا
فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ
مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ
فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي
مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ
عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ
بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

10. *Allah kâfirlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal olarak gösterdi* {yani, Müslüman bir kimsenin kâfir bir kadın ile evli olmasına onu örnek verdi}. *Bunların ikisi de kullarımızdan iki sâlih kulun nikâhı altında idiler. İkisi de* {dîn hususunda} *kocalarına hainlik* {yani, muhalefet} *ettiler de kocalarının kendilerine*

{yani Nûh ve Lût –ikisine de selâm olsun– küfürleri dolayısı ile karılarına} *Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı* {yani, karılarına bir fayda sağlayamadılar}. *O ikisine de, "Ateşe girenlerle beraber siz de girin" denilecek* {çünkü onlar isyan etmişlerdi}.

Allah böylece Nebî'ye (s.a) karşı birbirlerine destek verdikleri için 'Âişe ile Hafsa'yı korkutmaktadır. Eğer 'Âişe ve Hafsa da Rabb'lerine isyan edecek olurlarsa Muhammed'in (s.a) onlara, Allah'a karşı hiçbir faydası olmaz.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

11. *Allah îmân edenlere de Fir'avn'ın karısını misal verdi* {yani, kâfir bir koca ile evli bulunan Müslüman kadına bunu misal verdi –kocasının kâfir olmasının, kendisi Müslüman olduğu takdirde ona bir zararı olmaz–}...

'Âişe ile Hafsa'ya da şunu söylemektedir: Siz ma'siyet hususunda Lût'un karısı gibi olmayın, aksine itaat hususunda Fir'avn'ın karısı ve Meryem gibi olun.

...Hani o {(yani, Fir'avn'ın karısı)} *şöyle demişti: "Rabbim! Benim için nezdinde* {yani, cennette} *bir ev yap. Fir'avn'dan ve onun* {şirk} *amelinden beni kurtar ve o zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğundan* {yani, Mısır ahalisinden} *beni esenliğe çıkar."*

Bu sebeble daha ölmeden cennetteki evlerini gördü.

12. *Ve (Allah îmân edenler için) fercini* {fuhşiyâta karşı} *sapasağlam koruyan İmrân kızı Meryem'i de (mesel yaptı)...*

Fercini sapasağlam korumakla tavsif edilmiş olması, ona zina iftirasının yapılmış olması sebebiyledir.

...Biz ona ruhumuzdan üfürdük...

Meryem'in babası, İmrân b. Mâsân b. 'Âzûr b. Sârûy b. er-Radî b. Âsâl b. 'Âzûr b. en-Nu'mân b. Eybun b. Rûbâîl b. Selîtâ b. Ûbahş'tır. O da İbn Levbâniyye b. Bûşnâ b. Eymen b. Seltâ b. Hazkıyel b. Yûnus b. Mettâ b. Îhân b. Bânûmer b. 'Ûriyâ b. Ma'qaqâ b. Emsiyâ b. Nevâsir b. Hezâlî b. Yehûram b. Yûsaqat b. Asâ b. Râhî'am b. Süleymân b. Dâvûd b. Etsâ b. 'Uveyd b. 'Ammî-nâzib b. Râm b. Hadrûn b. Qârıs b. Yehûzâ b. Ya'kûb b. İshâk b. İbrahîm'dir.

Ruhumuz'dan kasıt, "Cibrîl"dir. Cibrîl (s.a) parmağı ile gömleğini çekti, sonra da yakasının içine üfledi.

> ...*O da Rabbinin kelimelerini* {yani, Îsâ'nın Allah'ın nebîsi olduğunu} *ve kitaplarını* {yani, İncil'i} *tasdik etti ve o* {yani, Meryem} *kanitlerdendi* {yani, Rabbine itaatkâr kadınlardandı}.

'Âişe (r.anha), "Allah Nûh ile Lût'un karısının isimlerini niçin zikretmedi?" diye sordu. Nebî (s.a), "(Kocalarına olan) buğzlarından dolayı" diye cevap verdi. 'Âişe, "Onların adları ne idi?" diye sordu. Cibrîl (a.s), 'Âişe'ye (r.anha) haber ver, "Nûh'un karısının adı Vâliğa, Lût'un karısının adı ise Vâliha idi" dedi.

67. EL-MÜLK SÛRESİ

Mekke'de inen el-Mülk sûresi, 30 âyettir.

بسم الله الرحمن الرحيم

تبارك الذي بيده الملك وهو على كل شيء قدير ﴿١﴾ الذي خلق الموت

والحيوة ليبلوكم أيكم أحسن عملا وهو العزيز الغفور ﴿٢﴾

الذي خلق سبع سموت طباقا ما ترى في خلق الرحمن من تفوت فارجع

البصر هل ترى من فطور ﴿٣﴾ ثم ارجع البصر كرتين ينقلب إليك البصر

خاسئا وهو حسير ﴿٤﴾ ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها

رجوما للشيطين وأعتدنا لهم عذاب السعير ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Mülk elinde bulunan ne mübârektir!...*

Tebareke, “bereket” kelimesinin ifteale vezninde kullanılmış şeklidir.

...*O* {dilediği} *her şeye* {gücü yeten} *kadirdir.*

2. *O ölümü ve hayatı yaratandır* {yani, hayatta olanları öldürür, ölüleri de bir nutfeden, sonra alekadan, sonra ona ruh üfleyerek diriltir}; *hanginiz daha güzel amelde bulunacak diye sizi ibtila etmek* {yani, sınamak/denemek} *için...*

Bize ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih tahdis edip dedi: Bana Mukâtil b. Süleyman ed-Dahhak b. Müzâhim'den, o da ‘Abdullâh b. ‘Abbâs'tan haber verip dedi ki: “Hanginizin farizayı [Allah'ın farz kıldıklarını] daha eksiksiz yapacağı hususunda sizi denemek için.”

...*O* {mülkünde ve Kendisine isyan edenlerden intikam almakta} *azîzdir,* {mü’minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur.*

Sonra Allah tevhîdini bilmeleri için yarattıklarının durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

3. *O tabaka tabaka* {yani, biri diğerinin üstünde, her biri arasında 500 yıllık mesafe ve her birinin kalınlığı 500 yıllık mesafe olmak üzere iki günde} *yedi gök yaratandır. Rahmân'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin* {yani, ey Âdemoğlu! Göklerin yaratılmasında bir kusur göremezsin}. *Haydi, gözü çevir* {yani, ikinci bir defa daha göklere tekrar bak ey Âdemoğlu, göklerde} *bir çatlak görecek misin?*

4. *Sonra gözünü iki*{nci} *defa çevir, tekrar tekrar (bak).* {Ey Âdemoğlu!} *Göz hor ve hakir* {yani, küçülmüş –göz ileri derecede yorulacak olursa ona su iner–} *ve yorulmuş olarak* {yani, gökte bir kusur ve bir çatlak görmeksizin yorgun ve bitkin düşmüş olarak} *yine sana dönecektir.*

5. *Andolsun Biz dünya semâsını* {–çünkü bu semâ, diğerlerine göre yeryüzüne daha yakındır– korumak için} *kandillerle* {yani yıldızlarla} *süsledik. Onları* {yani yıldızları} *şeytânlara atış taneleri* {yani, semâya yükseldikleri vakit onlara atacak taneler} *yaptık. Ayrıca onlara* {yani, şeytânlara} *saîr* {yani, alevli ateş} *azabını hazırladık.*

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ
عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ
﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ
نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا
فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾
إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾
وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ
مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

6. *Rabb'lerine kâfir olanlara da* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr eden kâfirlere de} {âhirette} *cehennem azabı vardır* {yani, onla-

ra da bu azabı hazırladık}. *O,* {oraya varacakları vakit} *ne kötü bir dönüş yeridir!*

7. *Oraya* {yani, cehenneme} *atıldıklarında* {cehennem bekçileri kancalarla onları kapacaktır}. *Onun kaynayıp, coşarken şehîkini* {yani, eşek anırmasını andıran sesini} *işitirler.*

8. {Cehennem kâfirlere} *öfkesinden neredeyse* {onların üzerinde} *çatlayacak* {yani, parçalanacak} *olur* {(ve bu öfke ile) onları yakalar}. *İçine her bir gurub* {yani, zümre} *atıldığında* {bekçileri kancalarla onları: Arab müşriklerini, Yahudileri, Hıristiyanları, Mecusileri ve diğer kâfirleri kapar}, *onun* {yani, cehennemin} *bekçileri onlara, "Size bir nezîr* {yani, bir rasûl: Muhammed (s.a)} *gelmedi mi?" diye sorarlar?*

9. *Onlar* {cehennem bekçilerine}, *"Evet, gerçekten bize bir nezîr geldi. Fakat biz* {o nezîri: Nebî'yi-Rasûl'ü: Muhammed'i (s.a)} *yalanladık ve* {Nebî'ye-Rasûl'e: Muhammed'e (s.a),} *Allah hiçbir şey indirmemiştir* {yani, Allah kimseyi rasûl-nebî olarak göndermemiştir}. *Siz ancak büyük bir dalâlet* {yani bir ayrılık} *içindesiniz dedik" diye cevap verirler.*

10. *Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik veya* {verilen öğütleri} *akletseydik, saîr ashâbı arasında olmazdık."*

11. *Böylece günahlarını* {yani, rasûlleri yalanlamış olduklarını} *itiraf edecekler. Saîrde* {yani, alevli ateşte} *olanlara suhq olsun [Allah'ın rahmetinden uzak olsunlar].*

12. *Muhakkak ki Rabb'lerinden gıyaben* {yani, O'nu görmedikleri halde} *haşyet duyanlar* {yani, îmân edenler} *var ya, işte onlar* {yani, onların günahları} *için bir mağfiret ve büyük bir ecir* {yani, cennette büyük bir karşılık/mükâfaat} *vardır.*

13. {Ey Mekke kâfirleri! Nebî (s.a) hakkında} *sözünüzü ister* {kalblerde} *gizli tutun, ister açık söyleyin* {yani, açıkça konuşarak onu dile getirin}. *Çünkü O göğüslerin özünü* {yani, kalblerde bulunanı} *çok iyi bilendir.*

14. *Yaratan bilmez mi hiç* {yani, kalblerde sırrı [gizliliği] yaratan Benim. Dolayısıyla kalblerde yarattığım sırrı bilmeyecek miyim}? *O latifdir* {yani, ilminin incelikleriyle kalblerde olanı bi-

lir}, *habîrdir* {yani, kalblerdeki sırlardan da, vesveselerden de haberdardır}.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ
ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾
ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾
أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ
﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمٰنُ إِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ
الرَّحْمٰنِ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ
إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى
وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

15. *O yeri sizin için zelûl kıldı* {yani, üzerindekilerle beraber kayıp gitmesin diye dağlarla onu sağlamlaştırdı}. *O halde omuzlarında yürüyün* {yani, dilediğiniz gibi güvenlikle köşesinde, bucağında, etrafında, kıyısında yürüyün, gidip gelin. Helâl olan} *rızkından yeyin. Nüşûr yalnız O'nadır* {yani, ölümden sonra kabirlerinizden diri olarak kaldırılıp O'nun huzuruna gönderileceksiniz}.

Sonra Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

16. *Gökte olanın* {yani, yüce Rabb'in –çünkü O en yüksek semâdadır–} *sizi yere geçirmesinden* {ve bu yolla cezalandırmasından} *emin mi oldunuz? O zaman o durmadan çalkalanmaktadır* {yani, o vakit o yer, sizi yerin en alt tabakasına götürmek üzere çalkalanır durur}.

Allah'ın, *O gün gök döne döne çalkalanacaktır* (et-Tûr, 52/9) buyruğu da buna benzemektedir.

17. *Yahut gökte olanın* {yani, yüce Rabb'in} *üzerinize* {Arab kâfirlerinden önce Lût kavmine ve diğerlerine yaptığı gibi semâdan} *bir taş yağmuru göndermesinden* {ve böylece sizi cezalandırmasından} *emin mi oldunuz? Benim nezîrim* {yani, azabım} *nasılmış,* {azab geldiği vakit} *bileceksiniz* {ey Mekkeliler}.

18. *Andolsun ki onlardan öncekiler de yalanlamışlardı* {yani, Mekke kâfirlerinden önceki ümmetler de rasûllerini yalanlamışlardı da Biz onlara azab etmiştik}. *Benim nekîrim* {yani, halleri değiştirmem ve tepki göstermem} *nasılmış?* {Azabın hakk olduğunu görmediler mi?}

Bununla Mekke kâfirlerini korkutmaktadır. Sonra yarattıklarından ibret alarak Allah'ı tevhîd etmeleri için onlara şöylece öğüt vermektedir:

19. *Üstlerinde* {kanatlarını} *sıra sıra dizen ve* {inmek istediklerinde kanatlarını} *kapayan kuşları görmediler mi?* {Kanatlarını kaparken de, açarken de} *onları Rahmân'dan başkası tutmuyor. O* {yarattıkları ile alakalı} *her şeye basîrdir.*

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

20. {Ey Mekkeliler!} *Rahmân'a karşı size yardım edecek ordu* {yani, taraftarlar topluluğu} *da kimmiş* {yani, azab geldiğinde O'na karşı sizi kim koruyabilir}? *Kâfirler ancak bir gurur* {yani, hiçbir şey ifade etmeyen bir bâtıl} *içerisindedirler.*

İbret almaları için onları korkutmak üzere de şöyle buyurmaktadır:

21. *Eğer O rızkını* {yani, yağmuru} *kesiverse* {yani, size yağmur yağdırmazsa} *size rızık verebilecek kimdir* {yani, Benim dışımda ilah edindiklerinizden size kim bu rızkı verebilir? Haydi yağmur yağdırsınlar bakalım? –Allah Rezzak olan benim demek istemektedir–}. *Hayır, onlar bir ürküntü ve nüfûr içerisinde kalmayı sürdürüp giden* {yani, îmândan uzaklaşıp duran} *bir hal içindedirler.*

22. *Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi* {yani, Ebû Cehl b. Hişâm mı –ki kâfir, küfür içerisinde kalbi kör ve sapık olarak yürür–} *daha çok hidâyettedir yoksa müstakim bir sırat* {yani İslâm yolu} *üzerinde mutedil olarak* {yani, kalbi temiz,

hidâyet bulmuş ve mü'min olarak} *yürüyen kimse mi* {yani Nebî (s.a) mi}?

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾
فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ
أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَٰنُ
آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

23. *De ki: "Sizi inşa eden* {yani, yaratan}, *size işitme, gözler ve kalbler veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz"* {yani, akletmiyorsunuz –akletmedikleri için de Rabbin bu güzel yaratılışlarındaki apaçık nimetlerine şükretmiyor ve O'nu tevhîd etmiyorlar–}.

24. *De ki: "O sizi yeryüzünde zer' edendir* {yani, yaratandır. Âhirette} *O'nun* {yani, Allah'ın} *huzuruna haşredileceksiniz"* {ve O da amellerinizin karşılığını verecektir}.

25. *"Eğer* {dünyada iken azabın üzerimize ineceği hususunda} *doğru söyleyenler iseniz bu va'd ne zaman"* {yani, bizi kendisiyle tehdit ettiğiniz bu va'd ne zaman}? *derler.*

Bunun üzerine Allah, Nebî'ye (s.a) hitaben şöyle buyurmaktadır:

26. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ona* {yani, üzerinize Bedir'de azabın ineceğine} *dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır.* {O benim elimde değildir.} *Ben ancak apaçık bir nezîrim."*

27. *Artık onu* {yani, âhirette cehennem ateşinin ve azabın} *yakınlaşmış olduğunu gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları*

yüzlerinden belli olur {yani, bundan dolayı yüzlerinde kötü ifadeler belirir} *ve "İşte bu* {azab} *sizin* {dünyada iken} *tereddüt gösterdiğiniz* {yani, hakkında şüphe ettiğiniz} *azabtır" denilir* {yani, cehennem bekçileri onlara böyle diyecektir}.

28. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Bana haber verin. Eğer Allah beni ve benimle beraber olanları* {yani, mü'minleri} *helâk etse* {yani, azablandırsa} *yahut* {bizi azablandırmayıp} *rahmet buyursa, ya kâfirleri elîm* {yani, acıklı} *bir azaba karşı kim himaye edebilir"* {yani, sizi kim güvenlik altına alabilir}?

29. *De ki: "O* {bunu yapan} *rahmândır. Biz O'na îmân ettik* {yani, O'nun vahdaniyetini tasdik ettik –dilerse bizi helâk eder, dilerse azablandırır–} *ve yalnız O'na* {yani, Allah'a} *tevekkül ettik* {yani, güvendik}...

Onlar Nebî'ye (s.a), "Siz ancak apaçık bir dalâlettesiniz" demişler. Nebî (s.a) de onlara şöyle cevab vermişti:

..."{Azabın ineceği vakit} *artık kimin* {yani, bizim mi, sizin mi} *apaçık bir dalâlette* {yani, hiçbir şey ifade etmeyen bâtıl içerisinde} *olduğunu pek yakında bileceksiniz."*

Benzeri bir buyruk da Tâ-Hâ sûresindedir.[1]

Sonra Mekke ahalisine şöyle demesini emretti:

30. *De ki: "Bana haber verin, eğer suyunuz* {yani, zemzem suyu ve başkaları} *yerin dibine geçiriliverirse* {yani, su kaybolup gitse ve siz o sudan yararlanamayacak olursanız} *size kim ma'în* {yani, açıktan akan, kovalarla alınabilen} *bir su getirebilir?"*

68. EL-KALEM SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kalem sûresi, Kûfiyyûna göre 52 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ
لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ
﴿٥﴾ بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ
وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ
فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾
مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ
ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Nûn. Kaleme ve yazmakta olduklarına* {yani, meleklerin yazdıkları Âdemoğulları'nın amellerine} *andolsun.*

"Nûn"dan kasıt, balıktır. Bu balık, yerin en altındaki bir denizdedir. Söz konusu "kalem" ise, kendisiyle yazı yazılan nurdan bir kalem olup, uzunluğu göklerle yer arası kadardır. Onunla levh-i mahfuz'u yazmıştır.

Mekke kâfirleri, Ebû Cehl b. Hişâm, Utbe b. Rabî'a, Şeybe b. Rabî'a ve başkaları, "Muhakkak Muhammed bir delidir" deyince, Allah balığa, kaleme ve meleklerin Âdemoğulları'nın amelini satır satır yazmalarına yemîn ederek dedi ki:

2. {Ey Muhammed!} *Sen Rabbinin nimeti* {yani, rahmeti} *sayesinde bir deli değilsin.*

3. *Ve gerçekten senin için elbette kesilmeyecek* {yani, eksilmeyecek ve başına kakılmayacak} *bir ecir vardır.*

4. *Kuşku yok ki sen büyük bir ahlâk* {yani, İslâm dîni} *üzeresin.*

5. *Yakında sen de göreceksin* {ey Muhammed} *onlar da* {yani, Mekkeliler de} *görecekler;...*

6. *...delilik hanginizde imiş* {yani, Bedir'de üzerlerine azab ineceği vakit deliliğin sende mi, yoksa Mekkelilerde mi olduğunu}.

Bu bir tehdittir. Bedir'deki azab ise öldürülmeleri, meleklerin yüzlerine ve arkalarına vurmasıdır.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

7. *Muhakkak senin Rabbin, yolundan* {yani, hidâyetten} *sapanları da en iyi bilendir, hidâyet bulanları da* {başkalarından} *en iyi bilen O'dur.*

8. *Artık yalanlayanlara* {yani babalarının dînine ve milletine davet edenlere} *itaat etme.*

Benzeri bir buyruk da el-Furkân sûresindedir.[1]

Bu âyet, el-Muğîre b. ‘Abdullâh b. ‘Amr b. Mahzûm oğulları hakkında inmiştir; ki el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Kays b. el-Fakih b. el-Muğîre, ‘Abdullâh b. Ebî Ümeyye, ‘Abdullâh b. Mahzûm, ‘Abdullâh b. el-Muğîre'nin oğulları Osman ile Nevfel ve el-Velîd b. el-Muğîre'nin oğulları olan el-Velîd, Halid, ‘Umâre, Hişâm, el-‘Âs, Kays ve ‘Abdi Şems bunlar arasındadır.[2]

9. *Onlar senin kendilerine idhân etmeni arzu ettiler* {yani, atalarının dînine davet ettikleri zaman davete icabet etmeni istediler}. *Onlar da idhân edeceklerdi* {yani, ey Muhammed, sen kâfir olsaydın, kendileri de kâfir kalıp îmân etmeyeceklerdi}.

10. *Sakın itaat etme çokça yemîn eden, aşağılık ve değersiz her kişiye* {yani, Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre'ye}.

el-Velîd b. el-Muğîre ticaretle uğraşan, kalbi zayıf [korkak] birisi idi. Nebî'ye (s.a), kendi dînine dönmesi karşılığında mal teklif etmişti. İşte, *Onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye* {yani, el-Velîd ile Utbe'ye} *itaat etme* (el-İnsan, 76/24) buyruğu bunu anlatmaktadır.

---

1 Bkz. el-Furkân, 25/52.

2 el-Velîd b. el-Muğîre'nin çocuklarının ismi verilirken bazı isimler tekrarlanmıştır. Biz tekrarları zikretmedik. Ancak çocuklarının sayısını ifade etmek amacı ile kullanıldığı izlenimini veren “seb'a” [yedi] lafzını –tekrarlar atıldıktan sonra kalan isimler altı tane olduğundan– tercümeye eklemedik. (Çeviren)

11. *Hemmâz* {yani, gıybet yapan}, *onun-bunun sözünü taşıyan* {–ki o laf alıp götüren birisi idi–} *kimseye.*

12. *Hayra* {yani, İslâm'a girmeye} *durmadan engel olana...*

Kardeşinin oğlunun ve yakınlarının İslâm'a girmelerine engel olmuştu.

...{Zulüm ve kabalıkta} *haddi aşana ve çok günahkâr olana* {yani, kabalığı ve zâlimliği dolayısıyla Rabbine karşı günahları pek çok olana}.

Benzeri bir buyruk el-Mutaffifîn sûresindedir.[3]

13. *Câhil ve kaba, üstelik* {bu niteliklerle birlikte} *zenîm [kulağı kesik] olana.*

'Utüll [câhil ve kaba]; karnı geniş, hayır namına bir şey söylemeyen, çok yeyip içen, çok kaba, çok zâlim kimse demektir. *Zenîm* ise, –koyunun çene kısmının alt tarafındaki gibi– asılı duran ve bir çeşit guddeyi andıran kulağının dip tarafında yaratılışta bir fazlalıktır.

14. *O mal ve oğullar sahibi oldu diye.*

15. {el-Velîd'in} *karşısında âyetlerimiz* {Kur'ân} *okunduğunda, "Evvelkilerin esatiridir"* {yani, öncekilerin anlattıkları ve yalanlarıdır: Rüstem ve İsfendibaz [İsfendiyar] hakkında anlatılanlardır} *der.*

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾ إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا
لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ
نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَى
حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا
يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

16. *Biz onu* {yani, el-Velîd'i} *burnu üzerinden* {siyahlıkla} *damgalayacağız* {da onun yüzü kararacak, gözleri göğerecek, yüzü önüne eğilecek, zincirlere bağlanacaktır –cehenneme girişinden önceki hali budur–}.

---

3 Bkz. el-Mutaffifîn, 83/12.

Sonra başka bir hususa geçerek şöyle buyurulmaktadır:

17. *Gerçek şu ki Biz o bahçe sahiblerini* {bahçeleri yok olunca açlıkla} *ibtilâ ettiğimiz gibi, bunları da* {yani, Mekkelileri de} {açlıkla} *ibtilâ ettik...*

Sözü geçen bu bahçede hurma ağaçları, ekinler, üzüm bağları vardı. Babalarından miras kalan bu bahçenin adı "es-Sarîm" idi. Bu Allah'ın dilleri hususunda ibret almaları için Mekkelilere verdiği bir meseldir. Sözü geçen bu bahçe Yemen'deki Sana'ya iki fersah mesafedeydi. Bunlar Müslüman idi. Olay Meryem oğlu Îsâ'dan (a.s) sonra olmuştu. Sâlih bir kimse olan babaları mahsullerden, ekinlerden, hurmalardan yoksullara bir pay verirdi, şöyle ki: mahsullerini topladıkları zaman gözden kaçanları yahut orağın, tırpanın biçmediği, rüzgârın savurduğu yerde kalan buğdayları yoksullara bırakırdı, ki bu da önemli bir miktar tutardı. Ancak çocukları, "Çoluk-çocuğumuz çoğaldı; geriye kalan mahsül de çok. Haydi gizlice, sabah erkenden bahçemize gidip, mahsulü toplayalım, –babalarının yaptığının aksine– yoksullara haber vermeyelim" dediler. Oysa babaları yoksullara haber verir, onlar da meyveler toplandığı, hasat yapıldığı vakit bir araya gelirlerdi.

...Hani sabah vaktinde mutlaka {yani, sabah olunca mutlaka mahsullerini} *devşireceklerine yemîn etmişlerdi.*

18. *İstisnâ da yapmıyorlardı* {yani, inşallah da demiyorlardı}.

Allah sözlerini işitip, bahçeleri üzerine geceleyin semâdan bir ateş gönderdi de bahçelerini yaktı, bahçeleri simsiyah kesildi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

19. {Ey Muhammed!} *Onlar uyurlarken hemen onu* {yani, o bahçeyi, geceleyin} *Rabbin tarafından dört bir yanından bir belâ* {yani, azab} *sardı...*

20. *...da kapkara kesiliverdi* {yani, o bahçe gece gibi simsiyah oluverdi}.

21. *Sabah erkenden birbirlerine seslendiler* {yani, sabah olunca biri diğerine dedi ki}:...

22. ...*"Eğer* {bahçenizin ekinini} *devşirecekseniz erkence mahsulünüzün başına gidin"* {yani, ekini, meyveleri toplayın, biçilecekleri biçin}.

Onlar, bahçelerinin geceleyin yandığını bilmiyorlardı.

23. *Birbirleri ile gizlice konuşarak gittiler* {yani, kendi aralarında gizli konuşarak danışıp gittiler ve gizlice} *şöyle dediler:...*

24. *...“Bugün hiçbir yoksul karşınıza çıkıp oraya girmesin.”*

25. *Güçleri yetiyormuş gibi* {yani, bahçelerinin mahsullerini toplayabileceklermiş gibi, kendi kendilerine zannederek} *erkenden gittiler.*

فَلَمَّا رَأَوْهَا
قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ
لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ
بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَنْ
يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ
الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ
النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ
لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ
أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ
بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

26. *Onu* {yani, orada hiçbir şey olmadığını} *gördüklerinde* {yolu şaşırdıklarını zannettiler ve} *dediler ki: “Muhakkak biz* {bahçemizin} *yolunu şaşıranlarız.”*

Sonra oradaki belirtileri fark ettiler, bu işin bir ceza olduğunu anladılar ve dediler ki:

27. *“Hayır, aksine biz mahrum bırakılanlarız”* {yani, bu bahçenin hayrından, mahsullerinden mahrum edildik}.

28. *Ortancaları* {yani en mutedil görüş belirtip konuşanları},...

Bunun bir benzeri de, *Vasat* {yani, mutedil} *bir ümmet...* (el-Bakara, 2/143) buyruğudur.

...*"Ben size demedim mi, Allah'ı tesbih etmeli* {yani, inşallah demeli} *değil miydiniz?" dedi.*

29. *"Rabbimiz münezzehtir. Gerçekten biz zâlimlermişiz" dediler.*

30. *Birbirlerine yönelerek, birbirlerini kınamaya başladılar* {yani, yoksulların haklarının verilmemesi hususunda birbirlerini kınamaya koyuldular}.

31. *Dediler ki: "Veyl bize! Gerçekten biz tuğyân edenlermişiz"* {yani, Allah'ın nimeti hususunda gerçekten haddi aşmış kimseleriz}.

Devamla şöyle dediler:

32. *"Rabbimizin bize ondan* {yani, telef olan bu bahçemizden} *daha hayırlısını ihsan etmesi umulur. Muhakkak biz Rabbimizden dileyenleriz"* {yani, O'na dua edenleriz}.

Allah şöyle buyurmaktadır:

33. *İşte azab* {yani, bahçelerinin telef edilmesi} *böyledir. Âhiret azabı ise elbette* {tevbe etmedikleri takdirde dünyada kendilerine isabet edenden} *daha büyüktür; eğer bilselerdi.*

34. *Muhakkak takva sahibleri için Rabb'leri nezdinde naim cennetleri vardır.*

Bu âyet nâzil olunca Mekke kâfirleri Müslümanlara, "Âhirette bize verilecek olan hayır, size verilecek olanlardan daha üstündür" dediler. Ancak Allah şöyle buyurdu:

35. *Biz Müslümanları* {âhirette hayır bakımından} *günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?*

Allah devamla soruyor:

36. *Ne oldu size, nasıl hüküm veriyorsunuz?* {yani, âhirette Müslümanlara verilen hayır gibi size de verilmesi hükmü hiç şüphesiz zâlimce bir hükümdür, adaletli değildir.}

37. *Acaba sizin* {ey Mekkeliler} *bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz?*

38. *Beğenip seçtiğiniz her şey* {yani, bu söyledikleriniz âhirette} *mutlaka sizindir* {yani, size verilecektir} *diye* {orada: o kitabta mı okuyorsunuz?}

39. {Ey Muhammed onlara de ki:} *Yoksa sizin Bizim üzerimizde yemînleriniz* {yani, size karşı yerine getirmemiz gereken sözlerimiz} *mi vardır; Kıyamet Günü'ne kadar sürecek olan* {yani, Biz Kıyâmet Günü'ne kadar kesintisiz olarak devam edecek, size yemînler mi verdik}? *Ne hüküm verirseniz* {yani, hayır namına kendiniz için neye hükmederseniz} {âhirette} *muhakkak sizindir* {diye bir sözümüz mü var?}

40. *Sor onlara. Buna hangileri kefildir* {yani, âhirette Müslümanlara verilecek olan hayrın, kendilerine de verileceğine dair bunlardan kim kefildir}?

41. *Yoksa onların ortakları mı var* {yani, söylediklerine dair kendileri dışında şâhidleri mi var}? *Eğer* {Müslümanlara âhirette verilecek olan hayrın kendilerine de verileceğine dair söylediklerinde} *doğru söyleyenler iseler, o halde ortaklarını* {yani, şâhidlerini} *getirsinler* {de söylediklerinin lehine şâhidlik etsinler}.

42. *Baldırın açılacağı o günde* {yani, zorluk ve sıkıntının doruk noktaya çıkacağı âhirette}...

Kasıt Allah'ın, *Ve yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak* (ez-Zümer, 39/69) buyruğudur.

...onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler.

Zira kâfirlerin eklemleri donacak ve ineklerin kuyruklarını andıran şekilde tek bir kemik olacaktır. Çünkü dünyada iken secde etmemişlerdi.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ
وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

43. {Cehennemi görecekleri vakit} *gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış* {yani, bir horluk sarmış sarmalamış} *olarak. Halbuki onlar sağ salim iken secdeye çağırılıyorlar-*

dı {yani, esenlikte iken dünyada beş vakit namaz kılmaları emrolunuyorlardı}, {fakat yapmıyorlardı, artık kemikleri demir çubuklar gibi olduğu için isteseler de yapamazlar}.

Mukâtil dedi ki: İbn Mes'ûd, *Baldırın açılacağı o günde...* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: "O'nun baldırının: sağ baldırının nûru yeryüzünü aydınlatacaktır. İşte, *Yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak* (ez-Zümer, 39/69) buyruğu bunu dile getirmektedir." 'Abdullâh b. Mes'ûd'un (r.a) sözü budur.

Mukâtil dedi ki: İbn 'Abbâs (r.a) şöyle demiştir: "*Baldırın açılacağı o günde* buyruğu ile anlatılan, âhiretin zorluk ve sıkıntıları olup âhiretin üzerindeki örtü perdesi ve dehşetler açılmış olacaktır demektir. Nitekim bir kimsenin, "Savaş baldırı üzerinde kalktı" demesi de buna benzer."

44. *Artık Beni ve bu sözü* {yani, Kur'ân'ı} *yalanlayanı başbaşa bırak* {yani, Ben onu helâk ederim}.

Bu, "Tek başıma Ben onları helâk ederim" manasında bir tehdittir.

...Biz onları bilmeyecekleri bir yerden istidrâc edeceğiz {yani, bilmedikleri bir cihetten onları azab ile yakalayacağız}.

45. *Ben onlara mühlet veriyorum* {yani, onları azablandırmakta acele etmiyorum}. *Muhakkak Benim keydim metîndir* {yani, azab ile yakalayışım çok çetindir}.

Bu âyet Kureyşlilerden "alay ediciler" hakkında inmiştir. Allah hepsini bir gecede öldürdü.

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ
فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ
اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا اَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ
بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾

46. *Yoksa sen onlardan* {îmâna etmelerine karşılık} *bir ücret istiyorsun da onlar bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar* {yani, borç yükü onlara ağır geldiğinden ötürü daha fazlasını kaldıramıyorlar mı}?

47. *Yoksa gayb* {yani, Allah'ın onları ölümden sonra diriltmeyeceği, Muhammed'in söylediklerinin gerçekleşmeyeceğine dair bilgi} *onların yanında da* {yani, bu hususta onların nezdinde bir kitap var da} *onlar mı* {dilediklerini} *yazıyorlar?*

Sonra Nebî'ye (s.a) şöyle hitab etmektedir:

48. *Artık Rabbinin hükmüne* {yani, gelip seni bulacak olan hükmüne kadar} {eziyetlere} *sabret ve o balık sahibi gibi olma* {yani, Ninova halkından Yûnus b. Metta (a.s) gibi olma: Yûnus'un sabır göstermeyip bıkıp usandığı gibi sen de usanma, Yûnus'un acele ettiği gibi sen acelecilik etme, Yûnus'un kızıp öfkelendiği gibi sen de kızıp öfkelenme}. {Aksi takdirde Yûnus'un cezalandırıldığı gibi sen de cezalandırılırsın}. *Hani o* {balığın karnında iken} *gamla dolu nida etmişti* {yani, "Senden başka bir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zâlimlerden oldum" (el-Enbiyâ, 21/82) demişti}.

49. *Eğer o'na Rabbinden bir nimet erişmemiş olsa idi, bomboş bir çöle kınanmış halde atılacaktı.* {Fakat Rabbinden bir nimet: rahmet o'na yetişti de o'nu hasta olarak el-ara'ya: tenha/ıssız çöle bıraktık. Aksi takdirde böyle bir yere kınanmış olarak atılacaktı.}

50. *Sonra Rabbi o'nu seçti de sâlihlerden kıldı.*

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

51. *Gerçek şu ki o kâfirler* {yani, Kureyş'ten alay ediciler} *zikri* {yani, Kur'ân'ı} *işittiklerinde,* {ondan hoşlanmadıkları için} *nerede ise gözleriyle seni devireceklerdi* {yani, uzaklaştıracaklardı} *ve "Muhakkak ki o* {yani, Muhammed} *bir delidir" diyorlar.*

52. *Halbuki o* {yani, Kur'ân} *ancak âlemler için bir zikirdir* {yani, bir tezkiredir [hatırlatma ve öğüttür]}.

69. EL-HÂKKA SÛRESİ

Mekke'de inen el-Hâkka sûresi, Kûfiyyûna göre 52 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ
﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ
صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى
الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *el-Hâkka.*

2. *Nedir el-hâkka?*

Sonra el-hâkka'nın, yani amellerin hakikatlerinin ortaya çıkacağı saatin [kıyâmetin] mahiyetini açıklamaktadır, ki, mü'minlere de kâfirlere de amelleri(nin karşılığı) hakk olur.

Arkasından Nebî'ye (s.a) soruyor:

3. *Ve hâkka'nın ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Maksat, ona, onun şiddet ve dehşetinin büyüklüğüne dikkat çekmektir.

(Mukâtil) dedi ki: el-Hâkka, aynı zamanda el-kâria ve saattir.

4. *Semûd ve 'Âd, kâriayı yalanladı.*

Benzeri bir buyruk da el-Kâria sûresindedir.

Ona el-Kâria adının veriliş sebebi, Allah'ın azab ile düşmanlarını dövmesidir.

Arkasından Allah 'Âd ve Semûd'un durumu hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır:

5. *Semûd'a gelince, onlar tâğiye ile helâk edildiler* {yani, tuğyanları sebebi ile azaba uğratıldılar –tuğyanları kendilerini Nebî Sâlih'i (a.s) yalanlamaya itmişti–}.

6. *'Âd'a gelince, onlar da sarsar* {yani, çok soğuk}, *azgın* {yani, acımasız, görevlileri tarafından bile zaptedilmesi güç, son derece çetin} *bir fırtına ile helâk edildiler.*

7. {Şanı yüce Rabbimiz} *onu onlara yedi gece, sekiz gün peşpeşe* {yani, sürekli ve durup dinlenmeksizin} *musahhar* {yani, musallat} *etti* {yani, rüzgâr ile onları her gün azablandırdı ve nihâyet sekizinci günü ölüp gittiler}. *O kavmi sen* {ey Muhammed} *o süre içinde* {yani, bu günler zarfında} *içleri boşalmış hurma kütükleriymiş gibi* {yani, başları bulunmayan, içleri boşalmış gövdeler gibi –uzunluklarından ötürü onları hurma ağaçlarına benzetti–} *yere yıkılmış* {yani, ölüler olarak yığılmış} *görürdün.*

Onlardan her birinin boyu 12 zira idi. Bu halleriyle onları tepeleri bulunmayan, gövdeleri kalmış, boyun kısımları [yukarıları] gitmiş, çürümüş hurma ağacı kütüklerine benzetti.

8. *Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?* {yani, o azab onlardan geriye kimseyi bırakmadı.}

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا
رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ
فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِذَا
نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً
وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ
يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ
يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنْ
أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ
أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾

9. *Fir'avn da, ondan öncekiler de* {yani beraberindekiler de}, *mü'tefikeler de* {yani yalanlayıcılar da} *hep hata işlediler.*

Kasdedilenler, Lût kavminin dört kasabası olup isimleri Sedûm, 'Âmûrâ, Sâbûrâ ve Dâmûrâ idi.

10. *Böylece Rabb'lerinin rasûlüne* {yani, Lût'a} *isyan ettiler. O* {yani, Allah} *da kendilerini şiddetli bir yakalayışla yakalayıverdi* {yani, yaptıkları ma'siyetlerinden daha çetin bir şekilde onları bastırdı}.

11. *Kuşkusuz ki su haddini aştığı sırada* {yani, her şeyin üstüne kırk zira yükseldiğinde} *sizi akan* {gemi}*de Biz taşıdık* {yani, siz onların sulblerinde iken babalarınızı gemide Biz taşıdık}.

12. *Onu* {yani, Nûh kavminin helâk edilmesini} *sizin için bir tezkire* {yani, bir öğüt} *kılalım diye* {–ey onların çocukları olanlar! Nûh kavminin helâk edilmesinde sizin için ve sizden sonra gelecek insanlar için bir ibret vardır–} *ve onu belleyen kulaklar bellesin* {yani, işittiğini iyice öğrenen, işittiği öğütlerden yararlanan bir kulak bunu bellesin} *diye.*

13. *Artık sûra bir defa* {yani, son üfürüşten sonra tekrar edilmemek üzere} *üfürüldüğünde,...*

14. *...yer ve dağlar* {yani, yerin üzerindeki su, ağaç gibi her ne varsa, dağlarla birlikte yerlerinden} *kaldırılıp* {yani, yere çalınıp} *birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında* {yani, kırılıp dökülerek dümdüz bir deriyi andıran bir şekilde olduklarında},...

15. *...işte o günde vâkıa vukûa gelmiştir* {yani, son sayha: son nefha da gerçekleşmiş olacaktır}.

16. *Gök yarılmış ve o günde o gevşemiş olacaktır.*

17. *Melek de onun çevresinde olacaktır* {yani, şanı yüce ve mübârek olan Rabbin ve orada bulunan meleklerin inişi için dünya semâsının köşe bucakları, etrafı açılmış olacaktır}. *O günde üstlerinde* {yani, başlarının üzerinde} *bulunan* {kerrûbînden olan} *sekiz* {melek} *Rabbinin arşını yüklenirler.*

18. *O günde* {Allah'a} *arz olunacaksınız.* {O da amellerinizle sizi hesaba çekecektir}. *Sizden hiçbir şey gizli kalmaz* {yani, arz olunduğunuzda sizden sâlih olan da, olmayan da açığa çıkarılacak, gizli kalmayacaktır}.

19. *Kitabı sağından verilecek olan kimse...*

Amelini yazan melek, açılmış beyaz bir sahifede kitabını ona verecektir.

Bu âyet, Ebû Seleme b. ‘Abdu'l-Esved el-Mahzûmî hakkında inmiştir. Ebû Seleme'nin annesinin adı Berre bt. ‘Abdulmuttalib idi.

...der ki: "İşte alın okuyun kitabımı"...

20. ...*"Ben zaten hesabıma kavuşacağımı biliyordum."*

21. *Artık o hoşnut bir yaşantı içindedir* {yani, cennette razı olacağı, hoşlanacağı bir yaşantı içinde olacaktır}.

22. {Bu sebeble o,} *yüksek bir cennette* {yani, oldukça yüksek köşklerde},

قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ
﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾
وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَىٰ
عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ
صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ
كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

23. ...*devşirilecek meyveleri yakındır* {yani, devşireceği meyveler birbirine yakındır; isterse oturarak, isterse yaslanmış olarak alır}.

24. *Geçmiş günlerde* {yani, dünyada iken} *peşinen yaptıklarınız* {yani, işlediğiniz amelleriniz} *sebebi ile afiyetle yeyin, için.*

25. *Kitabı sol tarafından verilecek olan kimse ise* {–ki amellerini yazan melek, dünyada amellerini yazdığı kitabını ona verecektir–}...

Bu âyet de Mahzûm oğullarından el-Esved b. ‘Abdu'l-Esved hakkına inmiştir. Onu Hamza b. ‘Abdulmuttalib Bedir'de su havuzundan içerken öldürdü.

...*der* {yani, âhirette temenni eder} *ki: "Keşke kitabım verilmeseydi"...*

26. ...*"Keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim"...*

27. ...*"Keşke bu bitmiş olsa idi"* {yani, ölseydim}....

28. ...*"Malımın* {ateş azabına karşı} *bana bir faydası olmadı"...*

29. ...*"Saltanatım da beni bırakıp gitti"* {yani, –o gün azaları şirk koştuğuna dair aleyhine şâhidlik edeceği vakit– ileri sürecek delilim de beni bırakıp gitti, kaybolup gitti}.

Allah cehennem bekçilerine şöyle buyuracaktır:

30. *Yakalayın onu,* {ellerini boynunda} *zincirlere bağlayın.*

31. *Sonra* {cehennemin altıncı kapısı olan} *cahîme ulaştırın onu.*

32. *Sonra onu* {bir arşını boyunda olmak üzere} *yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun.*

Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Bu arşınların her biri, ilk yaratılan uzun boylu insanların uzun arşını kadar olacaktır. Eğer o zincirden bir halka, bir dağın tepesine konulacak olursa, o dağ kurşunun eridiği gibi erir. Peki, ey Âdemoğlu! Sen yalnız başına iken bu zincir üzerinde olursa ne yapacaksın?"

33. *Çünkü o azametli Allah'a* {yani, O'nun ortaksız bir ve tek olduğuna} *îmân etmezdi* {yani, Allah'ın vahdaniyetini tasdik etmezdi}.

34. *Yoksulu yedirmeye* {bizzat} *teşvik etmezdi* {yani, dünyada iken kendisi yoksula yemek yedirmediği gibi, başkasına da sözlü olarak teşvikte bulunmazdı –İbn Mes'ûd'un açıklamasına göre–}.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا
يَأْكُلُهُ اِلَّا الْخَاطِؤُنَ ﴿٣٧﴾ فَلَا اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾
اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

35. *Artık bugün* {âhirette} *onun hiçbir hamîmi* {yani, ona şefaat edecek bir yakını} *yoktur.*

36. *Gıslînden* {yani, cehennemliklerden akan kan ve irinden} *başka hiçbir yiyeceği de yok* {ve cehennemin dibinde bir pınar olan hamîmin dışında bir içeceği de yok}.[1]

1 Bu son cümlenin, bir önceki âyetle ilgili bir tefsir olarak kabul edilmesi daha uygun olur. (Çeviren)

37. *Onu ancak hata işleyenler* {yani, suçlular, günahkârlar} *yer.*

38. *Hayır yemîn ederim gördüğünüz şeylere* {yani, gördüğünüz mahlûkata}...

39. *...ve görmediğiniz şeylere* {yani, yaratıklara}.

Çünkü el-Velîd b. el-Muğîre, "Muhammed bir büyücüdür"; Ebû Cehl b. Hişâm, "O bir delidir"; Utbe b. Ebî Muayt, "O bir şairdir"; en-Nadr (b. el-Hâris), "O bir kâhindir"; Übey (b. Halef), "O bir yalancıdır" demişti. Allah Muhammed'in, onların söyledikleriyle hiçbir ilgisinin bulunmadığını beyan buyurarak bütün mahlukata yemîn edip şöyle buyurdu:

40. *Muhakkak ki o* {yani, Kur'ân} *kerîm* {yani, Allah için çok üstün} *bir rasûlün* {yani, Cibrîl'in (a.s)} *sözüdür* {yani, Allah'tan aldığı bir sözdür}.

41. *O bir şair sözü değildir* {–çünkü Utbe ve Ebû Cehl böyle demişti–}. *Ne kadar az inanıyorsunuz* {yani, Kur'ân'a îmân etmiyorsunuz}.

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ
تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا
مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

42. {Kur'ân} *bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az tezekkür ediyorsunuz* {yani, ne kadar az ibret alıyorsunuz}.

Allah onların yalan söylediklerini ortaya koyarak şöyle buyurmaktadır:

43. {Bilakis Kur'ân} *alemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.*

44. *Eğer* {Muhammed} *bazı sözleri uydurup* {yani, Bizim söylemediklerimizi kendiliğinden söyleyip} *Bize isnad etseydi,...*

45. *Biz o'nu elbette yemîn ile alırdık* {yani, hakk ile o'ndan intikam alırdık}.

Allah'ın, *Bize yemînden* {yani hakk cihetinden} *gelirdiniz* (es-Sâffât, 37/28) buyruğunda olduğu gibi, bize hakk üzere olduğunuzu gösterirdiniz demektir.

46. *Sonra da o'nun vetînini elbette koparırdık.*

“Vetîn”, kalbte olan bir damardır. Kalbin asılı bulunduğu bağ olup, koptuğu takdirde kişi ölür.

47. *O zaman sizden hiçbir kimse o'na bunu yapmamıza engel olamazdı* {yani, sizden hiçbir kimse azîz ve celîl olan Rabbin bunu yapmasına engel olamazdı}.

48. *Doğrusu o* {yani, bu Kur’ân} *takvâ sahibleri için bir öğüttür.*

49. {Ey Mekkeliler!} *Biz, aranızda yalanlayanlar olduğunu da elbette biliriz.*

50. *Şüphesiz ki o* {Kıyâmet Günü'nde} *kâfirler için bir hasrettir.*

51. *Muhakkak ki o* {yani, bu Kur’ân'ın Allah'tan gelmiş olduğu} *yakîn haktır.*

52. *O halde* {ey Muhammed} *azîm Rabbini ismi ile tesbih et* {yani, Rabbinin adını: tevhîdi zikret}.

Sonra “azîm” buyurmaktadır ki, azîm rabbi demektir; çünkü O'ndan büyük yoktur.

70. EL-ME‘ÂRİC SÛRESİ

Mekke'de inen el-Me‘âric sûresi, Kûfiyyûna göre 44 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ

﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ

السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾

يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *İsteyen biri, vukûa gelecek bir azabı istedi.*

Buyruk, ‘Abdu'd-Dâr b. Kusay oğullarından en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede el-Kuraşî hakkında inmiştir. Zira o, “Allahım! Eğer Muhammed'in söylediği Senden gelmiş bir hakk ise üzerimize semâdan taş yağdır yahut bize elîm azab ver” demişti. Bu sebeble de Bedir günü öldürüldü. Allah da, “İşte bu, en-Nadr b. el-Hâris'in dünyada istemiş olduğu azabtır” buyurdu.

2. {O} *âhirette kâfirler içindir. Onu önleyebilecek yoktur* {yani, azab gelip onları bulduğunda, kimse o azabı onlardan uzaklaştıramayacaktır}.

3. *O me‘âric* {yani, dereceler –ki bu da, semâvâttır–} *sahibi Allah'tan.*

Sonra Allah zatını tazim buyurarak, *Me‘âric/dereceler sahibi Allah'tan* buyurmaktadır. *Me‘âric,* “dereceler” demektir, bu da “semâvat”tır. Arş da semâvatın üzerindedir, Allah da arşın üzerindedir. Allah'ın, *Üzerine çıkıp yükselecekleri me‘âricleri...* (ez-Zuhruf, 43/34) buyruğu da buna benzemektedir.

4. *Melekler* {semâdan arşın semâsına} *ve ruh* {yani Cibrîl (a.s) de} *oraya* {dünyada yedi semânın rızkı ile} *miktarı ellibin yıl olan bir günde yükselir.*

Allah bu azabın ne zaman gerçekleşeceğini haber vermektedir. Buyrukta bir takdim vardır. Bu günün uzunluğu, onların en kısa namazları gibidir, yani eğer yaratılmışların hesabını ve amellerinin arzedilmesini yaratılmışlardan birisi üstlense, onu ancak 50.000 yıllık bir süre içerisinde bitirebilir. Fakat Allah onların amellerini arzettimi, dünya günlerinden yarım günde bitirir; yarım gün içinde cennetlikler cennetteki, cehennemlikler de cehennemdeki yerlerini alır. İşte, *O günde cennetliklerin kalacakları yer de çok hayırlı olacaktır, dinlenecekleri yer de çok güzeldir* {yani, onların dinlenecekleri yer cehennemliklerin dinlenecekleri yer gibi değildir} (el-Furkân, 25/24) âyeti de onlar hakkındadır.

5. {Ey Muhammed!} *O halde sen güzel bir sabır ile sabret.*

Allah, onların, "Azab diye bir şey yoktur" diyerek seni yalanlamalarına, tahammülsüzlüğün bulunmadığı bir sabır ile sabret" diyerek Nebî'yi (s.a) teselli ediyor.

6. *Çünkü onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *onu* {yani, azabı olmayacak zannıyla} *uzak görürler.*

7. *Biz ise onu yakın* {yani, gerçekleşecek} *görürüz.*

Arkasından, bu azabın ne zaman gerçekleşeceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

8. {Onların azabları} *göğün* {korkudan} *muhl gibi olacağı günde* {gerçekleşecek}.

"Muhl", aşırı kaynamış zeytinyağının siyah ve katı tortusudur.

9. *Dağlar da* {yumuşaklık ve güçsüz halleri ile} *'ıhn gibi olacak* {yani, sağlam iken atılmış yün gibi yumuşak ve gevşek olacaklardır –çünkü yünün en gevşek hali atılmış halidir–}.

10. *Ve bir hamîm* {yani, yakın bir dost} *bir hamîmi* {yani, bir yakınını} *sormayacak* {yani, dehşetli hallerden ötürü kimse yakınlarını sormayacak, onlarla konuşmayacaktır}.

11. *Onlar bunlara gösterilirler* {yani, onları tanıdıkları halde onlarla konuşmazlar, birbirlerine soru sormazlar}...

İşte, *Gözleri önlerine eğilmiş* (el-Kalem, 68/43) buyruğu bunu anlatmaktadır. Ateşi göreceklerinde gözleri zilletle eğilmiş olacaktır.

...Her mücrim {yani, kâfir} *o günün* {yani, Kıyâmet Gününün} *azabından (kurtulmak için) fidye vermeyi temenni eder: oğullarını,...*

وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ
يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾
وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾
وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ
﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ
يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ
﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ
حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ
مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾

12. *...eşini, kardeşini,...*

13. *...kendisini barındıran soyunu-sopunu* {yani, kendilerine müntesib olduğu en yakın boylarını, akrabalarını}...

14. *...ve yeryüzünde olanların hepsini* {yani, her şeyi} *ve sonra kendisini kurtarsın diye.*

Ancak Allah şöyle buyurmaktadır:

15. *Asla* {bütün bunları feda edecek [fidye olarak verecek] olsa dahi kendisini kurtaramaz}. *Çünkü o lezâdır.*

"Lezâ" ile, onun üzerlerine atılacağını ve onlara muktedir olup güç yetireceğini anlatmaktadır. Kasdedilen de cehennem ateşidir.

16. *O deriyi soyup çıkarandır* {yani, cehennem ateşi başı da, azaları da soyup çıkarır, hiçbir şey bırakmaz}.

17. *Çağırır yüz çeviren ve arkasına dönen* {yani, îmândan arkasını dönerek küfre yönelen} *kimseyi,...*

Kıyamet Günü cehennem ateşi, "Benim ehlim: cehennemlikler bana doğru gelsin" diyecektir. Onun îmândan yüz çeviren kimseleri çağırması böyle olacaktır.

18. ...*toplayıp kaba dolduranı* {yani, çokça mal toplayıp cimrilik eden, o maldaki Allah'ın hakkını ödemeyen kimseyi}.

19. *Gerçekten insan* {yani, Ümeyye b. Halef el-Cumahî} *helû'* {yani, sabırsız ve tahammülsüz} *olarak yaratılmıştır.*

Arkasından onu şöylece nitelemektedir:

20. *Kendisine şer dokunursa* {yani, kötülük isabet ederse} *cezû'dur* {feryad edip, tahammülsüzlük gösterir}.

21. *Ona hayır dokunursa* {yani, mal verilirse} *alıkoyup engeller* {yani, o maldan başkasının yararlanmasını engeller, Allah'ın hakkını yerine getirmekte cimrilik gösterir}.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

22. *Ancak namaz kılanlar müstesnâ* {yani, onlar böyle değildir}.

Sonra Allah onların niteliklerini şöyle dile getiriyor:

23. *Onlar ki* {gece gündüz terk etmeksizin} *namazlarına* {yani, beş vakit namaza} *devam ederler.*

24. *Onlar ki mallarında bilinen* {yani, farz olan} *bir hakk vardır;...*

25. ...*dilenene* {yani, yoksula} *ve mahruma* {yani, ganimetin beşte birinde ve fey'de payı bulunmayan fakire}.

26. *Onlar ki dîn gününü* {yani, hesaba çekilme gününün gerçekleşeceğini} *tasdik ederler.*

27. *Ve onlar ki Rabb'lerinin azabından* {yani, bu azabın kendilerine isabet edeceğinden} *korkarlar.*

28. *Çünkü Rabb'lerinin azabından yana güven altında olunmaz* {yani, korktukları ve çekindikleri için, azabtan yana kendilerini güvende görmezler}.

29. *Onlar ki ferclerini* {hayasızlıklardan} *muhafaza ederler.*

30. *Eşlerine yahut sağ ellerinin sahib olduklarına* {yani, cariye-

lerine} *karşı müstesnâ. Çünkü onlar* {helâlden dolayı} *kınanmazlar.*

31. *Ama kim bundan ötesini* {yani eşlerinden, cariyelerinden sonra kendisi için helâl olmayan şeyi –ki o da zinadır–} *isterse, işte bunlar* {dînlerinde} *sınırı aşanlardır.*

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ
قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ
فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾ فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾
عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ
جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

32. *Onlar ki emanetlerine ve ahidlerine riâyet ederler* {yani, emaneti ve ahdi eksiksiz yerine getirirler}.

“Riâyet ederler” buyurulması, koyunlarına karşı şefkat ve merhamet besleyen, koyunlarının tehlikeye düştükleri yerlere dikkat eden, onlara göz-kulak olan râi [çoban] (–ki aynı kökten gelmektedir–) gibi, mü’minlerin de emanetlerine dikkat gösterdiklerini anlatmak içindir.

33. *Onlar ki şehâdetleri ile kâimdirler* {yani, şâhidliklerini hakka uygun bir şekilde yerine getirirler, ona engel olmazlar, şâhidlik yapmaları için davet olunduklarında onu gizlemezler}.

34. *Onlar ki namazlarını* {yani, beş vakit namazı} *muhafaza ederler* {yani, vakitlerinde edâ ederler}.

35. *İşte bunlar* {yani, amelleri bu olanlar} *cennetlerde ikrama mazhar olurlar* {yani, orada onlara ikram edilir}.

36. *Bu kâfirlere ne oluyor ki,* {ey Nebî (s.a)} *sana doğru hızlıca geliyorlar* {yani, sağından bakıyorlar}?

Bu âyet, Kureyşlilerden müstehziûn [alaycılar] ile mut’imûn [Bedir gazvesinde savaşçılara yemek yedirenler] hakkında inmiştir.

37. *Sağdan ve soldan bölük bölük sarıyorlar* {yani, halkalar halinde oturuyorlar, fakat Nebî'ye (s.a) yaklaşıp, onun meclisinde

oturmaktan yararlanmıyorlar}.

38. *Acaba onların* {yani, Kureyşlilerin} *her biri naim cennetine koyulmayı* {yani, mü'minler gibi, ona da cennet verileceğini mi} *mı ümit eder?...*

Onların her biri –alay etmek maksadıyla– "Kuşkusuz benim cennette bir hakkım var" der.

Ancak Allah şöyle buyurmaktadır:

...*Asla* {cennete giremeyecektir}.

39. *Biz onları bildikleri o şeyden* {yani, nutfeden, sonra alekadan, sonra mudğadan [bir çiğnemlik etten]} *yarattık.*

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ
خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ
يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ
سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ
تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

40. *Hayır, kasem ederim meşrıklerin ve mağriblerin* {–180 meşrık ve 180 mağrib vardır. Güneş her konakta senede iki gün doğar ve batar–} *Rabbine.*

İşte Allah bu doğuş ve batış yerlerine yemîn ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

...*Mutlaka Biz kadiriz;...*

41. ...*onların yerine onlardan hayırlı olanları getirmeye* {yani, onlardan daha iyi, Allah'a daha çok itaat eden, O'nu daha çok razı edecek kimseleri yaratmaya gücümüz yeter}...

Sonra şöyle buyurmaktadır:

...*Ve Biz önüne geçilecek değiliz* {yani, murad ettiğimiz takdirde, kimse Bizi onu gerçekleştirmekten aciz bırakamaz}.

42. *Artık* {ey Muhammed} *bırak onları* {bâtılda} *dalsınlar, oyna-*

sınlar {yani, dünyalarında oyalansınlar}; *kendilerine va'd olunan günleri* {âhirette azab} *ile karşılaşıncaya kadar.*

Sonra Allah, azablandırılacakları güne dair Mekke kâfirlerine haber vererek şöyle buyurmaktadır:

43. *O gün onlar hızlıca kabirlerden çıkarlar. Sanki dikilmiş bir şeye süratle gidiyorlarmış* {yani, sanki kendilerine dikilmiş hızlıca bir aleme [bayrağa] koşuyorlarmış} *gibi.*

44. *Gözleri* {cehennem ateşini gördüklerinde} *horlukla* {yani, zilletle} *aşağıda, kendilerini de bir zillet sarmış* {yani, bir zelillik bürümüş} *olacaktır. İşte bu* {yani, kıyâmetle ilgili bu anlatılanlar} *onlara va'd edilen gündür* {yani, dünyada azab ile karşılaşacakları belirtilen gündür –çünkü Allah dünyada iken rasûller aracılığı ile azabın mutlaka gerçekleşeceğini bildirip tehdit etmişti–}.

Mekke kâfirleri Nebî'yi (s.a) yalanlayınca Allah şöyle buyurdu:

...Artık onları {yani Kureyşlileri} *bırak. Kendilerine va'd olunan* {azab edilecekleri} *günleri ile karşılaşıncaya kadar dalsınlar, oynasınlar.*

71. NÛH SÛRESİ

Mekke'de inen Nûh sûresi, Kûfiyyûna göre 28 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
(١) قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ (٢) أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ
(٣) يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ إِذَا جَاءَ لَا
يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٤) قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا
(٥) فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا (٦) وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ
جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَارًا (٧) ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا (٨) ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ
وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا (٩) فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (١٠)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Gerçekten Biz Nûh'u kavmine gönderdik...*

"Nûh" –ki babasının adı da Lemek'dir–, Süryanice'de arzın kendisi için sükûn bulduğu, sakin olan kişi demektir.

...Kavmini, kendilerine {dünyada} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab gelmeden önce* {azab ile: suda boğulma azabı} *inzâr et diye.*

2. *O da dedi ki: "Ey kavmim! Kuşkusuz ben size mübîn* {yani, apaçık} *bir nezîrim"* {yani, sizi azab ile uyarıyorum}...

3. *..."Şöyle ki: Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}, *O'na karşı takvalı olun* {yani, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Size verdiğim emirlerde: O'nun ortağı olmadığına dair verdiğim öğütte} *bana itaat edin"...*

4. *..."ki günahlarınızdan* {yani, günahlarınızı} *mağfiret buyursun"...*

Buradaki *min-zünûbikum* [günahlarınızdan] ibaresindeki *min* [dan] edatı, sıla olup "size günahlarınızı mağfiret etsin" demektir.

...*"ve sizi belli bir süreye* {yani, ecellerinizin sonuna} *kadar geciktirsin* {de kıtlık ya da başka bir şey ile cezalandırmasın}. *Kuşkusuz ki Allah'ın eceli* {yani, dünyadaki azabı olan suda boğulmak} *geldiği vakit geri bırakılmaz. Keşke bilseydiniz!"* {Fakat bilmiyorsunuz.}

5. *Dedi ki: "Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece-gündüz davet ettim"* {davetimi dinlesinler diye}...

6. ...*"Fakat benim davetim kaçıştan* {yani, îmândan uzaklaşmaktan} *başka bir şeylerini arttırmadı"...*

7. ...*"Gerçekten ben onlara, kendilerini mağfiret etmen için* {îmâna: mağfiret dilemeye} *ne zaman davet ettiysem* {davetimi işitmemek için} *parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler,* {yalanlamalarını sürdürerek} *ısrar ettiler ve* {îmâna karşı} *büyüklendikçe büyüklendiler"...*

8. ...*"Sonra ben gerçekten onları yüksek sesle* {yani, sesimi yükselterek ve açıktan açığa} *davet ettim"...*

9. ...*"Sonra muhakkak ben hem açık ilan ettim* {yani, açıkça onlara yüksek sesle bağırdım}, *hem de kendilerine* {evlerinde} *gizli gizli söyledim"...*

10. ...*"Gelin" dedim "Rabbinizden* {şirkten dolayı} *mağfiret dileyin, çünkü O* {günahları bağışlayan} *gaffârdır"* {yani, ezelden beri öyle olduğu gibi, şimdi de günahları bağışlayandır}...

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ
لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾
وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا
﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ
جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

11. ...*"Böylece semâyı üzerinize bol bol salıverir"* {yani, size ardı arkasına yağmur yağdırır}...

12. ...*"Mallarla, oğullarla size yardım eder, size bağlar* {yani, bahçeler} *verir ve sizin için nehirler akıtır."*

Nûh kavmi uzun bir süre Nûh'u yalanladı. Sonra Allah onlara kırk yıl süreyle yağmur yağdırmadı ve bu zaman zarfında kadınları kısırlaştı, doğum yapmadı. Bunun sonucunda bahçeleri, davarları telef oldu. Nûh ile konuştular, o da onlara, *Rabbinizden mağfiret dileyin, çünkü O gaffârdır. Böylece semâyı üzerinize bol bol salıverir, mallar ve oğullarla size yardım eder, size bağlar verir ve sizin için nehirler akıtır* dedi. Böylece Allah onları Allah'ı tevhîde davet etti; Allah'ı tevhîd etmeleri halinde hem dünyayı, hem de âhireti elde edeceklerini beyan etti.

Sonra buyurdu ki:

13. *Size ne oluyor ki Allah'ın azametinden hiç korkmuyorsunuz* {yani, Allah'ın azametinden hiç çekinmiyorsunuz, ondan hiç korkmuyorsunuz. Niçin Allah'tan korkup, tevhîd ederek onu tazim etmiyorsunuz? Çünkü O'nu tevhîd etmezseniz, tazim de etmiş olmazsınız}.

14. *Halbuki O sizi tavır tavır yaratmıştır* {yani, nutfeden, sonra alekadan, sonra mudğadan [bir çiğnemlik etten] yaratmış, sonra et ve kemik olarak vücuda getirmiştir –işte tavırlar bunlardır–}.

Sonra yarattıkları üzerinde ibretle durmaları için onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

15. *Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl* {birbiri üstünde} *tabaka tabaka yaratmış.*

Her iki semâ arasındaki mesafe 500 yıllıktır, kalınlığı da 500 bir o kadardır.

16. *Onların arasında* {yani onlarla birlikte} *ayı bir nur kılmış,...*

Allah göklerle yeri yaratmakla beraber, güneşi ve ayı da yaratmıştır. Bunları yeryüzündekiler için bir nur kılmıştır. Ayın nûru geceleyindir.

...güneşi de {gündüzün yeryüzündekileri aydınlatan} *bir kandil yapmıştır* {da gündüzleyin onun aydınlığında etrafa dağılmaktadırlar}.

17. *Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir* {yani, sizin ilk yaratılışınız topraktan bitirerek: yaratarak gerçekleşmiştir}.

18. *Sonra sizi yine* {öldüğünüz takdirde} *oraya iâde edecek ve sizi* {oradan son nefhanın akabinde diriler olarak} *bir defa daha çıkaracak* {ve O'na döndürüleceksiniz}.

19. *Allah yeri sizin için* {Ka'be'nin altından başlayarak beşyüz yıllık bir mesafe ile} *bir sergi kılmıştır.*

20. *Ta ki onun geniş yollarında gidesiniz* {yani, dağlarla kumluklar arasındaki yolları izleyesiniz}.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ
إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ
آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا
﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيئَاتِهِمْ
أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾
وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾
إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا
كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

21. *Nûh dedi ki: "Rabbim! Gerçek şu ki bunlar bana isyan ettiler. Malı ve evladı kendisine zarardan başkasını arttırmayacak kimselere uydular"* {yani, kavmim ve onların fakirleri, malları ve evlatları çok olan büyüklerine: şereflilerine uydular. Fakat mal ve evlatlarının çokluğu zararlarından başka bir şeylerini arttırmadı}...

22. ...*"ve onlar* {yani büyük kabul edilenler ve önderler} *büyük büyük mekrler kurdular"* {yani, pek büyük sözler söylediler}...

23. ...*"ve* {onların zayıflara söyledikleri büyük sözleri şu idi} *'Tanrılarınızı sakın bırakmayın* {yani, onlara ibâdetten vazgeçmeyin}; *Ved, Suvâ', Yeğûs, Yeûk ve Nesr* {isimli tanrılarınızı} *bırakmayın'* {yani, bunların herhangi birisine ibâdeti terk etmeyin} *dediler"*...

24. ...*“Kuşkusuz ki onlar* {insanlardan} *birçok kimseyi dalâlete düşürdüler. Zalimlerin dalâletinden* {yani, hüsranlarından} *başka şeylerini arttırma.”*

25. *Onlar da günahlarından dolayı* {işledikleri günahları ve küfürleri sebebiyle} {suda} *boğuldular da* {âhirette} *ateşe atıldılar ve kendilerini Allah'tan kurtaracak yardımcılar da bulamadılar* {yani, suda boğulmaktan, âhirette de cehenneme girmekten kendilerini koruyacak bir engelleyici bulamadılar}.

26. *Nûh dedi ki: “Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma”* {yani, hiçbir kâfiri bırakma}...

Zira Allah Nûh'a (a.s), *Kavmimden daha evvel îmân etmiş olanlardan başkası îmân etmeyecektir* (Hûd, 11/36) vahyetmişti. Çünkü Allah onların sulblerinde ve kadınlarının rahîmlerinde bulunan îmân edeceklerin tümünü çıkarmıştır. Kendisine bu haber verilince o da onlara beddu‘a ederek, *Rabbim yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma* dedi.

27. *Çünkü eğer Sen onları* {haklarında verdiğin “îmân etmişlerin dışında kimse îmân etmeyecek” hükmüne rağmen bu hal üzere} *bırakırsan, kullarını dalâlete düşürürler ve fâcir ve pek kâfirden başkasını da doğurmazlar”...*

Onlardan herhangi birisi çocuğunu alır, Nûh'un (a.s) yanına getirir ve çocuğuna şöyle derdi: “Sen bundan sakın, çünkü bu bir yalancıdır. Benim babam da beni ondan (böylece) sakındırmıştır.” Böylelikle büyük olanları küfür üzere ölür, çocukları da babalarının vasiyeti üzere büyürlerdi. İşte, *Kullarını dalâlete düşürür, bir fâcir ve bir keffârdan başkasını doğurmazlar* buyruğu bunu anlatmaktadır. Kâfirlere beddu‘a ettikten sonra kapsamlı bir şekilde du‘a ederek dedi ki:

28. ...*“Rabbim! Bana, ana-babama* {–ki ana-babası Müslüman idi, babasının adı Lemek b. Müteveşrih, annesinin adı ise Lamuş b. Menşeluh kızı Heycen idi–}, *mü’min olarak evime girene, erkek mü’minlere ve kadın mü’minlere mağfiret buyur, zâlimlerin ise tebârdan başka şeylerini arttırma.”*

Tebâr, “azab” demektir. Nitekim, *Onların hepsini tetbir ettikçe ettik* (el-Furkân, 25/39) buyruğu da buna benzemektedir, ki “kırıp döktük” demektir.

Allah îmân etmeyenleri suda boğdu. Onunla birlikte 40'ı erkek, 40'ı kadın olmak üzere 80 kişiyi gemiyle kurtardı. Bunlar arasında Nûh'un Sam, Ham ve Yafes isimli üç oğlu da vardı. Sam'dan Arablar, Sevad ehli, Farslar, Ehvazlılar, Hire, Musul ve Âliye halkı dünyaya geldi. Ham'dan Sudanlılar, Kıbtîler, Endülüslüler, Berberîler, Sind ve Hind halkı türedi. Yafes'ten ise Türkler, Rumlar, Ye'cuc, Me'cuc, Çin ve Horasan'dan Hulvan'a kadar olanlar türedi.

İlahların adlarına gelince, Ved, Dûmetu'l-Cendel'de Kelblilerin; Suva deniz kıyısında Huzeylilerin; Yeğus, Muradlıların bir kolu olan Gutayf oğullarının; Yeuk Hemezanlılarındır; Nesr ise Himyerlilerden Zulkelalıların idi. Nûh kavminin ibâdet ettiği bu ilahlara, Arablar da ibâdet etti. Lât, Sakiflilerin; ‘Uzzâ, Suneyliler ile Gatafanlıların; Ğaşn, Nasr b. Maube ve Sa‘d b. Bekirlilerin; Menât ise Mekke ile Medine arasında Kudeyt'e ait idi. Yesar, Naile ve Hubel ise Mekke halkına aitti. Yesar Hace-ru'l-Esved'in, Naile Rükn-i Yemanî'nin karşısında, Hubel ise Ka‘be'nin içinde bulunuyordu, uzunluğu da 18 arşın idi.

72. EL-CİNN SÛRESİ

Mekke'de inen el-Cinn sûresi, Kûfiyyûna göre 28 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اُوحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰناً عَجَباً ﴿١﴾
يَهْدِي اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَداً ﴿٢﴾ وَاَنَّهُ تَعَالٰى
جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَداً ﴿٣﴾ وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا
عَلَى اللّٰهِ شَطَطاً ﴿٤﴾ وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ تَقُولَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ
كَذِباً ﴿٥﴾ وَاَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْاِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ
فَزَادُوهُمْ رَهَقاً ﴿٦﴾ وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ
اَحَداً ﴿٧﴾ وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَساً شَدِيداً
وَشُهُباً ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *De ki: "Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk dinledi"...*

Semâ, Îsâ (a.s) ile Muhammed (s.a) arasındaki fetret döneminde korunmuyordu. Allah Muhammed'i (s.a) peygamber olarak gönderince semâ da korunmaya başlandı ve şeytânlara yalın alevli ateş atıldı. İblis, "Andolsun ki yerde bir olay meydana geldi" dedi. Bunun üzerine şeytanlar bir araya geldi. İblis onlara, "Yeryüzünde önemli bir olay meydana geldi, onun haberini bana getirin" dedi. Onlar, "Tihame topraklarında bir peygamber gönderildi" dediler. Peygamber olarak gönderildiğinde Yemen cinlerinden dokuz kişilik bir kafile gelmişti. Sonra cinlerin eşrafından ve ileri gelenlerinden Nasibililerden bir kısım cinler Tihame topraklarına geldiler. Geceleyin Batn-ı Nahle'ye varıncaya kadar yollarına devam ettiler. Nebî'nin (s.a) ashabından birkaç kişi ile birlikte sabah namazı kılmakta olduğunu gördüler, namazda okuduğu Kur'ân'ı dinlediler.

...ve {gelen dokuz cinn} *dediler ki:* "{Ey kavmimiz!} *Gerçekten biz hayrete düşüren* {yani, benzeri görülmeyen azîz} *bir Kur'ân dinledik"...*

2. ...*"O rüşde hidâyet ediyor* {yani, hidâyete davet ediyor}. *Bundan ötürü biz de ona* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine} *îmân ettik. Rabbimize* {ibâdette O'nun yarattıklarından} *kimseyi ortak tutmayacağız"...*

3. ...*"Doğrusu Rabbimizin şanı pek yücedir* {yani, zikri ve azameti pek üstündür}. *O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlat"...*

4. ...*"Doğrusu bizim sefihimiz* {yani, câhilimiz: aramızda kâfir olanlar} *Allah'a karşı şatat* {yani, Allah ile birlikte ortak olduğunu söyleyerek zulüm} *söylüyormuş"...*

Nitekim Allah, *Şatat etme ve bizi... ilet* (Sâd, 38/22) buyurmaktadır, ki "vereceğin hükümde zulme sapma ve bizi... ilet" demektir.

5. ...*"Doğrusu biz insanların da, cinlerin de* {"O'nunla beraber bir ortak vardır" diyerek} *Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık"...*

6. ...*"Bir gerçek de şu ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere* {Allah'ı bırakıp} *sığınırlardı"...*

Cinlere ilk sığınanlar Hanîfe oğullarından Yemenli bir topluluk olmuştur. Sonra bu diğer Arablar arasında da yayıldı. Şöyle ki: Bir kimse câhiliye döneminde yolculuğa çıkar da ıssız bir yerde akşam ederse, "Kavminin beyinsizlerinden bu vâdinin efendisine sığınırım" der ve sabah oluncaya kadar onların himayesinde güvenlik altında geceyi geçirirdi.

...*"Bununla da onların rahaqlarını arttırırlardı"* {yani, insanlar, onlara sığınmak sûretiyle cinlerin azgınlıklarını, arttırdılar. Bu sebeble cinler de kendi kavimleri arasında daha bir öğünecek konuma çıktılar}...

7. ...*"Ve gerçekten onlar da sizin sandığınız gibi sandılar"* {yani, câhiliye döneminde cinlerin bazılarına sığınan insanların kâfirleri de, ey cinler arasındaki kâfirler topluluğu, sizin sandığınız gibi sanmışlardı}: *Allah'ın* {Meryem oğlu Îsâ'dan sonra} *hiçbir kimseyi* {rasûl olarak} *göndermeyeceğini"* {sanmışlardı}.

Cinler devamla dediler ki:

8. ...*"Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun* {meleklerden} *güçlü bekçilerle ve* {yıldızlardan} *alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük"...*

Bu alevli ateşler yaralayabiliyor, aklı baştan alıyor fakat öldürmüyordu.

وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ
يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي
الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ
وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَن لَّن نُّعْجِزَ
اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ
آمَنَّا بِهِ فَمَن يُؤْمِن بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾

9. ...*"Halbuki gerçekten biz* {Muhammed (s.a) nebî olarak gönderilmeden ve semâ korunmaya başlanmadan önce semâdan} *dinlemek için orada bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim* {semâda} *dinlemeye kalkışsa* {artık Muhammed (s.a) nebî olarak gönderildiğinden meleklerden} *kendisini bekleyen* {ve yıldızlardan atılacak olan} *alevli bir ateş bulur"...*

10. ...*"Doğrusu biz* {Muhammed'in (s.a) rasûl olarak gönderilmesiyle} *yerde bulunanlar için şer mi murad edildi* {–çünkü o'nu yalanlayacak olurlarsa helâk olurlar–}, *yoksa Rabb'leri onlar hakkında reşed mi* {yani, îmân etmelerini ve hidâyet bulmalarını mı} *murad etti bilmiyoruz"...*

11. ...*"Gerçekten biz kimimiz Sâlih kimseleriz, kimimiz bundan aşağıdadır"* {yani Müslüman değil, kâfirdir}...

İşte şu buyruk bunu açıklamaktadır:

...*"Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız"* {yani, mü'min, kâfir, Yahudi, Hıristiyan gibi farklı farklı dînlere mensubuz}.

12. ...*"Şunu da zannettik* {yani, bildik} *ki yeryüzünde Allah'ı asla aciz bırakamayız* {yani, yerde Allah'ın önüne geçip, O'ndan kurtulamayız}, *kaçmakla da O'nu asla acze düşüremeyiz"* {yani, O'nun önüne geçip, O'ndan kurtulamayız}...

13. ...*"Gerçekten biz hudâyı* {yani, Kur'ân'ı} *işittiğimizde ona îmân ettik* {yani, onun Allah'tan geldiğini tasdik ettik}. *Kim Rabbine îmân ederse* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ederse} *o* {âhirette hasenâtından herhangi bir şeyin} *eksiltilmesinden de korkmaz,* {hasenâtının tümünün mükâfaatı verilmeyerek} *kendisine zulmedilmesinden de"* {korkmaz}...

Nitekim Allah bir başka yerde, *O* {hasenatı eksiltilmek sûretiyle} *zulme uğratılmaktan da korkmaz,* {bir kısmı mükâfaatsız bırakılarak hasenatının} *eksiltilmesinden de* {korkmaz} (Tâ-Hâ, 112) buyurmaktadır.

Dokuz cinn sözlerine şöyle devam ettiler:

وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ
تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا
﴿١٥﴾ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾
لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾
وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ
عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي
وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾
قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

14. ...*"Gerçekten kimimiz Müslümanlarız* {yani, ihlâs sahibi kimseleriz}, *kimimiz zâlimleriz"* {yani, Allah'a ortak koşanlarız –ki bunlar cinlerin azgın olanlarıdır–}. *Müslüman olanlara* {yani, cinlerin kâfirleri arasından Allah'a ihlâs ile bağlananlara} *gelince, işte onlar bir reşed* {yani, doğrulukla ihlâs} *arayanlardır"...*

15. ...*"Kâsıtlara* {yani, Allah'a eş koşanlara} *gelince, onlar cehenneme* {tutuşturucu} *odundurlar."*

Bütün bunlar, mü'min olan o dokuz cinin sözlerindendir.

Sonra baş taraflarda olduğu gibi tekrar Mekke kâfirlerine dönerek buyurdu ki:

16. *Ve eğer onlar o yol* {yani, hidâyet yolu} *üzere istikametle gitselerdi, elbette Biz onlara* {semâdan} *bol su içirirdik* {yani, yedi yıl süren yağmur kıtlığından sonra onlara yağmur yağdırırdık da hayırları [verimleri] çoğalırdı}.

17. *Onları bu konuda fitneye maruz bırakalım* {yani, bolluk ve hayır ile onları sınayalım} *diye...*

A'râf sûresindeki, *Eğer o karyeler halkı îmân edip* {yani, tasdik edip} *takvalı olsalardı, üzerlerine gökten* {yağmur ile} *ve yerden* {bitki ile} *nice bereketler açardık* (el-Araf, 7/96) buyruk da buna benzemektedir.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

...Kim Rabbinin zikrinden {yani, Kur'ân'dan} *yüz çevirirse, onu zorlu bir azaba sokar* {yani, asla rahatın söz konusu olmadığı çetin bir azaba koyar}.

18. *Kuşkusuz ki mescidler* {kiliseler, havralar ve mescidler} *Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte kimseye du'a etmeyin.*

Yahudiler ile Nasraniler kilise ve havralarındaki namazlarında [du'alarında] şirk koştukları için Allah mü'minlere, Kendisini tevhîd etmelerini emretmektedir.

Sonra yine cinlerden îmân eden dokuz kişiyi söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

19. *Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu* {yani Nebî (s.a)} *kalkıp O'na du'a edince* {yani, Mekke ile Taif arasında Batn-ı Nahle'de O'na ibâdet edince}, *neredeyse* {beğenip hayrete düştükleri Kur'ân'dan dinlediklerini ezberlemek arzu ve isteği ile} *etrafında bir keçe olacaklardı* {yani, o dokuz cinn adeta üstüne çıkacaklardı}.

İfade burada sona ermektedir. Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

20. *De ki: "Ben ancak Rabbime du'a ederim ve hiç kimseyi O'na* {yani, O'nunla birlikte} *ortak koşmam."*

Kureyş kâfirleri Mekke'de Nebî'ye (s.a), "Kuşkusuz sen, benzerini asla duymadığımız pek büyük bir iş getirdin. Bütün insanlara düşman kesildin. Bu işten vazgeç, seni himaye edelim" dediler. Bunun üzerine

Allah, *De ki: "Ben ancak Rabbime du'a ederim ve hiç kimseyi O'na ortak koşmam"* buyruğunu indirdi.

21. {Ey Muhammed} *de ki: "Kuşkusuz ben size bir zarar verme imkânına da sahip değilim, bir reşede de"* {yani size gelecek bir zararı önleyemeyeceğim gibi, size bir reşedin [hayrın] gelmesini de sağlayamam –bütün bunlara ancak Allah mâliktir–}.

22. *De ki: "Gerçek şu ki beni, evet beni Allah'tan kimse kurtaramaz* {yani, O'na karşı kimse beni himaye edemez} *ve ben O'ndan başka sığınacak* {ve beni koruyacak} *kimse bulamam"...*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ ۚ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ
نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِي
أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ
فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ
يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا
رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

23. *...Allah'tan gelenleri ve O'nun risâletlerini tebliğ etmek müstesnâ"* {yani, işte Allah'ın azabından beni koruyacak olan budur: tebliğdir}....

Çünkü onlar, azabın çabuk gelmesini istiyorlardı. Buna karşılık Nebî (s.a) de, "Kuşkusuz ben size bir zarar vermeye de, bir reşede de mâlik değilim" dedi.

...Kim Allah'a ve Rasûlü'ne {tevhîd hususunda} *isyan ederse* {yani, O'na îmân etmezse}, *hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır* {yani, Allah onu ebediyen kalacağı bir ateşe koyacaktır.: orada asla ölmeyeceklerdir}.

İfade burada tamam olmaktadır.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

24. *Nihâyet onlar tehdit olundukları şeyi* {yani, âhiret azabını ve dünyada kendisiyle tehdit olundukları azab olan Bedir'de öldürülmeyi} *gördükleri zaman kimin* {yani, Mekke kâfirlerinin mi, mü'minlerin mi} *yardımcılarının daha zayıf ve sayıca* {yani, yardımcı askerlerin sayısı bakımından} *daha az olduğunu bileceklerdir* {yani, Mekke kâfirleri Bedir'de azab indiğinde bunu bileceklerdir}.

Benzeri bir buyruk da Meryem sûresindedir.[1]

Allah'ın azabı yakınlaştıracağını mı yoksa erteleyeceğini mi bileceklerdir. Onlar zikri, yani Nebî'nin (s.a) Bedir günündeki azabı söz konusu ettiğini işittikleri vakit en-Nadr b. el-Hâris ve başkalarının –o'nu yalanlamak ve o'nunla alay etmek amacıyla– "Ey Muhammed! Bizi tehdit ettiğin şey ne zaman gerçekleşecek?" demelerine üzerine şanı yüce ve mübârek olan Allah, Enbiyâ sûresinde[2] ve bu sûrede Nebî'ye hitaben (s.a) şöyle buyurdu:

25. *De ki: "Tehdit olunduğunuz* {o dünyadaki azab: Bedir'de öldürülmeniz} *yakın mıdır yoksa Rabbim ona uzun bir zaman mı tayin etmiştir bilmiyorum"* {yani, ben Allah'ın azabı yakınlaştıracağını ya da geciktireceğini bilmiyorum}.

26. *O gaybı* {yani gayb olan azabın ineceği zamanı} *bilendir. O kendi gaybına* {insanlardan} *hiçbir kimseyi muttali kılmaz.*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

27. *Meğer ki beğenip seçtiği bir rasûl ola* {yani, Rabbimin rasûlleri müstesnâdır –onları azabın ne zaman olacağından haberdar edebilir–}.

Cibrîl (a.s) ile birlikte, Cibrîl vahyi bitirinceye kadar yardımcı melekler bulunmaktadır.

...Çünkü O, onun önünden ve arkasından bir rasatlar/gözetleyi-

---

1 Bkz. Meryem, 19/75.

2 Bkz. el-Enbiyâ, 21/109.

ciler gönderir {yani, Allah bir nebî gönderdiği vakit İblis ona Cibrîl sûretinde gelir. Allah da nebî'nin önünden ve arkasından meleklerden rasat edenler [gözetleyip, koruyanlar] gönderir. Dolayısıyla Cibrîl (a.s), Nebî'ye (s.a) vahyi bitirinceye kadar şeytân duymaz. İblis geldiği takdirde melekler onun gelişini haber verir ve "Bu İblistir" derler}.

28. *Ta ki o* {rasûl, Cibrîl ona geldiğinde} *Rabb'lerinin risâletlerini gereği gibi tebliğ ettiklerini bilsin* {yani, ta ki Muhammed (s.a) kendisinden önceki nebîlerin –tıpkı kendisinin (s.a) muhafaza edilip, risâleti tebliğ ettiği gibi– korunduklarını ve kavimlerine risâleti tebliğ ettiklerini bilsin} *O, onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır, her şeyi* {yani, onlara azabın nüzulünü} *de sayısı ile saymıştır.*

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

73. EL-MÜZZEMMİL SÛRESİ

Mekke'de inen el-Müzzemmil sûresi, Kûfiyyûna göre 20 âyettir.

بسم الله الرحمن الرحيم
يا أيها المزمل ﴿١﴾ قم الليل إلا قليلا ﴿٢﴾ نصفه أو انقص منه قليلا
﴿٣﴾ أو زد عليه ورتل القرآن ترتيلا ﴿٤﴾ إنا سنلقي عليك قولا
ثقيلا ﴿٥﴾ إن ناشئة الليل هي أشد وطئا وأقوم قيلا ﴿٦﴾ إن لك
في النهار سبحا طويلا ﴿٧﴾ واذكر اسم ربك وتبتل إليه تبتيلا
﴿٨﴾ رب المشرق والمغرب لا إله إلا هو فاتخذه وكيلا ﴿٩﴾
واصبر على ما يقولون واهجرهم هجرا جميلا ﴿١٠﴾ وذرني والمكذبين
أولي النعمة ومهلهم قليلا ﴿١١﴾ إن لدينا أنكالا وجحيما ﴿١٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey müzzemmil* {yani elbiselerine sarılmış, bürünmüş olan: Nebî (s.a)}!

Çünkü Nebî (s.a) elbiselerini giyinip evden dışarı çıktı. Cibrîl (a.s) o'na, "Ey müzzemmil" [ey elbiselerine bürünmüş ve sarmalanmış olan] diye seslendi.

2. *Birazı müstesnâ geceleyin kalk.*

3. *Yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt* {yani, yarısından üçtebirine kadar eksilt}.

4. *Yahut ona* {yani, yarıdan üçte-bire kadar olan kısma} *ekle...*

Allah bu saatler arasında o'nu muhayyer bırakmıştır. Bu hüküm Mekke'de beş vakit namazdan önce idi.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

...ve Kur'ân'ı tertil ile {yani, ağır ağır, tane tane, açık seçik} *oku.*

5. *Muhakkak Biz sana ağır bir söz* {yani, Kur'ân –çünkü Kur'ân'daki emirler, nehiyler, hadler ve farzlar ağırdır–} *ilka edeceğiz.*

6. *Kuşkusuz gece kalkışı* {yani, gecenin tamamında kalkıp

Kur'ân okumak}, *hem daha etkilidir* {yani, birbiriyle daha uyumludur}, *hem de söyleyişi itibari ile daha sağlamdır* {yani, daha sebatlıdır –çünkü geceleyin insanın kalbi (diğer meşgalelerden) uzak olup gündüze göre daha boş ve müsaittir–}.

7. *Çünkü gündüzün senin için uzun bir sebh vardır* {yani, uyuman, ihtiyacını karşılaman için uzun bir boş vakit vardır}.

Sadece geceleyin namaz kılıyorlardı.[1] Hatta kişi (daha çok namaz kılmak için) bir yere asılarak namaz kılıyordu. Bunun sonucunda geceleyin namaz kılmak on(lar)a ağır geldi.

8. *Rabbinin ismini* {tevhîd ve ihlâs ile} *an ve yalnız O'na tebettül eyle* {yani, du'a ve ibâdette her şeyden uzaklaşarak ihlâs ile sadece O'na yönel}.

Sonra yüce Rabbimiz zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

9. *Doğunun da* {yani, güneşin doğduğu yerin de}, *batının da* {yani, güneşin battığı yerin de} *Rabbidir...*

İbn 'Abbâs dedi ki: "Güneş Câbelqâ denilen ve 1.000 kapısı bulunan bir şehrin yakınında doğar ve batar. Bu şehrin kapılarından her birinin üzerinde 1.000 bekçi vardır. Bunlar Allah'ın kitabında, *Güneşe karşı kendilerine hiçbir siper kılmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü* (el-Kehf, 18/90) buyruğunda söz konusu ettiği kimselerdir. Güneşten dolayı korku ile bağırır çağırırlar. Eğer onların bağırıp çağırmaları olmasaydı, batışı esnasında düştüğü vakit gürültüsünü siz de duyardınız."

Sonra Rabbimiz zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

...O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O halde yalnız O'nu vekîl tut {yani, velî edin –ki O doğunun da, batının da Rabbidir, yani gece ve gündüzün eşit olduğu günde. Bu, gündüz oniki ve gece 12'şer saattir. O günün doğuşu da, batışı da terazi burcundadır–}.

10. *Onların söylediklerine* {yani, azab hususunda seni yalanlamalarına ve eziyetlerine} *katlan ve onları güzel bir şekilde hecret* {yani, onlardan güzel bir şekilde uzaklaş}.

---

1 Nâfile namazı kasdediyor olabilir. (Çeviren)

et-Tevbe sûresindeki seyf âyeti[2] bunu neshetmiştir.

11. *Yalanlayan o nimet sahibleri* {yani, zenginlik ve bolluk gibi bir nimet içerisindekiler} *ile Beni baş başa bırak* {yani, Muğîre b. 'Abdullâh b. 'Amr b. Mahzûm oğulları ile Beni baş başa bırak –çünkü Bedir'de Benim onlardan alınacak bir intikamım vardır–} *ve onlara azıcık* {yani, Bedir'de onları helâk edinceye kadar} *mühlet ver.*

Bu bir tehdittir.

12. *Çünkü Bizim yanımızda ağır bukağılar* {yani, çeşitli türleriyle azab/ceza} *ve cahîm* {yani, pek çok miktarda ateş} *vardır.*

وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ
وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا
شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ
فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ
كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ ۚ كَانَ
وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

13. *Boğazı tıkayıp kalan bir yiyecek* {yani zakkum} *ve elîm* {yani, acıtıcı, can yakıcı} *bir azab vardır.*

14. *O günde yer ve dağlar* {korkudan} *sarsılır* {yani, harekete geçer}. *Dağlar yığılarak akıp dağılan kum olur* {yani, çetin ve güçlü olan dağlar bunun ardından hareket ettirildiğinde ardı arkasına gelen kum haline dönüşür}.

15. *Muhakkak Biz size* {ey Mekkeliler} *bir Rasûl* {yani, nebî Muhammed'i (s.a)} *gönderdik* {–çünkü o, aralarında dünyaya gelmiş, fakat o'nu küçümsemişlerdi–}; *üzerinize* {risâleti tebliğ ettiğine dair} *şâhid olmak üzere. Fakat o'nu hafife aldılar* {yani, aralarında doğduğu için o'nu küçümsediler}. *Nitekim Fir'avn'a da bir Rasûl* {yani, Mûsâ'yı (s.a)} *göndermiştik* {–aralarında doğduğu için onlar da Mûsâ'yı küçümsemişlerdi–}.

2 et-Tevbe, 9/5.

16. *Ama Fir'avn o Rasûl'e [Mûsâ'ya] asi oldu. Biz de onu müthiş* {yani, oldukça şiddetli ve çetin} *bir şekilde yakaladık* {yani, yakalayıp suda boğduk –böylece Allah Teâlâ, Mekke kâfirlerini de azab ile korkutmakta, Muhammed'i (s.a) tekzib etmemeleri/yalanlamamaları gerektiğini ifade etmekte; aksi takdirde Fir'avn ve kavminin Mûsâ'yı (a.s) tekzib etmeleri/yalanlamaları sebebiyle– üzerlerine azab indiği gibi, Mekkelilere de azab ineceğini hatırlatmaktadır–}.

Bu âyet-i kerîmenin bir benzeri de ed-Duhân sûresinde bulunmaktadır.[3]

17. *Eğer siz* {dünyada} *kâfir olursanız, çocukların saçlarını ağartacak bir günde kendinizi nasıl korursunuz* {yani, çocukların saçlarının ağaracağı bir günün azabından kendinizi nasıl korumaz, sakınmazsınız}?

Yetişkinler, içki içmediği halde sarhoş gibi olacak, çocukların ise Kıyâmet Günü'nün dehşetinden saçları ağaracaktır. Bu da Allah'ın Âdem'e, "Kalk cehenneme gidecekleri gönder. Her 1.000 kişiden 999'u (cehenneme), 1'i ise cennete gidecektir" diyeceği zaman olacaktır. Bunlar, yüzleri kararmış, gözleri göğermiş, birbirleriyle zincire vurulmuş oldukları halde cehenneme sürükleneceklerdir. İşte o vakit yetişkinler korkudan ötürü sarhoş gibi olacak, çocukların da –dehşete kapılmaları sebebiyle– saçları ağaracaktır. Gebe olan kadınlar da karınlarındaki bebekleri –hilkati tamamlanmış olsun ya da olmasın– düşüreceklerdir.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

18. *Gök bile O'nun* {yani, şanı yüce ve mübârek olan Rahmân} *ile* {Rahmân'ın nüzulü için} *yarılmış, O'nun* {ölümden sonra diriliş} *va'di yerine getirilmiş olacaktır* {yani, gerçekleşecektir: onun gerçekleşmesi kaçınılmazdır}.

19. *Kuşkusuz ki bu* {yani Kur'ân'ın âyetleri} *bir tezkiredir* {yani, düşündürücü bir öğüttür}. *Artık kim dilerse Rabbine doğru* {itaat ile} *yol alır.*

---

3 Bkz. ed-Duhân, 44/17-24.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ
مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى وَآخَرُونَ
يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ
قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ
خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٢٠

20. *Şüphe yok ki Rabbin senin* {namaz için} *gecenin üçte-ikisinden az kalktığını bilir; yarısı ve üçte-biri kadar ve seninle beraber olanlardan bir topluluğun da* {yani, mü'minlerden bir topluluğun da gecenin yarısı ve üçte-birini namaz kılarak geçirdiklerini ve uyuduklarını bilir}. *Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı* {yani, ilk dönemdeki gecenin üçte-ikisini de, yarısını da, üçte-birini de kıyamla [namazla] geçiremeyeceğinizi} *bildiği için tevbe ile size yöneldi* {yani, "Birazı müstesnâ geceleyin kalk" (el-Müzzemmil, 73/2) buyruğundan sonra yükümlülüğünüzü hafifleterek sizi bağışladı}. *Bundan böyle* {sen ve seninle beraber olan taife} *Kur'ân'dan* {namazda size} *kolay geleni okuyun. Allah sizden* {geceleyin namaz kılamayacak kadar güçsüz} *hastalar olacağını, diğer bir kısmının* {ticaret amacıyla} *Allah'ın lütfundan arayarak* {yani, rızık isteyerek} *yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını* {ve bu nedenle geceleyin kıyama [namaza] kalkamayacaklarını} *bilir...*

Nebî (s.a) ve mü'minler İslâm'ın ilk dönemlerinde, beş vakit namaz farz kılınmadan önce gecenin yarısını ve üçte-birini namaz kılarak geçirirlerdi. Fakat bu onlara ağır gelince, senenin bitimine doğru bu hususta onlara ruhsat verildi. İşte, *Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için tevbe ile size yöneldi* {yani, "Birazı müstesnâ geceleyin kalk" (el-Müzzemmil, 73/2) buyruğundan sonra yükümlülüğünüzü hafifleterek sizi bağışladı}. *Bundan*

böyle Kur'ân'dan kolay geleni okuyun. Allah sizden hastalar olacağını, diğer bir kısmının Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilir buyruğuyla Allah, zorluktan sonra onlara ruhsat verdi.

Devamında şöyle buyurmaktadır:

> ...*O halde ondan* {yani, Kur'ân'dan, size} *kolay geleni okuyun* {yani, belli bir miktar tayini söz konusu olmaksızın beş vakit namazlarınızda Kur'ân'dan okuyun}, *namazı ikame edin* {yani, beş vakit namazı eksiksiz kılın} *ve* {farz olan} *zekâtı* {mallarınızdan} *verin*...

Allah, mü'minler için gece namazını neshetti, fakat Nebî (s.a) için sabit bıraktı. Bu sûrenin başı ile sonu arasında bir yıllık süre vardır. Nihâyet beş vakit namaz ile zekât farz kılındı, ki ikisi de vâcibtir [farzdır]. İşte, *Namazı ikame edin, zekâtı verin* buyruğu bunu dile getirmektedir.

> ...*Allah'a güzel bir karz ile karz verin* {yani, farzdan başka, gönül hoşluğu ile ecrini umarak ve nafile olarak sadaka verin}. *Nefisleriniz için önden hayır namına* {farz olan zekât veya nafile olan sadakadan} *ne gönderirseniz, onu hem* {Allah nezdinde sevabı} *daha hayırlı, hem de ecir bakımından daha büyük olmak üzere Allah'ın yanında bulursunuz* {yani, mallarınızdan verdiğinizden daha üstün ve ecri daha büyük olarak: âhirette daha çok ve daha üstün bir hayır olarak bulacaksınız}. *Allah'tan* {günahlarınız için} *mağfiret dileyin. Kuşkusuz ki Allah* {Kendisinden mağfiret dilediğiniz takdirde mağfiret esnasında} *gafûrdur,* {tevbenizi kabul ederek size ruhsat veren} *rahîmdir.*

74. EL-MÜDDESSİR SÛRESİ

Mekke'de nâzil olan el-Müddessir sûresi, Kûfiyyûna göre 56 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ ﴿١﴾ قُمْ فَاَنْذِرْۙ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْۙ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْۙ
﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْۙ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُۙ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾
فَاِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِۙ ﴿٨﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌۙ ﴿٩﴾ عَلَى
الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًاۙ ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ
لَهُ مَالًا مَمْدُودًاۙ ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًاۙ ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًاۙ ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ
اَنْ اَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّا اِنَّهُ كَانَ لِاٰيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَاُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey müddessir* {kasıt Nebî'dir (s.a)}!

Mekke kâfirleri o'na eziyet etmiş, o da onlardan gizlenmek için Hira dağına çekilmişti.[1] Yolda yürürken birinin, “Ey Muhammed!” diye seslendiğini işitti. Sağına, soluna ve yukarıya baktı, hiçbir şey göremedi. Yoluna devam etti, yine, “Ey Muhammed!” diye seslenildi. Sağına, soluna, arkasına baktı, göğün dışında hiçbir şey görmedi. Kendisine seslenenin bir şeytân olabileceği düşüncesiyle korktu. Yine yoluna devam etti. Arkasından, “Ey Muhammed, ey Muhammed!” diye tekrar seslenildi. Arkasına, sağına, soluna baktı, birşey göremedi. Ardından semâya baktı, bir de ne görsün: gök ile yer arasında taht gibi birşey, üzerinde de bütün ufuğu kaplamış bir derbuke,[2] tahtın üzerinde de parıldayan bir nuru andıran Cibrîl duruyor; öyle ki nurun aydınlığı gözle-

---

1 Buhârî'de sabit olduğuna göre, Nebî'ye (s.a) vahiy ilk olarak uykuda gelen sâdık rüya ile başlamıştır. Ona yalnızlık sevdirilmiş, ibâdet etmek üzere belli gecelerde Hira dağına çekilir olmuştu. Nihâyet Hira dağında iken o'na ansızın vahiy geldi. Bu rivâyetten anlaşıldığına göre o'nun yalnız başına Hira dağına çekilmesi, Mekke kâfirlerinden gizlenmek için değil, ibâdet etmek içindi. Hem niçin Mekke kâfirlerinden saklansın ki, henüz o'na vahiy indirilmemişti. Risâletten önce de kavmi tarafından sevilen birisi idi.

2 Bu lafız, üç nüshada da bu şekilde olup, muhtemelen yanlış yazılmıştır.

ri kamaştırıyor. Alabildiğine korktu, dehşete kapıldı ve baygın olarak yere düştü. Bir süre sonra ayıldı, kalktı ve bacakları birbirine değercesine yürümeye koyuldu. Titriyordu. Nihâyet Hatice'nin evine geldi. Üzerine su dökülmesini istedi ve "Beni iyice örtün" dedi. Bir kadife ile o'nu örttüler ve nihâyet ısındı. Kendisine gelince, "Kendim için korkmaya başladım" dedi. Hatice o'na, "Müjde sana, Allah'a yemîn ederim ki Allah sana asla kötü birşey yapmaz. Çünkü sen doğru konuşan, akrabalık bağını gözeten, yolda kalmışa binek veren, misafire ikram eden, hayırlı işlere mâlî yardım yapan birisin" dedi. Cibrîl (a.s), kadife ile örtülü olduğu halde yanına geldi ve dedi ki:

2. {Ey kadifesi ile müddessir olan, onunla örtülmüş bulunan!} *Kalk ve* {Allah'ı tevhîd etmedikleri takdirde Mekke kâfirlerini azab ile} *inzâr et!*

3. *Ve yalnız Rabbini tekbir et* {yani, sadece O'nu tazim et –Mekke kâfirlerini gözünde büyütme–}.

Rasûlullâh, yattığı yerden hemen kalktı ve "Allahu Ekber kebîra" dedi. Hatice (r.anha) da tekbir getirip çıktı ve o'na vahiy gelmekte olduğunu anladı.

4. *Elbiseni temizle* {yani, ma'siyetlerden tevbe ederek temizlen –Arablar günah işleyen kimseye, "Elbisini kirletti" derlerdi. Günahlardan sakınan kimseye ise, "O elbisesi temiz birisidir" derlerdi–}.

5. *Rüczü* {yani, putları: Îsâf ve Nâile'yi} *hecret* {yani, terk et}.

Bunlar, Beyt'in yakınında iki put idiler. Mekke kâfirlerinden kim bu putların yanından geçerse, ellerini onların yüzlerine sürerdi. İşte Allah Nebî'ye (s.a), bu iki puttan uzak durmasını emretti.

"Rücz" ile, rücz denilen hastalığa yakalanmış develer gibi hareketsiz olan putlar kasdedilmiştir. Bu hastalığa yakalanan develer, rüczün verdiği ağrıdan dolayı hareket edemezdi. İşte Allah putları bunlara benzetmektedir.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

6. *Çok görerek minnet etme* {yani, verdiğinden daha fazlası sana verilsin diye herhangi bir bağışta bulunma}.

7. *Rabbin için sabret.*

Mekke kâfirlerinin eziyetlerine, yalanlamalarına tahammül ve sabır göstermesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmektedir.

8. *O nâkûra nakr edildiğinde* {yani, sûra üfürüldüğünde},...

Nakur, İsrafil'in üfleyeceği boynuz olan surdur.

9. *İşte o gün oldukça zor* {yani, meşakkatli ve şiddetli} *bir gündür.*

Sonra Yüce Allah bu günün zorluğuna dair haber vererek şöyle buyurmaktadır:

10. *Kâfirlere hiç de kolay değildir.*

Ancak bugün, mü'min için en kısa namazı gibi gelecektir.

11. *Baş başa bırak Beni, tek başına yarattığımla* {yani, Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre ile: Ey Muhammed! Beni tek başına, hiçbir şeye sahip olmadan bir başına yarattığım el-Velîd ile baş başa bırak, onu Ben helâk edeceğim}.

el-Velîd b. el-Muğîre, "el-vâhid fî kavmihi" [kavmi içinde biricik] diye adlandırılırdı. *Hâ-Mîm. Kitabın indirilmesi* {mülkünde} *azîz,* {yarattıklarını bilen} *alîm Allah'tandır. O günahları* {şirkten tevbe edenler için} *mağfiret eden,* {şirkten tevbe edenler için} *tevbeyi kabul eden,* {şirkten tevbe etmeyenler için} *ikabı şedîd olandır ve tavl* {yani varlık} *sahibidir* {yani, Kendisine tevhîd etmeyenlere muhtaç değildir}. *O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, dönüş yalnız O'nadır* {yani, âhirette bütün yaratılmışlar yalnız O'na dönecektir} (el-Mü'min, 40/1-3) âyetleri nâzil olunca Nebî (s.a) Mescid-i Haram'da ayağa kalkarak okudu. el-Velîd b. el-Muğîre de yakın bir yerde o'nun Kur'ân okumasını dinliyordu. Nebî (s.a), okuduğu Kur'ân'ı el-Velîd b. el-Muğîre'nin dinlemekte olduğunu fark edince, *Hâ-Mîm. Kitabın indirilmesi azîz, alîm Allah'tandır. O, günahları mağfiret eden, tevbeyi kabul eden, ikabı şedîd olandır ve tavl sahibidir* âyetlerini tekrar okudu. Sonra, Mekke kâfirleri Kendisini tevhîd etmediği için yüce Rabbimiz zatını tevhîd ederek, *O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Dönüş yalnız O'nadır* buyurmaktadır. el-Velîd bunları işitince Mahzûm oğullarının meclisine gitti ve, "Andolsun az önce Muhammed'den öyle bir söz işittim ki, bu ne insanların

sözlerinden, ne cinlerin sözlerindendir. Kuşkusuz onun altı köklü, üstü ise verimlidir. Onda bir tatlılık, etkileyicilik ve güzel bir tarz vardır. Bu söz hep üsttedir, onun üstüne çıkılamaz" dedi. Sonra evine gitti. Kureyşliler, "Andolsun Velîd dîninden döndü. Allah'a yemîn ederiz ki eğer o dîninden dönerse Kureyş'in tamamı döner" dediler. el-Velîd'e, "Kureyş'in reyhanı" denilirdi. Ebû Cehl, "Merak etmeyin, sizin adınıza ben bu işi halledeceğim" dedi ve kalkıp Velîd'in yanına gitti. Oldukça üzüntülü, kederli bir şekilde yanına oturdu. el-Velîd ona, "Kardeşimin oğlu! Senin kederli olduğunu görüyorum" dedi. Ebû Cehl, "Nasıl üzülmeyeyim ki, Kureyşliler yaşlılığında harcaman için aralarında mal topluyorlar. Senin Muhammed'in sözlerini süslü ve güzel göstermeni, o'nun artan yemeğini ele geçirmek için yaptığını zannediyorlar" dedi. el-Velîd öfkelenerek, "Kureyş bilmiyor mu ki aralarında malı, evladı en çok olan benim. Muhammed ve arkadaşları doyacak kadar yemek bulabiliyorlar mı ki, arttırmaları söz konusu olsun?!" diye karşılık verdi. Ebû Cehl, "Onlar senin Muhammed'in sözlerini bu maksatla güzel gösterdiğini iddia ediyorlar" dedi. Bunun üzerine el-Velîd Ebû Cehl ile kalkıp kavmi Mahzûm oğullarının meclisine geldi ve, "Siz Muhammed'in kâhin olduğunu iddia ediyorsunuz. Hiç o'nun yarın ne olacağına dair haber verdiğini duydunuz mu?" diye sordu. Meclistekiler, "Hayır" dediler. el-Velîd devamla, "Siz Muhammed'in şair olduğunu iddia ediyorsunuz. Aranızda hiç şiir söylediğini duyan var mı?" diye sordu. Meclistekiler "Hayır" dediler. el-Velîd devamla, Siz Muhammed'in yalancı olduğunu iddia ediyorsunuz. Aranızda hiç yalan söylediğini duyan-gören var mı?" diye sordu. Onlar, "Hayır" dediler. Zira Muhammed (s.a), nübüvvetten önce "el-Emîn" diye anılırdı. el-Velîd böylece Muhammed'in (s.a) bütün bu iddialardan uzak olduğunu söyledi. Bu sefer Kureyşliler, "Peki ey Muğîre'nin babası! O nedir?" diye sordular. el-Velîd, Muhammed (s.a) hakkında neler söyleyeceğini düşündü. Sonra söyleyeceklerini tarttı, ölçtü, biçti. Arkasından yüzünü ekşitti, sonra da dişlerini gösterircesine sırıttı. İşte, *Çünkü o* {Muhammed hakkında ne söyleyeceği üzerinde} *düşündü, ölçtü, biçti* {o'nun için büyücülüğü münasip gördü} buyruğu bunu dile getirmektedir. Allah ise, *Kahrolası* {yani lanetlenesice} {Muhammed (s.a) için sihri} *ne biçim ölçtü, biçti. Sonra baktı, sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti* {yani, surat astı, rengi değişti: îmân etmekten yüz çevirdi, îmâna karşı büyüklük tasladı} buyurdu. el-Velîd kavmine dedi ki: "Muhakkak bu, yani Muhammed'in söyledikleri nak-

ledilegelen bir sihirden ibarettir." Kavmi sevinerek ona, "Peki sihir nedir, ey Muğîre'nin babası!" dediler. el-Velîd dedi ki: "Bu Bâbil'de olan bir şeydir. Bir insan bunu öğrendiği vakit iki kişinin arasını ayırabilir. Muhammed de bunu nakletmektedir. Fakat henüz onu çok iyi beceremiyor. Allah'a yemîn ederim ki elde etmek istediğini onunla elde etti. Onun filan ile filanın hanımı arasını, filan ile babasının arasını, filan ile kardeşinin arasını, filan ile efendisinin arasını açtığını görmüyor musunuz? İşte Muhammed'in bu söylediği, yalancı Müseylime b. Habîb el-Hanefî'den nakledilen bir sihirdir." İşte, *Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir* {yani, Muhammed'in bu söyledikleri ancak bir insan sözüdür} buyruğu bunu anlatmaktadır. el-Velîd b. el-Muğîre, Yesar b. Ebî Fukeyhe'nin sihri Müseylemetu'l-Kezzab'tan Muhammed'e ulaştırdığını iddia etti. Allah bu sebeble ona sekarı: cehennemin beşinci kapısını hazırladı. Velîd'in sözleri Nebî'ye (s.a), daha önceki iftiraların hepsinden daha ağır geldi ve Nebî (s.a) çok üzüldü. Bunun üzerine Allah Nebî'ye (s.a), onların yalanlamalarına karşı sabretmesi için teselli eden buyruklarını indirerek, {Ey Muhammed!} *Onlardan öncekilere gelen rasûllerin her birine de mutlaka böyle "Sihirbaz veya deli" derlerdi* (ez-Zâriyât, 51/52) buyurdu.

12. *Kendisine uzun boylu mal verdim.*

"Mal" ile Taif'teki bahçesi kasdedilmektedir. "el-memdûd" [uzun boylu], yaz ve kış hayrı [geliri, verimi] kesilmeyen demektir. Allah'ın, *Uzayıp giden* {yani kesintisiz} *gölge* (el-Vâkıa, 56/30) buyruğunda olduğu gibi.

13. *Ve şâhid olarak bulunacak oğullar* {yani, ticaret halinde olsun, başka vakitlerde olsun yanından asla gitmeyen, hazır bulunan ve hepsi de erkek olan çocuklar} *(verdim).*

Buna sebeb ise mallarının çokluğu idi. el-Velîd b. el-Velîd ve Hâlid b. el-Velîd –ki o sonra Müslüman olup Seyfullâh unvanını aldı– Umare b. el-Velîd, Hişâm b. el-Velîd, el-'Âs b. el-Velîd, Kays b. el-Velîd, 'Abdu Şems b. el-Velîd bunlardandır.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

14. *Ve kendisine alabildiğine nimetler verdi* {yani, pek çok mal, evlat ve hayırları bol bol verdi}.

15. *Sonra daha da arttırmamı umar* {yani, kendisine daha çok evlat ve daha çok mal vereceğimi ümit eder}.

16. *Asla* {ona daha fazla vermeyeceğim. Aksine bunları ondan keseceğim ve onu helâk edeceğim}...

Nitekim Allah Teâlâ ona bundan böyle hiçbir şey vermedi ve nihâyet fakir olup dilenmeye başladı, neticede Yüce Allah (c.c) onu helâk etti. O da fakir olarak, "müstehziûn" [istihza ediciler/alaycılar] arasında oldu.

Sonra Allah onun kötü amelinin niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurdu:

...Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır.

O, Kur'ân âyetlerinden yüz çeviren, uzak duran, Kur'ân'a îmân etmeyen biri idi.

Sonra Allah âhirette ona neler yapacağını anlatmak üzere şöyle buyurmaktadır:

17. *Ben onu sarp yokuşa sardıracağım* {yani, cehennemin beşinci kapısında –ki adı "sekar"dır– ateşten dümdüz bir kayaya/dağa tırmanmakla mükellef tutacağım}.

Bu kayanın/dağın içerisinde bulunan bir gedikten oldukça sıcak bir rüzgâr çıkar ve ona isabet edince etleri dökülür. İşte Allah'ın, *Semum azabı* (et-Tûr, 52/27) diye söz konusu ettiği budur. Allah'ın, *Ben onu sarp yokuşa sardıracağım* buyruğundaki *sarp yokuş,* yüksekliği 70 yıllık bir mesafe tutan ve ateşten olan dimdik bir kayadır/dağdır, ki işte Allah onun yüzünü bu kayaya/dağa yaslayacak, onu yüzüstü bu dik yokuşa tırmandıracaktır. Kâfir bunun en yüksek noktasına çıkınca, inip tekrar yukarıya çıkması istenir. O kayanın içindeki bir gedikten, gediğin altından ve üstünden oldukça soğuk bir rüzgâr çıkar. Bu rüzgâr, yukarı çıkarken ve inerken ona isabet eder ve onun etini, derisini, yüzünü parçalar. Nihâyet et, kemiğin üzerinden dağılır. Sonra da harareti son dereceye varmış, oldukça kaynar suyu olan bir pınardan içer ve azabı bu şekilde ebediyen devam edip gider.

Sonra Allah Teâlâ el-Velîd b. el-Muğîre'yi kasdederek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ
﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ
يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ
مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

18. *Çünkü o,* {Muhammed'in (s.a) durumu hakkında} *düşündü* {o'nun sihirbaz olduğunu iddia etti –ve daha önce belirtilen şeyleri söyledi–, “Muhammed iki kişiyi birbirinden ayırıyor” sözünü söylerken} *ölçtü, biçti.*

19. *Kahrolası* {yani, lanet olasıca, sihir diyerek} *ne biçim ölçtü, biçti.*

20. *Tekrar tekrar kahrolası! Ne biçim ölçtü biçti* {yani, tekrar ona lanet olsun, nasıl “Sihirdir” diyebildi}.

21. *Sonra* {Muhammed (s.a) hakkında sihir ile ilgili olarak ne söyleyeceğine} *baktı.*

22. *Sonra yüzünü ekşitti, suratını astı* {yani, suratının rengi değişti}.

Allah'ın, *Yüzünü ekşitti ve çevirdi* (Abese, 80/1) buyruğuna benzemektedir ki “İbn Umm Mektum'a karşı yüzünü ekşitti” demektir.

23. *Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı.*

24. *Ve hemen dedi ki: “Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir”...*

25. *...“Bu insan sözünden başka bir şey değildir.”*

26. *Ben onu sekara* {cehennemin beşinci kapısından} *sokacağım.*

27. *Sekarın ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Sonra Allah, el-Velîd'i onunla azablandırmak için ne kadar şiddetli olduğunu anlatmak üzere haber vererek şöyle buyurmaktadır:

28. *O ne bırakır, ne terkeder* {yani, ateş onları gördüğü vakit, onları yeyip bitirmedikçe bırakmaz. Ona yemîn edecek olurlarsa, onları içine düşürmedikçe terketmez}.

29. *O beşeri kavurandır* {yani, mahlukatı yakandır}.

30. *Onun üzerinde ondokuz vardır* {yani, cehennemde, cehennemin bekçiliğini yapan ondokuz melek: Mâlik ve beraberindeki onsekiz melek vardır}.

Bunların gözleri hızlıca çakan şimşek gibidir. Azı dişleri ineklerin boynuzlarına benzer. Saçları ayaklarına değer. Ağızlarından alev çıkar. Onlardan her birinin omuzlarının arası, 70 yıllık mesafedir. Onlardan her birinin avucunun içine Rabî'a ve Mudar kabileleri kadar insan sığar. Onlardan şefkat ve merhamet alınmıştır; çok kızgındırlar. Onlardan biri 70.000 kişiyi iter ve cehennemde istediği yere bırakır. Onlardan biri cehennemde 40 yıllık bir mesafe kadar aşağıya iner, fakat ateşin ona zararı olmaz. Çünkü onların nurları ateşin hararetinden daha ileridir. Zaten böyle olmasaydı, göz açıp kırpacak kadar bir süre dahi ateşe girmeye tahammül edemezlerdi. Allah, *Üzerinde ondokuz (melek) vardır* deyince, Ebû Cehl b. Hişâm dedi ki: "Ey Kureyşliler! Muhammed'in askerleri ancak ondokuz tanedir. Bunların cehennemin bekçileri olduğunu iddia ediyor, sizi ondokuz ile korkutuyor. Siz ise babayiğit kimselersiniz. Sizden her yüz kişi onların bir tanesini yakalayıp korkutarak oradan çıkamaz mı?" Ebu'l-Eşeddîn –ki asıl adı Esid b. Kelede b. Halef el-Cumahî'dir– dedi ki: "Ben tek başıma sizin adınıza 17'sinin hakkından gelirim; onların 10'unu sırtımda, 7'sini de göğsümde taşırım. Siz de benim için 2'sinin hakkından gelin." Ebu'l-Eşeddîn –künyesi ise Ebu'l-Aver'dir– çok güçlü-kuvvetli birisi idi. Bu sebeble ona Ebu'l-Eşeddîn denilmiştir.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً
لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ
(٣١) كَلَّا وَالْقَمَرِ (٣٢) وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ (٣٣) وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ (٣٤)

31. *Biz cehennem ashâbını* {yani ateşin bekçilerini} *yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını* {yani, az oluşlarını} *da kâfirler için bir fitne kıldık...*

Bu sebeble Ebu'l-Eşeddîn ve Ebû Cehl, belirtilen sözleri söylediler. Allah Ebû Cehl'in, "Muhammed'in askerleri sadece ondokuzdur" sözü hakkında, *Rabbinin askerlerini Kendisinden başkası bilemez* {yani, onların ne kadar çok olduklarını ancak Allah bilir} buyruğunu indirdi. Ebu'l-Eşeddîn'in, "Ben sizin adınıza onların 17'sinin hakkından gelirim" sözleri ile ilgili olarak da, *Onun üzerinde iri-yarı, sert tabiatlı melekler vardır* (et-Tahrîm, 66/6) buyruğu ile, *Biz cehennem ashâbını* {yani bekçilerini} *yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını* {yani, azlıklarını} *da kâfirler* {yani, Ebû Cehl, Ebu'l-Eşeddîn ve Kureyş'in müstehzileri [alay edicileri]} *için bir fitne kıldık* buyruğunu indirdi.

> *...ki kendilerine kitap verilenler yakîn edinsinler* {yani, Tevrat ehlinden îmân edenler Muhammed'in (s.a) söylediklerinin hak olduğunu bilsinler –çünkü cehennem bekçilerinin Tevrat'ta belirtilen sayıları da ondokuzdur–}, *îmân edenlerin de îmânı* {yani, tasdikleri} *artsın* {ve Muhammed'in (s.a) getirdikleri hususunda şüphe etmesinler}, *kitap verilenler* {yani, Tevrat ehli} *ile mü'minler rayba* {yani, şüphe ve tereddüde} *düşmesinler, kalblerinde hastalık* {yani, şüphe} *bulunanlar* {yani, Medineli Yahudiler} *ve* {Mekke halkından: Arab müşriklerinden} *kâfirler de, "Allah bununla* {yani cehennem bekçilerinin sayısını belirtmekle} *misal olarak neyi murad etmiş?" desinler...*

Kâfirler, bununla cehennem bekçilerinin sayılarını azımsamış oluyorlardı. Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...İşte Allah* {bu misal ile} *kimi dilerse böylece idlâl eder* {yani, dîninden uzak tutar}, *kimi de dilerse* {dînine ileterek} *hidâyete kavuşturur...*

Ebû Cehl ile Ebu'l-Eşeddîn'in, "Muhammed'in askerleri sadece ondokuzdur" sözleri hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...Rabbinin ordularını* {yani, ne kadar çok olduklarını} *O'ndan başka kimse bilmez...*

Çünkü onlar, cehennem bekçilerinin sayılarını az bulmuşlar ve Ebû Cehl Kureyşlilere, "Sizden bir kimse âciz midir...?" gibi az önce kaydedilen sözleri söylemiş idi.

Müşrikler söylediklerini söylediler. Sonra Allah tekrar sekar'ı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Ve o* {sekar} *insanlar için ancak bir zikrâdır* {yani, âlemler için öğüt ve tefekkür sebebidir}.

Sonra yüce Rabbimiz, sekar dolayısıyla yemîn ederek şöyle buyurmaktadır:

32. *Ama öyle yapmıyorlar. Andolsun aya,...*

33. *...geri gittiğinde* {yani karanlığı çekildiğinde} *geceye,...*

34. *...aydınlandığı zaman* {yani, gecenin karanlığını ışığıyla aydınlattığı zaman} *sabaha.*

إِنَّهَا
لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ
أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا
لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ
الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

35. *Muhakkak ki o* {yani, sekar} *o büyüklerden* {yani, cehennemin yedi kapısından} *biridir.*

Bu kapılar; cehennem, leza, hutame, saîr, sekar, cahîm ve hâviye adlarını taşırlar.

36. *Beşer* {yani, âlemler} *için bir nezîrdir* {yani, öğüt ve hatırlatmadır}.

37. *Aranızdan* {hayırda} *ileri gitmek yahut* {ondan} *geri kalmak* {ve böylece ma'siyete yönelmek} *isteyene.*

Bu bir tehdittir. Tıpkı, *Artık dileyen îmân etsin, dileyen kâfir olsun* (el-Kehf, 18/29) buyruğu ile, *Dilediğini işleyin* (Fussilet, 41/40) buyruğunda olduğu gibi.

38. *Her nefis kazandıkları karşılığında rehindir* {yani, her kâfir günahları karşılığında ateşte rehin olarak alıkonulacaktır}.

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

39. *Ashâbu'l-yemîn* {yani, kitapları sağlarından verilecek olanlar} *müstesnâ* {yani, onlar cehennem ateşinde günahları karşılığında rehin alınmayacaklardır}.

40. {Bunlar} *cennetlerdedirler. Birbirlerine soru sorarlar;...*

41. *...mücrimler hakkında* {yani Allah tevhîd ehlini cehennemden çıkardıktan sonra mü'minler ateşte kalacak olanlara şöyle diyecektir:}

42. *Sizi sekar'a ne sürükledi* {yani, sizin sekar'da kalmanızı: ateşte alıkonulmanızı gerektiren ne oldu}?

Ateş ehli de, onlara şu şekilde cevab vereceklerdir:

43. *Derler ki: "Biz* {dünyada iken Allah için} *namaz kılanlardan değildik,"...*

44. ..."{dünyada iken} *yoksullara yedirmezdik,"...*

45. ..."{dünyada iken bâtıla ve yalanlamaya Mekke kâfirlerinin daldıkları gibi} *dalanlarla birlikte dalardık,"...*

46. ...*"dîn* {yani, hesaba çekilme} *gününü* {olmayacak diyerek} *yalanlardık"...*

47. ...*"Nihâyet yakîn* {yani, Allah'ın buyruğu gereği ölüm} *bize gelip çattı."*

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ
﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ
مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ
﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ
إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

48. *Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez* {yani, o gün meleklerin ve nebîlerin şefaati onlara erişmez}.

49. *Ne oluyor onlara ki tezkireden* {yani Kur'ân'dan} *yüz çeviricidirler?*

Bu âyet, yüz çevirip îmân etmemeleri üzerine Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir.

Sonra Allah onları, dehşete kapılıp ürkmüş yabanî eşeklere benzeterek şöyle buyurmaktadır:

50. *Onlar* {Kur'ân'ı işitip de, ondan kaçıp terk etmeleri ile} *sanki ürküp kaçan yaban eşekleri gibidir.*

51. *Kasvereden kaçan* {yani ok atanlardan kaçan –arslandan diye de açıklamışlardır–} *(yaban eşekleri gibi).*

52. *Hatta onlardan her biri kendisine* {içinde Allah'tan gelmiş kitap bulunan} *açılmış sahifeler verilmesini ister.*

Çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a) şöyle demişti: "İsrailoğulları'ndan herhangi bir kimsenin işlediği günah ve kefareti, sabah olunca başı ucunda yazılı görülüyordu. Eğer sen iddia ettiğin gibi bir rasûl isen, ne diye bize de bu gibi âyetler göstermiyorsun? Sabah olunca bizden her adam, başı ucunda, Allah tarafından gelen ve ilahlarımızın bâtıl olduğunu, semâdaki ilahın hak olduğunu, senin rasûl olduğunu, getirdiğinin hak olduğunu belirten açık bir kitap görsün. Seninle birlikte melekler de buna şâhidlik etsin." Nitekim İsrâ sûresinde İbn Ebî Ümeyye'nin söyledikleri de bu kabilden idi.[3] Bunun üzerine Cibrîl dedi ki: "Arzu edersen bunlara da İsrailoğulları'na yaptığımız gibi yaparız. Ama aynı şekilde İsrailoğulları'nı yakaladığımız gibi azab ile de yakalarız." Fakat Nebî (s.a) bundan hoşlanmadı.

Şanı yüce ve mübârek Allah şöyle buyurmaktadır:

53. {Bunlar istedikleri sahifelere de} *asla* {îmân etmezler}. *Doğrusu onlar âhiretten* {yani, âhiret azabından} *korkmazlar.*

54. *Hayır, gerçekten o* {yani Kur'ân} *bir tezkiredir.*

55. *Kim dilerse onu zikreder* {yani, Kur'ân'ı anlar, kavrar}.

56. *Allah dilemedikçe de zikredemezler* {yani, hidâyet bulamazlar}. *O, Kendisine karşı takvalı olunmaya layık olandır, mağfiret de O'na yaraşır* {yani, O Kendisine karşı takvalı olunmaya ve isyankâr olunmamaya layık olandır. Ma'siyetlerden tevbe edenleri bağışlayan, mağfiret ehli de O'dur}.

---

3 Bkz. el-İsrâ, 17/90-93.

75. EL-KIYÂME SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kıyâme sûresi, Kûfîyyûna göre 40 âyettir.

Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, bu sûre hariç kâfirlere yemîn etmiş değildir. Allah şöyle buyurmaktadır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝١ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝٢ أَيَحْسَبُ
الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ۝٣ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝٤ بَلْ يُرِيدُ
الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝٥ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ۝٦ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧
وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ
الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢ يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ
يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣ بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝١٤ وَلَوْ أَلْقَىٰ
مَعَاذِيرَهُ ۝١٥ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝١٦ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ
وَقُرْآنَهُ ۝١٧ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۝١٨ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ۝١٩

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hayır, Kıyâmet Günü'ne yemîn ederim.*

Bunun bir benzeri de, *Va'dolunan o güne yemîn ederim* (el-Burûc, 85/2) buyruğudur.

(Mukâtil) dedi ki: Câhiliye dönemi insanlarından herhangi biri yemîn etmek istediği vakit, “Hayır, yemîn ederim” derdi.

2. *Yine hayır, levvâme nefse yemîn ederim* {yani, âhirette kendisini kınayacak olan kâfir nefse yemîn ederim}.

Bu nefis, *Keşke hayatım için önceden (sâlih amel) göndermiş olsaydım* (el-Fecr, 89/24) ve, *Allah'a* {yani, Allah'ın emrine} *karşı* {dünyada iken} *işlediğim kusurlardan dolayı vay halime!* (ez-Zümer, 39/56) diyecektir.

3. *İnsan, onun kemiklerini asla toplayıp bir araya getirmeyeceğimizi* {yani, ölümden sonra kendisini diriltmeyeceğimizi} *mi zanneder?*

Bu insan, Zühre oğullarının antlaşmalısı ve el-Ahnes b. Şerik'in eniştesi olan Adî b. Rabî'a b. Ebî Seleme olup ölümden sonra dirilişi inkâr etti. Şöyle ki: Rasûlullah'a (s.a) gelip, "Ey Muhammed! Kıyamet Günü ne zamandır, durumu, vaziyeti nasıldır?" diye sordu. Nebî (s.a) ona bunları haber verince, "O günü gözlerimle görecek olursam sana îmân edeceğim" dedi. Ardından da, "Ey Muhammed! Allah Kıyâmet Günü'nde kemikleri de bir araya getirecek öyle mi?" diye sordu. Allah Rasûlü, "Evet" cevabını verdi. Ancak o o'nunla alay etti. Bunun üzerine Allah, *Hayır, Kıyâmet Günü'ne yemîn ederim. (.....) İnsan, onun kemiklerini asla toplayıp bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder?* buyurdu.

Allah, onu olduğu gibi tekrar dirilteceğine yemîn ettikten sonra şöyle buyurdu:

4. *Evet, parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kadiriz* {yani, parmakları el ayasına yerleştirmeye ve bunu tıpkı bir devenin parmakları gibi yapmaya da kadiriz –böylece, hayatta olduğu sürece bunlardan faydalanamayan deve gibi, o da bunlardan faydalanamaz–}.

Bu âyet Adî b. Rabî'a ile el-Ahnes b. Şerik hakkında inmiştir.

Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

5. *Fakat insan* {yani, Adî b. Rabî'a} *önündeki ile fâcir olmak ister* {yani, önceden ma'siyet işlemeyi, gün be gün tevbe edeceğim diyerek kötü ameli üzerinde ölünceye kadar tevbeyi ertelemeyi ister ve sonunda ölüm, (geleceğini) helâk eder}.

6. {Adî b. Rabî'a, yalanlamak amacıyla} *"Kıyamet Günü ne zamandır?" diye sorar.*

Allah o güne dair haber vererek şöyle buyurmaktadır:

7. *Göz kaydığı zaman* {yani, dünyada iken bu günü inkâr edip, kâfir olduğundan ötürü göreceği acayip şeylerden ötürü göz kayacak ve kapağı dahi oynamayacaktır –çünkü dünyada iken "Kıyâmet Günü olmayacaktır" diyordu–}...

Benzeri bir buyruk da, Kâf sûresindedir.[1]

---

1 Bkz. Kâf, 50/22.

8. ...*ay tutulduğu* {yani, ışığı gittiği} *zaman,...*

9. ...*güneş ve ay* {Kıyâmet Gününde mahlukatın önünde ayakta birbirine bağlanmış iki inek gibi} *bir araya getirildiği zaman.*

10. *O gün* {Kıyâmet Günü'nü yalanlayan} *insan, "Kaçış nereye"* {yani, kendimi kurtarabilmem için nereye kaçabilirim} *der.*

11. *Hayır, o gün bir vezer yoktur* {yani, seni koruyacak bir dağ bulunmayacaktır –dağın, sığınılan yüksekçe yerine "vezer" denilir–}.

12. *O gün karar kılınacak yer Rabbinin huzurudur* {yani, o gün sonunda Allah'ın huzuruna varılacaktır. O'ndan başka bir yere gitmeye imkân bulunmayacaktır}.

13. *O gün insana* {âhireti için} *önden yolladığı şeyler ile geriye* {yani, dünyasında ölümünden sonra} *bıraktığı* {yani, hayır ya da şer bıraktığı ve ondan sonra birtakım kimselerin izlediği} *şeyler haber verilir.*

Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

14. *Doğrusu şu ki, insan kendi nefsine karşı bir basîrettir* {yani, onun bedeni ve organları aleyhinde şâhidlik edecektir}.

Dilleri, yaptıkları şeyleri gizleyince (bkz. el-En'âm sûresi[2]), Allah dillerini mühürleyecek (bkz. Yâ-Sîn, 36/65) de azaları konuşacak ve –bu sûrede belirtildiği üzere– dillerinin, şirk koştuğuna dair tanıklık edecek. İşte o vakit, insan için kendi öz nefsinden daha üstün bir şâhid bulunamaz. İşte, *Doğrusu şu ki, insan kendi nefsine karşı basîrettir* buyruğu ile, *Bugün kendine karşı iyi bir hesablayıcı* {yani, şâhid} *olarak kendin yetersin* (el-İsrâ, 17/14) buyruğu bunu dile getirmektedir.

15. *Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile* {yani, delillerini ortaya koysa bile ona fayda vermeyecektir ve bedeni kendi aleyhine şâhidlik edecektir}.

16. *Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma.*

17. *Çünkü* {ey Muhammed,} *onu* {kalbinde} *toplamak ve okutmak Bize aittir* {yani, onu öğreninceye, kalbinde hıfzedip belleyinceye kadar Biz sana okutacağız}.

---

2 Muhtemelen el-En'âm, 6/125'e işaret etmektedir.

18. *O halde Biz onu okuduğumuz zaman* {yani, onu sana tilavet ettiğimiz zaman: Cibrîl (a.s) onu sana okuduğunda} *sen onun okumasına uy* {yani, içinde bulunanlara tâbi ol}.

Cibrîl (a.s), Nebî'ye (s.a) vahiy getirip okuduğunda, Nebî (s.a) belleyememek korkusuyla Cibrîl vahyi henüz bitirmeden okumaya çalışıyordu. Allah, *Onu çabuklaştırmak için* {yani, Cibrîl sana vahyi bitirmeden önce Kur'ân'ı okuyarak} *dilini onunla kıpırdatma, çünkü onu* {kalbinde} *toplamak ve* {ezberleyinceye kadar sana} *okutmak Bize düşer* buyurdu.

19. *Sonra onu beyan etmek de Bize aittir* {yani, ondaki helâl ve haramları sana açıklamak da Bize düşer}.

Nitekim Allah, *Tezekki eden ve Rabbinin adını anıp namaz kılan felah bulmuştur* (el-A'lâ, 87/14-15) buyurmaktadır.

Allah bu sûrede de şöyle buyurmaktadır:

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ
﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا
فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ
الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾
فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ
﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾

20. *Hayır, hayır* {ey Mekke kâfirleri, siz zekat vermiyor, namaz kılmıyorsunuz ve} *çabucak geçeni* {yani dünyayı} *seviyorsunuz.*

21. *Ve âhireti* {yani, onun için amelde bulunmayı} *bırakıyorsunuz* {yani, dünya hayatını âhirete tercih ediyorsunuz, âhireti istemiyorsunuz}.

Benzeri bir buyruk da İnsan" sûresindedir:[3] *Hayır siz çabucak geçeni seviyorsunuz ve âhireti bırakıyorsunuz.*[4]

---

3 Bkz. el-İnsan, 76/27. (Çeviren)

4 Doğrusu, el-Kıyâme sûresi (20-21 âyetler) olmalıdır. [Bununla birlikte, bir ön-

22. *O gün yüzler vardır ki apaydınlıktır* {–yüzlerin güzelliği ve beyazlığı anlatılmaktadır– bunları nur kaplayacaktır}.

23. *Rabb'lerine bakıcıdırlar* {yani, Allah'a gözleriyle bakacaklardır}.

24. *Ve o gün asık* {yani, rengi, beti benzi değişmiş} *nice suratlar vardır.*

25. *Kendilerine bir fâkira* {yani, büyük bir kötülük} *yapılacağını zanneder* {yani, bilir, anlar}.

26. *Hayır* {o, kıyâmete dair bu anlatılanlara îmân etmiyor}. *Köprücük kemiğine gelip dayandığında,...*

27. *...denilir: "Bir okuyacak yok mu?"*

28. *Artık bunun gerçekten bir ayrılık olduğunu zannedecek* {yani, dünyadan ayrılmakta olduğunu anlayacak}.

29. *Bacaklar birbirine dolaşacaktır* {yani, dünya işi, âhiret ile iç içe girmiş ve her ikisi tek birşey haline gelmiş olacaktır}.

30. *İşte o gün sevk yalnız Rabbinin huzuruna olacak* {yani, âhirette sonunda Allah'ın huzuruna varılacaktır. Oradan başka yere gidiş yoktur}.

31. *O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamıştı* {yani, Ebû Cehl Kur'ân'ı tasdik etmediği gibi, Allah için namaz da kılmadı}.

32. *Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti* {yani, Kur'ân'ı yalanlamış ve îmândan yüz çevirmişti, îmâna arkasını dönmüştü}.

33. *Sonra da gerine gerine ehlinin yanına gitmişti* {yani, böbürlenerek gerinerek onlara gitmişti}.

İşte Mahzûm oğullarından el-Muğîre b. 'Abdullâh b. Ömer'in oğulları da böyle idiler; büyüklenerek, böbürlenerek yürürlerdi.

34. *Sana layıktır, evet sana layıktır.*

---

ceki notta işaret olunan el-İnsan, 76/27 âyeti, *Gerçekten bunlar o çarçabuk geçeni severler, ama ağır bir günü arkalarına bırakırlar* (el-İnsan, 76/27) şeklinde olup lafzen bu âyete yakındır. Muhtemelen müstensihler bu benzerlik dolayısıyla el-Kıyâme sûresindeki bu âyetleri tekrar yazmışlardır. (Çeviren)]

35. *Sonra yine sana layıktır. Tekrar tekrar sana layıktır.*

Bu, tehdit arkasına tehdittir. Bununla Ebû Cehl'in, Nebî'yi (s.a) öldürmekle tehdit etmesi kasdedilmektedir. Ebû Cehl Nebî'yi (s.a) öldürmekle tehdit etmişti. Nebî (s.a) de el-Batha'da Ebû Cehl'in yakasını tutmuş, göğsünden iterek, "Sana layıktır, evet sana layıktır, sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır" demişti. Ebû Cehl, "Beni bırak, sen de Rabbin de bana hiçbir şey yapamazsınız. Kureyş de biliyor ki ben Batha'da olanların en güçlüleri ve en kerîmleriyim. Ey Ebû Kebşe'nin oğlu! Sen neyle beni korkutuyorsun?" demiş, sonra da çekilip evine gitmişti. İşte bundan önce geçen, *Sonra da gerine gerine ehlinin yanına gitmişti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

أَيَحْسَبُ
الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ
كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ
وَالْأُنثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

36. *Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır* {yani, amelinden ötürü hesaba çekilmeyerek, kendisine ilişilmeyeceğini mi zanneder}?

Bununla ve sûrenin sonuna kadar gelen buyruklarla kasdedilen kişi Ebû Cehl'dir.

37. *O* {yani, bu insan} *dökülen meniden bir nutfe değil miydi?*

38. *Sonra o* {nutfenin ardından} *bir aleka oldu, sonra* {Allah onu} *yaratıp, düzenledi.*

39. *Ondan erkek ve dişi iki sınıf yarattı.*

40. *Bu ölüleri diriltmeye* {yani, bu insanın yaratılışını ilk başlatanın ölüleri diriltmeye} *kudreti yetmez mi* {yani, ölümden sonra diriltmeye kadir değil mi}?

76. EL-İNSAN SÛRESİ

Mekke'de inen el-İnsan sûresi, 31 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ح۪ينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ﴿١﴾ اِنَّا خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍۗ نَبْتَل۪يهِ فَجَعَلْنَاهُ سَم۪يعًا بَص۪يرًا ﴿٢﴾ اِنَّا
هَدَيْنَاهُ السَّب۪يلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ اِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ سَلَاسِلَا۬
وَاَغْلَالًا وَسَع۪يرًا ﴿٤﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًاۚ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti mi* {yani, öyle bir süre geçmiştir}, *ki o anılmaya değer bir şey değildi.*

Bununla, Âdem'in (a.s) bir zamanlar anılmaya değer bir şey olmadığını kasdetmektedir. Allah gökleri ve oradakileri, yeri ve oradaki cinleri Âdem'i (s.a) yaratmadan 21.000 yıl önce yaratmıştır. Bunlar Âdem'i tanımıyorlar, onu anmıyorlardı bile. Cinler yeryüzünde belli bir süre sakin oldular. Sonra Allah'a isyan ettiler, biri diğerine zarar vermeye başladı. Bunun üzerine Allah, "el-cinn" denen meleklerden bir kabileyi üzerlerine gönderdi. Aralarında –adı "el-Hâris" olan– İblis de vardı. Bunlar onları kovaladılar ve nihâyet yerden çıkartıp, güneşin arkasında ve dibinde battığı bir dağ olan "hicab"ın arkasındaki karanlığa sıkınmak zorunda bıraktılar. Bu dağ ile kaf dağı arasında, tamamıyla karanlık ve koyu bir su olan bir yıllık mesafe vardır.

Sonra İblis ve askerleri yeryüzünü temizlediler, bir süre de Allah'a ibâdet ettiler. Allah Âdem'i (s.a) yaratmak isteyince onlara, "Ben yeryüzünde Bana ibâdet edecek, yeryüzünü temizleyecek halife(ler) yaratacağım" diye vahyetti. Onlar da –İblis de aralarında olduğu halde– Allah'a, "Rabbimiz! Sen orada fesad çıkartacak, yani isyankarlık edecek, cinlerin yaptıkları gibi kanlar dökecek birisini mi yaratacaksın?" dediler. Onlar bunu gaybı bildiklerinden dolayı değil, Rabb'lerine isyan eden cinlerin bildikleri hallerine göre söylediler. Ardından da, "Oysa biz hamdinle Seni tesbih ediyor, takdis ediyoruz, yani Senin için arzı tertemiz ediyoruz" dediler. Allah onlara, "Gerçek şu ki Ben sizin bilme-

diklerinizi bilirim" dedi. Sonra Allah, "Ey Cibrîl! Bana bir çamur getir" dedi. Cibrîl (a.s) yere inip, Ka'be'nin altından –ki yerin edimidir–[1] toprak aldı. Sonra bu toprağın üzerine su döktü. Çamur kokuncaya kadar onu bir süre bıraktı da üstü sıcak bir çamur, altı kokan cıvık bir çamur oldu.

Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil b. Süleyman'dan, o 'Amr b. Şu'ayb'tan, o babasından, o dedesinden rivâyet ettiğine göre Rasûlullâh (s.a), "Bu çamurun sıcak kalan kısmı ashâbu'l-yemîndir. Aşağıda kalan cıvık kısmı ise ashâbu'ş-şimaldir" demiştir.

İmriu'l-Kays b. Âbis el-Ketemî ve Yahudi Mâlik b. ed-Dayf, Rasûlullâh'ın (s.a) huzurunda Âdem (a.s) ve onun yaratılışı ile ilgili tartıştılar. Mâlik b. ed-Dayf, "Biz Tevrat'ta Allah'ın Âdem'i göklerle yeri yarattığı zaman yaratmış olduğunu görüyoruz" dedi. Allah da Yahudi Mâlik b. ed-Dayf'ı yalanlamak üzere, *İnsan üzerinden öyle uzun bir süre geçti değil mi? Ki o anılmaya değer bir şey değildi* buyruğunu indirdi. "Uzun bir süre" ile, 21.000 yıl kasdedilmektedir. Bu da, göklerle yerin yaratılışından sonra üç tane 7.000 demektir.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

> 2. *Gerçekten Biz insanı karışık bir nutfeden* {yani, sudan: erkek ve kadının suyundan} *yarattık. Onu sınar dururuz...*

Erkeğin suyu ile kadının suyunun birbiriyle karışmasına "el-meşc" denilir. Erkeğin suyu katı ve beyaz olup sinir, kemik ve güç ondan olur. Kadının nutfesi ise ince ve sarı olup et, kan, saç ve tırnak ondan olur. Her iki su birbiriyle karışır. İşte "el-emşac" budur.

Buyrukta bir takdim vardır. Buna göre mana, "Biz onu işiten ve gören yaptık ki sınayalım diye" şeklinde olur.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

> ...{Nutfeden sonra} *onu işiten ve gören yaptık* {amel ile onu sınayalım diye, yani onu önce nutfe, sonra aleka ve mudğa yaptık. Su ve kandan sonra da insan oldu ve Biz onu ölü bir nutfe iken işiten ve gören yaptık}.

---

[1] "Edim", yerin ve semânın görünen kısmı, tabaklanmış deri gibi anlamlara gelir. (Çeviren)

3. *Gerçekten Biz onu o yola hidâyet ettik* {yani, dalâlet ve hidâyet yolunu gösterdik}. *İster şükredici* {yani, güzel yaratması dolayısıyla Allah'ı tevhîd edici: Allah'a şükredici} *olsun, ister kefûr olsun* {yani, bu nimetleri Allah'tan başkasından bilerek O'nu tevhîd etmesin}.

Sonra Allah Teâlâ, yarattıklarından güzel işler yapanların karar kılacakları yeri ve Yüce Allah'ı inkâr ile kâfir olup, O'ndan başkasına ibâdet edenlerin karar kılacakları yeri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

4. *Gerçekten Biz* {âhirette} *kâfirlere* {yani Allah'ın nimetine karşı nankörlük edenlere} {boyunları için} *zincirler,* {elleri için} ***bukağılar ve bir saîr*** {yani, asla sönmeyen alevli bir ateş} *hazırlamışızdır.*

Her zincirin uzunluğu, insan oğlunun ilk yaratılışı dönemlerindeki uzun boylu bir adamın zirai ile yetmiş ziradır.

Bana babam –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil b. Süleymân'dan, o ed-Dahhak b. Müzâhim el-Horasanî'den, o 'Alî b. Ebî Tâlib'ten (a.s) rivâyet ettiğine göre Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu: "Eğer cehennem zincirlerinden bir tek halka bir dağın zirvesine konulacak olursa, kurşunun eridiği gibi eriyiverirdi. Peki, ya ey Âdemoğlu! O yalnızca senin üzerinde olacağı vakit halin ne olacak?"

Sonra Allah nimetlere şükredenler için hazırladıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Kuşkusuz ki ebrâr* {yani, Allah'a itaatkâr ve şükredici olanlar: Ebû Bekir, Ömer, Osman, 'Alî, Selman el-Fârisî, Ebû Zerr el-Ğıfarî, İbn Mes'ûd, Huzeyfe b. el-Yeman, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Ebu'd-Derdâ ve İbn 'Abbâs (gibileri)} *kâfûr karıştırılmış bir kaseden* {şarab} *içerler.*

İşte bu ebrar, yani 'Alî b. Ebî Tâlib ve benzerleri Allah'a şükredenler olup, kâfûr karıştırılmış bir şarabtan içerler.

Arkasından Yüce Allah kâfûru söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْج۪يرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَط۪يرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّه۪ مِسْك۪ينًا وَيَت۪يمًا
وَاَس۪يرًا ﴿٨﴾ اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُر۪يدُ مِنْكُمْ جَزَٓاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَر۪يرًا ﴿١٠﴾ فَوَقٰيهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ
وَلَقّٰيهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزٰيهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَر۪يرًا ﴿١٢﴾
مُتَّكِـ۪ٔينَ ف۪يهَا عَلَى الْاَرَٓائِكِ لَا يَرَوْنَ ف۪يهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَر۪يرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ
ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْل۪يلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ
وَاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَار۪يرَا ﴿١٥﴾ قَوَار۪يرَا مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْد۪يرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ
ف۪يهَا كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَب۪يلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا ف۪يهَا تُسَمّٰى سَلْسَب۪يلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ
عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾

6. *Allah'ın kullarının kendisinden* {şarab} *içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır.*

Allah'ın velîleri [dostları] bu şaraba (su) karıştırırlar. Sonra kâfûr gibi soğuk, zencefil tadında, misk kokusunda olan bu su getirilir. Ancak söz konusu edilen misk, dünyadakilerin miski olmadığı gibi, zencefil ve kâfûr da dünyadakilerin ki gibi olmayacaktır. Ancak Allah, nezdinde bulunan lütufları dünya ehlinin yanında bulunanlar ile nitelendirerek kalblerin bunu kavramasını sağlamış olmaktadır.

Sonra Allah onların güzelliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

7. *Onlar adaklarını eksiksiz yerine getirirler* {yani, Allah için bir adakta bulunduklarında ve Allah da ihtiyaçlarını karşıladığında, yapmış oldukları adağı Allah için eksiksiz yerine getirirler} *ve kötülüğü yaygın* {yani, göklerle yerdekiler arasında şerri yaygın} *bir günden* {yani, Kıyâmet Gününden} *korkarlar.*

Çünkü semâ çatlamış, yıldızlar darmadağın olmuş, melekler dehşete kapılmış, güneş tortop edilmiş, ayla birlikte nurları söndürülmüş,

yer değiştirilmiş, dağlar savrulmuş, sular yerin dibine çekilmiş, yerin üzerinde bulunan dağ, bina. ağaç ve benzeri her şey kırılıp dökülecektir. Bundan dolayı Kıyâmet Gününde şer alabildiğine yayılacaktır.

8. *Yemeğe olan sevgiye* {yani, yemeğe olan sevgilerine} *rağmen miskine, yetime* {yani, anası-babası bulunmayana} *ve* {müşriklerden olan} *esire yemek yedirirler.*

Âyet, Ensâr'dan Ebu'd-Dahdah hakkında inmiştir. 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) hakkında indiği de söylenir. Şöyle ki: O bir gün oruç tutmuştu. Orucunu açmak isteyince bir dilenci gelip, "Yanınızda ne varsa bana akşam yemeği olarak yedirin, çünkü ben bugün hiçbir şey yemedim" dedi. Ebu'd-Dahdah yahut 'Alî, hanımına "Kalk, bir ekmeği tirit yap, üzerine de et suyu dök ve buna ver yesin" dedi. Hanımı denileni yaptı. Aradan fazla bir vakit geçmeden yetim bir cariye gelerek, "Bana yiyecek bir şeyler verin. Ben zayıf birisiyim. Bugün hiçbir şey yemedim" dedi. Ebu'd-Dahdah dedi ki: "Ey Umm ed-Dahdah! Kalk bir ekmekten tirit yap ve bu cariyeye ver yesin. Allah'a yemîn ederim ki bu cariye bundan önceki yoksuldan buna daha fazla hak sahibidir." Onlar bu durumda iken kapıya esir bir dilenci geldi ve şöyle seslendi: "Ülkenizde yabancı olan birine akşam yemeği verin. Ben elinizde bulunan bir esirim. Açlık beni bitkin düşürdü. Sizi azîz kılan, beni de zelîl eden hakkı için bana yiyecek bir şeyler verin." Ebu'd-Dahdah dedi ki: "Ey Umm ed-Dahdah! Haydi kalk, bir ekmeği tirit yap, şu yabancı esire ver yesin. Çünkü bu diğerlerinden daha hak sahibidir." Böylece dört ekmeklerinden üçünü verdiler. Allah yaptıklarından dolayı onları övmek üzere haklarında, *Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler* buyruğunu indirdi.

9. *Biz size ancak Allah'ın vechi* {yani, rızası} *için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür* {yani, bundan dolayı bizi övmenizi} *isteriz.*

10. *Çünkü biz asık suratlı bir günde* {yani, darlık ve sıkıntı gününde} *Rabbimizden korkarız.*

el-Ferrâ ve Ebû 'Ubeyde şöye demiştir: *"'Abûs,* "darlığı ve sıkıntısı en ileri dereceye varmış gün" demektir. *Kamtarîr* ise, "alnın terleyip, terin aşırı dehşetten ötürü gözlerin arasından akması" halidir."

Allah onların yaptıklarını mükâfaatla karşılayacağını belirterek şöyle buyurmaktadır:

> 11. *Bundan dolayı Allah da bugünün* {yani, Kıyâmet Gününde cehennemin} *şerrinden onları koruyacak ve onlara* {yüzlerde} *bir güzellik ve* {kalblerde} *bir sevinç verecektir.*

Müslüman Kıyâmet Gününde kabrinden çıktığı vakit önüne bakacak. Karşısında, üzerinde beyaz elbiseler, başında bir taç bulunan ve yüzü güneş gibi gülen hoş tabiatlı bir insan görecek. Ona bakıp duracak, nihâyet ona yaklaşacak ve "Selam sana ey Allah'ın velîsi!" diyecek. O da, "Ve aleykesselâm, kimsin ey Allah'ın kulu? Yoksa meleklerden bir melek misin?" diyecek. O, "Allah'a yemîn ederim ki hayır" diyecek. "Peki sen enbiyadan bir nebî misin?" diye soracak. O, "Allah'a yemîn ederim ki hayır" diyecek, "Sen mukarreblerden misin?" diyecek. O, "Allah'a yemîn ederim ki hayır" diyecek. "Peki sen kimsin?" diye soracak. O, "Ben senin Sâlih amelinim. Sana cenneti ve cehennem ateşinden kurtuluş müjdesini veriyorum" diyecek. Ona, "Ey Allah'ın kulu! Allah'ın bilgisi ile mi bana bu müjdeyi veriyorsun?" diye soracak. O, "Evet" diyecek. "Benden ne istiyorsun?" diye soracak. O, "Bana bin" diyecek. "Sübhanallah! Senin gibi birisinin üzerine binilmemelidir" diyecek. O, "Hayır. Ben dünya yurdu boyunca sana binmiştim, şimdi Allah'ın rızası için senden bana binmeni istiyorum" diyecek. O da ona binecek. Ona, "Korkma, cennete kılavuzun benim" diyecek. İşte bunun sevinci yüzüne akseder ve yüzü sevinçten parıldar. Kalbindeki nur ve sevinç görünür. İşte, *Onlara bir güzellik ve bir sevinç verecektir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Kâfire gelince, o da kabrinden çıktığı vakit önüne bakacak ve çirkin suratlı, göğermiş gözlü, kara yüzlü, karanlık bir gecede kabirden daha kara bir adamla karşılaşacak. Elbiseleri kapkara olup, azı dişleri yere kadar ulaşacak, yer onu sarsacak, leşten daha kötü kokacak. "Ey Allah'ın düşmanı! Sen kimsin?" diye soracak ve yüzünü ondan başka tarafa çevirmek isteyecek. Ancak o kara adam, "Ey Allah'ın düşmanı! Bana gel. Bugün ben sana aidim" diyecek. "Be adam! Sen bir şeytân mısın?" diye soracak. O, "Allah'a yemîn ederim ki hayır, fakat ben senin amelinim" diye cevab verecek. "Be adam! Benden ne istiyorsun?" diye soracak. O, "Senin sırtına binmek istiyorum" cevabını verecek. "Allah

aşkına yavaş ol, beni bırak, çünkü sen herkesin gözü önünde beni rezil edeceksin" diyecek. "Allah'a yemîn ederim ki başka çaren yok. Sen (dünyada iken) daima sırtıma bindin, bugün de ben senin sırtına bineceğim" diye karşılık verecek. Böylece ameli onun sırtına binecek. İşte, *Günahlarını sırtlarına yüklenmiş olacaklar. Dikkat edin taşıdıkları yük ne kötüdür!* (el-En'âm, 6/31) buyruğu buna işaret ediyor.

Sonra Allah, velîlerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> 12. {Bu müjdeden sonra belalara} *sabretmeleri sebebi ile de onları cennet ve ipek ile mükâfaatlandıracaktır* {yani, onlar cennette nimetlere mazhar olacaklar, ipekler giyecekler}.
>
> 13. *Orada* {üzerlerinde örtüler bulunan} *tahtlara yaslanırlar. Orada güneş de görmeyecekler* {yani, güneşin sıcağı onlara değmeyecek}, *soğuk da* {yani, zemherir soğuğu da onlara dokunmayacaktır –çünkü cennette ne kış, ne de yaz vardır–}.
>
> 14. {Ağaçların} *gölgeleri üzerlerine yakınlaştırılmıştır.*

Cennet ehli, meyvelerden dilerlerse yatarak, dilerlerse oturarak, dilerlerse ayakta yiyeceklerdir. Yemek istedikleri vakit ağaçlar onlara yaklaşacak ve onlar da ağaçtan (diledikleri meyveyi) alacaklar. Sonra da ağaçlar doğrulacaktır. İşte, *Meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaklardır* {yani, dallarına olabildiğince boyun eğdirilecektir} buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 15. *Etraflarında gümüşten kaplar ve billurdan testiler dolaştırılır.*

Ekvab [testiler], "kulpları bulunmayan, ağız kısımları yuvarlak olan testiler"e denilir. Bunların billurdan olduğu belirtilmekle birlikte, esasen gümüştendirler. Çünkü dünyadaki billur topraktandır. Cennetteki billur ise gümüştendir. Bundan dolayı Allah, "Billurdan" buyuruyor.

Sonra yeni bir ifadeyle şöyle buyurmaktadır:

> 16. *Gümüşten billurlar, miktarını kendilerinin tayin ettiği.*

Testilerin miktar ve ölçüleri kaplara göre takdir edilmiş, kaplar [kupalar] da hizmetçilerin ellerine ve içeceklerin içki ihtiyaçlarını karşılamalarına göre takdir edilmiştir. İşte, *Miktarlarını kendilerinin tayin ettiği* buyruğu bunu anlatmaktadır.

17. *Onlara orada bir kadeh* {yani, hamr [şarab]} *içirilir,...*

Esasen kaptaki her şarab, hamr da, ke's [kadeh] de değildir.

...*katkısı zencefil olan* {yani, kendisine zencefil katılmış gibi olan}.

18. *Orada selsebil diye adlandırılan bir pınar vardır.*

Bu pınar, Adn cennetinden akıp yanlarından her cennetten geçer. Sonra cennetin tamamı da onlara döner.[2]

19. *Etraflarında ölümsüz vildan* {yani, asla yaşlanıp saçları ağarmayan, ergenlik çağına varmayan çocuklar} *dolaşır; ölümsüz, ebedî kılınmış...*

Bunlar asla yaşlanmaz, hiç değişmeden, büyümeden hep bu hal üzere kalırlar.

...*Gördüğün zaman onları* {güzellikleri ve beyazlıkları itibariyle} *saçılmış inci sanırsın* {yani, sonsuz sayıda etrafa saçılmış inciyi andırırlar}.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ
خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا
طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ
آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾

20. *Her nereye bakarsan orada* {yani cennette} *pek çok nimetler ve büyük bir mülk görürsün.*

Çünkü cennet ehlinden her birinin bir sarayı vardır. Bu sarayın içinde 70 saray vardır. Her sarayın da bünyesinde 70 ev vardır. Bu evler,

---

2 Bu cümle, muhakkikin belirttiğine göre bir başka nüshada, "cennetin nimetlerinin tamamı onlara döner" anlamında olup daha uygun görünmektedir. Buna göre, Adn cennetinden çıkıp, bütün cennetleri dolaştığı için diğer cennetlerdeki nimetlerin özelliklerini de taşıyarak gelir gibi bir mana anlaşılabilir. (Çeviren)

yüksekliği ve eni 1'er fersah olan bir inciden yapılmıştır. Üzerinde altından 400 kanat bulunur. Bu evlerin her birinde inci ve yakuttan çubuklarla dokunmuş bir taht, tahtın sağında ve solunda da, ayakları kırmızı yakuttan olan 1.000 kürsi bulunur. Tahtın üzerinde de 70 döşek vardır. Her döşek ayrı bir renkte olacak, o da bunların üzerinde soluna yaslanmış olarak oturacaktır. Üzerinde de ipekten 70 hulle bulunacak, tenine değeni de beyaz ipekten olacaktır. Alnı üzerinde zebercet, yakut ve çeşitli renkten mücevherat –ki her biri ayrı renktedir– yerleştirilmiş bir taç, başında da altından bir taç bulunacaktır. Bu taçta ise yetmiş zülüf bulunacaktır. Bunların her birinde de doğunun ve batının malları değerinde bir inci olacaktır. Elinde biri altından, biri gümüşten, biri inciden olmak üzere üç bilezik bulunacaktır. El ve ayaklarının parmaklarında altın ve gümüşten çeşitli şekillerde taşların bulunduğu yüzükler olacaktır. Önünde asla büyümeyecek ve yaşlanmayacak olan 10.000 hizmetçi bulunacak; önüne de 1 mile 1 mil boyunda kırmızı yakuttan bir sofra konulacaktır. Sofranın üzerinde altın ve gümüşten 70.000 kap bulunacak, her kapta da 70 çeşit yemek olacaktır. Eline aldığı bir lokma, hatırından geçen, canının çektiği bir hale dönüşür. Önünde ellerinde altından testiler ve beraberlerinde gümüşten kaplar bulunan gılman, bunların beraberlerinde de şarab ve su olacaktır. Cennetlik kişi, bütün yemek çeşitlerinden kırk adam kadar yemek yiyecektir. Her yemek çeşidinden doydukça, ona canının çektiği şarablardan bir içecek içirilecek. Sonra o geğirecek. Allah ona 1.000 türlü içecek iştahı yaratacak. Kapılardan kuşlar huzuruna asil develer gibi girecek ve önünde saf saf dizilip duracaklar. Her kuş kendini, oldukça zevk verici, neşelendirici, dünyadaki bütün şarkılardan daha güzel bir sesle nitelendirecek ve diyecek ki: "Ey Allah dostu! Beni ye, çünkü ben cennet bahçelerinden filan filan bahçede yayılıyordum." Ona karşı kuşların dili çözülür, başını kaldırıp sesi en güzel olanlarına, kendisini en güzel şekilde niteleyenlerine bakar ve arzular. Allah kalbinde neyi arzuladığını bilir de hemen o kuşların kimi kurutulmuş, kimi kızartılmış olarak sofraya konacak ve rengi kardan beyaz, tadı baldan tatlı olacaktır. Ondan doyuncaya kadar yedikten sonra kuş canlanır ve uçar; girdiği kapıdan çıkar gider. O tahtlar üzerinde otururken, zevcesi de ona karşı dönmüş olarak oturacak; yüzü yüzüne bakacak, yüzü son derece berrak ve beyaz olacaktır. Onunla cima etmek istediğinde ona bakacak, fakat yanına çağırmaya utanacak. Eşi kocasının kendisinden ne istediğini bilecek ve he-

men yanına yaklaşacak ve "Anam-babam sana feda olsun, başını kaldır da bana bak. Bugün sen benimsin, ben de seninim" diyecek. O da ilk insanlardan 100 erkeğin kuvvetiyle ve 40 erkeğin arzusuyla onunla cima edecek. Ona her yaklaştığında bakire olduğunu görecek. Kırk gün dahi onu unutmayacak. İşini bitirdiği vakit ondan mis gibi bir koku duyacak, ona olan sevgisi daha da artacak. Orada onun, o zevcesi gibi 4.800 zevcesi olacak; her zevcenin de 70 hizmetçi ve cariyesi bulunacaktır.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o ed-Dahhak b. Müzahim'den, o da 'Alî b. Ebî Tâlib'ten (a.s) tahdis edip dedi ki: "Cennetteki bir cariye yahut bir hizmetçi dünyaya gelecek olsa, yeryüzündekilerin hepsi tamamen yok oluncaya kadar onun uğrunda birbirleriyle çarpışırlardı."

Eğer huru'l-ıyn, yeryüzünde saçının örgülerini çözecek olsa, nurundan güneş sönerdi. Rasûlullâh'a, "Ey Allah'ın Rasûlü! Hizmet eden ile hizmet edilen arasındaki fark ne kadardır?" diye soruldu. "Nefsim elinde olana yemîn ederim ki, hizmet eden ile hizmet edilen arasındaki fark, yıldız ile dolunay kadardır.

['Ubeydullâh, Mukâtil'e kadar varan senediyle devamla] dedi ki: O tahtı üzerinde oturmakta iken Allah ona, bir melekle her biri ayrı renkte olan 70 hulle gönderir. Melekle birlikte teslim ve rıza da vardır. Melek gelir ve onun kapısı önünde durur. Onun hacibine [teşrifatçısına], "Allah'ın dostunun huzuruna girmek üzere bana izin ver. Ben âlemlerin Rabbinin ona gönderdiği elçisiyim" der. Hacibi, "Allah'a yemîn ederim, onunla konuşabilme imkânına sahib değilim, fakat ben haciblik görevinde benden üstte olan bir kimseye senden söz edeceğim" diye karşılık verir. Bu şekilde biri diğerine, gelen melekten bahseder, nihâyet 70 kapıdan sonra ona haber verilir, "Ey Allah'ın velîsi! Rabbu'l-ızze'nin elçisi kapıdadır" denir. O da, huzuruna girmesi için ona izin verir. Melek, "es-Selâmu 'aleyke yâ velîyallâh" [ey Allah dostu selâm sana]. Kuşkusuz Allah sana selâm ediyor. O senden razıdır" der. Eğer Allah onun ölmeyeceğini takdir buyurmamış olsaydı, sevinçten ölürdü. İşte, {Ey Muhammed!} *Nereye bakarsan orada pek çok nimetler* {yani içinde bulunduğu nimetler} *ve büyük bir saltanat görürsün* buyruğu bunu dile

getirmektedir. Çünkü Rabbu'l-ızze'nin elçisi bile onun huzuruna ancak izin alarak girebilecektir.

21. *Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır,...*

"Üzerlerinde" demesinin sebebi, tenine değen çamaşırın beyaz ipek oluşundan dolayıdır.

...gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir.

Bir başka âyette ise, *Orada altından bileziklerle ve incilerle süslenirler* (el-Hacc, 22/23, Fâtır, 35/33) buyurulmaktadır. O halde bu bilezikler üç çeşittir.

...ve Rabb'leri onlara son derece temiz bir şarab içirmiştir.

Çünkü cennetin kapısında, dibinden iki pınar fışkıran bir ağaç vardır. Kişi sıratı geçip bu pınara ulaşınca, bunlardan birine girer ve yıkanır. Oradan boyu Âdem (a.s) kadar: 70 zira olarak çıkar. Yaşı da Meryem oğlu Îsâ yaşında: 33 yaşında olur. Erkekleri ve kadınları ile cennet ehlinin hepsi aynı ölçülerde olacaktır. Küçükleri 33 yaşına kadar büyür, ihtiyarları da 33 yaşına kadar küçülür. Erkekleriyle kadınlarıyla hepsi Ya'kûb oğlu Yûsuf –ikisine de selâm olsun– kadar güzel olacaklardır. İkinci pınardan içtiği vakit, kalbindeki kin, üzüntü, kıskançlık, keder temizlenip gidecek ve o su ile Allah kalbini ak-pak edecektir de kalbi Eyyûb'un (a.s) kalbi gibi, dili Muhammed'in (s.a) dili gibi: Arabça olacaktır. Sonra kapıya varana kadar giderler. Cennet bekçileri onlara, "Temizlendiz mi?" diye sorarlar. Onlar, "Evet" cevabını verirler. Cennet bekçileri, "Ebedîler olarak buraya girin" derler ve daha cennete girmeden onlara ebedîlik müjdesini verirler. Cennet kapısından ilk içeri girdiğinde beraberinde dünyadaki kiramen katibin iki melekle girer. Karşısında kırmızı yakuttan bir deve bulunan bir melek görür.[3] Bu devenin de yuları yeşil yakuttandır. Deve yeşil yakuttan ise, yuları kırmızı yakuttan olur. Devenin üzerindeki eğerin ön ve arka tarafı inci ve yakut, üzerinde oturulan orta kısmı ise altın ve gümüş olacak; beraberinde de 70 hulle bulunacaktır. Bu hulleleri giyecek ve başına taç konulacak; beraberinde de sarmalanmış inci gibi 10.000 hizmetçi olacaktır. "Ey Allah'ın velîsi! Bin, bu senindir. Ayrıca sana onun bir misli daha vardır" dene-

3 Metindeki ibarenin anlamı aynen bu şekildedir. (Çeviren)

cek. İki kanadı olduğu halde o deveye binecek. Attığı her adım, gözünün değdiği son noktaya olacak; önünde 10.000 köle ve beraberinde dünyada onunla birlikte olan 2 melek olduğu halde deve üzerinde yol alacak. Nihâyet saraylarına gelip inecek.

22. *İşte bu sizin için* {amellerinize karşılık} *bir mükâfaattır. Sizin sa'yiniz* {yani, ameliniz} *meşkurdur* {yani, Allah amellerinizi karşılıksız bırakmamış ve karşılıklarında cenneti vermiştir}.

23. *Hiç şüphesiz ki Kur'ân'ı Biz sana kısım kısım indirdik.*

24. *O halde Rabbinin hükmüne sabret* {yani, Allah seninle Mekkeliler arasında hüküm verinceye kadar sabret: sana ağır söz söylenirse sen karşılık verme, vurulursa kinlenme, öfkelenme} *ve onlardan günahkâr* {yani, el-Velîd b. el-Muğîre b. Hişâm el-Mahzûmi'ye} *yahut kefûr hiçbir kimseye* {yani, 'Utbe b. Rabî'a'ya} *itaat etme.*

Âyetteki "ev" [yahut] edatı, sıladır.

'Amr b. Umeyr b. Mes'ûd es-Sakafî'nin de bulunduğu Daru'n-Nedve'de 'Utbe b. Rabî'a ile baş başa kalmışlardı. "Ey Muhammed! Sen bize babalarının ve dedelerinin dînini niçin terk ettiğini bildir" dediler. el-Velîd b. el-Muğîre, "Eğer mal istiyorsan, bu söylediklerinden vazgeçmen şartıyla sana malımın yarısını vereyim" dedi. Ebu'l-Bahterî b. Hişâm, "Lât ve 'Uzzâ'ya yemîn ederim ki dîninden dönecek olursa, o'nu kızımla evlendiririm. Hiç şüphesiz kızım, kadınların en iyisi, en güzeli, en fasihi, en bilgilisidir, ki 'Uzzâ da bunu biliyor" dedi. Nebî (s.a) bunlara karşı sustu ve hiçbir cevab vermedi. İbn Mes'ûd es-Sakafî, "Ne diye bize cevab vermiyorsun? Eğer Rabbinin azabından ve seni yereceğinden korkuyor isen, ben seni himaye ederim" dedi. Nebî (s.a) güldü. Sonra da elbisesini toplayıp yanlarından kalkıp gitti ve kendi kendine, "Bunların sözleri güçlü, amelleri zayıftır" dedi. Bunun üzerine Allah, *Hiç şüphesiz ki Kur'ân'ı sana kısım kısım Biz indirdik* buyruğunu –buyrukta bir takdim ve tehir vardır– ve *Onlardan günahkâr yahut kefûr* {yani el-Velîd b. el-Muğîre ile Ebu'l-Bahterî b. Hişâm gibi} *hiçbir kimseye itaat etme* buyruklarını indirdi.

'Amr b. Umeyd b. Mes'ûd es-Sakafî hakkında da, *De ki: "Gerçek şu ki beni, evet beni Allah'tan kimse kurtaramaz ve ben O'ndan başka sığına-*

cak kimse de bulamam {yani, O'nun azabından yana kimse beni güvenlik altında tutamaz ve ben O'nun dışında kaçacak başka bir yer de bulamam}. *Ben ancak Allah'tan gelenleri ve O'nun risâletlerini tebliğ ediyorum* (el-Cinn, 72/22-23) buyurdu.

25. *Sabah ve akşam Rabbinin ismini zikret* {yani, sabah namazını kıldığın vakit tekbir ve Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına dair şehâdet ile O'nu an; akşam edip de akşam namazını kıldığın vakit O'nu tekbir et ve O'ndan başka hiçbir ilah olmadığına dair şehâdet getir}.

İşte bu, şirkten bir beri oluştur. Rasûlullâh (s.a) sabah namazını ve akşam namazını kıldıktan sonra üç defa tekbir getirirdi.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ
الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ
خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ
تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ ۚ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

26. *Gecenin bir kısmında da* {yani, akşam ve yatsı namazlarını kılarak} *O'na secde et* {yani, uyumadan önce O'nun için namaz kıl}. *Gecenin uzun bir bölümünde de O'nu tesbih et* {yani geceleyin de namaz kıl}.

Geceleyin namaz kılmak, Nebî (s.a) için bir fariza idi: *Senin için bir nafile olmak üzere geceleyin teheccüd kıl.*

Sonra, az önce geçen, *Hiç şüphesiz ki Kur'ân'ı sana kısım kısım Biz indirdik. O halde Rabbinin hükmüne sabret* (el-İnsan, 76/23-24) buyruklarını tekrar söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

27. *Gerçekten bunlar* {sana küfrü emrederler ve} *o el-âcileyi* {yani dünyayı: altını, gümüşü, binayı, elbise ve bineği} *severler* {dünyadan başka bir şey onları ilgilendirmez}, *ama arkalarındaki* {yani, önlerindeki} *ağır bir günü bırakırlar.*

Kur'ân'da geçen "arkalarında" lafızlarının tümü "önlerinde" anlamındadır. "Ağır gün", denilmesi, haşredilecekleri, mevkıfte duracakları ve hesaba çekilecekleri vakit bu hallerin kâfirlere ağır gelecek olması sebebiyledir. Onlar sıratı 340 senede geçecekler. Allah'ın, *İşte o gün, oldukça zor bir gündür. Kâfirlere hiç de kolay değildir* (el-Müddessir, 74/9-10) buyruğu da bunu anlatmaktadır. Mü'mine gelince, Allah ona kabrinden çıkışını da, mahşere gelişini de, hesaba çekilişini de kolaylaştıracaktır. Sıratı da kolayca geçecektir.

28. *Onları* {annelerinin karnında nutfe iken} *Biz yarattık ve yaratılışlarını da pekiştirdik* {yani, gençlik dönemlerinde onları Biz güçlendirdik}...

Allah gençlikten daha güzel bir şey yaratmamıştır. Yüz nurlu, saç-sakal siyah, beden güçlüdür.

...*Dilediğimiz vakit de onlar gibilerini değiştiririz* {yani, saç ve sakallarının siyahlığını ve yüzün nurunu, ağarmış saçlar ve güçsüzlükle değiştiririz ve nihâyet ondan geriye sadece ağarmış saçlar kalır}.

Allah bunu bildiğinden şöyle buyurmaktadır:

29. *Kuşkusuz ki bu* {siyah saç, güzellik, çirkinlik} *bir tezkiredir* {yani, ibrettir}. *Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır* {yani, kim bundan ibret almak ister ve alırsa, Allah'a şükreder, O'nu tevhîd eder, cennete giden bir yol tutar}.

Sonra meşietin Kendisine ait olduğunu belirterek buyuruyor ki:

30. *Ama Allah dilemedikçe* {yani size cennete götüren amelde bulunmayı kolaylaştırmadıkça} *siz dileyemezsiniz* {yani, Rabbinize giden yolu tutamazsınız}. *Çünkü Allah* {cennet ehlini bilen} *alîmdir,* {bedbaht olanların aleyhine cehennem hükmünü veren} *hakîmdir.*

Sonra Allah ilmin ve kazanın [nihai hükmün] yalnız Kendisine ait olduğunu söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

31. *Dilediğini rahmetine* {yani, cennetine} *sokar. Zâlimlere* {yani, müşriklere} *gelince, onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırlamıştır.*

77. EL-MÜRSELÂT SÛRESİ

Mekke'de inen el-Mürselât sûresi, 50 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًاۙ ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًاۙ ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًاۙ
﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٥﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًاۙ ﴿٦﴾ اِنَّمَا
تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْۙ ﴿٨﴾ وَاِذَا السَّمَٓاءُ فُرِجَتْۙ
﴿٩﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْۙ ﴿١٠﴾ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْ
﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١٥﴾ اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِر۪ينَ
﴿١٧﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِم۪ينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Urf* {yani, ma'rûf} *ile gönderilen* {melek}*lere;*

2. *Şiddetlice esen* {rüzgâr}*lara;*

3. *Neşrettikçe neşredenlere* {yani, Kıyamet Günü Âdemoğulları'nın amellerinin (yazılı olduğu sahifeleri) neşredenlere/açanlara};

4. *Fark ederek ayıranlara* {yani, Kur'ân hakk ile bâtılın arasını farketmiştir/ayırmıştır};

5. *Zikri bırakanlara* {yani, Cibrîl'e (a.s) –ki o zikri nebîlerin ve rasûllerin diline bırakır–}.

Yine, *Zikir okuyup duranlara* (es-Sâffât, 37/3) buyruğunda kasdedilen de Cibrîl'dir.

6. *Gerek bir mazeret, gerekse bir inzâr olmak üzere* {yani, Allah tarafından bir mazeret ve yarattıklarına bir nezîr olmak üzere}.

7. *Kuşkusuz* {Kıyâmete dair} *tehdit olunduğunuz şey elbette vâki' olacaktır* {yani, meydana gelecektir}.

Sonra o gün, olacak şeyler mutlaka olacaktır: *Muhakkak dîn vâki' olacaktır* {yani, hesab gerçekleşecektir}. (ez-Zâriyât, 51/6)

8. *Yıldızlar tams edildiği* {yani aydınlık ve parlak iken karardığı} *zaman;*

9. *Gök yarıldığı* {yani, içindeki meleklerin ve Rabbu'l-ızze'nin mahlukatın hesabını görmek için inmeleri için yarılacağı} *zaman;*

10. *Dağlar* {kökünden} *savrulduğu* {ve nihâyet ilkin olduğu şekilde yer ile dümdüz edileceği} *zaman;*

11. *Rasûllerin vakitleri geldiği*[1] {yani, toplandıkları, bir araya getirildikleri} *zaman.*

Sonra, yine takdimdeki [daha önce söz konusu edilen] Sâ'ate [kıyâmete] dönerek şöyle buyurmaktadır:

12. *Hangi güne geciktirildiler* {yani, bunların vadesi hangi günedir? –Kıyâmet Günü saatinedir, ki o gün melekler de toplanacaklardır–}.

13. *Fasl* {hüküm} *gününe.*

14. *Fasl gününü* {yani, o günün ne olduğunu} *sana ne bildirdi?*

Bu, kıyâmetin şiddetinin azametine dikkat çekmek içindir. Onlar bugünü yalanlamışlardı. Allah onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

15. *O gün* {ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara veyl olsun!*

16. {Ey Muhammed!} *Biz evvelkileri* {yani, daha önce Kıyâmet Gününü yalanlamış olanları} *helâk etmedik mi?* {yani, Ben onların kimini sayha/çığlık ile, kimini yerin dibine geçirmek suretiyle, kimini nesh [maymuna ve domuza dönüştürmek sûreti] ile, kimini gark [suda boğmak sureti] ile, kimini düşman ile helâk ettim}.

---

1 Âyetteki "uqqitet" lafzı, "Kıyâmet Gününde ümmetlerine karşı şâhidlikte bulunmak üzere hazır olacakları belirli vakitte geldikleri zaman" diye açıklanmıştır (*Mucemu Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerîm,* I, 42), ki Mukâtil'in, "toplandıkları, bir araya getirildikleri zaman" şeklindeki açıklaması, bununla daha iyi anlaşılabilir. (Çeviren)

17. *Sonra da arkadan gelenleri* {yani, Muhammed'i (s.a) yalanlayan Mekke kâfirlerini azab ile helâk etmek sûretiyle} *onların* {yani, öncekilerin} *arkasına takarız* {yani, azab ile bunu yaparız}.

18. *İşte Biz mücrimlere* {yani, mücrimlere: zâlim kâfirlere} *böyle yaparız.*

Allah, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutmakta ve "Ey Mekke kâfirleri! Yalanlamaktan sakının, aksi takdirde önceki nesillere yaptığımızı size de yaparız" demek istemektedir.

19. *O gün* {ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanların vay haline!*

Sonra Allah onlara, ölümden sonra dirilişi yalanlamamaları ve ibret almaları için ilk yaratılışlarını beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ
مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ ٱلْقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ
﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَأَمْوَٰتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا
فِيهَا رَوَٰسِىَ شَٰمِخَٰتٍ وَأَسْقَيْنَٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾ ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓا۟
إِلَىٰ ظِلٍّ ذِى ثَلَٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا
تَرْمِى بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾

20. {Ey yalanlayanlar topluluğu!} *Biz sizi hakir* {yani, zayıf} *bir sudan* {yani, nutfeden} *yaratmadık mı?*

21. *Sonra onu* {yani, suyu/meniyi} *sağlam bir yerde* {yani, rahimde} *tuttuk.*

22. *Bilinen bir kadere* {yani dokuz aya} *kadar.*

23. *Biz takdir ettik* {yani, ceninin annesinin rahminde dokuz ay yahut ondan biraz az yahut bundan daha fazla kalmasını Biz takdir ettik}. *Ne güzel takdir edenleriz Biz!*

24. *Yalanlayanların o gün vay haline!*

25. *Biz arzı toplanma yeri kılmadık mı?*

26. *Dirilere de, ölülere de arzı bir toplanma yeri* {yani, o arzı sizin için, hayatta olanlarınızın üzerinde kaldığı/yerleştiği, ölülerinizi defnettiğiniz bir toplanma yeri} *kılmadık mı?*

27. *Orada sapasağlam ve yüksek dağlar* {yani, yerde kökü sağlam, kazıklar mesabesinde dağlar} *kıldık. Size tatlı bir su içirdik.*

28. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanların o gün vay haline!*

Çünkü bütün bunları yaratanın Allah olduğunu bildikleri halde yalanlıyorlar.

29. *Haydi* {dünyada iken olmayacak diye} *yalan saymakta olduğunuz şeye* {yani, cehennem ateşine} *kalkıp gidin.*

Şöyle ki: Cehennemlikler cehenneme gidecekleri vakit cehennem uğuldayacak ve kızıp köpürecek. Ondan çıkan bir alev cehennemliklerin etrafını kuşatacak. Cehennem bir daha kızıp köpürecek ve ondan yine bir alev çıkacak, cehennemliklerin etraflarını kuşatacak. Üçüncü bir defa daha kızıp köpürecek, yine ondan bir alev daha çıkacak, bu da onların etrafını kuşatacak. Böylece etrafları ateşten bir sur ile kuşatılmış olacak. Cehennemden çıkan bir duman onların üstlerinde duracak. Cehennemlikler bunu bir gölge zannedecek ve ateşe karşı onun bir fayda sağlayacağını düşünecekler. Hep birlikte gidip onun altında gölgelenmek isteyecekler. Fakat etraflarını çeviren ateşten oluşan surdan daha sıcak olduğunu görecekler. İşte, *Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin* buyruğu bunu anlatmaktadır. Onlar dünyada iken rasûlleri yalanladıkları ve âhirette azabın olmayacağını söyledikleri için bekçi melekler onlara, *Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin* diyecekler.

30. *Haydi, üç şubeye ayrılmış bir gölgeye gidin.*

Çünkü o gölge, üç kısma bölünecektir.

31. *O gölgelendirici serin de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz* {yani, etraflarını kuşatan o ateşten sura karşı da bir fayda sağlamaz}.

Sonra söz konusu gölgeyi zikrederek şöyle buyurmaktadır:

32. *Çünkü o her biri bir kasr kadar kıvılcımlar atar.*

"Kasr", çölde görülen ağaç kütükleridir. Kış gelince bunların dalları koparılır ve kütükleri kalır. Soğuğun yakması nedeniyle kararırlar. Bunlar çölde, çöktürülen develeri andırır şekilde görülürler. İşte, *Çünkü o her biri bir kasr kadar kıvılcımlar atar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

33. *Sarı erkek develeri andırır* {yani, onların her biri uzaktan siyah[2] deve gibi görülür}.

34. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara o gün veyl olsun!*

Sonra söz konusu bu veylin ne zaman gerçekleşeceğini zikrederek şöyle buyurmaktadır:

35. *Bu onların konuşamayacakları bir gündür.*

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ
﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ
وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا
يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ
مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ
﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

36. *Onlara* {konuşmak için} *izin de verilmeyecek ki özür dilesinler* {yani, özür dilemeniz için izin verilmeyecektir}.

37. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara o gün veyl olsun!*

38. *Bu* {veyl}, *fasl günüdür* {yani, Kıyâmet Günüdür: dîn günüdür. Ey Mekkeliler!} *Sizi de,* {sizden sonraki sair insanları da,} *evvelkileri de* {yani, sizden önce geçmiş ümmetlerden ölümden sonra dirilişi yalanlayanları da} *toplamışızdır.*

---

2 Arablar, siyah develerin rengini anlatırken "sarı" tabirini kullanırlar. Bkz. Kurtubî, XIX, 164 (Çeviren)

39. *Eğer bir keydiniz* {yani, hile ve tuzağınız} *var ise hemen o keydi bana yapın* {yani, hilenizi, çağrınızı ortaya koyun}.

40.{Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara o gün veyl olsun.*

41. *Kuşkusuz ki takvâ sahibleri* {yani, muvahhidler} *gölgelerde ve pınar başlarındadır* {yani, cennetlerde: bahçelerde ve nimetler içinde olacaklardır –ki kasıt erkeklerin ince ve kalın ipekten, kadınların da harirden [katıksız halis ipekten] elbise giymeleridir–}.

42. *Arzu ettiklerinden meyveler arasındadırlar.*

43. *İşlediğiniz* {yani, dünyada iken yaptığınız hasenâtınız} *sebebi ile afiyetle yeyin-için.*

44. {Çünkü ey Muhammed,} *gerçekten Biz* {ümmetinden} *ihsan edicileri* {amelleri sebebiyle cennette} *böyle mükâfaatlandırırız.*

Sonra Allah Mekke kâfirlerine şöyle hitab etmektedir:

45. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlara o gün veyl olsun!*

46. *Az bir süre yeyin, faydalanın; çünkü siz mücrimlersiniz* {dolayısıyla sizden öncekilerin başına gelen azab sizin de başınıza gelecektir}.

47. *Yalanlayanlara o gün veyl olsun!*

48. *Onlara "Rükû edin"* {yani, beş vakit namazı kılın} *denildiği zaman rükû etmezler* {de, "Biz karşımızda putlar olmadıkça namaz kılmayız" derler}.

49. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara o gün veyl olsun!*

50. *Artık bundan* {yani, bu Kur'ân'dan} *sonra hangi söze inanacaklar?*

78. EN-NEBE SÛRESİ

Mekke'de inen en-Nebe sûresi, Kûfiyyûna göre 40 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا
سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ
أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا
اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا
شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا
﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ
مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ
فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ
كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {Ey Nebî! Bunlar} *birbirlerine neyi soruyorlar?*

2. *O büyük haberi* {yani, Kur'ân'ı}.

Âyet, Ebû Lubâbe ve arkadaşları hakkında inmiştir. Şöyle ki: Mekke kâfirleri Rasûllah'ın (s.a) huzurunda toplanıyorlar, o'nun anlattıklarını dinliyorlar, söylediklerine muhalefet edip o'nunla alay ediyor, onu küçümsüyorlardı. Bunun üzerine Allah, *Ey Muhammed! Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit, onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın* (en-Nisâ, 4/140) buyruğunu indirdi.

Daha sonra Rasûlullah (s.a) mü'minlerle konuşur ve onlara birşey anlatırken müşriklerden birini gördüğünde, o çekip gidinceye kadar konuşmasını keserdi. Bunun üzerine müşrikler, "Ey Muhammed! Daha önce bize anlattıklarını, cimrilik ederek anlatmaz mı oldun? Eğer bize

geçmiş nesillerden söz edecek olursan, şüphesiz senin anlattıkların hayret verici şeylerdir" dediler. O, "Hayır, Allah'a yemîn ederim ki bugünden sonra size birşey anlatmayacağım. Üstelik Rabbim bana bunu yasaklamış bulunuyor" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Allah, *Birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük haberi* {yani, Kur'ân'ı} buyruğunu indirdi. Allah'ın, *De ki: "O büyük bir haberdir"* (Sâd, 38/67) buyruğu da buna benzemektedir. Çünkü o, Allah'ın kelamıdır.

3. *Ki onlar onun hakkında anlaşmazlık içerisindedirler* {yani, onlar neden Kur'ân'a dair sual soruyor, sonra da bir kısmı ona muhalefet ve inkâr ederken, bir kısmı onu tasdik ediyor da hakkında ihtilaf ediyorlar}.

Sonra onları tehdit ile korkutarak şöyle buyurmaktadır:

4. *Hayır, yakında* {Bedir'de öldürülecekleri, nefislerine zulmedenler olarak melekler yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alacağı vakit} *bileceklerdir.*

5. *Sonra yine hayır, onlar yakında bileceklerdir.*

Bu, tehdit üzerine tehdittir. Âyet, Arablardan iki kabile: Abdi Menaf b. Kusay ile Sehm b. 'Amr b. Husays b. Ka'b oğulları hakkında inmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Çoklukla öğünüş sizi o kadar oyaladı ki...* (et-Tekâsür, 102/1) âyetidir.

Sonra Allah, –kıyâmeti ve ölümden sonra dirilişi yalanladıkları için– Kıyâmet Günü ölümden sonra tekrar diriltilecekleri hususunda ibretle düşünmeleri için yarattıklarını söz konusu etmekte ve zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

6. *Biz yeri bir beşik* {yani, bir döşek: beşyüz yıllık mesafe ile bir yaygı} *yapmadık mı?*

7. *Dağları da* {yer üzerindekilerle zeval bulmasın diye yerin üzerinde} *kazıklar* {(yapmadık mı?) Böylelikle yer karar kılmış oldu}.

Allah yeri yarattıktan sonra dağları yarattı.

8. *Sizi çift çift* {yani, erkekler ve dişiler olmak üzere siyah, beyaz, kırmızı, esmer gibi farklı sınıflar ve değişik diller konuşanlar olarak} *yarattık.*

Bütün bunlar Allah'ın azametini dile getirmektedir.

Arkasından Allah nimetini söz konusu etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 9. *Uykunuzu bir dinlenme yaptık* {yani, gece geldiğinde uyku da gelip sizi bulur ve siz de dinlenirsiniz. Uyku olmasaydı, tutkudan ve maişet peşinde koşmaktan ötürü asla dinlenemezsiniz}.

"Subât" [dinlenme], bunu anlatmakta, çünkü hareketsiz bırakmaktadır. Uyuyan kimse de, aklı ermeyen bir ölü gibi "mesbût" [hareketsiz kalmış] demektir.

> 10. *Geceyi de bir elbise* {yani, bir mesken} *kıldık.*

Allah pek çok hayır ve şerri örtecek şekilde gecenin karanlığını size giydirmiş bulunmaktadır.

Allah'ın, *O kadınlar, o erkekler için bir libastır [elbisedir]* {yani, o kadınlar sizin için sükun bulacağınız bir yerdir} buyruğu da buna benzemektedir.

> 11. *Gündüzü de bir maîşet zamanı* {yani, maişetiniz için etrafa yayılacağınız vakit} *kıldık* {ki bunlar, Allah'ın üzerinizdeki nimetlerinden sadece ikisidir}.

Ardından Allah mülkünü [egemenliğini], ceberûtunu ve yüceliğini zikrederek şöyle buyurmaktadır:

> 12. *Ve üzerinizde sapasağlam yedi* {semâ} *bina çattık.* {Ey Âdemoğulları! Bu yedi gök sizin üzerinizdedir. Eğer isyan edecek olursanız bunların üzerinize yıkılmasından çekinin}.

Her semânın kalınlığı bir yıllık mesafedir. Her iki semâ arasındaki mesafe de bunun kadardır.[1]

Bunun bir benzeri de, *Andolsun ki sizin üstünüzde yedi yol yarattık* (el-Mü'minûn, 23/17) buyruğudur, ki Allah'ın "sapasağlam" buyruğu bunu anlatmaktadır.

> 13. *Ve hararet saçan bir kandil* {yani, güneşi ve onun aydınlatan nur ve sıcağını} *yarattık.*

---

[1] Burada "bir yıllık mesafe" olduğu söylenmekte, daha önce ise "beşyüz yıllık mesafe" olduğu ifade edilmişti. Bura "beşyüz yıllık mesafe" anlamına tekabül eden kelime, düşmüş görünmektedir. Bkz. el-Mü'minûn, 23/17 âyetinin tefsiri ile er-Rahmân, 55/7 âyetinin tefsiri. (Çeviren)

Arkasından yine nimetlerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

14. *Ve sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik* {yani, ardı arkasına çokça dökülen, çok miktarda yağmur indirdik}.

Bu da şöyle olur: Allah rüzgârları gönderir. Bunlar da dünya semâsındaki rızıklar denizinden suyu alır. Bu denizde bir damla su kaldığı sürece kıyâmet kopmayacaktır. İşte, *Rızkınız ve va'dolunduğunuz semâdadır* (ez-Zâriyât, 51/22) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Dedi ki: Rüzgâr gelir ve bir su kaldırır. Ondan sonra ona yetişir, sonra yağmur yağar. Rüzgâr ve yağmur birlikte bulutların arasından çıkar.

15. *Onunla* {yani, yağmur ile} *tane* {yani, ekilen ve biçilen buğday, arpa, susam ve benzeri taneler}, *bitki* {yani, dağlarda, çöllerde yetişen ağaç ve ot gibi şeyler –bunlar yıl boyu kendiliklerinden biterler–} *çıkaralım diye.*

16. *Ve* {ağaçların çokluğundan ötürü} *birbirine sarmaş dolaş bahçeler.*

17. *Kuşkusuz ki fasl günü* {yani, yaratılmışlar arasında hüküm verme günü olan Kıyâmet Günü} *belirlenmiş bir vakittir.*

Bu, kâfir için belirlenmiş bir vakittir. Çünkü onlar, *Eğer doğru söyleyenler iseniz bu va'd ne zaman?* (Yâ-Sîn, 36/48) diyorlardı. Allah bugün için belirlenmiş olan vaktin gerçekleşeceğini haber vermektedir. İşte bugün ey kâfirler, fasl günüdür ve o vakit rasûller aracılığıyla size va'd ettiği şekilde amellerinizin karşılığını göreceksiniz.

Devamla şunu haber vermektedir:

18. *Sûra üfürülecek olan o günde...*

İsrafil (a.s) o gün sura üfürecek ve, "Ey çürümüş kemikler, ey parçalanmış olan damarlar, ey dağılmış olan etler, ey dökülmüş olan saçlar! Bir araya gelip toplanın ki size ruhunuzu üfleyelim, amellerinizin karşılığını verelim" diyecek ve sesini uzatıp duracak. Nihâyet bütün ruhlar karn'a [boynuza] toplanacak. O boynuzun uzunluğu göklerle yer kadardır. Ruhları siyah, beyaz, bedbaht ve mutlu olmak üzere arılar gibi çıkacaktır. Mü'minlerin ruhları semâdan Dımaşk'taki el-Camiye denilen bir vâdiye arılar gibi beyaz çıkacaktır. Kâfirlerin ruhları ise yerin en

alt tabakasından Hadramevt'te Beyahut adı verilen bir vâdiye simsiyah olarak çıkacaktır. Her ruhun kendi cesedini tanıması, insanın kendi evini tanımasından daha ileri derecededir.

...siz hemen fevc fevc/kısım kısım {yani, zümreler, fırkalar, ümmetler halinde} *geleceksiniz.*

Sonra İsrafil yedinci semânın üstünden inecek ve Beytu'l-Makdis'teki kayanın üzerine oturacak. Kâfirlerle mü'minlerin ruhlarını alıp, onları boynuza yerleştirecek. Bu boynuzun çapı 500 yıllık mesafedir. Karn'a [boynuza, sura] bir daha üfürecek ve ruhlar uçuşarak göklerle yer arasını kapatacaktır. Her ruh gidip kendi cesedine konacaktır. İnsanlar da kabirlerinden fevc fevc çıkacaklardır. İşte, *Siz hemen fevc fevc* geleceksiniz buyruğu buna işaret ediyor.

19. *Gök açılacak* {yani, yarılacak: gök sökülüp parçalanacak} *kapı kapı olacak* {yani, aralarında boşluklar bulunacak. Sonra kuzeyden soğuk bir rüzgâr gelecek, parçalar birbirinden ayrılacak ve kapılara benzer bir hal alacak}.

Allah onu, yağmurdan sonra açılmaya başlayan buluta benzetmektedir.

20. *Dağlar yürütülecek* {yani, yerlerinden koparılacak, Allah'ın haşyetinden göklerle yer arasında uçuşacak},...

Allah onların durumuna şöyle bir misal vermektedir:

...bir serap olacak {yani, çölde görülen ve susamış olanın su zannettiği, fakat yanına vardığında hiçbir şey olmadığını gördüğü serabı andıracak}.

Allah'ın, *Sen onları yerinde duruyor sanırsın* {yani, uzaktan baktığın zaman dimdik ayakta duran bir dağ zannedersin –fakat yanına varıp ona dokunacak olsan hiçbir şey olmadığını görürsün–} (en-Neml, 27/88) buyruğu bunu anlatmaktadır. Dağlar ilkin yağ gibi olacak, sonra atılmış yüne benzeyecek, sonra da yok olacak. Allah'ın, *Dağlar da yürütülecek* {yani, Kıyâmet Günü dağlar Allah'ın haşyetinden parçalanacak} *bir serap gibi olacak.* {Peki, ey Âdemoğlu ya senin halin ne olacak?} buyruğu bunu anlatmaktadır.

21. *Kuşkusuz ki cehennem bir pusudur.*

22. *Tuğyân edenler* {yani, kâfirler} *için bir dönüş yeridir* {yani, müşrikler oraya dönüp varacaklar}.

Âyet, el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir.

23. *Orada* {yani, cehennemde} *ahkab süresince* {yani, zamanlar/devirler boyunca} *kalacaklardır.*

Allah, kâfirlerin cehennem ateşinde ne kadar kalacaklarını söz konusu etmekte, fakat bunun için bir vakit belirtmemektedir. Bunlar, onyedi hakb'tır. Ahkab'ın kaç tane olacağı bilinmediği gibi, bunların sona eriş vakitlerini de Allah'tan başkası bilemez. Bir hakb'ın süresi 80 yıldır. Bir yılda 360 gün vardır. Her gün ise 1.000 yıllık bir süredir.

Bu buyruk Mekke'de inmiştir.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وِفَاقًا
﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ
أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾
إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

24. *Onlarda* {yani, bu ahkab süresi boyunca} *bir serinlik* {yani, kâfûrun serinliğini} *de tatmazlar, içecek bir şey de* {yani, şarab da tatmazlar}.

Orada hoş ve rahat bir şeyin tadına bakamayacakları gibi, ateşe karşı kendilerine fayda verecek soğuk bir içecek de tatmazlar.

Devamında Allah istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

25. *Ancak hamîm ve gassâk müstesnâ.*

“Hamîm”, son derece sıcak demektir.

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-‘Abbâs Ahmed b. Yahya dedi ki: “Denildiğine göre *serin*'den kasıt, “uyku”; *hamîm*'den kasıt ise, “harareti son derecesine varmış eritilmiş bakır”; *gassak*'tan kasıt ise “son derece soğuk”tur, ki bu da “soğuğu en ileri derecesine varan zemherir” demektir.”

26. *Uygun bir ceza olmak üzere* {yani, ameller arasında Allah'a şirk koşmaktan daha kötü bir amel olmadığı gibi, azab şekilleri

arasında da cehennemden daha kötüsü yoktur. Bu sebeble, ateş azabı şirke uygun bir cezadır}.

27. *Çünkü onlar hiçbir hesab ummuyorlardı* {yani, kötü amellerinden dolayı hesaba çekilip, azaba uğratılmaktan korkmuyorlardı}.

28. *Âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *yalanladıkça yalanlıyorlardı* {yani, Kur'ân'ın içindeki emir ve nehiyleri yalan sayıyorlardı}.

Tekrar kötü amellerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

29. *Biz ise her şeyi* {yani, bütün amelleri: onların kötülüklerini} *sayıp yazmışızdır,* {çok iyi hıfzeden, nezdimizde bulunan} *bir kitapta* {yani, levh-i mahfuzda –onu yazılı olarak tesbit etmişizdir–}.

Bunun bir benzeri de, *Biz her şeyi mübîn bir imamda tesbit etmişizdir* (Yâ-Sîn, 36/12) buyruğudur.

Tekrar, *Ahkab boyunca içinde kalacaklar* (en-Nebe, 78/23) buyurduğu cehennemlikleri ele alıp, cehennem bekçilerinin onlara söyleyeceklerini belirtmektedir:

30. *İşte tadın, artık azabtan başka bir şeyinizi arttırmayacağız.*

Bu arttırılacak olan şey de, ırmaklardır. Allah'ın er-Rahmân sûresinde söz konusu ettiği "el-an"ın ise sonu gelmez.

Mukâtil Ebû'z-Zubeyr'den, o Câbir'den, o da Nebî'den (s.a) şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Arttırılacak olan şey, arşın altından cehennemliklerin başları üzerine (akan) beş nehirdir. Bunların üçü gece miktarınca, ikisi de gündüz miktarıncadır. Nitekim Allah, *Biz çıkarageldikleri fesadlara karşılık azablarına azab katarız* (en-Nahl, 16/88) buyurmuştur."

Arkasından mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

31. *Şüphe yok ki takva sahipleri için bir mefâz* {yani, Allah'ın tuğyan edenler için söz konusu ettiği azabtan bir kurtuluş} *vardır.*

32. *Hadikalar* {yani, etrafı duvarlarla çevrilmiş olan bahçeler} *ve üzüm bağları* {yani, meyveler} *vardır.*

33. *Kevâib olan etrab da vardır.*

“Kaaibe”, cennette erkekler için sakin olan ve onlar için ayrılmış bulunan bakire kadınlar; “etrâb” ise, hepsi aynı yaşta: 33 yaşında kadınlar demektir. Şöyle ki: Cennet ehli cennete girdikten sonra bir melek, üst balkonu sarılıp sarmalanmış inciyi andıran, yakuttan bir sarayın üzerine dikilir. Başından sonuna, en alttakinden en üstekine kadar cennettekilerin hepsinin duyabilecekleri yüksek bir sesle, “Kulaklarını dünyadaki şarkıcı kadınların ve çalgıların seslerine karşı korumuş olanlar nerede?” der. Allah da cariyelere emir buyurur ve hep birlikte seslerini yükseltirler.

وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾ جَزَاءً مِنْ
رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا
يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ
شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾ إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

34. *Ve dolu dolu kadehler* {yani, çok miktarda şarab} *vardır.*

35. *Orada* {içtikleri vakit} *bir lağv* {yani, bâtıl bir yemîn} *işitmezler, yalan bir söz de* {yani, dünya ehlinin içki içtikleri vakit yalan söyledikleri gibi, onlar içki içtiklerinde yalan söylemeyeceklerdir}.

Sonra Allah hem cehennemlikler, hem cennetlikler için söz konusu olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

36. *Rabbinden hesab ile verilmiş bir ceza* {yani, karşılık} *olmak üzere* {yani, kötülük yapanları hesaba çekecek ve onları cehennem ile cezalandıracak; mü’minleri de hesaba çekecek, onları da cennet ile mükâfaatlandıracak}.

Böylece her iki kesime de karşılıklarını vermiş olacaktır. Azaba uğratılanlara da asla zulmedilmeyecektir. İşte, *Hesab ile verilmiş* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Bunun bir benzeri de, *Onların hesabı ancak Rabbinin üzerinedir* {yani, onların cezalarını [amellerinin karşılıklarını] vermek ancak Rabbine aittir}. (eş-Şu'arâ, 26/113) buyruğudur.

Sonra yüce Rabbimiz, zatını tazim etmekte ve sanatını göstermektedir:

37. *Göklerin, yerin ve onlar arasında olanların* {yani, güneşin, ayın, yıldızların, bulutların, rüzgârların} *Rabbi Rahmân'dan* {yani, rahîmden}. *O'nun huzurunda kimsenin söz söyleme imkânı olmaz* {yani, hesab için doğrulduğunda kimse O'nunla konuşamaz}.

Arkasından onlara neler olacağını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

38. *O gün ruh ayakta dikilecektir.*

Bu ruh, Allah'ın, *Sana ruhtan sorarlar* buyruğunda söz konusu ettiği yarısı ateşten, yarısı kardan bir melek olup yüzü Âdem'in (a.s) yüzü gibidir. Rabbini hamd ile tesbih eder ve der ki: "Rabbim! Şu ateş ile şu karın arasını telif ettiğin, bu ateşin bu karı eritmesine izin vermediğin ve bu karın bu ateşi söndürmesine müsaade etmediğin gibi, mü'min kullarının arasını da öylece telif et." Bu sebeble Allah azametinden ötürü bütün yarattıkları arasında onu özellikle söz konusu ederek, *O gün ruh ayakta dikilecektir* buyurmaktadır. İfade burada tamam olmaktadır.

Devamında da şöyle buyurmaktadır:

...*Melekler de* {korkularından ötürü kırk yıl süreyle} *konuşmayacaklardır;* {Rahmân'ın} *konuşmasına izin verdiği kimseler müstesnâ.* {Bunlar da,} *savab derler* {yani, Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet getirirler –işte savab [doğru] budur–}.

39. *İşte bu o hak gündür...*

Müşrik Arablar, "Kıyamet bâtıldır" dedikleri için Allah, "Hak gün" buyurmaktadır.

...*O halde dileyen Rabbine bir meâb edinsin* {yani, sâlih ameller ile O'nun nezdinde bir makam, bir mevki edinsin}.

Allah Teâlâ yine onları dünyadaki azab ile korkutarak şöyle buyurmaktadır:

40. *Çünkü gerçekten Biz sizi yakın bir azabla* {yani, dünyada Bedir'de öldürülmekle, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesiyle} *inzar ettik...*

“Yakın” buyurması, âhiretten daha yakın olması sebebiyledir. Sonra tekrar, *O gün ruh ayakta duracak, melekler de saf halinde* buyruğuna dönerek şöyle buyurmaktadır:

...O gün kişi {yani, günahkâr insan} *iki elinin önden yolladığına bakacak* {amelinin dağ gibi simsiyah olduğunu görecek} *ve kâfir, “Keşke toprak olsaydım” diyecek.*

Çünkü Allah yabanî ve yırtıcı hayvanları Kıyâmet Günü bir araya getirecek ve bunlar arasındaki hakları hak sahibine verecek, haksıza kısas uygulayacak. Nihâyet boynuzsuz olan boynuzludaki hakkını alacak. Sonra da onlara, “Toprak olun” diyecek. İşte kâfir de, “Yabanî ve yırtıcı hayvanların toprak olduğu gibi, keşke ben de bir domuz olup sonra da toprak olsaydım” diye temenni edecek.

79. EN-NÂZİÂT SÛRESİ

Mekke'de inen en-Nâziât sûresi, Kûfiyyûna göre 46 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾
فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا
الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَئِنَّا
لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا
كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun daldırıp nez'edenlere* {yani, tek başına ölüm meleğine};

O, kâfirin ruhunu söküp çıkarır, nihâyet gırtlağına ulaşınca onu boğazına batırır ve daha canını almadan onu azablandırır. Sonra da pek çok çıkıntısı olan demir bir çubuğun yünden çekilmesi gibi ruhunu boğazından çekip çıkarır. Bu şekilde kâfirin ruhunu ayağından boğazına doğru ıslak yünden pek çok çıkıntısı olan demirin çekilmesi gibi çekip çıkarır. İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

2. *Ve söküp çıkaranlara* {yani, tek başına ölüm meleğine –ki onun canını boğazından, suda boğulmuş olan kimseninki gibi damarlarıyla beraber çekip çıkarır–};

3. *Dalıp yüzenlere* {yani, tek başına ölüm meleğine};

Kasıt, mü'minin ruhudur, fakat bundan önceki bir durumu anlatmak üzere, *Çabucak koşanlara* buyruğunda dile getirilen durumdan sonra, *dalıp yüzenlere* buyruğunda anlatılanlar söz konusu olur. Mü'minin ruhu, yüzücünün suda yüzüşü gibi kabzedilir, yani melekler onların ruhlarına, cennet ipeğinden beyaz bir ipek içerisinde olduğu halde birbirleriyle yarışırcasına giderler. Rahmet melekleri ona öncelikle varır. Yüzleri güneşi andırır, üzerlerinde nurdan taç vardır. Yüzleri

güleçtir, sevinçlidir ve hoştur. Allah Teâlâ'nın, *Melekler hoş ve temiz olarak ruhlarını alırlarken* (en-Nahl, 16/32) buyruğu bunu anlatmaktadır. *Dalıp yüzenlere* buyruğu da şu demektir: Melekler semâlarda yüzerler. Onun ruhu semâda herhangi bir engel ile karşılaşmaz. Nihâyet melek onu sidre-i münteha'ya kadar ulaştırır, ki orada mü'minlerin ruhlarının da bulundukları yer vardır. Kâfire gelince, melek cesedinden ruhu ilk söküp çıkardığında gazab melekleri birbirleriyle yarışırcasına hızlıca ona doğru koşarlar. Yüzleri kor ateş gibidir, gözleri ise şimşeği andırır, oldukça öfkelidirler. Hararetleri ateşten fazladır. Kâfirin ruhu kibriti andıran kor ateş üzerine konulur ve o ateşin üzerinde bekletilir ve balığın ateşte pişirilmesi gibi çevrilip durur. Ruhuna semânın kapıları açılmaz. Bundan dolayı melek onu alıp siccîne ulaştırıncaya kadar aşağıya indirir. Siccîn ise, İblisin yanağı altında, en alt arzda bulunmaktadır.

İşte şu buyruk bunu ifade eder:

4. *Alelacele koşuşanlara;*

5. *Her bir işi tedbir edenlere* {yani, meleklere};

Ki onların kimileri rüzgârlarla, yağmurla, yıldızlarla, güneş ve ay ile birlikte bulunan bekçilerdir, kimileri insanlarla birlikte bulunurlar. Denildiğine göre Cibrîl, Mikâîl ve ölüm meleği –onlara selâm olsun– kullar ve ülkeler hakkında, işleri Allah'ın emrettiği şekilde tedbir ederler.

6. *O gün er-râcife* {yani, birinci nefha/üfürüş} *sarsacak.*

Ona "râcife" denilmesi, bütün mahlukatın ondan ölmesi sebebiyledir. Nitekim, *Onları recfe yakaladı* (el-A'râf, 7/78) buyruğu da buna benzemektedir ki maksat "ölüm"dür. Onları yedi semânın üstünden, arşın yakınından yakalayacak ve bütün yaratılmışlar ölecektir.

7. *Arkasından onu râdife izleyecek.*

Bu da ikinci nefha olup, birinci nefhanın peşinden gelecektir. Aralarında da 40 yıllık bir süre vardır. Beytu'l-Makdis'teki kayanın yakınında bütün mahlukata sesi işittirilecektir. Şöyle ki: İsrafil inecek ve kâfirlerin ruhları yerin en alt tabakasında Hadramut'ta bulunan ve Berahut denilen bir vâdiye toplanacaktır. Bu vâdi, yeryüzündeki en kötü vâdidir. Mü'minlerin ruhları ise yedi semânın üstünde Şam'da el-Camiye denilen bir vâdiye inecektir. Bu ise yeryüzündeki en güzel vâdidir. İsra-

fil her iki kesimi de alıp, içine üfleyeceği karn'a [boynuza, sura] koyacaktır ve "Ey çürümüş kemikler, ey paramparça olmuş damarlar, ey darmadağın olmuş etler! Amellerinizin karşılığını görmek üzere kabirlerinizden çıkın" diyecektir.

8. *O gün* {korkuya kapılıp} *titreyecek kalbler vardır.*

9. {Cehennem ateşini gördükleri vakit} *gözleri hâşi'* {yani, zelil} *olacaktır* {yani, zilletle bakacaktır}.

Allah'ın, *Zilletten hâşi'ler oldukları halde...* (eş-Şûrâ, 42/45) buyruğu da buna benzemektedir. Çünkü görecekleri hayret verici şeyler ve âhiret halleri buna sebeb olacaktır.

Sonra Mekke kâfirlerinin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

10. {Hayret ederek} *derler ki: "Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz."*

İfadede takdim vardır: "Biz ölümden sonra ayaklarımızın üzerinde tekrar hayata mı döneceğiz?" İşte Mekke kâfirlerinin/müşriklerinin söyledikleri bu idi.

11. *Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı?* {Hayır biz yeniden diriltilmeyeceğiz.}

12. *Dediler ki: "Böyle ise bu ziyanlı bir dönüş olacaktır* {yani, eğer biz ölümden sonra tekrar diriltilecek olursak, şüphesiz o vakit biz kaybedenler: helâk olanlar olacağız}.

Sonra Allah Teâlâ, Rasûlü Muhammed'e (s.a) hitaben şöyle buyurmaktadır:

13. *Halbuki o ancak bir tek haykırıştır* {yani, o sadece İsrafil'in (a.s) bir haykırışı olacaktır ve onlar kabirlerinde oldukları halde bunu işitecekler ve İsrafil bu sözünü tekrar etmeyecektir}.

14. *Ansızın hepsi sâhirenin üzerinde* {yani, şimdiki yerin üzerine yayılacak olan yeni yerin: sâhire'nin üzerinde} *olacaklar.*

Allah bunu, çürümüş eski elbisenin çekilişi gibi yerin altından çekecektir. İşte, *Ansızın hepsi sahirenin üzerinde olacaklardır* buyruğu bunu anlatmaktadır.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١٥﴾ إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾
اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ
إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ
أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ اللَّهُ
نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾ أَأَنتُمْ
أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾

15. {Bundan önce} *Mûsâ'nın haberi geldi mi sana?*

16. *Hani o mukaddes* {yani, tertemiz} *tuvâ vâdisinde* {yani, ismi tuvâ olan vâdide} *iken Rabbi o'na* {"Ey Mûsâ!" diye ağaçtan: şamrân diye bilinen ağaçtan} *seslenmişti:* {"Ey Mûsâ! Şüphesiz Ben senin Rabbinim" demişti}...

Buna "tuvâ" denilmesi, Allah'ın yapısına kutsiyeti katlayıp dürmüş olması sebebiyledir. (*Tuvâ*'nın kökünü teşkil eden *tava,* "katlayıp dürdü" anlamında bir fiildir.

17. ...{Ey Mûsâ!} *Fir'avn'a git, çünkü o tuğyân etti"* {yani, onun tuğyanı kendisine ibâdet olunacak kadar aşırıya gitti}.

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "O tuğyan etti, çünkü hiçbir puta ibâdet etmediği halde insanları kendisine ibâdete çağırdı" şeklindedir. İşte, *Çünkü o tuğyân etti* buyruğu bunu anlatmaktadır.

18. *De ki: "Tezekki etmek* {yani, şimdiye kadar yaptığın fesadları düzeltmek} *istiyor musun?"* {Eğer istiyorsan, seni Allah'ı tevhîd etmeye davet ediyorum}...

19. ...*"Seni Rabbine* {yani, O'nun azametine} *hidâyet edeyim de haşyet sahibi olasın."*

Allah Muhammed'e (s.a) ona dair haberi bildirmektedir.

20. {Fir'avn o'na, "Peki, bu nedir?" diye sorunca, Mûsâ} *ona, o en büyük âyeti* {yani, el ve 'asâ mucizelerini} *gösterdi.*

Mûsâ elini, güneş gibi gözleri kamaştıran bir ışıkla parıldar vaziyet-

te bembeyaz olarak çıkardı. El mucizesi, ‘asâ mucizesinden daha büyük ve daha hayret verici idi. Çünkü herhangi bir hastalık, yani baras gibi bir hastalık olmaksızın eli bu hale gelmişti.

21. *Fakat o* {bu mucizelerin Allah'tan gelmediğini iddia ederek} *yalanladı ve isyan etti.* {“Bu bir sihirdir” dedi ve îmâna karşı direndi.}

22. *Sonra* {haktan} *yüz çevirip* {sihirbazları toplamak için} *gayretle koştu* {ve sihirbazların gelmesini sağladı}.

Allah'ın, *O keydini topladı* (Tâ-Hâ, 20/60) buyruğu bunu anlatmaktadır.

23. *Arkasından* {Kıbtîleri} *toplayıp bağırdı:...*

24. *...“Ben sizin en yüce Rabbinizim”* {yani, benim üzerimde bir rabb yoktur –işte en yüce rabb bu demektir–} *dedi.*

Mûsâ (a.s) Fir‘avn'a, “Mülkün, hükümdarlığın sende kalacak, sonu gelmeyecektir. Ayrıca, hiç yaşlanmayıp hep genç kalacaksın, öldükten sonra da sana cennet verilecektir. Bunun için sadece ‘Rabbim Allah'tır ve ben O'na ibâdet ediyorum’ diyeceksin” dedi. Bunun üzerine Fir‘avn o'na, “Açıkça görüldüğü üzere sen bir âcizsin. Hiç kendisine ibâdet olunan bir rabbin rabbi olur mu?” dedi. İşte bundan dolayı Fir‘avn, “Ben sizin en yüce Rabbinizim” demişti.

25. *Bunun üzerine Allah onu* {ceza olmak üzere} *hem sonrakinin, hem öncekinin azabı ile yakaladı.*

İkisi arasında kırk yıllık bir süre vardır. İlki, *Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum* (el-Kasas, 28/38) sözü, ikincisi ise, *Ben sizin en yüce Rabbinizim* sözü idi.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

26. *Şüphe yok ki bunda* {yani, Fir‘avn'ın ve kavminin helâk edilmesinde} *haşyet duyan* {yani, Allah'ı zikredip hatırlayan, Allah'ın azabından korkan} *kimseler için elbette bir ibret vardır* {ki bundan ibret alan şirk koşmaz}.

Allah bununla, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutmaktadır. Aksi takdirde onları da Fir‘avn'ın kavmine gelen azabın bir benzeri ile cezalandırır.

27. {Ey Arablar!} *Yaratılış itibariyle siz mi daha şedîdsiniz, yoksa semâ mı* {yani, siz güç itibariyle semâdan daha mı çetinsiniz}? *Allah onu bina etti.*

Çünkü semâ hakkında, *Semâ yarılıp, çatlayacağı vakit* (el-İnfitar, 82/1); *Semâ yarıldığı vakit* (el-İnşikak, 84/1) buyurmuştur. Peki ey Âdemoğulları! Siz semâdan daha zayıf, daha güçsüz olduğunuza göre, sizin haliniz nedir?

28. *Onu alabildiğine yükseltti* {–ki onun yüksekliği 500 yıllık bir mesafedir–} *de kusursuz yaptı* {yani, onda herhangi bir düzensizlik, tutarsızlık yoktur}.

وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰيهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا
﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعٰيهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسٰيهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا
لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرٰى ﴿٣٤﴾ يَوْمَ
يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرٰى ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَنْ
طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوٰى ﴿٣٩﴾
وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ
الْمَأْوٰى ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰيهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنْتَ
مِنْ ذِكْرٰيهَا ﴿٤٣﴾ إِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَا ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا ﴿٤٥﴾
كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحٰيهَا ﴿٤٦﴾

29. *Gecesini kararttı* {yani, karanlık yaptı}, *gündüzünü de açığa çıkardı* {yani, güneşini çıkardı}.

Lafızların burada müennes olarak gelmesi, gece karanlığının semâvâtta olması ve semâdan gelmesi dolayısıyladır.

30. *Bundan* {yani, semâyı bina edişinden} *sonra da yeri dahv etti* {yani, Ka'be'nin altından 500 yıllık bir mesafeye kadar yayıp döşedi}.

31. *Ondan suyunu* {yani, denizlerini} *ve otlağını* {yani, bitkilerini} *çıkardı.*

Çünkü bitkiler ve su yerden çıkar.

32. *Dağları ise irsâ eyledi* {yani, yer zeval bulmasın diye onları yere kazık gibi yerleştirdi, ki arz üzerindekilerle istikrar bulsun}.

Sonra tekrar yerin otlağını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

33. {Orada} *size ve davarlarınıza bir fayda* {yani, sizin ve davarlarınız için bir geçimlik} *olmak üzere.*

34. *Fakat o en büyük bela* {yani, Beytu'l-Makdis'ten gelecek olan son nefha: Kıyâmet Günü} *geldiğinde,...*

el-Huzeyl dedi ki: Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı ibaresindeki lafızların müennes gelmesinin sebebi, gece karanlığı ile güneşin semâda oluşundan dolayıdır ve bunlar müennestir. Hemezanlı şair de Yermuk günü hakkında şunları söylemiştir:

İleri atıl ey Ebâ Durn, Esâvira üzerine,[1] soğumuş el ayaları seni aldatmasın.

Kuşkusuz senin sarayın es-sâhira'nın [yerin] topraklarıdır.

Sonra da el-hafira'dan [mezardan] geri döndürüleceksin.

Çürümüş kemikler haline döndükten sonra.

(el-Huzeyl) dedi ki: *Doğduğum gün bana selâm olsun* (Meryem, 19/33) buyruğu, babasız olarak ilk yaratıldığımda bana selâm olsun demektir. *Öleceğim gün de (bana selâm olsun)* (Meryem, 19/33) buyruğu ise, kabrin sıkıştırmasından dolayı öldüğüm gün bana selâm olsun demektir. *Diri olarak ba's olunacağım gün de (bana selâm olsun)* (Meryem, 19/33) buyruğu da, benim rabb olduğumu söyleyenlere karşı delille gönderileceğim gün bana selâm olsun demektir.

Sonra et-tâmme'yi [musibeti] nitelendirerek şöyle buyurmaktadır:

35. *O gün insan ne yaptığını hatırlayacak* {yani, dünyada iken işlemiş olduğu kötülükleri hatırlayacak ve o gün bunların karşılıkları kendisine verilecek}.

36. *Ve gören kimse için cahîm apaçık gösterilecek.*

---

1 "Esâvira", çok eskiden Basra'ya yerleşmiş Acemlerden bir topluluğun adıdır. Bkz. *Müncidu't-Tullab.* (Çeviren)

Çünkü o gün insanlar, dünyada ona karşı kör kesilenler onu görecektir.

37. *Tuğyan edene...*

38. *...ve dünya hayatını tercih edene gelince,*

Bu âyet, en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede, Habîb b. 'Abd Yalil, Ümeyye b. Halef el-Cumahî, Ebû Leheb'in oğulları Utbe ile Uteybe gbi kâfirler ile Umeyr'in oğulları Mus'ab ile Ebu'd-Devm hakkında inmiştir. Şöyle ki: Bunlar çölde bedevilerin kaybettiği bir deve buldular ve onu kesip aralarında paylaştılar. Mus'ab ve Ebu'd-Devm'e iki pay isabet etti. Sonra Mus'ab âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkacağını hatırladı ve Allah'ın Kıyâmet Günü kendisini hesaba çekeceğinden korktu da, "Benimle kardeşimin payı sizin olsun" dedi. Ümeyye b. Halef ona, "Neden?" diye sordu. O da, "Bundan dolayı Allah'ın beni hesaba çekeceğinden korkarım" cevabını verdi. Ümeyye b. Halef ona, "Onu bana ver, âhirette senin ilahının huzurunda bu günahı senin yerine ben yükleneceğim" dedi. Mus'ab ile ilgili bu durum Kureyş arasında yayıldı. Bu sebeble Allah, *Tuğyan edip* {yani, şirk üzere sebat gösterip} *dünya hayatını* {âhirete} *tercih edene* {yani, Allah'tan ve O'nun hesabından korkmayıp haram yiyene} *gelince...* buyruğu nazil oldu.

39. *Hiç şüphe yok ki cahîm varılacak yerin ta kendisidir.*

Sonra Allah, Umeyr b. Hişâm b. 'Abdi Menâf b. 'Abdi'd-Dâr b. Kusay'ın oğulları olan ve Uhud günü şehîd düşen Mus'ab ile kardeşi Ebu'd-Devm'i söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

40. *Rabbinin huzuruna varmaktan* {yani, o gün Rabbinin huzurunda durmaktan} *korkana ve nefsini hevadan alıkoyana* {yani, ma'siyete güç yetirdiği halde o gün hesaba çekilmekten korktuğu için ma'siyeti işlemekten vazgeçene} *gelince,...*

41. *...Hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir.*

Bunun bir benzeri de en-Necm sûresindedir.[2]

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) çıkıp bu buyruğu onlara okudu. Onlar, "Bugün ne zaman olacak ey Muhammed?" deyince, Allah şunları indirdi:

---

2 Bkz. en-Necm, 53/15.

42. {Mekke kâfirleri} *sana Sâ'at hakkında, onun ne zaman demir atacağını* {yani, Kıyâmetin ne zaman kopacağını} *sorarlar.*

Allah en-Neml sûresinde, *De ki: "Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez"* (en-Neml, 27/65) buyurarak bu soruya cevab vermiştir.

Allah, Nebî'ye hitaben ve müşriklere cevaben buyurdu ki:

43. *Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede* {yani, sen bunu nereden bileceksin ki}?

44. *Onun müntehası Rabbine* {yani, buna dair nihai bilgi Allah'a} *aittir.*

Benzeri bir buyruk da el-A'râf sûresindedir.[3]

45. *Sen ancak ondan haşyet duyanların inzar edicisisin* {yani, sen ancak bir rasûlsün, o günden haşyet duyanı [korkanı] Sâ'at [kıyâmet] ile inzar edersin}.

Ardından da bu günün niteliğini belirterek şöyle buyurmaktadır:

46. *Onu* {yani, Sâ'ati} *görecekleri gün onlar* {zannedecekler ki} *bir akşamdan* {yani, ikindi namazından güneşin batışı vaktine kadar} *yahut kuşluğundan* {yani, güneşin doğuşu ile dünyadaki öğle ya da kuşluk vaktine kadar olan bir süreden} *başka durmamışlar.*

3 Muhtemelen el-A'râf, 7/187 âyetine işaret etmektedir. (Çeviren)

80. ABESE SÛRESİ

Mekke'de inen Abese sûresi, Kûfiyyûna göre 42 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١﴾ اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىۜ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ
﴿٣﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٤﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰىۙ ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهُ
تَصَدّٰىۜ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَٓاءَكَ يَسْعٰىۙ ﴿٨﴾ وَهُوَ
يَخْشٰىۙ ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰىۚ ﴿١٠﴾ كَلَّٓا اِنَّهَا تَذْكِرَةٌۚ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَٓاءَ ذَكَرَهُۢ
﴿١٢﴾ ف۪ي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍۙ ﴿١٣﴾ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍۙ ﴿١٤﴾ بِاَيْد۪ي سَفَرَةٍۙ ﴿١٥﴾
كِرَامٍ بَرَرَةٍۜ ﴿١٦﴾ قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَٓا اَكْفَرَهُۜ ﴿١٧﴾ مِنْ اَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُۜ ﴿١٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Yüzünü ekşitip çevirdi* {yani, Nebî (s.a) yüzünü ekşiterek ondan: İbn Umm Mektum'dan başkasına yöneldi}.

Buyruk, a'mâ 'Abdullâh b. Ebî Serh –ki asıl adı 'Amr b. Kays b. Zâide b. Revâha b. el-Asam b. Hucr b. 'Abdi Vud b. Bağîz b. Âmir b. Luey b. Gâlib'dir– hakkında inmiştir. Annesi Umm Mektum'dur. Umm Mektum'un adına gelince, Âtike bt. Âmir b. Mahzûm b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Luey'dir. Bir gün, beraberinde kimse olmadığı halde tek başına Mescid-i Haram'da oturuyordu. Gözleri görmeyen biri idi. Ansızın semâdan Mescid-i Haram'da namaz kılmak üzere iki melek indi. Melekler, "Dünyada da, âhirette de görmeyen bu a'mâ kimdir?" dediler. Ardından da onlardan biri, "Fakat asıl ben Ebû Tâlib'e hayret ediyorum. İnsanları İslâm'a davet ettiği halde dünyayı da, âhireti de görmüyor" dedi. 'Abdullâh bu konuşulanları duyuyordu. Kalkıp Rasûlullah'ın (s.a) huzuruna gitti ve Rasûlullâh'ın, huzurunda ayakta duran Ümeyye b. Halef ile el-'Abbâs b. 'Abdu'l-Muttalib'e Müslüman olmayı teklif ettiğine şâhid oldu. 'Abdullâh, "Ey Muhammed! Ben senin yanına tevbe etmek üzere geldim. Benim tevbem kabul olur mu?" diye sordu. Nebî (s.a) yüzünü ondan çevirerek 'Abbâs ile Ümeyye b. Halef'e yöneldi. 'Abdullâh sözünü tekrar etti, fakat Nebî (s.a) de yüzünü ondan çevirmeye

devam etti. Bunun üzerine ‘Abdullâh utandı ve tevbesinin kabul olmayacağını zannederek evine döndü. Allah onun hakkında, *Yüzünü ekşitip çevirdi* {yani, Nebî (s.a) yüzünü ekşitti ve başka tarafa döndü} buyruğunu indirdi.

2. *Kendisine o a‘mâ geldi diye.*

3. *Ne bilirsin* {ey Muhammed} *belki o tezekki edecekti* {yani, îmân edecek, namaz kılacak, Kur’ân hakkında daha önce yaptığı fesadları düşünerek ibret alacaktı}.

4. *Yahut* {Kur’ân hakkında} *tezekkür edecekti de bu zikrâ* {yani, öğüt} *ona fayda verecekti* {yani, eğer sen İslâm'ı ona arzetsen belki de îmân edecek ve öğüt ona fayda verecekti}.

5. {Fakat nefsinde Allah'a} *ihtiyaç duymayan kimseye* {yani, Ümeyye b. Halef'e} *gelince,...*

6. *...Sen ona yöneliyorsun* {yani, onu davet ediyor, yüzünü ona çeviriyorsun}.

7. *Halbuki onun tezekki etmemesinden sana vebal yok* {yani, o îmân etmese ve yaptığı fesadları düzeltmese sana bir sorumluluk olmaz}.

8. {Onların bu haline karşılık} *yanına süratle* {sıcakta} *gelen,*

9. {Allah'a karşı} *haşyet duyan kimseye* {yani, İbn Umm Mektum'a} *gelince,*

10. *Sen* {ey Muhammed} *onu bırakıp oyalanıyorsun* {yani, yüzünü ondan başka tarafa çeviriyorsun}.

Allah Nebî'ye (s.a), kendisini Allah'a muhtaç görmeyene yönelip, koşarak gelen ve Rabbinden korkan kimseden yüz çevirmemesini öğütlüyor. Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) ona ikramlarda bulundu, gazaya çıktığında onu iki defa Medine'de yerine vekil bıraktı.

İfade tamam olduktan sonra yeni bir hususa işaret etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

11. *Hayır, çünkü o* {yani, Kur’ân âyetleri} *bir tezkiredir.*

12. *Artık dileyen onunla öğüt alsın* {–Yüce Rabbimiz zatını kasdetmektedir– yani, Allah'ın dilediği kimse onu: Kur’ân'ı kavrar: dileyen kimse bu işi kullarına havale ettiğini zikreder [anlar]}.

Arkasından şöyle buyurmaktadır:

13. *Kuşkusuz ki bu Kur'ân çok şerefli sahifelerdedir* {yani, kitaplardadır}.

14. *Son derece yüksek* {–maksat, levh-i mahfuz olup dördüncü semânın yukarısındadır–}...

Benzeri bir buyruk da Vâkıa sûresindedir.[1]

...{Bu sahifeler Allah nezdinde} *tertemizdir* {yani, şirkten ve küfürden arınmıştır}.

15. *Kâtiblerin elleriyle* {yani, bu sahifeler oldukça şerefli Müslüman kâtiblerin ellerindedir}.

Sonra Allah yazıcı melekleri överek şöyle buyurmaktadır:

16. *Kirâm* {yani, Müslüman –ki onlar meleklerdir–} *berere* {yani, Allah'a itaatkâr, günahlardan temiz, arınmış, tertemizdirler}.

Kur'ân-ı Kerîm, levh-i mahfuz'dan dünya semâsına kadr gecesinde meleklerin yazıcılarına inerdi. Sonra da Cibrîl onu Nebî'ye (s.a) indirirdi.

İfade burada tamam oldu. Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

17. *Kahrolası* {yani, lanet olasıca} *o insan ne kadar da nankördür!* {Yani, onu nankörlüğe iten nedir?}

Âyet, Utbe b. Ebû Leheb b. 'Abdulmuttalib hakkında inmiştir. O babasına kızdığı vakit gider Muhammed'e (s.a) îmân ederdi. Babası onunla barışıp, ondan hoşnut olup da onu ticaret mallarıyla Şam'a gönderince, "Utbe'den Muhammed'e bildirin ki, o, necme kâfir oldu" dedi. Nebî (s.a) bunu işitince, "Allahım! Ona yırtıcı bir hayvan musallat et" diye beddu'a etti de konakladığı bir gece bir arslan onu yedi.

Sonra yüce Rabbimiz çok iyi bildiği halde şöyle buyurmaktadır:

18. *Kendisini hangi şeyden yarattı?*

Allah, nasıl yarattığını ona bildirerek yarattıkları üzerinde ibret almasını istemiştir.

---

1 Bkz. el-Vâkıa, 56/34.

مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ
﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾
فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ
شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾
وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾
مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾ فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾

19. *Bir nutfeden onu yarattı da onu takdir etti* {yani, annesinin karnında bir nutfe, sonra aleka, sonra mudğa, sonra kemik olarak yarattı, sonra ona ruh verdi. Annesinin karnında bu şekilde onun hilkatini takdir etti. –Sonra da annesinin karnından çıkarıldı–}.

20. *Sonra yolu kolaylaştırdı* {yani, annesinin karnından çıkış yolunu kolaylaştırdı, çıkması için ona kolaylık sağladı. –Peki ibret alıp da bu güzel hilkati dolayısıyla Allah'ı tevhîd ederek Allah'ın nimetlerine şükretmez mi? –}

21. *Sonra onu* {eceli gelince} *öldürüp kabre koydu.*

22. *Sonra onu* {âhirette} *ne zaman dilerse tekrar diriltecek* {yani, dilediği takdirde ölümünden sonra onu diriltecektir}.

23. *Hayır* {bu insan ölümden sonra dirilişe îmân etmiyor}...

Yeni bir ifade olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

...*O kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir* {yani, Allah'ın ilk misakta ondan aldığı emri: tevhîdi yerine getirmemiştir –ki bununla Âdem (a.s) kasdedilmektedir–}.

Sonra ona yaratıp verdiği nimetleri söz konusu ederek ibret alması için rızkını zikrediyor:

24. *Öyleyse insan* {yani, Utbe b. Ebî Leheb} *yemeğine* {yani, rızkına} *bir baksın.*

25. *Kuşkusuz ki Biz suyu* {yani, yağmuru yerin üzerine} *bol bol dökeriz.*

26. *Sonra da yeri* {bitki ve ağaçlar için} *gereği gibi yararız.*

27. *Böylece orada taneler* {yani, bütün tanelileri} *bitiririz.*

28. *Üzümler, sebzeler* {yani, yaş yiyecekler},

29. *Zeytinlikler* {yani, zeytinyağının sıkıldığı taze zeytinler}, *hurmalıklar,*

30. *Sık ve bol ağaçlı bahçeler* {yani, biri diğerinin içine girmiş, birbirlerine sarılmış ağaçlar},

31. *Meyveler ve otlaklar* {yani, meralar}.

32. *Sizin için de, davarlarınız için de bir metâ olmak üzere* {yani, bütün bunlarda sizin ve davarlarınız için bir meta vardır –işte bunlar ibret alınacak şeylerdir–}.

Nebî (s.a), "Siz yedi şeyden yaratıldınız, yedi şey üzerine rızıklandınız ve yedi şey üzerine çıktınız" buyurmuştur.

33. *O sayha* {yani, çığlık –ki sayha, yaratılmışların kulaklarını adeta delen çığlık demektir–} *geldiği zaman* {bütün yaratılmışlar onu işitecektir}.

Sonra yüce Rabbimiz, bunun azametine dikkat çekmek üzere şöyle buyurmaktadır:

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾
لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾
ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ
﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

34. *O gün kişi kaçar kardeşinden* {yani, ona dönüp bakmaz bile},

35. *Annesinden ve babasından,*

36. *Sahibesinden* {yani, zevcesinden} *ve çocuklarından.*

37. *O gün onlardan her kişinin kendisine yeter bir işi vardır* {yani, her insan, akrabalarıyla uğraşmasına fırsat bulamayacak kadar meşgul olacaktır}.

38. *O gün yüzler var ki apaydınlıktır* {yani, sevinçli ve parlaktır}.

Diğer niteliklerini de şöylece dile getirmektedir:

39. {Kendisine verilen hayırlar ve yapılan ikramlar sebebiyle} *gülmektedir, sevinmektedir.*

40. *Yine o gün üzerlerini toz toprak kaplamış* {simsiyah} *yüzler de vardır.*

Allah'ın, *Biz onu burnu üzerinde* {siyahlık ile} *damgalayacağız* (el-Kalem, 68/16) buyruğu da buna benzemektedir.

41. *Bunları da katara kaplayacaktır* {yani, karanlık bürüyecektir}.

Allah devamla onlar hakkında şunu bildirmektedir:

42. *İşte bunlar* {yani, Allah'ın âhirette kendilerine bu şerleri yazdığı kimseler} *kâfirlerin de* {yani, inkârcıların ve zâlimlerin de}, *fâcirlerin de* {yani, yalancıların da} *ta kendileridir.*

Nebî (s.a), "Kur'ân bütünüyle kadr gecesinde levh-i mahfuz'dan dünya semâsındaki yazıcı meleklere [sefere] indirildi. Sonra yirmi aylık bir zaman zarfında Cibrîl'e (a.s) bildirildi. Sonra da Cibrîl yirmi yılda Nebî'ye (s.a) bildirdi" buyurmuştur.

81. ET-TEKVÎR SÛRESİ

Mekke'de inen et-Tekvîr sûresi, Kûfiyyûna göre 29 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ

سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَاِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَاِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَاِذَا الْمَوْؤُ۫دَةُ

سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِاَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾

وَاِذَا السَّمَاۤءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَاِذَا الْجَح۪يمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَاِذَا الْجَنَّةُ

اُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَٓا اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾ فَلَٓا اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

اَلْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَر۪يمٍ ﴿١٩﴾ ذ۪ي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَك۪ينٍ ﴿٢٠﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Güneş dürüldüğü* {ve ışığı söndürüldüğü} *zaman,*

2. *Yıldızlar ardı ardına döküldüğü* {yani, ardı arkasına dökülüp darmadağın olduğu} *zaman,*

3. *Dağlar* {yerlerinden} *yürütüldüğü* {ve ilkin olduğu gibi yerle bir edildiği} *zaman,*

4. {Doğumu yaklaşmış} *gebe develer başıboş bırakıldığı zaman* {yani, gördükleri dehşetli haller dolayısıyla sahibleri gebe develeri unuttuğu, ihmal ettiği zaman},...

Çünkü bedevî Arablar, hiçbir malı gebe dişi deveden daha çok sevmezler.

5. *...vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,...*

6. *...denizler salındığı zaman* {yani, tatlısıyla, tuzlusuyla biri diğerinin içine akıtıldığı ve bütün denizler –tıpkı içinde su bulu-

nan bir leğenmiş gibi– tek bir denize döndüğü zaman},...

7. ...*nefisler eşleştirildiği zaman* {yani, mü'min nefisler hur-ı ıyn ile, kâfirlerin nefisleri de şeytânlarla eşleştirildiği: Âdemoğlu ile şeytânı aynı zincire iki eş olarak vurulduğu zaman},...

Bunun bir benzeri de, *Toplayın o zulmedenleri ve onlara eş olanları* {yani, onlarla birlikte aynı zincire vurulacak olanları} (es-Sâffât, 37/22) buyruğudur.

8. ...*diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman,...*

Câhiliye döneminde onlardan birinin kız çocuğu dünyaya geldiğinde onu diri diri toprağa gömerdi. İşte, *Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman* buyruğu bunu dile getirmektedir.

9. ...*hangi günahtan dolayı öldürüldü diye* {yani, onu öldürene, hiçbir günah işlemediği halde onu niçin öldürdüğü sorulacağı zaman},...

10. ...*sahifeler açıldığı zaman,...*

Kişi öldüğü vakit sahifesi [amel defteri] dürülür. Kıyamet Günü gelince cinlerin de, insanların da sahifeleri açılır ve kitabları verilir. Hafaza, sağlarından ve sollarından onlara açılmış sahifeleri verirler.

11. ...*gök söküldüğü zaman* {yani, şanı yüce Rabbin ve meleklerin inmesi için üzerinde bulunduklarından söküldüğü, sonra da katlanıp dürüldüğü zaman},...

12. ...*cehennem kızıştırıldığı* {yani, düşmanları için alevlendirildiği} *zaman,...*

13. ...*cennet de* {Allah'ın velîleri [dostları] için} *yaklaştırıldığı zaman...*

14. ...*her nefis neyi hazırlamışsa* {yani, ne işlemişse} *bilmiş olacaktır* {yani, hayır ya da şer olsun Kıyâmet Günü bütün bunların karşılıklarını göreceğini kesinlikle anlayacaktır}.

Sonra yüce Rabbimiz yemîn ederek şöyle buyurmaktadır:

15. *Artık hayır kasem ederim geri dönüp gelenlere* {yani, behram, zühre, zuhal, berces: müşteri ve utarit adındaki beş gezegene},...

"Hunnes" [geri dönüp gelen], gündüzün gizlenip görülmeyen, geceleyin ise ortaya çıkıp görünen demektir.

16. *...aka aka yuvalarına geri dönenlere,...*

Çünkü bunlar, yuva durumundaki semâda akarlar, ceylanların yuvalarında saklandıkları gibi saklanırlar.

17. *...geri geldiği* {yani, karardığı} *zaman geceye,...*

18. *...nefes aldığı* {yani, aydınlandığı} *zaman sabaha.*

19. *Şüphe yok ki o* {yani, bu Kur'ân} *kerîm bir rasûlün sözüdür* {yani, Allah nezdinde oldukça değerli olan Cibrîl'in (a.s) getirdiği bir sözdür. –Muhammed'e (s.a) Kur'ân'ı o öğretti–}.

20. *Büyük bir güç* {yani, güçlü yakalayış} *sahibi,...*

Muhammed'e (s.a) nübüvvet verilince İblis, "Tihame topraklarında ortaya çıkan bu Nebî'nin hakkından kim gelir?" dedi. Nebîlerle uğraşmakla görevli el-Ebyad adındaki şeytân, "Onun hakkından ben gelirim" dedi ve ardından Safa'daki evde olan Nebî'nin (s.a) yanına Cibrîl (a.s) sûretinde varıp o'na vahiy vermek istedi. Fakat Cibrîl (a.s) inip onunla Nebî (s.a) arasında durdu ve eliyle onu hafifçe itti. el-Ebyad korkusundan Mekke'den gidip Hind'in en uzak yerine düştü.

...Arşın sahibi nezdinde yüksek bir mevki sahibi {yani, Allah nezdinde oldukça değerli} *elçinin* {yani, Cibrîl'in (a.s)}.

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِينِ
﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾
فَاَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
اَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

21. *Orada* {yani, semâvatta} *kendisine itaat edilendir,...*

Allah'ın, *Oraya... yakınlaştırdık* (eş-Şu'arâ, 26/64) buyruğu ile, *Gördüğün zaman orada...* (el-İnsan, 76/20) buyruğu da böyledir. Nebî (s.a) mirac'da göklere yükseltildiğinde İbrahîm (a.s) ile Mûsâ'yı (a.s) gördü. Onlar o'nunla tokalaştılar. Cibrîl o'nu semâlardaki meleklerin yanlarına götürdü. Onlar da o'nu gördükleri için sevindiler ve o'nunla tokalaş-

tılar. Cehennemin bekçisi Mâlik'i de gördü. Fakat onunla konuşmadı ve ona selâm vermedi. Nebî (s.a) Cibrîl'e (a.s), "Bu kim?" diye sordu. Cibrîl şöyle cevab verdi: "Bu cehennemin bekçisi Mâlik'tir ve asla konuşmaz. Onun yanında bulunanlar da cehennemin diğer bekçileridir. Onlardan şefkat ve merhamet alınmış, onlara asık surat ve cehennemliklere karşı gazab verilmiştir. Eğer yaratıldıklarından beri biriyle konuşmuş olsalardı, hiç şüphesiz senin Allah nezdindeki üstün değerin dolayısıyla seninle konuşurlardı." Nebî (s.a), "Ona söyle de cehennemin kapılarından birisini açsın" dedi. O da cehennemden, öküzün burun deliklerinden biri kadar bir yer açtı. Bundan dolayı pek büyük bir hal oldu, adeta kıyâmet koptu zannedildi. Hatta Nebî (s.a) bundan dolayı dehşete kapıldı da Cibrîl'e, "Ona emret de orayı kapatsın" dedi. Cibrîl (a.s) ona emretti, Mâlik (a.s) da ona itaat ederek orayı kapattı. İşte, *Orada kendisine itaat edilendir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*emindir* {yani, yarattıkları arasında Allah'ın emirlerini tevdi ettiğinden dolayı ona emin denilir}.

22. *Arkadaşınız* {yani, Muhammed (s.a)} *bir deli değildir.*

Çünkü Mekke kâfirleri, "Muhammed bir delidir" demişlerdi, "o Kur'ân'ı kendiliğinden uydurup dizmektedir."

23. *Andolsun ki onu apaçık ufukta* {güneşin doğduğu taraftan} *görmüştür.*

Şöyle ki: Nebî (s.a) Cibrîl'i (a.s) doğu tarafında Mekke dağlarında ufuğu kaplamış, ayakları yerde, başı semâda, bir kanadı doğuda, diğer kanadı batı tarafında olduğu halde görmüş ve baygın düşmüştü. Cibrîl (a.s) insan sûretinde gelerek o'nun yüzünü sıvazlamış ve "Ben senin kardeşinim, ben Cibrîl'im" demişti. Nebî (s.a) ayılınca mü'minler, "Nebî olarak gönderildiğinden bu yana seni bugünden daha güzel görmedik" demişlerdi. Nebî (s.a) de, "Cibrîl (a.s) bana gerçek sûretinde geldi; işte bu gördüğünüz, onun güzelliğinden bana sirâyet edendir" demişti.

24. *O gaybdan yana cimrilik etmez.*

Bu buyruktaki *danin* [cimrilik] lafzındaki "dat" harfini "zı" ile *zanin* diye okuyanların kıraatine göre, "Muhammed (s.a) Kur'ân hususunda zan ve itham altında değildir; "dat" harfi ile okuyanların kıraatine göre, "cimri değildir" anlamına gelir.

25. *O racim* {yani, lanetlenmiş} *şeytânın sözü de değildir.*

Çünkü Mekke kâfirleri, “Bu Kur’ân'ı o'na ‘rey’ denilen şeytân getirmekte ve Muhammed'in (s.a) dilinden aktarmaktadır” diyorlardı.

İfadede takdim vardır.

26. {Ey Mekke kâfirleri!} *O halde nereye gidiyorsunuz* {yani, “Muhammed bir delidir” diyerek Benim kitabımı ve emrimi terk edip hangi tarafa koşuyorsunuz}?

27. *O ancak âlemlere bir zikirdir* {yani, Kur’ân ancak âlemler için bir hatırlatma ve bir tefekkür (sebebi)dir}.

28. *Aranızdan* {ey Mekkeliler hak ve} *istikamet üzere yürümek isteyenler için.*

Sonra Allah meşietin elinde olduğunu dile getirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

29. *Âlemlerin Rabbi olan Allah* {istikamet üzere olmanızı} *dilemedikçe siz dileyemezsiniz.*

Allah'ın, *Geri geldiği zaman geceye* (Tekvîr, 81/17) buyruğu, –böcek, yılan, akrep, yırtıcı ve yabanî hayvan gibi– bütün hayvanlar üzerine (gece dolayısıyla) karanlık basınca demektir.

82. EL-İNFİTÂR SÛRESİ

Mekke'de nâzil olan el-İnfitâr sûresi, Kûfiyyûna göre 19 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا السَّمَٓاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾
وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَٓا اَيُّهَا
الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَر۪يمِ ﴿٦﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾
ف۪ٓي اَيِّ صُورَةٍ مَا شَٓاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدّ۪ينِ ﴿٩﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ
لَحَافِظ۪ينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِب۪ينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَف۪ي
نَع۪يمٍ ﴿١٣﴾ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَف۪ي جَح۪يمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدّ۪ينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ
عَنْهَا بِغَٓائِب۪ينَ ﴿١٦﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الدّ۪ينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَٓا اَدْرٰيكَ مَا
يَوْمُ الدّ۪ينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْـٔاً وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ ﴿١٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Gök infitâr olduğu* {yani, yüce Rabbin ve meleklerin inmesi için korkudan çatladığı, yarıldığı, sonra da dürüldüğü} *zaman,*

2. *Yıldızlar dağılarak* {ardı arkasına} *döküldüğü zaman,*

3. {Tatlısıyla, acısıyla} *denizler* {biri diğerinin içine} *akıtıldığı* {ve bütün denizler tek bir deniz olup taştığı} *zaman,*

4. *Kabirler* {içindeki ölüler ile} *alt üst edildiği zaman,*

5. *Her nefis önden* {hayır namına} *neyi yolladıysa,* {kötülük olarak} *geriye neyi bıraktıysa bilmiş olacaktır.*

6. *Ey insan! O kerîm Rabbine karşı seni aldatan nedir?*

Onu aldatan şeytândır.

Âyet, Ebu'l-Eşeddîn –ki asıl adı, Esid b. Kelede'dir– hakkında inmiştir. Bir gözü kör ve oldukça güçlü olan Ebu'l-Eşeddîn, "Eğer ben cennetin kapısının bir halkasını yakalayacak olursam, ona pek çok kimse girebilecektir" demişti. Mekke'nin fethedildiği gün öldürüldü.

7. *O ki seni yarattı. Her bir şeyini yerli yerine koydu. Seni oldukça dengeli* {yani, tam ve uygun ölçülere sahib} *kıldı.*

8. *Dilediği şekilde seni tertib etti.* {Dilemiş olsaydı seni insandan başka bir sûrette var ederdi.}

9. *Hayır* {bu insan kendisini yaratana, kendisine sûret verene îmân etmez}. *Bilakis siz dîni* {yani, hesabı} *yalanlıyorsunuz.*

10. *Halbuki şüphesiz üzerinizde* {amellerinizi koruyan meleklerden} *bekçiler vardır.*

Sonra onların niteliklerini şöylece dile getirmektedir:

11. *Kerîm* {yani, Müslüman} *yazıcılar.*

Bunlar, hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar Âdemoğulları'nın amellerini Süryanice yazarlar. Hesab da Süryanice görülecektir. Fakat cennete girdikleri vakit Muhammed'in (s.a) diliyle: Arabça konuşacaklardır.

12. *Onlar* {hayır ya da şer} *her ne yaparsanız bilirler* {ve onu yazarlar}.

13. *Ebrâr* {yani, dünyada iken Allah'a itaat edenler} *hiç şüphesiz naîm* {yani, âhirette nimetler} *içindedirler.*

14. *Füccâr* {yani, dünyada zâlim olanlar} *ise hiç şüphesiz cahîmdedir* {yani, ateştedir}.

"Cahîm", pek büyük ateş demektir.

15. *Dîn günü* {yani, kulların amelleri ile hesaba çekilecekleri hesab günü} *oraya* {yani, cahîme} *gireceklerdir.*

16. *Ve onlar bir daha oradan kaybolmayacaklardır* {yani, günahkârlar cahîmde hazır edilecek ve oradan kaybolamayacaklardır}.

17. *Dîn gününün ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Bu ifade, o günü tazim içindir.

Tekrarlayarak şöyle buyurmaktadır:

18. *Sonra o dîn* {yani, hesab} *gününün ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Ardından da Nebî'ye (s.a) dîn gününün durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

19. *O gün hiçbir nefs, hiçbir nefse* {menfaat namına} *bir şey yapamaz ve o gün emir* {yani, din gününde emir bütünüyle} *Allah'ındır* {yani, o gün O'ndan başka hiç kimse emretmek imkânına sahib olmayacaktır}.

83. EL-MUTAFFİFÎN SÛRESİ

Medine'de nâzil olan el-Mutaffifîn sûresi, Kûfiyyûna göre 36 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾
وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولٰئِكَ أَنَّهُمْ
مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾
كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Mutaffiflere [eksik ölçüp tartanlara] veyl olsun!*

Veyl, 70 yıl mesafede cehennemdeki bir vâdinin adıdır. Bunun 90.000 kolu vardır. Her kolda 70.000 şık, her şıkta 70.000 mağara, her mağarada 70.000 kasr, her kasrda demirden 70.000 tabut, her tabutta 70.000 ağaç, her ağaçta ateşten 70.000 dal, her dalda 70.000 meyve, her meyvede de 70 zira uzunluğunda bir kulp vardır. Her ağacın altında 1.000 yılan ve 70.000 akrep vardır. Yılanların irilikleri dağ gibidir, uzunlukları ise bir aylık mesafe kadardır. Dişleri de hurma ağacı gibidir. Akrepler ise 360 omur kemiği bulunan koyu renkli katırlar gibidir. Her omurda büyük bir testi dolusu zehir vardır.

Rasûlullah (s.a) Medine'ye geldiğinde câhiliye döneminde herkes tarafından bilinen iki ayrı ölçek ve terazi vardı. Bazıları alırken büyük ölçekle alır, satarken küçük ölçekle satar; böylece iki ölçek-tartı arasındaki fark kadar haksız kazanç sağlardı. Nebî (s.a) Medine'ye gelince onlara, “Bu yaptıklarınızdan ötürü veyl size” dedi. Bunun üzerine Allah, *Veyl olsun eksik ölçüp tartanlara* buyurarak Nebî'yi (s.a) tasdik etti.

Sonra onların yaptığı kötülükleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

2. *Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar.*

3. *Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde zarar ettirirler* {yani, eksiltirler}.

Arkasından onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

4. *Bu* {şekilde hareket eden} *kimseler, muhakkak diriltileceklerini zannetmiyorlar mı?*

5. *Büyük bir gün için.*

6. *O günde insanlar* {kabirlerinden çıktıktan sonra üçyüz yıllık bir süre kadar} *âlemlerin Rabbi huzurunda* {ayakta} *duracaklardır* {ve birbirlerine bakınacaklardır}.

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

7. *Sakının,...*

Bu, insanın "Vallahi" diyerek Rabbine yemîn etmesine benzer. Ancak Allah "Vallahi" demez. Fakat o bunun yerine "kellâ" [sakının] der.

...çünkü günahkârların kitabı muhakkak siccîndedir.

Müşriklerin amelleri şer ile mühürlenmiş olup, yerin en alt tabakasında İblisin yanağı altına konulmuştur. Çünkü böyle bir kimse İblise itaat etmiş, Rabbine ise asi olmuştur.

8. *Siccînin ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Buyruk, onun büyüklüğüne dikkat çekmek içindir.

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ
بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَى
عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ
لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا
إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ
﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ
﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ
﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

9. *O yazılmış bir kitabtır.*

Yine onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

10. {Ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara o gün veyl olsun!*

11. *Onlar ki dîn gününü* {yani, amellerin karşılığının görüleceği hesab gününü} *yalan sayarlar.*

12. *Halbuki onu* {yani, hesaba çekilmeyi}, *haddi aşan* {–ki Rabbinin nimetleri hakkında şüphe edip, O'ndan başkasına ibâdete yönelen herkes haddi aşandır–} *ve* {kalbi} *çok günahkâr olan bir kimseden başkası yalanlamaz.*

13. *Ona karşı âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *okunduğunda, "Öncekilerin esâtîridir"* {yani, Rüstem ve İsfendibaz [İsfendiyar] gibi öncekilerin kitablarıdır} *dedi.*

Âyet, en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame hakkında inmiştir. O Hire'ye gitmiş, orada Rüstem ve İsfendibaz [İsfendiyar] hakkında anlatılanları yazmıştı. (Mekke'ye) geri geldiğinde, "Muhammed size neler anlatıyor?" diye sormuştu. Onlar da, "Geçmiş nesillerden anlattı" demişlerdi. Bunun üzerine o, "Ben de size Muhammed'in anlattıkları gibi anlatacağım" demişti. Allah da onun hakkında, *İnsanlardan kimisi bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve o âyetleri bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alırlar...* (Lokmân, 31/6) buyruğunu indirdi. İşte, *Ona karşı âyetlerimiz okunduğunda, "Evvelkilerin esatiridir" dedi* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra Allah onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

14. *Hayır, aksine onların kazandıkları kalblerini örtmüştür* {yani, Biz onların kalblerini mühürledik. Bu sebeble onlar yaptıkları kötülükleri göremezler ve bu kötülüklerinden vazgeçmezler}.

15. *Hayır, muhakkak ki onlar o gün Rabb'lerinden elbette perdelenmiş olacaklardır.*

Çünkü cennet ehli, aralarında görmelerini engelleyecek bir perde olmaksızın gözleriyle O'nu açıkça görecekler, O da onlarla konuşacaktır. Kâfir ise hicabın arkasında durdurulur, Allah onlarla konuşmaz, onlara nazar etmez ve onları tezkiye etmez. Bu durum, onların cehenneme götürülmelerine dair emir verilinceye kadar böyle olacaktır.

16. *Sonra onlar hiç şüphesiz* {Rabb'lerinden perdelendiklerinde} *cehennemi boylayacaklardır.*

17. *Sonra* {onlara} *"İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir" denilir.*

Cehennem ehline cehennemin bekçisi Mâlik şöyle diyecektir: *İşte bu yalanladığınız ateş azabını tadın* (Sebe, 34/42); *Bu bir büyü mü, yoksa siz mi görmüyorsunuz? Girin oraya ister sabredin, ister sabretmeyin; sizin için birdir. Siz ancak işlediğinizin karşılığını alacaksınız* (et-Tûr, 52/15-16) denilecektir. Allah'ın, *Sonra "İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir" denilir* buyruğu bunu dile getirmektedir.

Sonra onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

18. *Hayır.*

Burada ifade sona ermektedir. Sonra, *Ölçü ve tartıları eksik yapanlara veyl olsun!* buyruğuna dönerek şöyle buyurmaktadır:

...*Şüphe yok ki ebrârın kitabı illiyyîndedir* {yani, mü'minlerin amelleri ve hasenatı arşın bacağındadır}.

19. *İlliyyînin ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Bu ifade, illiyyîni tazim etmek içindir.

20. *O, yazılmış bir kitabtır* {yani, o hayır kitablarından bir kitab olup, rahmet ile mühürlenmiş, Allah nezdinde yazılı bulunmaktadır}.

21. *Mukarreb olanlar* {yani, her semânın mukarreblerinden olan melekler} *onu müşahede ederler* {ve Allah'ın razı olduğu ameli Allah'ın nezdinde tesbit edilinceye kadar (bir semâdan diğerine) uğurlarlar. Sonra her melek yerine döner}.

Akabinde ebrârı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

22. *Şüphe yok ki o ebrâr* {cennette} *nimetler içindedirler.*

Sonra bu nimetleri beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

23. *Erâik üzerinde* {o nimetlere} *bakarlar* {yani, bunlar oturup o nimetlere bakacaklardır}.

("Erîke"nin çoğulu olan) *erâik*, "tahtlar ve onların üzerlerindeki örtüler"i ifade etmek için kullanılır. Şâyet sadece taht olup (serir) üzerinde örtü [cibinlik türü] yoksa, o vakit sadece "serir" denilir. Eğer bu örtü

bulunup serir [taht] yoksa, sadece "el-hacele" denilir. "Serir" ve "hacele" bir arada bulunursa, onlara "erâik" [erikeler] denilir.

24. *O nimetlerin güzelliğini yüzlerinde tanırsın.*

Çünkü sevinç ve nimetlerden dolayı cennetliklerin yüzlerinde nur olacaktır. Dolayısıyla bunlara bakıldığı vakit, sevinçli oldukları anlaşılacaktır.

25. *Onlara mühürlü rahîkden içirilecektir.*

"Rahîk", son derece lezzetli, beyaz şaraba denir.

26. *Ki onun mührü misktir* {yani, o şarabı içip bitirdiğinde ve tası ağzından uzaklaştırdığında ağzında misk tadı bulunur}. *O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar* {yani, bu hoş lezzet ve cennet için yarışsınlar, rağbet gösterenler bunlara rağbet göstersin}.

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا
كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾
وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا
إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ
الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ
يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

27. *Onun katkısı tesnîmdendir.*

28. *O mukarreblerin kendisinden içecekleri bir pınardır.*

Bu pınar Adn cennetinde olup, üzerlerine bol bol dökülecektir. İşte, *Mukarreb olanların kendisinden içecekleri* buyruğu bunu anlatmaktadır. Adn cennetinde olanlar şaraba bu sudan katarlar. Cennetler dört tane olup, Adn cenneti en üstün olanlarıdır. Tesnîm suyu ile kevser ve selsebil pınarları Adn cennetinden çıkar. Burada ifade sona ermektedir.

29. *Şüphe yok ki günah işleyenler îmân edenlerden bir kısmına gülerlerdi.*

Âyet, ‘Alî b. Ebî Tâlib ve arkadaşları hakkında inmiştir. Onlar Rasûlullah'ın (s.a) yanına giderlerken yolda münâfıklarla Yahudilerin bulundukları yerlerden geçiyorlardı. Onları gördüklerinde onlarla alay ediyorlar ve durumları dolayısıyla birbirlerine kaş göz işareti yapıyorlar, onlara gülüyorlardı. ‘Abdullâh b. Nuteyl,[1] Bid‘a b. el-Akra ile karşılaşmış ve ona, “Farkında mısın biz bugün o dazlak kafalıyı gördük ve ona güldük” dedi. “Nasıl?” diye sordu. “Çünkü o onların önünde yürürken, diğerleri onun arkasından gidiyor, onun önüne geçmiyorlardı. Sanki onlara yol gösteren o imiş gibi” karşılığını verdi. Bu, bunu işiten Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) ve arkadaşlarına ağır geldi de o yolu izlemez oldular, başka bir yoldan gidip gelmeye başladılar. Allah da onlar hakkında, *Şüphe yok ki o mücrimler îmân edenlerden bir kısmına gülerlerdi* buyruğunu indirdi.

30. *Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş göz işaretleri yaparlardı.*

31. *Ailelerine döndükleri vakit de zevk duyarak dönerlerdi* {yani, bunlar kavimlerine geri döndüklerinde üzerinde bulundukları dalâlet yolunu beğenmiş olarak ve ‘Alî ve arkadaşlarına –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun– yaptıklarından hoşlanmış kimseler olarak dönerlerdi}.

Kasdedilen kişi, ‘Abdullâh b. Nuteyl'dir [Nebtel'dir].

32. *Onlar bunları gördüklerinde de, “Şüphe yok ki bunlar dalâlette olanlardır” derlerdi.*

33. *Halbuki onlar bunların üzerine gözetleyiciler olarak gönderilmemişlerdi.*

Sonra Allah, kendileriyle alay edilenlere vereceği mükâfaatı haber vererek şöyle buyurmaktadır:

34. *İşte bugün ise îmân edenler o kâfirlere gülerler.*

35. *Erâik üzerinde* {yani, örtüler içerisindeki tahtlarda} *bakarlar.*

Buyruk şunu anlatmaktadır: Onlar, üzerinde örtüler bulunan tahtlarda oturup düşmanlarına güleceklerdir. Çünkü cennet ehlinden her

1 Daha önce de belirttiğimiz gibi, doğrusu ‘Abdullâh b. Nebtel'dir. Bkz. el-Mâide, 5/57 ile ilgili not. (Çeviren)

birinin kâfirlere nasıl azab edildiğine bakacağı bir penceresi bulunacaktır. Bir taraftan cehennem ehline bakacaklar, diğer taraftan mazhar oldukları Allah'ın nimetlerini görecekler, Allah'ın kendilerine ikramda bulunduğunu bilecekler de cehennemliklerin durumuna gülecekler ve cehennemin kapıları cehennemlikler üzerine dağları andıran ateşten ve demirden direklerle kapatılıncaya kadar onlarla konuşacaklardır. Üzerlerine cehennemin kapıları kapatıldıktan sonra baktıkları o pencereler kapatılacaktır. Allah onların isimlerini silecek ve mü'minlerin kalblerinden onları büsbütün çıkaracaktır. İşte, *...bakarlar* buyruğu bunu anlatmaktadır.

36. *O kâfirlere, işleyegeldiklerinin cezası* {yani, (cennetliklerin) pencerelerden bakmaları şeklindeki (cezaları)} *verildiğinde* {o vakit onların azab edilmekte olduklarını görecekler de, "Allah'a yemîn ederiz ki kâfirlere dünyada iken yaptıklarının karşılığı verilmiş bulunuyor" diyecekler}.

84. EL-İNŞİKAK SÛRESİ

Mekke'de inen el-İnşikak sûresi, Kûfiyyûna göre 25 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ
مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾
يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ
كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ
أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ
يَدْعُو ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Gök yarılıp çatladığı* {yani, azîz Rabb ve meleklerin inmesi için yarılacağı} *zaman,*

Gök, her iki yanı görülecek şekilde yarılıp çatlayacaktır. Sonra da çürümüş, yıpranmış olarak görülecektir. Ümeyye oğullarından iki kardeş olan ‘Abdullâh b. ‘Abdu'l-Esed Allah'a îmân etti, el-Esved b. ‘Abdu'l-Esed ise kâfirdi. Kâfir olan el-Esved, mü’min olan ‘Abdullâh'a, “Muhammed'e îmân mı ettin?” diye sordu. O, “Evet” dedi. Diğeri, “Yazık sana, Muhammed'in iddiasına göre dünyanın sonu gelecekmiş, biz de ölüp toprak olduktan sonra tekrar diriltilecekmişiz? Peki, bana söyle: o gün yerin hali ne olacak?” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Allah, *Gök yarılıp çatladığı zaman* buyruğunu indirdi.

2. *Rabbine itaatle boyun eğdiği* {yani, Rabbinin buyruğunu dinleyip O'na itaat ettiği} *–ki zaten ona layık olan da* {yani, ona yakışan hal de} *budur– zaman,*

3. *Yer* {açılıp serilmiş deri gibi} *alabildiğine uzatıldığı zaman,*

4. *İçinde* {canlı olarak} *ne varsa dışarıya bırakıp bütünüyle boşaldığı zaman,*

5. *Rabbine itaatle boyun eğdiği* {yani, yer Rabbinin buyruğunu dinleyip O'na itaat ettiği} *–ki zaten ona layık olan da* {yani, ona yakışan hal de} *budur– zaman,*

6. *Ey insan* {yani, el-Esved b. ‘Abdu'l-Esed} *sen Rabbine doğru kedh edip* {yani, çalışıp çabalayıp} *duracaksın. Sonunda ona* {yani, ameline} *kavuşacaksın.*

7. *Kitabı sağ eline verilecek kimseye* {yani, ‘Abdullâh b. ‘Abdu'l-Esed'e –ki künyesi Ebû Seleme'dir–} *gelince,*

8. *O kolay bir hesab ile hesaba çekilecek.*

Kolaydan maksat, Allah'ın onun hasenatını değiştirmeyip, onu rezil rüsva etmeyeceğidir. Şöyle ki: Allah Kıyâmet Günü bütün mahlukatı toplayıp bir araya getirdiğinde 300 yıl kadar bir süre birbirlerine dalgalar gibi karışıp duracaklardır. Nihâyet azîz ve celîl olan Rabbimiz yarattıklarını hesaba çekmek için kürsüsüne istiva edecektir. O vakit Rabb ve melekler saf saf gelecekler, cennet ve cehenneme bakacaklardır. Cehennem 500 yıllık bir mesafeden getirilecektir. Onun 90.000 dizgini olacaktır. Her dizgine 70.000 melek asılmış olacak ve onu mahlukatın bulunduğu yerden uzak tutmaya çalışacaklardır. Bu meleklerin her birinin boynunun uzunluğu bir yıllık, kalınlığı da bir yıllık mesafedir. Onlardan her birinin omuzlarının arasının genişliği 500 yıllık bir mesafedir. Yüzleri kor ateş, gözleri şimşek gibidir. Onlardan biri konuşacak olursa ağzından ateş saçılır. Her birinin elinde bir balyoz bulunur. Bu balyozların dalları andıran 360 başı vardır. Fakat ona tüyden daha hafif gelir. Bunlar cehennemi getirip, arşın sol tarafına yerleştirinceye kadar sürüklerler. Sonra cennet getirilir, gelinin zifafa götürülmesi gibi getirilir ve arşın sağına yerleştirilir. Allah'ın cehennemlikler için ateşi hazırladığını gören insanlar Rabb'lerine bakıp susacaklar, sesleri büsbütün kesilecek ve Allah'ın korkusu ve azametinden; melekler, arşın taşıyıcıları, semâvattakiler, cehennem, cehennemin bekçileri ile ilgili görecekleri o hayret verici şeylerden dolayı konuşamayacaklar, eklemleri titreyecektir. Allah, dostlarının korktuklarını, kalblerinin gırtlaklarına gelip dayandığını bildiği için arşın sağından, *Ey kullarım! Bugün sizin için korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz* (ez-Zuhruf, 43/68) diye seslenilecektir. O vakit mü’miniyle kâfiriyle insanların ve cinlerin hepsi başlarını kaldıracaklar, çünkü hepsi Allah'ın kullarıdır. İkinci defa, *Âyetlerimize îmân edenler ve teslim olmuş kimse-*

ler (ez-Zuhruf, 43/69) diye seslenilecek. Bu sefer sadece mü'minler başlarını kaldıracak, diğer bütün dîn mensubları ise başlarını önlerine eğeceklerdir. Bütün insanlar kırk yıl seslerini çıkarmayacaklar. İşte, *Bu onların konuşamayacakları bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler* (el-Mürselât, 77/31-36) buyruğu bunu anlatıyor.

Allah'ın, *Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkaları konuşmazlar ve doğru söylerler* (en-Nebe, 78/38) buyruğunda kasdedilen doğru söz, lâ ilâhe illallâh'tır. Allah'ın, *Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacak, kıpırdanan dudakların fısıltısından başkasını duymayacaksın* (Tâ-Hâ, 20/108) buyruğunda ise, Allah'ın onlara cevab vermeyeceği, onlarla konuşmayacağı, kendilerinin de kırk yıl konuşmayacakları kasdedilmektedir. İşte bundan sonra Cibrîl'e (a.s), "Rasûllere seslen ve ümmi olandan başla" der. Bunun üzerine melek kalkıp nida eder: "Ümmi Nebî nerede?" der. Nebîler, "Hepimiz nebîyiz, hepimiz ümmiyiz. O halde iyice açıkla" dedler. Bu sefer, "Arabî, ümmi ve haramî olan Nebî" der. O vakit Rasûlullah (s.a) kalkar ve yüksek sesle, "İşleyip de unuttuğunuz, fakat Allah'ın sayıp tesbit ettiği nice günahlarınız var. Rabbim! Ümmetimi rezil etme" diye du'a eder. Sonra Allah'a yaklaşıp durur ve yarattıkları arasında O'na en yakın o olur. Allah'a hamd u senada bulunur, öyle hamd u senalarda bulunur ki, melekler de diğer yaratılmışlar da hayrete düşerler. Allah, "Senden razı oldum ey Muhammed, haydi git ümmetini çağır" buyurur. O da gidip seslenir, ümmetinden ilk çağırdığı kişi 'Abdullâh b. 'Abdu'l-Esed Ebû Seleme olur. Bu da yaklaşıp durur. Sonunda Allah onu kendisine yaklaştırır ve kolay bir hesaba çeker. Kolay hesab, işlediği günahtan ötürü sorumlu tutmaması ve Allah'ın kendisine gazab etmemesidir. Böylece günahlarını sahifesinin iç tarafına, iyiliklerini de sahifesinin dış tarafına koyar. Başına altından taç konulur. Bunun 90.000 sarkıtı bulunur. Her sarkıtı doğu ile batının malına eşit bir incidir. İstebrak ve sündüs –ki bedenine değen beyaz ipektir– denilen ipek çeşitlerinden 70 hulle giydirilir. Allah'ın, *Orada elbiseleri ipektir* (el-Hacc, 22/23) buyruğu bunu anlatmaktadır. Biri gümüş, biri altın, biri de inciden olmak üzere ona üç bilezik takılır. İnciler ve yakutlarla süslenmiş bir taç konulur. Nurundan ötürü o taç yüzünde parıldar. Mü'min kardeşlerinin yanına döner, onun Allah nezdinden geldiğini görünce ona bakarlar. Melekler, insanlar ve cinler, "Allah'a yemîn olsun ki Allah buna ikram etmiş; büyük bir bağışta bulunmuştur" derler. Onun kitabına bakarlar, kötülüklerinin

sahifesinin iç tarafına, hasenatının ise kitabının dış tarafına yazılmış olduğunu görürler. O vakit melekler şöyle derler: "Bu insanoğlu hiçbir günah işlememiştir. Allah'a yemîn olsun bu kul Allah'a karşı takvalı hareket etmiş birisidir. Böyle bir kula ikram edilmesi de bir haktır." Ancak onlar, onun işlemiş olduğu günahların, kitabının iç tarafında yazılı olduğunun farkında olmazlar. Bu durum, Allah'ın ikramda bulunmak istediği ve rezil etmek istemediği kimseler içindir. Diğer Müslüman kardeşlerinin yanına varır, onu tanıyamazlar. "Beni tanıdınız mı?" diye sorar. Onlar, "Allah'a yemîn ederiz hayır" diye cevab verirler. "Ben az önce yanınızdan ayrıldım, beni nasıl unutursunuz? Ben Ebû Seleme'yim" der. Ardından da "Ey kardeşler topluluğu! Size de böyle bir halin müjdesini veriyorum. Rabbim beni kolay bir hesaba çekti, bana ikramda bulundu" der. İşte, *O kolay bir hesab ile hesaba çekilecek* buyruğu bunu anlatmaktadır.

9. *Ve ehline* {yani, kavmine} *sevinçli dönecektir.*

Kitabı sağ tarafından verilecek ve o da, *İşte alın okuyun kitabımı, ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum* (el-Hâkka, 69/19-20) diyecektir. Sonra bir münadi, mü'min olan 'Abdullâh'ın, kâfir olan kardeşi el-Esved b. Abdi'l-Esed'i çağıracak, o bedbaht kişi yaklaşmak isteyecek, ancak ona şiddetle tepki gösterilecek, göğsü yarılacak, kalbi sırtından, omuzları arasından çıkacak. Ona kitabı verilecek, ömrü boyunca yapmış olduğu bütün iyilikler, sahifesinin iç tarafına yazılacaktır, çünkü o îmân etmemişti. Kötülükleri ise sahifesinin dış tarafına yazılacaktır ve o Allah'tan perdelenecek, O'nu göremeyecektir, fakat arşın yakınından bir münadi ona seslenerek yapmış olduğu kötülükleri hatırlatacak, her kötülüğünü zikrettiğinde o, "Ben bunu biliyorum" diyecektir. Allah ona lanet edecek, lanet gelip onun üzerine düşecek ve ona yapışacaktır. Bedeni, eni boyu bir aylık mesafe kadar, başı Şam taraflarında büyük bir dağ olan el-Akra kadar, dişleri Uhud kadar, gözleri Mekke'deki Hira dağı kadar, burun deliğinin her biri el-vuk denilen dağ kadar olacaktır. Saçı, sık bir ormanı andıracaktır, saçının uzunluğu ise kamış kadar, saç tellerinin kalınlıkları ise mızrak kadar olacaktır. Başına ateşten bir taç konacak, eriyen bakırdan bir cübbe giydirilecek, boynuna dağ kadar kibritten bir taş konacak ve orada ateş yanıp duracaktır. Elleri boynuna bağlanacak, yüzü karanlık bir gecede kabirden daha siyah olacak, gözleri göğerecektir. Kardeşlerinin yanına döndüğünde, onu gören bütün yaratılmışlar dehşete kapılacak, kokusunun iğrençliğinden ötürü burunlarını tuta-

cak ve "Allah bu kulu gerçekten hakir düşürmüş, rezil etmiştir" diyecekler. Kitabına baktıklarında, sadece sahifenin dışındaki günahlarını görecekler, hiçbir hasenatını görmeyecekler ve "Bu kulun Allah nezdinde bir an olsun bir ihtiyacı yok muydu? O'ndan korkmadı mı? Böyle bir kulun Allah tarafından rüsvay edilmesi ve azablandırılması bir haktır" diyecekler. Bütün melekler onu lanetleyecek. Durduğu yere geri döndüğünde arkadaşlarından kimse onu tanımayacak. "Beni tanımadınız mı?" diye soracak. Onlar, "Allah'a yemîn ederiz ki hayır" diyecekler. "Ben el-Esved b. Abdi'l-Esed'im" diyecek ve sesinin çıktığı kadar, *Keşke kitabım verilmeseydi ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim. Keşke bu bitmiş olsaydı, malımın da bana faydası olmadı* (el-Hâkka, 69/25-28) diye bağıracak. "Keşke ölseydim de bu beladan kurtulsaydım. Çünkü bugün benim ileri sürecek hiçbir delilim yoktur. Veyl olsun" diyecek. Mü'min olan kardeşi, mü'minleri müjdelerken; bu da kâfirlere durumlarını haber verecektir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

10. *Kitabı arkasından, sırtı tarafından verilecek olan kimseye gelince,*

11. *O hemen ölümü çağıracaktır.*

12. *Ve alevli ateşi boylayacaktır* {yani, el-veyli [ölümü] çağıracak ve cehenneme girecektir}.

13. *Çünkü o ehli* {yani, kavmi} *arasında şımarık idi.* {Değerli kabul ediliyordu. Fakat Allah Kıyâmet Günü onu zelil edecektir.}

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾
وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

14. *Çünkü o asla dönmeyeceğini* {yani, diriltilmeyeceğini} *sanmıştı.*

15. *Hayır, şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görendi* {yani, ameline tanıktı}.

Sonra yüce Rabbimiz yemîn ederek şöyle buyurmaktadır:

16. *O halde öyle değil, yemîn ederim şafağa.*

“Şafak”, güneşin batışından sonra batıncaya kadar görülen ışıktır.

17. *Geceye ve onun kapladığı* {yani, önüne katıp sürdüğü} *şeylere* {yani, karanlığa}.

18. {Onüç, ondört ve onbeşinci gecelerde} *nuru tamamlandığı zaman aya.*

Bu gecelere “el-bîd” [beyaz, aydınlık] geceler denir. Ay, üç gece tam dolgundur ve ışığı ileri derecededir. Kavuşumu da (bundan sonra) onüç gecede olur. Allah şafağa, geceye, kapladığı şeylere ve tamamlandığı zaman aya yemîn ederek buyurdu ki:

19. *Mutlaka siz* {yani, bu kul} *biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz* {yani, bir halden sonra bir başka hale geçeceksiniz: insan annesinin karnında nutfeden yaratıldı, sonra nutfe aleka, sonra mudğa oldu, kendisine ruh üfleninceye kadar cansızsızdı, sonra canlı bir insan haline geldi. Sonra Allah onu annesinin karnından bebek olarak çıkardı, sonra güçlü ve olgun çağına erişti, sonra yaşlandı, sonra öldü, sonra toprak olana kadar kabrinde kaldı, sonra da Allah Kıyâmet Günü onu tekrar yaratacaktır}.

20. *O halde onlara ne oluyor? Neden* {ölümden sonra dirilişe} *îmân etmezler?* {Halbuki daha önce belirttiğimiz bu halde idi}.

21. *Onlara karşı Kur’ân okunduğunda secde etmezler.*

Rasûlullah bir gün: *Secde et ve yaklaş* (el-Alak, 96/19) âyetini okudu, mü’minler de onunla birlikte secde etti. Rasûlullah'ın (s.a) yakın akrabaları da dahil Kureyşliler ise başlarına dikilmiş alkışlıyorlar, ıslık çalıyorlardı. Bunun üzerine Allah, *Onların Beyt'in yanında salâtları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildir* (el-Enfâl, 8/35) buyruğunu indirdi. Rasûlullah (s.a) ve mü’minler secde ettiler, onlar secde etmedikleri gibi o'nunla da alay ettiler. Kur’ân okuduğu vakit ıslık çalarak, el çırparak o'nu rahatsız ediyorlardı. Bundan dolayı Allah, *O halde onlara ne oluyor, neden îmân etmiyorlar? Onlara karşı Kur’ân okunduğunda secde etmezler* buyruklarını indirdi.

22. *Aksine o kâfirler yalanlarlar.*

23. *Halbuki Allah içlerinde neyi gizlemekte olduklarını* {yani, nasıl bir günah işlemek ve fasıklıkta bulunmak üzere karar aldıklarını} *en iyi bilendir.*

24. {Ey Muhammed!} *Artık sen onlara* {yani, Mekkelilere} *elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabı müjdele.*

Sonra Allah ezelî ilmi dolayısıyla istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

25. *Ancak îmân edip sâlih amel işleyenler müstesnâ. Onlar için eksilmez ve başa kakılmaz bir mükâfaat vardır.*

85. EL-BURÛC SÛRESİ

Mekke'de inen el-Burûc sûresi, Kûfiyyûna göre 22 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالسَّمَٓاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِۙ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِۙ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍۜ

﴿٣﴾ قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِۙ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِۙ ﴿٥﴾ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌۙ

﴿٦﴾ وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ شُهُودٌۜ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّٓا اَنْ يُؤْمِنُوا

بِاللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِۙ ﴿٨﴾ اَلَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

شَه۪يدٌۜ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ

عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَر۪يقِۜ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَب۪يرُ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun burçlara sahib* {yani, yıldızları bulunan} *göğe.*

Bunun bir benzeri de, *Gökte burçlar* {yani, semâda yıldızlar} *yaratan, onda bir kandil* {yani, güneş} ve aydınlık saçan bir ay yaratan ne mübârektir!" (el-Furkân, 25/61) buyruğudur.

2. *Va'd olunmuş o güne* {yani, Allah'ın dostlarına cenneti, düşmanlarına da cehennem ateşini va'd etmiş olduğu Kıyâmet Günü'ne}.

3. *Şâhidlik edene ve kendisine şâhid olunana* {yani, nahra [kurban bayramının birinci gününe], fıtıra [Ramazan bayramının birinci gününe] ve Cuma gününe. –Bunlar kasemdir [yemîndir]–. "Kuşkusuz Rabbinin yakalayışı pek çetindir" (el-Burûc, 85/12)}

4. *Uhdud ashâbı katl edildi.*

Necranlılardan Yûsuf b. zi-Nevas bir hendek kazmış ve içinde ateş yakmış, tevhîdi ağzına alanı o ateşte yakıyordu. Çünkü kavminden 80 erkek, 9 kadın îmân etmişti. Onların İslâm'dan dönmelerini istedi, on-

lar ise kabul etmediler. Bunun üzerine kendilerini ateş ile azablandıracağını bildirdi. Onlar ise Allah'ın emrine razı oldular. O da peş peşe ateşe atarak onların hepsini yaktı. Nihâyet yanında küçük çocuğu bulunan bir kadın geldi. Kadın çocuğuna bakınca, ona acıdı da geri döndü. Ona kâfir olmasını teklif ettiler, fakat kabul etmedi, onu dövdüler. Ateşin yanına tekrar gitti, çocuğuna acıdığı için tekrar döndü. Bu hali devam ederken küçük çocuk konuştu ve ona, "Anacığım! Önünde ebediyen sönmeyecek bir ateş vardır" dedi. Annesi çocuğun sözlerini duyunca huzura kavuştu ve kendisini ateşe attı da Allah ruhlarını cennete koydu. Yüce Rabbimiz Nebîsi Muhammed'e (s.a) vahiyle haber verdi: *Uhdud sahibleri* {Yûsuf b. zi-Nevas ve arkadaşları tarafından} *öldürüldü.*

Sonra onların kötü hallerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

5. *O tutuşturulmuş ateşin.*

6. *O zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlardı* {yani, onun arkadaşları kazdıkları hendeğin kenarında oturmuşlardı}.

7. *Ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı* {yani, Yûsuf b. zi-Nevas'ın, îmân ettikleri için bu azabı, işkenceyi yaptığını biliyorlardı}.

Sonra onların yaptıklarının hayret verici olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır:

8. *Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi* {yani, onlardan gördükleri kendilerini rahatsız eden tek husus –ki o olmasaydı onları azablandırmayacaktı–} *azîz ve hamîd olan Allah'a îmân etmiş olmaları idi.*

9. *O göklerin ve yerin mülkü yalnız Kendisinin olandır. Allah* {gizli ve açık} *her şeye şehîddir.*

10. *Şüphe yok ki mü'min erkeklerle, mü'min kadınları fitneye maruz bırakanlar,...*

Bunun bir benzeri de, *O günde onlar ateş üzerinde fitneye maruz kalırlar* {yani, yakılırlar} (ez-Zâriyât, 51/13) buyruğudur.

...sonra da tevbe etmeyenler için cehennem azabı vardır ve onlar için yanma azabı da vardır.

11. *Muhakkak îmân edip, sâlih amel işleyenlere* {yani, Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet edenlere –işte sâlih hal [sâlih ameller] bunlardır–}...

Bunun bir benzeri de, *Hoş söz* {yani, elhamdulillâh ve sübhânallâh ve lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber sözü} *O'na yükselir* (Fâtır, 35/10) buyruğudur. Bütün bunlar, lâ ilâhe illallâh şehâdeti ile O'na yükselir. Eğer bu şehâdet olmasa idi, Âdemoğlu'nun hiçbir ameli ebediyen Allah'a yükseltilmezdi.

...*altlarından ırmaklar akan* {yani, bahçelerinin altlarından ırmaklar akan} *cennetler vardır.* {Cennet devam ettiği sürece onlar da orada ebedîdirler; daima ve ebediyen var olacaklardır.} *İşte büyük fevz budur* {yani, kurtuluş budur: cehennem ateşinden uzaklaştırılıp, cennete girdirilen kimse büyük bir kurtuluşa ermiş olur}.

Bu buyruktan sonra sûrenin baş tarafında yapmış olduğu yemîni tekrar söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ
الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ
الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ
مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

12. *Şüphe yok ki Rabbinin yakalayışı* {yani, azabı} *pek çetindir* {yani, O gazab ettiği vakit yakalar, yakaladığı vakit de helâk eder}.

Azîz ve celîl olan Rabbimiz, zatını tazim ederek buyuruyor ki:

13. *Çünkü ilkin var eden de, iade edecek olan da O'dur* {yani, O, insanı cansız bir nutfeden yaratmaya başladı ve ona hayat verdi. Sonra Kıyâmet Günü yine onu bu topraktan tekrar iade edecektir}.

14. *O* {büyük günahlardan tevbe edenlere günahlarını bağışlayan} *gafûrdur, vedûddur* {yani, razı olduğu az miktardaki sâlih amele karşı şekûrdur: azıcık ameli bire on ve daha fazla verecek şekilde şükür ile karşılar [fazlasıyla mükâfaatlandırır]}.

Yüce Rabbimiz zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

15. *Arşın sahibidir,...*

Allah arştan daha büyük bir şey yaratmış değildir. Çünkü gökler ve yer uçsuz bucaksız düzlük bir arazide bir halkanın durumu gibi arşın altında kaybolmuşlardır.

...*mecîddir* {yani, pek cömert ve pek kerîmdir}.

16. *Ne dilerse yapandır* {yani, dilediği her şeyi mutlaka yapar. –Kul efendisinden, efendi emirinden, emir hükümdarından, hükümdar da Allah'tan korkar. Fakat Allah yapacağı işler hususunda kimseden korkmaz. İşte, *Ne dilerse yapandır* buyruğu bu demektir–}.

17. *Geldi mi* {yani, gelmiştir} *sana* {Kur'ân'da} *o orduların haberi?*

18. *Fir'avn ile Semûd'un.*

Allah'ın Fir'avn'ın kavmine ne yaptığını biliyoruz. Onlar, 1.500.000 kişi oldukları halde Mûsâ (a.s) ve İsrâîloğulları'nı takib etmek üzere yola çıktılar. Allah onları denize sürükledi ve hepsini suda boğdu. Allah, "Peki, bu hususta onların lehine Benimle davalaşmaya kim gelebildi?" demek istiyor.

"Semûd" ise Sâlih'in (a.s) kavmi olup kendilerine gönderilen dişi deveyi kestiler ve Sâlih'i (a.s) yalanladılar. Sonra yurtlarında üç gün kaldılar, Cumartesi günü sabahı güneş yükseldiğinde azab gelip onları buldu: *Rabb'leri günahları sebebiyle onlara* {Cibrîl (a.s) ile} *azab gönderiverdi* (eş-Şems, 91/14). Cibrîl, evlerinin üst tarafından onlara yüksek sesle bağırdı da *Hepsini bir yaptı* {yani, evlerini kabirleri üzerine dümdüz etti} (eş-Şems, 91/15). Onlar helâk edileceklerini anlayınca, evleri içerisinde kabirler kazdılar, nar ve sabır denilen bitkilerle kefenlerini kokuladılar. Allah, *Onları dümdüz etti* {yani, evleri kabirleri üzerinde dümdüz oldu} buyurmaktadır. Cenâb-ı Allah, "Onlar hakkında kimse gelip Benimle davalaşabildi mi?" demek istiyor. İşte, *Ve O bunun akıbetinden korkmaz* {yani, ey Mekkeliler! Siz de sakının. Ben, Benden yukarda kimse olmayan mecîd ve hakk olanım} (eş-Şems, 91/15) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra Allah yeni bir hususu dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

19. *Hayır, bu kâfir olanlar yalanlamaktadırlar* {yani, ey Muhammed, kâfir olanlar îmân etmiyorlar}.

Rasûlullah (s.a) bunu söyleyip, onlara Kur'ân okuyunca, onlardan biri o'na, Allah'ın kullarına dair bilgisi hakkında bir sual sordu: "Acaba O onları yarattıktan sonra mı bir şeyleri var etmeyi düşündü, yoksa onlar yaratılmadan önce mi?" Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

20. *Halbuki Allah onları arkalarından kuşatandır.*

21. *Daha doğrusu o mecîd bir Kur'ân'dır* {yani, çok şerefli bir Kur'ân'dır/kitabtır}.

22. {Onlar yaratılmadan önce de} *levh-i mahfuzdadır* {yani, Allah'ın kullarının halleri ile bilgisi olup bitmiş bir şeydir. Onları yaratmadan önce yapacaklarını bilmiştir ve onları ma'siyet işlemeye mecbur etmemiştir}.

86. ET-TÂRIK SÛRESİ

Mekke'de inen et-Târık sûresi, Kûfiyyûna göre 17 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ
﴿٣﴾ إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾
خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلَى
رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾
وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلٌ
فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾
وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun göğe ve târık'a.*

2. {Ey Muhammed!} *Târık'ın ne olduğunu ne bildirdi sana?*

Sonra Târık'ı açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

3. *O* {aydınlığı ile} *delip geçen yıldızdır.*

4. *Üzerinde bir hâfızın bulunmadığı hiçbir nefs yoktur.*

Allah yıldızların bir kısmını, kendileriyle yol bulunsun diye, bir kısmını şeytânlara atış yapılsın diye, bir kısmını ise yeryüzü için (aydınlatıcı) kandiller olsun diye yaratmıştır. Allah bunlara yemîn ederek, *Üzerinde* {meleklerden iyilik ve kötülüklerini yazan} *bir hâfızın bulunmadığı hiçbir nefs yoktur* buyurmaktadır.

5. {Eğer bu insan ölümden sonra dirilişi tasdik etmiyorsa,} *o halde insan neden yaratılmış olduğuna bir bakıversin.*

6. *O hızlıca atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır.*

Sonra da hızlıca atılıp dökülen suyu [el-mau'd-dafik'i] açıklayarak şöyle buyurmaktadır:

7. {İnsan erkek ve kadının suyundan yaratılmış ve yapısı birbirine yapışmıştır. İşte insanın kendisinden yaratılmış olduğu o su,} *omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar* {yani, erkeğin omurgasından [sulbünden], kadının göğüs kemiklerinden çıkar}.

Terâib, "gerdanlığın konulduğu yer"dir. Erkeğin suyu beyaz ve kalınca olup sinirler ve kemikler onun suyundan yaratılmıştır. Kadının suyu ise sarı ve ince olup et, kan ve saç ondan yaratılmıştır.

8. *Şüphe yok ki* {insanı hızlıca dökülen sudan yaratan şanı yüce ve mübârek olan Rabbimiz} *O onu döndürmeye de elbette kadirdir* {yani, Kıyamet Günü onu tekrar diriltmeye güç yetirendir}.

9. *O gün sırlar ibtilâ olunacaktır* {yani, Âdemoğlunun gizlice işlemiş olduğu ve Allah'tan başka kimsenin bilmediği oruç, gusletmek ve cünüblük gibi bütün gizli amelleri sınanacaktır –Allah, gizlice yapılan riyayı da haber verecek ve o gün riyakârlık yapan kimse rüsva olacaktır–}.

10. *Onun ne bir gücü olur* {yani, gücüyle kendisini Allah'ın azabından koruyabilir}, *ne de* {kendisine Allah'a karşı yardım edecek} *bir yardımcısı.*

Sonra Allah yemîn ederek şöyle buyurmaktadır:

11. *Andolsun dönüşlü olan* {yani, yağmuru bulunan} *semâya.*

12. {Bitkiler ile} *yarıkları bulunan yere.*

13. *Kuşkusuz ki o* {yani, bu sûrede söz konusu edilen hususlar} *kesinlikle fasl bir sözdür* {yani, gerçeği, hakkı dile getiren bir sözdür}.

14. *O bir şaka* {yani, oyun} *değildir.*

İfade burada tamam oldu.

15. *Gerçekten onlar bir keyd yapıyorlar [tuzak kuruyorlar].*

16. *Ben de bir keyd yaparım.*

17. *Bu sebeble o kâfirlere mühlet ver; onlara azıcık bir mühlet ver.*

Nebî'nin (s.a) îmânı açığa vurduğunu ve Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) îmân ettiğini görünce birbirlerine dediler ki: "Gördüğümüz şu ki, Mu-

hammed'in bu durumu her geçen gün artmakta, ilerlemektedir. Biz ise hiç şüphesiz eksiliyoruz, çünkü Allah'a yemîn olsun ki o bizim topluluğumuzu ve cemaatimizi dağıtıyor. O çoğalıyor, biz azalıyoruz. Peki, o'nun bize galib gelip, bizi topraklarımızdan çıkarmasından başka bir yol yok mu? Hayır, kalkın hep birlikte o'nun durumu hakkında istişare edelim.” Sonra, aralarında Utbe b. Rabî‘a, Ebû Cehl b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm, ‘Amr b. Umeyr b. Mes‘ûd es-Sakafî bulunduğu halde istişare için Daru'n-Nedve'ye girdiler. İblis de yaşlı bir adam kılığında onlarla birlikte girdi. Ona, “Ey ihtiyar! Seni buraya kim getirdi, sen kimsin? Biz buraya kimsenin bilmesini istemediğimiz bir iş dolayısıyla geldik” dediler. İblis, “Allah'a yemîn ederim ben Tihameli değil, Ezdlilerden –Necid'den dediği de söylenir– bir adamım. Ben Yemen'den geldim, Irak'a gitmek istiyorum. Görülecek bir işim var, fakat baktım ki sizin yüzleriniz güzel, kokularınız hoş; dinlenmek ve sizin konuşmalarınızı dinlemek istedim” dedi. İçlerinden biri, “Bundan bize bir zarar gelmez, çünkü o Tihameli değildir” dedi. Bunun üzerine, “Ey yaşlı!” dediler, “Kapıyı kilitle ve otur.”

Ebû Cehl b. Hişâm, “Dînimize muhalefet eden, tanrılarımıza söven, dînimizden başka bir dîne davet eden bu adam hakkında ne dersiniz? Onun durumu ilerlerken, tâbileri gittikçe artarken, biz azalıyoruz. Buna bir çare bulmamız gerekir” dedi. Ardından da, “Ey ‘Amr b. Umeyr! Bu hususta ne dersin?” diye sordu.

‘Amr dedi ki: “Benim görüşüm şu ki, o'nu bir deveye bindirelim. Sıkı sıkıya bağlayıp, Harem bölgesinin dışına çıkartalım. Böylece o'nun şerri bizden başkalarına dokunur.”

İblis hemen söze karışıp dedi ki: “Ey yaşlı! Bu ne kadar kötü bir görüş. Sen aranızda yaptıklarını yapmış olan bir adamı tutacaksın, yapmış olduğu bu kadar büyük işe rağmen o'nu kovmakla kalacaksın. Kuşkusuz o da pek çok kimseyi etrafında toplar ve sizi topraklarınızdan çıkartır.”

“Ey Ebu'l-Bahterî! Sen ne dersin?” dediler. O da, “Allah'a yemîn ederim ki, benim o'nun hakkındaki görüşüm sağlamdır” dedi. “O nedir?” diye sordular. Şu cevabı verdi: “Onu bir eve hapsedelim, kapıyı üzerine kilitleyelim; sadece yiyecek ve içecek verecek kadar bir delik açalım, ölünceye kadar o'nu bu durumda bırakalım.”

İblis tekrar söze girip dedi ki: "Ey yaşlı! Allah'a yemîn ederim ki görüşün çok kötü. Siz düşmanınız olan bir adamı tutacak ve besleyeceksiniz. Kuşkusuz kavmi o'nun lehine öfkelenecek, onu kurtarıncaya kadar sizinle çarpışıp duracaklar. Siz nerde, böyle bir kötülük nerde?" Onlar, "Allah'a yemîn olsun doğru söylüyor" dediler. Ardından da, "Ey Ebû Cehl! Sen ne dersin?" diye sordular. Ebû Cehl de şöyle cevab verdi: "Kureyş'in her bir kolundan bir adam seçip ellerine birer kılıç verelim; hepsi birden üzerine yürüyüp o'nu öldürsünler. Bu durumda Hâşimoğulları bütün Kureyşlilere düşmanlık besleyemez. Biz de o'nun diyetini öderiz."

Bunun üzerine İblis, "Allah'a yemîn ederim bu genç doğru söyledi" dedi. Bu görüş üzerinde birleşmiş ve o'nu öldürmeye karar vermiş olarak dışarı çıktılar. Nebî'nin (s.a) amcası Ebû Tâlib –ki asıl adı 'Abdu'l-'Uzzâ b. 'Abdu'l-Muttalib'tir– bunları işitti, fakat Muhammed'e bildirmedi. Muhtemelen öldürülmekten çekinip kaçacağından korktu. O vakit bu aleyhlerine konuşulmasına sebeb olacaktı. Bunun üzerine Allah, *Yoksa onlar sağlam bir iş mi yapmışlar? Gerçekten Biz de sağlam yapanlarız* {yani, onlar Muhammed'i (s.a) öldürmek üzere ittifak ettiler. Biz de onları Bedir'de öldürmeyi kararlaştırdık} (ez-Zuhruf, 43/79) ve, *Yoksa onlar bir keyd mi yapmak istiyor, fakat asıl keyde maruz kalanlar o kâfir olanların ta kendileridir* (et-Tûr, 52/42) buyurdu. Bu sûrede de, *Gerçekten onlar bir keyd yapıyorlar. Ben de bir keyd yaparım. Bu sebeble o kâfirlere mühlet ver, onlara azıcık mühlet!* buyurdu.

Ebû Tâlib duyacaklarını duyduktan sonra, "Ey kardeşimin oğlu! Bu sesler, gürültüler ne oluyor?" dedi Allah Rasûlü, "Amcacığım! Kureyş'in ne yapmak istediğini bilmiyor musun?" diye sordu. Amcası, "Kardeşimin oğlu! Yoksa benim duyduğumu sen de mi duydun? diye karşılık verdi. Allah Rasûlü, "Evet" dedi. Amcası, "Peki sana bunu kim haber verdi" diye sorunca, Allah Rasûlü, "Rabbim" dedi. Amcası dedi ki: "Allah'a yemîn ederim ki ey kardeşimin oğlu, şüphesiz senin Rabbin seni çok iyi koruyor. Ey kardeşimin oğlu! Ne emrolunduysan onu yap. Bundan dolayı senin çekinmeni gerektirecek hiçbir şey yoktur."

87. EL-A‘LÂ SÛRESİ

Mekke'de inen el-A‘lâ sûresi, Kûfiyyûna göre 19 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰى ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ي قَدَّرَ فَهَدٰى
﴿٣﴾ وَالَّذ۪ٓي اَخْرَجَ الْمَرْعٰى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَٓاءً اَحْوٰى ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا
تَنْسٰى ﴿٦﴾ اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى
﴿٨﴾ فَذَكِّرْ اِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى ﴿١٠﴾
وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ﴿١١﴾ اَلَّذ۪ي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ
ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿١٣﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّه۪
فَصَلّٰى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٧﴾
اِنَّ هٰذَا لَف۪ي الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰه۪يمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *el-A‘lâ [en yüce] olan Rabbinin adını tesbih et* {yani, tenzih et: lâ ilâhe illallâh şehâdeti ile O'nu şirkten tenzih et –işte el-a‘lâ budur–}.

2. *O ki* {insanı annesinin karnında nutfeden, sonra alekadan, sonra mudğadan} *yaratıp, düzenleyendir* {yani, hilkatini çok güzel yapandır}.

3. *O ki takdir edip* {yani, çocuğun annesinin karnında kalma süresini dokuz ay olarak takdir edip}, *hidâyet verendir* {yani, vakit tamam olunca annesinin karnından çıkmaya hidâyet verendir/yolunu gösterendir}.

Yine, *Takdir edip, hidâyet verendir* buyruğunda, “O erkeği ve dişiyi takdir edip, erkeğe dişiye dişinin de erkeğe nasıl varacağını gösterendir” anlamı da vardır.

4. *O ki meralar çıkardı.*

5. *Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirdi* {yani, kışın otu ve merayı çıkardığı zaman sen onun nemli, yaş olduğunu görürsün. Yaşlıktan ve yeşillikten sonra onu kuruttu}.

6. {Ey Muhammed!} *Sana* {Kur'ân'ı} *okutacağız* {yani, kalbinde ezberleyip, bellemeni sağlayacağız} *ve unutmayacaksın* {yani, ebediyen onu unutmayacaksın}.

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

7. *Allah'ın dilediği müstesnâ* {yani, Allah'ın nesh etmeyi dilediği ve ondan hayırlısını getirdiği müstesnâ}. *Şüphe yok ki O açık olanı da bilir, gizli kalanı da* {yani, söz ve fiilin açıktan yapılanını da, gizli yapılanını da bilir}.

8. *Biz sana o en kolay olanı kolaylaştıracağız* {yani, sana o âyetin yerine ondan daha kolay olanını vereceğiz}.

9. {Ey Muhammed!} *O halde sen de hatırlat* {yani, Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına dair şehâdeti hatırlat}; *eğer hatırlatmak fayda verirse.*

Buyruktaki "in" [eğer], kesinlik bildiren "kad" anlamındadır. Buna göre anlam, "Senden öncekilerin Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına dair şehâdeti hatırlatmaları fayda vermiştir" şeklinde olur.

10. *Haşyet duyan öğüt alacaktır* {yani, Allah'tan haşyet duyan, Allah'ı tevhîd edecektir. –Allah da ona mağfiret edecek ve onu (günahlarından ötürü) sorgulamayacaktır–.}

11. *En şaki olan kimse ise ondan kaçacaktır* {yani, en şaki [en bedbaht] olan kimse de onu: tevhîdi önemsemeyecektir}.

12. *O* {Allah onun şaki olduğunu bilmiş olduğu kimse} *en büyük ateşe* {yani, cehennem ateşine} *girecektir.*

13. *Sonra orada ne ölecek, ne de yaşayacak* {yani, cehennemde ölmeyecek ki rahat etsin, hoş ve güzel bir hayat yaşayamayacaktır ki yaşamış olsun}.

Cehennemde olduğu sürece bela içerisinde kalacaktır. Ölüm ona her bir yandan gelecek, fakat o bir türlü ölmeyecektir. Her gün yedi defa yanıp duracaktır. Arkasından tekrar azaba iade edilecektir. Kendi etinden başka yiyecek bir şeyi olmayacaktır. İşte, *Onun gıslinden başka*

yiyeceği yoktur (el-Hâkka, 69/32) buyruğu bunu anlatmaktadır. O ateş yiyecek, ateş de onu yiyecektir. Giyeceği de ateştir. Tepesi üzerinde ateş vardır, boynunda ateş vardır. Her bir ekleminde yedi türlü azab vardır. Ebediyen ona merhamet edilmeyecek, asla karnı doymayacak ve asla ölmeyecek. Hiçbir zaman rahat etmeyecek. Allah ona gazab etmiş, melekler gazab etmiş, cehennem gazab etmiştir.

14. *Gerçek şu ki tezekki eden felâh bulacaktır.*

15. *Ve Rabbinin adını zikrederek namaz kılan* {yani, zekâtını eda eden Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet eden, beş vakit namaz kılan kimse felâh bulacaktır}.

16. *Halbuki siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz* {yani, seçiyorsunuz}.

17. *Halbuki âhiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır.*

18. *Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde* {yani, kitablarda} *vardır.*

19. *İbrahîm ve Mûsâ'nın sahifelerinde* {yani, kitablarında –Tevrat'ta, İbrahîm'in sahifeleri kaldırılmıştır–}.

88. EL-ĞÂŞİYE SÛRESİ

Mekke'de inen el-Ğâşiye sûresi, 26 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

هَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ

نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَاراً حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ

اِلَّا مِنْ ضَر۪يعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْن۪ي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾

لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ ف۪ي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ ف۪يهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sana ğâşiyenin haberi geldi mi?* {yani, cehennemliklere dair haber sana gelmiş bulunmaktadır}.

Allah'ın, *Ateş yüzlerini yalayacaktır onların. Onlar orada dudakları gerileceğinden sırıtıp duracaklardır* (el-Mü'minûn, 23/104) buyruğu gibi. Kur'ân-ı Kerim'deki, “Sana geldi mi?” ibarelerinde söz konusu edilen her hususa dair o'na bilgi gelmiştir.

Arkasından Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

2. *Yüzler vardır ki o gün hâşi'dir* {yani, zelildir}.

3. *Amel etmiştir, yorulmuştur* {yani, cehennemde amel etmiştir, ateş onu yer, o da ateş yer. Azab dolayısıyla da yorgun ve hakir düşmüştür}.

4. *Kızgın bir ateşe girecektir.*

5. *Son derece sıcak bir çeşmeden içirileceklerdir* {yani, harareti son dereceye ulaşmış bir pınardan içirileceklerdir}.

Çünkü cehennem yaratıldığı günden, onların girecekleri güne kadar cayır cayır yakılmaktadır. Söz konusu çeşme [pınar] bir dağın dibinden çıkar, ki uzunluğu 70 yıllık bir mesafedir. Suyu zeytinyağı tortusu gibi siyah olup, tortulu, kalın, bulanık ve içi kurtlarla dolup taşar. Melekler cehennemliklere ateşten, demirden bir kapla o sudan içirirler. Kap ağzına yaklaştırıldığı vakit avurtları yanar, dişleri dökülüp durur.

Göğsüne ulaştığı vakit kalbi pişer. Karnına vardığı vakit, aşırı sıcaktan suyun kaynadığı gibi kaynayıp ateş isabet etmiş kurşun gibi erir. Bedbaht olan kişi "Veyl" [ölüm] diye çağırır. İşte, *Son derece sıcak bir çeşmeden içirileceklerdir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra bu bedbaht kimsenin yiyeceğini bildirerek buyuruyor ki:

6. *Onlar için darî'den başka bir yiyecek yoktur.*

Darî, "Mekke'de yetişen çok dikenli bir ağaç"tır. Çok dikenli olduğundan ötürü yeryüzündeki hiçbir canlı ona yaklaşmaz. Dikenlerinin çokluğundan ötürü kimse ona dokunamaz. Baharda henüz yaşken Kureyşliler buna "şebrak" derler. Develer yaş iken baharda onun yapraklarından yer, fakat kuruduğu vakit develer bile ona yaklaşmaz. Yeryüzünde ne kadar haşerat, yırtıcı ve Âdemoğluna rahatsızlık veren canlı varsa mutlaka onun bir benzerini Allah cehennemliklere musallat etmiştir, fakat bunlar da ateşten olacaktır. Allah ateşte ne yaratmışsa mutlaka ateştendir.

7. *O ne semirtir, ne de açlığa karşı fayda verir* {yani, onlara aç olduklarından dolayı değil, azab olsun diye yiyecek verilir}.

Ardından Allah, Kendisine itaat etmiş bulunan dostlarını [velîlerini] söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

8. *Yüzler vardır ki o gün nimet içindedir* {yani, sevinçlidir}.

Allah onların yüzlerini, sevinen bir topluluğun yüzlerine benzetmektedir. Bunlar bir şey içerlerse gönülleri hoş olur, yüzlerine kan toplanır, kalblerin sevinci ile şarabın sevinci bir araya gelir. Böyle birinin yüzü güler, tebessüm eder ve gönlü hoş olur.

9. *Sa'yi dolayısıyla razıdır* {yani, Allah onun amelinden razı olduğu için ameli sebebiyle onu böylece mükâfaatlandırmıştır}.

10. *Yüksek bir cennettedirler.*

Bunun "yüksek" diye nitelendirilmesi, cehennemin ondan aşağıda oluşundan dolayıdır. Cehennem, derekât [aşağı doğru inen basamaklar] halindedir. Cennet ise derecât [yukarı doğru çıkan basamaklar] halindedir.

11. *Orada boş bir söz işitmezler* {yani, biri diğerinden gıybet, yalan, sövme duymaz}.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾
وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ
كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ
نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾
لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ
الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

12. *Orada* {yani, cennette} *akan bir pınar vardır* {–ki cennette ırmaklar akar durur–}.

13. *Orada yükseltilmiş tahtlar vardır* {yani, inciler ve altın çubuklarla dokunmuş, üzerinde yetmiş tane döşek bulunan tahtlar vardır}.

Tahtların üzerindeki her döşek dünyadaki köşklerden bir köşk kadardır. Allah'ın, *Yükseltilmiş tahtlar* buyruğu bunu ifade etmektedir.

14. *Yerleştirilmiş sürahiler* {yani, gümüşten dizilmiş sürahiler}.

Bu sürahiler, saydamlıkları itibariyle billur gibidirler. Baş tarafları yuvarlak olup kulpları ve emzikleri yoktur.

15. *Dizilmiş yastıklar* {yani, yaygılar üzerinde dizilmiş, büyük yastıklar}.

"Nemârik" [yastıklar] kelimesi, sadece Kureyş lehçesinde kullanılır.

16. *Ve etrafa yayılmış yaygılar* {yani, üstüste serilmiş değerli yaygılar} *vardır.*

Allah kullarının ibret alıp cennete tutkulu bir şekilde yönelmeleri ve onu arzulamaları, cehennemden de sakınmaları için yarattıklarını hatırlatmaktadır. Çünkü O'nun cezalandırması da, lütuf ve ikramı da saltanatı ile orantılıdır.

Sonra hayret verici yaratıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

17. *Onlar bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına?*

Arablar fil görmedikleri için Allah onlara gördüklerinden: deveden söz etti. Eğer, “Filin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?” buyurmuş olsaydı, buna hayret etmezlerdi; çünkü fil görmemişlerdi.

18. *Göğün* {üstlerinden beşyüz yıllık bir mesafe ile} *nasıl yükseltildiğine?*

19. *Dağların nasıl* {üzerindekilerle beraber yok olup gitmesin diye yere kazıklar gibi} *dikildiğine?*

20. *Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine* {yani, Ka‘be'nin altından beşyüz yıllık bir mesafe ile nasıl yayılmış olduğuna}.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

21. *Artık sen* {ey Muhammed, Mekke halkına} *hatırlat. Sen ancak bir hatırlatıcısın* {tıpkı senden öncekiler gibi}.

22. *Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin* {yani, başlarında bir kıral değilsin}.

Bunu, et-Tevbe sûresindeki kılıç âyeti (et-Tevbe, 9/5) neshetti.

Arkasından şöyle buyurmaktadır:

23. *Fakat kim yüz çevirip* {îmânı inkâr ile} *kâfir olursa,*

24. *Allah onu* {âhirette} *en büyük azab* {yani, cehennem azabı} *ile azablandırır.*

Allah'ın bunu, “en büyük” olmakla nitelendirmesinin sebebi, dünyada iken onları öldürülmekle ve açlıkla tehdit etmiş olmasıdır. “En büyük” demesi, bunun açlıktan da, öldürülmekten de büyük oluşundan dolayıdır.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

25. *Şüphe yok ki dönüşleri* {yani, dönüp varacakları yer} *Bizedir.*

26. *Sonra da hesablarını görmek şüphesiz yalnız Bize aittir* {yani, onların cezalarını vermek Allah için çok kolaydır}.

89. EL-FECR SÛRESİ

Mekke'de inen el-Fecr sûresi, Kûfiyyûna göre 30 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ
فِي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾
اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ
الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْاَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ
طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun fecre* {yani, nahr'a [kurban kesme günü Müzdelife'de sabah vaktine]},

2. *Ve on geceye* {yani, el-edha'dan [kurban bayramından] önceki on geceye}.

Bunlara "on gece" denilmesi, dokuz gündüz ve on gece oluşlarından dolayıdır.

3. *Çifte* {yani, Âdem ile Havvâ'ya} *ve teke* {yani, Allah'a}.

4. *Yürüyüp gittiği zaman geceye* {yani, geldiği, bastırdığı zaman geceye –ki bu, adha gecesidir [kurban kesme gününden önceki gecedir–]}.

Allah nahr gününe, on güne, Âdem' ile Havvâ'ya ve Kendi zatına yemîn etti. Bu yemînlerin ardından buyurdu ki:

5. *Gerçekten bunda akıl sahibi için bir kasem var değil mi?* {yani, yapılan bu kasemde akıl sahibi kimseler için yeterlilik vardır. Böylece akıl sahibi bu yemînin ne kadar büyük olduğunu anlayabilir}.

Allah, *Çünkü Rabbin gözetlemektedir* (el-Fecr, 89/14) diye yemîn etmektedir.

6. *Görmedin mi Rabbinin ‘Âd'a nasıl* {yani, Hûd kavmine ne} *yaptığına?*

Babalarının adı, Hûd b. Semel b. Lemek b. Sam b. Nûh olduğu için onlara, “Hûd kavmi” dedi. Nitekim Arablar; “Rabî‘a, Mudar, Huzaa ve Süleym” derler. İşte ‘Âd ve Semûd (kavimleri) de böyledir

Sonra Allah ‘Âd kavminden bir kabileyi söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

7. *Yüksek direkli İrem'e?*

“İrem”, bir kabilenin ismidir. “Yüksek direkler”den kasıt ise, kumluk ve çöl yerlerde bulunan ruhbanlara ait olan direklerdir. Allah onların uzunluklarını, direklere benzetmektedir. Çünkü onlar, çölde ayakta durduklarında direkleri andırıyorlardı. Onlardan her birinin boyu 18 zirâ –12 zirâ olduğu da söylenir– idi. Bu ise, olabilecek en büyük direğin boyudur.

8. *Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı* {yani, Allah Âdemoğulları arasında ‘Âd kavmi gibisini yaratmadığı gibi, ‘Âd kavmi arasında da İrem gibisini yaratmamıştır}.

Sonra Semûd'u söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

9. *Ve vâdide kayaları oyan Semûd'a?*

Atalarının adı “Semûd” olduğu için, kavimlerine bu isim verilmiştir. Bunlar Sâlih'in (a.s) kavmi olup vâdide kayaları, en büyük dağları oyuyor ve ev haline getiriyorlar; kapısını ve kilidini de ondan yapıyorlardı. İşte, *Dağlardan, azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz* (eş-Şu‘arâ, 26/149) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra Fir‘avn'u –ki adı Mus‘ab b. Cebr'dir, el-Velîd b. Mus‘ab olduğu da söylenir– söz konusu etmektedir:

10. *Ve kazıklar sahibi Fir‘avn'a?*

Çünkü o, tevhîdi dile getirdiği için Mâşita'yı sırtüstü yatırıp dört kazığa bağlamış, üzerine de yılanları ve akrepleri salmıştı. Onlar onu sokup duruyor, önünden girip ağzından çıkıyorlardı. Nihâyet kurşunun eridiği gibi eriyip gitmişti.. Mâşita, Fir‘avn'ın kızı Heycel'in saçlarını tararken, tarağın elinden düşmesi üzerine, “Bismillah, Allah'ı inkâr edenlere hüsran var” deyiverdi. Fir‘avn'ın kızı ona, “Adını andığın bu ilah kimdir?” diye sordu. Mâşita, “Mûsâ'nın ilahıdır” cevabını verdi. Kız gi-

dip babası Fir‘avn'a haber verdi de başından geçen olaylar geçti. İşte, *Ve kazıklar sahibi Fir‘avn'a?* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Sonra Allah ‘Âd, Semûd ve Fir‘avn'ı birlikte zikrederek buyuruyor ki:

11. *Onlar ki memleketlerde tuğyan etmişlerdi* {yani, ma‘siyetler işlemişlerdi}.

12. *Oralarda fesadı arttırmışlardı* {yani, ma‘siyetleri çokça işlemişlerdi}.

13. *Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azab kamçısı yağdırdı* {yani, intikamını yağdırdı –ki O'nun intikamı azab idi–}.

Sonra ilk yemîni ile alakalı olarak şöyle buyurmaktadır:

14. *Çünkü Rabbin mirsâddadır* {yani, sırattadır}.

Şöyle ki: Cehennemin üzerinde yedi köprü vardır. Her köprü 70 yıllık mesafe olup her köprü üzerinde de ayakta dikilen melekler vardır; ki yüzleri kor ateş, gözleri şimşek gibi olup ellerinde de kargılar, bastonlar ve kancalar bulunur. Birinci köprüde îmânı, ikinci köprüde beş vakit namazı, üçüncü köprüde zekâtı, dördüncü köprüde ramazan orucunu, beşinci köprüde Beytullah'ı haccetmeyi, altıncı köprüde umreyi, yedinci köprüde insanlara haksızlıklarda bulunmayı sorarlar. İşte, *Çünkü Rabbin mirsaddadır* buyruğu bunu anlatmaktadır.

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي
أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ
﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ
﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

15. *Ama insan Rabbi kendisini ibtila edip de ona ikramda bulunup nimetler verse, "Rabbim beni keremli kıldı" der.*

Âyet, Ümeyye b. Halef el-Cumahî ile ‘Abdullâh b. Nufeyl hakkında inmiştir. ‘Abdullâh Ümeyye b. Halef el-Cumahî'ye iyiliği emretti, münkerden nehyetti ve bu hususta öğütler verdi. Ümeyye b. Halef ona, "Yazık sana, Allah, *Bu böyledir. Çünkü Allah îmân edenlerin velîsidir. Kâfirlerin ise velîsi yoktur* (Muhammed, 47/11) buyurmuyor mu?" dedi. ‘Ab-

dullâh b. Nufeyl, "Evet" dedi. Bu sefer, "O halde ne diye beni zengin yaptı, seni de fakir?" diye sordu. 'Abdullâh, "Allah böyle murad etmiştir" dedi. Ümeyye, "Hayır, Allah'ın beni zengin kılması, benim O'nun nezdinde kerîm ve değerli oluşum sebebiyledir. Seni fakir kılması da, senin O'nun nezdinde değersiz oluşun sebebiyledir" dedi. 'Abdullâh b. Hatal, "Allah'ın bunu böyle yapmış olması gâyet uygundur" dedi. Bunun üzerine Allah, *Ama insan Rabbi kendisini ibtilâ edip de ona ikramda bulunup, nimetler verse, "Rabbim bana ikramda bulundu" der* buyruğunu indirdi.

16. *Fakat ne zaman onu ibtilâ edip, rızkını daraltırsa bu sefer, "Rabbim beni alçalttı" der.*

(Mukâtil) dedi: Allah'ın buyruğunun anlamı şudur: Hayır, zengini Benim nezdimde üstün ve değerli olduğu için zengin yapmadım. Fakiri de Benim nezdimde değersiz olduğu için fakir bırakmadım. Fakat Ben bunu böyle istedim, ki dünyada zengine iyilikte bulunayım, Kıyâmet Gününde de fakirin hesabını kolaylaştırayım.

Nitekim Allah bir başka yerde, *Çünkü zorlukla beraber bir kolaylık vardır ve şüphesiz zorlukla beraber bir kolaylık vardır* {yani, bir sıkıntıdan sonra mutlaka bir rahatlık ve bir rahatlıktan sonra mutlaka bir sıkıntı vardır} (İnşirah, 94/5-6) buyurmaktadır.

İfade burada sona ermektedir.

Sonra Ümeyye b. Halef el-Cumahî'yi ve onun yaptığı kötülükleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

17. *Hayır* {durum Ümeyye b. Halef'in dediği gibi değildir}. *Bilakis* {yani, fakat} *siz yetime ikramda bulunmazsınız.*

18. *Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmezsiniz.*

Çünkü onlar, bunların karşılıklarını âhirette göreceklerini ümit etmiyorlardı.

19. *Mirası da helâl-haram demeden alabildiğine yersiniz* {yani, mirası korkusuzca, hiçbir şeye riâyet etmeden yersiniz}.

20. *Malı da alabildiğine seversiniz* {yani, malı çok ama pek çok toplarsınız}.

Bu, Mâlik b. Kinane'nin şivesindedir.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا
﴿٢٢﴾ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ
وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

21. *Asla* {onlar âhirete îmân etmiyorlar –bu bir tehdittir–}. *Yer dağılıp zerreler gibi paramparça edildiğinde* {yani, yer terk edilip dağlar alabildiğine uzatılıp yer ile dümdüz hale geldiğinde},

22. *Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde.*

Çünkü gökler ve yer çatlayacak, her semânın melekleri inecek ve her semâdaki melekler ayrı duracaklardır. Şanı yüce ve mübârek Allah, şu buyruklarda belirtildiği gibi gelecektir: *Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden... başkasını mı bekliyorlar?* (el-En'âm, 6/158); *Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden... başkasını mı bekliyorlar?* (el-Bakara, 2/210).

23. *Ki o gün cehennem de getirilecektir.*

Cehennem beşyüz yıllık mesafeden getirilecek, üzerinde 70.000 yuları, her yuların da 70.000 görevli meleği olacaktır. Yüzleri kor ateş, gözleri şimşek gibi olan bu melekler, o yularlara asılarak cehennemin yaratıklar üzerine atılmasını engelleyeceklerdir. Onlardan biri konuşacak olursa, ağzından ateş saçılır. Her meleğin elinde bir balyoz bulunur. Balyozun üzerinde de dağlar gibi 2.070 baş vardır. Bu balyoz meleğin eline tüyden hafif gelir. Onun, yılanların başlarını andıran yedi başı vardır. Gözleri mavi olup, mahlukata şiddetli bir öfkeyle bakar; Allah'ın gazabı dolayısıyla mahlukatın üzerine atılmak ister. Cehennem getirilecek ve arşın bacağı yanına yerleştirilecektir. *İşte o gün insan* {yani, Ümeyye b. Halef el-Cumahî} {cehennem ateşini ve melekleri göreceği vakit} *hatırlayacaktır, ama hatırlamanın ona ne faydası olur* {yani, âhi-

rette hatırlamanın ona faydası nasıl olacak ki}? Çünkü o dünyada iken buna kâfir olmuştu.

Sonra Allah onların hallerini, âhirette ateşi görecekleri vakit neler söyleyeceklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

24. *"Keşke hayatım* {yani, âhiretim} *için* {dünyada iken} *önceden göndermiş olsaydım" der.*

25. *Kimsenin azabı Allah'tan büyük olamaz.* {Çünkü O'nun saltanatı, azameti kadardır, azabı da saltanatı gibidir.}

26. *O'nun bağladığı gibi de kimse bağlayamaz* {yani, hiçbir kimse Allah'ın bağladığı gibi bağlayamaz}.

27. *Ey mutmain* {yani, îmân ile itminan bulmuş} *nefs!*

28. {Amelin dolayısıyla} *razı olmuş ve* {Allah'ın sana vermiş olduğu hayır ve mükâfaatlar dolayısıyla da} *rızaya ermiş olarak dön Rabbine.*

29. *Haydi, katıl kullarıma* {yani, gir rahmetime}.

30. *Ve* {rahmetimden ötürü de} *gir cennetime.*

Bunun bir benzeri de, Dâvûd oğlu Süleymân'ın ağzından zikredilen, *Ve rahmetinle beni Sâlih kullarının arasına kat* (en-Neml, 27/19) buyruğudur.

Bu âyet, Mekkelilerin astıkları Hubeyb b. Adî hakkında inmiştir. Yüzünü Medine'ye doğru çevirdiklerinde, "Allahım! Eğer benim Senin nezdinde bir hayrım varsa, yüzümü kıbleye doğru çevir" demişti. Allah da onun yüzünü kıbleye doğru çevirdi ve kimse onu kıbleden başka bir tarafa çeviremedi.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] b. Sâbit dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bize Mukâtil b. Süleymân Atâ b. Ebî Rebah'tan, o 'Abdullâh b. 'Abbâs'tan, o da Nebî'den (s.a) dedi ki: "Allah dünya semâsını hâric (yahut harec) mekfûf bir sudan[1] yaratmıştır.

---

1 "Hâric (yahut harec) mekfûf" kelimelerinin, suyun sıfatı olarak gelmesinin ne anlam ifade ettiğini tesbit edemedik. Muhakkik, nüshaların birinde "dürülmüş, katlanmış bir dalgadan" [mekfûf bir mevc] diğerinde ise "hâric (yahut harec) yekfûf bir sudan" anlamında yazılı olduğunu belirtmektedir. Suyûtî'nin, *ed-Durru'l-Mensur*'unda, I, 109'da yer alan rivâyette ise, "dünya se-

İkincisini demirden, üçüncüsünü gümüşten, dördüncüsünü tunçtan, beşincisini altından, altıncısını kırmızı yakuttan, yedincisini üzerinde ayakta saflar halinde dizili nurdan meleklerin bulunduğu bir nurdan yaratmıştır." İşte, *Saf saf dizilenlere andolsun* (es-Sâffât, 37/1) buyruğu bunu anlatmaktadır. Bunlar, yedinci semâda bulunan meleklerdir.

mâsı mekfûf bir mevcdendir" [katlanan, katlanmış bir dalgadandır] şeklindedir. Bu da, dalganın sahile vurduğu zaman yükselip bir kavis çizerek tekrar geri dönmesi halini anlatır. Buna göre, yazma nüshalardan birinde bulunan bu şeklin daha uygun ve daha doğru olduğu söylenebilir. (Çeviren)

90. EL-BELED SÛRESİ

Mekke'de inen el-Beled sûresi, Kûfiyyûna göre 20 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

لَا أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلٌّ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ
﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ
﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hayır, yemîn olsun bu beldeye* {yani, Mekke'ye},

2. *Sen bu beldede helâl iken* {yani, Ben bu beldeyi senden önce kimseye helâl kılmadığım gibi, senden sonra da kimseye helâl kılmadım. Sana da günün kısa bir süresinde helâl kıldım}.

Çünkü Allah, o'ndan başka kimseye Mekke'yi fethetmeyi nasîb etmedi. Kimseye de orada öldürmeyi helâl kılmadı. Bundan sadece Mekke'yi fethettiği vakit Nebî'nin (s.a) öldürdüğü/öldürttüğü Mikyas b. Dubabe el-Kinanî ve diğerleri müstesnâdır.

3. *Babaya ve doğana* {yani, Âdem ve kıyâmete kadar onun soyundan gelecek olan zürriyetine} *ki,*

Allah böylece Mekke'ye, Âdem'e ve onun soyundan gelecek olanlara kasem etmektedir.

4. *Biz insanı andolsun bir kebed içinde* {yani, dimdik ayakta durur halde} *yarattık.*

Çünkü Allah her şeyi dört ayaklı yaratmıştır. Ancak Âdemoğlu iki ayağı üzerinde yürür.

Bu âyet, el-Hâris b. 'Amr b. Nevfel b. 'Abdi Menaf el-Kuraşî hakkında inmiştir. O Medine'de iken bir günah işlemiş ve Rasûlullah'a (s.a) gelerek, "Bunun kefareti nedir?" diye sormuş, Rasûlullah (s.a) da, "Git bir köle azat et yahut altmış yoksulu doyur" demişti. Adam, "Daha başkası mümkün değil mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a) "Hayır, dediğim gibidir" buyurmuştu. Rasûlullah'ın (s.a) yanından üzüntülü ve kederli bir

şekilde geri döndü. Nihâyet arkadaşlarına gidip dedi ki: "Allah'a yemîn ederim ki bilemiyorum, eğer ben Muhammed'in (s.a) dînine girecek olursam, malım, kefaretler ve Allah yolunda infak sebebiyle azalıp duracak. Yoksa Muhammed bizim bu malı yolda bulduğumuzu mu zannediyor? Andolsun ben pek çok miktarda mal harcadım." Bunun üzerine Allah, *Biz insanı andolsun bir kebedde yarattık* buyruğunu indirdi.

5. *O hiç kimsenin* {yani, Allah'ın} *kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanır* {yani, bu insan azîz ve celîl olan Allah'ın malını –kendisi sağlam bir şekilde muhafaza etse bile– elinden alamayacağını mı zannediyor}?

6. *O der ki: "Ben yığın yığın mal tükettim."*

Sonra Allah ona hayır va'dde bulunarak şöyle buyurmaktadır:

7. *O kimsenin kendisini asla görmediğini mi zanneder* {yani, bu insan, yaptığı infakları Allah'ın görmediğini, onların hesabını tutmadığını mı zannediyor? O, onun yaptığı infakın yerine ona daha güzelini verecektir.}

Arkasından nimetlerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾
فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾
أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا
ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا
بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

8. *Biz ona iki göz vermedik mi?*

9. *Bir de bir dil ve iki dudak?*

10. *Biz onu necdeyne hidâyet etmedik mi* {yani, ona hayır ve şer yolunu açıklamadık mı}?

Devamla Allah onu kefarette bulunmaya teşvik ederek şöyle buyurmaktadır:

11. *Fakat o sarp yokuşa saldıramadı.*

Bu Allah'ın, o kimse için verdiği bir misaldir. Demek istiyor ki: Köle azad etmen, dağı andıran günahlarının üzerine çıkar ve nihâyet günahların eriyip giderler; tıpkı bir adamın önündeki sarp bir yokuşa çıkmak üzere harekete geçmesi ve onu aşması gibi. Aynı şekilde, bir günah işleyen kimse, Rabbinden mağfiret diler, o günahına kefaret olsun diye sadaka verir ise, günahları üzerine –onları paramparça edinceye kadar– çıkmış gibi olur; tıpkı dağın yerinden oynayıp, yer ile dümdüz olması gibi. İşte, *Fakat o sarp yokuşa saldıramadı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

12. *O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin?*

İfade, bu işi tazim etmek içindir.

13. *O kul azad etmektir.*

14. *Yahut mesğabeli* {yani, açlığın çok olduğu} *bir günde yemek yedirmektir,*

15. *Akrabalığı olan bir yetime.*

16. *Yahut topraklara düşmüş bir yoksula* {yani, çıplaklığı ve aşırı ihtiyacı dolayısıyla sırtı toprağa yapışmış bir fakire –ki bu kişi utandığından dışarı çıkıp insanlardan bir şey dilenmez–}.

İşte bu âyetler Rasûlullah'ın (s.a) ona, "Bir köle azad et yahut altmış yoksula yemek yedir" demesi dolayısıyla inmiştir. Allah, "O bu iki işten birini yapmaktan acze mi düştü? İnfak ettiği vakit Allah'ın kendisini görmediğini, yaptığı harcamanın yerine ona başkasını vermeyeceğini mi zannediyor?" buyurmaktadır. İşte, *O, kimsenin* {yani, Allah'ın} *kendisini asla görmediğini mi zanneder?* buyruğu bunu anlatmaktadır.

17. *Sonra da* {Allah'a, meleklere, kitablara, rasûllerine, cennetine ve cehennemine} *îmân edenlerden, birbirlerine* {Allah'ın onlara Kur'ân'da farz kıldıkları üzere} *sabrı tavsiye* {–çünkü onlar, Allah'a îmân etmeyecek, sâlih ameller işlemeyecek, farzlar üzerinde sabır göstermeyecek olurlarsa, onların kefaretlerini, sadakalarını kabul etmeyeceğim–}, *merhameti* {yani, rahîm [akrabalık] bağını koparmamayı} *tavsiye edenlerden olmasıdır.*

18. *İşte bunlar* {yani, îmân edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye edenler}, *meymenet sahibleri-*

dir {yani, Kıyamet Günü kitabları sağ taraflarından verilecek olanlardır}.

19. *Âyetlerimize* {yani, Kur'ân'a} *kâfir olanlar ise, onlar meş'eme sahibleridir* {yani, kitabları sollarından verilecek olanlardır}.

"Meş'eme" (bu anlamıyla) Murad'ın bir kolu olan Nutayf oğulları tarafından kullanılır.

Bütün bu buyruklar ile Allah, el-Hâris b. 'Amr b. Nevfel b. 'Abdi Menaf'ı korkutmaktadır.

20. *Üzerlerinde de kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş* {yani, cehennem} *vardır.*

91. EŞ-ŞEMS SÛRESİ

Mekke'de inen eş-Şems sûresi, Kûfiyyûna göre 15 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا ﴿٣﴾

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَٓاءِ وَمَا بَنٰيهَا ﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَا

﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا ﴿٧﴾ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا ﴿٨﴾

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا ﴿١٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ

بِطَغْوٰيهَٓا ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ

نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ

رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun güneşe ve duhâsına* {yani, sıcağına}.

2. *Arkasından geldiği zaman aya* {yani, iniltiyi andıran sesiyle onun arkasından gittiği zaman aya}.

3. *Ona parlaklık verdiği zaman gündüze* {yani, Allah onu gecenin karanlığından kurtarıp parlatır}.

4. *Onu örtüp kapladığı zaman geceye* {yani, gündüzün aydınlığını, gecenin karanlığı örter}.

5. *Semâya ve onu binâ edene* {yani, onu bina edip yükseltene}.

6. *Yere ve onu döşeyene* {yani, Allah'a –Rabbimiz, Kendi zatına yemîn etmektedir–}

7. *Bir nefse* {yani, Âdem'e} *ve onu düzenleyene* {yani, elleri, ayakları, gözleri, kulakları düzenleyip onu yaratan Allah'a} *yemîn olsun.*

8. *Sonra da ona fücûrunu ve takvâsını ilham edene* {yani, dalâleti ve hidâyeti öğretene}.

Arkasından yüce Rabbimiz Kendi zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

9. *Onu tezkiye eden felâh bulmuştur* {yani, onu tezkiye edene Allah saadet vermiş, onu ıslah etmiştir –çünkü Allah'ın ıslah ettiği kimse felâh bulmuş [bahtiyar, mutlu olmuş] demektir–}.

10. *Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır* {yani, Allah'ın bedbaht ettiği kimse de helâk olmuştur}.

Sonra Semûd'u söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

11. *Semûd tuğyânı ile yalanladı* {yani, o kavmin tuğyânı ve bedbahtlığı kendilerini yalanlamaya itti}.

Onları iki defa bedbahtlık kapladı. Birinde Allah'ı yalanladıkları ve O'na îmâna karşı kör kesildikleri, diğerinde ise dişi deveyi kestikleri zaman. İşte, *Semûd tuğyânı ile yalanladı* buyruğu bunu anlatmaktadır.

12. *Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman.*

13. *Allah'ın Rasûlü* {Sâlih (a.s)} *onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesinden ve su içmesinden sakının."*

Sâlih, onlara dişi devenin ve su içme sırasının durumunu, kendisini yalanlayıp dişi deveyi kesmeleri halinde Allah'ın kendilerine ne yapacağını açıklamış idi. İşte, *Allah'ın Rasûlü onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesinden ve su içmesinden sakının"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

14. *Fakat onlar o'nu* {yani, o'nun getirdiklerini} *yalanladılar, sonra da onu kestiler* {yani, dişi deveyi öldürdüler –bu sebeble azab onları yakaladı–}. *Rabb'leri günahları sebebiyle onlara azab gönderiverdi.*

Azabın sebebi onların günahkârlıkları idi. Çünkü onlar dişi deveyi kestikten sonra devenin yavrusu uzaklaşıp dağa çıkmaya başladı. Üç defa, "Ey Sâlih! Annem öldürüldü" diye bağırdı. Bütün şehir halkı gidip Sâlih'e sığınıp "Çaremiz nedir?" diye sordular. Sâlih, "Çare, devenin yavrusunu yakalamanızdır. Olur ki Allah yavrusu sebebiyle sizden azabı kaldırır" dedi. Yavruyu yakalamak için dağa çıktılar, fakat o ellerinden kaçtı ve saklandı, onu göremediler. "Ey Sâlih! Allah bize ne yapar?" dediler. Sâlih, "Yavru kaç defa bağırdı?" diye sordu. "Üç defa" dediler. O da, *Haydi, yurdunuzda üç gün faydalanın.* {Yavrunun bağırarak seslenişi} *yalan olmayan bir va'ddir* {yani, o va'dinde yalan söylemiyor} (Hûd, 11/65) dedi. "Peki bunun alameti nedir, ey Sâlih!" diye sordular.

Sâlih, “İkinci gün yüzleriniz sararacak, üçüncü gün ise kararacak, dördüncü gün size azab gelecektir” dedi. Birinci gün yüzleri sarardı, fakat yine tasdik etmeyip “Bu, korkudan ve dehşettendir” dediler. İkinci gün yüzleri kızardı, artık azabın geleceğinden emin oldular. Sonra kalkıp kendileri için kabirler kazdılar, nar ve sabır bitkileriyle kokulanıp derilerle kefenlendiler. Üçüncü gün yüzleri karardı, öyle ki aşırı karalıktan ötürü birbirlerini tanıyamadılar.[1] Dördüncü günü sabahında kazdıkları çukurlara girdiler. Güneş doğup yükseldiği halde onlara azab gelmedi. Allah'ın kendilerine merhamet edeceğini sandılar, kabirlerinden çıkıp birbirlerini çağırmaya başladılar. Bu sırada Cibrîl (a.s) indi ve güneşin ışığını örttü ve bir çığlık attı. Hemen koşup kabirlerine girdiler ve uyudular. Cibrîl, “Kalkın, Allah'ın laneti üzerinize olsun” diye bağırdı. Ruhları cesetlerinden fırladı, evleri sarsıldı ve nihâyet kabirleri üzerine düştü, Kıyâmet Gününe kadar da böyle kalacaktır. Sabah olduğunda şehirlerinden hiçbir şey yok gibiydi. İşte, *Sanki orada hiç kalmamışlardı* (Hûd, 11/68) buyruğu ile, buradaki, *Bunun üzerine Rabb'leri günahları sebebiyle onlara azab gönderiverdi ve hepsini bir yaptı* {yani, evlerini kabirleri üzerine dümdüz etti} buyruğu bunu anlatmaktadır.

15. *Ve O bunun âkıbetinden korkmaz* {yani, dişi deveyi kesip öldüren Allah'tan korkmadı}.

Bundan önce, *Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman* demişti.

Su içme sırasını ihlal edenler, Kudar b. Kudeyre –ki o dişi deveyi kesendir–, Salif, Cuda, Kıyl, Hureyl, Huzeyl, Cemal b. Mâlik, Habbabe b. Ezâz ve Cemil b. Cevâd isimli dokuz kişi idi. İşte, *O şehirde yeryüzünde fesad yapan, fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı* (en-Neml, 27/48) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Ebû Sâlih dedi ki: “Zikredilen bu kimselerin isimleri, Neml sûresinde[2] dişi deveyi kesenlerin isimlerine uygun düşmektedir. Bu, birtakım kimselerin sözü, ordakiler de başkalarının sözüdür. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.”

---

1 Buna göre, az önce, va‘din: azab va‘dinin gerçekleşeceğinin alameti ile ilgili suale verilen cevabta bir karışıklık olmalıdır. Bu son ibarelerin ışığında bu cevabın şöyle olması gerekir: Birinci gün yüzleriniz sararacak, ikinci gün kızaracak, üçüncü gün kararacaktır. (Çeviren)

2 Bkz. en-Neml, 27/48.

92. EL-LEYL SÛRESİ

Mekke'de inen el-Leyl sûresi, 21 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىۙ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰىۙ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٣﴾
اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٦﴾
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ
﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىۜ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْن۪ي عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىۜ ﴿١١﴾ اِنَّ عَلَيْنَا
لَلْهُدٰىۘ ﴿١٢﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُو۫لٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَاراً تَلَظّٰىۚ ﴿١٤﴾
لَا يَصْلٰيهَٓا اِلَّا الْاَشْقٰىۙ ﴿١٥﴾ اَلَّذ۪ي كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا
الْاَتْقٰىۙ ﴿١٧﴾ اَلَّذ۪ي يُؤْت۪ي مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ ﴿١٨﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ
تُجْزٰىۙ ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye,*

2. *Ağarıp açıldığı zaman gündüze,*

Allah, karanlığı gündüzün aydınlığını örttüğü zaman geceye, gecenin karanlığından sıyrılıp aydınlandığı zaman gündüze yemîn ettikten sonra, {Ey Mekkeliler!} *Şüphesiz sizin sa'yiniz* {yani, amelleriniz} *çeşit çeşittir* buyurmaktadır.

3. *Erkeği ve dişiyi* {yani, Âdem'i ve Havvâ'yı} *yaratana ki,*

Buradaki “mâ”, bir sıladır [zaiddir].

Allah, zatına ve bu âyetlere [delillere, belgelere] yemîn ederek, *Erkeği ve dişiyi yaratana* {da yemîn olsun} *ki* buyurmuştur. Bunun bir benzeri de, Şems sûresindedir.[1]

---

1 Bkz. eş-Şems, 91/1-7.

4. {Ey Mekkeliler!} *Kuşkusuz sizin sa'yiniz* {yani, amelleriniz} *çeşit çeşittir* {yani, hayır ve şer hususunda farklı farklıdır}.

5. *Artık kim* {Allah'ın hakları uğrunda mal} *verir ve ittika ederse,*

Bu âyet, Ebû Bekr es-Sıddîk –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– hakkında inmiştir. Şöyle ki: Ebû Süfyân, Müslüman olduğu için göğsüne taş koyarak Bilâl'e işkence eden Sahr b. Harb'in yanından geçti. Ebû Bekr es-Sıddîk –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– ona dedi ki: "Rabbini tanığı için bir kula azab mı ediyorsun?" dedi. Ebû Süfyân, "Allah'a yemîn ederim ki bu siyahî köleyi sizden, sen ve arkadaşından {Muhammed'den} başkası ifsad etmedi" dedi. Ebû Bekr (r.a), "Onu bana satmaya ne dersin?" dedi. "Olur" deyince de, "Allah'a yemîn ederim, bunun bedelini ödeyecek para bulamıyorum" dedi. Sahr b. Harb ona, "Allah'a yemîn olsun, kıldan yapılmış bir ip benim için ondan daha iyidir" dedi. Ebû Bekr es-Sıddîk da, "Allah'a yemîn ederim, o yeryüzü dolusu altından daha iyidir" dedi. Ebû Süfyân, "Hadi onu benden satın al" deyince, Ebû Bekr ona, "Dînim üzere olan bu köleyi, senin dînin üzere olan onun gibi bir köle karşılığında satın alıyorum" dedi. Ebû Süfyân da kabul etti. Ebû Bekr (r.a) satın aldıktan sonra Bilâl'i azad etti. Ebû Süfyân, Ebû Bekr'e (r.a), "Kendi malını da, Ebû Kuhafe'nin malını da mahvettin" dedi. Ebû Bekr, "Ben bu yolla Rabbimden mağfiret ümit ediyorum" dedi. Ebû Süfyân, "Bu ne zaman olacak?" deyince de, "Senin sekara girip, azab edileceğin gün" dedi. Ebû Süfyân, "Sen bunu bana ölümden sonra va'd etmiyor musun?" deyince de, "Evet" dedi. Kâfir, sırtüstü yatacak kadar gülüp durdu ve dedi ki: "Ey Atîk! Beni ölümden sonra diriltilmekle mi tehdit ediyorsun ve o gün için malımı feda etmemi mi söylüyorsun? O takdirde Lât ve 'Uzzâ adına yemîn ederim ki senin malın boşa gitmiştir ve sen hiçbir zaman onun gibisini elde edemeyeceksin." Ebû Bekr (r.a) ona, "Ey Ebû Süfyân! Allah'a yemîn ederim, sana bugünü hatırlatacağım" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Allah, *Artık kim verip, ittika ederse* buyruğunu indirdi.

6. *Ve el-hüsnâ'yı tasdik ederse* {yani, Allah'ın uğrunda malını verdiği takdirde Allah'ın âhirette onun yerine daha hayırlısını vereceğine dair va'dini tasdik ederse},

7. *Biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız* {yani, tekrar infak etmesine, vermeye dönmesini, böylece hayır yapmasını kolaylaştırırız}.

8. *Amma kim cimrilik eder ve* {kendisini Allah'tan} *müstağni görürse,*

9. *Ve el-hüsnâ'yı* {yani, Allah'ın ona infak ettiği maldan hayırlısını vereceğine dair va'dini} *yalanlarsa,*

10. *Biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız* {yani, hayır yapmasını ona zorlaştırırız}.

11. *Alçaldığı* {yani, Ebû Süfyân ölüp de ateşe yuvarlandığı} *zaman* {dünyada cimrilik ettiği} *malı kendisine fayda vermez.*

12. *Hidâyet*{i beyan etmek} *şüphesiz ki Bize aittir.*

13. *Son da, ilk de* {yani, âhiret de, dünya da} *elbette ki Bizimdir.*

14. *İşte ben sizi* {ey Mekkeliler} *alev alev yanan bir ateş ile inzâr ettim.*

15. *Oraya* {yani, cehennem ateşine} *en şaki olandan başkası girmeyecektir.*

Mekkelilerden bu kimseleri kasdetmektedir.[2]

16. *O yalanlayıp, yüz çeviren kimseden* {yani, Kur'ân'ı yalanlayarak îmân etmekten yüz çeviren kimselerden başkası ona: cehennem ateşine girmeyecektir}.

17. *O en takvalı olan* {yani, Ebû Bekr es-Sıddîk}, *ondan* {yani, o ateşten} *uzak tutulacaktır* {yani, Allah onu cehennem ateşinden uzaklaştıracaktır}.

18. *O ki malını verir ve tezekki eder* {yani, halini düzeltir}.

19. *Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir nimeti de yoktur.*

Ebû Bekr (r.a), "Muhammed'in dînini terk edinceye kadar seni bırakmayacağım" diyerek Müslüman olduğu için Bilâl'e işkence eden Ümeyye b. Halef el-Cumahî'nin yanından geçti. İşkence gören Bilâl ise, "Ahad ahad" diyordu. Allah'ın rahmeti üzerine olsun Ebû Bekr, "Sen

---

2 Muhakkikin, "Bu açıklama cümlesi, nüshanın birinde bu şekilde olmakla birlikte, diğerinde silik olup okunmamaktadır" şeklindeki notu ibarenin niçin böyle olduğu hususunda fikir veriyor gibidir. (Çeviren)

kuluna Allah'a îmân etti diye mi işkence yapıyorsun?" dedi. Efendisi Ümeyye, "Bunu senden ve senin arkadaşından {Muhammed'den} başkası ifsad etmedi. Haydi onu benden satın al" dedi. Ebû Bekr, "Peki alayım" dedi. Ümeyye, "Ne karşılığında?" diye sorunca, Ebû Bekr, "Senin dînin üzere olan onun gibi bir köle karşılığında" dedi. Ümeyye buna razı oldu, Ebû Bekr (r.a) bir köle bulup satın aldı ve onu Bilâl ile değiştirdi, Bilâl'i –Allah'ın rahmeti ikisine olsun– azad etti. Ümeyye, Ebû Bekr'e (r.a), "Bir ukiye altın karşılığında bile onu sana satardım" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a), "Kırk altın ukiyeden daha aşağıya satmayacağını söyleseydin bile onu satın alırdım" dedi. Ancak (Ebû Bekr'in babası) Ebû Kuhafe, Bilâl'in azad edilmesinden hoşlanmayıp Ebû Bekr'e, "Sen bir kavmin mevlasının [azad ettikleri kölelerinin] kendilerinden olacağını bilmiyor musun? Madem azad ettin, görünüşü güzel ve güçlü birini azad etseydin" dedi. Çünkü Bilâl siyahî idi. Bunun üzerine Allah Ebû Bekr (r.a) hakkında, *Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir nimeti de yoktur* {yani, o böyle bir nimete karşılık vermek için bunu yapmıyor} buyruğunu indirdi.

20. *O ancak a'lâ* {yani, bütün yarattıklarının üstünde olan} *Rabbinin rızası için (malını veriyor).*

21. *Yakında da o* {yani, Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a)} *elbette razı olacaktır.*

Ebû Bekr (r.a), İslâm için işkenceye uğratılan dokuz köle satın alıp azad etmişti: Müezzin Bilâl, Âmir b. Fuheyre, onun kız kardeşi, Zinnire ve onun kızı, Hârise b. Ömer, Umm Kiyas, en-Nehdiyye ve kızı.

en-Nehdiyye, 'Abdu'd-Dâr oğullarından bir kadına ait bir cariye idi, Müslüman olduğu için onu dövüp duruyordu.

93. ED-DUHÂ SÛRESİ

Mekke'de inen ed-Duhâ sûresi, Kûfiyyûna göre 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾
وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰى ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطٖيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى
﴿٥﴾ اَلَمْ يَجِدْكَ يَتٖيمًا فَاٰوٰى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَٓالًّا فَهَدٰى ﴿٧﴾
وَوَجَدَكَ عَٓائِلًا فَاَغْنٰى ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَتٖيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَاَمَّا
السَّٓائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun duhâ'ya* {yani, güneşin sıcağına},

2. *Örtüp bürüdüğünde geceye* {yani, karanlığın, gündüzün aydınlığını kapattığı zamana},

Azîz ve celîl olan Allah yemîn ederek, *Andolsun duha'ya* buyurmaktadır, ki "duhâ", güneşin sıcağı demek olup, bu da güneş doğduğu sırada gündüzün ilk vakitleridir. Ayrıca örtüp bürüdüğünde geceye de, yani, karanlığın, gündüzün aydınlığını kapattığı zamana da yemîn etmektedir.

Allah gecenin ve gündüzün başlangıçlarına yemîn ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

3. {Ey Muhammed!} *Rabbin seni terk de etmedi, sana buğz da etmedi.*

Cibrîl (a.s), Muhammed'e (s.a) kırk gün süreyle –üç gün olduğu da söylenmiştir– (vahiy getirmek için) gelmedi. Mekkeli müşrikler dedi ki: "Eğer o Allah tarafından gönderilmiş olsaydı, daha önceki nebîlere yaptığı gibi o'na da vahyi ardı arkasına gönderirdi. Allah o'nu terketti, arkadaşı da terketti, artık o'na gelmiyor." Müslümanlar, "Ey Allah'ın Rasûlü! Üzerine neden vahiy inmedi?" deyince, "Üzerime vahiy nasıl insin ki, siz parmaklarınızın arasındaki kirleri temizlemiyor, tırnaklarınızı kesmiyorsunuz" dedi.

(Mukâtil) dedi ki: Allah geceye ve gündüze yemîn ederek, {Ey Muhammed!} *Rabbin seni terk etmedi, sana buğz da etmedi* buyurdu. Çünkü müşrikler, "Rabbi o'nu terk etti, o'na buğzetti" demişlerdi. Cibrîl (a.s) nâzil olunca Nebî (s.a) ona, "Ey Cibrîl! Arayı o kadar açtın ki, seni özledim" dedi. Cibrîl (a.s), "Benim sana özlemim daha fazladır. Çünkü sen Allah nezdinde çok değerlisin, fakat ben emir kuluyum" dedi. Bunun üzerine, *Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Ellerimizin önündeki* {yani, dünya} *ile arkamızdaki* {yani, âhiret} *ve bu ikisinin arasındakiler* {yani, dünya ile âhiret ve iki nefha arasındaki süre –ki bu da kırk yıldır–} *hepsi O'nundur. Rabbin unutkan değildir* (Meryem, 19/64) {ey Muhammed, Rabbin seni unutmadı} buyruğu nâzil oldu.

4. *Andolsun ki âhiret* {yani, cennet} *senin için bu ilk olandan* {yani, dünyadan} *daha hayırlıdır* {yani, kıyamet ve âhiret yaklaşmış bulunmaktadır ve bu senin için dünyadan hayırlıdır}.

5. *Elbette Rabbin* {âhirette} *sana* {hayırlı olanı} *verecek, sen de hoşnut olacaksın* {yani, sen hoşnut oluncaya kadar sana verecek, sonra sana verdiklerine razı olacaksın}.

Sonra Allah, Cibrîl (a.s) vasıtasıyla o'nun önceki halini bildirmekte ve o'na nimetlerini hatırlatmaktadır:

6. *Hem seni yetimken barındırmadı mı?* {yani, seni amcan Ebû Tâlib'in yanında barındırdı. Böylece geçim sıkıntısından seni kurtardı}.

Nebî (s.a), "Rabbim bana minnet etti ve O minnet etmeye layık olandır" dedi.

Cibrîl (a.s) devamla dedi ki:

7. *Seni* {doğruluktan uzak düşmüş} *bir dâll bulup da* {dînine ileterek} *hidâyet vermedi mi* {sana}?

Nebî (s.a) yine, "Rabbim bana minnet etti ve O minnet etmeye layık olandır" dedi.

Devamla Cibrîl (a.s) dedi ki:

8. *Seni fakirken zengin kılmadı mı?*

Nebî (s.a) yine, "Rabbim bana minnet etti ve O minnet etmeye layık olandır" dedi.

Arkasından Allah o'na şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

9. *O halde yetime kahretme* {yani, yetimi azarlama, yüzüne karşı surat asma –çünkü sen de bir yetim idin–}.

10. *İsteyeni* {yani, fakir ve yoksulu} *azarlama* {yani, senden bir şey istediği vakit onu azarlama –çünkü sen de fakir idin–}.

11. *Bununla beraber Rabbinin nimetini hatırlat* {yani, Allah'ın bu sûrede zikrettiği hususlar ve sana yaptığı hayırlar dolayısıyla Allah'a şükret}.

Allah bu iki sûreyi: ed-Duhâ, el-İnşirah ve Leyl sûrelerini Mekke'de birlikte indirmiştir.[1]

Nebî (s.a) bu iki sûreyi emin olduğu kimselere okudu. Sonra Cibrîl (a.s) Mekke'nin üst taraflarında iken yanına gelip elleriyle yeri itti, oradan bir su pınarı fışkırdı. Cibrîl (a.s), Nebî'nin (s.a) namaz için nasıl abdest alınacağını görmesi için abdest aldı. Sonra Nebî (s.a) abdest aldı. Cibrîl (a.s) o'na namaz kıldırdı. Cibrîl gittikten sonra Nebî (s.a) Hadice'ye (r.anha) öğretti, o da Nebî (s.a) ile birlikte namaz kıldı.

1 Görüldüğü gibi iki sûre deyip, üç sûre saymaktadır. (Çeviren)

94. EŞ-ŞERH SÛRESİ

eş-Şerh [el-İnşirah] sûresi, Kûfiyyûna göre 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ٓي
اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ
مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi* {yani, daha önce içine îmân girmeyecek şekilde dar iken senin için göğsüne genişlik verip, nihâyetinde ona hidâyet vermedik mi}?

İşte, *Seni dall iken bulup hidâyete iletmedi mi?* (ed-Duhâ, 93/7) buyruğu ile, *Daha önceden kitabın da ne olduğunu bilmiyordun, îmânın da* (eş-Şûrâ, 42/52) buyruğu bunu anlatmaktadır. Nebî'nin (s.a) ashâbından olan, Medine'de kabileleri, aşiretleri olmadığından Rasûlullah'ın (s.a) mescidinde kalan Suffe ehli 400 kişilik bir kitle idiler. Kendilerine bir şey tasadduk edildiğinde bir kısmını yerler, bir kısmını da miskinlere sadaka olarak verirlerdi. Sonra onlar, ecrini Allah'tan beklemek üzere, Müslümanlar ile aralarında savaş bulunan müşriklere: Süleym oğullarına karşı cihada çıktılar da içlerinden yetmiş kişi öldürüldü. Bu Nebî'ye (s.a) ve Müslümanlara ağır geldi de. Rasûlullah (s.a) her sabah namazının akabinde Allah'ın onları helâk etmesi için onlara beddu'a etmeye, namazda kunut yapmaya başladı. Bunun üzerine Allah, *O işten sana hiçbir şey düşmez. Ya tevbelerini kabul eder yahut zâlim olduklarından dolayı onlara azab eder* (Âl-i İmrân, 3/128) buyurdu. Sonra yüce Rabbimiz zatını tazim ederek,: *Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğine mağfiret eder, dilediğini azablandırır. Allah gafûrdur, rahîmdir* {yani, onların azabını sonraya bırakır. Çünkü onların Müslüman olacaklarına dair ezelî bilgisi vardır} (Âl-i İmrân, 3/129) buyurdu.

Allah'ın, *Biz senin için göğsünü şerh etmedik mi?* buyruğu, "îmân: tevhîd ile senin için göğsünü genişletmedik mi: sen lâ ilâhe illallâh deyinceye kadar kalbini genişletmedik mi?" demektir.

2. *Senden ağır yükünü* {yani, üzerinden günahını} *kaldırmadık mı?*

3. *Sırtına çok ağır gelen* {yükünü}?

Nebî'ye (s.a) diyor ki: "Bu yük senin sırtına çok ağır geliyordu. Bu sebeble Biz senin üzerinden o yükü aldık. Çünkü Allah, *Gerçekten Biz sana mübîn bir feth nasîb ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni* {ey Muhammed} *dosdoğru yola iletsin diye* (el-Feth, 48/1-2) buyuruyor.

4. *Hem Biz* {insanlar arasında bir bayrak gibi} *şanını yükseltmedik mi senin*? {Yani, Allah anıldıkça, O'nunla birlikte senin de adın –kadınlara evlilik talebinde bulunmakta bile– anılır}.

5. *Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.*

6. *Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır* {yani, darlıkla birlikte rahatlık vardır}.

Nebî (s.a) bu buyruk nâzil olunca, "Allah'ın izniyle bir zorluk, iki kolaylığı asla yenik düşüremez" buyurdu.

7. *O halde boş kaldığın vakit* {ey Muhammed; teşehhüd, kıraat, rüku ve sücuddan sonra farz namazı bitirip selâm vermeden önce oturuyor iken} *hemen yorul.*

8. *Ve* {du'a ile} *yalnız Rabbine yönel* {yani, O'ndan iste}.

Böylece Allah o'na sabah namazında kunut yapmayı yasakladı.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bize Mukâtil Atâ b. Ebî Rebah'tan, o 'Abdullâh b. 'Abbâs'tan dedi ki: "Benim can dostum dört haslete devam ederek benden ayrıldı. O (ezan lafızlarını) ikişer defa tekrarlıyor, kamet lafızlarını ikişer defa tekrarlıyor, ikişer defa selâm veriyordu. Selâm verirken de sol ve sağ yanaklarının (tüy bitmeyen) beyazı görününceye kadar (başını çeviriyordu). Sabah namazında ise kunut yapmıyordu, sabah namazını da etraf iyice aydınlanınca kılıyordu."

95. ET-TÎN SÛRESİ

Mekke'de inen et-Tîn sûresi, Kûfiyyûna göre 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾
اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun incire ve zeytine.*

Allah yediğimiz incire ve yağı çıkartılan zeytine yemîn etmektedir.

2. *Ve Tur-ı sînîn'e* {yani, güzel dağa: Allah'ın Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağa},

"Tûr-ı sînîn", Nabatice'de "güzel dağ" demek olup bu da Allah'ın Tevrat'ı verdiği gün Mûsâ (a.s) ile üzerinde konuştuğu dağdır. Üzerinde meyve ağacı bitmeyen her dağa da "Sîna" denilir.

3. *Ve şu emin beldeye* {yani, korkan herkesin içinde emin olduğu Mekke'ye} *ki,*

Bu, câhiliye döneminde ve İslâm'da herkes için böyledir. Orada hadler uygulanmaz. Allah bu dört âyete [alâmete] yemîn ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

4. *Biz insanı gerçekten ahsen-i takvimde yarattık.*

Onun içindir ki o iki ayağı üzerinde yürürken, diğerleri dört ayak üzerinde yürürler. "Ahsen-i takvim", gençlik ve sûretin güzelliğidir.

5. *Sonra onu* {gençliğin ve güzel sûret sahibi olmanın ardından} *aşağıların aşağısına döndürdük.*

Çünkü gençlikten sonra kaşları çöker, aklı, gücü, sesi, sûreti gider. Ondan daha çirkin hiçbir şey olmaz. Allah gençlikten güzel bir şey yaratmamıştır.

Akabinde şu istisnâda bulunmaktadır:

6. *Îmân edip, sâlih ameller işleyenler müstesnâ. Çünkü onlar için memnun olmayan* {yani, eksilmeyen ve onlara minnet edilip başlarına kakılmayan} *bir ecir vardır.*

Buyruğun kasdettiği şudur: Kocayıp yaşlandıktan sonra ecir/mükâfaat, ancak mü'minler için söz konusudur. Çünkü mü'minin yaşı ilerleyip hastalanırsa, yaşlılığında hasenatı, gençliğinde ve sağlıklı olduğunda yapmış gibi eksiltilmeden yazılır ve bundan dolayı da ona minnet edilmez. Kâfir ise kocayıp yaşlanınca ameli şirk ile mühürlenir ve ona cehennem ateşi vacib olur. Allah, melekler, gökler ve yer ona gazab etmiş olarak ölür.

7. *O halde* {ey insan: Adî b. Rabî'a} *bundan sonra dîn* {yani, ölümden sonra diriliş} *hususunda seni hangi şey yalanlayabilir* {yani, dîn hususunda seni yalanlayan [yalanlamana sebeb olan] nedir? Güzel sûret sahibi iken, gençlikten sonra yaşlanıyorken, dîni: kıyâmeti nasıl yalanlarsın}?

Allah demek istiyor ki, ona bunları yapan ölümden sonra onu tekrar diriltip hesaba çekmeye de kadirdir.

8. *Allah* {seninle Mekke ehli arasında} *hâkimlerin en hâkimi* {yani, davalılar arasında en güzel şekilde ayırt edici hüküm veren} *değil mi?*

Buna karşılık Rasûlullah (s.a), "Evet" dedi ve ardından da, "Ey hâkimlerin hâkimi! Ben de buna şâhidlik edenlerdenim" diye ilave etti.

Allah, "Ey Muhammed! Allah seninle yalanlayanlar arasında ayırtedici hükmünü verecektir" demek istiyor.

Kur'ân'da geçen, "Allah ..... değil mi?" şeklindeki her ifade, "Ben Allahım" demektir.

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis etti: Bana babam tahdis etti: Bana el-Huzeyl tahdis etti: Bize Mukâtil Ebû Ubeyde'den, o Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: "Müslüman olarak saçı ve sakalı ağaran kimseye, her saç teli karşılığında bir hasene vardır. Ondaki her beyaz saç Kıyâmet Günü bir nur olacaktır."

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis

edip dedi: Bize el-Huzeyl Hâlid ez-Zeyyad'dan, o kendisine tahdis edenden, o Enes b. Mâlik'ten tahdis etti, o da Nebî'den (s.a) şöyle buyurduğunu nakletti: "Ergenlik yaşına ulaşıncaya kadar çocuğun yaptığı iyilik anne-babasına yazılır. Fakat yaptığı kötülük, kendisine yazılmadığı gibi, anne-babasına da yazılmaz. Ergenlik çağına ulaşıp da kalem onun hakkında ,yazmaya başlayınca, beraberindeki iki meleğe iyice hıfzetmeleri ve mutedil olmaları emredilir. Müslüman olarak kırk yaşına ulaşınca Allah onu delilik, cüzzam ve barastan ibaret üç beladan yana güvenlik altına alır. Elli yaşına ulaştığı vakit hesabını hafifletir. Altmış yaşına vardığında Allah ona Kendisine dönmeyi nasîb eder. Yetmiş yaşına vardığı zaman semâdakiler onu sever. Seksen yaşına geldiğinde hasenatını yazar, seyyiatını bağışlar. Doksan yaşına geldiği vakit ise geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, aile halkı hakkında şefaatçi kılınır. Allah nezdinde de, "Allah'ın arzında, Allah'ın esiri" diye adlandırılır. *Bilgiden sonra hiçbir şey bilmez olsun diye* (el-Hacc, 22/5) erzel-i ömre [ömrün en kötü çağına] ulaştığında ise, ona, sağlıklı iken yapmış olduğu hayırların benzeri yazılır, bir kötülük işleyecek olursa aleyhine kaydedilmez.

96. EL-ALAK SÛRESİ

Mekke'de inen el-Alak sûresi, Kûfiyyûna göre 19 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ
وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْۜ ﴿٥﴾
كَلَّٓا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ﴿٦﴾ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰىۜ ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰىۜ
﴿٨﴾ اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يَنْهٰىۙ ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰىۜ ﴿١٠﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ
عَلَى الْهُدٰىۙ ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٣﴾
اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىۜ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِۙ
﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍۚ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۙ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ
الزَّبَانِيَةَۙ ﴿١٨﴾ كَلَّاۜ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {İnsanı} *yaratan* {ve bir olan} *Rabbinin adıyla oku.*

Kur'ân'ın ilk nâzil olan kısmı, bu sûrenin ilk beş âyettir.

2. *O insanı bir alaktan yarattı.*

"Alak", yirmi günlük nutfedir. Bu durumda su ve kandan ibarettir, ki işte "alak" denilen odur.

3. *Oku, Rabbin en kerîm olandır.*

4. *O kalemle öğretendir.*

Rasûlullah (s.a) Mescid-i Haram'a girdi. Bu sırada Ebû Cehl tapındığı ilahına altından bir gerdanlık takıyor, misk sürüyor ve bu arada, "Ey Hubel! Her şeyin bir meskeni vardır. Her hayrın bir karşılığı vardır. İzzetine yemîn ederim ki, seni memnun edeceğim" diyordu. Çünkü o sene onun 1.000 devesi doğmuş, Şam'dan gelen kervanı 10.000 miskal altın kâr sağlamıştı. Bundan dolayı Hubel'e teşekkür ediyordu. Hubel

Ka'be'nin içinde 18 zirâ boyunda bir put idi. Rasûlullah (s.a) dedi ki: "Ne oluyor sana? İlahın sana verdi, fakat sen başkasına teşekkür ediyorsun. Allah'a yemîn olsun ki, Allah'ın senden alacağı bir intikamı vardır. Bunun gerçekleşeceğini zamanı bekle. Yazık oluyor sana ey amca! Ben seni bir ve tek olarak Allah'a davet ediyorum; çünkü O senin de, senden önceki atalarının da Rabbidir. Seni yaratan ve seni rızıklandıran O'dur. Eğer bana uyarsan, dünyayı da, âhireti de kazanırsın." O da şöyle karşılık verdi: "Lât'a, 'Uzzâ'ya ve bu yapının Rabbine yemîn ederim ki, eğer bu söylediklerinden vazgeçmeyecek olursan ve seni burada ilahlarımızdan başkasına ibâdet ederken görecek olursam, hiç şüphesiz seni yakalar, alnın üzerinde: yüzü-koyun sürüklerim. Bunlar [putlar] O'nun kızları değil midir?" Allah Rasûlü, "O'nun nasıl evladı olsun ki?" dedi. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

5. *İnsana bilmediğini öğretti.*

O gün Nebî (s.a) kuşluk vakti el-Alak denilen yerde idi. Sonra Allah bunu beyan ederek, *O insanı bir alakdan yarattı* {yani, kandan yarattı ve nihâyet nutfe kana dönüştü}. {Ey Muhammed!} *Oku"* buyurdu. Sonra yeni bir hitabla, *Rabbin en kerîm olandır. O kalemle* {yazı yazmayı} *öğretendir. İnsana* {Kur'ân'dan} *bilmediğini öğretti* buyurdu.

Sonra da şöyle buyurdu:

6. *Sakın* {çünkü o kendisine öğretsen bile öğrenmez}...

Yeni bir hitab olarak şöyle buyurmaktadır:

...*Çünkü insan* {yani, Ebû Cehl b. Hişâm} *gerçekten* {Allah'ın nimetleri hususunda} *tuğyân eder.*

Çünkü o bir mal elde edecek olursa giyiminde, bineğinde, yemesinde, içmesinde haddi aşar. İşte onun tuğyânı budur. Kendisinin varlık ve bolluk içinde olduğunu görünce tuğyân eder, azar. Allah, Kendisine dönüşü hatırlatarak onu korkutmakta ve şöyle buyurmaktadır:

7. *Kendisini müstağni gördü diye.*

8. *Şüphe yok ki dönüş ancak Rabbinedir.*

Allah, *Rabbin en kerîm olandır* buyurduktan sonra onu Kıyâmet Günü ile onu korkutmuş, sonra da, *Sakınsın, eğer vazgeçmezse andolsun şiddetle yakalayıp çekeriz alnından* buyruğuyla onu tehdit etmiştir.

Sonra bu alnı söz konusu ederek, *O yalancı ve günahkâr alnından* buyurmuştur.

9. *Gördün mü engelleyeni,*

10. *Namaz kılarken bir kulu* {yani, Nebî'yi (s.a)}?

Mekke'de iken Nebî'ye (s.a) namaz farz kılındığında Ebû Cehl, "Eğer Muhammed'i namaz kılarken görürsem, boynunu vuracağım" demişti. Bunun üzerine Allah, *Gördün mü engelleyeni, namaz kılarken bir kulu?* buyurdu.

Allah (hakkında) şöyle buyurmaktadır:

11. *Gördün mü ya o* {Muhammed (s.a)} *hidâyet üzere ise?*

12. *Yahut takvâyı* {yani, ihlâsı} *emretti ise?*

13. *Gördün mü* {Ebû Cehl Kur'ân'ı} *yalanlayıp, yüz çevirdi* {yani, başka tarafa yöneldi} *ise?*

14. {Ebû Cehl} *Allah'ın muhakkak gördüğünü* {yani, Nebî'nin (s.a) yalnız olduğunu, Ebû Cehl'in etrafındaki topluluğu gördüğünü} *hiç bilmez mi?*

15. *Asla* {o Allah'ın bütün bunları gördüğünü bilmez}...

Akabinde onu korkutarak şöyle buyurmaktadır:

...*Eğer* {Ebû Cehl, Muhammed'i (s.a) yalanlamaktan ve o'ndan yüz çevirmekten} *vazgeçmezse, andolsun ki şiddetli bir şekilde yakalayıp çekeriz alnından* {yani, şiddetli bir şekilde alnından yakalarız}.

Arkasından onun fâcir [günahkâr] birisi olduğunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

16. *O yalancı ve günahkâr alnından.*

Melek onu, günahları dolayısıyla cehennem ateşinde yüzüstü sürükleyecektir.

17. *O halde çağırsın meclisini* {yani, Mahzûmoğullarını: ona yardım edecekleri}.

18. *Biz de zebanileri çağırıveririz.*

Zebaniler ona, Mahzûmoğullarının Muhammed'e (s.a) olan öfkelerinden daha öfkelidirler. Çünkü Ebû Cehl Rasûlullah'a (s.a), "Eğer vazgeçmeyecek olursan ve seni burada görürsem, seni yüzüstü sürükleyeceğim" demiş; bu sözleriyle de Rasûlullah'ı (s.a) zelîl ve küçük düşüreceğini anlatmak istemişti. Allah onun hakkında onu zelîl edeceğini belirterek, "Eğer senden vazgeçmeyecek, şirk olan sözlerini terk etmeyecek olursa, andolsun Biz de onu alnından yakalayıp sürükleyeceğiz" buyurdu. Rasûlullah (s.a) da, "Ben Ebû Cehl'in, her yanını ateş kuşatmış olduğu halde cehennem ateşinde, kor ateşten dağlar üzerinde yüzüstü çekilip sürüklendiğini ve cehennemin vâdilerine atıldığını gördüm. 'Anam-babam Muhammed'e feda olsun. O gerçekten bana samimiyetle öğüt veriyordu. Hakkımda hayır istemişti, fakat ben kendi kendime kötülük ettim, o'na da kötülük etmek istedim. Rabbim! Beni kavmim arasına geri çevir, o'na îmân edeceğim. Mahzûm oğullarına da, o'na îmân etmelerini emredeceğim' diyordu" buyurdu.

19. *Hayır, ona itaat etme, secde et ve yaklaş.*

Çünkü onlar, önce secde ederek başlıyor, sonra rükû yapıyor, sonra da ayakta durup ilahlarına du'a ederek isteklerini arzediyorlardı. Allah secde edip yaklaşmalarını emretti. Rasûlullah (s.a) da önce secde ediyor, sonra rükûa varıyor, sonra ayağa kalkıp Allah'a du'a ve hamdediyordu. Allah bundan sonra müşriklere muhalif bir şekilde namaz kılmayı emretti. Nebî'ye (s.a), işe kıyam ile başlamasını, sonra rükûa, sonra da sücuda varmasını emir buyurdu.

Allah buyurdu ki: *O halde çağırıversin meclisini* {yani, ona yardım edecek olanları}, *Biz de zebanileri* {yani, cehennem bekçilerini –ki onların ayakları yerin en alt tabakasında, başları ise semâdadır–} *çağırıveririz. Hayır* {ey Nebî (s.a), namazı terk etmek hususunda} *ona* {yani, Ebû Cehl'e} *itaat etme itaat etme, secde et* {yani, Allah için namaz kıl} *ve* {O'na itaat ile} *yaklaş.* Ebû Cehl zebanilerin söz konusu edildiğini işitince, –Nebî'ye (s.a) kötülük yapmayı kararlaştırmış iken– "Allah'ın va'di geldi" deyip bırakıp gitti. Geri gidince ona, "Ey Ebu'l-Hakem! Ondan korktun mu?" diye sordular. O, "Hayır, fakat ben zebanilerden korktum" diye cevab verdi.

97. EL-KADR SÛRESİ

Medine'de inen el-Kadr sûresi, Kûfiyyûna göre 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ ف۪يهَا

بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Doğrusu Biz onu* {yani, Kur'ân'ı, Ramazan ayında dünya semâsından} *kadr gecesinde indirdik.*

Allah Kur'ân'ı levh-i mahfuz'dan dünya semâsına, meleklerin yazıcıları olan seferelere indirdi. O gece Cibrîl (a.s), ertesi sene aynı geceye kadar Nebî'ye (s.a) indireceği vahiyle inerdi. Nihâyet Kur'ân'ın tamamı bu şekilde nâzil oldu.

2. *Kadr gecesini sana ne bildirdi?*

Bu ifade, geceyi tazim etmek içindir.

Sonra gece hakkında şöyle haber vermektedir:

3. *Kadr gecesi bin aydan hayırlıdır* {yani, o gecede yapılan bir amel, içinde kadr gecesi bulunmayan bin ayda yapılacak amelden daha hayırlıdır}.

4. *Onda* {yani, o gece güneşin batışı sırasında} *melekler ve ruh Rabb'lerinin izni* {yani, emri} *ile her bir iş için iner de iner* {yani, o gece rahmet ile ve Allah'ın o yıl takdir edip hükme bağladığı her bir emri indirerek inerler. O gece, gelecek sene aynı geceye kadar olacakları indirirler}.

Sonra Allah bu gecenin durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

5. *O bir selâmdır* {yani, bütünüyle bereket ve hayırdır}, *tan yeri ağarıncaya kadar.*

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bana Mukâtil b. Hayyan ed-Dahhak b. Muzâhim'den, o Enes b. Mâlik'den (dedi ki: Yine bize el-Huzeyl)[1] Mukâtil b. Süleymân'dan, o ed-Dahhak'tan, o İbn 'Abbâs'tan dedi ki: "Ruh, yaratılışı pek azametli olan insan sûretinde bir melektir. Allah'ın, *Sana ruh hakkında sorarlar* (el-İsrâ, 17/85) buyruğunda sözü edilen de o melektir. Meleklerle birlikte bir saf halinde duracak olan da odur.[2]

1 Yuvarlak parantez ( )arasındaki bu ifade, diğer senedler göz önünde bulundurularak tarafımızdan eklenmiştir. (Çeviren)

2 Fecr, 89/22. âyete işaret etmektedir.

98. EL-BEYYİNE SÛRESİ

Medine'de inen el-Beyyine sûresi, Kûfiyyûna göre 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ
الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ
﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ
﴿٤﴾ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ
الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اُولٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ
﴿٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾
جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kitab ehlinden* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlardan} *ve* {Arab} *müşriklerden kâfir olanlar ayrılmayacaklardı* {yani, küfür ve şirkten vazgeçmeyeceklerdi}, *kendilerine beyyine* {yani, Muhammed (s.a)} *gelinceye kadar.* {O gelip kendilerine dalâlette olduklarını ve şirk koştuklarını beyan etti}.

Çünkü kitab ehli, “Kitabımızda niteliklerini bulduğumuz zat, ne zaman nebî olarak gönderilecek?” demişlerdi. Arablar da, *Eğer bizde öncekilerden bir zikir olsa idi, elbette Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk* (es-Sâffât, 37/168-169) demişlerdi. Bunun üzerine, *Kitab ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar ayrılmayacaklardı, kendilerine beyyine gelinceye kadar* buyruğu indi.

Azîz ve celîl olan Allah, Nebî'nin (s.a) durumu hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır:

2. *Allah tarafından gönderilmiş tertemiz sahifeler okuyan bir ra-*

sûldür {yani, o, küfür ve şirkten temizlenmiş sahifeler: kitab okumaktadır: bu rasûl, muhtevasında küfür ve şirk bulunmayan bir kitab okumaktadır}.

Kendisinde kitab [yazı] bulunan her şeye "suhuf" [sahifeler] adı verilir.

3. *Onlarda* {yani, Muhammed'in (s.a) sahifelerinde} *dosdoğru kitablar vardır* {yani, hakk üzere dosdoğru yürüyen, herhangi bir eğriliği, tutarsızlığı bulunmayan bir kitab vardır}.

"Kütüb" [kitablar] denilmesi, Allah'ın Kur'ân'da söz konusu ettiği çeşitli ve pek çok hususun bulunması sebebiyledir.

4. *Ama kendilerine kitab verilenler* {yani, Yahudilerle Hıristiyanlar, Muhammed'in (s.a) durumu hakkında}, *ancak kendilerine beyyine* {yani, beyan, açıklama} *geldikten sonra ayrılığa düştüler* {yani, kâfirler Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilinceye kadar o'nu tasdik etmekte söz birliği halinde idiler. Çünkü o'na dair nitelikler ellerindeki kitablarda vardı. Ancak azîz ve celîl olan Allah o'nu İshâk'ın soyu dışında nebî olarak gönderince hakkında ayrılığa düştüler. Tevrat ehlinden – 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları gibi– bazıları ile İncil ehlinden –aralarında Buhayra'nın da bulunduğu– kırk kişi îmân etti, fakat ehl-i kitab'ın çoğu o'nu yalanladı}.

Allah ise şöyle buyurmaktadır:

5. *Halbuki onlar* {Muhammed (s.a) tarafından}, *dîni yalnız O'na hâlis kılanlar* {yani, tevhîde bağlananlar} *ve hanifler* {yani, şirk koşmayan Müslümanlar} *olarak Allah'a ibâdet etmekle,* {farz olan beş vakit} *namazı ikame etmekle,* {farz olan} *zekâtı vermekle emrolundular. Dosdoğru dîn* {yani, müstakim millet [dîn ve şeriat]} *işte budur.*

Sonra Allah Kıyâmet Gününde müşriklerin durumunu söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

6. *Gerçek şu ki, kitab ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar cehennem ateşindedirler. Orada ebedî kalıcıdırlar* {yani, ölmemek üzere orada ikamet edeceklerdir}. *Yaratılanların en kötüleri işte bunlardır* {yani, yeryüzünde bulunanlar arasındaki en kötü mahluk bunlardır}.

Sonra Nebî'yi (s.a) tasdik edenlerin karar kılacakları yeri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

7. *Îmân edip, sâlih amel işleyenler ise, işte bunlar yaratılanların* {yani, yeryüzündeki yaratılmışların} *en hayırlılarıdır.*

8. *Onların* {âhirette} *Rabb'lerinin nezdindeki cezaları* {yani, sevâbları}, *altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar. Allah* {itaat etmiş olmaları sebebiyle} *onlardan razı olmuştur, onlar da* {sevâb ve mükâfaatı dolayısıyla} *O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte bu,* {dünyada iken} *Rabbine karşı haşyet duyan kimseler içindir.*

Topraktan yaratılmış olan her şeye "el-beriye" adı verilir.

99. EZ-ZELZELE SÛRESİ

Mekke'de inen ez-Zelzele sûresi, Kûfiyyûna göre 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ
الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحٰى لَهَا
﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman* {yani, Kıyâmet Günü İsrâfil'in (a.s) sesinin şiddetinden sarsıldığı, hareket ettiği ve üzerinde bulunan her şeyin bu sarsıntının şiddetinden ötürü kırılıp döküldüğü zaman}.

Onun bu sarsıntısı; dağ, yapı ya da ağaç türünden üzerinde bulunanların tümünü atmadıkça dinmez. Böylece ondan çıkmış olan her şey tekrar ona girer. Dünya sarsılacağı vakit... tekrar sükûn buluncaya kadar bu sarsıntısı dinmeyecektir.[1]

2. *Yer ağırlıklarını dışarıya çıkardığında* {yani, yer sarsılıp çalkalandığında, içinde bulunan insanları, cinleri, canlıları ve üzerindeki şeytânları dışarıya çıkartacaktır. Böylece içinde hiçbir şey kalmayacak, bomboş hale gelecektir}.

Yer, yeni gümüş gibi bembeyaz olduğu halde yayılacak veya güneşin ışığı gibi ışıklı pamuktan bir kumaş gibi olacak; üzerinde hiç günah işlenmemiş, hiç kan dökülmemiş bir halde bulunacaktır. Çünkü birinci nefha gerçekleştiğinde bütün yaratılmışlar ölecektir. Arkasından da ikinci nefha gelecektir.

Birinci nefhada, arşın altından ve yedinci semânın üstünden seslenilecektir. İkinci nefhada ise Beytu'l-Makdis'ten seslenilecektir. İsrâfil Bey-

---

1 Bu son cümle, yazma nüshalardan birinde yok.

tu'l-Makdis'teki kaya üzerinde oturup şöyle diyecektir: "Ey çürümüş kemikler, ey parçalanmış damarlar, ey darmadağın olmuş etler! Ayırt edici hükmün verilmesi, amellerinizin karşılığını görmeniz için çıkın."

(Mukâtil) dedi: Kabirlerinden yeni olan arza çıkacaklardır. Ona "es-Sâhire" adı verilir. İşte, *Derken onlar sâhire üzerine çıkıvereceklerdir* (en-Nâziât, 79/14) buyruğu ile, *Yer ağırlıklarını dışarıya çıkaracağı* {yani, içinde bulunan ölüleri ve malları çıkaracağı} *zaman* buyruğu bunu anlatmaktadır.

3. *Ve insan, "Buna* {yani, yere} *ne oluyor"* {yani, kâfir korkusundan, "Buna ne oluyor da üzerinde her ne yapıldıysa söylüyor"}? *der.*

4. *O gün bütün haberlerini anlatacaktır* {yani, yer, hayır ya da şer türünden olsun üzerinde işlenmiş amelleri bildirecektir}.

Mü'min için, "Benim üzerimde Allah'ı tevhîd etti, namaz kıldı, oruç tuttu, haccetti, umre yaptı, cihad etti, Rabbine itaat etti" diyecek, mü'min de bundan dolayı sevinecektir. Kâfir için de, "Üzerimde şirk koştu, zina etti, hırsızlık yaptı, içki içti, şunları şunları yaptı" deyip, yüzüne karşı onu azarlayacaktır. Onun azaları ve hafaza melekleri de –Allah'ın ona dair olan bilgisi ile birlikte– aleyhine şâhidlik edeceklerdir. İşte bu pek büyük bir rüsvaylıktır. Yalanlayan insan, amellerinin dile getirildiğini duyduğu vakit korkuya kapılacak ve, "*Buna ne oluyor* da üzerinde işlenmiş olanları anlatıyor?" diyecektir. İşte, *Ve insan buna ne oluyor?" diyecek* buyruğu bunu dile getirmektedir. Allah ona, *O gün bütün haberlerini anlatacaktır* buyuracaktır. Dünyada iken üzerinde görevli olup, hasenat ve seyyiatını yazan melek de şöyle diyecektir:

5. {Duyduğun şekilde yerin konuşup üzerindekilere karşı şâhidlik etmesinin sebebi şudur:} *Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir* {yani, Allah yere, konuşup, söz söylemesi ve kendi haberlerini anlatması için vahyetmiştir}.

6. *O gün insanlar bölük bölük döneceklerdir* {yani, insanlar, amellerinin arzedilip hesaba çekilmesinden sonra dağınık bir şekilde cennet ve cehennemdeki yerlerine döneceklerdir}...

Allah'ın, *İnsanların da bölük bölük ayrılacağı bir gün* {yani, kimisi cennette, kimisi cehennemde olmak üzere gurublara ayrıldığı zaman}... (er-Rûm, 30/43) buyruğu da buna benzemektedir.

Daha önce, *Yer içindeki ağırlıklarını dışarı çıkardığı zaman* buyurulmuş, burada ise, insanların çıkarılacakları söz konusu edilmiştir.

> ...{Hayır ya da şer} *amelleri kendilerine gösterilmek için* {yani, amellerini gözleriyle görsünler diye}.

Yine, *O gün insanlar bölük bölük döneceklerdir* buyruğu şu manayı da içerir: İnsanlar iki fırkaya bölünecekler ve ebediyen bir daha bir araya gelmeyecek şekilde ayrılmış olacaklardır. Buna sebeb ise amellerinin kendilerine gösterilmesidir.

> 7. *Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir* {yani, dünyada iken zerre ağırlığı kadar: küçüklüğünden nerdeyse görülmeyecek derecede ufak karıncaların en küçüklerinden kırmızı karınca ağırlığı kadar bir hayır işlemişse o gün: Kıyâmet Günü kitabında [amel defterinde] bunu görecektir}.

> 8. *Kim de zerre ağırlığınca bir şer yapıyorsa* {Kıyâmet Gününde sahifesinde} *onu görecektir.*

Arablar, az bir şeyi tasadduk etmiyorlar, küçük günahın da sakıncalı olduğunu düşünmüyorlardı. Ancak Allah küçümsedikleri günahlardan uzak durmaları gerektiğini bildirdi, az da olsa sadaka vermelerini teşvik ederek, *Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir şer yapıyorsa bunu görecektir* {yani, bunları kitabında görecektir} buyurdu. “Zerre”, karıncaların en küçük türü olup küçük karıncaya verilen isimdir.

Buyruk, Medine'de iki adam hakkında inmiştir. Onlardan birine bir dilenci geldiğinde, ona bir ekmek parçası yahut bir hurma vermeyi azımsar ve “Bu bir şey değildir. Biz ancak sevdiğimiz şeyleri verdiğimiz takdirde ecir alırız” diye düşünerek, “Allah, *Ona olan sevgilerine rağmen yemek yedirirler*[2] buyurmaktadır” der ve bu sebeble bunları az bulup bunlar için ecir alacağını zannetmez, bundan dolayı da yoksulu eli boş çevirirdi. Diğeri ise, küçük günahları; bir kere yalan söylemeyi, harama bir defa bakmayı, bir kere gıybet yapmayı ve buna benzer şeyleri önemsemez, “Bunları işleyene bir şey yoktur. Allah büyük günah işleyen kimseleri cehennem ateşiyle tehdit etmiştir” derdi. Bunun üzerine

2 el-İnsan, 76/8.

Cenâb-ı Hakk onları, az da olsa Allah için vermeye teşvik eden buyruklarını indirdi. Çünkü bunun çoğalma ihtimali uzak değildir. Diğer taraftan önemsiz gördükleri şerden de onları sakındırdı. Çünkü onun da çoğalma ihtimali uzak değildir. O halde küçük günah Kıyâmet Günü sahibinin gözünde sapasağlam duran dağlardan daha büyük olacaktır. Dünyada iken yaptığı bütün iyilikleri, gözünde tek bir haseneden daha küçük görünecektir.

Bize ʻAbdullâh [ʻUbeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Ebû Ravk'dan Allah'ın, *Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir* (el-Enʻâm, 6/115) buyruğu hakkında dedi ki: "İslâm'ın öngördüğü şerî hükümleri yerine getiren kimselere cennet vardır. Yalanlayan kimselere de adaletli bir ceza olarak cehennem ateşi vardır."

Rasûlullah'ın (s.a) ashâbından Basra'da defnedilmiş olanların isimleri –Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun–:

- İmrân b. Husayn,
- Talha,
- ez-Zubeyr,
- Zeyd b. Suhan,
- Enes b. Mâlik.

Rasûlullah'ın (s.a) ashâbından Kur'ân'ı hıfzetmiş olanların isimleri:

- Ebu'd-Derda,
- İbn Mesʻûd,
- Muaz b. Cebel,
- Übey b. Kaʻb,
- Zeyd b. Sâbit,
- Ebû Zeyd.

Mukâtil –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– dedi ki: Şuʻayb (a.s) Nuveyb'in, o Medyen'in, o da İbrahîm'in (a.s) oğludur.

Eyyûb (a.s) Taruh'un, o da İysu'nun oğludur.

Dâvûd (a.s) Eşir'in, o Uveyz'in, o Karis'in, o Yehuza'nın, o da Yaʻkub'un (a.s) oğludur.

İshâk (a.s) İbrahîm'in (a.s) oğludur. Hûd (a.s) ile Abir ise aynı kişidir.

Sâlih (a.s) er-Fahşed'in oğlu, o Sam'ın, o da Nûh'un (a.s) oğludur.

İbrahîm'in adı (ha ile değil, noktalı ha [hı] ile) İbrahîm'dir. İncil'de ümmetlerin babasıdır.

Lût Harrân'ın, o da Azer'in oğludur ve Lût aynı zamanda İbrahîm'in kardeşinin oğludur. Harran'a da onun [Lût'un babasının] adı verilmiştir.

Sâre Lût'un kız kardeşi, İbrahîm'in kardeşi Harran'ın kızı ve İbrahîm'in de hanımıdır.[3]

Mukâtil dedi: Güzellik on bölüm olup beşi Havvâ'ya, üçü Sâre'ye, biri Yûsuf'a, diğeri de sair insanlara aittir.

Bize ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Bize el-Müseyyeb b. Şerik Hişâm b. Sa‘d'dan, o Zeyd b. Eslem'den, o ‘Abdullâh b. ‘Amr b. el-‘Âs'dan tahdis edip dedi ki: “Melekler, ‘Biz mukarrebleriz. Arşı taşıyanlar bizden olduğu gibi, hafaza melekleri, yani, kiramen katibin de bizdendir. Dünya Âdemoğullarına verildi; yiyorlar, içiyorlar, seviniyorlar. O halde bize de cenneti ver’ dediler. Allah onlara, ‘Ben ellerimle yarattığımın soyundan gelen sâlih kimseleri, *Ol* deyip de olan kimseler gibi kılmam’ diye vahyetti.” el-Müseyyeb dedi ki: “İşte bu, Allah'ın kitabında bulunan bir husustur”: *İşte onlar yaratılmışların en hayırlısıdır* (el-Beyyine, 98/7).

Buyruktaki, *el-beriyye,* “yaratılmışlar” demektir.

Bize ‘Abdullâh [‘Ubeydullâh] tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi ki: Bana Halid el-Hazza Şeyban'dan, o Bişr b.

3 Ancak İslâm tarihi kaynaklarının belirttiğine göre iki Hârân (Mukâtil “Harrân” demiştir) vardır. Biri İbrâhîm'in kardeşi ve Lût'un babası olan Hârân, diğeri ise İbrâhîm'in amcası olan ve “büyük Hârân” diye bilinen Hârân'dır. İşte Sâre onun kızıdır. Buna göre İbrâhîm'in (a.s) hanımı olan Sâre, kardeşi olan küçük Hârân'ın kızı değil, amcası olan büyük Hârân'ın kızıdır (bkz. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih,* Beyrut, 1400/1980, I, 57). Esasen İbrâhîm'in (a.s) kardeşinin kızıyla evlenmiş olduğunu düşünmek dînen kabul edilebilir birşey değildir. (Çeviren)

Siaf'dan, o 'Abdullâh b. Selâm'dan dedi ki: "Şüphe yok ki Allah Kendisi için Âdem'den (a.s) daha üstün ve mükerrem bir mahluk yaratmamıştır." "Cibrîl ve Mikail'den –ikisine de selâm olsun– de mi?" diye sordum, "Evet" dedi. Çünkü onlar güneş ve ay gibi bir şey üzerinde taşınan kimselerdir.

Bir başka hadis şöyledir: "Kendisine secde edilen, Allah nezdinde secde edenden elbette daha kerimdir."

100. EL-ÂDİYAT SÛRESİ

Mekke'de inen el-Âdiyat sûresi, Kûfiyyûna göre 11 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا
﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ
لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ
لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ
مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun harıl harıl koşanlara* {yani, koşan atlara: gazaya giden ve harıl harıl koştuklarından ötürü nefes nefese kalan, adeta tilkinin hırıltısı gibi hırıltılar çıkaran atlara},

Nebî (s.a), Kinane'den Huneyn üzerine bir seriye göndermiş, onların başlarına da nakiblerden biri olan el-Münzir b. 'Amr el-Ensârî'yi kumandan tayin etmişti. Seriye kaybolmuş ve Nebî'ye (s.a) ona dair haber gelmemişti. Allah ona bu seriye hakkında haber vererek, *Harıl harıl koşanlara* buyurdu. Bir diğer görüşe göre, Rasûlullah (s.a) Tihame topraklarına bir seriye gönderdi. Ondan haber gelmesi gecikince, Yahudiler ile münâfıklar, Ensâr veya Muhacir'den birini gördüklerinde onun durumu hakkında kendi aralarında gizlice konuşuyorlardı. Ensâr ya da Muhacir kişi de kardeşinin, babasının ya da amcasının ölmüş veya öldürülmüş olduğunu zannederek çok rahatsız oluyordu. Cibrîl (a.s) Cuma günü kuşluk vakti, *Harıl harıl koşanlara* buyruğunu getirdi.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

2. *Çakarak ateş yakanlara* {yani, toynakları taşlara değince, Ebû Habahib diye bilinen kişinin ateşi gibi ateş/kıvılcım çıkaranlara},

Ebû Habahib, câhiliye döneminde Mısır'dan gelmiş yaşlı birisi idi. Onun çakmak taşı kimi zaman çakıyor, kimi zaman çakmıyordu, yani

ona kimi zaman misafir geliyor, kimi zaman da bir misafir uğramıyordu. Allah işte bu atların toynaklarının çakıllı bir arazide çıkardığı çıngıları, Ebû Habahib'in çakmak taşına benzetti.

3. *Sabah vakti baskın yapanlara* {yani, düşmana sabahleyin baskın düzenleyen atlara},

4. *Derken orada toz çıkaranlara* {yani, koşarak toynaklarıyla topraktan toz çıkaran atlara},

Bize ʻAbdullâh [ʻUbeydullâh] tahdis etti, el-Ferrâ dedi ki: "(Âyetteki) *en-naqʻ,* ʻtozʼ demektir."

5. *Ve bununla bir topluluğun* {yani, düşmanlarının} *ortasına dalanlara* {yani, koşup düşmanın ortasına dalan atlara, atların düşmanın ortasına dalış zamanına}.

Allah yalnızca, *Harıl harıl koşanlara* yemîn etmiş bulunmaktadır.

6. *Gerçekten insan Rabbine karşı nankördür.*

Yine, *Ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara* buyruğu şu demektir: Onlar bu toz duman içinde bir topluluğun arasına daldılar: Müslümanlar onlara hamle yapıp, onları bozguna uğrattılar. Birbirleriyle vuruştukları sırada atların toynaklarından göğe doğru o toz yükseldi. Allah müşrikleri bozguna uğrattı ve onları öldürdü. Allah atların alametlerini, tozu ve onlara neler yaptığını anlattı. Rasûlullah (s.a), "Ey Cibrîl! Bu ne zaman oldu?" diye sordu. Cibrîl, "Bugün" dedi. Rasûlullah (s.a) çıktı ve bunu Müslümanlara bildirdi. Onlara Allah'ın kitabını okudu. Onlar bu işe sevindiler. Böylece Allah Yahudi ve münâfıkları rüsva etti.

Hakkında, *Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür* buyruğu inen Kurat b. ʻAbdullâh b. ʻAmr b. Nevfel el-Kuraşî, tek başına yemek yiyen bir adamdı. Kendisi karnını doyurur, kölesini aç bırakır, başkasına iyilik yapılmasını engeller, kavmine hiçbir şey vermezdi. İşte böylesine, –Mâlik b. Kinane oğulları şivesinde– *el-kenud* [nankör] denilir.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

7. *Kuşkusuz kendisi de buna elbette şâhiddir* {yani, Allah Kurat'ın kâfir oluşuna şâhiddir}.

Arkasından onun durumu hakkında şunu haber vermektedir:

8. *Ve gerçekten o hayır* {yani, mal} *sevgisinde pek katıdır.*

Devamında onu korkutarak şöyle buyurmaktadır:

9. *Bilmez mi ki kabirlerde olanlar* {yani, ölüler} *altüst edildiğinde* {yani, diriltildiklerinde},

10. *Göğüste olanlar* {yani, hayır ve şer namına göğüste/kalbte bulunanlar} *açığa çıkartıldığında* {yani, kalblerde olanlar ayırt edildiğinde},

11. *Kuşkusuz o gün* {yani, Kıyâmet Günü} *Rabb'leri kendilerinden* {kimin sâlih olduğunu, kimin de olmadığını çok iyi bilen} *habîrdir.*

101. EL-KÂRİA SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kâria sûresi, Kûfiyyûna göre 11 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ

النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ

مَوَاز۪ينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *el-Kâria.*

Sonra açıklamada bulunarak buyuruyor ki:

2. *Nedir el-kâria?*

Allah azab ile düşmanlarını vuracaktır.

Sonra Nebî'ye (s.a) şöyle sormaktadır:

3. *O el-kâria'nın ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Bu ifade, el-kâria'nın şiddetinin azametine dikkat çekmek içindir. Kur'ân'da geçen *Sana ne bildirdi?* buyurularak hakkında sual sorulan her husus, Allah Teâlâ tarafından Nebî'ye (s.a) haber verilmiştir. Kur'ân'da *Nerden bileceksin?* buyurularak hakkında sual sorulan her husus ise, Nebî'ye (s.a) bildirilmeyen hususlar arasındadır. Tıpkı, *Nerden bileceksin, belki de saat yakındır* (el-Ahzâb, 33/63) buyruğunda olduğu gibi.

Burada, *Kâria'nın ne olduğunu sana ne bildirdi?* diye sorduktan sonra, onun durumu hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır:

4. *O gün insanlar* {kabirlerinden çıktıkları vakit} *darmadağın pervaneler gibi* {birbirleriyle iç içe girmiş} *olacak.*

Allah Teâlâ onları, etrafa dağılmış pervanelere [kelebeklere] benzetmektedir. Çoklukları itibariyle de onları etrafa yayılıp dağılmış çekirge-

lere benzeterek, *Onlar etrafa yayılıp dağılmış çekirgeler gibidir*[1] diye buyurmuştur.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

5. *Dağlar da atılmış yün gibi olacak* {yani, o gün, kökleri yerin en alt tabakasında, başları ise semâda olan dağlar, dehşetin ileri derecede olması sebebiyle güç ve metanetlerini kaybedecek, atılmış yün gibi olacaklardır: bakınca dağ gibi görünecek, fakat dokununca hiçbir şey olmadığı anlaşılacaktır}.

Peki ey Âdemoğlu, dağların gevşeklik ve güçsüzlük itibariyle atılmış yün gibi olacağı –ki yünün en zayıf ve güçsüz hali de atıldığı zamandır– o gün senin halin ne olacak?

6. *İşte kimin tartıları* {hasenatı ile} *ağır basarsa,*

Mizanda ise, amellerinde ihlâs sahibi olan kimselerin kalbten getirdikleri lâ ilâhe illallâh sözü dışında hiçbir şey ağır basmaz.

7. *Artık o razı olunan* {yani, Allah'ın kendisine asla kızmayacağı, gazab etmeyeceği} *bir yaşayıştadır* {–ki bunlar muvahhidlerdir– yani, işte bunlar Allah'ın rızası ile cennette yaşamaya mazhar olacaklardır}.

8. *Fakat kimin de tartıları* {günahları: şirki sebebiyle} *hafif gelirse,*

Çünkü o, kazanmış olarak gördüğü her şeyin şiddetli rüzgârın savurduğu kül gibi olduğunu görecektir. Yeryüzünde şirkten daha kötü bir şey olmadığı gibi, mizanda da şirkten daha hafif bir şey olmayacaktır.

"Lâ ilâhe illallâh" kelime-i tevhîdi ise ağırdır. O sözü söyleyen de Allah nezdinde ağırdır, kerîmdir, metanetlidir. Tevhîd ehli olan kimse sâlih amelleriyle gelir, mizanı ağır basar. Müşrik olan kimse ise kötü amelleriyle gelir, onunla birlikte tartılacak hiçbir iyiliği de olmadığından o kişi hafif gelir. Hakkın tartılmadığı bir mizanın hafif gelmesi de hakkın ta kendisidir. Çünkü hak ağırdır ve insanın içine siner, bâtıl ise hafiftir ve sıkıntı verir.

---

1 el-Kamer, 54/7.

9. *Artık onun anası* {yani, aslı/esası} *hâviye'dir* {yani, artık yer onu taşımaz, semâ onu gölgelendirmez. Onun için ateşten başka bir şey yoktur}.

Allah'ın, *Şehirlerin anası* {yani, aslı/esası}... (el-En'âm, 6/92) buyruğu da buna benziyor, ki "şehirlerin anası" [aslı/esası] ile Mekke kasdedilmektedir.

10. *Onun ne olduğunu sana ne bildirdi?*

Bu ifade, ateşin şiddet ve azametini anlatmaya matuftur.

Sonra ona dair haber vererek buyuruyor ki:

11. *Çok sıcak bir ateştir* {yani, o, cehennemin altı kapısını ısıtacak olan harareti son dereceye ulaşmış bir ateştir}.

102. ET-TEKÂSÜR SÛRESİ

Mekke'de inen et-Tekâsür sûresi, 8 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا
سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾
ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Çoklukla övünüş sizi oyaladı* {yani, uğraştırdı/meşgul etti de âhireti hatırlamadınız. Hâlâ da öylesiniz}.

Olay şöyle olmuştu: Kureyş'ten ‘Abdi Menâf b. Kusay oğulları ile Sehm b. ‘Amr b. Murre b. Ka‘b oğulları arasında bir anlaşmazlık vardı. Bu sebeble birbirlerine karşı övünmeye koyuldular. Efendileri ve eşrafı da birbirlerine karşı düşmanca tutumlar takındılar. ‘Abdi Menâf oğulları, “Bizim efendilerimiz daha çok, güçlülerimiz daha güçlü, şerefimiz daha büyük, kendimizi zarara karşı daha çok koruyabilen ve sayıca daha çok kimseleriz” dediler. Sehm oğulları da benzeri şeyler söylediler. ‘Abdi Menâf oğulları, müntesiblerinin sayısıyla onlara karşı çokluk iddiasında bulunup, “Haydi gelin, ölülerimizi sayalım” dediler. Nihâyet kabristana gidip ölülerini saymaya koyuldular: “Bu falanın kabri, şu filanın kabri” dediler. Sehm oğulları öbürlerinden üç hane çok çıktı. Çünkü câhiliye döneminde ‘Abdi Menâf oğullarından sayıca çok idiler. İşte Allah bu iki boy hakkında, *Çoklukla övünüş sizi oyaladı* buyruğunu indirdi.

2. *Sonunda* {hep birlikte} *kabirleri ziyaret ettiniz* {yani, nihâyet kabristana gittiniz}.

Sonra Allah onları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır:

3. *Sakının, yakında bileceksiniz* {–bu bir tehdittir– yani, öleceğiniz vakit Bizim size ne yapacağımızı göreceksiniz}.

Devamla şöyle buyurmaktadır:

4. *Evet, sakının ileride bileceksiniz* {–bu da bir tehdittir– yani, kabirlerinize gireceğiniz vakit bileceksiniz}.

5. *Asla* {onlar tevhîde îmân etmiyorlar}...

Yeni bir cümle ile şöyle buyurmaktadır:

...*Gerçekten yakîn* {yani, hiç şüphesi olmayan} *bir bilgi ile bilseydiniz.*

6. *Andolsun siz cahîmi göreceksiniz* {yani, o zaman âhirette cahîmi göreceğinizi de bilmiş olacaktınız}.

7. *Yine andolsun onu ayne'l-yakîn* {yani, hiç şüphesiz bir şekilde} *göreceksiniz* {yani, siz âhirette cahîmi gözlerinizle göreceksiniz}.

Cahîm, "pek büyük ateş" demektir. *Ayne'l-yakîn* ise, "gözle görmek"tir.

Biz onlara, biri ölüm esnasında, diğeri kabirde olmak üzere iki defa azab edeceğiz, sonra da pek büyük bir azaba döndürülecekler.

8. *Sonra andolsun* {ey Mekke kâfirleri} *o günde* {yani, âhirette} *nimetlerden elbette sorulacaksınız* {yani, Kıyamet Gününde, içinde bulunduğunuz nimetlere şükredip etmediğinizden sorgulanacaksınız}.

Mekke kâfirleri dünyada hayır ve nimet içerisinde idiler; fakat ne hidâyet bulmuşlar, ne de şükür etmişlerdi.

Allah'ın, *Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz*[1] buyruğu da bu şekildedir.

Allah kâfirleri cehennem ateşinde toplayıp bir araya getireceği vakit onlar şöyle feryad edecekler: "Ey Mâlik! Etlerimiz pişti, derilerimiz yandı, acıktık, ağızlarımız susadı, bedenlerimiz helâk oldu. Bir gün olsun ateşten çıkmanın yolu yok mu?" Mâlik onlara, "Hayır" diye cevab verecektir. "Peki bir günün kısa bir saatinde...?" diye soracaklar. Yine, "Hayır" cevabını verecek. "Peki, bizi dünyaya geri çevir de daha önce yaptıklarımızın dışında bir amelde bulunalım" diyecekler. Bu sefer cehennemin bekçisi Mâlik, pek yüksek ve kalın bir sesle bağıracaktır.

1 el-Ahkâf, 4620.

(Mukâtil) dedi: Mâlik bağırdığı vakit, cehennem ateşi onun korkusundan birbirine girecek ve cehennemdekiler hareketsiz duracaklar. Sonra Mâlik onlara, "Müjde size!" diyecek. Onlar bunu duyunca, artık afiyete kavuşacaklarını zannedecekler. Ardından, "Ey cehennemlikler!" diyecek. Onlar, "Buyur emret" karşılığını verecekler. "Ey bela ehli!" diyecek. Onlar, "Buyur" diyecek. Sonra onlara şöyle diyecek: "Siz dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyden yararlanıp durdunuz ve onları bitirdiniz. Bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fasıklık etmeniz sebebi ile aşağılanmak azabı ile cezalandırılacaksınız (el-Ahkâf, 46/20). Ey dünyada döşekleri, yastıkları, nimetleri olanlar! Sekar'ı nasıl buluyorsunuz?" Onlar da, "Azab her taraftan üzerimize geliyor. Ölüp de dinlenmeye imkân var mı?" diyecekler. Mâlik de, "Rabbimin izzetine yemîn ederim ki, azabınızdan başka hiçbir şeyinizi arttırmayacağım" diyecek. İşte, *Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınız* {yani, Allah'ın size vermiş olduğu nimetlere şükrünüz sorulacak} buyruğu bunu dile getirmektedir.

103. EL-ASR SÛRESİ

Mekke'de inen el-Asr sûresi, Kûfiyyûna göre 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْعَصْرِۙ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَف۪ي خُسْرٍۙ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun asra.*

Bu bir yemîndir. Allah günün asrına: günün son vakitlerine yemîn etmektedir. Güneşin batıya doğru yöneldiği vakte de “asr” denilir, ki bu da gündüzün asr vaktidir. Böylece Allah ikindi namazına yemîn etmektedir.

2. *Gerçekten insan ziyandadır* {yani, Ebû Leheb cehenneme girinceye kadar ebediyen dalâlet içerisindedir}.

Âyet, Ebû Leheb –ki asıl adı, ‘Abdu'l-‘Uzzâ b. ‘Abdu'l-Muttalib'dir– hakkında inmiştir.

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

3. *Îmân edenler, sâlih amel işleyenler müstesnâ* {yani, onlar hüsranda değildirler}...

Arkasından onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

...ve birbirlerine hakkı {yani, Allah'ı tevhîd etmeyi} *tavsiye ve sabrı* {yani, Allah'ın emri üzere sabretmeyi} *tavsiye edenler (müstesnâ).*

Bu ikisini yerine getirenler îmân edip, sâlih amel işleyenlerden olur ve bunların hüsranda olmaları hiçbir şekilde söz konusu değildir. Aksine bunlar ebedî kalmak üzere cennetlerde olacaklardır.

104. EL-HÜMEZE SÛRESİ

Mekke'de inen el-Hümeze sûresi, Kûfiyyûna göre 9 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾ اَلَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ
اَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللّٰهِ
الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ اَلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Veyl olsun her hümeze'ye* {yani, yanında bulunmayan kimsenin arkasından gıybetini yapıp çekiştiren ve dil uzatıp tenkit eden kimseye} *ve lümeze'ye* {yani, kişiyi gördüğü vakit yüzüne karşı haddi aşan kimseye}.

Âyet, Mahzûm oğullarından el-Velîd b. el-Muğîre hakkında inmiştir. O, Nebî'nin (s.a) gıybetini yapar, o'nu gördüğünde de yüzüne karşı haddi aşardı.

Sonra onun niteliğini şöylece belirtmektedir:

2. *O malı toplayıp onu tekrar tekrar sayandır* {yani, o kimse, hizmetçiler ve hayvanlar satın almak için mal yığıp biriktirendir}.

3. *Malının gerçekten kendisine ebedî hayat verdiğini* {ve ölümden kurtardığını, malı tükeninceye kadar ölmeyeceğini} *sanır.*

Ancak Allah şöyle buyurmaktadır:

4. *Hayır* {malı da, evladı da onun ebedî yaşamasını sağlayamaz}.

Yeni bir ifade olmak üzere de şöyle buyurmaktadır:

...Andolsun o, hutame'ye atılacaktır {yani, hutame'de terk edilecektir, bırakılacaktır}.

5. *O hutame'nin mahiyetini sana ne bildirdi?*

Bu ifade, hutame'nin ağırlığının azametine dikkat çekmek içindir.

Devamında Allah Teâlâ hutame hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 6. *Allah'ın* {içinde bulunanlar üzerine asla dinmemek üzere} *tutuşturulmuş ateşidir.*
>
> 7. *Ki o kalblerin üstüne çıkacaktır* {yani, eti, derileri yiyecek, kemikleri paramparça edecek ve nihâyet kalbe hücum edecek, harareti kalblere kadar ulaşacaktır. Sonra onlara yeniden et giydirilecek. Bu ateş tekrar üzerine gelecek, onu yiyecek ve yine eski haline dönecektir}.
>
> 8. *O, onların üzerlerine kapatılmış olacaktır.*
>
> 9. *Uzatılmış direklerle* {yani, kapıları kapatılacak, sonra da kapılar ateş ve demirden direklerle daha sağlam bir şekilde kapatılacaklardır}.

Böylece, ateşte olmanın kederi ve harareti üzerlerine dönsün. Üzerlerine hiçbir kapı açılmayacak, yanlarına rahat girmeyecek, ebediyen oradan bir gam dışarı çıkmayacaktır.

Yine "hümeze", insanlara laf taşıyan demektir, ki "nemmam" da denilir. "Lümeze" ise, insanlara hoşuna gitmeyen lakablar takan kimseye denir, ki el-Velîd b. el-Muğîre de böyle idi: hem nemmam [laf taşıyan] idi, hem de kendisini üstün ve büyük gördüğünden insanlara lakab takar, insanlarla alay ederdi. *Bırak Beni tek başına yarattığım, kendisine uzun boylu mal ve hazır bulunacak oğullar verdiğim kimse ile. Sonra da arttıracağımı ümit eder. Asla, çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçı idi* (el-Müddessir, 74/11-16) buyruğunda kasdedilen de odur. Onun biri Mekke'de, diğeri Taif'te olmak üzere iki bahçesi vardı; mahsulleri yaz ve kış kesilmezdi. Allah ona yedi tane de erkek çocuk vermişti. O, Rasûlullâh'a (s.a), "Allah'a yemîn olsun eğer malımı Kureyş'e, sağa-sola paylaştıracak olsam bile, hayatta kaldığım sürece malım bitmez. Nasıl beni fakir düşmekle tehdit edersin?" dedi. Allah Rasûlü de, "Allah'a yemîn ederim, sana o malı veren senden onu tekrar geri almaya kadirdir" diye karşılık verdi. Bundan dolayı kalbine bir tereddüt düştü. Sonra gidip malını saymaya koyuldu. Altın, gümüş, arazi, bahçe, köle her ne varsa hepsini sayıp tesbit etti. Ardından da, "Ey Muhammed! Sen beni fakir düşmekle tehdit ediyorsun. Allah'a yemîn ederim eğer bu (malım) ek-

mek dahi olsaydı bitip tükenmezdi" dedi. Bunun üzerine Allah, *Veyl olsun her bir hümeze'ye, lümeze'ye. O malı toplayıp onu tekrar tekrar sayandır. Malının gerçekten kendisine ebedî hayat verdiğini sanır. Hayır* {malı ona ebedîlik veremez}. *Andolsun ki o hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin mahiyetini sana ne bildirdi? Muhakkak ki o onların üzerine kapatılmış olacaktır. Uzatılmış direklerle* buyruklarını indirdi.

Bedbaht kimse cehenneme girdiğinde melek onu alıp, cehennemin kapılarında çeşitli azabların yanında dolaştırır. Ona el-hutame'nin kapısını da açar. Hutame, öyle bir ateştir ki, aşırı hararetinden ötürü ateşi de yeyip bitirir. Allah'ın onu yarattığı günden beri dinmemiştir. İşte bu kapı açıldığı vakit, ateş onun üzerine düşecek, onu yakacaktır. Deriyi, eti, damarları, kemiği yakacak, fakat kalbi ve gözü yakmayacaktır. Zira bunlar, kendileri vasıtasıyla aklettiği ve gördüğü organlarıdır. İşte, *O kalblerin üstüne çıkacaktır* buyruğu bunu anlatmaktadır. Sonra, *Ölüm ona her yerden gelir* {yani, bedeninde, ölümün ulaşmadığı bir saç teli kadarcık bir yer dahi olmayacak}, *fakat o ölmez* (İbrâhîm, 14/17) buyruğunu okudu.

Sonra, *Muhakkak ki bu onların üzerlerine kapatılmış olacaktır, uzatılmış direklerde* (Hümeze, 104/8-9) buyurdu. Şöyle ki: Muvahhidler üst kapıdan –ki orası cehennemdir– çıkacakları vakit o yedi kapıda [tabakada] –ki bu da cehennem ateşinin en alt tabakasıdır– bulunanlar altıncı kapıda [tabakada] bulunanlara, *Sizi sekar'a ne sürükledi* {yani, sekar'a girmenize ne sebeb oldu}? diye sorarlar. Onlar da, *Biz namaz kılanlardan değildik, yoksullara yedirmezdik* (el-Müddessir, 74/42-44) derler. Sonra, "Gelin, sızlanalım" derler ve uzun dönemler boyunca sızlanıp dururlar. Ama bunun onlara bir faydası olmaz. Sonra, "Gelin bağıralım" derler ve uzun zamanlar boyunca bağırıp dururlar. Fakat bunun da onlara faydası olmaz. Sonra, "Gelin sabretmeye çalışalım. Belki Allah susup sabredersek bize rahmet eder" derler ve uzun zaman boyunca sabrederler, fakat bunun da onlara hiçbir faydası olmaz. Sonra, *Şimdi biz sızlansak da, sabretsek de bizim için birdir. Sığınacak hiçbir yerimiz yoktur* (İbrâhîm, 14/21) derler, ardından da, *Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek, şüphesiz biz zâlimleriz* (el-Mü'minûn, 23/107) derler. Azîz olan Rabbimiz de arşın üstünden, *Yıkılın içerisine, Bana söz söylemeyin* (el-Mü'minûn, 23/108) buyurur. Bunun üzerine kulakları sağırlaştırılır, kalblerine mühür basılır

ve cehennemin kapısı üzerlerine kapatılır. Öyle ki, kimse bir diğerini görmeyecek şekilde, dağları andıran ateşten demir çivilerle kapatılır; içeriye rahat namına bir şey giremez, ateşin hararetinden dolayı da dışarıya bir şey çıkamaz. Yiyecekleri ateştendir. Orada hırıltılı ve iniltili nefes alıp verişlerinden başka bir şey duyulmaz.

Lütfu, cömertliği ve rahmetiyle Allah'tan bize esenlik vermesini dileriz.

105. EL-FÎL SÛRESİ

Mekke'de inen el-Fîl sûresi, Kûfiyyûna göre 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
ف۪ي تَضْل۪يلٍ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً اَبَاب۪يلَ ﴿٣﴾ تَرْم۪يهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. {Ey Muhammed!} *Rabbinin fîl sahiblerine* {yani, Ebrehe b. el-Eşrem el-Yemanî ve beraberindekilere} *ne ettiğini görmedin mi* {yani, bilmedin mi}?

Ebrehe, oğlu Ebû Yeksum b. Ebrehe el-Yemanî el-Habeşî'yi, beraberlerinde bir fîl olduğu kalabalık bir ordunun başında Beyt-i Haram'ı tahrib etmek ve fîl'i Beyt'in yerine koymak ve böylece Ka'be gibi onun da tazim edilmesini ve ona ibâdet edilmesini sağlamak üzere Mekke'ye gönderdi. Oğluna, bu işi yapmasını engellemeye kalkışacak olanları da öldürmesini emretti. Ebû Yeksum beraberindekilerle birlikte yola koyuldu. Harem'e varmadan kısa bir süre önce el-Muammes denilen vâdide konakladılar. Fîli Mekke'ye doğru sürmek istedilerse de fîl Harem bölgesine girmeyip çöktü. Ebû Yeksum ona şarab içirmelerini emretti. Fîle şarab içirdiler ve onu tekrar Mekke'ye doğru sürmek istediler. Fakat yine yürümeyip çöktü ve kalkmadı. Onu serbest bıraktıklarında ise geldiği tarafa doğru gerisin geri koşarak gidiyordu. Bundan dolayı korkuya kapıldılar ve o yıl geri döndüler. Bir ya da iki sene sonra Kureyşlilerden bir topluluk ticaret maksadıyla Necaşî'nin topraklarına gitti. Denizin kıyısına yaklaştıklarında oradaki kumluk tepelerden birinde bir Hıristiyan kilisesi –ki Kureyşliler ona, "Heykel", Necaşî ve yakınları ise "Ardatu mâ Serhasan" diyorlardı– gördüler ve onun yakınında konakladılar. Odun toplayıp ateş yaktılar, et kızarttılar. Ayrılırken de ateşi olduğu gibi bıraktılar. Rüzgâr dolayısıyla heykel tutuştu. Durumu öğrenen Necaşî çok üzüldü, kızıp öfkelendi. Hucr b. Şurahbil, Ebû Yeksum el-Kindeyan, Ebrehe b. Sâlih el-Kindî gibi Arab hükümdarları bunu işitince Necaşî'nin

yanına gittiler ve dediler ki: "Ey kıral! Kimse sana karşı çıkamaz, seni yenik düşüremez. Biz Mekke'de bulunan Kureyş'in Ka'be'sine karşı sana destek verecek olanlarız. Orası onların övünç ve Arablara karşı güç kaynağıdır. Ey kıral! Eğer dilersen yahut seversen bu hususta biz de sana yardımcı olur; onların binasını yıkar, kanlarını döker, mallarını talan ederiz." Bunun üzerine kıral, el-Esved b. Maksud'u beraberinde Mahmud isimli bir fil bulunduğu halde yolların alamayacağı kadar kalabalık askerleri ve beraberinde bulunan Arab bölgelerinin hükümdarları ile birlikte Mekke'ye gönderdi. Yolda Nebî'nin (s.a) dedesi 'Abdu'l-Muttalib'e ait işaretlenmiş atlar ve develerle karşılaştılar. Kumandan bunları önüne katıp götürdü. Çoban da 'Abdu'l-Muttalib için besleyip hazırladığı Auci diye bilinen ata binip hızlıca Mekke'ye vardı ve Safa tepesine çıkarak yüksek sesle, "Sabah baskınına uğruyoruz, sabah baskınına uğruyoruz. Sudanlar beraberlerinde filleri olduğu halde üzerimize geliyor, Ka'be'nizi yıkarak izzet kaynağınızı ortadan kaldırmak, kanlarınızı dökmek, mallarınızı telef etmek, gücünüzü yok etmek istiyorlar. O halde kendinizi kurtarmaya bakın" diye bağırdı. Sonra 'Abdu'l-Muttalib'e giderek, olan biteni haber verdi. 'Abdu'l-Muttalib atına binip hızlıca onların karargâhına girdi. Ebrehe b. es-Sebbah ile Hucr b. Şerahil ona yol açtılar. İkisi arkadaş idiler. 'Abdu'l-Muttalib'e, "Kavmine dön; son derece kızgın bir şekilde üzerinize gelmekte olduğumuzu bildirerek onları uyar" dediler. 'Abdu'l-Muttalib, "Lât ve 'Uzzâ'ya yemîn ederim ki, atlarımı ve develerimi almadığım sürece geri dönmeyeceğim" diye karşılık verdi. Onun geri dönmeyeceğini, sözünde ısrarlı olduğunu anlayınca, onu alıp Necaşî'ye götürdüler ve –'Abdu'l-Muttalib'le alay edercesine– "Ey kıral! Sen buna develerini ve atlarını geri ver. Çünkü yarın sabah o ve kavmi senin olacaktır" dediler. O da onların geri verilmesini emretti. 'Abdu'l-Muttalib Necaşî'ye, "Çoluk-çocuğumu ve mallarımı, kavmimin çoluk-çocuğunu ve mallarını, Allah'ın Ka'be'sine zarar vermeden geri dönmen karşılığında sana vermeme ne dersin?" dedi. O "Hayır" dedi. Bunun üzerine 'Abdu'l-Muttalib develerini ve atlarını alıp gitti, onları koruyabileceği bir yere ulaştırdı. Necaşî de Zu'l-Mecaz denilen ve câhiliye döneminde panayır kurulan yerde konakladı. Beraberinde ise çok sayıda asker ve araç-gereç vardı. Kureyşliler dehşete kapıldılar, Mekke'yi boşaltıp Hira'ya, Sebir'e ve ikisi arasında bulunan diğer dağlara çekildiler. 'Abdu'l-Muttalib Kureyşlilere dedi ki: "Lât ve 'Uzzâ'ya yemîn ederim ki, Allah hükmünü verinceye kadar ben Beyt'in yanından ayrılmayaca-

ğım. Dedelerimin bana haber verdiğine göre Ka'be'nin kendisini koruyan Rabbi vardır. Asla Hıristiyanlık galib gelemeyecektir. Bu askerler Allah'ın askeridir." O gün Muhtar es-Sakafî'nin dedesi Ebû Mes'ûd es-Sakafî de Mekke'de bulunuyordu. Gözü kör olan, yazın Taif'te, kışın Mekke'de kalan Ebû Mes'ûd es-Sakafî çok ileri görüşlü biri idi. Onun görüşleri sayesinde işler yoluna konulurdu. İlk söken ve ilk diken kişi de odur.[1] 'Abdu'l-Muttalib'in de yakın arkadaşı idi. 'Abdu'l-Muttalib ona, "Ey Ebû Mes'ûd! Bugün için ne dersin? Senin görüşüne çok ihtiyacım var" dedi. Ebû Mes'ûd da, "Haydi seninle dağa çıkıp orada iyi bir yer tutalım" dedi ve dağa çıkıp orada bir yer tuttular. Ebû Mes'ûd 'Abdu'l-Muttalib'e şöyle dedi: "Gördüğüm develerini al, Allah için say ve ayakkabılarla onlara gerdanlık yapıp tak. Sonra da Allah'ın Harem bölgesine salıver gitsinler. Belki bu siyahilerden biri bunları alıp keser, bu Beytin Rabbi de bundan dolayı onlara gazab eder ve azabıyla onları yakalar." 'Abdu'l-Muttalib onun dediğini yaptı. Habeşliler de o develeri yakalayıp onlara yük yüklediler, bazılarını da kestiler. Bunun üzerine 'Abdu'l-Muttalib ağlayarak şunları söyledi:

Rabbim! Kul kendi eşyasını başkasına karşı korur.

Sen de Haram kabul edilen bu Harem bölgeni koru.

Onların haçları ve bâtılları galib gelmesin, haddi aşarak Senin gücüne karşı.

Onları bizim Ka'be'mizle başbaşa bırakacak olursan,

Neyi dilersen onu emredersin.

Azîz olmayı isteyip de Harem bölgeni

Çiğneyip geçenlerden daha pis kimse bilmiyorum.

Sonra onlara beddu'a ederek dedi ki:

Allahım! Rezil et el-Esved b. Maksud'u,

Çünkü o gerdanlık takılmış deve sürüsünü aldı,

Onları siyahi gavurlara teslim etti,

Sabir ile Hira[2] arasında, sonra el-Beyd denilen yere

İki Merve [Safa ile Merve] ve siyah meş'arlar

---

1 Yani, bir çok önemli işte çığır açan kişi idi. (Çeviren)

2 "Hira" lafzı İbn Hişâm'dan. (Çeviren)

Ve o her taraftan ziyaretine gelinen Beyt-i Haram'ı yıkmak istiyor.

Onlar Senin ayakta duran bir direğinin olmaması için karar aldılar.

Rabbim! Onları zulümleri dolayısıyla yakala, çünkü Sen Kendisine hamd edilensin.

Ebû Mes'ûd dedi ki: "Bu Beyt'in Rabbi vardır, onu himaye edecektir. Biz de O'na aidiz. Fakat onu nasıl koruyacağımızı bilemiyoruz. Vaktiyle Yemen kıralı Tubba bu Beyt'in yakınında konaklamış, onu yıkmak istemişti. Allah onun burayı yıkmasını engellemiş, onu belaya maruz bırakmış, üç gün süreyle onları karanlığa boğmuştu. Tubba bunu görünce, bu Beyt'i beyaz örtülerle örttü, onu tazim etti, onun için develer kesti." Ardından Ebû Mes'ûd 'Abdu'l-Muttalib'e, "Deniz tarafına bak, ne görüyorsun?" dedi. 'Abdu'l-Muttalib, "Deniz kıyısından kalkıp gelmekte olan beyaz kuşlar görüyorum" diye karşılık verdi. Ebû Mes'ûd, "Gözlerinle o kuşları takip et, bak nerede duracaklar?" dedi. 'Abdu'l-Muttalib, "Bu kuşların tepemizde dolaştıklarını görüyorum" dedi. Ebû Mes'ûd, "Peki, bu kuşları tanıyor musun?" diye sordu. 'Abdu'l-Muttalib şöyle karşılık verdi: "Hayır, Allah'a yemîn ederim ki bu kuşları tanımıyorum. Bunlar ne Necid tarafının, ne Tihame tarafının, ne batının, ne doğunun, ne Yemen cihetinin, ne de Şam cihetinin kuşlarıdır. Bunların bizim topraklarımızda uçması alışılmış bir şey değildir." Ebû Mes'ûd, "Büyüklükleri ne kadardır?" diye sordu. O şöyle dedi: "Bunlar eşek arılarına benziyor. Gagalarında da küçük çakıl taşları var ve bu tarafa doğru geliyorlar. Bunlar, ebabil [biri diğerinin peşinden gelen] kuşlardır. Her bölüğün önünde, onlara kumandanlık eden kırmızı gagalı, siyah başlı, uzun boyunlu bir kuş vardır." Kuşlar askerlerin hizalarına gelince, başlarının tepesinde hareketsiz durdular. Bütün sürü bir araya gelince, gagalarındaki taşları askerlerin üzerine bıraktılar. Denildiğine göre her taşın üzerinde o taşın isabet edeceği kişinin adı yazılı imiş. Sonra kuşlar geldikleri yere döndüler. Ebû Mes'ûd, "İşte bu gerçekleşecek bir iş içindir" dedi. Sabah olunca dağın tepesinden yere indiler. Birkaç tepecik geçtikleri halde kimse ile karşılaşmadılar. İlerlemeye devam ettiler, birkaç tümsek daha geçtiler, yine hiçbir ses duymadılar. Bunun üzerine, "Bunlar gece geç vakitlere kadar eğlendiler, sabahı uyuyarak karşıladılar. Onun için onların sesleri ve hareketleri duyulmuyor" dediler. Halbuki daha önce bağırmala-

rını, çarşı ve pazarlarının gürültülerini duyuyorlardı. Karargâhlarına yaklaşınca hepsinin hareketsiz olduklarını gördüler. Kuşmarın attıkları taşlar, askerlerin miğferlerine isabet ediyor, miğferlerini delip beyinlerine ulaşıyordu. Yukarıdan hızlıca düşen taşlar, fîli de, diğer binekleri de delip geçiyor ve yerde kayboluyorlardı. 'Abdu'l-Muttalib onlara ait bir balta aldı ve kendisi için yerde derin bir çukur kazıp, onu kırmızı altın ve kaliteli mücevheratla doldurdu. Arkadaşı da aynı şeyi yaptı. Sonra Ebû Mes'ûd'a, "Dilediğini seç, istersen ikisi de senin olsun" dedi. Ebû Mes'ûd, "Benim için sen seç" dedi. 'Abdu'l-Muttalib, "Ben değerli eşyaları kendi kazdığım çukura koymadım. O senin olsun" dedi. Bunun üzerine her biri diğerinin çukuru üzerine oturdu. 'Abdu'l-Muttalib insanlara seslendi, onlar da geldiler ve onlardan arta kalanları aldılar. O kadar ki, taşıyamayacakları kadar çoktu. Böylece 'Abdu'l-Muttalib Kureyş'in efendisi ve kumandanı oldu. 'Abdu'l-Muttalib ve Ebû Mes'ûd ile onların aileleri o maldan dolayı hep zengin kaldılar. Allah da Ka'be'sini ve kıblesini savunmuş oldu, onlara güç yetiremeyecekleri orduları musallat etti. Zaten onları şiddetli bir şekilde yakalamak için gözetliyordu. Haklarında da, {Ey Nebî (s.a)} *Rabbinin fîl sahiblerine* {yani, el-Esved b. Maksud'a, beraberindeki askerlere ve diğer Arab hükümdarlarına} *ne ettiğini görmedin mi?* buyruğunu indirdi.

Sonra onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

2. *Onların keydlerini* {yani, Ka'be'yi tahrib etme, Harem ahalisini talan etme planlarını} *tadlil etmedi mi* {yani, onları hüsrana uğratmadı mı}?

3. *Üzerlerine ebâbil* {yani, ardı arkasına gelen, biri diğerinin arkasından gelen} *kuşlar gönderdi.*

4. *Onlara siccilden* {yani, çamur karışmış} *taşlar atıyorlardı.*

5. *Sonunda onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi.*

Onları, yenilmiş, çürüyüp gitmiş ekin yapraklarına benzetmektedir. Fîl sahiblerinin başından geçen bu olay Nebî'nin (s.a) doğumundan kırk sene önce olmuştu.[3] Hareme oldukça yakın bir yerde helâk edildiler, fakat oraya asla giremediler.

---

3 Burada kimden kaynaklandığını bilemediğimiz fâhiş bir hata vardır. Çünkü bilinen o ki, Nebî (s.a) fîl senesinde doğmuştu. Fîl hadisesinin, Nebî'nin do-

İkrime b. Hâlid şöyle demiştir:

Rabbim! Engelledin orduyu ve fîlleri
Üstelik onlar Mekke'de dağlarda otlayacak kadar gelmişlerdi
Onlara karşı savaşmaktan korkmuştuk
Kerîm, şerefli ve güçlü olan herkes
Yürür şerefiyle eteklerini sürükleyerek, fakat hile yapan kimsenin hilesine de aldırmazdın.
Rabbim! Terk ettin onları en kötü bir halde
Ve onlar oldukça zorlu etkisi olan bir işle karşılaştılar.

Safvan b. Ümeyye el-Mahzûmî de şöyle demiştir:

Ey helâl ve ahnes olan bu kabileye bağışlayan!
Halbuki onların gözlerini açıp kırpacak, nefes alacak yerleri yoktu.
Sen azîzsin Rabbimiz, kutsiyetin asla ihlal edilemez.
Sen fîli el-Muğammes'de alıkoyansın.
Alıkoydun, çünkü o "hekrus"dur.[4]
İbn Ebi's-Salt da şöyle demiştir:
Kuşkusuz Rabbimizin âyetleri apaçıktır.
Çok nankörden başkası onlar hakkında çekişmez.
el-Muğammes'de fili alıkoyandır.
Nihâyet ayakları kesilmiş gibi emekleyerek yürür oldu.
Boğazından harbeler aktı sanki,
Bir kayadan yuvarlanıp damla damla akarcasına
Etrafında Kinde hükümdarlarından gençler vardı
Savaşta bunlar güçlü ve kartal gibidirler
Onunla sözleştiler, sonra etrafından dağıldılar
Baldırının bacağı arka tarafından kırılmış sanki.
Kıyamet gününde her dîn Allah'ın nezdinde boşa çıkacak,
Hanif olan dîni dışında.

ğumundan kırk ya da elli gün önce meydana geldiği tarih ve tefsir kitablarında belirtilir. (Çeviren)

4 Bu lafız bir nüshada "hekrûs", diğerinde "mekrûs" şeklindedir.

106. KUREYŞ SÛRESİ

Mekke'de inen Kureyş sûresi, 4 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kureyş'in güvenlik ve esenliği için,*

Kureyşliler, arzın çeşitli yerlerine gidip gelerek ticaretle yapıyorlardı. Bundan dolayı onlara Kureyş adı verilmiştir. Ticaret için kışın –daha ılık olması hasebiyle– Ürdün ve Filistin'e; yazın ise –sıcak dolayısıyla kışın gittikleri yolu ve denizi bırakarak– Yemen'e gidiyorlardı. Bu şekilde gidiş geliş onlara ağır geldi de Allah, *Kureyş'in güvenlik ve esenliği için* {yani, onların gidiş gelişleri, ticaretleri yoktur. Bunu onlardan kestik, sonunu getirdik} buyruğunu indirdi. İşte şu buyruk bunu ifade etmektedir:

2. *Yaz ve kış yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için,*

Allah Habeşistanlıların kalblerinde, yiyecekleri gemilere yükleyip Mekke'de satma isteği doğurdu da yiyecek götürüp Mekkelilere satmaya, Mekkeliler de deve ve eşekleri ile onların geldikleri yerlere gidip –Mekke'den iki günlük uzaklıktan– onlardan yiyecek ihtiyaçlarını almaya başladılar. Bu hal senelerce devam etti. Böylece Allah onları, yaz ve kış çektikleri sıkıntıdan kurtardı.

3. *Artık bu Beyt'in Rabbine ibâdet etsinler.* {Çünkü bu Beyt'in Rabbi onları hem korkudan, hem açlıktan kurtardı. O halde hiç ummadıkları bir sırada Habeşlilere ülfet ettikleri gibi, Allah'a ibâdete de artık ülfet etsinler}.

4. *O ki,* {Habeşlilerin kalblerine, gemilerle onlara yiyecek götürüp satma isteğini koyarak} *kendilerini açlıktan doyurdu ve korkudan* {yani, öldürülmek ve esir alınmak korkusundan} *kendilerine güvenlik verdi.*

Çünkü câhiliye döneminde Arablar birbirlerine baskın düzenliyor ve birbirlerini öldürüyorlardı. Allah ise Harem'de bulunanları koruyor, onlara hiçbir düşmanı musallat etmiyordu. İşte, *Korkudan kendilerine güvenlik verdi* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Yine, *Kureyş'in güvenlik ve esenliği için* buyruğu şu demektir: Kureyş'in yiyeceği yoktu. Çünkü ticaretle uğraşanlar Kureyşlilerin bulunduğu yere gelmiyor, onların bulundukları yerlere yol bulamıyorlardı. Bu sebeble Kureyşliler yiyecek temin etmek için kışın Şam'a, yazın da Yemen'e yolculuk yapıyorlardı. Böylece onların yaz ve kış iki yolculukları oluyordu. Allah onlara merhamet etti ve Habeşlilerin kalblerine, gemilerle onlara yiyecek taşıyıp götürme isteği yerleştirdi. Kureyşliler de –Mekke'ye bir gecelik mesafede olan– Cidde'ye gidip onlardan yiyecek almaya başladılar. Böylece Allah onları yazın ve kışın yolculuk yapmak külfetinden kurtardı. Allah, onlara nimetlerini hatırlatmak üzere, *Kureyş'in güvenlik ve esenliği için, kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için* {yani, onları külfetlerden ve gidip gelmekten yana güvenliğe ve esenliğe kavuşturduğu için} *bu Beyt'in Rabbine ibâdet etsinler* {yani, yalnız O'na ihlâsla ibâdet etsinler}. *O ki,* {Habeşlilerin kalblerine, gemilere yiyecek koyup, onlara götürme duygusunu yerleştirmekle} *kendilerini açlıktan doyurdu ve* {öldürülmekten ve esir alınmaktan yana} *kendilerine güvenlik verdi* {–çünkü Arablar birbirlerini öldürüyor, birbirlerini esir alırken onlar Harem bölgesinde güvenlik içinde yaşıyorlardı–} buyruklarını indirdi.

107. EL-MÂÛN SÛRESİ

Mekke'de inen el-Mâûn sûresi, 7 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا
يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ
سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Dîni* {yani, hesaba çekilmeyi} *yalanlayanı gördün mü?*

Âyet, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî ile Nebî'nin (s.a) halası 'Abdu'l-Muttalib'in kızı Umm Hani'nin eşi Hubeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî hakkında inmiştir.

Sonra dîni yalanlayan hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır:

2. *İşte o yetimi* {hakkını vermeyerek} *şiddet ve sitemle itendir.*

Bunun bir benzeri de, *Cehennem ateşine doğru şiddetle itilecekleri gün...* (et-Tûr, 52/13) buyruğudur.

3. {Yoksula yedirmeyen ve} *yoksulu yedirmeye teşvik etmeyendir.*

4. *Veyl olsun, o namaz kılanlara* {yani, namaz kılan münâfıklara}.

Sonra onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Ki onlar namazlarında gaflet içindedirler* {yani, vakti çıkıp gidene kadar başka şeylerle oyalanırlar}.

6. {Vaktinde kılacak olsalar bile namazlarıyla insanlara} *riyakârlık yapanların ta kendileridir* {yani, insanlar onları görüyorsa namaz kılarlar, böylece insanlara karşı riyakârlık yaparlar –namazlarıyla Allah'ı kasdetmezler–}.

7. *Mâûn'u* {yani, farz olan zekâtı} *da engellerler.*

Mâûn, Kureyş lehçesinde “su” demektir.

Ebû Sâlih Yahya b. Ebî Kesir'den, o Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rasûlullâh (s.a), “Mâûn; iğne, su, ateş ve evde bu kabilden bulunan şeylerdir” buyurdu.

108. EL-KEVSER SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kevser sûresi, Kûfiyyûna göre 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَؕ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْؕ ﴿٢﴾ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Şüphe yok ki Biz sana kevseri verdik.*

Kevser, hayrı en çok olan, coşkun ve sürekli akan bir cennet nehridir. Öyle hızlı akar ki, akışı oku andırır. Yatağındaki çamur esfer miskidir. Çakıl taşları yakut, zebercet ve incidir. Kardan beyaz, yağdan yumuşak, baldan tatlıdır. İki kıyısında oyulmuş inciden çadırlar vardır. Her çadırın boyu 1 fersaha 1 fersah, eni 1 fersaha 1 fersahtır. Üzerinde altından 4.000 kapı kanadı bulunmaktadır. Her çadırda huru'l-ıyn'den bir zevce, onun da 40 hizmetçisi bulunmaktadır. Rasûlullah (s.a), "Ey Cibrîl! Bu çadırlar nedir?" diye sordu. Cibrîl (a.s), "Bunlar senin zevcelerinin cennetteki meskenleridir" cevabını verdi: Kevser'den, Muhammed sûresinde zikredilen cennet ehli için dört ırmak kaynar: su, şarab, süt ve bal ırmakları.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

2. *O halde Rabbin için* {beş vakit} *namaz kıl ve* {kurban bayramı günü} *kurban kes.*

Çünkü müşrikler ne Allah için namaz kılarlar, ne de kurban keserlerdi.

3. *Kuşkusuz ki asıl ebter, sana buğzedendir* {yani, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî'dir}.

Nebî (s.a), mescidde Kureyş'ten bazı kimseler otururken Sehm b. 'Amr b. Husays oğulları kapısından Mescid-i Haram'a girdi ve oturmadan yürüyüp Safa kapısından çıktı. Nebî'nin (s.a) çıktığını gördüler, ama girdiğini görmedikleri için o'nu tanımadılar. O sırada o kapıdan içeri girmekte olan el-'Âs b. Vâil es-Sehmî b. Hişâm b. Sa'd b. Sehm Safa kapısında o'nunla karşılaştı. el-'Âs makamın yanına varınca o'na,

"Kapıda karşılaştığın kimdi?" diye sordular. O da, "el-Ebter" diye cevab verdi. –Nebî'nin (s.a) oğlu 'Abdullâh vefat etmiş bulunuyordu. Kendisinden sonra mirasçı bırakmadan ölen kimseye "el-ebter" denilir. – Bunun üzerine, *Kuşkusuz ki asıl ebter sana buğzedenin* {yani, el-'Âs b. Vâil es-Sehmî'nin} *kendisidir.* {İşte hayırdan yana ebter olan odur. Sen ise ey Muhammed, Ben anıldığım zaman Benimle birlikte anılacaksın} buyruğu nâzil oldu. Allah genel olarak insanlar arasında o'nun zikrini yüceltmiştir. Nebî (s.a) Müslümanların bayramlarında, namazlarında, ezanda, kamette anılır, hatta evlilik talebinde ve ihtiyaçların karşılanması için konuşma yapılırken bile Nebî (s.a) anılır.

109. EL-KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekke'de inen el-Kâfirûn sûresi, 6 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *De ki: "Ey kâfirler!"...*

Buyruk, Kureyş'ten müstehziler [istihza ediciler] hakkında inmiştir. Nebî (s.a) Mekke'de iken, en-Necm sûresini, *Şimdi haber verin Lât ve 'Uzzâ'dan ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan* (en-Necm, 53/19-20) buyruklarını okuyunca, kendisi hafif uyuklamışken şeytân o'nun dile üzerine şu sözleri bırakıverdi: "İşte bunlar o yüksek putlardır. Onlar nezdinde şefaat ümit edilir."[1] Ebû Cehl b. Hişâm ile Rabî'a'nın oğulları Şeybe ve Utbe, Ümeyye b. Halef, el-'Âs b. Vâil ve Kureyş'ten diğer istihza ediciler akşam vakti Ka'be'nin arka tarafında dediler ki: "Ey Muhammed! Şu iki husustan birini kararlaştırmadan bizden ayrılmamalısın. Biraz biz senin dînine girelim, ilahına ibâdet edelim. Biraz da sen bizim dînimize gir, ilahlarımıza ibâdet et. Yahut sen bizim ilahlarımızdan büsbütün uzaklaştığını ortaya koy, biz de senin ilahından büsbütün uzaklaştığımızı ortaya koyalım." Bunun üzerine Allah onlar hakkında Kâfirûn sûresini sonuna kadar indirdi. Nebî (s.a) bundan sonra yanlarına gidip *De ki: "Ey kâfirler!"* dedi. "Ne oldu ey Muhammed?" dediler. Devamla şöyle dedi:

2. *"Ben sizin ibâdet etmekte olduklarınıza ibâdet etmem"* {yani, bugün ibâdet etmekte olduğunuz ilahlarınıza ibâdet etmem}.

3. "*Siz de benim ibâdet ettiğime* {yani, bugün ibâdet etmekte olduğum ilahıma} *ibâdet etmezsiniz."*

---

1 Bu hususta daha önce el-Hacc, 22/52 âyeti ile en-Necm, 53/19-20 âyetlerinin tefsirinde düştüğümüz kısa nota bakın. (Çeviren)

4. *"Sizin ibâdet ettiklerinize* {bugünden sonra da} *ibâdet edecek değilim."*

5. *"Siz de benim ibâdet ettiğime* {bugünden sonra da} *ibâdet edecek değilsiniz."*

6. *"Sizin* {izlediğiniz} *dîniniz sizin olsun, benim* {tuttuğum} *dînim de benim olsun."*

Sonra onları bırakıp gitti. Onlardan birileri, "Bu sizden beri [uzak] olduğunu söylemiş oldu" dedi. Ona ağır sözler söylediler, eziyetlerde bulundular. Sonra bunu, *Artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün* (et-Tevbe, 9/5) âyeti –ki buna kılıç âyeti denir– nesh etti.

110. EN-NASR SÛRESİ

Medine'de inen en-Nasr sûresi, 3 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ

اَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Allah'ın yardımı ve feth geldiğinde.*

Bu sûre Mekke ve Taif'in fethinden sonra inmiştir.

2. *İnsanların* {yani, Yemen halkının} *fevc fevc* {yani, birer, ikişer, üçer kişi değil, her cihetten büyük kalabalıklar halinde kabilenin tümüyle, kavmin tamamıyla} *Allah'ın dînine girdiklerini gördüğünde* {senin ecelin de yaklaşmış demektir}.

3. *Hemen Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbini çokça zikretmeye koyul} *ve O'ndan* {günahlardan ötürü} *mağfiret dile, çünkü O* {mağfiret dileyenlerin tevbelerini kabul eden} *tevvâbdır.*

Bu sûre, Nebî'nin (s.a) ölümünün (yaklaştığının) alâmeti idi. Bu sûreyi Ebû Bekr ve Ömer'e okudu, sevindiler. ‘Abdullâh b. ‘Abbâs onu duyunca ağladı. Nebî (s.a) ona, “İsabet ettin” dedi, eliyle başını sıvazlayarak, “Allahım! Onu dînde fakîh yap ve ona te’vîli öğret” buyurdu. Bundan sonra Nebî (s.a) seksen gün yaşadı.

111. TEBBET SÛRESİ

Mekke'de inen Tebbet sûresi, 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَّتْ يَدَٓا اَب۪ي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا

ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ ف۪ي ج۪يدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de helâk oldu* {yani, Ebû Leheb hüsrana uğradı} *zaten.*

Asıl adı ‘Abdu'l-‘Uzzâ b. ‘Abdu'l-Muttalib olan Ebû Leheb Nebî'nin (s.a) amcasıdır. Ona Ebû Leheb denilmesi, adeta ateş alevi fışkırıyormuş gibi yanaklarının kızıl olması sebebiyledir. *Yakın akrabanı* {yani, Hâşim ve Muttalib oğullarını –ki her ikisi de ‘Abdi Menâf b. Kusay'ın oğullarıdır–} *inzâr et* (eş-Şu‘arâ, 26/214) buyruğu nâzil olunca Nebî (s.a) dedi ki: “Ey ‘Alî! Ben yakın akrabamı inzâr etmekle emrolundum. Bunun için sen bize bir yemek hazırla ki onları davet edeyim ve arkasından inzâr edeyim.” Bunun üzerine ‘Alî –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– bir koyun paçası satın aldı, onu pişirdi. Bir çömlek de süt getirdi. Nebî (s.a), Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarını yemeğe davet etti. Onlar –bir eksiğiyle– kırk kişi idiler. Hepsini bir koyun paçası ile bir çömlek sütten oluşan bir ziyafete davet etmişti. İyice doyuncaya kadar yediler, iyice kanıncaya kadar içtiler. Sonra Ebû Leheb dedi ki: “Andolsun bununla size büyü yaptı. Bizden on kişi bir oğlak yer ve bir çömleği içer. Muhammed ise sizin gibi kırk kişiyi bir koyun paçası ile doyurdu, bir kap süt ile de susuzluğunuzu giderdi.” Onun bu sözleri Rasûlullah'a (s.a) ağır geldi. Bu sebeble o gece onları inzâr etmedi. Nebî (s.a) bir başka gece onlara benzeri bir yemek hazırlamasını söyledi. O da denileni yaptı. Yine iyice doyuncaya kadar yediler, iyice kanıncaya kadar içtiler. Nebî (s.a) şöyle dedi: “Ey Hâşim oğulları, ey Muttaliboğulları! Ben Allah tarafından size gönderilmiş bir nezîrim. Allah tarafından size gönderilmiş beşîrim. Ben size Arablardan hiç kimsenin getirmediği bir şey getirdim. Dünyada şerefi getirdim size. Müslüman olun kurtulun, bana

itaat edin hidâyet bulun." Bunun üzerine Ebû Leheb, "Ey Muhammed tebben leke [hüsrana uğrayasın], bunun için mi bizi davet ettin?" dedi. Allah da onun hakkında, *Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de helâk oldu* {yani, Ebû Leheb hüsrana uğradı} *zaten* buyruğunu indirdi.

Sonra şöyle buyurdu:

2. *Âhirette malı da, kazandığı da* {yani, çocukları Utbe, Uteybe ve Muakkib de –çünkü çocukları da onun kazancı cümlesindendir–} *kendisine fayda vermedi.*

3. *O alevli* {yani, dumanı olmayan} *bir ateşi boylayacaktır* {yani, Ebû Leheb böyle bir ateşe girecektir}.

4. {Ebû Süfyân b. Harb'ın kız kardeşi Harb kızı Umm Cemîl adındaki} *karısı da hatab* {–ki, yaralayıp çizen her türlü diken "hatab" denir–} *taşıyıcısı olarak.*

Ebû Leheb'in karısı Umm Cemîl, Nebî (s.a) yaralansın diye bu tür dikenleri yola bırakırdı.

Sonra Allah, ona âhirette ne şekilde azab edeceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

5. {Kıyamet Günü} *boynunda mesedden* {yani, demirden} *bir ip* {yani, zincir} *olduğu halde.*

Ebû Leheb hakkında bu âyet nâzil olunca karısına, "Muhammed kocanı, seni ve çocuklarını hicvetti" dediler. Umm Cemîl buna öfkelendi ve kalkıp cariyesine, koyun pisliklerini, kan ve dışkıları taşımasını emretti. Bu pislikleri üzerine atıp o'nu küçük düşürmek ve böylece alçaltmak amacıyla Nebî'nin (s.a) nerede olduğunu öğrenmek üzere yola çıktı. Umm Cemîl'e, o'nun Safa yakınında bir evde olduğu haberi verildi. Kapıya varınca Nebî (s.a) ile birlikte evin içerisinde olan Ebû Bekr –Allah'ın rahmeti üzerine olsun– onun konuşmalarını duydu ve, "Ey Allah'ın Rasûlü! Umm Cemîl geldi. Zannederim hayır kasdederek gelmedi" dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a), "Allahım! Gözlerini al" buyurdu ya da buna yakın birşey söyledi. Sonra Ebû Bekr'e, "Bırak girsin. O beni asla göremeyecektir" dedi. Umm Cemîl eve girdi. Ebû Bekr'i gördüğü halde Nebî'yi (s.a) göremedi. Halbuki hep birlikte aynı yerde idiler. "Ey Ebû Bekr! Arkadaşın nerede?" diye sordu. O da, "Ondan ne istiyorsun ey Umm Cemîl?" diye karşılık verdi. Umm Cemîl, "Aldığım habere göre

beni, kocamı ve çocuklarımı hicvetmiş. Ben de şu pislikleri o'nun yüzüne, başına atmak ve böylece o'nu hakir düşürmek için geldim" dedi. Ebû Bekr ona, "Allah'a yemîn ederim ne seni hicvetti, ne kocanı, ne de çocuklarını" dedi. Umm Cemîl, "Ey Ebû Bekr! Gerçekten doğru mu söylüyorsun?" dedi. O, "Evet" diye cevab verdi. Umm Cemîl, "Kuşkusuz sen doğru sözlü birisin. Sen sıddîksın, fakat insanların o'nun hakkında niye yalan söylediklerini de bilmiyorum" dedi ve evine gitti. Sonra Ebû Leheb'in oğlu Utbe bir ticaret için Şam'a gitmek istedi. Kureyş'ten birtakım kimseler de onunla beraber çıktı. Nihâyet es-Sıfah denilen yere vardılar. Oradan Mekke'ye geri dönmek istediklerinde Utbe onlara, "Mekke'ye döndüğünüzde Muhammed'e benim en-Necm sûresini inkâr ettiğimi bildirin" dedi. en-Necm sûresi Rasûlullah'ın (s.a) açıktan okuduğu ilk sûre idi. Bu haber Nebî'ye (s.a) ulaşınca, "Allahım! Köpeklerinden bir köpeği ona musallat et de onu yesin" diye beddu'a etti. Allah Nebî'nin (s.a) bu beddu'ası dolayısıyla Utbe'nin kalbine korku yerleştirdi de geceleyin yol aldığı vakit hemen hemen konaklamazdı. Bir gece erkenden yola koyuldu. Gündüz ve geceyi yolda geçirdi. Sabah olmadan da inip konaklamamayı kararlaştırdı. Sabaha doğru arkadaşları ona, "Binekler nerdeyse telef olacak" dediler ve bunu ısrarla tekrar ettiler. Nihâyet indi ve develeri ile birlikte sabaha karşı konakladı. Ancak korku sebebiyle dehşet içinde idi. Develeri etrafına adeta bir sur gibi çöktürdü, yükleri de develerden beride bir sur gibi dizdi ve beraberindekilerin bu yüklerin berisinde yatıp uyumasını sağladı. Bu esnada bir meleğin çektiği bir arslan geldi. Allah sükunet vererek develerin ürkmemesini sağladı da onlar hareket etmediler. Arslan develerin arasından geçti, hepsinin ortasında bulunan Utbe'nin yanına varıp onu yedi. Geriye sadece kemikleri kaldı, oradakilerin hiç biri de bunu fark etmedi. Onun, Mekke'ye geri dönen arkadaşlarına, "Muhammed'e deyin ki, ben en-Necm sûresini inkâr ettim" sözleri hakkında Allah, *Kahrolası insan* {yani, lanet olsun o insana: Utbe'ye} *ki onu* {Kur'ân'ı inkâr edip} *kâfir olmaya ne itti?* (Abese, 80/17) âyetini ve devamındaki âyetleri indirdi.[1]

Bize 'Abdullâh ['Ubeydullâh] b. Sâbit tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih tahdis edip dedi: Kureyş ve Umm Ce-

---

1 Abese, 80/17-43 âyetlerine işaret ediyor.

mîl şöyle derlerdi: "Biz yerilmiş bir kimseye karşı geldik. Onun verdiği emirleri kabul etmedik."

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a), "Allah'ın lütfunun bir tecellisidir ki Kureyşliler yerilmiş birisini yermektedir. Oysa ben Muhammed'im" [övülmüş birisiyim] buyurdu.

112. EL-İHLÂS SÛRESİ

Mekke'de inen, el-İhlâs sûresi 4 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ

يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *De ki: "O Allah'tır. Bir tektir"* {yani, O ortağı olmayan bir tektir}.

2. *"Allah'tır, sameddir."*

Amir b. et-Tufeyl b. Sa'saa el-Âmiri Rasûlullah'ın (s.a) huzuruna girip "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemîn ederim, ben senin dînine girecek olursam, benim arkamdakiler de girer. Eğer girmeyecek olursam, arkamdakiler de girmez" dedi. Rasûlullah (s.a), "Peki ne istiyorsun?" diye sordu. O, "Yerleşik yerler [şehirler] senin, çöldekiler de benim olmak şartıyla sana uyayım" dedi. Rasûlullah (s.a) ona, "İslâm'a girmek için şart koşulmaz" dedi. Bu sefer, "O halde senden sonra hilafetin benim olacağını belirt" dedi. Rasûlullah (s.a), "Benden sonra bir nebî gelmeyecektir" buyurdu. "Peki, diğer ashâbından bana bir üstünlük sağlamanı istiyorum" dedi. Rasûlullah (s.a), "Hayır, fakat sen onların İslâm'a güzel bir şekilde bağlanman şartıyla kardeşlerisin" dedi. "Beni Bilâl'e, Habbab b. el-Eret'e, Selmân el-Fârisî'ye ve Cial'e kardeş mi yapacaksın?" diye sordu. Rasûlullâh, "Evet" buyurdu. Bunun üzerine Amir öfkelenerek, "Allah'a yemîn ederim, üzerinde tüyü bitmemiş 1.000 gencin bulunduğu kırmızı renkli atları sana karşı harekete geçireceğim" dedi. Rasûlullah (s.a), "Ne oluyor sana, beni korkutmak mı istiyorsun?" dedi. Cibrîl (a.s) Rabbinden aldığı vahiy üzerine o'na dedi ki: "Ben de onlardan her biri üzerine 1.000 melek salacağım. Onların her birinin boynunun uzunluğu ve kalınlığı birer yıllık süredir." Aslında bir tanesi bile onlara yeterdi, fakat Allah ona askerlerinin çokluğunu bildirmeyi murad etmişti. Bunun üzerine Âmir, o'ndan işittiklerinden hayrete düşmüş bir halde Rasûlullah'ın (s.a) yanından çıkıp gitti. Yakın arkadaşı el-Erbet b. Kays es-Sehmî onunla karşılaştı ve "Bu halin ne?" diye sordu. Ona başından geçenleri anlattı ve dedi ki: "Ben az önce Ebû Kebşe'nin oğlu-

nun yanına girdim, kırsal alanları bana vermesini, buna karşılık yerleşik yerlerin de kendisinin olmasını teklif ettim kabul etmedi. Ondan sonra halifeliği bana vermesini istedim, onu kabul etmedi. Ashabı arasında bana bir üstünlük vermesini istedim yine kabul etmedi, 'Eğer sen İslâm'a güzel bir şekilde bağlanırsan onların kardeşi olursun' dedi." Erbet ona, "Niye o'nu öldürmedin?" diye sordu. "Buna gücüm yetmedi" cevabını verdi. Erbet, "Haydi seninle birlikte tekrar o'nun yanına dönelim. Arzu ediyorsan ben o'nunla konuşur, meşgul ederim, sen de o'nun boynunu vurursun" dedi. İkisi birlikte gerisin geri döndüler ve Rasûlullah'ın (s.a) huzuruna girdiler. Amir sağına, Erbet soluna oturdu. Rasûlullah (s.a) onların maksadını öğrenmişti. Meleklerden bir melek gelip Erbet b. Kays'ın karnını sıkıştırdı. Amir de elini ağzına koymuş olduğu halde Rasûlullah'a (s.a) yöneldi ve, "Ey Muhammed! Sen büyük bir şeyden söz ederek ve çok sayıda kimseleri kasdederek beni korkuttun, bunlar kimdir?" dedi. "Onlar benim askerlerimdir ve sana söylediklerimden daha çokturlar" karşılığını verdi. "Peki Rabbinin adının ne olduğunu bana söyle, o nedir? Onun dostu kimdir? Onun çareleri, yolları nelerdir? O kaç kişidir? Kimin babasıdır? Hangi canlıdandır? Kardeşi kimdir?" diye sordu. Bunun üzerine Allah, {Ey Muhammed} *de ki: "O Allah'tır, bir tektir* {–çünkü "Adı nedir ve kaç tanedir?" diye sormuştu–}, *Allah'tır, sameddir* {–çünkü "O ne yiyor?" diye sormuştu. "es-Samed" ise, yemeyen, içmeyen demektir–} buyruklarını indirdi.

3. *"Doğurmamıştır* {yani, O bir evlat edinmemiştir}, *doğurulmamıştır* {yani, O'nun kendisine künyesini verecek bir atası yoktur –çünkü o, "Kimin oğludur?" diye sormuştu–}.

Sonra şöyle buyurmaktadır:

4. *"Kimse de O'nun dengi değildir"* {yani, O'nun eşi benzeri yoktur ki dost [halil] edinsin –çünkü "O'nun dostu, can arkadaşı kimdir?" diye sormuştu–}.

Eli ve gözüyle el-Erbed b. Kays'a işaret etti. el-Erbed ise, o sırada meleğin karnını sıkıştırması –ki neredeyse içindeki pislikler ağzından çıkacaktı– sebebiyle sıkıntı çekiyor, canını kurtarmaya çalışıyordu. el-Erbed, "Haydi kalkalım" dedi, kalkıp gittiler. Âmir ona, "Be adam bu halin ne?" diye sordu. "Karnımın çok şiddetli bir şekilde sıkıştırıldığını hissettim, büyük bir ağrı vardı. Elimi bile kaldıramadım" dedi.

(Mukâtil) dedi: el-Erbed b. Kays, o gün –ki oldukça bulutlu bir gündü– Medine'den çıktı ve yolda bir yıldırım ona çarpması sebebiyle öldü. Âmir b. et-Tufeyl'e gelince, Cibrîl onun boynuna bir darbe vurdu da boynunda bir çıban çıktı. –Tauna yakalandığı da söylenir.– Bunun sonucunda Medine'de hastalandı. Selul oğullarına mensub cüzzamlı bir kadından başka kimse onu yanına almadı. Ölümden korkarak dedi ki: "Develerde çıkan guddeye benzer bir gudde ve Selûl oğullarına mensub bir kadının evinde bir ölüm. Hayır, ey ölüm karşıma çık, sana meydan okuyorum, seni öldüreceğim." Bunun üzerine Allah, *Onlar Allah hakkında mücadele edip dururlar… O kudret ve azabı çetin olandır* (er-Ra'd, 13/13) buyruğunu indirdi.

Yine, *De ki: "O Allah'tır, bir tektir"* buyruğunun iniş sebeblerinden biri de şudur: Mekke müşrikleri Rasûlullah'a (s.a), "Bize Rabbinin niteliklerini anlat, O'nun vasıflarını söyle" dediler. Amir oğullarından Amir b. et-Tufeyl de dedi ki: "Bize Rabbinden haber ver: O altından mı, gümüşten mi, demirden mi, bakırdan mı. Yahudiler, 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler. Allah da Tevrat'ta Kendi niteliklerini bildirdi. O halde sen de bize O'nun hakkında haber ver." Bunun üzerine Allah, *De ki* {ey Muhammed}: *"O Allah'tır, bir tektir* {yani, O'nun ortağı yoktur}. *Allah'tır, sameddir* {yani, O'nun yaratılmışlar gibi karın boşluğu yoktur –"es-Samed"in, mahlukatın ihtiyaçlarını kendisine arzettiği ve onun önünde ikrar edip boyun eğdikleri efendi anlamına geldiği de söylenir–}. *Doğurmamıştır* {ki başkaları O'na mirasçı olsun}, *doğurulmamıştır* {ki O'na ortak bulunsun}. *Kimse de O'nun dengi değildir* buyruklarını indirdi. Çünkü Arab müşrikleri, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır"; Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur"; Nasarâ, "Mesih Allah'ın oğludur" diyorlardı. Allah onların bu iddialarının yalan olduğunu belirterek, zatının böyle iddialardan uzak olduğunu ifade etmek üzere buyurdu ki: *Doğurmamıştır* {yani, onun evladı olmamıştır}, *doğurulmamıştır* {yani, Îsâ ile 'Uzeyr ve Meryem'in doğdukları gibi doğmamıştır}. *Kimse de O'nun dengi değildir* {yani, O diğer ilâhlar gibi değildir: eşi, dengi, benzeri yoktur. O ne mübârektir, o pek yücedir (müşriklerin iddialarından) pek büyük, pek üstündür}.

113. EL-FELÂK SÛRESİ

Mekke'de inen el-Felâk sûresi, 5 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *De ki: "Sığınırım felâkın* {yani, yaratılmışların} *Rabbine."*

Yahudi Lebid b. Asım –A'sam da denilir– b. Mâlik, bir yayın kirişine onbir düğüm atarak Nebî'ye (s.a) büyü yaptı ve onu, Nebî'nin (s.a) bazan gidip sırtını yasladığı taze bir hurma ağacı yakınındaki yedi basamaklı bir kuyuya attı. Sihir Nebî'yi (s.a) etkiledi ve üç gün boyunca da etkisini artırdı. Sonunda ağır bir şekilde hastalandı. Kadınlar bundan dolayı tedirgin oldu. Bunun üzerine el-Muavvizât nâzil oldu. Rasûlullah (s.a) uykuda iken iki meleğin kendisine geldiğini, birinin baş ucuna, diğerinin ayak ucuna oturduğunu ve şu tarzda muhavere ettiklerini gördü: Biri diğerine, "Bunun rahatsızlığı nedir?" diye sordu. Öteki, "Buna büyü isabet etti" dedi. "Peki, o'na kim büyü yaptı?" diye sordu. Diğeri "Yahudi Lebid b. A'sam" diye cevab verdi. "Neye büyü yaptı?" diye sordu. Öteki, "Hurma ağacı kabuğuna" dedi. "O nerede?" diye sordu. Öteki, "Filanın kuyusunda" dedi. "Peki, bunun tedavisi nedir?" diye sordu. Öteki, "Kuyunun içi boşaltılacak, o kabuk çıkartılıp yakılacak. Sonra da düğümlerin her biri Muavvizateyn'den bir âyet ile çözülecek, böylece şifa bulacak" cevabını verdi. Nebî (s.a) uyanınca 'Alî b. Ebî Tâlib'i (a.s) kuyuya gönderdi. 'Alî büyü yapılan kabuğu çıkarıp, getirdi ve yaktı.

Şöyle de anlatılmaktadır: Cibrîl, Nebî'ye (s.a) büyünün yerini haber verdi ve, "Çözdüğün her düğüme karşılık bir âyet oku" dedi. Nebî (s.a) de öyle yaptı, daha önce hissettikleri gitti ve iyileşti; kadınlara yaklaşmaya başladı.

2. *"Yarattığı şeylerin* {yani, cinlerin ve insanların} *şerrinden."*

3. *“Karanlığı çöküp bastığı zaman gece karanlığının şerrinden”* {yani, gece karanlığı, gündüzün aydınlığına girdiği: güneş kaybolup karanlık o aydınlığa karıştığı zaman}.

4. *“Düğümlere üfüren kadınların şerrinden”* {yani, büyüden ve büyünün araçlarından}.

Maksat, Allah'a ma‘siyet olmak üzere yapılan okumalardır, ki bununla da kadınların düğümler üzerinde okuyup üflemeleri ve bununla büyü yapmaları kasdedilmektedir. İşte bunlar sihir yapan, şerri kışkırtan ve (erkekleri hanımlarından uzaklaştırarak) kendilerine çeken kadınlardır.

5. *“Ve hased edenin* {yani, Yahudilerin} *hased ettiği* {yani, Nebî'ye (s.a) hased ettikleri} *zaman şerrinden.”*

(Mukâtil) dedi: Cibrîl (a.s) Rasûlullâh'a (s.a), “Ben sana Allah'a sığınanların sığınırken söylediklerinin en faziletli olanlarını haber vereyim mi?” dedi. Allah Rasûlü, “Nedir o ey Cibrîl?” diye sordu. O, “el-Muavvizateyn'dir [Felâk ve Nâs sûreleridir] dedi. Nebî (s.a) de, “Bana böyle denildi, ben de size söyledim. Size söylediğim gibi söyleyin” dedi.

(Mukâtil) dedi: İbn Mes‘ûd bu iki sûreyi farz namazlarda okumazdı.

114. EN-NÂS SÛRESİ

Mekke'de inen en-Nâs sûresi, 6 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ

﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ

ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *De ki: "Sığınırım insanların Rabbine."*

Allah Teâlâ (c.c) Nebî'ye (s.a), insanların Rabbine sığınmasını emrediyor.

2. *"İnsanların melikine."*

O (Allah) öyle bir meliktir/kıraldır ki, karada ve denizde insanlara mâliktir; günahkârlarına ve sâlihlerine de, iyilerine ve kötülerine de mâliktir.

3. *"İnsanların ilâhına."*

O bütün insanların ilâhıdır.

4. *"Vesvese veren o sinsi ve sinici olanın* {yani, şeytânın} *şerrinden."*

Bu şeytân, domuz sûretinde olup Âdemoğlu'nun bedeninde kalbe asılır. Kanın damarlarda dolaştığı gibi insanın vücudunda dolaşır. Allah ona, insanın içinde bu şekilde hareket edebilme gücü vermiştir.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

5. *"Ki o insanların göğüslerine [kalblerine] vesvese verip durandır."*

Şeytan Âdemoğlu'nun kalbine vesvese verir ve nihâyet kalbini yutar. Âdemoğlu Allah'ı zikrettiği zaman el-Hannas [sinsi ve sinici şeytân] kalbinden sinerek uzaklaşır, bedeninden çıkar.

Sonra Allah o'na [Nebî'ye] şöyle istiâzede bulunmasını [Allah'a sığınmasını] emrediyor:

6. *"İster cin*{lerin şerrin}*den olsun, ister insan*{ların şerrin}*dan olsun."*[1]

---

1 Kitabın asıl nüshalarından birisi olan *f* nüshasında şunlar da yer almaktadır: "Allah'a hamdolsun, O'nun lütfuyla kitab sona erdi. Nebîsi Muhammed Mustafa'ya ve o'nun bütün alîne de pek çok salât ve selâm olsun. Bunu (istinsah sûretiyle) yazmayı Ebu'l-Kâsım İsmâîl er-Ruyanî, 524 yılı Rebiu'l-Âhir ayının Cumaya tesadüf eden ilk günü sabahı tamamlamış bulunmaktadır."
Altında da şunların yazılı olduğu bir mühür bulunmaktadır: "Şeyhu'l-İslâm Feyzullah Efendi –Allah ona ve anne babasına mağfiret buyursun– tarafından Konstantiniye'de inşa etmiş olduğu medreseden çıkartılmaması şartıyla vakfedilmiştir. Yıl: 1113."
Bu son varakın üst tarafında "vakıf" kelimesi sülüs hattı ile yazılmıştır. Söz konusu bu nüsha "f" harfi ile kendisine işaret ettiğimiz Feyzullah Efendi nüshasıdır.
Elif (III. Ahmed) yazmasının sonunda da şu ifadeler yer almaktadır: "İmam Mukâtil'in tefsiri burada sona erdi. Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Bu kitabı inceleyen kişi! Bil ki ben bunu naklettiğim zaman şunu gördüm: Bu, Kur'ân lafızlarının kırmızı mürekkeble ayırt edilmediği bir nüsha idi. Bundan dolayı ben Kur'ân-ı Azîm lafızlarını kırmızı mürekkeble yazdım, ki bu kitabı inceleyen kimse, Tefsiri Kur'ân'dan kolaylıkla ayırtedebilsin ve maksat hasıl olsun. Diğer taraftan nüshada tahrifat pek çoktu. Kur'ân-ı Kerîm'in bazı yerleri de tefsiri ile düşmüştü. Bazı yerleri kendim hamişime yazdım ki benim tarafımdan düşürülmüş ifadeler olduğu zannedilmesin. Kimilerini ise hiç yazmadım, görüp karşılaştırma imkânı bulamadığım bazı yerlere de tad'ife alâmet olan bir işaret koydum.
"Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Allah efendimiz Muhammed'e, o'nun âline, ashâbına pek çok salât ve selâm eylesin.
"Bunu, Rabbinin affına ve keremine muhtaç olan Muhammed b. Ahmed b. Ömer es-Sunbulavinî eş-Şâfiî fâni eliyle yazdı. Allah ona, anne-babasına, hocalarına ve Müslümanlara lütfuyla muamele etsin, hepsine rahmetini ihsan etsin. Alemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun."
Tefsirin muhakkiki 'Abdullâh Mahmud Şehhâte diyor ki: "Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri'nin tahkikini 30 Cumadelulâ 1387 [4 Eylül 1967] Pazartesi günü öğle vakti tamamladım. Bunu bitirirken defalarca gözlerim yaşlarla doldu. Bu tefsirin tamamını tahkik etme muvaffakiyetini bağışlayan Allah'a şükürler olsun. Lütuf O'ndandır, minnet duygularımız, pek güzel övgüler yalnız O'nadır. Bizi buna hidâyet eden Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bize hidâyet vermiş olmasaydı, biz kendiliğimizden hidâyet bulamazdık. Efendimiz ümmî nebî Muhammed'e, o'nun âline, ashâbına salât ve selâmlar olsun."

kapak: yazıevi/yusuf kot

TK 975-350-177-3
ISBN 975-350-181-1

9 799753 501810